BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
1 F
1

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

29 A 24

13 – 1. i. 1.

FR. PETRI MARIÆ
PASSERINI
TRIBUNAL
REGULARE.

Digitized by Google

REGULARE
TRIBUNAL
SIVE
PRAXIS
FORMANDI PROCESSUS

Inquiſitionis, Denuntiationis & Accuſationis, facilis, ſecura & ſolida, nedum in Foro Regularium; ſed etiam Secularium:

AUCTORE

FR. PETRO MARIA PASSERINO

de Sextula, SS. Theolog. Mag. Procurat. General. Ord. Prædicat. in Romana Sapientia Lectore jubilato.

Opus ſummo ſtudio elaboratum, Legum ac Canonum Auctoritate fundatum, Iudicibus, Actoribus & Reis æquè neceſſarium, & duplici Capitum ac rerum notabilium Indice copioſiſſimo exornatum.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,

Apud WILH. & FRANC. METTERNICH,

Bibliopp. An der hohen Schmid / und Unter göldinn Waagen. ANNO M. DC. XCV.

Cum Superiorum Permiſſu, & Privilegio ſacræ Cæſareæ Majeſtatis.

Licentia Reverendiſſimi Patris Univerſi Prædicatorum Ordinis Generalis.

Fr. Jo. Thomas de Rocaberti Sacræ Theologiæ Profeſſor, Ord. Præd. humilis Magiſter Generalis & ſervus.

HArum ſerie, noſtrique auctoritate Officii Tibi Adm. Rev. P. Mag. F. Petro Mariæ Paſſerino de Sextula noſtri Ordinis Procuratori Generali, quantum in Nobis eſt, concedimus, quod Opus à te ſtudioſè elaboratum, cui Titulus eſt *Regulare Tribunal*, ſeu *Praxis Fabricandi Proceſſus per Iudices Regulares* à duobus noſtri Ordinis Theologis approbatum prælo ſubjicias publicæq; utilitati evulges, ſervatis reliquis de jure ſervandis. In quorum, &c. Romæ 20. Iunii 1676.

Fr. Io. Thomas de Rocaberti
Magiſter Ordinis.

Regiſt. Fol. 63.
Franciſcus Iuſtinianus Mag. & Socius.

Approbatio duorum Ordinis Theologorum.

EX mandato Superiorum attentè perluſtravi hoc Opus eruditum, cui titulus TRIBUNAL REGULARE &c. mihique videor in eo reperiſſe concinnam imaginem, typum, & ornatum illius *Tribunalis*, quod olim Salomon (3. Reg cap. 7. v. 8.) *à pavimento uſque ad ſummitatem cedrinis* undequaque *lignis* cenſuit obveſtiendum. Illud Regale, hoc Regulare Tribunal, Opus utrumque *Cedro digniſſimum*. Illud Civilem, hoc Regularem Iudicem de porticu bene compaginata erudit, inſtruitque ſoliditate cedrinâ excludere corruptelam, reſiſtere occultis cariei terebris, & procerâ æquitatis rectitudine omnem vitare tortoſi Judicii obliquitatem. Denique ut illa, ſic pariter iſta ingenioſi Tribunalis odora contabulatio Sapientiam ſpirat Salomonis, medullam imputribilium Canonum, peritiam Architecti. Cum ergo in alterutro nil uſquam offenderim, quo recti virique amans poſſit offendi, cenſeo, hoc novum *Regulare Tribunal* ſalubriter elaboratum æque Judicibus, Actoribus, & Reis profuturum, ideoque ſeu tutum Juſtitiæ gnomonem uſui publico exponi poſſe. Et in fidem &c. Romæ 12. Novembris 1676.

F. Leonardus Hanſen Magiſter Provincialis Angliæ, Ord. Præd. m. p.

** Juſ-

JUſſu Reverendiſſimi Patris Fratris Joannis Thomæ de Rocaberti Magiſtri Generalis Ordinis Prædicatorum, quantum potui accuratius evolvi & perlegi opus inſcriptum *Regulare Tribunal, ſeu praxis fabricandi proceſſus per Iudices Regulares,* quod Pater Magiſter Fr. Petrus Maria Paſſerinus de Sextula ejuſdem Ordinis Procurator Generalis conſcripſit; & cum nullibi lapſum, aut quicquam in fidei dogmatibus, vel morum inſtitutione diſſonum compererim, ideo digniſſimum judico opus, quod in lucem prodeat in communem omnium utilitatem. Romæ 22. Novembris 1676.

Fr. Petrus Paulus Ciardus Sac. Theol. Magiſter Ord. Prædicatorum.

Imprimatur,
Si videbitur Reverendiſs. Patri Mag. Sacri Palatii Apoſtolici.

I. de Angelis Archiep. Vrb. Viceſg.

Imprimatur,
Fr. Raymundus Capiſucchius Sacri Palatii Apoſtolici Mag. Ord. Prædicatorum

Summa Privilegii Cæſarei.

CUm ex Mandato Sacræ Cæſareæ Majeſtatis Anno 1666. die 15. Maii dato omnibus & ſingulis quibuſcunque librariam negotiationem exercentibus ſeriò firmiterque prohibeatur, ne quiſquam libros ullos ab Ordinis noſtri Prædicatorii Patribus hactenus editos, aut impoſterum edendos intra Sacri Romani Imperii, Regnorumque & Dominiorum ſuæ Sacræ Cæſareæ Majeſtatis hæreditariorum fines ſimili, aliove charactere aut forma, ſive in toto, ſive in parte excudere, vel aliò excudendos ſeu recudendos mittere, aut alibi etiam impreſſos adducere, vendere & diſtrahere clam ſeu palam citra ſupradictorum Patrum conſenſum ac teſtimonium audeat vel præſumat.

Ego Fr. Vincentius Dempfler SS. Theologiæ Magiſter & per Provinciam Teutoniæ dicti Ordinis Prior Provincialis, concedo *VVilhelmo* & *Franciſco Metternich* Bibliopolis Colonienſibus facultatem recudendi librum, cui Titulus: *Regulare Tribunal* ſeu *Praxis Fabricandi proceſſus nedum in foro Regularium, ſed etiam ſæcularium*, à noſtro Patre Fratre *Petro Maria Paſſerino de Sextula* SS. Theologiæ Magiſtro, Procuratore Generali Ord. Prædicatorum, in Romana Sapientia Lectore jubilato. In quorum fidem his officii mei Sigillo roboratis propriâ manu ſubſcripſi Aquiſgrani 24. Auguſti 1693.

Fr. Vincentius Dempfler Mag. & Prior Provincialis Teut. mp.

(L. S.)

Reg. pag. 20. n. 2.

Fr. Henricus Faber Præſentatus & Socius mp.

IN

INDEX

QUÆSTIONUM, ARTICULORUM ET CAPITUM HUJUS OPERIS.

QUÆSTIO I.

De cauſa finali Iudicii Pag. 1.

Articulus Vnicus.

Quid ſit judicium, & quis ſit ejus finis. Pag. 1.

QUÆSTIO II.

De cauſa efficiente judicii. Pag. 2.

Articulus 1. Quis, & qualis debeat eſſe Judex. 2.
Articulus 2. Quis Regularium ſit Judex ordinarius. 3.
Articulus 3. Quis ſit Judex Delegatus. 5.
Articulus 4. Quam opinionem ſequi debeat Judex in fabricando proceſſu, & ſententiando in cauſa criminali contra Reum. 10.

QUÆSTIO III.

De iis, quæ impedire poſſunt Iudicem, ne in cauſa procedat, & præcipue de Iudicis recuſatione, Pag. 13.

Articulus 1. Quid ſit Judicis recuſatio, & an ipſa ſit de jure naturæ. 13.
Articulus 2. Utrum recuſatio legitimè poſſit tolli per legem, aut Principis reſcriptum. 15.
Articulus 3. Utrum omnis Judex recuſari poſſit. 18.
Articulus 4. An Prælatus Regularis poſſit à ſuo ſubdito recuſari. 23.
Articulus 5. Qualiter recuſatio, & ſuſpicionis cauſa proponi debeat. 26.
Articulus 6. Ex qua cauſa poſſit Judex recuſari. 31.
Inimicitia. ibid.
Conſanguinitas. 32.
Familiaritas. ibid.
Judicis Commodum ſeu intereſſe. 33.
Propria cauſa. 34.
Dominium. 35.
Locus non tutus. ibid.
Defectus Juriſdictionis. ibid.
Judicis conditio. 36.
Articulus 7. Quando proponenda ſit recuſatio. ibid.
Articulus 8. Quid faciendum recuſatione propoſita. 37.
Articulus 9. Utrum proceſſus factus à Judice recuſato ſit ipſo jure nullus. 40.

QUÆSTIO IV.

De cauſa materiali judicii. Pag. 44.

Articulus 1. Quot ſint genera delictorum. 44.
Articulus 2. Quid & quotuplex ſit actio Judicialis. 46.
Articulus 3. An Actor ſit de eſſentia judicii 48.
Articulus 4. Utrum quilibet poſſit quemcumque judicialiter accuſare. 50.
Articulus 5. Utrum liceat agere in judicio zelo, & animo injurias proprias vindicandi. 52.

QUÆSTIO V.

De cauſa formali judicii Pag. 54.

Articulus 1. Quæ ſint ſubſtantialia judicii ſervanda in Summario judicio. 54.
Articulus 2. Quo jure Regulares judices procedere poſſint ſummariè relicta via ordinaria in cauſis criminalibus. 57.

QUÆSTIO VI.

De initio Iudicii Criminalis. Pag. 59.

Articulus Vnicus.

A quo Judicium ſumat initium, & quot ſint modi incipiendi Inquiſitionem, ſeu proceſſum criminalem. 59.

*** QUÆ-

QUÆSTIO VII.

De modo incipiendi proceſſum per accuſationem. Pag. 61.

Articulus 1. Quæ ſint de ſubſtantia accuſationis. 61.
Articulus 2. Quæ Juſtitia requiratur in accuſatione. 62.
Articulus 3. An Religioſus poſſit alium accuſare de delictis occultis non præcedente infamia, vel alio æquivalenti. 63.
Articulus 4. An accuſationem præcedere debeat correctio fraterna. 64.
Articulus 5. Ad quam pœnam teneatur Accuſator, ſi non probet contra accuſatum. 65.

QUÆSTIO VIII.

De modo incipiendi proceſſum per Inquiſitionem, ſeu ex Officio. Pag. 69.

Articulus 1. Quænam ſit, & quotuplex inquiſitio. 69.
Articulus 2. An Inquiſitionem ſpecialem præcedere debeat infamia. 71.
Articulus 3. An ad inquirendum delictum ſit neceſſe, quod delictum ſit famoſum. 72.
Articulus 4. An ubi præceſſit denunciatio, ad hoc ut Judex inquirat contra aliquem, neceſſe ſit, quod denunciatus ſit de delicto infamatus. 72.
Articulus 5. An ubi præcedunt indicia, Judex poſſit incipere proceſſum contra indiciatum non diffamatum 73.
Articulus 6. De quibuſdam aliis caſibus, in quibus non eſt neceſſe, quod Inquiſitionem præcedat infamia. 74.
Articulus 7. An ex Inquiſitione generali pateat via ad Inquiſitionem ſpecialem. 75.
Articulus 8. An Judex toties, quoties voluerit poſſit generaliter inquirere. 77.
Articulus 9. An in modo procedendi per Inquiſitionem generalem ſit neceſſe probare præviam infamiam. 78.
Articulus 10. An ſolemnitas infamiæ ſit de ſubſtantialibus Judicii Ita quod & in ſummario Judicio ſervanda ſit à Regularibus privilegiatis. 81.
Articulus 11. Utrum ad damnandum Regularem ſufficiat depoſitio teſtium habita in Inquiſitione generali omiſſa alia ſpeciali. 82.
Articulus 12. An denunciantes in Inquiſitione generali ſint teſtes, & probent, poſſintque iterum in Inquiſitione ſpeciali repeti, & admitti. 83.
Articulus 13. Quæ ſint conditiones Inquiſitionis legitimæ. 85.

QUÆSTIO IX.

De modo incipiendi proceſſum per denunciationem. Pag. 86.

Articulus 1. Quotuplex ſit denunciatio. 86.
Articulus 2. Qualis debeat eſſe denunciatio juridica. 88.
Articulus 3. Quis poſſit, & debeat religioſum denunciare. 89.
Articulus 4. An denuncians judicialiter teneatur præmittere correctionem fraternam. 92.
Articulus 5. Quomodo Judex porrecta ſibi denunciatione ſe gerere debeat. 94.

QUÆSTIO X.

De Modo procedendi per Evidentiam Facti. Pag. 96.

Articulus 1. De modo procedendi per viam notorii. 96.
Articulus 2. De modo procedendi contra Reum repertum in flagranti crimine. Pag. 99.
Articulus 3. De modo procedendi per viam articulorum. 100.

QUÆSTIO XI.

De probationibus in communi. Pag. 102.

Articulus 1. Quid & quotuplex ſit probatio. 102.
Articulus 2. An Iuramentum ſit de ſubſtantia probationis. 104.
Articulus 3. An ad hoc ut Judex det juramentum non ſubdito, neceſſaria ſit licentia ſuperioris ipſius teſtis, & in ſpecie, & An Superior regularis poſſit ſine tali licentiâ examinare ſub juramento perſonam ſecularem. 109.

QUÆSTIO XII.

De probatione per Teſtes. Pag. 111.

Articulus 1. Qui ſint teſtes non idonei, ſeu inhabiles in genere. 111.
Articulus 2. Quotuplex ſit inhabilitas teſtium. ibid.
Articulus 3. Inhabilis eſt non ſanæ mentis. 114.

Ar-

Index Quæſtionum & Articulorum.

Articulus 4. Impubes, & minor. ibid.
Articulus 5. Cœcus, Surdus, Mutus. 115.
Articulus 6. Teſtis Inimicus. 116.
Articulus 7. Teſtis habens intereſſe in cauſa 118.
Articulus 8. Teſtis de univerſitate. 119.
Articulus 9. Teſtis Laicus. 121.
Articulus 10. Teſtis Amicus. 122.
Articulus 11. Teſtis familiaris, & domeſticus ibid.
Articulus 12. Teſtis conſanguineus, & affinis. 124.
Articulus 13. Teſtis infamis. 125.
Articulus 14. Teſtis ſocius criminis. 129.
Articulus 15. Teſtis criminoſus. 132.
Articulus 16. Teſtis Perjurus. 133.
Articulus 17. Teſtis Excommunicatus. ibid.
Articulus 18. Teſtis Judæus, & Infidelis. 134.
Articulus 19. De reliquis teſtibus inhabilibus. 135.
Articulus 20. In quibus caſibus teſtes non Idonei admittuntur. 137.
Articulus 21. An in Judicio ſummario, & in Judicio regulari teſtes inhabiles admitti poſſint. 140.
Articulus 22. An admitti poſſint inhabiles plures patientes defectus. 145
Articulus 23. Quantum probent teſtes inhabiles. 146.

QUÆSTIO XIII.

De numero teſtium. Pag. 152.

Articulus 1. De teſte unico. 152.
Articulus 2. De duplici teſte. 154.
Articulus 3. De teſtibus ſingularibus. 155.

QUÆSTIO XIV.

De teſtibus, qui in ferendo teſtimonio deficiunt. Pag. 172.

Articulus 1. De teſtibus contrariis. 172.
Articulus 2. Teſtibus hinc inde contrariis quibus magis ſit credendum. 175.
Articulus 3. De teſtibus variis, & ſibimet contrariis. 177.
Articulus 4. Quando attendi debeat primum, vel ſecundum dictum teſtis varii, & ſibi contrarii. 180.
Articulus 5. De teſte ſe corrigente. 182.
Articulus 6. De teſte falſo. 183
Articulus 7. De teſte corrupto. 188.
Articulus 8. De teſte inſtructo. 189.
Articulus 9. De teſte obſcurè, aut ſub dubio deponente. 190.
Articulus 10. De teſte de crudelitate, aut judicio proprio. 191.
Articulus 11. De teſte de auditu alieno. pag. 193.
Articulus 12. De teſte de auditu proprio. 195.
Articulus 13. De teſte de nocte, & nonnullis aliis de falſitate ſuſpectis. 197.
Articulus 14. De teſte deponente non reddita cauſa ſcientiæ. 198.

QUÆSTIO XV.

De legitimo examine teſtium. Pag. 202.

Articulus 1. Examen teſtium fieri debet à Judice competenti. 202.
Articulus 2. De examine teſtium parte non citata. 207.
Articulus 3. De teſtibus citandis, & cogendis. 210.
Articulus 4. De teſte ultroneo. 217.
Articulus 5. De teſte examinato tempore non debito. ibid.
Articulus 6. Quot & quales teſtes Judex teneatur examinare. 219.
Articulus 7. De teſte relativè reſpondente non admittendo. 220.
Articulus 8. De aliis obſervandis à Judice in examine teſtium. 221.
Articulus 9. De tortura teſtium. 227.
Articulus 10. Quibus teſtibus magis credatur. 232.

QUÆSTIO XVI.

De Indiciis. Pag 233.

Articulus 1. Quid & quotuplex ſit indicium. 233.
Articulus 2. De fama. 236.
Articulus 3. Quantum probet inimicitia contra Reum inimicum. 244.
Articulus 4. Quodnam indicium oriatur ex Rei mendacio, variatione, vacillatione, titubatione, trepidatione, timore, pallore. pag. 247.
Articulus 5. De quibuſdam aliis indiciis per ſe non ſufficientibus ad torturam 248.
Articulus 6. Quantum probet fuga prætenſi delinquentis. 250.
Articulus 7. Quantum probent minæ contra minantem. 252.

Articulus 8. Quantum probet indicium deſumptum ex eo, quod apud aliquem reperta ſit res furata, vel corpus occiſi, vel ex eo, quod inveniatur Reum cum offenſo pacem feciſſe, vel habuiſſe ſuſpectum conſortium. 254.
Articulus 9. Quantum probet deprehenſio in actu proximo delicto. 255.

QUÆSTIO XVII.

De probatione per præſumptiones. Pag. 256.

Articulus 1. Quid ſit præſumptio, ſuſpicio, conjectura. 256.
Articulus 2. Quantum probent præſumptiones, ſeu qualiter ex illis in criminalibus poſſit quis damnari. 262.

QUÆSTIO XVIII.

De probatione per ſcripturam. Pag. 265.

Articulus unicus. ibid.

QUÆSTIO XIX.

De corpore delicti. Pag. 269.

Articulus unicus.
Ante inquiſitionem ſpecialem an conſtare debet de corpore delicti. 269.

QUÆSTIO XX.

De examine Rei. Pag 276.

Articulus 1. Quæ probatio ſit neceſſaria ad conteſtandam litem Reo, ſeu ad conſtituendum aliquem inter Reos, & illum juridicè interrogandum. 276.
Articulus 2. De Rei citatione. 277.
Articulus 3. De Rei captura. 280.

QUÆSTIO XXI.

De exceptionibus, quæ opponi poſſunt ante litem conteſtatam, ſeu antequam Reus interrogetur, & conſtituatur inter Reos. 292.

Articulus unicus.
Pluræs exceptiones dari poſſunt à Reo, antequam conſtituatur, & interrogetur. 292.

QUÆSTIO XXII.

De interrogatione Rei, Pag. 295.

Articulus 1. Qualiter Judex Reum interrogare debet. 295.
Articulus 2. De ſuggeſtione à Judice fugienda 297

QUÆSTIO XXIII.

De Rei reſponſione juridica. Pag. 305.

Articulus 1. Qualiter Reus teneatur fateri delictum. 305.
Articulus 2. De confrontatione Rei cum teſtibus 308.
Articulus 3. De confeſſione Rei. 309
Articulus 4. De confeſſione qualificata. 313.
Articulus 5. De ſponte confeſſo. 316.
Articulus 6. De confeſſione habita coram Judice incompetente. ibid.
Articulus 7. De confeſſione incidenter, vel per viam exceptionis emanata. 317.
Articulus 8. De confeſſione erronea. 319.
Articulus 9. De confeſſione extrajudiciali. 320.
Articulus 10. De confeſſione extorta per torturam ſine præcedentibus, aut non ſufficientibus indiciis. 322.
Articulus 11. De confeſſione facta in tortura præcedentibus indiciis. 326
Articulus 12. De confeſſionibus tacitis, & præcipuè de ficta confeſſione Contumacis. 327.

QUÆSTIO XXIV.

De Reo convicto. Pag. 335.

Articulus 1. De Reo convicto per teſtes. 335.
Articulus 2. De convicto per indicia. 336.
Articulus 3. De convicto per ſcripturam. 338.

QUÆSTIO XXV.

De Defenſionibus. Pag. 339.

Articulus 1. Reo dari debent defenſiones. 339.
Articulus 2. Danda eſt Reo copia proceſſus 341.
Articulus 3. De examine poſt publicationem proceſſus. 345.
Articulus 4. Pendente termino aut dilatione data ad faciendum defenſiones, Judex debet ſuperſedere, nec ad ulteriora procedere. 347.
Articulus 5. De repetitione Teſtium. 348.
Articulus 6. De defenſionibus Rei ex nullitate proceſſus. 351.
Articulus 7. De defenſionibus ortis ex non probato delicto. 356.
Articulus 8. De defenſione, quæ fit excuſando, quod factum non poſſit haberi & puniri tanquam delictum. 360.
Articulus 9. De defenſione, quæ oritur ex eo quod delictum imputatum non ſit punibile. 361.
Articulus 10. De defenſione, quæ competit Reo ex perempta inſtantia. 364.

Ar-

Index Quæſtionum & Articulorum.

Articulus 11. De Defenſione, quæ competit Reo ex eo, quod cauſa ſit finita. 366.

QUÆSIO XXVI.

De Tortura. Pag. 371.

Articulus 1. Torturam debent præcedere indicia. 371.
Articulus 2. Quæ conſiderare debeat Judex, antequam ad torturam deveniat. 378.
Articulus 3. Tortura qualiter dari, vel non dari poſſit convicto. 381.
Articulus 4. Quæ perſonæ poſſint, aut non poſſint torqueri. 383.
Articulus 5. Ex qua cauſa poſſit Reus torqueri. 385

QUÆSTIO XXVII.

De Arbitrio Iudicis in judicando. Pag. 386.

Articulus 1. An Judex poſſit pœnam à lege inductam augere. 386.
Articulus 2. An Judex pœnam legis poſſit minuere. 391.
Articulus 3. An Judex poſſit pœnam legalem extendere de caſu ad caſum & de perſona ad perſonam. 392.
Articulus 4 An Reo imponenda ſit pœna legalis, vel ſtatutaria. 393.
Articulus 5. An Judex poſt ſententiam datam poſſit illam minuere, vel augere, & ſic pœnam impoſitam minuere, vel augere. ibid.

QUÆSTIO XXVIII.

De Cauſis, ex quibus minui poteſt Pæna Legis. Pag. 395.

Articulus 1 Quomodo ceſſante dolo delictum mitius puniatur. 395.
Articulus 2. De Cauſis minuentibus Pœnam ex Conditione delinquentis deſumptis. 400.

QUÆSTIO XXIX.

De Sententia. Pag. 411.

Articulus 1. Quæ probatio ſit neceſſaria ad ſententiam. 411.
Articulus 2. An ex ſcientia privata poſſit Judex ferre ſententiam. 420.
Articulus 3. Quæ obſervanda in ferenda ſententia. 425.
Articulus 4. De aliis obſervandis circa ſententiam. 428.

QUÆSTIO XXX.

Articulus unicus.

De Reparatione Proceſſus, & Sententiæ deficientis. Pag. 434.

QUÆSTIO XXXI.

Per quem Iudicem, & quando & quomodo Sententia exequi debeat. 439.

Articulus unicus.

De Executione Sententiæ. Pag. 439.

QUÆSTIO XXXII.

Articulus unicus.

De Appellatione. Pag. 441.

INDEX SECUNDÆ PARTIS PRAXIS CAUSARUM CRIMINALIUM.

CAP. I.

Praxis incipiendi Proceſſum. Pag. 455.

CAP. II.

Praxis probandi Corpus delicti. 462.

CAP. III.

Praxis examinandi Teſtes. 466.

CAP. IV.

Praxis citandi Reum. 472.

CAP. V.

Praxis admittendi vel rejiciendi exceptiones. 475.

CAP. VI.

Praxis interrogandi Reum. 477.

CAP. VII.

Praxis Defenſionum. 483.

CAP. VIII.

Praxis Torturæ. 485.

CAP. IX.

Praxis ferendi Sententiam. 489.

CAP. X.

Praxis Appellandi. 494.

RE-

REGULARE TRIBUNAL:

S E V

PRAXIS FABRICANDI PROCESSUS PER IUDICES REGULARES.

SUMMARIUM.

1. *Quid ſit Iudicium. & num. 2.*
3. *Iudicium aliud privatum & aliud Publicum. Et quid Iudicium Forenſe. ibid.*
4. *Iudicium verſatur circa Iuſtitiam commutativam & diſtributivam, ut circa materiam formaliter tamen eſt actus ſolius Iuſtitiæ diſtributivæ.*
   In Deo non datur Iuſtitia Commutativa, bene tamen Iuſtitia diſtributiva, ad quam pertinet juſtitia vindicativa. ibid.
5. *Finis Iudicii publici & præcipuè Criminalis eſt bonum Commune, & communis pax & tranquillitas.*
6. *Iudicium publicum per ſe reſpicit publicum bonum, quod ex juſta diſtributione bonorum & malorum pœna conſurgit, licèt ex charitate poſſit ordinari ad emendationem & ſalutem perſonarum privatarum.*
7. *Iudicium publicum eſt ſummè neceſſarium ad conſervandam pacem & tranquillitatem communem Reipublicæ maximè Eccleſiaſticæ & Regularis.*

QUÆSTIO I.

De Cauſa finali Iudicii.

ARTICULUS UNICUS.

Quid ſit Iudicium, & quis ſit ejus finis.

1. CUm cujuſcumque rei creatæ dentur quatuor cauſæ, ſcilicet finis, efficiens, forma & materia, cumque ſcire ſit rem per cauſam cognoſcere, primò inveſtigare oportet, quæ ſint cauſæ judicii forenſis, ut ex his quidditas & qualitates ipſius plenius cognoſci poſſint. Et quia finis eſt cauſarum prima, quia forma nonniſi medio efficiente introducitur in materia, & efficiens non efficit niſi propter finem & motu à fine; ideo primò videndum eſt, quid ſit judicium, & quis ejus finis.

2. Solvitur enim hæc quæſtio ex D. Thoma *2. 2. q. 60. art. 1.* dicente, *quod judicium propriè nominat actum judicis, in quantum judex eſt. Iudex autem dicitur, quaſi jus dicens, hoc autem eſt objectum juſtitiæ, ut ſupra dictum eſt. Et ideo judicium importat ſecundum primam nominis impoſitionem, diffinitionem vel determinationem juſti ſive juris. Quod autem aliquis bene definiat aliquid, in operibus virtutis propriè procedit ex habitu virtutis, ſicut Caſtus rectè determinat ea, quæ pertinent ad caſtitatem. Et ideo judicium, quod importat rectam determinationem juſti, ſive ejus, quod eſt juſtum, propriè pertinet ad juſtitiam. Propter quod Philoſophus in 5. Ethic dicit, quod homines ad Iudicem confugiunt, ſicuti ad quamdam juſtitiam animatam.* Judicium ergo eſt determinatio ejus, quod juſtum eſt, & formaliter eſt actus juſtitiæ, licèt elicitivè ſit à ratione. Unde ibidem ſubdit D. Thom *in reſp. ad 1. In omnibus tamen ad rectum judicium duo requiruntur, quorum unum eſt ipſa virtus proferens judicium. Et ſic judicium eſt actus rationis: dicere enim vel diffinire aliquid rationis eſt. Aliud autem eſt diſpoſitio judicantis, ex qua habet idoneitatem ad rectè judicandum. Et ſic in his, quæ pertinent ad juſtitiam, judicium procedit ex juſtitia, &c. Si ergo judicium eſt quidam actus juſtitiæ ſicut inclinantis ad rectè judicandum, prudentia verò ſicut judicium proferentis.*

3. Verùm quia Judicium, quod eſt definitio juſti, poteſt eſſe privatum, & publicum, ſive à privata perſona vim non habente ad cogendum ſervari, quod eſt definitum, vel quod eſt à perſona publica habente authoritatem & poteſtatem coactivam, Judicium forenſe eſt Judicium publicum proveniens ab eo, qui publica authoritate judicat, & poteſt compellere ad executionem Judicii, ut docet D. Thom. *2. 2. q. 60. art. 1.* & ſic judicium forenſe eſt determinatio ejus, quod juſtum eſt, authoritate publica facta; unde eſt actus Judicis, ut Judex eſt.

4. Sed cum juſtitia dividatur in commutativam & diſtributivam, judicium ſic verſatur circa utramque, ut circa materiam, quod tamen formaliter eſt actus ſolius juſtitiæ diſtributivæ,

 quod

quod explicavit D. Thom. *2. 2. q. 63. art. 4. ad primum* dicens: *Quod iudicium poteſt dupliciter conſiderari; uno modo quantum ad rem iudicatam, & ſic iudicium ſe habet communiter ad commutativam & diſtributivam iuſtitiam. Poteſt enim iudicium definiri, qualiter aliquid commune ſit, diſtribuendum in multos, & qualiter alteri unus reſtituat, quod ab eo accepit: Alio modo poteſt conſiderari quantũ ad ipſam formam iudicii prout ſcilicet Iudex etiam in ipſa commutativa iuſtitia ab uno accipit & alteri dat; & hoc pertinet ad diſtributivam iuſtitiam. Et ſecundùm hoc in quolibet iudicio locũ habere poteſt acceptio perſonarum.* Et hoc maximè verificatur in juſtitia vindicativa quæ ordinatur ad hoc, ut juxta proportionem culparum diſtribuantur pœnæ. Unde hæc juſtitia eſt juſtitia diſtributiva. Et cùm ſecundùm D. Thom. *1. p. q. 21.* in Deo non detur juſtitia commutativa, datur tamen juſtitia vindicativa juxta illud Deuter. 23. *Mea eſt ultio & ego retribuam.* Datur enim in Deo juſtitia diſtributiva, ad quem pertinet juſtitia vindicativa. Sic ergo Judicis juſtitia ſic reſpicit, ut rem judicatam juſtitiam commutativam, quod maximè ſpectat ad judicium civile, quod tamen reſpicit commutationes ſub formalitate boni communis diſtribuiti ſecundùm exigentiam & proportionem meriti vel demeriti, & ſic formaliter eſt actus juſtitiæ diſtributivæ. Quod evidentius fit manifeſtum in Judicio Criminali, per quod juxta proportionem culparum decernuntur pœnæ, quæ Reis infliguntur.

5. Ex his habetur, quid ſit finis judicii publici, & præcipuè judicii Criminalis, eſt enim bonum commune & communis pax & tranquillitas conſurgens ex eo, quod auctoritate publica tam bona, quàm pœnæ juſta merita, & demerita diſtribuuntur.

6. Sed numquid judicium publicum non ordinatur etiam ad emendationem & ſalutem privatam eorum, qui judicantur? Reſpondetur, quod ex charitate judicium publicum quantum ſit ex ſe ordinatur etiam ad perſonarum privatarum emendationem & ſalutem, ſed per ſe hoc judicium reſpicit bonum vel malum, non ut eſt privatum, ſed ut publicum, & ad bonum commune Reipublicæ. Sylv. *v. Iudicium num. 4.* & ideo ſive ſingulares perſonæ velint emendari, ſive non velint, decernit quod juſtum eſt, & ad illud compellit. Et ideo per ſe neceſſariò non reſpicit privatam emendationem perſonarum, ſed publicum bonum, quod ex juſta diſtributione bonorum & malorum pœnæ conſurgit, ut docet D. Thom. *in 4. d. 19. q. 2. art. 3. q. 1. ad 4. in 2. reſponſ. & d. 35. q. 1. art. 3. ad 6. & q. 3 de virtute art. 2 ad 6 & 22. qu. 33. art. 1. & q. 68.* & tradunt omnes DD. qui ſentiunt non eſſe præmittendam correctionem fraternam ante accuſationem vel denunciationem judicialem.

7. Hinc eſt, quod hoc judicium publicum eſt ſummè neceſſarium ad pacem & tranquillitatem communem ſervandam. Reſpublica enim duobus ſubſiſtit, ſcilicet præmio & pœna, ut per præmium boni ad virtutes excitentur, & mali per pœnam à flagitiis arceantur. Unius enim pœna eſt metus multorum, *l. 1. C. ad leg. vel repet.* & facinoroſis non punitis communi lætitia turbatur, & ira Dei in nos provocatur, *l. Nemo, C. de Epiſco. audit.* Et ideo pinguior Deo victima non mactatur quàm homo iniquus, per cujus punitionem populi incolumnitas procuratur, *l. Provinciarum, C. de feriis.* Unde valde intereſt Reipublicæ, ne delicta remaneant impunita, & ut ipſa malis hominibus careat, *l. ita vulneratus ff. ad leg. Aquiliam.* Inde eſt, quod ſumma pietas eſt ſævire in delinquentes, & impium eſt delicta relinquere impunita, *l. in delict. §. cum Dominus, ff. de noxalibus.* Nam cum uni facinoroſo indulgetur ad prolapſi contagium provocantur univerſi. *l. eſt inhibendum, C. de conab. Cleric.* Et propterea bonum Reipublicæ ſuadet, ut ſcelera puniantur, *l. locatio aliàs licitatio, §. quod illicitè ff. de vectigalibus, & Provinciæ malis hominibus purgentur, l. congruit, de off. Præt.* Et hoc multo magis intereſt Reipublicæ Eccleſiaſticæ & Regularis. Melius enim eſt, quod unus damnetur, quàm per unius licentiam multi periclitentur, D. Bernard. *lib. de modo bene vivendi ſerm. 118.* Nam & delicta ſunt graviora, quando perſona & locus ſunt ſanctiora, *l. ſi quis C. de Epiſ. & Cleric. & cap. felicis de pœnis in 6.* Et ideo multo magis quàm in laicis peccata manifeſta correctione ſunt purganda, *cap. 1. de punit. & nomin.* Et ut dicitur *cap. qualiter & quando el. 2. §. ad corrigendas de accuſ.* Prælatus tantò diligentius ad corrigendos ſubditorum exceſſus debet aſſurgere, quantò damnabilius eorum offenſas deſererit incorrectas. Hinc eſt, quod Religiones per rectum uſum Judiciorum non perdunt bonum nomen & odorem, ſed potius conſervant.

SVMMARIVM.

1. *Cauſa efficiens judicii publici eſt Iudex. Iudicium in tantum eſt licitum, in quantum eſt actus Iuſtitiæ, ad quod tria requiruntur. ibid.*
2. *Conditiones & qualitates veri Iudicis.*

QUÆSTIO II.

De Cauſa efficiente Iudicii.

ARTICULUS I.

Quis & qualis debeat eſſe Iudex.

1. CAuſa efficiens Judicii publici Judex eſt, de quo juxta ordinem doctrinæ agendum eſt, poſtquam actum fuit de cauſa finali. Qualis verò debeat eſſe Judex oſtendit D. Tho. *2. 2. q. 60. ar. 2. Iudicium*, inquit, *in tantum eſt licitum, in quantum eſt juſtitiæ actus, ſicut autem*

ex prædictis patet ad hoc ut Iudicium ſit actus Iuſtitiæ tria requiruntur. Primò quidem ut procedat ex inclinatione iuſtitiæ, ſecundò quod procedat ex auctoritate præſidentis; tertiò quod proferatur ſecundum rectam rationem prudentiæ, quodcumque autem horum defuerit, judicium erit vitioſum & illicitum. Uno quidem modo quando eſt contra rectitudinem iuſtitiæ. Et ſic dicitur iudicium perverſum vel injuſtum. Alio modo quando homo iudicet de his, in quibus non habet auctoritatem, & ſic dicitur iudicium uſurpatum. Tertio modo, quando deeſt certitudo rationis, puta cum aliquis de his iudicat, quæ ſunt dubia vel occulta propter aliquas leves conjecturas, & ſic dicitur iudicium ſuſpictoſum vel temerarium.

2. Primò igitur Judex debet eſſe juſti & recti cupidus, non acceptator perſonarum, & juſtum telo juſtitiæ amore proſequens, ut nec cupiditate & avaritia, nec timore à rectitudine juſtitiæ declinet, & ut pœnas inferat non ex odio, ſed ut juſtitiam protegat, & delictorum nocumenta auferat. D. Thom. *2.2. q 108. art. 2* Secundò debet habere juriſdictionem; nam jure naturali per ſe notum eſt, neminem ſine juriſdictione jus dicere poſſe, *l. ultima ff. de iuriſdict. omn. iud.* Et ſine juriſdictione invalidum eſt judicium, & juriſdictionis defectus eſt inſanabilis. Sed præterea tertiò, Judex debet eſſe prudens, & propterea debet notitiam Juris poſſidere, ut advertunt DD. *in l. Certi iuris, C. de iud & cap. cum in cunctis de elect.* Aliter enim officio Judicis non poſſet prudenter fungi, *l. 2. §. ſervus ff. de orig. iuris* Unde à Supremo Judice graviter plectendus eſſet. D. Thom. *p. 2 quæſt. 76. art. 2.* Et præterea juxta conditiones perſonarum & delictorum & aliarum circumſtantiarum prudentia duce debet juſtitiæ miſericordiam jungere, ut rigor diſciplinæ regat manſuetudinem, & manſuetudo ornet rigorem, ut nec rigor ſit rigidus, nec manſuetudo diſſoluta. Debet verò Judex eſſe facilior ad abſolvendum, quàm ad puniendum, D. Thom. *2 2. q. 70. art 1. ad primum.* & in arbitrariis potius diminuere pœnas, quàm augere. D. Thom. *2. 2. qu. 67. nu. 4. ad 1.*

SUMMARIUM.

3. *Quot ſint genera Iudicum, & quis ſit Iudex Ordinarius.*
4. *Si Superior Judex committens alicui ordinario inferiori aliquid, quod excedat eius ordinariam iuriſdictionem, reſpectu illius ſe habet ut delegatus, non ut ordinarius, ſecus ſi illud non excedat eius ordinariam iuriſdictionem.*
5. *Cauſa meri & mixti imperii non poſſunt delegari de iure civili, bene tamen de iure Canonico.*
6. *Iudex ordinarius cauſas alteri delegatas poteſt ad ſe avocare, etiam re non integra.*
7. *Qui ſint iudices ordinarii in Religionibus. Legati à Latere & Nuncii in ſuis legationibus ſunt Ordinarii exemptorum, tamen non poſſunt cognoſcere illorum cauſas in prima inſtantia. Qui alii judices ſint Ordinarii vel delegati ibidem.*
8. *Archiepiſcopus, ſeu Epiſcopus non eſt Iudex Ordinarius Regularium exemptorum.*
9. *Qui ſint Iudices Ordinarii intra Religionem Ordinis Prædicatorum. In eadem Religione Ordinis Prædicatorum Suprior & Vicarius Prioris, ſive abſente, ſive præſente Priore non eſt Ordinarius, ſed delegatus, idem dicendum eſt de Vicario Generali & Provinciæ. ibid.*
10. *Priores locales in Ordine Prædicatorum poſſunt formare proceſſus & cauſas criminales ſuorum ſubditorum cognoſcere ultimatè, ſecus Guardiani in Ordine S. Franciſci.*
11. *Generalis in Ordine Prædicatorum eſt Prælatus immediatus omnium Fratrum Conventuum & Provinciarum, ideo poteſt omnium cauſas ad ſe avocare.*

ARTICULUS II.

Quis Regularium ſit Iudex Ordinarius.

3. TRia ſunt Judicum genera, nimirum Judices Ordinarii, Delegati, & Arbitri, D. Thom. *2. 2. q. 67. art. 1.* Ordinarius Judex multipliciter à DD. diffinitur. Sed dicas breviter illum eſſe Judicem Ordinarium, qui habet dignitatem & officium, cui à Jure vel conſuetudine aut privilegio eſt annexa juriſdictio; ita quod ſuo jure judicandi poteſtatem habet, & ex nativo non dativo nomine. Et ſic Judices Ordinarii ſunt Papa, Imperator, Reges, Epiſcopi in ſuis Diœceſibus, Prælati Regulares in ſuis Ordinibus, Provinciis, & Conventibus. Ordinarius enim Judex eſt ille, cui reſpectu certi loci datur juriſdictio, vel qui deputatur certo loco cum generali commiſſione, ut ex Anchar. & Butrio, & Dom. & Franc. dixi *in cap. legatos num. 8. de off. legat. in 6.* Vide etiam, quæ dixi *cap. cum Epiſcopus num. 4. de off. Ord. in 6.*

4. Eſt verò advertendum, quod ſi Superior alicui Ordinario inferiori, puta Pontifex Epiſcopo commiſerit aliquid, quod excedit ordinariam juriſdictionem illius, reſpectu talis commiſſionis Epiſcopus non eſt Ordinarius, ſed delegatus, niſi commiſſio fuit habita ratione ad Ordinarii officium, & commiſſio fuit prorogando ordinariam juriſdictionem, ut ſi dicatur hoc pertineat ad officium talis Judicis. Sed ſi inferiori Ordinario committitur aliquid, ad quod ejus ordinaria juriſdictio ſe extendit, cenſetur excitata ordinaria juriſdictio illius Judicis, & ordinaria juriſdictione de illa cauſa cognoſcit. Niſi in literis commiſſionis Superior ponat clauſulam *auctoritate noſtra*, quia tunc Ordinarius procedit ut delegatus. Et ſi in eiſdem literis ponitur clauſula *etiam auctoritate noſtra*, tunc *procedit ut ordinarius & delegatus* ſimul.

5. Iſti etiam Judices Ordinarii cauſas ſubdelegare poſſunt in totum, & licèt de jure civili cauſæ meri & mixti Imperii non poſſunt delegari, tamen de Jure Canonico delegari poſſunt, ut probat Covarr. *l. 3. var. cap. 20.* Sed & de conſuetudine etiam per Ordinarios Civiles has cauſas poſſe delegari tradunt Clar. §. *fin. q. 41. num. 5.* & Tuſc. *l. D. concluſ. 546. num. 10.* prout adnotavi *cap. Quamvis num. 12. de poteſt. judic. deleg. in 6.*

6. Sed inſuper Judex Ordinarius cauſas alteri delegatas etiam re non integra ad ſe avocat, quando voluerit. Et ſufficit avocatio tacita, eo quia Ordinarius incipit per ſe ipſum cauſam cognoſcere, vel cum alteri delegat. Eſt tamen neceſſarium, ut avocatio innoteſcat delegato, aliter ſi ipſe procedat ad ulteriora in cauſa proceſſus non erit attentatus. Effectus verò hujus avocationis habet locum ſolum in illa cauſa, quæ fuit avocata. Videantur de his ea, quæ dixi in ſimili de Delegato Papæ, *d. cap. quamvis nu. 2. & ſeq. de off. jud. deleg. in 6.*

7. Qui verò in Religionibus ſint Judices Ordinarii, non poteſt per Regulam univerſalem declarari, ſed cujuſcumque Religionis ſtatuta inſpici debent. Certum eſt, Summum Pontificem eſſe Judicem Ordinarium omnium Religioſorum, nedum ex ſuprema Pontificia juriſdictione, ſed quia eſt Summus Religioſorum Prælatus, ut dixi *tom. 3. de Statut. q. 189 nu. 188. pag. 150.* Et quia ſacræ Congregationes Cardinalium non habent Tribunal diſtinctum à Tribunali Papæ, ſed pertinent ad idem Conſiſtorium, ut adnotavi *quæſt. unic. ad titulum de appellat. nu. 73. in 6. pag 230.* Ideo & illi cenſentur eſſe Judices Ordinarii etiam Regularium. Nam ut habetur ex Conſtitutione 74. Sixti V. Eminentiſſ. Cardinales harum Congregationum ſunt Summi Pontificis adjutores, eidem ut Summo Capiti cohærentes & aſſiſtentes, laborumque & conſiliorum ſocii & participes, totiuſque Eccleſiaſticæ Reipublicæ Summi Senatores. Et pariter, quia Legati à Latere & Nuncii conſimilem auctoritatem cum Legatis à Latere habentes in ſuis Legationibus ſunt Ordinarii exemptorum, ut tradunt communiter DD. quorum plures retuli loco proximè citato *num. 74* Ideo & illi numerantur inter Judices Ordinarios. Advertendum tamen, quod ex decreto Concil. Trid. *ſeſſ. 24. cap. 20.* Iſti non poſſunt cognoſcere cauſas, vel Clericorum vel Regularium in prima inſtantia, ſed hoc ſpectat ad proprios eorum Prælatos & Ordinarios, ut probavi *in cap. Romana num 4 de for. compet. in 6 pag. 32.* Signatura Juſtitiæ etiam & Auditor Cameræ ſunt Judices Ordinarii, ſed quomodo poſſint procedere in cauſis Regularium, oſtendi *quæſt. unic. ad tit. de appellat. in 6. art. 18. n. 616. & ſeqq.* magis tamen propriè loquendo. At verò Judices Romanæ Curiæ in ea judicantes, ſed quorum juriſdictio extinguitur per mortem Pontificis, vel quibus cauſæ particulares Regularium committuntur ſpecialiter, nec habent facultatem judicandi niſi ſuper cauſis particularibus ſibi toties, quoties negotium id poſtulat, commiſſis, non ordinaria, ſed delegata juriſdictione judicant.

8. Cæterum ex Prælatis Sæcularibus nullus alius ſive Archiepiſcopus, ſive Epiſcopus eſt Ordinarius Judex Regularium exemptorum, quia Regulares iſti tam de Jure communi, quàm jure privilegiorum exempti ſunt à juriſdictione ordinaria Epiſcoporum & aliorum ordinariorum locorum, ut eſt per ſe manifeſtum, & latè oſtendi *tom. 3 de ſtat. quæſt. 189. a. 10 nu 672. & ſeqq.* ubi etiam oſtendi, in quibus caſibus Regulares ſint ſubjecti Epiſcopis ut Delegatis Sedis Apoſtolicæ.

9. Intra Religionem verò in Ordine Prædicatorum Judices Ordinarii ſunt Capitulum Generale eo durante, & Magiſter Generalis pro toto Ordine, Capitulum Provinciale eo durante, & Provincialis pro ſua Provincia, Priores locales pro ſuis Conventibus, Vicarii etiam Conventuum parvorum, qui non ſunt membra alicujus Conventus, ſed immediatè ſunt ſub Provinciali, iſti enim ſunt horum Conventuum parvorum Prælati, non ſubjecti alicui Prælato locali, ſed ſolum Provinciali. Item Supprior aut Vicarii legitimè inſtituti, ut Vicarius Generalis tempore, quo Religio non habet Generalem præſentem, vel abſentem, vel Vicarius Provinciæ tempore, quo vacat Provincialatus, vel Supprior, aut Vicarius in Capite tunc cum vacat Prioratus. Iſti enim tunc ſunt Capita Religionis, vel Provinciæ, vel Conventus, & verè Prælati cum non conveniat Religionem, Provincias vel Conventus eſſe ſine Capite, qui ſubditos dirigat. Cæterum Conventu habente Priorem præſentem vel abſentem, Supprior aut Vicarius nec eſt Prælatus, nec poteſt diſpenſare in Conſtitutionibus, nec poteſt ſibi eligere Confeſſarium. *Conſt. in prologo §. 3. l. E.* Ideo nullam habet juriſdictionem, ſed ſolum habet poteſtatem Oeconomicam ſeu dominativam talem, qualem habent Abbatiſſæ aut Prioriſſæ Monialium. Et licèt Prior in ſui abſentia teneatur relinquere Supprióri vel Vicario auctoritatem neceſſariam pro omnibus caſibus neceſſariis, & præcipuè pro ſpectantibus ad forum conſcientiæ. *Conſtit. loco citato* hæc auctoritas quatenus ſit juriſdictio, eſt merè delegata. Quod idem dicitur de Vicario Generali, vel de Vicario Provinciæ; Iſti enim non habent juriſdictionem niſi ex conceſſione Superioris, unde mortuo Generali vel Provinciali iſti Vicarii ceſſant. *Conſtit. in prol. §. 9.* Juriſdictio verò ordinaria non ceſſat ob mortem concedentis. Iſti igitur non ſunt Judices Ordinarii. Nihilominus ſicut Vicarius Generalis Epiſcopi habet quodammodo juriſdictionem ordinariam. Unde multi exiſtimant illum eſſe Judicem Ordinarium, quamvis verè & eſſentialiter ſit delegatus, ut probavi *cap. licet 2. nu. 5. & 6. de offic. Vicar. in 6.* Ita cum proportione idem dici poteſt de Vicario Generali Religionis aut Provinciæ, qui etiam eſt deputatus ad Univer-

verſitatem Cauſarum. Unde ejus Jurisdictio multum habet de juriſdictione ordinaria. In hoc Ordine etiam Procurator Generalis nullam habet juriſdictionem ex officio, & ſolum habet delegatam, ſi ſibi concedatur, vel etiam habet ordinariam, ſi fiat Vicarius mortuo Generali. Commiſſarii verò quicumq; ſolum delegatam juriſdictionem habent.

10. An verò omnes Prælati Regulares poſſint formare proceſſus, & criminaliter punire, unusquisque conſulat ſui Ordinis Leges. Id non poſſe facere Prælatos locales, ſcilicet Guardianos non poſſe proceſſus facere & cauſas ſententialiter definire dixit Didac. Seroi Capuccinus *in luce Prælat. p. 1. c. 1. n. 2. & 4.* Et nihilominus eos poſſe excommunicare addidit. Bordon. *in praxi cap. 1. nu. 7.* In Ordine Prædicatorum Priores locales & habent jurisdictionem quaſi Epiſcopalem, & dignitatem, & Cauſas Criminales ſuorum ſubditorum cognoſcunt, & proceſſus formant, puniuntque ſubditos, ſive intra ſive extra Conventum delinquant, Territorium enim Regularium eſt totus mundus, quia ad totum mundum ſe extendit votum obedientiæ, ex quo Religioſi ſuis ſubduntur Prælatis, qui propterea illos punire poſſunt pro delictis ubicumque patratis. Portell. *qu. 1. caſ. 19.* Bordon. *in praxi cap. 1. num. 12* Et eadem ratione puniunt hoſpites intra ſuos Conventus, vel eorum diſtrictus delinquentes. Hoc in Ord Præd. eſt expreſſe ſancitum *diſt. 2 cap. 13 text. 2. & in Gloſſ. ibid. l. D.* ubi additur Prælatos Ordinis etiam locales poſſe caſtigare Hoſpites etiam pro delictis alibi commiſſis.

11. Et quia in eodem Ord. Prædic. Magiſter Ord. eſt Prælatus im̃ediatus omnium Fratrum Conventuum & Provinciarum, ut dicitur *in Conſtit. d. cap. 15. text. 1. l F.* ideo poteſt cauſas omnium Religioſorum ad ſe avocare etiam re non integra. Et hoc idem eadem ratione poteſt facere Provincialis in ſua Provincia.

SUMMARIUM.

12. *Iudicis delegati diffinitio ſeu deſcriptio.*
Iurisdictio judicis delegati ſe extendit tantum ad illam cauſam ſeu articulum in commiſſione expreſſum. ibid.
13. *Diſtinctio judicis delegati ex parte delegantis.*
14. *Diſtinctio judicis delegati ex parte cauſarum.*
15. *Delegatus ad univerſitatem cauſarum, licèt non poſſit ſuam generalem juriſdictionem in totum ſubdelegare, poteſt tamen cauſas particulares ſubdelegare.*
16. *Quomodo delegatus poſſit cauſas ſubdelegatas ad ſe avocare.*
17. *Quid operetur clauſula* Confiſi, &c. *in commiſſione poſita.*
18. *Quæ ſint clauſulæ, ex quibus colligatur, quod ſit electa induſtria perſonæ.*
Delegatus non debet de facili cauſas ſubdelegare. ibid.
19. *Delegata juriſdictio per mortem delegantis ceſſat ſi res ſit integra, tamen re non integra manente non ceſſat.*
Delegatus cenſetur mortuus, ſi ab officio ſeu à dignitate ſit ſimpliciter amotus. ibid.
20. *Cum juriſdictio delegati ſe extendat ad annexa & connexa poteſt delegatus ſuam juriſdictionem defendere contra impedientes, rebelles, &c. procedendo etiam per cenſuras.*
Quomodo judices delegati Regulares debeant tueri ſuam iuriſdictionem. ibid.
21. *Licet Iudex delegatus ad tuendam ſui juriſdictionem non teneatur monere, tamen debet imponere præceptum ſub aliquo termino peremptorio.*
22. *Delegatus poteſt punire impedientes ſuos Officiales & Miniſtros, & etiam impedientes Teſtes, ne examinentur.*
23. *Ad hoc ut delegatus habeat exercitium ſuæ delegationis, debet prius præſentare literas dictæ ſuæ delegationis.*
24. *Quomodo ſit probanda delegatio, & nu. 25.*
26. *Delegatus non tenetur oſtendere copiam ſuæ delegationis, ſi pars illam non petit.*
Quomodo à delegato citandus ſit abſens. ibid.
27. *Ordinario Loci petenti ſibi oſtendi à delegato mandatum ſuæ delegationis tenetur oſtendere.*
28. *Iudices delegati debent publicare & notificare literas ſuæ commiſſionis, & præcipuè Regulares.*
Quomodo delegatus Regularis ſe debeat gerere in publicatione ſuæ commiſſionis. ibid.
29. *Iudicis inferioris delegatur ſententiam ſuam exequi non poteſt ſed ſententia lata ejus juriſdictio expirat.*
Quid ſit dicendum de delegato Papæ, aut Principis. ibid.
30. *Iudici delegato injuſtè, notoriè, & nulliter agente poteſt Ordinarius reſiſtere, & quomodo poſſit reſiſtere.*
31. *Ordinarius Iudex punire poteſt delegatum, ſi delinquat extra officium ſuum, & etiam ſi delinquat in officio excedendo & abutendo in judicando, non verò ſi ſolum excedat in fabricatione proceſſus.*
32. *Quinam ſint Iudices delegati apud Regulares.*
33. *Delegati à Magiſtro Generali Ordinis non poſſunt dici delegati à Principe, quia Generalis habet Superiorem Iudicem, nempè Papam, cui Regulares ſunt ſubjecti ut ſupremo Prælato.*

ARTICULUS III.

Quis ſit Iudex delegatus.

12. DElegatus Judex eſt, qui non ex titulo & officio proprio, ſed ex alterius commiſſione habet juriſdictionem, cuius vices gerit *cap. ſanè, & cap. cum olim de off. & poteſt. jud.*

deleg. & toto titulo eodem in 6. & l. 1. ff. de offic. ejus, cui mandi eſt juriſd. Et ideo delegata juriſdictio non ſe extendit, niſi ad illam cauſam, ſeu articulum in commiſſione expreſſum. Eſt quoque hæc juriſdictio revocabilis ad nutum concedentis, ſed tamen ad unam cauſam delegatus cenſetur delegatus ad omnia incidentia, acceſſoria, dependentia, emergentia, neceſſaria, annexa, ſine quibus commode cauſam non poteſt expedire Felin. & alii *in cap præterea de off. d. legat.* ubi Barboſ. plures refert. Quod tamen limitat Felin. ut hoc non procedat, ſi annexum ſit reſervatum Papæ. Unde excommunicatus à Papa non poteſt abſolvi à delegato. Secundò id limitatur, ut non procedat, ſi annexa ſpeciali jure ſint prohibita delegato. Dom. *cap. 2. de Sub. in 6.*

13. Diſtinguuntur verò Delegati primò ex parte delegantis, quia alii ſunt delegati à Principe & alii ab inferiore. Delegatus à Principe poteſt cauſam ſibi delegatam alteri ſubdelegare etiam in totum. Et licet de Jure Civili non poſſint delegari cauſæ meri & mixti Imperii, tamen hodie ex generali conſuetudine hujuſmodi cauſæ ſubdelegantur, quod de Jure Canonico procedit indubitatè, ut per DD. *in cap. Sedem de off. Ord. & cap. Archiepiſcapatus de raptoribus, & cap. pervenit 95. diſt.* & probavi *cap. Quamvis num. 12. de. off. delegat. in 6.* Sed ut ibidem dictum eſt *num. 13.* Delegatus ab inferiori Judice non poteſt in totum cauſam ſibi commiſſam ſubdelegare, licèt quantum ad unum articulum non requirentem juriſdictionem, ſed nudi miniſterii cauſam ſubdelegare poſſit, prout contingit in civilibus, & ſimplex teſtium receptio, & executio citationis, Innocent. *in cap. cum Bertoldus* & ibi Panorm. *nu 19.* Sanchez *diſp. 3. de matrim. nu. 10.* Ubi tamen ſit conſuetudo, ut delegatus ſubdelegare poſſit, valet ſubdelegatio, quæ etiam valet, ſi fiat Superiore conſentiente, & ad hoc ſufficere conſenſum tacitum, qui colligitur ex eo, quod ſubdelegatio fiat ſciente & tollerante Superiore, tradit Sanchez *lib. 7. de matrim. diſp 31 nu 7.* & Felin. Navar. Maranta & alii. Nudum etiam miniſterium ſibi commiſſum non poteſt quis ſubdelegare, niſi nudum miniſterium ſit commiſſum ex privilegio, vel alicui competat ratione dignitatis, cui hoc fuit conceſſum ex privilegio, vel quando in nudo miniſterio non exigitur induſtria perſonæ.

14. Diſtinguuntur ſecundò delegati ex parte cauſarum, quia alii ſunt delegati ad univerſitatem cauſarum, alii verò ad unam vel alteram cauſam. Quamvis verò aliquis ſit delegatus ad cognoſcendum de homicidio contra quoſcumque, & in tota Provincia non eſt per hoc delegatus ad univerſitatem Cauſarum, ſed talis ille ſolus eſt, qui univerſaliter ad omnes cauſas eſt delegatus; quamvis forſan aliqua gravior cauſa ſit reſervata; ſicut Vicarius Generalis Epiſcopi eſt delegatus ad Univerſitatem cauſarum, quamvis multi ſint caſus graviores ſoli Epiſcopo reſervati. Delegatus verò ad omnes cauſas generaliter cenſetur delegatus ad Univerſitatem Cauſarum, etiam ſi commiſſio ſit ſpecialis quantum ad locum, vel ad tempus, vel ad quantitatem. Barboſ. *cap. cum cauſam nu. 5. de appellat.* & alii ab illo citati, Sanchez *l. 7. de matr. diſp. 31. num. 12.*

15. Sed non eſt delegatio ad Univerſitatem Cauſarum, ſi ſit reſtricta ad particulares perſonas. De hoc verò delegato ad univerſitatem Cauſarum dicitur, quod poteſt ſubdelegare, quia aſſimilatur Judici Ordinario. Nihilominus veritas eſt, quod non poteſt in totum ſuam generalem juriſdictionem ſubdelegare. Neque enim Vicarius Epiſcopi poteſt alium in Vicarium generalem inſtituere. Poteſt tamen cauſas particulares ſubdelegare imo plures cauſas, imo omnes totius particularis loci aut Provinciæ, *cap. cum cauſam de appellat. l. cum Prætor ff. de re judic.*

16. Delegatus autem poteſt cauſam ſubdelegatam ad ſe avocare ob mortem delegati rè adhuc integra, ſed re non integra ſi jam delegatus incœpit cognoſcere, & ſibi perpetuavit juriſdictionem, illam cauſam non poteſt ad ſe avocare. Quando autem res non dicatur integra, oſtendi *cap. Quamvis de off. deleg in 6. qu. unic. art. 1. & in eodem cap. num. 10. ex gloſſ. & aliis* oſtenſum eſt, quod delegatus ad univerſitatem Cauſarum, quia comparatur Ordinario, poteſt etiam re non integra cauſas commiſſas ad ſe avocare.

17. Philippus autem de Bictis *in Epit. qu 2. probam. num. 6.* arbitratur, quod Delegatus ad univerſitatem Cauſarum, ſi ſit electa induſtria perſonæ (quam eſſe electam colligi putat ex clauſula *confiſi, &c.* vel *alia ſimili*) non poſſit ſubdelegare. Sed conſiderandum eſt, quod clauſula *confiſi &c* ſæpiſſimè ponitur in literis commiſſionis, non ut reſtringat, ſed ut juſtificet commiſſionem, tanquam motivum rationabilis commiſſionis, ideo ut plurimum ponitur in literis commiſſionis, imo ponitur etiam in literis inſtitutionis Ordinariorum ideo ex illa non ſatis colligitur, quod ſit electa induſtria perſonæ taliter, ut inſtitutus aut delegatus non poſſit aliàs, prout juris eſt, ſubdelegare. Imo in delegatione facta ad univerſitatem Cauſarum illa clauſula non poteſt intelligi ut reſtrictiva. Nam cum regulariter delegatus ad univerſitatem Cauſarum non poſſit per ſe ipſum cauſas omnes cognoſcere, quæ in magna Communitate occurrunt, contra rationem limitaretur delegati facultas, ut cauſas non poſſet, prout opus ſit alteri delegare. Delegatus igitur ad univerſitatem Cauſarum non poteſt quidem in totum ſuam juriſdictionem ſubdelegare, etiam ſi in literis commiſſionis non ſit poſita clauſula illa *confiſi &c.* ſed ea non obſtante poteſt cauſas particulares ſubdelegare, prout ſibi bene viſum fuerit, niſi aliunde colligatur, id ſibi eſſe prohibitum Panormit. *in cap. cum cauſam num. 21. de ſent. & re jud.* & alii plures apud Sanchez *diſput. 31. num. 2.*

18. Quod

18. Quod igitur ſit electa induſtria perſonæ ex aliis clauſulis colligitur, ut ex clauſulis *perſonaliter cognoſcas*, *vel per te ipſum cognoſcas*, *vel arbitrio tuo determines*, *vel tu expedies & non aliis, vel cuius manibus expedias*. Cenſetur etiam ſecundùm aliquos electa perſona, quando committitur nudum miniſterium, ſive quando committuntur illa, quæ Principi ſunt reſervata ratione ſupremæ majeſtatis, vel negotium commiſſum ſit arduum, aut factum eſt variabile, & non committitur res determinata, vel ſi apponitur clauſula *oneramus conſcientiam tuam, &c.* Sed quidem hoc certum eſt, quod delegatus non de facili debet cauſas ſubdelegare, ſed quod ablata ſit poteſtas ſubdelegandi, quam aliàs habet de iure, niſi id manifeſtè exprimatur & reſtringatur, non tam de facili admitti debet, præcipuè in delegato ad Univerſitatem Cauſarum, unde cautè legenda, quæ de his ſcripſerunt. Ricc. *dec. Cur. Archiep. 88.* Sanchez *lib 8. de matrim. diſput 23.* Barboſ. *c. quoniam de off. deleg. & Lux Prælat p. 1. Proœm. cap. 1. nu 10.*

19. Delegata verò juriſdictio ceſſat procul dubio per mortem delegantis, aut ejus depoſitionem, ſi tamen res ſit integra, ſed re non integra non ceſſat, etiamſi juriſdictio ſit conceſſa ſub conditione abſentiæ, vel ſub conditione, *donec revocavero* ut per DD. quos ſequutus ſum, *cap ſi delegatus nu. 8. de off. deleg. in 6. ubi nu. 9. & ſeqq.* explicatum fuit, quid dicendum, ſi comiſſio ſit data cum clauſula *ad beneplacitum*, Quando verò res cenſeatur non integra, declaratur, eſt ibidem, *cap. quamvis quæſt. unica art. 1.* Executor tamen delegatus à Papa ad executionem gratiæ eo mortuo gratiam exequitur, etiam re integra, ut decernitur *cap. ſi ſupra de off. deleg. in 6.* ubi hoc fuit explicatum. Et pariter qualiter ceſſet delegatio conceſſa ſub conditione abſentiæ dictum eſt *cap ſi delegatus eod. tit. nu. 2. & ſeqq.* Ceſſat etiam delegatio ob mortem delegati, niſi delegatio facta ſit officio, ſeu dignitati, quia tunc tranſit ad Succeſſorem in officio ſeu dignitate. Delegatus autem cenſetur mortuus, ſi ab officio ſeu dignitate ſit ſimpliciter amotus. *cap. Adiſcimus 15 q 12.*

20. Cum verò, ut ſupra dictum eſt, delegata juriſdictio ſe extendat etiam ad annexa, & connexa, Judex delegatus poteſt ſuam juriſdictionem defendere, & contra illum non recipientes, vel eius juriſdictionem impedientes, vel ſibi repelles procedere etiam per cenſuras, illoſque carcerare & punire, etiam ſi ſint extraneæ perſonæ, & aliàs non ſubditæ, vel etiam ſi impediens juriſdictionem ſit Ordinarius, ut per DD. quos refert & ſequitur Barboſ. *cap. quia quæſitum num. 12. & 13. de off. delegat. & cap. ſignificaſti num. 3. eod. tit.* Et ſic delegatus ad ſui juriſdictionis defenſam poteſt eſſe Judex in propria cauſa. Specialiter vero (non univerſaliter Regulares, ut voluit Scroi *par. 1. c. 1. num. 98.* ſed Minores Obſervantiæ) ſi Viſitatoribus ſui Ordinis ſe rebellant, aut eis contradicunt, vel eos non recipiunt, aut eorum juriſdictionem impediunt, incurrunt excommunicationem Papæ reſervatam, necnon privationem vocis activæ & paſſivæ, & officiorum, & ad officia inhabilitatem, prout ſtatuit Gregor. XIII. *in Conſtitutione Quoniam noſtro*, quam refert Rodriquez *tom. 1. q. 54. num 4.* Vt enim ex verbis d. Conſt. habetur, & obſervat Rodriquez ibidem, illa Bulla fuit procurata, & obtenta à Chriſtophoro de Capite Montium Miniſtro Generali Minorum Obſervantiæ pro ſuo Ordine. Quamvis vero dicta Gregor. XIII. Conſtitut. non ſe extendat ad Viſitatores Apoſtolicos, & ad Provinciales, ſeu Ordinarios viſitantes, tamen & iſti in Jure communi *cap. Dilecto de ſent. excomm. in 6* poſſunt viſitando ſuam juriſdictionem tueri, Et licet idem Didacus Scroi *d. num. 98* innuat, quod *d. cap. Dilecto* expreſsè loquatur de Epiſcopis, tamen contrarium eſt verum, quin imo in eo capit. Pontifex loquitur de Decano Aurelian. qui erat Prælatus inferior Epiſcopo. Et Pontifex procedit ex ratione generali omnibus Prælatis, & Judicibus, quos ex illo textu poſſe de facto ſuam juriſdictionem tueri & ſe defendere contra impedientes illam, colligunt Gloſſ. Io. Andr. Dom. Franc. & Innoc. *in cap. Dilectus de pœnis*, & Farinacc. *q. 114 n. 26.* Et alii plures, quos ſequitur Barboſ. *ad cap. Dilecto.*

21. Quamvis verò, quam plures DD. communiter arbitrentur non eſſe neceſſe in hoc caſu, quod monitio præcedat cenſuram, quando Judex ea utitur ad ſuæ juriſdictionis defenſam, quia tunc Judex procedit, non ut Judex ſed ut pars. Nihilominus quod Judex debeat prius ſaltem imponere præceptum ſub aliquo termino peremptorio, intra quem ſi ille cui ſit præceptum non impleat, quod debet, tunc incurrat excommunicationem, voluerunt Covarr. *in cap. Alma mater p. 1. §. 9. num. 6* Sayr. *de Cenſ. l. 1. c 12. num. 20.* Suarez. *diſput. 3. ſect. 10. num. 102.* Et hæc ſententia eſt tutior & verior; poteſt enim de facili contingere, quod impediens audito præcepto obediat.

22. Eandem vero ratione poteſt delegatus punire injurias factas ſuo officiali ex cauſa officii, vel impedientes ſuos Miniſtros in iis, quæ ad cauſam pertinent, vel impedientes teſtes ne ſe examini ſubjiciant, & etiam poteſt falſos teſtes punire pœna extraordinaria, ſi tamen ex hoc impeditur Judicis juriſdictio Bald. & Panormit. *cap. Præterea num. 4. de off. delegat.* aliter ut voluit Innoc. *juxta cap. Dilectus de pœn.* debet delegatus facere, ut hujuſmodi teſtes puniantur per Ordinarium *cap. Præterea de off. delegat.* ubi Bald. & Panormit. quos etiam teſtes à ſuo Ordinario adhuc poſſe puniri pœna ordinaria, volunt Didac. Scroi *in luce Prælat. par. 1. cap. 1. num. 99.*

23. Neceſſe tamen eſt, quod delegatus prius præſentaverit literas ſuæ delegationis, ante quarum præſentationem non habet proximam juriſdictionem ſeu illius exercitium, *cap. cum in jure de off. & poteſt. Iud. deleg.* Nemo enim cogitur exequi, quæ mandantur à delegato, niſi con-

conſtito de ejus delegatione *l. un. C. de mand. Princ. & deleg.* aſſerente ſe Delegatum non creditur (etiam ſi ſit vir excelſus). Maſcard. *de probat. concluſ. 494. num. 18.* Farinac. *q. 97. num. 52. & 54.* Barboſ. *d. cap. cum in iure.* Et ideo delegato tam verbo quam facto reſiſti poteſt remoto ſcandalo, & pœnæ & cenſuræ ab eo latè non conſtito de ejus delegatione nullæ ſunt.

24. Ubi autem agitur de probanda delegatione diſtinguendum eſt; nam vel ſumus in principio cauſæ, antequam delegatus incipiat cognoſcere cauſam delegatam & tunc delegatio probanda eſt per mandatum delegantis in ſcriptura originali legitimè expreſſum R. P. D. Fag. *d. cap. cum in iure nu. 8. ubi nu. 10.* quod probatur etiam per exemplum ab originali ſolemniter ſumptum, & quod idem eſt, ſi partibus conſentientibus tam præſentibus & non contradicentibus originale fuerit exemplatum in actis. Vel agitur de probatione delegationis poſt factum, ſcilicet poſtquam delegatus proceſſit in cauſa ad ſuſtinendam ejus ſententiam. Et tunc ſi literæ ſunt perditæ, aut delegatio facta ſit ſine expeditione literarum per vocem Superioris, delegatio probatur per teſtes, vel per partium confeſſionem, vel per aſſertionem ſuperioris delegantis. Gloſſ. *cap. cum olim el primo, v. ſine reprehenſione de privil.* ubi Panormit. *in fi.* Probatur etiam ex præſentia partis non contradicentis, dum actus juridicus efficitur, vel diuturnitate temporis, vel ſi delegatus legitimè pronunciat ſuper competentia ſui judicii, de quibus videatur Vantius *de nullitate rubr. 14. num. 8. & 42.*

25. Si etiam quis ſit delegatus Magni Principis ſufficere, ſi ipſe aſſerat ſe eſſe delegatum, colligunt aliqui *ex cap. Nobilis 97. diſtinct.* Rota *deciſ. 714. in antiq.* Van. *ubi ſupra num. 45.* Et nihilominus quod Cardinali dicenti ſe eſſe legatum Papæ, quod non detur integra fides, ex Menoch, Henriquez & Sanchez advertit Barboſ. *d. cap. cum in iure num. 2* ſed ut advertit Panorm. *cap. cum olim de privil. nu. 9.* ubi non agitur de præjudicio alicujus, creditur probo viro ſe aſſerenti delegatum. At verò ubi agitur de præjudicio, nec Cardinali dicenti ſe eſſe Papæ Legatum neceſſariò creditur, niſi literas oſtendat. Etenim ut probat R. P. D. Fagnan. *d. cap. cum in iure num. 6.* Præſumptio bonitatis, qua quicquis præſumitur bonus fallit, ubi agitur de præjudicio alicujus. Et ideo idem Fagn. *num. 51.* docet, Cardinali aſſerenti aliquid de mandato Papæ eſſe credendum tribus concurrentibus, ſcilicet, ut aſſertio ſit veriſimilis, & Papa ſit præſens, & ad eum facilis recurſus haberi poſſit, & aſſertio non contineat præjudicium tertii. Sufficit etiamſi per teſtes probetur, quod delegatus ſciente & tollerante Superiore, qui poterat, delegatus ſententiam tulit, vel ex *l. Barbatius ff. de ff. Prætor.* Si probetur communis error, & quod communiter Judex habebatur, ut delegatus, & ut Judex competens. Vant. *num. 4.* Bict. *q. 4. num. 3.*

26. Nam & conſiderandum eſt delegatum, dum pars non petit, non teneri, & oſtendere copiã ſuæ delegationis, ſed ſufficere ſi aſſerat ſe eſſe delegatum, quæ tamen parti petenti oſtendenda eſt, ut per Imol. Bald. Innocen. Hoſtien. & alios *cap. Præterea de dilat.* Verum cum prima citatio mittitur ei, qui exiſtit in partibus longinquis extra Diœceſim aut Provinciam cum prima citatione mittenda eſt copia delegationis, Farinac. *in fragm. crim. lit. D. num. 92. & 93.* Barboſa *d. cap. cum in iure num. 4.* plures referens. Verum quia univerſaliter petenti danda eſt copia delegationis: ideo cum primò citatur abſens, in citatione inſerenda eſt copia delegationis, aliter citatus poterit primæ citationi non obedire, ſed copiam delegationis petere. Et nihilominus etiam cum citatur abſens, ſufficit ſi citetur per Nuncium publicum vel notum, ut per Curſorem Papæ, Fagn. *num. 221.* Et hic diſtingui debet, quia ad hoc, ut citatus teneatur ad comparendum per ſe ipſum, vel per alium ſufficit, quod in citatione Delegatus aſſerat ſe eſſe delegatum. Fagnan. *d. cap. cum in iure num. 18.* Non eſt verò neceſſe, ut in citatione tranſmittatur originale commiſſionis ſibi factæ, ſed ſufficit, quod inſeratur tenor delegationis, ad hoc, ut citatus teneatur comparere coram Judice. Si tamen citatus comparens, antequam reſpondeat, petat ſibi oſtendi originale tenetur delegatus illud oſtendere, aliter & proceſſus & ſententia, & excommunicatio lata contra citatum eſſet nulla. Sylv. *v. delegat. nu. 5.* Navarr. *conſ. 4. in antiq. & in nov. conſ. 5. de ſentent. excomm.* Miranda *de iud. Ord. tit. 1. qu. 2. num. 99* Fagnan, *ubi ſupra num. 29.* Ubi quod ſecus, ſi vel citatus malitiosè aſſerat, ſe de mandato dubitare allegando mandati falſitates, vel alias rationes frivolas. Silv. *d. num. 5.*

27. Cæterum nedum delegatus tenetur oſtendere literas delegationis, ſed etiam dare illius copiam parti, *cap. Accepimus, cap. ex literis de fide inſtrument. cap. cum perſonæ de privil. in 6.* Fagnan. *d. cap. cum in iure n. 23.* Et hæc exceptio defectus iuriſdictionis delegati dari poteſt poſt litem conteſtatam imo poſt ſententiam, niſi pars fuit præſens prolationi ſententiæ, & non contradixit, vel niſi ante litis conteſtationem comparuit, & non oppoſuit, ſed ſi pars fuit abſens etiam contumaciter, poteſt opponi hæc exceptio quæ onus probandi transfert in adverſarium: ſed nedum parti, ſed & Ordinario loci petenti oſtendere debet delegatus ſuum mandatum & ita quod aliter Ordinarius impunè de facto poſſit illi reſiſtere. Fagnan. *nu. 32.*

28. Ideo delegatus ad fugiendas lites & dilationes prius debet commiſſionem ſuam oſtendere Superiori loci, ubi aſſumere debet informationes, & etiam regiſtrari facere. Et Regulares prius publicè in Conventu, ad quem deſtinati ſunt, debent facere legere, vel ſi ſint delegati ad univerſitatem cauſarum ſaltem in uno Conventu Provinciæ, ad quem miſſi ſunt, & ulterius debent in principio proceſſus inſerere te-

tenorem delegationis, declarando deſtinationem Actuarii in illa Cauſa, & inſuper juxta ſui ordinis leges alia ſervare, quæ ad notificandam Juriſdictionem ſtatuta ſunt. Ubi vero Delegatio ſit ſufficienter notificata, vel ſit notoria delegati Juriſdictio, obediendum eſt delegato, & ipſe poteſt compellere ad ſui obedientiam ſubditos, & contra impedientes ſuam Juriſdictionem defendere.

29. Delegatus autem Judicis inferioris ſuam ſententiam exequi non poteſt, ſed lata ſententia ejus Juriſdictio expirat. Delegatus tamen Papæ, aut Principis ſuam ſententiam exequitur, intra annum tamen à die latæ ſententiæ, in quo tempore poteſt ejuſdem ſententiæ executionem committere ordinario. Panormit. *in cap. quærenti de off. delegat. n. 6. & 7.* & ibidem alii DD. quos cumulat Barb. *n. 2.* Hinc eſt quod delegata cauſa ab inferiori Judice non intelligitur delegata ejus executio, niſi id fuerit expreſſum. Et tamen advertit Barb. *d. cap quærenti nu. 7.* quod executione facta, ſi victus iterum rem occupet, poterit Judex delegatus iterum cauſam cognoſcere, & debitæ executioni ſuam ſententiam mandare.

30. Tandem advertendum, quod Ordinarius, delegato injuſtè, notoriè, & nulliter agenti reſiſtere poteſt, etiam ſi ſit delegatus Papæ, vel Principis, *cap. ſollicitudinem de appellat.* Et ſic Ordinarius poteſt obviare: ut factum Delegati injuſtum, aut nullum, non ſortiatur effectum, & ita quod poteſt reſiſtere violenter, quia reſiſtit tamquam privato Gloſſ. *in cap. ex literis v. denuncietis de off. Deleg.* Panorm. *cap. ſi quando eodem tit. num. 2.* Marant. *diſput. 1 num. 25.* Et ſic ſi delegatus omiſſa forma judiciali velit extrajudicialiter non facto proceſſu procedere ad executionem, poteſt Ordinarius illi reſiſtere, quia in hoc excederet terminos ſuæ Commiſſionis, niſi id ſpecialiter fuiſſet illi conceſſum. Panormitan. *d. num. 2.* Et ubi Delegatus procedit judicialiter, ſi gravamen eſt irreparabile per appellationem, & Delegans vult illud exequi v. gr. de occidendo & mutilando, poteſt Ordinarius indiſtinctè ei reſiſtere, & idem facere poteſt, ubi non agitur de damno irreparabili, ſi ſententia notoriè ſit injuſta vel nulla, vel ſi ab ea fuit appellatum appellatione pendente, ſi certum eſt appellationem validam eſſe. Panormit. *d. num. 2.*

31. Puniri etiam poteſt ab Ordinario Delegatus etiam Papæ, ſi delinquat extra officium ſuum, ut puta fornicando, occidendo &c. Et etiam ſi delinquat in officio, excedendo & abutendo in judicando, non tamen ſi excedat ſolum in fabricatione proceſſus. *Auth. ſi qua in Provincia, C. ubi de crimine agi oportet,* ut ex Farinac. *in frag. Crimin. lit. I. num. 973. & ſeq.* habet Bictus *q. 2. nu. 15.* Quomodo autem etiam ſubditus poſſit ſe defendere contra injuſtitiam Delegati, & aliorum patrocinium implorare, latè declarant Marta *diſput. 1.* & Farinac. *in fragm. lit. I. à nu. 973.* Franc. *cap. Dilecto in fin. de ſent. excom.*

32. His præmiſſis de Delegatis in communi dicitur: quod apud Regulares Delegati ſunt, quibus ab Ordinariis Prælatis committitur Juriſdictio, ut ſunt Vicarii, Commiſſarii & Viſitatores. Ex iis verò Delegati ad univerſitatem cauſarum ſunt Vicarii, vel totius Ordinis in abſentia Generalis, vel Vicarii Generales Provinciarum ſeu Conventuum, & Viſitatores in Ordine Prædicatorum. Delegati ad univerſitatem cauſarum cenſendi ſunt etiam Vicarii nationales in terminis Conſtit. *diſt. 2. c. 3. §. 12.* Et Vicarii, qui dicuntur in capite, & ſunt Vicarii etiam ſupra Priorem dati à Generali aut Provinciali. Eis enim commiſſa eſt generalis gubernatio Conventus. Tales enim ſunt Vicarii Conventuum, aut Suppriores in abſentia Priorum, ſi tamen illis generalis gubernatio Conventuum committitur. Vicarii verò Priorum in Conventibus aut Suppriores præſente Priore, cum non habeant jurisdictionem externi fori, non ſunt ad Univerſitatem cauſarum Delegati, ſed ſolum ad gubernium œconomicum, quale competit etiam Prioriſſis Monialium, quæ tamen nullam jurisdictionem habent, & ideo hujusmodi Vicarii aut Suppriores etiam in abſentia Prioris non habent jurisdictionem niſi talem & tantam, qualis & quanta ſibi conceditur à Priore, & non poſſunt dici Delegati, ad univerſitatem cauſarum, niſi generalis jurisdictio ſibi fuerit commiſſa.

33. Delegati autem à Magiſtro Generali ad ſpeciales cauſas poſſuntne dici Delegati à Principe, ut ſic poſſint ſubdelegare? Affirmat de Bict. in Epit. *q. 2 num. 7.* quia Generalis apud Regulares ſit ut Princeps. Verum advertendum, quod in hac materia Princeps ſignificat Judicem, qui non habet Superiorem. At verò Generales habent Superiorem etiam in linea ſtatus Regularis, quia ſubjecti ſunt Summo Pontifici, ut Supremo Regularium Prælato, & ideo Delegati à Generali, nec dici poſſunt Delegati Principis, nec poſſunt ſubdelegare.

SUMMARIUM.

34. *Iudex in dubio non poteſt ferre ſententiam, ideo Iuſtitia diſtributiva & legalis non eſt contenta qualibet probabilitate, ſed requirit certitudinem ſaltem moralem.*
Reus non poteſt damnari, niſi ſit delinquens notorius vel convictus vel confeſſus. ibid.

35. *In dubio facti Iudex tenetur ſequi opinionem certam, vel quæ favet Reo.*
Iudex non poteſt damnare Reum ad pœnam ordinariam, niſi delictum ſit prorſus plenè probatum. ibid.

36. *Quomodo Iudex ſe debeat gerere in dubio Iuris.*

37. *Quamnam opinionem ex duabus probabilibus, vel una probabili & altera probabiliori debeat ſequi judex.*

38. *In Iudicio criminali non videtur poſſe dari opiniones æquè probabiles, ſed illa quæ fa-*

vel Reo, & benignior eſt, dicitur probabilior.

39. *Iudex non ſemper tenetur judicare ſecundùm opinionem magis communem & in ſententia aliorum probabiliorem.*

40. *Opiniones ex principiis intrinſecis examinandæ ſunt, & illam, quæ ex illis verior eſt, debet ſequi.*

41. *Opinio, quæ ſit communis ſeu communior, & ſit de ſtylo ſeu conſuetudine judicantium, & non habeat contra ſe motivum forte & urgens, non eſt cenſenda probabilis, ſed certa moraliter, & ſecundum illam Iudex judicare debet.*

Quænam dicatur opinio communis. ibid.

42. *Quando ſunt opiniones oppoſitæ, quæ ſint communes & ex conſuetudine diverſorum Iudicum approbatæ, quomodo Iudex debeat procedere etiam quando periculum eſt in mora, & ſequent.*

ARTICULUS IV.

Quam opinionem ſequi debeat Iudex in fabricando proceſſu, & ſententiando in cauſa criminali contra Reum.

34. CUm DD. valde inter ſe diſſentiant, an liceat ſequi opinionem probabilem etiam relictâ probabiliori, in propoſito noſtro non ſolum conſiderandum eſt in genere, an aliquid ſit magis vel minus probabile, ſed præcipue attendi debet, quid exigat virtus particularis, cujus eſt elicere vel imperare actum, de quo eſt quæſtio vel lis, an actus ille liceat vel non liceat. Et in propoſito hoc conſiderandum eſt, quod juſtitia diſtributiva & legalis non eſt contenta qualibet probabilitate, ſed requirit certitudinem ſaltem moralem, ut non puniatur Reus, niſi conſtet certè de delicto certitudine proportionata, vel ad pœnam ordinariam, vel extraordinariam infligendam. Quod enim Judex in dubio non poſſit ſententiam ferre, cum D. Thom. *2. 2. qu. 60. art. 2.* docent communiter Theologi & Juriſperiti *in l. admonendi*, poſt Bart. *ibi. num. 19. ff. de Iur. juran.* Unde quod non liceat Judici judicare, & aliquem ex ſuſpicione punire, & ſi id faciat, eum mortaliter peccare, docet idem D. Thom *d. qu. 60. a. 3.* Et ideo certum eſt, non poſſe Reum damnari, niſi ſit delinquens notorius vel convictus, vel confeſſus, & univerſaliter niſi contra illum reſultet talis probatio, quæ ſufficiat ad condemnandum, ut explicat Clar. *§ fin. q. 22. & 63.* Et ſi probatio contra Reum non ſit plena, ille debet abſolvi ex regula, *Eum qui accuſare ff. de eden.* quæ regula maximè attendi debet in Criminalibus; Ita quod ad hoc, ut Reus debeat abſolvi, ſufficiat, ſi nihil contra illum ſit probatum, *cap. Unico, Ut Eccleſiaſtica beneficia. Et in Clement. ſæpè. de verb ſignif.* etiam in Summario Judicio ſunt neceſſariæ legitimæ probationes.

35. Dicendum propterea primò, quod in dubio facti Judex tenetur ſequi opinionem certam, vel quæ favet Reo, & ſic nedum admitti non debet, quod Judex ex opinionibus æquè probabilibus poſſit ſequi, quam maluerit, ſed neque verum eſt, quod poſſit ſequi opinionem magis probabilem, ſed vel certam debet ſequi, vel quæ favet Reo, ita quod ex facto incerto ea certitudine, quam lex requirit, non poſſit aliquid contra Reum decernere, prout docent Fagn. *cap. ne innitaris num. 158. & ſequent. de Conſtit. Mercor. in praxi opin. probab. 2. p. a. 17.* Philippus de Bictis in Epit. *q. 140. nu. 17.* Et apud eum Meroll. Leon. Palaus, & Salas, Petrus de Ang. in Comp. *Ord. Ind. 1. p cap 25. nu. 5.* Quamobrem Judex non poteſt Reum damnare ad pœnam ordinariam, niſi delictum ſit prorſus plenè probatum, nec ad extraordiariam, niſi certum ſit adeſſe talem probationem, quam lex requirit, nec ad torturam, niſi certum ſit adeſſe ad illam ſufficientem probationem, nec ad inquiſitionem ſpecialem, aut alios ſimiles actus, niſi certum ſit in facto adeſſe Judicia ad id à lege requiſita. Non enim Reus poteſt privari re ſua, aut in proprio ſibi damnificari juſtè, niſi ex juſta & certa cauſa.

36. Sed loquendo de dubio Juris, videndum eſt, ex quo Jure & ex qua virtute Judex teneatur judicare juſtè, quantum ſit ex parte ſua. Eſt verò conſiderandum, quod injuſtum judicium involvit etiam injuſtitiam oppoſitam commutativæ juſtitiæ, pro quanto aufert, ſeu damnificat aliquem in re ſua. Et ita Judex ex juſtitia commutativa tenetur non inferre damnum Reo, niſi ſatis conſtet de ejus demerito, ut dictum eſt, ſed tamen judicare per ſe eſt actus juſtitiæ diſtributivæ, ad quam pertinent bona communia particularibus diſtribuere, ut docet D. Thom. *2. 2. q. 61. a. 1. & 2.* & ideo juſtitia vindicativa ſpectat per ſe ad juſtitiam diſtributivam. Ejus enim eſt pœnas diſtribuere ſervata æqualitate proportionis pœnæ ad demeritum; quamobrem per ſe loquendo tenetur Judex ex obligatione juſtitiæ diſtributivæ & etiam juſtitiæ legalis, quæ reſpicit bonum commune, & ex fidelitate, ſeu debito ſui officii inquirere veritatem, & ut cognoſcat, quid lex jubeat, obſervare ab initio proceſſus uſque ad perfectionem illius.

37. An vero Judex ex duabus opinionibus æquè probabilibus, poſſit ſequi quam maluerit, vel poſſit rejecta probabiliori ſequi minus probabilem, ex iis quæ latius explicavi *tom. 1. de ſtat. q. 186. a. 8. inſpect. 3. dub. 1. nu. 246. & ſeq.* hic pauca adducam. Et ideo primo dico; non licere judici non examinatis opinionibus contrariis, & facta poſſibili diligentia, ut cognoſcat, quænam ex illis ſit vera, alteram ex illis ſequi, ex hoc ſolo, quod à DD. judicatur probabilis. In hoc enim caſu, ſi opinio, quam ſequitur eſt falſa, non excuſatur à culpa, quia ejus ignorantia non eſt invincibilis, ſeu probabilis, cum non fecerit quod potuit, & debuit, quia veritatem non quæſivit, & invenire non curavit, & opi-

nionem aliorum ſequutus fuit, non examinata opinione per principia intrinſeca. Judex enim, qui eſt medius inter Reum, & fiſcum; & debet juxta exigentiam boni communis, & juſtitiæ diſtributivæ judicare, debet facere quod poteſt, ut judicet ſecundum legem, & ex conſequenti, ut veram intelligentiam legis acquirat, & ex illa judicet, & ſi id non facit deficit in officio ſuo, & hoc eſt quod voluit D. Thomas quodl. *8. a. 13.* & tenent DD. probabilitati contrarii. Et hoc eſt adeo verum, ut nec liceat Judici in conſcientia ſequi opinionem, quæ judicatur probabilior, aut communis, ea non examinata, ſaltem ſi habeat aliquod motivum grave contra illam, & in concurſu opinionum contrariarum ſæpiſſimè DD. utriuſque partis ſuam opinionem dicunt communem. Et amplius communes opiniones, quæ circumferuntur, ut probabiliores poſſunt eſſe falſæ. Non ſatisfacit ergo muneri ſuo Judex, ſaltem, ſi habeat grave motivum in contrarium, ſi opinione communi, aut ab aliis judicata probabiliori, illam non examinet, & videat, ſi in rei veritate ſit verior, & probabilior.

38. Dicitur ſecundò, quod in criminalibus vix poſſunt dari opiniones contrariæ, quæ ſint æquè probabiles, quia vel illarum una erit communior aut probabilior, aut in praxi magis acceptata, vel ſaltem Reo favorabilior, aut è contra. At verò in Judicio criminali illa opinio eſt probabilior, quæ eſt benignior & magis favet Reo. In pœnis enim benignior interpretatio eſt facienda, *cap. 59. de regul. juris in 6.* Et ſic præſumptio & conjectura illa eſt fortior, & magis juri communi conformis, quæ eſt benignior, & hæc eſt præferenda. D. Thom. *p. 2. qu. 107. art. 6.* Ex Jure Conſulto *l. 1. tit. 3 l. 24.* Et ſic in Criminalibus non intrat illa quæſtio, an ſtantibus opinionibus æquè probabilibus Judex poſſit ſequi, quam maluerit, quia quæſtio eſt de ſubjecto non ſupponente, quia omnibus aliis penſatis in dubio, opinio quæ magis favet Reo, eſt magis probabilis, & jus potius nocentem abſolvi, quàm innocentem damnari approbat.

39. Dicitur tertiò, Judicem abſolutè & in conſcientia nec teneri judicare ſecundùm opinionem magis communem, vel ex opinione aliorum magis probabili, nec eam, quæ favet Reo, ſed illam, quam examinatis nedum per principia extrinſeca, & DD. multitudine aut auctoritate petita, ſed per principia veritatis intrinſeca, quæ ſunt principia Juris naturalis, divini & poſitivi, judicaverit veriorem & probabiliorem, quod idem eſt ac dicere, quam omnibus penſatis abſolutè judicaverit veram. Quod enim non ſit neceſſe, abſolutè ſequi opinionem communem, neque ex ſola multitudine DD. approbantium aliquam opinionem, colligenda ſit rei veritas, habetur ex *cap. 1. de iis, quæ fiunt à majori parte, & ibi gloſſ. v. rationabiliter.* Panormit. *in penult. not. & conſ. 1. in fine lib. 1. & in cap. Capellanus in 2. col. & cap. ſanè quippe, diſtinct. 9. & l. 1. §. ſed neque, C. de veteri jure Enucl.* & docent Hoſtienſ. *cap 1. de conſt. in fine, & ibi* Jo. Andr. *in fine.* Menoch. *de arbitr. jud. l 2. caſu 339. num 21.* Sylv. *v. opinio num. 2.* Navar. *conſ. 9. num. 3. de fil. præſbit* & alii plures, quos refert & ſequitur Fagn. *cap. Ne innitaris de conſtit. num. 346.*

40. Sed pariter non eſt neceſſe ſequi opinionem ex hoc, quia illa apud hunc vel illum, vel illos ſit probabilior, nedum quia hoc eſſet operari ex fide humana, & ſe habere ſicut pecora, quæ ſine judicio unum ſequuntur, ſed quia multæ ſunt opiniones judicatæ probabiliores, quæ in rei veritate nec ſunt probabiles, ſed imo improbabiles, ſimiliter plures etiam inveniuntur opiniones Reis favorabiles, quæ verè ſunt contra jus; non ergo ex eo præcisè, quod opinio ſit vel communis, vel apud alios probabilior vel favorabilis Reis, licet eam ſequi; ſed opiniones ex principiis intrinſecis examinandæ ſunt, ut eorum veritas habeatur. Unde etiam eſt communior ſententia DD. quod non ſit eligenda ſententia communis in concurſu verioris & probabilioris, quam tenent *gloſſ. in cap. 1 nu. 4. v. rationabiliter de conſt.* Panormit. & alii plures, quos refert & ſequitur Fagn. *d. cap. Ne innitaris, num. 143. de Conſtit.*

41. Et nihilominus dicitur quartò, quod opinio habens has duas conditiones ſeu tres, nimirum quod ſit communis ſeu communior, & ſit de ſtylo ſeu conſuetudine judicantium, & non habeat contra ſe motivum forte & urgens, non eſt cenſenda probabilis, ſed moraliter certa, & Judex ſecundùm illam debet judicare. Advertendo tamen, quod communitas opinionis non debet attendi ex multitudine DD. qui illam ſequuntur, quia DD. illi, qui non examinant opiniones, ſed tanquam pecora ſequuntur alios, nec probant ſuas aſſertiones, niſi citando alios DD. & ſæpè ſine conſideratione, & falſò non magnifaciendi ſunt, & unus ex DD. claſſicis, & qui non loquuntur ex ore, ſeu mente aliorum tantum, ſed opinionem examinant, & per leges & rationes ſua dicta probant, præponderat pluribus ex aliis. Ideo illa opinio eſt communior, ut dixit Fagnan. *cap. 1. ne innitaris num. 348. de Conſtit. quam ſex, vel 7.* DD. Claſſici tenent, quam ſit illa, quæ eſt approbata à multò pluribus illorum, qui ſoli auctoritati aliorum innituntur. Et de hoc habetur *text. in cap. in noſtra de teſt. & in l. prima, §. Neque ex multitudine auctorum, C. de vet. juſt. enucl.* Panormit. *cap. Prudentiam in princ. de off. delegat.* Sanchez *in ſumma l. 1 cap. 9 num. 9. & l. 3. de matr. d. 44. num. 2.* Philippus de Biétis in Epit. *q. 143. num. 2.* Sic ergo communior opinio eſt, quam ſequitur major numerus DD. gravium, & Claſſicorum, ut colligitur etiam ex *cap. in Canonicis Scripturis 19. diſt.* Hæc igitur opinio, ſi ſimul ſit comprobata praxi & conſuetudine judicantium, & contra illam non ſit motivum forte, debet in moralibus haberi tanquam ſecura & certa. Et in hoc ſenſu vera eſt ſententia docens Judicem in judi-

cando ſequi debere opinionem communem, & illam præ non communi eligere, quod docent Menoch. *de arbitr. l. 2. caſ 339. num. 21.* Sanchez *l. 1 Decal. cap. 9 num. 37.* Aſer. Felin. Malder. Potiel. Lainer. Icill. quos refert Diana *p. 2. tract. 13. reſ. 3.* & communiter DD. *in cap. 1. de. Conſtit.* Philippus de Bictis in Epit. *q. 143. num. 2.* Et advertendum, quod opinio hæc communis regulariter eſt etiam communis in praxi, regulariter enim Iudices judicant ſecundum communem opinionem, & rarum eſt, quod habeat contra ſe motivum grave, quia hoc fuiſſet conſideratum à Doctoribus gravibus, qui illam ſequuntur. Non poteſt vero negari, quod hæc opinio non ſit tuta, & moraliter certa, quia in Judicio humano non poteſt non haberi, ut certum id, quod & in ſcriptis, & in praxi docent communiter DD. graves diligentiſſimi, veritatis inveſtigatores, & contra quos ratio urgens non militat.

24. Sed quid faciendum, ſi opiniones oppoſitæ dicantur communes, imo & conſuetudine diverſorum Judicum approbatæ? Iam ſumus in caſu, in quo Judex non magni faciens DD. utriuſque ſententiæ debet illas ſecundum principia intrinſeca examinare, & ex principiis Juris de illarum veritate decernere. Quod ſi id diligenter faciat, ut plurimum inveniet alteram ex illis opinionibus eſſe abſolutè veram, & amplectendam, & alteram falſam, & rejciendam. Ad hoc enim ut opinio, quæ ex probabilibus deducitur, habeatur, ut abſolutè vera, & quod tutè, & in conſcientia quis poſſit illam ſequi ex univerſali conſenſu DD. ſufficit quod habeat fundamentum grave, & conſiderabilis momenti, & quod contra illam nihil adſit, quod convincat intellectum ad recedendum ab illa. At verò ſic eſt quod DD. auctoritas ſola ſine textu legis, & ratione; non ſufficit ad convincendum, maximè nunc temporis; & maximè hoc conſiderato, quod ex DD. multi opiniones non examinant, ſed in fide aliorum loquuntur: & ulterius eorum alii ambiunt ſententias laxiores inducere, & alii ſeveriores ſequi. Ponderandæ igitur ſunt rationes, quæ pro ſententia adducuntur, & ſi hoc fiat fideliter, ſæpè invenietur; rationes, quibus una opinio contra aliam ſe fundat, vel fundari ſuper falſis principiis, vel opinantes legis verba non conſideraſſe, aut non intellexiſſe, vel non obſervaſſe omnes leges, quæ ſunt circa materiam, de qua agitur, vel non inſpexiſſe regulas, quæ jura pro legum interpretatione tradiderunt, vel alio modo defeciſſe; & ideo etiam invenietur quod unius ex opinionibus rationes non habent vim in rei veritate, ut convincant, vel inducant intellectum ad hoc; ut ab oppoſita ſententia recedat, cujus rationes habent vim, & determinant intellectum ad hoc ut abſolutè judicet illam opinionem veram eſſe. Judex ergo, & quicumque alius debet prius opiniones examinare, & ubi invenerit alteram ex illis moraliter, & humano modo eſſe veram, illam ſequi debet.

43. Sed ubi examinatis opinionibus, quis non invenit motiva quibus intellectus convincatur, aut determinetur ad hoc ut abſolutè alteri earum adhæreat determinatè alia relicta, cum ex DD. alii dicant quod Judex etiam relicta probabiliori poſſit judicare ſecundum minus probabilem, alii vero quod tenetur ſequi probabiliorem, videndum eſt qualis exceſſus probabilitatis ſit in ea, quæ dicitur probabilior. Si enim iſte exceſſus eſt magnus, & notabilis, & talis, ut æqui polleat certitudini morali, vel ad illam valdè ſe approximet, potius Judex in Criminalibus amplecti debet opinionem probabiliorem, ut docent Sot. *lib. 3. de juſt q. 6. a. 5. ad quartum,* Bannes *22. q. 63. a. 4. dub. 1.* Ledeſm. *2. p. 4 q. 54 a. 6.* Vaſq. *p. 2 q. 19. a. 6. diſput. 64. c. 2 n. 3.* Sanchez *in ſum. 1 p. cap. 19. n. 47.* Fagn. *d. c. innitaris de conſtit num. 355.* & apud eum Loymart. Malden. Filliuc. Becc. & Tannet. Sed conſiderandum eſt, quod ubi deniт exceſſus iſte probabilitatis, jam opinio iſta probabilior talis erit, ut Judicanda ſit abſolutè, ut vera, & ut talis amplectenda.

44. Ubi ergo examinatis opinionibus intellectus non convincitur, aut determinatur, ut abſolutè adhæreat uni ex oppoſitis opinionibus, ſed adhuc manet dubius licet nonnihil magis incliпet in unam partem, quam in aliam ſecundum Philip de Bict. *d. q. 143. a. n 11,* cui conſentit Eliſeus *tr. 4. q. 13 n. 7.* datur Judici Conſilium, ut in opinionum conflictu, illam ſequatur, quæ conſuetudine eſt approbata, & hac ceſſante, eligat eam, quæ aliquo Jure probatur, & his deficientibus ſequatur eam, quæ efficacioribus rationibus munitur, item eligatur illa, quæ eſt benignior, magiſque pia, honeſtior, & quæ eſt juxta æquitatem, & quæ favorabilior, & facit quod res non pereat. Item eligat eam, quæ favet Reo, & quæ à pluribus Doctoribus eſt comprobata; & ſic concludit, quod ſi non de præcepto, ſaltem de conſilio judex tenetur ſequi communem, & probabiliorem opinionem. Sed hæc enumerata omnino conſideranda ſunt à Judicè, ut videat quid abſolutè facere debeat. Nam multa ſunt ex recenſitis, quæ penſatis penſandis movere poſſunt Judicem ad hoc ut unam ex opinionibus, ut abſolutè veram & neceſſario amplectendam eligat.

45. Conſiderandum igitur eſt, quod ubi intellectus vere manet dubius, quamvis aliquo modo magis inclinet in unam partem, quam in aliam, judex recurrere debet etiam ad circumſtantias extrinſecas, & uti Epycia, quæ ſi locum habet in lege certa, ita ut ex illa liceat contra legem certam agere, ut cum D. Tho. 2. 2. *q. 121. n. 1.* tradunt communiter DD. multo magis, & facilius in lege incerta, & dubia. Et ideo bene Mercorus in praxi parte ſecunda *cap. 17* dixit quod in æqualitate opinionem Judex conſideratis circumſtantiis loci, & temporis debet eligere id, quod ſibi convenientius hic, & nunc appare t. Itaque & ego admitto quod ubi penſatis penſandis opiniones oppoſitæ ſunt æquè probabiles,

biles, vel ſi una eſt probabilior. hæc inæqualitas non eſt tanta, quæ convincat vel determinet intellectum ad hoc, ut abſolutè approbet alteram ex oppoſitis opinionibus, ſed relinquit intellectum perplexum & dubium, lex non obliget, ſed res maneat indifferens. & opinans ſit liber, ut ſecundum unam vel alteram opinionem agit, ut latè explicavi *d. tom. 1. de ſtatibus q. 186. a. 8. à n. 256.* Sed nihilominus dico primò, quod loquendo præcipuè de Judice & Criminali non eſt de conſilio conſiderare, an lex faveat Reo, vel non faveat, ſed eſt de præcepto, quia contra Reum non poteſt deveniri ad infligendum aliquod damnum, niſi ex certo demerito & ex cauſa, quæ ſit juſta & certa, & ex diſpoſitione certa & regula juris; igitur ubi aliàs ſit incertum an lex hoc vel illud jubeat, hoc ex Regula illa certa eſt judicandum, quod in pœnis mitior debet fieri interpretatio, *cap. 49. de reg. jur. in 6.* Et quod juſtitia petit, quod non procedat Judex ad inferendum damnum tertio ex propria electione & voluntate, ſed ex jure & juris ordine ſervato. Ex juſtitia igitur tenetur Judex in dubio interpretari legem, ut faveat Reo, & ut illi non noceat, itamque non privet jure ſuo. Et hoc eſt ſummè neceſſarium, ut ex ſola propria voluntate Reum non damnet; igitur tenetur Judex eligere opinionem, quæ favet Reo.

46. Et præterea vel ex juſtitia vel ex aliqua alia virtute tenetur Judex conſiderare circumſtantias negotii. Et numquid data æqualitate opinionum affirmantium & negantium, quod Judex poteſt capere Reum in alieno Territorio poterit Judex mandare, ut capiatur Reus in Territorio magni Principis imminente periculo mortis alicujus Miniſtri vel alterius ſcandali? At in propoſito noſtro hoc ſemper Judex debet conſiderare, an ſi ille non ſequatur opinionem, quæ favet Reo, immineat periculum, ut cauſa cum infamia maxima Religionis deducatur ad forum extra ordinem, vel immineat periculum ut Reus, qui vere meretur pœnam, evadat abſolutus ex eo, quod Judex ad quem ſit alterius opinionis. Nam & ſcire debet, quod opinio quæ vult, quod in dubio judicet ſequendo opinionem, quæ favet Reo, eſt valde rationabilis & communis. In dubio juris igitur Judex cæteris paribus tenetur ſequi opinionem, quæ favet Reo.

47. Sed quid dicendum, ſi ſit periculum in mora, & Judex non habet commoditatem vel tempus examinandi merita opinionum; In hoc caſu Mercor. judicat, quod Judex tenetur ſequi opinionem probabiliorem, quia aliter Judex non faceret quod in ſe eſt, ut vitaret errorem; ſed ego hoc omnino non negando dico, quod tunc Judex ex notitia, quam habet, & ex conſideratione ſibi poſſibili debet facere, quod omnibus pro poſſibili penſatis ſibi videretur eſſe verum & ſecurum, ut nec ſe exponat periculo nullitatis proceſſus & injuſti damni illati Reo, vel alteri. Et ſemper adverto, quod ſi probabilitas major non eſt tanta, quæ poſſit determinare intellectum ad abſolutum aſſenſum, ſed relinquat intellectum verè perplexum vel dubium, non eſt neceſſitas ſequendi probabiliorem, & quod hæc inæqualitas probabilitatis non neceſſitat ad ſequendam opinionem magis probabilem. Et iterum quod accipi debet opinio, quæ favet Reo.

48. Sed quid ſi Judex non ſit peritus in jure, & non ſit aptus, ut examinet merita opinionum? Iſte ſi mora id permittit, conſulat Supremum Senatum. Si verò caſus non patitur moram, ſequatur communem opinionem & practicam Tribunalis, ſeu conſulat peritos, ſi habet paratos, & tandem videat, quænam ex opinionibus ſibi verior videtur, & quid omnibus penſatis ſibi videtur eſſe magis ſecurum hic & nunc & illud faciat. Sed advertat hic Judex, quod ſi dubium non eſt ex eo, quod penſatis penſandis in rei veritate dubium ſit, quænam ex illis opinionibus ſed ex ignorantia illius non tam de facili excuſabitur à peccato, ſi erret.

SUMMARIUM.

1. *Quid ſit recuſatio Iudicis.*
2. *Hujus nominis* Jus *multiplex ſignificatio. Quid ſit Ius naturale, & n. 3.*
4. *Iudicis ſuſpecti recuſatio non eſt de jure naturæ præceptivo.*
5. *Dicitur tamen Iudicis recuſatio de jure naturæ negativè, & nu. 6.*
7. *Recuſatio judicis ſuſpecti ſimpliciter eſt de jure poſitivo, licèt ex genere poſſit dici de jure natura, & num 8. & 9.*
10. *Ad quid teneatur Iudex recuſatus ut ſuſpectus ſpectato jure naturali.*
11. *Cauſæ ad recuſandum Iudicem, ut in plurimum fundantur in præſumptione.*
12. *Quare recuſatio judicis ſuſpecti ſimpliciter ſit remedium aut defenſio legalis, civilis ſeu Canonica.*

QUÆSTIO III.

De iis, quæ impedire poſſunt Iudicem, ne in cauſa procedat, & præcipuè de iudicis recuſatione.

ARTICULUS I.

Quid ſit Iudicis Recuſatio, & an ipſa ſit de jure naturæ.

1. RECuſationem eſſe Juriſdictionis ſeu Audientiæ cauſa ſuſpicionis propoſitam declinationem; dixit Speculator *tit. de recuſat. par. 1. §. 1.* & ſequuntur communiter DD. *in leg. apertiſſimi, C. de Iudic. & in cap. ſuſpicionis 39. de off. deleg. & in cap. ſecundo requiris 41. & in cap. Cum ſpeciali 61. de appellat. & in cap. quod ſuſpecti 15. 3. q. 5.*

2. Sed difficultas eſt, an hujuſmodi recuſatio ſit de jure naturæ. Hoc autem nomen *Ius* multi-

tiplicis eſt ſignificationis, & diſtinguitur in præceptivum, & dominativum. Illud idem eſt, quod lex præcipiens, & diſtinguitur in Jus naturale, & poſitivum. Jus verò naturale nihil aliud eſt, impreſſio divini luminis in nobis, juxta illud Pſal. 4. *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine?* Unde nihil aliud eſt quam rectæ rationis naturale dictamen, & participatio legis æternæ in rationali creatura. D. Thom. *p. 2. q. 91. ar. 2.* Sed jus dominativum idem eſt quod rei dominium, & eſt facultas utendi liberè aliqua re, quã facultatem, ſi quis habeat a natura dicitur Jus naturæ. & hoc Jus ſpectat ad materiam, & objectum Juris & legis naturalis, & coincidit cum juſto, quod eſt Juſtitiæ objectum. Et hoc modo de Jure naturæ eſt, ut unuſquiſque vivat, comedat, dormiat, & alia agat, quorum homo à natura dominium habet. Vide Suarez *de leg. lib. 2. c. 14.*

3. Dubium igitur poteſt eſſe primo, an recuſatio ſit de Jure naturæ præceptivo? Et affirmativam ſententiam habent illi, qui tenent, quod ſubditus recuſationi Judicis non poſſit validè renunciare, quod voluit Paſqual *deciſ. 349. nu. 6* Eo quia ſit contra bonum commune, quod in cauſis non ſervetur Ordo eſſentialis Juſtitiæ. Si enim huic Jure non poteſt validè renuciari? Igitur hæc renunciatio eſt contra legem; quia quod nulli legi adverſatur eſt res indifferens poſita in hominis poteſtate.

4. Sed dicitur, quod recuſatio Judicis ſuſpecti non eſt de Jure naturæ præceptivo, & quod propterea poteſt ei & validè & licitè renunciari. Panorm. *in cap. inter Monaſterium 20. de re jud. num. 3.* & ex Didac. Perez, Rodriguez, & Maranta, Fermos. *in cap. ſi quis contr. 4. quaſt. 42. num. 1. de fara compet.* Quoniam juri pro ſe introductio poteſt quilibet renunciare *l. ſi quis in cauſ. ſcribendo C. de pactis.* Nam & virtutis eſt voluntariè ferre injurias, & damna, quando virtus fortitudinis, aut patientiæ id expoſtulat. Utraque enim virtus eſt, per quam quis animo forti adverſa ſuſtinet, & voluntariè patitur. D. Thom. 2. 2. *q. 123. & 136* Et in propoſito adeò verum eſt, quod recuſationi Judicis ſuſpecti poteſt renunciari, quod ut infra probatur de facto cenſetur illi renunciatum, ſi qui Judicem recuſavit iterum coram illo compareat. Nec ratio in oppoſitum valeat quæ ſi probaret, patientiæ virtutem tolleret; qui enim patitur injurias non eſt cauſa quod alius injuſtè agat, sed ex cauſa juſta alterius injuſtitiam permittit & patitur, quod non eſt contra bonum commune, ſed bono communi validè favet, cum in patientia ſua Chriſti fideles animas ſuas poſſideant. Ideò nedum perſona privata, ſed tota uno Religio renunciare poteſt recuſationi iſti ad evitandas lites, jurgia & diſciplinæ Regularis relaxationem quæ ex hujuſmodi recuſatione, & juris apicibus, & ſolemnitatibus conſurgit, ut teſtatus fuit Boniſac. VIII. *in Conſtitut. ſua 2. in Bullario Rom.* & infra magis explicabitur. Itaque non recuſare Iudicem ſuſpectum, non eſt de præcepto legis naturalis, niſi quando ex circumſtantiis, nec liceat ſuſtinere damnum, ſed lex ad juſtam defenſionem obliget.

5. Nihilominus dicitur ſecundo, quod recuſatio Iudicis ſuſpecti eſt de lege naturali negativè, quia non eſt à lege naturali prohibita, ſed permiſſa. Diſtinctio hæc ejus quod eſt eſſe de lege naturali poſitivè, vel negative colligitur ex D. Thoma *2. 2. q. 66. a. 2. ad 1* eamque explicat Suarez *lib. 2. de leg. cap. 14. num. 14.* Et illud dicitur eſſe de jure naturali poſitive, quod lex præcipit, aut prohibet. Et hoc modo negatum eſt, quod recuſatio Judicis ſuſpecti ſit de jure naturali præceptivo, quia lex naturalis, neque hoc prohibet, neque poſitivè præcipit abſolutè loquendo, ſed negative eſt de jure naturali, quia eſt ſecundum naturam; unde lex id concedit, & admittit.

6. Sed loquendo de jure naturali dominativo recuſationem judicis ſuſpecti eſſe de jure naturali dixerunt Panorm *cap. ad hæc 20. nu. 8. de reſcript. & cap. cum inter 5 n. 9 de except.* & alii, qui hac ratione moti dixerunt. Principem non poſſe tollere recuſationem judicis ſuſpecti, quos referam infra, & videri poſſunt apud Farin. *in frag. p. 2 lit. 1. nu. 955.* Sed contrarium alii ſentiunt, & præcipuè Felin. *d. cap. Cum inter n 8. & 9.* negavit recuſationem eſſe de jure naturali. Alii propterea dicunt recuſationem Judicis ſuſpecti emanaſſe à jure naturali, ſed eam eſſe juris humani defenſionem, Fermoſ. *cap. ſi quis contr. q. 1. nu. 3 & 15. de for. compet.*

7. Dicendum igitur eſt primò recuſationem Judicis ſuſpecti eſſe quodammodo de jure naturali. Habetur hæc concluſio *in d. cap. quod ſuſpectis 15 3. qu. 5. Nam quodammodo naturale eſt ſuſpectorum judicum inſidias declinare. Et in cap. 2. Secundo requiris 41. de appellat.* ibi: *Ipſa namque ratio dictat, quod ſuſpecti & inimici Iudices eſſe non debeant* Et idem habetur *ex Clem. Paſtoralis de re judic.* Ratio eſt quia homo habet à natura jus, ut ſe defendat ab imminentibus injuſtitiis, & injuriis, & damnis recuſatio verò eſt ſpecies defenſionis; ita hæc concluſio eſt communis, quam explicat Turrecremata *d. cap. quod ſuſpectis num. 6.*

8. Dicendum eſt ſecundò, recuſationem eſſe de jure naturæ ex genere ſed non ex ſpecie propria, & ideo ſimpliciter loquendo eſſe de jure poſitivo, Felin. *d. cap. cum inter 5. nu. 9. de except.* Fermoſ. *d. cap. ſi quis contra 4 q. 1. nu. 3. de faro compet.* Habet autem hæc aſſertio duas partes, quarum prima eſt evidens. Nam cum defenſio ab injuriis & injuſtitiis ſit de jure naturæ, *l. ut vim ff. de juſtit. & jure.* Recuſatio verò judicis ſuſpecti ſit ſpecies defenſionis, proculdubio recuſatio iſta ex genere ſuo eſt de jure naturæ; ſed nedum ex genere remoto, quia, ſcilicet, defenſio in genere eſt de jure naturali, ſed etiam ex genere proximo. Nam recuſatio Judicis ſuſpecti genus quoddam eſt, quod habet ſub ſe plures ſpecies. Etenim etiam ante quamcunque legem poſitivam, potuiſſet Judex inimicus recu-

ſare,

ſare, & ſic à natura ipſa homo habet ut Judicem inimicum recuſare poſſit. Ex quo colligitur, quod hoc jus eſt de ſe indeterminatum. Nam tale eſt jus genericum ſe defendendi, quod fieri poteſt variis modis ſcilicet, & vim vi repellendo, & per recurſum ad Judicem ad quem etiam pluribus modis recurri poteſt, inter quos eſt recuſando Judicem inferiorem Superioris judicium interpellare.

9. Secunda vero pars aſſertionis etiam evidenter probatur. Nam illud jure naturali dominativo, non debetur homini, quod eſſentialiter ſumptum eſt quid conſtitutum per legem poſitivam, à qua ſola vim ſuam habet, & efficaciam, & qua non exiſtente eſſet quid inane, & inutile; ſed recuſatio Judicis ſuſpecti eſt hujuſmodi conſtitutum per legem poſitivam; igitur recuſatio Judicis ſuſpecti non eſt de jure naturali dominativo alicujus. Major eſt evidens ex terminis, minor probatur, quia quo ſunt effectus præcipui, qui tribuuntur huic recuſationi, ſcilicet, ſuſpendere exercitium jurisdictionis Judicis ſuſpecti & cauſam ad Superiorem Judicem devolvere. At horum neutrum illi cōvenit de jure naturali. Non quidem ſecundum, quia, ut videbimus ex Jure Civili ſufficit, quod Judici ſuſpecto detur adjunctus, & ſic non eſt neceſſe, ut cauſa ad alium Judicem devolvatur. Unde multo minus hæc recuſatio ſuſpendit, quia majus eſt ſuſpendere, quam devolvere. Unde omnis appellatio devolvit, & tamen appellatio extra judicialis non ſuſpendit ex communi conſenſu DD. & per notata à me *tractat. de elect. cap. 32. q. 1. num. 7. & cap. 34. q. 22 35. & ſeqq.* Et ratio eſt, quia jus ſe defendendi contra Judicem non aufert à Judice jurisdictionem, quæ etiam eſt quid ſpirituale, quod non poteſt tolli de facto, ſed ſolum à Jure, ſcilicet ab eo, qui illam dedit. Manente autem jurisdictione valet actus Judicis, niſi aliunde irritetur.

10. Quamobrem ſpectato jure naturali Judex recuſatus ut ſuſpectus ad duo tenetur, nimirum ut odium omne vel illegitimum amorem deponat, & omne aliud juſti judicii impedimentum, ut juſtè judicet, ſecundò ut quatenus ex circumſtantiis opus ſit enervet præſumptionem juſti belli, quam poſſit habere recuſator, & ex qua poſſit nolle coram illo Judice comparere. His enim duobus poſitis nedum validè, ſed juſtè poteſt ad ulteriora procedere, & recuſatorem compellere juxta regulas juris, ut ſtet in judicio.

11. Nam & hoc advertendum, quod ex cauſis, quæ cenſentur juſtæ ad recuſandum Judicem, quamplurimæ fundantur in præſumptione. quæ ex naturali jure verè efficaciam immediatè non habet, ſed contingentem & fallacem conſequentiam, ut quod Judex ſit conſanguineus, familiaris, amicus partis adverſæ, vel ex eadem terra cum illo, aut illi ſubditus, aut ab eo munera accipiat, & aliæ plures, quas recenſent DD *in cap. Accedens el 2. ut lit. non conteſt.* Ideo ſpectatâ ſolâ vi naturalis legis non ſunt ſufficientes ad recuſandum Judicem, niſi tales ſint rerum circumſtantiæ, ut penſatis penſandis à tali Judice injuſtitia timeri juſtè poſſit.

12. Itaque ergo dicitur, quod recuſatio Judicis ſuſpecti ſimpliciter eſt remedium aut defenſio legalis, Civilis, ſeu Canonica, & hoc propter duo. Primum eſt quantum ad determinationem legis naturalis. Hæc enim concedens jus ad juſtam defenſionem in genere concedit jus inderminatum, quod lex poſitiva determinavit, determinando tempus & formam hujus defenſionis, tam in appellatione quam in recuſatione, ut quod recuſatio debeat fieri ante litis conteſtationem, quod ſit prima exceptio, quod adhiberi debeat juramentum, vel aſſignari cauſa legitima ſuſpicionis, quod fiat in ſcriptis, & alia hujuſmodi, quæ inferius explicabuntur. Secundò principaliter recuſatio eſt defenſio Civilis aut Canonica quantum ad ſuam eſſentialem vim, quia ſimpliciter non ſuſpendit, & devolvit cauſam, nec cauſat attentata in contrarium, ita quod proceſſus etiam ſi aliàs juſtus, ſit ipſo jure nullus, niſi ex vi legis poſitivæ. Ratione tamen appellationis adjunctæ devolvere poteſt juxta notata à me in tractatu *de elect. cap. 32. q. 1. & ſeq. 34. q. 2.* Et dicta *ad tit. de appell. quaſi unica a. 2.*

SVMMARIVM.

13. *Nullus Iudex inferior Principe ſupremo poteſt reſcribere cum clauſula* recuſatione remota, *pariter non poteſt cauſam committere cum clauſula* appellatione remota.
Similiter inferior judex non poteſt committere cauſam cum clauſula ſummariè & de plano *ibid.*
15. *Princeps ſupremus poteſt tollere recuſationem Iudicis ſuſpecti.*
16. *Quomodo jus dominativum ſubditorum ſit in multis ſubjectum diſpoſitioni Supremi Legislatoris.*
17. *Quibus caſibus & quomodo poſſit Princeps impedire recuſationē Iudicis ſuſpecti, & n. 18.*
19. *Recuſatio ut eſt de jure naturali, non tollitur per clauſulam* recuſatione remota.
20. *Clauſula* recuſatione remota *abſolutè poſita in reſcripto debet intelligi ſtrictiſſimè.*
21. *Quomodo habeat efficaciam illa clauſula* recuſatione remota, *nu. 22. 23. & 24.*
25. *Idē dicitur de clauſula* appellatione remota.
26. *Si Princeps non apponat in commiſſione clauſulam* recuſatione remota, *non intelligitur removere recuſationem Iudicis ſuſpecti.*
28. *Prohibita appellatione eſt prohibita recuſatio, & num. 29.*

ARTICULUS II.

Vtrum recuſatio legitimè poſſit per legem, aut Principis reſcriptum tolli.

13. RESolutio hujus difficultatis conſequitur evidenter ex præcedenti determina-

natione. Eſt autem apud omnes certum, quod nullus inferior Principe ſupremo poteſt reſcribere cum clauſula *recuſatione remota*, ſicut enim nõ poteſt committere cauſam cum clauſula *appellatione remota, l. 1. in fine ff. quib. appell. non liceat*, etiam ſi eſſet legatus a latere, ut per *Specul. in tit delegat. §. nunc oſtendendum verſ. 14. cum aliis per Vivian. deciſ. 69. num. 1. a. 2.* Et ſicut etiam non poteſt committere cauſam cum clauſula *ſummarie & de plano, gloſſ. in cap. finali, verſic. figura, de hæres, & in* Clement. *Sæpe Verbo mandamus, de verb. ſignificat.* ita nec poteſt committere cauſam cum clauſula *recuſatione remota.* Domin. *in cap. 1. de accuſ. in 6 n. 13.* Jo. Andr. *in cap. Poſtremo in verb. delegat. de appellat.* & ibi Franc. *num. 5.* Bellam. *nu. 1. ſpeculat. in tit. de recuſat. §. 1 nu. 5.* Seraphin. *privileg. 7. num. 1.* Scac. *de appellat. q. 16. limit. 1. num. 122. & 126.* Farinac. in Fragmen *par. 2. lit. 1. num. 964.* Fermol. *d. cap. Si quis contra 4. q. 27. num. 2. de for. compet.* Et ratio eſt quia inferior non poteſt contra jus commune ſtatuere vel reſcribere, jus verò commune tam civile, quàm Canonicum decernit Judicem ſuſpectum poſſe recuſari.

14. De Principe verò ſupremo, quod nec ille poſſit recuſationem tollere, tradiderunt Dom. *cap. 1. de accuſ. in 6. n. 13.* Ripa, Barbatia, Nevo, Baldus apud Farinac. ubi ſupra *nu. 955.* Murcheſan. *de Commiſſ. p. 2. c. 8. §. 1. nu. 3.* licèt dicat Principem poſſe cauſam recuſationis non approbare. Jo Paulus Xamar *de off. Iudicis p. 1. q 12 nu 131. & 132.* qui moventur ex eo, quod Recuſatio eſt defenſio. *cap cum inter de except. & in cap. quod ſuſpectis 3. qu. 5.* & ideo eſt de Jure naturali, quod per Principem ſine cauſa tolli non poteſt.

15. Hæc tamen opinio à veritate deficit. Primò, quia ut probatum eſt *art. 1.* Recuſatio Judicis ſuſpecti, licèt ortum habeat à Jure naturali, ſimpliciter tamen eſt defenſio Civilis ſeu Canonica, ideo ſubjecta diſpoſitioni Principis ſupremi habentis facultatem diſpenſandi, vel etiam abrogandi Jus commune & ſupremum, ut poſſit nedum per reſcriptum, ſed etiam per legem juſtam diſponere, quod utile fuerit Reipublicæ. Et ita recuſatio, quæ ſimpliciter eſt defenſio Civilis, cui poteſt renunciari, poteſt etiam tolli ex conventione & pacto, & valet pactum, ut non valeat recuſatio etiam ex iuſta cauſa. Quidquid ſecus dixerit, Scialoya *de for. compet. cap. 9. num. 196.* poſt Novarr. & Ricc. Nam ideo etiam renunciari poſſet recuſationi, ut eſt naturalis defenſio, ut dictum eſt *art 1.* ſi adeſſet cauſa, ex qua hoc fieret honeſtum. Secundò, loquendo etiam de recuſatione, ut eſt de Jure naturali advertendum eſt quod defenſio naturalis non eſt de Jure naturali poſitivè, cum lex naturalis abſolutè non præcipiat homini, ut ſe defendat, ſed hoc ſolum præcipiat in caſu circumſtantionato & particulari. At verò Princeps poteſt ex cauſa diſponere circa illa, quæ ſunt de Jure naturali negativè; ſic enim licèt de Jure naturali res ſint communes, quia de jure naturali nullius ſunt propriæ, jus gentium poſitivum diſpoſuit, ut res fierent propriæ ſingulorum pro illarum parte, & ſic poteſt etiam ex cauſa diſponere, quod utile fuerit Reipublicæ circa recuſationem, etiam ut eſt defenſio naturalis.

16. Dices eſſe de jure naturali poſitivo, ut nullus impediatur, ne juſtè ſe defendat ab imminentibus injuſtitiis, ſi ſe defendere velit. In hoc enim adeſt jus dominativum, quod eſt objectum & materia legis naturalis, ex quo ſicut homo habet dominium ſuæ vitæ, honoris & famæ, ſuarumque actionum, ita habet jus ut ſua iſta defendat contra violentias, injurias & injuſtitias. Reſpondetur nihilominus, quod jus Dominativum ſubditorum in multis eſt ſubjectum Supremi Legiſlatoris diſpoſitioni, ut ex cauſa de illis, etiam de vita diſponere poſſit. Quamvis hoc verum ſit, quod hujuſmodi, quæ ſunt de Jure dominativo ſingulorum Princeps validè tollere non poſſit abſque juſta cauſa, Clem. Paſtoralis *de re jud.* Panormit. *cap. cum inter 5. num 9. de except.* Et nec poſſit ea tollere univerſaliter prohibendo, ut nullus ſe naturaliter defendat contra Judicum injuſtitias; nam neque hujus prohibitionis univerſalis dari poteſt juſta cauſa. Et aliàs eſſet hac ſubvertere juſtitiam in Regnis, & fovere innocentium oppreſſiones.

17. Nihilominus in caſu ſingulari & ex circumſtantiis particularibus poteſt Princeps dupliciter impedire recuſationem. Primò per præceptum declarativum, ſcilicet declarando, quod in hoc caſu ſingulari hujus Judicis v. gr. notorii inimici ſecundùm præſumptionem humanam, realiter non adeſt veræ ſuſpicionis cauſa aut periculum injuſtitiæ, vel ex incorruptis moribus Judicis, vel ex eo, quod ſummopere Judicem intereſt rectè judicare, & ab omni fumo injuſtitiæ cavere. Sic igitur, quia ex quampluribus cauſis poteſt contingere, quod præſumptio ſuſpicionis qua oritur ex conſanguinitate, amicitia, avaritia, amore, odio &c. elidatur, poteſt Princeps in caſibus iſtis ſingularibus prius declarando non adeſſe ſuſpicionem rationabilem, inhibere recuſationem, eo quod tunc ad illam natura non det jus, illaque non ſit naturalis defenſio. Ideo qui tenent, quod Princeps non poſſit tollere recuſationem, hoc limitant in caſu, in quo ſit dubium, an cauſa ſit ſufficiens, quia poteſt Princeps inſpecta veritate declarare cauſam inſufficientem, Dom. *cap. 1. de neceſſ. in 6. nu. 13.*

18. Secundò recuſationem poteſt Princeps impedire etiam ut eſt defenſio naturalis, diſpoſitivè enim jus naturale dominativũ ſubjectum eſt & voluntati habentis illud, & voluntati Principis, quatenus princeps habet legitimam poteſtatem in omnes privatas perſonas, & bona earum quantum ad debitam gubernationem, & exigentiam boni communis neceſſarium eſt; ſic in pœnam leges & principes privant homines

etiam

etiam vita Jure naturali non obſtante; ſic legibus inducta eſt ſervitus; nam captus in bello juſto fit ſervus; ſic ob bonum commune obligantur homines ad bellum cum periculo vitæ; ſic ergo in ſimilibus caſibus poſſet Princeps prohibere, ut aliquis ſe defenderet.

19. Ex his colligitur primo, quod per clauſulam *recuſatione remota* non tollitur recuſatio ut eſt de Jure naturali, quia niſi hoc Princeps exprimat, non intelligitur diſponere contra Jus naturale, etiam ſi id poſſit facere modo ſupra expoſito. Quia tollere recuſationem, & defenſionem eſt res odioſiſſima; ideoque ſtrictiſſimè interpretanda, non ergo exponi poteſt, ut tollat defenſionem naturalem etiam in illis caſibus, & eo modo, quo eam tollere poſſet ex ſpeciali cauſa, & boni communis promotione, aut defenſione, ſolum igitur illa clauſula intelligitur de recuſatione, ut eſt defenſio Civilis.

20. Colligitur ſecundo quod clauſula recuſatione remota poſita in Reſcripto debet explicari, ut intelligatur de recuſatione frivola. Sanchez *lib. 6. in Decal. cap. 8. num. 111.* Scacc. *de appellat. q. 16. limit. 1. num. 120.* Barboſ. pluries referens *clauſ. 131. nu. 2.* Peyr. *in ſubd. q. 1. cap. 29.* E contra Felin. *d. cap. cum inter 5. de except. num. 8.* exiſtimat, quod intelligatur de quacumque recuſatione, quia indefinita regulariter æquivalet univerſali per gloſſam *in cap. ut circa de elect. in 6.* Sed cum hoc communiter rejiciatur, eo maximè quod remotio recuſationis odioſiſſima eſt, ideo clauſula remota recuſatione debet ſtrictiſſimè interpretari. Primum quoque inſtantiam habet, quia nihil ſuperfluum admitti debet in Reſcriptis.

21. At verò clauſula illa recuſatione remota eſſet ſuperflua, ſi ſolam recuſationem frivolam tolleret. Nam ſi recuſatio eſt notoriè frivola, tollitur ipſo Jure etiam nulla poſita clauſula. Si verò eſt notoriè valida, non tollitur etiam poſita clauſula generali; ſolum ergo ſi recuſatio ſit dubia, vel non ſit notoriè, aut juſta, aut non juſta, poteſt habere efficaciam clauſula *recuſatione remota*, ut tollat recuſationem, etiam ſi non ſit notorium eam eſſe frivolam.

22. Nihilominus poteſt hæc communis interpretatio ſuſtineri, eam declarando & addendo, quod per clauſulam *recuſatione remota*, non teneatur Judex ſtatim, ac ſibi intimatur recuſatio ſe habere ut recuſatum, ſed poſſit ſummariè & de plano ſe informare, an recuſatio ſit frivola, & eam inventam talem rejicere. Mihi tamen verius videtur dicendum, quod clauſula *recuſatione remota* tollat recuſationem, ut eſt unus de apicibus Juris, ſive ut eſt remedium Civile; hoc enim ſignificat nomen recuſationis propriè ſumptum in ſignificatione legali, & rationabile eſt, ut lex poſitiva diſponat per illam clauſulam ſic abſolutè prolatam, ut tollatur recuſatio, ut eſt remedium legis poſitivæ, non verò ut eſt remedium legis naturalis; & ideo in dubio Judex poterit cognoſcere, an recuſatio ſit frivola.

23. Colligitur eadem ratione tertiò, quod clauſula recuſatione remota non debet accipi, ut removeat ſolam recuſationem injuſtam, prout dixerunt *ad cap. 1. de accuſ. in 6.* Dom. *num. 13.* Franc. *num. 1.* Prob. *num. 2.* ſed debet hoc intelligi juxta declarationem .n. ſuperpoſitam, ut ſcilicet Judex etiam ubi recuſatio non eſt notoriè injuſta, poſſit illam rejicere, ſi facta inquiſitiono de plano, & ſine ſtrepitu Judicii eam invenerit eſſe injuſtam.

24. Colligitur quartò, quod cum ablatio recuſationis Judicis ſit ejus, quod eſt fundatum in Jure naturæ; ideo clauſula *recuſatione remota* intelligi debet, ut non excludat omnem recuſationem, quæ fit ex cauſa in Jure expreſſa & approbata, ut eſt textus *in cap. Paſtoralis*, & ibi notant Doctores *de appellat & gloſſ. in l. Apertiſſimi C. de jud. in verb. recuſare*, & ex Jaſon ibidem habet Marcheſ. de Commiſſ. *p. 2. cap. 8. §. 1. nu. 30.*

25. Hoc enim etiam dicitur de clauſula *appellatione remota*, ut non excludat appellationes, quæ in lege indulgentur *cap. Paſtoralis 53. de appellat*, & ibi Panormit. *nu. 14.* ubi ergo recuſatio fit ex cauſa in Jure expreſſa, non poteſt Judex eam rejicere, niſi ſit notoriè falſa,

26. Colligitur quintò, quod numquam Princeps intelligatur removere recuſationem, niſi apponat clauſulam *recuſatione remota*. Unde etiam ſi Princeps ex certa ſcientia, & motu proprio committat cauſam Judici notoriè ſuſpecto, non per hoc intelligitur prohibere recuſationem, ſed commiſſio intelligenda eſt ſalvo jure revocationis. Sic enim Commiſſio valida eſt, ſi pars non recuſat judicium, *cap. Accedens il. p. Ut lite non conteſt.* ubi Panorm. & Felin. *d. cap. cum inter 5. de except. nu. 8.* Marcheſ. *p. 2 cap. 8. §. 1. nu 78.* Scacc. *de appell. q. 16 lim. 1. nu. 119.* & ut addit Felin. hoc eſt verum etiam ſi Princeps valde commendaret perſonam delegati. Nam imo etiam inferior Principe, licet non poſſit tollere recuſationem, poteſt tamen cauſam committere notoriè ſuſpecto ſalvo Jure recuſationis. Scacc. ubi ſupra *n. 122.* Et tamen quod ſuſpecto ex certa ſcientia non reſcribat Signatura, dixit Marcheſ. *de commiſſ. part. 2. cap. 8. §. 1. num. 167*

27. Colligitur Sextò, quod ex prohibitione appellationis non intelligitur remota recuſatio. Quia habetur hoc expreſſe definitum *in cap. poſtremo 36. de appellat. ubi id tenent gloſſ. in figur. caſu in* Jo. Andr. *nu. 5.* Dec. *nu 1.* Anchar. *nu. 4.* Bellarm. *nu 3.* Butr. *nu 2.* Panormit. *nu 1. & 2.* Card. Zabar. *in fin.* Franc. *num. 2.* ubi dicit textum illum eſſe notabilem, clarum & apertum, & idem habet Franc. *cap. 1. de accuſ. in 6. n 2.* & alii plures, quos ſequitur Farin. *ubi ſupra nu. 957.* ubi quod hoc procedit etiam de Jure civili.

28. Sed in contrarium eſt textus *in cap. ſuper eo 12. de appellat.* ibi: *In cauſis quoque Eccleſiaſticis, ubi appellationis remedium tollitur ſicut appellationi, ita & recuſationi non eſt aliquatenus deferendum.* Reſpondent autem aliqui ex *gloſſ.* & Hoſtien. ut ſimilitudo attendi debeat ſecun-

C dùm

dùm cauſam, ut ſicut non admittitur appellatio data ſine rationabili cauſa , ita nec recuſatio. Sed merito reſponſionem hanc rejiciunt Panormit. *num. 9.* & Fagnan. *num 25. d. cap. ſuper eo*, quia textus non loquitur de cauſa appellationis vel recuſationis, ſed abſolutè vult, quod ubi tollitur appellatio recuſationi, non ſit deferendum.

29. Reſpondetur igitur, quod de jure prohibita appellatione eſt prohibita recuſatio , ut decernitur *in d cap. ſuper eo*. Nec contrarium ſtatuitur *in d. cap. poſtremo 36. de appellat.* quia ibi non dicitur abſolutè, quod per ablationem appellationis non tollatur recuſatio,ſed ſolum,quod in cauſa delegata per clauſulam *appellatione remota*,non tollitur, quin poſſit recuſari Judex ex cauſis ibidem expreſſis. Et jure merito nam ſimilitudo inter appellationem & recuſationē debet intellligi cum proportionalitate,non verò ſecundùm omnimodam æqualitatem. Nam appellatio ſupponit gravamen illatum ? cauſa verò ſuſpicionis eſt timor futuri gravaminis, ex qua cauſa non licet appellare. Senſus ergo illius capitis poſtremo eſt, quod ſicut ablatio appellationis non tollit appellationem ſuppoſito certo gravamine, maximè ſi ſit in Jure expreſſum , ita ablatio appellationis non tollit recuſationem , ſuppoſito timore certo injuſti gravaminis. Unde ex illo textu juncto *d. cap. ſuper eo*, habetur quod appellatio & recuſatio in remotione æquiparantur. Ita ut ablata appellatione cenſeatur ablata revocatio, ſed ſicut per clauſulam *appellatione remota* non tollitur illa, quæ eſt ex cauſa certa, ita nec tollitur recuſatio,quæ fiat ex cauſa certa, & à jure approbata. Et ſic ex vi ablatæ appellationis non tollitur recuſatio, quæ ſit ex cauſa ſimili, ex qua locum haberet appellatio non obſtante clauſula *appellatione remota.*

SVMMARIVM.

30. *Supremi Iudices, qui nullum Superiorem habent, non poſſunt recuſari, & nu. 31.*
Quid ſit agendum in caſu, quo præſumeretur inordinatus amor, aut odium in ſupremo Iudice. ibid.
32. *Quilibet Iudex præter Supremos Principes poteſt de jure communi & ex juſta cauſa recuſari.*
Iudex ſuſpectus in uno articulo non cenſetur ſuſpectus in tota cauſa. ibid.
33. *Pars, quæ Iudicem recuſavit , poteſt illum approbare altera parte diſſentiente.*
34. *Iudex ordinarius de jure civili poteſt recuſari.*
35. *de Iure Canonico tam judex ordinarius, quàm delegatus in totum recuſari poteſt , de Iure verò Civili ordinarius Iudex in totum recuſari non poteſt.*
Iudici ordinario recuſato de Iure Civili adjungitur alius Iudex à Superiore , vel ipſe ordinarius ſibi adjungit ſocium, qui ſimul cognoſcat cauſam. ibid.
36. *Licet de Iure Canonico poſſit recuſari in totum, judex ordinarius tamē ob aliquas ſubſiſtentes cauſas poteſt ipſi dari adjunctus.*
37. *Cauſa in quibus Iudex ordinarius ſuſpectus poteſt recuſari in totū etiam de Iure Civili.*
38. *Iudex delegatus ad univerſitatem cauſarum habendus eſt in hoc, ac ſi eſſet ordinarius, & ideo eo modo recuſandus eſt , ac recuſatur ordinarius.*
Epiſcopus in viſitatione generali ſeu ſpeciali non eſt recuſandus , ſi tamen procedat ſine ſtrepitu & figura Iudicii, & ſolum ad morum correctionem. ibid.
39. *Epiſcopi ſuſpicio, ob quam recuſatur Epiſcopus, dat legitimam cauſam recuſandi ejus Vicarium.*
40. *Vicarius Epiſcopi , etiam ſi ſit confirmatus à Pontifice , recuſari poteſt recuſato Epiſcopo, & num. 41.*
42. *Etiam Vicarii foranei recuſari poſſunt, ſi Epiſcopus ſit ſuſpectus.*
Idem dicendum eſt de quocumque Officiali Epiſcopi, qui in ſui juriſdictione dependeat ab Epiſcopo. ibid.
43. *Vicarius Epiſcopi non inſtitutus ab Epiſcopo, ſed à Pontifice recuſari non poteſt ex eo, quod Epiſcopus ſit ſuſpectus.*
44. *Familiaris verò , ſi ſit ſub poteſtate Epiſcopi, recuſari poteſt.*
45. *Quæ dicta ſunt de Epiſcopo applicanda ſunt Archiepiſcopo.*
46. *Ex eo quod Vicarius Epiſcopi ſit ſuſpectus, non recuſandus eſt Epiſcopus, niſi cauſa recuſandi Vicarium eadem ſit , vel communis Epiſcopo.*
47. *Quid ſit dicendum de aliis Ordinariis.*
48. *Quid de Univerſitatibus, Collegiis, & præcipuè de Sacra Rota , & num. 49. 50.*
51. *Ex ſuſpicione delegantis non poteſt recuſari delegatus.*
52. *Quomodo Iudex delegatus poſſit allegari ſuſpectus , & nu. 53 54.*
55. *Iudex ab aliqua parte acceptatus non poteſt ab illa recuſari.*
Hoc limitatur, ſi ſit acceptatus à Procuratore in Curia, quia pars principalis exiſtens extra Curiam poteſt illum recuſare. ibid.
56. *Pariter ſi ſuperveniat nova cauſa ſuſpicionis, ſeu ſi antiqua de novo cognoſcatur , recuſari poteſt.*
57. *Quid ſit dicendum de Arbitris.*

ARTICULUS III.

Vtrum omnis Iudex recuſari poſſit.

30. JUdicum alii ſunt Supremi non cognoſcentes Superiorem , & alii inferiores , & horum alii ſunt Ordinarii, alii Delegati , & horum alii ſunt Univerſitates, ſeu Collegia, alii perſonæ ſingulares , & alii ſunt Judicum Aſſeſſores, vel

Adjuncti, aut Conſiliarii. Et de his omnibus interrogari poteſt, an poſſint recuſari?

31. Certum autem eſſe debet Pontificem, Concilium Generale junctum capiti, quod eſt Pontifex, & alios Principes Supremos nulli ſubjectos non poſſe recuſari, quia cum iſti non habeant Judicem Superiorem, à quo poſſint judicari, hos recuſare non eſſet niſi recuſare judicium, & à nullo velle judicari. In caſu tamen, in quo penſatis circumſtantiis in Principe Supremo juſtè præſumeretur inordinatus amor aut odium, & ſic juſtè timeri poſſet ab eo injuſtum gravamen, teneretur ille per ſe ipſum vel per alium ſic agere, ut & coram Deo, & coram hominibus juſtitia illius appareret, & omne ſcandalum tolleretur, & Judicium illius undequaque æquitate ſplenderet.

32. Præter Supremos Principes autem quilibet Judex de jure communi ſive ſit delegatus, ſive ſit ordinarius, poteſt ex cauſa juſta recuſari, ſed eadem cauſa non ſufficit pro recuſando quolibet. De Delegato Papæ habetur hoc expreſſe diffinitum *cap. judex ſup. de offic. delegat. in 6. & de Delegat. Imperat.* ſancitum fuit *in l. Apertiſſimi C. de jud.* Unde multo magis recuſari poſſunt delegati ab inferioribus Superioribus, quod neminem negare teſtatur Farinac. *ubi ſupra nu. 731.* Ex quo tamen Judex ſit ſuſpectus in uno articulo, puta in poſſeſſorio, non ſequitur, quod ſit ſuſpectus in tota cauſa, ut in petitorio. Scial. *de for. compet. cap. 9. n. 181.* Rovit. *in pragm. p. 2. n. 65.* Non poteſt tamen recuſari Judex, niſi ab illa parte, pro qua vim habet cauſa ſuſpicionis. Unde ſi pars, quæ ex cauſa poteſt recuſare Judicem, vel abſtinet à lite, vel Judicem non recuſat, ut puta ſi actor poteſt Judicem recuſare, & id non facit, non poteſt illum ex illa cauſa recuſare Reus, quidquid ſecus dixerit Scial. citatus *n. 285. & 286.* Verum eſt enim, quod ſuſpicio poteſt ab utraque parte proponi, ſi habeat cauſam; ſecus ſi cauſa deſit, nec cauſa uni propria ſit alteri communis. Navar. *ex coll. 214. nu. 72.* Giurb. *deciſ. 99. nu. 13.* Ricc. *collect. 1120.*

33. An verò pars, quæ Judicem recuſavit, poſſit illum approbare alterâ diſſentiente, non poſſe ait idem Scial. *num. 187.* Sed certè de jure communi hoc non procedit, ſed imo ſecundùm communem ſententiam, ut dicetur infra *a. 9.* pars, quæ recuſavit Judicem, ex hoc ſolo renunciare cenſetur recuſationi, quod comparet coram Judice. Nec opus habet conſenſu adverſarii, ut cedat juri ſuo. Ordinarium verò Judicem poſſe recuſari de Jure Canonico eſt certum ex *cap. de ſpec. 61. de appell.* ubi id docuerunt *gloſſ. in verſ. eum judice, & in verſ. De recuſationis.* Hoſtien. *col. 1.* Bald. *poſt num 14.* Bellam. *nu. 10.* Panorm. *num. 2.* Zabarell. *nu. 3.* Franc. *nu. 46.* Dec. *nu. 5.* Præpoſ. Mediol. *num. 11.* & quamplures alii, quos referunt & ſequuntur Mandoſ. *in commiſſ. 8. in verb. Adjunctum.* Scacc. *de jud. cap. 66. num. 13.* Farinac. *ubi ſupra num. 374.* Fagn. *cap. cauſam, de elect.* Fermoſ. *cap. ſi quis contra q. 9. n. 1.* Hoc idem probat Turrecremata *cap. quod ſuſpecti num. 33. q. 5. ex cap. placuit 2. q. 6. & ex cap. Neapolitanum 2. q. 7. & ex d. cap. quod ſuſpecti*, ubi habetur quod Anaſtaſius recuſavit Patriarcham ſuum.

34. De Jure vero Civili licet Ordinarium Judicem non poſſe recuſari dixerint *gloſſ in. l. Apertiſſimi in v. judices*, & Jo: Jacob. Laur. *de jud. ſuſpecto cap. 5. num. 1.* & Farinac *ubi ſupra num. 733.* qui plures alios referunt, tamen in re communiter conveniunt DD. & melius loquuntur, qui dicunt etiam de Jure Civili poſſe ordinarium Judicem recuſari. Amor enim, odium, timor, avaritia, & aliæ hujuſmodi affectiones, ex quibus injuſtæ emanant ſententiæ cum hæbetent mortalium oculos, *cap. quatuor 11. q. 3.* Non minus in delegatis, quam in Ordinariis locum habere poſſunt, & ab utriſque gravamen injuſtum. Cum igitur partes rationabiliter aliquando gravamen timere poſſint merito Juri naturæ inhærendo leges voluerunt, ut hujuſmodi ſuſpecti Judices recuſari poſſint Hoſtien. *in Summ. in tit. de recuſat. jud. delegat. §. quis recuſetur, & iterum in Summ. poſt tit. de appellat ubi de recuſat. num. 1.* Præpoſ. Mediolan. *in cap. cum ſpeciali. n. 14.* Bellam. *in cap. ſuſpicionis nu. 9. de off. deleg.* Cyn. *in l. apertiſſimi n. 1. C. de iud.*

35. Verum eſt eſſe diſcrimen, quod de Jure Canonico tam Delegatus, quàm Ordinarius Judex in totum recuſari poteſt, ſed de Jure Civili Ordinarius Judex non recuſatur in totum, ſed ei adjungitur alius, cum quo judicet *Authent. Si verò contingeris C. de jud.* ubi decernitur, quod Ordinario Judici recuſato adjungatur Epiſcopus, qui cauſam amicabiliter componat; ſed jam uſus obtinuit, ut non adjungatur Epiſcopus, ut amicabilis compoſitor, ſed quilibet alius bonus vir non ſuſpectus, qui cauſam in ſimul cum recuſato Judice cognoſcat ſecundùm Bartol. & DD. *in l. apertiſſimi C. de Iud.* quos ſequuntur Marta *de Ord. Iud p. 4. diſtinct. 5 num. 42.* Laurent. *de Iud. ſuſpect. num. 1. & ſeqq.* Farinac. plures referens, *ubi ſupra num. 736.* Fermoſ. *in d. cap. Si quis contra de for. compet. q. 1. nu. 42.* & Sanchez *lib. 6. conſil. cap. 8 dub. 3 num. 4.* Hic verò adjunctus Judici ſuſpecto datur vel à Superiore, ut cum ab Epiſcopo datur adjunctus Vicario ſuſpecto, vel Judex ipſe Ordinarius ſibi adjungit Socium. Fermoſ. *ubi ſupra q. 12. num. 2 & 3* vel ſecundùm praxim locorum, & ſtatuta municipalia Judici adjungitur.

36. Sed quamvis Judex in totum poſſit recuſari de Jure Canonico, tamen dari adjunctum Ordinario recuſato per Signaturam Sanctiſſimi tam in Romana Curia, quam extra ſubſiſtente legitima cauſa teſtatur Mandoſius *in praxi commiſſ. 8. in Verb. Adiunctum.* Quod etiam in caſu, in quo agebatur de cauſa ſpectante ad menſam Archiepiſcopi Mediolan. quia Vicarius Archiepiſcopi allegatus fuit ſuſpectus, à parte de ordine Sanctiſſimi mandatum fuerit, ut ſcriberetur S. Carolo Boromeo, tunc Archiepiſcopo, ut

Digitized by Google

Vicario daret adjunctum confidentem debitori convento, quia Vicarius ſit Ordinarius, cui quando allegatur ſuſpectus datur Adjunctus, refert Fagnan. *cap. noſtr. nu. 22. de elect.*

37. Sed & de Jure Civili plures à DD. referuntur caſus, in quibus Judex Ordinarius ſuſpectus in totum recuſatur, & alteri cauſa committitur, nimirum primò ſi Judex fuerat Aſſeſſor, vel Advocatus ejuſdem cauſæ, *l. Prætor, l. ſolet, ff. de iuriſd. omn. jud.* Franc. *in cap. cum ſpeciali num. 48. de appellat.* Secundò ſi cauſæ continentia faciat, ut ex pluribus Judicibus Ordinariis actor neceſſitetur ad unum adeundum, ceſſat hæc neceſſitas, ſi ille ſit ſuſpectus, *l. Nulli C. de iudic. l. ſi partes ff. de liberali cauſa.* Tertiò ſi Judex ex eo haberetur ſuſpectus, quod voluit cogere mulierem, quæ non conſenſit in ejus voluntatem. Quartò ſi ſuſpicio ſit ex magna inimicitia, *l. ſi pater ff. de lib rali cauſa.* Bartol. *l. quia poterat ff ad Trebell.* Quintò, ſi cum datione Adjuncti manet adhuc ſuſpicio. Bart. *in l. 2. in ſecunda lectione in fine, ff. ſi quis in ius vocatus non ierit.* Sextò ob conſanguinitatem. Panorm. *in cap poſtremo nu. 2. de appellat.* Septimò ob nimiam familiaritatem cum parte, *cap. inſinuante de off. deleg* ubi Bellamer. *nu. 8.* Panorm. *nu. 5.* Hoſtien. *in Summa tit. de recuſ. §. ex quibus cauſis nu. 2.* Octavò, quando Judex in cauſa habet intereſſe vel commodum, *l. qui iuriſdictioni praeſt, ff. de juriſd. omn. iud.* Panorm. *cap. cauſamq; nu. 5. de off. delegat* Nonò Judex etiam de Jure Civili in totum recuſari poteſt ab orphanis & viduis, *l. unic. C quando imperat. inter Pupill. & viduas.* Decimò ſi Judex uni parti nimis favet. Hoſtien. *ubi ſupra Speculator in tit. de recuſat. § 2. n. 2.* De his verò & aliis ſimilibus caſibus conſulendi DD. quos ſequuntur Farinac. *in fragm. Criminali p. 2. l. it. l. n. 742 & ſeqq.* Fermoſ. *in cap. ſi quis contra q. 1. de foro compet.* ex quibus deduco ego, quod in multis caſibus etiam de jure civili arbitrarium eſt, vel dare adjunctum Judici ſuſpecto, vel eum in totum tollere.

38. Delegatus verò ad univerſitatem cauſarum in hoc habetur, ac ſi eſſet Ordinarius, & eo modo recuſari poteſt, quo poteſt Ordinarius Judex recuſari; unde de Jure Civili datur illi Adjunctus. Laur. *de iud. ſuſpecto cap. 5. num. 24.* Farinac. *ubi ſupra n. 739.* Mandoſ. *in praxi commiſſ. 8. in verſ. Adjunctum.* Maranta *part. 4. diſtinct. 5. num. 42.* Fermoſ. *cap. Si quis contra qu. 9. num. 3. de off. delegat.*

Colligitur primò ex his Epiſcopum & quemcumque Judicem Eccleſiaſticum ſuſpectum recuſari poſſe ex juſta cauſa, *cap. ſi quis contra 4. de off. delegat. cap cum ſpeciali 67. de appellat. cap. quod ſuſpecti 3. q. 5.* & ita ſine controverſia tenent DD. omnes. An vero Epiſcopus viſitans poſſit recuſari. Fagnan. *cap. Conquerenti num. 37. de offic. Ordin.* refert Sacram Congregationem Concilii cenſuiſſe nõ poſſe, nec cum generalem viſitationem aggreditur, nec cum ad ſpecialem deſcendit, ſi modo ſine ſtrepitu & figura judicii procedens pœnas non imponat delictorum ordinarias, ſed eas tantum, quæ morum correctionem reſpiciunt, & modum in corrigendo non excedat, per doctrinam. Archid. *c. quia plerique de off. Ordinar.*

39. Recuſato autem Epiſcopo ex hac Epiſcopi ſuſpicione regulariter allegari poteſt ſuſpectus ejus Vicarius. Gloſſ. *in cap. ſi contra unum in v. Epiſcopi in 6. & ibi.* & dictum eſt ibi *nu. 35.* Hujus verò Ratio eſt, non quia Epiſcopi & Vicarii ſit idem Tribunal, quia in recuſatione hoc non admittitur, ut conſideravit Gloſſ. *c. 1 in verbo videtur de off. Vicarii in 6.* quam ſequuntur Archid *num. 2.* Franc. *num. 10.* & Laurent. *de iudice ſuſpecto cap. 4. num. 3.* & ratio eſt, quia recuſatio non reſpicit Tribunal ſeu juriſdictionem, quæ non eſt ſuſpecta, ſed perſonarum conditiones, quæ in Epiſcopo & Vicario multum diverſæ eſſe poſſunt; ſed quia cum Vicarius ſit amovibilis ad nutum Epiſcopi, eſt illi ex magno intereſſe conjunctus. Humani enim moris eſt illum timere & revereri, cujus judicio & voluntate nunc erigitur, nunc deprimitur, *cap. 1 6. quæſt. 2* Unde cum Vicarius Epiſcopum, à quo creatus fuit, timere debeat, quod illum ex libitu revocare poſſit, ex Gloſſ. *in Clement. fin. de procur. Et in Clement. & ſi principales in verb. per electionem de reſcript.* ubi Card. *num. 20.* Anchar. *num. 9.* ſitque veriſimile Vicarium obſequii intuitu & remotionis timore in ſenſum Epiſcopi trahi poſſe, ideo juſta Epiſcopi ſuſpicio dat cauſam legitimam recuſandi ejus Vicarium: quod univerſaliter habendum erit pro Regula, ut recuſato Superiore ejus officialis recuſari poſſit, qui ab eodem nunc erigi poteſt, nunc deprimi. Quod verò dicitur de Vicario Epiſcopi extenditur ad Vicarium Capituli, ut poſſit recuſari, ſi Capitulum ſit ſuſpectum, Fermoſ. *ubi ſupra qu. 13. num. 4.* Pendet tamen hæc quæſtio ab illa. An Vicarius Capituli ad nutum poſſit revocari.

40. Hoc autem eſt verum de Vicario Epiſcopi, etiam ſi ſit confirmatus à Pontifice, Laurent. *de jud. ſuſpect. cap 4. num. 9.* Barboſa *in Paſtorali allegat. 54. nu. 149.* Narb. *de appell. Vic. ad Epiſc. p. 1. nu. 135.* Fermoſin. *d. cap. ſi quis contra 4. de off. delegat. q. 13 n. 16.* Farinac. *ubi ſupra nu. 762.* Et ratio eſt, quia ſimplex confirmatio non tollit, quin Epiſcopus Vicarium ſuum poſſit ad libitum removere, & Vicarius habeat, unde multum timere poſſit Epiſcopum, ſi ſecundùm ejus ſenſum non judicet; confirmatio enim regulariter fit ſine alterius præjudicio, Fermoſ. *num. 17.* & Bald. *in l. 1. ff. de Conſtit.* & Narbona *ubi ſupra 139.* Et ideo Epiſcopus Vicarium à Papa confirmatum removere poteſt.

41. Ex hoc oſtenditur, ut non interſit, ex cujus juriſdictione Vicarius judicet, vel ſcilicet ex ſua ordinaria, vel ex delegata à Papa, vel ab Epiſcopo ipſo, & ſi vel ſolus ſit à Papa delegatus, vel ſimul cum alio, vel aliis, & etiam cum Epiſcopo ipſo; nam ſemper militat eadem ratio deſumpta ex intereſſe, quod habet Vicarius,

rius,

ſius, ut non diſcedat in judicando à ſenſu Epiſcopi ſuſpecti; & ideo Epiſcopo allegato ſuſpecto ex hoc in omnibus præfatis caſibus recuſari poteſt ejus Vicarius, Laurent. *ubi ſupra num. 2.* Farinac. *nu 756.* Fermoſ. *d. qu. 13. nu. 30.* Scacc. *de appell. q. 8* Sbrocc. *de off. Vic. l. 3. q. 14. nu 7.* Et merito Fermoſ. advertit, hæc omnia verificari, etiam ſi Vicarius habitet ſeorſim ab Epiſcopo, quamvis contrarium ſenſerit Felin. *cap inſinuante n. 1. de off. deleg.* & approbaverit Rota *deciſ. 2 nu. 23. p. 2. diverſ.* & Scacc. *de appell. q. 8. n. 7.* ſemper enim militat ratio ſupra allata.

42. Extenditur etiã Doctrina data ad quemcumque Vicarium etiam foraneum, quamvis non ſit idem Tribunal Vicarii foranei & Epiſcopi, hoc enim ut dictum eſt, non attenditur in præſenti, ſed conſideratur, quod Epiſcopi Vicarius foranens poteſt amoveri ab officio ad Epiſcopi beneplacitum, & habet unde multum ſibi timeat, ſi à ſenſibus Epiſcopi in judicando diſcordet: qua ratione id, quod dicitur de Vicario, dicitur de quocumque officiali Epiſcopi, qui in ſui juriſdictione dependeat ab Epiſcopo, & ab ipſo poſſit inſtitui & deſtitui, vel cujus intereſſe grave ſit conjunctum cum beneplacito & ſenſu Epiſcopi *cap. inſinuante 25. de off. deleg.* ubi Gloſſ. *in v. officialis.* Jo. Andr *num. 3.* Anchar. *num. 1. in 4. notab.* Imol. *ante num. 1.* Tabar *num. 1. in 3. notab.* Farinac. *ubi ſupra nu. 753.* Fermoſ. *q. 13 num. 23.*

43. Si etiam Vicarius Epiſcopi non ſit inſtitutus ab Epiſcopo, ſed à Summo Pontifice, ut v. gr. quia Epiſcopus ſit excommunicatus, quia tunc ceſſat etiam juriſdictio Vicarii facti ab Epiſcopo *cap. Ad probandum 24. de re Iud. cap. audivimus 24 q. 1.* Fermoſ. *d. q. 13. num. 1.* Suarez, *de cenſ. diſp. 3. ſect. 2.* & ſic ſi Pontifex dederit Vicarium Apoſtolicum in Diœceſi, tunc iſte Vicarius ex eo quod ſit ſuſpectus Epiſcopus, non poteſt recuſari; quia non dependet ab Epiſcopo. nec habet unde illum timeat, Laurent. *de Iud. ſuſpecto cap. 4. nu. 14.* Farinac. *ubi ſupra num. 762.* Felin. *in cap. inſinuante 25. num. 2. in fine de off. deleg.* Fermoſ. *d. q. 13 n. 22.* Sbrocc. *de off Vicarii lib. 3 q. 14. num. 11.* Pax Jordan. *l. 13. tit. 4. num 30.*

44. Bene tamen præfata ampliantur ad familiam, ſeu familiares Epiſcopi, & dicitur poſſe recuſari Judicem, qui aliàs ſit de familia Epiſcopi, ſi Epiſcopus ipſe ſit ſuſpectus; quia talis familiaris per proprium intereſſe habet nimiam dependentiam & conjunctionem ad Epiſcopum, & ut non diſcordet à ſenſibus & voluntate Epiſcopi, *cap. inſinuante 25. de off. deleg.* ubi Gloſſ. *in v. familiaris.* Panorm. *num. 6.* ubi ex Hoſtien. hoc explicat, ut non omnis familiaritas ſufficiat ad hoc, ut familiaris Epiſcopi ſuſpectus reculetur, ſed ſola familiaritas poteſtativa, ſcilicet familiaritas ejus, qui eſt ſub Epiſcopi poteſtate. Nam aliàs quilibet tenetur ad proximi familiaritatem, & mutuam affectionem; nam natura inter homines cognationem inſtituit. Quamvis etiam amicitiæ ſpecialis ſit ſufficiens cauſa recuſationis, & poſſit recuſari Judex, qui ſit amicus adverſarii; ut notat ibidem Panorm. ſed hoc ſpeciali ratione verum eſt de familiari, qui ſit ſub dominio ſuſpecti, nam ſuſpecto dominio ex hoc ſuſpecti haberi poſſunt ſubditi.

45. Quæ dicta ſunt de Epiſcopo nedũ communia ſunt Archiepiſcopo, in quantum & ipſe eſt Epiſcopus, ita quod & ipſe poſſit recuſari ex juſta cauſa, & eo recuſato ex hoc recuſari poſſint ejus officiales & Vicarii & familiares, ſed etiam quia recuſari poſſint Epiſcopi ei ſuffraganei in caſu & terminis *cap. accedens el 1. ut lite non conteſt.* & notat ibi *gloſſ. in verb. ſubeſſe,* Gloſſ. *in cap inſinuante verſ. tunc purgarent de Purgat Canonica,* Præp. Mediol. *in cap Poſtremo num. 11. de apellat.* ubi Franc *num. 20.* Farinac. *ubi ſupra num. 752.* Laurent. *de jud. ſuſpecto cap. 4 8.* Fermoſ. *d. q. 13. num. 28.*

46. Etiam Epiſcopi Vicarius indubitatè ex juſta cauſa poteſt recuſari. An vero recuſato Vicario recuſari poſſit Epiſcopus, affirmant, qui in hac recuſatione affirmanda ducuntur ex eo, quod Epiſcopi & Vicarii ſit unum Tribunal. Et ita hoc ex hac ratione ſenſerunt Dec. *in cap. 1. de off. delegat.* & Rebuff. *in pract. tit. de. Vic. Archiep. num. 219.* apud Farinac. Sed jam oſtenſum eſt ex idemtitate Conſiſtorii non poſſe deduci cauſam recuſandi Epiſcopũ vel Vicarium, cum recuſatio pro cauſa habeat conditionem perſonæ non vero Tribunal, ſeu juriſdictionem; & ideo omnino dicitur quod ex eo, quod Vicarius ſit ſuſpectus non poteſt recuſari Epiſcopus. Quod tenuit Gloſſ *cap. ſi contra unum de appellat. in 6. in verſ. Epiſcopi* & probatum eſt ibi *num. 35.* Et præter ibi citatos tenent Farinac. *num. 755.* Scacc *de appell. qu. 8. num. 57.* Fermoſ. *d. q. 13. num. 32.* Pax Jordan. *lib. 13. tit. 4 nu. 29.* Niſi cauſa recuſandi Vicarium eadem ſit, vel communis etiam Epiſcopo. Unde poſſit juſtè uterque recuſari, ut citati DD. advertunt.

47. Ex iis ergo dictis de Epiſcopis & eorum Vicariis colligi poterit, quid dicendum ſit de aliis Ordinariis Judicibus Eccleſiaſticis, ſive ſæcularibus Feudorum Dominibus Principibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, & Baronibus, & iſti enim vel in totum, vel ut ſibi detur Adjunctus recuſari poſſunt juxta ſancita de Jure Canonico, vel Civili, Fermoſ. *d. cap. ſi quis de for. compet. q. 9. num. 1.* & pariter quid dicendum ſit de eorum Vicariis vel Locum tenentibus, aut familiaribus.

48. De Univerſitatibus autem loquendo pariter aſſeritur, quod poſſunt recuſari, & ſic recuſari poſſunt Concilia Provincialia, Synodi Diœceſanæ, Senatus, & aliæ Univerſitates, & Collegia. Quod tamen intelligitur, ſi cauſa ſuſpicionis comprehendat omnes de Univerſitate, vel ſaltem tot, ut ex non ſuſpectis non remaneant tot, quot ſunt neceſſarii ad judicandum, Videantur Farinac. *in fragm. lit. 1. n. 724.* Fermoſ. *in d. cap ſi quis de foro compet. q. 7.* Menoch. *de arbitrar. caſu 458.* Pax Jordan. *d. lib. 13. tit. 4. num. 18.* Et hoc extenditur etiam ad Congrega-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

tiones, quæ non habent votum deciſivum, ſed conſultivum; quia ut plurimũ Judices judicant ſecundum votum talium Congregationum. Sed ubi cauſa ſuſpicionis ſe extendit ſolum ad aliquos, quibus remotis adhuc manet Congregatio habens jus judicandi, ex hac cauſa non poteſt recuſari tota univerſitas, ſed ille ſolus, vel illi ſoli, qui ſunt ſuſpecti. Marcheſ. *p.2. c.8. §.2. num.3.* Ubi quod ſi recuſetur ſuſpectus aliquis Rotæ Auditor, non allegatur ſuſpecta tota S. Rota, ſed ille ſuſpectus in eo inſtanti amovendus eſt à Rota, & poſtea cauſa per alios Dominos de Collegio terminanda eſt. Sic æquitas non patitur, ut aliquis Rotæ Auditor interſit, quando ejus vel conſanguineorum uſque ad quartum gradum cauſæ tractantur, juxta illius Tribunalis ſanctiones & reformationes Tribunalium Urbis fel. record. Pii IV. Quod etiam teſte eodem Marcheſ. ſervatur in Signatura, dum cauſa diſcutitur, & ex unius ſuſpicione non habentur ut ſuſpecti alii, qui imo in dubio contra coadjutorem pronunciant.

49. Sic etiam ſi aliquis Cameræ Apoſtolicæ Clericus recuſatur à recuſante debet exprimi cauſa recuſationis, quæ dicto Clerico excluſo diſcutitur in plena Camera, quæ ſi approbatur à majori parte, Clericus ut ſuſpectus amovetur, Pius IV. *in Conſtit. 87. cum inter cæteros §. 9.* Paulus V. *Conſt.71. §.12 13. & 14.* Marcheſ. *de Commiſſ. p. 1. c.3. nu.72.* Similiter ſi Clericus aliquis habeat intereſſe in cauſa, vel agatur de intereſſe alicujus conjuncti ipſius uſque ad quartum gradum, non allegatur Camera ſuſpecta, ſed ipſe Clericus, dum Camera diſcutit, debet à Camera recedere, Pius IV. *d. conſt. 87.* & Paulus V. *d. Conſtit. 71.*

50. Tertius caſus eſt, ſi ſit ſuſpectus Præſes Univerſitatis, v g. Epiſcopus, qui eſt Præſes Synodi, vel Prælatus Collegii, & in hoc caſu ex ſuſpicione Præſidis recuſari poteſt totum Collegium, ſi Caput ſeu Præſes ſit talis, cui Univerſitas Collegium, Synodus, conſilium non audet contradicere, & eſt illi ſubjectum quia tunc cauſa ſuſpicionis totam reſpicit Univerſitatem. Marcheſ. *ubi ſupra.* Imo ſi Præſes vel Caput ſit tale, ut eo remoto non maneat in Univerſitate juriſdictio & facultas judicandi, in idem coincidunt, quod recuſetur Caput, & quod recuſetur tota Univerſitas. Et ſic recuſato Epiſcopo ſimul tota Synodus eſt recuſata; quia Synodus Epiſcopo ablato nec eſt Synodus, nec poteſt leges condere aut de cauſis judicare, Fermoſ. *d. qu 6. num.2.* Cæterum ubi Præſes non habet niſi ſuum votum, & alii poſſunt vel ſine illo cauſas cognoſcere, vel ei contradicere, recuſato Præſide non eſt Collegium aut Concilium recuſatum, ſed ſolus Præſes cenſendus eſt recuſatus.

5 . Judex etiam Ordinarius, cui competit delegare, ſicut & delegatus Papæ poſſunt ex cauſa juſta recuſari, ſed ex ſuſpicione delegantis non poteſt recuſari delegatus, Fermoſ. *in cap. ſi quis contra 4. de for. compet. quæſt. 15.* Et ratio eſt. Tum primò, quia exceptio, quæ nocet deleganti, non nocet delegato, *l. Doli mali except. 19. ff. de novat* Tum quia in delegato non militat, vel quod ejus & delegantis ſit idem Tribunal, cum ſit diverſum, unde à delegato appellatur ad delegantem, vel timor revocationis quia ſubdelegato habente radicatam juriſdictionem in terminis *cap. delatum, & cap gratum & cap. licet de off. deleg.* ipſa juriſdictio perpetuatur ſecundum communem Canoniſtarum ſententiam. Tum quia timor revocationis eſt nimis levis tam reſpectu objecti, quia eſſe Judicem in cauſa particulari non eſt tam commodum, quàm onus, unde non eſt eadem ratio de Vicario Epiſcopi ſeu Delegato ad univerſitatem cauſarum, aut alio officio ſimili habente annexum continuum lucrum, & de delegato ad unam vel alteram cauſam.

52. Et hic debet conſiderari, quod ex Pariſ. *Conſil. 31. num. 89 lib. 1* & Caravit. *ſuper ritu magnæ Curiæ 265. num. 2.* Advertit Farinac. *ubi ſupra num. 919.* nimirum, quod allegare ſuſpectum Judicem, niſi allegetur in cauſa famoſa & inhoneſta, non tendit in ipſius Judicis dedecus, imo potius & in honorem & commodum, ex quo ipſum exonerat à judicandi munere. Tum etiam quia timor levis eſt ex parte periculi, quod eſt remotum ſine enim cauſa juſta idem non removebitur de facili & ideo niſi delegatus ſit vir malæ famæ, vel damnum imminens Judici ex recuſatione ſit rebus penſatis magnum, & penſatis penſandis damnum probabiliter immineat, quod erit prudentis Judicis judicare, non poteſt rejici delegatus, quia delegans ſit ſuſpectus.

53. Probatur etiam *ex cap. Iudex 5 de off. deleg. in 6.* in quo decernitur, quod ſubdelegatio facta à delegato ſuſpecto ante ejus recuſationem non poſſit impugnari; poſſet enim impugnari, ſi ſuſpicio delegantis redundaret in delegatum; nam ex hoc motivo recuſari poſſet ab eo ſubdelegatus. Item ut probatum eſt *eodem capite num. 20 22. & 23.* Epiſcopus ſeu Ordinarius ſuſpectus poteſt cauſam delegare, quod verum non eſſet, ſi ex ſuſpicione delegantis poſſet recuſari delegatus. Ubi tamen tam in delegante, quàm in delegato militaret eadem cauſa recuſationis, tunc etiam delegatus poſſet recuſari, ſed recuſaretur ex cauſa propria, non verò ex cauſa delegantis. Pariter ubi delegans eſt ſuſpectus ex capite inimicitiæ, vel quia cauſa de qua agitur eſt propria delegantis, vel in ea habet propriũ intereſſe ratione ſui aut ſuorum, quod suspicio delegantis redundet in delegatum, & tunc suspectus in judicando ſit quoque suspectus in delegando voluit Scialoia *de for. compet. c. 9. 11. 168.* Sed hoc non admittitur, niſi adſit aliqua alia causa recusandi delegatum, ut quia ſit valde amicus delegantis, vel habeat aliquod intereſſe in causa.

54. Nedum vero Judices, ſed & Aſſeſſores, & Adjuncti recusari poſſunt, imo & Ponentes & causæ Relatores, & Periti in arte, & Arbitri

ex

ex cauſa juſta recuſantur. Merus tamen executor ſententiæ ab alio latæ, non poteſt recuſari, *cap. novit. de appell.* Ubi Doctores, qui etiam explicant qualiter executor mixtus recuſari poſſit.

55. Communiter etiam dicitur, quod Judex datus de conſenſu, vel unius, vel alterius partis non poteſt à parte, quæ conſenſit in illum, ut ſuſpectus recusari. quod etiam eſt verum de Judice à Procuratoribus partium electo, vel in quem ipſi conſenſerunt. Tamen hoc fallit primo in Judiee, in quem conſenſit Procurator exiſtens in Curia, quia tunc recuſare poteſt principalis extra Curiam in partibus exiſtens, niſi ipſe Dominus coram hoc Judice comparuerit, vel alio modo in illum conſenſerit, ut fuit deciſum *in una Genuen. coram Capizucchio 16. Decemb. 1566.* quam ſequitur Lancellot. *de attent. part. 2. c. 6. num. 72.*

56. Secundo ex communi ſententia id fallit, ſi ſuperveniat nova ſuſpicionis cauſa: aut ſi antiqua ignota de novo cognita fuerit; ex huiuſmodi enim cauſa poteſt Judex recuſari ab eo etiam. qui in illum conſenſit.

Hinc habetur quid dicendum ſit de Arbitris. Diſtinguitur vero Arbiter in Arbitrum Juris, & neceſſarium, & Arbitrum voluntarium, Arbitri Juris ſunt, qui neceſſario ex Jure eligi debent; Undè neceſſario à partibus eliguntur. Et tales ſunt qui de Jure Canonico eliguntur dum Judex allegatur ſuſpectus. Arbitri vero voluntarii dicuntur, qui ex mera partium voluntate eliguntur. In arbitris Juris eligendis eſt neceſſitas eligendi, ſed cum libertate ſpecificationis eligendi hunc vel illum, ſed in arbitris voluntariis datur etiam libertas ad eligendum. Arbitratores vero ſunt amicabiles compoſitores non ad litem decidendam, ſed ad diſcordias potius de facto, quam de Jure dirimendas, Sylveſt. *v. Arbiter num. 1.* Laurent. *de jud. ſuſp. cap. 7.* Farin. *in fragm. Crim. 1 716.*

57. Agentes vero de recuſatione aliqui reſpondent cum diſtinctione, & dicunt Arbitros Juris poſſe recuſari non vero Arbitros voluntarios, aut Arbitrator, & niſi ex cauſa nova, vel de novo cognita, ita Farinac. *num. 717.* & alii, quos ſequitur Fermoſ. *cap. ſi quis contra 4. de for. compet. q. 9. num. 8.* Sed non video diſcrimen adeſſe in hoc puncto, quia arbitri Juris licet neceſſariò eligantur quantum ad exercitium eligendi, perſonæ tamen non niſi liberè eliguntur; ideo poſtquam electæ ſunt, non poſſunt recuſari, niſi ex cauſa nova aut de novo cognita; Vel niſi Arbitri ſint tales, quod ſint electi non à partibus, ſed à Judice non accedente partium conſenſu, iſti enim recuſari poſſunt.

SUMMARIUM.

58. Quomodo Regulares poſſint recuſare ſuos Superiores.

59. Diverſa opiniones Doctorum circa recuſationem Superiorum Regularium à ſuis ſubditis, & uſque ad 64.

64. Explicatur quomodo ſit verum, quod remota appellatione tollatur recuſatio.

65. Regularibus eſt prohibita Iudicis Regularis recuſatio.

66. Hoc verificatur, ſi judex procedat ad correctionem ſecundùm Regulam.

67. Quando Iudex Regularis procedit judicialiter, ſeu ſi ſit timor, quod excedat in correctione, poteſt recuſari; ſi tamen adſit cauſa juſta & certa in jure & de facto.

68. Ad recuſationem non ſufficit timor gravaminis, niſi timeatur injuſtitia.

69. Ad hoc, ut recuſatio ſit licita, requiritur periculum gravis injuſtitiæ.

70. Si Iudex Regularis recuſatus ſolum ex probabili cauſa procedat ad ulteriora, quid ſit agendum.

71. Regularis recuſato Iudice ex gravi & juſta cauſa non tenetur coram judice comparere.

72. Acceptatâ dictâ recuſatione à Iudice Superiori manet ſuſpenſa juriſdictio Iudicis inferioris etiam in Regularibus.

73. Quid ſit dicendum, quando apud Regulares ſit ſtatutum, ut non liceat recuſare Iudicem ordinarium, & ſequent.

ARTICULUS IV.

An Prælatus Regularis poſſit à ſuo ſubdito recuſari.

58. Cum in articulo ſecundo probatum ſit recuſationem poſſe tolli per Principem; videatur vero quod hæc Regularibus ſit interdicta, hic quæſtio iſta examinanda eſt, antequam difficultates expendamus, quæ nullam recusationis prohibitionem ſupponunt. Videtur vero Prælatos, ſeu Judices Regulares à ſuis ſubditis Regularibus non poſſe recuſari, hoc enim videtur probari ex *cap. ad noſtram 3. & cap. Reprahenſibilis 26. & cap. cum ſpeciali 61. de appellat.* ubi etiam appellatio Regularibus eſt interdicta.

59. Propterea DD. diverſimodè textus iſtos interpretantes in varias tranſierunt ſententias. Marcheſ. *de commiſſ. p. 2. cap. 8. §. 2. nu. 8.* dixit quod Religioſi habentes qualitates obſervantiæ perfectè ut iſuſpecti non recuſantur, & citat Pariſ. *conſ. 30. num. 111.* & exemplum dat de Carthuſianis, & Franc. *cap. Poſtremo col. 596. de appell.* Et quod ita de conſuetudine ſervatur. Sed alii diſtinguunt inter Prælatum extrajudicialiter corrigentem ſubditum, & judicialiter procedentem ad ejus punitionem, & dicunt primum non poſſe recuſari, bene tamen id fieri poſſe, dum Prælatus judicialiter procedit. Ita enim *in d. cap. cum ſpeciali* ſenſerunt Hoſtien. *nu. ult.* Joannes Andr. *nu. 18.* Butr. *in fine*, Bellam. *num. 14.* & Franc. *nu. 4.* Alii verò diſtinguunt inter Prælatum judicantem & corrigentem ſecundùm Regulam, & inter Prælatum excedentem modum in corrigendo, & ſic dicunt primum

mum non poſſe recuſari, at poſſe recuſari ſecundum, ita *gloſſ. in d. cap. ad noſtram in v. minus, & in d. cap. cum ſpeciali 61.* Innoc. & Panorm. *§. Porro nu. 3.* Fermoſ. *cap. ſi quis contr 4. q. 33. nu. 4. de foro compet.* Alii diſtinguunt ubi cauſa recuſationis eſt levis & dubia, & tunc dicunt, Regulares non poſſe ſuū Prælatum recuſare, quod tamen facere poſſunt ex cauſa gravi manifeſta & certa, ita Sanchez *lib. 6. in Decal. cap. 8. n. fin.* Palaus *tom. 3. tract. 16. diſput. 4. p. 16. n. 11.* Card. de Lugo *de juſt. diſput. 37. ſect. 14. nu. 176.* Lezana *p. 1. cap. 9. nu. 8.* Bictus *in praxi q. 6. num. 58.* Didacus Scroi *p. 4 c. 1. nu. 44.* Alii abſolutè reſpondent Prælatum ſeu Judicem Regularem poſſe ex juſta cauſa recuſari. & tamen tandem limitant aſſertionem ſuam, vel ut ſit vera, quando Judex excedit in corrigendo, vel quando eſt manifeſta injuſtitia, ita Peirin. *in ſubd. q. 1. c. 19.* Paſqual *deciſ. 346. nu. 4. & fin.* Sed Franciſcus de Sancto Juliano Diſcalceatus Sanctiſſimæ Trinitatis in Tribunali Regularium *cap. 7. nu. 8.* vult, quod etiam, ubi cauſa ſit dubia, liceat Regulari ſuum Judicem recuſare.

60. Fundamentum harum ſententiarum quatenus admittunt Prælatum Regularem poſſe recuſari eſt, quia recuſatio ſit remedium jure naturali conceſſum, contra quod Jus non poteſt lex poſitiva, unde & injuſtum & invalidum prorſus eſſe ſtatutum, quod tollat omnino recuſationem ex quacumque cauſa, ſentit Paſqual. *deciſ. 349.* Sic enim quod neque Princeps poſſit committere cauſam recuſatione Judicis remota probat ibidem alleg. Panorm. *cap. Ad hæc de Reſcript. & in cap. cum inter de except.* Ramon. *conſ. 3. nu. 37 & 38. & d. deciſ. 346. n. 6.* dixerat quod Regulares neque renunciant, neque renunciare poſſunt facultati recuſandi Judicem, neque Religio poteſt hanc renunciationem acceptare, quia eſt contra bonum cōmune, quod in cauſis non ſervetur Ordo eſſentialis juſtitiæ. Ad ejuſdem verò aſſertionis probationem allegantur *cap. ſi quis contra Clericum, de foro compet. & cap. ſecundo requiris §. tertio. de appellat. & cap. in ſingulis de ſtatu Monach.*

61. Quod verò etiam non ſufficiat cauſa dubia probat Franciſcus à Sancto Juliano. Tum quia ex cauſa dubia poſſunt recuſari inquiſitores ſecundum Palaum *tom. 4. diſp. 8. p. 8. nu. 3.* Tum ſecundò, quia ſecundum Salos *2. 2. q. 68. art. 1. contr. 3* Judex dubius. an ſit ſem plena probatio, non poteſt Reum interrogare vel damnare, igitur in dubio an cauſa appellandi ſit juſta potius favendum eſt Reo.

6.. Conſideratur etiam à Sanchez *lib. 6 conſil. cap. 8. dub 3 num. 17.* quod in privilegiis Regularium non invenitur prohibita recuſatio, at vero ex appellationis prohibitione non debet cenſeri prohibita recuſatio. Et ſic ſtandum erit Juri communi, & dicendum, quod illis liceat Judicem ſuſpectum recuſare. Quamobrem cum *in c. ad noſtram 3. & cap. reprehenſibilis 26. de appellat.* prohibita ſit appellatio ex illis non eſt Regularibus prohibita recuſatio.

63. *In cap. verò cum ſpeciali 60. de appellat.* etiam prohibita eſt recuſatio, in fine enim illius *cap. ſic habetur. Cæterum has duas Conſtitutiones præmiſſas nolumus ad Regulares extendi contra ſuas ſpeciales obſervantias.* Ibi vero prima Conſtitutio modum recuſandi Judicem ſuſpectum determinaverat. Pluribus verò modis hunc textum explicant DD. Primo enim dicunt textum intelligendum eſſe quando Prælati corrigunt ſecundum Regulam, ſecus ſi Prælati gravent Ita Sanchez *lib. 6. in Decal. c. 8. num. 111.* Peyr. *in Subd. q. 1. cap. 19.* Paſqual. *deciſ. 346* & fuit ſententia Panormit. *in d. cap. cum ſpeciali §. porrò num. 3.* & aliorum Interpretum ibi. Aliter verò alii textum interpretantur, & dicunt illum loqui in caſu dubio, nimirum ut non liceat Regularibus recuſare Prælatum ex cauſa dubia, ſed ſolum ſi cauſa recuſationis ſit certa, ita Sanchez *d. num. 111* Lezana *par. 1. cap. 9.* Paſqual. *deciſ. 346. num. 7.* quia nec obſtant, quæ habet Franciſcus de S. Juliano *in Tribun. Regul. c. 7. adverſ. 2. §. 4. num. 8.* quia licet ſit verum quod ad recuſandum Judicem ſufficiat dubium procedens de imminenti injuſtitia, unde nec cauſa debet eſſe probata ſed ſufficit, quod ſit probabilis, tamen ſtante quod in citata decretali *Cum ſpeciali* recuſatio ſit prohibita Regularibus, ſatis eſt, ſi intellecta Decretali ſtricte intelligatur de ſola recuſatione ex cauſa dubia, & excipiatur tanquam non prohibita recuſatio ex cauſa gravi & manifeſta.

64. Mihi in primis conſiderandum videtur quod ut dictum eſt ſupra in hac *quæſt. art. 2. in fine*, appellatio, & recuſatio de Jure Canonico æquiparantur, & quod una aufertur alia ablata, ut per textū *in c. ſuper 12 de appell.* ibi: *in Cauſis quoque Eccleſiaſticis, ubi appellationis remedium tollitur, ſicut appellationi ita recuſationi non eſt aliquatenus deferendum.* Quod quidem intelligitur formaliter & cum proportione; quia enim aliæ ſunt cauſæ appellandi, & aliæ recuſandi Judicem; nam appellatio Judicialis ſupponit gravamen illatum, recuſatio verò fieri poteſt ob timorem futuri gravaminis. Inde eſt, quod etiam ſi vel non adſit cauſa appellandi, vel prohibita ſit appellatio poteſt eſſe, quod adſit cauſa talis recuſandi, qua ſtante etiam clauſula *recuſatione remota* non tollat recuſationem, ut apertè decernitur *in cap. poſtremo de appellat.* Regula igitur intelligitur cum proportione, ut verè ex eo quod tollitur appellatio tollatur recuſatio, ſed ita tamen, ut ſicut prohibitio appellationis non tollit appellationem vel in caſibus in Jure permiſſis, vel ubi injuſtitia Judicis eſt manifeſta. Ita ex vi clauſulæ *appellatione remota*, vel clauſulæ *recuſatione remota* non tollatur recuſatio in caſibus à Jure permiſſis, ſeu ubi cauſa recuſandi eſt manifeſta, & à Jure probata. Et hic eſt ſenſus utriuſque textus citati, & ex hoc habetur dari poſſe in ſingulari plures caſus, in quibus non liceat appellare, & tamen liceat recuſare, quia ſtat non dari cauſam appellationis, & dari cauſam recuſationis. Et

nihi-

nihilominus ex vi clauſulæ *appellatione remota* per ſe & formaliter tollitur recuſatio, niſi in caſibus conſimilibus, in quibus illa clauſula ſtante adhuc admitteretur appellatio.

65. Hinc ad quæſtionem noſtram dicitur, quod Regularibus eſt prohibita recuſatio Judicis Regularis, nedum ex vi *d. cap. cum ſpeciali*, ſed ex vi Privilegiorum prohibentium appellationem, quia ut habetur ex *d. cap. ſuper eo*, & Jo. Andr. & Panorm. *ibidem*, & Fermoſ. *cap. 4. de foro compet. quæſt. 41 num. 7.* Militat in utraque eadem ratio, quæ eſt brevitas litium, & in Regularibus favor diſciplinæ Regularis. Quod eo magis eſt verum, quod ut infra probabitur *art. 9.* recuſatio ſe ſola, niſi ſibi adjungatur appellatio, parvam vim habet, nec ſuſpendit Judicis recuſati jurisdictionem.

66. Dicitur igitur, quod ſicut ex dictis *ad tit. de appell. in 6. art. ultim.* Regularibus non eſt permiſſum appellare appellatione ſuſpenſiva à correctione, ab exceſſu verò correctionis ſeu à correctione judiciali non eſt permiſſum appellare ex ſola cauſa probabili, ſed dubia, ſed ſolum ex cauſa certa & manifeſta; idem dicendum eſt de recuſatione, prout dixerunt Sanchez *l. 6. in Decal. cap. 8. in fin.* Palaus *tom. 3. tr. 16. d. 4. p. 16. nu. 11.* Card. de Lugo *de juſt. d. 37 ſect. 14. num. 176* Lezana *p. 1. cap. 9. nu. 8.* Peir. *in Subd. q. 1. cap 19.* Paſqual. *dec. 348. in fin.* Bictus *in praxi q 6. num. 58.* Didacus Scroi *in Luce Præl. p. 4. cap. 1. num. 44.* & ſic Prælatum purè corrigentem ſecundùm Regulam non licèt recuſare. Ubi verò ſit timor, quod excedat in correctione, vel ubi Judex procedit judicialiter, poteſt recuſari Judex, non tamen ex puro timore dubio, ſeu probabili, ſed ſolum ex timore certo futuræ injuſtitiæ, aliter recuſatio non habet vim ſuſpendendi jurisdictionem Judicis.

67. Ad hoc igitur, ut Regularis poſſit recuſare Judicem Regularem, debet dari cauſa juſta & manifeſta, quæ ſcilicet ſit certa in jure & de facto, & nedum materialiter, ſed formaliter, ita quod ſit certus timor futuræ injuſtitiæ. Debet eſſe certa de Jure, quia ſcilicet ſit certum talem cauſam eſſe à Jure approbatam. Debet eſſe certa in facto, quia debet eſſe certum dari in facto illam cauſam, v. g. ut ſit certum, quod Judex ſit inimicus capitalis recuſantis, vel conſanguineus. Sed præterea tertiò debet eſſe certus timor injuſtitiæ, ut ſcilicet etiam datâ cauſâ non ſit dubium, ſed certum Judicem eſſe perſonam talem, & tales rerum circumſtantias, ut certò debeat timeri Judicem injuſtè judicaturum in damnum recuſantis. Hujusmodi etiam timor ſæpiſſimè locum non habebit reſpectu Judicis Regularis.

68 Unde nec ſufficit timor gravaminis, niſi timeatur injuſtitia, ideo non ſufficit timor ortus ex eo, quod Judex etiam prælo mandavit ſuam opinionem, ſecundùm quam ſi judicet, pronunciabit contra partem. Hic enim nullus eſt injuſtitiæ timor, alios verò Judex tenetur judicare ſecundùm quod coram Deo ſibi, viiis videndis, & ſervatis Regulis Juris, videtur juſtum. Aliàs liceret ſubdito prætendenti aliquid contra opinionem communem recuſare Judicem, quem ſcit judicaturum eſſe (prout regulariter tenetur vel ſervatur) ſecundùm commnnem opinionem. Vel prætendens aliquid ex opinione manifeſtè minus probabili, poſſet revocare Judicem, quem ſcit ſecurè judicaturum ſecundùm opinionem magis probabilem. Pars igitur habet jus contra malitiam vel ignorantiam Judicis, ut in lite non graveturex malitia illius vel ignorantia, non verò contra judicium illius prudens & recta conſcientia liberè deductum. Vide infra num 122.

69. Secundò etiam ſequitur in quampluribus caſibus ratione materiæ, deficere à gravamine imminente rationem injuſtitiæ. Et hic applicandâ eſt doctrina Panorm. *in cap. cum inter 5. num. 9. de except.* qua ipſe teſte Felin. *ibidem num. 8.* ſæpiùs uſus fuit diſtinguens inter ea, quæ concedere, vel negare, permittere, vel tollere eſt poſitum in poteſtate Papæ, vel non eſt poſitum; ſic enim quia Prælati Regulares ex vi voti paupertatis, aut obedientiæ præcipuè ex utilitate boni communis, bona temporalia, adminiſtrationes plures, & alia poſſunt auferre à ſubditis pro ſua voluntate, ſi ex Judice Prælato ſuſpecto non immineat aliud periculum, quàm quod aliquod ſimile à Prælato auferatur, hoc non eſt periculum injuſti gravaminis, niſi forſan in modo, vel quia ex falſa cauſa, & irrogante injuriam, gravamen inferantur. Ideo hæc omnia attendi debent, & niſi ſit periculum gravis injuſtitiæ, licet ſit periculum gravis damni, recuſatio non eſt legitima.

70. Sequitur tertiò, quod apud Regulares Judice recuſato ſuſpecto, ſolum ex probabili cauſa, ſi ipſe contempta recuſatione procedat ad ulteriora, valor proceſſus ex futuro adventu procedit, & inſpiciendum erit an proceſſus fuerit injuſtus, & an injuſtè gravaverit recuſatorem, & in præjudicium ejus operatus fuerit; Nam ſi omnibus penſatis aliàs proceſſus inveniatur injuſtus ad ejusdem recuſatoris inſtantiam, nedum caſſandus erit proceſſus, ſed puniendus Judex, qui etiam recuſatus injuſtè contra recuſatorem proceſſit. Videantur, quæ *de appell. extraiudiciali.* cui non competit privilegium attentatorum, dixi in tractatu *de elect. cap. 32. q. 1.* Ubi explicatur qualiter acta contra hanc appellationem ſint caſſanda.

71. Hoc tamen etiam conſiderandum, quod ubi Regularis ex gravi cauſa & manifeſta poteſt recuſare Judicem, & licèt ſibi vim vi repellere; unde non tenetur coram Judice comparere, ſententia lata contra contumacem erit caſſanda, quia talis in rei veritate non eſt contumax; Et ſic non poterit damnari, niſi audiatur, quia hoc eſt de ſubſtantialibus Judicii.

72. Sequitur quartò, quod ubi recuſatio fuit acceptata à Judice Superiore, & ille inhibuit, ſuſpenſa manet etiam in Regularibus Jurisdictio Judicis inferioris. Intrat etiam tunc lex naturæ

 & na-

& naturalis ſubordinatio Judicum, ut non poſſit inferior procedere in cauſa, quam ad ſuum Tribunal juſtè ſuperior avocavit.

73. Ex dictis tamen patet quid dicendum, dum quæritur, an ſi apud Regulares ſit ſtatutum, ut non liceat recuſare Judicem Ordinarium, poſſit nihilominus recuſari. Paſqual. *deciſ. 348.* affirmat dicens ſimile ſtatutum explicare debere, ut excludat ſolum recuſationem frivolam, quia aliter ſtatutum eſſet injuſtum. Citat verò plures DD. qui tamen loquuntur de Judice delegato à Papa. Et ſic ait intelligendum eſſe ſtatutum *cap. Generali ſui Ordinis editum anno 1621.* Sed Megala *in pract. Canon. cap. 4. num. 23. verſ. Adverte tamen* ſenſit in eo ordine ex vi dicti ſtatuti Ordinarium non poſſe recuſari. Et hoc ſimpliciter eſt verum, quia nulla eſt hic injuſtitia, cum recuſatio ſimpliciter ſit defenſio Civilis, quam lex ex cauſa juſta poteſt prohibere, ſicut & Religio poteſt huic remedio renunciare, ut ſupra *art. 2.* dictum eſt, ſolùm verò non poteſt univerſaliter prohiberi recuſatio in illis caſibus, in quibus ſit de Jure naturæ, & quantum ad effectus, quos de naturæ Jure producere poteſt, alias vero poteſt tolli quantum ad Juris poſitivi ſolemnitates, & effectus, ad quos non habet efficaciam, niſi ex Jure poſitivo. Unde ſuperior, & legis lator abſolutè poteſt prohibere recuſationem Judicis Ordinarii, in quantum eſt Civilis defenſio, & hoc ex quacumque cauſa contingere poſſit recuſatio, ſi hujus prohibitionis detur juſta cauſa, ut *artic.* ſuperiori dictum eſt, quidquid in contrarium dicat Paſqual. *deciſ. 349.* non advertens, quod recuſatio ſimpliciter eſt defenſio Civilis.

74. Attendi tamen debet, an Capitulum Generale poſſit tollere recuſationem in caſibus conceſſis Regularibus de jure communi, ſed conſiderandum eſt, quod contra id, quod eſt de jure communi ſolum negativè poteſt Capitulum Generale diſponere. Et poteſt renunciare illis, quæ pro favore ſui Ordinis conceſſa ſunt. Et ulterius penſari debet, quod Bonif. VIII. *in ſua Conſtit. 4.* vult ſervari Regularium conſtitutiones & ſtatuta in materia formandi proceſſus, & non attendi apices & rimulas Juris.

75. In caſu etiam, quod apud Regulares non eſſet prohibita recuſatio, ut eſt defenſio Civilis, adhuc verum non eſſet, quod hujuſmodi recuſatio in omnibus regulanda eſſet ſecundùm Jus commune Canonicum. Nam Innoc. III. in Concil. Lateranenſi, ut habetur *cap. cum ſpeciali 61 de appellat* in quo Capitulo ponitur forma ſervanda in recuſatione, & in fine ſic diſponitur. Cæterum *has duas Conſtitutiones præmiſſas noluimus ad Regulares extendi contra eorum ſpeciales obſervantias.* Ideo Regulares non ſubduntur neceſſitati eligendi Arbitros, coram quibus probentur cauſæ ſuſpicionis, ſed in hoc proprias obſervantias ſervare poſſunt. Et quia quod Judex recuſatus cognoſcat de juſtitia & veritate cauſarum, ob quas recuſatur, non eſt prohibitum lege naturæ, vim in hoc habebunt Religionum ſtatuta & laudabiles conſuetudines, juxta quas ſuperior præcipuè Ordinarius ſi ſummariè & de plano, imo & extrajudicialiter inveniat cauſas eſſe calumnioſas & frivolas, poterit ad ulteriora procedere. Et tandem illi ſufficiet, ſi ſpeciali Religionis ſtatuto vel conſuetudini non reſiſtat.

76. Si tamen ſuperior deferat recuſationi, & illam admittat, manebit ſuſpenſa ejus Juriſdictio, argum. ejus, quod decernitur de appel. *in cap. cum in appell. in 6.*

SUMMARIUM.

77. *Judex licite recuſatus procedens ad ulteriora nulliter Procedit.*
Proceſſus factus à judice inimico non recuſato, ſi aliàs ſit juſtus, eſt validus ibid.
78. *Quomodo fieri debeat recuſatio, & nu. 79.*
80. *Diverſimode recuſatur judex ex jure Civili, & ex jure Canonico.*
De jure Canonico requiritur, quod exprimatur in libello recuſationis cauſa legitima ſuſpicionis. ibid.
81. *Et hæc cauſa exprimi debet in particulari, non in communi.*
82. *Quo tempore cauſæ ſuſpicionis exprimi debeant in libello recuſationis.*
83. *Sola cauſa, quæ expreſſæ fuerunt in recuſatione, attendi debent.*
84. *Quid requiratur ad hoc, ut juriſdictio delegati tollatur, vel executio juriſdictionis Ordinarii impediatur.*
85. *Hoc explicatur triplici caſu diſtincto, necnon adducuntur aliæ limitationes, & ſequent.*
91. *De jure Civili non eſt neceſſe, quod exprimatur & probetur aliqua cauſa, ſed ſufficit, quod recuſans juret de calumnia, & num. 92. 93. 94.*
95. *Declaratur hoc variis doctrinis, & exemplis, & ſequent.*

ARTICULUS V.

Qualiter recuſatio & ſuſpicionis cauſa proponi debeat.

77. HOc autem primò pro certo haberi debet, quod ad hoc, ut ipſius Judicis ſuſpecti Juriſdictio vel tollatur, vel ſuſpendatur, ipſeque teneatur abſtinere à Juriſdictionis exercitio, & ſi aliter faciat, proceſſus non valeat, neceſſe eſt, quod recuſatio præcedat; unde benè valet quidquid per Judicem ſuſpectum actum eſt, antequam fuerit recuſatus, etiam quod Pater eſſet Judex in cauſa filii Jo. Andr. *in c. poſtremo nu 4. in verb. recuſari de appell.* ubi Anchar. *in primo notab.* Bellam. *num. 3.* Butr. *num 9.* Panorm. *num. 7.* Imol. *nu. 3.* Anan *nu. 7.* Præpoſ. Mediolan. *nu. 5.* Franc. *in 2. not.* Iterum Panor. *in cap cum veniſſent in fine de jud.* Felin. *cap. cauſam quæ, verſ. ſeptimo fallit. de offic. deleg* &

Dec. *num. 11.* Fermoſin. *cap. ſi quis contra 4. off. delegat. q. 10. nu. 7.* Farin. *in fragm Crim. I. num 705.* Excipiunt verò Farin. & Fermoſ. ſt Præpoſ. Mediol. *in cap. cum ſpecialis nu. 40. fine de appellat.* Cauſam capitalis Inimicitiæ, processus factus ab Inimico etiam non oppoita Inimicitia, & Judice non recuſato ſit nullus. Verum cauſam hujus diſcriminis & limitationis non video. Et alii DD. abſolutè requirunt, quod præceſſerit recuſatio, ut proceſſus non valeat, & implicat, quod proceſſus factus à non recuſato non valeat ex vi legum irritantium proceſſum factum à recuſato. Et Inimicitia de ſe ex jure naturæ non tollit à Judice juriſdictionem. Proceſſus ergo factus ab Inimico non recuſato, ſi aliàs ſit juſtus, nec alium defectum patiatur, validus erit.

78. Secundò etiam habendum eſt pro certo, quod recuſatio fieri debet à parte ipſa, ita quod non valeat, ſi fiat per Procuratorem non habentem ad hoc ſpeciale mandatum, Rota apud Caputaquen. *deciſ. 268. p. 1.* & apud Greg. XV. *deciſ 368. num 2.* & apud Duran. *deciſ. 178 n. 1.* Et Neucaſtren. Archidiacon. *3. Decembris 1588. coram Gypſia, & deciſ 440. num. 2. p. 2. recent.* Nam ut probat Farinac. *in fragm. lit. I. nu. 704.* Allegans Judicem ſuſpectum tenetur actione injuriarum ſecundùm Bald. *cap. ſuper quæſtianum de off. delegat.* & Angel. *in l. quæ omnia ff. de Procur.* Procurator verò non poteſt ſine ſpeciali mandato aliquid facere, per quod Dominus incidat in pænam, ſecundùm Bart. *in l. ſi Procurator nu. 6. & 7 ff. de condit. indeb.* Et licèt ſufficiat tacita ratificatio principalis, quæ ſufficienter deducitur ex eo, quod principalis judicium proſequutum fuit coram alio Judice. Rota *d. deciſ. 440. nu. 2. p. 2. recent.* Beltram. *ad deciſ. 368. nu. 8. Greg. XV.* Nihilominus ſi oppoſitus fuit defectus mandati, non ſufficit, etiam ſi poſt oppoſitionem doceatur de mandato ſpeciali, ut dictum fuit in una placentina *27. Ianuarii 1559.* quam ſequitur Lancellot. *de attent. p. 2. cap. 6. num. 6.* Quia licèt Domini de Rota admittant, quod ſufficiat poſtea docere de mandato, *deciſ. aliàs 248. de Procur.* in antiquis hoc tamen non procedit, quando oppoſitus fuit defectus mandati, per DD. quos refert ibidem Lancellott. *num. 7.* qui *nu. 56.* bene advertit, quod geſta poſt recuſatum Judicem à Procuratore tenent facta ante principalis ratificationem. Imo valent geſta poſt ratificationem, quouſque ratificatio non fuit intimata. Farinac. *ubi ſupra n. 704.* Quamvis verò Farinac. ibidem ex Rebuff. dicat, quod ſi principalis ſit abſens, Procurator poſſit Judicem allegare ſuſpectum cum promiſſione de rato infra certum petitum terminum, & teneretur Judex interim abſtinere à cognitione cauſæ, quod ex Bajardo ad Clarum voluit Scialoia *de for compet. cap. 9. nu. 133.* tamen non lego, quod hujus dicti reddant rationem: Et è contra: ſi horum ſententia vera eſſet, ſequeretur, quod in præjudicium alterius partis poſſet per menſes, & annos retardari proſecutio judicii, donec ex partibus valde diſtantibus haberetur recuſationis ratificatio, quod juſtitiæ non eſt conſonum. Ideo dicitur, quod ex quo principalis non dedit ſpeciale mandatum ad judicem recuſandum, procuratoris recuſatio nullam vim habet, ut liget manus Judicis, & claudat os, eumque ſilere faciat. Benè verum eſt, quod principalis cenſetur dediſſe ſpeciale mandatum ad recuſandum Judicem; ſi in mandato Procuræ ſit ſolita clauſula. *Ad judices, & Notarios recuſandum.* Beltram. *ad dec. 368. Greg. XV. num. 8.*

79. Tertiò pariter eſt certum, quod recuſatio proponi debet in ſcriptis, nec ſufficit verbis recuſare Judicem, *l. Apertiſſimi C. de judic.* ibi: *Libello recuſationis ei porrecto juxta gloſſ. in v. libello & in l. fin. eod. tit.* Gloſſ. *in cap. quoniam in verb. recuſatione, de prob* & ibi Barboſa plures referens *num. 26.* Lancellott. *de attent. cap. 5. nu. 75.* Fermoſ. plures allegans *d. quæſt 4. nu. 8.* Nihilominus Turrecremata *cap. quad ſuſpecti nu. 4. in fine 3. quæſt. 5.* exiſtimat, quod recuſatio poſſit fieri ſola voce, ſicut & appellatio, & allegat Caput litigatorum *2. qu. 7.* Sed hoc certum ſit, quod ad minus, ut de illa conſtet, neceſſe eſt, quod recuſatio deſcribatur per Notarium cauſæ in actis.

80. His ſic præmiſſis obſervandum eſt, diverſum eſſe modum recuſandi Judicem ex Jure Civili & ex Jure Canonico. Nam de Jure Canonico in libello recuſationis exprimi debet cauſa legitima ſuſpicionis, *cap. cum ſpeciali de appellat.* ibi coram eodem *cauſam juſtæ ſuſpitionis aſſignet, & cap. ſecundo requiris §. finali eodem tit. & cap. legitima de appell. in 6.* ibi *legitima ſuſpicionis cauſa contra judicem deſignata.* Et ibidem interpretes communiter.

81. Arbitratur autem Lancellott. *de attent. cap. 6. num. 67.* ſufficere generalem expreſſionem cauſæ recuſationis, nec requiri ſpecialem. Addit verò *num. 68.* quod poteſt probari per juramentum, ſed hoc ut explicatur infra, procedit de Jure Civili, non verò de Jure Canonico. Et in hoc ſenſu loquitur Lancellott. Nam, ut ex citatis textibus conſtat, cauſa juſta, & legitima ſuſpicionis, debet exprimi in libello recuſationis, & ita communiter DD. illos textus intelligunt, & dicunt in libello exprimendam eſſe cauſam, vel cauſas ſuſpicionis. Specul. *lib. 1. tit. de recuſ. §. 4. lib. 4. tit. de off. deleg.* Marchei. *p. 2. cap. 8. §. 1. num. 23.* Pax Jord. *l. 23 tit. 4. nu. 122.* Nam debet exprimi cauſa, quæ probari poſſit, hæc vero non eſt cauſa aliqua generalis & vaga, ſed ſpecifica eſſe debet, ideo expreſſio facienda eſt nominatim, nec ſufficit generalitas inimicitiæ, odii, & ſimilium, ut ex Specul. *tit. de recuſ. §. 5. num. 28.* & Jo. Andr. ibidem probat Pax Iord. *d. tit. 4. num. 224.*

82. Imo nec quocumque tempore licet recuſanti exprimere recuſationis cauſas. Nam tempore recuſationis illas debet exprimire, cum illas exprimire teneatur in libello recuſationis, *l. aper-*

tiſſimi C. de jud. cap. quoniam contra de probat. Et licèt Bald. hic dixerit, quod poteſt primò Judex recuſari, & poſtea cauſa ex intervallo exprimi, tamen dicendum eſt cum Hoſtienſi *in ſum. poſt tit. de off. deleg. tit. de recuſ. §. qualiter recuſatio*, quod omnes cauſæ ſimul in libello exprimi debeant, & quod ſi hoc non fiat, præſumptio urgeat contra recuſantem, & cum de dolo arguat: quod ſi recuſans ex intervallo cauſas exprimat, vel rejiciendus eſt, vel ſi Judex illum rejicere non vult, debet illi præfigere diem, in quo omnes exprimat, poſt quem illum non debet amplius audire, niſi cauſa exprimenda ſit nova, vel de novo cognita, quod ex Specular. *d. §. 5. n. 32.* voluit etiam Pax. Jord. *d. tit. 4. nu. 128.*

83. Solæ igitur illæ cauſæ ſpeciales, quæ in recuſatione expreſſæ fuerunt debent attendi, Lancellott. *d. cap. 6. nu. 68.* Nec licet, aut ſufficit recuſanti probare cauſam nõ expreſſam. Quamobrem ſi recuſans deficiat in probatione cauſæ, aut cauſarum expreſſarum, non debet admitti, ut aliam cauſam proponat, niſi illa ſi nova, aut de novo cognita, quod ipſe probare tenetur, ſi autem ab initio nullam cauſam proponat, nihil valet recuſatio, donec cauſam in tempore opportuno propoſuerit. Cauſa verò ſuſpicionis proponenda eſt coram Judice recuſato, ſed probanda apud Arbitros, vel Superiorem, vel alios Conjudices juxta tradita *cap. ſi contra unum de appellat.* Probationes verò in materia recuſationis debere eſſe claras, & non admitti juramentum ſuppletorium, & non ſufficere fides authenticas, etiam perſonæ in dignitate conſtitutæ, ſed debere formiter examinari cum juramento teſtes, advertit Ang. Scialoia *de for. compet. cap. 9. num. 137. & 138.*

84. Diſtingui etiam debet, quia ad effectum ut in totum tollatur juriſdictio delegati, vel impediatur in totum executio juriſdictionis Ordinarii, cauſa debet eſſe probata, ſed ad hoc, ut recuſatio exercitium pro interim aliquo modo ſuſpendat, vel impediat, ſufficit quod ſit cauſa, quæ ſi probetur ſit legitima, ſeu quæ probari poſſit, nec eſt neceſſe ut ſit probata.

85. Quod etiam declaratur triplici caſu diſtincto. Nam vel cauſa eſt notoriè frivola, vel notoriè juſta; vel non eſt notoriè juſta aut frivola, ſed ejus valor vel inſufficientia poteſt aliqua tergiverſatione celari, & ſic datur ejus aliqualis dubietas. In ſolo hoc tertio caſu eſt neceſſaria probatio, ſemper quidem debet cauſa proponi, ſed ſi ſit notoriè juſta, Judex ſine ulla probatione tenetur ſe habere ut ſuſpectus, & ſi ſit notoriè frivola, poteſt recuſationem rejicere, & ad ulteriora procedere nullâ aliâ expectatâ ſententiâ, ſeu declaratione Arbitrorum, aut alterius Superioris. Put. *decis. 370. lib 1.* Seraph. *dec. 532. num. 1.* Laurent. *de jud ſuſpecto cap. 4. num. 123.* Xamar. *p. 1. de off. jud. q. 12. nu. 134.* Lancellott. *de attent. cap. 6 num. 31. & 34.* ubi ad id allegat Rotam *in una Papien. Bonorum 27. Novembris 1577. coram Lancellotto, & decis. 563. num. 4. part. 1. diverſ.* Et quod in manifeſta calumnia licitum ſit Judici partium reclamatione non obſtante ad ulteriora procedere; dixit Seraphin. *decis. 897. nu. 6.* Quamobrem ſi Judex recuſatus pronunciet recuſationem eſſe frivolam, validè procedit ad ulteriora, niſi ab hac pronunciatione fuerit appellatum, ut ex Innocent. *cap. cum ſpeciali num. 6. de appell.* & ex Achill. *decis. 1. de except. & Caputaquen, decis. 390. p. 2. & in præfata Papien. Bonorum* concludit Greg. XV. *decis. 466. num. 7.*

86. Sed in præſenti attendi poteſt & Jus & factum. Nam ſi de Jure conſtat, cauſam allegatam non approbari, ſed haberi pro frivola, hoc ſufficit, ut rejiciatur recuſatio. Quamvis enim ad ad validè recuſandum Judicem ſufficiant etiam cauſæ leves *dec. 2. nu. 10 & 11. p. 2 diverſorum, & dec 93. nu. 1. part 1. diverſ.* Beltram. *ad decis. 327. n. 14* Greg. XV. & Rota *decis. 167. n. 7. p. 6. recent.* Nam materia recuſationis cenſetur favorabilis, ut ſubditur *ibidem num. 8.* Tamen cauſæ leviſſimæ ſperni poſſunt, Greg. XV. *decis. 327. num. 2.* Sed uno valde conſiderandum eſt, quod non eſt eadem ratio recuſationis cujuſcumque Judicis, & quod cauſæ omnes, quæ ſufficiunt ad recuſandum delegatum, non ſufficiunt ad recuſandum Ordinarium, ut etiam dicetur infra. Et prætereа non ſufficit, quod cauſa allegata ſit notoriè juſta ex jure, ſed ulterius eſt neceſſe, quod adſit notorium facti, nimirum quod ſit notorium cauſam illam dari de facto. Poteſt tamen Judex, ut dicebatur cognoſcere, an ſit cauſa notoriè frivola vel non frivola, & ſi pronunciet eam eſſe notoriè frivolam, & non appelletur, validè procedit ad ulteriora. Rota *decis. 284. nu. 4. p. 2. recent. & decis. 20. nu. 27 par. 6.*

87. Calumnia tamen in recuſatione arguitur ex perpetua ſeu continua Judicum recuſatione, uſque ab initio facta Rota *decis. 563 num. 1. par. 1. diverſ. & dec. 197. coram Seraphino, & in una Hiſpalen. primitiarum 31. Maji 1617 coram Pamphilio,* Beltram. *ad decis. 327. num. 15.* Gregor. XV. Ideo quod recuſatio Tertii Judicis præſumatur calumnioſa, dixit eadem Rota *dec. 245. num. 1. coram Eminentiſs. Octobono.* Calumnioſam etiam in totum præſumi, ſi una ex cauſis expreſſis calumnioſa apparet, ex Rota *dec. 563. num. 3. p. 1. diverſ.* dixit Beltramin. *ubi ſupra.*

88. Nedum verò ſi cauſa ſit notoriè frivola, ſed etiam ſi delictum ſit notorium poſſe rejici recuſationem, & contemni; dicunt DD. cum duplici tamen limitatione. Prima eſt, ut delictum ſit notorium facti permanentis, quia ſi factum tranſit, cum de præſenti ſenſibus non appareat, indiget probari, & ſic neceſſitatem probationis non excludens, non facit, quod Judex contemta recuſatione ſtatim poſſit ad ulteriora procedere, Lancellott. *de attent. cap. 6. num. 32.* At ubi delictum eſt notorium facti permanentis, etiam ſi Reus negat, evidentia facti clamat, & ideò Judex non poteſt recuſari. Fermoſ. *ubi ſupra q. 10. num. 1.*

89. Se-

89. Secunda limitatio eſt, ut pro delicto ſit poſita certa pœna, & ſic quod Judex non beat niſi exequi pœnam legis, nec poſſit ar-rio ſuo nocere; nam quotieſcumque Judex teſt ex ſuo arbitrio nocere, notorium facti n impedit, quin Judex poſſit recuſari Lanllott. *ubi ſupra num.34.* Fermoſ. *ubi ſupra q.1. num. 29. & q. 10. num. 2. & alii apud ipſum.*

90. Addit tertiam limitationem Lancellott. *num. 33.* ut ſcilicet hoc non procedat in cauſis vilibus; ſed hoc dubium eſſe ſentit Fermoſ. *q. 10 num. 6.*

91. Sed de Jure Civili non eſt neceſsè, quod primatur, & probetur aliqua cauſa, ſed ſufficit quod recuſans juret de calumnia. In his tamen non conveniunt DD. Primo mihi videtur dicendum verum non eſſe quod adducit Farinac. *in fragm. lit. I. num.883* nimirum, quod ad recuſandum Judicem ſufficiat ſola voluntas recuſantis, quia imo neceſsè eſt etiam de Jure Civili quod recuſatio non ſit temeraria, ſed juſta. Marcheſ. *de Commiſſ. p. 2. cap 8 §. 1. nu. 21.* Fermoſin. *cap. ſi quis contr. 4. de for. compet. q. 4. num. 5.* Non eſſet vero juſta recuſatio, ſi fieret ſine cauſa, ſed eſſet temeraria, ſi fieret ex ſola voluntate recuſantis.

92. Cum vero apud Farinac. *nu. 884.* multi voluerint, quod etiam de Jure Civili cauſa juſta à recuſante ſit alleganda & probanda, alii verò quod licet non ſit probanda, ſit tamen proponenda, & alii, quos recenſet *ibidem. nu. 883.* quod nec ſit proponenda nec probanda, hæc ultima eſt communis ſententia, quam præter DD. ibi citatos tenent Marcheſ. *ubi ſupra num. 19.* Maranta *de Ord. judic. par. 4. diſtinct. 5. num. 40.* Fermoſ. *ubi ſupra q 2. num. 10.* Nam cum de Jure Civili, ut dicitur infra, ſufficiat, quod recuſans juret de calumnia, ſicut aliter non tenetur juſtam cauſam recuſationis probare, ita nec exprimere: quod adeo eſt verum, ut nec in generali ſit neceſſaria hæc expreſſio, ut patet dicendo, recuſo ex juſta cauſa, ut poſt Pacianum *lib. 2. de probat. cap. 45. num. 40.* advertit Farinac. *num. 894.* quem ſequitur Fermoſ. *d q. 2. num. 10.* contra Bero. *conſ. 8. nu. 4. lib. 3.* & Laur. *ubi ſupra cap. 5. num. 10.*

93. Alium caſum ponit Farinac. *in fragm. littera I. nu. 891.* ex Aufredo *in tract. de recuſat. num. 47.* ſcilicet ſi cauſa exprimi non poſſit ſine ſcandalo, ſicut quando pro cauſa ſuſpicionis inducitur rivalitas inter Judicem & partem. Hoc quoque voluit Angel. Scialoia *in tract. de foro compet. cap. 9. num. 145.* ubi ait, quod quando cauſa ſuſpicionis non poteſt exprimi ſine ſcandalo & præjudicio tertii, ſufficit juramentum partis. Sed cum de Jure Canonico non poſſit recuſari Judex niſi causá probará, quomodo non debet exprimi, quod neceſſe eſt judicialiter probari? Neque in hoc Judex inferior poteſt diſpenſare, & ſi diſpenſare vellet, de cauſa juſtæ diſpenſationis conſtare deberet, quod vix fieri poſſet, niſi expreſſa cauſa recuſationis. Et præterea ſi Judex nolit ſe habere ut recuſatum, niſi cauſa exprimatur, & nolit juramento recuſationis ſtare, ſicut ſtare non tenetur de Jure Canonico, inutilis erit, & ſine fructu recuſatio, quæ ut valeat, tandem cauſa exprimi debebit, & probari.

94. Quando ergo recuſatio proponitur coram Superiore, poterit contingere facilius, ut ſufficiat exprimere cauſam extrajudicialiter ad vitandum aliquod ſcandalum aut præjudicium tertii, quia tunc Superior poteſt cauſam alteri Judici committere nulla allegata cauſa, ſed cum non poteſt proponi recuſatio coram Superiore, poterit dari caſus, ut ex lege charitatis, imo & juſtitiæ quis debeat poſtponere Jus ſuum, & ſic ceſſare à recuſatione Judicis, ſicut pars hoc ſemper tenetur facere, cum cauſa eſt occulta, & illam non poteſt probare. Sed ſi pars ex charitate aut juſtitia non tenetur cedere Juri ſuo, & abſtinere à recuſatione Judicis, & alias cauſa recuſationis eſt manifeſta, & poteſt in Judicio probari, non habet locum ſcandalum vel præjudicium tertii, quia recuſans utitur Jure ſuo, & ſumus in caſu, in quo ipſe non tenetur jus ſuum negligere ex proximi charitate vel juſtitia. Exemplum verò ab Aufredo allatum inſufficientem causam non expreſſionis causæ manifeſtè continet. Si enim scandalosum censetur, ſi pro causa exprimitur rivalitas inter Judicem & partem, numquam poterit recusari Judex allegata ejus Inimicitia cum recusante, quod manifeſtè eſt contra Clement. Paſtoralis *de re judic.* & communem DD. sensum.

95. Nihilominus satis veriſimile & rationabile eſt quod docuit idem Pacian. *ubi ſupra nu. 89.* quod scilicet etiam de Jure Civili & proponenda ſit & probanda causa juſta, ubi agitur de removendo Judice in totum.

Nam & quamvis ſit communis sententia, quod de Jure Civili sufficiat, ſi recusans juret de calumnia, tamen mihi valde conſiderandum videtur, nullum dari textum, in quo excludatur neceſſitas proponendi & probandi causam juſtam, & affirmetur sufficientia juramenti de calumnia sed ut ex Pacian *ubi ſupra cap. 45. num. 68.* refert Farinac. *num. 886 in fine*, consuetudine communi receptum fuit ad removendā calumniæ suspicionem, & recusationem, ut recusantes jurare teneantur. Seraph. *Privil. 7. nu. 2. & 8.* Laurent. *de jud. ſuſpecto cap 5. n 17.* Hæc igitur consuetudo interpretari debet servata legis naturalis æquitate, quæ non patitur, ut Judex ſaltem ordinarius, & etiam delegati præcipui, in quibus fulget magna juſtitiæ præsumptio, in totum removeantur ex solo juramento partis recusantis.

96. Dubium verò eſt, an hoc juramentum debeat eſſe per Judicem delatum, & judicialiter præſtitum; affirmant enim Marcheſ. *ubi ſupra num. 38. & 39.* & alii plures apud Farinac. *nu. 886.* Sed consuetudinem eſſe in contrarium dixit Covar. *pract. q. cap. 26. n. 1.* & ex eo Farin. *d. nu. 885.* & alii apud illum.

 97. Pa-

97. Pariter dubium eſt, an hoc juramentum ſit de forma. Nam ita plures exiſtimant, ita quod juramento hoc omiſſo, etiam ſi pars non opponat, recuſatio ſit nulla. Ita Fermoſ. *ubi ſupra q. 4 nu. 3.* & apud eum Avend. Gomez. & Rodriquez. Nihilominus recuſationem ſuſtineri dixerunt apud eundèm Perez & Azoveal. ſed prior opinio amplecti debet, quia naturali rationi repugnat, quod Judex privetur juriſdictionis exercitio, nulla juſta cauſa exiſtente, & ſaltem juramento probata, ex ſola recuſantis voluntate; Nam & hæc eſt conſuetudo, ut abſque partis petitione, & Judicis juſſu juramentum apponatur in libello recuſatorio.

98. Quod adeó verum eſt, ut etiam in Commiſſionibus, in quibus ratione suspicionis committitur causa, ut teſtatur Marches. *ubi ſupra num. 20.* praxis inoleverit, ut ponatur clauſula. *Eum ſuſpectum in manibus ſanctitatis Veſtræ jurare paratus eſt, & quatenus opus ſit jurat.*

99. Cum autem Scacc. *de jud. cap. 66. n. 16.* concludere videatur, quod cum de dando adjuncto Judici Ordinario suspicionis causæ etiam de Jure Canonico cenſeantur sufficienter probitæ per Juramentum, & quod ita in Vrbe ſervatur, præsertim in Criminalibus, ſtante ſtatuto Vrbis *lib. 1. c. 7.* In quo ſtatuitur Senatorem ſervare debere Jus Civile. Farinac. *num. 889.* meritò negat eſſe hanc consuetudinem in Vrbe in Tribunalibus, in quibus ſervatur Jus Canonicum, addens ut plurimum in Commiſſionibus exprimi causas suspicionis, nunquam verò dari adjunctum, niſi extrajudicialiter coram Ponente Referendario causa suspicionis fuerit probata, & de ea per eundem Referendarium fiat fides in Signatura.

100. Verum eſt, quod in iis, quæ sunt parvi momenti etiam de Jure Canonico sufficit juramentum. Et in hoc casu intelligi clausulam poſitam in commiſſionibus dixit Marches. *d. cap 8. §. 2. num. 20.* Et ideo Juramentum sufficit in recusatione Notarii. Rota *in Romana electionis Notarii die 14. Novembris 1611.* coram Ubaldo apud eundem Marcheſ. *poſt d. §. 1.* Bald. *in cap ſuper quaſt. nu. 2. de off. deleg.* Franc. *in cap, cum ſpeciali num. 43. de appell.* Et in recuſatione Aſſeſſoris & Conſultoris non eſt probanda cauſa, Farinac. *num. 714.* Fermoſ *q. 11. num, 3.* ſed ſufficit cauſam allegare ſub juramento. Idem ſufficit in recuſatione Matronæ, ſeu alterius Periti in arte per DD. quos refert & ſequitur Sanchez *l. 7. de matrim. diſp. 113. n. 8.* Fermoſ. *q 17. n. 8.* In recuſatione tamen Adjuncti cauſa probari debet. Fermoſ. *in q. 12. n. 7.*

101. Sindicatores etiam electos ad ſindicandum Officialem, imo & Commiſſarios, qui mittuntur in partibus ad recipiendum examen, poſſe ſolo juramento recuſari, dixit Scialoia *de for. compet. c. 9. num. 142. & 144.* & allegat quoad priores Pariſ. *de Sindic. v ſuſpicion. 1* & quoad Commiſſarios. Farin. *q 78. n. 123.* & Guazzin. *def. 13. cap. 10. poſt num. 2.* Sed dici poteſt, quod in hujusmodi caſibus ſufficiat juramentum, non quia non requiratur cauſa legitima recuſationis, ſed quia ſufficit levis, & quæ juramento ſit probata; Imo quod debeat præcedere informatio de ſuſpicione in recuſatione Notarii, eo quod ſolo juramento non poſſit recuſari ex P. Franciſco de Tondutis in tractatu de præventione *cap 26. num. 10.* refert Scialoia *de foro compet. cap. 9. num. 140.*

102. Nihilominus communis ſententia vult, quod in his levibus ſufficiat juramentum. Optimum tamen erit, ſi ille, qui debet admittere recuſationem ſumat prius aliquam informationem extrajudicialiter. Limitanda quoque ſunt omnia ſupradicta, ut vera ſint re integra, non veró ſi res non ſit integra, ſed ſit inceptum in cauſa. Tunc enim nullus prædictorum poteſt recuſari, niſi cauſa tandem examinata & probata. Scialoia *d. cap. 9. nu. 140. 141.*

103. Hinc ſequitur, quod in Imperio in his ſervandum eſt Jus Civile: in terris verò Pontificis Jus Canonicum. Andr. Gail. *obſerv 33 n. 26. lib. 1.* Farinac *num. 885.* & ubique ſervandæ ſunt propriè Regnorum leges aut Civitatum ſtatuta & locorum conſuetudines. Pacian. *de probat. l. 2. cap. 45. poſt nu. 62.* Tuſc *in ver. ſuſpicio, concluſ. 913. nu 3* Farinac *d. nu. 885.*

104 De Jure etiam Civili hoc ſervandum eſt, quod ſi in libello recuſationis aliqua cauſa fuit expreſſa, illa eſt probanda, nec ſufficit, nec eſt audiendus recuſans, ſi coram Arbitris velit probare aliam, ſecundùm Joannem Andream *in cap. poſtremo nu 5. de appellat.* & Anch. *nu 3.* Boic. *num. 8.* Bellamer. *nu. 3. & 4.* Butr. *nu 7.* Panormit. *num 7.* Nevo *nu. 19.* quos refert & ſequitur Farinac. *num. 894.* idemque dixerunt Lancellott. *de attent. cap. 6. num. 55.* Pacian. *de probat. lib. 2. cap. 45. num. 64.* Tuſc. *v. ſuſpicio concluſ. 913. num. 31.* Laur. *de jud. ſuſpecto cap 5. num. 20.*

105. An verò in cauſa ſuſpicionis poſſit ipſe Judex interrogari, diſputatur apud DD Sed dicitur, eum non teneri reſpondere in ſui infamiam interrogationi criminoſæ, ſed aliunde cauſam ſuſpicionis probari debere. Guaz. *defen. 1. c. 19. num 24.*

106. Quod tamen in cauſis ſuſpicionum Judex recuſatus teneatur deponere tanquam principalis ex Theſ. *deciſ. 6.* Guazzin. *defenſ. 1. cap. 19. nu. 24.* Rovit. *in pragmat. c. 41.* & Franc. *deciſ. 408. n. 28.* dixit Scialoia *de foro compet. cap. 9 nu. 139* Quod tamen non tenetur facere litigatori; Ubi etiam Arbitri ſunt electi, quod Judex poſſit cogi ad reſpondendum, & jurandum an cauſa recuſationis ſit vera. & quod ſi arbitri non ſunt electi poſſit Judex abſque juramento interrogari, docet Farinac. *ubi ſupra num. 892. alleg.* Butr. & Imol. *in cap. 1. de except.* Franc. *in cap. cum ſpeciali nu. 28. de apell.* Alexand. de Neur. *num. 3. & 4.* quod tamen eſſe verum, ubi non eſt cauſa criminis, dixit Panorm. *cap. 1. de except. num. 13.* quia tunc honeſtum ſit illum reſpondere. Et hoc etiam voluit Archidiac. *de appellat. cap. ab arbitris num. 3.*

SVM.

SUMMARIUM.

107. *Iudex poteſt recuſari, ut ſuſpectus etiam è levi cauſa.*
108. *Cauſa, quæ ſufficit ad recuſandum Arbitrum & Procuratorem, eſt ſufficiens ad recuſandum Iudicem.*
109. *Ad recuſandum Ordinarium Iudicem requiritur major cauſa, quàm ad recuſandum delegatum.*
110. *Cauſæ ſufficientes ad recuſandum Iudicem enumerantur, nempe Inimicitia, & ſeq.*
113. *Conſanguinitas, & ſequent.*
116. *Familiaritas.*
117. *Iudicis commodum ſeu intereſſe, & ſeq.*
129. *Dominium.*
130. *Locus non tutus.*
131. *Iuriſdictionis defectus, & ſeq.*
133. *Conditio Iudicis, & nu. 134.*

ARTICULUS VI.

Ex qua cauſa poſſit Iudex recuſari.

107. EX levi cauſa Judex tanquam ſuſpectus recuſari poteſt Gloſſ. *in cap. poſtremo verb. Conſanguineus* & ibi Hoſtien. *nu. 1.* Bellam. *num. 2.* Butr. *num. 10.* Franc. *num. 20.* Dec. *num. 16.* Nevo. *nu. 12* Menoch. *de arbitr. lib. 2. caſ. 152. num 9.* Rota *deciſ. 2. num. 13. p. 2. diverſ. & deciſ 327. num.... coram Gregorio XV.* Seraph. *privil. 7. nu. 4.* Tuſcus *v. ſuſpicio Concl. 908. num. 13.* Farinac. *in fragm. Crimin. lit. 1. num. 777.* Nam & facilius recuſatur Judex ſuſpectus, quàm teſtis; quia difficilius ſit invenire teſtes non ſuſpectos, quàm Judices, ſeu facilius ſit invenire plures Judices quàm unum teſtem. Gloſſ. *in cap. Inſinuante 25. in ver. familiarem de off. deleg* ubi Innoc. *num. 1.* Hoſtien. *num. 3.* Anchar. *nu. 2.* Butr. *num. 13.* Panormit. *num. 7.* Zabarell *num. 3.* & alii, quos refert & ſequitur Farinac. *ubi ſupra num. 778.*

108. Notabilem verò Regulam tradidit Tancred. apud Panorm. *in cap. poſtremo 36 num. 2. de appell. 1.* Ut nimirum illa cauſa ſufficiat ad recuſandum Judicem, quæ ſufficit ad recuſandum Arbitrum & Procuratorem; quod ibidem ſenſiſſe Jo. Andr. & alios plures, refert Farinac. *num 779.* Qui tamen ſubdit *num. 780.* quod contrarium voluit in eodem *cap. poſtremo nu. 7.* poſt Anchar. & Alex. Et hoc verius videtur, quia regulariter Judicia committuntur viris, de quibus præſumitur abundantius rectitudo juſtitiæ. Et ideo omnis cauſa, quæ ſufficit ad recuſandum Judicem, ſufficit ad recuſandum Arbitrum & Procuratorem, non è contra.

109. Major cauſa etiam requiritur ad recuſandum Ordinarium, quàm delegatum. Hoſtien. *in ſumm. tit. de recuſ. deleg. num. 3. in fine, & tit. de appell. rubric. de recuſ.* §. Ex quibus, Pax Jordan. *l. 12. tit. 4. nu. 7.* Tum quia Juriſdictio Ordinaria eſt veluti naturalis, delegata verò accidentalis; natura verò fortior eſt accidente. §. *Sed naturalia Inſtit. de Incarnat. gent.* Tum quia Juriſdictio ordinaria eſt favorabilis, delegata verò odioſa & extraordinaria. Gloſſ. *in cap. 1. v. proceſſus, & in cap. 3. v. vel conventionis de Reſcript. in 6.*

Cum verò multæ ex cauſis, ex quibus poteſt recuſari Judex ſint in jure expreſſæ, non tamen iſtæ ſolæ ſufficiunt, ſed plures aliæ ſunt illis ſimiles, ex quibus eadem recuſatio fieri poteſt. In arbitrio verò Judicis eſt judicare ex ſimilitudine ad cauſas in Jure expreſſas quænam ſit juſta cauſa recuſandi judicem. Panorm. *in cap. cum ſpeciali 61. nu. 7 de appellat.* Menoch. *de arbitr. p. 2. caſu 52 num. 2* Pax Jordan *lib. 2. tit. 4. num. 66.* Quamobrem ex multis cauſis, quæ à DD. recenſentur, quamplurimæ ſunt arbitratrariæ, & non niſi ex prudentis Judicis arbitrio admittendæ,

Inimicitia.

110. PRima cauſa ſufficiens ad recuſandum Judicem eſt Inimicitia Capitalis, *l. ſi pariter 9. ff. de liberali cauſa, cap. Accuſatores el. 1. & c. quod ſuſpecti 3. q. 5.* Clement. Paſtor. *de re jud.* & DD. communiter.

111. Hoc verò procedit primò, ſi Judex ipſe ſit Inimicus partis recuſantis. Item ſecundò, ſi Judex ſit Inimicus Domini ipſius recuſantis, & multo magis, ſi ſit inimicus Patris ejuſdem, vel majoris in Domo, in quo caſu quilibet de familia poteſt Judicem ſuſpectum recuſare. Tertiò ſi Judex ſit ſubditus Inimici ipſius recuſantis. Quartò ſi idem Judex ſit Inimici ejuſdem recuſantis conſanguineus, familiaris domeſticus, amicus, & confæderatus: Farinac. plures referens *in fragment. Crimin. lit. 1. num. 874* Pax Jordan. *lib. 13. tit. 4 num. 69.* Fermoſ. *cap ſi quis contra 4. de for. compet. quæſt. 3. num. 3. & 4.* Angel. Scialoia *de foro compet. cap. 9. num. 51.* Quintò omnes conſanguinei & affines ipſius recuſantis poſſunt recuſare ipſum Judicem inimicum ejuſdem recuſantis, vel alicujus eorum conſanguinei aut affinis. Quod intelligitur, ut ſi inimicitia tangat totam familiam, extendi poſſit conſanguinitas ſaltem uſque ad quartum gradum, & affinitas uſque ad tertium, ſecus conſanguinitas uſque ad tertium, & affinitas uſque ad ſecundum gradum, ſed ut alii dicunt in linea aſcendentium & deſcendentium extendatur in infinitum, in aliis uſque ad quartum gradum etiam affinitatis

112. Omnis verò Inimicitia ſufficit, ſi non ſit affectata, & ita quod aliquando ad Judicis arbitrium ſufficiat levis, & nedum manifeſta, ſed præſumpta, ut ſi quis aliquem non ſalutat, vel cum eo inhumaniter agit, vel ſi quis dixerit quod libenter noceret parti, aut contra eam ſententiam proferret. Ut ſufficiat quoque ſi adſit cauſa inimicitiæ, licet inimicitia ſit ignorata, aut occultata, ſeu non manifeſtata, quia hæc

hæc ſit inimicitia præſumpta; Nec refert ex quacumque cauſa orta ſit, etiam ſi ex recuſantis culpa, & nedum ex veritate, ſed ex falſitate, & ita quod, ſi Judex ipſe ſit Inimicus partis, cenſeatur durare inimicitia, etiam ſi ſequuta ſit reconciliatio de recenti tamen. Et ita quod non cenſeatur purgata; ſi ex ſpoliatione proveniens res ablata fuerit reſtituta. Et ſufficiat ad hoc ut Judex recuſetur ab una parte, etiam ſi ſit utriuſque inimicus, & non referat an inimicitia ante litem ſit orta, vel in litis curſu, ita ut ſi facto compromiſſo oriatur Inimicitia Capitalis, compromiſſum expiret parte petente. Quamvis aliqui velint, quod ſi Inimicitia eveniat cauſa partis, non expiret compromiſſum, ſed pars illam pœnam compromiſſi incurrat, ſed vera eſt prior opinio, quia juſtè timetur judicium inimici. Et ſi Judex in loco, ubi eſt Judex, contraxit inimicitiam, non tenetur ſtare ſindicatui in illo loco, ſed poteſt quemlibet de loco recuſare ſuſpectum, & adire ſuperiorem, & allegare Inimicitiam, de quibus vide *ſpeculat. tit de judic. d. leg. § 7* Panormit. *& D. in cap. Accedens el 2. ut lite non conteſtata.* Franc. *in cap. poſtremo 36. num. 32. & ſeq. de appellat.* Maranta *p 6. verſ.* Et quandoque appellatio *à num 35* Dom. *in cap. 3. de Procur. in 6.* Innocent. *in cap. cum. 1. & 2. de judic.* Felin. *in cap cum inter num. 3.* Farin. & Fermoſin. ubi ſupra, Angel. Scialoia *de foro compet. cap. 9. à num. 61.* Pax Jordan. *d. tit. 4. à num. 70. ubi num. 81.* quod non ſufficit exprimere Inimicitiam in genere, ſed oportet eam ſpecificare, nimirum in ſpecie cauſam inimicitiæ ſpecificando.

Conſanguinitas.

113. SEcunda cauſa, ex qua poteſt Judex recuſari, eſt, ſi Judex ſit partis adverſæ conſanguineus. *cap. poſtremo 36. de appellat. cap. accuſatores 13. qu. 5. cap. exiſtimamus 13. q. 2. l. quia poterat ff. ad Trebell.* vel ſi ſe exiſtimat conſanguineum, quamvis re vera non ſit, quod extenditur etiam ad conſanguinitatem inimici partis recuſare volentis. Quod ex DD. alii extendunt ſolum ad conſanguinitatis quartum gradum, alii ad ſeptimum, alii ad decimum, alii nullam limitationem ponunt, eo quia, qui ſunt de eadem familia, ſe valde diligunt, & ſæpè magis, quàm agnati de alia familia, ideo ultra quartum gradum ſtandum erit ſtatutis, aut conſuetudinibus locorum, ſi adſint, vel arbitrarium erit Judici, an conſanguinitas det cauſam ſufficientem recuſationis; & ubi circa hoc ſit aliqua conſuetudo, ſervari debebit. Extenditur verò hoc ab aliquibus etiam ad conſanguinitatem illegitimorum, quod tamen non audet affirmare. Pax Jord. *num 88.*

114. Idem verò dicendum eſt de affinitate, ut recuſari poſſit, vel partis adverſæ, vel etiam inimici partis recuſantis affinis. ex DD. verò alii volunt, quod hæc cauſa ceſſet ceſſante affinitate, alii quod duret; & alii diſtinguentes dicunt durare cauſam recuſandi diſſoluta affinitate, ſi remaneant filii. Et pariter non concordant in aſſignando gradu, ad quem uſque hæc cauſa ſufficiat. Dicunt tamen quod ſi Judex ſit utriuſque partis conſanguineus vel affinis in eodem gradu, non poſſit ex hac cauſa recuſari, niſi aliunde ex circumſtantia aliqua conſtet Judicem majori amore proſequi Adverſarium. Sunt verò, qui negant in his attendi debere conditionem Judicis, ſi ſit Religioſus, aut Sanctitate polleat, quod tamen alii affirmant. Et certè in his arbitrium Judicis prudentis judicare debet, quamvis ubi cauſa ſpecifica ſit in Jure expreſſa, & pars uti velit exceptione recuſationis, non poterit impediri ab inferiori Judice, ſaltem regulariter ex præſumpta perſonæ rectitudine, ne illam in Judicem recuſet. Quod ſi aliquis Judex ex cauſa affinitatis ſit per decretum declaratus ſuſpectus, diſſoluta affinitate non poteſt amplius illam cauſam cognoſcere, ex eo, quod abſolutè Judex, qui ex una cauſa fuit declaratus ſuſpectus etiam ceſſante cauſa non poteſt amplius procedere; Quod extenditur, ut etiam Judex, qui ſe habuit ut recuſatum partibus conſentientibus, etiam ſi poſtea cauſa recuſationis ceſſet ſi res non ſit amplius integra, non poſſit amplius litem illam ſeu negotium cognoſcere. Et ſi alicui conſiliario commiſſa causâ ille fuerit recusatus suspectus, & causa alteri fuerit commiſſa, eadem causa non redit ad Conſiliarii recusati ſucceſſorem.

115. Etiam ad cognationem ſpiritualem aliqui hæc extendunt, ſed alii hoc negant. Unde ſervanda erit conſuetudo loci, ubi adeſt, vel ſi non adeſt conſiderandum erit, quid temporis circumſtantiæ ferant. Nulla enim eſt lex, quæ expreſsè dicat poſſe Judicem ex cognatione ſpirituali recuſari. DD. in alterutram partem ſuper hac cauſa conſanguinitatis diſputantes habes apud Franc. & Barboſ. *d. cap. poſtremo de appellat.* Farinac. *in fragment. crimin. lit. I. à numer. 832. & ſeq.* Fermoſ. *d. q. 30. num 39.* Jord. *d. tit. 4 num. 81.* Angel. Scialoia *de foro compet. cap. 9. num. 52.*

Familiaritas.

116. TErtia cauſa, ex qua Judex poteſt recuſari, eſt, ſi ſit nimis familiaris aut valde amicus unius partis, vel etiam inimici illius, ut illa pars Judicem recuſare poſſit, ſi nimio amore ſit vel præſumatur conjunctus, vel ejuſdem partis inimico, vel parti adverſæ, contra quam eſt litigandum, *cap. inſinuante de off. deleg. cap. accedens el. 2. ut lite non conteſt. cap. poſtremo 36. de appell.* & ibi DD. ſed hoc limitatur, ut procedat in familiaritate poteſtativa, qualis eſt uxoris ad maritum, filiorum ad Patrem, vel avum, famulorum ad Dominum: De qua familiaritate videnda ſunt dicta ſupra. In familiaritate verò ſociali verificatur, ſi ſit nimia vel magna, ut ſi Judex partis adverſæ ſit domeſticus, aut ſocius, aut commenſalis, aut

ſecre-

ſecretè tractet cum parte adverſa, niſi propalet, quæ ſecretè cum illo tractantur; quod tamen non eſt ſecurum, quia quis ſcit, an verum referat? ſi cum parte adverſa ſimul comedit, bibit, dormit, & aliquando etiam ſufficere poterit, ſi Judex ſit de eadem Patria in Patria aliena, vel ſi concivis detur Judex inter concivem & forenſem. Quamvis ex circumſtantia ſanctitatis, ſive rectitudinis inflexibilis, quâ Judex ſplendet, poſſit elidi ſuſpicio ex familiaritate orta. Ideo non ſufficit allegare familiaritatem, ſed neceſſe eſt exprimere qualitatem illius, & an ſit parva & magna, & ex qua cauſa oriatur, & ſi judicet in Judice talem amorem, ex quo præſumi poſſit, quod ab illo inducatur, ut à juſtitia declinet. De his conſule DD. ſupracitatos. Et quod non poſſit Judex recuſari in cauſa ſui Confeſſoris tanquam deciſum, refert Scialoia *de for. compet. cap. 9. nu. 183.* ex Novar. *collect. 218. n. 4.* & de Angelis ad Gizzarell. *deciſ. 66. nu. 7. in fine.*

Indicis commodum, ſeu intereſſe.

117. QUarta ratio, ob quam Judex poteſt recuſari eſt, ſi ipſe habet in cauſa intereſſe. Ob hanc enim rationem regulariter Judex in propria cauſa poteſt recuſari. *l. qui jurium, ff. de jur. omn. jud. & l. 1. C.* Ne quis in cauſa propria. Et hoc extenditur, ut locum habeat in caſu, quod Judex ex eadem cauſa litem habeat cum alio, vel ſi Judicum unus invicem ſit Judex alterius, unde præſumi poſſit, quod unus ad favorem alterius ſit judicaturus, ut ille ſic viciſſim ad ſui favorem pronunciet. Similiter ſi Judex judicavit in cauſa ſimili, ſi in cauſa, quam primò terminaverat, ſit datus Judex appellationis, *cap. cauſam, quæ de jud.* ubi Barboſ. *num 3.* plures referens. Item ſi in cauſa teſtimonium dixit, de quibus DD. quos refert & ſequitur Fermoſ. *d. q. 31. nn. 8. & ſeq.* Habet quoque locum hæc cauſa, ſi Judex à parte adverſa recipiat munera aut pretium, aut ab ea fuerit ſubſtitutus hæres, vel ejuſdem ſit fidejuſſor, vel eidem obligatus de evictione, vel cauſa inceperit aliquo modo ad illum pertinere, & in ea habeat aliquod proprium intereſſe. Item ſi Judex datus ſit ad petitionem partis adverſæ, vel ſi ipſe procuravit, ſe impetrari. Ex his igitur & ſimilibus cauſis poteſt Judex recuſari, de quibus ſæpè citati DD. conſuli poſſunt. Etiam fidejuſſor in cauſa fidejuſſionis poteſt tanquam intereſſe habens recuſari. Fermoſ. *q. 38. nn. 7.* Vide etiam noviſſimè Angelum Scial. de hoc latè differentem *in tract. de for. compet. cap. 9.*

118. Sic Epiſcopus aut Prælatus in cauſis propriè Eccleſiæ recuſari poteſt, ſive ſpectent ad menſam propriam, ſive ad menſam Eccleſiæ ſuæ, & ſive ille agat tanquam Eccleſiæ adminiſtrator, ſive per Procuratorem. Bellamer. *in cap. Inſinuante num. 1. de off. deleg.* & ibi Felin. *n. 3.* Panormit. *in cap. poſtremo 35. nn. 7. de appellat.* Et ibi Præpoſ. Mediolanen. *num. 11.* Franc. *nu. 13.* Nevo *num. 18.* Pacian. *de probat. lib. 2. cap. 45. num. 95.* Tuſc. *v. ſuſpicio concluſ. 907. nu. 7.* Laurent. *de Iud. ſuſpect. cap. 5. num. 15.* Fermoſ. *d. cap. ſi contra q. 3 nu. 2.* Pax Jordan. *l. 13. tit. 4. nu. 97.* Dictum verò eſt ſupra Vicario Epiſcopi in ſimili cauſa recuſato dari adjunctum. Quod ſi Epiſcopus cum ſuis Clericis litiget, & ipſe ſit actor, & Arbitri erunt eligendi, ad hoc compelli poterunt per Epiſcopum; Si verò Epiſcopus ſit reus, & Clerici actores, adeundus erit Archiepiſcopus, ſed imo quod Epiſcopus in cauſis Eccleſiæ ſuæ non poſſit eſſe Judex, pluribus probat Fagnan. *tom. 2. cap. noſti num. 18. & 19. de elect.* Et quod Epiſcopus, ſi illi moveatur lis ſuper Juribus ſpectantibus ad ſuam menſam, vel ſuper aliis rebus, quæ illum concernunt, non debeat ſe intromittere, probat Fermoſ. *d. qu. 31. num. 6. per textum in cap. ſi quis ergo 16. 2. q. 7.* aliis DD. allegatis. Ubi tamen viget contraria conſuetudo, ut Epiſcopus de his cauſis cognoſcat, poterit ſaltem tam Epiſcopus, quàm ejus Vicarius recuſari. Quamvis poſſe hujuſmodi cauſas committi Epiſcopo recuſatione remota, teneat Fagnan. ubi ſupra in fine.

119. Sic quoque ſi Judex ſit Epiſcopi conſanguineus, & cauſa, de qua eſt lis, ſit cauſa Eccleſiæ ejuſdem Epiſcopi, quod poſſit recuſari, voluerunt Dom. *cap. leg. ſi contra de off. deleg. n. 6.* Franc. *nu. 3* Jo. Andr. *in d. cap. poſtremo 36. nu. 2. de appell.* & ibi Anchar. *num. 7.* Bellamer. *num. 2.* Imola *num. 2.* Franc *num 12.* Dec. *nu. 29.* Et alii plures, quos ſequuntur & referunt Farinac. *ubi ſupra num. 834.* Maranta *p. 6. num. 30.* Aufred. *de recuſ. num 8* Fermoſ. *q. 31. num. 7.* quidquid contrarium dixerint aliqui antiqui volentes Judicem conſanguineum Epiſcopi in cauſa Eccleſiæ non poſſe recuſari, quos refert Butr. *in cap. poſtremo nu. 5. de appellat.* & ex Farinac. *num. 836.*

120. Pariter ex eadem ratione poteſt recuſari Judex, qui in eadem cauſa fuit Advocatus aut Procurator pro parte adverſa. Etenim ejus intereſt, ut non accedat ab illis concluſionibus juris, & Regulis in judicando, quas ad favorem partis adverſæ approbavit, eiſque pro obtinenda ad favorem ejus victoria uſus fuit, per text. *in c. poſtremo 36. de appellat.* ubi Hoſtienſ. *num. 3.* Ancharan. *nu. 2.* Bellam. *nu. 3.* Panorm. *num. 3.* Butr. *nn. 3.* Imol. *nn 2.* Et eadem ratione recuſatur, qui in eadem cauſa fuit Conſultor aut Aſſeſſor, & votum ſuum protulit. Quod etiam ad ſollicitatorem extenditur; Imò quod Advocatus etiam parte non opponente, aut recuſante, imò partibus cõſentientibus nõ poſſit eſſe Judex in cauſa quam defendit, & hoc etiam derelicta advocatione, probat Angel. Scial. *tract. de foro compet. cap. 8. num 86. & ſeqq ubi num. 88.* quod ad recuſandum Advocatum ſufficit, ſi cauſæ patrocinium ſuſcepit, licet non incepit, præſtare patrocinium, *& num. 90.* quod ſufficit, ſi cum cliente convenit de ſalario, ſed hæc ultima ex arbitrio prudentis erunt admittenda, quod verò Advocatus nec conſentientibus partibus

poſſit eſſe Judex in cauſa, in qua fuit advocatus, de Jure communi non procedit. Ex eo tamen, quod quis fuerit Advocatus, aut Procurator paris adverſæ in alia cauſa, niſi illa ſit connexa, & dependeat à cauſa, in qua de novo conſtituitur Judex, non poteſt advocatus recuſari per allegata à Grat. *diſcept. 4. n. 5.* Non poteſt verò Advocatus recuſari, ne ſit Judex in cauſa, in qua fuit Advocatus, niſi ab eo contra quem advocavit. Fermoſ. *ubi ſupra quæſt. 37. nu. 7.* Si verò Advocatus ptius ut Judex ſententiam tulit, benè poteſt poſtea ut Advocatus illam defendere. Paritet Cliens alicujus Advocati, ſi contingat, quod ille ab actore ſit impetratus Judex, non poteſt illum recuſare, præcipuè ſi ipſe illi Advocato non revelavit ſecteta ſua, niſi fortè Advocatus cognitis Juribus illius manifeſtaverit illi mentem ſuam, & dixerit illum non habere juſtitiam. Poteſt tamen reus recuſare advocatum impetrantis, ſi fuerit Judex electus, ut ex Decio dixerunt Farin. *n. 861.* & Fermoſ. *q. 32. n. 10.* Et ſic aliquando contingit, quod jus recuſandi uni litigantium competens non eſt alteri commune.

121. Eadem cauſa recuſari poteſt Judex, ſi intempeſtivè propalavit votum ſuum, & hoc ſive cauſa ſit civilis ſive criminalis, Angel. *in l. qui explicandi, C. de recuſ. in fine.* Alex. *l. juſta ff. de Juriſd. omn. Iud.* Laurent *de Iudic. ſuſp. cap. 11. nu. 18.* Rota *deciſ. 38. de conceſſ. Præben. in antiquis.* Panormit. *cap. irrefragabili, §. Exceſſus & alii de off. ordin.* Angel. Scialoia *de for. compet. cap. 9. num. 118.* Quod eſt verum etiam de Adjuncto, nam & ipſe Judex eſt, & quidem delegatus. Fermoſ. *q. 34 nu 4. ubi num. 3.* dixerat, hoc procedere, etiam ſi Judex non expreſsè declaraſſet votum ſuum, ſed aliquod indicium adhibuiſſet, quo mens ejus detegeretur. Cum difficultate enim Judex mentem jam firmatam mutat ex noviter adductis, & alia pars non tenetur litigare coram Judice, quem ſcit firmatum ad indicandum contra ipſum.

122. Hinc etiam eſt, quod ſi aliquis Doctot ſcriptis exptesſit opinionem ſuam in libro, quem impreſſit, poteſt recuſari ab eo, cujus intentioni opinio illa eſt contraria. Fermoſ. *q 32. num. 14.* Iſte enim ſe habet, ac ſi in eadem cauſa fuiſſe Judex, & pro parte adverſa ſententiam tulerit. Item difficile eſt, quod Judex recedat à voto, quod typis mandavit. Sed ex Thor. *comp. deciſ. tom. 2. v. ſuſpicio.* Navar. *in coll. ſup. pragmat. n. 42. de ſuff. off. ſan. felic dec 78.* de Angel. ad Gizzarel. *deciſ. 66. poſt nu. 7.* & meritò oppoſitum ſenſit Angel. Scial. *in tract. de foro compet. cap. 9 n. 107.* Videantur dicta ſupra *art. 3.* Et certè ex Fermoſ. ſententia adverſa ſequeretur, quod quo Judex eſſet doctior, & in moribus ſanctior, & magis profundus opinionum examinatot, & majora ad communem ediderit utilitatem, eo poſſet magis recuſari, & poſſet contingere, quod doctiſſimus & in moribus honeſtiſſimus, quia in omni litium materia prælo ſuas opiniones mandavit, non poſſet eſſe Judex, quia nulla ferè eſſet cauſa, in qua ſuam opinionem non propalaſſet, & ex conſequenti ex qua recuſari non poſſit. Ratio verò à priori eſt illa, quam loco citato uſi ſumus, quia ſcilicet pars habet quidem Jus, ut ſe defendat à malitia, & etiam ab ignorantia Judicis, & ſic ut non gravetur injuſtè ſcienter, vel ignoranter. Turrecremata *in cap. quod ſuſpectis n. 6. d. 95.* Et ideo poteſt Judicem imperitum recuſare, ſed non habet jus, ut ſe defendat à ſcientia Judicis, & bonitate, etiam ſi inde illi damnum proveniat. Unde non habet Jus, ut ſe defendat à ſententia Judicis, quæ dicta ſcientia, & prudentia à Judice pronunciatur.

123. Crederem tamen quod ſi Doctot typis ſequutus fuiſſet opinionem manifeſtè minus veram, & probabilem ſine ſolido fundamento, talem ſcilicet, ex qua Judex ſecundùm regulas Juris non poteſt judicare, quod poſſet recuſari, præcipuè de Jure Civili, in quo ſufficit, quod recuſatio non ſit calumnioſa, non quia ſenſum ſuum propalaverit, ſed quia ſenſus ejus eſt minus rationabilis, & ex ignorantia procedens, contra quam, etiam ſi ſit invincibilis in Judice, poteſt pars ſe defendere. Et ſic ſi detur Judex, qui in judicando & eligendo opiniones, ex quibus judicet, deviet à Regulis Juris poterit ex hoc capite recuſari, ſed ex eo quod pars ſciat, quod Judex contra ſe ipſum ſit judicaturus regulis Juris ſervatis, & ſic juſtè & prudentet non poteſt illum recuſare.

124. Sed quid dicendum, ſi pars ſciat Judicem in arbitrariis judicaturum ad favorem Adverſarii? Angel. Scialoia *de for. compet. cap 9. v. allegato.* Rovit. *in pragm. 5. nu. 28. & rubr. de ſale venden. num. 10.* aſſerit Judicem malè facere, & eſſe hipocritam, ſi in cauſis conſanguineorum, ut appareat juſtus, judicat contra ſuos. Et poſſet hoc probari; Nam in arbitrariis datur Judicio prælectio, ut poſſit favere uni parti, ſicut in materia electionis, ut in concurſu ad beneficia Epiſcopus ex æquè approbatis poteſt, cui voluerit conferre beneficium, ut dixi *tract. de elect. cap. 30. num. 104.* Et poteſt cæteris paribus præferre conſanguineum, ut dixi ibid. *q. 1. nu. 27.* Sed reſpondetur & dicitur, quod loquendo de Judice, cujus eſt Jus ſuum unicuique tribuere, & cujus arbitrium non ex beneplacito ſuo & amore privato, ſed ex lege dirigi debet, & eſt de Jure certum, verum eſt, quod mihi ſæpius dixit doctiſſimus & rectiſſimus Vir Celius Bichius Sacræ Rotæ Auditor, ſcilicet non dari caſus, in quibus in materia juſtitiæ ſit in libertate Judicis, ut præeligat, cui in ſententia faveat. Nolo hic diſputare, quam opinionem ſequi debeat Judex, quia de hoc dictum eſt ſupra *qu. 2. a. 4.* Mihi nunc ſufficiat dicere, quod ſit acceptio perſonæ, ſi Judex ex motivo amicitiæ vel conſanguinitatis, aut alia perſonali conditione proferat ſententiam favore alicujus partis. Et quod non eſt in ejus libertate, ut uni magis faveat, niſi ille habet majus Jus, & quod in æquali jure partium Judex nullum illarum poteſt gratificare, ſed Regulas Juris

ſer-

ſervare debet, ut in criminalibus mitius agat juxta Regulam in pœnis *de Reg. juris in 6.* in civilibus verò, ſi jus partium eſt æquale, vel æquè incertum, vel faveat habenti potius jus in poſſeſſorio, vel ſecundùm alias legis regulas faciat, ut non ſit inter partes inæqualitas. Ejus enim officium eſt non gratificare, ſed jus ſuum cuique tradere, & non relinquere, ut habenti jus illud non tribuatur. Ubi verò partes habent æquale Jus, inæqualitas eſt, ſi res, circa quam eſt lis, uni datur tota, & tota alteri auferatur, vel ſecundùm ſtatuta aut conſuetudines particulares cauſa non terminetur. Non ergo ex liberalitate, ſed ex juſtitia ſua decreta debet dirigere, ut ex citatis DD. hab. rur.

125. Nihilominus ad quæſtionem propoſitam reſpondetur, quod dato quod Judex in judicando poſſet in aliquo agere ex liberalitate (ſicut poteſt in aliquibus accidentalibus ad Judicii ordinem ſpectantibus), & ex ſua voluntate aliquem gratificare non poteſt recuſari Judex ex eo, quod detur ſuſpicio ejus propenſionis ad unam partem in merè gratuitis, quia in hoc non offendit unam partem ex eo, quod faveat alteri, & jus naturalis defenſionis reſpicit vim, injurias & injuſtitias, non negationem gratuitæ & non debitæ liberalitatis. Solum igitur poteſt recuſari Judex, ſi ſit ſuſpicio gravaminis injuſti inferendi, quod fieri non poteſt, niſi ex ejus malitia, vel negligentia, vel ignorantia juris etiam inculpabili, quæ tamen præſumi non debet in Judice, in quo etiam non eſt neceſſaria juris peritia maxima, ſed ſufficit ordinaria; quando verò non eſt ſuſpicio, quod Judex non ſit judicaturus contra leges & juſtitiam, non eſt locus recuſationi.

126. Benè verum eſt, quod ſi Judex haberet opinionem, ut ſtantibus probabilibus opinionibus oppoſitis poſſit partem ſibi amicam gratificare, & ſecundum opinionem illi faventem judicare, ſive ſi quacumque ſimilem opinionem habeat, ut in materia juſtitiæ accipere poſſit unam partem, altera damnata, ſive hanc & ſimilem opinionem prælo dederit, ſive non dederit, aliunde tamen cognoſcitur illum talem opinionem habere, poteſt juſtè recuſari, quia verè ſimilis opinio vim continet & injuſtitiam. Et hoc ideo dicitur de quacumque opinione, per quam Judex credat ſe poſſe ex privata ſua opinione contra juris Regulas cauſas cognoſcere & terminare.

127. Judex etiam, qui partem in alia cauſa gravavit, poterit recuſari, ſi de gravamine conſtet: quod cum aliqui abſolutè affirment, alii negent, hoc & verum aliquando & non verum poſſe eſſe, ideoque ex arbitrio Judicis judicandum probavit. Menoch. *de arbitr. p. 2. caſu 121. num. 7.* Ferm. *ubi ſupra q. 35. num. 3.* Nam ſi ſententia prius lata fuit injuſta, & ſic injuſtum gravamen, meritò gravatus poteſt ſe eximere à periculo, ne iterum injuſtè gravetur, ſed ſi ſententia contra illum lata fuit juſta, niſi adſit alia circumſtantia odii vel ſimilis, non erit, unde Judex ille recuſari poſſit.

128. Et pariter arbitrarium eſt videre, quando Judex, à quo quis appellavit in una cauſa, poſſit eſſe ſufficiens ratio eundem Judicem recuſandi, ne judicet in alia. Quamvis enim ex *cap. Ad hæc 6. de appellat.* videatur dicendum id licere abſolutè, de quo videri poteſt Barboſ. ibi *num. 3. & 4.* tamen quod ex illo textu non concludatur Judicem à quo, ideo poſſe recuſari ab aliquo, quia ille aliquando ab eo appellavit, probatur ibi Panorm. & Butr. Unde attendendas eſſe conjecturas & circumſtantias alias, & ex illis decernendum, an locum habeat recuſatio, latè probat Fermoſ. *ubi ſupra q. 36. num. 8. & ſeqq. qui quæſt. 37* & ſequenti oſtendit quod ubi interpoſita fuit appellatio ab interlocutoria; ſi Judex appellationis judicat benè appellatum, & ſic conſtat Judicem à quo injuſtè gravaſſe appellantem, ſunt ad eundem Judicem à quo non debet remitti cauſa, ſed haberi debet tanquam ſuſpectus, *cap. quod ſuſpect. 3. q. 5. cap ut debitus honor de appellat.* Pariter pars ex ea cauſa, qua probata ſemel recuſavit Judicem, poterit illum in quacumque cauſa recuſare durante illa recuſationis cauſa, *cap. ad hæc, cap. propoſuit de appell.*

Dominium.

129. QUinta cauſa generalis, ex qua poſſit recuſari Judex, eſt dominium & ſuperioritas. Unde vaſſallus impetrantis poteſt recuſare, ne ſit Judex, ſed de hac cauſa ſermo habitus eſt ſupra *art. 3. num. 101.*

Locus non tutus.

130. SExtò ex cauſa loci non tuti poteſt recuſari Judex, *cap. Accedens el. 2 ut lite non conteſtata*, Clem. *Paſtoralis de re judic.* ut ſi locus judicii non eſt tutus alteri parti, vel ad eum non datur acceſſus niſi per terras inimicorum, aut per loca infecta, aut per itinera à graſſatoribus obſeſſa. De quibus per DD. *in d. cap. accedens.*

Defectus Iuriſdictionis.

131. PRocul dubio recuſari poteſt, ne judicet, qui non habet juriſdictionem, vel illam habet impeditam: Caret verò Juriſdictione Judex, ſi non ſit legitimè inſtitutus, ſed intruſus in officio, vel ab eo, qui non habebat juriſdictionem, fuit datus; ſic enim laicus non habet juriſdictionem in Clericum, *cap. cum ab homine de jud.* Et ubi dati ſunt plures Judices inſolidum cum clauſula disjunctim, & in terminis, *cap. cum plures de off. deleg. in 6.* ille, qui eſt præventus ab alio, non poteſt cauſam cognoſcere, quia id pertinet ad illum, qui prævenit, ut in *d. cap. cum plures ſtatuitur*, & ibi explicatum eſt. Pariter nullus in cauſa propria & perſonali poteſt eſſe Judex, ſi injuria vel offenſa facta eſt ratione particularis

perſonæ, non verò ratione officii, unde ſi iſte velit judicare poteſt recuſari. Item aliquando datur ordo inter Judices, ut unus alteri præferendus ſit. Sic enim Judex loci, in quo quis deliquit, præferendus eſt Judici originis, aut Judici domicilii, Clar. *q.38. verſ. Iudex.* Farin. *q.7. nu.1.* & ſic Reus poteſt opponere, quod Judex loci delicti præferendus ſit. Bict. *q. 88. nu 9.*

132. Sed hoc difficultatem habet, nedum quia valde eſt controverſum, an Judex originis vel domicilii poſſit cognoſcere de delicto extra ſuum Territorium commiſſo, ut ex Farin. *q.7. à nu.19.* Sed quia dato, quod poſſit cognoſcere, & tamen præferendus ſit Judex loci delicti, hæc prælatio eſt juris Judicis loci delicti, non verè eſt Juris Rei, qui nullum jus habet, ut non judicetur à Judice Domicilii, ſi ille id facere poteſt, & ideo illum recuſare non poteſt, niſi ſimus in caſu, in quo judex domicilii aut originis non habet juriſdictionem. Item contra Reum extractum ab Eccleſia, violatâ Eccleſiæ immunitate, non poteſt judex procedere, ſed reum Eccleſiæ reſtituere tenetur. *cap. cum inter alio de immun. Eccleſ.* Clar. *q.30.* Farinac. *q.28. num. 1.* Et ideo in caſibus non exceptis Reus hunc juriſdictionis defectum poteſt excipere. Eſt verò impedita judicis juriſdictio, ſi judex ſit excommunicatus aut ſuſpenſus. Et quidem ſi judex ſit excommunicatus non tolleratus, cùm ſit privatus exercitio juriſdictionis, acta ejus nulla ſunt ex defectu juriſdictionis, ſed etiam ſi ſit excommunicatus occultus & non denunciatus; quia Reus poteſt nolle communionem cum illo, poteſt illum recuſare. Suar. *de Cenſ. d.15. ſect. 7. nu. 3.* Lezan. *v. Excommunicatio à num. 7.*

Iudicis Conditio.

133. SEptimam generalem recuſandi cauſam præbet judicis qualitas, ut ſi ſit indiſcretus, & conſuetudine iniquus, ſi Advocatum partis non vult audire, aut eſt nimium ſeverus, & crudelis, ſi ſit illitteratus & imperitus. De quibus videndi Bald. *in cap. ad noſtram de probat.* Franc. *in d. cap. Poſtremo in fine de appell.* Maranta *p. 6. num 37. & 97. 72.* Jaſ. *in l. apertiſſimi C. de jud.* Pax Jord. *l. 13. tit. 4. nu 111.*

134. Tandem tamen advertendum, quod non omnes cauſæ ſupra recenſitæ ſufficiunt ad recuſandum quemcumque judicem. Unde Penna ad Eymer. *3. p com. 30. verſ. verumtamen*, bene advertit, quod in Tribunali Sancti Officii non quælibet cauſæ ſufficientes ad recuſandum alios judices ſunt admittendæ, ſed ſolum iſtæ, ſcilicet inimicitiæ, conſpiratio in Reos, aut quid tale, ut gravis emulatio, unde inimicitia facile oritur, quæ inimicitiæ ſæpe comparari poteſt. Sic quoque & in Religionibus ſola inimicitia Capitalis, & aliæ ſimiles graves cauſæ; ex quiquibus injuſtitia præſumi poſſit in judice, admitti debent.

SUMMARIUM.

135. *Recuſatio debet proponi non ſolum ante litis conteſtationem, ſed etiam ante omnes alias exceptiones.*

136. *Iudex poteſt præfigere terminum parti ad proponendas exceptiones dilatorias.*

137. *Si cauſa de novo emergat, ſeu antiqua de novo cognoſcatur, poteſt Iudex recuſari nedum poſt litis conteſtationem, ſed etiam poſt concluſum in cauſa.*

138. *An pars ignorando cauſam recuſationis propter negligentiam, poſſit recuſare judicem poſt concluſum in cauſa.*

139. *Poſt conteſtatam litem non poteſt recuſari Iudex, ſi cauſa orta fuerit ex culpa recuſantis. ibidem.*

140. *De Iure Civili poteſt Iudex recuſari poſt litis conteſtationem ex cauſa antiqua non ignorata.*

141. *In recuſatione Iudicis ſervanda ſunt in unaquaque Provincia & Civitate propria leges.*

ARTICULUS VII.

Quando proponenda ſit recuſatio.

135. EST verò certum per ſe loquendo recuſationem, quæ eſt exceptio merè dilatoria, de jure Canonico nedum proponi debere ante litis conteſtationem, ſed ante omnes alias exceptiones. *Cap. cum inter de ſent. & re judic.* ubi gloſ. & DD. *cap. cum ſpeciali de appellat.* ubi pariter DD. Nam ſi pars conſenſerit in Judicem, non permittitur amplius eum recuſare, ſed præſumitur renunciaſſe except. Panorm. *d. cap cum ſpeciali n.3.* Maranta *de Ord. Iud. p. 6.* Marcheſ. *de Commiſſ. cap. 8. §. 1. num. 55.* Fernoſ. *in cap. ſi quis contra de foro compet. q. 28. nu. 1.* Farin. *in fragm. Crim. l. 1. nu. 897.* Pax Jord. *lib. 13. tit. 4. n. 116* Paſqual. *deciſ. 350.*

Imo Judex poteſt præfigere terminum ad proponendas exceptiones dilatorias, quo elapſo non conceditur amplius facultas excipiendi, *cap. Paſtoralis de except.* Unde poſt terminum etiam ante litis conteſtationem non poſſet proponi recuſatio. Pax. Jord. *lib. 13. tit. 4. n. 117.*

136. Nihilominus ex cauſa de novo emergente, vel ex antiqua de novo cognita in quocumque tempore pars recuſare poteſt Judicem, ſi ab eo poſſit gravari *cap. Inſinuante de off. delegat.* Ideo nedum poſt litem conteſtatam, ſed poſt concluſum in cauſa, quia tunc licet non recipiantur probationes, nec admittantur exceptiones, ſpecialis tamen ratio eſt, de hac exceptione; quia nimis periculoſum eſt coram Judice ſuſpecto litigare. Panormit. *in d. cap. Inſinuante num. 9.* Franc. *in cap. Poſtremo num. 1. & in cap. cum ſpeciale num. 27. de appell.* & quam plures alii, quos refert, & ſequitur Farinac. *ubi ſupra nu. 906. & 907.* qui tamen *num. 908.* Ex

Felin.

Felin. *in cap. Inſinuante num. 9.* Covar. *pract. q. cap. 26. num. 2.* Laurent. *de jud. ſuſpecto cap. 14. num. 18.* & aliis limitat, ut non procedat, ſi probatum fuerit partem fuiſſe negligentem in perquirendo hanc exceptionem ante litem conteſtatam. Hujusmodi enim negligentia non excludit omnino conſenſum, niſi adeo ſit levis, ut in foro externo præſumptum conſenſum non contineat. Hæc tamen negligentia ab eam allegante probanda erit.

137. Advertit verò Marcheſ. *d. cap. 8. § 1. num. 56.* quod ignorantia præſumitur, ſi non probetur, *& num. 57.* quod ad illam probandam ſufficit partis juramentum. Paſqual. *deciſ. 351. nu. 2.* Niſi vehementibus præſumpionibus probetur ſcientia, in quo caſu locum habent relata à Farinac. *num. 909.* nimirum aliter quam per juramentum probandam eſſe hanc ignorantiam, quando ortum habuit ex negligentia taliter, ſcilicet, ut præſumi debeat, vel ſcientia, vel conſenſus ſufficiens in Judicem, & in omni caſu verum eſt, quod ibi ſubditur; ſcilicet, quod hoc juramentum debet eſſe delatum per Judicem. Sed idem tamen Marcheſ. *num. 60.* vult, quod poſt concluſum in cauſa non habeat locum allegatio ſuſpicionis ex cauſa antiqua, ſed ignorata, quod ſenſerunt plures apud Farinac, *num. 911.* Et tamen addit, quod poſt conclusum in causa Signatura aliquando ratione allegatæ suspicionis dat adjunctum in causa, unde ex hoc probatur etiam tunc habere locum recusationem etiam ex causa prius ignorata, quia non adeſt consensus legitimus in Judicem, quamvis verum ſit quod poſt conclusum in causa, ſi Judex non poteſt nocere ex suo arbitrio, ut quia ex Jure omnino determinatum eſt, quæ sententia ſit proferenda, non eſt unde Judicis recusatio admittatur Dom. *hic num. 14.* Franc. *num. 3.*

138. Limitant alii, ut Judex recusari non poſſit poſt litem conteſtatam, ſi causa orta fuerit ex culpa recusantis; ita Maranta apud Farinac. & Didacus Scroi *p. 5. cap. 1. nu. 20.* Sed hoc rejicit Scacc. *de appell. 11. num. 52.* Et de eo dubitat Farinac. Nam ut dictum eſt supra *num. 112.* & tradit idem Farinac. *num. 879. ex capite Inimicitiæ* recusatur Judex, etiam ſi orta ſit ex culpa recusantis.

139. Extendunt verò aliqui aſſertionem suprapoſitam, ut etiam recusari poſſit Judex ex nova causa, poſtquam Judex sententiam conscripſit & Notario tradidit, ita quod tunc superſedere debeat ab ejus promulgatione, ita Pasqual. *deciſ...* & Rota *pragm. 1. poſt nu. 44.* apud Scialoia *de for. compet. cap. 9. numer. 127.* Fermos. *in d. cap. ſi quis contra 4. de for. compet. q. 18. nu. 4.* & apud eum Covarruv. *pract. quaſt. cap. 26. num 3.*

140. De Jure Civili etiam poſt litem conteſtatam, etiam ex antiqua causa non ignorata poteſt Judex recusari. Nam cum ex hoc jure non ſit neceſſe proponere causam, sed sufficiat quod recusatio ſit juſta, & recusans juret se non recuſare ex calumnia; in quocumque tempore poteſt Judicem jurare ſuſpectum, ſi Judex poteſt, ſi non recuſetur gravare, conſideratur verò quod plus poteſt ex ſententia gravare, quàm ex antecedente proceſſu, Fermoſ. *q. 28. n. 4.* Allegans in hoc Covarruv. *Pract. quaſt. cap. 26. n. 2.* Azeved. *in l. 1. num. 14.* Par. *in praxi tit. 1. p. 1. cap. 10. num. 19* Hoc verò explicat Pax Jord. *d. tit 4. num. 118.* ut ſufficiat, quod infra 20. dies proponat recuſationem lite non conteſtata, vel conteſtata. *Auth & conſequenter C. de ſent. & interloc. omn. Iudic.* ſed illa lex deſumpta ex *cap. 2. de executor. collect. 7.* loquitur in judicio reconventionis, non licèt verò ex hoc ſumere Regulam generalem ad alia judicia.

141. In caſu etiam, quod recuſatio non fuiſſet facta tempore debito, dari Eccleſiæ, Reipublicæ, minori reſtitutionem in integrum ſenſit Farinac. *n 905.* ſervandæ etiam ſunt in unoquoque Regno, Provincia aut Civitate propriæ leges. Nam in Regno Neapolitano pars intra quadraginta dies à die Intimationis primi libelli poteſt Judicem ſuſpectum allegare, & non ultra, niſi nova cauſa ſuſpicionis ſuperveniat, quia tunc una cauſa opponi poteſt infra alios 30. dies à die novæ natæ ſuſpicionis, prout refert Angel. Scialoia *de for. compet. cap. 9. nu. 129.*

SVMMARIVM.

142. Iudex recuſatus ob cauſam notoriè frivolam ſeu falſam poteſt procedere ad ulteriora, & etiam pronunciare ſuper illo Articulo.
143. Secus ſi cauſa allegata ſuſpicionis ſit ſufficiens.
144. Declaratur differentia inter appellationem & recuſationem.
Quomodo debeat procedere in cauſa Iudex Ordinarius recuſatus. ibid.
145. Et quomodo Iudex Delegatus, & nu. 146.
147. Et quomodo debeant procedere Arbitri, ſi eligantur ad cognoſcendam cauſam legitimæ recuſationis, & nu. 148.
149. A ſententia Arbitrorum poteſt appellari ad Principem, qui judicem delegavit.
150. Electio Arbitrorum receſſit ab Aula in Vrbe & Statu Eccleſiaſtico.
Regulares eligentes Arbitros debent illos eligere ex proprio Ordine. ibid.

ARTICULUS VIII.

Quid faciendum recuſatione propoſita.

142. Judex ſuſpectus, niſi recuſetur, non debet ſe ut ſuſpectum habere, ſed juxta officii ſui exigentiam tenetur ad ulteriora procedere, & ut ſupra dictum eſt, valent acta per ipſum, ſed ubi recuſatus fuit ab aliqua parte, tunc Judex debet recuſationem ejusque cauſas expreſſas conſiderare. Et quidem ſi inveniat recuſationem eſſe notoriè frivolam aut fruſtratoriam, ut v. gr. quod ſemel cum adverſario Ju-

dex manducaverit, vel quia cauſa ſolum in generali fuerit propoſita, vel quia cauſa aſſignata ſit manifeſtè falſa, illam rejiciet, & poterit etiam ſuper hoc articulo pronunciare, ut dictum eſt ſupra in hac quæſt. *a. 5. num. 140. & 141.* & ſi à ſententia non appelletur; poterit ad ulteriora procedere. Pariter ſi adſit timor colluſionis, non admittet ſtatim recuſationem, prout ex Jo. Jacob. de Laurent. *de jud. ſuſp. c. 1.* advertit Pax Jordan. *lib. 13. tit. 4. n. 132.* Sed in eo caſu, in quo adſit præſumptio exceptionis malitioſæ, non prohibetur Judex exigere juramentum, quod tamen contra Cavillatores non eſſe frænum ſufficiens, dicit idem Pax *nu 141.* Et ſic etiam Judex Eccleſiaſticus poterit exigere juramentum, quod electio hujus vel illius in Arbitrum fiat bona fide, ut proceſſus non differatur magis. Colluſio verò præſumptionibus & conjecturis probari poteſt, ut dicti DD. tradunt, & Menoch. *de præſumpt. lib. 5. præſumpt. 26. per totum.* qui DD. videndi ſunt.

143. Cæterum ubi cauſa ſuſpicionis allegata ſit ſufficiens, quia v. gr. eſt in jure expreſſa, & manifeſtè vera, vel ſi etiam ſit dubia, & non ſit notorium eam eſſe frivolam aut calumnioſam, Judex interim debet abſtinere ab ulteriori cognitione cauſæ. Recuſatio enim, quæ non ſit manifeſtè frivola aut calumnioſa pro interim quodammodo juriſdictionem Judicis recuſari ſuſpecti, *cap. quoties 2. q. 6. cap. ſuſpicionis cauſa 39. de off. delegat.* ubi Bald. *num 1.* Imol. *nu. 6.* Hoſtien *in Summ. tit. de Recuſatione Iud. deleg. §. quis ſit effectus num. 6.* Maranta *p. 6. num. 24.* Et alii quos refert Farinac. *in fragment. crimin. lit. I. num. 930.* Marcheſ. *de Commiſſ. p. 2. cap. 8. §. 1. nu. 4.* Pax Jord *lib. 13. tit. 4. nu. 130.* Sanchez *lib. 6. conſil. cap. 8. dub. 3. nu. 3.* Et ad hunc effectum cauſandum non eſt neceſſe, quod pars appellet, ut bene notat. Hoſtien. *ubi ſupra*, quia recuſatio ipſa hunc effectum cauſat, ut in cauſa principali Judex allegatus ſuſpectus ſtatim à recuſatione ſaltem pro interim ſuperſedeat.

144. Neque enim confundi debent recuſatio & appellatio, hæc enim non innititur timori futuri gravaminis, ſi propriè de eo loquamur, ſed gravamen ſupponit. Et ideo niſi Judex allegatus ſuſpectus recuſationem rejiciat, non poteſt ab eo appellari, ex eo quod ſit ſuſpectus, Innoc. *in cap. cum ſpeciali nu. 1. & 6. de appellat.* & ibi Hoſtien. *in v. Recuſationis.* Anchar. *nu. 1.* Bellam. *num. 1. 3. & 5.* Butr. *num. 8.* Panormit. *num. 6.* Franc. *num. 6.* Advertunt verò ex Prepoſ. Alexand *ibi n. 11.* Farinac. *ubi ſupra n. 923.* & Fermoſ. *d. q. 29. num. 19.* quod nec valet appellatio conditionata à futuro gravamine, ſcilicet ſi contingat Judicem non admittere recuſationem. Hæc tamen appellatio poteſt habere vim appellationis extrajudicialis, quæ eſt appellatio impropriè.

144. Quid ergo tunc agendum erit? Diſtinguendum eſt inter Judicem Ordinarium & delegatum. Nam ordinarius ſi nolit cauſas ſuſpicionis diſcuti, ſed ſtatim ſe det ut recuſatum, poteſt duo facere, vel ſcilicet partes remittere ad Superiorem, vel cauſam Judici non ſuſpecto delegare. Et horum quodlibet poteſt facere etiam recuſatore, ſeu partibus invitis. De remiſſione ad Superiorem hoc ſentiunt communiter DD. Gloſſ. *in cap. cum ſpeciali 61. de appell. in v. de recuſatoris.* Panormit. *16. num. 11.* & alii Specul. *de recuſat. §. 4. 5. num 2. & 3.* Pax Jord. *lib. 13. tit. 4. nu. 133.*

145 De delegatione verò quamplures ex antiquis, quos refert Panormit. *cap. ſi quis contra 4. de foro compet. num. 13.* ſenſerunt Ordinarium non poſſe cauſam delegare invito recuſatore, & fundabantur in *d. cap. cum ſpeciali* ibi *de recuſatoris aſſenſu*, ſed ut bene notat Panorm. *ibidem num. 11.* ille textus non adaptatur, quia loquitur in caſu, in quo cauſa ſuſpicionis ſit jam probata, nos verò loquimur in caſu, in quo ſolum eſt propoſita, & textus ille reſpectu Ordinarii continet conſilium non præceptum. Verè enim æquum eſt, ut ad vitandum periculum infinitæ recuſationis Ordinarius recuſatus, ut ſuſpectus non committat cauſam, niſi de conſenſu nedum recuſatoris ſed alterius partis. In quo diſtingui debet delegatio à perſona, cui cauſa delegatur. Ordinarius etiam poſt latam ſententiam, per quam probetur, illum meritò eſſe recuſatum, etiam invito recuſatore cauſam delegare poteſt, ſalvo tamen ſemper jure recuſandi perſonam delegatam & ideo ut impediatur hæc recuſatio, conſilium eſt, ut accedat partium conſenſus. Panormit. *d. cap. ſi quis contra 4. de for. compet. à num. 13.* ubi hoc latè probat, & ad contraria reſpondet, *& d. cap. cum ſpeciali num. 11.* Pax Jord. *ubi ſupra num. 125.* Sed aliud advertendum, quod ſcilicet in cauſa propria, vel in qua ipſe ratione ſui vel ſuorum habet intereſſe, non poteſt cauſam delegare, quin poſſit delegatus recuſari. Scialoia *de for. compet 9. num. 165 & 168.*

146. Quantum verò ad hanc partem delegatus Judex non poteſt cauſam ſubdelegare, niſi ſervata diſpoſitione, *cap. Iudex de off. deleg. in 6.* Si verò Judex nolit ſtatim ſe habere ut ſuſpectum, ſed velit causas recusationis examinari, aut ad Superiorem remittere, vel quia id ſit neceſſarium, ex quo non poſſit causam delegare, ſicut non poteſt delegatus niſi de consensu recusatoris, vel quia causa ad Superiorem non poteſt remitti, tunc ſervanda eſt Decretalis, *cum ſpeciali 61 de appellat.* prout eam ibi explicant DD. communiter, nimirum ut Judice recusato recusans & ejus adverſarius, ſi habet Adverſarium, vel ſi Judex procedit ex officio recusans & Judex ipse eligant arbitros de communi conſensu, vel ſi non conveniunt, quilibet illorum ſuum eligat arbitrum, & ſi arbitri in judicando non conveniant, ipſi eligent tertium, ut id, quod ex tribus duo decreverint, firmitatē habeat. Nec eſt opus ut recusans petat hujusmodi arbitros eligi, quia Judex ſtatim ad eos eligendos debet cogere partes; In hoc verò casu recusationis, ſi contingat Epiſcopum recusari,

non

non ad Metropolitanum ſpectat cauſam recuſationis cognoſcere, ſed ſunt eligendi arbitri. Laur. *de jud. ſuſp. c. 4. n. 19.*

147. Arbitri autem electi, ut cauſam legitimæ recuſationis cognoſcant, tria præcipuè inquirere, ac decernere poſſunt, nimirum an cauſa in Jure ſubſiſtat, ſecundò an ſit vera, & ſubſiſtat in facto, & tertio an per recuſantem fuerit recuſationi renunciatum, ut ad *d. cap. cum ſpeciali* tradiderunt. Jo: Andr. *n. 2. & 11.* Hoſt. *conſ. 1.* Ancharan. *num. 2.* Imol. *num. 1. 8. & 17.* Butrius *num 2. & 3. & 5* Panormit. *n. 1. & 2.* & alii Interpretes. Præterea verò cognoſcunt de omnibus ad cauſam ſuſpicionis ſpectantibus, incidentibus, & neceſſariis. Dom. *in cap. ſi quis contra unum num. 1* Franc. *num. 2. & cap. ſuſpicionis 39. de off. deleg. in 6. Gloſſ. in ver. ad quos omnia & v. Tertium.* Hoſtien *n. 5. 7. 8. & 9.* Jo: Andr *num. 2. & 6. & 7.* & alii plures, quos recenſet Farinac. *ubi ſuper n. 917.* meritò enim horum cognitio ablata eſt judici, & tributa Arbitris, quia plerumque Judices ex quo recuſantur, indignantur. & ſe provocatos reputant; Unde periculum fuiſſet, ne injuſtè gravarent recuſantem, ejus juſtam recuſationem rejiciendo.

148. Ne verò contingat fraus, & arbitri differant diu pronunciare ſuper juſtitia recuſationis in præjudicium partium, & cauſæ principalis, judex recuſatus poteſt illis terminum convenientem præfigere, intra quem pronuncient, & decernant, an recuſatio ſit admittenda tanquam legitima & vera, quo termino elapſo Judex in cauſa principali poterit ad ulteriora procedere. Et ſic etiam Arbitri poſſunt præfigere recuſatori terminum ad probandum cauſam & juſtitiam recuſationis; quo termino elapſo, ſi recuſatio legitima non fuerit probata, habebitur ut nulla & Judex recuſatus procedet in cauſa, quæ omnia probantur ex *d. cap. cum ſpeciali*, & per notata ibi à DD. Et advertendum, quod in cauſa ſuſpicionis poteſt etiam comparere pars, quæ non recuſavit Judicem, & ſuſpicioni ſe opponere, dicendo eam non valere de jure, & de jure non militare. Scialoya *de for. compet. cap. 9. nu. 19.* qui tamen ait, hoc intelligendum de jure & non per teſtes, ſed hujus exceptionis rationem non reddit.

149. A Sententia autem Arbitrorum poſſe appellari ad Papam habetur expreſsè *cap. ab Arbitris de off. deleg. in 6.* & tradunt Canoniſtæ *in cap. ſuſpicionis*, ubi Butrius *n. 7.* Panorm *nu. 7.* Univerſaliter verò appellatur ad Principem, qui cauſam Judici ſuſpecto delegavit. Andr. Gail. *obſerv. 33. n. 18. l. 1.* Tuſcuſ. *v. ſuſpicio concluſ. 911. n. 6.* Scacc. *de appellat. q. 7. n 109.*

150. Advertendum verò eſt, quod arbitrorum electio receſſit ab Aula in Urbe, & in Statu Eccleſiaſtico; ut ex Farin. *in fragm. lit. I. n. 919.* adnotavi, *cap. ſi contra num. 4 de off. deleg. in 6.* Sed in vim recuſationis fit recurſus ad Superiorem. Et hoc bonum eſſet ſervare in Religionibus, de cauſa enim ſuſpicionis melius & ſeverius cognoſcet Superior, qui etiam cognitâ juſtitiâ cauſæ allegatæ citius de alio Judice providebit. In caſu tamen quod eligantur Arbitri, advertant Regulares, quod in arbitros non poſſunt eligere vel Laicum, vel Eccleſiaſticum, aut Regularem alterius Ordinis. Non quidem poſſunt eligi Laici; quia arbitri iſti habent à Jure Jurisdictionem, & poſſunt excommunicare & interdicere, *cap ſuſpicionis de off & poteſt Iud. deleg.* Hujus verò Jurisdictionis incapax eſt Laicus. Sed neque Eccleſiaſtici extra ordinem; quia arbitri tales eſſe debent, in quos Judex habeat Jurisdictionem, ut eos compellere poſſit, ut arbitrium ſuſcipiant, & ut in caſu diſcordiæ tertium eligant, & ut terminent cauſam recuſationis, & ſententiam proferant. At verò Judex unius Ordinis non habet Jurisdictionem in eos, qui non ſunt ejusdem Ordinis. Iſti igitur non poſſunt eligi in arbitros Judicis cauſæ recuſationis. Didac. Scroy in luce Prælator. *p. 4. c. 1. nu. 25.* contra Lezanam & Pennam.

SVMMARIVM.

151. *Diverſæ opiniones DD. circa validitatem & invaliditatem proceſſus facti à judice recuſato., uſque ad 158.*

158. *Proceſſus factus à Iudice, qui legitimè recuſari non poſſet, validus eſt etiam dicto Iudice recuſato.*

159. *Si recuſatio non ſit legitima & valida, non tenetur Iudex ſuperſedere à Iudicio.*

160. *Recuſatio debet proponi coram judice recuſato tempore debito, aliter non tenetur judex abſtinere à Iudicio.*

161. *Revocata recuſatione Proceſſus non redditur nullus.*

Tunc dicitur revocari recuſatio, quando recuſator comparet coram judice recuſato in proſecutione cauſæ. ibid

Si poſt recuſationem proteſtetur Recuſator, ſe non conſentire in judicem, proceſſus eſt nullus. ibid.

Conditiones requiſitæ ad validam proteſtationem. ibid.

162. *Stante legitima recuſatione ſi Recuſator appellet à gravamine ſibi illato, ſuſpenditur judicis juriſdictio.*

163. *Quid ſit dicendum, ſi Recuſans non proſequatur appellationem, & nu. 164.*

165. *Si judex rejiciat recuſationem notoriè frivolam valent ejus decreta.*

Et ſi non appellatur à decreto, Proceſſus inde ſequutus validus eſt. ibid.

166. *De jure verius eſt, recuſationem judicis ſine appellatione non ſufficere ad irritandum ipſo jure proceſſum ſubſecutum.*

167. *Recuſatio judicis prohibet proſecutionem ad ulteriora, ſed non irritat ipſo jure attentatum in contrarium, uſque ad 172.*

172. *Proceſſus dicitur nullus ex vi appellationis, non ex vi puræ recuſationis. ibid.*

173. Hæc verificantur de Iure Canonico.
De Iure Civili proceſſus factus poſt legitimam recuſationem Iudicis eſt ipſa jure nullus. ibid.
Praxis legitimè præſcripta in quacunque Curia ſervanda eſt. ibid.
174. Iudex appellationis nan poteſt confirmare ſententiam ipſo jure nullam.

ARTICULUS IX.

Vtrum proceſſus factus à Iudice recuſato ſit ipſo jure nullus.

151. MUltum controverſus apud DD. eſt hic articulus, & diverſimodè ab eis definitur. Quidam enim abſolutè & indiſtinctè hujuſmodi proceſſum eſſe nullum pronunciant. Ita ſentiunt *cap. Iudex de off. deleg. in 6.* Anchar. *num. 3.* Butr. *num. 4.* Dom. *num. 12.* Franc. *num. 7.* Barboſ. *num. 8.* Et fuit opinio Gluer. *in cap quaties 2. qu. 6. & in cap. quod ſuſpecti 3. q. 5* & Hoſtien. *in cap. cum ſpeciali col. 2. & in cap. legitima de appellat. & in ſumm. tit. de recuſ. jud. deleg. §. quis ſit effectus n. 6 in princip.* Panormit. *in d. cap. cum ſpeciali nu. 12.* & quam plures alios referunt Barboſ. *d. nu. 8.* Farinac. *in fragm. Criminal. lit. I. nu. 933.* Ratio hujus ſententiæ eſt, quia recuſatio per ſe ratione ſui ſuſpendit Juriſdictionem Judicis, qui propterea ſuperſedere debet à judicando. *cap. quoties 2. q. 6. Bald. in cap. ſuſpicionis num. 1. & 4* & ibi Imola *nu. 6.* Card. Zabarell. *in col. 2.* ad finem Hoſtien. *ubi ſupra.* Judex verò cujus Juriſdictio eſt ſuſpenſa nulliter agit, ſi judicat. Secundò ad hoc allegatur *cap. ſuſpicionis de off. deleg. & cap ſecundo requiris de appellat. & cap. quod ſuſpecti 3. q. 5 & l. apertiſſimi C. de jud.* Tertiò quia ſententia lata poſt appellationem juſtam eſt nulla ipſo Jure, *cap. cum olim de off. deleg. & cap. Dilecti filii § quia verò de appellat.* At verò revocatio, & appellatio æquiparantur. *cap. cum ſpeciali de appell.* & ubi non eſt locus appellationi, non eſt locus recuſationi, *cap. ſuper eo 2. §. 1. de appellat.*

152. In extremo alia contraria ſententia eſt, ut hujumodi proceſſus, nec ſit nullus nec ſit validus, ſed pendeat à futuro eventu, ut ſi pronunciatum fuerit contra recuſatorem, proceſſus ſit validus, ſecus ſi pronuncietur contra Judicem recuſatum. Ita Lapus *d. cap. judex de appell. in 6. num. 3.* Probus ad Joannem Monac. *cap. ſuper lit. in verb. nequit*, quod ſatis æquum apud Farinac. eſſe teſtatur Nevo *in cap. cum ſpeciali num. 49. de appellat.*

153. Mediam viam alii ſequuntur diſtinguentes, & dicentes quod, ſi quis recuſaverit Judicem, & ſi ille non deſiſtat, vel recuſationem tanquam frivolam rejiciat, appellavit ab hoc gravamine ſibi illato, proceſſus inde ſequutus eſt ipſo jure nullus, ſed ſi non appellavit ex vi præciſa recuſationis propoſitæ proceſſus non eſt nullus ipſo jure. Et hæc fuit ſententia Innocentii *in d. cap. cum ſpeciali num. 6.* quam ſequuti ſunt plures, & præcipuè Rota Romana, ut infra referam.

154. Hoc verò aliqui ampliant, adeo ut proceſſus compilatus poſt hujuſmodi recuſationem, & appellationem ſit nullus, etiam quod appellatio fuerit deſerta, quod multis probat alter Lapus *allegat. 1 nu. 9. & ſeqq.* & ibi Mandoſ. *lit. 1.* & idem ſenſit Rota *deciſ. 2. num. 18. p. 2. diverſ. & deciſ. 3. de except*, coram Achill. de Graſſis, *& deciſ. 172. num 2. par. 1.* coram Caputaquen. Lancellott. *de attentatis cap. 6 nu. 17.* Scaccia *de appellat. quaſt. 14. nu. 82.* Card Tuſc *l. 5. cancluſ. 913 n. 14.*

155. Alii verò cum hac ſententia convenientes, quantum ad ſecundam partem, ut proceſſus ſit nullus ſi factus poſt recuſationem, & appellationem, quantum ad primam partem diſtinguunt, & dicunt, quod ſi cauſa recuſationis eſt notoriè iuſta proceſſus ſit nullus abſque vlla appellatione, ſecus ſi cauſa recuſationis ſit notoriè frivola, ita *cap. judex de off. deleg. in 6.* Dom *num 12.* Franc. *num. 7* & Bald *in cap. cum ſpeciali de appellat. num. 14.* & ibi Franc *num. 47.* Nevo *num. 46.* Card: Tuſc. *l. 5. concl 913. 17. & 19. & l. 1. concl. 42. num. 19.* Sed ſi res ſit dubia aliter diſtinguitur, quia aut jam electi ſunt Arbitri, & tunc ſi Judex recuſatus procedat eſt nullus proceſſus, & ita dixit Dom. *ubi ſupra num. 12.* & Bald. *d. num. 14. cap. cum ſpeciali de appell.* ubi idem ſenſit Dec. *n. 33.* Præpoſ. Mediol. *num. 40.* Nevo *nu 46.* Tuſc. *d. concluſione 913. num. 13.* ſed ſi arbitri nondum ſunt electi, proceſſus eſt validus, licèt poſſit appellari, & appellatio ſuſtineatur, quia proceſſus ille eſt contra formam à Jure ſtatutam. Bald *d. nu. 14.* Sed è contra, quod non ſufficiat ad irritandum ipſo jure proceſſum, quod electi ſint Arbitri, imo nec quod cauſa ſuſpicionis ſit probata, ſed neceſſe ſit, quod ſuper ea ſit pronunciatum, voluit Joannes de Anan. *in cap. ſuſpicionis de off. deleg. num. 5. in fine*, apud Farinac. *in fragm. Crimin. lit. I. n. 945.* ubi quod idem ſentire videtur Paul. de Caſtro *in l. Apertiſſimi nu. 4* & ibi Aretin. *ſub. n. 3.* Sed contrarium nimirum quod poſt recuſationem acta ſint nulla, etiam ſi ſuper recuſatione non fuerit pronunciatum, tenuit Tuſcuſ. *lit. 1. concluſ. 421. nu. 8.* ex Paulo de Caſtro *cauſ. 321. nu 1. lib. 1.*

156. Alii diſtinguunt taliter, & dicunt, quod ſi exceptio recuſationis proponitur coram Judice recuſato, ut quando recuſatur Delegatus Papæ vel Ordinarius, ſi Judex recuſatus procedat, proceſſus non eſt ipſo Jure nullus. ſecus verò, ſi exceptio proponatur coram Superiore Judicis recuſati, & hæc fuit opinio Butrii *in cap. cum ſpeciali num. 5. in fine de appellat.* & Imolæ *num. 20.* quod refert Farinac. *ubi ſupra num. 950.*

157. Ultima ex præcipuis opinionibus eſt eorum, qui dixerunt de Jure Civili nullum eſſe ipſo Jure proceſſum factum à Judice recuſato.

At

At vero de Jure Canonico id non procedere, niſi de proceſſu facto poſt recuſationem, & appellationem; Et in hac ſententia quievit. Bald. *in cap. cum ſpeciali num. 14 in fin: de appellat.* & ibi Imol. *num. 19.* Dec *num. 33.* Præpoſ. mediol. *nu. 40.* Jacob. de S. Greg. *in l apertiſſimi nu. 16 & 18. C. de jud.* & alii apud Tuſc. *l. 5. concluſ. 913. num. 7.* & Farinac. *ubi ſupra n. 936.* Eliſeus de Bellegrandis. *p. 4. q. 23. n. 2.*

158. In hac parte aliqua ſunt certa, & aliqua controverſa & dubia. Certum enim eſt primò, proceſſum validum eſſe nulla prorſus obſtante recuſatione, ſi Judex eſt talis, qui non poſſit recuſari. Lancellott. *de attentatu cap. 6. nu. 41.* & de Papa & Supremo Principe adnotavit Franc. *in d. cap. cum ſpeciali nu 32.* Nam quod nec Papa, nec Imperator, nec alius ſupremus Princeps recuſari poſſit ex quacumque juſta cauſa, & etiam ex cauſa propria, dictum eſt ſupra *art. 3.*

159. Certum eſt ſecundò, quod ad hoc, ut Judex teneatur prætextu recuſationis ſuperſedere à Judicio, oportet quod recuſatio ſit legitima & valida; quia recuſatio notoriè invalida inefficax eſt, ut impediat exercitium Juriſdictionis aut eam tollat; invalidum enim impotens eſt ad effectum ſuum producendum, multas verò conditiones ad valorem recuſationis requirit. Rota *deciſ. 2. par. 2. diverſ.*

160. Certum quoque debet eſſe tertiò, quod cum ut dictum eſt *cap. 4. num. 26. de off. delegat. in 6.* Recuſatio debeat eſſe propoſita coram Judice recuſato; nam & de ea conſtare debet judicialiter, ideo Judicis proceſſus, ſi recuſatio non fuerit judicialiter propoſita, eſt invalida, ut *cap. Iudex de off. deleg. in 6.* notat Dom. *nu. 12.* Imo ſi recuſatio fuiſſet ante multum tempus judicialiter propoſita, quod non ſufficeret, niſi iterum proponeretur arg. ex iis, quæ de interprete revocato dixit Rota *deciſ. 349. num. 2.* coram Millino. Et hoc pro certo habendum eſt, quod recuſatio debet deduci in cognitionem Judicis recuſati, ut ille teneatur abſtinere. Ideo quod proceſſus factus à Judice ignorante recuſationem ſit validus, pluribus probavit Thom. Triviſ. *deciſ. 151* per totum, prout refert Farinac. *ubi ſupra num 947.* & Rota coram Achille *deciſ. 2. de except.* vult valere proceſſum, quando plures delegati in ſolidum, licèt unus eorum ſit recuſatus, nihilominus alii ignorantes ſimul cum eo procedunt. Nec magni facienda eſt diſtinctio illa Butrii *in cap. cum ſpeciali nu. 5. de appell.* & ibidem Imol. *nu. 20.* quia ſcilicet non ſemper recuſatio proponitur coram recuſato, ſed aliquando proponitur coram alio, ut coram Superiore. Nam eſto cauſa recuſationis juſtificanda non ſit coram recuſato, ſed vel coram Collega, vel coram arbitris, vel coram Superiore, & quod ubi Superior ſit præſens, immediatè coram illo proponi poſſit recuſatio citatâ parte, ſicut fit Romæ, dum recuſatur aliquis Officialis inferior, vel etiam ex præcipuis, quia immediatè proponi poteſt recuſatio coram Superiore immediato ejuſdem Judicis, vel coram Signatura Sanctiſſimi, ſemper nihilominus proponi debet etiam coram Judice recuſato, vel in notitiam illius deduci debet, licèt ad hoc ſufficere aliquando poſſit, ſi recuſatio ſit deducta ad notitiam partis adverſæ, quia hoc ſufficit ad hoc, ut pars abſtineat ab inſtantia coram Judice recuſato. Et in caſu, quod pars inſtaret non obſtante recuſatione legitima ſibi judicialiter notificata; proceſſus eſſet nullus vel annullandus non ex parte & malitia Judicis ignorantis, ſed ex parte partis nulliter inſtantis & proſequentis cauſam coram Judice recuſato.

161. Certum eſt quartò, proceſſum non reddi nullum, ſi recuſatio expreſsè vel tacitè fuerit revocata & caſſata; cenſetur verò caſſata tacitè, ſi recuſator in proſecutione cauſæ comparuerit coram Judice recuſato, quâ comparitione ſtante proceſſus non erit ipſo jure nullus. Butr. *cap. Iudex de off. deleg. num. 6.* Dom. *num. 12.* Franc. *num. 7.* Et *cap. cum ſpeciali de appellat.* Panorm. *nu. 12.* Franc. *nu. 47.* Præpoſ. Mediolan. *nu. 40.* Nevo *num. 46. add. ad* Dec. *num. 33.* Rota *deciſ. 141 num. 2. & deciſ 284. num. 5. p 2. recent. & deciſ. 897. num 2. & deciſ. 971. num. 2. & deciſ. 1057. num. 1.* coram Seraph. *& deciſ. 370. tom. 1.* coram Put. *& deciſ. 1646.* coram Penna, *& deciſ. 292. num. 1. & deciſ. 364. num. 2. & deciſ. 466. num. 9* coram Ludov. *& deciſ. 245. nu 5.* coram Emin. Octobono. Quod tamen non procedit, ſi poſt recuſationem comparens proteſtatur ſe nolle conſentire in Judicem, ſed perſiſtere in ſua recuſatione; & tamen ut in hoc caſu proteſtatio valeat, debet habere duas conditiones, prima ut unica non ſufficiat, ſed in qualibet comparitione repeti debeat, *cap. Gratum de off. delegat* Seraph. Put. & Eminentiſſimus Octobonus *ubi ſupra.* Rota in Tridentina Decimarum coram Sacrato, apud Marcheſ. *de commiſſ par. 2. pag. 387. num. 1.* & coram Cavaler. *deciſ. 348. num 5.* Lancellott. *de attent. cap. 6. n. 37.* Altera conditio eſt, ut proteſtatio non ſit contra factum. Seraphin. *d. deciſ. 897. nu. 7.* Penna *d. deciſ. 1646. n. 3.* Mojed. *deciſ. 2 de Iud* & alii ab iſtis citati; Tunc verò proteſtatio cenſetur contraria facto, quando propter comparitionem factam ſortitur effectum ſuum. Put. *d. deciſ. 370. num. 3.*

162. Certum eſt quintò, quod ſtante legitima recuſatione judicialiter tempore debito oppoſita, & nec expreſsè, aut tacitè revocata, Judex verbo, vel facto rejecta recuſationis exceptione, ſi recuſator à gravamine ſibi illato appellet, legitimè ſuſpenditur Judicis Juriſdictio, & ſi ipſe procedat ad ulteriora, proceſſus eſt ipſo jure nullus. In hac aſſertione conveniunt DD. tam primæ ſententiæ, quàm tertiæ & aliarum ſubſequentium. Hoc tamen advertendum, quod appellatio effectum non habet, ut in hoc caſu ſuſpendat Juriſdictionem, niſi ſit interpoſita in ſcriptis, quia appellatio ab interlocutoria, qualis ſententia eſt, decretum procedendi ad ulteriora non valet, niſi proponatur in ſcriptis *cap. 1.* & ibi

Franc. *nu. 5. de appellat. in 6.* Rota *deciſ. 2. n. 8. p. 2. recent. & deciſ. 1646. nu. 2.* coram Pænna. Advertedum eſt etiam, quod per litteram miſſam Judici à litigantibus non dicitur ſublata recuſatio ipſius Judicis. Scialoya *de foro compet 9. num. 194.* Capyc. *deciſ 85.*

163. An verò etiam, ſi recuſans non proſequatur appellationem, adhuc appellatio iſta ſuum ſortiatur effectum, ita ut proceſſus ſit nullus, etiam ſi appellatio fuerit deſerta, affirmant quidem DD. *ſupra num. 154. citati* Et id credo verum de proceſſu fabricato contempta appellatione intra tempus, in quo adhuc appellatio viget, nec poteſt cenſeri deſerta. Et in hoc ſenſu procedit doctrina Caputaquen. *dec. 172. num. 2.* & aliorum, ſed poſt tempus appellationis jam deſertæ, niſi aliunde proceſſus ſit nullus, non poteſt dici nullus, ex eo quod factus appellatione contempta, quia appellatio deſerta inutilis eſt & vana.

164. In ſenſu autem hujus aſſertionis procedunt ampliationes poſitæ à Lancellott. *de attent. cap. 6. num 15. & ſeq.* Nam ſuppoſita appellatione legitima proceſſus poſtea factus nullus eſt, à quocumque ſit factus, ſive ſcilicet à Judice Ordinario, ſive à delegato ad univerſitatem cauſarum, ſive à delegato ad cauſam particularem, ut v. g. à compulſore, à quo poteſt appellari, ſi recuſatus ad ulteriora procedat, ut tradit Rota apud Caputaquen. *deciſ 172. nu. 2. & deciſ. 393. & 394. p. 2.* Et pariter id eſt verum, etiam ſi recuſans judicem prius in eum conſenſerat, ſi poſtea ex cauſa de novo orta vel cognita recuſet Judicem, & ſimul ab eo appellat juxta doctrinam Rotæ *deciſ. 2. nu. 18. p. 2. diverſorum.* Et tertiò id eſt verum etiam ſi Judex recuſatus ſit perſona Religioſa, & timoratæ vitæ, quia ſi poteſt recuſari, gravat, ſi poſt recuſationem procedit in cauſa; unde ab eo poteſt appellari, & ſic poſt appellationem proceſſus eſt nullus.

165. Certum mihi videtur ſextò, quod cùm Judicis recuſati ſit videre ſaltem, an recuſatio ſit notoriè frivola, ſi Judex rejiciat recuſationem tamquam notoriè frivolam, valet ejus decretum, & niſi appelletur, proceſſus inde ſequutus eſt validus, ut habet Rota *deciſ 284 num. 4 p. 2 & deciſ. 20. num. 25. p. 6. recent.* Non enim Judex tenetur cœcus ſine diſcuſſione admittere recuſationem, ſed eam, ſi frivola ſit, poteſt rejicere; ſi ergo judicet eam frivolam, & ut talem eam rejiciat, poteſt quidem recuſator appellare, ſed niſi appellet, decretum Judicis interlocutorium ſubſiſtit.

166. His verò ſtantibus intrat quæſtio, an recuſatio independenter ab appellatione irritet proceſſum ſubſequutum, ita quod ſufficiat recuſationem eſſe propoſitam coram Judice recuſato, ad hoc ut proceſſus inde ſequutus ſit ipſo Jure nullus In hac verò controverſia pars negans talem recuſationem Judicis ſufficere ſine appellatione ad irritandum ipſo Jure ſubſecutum proceſſum, eſt de jure verior, ut tenuerunt *in d. cap. cum ſpeciali de appellat.* Innoc. *num. 6.* Jo Andr. *nu. 6.* Anchar. *nu. 10.* Tabarell. *nu 3.* Franch. *n. 47.* Dec. *n. 29.* Præpoſ. Mediol. *n. 40.* Nevo *n. 46. & 49.* Angel. *l. apertiſſimi nu. 10. C. de iud.* Roman. *conſ. 220. nu. 5.* Marcheſ. *de Commiſſ. p. 2. c. 8. §. 1. nu. 72.* Rota *deciſ. 2. n. 1. par. 2. diverſ. & in recent. deciſ. 284. num. 4. p. 2. & deciſ. 20. num. 27. & deciſ. 165. num. 2 p 6. & deciſ. 983. num. 11. coram Seraphino, & deciſ. 1. & 3. de except. coram Achill. & deciſ. 172. num. 2. qu. 1. & deciſ. 60. num 4. p. 1. & deciſ. 393. p. 2. & coram Caputaqu. deciſ. 466. nu. 7.* & ibi adden. *num. 12. coram Ludoviſio.* Et fuit dictum *in una Faventina 7. Aprilis 1559. & in una Papien. bonorum 27. Novembris 1577. coram Lancellotto. & in Tridentina Decimarum 2. Decembris 1619 & alias ſæpè.* Moveor ad hanc ſententiam amplectendam nedum propter Rotæ authoritatem, quæ maxima eſt, ſed quia ex una parte peccatum aut injuſtitia Judicis de jure naturali non tollit ejus juriſdictionem, aut ſuſpendit juriſdictionis exercitium, ut eſt de fide. Unde etiam art. primo probatum eſt, quod recuſatio ex vi naturalis legis non ſuſpendit juriſdictionem Judicis, ex alia verò parte in jure humano hujuſmodi nullitas proceſſus ex ſola cauſa ſuſpicionis nec eſt expreſſa, nec ad bonum regimen, & ad vitandam injuſtitiam eſt neceſſaria, & imo ſententiæ oppoſitæ rationes de facili contra illam retorquentur, & illam improbant.

167. Quod enim dicitur, quod recuſatio ſuſpendit juriſdictionem Judicis, eſt quidem verum, ſi per ſuſpenſionem intelligat prohibitionem; nam indubitatum eſt Judicem allegatum ſuſpectum prohibitum eſſe, ne interim ad ulteriora procedat, donec cauſa recuſationis probetur & examinetur, & pronunciatum fuerit ſuper illa, ut ex *cap 4. & 5. de off. deleg. in 6. & ex cap ſuſpicionis eod tit. & cap. cum ſpeciali. & cap. 2. requiris de appell.* ſed ſi ſermo ſit de ſuſpenſione magis propriè ſumpta & tali, quæ irritet ipſo jure attentatum in contrarium, aſſumptum illud non eſt verum ſaltem de Jure Canonico. Et ex *cap. quoties Epiſcopi 162. q 6.* quod allegatur, probatur oppoſitum, ut patet ibi: *Quoties Epiſcopi à ſuis Comprovincialibus, vel à Metropolitano putaverint prægravari, aut eos ſuſpectos habuerint mox Romanam appellent Sedem, &c.* Ex vi igitur illius *cap. ad hoc*, ut habens ſuſpectum Judicem poſſit ſine detrimento perſonæ & rerum ſuarum proſequi cauſam ſuam requiritur appellatio. Nam & ratio hoc dictat, quod invocatio protectionis & judicii ſuperioris ſit illa, quæ ita liget manus inferioris, ut attentet, ſi cauſam ſub protectione & diſcuſſione ſuperioris poſitam velit cognoſcere.

168. Nec *cap. ſuſpicionis de off. delegat.* & alia jura allegata favent illi ſententiæ, quia ex illis ſolum colligitur, quod ſit prohibitum Judici recuſato proſequi cauſam, donec judicatum fuerit, an recuſatio ſit illegitima, ſed non valet conſequentia à prohibitione agendi ad nullitatem a-

ctorum ipſo jure inferendam, ut cognovi etiam Bald. *d. cap. cum ſpeciali num.* 14. & probavi latè *in tract. de elect. cap. 9. q. 1.* Verum tamen puto, quod habet Scialoya *de for. compet. c. 9. nu. 167.* nimirum quod Judex, ex quo recuſatus non ceſſat à proſequutione cauſæ, redditur ſuſpectus verè, licèt cauſa prius allegata ſit falſa. Unde ex hoc poteſt recuſari; quod intelligi debet, niſi cauſa prior allegata fuerit notoriè frivola vel falſa; tunc enim Judex non tenebatur ceſſare à cognitione cauſæ.

169. Minus vero probat alia ratio, ſcilicet, quod recuſatio & appellatio in jure æquiparantur, ut fatetur Lancellott. *d. cap. 6. num. 7.* & videre eſt apud Franc. *in cap. ſuper eo el 2. num. 71. de appell.* Nam hæc æquiparatio in ſpectantibus ad præſentem articulum non debet admitti, niſi ſit expreſſa in jure, quia nec recuſatio, nec appellatio ſuſpendit juriſdictionem, niſi ex vi juris poſitivi. Quod verò appellatio ſuſpendat eſt in jure expreſſum, quod tamen non eſt expreſſum de ſola & ſimplici recuſatione.

170. Sed aſſertio principalis probatur etiam ex eo, quod hujuſmodi nullitas ex vi ſolius recuſationis non eſt neceſſaria ad vitandam injuſtitiam, quia hoc periculum de facili vitatur per appellationem. Nam Judex contra recuſationem non poteſt procedere, niſi illum citet, ut dixit Rota *deciſ. 345 num. 3. par. 2. recent. & deciſ. 518 num. 7.* Ubi quod non applicantur adducta per Gabrielem *citat. concluſ. 1.* quia loquitur in caſu eius, qui expreſsè citatus, dixit quod nolebat comparere, in quo caſu non debebat amplius citari. Cæterum ſi Judex recuſatus vult proſequi cauſam, tenetur citare recuſatorem. Hæc verò citatione præmiſſa recuſans media appellatione ſe eximit ab omni vexatione, & ligat manus Judicis recuſati. Quod ſi contingat eum non citari, poterit cuiuſcumque actus proceſſus habita notitia appellare, & ſic ſuæ indemnitati conſulere; imo proceſſum ex defectu citationis irritum prætendere.

171. Neque enim exiſtimare debet, quod ſola propoſitio recuſationis ſit appellatio, hoc enim verum non eſt, ut dixit Rota *deciſ. 20. n. 28. p. 6. recent.* ut probatum eſt *artic. ſupra nu. 213.* Sed imo non ſufficit, dum quis recuſat Judicem appellare verbis, ſed præſentari debet ſcedula appellationis in forma, ut dixit eadem Rota, & iterum *deciſ. 1646. n. 2.* coram Penna. Imo ut loco citato dictum fuit, non ſufficit appellatio à futuro gravamine & conditionata, ut ſi quis dum recuſat ex tunc appellet, ſi contingat, quod Judex nolit deferre recuſationi, quia hæc appellatio eſt eſt extrajudicialis, neque ex natura ſua ſuſpendit Juriſdictionem Judicis, ſed neceſſe eſt, quod à gravamine illato appellet.

172. Hinc reperitur non eſſe admittendas plures limitationes, & diſtinctiones datas à nonnullis, ut quod proceſſus ſit ipſo Jure nullus, ſi Judex recuſatur ex cauſa expreſſa in Jure apud Farinac. *ubi ſupra num. 939.* Vel ſi cauſa recuſationis ſit notoriè juſta, apud eundem *num. 41.* Vel ſi poſt recuſationem fuerunt electi Arbitri, apud eundem *num. 944.* Vel ſi recuſatur Judex delegatus ibidem *num. 951.* vel aliæ ſimiles. Nullitas enim proceſſus inducitur ex vi appellationis non ex vi præciſæ recuſationis, ideo etiam ſi electi ſunt Arbitri, quia ſaltem de Jure Canonico ad illos non eſt devoluta cognitio cauſæ principalis, ideo ſi Judex recuſanis procedit ad ulteriora, niſi appelletur, proceſſus non eſt ipſo jure nullus. Et ſic verum eſt, quod univerſaliter docuit Viv. *opin. 866. nu 23.* quod ſcilicet proceſſus factus poſt recuſationem non eſt nullus, ſi factus eſt parte non opponente.

173. Hæc quidem dicta ſunt ſpectato Jure Canonico. Nam de Jure Civili hæc non procedunt, imo quod Romæ in Curia Capitulina, in qua ſervatur Jus Civile, ſervetur, quod proceſſus factus poſt recuſationem ſit ipſo Jure nullus, dixit apud Farin. *ubi ſupra nu. 936.* Pacian. *de probat. l. 2. c. 45. nu 3.* idemque poſt Luc. Pet. *in praxi Capitulina l. 5. cap. 9. n. 11.* teſtatus eſt Lancellott. *d. cap. 6. n. 4.* Et ſic etiam in quacumque Curia ſit praxis legitimè præſcripta, ut proceſſus poſt recuſationem factus ex vi recuſationis ſit nullus, pro tali eſt habendus, ſicuti ubi praxis ſit, ut non habeatur pro nullo, niſi ex vi appellationis, non eſt nullus habendus, ſi non eſt appellatum, & talis eſt praxis Rotæ Romanæ. Lancellott. *de attent. cap. 6. nu. 54.* Achill. *deciſ. 1. de except. & deciſ 2. nu. 7. p. 2. diverſ.* Beltram *ad deciſ. 466.* Ludoviſ. *n. 12.* Et quamvis Lancellott. *d. cap. 6. nu. 3.* dixerit, quod ſtylus Rotæ regulariter extra Curiam non ſit attendendus. Non poteſt tamen negari, quod non ſit maximi ponderis & efficaciæ per ea, quæ tradit. Garz. *de benefic. in præfat.* Et præterea hoc univerſaliter eſt verum ex vi juris Canonici. Et ideo in terris Imperii ſervandum eſſe, ut hujuſmodi proceſſus habeatur pro nullo, ſecus verò in terris Eccleſiæ poſt Oſaſch. *deciſ. Pedemontana 84. n. 5.* dixit Farin. *ubi ſupra n 937.*

174. Probus autem ad Monachum *cap. judex de off. deleg. in 6. num. 3.* exiſtimavit quod ſi Judex non obſtante recuſatione facta ante ſententiam pronunciavit diffinitivè, & per recuſantem fuit appellatum, nihilominus Judex appellationis, aut nullitatis eam ſententiam etiam poſito, quod ſit nulla, ſi tamen ſit juſta poteſt confirmare, ex actis ante recuſationem factis, poſtquam præceſſerunt acta ſubſtantalia Judicii, & in prima ſententia non fuit expreſſus aliquis error; qui dictam ſententiam redderet ipſo Jure nullam. Et allegat ad hoc Innoc. Jo. Andr. & alios *in cap 1. de confirmat. util. vel inutil.* Allegat quoque Bartol. Salicet, & Butr. Hoc idem ex Alex. *conſ. 67. in fine vol. 1. cujus littera 5. unica q. 13 num. 23* Et ex Villalob. & Lancellott. Farinac. *in fragm. crimin. lit. 1. n. 953.* Sed Innocent. loco citato numquam dicit, quod ſententia aliàs ipſo jure nulla poſſit à Judice appellationis aut nullitatis confirmari. Et licèt Princeps ex actis validis poſſit nulliter pronuncia-

rum iterum validè pronunciare,ut valeat,ſeu iterum validè pronunciando decernere id, quod aliàs fuit nulliter diffinitum, propriè tamen non poteſt ſententiam nullam ipſo Jure confirmare, quia quod nullum fuit,non poteſt non fuiſſe nullum, aut unquam eſſe validum, niſi materialiter, & ex vi novi decreti aut ſententiæ, non verò ex vi alicujus confirmationis. Sed hoc non poteſt facere Judex,qui eſt Judex ſolius appellationis ſeu nullitatis.Hic enim non poteſt, niſi dicere, quod ſententia fuit ipſo Jure nulla, ſi talis fuit.

SUMMARIUM.

1. *Materia Iudicii alia proxima,alia remota; ad primam ſpectant partes, ſcilicet Actor & Reus. Ad ſecundam ſpectant delicta.*
2. *Multiplex diſtinctio delictorum adducitur, uſque ad 9.*
10. *Vnde ſumatur major gravitas delictorum, num. 11. & 12.*
13. *Quis dicatur proditor, uſque ad n. 17.*

QUÆSTIO IV.

De cauſa materiali Iudicii.

ARTICULUS I.

Quot ſunt genera delictorum.

1. POſt conſiderationem eorum,quæ ſpectant ad Judicem, qui eſt cauſa efficiens Judicii, ſequitur conſideratio eorum, quæ ſpectant ad illius cauſam materialem. Duplex verò eſt materia judicii, ſcilicet proxima & remota. Ad proximam materiam ſpectant partes, ſcilicet Actor & Reus, inter quos eſt juſtitia,quæ eſt objectum judicii. Materia verò remota eſt contractus aliquis, vel delictum, ex quo oritur in una partium debitum aliquod ſatisfaciendi alteri parti. Judicii verò Criminalis, de quo nunc loquimur, quod eſt judicium punitivum, materia remota eſt delictum correctione & pœna dignum. Et quia delicta nō ſunt æqualia, nec eadem pœna punienda, ideo prius Judex conſiderare debet ſpecies delictorum,ut ſic pœna condigna poſſit illa punire.

2. Eſt verò primò diſtinguendum delictum in illud,quod eſt tale in foro conſcientiæ,& quod eſt tale in foro externo. Nam in foro conſcientiæ omne peccatum eſt delictum, quia eſt Dei offenſa, & contra legem divinam; veniale quidem peccatum leve delictum eſt, nec privat gratia Dei omne verò mortale peccatum eſt delictum grave,quod punitur pœna æterna.Sed non omne peccatum punitur in foro externo, ſed illud ſolum, quod lex ſtatuit eſſe delictum, nec in omni caſu habet locum pœna legis aut ſtatuti,& ideo ubi non cadit pœna à jure expreſſa, factum etiam ſi ſit illicitum, non dicitur delictum. *l. 1. § 1. ff ut quis eum qui.* Differt verò delictum à crimine & maleficio, tanquam genus à ſpeciebus, omne enim quod fit contra legem, etiam ſi fit ſine dolo & per ignorantiam, dicitur delictum, ſed crimen eſt, quod ex deliberatione & dolo malo committitur. Et ideo adulterium vocatur crimen, quia dolo malo committitur, *l. penultima. §. 5. de adult.* Maleficium verò importat injuriam vel damnum dolo malo facto vel verbo alteri illatum. Malum enim officium proximo præſtat, etiam qui verbo illum offendit. Sæpè tamen iſta tria delictum, crimen & maleficium pro eodem accipiuntur, ſeu unum pro alio ſumitur.

3. Diſtinguuntur ſecundo, delicta de Jure Civili, quod alia ſunt publica de quibus quilibet de populo poteſt accuſare, & de quibus damnatus fit infamis *l. infamem ff. de publicis jud.* Et hæc ſunt illa, quæ reſpiciunt principaliter offenſam Dei, vel quæ continent offenſam Principis. Et hujuſmodi ſunt hæreſis, crimen læſæ Majeſtatis, adulterii, parricidii, peculatus, falſi teſtamenti, ambitus repetundarum, & annonæ *l. 1. ff. de publ jud.* Alia ſunt delicta privata, & hæc ſunt illa, quæ committuntur in privatam perſonam, niſi lege contrarium caveatur, & talia ſunt crimen injuriarum, furti, damnum arborum furtim cæſarum, bonorum raptorum, & ſimilium. Sed hæc diſtinctio de Jure Canonico non admittitur, ſed omnia delicta ſunt publica, quia verè omnia offenſam Dei principaliter reſpiciunt. Gloſſ. *cap. Infames, & fures q. 2.* Et ideo de Jure Canonico Judex ex officio contra omnia delicta procedere poteſt, ſed quod etiam in Jure Civili titulus de delictis privatis non ſit in uſu, ſed Judices ex officio inquirere poſſint de omni delicto, plures DD. teſtantur, quos refert Farinac. *q 18. n. 13.* Unde in hoc locorum conſuetudo attenditur.

4. Tertio diſtinguuntur delicta, quia alia ſunt merè Eccleſiaſtica,de quibus congnoſcit ſolus Judex Eccleſiſticus, ut eſt crimen hæreſis, alia ſunt merè laicalia, de quibus congnoſcit ſolus Judex laicus, alia ſunt mixti fori, de quibus tam Eccleſiaſtici, quam laici Judices poſſunt cognoſcere. Et hæc ſunt adulterium, blaſphemia non hæreticalis, ſacrilegium non hæreticale, ſortilegium non hæreticale, concubinatus, perjurium, incæſtus, ſodomia, de quibus videantur Aug. *de poteſt. ſecul ſup. Eccleſ. perſ. Regula 2. Clar. q. 36.* Farinac *q. 8 num. 125. & ſeqq.* ubi latè de materia hac tractat.

5. Quarta diſtinctio eſt, quod delictorum alia ſunt nominata, quæ in Jure habent nomen determinatum, ut ſunt adulterium, homicidium, furtum &c. alia ſunt innominata, ut ſunt percutere, ingredi domum. Farinac. *q. 18. num 19.* & alii: ſed hæc diſtinctio non eſt omnino legitima. Quia vel actio eſt delictum, ſive ex ſua ſubſtantia, ſive ex circumſtantia. Et hoc modo habet ſuam ſpeciem nominatam in genere delictorum, ad quam pertinet. Vel actio non eſt delictum, & licet, poſſit eſſe delictum ex circumſtantia, de ſe tamen delictum non eſt, & prout ſubeſt circumſtantiæ malæ, eſt delictum

no-

nominatum. Melius ergo dici poteſt, quod delictorum alia ſunt talia ex ſubſtantia actionis, & alia ex circumſtantia. Et in iſtis non ſufficit, quod Judex pronunciet ſuper actione, niſi pronunciet ſuper circumſtantia mala.

6. Sic etiam inſtantiam habet, alia diſtinctio quinta. Quia ſcilicet delictorum alia ſunt ordinaria, alia extraordinaria. Nam ſi dicuntur delicta ordinaria, quæ habent certum nomen, extraordinaria verò, quæ in Jure non habent nomen certum, jam diſtinctio coincidit cum præcedenti. Si vero ordinaria dicuntur, quæ habent à Jure determinatam pœnam. Extraordinaria vero, quæ puniuntur arbitrio Judicis, adhuc conſiderari debet, quod nullum eſt delictum, quod aliquando non puniatur extraordinariè, & hoc maximè pendet, vel ex circumſtantiis delicti, vel quia delictum non eſt omnino plenè probatum. Nihilomnius diſtinctio iſta locum habet, quia datur aliquod delictum pro quo lex non taxavit pœnam. Et præterea locum habet, ſi pro delicto ordinario intelligitur delictum in ſua ſpecie completum, extraordinarium illud, cui ex circumſtantia diminuente non debetur pœna ordinaria, ſed extraordinaria ad arbitrium Judicis. vel ex circumſtantia aggravante debetur pœna major.

7. Sexta diſtinctio eſt, quod delictorum alia ſunt excepta, quæ ſub generali legis diſpoſitione non continentur, ut ſunt delicta hæreſis, læſæ Majeſtatis, falſæ monetæ, ſimoniæ, fraudatæ annonæ, fraudati Cenſus, dilapidationis, ſodomiæ, famoſi furis, ſacrilegii, maleficii, & ſimilium de quibus gloſſ. *in l. fin. C. de accuſ. Specul. in tit. de accuſat.* & alii, quos refert Farinac. *q. 18. n. 6.* Alia verò non ſunt excepta, quæ ſub generali legis diſpoſitione cadunt.

8. Septima diſtinctio eſt, quod delictorum alia ſunt notoria, quæ non poſſunt aliqua tergiverſatione celari, utpote facta coram populo, aut ejus majori parte; alia ſunt occulta. Et hæc ſunt duplicia, quia alia de facili probari poſſunt, ſed alia ſunt difficilis probationis, quæ à communiter accidentibus de facili probari non poſſunt, prout ſunt dolus, fraus, ſimulatio, incendium, adulterium, ſodomia, ſimonia, contractûs falſitas, partus ſuppoſitio, furtum, tractatus de homicidio, matrimonium clandeſtinum, tortura privata, occultatio ſeu laceratio ſcripturarum, conſpiratio, venenatio, falſa moneta, delicta nocturna, & alia, de quibus videri poſſunt Menoch. *de arbitr. caſ. 115.* & Farinac. *de Reo confeſſo & convicto, q. 86. n. 35.*

9. Octova diſtinctio eſt, quod delictorum alia ſunt levia, alia gravia, alia graviora & enormia alia graviſſima & enormiſſima. Circa quam diſtinctionem conſiderandum eſt primò, quod hujuſmodi differentiæ vel ſumuntur intrinſecè ex ſpecie delictorum & per ordinem ad illorum objectum, & hoc modo graviora ſunt, quæ perfectiori virtuti opponuntur, & ſic graviſſima ſunt, quæ opponuntur virtutibus Theologicis, ut ſunt deſperatio, hæreſis & odium Dei, juxta doctrinam D. Thom. *p. 2. q. 73. a. 3. & 4.* Et hujuſmodi gravitatem non ſemper attendit lex poſitiva, quæ ſæpius minus gravia delicta ex ſpecie magis punit, quia vel frequentius committuntur, vel ex alia circumſtantia majus nocumentum inferunt bono publico. Alia verò ſunt delicta levia, vel gravia ex circumſtantiis vel ex circumſtantia perſonæ delinquentis, vel perſonæ offenſæ, vel armorum, vel partis corporis læſæ, vel cauſæ, vel loci, vel temporis, vel eventus, vel ex aliis circumſtantiis, de quibus *in l. aut ſorte, §. pœna gravior, ff. de pœn. & l. denunciaſſe, §. quid tamen, ff. de adult.* & DD. ibidem.

10 Conſiderandum eſt ſecundò, quod ex circumſtantia majus delictum cenſetur, quod magis habet de voluntario. Et ideo gravius cenſetur delictum commiſſum de nocte, nedum quia de nocte tranquillitas & pax populi magis procuranda ſit, ſed quia præſumitur factum ex majori præcogitatione & voluntate, qui enim malè agit, odit lucem. Unde lex malè præſumit contra ea, quæ fiunt de nocte. Et ſic etiam clandeſtinum delictum, quando ex clandeſtinitate præſumitur major dolus, magis punitur. Sed è contra ex parte eventus augetur peccatum directè vel indirectè ut explicat D. Thom. *p. 2 q. 73. a 8.* ſi infert majus nocumentum. In quo caſu etiam ſi nocumentum ſe habeat per accidens ad peccatum, etiam ſi non ſit prævifum & intentum, tamen ex negligentia peccantis imputantur nocumenta ſi agens dabat operam rei illicitæ. Et hoc modo gravius peccatum eſt delictum manifeſtum, quod eſt ſcandoloſum quia eſt perniciofius Reipublicæ, *l. 3. §. ſed ex, ff. ad l. C. de Sicar. capit. nemo q. 4.* D. Tho. *d. a. 4.* Ex circumſtantia etiam mutante ſpeciem ſine dubio delictum fit majus, quia pluribus virtutibus opponitur. Sic furtum rei ſacræ eſt gravius, quia eſt ſacrilegium oppoſitum nedum juſtitiæ, ſed Religioni; & fornicatio in habente votum caſtitatis eſt gravius delictum, quia opponitur virtutibus temperantiæ & Religionis.

11. Quamvis verò circumſtantia non variet ſpeciem, tamen auget delictum, ſi illud multiplicat, ut ſi prodigus det quando non debet, & cui non debet, multiplicius peccat in eodem genere peccati, quàm ſi ſolum det, cui non debet. Item auget peccatum, ſi auget deformitatem peccati provenientem ex alia circumſtantia, & hoc modo gravius peccat, qui multum furatur de alieno, quàm qui parvula furatur. D. Tho. *p. 2. quæſt. 73. artic. 7.*

12. Simulatio propterea, fictio & fraus augent delicta, quia addunt ſpeciale peccatum. Aſtutia enim, ad cujus executionem ſpectant dolus & fraus, eſt ſpeciale peccatũ contrarium virtuti prudentiæ. D. Thom. *2. 2. q. 55. a. 3.*

13. Simulatio verò ſeu fictio eſt peccatum, cùm ſit mendacium veritati oppoſitum. D Th. *2. 2. qu. 111. a. 1.* Et ſic delictum hipocriſis, & omne ſimile, quod ſub fictione boni committi-

 tur,

tur, eſt gravius. Valdè enim pernitioſum eſt ſub ſpecie pietatis impietatem operari, *cap. noſſe 30. q. 1. cap. Non putanda 1. q. 1. cap. Neque enim 1. q. 11. cap. excommunicamus*, §. *quia vero de hær.* Eadem ratione offendere proximum proditoriè ſub ſpecie amicitiæ eſt majus peccatum, *l. propter inſidias, C. qui recuſare non poteſt, l 4. ad l. Iuliam Majeſt. cap. ſi cupis 16. q. 1. cap. ſi Clericus 16. q. 1.* Sic homicidium proditorium gravius peccatum eſt, & ratione iſtius qualitatis gravius punitur arbitrio Judicis, quàm ſimplex homicidium. Et eo magis ſi ex circumſtantia perſonæ offendentis, juxta textum *in cap. Sacerdos, & cap. Clericus 46. diſtinct.* vel perſonæ offenſæ, ut in eo, qui prodit ſuum dominum, *Cap. de forma 22. q. 5.* vel ex modo proditionis delictum augeatur. Proditorius autem homicida eſt, qui hominem veneno occidit. Farin. *qu. 18. nu. 74.* Item qui occidit eum, qui non eſt inimicus, nihil tale præcaventem, quia nulla cauſa præcavendi præceſſit, puta fingens ſe illi amicum vel ſocium itineris, ut per *text. in l. finali. C. de dilat. l. 10.* Similiter proditor eſt, qui aliquem occidit per induſtriam inſidioſam, *cap. 1. de homicid.* & ſic conſequenter proditor dicitur, qui occidit aliquem retro & incautum, & non de bono ad bonum. Quod tamen limitatur, ut non procedat niſi in occidente eum, qui non erat inimicus, vel cui occidens ſe amicum fingebat; ſecus verò in occidente inimicum ſuum, qui non propterea dicitur proditor quia occidens per inſidias vel retro; quia debebat præcavere ab inimico ſuo. Bart. *in l. reſpiciendum, §. delinquunt, ff. de pæn.* Bald. *cap. 1. de homic.* Gerard, Aretin. Gomez & Emanuel, Suarez & Cephal. quos refert Farinac. *q. 18. num. 75.* Qui tamen hoc non admittit eum Covarruv. Gig. & Afflict. ſed vult, quod abſolutè proditor ſit, qui occidit per inſidias, ſicut & proditor dicatur qui alium ſine diffidatione occidit; *& num. 78.* triplicem proditoris ſpeciem diſtinguit, primam ejus, qui prodit Principem, vel Rempublicam, ſecundam ejus, qui prodit amicum, vel ſocium, tertiam ejus, qui prodit illum, quem in fide ſuſcepit, *& num. 79.* plures caſus, in quibus quis dicitur proditor, recenſet, inter quos numerantur, qui ob timorem veritatem tacet, & non defendit qui crimen alterius ſibi ſolum notum revelat, qui ſecretum ſibi commiſſum publicat, *cap. Sacerdos de præben d. 5 cap. Clericus 46. d. cap. ſi peccaveris*, & Judex, qui ob pecuniam juſtitiam barratavit.

14. Ex conſuetudine etiam delinquendi delictum augetur, & ita quod propter iterationem delictorum pœna pecuniaria poſſit mutari in corporalem, Farinac. *dicta q. 18. nu. 80.* Pariter ex conditione perſonæ delinquentis augetur delictum. D. Thom. *2. 2. q 79. ar. 10.* nam cæteris paribus gravius delinquit Clericus vel Religioſus, quàm Laicus. Item ex conditione perſonæ offenſæ. D. Thom. *2. 2. q. 73. ar. 4.* Sic enim gravius delinquit, qui offendit perſonam in dignitate conſtitutam, quàm privatam.

15. Dicitur verò quod delicta commiſſa ſine dolo, ſed ex temeritate, vel culpa levia ſunt *l. ſi ſororem, C. de his, qui accuſ. non poſſ.* Quod intelligi debet nedum comparativè, quia gravius ſit cæteris paribus doloſè delinquere, nam alias v. g. homicidium ſi ſit voluntarium licet non omnino plenè deliberatum, & non doloſum ſemper eſt delictum grave, licet ſit minus grave quam doloſum. Sed quia in jure ubi ceſſat dolus, delicta minus & levius puniuntur, ut infra ſuo loco probatur.

16. Tandem concluditur, quod cum apud DD. dantes exempla de gravibus vel graviſſimis delictis ſit magna diverſitas, & multi confundant gravia cum graviſſimis, & graviſſima judicando, quæ ab aliis gravia dicuntur; ideo concludendum eſt, quod arbitrarium eſt Judici decernere de qualitate delictorum.

17. In hoc verò Regulares attendere debent leges ſui Ordinis, quia & in una Religione delicta gravia cenſenda erunt, quæ in alia levia judicantur. Ubi tamen delicta culpam mortalem ſaltem evidentem annexam non habent, levia cenſentur, ſed quæ culpam mortalem involvunt, gravia ſunt. Multa autem horum exempla refert Didac. Scroi *in luce Prælat. p. 2. c. 1. n. 11. & ſeqq.* quæ in ſua Religione Cappuccinorum verificari poſſunt, non in aliis. In Ordine Prædicatorum Cõſtitutio ipſa diſtinguit culpas leves, graves, graviores & graviſſimas, & earum caſus exprimit. In hoc Ordine igitur Judex Conſtitutiones ſuas conſiderabit, ut decernat culparum lenitatem aut gravitatem.

SVMMARIVM.

18. *Iudicium circa duplicem perſonam ſit, ſcilicet Actorem & Reum.*
19. *Quid ſit actio judicialis, & nu. 20.*
21. *Quæ pertineant ad actionem judicialem.*
22. *Triplex diviſio actionis judicialis explicatur, num. 23. & ſeqq.*

ARTICULUS. II.

Quid & quotuplex ſit actio iudicialis.

18. PRoximior materia Judicii eſt perſona, circa quam judicium exercetur. Sed quia judicium eſt, per quod decernitur, ut detur cuique, quod juſtum eſt, ideo duplex perſona eſt, circa quam judicium fit, ſcilicet Reus, qui debet aliquid alteri, & actor, cui id debetur, & cujus eſt agere in judicio, & inſtare apud Judicem, ut ſibi ſatisfiat. De hoc ergo actore & actione modo quæritur, quid & quotuplex ſit.

19. Eſt verò conſiderandum, quod hoc nomen actio eſt æquivocum, nam aliquando ſumitur pro operatione, & hoc modo actio eſt nomen commune ad omnes contractus & delicta & eſt materia remota judicii. Alio modo ſumitur pro accuſatione, aut inſtantia facta Judici pro obtinenda juſtitia. Et hoc modo actio

eſt

eſt actus agentis apud Judicem, ut ſibi jus reddat. Et hoc modo actio reſpicit Judicem, & Reum. Eſt enim inſtantia immediatè facta Judici, ad hoc ut faciat, quod Reus ipſi actori ſatisfaciat. Sed aliquando actio importat Jus proſequendi in judicio, quod ſibi jure debetur, & hoc modo actio bene definitur à Syll *v. actio*, & aliis, quod ſit Jus Civile, aut Prætorium, quo quis debitum ab alio exigere poteſt, & dicitur Jus Civile, aut Prætorium, ut complectatur omnem actionem tam realem, quàm perſonalem: ſed actio Forenſis magis proprie dicta eſt illa, quæ ſecundo loco definita eſt, ut ſit actus agentis actu, & exercitè apud Judicem, ut ſibi Jus dicat. Et ſic duo ſunt de ratione actionis, primo ſcilicet eſt deducere ad notitiam Judicis jus ſuum, & cauſam, ſeu Juris ſui fundamentum, ſecundo petere, & inſtare apud Judicem, ut ſibi Jus dicat.

20. Et ita Actor eſt, qui pulſando Judicem agit, ſibique jus dici petit, *l. in tribus ff. de jud.* Et ſic actor eſt cauſa moralis impulſiva, qui actione ſua movet Judicem ad judicandum, non ut privata perſona, ſed ut Judex eſt.

21. Ad horum verò majorem notitiam conſideranda ſunt plura, quæ ad actionem judicialem pertinent & ſunt iſta, nimirum, agere, experiri, obligatio, cauſa, lis, jus, quæſtio, juſtitia, judicium, & negotium, & videndum qualiter iſta differunt; Inter iſta verò obligatio eſt prior, & fundamentum, obligatio enim importat debitum quod quis debet alteri; & ideo obligatio parit Jus, & Jus parit actionem obligatio autem duplex eſt, ſcilicet legalis, & neceſſitatis, & honeſtatis, ſeu convenientiæ; legalis verò dividitur in Civilem & Criminalem, illa importat debitum alicui, ut privatæ perſonæ, ſed iſta continet debitum publicum, & bonum commune, ſeu damnum reſpicit. Suppoſita igitur obligatione ſtatim oritur jus agendi in judicio, ut obligationi ſatisfiat, & hoc jus fundat actionem. Agere verò eſt ipſum adire Judicem, ſed experiri eſt jus ſuum intentare, & proſequi, quod non fit, niſi ab Actore, *l. ſi pupilli § fin. ff. de negot. geſt.* Cauſa autem eſt materia actionis & judicii. Eſt enim caſus ille, de quo oritur lis & controverſia; hic verò caſus dum proponitur, habet nomen cauſæ, dum diſcutitur, vocatur judicium, dum finitur, dicitur juſtitia, ut habetur ex *cap. forus de verb. ſignif.* Negotium verò comprehendit omnes actus judiciales. At lis ferè non differt ab actione, & in Civilibus eſt veluti duplicata actio, quia litigantes agunt & reagunt. Quæſtio quoque aliquando ſumitur pro actione & inquiſitione, aliquando pro experientia, & aliquando pro tortura, *d. cap. forus, de verb. ſignificat.*

22. Dividitur verò actio in Civilem & Criminalem quamvis verò in explicanda hac diſtinctione diſſentiant DD. tamen, ut dixi *cap. mediatores num. 11. de text. in 6.* tunc criminaliter agitur, quando agitur ad infligendam pœnam intuitu boni communis, ſed civiliter agitur, quando agitur ad privatam utilitatem. *cap. per tuas de ſimon.* Et inde eſt, quod ſi aliquis Prælatus amoveatur ab officio, quia vel eſt intruſus, vel immeritus, vel malus adminiſtrator intuitu boni particularis illius Eccleſiæ, actio eſt Civilis, ut habetur ex *d. cap. per tuas.* Et tunc ſocius criminis non muneris poteſt eſſe teſtis, ut in *d. cap mediatores.* Et licet tunc agatur de crimine, nihilominus actio eſt Civilis, quia agitur de crimine civiliter. Et ſic ſi agitur contra furem non ut puniatur, ſed ut reddat, quod abſtulit, actio eſt Civilis. Tunc ergo actio eſt Criminalis, cum ordinatur ad hoc bonum commune quod eſt publica vindicta. Nam licet actio aliqua ordinetur ad bonum communitatis, ſi communitas illa accipitur, ut privata perſona, ſicuti fit in juſtitia commutativa, actio eſt Civilis, & univerſaliter dici poteſt, quod actio ſit Civilis, quando non habet pro fine niſi juſtum commutativum, quod eſt ſemper inter privatas perſonas, & quod non eſt inter Univerſitates, niſi ut illæ habentur tamquam privatæ perſonæ; ſed actio Criminalis habet pro fine hoc bonum quod eſt publica delictorum vindicta. & cum omnis judicialis actio ortum habeat à contractu, vel quaſi, vel à delicto, aut quaſi delicto, prima eſt Civilis, quæ ordinatur ad ſervandam juſtitiam privatam, & commutativam in contractu, vel quaſi contractu fundatam, ſed ſecunda eſt Criminalis, ſi ordinatur ad publicam delictorum vindictam.

23. Diſtinguitur ſecundò actio in realem & perſonalem: realis eſt, quando res ipſa eſt obligata, & ſic maritus habet actionem realem ſuper dotem uxoris, & filius habet realem actionem alimentorum, ſed perſonalis eſt, quando eſt obligata perſona, quando ſcilicet res obligata eſt aliqua actio perſonalis. Et ſic maritus habet actionem perſonalem in uxorem, & Dominus in ſervum. Utraque verò obligatio ratione rei obligatæ diſtinguitur, ſic enim obligatio perſonalis alia eſt v. gr. Reſidentiæ, alia famæ, alia injuriarum & obligatio realis, alia eſt vindicationis, alia alimentorum &c. & iterum utraque vel eſt legalis ex obligatione legis alicujus, alia conventionalis ex voto vel contractu aut pacto; & rurſus alia eſt ſtricti Juris, quando ſtatur in rigore verborum, alia bonæ fidei & æquitatis, ut dicitur *cap. per tuas de Simon.*

24. Diſtinguitur tertiò actio in actionem veram & fictam, & ſic actor in verum & fictum. Hanc diſtinctionem dat Eliſeus de Bellegrandis ab Oriano in Method. *p. 1. q. 1. nu. 6.* Sed circa illam conſiderandum eſt, duo eſſe accuſatoris ſeu actoris munera. Primum eſt, deducere ad notitiam Judicis jus ſuum contra Reum ſeu delictum pœna dignum. Secundum eſt, inſtare apud Judicem, ut dicat Jus, ſeu ut puniat delinquentem. Quantum ad primum nullus datur actor fictus, quia ſi hoc non facit ille, qui dicitur magis propriè Accuſator, id facit denunciator, vel qui infamiam delinquentis

tis deducit ad notitiam Judicis, vel delinquens ipſe, ſi in præſentia Judicis audet delinquere. Vel ergo Judex non habet notitiam delicti, vel illam habet ab aliquo, qui quantum ſit ad hoc eſt verus Accuſator, ſed id quod eſt principale in accuſatore eſt inſtantia apud Judicem, ut dicat Jus. At quantum ad hoc in Judicio Civili, non habet locum judicium, niſi actor cujus intereſt, inſtet coram Judice, quia cum ipſe poſſit cedere juri ſuo, & donare alteri parti, id ad quod pars eſt obligata, non poteſt judex cognoſcere de cauſa, niſi actor, qui habet Jus contra Reum, inſtet, ut ſibi dicatur jus. Et tanto magis, quod nullus poteſt, à quo in Judicio de Jure tertii.

25. At verò in Criminalibus, quia principaliter per delictum offenditur Superior & Univerſitas, ejus etiam eſt inſtare apud Judicem, ut publicam vindictam ſumat de delinquente, ſed non eſt neceſſe, quod hæc Inſtantia fiat ab aliquo particulariter; ſed ſufficit, quod fiat per Scripturam, & leges à Principe pro bono communi datas. Et ideo in Criminalibus Princeps, & Univerſitas eſt verus Actor, qui inſtat apud Judicem pro publica vindicta ſumenda de delicto, cujus notitia ad Judicem ut Judicem pervenit, & ſic neque in criminalibus datur Judicium, ſine vero Actore. Et ideo D. Thom. *2. 2. q. 67. a. 3. ad 2.* nullam mentionem facit ficti Accuſatoris, aut Actoris; ſed benè docuit, quod infamia habeat locum Accuſatoris, quia per illam delictum innoteſcit Judici & ubi delictum innoteſcit Judici, non eſt opus alio accuſatore, quia ſatis eſt, quod lex præcipiat delinquentem puniri, & bene D. Thom. ibidem docet, quod publicum Judicium tenet locum accuſatoris, quia ſuppoſita notitia delicti, quam habet Judex ex infamia delinquentis, vel ex denunciatore non eſt neceſſarius alius Accuſator, legibus publici Judicii inſtantibus, & obligantibus judicem ad ſumendam de delinquente vindictam. Quamobrem melius erit in hac parte diſtinguere Accuſatorem, aut Actorem verum in magis proprium aut communiter dictum, ſeu melius in Accuſatorem, aut Actorem habentem qualitates ſubſtantiales ſibi debitas de Jure naturali & Divino, aut habentem inſuper qualitates de Jure poſitivo ſtatutas; ſine primo non datur judicium, & in criminalibus ſuppoſita infamia vel denunciatione, Univerſitas exigens pro ſuo intereſſe publicam vindictam ſumi de delictis eſt verè & propriè actor, quantum ſufficit de Jure naturæ & Divino, imo & humano ad ſumendum iudicium de delictis, quamvis non habeat omnes illas qualitates, quæ de Jure humano ſunt neceſſariæ ad Accuſatorem.

SUMMARIUM.

25. *Iudicium non poteſt eſſe ſine accuſatore.*
27. *Quomodo ſecundum aliquos in modo procedendi per inquiſitionem concurrat Actor, & num. 28.*
29. *Quid ſit Iuſtitia & quid Iudicium.*
Actoris munera ſunt deducere in notitiam Iudicis jus ſuum, & inſtare, ut ſibi dicatur Ius. ibidem.
30. *De Iure natura & divino debet dari aliquis, qui deducat in notitiam Iudicis delictum & delinquentem.*
Et quomodo poſſit fieri talis notitia. ibid.
31. *Qui præciſè deducit delictum ad notitiam Iudicis non eſt verus & propriè fictus Actor, ſeu Accuſator, niſi inſtet pro punitione & querelat.*
32. *De ratione Iudicii eſt quod una pars Iudicem pulſet, & petat ſibi dici Ius.*
33. *Ex lege naturali & divina non eſt neceſſarium ad Iudicium, quod pars compareat perſonaliter coram Iudice, ſed ſufficit, quod pulſet Iudicem, ut ſibi dicat jus per Procuratorem, Nuncium, vel ſcripturam.*
34. *Accuſator ſolemnis, & qui habet ſolemnitates & conditiones juris poſitivi, non eſt de ratione eſſentiali judicii.*
35. *Explicantur diverſa loca ſacræ Scripturæ.*

ARTICULUS III.

An Actor ſit de eſſentia Iudicii maximè in Criminalibus.

26. Spectato Jure Civili antiquo neminem poſſe damnari ſine Accuſatore, quia modus procedendi per Inquiſitionem erat extraordinarius collegerunt DD. ex *l. Reſcripto, §. ſi quis Accuſatorem, ff. de muner. & honor. l. fin ff. de in jus voc. & cap. 1. de Accuſ.* Verum quod de Jure Canonico in omnibus delictis poſſit procedi per Inquiſitionem, & ex officio tanquam ex remedio ordinario, docuerunt Bald *in cap. r. de off. ord.* & alii, quos refert Farin. *q. 1. nu. 8.* qui licèt *n. 9.* hoc non admittat, tamen *n. 10. limit. 3.* docet, quod quidquid ſit hodie de jure ex generali praxi, & conſuetudine contra omnia delicta poteſt procedi per viam inquiſitionis ſine Accuſatore, ut per DD. quos ibi cumulat. Et nihilominus verum eſſe, quod non poteſt eſſe judicium ſine accuſatore dicitur, quia ubi Judex procedit ex officio, Procurator fiſcalis ſeu fiſcus ſuccedit loco Accuſatoris.

27. Hanc igitur aſſertionem quidam explicant de diſtinctione Accuſatoris ſeu Actoris veri, & ficti fictione Juris, & dicunt neminem ſine actore vero vel ficto eſſe damnandum, & quando Judex procedit per inquiſitionem, tunc adeſſe Actorem fictum. Sic enim infamia probata dicitur Actor fictus. Sic etiam licèt aliqui voluerint denunciatorem eſſe actorem verum, tamen & ipſe actor fictus eſt, quia denunciator non movet efficaciter Judicem, qui illum ad ſui arbitrium repellere poteſt. Ita ex modernioribus quæſtionem reſolvit in Methodo compendioſa rerum Criminalium *tract. 1. q. 1.* Eliſeus de Bellegrandis, qui eadem quæſtione *nu. 7. & 11.*

exiſtimat, quod denunciator voluntarius ſit verus accuſator, ſed denunciator neceſſarius ſit Accuſator fictus.

28. Et hac opinione ſtante, alia quæſtio inſurgit, an neceſſitas Accuſatoris ſeu Actoris ſit ex natura Judicii, ſeu ex lege naturali & Divina, an verò ſolùm ex lege poſitiva. Non eſſe enim de lege naturali & Divina, ſed tantùm de lege poſitiva, tenuerunt aliqui DD. quos refert. & non nominat d. Eliſeus de Bellegrandis *qu. 2. numer. 4.* Sed oppoſitum ſenſerunt Navarrus *de Iud. à nu. 79. & cap. inter Verba q. 3. num. 252.* Mirand. *de Ord. Iudic. q. 7. a. 1. & q. 14. concl. 1.* quam ſententiam ſuſtinet idem Eliſeus *d. q. 2.* aſſerens neminem ſine Actore vero vel ficto poſſe damnari ex natura ipſa Judicii & de lege naturæ & Divina.

29. Supponendum eſt ex D. Thoma 2. 2. *q. 67. a. 1. Quod Iudex eſt interpres Iuſtitiæ.* Unde *ſicut Philoſophus dicit in 4.* Ethic. *Homines ad Iudicem conveniunt, ſicut ad quandam Iuſtitiam animatam. Iuſtitia autem non eſt ad ſeipſum, ſed ad alterum.* Unde Judicii objectum eſt juſtitia, non quæ ſit inter Judicem & alterum, ſed quæ ſit inter alios, quorum unus dicitur Actor, & alius Reus. Unde diffinitur Judicium, quod ſit actus trium perſonarum, Judicis ſcilicet, Actoris & Rei, *cap. forum de verb. ſignificat.* Clar. *quæſt. 5. verſ. quæro*, & alii DD. communiter, ſic ergo materia Judicii Criminalis eſt juſtitia, non quæ ſit inter delinquentem & Judicem, ſed inter delinquentem & illum, cui per delictum fit injuria. Unde procul dubio ex lege naturalis aut ſupernaturalis juſtitiæ de ratione judicii ſunt tres illæ perſonæ, ſcilicet Judex, qui eſt Interpres Juſtitiæ, & Actor, qui per delictum offenditur, & cui ex Juſtitia debet ſatisfieri, & Reus, qui delinquit & alium offendit. Sed ad quæſtionis reſolutionem iterum conſiderari debet, duo eſſe munera Actoris, ſcilicet, deducere jus ſuum in notitiam Judicis, & inſtare, ut ſibi dicatur Jus, qua ſtante diſtinctione

30. Dicitur primò, omnino de Jure naturæ, & in ſupernaturalibus de Jure Divino eſſe, ut detur aliquis, qui delictum, & delinquentem deducat in notitiam Judicis. Cum enim judicium ſit actus rationalis, quem impoſſibile eſt haberi ſine cognitione, imo cum Judicium ſit actus intellectus, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 60. a. 1. ad ſecundum*; implicat omnino, quod Judex interpretetur Juſtitiam, quæ eſt inter delinquentem, & eum, qui per delictum offenditur, niſi delinquentem, & delictum cognoſcat. Hoc verò fieri non poteſt, niſi delinquente ipſo ſeipſum manifeſtante, vel per evidentiam facti delinquendo coram Judice, aut per propriam confeſſionem delicti, vel quia, aut deferente fama, aut manifeſtante denunciatore, aut Accuſatore proponente delinquens, & delictum Judici innoteſcat. Et ſic ſemper eſt neceſſaria perſona aliqua, per quam Judici innoteſcat delictum. Hinc ex Claro advertit Farinac. *qu. 1. num. 9.* Judicem non poſſe contra aliquem ad inquiſitionem devenire ex ſe ipſo, niſi aliquid detur, quod paret viam inquiſitioni ſpeciali, ſive hoc ſit infamia, ſive denunciatio, ſive quærela, vel aliquid hujuſmodi, aliàs proceſſus eſſet ipſo jure nullus. Neceſſe eſt enim, quod Judex habeat notitiam delinquentis.

31. Dicitur ſecundò, quod deducens delictum ad notitiam judicialem Judicis ex hoc non eſt verus & propriè fictus Accuſator aut Actor, quamvis in hoc habeat & ſuppleat vicem Actoris. Ratio eſt, quia eſſentialis proprietas actoris eſt petere & inſtare apud Judicem, ut delinquentem puniat. Diffinitur enim judicialis actio, quod ſit jus petendi, ut Judex dicat jus, & Actor eſt, qui pulſando Judicem petit ſibi dici jus, ut ſupra dictum eſt, at verò ex hoc, quod aliquis manifeſtat Judici delictum, non inſtat, ut Judex delinquentem puniat, imo poteſt eſſe, quod ipſe ex ſe nolit delinquentem puniri. Ideo denunciator etiam voluntarius non poteſt dici Actor verus; ſed hic diſtingui debet, quia denunciator vel inſtat pro punitione & quærelat, & hic eſt Accuſator & Actor verus; ſed ſi denunciator non quærelat & pulſat Judicem, ut dicat jus, hic eſt ſimplex denunciator, nec eſt verus Actor, & propriè dictus, etiam quod voluntariè denunciet. An verò denunciator poſſit dici Actor fictus fictione juris, quæſtio eſt de nomine. Hoc eſt certum, quod gerit vicem Actoris & Accuſatoris, ut infra magis explicatur.

32. Dicitur tertiò, quod omnino de natura judicii eſt, quod detur aliquis, qui pulſet Judicem petendo ſibi dici Jus; Nam ceſſante hac petitione non eſt opus Judice. Nam ubi jus partis eſt prorſus manifeſtum, non eſt opus Judicis interpretatione. Unde Eliſeus prætatus *q. 1. nu. 4. & 12.*, arbitratur, quod materia judicii ſit partis jus dubium. Et quamvis hoc non ſit verum, quia adhuc jure partis exiſtente notorio, ſi altera pars nolit ſatisfacere, pulſatur Judex, ut compellat partem ad ſatisfaciendum. Nihilominus ſive jus partis unius ſit certum, ſive dubium, ſi vel pars cedere velit juri ſuo, & alteri parti remittere, & condonare, quod illa debet, vel altera pars, quæ debet, parata ſit ſatisfacere, & ſatisfaciat parti habenti jus, nullum eſt opus Judice. Igitur ad hoc, ut intret neceſſitas Judicis, non ſufficit, quod una pars contra aliam habeat jus certum vel dubium, ſed ulterius requiritur, quod pars, quæ habet jus contra aliam, interpellet Judicem, vel ut interpretetur jus dubium, vel ut compellat partem ad ſatisfaciendum; ſi enim pars, quæ habet jus, vel non vult ſibi ſatisfieri, ſed condonat debitum, vel non vult ſibi ſatisfieri media via Judicii, non habet locum judicium Judicis. Et ſic etiam in Criminalibus, ſi Reſpublica vel Princeps contentus humiliatione delinquentis illi condonet delicti pœnam, vel ob bonum commune judicet expedire, quod delictum alicujus non examinetur in judicio, Judex non poteſt in dicta cauſa ſe intromittere. Omnino ergo de eſ-

ſentia Judicii eſt,quod pars,quæ habet jus contra alium,inſtet coram Judice, ut ſibi dicat jus.

33. Et nihilominus dicitur quartò, quod ex lege naturali aut Divina non eſt neceſſarium ad judicium,quod pars,quæ habet jus contra aliam, compareat perſonaliter coram Judice, & perſonaliter illum pulſet, ut ſibi dicat jus, ſed ſufficit, quod hoc vel faciat per Procuratorem, vel per Nuncium & ſcripturas, vel quocumque modo & via innoteſcere faciat judici, voluntatem ſuam eſſe, ut ipſe ſibi jus dicat, & per ſe vel per alium in judicio jus ſuum experiatur. Judex enim petenti tenetur dicere jus,inter modos autem interpellandi judicem non poteſt negari, quod efficaciſſimus non ſit interpellatio,quæ fit per legem obligantem ad punienda delicta. Cum enim per delicta ſemper offendatur Deus, Princeps,& Reſpublica, ex quo Deus, Princeps & Reſpublica conſtituunt judices ad ſumendam vindictam malefactorum, & per leges ſuas obligant ad hoc judicem, ex hoc efficaciſſimè pulſant judicem, ut contra delinquentes inquirat.

34. Dicitur ergo quintò, quod ſi loquamur de Accuſatore ſolemni habente, ſcilicet, ſolemnitates & conditiones juris poſitivi, (de quibus ſermo eſt infra) non eſt de eſſentiali ratione judicii, quod detur hic Accuſator, ſeu Actor, imo nunc etiam de jure poſitivo diſtinguitur modus, & ſpecies judicii per accuſationem à modo, & ſpecie judicii per Inquiſitionem ortum habentem, vel ab infamia, vel à ſimplici denunciatione. Sed ſi loquamur de accuſatore ſubſtantialiter ſumpto, pro ut Accuſator vel Actor non importat, niſi habens jus contra alium, & pulſans judicem, ut ſibi dicat jus, de eſſentiali ratione judicii eſt accuſator ſeu actor, qui pro ſuo jure habendo judicem pulſet. Hunc verò Accuſatorem, ſeu Actorem ſupplet infamia, vel denunciator, ſeu quicumque ad notitiam judicis defert delictum, quod vindictam demeritoriè poſtulat, juxta illud Geneſ. 3. *Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de Terra.* Et Gen 18. *Clamor ſodomorum venit ad me.* Sic enim poteſt dici, quod quicumque judici manifeſtat delictum moraliter quodammodo inſtet apud illum, quia clamorem delicti defert, & quantum ſit ex ſe reducit ad memoriam judicis inſtantiam Univerſitatis publicam vindictam requirentis. Unde quidquid ſit an poſſit dici Actor ſaltem fictus. Hoc eſt certum, quod ſupplet vices accuſatoris, ſeu actoris quantum ſufficit ad hoc, ut judex procedere poſſit, aut teneatur, ut vindictam publicam ſumat de delinquente. Ubi verò inſtitutus eſt procurator fiſcalis, hic eſt verus & propriè dictus Actor, ſeu Univerſitatis procurator, & Viceſgerens Accuſatoris.

35. Hinc modo explicantur loca Scripturæ, quæ in hac materia adducuntur. Judicium enim Dei contra Caim Gen. 3. non fuit ſine accuſatore, quia ſi loquamur de actore ut deferente crimen Caim ad Judicem,per evidentiam facti hoc fuit Deo manifeſtum clamante Abel ſanguine. Et hoc modo etiam Sodomorum delictum eodem delicto clamante fuit Deo manifeſtum. Et cum clamore delicti ſimul fuit clamor Univerſitatis à Deo vindictam poſtulantis. In Judicio autem Suſannæ Danielis 13.quantum ad officium denunciandi crimen idem Daniel fuit denunciator, qui denunciavit populo tanquam Judici, ſed poſtea ſimul fuit Judex à populo conſtitutus. D. Thom. 2.2. q. 67. a 3. ad ſecundum. Non enim eſt contra Jus divinum vel naturale,quod denunciator delicti eligatur in judicem. Judicium verò Adulteræ Io. 8. non fuit ſine accuſatore, imo Iudæis inſtantibus Dominus Ieſus ſententiam tulit, ut qui inter recuſantes eſſet ſine peccato primus in illam lapidem mitteret, ſed recedentibus Accuſatoribus Dominus illam non damnavit, quia jus novum condere voluit, nec ſibi placuit,quod in Eccleſia ſua adulteræ damnarentur ad mortem. In judicio quoque Adam non defuit Accuſator ſecundum ſubſtantiam, quia Deo per evidentiam facti innotuit Adæ peccatum,nec defuit inſtantia juſtitiæ exigentis eum puniri, nam peccatum denuncians, ſimul denunciare cenſetur exigentiam juſtitiæ & boni communis, ut delicta puniantur. Sic igitur non deficiente illo, qui deducat delictum in notitiam Iudicis, non deficit Actor, ipſo delicto demeritoriè clamante apud Iudicem, & Univerſitate ex communi bono eundem Iudicem pulſante, ut delictum puniat.

SUMMARIUM.

36. *Quilibet poteſt alium accuſare ad repellendam ſuam, & ſuorum injuriam*
Quid veniat nomine ſuorum, & quid nomine injuria. ibid.
37. *Etiam ad publicam delictorum vindictam poteſt quilibet alium accuſare,ſi non ſit prohibitus.*
38. *Quinam prohibentur accuſare.*
39. *Hodie Iudices nemine accuſante poſſunt procedere in quocunque delicto.*
40. *Inhabiles ex jure humano admittuntur ad accuſandum in criminibus exceptis; ſecus verò inhabiles ex jura natura.*
41. *Quomodo Clerici & Regulares prohibiti ſint accuſare, & num. 42.*
43. *De quibus criminibus poſſint Laici Clericos & Regulares accuſare.*
44. *In quibus caſibus aliquis nedum poſſit,ſed etiam teneatur accuſare.*

ARTICULUS IV.

Vtrum quilibet poſſit quemcumque judicialiter accuſare.

36. Generalis regula eſt, quod ad ſuam & ſuorum injuriam repellendam quilibet poteſt alium accuſare, *l. hi tamen omnes ff de accuſ. l non prohibentur. l. non ignorat, l. ſi crimen l. de crimine, l. qui accuſ. non poſſ. cap. prohibens 2. q. 1.*

q. 1. cap. omnibus 4. q. 6. Et nomine ſuorum veniunt Parentes, & deſcendentes omnes conſanguinei ſaltem uſque ad ſextum gradum; ut fert communior ſententia. Item Patroni, Patronæ, & eorum liberi, uxor, ſocer, ſocerus, gener, nurus, vitricus, noverea, privignus, ut per DD. quos ſequitur Farin. *q. 2. n* 5. & inſuper omnes, contra quos quis non cogitur dicere teſtimonium, vel quos honorare tenetur ex vi quarti præcepti Decalogi. Et ſic comprehenduntur etiam Patres Spirituales & Principes. Nomine verò injuriæ venit quæcumque offenſa facto vel verbo illata contra perſonam vel contra res illius.

37. Ad publicam etiam delictorum vindictam (hoc eſt idem, ac dicere in cauſa criminali, quia licèt agatur de crimine, ſi non agitur de illo, niſi ut eſt privata offenſa, & ut privatæ perſonæ ſatisfiat, cauſa civilis eſt, ut ſupra eſt probatum; agitur verò de crimine criminaliter, quando agitur ad ſumendum de illo publicam vindictam) quilibet poteſt accuſare, ſi non ſit prohibitus. Et ita dicitur, quod in publicis delictis cuilibet licet accuſare, niſi id ſit ei prohibitum, *l. qui accuſare. ff. de accuſat. l. qui cert. §. fin. ad l. Iul. de vi pub.* In privatis etiam delictis, ubi pœna applicatur Fiſco, cuilibet licet accuſare ſecundum Bartol. quem ſequuntur Clar. *quæſt.* 17. & Farinac. *q.* 12. *num.* 9. Quamvis oppoſitum ſentiat Bald. Filius etiam familias in Criminalibus ſive agendo ſive ſe defendendo ſtare poteſt in judicio ſine Patris conſenſu juxta doctrinam ejuſdem Bartoli & aliorum, quos ſequitur Farinac. *d. quæſt.* 12. *num.* 10. *ubi num.* 11. quod in delictis publicis nedum quilibet de populo, ſed forenſis alterius populi poteſt accuſare. Sed modo quia ut ſupradictum eſt in hac quæſtione, omnia delicta ſunt publica, melius hæc veritas declaratur hac diſtinctione, quod ſcilicet ad propulſandam propriam & ſuorum injuriam quilibet poteſt accuſare, ſed ad publicam vindictam accuſare poſſunt, qui non ſunt prohibiti.

38. Prohibentur verò accuſare contenti in his verſibus:

Fæmina, pupillus, delatus, crimine tentus,
Suſpectus, quæſtu corruptus ſortilegusque,
Infamis, ſervus, pauper cum milite, Princeps,
Libertus, ſocius ſocium, necnon inimici,
Clericus Eccleſiam nullus deferre valebit.

39. Sed quoniam hæc quæſtio non eſt admodum neceſſaria, tum quia hodie judices etiam nemine accuſante (niſi ex lege ſpeciali ſint prohibiti) poſſunt in quocumque delicto procedere, & multo magis id facere poſſunt inſtante accuſatore aliàs inhabili, ut advertunt Clar. *quæſt.* 14. & Farinac. *q.* 12 *num.* 3. Tum quia de his inhabilibus iterum erit ſermo, cum tractabitur de teſtibus inhabilibus, ideo non opus eſt hujuſmodi inhabilitatis ſpecies ſpecialius explicare, & ſufficiat advertere.

40. Primò, quod in criminibus exceptis inhabiles admittuntur ad accuſandum, *cap. per tuas de ſimon.* Hoc tamen intelligitur de inhabilibus ex jure humano, non verò de inhabilibus ex jure naturali. Ideo inimicus rejicitur, ut nec in criminibus læſæ majeſtatis, aut ſimoniæ poſſit accuſare. Ubi etiam inhabilitas ſpecialiter inducta eſt in odium magnum perſonæ, non admittitur inhabilis ad accuſandum etiam in criminibus exceptis. Et ideo excommunicatus non admittitur, quia non poteſt eſſe in judicio, ipſique petenti jus negatur, *cap. intelleximus de iud. & c. 1. de except. in 6.* Ubi latè hoc explicavi.

Secundò conſiderandum eſt, quod Clerici prohibiti ſint accuſare, *cap. Sacerdotem 2. qu. 7.* Quamvis verò Clerici ad ſuam injuriam repellendum accuſare poſſint, ſi tamen ſit cauſa ſanguinis, debent præmittere proteſtationem, quod Judex non procedat ad pœnam ſanguinis, aliter accuſator eſſet irregularis. Videantur de his, quæ latè tradidi *cap. Prælatus de homicid. in 6.*

41. Quæ verò dicuntur de Clerico, eadem ratione dicuntur de Religioſo, nedum quia Religioſi ut plurimum ſunt Clerici, ſed quia omnes ſunt perſonæ Eccleſiaſticæ, contra cujus dignitatem eſt accuſare. Quamvis verò Philippus de Bictis *q.* 21. *nu.* 4. videatur velle, quod prohibitio accuſandi ſit unus de apicibus juris, & quod ex conſequenti Regulares ex Privilegio Bonifacii VIII. poſſint admitti ad accuſandum, cum talis ſit conſuetudo, Eliſeus tamen de Bellegrandis *in Method. q. 12. nu. 5.* obſervat circa hanc doctrinam cautè incedendum. Nam cum hoc privilegium Bonif. VIII. ſit præjudiciale Reo, aliàs vero Reo potius ſit favendum, & multa, quæ in Jure in favorem Rei inducta ſunt, non utique dicendum eſt ſpectare ad apices & ſolemnitates juris, ſed potius ſubſtantialia judicii tangere, maximè reo opponente & excipiente, & ſic in propoſito certum eſt, non poſſe admitti ad accuſandum Regulares excommunicatos & inimicos. Unde ad ſummum ex privilegio Bonifacii VIII. admitti poterunt ad accuſandum, qui admittuntur in teſtes in criminibus exceptis, vel ubi aliter fieri non poſſit. Sed hæc non de facili admitti debent, quia privilegium procedendi ſummariè ſola facti veritate inſpecta de ſe non eſt tam præjudiciale Reo, quam Actori, ſed utrique favet, & de ſe datum eſt Regularibus favore boni communis, & Règularis diſciplinæ, & tranquillitatis & pacis. Et ideo verè dicendum eſt, quod prohibitio accuſandi, quatenus eſt ex jure poſitivo, & non eſt pœna perſonæ vel ex ſpeciali ratione ſtatuto, quod compræhendat etiam Regulares, eſt prohibitum, ſit apex Juris. Verum etiam dato, quod prohibitio accuſandi, quæ eſt de jure poſitivo, ſit apex juris, non poteſt negari, quod accuſatio non dedeceat valde Viros Religioſos. Quia accuſator non ex zelo juſtitiæ, ſed ex livore & odio accuſare præſumitur. Gloſſ. *in cap. Decreto 2. q. 6.* & eſt *text. in cap. ſi omnes 6. q. 1.* Unde accuſatio vocatur illaudabilis intentio, *c. ſi quis Epiſcoporum 2. q. 7.* Et vix ſine culpa exercetur, ut ibi notat *gloſſ.* Et eo magis, quia nullum eſt vitium, cui per viam denunciationis non poſſit re-

ſiſti, & accuſatio valde turbat pacem, & parit inimicitias & auget. Et ita accuſationem non competere Religioſis docent Suarez *tom. 4. de Relig. lib. 10. c. 12. nu. 45.* Peir. *in Iuſarm. lit. B. c. 10. nu. 3.* Thomas à Jeſu *de Regul. Viſit. tit. 1. c. 4. nu. 6.* Franc de Sancto Juliano *in tribun. cap. 2. advert. ult. n. 4* Philippus de Bict. *in epit. q. 23.* Joſeph de Sancta Maria *in trib. tract. 3. c. 16. §. 4. incomp. p. 1. cap. 10. num. 5.*

42. Nihilominus tamen Didacus Scroi *in luce Regul. p. 3. cap. 2. à num. 8.* exiſtimat, quod nedum Regularibus liceat alios Regulares accuſare, ſed quod Religionibus utile ſit dari accuſatores, & denunciatores judiciales, qui publicæ ſalutis cuſtodiam gerunt, & eorum metu improborum audacia continetur, ſed Doctor iſte non ſatis benè ponderat diſtinctionem accuſationis à denunciatione, & accuſationes ad proſequendam propriam injuriam, eamque repellendam, aut impediendam, & recuſationis ad publicam vindictam. Nam verum eſt quod ſimplex denunciatio judicialis, quæ fit non inſtigando Judicem, ſed ei delicta manifeſtando concurrentibus aliis circumſtantiis requiſitis eſt utilis Religioni, & ſæpius neceſſaria ad publicam quietem, & obſervantiam. Accuſatio etiam ad reprimendam propriam injuriam, & proprii juris defenſionem, quæ non continet niſi actionem civilem, non eſt illicita Religioſis quamvis ſæpius majoris longe perfectionis ſit injurias patienter ferre, quam illas vindicare mediante judice. Sed accuſatio criminalis ad publicam vindictam, dato non ſit prohibita, non tamen multum decet Religioſos, & rarius accidit, quod non proveniat ex aliquo odio vel livore, aut primato intereſſe, & alias bono communi, ut plurimum conſuli poteſt per ſimplicem denunciationem: & ideo Bictus & Bellegrand. conſulunt Religioſos, ut loco accuſationis potius utantur denunciatione judiciali.

43. Ab accuſando quoque Clericos & Religioſos rejiciuntur etiam laici, tum ob reverentiam, quam debent illis, tum propter odium, quo præſumuntur Clericos proſequi, *cap. 1. 2. 3. & 4. q. 7. cap. Clericus cujuslibet* 11. *q. 5. cap. cum P. de accuſat.* Nihilominus laicum ſuum Parochum aut Prælatum poſſe accuſare, quia illius intereſt habere bonum Superiorem, docent Clar. *q. 7.* & ex eo Farin. *q. 12. nu. 13.* Et ſimul ſemper laicus Clericum accuſare poteſt, ubi agitur de proſecutione injuriæ ſuæ aut ſuorum, *cap. omnibus 4. q. 6. cap. de cætero de teſtibus, cap. quod vero 2. q. 3.* Item ubi agitur de criminibus exceptis, qualia ſunt crimen læſæ majeſtatis, *d. cap. quod non, & cap. ſanè* 11. *q. 3.* Et crimen hæreſis, *cap. Sacerdotes, cap. avet 2. q. 7* & crimen ſimoniæ, *cap. qui autem 17. q. 41.* Poteſt etiam Clericum dilapidatorem bonorum Eccleſiæ accuſare, *cap. non licet 2. qu. 2.* Tandem advertendum, quod parte non opponente valet proceſſus agitatus ab accuſatore inhabili. Et ſi inhabilitas ſit à lege poſitiva, debet opponi ante litem conteſtatam, ſed ſi eſt à jure naturali aut gentium, poteſt opponi etiam poſt litem conteſtatam. Parte autem non opponente Judex ipſe ex officio poteſt rejicere accuſatorem inhabilem. Si ſit prorſus inhabilis, ut ſi ſit Judæus, hæreticus, infamis, ſecus ſi non ſit prorſus inhabilis, ſed poſſit ex partis conſenſu expreſſo vel tacito admitti & habilitari. Farin. *q. 12. num. 54. 55. & 56.*

44. An verò nedum aliquis poſſit accuſare, ſed id facere teneatur, dicendum eſt aliquando etiam neceſſarium eſſe accuſare, ut docet Div. Thom. *2. 2. q. 68. a. 1. Et ideo*, inquit, *Si crimen fuerit tale, quod vergat in detrimentum Reipublicæ, tenetur homo ad accuſationem, dummodo ſufficienter poſſit probari, quod pertinet ad officium accuſatoris, puta cum peccatum alicujus vergit in multitudinis corruptelam corporalem ſeu ſpiritualem.* Ut plurimum tamen ſatisfiet huic obligationi per ſimplicem annunciationem judicialem abſque eo, quod quis aſſumat officium Actoris in judicio. Nam Judex ipſe ex officio poterit procedere contra delinquentem, & Univerſitatem ab imminenti damno tueri.

S V M M A R I V M.

45. *Quid ſit vindicatio.*
46. *Vindicatio virtus eſt ſpecialis annexa virtuti Iuſtitiæ.*
47. *Dividitur vindicatio in privatam & publicam, prima illicita eſt niſi in caſu neceſſitatis, ſecunda licita eſt.*
48. *Quomodo compleatur vindicatio publica, & ad quam Iuſtitiam pertineat, & num. 49.*
50. *Servato debito ordine licet in judicio agere ex zelo vindictæ.*
51. *Vindicatio non eſt contraria virtuti patientiæ, ſed ei opponuntur duo vitia, ſcilicet crudelitas & remiſſio in punienda, & nu. 52.*

ARTICULUS V.

Vtrum liceat agere in Iudicia zelo, & animo injurias proprias vindicandi.

45. INter alias virtutes una eſt vindicatio, quæ eſt virtus ſpecialis annexa virtuti juſtitiæ, & cujus actus eſt reddere malum pro malo non ex odio, ſed animo ſe defendendi & propulſandi proprium malum, & proſequendi proprium bonum. De hac vindicatione autem ita habet D. Thòm. *2. 2. q. 108. a. 1. Vindicatio fit per aliquod pœnale malum inflictum peccanti; eſt ergo in vindicatione conſiderandus vindicantis animus. Si enim ejus intentio feratur principaliter in malum illius, de quo vindictam ſumit, & ibi quieſcat, eſt omnino illicitum, quia delectari in malo alterius pertinet ad odium, quod charitati repugnat, quia omnes homines debemus diligere, nec aliquis excuſatur, ſi malum intendat illius qui ſibi injuſtè intulit malum, ſicut non excuſatur aliquis per hoc, quod odit ſe odientē, nō enim debet homo in alium*

pec-

peccare propter hoc, quod ille peccavit. hoc enim eſt vinci à malo, quod Apoſt. prohibet ad Rom. 13. dicens: *Noli vinci à malo ſed vince in bono malum. Si verò intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod pervenitur poſt pœnam peccantis, puta ad emendationem peccantis, vel ſaltem ad cohibitionem ejus, & quietem aliorum, & ad juſtitiæ conſervationem & DEI honorem poteſt eſſe vindicatio licita, aliis debitis circumſtantiis ſervatis.*

46 Hanc verò vindicationem eſſe virtutem ſpecialem, docet D. Tho. *ibid. a.* 2. *Sicut*, inquit, *Philoſophus dicit in 2. Ethic. Aptitudo ad virtutem ineſt nobis à natura, licet complementum virtutis ſit per aſſuetudinem vel aliquam aliam cauſam. Unde patet, quod virtutes perficiunt nos ad proſequendū debito modo inclinationes naturales, quæ pertinent ad jus naturale, & ideo ad quamlibet inclinationem naturalem determinatā ordinatur aliqua virtus ſpecialis. Eſt autem quædam ſpecialis inclinatio naturæ ad removendum nocumenta. Unde & animalibus datur vis iraſcibilis ſeparata à vi concupiſcibili. Repellit autem homo nocumenta per hoc, quo ſe defendit contra injurias, ne ei inferantur, vel illatas injurias ulciſcitur non intentione nocendi, ſed intentione removendi nocumenta. Hoc autem pertinet ad vindicationem. Dicit enim Tullius in ſua Rethorica, quod vindicatio eſt, per quam vis aut injuria, & omnino quidquid obſcurū eſt, id eſt ignominioſum defendendo aut ulciſcendo propulſatur. Unde vindicatio eſt ſpecialis virtus.*

47. Hæc igitur vindicatio ſeu vindicta duplex eſt, privata, ſcilicet, quæ fit à privata perſona & publica, quæ fit à perſona publica, ſcilicet, à Judice. Vindicta privata illicita eſt, niſi in caſu neceſſitatis, & in caſu, in quo vim vi licet repellere, ut quando quis vitam propriam non poteſt defendere, niſi inferendo malum aggredienti & perſequenti. in quo caſu licet aggredientem etiam occidere cum moderamine inculpatæ tutelæ, ut docet idem D. Thom. 2. 2. *q.* 64. *a.* 7. Verùm extra hunc caſum neceſſitatis privata vindicta eſt illicita, quia Deus vindictam reſervavit ſibi, juxta illud Deuter. 32. *Mihi vindicta, & ego retribuam*, vel ſecundum vulgatam: *Mea eſt ultio & ego retribuam.* Deus verò cujus eſt vindictam ſumere, ad hoc ſuos miniſtros delegavit Principes & Judices. Sic enim ad Rom. 13. de Judice dicitur: *Dei enim Miniſter eſt, vindex in iram ei, qui malè agit* Et in 1. Petri cap. 2. præcipitur, nos ſubjectos eſſe Ducibus tamquam ab eo, ſcilicet à Deo, *miſſis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum*; Et ideo vindicta publica eſt licita.

48. Hæc igitur vindicatio per duplicem perſonam completur, ut dicit Cajetanus 2. 2. *q.* 108 *a.* 1. nimirum per perſonam offenſi, & inſtantis pro vindicta. & per perſonam Judicis vindictam ſtatuentis & delinquentem punientis; & ideo etiam eſt actus plurium virtutum. In perſona privata eſt actus virtutis vindicationis, ut docet D. Thom. *d. qu.* 108 *a.* 2. *ad primum.* perſona enim privata habet jus inſtandi apud Judicem, ut per punitionem offendentis removeat nocumenta, & hæc inſtantia facta juris ordine ſervato, eſt actus virtutis vindicationis. Judex verò ad inſtantiam Actoris puniens delinquentem, & ſic recōpenſans ejus damnum ex debito officii ſui exercet actum juſtitiæ commutativæ, quod docuit idem D. Thom. 2. 2. *q.* 80. *a.* 1. *ad primum*, ſic dicens: *Vindicta, quæ fit auctoritate publicæ poteſtatis ſecundum ſententiam judicis pertinet ad juſtitiā commutativam, ſed vindicta, quam quis facit proprio motu, non tamen contra legem vel quam quis à Judice requirit, pertinet ad virtutem juſtitiæ adjunctam.*

49. Sed in Judice multiplicis virtutis actus eſt vindicta. Quatenus enim vindicta iſta reſpicit bonum privatum Actoris, & eſt aliqua remotio nocumentorum ejus illius materialiter ſpectat ad vindicationem, ſed formaliter eſt actus juſtitiæ commutativæ, quia redditur Actori, quod illi debetur, ſed quatenus vindicta eſt debita ex bono communi, ad quod ordinatur, eſt actus juſtitiæ legalis. At vero, in quantum Judex puniendo ſervat proportionem demeriti eſt actus juſtitiæ diſtributivæ.

50. Ex his igitur patet, quod agere in judicio ex zelo vindictæ non eſt illicitum, ſi fiat ſervato ordine debito non ex odio, ſed vel ad emendationem delinquentis, vel ſaltem ad cohibitionem illius, & quietem aliorum, & ad juſtitiæ conſervationem, & Dei honorem, ſervatis aliis debitis circumſtantiis; virtutis enim actus non eſt prohibitus, vindicta vero præfata eſt actus virtutis.

51. Imo hæc vindicatio aliquando eſt neceſſaria, nec eſt contraria, virtuti patientiæ; Sic in Evangelio Lucæ 18. non repræhenditur vidua dicens Judici: *vindica me de adverſario meo*, ſed laudatur Judex, qui dixit: *Vindicabo illam, ne in Noviſſima veniens ſuggillet me.* Ad hoc facit, quod habet D. Thom. *d. q.* 108. *a.* 1. *ad quartum* dicens: *quod injuria quæ infertur perſonæ alicui, quandoque redundat in Deum & in Eccleſiam & tunc debet aliquis propriam injuriam ulciſci, ſicut patet de Elia, qui fecit ignem deſcendere ſuper eos, qui venerant ad ipſum capiendū, ut legitur 4 Reg. 1. & ſimiliter Eliſeus maledixit pueris eum irridentibus. ut habetur 4. Reg. 2. Et Sylveſter Papa excommunicavit eos. qui eum in exiliū miſerunt, ut habetur 23. q 4. In quantum verò injuria in aliquem illata ad ejus perſonam pertinet, debet eam tollerare patienter ſi expediat. Hujuſmodi enim præcepta patientiæ intelligenda ſunt ſecundū præparationem animi ut dicit Auguſt. in lib de Serm. Domini in Monte.* Sic ergo tolerare offenſas, ſecundū quod oportet, laudabile eſt. ſed hoc non eſt neceſſarium ſemper, niſi in præparatione animi, quia nec ſemper expedit tolerare

52. Valde etiam notandum, quod habet D. Thom. *d. q.* 108. *a.* 2. *ad tertium Quod vindicationi opponuntur duo vitia. Unum quidem per exceſſum, ſcilicet, peccatum crudelitatis vel ſævitiæ, quæ excedit menſuram in puniendo. Aliud autem eſt vitium quod conſiſtit in defectu: ſicut cum ali-*

quis eſt nimis remiſſus in puniendo, unde dicitur Proverb. 13. Qui parcit virgæ, odit filium ſuum. Virtus autem vindicationis conſiſtit in hoc, ut homo ſecundùm omnes circumſtantias debitam menſuram in vindicando conſervet.

SUMMARIUM.

1. *Iudicium duplex eſt, Ordinarium ſcilicet, & Summarium.*
Quæ ſervanda ſint in Iudicio Ordinario. ibid.
2. *Et quæ in Iudicio Summario & privilegiato. Quando cauſa committitur ſub his verbis:* Summariè, ſimpliciter, de plano, ſine ſtrepitu & figura Judicii, *quæ ſint de ſubſtantia Iudicii Summarii. ibid. & ſequent.*
6. *Apices Iuris, qui ſpectant ad pompam, ornatum & perfectionem Iudicii, non eſt opus ſervare in Iudicio Summario.*
7. *Sed ſervanda eſt* Clement. ſæpè de verb. ſignificat. *& num.* 8.
9. *Quæ ſint apices Iuris, quæ non ſit opus ſervare in Iudicio ſummario.*
10. *Et quæ ſint ſubſtantialia iudicii, & neceſſario ſervanda in iudicio ſummario, & num.* 11.
12. *Iudex privilegiatus, ſi velit, poteſt ſervare ordinem Iuris cũ apicibus & ſolemnitatibus.*
13. *Quid importet clauſula* ſola facti veritate inſpecta.
14. *Clauſula* ſola facti veritate inſpecta *continet amplius privilegium, quam clauſula Summariè, ſimpliciter, de plano, ſine ſtrepitu & figura iudicii, & num.* 15.
16. *Iudex virtute illius clauſulæ* ſola facti &c. *non tenetur ſervare omnia ſtatuta in dicta Clement. ſæpè de verb. ſignif.*
17. *Iudex poteſt procedere* ſola facti veritate inſpecta, *poteſt etiam procedere* manu Regia.

QUÆSTIO V.

De Cauſa formali Iudicii.

ARTICULUS I.

Quæ ſint ſubſtantialia Iudicii ſervanda in ſummario Iudicio.

1. TOtus hic tractatus ordinatur ad explicandam formam judicii à Judice ſervandam, ſed antequam ad ſingulas partes Judicii deſcendamus, hoc in genere quæritur de ſubſtantialibus Judicii Summarii. Eſt enim duplex judicium, ſcilicet, ordinarium, plenum, & non privilegiatum, & ſummarium, & privilegiatum. Panormit. *cap. cum dilecti de Iud.* Sylv. *ver. iudex, q.* 5. Navarr. *conſ. 5. de appellat.* In ordinario judicio ſervanda ſunt omnia, quæ ſervari mandantur in Jure. Et ita quod Eccleſiaſtici ſic judicare debeant, juxta ſancita in Jure Canonico, & quod ubi Jus Canonicum non diſponit, ſaltem quantum ad vim directivam, & in conſcientia ſervandum ſit Jus civile in iis, quæ Juri canonico non adverſantur, & ſi non ſerventur, à Superiore Eccleſiaſtico puniri poſſunt. Leges enim Civiles, quæ Juri Canonico non adverſantur, approbantur per Canones, & quaſi canonizantur. Suar. *lib. 3. de leg. c. 34. num.* 13. ut videre eſt *cap. 1. de nov. op. nunc. cap. innotuit de arbitr.* Clavis Regia *l. 3. c. 4. num.* 16. ubi quamplures alios refert Squill. *in tract. de privil. Cleric. cap. 7. num.* 94. A. S. Fauſto, Belletus, Bona, Diana, Ricc. & Vaſquez, quos refert, & ſequitur Philippus de Bictis *in Epit. q. 9. a.* 6. Eliſeus de Bellegrandis *in Methodo tract.* 43. *q. 4. a.* 7. Ad Jus vero canonicum ſervandum etiam tenentur quantum ad vim coactivam, & directè & in foro fori. Div. Antonin. *p. 3. tit. 9. cap. 15. §. 7.* & alii ſupra citati.

2. Sed in Judicio ſummario & privilegiato non eſt neceſſè ſervare apices iuris. & ſolemnitates, ſed proceditur ſimpliciter, de plano, ſine ſtrepitu, & figura judicii. Sed conſiderandum quod judicium ſummarium multiplex eſt juxta multitudinem clauſularum, cum quibus cauſæ committuntur. Primo igitur videamus, quæ ſint de ſubſtantia judicii ſummarii, quando committitur cauſa ſub his verbis, *ſummariè, ſimpliciter, de plano, ſine ſtrepitu & figura iudicii.*

3. Multi vero hoc ita explicant, ut per verbum *ſimpliciter* excludantur calumniatores, doloſæ dilationes & fruſtratoriæ exceptiones. Et per verbum *de plano*, omittatur ſeſſio pro Tribunali, & ſolemnitas non procedendi in diebus feſtivis, & pernicioſa ſuperfluitas teſtium, & reprobatio non neceſſaria ipſorum. Et per ly *ſummariè* non concedatur reis teſtium juramenta videre, nec depoſitionum teſtium copia eis detur, ita tamen ut ſaltem eis detur copia articulorum ex dictis teſtium ſummariè extracta & copia judiciorum in proceſſu apparentium illis non denegetur. Et per ly *ſine ſtrepitu & figura iudicii* amputetur ſolemnitas requiſita multorum teſtium, ut ſufficiant duo teſtes, etiam ubi Jus Civile plures requirit. Item libellus non detur, nec lis conteſtetur. Ita citatis Sancto Antonin. *p. 2. tit. 9 c.* 75. Paul. de Caſtr. *in Clem Diſpendioſam, & Clem. ſæpè* Panor. *cap. cum contingat de foro compet.* & aliis deducunt. Philip. de Bictis *in Epit. q 8. à nu.* 181. Didacus Scroi *in luca Prælat. p. 2. cap. 4. à nu.* 4. Eliſeus de Bellegrandis *in Method. tract. 4. q. 14. nu* 2.

4. Addit Didacus Scroi *n.* 4. quod habens Privilegium procedendi ſummariè, &c poteſt procedere *manu Regia*, prout olim tempore Juriſgentium, *& nu.* 10. quod Judex poteſt procedere ad ſententiam ſine termino peremptorio, *& n.* 12. quod teſtes infames admittuntur, *& n.* 14. quod admittuntur teſtes inhabiles, (quod & voluit Bict. *d. q. 8. nu.* 13.) *& n.* 16. quod Judex poteſt judicare ſuper cauſa non deducta in libello, & poteſt teſtes examinare poſt publicatas atteſtationes, & poſt concluſum in cauſa, *& num.* 17. quod poteſt admittere probationes non concludentes, ſed perſuaſivas, *& num.* 18.

quod

quod iſta clauſula tollit appellationē, & quod attentata non revocantur, & quod poſſunt dari termini breviores, & quod poteſt incipi ab articulis, quibus probatis fertur ſententia, *& nu.* 20. quod poteſt Judex in Criminalibus aliter quam ſit petitum judicare, ſed multa ex iſtis controvertuntur, vel non verificantur de judicio ſummario, ex ſola vi dictæ clauſulæ *ſummariè &c.* & ſuis locis videndum erit de illorum veritate. De clauſula verò iſta *ſummariè &c.* tractant ex profeſſo Barb. *clauſ.* 103. & Marta *clauſ.* 160.

5. Nunc igitur quæ certa ſunt demonſtrando, dicitur primò falſam eſſe ſententiam illorum, qui dixerunt in hoc judicio ſummario poſſe omitti omnia, quæ ſervanda ſunt de Jure Civili & Canonico ſervatis, quæ ſunt de Jure naturali, & divino, & gentium. Quoniam multa ſunt ex ſtatutis Jure Civili & Canonico, quæ ſunt de ſubſtantia judicii ſervanda etiam in ſummario judicio. Gloſſ. *in Clementin. ſæpe de verb. ſignif.* D. Anton. *3. p. tit.* 9. *cap.* 13. Sylv. *ver. Iudex q.* 5. Tabien. *v. Inquiſitor num.* 38. Panorm. *in cap. Dilect. de Iud. num.* 5. *&* 6. Sanchez. *lib.* 6. *conſ. c.* 8. *d.* 1. *num.* 3. Suar. *tom.* 4. *de Relig. lib.* 10, *&* 11. *& cap.* 12. *n.* 2, *&* 3. Card. de Lugo *de iuſt. diſp.* 37. *nu.* 162. Franciſcus de ſancto Juliano *in Trib. Reg.* 1. *cap.* 4. *advert.* 1. Petrus de Angel. *p.* 1. *c.* 1. *nu.* 6. Aldrete *l.* 1. *c.* 8. *nu.* 13. Lezana *p.* 1 *cap.* 18. *n.* 16. *& c.* 27. *nu.* 26. Donat. *tom.* 4. *tit.* 12. *q.* 2. *a.* 3. Eymer. *in direct. p.* 3. *q.* 11. & ibi Penna *comm.* 104. Caren. *p.* 3. *tract.* 2. *n.* 2. Bict. *in Epit. q.* 8. Didacus Scroi *in luce Regul. p.* 2. *c.* 5. *n.* 1. *& ſeq.* Eliſæus de Bellegrandis *in Method. p.* 3. *q.* 1. Mirand. *ſpec. q.* 14. *a.* 3. *&* 9.

6. Dicitur igitur ſecundò, quod verum quidem eſt, quod apices iuris & ſolemnitates, quæ non eſt opus ſervare in ſummario iudicio ſunt illæ, quæ ſpectant ad pompam, ornatum & perfectionem Judicii. ut explicant D. Antonin. Sylv. & alii, & hæc ſunt, quæ non tangunt veritatem judicii. *Clem. ſæpe de verb. ſignif.* Bartol. *in l. ſi fidejuſſor, §. quadam, ff. mandati.* Sed per hæc dicta clarè & adæquatè non explicatur univerſaliter, qui ſint apices juris, & quæ rimulæ, ut ex dicendis apparebit.

7. Dicitur propterea tertiò, obſervandam eſſe Clem. *ſæpe de verb. ſignif.* ut bene advertunt Eymer. Penna, Sylv. Tabien. *locis citatis*, & alii, *in d. verò Clem.* ſic ſtatuitur:

8. *Nos autem dubitationem hujuſmodi (quantum nobis eſt poſſibile) decidere cupientes, hac in perpetuum valitura conſtitutione ſancimus, ut Iudex, cui taliter cauſam committimus, neceſſario libellum non exigat, litis conteſtationem non poſtulet, tempore etiam feriarum ob neceſſitates hominum indultarum à iure, procedere valeat, amputet dilationum materiam, litem, quanto poterit, faciat breviorem, exceptiones, appellationes, dilatorias & fruſtratorias repellendo, partium Advocatorum & Procuratorum contentiones & jurgia, teſtiumque ſuperfluam multitudinem refrænando. Non ſic tamen Iudex litem abbreviet, quin probationes neceſſariæ & defenſiones legitimæ admittantur. Citationem verò ac præſtationē juramenti de calumnia vel malitia, ſive de veritate dicenda, ne veritas occultetur per Commiſſionem hujuſmodi intelligimus non excludi. Verum quia juxta petitionis formam pronunciatio ſequi debet, pro parte agentis & etiam Rei, ſi quid petere voluerit, eſt in ipſo litis exordio petitio facienda ſive ſcriptis, ſive verbo actis tamen continuo, (ut ſuper quibus poſitiones & articuli formari debeant, poſſit haberi plenior certitudo, & ut fiat definitio clarior) inferenda. Et quia poſitiones ad faciliorem expeditionem litium propter partium confeſſiones, & articulos ad clariorem probationem uſus longævus in cauſis admiſit. Nos uſum hujuſmodi obſervari volentes ſtatuimus, ut Iudex ſic deputatus à nobis (niſi aliud de partium voluntate procedat) ad dandum ſimul utriuſque terminum dare poſſit, & ad exhibendum omnia acta & munimenta, quibus partes uti volunt in cauſa poſt dationem articulorum diem certam, quandocumque ſibi videbitur, valeat aſſignare, eo ſalvo, quod ubi remiſſionem fieri contingeret, pro teſtibus producendis poſſint etiam inſtrumenta produci, aſſignatione hujuſmodi non obſtante. Interrogabit etiam partes ſive ad earum inſtantiam, ſive ex officio ubicumque hoc æquitas ſuadebit. Sententiam verò definitivam citatis ad id licet non peremptoriè partibus) in ſcriptis, & (prout magis ſibi placuerit) ſtans vel ſedens proferat, etiam (ſi ei videbitur) concluſione non facta, prout ex petitione & probatione, & aliis actitatis in cauſa fuerit faciendum; quæ omnia etiam in illis caſibus, in quibus per aliam Conſtitutionem noſtram, vel aliàs procedi poteſt ſimpliciter & de plano, ac ſine ſtrepitu & figura judicii volumus obſervari. Si tamen in præmiſſis caſibus ſolemnis ordo judiciarius in toto, vel in parte non contradicentibus partibus obſervetur, non erit proceſſus propter hoc irritus, nec etiam irritandus.*

9. Sic igitur inter apices Juris, ut ibi explicat *gloſſ.* 6. iſta enumerantur. Primò, quod in iſto Summario judicio non eſt neceſſarius libellus, nec litis conteſtatio. Secundò, quod procedi poſſit tempore feriato. Tertiò, ut dilatorias exceptiones amputet, & appellationes fruſtratorias. & dilatorias repellat. Quartò, ut procuratorium jurgia, & teſtium multitudinem vitet. Quintò, ut ad ſententiam diffinitivam citans non teneatur apponere ly *peremptoriè.* Sextò, ut petitio Agentis & Rei in ipſo litis exordio detur in ſcriptis aut ſi datur oretenus, ſtatim in ſcriptis redigatur Quod ſi in his caſibus de conſenſu partium ſolemnis ordo judiciarius ſervetur, valeat proceſſus.

10. E contra vero ſequentia ſtatuuntur eſſe ſubſtantialia, & ſervanda, Primo, ut Judex probationes neceſſarias, & defenſiones admittat, & citationem, & juramentum tam de calumnia & malitia, quam de veritate non excludat. Secundo poſitiones tanquam ad probationem neceſſarias admittat, terminumque tam ad poſitiones dandas, quam ad articulos, & omnia

acta

acta exhibenda præfigat. Tertiò partes ſive ex officio, ſive ad earum inſtantiam examinet. Quartò ad ſententiam diffinitivam citet, quam & in ſcriptis ferat. Ita ex illa Clem. colligit *gloſſ.* & in textu expreſsè continetur.

11. Ex his igitur habetur, quod neque in Judicio Summario poteſt quis damnari, niſi citatus, vel per legitimas probationes convictus, vel confeſſus & defenſus. Et quod ubi dicitur, quod in Summario Judicio non ſit neceſſe ſervare judicii ſolemnitates, conſiderandum eſt dari ſolemnitates ſubſtantiales & accidentales, ut in matrimonio aſſiſtentia Parochi eſt ſolemnitas inducta ex Jure poſitivo in Conc. Trid. *ſeſſ. 24. de reform. cap. 1.* & tamen eſt omnino ſubſtantialis, qua deficiente matrimonium eſt nullum, ſic dantur multa in Jure poſitivo inducta, quæ ſunt ſubſtantialia, & ſervari debent etiam in Summario judicio. Itaque igitur ſubſtantialia juris ſervanda in judicio ſunt, nedum ſtatuta à Jure naturali, aut Divino, aut Gentium, ſed etiam à Jure Civili vel Canonico, quæ tangunt rei veritatem, ſolumque omitti poſſunt apices rimulæ, ſubtilitates & accidentales ſolemnitates, quæ veritatem negotii non tangunt, ut ex d. Clement. habetur, & faciunt ad ſolemnitatem & pompam. Sed præterea Judex ſui Tribunalis leges & approbatas conſuetudines ſervare debet, & obſervare ut ſubſtantialia, quæ ut talia haberi debent.

12. Poteſt tamen Judex Privilegiatus Ordinem Juris cum apicibus & ſolemnitatibus ſervare, ſi velit, Panorm. *cap. cum contingat nu. 26. de for. compet.* & colligitur ex d. Clement. *ſæpe.* Ita tamen, quod licèt inceperit proceſſum via ordinaria, non teneatur illum terminare via illa, ſed poſſit aſſumere viam Summariam in iis, quæ ſibi placuerit. Et ita quod, ſi aſſumpta via ordinaria accidat aliquis defectus, non irritetur proceſſus, ſi ille aliàs ſubſiſtit ſecundum viam Summariam; & Judex eo defectu non obſtante poteſt poceſſum terminare. Maranta. *diſp. 4. à num. 1.* de Bictis *qu. 8. num. 17.* Qui tamen tutius exiſtimat, quod Judex, qui incepit proceſſum una via, illam proſequatur in tota cauſa, & ſecundam illam cauſam terminet, & quod ſi incepit proceſſum via ordinaria, non tranſeat ad Summariam, niſi ex cauſa, quam exprimat in proceſſu ſaltem per verba juſtis de cauſis, ſed tamen delegatus cum dicta clauſula *ſummariè* &c. contradicentibus partibus non poteſt procedere via ordinaria, ut habetur in dicta Clem. *ſæpè.*

13. Aliud Judicium Summarium eſt, quando committitur cauſa cum clauſula *ſola facti veritate inſpecta.* Sed nunquid hæc clauſula, *ſimpliciter, de plano & ſine ſtrepitu & figura judicii*, idem importat, quod iſta *ſola facti veritate inſpecta*, vel quod iſta, *Procedas manu Regia*; Philippus de Bictis *d. qu. 8. num. 15.* ex Marta *clauſ. 160. & 250.* & Barboſ. *clauſ.* 101. vult, quod cauſula *ſola facti veritate inſpecta* importet idem quod clauſula *manu Regia*, & quod hoc idem importet tota alia clauſula *ſine ſtrepitu & figura Iudicii*, quæ importat idem quod tota illa clauſula *ſimpliciter de plano, ſine ſtrepitu & figura Iudicii*, & quod idem importet clauſula *manu Regia*, & quod per clauſulam *manu Regia* cenſentur ſublatæ omnes Juris ſolemnitates, ita ut cauſa decidi poſſit de Jure Gentium. Et idem voluit Didac. Scroi *p. 2. cap. 4. nu. 4.* Sed ſi ita eſt iam in ſummario judicio nulla ſolemnitas, quæ ſic de Jure poſitivo ſervanda eſſet, ſed ſolum illa ſervanda eſſent, quæ ſunt de Jure naturali, Divino & Gentium, quod eſt falſiſſimum & contrarium, nedum d. Clem. *ſæpe, de verb. ſignific.* & communi ſententiæ DD. ſed etiam ipſi de Bictis & Scroi, qui cum communi docent, in ſummario judicio omnino ſervanda eſſe ſubſtantialia Juris poſitivi.

14. Dicendum igitur eſt, quod clauſula *ſola facti veritate inſpecta*, non ex eadem cum dicta clauſula *ſummariè, ſimpliciter, de plano, ſine ſtrepitu & figura judicii*, ſed continet amplius privilegium, ut bene docent Felin. *cap. olim nu. 7. de Accuſ.* poſt Franc. *in cap. dilecti de judiciis.* Maranta *part. 4. tit. an ſit Iud. comp. nu* 32. poſt Butr. *in cap. 2. de juram. calumn.* Barboſ. *clauſ.* 173. *nu. 2.* poſt Honded. *conſil. 93 num. 53. to. 1.* Chacheran. *deciſ. 1. n. 20.* & Martam *clauſ. 578. nu. 4.* Operatur verò hæc clauſula & aufert ordinem judiciarium, & omnem ſolemnitatem juris poſitivi relaxat, & reducit ad formam Judicii inductam de jure naturali, divino & gentium. Felin. *dicto cap. olim de accuſ.* poſt Butrium *in cap. 2. de juramento calumniæ.* Franc *cap. dilecti de judiciis*, Barb. *dicta clauſ* 173. poſt Menoch. *conſil. 180. num. 7.* Brunon à Sole *in locis communibus clauſula* 46. Vellaſc. *de iure emphit. q. 6 n 12.* Ricc. *deciſ. par. 3. collect. 699. effect* 1.

15. Et ratio eſt, quia ſæpiſſimè ex ſolis principiis juris naturalis, divini, & gentium poteſt perfectiſſimè cognoſci veritas. Ubi ergo Judex poteſt procedere ſola facti veritate inſpecta, non tenetur ad juris poſitivi ſolemnitates, ſed ſufficit veritas cognita ſine eiſdem ſolemnitatibus. Et ſic ut habet Maranta ex Franc. *loco citato* huiuſmodi Judex poteſt procedere ut Deus, qui ſoli veritati innititur.

16. Inde eſt, quod virtute huius clauſulæ poteſt Judex nedum omittere ſolemnitates, quæ omitti poſſunt ex vi clauſulæ *ſūmariè, ſimpliciter, &c.* ſed nec tenetur ſervare ſtatuta omnia in dicta Clement. *ſæpè de verb. ſignif.* quatenus vim habēt ex ſolo jure poſitivo, & inter alia virtute huius clauſulæ poteſt Judex admittere probationes de jure poſitivo non concludentes, ſed perſuaſivas. Maranta *loc. cit. nu. 34.* poſt Franc. Panormit. Filin. & Bartol. & poteſt admittere teſtes infames et à jure reprobatos, ut ait idem Maranta, & quod poſſit admittre probationes non concludentes, docet Barboſ. *d. clauſ.* 173. *num. 15* Multaque alia poteſt facere, quæ recenſet Barboſ. *d. clauſ.* Maranta *loc. cit.* et Marta *clauſ.* 568. Prout infra ſuis locis magis explicabitur.

17. Adeſt

17. Adeſt verò alia clauſula ſub qua aliquando committuntur cauſæ, nimirum ut *Iudex poſſit procedere manu Regia*, de qua agit Barboſ. *clauſ. 78* & Marta *clauſ. 70 alias 71* & pro nunc ſufficiat advertere, quod Judex, qui poteſt procedere ſola facti veritate inſpecta, poteſt etiam procedere manu Regia, ut ex Gratian. Rodulfin. & Peregrin. tradit Barboſ. *d. clauſ. 173. n. 7.*

81. Advertit etiam Maranta *loc. citat. nu. 39* quod clauſula *ſola facti veritate inſpecta* intelligi debet de veritate cui jus patrocinatur, unde vigore hujus clauſulæ non poteſt Judex oriri facere actionem ex pacto nudo, licet veritas ſit, quod pactum fuerit nullum.

SVMMARIVM.

19. Regulares non ſolum in cauſis Civilibus. ſed etiam Criminalibus poſſunt procedere ſimpliciter, de plano, ſine ſtrepitu & figura judicii, *num. 20. & 21.*

22. Speciale privilegium conceſſum fuit à Bonifacio VIII. Ordini Prædicat. ut Superiores procederent in cauſis criminalibus ſummariè, de plano, ſine ſtrepitu & figura judicii.

23. Idem conceſſum fuit pluribus aliis Ordinibus.

24. Hoc idem Privilegium conceſſum fuit Ordini Prædicatorum à Bonifacio IX.

25. Regulares ita privilegiati non tenentur ad ſervandas ſolemnitates juris poſitivi, ſed ſolum ad ſolemnitates juris naturalis, divini & Gentium, & ad propria ſui Ordinis ſtatuta & num. 26.

27. Quid ſit faciendum, quando dubium juris ſit, an aliquid ſit de ſubſtantialibus judicii ſummarii, & num. 28.

29. Quæ ſint ſubſtantialia judicii ſecundùm ſtatuta & conſtitutiones Ordinis Prædicatorum.

ARTICULUS. II.

Quo jure Regulares Iudices procedere poſſint ſummarie relictâ viá ordinariâ in cauſis criminalibus.

19. REgulares Judices in cauſis criminalibus poſſe procedere *ſimpliciter, de plano, ſine ſtrepitu, & figura judicii*, eſt indubitatum & minime controverſum. Ad hoc verò probandum adducuntur *cap. qualiter & quando il 2. & cap. olim de accuſ. & cap. per tuas de ſim. & cap. eaque de ſtat. Monach.* Sed Eliſeus de Bellegrand. *in meth. tract. 3 q. 1. à n. 2.* exiſtimat, quod in his textibus ſit ſermo de cauſa civili, in qua ſcilicet agitur quidem de crimine, ſed civiliter ad corrigendum, & reformandum, & amovendum ab officio, ad quod ſufficit ſummaria cognitio. Sed pluſquam evidens eſt, quod *in d. cap. qualiter & quando*, ſermo eſt de criminali inquiſitione & proceſſu ad puniendum ordinato. Verum eſt, quod ex illa *cap. non habetur*, quod Regulares poſſint procedere *ſummariè &c.* ſed ſolum quod in omni rigore non ſint ſervanda diſpoſita in illo capite per Innoc. Tertium. *Ex cap. autem per tuas de ſim.* hoc quidem habetur, quod ubi non agitur criminaliter ad deponendum Prælatum, ſed civiliter ad illum amovendum ut immeritum & damnoſum, non eſt neceſſe ſervare rigorem juris, ſicut quorumdam Religionum approbata conſuetudo depoſcit, ſed non per hoc ſtatuitur, quod poſſit procedi *ſimpliciter &c.* Imo ſi criminaliter ſit agendum, innuitur, quod juris rigor ſit ſervandus. *In cap. ea qua de ſtat. Monach.* ſermo eſt etiam de Judicio criminali, ut habetur ex illis verbis: *Et ita puniantur publicè in Capitulo Generali, quod pæna ipſorum ſit aliis in exemplum.* & ex illis aliis, *ut juxta culpam publicè debitam pænam portent*, ſed nihilominus verba illa, *Amoveatur abſque judiciorum ſtrepitu à Regione Abbatiæ* dicta ſunt pro caſu particulari dilapidationis bonorum Monaſterii, pro qua culpa decernitur amotio ab adminiſtratione, quæ eſt actio judicii civilis, ut patet ex *d. cap. per tuas de ſimon.* quando amovetur Prælatus ut immeritus vel damnoſus.

20. *In cap. autem olim de accuſat.* multum advertenda ſunt illa verba, *In negotio de plano abſq; judiciorum ſtrepitu procedentes (cum talibus maximè in hujuſmodi non deceat Dei ſervos involvi.)* Verùm cum in eo *cap.* non agatur, niſi de correctione & reformatione Monaſterii, quæ pertinent ad judicium civile ordinarium ad morum correctionem & emendationem non poteſt colligi omnino certè ex illo *cap.* quod Regulares dum criminaliter agunt, poſſint procedere *ſummariè, &c.* Sed ſolum quod id facere poſſint in viſitatione, dum pro morum correctione & emendatione agunt. Verum quia viſitatio non ordinatur ſolum ad emendationem morum eorum, qui delinquunt, ſed ad publicam pacem & quietem Monaſteriorum, ad quam neceſſe eſt, ut delinquentes per pœnas coërceantur à perturbatione Monaſterii, & ut alii detineantur ne delinquentes imitari velint, ſatis probabiliter colligi poteſt, mentem Greg. IX. in eo cap. fuiſſe, ut viſitatores in negotio viſitationis, etiam dum opus eſt, eos criminaliter agere pro reformatione Monaſterii, procedant de plano ſine judiciorum ſtrepitu.

21. Quod enim dicit dictus Eliſæus *num. 4.* numquam fuiſſe mentem Summorum Pontificum, ut apud Regulares judicia criminaliter agerentur, ſed civiliter & de plano, niſi à temporibus Bonifacii VIII. non habet veritatis fundamentum. Nam ad bonum Univerſitatum ſummoperè neceſſarium eſt, ut delicta puniantur in aliorum exemplum, unde hoc etiam fuit neceſſarium Monaſteriorum paci & quieti. Cum igitur ante Bonifac. VIII. eſſent Monaſteria exempta, ut habetur *ex cap. ea qua de ſtat Monach* in quibus juriſdictio puniendi manebat in Prælatis Regularibus, numquam fuit mens Pontificum, ut delicta non punirentur, ſicut nec quod in Monaſteriis ſaltem exemptis non punirentur à ſuis Prælatis Regularibus ad publicam vindictam de eis ſumendam, & criminaliter, ſed be-

nè potuit eſſe mens illorum, ut Superiores Regulares in puniendo procederent de plano.

22. Sed ex ſpecialibus Pontificum Privilegiis magis expreſsè conceſſum fuit Judicibus Regularibus, ut procedant ſummariè etiam in cauſis criminalibus, & de plano, ſine ſtrepitu & figura judicii. Nam Bonifacius VIII. *in Conſt.* quæ incipit *Ad augmentum*, & habetur *in Bullar. Romano p. 1. nn. 4. & in Bull. Ord. Prædic. fol. 66.* conceſſit eidem Ordini Prædicatorum, ut infra. *Ad augmentum continuum Religionum & Ordinum, quas Romana ſuſcepit & approbavit Eccleſia paternis ſtudiis intendentes & conſiderantes attentius, quod non intermiſſa ſedulitas diſciplinæ Religiones & Ordines ſupradictos, ſtatuſque Regulares ſalubriter dirigit & conſervat, quod ſi eam perire vel remitti contigeret, Ordo quilibet collabi neceſſariò cogeretur. Penſantes etiam quod ſi Regularium perſonarum correptiarimas juris & apices ſequeretur, hujuſmodi rigor lenteſceret, ac multiplici laxatione torperet. Nos veſtris ſupplicationibus inclinati, vobis auctoritate Apoſtolica indulgemus, ut ad correctiones & punitiones Fratrum ejuſdem Ordinis delinquentium infligendas Prælati Ordinis ſupradicti, ad quas eadem ſpectare noſcuntur, rimulis & apicibus ipſis poſtpoſitis, liberè procedere valeant ſecundum conſuetudines approbatas & generalia facta, & etiam facienda ipſius Ordinis inſtituta. Nec volumus eiſdem licere Fratribus ab eiſdem correctionibus & punitionibus aliquatenus appellare provida in hac deliberatione ac maturitate debita obſervatis.*

23. Similem conceſſionem ut factam ab eodem Bonifacio VIII. Ord. Min. refert Rodriq. *in Bull. nu. 10.* & Jul. II. *in Conſt. 10. nn. 30* Minimis & Olivetanis *in Conſt. 12. in Bull. Roman.* & Leo X. Camaldulenſibus *in Conſt. 2.* ut referunt Card. de Lugo *tom. 2. de Iuſtitia diſp 37. ſect. 14. nu 162.* & Lezana *p. 1. cap. 27. nu. 26* Nicolaum etiam V. circa hoc conceſſiſſe ampliſſimum privilegium Monachis S. Pauli Romæ ex compendio Societatis refert Petrus de Angelis *p. 1. c 1. n. 6.* Sed hoc privilegium non invenio in Bullar. Caſſin. in quo exactè privilegia conceſſa Monachis S. Benedicti, quales ſunt Monachi S. Pauli Romæ, recenſentur. Bene tamen in eodem Bullario Caſſin. lego *in Conſt. 62. & 64.* Eugen. IV. conſimile privilegium Congreg. S. Juſtinæ conceſſiſſe. Et amplius *Conſtit. 205.* Gregor. XIII. eidem Congreg. conceſſiſſe, ut Judices non teneantur ad apices juris, & *quod quandocumque contra Monachos judicium ex quavis cauſa inſtitui contigerit, ſummariè, ſimpliciter & de plano, ac ſola facti veritate inſpecta, necnon omni & quacumque appellatione agi.*

24. Sed præterea hoc idem Privilegium Ordini Prædicatorum conceſſit Bonifacius IX. in Conſtitutione, quæ incipit Sacræ Religionis, & data fuit apud S. Petrum 5. kal. Maji Pontificatus ejus anno 13. quæ habetur in Bullario Ordinis *pag. 92* cujus verba valde conſideranda ſunt. Neque enim in eis fit mentio de apicibus & rimulis Juris, ſed abſolutè ſic dicitur: *Quodque præſcriptus Magiſter & alii Præſidentes in dicto Ordine, ad quos id pertinuerit pro tempore in correctionibus fratrum ejuſdem Ordinis juris ordine poſtpoſita ſecundùm conſuetudines approbatas & inſtituta Ordinis antedicti procedere liberè & licitè poſſint, & valeant eis Auctoritate Apoſtolica tenore præſentium ex certa ſcientia indulgemus.* *Gloſſ. tamen Conſtitutione cap 18 text. 5. litt. P.* non diſtinguit inter Privilegium Bonifacii VIII. & Bonifacii IX. hujus enim nullam mentionem facit. *In cap. autem generali Romæ 1601. ordinat. 24.* ſic dicitur: *Et quoniam experientia nos docuit in proceſſibus formandis & cauſis tractandis, ſi apices juris ſerventur cauſas in infinitum protrahi, & fratrum imperfectiones & delicta apud ſæculares divulgari, ordinamus ex conceſſione Sanctiſſimi D. N. ut* (hic Pontifex fuit Clemens VIII.) *in cauſis, quæ in Ordine tractanda occurrunt, ſufficiat, ut fiat judicium ſecundùm Regulas à noſtris legibus & Conſtitutionibus præſcriptas procedendo ſummariè, ſimpliciter & de plano, ſine ſtrepitu & figura judicii ſolâ facti veritate inſpecta.*

25. His ſuppoſitis dicitur, quod Regulares ſic privilegiati in judicando non tenentur ad ſervandas ſolemnitates Juris poſitivi, ſed ſolum ad ſolemnitates Juris naturalis, Divini, & Gentium, & ad proprias Ordinis conſuetudines, & ſtatuta facta, vel facienda. Habetur hoc ex recenſito privilegio Bonif. IX. in quo duo conceduntur. Primò abſolutè, ut Judices Ordinis Prædicatorum non teneantur ſervare Ordinem Juris. Secundò, quod judicent ſecundùm proprias conſuetudines, & ſtatuta. Item ex dictis privilegiis Regulares poſſunt judicare ſola facti veritate inſpecta, hæc vero clauſula tollit neceſſitatem ſervandi ſolemnitates Juris poſitivi, ut probatum eſt articulo ſuperiori. Item per dicta privilegia conceditur, ut Regulares poſſint judicare ſecundum proprias conſuetudines, & ſtatuta, igitur non tenentur ſervare ſolemnitates Juris, quæ non ſint conformes propriis conſuetudinibus, & ſtatutis. Et ita hujus ſententiæ ſunt Suarez *Tom. 4. de Relig. lib. 10 cap. 11. nu. 1. Franciſco de Sancto Iuliana in Tribunal. Regul. cap 4 Advert. 1. §. 2. n. 1.* Lezana *part. 1. cap. 18 n. 16. & cap 27 n. 26. donat. tom. 4. tract 12. q. 2.* Card. de Lugo *t. 2. diſp 37. nu. 162.* Iſti enim explicantes, quæ ſunt de ſubſtantia judicii, dicunt illa eſſe, quæ ſunt neceſſaria de jure naturæ & Gentium.

26. Doctores autem, qui ſentiunt contrarium, & quorum plures retulimus ſupra *art. 1.* loquuti ſunt in terminis clauſulæ *ſummariè, ſimpliciter, de plano & ſine ſtrepitu & figura judicii,* per quam, ut dictum eſt, non excluduntur ſolemnitates omnes Juris poſitivi, aliàs verò & Philippus de Bictis *quæſt 8. num 15.* vult, quod clauſula *manu Regia* excludat ſolemnitates Juris poſitivi, & quod hæc eadem ſit cum clauſula *ſola facti veritate inſpecta*, quod & voluit Didacus Scroi *par. 2. cap. 4. nu. 4.* Videtur autem, quod hujuſmodi Doctores non habuerint notitiam præfati privi-

legii

Google

legii Bonif. IX. & aliorum concedentium poſſe procedi *ſola facti veritate inſpecto*.

27. Sed quid faciendum, ubi dubium Juris ſit, an aliquod ſit de ſubſtantialibus Judicii ſummarii? Si dubium ſit merè negativum, ſine dubio haberi debet illud ut ſubſtantiale, quia in hoc dubio legi obediendum eſt, nec Judex poteſt omittere id, quod alias certum eſt eſſe de Jure communi, & dubium eſt, an per privilegium ſibi ſit conceſſum, ſed ſi dubium ſit poſitivum, & ſint opiniones ex utraque parte, prætereа, quæ dicta ſunt ſupra *quæſt. 3. a. 4* additur modo, quod ubi eſt dubium, tutius eſt illud ſervare, & habere pro ſubſtantiali.

28. Certum etiam mihi eſt, quod ubi agitur de delicto, ex quo poteſt provenire infamia Religioni, & ſimul ſit periculum, quod acta transmittenda ſint extra Religionem, tenetur Regularis Judex habere illud pro requiſito ſubſtantiali, & illud obſervare duplici ratione. Primò ad vitandam infamiam Religionis, ſecundò ne laceretur vel caſſetur proceſſus, & Reus culpabilis abſolvatur. Judices enim extra ordinem aſſueti ſervare apices juris de facili judicant apices eſſe ſubſtantiales, & hoc facillimè evenit, quando in Jure dubium eſt, an aliqua ſit vel non ſit de ſubſtantia juris ſummarii. Sed & abſolutè hoc habeo pro certo, quod Judex cavere debet, ne injuſtum damnum inferat Reo, & ad hoc ut ſine cauſa non det ei probabilem cauſam appellandi & ſuſtinendi damna, quæ ex diuturniori expeditione cauſæ illi provenire poſſunt. Et ideo tenetur ſumere quod eſt certum, & incertum relinquere. Et ideo in dubio accipere debet partem potius favorabilem Reo, ne ſit injuſta cauſa illius damni. Quod præcipuè tunc verum eſt, quando Reus petat ſervari id, quod non eſt certum eſſe apicem juris.

29. Unuſquiſque igitur ex Judicibus Regularibus conſuetudines & ſtatuta ſui Ordinis conſiderare debebit. *In Conſtit. verò Ordinis Prædicatorum diſt. 1. cap 18. §. 4. lit. P.* quatuor numerantur ut omnino ſubſtantialia, primò ut contra aliquem non procedatur, niſi accuſatum, aut denunciatum, aut infamatum. Secundò, ut teſtes examinentur ſub præcepto formali, quod in hoc ordine locum habet juramenti. Tertiò, quod Reus vel ſaltem per duos teſtes legitimos & conteſtes, aut per propriam confeſſionem convincatur. Quartò, ut indefenſus non damnetur, niſi ſit contumax. In tractatu autem de Judiciis, quod imprimitur in fine Conſtitutionum ejuſdem Ordinis duodecim enumerantur ut ſubſtantialia, nimirum primò petitio ſeu delatio criminis. Secundò Articuli. Tertiò Probationes, Quartò Juramentum de non calumniando & de veritate non malitioſè dicenda. Quintò Citatio Rei & Teſtium, ſive Realis, ſive ſcripto recepta. Sexto examen Rei, partium & Teſtium. Septimo defenſiones Reo concedendæ. Octavo Confeſſio ſeu Convictio Rei. Nono Inſtrumentum actionis, ſeu proceſſus. Decimo ſententia diffinitiva. Undecimo pœna. Duodecimo Appellatio. Sed advertendum, quod illud formularium non habet vim legis, ſed continet ſolam authoritatem privati doctoris, & quomodo recenſita ab illo ſint ſubſtantialia juris, dicetur infra ſuis locis.

S V M M A R I V M.

1. *Iudex debet habere notitiam delicti ad hoc, ut inquirat de illo.*
   Nec poteſt ſpecialiter inquirere contra aliquem, niſi illius notitiam habeat. ibid.
2. *Hæc notitia debet eſſe publica, ſcilicet per Notarium ſcripta.*
3. *Proponitur inſtantia contra hoc.*
4. *Et ſolvitur.*
5. *Ad inchoandam Inquiſitionem ſufficit quacumque notitia & undequaque habita.*
6. *Tres ſunt viæ procedendi in Criminalibus ſcilicet per accuſationem, denunciationem & inquiſitionem.*
7. *Tamen in rei veritate ſunt tantùm duæ viæ, nimirum ad inſtantiam alicujus perſonæ, & ex officio.*
   Modus procedendi per puram denunciationem quando non ſit criminalis. ibid.

QUÆSTIO VI.

De initio Iudicii criminalis.

ARTICULUS UNICUS.

A quo Iudicium ſumat initium, & quot ſint modi incipiendi Inquiſitionem, ſeu proceſſum criminalem.

1. PRincipium cujuſcumque humani & rationalis actus eſt cognitio, quia non poſſumus velle niſi cognitum; nec Judex poteſt Reum abſolvere rationabiliter, vel damnare, niſi ejus innocentiam vel delictum cognoſcat. Initium igitur Judicii criminalis incipit à notitia delicti & delinquentis delata ad Judicem, ſimpliciter vero ad incipiendam inquiſitionem ſufficit notitia delicti commiſſi; hac enim habita, Judex habet jus inquirendi delinquentem, ſed nihilominus ad inquirendum ſpecialiter contra aliquem neceſſe eſt, quod habeat aliquam notitiam illius. Hæc vero notitia debet eſſe publica, quia docet D. Tho. *2. 2. q. 67. a. 3. ad tertium. Ex eo quod ipſe Iudex videt, non poteſt procedere ad ſententiam ferendam, niſi ſecundùm ordinem publici judicii, quod tenet locum accuſatoris.* Et ideo in hoc ſenſu veriſſimum eſt, quod de eſſentiali ratione Judicii eſt accuſator, ſi nomine accuſatoris intelligamus eum, qui ad notitiam judicis deducat delictū & delinquentem. Judex enim non poteſt per ſe ipſum formare proceſſum cōtra aliquem, niſi aliqua cognitio præcedat, quæ aperiat

viam proceſſui, aliter proceſſus eſſet nullus. Clar. *in praxi §. fin. q. 3.* Farin. *in praxi q. 1. n. 9.*

2. Hæc verò notitia, quæ aperit viam Judici ad inquirendum, ſeu procedendum criminaliter debet eſſe publica. Eſt vero publica notitia; ſi ſit per Notarium ſcripta. Sicut enim de ſubſtantia Judicii ex jure poſitivo eſt, ut ſententia detur in ſcriptis. *Clem. ſæpe de verb. ſignificat.* ita totus proceſſus debet eſſe per publicum Notarium ſcriptus, ut ſemper acta videri poſſint, & cognoſci poſſit, an proceſſus fuerit ligitimè factus, & ut eius copia dari poſſit Reo, ut ſe defendat.

3. Dices non eſſe de Jure naturæ, quod proceſſus redigatur in ſcriptis. Sic enim, ut habetur Joſue *cap. 7.* Joſue damnavit Achan. & ut habetur 3. Regum *cap. 3.* Salomon judicavit cauſam mulierum litigantium ſuper maternitatem unius Infantis, & ut habetur Danielis *cap. 13.* Daniel liberavit Suſannam, & damnavit judices iniquos, & nullibi legitur, quod hujuſmodi proceſſus in ſcriptis redacti fuerint. Et ratio eſt, quia ſcriptura eſt quid extrinſecum, nec ſpectat ad Juſtitiam cauſæ, & ideo ſufficit Judici, quod cauſa cognita non ſit injuſtus in judicando. Ubi ergo Judex non tenetur ad ſolemnitates juris poſitivi, poterit absque eo, quod ſcribantur acta ſola rei veritate inſpecta ſententiam ferre.

4. Reſpondetur, quod licèt abſolutè & ſimpliciter ſeu univerſaliter non ſit neceſſe de jure naturæ, quod acta judicii ſcribantur, hoc tamen lex naturæ requirit, ut judicium ita fiat, ut de illo conſtare poſſit, ſi opus ſit, ut aliqua pars ſe defendat ab injuſtitia Judicis, qui vel abſolvit nocentem vel innocentem damnavit. Quamvis ergo, quando judicium publicè exercetur, (ut fiebat antiquitus,) & reus publicè coram accuſatore & teſtibus interrogatur, & publicè coram populo vel multitudine abſolvitur vel damnatur, non ſit neceſſe de jure naturæ, ut acta redigantur in ſcriptis, quia hujuſmodi Judicium eſt notorium. Ubi tamen (ſicut modo fit) judicium eſt ſecretum, & coram ſolo Judice & Notario recipiuntur accuſationes & denunciationes, examinantur teſtes, interrogatur reus, & cauſa terminatur, jus naturæ exigit, ut hæc omnia redigantur in ſcriptis, quia aliter de illis conſtare non poteſt, & aliter tolleretur partibus poteſtas ſe defendendi, quod eſt contra Juſtitiam. Et hoc verum eſt, etiam ſi Judex ſit Princeps Supremus, à cujus ſententia non datur appellatio, quia adhuc datur recurſus vel ad eundem Principem, vel ad Succeſſorem, & injuria fit parti, ſi non poſſit ſe defendere ex eo, quod non conſtet de actis in Judicio. In uno tamen caſu non eſſet neceſſaria ſcriptura, ſi ſententia Judicis ſit omnino notoriè juſta, nec poſſit juſtè aliqua tergiverſatione impugnari. Nunc igitur etiam de jure naturæ neceſſe eſt, ut acta judicii legitimè ſcribantur, & ſi id non fiat, proceſſus eſt nullus de jure naturæ, & ſaltem opponente parte annullandus.

5. Non eſt verò neceſſe, quod hæc notitia delicti vel delinquentis ſit certa, ſed ſufficit, quod ſit talis, ex qua Judex moveri poſſit prudenter ad ſe informandum & certificandum de veritate delicti vel delinquentis; Ideo ad illam præbendam ſufficiunt etiam teſtes inhabiles. Sic exempli gratia, dictum impuberis ſufficit ad Judicis inſtructionem & ad inquirendam veritatem, ut per DD. quos refert & ſequitur Farin. *quæſt. 18 num. 48.* Et ut infra probatur accuſatio illegitima poteſt ſervire pro legitima denunciatione ad hoc, ut Judex inquirere poſſit ex officio. Ad inchoandam igitur inquiſitionem ſufficit quæcumque notitia, undequaque habita, (præterquam in Sacramento Pœnitentiæ) ex qua Judex inſtrui poſſit, & prudenter moveri ad ulterius inquirendum.

6. Hinc eſt, quod diſtinguuntur tres viæ procedendi in criminalibus, nimirum, per accuſationem, denunciationem & inquiſitionem, *cap. qualiter & quando, il 2. de accuſ.* Quæ diſtinctio principaliter reſpicit inchoationem proceſſus, ut notat Clar. *qu. 3. verſ. Et adverte*, quia in proceſſus proſequutione ferè non eſt differentia inter vias illas. Sed melius etiam diſtingui poſſet, addendo aliud membrum, ſcilicet per evidentiam facti. Nam factum Judici notum fieri poteſt vel per evidentiam facti, quod cadit ſub ſenſu Judicis, vel per revelationem alterius, qui factum ſub ſenſu habuit. Et ſi per revelationem, hoc fit medio vel accuſatore, vel denunciatore, vel fama, quæ Judici ſervit pro accuſatore, ut ad inquiſitionem procedere poſſit ex officio, & ut ſic procedat per viam inquiſitionis. Inquiſitio enim ſumitur dupliciter, ſcilicet communiter, & hoc modo omnis proceſſus eſt inquiſitio, & propriè, & hoc modo inquiſitio importat modum ſpecialem procedendi.

7. Sed in rei veritate non ſunt, niſi duo modi procedendi, ut bene concludit Clarus *d. q. 3. in principio*, nimirum modus procedendi ad inſtantiam perſonæ alicujus, qui poteſt dici modus procedendi per accuſationem, & modus procedendi ex officio, qui dici poteſt per inquiſitionem. Nam modus procedendi per denunciationem non eſt criminalis, ſi ſolum præcedat denunciatio evangelica ad emendationem delinquentis ordinata. Et hic eſt modus procedendi per denunciationem, de quo ſermo eſt *in cap. qualiter & quando il 2. de accuſ.* & de quo loquitur D. Thom. 2.2. *q. 67. a. 3. ad 2.* Vel ſi eſt criminalis, quia delictum denunciatur Judici, ut de eo ſumat publicam vindictam, hoc modo ſi denunciator inſtat apud Judicem, ille eſt in ſubſtantia accuſator, & Judex procedit per viam accuſationis; ſed ſi denunciator non inſtat apud Judicem, ut puniat delinquentem, ſed hoc relinquit arbitrio Judicis, jam Judex, ſi procedit, non procedit niſi ex officio & per inquiſitionem. Et ad procedendum hoc modo ſufficit notitia quæcumque habita vel per famam, vel medio denunciatore, quæ ſit talis, ut prudenter movere poſſit Judicem ad magis ſe informandum,

dum, & ad inquirendam veritatem. Hæc verò magis explicabuntur inferiùs agendo in particulari de præfatis modis procedendi.

SUMMARIUM.

1. *Quid ſit accuſatio.*
Per quid diſtinguatur accuſatio à denunciatione evangelica. ibid.
2. *In quo conveniant & diſconveniant accuſatio & denunciatio judicialis.*
3. *Quæ conditiones requirantur ad accuſationem, & num. ſeqq.*

QUÆSTIO VII.

De modo incipiendi proceſſum per accuſationem.

ARTICULUS I.

Quæ ſint de ſubſtantia accuſationis.

1. PRimum, quod eſt de ſubſtantia, etiam judicii ſummarii eſt, ut nullus judicetur niſi accuſatus vel denunciatus, vel de delicto infamatus aut confeſſus. Primò ergo videndum eſt, quid ſit de ratione legitimæ accuſationis: accuſatio enim eſt delatio rei de crimine commiſſo facta in ſcriptis coram Judice competente ad vindictam publicam, legitima interveniente ſubſcriptione. Ita ex D. Tho. 2.2. *q.* 68. *a.* 1. DD. communiter. Quidam verò non immeritò addunt & magis explicant, vel ad proprium intereſſe. Differt igitur accuſatio à denunciatione evangelica, quòd iſta non reſpicit pœnam delinquentis, nec illam per ſe intendit & poſtulat, ſed reſpicit & intendit Fratris emendationem, & eſt actus charitatis, ſed illa habet pro objecto vel juſtitiam vindicativam, & intendit æqualitatem proportionis inter demeritum delinquentis, & pœnam à Jure debitam pro delicto; & ideo dicitur, quod reſpicit publicam vindictam, vel reſpicit etiam juſtitiam commutativam, quæ eſt inter accuſatorem & accuſatum, & quam accuſator ſupponit violatam fuiſſe ab accuſato, & ideo petit ſibi ſatisfieri. Primum horum ſpectat ad Judicium criminale. Accuſator enim propriè in criminalibus non agit pro intereſſe proprio obtinendo, ſed ut publica vindicta accipiatur de delicto. Secundum ſpectat per ſe ad Judicium Civile, in quo agitur de privato intereſſe partium. & accuſator intendit ſibi ſatisfieri, & poni æqualitatem juſtitiæ commutativæ inter ſe & accuſatum. Sæpè verò utrumque ſimul conjungitur, ſed tunc cauſa eſt mixta, & ſimul eſt criminalis & civilis Propriè igitur accuſatio criminalis eſt delatio Rei de crimine commiſſo, ſeu petitio, per quam Accuſator deferens coram Judice delictum Rei petit juſtitiam fieri, illumque juxta leges puniri ob bonum commune. D. Thom. 2. 2. *q.* 86. *a.* 1.

2. Conveniunt ergo accuſatio & denunciatio judicialis, quod utraque habet pro fine proximo publicam vindictam, ſeu vindicativam juſtitiam; ſed valde diſtinguuntur, quia accuſator illam intendit & petit; ideo illa potius debet dici petitio quam delatio, defert enim coram Judice rei delictum, intendens & petens illum puniri juxta leges, Sylv. *v. accuſatio in princ.* Tabien. *num.* 1. Sed denunciatio judicialis licet denunciet delictum, ut poſſit puniri, ſi Judex id opportunum judicaverit, id tamen non petit, nec inſtat, ut fiat. Ideo diſtinguuntur ſecundo, quod accuſator tenetur probare delictum, quia intendit Rei punitionem, quæ non debetur niſi delinquenti; ideo tenetur fundamentum ſuæ intentionis probare, quod in Rei delicto conſiſtit, ſed Denunciator, qui pœnam & vindictam non petit, non tenetur probare delictum, ſed hoc onus relinquit Judici, quatenus velit delictum probare. Diſtinguuntur tertio quod Accuſator ſi non probet, tenetur ad pœnam Talionis, ad quam non tenetur Denunciator.

3. Prima ergo conditio accuſationis eſt, ut fiat in ſcriptis, ut tradit D. Thom. 2. *2. q.* 68. *a.* 2. ſive accuſator ipſe porrexerit libellum in ſcriptis, ſive petitionem fecerit coram Notario illam ſcribente in actis, & poſtea illi ſubſcripſerit. Clar. *q.* 12. *verſ. quæro.* Et licet Sanchez *l.* 6. *conſ. dub.* 50. *num.* 6. exiſtimet in levibus delictis non eſſe neceſsè, quod accuſatio ſit ſcripta, ex *l. levia ff. de accuſationibus*, tamen ſemper debet adverti, quod cum verba facilè labantur, primò neceſſaria eſt accuſatio ſcripta ad hoc, ut Judex, qui ſecundum accuſati petitionem judicare debet, non erret in ſententiando, ſecundò quia reus poteſt à ſententia appellare & allegare, quod ſententia non fuerit data juxta exigentiam accuſationis; & ideo neceſsè eſt ut de accuſatione conſtet per ſcripturam, unde valde levia imò leviſſima debent eſſe crimina, ſi poſſit admitti, quod reus poſſit de illis accuſari accuſatione non ſcripta.

4. Secunda conditio accuſationis eſt, ut in ea exprimantur diſtinctè nomina accuſatoris, accuſati & Judicis, & pariter exprimatur delictum in particulari cum circumſtantiis & præcipuè cum expreſſione anni, menſis & diei commiſſi delicti, *l. libenter ff. de accuſ.* Et licet non ſit neceſſe, ut exprimat horam & momentum, in quo delictum fuit patratum, tamen hoc petente Reo exprimi debet, quia poteſt contingere, quod innocens ſe defendat probando, quod in illa hora vel momento ipſe non erat, ubi fuit commiſſum delictum. Et idem dicitur de aliis circumſtantiis.

Tertia conditio eſt, ut Accuſator juret de calumnia, quod ſcilicet accuſat non animo calumniandi, ſed zelo juſtitiæ.

Quarta conditio eſt ut accuſator ſe ſubſcribat ad pœnam Talionis, *l. libellus ff. de accuſat.*

5. Sed hodie hujuſmodi ſolemnis accuſatio parum eſt in uſu, & loco accuſationis ſucceſſit quærela. Diſtingui verò quærelam ab accuſatione, quia quærela non ſemper fit ob publicam

vindictam, ſed aliquando propter bonum partis læſæ, voluit Didac. Scroi *in luce Prælat. p. 3. c. 1. num. 5.* ſed ut dictum eſt, etiam accuſatio fieri poteſt propter intereſſe partis. Eſſentialis verò differentia in hoc conſiſtit, quod ad quærelam non eſt neceſſarius ſolemnis ille libellus, & inſcriptio ad pœnam talionis, qui eſt neceſſarius in accuſatione. Nihilominus etiam quærela debet eſſe ſcripta, & continere nomen quærelantis, quærelati Judicis, & commiſſi criminis, quo loco, anno, & menſe commiſſum fuerit, necnon diem datæ quærelæ, quæ ſi deficiant non procedit talis quærela, quæ hodie datur loco illius libelli ſolemnis, & accuſationis. Farinac. *in praxi q. 12. num. 5 & 6. Clar. § fin q. 12.* Quamvis hodie quia Judices in quolibet delicto procedere poſſunt & procedunt ex officio, non diſputatur multum ſuper requiſitis in quærela, an adſint vel non, ut ibidem advertit Farinac. Nam nunc in omni delicto Judex poteſt procedere per inquiſitionem & ex officio. Decian. *in rubr. de jud. num. 68.* Clar. *q. 2. num. 7.* & ibi Bajar *num. 17. & q. 3. & q. 10. num. 2. & q. 14. num. 1.* Farin. *q. 1. num. 8. & 10* Guazz. *def. 3. c. 7. nu. 7.* Niſi ex ſpeciali ſtatuto ſit prohibitum Judici procedere niſi ex quærela.

6. Sed quid dicendum, ſi delictum probetur quidem fuiſſe patratum, ſed in alio loco, aut tempore, vel ſine qualitate expreſſa in libello accuſationis? Tunc debetne reus abſolvi, vel poteſt puniri? Multi multa dicunt, & alii affirmant, alii negant, ut videre eſt apud Scacc. *in tract Crim cap 51.* & Guazz. *defenſ. 2. c. 3.* Sed modo dicitur quod ſequi debet condemnatio virtute clauſularum, quæ de ſtylo ponuntur in accuſatione, ut eſt illa *non ſe adſtringens &c.* & illa *ſalvo jure &c.* Clar. *q. 66.* Farin. *q. 1. num. 32. & ſeqq.* Scacc *d. cap. 51. num. 39.* Guazz. *d. cap. 3. num. 13.* Sed etiam quia in his Judex poteſt ex officio ſupplere locum, & alia neceſſaria, ut ſuſtineatur judicium, ut ex Bajar. ad Clar. advertit Guazz. *d. cap. 3. num. 13. verſ. Necnon expreſſio.*

7. Pariter ſi in proceſſu contra Reum probatum fuit aliquod delictum, & vel aliqua qualitas non contenta in accuſatione Reus poteſt damnari in pœnam ordinariam illo delicto vel gravitati debitam. Guazz. poſt Cyn. Bart. & Caſtr. *defen. 2. c. 4. num. 5.* Ubi *nu. 6.* advertit, quod tot dicuntur eſſe accuſationes aut inquiſitiones, quot ſunt delicta intentata. Et ideo ineptitudo accuſationis ex uno capite non vitiat accuſationem in aliis capitibus.

SUMMARIUM.

8. Accuſator cavere debet in accuſando à calumnia, prævaricatione & tergiverſatione. Hoc explicatur. ibid.

9. Qui accuſavit aliquem ratione proprii intereſſe, ſi punitio accuſati non eſt neceſſaria Reipublicæ, poteſt ab accuſatione deſiſtere.

10. Quid ſit tergiverſatio.

Quibus cauſis poſſit accuſator deſiſtere ab accuſatione. ibid. & nu. 11. 12. & 13.

14. Iudex poteſt procedere in cauſa ex officio Accuſatore deſiſtente ab accuſatione.

ARTICULUS II.

Quæ Iuſtitia requiratur in accuſatione.

8. IN accuſando à tribus cavere debet accuſator, nimirum à calumnia, prævaricatione & tergiverſatione. D. Thom. *2. 2. qu. 68. a. 1.* Primò vitare debet calumniam, nimis enim injuſtum eſt malitiosè, vel etiam temerariè falſum crimen imponere innocenti. Prævaricatio verò eſt, quando accuſator cum fraude abſcondit crimina, de quibus accuſavit, vel diſſimulando & non inducendo veras probationes, vel acceptando falſas exceptiones, ut accuſatum liberet, quocumque autem modo accuſator tergiverſetur in criminalibus, & inde notabile damnum ſequitur Communitati, tergiverſator peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem. Hoc autem vitium prævaricationis ſeu colluſionis cadit etiam in Advocatum, Procuratorem & Notarium, Sot. *de ſecr. mem. 2. qu. 5. concl. 5.* Et in foro fori punitur Judicis arbitrio, pro qualitate criminis & damni illati Reipublicæ, *l. 1. & 2. ff de prævaricat.*

9. Et nihilominus qui accuſavit aliquem ratione proprii intereſſe, ſi punitio accuſati non eſt neceſſaria Reipublicæ, & poteſt accuſationi renunciare, & dummodo caveat à falſitate, poteſt ab accuſatione deſiſtere, vel diſſimulando probationes præterire. Sylv. *in v. accuſatio nu. 6.* Navarr. *cap. inter verba concluſ 6. num. 645.* Azor. *p. 3. l. 13 c. 19 dub. 7.* Et ſic etiam detrahere aliquid ab accuſatione poteſt Accuſator, antequam interrogetur reus, vel lis ſit conteſtata. Scac. *d. cap. 51 num 4.* Regulariter enim poſt litem conteſtatam libellus mutari non poteſt etiam de conſenſu Rei. Guazz. *def. 3. c. 5. num. 2.* Neque enim Judex poteſt cogere aliquem ad accuſandum. Clar. *q. 15* Nec qui ſemel expreſſe renunciavit accuſationi poteſt illam ulterius proſequi, licèt poſſit etiam per torturam compellere offenſum ad nominandum offenſorem, niſi ille ſe excuſare poſſit, quia vel offenſus fuit de nocte, vel in nundinis in multitudine Gentium, vel ex alia ſimili cauſa. Tuſc. *lit T. concl 333.*

10. Tergiverſatio verò eſt, quando Accuſator inordinatè renunciat, ſeu deſiſtit à proſecutione accuſationis, cum ex ratione boni communis illam tenetur proſequi. D. Thom. *2. 2. q. 68. a. 3. ad tertium* & hujuſmodi tergiverſator in foro externo punitur, ſi abſque obtenta Judicis licentia id faciat, & incidit in pœnam Senat. Conſult. Turpil. *ut in l. 1. ff. ad Turp.* Nec Judex poteſt hanc licentiam concedere, niſi cauſa cognita, *l. 2. & 3. C. de abol.* Ex multiplici tamen cauſa poteſt accuſator deſiſtere ab accuſatione. Primò in cauſa propria, ſi cauſa nondum

eſt

eſt cæpta, vel ſi eſt cæpta de licentia Judicis, & cum licentia etiam rei, ſi ille fuerit tortus, vel ex accuſatione infamatus, *l. ſi quis ff. de his, qui not. infam.* Gloſſ. *in cap. 1. de colluſ.* Sylv. *v. accuſatio num. 6. & 8.* Et in actione furti non poteſt actor tranſigere ſine Judicis licentia, *l. furti § pactum, ff. de his, qui not. infamia.* An verò & quando liceat, vel non liceat accuſatori in cauſis civilibus & criminalibus tranſigere cum accuſato ut accuſator deſiſtat ab accuſatione, videantur Sylv. *v. accuſ. n. 8.* & Guazz. *diſt. 3. c. 6.*

11. Secundò ſi quis bona fide aliquem accuſavit, & poſtea errorem cognoſcit, & videt ſe deceptum vel ab advocato, vel à teſtibus aut aliis, vel ſi res ſibi incipit eſſe dubia, vel ſi animadvertit, ſe non poſſe probare crimen, aut certè videt judicem non eſſe judicaturum juſtè, tunc ab accuſatione deſiſtere poteſt, *cap. ſi quem pœnituerit 2. q. 3.* Sylv. *v. accuſatio num. 6.* Tabien. *nu. 5.* Clavis Regia *l. 12. cap. 15. n 15.*

12. Tertiò, quando accuſator cognoſcit accuſatum eſſe innocentem, tenetur omni modo poſſibili accuſationem revocare Sylv. *v. accuſ. nu. 6.* Quando etiam in cauſa publica aliquem falſo accuſavit, tenetur deſiſtere ab accuſatione ſtatim, etiam ſi in foro externo ſit puniendus. Ita Scroi *p. 3. cap. 1. n. 43.*

Quartò propter metum cadentem in conſtantem virum. Sot. *de ſecret. n. 2. q. 2. concluſ. 5 foll. tract. 40. cap. 7. num. 207.* quos ſequitur Scroi *p. 3 cap. 1. num. 44.*

13. Quintò, ſi Princeps vel Judex in caſu, in quo id facere poteſt, accuſationem reſciderit & aboleverit, D. Thom. *d. a. 3. ad tertium,* & ibi Cajet. Sot. *de ſecret. membr. 2. concluſ. 5. quæſt. 5.* Tabien. *v. accuſatio num. 5* Judex enim etiam inferior, ſi videt accuſationem eſſe in majus damnum Reipublicæ, poteſt vel accuſationem non acceptare, vel illam rejicere, quia bonum commune præferri debet, ut docent Cajet. & Sot. citati Sanchez *lib. 3 op. cap. d. unico, nu. 19. & lib. 6. c. 4. d. 1. nu. 6.* Rodriquez *tom. 2. q. 43. a. 5.* Clavis Regia *num. 16.* Et ideo intra Regulares Provinciales imo & Prælatus localis habens Juriſdictionem quaſi Epiſcopalem, & potens cauſas criminales cognoſcere, poteſt nedum non acceptare accuſationes, ſed acceptatas reſcindere non habito recurſu ad Generalem, ſi id poſtulet bonum commune Religionis, quidquid in contrarium dixerit Didac. Scroi in luce Prælat. *p. 3. c. 1. n. 64.* poſt Bouer.

14. Accuſatore verò deſiſtente ab accuſatione poterit nihilominus Judex procedere in cauſa ex officio. Nam modo Judex poteſt in omni cauſa procedere ex officio, ut quampluribus DD. citatis docet Farin. *q. 4. nu. 33.*

SUMMARIUM.

15. *Accuſator delinquentem accuſare poteſt, etiam ſi non præcedat infamia, dummodo in judicio per ſufficientes teſtes delictum probari poſſit.*

16. *Lex prohibens quod Iudex non procedat, niſi contra infamatum, loquitur de Iudice procedente per viam Inquiſitionis.*

Delictum & delinquens ſunt publica in Iudicio, & pluſquam famoſa ex hoc, quod Accuſator nominat teſtes, per quos intendit probare delictum, etiam ſi ſolum ſemipleuè probaretur delictum. ibid.

Accuſatio inutilis ad pœnam infligendam illicita eſt. ibid.

17. *Bonum commune Iuſtitiæ vindicativæ præponderat bono privato accuſati, ideo non violatur Charitas ab accuſante delictũ probabile in Iudicio non præcedente infamia.*

Solemnitas infamiæ omnino non eſt de ſubſtantia iudicii. ibid.

Idea non eſt ſervanda à Regularibus judicibus, niſi teneantur ad id ex propriis legibus. ibidem.

Iuramentum de non accuſando obligat, ſi accuſatio poteſt remitti, ſine peccato at iuramentum de non accuſando delictum antequam ſit commiſſum iniquum eſt. ibid.

ARTICULUS III.

An Religioſus poſſit alium accuſare de delictis occultis non præcedente infamia, vel alia æquivalenti.

15. HIc diſtinctione opus eſt: Nam vel delictum licet occultum poteſt in judicio plene probari. Et hoc delictum in rigore non eſt occultum, niſi per accidens, & D. Thom. *2. 2. q. 68. a. 1. ad tertium*, bene dixit, quod non eſt omnino ſecretum, quod per ſufficientes teſtes poteſt probari. Et ideo in hoc caſu non eſt neceſſe, quod præcedat infamia, ſed poteſt accuſator delinquentem accuſare. Et nihilominus Palaus *tract 6. diſp. 3. p. 11 a. 4.* & Franc. *de Sancta Iuliano in ſuo Trib cap. 2. Advertere ultima,* exiſtimant, accuſationem non poſſe fieri ſine infamia aut æquipollenti, & quod talis accuſator peccet ſaltem contra charitatem. Palaus verò vult quod peccet etiam contra juſtitiam.

61. Sed hæc ſententia non habet in Jure fundamentum. Tum quia lex prohibens, quod Judex non procedat, niſi contra infamatum, loquitur de Judice procedente per viam Inquiſitionis; ut patet ex *cap. 1. de accuſat. in 6.* Et docent ibi DD. & fuit ibidem à me explicatum. Tum quia ex quo Accuſator nominat teſtes, per quos intendit probare delictum, jam & delictum, & delinquens ſunt publica in judicio, & pluſquam famoſa. Quod ſi dicant ſaltem requiri infamiam, quando Accuſator ſcit, quod ſolum ſemiplenè poteſt probare accuſati delictum. Reſpondetur, quod neq; hoc ſubſiſtit in Jure. Tum quia adhoc, ut Accuſator juſtè accuſet, ſufficit, quod poſſit probare, vel quantum ſufficit ad inferendam accuſato gravem pœnam ſaltem extraordinariam, vel ut teneatur ſe purgare per torturam, quia ex hoc ſufficit ad

pu-

publicam vindictam ſumendam de accuſato, & ad exemplum aliorum. Tum quia nullibi in jure habetur, quod ſit neceſſe præcedere infamiam, niſi quando Judex procedit ex officio per viam inquiſitionis, ut conſtat ex textu citato. Tum quia aliud eſt, quod accuſatio ſit inutilis ad pœnam infligendam, & ex hac parte ſit illicita, aliud eſt, quod ſit mala ex eo, quod illam non præceſſit infamia. Hoc ſecundum non eſt verum, ut dictum eſt. Primum vero poteſt eſſe verum, ſi accuſatio ſit omnino inutilis ad bonum commune. Ad quod tamen utilis poteſt eſſe etiam ſemiplena probatio, quæ poteſt ſervire Judici, ut ex officio diligentius inquirens probet delictum, vel ut Reus torqueatur, & ejus confeſſio habeatur.

17. Neque hic violatur charitas, quia ſemper bonum commune juſtitiæ vindicativæ præponderat bono privato accuſati, ut habetur ex D. Thom. *2. 2. quæſt. 68. a. 1.* Addes etiam, quod ſolemnitas infamiæ non eſt omnino de ſubſtantia Judicii, ut probavi *d. cap. 1. num. 75. de accuſat. in 6.* Et non eſt in vigore omnino ſervanda à Judicibus Regularibus, niſi ad id ex propriis legibus teneantur, ut patet ex *cap. qualiter il 2. de accuſat. in fin. & probatur uberius q. ſequenti.* Nec Sanchez citatus à S. Juliano *lib. 6. conſ. dub. 28.* ejus ſententiæ favet ſed ſolum dicit, quod ubi delictum non eſt probabile in judicio, non licet de illo accuſare, quod eſt veriſſimum; Cæterum nullus ex antiquis Doctóribus dixit, quod accuſationem præcedere debeat infamia, quia juxta jura *cap. qualiter il 2. de accuſ. Et cap. licet Heli de ſimon* accuſationem præcedit Inſcriptio inquiſitionem vero infamia. Et ita quod non ſit neceſſe, ut accuſationem præcedat infamia expreſsè tradidit Card. de Lugo *de juſtit. d. 37 nu. 76 & 167.*

Eſt etiam advertendum, quod quotieſcumque accuſatio poteſt ſine peccato omitti, juramentum de non accuſando obligat. Sed tamen juramentum de non accuſando factum ante commiſſum delictum eſt iniquum, & reſcindi debet. Card de Lugo *diſp. 38. nn. 61.*

SVMMARIVM.

18. *Quando accuſatio ordinatur ad publicam vindictam, ipſam non debet præcedere fraterna correctio.*

ARTICULUS IV.

An accuſationem præcedere debeat correctio fraterna.

18. AFfirmant plures inter quos Bannes 2. 2. *q. 68. a. 1. d. 1.* & Franciſcus à S. Juliano *d. advert. ult. in 14.* Sed circa hoc non eſt immorandum; certum enim eſt, quod accuſatio non ordinatur ad correctionem fratris, ſed ad publicam vindicam, ſecundum quam etiam emendatus ad aliorum exemplum poteſt puniri, ideo non eſt neceſſe, quod accuſationem præcedat fraterna correctio, ut probavi *d. cap. 1. de accuſat. num. 63. in. 6.* Et latius probatur infra de denunciatore judiciali. Et imo etiam pœnitens jam emendatus poteſt accuſari, ut ex Innoc. habet Sylv. *v. accuſation. 7.*

SVMMARIVM.

19. *An accuſator teneatur ad pœnam Talionis, ſi non probat contra accuſatum, & an hac pœna receſſerit ab Aula.*
20. *Quid ſentiant Doctores circa hoc.*
21. *Regulares ſervare debent ſuas Conſtitutiones circa hanc pœnam.*
Conſtitutiones Prædicatorum obligant accuſatorem ad pœnam Talionis. ibid.
Et etiam Conſtitutiones Capuccinorum. ibid.
22. *Quid ſit Calumniator verus & Calumniator præſumptus.*
Talionis pœna non debet imponi ſecundùm æqualitatem, ſed ſecundùm analogiam, hoc eſt, debent conſiderari qualitates accuſantis & accuſati. ibid.
23. *Verus Calumniator puniendus eſt pœna Talionis, vel reſpectivè pœna extraordinaria & arbitraria.*
24. *Talis Calumniator afficitur juris infamia, ſi de calumnia fuerit condemnatus, & efficitur irregularis.*
25. *Pœna Talionis ſeu extraordinaria extenditur etiam ad inſtigatorem, ſollicitatorem ſeu promotorem calumnioſum, & etiam ad denunciatorem, qui ſit in vera calumnia, & qui querelat & inſtat apud Iudicem.*
26. *Extenditur etiam ad Procuratorem fiſcalem, qui ſit in vera calumnia.*
Ad hoc, ut Accuſator damnetur ad damna & expenſas in favorem Rei, ſufficit temeritas in accuſando, & quod non habuerit juſtam cauſam accuſandi. ibid.
Similiter Iudex ex officio calumnioſam inquiſitionem formans tenetur ad damna & intereſſe, & debet puniri extra ordinem. ibid.
27 *Quomodo Iudex debeat procedere contra calumniatorem.*
28. *Accuſator calumnioſus ad pœnam Talionis damnari debet, etiamſi ad talem pœnam non ſe ſubſcripſerit.*
29. *Quid ſit dicendum de calumniatore præſumpto, & num 30.*
31. *Caſus in quibus Iudex arbitrari poteſt accuſatorem ex juſta cauſa accuſaſſe, & ita excuſandum eſſe à pœna calumniæ, uſque ad 40.*
40. *Per quid excuſatur accuſator à vera calumnia & à præſumpta.*
41. *Iuſta cauſa excuſat etiam ne Accuſator teneatur actione injuriarum.*
42. *Cauſa, quæ excuſat à dolo & culpa temeritatis, excuſat ab expenſis & pœna calumniæ, ſi verè excuſat ſolum à dolo, non excuſat ab expenſis.*

43. Præ-

43. *Praxis ſtatus Eccleſiaſtici circa hoc.*
44. *Calnmnioſus præſumptus de jure Cananico modo nan eſt puniendus pœna Talionis, ſed pœna extraordinaria ad arbitrium judicis.*
45. *Tamen in Ordine Prædicatorum Calumniatores præſumpti puniri poſſunt pœna Talionis.*
46. *Quibus caſibus Accuſator calumnioſus puniri paſſit pœna falſi.*
47. *Abſaluto accuſata non pateſt damnari accnſator, niſi audiatur. & num. 48.*

ARTICULUS V.

Ad quam pœnam teneatnr accuſatar, ſi non probet contra accnſatum.

19. EUm teneri ad pœnam Talionis, habetur ex *l fin.* §. *5. l. de accuſat. & l. ſive C. de Calumnia, l. 3. C. de his, qui accuſ. non paſſunt, & 2. q. 3. cap. 1. 2. 3 4. & 5. cap. qui crim 2. qu. 15.* D. Thom. *2. 2. q. 68. num. 4.* Hic autem primò intrat difficultas, quam Penna ad Eymer. *p. 3. camment. 14.* vocat graviſſimam. An ſcilicet hæc Talionis pœna ſit ex conſuetudine abrogata, & receſſerit ab aula.

20. Affirmant enim poſt *Speculat. in tit. de accuſat.* §. *1. num. 4.* communiter DD. quos latè referunt Menoch. *caſ. 321.* & Farinac. *q. 16. n. 3.* Sed de Jure Canonico hanc pœnam ſubſiſtere voluit Clar. *qu. 12.* quem ſequuntur Bict. *qu. 23. num 6.* Didacus Scroi *p. 3. cap. 1. num. 7.* & Eliſeus de Bellegrand. *tract. 1. quæſt. 12. num. 11.* Sed & hanc pœnam Talionis fuiſſe innovatam per Pium V. *Conſtit. 5.* §. *monemus præterea*, vult Didacus Scroi quod & adverterat Farinac. *q. 16. num. 5.* Verum Pius V. in d. Conſtitutione loquitur in caſu particulari ſimoniæ, blaſphemiæ, & ſodomiæ, & concubinatus, & nihil habet de neceſſitate inſcriptionis ad pœnam talionis, ſed ſolum vult, *quod ſi aliqui ex calumnia aliquos denunciaſſe camperti fuerint, eos ad pœnam talionis teneri.* DD. etiam communiter nulla facta diſtinctione dicunt pœnam talionis receſſiſſe ab Aula. Clar. *q. 12. nu 17. & q. 81. nu. 3.* Scacc. *in tract. crim. cap. 51. num. 14.* Farinac. *quæſt. 16. num. 3.* Guazz. *defenſ. 3. cap. 13. num. 2.* Bictus *qu. 23. num. 3.* Quamvis hujuſmodi calumnioſi accuſatores puniantur pœna arbitraria. Covar. *l. 2. var. c. 9. num. 1.* Menoch. *de arb. l. 1. qu. 79. num. 5.* Farinac. *q. 16. nu. 1.* Penna *ad 3. p. cam. 14.* §. *ſed quid ſi vera.* Et alii, quos ſequitur Guazz. *def. 3. c. 13. num. 3.*

21. Verum quidquid ſit de hac quæſtione, Regulares ſuas Conſtitutiones & Regulas ſervare debent, & in Religione Capuccinorum ſervari debere pœnam talionis referunt dd. Bictus, Scroi & Eliſeus. In Ord. autem Prædicatorum *diſtinct. 2. c. 9. text. 4. lit. D.* ſic ſtatuitur: *Item declaramus, quad ſi accuſator deficit à probatione illius criminis, de quo aliquem accuſavit, eadem pœna puniri debet, qua puniendus fuiſſet accnſatus ab accuſatore convictus; ſicut fuit ordinatum Valliſolet. 1605.* Idem habetur *d. 1. cap. 18.* §. *1. l. 11.* Quamobrem in hoc Ordine accuſator calumnioſus pœna talionis puniri debet. Videatur *cap. Rom. 1601. ardin. Et cap. Valliſolet. 163. confirmatiane ....*

22. Sed major difficultas eſt; An ubi vel de Jure communi, vel ex ſtatuto pœna talionis locum habet, hoc intelligendum ſit nedum de calumniatore verò, ſed etiam de præſumpto. Calumniator enim verus, ut habetur ex D. Thom. *2. 2. q. 68. a. 3.* eſt ille, qui falſum crimen ſcienter deponit contra Accuſatum; Unde ad hoc, ut habeatur aliquis ut calumniator verus, duo ſunt neceſſaria; primò, quod ſit probata falſitas depoſitionis; ſecundò, quod probatum ſit Accuſatorem falſum crimen depoſuiſſe ſcienter & ex malitia, ſed calumniator præſumptus dicitur vel ex eo, quod non probavit verum eſſe, quod depoſuit, vel ab accuſatione deſtitit, ut communiter DD. docent, quot abunde refert Farinac. *qu. 16. num. 15.* Eſt verè certum, quod ubi conſtat de vera calumnia, intrat pœna talionis, & hoc abſque dubio eſt neceſſarium juxta d. Conſtitutionem Pii Quinti. Advertendum tamen, quod hæc pœna imponi debet non ſecundum æqualitatem, ſed ſecundum analogiam, ut advertit Didac. Scroi *p. 3. c. 1. num. 10.* Si enim Princeps plebeium percutiat, non eſt juſtum, ut repercutiatur ipſe, vel ſi plebeius percutiat Principem, non ſatis eſt, ut ipſe ſimili modo percutiatur. Et ideo Judex in imponendo hanc pœnam talionis debet conſiderare qualitates accuſantis, & accuſati.

23. De eo igitur accuſatore, & vero calumniatore loquendo certum eſt, quod juxta Tribunalium praxim, & ſtatuta puniendus eſt pœna talionis, vel reſpective pœna extraordinaria, & arbitraria ut per DD. quos referunt Clar. *q. 62.* Menoch. *de arbiter. caſ. 321 num. 1* Farin *q. 16. num. 10.* Et quod hac pœna, ſi ſit arbitraria extendi etiam poſſit ad pœnam mortis, habetur etiam ex Farinac. *num. 5* & Guazz. *def 2. c. 13. num. 4.* ſecundo hic calumminator tenetur reſtituere, & ſatisfacere quanti intereſt Reo. Sylu. *v. accuſatio q. 7.* Clavis Regia *lib. 12. c. 15. n. 13.* Et ideò damnari debet etiam ad expenſas à Reo factas. Menoch. *caſ. 321. num. ult.* Farin *d. q. 16. n. 11. & 13.* Clar. *q. 62.* Guazz. *d. c 13. n. 8.*

24. Tertio huiuſmodi caluminator, ſi de calumnia fuerit condemnatus, afficitur Juris infamia, D. Thom. *2. 2. q. 68. a. 4 ad tertium* quæ quidem ſi proveniat ex ſententia lata in Judicio Eccleſiaſtico, à ſolo Summo Pontifice poteſt tolli, ut advertit Clavis Regia *d. cap. 12. num. 18.* Unde quarto huiuſmodi calumniator infamia Juris affectus efficitur irregularis. Theſaur. *de pœnis p. 2. c. 1. n. 3.*

25. Extenditur vero huiuſmodi pœna etiam ad Inſtigatorem, Sollicitatorem, ſeu Promotorem calumnioſum, imo & ad denunciatorem, qui ſit in vera calumnia, ut ſaltem puniendi ſint

pœna extraordinaria, & Judici arbitraria, & ut damnentur ad damna, & expenſas, & intereſſe. Advertendo tamen, quod ſimplex denunciator, qui probare non tenetur, non debet damnari ad pœnam talionis, ſed alia pœna arbitraria; damnari tamen debet ad damna & expenſas. Denunciator tamen, qui quærelat & inſtat apud Judicem, ut accuſatus puniatur, quia licèt non ſit propriè accuſator, tamen in ſubſtantia talis eſt, quia inſtat apud Judicem contra reum, etiam pœna talionis puniri debet, ubi illa eſt in uſu.

26. Et hoc eſt verum, nedum de privato quærelante, ſed & de Procuratore Fiſcali, qui ſit in vera calumnia. Nam nedum tenetur Reo actione injuriarum, ſed imo concremari debet ex Conſtitutione Imperatoris *in l. univerſi C. ubi cauſ. fiſc.* quia hoc delictum etiam in Principis ignominiam redit, & ideo graviùs puniri debet, ut per DD. relatos à Farinac. *q. 16. nu. 20. & 21.* Unde multo magis damnari debet ad damna & intereſſe. Nam & ad hoc, ut accuſator damnetur ad damna & expenſas in favorem rei, ſufficit temeritas in accuſando, & quod accuſator non habuerit juſtam cauſam accuſandi. Guazz. *d. cap 13. num. 8.* Similiter Judex ex officio calumnioſam inquiſitionem formans, nedum tenetur ad damna & intereſſe, ſed criminaliter extra ordinem puniri debet arbitrio Judicis. Bajard. ad Clar. *q. 62 num. 29.* Farin. *q. 16. num. 25.* Guazz. *d. c. 13. num. 9.* Imo ad probandam Judicis inquirentis veram calumniam ſufficit probare, quod Judex proceſſerit ad inquiſitionem nullis præcedentibus indiciis, niſi forſan leviſſimis & inanibus. Calumnia enim evidens in his dici poteſt, quod nullum præcedit indicium. Menoch. *de arbitr. caſ. 321. nu. 23* Farin. *q. 61. nu. 27.*

27. Et in hoc caſu veræ calumniæ Judex contra calumniatorem non ſolum judicii officio merecenario in eadem ſententia, in qua accuſatus abſolvitur, procedit, cum certum ſit etiam accuſatione pendente accuſatum poſſe accuſantem de calumnia accuſare, ut per Clar. *quæſt. 14. verſ. tertius eſt caſus*, ſed etiam per viam principalis actionis, & contrariæ accuſationis poſt ſententiam prolatam; ita quod eo ipſo, quod in ſententia ad favorem accuſati prolata, accuſator non eſt damnatus de calumnia, non per hoc eſt abſolutus, ſed contra eum procedi poteſt, & ita quod ſive ante, ſive poſt ſententiam accuſator reconvenitur ab accuſato, & ſi adſit indicium ſufficiens accuſator ad carcerem deducitur, & torquetur.

28. Et ampliùs advertitur, quod hujuſmodi accuſator calumnioſus puniri poteſt, ut ſupra pœna talionis, etiam ſi in libello ad talem pœnam non ſe ſubſcripſit, Syluest. *v. Accuſatio nu. 2.* Armilla *nu 3* & alii, quos ſequitur Eliſeus de Bellegrandis *tract. 1. q. 12. nu. 12.* Et hoc fieri debet, ubi ſtatutum aliquod id decernat.

29. Sed calumniator præſumptus eſt, qui vel accuſationem non probavit, vel ab eo illicitè deſtitit. Ex quo enim accuſator accuſationem non probavit præſumitur eum accuſaſſe ex calumnia; hæc tamen præſumptio non eſt Juris, & de Jure. ſed eſt ſimplex præſumptio Juris, contra quam datur probatio. Eſt verò difficultas: An hujuſmodi calumniator præſumptus pœna talionis puniri debeat. Hoc enim dici debere probatur ex *cap qui non probaverit, & cap. ſi quis Epiſcop. 2. q. 3. & cap. qui crimen 2. q 18.* in quibus expreſsè ſtatuitur, quod pœna talionis puniatur accuſator, qui non probaverit, quod objecit. Ex alia vero parte durum videtur, quod ex ſola præſumpione damnetur aliquis ad pœnam gravem etiam mortis. Dicendum verò eſt primò in terminis Conſtitutionis Pii V. ſolum calumniatorem verum puniri pœna talionis, voluit enim eos damnari, quos conſtiterit denunciaſſe per calumniam.

30. Dicendum verò eſt ſecundò, quod juſta cauſa accuſandi excuſat à pœna talionis & ab alia extraordinaria calumniatorem præſumptum, qui non probavit, quod objecit. Habetur hæc concluſio ex D. Thoma *2. 2. q 68 a. 4. ad 1.* ubi ſic habet: *Et ideo quando Iudex cognoverit aliquem de falſo accuſaſſe non voluntate nocendi, ſed involuntariè propter ignorantiam ex juſto errore, non imponit pœnam talionis.* Eſt verò hic diſtinguendum inter forum conſcientiæ & forum fori; nam in foro conſcientiæ error quomodocumque voluntarius, quantum ſufficit ad culpam mortalem, ſicut non excuſat à culpa, ſic non excuſat à pœna æterna & ab obligatione reſtituendi damnum injuſtè illatum. Unde eſt, quod ut advertit Clar. *qu. 62. verſ. unum autem*, in foro conſcientiæ tenetur delinquens de damno & injuria alteri illatis ex culpa, quæ in foro fori cenſeatur levis, imo leviſſima. At verò in foro fori delinquens non tenetur, niſi de damno illato per dolum vel latam culpam. Et ideo ſicut in Civilibus actor, qui juſtam litigandi habuit cauſam, à calumnia excuſatur, & propte ea in expenſis non condemnatur, etiam quod in actione per eum intentata ſuccubuerit, ut per Rotam *dec. 7. de dolo & contumacia*, & Menoch. *de Arbitr. caſ. 177. nu. 1.* Farin. *q. 16. n. 70. & 71.* Guazz. *def. 3. c. 13. nu. 55. & alios ab iſtis citatos.* Ita pariter & in criminalibus excuſandus eſt à præſumpta calumnia accuſator, ſi juſta cauſa ſeu errore ductus accuſaverit, quamvis & ipſe in accuſatione ſuccubuerit, ut habetur expreſſe *in l. 1. §. ſed non utique, ff. ad Senat. Conſult. Turpil* Juſta enim cauſa non ſolum excuſat litigantem ab expenſis, ſed etiam ab omni Juris Civilis ſeu Canonici pœna, ſecundum Jo. Andream *cap. fin. de elect. in 6.* Et licet accuſator eo ipſo, quod accuſationem non probat, calumniator præſumatur, & conſequenter in dubio in accuſante ſeu litigante juſta cauſa non præſumatur. Panormit. *in cap. finem litibus num. 22. & in cap. calumniatam de pœnis.* Nihilominus adverſus iſtam juris præſumptionem poteſt accuſator probare juſtam accuſandi cauſam, & deducere alias præſumptiones excludentes animum calumniandi & injuriandi, & hu-

hujuſmodi præſumptiones præferri debent. Clar. *q. 62. verſ. ſed quæro*, & ibi Bajard. Bartol. & alii, quos refert Farin. *q. 16. nu. 39.*

31. Quamvis verò Judicis arbitrio remittatur, ut videat, quæ ſit juſta cauſa ſufficiens ad excuſandum accuſatorem præſumptum, ut habetur *in d. l. 1. ff. ad Senat. Conſult. Turpil.* ut habent Menoch. *de arbitr. caſ. 321. num. 3.* & Farinac. *d. q. 16. nu. 4.* Tamen numerantur plures caſus, in quibus Judex arbitrabitur accuſatorem ex juſta cauſa accuſaſſe, & ſic excuſandum eſſe à pœna calumniæ.

32. Primus caſus eſt, ſi accuſatus erat diffamatus de delicto, de quo accuſatur. Clar. *q. 62. & q. 72. nu. 8* Scacc. *d. cap. 13. nu. 26.* Menoch. *caſu 321 num. 9.* & Farinac. *q. 16. num. 61.* Si tamen quis non accuſat de facto commiſſo in propria perſona, Felin. *cap. 2. num. 3 de calumniator.* ſed accuſat de delicto commiſſo vel de nocte, vel eo abſente, vel de quo ipſe per ſeipſum certitudinem non habet. Menoch. *de arbitr. caſu 321. num. 29.* Quod etiam fama non excuſet, ſi quis accuſando non proſequitur ſuam aut ſuorum invidiam, ſed aliorum vult Scroi *p. 3. c. 1. num. 12.* Sed hujus non video ſolidum fundamentum, quia fama de ſe valet, ut in accuſatore excludat dolum, & inducat bonam fidem, etiam ſi de aliorum injuria ſit accuſatio. Sylv. *v. accuſatio num. 2.*

33. Secundò excuſatur, ſi delictum ſemiplenè probaverit, Felin. *cap. 2 de calum. nu. 3.* Menoch. *de arbitr. caſu 231.* Guazz. *d. cap 13. n. 16.* quia ex ſemiplena probatione poteſt confeſſus deduci ad torturam, & damnari, ſi fuerit confeſſus. Farinac. *q. 16. nu. 41.* qui tamen *nu. 47.* hoc limitat, ut non procedat, ſi accuſator eſſet ſolitus calumniari, & maximè ſi tanquam calumnioſus aliàs fuit condemnatus. Sed de hac limitatione ego dubito, quia ſemiplena probatio ſufficit ad interrogandum Reum, & imo ad illum torquendum ſaltem in delictis exceptis, imo ſecundùm multos, ſi ſit adminiculata, ſufficit ad pœnam extraordinariam. At verò ex eo, quod accuſator fuerit calumniator, non debet præſumi, quod nunc etiam ſit talis, ſi nunc probavit tantum, quantum ſufficit ad vitandam præſumptionem calumniæ.

34. Tertiò excuſatur accuſator à calumnia præſumpta, ſi fuit deceptus à teſtibus, qui contra promiſſionem factam in judicio poſtea ſe nihil ſcire dixerunt. Clar. *q. 62. nu. 8.* Guazz. *d. c. 13. nu. 20.* Menoch. *caſu 172. nu. 9.* Farinac. *nu. 50.* Quintò ſi accuſat neceſſitate officii, ex qua cauſa excuſatur Procurator Fiſcalis, Tutor & alii, qui ex neceſſitate officii vel præcepti tenentur accuſare. Menoch. *caſu 321. nu. 31.* Farin. *à num. 52.* Clar. *q. 62.* Guazz. *d. cap. 13. nu. 31.*

35. Sextò ſi accuſator accuſationem probavit per teſtes, qui rejecti fuerunt propter inhabilitatem perſonæ accuſatore hanc inhabilitatem ignorante. Farin. *num. 5.* Septimò, ſi accuſator habuit occiſi exculpationem. Specul. *tit. de calumn. in fine num. 7.* Menoch. *d. caſu 321. nu. 31.* Guazz. *d. c. 13. nu. 24.* Farinac. *nu. 60.* Octavò, ſi accuſator poſt propoſitam querelam deſiſtat ab illa, antequam reus citetur. Nonò, ſi accuſatus propter indicia exiſtentia contra illum fuerit tortus. Sufficit enim, quod delictum ita ſit probatum, quod reus habeat neceſſitatem ſe purgandi per torturam. Farin. *nu. 62.*

36. Decimò, ſi accuſator habuerit indicium ſufficiens ad inquirendum. Farinac. *d num. 62.* Guazz. *d. cap. 13 nu. 39.* & multo magis excuſatur, ſi accuſationem probavit per unum teſtem, Penna *p. 3. comm. 14. §. tandem accuſat.* Scacc. *tract. crim. cap. 51.* etiam ſi iſte teſtis deponeret de confeſſione extrajudiciali. Didacus Scroi *d. cap. 1. n. 12* Si tamen iſte teſtis non eſſet infamis aut famus, Guazz. *def. 2. c. 13. nu. 14.* ubi *nu. 15.* quod iſti teſti deferatur juramentum in ſupplementum. Sed hæc non approbo, quia in criminalibus non admittitur, quod detur juramentum in ſupplementum. Farin. *q. 16. nu. 43.* Et teſtis debet eſſe talis, qui ſemiplenè probet, ad quod non ſufficit teſtis inhabilis vel unicus, qui deponat de confeſſione rei.

37. Undecimò, ſi teſtes ab accuſatore nominati mortui ſunt. Duodecimò excuſatur, qui ratione ſanguinis ex immenſo dolore movetur ad accuſandum, ut pura ſi parentes de morte filii, ſi vir de morte uxoris vel adulterio in eum commiſſo, & è contra, & in his ſimilibus accuſans. Clar. *q. 62.* Menoch. *d. caſu 321. num. 24. & 25.* Guazz. *d. cap. 13. nu. 33.* Farinac. *nu. 56.* Extendit hoc Guazz. etiam ad illum, qui accuſat calore iracundiæ.

38. Decimotertiò excuſatur calumniator præſumptus in delictis atrocibus, in quibus præcipitur propter eorum atrocitatem conſciis & participibus, ut revelent, ut in crimine læſæ majeſtatis aut falſæ monetæ. Panormit. *c. 2. n. 2.* ubi Felin. *nu. 6. de calumniator.* Clar. *d. q. 62.* Menoch. *d. caſ. 321. nu. 26.* Farinac. *nu. 56.* Et nihilominus in hoc caſu non excuſari accuſatorem, niſi delicta ſint occulta, non verò ſi ſint publica, & ut publica denunciat. Menoch *d. caſ. 321. nu. 28.* Farin. *q. 16. num. 57.* Guazz. *d. cap. 13. num. 29.* Ubi ex Maſcar. *concl. 253. nu. 16.* declarat, ut excuſetur à pœna calumniæ, ſed non à pœna injuriarum: ſed puto, quod in hoc & ſimilibus caſibus non ſit confundendus denunciator cum accuſatore. Nam denunciator excuſatur etiam ſi delicta ſint publica, maximè ſi denunciare tenetur. Sed accuſator non excuſatur etiam ſi delicta ſint occulta, quia nec tenetur inſtare, ut reus puniatur, nec hoc debet facere, niſi poſſit probare, & nihilominus ratione atrocitatis criminis excuſatur à pœna talionis.

39. Decimoquartò excuſatur mulier à præſumpta calumnia, & præcipuè ſi mulier ſit honeſtæ vitæ & famæ. Menoch. *d. caſ. 321. nu. 32.* Farinac. *nu. 58* Guazz. *d. c. 13. nu. 8.* Sed contrarium voluit Alex. *conſ. 11.* Et hoc admittunt etiam Far. & Guazz. *in publica meretrice*, vel

ubi mulier eſſet in vera calumnia. Sed licèt verum ſit, quod in muliere faciliùs admitti poſſit error excludens præſumptionem doli, nihilominus etiam verum eſt, quod in mulieribus non minus regnat odium, vindicta, & malitia, quàm in viris, & ideo arbitrarium erit Judici videre, an mulier non probans accuſationem puniri debeat ex præſumpta calumnia. Decimoquintò excuſatur, qui fuit impeditus ne probaret accuſationem, ut puta, quia quis per vim & metum impedivit, ne teſtes examinari poſſent, vel fecit, ut falſum deponerent.

40. In iſtis igitur caſibus non excuſatur accuſator à vera calumnia, excuſatur tamen à calumnia præſumpta, ex eo quòd non probavit accuſationem. A calumnia enim vera, ubi de ea conſtat nullus color excuſat, non fama, nec indicia, nec præſumptio, nec ſemiplena probatio, nec Principis Reſcriptum. Menoch. *d. caſu 321. num. 23.* Maſcard. *de probat. lib. 1. concluſ. 254. num. 40.* alii apud Farinac. *num. 74.* A præſumpta etiam calumnia excuſat juſta cauſa non tamen injuſta, & non legitima. Axioma enim illud, quod quælibet beſtialis, temeraria ac injuſta cauſa excuſat delinquentem à dolo *l. igitur ff. de liber cauſ. l. de ætate §. qui juſto ff. de interrogat. act.* non procedit, niſi in delictis extrajudicialibus, ſecus in Judicialibus, prout eſt delictum calumniæ, ut ex Baldo, & Soccin. probant Menoch. *d. caſ. 321 num. 6.* & Farinac. *num. 65* Diſtinguit tamen Guazz. *d. cap. 13. num. 54* in hoc caſu initium accuſationis ab illius proſecutione. Quia ſi in proſequutione cauſæ accuſator cognoſcit injuſtitiam, & temeritatem accuſationis, ſi continuat non excuſatur à pœna calumniæ. Excuſatur tamen ex cauſa injuſta, ſi proponit accuſationem, quia in initio non tenetur ita arctè habere præ manibus probationes legitimas. Verùm licèt verum ſit, quod facilius in principio accuſationis locum habere poſſit bona fides excludens dolum, & latam culpam. Tamen abſolutè verum eſt, quod accuſans ex injuſta cauſa præſumitur calumnioſus. Et ideo non excuſatur à calumnia præſumpta & pœna calumniæ.

41. Voluerunt etiam aliqui, quos referunt Farinac. *q. 16. nu. 67.* & Guazz. *d. cap. 13. nu. 60.* quod juſta cauſa non excuſat accuſatorem, qui non probavit accuſationem, quin teneatur actione injuriarum. Verùm cum in eo, qui habet juſtam cauſam accuſandi, ceſſet omnis dolus & fraus animi; imo in crimine injuriarum excuſat etiam cauſa injuſta ſecundùm aliquos, quos referunt Farinac. *quæſt. 16. num. 71.* & Guazz. *d. cap. 13 num. 53.* Ideo dicendum eſt, quod juſta cauſa excuſat, etiam ne accuſator teneatur actione injuriarum, in qua præcipuè conſiderari debet, an accuſator habuerit animum faciendi vel non faciendi injuriam, à quo dolo cauſa juſta excuſat, Farinac. *d. q. 16. num. 69* Guazz. *d. cap. 13. num. 61.*

42. Alii verò voluerunt, quod cauſa iſta licèt excuſet à calumnia præſumpta, non tamen excuſat à condemnatione expenſarum, ita Panormit. *conſ. 78. in fine lib. 1.* Menoch. *d. caſu 321. num. 34.* Sed oppoſitum docent plures apud Farinac. *num. 71.* Sed placet diſtinctio Farinacii volentis conſiderari, an cauſa ſit talis, quæ excuſet ſolum à dolo, vel potius excuſet à dolo & culpa temeritatis. Nam ſi cauſa non excuſat à temeritate & culpa, non excuſat ab expenſis, licèt aliàs excuſaret à calumnia præſumpta. Qui enim eſt in culpa, jam culpabiliter eſt cauſa damni alterius; & ideo damnari debet, ut ſatisfaciat. Et nihilominus quod accuſator non damnetur in ſtatu Eccleſiaſtico in expenſis, niſi appareat de vera calumnia, ex Bajard. ad Clar. *q. 62. num. 24.* refert Guazz. *def. 3. c. 13 num. 35.* addens, ſe nunquam vidiſſe in Curia Romana, quod quis damnatus fuerit in expenſis, ſi habuit aliquem colorem accuſandi, & non fuit in vera calumnia. Ubi verò accuſator ex injuſta cauſa accuſat, poteſt damnari in expenſis, quod verum eſſe etiam in inſtigatore & denunciatore tradit idem Guazz. *d. num. 35.* poſt Ant. de Sole Hier. Grat. & Bajard. *d. quæſt. 62 num. 37.* Cæterum quod juſta cauſa excuſet ab expenſis, etiam ſi adſit ſtatutum, quod victus victori in expenſis condamnetur, probat idem Farinac. *d. quæſt. 16. num 73.* Guazz. *d. cap. 13. nu. 57.* Covar. *pract. quæſt. cap. 27.*

43. Quamvis verò juſta cauſa accuſandi probari debeat, tamen ſufficit ad hoc ſemiplena probatio, etiam ex vehementibus conjecturis, & imo per juramentum, ſi aliquæ conjecturæ concurrant, ut pluribus DD. citatis probat Guazz. *d. c. 13 num. 45 46. & 47.*

44. Dicendum eſt tertiò, quod calumniator præſumptus nec de Jure Canonico modo puniendus ſit pœna talionis, ſed ſolum pœna extraordinaria ad arbitrium Judicis. Nedum enim hoc ſentiunt magis communiter DD. etiam Caroniſtæ, ſed deducitur ex d. Conſtitutione Pii V. in qua ad pœnam talionis damnantur ſolùm calumniatores veri. Nec obſtat, quod d. Conſtitutio loquatur de Criminibus Simoniæ, Blaſphemiæ, Sodomiæ & Concubinatûs, quia quantum ad vim directivam dici debet univerſalis, quia non eſt veriſimile, quod Pontifex voluerit magis puniri præſumptum calumniatorem, ubi agitur de delictis minus probabilibus, quàm ubi agitur de delictis ſimoniæ, &c.

45. In Ordine tamen Prædicatorum hujusmodi calumniatores præſumpti puniri poſſunt pœna talionis ex vi *l. municipalis ſupra recenſitæ*, quæ non poteſt dici conſuetudine abrogata. Quod enim accuſatores non probantes accuſationem frequenter non damnentur ad pœnam talionis, hoc ideo eſt, quia ut plurimum accuſantes habent juſtam cauſam id faciendi, vel ex aliqua ex dictis cauſis excuſantur; & ideo non ſubduntur pœnæ talionis, excuſari enim non obſtante ſtatuto, ſi accuſator habuit juſtam cauſam accuſandi, advertit Guazz. *def. 2. cap. 13.*

46. An

46. An vero accuſator calumnioſus puniri debeat pœna falſi, dicitur non debere puniri niſi in his caſibus. Primò ſi interrogatus reſpondet, ſe velle uti quærela & probationibus ſubindè factis. Secundò, ſi accuſator ſub juramento examinatus ut teſtis deponit falſum. Tertiò, ſi falſos teſtes induxerit, aut aliquam falſitatem immiſcuerit præter accuſationem. Farin. *d. q. 16. nu. 4* qui latè hanc quæſtionem ibi explicat. Guazzin. *defen. 2 cap. 13. nu. 13.*

47. An etiam accuſator calumniator abſoluto per ſententiam accuſato, & quod contra illum non ſit probatum delictum, debeat prius audiri, ut dicat cauſam, quare non debeat puniri tanquam falſus accuſator & calumniator

Reſpondetur: quod cum accuſator ex pluribus cauſis poſſit purgare malitiam, & vel in totum, vel in partem vitare pœnam non poteſt damnari niſi auditus & defenſus, & hæc ſententia eſt generalis, imo Farin. *d. q. 16. nu. 39.* obſervat. quod accuſator, qui non probavit, & ex hoc eſt præſumptus calumniator, poteſt probare juſtam accuſandi cauſam, & ſatis dicitur probatum contrarium, ſi adverſus illam præſumptionem deducantur aliæ præſumptiones excludentes animum calumniandi & injurandi ex aliqua cauſa, taleſque præſumptiones præferri debeant præſumptioni calumniæ Poteſt verò accuſator in eodem proceſſu damnari præmiſsâ accuſati abſolutoriâ & accuſatore audito. Clar. *q. 62.* quod ſi accuſator non ſit damnatus in eodem judicio poterit adhuc in alio judicio vel ad inſtantiam partis, vel ex officio per aliam ſententiam damnari Nam Judex contra calumniatorem evidentem poteſt ex officio procedere.

SVMMARIVM.

1. *Quid ſit inquiſitio.*
   Modus procedendi per inquiſitionem licitus eſt nedum de Iure Canonico, ſed etiam de conſuetudine de Iure Civili. ibid.
   In iſto modo fama vel notorietas delicti tenet locum accuſatoris; Fiſcus verò ſeu Procurator Vniverſitatis habet locum pulſantis Iudicem. ibid.
2. *Diſtinguitur inquiſitio in generalem & ſpecialem. & quid ſit utraque, & quomodo diſtinguantur inter ſe.*
3. *Alii diſtinguunt illam in inquiſitionem generalem, ſpecialem & mixtam, ſeu in generaliſſimam, generalem & ſpecialem.*
4. *Diſtinguitur etiam in inquiſitionem paternam & judicialem.*
   Et prima explicatur & ſubdividitur. ibid. & num. 5.
6. *Inquiſitio judicialis de qua hic eſt ſermo, per ſe primò ordinatur ad publicam vindictam.*
   Dividitur in genericam & ſpecificam, ſeu in inquiſitione facta inſtante accuſatore, & in inquiſitione facta ex officio Iudicis. ibid.

QUÆSTIO VIII.

De modo incipiendi proceſſum per Inquiſitionem ſeu ex officio.

ARTICULUS I.

Quid ſit & quotuplex Inquiſitio.

1. INquiſitio eſt incerta & occulta inveſtigatio ejus, quod certo cognoſci debet, ut Judex juſtè judicare poſſit & ſolvere vel ligare. Hinc igitur modum procedendi licitum eſſe habetur ex *cap. qualiter & quando 1l2. & cap. Inquiſitionis de accuſat. & cap. licèt Heli de ſimon. & c. 1. de accuſ. in 6.* ubi DD. Quod eſt verum, nedum de Jure Canonico, ſed etiam ſaltem de conſuetudine de Jure Civili. Et modò hic modus procedendi eſt remedium ordinarium, quia inquiſitio ſucceſſit accuſationi, *l. 2. §. ſi ex publ ff. de adult. & l. penult. ff. de publ. Iudic. & l. congruit, ff. de Præſid.* Farin. *q. 56. n. 316* Clar. *q. 51.* Unde hic modus non eſt fallentia Regulæ ſed Regula. Neque in hoc modo procedendi deficit Actor, quia quantũ ad munus manifeſtandi delictum Judici fama vel notorietas delicti tenet locum accuſatoris: pulſatio verò Judicis non deeſt, quia inſtat Fiſcus tanquam miniſter & procurator Univerſitatis petentis puniri delicta. De hac materia verò multa dixi, *cap. poſtquam 1. de accuſ. in 6.* quæ ſufficit hic breviter recenſere.

2. Diſtinguitur inquiſitio in generalem & ſpecialem utraque habet pro objecto delictum & delinquentem, generalis verò inquiſitio eſt, quæ fit à Prælatis & Superioribus viſitantibus Regna, Provincias, Diœceſes, Conventus, & inquirentibus, an in illis pullulent zizania, quæ evellenda ſint, unde ut adnotavit Carena *in praxi p. 3. tit. 1. n. 3.* ad hanc pertinet etiam edictum Inquiſitorum præcipientium denunciari hæreticos, aut de hæreſi ſuſpectos, ſed ſpecialis eſt, quæ ſuper certo delicto fit contra certam & determinatam perſonam. Utraque præſupponit quodammodo delictum. Sed generalis præſupponit delictum in eſſe poſſibili, ſeu vage ex præſumptione fundata in ea morali neceſſitate, ſecundum quam Chriſtus dixit neceſſe eſſe, ut veniant ſcandala; ex imperfectione enim & infirmitate humana & diaboli malitia ſcandala oriuntur, nec eſt invenire communitates hominum ſine malorum admixtione; & ideo Superiores juſtè præſumentes inveniri delicta & delinquentes, ea invenire procurant, ut emendent & corrigant; ſed inquiſitio ſpecialis præſupponit delictum in ſingulari, & delinquentem in individuo inquirit. Ideo diſtinguuntur ſecundò ex fine; nam finis inquiſitionis generalis eſt correctio delinquentium, & delictorum purgatio per emendationem, correctionem & pœnitentiam delictorum; ſed finis inquiſitionis ſpecialis eſt publica vindicta, ut ſcilicet juxta demerita delinquentes ad exemplum aliorum

puniantur, & ſic publica pax & quies Reipublicæ cuſtodiatur, & ſubditi coërceantur à delictis patrandis.

3. Sed multi diſtinguunt Inquiſitionem in Generalem, ſpecialem & mixtam, quæ partim ſit generalis, partim ſit ſpecialis. Nam poteſt eſſe, quod de delicto conſtet & delinquens ſit occultus, vel è contra delictum ſit occultum, & de certa perſona inquiratur, an deliquerit, ut fit in ſyndicatu, in quo in fine officii alicujus inquiritur in genere, an adſit aliquid contra ſyndicatum. Et ſic generalem dicunt, quæ eſt de delicto & delinquente occultis, ſpecialem, qua inquiritur de perſona particulari ſuper delicto certo, mixtam verò quando delictum eſt publicum, ſed delinquens eſt occultus, vel delictum eſt occultum, ſed de certa perſona inquiritur, an aliquod delictum commiſerit, ut fit in ſyndicatu. Et in idem coincidit alia diſtinctio, qua inquiſitio diſtinguitur in generaliſſimam, generalem & ſpecialem. Generaliſſima eſt, quando tam delictum, quàm delinquens ſunt occulta; generalis quando horum alterum eſt notum & aliud inquiritur, ſpecialis verò quando ſuper certo delicto inquiritur, an perſona certa illud patraverit.

4. Sed præcipua diſtinctio, quæ hic attendi debet ex fine deſumitur, vel enim Inquiſitio fit ad corrigendum delinquentes paternè, & ad dirigendum per juſtas leges Communitatem, ſeu etiam ad diſtribuendum dignitates, Prælaturas & officia juxta exigentiam boni communis & juſtitiæ diſtributivæ, vel inquiſitio ordinatur per ſe primo ad publicam vindictam, & ad puniendos delinquentes. Prima inquiſitio non eſt judicialis, ſed paterna, & per ſe primo quærit delicta, & ex conſequenti delinquentes; ideo ex ſententia communi DD. non eſt neceſſe, quod illam præcedat infamia alicujus perſonæ in particulari, quia nec eſt neceſſe, ut illam præcedat notitia alicujus delicti in particulari, vel quod præcedat probatio alicujus corporis delicti, ſed imo reſpicit delicta occulta, & illa quærit non per ſe primo, ut illa puniat, ſed ut illa emendet, & per leges opportunas, ſi opus eſt, illa impediat, & ut communitatem dirigat. Et aliquando etiam de perſona particulari inquirit an habeat aliquod delictum, vel impedimentum, quo perſona reddatur indigna, vel minus digna, ut ad aliquod officium promoveatur, & ſic poteſt eſſe ſpecialis ex parte perſonæ, & generalis ex parte delicti. Et pariter poteſt eſſe ſpecialis ex parte delicti de quo conſtat, & ex parte perſonæ generalis, ſed quæcumque illa ſit non ordinatur per ſe primo ad punitionem delinquentis, ſed ad directionem communitatis, & delinquentis emendam.

5. Et hujuſmodi eſt inquiſitio, quam habent Viſitatores Regnorum, Provinciarum, Religionum, Conventuum. Et de hac dicunt benè DD. quod non eſt neceſſe, quod denunciantibus detur juramentum de veritate dicenda, vel de calumnia, imo multi volunt, quod non poſſit dari. Praxis verò Religionum eſt, ut viſitatores imponant præceptum obligans ſubditos ad revelanda, quæ oportet viſitatorem ſcire, ut poſſit Communitatem dirigere, & delicta corrigere, & emendare. De cujus præcepti obligatione quamplura DD. tradunt, & communiter docent, quod neceſſariò præmittenda ſit correctio fraterna, & quod non ſint denuncianda delicta emendata, vel etiam delicta occulta, quæ directè non ſunt contra bonum commune, vel non tendunt in præjudicium tertii innocentis. In quo tamen ſemper conſiderandum eſt, quod hujuſmodi viſitationes non ſolum ordinantur ad emendam particularium perſonarum, ſed ad bonum Regimen Communitatis, & ut non promoveantur indigni vel inhabiles. Et ideo ſi ad hos fines ſit neceſſaria revelatio alicujus occulti, obligabitur ſubditus ad illud revelandum, ſervando quantum fieri poteſt famam delinquentis, & ut revelatio non fiat publicè & in ſcriptis, ſi hoc vitari poteſt; & hoc poteſt habere locum etiam ſi delictum ita ſit occultum, ut probari non poſſit; ſemper enim bonum commune præferri debet bono privato particularis perſonæ. Aliàs verò contingere poteſt, ut ad bonum commune conducant neceſſariò etiam probabiles ſuſpiciones. Sed de hac inquiſitione extrajudiciali nunc non loquimur.

6. Eſt ergo alia inquiſitio, quæ per ſe primò ordinatur ad publicam vindictam, & hæc eſt inquiſitio judicialis, de qua in præſenti quærimus. Hæc verò inquiſitio diſtinguitur in genericam & ſpecificam. Prima eſt genus ad omnem proceſſum, ſive fiat per accuſationem, ſive per denunciationem, ſive quocumque alio modo. In his ſemper inquiritur veritas vel delicti vel Innocentiæ. Et ſic hæc inquiſitio eſt inveſtigatio facta à Judice ſuper aliquo facto & jure dubio, ut eo invento Judex decernat jus ei, ad quem ſpectat. Sed inquiſitio ſpecifica eſt illa, quæ fit per modum procedendi, qui ſit diſtinctus à modo procedendi per accuſationem aut quærelam. Et hæc eſt inveſtigatio facti & juris occulti, ut ſupra, ſed inchoata à Judice ex officio, & non ad alicujus particularis inſtantiam. Hic enim modus procedendi retento nomine generico vocatur inquiſitio, ſed clarius modo datur diſtinctio, ut alia ſit inquiſitio facta inſtante accuſatore aliquo, & alia facta ex officio Judicis, & de hac eſt ſermo principalis in hac quæſtione.

SUMMARIUM.

7. *Ad Inquiſitionem Generalem ſeu Generaliſſimam non neceſſario debet præcedere infamia delicti ſeu delinquentis.*

8. *Inquiſitio verò ſpecialis & juridica non poteſt fieri à Judice ordinario ſeu delegato, niſi præcedat infamia.*

Ad hanc Inquiſitionem ſufficit infamia publica vel frequens inſinuatio. ibid.

9. Quæ

9. *Quæ infamia non ſufficiat ad Inquiſitionem juridicam.*

10. *Quid ſentiant DD. an infamia ſit ſufficiens ad conſtituendum Reum in Iudicio.*

Infamia pura in judicio probata non citata reo nan ſufficit ad interrogandum reum. ibid.

11. *Sola infamia probata non citato Reo non ſufficit ad capturam, niſi adſit timor fugæ.*

12 *Ad inquirendum ſpecialiter contra Reum non præmiſſâ Inquiſitione Generali, neceſſariò debet præcedere infamia, quæ ſi non præcedat, poteſt per inquiſitionem generalem parari via ad ſpecialem.*

ARTICULUS II.

An Inquiſitionem ſpecialem præcedere debeat Infamia.

7. CUm, ut explicatum eſt, inquiſitio dividatur in generalem, ſpecialem & mixtam, & certum ſit inquiſitionem generalem, ſeu ut alii vocant generaliſſimam, non præcedere neceſſario infamiam delicti vel delinquentis, dubitatur, an inquiſitionem ſpecialem, aut etiam mixtam præcedere debeat infamia. Nam ſpecialis Inquiſitio eſt inveſtigatio certi delicti & certi delinquentis, v. gr. an Titius occiſus ſit, & an Sejus illum occiderit; Et ſic quæritur, an ad hoc, ut Judex hoc modo inquirat, neceſſe ſit, quod procedat infamia, nimirum, quod homicidium ſit famoſum & Sejus de illo ſit diffamatus, vel in inquiſitione mixta, ſi certum ſit homicidium & occultus homicida, ut poſſit inquiri, an Sejus occiderit, ſi de hoc non ſit diffamatus.

8. Hanc enim inquiſitionem ſpecialem & juridicam non poſſe fieri, niſi præcedat infamia, ſeu contra famoſum delinquentem decrevit Innoc. III. *cap eum oporteat. & cap. Inquiſitionis, & cap. qualiter el 2. de accuſ.* & Cœleſtinus III. *cap. licet Heli de Simon.* Et ſic ad hanc inquiſitionem nedum requiritur, quod per prius probetur corpus delicti, juxta dicenda infra; ſed requiritur, quod delinquens, contra quem Judex vult inquirere, ſit de delicto infamatus Et hoc eſt verum, ſive Judex inquirens ſit ordinarius, ſive ſit delegatus. & ita ut Judex per prius debeat probare infamiam, quam inquirat ſpecialiter contra prætenſum Reum, ut per rationes, & DD. relatos *cap. 1. de accuſ in 6.* ſufficit verò, ſi præcedat clamoroſa inſinuatio; qualiter verò diſtinguuntur infamia & frequens inſinuatio, dixi loco citato *nu 22.* Infamia enim publica eſt illa, quæ eſt in loco, ubi eſt Judex, & quæ illi eſt per ſe ipſam cognita, frequens verò inſinuatio eſt infamia, quæ per ſe ipſam non eſt Judici manifeſta ſed frequenter illi inſinuata. Sic ergo per viam inquiſitionis procedi non poteſt, (quantum ſit ex Jure ſcripto & in præfatis textibus contento) nec poteſt Judex inquirere, niſi contra infamatos, & pro delictis publicis, notoriis ſcilicet, vel famoſis, ut docuit D. Thom. *4. diſt. 29. quæſt. 2. a. 3. quæſt. 1. ad quartum*, in prima reſponſione, *& quadlib 11. a 13.*

9. Non ſufficit verò quælibet infamia, quia non ſufficit illa, quæ ortum habuit à malevolis ſeu maledicis, *cap. qualiter el 2 de accuſ.* Et ideo opus eſt, quod hæc infamia ſit ex probabilibus conjecturis, ex quibus prudentes infamiam deducere poſſint. Et quod ſit conſtans, ſolida & durans apud probos & bonos viros. Rota *deciſ. 264. num. 4. & deciſ. 315. num. 11.* apud Farin. *poſt reſp. crim.* Et ſic non ſufficit, quod infamia duret apud paucos, ſed neceſſe eſt, ut maneat apud multos, graves & probos viros. Judex ergo attendere debet cauſam originis infamiæ & non tantum numerum perſonarum, apud quos viget, & non ſufficit conſiderare, quod dicitur, ſed unde, à quibus, & quid, & quale dicitur, cùm aliàs certum ſit innocentiſſimos viros vulgi opinione periiſſe.

10. Cum verò DD. non conveniant in hoc, an ſola infamia ſufficiat ad conſtituendum Reum in Judicio, & illum interrogandum negantibus id pluribus, eo quod infamia non inducat ſemiplenam delicti probationem, & aliis affirmantibus; Inter quos eſt Serra *2. 2. qu. 67. a 3. d. 2. concl. 3.* in hoc conveniunt, quod ſi infamia ſit vehemens, id eſt, adminiculata aliis indiciis, ſit ſufficiens, nedum ad capturam & ad interrogandum Reum, ſed etiam ad tranſmittendam inquiſitionem, imo ad torturam. Verum eſt advertendum, quod ſi ſervaretur ſtatutum Innoc. III, *in d cap. qualiter el 2. de accuſ.* ut ſcilicet, quod antequam interrogetur Reus, detur illi copia proceſſus & informationum, ut videre poſſet, an infamia contra illum ſit legitimè probata, bene admitti poſſet, quod infamia ſufficeret ad interrogandum Reum, ſi eſſet talis, quam Reus nec potuiſſet illam impugnare; ſed quia hodie Judices illud ſtatutum Innoc. III. non ſervant, ideo potius dicendum eſt, quod infamia pura in judicio probata non citato Reo illoque non audito non ſufficit ad interrogandum Reum, & in hoc vera eſt ſententia Gloſſ. *in cap. veniens, v. illarum de teſt.* & ibidem Butr. *num. 10.* Panormit. *num. 8.* Felin. *num. 12.* Dec. *num. 25.* & aliorum, quos refert & ſequitur Farinac. *in praxi q. 47. num. 59.* Et ſic infamia ſola vix ſufficit ad incipiendam inquiſitionem per examen teſtium. Ad quem effectum ſufficit, quod infamia ſit orta à probis viris, ut voluit Felin. *d. cap. veniens nu. 17.*

11. Sed ſi neſcitur, unde infamia ſit orta, vel ortum habuit à malevolis, tunc opus eſt, ut probetur, quod ſit orta ex probabilibus conjecturis, & ut talis apud probos viros invaluit, ut advertit Felin. loco citato, & in hunc ſenſu dixit Farinac. *num. 154.* quod nuda fama non ſufficiat ad tranſmittendam inquiſitionem Reo, ſed quod in hoc caſu melius ſit expedire mandatum capturæ, ad quod ſimplex fama ſufficit. Et ſi Reus capiatur, tunc præſens interrogetur, & ſi fugiet, tunc infamia adjuncta fuga,

fuga, & ea probata tunc poterit tranſmitti inquiſitio, quod tamen procedit in ſententia illorum, qui exiſtimant, quod ſola infamia ſufficiat ad capturam, ſed ut dictum eſt hoc controvertitur inter DD & ſtante praxi hodierna Judicum dicendum eſt, quod ſola infamia probata non citato Reo, non ſufficiat ad capturam, niſi adſit timor fugæ.

12. Verum hæc quidem procedunt de Jure antiquo & ſcripto. Nam alias ſolemnitatem infamiæ receſſiſſe ab Aula conſuetudine judicantium, dixerunt. Clar. *in praxi §. fin. qu. 6.* Farin. *q. 9. n. 31. & ſeq.* Bict. *in epit. q. 57. nu. 13.* quod probatur & explicatur ex ſequentibus articulis, in quibus probatur ſolemnitatem hanc infamiæ non eſſe neceſſariam, ſed pro concordia dicas, quod ad inquirendum ſpecialiter & immediatè contra Reum non præmiſſa Inquiſitione generali, vel denunciatione neceſſariò præcedere debeat infamia, ſed ſine præcedente infamia poteſt per Inquiſitionem generalem parari via ad ſpecialem, ut poſt Innoc. *cap. Bona de elect* qui dicit hoc totum mundum ſervare, & R. P. D. Fagnan. *d. c. Qualiter nu. 36. de accuſ* tradunt plurimi DD. quos retuli *cap. 1. de accuſat. in 6. num 53. & num. 30.*

SVMMARIVM.

13. Ad inquiſitionem delicti non requiritur, quod delictum ſit famoſum, ſed ſufficit, quod Iudex habeat cognitionem illius & ſuſpicionem probabilem.

14. Pontifices, qui voluerunt, quod infamia præcedat inquiſitionem, loquuti ſunt de inquiſitione delinquentis, non delicti.

ARTICULUS III.

An ad inquirendum delictum ſit neceſſe, quod delictum ſit famoſum.

13. ANtequam in particulari deveniamus ad caſus, in quibus non ſit neceſſe, quod inquiſitionem præcedat infamia, quia hic duo ſunt ſpectanda, ſcilicet delictum, & delinquens videndum eſt, an ſecundum jura diffamatio ſit neceſſaria ad inquirendum delictum, an, ſcilicet ad inquirendum, an ſit cōmiſſum homicidium neceſsè ſit, quod delictum homicidiū ſit famoſum. Et dicitur quod ubi inquiritur, an delictum fuerit commiſſum, non eſt neceſsè, quod delictum ſit famoſum, ſed ſufficit, quod Judex habeat cognitionem illius & ſuſpicionem probabilem, talem, ſcilicet, ut prudenter ſe moveat ad inveſtigandum an delictum fuerit commiſſum. Probatur ex juribus citatis, in quibus expreſsè eſt ſermo de inquiſitione delinquentis. Sic enim *cap. Inquiſitionis, §. Tertiæ dubitationi de accuſ.* Innoc. III. dicit: *Nullum eſſe pro crimine, ſuper quo nulla laborat infamia ſeu clamoſa inſinuatio non præceſſerit, propter dicta hujusmodi puniendum quin imo ſuper hoc depoſitiones contra eum recipi non debere,* & *cap. qualiter & quando il 2. eod. tit.* idem Innoc. III. dixit: *Ex quibus auctoritatibus manifeſte probatur, quod non ſolum cum ſubditus, verum etiam cum Prælatus excedit, ſi per clamorem & famam ad aures Superioris pervenerit, &c.* & *cap. licet Heli de ſimon.* Cœleſt. III. & in eodem ſenſu dixit: *Contra quos (ut de notoriis exceſſibus taceatur) quod per inquiſitionem clamoſa debet inſinuatio prævenire,* & *cap. 1. de accuſ. in 6.*

14. Poſtquam coram eo, *qui contra te ſuper certis criminibus fuerat deputatus, &c* & ibidem *cap. 2. Si cui contra te commiſſa fuerat ſimpliciter inquiſitio.* Ex his enim apertè conſtat quod ubi Pontifices voluerunt, quod inquiſitionem præcedat infamia, loquuti ſunt de inquiſitione, quæ fit contra delinquentem, non verò de inquiſitione delicti, ſeu inveſtigatione an delictum commiſſum fuerit. Et ſic Judex, etiam ſi delictum non ſit famoſum, ſed occultum, poteſt inveſtigare & inquirere an illud fuerit commiſſum. Imo, ut infra ſuo loco probatur de exiſtentia delicti prius debet conſtare, antequam Judex inquirat contra delinquentem.

SVMMARIVM.

15. Aliqui DD. affirmant, judicem poſſe ſpecialiter inquirere contra denunciatum de delicto infamatum, & aliqui limitatè negant.

16. Ex ſola dènunciatione non poteſt Iudex Reum interrogare.

Poteſt tamen incipere proceſſum contra Reum & informationes ſumere, licet delicta non ſint publica & famoſa. ibid.

Modo denunciatio ſupplet vicem accuſatoris, & ubi eſt neceſſaria accuſatio, ſufficit denunciatio judicialis. ibid.

Secundùm Conſtit. 5. Pii V. Iudices ad ſimplicem denunciationē poſſunt procedere contra ſimoniacos & alios criminoſos ſimiles. ibid.

ARTICULUS IV.

An, ubi præceſſit denunciatio, ad hoc, ut Iudex inquirat contra aliquem, neceſſe ſit, quod denunciatus ſit de delicto infamatus.

15. DE modo procedendi per denunciationem dicendum erit quæſtione ſequenti, ſed ut videatur, an ſolemnitas infamiæ receſſerit ab aula, & quod ad inquirendum non eſt neceſſe, quod ſemper præcedat infamia delinquentis, neceſſe eſt præmittere hunc articulum, & quærere, an ubi denunciatus non eſt de delicto infamatus, Judex poſſit contra illum ſpecialiter inquirere. Negant aliqui, & alii limitatè affirmant, concedentes non eſſe neceſſe, quod præcedat infamia, quando denunciatio fit à Procuratore fiſcali. Hos retuli *cap. 1. de accuſ. in 6. num 30.*

16. Sed dicitur, quod licèt ex ſola denunciatione

tione non poſſit Judex reum interrogare, nihilominus nedum ſi delicta ſunt publica & famoſa, ſed etiam ſi ſint occulta, ſed in judicio probabilia, poteſt Judex incipere proceſſum contra Reum, & informationes ſumere prout praxis & conſuetudo Judicum obſervat, unde modo denunciatio ſupplet vicem accuſatoris. Clar. *q. 7. in princ.* Card. de Lugo *de juſt. diſp. 37. num. 64.* Philippus de Bict. in Epit. *q. 13. num. 15.* Et apud eum Boër. Berti. Boſſ. & Aret. Lezan. *p. 1 c. 27. n. 19.* Didac. Scroi in Luc. *p. 3. cap n. 9.* & apud eum Megal. Et ubi neceſſaria eſt accuſatio, ſufficit denunciatio judicialis loco accuſationis. Serra *2. 2. q 68. a. 1. d. 1. concl. 1.* Sic enim & praxis eſt, quod Judices etiam ſeculares contra denunciatum informationes ſumant, ut ad ulteriora procedant, imo per edicta & præcepta ſæpè obligant conſcios criminum ad illa denuncianda & habita denunciatione contra denunciatos Informationes ſumant. Et Pius V. Conſt. 5. conceſſit, quod contra ſimoniacos & alios criminoſos in illa Conſtitutione recenſitos Judices poſſint ad ſimplicem denunciationem procedere. Et merito hæc praxis introducta fuit, quia infamia eſt tam difficilis probationis, ut difficillimum ſit punire crimina per inquiſitionem ſervatâ ſolemnitate infamiæ. Et aliàs ubi criminoſus eſt denunciatus, & præcipuè quando denuncians manifeſtat teſtes de facto informatos, jam criminoſus ſatis eſt in Judicio diffamatus.

SUMMARIUM.

17. Secundùm aliquos non poteſt Iudex inquirere ſpecialiter contra indiciatum non diffamatum.

18. Sed ſi præcedant indicia ſufficientia poteſt Iudex inquirere ſpecialiter contra non diffamatum.

Arbitrarium eſt Iudici decernere, quæ ſint indicia ſufficientia. ibid.

Vrgentiora Indicia requiruntur ad Torturam, vel ad tranſmittendam inquiſitionem, quàm ad interrogandum Reum. ibid.

Et minora horum requiruntur ad capturam, ubi eſt timor fugæ, & adhuc minora ad ſumendam informationem de veritate. ibid.

Præcipuum motivum, quod moveat Iudicem ad inquirendum eſt utilitas & neceſſitas vindictæ publicæ, non ratio ſcandali vitandi. ibid.

Indicia ſupplent vicem accuſatoris. ibid.

Quæ ſi ſint levia, non ſufficiunt ad prudenter inquirendum. ibid.

ARTICULUS V.

An, ubi præcedunt indicia, Iudex poſſit incipere proceſſum contra indiciatum non diffamatum.

17. NIſi indicia ſint nota Populo, & de illis ſit infamia, non poſſe Judicem ſpecialiter inquirere contra indiciatum non diffamatum, ſenſerunt multi, quos retuli *d. cap. 1. nu. 39. de accuſ. in 6.* quia obſtat, *cap. inquis, de accuſ.* Et quia indicia non ſuccedunt loco accuſationis, quia niſi ſint famoſa, Judex ſine ſcandalo poteſt non inquirere, infamia verò tenet locum accuſatoris, quia ſcandalum eſſet, ſi Judex contra diffamatum non inquireret.

18. Sed dicimus, quod ſi præcedant indicia ſufficientia, Judex poteſt ſpecialiter inquirere contra non diffamatum, & hoc eſt certum abſolutè attentâ praxi & conſuetudine, de qua infra in nono caſu, ut habetur ex D. Thom. & ex Cajetano *2. 2. quæſt. 69. art. 2.* Soto *Relect. de ſecreto memb. 2. q. 16.* Et probat Farin. *in praxi q. 9. num. 20.* & ex Clar. Philipp. de Bict. *qu. 20.* Innoc. Abb. Butr. *in cap. cum oporteat, de accuſ.* & alii apud Scroi *p. 3. cap. 9. nu. 3.* & DD. quos infra referemus. Eſt verò arbitrarium Judici decernere, quæ ſint indicia ſufficientia. Farinac. *in praxi q. 1. num. 45. & ſequent.* Et ſemper advertendum urgentiora Judicia eſſe neceſſaria ad torturam, vel ad tranſmittendam inquiſitionem, quàm ad interrogandum Reum, & minora ad capturam, ubi eſt timor fugæ, & adhuc minora ad ſumendam informationem de veritate. Nec ratio ſcandali vitandi eſt unicum, quod moveat Judicem ad inquirendum, ſed præcipuum eſt utilitas & neceſſitas vindictæ publicæ. Unde Judex per viam accuſationis inquirit de non diffamatis delictis, quæ in judicio probari poſſunt, indicia verò ſupplent vicem accuſatoris, quia Judici indicant crimina & inſtantiam Univerſitatis petentis vindictam publicam. Hæc verò indicia non ſufficiunt ad prudenter inquirendum, ſi fuerint levia. Cajet. *2. 2 q. 69. a. 2.* Lezana *p. 1. q. 27. n. 7.* Eliſeus *tract. 2. q 9. n 5.* & debent eſſe probata, Clar. *q 22.* antequam Judex ad ulteriora procedat, & tamen ſi delictum ſit enorme, & adſit timor de fuga, & interim ſumantur informationes, potuit indiciatus carcerari. Clar. *q. 20.* Bict. *q. 78.* Eliſeus *d. q. 9 num. 7.*

SUMMARIUM.

19. Quando nedum delictum, ſed etiam delinquens eſt notorius etiam Iudici, non eſt neceſſe, quod præcedat infamia.

Ad hoc, ut Iudex procedat ad ulteriora, notorium debet eſſe probatum, ſed ad hoc, ut incipiat proceſſum, ſufficit, quod Iudex aſſerat, Reum notoriè deliquiſſe. ibid.

20. Si delinquens ſit publicus in Iudicio, non eſt neceſſaria ſolemnitas infamiæ.

Quomodo hoc verificetur. ibid.

21. Pariter ſi delictum fuit commiſſum in Iudicio etiam Civili.

22. Et quando reus extrajudicialiter coram multis delictum confeſſus eſt.

23. Et quando crimen ita ſit atrox, ut ſit ſtatutum in Iure, quod de ipſo poſſit inquiri non

præ-

præcedente infamia, ut eſt crimen hæreſis & læſæ majeſtatis.

24. *Et quando Princeps ſupremus expreſſe mandat alicui, ut inquirat non præcedente infamia, vel dicat ſibi conſtare de delicto & infamia.*

Qui veniant nomine Principis. ibid.

ARTICULUS VI.

De quibuſdam aliis caſibus, in quibus non eſt neceſſe, quod inquiſitionem præcedat infamia.

19. PRimus eſt caſus notorii, cum ſcilicet nedum delictum, ſed delinquens eſt notorius etiam Judici, certum eſt, non eſſe neceſſe, quod præcedat infamia, quia notorium eſt pluſquam famoſum, unde notorius delinquens eſt pluſquam famoſus, *cap. evident de accuſat.* At conſiderandum, quod ad hoc, ut Judex procedat ad ulteriora per viam notorii non ſervatâ formâ judicii ordinariâ, neceſſe eſt, quod notorium ſit probatum, ſed ad hoc, ut incipiat proceſſum, ſufficit, quod Judex aſſerat reum notoriè deliquiſſe, & poſtea informationes neceſſarias ſumat.

20. Secundus caſus eſt. Si delinquens ſit publicus in Judicio, non eſt neceſſaria ſolemnitas infamiæ. Quod verum eſt primò, ſi delinquens coram Judice, & Notario fateatur delictum, etiam ſi hoc faciat incidenter. Sotus *de ratione reg. ſecret. mem. 2. q. 6.* Bannes *2. 2. q. 70. a. 1.* Serra *a. 3 d 2. caſu 7.* Quia tunc Judex vel ex eadem tela judicii poteſt præcedere, ſi delictum non ſit extraneum à delicto, de quo Reus inquiritur, vel ex nova tela judicii, ſi delictum ſit extraneum. Ad hoc tamen non ſufficit confeſſio extorta in tormentis, niſi ſit ratificata. Secundò delinquens eſt publicus, ſi innoteſcat per depoſitionem ſaltem unius teſtis, ex hoc enim inducitur publicum Juris. Navar. de Jud. *n.*87. Philipp. de Bict. *q. 13. num. 19.* Didac. Scroi *p. 3. cap 9 §. 5.* DD. *in l. 2. §. ſi public ff de adult.* Tertiò, ſi in Judicio Civili detegatur alicujus delictum vel per Rei confeſſionem, vel per alicujus teſtis confeſſionem; nam tunc Judex, ſi poteſt criminaliter procedere, poterit ex nova tela Judicii contra delinquentem procedere, Clar. *q. 29. verſ. unum tantum, & quæſt. 54. Item ſi.* Quartò, ſi teſti in Judicio etiam Civili objiciatur crimen, quia tunc Judex ex nova tela Judicii poteſt contra teſtem inquirere. Quintò, hoc verum eſt, etiam ſi confeſſio Rei facta ſit coram Judice incompetente, dum confeſſio non ſit extorta. Clar. *q. 21. verſ. ſed hic quæro.* poſt Alex. Dec. Ruin. & Socc. & Aret. Dec. & Bart. Philipp. de Bict. *q. 13. num. 23.*

21. Tertius caſus eſt, ſi delictum commiſſum fuit in Judicio etiam Civili, aut in conſpectu Judicis, ut ſi aliquis aliquem injuria affecit, vel percuſſit, vel teſtis falſum depoſuit, vel accuſator calumniator fuit, aut pecunia ab accuſatione recedit. Navarr. *in rubric. de judic n. 88. & cap. inter verba coroll. 62, nu. 281* Clavis Regia *l. 12. c. 11. nu. 10.* In hoc verò caſu, ſi judicium eſt criminale, & delictum tangit negotium principale, poteſt ab eodem Judice in eadem tela Judicii damnari Reus, datis illis defenſionibus, ſed ſi delictum non tangit negotium principale, vel fuit commiſſum in Judicio Civili, nova tela judicii requiritur, & in caſu, in quo delinquens pro crimine tangente negotium principale non ſit punitus in eodem proceſſu, contra illum poteſt inſtitui novus proceſſus, etiam ab alio Judice competenti, ut ſi teſtis in cauſa delegata falſum depoſuit, & in eo judicio non fuit punitus, poteſt puniri. Farin. *q. 67. nu. 31.*

22. Quartus caſus eſt, ſi Reus extrajudicialiter coram multis confeſſus eſt delictum Sotus *de ratione teged. ſecret. mem. 2. q. 61.* & ex illo Serra *2. 2. q. 67. a. 3. d. 2.* & hæc confeſſio, ſit probata in Judicio. Quod nedum eſt verum, ſi hujuſmodi confeſſio ſit facta coram tot perſonis, ut jam ex illa delinquens ſit famoſus, ſed etiam ſi incidenter, per depoſitionem alicuius ipſa innoteſcat Judici. Confeſſio enim extrajudicialis, ſi ſit certa, & veriſimilis, & non extorta per vim, aut non emanata calore iræ, vel joco, aut incidenter ad alium finem prolata, ſi ſit probata, ſufficit etiam ad torturam, ut per DD. quos ſequuntur Clar. *qu. 20. verſ. confeſſio*, Farinac. *q. 82. à num. 23.*

23. Quintus caſus eſt, ſi crimen ſit atrox, & in Jure ſit ſtatutum, ut poſſit de eo inquiri non præcedente infamia, ut eſt crimen hæreſis; ſic & in crimine læſæ majeſtatis. Navarr. *de jud. n. 44.* Sotus *ubi ſupra*, Serra *2. 2. q. 67. a. 3. d. 2. caſu 6.* Sanchez. *l. 6. opuſc. cap 3 n. 19.* Et hoc idem dicendum, quando facinus eſſet commiſſum contra Epiſcopum, vel aliam perſonam hujus ordinis, ut ex Soto & Clavi Regia aſſerit Didac. Scroi *p. 3. cap. 9. §. 13 n. 5.* & univerſaliter, ſi crimen ſit contra bonum commune, & Rodriq. *p. 2. q 5. a. 6.* exemplificat in furto publici ærarii, in homicidio hominis eminentis, à quo ſalus Reipublicæ pendet, in ſubornationibus in beneficiis, & Cathedrarum concurſu, in viarum latronibus: quod extendit Suarez. *tract. 10 cap. 12. nu...* ad delictum, quod indirectè ſit contra bonum commune, ut quia ex illo Communitati imminet periculum gravis infamiæ aut ſcandali, vel ſi delictum eſt contra bonum alicujus particularis innocentis, ſi damnum immineat in futurum, & damno imminenti non poſſit aliter provideri, ut ponderat idem Suarez. *num. 13.* Ad hoc tamen, ut in hoc caſu Judex ceſſet ab inquiſitione, non ſufficit ſpes probabilis, ſed requiritur ſpes certa, quia ſcilicet certum ſit, imminenti damno Communitatis aut tertii innocentis poſſe occurri ſine inquiſitione, ut ex D. Thom. *2. 2. quæſt. 33. art. 7.*

24. Sextus caſus eſt, ſi Princeps Supremus, qui poteſt diſpenſare in lege, expreſsè mandet alicui, ut inquirat contra aliquem etiam non

præ-

præcedente infamiâ, vel ſaltem expreſsè dicat ſibi de delicto & infamia conſtare. Sed in caſu, in quo Princeps dicat expreſsè ſibi conſtare de infamia, nomine Principis veniunt etiam Epiſcopi. Gloſſ. *in cap. 2. verb. fuerat de accuſ in 6.* Et ideo idem dicendum de Generalibus Religionum. Scroi *d. §. 13. nu 1.* Non ſufficeret tamen in hoc caſu, quod Princeps motu proprio committeret alicui, ut inquireret.

SUMMARIUM.

25. *Inquiſitio eſt actus Iudicis inveſtigantis, quid jus requirat, ut illud decernat.*
Quod facit Iudex vel ad inſtantiam partis, ſeu perſonæ privatæ, & hæc dicitur inquiſitio per viam accuſationis. ibid.
Vel facit ex officio, ſeu ad inſtantiam Univerſitatis, & hæc dicitur inquiſitio per viam inquiſitionis. ibid.
Actor non idem eſt ac inquiſitio, ſed eſt quid præſuppoſitum ad inquiſitionem, ut ejus motivum & fundamentum. ibid.
26. *Quomodo in inquiſitione per accuſationem infamia gerat vicem accuſatoris infamia deficiente.*
27. *Et quomodo Iudex ex inquiſitione generali poſſit procedere ſpecialiter per inquiſitionem contra aliquem.*
28. *Inquiſitio ſpecialis ſupponit delictum, ita quod Iudex non poteſt procedere ad condemnandum Reum, ſi ſibi non conſtet de corpore delicti.*
Et quomodo ſibi conſtare debet de corpore delicti. ibid.
Si teſtes interrogati in genere deponant contra aliquem in particulari, poteſt judex contra illum procedere etiam ſi non ſit diffamatus. ibid.
29. *Pariter teſtis interrogatus de delicto in genere & delinquente non diffamato tenetur reſpondere, & in ſpecie, & in individuo deponere id, quod ſcit, & prout ſcit, etiam non præmiſſa correctione fraterna.*
Quomodo ſe debeat gerere Iudex in hac forma judicii. ibid.
30. *Quando delictum eſt occultum, & non probabile in judicio, teſtis interrogatus in genere de tali delicto occulto non tenetur illud manifeſtare.*
Sed ſi ſit dubius, an illud delictum poſſit vel non poſſit probari in judicio, tenetur reſpondere & illud manifeſtare. ibid.
Ad damnandum Reum requiritur, quod delictum ſit plenè probatum, ad illum verò interrogandum ſuppoſito delicto ſufficit ſemiplena probatio. ibid.
Et ſic teſtis interrogatus debet manifeſtare delinquentem, niſi ſit certus de oppoſito. ibidem.
31. *Denuncians ut plurimum non poteſt eſſe Teſtis.*
Quando ſolus unus eſt conſcius delicti, & delinquentis, & nullus adſit teſtis ita ut non poſſit ſemiplene probari delictum, & delinquens teſtis ad interrogationem factam in genere non tenetur manifeſtare delinquentem. ibid.
Si tamen non ſciat certo contra delinquentem non militare alia indicia, tenetur reſpondere, & delinquentem manifeſtare. ibid.
32. *Quando adeſt unus teſtis de viſu, & alius de auditu, teſtis de viſu interrogatus tenetur manifeſtare delinquentem.*
33. *Ex manifeſtatione juſta ſive injuſta delinquẽtis poteſt Iudex ad ulteriora procedere.*
Hoc verificatur, ſi non frangatur ſigillum Confeſſionis. ibid.
34. *Hæc explicantur in cap. 1. de accuſ. in 6.*

ARTICULUS VII.

An ex inquiſitione Generali paretur via ad inquiſitionem ſpecialem.

25. Hic primò omnino vitanda eſt confuſio multorum confundantium inquiſitionem cum actore, qui dat fundamentum ad inquirendum & volentium propterea inquiſitionem eſſe actorem fictum; & ſic volunt, quod non poſſit procedi per inquiſitionem, niſi ſi detur inquiſitio, quæ gerat vicem actoris ficti. Quod tenet Eliſeus de Bellegrand. *tract 2. q. 2. à nu. 6.* Verùm actor ſive verus ſive fictus dicatur, eſt quid valde diverſum ab inquiſitione. Inquiſitio eſt inveſtigatio occulti Juris, *ut ſupra a. 1.* dictum fuit, & eſt actus Judicis inveſtigantis, quid jus requirat, ut illud decernat, quod vel Judex facit ad inſtantiam perſonæ privatæ, & hæc inquiſitio dicitur per viam accuſationis ſeu querelæ, vel facit ex officio, ſeu ad inſtantiam Univerſitatis & boni communis exigentis delicta puniri, & hæc inquiſitio retento nomine communi dicitur inquiſitio per viam inquiſitionis. Omnis verò inquiſitio ſupponit Actorem, qui delictum deducens ad Judicem, inſtet apud illum, ut inquirat, & vel inquiſitum abſolvat, vel puniat. At verò Actor non eſt inquiſitio, ſed inquiſitionis fundamentum & motivum.

26. Cum verò in inquiſitione per accuſationem detur perſona, quæ duo facit, nam defert delictum ad notitiam Judicis, & inſtat pro delinquentis punitione, deficente hoc accuſatore, vel Actore, qui ſit perſona particularis, cum nihilominus Judex habita notitia delinquentis poſſit contra illum inquirere, hoc certum eſt ex Jure antiquo, quod infamia delinquentis in hoc, vel eſt Actor fictus, vel, ut alii melius dicunt, tenet locum accuſatoris. Sed hoc qualiter verum eſt? Cùm duo ſint munera accuſatoris, ſcilicet manifeſtare delinquentem Judici, & inſtare apud Judicem pro punitione delinquentis, primum præſtat infamia, quæ eſt cognitio & mala opinio infamati, & diffaman-

res aliquem apud Judicem effectivè quodammodo deducunt ad notitiam Judicis delictum illius, ſed ſecundum præſtat infamia primo ratione delicti judici manifeſtati, quod demeritoriè poſtulat punitionem. Secundo, quia objectivè, & quantum ſufficit inducit Judicem, ut attendat, & audiat inſtantiam univerſitatis, ſeu Fiſci poſtulantis delinquentem puniri. Quod ergo quæritur in præſenti eſt, an notitia illa ſpecialis, quam ſæpè inquirens generaliter habet de aliquo delicto, aut delinquente particulari, ſit ſufficiens, ſeu ſufficienter teneat locum Accuſationis, ut Judex ex illa poſſit ſufficienter inquirere ſpecialiter contra aliquem; etiam ſi aliàs non ſit aliter diffamatus de delicto.

27. Conſiderandum igitur hic, quod in generaliſſima inquiſitione, vel Judici Inquirenti innoteſcit in ſingulari delictum, vel delinquens, vel innoteſcit ſola infamia. Et in hoc ſecundo caſu certum eſt, quod Judex poteſt procedere ſpecialiter per inquiſitionem in infamia fundatam, ſed in primo caſu, ſi denunciatur Judici delictum in ſingulari, & delinqens in genere, aut delinquens in ſingulari, & delictum in genere, pariter certum eſt, quod Judex non poteſt procedere, niſi per inquiſitionem mixtam nimirum reſpectu ejus, quod denunciatum eſt in genere per inquiſitionem in genere; ſed ſi generaliter inquirenti notificatur, & denunciatur in ſingulari tam delictum, quàm delinquens, dicitur quod Judex habet vim ſufficientem ad inquiſitionem ſpecialem contra delinquentem, etiam aliàs & aliundè non diffamatum, quod totum mundum ſervare dixit Innoc. *cap. Bona de elect.* & præter DD. quos abunde retuli *cap. 1. nu. 54. de accuſ. in 6.* docent moderniores Didacus Scroi plures alios referens in Luc. Prælat. *tr. 5. cap. 9.* §. *3 num. 2. & 3.* Eliſeus de Bellegrandis in Methodo *tract. 2. q 2 num. 16. & 17.*

28. Sed debet ulterius ſemper adverti, quod inquiſitio perſonalis ſpecialis ipſius delinquentis ſupponit delictum, & taliter, quod adhoc ut Judex procedat ad damnandum inquiſitum, neceſſe eſt, quod ubi conſtet de corpore delicti, ut explicatur infra. Ubi vero delictum eſt facti tranſeuntis, Judex ſtatim ad denunciationem ſibi factam de delicto & delinquente debet informationem ſumere de delicto, nec procedere ad condemnationem, niſi modo poſſibili ſibi de delicto conſtet. Cæterum ex vi denunciationis, ſeu quærelæ ſibi factæ poteſt ſtatim proceſſus inchoari, & informatio ſumi, & ſi teſtes in genere interrogati deponunt contra aliquem in particulari poteſt contra illium procedi, etiam ſi non fuerit diffamatus de delicto. Quod licet aliqui negant, tamen ut dictum eſt ex Innoc. *cap. Bona de elect.* totus modus hoc ſervat, & eſt communiſſima Canoniſtarum ſententia, ut per DD. quos retuli *d. cap poſtquam, num. 54. de accuſ. in 6.*

29. Ubi etiam oſtenſum eſt, quod teſtis interrogatus à Judice in genere de delicto, & delinquente etiam non infamato tenetur reſpondere, & in ſpecie & individuo, deponere id, quod ſcit, & prout ſcit, etiam non præmiſsâ correctione fraterna. Nam in hoc judicio, quod primò intenditur, eſt publica vindicta habenda id exigente communi bono, ſive delinquens ſit vel non ſit emendatus; imo ſive velit vel non velit emendari. Et ideo in hac forma judicii primo quidem inveſtigandum eſt, an delictum fuerit commiſſum, ad quod inquirendum ſufficit in Judice veriſimilis ejus notitia, ut per inquiſitionem generalem, nullus delinquentis præcedente infamia inquirat, & probet illud fuiſſe vel non fuiſſe commiſſum, invento autem, quod delictum verè fuit commiſſum, jam delictum ipſum clamat & accuſat; juxta illud Geneſ. 18. *Clamor Sodomorum venit ad me*, & Judex jus habet, ut delinquentem inquirat, & teſtes de hoc in genere interrogati tenentur deponere in individuo id, quod ſciunt, ut docent Clar. *q. 5.* poſt Innoc. Navar. *cap. inter verba concl. 10. nu. 581. & 586.* & quamplures alii, quos refert & ſequitur Didac. Scroi *p. 3. c. 9.* §. *4. num. 4.*

30. In quo tamen diſtingui ſemper debet inter delictum & delinquentem, quia ſi delictum eſt occultum, adeo quod non eſt probabile in judicio, quia non adeſt niſi unicus teſtis, nec adſunt clara indicia, & maximè ſi teſtis non ſit omni exceptione major, & teſtis non probabiliter ſolum, ſed certo ſcit delicti exiſtentiam non poſſe probari; tunc teſtis interrogatus de delicto ſic occulto non tenetur interrogatus in genere dubium manifeſtare, quod ita eſt occultum, quod non eſt probabile in judicio, ſed tamen adhuc ſi teſtis non ſit de hoc certus, ſed dubius, reſpondere tenetur, & manifeſtare, quod ſcit, quia Judex habet jus interrogandi, & ejus eſt videre, an delictum ſit vel non ſit plenè probabile. Licèt verò ad damnandum Reum neceſſe ſit, ut delictum ſit plenè probatum, tamen ſuppoſito delicto ad interrogandum Reum ſufficit ſemiplena probatio, & ideo ubi ſaltem ſemiplenè probabile eſt, quod Reus delictum commiſerit, quia hoc ſufficit ad vocandum illum in judicio, teſtis interrogatus, niſi ſit certus de oppoſito, delinquentem occultum debet manifeſtare. Tunc enim delinquens eſt manifeſtus, quantum ſufficit, ut Judex Reum interroget, & ſi fateatur, illum puniat. Et in his bonum commune, quod reſultat ex publica vindicta delictorum præponderat bono privato Rei, qui etiam, ſi deliquit, amiſit jus ad famam.

31. Verùm conſiderari debet, quod denuncians ut plurimum non poteſt eſſe teſtis, & ideo ſi ſolus unus eſt conſcius delicti & delinquentis, quia tunc nullus adeſt teſtis, & non poteſt ſemiplenè probari, quod inquiſitus deliquerit, non tenetur talis ſit conſcius ad interrogationem factam in genere manifeſtare delinquentem. Sed quia delicta probantur etiam per indicia, niſi conſcius delicti & delinquentis ſciat certò, contra delinquentem non militari

alia

alia indicia, per quæ ſaltem ſemiplenè probetur i.lum deliquiſſe, tenetur reſpondere & delinquentem manifeſtare.

32. Et ulterius, quia ad denunciandum ſufficit, qui deponat ex auditu, inde eſt, quod licet non detur niſi unus, qui de viſu poſſit teſtificare, ſi datur alius, qui ex auditu ſit delicti conſcius, & manifeſtet Judici delictum, Judex poteſt inquirere, & conſcius de viſu interrogatus tenetur reſpondere, quia tunc conſcius de viſu poteſt eſſe teſtis ſemiplenè probans.

33. Et advertendum, quod ſive teſtis juſtè, ſive injuſtè manifeſtet delinquentem. dum non frangatur ſigillum Confeſſionis, & injuſtitia non ſit ex Judice, ſed ex teſte, Judex poteſt procedere ad ulteriora ex illa manifeſtatione. quia delinquens non eſt amplius in judicio occultus, ſed ſatis manifeſtus, quantum ſufficit ad incipiendam inquiſitionem, ſaltem media inquiſitione generali. Hæc verò invenientur latius probata *d. cap. 1. de accuſat. in 6.*

34. In Ordine Prædicatorum de hoc ſic diſponitur *diſt 2. cap. 6. text. 4. litt. D. Item declaramus, quod ſi quis frater de aliquo occulto crimine accuſatur, quod juridicè probari non poteſt, vel quod non ſcitur niſi ab accuſato & accuſatore, non proterea Prælatus accuſato præcipere poterit, ut coram accuſante. vel coram aliis, ſive in Capitulo, ſive extra Capitulum, vel ſeorſum ſibi ſoli dicat veritatem, & ſi præcipiat, graviter peccat, quia ſibi eam quam non habet, auctoritatem uſurpat. Non enim eſt Iudex occultorum; quia occulta Divino Iudicio relinquuntur, manifeſta autem humano. Et in tali caſu accuſatus non tenetur dicere veritatem, nec ſeipſum infamare nec prodere.*

SUMMARIUM.

35. *Prælati habentes jus viſitandi poſſunt inſtituere viſitationem & inquiſitionem Generaliſſimam ſtatutis temporibus.*
Hæc viſitatio directè & principaliter ordinatur ad correctionem morum, & commune bonum. ibid.
Aliquando parat viam inquiſitioni ſpeciali, cum ex ipſa notificetur aliquod delictum. ibid.

36. *Si præcedat aliqua diffamatio delicti aut delinquentis, poteſt Superior inquirere generaliter per inquiſitionem mixtam extra tempora ſtatuta.*
Et ſubditi tenentur obedire, nec poſſunt talem inquiſitionem impedire. ibid.

37. *Si autem nulla diffamatio præceſſerit, tenent aliqui DD. quod non poſſit Iudex inſtituere inquiſitionem Generalem, & ſubditi poſſent talem Iudicem recuſare.*

38. *Ad inquirendum generaliter de delicto non eſt neceſſe, quod delictum ſit diffamatum.*
Sed ſufficit quæcumque veriſimilis & probabilis ejus ſuſpicio. ibid.
Solemnitas infamiæ receſſit ab Aula. ibid.

40. *Iudex prius debet verificare corpus delicti & poſtea poteſt per Inquiſitionem generalem inveſtigare delinquentem.*
Differentia probandi corpus delicti, quando eſt facti permanentis & facti tranſeuntis. ibid.

ARTICULUS VIII.

An Iudex toties, quoties voluerit, poſſit generaliter inquirere.

35. EST verò certum, quod Prælati habentes jus viſitandi, poſſunt ſtatutis temporibus viſitationem & inquiſitionem, quam dicunt generaliſſimam inſtituere. quia imo ad hoc tenentur. Unde & ſubditi tenentur eos recipere & venerari eiſque obedire, nec illos recuſare poſſunt, niſi in caſu, in quo licita eſſet appellatio. Ordinatur enim hæc viſitatio directè & principaliter ad correctionem morum & commune bonum, licèt aliquando hæc via ex notificatione alicujus delicti paret viam Inquiſitioni ſpeciali, Portell. *p. 1. cap 21. nu 5.* Lezan. *p. 1. cap. 9. num. 8. & verb. recuſatio num. 7.* Eliſeus *tr. 2. quæſt. 3. num 3.* Imo Prælatus pluries viſitare volens, niſi à lege ſeu ſtatuto prohibeatur, poteſt id facere: Ordinarii enim volentis per inquiſitionem ordinariam procedere Juriſdictio non poteſt impediri. Lezana *v. viſitator num...* Eliſeus *à num. 3.*

36. Certum pariter eſt, quod ſi præcedit aliqua diffamatio delicti aut delinquentis, poteſt Superior inquirere generaliter per inquiſitionem, quam dicunt mixtam, etiam extra tempora ſtatuta pro viſitatione, & ſemper, & ſubditi non poſſunt inquiſitionem impedire, quia eum in hoc caſu Superior teneatur inquirere, & inquiſitio non poſſit fieri, niſi ſubditis obedientibus, procul dubio ipſi tenentur viſitatorem, ſeu inquiſitorem recipere, Lezan. *p. 4. v. viſitator*, Eliſeus *d. q. 3. nu. 4.* Quod autem in hoc caſu Prælati teneantur inquirere habetur ex *cap. 1. de accuſ. & cap. 1. de off. Iud. Ord. & cap. credentem, §. ſi verò de elect. in 6.*

37. Sed ſi nulla præceſſerit diffamatio, vel delicti, vel delinquentis, etiam ſi delictum ſit per teſtes probabile in judicio, multi tenent, quod Judex non poſſit inquirere generaliter, nec ſubditi teneantur talem viſitatorem recipere, ſed ſi interrogentur, non tamen manifeſtare teneantur delicta vel delinquentes non famoſos. Et hanc ſententiam tenent illi DD. qui, ut diximus *art. ſup.* ſenſerunt infamiam neceſſariò præcedere debere inquiſitionem, pro qua tamen citantur DD. qui id non aſſerunt. Sanchez verò voluit Judicem in hoc caſu poſſe inquirere, ſed teſtem & ſubditum non teneri ad docendum, quod non reprobat Eliſeus *tr. 2. q. 3. nu. 7.*

38 Sed dicitur, quod ad inquirendum generaliter de delicto non eſt neceſsè, quod delictum ſit diffamatum, ſed ſufficit quæcumque veriſimilis & probabilis ejus ſuſpicio, ut dictum

eſt ſupra art. 3. Nullibi enim in jure ſtatutum eſt, quod non poſſit inquiri de delicto non famoſo, ſed ſolum quod non fiat inquiſitio ſpecialis contra delinquentem non famoſum; & ideo ubi Superior habet qualemcumque veriſimilem ſuſpicionem, quod aliquod delictum fuerit commiſſum, poteſt inquirere, an hoc ſit verum, & ex conſequenti poteſt inquirere generaliter, ut inveniat delinquentem. Et nihilominus iterum dicitur, quod ſolemnitas infamiæ à jure ſtatuta ex conſuetudine fuit ablata, & receſſit ab aula, quia ſervare hanc ſolemnitatem eſt difficillimum, & in eo proceſſu ſunt neceſſarii quatuor teſtes, duo qui probent famam, & duo qui probent delictum, at verò in via accuſationis aut denunciationis præter accuſatorem aut denunciatorem qualemcumque duo teſtes ſufficiunt. qui probent delicta. Et quod magis eſt, ad probandam famam tot & tantæ conditiones requiruntur. ut eam probare ſit difficillimum; & ideo infamiæ ſolemnitas receſſit ab aula, ut dixerunt Clar. *q. 6.* Farin. *q. 9. n. 21.* Bictus *q. 13. n. 17.* & conſuetudine eſt derogatum *cap. Inquiſitionis de accuſ.* Unde Judex habens notitiam quod fuerit commiſſum aliquod delictum habet poteſtatem, ut conſtito ſibi de delicto per inquiſitionem generalem inquirat delinquentem. D. Anton. *3. p. tit. 9.* §. *2.* Banneſ. *2. 2. q. 10. a. 1. d. 2* Clar. §. *fin. q. 5 verb. poterit.* Farin. *q. 1. n. 49.* Innocent. *cap. Bona il 1. n. 5. de elect.* Felin. *in cap. inquiſitionis n. 6. de accuſ* ubi Anan. *n. 4* & plures alii, quos refert Bictus *q. 11. nu. 8.* & multo plures refert & ſequitur Didac. Scroi *p. 3. cap. 9.* §. *4. nu. 1.*

39. Quomodo verò teſtes in hac generali inquiſitione interrogati in genere de delinquente, an ſcilicet ſciant, quis delictum commiſerit, teneantur dicere veritatem, & delinquentem manifeſtare, dictum eſt *artic. ſuperiori.*

40. Itaque igitur vel delictum eſt facti permanentis, & tunc Judex prius debet verificare corpus delicti, & eo verificato poteſt per generalem inquiſitionem inveſtigare incognitum delinquentem; ſed ſi delictum eſt facti tranſeuntis, prius inquiri debet, an delictum verè fuerit commiſſum, & poſtea quis ſit, qui illud commiſerit, quamvis hoc totum in eodem proceſſus contextu fieri poſſit; ita tamen quod Judex prius inquirat de delicto, & interroget, an delictum ſit commiſſum, & poſtea examinet, & ſciat, à quo fuit commiſſum.

SVMMARIVM.

41. Ad inquiſitionem Generalem ſeu mixtam non eſt neceſſe, quod præcedat infamia.

42. Aſſerunt aliqui DD. quod in modo procedendi per denunciationem non eſt neceſſe, quod præcedat infamia, bene tamen in modo procedendi per inquiſitionem ſive Generalem, ſive ſpecialem.

Aſſerunt etiam, quod ad inquirendum generaliter ſufficit, quod ſolum præcedat infamia, licèt non probetur, ſed ad inquirendum ſpecialiter infamia debet etiam probari. ib.

43. Conſuetudo legitimè approbata abrogat leges etiam Canonicas.

Nunc conſuetum eſt, quod Iudices Eccleſiaſtici, Sæculares & Regulares ex officio inquirant nulla præcedente infamia. ibid.

44. Quid de hoc ſentiat Innocentius III. cap. qualiter, cap. cum oporteat, cap. inquiſitionis, uſque ad 46.

47. De jure antiquo eſt prohibitum procedere criminaliter per viam inquiſitionis generalis, aperiente viam inquiſitioni ſpeciali nulla præcedente infamia.

48. Voluerunt ergo Pontifices quod ad cognoſcendum de aliquo delicto vel præcedat infamia, vel quod denuncietur ab accuſatore.

49. Quomodo modus procedendi per ſimplicem denunciationem ſit modus procedendi per inquiſitionem.

50. Quid ſit dicendum, ſi verum eſt, quod inquiſitio generalis non parat viam ad inquirendum contra aliquem, ſi non ſit diffamatus de delicto, num. 51 & 52.

Iudex ex denunciatione ſpecifica, vel in inquiſitione Generali, vel ex particulari deponente habita de delinquente non diffamato poteſt ex officio procedere. ibid.

ARTICULUS IX.

An in modo procedendi per inquiſitionem generalem ſit neceſſe probare præviam Infamiam.

41. QUæſtio iſta videri poteſt ſuperflua: nam cùm ex dictis art. præced. non ſit neceſſe, quod inquiſitionem generalem præcedat infamia; multò minus eſt neceſſe, quod hæc infamia ſit probata. Nihilominus quia multi exiſtimant, hanc infamiam neceſſariò præcedere debere, ita quod inquiſitio dicta mixta vel generalis non tamen generaliſſima non poſſit fieri niſi delicto vel delinquente exiſtente famoſo. Et quia inquiſitionem ſpecialem, ſi non præcedat, inquiſitio generalis vel denunciatio, aut aliud indicium, neceſſe eſt, quod præcedat infamia; ideo quæritur, an hoc dato ſit neceſsè quod infamia ſit probata.

42. Eliſæus de Bellegrandis *tract 2. q. 4* ſupponens *n. 8.* duplicem dari modum procedendi ex officio Judicis, nimirũ per denunciationem, quam non eſt neceſsè præcedere infamiam, & per inquiſitionem generalem, vel per ſpecialem ex prævia infamia, vel ex indiciis, vel ex notorietate, vel ex publico juris, vel ex confeſſione extrajudiciali, & quod hunc modum procedendi per inquiſitionem debet præcedere infamia, exiſtimat in modo procedendi per inquiſitionem generalẽ, licèt præcedere debeat diffamatio, non tamen eſſe neceſsè illam probare, aut de illa conſtare, ſed ſufficere, ſi aut delictum,

aut

aut delinquens notificetur Judici, ſive in inquiſitione generaliſſima, ſive per litteras ſubſcriptas (quæ tamen ſine auctore nihil valent) ſive quovis alio modo ad aures Judicis pervenerit quod probat, quia hæc probatio eſt ſuperflua, quia inquiſitio generalis ſtat pro actore, & aperit Judici viam ad inquirendum, juxta communem DD. ſententiam apud Farin. *q. 1. nu. 49. & q. 9. n. 18. & 21.* Clar. §. *fin. q. 5* & Bictum *q. 11. n. 9. & q. 13. nu. 13.* Ulterius verò Jura & Canones requirentes præcedere infamiam probatam interpretatur, ut loquantur de inquiſitione ſpeciali, non verò de inquiſitione generali. Addit & negat jura & Canones fuiſſe antiquata à contraria conſuetudine in contrarium.

43. Verè autem ſic eſt, quod Canones & Jura ſervari debent exactiſſimè, & non de facili admitti debet conſuetudo contra illos. quod probant adducta ab illo à num. 15. ſed manifeſtum tamen eſt conſuetudine legitimè approbata leges etiam Canonicas abrogari, ut habetur *cap. fin. de conſuet.* & tradunt communiſſimè tam Theologi, quàm Canoniſtæ & Juriſtæ, & oſtendi *cap. 1 de conſuet. in 6 q. 1. a. 11. nu. 255. & ſeq.* Sed eſt quoque manifeſtum, nunc Judices etiam Eccleſiaſticos, Sæculares & Regulares nulla præcedente infamia inquirere ex officio, incipiendo vel ab inquiſitione generali, vel à ſimplici denunciatione, vel ab indiciis, vel à confeſſione extrajudiciali. Et nihilòminus jura antiqua non admittere modum procedendi criminaliter, niſi vel per accuſationem ſolemnem, vel ex officio, ſi adſit infamia, eſt manifeſtum conſideranti illorum verba. Verè enim Innoc. III. voluit, quod Judices non poſſint ex officio procedere, niſi contra delinquentem de crimine diffamatum, vel per rei evidentiam ipſi Judici manifeſtum. Etenim verè ſic eſt, quòd Judici crimen poteſt eſſe notum, vel per rei evidentiam, quia ſit commiſſum vel attentatum in præſentia Judicis, & per ſenſum proprium videntis, aut audientis, aut aliter ſentientis; vel quia ſit ei revelatum ab alio. Hunc verò ſecundum modum diviſerunt in modum procedendi per accuſationem, vel ex officio. Modum procedendi per viam notorii ſeu per evidentiam facti omiſit Innoc. III. *in cap. qualiter & quando, el 2. de accuſ. & cap licèt Hali de ſimon.* ut patet ex illis verbis: *Ut de notoriis exceſſibus taceatur.*

44. Quamvis verò videatur, quod triplex admittatur modus procedendi contra crimina à Judice audita, & non viſa, ſed ſibi ab aliquo notificata, ſcilicet per accuſationem, denunciationem, & inquiſitionem, hoc conſiderandum, quod Innoc. III. loquutus fuit de inquiſitione, aut modo procedendi contra criminoſos tam paternè, quàm judicialiter; & proceſſum per viam denunciationis ſumpſit pro eo, quod fit ex denunciatione Evangelica ad morum correctionem; & quam præcedere debet fraterna correctio, ſicut & idem Eliſeus ſentit *d. q. 4. num. 8. & tract. 1. q. 13. num. 15. & 16.* Et hoc idem docent omnes DD. quos *quæſt. ſeq.* referam, qui tenent non eſſe neceſſe, ut denunciationem judicialem præcedat correctio fraterna, ſed loquendo de inquiſitione, aut proceſſu criminali ordinato ad puniendum delinquentem, duplicem tantum modum admiſit Innoc. III. *cap. cum oporteat cap. inquiſitionis, cap. qualiter il 2. de accuſat* & Cœleſtinus *cap. licet Hali de Simon.* ſcilicet modum procedendi ad inſtantiam accuſatoris, & modum procedendi ex officio infamia præcedente, & denunciante.

45 Et quantum ad accuſationem requiſivit eam eſſe ſolemnem factam per libellum, in quo Accuſator ſe ſubſcripſerit ad pœnam talionis, ut patet ex ills verbis *d. cap. qualiter, & quando de accuſ. ſicut accuſationem legitima debet præcedere inſcriptio.* Quod idem habetur à Cæleſt. III. *cap. licet Hali de Simon.* Undè de mente Innoc. non poteſt procedi per ſimplicem querelam, ſed ſolum per accuſationem ſolemnem inſtante accuſatore medio ſolemni libello in quo accuſator ſe ſubſcripſerit ad pœnam talionis.

46. Deficiente verò accuſatore voluit Innocent. III. quod nullus Judex poſſit criminaliter inquirere contra aliquem, niſi infamia præcedente, quam ſolam voluit haberi pro accuſatione. Et præcipuè, quod excluſerit modum procedendi per denunciationem judicialem, ſi non præcedat infamia, habetur manifeſtè ex *cap. inquiſitionis de accuſ. §. tertia dubit.* Erat enim quæſtio, an in caſu, in quo Judicibus ab eodem Innoc. delegatis unicus vel plures teſtes jurati affirmaverunt ſe ipſis videntibus aliquem commiſiſſe aliquod crimen, de quo non erat infamia, non poſſent Delegati procedere ad illum puniendum. Hic ſine dubio eſt caſus denunciationis judicialis, & ex iſtis teſtibus deponentibus de viſu primus erat denunciator, quia denunciator eſt, qui primus defert crimen ad notitiam Judicis non tamen accuſando, & tamen Innoc. ſic reſpondit: *Ad hæc reſpondemus nullum eſſe pro crimine, ſuper quo aliqua non laborat infamia, ſeu clamoſa inſinuatio non præceſſerit, propter dicta hujuſmodi puniendum: quin ima ſuper hoc depoſitiones contra eum recipi non debere, cum inquiſitio fieri debeat ſolummodo ſuper illis, de quibus clamores aliqui præceſſerunt. Nec ad petitionem eorum, qui libellum infamationis porrigunt in occulto, procedendum eſt ad inquiſitionem ſuper contentis ibidem criminibus faciendam. Aut etiam adverſus eos, contra quos fit inquiſitio, fides adhibenda eſt dictis eorum, qui poſt juramentum vel ante tacitè vel expreſſè inimicos ſe aſſerunt, eorundem, niſi forſan ante juramentum in fraudem id facere præſumantur.* Non potuit Pontifex clarius excludere modum procedendi criminaliter contra aliquem ex vi denunciationis. Et ponderandum, quod nedum Pontifex prohibuit aliquem puniri per proceſſum fundatum in depoſitione firmata per plures teſtes de viſu ſed vetuit ne ſimiles depoſitiones & denunciationes reciperentur, *cum inquiſitio fieri*

debeat

debeat ſolummodo ſuper illis, de quibus clamores aliqui praceſſerunt.

47. Sed quod de jure antiquo prohibitum ſit procedere criminaliter inquiſitione generali aperiente viam inquiſitioni, ſi contra inquiſitum non præcedat infamia; probatur primò ex *d. cap. Inquiſitionis*, quia ex inquiſitione generali non poteſt aperiri melior via ad inquirendum ſpecialiter contra aliquem, quam ſi coram Superiore inquirerent: plures teſtes de viſu affirment aliquem deliquiſſe, & tamen Pontifex non vult hoc ſufficere ad procedendum contra delinquentem non diffamatum. Multo minus igitur ſufficiet, ſi ex inquiſitione generali habeatur delinquentis minor notitia. Confirmatur ulterius, quia Archiepiſcopus habet jus viſitandi, & inquirendi generaliter in Diœceſibus ſuorum ſuffraganeorum, & tamen non poteſt criminaliter eorum delicta punire, ſed ſolum ſi inveniat aliquem diffamatum de gravi delicto tenetur eum denunciare proprio Epiſcopo, ut habetur *cap. Romana §. ſane de cenſibus in 6.* ubi Innocentius IV. ait, quod *ſi de aliquibus orta fuit infamia, contra eos ordinarius ipſorum (ut ſuper his ſolemniter inquirat) denunciet, ſi viderit expedire.* At verò ſi abſolutè ſufficeret quælibet notitia delicti, aut delinquentis, etiam non diffamati, ad hoc ut Judex poſſet procedere criminaliter, & ſpecialiter contra inquiſitum, diminutus fuiſſet Pontifex mandans, ut ſolum, ſi orta fuerit infamia contra ipſum, Archiepiſcopus id denunciaret ſuo Ordinario, quia data ſufficienti notitia ad ſpecialiter inquirendum, jam Prælatus debet inquirere, & ſic Archiepiſcopus ſaltem debuiſſet denunciare inquiſitum Ordinario.

48. Item per ſe id, quod inquiſitioni præſupponitur, eſt ſufficiens notitia delicti, quia poſita jam intrat debitum procedendi criminaliter contra notum delinquentem, & parum intereſt, unde hæc notitia advenerit; ſi ergo ſecundùm mentem Pontificum denunciatio ſufficeret ad inquirendum ſpecialiter contrà delinquentem, etiam non prævia infamia, non eſſet verum de eorum etiam mente illud Innoc. III. *d. cap. inquiſitionis, Cum inquiſitio fieri debeat ſolummodo ſuper his de quibus clamores aliqui praceſſerunt.* Et ſic mendaciter loquuti fuiſſent. Item duo ſunt modi cognoſcendi aliquod delictum, vel, ſcilicet, per denunciationem alicujus particularis, vel per publicam famam, voluerunt verò Pontifices, ut ſufficeret particularis denunciatio, ſi fieret ab accuſatore, quo deficiente ſufficeret ſola notitia publicæ famæ, ad hoc ut Judex poſſet inquirere.

49. Sed nec poteſt placere, quod modus procedendi per ſimplicem denunciationem non ſit modus procedendi per inquiſitionem. Nam vel denunciator eſt etiam inſtigator, & quærelat, & hic verè, & in ſubſtantia eſt accuſator, vel ſolum manifeſtat delictum Judici relinquens ejus arbitrio, ut procedat contra denunciatum ſi velit, & ſic Judex, ſi procedit, id non facit niſi ex officio, & ſic per viam inquiſitionis, & jura citata hoc volunt, quod Judex ex officio non poſſit ſpecialiter inquirere contra aliquem, niſi prævia infamia.

50. Amplius verò conſiderari debet, quod cum nullus poſſit uti juriſdictione, quæ ſibi conceſſa eſt ſub conditione, niſi de conditione conſtet, ſi ſemel verum eſt, quod inquiſitio generalis non parat viam ad inquirendum contra aliquem, niſi ſit diffamatus de delicto, quomodo poterit Judex ex notitia habita in inquiſitione generali procedere, niſi in judicio conſtet de Infamia? Et jura, quæ requirunt infamiam præcedere, illam probatam exigunt.

51. Quamvis igitur omnis rationabilis interpretatio ſumi debeat, ut lex non cenſeatur abrogata, nihilominus ubi apparet non dari veriſimilem illius legis interpretationem, quæ communiter licitè non ſervatur, longe meliùs eſt dicere legem abrogatam, quàm illam interpretari, ut non comprehendat illos caſus, qui manifeſtè illi adverſantur. Certè nunc licitè Judices inquirunt ſpecialiter ex denunciatione habita, vel in inquiſitione generali, vel extra, & tamen hoc eſt manifeſtè contra præfata jura, meliùs ergo eſt dicere cum Clar. & aliis ſupracit. ſolemnitatem infamiæ ex praxi receſſiſſe ab Aula, non quod aliquis non poſſit inquirere ex infamia, & ejus ſolemnitate ſervatâ, ſi velit, ſed quia non eſt neceſſe illam ſolemnitatem ſervare regulariter & univerſaliter.

52. Et ſic dicitur ad quæſtionem, quod ubi proceditur ex infamia, ſeu ubi fundamentum inquiſitionis ſpecialis eſt infamia, neceſſe eſt, quod hæc infamia ſit probata antequam Judex ſpecialiter inquirat contra aliquem, quamvis eodem contextu poſſit Judex ſumere informationes, & examinare teſtes de delicto & de delinquentis infamia. Cum enim hujus inquiſitionis fundamentum ſit infamia, utique illa debet eſſe probata. Quamvis ex hujus probationis defectu, proceſſus non ſit nullus, niſi Reus illum opponat, *cap. ult. de accuſat. in 6.* Sed non eſt neceſſe, uti hoc modo procedendi ex infamia, ſed poteſt Judex inquirere parando ſibi viam per inquiſitionem generalem, vel ex præcedenti denunciatione aut indiciis. Itaque hoc dilemmate veritas concluditur. Certiſſimum eſt ex praxi, quod Judex ex denunciatione ſpecifica, vel in inquiſitione generali, vel ex particulari deponente habita de delinquente non diffamato poteſt ex officio procedere. Vel ergo hoc non eſt contra jura citata, ut voluerunt Fagnan. *cap. qualiter el 2. de accuſ. num. 60.* & Farinac. *quæſt. 9. numer. 21.* Et ſic multo magis eſt verum, quod ſolemnitas infamiæ in hoc caſu non eſt neceſſaria. Vel præfata jura verè prohibent, ne ex denunciatione etiam in inquiſitione generali habita Judex procedat contra diffamatum, & ſic pariter ſecundùm illa jura infamia debet eſſe probata ſaltem antequam Reus interrogetur.

SVM-

SVMMARIVM.

53. *Solemnitas infamiæ non eſt de ſubſtantialibus Iuris.*
Non eſt ad unguem ſervanda à Iudicibus Regularibus. ibid.
Sed debent procedere juxta ſua ſtatuta & conſuetudines. ibid.
Quid ſit ſervandum in Ordine Prædicatorum. ibid.
54. *Quid ſentiunt Pontifices circa hoc, & n. 55.*
56. *Regulares Privilegiati eximuntur ab obſervatione ſubſtantialium inductorum à jure poſitivo in judicio.*

ARTICULUS X.

An ſolemnitas infamiæ ſit de ſubſtantialibus Iudicii, ita quod & in ſummario judicio ſervanda ſit à Regularibus Privilegiatis.

53. AFfirmant plures DD. quos retuli *d. cap. 1. de accuſ. in 6. nu. 72.* Et alii, quos refert & ſequitur Didac. Scroi *p. 3. cap 9. §. 2. n. 8.* & Eliſeus *tract. 2 q. 7. nu. 33.* De hac tamen ſententia videnda ſunt, quæ dixi *d. cap. 1. de accuſ.* ubi *num. 76.* oſtendi, quod hæc ſententia fundamentum non habet *in cap. licèt Hals de ſimon.* Eſt ergo ſententia contraria, quod ſolemnitas infamiæ non eſt de ſubſtantialibus juris, & quod à Regularibus non ſit neceſſariò ad unguem ſervanda, ut habetur expreſsè deciſum *in cap. qualiter & quando de accuſat.* in fine ibi. *Hunc tamen ordinem contra Regulares perſonas non credimus uſquequaque ſervandum, quia cum cauſa requirit, facilius & liberius à ſuis poſſunt adminiſtrationibus removeri.* Et ita hanc ſententiam tenent ad *d. cap. qualiter & quando*, Jo. Andr. Butr. Card. Anchar. Abb. Jo. de Anan. Felin. Boër. quos refert & ſequitur R. P. D. Fagnanus *num. 1. & 70.* Ubi quod hoc ſervandum eſt, ut Reus vocetur, ut ſe defendat, *cap. ad petit. §. hunc ordinem, & cap. per tuas de ſimon.* Unde multò magis ſtante privilegio Bonif. VIII. poſſunt Judices Regulares non ſervare talem ſolemnitatem, ſed juxta ſua ſtatuta & conſuetudines judicare. In Ordine Prædicatorum, ut habetur *diſt. 1. cap. 18. in gloſſ. l. P* dicitur, quod non procedatur niſi contra accuſatum, denunciatum vel infamatum, & ſic ſufficit denunciatio ad hoc, ut Prælati præcedant ad inquiſitionem ſpecialem; & ita ſervatur in praxi, & ſic multò magis hoc fieri poteſt, quando in inquiſitione generali denunciatur aliquis de aliquo delicto. Nec admitti poteſt interpretatio Eliſei de Bellegrandis *tract. 3. q. 1. num. 2* quod ſcilicet *in cap. qualiter & quando*, agitur de Judicio civiliter, agendo de crimine non criminaliter. Quia eſt plus quàm evidens, Innoc. III. *in eo cap* inſtituiſſe ordinem ſervandum in judicio etiam criminali, ut patet ex primis verbis textus: *Qualiter, & quando debeat Prælatus procedere ad inquirendum, & puniendum ſubditorum exceſſus.* Inquiſitio enim ad puniendum criminalis eſt non civilis.

54. Nec dicatur, quod Innoc. III. reddit rationem, quia Regulares facilius amoventur ab adminiſtratione, at vero amovere Prælatum ab adminiſtratione eſt agere de crimine civiliter, juxta *cap. per tuas de ſimon.* quia hoc eſt verum quando amovetur Prælatus non in pœnam, ſed quia immeritus, vel Eccleſiæ damnoſus, ut habetur *ex eodem cap.* ſed Innoc. III. *in eodem cap.* decernens qualiter inquiri poſſit contra delinquentes, ut puniantur, loquitur etiam de amotione ab adminiſtratione facienda etiam pro culpa & in pœnam, hoc enim modo etiam facilius, & pro minori culpa Prælati Regulares amoveri poſſunt.

55. Minus ſubſiſtit, quod habet Scroi *d. p. 3. cap. 9. §. 2 num. 8.* quod ſcilicet Pontifex voluit in Judicio Regulari non eſſe ſervandos apices Juris, ſolemnitatem verò infamiæ eſſe de ſubſtantialibus Juris, quia reſponſio iſta petit principium, & quod ex illo *cap* probatur eſt, quod infamiæ ſolemnitas ſit juris apex non verò ſolemnitas juris, quia poſtquam Pontifex ſtatuit, quod inquiſitionem debeat præcedere infamia, ſtatim ſubdit hunc ordinem non eſſe in Regularibus uſquequaque ſervandum. Nec dicendum eſt, Pontificem hoc ſolum voluiſſe, quod proceſſus non ſit nullus, ſi infamia non fuerit probata ante inquiſitionem aſſumptam; quia Pontifex ibi loquitur de præcedentia infamiæ, & non tantum de præcedentia probationis. Et quia nihil ſpeciale conceſſiſſet pro Judicio Regulari; nam abſolutè etiam in judicio non Regulari proceſſus non eſt nullus ex eo, quod ante inquiſitionem non fuerit probata infamia, niſi Reus hunc defectum oppoſuerit, ut patet *ex cap. ult. de accuſ. in 6.* & advertunt ibi Anchar. *num. 3.* Franc. *nu 5.* Clar. *q 6. nu. 65.* Farin. *q. 9. nu. 12.* Et quidem, quod ſolemnitas infamiæ non ſit de jure naturæ ex Soto, *de rat. tegen. ſecret. num. 2. q. 6. concl. 1.* tradit Serra *2. 2. q. 67. a. 3. d. 2.* Et idem docet Card. de Lugo *d. 37. nu. 64.* Quamobrem Regulares Judices nunc multo magis procedere poſſunt per viam denunciationis, vel ex inquiſitione generali parare ſibi viam ad inquiſitionem ſpecialem non præcedente infamiâ, nedum quia hoc eſt conſuetudine jam introductum etiam apud Judices non Regulares, ſed quia ſolemnitas infamiæ, cui derogavit conſuetudo, ex hoc probatur, quod non ſit ſubſtantialis, ſed juris apex, quam conſuetudo abſtulit.

56. Sed modo ceſſat aliunde difficultas, quia Regulares privilegiati nedum ſummariè, ſed ſummariſſimè procedere poſſunt ſolâ facti veritate inſpectâ, & hæc clauſula liberat Judices à neceſſitate obſervandi etiam ſubſtantialia inducta à jure poſitivo, ut probatum eſt ſupra *a. 2.*

SVMMARIVM.

57. *Regularis in Inquiſitione Generali convictus de delicto poteſt damnari.*
58. *Et quomodo hoc ſit faciendum.*
59. *Talis inquiſitio dicenda eſt ſpecialis annexa tamen generali.*
Inquiſitio in hoc caſu non gerit vicem actoris ibid.
Inquiſitor generalis habita notitia de delicto & delinquente particulari poteſt ſpecialiter inquirere. ibid.
Et teſtes in ſingulari interrogare. ibid.
60. *Quid debeat facere Iudex, ſi incidenter habeat notitiam alterius delicti non connexi cum eo, de quo principaliter agitur.*

ARTICULUS XI.

Vtrum ad damnandum Regularem ſufficiat depoſito teſtium habito in inquiſitione generali omiſſâ aliâ ſpeciali.

57. NEgat Eliſeus de Bellegrandis *tract. 2. q. 1.* Quia inquiſitio ſpecialis eſt de ſubſtantia Judicii etiam ſummarii. Inquiſitio autem generalis in hoc caſu ſtat pro actore ficto. Nihilominus admittit, quod ſi per teſtes deponentes in inquiſitione generali manet plenè probatum delictum, inquiſitus poteſt damnari, vel ſi eſt ſemiplenè probatum, poteſt illi transmitti inquiſitio, ſed tunc reſpectu talis inquiſiti hæc non eſt inquiſitio generalis, ſed eſt inquiſitio ex publico juris. Et addit, quod ſi contra inquiſitum in generali inquiſitione adeſt prior diffamatio, tunc ſi in inquiſitione eadem probatur delictum per teſtes, inquiſitus poteſt damnari ex nova teſtium depoſitione, ſed tunc hæc inquiſitio non eſt generalis, ſed eſt ſpecialis ex infamia. Et ſic non poteſt inquiſitus damnari in hoc caſu, niſi cum inquiſitione generali ſit etiam ſpecialis formaliter ſaltem diſtincta. Alii verò aſſerunt, inquiſitum poſſe damnari ex depoſitione teſtium habita in inquiſitione generali. Portell. *p. 1. caſ. 25.* Joſeph à Sancta Maria *tract. 4. cap 10.* & apud eum Rodriq. Innoc. & Bald. Repet. Inquiſ. *v. teſtis, §. Item nota.* Panorm. *cap. ad petitionem de accuſat.* Lezana *p. 4. ver. viſitatur n. 7.*

58. Non ſunt contrariæ iſtæ ſententiæ, ſecunda enim non vult, niſi quod non eſt neceſſe multiplicare contextus, & inſtituere novam aliam inquiſitionem materialiter diſtinctam ab inquiſitione generali, ſed quod eodem contextu audito tamen Reo, & datis defenſionibus poſſit ille damnari ex vi depoſitionis teſtium in informatione generali habita, quod non negat prima ſententia.

59. An verò hæc debeat dici inquiſitio generalis & ſpecialis, eſſe ſpecialem dicendum eſt, ſed generali annexam & in ea contentam. Inquiſitio enim ſpecialis eſt, quæ fit de certo delicto & ſingulari contra ſingularem perſonam & determinatam, ſed hæc inquiſitio in caſu eſt annexa generali, & ex illa procedens. Non placet tamen, quod ait Eliſeus, ſcilicet quod inquiſitio generalis in hoc caſu gerat vicem Actoris. Inquiſitio enim eſt actus Judicis, & ad illum pertinet, & ex parte ejus ſe tenet. Et actor eſt ille, qui primus delictum manifeſtat, & dat jus inquirendi contra perſonam nominatam. Dictum verò Portell. negantis inquiſitionem ſpecialem eſſe de ſubſtantia judicii per ſe formaliter non eſt verum, ſed ipſe ſenſit, quod non ſit de ſubſtantia inquiſitio ſpecialis diſtincta, & per quam iterum examinentur teſtes, & fiat novus proceſſus, quod eſt verum, ſed ſufficit depoſitio teſtium facta in inquiſitione generali, & in eodem contextu. Inquiſitor enim habitâ notitiâ delicti & delinquentis in ſingulari per primum deponentem poteſt inquirere ſpecialiter alios teſtes examinando. Et ubi proſequendo generalem inquiſitionem invenit alios idem deponentes, poteſt procedere ad puniendum Reum ſervatis aliis de Jure ſervandis, quod ſi teſtes alii generaliter interrogati non deponant in ſingulari contra nominatum, poteſt illos in ſingulari interrogare, quod eſt ſpecialiter inquirere.

60. Quamobrem quod ſupra dictum eſt nimirum, quod quando in judicio incidenter habetur notitia alterius delicti non connexi cum eo, de quo principaliter inquiritur, ſit neceſſarius novus contextus & novus proceſſus, hoc eſt verum, quando Judicium principale eſt Civile, & Judex non poteſt criminaliter inquirere, ſeu ſi Judex non inquirat generaliter, ſed dum inquirit ſpecialiter de uno delicto, incidenter denunciatur aliud delictum diverſum, quod nec ſpectat ad cauſam principalem, de qua agitur.

SVMMARIVM.

61. *Qui in inquiſitione generali manifeſtat Iudici aliquod delictum vel aliquem delinquentem in ſingulari, aperit viam ad ſpecialem inquiſitionem.*
62. *In inquiſitione generali, ſi denuncians eſt Actor, non poteſt eſſe Teſtis.*
Denuncians verò ex officio poteſt eſſe teſtis. ibid.
Et quomodo hoc verificetur. ibid.
Videtur eſſe communis ſententia, quod denunciator privatus non poſſit eſſe teſtis. ib.
Duplex eſt denunciator privatus. ibid.
63. *Simplex denunciator, qui non inſtat nec petit, quod delinquens puniatur ſecundùm exigentiam iuſtitiæ, non eſt Actor verus, nec propriè fictus.*
64. *Primus qui in Inquiſitione generali denunciat in ſingulari delictum delinquentis non eſt teſtis.*
Si talis denunciator non deponat immediatè

de delicto, ſed ſolum de aliquo indicio, quomodo aperiat viam ad Inquiſitionem ſpecialem. ibid.

Sed ubi probatum eſt corpus delicti, & delinquens eſt dubius, primus quod nominat delinquentem eſt Teſtis. ibid.

Inquiſitio generalis non ordinatur præcisè ad correctionem morum & ſalutem privatam. ſed ad bonum commune univerſitatis, & ad corrigendos delinquentes. ibid.

Non eſt tamen deveniendum ad punitionem & ad Inquiſitionem ſpecialem, niſi ſervato ordine judiciali. ibid.

Facultas Iudicis non eſt alligata intentioni denunciantis. ibid.

Hæc verificantur de Iure antiquo & novo. ibid.

65. *Qui poſt primum denunciatorem in inquiſitione generali examinati fuerunt, habentur ut teſtes.*

Quomodo reſpectum delicti manifeſtati in ſpeciali in inquiſitione generali datur inquiſitio ſpecialis. ibid.

66. *Quæ cautela ſit ſervanda, ſi contingat, ſolum adeſſe unum teſtem, qui de viſu poſſit deponere de delicto.*

67. *Et quomodo denunciator poſſit eſſe teſtis.*

68. *Teſtes, qui legitimè depoſuerunt in inquiſitione, non ſunt repetendi.*

69. *Quid requiratur ad hoc, ut depoſitiones factæ in viſitatione ſint judiciales.*

Modus procedendi apud Regulares. ibid.

Et in Ordine Prædicatorum. ibid.

ARTICULUS XII.

An denunciantes in inquiſitione generali ſint teſtes, & probent, poſſintque iterum in inquiſitione ſpeciali repeti, & admitti.

61. DIfficultas eſt, quia deponentes in inquiſitione generali videntur eſſe denunciatores; & ideo non habendos eſſe ut teſtes, nec probare delictum, quia denunciator, cùm teneat locum Actoris, non poteſt eſſe teſtis. Eſt verò advertendum, quod primus, qui deponit in inquiſitione generali, & Judici manifeſtat aliquod delictum, vel aliquem delinquentem in ſingulari, ſufficienter aperit viam ad ſpecialem inquiſitionem, ſive deponat de viſu, ſive de auditu, & ſive ſit omni exceptione major, ſive aliquem patiatur defectum, & certum eſt, quod ſi non deponit de viſu, vel eſt inhabilis ad teſtificandum, non probat, nec plenè, nec ſemiplenè delictum; ideo in teſtium legitimorum carentia datur conſilium Judicibus, ut ad aperiendam viam inquiſitioni ſpeciali non examinent illos, qui poſſunt eſſe legitimi teſtes de viſu vel auditu proprio, ſed illos, qui ſolum de auditu alieno deponere poſſunt, vel legitimi teſtes eſſe non poſſunt. Sed quando primus deponens poteſt alias eſſe legitimus teſtis, quæritur an habendus ſit ut talis. Amplius quia alii quoque teſtes deponunt ex vi inquiſitionis generalis; difficultas eſt, an ſint teſtes legitimi & probent, cum non deponant in inquiſitione ſpeciali, per quam ſolùm inquiſitus poteſt damnari, & ex conſequenti, an ſaltem in inquiſitione ſpeciali poſſint & debeant iterum examinari, ut primam depoſitionem ratificent.

62. Quantum verò ad primam difficultatem, an deponens ſit etiam teſtis, & ut talis haberi poſſit. Certum eſt primò, quod ſi denuncians eſt Actor, & inſtat apud Judicem pro punitione delinquentis, non poteſt eſſe teſtis; habet enim intereſſe in cauſa, illamque urget, & eſt ſibi propria. D. Tho. *2. 2. q. 67 a. 3. ad tertium.* Pro certo etiam communiter habetur, quod denuncians ex officio, qui à pluribus dicitur denunciator neceſſarius, & publicus, ut eſt procurator fiſcalis, Syndicus, Conſul, Antianus, qui ſecundùm Bald. & Tuſcum *l. D. concl. 192.* ſolus de Jure Canonico eſt cognitus denunciator juridicus, poteſt eſſe teſtis, quia duplicis perſonæ formam gerit publicæ & privatæ, & ſicut perſona publica, ſecundùm publicam notitiam denunciat, & ut perſona privata ſecundùm privatam conſcientiam poteſt eſſe teſtis. Tuſc. *d. concl. 192. num. 14. & 15.* Remanet igitur defficultas de denunciatore privato, qui etiam aliquando eſt neceſſarius, quando denunciat juſſus, ut quando lex mandat, ut quicumque conſcius delicti illud denunciet Judici, vel quando denunciat legitimè interrogatus à Judice, & ſic tenetur delictum manifeſtare, ut contingit in inquiſitione generali legitimè facta. Et nihilominus communis ſententia vult, quod hic denunciator non poſſit eſſe teſtis, ut videre eſt apud Bictum *q. 20. num. 10.* Et Eliſcum *tract. 2. q. 6. nu. 5.* Et hæc ex communi Regula, quia unus & idem non poteſt eſſe actor & teſtis; at verò denunciator eſt actor fictus, ut multi dicunt, vel certè gerit vicem actoris.

63. Hoc tamen difficultatem habet, quia ſimplex denunciator, qui non inſtat apud Judicem pro punitione vel inquiſitione habenda, ſed merè manifeſtat Judici delictum, nihil poſtulando eſt etiam denunciator voluntarius, ſed nec eſt verus Actor, nec propriè dici poteſt Actor fictus, nec tenet locum Actoris, niſi in aliquo materiali, quod eſt commune etiam teſti, in eo ſcilicet, quod manifeſtat Judici delictum delinquentis, quod facit etiam teſtis. Cæterum eſſentiale formale Accuſatoris ſeu Actoris conſiſtit in petitione juſtitiæ & in actione, per quam Actor apud Judicem agit & inſtat, ut delinquentem ſecundùm juſtitiæ exigentiam puniat. Et hæc eſt ratio, ob quam Actor non poteſt eſſe teſtis, quia nullus in propria cauſa teſtis eſſe poteſt. *cap. forus, §. in omni de verb. ſignif.* Cùm verò ſimplex denunciator nihil petat vel inſtet, nec eſt actor verus, nec propriè dici poteſt Actor fictus, & quidquid ſit de nominibus, in rei veritate non

gerit vicem actoris in aliquo, quod repugnet teſtificationi veritatis. Niſi igitur ex aliqua lege ſit hoc prohibitum vel conſuetudine firmatum, non eſt unde negetur, quod denunciator voluntarius non poſſit eſſe teſtis. Et certè in S. Officio denunciator ſimul eſt teſtis. Unde hoc lege naturali aut Divina non eſt prohibitum.

64. Data tamen ſententia præfata primus ille, qui in inquiſitione generali denunciat in ſingulari delinquentis delictum, habetur ut denunciator, non verò ut teſtis. Sed quando primus denunciator non deponit immediatè de delicto, ſed de aliquo indicio, ut de infamia, & de confeſſione extrajudiciali aut alio indicio, tunc aperit & non aperit viam ad inquiſitionem ſpecialem. Aperit quodammodo, quia jam Judex poteſt ſumere informationes de ipſo indicio, ut plenè illud probet, ſed non poteſt immediatè inquirere ſpecialiter de delicto & delinquente in ſingulari, niſi indicio probato. An verò ad illud probandum requirantur duo teſtes præter illum, qui primò Judici manifeſtavit indicium, & ſe habuit ut denunciator, dicitur infra *quæſt. 26 a. 1.* Et nihilominus ubi corpus delicti eſt probatum, & inquiritur de delinquente dubio, tunc quia delictum probatum habet locum Accuſatoris, primus, qui delinquentem nominat, eſt teſtis, ut probatum eſt *qu. 8. a. 11. num. 64.* Verùm ulterius conſiderandum eſt, quod videtur, quod ſupponamus falſum, nimirum quod depoſitio facta in inquiſitione generali poſſit habere vim denunciationis judicialis, & Judex ex illa poſſit judicialiter procedere. Hoc enim negat Card. de Lugo *diſp. 37. nu. 82.* ex Suarez *tom. 4. de relig. l. 10. c. 12.* & Soto *de ſecret. mem. 2. quæſt. 2.* & aliis, quia illa notitia data eſt Judici ut patri, & ad finem correctionis delinquentis; Et ideo niſi qui denunciavit in inquiſitione generali, iterum denunciet judicialiter, non poteſt ſuperior Judicialiter procedere. Imo idem Doctor *num. 87.* ex Suarez *d. cap. 12. num. 43.* exiſtimat, quod ſaltem Superior ſæcularis non poſſit præcipere illi denuncianti in inquiſitione generali, ut denunciet judicialiter. Sed hæc ſententia ſupponit duo non vera nec probata. Primum quod inquiſitio generalis ordinetur præciſè & privativè ad ſolam correctionem morum & ſalutem privatam delinquentium. Hoc enim verum non eſt, quia inquiſitio generalis per ſe ordinatur ad bonum univerſitatis, & ad corrigendos delinquentes, prout bonum univerſitatis poſtulat, & ideo ordinatur etiam ad punienda delicta, ſi opus ſit; quamvis non ſit deveniendum ad punitionem, & ſic ad inquiſitionem ſpecialem & judicialem, niſi ſervato ordine judiciali. Itaque non eſt contra finem inquiſitionis generalis, ut præbeat initium inquiſitionis ſpecialis & judicialis; imo hoc per ſe petit bonum commune, ut ſi in inquiſitione generali manifeſtetur aliquod puniendum, poſſit Superior ex illa notitia ad ulteriora judicialiter procedere. Sic enim & illa ſententia admittit, quod ſi denuncietur aliquod delictum famoſum, Superior poſſit procedere. Secundum, quod ſupponit illa ſententia, eſt, quod facultas Judicis ſit ligata intentioni denunciantis, quaſi quod ſi denuncians intendat denunciare ut Patri, non poſſit Superior ut Judex uti illa notitia ad procedendum judicialiter. Hoc enim verum non eſt, nec boni communis exigentia ligatur ex privata intentione denunciantis. Hinc ſi denunciatur ut Patri aliquod delictum famoſum, cur non poterit Superior ex tali notitia moveri, ut judicialiter inquirat de fama, & ſucceſſivè ad alios actus Judicii? Sed ſemper conſiderari debet, quod aliud eſt loqui ſecundùm Jura antiqua, & aliud ſecundùm hodiernam praxim. Et nihilominus ſententia illa in neutro caſu eſt formaliter vera. Juxta enim jura antiqua, per quæ, ut fatetur idem Card. de Lugo *num. 80.* non admittebatur denunciatio, niſi denunciator vellet eſſe accuſator, & aſſumeret onus probandi, & ſe ſubſcriberet ad pœnam talionis, denunciatio ſimplex habita in inquiſitione generali non ſufficiebat ad procedendum judicialiter, non quia ad id non ſufficeret denunciatio habita ab inquirente generaliter, ſed quia non ſufficiebat ſimplex denunciatio undecumque habita de delicto non famoſo; ſed modo quod, ut etiam fatetur dicta ſententia, denunciatio ſimplex ſufficit ad judicandum, non poteſt negari, quod denunciatio habita in inquiſitione generali non ſufficiat ad inchoandum proceſſum judicialem, ut ex illa Judex procedat ad examinandos teſtes. Nam & de jure antiquo denunciatio hujuſmodi facta de delicto famoſo ſufficiebat ad inchoandum proceſſum, & ad inquirendum de fama. Non eſt ergo opus, quod qui denunciavit in inquiſitione generali iterum denunciet judicialiter. Et quatenus hoc eſſet neceſſarium, non eſt unde negetur, quod ſuperior poſſit præcipere denuncianti, ut ſic denunciet, maximè ſi loquamur in judicio regulari. Et nunc quod non ſit neceſſe, quod denunciationem præcedat infamia, docet idem Card. de Lugo *diſp. 37. num. 76. & 167.*

65. Quantum vero ad ſecundam difficultatem conſiderari debet, quod inquiſitio generalis ſic directè, & per ſe primo ordinatur ad correctionem morum, & non ad punitionem, quod tamen ſub conditione, & ex conſequenti ordinatur ad puniendum, ſi quis inventus fuerit graviter deliquiſſe, & rationabile ſit ad aliorum exemplum illum punire. Ideo ubi ex inquiſitione generali aperta eſt via ad inquiſitionem ſpecialem, poſtea in proſecutione junguntur ſimul inquiſitio generalis, & ſpecialis, & reſpectu delicti in ſingulari jam manifeſtati per primum denunciatorem, inquiſitio eſt ſpecialis, & alii in inquiſitione generali poſtea examinati cenſentur examinati etiam in inquiſitione ſpeciali, quæ generali eſt adjuncta. Et ideo non habentur, ut denunciantes, ſed ut teſtes. Quod ſi Judex per particularem proceſſum velit de illo delicto

inqui-

inquirere, poteſt illos repetere ut teſtes, qui in inquiſitione generali poſt primum denunciantem depoſuerint de delinquente.

66. Et ideo in his adeſt cautela ſervanda apud Clar. *q. 5.* Ut ſi contingat unum ſolum teſtem adeſſe, qui poſſit de viſu diſponere de delicto, Judex creato Procuratore Fiſcali curet, ut de illo denunciet, ut conſcius delicti poſſit tanquam teſtis examinari ad ſemiplene probandum delictum, ſed an hæc cautela locum habebet, ſi Procurator Fiſcalis non eſſet informatus de delicto, niſi per eundem Judicem, quia tunc Procurator de cauſa ſcientiæ reſponderet ſe id ſcire ab ipſo Judice, qui non poteſt eſſe teſtis, & quatenus Judex id ſciret ab illo primo deponente in judicio, jam tota notitia haberetur ex illo denunciante, & ſic idem eſſet denunciator & teſtis. Vide infra *q. 19. num. 46.* Cæterum nedum Judices Sæculares, ſed etiam Regulares poſſunt creare Procuratorem Fiſcalem, ut per DD. quos refert Eliſeus *tract. 2. q. 6. n. 10.*

67. Coram alio Judice quoque denunciator poteſt eſſe teſtis, qui non inquirat ex vi denunciationis illius, & etiam quando lis eſt de aliis articulis, ſeu ſi mutetur modus agendi, ut ſi à via denunciationis fiat tranſitus ad viam inquiſitionis non fundatæ in illa denunciatione, tunc enim qui in via denunciationis fuit denunciator, poteſt eſſe teſtis in via inquiſitionis, Maſcard. *concl. 16. num. 7.*

68. Illos igitur, qui in inquiſitione legitimè depoſuerunt tanquam teſtes, non oportet repetere, ut ratificent ſuas depoſitiones, ſed ex illis poteſt Judex ad ſententiam procedere ſervatis aliis de jure ſervandis. Imo non expedit illos repetere, quia hic proceſſus eſſet nugatorius & fraudulentus, quia ſi teſtes perſiſtunt in depoſitione facta, hoc non erat neceſſarium, & oppoſitum dicunt, falſi judicabuntur. Aliquando tamen ad majorem declarationem habendam, vel ad aliquid de novo probandum repeti poterunt, ex hic enim cauſis teſtes pluries repeti & examinari poſſunt.

69. Sed certum eſt etiam, quod ſi in viſitatione teſtes non fuerunt jurati, (quia imo multi volunt, ut non poſſit ab illis exigi juramentum) vel ſaltem non fuerunt examinati præcedente præcepto formali de dicenda veritate, in hoc caſu depoſitiones teſtium extrajudiciales omnino ſunt, nec ſufficiunt ad hoc, ut ex illis Prælati judicialiter inquirant, & reos judicialiter interrogent. Idem dicitur, ſi Viſitator non habet facultatem procedendi judicialiter contra viſitatos; hic enim non poteſt cauſas judicialiter cognoſcere, & Reos in pœnam ordinariam damnare. Sic enim *in cap. Romana §. ſanè de cenſibus*, habetur, quod Archiepiſcopus in viſitandis Diœceſibus Suffraganeorum non poteſt cauſas judicialiter cognoſcere, & prohibetur, ne à viſitatis exigat juramentum, ſed in Regularibus res aliter ſe habet, ſaltem enim Viſitatores ſub præcepto obligant ſubditos ad deponendum, & ipſi poteſtatem habent, ut cauſas ſubditorum judicialiter cognoſcant; & ideo bene poſſunt ex depoſitis in viſitatione procedere ad reos interrogandos, & poſtea etiam ad ulteriora procedere. Et in Ordine Prædicatorum hæc eſt praxis ordinaria: imo in cauſis, quæ non inferunt infamiam Ordini vel Reo, ubi in viſitatione conſtet de alicujus Prioris delicto, dantur illi capita, quæ contra illum in viſitatione emergunt, & audito illo ad ulteriora proceditur etiam ad illum removendum. Et ſic viſitationes fiunt nedum ad correctionem, ſed etiam ſi opus ſit ad delinquentes puniendos.

SUMMARIUM.

70. *Inquiſitio duplex.*
Conditiones legitimæ Inquiſitionis. ibid.
71. *Quæ ſint ſervanda à Regularibus in legitima Inquiſitione.*

ARTICULUS XIII.

Quæ ſint conditiones inquiſitionis legitimæ.

70. Hic diſtingui debet, quia ſi loquimur de inquiſitione reſpectu Rei præſentis, hæc talis debet eſſe, ut delictum ſit ſemiplenè probatum, ut infra ſuo loco probatur. Sed hic loquimur de inquiſitione tranſmittenda abſenti & inſerenda in citatione, qua citatur ad comparendum, aliter punietur tanquam contumax. Hanc verò neceſſe eſſe ut præcedat probatio corporis delicti & infamia, ſeu præcedentia indicia ſint probata, conſtat. Præterea vero inquiſitio ſpecialis debet eſſe ſpecifica, certa, clara, continens in ſe omnes delicti qualitates & circumſtantias, locum & tempus, & quod omnia iſta in proceſſu probentur, ut Reus ſe in judicio defendere poſſit. Unde inquiſitio ſpecialis obſcura & incerta ſine loco & tempore minime valet *l. libellorum ff. de accuſ.* aliter proceſſus ſit ipſo facto nullus, Farinac. *in praxi qu. 1. num. 11.*

71. Tamen hæc eſt ſolemnitas Juris, quæ non eſt omnino neceſſaria in ſummario judicio, & præcipuè in judicio regulari. Ideo Judex Regularis non tenetur in inquiſitione exprimere circumſtantias delicti accidentales, niſi ſint de ſubſtantia delicti, & ſic non tenetur exprimere locum vel tempus, niſi delictum non ſit punibile, niſi quatenus patratum certa die, vel hora, vel loco, vel niſi inquiſitus non calumnioſè, ſed ſincerè, ut ſe defendat, petat exprimi locum aut diem, Clar. *q. 12. v. dixi etiam*, Farin. *q. 1. nu. 17. 19 & 22.* Et cum etiam de Jure communi inquiſitio etiam non omnino ſpecifica, & clara, valeat, ſi in ea ponitur clauſula *omni meliori modo*, vel alia ſimilis, in judicio regulari etiam ſine dicta clauſula valet inquiſitio pro principali delicto, etiam non probata qualitate aut circumſtantia in inquiſitione expreſſa, quia in hoc judicio proceditur ſola rei

veritate inſpecta. Farinac. *q. 1. num. 33. & ſeq.* Præſertim ſi adeſt confeſſio Rei, ſtante enim confeſſione Rei, debet ſequi condemnatio, etiam ex inordinato proceſſu, ut notant DD. *cap. Poſtquam de accuſ. in 6.* & ibi probavi *num. 96. & ſeqq.* Hoc igitur conſiderari debet, quod in hac parte privilegium Bonif. VIII. & alia privilegia eximentia ab obſervatione apicum Juris, vel juris ordine in propoſito noſtro, tunc ſolum locum habent, quando locus & tempus, aut alia circumſtantia eſt accidentalis ita quod ea præciſa habetur delicti veritas integra, & delicti corpus ſubſtantialiter ſubſiſtit. Si etiam delictum ſit iterabile, & reus petat probanda eſt circumſtantia loci & temporis. Eliſeus *tract. 3. q. 27. num. 10.* Plura alia ad hanc quæſtionem videri poſſunt in Farin. *loca citato.* Nunquam tamen puniri poteſt Reus pro qualitate adjuncta, niſi illa ſit probata, & Reus ſit auditus.

SUMMARIUM.

1. *Denunciationis multiplex diviſio.*
 Quodlibet delictum poteſt eſſe materia denunciationis. ibid.
2. *Quando Iura antiqua diſtinguunt triplicem modum procedendi per accuſationem, denunciationem, & inquiſitionem, loquuntur de denunciatione evangelica.*
 Quid ſit denunciatio evangelica. ibid.
 Denunciatio judicialis non diſtinguitur ab accuſatione vel inquiſitione. ibid.
4. *Denunciatia ſumpta pro quarela idem eſt ac accuſatia.*
 Et quomodo debeant procedere Regulares in hoc judicio. ibid.
 Quid ſit denunciatia ſimplex. ibid.
 Modus procedendi ex denunciatione ſimplici eſt modus procedendi ex officio & per inquiſitionem. ibid.
5. *Omne delictum publicum eſt de iure Canonico.*
 Apud Regulares omne peccatum mortale cenſetur delictum publicum. ibid.
6. *Varia diſtinctiones delictorum.*
7. *Iudex ex ſimplici denunciatiane poteſt inquirere de omni delicta, ſive publica, ſive privata & occulto, dummodo delictum ſit in judicio ſufficienter probabile.*

QUÆSTIO IX.

De modo incipiendi proceſſum per denunciationem.

ARTICULUS I.

Quotuplex ſit denunciatio.

1. ANtiqui Canoniſtæ diſtinxerunt denunciationem in Evangelicam, Canonicam, Judicialem & Regularem, prout notat Sylv. *v. denunciatia.* Triplicem verò denunciationem in Evangelicam, Canonicam, & judicialem admiſit Card de Lugo *tom. 2. de juſt. d. 38. num. 13.* Sed vix quis poterit ſalvare, quod iſtius diſtinctionis membra non coincidant. Sed Theologi duplicem denunciationem ponunt Evangelicam ſcilicet, ſeu pænitentialem, & judicialem. Hujuſmodi vero denunciationem ſpecies aliqui diſtinguere voluerunt ex objecto, ut ſi crimen ſit tantummodo in damnum delinquentis, non poſſit eſſe materia denunciationis judicialis. Sed hoc non ſubſiſtit; quia quidquid ſit de Jure Civili, de Jure Canonico omne delictum eſt publicum. ut ſupra dictum eſt. Et ita quodlibet delictum ſicut poteſt eſſe materia accuſationis, ſic poteſt eſſe materia denunciationis; & in caſibus, in quibus quis teneatur accuſare, regulariter ſatisfacit, ſi denunciet, & imo hoc eſt laudabilius. Diſtinguuntur igitur hæ ſpecies denunciationis principaliter ex fine & cauſa, quia denunciatio Evangelica fit ad correctionem & emendatioeem fratris, & emanat ex fonte charitatis, & fit Superiori ut Patri; ſed judicialis ordinatur ad publicam delicti vindictam, & ad hoc, ut Superior intuitu publicæ juſtitiæ poſſit delinquentem punire, & ideo fit Superiori ut Judici.

2. Eſt verò valde advertendum, quod dum Jura diſtinguunt triplicem modum procedendi per accuſationem, denunciationem & inquiſitionem. *cap. & qualiter & quando el 2. de accuſ. & cap. licèt Hali de ſimon.* loquuntur de denunciatione Evangelica, quæ ad emendationem delinquentis ordinatur, & quæ non fit, niſi delinquens ſit incorrigibilis, juxta illud Chriſti Matth. *18. Si te non audierit dic Eccleſiæ.* Et quâ incorrigibilitate ſuppoſitâ debet Reus per Eccleſiam coërceri, *cap. novit. de judic.* & cogi ut ſe emendet, ſed denunciatio judicialis non reſpicit directè & primò emendationem Rei denunciati, & de hac antiqua Jura parum loquuti ſunt, & verè non diſtinguitur ab accuſatione, vel ab inquiſitione. Vel enim denuncians ſimul inſtat vel pro privato intereſſe, vel pro publica vindicta & communi bono, quod fert punitio delictorum; Et hæc in ſubſtantia eſt accuſatio, & verè hic denunciator eſt in ſubſtantia Accuſator. Quamvis denunciatio non habeat illas formalitates omnes, quas jura in accuſatione requirunt. Vel denunciator non inſtat apud Judicem, ut juridicè procedat contra denunciatum, ſed ſolum deducit ad notitiam Judicis delictum & delinquentem, nihil inſtans, ſed relinquens in arbitrio Judicis, an velit, vel non velit contra Reum judicialiter procedere. Et in hoc caſu ſi Judex procedit, id facit ex mero officio, & ſic non procedit, niſi per viam inquiſitionis.

3. Quando igitur denunciator ſimul inſtat apud Judicem, ut procedat contra denunciatum pro juſtitia obtinenda, proceditur per viam accuſationis; licèt enim ut advertunt Clar. *§. fin. q. 14. verſ. ſcias autem*, & Farin. *q. 12. nu. 4.* in querela non requiratur regulariter

ſo-

ſolemnis libellus & inſcriptio ſeu ſubſcriptio ad pœnam talionis, de qua *in l. libellorum*, *& in l. 3. C. qui accuſare poſſunt*; nihilominus hujusmodi denunciatio ſeu querela continere debet nomen querelantis, & querelati Judicis commiſſi criminis, quo loco & anno commiſſum fuit delictum, & diem datæ querelæ, & ſi hæc deficiant, non procedit talis querela, quæ hodiè datur loco illius ſolemnis libelli & accuſationis. Et quod magis eſt, ad quærelantem & inſtantem ſpectat onus probandi delictum, & ſi id non probet, licet non eſſet puniendus pœna talionis, puniri tamen debet, ut latè probat Farinac. *qu. 26. num. 4. & ſeqq.* Quamobrem etiam apud Regulares in hoc caſu proceditur per viam accuſationis, licèt ſine ſolemnitate libelli & inſcriptionis ad pœnam talionis. Imo in hoc caſu, ut vitet accuſationem paliatam ſub nomine denunciationis datam, bene faciet Judex Regularis, ſi denunciantem malignum & quietum non audiat, niſi ad pœnam Talionis ſe ſubſcribat, ut ex Boër. Rodriq. Spac. Lezan. Anton. à Spir. S. advertit Didac. Scroi *p. 3. cap. 8.* De hac igitur denunciatione & querela non eſt hic ſermo, quia de illa loquuti ſumus in *quaeſt. de accuſatione*.

4. Alia igitur eſt denunciatio ſimplex, in qua denunciator ſolum manifeſtat crimina Judici, relinquendo arbitrio ejus, ut procedat vel non procedat contra denunciatum, & huic denunciationi non competunt illæ definitiones, quas ex Navarr. & aliis refert Eliſeus de Bellegrandis *tract. 1. quaeſt. 13.* Et præcipuè illa, ut denunciatio ſit actio, qua quis agit apud Judicem in foro exteriori, ut jus dicat ſuper delicto criminis. Hæc enim denunciatio nec propriè eſt actio, nec denunciator agit & inſtat pro juſtitia, ſed merè manifeſtat delictum Judici, ut ipſe poſſit contra delinquentem procedere, ſuoque officio fungi, & illum punire. Et ideo hic modus procedendi ex denunciatione eſt modus procedendi ex officio & per inquiſitionem. In hoc ergo modo procedendi dubitatum fuit; an neceſſe ſit, quod delictum ſit famoſum, ad hoc, ut Judex poſſit inquirere contra denunciatum. Hæc tamen quæſtio fuit pluries reſoluta ſupra *quaeſt. 8.*

5. Hic verò advertendum, quod in hac materia diſtinguunt DD. inter delictum publicum & privatum ſed hæc diſtinctio parum nobis eſt utilis, quia de Jure Canonico omnia crimina ſunt publica, gloſſ. *in cap. infames v. fures, q. 1.* Anan. *in cap. ſtatuimus num. 19. de maled.* Clar. *in pract. §. 1. verſ. hac tamen omnia.* Farinac. *qu. 18. num. 16.* Sed & omne delictum, quod principaliter reſpicit offenſam Dei, eſt publicum. Quod enim fit in offenſam Dei, fit in omnium injuriam. Farinac. *d. q. 18. num. 10.* Sed apud Regulares omne peccatum mortale cenſetur delictum publicum.

6. Alia verò datur diſtinctio delictorum, quia alia ſunt, quæ directè ſunt contra bonum commune, qualia ſunt illa, quæ directè ſunt contra Deum, ut hæreſis, blaſphemia, conculcatio imaginum, everſio templorum, offenſio libertatis Eccleſiaſticæ, & crimen læſæ majeſtatis, & alia ſimilia. Et pariter contra bonum publicum eſt frequentia delinquendi. Bannes *2. 2. q. 68. a. 2.* & ibi Serra *concl. 1.* Et in Regularibus talia ab aliquibus judicantur peccatum nefandum, & fornicatio, ſaltem quando imminet morale periculum publicationis, ut ex Rodriquez Miran. Valer. & Ximenes advertit Philippus de Bictis *tract. 2. n. 5.* quia iſta delicta ratione ſcandali & infamiæ, quæ in Religionem redundat, & quia hujusmodi delicta ex ſua natura contagioſa ſunt, contra bonum commune ordinantur. Suarez *tract. de fide diſp. 8. ſect. 6. num. 11.* Sanchez *in ſum. lib. 6. cap. 6. num. 50.* Sed in Regularibus omne peccatum mortale, ſaltem ubi imminet periculum publicationis, eſt per accidens delictum contra bonum commune ratione ſcandali & infamiæ. quæ redundat in Religionem. Alia verò ſunt delicta privata & particularia, quæ directè in delinquentis tantum vel in alterius privati damnum redundant, ut ſunt peccata gulæ, ſuperbiæ, iræ, privati furti & alia ſimilia.

7. Hujusmodi verò diſtinctiones in propoſito non ſunt neceſſariæ, quia ut probatum eſt *quaeſt. 8.* modo ex generali conſuetudine totius universi Judex ex ſimplici denunciatione poteſt inquirere contra delinquentes de omni delicto, ſive publico, ſive privato & occulto, ſi tamen delictum ſit ita manifeſtum, ut ſit in judicio ſufficienter probabile. Et ideo inquiſitio modo eſt remedium ordinarium, ut habet Clar §. *fin. quaeſt. 3.* atque pluribus DD. citatis probat Farin. *q. 1. num. 10.* ut non ſit neceſſe, quod hunc modum procedendi præcedat infamia, ut probatum eſt *d. q. 8.*

SVMMARIVM.

8. *Quæ conditiones requirantur ad juridicam denunciationem.*

9. *Et quæ ſint ſervanda in querela ſimplici denunciatione & ſimplici inquiſitione.*

10. *Et quæ debeant exprimi in denunciatione ad hoc, ut ſit valida.*

11. *In denunciatione deponens debet præſtare juramentum.*

Et quomodo hoc debet enunciari à Notario. ib.

12. *Quæ debeant obſervari in denunciatione antequam deponens recedat ab auditorio.*

13. *Et quid ſit faciendum, ſi debeat interrumpi depoſitio.*

14. *Iudex non debet procedere immediatè ad inquiſitionem ſpecialem, ſi denunciatio non contineat nomen & cognomen denunciantis.*

Poteſt tamen inquirere generaliter, maximè ſi delictum eſſet grave, & imminere aliquod periculum contra bonum commune. ibid.

15. *Ex conſuetudine poſſunt concurrere & commu-*

mulari accuſatio, denunciatio & Inquiſitio in principio, medio, & fine Iudicii Criminalis.

16. *Idem poteſt eſſe accuſator & denunciator.*

ARTICULUS II.

Qualis debeat eſſe denunciatio juridica.

8. **R**Eſpondetur, quod debet continere nomen denunciantis, denunciati, Judicis, & criminis commiſſi, aliter eſſet invalida. Debet quoque dari in ſcriptis, quæ enim verbotenus dicuntur facilè memoria dilabuntur, & non poſſet Judex eſſe certus, prout opus eſt, quid & quale delictum ſit, nec ſuam proferre ſententiam, & eam juſtificare ex actis; ſufficit verò, ut per Notarium redigatur in actis. Clar. §. *fin. quæſt. 12. verſ. quæro.* Ideo poteſt fieri per litteras. Panormit. *in cap. licèt de accuſ. num. 2.* Erit tamen neceſſe, ut hujusmodi litteræ à Notario in actis reponantur. In his enim non debent confundi querela, ſimplex denunciatio, & ſimplex inquiſitio. Querela enim in ſubſtantia eſt accuſatio, & in ea ſervari debent ſubſtantialia accuſationis; ea ſcilicet, quæ requirit inſtantia, quia, qui querelat, inſtat & quodammodo neceſſitat Judicem ad hoc, ut procedat contra Reum; & ideo in querela ſervanda ſunt, quæ dicta ſunt de accuſatione ſupra *q. 8. a. 1.* licèt non ſit neceſſaria inſcriptio ad pœnam talionis; ſed ſimplex denunciatio eſt mera excitatio Judicis ad procedendum contra Reum, ſi ſibi id placuerit, ideo in denunciatione non ſunt neceſſaria. niſi ea, quæ neceſſaria ſunt, ut Judex excitetur, ut procedere poſſit.

9. At verò in pura inquiſitione, in qua Judex, licèt non procedat, niſi excitatus, tamen non exprimit unde & à quo fuerit excitatus, ſed per clauſulam generalem, *Cum ad aures noſtras deductum fuerit, &c.* inchoat proceſſum. non eſt neceſſe, quod in actis conſtet de excitatione, niſi in genere; ſed ubi Judex procedit per viam denunciationis ſimplicis, & ſic procedit contra Reum, ut in ſpecie denunciatum, neceſſe eſt, quod in actis conſtet de denunciatione, de denunciante, denunciato & Judice, cui ſit denunciatio. Ideo Judex, cui aliquid denunciatur per litteras debet facere, ut litteræ in actis reducantur, & ſi ipſe non vult per ſe ipſum cognoſcere cauſam, debet Judici à ſe delegato litteras tranſmittere, qui illas redigere faciat in actis, & ſimul facere, quod qui illas ſcripſerunt, illas recognoſcant, quibus recognitis completa erit denunciatio, & de illa in actis conſtabit, quod omnino neceſſarium eſt, ubi per viam denunciationis procedendum eſt.

10. Ideo denunciatio etiam continere debet diem datæ denunciationis, & quamvis non deſint, qui dicunt hoc non eſſe de ſubſtantia Judicii ita ut, ſi id non fiat, non propterea proceſſus ſit nullus, tamen in praxi id ſervari debet. Et imo eſt neceſſarium, ut conſtet de fundamento proceſſus, & conſtet, quod ſequentia acta ſint legitima & non habita ſine legitimo initio. Et ſic Regulares licet non teneantur ad formam denunciationis ſecundùm ordinem juris communis, & ad ea omnia. quæ Canoniſtæ & Juriſtæ cenſent eſſe neceſſaria ad denunciationem, hæc tamen ſubſtantialia ſervare debent, ſcilicet ut in denunciatione exprimantur nomina denunciantis, denunciati, Judicis & delicti, & dies, menſis & annus præſentationis, & quod denunciatio vel detur in ſcriptis, vel in actis redigatur à Notario. In S. Officio amplius neceſſarium eſt denunciantis juramentum.

11. Imo cùm non deſint DD. qui putent non ſufficere, quod Notarius in actis dicat, quod deponens præſtitit juramentum tactis ſacris, &c. Ideo Penna *d. l. 2. cap. 3. nu 4.* tutius putat quod Notarius ſcribat juramentum præſtitum fuiſſe tactis ſacris Scripturis, quod & placuit Rotæ coram Verallo *deciſ. 24. par. 2. & deciſ. 295. p 3.* Sed hoc non eſt neceſſarium, ſed ſufficit, quod Notarius enunciet, quod teſtis juravit in forma, ut probat Caren. ad eundem Pennam *ibidem num. 5.* ex Farin. *q. 73. num. 74. & deciſ. 39.* Greg. XV. Sed videantur dicta infra *q. 11. a. 2. num. 26.*

12. Et prout advertit Penna *ubi ſupra num. 5. & ſeqq.* antequam deponens recedat ab Auditorio, hæc tria obſervanda ſunt. Primum, ut deponenti legatur depoſitio, prout ſcripta fuit. Secundum, ut deponens ſubſcribat depoſitioni, vel ſignum Crucis apponat. Tertium, ut deponenti ſub præcepto juramenti imponatur ſilentium, & de his debet Notarius in actis fidem facere, ſed in aliis foris, in quibus denuncians non eſt teſtis, hoc juramentum non eſt neceſſarium in denunciante; & ideo neque hoc eſt neceſſarium apud Regulares. In arbitrio tamen Judicis erit illud exigere, vel ſub præcepto formali præcipere denuncianti, ut nonniſi verum denunciet Sed neque alia duo recenſita ſunt adeo neceſſaria ſaltem in judicio ſummario, ut alicujus illorum omiſſio irritet proceſſum.

13. Quod ſi contingat, quod propter temporis anguſtias, aut horam tardam, vel incompetentem, aut prolixam deponentis narrationem interrumpi debeat depoſitio, de hoc fidem faciet Notarius, & denuncians ſe ſubſcribet, & poſtea denuncians iterato juramento deponit, quæ ſuperfuerunt ſibi dicenda in alia præcedenti comparitione habita ſub die, menſe & anno prænotato.

14. Quod ſi denunciatio contineat plenam narrationem delicti, ſed ſine nomine & cognomine denunciantis, etiam ſi in illa ſint notati teſtes de delicto informati, ex tali denunciatione Judex non poteſt immediatè procedere ad inquiſitionem ſpecialem, Clar. §. *fin. q. 5. verſ. Neque in hoc.* Rodriq. *p. 2. q. 6. num. 10.* Bictus *q. 19. num. 3.* & hæc eſt Tribunalium praxis, Si

tamen

tamen delictum eſſet grave & imineret aliquod periculum contra bonum commune aut contra tertium, poſſet Judex, imo & deberet procedere ad inquiſitionem generalem, & ea mediante parare ſibi viam ad inquiſitionem ſpecialem. Farin. *q.1. nu. 49.* Scroi *tract.3 cap.8. num. 7.* Sed verè iſtis depoſitionibus datis ſine nomine denunciantis non eſt de facili credendum.

15. Cum verò ſimul per unicam querelam non poſſit æquè principaliter intentari judicium Criminale & Civile, in querela tamen criminali incidenter intentari poteſt civile judicium, & ſemper Judex non poſſit relaxare Reum niſi ſatisfactâ parte. Bajard. ad Clar. *q.2. n.3.* Et convenit, licèt accuſatio & denunciatio non poſſint Jure, tamen de conſetudine accuſatio non facit ceſſare denunciationem, ſed ſimul poſſunt concurrere, & cumulari accuſatio, denunciatio, & inquiſitio in principio, medio, & fine Judicii Criminalis, Clar. *3. fin. par. 3. verſ. Hinc.* Philippus de Bictis *q. 19. nu. 11.* Eliſeus de Bellegrandis *tract. 1. q. 7. nu. 2.* Unde licèt proceſſus factus per viam accuſationis eſſet nullus, poſſet Judex, ſi ſubſiſteret denunciatio, proſequi judicium via denunciationis, & ſi hic quoque eſſet nullus, poſſet uti via inquiſitionis. Et ſic dato, quod accuſatio & denunciatio ſint nullæ, nihilominus Judex poteſt ex illa notitia uti via inquiſitionis generalis, & per illam ſibi parare viam ad inquiſitionem ſpecialem.

16. An verò idem accuſator poſſit ſimul eſſe denunciator, hoc affirmari debet. Non quia denunciator ſit actor, ut vult Eliſeus *d. qu 7.* quia ſimplex denunciator non inſtat apud Judicem, & ſi inſtat, jam eſt accuſator, ſed quia, niſi ſit prævaricator, poteſt ex juſta cauſa ceſſare ab inſtantia, & relinquere, quod Judex ex puro officio procedat, ut dictum eſt ſupra *q 7. art. 2.*

SUMMARIUM.

17. Excommunicati prohibiti ſunt denunciare, ſumptâ denunciatione pro querela.
Pariter denunciati, infames, conſpiratores, inimici &c. ibidem.
Regulares poſſunt admittere inhabiles accuſatores, niſi obſtet lex naturalis vel ſpecialis eccleſiaſtica. ibid.
18. Per Clem. Exivi *prohibetur Fratribus Minoribus agere in judicio pro rebus temporalibus.*
Hæc prohibitio non afficit alios Regulares habentes dominium rerum temporalium. ib.
Regulares rariſſimè tenentur accuſare Reos & delicta, etiamſi ſint enormiſſima. ibid.
Illis licèt denunciare judicialiter alios Religioſos ſuis Prælatis de quocumque delicto per ipſos puniblili. ibid. & num. 19.
20. Religioſus tenetur ad denunciandum, quando ſecreta correctio non creditur profutura.
Et quando delicta tendunt in damnum boni communis, vel aliorum Innocentium. ibid.
Delicta publica numerantur, quæ neceſſariò ſunt denuncianda. ibid.
21. Alia delicta diſtinguuntur, quorum aliqua ſunt neceſſariò denuncianda, aliqua non denuncianda. & num. ſeq.
22. Subditi non tenentur denunciare delicta privata & non excepta, niſi legitimè interroganti.
23. Et quando imminet grave damnum Communitati vel tertio innocenti.
Et non reparabile niſi media denunciatione. ibid.
Etiam ſi illud delictum non ſit probabile in Iudicio. ibid.
24. Hæc obligatio denunciandi eſt ex charitate.
Ideo ſi non denunciat, non tenetur pati damna. ibid.
Niſi teneatur ex officio. ibid.
Nec tenetur illa denunciare, ſi imminet grave damnum denuncianti. ibid.
25. Nec ſi delictum ſit ſibi revelatum ſub ſecreto, vel cauſa petendi conſilii aut remedii.
Et ita non tenentur denunciare Advocati, Procuratores. Obſtetrices, Chirurgos, maximè ſi non imminet damnum Communitati, vel tertio innocenti. ibid.
Denunciandus eſt delinquens, etiam ſi ejus fama pereat. ibid.
In Sancto Officio pater tenetur denunciare filium, filius patrem, frater fratrem, & vir uxorem. ibid.

ARTICULUS III.

Quis poſſit & debeat Religioſum denunciare.

17. QUæritur ſecundò: *Quis poſſit & teneatur denunciare Religioſum ſuo Prælato.* Multa habent DD. circa hanc quæſtionem, ſed breviter diſtinguo inter denunciationem, quæ eſt querela, & denunciationem ſimplicem. In illa denunciator ſe habet ut accuſator, & inſtat & obligat Judicem ad hoc, ut procedat contra denunciatum, & hoc modo denunciare non poteſt excommunicatus denunciatus, nec infamis vel inimicus, niſi agat cauſam propriam, nec conſpirator, nec laicus contra Clericum, niſi ſuam proſequatur injuriam, nec qui prohibetur accuſare. De quibus videantur Clar. §. *fin q 14.* & Farinac. *quæſt. 12.* Card. de Lugo *d. 38. num. 11.* Et nihilominus quia hujuſmodi prohibitiones potius ſpectant ad apices Juris, quàm ad ſubſtantiam. Ideo Regulares ad ea non tenentur, & poſſunt inhabiles accuſatores admittere. D. Anton. *3. p. tit 9. a. 25. §. 6.* Sylv. *v Iudex, q. 5.* Niſi lex naturalis vel ſpecialis eccleſiaſtica obſtet. Sic enim lex naturalis prohibet, ut Judex non audiat illum, qui ex puro odio movetur ad accuſandum, & ex ſpeciali lege non poteſt Judex communicare cum excommunicato non tolerato.

18. Eſt tamen ſpeciale dubium, an Religio-

ſus poſſit judicialiter accuſare aut querelare, cùm ex Clem. *Exivi*, § *proinde verſ. verum etiam de verb. ſignif.* Religioſi non poſſint pro re temporali in Judicio experiri; ſed dicitur primò. Quod Clem. illa loquitur de Fratribus Minoribus, non verò de Religioſis univerſaliter. Dicitur ſecundò, quod loquitur de actione judiciali pro rebus temporalibus, cùm Minoribus ſit prohibitum habere dominium rerum temporalium, etiam in communi, agere verò in Judicio pro re temporali non competit, niſi habenti jus ad illam, & aliquod dominium illius, & cùm eiſdem Religioſis prohibitum ſit etiam eſſe executores teſtamentorum, cùm hujusmodi executio ſæpius fieri non poſſit ſine litigio, aut contrectatione, aut adminiſtratione pecuniæ, illa igitur prohibitio nec afficit alios Religioſos habentes dominium temporalium in communi, nec impedit Fratres Minores, ut pro non temporalibus poſſint agere in judicio, & pro bono communi inſtare, ut delinquentes puniantur. Sed prætera conſiderare debet Religioſus, quod loquendo de accuſatione propriè dicta, ut diſtinguitur à denunciatione, rariſſimè continget, quod aliquis teneatur accuſare, etiam ſi delicta ſint enormiſſima & bono communi pernicioſa, quia bono communi ſufficienter conſulitur per denunciationem, niſi ob negligentiam, vel malitiam Judicis, vel aliam ſimilem cauſam bonum commune exigat, ut nedum delictum deducatur ad notitiam Judicis, ſed per inſtantiam accuſatoris agatur Judex ad procedendum in cauſa. Serra *2. 2. q. 68 num. 1. concl. 1.* Lugo *diſp. 38. num. 1.* Quod verò Sotus *l. 5. de juſt. q. 5. a. 1.* dixit, quod ſi crimen ſit enormiſſimum, conſcius criminis tenetur accuſare & probare, ut Judicem ſublevet à labore inquirendi, meritò rejicitur à Serra. Neque enim præcipitur accuſatio, ut ſubleveturJudex à labore, ſed ut ſciat & poſſit ſuo labore providere bono communi. Ideo conſideret Religioſus, quod cùm ſufficiat illum denunciare aliena crimina, parum illum decet accuſare, ut dictum eſt *q 4. num. 42.*

19. Sed loquendo de ſimplici denunciatione, quæ non eſt actio, ſed mera criminis manifeſtatio ſine aliqua actione, Sayr. in Clavi Regia *l. 12. c. 8* Mirand *in Ord. Jud q. 12. a. 2.* Rodriq. *tom 2. q. 6. a. 1* unde Judex in ea non procedit ad inſtantiam denunciantis, ſed ex mero officio, ut tradunt DD. *in cap. ſuper his, cap. cum dilectus de accuſat. & in cap. novit. de Jud.* Ideo indubitatum eſt licere Religioſis hoc modo alios Religioſos coram ſuis Prælatis denunciare judicialiter de quocumque delicto per ipſos punibili.

20. Imo quando denunciatio eſt neceſſaria ad vitandum grave damnum imminens bono communi, aut privato alicui innocenti, Religioſus tenetur ad denunciandum, quando ſecreta correctio non creditur pro futura, vel alia meliori via non poteſt damnum impediri, & hoc modo denuncianda ſunt delicta, quæ directè tendunt in damnum boni communis, vel aliorum innocentum. D. Thom. *2. 2. q. 33. a. 7. & 22. q. 68. a. 1. & ibidem* Cajet. Salon. Aragon. Bannes, & Serra, Sylv. *v. Accuſatio q. 2. num. 3.* Tabien. *num 4* Armill. *num 6.* Sanchez *l. 6. c. 2. d. 5.* Card. de Lugo *d. 38. num. 1.* & alii, quos ſequuntur Barboſ. *ad cap. ſicut dignum num. 22. & 23. de homicid* & Scroi *p. 3. c. 98. num. 29.* Inter hujuſmodi peccata publica numerantur crimen hæreſis, & læſæ majeſtatis, expilatio ærarii publici, proditio Civitatis, falſificatio monetarum, ſubverſio Civium, & apud Regulares conſpiratio in Generalem, aut Provincialem, & eorum Delegatos, in Procuratorem Ordinis, Diffinitores, aut Superiores locales, ſubornationes in electionibus. Et hoc extendunt multi etiam ad illa delicta, quæ mediatè ſunt contra bonum commune, ut ſicut apud Regulares aggreſſiones ferro factæ, graves percuſſiones, homicidia, fornicationes, quando morale imminet periculum publicationis, & infamiæ, quæ ex his oritur Religionibus, Suarez *de fide diſp. 8. ſect. 6. n. 11.* Sanchez *p. 2. l. 6 cap. 56. n. 60.* Scroi *p. 3. c. 1. nu. 30* plures alios referens. Hæc verò procedunt etiam, quando delictum eſt in damnum tertii innocentis, D. Tho. *d. q 68. a. 1.* & ibi Serra, & alii DD. communiter. Et qui hujusmodi delicta non denunciaret, illorum particeps diceretur ſecundùm Eanol. *l. verum, ff ad leg. Pomp.* quem ſequuntur Bover. *in direct. p. 2. cap. 11.* Bictus *q. 17. nu. 12.* Eliſeus de Bellegrandis *tract. 3. q. 13 num. 9.* Et ſaltem pœna extraordinaria puniretur.

21. Ideo diſtingui debet inter delicta jam præterita, & quæ imminent in futurum, ſeu ex quibus imminet futurum aliquod damnum bono communi aut tertio innocenti. Nam prima delicta, ſi ſint privata, non tenetur Religioſus denunciare, niſi ſint excepta, & ex lege ſpeciali denuncianda ſint, ſicut denuncianda ſunt delicta ſpectantia ad Sanctum Officium. Nam ſimplex Religioſus, ad quem ex officio non ſpectat hæc denunciatio, vel ad illam non tenetur ex juſtitia, ut eſt manifeſtum, ſed neque id facere tenetur ex charitate, quia ex delictis jam commiſſis ſupponitur nullum aliud damnum particulare imminere, ad quod impediendum charitas urgeat.

22. Si tamen delicta privata ſint publica in hoc ſenſu, quod ſunt commiſſa in loco publico, & ſunt manifeſta vel famoſa, teneri ea denunciare, qui ſciunt, voluerunt Vega Piſanell. Sylv. Peyr. apud Didac. Scroi *d. p. 3. c. 9. nu. 28.* quia ſatisfaciendum eſt ſcandalo publico & Reipublicæ, ut cæteri timeant, ſed oppoſitum eſt dicendum, quia ſupponitur nullum aliud particulare damnum imminere, ad quod tollendum charitas urgeat, vindictæ verò publicè bonum, non neceſſitat eos, qui non tenentur ex officio ad denunciandum hujusmodi delicta, aliàs jam manifeſta ſeu famoſa, quia fama ipſa illos denunciat, & quia quod unum vel alterum delictum maneat impunitum, non infert tale damnum

Rei-

Reipublicæ, ut charitas obliget ſingulos privatos ad illud impediendum; ſed ad hoc vigilare debent etiam ex juſtitia ſaltem legali, qui ſunt Superiores ex officio obligati ad bonum commune promovendum; Et ideo quod ſubditi non teneantur denunciare ſpontè, & non interrogati legitimè delicta privata & non excepta, docuerunt D. Thom. *quodlib. 11. a. 13.* D. Anton. *3. p. tit. 9. c. 6. §. 4.* Sylv. *v. denunciatio q. 1.* Armill. *num. 2* Sotus *membr. 2. q. 4. diſt 3.* Dec. *in cap. novit nu. 22. de iud.* Menoch. *p. 2. caſ 355. n 2.* Farinac. *q. 51. nu. 24* & alii plures apud Scroi *p. 3. cap. 8. nu. 16.* Bict. *q. 17. nu. 14.* Serra *2. 2. q. 68. a. 1. d. 2. concl. 3.* Ubi hoc limitat, niſi talis ſit negligentia Judicum, ut ex illa timeatur damnum publicum grave,

23. Sed ubi delicta ſunt committenda, aut ex commiſſis imminet grave damnum communitati vel tertio innocenti in foro conſcientiæ, neceſſe eſt, illa denunciare, etiam ſi ſint delicta privata. D. Thom. *2. 2. quaſt. 68. a. 1.* & ibi Cajet. Bannes, Serra, & alii, Farinac. *qu. 51. num. 14.* Guazz. Jaſ. Panorm. Dec. & alii, quos ſequuntur Bictus *q. 17. num. 14.* Bellegrandus *t. 1. qu. 13. num. 9.* Et ita hoc ſemper advertendum, tunc adeſſe neceſſitatem denunciandi in foro conſcientiæ, quando imminet damnum non reparabile commodè, niſi media denunciatione. Et hoc eſt verum, etiam ſi delictum non ſit probabile in judicio. Serra *2. 2. quaſt. 68. a. 1. d. 1. concl. 2.* Nedum enim poteſt eſſe, quod delictum ſit probabile, licèt id ignoret denuncians, ſed, quod magis eſt, quælibet notitia & etiam ſuſpicio imminentis damni, licèt non ſufficiat ad puniendum, juvat ad præcavendum malum per alias vias, & ad hoc, ut Judex magis advertat, & quærat probationes, & illas accipiat. In quo etiam advertendum eſt, quod ubi damnum, quod imminet, eſt certum, non ſufficit ſpes probabilis, quod poſſit occurri damno per correctionem aut aliam viam, ſed requiritur ſpes certa, quia damno certo adhibendum eſt remedium certum, Palaus de Char. *tom. 6. diſp. 3. p. 13. num. 7.*

24. Quia tamen hæc obligatio denunciandi eſt ex charitate, ſi quis non denunciat, non tenetur parti ad damna. Niſi ſi quis ex officio teneatur denunciare, ut tenentur cuſtodes nemorum, &c. Hi enim tenentur reſtituere damna, quæ ex non denunciatione proveniunt dominis. Et tamen non tenentur reſtituere pœnam, qua de jure puniendi fuiſſent denunciati, ut benè probat Card. de Lugo *tom. 2. diſp. 67. num. 101. & 102.* Quod ſi ex denunciatione imminet denuncianti grave damnum, denunciare non tenetur, *cap. hoc vid. 2. q. 5.* niſi eſſemus in caſu, in quo lex charitatis obligat ad denunciandum etiam cum gravi damno denunciantis, Sylv. *v. denunciatio num. 2.* Serra *2. 2. q. 68. a. 1. concl. 5.* Sanchez *lib. 6. cap: 2. dub. 13.* & alii, quos ſequitur Scroi *d. cap 8. numer. 32.* Et ideo, ubi imminet periculum gravis inimicitiæ inter denunciantem & denunciatum, non eſt obligatio denunciandi illum. Clav. Reg. *lib. 12. c. 14. num. 26.* Lezana *v. accuſator, num. 14.* Bzov. *v. denunciation. 9.* Admonet verò Card. de Lugo *d. 58. nu. 36.* conſideranda eſſe damna, quæ denunciator ſibi timet. Nam quanto iſta ſunt majora majus etiam debet eſſe delictum, & majoris momenti contra bonum commune, ad hoc, ut intrat obligatio denunciandi, ut advertérunt Sylv. Sotus, Navar, Sanchez, & alii ab eo relati, & à Diana *t. 1. tract. de denunc. reſol. 3.* pariter ceſſat obligatio denunciandi, ſi quis non dubius, ſed certus ſit, quod Judex non procedet contra denunciatum, nec adhibebit remedium, Sanchez *1. l. d. op. 12. d 17.* Lezana *v. judex num. 7.* Card. de Lugo *tract. 2. de juſt. diſp. 38. ſect. 2 num. 38.* & alii plures, quos ſequitur Scroi *d. cap 8. num 33.* In hoc tamen caſu poſſet adeſſe obligatio accuſandi, quia inſtantia accuſatoris poſſet compellere Iudicem ad ponendum remedium. Pariter non adeſt obligatio deponendi, ſi aliunde Judex eſt jam conſcius delicti.

25. Dicuntur etiam ceſſare hanc obligationem, ſi quis non eſt conſcius delicti, niſi quia ſibi ſit revelatum delictum ſub ſecreto, vel cauſa petendi conſilii, aut remedii, etiam ſi præcedat infamia. D. Thom. *2. 2. q. 70. a. 1. ad ſecundum.* Et ibi Serra *d. 1. concl 5.* Sylu. *verb. teſtis q. 8. d. 2.* Navarr. *cap. 25. num. 41. & 46.* Suar. *de relig. l. 10. cap. 7. num. 23.* Sanchez *lib. 6. cap. 2. d. 20. num. 2.* Card. de Lugo *d. 38. nu. 38.* Et ideo ad denunciandum non teneri Advocatos, Procuratores, Medicos, Obſtetrices, Chirurgos, & alios hujuſmodi, etiam ſi ſub excommunicatione, aut præcepto interrogentur, advertit Serra *loco citato.* Sed hæc non verificantur, ſi ex non denunciatione immineat grave damnum communitati, vel Tertio Innocenti; in quo caſu, ſi non eſt certum, quod aliundè poteſt damnum tertii innocentis impediri, obligat denunciatio. D. Th. *loco citato,* & ibi Serra Suar. *ubi ſupra num. 31.* Scroi *d. cap. 8. num. 36.* Etiam non debere denunciari, niſi damnum tertii ſit majus, quam famæ illius, qui debet denunciari ex Valerio, & Sanchez dixit Scroi *num. 97.* Sed hoc non admittitur, quia delinquens amiſit jus ad famam, nec juſtum eſt, ut tertius innocens patiatur grave damnum, ne delinquentis fama non pereat. Niſi perſona eſſet talis, cujus infamia in grave damnum reipublicæ redundaret. Vel niſi denunciatus præter damnum famæ pateretur aliud damnum in ſe vel in ſuis, quod denuncians teneretur impedire ex charitate etiam cum ſui incommodo. Non tenetur etiam Regulariter quis per ſe denunciare ſocium criminis, quia non tenetur denunciare ſe ipſum, niſi tam grave immineret malum, ad quod impediendum teneretur quis cum ſuo damno. Serra *d. 1. c. 3.* Hinc inferunt aliqui, quod nec filius patrem, nec pater filium, nec frater fratem tenetur denunciare,

nec maritus uxorem, nec uxor maritum, quia iſti cenſentur eſſe una & eadem perſona, ſed hæc non verificantur in S. Officio. Videantur, quæ de his dixi *cap. de hæret. in 6.* Prohibiti vero accuſare non per hoc ſunt prohibiti denunciare, nec excuſantur à denunciando in caſibus, in quibus lex naturæ vel divina obligat ad denunciandum. In cauſa autem ſanguinis Clerici non poſſunt denunciare niſi ad propulſandam propriam injuriam, & præmiſsâ ſolitâ proteſtatione. Et nihilominus ubi intuitu boni communis vel tertii innocentis charitas obligat Clericum ad denunciandum præmiſsâ proteſtatione, id poteſt facere ſine timore irregularitatis. Serra *2. 2. quæſt. 68. a. 1. d. 1. in fine.* Card. de Lugo *d. 68. nu. 16.* Et nihilominus Clerici nunquam propriè poſſunt criminaliter accuſare, quia non poſſunt inſtare, ut accuſatus puniatur, ſed ſolum ut ſibi ſatisfiat. Card. de Lugo *d. 68. num. 17.* Neque eſt obligatio denunciandi, ſi ex illa majus damnum & ſcandalum immineat Communitati. Sanchez *de matrim. diſp. 13. numer. 41.* Card. de Lugo *diſputat. 67. ſect. 7. numer. 80.* Sic etiam delictum plenè emendatum, & ex quo in futurum nullum imminet malum, non tenetur quis denunciare judicialiter. Serra *d. a. 1. d. 1. c. 3.* De obligatione verò denunciandi ex vi edictorum videantur Serra *2. 2. quæſt. 68. a. 1. d. 2. concl. 2.* & Card. de Lugo *t. 2. d. 68. à num. 38.*

SUMMARIUM.

26. *Denuncians delicta excepta non debet præmittere correctionem fraternam.*
Et præcipuè hoc verificatur de crimine hæreſis, & de eo ſuſpectis. ibid.

27. *Denuncians delicta privata tenetur præmittere correctionem fraternam, ſecundùm multorum ſententiam.*
Aliqui diſtinguunt denunciationem in Evangelicam, Civilem, & Iudicialem. ibid.

28. *Denunciatio Civilis idem eſt ac Evangelica.*
Quando agitur de crimine civiliter ad inſtantiam partis, proceditur per accuſationem. ibid.
Quid ſit denunciatio Evangelica & Iudicialis. ibid.

29. *Quando Sac. Canon. dixerunt, quod correctio fraterna debet præcedere denunciationem, loquuntur de denunciatione Evangelica.*

30. *Inſtantia & ſolutio.*

31. *Correctio fraterna non debet præcedere denunciationem judicialem, quæ fit intuitu publicæ vindictæ.*

32. *Sententia D. Tho. explicatur.*

33. *Eadem eſt ratio de denunciatione judiciali & de accuſatione.*

34. *Quæ ſit denunciatio, ad quam procedere debet correctio fraterna.*

35. *Et quæ ſit, ad quam non debet præcedere.*

ARTICULUS IV.

An denuncians judicialiter teneatur præmittere correctionem fraternam.

26. Difficultas eſt de denunciante delicta privata, nam loquendo de delictis exceptis communis ſententia eſt, non eſſe neceſſe præmittere correctionem fraternam. Et quidem loquendo de hæreſi aut de ea ſuſpectis, ſententia affirmans, præmittendam eſſe fraternam correctionem, damnata eſt ſub Alex. VII. *in Conſt. data die 8.*

27. At loquendo de delictis privatis plures volunt præmittendam eſſe correctionem fraternam, quos ſequitur, & refert Franciſcus de Sancto Juliano in Trib. *cap. 2 advert. 3. num. 4. & ſeqq.* Imo non defuerunt, qui dicerent Judicem teneri interrogare denunciantem, an præmiſerit correctionem fraternam, pro qua ſententia idem Franciſcus à S. Juliano ibidem *advertend. 4. num. 2.* refert Thomam à Jeſu Ghiſil. Peir. Villagut, & Greg. ipſeque *ibidem n. 3.* vult, quod ſi Judici conſtat correctionem non fuiſſe præmiſſam denunciatio tanquam injuſta ſit repellenda. Hanc vero ſententiam plures tribuunt D. Thom. Et eam ſequuntur Sylu. *v. denunciatio num. 4.* Sotus *l. 5. de. iuſ p. 5. a. 1.* Serra *2. 2. q. 68. a. 1. n. 1.* Bannes *2. 2. q. 33. a. 7.* Nauarr. *cap. 24. nu. 14.* Suarez *tom. 4. de Regul. l. 10. cap. 12. nu. 36.* Et plures alii, quos ſequitur Palanc. *tom. 1. tract. 6. d. 3. p. 13. num. 6.* & alii apud Didac. Scroi *p. 3. cap. 8. nu. 20.* Imo aliqui volunt, quod hujuſmodi denuncians, ſine præmiſſa correctione, quæ eſſet pro futura, & tolleret omne periculum damni, peccet etiam contra juſtitiam, & teneatur ad damna. Sotus & Serra locis citatis, Bannes *2. 2. q. 68. a. 1. d. 1.* Eliſeus verò de Bellegrandis *part 1 quæſt. 13. nu. 18.* repræhendens illos DD. qui Canones explicant, ut loquantur de ſola denunciatione Evangelica, vel putant Canones fuiſſe conſuetudine abrogatos, & amplius volens, quæ *in cap. qualiter, & quando il 2. de accuſ.* continetur eſſe de ſubſtantia judicii, docet *n. 21.* Mentem Canonum eſſe, ut ſit præmittenda correctio, nedum in denunciatione Evangelica, ſed etiam in denunciatione judiciali, quando agitur de Crimine civiliter. Et ſic diſtinguit triplicem denunciationem Evagelicam, Civilem, & judicialem, & vult ad primas duas præmittendam eſſe correctionem fraternam; & de illis intelligendos eſſe Canones, ad judicialem verò non eſſe neceſſe, quod præmittatur correctio fraterna.

28. Sed primò adverti debet, diſtinctionem iſtam triplicis denunciationis non habere in Jure ſolidum fundamentum, nec dari denunciationem civilem diſtinctam ab Evangelica, Ubi enim agitur de Crimine civiliter & ad pœnitentiam finis eſt correctio morum. Et hic

eſt

eſt modus agendi in inquiſitione generaliſſima; ſeu in viſitatione, qua à Prælatis Diœceſes, aut Provinciæ, aut Conventus viſitantur. Hujus verò inquiſitionis, ſeu viſitationis finis eſt expurgari populos ab hæreſibus, & peccatis, bonos mores tueri, pravos corrigere, & populos ad Religionem, & innocentiam accendere. *cap. 1. §. Florentinum 85. diſt. cap. Placuit 11. q. 5. cap. fin. de ſtat. Monach. cap. Romano §. ſanè de cenſ. in 6. & cap. 3. §. Viſitationum ſeſſ. 24. Conc. Trid.* Quæ non fiunt ſtrepitu judiciali, ſed paternis admonitionibus, & correctionibus, ut in *c. 1. ſeſſ. 13. Conc. Trid.* & ſic hæc inquiſitio fit ad pœnitentiam. Unde, ut adverti *cap. poſtquam num. 36. de accuſ. in 6.* Epiſcopus viſitans Eccleſias exemptas, aut nullius Diœceſis ex *Conc. Trident ſeſſ. 7. c. 8. & ſeſſ. 24. cap. 9.* non poteſt proceſſus judiciales facere, ut etiam probat R. P. D. Fagnanus *cap. dilectus de reſt. à num. 24. & in cap. Romana §. ſanè de cenſ. in 6.* Cavetur ne Archiepiſcopus viſitans Diœceſes ſuffraganeorum cauſas judiciales cognoſcat. Sicut ergo Inquiſitio generaliſſima, ſeu viſitatio, in qua non agitur de crimine, niſi civiliter ordinatur ad morum emendationem & delictorum pœnitentiam, ita denunciatio facta hujusmodi viſitatoribus, aut Prælati paternis admonitionibus ac etiam pœnitentiis ſalutaribus, quæ telam judicii non requirunt, mores corrigant, & delinquentes ad pœnitentiam inducant, ut fatetur idem Bellegrandus *d. num. 20.* At verò denunciatio, quæ ordinatur ad correctionem & emendam delinquentis, ejusque pœnitentiam, non eſt niſi denunciatio Evangelica. Et advertendum, quod quando agitur de crimine civiliter, ſed ad inſtantiam partis ſuum intereſſe proſequentis & ſic non ad emendationem illius, ſed ad ſatisfactionem actoris, non proceditur per denunciationem, ſed per querelam & accuſationem, & tunc etiam non præmittendam correctionem fraternam, dictum eſt ſupra *quæſt. 7. a. 4.* Quamvis in hoc caſu, ſi quis amicabiliter & commodè poteſt obtinere ſuum intereſſe, ſine ſtrepitu judicii, debeat creditor ex charitate abſtinere ab accuſatione. Sic ergo duplex tantum eſt denunciatio, ſcilicet Evangelica, quæ ordinatur proximè ad emendationem denunciati, & judicialis, quæ proximè ordinatur ad publicam vindictam & aliorum exemplum, quidquid ſit, an denunciatus velit vel non velit verè pœnitere.

29. Dicitur ſecundò, quod Sacri Canones *in cap. inquiſitionis, & cap. qualiter & quando, l. 2. de accuſat. & cap. licet Hali de ſimonia*, & aliis de ſola Evangelica denunciatione, quæ fit ad emendationem denunciati dixerunt, quod eam præcedere debet correctio fraterna, quia imo denunciationem judicialem reprobaverunt, niſi eam præcedat infamia, & voluerunt ex vi denunciationis non poſſe procedi, niſi contra infamatum, ut probatum eſt *q. 8. a. 9.*

30. Et dum alii, qui apud Belleg. *num. 18.* arguunt ex eo, quod Canones tres modos pro eodem admiſerunt, ſcilicet per accuſationem, denunciationem & inquiſitionem, unde ſicut primus, & tertius modus intelliguntur de modo propandi judicialiter, ita & debet intelligi ſecundus.

Reſpondetur, quod Pontifices in illis Juribus loquuti ſunt de modo procedendi in communi, ſive judicialiter, ſive extrajudicialiter, & tres modos admiſerunt, quorum ſecundus non eſt judicialis de mente illorum Pontificum, qui modum procedendi judicialiter per denunciationem rejecerunt, licet modo ex conſuetudine valde rationabiliter introducta, hic modus procedendi ſit licitus. Et conſiderari debet, quod, ut advertit Card. de Lugo *diſp. 37. ſect. 7. num. 80.* antiqua jura, *cap. novit. de jud. & cap. qualiter ti 2. de accuſat.* voluerunt, quod denunciationem præcedat monitio, id fecerunt quia ubi denunciator judicialis nolebat aſſumere onus probandi, & vices accuſatoris volebant, ut non admitteretur denunciatio, niſi ut Evangelica, & in ordine ad ſalutem & bonum denunciati.

31. Dicitur tertiò, mentem D. Thomæ eſſe, quod denunciationem judicialem, quæ fit intuitu publicæ vindictæ, non debet procedere correctio fraterna. Certè D. Thom. loquens de accuſatione. Sic loquitur *4. d. 19 q. 2. a. 3. q. 1. ad quartum. Vel dicendum ſecundùm alios, quia in accuſatione non agitur ad emendationem peccantis, ſed ad bonum commune, ſcilicet juſtitiam conſervandam per punitionem delinquentis. Et ideo accuſatio in judicio bona conſcientia poteſt fieri, etiam ſi admonitio non præcedat, nec eſt contra præceptum Domini, quod intelligitur, quando agitur ad emendationem peccantis.* At verò, quod non ſubſiſtat, quod aliqui dicunt, ſcilicet ſecundùm illam reſponſionem datam eſſe à D. Thoma ſecundùm mentem aliorum, non ſecundum propriam falſitatis convincitur, ex D. Thoma *4. d. 35. quæſt. 1. art. 3. ad ſextum. Dicendum, quod tribus modis in criminibus procedi poteſt. Primò per inquiſitionem, quam debet præcedere clamoſa inſinuatio, quæ locum accuſationis tenet: Secundò per accuſationem, quam debet præcedere inſcriptio. Tertiò per denunciationem, quam debet præcedere fraterna correctio. Verbum ergo Domini intelligitur, quando agitur per viam denunciationis, non quando agitur per viam accuſationis. quia tunc non agitur ſolùm ad correctionem delinquentis, ſed ad punitionem propter bonum commune conſervandum, quod juſtitia deficiente periret.*

32. Hic enim ex ſola ſua ſententia ſolvit argumentum, & hoc idem confirmat, ut ex *q 3.* de virtutibus, quæ eſt de correctione fraterna, *a. 2. ad ſextum ibi. Dicendum, quod alia ratio eſt in accuſatione & in denunciatione, quia in denunciatione intenditur correctio fratris. Et ideo tali ordine debet denunciatio fieri, qua ſit conveniens ad emendationem fratris, ſed in accuſatione inten-*

ditur bonum Eccleſiæ, ut ſcilicet conſervetur Communitas pœnâ ab infectione peccati. Et ideo in accuſatione non oportet, quod præcedat correctio.

33. Et his conformia docet *2. 2. q. 35. a. 7. ad tertium.* Nec verò obſtat, quod D. Thom. loquitur de accuſatione non de denunciatione, quia imo vult, quod denunciationem debeat præcedere correctio fraterna, quia eſt eadem prorſus ratio de denunciatione judiciali, & de accuſatione, quia utraque ordinatur ad bonum commune, & ad publicam vindictam, quæ eſt ratio ob quam non eſt neceſſe, quod accuſationem præcedat correctio fraterna, ut patet ex eodem D. Tho. *2. 2. q. 67. a. 3. 2 q. 68. 1. c. & 4. d. 35. 3. 6.* Et ita hanc ſententiam tenuerunt Navar. *cap. 18. num. 30. & in cap. juravit de probat.* Sayr. *in Clav. Regul. l. 12. c. 10.* Aret. *in pract. p. 2. c. 9.* Adrian. *in 4. de corr命. frat. col. 17.* Reginald. §. *8. l. 21. c. 52.* Bonac. *de leg. diſp 10. quæſt. 2. p. 5.* Philipp. de Bict. *in Epit quæſt. 15.* Hurt. *de juſt. & iure diſput. 2. diff. 4.* Belleg. *tract. 1 q. 13. num. 21.* Bordon. *in praxi, cap. 3. num. 17. & ſeqq.* & apud eum Valentia, Azor, Angles, & Beliſan. Ubi verò D. Thom. docet, quod denunciationem præcedat monitio, loquitur in ſenſu Canonum antiquorum de denunciatione Evangelica, quæ ordinatur ad privatam utilitatem & emendationem denunciati, ut ex ejus verbis eſt manifeſtum. Denunciatio verò judicialis potius ad accuſationem ſpectat, quia ad publicam utilitatem ordinatur.

34. Dicitur tertiò, quod in præſenti materia hæc unica diſtinctio attendi debet. Nam vel denunciatio facta coram Superiore ordinatur ad emendationem fratris, vel ordinatur ad publicum bonum conſiſtens in publica vindicta. In primo caſu, ſi bonum illud, ad quod ordinatur denunciatio apud Judicem poteſt media correctione fraterna obtineri, hæc debet præcedere denunciationem. Et ideo denunciationem Evangelicam debet præcedere correctio, ſi ſit ſpes emendationis, ut docet D. Th. locis citatis; ſed hoc verificatur etiam in accuſatione, quæ fit præcisè ob privatum intereſſe. Si enim creditor poteſt ex privata petitione obtinere creditum ſuum, irrationabiliter pro illo obtinendo accuſat debitorem apud Judicem, quia charitas non permittit, quod ad illud præcisè obtinendum proximum accuſet apud Judicem: ſed bonum publicæ vindictæ non poteſt obtineri, niſi mediante Judice & judiciali proceſſu. Et ideo non eſt unde ad denunciationem judicialem præcedere debeat monitio ſeu correctio; charitas verò non prohibet, ne offenſus præter ſatisfactionem privatam intendat etiam publicam medio Judice obtinendam.

35. Dicitur igitur quartò, quod denunciationem judicialem non eſt neceſſe, quod præcedat fraterna correctio. Neque enim confundenda eſt denunciatio Evangelica cum Judiciali.

SVMMARIVM.

36. *Quæ debeat obſervare Iudex in denunciatione ſibi facta, & num. 37.*
38. *Simplex denunciator non tenetur probare delictum denunciatum, ſed teſtes informatos proponere debet.*
Si falſum denunciat, debet puniri ad arbitrium Iudicis. ibid.
39. *Quando denunciatio habet requiſita, tenetur Iudex contra denunciatum procedere.*
Niſi commune bonum aliud requirat. ibid.
40. *Publicus denunciator poteſt eſſe Teſtis.*
Secus vero denunciator voluntarius & privatus ſaltem de Iure poſitivo. ibid.
Iudex procedens per viam inquiſitionis debet prius examinare illos, qui habendi ſunt ut denunciatores, deinde qui ſunt habendi ut Teſtes. ibid.
Denunciator in Evangelica denunciatione poteſt eſſe teſtis correctionis jam factæ & præmiſſæ non eorum quæ denunciat. ibid.
41. *Iudex ex denunciatione Evangelica non poteſt punire denunciatum aliqua pœna, ad quam inferendam requiritur forma Iudicii.*
Sed debet procedere ad aliquam pœnam ſalutarem. ibid.
Quæ pœna variis exemplis explicatur etiam apud Regulares. ibid.
42. *Ex denunciatione paterna & Evangelica alicujus gravis delicti poteſt Iudex devenire ad inquiſitionnem Generalem, & ita ſibi parare viam ad ſpecialem.*
43. *Prælatus Regularis potens paternè corrigere delinquentes, debet abſtinere à forma ſeu ſtrepitu Iudicii.*

ARTICULUS V.

Quomodo Iudex porrecta ſibi denunciatione ſe gerere debeat.

36. RESpondetur quod Judex primò videre debet, an delictum ſit probabile in judicio, & ſi denunciator non proponit teſtes, per quos delictum probari poſſit, illum interrogare, an illi adſint, aut alia indicia, ex quibus delictum probari poſſit, & ſi hujuſmodi probationes deſunt, poteſt quidem denunciationem recipere & retinere ad effectum, ut ſi probationes advenerint, poſſit in cauſa procedere, non tamen id facere poteſt, niſi illæ adveniant, & interim poteſt ille diligentius attendere, an patetur ſibi via ad inquirendum admonito etiam deponente, ut diligentius cogitet, an adſit aliquis teſtis.

37. Secundò diligenter animadvertere debet, an denunciatio habeat requiſita neceſſaria. Et in hoc diſtinguere debet inter quærelam & ſimplicem denunciationem, & quantum ad primam attendere qualitatem denunciantis,

ut

ut videat an denunciantem admittere debeat. Innoc. *in cap nulli de accuſ.* Clar. §. *fin. qu. 15.* Eos enim, qui non poſſunt accuſare, nec tenetur ut querelantes audire. Et peccaret Judex, ſi admitteret illum, qui nonniſi ex odio inſtat contra aliquem. In denunciatione verò ſimplici utile quoque eſt, qualitatem denunciantis conſiderare, ſed tamen qualiſcumque perſona ſit denuncians; ſi denunciatio ſit de ſe veriſimilis & de delicto probabili, poteſt illam recipere, & ex arbitrio prudentiæ ſuæ ex illa procedere, vel non procedere. Debet quoque qualitates perſonæ denunciatæ conſiderare, ut DD. tradunt, nec de facili contra perſonam dignitate inſignem, & magni nominis, & per plures annos probatæ vitæ procedere, ne talium virorum fama Religioni maximè utilis, & neceſſaria detrimentum patiatur, *cap. ſi qui ſunt, & cap. quærendum 2. q. 7.* & facit quod habet Div. Thom. *2. 2 q. 68. ar. 1. ad 2.* Et in hoc placet conſilium quod dat Philipp. de Bict. *q. 20. nu. 2.* ut ſcilicet Judex depoſitiones hujusmodi non accipiat, niſi denunciantes accuſent, & ſe ad pœnam talionis ſubſcribant, quod idem fieri debet, ſi Judex videat Denunciantem fieri inſtigatorem, & perſonam Accuſatoris induere, ſed tamen in arbitrio Judicis poſitum eſt videre, an denunciatio ſit accipienda, & ad omnem bonum finem poteſt quemcumque audire, & depoſitiones ejus per modum ſimplicis denunciationis recipere, quamvis eum ut inſtantem teneatur rejicere in caſibus in Jure expreſſis, & alias ubi ſibi id videret expedire.

38. Item quamvis ſimplex denunciator non teneatur probare delictum denunciatum, ſed ſufficiat, quod teſtes informatos proponat. Clar. *q. 7. verſ. quæra nunc.* & ideo ſi deficiat in probando, puniri non debeat; nihilominus ſi reperiatur falſum denunciaſſe, & præſertim ſi conſtet, eum ſcienter depoſuiſſe falſum, ad arbitrium Judicis puniri debet. Farinac. *quæſt. 16. num. 15. & ſeqq.*

39. Quando verò denunciatio habet requiſita, & præcipuè ſi denunciatio fiat per modum accuſationis aut querelæ, regulariter tenetur Judex admiſsâ denunciatione contra denunciatum procedere, aliàs peccat negligendo juſtitiam. D. Thom. *2. 2. q. 54. ar. fin.* Gloſſ. *in cap. excommunicamus, verſ. neglexeris de hær.* Panormit. *cap. cum Dilectus de accuſ.* Niſi ſimus in caſu, in quo commune bonum aliud requirit, & poſtulat, ne Judex cauſam criminaliter proſequatur.

40. Quamvis verò publicus denunciator duplicem perſonam gerere poſſit, & ſecundum publicam conſcientiam denunciare, & ſecundum ejus privatam perſonam eſſe teſtem. Tuſc. *concl. 192. num. 14. & 15. lit. D.* tamen voluntarius & privatus denunciator juxta communem ſententiam teſtis eſſe non poteſt de jure poſitivo. & ideo Judex caveat, ne illum ut teſtem examinet. *cap. 1. 4. q. 3. cap. forus §. de omni de verb. ſignif.* Clar. q.... Tuſc. *d. concl. 192.* Ideo dum Judex procedit per viam inquiſitionis animadvertat, ut non examinet primò illos, qui examinandi ſunt ut teſtes, ſed illum vel illos, qui habendi ſunt ut denunciantes, & ſolum ſufficientes ſunt, ut gerant vicem denunciantium. Sed inter illos, qui poſſunt eſſe teſtes. Bellegrand. *tract. 1. q. 13. num 22.* numerat etiam illos, qui denunciant ex præcepto, nam & iſti duplicem perſonam repræſentant. In denunciatione verò Evangelica denunciator poteſt eſſe teſtis, non eorum, quæ denunciantur, ſed correctionis jam factæ & præmiſſæ. Bellegrand. *tract. 1. qu. 13. num. 24.* Si etiam Judex relictâ denunciationis viâ procedere vellet per viam inquiſitionis ex infamia vel indiciis, denunciator poſſet examinari ut teſtis. Bellegrand. *num. 23.*

41. An verò ex denunciatione Evangelica poſſit Judex denunciatum punire, hoc certum eſſe debet, quod non poteſt punire aliqua pœna, ad quam inferendam requiritur forma judicii ex lege vel præſcripta conſuetudine. Poteſt tamen procedere, & ad aliquam pœnitentiam ſalutarem devenire, ad quam inferendam non requiritur niſi cognitio extrajudicialis. Et ſic hoc attendi debet, an adſit ſufficiens extrajudicialis cognitio delicti, hac enim exiſtente poterit etiam denunciatum removere ab officio, quod ſit tale, quod ex Superioris nutu pendeat, vel etiam ſecundùm Regulam aliis pœnitentiis corrigere: & ſi ſibi ſaltem per unum teſtem omni exceptione majorem conſtet, Prælatus poteſt præcipere etiam ſub excommunicatione, v. gr. ut ſubditus ad talem domum non accedat, vel ne cum tali perſona loquatur, vel alia ordinare & præcipere, quæ judicabit vel ad ſubditi emendam, vel ad bonum commune eſſe opportuna, ſicut & poterit ſubditum coram Conſultoribus, aut teſtibus, aut publicè reprehendere. Palaus *tract. 5. de char. diſp 3. p. 12.* Bellegrand. *tr. 1. qu. 14. num. 12.* & univerſaliter illa agere, ad quæ non requiritur niſi extrajudicialis notitia; & ſi de delicto extrajudicialiter non conſtet, poterit Superior delinquenti ſocium fidelem adjungere, qui ejus actiones exploret, & illa ſibi referat. Ban. *2. 2. q 33. a. 3. dub. 1.* illi etiam indicando malam ſuſpicionem, de qua apud Prælatum diffamatus eſt, ſi hoc neceſſarium fuerit. Bellegrand. *t. 1. quæſt. 14. num. 12.* Et ſic etiam alia via licita poterit vitam ſubditi obſervare. Verum ubi ex occulto ſubditi delicto immineat damnum communitati, vel tertio Innocenti, poterit Superior uti Jure ſuo, & in illis, quæ ex ejus nutu dependent, diſponere de ſubdito, ad ejus arbitrium, illum v. gr. amovendo à Conventu, vel aliquid ei præcipiendo ex aliquo motivo ſibi arbitrario, non accipiendo pro motivo delictum occultum etiam ſi ex hoc forſan alii ſuſpicabuntur aliquid mali de illo, quia bonum commune, & juſtitia Innocentis præponenderat bono privato delinquentis. Et in hoc Superior ſatisfacit charitati; & Juſti-

tiæ

tiæ ſi quantum poteſt conſulit famæ delinquentis bono communi non neglecto, pro quo principaliter inſiſtere debet.

42. Sed an ex denunciatione paterna poſſit Superior tranſire ad ſpecialem Judicii inquiſitionem contra denunciatum, dicunt multi, quod ſi delictum ſit in grave damnum Reipublicæ aut tertii Innocentis, poteſt Superior præcipere denuncianti, ut juridicè denunciet, vel inſtituere fiſcalem, qui denunciet, ſi alia via non poteſt occurri imminenti damno, & ſperat ſe habiturum ſufficientes probationes. Suar. *de Rel. l. 10. cap. 2. & 12.* Caſp. *in Curſ. Theol. t. 2. tract. 17. d. 6. ſect. 3.* Diana *p. 7. tract. 3. reſ. 46. & 47.* Sed melius dicitur, quod, ubi ſibi bonum viſum fuerit, Superior quocumque modo cognoverit delictum, etiam ſi hoc ſciat per denunciationem Evangelicam, poteſt devenire ad inquiſitionem Generalem, & ea mediante ſibi parare viam ad inquiſitionem ſpecialem juxta probata ſupra *q. 8. a. 7. & 8.* & advertit Philippus de Bictis in Epit. *q 16. nu. 8. & 10.*

43. Et tamen hoc ſemper conſiderandum erit, quod ubi Prælatus Regularis poſſit paternè corrigere delinquentes & Communitatem in bonum dirigere, & ſcandala præcavere, melius erit à forma ſeu ſtrepitu Judicii abſtinere. Nec debet hac forma uti, niſi id exigente bono communi publicæ juſtitiæ, & ſic niſi ad id ſit neceſſitatus & quodammodo coactus.

SVMMARIVM.

1. Notorium duplex, juris ſcilicet & facti,
Quid ſit utrumque. ibid.
Ad hoc, ut delictum ſit notorium, neceſſe eſt, quod factum ſit notorium in ratione delicti. ibid.
2. Diverſa Doctorum ſententia circa diffinitionem Notorii, & num 3.
4. Notoria crimina non requirunt ordinem judiciarium.
5. Conditiones aliquæ neceſſariò requiſitæ ad hoc, ut delictum ſit notorium, & quod circa ipſum non ſervetur ordo Iuris, & num. 6.
Quomodo delictum poſſit eſſe notorium Iudici ut Iudici. ibid.
7. Quando delictum eſt notorium populo & non Iudici. illud eſt probandum, ſive ſit facti permanentis, ſive tranſeuntis.
Similiter ſi delictum eſt notorium Iudici per evidentiam facti, procedit ſine accuſatore & denunciatore. ibid.
8. Et quomodo in hoc ſe debeat gerere Iudex circa inchoationem & proſequutionem cauſæ.
9. Ad probandum notorium requiruntur teſtes de viſu.
Et ſufficiunt duo teſtes. ibid.
10. Probato Notorio non eſt neceſſe ſervare ordinarium ordinem Iuris.
In cauſa notorii facti non eſt neceſſaria litis conteſtatio, nec juramentum calumniæ nec veritatis & malitiæ. ibid.
Hæc verificantur, quando delictum eſt notorium Iudici ut Iudici. ibid.
At ſi probatio eſt neceſſaria ſervandus ſit ordo Iuris. ibid.
11. Quomodo in cauſa notorii non ſit neceſſaria citatio.
12. Nec ſententia ſcripta vel prolata per verba.
13. Et quomodo in hac cauſa non habeat locum appellatio.
14. Quando in cauſa notorii ſervandus eſt ordo Iuris, ſufficit ſervare illum, qui ſervatur, ubi proceditur ſummariè & de plano juxta Clem. ſæpè de verb. ſignific.

QUÆSTIO X.

De modo procedendi per evidentiam facti.

ARTICULUS I.

De modo procedendi per viam notorii.

1. NOtorium aliud dicitur Juris & aliud facti. Notorium Juris eſt illud, de quo quis in judicio condemnatur, *cap. veſtra 7. de cohab. Cleric.* Advertendum enim, quod notorium Juris dicitur, quod conſurgit, vel ex probatione Judiciali, vel ex Rei confeſſione, tamen notorium non completur, niſi ex ſententia, ut explicavi tractatu *de elect. cap. 25. numer. 587.* Notorium autem facti illud eſt, quod eſt notum majori parti viciniæ, vel Collegii, vel Monaſterii, vel Parrochiæ, dummodo ſaltem decem perſonæ inveniantur in ea. Neque enim in communitate, in qua non ſint ad minus decem perſonæ, poteſt dari notorium. Farinac. *q. 21. nu. 59.* ex Cir. & But. Quamvis hoc aliqui negent. Nam quod notorium dicatur, quod in parvis Conventibus, in quibus non morantur decem Religioſi, eſt notum majori parti eorum, qui in eis ſunt, ex Peir. *in form. l. P. c 17. num. 2.* Scacc, *de Ind. cap. 76. num. 5.* Lezana *v. notorium num. 5.* tradit Scroi *p. 3. cap. 9 §. 8 nu. 8.* Sufficit tamen ad notorium, quod ſit notum majori parti illorum, quorum intereſt id ſcire, vel qui factum ſcirent, ſi illud fuiſſet. Ad hoc verò, ut delictum ſit notorium, neceſſe eſt, quod factum ſit notorium in ratione delicti, & quod non poſſit aliqua tergiverſatione celari, ut per DD. quos retuli *tract. de elect. cap. 26. num. 18. & 19.*

2. Verum cum de diffinitione notorii ſit valdè diverſa DD. ſententia, quidam enim voluerunt, quod ad notorium publicitas loci ſit neceſſaria, ut, ſcilicet, quod ſit factum in loco publico, & ita quod factum in Domo particulari non poſſit dici notorium, licet ſit factum coram pluribus perſonis. Jo. Andr. Cald. & Buſ. *in cap. veſtra de cohab. Cleric.* & alii quos ſequitur Farinac. *q. 21. num. 55.* Quod tamen rationi non convenit, certitudo enim notorii con-

conſiſtit in certitudine ſacti, quæ extat in populo, vel majori parte illius, quæ certitudo habetur ex præſentia, & ſenſu eorum, qui factum vident, ubicumque illud fiat, & videatur. Alii verò amplius exiſtimant requiri qualitatem temporis, ut notorium dici non poſſit, quod eſt factum de nocte, niſi factum ſit tale, ut ſonus campanæ, quod etiam de nocte poſſit eſſe notorium, Maſcard. *concluſ. 101. num. 2.* & alii, quos ſequitur Farinac. *num. 57.* ſed hoc quoque rejicitur. Nam factum de nocte poteſt eſſe tale, quod ſit notum per ſenſum majoris partis populi; & ſic ſit certum, & notorium.

3. Ex illis vero, qui putant notorium diffiniri ex multitudine teſtium, adhuc alii volunt, quod ſufficiat poſſibilitas iſtius numeri, & ita quod delictum ſit notorium, ſi ſit factum in platea, etiam abſque eo, quod probetur illud fuiſſe factum coram pluribus. Butrius *d. cap. veſtra num. 48.* Farinac. *d. q. 21. num. 47.* (quæ opinio in caſu admitti poſſet, ſi Platea eſſet capax majoris partis populi, & teſtes deponerent plateam tunc plenam fuiſſe Populo.) Alii verò volunt ad notorium ſufficere, quod delictum ſit commiſſum coram decem perſonis, & de quo decem teſtes de viſu poſſint deponere de certa ſcientia, alii verò contenti ſunt numero trium teſtium, alii dixerunt ſufficere ſeptem teſtes, alii alia dixerunt, ut videre eſt apud Maſcard. *d. concluſ. 101.* & Farinac. *d. qu. 21. à num. 44* & propterea ſtante opinionum diverſitate multi dixerunt, quod ſit poſitum in arbitrio Judicis videre an factum ſit notorium.

4. Verum hoc arbitrium debet eſſe in Jure fundatum, & debet Judex benè ponderare leges, & ex illarum ſenſu diligenter accepto arbitrari quid ſit notorium, & an factum verè ſit notorium. Quia verò finis hujus inquiſitionis eſt videre, an procedi poſſit contra delinquentem non ſervato ordine juris, quia notoria criminia ordinem judiciarium non requirunt, *cap. manifeſta, & cap. de manifeſta 2. q. 1. cap. ſuper eo de teſt. cogend.* Illud dicendum erit notorium, quod habet illa, quæ neceſſaria ſunt, ut circa illud ordo Juris ſervari non debeat. Ad hoc verò neceſſarium primò eſt, quod factum ſit per ſenſum notum, vel populo, vel majori parti illius, ut habet ſententia communis. Quod cum proportione intelligitur, ut ſcilicet notorium in Provincia ſit id, quod eſt notum ſaltem majori parti Provinciæ, & ſi eſt notorium in Civitate, ſit manifeſtum majori parti illius, & ſic de notorio in vicinia, vel Collegio, vel Monaſterio neceſſe ſit, quod ſit notum majori parti viciniæ, vel Collegii, vel Monaſterii. Verumtamen quia ad hoc, ut Judex procedat per viam notorii, non eſt neceſſe, quod delictum ſit notorium Provinciæ vel Civitati, ſed ſufficit, quod ſit notorium ſimpliciter, ideo ad hoc ſufficit, quod ſit factum ſaltem coram decem perſonis, quia decem perſonæ conſtituunt populum, ut ſic illius dari poſſint decem, imo ſex, qui deponant ex certa ſcientia.

5. Secundò requiritur, quod factum ſit notorium ſormaliter in ratione delicti, quod nulla tergiverſatione poſſit celari, *cap. tua nos, de cohab. Cleric.* Clar. *q. 9.* Hoc tamen explicant aliqui, quos ſequitur Farinac. *q. 21. nu. 51* ut ſufficiat, ſi ſit notoria ſubſtantia delicti, licèt non ſint notoriæ circumſtantiæ, & qualitas inexcuſabilitatis; ſed advertendum, quod ad effectum, ut Judex in cauſa notorii nullum ferè ſervet ordinem Juris, & præcipuè ut non ſit neceſſaria citatio, aut ſententia, omnino neceſſe eſt, quod ſit notoria qualitas inexcuſabilitatis, & quod delictum non poſſit aliqua tergiverſatione celari, & ſic quod non poſſit habere locum defenſio. Privilegium enim non ſervandi in notorio delicto ordinem juris fundatur in hoc, quod delictum ſit ita manifeſtum, ut non poſſit aliqua tergiverſatione celari. Poſſet tamen dici, quod ad hoc, ut Judex incipiat proceſſum per viam notorii, ſufficit, quod factum ſit notorium, ſed ubi inveniat factum poſſe excuſari, ſervare debeat ordinem juris, ut infra explicatur, & in hoc ſenſu admitti poteſt, quod habet Scroi *p. 3. c. 9. §. 8. num. 5.*

6. Tertiò requiritur, ut delictum ſit notorium etiam Judici, vel quod ſit in Judicio probatum. Dupliciter autem delictum poteſt eſſe notorium Judici ut Judici. Primò ſi ſit factum ſimul coram Populo vel majori ejus parte, & coram judice ſedente pro Tribunali, vel exiſtente in actu exercendi juriſdictionem. Non ſufficit verò, quod delictum ſit factum coram Judice, ſi ſimul non adſit major pars populi, vel numerus perſonarum requiſitus ad notorium, ſive viri, ſive mulieres, ſive in delicto complices, neque enim eſt neceſſe, quod illi, coram quibus delinquens delinquit, ſint teſtes omni exceptione majores. Secundò delictum eſt notorium Judici, ſi Reus illud confiteatur judicialiter coram Judice, nam per hoc delictum ſit notum Judici notorietate Juris. Sed hoc eſt notorium juris, de quo modo non agitur.

7. Sed ſi delictum, licèt ſit notorium Populo, non eſt notorium Judici, vel quantum ad ſubſtantiam delicti, vel quantum ad circumſtantias ejus, tunc illud eſt probandum; nec in hoc eſt diſcrimen inter notorium facti permanentis vel tranſeuntis, ſed indiſtinctè notorium probari debet, ſi non eſt notorium in Judicio. *cap. pudenda 24. q. 1. cap. eorum, qui accuſ. 2. quæſt. 3. cap. præſentiam 17. q. 4.* Hic autem diſtingui debet inter ordinationem judicii, & inter proſecutionem & terminationem cauſæ. Nam ad effectum ordinandi judicium ſufficit illa notitia, quam per evidentiam Rei habet Judex tanquam unus de Populo, ex ea enim ſine alio accuſatore, aut denunciatore, aut alia infamia poteſt Judex ſe movere, ut inquirat contra delinquentem. Et in hoc attenditur illa diſtinctio notorii facti permanentis & continui, vel facti perma-

nentis, ſed interpellati, vel facti tranſeuntis; quia ubi delictum eſt facti permanentis & continui, vel etiam interpellati, cùm poſſit eſſe notum Judici per evidentiam facti ad hoc, ut Judex ordinet judicium, non eſt neceſſarius accuſator vel denunciator, ſed ſufficit facti evidentia, quæ eſt major, quàm infamia, ut ſuppleat vices accuſatoris, ut docet D. Thom. *2. 2. quæſt. 67. a. 3 ad ſecundum.*

8. Sed ſi factum non ſit notorium perſonæ Judicis, adhuc ad effectum ordinandi judicium, ſufficit extrajudicialis informatio Judicis, qui ſine Rei citatione poteſt etiam ſecreto ſe informare, an factum ſit notorium, ut videat, ſi ſibi competit Juriſdictio, & facultas procedendi non ſervato ordine juris. Et undequaque Judex cognoſcat factum eſſe notorium; niſi aliundè ſit prohibitum illa uti (ut ſi ſit notitia habita in Confeſſione Sacramentali) poteſt Judex ſe movere, ut extrajudicialiter ſe informet, an factum ſit notorium. Verumtamen ubi notorium eſt facti tranſeuntis, & ſic evidentia facti non clamat apud Judicem, non poterit Judex inchoare proceſſum, niſi accuſatore, vel denunciatore, aut fama denunciante illi delictum objectivè in ſe notorium, non verò notorium Judici per evidentiam facti.

9. Sed ad effectum proſequendi cauſam, & illam terminandi, notorium debet probari juridicè & concludenter parte citata, niſi Judex poſſit examinare teſtes parte non citatâ, & per teſtes jurator, qui reddant condecentem rationem ſui dicti, etiam non interrogati, ſufficit verò, quod in re materialiter & objectivè probent id, quod Peritis dicitur notorium, licèt neſciant diffinire, quid ſit notorium, & debent eſſe teſtes, deponentes de viſu, & ad condemnandum Reum, neceſſe eſt, quod teſtes deponant factum, & apparentiam, & notorietatem illius, deponendo quod fuit factum coram majori parte populi. Teſtes autem de auditu non poſſunt probate notorium, niſi per famam, quod ad effectum procedendi contra delinquentem non ſervato ordine Juris non credo ſufficere. Concludenter autem notorium probatur per duos teſtes.

10. Sic igitur probato notorio, non eſt neceſſe ſervare ordinarium ordinem Juris, quamvis aliquis ordo ſervandus ſit. *cap. ad noſtram el 3. de Iure jurando.* Primò autem dicitur, quod in cauſa notorii facti non eſt neceſſaria litis conteſtatio, nec Juramentum calumniæ, imo nec Juramentum veritatis & malitiæ, & alia ordinatoria Judicii, ſed hic ſemper attendi debet diſtinctio ſupra data; Nam hæc vera ſunt, quando delictum eſt notorium Judici ut Judici, & nulla alia eſt neceſſaria probatio; Nam ubi probatio eſt neceſſaria, ordo Juris ſervandus eſt, ut dictum eſt de probatione notorii, & advertit Eliſeus *tract. 2. q. 10. num. 74.*

11. Secundò, in cauſa notorii non eſt neceſſaria citatio, quod eſt verum, quando delictum eſt notorium Judici ut Judici, & eſt notorium, quod Reo non competit defenſio. Cæterum, ubi certum ſit, vel dubium an notoriè delinquenti competere poſſint aliquæ defenſiones, maximè, ſi Reus aliquid opponit, quod probatum relevat, Citatio eſt neceſſaria, ſive factum ſit notorium Juris, ſive facti. Et ideo ſi Reus confeſſus fuit factum, ſed non fuit confeſſus inexcuſabilitatem illius, citari debet ad ſententiam, & debent dari illi defenſiones ad videndum, ſi dicere velit contra propriam confeſſionem

12. Tertio in cauſa notorii non eſt neceſſaria ſententia ſcripta, vel verba etiam prolata; ita quod nec eſt neceſſaria ſententia declaratoria notorii, ſed ſufficit præceptum per quod Judex decernat, quid agendum de Reo, ſed hoc ut dicebatur, eſt verum, quando factum eſt plenè notorium Judici, ut Judici, ſed non ubi notorium probandum eſt; In hoc enim caſu ad minus neceſſaria eſt ſententia declaratoria notorii. Si tamen Judex hanc ſententiam interlocutoriam omittat, proceſſus non erit nullus, cum jam conſtet de notorio.

13. Quarto in cauſa notorii locum non habet appellatio, quando factum eſt notorium tam populo quam Judici per evidentiam facti; quia tunc pronunciatio Judicis non eſt ſententia, ſed juris executio. Si tamen Judex in pronunciando non damnat Reum tanquam de crimine notorio, ſed ſimpliciter, illum poſſe appellare probat Farinac. *q. 21 num. 126.* quod & poteſt facere, ſi Judex excedat in pœna; ſed in notorio probationis, quia tale propriè non eſt notorium Judici, ſed illi innoteſcit per probationem, ſi Reus excipiat contra propriam Confeſſionem, vel quocumque alio modo excuſet notorietatem, valida eſt appellatio. Sed explicari debet cauſa, quæ offuſcat notorietatem. A ſententia etiam declaratoria notorietatis dari poteſt appellatio, & pariter à non admiſſione excuſabilium defenſionum, quas Reus proponat adverſus notorium; & hæc appellatio admittenda eſt quantum ad omnem effectum.

14. Tandem advertendum eſt, quod ubi in caſu notorii eſt aliquis ordo Juris ſervandus, ſufficit ſervare illum, qui ſervatur, ubi proceditur ſummariè & de plano, juxta Clement. *ſæpè de verb. ſignific.* Supra dicta omnia latius explicata ſunt à me, & auctoritate DD. munita, *cap. hac Conſtitutione de off. & poteſt Iud. Deleg. in 6. q. unica art. 10. à num. 183.* ubi quæſitum eſt, quis ordo Juris ſit ſervandus à Conſervatore procedente in caſu notorio.

SVMMARIVM.

15. Reus committens delictum coram Iudice ſedente pro tribunali, eſt puniendus non ſervato ordine Iuris.

De tali delicto idem dicitur ac de notorio. ib.

16. Si tamen negat delictum, debet probari.

17. De-

17. *Debet etiam citari ad ſententiam.*
In hac caſu non habet locum appellatio, niſi Iudex excedat in pœna. ibid.
18. *Si autem deliquerit caram Iudice non ſedente pro tribunali, ſervandus eſt ordo Iuris.*
Et in hoc caſu nan eſt neceſſe, quod præcedat accuſatio, ſeu denunciatio. ibid.
19. *Pariter ſi Natarius ſcripſit Reum deliquiſſe caram Iudice, & ipſe confiteatur, debet puniri ſine ſolemnitatibus.*
20. *Quid ſit faciendum à Iudice, ſi Reus ſit repertus & captus in fragranti Crimine à miniſtris, & ſeqq.*
24. *Qui dicatur repertus & captus in fraganti Crimine.*
25. *Quid requiratur ad probandum, quod aliquis ſit repertus & captus in fragranti Crimine, num. 25. & 27.*

ARTICULUS II.

De modo procedendi cantra Reum repertum in fragranti Crimine.

15. DUplex caſus hic diſtinguitur, vel enim Reus reperitur in fragranti crimine à Judice ipſo, quia Reus delinquit coram Judice ſedenre pro Tribunali, vel actum Juriſdictionis actualiter exercente, vel quia reperiatur in fragranti à Miniſtris vel aliis. In primo caſu idem dicitur de Reo teperto in fragranti & de notorio, quia nimirum contra delinquentem in judicio, ſcilicet in præſentia Judicis Juriſdictionem exercentis & aliorum teſtium Judex procedere poteſt non ſervato ordine juris, & ſine proceſſu & probatione. Et ſic nec requiritur accuſatio, nec litis conteſtatio, nec aliqua probario. Aſpe-pectus enim Judicis inducit ei ſufficientem probationem quoad deciſionem caſus. Gloſſ. *in cap. Deus omnipotens. § quando autem 2. q. 1.* Specul. *de nat. Crim. §. fin. verſ. Non quadam.* Butt. *in cap. veſtra de cohab. Cler.* Maſcard. *l. 2. de prob. 110. à num. 16.* & alii quos ſequitur Farinac. *q. 21. num. 158.*

16. Et nihilominus, quia ſi negaretur delictum fuiſſe commiſſum in præſentia judicis, & judex factum non poſſer probare in Sindicatu, incurreret periculum, tutius eſt, quod in hoc caſu judex ſumat probationes, Et praxis eſt, ut Reus ſtatim interrogetur, & ſi confiteatur delictum, ſtatim puniatur, abſque aliis probationibus, & ſolemnitatibus, ſed ſi neget non prius condemnetur, quam probato per teſtes delicto; teſtes enim maximè ſi ſunt cum Reo confrontati bene concludunt ſe vidiſſe Reum deliquiſſe coram judice pluribus adſtantibus ſecundum Farinac. *num. 159.*

17. In hoc etiam caſu, niſi ſit nototium, ſeu certum, quod delinquens non poſſit ſe defendere, quia delictum eſt inexcuſabile, debet citari ad ſententiam, ut videatut, quam defenſionem adducat, quod maximè verum eſt, ſi Reus fugit, & ſe abſentavit, in quo caſu citandus erit, & ſi non compareat, ut contumax damnandus erit. In hoc quoque caſu non habebit locum appellatio, niſi judex excedat in pœna Farinac. *q. 21. num. 160.* vel Reus excuſer notorietatem, ut dictum eſt *num. 13.*

18. At verò ſi Reus deliquerit, quidem coram Judice, ſed extra judicium, ſcilicet Judice nec ſendente pro Tribunali, nec actu exercente Juriſdictionem, ſervandus eſt ordo Juris, quia Judex non poteſt judicare, ſecundùm conſcientiam ſuam privatam. In hoc tamen caſu non eſt neceſſe, quod præcedar accuſatio, ſeu denunciatio, ſeu infamia, ſed ex hoc ſolo aperitur Judici via ad inquirendum. Clar. *quæſt. 8.* Farinac. *q. 21. num. 162.*

19. Si tamen delictum ſit commiſſum coram Judice & Notario, & Judex commiſit Notatio, & Notarius ſcripſit Reum coram Judice deliquiſſe, ſi Reus confiteatur, poterit ſine aliis ſolemnitatibus puniri.

20. Eſt etiam alter caſus, quando Reus non quidem coram Judice delinquit, ſed tamen repertus in fragranti crimine ducitur ad Judicem; Exiſtimat verò Eliſeus *tract. 2. q 10. num. 11. & 12.* quod in hoc caſu neceſſe ſit, quod Reus inveniatur in fragranti delicto à Miniſtris Curiæ non ſolum, ſed etiam à Judice. Sed eſt communis opinio Clar. *q. 8.* quod ſufficiat, ſi delinquens inventus à Curia in flagranti delicto, ducatur ad Judicem. Nam & in hoc caſu poteſt procedi ex abrupto non ſervato ordine Juris. Gloſſ. *cap. eum non ab homine verſic. deprahenſus de Iud.* ubi Dec. *num. 43.* Maſcard. *lib. 2. de prob. concluſ. 110 num. 25.* Clar. *q. 8.* Farinac. *quæſt. 21. num. 133.* Hujuſmodi verò reperti in fragranti nedum à Bitruanis, ſed à quocumque capi poſſunt, ut ad Judicem adducantur, & ita quod etiam Clericus à Laicis capi, & ad Judicem Eccleſiaſticum adduci poſſit. Panormit. & alii DD. *cap. eum ab homine de Iud.* Et advertendum, quod non ſufficit, quod Reus fuerit inventus in fragranti, ſed neceſſe eſt, quod tunc fuerit captus, & poſtea ad Judicem ductus. Clar. *quæſt. 8.* Scroi *p. 3. cap. 9. nu 2. §. 9.*

21. Verum in hoc caſu primò Notarius debet in actis ſcribere relationem, quam faciunt, qui appræhenſum ducunt. Deinde Reus interrogari debet, & ſi confiteatur delictum, voluerunt multi apud Farinac. *q. 21. num. 142.* quod poſſit puniri etiam denegatis defenſionibus; ſed alii dicunt, quod debet illi dari brevis terminus ad ſe defendendum. Sed prima opinio loquitur in caſu, in quo certum ſit nullam dari poſſe Reo defenſionem, & nulla defenſio allegatur aut petitur; ſecus verò ſi defenſio petitur, & non eſt certum, nullam Reum poſſe juvare defenſionem; ſed ſi Reus non fatetur delictum, illud probandum eſt per teſtes, & tunc licèt Reus prætendatur convictus per teſtes, illi debent dari defenſiones, & præcipuè ut poſſit contra teſtes excipere.

22. Hæc igitur eſt praxis ſervanda in hoc caſu, ut cum ad Judicem adducitur aliquis ut repertus in fragranti crimine, primò recipiantur teſtes deponentes ſuper delicto, & ſuper depræhenſione ejus in fragranti. Deinde examinetur Reus, qui, ſi fateatur, puniatur etiam non datis aliis defenſionibus juxta dicta ſuperius. Si verò neget, tunc inſpici debet, an ſit plene convictus vel non. Nam ſi eſt plenè convictus, non eſt torquendus niſi ad habendas delicti qualitates, de quibus præcedant indicia; vel ad complices habendos, ſi de illis poteſt interrogari, ſed tunc datis illi defenſionibus, ſi non ſe purget, puniri debet. Sed ſi Reus non eſt plenè convictus de delicto, & ipſe illud negat, tunc depræhenſio in fragranti facit, ut ſine aliis indiciis poſſit torqueri, etiam ad hoc non præmiſſis defenſionibus, ut examinatis Doctorum variis opinionibus concludit Farinac. *d. quæſt. 21. numer. 152.* Sed certè hic etiam diſtingui debet, quia ſi teſtes deponunt immediatè de delicto, facile erit, quod appræhenſus remaneat convictus, ſed hoc non continget tam de facili, ſi teſtes immediatè deponant de indicio aliquo, & non de delicto immediatè.

23. In hoc caſu etiam non eſt neceſſaria ſententia ſolemnis, ſed ſufficit decretum ſeu præceptum de pœnæ executione. Clar. *quæſt 8. verſ. quæro.* Farinac. *q. 21. nu. 153.* Ab hoc verò Decreto non datur appellatio, ſi non excedat in quantitate aut qualitate pœnæ, & aliàs duo adſint, ſcilicet primò quod conſtet de delicto, ſecundò quod Reus fuerit captus in ipſo actu delicti. Clar. *qu. 8. verſ. ſcias.* Imo Clarus *in pract. crimin. tit. 1. de appellat. §. ſecundus caſus*, quem ſequitur Farinac. *n. 155.* putat neceſſarium eſſe, quod delictum tranſierit in notorium ad hoc, ut negetur Reo appellatio. Sed & hic ſervanda ſunt, quæ dicta ſunt ſupra *nu. 13.*

24. Dicitur verò inventus ſeu captus in fragranti, qui repertus eſt in ipſo actu delicti, vel antequam veniret ad locum deſtinatum, vel cum latitaret non multo poſt delictum, alio actu externo medio non interveniente. Foller. *in praxi verſ. Item quod captus. in fragranti num. 9.* Farinac. *q. 21. num. 156.* Bict. *q. 87. num. 28.* Scroi *p. 3. cap. 9. num. 2.*

25. Ad probandum autem, quod aliquis ſit captus in fragranti, admittuntur in teſtes (ſi alios non patiantur defectus) Birruarii & Officiales in defectum aliorum teſtium. Foller. *ubi ſupra num. 7.* quod tamen ex Boſſ. non admittit Farinac. *num. 157.* niſi in delictis levibus, ſecus verò in gravibus.

26. E contra verò quod ad probandum, quod aliquis ſit depræhenſus in fragranti crimine, ſufficiat dictum appræhenſoris, etiam ſi ille ſit unicus & intereſſatus, ex Afflict. *in Conſt. human. num 30.* & Scacc. *quæſt. 78. nu. 10. 11. & 12.* affirmat Didacus Scroi *p. 3. cap. 9 §. 9. num. 4.* Et quidem admitti poterit, quod examinato appræhenſore ſub juramento coram ipſo appræhenſo, hoc ſufficiat ad interrogandum Reum. In hoc enim caſu dictum appræhenſoris eſt adminiculatum ex incivili illa deductione, quæ non præſumitur facta ſine juſta cauſa, & ex notoria captura, de qua conſtat per evidentiam & ex depoſitione appræhenſoris facta in facie appræhenſi. Unde Reus poterit interrogari, quare ſic captus reperiatur, & ubi, & quo loco fuerit captus, & à quo, & quo tempore fuerit captus, & an commiſerit delictum, quod illi imputatur. Sed ſi neget, poterit torqueri, quia ut habet Eliſeus *d. q. 10. num. 13.* illa incivilis ductio poſuit captum in diſcrimen, ut poſſit torqueri juxta ſuperius dicta. Sed ſi tortus perſiſtat in negativa, non poteſt dici convictus, niſi aliundè ex legitima probatione convincatur; unde nec poteſt damnari. Si verò fateatur delictum tunc, etiam ſi non ſit convictus, debet damnari, ſed ante condemnationem, ſi delictum ſit facti permanentis, debet illud verificari.

27. Si verò in hoc caſu appræhenſus non reſpondeat nec affirmativè, nec negativè, Didacus Scroi *d. cap. 9. §. 9. num 13.* Conſon. Chart. & Bovar. vult quod habeatur pro confeſſo. Sed dicendum eſt, illum deberi torqueri, ut reſpondeat, ut communiter dicitur de Reo non reſpondente.

SUMMARIUM.

28. *In quibus habeat locũ modus procedendi per viam articulorum ſecundùm aliquos DD.*
29. *Non poteſt aliquis damnari ad pœnam gravem non conſtito de corpore delicti.*
30. *Hic modus procedendi non diſtinguitur à modo procedendi per accuſationem vel denunciationem.*
31. *Quomodo in hoc modo ſervetur tela judicii.*
32. *Alius modus procedendi via articulorum apud Regulares.*
33. *Forma procedendi ſecundùm hunc modum apud Fratres Ordinis Prædicatorum.*
34. *Hic modus continet ſubſtantialia juris naturalis.*
Ante inquiſitionem ſpecialem Rei, debent eidem publicari articuli. ibid,
35. *Quæ ſint de forma hujuſmodi procedendi in Ordine Prædicatorum.*
36. *Quomodo diſtinguatur hic modus à modo procedendi per inquiſitionem ex infamia, & ab accuſatione aut denunciatione.*

ARTICULUS III.

De modo procedendi per viam Articulorum.

28. PHilippus de Bictis *par. 2. epit. in praxi 4. nu 22. & ſeqq.* hanc viam procedendi per viam articulorum, inquit, habere locum, quando vel ob non admodum gravem delicti qualitatem, vel quia de delicti corpore non conſtat, vel ob aliam ſimilem cauſam, contin-

git

git cauſas inchoare, proſequi, ſive terminare, judiciaria tela nullatenus ſervata, ſed per viam articulorum, & ex viillorum. Addit verò, quod per hanc viam pœna gravis, ut puta pœna privationis, infligenda non eſt, niſi articuli redigantur in ſcriptis, & eorum veritas habeatur medio juramento, vel præcepto ſanctæ obedientiæ, audito Reo, & de voto Diffinitorum, & graviorum Patrum. Admittit verò etiam in hac via præcedere poſſe denunciationem in actis redactam ſervatis ſervandis, & informationes ſumendas eſſe, & teſtes examinari debere, imo & examinari Reum ſub juramento vel præcepto ſanctæ obedientiæ, & dari Reo defenſiones. Didacus etiam Scroi *part. 7. cap. 14. num. 19.* ponit formam ſententiæ dandæ in hoc modo procedendi, in qua ſupponitur, quod articuli dati ſint Judici contra aliquem. & quod iſti articuli ſint probandi, & Reus ſit audiendus.

29. Sed primo, quod poſſit aliquis damnari ad gravem pœnam non conſtito de corpore delicti, eo modo, quo de illo conſtare poteſt, eſt contra communem ſenſum Doctorum, & repugnat rationi, & legi naturali, & divinæ; Nam omnino injuſtum eſt damnare aliquem, ut delinquentem, niſi conſtet eum deliquiſſe, implicat verò conſtare aliquem deliquiſſe, niſi conſtet delictum fuiſſe commiſſum, quod eſt conſtare de corpore delicti, ut explicatur infra *q. 19.*

30. Deinde non apparet, qualiter hic modus procedendi diſtinguatur à modo procedendi per accuſationem vel denunciationem. Quid enim eſt proponere articulum, vel articulos contra Titium, niſi proponere quod Titius, vel occidit, vel furatus fuit, vel fornicatus eſt, vel aliud delictum commiſit, hoc autem eſt illum accuſare, ſi inſtatur, ut puniatur, vel denunciare, ſi ſolum delictum manifeſtatur Judici.

31. Præterea quomodo verum eſt, quod in hac via nullatenus ſervatur tela judicii, ſi præcedit denunciatio, & cum juramento, vel præcepto ſanctæ obedientiæ examinantur tam teſtes, quàm Reus, qui etiam non damnatur niſi defenſus. Eſto enim non ſervetur à privilegiatis forma judicii Ordinaria, hæc utique ſervatur ab illis procedentibus per viam accuſationis aut denunciationis, ſed proceditur via ſummaria; unde ex hoc hæc via non diſtinguitur à via accuſationis vel denunciationis in judicio ſummario

32. Eſt tamen alia via, quæ poteſt dici via articulorum, quando Prælatus, qui in viſitatione audivit multa contra aliquem, colligit in unum, quæ contra illum deducta ſunt in viſitatione, & illa diſtincta per articulos, abſque eo, quod Reum examinet, illos proponit in ſcriptis, & tradit Reo, jubens ut illis reſpondeat & ſe defendat. Et in hoc modo non ſervatur forma judicii, etiam ſummarii, pro quanto Reus prius coram Notario non interrogatur ſub juramento vel præcepto ſanctæ obedientiæ, ſed ſine hoc examine ſpeciali, propoſitis ipſi quæ adverſus illum reſultant, jubetur ut reſpondeat, & ſe defendat. Et hic modus ſæpe in Ord. Prædicatorum obſervatur.

33. Et circa hunc modum procedendi in Cap. Rom. 1629. hæc forma tradita fuit (Ordinamus, ut quando in viſitatione ſive Provincialium, ſive aliorum Viſitatorum aderit ſufficiens cauſa abſolutionis Priorum Conventualium, ſive ex culpa in ſuo regimine, ſive ex alia, quæ non inducat infamiam perſonalem, ad legitimam hujuſmodi Priorum abſolutionem ſufficiat, ut de cauſa verè conſtet & capita, quæ adverſus Priorem à ſubditis in viſitatione proponuntur, ſint ab eiſdem manu propria ſubſcripta & viſitatori tradita, & admoneat Priorem, ut ad objecta ſibi in ſcriptis reſpondeat: quibus omnibus deinde à Provinciali in Conſilio duodecim vel octo Patrum, vel ſaltem quatuor in Provinciis deſolatis, in alio Conventu examinatis ac diſcuſſis ſtatuatur quid agendum fuerit. Hanc autem procedendi formam ita à nobis præſcriptam ſufficientem ad abſolutionem declaramus, ut Prior qui ſecundùm eam fuerit abſolutus, de ſibi denegata juſtitia conqueri minimè valeat. Si verò delicta Prioris, adverſus quem agitur, infamiam ordini & perſonæ, inurant, tunc juris ſervato ordine juridicè procedatur. Admonemus tamen Patres Provinciales eiſdemque præcipimus, ne poſtremo ſui officii anno præſertim infra tres menſes ante finem abſque urgentiſſima neceſſitate Priores à ſuis officiis abſolvant, vel Fratrum mutationes faciant; præterquam in caſibus in noſtris conſtitutionibus expreſſis.)

34. Hic vero modus procedendi continet ſubſtantialia juris naturalis, quia Reus auditur, & non proceditur contra illum, niſi ex delictis probatis, nec de jure naturali eſt, quod Reus ſub juramento examinetur ſpecialiter, antequam illi atteſtationes promulgentur. Sed & eſt valde conformis Jure Canonico. *in cap qualiter & quando il 2. de accuſ. ibi. Et exponenda ſunt ei illa capitula, de quibus fuerit inquirendum, ut facultatem habeat defendendi ſe ipſum, & non ſolum dicta, ſed etiam nomina teſtium ſunt ei (ut quid & à quo ſit dictum, appareat,) publicanda &c.* Sic enim Innoc. III. ut unanimi ſenſu tradunt Canoniſtæ, ibi voluit, ut ante inquiſitionem ſpecialem Rei eidem publicentur articuli contra illum probati. Loquitur etiam Pontifex de inquiſitione facienda, ut patet ex illis verbis, *de quibus fuerit inquirendum*. & vult, quod ante ſpecialem inquiſitionem & examen Rei, ſive antequam inquiſitus conſtituatur inter Reos, & ei lis conteſtetur, eidem publicentur articuli & acta proceſſus Quo facto non eſt neceſſarium aliud Rei examen, niſi quod ejus reſponſiones ad articulos audiendæ ſunt, & examinandæ, & ſolum quatenus opus ſit, interrogandus eſt Reus, vel ut convincatur, ſi

neget, vel ut ſe declaret ſi obſcure loquitur, vel ob aliam ſimilem cauſam. Et ideo quantum ſit de jure communi antiquo, per hanc viam articulorum procedi poteſt etiam in gravibus delictis.

35. Circa autem ordinationem illam Cap. Rom. 1629. multa adnotavi ad *tit. de appellat. q. unica, a. 18. a num. 580.* Ubi quod octo ſunt de forma illius ſtatuti, & quod loquitur de infamia juris, cum præcipit, ut ubi delicta inurunt infamiam, ſervetur Ordo juris. Et quod ex vi illius ſtatuti Prior indefenſus non poteſt abſolvi, & niſi articuli ſint plenè probati.

36. Sed & apparet, quod hic modus procedendi non diſtinguitur à modis procedendi per inquiſitionem ex infamia, accuſatione, aut denunciatione, niſi quod in illo non ſervatur id, quod contra jus commune induxit conſuetudo, nimirum, quod Reus examinatur ſecreto coram Judice, & Notario, antequam illi publicentur atteſtationes teſtium, ſed nullo præmiſſo Rei examine, publicatur illi proceſſus, & proponuntur illi articuli, ſeu capita delictorum, & depoſitiones teſtium, ut reſpondeat, & ſe defendat. Unde hic modus, qui non eſt conformis conſuetudini judicantium, eſt conformis juri communi. Et ubi ſervatur, laudabiliter ſervatur.

SUMMARIUM.

1. *Probatio quid ſit.*
2. *Media, ex quibus probatur veritas, ſunt ſex.*
3. *Probatia duplex, ſcilicet plena & ſemiplena. Utraque explicatur. ibid.*
   Probationes aliæ ſunt vera & tales ex natura rei, & aliæ præſumpta. ibid.
4. *Probationes in Criminalibus debent eſſe luce meridiana clariores, quia debent ortum habere à ſenſu.*
   Nec moraliter debent relinquere obſcuritatem. ibid.
5. *In Iudicio ſummariò abſolutè non ſufficit probatio perſuaſiva inhærens conſcientiæ Iudicis.*
   In Iudicio verò ſummariiſſimo admittitur probatio perſuaſiva. ibid.
   Quæ ex natura rei debet eſſe certa. ibid.

QUÆSTIO XI.

De Probationibus in communi.

ARTICULUS I.

Quid & quotuplex ſit probatio.

1. HAbita notitia delicti ſufficiente ad inquirendum, Judex illud probare debet, ut de illo ſibi conſtet: ideo poſtquam oſtenſum eſt, qualiter Judex incipere poteſt judicium, tractandum eſt de mediis & modis, quibus delictum probari poteſt. Primò igitur quæritur, quid ſit probatio. Diffinitur verò communiter probatio, *quod ſit oſtenſio rei dubiæ per legitimos modos Iudici facienda in cauſis apud eundem Iudicem controverſis.* Eſt enim omnino neceſſarium, ut probatio fiat coram Judice competente & habente Jus diffiniendi in cauſa controverſa, quia probatio fit ad hoc, ut Judex ſit certus; ſed melius diffinitur probatio, dicendo: *quod ſit exhibitio medii Sillogiſtici facta apud Iudicem, per quod medium in Silogiſmo practico & Iudiciali, ubi veritas non eſt per ſe nota per evidentiam rei, concluditur ita eſſe in rei veritate, ſicut eſſe in Iudicia aſſeritur à parte vel ab alio, ut Iudex poſſit in cauſa controverſa decernere, quod iuſtum eſt.* Propriè enim objectum probationis eſt veritas, quæ non eſt per ſe nota per evidentiam ſenſus. Nam veritas evidens, & quæ cadit ſub ſenſu, vel quæ eſt per ſe nota intellectui, non indiget probatione. At verò ubi veritas non eſt per ſe nota, probatur Silogiſmo aliquo, vel à priori per cauſam, vel à poſteriori per effectum, ſeu per aliquod medium, ex quo veritas probatur & concluditur. Ideo probatio judicialis eſt exhibitio talis medii facta ipſi Judici, ex quo Judex poſtea concludat ſic eſſe vel non eſſe. Et ſic probatio formaliter ſumpta eſt actus Judicis Sillogizantis & concludentis ſic eſſe, vel non eſſe, ſed probatio objectiva ex parte ejus, qui informare debet Judicem & ſuam intentionem probare eſt objectio & exhibitio medii Sillogiſtici, ex quo Judex concludat, verum eſſe id, quod ſibi proponitur, ut in criminalibus, quod prætenſus Reus ſit innocens, vel verè deliquerit, ut Judex poſſit illum abſolvere vel damnare.

2. Ex parte autem medii, per quod veritas probari poteſt, multipliciter diſtinguitur probatio, ut videre eſt apud Farinac. *q. 36. num...* Sed generaliter ſeptem ſunt, per quæ fit probatio in Judicio, nimirum primò per evidentiam rei, quando enim res non eſt evidens Judici, probari poteſt, ponendo illam ante oculos Judicis, qui tunc non habet neceſſitatem Sillogizandi, ſed videt rem in ſe ipſa. Sed ubi res non eſt ſic evidens, ſed eſt neceſſitas diſcurſus, tunc ſex ſunt media, ex quibus concludi poteſt veritas, ſcilicet teſtes, Scriptura, Confeſſio partis, juramentum, præſumptio & fama. Ad hæc enim reducuntur alia ſimilia.

3. Diſtinguitur vero probatio in plenam, & ſemeplenam. Dicitur plena, quæ tantam fidem facit, quanta ad finiendam cauſam ſufficit. Semiplena verò per quam fit aliqua fides judici, ſed non tanta, ut Judex eam teneatur vel poſſit ſequi in ſententia ferenda. Plena probatio inducitur per duos teſtes conteſtes omni exceptione maiores. Semiplena per unum teſtem ſimilem. Verùm inter hujuſmodi membra datur latitudo, ut probationum alia ſit evidentiſſima, alia evidens, alia minus evidens. Aliqui explicant diſtinctionem relativè ad finem, ad quem ordinatur, & ponunt probatio-

nem

nem mediam inter ſemiplenam, & plenam, illam, ſcilicet, quæ eſt pluſquam ſemiplena, quia ſufficit ad damnandum, ſi Judex judicet melius eſſe cauſam finire, & imponere pœnam extraordinariam abſtinendo à tortura Rei præſenſi, quod verè eſt illi arbitrarium; ſed eſt minus; quam plena, quia non ſufficit ad damnandum in pœnam ordinariam, & verè difficile eſt videre in facto, quænam ſit plena, aut ſemiplena probatio. Et eo magis, quia probationum aliæ ſunt veræ, & tales ex natura rei, quia nimirum ex medio deducitur certa concluſio, ſine neceſſitate alicujus præſumptionis à Jure ſtatutæ; aliæ ſunt præſumptæ, quia jus præſumit, & vult, quod ex tali medio deducatur tanquam certa concluſio, quæ aliàs ex natura rei non eſſet talis. De his dicendum erit inferius ſuis locis.

4. Cum autem dicitur, quod in Criminalibus probationes debent eſſe luce meridiana clariores *l. final. de prob.* hoc verificatur, quia debent habere ortum à ſenſu, ut vel teſtes de viſu deponant immediatè de delicto, vel de viſu deponant de indiciis, ex quibus infertur delictum, & probationes ſint ita claræ ut moraliter non relinquant obſcuritatem, & dubietatem.

5. Illud verò axioma locum habet in omni cauſa criminali, & reſpectu cujuſcumque delicti, ut docent omnes; apud Farinac. *q. 36. n. 6.* Et quod nihilominus in judicio ſummario ſufficiat probatio, quæ de Jure gentium eſt ſufficiens, & quod ſufficiat perſuaſiva inhærens conſcientiæ Judicis, voluit Didacus Scroi *p. 2. cap. 5 num. 36.* Quod abſolutè non eſt verum, quia multa ſunt de ſubſtantia probationis inducta à Jure poſitivo etiam in judicio ſummario, ut probatum eſt ſupra *q. 5. a. 1* Et quamvis in judicio ſummariſſimo, quod fit ſola rei veritate inſpecta, admittatur probatio perſuaſiva non obligata ſolemnitatibus juris poſitivi, illa tamen ex natura rei debet eſſe certa, & concludens, prout juſtitia requirit. Et de his videri poſſunt DD. *in Rubric. de probat.* tam in decretalibus, quam in Codice; Maſcard. *de probat. lib. 1. qu. 2. & ſequentibus*, Specul. *tit. de probat.* Farinac. *q. 36 à num. 2.* de Bictis *quæſt. 61.* Bordon. *in praxi criminal. cap. 5.* & alii ab iſtis citati.

SVMMARIVM.

6. *Quis teneatur in judicio jurare.*
Et quot ſint Iuramenta. ibid.
7. *Iuramentum neceſſariò requiritur etiam in ſummario Iudicio.*
8. *Iuramentum calumniæ aut veritatis eſt de ſubſtantia judicii ſaltem parte opponente.*
Tamen accuſatio non jurata non eſt ipſo jure nulla. ibid.
Iuramentum calumniæ poteſt præſtari in qualibet parte litis. ibid.
Qui plenè probavit, non tenetur ad iurandum de calumnia. ibid.
9. *Denunciator, qui eſt querelans, vel poteſt eſſe Teſtis, ut in S. Officio, tenetur iurare de calumnia.*
Sed ſi eſt ſimplex denunciator, non tenetur. ibid.
10. *Quando accuſator eſt miniſter publicus, praxis eſt, ut non juret de calumnia.*
Solemnitas accuſationis receſſit ab aula in multis Curiis. ibid.
Regulares in hoc debent ſervare ſtatuta ſuorum ordinum. ibid.
Quid ſpeciale habeatur in Ordin. Prædicatorum. ibid.
11. *Vbi hoc iuramentum eſt præſtandum, non eximuntur ab hac obligatione Clerici & Religioſi, & num. 12.*
Imo eorum Procuratores poſſunt jurare de calumnia abſque ſpeciali mandato. ibid.
13. *Depoſitio teſtis non iurata eſt nulla.*
Etiamſi Teſtis ſit perſona in magna dignitate conſtituta. ibid.
14. *Tale Iuramentum non eſt neceſſarium de iure naturali vel divino ſupernaturali.*
15. *Ideo Pontifex, vel alius Supremus Princeps poteſt auferre neceſſitatē huius iuramenti.*
Hoc etiam poteſt fieri per conſuetudinem legitimè introductam. ibid.
Virtute Clauſulæ ſolâ facti veritate inſpectâ, *poteſt credi teſtibus non iuratis. ibid.*
16. *In Criminalibus non poſſunt partes remittere obligationem Iuramenti.*
Licèt hoc poſſit fieri à partibus in civilibus. ib.
Maximè ſi iuramentum requiratur principaliter ad favorem partium ibid.
Quomodo apud Regulares Iuramentum omitti non poſſit.
17. *Requiſita, & ſolemnitates ſervandæ in hoc teſtium iuramento, à n. 17. uſque ad 24.*
24. *Solemnitates iuramenti pertinent ad apices Iuris.*
Ideo non neceſſariò ſervandæ in Iudicio ſummario & apud Regulares. ibid.
Subſtantia Iuramenti conſiſtit in hoc, quod jurans invocet Teſtimonium Dei in probationem veritatis ſui dicti. ibid.
Et hoc eſt de ſubſtantia judicii. ibid.
Et neceſſariò ſervanda in Iudicio ab omnibus. ibid.
25. *Teſtis debet jurare, quoties examinatur & repetitur.*
26. *Nec ſufficit præſumptio juramenti, ſed expreſſè debet apparere in depoſitione.*
Sufficienter præſumitur, Teſtem juraſſe, ſi notarius dicat, quod teſtis juravit in forma. *ibid.*
Regulares obſervantes ſolemnitates iuramenti bene faciunt. ibid.
27. *Apud Regulares ſufficit, quod Teſtis deponat ſub præcepto Sanctæ obedientiæ, vel excommunicationis iuxta propria ſtatuta.*
In Ordine Prædicatorum Teſtes debent examinari per præceptum formale. ibid.

28. Pe-

28. *Periti in arte, ut Obſtetrices, Medici, &c. non probant in judicio niſi jurati.*

29. *Teſtes mortui, ſi depoſuerunt non jurati, probant.*

30. *In extrajudiciali informatione non eſt neceſſe adjurare teſtes.*

31. *Teſtis non juratus, licèt plenè non probet, facit tamen præſumptionem.*

Quæ ſufficit pro informatione conſcientiæ Iudicis. ibid.

32. *Reus in judicio etiam tenetur jurare.*

Si deponat contra tertium, debet jurare de calumnia vel de veritate, aliàs ejus depoſitio eſt invalida. ibid.

Sed ſi deponat contra ſe ipſum, juramentum non eſt de ſubſtantia & natura rei. ibid.

Confeſſio judicialis Rei etiam non jurata ſufficit ad illum damnandum. ibid.

ARTICULUS II.

An juramentum ſit de ſubſtantia probationis.

6. TRia genera perſonarum ſunt, quibus neceſſe eſt jurare in Judicio, nimirum Accuſator, Reus & Teſtis, & duo ſunt juramentorum genera: ſcilicet juramentum calumniæ & veritatis. Primum juramentum accuſatori præcipuè competit, iſte enim jurare debet, quod non animo calumniandi libellum accuſationis porrigit, *cap. 1. de jur. calum. in 6. Clement. ſæpe de verbor. ſignificat. & lib. 2. C. de jure iuran. prop. calum. ubi DD.*

7. Quæritur ergo primò. An Juramentum calumniæ ſit de ſubſtantia judicii. Bordon. *in praxi cap. 4. num. 6.* diſtinguit, quia juramentum poteſt ſpectari ratione calumniæ, ſecundò ratione veritatis dicendæ, & primo modo ſumptum non eſt de ſubſtantia Judicii, ſed benè ſecundo modo: ſed hoc deficit, quia citata jura de juramento calumniæ loquuntur, *& in d. Clement. ſæpè de verbor. ſignificat.* Hoc juramentum aſſeritur neceſſarium, etiam in ſummario judicio. Secundo, quia rationi valde conſonum eſt, ut Judex non teneatur procedere ad inſtantiam accuſatoris, niſi ille juret, quod non inſtat animo calumniandi. Verum tamen eſt, quod juramentum veritatis æquivalet juramento calumniæ, quia non calumniatur, nec præſumitur habere animum calumniandi, qui jurat ſe verum deponere, ideo *in d. Clement. ſæpè*, ſub diſiunctione ponitur neceſſarium juramentum calumniæ, ſeu veritatis.

8. Et nihilominus dicitur, quod in Accuſatore juramentum calumniæ, aut veritatis eſt de ſubſtantia ſaltem parte opponente, & non quia accuſatio non jurata ſit ipſo jure nulla, ſed quia ope exceptionis inſtante parte eſt irritanda, ut pluribus citatis docet Farinac. *q. 16. num 28.* & habetur ex *cap. 1. de juram. cal. in 6.* Et explicat ibi *num. 6. ex* Specul. Vant. & alii. Et licèt non poſſit remitti obligatio jurandi, ſi juramentum petatur, poteſt tamen remitti, ut non juretur. Etenim cum accuſatio nihil probet contra accuſatum, ſed ſolum aperiat viam ad inquirendam veritatem, ad hoc ſufficit probabilis ſuſpicio, ſeu præſumptio, quam ſecum fert accuſatio ſeu querela non jurata, & quamvis jura requirant accuſationem eſſe juratam, quia tamen non exprimunt, quod accuſatio non jurata ſit ipſo jure nulla; Ideo neque hoc à nobis eſt affirmandum, cùm ſimus in odioſis, quæ ſunt ſtrictiſſimæ interpretationis. Nec obſtat, quod habet Bordon. *d. cap. 4* quia ſcilicet hoc ſit contra praxim, quia accuſato non conſtat de accuſatione, niſi completo proceſſu informativo, & tunc non eſt amplius tempus petendi juramentum; dicitur enim quod bene tunc eſt tempus, ut ad ejus inſtantiam irritetur accuſatio, ſi non habet qualitates neceſſarias. Præterquam quod tempus jurandi de calumnia eſt illud, in quo lis conteſtatur, aut incontinenti, *cap. cum cauſam de juram. calumniæ;* ubi Bartolus alios referens *num. 3* & probavi lanus *cap. 1. de jur. calum. in 6. num. 6. & ſeqq.* In Criminalibus verò lis cenſetur conteſtari, quando Reus interrogatur, & inter Reos ponitur. Tunc ergo poterit petere, ut Accuſator juret de calumnia, & proteſtari de nullitate, ſi non juret. Sed adde, quod hic ordo, ut juramentum calumniæ præſtetur in litis conteſtatione, & initio, non eſt de ſubſtantia judicii, ut ſtatuitur *cap. 1. de juramento calumniæ in 6.* Ideo ſi omiſſum fuerit, poteſt proteſtari in qualibet parte litis. Imo hoc juramentum poteſt exigi poſt concluſum in cauſa, ut probatum eſt *d. cap. 1. numer. 16.* Quamvis Accuſator, licet ab eo petatur juramentum calumniæ, poſſit petere tempus ad deliberandum, quando eſt dubius, vel incertus de facto ut notat Barboſ. *ibidem num. 4.* Et quamvis ad jurandum de calumnia non teneatur, qui plene probavit. *cap. cæterum eod. tit.* ubi Barboſ. *num. 3.*

9. Quod vero dicitur de Accuſatore, multi extendunt ad denunciatorem, ut & ipſe teneatur jurare de calumnia Bordon. *d. cap. 4. n. 4. & 6.* quod poteſt verificari, ſi denunciator eſt querelans, & inſtat pro punitione. Et eſt omnino verum, ubi accuſator, aut denunciator ſimul eſt teſtis, ut fit in Sancto officio; ſed ubi denunciator non eſt teſtis, nec inſtigator, ſed ſimplex denunciator, non eſt neceſſe quod juret de calumnia, quia ſolum aperit viam ad inquirendum, ſi Judici placuerit, ad quod ſufficit præſumptio, quam fert ſecum denunciatio non jurata, ut dictum eſt etiam *quæſt. 9. art. 2.* Quamvis valdè utile erit, & fieri convenit, ut Judex à denunciante accipiat juramentum de veritate, ut ſecurius ad ulteriora procedat.

10. Ubi etiam, qui Accuſat, eſt miniſter publicus, ſcilicet, Procurator fiſcalis, praxim eſſe, ut non juret de calumnia, refert Farinac. *q. 16. num. 22. in fine.* Et quia etiam ſolemnitas

tas accuſationis in multis Curiis receſſit ab aula, ut ex Farinac. Clar. & aliis dictum eſt ſupra, ideo in his legitimæ conſuetudines locorum ſervari debent, & Regulares ſtatuta ſuorum ordinum cuſtodire debent. In Ordine Prædicatorum nihil ſpeciale video ſtatutum circa hoc juramentum calumniæ, niſi quod accuſator calumniator teneatur ad pœnam talionis etiam ſi ad illam non ſe obligaverit *d. 2. c. 9. §. 4. lit. D. & diſtinct 1. §. 5. litt. Q.*

11. Ubi etiam juramentum calumniæ præſtandum ſit, ab hac obligatione non eximuntur Clerici & Religioſi, *cap. cæterum de jur. calumnia, ubi DD.* Quamvis verò juramentum calumniæ de jure communi non poſſit præſtari per Procuratorem non habentem ad id ſpeciale mandatum, hoc fallit in Clericis, quorum Procuratores ſine alio ſpeciali mandato jurare poſſunt de calumnia. *cap. primo de juram calumnia*, ubi Innoc. Butr. Panormit. & alii. In cauſis tamen ſpiritualibus non eſt neceſſarium juramentum calumniæ, *cap. 1. §. quamvis de jur. cal in 6.*

12. Plura de hoc *jur. calum. tradidi ad hunc titulum in 6.* quæ ibi videri poſſunt.

13. Teſtes verò juratos eſſe debere, & ita quod depoſitio teſtis non jurata ſit nulla, & non probet, eſt certum ex *cap. In primis 2. quæſt. 1. & cap. Hortamur 3. quæſt. 9. & cap. ſi teſtes 4. quæſt. 3 & cap. fraternitatis, & cap. tuis, cap. nuper extra de teſtibus, & l. teſtium, C. de teſt. & l. Iuris jurandi C. eodem*; & tradunt DD. omnes. Et propterea nulla etiam eſt depoſitio ejus, qui nulliter juravit; paria enim ſunt teſtem nulliter juraſſe, & non juraſſe. Univerſaliſſimè autem verum eſt, quod nullius, ſive ſit nobilis & illuſtris, ſive Prælatus, Epiſcopus vel Cardinalis, ſive Princeps, teſtimonium in judicio eſt validum, niſi ſit juratum. *cap. ſemper de teſtibus, & cap. tuis eodem titulo*, ubi DD. communiter loquentes de Clericis, & de Cardinalibus. *cap. cum olim de privileg.* ubi Panormit. Felin. Maſcard. *de probat. concl. 270. num. 4.* Bajar. ad Clar. §. *falſum num. 54.* & alii, quos ſequuntur Farinac. *qu. 74. num. 78.* & Guazz. *def. 14. cap. 3. num. 9.*

14. Voluerunt autem nonnulli, quod hoc ſit neceſſarium de Jure naturali vel divino ſupernaturali, & propterea, quod nec Papa, nec Supremus Princeps poſſit reſcribere, ut credatur teſti non jurato. Ita ſenſerunt Ripa & plures alii, quos ſequitur Farinac. *qu. 74. num. 59.* & Guazzin. *def. 14. c. 3. num. 10.* Sed hæc opinio eſt prorſus falſa, nec eſt probabilis. Nullibi enim in tota Scriptura invenitur præceptum, quod teſti non jurato non poſſit dari fides. Nec Daniel in Judicio Suſannæ requiſivit juramentum, vel à populo, vel à ſenibus, vel ab aliquo alio. Et Chriſtus judicans adulteram non petiit ab Accuſantibus juramentum, & nihilominus ſententiam tulit, ut ex illis, qui ſine peccato eſſet, primus in illam lapidem mitteret. Nec ſanctus Paulus pluries accuſatus à Judæis unquam excepit contra illos, quod non eſſent jurati, nec petiit ab illis juramentum. Et quod adducitur ex *cap 22. Exod.* ad rem non facit, tum quia illud juramentum, de quo ibi eſt ſermo, eſt juramentum deciſorium dandum à Depoſitario habente in cuſtodia rem alterius, quæ furto ablata fuit; & ideo debuit jurare ſe rem furatam non fuiſſe, nec fraudem adhibuiſſe, ut non cogeretur rem reſtituere. Tum quia lex Moyſi & judicialia præcepta per Chriſtum fuerunt ablata, ut docet D. Thomas *p. 2. q. 104. a. 3.* Tum quia cum Moyſes judicaverit populum, numquam tamen legitur, quod ab accuſatoribus aut teſtibus petierit juramentum de veritate dicenda. Et propterea eſt certum, quod hoc juramentum eſt neceſſarium non immediatè ex jure naturali vel divino, ſed ex jure poſitivo, quod tamen ſemper habet originem, & fundatur in Jure naturali vel divino. Panormit. *cap. cæterum num. 12. de Iuram. calum.* & alii communiter.

15. Ex quo ſequitur, quod Pontifex & alius Supremus Princeps, ſi velit, poteſt remittere neceſſitatem hujus juramenti, illamque auferre, & idem poteſt fieri per ſtatutum à Summo Principe confirmatum, & ex conſequenti id fieri poteſt per conſuetudinem legitimè introductam, quidquid in contrarium dixerit Farinac. *d. q. 74. à num. 54.* malè in his terminis reprobans opinionem Veſtr. Viviani & Monticelli. Sicut in Bohemia, Auſtria, & Bavaria, & in aliis locis praxim eſſe, ut nobiles & illuſtres perſonæ non teneantur comparere perſonaliter ad perhibendum teſtimonium, ſed ſufficiat eorum Scriptura, & fides abſque corporali juramento teſtatur Andr. Gail. *lib. 1 obſerv. 101. num. 13.* & ex illo Farinac. *q. 74. num. 18.* Unde quod virtute clauſulæ *ſola facti veritate inſpecta* Judex poſſit credere teſtibus non juratis, ex Bart. tradit Maranta *p. 4. tit. An ſit Iudex competens. num. 24.* Et hoc idem fieri poſſe in judicio, in quo Judex habet arbitrium liberum procedendi de plano ſine ſtrepitu & figura Judicii, dixerunt ſibi non conſentientes Farin *qu. 74. num 61.* & Guazz. *defenſ. 14. cap. 3. num. 10.* Et idem ſenſit Menoch. *de arb. qu. 29. num. 1.* Quamvis, ut dicetur infra, hoc non ſit verum loquendo de ſolo judicio ſummario.

16. Quod vero partes non poſſint in Criminalibus remittere obligationem juramenti veritatis, ut probat latè Maſcard. *lib. 1. quæſt. 5. num. 107.* & ex illo & aliis Guazz. *def. 14. c. 3. num. 12.* hoc verum eſt, quia neceſſitas juramenti inducta eſt à Jure directè, & principaliter ob publicam utilitatem, & ut juſtitia illibata ſervetur, non vero ob privatam utilitatem partium. Et in Civilibus, in quibus agitur de intereſſe privato, poteſt de conſenſu utriuſque partis remitti juramentum, ſi conſenſus ſit expreſſus; imo & ſufficit tacitus, & quod pars non opponat, & non agatur de præjudicio publico, vel animarum, quia tunc id fieri non poteſt. Farinac.

à num. 83. ad 94. An autem ad hoc, ut partes remittant juramentum, requiratur conſenſus Judicis affirmant Bald. *in cap. tuis de teſtibus*, & alii, ſed negat Panormit. *ibid. num. 3.* cum aliis apud Farinac. *num. 92.* ubi tamen cauſa eſt merè privata, ut ſe explicat Panormitanus. Sed ex his videtur ſequi, quod juramentum non ſit de ſubſtantia & forma teſtimonii juridici., cum poſſit remitti à partibus, & ideo hoc tenuerunt *cap. tuis de teſt.* Butr. *numer. 1.* Aretin. *num. 3.* Felin. *num. 3.* & alii, quos ſequitur Farinac. *qu. 47. num. 111.* ſed conſequentia non valet, quia ad hoc, ut juramentum dicatur eſſe de ſubſtantia, ſufficit, quod ſit neceſſarium ſaltem ſi non remittatur, ſicut probatio infamiæ eſt de ſubſtantia, & tamen ſi pars non opponat, valet proceſſus *cap. 1. de accuſ. in 6.* Ita juramentum eſt de ſubſtantia; quia parte opponente teſtimonium eſt nullum. Panormit. *cap. tuis numer. 2.* Eliſeus de Bellegrand. *tract 3. q. 4. num. 16.* Sed tamen ex Panormit. hoc adverti debet, quod ſolum, ſi cauſa ſit merè privata & Civilis, & juramentum requiratur principaliter ad favorem partium, juramentum poteſt remitti à partibus, ſed in criminalibus, in quibus juramentum principaliter requiritur favore veritatis & juſtitiæ, licèt poſſit remitti, quatenus reſpicit favorem partium, abſolutè tamen remitti non poteſt. Et ideo nec in judicio ſummario ex clauſula *ſummariè, ſine ſtrepitu & figura judicii*, nec ex privilegio Bonif. VIII. apud Regulares juramentum omitti poteſt, ut bene probat Eliſeus *d. q. 4.* Quamvis ut dictum eſt ex Maranta *ſup. num. 15.* in judicio ſummariiſſimo ex clauſula *ſola facti veritate inſpecta*, credi poſſit teſtibus non juratis, & ideo Regulares ex aliis privilegiis Bonif. IX. concedentis illis poſſe procedere non ſervato ordine juris, & Greg. XIII. & Clem. VIII. (quos ſupra *q. 5. a. 2.* recenſuimus) concedentium poſſe procedi *ſola facti veritate inſpecta*, poſſint credere teſtibus non juratis, niſi hoc ſit contra eorum conſuetudines vel ſtatuta.

17. Sed quænam ſunt requiſita, & ſolemnitates ſeruandæ in hoc juramento teſtium? Quidam voluerunt neceſſe eſſe, quod teſtis juret dicere omnem veritatem, & quod hoc faciat, ſive interrogatus, ſive non, & quod non immiſcebit falſitatem, & quod dicet veritatem ſuper tota cauſa, & quod dicet veritatem pro utraque parte, ſed verè tria prima requiſita non ſunt neceſſaria, ut probat Farinac. *d. quæſt. 74. à num. 7.* Quartum vero eſt neceſſarium, ut teſtis probet ſuper tota cauſa, aliter non probat niſi ſuper eo, ſuper quo juravit, ſed ad unum hæc omnia reducuntur, & dicitur, quod teſtis debet jurare dicere veritatem ſuper his, ſuper quibus fuerit interrogatus, vel ſuper articulis ſibi propoſitis, & circa hæc tenetur dicere veritatem in totum, & pro utraque parte. *gloſſ. in cap. Fraternitatis de teſt.* & ibi Hoſtien. *num. 5* Bald. *poſt num. 12.* Butr. *num. 23.* Felin. *n. 12.* Clar. *q. 67.* & quamplures alii apud Farin. *d. q. 74. n. 6.* ubi merito invehitur contra Judices & Notarios non ſcribentes in proceſſu, quæ teſtes deponunt ad favorem Rei.

18. Secundò: Aliqui requirunt, quod teſtis juret, quod nec precio, nec amore, nec odio teſtimonium dicet, ſed hoc eſt neceſſarium, ſi de his teſtis interrogetur. Et ſi de hoc interrogetur, debet dicere veritatem, ſed non eſt neceſſe, quod teſtis id juret in principio & expreſsè, neque in forma juramenti hoc ſervatur, ut teſtatur Farinac. *d. quaſt. 74. num. 17.* Et ſic etiam, ſi de eo fuerit requiſitus, tenetur ad juramentum ſecreti.

19. Tertiò: Requiritur, quod teſtis juret tactis Evangeliis corporaliter. *cap. hortamur 3. q. 7.* ſed de conſuetudine ſufficit tangere quamcumque Scripturam, ubi hæc expreſſa conſuetudo viget. Panormit. *in cap. Fraternitatis de teſt. num. 13.* Felin. *num. 12.* Cardinales etiam Epiſcopi & Sacerdotes jurant tacto pectore. Auth. *ſed Iudex C. de Epiſcop. & Cler. cap. finali de Iuramenta cal.* ſed & ſufficit, ſi tangatur aliqua res ſacra, ut Crux, Altare, Reliquia. Aret. *cap. tuis de teſtibus num. 15.* Imo ſecundùm Butr. *in d. cap. tuis in 6.* ſufficit jurare per aliquam rem ſacram ſine tactu, ut ſi quis dicat: *ſic eſt, Sic Deus me adjuvet*, vel *ſub periculo animæ meæ*, vel ſi juret per fidem Chriſti. Sed in his praxis Tribunalium ſervanda eſt, quæ ut plurimum ſaltem eſt, ut juramentum præſtetur per tactum Scripturæ. Quod ſi quis non habeat manus, quibus tangat rem ſacram, non poterit dicere teſtimonium ſecundum Farinac. *qu. 74. num. 20.* Guaz. *def. 14. c. 6. numer. 5.* & Barboſ. *d. cap. Fraternitatis numer. 7. 8. & 9.* quem ſequitur Scroi *p. 2. cap. 5. numer. 18.* ſed dicitur, quod jurare poterit per Procuratorem, & imo per ſe ipſum, quia, ut dictum eſt, ſolemnitas tactus non eſt omnino de ſubſtantia, ſed quia ſpecialiter in hoc caſu non eſt de ſubſtantia, quia lex non obligat ad impoſſibilem ſolemnitatem de ſe accidentalem, dum ſine illa haberi poteſt ſubſtantiale, quod in propoſito eſt juramentum.

20. Qartò requiritur, quod teſtis juret per ſe ipſum, vel per Procuratorem habentem ad id ſpeciale mandatum, qui tamen jurabit in animam ſui principalis. Non poteſt tamen teſtis deponere per Procuratorem; ſed ſolum per ſe ipſum. Farinac. *d. q. 74. num. 28.* Sed de his ſermo habebitur infra. Et multi ſunt caſus, in quibus teſtis poteſt deponere per ſcripturam.

21. Quintò requiritur, quod juramentum detur in judicio, ut in judicio probet Maſcard. *l. 1. de probat. q. 5. nu. 89.* Farin. *nu. 29.*

22. Sextò, quod teſtis prius juret, quàm deponat, *l. juris jurandi C. de teſt. ubi gloſſ* & Cin. *cap. Fraternitatis de teſt.* ubi Bald. *numer. 4.* Aret. *num. 6.* Felin. *num. 2.* Socin. *num 6. & cap. de teſtibus eod. tit.* ubi Bellam. *n. 1.* Annan. *num. 4.* Panormit. *num. 8.* Felin. *num. 4.* Ad-

nut-

mittitur propterea teſtis, qui una die juravit, & ſequenti depoſuit. Et ſic admittuntur teſtes, qui prius in tempore congruo juraverunt, & poſtea deponunt in die feriato, vel poſt terminum, vel alio tempore incongruo. Si etiam teſtis ſine juramento prævio depoſuit, valet ejus depoſitio, ſi prævio juramento illud idem deponat, vel breviter, & ſuccinctè primum dictum referat, & approbet. Anchar. *d. cap. fraternitatis de teſtibus n.* 3. Anan. *nu.* 4. & alii communiter. Non ſufficit vero ſecundum multos, quod teſtis ſe referat ad primum examen, niſi ſaltem ſummariè illud exprimat, licet contrarium dicat Scroi *p.* 2. *cap.* 5. *num.* 22. Barboſ. *cap. cum cauſam num.* 13. *de teſt.* An verò valeat depoſitio, ſi teſtis incontinenti poſt illam juret, controverſum eſt apud DD. affirmantibus, Bald. *in d. l. Iuris iurandi de teſtibus*, *& in cap. de teſtibis eod. tit.* Aretin. *num.* 5. Felin. *num.* 5. Boic. *num.* 7. Maſcard. *lib.* 3. *concluſ.* 1362. & aliis pluribus; negantibus vero Archidiac. *cap. ſi teſtes* §. *iuris jurandi* 413. & ibi Præpoſ. *poſt num.* 1. Turrecrem. *verſ. ſed ſurgit quaſtio.* Panormit. *d. cap. de teſt. numer.* 8. pluribusque aliis, quibuſdam vero id concedentibus, ſi teſtis incontinenti juret ex ſe ipſo, ſecus verò ſi ad inſtantiam Judicis, ut videre eſt apud Farinac. *d. qu.* 74. *à num.* 38. & Guazz. *def.* 14. *num.* 6. ubi hanc diſtinctionem vult non eſſe ſpernendam. Sed veriorem puto opinionem Baldi affirmantem; teſtis enim incontinenti jurans memoriam habet depoſitorum à ſe, & ſi jurat illa vera eſſe, cenſetur illa iterum deponere ſub juramento. In dubio quoque juramentum præſumitur præceſſiſſe pro validitate depoſitionis, ut ex Maſcard. *lib.* 3. *concluſ.* 1363. *numer.* 13. ait Farinac. *d. qu.* 74. *num.* 37. Guazz. *def.* 14. *c.* 3. *num.* 6.

23. Septimo, quod juramentum præſtetur parte præſente, vel ſaltem citata, *l. ſi quando*, *C. de teſtibus*, *ubi gloſſ.* & alii DD. & hæc præſentia non præſumitur, niſi expreſſa ſit à Notario. Farinac. *d. q.* 74. *num.* 8. Verum ubi ſtylo, ſtatuto, vel conſuetudine introductum fuit examinari teſtes parte non citata, talis citatio non eſt neceſſaria, ut per DD. quos referunt Farinac. *q.* 72. *num.* 73. & Didac. Scroi *p.* 2. *a.* 5. *num.* 12. Verum hoc requiſitum locum habet in Civilibus cauſis; Nam in Criminalibus tam de Jure, quam de conſuetudine non eſt neceſſe adjurare teſtes in præſentia Rei, cujus ratio eſt, quia aliter teſtes ad vitandum inimicitias, & odia, & ad vitanda mala ſibi imminentia, vel recuſarent examen, vel contra Reum nollent veritatem fateri, ut bene probat Eliſeus de Bellegrandis *p.* 3. *qu.* 5. *à num* 8. Et ideo (quidquid in contrarium cum Farinac. *qu.* 74. *num.* 47. & aliis dixit Bictus *qu.* 52. *num.* 4.) in criminalibus non eſt citandus Reus ad videndum jurare teſtes. Et hoc nedum quando judex procedit ex officio, in quo caſu Farinac. & Bictus id admittunt ſaltem de conſuetudine, quam ſervari in omnibus Curiis dixit Clar. *qu.* 11. *verſ. item quæro*, ſed abſolutè & univerſaliter; Nam Jura, quæ hoc poſtulant, loquuntur in cauſis Civilibus, & conſequentia, quam deducit Farinac. *qu.* 74. *num.* 47. inferens, quod hoc locum multo magis habeat in Criminalibus, in quibus eſt majus præjudicium, non eſt valida; quia imo ex hoc, quod in cauſis Criminalibus agitur de majori præjudicio Rei, maximum eſt periculum, quod teſtes ad fugiendum odium & inimicitias cum Reo & ejus affinibus, nolint in ejus præſentia deponere contra illum. Unde eſt, quod in aliquibus Tribunalibus Reo nec manifeſtant nomina teſtium, & in Regularibus hoc ſervari debere plures tradiderunt, ut dicemus infra ſuo loco. Ideo licitum quidem eſt Reo excipere contra teſtes, & illi ad ejus inſtantiam repeti debent, ſed non eſt neceſſe, quod teſtes coram Reo juramentum præſtent de calumnia aut de veritate dicenda.

24. Sed prætetea advertendum, quod hujuſmodi ſolemnitates juramenti pertinent ad apices Juris & ſunt accidentales. Et ideo non ſervandæ neceſſario in judicio ſummario, & præcipuè apud Regulares ex privileg. Bonifacii VIII. & Bonif. IX. & aliis ſupra *qu.* 5. *num.* 2. relatis. Subſtantia enim juramenti conſiſtit in hoc, quod jurans invocat teſtimonium Dei in comprobationem veritatis ſui dicti. Et ideo hoc eſt de ſubſtantia judicii, quod teſtis nihil deponat niſi juratus, ſed quod ſemper juret, quotieſcumque examini ſubjicitur, ſi ſtatim à principio non juravit ſuper tota cauſa, ſed quod juret in præſentia partis, & tactis Sacris Evangeliis vel alia re ſacra, ſeu quod teſtis prius juret, quam deponat, ita quod non ſufficiat, ſi deponat incontinenti poſt depoſitionem, hæc ſunt apices. Sic enim, quod teſtis juret præſente parte, eſſe de accidentali ſolemnitate, tradunt Bictus *q.* 51. *num.* 0. & Eliſeus *tract.* 3. *q.* 5. *à n.* 8. Quod verò nec ſit neceſſarius tactus Rei ſacræ, ſed ſufficiat invocatio Divina, probat Bordon *in praxi cap.* 4. *num.* 19. Regulares igitur ad hujusmodi ſolemnitates non tenentur, quamvis bene facient iſtas ſolemnitates ſervando, & maximè ubi illæ cenſentur eſſe de ſubſtantia, ut ſi accidat, quod eorum proceſſus extra Religionem examinandi ſint, non rejiciantur & nulli declarentur.

25. Teſtis autem toties debet jurare, quoties examinatur aut repetitur. *cap. Fraternitatis de teſtibus.* ubi Innoc. *num.* 2. Jo. Andr. *num* 8. Panormit. *numer.* 1. & alii DD. Niſi ubi teſtis repetitur ad declarationem eorum, quæ dixit in primo examine, ſi nihil addat, vel minuat. Guazz. *defenſ.* 14. *c.* 4. *num.* 3. vel niſi in primo examine juraverit ſuper tota cauſa. Panormit. *d. cap. Fraternitatis*, *num.* 1. Butr. *num.* 4. Imol. *num.* 4. Anan. *num.* 3. quod aliqui extendunt, etiam ſi teſtis repetatur in ſecunda vel alia inſtantia. Felin. *d. cap. Fraternitatis*, *num.* 2. Aretin. *numer.* 6. ſed melius fiet, ſi in quolibet teſtis examine præmittatur juramentum. Quod

ſi teſtis in primo examine non juravit, ſufficit, ſi juret dum repetitur. Guazz. *def.* 14. *cap.* 4. *num.* 2.

26. Juramentum etiam non præſumi, niſi de illo expreſsè appareat in depoſitione teſtis, docent communiter DD. ſed cum ex illis multi velint, quod non ſufficiat, ſi Notarius dicat. *Teſtis iuratus &c.* niſi dicatur, *tactis corporaliter ſcripturis*, contrarium plures alii docent volentes ſufficere, ſi Notarius dicat. *Teſtis iuratus &c.* Panormit. *cap. tuis, de teſtibus num.* 8. Aret. *num.* 7. & alii plures, quos refert Farinac. *q.* 74. *num.* 74. Ubi quod pluries hoc ſenſit Rota coram Cæſare de Graſſis, Blanchetto, & Robuſterio. Et certè in antiquis ſi juramentum non ſit à Notario enunciatum, præſumitur illud præceſſiſſe, & cum Notarii, ſi eorum acta non reperiuntur, faciant ſemiplenam probationem, & nunc teſtes ſemiplene probant, plenam verò ſi dicatur *teſtis iuratus &c.* poſt Bart. Curt. Jaſon. Ripam, & alios affirmant. Guazz. *def.* 14. *c.* 5. *num.* 3. Farinac. *quaſt.* 74. *num.* 75. Ubi quod tempus antiquum eſt tempus 100. Annorum. Et *num.* 18. quod juramentum non præſumitur etiam ſi dicatur *Teſtis iuratus*, ſi teſtis fuit examinatus in die feriato; Et *num.* 79. quod neceſſe eſt, ut exprimatur præſentia partis, quia ubi exprimitur, quod teſtis fuit examinatus coram Judice & parte, præſumitur, quod juraverit prout debuit, ſi dicatur *teſtis juratus.* Guazz. *def.* 14 *cap.* 5. *num.* 4. ſed abſolutè dicitur, quod cum ſubſtantia conſiſtat in juramento, Notario narrante, quod teſtis juravit coram judice, merito præſumitur, quod juraverit prout jurare debebat. Rota *deciſ.* 393. *num.* 8. *&* 9. *p.* 1. *recent.* Barboſ. *cap. Fraternitatis de teſt. num.* 9. Bordon. *d. cap.* 4 *num.* 35. Quod ſine dubio eſt verum, ſi Notarius dicat, quod teſtis *juravit in forma.* Rota in Catanien. 29. Maji coram Urano, & in Corduben. liquidationis fructuum 6. Febr. 1626. Barb. *d nu.* 9. ſed cum hæc ſint valde controverſa apud DD. ceſſat controverſia in judicio Regularium privilegiato, in quo tactus ſcripturarum non eſt de ſubſtantia, & ſufficit, quod teſtis juraverit. Bordon. *d. cap.* 4. *num.* 35. Et nihilominus bene facient Regulares, ſi has exprimant ſolemnitates, aut ſaltem dicatur, quod teſtis juravit in forma.

27. Indubitatum quoque eſt, quod apud Regulares non eſt neceſſarium juramentum, ſed ſufficit, ſi teſtis deponat ſub præcepto Sanctæ obedientiæ & excommunicationis juxta ſui Ordinis ſtatuta aut conſuetudines. Mirand. in Ord. Jud. *tom.* 1. *qu.* 18. *a.* 4. Bict. *qu.* 12. *numer.* 13. Bordon. *in praxi cap.* 4. *num.* 20. Eliſeus de Bellegrandis *p.* 3. *tom.* 3. *qu.* 4. *num.* 17. Rodriquez *in ſumm. tom.* 4. *cap.* 155. *nu.* 7. retractans quod dixerat *tom* 2. *quaſt regular. q.* 14. *a.* 48. Hoc enim in ſubſtantia ſufficit, quia obligatio præcepti & voti obedientiæ eſt obligatio virtutis Religionis, ſicut & obligatio juramenti, & in hoc genere eſt ſtrictior & major, quàm obligatio cujuſcumque juramenti, ut docet Divus Thomas 2. 2. *quæſt.* 89. *a.* 8. Neque obſtat, quod lex requirat juramentum tanquam de ſubſtantia judicii, quia Regularibus eſt conceſſum, ut poſſint omiſſo juris ordine judicare ſecundum ſuorum ordinum ſtatuta & conſuetudines legitimas, ut ſupra probatum eſt. Et ita in Ordine Prædicatorum inter ſubſtantialia ſervanda in Judicio ponitur, quod teſtes examinentur per præceptum formale, *diſt.* 1. *cap.* 18. de graviori culpa §. 1. *l. P.*

28. Quod etiam periti in arte, ut Medici, Obſtetrices &c. non teneantur jurare, voluerunt plures apud Farinac. *q.* 74. *num* 95. ſed veritas eſt, quod nec periti in arte probant in Judicio, niſi ſint jurati per text. *in l. hac Edictali*, §. *his illud, C. de ſecund. nupt. & l. comparationes, C. de fide inſtrum* licèt ubi ferunt judicium de iis, quæ non cadunt ſub ſenſu, ſed ſolum ſub diſcurſu & judicio intellectus, ſolum jurare teneantur de credulitate. Farinac. *d. quaſt.* 74. *num.* 100.

29. Teſtibus vero mortuis poſt eorum mortem credi etiam ſi depoſuerunt non jurati, eo quod mors vim juramenti habeat ex Maſcard. Menoch. & aliis voluit Farinac. *numer.* 105. & conſentit Bict. *q.* 12. *num.* 15.

30. Quando etiam agitur de privata & extrajudiciali Informatione Judicis inquirentis pro informatione conſcientiæ ſuæ de fama, vel conſuetudine, vel idoneitate aſſumendi ad officium, vel aliquo alio, non eſt neceſſe adjurare teſtes. Maſcard. *l.* 3. *concluſ.* 1362. *num.* 16. & alii cum Farinac. *q.* 74. *num.* 102, 105, *&* 107. *ubi nu.* 103. quod neque eſt neceſſarium, quod teſtes jurent, cum ſumitur informatio ſuper notorio facti permanentis.

31. Tandem advertitur, quod teſtis non juratus, licèt non plene probet, aliquam tamen præſumptionem facit, quæ ſufficit pro informatione conſcientiæ Judicis, vel ut coadjuvet alias probationes, ita quod, ubi ex utraque parte eſt probatio, prævaleat illa, quæ præter juratos teſtes habet teſtem non juratum. Farinac. *num.* 109, *&* 110. Bictus *q* 12. *nu.* 18. Bordon. *cap.* 4. *num* 42. Guazz. *def* 14, *c.* 3, *nu* 13.

32. Tertius, qui debet jurare in Judicio, eſt Reus ſecundùm Bartol. *in l. inter omnes* §. *Recte de furtu*, quem ſequuntur communiter DD. omnes ſecundum Bictum *quaſt.* 80, *num.* 3. Et ita ſervari de conſuetudine dixit Bart. *l.* 2. *poſt num.* 6. *C. de juram. calum.* & Bald. *num.* 8. Sed hæc conſuetudo diſplicuit Claro *quaſt.* 45 *verſ. ſed quæro*, & quia hoc juramentum ſit inutile, neque ex illo detineantur Rei, ut non deponant falſum, & contra ſe ipſos nolint verum confiteri. Unde ex conſequenti hoc juramentum exigere, eſt inutiliter præbere Reis occaſionem perjurii: ſedè contra uſum eſſe, ut Reis non deferatur juramentum aſſerit Eliſeus de Bellegrandis *tract.* 7. *quaſt.* 3. *num.* 2, *& num.* 9. ait, quod Reis datur juramentum ad terrendum,

non

non ad obligandum in conſcientia. Mihi hoc certum eſt primò, quod pro opinione affirmante malè à Bicto *qu.* 80. *num.* 3. refertur D. Thom. 2. 2. *qu.* 69. *a.* 1. *&* 2. Ibi enim D. Thomas nihil prorſus habet de obligatione, quàm Reus habet ex juramento, ſed ſolum de obligatione, quam habet ex obedientia, ex qua Judici legitimè interroganti tenetur reſpondere & veritatem deponere. Imo ex D. Thoma ibidem colligitur oppoſitum, quia ſi Reus teneretur jurare, ex duplici obligatione, ſcilicet, ex obedientia ad Judicem ſuperiorem, & ex juramenti Religione teneretur verum confiteri, utramque obligationem D. Thom. expreſſiſſet, quod non fecit. Certum eſt ſecundò quod licet ubi Reus in Judicio deponit contra tertium debeat jurare vel de calumnia, vel de veritate, & aliter eius depoſitio non ſit valida, ubi tamen deponit ſolum contra ſe ipſum, juramentum non eſt de ſubſtantia & natura rei; quia eius confeſſio judicialis etiam non jurata ſufficit ad illum damnandum, & negatio impedit ne puniatur, niſi aliunde eius delictum ſit probatum. Imò in Tribunalibus, in quibus Reus non damnatur in pœnam ordinariam, niſi ſit confeſſus, negatio delicti quamvis non jurata pœnam ordinariam impedit; juramentum ergo Rei non eſt de ſubſtantia. Nihilominus quia praxis eſt, ut Reus examinetur ſub juramento, bene faciet Judex ſi praxim obſervet. Sed & certum eſt tertiò, quod Reus ex vi juramenti non tenetur exprimere veritatem, niſi in illis caſibus, in quibus ad id tenetur ex obedientia erga Judicem legitimè interrogantem, quia nec Reus ex alia intentione jurat, & ſic Judex non poteſt juſtè exigere à Reo juramentum obligans ad manifeſtandam aliam veritatem.

SVMMARIVM.

33. *Clerici & Regulares non poſſunt ſine licentia ferre teſtimonium, & iurare coram Iudice laico.*
Talis licentia non probatur per ſolam aſſertionem Notarii. ibid.
Prælati & Superiores non indigent hujuſmodi licentia. ibid.
34. *Clericus poteſt jurare coram Iudice Laico de licentia Epiſcopi.*
35. *Si tamen jurat abſque licentia, ejus depoſitio valida eſt.*
Idem dicendum eſt de Religioſo. ibid.
Talis licentia non eſt de ſubſtantia Teſtimonii. ibid.
36. *In cauſa Criminali, in qua ſit imponenda pœna ſanguinis, depoſitio Clerici facta ſine licentia ſuperioris non probat ſecundùm aliquos DD.*
Sed ſecundùm alios ſufficienter probat. ibidem.
37. *Clerico non eſt prohibitum ferre teſtimonium coram alio Iudice Eccleſiaſtico ſine licentia ſui Superioris.*
38. *Sæcularis poteſt ferre teſtimonium coram Iudice Eccleſiaſtico habente jus in cauſam.*
In quibus caſibus Iudex Eccleſiaſticus poſſit procedere contra laicos. ibid.
39. *In quibus etiam Prælatus Regularis examinare poteſt laicos.*
40. *Dummodo habeat juriſdictionem in cauſa.*
Non poteſt tamen cogere laicum, ut juret ſine licentia ſui ſuperioris. ibid.
41. *Quamvis Iudex laicus non habeat Iuriſdictionem in Clericos, tamen Clericus ex juſta cauſa poteſt in pluribus caſibus teſtificari, & jurare coram Iudice laico ſine licentia ſui Superioris.*
Laicus non eſt prohibitus ferre teſtimonium coram Iudice Regulari. ibid.
42. *Cui conceſſa eſt juriſdictio in cauſa, ſimul eſt conceſſum id, ſine quo juriſdictio exerceri non poteſt.*
43. *Territorium Regularium non ſe extendit extra Monaſterium.*
Ideo Prælati Regulares non poſſunt compellere non ſibi ſubditos, ut ſint teſtes. ibid.
Poſſunt tamen illos recipere, ſi voluntarie veniunt. ibid.
Si tamen ſit periculum, quod Iudex ſæcularis malè tractet teſtem, ſi examinetur ſine ſua licentia, debet peti. ibid.
44. *In Ordine Minorum de obſervantia ſi teſtes ſint perſonæ graviſſimæ, habentur pro juratis, etiam ſi non jurant.*
Hoc tamen non valet in aliis Religionibus communiter. ibid.
45. *Licentia Superioris ipſius teſtis ad hoc, ut juret coram alio Iudice, non eſt de ſubſtantia teſtimonii.*

ARTICULUS III.

An ad hoc, ut Iudex det juramentum non ſubdito, neceſſaria ſit licentia ſuperioris ipſius teſtis in ſpecie. Et an Superior Regularis poſſit ſine tali licentia examinare ſub juramento perſonam ſæcularem.

33. HOc primò certum eſt, prohibitum eſſe Clericis, ſine licentia ferre teſtimonium & jurare coram Judice laico. *cap. Teſtimonium* 2. *q.* 7. *cap. ſuper prudentia, & cap. quamquam* 14. *qu.* 2. *cap. Nullus* 27. *quæſt.* 5. *& in cap. cum P. de accuſat.* Butr. *in cap. cum nuntius.* Panormit. & Felin. *& in cap. Dilectarum.* Innoc. & Imola, Sylveſt. *v. Clericus* 3. *& v. teſtis num* 1. & alii DD. omnes. Quod multo magis eſt verum de Regular. Rota *p.* 2. *diverſ. deciſ.* 77. *num.* 12. Maſcard. *de probat. lib.* 1. *concluſ.* 261. *numer* 12. Farin. *quæſt.* 61 *num.* 124 *&* 130. Hæc verò licentia non probatur per ſolam aſſertionem Notarii. Farin. plures referens *quæſt* 61. *num.* 87. Prælati autem & Superiores non indigent hujuſmodi licentia quia

illam ſibi impertiri videntur. Bellet. *diſput. Cleric. tit. de Cleric. teſt.* §. 2. *n.* 3. Tempore autem peſtis hæc licentia non eſt neceſſaria, *d. cap. teſtimonium* 11. *quæſt.* 1. Barboſa *ibidem nu.* 2.

34. Verum quod in caſu concedendæ licentiæ ad jurandum non poſſit Epiſcopus, aut alius Superior illam concedere, ut Clericus juret coram Judice ſæculari, ſed ſolum quod juret in manibus Epiſcopi, vel alterius perſonæ Eccleſiaſticæ, vel Epiſcopus ipſe, aut alius Judex Eccleſiaſticus recipiat ſub juramento Clerici examen, & ad Judicem ſæcularem transmittat, tenet Bellett. *d.* §. 2. *n.* 5. & ex eo Barboſ. *d. cap. Teſtimonium* 3. Sed hoc non dicitur cum fundamento, quia *in cap. quamquam* 14. *qu.* 2. allegato hoc remittitur providentiæ & arbitrio Epiſcopi, ut vel ille recipiat juramentum, vel det Clerico licentiam jurandi coram Judice ſæculari & ita poſt Archidiac. *in d. c. quamquam.* docet Panorm. *cap. cum Nuncius n.* 3. *de teſtib.* & tradunt quamplures alii, quos ſequitur Farinac. *quæſt.* 61. *num.* 86. Nam aliàs quod non ſit prohibitum Clericis jurare coram Judice ſæculari de licentia ſui ſuperioris, habetur ex *cap.* 1. *de Iur. calum.*

35. Et nihilominus, ſi Clericus vel Religioſus ſine Superioris licentia teſtimonium ferat, & juret etiam in manibus Judicis ſæcularis, quod depoſitio eius ſit valida, quia licentia iſta ſit quid accidentale, & non ſit de ſubſtantia teſtimonii, docent DD. communiter. Panorm. *cap.* 1. *num.* 17. *de juramento calum. & in d. cap. cum Nuncius num.* 3 *&* 4. *de teſtibus*, & ibi Felin. *num.* 3. Specul. *de teſt.* §. 1. *num.* 36. & alii plures, quos referunt & ſequuntur Barboſ. *d. cap. Teſtimonium num* 1. Bellett. *d.* §. 2. *num.* 3. *&* §. 3. *num.* 5.

36. Limitatur tamen hoc, ut non verificetur in cauſa criminali, in qua ſit imponenda pœna ſanguinis, ut tunc depoſitio Clerici ſine licentia nec probet, nec faciat indicium contra laicum. Iſner. Nata, Foller. Grammat. Marſil. apud Bellett. *d.* §. 2. *num.* 8. & Farinac. *q.* 61. *nu.* 61. quia teſtis prohibitus examinari, ſi examinetur, nec facit indicium rerum, hoc poteſt habere difficultatem. Fundantur iſti DD. *in cap. Teſtimonium* 11. *qu.* 1. ubi habetur: *Teſtimonium Clerici contra laicum nemo recipiat, nemo enim Clericum quemlibet in publici examinare præſumat, niſi in Eccleſia.* ſed ſi ex hoc textu colligitur, quod depoſitio Clerici contra laicum ſit nulla, nunquam Clericus contra laicum eſſet validus teſtis, quia Sylveſter Papa ibi abſolutè loquitur & non diſtinguit. Et tamen in quampluribus caſibus teſtimonium Clerici contra laicum eſt validum. Sed hac communi ſententia pro nunc admiſſa dicitur, quod depoſitio Clerici contra laicum ex hoc præciſè non eſt nulla, quod fiat ſine licentia Et nihilominus, quod depoſitio Clerici in cauſa ſanguinis facta ſine licentia ſit valida, ſenſerunt Guido Papa *dec.* 65. *in princ.* Diaz. *in pract. Crimin. cap.* 101. *nu.* 25. Quos refert nec reprobat Bellet. *d.* §. 2. *nu.* 8. Quamvis verò Judex Eccleſiaſticus nec poſſit nec debeat Clericis concedere licentiam ferendi teſtimonium coram Judice laico principaliter, aut incidenter in cauſa ſanguinis etiam ſi veritas aliter haberi non poſſit, ut habetur *ex cap. teſtimonium* 11. *q.* 1. Et ex Innocent. *in cap. delectorum de teſtibus cog.* Diaz. *d. cap.* 101. *num.* 26. tradit Bellett. *num.* 26. imo Felin. *cap. de cætero num.* 1 *de teſtibus* vult, quod in hoc caſu non iuvet proteſtatio, de qua in *cap.* 2. *de homic. in* 6. quia proteſtatio eſſet contraria facto.

37. Coram tamen alio Judice Eccleſiaſtico non prohibetur Clericus ferre teſtimonium ſine licentia ſui Superioris, quia præfata Jura prohibentia Clerico teſtificari coram Judice laico non ſunt extendenda, ut bene probat Panormitanus *cap.* 1. *de iuram. calumniæ, num.* 2. & fuit mens Præpoſ. *in d. cap. teſtimonium* 10. *qu.* 1. *num.* 2. *&* 9. & ibi Archidiac. *d.* §. 2. *num.* 10.

38. Sed ſæculari non eſt prohibitum ferre teſtimonium coram judice Eccleſiaſtico habente Juriſdictionem in cauſa, ſed imo in quampluribus caſibus Judex Eccleſiaſticus procedit etiam contra laicos, & in cauſis eccleſiaſticis etiam agitatis contra Clericos, Judæos, laicos teſtes deponentes admittit, & in illis caſibus, in quibus ſpecialiter non eſt prohibitum laicos deponere contra Clericos; de quibus videatur *cap. ſi cætero de teſt. & DD.* & Farinac. *quæſt.* 61. *num.* 98. *& ſeqq.* Et nihilominus etiam in caſibus, in quibus laici non poſſunt teſtificari contra Clericos, ſi examinentur, faciunt indicium ad torturam, ut in *d. cap. de cætero*, docent Panorm. *nu.* 5. Felin. *num.* 7. Maſcard. *de prob. l* 3. *concluſ.* 1318. *nu.* 51. & plures alii apud Farinac. *q.* 61. *n.* 109. Quamvis ad hoc Farin. *num.* 100. *&* 111. requirat in hoc caſu, quod teſtes ſint plures, & deponant de viſu immediatè ſuper delicto.

39. Etiam igitur Judices Regulares poterunt in præfatis caſibus examinare laicos, illiſque juramentum præbere. At obſtare videtur, quod laici non ſunt ſubditi Prælatorum Regularium, at verò requirere juramentum à teſtibus eſt actus Juriſdictionis: Et ideo praxis eſt, quod Judices Regulares, ut examinent laicos, petant licentiam à Superioribus Eccleſiaſticis vel laicis, quibus teſtes ſunt ſubjecti.

50. Sed hoc facit primò, quia dato quod ad cogendum teſtem, ut juret, neceſſaria eſſet cogentis iuriſdictio in perſonam teſtis, quia nullus iuridicè poteſt cogere aliquem non ſibi ſubditum, ad ſubſtantiam tamen & valorem teſtimonii ſufficit Juriſdictio in cauſa. Et quilibet Judex legitimus ex hoc eſt Superior, & habet Juriſdictionem in cauſa, ut notatur apud Panormit. *cap.* 1. *de juramento calum. num.* 17. Dato igitur, quod Judices Regulares non poſſint ſine licentia Superioris illius cogere ſæcularem ad ferendum teſtimonium, non ſequitur, quod ſine coactione non poſſit petere à ſæcula-

n teſte, ut juret, vel quod cum voluntariè juranteni in cauſa, in qua juriſdictionem habet, non poſſit recipere, & quod ſi recipiat, juramentum non ſit legitimum, cum jurare alias non ſit prohibitum, & nulla detur lex ſpecialis, quæ prohibeat laicum iurare coram Judice Eccleſiaſtico; Imo ex iuſta cauſa cuicumque ſit permiſſum jurare. *cap. Et ſi Chriſtus de jurjuran. & cap. ſignificaſti de elect.*

1. Et hoc evidenter convincitur, quia Judices laici non habent juriſdictonem in Clericos; nec poſſunt eos cogere ad teſtificandum, & in caſu, quod ſint cogendi, debent cogi per Judicem Eccleſiaſticum, & tamen Clericus ex juſta cauſa etiam in quampluribus caſibus poteſt ſine licentia teſtificari, & jurare coram Judice laico habente Juriſdictionem in cauſa, ut probat panormit. *d. cap. 1. de jur. calum. num.* 19. Et colligitur *ex d. cap. Et ſi Chriſtus de jur. juran. & cap pervenit de fidejuſſ.* Confirmatur ulterius, quia ut dictum eſt ſupra *num.* 37. Clerici ſine licentia ſui ſuperioris poſſunt eſſe teſtes coram alio Judice Eccleſiaſtico, cuius non ſunt ſubditi; igitur manifeſtum eſt, quod ad teſtimonium juridicum, & legitimum non eſt neceſſe, quod teſtis ſit perſonaliter ſubditus Judici, ſed ſufficit quod teſtis, alias non ſit prohibitus teſtificari, & jurare in judicio, & & quod Judex habeat juriſdictionem in cauſa; Quando ergo laicus non eſt prohibitus ferre teſtimonium, poteſt coram Judice Regulari deponere, jurare, & legitimè teſtificari.

42. Secundò idem probatur, quia conceſſa Juriſdictione in cauſa aliqua, conceſſum ſimul eſt id ſine quo Juriſdictio non poteſt exerceri, & cauſa cognoſci, & terminari, aliter conceſſio juriſdictionis eſſet inanis. Ex hac ratione Alex. III. *cap præterea de off. delegat*, declaravit, quod conceſſa alicui Juriſdictione ſimpliciter, ex hoc intelligitur conceſſum Judici ut poſſit partes compellere, & contumaces coercere, ex quo deducunt DD. quod commiſſio cauſæ dat facultatem faciendi ea, quæ ſpectant ad cauſam, quorum plures refert ibi Barboſ. *num.* 1 ſeu quod commiſſo uno omnia videntur commiſſa, ſine quibus illud explicari non poteſt. Panormit. *ibi num.* 1. ſeu quod conceſſo principali cenſetur conceſſum neceſſarium veniens in neceſſariam conſequentiam principalis. Tuſc. *litt. A concluſ.* 77. Barboſ. *axioma* 4. *num.* 9. At verò manifeſtum eſt cauſas criminales non poſſe terminari ſine examine teſtium juridico; habens igitur juriſdictionem, ut cauſas Regularium cognoſcat, ex hoc poterit teſtes examinare, vel ut delictum, vel ut innocentia inquiſiti innoteſcat, & ille damnari vel abſolvi poſſit. At verò Prælati Regulares habent in ſuos plenam juriſdictionem & Epiſcopi juriſdictioni ſimilem nedum ex privilegiis, ſed de jure communi, ut latius probavi *tom.* 3. *de ſtat. q* 159. *a.* 10 *inſp.* 10 *à num.* 040. Et cum Regulares ſint exempti à Juriſdictione Epiſcoporum, non eſſet bene proviſum ſtatui Religioſorum, niſi Prælati Regulares poſſent cognoſcere ſuorum ſubditorum cauſas, & nocentes punire; Quod quia fieri non poteſt, niſi examinando teſtes, qui multoties ſunt laici; poſſunt igitur Prælati Regulares laicos teſtes admittere, ubi hoc non eſt ſpecialiter prohibitum, & ab illis iuramentum recipere.

43. Verum, quia Territorium Regularium non ſe extendit in hoc extra Monaſterium, ſeu locum exemptum, at verò nullus Judex etiam Epiſcopus poteſt exercere Juriſdictionem contentioſam extra Territorium; Ideo ex hac parte Prælati Regulares non poſſunt compellere non ſibi ſubditos, & extra Monaſterium degentes, ut ſint teſtes, ſed opus habent implorare auxilium Superiorum ipſorum teſtium, ut teſtes compellantur ad examen & juramentum. Ulterius, quia Prælati Regulares non habent ſatellites, & familiam armatam, ut per illam teſtes laicos exiſtentes intra Monaſteria compellant ad examen, & ut vi retineant, ne exeant à Monaſterio, & fugiant examen, etiam ex hac parte non poſſint laicos teſtes compellere; Sed nec conveniens eſſet, quod Prælati Regulares hujusmodi violenta via procederent contra non ſibi ſubditos. Dato igitur, quod Superiores Regulares non poſſint cogere teſtes ad jurandum & teſtificandum; poſſunt tamen eos voluntariè iurantes admittere. Verum eſt, quod ubi periculum ſit, quod Judex ſæcularis malè tractet teſtem ſine ſua licentia examinatum, Judex Regularis vel petere debebit licentiam, vel prudenter auferre alia via periculum.

44. Dixit autem Didacus Scroi *p.* 2 *cap.* 5. *num.* 24. quod ſecundum practicam Fr. Minorum de obſervantia dicta teſtium attenta qualitate perſonarum, ſi jurati haberi non potuerunt, nempè ſi ſint perſonæ graviſſimæ, & omni exceptione majores, pro juratis teſtibus habentur, niſi in caſibus in Jure expreſſis, nec à Religioſis communiter hæc practica admitti poteſt, ſi ex eorum ſtatutis iuramentum teſtium eſt de ſubſtantia.

45. Tandem hoc etiam advertendum, quod probatum eſt *art. ſup. num.* 35. quod ſcilicet licentia Superioris ipſius teſtis, adhoc ut iuret coram alio Judice etiam quando cenſetur debita, non eſt de ſubſtantia, & depoſitio teſtis iurata, licet ſine licentia eſt valida. quod in hac materia valdè advertere debent Regulares Judices.

SVMMARIVM.

1. *Teſtes alii habiles, & alii inhabiles.*
Teſtis idoneus idem eſt ac teſtis omni exceptione major. ibid.
Teſtis idoneus eſt, contra quem non poteſt dari legitima exceptio. ibid.
Idem dicendum eſt de teſte omni exceptione majori. ibid.

Mi-

Minima & frivola exceptio non facit, quod teſtis non ſit idoneus, & omni exceptione major. ibid.

Idem eſt teſtis idoneus, & teſtis legitimus, & integræ fidei. ibid.

Teſtis omni exceptione major debet eſſe immunis à crimine, infamia, ſuſpicione & macula. ibid.

Sed melius hujus teſtis conditiones explicantur his verſibus: Sexus, ætas, diſcretio, fama & fortuna, fides in teſtibus, ibid.

QUÆSTIO XII.

De Probatione per teſtes.

ARTICULUS I.

Qui ſint teſtes non idonei ſeu inhabiles in genere.

1. DIſtinguuntur teſtes in teſtes habiles & inhabiles. Exiſtimant autem aliqui, quos ſequitur Farinac. *q.* 92. *num.* 6. quem ſequitur Eliſeus de Beilegrandis *tract.* 3. *q.* 16. *n.* 2. quod non ſit idem teſtis idoneus, & teſtis omni exceptione major, ſed quod teſtis omni exceptione major ſit is, qui ſit fidelior, & ſit optimæ qualitatis, & opinionis. Sed, licet verum ſit, quod inter teſtes idoneos detur latitudo, eo quia teſtium aliqui ſint meliores, alii optimi. Nihilominus omnino dicendum eſt, quod omnis teſtis idoneus verè propriè, & ſimpliciter loquendo eſt teſtis omni exceptione major, nam ſi contra teſtem dari poteſt aliqua legitima exceptio, ille non eſt idoneus; ad hoc verò, ut aliquis dicatur teſtis omni exceptione major ſufficit, ut nulla legitima exceptione expelli poſſit, ut docent *gloſſa in cap.* 1. *de conſanguin. & affinit. verb. majores*, & ibi Panormit *nu.* 5. *Præpoſ. num.* 7. Sylveſt. *verb. teſtis*. & ibidem Tabien. *in princ.* & alii plurimi, quos refert & ſequitur idem Farinac. *d. quæſt.* 62. *a.* 1. Ubi advertit etiam, quod exceptio frivola non facit, quod teſtis non ſit omni exceptione major; Et idem dicendum eſt de exceptione minima, & quæ nullius ſit momenti; Ideò verè convertibiliter ſe habent teſtis idoneus, legitimus. & omni exceptione major, ut voluit *gloſſ. in* §. *Item verborum verb. idoneus, inſtit de inutil ſtipul.* quam ſequuti ſunt Panormit. *ubi ſupra.* Et quamplures alii apud eundem Farinac. *num.* 2. *& gloſſ. in cap.* 1. *de conſanguin. verſ majores*, Scroi in luce Prælat. *part.* 4. *cap.* 2. *num.* 3. Et ſic etiam idem ſunt teſtis idoneus, & teſtis legitimus, & teſtis integræ fidei. contra quem nulla eſt legitima ſuſpicio, vel exceptio, eſt ſic teſtis inhabilis, & idem quod teſtis non major omni exceptione, quia ſi ex aliqua legitima exceptione repelli poteſt. nec eſt idoneus nec ſemiplenè probat. Ex Maranta autem Farinac. *qu.* 62. *numer.* 5. docet, quod teſtis omni exceptione major debet eſſe immunis à quatuor, ſcilicet, à crimine, infamia, ſuſpicione & macula, ſed melius conditiones teſtis idonei expreſſerunt. Sylveſt. & Tabien. *v. teſtis*, per illos verſus:

Conditio, ſexus, ætas, diſcretio, fama,
Et fortuna, fides, in teſtibus iſta requires.

Vide etiam, quæ ad cognoſcendam habilitatem, vel inhabilitatem teſtium, dixi *cap. Romana de teſtibus in* 6. *n.* 19. *& ſeqq.* Hic ergo videndum eſt, qui ſint teſtes inhabiles, & qui propterea admitti non poſſunt ad probandum in Judicio.

SUMMARIUM.

2. *Inhabilitas teſtium duplex eſt, ſcilicet, ex parte cauſa & ex parte effectus.*
   Inhabilitas ex parte cauſa eſt quintuplex, ſcilicet:
   1. *Defectus uſus rationis.*
   2. *Defectus externi ſenſus.*
   3. *Reverentia ſervanda inter teſtem & illum contra quem deponit.*
   4. *Culpa propter quam quis privatur facultate teſtificandi.*
   5. *Præſumptio, ſeu ſuſpicio, & timor falſitatis in teſte. ibidem.*
   Ex prima cauſa ſunt inhabiles inſontes, minores, & impuberes, & aliquo modo mulieres. ibid.
3. *Ex ſecunda cauſa ſunt inhabiles, qui habent ſenſum corruptum in ordine ad ſenſibilia.*
4. *Ex tertia cauſa non ſunt cogendi Parentes contra filios & è contra; nec mulier contra virum, nec ſervus contra dominum.*
5. *Ex quarta cauſa infames infamia facti ſunt inhabiles, & illi qui à Iudice vel à Iure ſunt declarati inhabiles.*
6. *Ex quinta cauſa ſunt inhabiles Inimici, Amici, Conſanguinei, Domeſtici, Famuli, Familiares, Criminati, Banniti, Pauperes, Viles, Infames, Mulieres, &c. num. 7.*
8. *Inhabilitas per ordinem ad effectum duplex eſt, ſcilicet tota & diminuta.*
   Utraque explicatur. ibid.

ARTICULUS II.

Quotuplex eſt inhabilitas teſtium.

2. REſpondetur quod ex parte cauſæ quintuplex eſt inhabilitas, quia quintuplex eſt cauſa inhabilitatis teſtium. Prima eſt defectus uſus rationis. Secunda eſt defectus externi ſenſus. Tertia eſt reverentia ſervanda inter teſtem, & illum extra quem deponit. Quarta eſt culpa, propter quam quis privatur facultate teſtificandi. Quinta eſt præſumptio, ſeu ſuſpicio, ſeu timor falſitatis in teſte. Prima autem cauſa diſtinguitur, quia vel defectus uſus rationis eſt totalis, quia aliquis non habet uſum rationis liberum, ut diſcernat bonum à malo, & verum à falſo; Unde nec eſt capax,

ut

ut mortaliter peccet, & hoc modo inhabiles ſunt infantes, fatui, & perfectè ebrii tempore ebrietatis. Vel defectus non eſt totalis, ſed imperfectus, quia aliquis non omninò perfectè ſcit inter rerum qualitates diſcernere, & faciliter decipi poteſt. Et ex hac cauſa inhabiles ſunt minores, & præcipuè impuberes, item aliquo modo mulieres, ruſtici, inexperti, & ſimiles dum interrogantur de illis, quæ excedunt illorum intellectum.

3. Ex ſecunda cauſa inhabiles ſunt cæci in ordine ad viſibilia, ſurdi in ordine ad audibilia, & alii habentes ſenſum aliquem corruptum, aut impeditum in ordine ad perceptibilia per illum ſenſum.

4. Ex tertia cauſa, nec Parentes contra filios, nec filii contra parentes poſſunt cogi ad ferendum teſtimonium, *l. Parentes C. de teſtibus.* Nec frater contra fratrem, *l. Iul. ff. de teſt. cap. ſi teſtes 4. q. 3.* Imo nec conſanguineus uſque ad quartum gradum, *d. l. Iulia ff.* Farinac. *quæſt. 14. num. 102.* Nec uxor contra maritum, *l. in alio in fine ff. ſolut. matrimonio* Farinac *q. 14. n. 119.* Sed ex hoc prohibita eſt coactio, ne ſcilicet cogantur deponere, ſed ſi citati volentes deponant, & aliam inhabilitatem non patiantur, probant, ut de fratribus & affinibus probat Farinac. *nu. 15. & 16. 105. 175.* Sed tamen parentes contra filios, nec filii contra parentes poſſunt admitti etiam volentes, niſi utriuſque voluntas concurrat. Farinac. *num. 175. & 176. qui num. 219* ait, quod uxor, nec volente marito poteſt contra illum teſtificari. Sic nec ſervus, imo nec libertus poteſt contra Dominum ferre teſtimonium, & ſi illud ferat, eſt nullum, *l. pridem C. de q. niſi in terminis, l. quicumque C. de ſervo fug.* Farin. *quæſt. 55. num. 168. & 178.*

5. Ex quarta cauſa duplex ſequitur inhabilitas, una generalis, quæ competit omni criminoſo, & infami infamia facti; Alia eſt ſpecialis, quæ eſt propria pœna contra delinquentem, vel à Judice, vel à Jure, quomodo inhabiles ad teſtificandum ſunt infames infamia juris, ut videbitur infra, & hoc modo inhabiles ſunt excommunicati, & omnes illi, qui vel à jure, vel ab homine privati ſunt facultate ad actus legitimos. Sed prima inhabilitas ex iſtis duabus potius ſpectat ad quintam ſpeciem, ex eo enim generaliter criminoſi & infames infamia facti ſunt inhabiles, quia non præſumuntur integræ fidei, cum malus ob aliquid ſui commodum de facili mentiatur. Hæc ergo inhabilitas generalis immediatè oritur ex timore falſitatis, licet nec timor etiam ex culpa oriatur, ſed ubi inhabilitas eſt, pœna illa immediatè fundatur in culpa.

6. Eſt ergo quinta ſpecies inhabilitatis, quæ fundatur in probabili timore mendacii & perjurii, & propterea Jus voluit, quod ad teſtificandum contra vel reſpectivè ad favorem ſint inhabiles Inimici, Amici, Conſanguinei, Domeſtici, Famuli, Familiares, Criminoſi, Banniti, Pauperes, Viles, Infames, Mulieres, & alii plurimi, quos recenſent DD. & præcipuè Farinac. *à q. 1. à. num. 53. uſque ad q. 63.*

7. Et advertendum, quod ad hoc, ut lex juſtè rejecerit iſtos teſtes, non fuit neceſſe, quod præſumpſerit eos depoſituros falſum, ſed ſufficiens fuit, non eſſe certum, quod depoſita ab illis ſint vera, ſed adſit probalis timor mendacii & perjurii. Judicium enim certum eſſe debet, non poteſt verò eſſe certum, ſi incerta ſit fides teſtium. Hujus verò incertitudinis principium eſt vel odium vel nimia affectio, ſed unica eſt radix hujus incertitudinis amor concupiſcentiæ non rectus, ſcilicet non regulatus amor alicujus vindictæ aut proprii commodi, qui maximè vigere ſolet in inimicis, aut amicis, qui amicorum mala propria judicant, vel in ſubditis & aliis, qui ex depoſitione veritatis aliquod malum ſibi timent, vel in hominibus malæ vitæ, qui pro fine ultimo proprium commodum habent. Alia tamen poteſt eſſe non culpabilis radix falſitatis, ſcilicet ignorantia, ex qua meritò rejiciuntur minores, mulieres, inexperti, qui facilè decipi poſſunt, & falſum pro vero deponere.

8. Quotuplex verò eſt inhabilitas per ordinem ad effectum? Reſpondetur, quod eſt duplex, quia alia eſt totalis, per quam teſtis rejicitur in totum, alia eſt diminutá, per quam ſolum diminuitur fides teſtis, ut ſit fidei diminutæ & non integræ, ut ex Felin. & aliis notat Farinac. *quæſt. 62. num. 28.* quem ſequuntur Bict. *quæſt. 41. num. 23.* Eliſeus *tract. 3. quæſt. 20 num. 2.* Boër. *in praxi cap. 8. num. 5.* Ubi quod in totum repelluntur, quando inhabilitas eſt ex culpa, ſecus verò quando inhabilitas eſt ex favore partis. Hæc diſtinctio claram veritatem habet in inhabilitate, quæ eſt de jure naturæ, nimirum in inhabilitate primæ & ſecundæ ſpeciei ex paulò ſupra recenſitis. Nam in totum rejiciuntur totaliter privati uſu rationis, vel totaliter privati aliquo ſenſu in ordine ad perceptibilia per illum ſenſum. At verò, qui in prædictis aliqualem ſolum & diminutum patiuntur defectum, ſunt diminutæ fidei. Sed loquendo de jure poſitivo dicitur, quod nedum ubi de Jure naturæ teſtis omnino rejicitur, ſed etiam ubi rejicitur ratione reverentiæ inter parentes & filios, vel uxoris ad maritum, vel ſervi ad Dominum, & etiam ubi inhabilitas eſt propriè pœna ſpecialiter lata, inhabilitas dici poteſt in totum, quia examinati hujuſmodi teſtes in caſibus, in quibus examinari non debent, nil probant, & ad ſummum ſe habent ut Accuſatores vel Denunciatores. Inhabiles verò non in totum dici poſſunt illi, qui examinati, ubi non debent, parte non opponente quale quale judicium faciunt, & hoc competit teſtibus quintæ ſpeciei ex paulò ſupra recenſitis, quando ſcilicet inhabilitas eſt ex timore falſitatis, etiam ſi hic timor oriatur ex culpa. Ex iis enim quamplures ſunt, qui admittuntur ut teſtes diminutæ fidei. Ideo in alio ſenſu admitti poteſt diſtinctio, ut rejecti in totum dicantur, quos lex abſolutè prohibet admitti, & ſimpli-

P citer

citer rejicit præterquam in caſibus expreſſis & permiſſis. Illi vero dicantur rejecti non in totum, quos lex non prohibet admitti ſimpliciter, ſed ſolum vult non recipi ut teſtes integræ fidei relinquens in arbitrio Judicis, an & quando admitti poſſint. Sed qui ſint hujuſmodi rejecti, eſt cognitu difficile, ut advertit Eliſeus *tract.* 3. *q.* 20. *num.* 2. Dici tamen poteſt, quod hujuſmodi non in totum rejecti ſunt pauperes & viles non infames; qui ſi ſint honeſtæ vitæ, admitti poſſunt; item mulieres, quæ etiam de Jure Canonico admittuntur Judice procedente ex officio; item laici contra Clericos, qui pariter admittuntur, ſi ſint vitæ laudabilis, de quibus infra ſuis locis ſermo erit; Inter hos verò Eliſeus numerat Bannitum, cui, ſi ſit nobilis, præſtatur fides; ſed Bannitus, ut videbitur infra, eſt inhabilis inhabilitate pœnali, & ideo eſt rejectus in totum.

SUMMARIUM.

9. *Qui tempore ferendi teſtimonium non ſunt ſanæ mentis, ſunt teſtes inhabiles ex lege naturali.*
Ita ſunt infantes, furioſi, phrenetici, fatui, dementes, lunatici, & ſimiles ibid.
Quid ſit dicendum, ſi, quando deponunt, ſint ſanæ mentis, & quando accidit id, quod deponunt erant furioſi &c. ibid.
10. *Quæ dicuntur de furioſo, dicenda ſunt cum proportione de Ebrio.*

ARTICULUS III.

Inhabilis eſt non ſanæ mentis.

9. PRimò autem ex lege naturali teſtes inhabiles ſunt, qui tempore ferendi teſtimonium non ſunt ſanæ mentis, ut ſunt infantes, furioſi, fatui, dementes, mente capti, lunatici, phrænetici & ſimiles uſum rationis impeditum habentes, *cap. infantes* 3. *quæſt.* 7. Sic enim, quod deponunt, ignorant, ſeu non diſcernunt, cum uſum rationis liberum non habeant. Ideo etiam ſi tempore, in quo factum fuit id, quod deponunt, eſſent ſanæ mentis, nihilominus ſi tempore depoſitionis (quod tempus attendi debe.) non ſunt ſanæ mentis, inhabiles prorſus ſunt ad teſtificandum, ut eorum depoſitio attendi non poſſit. E contra tamen ſi tempore depoſitionis ſint ſanæ mentis, habiles eſſe, ut deponant etiam de iis, quæ acciderunt, cum eſſent furioſi, & non ſanæ mentis, voluerunt Specul. *tit de teſt.* §. 5. *num* 34. Maſcard. *lib.* 2. *concluſ.* 828. *num.* 9. & alii, ſed contrarium exiſtimat Farinac. *qu.* 60. *num.* 14. Verum ſi ea, de quibus fatuus deponit, potuerunt cadere ſub amentis ſenſu & intellectu (multa enim ſunt, in quibus nec amentes errant, quia diſcurſum rationis non poſtulant,) poterunt tempore ſanæ mentis de illis deponere. Verè tamen neque in hoc caſu erunt teſtes omni exceptione majores, nec plene probabunt. Si tamen furioſus ſeu amens habet dilucida intervalla, non prohibetur ferre teſtimonium tempore ceſſantis furoris ſeu amentiæ, Specul. *tit. de teſte*, §. 1. *n.* 8. Maſcard. *d. concluſ.* 821. *nu.* 5. Imo Farinac. *q.* 60. *nu.* 16. vult, quod in dubio præſumi debeat, teſtem fuiſſe ſanæ mentis, cum depoſuit. Sed hoc non credo verum; quia ex eo, quod habilitas teſtis non eſt certa ſed dubia, præſumptio non poteſt illum facere habilem & omni exceptione majorem, ut plene probet maximè in criminalibus, in quibus probationes debent eſſe luce meridiana clariores. Et eo magis quod teſtis, ut ſit habilis, debet eſſe ſanæ mentis, nedum tempore depoſitionis, ſed tempore, in quo accidit id, quod deponit, ut eſt explicatum. Cæterum ſi teſtis non ſit verè furioſus vel fatuus, licèt ſit inſipidus & craſſioris ingenii, ex hoc non excluditur, ut non poſſit eſſe teſtis de illis, quæ ſub ejus ſenſu cadunt, quamvis de iis, quæ ſubtiliori indigent diſcurſu, non ſit aptus omnino, ut teſtimonium plenum ferat.

10. Quæ vero dicta ſunt de furioſo & amente, cum proportione dicenda ſunt de plene ebrio & uſu rationis privato; imo ſi quis ſit ſolitus inebriari, repellitur etiam dum eſt ſanæ mentis ratione vilitatis ac infamiæ. Farinac. *qu.* 50. *num.* 436. Bict. *q* 31. *num.* 15.

SUMMARIUM.

11. *Impuberes de jure communi non admittuntur in teſtes, nec in Civili, nec in Criminali.*
Nec minor viginti annorum in criminalibus admittitur. ibid.
In Crimine verò læſæ Maieſtatis & hæreſis admittitur. ibid.
Impubes proximus pubertati, licèt non probet, facit tamen indicium. ibid.
12. *Quomodo impubes & minores in judicio admittantur.*
Et quæ fides ipſis habeatur. ibid.
Quando impubes dicatur proximus pubertati. ibid.
Et quomodo majores poſſint teſtimonium ferre de his, quæ viderunt, dum erant minores & impuberes. ibid.

ARTICULUS. IV.

Impubes & minor.

11. IMpuberes pariter de Jure communi nec in Civili, nec in Criminali admitti poſſunt, *l. q.* 3 §. *l Iul. ff. de teſtibus*, quia impubes non habet plenitudinem judicii in his neceſſariam. Et quia impubes jurare non poteſt, *l. qui jurare, ff de jur. juran.* At verò dictum teſtis non juratum non probat, *l. ſolum. & l. juris jurandi, C. de teſtibus*, ſed in Criminalibus nedum impubes, ſed etiam minor 20. annis non admittitur,

l. in

l. in teſtimonium, ff. de teſtibus. Ideo ejus teſtimonium etiam parte non opponente eſt ipſo Jure nullum. Specul. *tit. de teſtibus*, §.1. *num.* 36. Si tamen etiam impubes ſit pubertati proximus, & doli capax, licet in Criminalibus non probet tale quale tamen judicium facit. Non tamen tale, quod ſufficiat ad torturam, niſi ejus dictum ſit adminiculatum, ſed ſolum aperit viam ad inquiſitionem, Clar. *qu.* 24. Farinac. *qu.* 58. *& ſeqq.* Eliſeus *tract.* 34. *a.* 14. *nu.* 4. Quidquid in contrarium dicant Sylv. *v. teſtis. nu.* 1. Tabien. *n.* 1. Cum adminiculis tamen facit indicium ad torturam. Sic puer pubes ſodomitatus, ſi adſit ruptura, annis facit indicium ad torturam, vel ſi voluntariè paſſus eſt cum tortura, vel etiam ſine tortura, ſi vim paſſus fuit. Scroi *part.* 4. *c.* 3 *n.* 3. Ex Tuſch. *lit. T. concl.* 196. *num.* 29. Et duo minores ſufficiunt ad torturam, Delrius *diſq. magic. appen.* 2. *l.* 5. *q.* 13. *lit. F.* Scroi *d. cap.* 3. *num.* 4. Major verò 20. annis, licèt ſit minor viginti quinque, admittitur Specul. *tit. de teſtibus*, §. 2. *num.* 34. In Crimine verò læſæ majeſtatis etiam minor 20. annis admittitur *l. de minore, ff. de quæſt.* Et in Crimine hæreſis talis admittitur. An verò tunc neceſſe ſit, quod adſit auctoritas tutoris, non eſſe id neceſſarium ex praxi dixit Farinac. *quæſt.* 58. *num.* 24.

12. Sed quomodo in cauſis Eccleſiaſticis minor poſſit eſſe in judicio, ſine auctoritate tutoris decernitur. *cap. ſi annum de judic. in.* 6. & ibi eſt explicatum. In factis etiam domeſticis nedum minores, ſed & impuberes faciunt tale quale judicium, & admittuntur in teſtes, non tamen ut ſint integræ fidei. Et eodem modo admittuntur in caſibus, in quibus veritas aliter haberi non poteſt. Quamvis enim Marſil. *in lib. de minori num.* 24. quem cum aliis refert Farinac. *q.* 18. *num.* 32. *&* 33. voluerit, quod ubi veritas aliter haberi non poteſt, dictum unius impuberis examinati non ad inſtantiam partis, ſed ex officio faciat indicium ad torturam, & duo plene probent; hoc merito rejicitur quia ex natura rei impuberes ſunt teſtes non integri Boſſ. Alciat. Maſcard. & alii quos refert Farinac. *num.* 11. *&* 34. Et ideo neque in hoc caſu minores teſtes ſunt integræ fidei, nec duo convincunt, nec unus ſufficit ad torturam, nec omnino creditur minori dicenti alium non interfuiſſe, ſed hoc aliunde debet probari. Sed & admitti minorem in Judicio inquiſitionis, & Judice procedente ex officio, quam plures docent, quos refert Farinac. *d. quæſt.* 58. *num.* 37. *ubi num.* 4. advertit, quod neque in hoc caſu admittuntur ad plenam probationem, *& num.* 41. quod minores, nec etiam à Judice procendente ex officio admitti debeant, niſi in ſubſidium, & dummodo non ſint impuberes; quia iſti in Criminalibus, nec à judice procedente ex officio admitti debent. Minor etiam, imo & impubes proximus pubertati, (dicitur vero Proximus pubertati maſculus ab anno 10. cum dimidio uſque ad 14. & fœmina ab anno 9. cum dimidio uſque ad 12. Gloſſ. *in l. Pupillum, ff. de req. jur.* Guazz. *def.* 30. *c.* 11. *n.* 6.) etiam ſi in Criminalibus non deberet admitti, admiſſus facit aliquod indicium ſufficiens ad inquiſitionem generalem, non tamen ad inquiſitionem ſpecialem aut ad torturam, niſi cum ejus dicto concurrant alia adminicula & præſumptiones. Quia tunc facit etiam indicium ad torturam. Farin. *q.* 58. *num.* 52. Carena *p.* 3. *tit.* 5. *nu.* 49. Et ſic in caſibus exceptis & difficilis probationis facit indicium, & ſic adminiculatum facit indicium ad torturam. Bordon. *cap.* 11. *num* 24. Scroi *d. cap.* 3. *num.* 4. & hoc eſt verum, etiam ſi non ſit juratus. Major vero poteſt eſſe teſtis etiam de illis, quæ in pupillari ætate vidit, ſi tamen ſint talia, quæ tempore pupillaris ætatis ceciderunt in ſenſum & intellectum pupilli, Panor. *cap. cum cauſam nu.* 6. *de pref* & ibi Felin. *nu.* 9. De his tamen, quæ vidit in pubertate vel in infantia proxima pubertati, poteſt teſtis jam factus major deponere, & valet ejus teſtimonium. Videantur de his Specul. *tit. de teſtibus*, §. 1. Maſcard. *de probat. concluſ.* 1249. Rota *deciſ* 220. *p* 2. *recent.* & alii, quos refert Farinac. *quæſt.* 58. *num.* 53. *& ſeqq.*

SUMMARIUM.

13. *De quibus valet teſtimonium Cæci & Surdi.*
Surdus eſt magis teſtis habilis, quàm Cæcus. ibid.
Ideo Cæcus, ubi falli poteſt auditus, non eſt teſtis idoneus. ibid.
Et quam prabatianem faciat in Criminalibus. ibid.
14. *Muti abſolutè non admittuntur in Criminalibus.*
In quo caſu ſint admittendi. ibid.

ARTICULUS V.

Cæcus, Surdus, Mutus.

13. NOn valet teſtimonium cæci de illis, quæ deponi debent, ut viſa, nec valet teſtimonium Surdi, circa illa, quæ deponi debent tanquam audita; quia nec cæcus videre, nec ſurdus audire poteſt. Eſt autem diſcrimen inter viſum & auditum, quia & circa accidentia communia, circa quæ ſenſus falli poſſunt, facilius fallitur auditus, & ita quod ille ſolus ſine viſu ſæpè non deſerviat ad judicandum cum certitudene de rebus. Propterea cœcus eſt magis inhabilis ad ferendum teſtimonium, quam ſurdus, quia ſæpè ex ſolo auditu non poteſt haberi certitudo de perſonis, & factis, quæ in Judicio deferri debent. Surdus verò deponere poteſt de viſu, qui tam de facili non fallitur, quando ergo ad teſtimonium ferendum ſolum ſufficit auditus, ut ſi cæcus deponat de ſono campanæ, vel tonitrui, vel ſtrepitus, vel de verbis contrahentium, vel aliis

ſimilibus, cæcus poteſt de illis teſtimonium ferre, ſi illa audivit. Sed ubi audiens poteſt decipi, niſi ſimul videat (quod judicare eſt judici arbitrarium) cæcus non eſt idoneus, ut plenè probet, & univerſaliter ubi auditus falli poteſt, cæcus non eſt teſtis omni exceptione major; Et ita quando deponitur, v. g. de voce particularis hominis, quia in hoc auditus falli poteſt, niſi ille, cujus vox auditur, ſit audienti valde notus, ut quia eſt ejus conſanguineus, affinis, amicus, familiaris, vicinus, teſtis cæcus non eſt teſtis idoneus, ut plenè probet, ſed ſolum, ut aliquam præſumptionem faciat, maximè in Criminalibus. Surdus verò in iis, quæ cadunt ſub ſenſu, in quo non eſt impeditus, poteſt eſſe teſtis. Tam cæcus verò, quàm ſurdus poſſunt deponere de illis, quæ ante cæcitatem vel ſurditatem viderunt aut audierunt.

14. Mutus verò cùm non poſſit loqui, nec poteſt deponere. Et quamvis in Civilibus poſſit mutus deponere per ſcripturam, vel per nutus & ſigna certa Notario deſcribēte verba interrogantis, & nutus & ſigna muti reſpondentis, & deinde ſuper illis adnotante interpretationem domeſticorum & conſanguineorum, qui talia ſigna bene dignoſcunt, tamen hæc non admittuntur in Criminalibus. Farinac. *q. 61. num.* 50. *&* 55. Præcipuè verò excluditur mutus, ſi ſimul ſit ſurdus, & præcipuè ſi ſit talis à nativitate; & univerſaliter ſi ſit talis, ut non habeat intellectum, ut poſſit res diſcernere & ea explicare. Nihilominus ubi veritas aliter haberi non poteſt, admittitur mutus, ut deponat eo modo, quo poteſt. Et poteſt cogi, ut deponat per ſcripturam. Farinac. *qu.* 61. *num.* 52. Bordon. *cap.* 11. *num.* 9. Videantur de his Specul. *de teſte*, §. *Nunc tractandum, numer.* 17. *&* 18. Felin. *cap. præterea numer.* 5. *& cap. cum cauſam de teſtibus.* Maſcard. *de probat. lib.* 1. *concluſ.* 278. *& lib.* 3. *concluſ* 1958. Farinac. *quaſt.* 61. *à numer.* 19. & alios, quos iſti referunt.

SUMMARIUM.

15. *De Iure naturæ & Divino Inimicus Capitalis eſt teſtis inhabilis.*
   Ita quod nec faciat indicium aut aliquam præſumptionem. ibid.
16. *Non benevoli verò ex aliqua privata cauſa, licèt non plene probent, non debent tamen omnino repelli, ſicut Inimicus Capitalis.*
   Idem dicendum eſt de conſanguineis Inimici, & de illius amicis & ſociis. ibid.
   Sola ergo Inimicitia Capitalis reddit omnino teſtem inhabilem. ibid.
17. *Inimicitia evidenter probanda eſt cum ſua qualitate & cauſa.*
   Suſpicio & præſumptio inimicitiæ non eſt ſufficiens ad repellendum teſtem in totum. ibid.
   Niſi ſit valde vehemens & violenta. ibid.
   Et in his valet arbitrium Iudicis. ibid.
18. *Quo tempore ſufficiat, quod Reus ſciat inimicitiam teſtis.*
   Imo ſufficit, quod innoteſcat Iudici & conſtet in judicio. ibid.
   Et quo tempore probanda ſit inimicitia. ibid.
19. *Inimicus reconciliatus non eſt teſtis omni exceptione major.*
   Arbitrarium eſt Iudici decernere, quomodo ſit admittendus. ibid.
   Quid ſit dicendum, ſi pars procuravit inimicitiam in fraudem. ibid.
20. *Teſtis inimicus utrinſque partis non eſt rejiciendus.*
21. *Si deponat ad favorem Inimici probat.*
22. *Teſtis inimicus probat etiam contra illum producentem.*
23. *Si pars præſens non opponat, teſtem inimicum poſſe admitti, admittendus eſt, tamen non eſt idoneus teſtis, niſi pars ſe offerat ſtare illius depoſitioni.*
24. *Dictum inimici nihil probat etiam adjunctis adminiculis.*
25. *Inimicitia levis non rejicit in totum teſtem, ſed illius minuit fidem.*
   Quæ ſit inimicitia Capitalis & levis remittitur arbitrio Iudicis. ibid.

ARTICULUS. VI.

De Teſte Inimico.

15. INimicitia Capitalis teſtem inhabilem reddit de Jure naturæ & de Jure Divino, juxta illud Eccli. 12. *Non credas inimico tuo in æternum.* Bover. *in direct. part.* 2. *cap.* 20 *verſic. primum itaque, & cap.* 21. parum poſt principium. Quamvis ex multis cauſis contingere poſſit, quod inimicus nolit ſe vindicare deponendo falſum contra inimicum, tamen hoc non præſumi debet aut poteſt in præjudicium tertii, qui habet naturale Jus, ut non cogatur credere inimico, ſed juxta conſilium Sapientis poſſit liberè illi non credere in æternum. Hæc eſt lex naturalis, quæ prohibet Judici compellere Reum, ut credat inimico, & ex conſequi prohibet admittere inimicos in teſtes juridicos & probantes. Et ideo nec Princeps poteſt ſtatuere, ut teſti inimico credatur. Menoch. *de arbitr. part.* 2. *quaſt.* 24. *num.* 3. Bajard. ad Clarum *q.* 24. *num.* 26. Farinac. *q.* 53. *num.* 9. Et ideo inimicus eſt teſtis inhabilis in quacumque cauſa etiam excepta & privilegiata, & in quibuſcumque cauſis, etiam in factis & delictis occultis & difficilis probationis. Menoch. *de arbitr. p.* 2. *q.* 28. *num.* 2. & alii, quos refert Farinac. *q.* 53. *num.* 7. *ubi num.* 8. quod hoc eſt verum coram quocumque Judice etiam habente arbitrium liberum, & ſive inimicus ſit vir, ſive fœmina; & etiam ſi deponat in articulo mortis poſt recepta Sacramenta. Et ita quod inimici inhabilitas nec ſuppleatur per torturam illius. Et

ita

ita quod Inimici teſtimonium nec faciat indicium aut præſumptionem aliquam, nec etiam ad inquirendum ſpecialiter, vel etiam ad inquirendum de fama alicujus determinatæ perſonæ. Et ita quod hoc verificetur de quocumque capitali inimico, etiam ſi inimicitia ſit affectata & procurata ad effectum repellendi teſtem ipſum. Hic enim non debet attendi, unde ortum habuerit inimicitia, ſi illa adeſt, quia inimicitia inhabilitat teſtimonium ex ſe ipſa, non ex cauſa, ex qua oritur, *cap. eſt crudelis* 23. *q.* 15.

16. Multi autem hoc extendunt ad eum, qui licet non ſit in rigore inimicus, eſt tamen non benevolus ſeu non diligit ex cauſa privata & gravi. Non tamen ex cauſa publica, ut cauſa non dilectionis ſit juſta, quia ille eſt facinoroſus & ideo non eſt amabilis. Secundo id extendunt ad conſanguineos inimici, etiam ſi conſanguinitas proveniat ex cauſa transverſali, eo quod conſanguineus inimici dicatur inimicus, imo tertiò extendunt ad valde amicum, ſocium, & domeſticum inimici, non tamen ad amicos amici, & domeſticos domeſtici. Quarto extèndunt ad eum, qui habitat, & converſatur cum Inimico, ſi tamen habitatio ſit antiqua, & converſatio continua. Verum hic conſiderandum eſt, quod aliud eſt, quod teſtis repelli debeat omnino, quia eius teſtimonium nullam præbeat fidem, & nec faciat indicium contra Reum, aliud eſt quod fides teſtis minuatur, ut non plenè probet, nec ſit omni exceptione major. Præfatæ extenſiones admitti debent in hoc ſecundo ſenſu, non in primo. Neque enim non diligens aliquem, vel conſanguineus, aut amiciſſimus, & valdè domeſticus inimici poteſt in rigore dici ex hoc inimicus capitalis; ſola vero inimicitia capitalis reddit aliquem omnino inhabilem ad teſtimonium ferendum, ut eſt certiſſimum ex ſententia communi. Et ideo quod amicitia, vel habitatio & converſatio cum inimico ſolum diminuant fidem teſtis, illum vero non repellant omnino, dixit Farinac. *d qu.* 2. *num.* 43. *&* 46. Et ideo in his multum valet arbitrium Judicis, ut videat an colligi debeat inimicitia Capitalis ex conſanguineitate & amicitia cum inimico, vel potius ſolum colligi debeat inimicitia, quæ ſolum diminuat fidem, ſed illam non tollat omnino.

17. At vero Inimicitia cum ſua qualitate & cauſa evidenter eſt probanda, & licet inimicitia poſſit probari conjecturis, & præſumptionibus Bajard. ad Clar. *q.* 24. *num.* 13. tamen & hæ conjecturæ debent eſſe evidentiſſimæ, & cauſæ ex quibus oritur præſumptio inimicitiæ debeant evidenter & manifeſtè probari. Farinac. *quæſt.* 49 *num.* 131. Sed & addendum puto, quod licet quamplurimi, quos refert Farinac. *d. q.* 2. *num.* 24. exiſtiment Regulam excludentem teſtem inimicum verificari etiam in inimico præſumpto & ſuſpecto, quos ſequuntur Modern Bictus *quæſt.* 26. *num.* 3. Eliſeus *tract.* .. *q.* .. *num.* .. Scroi *p.* 3. *cap.* 3. *num.* .. Bordon. *cap.* 8. *num.* .. Tamen hic videndum ne incidamus in caſum præſumptionis ex præſumptione, qui in Jure non admittitur. Nam cum duæ hic ſint præſumptiones, præſumptio ſcilicet inimicitiæ, & præſumptio falſitatis, quæ ex prima oritur, & quæ eſt ratio rejiciendi teſtimonium; ſemper diſtinguendum eſt, & dicendum, quod ad repellendum teſtem in totum non ſufficiat ſuſpicio inimicitiæ, aut ejus præſumptio, niſi ſit valdè vehemens & violenta. ſed hoc ſit arbitrarium Judici, licet illa ſufficiat ad diminuendam ejus fidem; & ideo dum DD. quos refert Farinac. *d. q.* 2. *num.* 12. dicunt ad probandam inimicitiam ſufficere, quod conſtet de cauſa illius, & amplius quod ſufficiat, quod ipſe ſit ille, qui fuit offenſus, non eſt ita facile intelligere quomodo ex ſola præſumptione inimicitiæ debeat omnino, & in totum excludi teſtis, maxime quando Reus fuit, qui offendit teſtem, & alias teſtis offenſus nullum ſignum vindictæ oſtendit, & alias ſit vir integræ vitæ, de quo præſumi non poteſt, quod velit ſub juramento falſum deponere. Et ideo in his multum debet valere arbitrium Judicis, maximè apud Regulares, inter quos quamplurimi ſunt integerrimæ vitæ; & ideo Prælatus Regularis diligenter conſideret qualitates facti, Rei & teſtis deponentis, & præcipuè attendat, an teſtis ſit ſpontaneus, an verò ſolum deponat coactus.

18. Bene verum eſt, quod non intereſt, an Reus ſciat vel non ſciat inimicitiam teſtis tempore examinis illius, ſed ſufficit, quod illius notitiam habeat tunc, cum poteſt excipere contra teſtem, imo ſufficit, quod innoteſcat Judici, & de ea quomodocumque conſtet, vel conſtare poſſit in Judicio. E contra verò ſi teſtis tunc, cum depoſuit contra Reum, non erat conſcius cauſæ inimicitiæ, non poteſt rejici ut inimicus, quia non poteſt præſumi, quod depoſuerit ex odio ille, qui alicujus odii cauſæ non fuit conſcius. Tempus verò probandi inimicitiam non eſt tantum illud, in quo datur Reo tempus, ut ſe defendat, ſed etiam antequam teſtis examinetur; Si ei opponatur inimicitia capitalis, & Reus offerat incontinenti probationes illius, debet examen deferri & prius inquiri de inimicitia capitali, quod tamen non procedit, ſi cauſa ſit Civilis, vel inimicitia non ſit capitalis. Videantur de his DD. quos refert & ſequitur Farinac. *d. p.* 53. *num.* 17. 27. 28 *&* 29.

19. Sed numquid inimicus reconciliatus admitti debet. Nunquam amicus reconciliatus eſt teſtis omni exceptione major, ut per Clar. § *finali*, *q.* 24 *verſ. ſed ſi ſecuta ſit reconciliatio*, & Farinac. *d. quæſt.* 53. *num.* 63. Cæterum attèndi debet, an reconciliatio per multum tempus præceſſerit depoſitionem teſtis, vel ille erat de recenti reconciliatus. De hoc enim præſumi quod adhuc retineat odium, & ideo quod ſit repellendus multi exiſtimant, ſed hoc admitti non debet, niſi poſt reconciliationem

 in-

inſurrexerit nova cauſa inimicitiæ capitalis, ut advertit Clar. *d. q. 24.* Et ideo arbitrarium eſt Judici, nedum an reconciliatio ſit antiqua vel recens, ſed etiam an teſtis de recenti reconciliatus ſit vel non ſit rejiciendus. Aliàs verò niſi de reconciliatione conſtet, illa non præſumitur, ſed probari debet niſi inimicitiæ ſit levis. Farinac. *d. q. 53. num. 62.*

Si etiam pars procuravit inimicitam in fraudem, ut ex hoc rejiciat teſtem; ut v. gr. ſi pars accuſat teſtem criminaliter, ut poſſit ex hoc rejicere teſtem tamquam inimicum, licèt teſtis ſit rejiciendus, ſi eſt inimicus, ut dictum eſt in principio articuli; tamen poteſt attentari, quod pars perdat cauſam, eo quod impedierit legitimas alterius partis probationes. In hoc tamen caſu fraus probari debet. Creſcent. *deciſ 31. num. 5. de teſtibus.* Unde Judicis arbitrio commiſſum eſt decernere, an adfuerit fraus.

20. Si etiam teſtis ſit inimicus utriuſque partis, illum non debere rejici quamplures tradunt.

21. Si etiam deponat ad favorem ſui Inimici, illum maximè probare dicendum eſt, quia non poteſt non præſumi eſſe factum quod inimicus ad favorem inimici deponit.

22. Teſtem etiam Inimicum probare contra illum Producentem verum eſt ex regula communi, quod teſtes inhabiles contra producentem probant.

23. Si etiam pars præſens non opponat, teſtem inimicum poſſe admitti plures affirmant. Farinac. autem *d q. 53 num. 70.* dicit hujuſmodi teſtes eſſe admittendos, ſed tamen eos admiſſos non probare, nec eſſe idoneos teſtes niſi pars ſe offerat ſtare illius depoſitioni, & hoc veriſſimum eſt.

24. Cæterum dictum inimici ita eſt invalidum ad probandum, ut nec probet adjunctis adminiculis, nec faciat indicium ad torturam. Cum enim inimici inhabilitas ſit de Jure naturæ; Unde eſt quod ſimpliciter rejicit inimicum, ne ſit teſtis, non poteſt hæc inhabilitas per adminicula ſuppleri, ut bene ponderat Farinac. *d. q. 53. num. 73.*

25. Inimicitia tamen levis, & non capitalis non rejicit in totum teſtem, ſed illud minuit fidem Clar. *part. 4.* Farinac. *q. 53. num. 12.* & cæteri omnes. An vero Inimicitia ſit capitalis remittitur arbitrio Judicis. *cap. cum oportet de accuſat. ubi DD.*

SUMMARIUM.

26. *Qui habet intereſſe in cauſa, non eſt teſtis idoneus & habilis.*
Quomodo commodum vel incommodum excludat teſtem. ibid.
27. *Teſtes habentes intereſſe in cauſa admiſſi nedum non probãt, ſed nec præbent indicium.*
Si intereſſe eſt leve, admittitur teſtis, ſed non eſt omni exceptione major. ibid.
Qui nimia affectione deponit, redditur ſuſpectus. ibid.
28. *Quid ſit dicendum de teſte habente intereſſe, an poſſit admitti in ſubſidium. & nu. ſeq.*
30. *Et quid dicendum ſit de teſte accuſatore, Judice, Arbitro, Advocato, Procuratore &c.*

ARTICULUS VII.

De teſte habente intereſſe in cauſa.

26. Item teſtis inhabilis eſt, qui habet proprium intereſſe in cauſa, & ex hoc quamplures perſonæ ſunt inhabiles teſtes. Eſt enim regula certa, quod in cauſa propria nullus eſt teſtis idoneus ad ſui favorem, *l. nullus, & l. omnibus, C. de teſt. cap. inſuper eod. tit.* Hic ergo teſtis examinari non debet, & examinatus nihil probat. Dicitur vero teſtis in propria cauſa ille, qui in cauſa habet proprium intereſſe, ſcilicet commodum. Cum vero controvertant DD. an ad excludendum teſtem ſufficiat commodum vel incommodum conſecutivum ſeu ſecundarium, dicendum eſt quod ex commodo vel incommodo ſecundario & conſecutivo ſemper diminuitur ſaltem fides; ſed ſi commodum vel incommodum etiam conſecutivum ſit immediatum & certum, & proveniens ex eadem ſententia, verior videtur opinio affirmantium, quod commodum conſecutivum reddat teſtem ſimpliciter in tali cauſa inhabilem, ut admitti non debeat. Neque in hoc locum habet arbitrium Judicis, ſed talis teſtis tamquam teſtis in cauſa propria, etiamſi ſit Clericus, rejici debet. Et tanta eſt hæc inhabilitas, ut eam magna habilitas alterius teſtis non ſuppleat, vel Princeps aut Rex non poſſit hujuſmodi inhabilitatem tollere. Et imo ſecundum aliquos ſufficit commodum aut incommodum præſumptum. Maſcard. *de probat. lib. 2. concluſ. 307.* Farinac. *q. 60. num. 16.* Sed hoc eſt Judici arbitrarium, juxta dicta *ſup. de teſte inimico.* Et ita in cauſa dicitur agi de commodo vel incommodo teſtis, ſi agatur de eo exculpando, aut de conſequendo aliquo honore aut laude. Et ſic, licet teſti deponenti de facto proprio credatur, non tamen hoc procedit, ſi agitur de ejus commodo vel incommodo, laude vel dedecore. Hinc eſt, quòd non eſt teſtis idoneus, qui habet cauſam propriam ſimilem illi, in qua teſtificatur, ſi ex hoc commodum vel incommodum illi ſequitur in propria cauſa; niſi proteſtetur, quod non intendit ex ſua depoſitione, & deciſione illius cauſæ reportare immediatum commodum in ſua. Ita Farinac. *q. 60. nu. 45, ubi nu. 51.* hoc extendit univerſaliter, & quando teſtis proteſtetur & declaret, quod ex ſua depoſitione nullum intendit commodum immediatum reportare, poſſit admitti, ſi aliàs commodum vel incommodum ejus ſit ſeparabile, & tollatur ex vi proteſtationis. Quod intelligi debet de commodo etiam mediato. Et tamen in hoc caſu hujuſmo-

di teſtis non erit omni exceptione major. Sed amplius ſi intereſſe teſtis ſit modicum, & præcipuè, ſi teſtis alias ſit multum legalis, & fide dignus, non erit rejiciendus.

27. Habentes ergo privatum intereſſe in cauſa, in Criminalibus non admittuntur, & admiſſi nihil probant, nec aliquod indicium præbent. Et ita ut nec ſit in arbitrio Judicis illos admittere. Ideo non auditur teſtis, qui alium culpat, ut ſe exoneret, & excuſet; Hic enim contra culpatum nihil probat. Sic, ſi quis deponit ſe detuliſſe Titio Scripturas pecuniarias ſibi à Mevio datas, & conſignatas, ex hoc ſe excuſando non probat, niſi ex arte aut officio reportet. Quando tamen intereſſe teſtis ſit leve admittitur, ſed tamen adhuc non eſt teſtis omnino integer. Signum quoque privatum affectionis, & commodi eſt, ſi teſtis nimis animosè deponit, ſi in favorem alicuius tamquam certum deponit, & conſtanter affirmat, quod ille certo ſcire non poteſt; item ſi in deponendo amplificat factum, & oratoriè illud deſcribit, vel ſi ex facto per conſequentias contingentes deducit delictum certè, vel ſi nimis cito non expectata interrogatione reſpondet; ſicut ſi nimis morosè reſpondet, præſumitur dubius & incertus. Nimia verò affectione ſuſpectus redditur, ſi ſe uni parti magis benevolum oſtendit, quam alteri.

28. Dubium vero eſt, an teſtis habens intereſſe in cauſa admitti poſſit in ſubſidum in cauſis difficilis probationis. Affirmant etiam aliqui, quos ſequitur Frinac *quaſt* 60. *n.* 60. in caſu, in quo agitur de intereſſe teſtis, vel de eius laude & vituperio, vel quando ſumus in caſu alicuius actus, in quo non ſolent intervenire, niſi habentes intereſſe in cauſa, quamvis in his caſibus teſtis non ſit integræ fidei. Sed ex deductis à Panormitano *cap. inſuper nu.* 20. *de teſtibus*, contrarium probatur. Nam teſtis habens intereſſe in cauſa cenſetur Inimicus in tali cauſa; Et ideo pars non poteſt cogi; ut illi cedat in ſui præjudicium juxta illud Sapientis. Non credas Inimico tuo in æternum. Et ideo in præjudicium partis oppoſitæ, nec per Principem poteſt fieri, ut ſimilis teſtis admittatur. Nam verè de Jure naturæ eſt teſtis inhabilis in hoc caſu; ſolum igitur, ſi præjudicium ſit leve, vel ſi intereſſe ſit ſecundarium, vel in caſibus, in quibus poteſt admitti etiam in non ſubſidium, poterit talis teſtis admitti in ſubſidium, & tamen adhuc non erit teſtis omni exceptione major.

30. Ex his verò deduci poterit, quid dicendum ſit de teſte accuſatore, Judice, Arbitro, Advocato, Procuratore, Sollicitatore, Adminiſtratore, Tutore, Curatore, Executore teſtamentario, Legatario, Hærede fideicommiſſario, Creditore, Debitore, Venditore, Cedente, Proviſionario, Donatore, Fidejuſſore, Socio, Proxeneta, & aliis ſimilibus de quibus latè tractat Farin. *d. q* 63. Sylv. *verſ. teſtis, num.* 1. *verſ. Decimo quinto*. Tabien. *v. teſt n ante n.* 1.

SVMMARIVM.

31. *Teſtis, qui eſt de Vniverſitate, poteſt deponere pro univerſitate.*

Fratres Ordinis Prædicatorum & ſancti Auguſtini poſſunt eſſe teſtes in teſtamento, in quo aliquid relinquitur eorum Monaſterio. ibid.

32. *Iſti teſtes examinati in ſubſidium ſunt idonei, & omni exceptione majores.*

33. *Quomodo iſti teſtes admittantur in cauſis, quæ reſpiciunt commodum ſingulorum.*

34. *Procurator, ſeu qui ſuſtinet onera litis Vniverſitatis, non poteſt eſſe teſtis ad favorem ipſius Vniverſitatis.*

35. *In concurſu contrariorum teſtium minus eſt credendum teſtibus de Vniverſitate ad favorem univerſitatis deponentibus.*

36. *In Criminalibus ad favorem univerſitatis non eſt admittendus teſtis de univerſitate contra extraneum.*

Sed ſi aliquis de univerſitate eſt accuſatus, poteſt inducere teſtem aliquem de univerſitate ad ſui favorem & contra extraneum. ibid.

Pariter ſi Prælatus eſt accuſatus, poteſt deduci contra illum, ſeu ad ſui favorem teſtis de univerſitate. ibid.

In cauſis monialium una monialis poteſt eſſe teſtis contra aliam. ibid.

Quid in cauſis Religioſorum. ibid.

Quid ſi delictum fuit commiſſum cum laicis & Religioſis. ibid.

Ratione familiaritatis non admittitur teſtis de univerſitate. ibid.

Niſi in ſubſidium. ibid.

37. *Teſtis de univerſitate à Iure approbatus eſt integræ fidei.*

Quando teſtis de univerſitate non eſt integræ fidei ejus dictum ſuppletur vel ex aliis teſtibus, vel ex numero teſtium de univerſitate. ibid.

Quod non valet, ſi commodum cauſæ ſit ſingulorum. ibid.

ARTICULUS VIII.

Teſtis de Vniverſitate.

31. TEſtem verò, qui eſt de Vniverſitate, admitti, ut pro univerſitate deponere poſſit, communiter admittitur, & quidem in univerſitate Eccleſiaſtica, hoc eſt indubitatum *ex cap. Inſuper de teſtibus*, ſed & verum eſſe in univerſitate ſæculari tradunt ibi Panorm. *n.* 3. Felin. *num* 2. & alii, Farinac. *q.* 60. *nu.* 406. Sic ergo Clerici ad favorem ſuæ Eccleſiæ teſtes eſſe poſſunt, & Canonici ad favorem ſui Capituli, Monachi pro ſuo Monaſterio, Regulares pro ſuo Conventu; imo quod Fratres Ord. Præd. & Sancti Auguſtini poſſint eſſe teſtes in

te-

teſtamento, inquo aliquid relinquitur eorum Monaſterio, ex Baldo Dec. & Felin. probat Farinac. *d. quæſt* 60. *num.* 467. Item Collegiales poſſunt eſſe teſtes ad favorem ſui Collegii, & maximè ſi ipſimet de Univerſitate, aut Collegio ſint Religioſi, aut Sacerdotes, & etiam ſi ſint Religioſi converſi.

32. An vero iſti teſtes ſint omni exceptione maiores, tales eſſe quando iſti teſtes admittuntur in ſubſidium, eo quod veritas aliter probari non poſſit, ut cum agitur de eo, quod factum eſt in Capitulo, Collegio, & Congregatione docet Farinac. *d. q.* 80. *num.* 474. *& ſeqq.* ſecus vero, quando veritas per alios probari poteſt. Et hoc idem pluribus citatis DD. confirmat *num.* 536. *& ſeqq.* Ideo, quando huiuſmodi teſtes examinantur in ſubſidium, ſunt idonei, etiam ad reprobandum Inſtrumentum. Et ad hoc ſufficiunt duo vel tres teſtes de capitulo. Panormit. *cap. 3. loco de probat. num* 4. Felin. *num.* 7. Dec. *num.* 32. Et ſic etiam teſtes de Univerſitate ſunt idonei ad probandam conſuetudinem non ſolvendi decimas, aut gabellas. Felin. *cap. Inſuper de teſtibus in fin.* Farin. *q.* 60. *num.* 494.

33. Ex communiori tamen ſenſu DD. in cauſis, quæ ſingulorum commodum & utilitatem reſpiciunt, iidem ſinguli de Univerſitate non admittuntur. Cauſa autem cenſetur reſpicere commodum ſingulorum, ſi, licèt proprietas rei, de qua agitur ſit Univerſitatis, utilitas tamen eſt ſingulorum, & emolumentum non ponitur in Arca communi pro communibus expenſis, ſed dividitur in ſingulos de communitate. Ut v. gr. quando agitur de nemoribus & paſcuis, in quibus ſinguli de Vniverſitate ligna incidunt vel animalia paſcunt. In quo tamen caſu Rota coram Cæſare de Graſſis *deciſ.* 81. *nu.* 2. advertit. quod commodum paſcendi animalia non eſt multum conſiderabile in paupere, qui non habet animalia, quæ paſcat. Sicuti è contra commodum eſt univerſitatis, & non ſingulorum, ſi jus paſcendi & lignandi venditur, & pretium ponitur in communi depoſito. Et hoc modo etiam commodum commune eſt, ſi molendini introitus & exitus ad Vniverſitatem pertinet. Non verò verſatur commodum commune, ſi agatur de lite, pro qua ſingulis ſit imponenda collecta, ſecus verò ſi etiam, quod Vniverſitas litem perderet, non erit imponenda collecta. In dubio tamen, quod non eſſet imponenda collecta, cauſa non dicitur ſpectare ad ſingulos, ſed ad Vniverſitatem. Item ſi agatur de aliquo magno Vniverſitatis honore, vel de ejus Juriſdictione, aut de ejuſdem toto ſtatu, unde in particularibus de univerſitate præſumi poteſt magna affectio ad illam, tunc, qui eſt de Vniverſitate, non admittitur ad ejus favorem. Felin. *d. cap. inſuper de teſtibus num.* 11. *poſt num.* 5. Menoch. *de arbitr. caſ.* 106. *num.* 11 Quamvis hoc eſſe arbitrium Judici advertat Farinac. *nu.* 523. ex Maſcard. Comment. & aliis.

34. Si etiam, qui eſt de Vniverſitate, ſimul eſt Procurator Vniverſitatis, admitti non debet in teſtem, ſicut erit in caſu, in quo tota univerſitas ageret, vel Procuratorem ad agendum inſtituiſſet. Tunc enim nullus ex illis, qui in mandato procuræ comprehenſus eſt, poteſt eſſe teſtis. Et ſic nec omnes de univerſitate poſſunt eſſe teſtes ad ſui favorem; nec ille, qui, licèt non ſit Procurator Vniverſitatis, ſuſtinet tamen onera litis, ut quia ſubminiſtrat expenſas, ut ex *cap. cum nuncius*, *& cap. inſuper de teſtibus*, reſpectivè deducunt Joan. Andr. Butr. Panormit. Felin. & alii, quos ſequitur Farinac. *quæſt.* 65. *numer.* 525. *uſque ad* 591. *ubi numer.* 528. probat hoc idem dicendum, ſi cauſa ſit mixta, & agitur tam nomine univerſitatis, quàm ſingulorum, *& num.* 532. quod teſtes de Vniverſitate non probant ſolutionem debiti, & maximè ſi ſolutione non probata imponenda eſſet ſingulis aliqua collecta. Quamvis Religioſi antiqui junctis ſaltem adminiculis probent ſolutionem factam ab eorum Monaſterio, *& num.* 133. quod teſtes de Vniverſitate non ſunt idonei in cauſis onerum & gabellarum.

35. In concurſu autem contrariorum teſtium minus credendum eſſe teſtibus de univerſitate deponentibus ad favorem univerſitatis, dixerunt Panormit. *d. cap. inſuper num.* 2. ubi Felin. *num.* 3. Menoch. *d. caſu* 106. *num.* 10. & alii, quos ſequitur Farin. *quæſt.* 60 *num.* 534. qui tamen *num.* 535. ex Felin. & aliis bene advertit, quod in iis, in quibus veritas non eſt extraneis, ita bene nota, ſicut illi, qui ſunt de univerſitate, iſti præferendi ſunt.

36. In Criminalibus tamen teſtem de univerſitate non admitti ad favorem univerſitatis contra extraneum habemus ex *cap. de Prudentia de teſtibus*. In Criminalibus enim domeſtici non admittuntur in teſtes. Felin. *d. cap. inſuper num.* 4. Panormit. *num.* 2. Boich. *num.* 26. & plures alii apud Farinac. *quæſt* 80. *num.* 508. Quod extendit Felin. ita quod ſi unus de univerſitate accuſat externum, non poteſt contra illum inducere teſtem de univerſitate. & quando tota univerſitas eſt accuſata, nullus de univerſitate poteſt admitti, etiam ad defenſam. ut ex eiſdem Panormit. Felin. & Butr. Ancharan. & aliis colligit Farinac. *q.* 60. *num.* 599. Si vero non tota univerſitas, ſed aliquis de univerſitate accuſatus eſt contra accuſatum poteſt induci teſtis aliquis de univerſitate, quia par cauſa affectionis tollit ſuſpicionem, ut ex Panormit. tradit Felin. *d. num.* 4. unde ſi Prælatus ſit accuſatus, deduci poteſt contra illum, vel pro illo teſtis de univerſitate. Et ſic quod in cauſis monialium una monialis ſit contra aliam integræ fidei, dixerunt Lezana *part.* 1. *cap.* 27. *num.* 15. Tamburin. de Abbat. *diſp.* 14. *quæſt.* 7. *num.* 66. Pellez. de Mon *cap.* 7. *nu.* 36. Imo ex Spatar. Scroi *p.* 4. *c.* 3. *n.* 8. extendit hoc etiam ad cauſas fratrum, ſi contra fratres deponant. Quod negat Bordon. *in praxi c.* 16. *n.* 36.

Sed

Sed mulieres ſemper ſunt muliers, & ſuſpectæ. Et ideo an ſint teſtes integræ fidei indicabit Judex penſatis panſandis. Sic etiam in Conventibus virorum Novitii contra Profeſſos, & Tertiarii contra Clericos admittuntur Bordon. *vbi ſupra num.* 44. Scroi *d. cap.* 3. *num.* 10. *Vbi* quod ſi delictum fuit commiſſum cum laicis, & Religioſis, laici parte opponente poſſunt repelli, favore verò Reorum laici præferuntur Clericis. *cap. Clerici diſt.* 8. Maſcard. *concluſ.* 104. Imo etiam ſi lis ſit contra extraneum, qui accuſavit aliquem de univerſitate, ad defenſam admittitur teſtis de univerſitate, ut dixerunt Menoch. *d. caſu* 106. *num.* 11. & Maſcard. *de probat. l.* 3. *concluſ.* 1414. *num.* 13. quod verificatur, ſi univerſitas ſit magna. Farinac. *q.* 50. *nu.* 512. Quando enim univerſitas eſſet parva, & induceret cohabitationem & domeſticitatem & familiaritatem, tunc ratione domeſticitatis & familiaritatis non admitteretur teſtis de univerſitate, niſi in caſibus, in quibus conjunctus vel domeſticus admittitur pro conjuncto, vel domeſticus contra alium conjunctum vel domeſticum. Hinc eſt, quod quando univerſitas eſt parva, teſtis de univerſitate ratione domeſticitatis eſt ſuſpectus, nec admittitur ad favorem alterius de univerſitate contra extraneum. Panorm. *d. cap. inſuper num.* 4. Felin. *nu.* 4. *& cap. cum nuncius de teſt. num.* 4. Anan. *num.* 4. & plures alii, cum quibus Farinac. *q.* 60. *num.* 518. Et nihilominus, ubi veritas aliter haberi non poteſt, in ſubſidium admitti debet teſtis de univerſitate etiam contra extraneum. Panormit. *d. cap. inſuper num.* 4. Butr. Joan. Andr. Anchar. & plures alii, quos ſequitur Farinac. *num.* 515. Quæ verò dicuntur de cauſa criminali extendi ad cauſam civilem arduam, ex Felin. & aliis adnotavit Farinac. *num.* 521.

37. Volunt autem multi nimirum Archidica. Dec. Jo: Andr. & alii apud Farinac. *q* 60. *num.* 536. quod quando teſtis de univerſitate admittitur, non ſit integræ fidei & omni exceptione major, & ſic quod unus illorum non probet ſemiplenè, & duo non plenè probent. Sed oppoſitum merito voluerunt Panormit. *d. cap. inſuper num.* 2. Menoch. *d. caſu* 106. *paſt num.* 8. & alii apud Farinac. *numer.* 537. Et quidem hoc negari non poteſt in caſibus, in quibus teſtes de univerſitate ſunt approbati à Jure, præcipuè ubi agitur de geſtis in Capitulo & Congregatione, & præcipue ubi teſtes de univerſitate admittuntur in defectum aliorum, & in ſubſidium, quod poſt Panorm. Cornel. Aymon. Monticel. & Hieron. de Monte admittit etiam Farinac. *num.* 159. Quamvis, quia ex circumſtantiis particularibus poteſt diminui fides teſtis, ſæpe arbitrarium ſit Judici judicare, an teſtis de univerſitate ſit integræ fidei. Dec. *d. cap. inſuper numer.* 17. Boic. *num.* 13. Menoch. *d. caſ. arbitr.* 9. *&* 11. Farinac. *num.* 538. Et ubi teſtis de univerſitate non ſit integræ fidei, ejus tamen dictum ſuppleur, vel ex aliis teſtibus, vel ex numero teſtium de univerſitate. Quod tamen non procedit, quando commodum cauſæ eſt ſingulorum; tunc enim dictum hujuſmodi teſtis non ſuppletur ex numero ſimilium teſtium, ut poſt Maſcard. Aymon. & alios advertit Farin. *nu.* 546.

SVMMARIVM.

38. *Laicus in Criminalibus non poteſt eſſe teſtis contra Clericos & Religioſos.*
Multi caſus adducuntur in quibus Laicus poteſt eſſe teſtis contra Clericos &c. ibid.
Prohibitio iſta ne laicus ſit teſtis contra Clericum eſt ſolemnitas juris. ibid.
Ideo Iudex Regularis poteſt ad examen admittere laicos. ibid.

ARTICULUS IX.

De Teſte Laico.

38. TEſtem verò laicum in cauſa Criminali non poſſe eſſe teſtem contra Clericum, decernitur in *cap. ne cæteri, de teſtibus*, & quia in favorabilibus, ſub nomine Clerici veniunt Religioſi; ideo nec contra Riligioſos laicus poteſt eſſe teſtis. Hoc tamen non verificatur in cauſis hæreſis, & aliis exceptis, nec in caſibus, in quibus veritas aliter haberi non poteſt, nec ubi agitur de probanda fama Clerici, nec in caſu delicti notorii, nec ſi laicus ſit integræ fidei, & in eo ceſſat ſuſpicio inimicitiæ. Nec ſi cauſa ſit contra Clericum infamem, nec ſi cum illo examinetur teſtis Clericus, nec ſi examinetur ad defenſam Clerici, nec ubi agitur de Crimine civiliter. Imo nec laici conteſtes examinati, ubi non debent, faciunt indicium ad torturam; & hæc omnia habentur ex Clar. *quæſt.* 25. Farinac. *qu.* 161. Bictus *quæſt.* 88. Eliſeus 3. *quæſt.* 6 *num.* 8. Quod verò nec in foro Regulari exempto admittendi ſint laici in teſtes, poſt Rodriquez & Bonac. voluit idem Eliſeus, *qui tamen num.* 10. probat quod ceſſante præſumptione odii, & Inimicitiæ, laicus bonæ fidei admittendus eſt, quod ex Spatareo voluit etiam Didacus Scroi. *p.* 4. *cap.* 3. *num.* 6. Verum cum prohibitio iſta ne laicus ſit teſtis contra Clericum, ſit ſolemnitas, & apex Juris, ut fatetur idem Eliſeus *num.* 11. & Bictus *quæſt.* 8. *num.* 521. Judex Regularis poteſt laicos ad examen admittere, & ita quod ceſſante præſumptione odii, ſeu inimicitiæ probent plenè, et ſi non adſit alia inhabilitas, ſint omni exceptione maiores, Quamvis ex aliis cauſis regulariter melius ſit ab eorum examine abſtinere.

SVMMARIVM.

39. *Amicus perfecta amicitia poteſt eſſe teſtis ad favorem Amici.*
Et eſt teſtis integræ fidei. ibid.
Abſolutè loquendo arbitrarium eſt Iudici, an amicus ſit admittendus in teſtem. ibid.

40. *Amicus amicitia utili & delectabili regulariter admittendus eſt in teſtem.*
Niſi habeat intereſſe in commodo, vel in incommodo amici. ibid.
Ejus depoſitio non eſt integræ fidei, ſi agatur de commodo vel incommodo amici. ibid.
Compatriota etiam poteſt eſſe teſtis. ibid.

ARTICULUS X.

De Teſte Amico.

39. CONtrovertitur valde à DD. An teſtis amicus ſit rejiciendus. Verùm cùm amicitia virtus ſit, & licèt non ſit virtus ſpecialis & diſtincta ab aliis, conſequitur tamen ad virtutem. D. Thom. 2. 2. *q.* 23. *art.* 3 *ad primum, & q.* 144. *a.* 1. *ad primum.* Et taliter quod quidquid vitioſum eſt in amico, ſit impeditivum amicitiæ, D. Thom. 2. 2. *q.* 106. *a.* 1. *ad tertium.* Unde amicus, quando oportet, non veretur amicum contriſtare propter bonum promovendum, vel malum vitandum. D. Thom. 2. 2. *qu.* 114. *a.* 1. *ad tertium, & a.* 2. *ad primum,* dicendum eſt, iniquum eſſe aſſerere per ſe loquendo, quod amicus non poſſit eſſe teſtis etiam plene probans ad favorem amici, ſed conſiderandum eſt, an àmicitia ſit vera & ſuper virtute fundata, an verò potius ſit amicitia utilis & delectabilis, quæ deficit à ratione veræ amicitiæ, & innititur amori concupiſcentiæ. D. Thom. *p.* 2. *q.* 26. *art.* 4. *ad tertium &* 2. 2. *q.* 189. *a.* 10. *ad ſecundum.* Ideo abſolutè dicendum eſt, quod an amicus ſit admittendus in teſtem eſt arbitrarium, & Judex debet inſpicere, an amicitia ſit vera & ex virtute, vel potius in concupiſcentia alicujus utilis aut delectabilis fundata Et ſic perſonarum qualitates debet inſpicere, ut videat, an amicum admittere debeat in teſtem, vel quantum amici depoſitio probet, ut advertunt Bartol. Bald. Conrad. & alii, quos referunt Maſcard. *de prob. lib* 3. *concluſ* 86. & Farinac. *qu.* 55. *num.* 24. Et propterea benè advertit Philippus de Bict. in Epitom. *q.* 29. *num.* 4. quod, quia inter Religioſos ſolet eſſe amicitia vera, ideo in illis amicitia non minuit fidem.

40. Sed dato etiam quod amicitia non ſit perfecta & vera, ſed ſit amicitia utilis & delectabilis, adhuc dicendum eſt, quod regulariter, niſi amicus habeat grave & privatum intereſſe in commodo vel in incommodo amici, non debet rejici. Quamvis ejus depoſitio ad favorem amici non ſit integræ fidei, dum agitur de commodo vel incommodo amici. Et ſic ſi deponit ſuper facto non attingente commodum vel incommodum amici eſt integræ fidei, ut ſi deponat de venditione, quando vendens non tenetur de evictione. Maſcard. *de probat. lib.* 11. *concluſ.* 86. *numer.* 21. Farinac. *quæſt* 15. *num.* 244. *ubi numer.* 245. quod teſtes inſtrumentarii amici contrahentium reputantur idonei, & quatenus teſtimonium amici non ſit integræ fidei, tamen ejus defectus ſuppletur ex integritate alterius teſtis. Maſcard. *de probat. lib.* 1. *concluſ.* 26. *num.* 5. Farinac. *d. quæſt.* 55. *num.* 246. Et ſic etiam ſuppletur ex numero teſtium, niſi amicitia ſit maxima & talis, quæ amicum teſtem repellat. Et parte non opponente depoſitio amici valet. Sicut amicus utriuſque partis reputatur idoneus. Et ubi veritas aliunde haberi non poteſt, ut generaliter de teſte inhabili dicitur. Sed nec cumpatriotam, niſi aliam exceptionem, & defectum habeat, reiiciendum quamvis in Criminalibus non ſit omnino integræ fidei, dum deponit ad favorem & defenſam Compatriotæ. In omni tamen caſu, in quo alicui teſti opponitur amicitia, opponens probare debet amicitiam, & qualitatem, & alias circumſtantias illius, quæ tamen non probatur ex hoc ſolo quod teſtis fateatur ſe eſſe amicum illius, ad cujus favorem deponit. Videantur de his DD. quos refert Farinac. *d. qu.* 55. *à num.* 244. *& ſeqq.* & Philippus de Bict. *in Epit. q.* 29. *à num.* 3. Et Maſcard. *de prob. concl.* 85.

SUMMARIUM.

41. *Qui dicuntur familiares & domeſtici.*
Omnes Religioſi viventes in communi & ſub eodem Prælato ſunt familiares. ibid.
Abſolute loquendo familiares & domeſtici non ſunt teſtes inhabiles. ibid.
Cauſa ex quibus teſtis familiaris, ſeu domeſticus redditur inhabilis ibid.

42. *Multi caſus adducuntur in quibus familiaris, aut domeſticus cenſetur teſtis integræ fidei.*

43. *Alii caſus in quibus familiares, & domeſtici admittuntur in teſtes. ſed non ſunt integræ fidei.*
Quando factum poteſt probari per alios teſtes familiares non admittuntur niſi cum tortura. ibid.

44. *Quomodo familiares & domeſtici admittantur ad defenſionem Rei inquiſiti.*

45. *Quando familiares & domeſtici non ſunt teſtes integræ fidei, ſi pars opponat, non ſunt admittendi.*
An ſi pars non opponat facient aliquod judicium. ibid.
Religioſus poteſt eſſe teſtis in favorem alterius Religioſi ejuſdem ordinis, dummodo non habeat intereſſe in cauſa. ibid.

ARTICULUS XI.

De teſte familiari & domeſtico.

41. SI teſtis familiaris & domeſticus reiici deberet, nulla cauſa criminalis inter Regulares cognoſci poſſet. Nam teſtes laici non ſunt de Jure communi idonei contra Clericos & Religioſos. At vero Religioſi omnes ſunt ad invicem familiares & domeſtici. Familiares propriè ſunt famuli, domeſtici, & perpetuò commenſales, ut

pro-

probavi *cap. filii art. 2. de hæret. in 6.* Mercenarii verò qui inſerviunt pro accidentali cauſa, & ad tempus non ſunt propriè commenſales nec familiares; ſicut nec coloni aut alii artifices inſervientes, & non continui commenſales propriè ſunt familiares. Domeſtici verò dicuntur omnes de familia, ſicut ſunt Domini, ut Pater, Mater, filii & alii conſanguinei continuò commenſales & famuli; ſed tamen quantum ad hoc, quod eſt eſſe teſtes inhabiles omnes ſubjecti alicui Domino, ut Vaſſalli, & filii, & alii ſubjecti domino & obedientiæ cujuſcumque dicantur ejus familiares & domeſtici, & teſtes eſſe non poſſunt, *cap forus de verb ſignif.* Servi etiam in criminalibus nec pro Domino, nec contra Dominum admittuntur. In defectu etiam teſtium admittuntur ſervi, ſed cum tortura, Sylv. *v. teſtis numer. 2.* At verò Religioſi viventes in communi ex eadem menſa ſub obedientia ſui Prælati, omnes & ad invicem & reſpectu ſui Superioris ſunt familiares & domeſtici; unde in cauſis Regularibus omnes eſſent teſtes inhabiles, & cauſæ hujuſmodi expediri non poſſent, ſi univerſaliter verum eſſet, quòd familiares & domeſtici eſſent teſtes inhabiles. Sed conſiderandum eſt, quod duplex eſt ratio præcipua, ob quam familiares & domeſtici cenſentur teſtes inhabiles, ſcilicet, intereſſe privatum & commodum, quod familiaris habet in commodo vel incommodo ejus, cujus eſt familiaris, & amicitia, quæ eſt inter illos. Unde ratio familiaritatis aut domeſticitatis non fert ſecum inhabilitatem ad teſtificandum, ſed per accidens ratione amicitiæ aut intereſſe privati. Quomodo vero amicitia vera non ferat hanc inhabilitatem, ſed illam excludat, eſt ſupra explicatum. Sed militare videtur alia ratio, ſcilicet, intereſſe privati & proprii. Filius enim habet intereſſe privatum in cauſa Patris, & famulus commenſalis in cauſa Domini, ſi eo damnato ſibi difficile eſt habere alium Dominum, ex quo vivat, vel tam commodè vivat. Quamobrem Judex Regularis, ut vel excludat, vel habeat teſtem familiarem & domeſticum pro minus habili, debet conſiderare, an teſtis habeat intereſſe privatum in commodo vel incommodo alterius familiaris, & ſi ſit vel non ſit ejus verus amicus, & amicitia amici ſit vel non ſit virtuoſa. Inter Regulares enim hujuſmodi cauſæ non habent locum tam de facili, ſicut habent inter ſæculares. Parum etiam intereſt per ſe loquendo ſubdito Regulari, quod Titius vel Sempronius ſit ejus Prælatus. Ideo ex hoc non habet motivum unde moveatur ad deponendum factum, ne v. g. Titius deponatur ab officio, niſi concurrat aliud intereſſe privatum. Et quia inter Religioſos multum viget univerſaliter amicitia vera, & amor recti ex quo Religioſi non poſſunt moveri ad deponendum falſum; amicitia verò utilis & delectabilis innititur concupiſcentiæ alicujus boni utilis aut delectabilis, & ideo innititur alicui privato intereſſe; ideo ex hoc præcipuè familiaritas & domeſticitas reddit Regularem inhabilem, vel minus habilem ad teſtificandum, ſi in cauſa habeat intereſſe privatum, ex quo moveatur ad occultandum verum aut deponendum falſum.

42. Itaque igitur familiaris aut domeſticus integræ fidei cenſetur, ſi deponat contra familiarem, aut domeſticum. Item ſecundo ſi ſit æque familiaris, aut domeſticus utriuſque partis. Item tertio ſi deſiit eſſe familiaris, aut domeſticus, & non eſt talis tunc cum examinatur ut teſtis, niſi hoc factum fuerit fraudulenter. Item quarto ſi eximia integritas & dignitas familiaris, aut domeſtici ſit talis, ut Judex merito arbitretur, ut non debeat præſumi, quod ille velit pejerare, & vel occultare veritatem vel falſum deponere de quo plura exempla dat Felin. *in cap. ſuper hos de accuſat.* Integritas enim vitæ, & morum probitas ſingularis & eximia omnem tollit ſuſpicionem non integræ fidei in teſte. Item quinto ſi familiaris aut domeſticus partim deponit in favorem & partim in damnum ſui familiaris aut domeſtici. Tunc enim ſicut pars adverſa, aut Fiſcus vult uti dicto teſtimonii, & ei præbere fidem dum eſt contra familiarem & domeſticum, ita debet eidem præbere fidem dum deponit in favorem. Item ſexto admitti debet teſtis familiaris aut domeſticus, ſi deponit contra producentem illum, maximè ſi teſtis cogatur, ut examinetur & deponat in judicio; tunc enim à producente approbatur, & ſtandum eſt ejus depoſitioni, etiam ſi contra producentem deponat ad favorem ſui familiaris aut domeſtici. Item ſeptimò: ſi pars adverſa conſcia familiaritatis aut domeſticitatis, teſtis non opponit contra illum. Quando enim inhabilitas teſtis non eſt ex ejus turpitudine, & non repellitur in odium publicum, ſed ex affectione; ex qua præſumitur, quod poſſit deficere à veritate in deponendo, hic eſt defectus reſpiciens particulare intereſſe partis, & qui cenſetur deficere parte non opponente. Talis verò eſt defectus familiaritatis & domeſticitatis, qui ſi eſſet talis, ut ob id teſtis non eſſet admittendus, pars illius conſcia illum opponeret. Item octavò: Defectus teſtis ortus ex familiaritate & domeſticitate ſuppletur ex alterius teſtis magna idoneitate & integritate, & etiam ſuppletur ex pluralitate, ita quod teſtes familiares aut domeſtici, ſi ſint plures quàm duo, probent. Quamvis & melius dicatur, quod ſit in arbitrio Judicis videre, an numerus ſit talis, ut defectus ex eo ſuppleatur. Item nonò: univerſaliter non excluditur familiaris & domeſticus domeſtici. Quamvis domeſticus partis mei cenſeri poſſit domeſticus meus, & domeſticus uxoris dici poſſit domeſticus mariti. Verè tamen in hoc prudens arbitrium Judicis deſideratur, & in his proceſſus in infinitum vitiari debet.

43. In multis aliis caſibus admittuntur teſtes familiares & domeſtici, licet non admittantur ut integri, ſed cum ſua exceptione; nam quando veritas aliunde haberi non poteſt, admittun-

tur familiares, & domeſtici, *per text. in l. conſenſu, C. de repud.* Et hoc magis verificatur in caſu, de quo veriſimiliter familiares & domeſtici ſunt magis informati. Et multo magis quando probandum eſt delictum familiaris vel domeſtici, quod vel ſciri non poteſt, vel ſaltem melius non poteſt probari, quam per domeſticos & familiares, per *cap. veniens in fin. de teſtibus.* Quod multo magis procedit in delictis patratis intra domum noctis tempore, cum tunc veriſimiliter alii teſtes non reperiantur in domo Et in probando ſtupro, vel adulterio, vel furto domi commiſſo, vel in probatione ſupellectilium, & valoris rerum derobatarum, infirmitatis, ſignorum alicujus muti, & in ſubtractione rerum poſt confectum inventarium, & aliis ſimilibus. Et nihilominus quamvis in omni caſu, in quo veritas aliter haberi non poteſt familiares aut domeſtici nedum admittantur, ſed quodammodo præferantur tanquam melius informati, tamen non ſunt teſtes integræ fidei, & omni exceptione majores. Sed hic diſtinguendum eſt, nam vel teſtes iſti inducuntur à Fiſco vel ab alio tertio contra Dominum domus, aut contra alium familiarem aut domeſticum, & tunc juxta dicta ſupra teſtes iſti familiares & domeſtici, ſive deponant contra Dominum aut alium familiarem vel domeſticum, ſive contra inducentem deponant ad favorem Domini, aut familiaris vel domeſtici, ſunt integræ fidei & plene probant, quia in hoc caſu probarent etiam ſi veritas aliunde haberi poſſit. Sed ſi teſtes iſti inducuntur à Domino domus, aut à familiari vel domeſtico contra tertium, tunc non ſunt integri teſtes, quia tunc non removetur ſuſpicio, quæ fundatur in affectione teſtis ad Dominum vel domeſticum. Quæ ſuſpicio tollitur, ſi teſtis contra Dominum vel domeſticum deponat, vel ſi teſtis inducatur à Fiſco, vel ab alio tertio. Conſiderabit etiam Judex, quod inducens teſtes familiares & domeſticos in teſtes, ſi non deſunt alii teſtes, qui induci poſſint, cenſetur fraudulenter agere. Tunc enim factum dicitur non poſſe probari, niſi per domeſticos vel familiares, quando ſimpliciter in aliquo facto non intervenerunt alii teſtes, quàm domeſtici vel familiares. Quod ſi adſint præſumptiones in contrarium, teſtes familiares vel domeſtici non admittuntur, etiam ſi agatur de facto domeſtico, *cap. in literis de teſtibus.* quia tunc adeſt vehemens præſumptio, quod allegata non ſint vera. Quamvis in hoc caſu admitti poſſent teſtes cum tortura. Semper etiam conſiderari debet, an teſtes ſint probatæ vitæ, *d. c. in literis de teſtibus*, & an habeant aliam inhabilitatem, quia tunc non ſunt integræ fidei.

44. Eſt etiam communis DD. ſententia, quod familiares & domeſtici admittantur ad defenſionem rei inquiſiti, niſi agatur de reprobatione teſtium fiſci, quia teſtes reprobatoris debent eſſe omni exceptione majores. Limitant etiam aliqui hoc, ut in caſibus exceptis iſti familiares & domeſtici non admittantur ad defenſam, ut in crimine hæreſis, ſed alii hoc negant. Sed quid dicendum ſit in crimine hæreſis oſtendi *cap. filii de hæreſ. in 6.* & cap. illud continet jus ſpeciale pro caſu illius textus. Cæterum pro rei inquiſiti defenſione etiam ſi alii teſtes haberi poſſint, admittuntur domeſtici & familiares, dum non inducuntur ad reprobandos teſtes fiſci.

45. In hoc verò & ſimilibus caſibus familiares & domeſtici non ſunt integræ fidei, nec plene probant; & quamvis abſolutè non debeant admitti, tamen faciunt aliquod indicium aut præſumptionem, cum hoc diſcrimine tamen, quod in caſibus in quibus admitti non debeant, ſi pars ante illorum examen opponat teſtes contra juris prohibitionem, nihil probant. Si verò fuerint examinati parte non opponente faciunt aliquod indicium ſeu præſumptionem; ſed & univerſaliter non probant plenè niſi in caſibus ſupra *num. 24. & ſeq. recenſitis.* Ex quibus etiam colligitur, quod in cauſis Regularium Religioſi ejuſdem Ordinis, niſi ex alia circumſtantia, & præcipuè niſi habeant intereſſe privatum in commodo vel incommodo in cauſa, pro qua interrogantur, non rejici debent ex eo, quod ſint familiares aut domeſtici. De his videantur DD. *ad cap. veniens de teſt. & cap. in literis eodem titul. cap. filii, & in cap. in fidei favorem de hæret. in 6.* Specul. *tit. de teſt.* Maſcard. *de probat. lib. 1. concluſ.* 533. Clar. *§. final. quæſt.* 24. Farinac. *in proxi quæſt. 55. & alii ab iſtis relati.*

SUMMARIUM.

46. *Quibus cauſis Conſanguinei & Affines non admittantur in teſtes.*
Conſanguinei & Affines admittendi ſunt in teſtes in illis caſibus, in quibus admittuntur domeſtici & familiares; ut in art. anteced. ibid.
Et eodem ferè modo. ibid.
47. *Conſanguinei, qui in criminalibus non cenſentur teſtes idonei, ſunt tam aſcendentes, quàm deſcendentes, & tranſverſales uſque ad quartum gradum.*

ARTICULUS XII.

De Teſtibus Conſanguineis & Affinibus.

46. Conſanguinei & affines non admittuntur in teſtes duplici ratione, quæ ad unam reducitur. Prima eſt, quia iſti ut plurimum habent privatum intereſſe in cauſa, ſive ſit intereſſe honoris, & famæ, ſive intereſſe rei familiaris, ſive alterius commodi vel incommodi, & ſecundò repelluntur ratione amicitiæ & affectionis ſpecialis ad illum, contra quem, vel pro quo interrogantur; ſed hæc ſecunda cauſa ad primam reducitur; quia am-

amicitia vera non diminuit fidem ipſius teſtis, cum ſit amicitia virtutis, ſi veró ſit amicitia utilis & delectabilis, hæc non repellit teſtem, niſi ratione illius intereſſe privati, quod habet teſtis in utili vel delectabili, quod ejus amorem fundat. Nihilominus in caſibus in ſuperiori art. poſitis; ſicut domeſtici, ita & conſanguinei ſunt teſtes integrè & univerſaliter, ubi cauſa eſt talis, in qua teſtis nullum intereſſe privatum habet. In aliis autem caſibus, ſi admittuntur non ſunt integræ fidei; & cum proportione de illis verificantur, quæ ſupra de domeſticis dicta ſunt, Carena tamen *p. 3. tit. 5. nu. 22.* vult, quod conſanguineus contra conſanguineum non ſit teſtis integræ fidei, & allegat Farinac. *q. 54. num.* 80. Sed licet Farin. ibi ſublimitet præcedentes limitationes à ſe poſitas, & dicat, quod conſanguinei in caſibus, in quibus admittuntur non ſunt integræ fidei, & omni exceptione majores, tamen *num.* 79. nimis clarè docet, quod conſanguineus in caſibus, in quibus admittitur contra conſanguineum plenè probat, imo magis probat, quam non conſanguineus, quia præſumitur ex ſola facti veritate deponere. Et verè ſic præſumi debet.

47. Communiter vero conſanguinei, qui in criminalibus non cenſentur teſtes idonei, ſunt tam aſcendentes, quam deſcendentes, & tranſverſales uſque ad quartum gradum.

SVMMARIVM.

48. *Multiplex diviſio infamia.*
Et quid ſit infamia. ibid.
49. *Infamis infamia facti non admittitur in teſtem in civilibus, niſi cauſa ſit ardua.*
Quamodo probet, quando admittitur. ibid.
50. *In criminali aut mixta infamis infamia facti non admittitur.*
At ſi veritas aliter haberi non poteſt, admittendus eſt. ibid.
Hic teſtis nunquam eſt integra fidei. ibid.
Etiamſi admittatur cum tortura, ſicuti admittendus eſt. ibid.
51. *Infames infamia juris in duplici ſtatu conſiderantur.*
Infamis infamia juris per ſententiam damnatus prorſus rejicitur. ibid.
Etiam parte non opponente. ibid.
Nec hic infamis cum tortura poteſt admitti in teſtem. ibid.
Ad tollendam hujus teſtis fidem ſufficit probare ejus infamiam. ibid.
Et ita ejus dictum nihil probat. ibid.
52. *Infamis infamia juris ante ſententiam rejicitur ſicut infamis infamia facti.*
Hujuſmodi infames parte non opponente admittuntur in teſtes. ibid.
53. *In caſibus exceptis & in ſubſidium infames infamia juris admittuntur in teſtes.*
Non ſunt tamen teſtes integra fidei. ſed ſolum faciunt indicium & præſumptionem. ibid.
Sine tortura non ſunt admittendi, niſi in crimine hæreſis. ibid.
54. *Iſti infames in caſu, in quo de jure non debent admitti, non faciunt indicium ſufficiens ad torturam, nec ad inquiſitionem ſpecialem.*
Sed ſolum ad inquiſitionem generalem ibid.
In caſibus verò, in quibus admitti poſſunt, ſi ſint plures & teſtes de viſu, faciunt indicium ſufficiens ad torquendum Reum. ibid.
55. *Nec probant, ſi non deponant de delicto principali, ſeu de adminiculis ſubſtantialibus.*
56. *Qui infames admittendi ſunt in teſtes.*
Quomodo probetur infamia. ibid.
57. *In judicio ſummario & ſola facti veritate inſpecta infames admittuntur in teſtes.*
Iudices Regulares poſſunt admittere infames. ibid.
Infames ita admiſſi non ſunt integra fidei. ibi.
Prohibitia, ne infames admittantur in teſtes, eſt ſolemnitas juris. ibid.
58. *Infames infamia pœnali & legali non poſſunt admitti in teſtes à Regularibus.*
Excluſio infamis infamia juris non eſt tantum ſolemnitas & apex juris ibid.
Infames infamia facti poſſunt admitti à Iudicibus, qui procedunt ſummariè, ſine tortura. ibid.

ARTICULUS XIII.

De Teſte Infami.

48. DAtur duplex infamia: ſcilicet iuris & facti. Infamia facti eſt illa, quam ponit factum ipſum malum, quod de ſe malam opinionem generat, ſed infamiam Juris facit ipſum Jus per Judicis decretum, ad hoc ut aliquis tamquam infamis inhabilis ſit ad actus legitimos. Unde quando fundatur in delicto verè eſt pœna delinquentis, & univerſaliter eſt quædam inhabilitas, ſeu impedimentum legale inhonorificum privans infamem honore, ne poſſit habere aliquem actum legitimum. At veró infamia Juris eſt duplex, alia ſcilicet, quæ ex Jure potius conſequitur ad infamiam facti, alia, quæ ſpecialiter imponitur pro hoc vel illo delicto, quæ etiam duplex eſt, cum alia ſit ſententiæ ferendæ quæ non incurritur, niſi quis ad illam per ſententiam damnetur, alia veró ſit latæ ſententiæ, quæ incurritur ipſo facto, quamvis ipſa non habeat completum effectum, niſi præcedat ſententia declaratoria, quæ ex quo retrotrahitur efficacia infamiæ à die ad diem & horam commiſſi, ſi delicti ideo ex tunc infamis cenſendus eſt privatus honore & habilitate ad actus legitimos. Prima veró infamia juris, quæ conſequitur ad infamiam facti, triplex eſt: Alia ſcilicet ex genere delicti, alia ex genere pœnæ, alia ex genere facti Infamia ex genere delicti incurritur ex eo, quod quis damnatus ſit pro delicto. Et ſic quomodocumque deli-

ctum ſit notorium, delinquens eſt quidem infamis infamia facti, & aliquo modo infamia Juris, quæ extinguitur per pœnitentiam, ſed non eſt propriè infamis infamia juris, niſi ſi pro delicto damnatus, & non quomodocumque, ſed ſolùm quando aliquis pro delicto dolo malo commiſſo per Judicem Ordinarium damnatur per ſententiam diffinitivam in pœnam ordinariam, & ſententia tranſierit in judicatum, & ita quod nec ſufficit, quod delictum ſit notorium in judicio etiam per Rei confeſſionem, ſed neceſſe eſt, quod per ſententiam ſit damnatus, infamia etiam conſurgit ex genere pœnæ, ad quam quis damnatur, & ex qua multum diminuitur bona æſtimatio hominum, ut ſi quis damnatur ad mortem, ad opus publicum, ad exilium, &c. Ad hoc verò, ut ex hoc ſequatur infamia, neceſſe eſt, quod ſententia ſit data cauſa cognita, quæ cauſa ſit famoſa de crimine doloſo, & quod ſit notorium ſententiam latam fuiſſe in judicio juſto non ex præſumptione, ſed ex delicto famoſo & doloſo. Ex genere facti infames ſunt Carnifices, Birruarii, & ſimiles. Hæc omnia verò latè declaravi *tract. de elect. cap.* 20. *quæſt.* 48. *&* 49. *à num.* 342.

49. In civilibus quidem infamis infamia facti non rejicitur, niſi cauſa ſit ardua, quæ equipolleat criminali, ut eſt cauſa matrimonialis, vel cauſa ſit talis, in qua ex lege vel ſtatuto ſint neceſſari teſtes omni exceptione majores. Et nihilominus hic teſtis in caſibus, in quibus admittitur, non eſt integræ fidei, nec plenè probat, ſed ſub arbitrio Judicis eſt videre quantum probet. Plenè tamen probare cenſetur, ſi habeat alium teſtem tantæ excellentiæ, ut per ſuperabundantiam ipſius defectus ſuppleatur, vel ſi deponat veriſimilia aut alia coniectura, aut adminiculis ipſius dictum adminiculetur. De quibus videndi DD. *in cap. teſtimonium de teſtibus*, Menoch. *de arbitr. quæſt.* 27. Farinac. *qu.* 56. *num.* 107. *& ſeq.*

50. Sed in cauſa criminali aut mixta, & forſan etiam in cauſa criminali civiliter intentata, infamis infamia facti non admittitur, niſi in caſibus, in quibus veritas aliter haberi non poteſt; in quibus tamen caſibus hic teſtis non eſt integræ fidei. Abſolutè verò teſtis infamis infamia facti, ſi in caſibus, in quibus non debebat admitti, ſit admiſſus, facit aliquale indicium ſufficiens ad inquiſitionem generalem, non tamen ad ſpecialem. Nec infamia facti purgatur, unde in caſibus, in quibus non debet admitti, etiamſi admittatur cum tortura, non probat. Farinac *q.* 56. *num.* 40. Quod ſi teſtis non laboret alio vitio, ut ſi ſit vilis, tunc teſtis infamis etiam in caſibus, in quibus poteſt admitti, non admittitur ſine tortura. Farinac. *q.* 56 *num.* 126. id probans latè. De hac materia tractant DD. *in l. Tuſcius ff. de Senat. & in cap. teſtimonium de teſt.* Maſcard. *de probat. concluſ.* 1556. Clar §. *fin. q.* 24. Farinac. alios referens *q.* 56. *à num.* 155.

51. Infamis verò infamia juris conſideratur in duplici ſtatu, ſcilicet, in ſtatu imperfectæ infamiæ, nimirum antè ſententiam, vel in ſtatu infamiæ, poſtquam eſt per ſententiam damnatus ad infamiam, vel eum commiſiſſe delictum ſit declaratum, quod ſecum fert infamiam ipſo jure latam. Teſtis ergo infamis infamia juris poſt hujuſmodi ſententiam prorſus rejicitur, quia talis ex jure fide eſt privatus, & eſt ad actus legitimos inhabilis, & omnis dignitas & honor interdicitur infamibus. *cap. nulli* 3. *quæſt.* 4 *cap. Conſtitutus* 3. *quæſt.* 5. *cap. qui crimen* 6. *quæſt* 1. *cap. teſtes* 2. *quæſt* 7. *cap. licet, & cap. teſtimonium de teſtibus.* Et infamis infamia Juris repelli poteſt etiam parte non opponente à Judice ex officio, & ita quod nec etiam cum tortura hic infamis admitti poſſit. Et ita quod ad infringendam vim teſtimonii & tollendam ab eo fidem ſufficiat probare ejus infamiam, etiam poſt ejus mortem. Et hic infamis nec etiam in teſtamentis admitti poteſt in teſtem. *argum. ex l. qui teſtamenta,* §. *cum qui ff. de teſt.* Et nec admittitur ad teſtificandum contra infamem, quidquid in contrarium aliqui dixerint. Et in caſu, in quo infamis infamia Juris admittitur nedum non eſt integræ fidei, ſed nec ejus defectus ſuppletur per alterius conteſtis excellentiam, cùm ſit omnino inhabilis; ideo etiam parte non opponente non probat.

52. Sed loquendo de infamibus infamia Juris nondum completa & perfecta ante ſententiam teſtis ſit infamis, rejicitur ſicut infamis infamia facti. Unde Sylv. *v. infamis multos ſimiles infames recenſet inter infames infamia facti*; & Eliſeus de Bellegrandis *tract.* 3. *q.* 7. advertit multoties infamiam ſimilem tolli per emendationem; quamobrem parte non opponente iſti admittuntur in teſtes eo modo, quo admittuntur infames infamia facti. Verum tamen eſt, quod quando lex impoſuit pœnam infamiæ pro ſpeciali delicto, ut incurrendam ipſo facto, tunc ſi infamis ante ſententiam parte non contradicente ſit admiſſus ratione officii publici, ſuſtinetur ejus dictum. Sed tamen Judex ex officio etiam parte non opponente ſed conſentiente poteſt illum rejicere. Verum, quia hujuſmodi infamis ante declarationem non perdit poſſeſſionem teſtificandi, non poterit à Judice reiici ratione hujus infamiæ juris, niſi prius declaret juridice teſtem infamem.

53. Quamvis verò in caſibus exceptis, vel in ſubſidium, ubi alii teſtes non ſunt, qui examinari poſſint, admittantur infames infamia Juris, tamen non per hoc ſunt integræ fidei, ſed ſolum faciunt indicium & præſumptionem, & tunc neceſſe admittendos ſine tortura communiter dicunt DD. niſi deponant contra valde diffamatum. In crimine tamen hæreſis huiuſmodi teſtes admitti ſine tortura probatum eſt, *cap. in fidei favorem de hæreticis in* 6. nec enim qualitas in ſubſidium non præ-

ſumi-

ſumitur, ſed eſt probanda per eum, qui teſtes infames producere velit; ſi alias potuerunt adeſſe teſtes habiles, ut infra explicatur, quod multo magis procedit, ſi teſtis ultra infamiam alios patitur defectus.

54. Et eſt conſiderandum, quod iſti infames, ſi admittantur, & examinentur in caſu, in quo de jure non debent admitti, nedum non probant, ſed nec faciunt indicium ſufficiens ad torturam, vel etiam ad inquiſitionem ſpecialem, ſed ſolum ad inquiſitionem generalem, & ut Judex poſſit inquirere de veritate. At vero in caſibus in quibus de Jure poſſunt admitti, adhuc, niſi ſint plures, & ſint teſtes de viſu, & tales, quod ſi non eſſent infames Reum convincerent, non faciunt indicium ſufficiens ad torquendum Reum præſentem, vel ad tranſmittendum illi inquiſitionem ſpecialem, ſi ſit abſens. Quia vero Bict. *quæſt.* 30. *num.* 20. loquens de infamibus infamia facti dixit, quod infames iſti admiſſi in caſu, in quo non debent admitti, ſi ſint plures ſufficiunt ad torturam; hoc improbat Eliſeus *parte* 3. *quæſt.* 7. *num.* 17. quia cum infames in caſibus exceptis, in quibus poſſunt admitti, ſi ſint plures, ad ſummum faciunt indicium ad torturam, hoc facere non poſſunt in caſibus in quibus non debent admitti; quia in his caſibus minus validè probant; Infamibus enim etiam in caſibus exceptis nulla vel modica fides eſt adhibenda. *cap. per tuas de Simon.* Igitur cum admittuntur, ubi non debent, tunc nec modica fides adhiberi debet.

55. Sed ulterius iſti teſtes etiam plures, ſi non deponant de delicto principali, ſed ſuper adminiculis & remotis, nec faciunt indicium, nec aliquid probant, niſi favore defenſionis deponant. Verum quod dicitur de adminiculis intelligendum eſt de non ſubſtantialibus; Nam ubi adminicula ſint ſubſtantialia, teſtes iſti eo modo quo probant delictum principale, probant etiam adminicula. Illa verò cenſenda ſunt adminicula ſubſtantialia, quæ ſunt de ratione delicti, ut matrimonium eſt de ratione adulterii, quia adulterium non eſt, niſi copula illicita ſit cum perſona matrimonio ligata. Vel etiam adminicula ſubſtantialia delicti ſunt, quæ ut amplexus & oſcula tendunt ad probandam fornicationem.

56. Infamis etiam admittitur, ſi ſit reſtitutus ad famam, vel ſi ſit diſpenſatus ad teſtificandum ab eo, qui ad hæc habet facultatem. Item admitti debet infamis occultus & non denunciatus, vel ſi ſit infamia facti ſi non ſit diffamatus, ita quod teſtis, qui tempore depoſitionis communi opinione reputabatur non infamis. ſed habilis, tunc ex communi errore non vitiatur ejus dictum, licèt ex poſt facto detecta ſit inhabilitas. Scroi *p.* 4. *c.* 3. *n.* 27 ſufficit verò ad illum repellendum, quod infamia ſit probata. Probatur verò infamia Juris per ſententiam, vel infamiæ confeſſionem, infamia verò facti probatur per teſtes ſingillatim ſpecificando crimina, *d. cap. præſentium*, §. *teſtes de teſt.* Farinac. *quæſt.* 56. *à numer.* 18. Bictus *quæſt.* 30. *num.* 11. Eliſeus *tract* 3. *q.* 7. *num.* 19. Admittitur etiam infamis ſi deponat de actu proprio. Item infamis infamia facti, ſi de conſenſu partium fuerit admiſſus. Item damnatus de Infamia admittitur pendente appellatione. Item non reijcitur ejus dictum, ſi infamia adveniat poſt ejus depoſitionem, rejiceretur vero ſi infamia adveniret poſt ejus juramentum, ſed ante ejus depoſitionem. Qui vero teſtem dicit infamem; nedum infamiam probare debet, ſed ejus cauſam, & qualitates, & locum, & tempus delicti, ut videri poſſit an infamia ſit talis, quæ teſtem repellat, & non ſufficit ſi teſtis ſe eſſe infamem fateatur, ut rejiciatur ejus teſtimonium, ſed de infamia aliundè conſtare debet.

57. Verum in judicio Summario, in quo proceditur ſola facti veritate inſpecta infames admittuntur in teſtes. *cap. per tuas, de Simon.* Panormit. *cap. dilecti de jud.* & ex Barboſ. Menoch. *de arbitr. l.* 2. 11. 14. 27. Farinac. *q* 56. *num.* 88. Scroi *p.* 4 *cap.* 3. *num.* 25. Regulares verò Judices procedunt ſola facti veritate inſpecta, & ſolemnitatibus Juris non ſunt aſtricti; ideò infames admittere poſſunt. Panormit. *cap. de cætero de teſt.* D. Anton. 3. *part. tit.* 9. *cap.* 11. & §. 6. Sylveſt. *v. Index num.* 5. & 6. & apud Didac. Scroi *Thomas à Ieſu de verit. Regularium tract.* 3. *c.* 11. *num.* 9. Megal. *in pract. cap.* 13. *num.* 15. Pitig. & Spatar. & Bouer. quos ipſe ſequitur. Nec urget in oppoſitum ratio Eliſei hoc negantis *p.* 3. *q* 7 *num.* 21. Et volentis privilegium in hoc non ſuffragari Regularibus, ſed eos non poſſe advenire infames ad teſtificandum, niſi in caſibus, in quibus id eſt permiſſum de Jure communi; quia in Judicio Summario non poſſunt omitti, quæ tangunt veritatem judicii. *Clem. ſæpè de verb. ſignificat.* At vero veritas à dicto teſtimonii pendet, maximè in criminalibus, in quibus probationes debent eſſe evidentiſſimè. & luce meridiana clariores. Nam hoc non probat, niſi quod teſtes infames, non debent admitti, niſi cum ſuis imperfectioribus, & quod non plenè probent, niſi vel ex conteſtibus, vel adminiculis, vel eorum numero, vel alia ex cauſa tollatur ſuſpicio ex infamia orta. Cæterorum prohibitio, ne infames admittantur in teſtes, prout eſt juris poſitivi, & fundatur in præſumptione, & ſuſpicione falſitatis teſtium, ut probant DD. citati eſt ſolemnitas juris, quæ non eſt de ſubſtantia probationis, ſed accidentalis ſolemnitas, ſuper qua etiam Pontifices expreſsè diſpenſarunt. Regulares verò non tenentur ad juris ſolemnitates.

58. Verum hæc ſententia communis limitanda eſt, ut non procedat in infamia juris perfecta. Quoniam hæc infamia non ſpectat per ſe & directè ad ordinem juris, nec eſt inducta præcisè, ut iudicia ſint ordinata, ſed vel in odium & pœnam delinquentium, vel ob deco-

rem

rem Eccleſiaſticæ dignitatis, & eſt quædam irregularitas, quæ ſine ſpeciali diſpenſatione Summi Pontificis non poteſt tolli. Quod maximè verum eſt de infamia quatenus inferatur pro delicto, quæ eſt pœna reſpiciens delinquentes, & privans illos actibus legitimis; Pontifices vero ex vi illius privilegii non voluerunt gratificare delinquentes, & eos à pœna legis abſolvere, aut cum illis diſpenſare, ſed imo jus vult, ut hujusmodi infames, etiam ſi alias non eſſent ſuſpecti de falſitate, in pœnam delictorum ſint nedum ad ferendum teſtimonium, ſed ad quoslibet actus legitimos inhabiles; ſolum igitur infames pro infamia facti, non verò infamia pœnali, legali & ſpeciali poſſunt à Regularibus admitti in teſtes, quia iſti non ſunt ad actus legitimos ſpecialiter prohibiti, quatenus verò dicantur prohibiti teſtificari ex præſumptione aliqua falſitatis, ut ſic dicantur tales inhabilitate medicinali, ut ſecurius ordinetur judicium, hæc prohibitio ad ſolemnitatem Juris ſpectat, ut probatur infra, & iſti, ſi omnibus penſatis remanent ſuſpecti, non niſi ut ſuſpecti admitti poſſunt. Et ideo arbitrarium Judici eſt videre, an probent vel quantum probent.

Nec obſtat, ſi dicatur, quod infames infamia juris admittuntur in teſtes in caſibus expreſſis, & in ſubſidium de conſenſu partium, quod non fieret, ſi de ſubſtantia juris eſſet, ut non admitterentur. Primò enim negatur, quod infames infamia Juris admitti poſſint de conſenſu partium. Hoc enim modo admitti non poſſunt, qui à Jure rejiciuntur in pœnam, ſeu in odium ipſorum teſtium, ut eſt ſententia communis; infames verò infamia juris rejiciuntur in eorum pœnam & odium. Deinde dicitur, quod argumentum ſopponit falſum, ſcilicet, quod excluſio infamis infamia Juris ſit ſolemnitas ſolum inducta, ut ſolemnitas juris judicialis, & intuitu veritatis habendæ, ſeu ut medium ad habendam ſecurius veritatem. At verò hæc excluſio ulterius eſt pœna perſonæ infamis excludens illum ab omni actu legitimo, quamvis jus voluerit intuitu boni communis, ut in caſibus exceptis & in ſubſidium poſſit eſſe teſtis. Itaque excluſio infamis hac juris infamia, cum non pertineat per ſe ad formam judicialis ordinis, nec eſt tantum ſolemnitas, aut apex Juris, ſed ſpectat ad genus extraneum, & ordinem pœnarum, quæ implendæ ſunt, niſi ubi ſuperior diſpenſet, vel aliter ordinet. Et ſic infamis infamia Juri, præterquam in caſibus exceptis, & in ſubſidium omnino excludi debet ex vi juſtitiæ vindicativæ, ut luat pœnam contra ſe latam, etiam ſi alias ordo judicialis non repugnaret, quia ille eſſet fidei integræ. In caſibus vero, in quibus Regulares poſſunt admittere infames, poſſunt hujuſmodi teſtes admitti etiam ſine tortura à Judicibus, qui ſummariè procedunt ſola rei veritate inſpecta Menoch. de Arbitrar. *l.* 1. *quæſt.* 17. *à num.* 1. Scroi *part.* 4. *cap.* 3. *num.* 27. Quamvis non ſemper expediat hujuſmodi teſtes examinare, & eorum teſtimonium regulariter non probet integræ, ſed ſit fidei diminutæ.

SVMMARIVM.

59. Socius criminis in criminalibus non recipitur in teſtem.
Nec etiam ut accuſator aut denunciator. ibid.
60. In cauſa excepta ſocius criminis poteſt interrogari de ſociis.
Sed in cauſa non excepta Iudex non poteſt interrogare inquiſitum de ſocio in crimine. ib.
Quæ ſint crimina excepta ibid.
61. Reus de ſe confeſſus poteſt interrogari de ſocio criminis in caſibus in jure ſpecificè expreſſis.
Et quando delictum ex ſua natura non ſolet committi ſine ſociis. ibid.
Et quando adſint indicia, quod in delicto adfuerunt ſocii. ibid.
62. Reus aliquem inculpans non facit indicium ad torturam.
Socii criminis inducti ab inquiſito in teſtes ad ſui excuſationem non probant nec illis creditur. ibid.
Sed ſi non inducuntur ab inquiſito, ſed carcerati examinantur à Iudice, vel ex officio, vel ad inſtantiam partis, ſicuti valent ad inculpandum, ita ad exculpandum inquiſitum ibid.
Quomodo ſocii criminis valeant ad exculpandum inquiſitum. ibid.
63. Depoſitio ſocii criminis ſi ſit adminiculata indiſtinctè valet ad ſpecialiter inquirendum.
At ſi non ſit adminiculata, valet tantum ad inquirendum generaliter. ibid.
Socius criminis poteſt eſſe accuſator & denunciator. ibid.
In caſu quo Iudex poteſt interrogare de ſociis, depoſitio ſocii criminis valet ad inquirendū ſpecialiter & ad formandam inquiſitionem ſpecialem, illamque tranſmittendam. ibid.
Quomodo Iudex debeat interrogare Reum de ſociis. ibid.
64. Socius criminis eſt infamis, ideoque ejus depoſitio non ſufficit ad torturam.
Si non ſit in tortura confirmata. ibid.
Eodem modo dicendum eſt de formanda & tranſmittenda informatione. ibid.
Super quo & quomodo ſit torquendus ſocius criminis. ibid.
In cauſis fidei hujuſmodi teſtes non torquentur. ibid.
65. Depoſitio ſocii criminis ad hoc, ut afficiat inculpatum, debet eſſe jurata.
66. Depoſitio nuda ſocii criminis & non adminiculata non facit indicium ad torturam.
Adminicula debent inducere præſumptionem in individuo ad hoc, ut ſufficiant ad torturam. ibid.
Quando cenſenda ſit adminiculata depoſitio ſocii criminis. ibid.
67. Socius criminis aliquas habens inhabilitates

non

non facit indicium ad torturam, neque ad tranſmittendam informationem.

Pariter ſi ſit varius in depoſitione, ſive extra torturam, ſive in tortura. ibid.

68. *Quomodo bona fama inculpati tollat depoſitionem ſocii criminis.*

69. *In caſu quo promittitur impunitas. ſi ſocius criminis ſpontè inculpet ſocium, multum diminuitur de ejus fide.*

Secus ſi interragatus & admonitus. ut dicat veritatem, ſpontè aliquem inculpet. ibid.

90. *Depoſitio extorta per torturam illegitimè datam ſicut non nocet ipſi Reo, ſic nec nocet inculpatis per ipſum.*

ARTICULUS XIV.

De Teſte ſocio criminis.

59. JUris regula eſt, quod ſocius criminis in Criminalibus non recipitur in teſtem, nec eo recepto creditur, *l. quoniam liberi, C. de teſtibus cap. perſonas, & cap. veniens de teſt & cap. 1. de confeſſis, cap. nemini 15. quaſt. 3.* & ex his teſtibus communiter DD. ex eo enim, quod quis fatetur ſe eſſe ſocium criminis, fatetur ſe criminoſum & infamem, & de Jure cenſetur talis, & ulterius ſæpius contingere poteſt, ut quis ſpe veniæ, vel diminutionis pœnæ, vel ex odio ſocium, vel ſocios gravet. Ideoque ſocius criminis, etiam ſi veniret, ut accuſator aut denunciator, vel ſi examinetur ut teſtis non probat, nec facit indicium. Et nihilo ei credendum eſt.

60. Sed ad brevem & certam veritatem hujus articuli duplex caſus diſtingui debet. Vel enim cauſa eſt excepta & talis, in qua ſocius criminis poteſt juridicè interrogari de ſociis, vel cauſa non excepta, ſed talis, in qua Judex non poteſt inquiſitum interrogare de ſocio in crimine. Crimina excepta ſunt crimen læſæ Majeſtatis divinæ, *cap. in fidei favorem de hæret. in 6. cap. literas de præſumpt.* Item Crimen læſæ majeſtatis humanæ, *cap 1. de confeſſ. cap. nemini 15. quaſt. 3.* Item crimina conſpirationis, ſeu conjucationis, aut conventiculi, nedum contra Principem, ſed contra alios, *cap. fin. de teſtibus, cap. ſi quis cum militibus 5. quaſt. 1.* Hujuſmodi enim delictum non ſolet committi ab uno ſolo, ſed à pluribus. Unde eſt plurium delictum punibile à Judice. Item crimen falſæ monetæ, quod eſt crimen læſæ majeſtatis, *l. ſi quis nummos. C. de falſ. monet.* Et regulariter non committitur ſine ſociis, *l. 2. C. de falſ monet.* Item latrones & graſſatores viarum, qui non ſolent eſſe ſoli, ſed plures, *l. Provinciarum, C. de feriis, l. Divus, ff. de verb. ruſt. reorum.* Item crimen aſſaſſinii, quod non ſolet committi, niſi ex alicujus mandato. Menoch. *de arbitr. caſ. 434.*. Item in maleficis & mathem. qui poſſunt de conſociis interrogari *l. finali C. de malefic. & mathem.* Item ſecundùm aliquos crimen adulterii; ſed ut bene advertit Farinac. *quaſt. 43. num. 85. & ſeqq.* niſi adſint indicia, quod adulterium ſit commiſſum mediis lenonibus mediatoribus aut aliis participibus criminis, non poteſt adulter de illis interrogari; & ſi non interrogatus aliquem inculpet in caſu, in quo adulter de talibus conſociis non poterat interrogari, ejus dictum etiam adminiculatum non facit indicium ad torturam, quod tamen facit in caſu, in quo adulter poterat de talibus conſociis interrogari, ſi tamen rei dictum ſit adminiculatum. Quo verò ad immediatum conſocium criminis, ut quo ad adulterum unius adulteri dictum non ſufficit ad alterius condemnationem; Imo nec ad torturam, niſi ſit adminiculatum. Item crimen ſodomiæ. Circa quod tamen contrariæ ſunt DD. opiniones, ſed ex Farinac. *diſput. 43. num. 99.* dicendum eſt, quod ſi non adſint indicia, non poteſt reus interrogari de mediatoribus, & ſi tunc reus aliquos nominet, ejus dictum etiam adminiculatum non facit indicium ad torturam, quod tamen ſufficit in caſu, in quo reus de teſtibus conſociis poterat interrogari, ſi ejus dictum ſit adminiculatum. Dictum verò ſodomitati, ſive ſit vir, ſive mulier, & ſive ſit major, ſive minor, & ſive ſponte, ſive per vim dicat ſe ſodomitatum, niſi dictum ejus ſit adminiculatum, non facit indicium ad torturam contra ſodomitam, ut etiam in crimine adulterii dictum fuit. Et ideo dictum ſodomitati non facit indicium ad torturam, niſi ſit tortura confirmatum. Item caſus eſt generaliter exceptus, ut quando delictum ex ſui natura tale eſt, ut non committatur ſine ſocio, poſſit reus de ſocio ciminis interrogari. Item alter caſus generaliter admiſſus eſt, ut cum adſunt indicia, quod delictum fuerit à pluribus commiſſum aut tractatum, tunc Judex poſſit interrogare de ſociis. Ut v. gr. ſi homicida vel aſſaſſinus nullam habuit cauſam occidendi, habetur indicium, quod ex alicujus mandato id fecerit; Et ſic poteſt de hoc interrogari. Item ſi ſtatutum commune ſit, ut ſocius criminis admittatur in teſtem, vel ut poſſit interrogari. Menoch. *de arbitr. caſu 474. num 68.*

61. Sed tandem Clar. *quaſt. 20.* & quamplures alii, quos refert Farinac. *d. quaſt. 43. num. 125.* dicunt de conſuetudine jam introductum eſſe, ut reus de ſe confeſſus interrogetur de ſociis, Verum nec Doctores poſſunt fidem facere de conſuetudine univerſali, ſed ſolum de conſuetudine illius curiæ, in qua verſati ſunt, & adhuc ponderari deberet, an etiam in illa curia, in qua nutritur, illa conſuetudo ſit legitimè præſcripta, & an ſit univerſalis, vel ſolum in diffamatis, ut ponderat Farinac. *num. 154.* Ideo quidquid ſit de hac conſuetudine, tres caſus generales diſtingui debent, in quibus reus de ſe confeſſus poteſt de ſociis interrogari. Primus eſt in caſibus ſpecificè & expreſsè in jure expreſſis. Secundus eſt, ſi delictum ſit tale, quod ex ſui natura non poteſt, vel non ſolet committi ſine ſociis. Tertius eſt, ſi adſint indicia, quod in delicto adfuerunt ſocii. Et ita de jure ſervari debet, ſive Judex pro-

cedat ad inſtantiam, ſive ex officio. Farinac. *d. quæſt. 43. nu* 119. Et ſive delictum ſit patens vel occultum, & difficilis probationis, ut probat idem Farinac. *d. q. 43. n. 24. & ſeqq.*

62. Præter caſus præfatos ergo reus de ſe confeſſus nec poteſt de ſociis interrogari, & ſi reus aliquem inculpet, non facit indicium ſufficiens ad torturam, etiam ſi examinetur ut teſtis, quia neque ut teſtis poteſt examinari, & examinato non creditur, *l. quoniam liberi C. de teſt. cap. perſonas, & cap. veniens de teſt. & ibi DD.* Eſt tamen ſpecialis difficultas, an in hoc caſu, in quo Reus alium ſocium valide non inculpat, poſſit tamen alium exculpare; In qua difficultate placet diſtinctio Farinac. *d. quæſt. 43. à num.* 12. Nam vel ſocii criminis inducuntur ab ipſo inquiſito in teſtes ad ſui exculpationem, & in hoc caſu illis non creditur, ſed tunc dicuntur induci ab inquiſito ut teſtes, quando teſtes hujusmodi non ſunt carcerati, nec examinantur à Judice ex officio, vel ad inſtantiam accuſatoris, ſed extra carcerem ſunt exiſtentes, quia vel fuerunt aggratiati, vel ſi damnati pœnam ſolverunt, & ab inquiſito producuntur ut teſtes ad ſui defenſam. Vel hujusmodi teſtes non inducuntur ab inquiſito in teſtes, ſed carcerati examinantur à Judice vel ex officio, vel ad inſtantiam partis, & ſumus in caſu, in quo Judex poteſt interrogare de ſociis, nam æquitas poſtulat, ut ſicut teſtes hujusmodi valent, ut inculpent, ſic valeant, ut exculpent, ſi torti perſiſtunt in exculpatione. Neque enim favorabilior eſt offenſio, quàm defenſio, neque in hoc melioris conditionis debet eſſe accuſator vel Fiſcus, quàm reus inquiſitus. Et eo magis, quod ad probandam innocentiam etiam teſtes inhabiles admittuntur, & niſi deſit aliud motivum, non ſit præſumendum, quod exculpent inquiſitum ex affectione, ſed ex veritate. Quamvis verò, ſi inquiſitus ſit convictus de delicto, exculpatio ſocii non infringat plenam probationem ortam v. gr. ex teſtibus de viſu omni exceptione majoribus, quia plena probatio non tollitur per oppoſitum indicium, *l. Divus, ff. de in integr. redit. l. non ſolum, ff de ritu nupt.* Nihilominus ſi inquiſitus ſit ſolum inditiatus ad torturam, præfata ſocii exculpatio facit, ut maximè torqueri poſſit. Et ſic, ſi aliàs inquiſitus non eſt convictus, ſed ſolum poteſt torqueri, ſocii exculpatio impedit, ne poſſit torqueri. Imo ſi inquiſitus legitimis præcedentibus indiciis tortus delictum in tortura fuerit confeſſus; ſi poſtea examinatis iis, qui re vera delictum commiſerunt, ab eis inquiſitus exculpetur, & illi in tortura negent illum delicto interfuiſſe, error præfatæ Confeſſionis plenè probatur per hanc exculpationem, quia ubi confeſſio redditur inveriſimilis ex contrariis indiciis, non ſufficit ad condemnationem ſaltem in pœnam ordinariam, & ad probandum errorem confeſſionis ſufficiunt indicia & conjecturæ. Ubi tamen ſit præſumptio ſubornationis, ut cum quis non exiſtens in manibus Curiæ per litteras fatetur ſe commiſiſſe delictum, ut alium exculpet, hæc exculpatio non prodeſt, quia p.æſumitur ſuſpecta & procurata, & eſt facta ſine juramento & extra judicium.

63. Quantum igitur valet depoſitio ſocii criminis ſi ſit adminiculata indiſtinctè etiam in caſibus non expreſſis, valet ad ſpecialiter inquirendum. Si vero non ſit adminiculata, valet ad ſumendam informationem de delicto etiam in caſibus non exceptis, ad inquiſitionem ſcilicet generalem inchoandam, quia, licet talis ſocius non poſſit eſſe teſtis, poteſt tamen eſſe accuſator, aut denunciator, aut notificator, ut habet Clar *q. 25.* Sed ex hujuſmodi depoſitione non adminiculata non poteſt Judex formare inquiſitionem, aut illam tranſmittere, aut ſpecialiter contra ſic inculpatum inquirere, ſi ſumus in caſu, in quo Judex non poteſt Reum de ſociis interrogare; ſed in caſibus exceptis, in quibus Judex poteſt interrogare de ſociis, depoſitio ſocii criminis valet ad inquiſitionem ſpecialem, & ad formandam inquiſitionem & illam transmittendam, ut communiter tradunt DD. quos abundè refert Farin. *quæſt. 23. num.* 121. *&* 130. Et ita quod in hoc caſu Judex poſſit eum, qui eſt de ſe confeſſus, torquere, ſi interrogatus de ſociis negat, ut advertit Farin. *num.* 131. ubi *numer.* 132. monet, quod Judex non poteſt nec debet interrogare de aliquo ſocio in ſpecie ſeu in individuo, ſed ſolum in genere interrogando confeſſum, an habuerit ſocium aliquem, niſi contra perſonam aliquam determinatam ſit præſumptio, non quælibet, ſed legitima, vel niſi de ſe confeſſus ſimul falſus ſit, ſe habuiſſe ſocios in crimine, ſed eos non nominaverit, tunc enim etiam in caſibus non exceptis poteſt Judex interrogare & monere deponentem, ut ſocios nominet.

64. Cum verò ſocius criminis ſimul ſit infamis, ejus depoſitionem non ſufficere ad torturam, niſi ſit in tortura confirmata, communiter DD. tradunt. Et idem dicendum eſt de formanda & transmittenda informatione, cum nunc transmittere inquiſitionem ſit majoris præjudicii, quàm torquere, cum ex illa rei damnentur capitaliter abſque alia tortura. Et ad hoc non ſufficit, quod ſocius criminis nominaverit in tortura, ſed requiritur, quod torqueatur ſpecialiter pro confirmatione ſuæ depoſitionis, ut notat Clar. *quæſt.* 45. Et ita quod quando ſocius criminis in tortura nominavit ſocium, prius ſpontè debet extra torturam hanc depoſitionem ratificare, & poſtea iterum (licet leviter) torqueri ut depoſitionem in tortura confimet, ut defectum infamiæ purget, Farinac. *d. q. 43. num.* 139. Iterum autem ut dixi *cap. in fidei ſavorem nu. 42. & 43. de hæret. in 6.* addo, quod in cauſa fidei hujuſmodi teſtes non torquentur.

65. Bene verum eſt, quod depoſitio ſocii criminis, ut afficiat inculpatum, debet eſſe jurata;

ta; & ideo vel ante torturam debet ſocio criminis dari juramentum de veritate dicenda, vel ſi ſocius criminis ſponte in tortura inculpet alium, debet ei ante ratificationem dari idem juramentum.

66. Itaque ergo concludendo dicitur, quod depoſitio ſocii criminis aliquem inculpantis, ſi ſit nuda & non adminiculata aliis indiciis legitimis & ſufficientibus, ſed ſola non facit indicium ad torturam vel ad transmittendam informationem. Et nec ſufficit, quod iſta adminicula inducant præſumptionem in genere, quod delictum fuerit factum eum ſociis, ſed neceſſe eſt, quod inducant ſufficientem præſumptionem in individuo, v. gr. contra Titium ad hoc, ut ex depoſitione Mevii ſocii criminis Titius poſſit torqueri. Farin. *d. q. 43. num.* 155. An verò depoſitio ſocii criminis ſit adminiculata, arbitrabitur Judex pro perſonarum & delicti qualitate. Menoch. *de arbitr. caſu* 474. *num.* 47. Maſcard. *de probat. lib. 3 concluſ.* 315. *nu.* 53. Cenſenda verò erit adminiculata, & ſufficiet ad torturam, nedum ſi adſit alius teſtis de viſu, qui ſit omni exceptione major, ſed etiam ſi adſint plures teſtes de auditu. Item ſi adſit inimicitia inculpati cum eo, qui fuit occiſus. Item ſi cum dicto ſocii criminis concurrat fama contra inculpatum. Item ſi cum dicto ſocii criminis concurrat fuga inculpati ante formatam inquiſitionem. Item ſi cum dicto ſocii criminis concurrat converſatio & amicitia ſtricta & ſpecialis inculpati cum ſocio inculpante. Item quando cum ſocio criminis nominante habuit nominatus ſecretam allocutionem; ſed tamen neque ex ſolis prædictis depoſitio ſocii criminis cenſeri debet ſufficienter adminiculata ad torturam nominato inferendam, niſi ut dicitur in *cap. in fidei favorem de hæreſ. in* 6. *& in l. ſicut* 6. *de quaſ.* depoſitio ſocii criminis ſit ita veriſimilis, ut ex veriſimilibus conjecturis & ex numero teſtium & perſonarum tam deponentium, quàm eorum, contra quos deponitur qualitate, & aliis circumſtantiis ſic teſtificantes falſum non dicere præſumantur.

67. Quod ſi ſocius criminis alias habeat inhabilitate, ſi unam ſolam aliam habeat, ex qua ex duplici cauſa ſit inhabilis ſecundum multos, (ſed de hoc dicam infra *num.* 23.) nunquam faciet indicium ſufficiens ad torturam, etiam ſi ex ſtatuto ſocius criminis admittatur in teſtem, & etiam ſi depoſitio ſocii criminis emanaverit in tortura, Menoch. *de arbitr. caſ* 474. *nu.* 54. Clar. q. 24. Farin. *q.* 43. *num.* 178. Et apud iſtos alii innumeri. Niſi præter dictum ſocii criminis adſint alia indicia de ſe ſufficientia ad torturam inferendam. Et ideo etiam in caſibus exceptis dictum ſocii criminis varii in deponendo, & ideo perjuri, etiam ſi ſit tortura confirmatum, non facit indicium ad torturam contra nominatum. Et licèt Clar. *d. q.* 21. dicat de conſuetudine ſervari contrarium, tamen hoc ad ſummum admitti poſſet in locis, ubi adeſt hæc conſuetudo, quæ non eſt univerſalis, & niſi ſaltem adminicula ſint gravia, id practicari non debere ait Farinac. *d. q.* 43. *nu.* 184. Sed præcipuè ubi ſocius criminis ſit varius & ſibi contrarius, & ſive ſponte, ſive interrogatus legitimè, & ſive extra torturam, ſive in tortura exculpet, quem prius inculpavit, aut è contra non facit indicium ad torturam, neque ad transmittendam inquiſitionem tamquam perjurus, ut poſt Carret. Grammat. Natt Rolan. Cephal. & alios probat Farin. *d. q. 43. nu.* 185. Sed videnda ſunt, quæ dicam infra *art.* 23.

68. Bona etiam fama inculpati per ſocium criminis tollit vim depoſitionis ſocii criminis, niſi cum dicto illius concurrant præſumptiones & adminicula, quæ inculpati bonam famam ſuperent. Menoch. *de Arbitr. caſ.* 474. *nu.* 42. Maſcard. *de prob. lib. 3. concluſ.* 1311. *nu.* 10. Farin. *d. q. 43. num.* 18 *&* 188.

69. Conſiderant etiam plures DD. an ſocius criminis ſponte vel interrogatus aliquem inculpet. Et certè ſi quis ſponte ſe exponat examini, & in caſu, in quo revelanti eſt promiſſa impunitas, ſua voluntate Judicem adeat, & alium tamquam ſocium inculpet, multum diminuitur de ejus fide, quod eo magis eſt verum, ſi revelanti ſit à Judice promiſſa impunitas, quia in primo caſu revelans eſt potius accuſator, & denunciator quam teſtis; & in ſecundo caſu videtur corruptus ob promiſſam impunitatem, ſed ubi ſocius criminis interrogatus & monitus, ut dicat veritatem, & ſeriem facti narret, ſi ſponte aliquem inculpet, non minuitur ejus fides, ſed tantum probat, quantùm probaret, ſi interrogatus de ſociis aliquem nominaſſet, Clar. *q.* 21. Dec. *conſ.* 8. *num.* 54. *c.* 1. Farinac. *d. q.* 43. *num.* 690. *&* 691.

70. Depoſitio etiam extorta per torturam illegitimè datam ſicut non nocet ipſi Reo, ſic nec nocet inculpatis per ipſum.

SUMMARIUM.

71. *Teſtes criminoſi repellendi ſunt.*
Qui criminoſi repellantur à teſtimonio. ibid.
Ad repellendum criminoſum requiritur, quod ſit damnatus. ibid.
72. *In cauſa civili aut criminali civiliter intentata teſtis criminoſus admittitur.*
In criminali non admittitur. ibid.
Quomodo in cauſa criminali criminoſus emendatus admittatur in teſtem. ibid.
Quomodo probanda ſit emendatio. ibid.
73. *Dum pars non opponit, teſtimonium criminoſi valet.*
Poteſt tamen Iudex illum repellere ex officio. ibid.
Ejus teſtimonium non eſt integræ fidei. ibid.
74. *In criminalibus etiam exceptis criminoſi admittuntur in teſtes.*
65. *Quomodo admittantur in teſtamentis & inſtrumentis.*
76. *Etiam admittuntur, quando veritas aliter haberi non poteſt.*

77. *Pars poteſt excipere cõtra teſtem criminoſum. Ipſe teſtis poteſt probare ſuam innocentiam, qua probata admittendus eſt in teſtem ibid.*

78. *Pendente accuſatione ſeu inquiſitione criminoſus non eſt admittendus in teſtem niſi in criminibus exceptis.*

ARTICULUS XV.

De Teſte criminoſo.

71. TEſtem criminoſum repellendum eſſe, habetur ex *cap. ſuper eo. & cap. teſtimonium de teſt. & cap. conſtituimus* 3. *q.* 5. & ad iſtos textus Gloſſ. & alii DD. De jure verò Canonico omne peccatum mortale judicatur grave crimen. Panorm. *in cap. teſtimonium nu.* 3. Felin. *nu.* 7 & ſic à teſtimonio repelluntur homicidæ, malefici, fures, ſacrilegi, adulteri, meretrices, concubinarii, uſurarii, apoſtatæ à Religione, venefici, perjuri, falſarii & ſimiles. Non ſufficit verò ad repellendum criminoſum, quod ille pluries fuerit de delicto inquiſitus & carceratus, ſed requiritur etiam de jure Canonico, quod fuerit damnatus, vel ſaltem quod crimen oppoſitum ſit probatum. *cap. ſuper eo de teſt.* ubi Gloſſ. Panormit *nu.* 3. Felin. *nu.* 3. Sylv. *v. teſtes nu.* 1. Et quidem non ſufficit, quod opponatur crimen in genere, ſed eſt neceſſe, quod probatum ſit crimen aliquod in ſpecie cum circumſtantiis loci & temporis, *cap. præſentiam de teſtibus in* 6. Imo neceſſe eſt, ut probetur, quod criminoſus pro tali communiter habetur, Farin. *q.* 56. *nu.* 156. Maſcard. *lib* 2. *concluſ.* 27. *num* 2 Eliſeus *tract.* 3. *q.* 8. *nu.* 7. Et neceſſe eſt, quod in crimine aliquo etiam perſeveret ſaltem, ſcilicet in criminis reatu, licet non perſeveret in actuali & continua ſucceſſione delinquendi.

72. Criminoſus enim in cauſa civili aut criminali civiliter intentata admittitur. In criminali verò non admittitur, ubi teſtes debent eſſe omni exceptione majores, ut in cauſa matrimoniali *cap.* 1. *de conſanguin.* Maſcard. *de probat. concluſ.* 216. *num* 16. Sed non generaliter in cauſa criminali criminoſus emendatus admittitur, *cap. teſtimonium de teſtibus.* Panorm. *nu.* 8. Felin. *n.* 24 Spec. *tit. de teſtibus*, § 1. *n.* 24. Niſi cauſa ſit modici præjudicii, Farin. *q.* 56. *nu.* 136. Vel niſi in caſibus, in quibus admittuntur teſtes, qui patiuntur aliquam exceptionem, ut quando admittuntur ad defenſam & probationem innocentiæ, Clar. §. *finali qu.* 24. *verſ. quæro modo.* In hoc verò caſu emendatio debet probari, quia non præſumitur. Probatur verò per ſacerdotem confeſſorem, ut tradunt DD. *in d. cap. teſtimonium*, vel per teſtes, vel per triennalem laudabilem vitam, Farin. *d. q.* 56. *nu.* 140.

73. Parte etiam non opponente valet teſtimonium criminoſi, & nihilominus Judex ex officio poteſt criminoſum repellere, imo Judex non debet ſequi dictum criminoſi, prout dicitur etiam de teſte infami, Farin. *q.* 56. *num.* 145. Sed tamen ſi pars tempore debito non opponat, depoſitio teſtis ſuſtinetur, nec pars poteſt opponere, licèt non per hoc teſtis criminoſus haberi debeat ut teſtis integræ fidei. In ſecunda tamen vel alia inſtantia, etiam ſi non ſit oppoſitum in prima inſtantia, poteſt opponi, niſi hoc fiat in fraudem. Panorm. *cap.* 1. *de except. num.* 18. & Felin. *cap. ſuper eo de teſt.*

74. In criminalibus etiam exceptis, ſicut infames, ita & criminoſi admittuntur in teſtes, & ſic admittuntur in criminibus ſodomiæ, hæreſis, ſacrilegii, dilapidationis bonorum Eccleſiæ, fraudatæ annonæ, vel fraudati publici cenſus. Videantur Farin. Maſcard. *de prob.*

75. In teſtamentis etiam & inſtrumentis teſtes criminoſi admittuntur, niſi nedum ſint tales, ſed publice habeantur ut tales, in quo caſu tamen, qui vult illos excludere, debet probare, quod nedum ſint, ſed publicè habeantur ut criminoſi, Farinac. *q* 56 *nu.* 14. & 157.

76. In cauſis etiam in quibus aliter veritas haberi non poſſit, criminoſus admittitur, ſicut dictum eſt de teſte infami.

77. Poteſt teſtis probare ſuam innocentim, qua probata admitti debet, & qui induxit teſtes poteſt probare eos eſſe integræ famæ & excipere contra teſtes contrarios. Et ſicut qui excipit contra teſtem tenetur contra illum probare eum eſſe criminoſum, & pro tali haberi, ita producens teſtem tenetur probare illum, vel innocentem, vel emendatum eſſe. Et imo Judex niſi probabiliter ignoret illum eſſe criminoſum, non poteſt ex officio illum admittere, ſed teneatur vel eum rejicere, vel ejus innocentiam, aut emendationem probare. Spectat enim ad Judicis officium, ne aliquis gravetur, Felin. *cap. teſtimonium de teſt. num.* 3. Maſcard. *concluſ.* 1356. *num.* 1 Farinac. *q.* 56. *num.* 145. Bictus *q.* 31. *num.* 7. Eliſeus *tract.* 3. *q.* 8. *nu.* 13. Et ita quod ſi criminoſus fuerit admiſſus, vel ad inſtantiam partis, vel à Judice ex officio, pars potent excipere & probare teſtem criminoſum eſſe. Et hoc ſufficiet ad eum excludendum, & ſi dicatur illum fuiſſe emendatum, hoc probandum erit ab inducente teſtem, etiam ſi Judex fuit, qui illum ex officio induxit.

78. Pariter in cauſa pendente accuſatione aut inquiſitione criminoſus, aut carceratus pro gravi crimine, aut bannitus non eſt admittendus niſi in criminibus exceptis & aliis, in quibus criminoſus admitti poteſt, vel niſi quis accuſaverit aliquem ex malitia, ut excludat eum ne ſit teſtis. Bictus *q.* 24. *num.* 45.

SUMMARIUM.

79. *Perjurus non poteſt admitti in teſtem. Etiamſi fuerit emendatus ibid. Quid requiratur ad hoc ut perjurus rejiciatur. ibid. Ex generali conceſſione admittendi teſtes inhabiles, non admittitur perjurus. ibid.*

80. *Quan-*

80. *Quando juramentum eſt illicitum, violans tale juramentum non eſt perjurus, & tunc admittitur.*
Si tamen temere juravit, rejicitur ex alio capite. ibid.
81. *In cauſa hæreſis & in omni caſu, in quo id Papa concedit, perjurus admittendus eſt.*

ARTICULUS XVI.

De Teſte perjuro.

79. HUnc rejiciendum eſſe, habetur *cap. ſi quis convictus, & cap. parvuli 22. qu. 5. cap. quicumque 6. q. 1. cap. ex parte, cap. ſicut nobis, cap. teſtimonium de teſt. cap per tuas de ſimon.* & ad iſtos textus Gloſſ. & DD. ille enim qui ſemel juravit falſum eſt ſuſpectus, ne iterum mentiatur & perjuret, maximè ſi fuit perjurus in teſtificando. Et ideo perjurus etiam emendatus tam in cauſa civili quam in criminali rejicitur à teſtimonio, *cap. teſtimonium de teſtib.* & ibi Gloſſ. *in verbo perjuri* Panormit. *num.* 70. Felin. *num.* 19. Farinac. *q.* 16 *num.* 12. Et ita quod teſtis perjurus nedum non facit indicium ad torturam, vel ad tranſmittendam informationem, ſed ſecundùm aliquos nec etiam ad capturam, Farinac. *q.* 16. *à num.* 186. Et ad hoc ut perjurus rejiciatur, ſufficit ut probetur perjurus in aliquo etiam acceſſorio & extrinſeco. Et hoc vitium non purgatur per torturam maximè in cauſa criminali. Et ex generali conceſſione admittendi teſtes inhabiles non poteſt admitti perjurus, niſi id ſpecificetur. Gloſſ. *cap. per tuas v. adulterii de ſimon.* & ibi Panormit. *num.* 22. Et concluſio poſita verificatur de quacumque violatione juramenti, ſive aſſertorii, ſive promiſſorii, Farin. *q.* 56. *nu.* 197.

80. Si tamen juramentum ſit temerarium & illicitum, & hoc ſit certum, quia violans tale juramentum non eſt perjurus, ideo talis à teſtimonio non rejicitur, niſi ſit dubium, an juramentum ſit illicitum. Panormit. *cap. teſtimonium de teſt. verſ.* & Felin. *num.* 19. Qui tamen temerè ſic juravit, ex alio capite rejicitur, quia ſcilicet eſt criminoſus & peccavit mortaliter, & ideo juxta ſupradicta non admittitur, niſi emendatus.

81 In cauſa tamen hæreſis perjurus admittitur & in omni caſu, in quo id Papa concedit, *cap. In fidei favorem, & cap Accuſatio, §. licet de hæret. in* 6. Et in omnibus caſibus, in quibus non ſervans juramentum excuſatur à perjurio. Quando autem teſtis eſt perjurus & ſibi contrarius, an ſtandum ſit primo vel ſecundo ejus dicto, explicatum eſt *d. cap. Accuſatus*, ubi alia multa.

SUMMARIUM.

82. *Excommunicatus non admittitur in teſtem, ſi non ſit abſolutus, ſeu declarata ſit nulla excommunicatio.*
83. *Requiritur etiam coram Iudice laico.*
Iudex Eccleſiaſticus poteſt compellere Iudicem laicum, ne admittat excommunicatum. ibid.
Quomodo Iudex ex officio debeat rejicere excommunicatum. ibid.
84. *Excommunicatus duplici titulo rejicitur.*
In favorem fidei admittitur excommunicatus in teſtem. ibid.
Et in omni caſu, in quo admittitur infamis ib.
85. *Quid ſit dicendū de excommunicato occulta.*

ARTICULUS XVII.

De Teſte excommunicato.

82. QUamvis excommunicatus non ſemper ſit infamis per DD. quos ſequitur Farinac. *quaſt.* 56. *nu* 246. ſemper tamen à teſtimonio eſt rejiciendus, *cap. veniens el 2. de teſtibus, cap. excommunicamus el* 1. *§. credentes de hæret. cap. decernimus de hæret. in* 6. Et ad hos text. DD. communiter, & hoc eſt verum etiam ſi excommunicatio ſit nulla, antequam tamen ejus nullitas declaretur, vel niſi excommunicatus abſolvatur ad cautelam, ſic enim abſolutus poteſt eſſe teſtis. Et ſi ante abſolutionem fuerit malè examinatus, poteſt poſt abſolutionem iterum validè examinari, ſi tamen illum producens excommunicationem ignorabat, Farinac. *q.* 56 *num.* 249. *& ſeqq.*

83. Cæterum excommunicatus rejicitur, ut non ſit teſtis etiam coram Judice laico, *cap. decernimus de ſent excomm in* 6. Et ita quod Judex laicus à Judice Eccleſiaſtico poſſit compelli, ut in teſtem non admittat excommunicatum, Franc. *d cap. decernimus not.* 3. Neque tamen Judex laicus poteſt cognoſcere de juſtitia & valore excommunicationis Poteſt tamen cognoſcere, an teſtis de facto ſit excommunicatus, ut notat Dominic. *d. cap. decernimus nu.* 4. *de hæret. in* 6. Et ſic nedum parte opponente, ſed Judex ex officio poteſt & debet excommunicatum rejicere. Franc. Domin. *d. cap. decernimus, nu.* 3. Et ita ubi conſtet aliquem fuiſſe excommunicatum etiam contra alium excommunicatum non poteſt admitti in teſtem, niſi probet abſolutionem, *ad text. cap. propoſuerit de Cler. excom. miniſ.* ubi Gloſſ. & DD. niſi excommunicatio fuerit conditionata, vel ſi teſtis publicè habetur pro abſoluto; vel ſi is, qui fuit excommunicatus, dicat ſe abſolutum, ſed perdidiſſe inſtrumentum abſolutionis, vel in caſu electionis, quando electio dicitur nulla, tamquam facta ab eo, qui prius fuerat excommunicatus. In his enim quatuor caſibus præſumi abſolutionem ab excommunicatione ex Panorm. Alciato & Menoch. tradit Farin. *q.* 56. *nu.* 259. Cæterum exceptio excommunicationis contra teſtem opponi poteſt etiam lapſo termino dato ad opponendum, *Clement.* 1. *de except.*

84. Advertendum quoque quod excommunicatus repelli poteſt duplici titulo: & quia cri-

minoſus, & quia excommunicatus, ita ubi aliqui criminoſi ſolent excommunicari, ſicut ſolet fieri in non confeſſis, & non excommunicatis contra præceptum Eccleſiæ, ex eo quod conſtet de delicto, ut v. g. quod Titius non fuit confeſſus & communicatus, poteſt quidem rejici ut criminoſus, non tamen ut excommunicatus, niſi ut talis ſit denunciatus, Farin. *d. qu.* 56. *num.* 264. Et ita ratione excommunicationis non rejicitur ille, qui tempore depoſitionis non erat excommunicatus. Nec excommunicatus ſub conditione pendente conditione. Nec abſolutus ab excommunicatione. In crimine tamen hæreſis excommunicatus admittitur in teſtem, *cap. in fidei favorem de hæret. in* 6 Dicitur etiam quod excommunicatus admittitur in omni caſu, in quo admittitur teſtis infamis. Farinac. *q.* 564. *num.* 81. & in ſpecie quod admittatur in caſibus difficilis probationis, dixit Scroi *p.* 4. *cap.* 3. *nu* 17. & ex Barboſ. *in cap. veniens de teſtibus nu.* 38. ubi quod debet abſolvi ad effectum teſtificationis.

85. Sed numquid etiam excommunicatus occultus rejicitur, ne ſit teſtis? negant alii, alii affirmant; ſed certum eſt, quod ſi excommunicatio ſit probata coram Judice, teſtis excluditur, & ſaltem ut criminoſus ſemper excommunicatus debet excludi, ſed quia excommunicatus toleratus, non eſt ita privatus communione, ut alii non poſſint cum illo communicare, ex hac cauſa non eſſet rejiciendus, ſed tamen adhuc conſiderari debet, quod ille non poteſt communicare cum aliis, ideo quilibet excommunicatus rejici poteſt. Probari tamen debet excommunicatio, ſive ſit ab homine, ſive à jure, ſed de illis videri poſſunt adnotata *cap.* 1. *de except. in* 6. ubi latè agitur de exceptione excommunicationis.

SUMMARIUM.

86. *Iudæus & infidelis non poteſt eſſe teſtis in cauſis Chriſtianorum.*
Quid ſit dicendum de neophita. ibid.

87. *In cauſis contra Iudæos poteſt Iudæus eſſe teſtis.*
Pariter infidelis contra infidelem teſtis eſſe poteſt. ibid.
In quibus caſibus Iudæus & infidelis poſſint eſſe teſtes. ibid.

88. *Quomodo in foro Regulari Iudæi & infideles poſſint eſſe teſtes.*

ARTICULUS. XVIII.

De Teſte Iudæo & Infideli.

86. NEc Judæus nec Infidelis in cauſis Chriſtianorum teſtis eſſe poteſt, *cap. non poteſt, cap. pagani* 2. *quæſt.* 7. *cap. ipſa pietas* 23. *q.* 4. *cap. Iudæi de teſt. l. quoniam de hæret.* Nam hujuſmodi infideles & inimici ſunt Chriſtianorum, & divina teſtimonia contemnentes fidem non merentur. Et quia dubius in fide infidelis eſt, ideo nec iſte teſtis eſſe poteſt. Quod verò quamplures hoc extendunt etiam ad neophitos, quia iſti rejiciuntur ab ordinibus, *cap.* 1. *& 2. diſt.* 28. non omnino placet. Non enim eadem eſt ratio de miniſterio altaris, quod requirit in Miniſtro condignitatem quamdam ſingularem, unde nec omnes licet alias juſti, & ſanctiſſimi ad illud admittuntur, ut uxorati, & bigami, & mulieres, & de ferendo teſtimonio ad quod ſufficit, quod ceſſet ſuſpicio falſitatis, quæ ceſſat in infideli baptizato, qui per Baptiſmum factus eſt novus homo, & Chriſtum induit. Facit *cap. fideles, & cap. Sanctitas tua diſt.* 50. Et hoc multis probat Tiraquel. *tract. de Iudæis p.* 2. *cap.* 4. Ideo niſi aliquid ex aliqua circumſtantia habeatur, ut quia Iudæus converſus ad fidem neglexit reducere filios ad fidem, vel aliunde apparet ex motivo temporali recepiſſe baptiſmum; non video cur neophitus rejiciendus ſit ſimpliciter, ne ſit teſtis, quamvis nonnihil diminutæ fidei habere poſſit. Quod multo magis procedit in hæretico converſo de recenti, quia hæreſis eſt crimen læſæ Maieſtatis, *cap. vergentis de hæret.* Quamobrem in his ſervanda ſunt, quæ de criminoſis pœnitentibus & de infamibus adnotata ſunt.

87. Contra Judæos verò poteſt Judæus eſſe teſtis, & infidelis contra infidelem. Et ita quod ſi Chriſtianus inducat Judæum in teſtem contra Hebræum, talis probat etiam contra inducentem. Inſuper ſecundum aliquos Judæus poteſt eſſe teſtis contra Chriſtianum ad favorem alterius Chriſtiani. Ceſſat enim præſumptio odii contra nomen Chriſtiani, ſed hoc eſt contra *text. in d. cap. ſi hæreticus* 2 *quæſt* 7. *& in l quoniam de hæret.* Specul. *tit. de teſt.* §. 1. *num.* 59. Bene Judæus poteſt eſſe teſtis, ubi agitur de convincendo Chriſtiano reverſo ad judaiſmum *cap. contra Chriſtianos de hæret. in* 6. *& ibi gloſſ.* & extra iudicium etiam Judæus teſtis eſſe poteſt in contractibus & teſtamentis, *l quoniam C. de hæret.* quod limitatur, ut non procedat, quando aliàs ſuper contractibus examinantur in judicio. Farinac. *q.* 56 *nu.* 222 Judæum etiam poſſe eſſe teſtem contra Chriſtianum, ſi ille tacite vel expreſsè conſentiat, dixerunt plures, quos refert Farinac. *qu.* 56. *num.* 225. Sed alii hoc negant, quia inhabilitas Judæi ad teſtificandum eſt in favorem fidei, cui privatus non poteſt renunciare. Felin. *cap. Iudæi num.* 5. *de teſtibus.* Sed ratio potiſſima, ob quam Judæi excluduntur à teſtimonio contra Chriſtianos, eſt præſumptio inimicitiæ & falſitatis; Et ideo pars poteſt huic favori renunciare. In criminibus verò exceptis, ut in crimine hæreſis, Judæus admittitur in teſtem, *cap. in fidei favorem, & cap. contra Chriſtianos de hæret. in* 6. ſed tamen non facit plenam probationem. Eodem modo Judæi & infideles admittuntur, ſi veritas aliter haberi non poteſt, vel etiam ubi ſit conſuetudo legitimè præſcripta, ut Judæi

ſeu

ſeu infideles admittantur in teſtes. Et cum admittitur judæus in teſtem debet jurare ſecundùm legem ſuam, & cogendus eſt ſervare juramentum. Videantur de his adnotata *cap. in fidei favorem. & cap. contra Chriſt. de hæretic. in 6.*

88. Sed difficultas eſt, an in foro regulari ex privilegio admitti poſſit Judæus. Affirmat Bictus *q. 33. num. 6.* Quia in hoc foro ſola rei veritas inſpici debet, ſed negat mordicus Eliſeus *tract. 34. à num. 4.* ſed levibus innititur fundamentis. Prætendit enim, quod præſumpta inimicitia de jure naturæ repellat teſtem, quod ſi eſſet verum, non poſſent admitti Judæi in teſtes in caſibus læſæ maieſtatis, aut in quibus veritas aliter haberi non poteſt; Et cum præſumptio inimicitiæ ſit fallax, & vincatur ex contrariis præſumptionibus, ideo de jnre naturæ arbitrarium eſt Judici, ut videat ſi Judæus, vel infidelis admitti poſſit in teſtem, & ceſſante præſumptione inimicitiæ admitti poteſt. Minus vero probat aliud, quod Eliſeus affert de juramento Judæorum. Evidens enim eſt eos jurare poſſe, quantum neceſſe eſt, cum in multis caſibus admittantur à jure ad jurandum. Pariter non obſtat, quod judæi ſint infames, vel criminoſi, quia ut probatum eſt in ſoro Regulari criminoſi, & infames ſola infamia facti admittuntur. Ad hoc vero ut judæi ſint infames ſpeciali infamia juris, non ſufficit, quod infidelitas eorum ſit notoria notorietate facti, ut etiam ſupra eſt probatum. Solum igitur ſi ſint infames notorietate, & infamia juris admitti non poſſunt. Cætera, quæ adducit Eliſeus ſolum probant, quod judæi, vel infideles non ſint regulariter teſtes integræ fidei.

SVMMARIVM.

89. *Teſtes inhabiles & non integræ fidei ſunt illegitimi etiam legitimati.*
Luſores. ibid.
90. *Birruarii, Ebrii.*
91. *Hiſtriones & Buffones, Arenarii & Beſtiarii.*
92. *Apoſtata à Religione.*
93. *Decocti & falliti.*
94. *Fuſtigati.*
95. *Prodigi.*
96. *Litigatores continui & litium redemptores.*
97. *Vſurarii.*
98. *Pauperes, qui ex culpa inciderunt in paupertatem.*
99. *Perſonæ viles, ignotæ, & occultæ.*
100. *Teſtis ratione vilitatis admittendus eſt cum tortura.*
Inhabilitas teſtis, quæ non fundatur in culpa, admittitur ſine tortura. ibd
101. *Quomodo mulieres ſint admittendæ, vel rejiciendæ.*
Et in quibus caſibus illarum dictum probet. ibid.
Monialis teſtimonium non eſt plenæ & integræ fidei. ibid.

ARTICULUS XIX.

De reliquis teſtibus inhabilibus.

89. FIdei integræ non ſunt illegitimi etiam legitimati. Et hac ratione infamia facti, quæ in illis manet, niſi ſint bonæ vitæ, & famæ, & nobiles, quia hi reputantur integræ fidei. Farinac. *q. 56. num. 402.*

Luſor etiam conſuetudinarius ludis prohibitis rejicitur, ſi tempore teſtimonii luſor comprobetur, non verò antea vel poſt, & niſi ubi veritas aliter haberi non poteſt. Farinac. *num. 427.*

90. Birruariis non creditur niſi in iis, quæ ſpectant ad officium, non tamen in annexis ad illorum officium, & præcipuè ſi gravia ſint, ut adnotavi *cap. in fidei favorem de hæret. in 6.*

Inebriari ſolitus, etiam ſi tempore teſtimonii non ſit ebrius, ſicut & Tabernarii & Popinones non ſunt teſtes idonei, Farinac. *q. 56. num. 434.*

91. Hiſtriones, & Buffones, & ſimiles, qui queſtus gratia has artes exercent, tamquam infames rejiciuntur; & idem dicitur de Arenariis & Beſtiariis. Farinac. *quæſt. 56. nu. 439. & ſeqq.*

92. Apoſtatæ à Religione cum ſint infames *cap. infames 6. q. 1.* Addit Eliſeus *tract. 3. q. 12. num. 9.* Quia Apoſtatæ ſunt perjuri contra juramentum, quod emiſerunt in profeſſione. Sed non video, quod Religioſi de jure communi jurent in profeſſione, licet voveant, & ideo Apoſtatæ ſint ſacrilegi; Addit eos eſſe excommunicatos *cap. 2. ne clerici in 6.* ſed univerſaliter Apoſtata non eſt excommunicatus, niſi demiſerit habitum.

93. Decocti quoque, & falliti tamquam infames non ſunt integræ fidei,

94. Fuſtigatus perpetuo repellitur, quia infamis *l. fuſtibus 1. ex quibus cauſis infamis.* Farinac. *q. 56. num. 456.*

95. Pariter rejicitur prodigus, quia infamis infamia facti, *l. ſicut bonis, ff. de teſtam.* ſed intelligitur de illo prodigo, cui bonis fuit interdictum, aliàs admitti poteſt, etiam ſi ſit notorius. Farinac. *num. 488.*

96. Continuum etiam litigatorem & litium redemptorem ut infamem ex præſumpta calumnia rejici, ex Menoch. & Maſcard. advertit Eliſeus *tract. 3. q. 12. num. 15.*

97. Uſurarius verò rejicitur etiam poſt peractam pœnitentiam, niſi ſit reſtitutus ad honorem, licèt, ſi ſit occultus, admittatur in teſtamentis, Farinac. *num. 352.*

98. Item pauperes non ſunt integræ fidei. Arbitrarium verò eſt Judici judicare, quis ſit pauper; nam nobilis pauper cenſebitur, ſi non habet, ut congruè vivat ſecundùm ſtatum ſuum

ſuum, licet habeat quantum habet ruſticus dives. Et pauperes cenſentur, qui non niſi ex arte mechanica vivunt Et præcipuè pauperes judicantur ad hunc effectum, qui ex culpa in paupertatem inciderunt. Menoch. *de arbitr. caſu* 69. Farinac. *q.* 167. *num.* 45. *& ſeq.* Sed tamen pauper honeſtæ famæ & vitæ eſt integræ fidei. Gloſſ. *in l* 3. *in vi ff. de teſtibus*. Farinac. *q.* 56. *num.* 76. Et quamvis non eſſet fidei plenæ, ex legalitate alterius teſtis ſuppletur ejus defectus. Farinac. *q.* 57. *num.* 96.

99. Viles perſonæ etiam ſunt diminutæ fidei, & viles dicuntur vel ex officio vili quod exercent, ut ſunt hiſtriones, meretrices &c. & alii ex officio infames; vel quia ſunt ex infima plebe. Bonin. *de paup. qu.* 6. Imo pauperes iſti & viles perſonæ in criminalibus non debent admitti in teſtes ſecundum aliquos, ſed verius eſt, quod teſtis ob ſolam paupertatem non rejicitur. Panormit. *cap. ſi quis teſtium numer.* 8 *de teſtibus*. Menoch. *de arbitr. caſu* 96. *numer.* 4. Carena *p.* 3. *tit.* 5. *num.* 68. quod maximè procedit, ſi pauper ſit perſona honeſta. Clar §. *finali*, *q.* 24. Ideo pauper, ſolum ſi habeat aliam inhabilitatem, tunc non admittitur. Inter viles etiam numerari poſſunt ignoti & occulti, qui non niſi cum tortura admittuntur. Tabien. *v. teſtis in princ.*

100. Sed ſi teſtis ſimul ſit pauper & vilis, nec cum tortura poſſe in exceptis admitti, ut plenè probet, vult Eliſeus *tract.* 3. *quæſt.* 3 *numer.* 11. Ex eo quod tenetur duplici defectu, tortura enim unum ſolum defectum tollit. Sed quod ex ſola vilitate teſtis non rejiciatur in totum, ſed ſolum ſit fidei diminutæ, & admittantur ſine tortura, niſi etiam ſint infames, probat multis citatis Farinac. *q.* 57. *a.* 61. *&* 63. Et ideo pauper & vilis, ſolum quia vilis, ut plenè probet torquendus erit, quia ratione ſolius paupertatis non eſt torquendus, & ſic una tortura ſufficit. Præterquam quod tortura, vel repetita, vel gravior plures defectus purgat. Imo, ſi qui dicitur vilis eſt perſona honeſta, & ex ſorte ſua, non ex malis operibus datum eſt exercere vilia officia, ſeu artes neceſſarias, ei creditur ſine tortura, Scroi *p.* 4. *cap.* 3. *nu.* 12. Imo abſolutè dicitur, quod ubi inhabilitas teſtis non fundatur in crimine admittitur ſine tortura, & ideo pauperes, viles, birruarii, tabernarii ſine tortura admittuntur in teſtes. Farinac. *conſ.* 38. *num.* 12. Guazz. *def.* 19. *c.* 10. *num.* 10. Scroi *p.* 4. *c.* 3. *n.* 26.

101. Mulieres quoque de jure Canonico repelluntur in criminalibus. *cap. mulieris* 35. *q.* 5. *cap. quoniam de teſtibus. cap. forus de verb. ſignificat.* Mulieres enim mendaces ſunt, fallaces, doloſæ, mutabiles. Et nihilominus, etiam de jure Canonico mulier admittitur in cauſa criminali civiliter intentata. *cap. tum literis, de teſt. ubi gloſſ. in v. fœminas.* Panormit. 1. Felin. *num.* 1. Sylv. *in v. teſtis num* 2. Niſi pœna in tali caſu imponenda applicanda eſſet fiſco, quia tunc cauſa reputatur criminalis. Farinac. *q.* 59. *num.* 6. 7. *&* 8. ſed hoc non admittit Eliſeus *tract.* 3. *q.* 15. *num.* 3. quia ubi agitur de reddendo cuique, quod ſuum eſt, ſemper cauſa eſt civilis. In ſubſidium etiam jura Canonica non rejiciunt mulieres. Panormit. *cap. quoniam de teſt. num* 2. Felin. *num.* 2. Imol. *num.* 2. Ideo in iis factis, quæ non per maſculos, ſed per fœminas tractantur, ipſæ admittuntur Farinac. *q.* 59. *num.* 8. Sed amplius quando judex procedit ex officio per inquiſitionem, vel ſimplicem denunciationem, & non ad inſtantiam accuſatoris; mulieres etiam in criminalibus admittuntur *gloſſ in cap. quoniam in verbo mulieres de teſt* & ibi Innoc. & Butr. *n.* 2. Farinac *quæſt.* 59. *num.* 9. Item in crimine hæreſis, & læſæ majeſtatis, & in omnibus caſibus in quibus admittuntur infames, & ulterius ad rei defenſionem, & ad probandam innocentiam; de jure vero civili mulieres admittuntur etiam in criminalibus. *ad text. in l. ex eo ff. de teſt.* Et advertendum; quod licet de jure civili vidua, ſi ante completum annum à morte mariti nubat, ſit infamis, *l. ſi qua mulier C. de ſecundis nuptiis* hoc non procedit de jure Canonico, *cap. Euphemium* 2. *q.* 3. *cap. penultimo, & ult. de ſecundis nuptiis.* Et ulterius, licet in jure civili mulieres admittantur in criminalibus, ubi tamen agitur de pœna capitali, non ſunt omni exceptione majores, & ſic duæ non convincunt, imo nec tres ad mortem inferendam, Carena *p.* 3 *tit.* 5. *num.* 14 Si tamen mulier alias patitur exceptiones, non admittitur, & ubi admittitur non eſt integræ fidei. Undè in cauſa capitali, nec tres mulieres plenè probant, nec in aliis cauſis duæ tamen. Farinac. *q* 59. *num.* 27. *&* 29. Et quia Farinac. *q.* 59. *num.* 9. & Bictus *q.* 37 *num* 7. dixerunt regulam de non admittendis mulieribus ob limitationes eiuſdem regulæ corruere. hoc improbat Eliſeus *tract.* 3 *q.* 15. *num.* 8. quia ſemper verum eſt, quod mulier non admittitur in prædictis limitationibus ut teſtis integræ fidei, ſed & hoc docent Farinac. & Bictus, qui nec abſolutè, ſed cum dictione ferè dixerunt regulam præfatam corruere. Inhabilitas enim fœminæ ratione ſexus non obligat ad torturam, niſi ipſa alios patiatur defectus Farinac. *q.* 67. *nu.* 380. Sunt etiam, qui volunt, quod monialis ſit teſtis integer in cauſis monialium Rodriq. *t.* 2 *q.* 28. *a.* 3. *in fin* Lezana *part.* 1. *cap.* 27 *nu.* 15. Tamb. *diſp.* 4. *de* Abbatis *quæſt.* 7. *num.* 66. Pellez. *de monial. cap.* 7. *num* 36. quos ſequitur Scroi *p* 4. *cap.* 3. *num.* 8 qui ex Spatar. vult, quod iſtæ moniales probent integrè etiam contra fratres, qui deliquerunt apud eaſdem moniales, & monaſteria earum. Sed hoc negat Bordon. *cap* 16. *num.* 37. Sed dicendum eſt, quod infirmitas ſexus eſt à monialibus inſeparabilis, & ideo non admittuntur, niſi cum ſuis imperfectionibus & ideo non ſunt plenæ, & integræ fidei,

SUMMARIUM.

102. *Qualitas idoneitatis teſtium non eſt probanda, ſed præſumenda.*
Diverſæ opiniones DD. ibid.
Quis ſit teſtis idoneus. ibid.
103. *Et quis ſit teſtis non idoneus, ſeu inhabilis.*
104. *Teſtis inhabilis in cauſa neceſſitatis, & quando veritas aliter haberi non poteſt, admittendus eſt.*
Explicatur quomodo & in quibus caſibus veritas haberi non poſſit. ibid.
105. *In factis, in quibus ſoli teſtes inhabiles intervenire potuerant, non eſt neceſſe probare, quod ſoli inhabiles interfuerint, & n. 106.*
Hoc tamen probandum eſt in factis, in quibus ſpectatis communiter accidentibus teſtes habiles adeſſe potuerunt. ibid.
Quomodo hoc ſit probandum. ibid.
107. *Iudex procedens ex officio poteſt admittere teſtes inhabiles, ſi veritas aliter haberi non poteſt.*
Secus ſecundùm aliquos ſi procedat ad inſtantiam partis. Quod non probatur ibid.
108. *Teſtes inhabiles poſſunt admitti in caſibus exceptis.*
Qui ſint caſus excepti. ibid.
109. *In caſu defenſionis innocentiæ teſtes inhabiles admittuntur.*
Non tamen admittuntur ad reprobandum teſtes examinatos. ibid
Nec valent ad inferendam pœnam parti. ibid.
110. *Quando adeſt conſenſus illius, qui habet intereſſe in cauſa, teſtis inhabilis admittitur.*
Dummodo non ſit inhabilis inhabilitate inducta à jure in pœnam. ibid.
Neque ſit inhabilis de jure naturæ. ibid.
111. *Qui & quales ſint teſtes inhabiles, qui admittendi ſunt, quando adeſt conſenſus partis.*
Et ſufficit conſenſus expreſſus ſeu tacitus. ibidem.
Quæ requirantur ad conſenſum tacitum. ibidem.
112. *Et quomodo Iudex poſſit repellere teſtes inhabiles etiam parte non petente.*

ARTICULUS XX.

In quibus caſibus teſtes non idonei admittuntur.

102. TEſtes non idoneos non eſſe admittendos eſt de jure certum. Sed tamen plures caſus ſunt, in quibus admitti poſſunt. Eſt verò primo dubium, an qualitas idoneitatis teſtium ſit probanda ad illos inducere, vel potius præſumatur, niſi oppoſitum probetur. Multi enim diſtinguentes inter teſtem idoneum, & teſtem omni exceptione majorem, ſeu integræ & probatæ opinionis, ſeu qui ſit bonæ conditionis & famæ, vel integræ fidei, dicunt, quod ubi lex, vel ſtatutum requirit iſtas conditiones expreſsè, illæ ſunt probandæ, imo & per producentem nominandæ, quod multis citatis tenet Farinac. *quæſt. 62. num 6. & ſeqq.* ſequuti ſunt Bictus *q. 59. num. 5.* Eliſeus *tract. 3. qu. 16. num. 3.* Sed ſuppoſitum hujus opinionis manifeſtam involvit contradictionem, quia nullus, contra quem adſit legitima exceptio, vel qui non ſit bonæ opinionis & integræ fidei, eſt teſtis omni exceptione major, & bonæ famæ & fidei integræ. Cum ergo per eundem Farinac. & alios ab eo citatos *d. qu. 62. num. 15.* ubi in teſte non requiritur niſi idoneitas, hæc qualitas non ſit probanda per inducentem teſtem, ſed ſupponatur, nec ſunt probandæ aliæ qualitates dictæ, quod ſcilicet teſtis ſit omni exceptione major, aut integræ fidei, aut bonæ famæ. Et ideo, quod etiam ubi lex vel ſtatutum exigit expreſsè, quod teſtis ſit integræ fidei, vel legitimus, vel omni exceptione major, non ſit neceſſe probare has qualitates, ſed quod præſumantur, ſcripſit Stephan. Lambert. *de contract gloſ. 13. num, 49. & ſeqq.* quem refert idem Farinac. *num* 10. Et quod conſuetudo obtinuerit, quod hujusmodi qualitates non probentur, dixerunt Bajard. & Clar. *quæſt. 21. num. 9.* Farinac. *q 47. nu. 215.* quos ſequitur Scroi *par. 4 cap. 2. nn. 4.* Et certè quando lex requirit v. gr. teſtem omni exceptione majorem, hoc negativè intelligi debet, ut ſcilicet ſit neceſſarius teſtis, contra quem non ſit exceptio, non eſt verò exceptio contra teſtem, ſi nullus contra illum excipit. Et præterea tot ſunt exceptiones, quæ fieri poſſunt contra teſtes, quod magnus proceſſus fieri deberet pro quolibet teſte, ut probaretur eum nullam ex innumeris exceptionibus pati. Et ſi dicatur cum eodem Farinac. *numer. 16.* ſufficere, ſi teſtes deponant, quod inductus in teſtem ſit bonæ opinionis & famæ, & pro tali habeatur. Reſpondetur: quod hæc qualitas non indiget probatione, ſed præſumi debet, niſi aliud obſtet, malum enim & defectus non præſumitur de aliquo, niſi probetur. In caſu tamen, in quo hæc qualitas probanda eſſet, poſſet Judex ex officio illam decernere, & poſſet recipi etiam poſt publicatas atteſtationes, & cenſetur probata, ſi teſtes ab hoc inducti dicant teſtem eſſe talem, & haberi pro tali communiter, Farinac. *qu. 62. num. 16.*

103. Suppoſito igitur, quod teſtis idoneus ſit ille, qui nulla exceptione legitimè repelli poteſt, & ideo eſt omni exceptione major, ut probatum eſt ſupra, ex conſequenti dicitur, quod teſtis non idoneus ſeu inhabilis eſt ille, contra quem poteſt opponi aliqua legitima exceptio. Et licèt regula juris ſit, teſtem inhabilem non debere admitti, tamen hoc fallit in multis caſibus.

104. Eſt igitur primus caſus, in quo teſtes inhabiles ex eo, quod ſint aliquo modo ſuſpecti

de falſitate poſſunt admitti caſus neceſſitatis; quia ſcilicet aliter veritas haberi non poteſt, *l. conſenſu, § ſuper plagis. C. de repud. & l. omnes, §. à Barbaris, ff. de re milit. cap. veniens, el. 2. de teſt. & cap. fin. eod. tit. & ad iſtas textus DD.* quod & eſt verum etiam in criminalibus. Veritatem autem aliter haberi non poſſe dicitur, quando factum eſt tale, cui veriſimiliter non potuerunt intereſſe, niſi tales inhabiles, ut pluries contingit in delictis occultis, aut in iis, quæ fiunt de nocte, vel in iis, quæ fiunt in Collegio, vel Capitulo, vel Conventu. Sed ſi factum fuit tale, cui potuerunt intereſſe teſtes idonei, etiam ſi de facto non interfuerint, non poſſe admitti teſtes inhabiles ſentit Farinac. *quæſt. 62. nu. 63.* & alibi ſæpe, & pro hac ſententia quamplures citat. Idem ſenſit Boſſ. & Maſcard. quos ſequitur Eliſeus *tract. 3. quæſt. 17. à num. 6.* Sed & hic cognoſcitur, quod multitudo DD. non eſt tanti facienda, ut ab eorum ſententia recedendum non ſit. Ratio enim, quod in hoc caſu admittantur teſtes inhabiles eſt, quia veritas aliter haberi non poteſt. At vero ad hunc effectum per accidens ſe habet, quod facto potuerint intereſſe, vel non potuerint, ſi de facto ſoli inhabiles interfuerunt. Quia enim ad præteritum non datur potentia, ex quo de facto ſoli inhabiles teſtes interfuerunt, non poteſt fieri, quod interfuerint habiles, & omnino impoſſibile eſt, quod factum probetur per teſtes habiles, & ſumus in caſu neceſſitatis, ut veritas non poſſit aliter probari, quàm per teſtes inhabiles, unde iſti admitti debent, ut probat Clar. §. *finali quæſt 24. verſ. ſciendum eſt tamen*, & docuerunt Ricc. *nu. 1. deciſ.* 214. *nu. 12. Grammat. Theor.* 19. *num.* 14. *l. 1.* Bajard. ad Clar. *q. 24. num* 114. Cavalc. *de teſtibus, p. 4. nu 118* quos refert & ſequitur Didac. Scroi *p. 4. cap. 3. num* 31.

105. Qui addit ſufficere, etiam ſi teſtes habiles præſentes non viderunt, vel audierunt, vel tempore depoſitionis fuerint abſentes, vel mortui, vel alias impediti taliter, ut nullo modo haberi poſſint; Imo etiam ſi qui fuerunt præſentes non ſint teſtes nominati in proceſſu, nec noti Judici, & à curia ignorantur. Quamobrem arbitrarium eſt Judici videre, an poſſint vel non poſſint haberi teſtes habiles inſpecta natura facti, & qualitate perſonarum, loci & temporis, & aliis circumſtantiis. Quamvis in hoc diſtingui debeat, quia in caſibus, in quibus inducuntur teſtes à faciente in probationem ſui facti, ut in matrimonio & aliis contractibus, ſi inducens fuit in culpa, & cum potuiſſet adhibere teſtes habiles, adhibuit ſolum inhabiles, hujusmodi teſtes non admittuntur in favorem inducentis, qui eſt in culpa, quod non adfuerint teſtes habiles; ſed ubi ſumus in delictis, in quibus regulariter à delinquente teſtes non adhibentur, imo delinquentes quærunt occultari, & is, ad cujus favorem teſtes examinantur, non fuit in culpa, quod non intereſſent teſtes habiles, ſi de facto ſoli inhabiles interfuerunt, iſti admitti debent, ut docent Alex. *conſ.* 152. *nu.* 25. *l.* 5. & Gramm. *conſ.* 26. *num.* 37.

106. Diſtingui hic etiam debet, quia in factis, in quibus à communiter accidentibus ſolis inhabiles intervenire potuerunt, non eſt neceſſe probare, quod ſoli inhabiles interfuerint, ſed præſumitur ita eſſe, quia juſtè præſumitur eſſe, quod communiter accidit. Et ideo in hoc caſu teſtes inhabiles admittuntur, niſi ſpecialiter ex aliquibus indiciis præſumatur, quod de facto alii interfuerint habiles; ſed ubi ſumus in caſu, in quo ſpectatis communiter accidentibus potuerunt adeſſe teſtes habiles, probandum eſt illos non adfuiſſe, ad hoc, ut teſtes inhabiles admittantur. Ad hoc probandum verò non ſufficere, quod teſtes examinati id deponant aſſerentes nullos alios interfuiſſe, quàm illos, docet pluribus citatis Farinac. *d. qu.* 62. *num.* 69. ſed ſi non adfuerunt, niſi teſtes inhabiles, per quos alios teſtes probabitur illos ſolos adfuiſſe? Et ſi teſtibus inhabilibus creditur circa principale factum, eadem fide cur non creditur circa acceſſorium, quod principali de facto eſt conjunctum? Verum eſt, quod cum teſtes inhabiles ſemper ſint diminutæ fidei ad convincendum, quod non adfuerint niſi teſtes inhabiles, videndum erit ſi fieri poſſit, ut per alias conjecturas, & indicia probari poſſit etiam hæc veritas, quod ſoli inhabiles interfuerint, ut quia in domo, in qua commiſſum fuit homicidium, tunc alii non potuerunt eſſe. Videatur Maſcard. *de probat. concluſ.* 1403. *num.* 4.

107. Eſt etiam diſtinguendum ſecundum aliquos inter Judicem procedentem ex officio, & procedentem ad inſtantiam partis. Nam quod admittantur teſtes, ubi veritas aliter haberi non poteſt, verificatur in Judice procedente ex officio, ſecus ſi proceditur ad inſtantiam partis, quæ cum ſuis probationibus & procuratoribus debet venire. Ita poſt Grammat. & Carrer. Farinac *q.* 62. *num.* 71. Sed nec accuſator poteſt venire ad Judicem cum teſtibus habilibus, ſi illi non poſſunt haberi. Et ideo univerſaliter loquendo in quocunque judicio admitti debent teſtes inhabiles, ſi ex quo facto non interfuerunt, niſi teſtes inhabiles, non poſſunt haberi habiles.

108. Secundus caſus eſt, ut in caſibus exceptis admittantur teſtes inhabiles. Sunt verò caſus excepti caſus hæreſis. *cap. in fidei favorem de hæret. in* 6. ubi latè hoc explicavi, & in *cap. accuſatus § licet eodem tit. & libro* Et criminis læſæ majeſtatis, Panormit. *in cap. 1. poſt num.* 5 *de confeſſis, & cap. fin. de teſtibus.* Clar. §. *fin. quæſt.* 24. *verſ. ſecundum*, & ſacrilegii, fraudatæ Annonæ, dilapidationis bonorum Eccleſiæ, fraudati cenſus, falſæ monetæ, perduellionis, ſacrilegii, maleficii, ſodomiæ, furti famoſi. Gomez. *tr.* 3. *var. cap.* 12. *numer.* 10. Farinac. *q.* 36. *num.* 70.

109. Tertius caſus eſt defenſionis & innocentiæ defendendæ, Specul. *tit. de Inquiſitione*, §. 1. *num* 22.

nu. 22. Clar. *q.* 24. *in fin* Maſcard. *de prob. lib.* 2. *concluſ.* 904. *& lib.* 3. *concluſ.* 1319. & alii quos refert Farinac. *q.* 92. *num.* 90. Et tamen in hoc caſu teſtes inhabiles non admittuntur ad reprobandum teſtes examinatos, quia teſtes reprobatorii debent eſſe omni exceptione majores. Maſcard. *de probat. lib.* 2 *concluſ.* 904. *num.* 11. Farinac. *q.* 62. *num.* 91. Ideo hujusmodi teſtes ad defenſam non valent ad inferendam aliquam pœnam, vel aliquod præjudicium parti aut accuſatori, & ut ille aliqua pœna puniatur, Clar. *q.* 24. *nu.* 50. poſt Bald. Felin. & Gramm. In delictis tamen exceptis teſtes ad defenſam non admitti aliqui dixerunt, ſed hoc negat Farinac. *q.* 60. *n.* 96. Et videri poteſt *cap. filii de hæret. in* 6. ubi Pontifex declarat, qualiter domeſtici admitti poſſunt ad defenſam hæretici defuncti:

110. Quartus caſus eſt conſenſus ejus, qui habet intereſſe in depoſitione teſtis. Circa quem primò, ut dictum eſt ſupra, diſtinguendum eſt. Nam inhabilitatum teſtium quædam inductæ ſunt à jure in pœnam perſonæ ſeu odium ipſius teſtis, ut ſunt inhabilitas excommunicationis Banni, & aliæ ſimiles, & quotieſcumque quis privatur in pœnam alicujus delicti, ne poſſit teſtimonium ferre, vel actum aliquem legitimum facere. Et in his conſenſus partis nihil operatur, ſed etiam parte conſentiente teſtes ſic inhabiles rejici debent. Idem dicitur de illis, qui de jure naturæ in totum ſunt inhabiles, ut infantes, fatui, & omnes, qui non ſunt liberi judicii, cæci in ordine ad viſibilia, ſurdi in ordine ad audibilia; iſti enim omnino ſunt incapaces ad ferendum teſtimonium. Et Judex non poteſt illos admittere, ſed tenetur ex officio rejicere, ut per Baldum *l.* 1. *quiſquis teſtibus ver. C. de teſtibus*, Menoch. *de arbitr. lib* 2. *caſ.* 239. *numer.* 5. Diaz. *Reg.* 746. Maſcard. *de probat. lib.* 1. *concluſ.* 408. *numer.* 20 *&* 22. Farinac. *quæſt.* 62. *num.* 188.

111. Aliæ verò ſunt inhabilitates teſtium inductæ favore partis, ſeu univerſaliter ex ſuſpicione, ſeu ex præſumptione falſitatis, ut ſunt inimicitia, familiaritas, conſanguinitas & ſimilia, & in his conſenſus partis nedum expreſſus, ſed etiam tacitus operatur ut hujuſmodi teſtes admittantur. Ideo parte non opponente admittuntur, & ſic parte non opponente admittuntur affines, conſanguinei, infames infamia facti, Judæi, Procuratores, Sollicitatores, Proxenetæ, & alii ſimiles. Et tamen duo requiruntur, ut cenſeatur adeſſe conſenſus tacitus, ex eo quod non fuerit exceptum contra teſtes, ſcilicet, partis ſcientia & præſentia. Nam ſi pars non fuit præſens ſeu non fuit citata ad videndum jurare teſtes, ſed fuit abſens, vel ſi fuit præſens, ignoravit inhabilitatem teſtium, non poteſt dici, quòd conſenſerit teſtem inhabilem admittere, ex eo quòd non oppoſuit, ut per DD. ſupra citatos. Et in hoc caſu tamen parte ut ſupra non opponente Judex non poteſt teſtes rejicere, Felin. *cap. cum oporteat n.* 2. *de accuſat.* & alii, quos ſequitur Farinac. *q* 62. *num.* 192. Sed tamen pars, quæ in primo examine non oppoſuit, poteſt, ſi illi iterum contra illam producantur, eos rejicere, Specul. *in tit. de teſte* §. *ſæpe n.* 8 niſi aliquando pars nedum non oppoſirit teſtibus contra ſe productis, ſed illis uſa fuit contra producentem, tunc enim non poteſt illos amplius reprobare. Ubi etiam minor non poteſt eſſe in judicio, ejus depoſitio non eſt valida ex eo, quod pars non oppoſuerit, ſed eſt ipſo jure nulla. Farinac. *q.* 62. *nu.* 184. Si etiam pars per factum Judicis fuit impedita, ne opponeret, non cenſetur conſentire ex eo, quod non opponat, Felin. *in cap. præſentium nu.* 3. *de teſt.* Non juvat etiam non oppoſitio, ſi ex confeſſione teſtis conſtat de ejus inhabilitate, ut ſi teſtis in interrogatoriis partis fateatur ſe famulum producentis, quia tunc, cùm inhabilitas ſit notoria in judicio, Judex poteſt ſupplere de facto etiam parte non petente, *cap. inſinuante de appellat. cap. per tuas de teſtibus.* Farinac. *q.* 62. *num.* 189.

112. Sed in hac parte, ut videatur, an Judex ex officio poſſit repellere teſtem inhabilem, conſiderandum eſt, quod ubi Judex ex officio procedit, tunc quia Fiſcus habet locum partis, poteſt Judex teſtes inhabilesr ejicere, ſi contra Fiſcum inducantur, ſed ubi procedit ad inſtantiam partis, ſi teſtes non habent aliam inhabilitatem, quam illam, quæ oritur ex ſuſpicione & timore falſitatis, & ſic non rejiciuntur à jure niſi partis favore, tunc parte non opponente ſed conſentiente in teſtem non poteſt Judex ex officio illum rejicere, etiam ſi inhabilitas ſit notoria in judicio; ſed ubi teſtis alia cauſa eſt inhabilis, & quia in odium ipſius rejicitur ut infamis infamia juris, vel ex decentia & reverẽtia ut filii & ſervi, vel alia aliqua ſimili cauſa, tunc Judex, ſi ſibi de inhabilitate conſtet, poteſt eos rejicere, etiamſi pars illos admittat, quia ex alio jure rejiciuntur, cui pars non poteſt contradicere. Felin. *c. cum oporteat de accuſat. n.* 3. Maſcard. *lib.* 1. *concl* 408. *nu.* 20, *&* 23. *& lib.* 3 *concl.* 1326. *nu.* 13. & alii plures, quos refert & ſequitur Farin. *q.* 62. *n.* 192. Quod verò Farinac. ibi inter teſtes, quos Judex repellere poteſt, numeret mulieres, viles, intelligi debet, ſi ſint infames vel ex aliqua alia ſimili cauſa rejici debent.

SUMMARIUM.

113. *Opiniones Doctorum.*

114. *Teſtis ſuſpectus manente ſuſpicione de jure natura eſt inhabilis, ut ſit integra fidei.*

Teſtis à jure rejectus non admittitur in judicio ſummario, & judicio regulari, ut teſtis ſimpliciter idoneus. ibid.

115. *Suſpectus ex aliqua conditione generali poteſt in aliquo caſu particulari admitti, ut teſtis idoneus.*

Arbitrarium eſt Iudici etiam in judicio ſummario admittere & reiicere teſtes inhabiles ratione ſuſpicionis. ibid.

Ceſſante ſuſpicione in teſte habetur ut teſtis integræ fidei. ibid.

Explicatur in quo conſiſtat punctus difficultatis. ibid.

116. *Nan eſt de ſubſtantia judicii, quod teſtes inhabiles ex ſuſpicione falſitatis non ſins admittendi in judicio, ſed eſt apex & ſolemnitas juris poſitivi.*

Ad hanc ſolemnitatem non tenentur Iudices, qui judicant in iudicia ſummario, & ſola facti veritate inſpecta. ibid.

117. *Hac concluſia probatur primò.*

118. *Et ſuadetur ſecunda, explicando quid ſignificat clauſula* ſola facti veritate inſpecta.

119. *Teſtes inhabiles inhabilitate, qua eſt pœna lata contra teſtem, vel inducta ob reverentiam. vel ex alia cauſa ſpeciali nan poſſunt admitti in judicio ſummario, vel* ſola facti veritate inſpecta.

Hac concluſio prabatur & ſolvitur una objectio. ibid.

120. *In judicio ſummario aut regulari nõ poſſunt admitti infames per ſententiam damnati.*

Infames infamia juris ſunt tales ex duplici cauſa, ſcilicet vel ex cauſa ſpeciali pro delicta, pro quo lata eſt infamia, vel ex cauſa generali infamia facti notoria. ibid.

Explicatur quomodo infames ex prima cauſa non ſint admittendi in judicio ſummario, & Regulari. ibid.

Exemplificantur qui ſint infames ex ſententia lata. ibid.

Pariter declaratur, quomodo infames ex cauſa generali infamia facti notoria non ſint admittendi in judicia Regulari. ibid.

Qui ſint infames ex genere delicti, & quomodo non poſſunt admitti in teſtes in judicio ſummaria. ibid.

121. *Infames ex genere delicti nan ſunt infames infamia juris, niſi paſt ſententiam diffinitivam.*

Qua ſententia debet illos damnare ut convictas ſeu confeſſos de delicto, nec ſufficit, quod ſint ſuſpecti. ibid.

Si Iudex in pœna tranſegit, Reus ex vi talis ſententia non remanet infamis, ſi agat per Procuratarem. ibid.

Pariter infames ex genere pœna, niſi ſententia ſit lata cognita cauſa, non ſunt infames infamia juris. ibid.

Similiter in infamia ex genere facti non ſequitur infamia juris perfecta, ſi non ſit lata ſententia inducens infamiam. ibid.

122. *Qui damnatus ſit pra aliquo delicta notoria nan ſervatis ſupradictis conditionibus, eſt infamis infamia facti non juris.*

Explicatur quomodo teſtes inhabiles ratione reverentia non ſint admittendi in judicia ſummario & Regulari, & ſervata clauſula ſola facti, &c. *num.* 123.

124. *Excommunicati non tolerati etiam non poſſunt eſſe teſtes in judicio ſummario.*

125. *Teſtes inhabiles inhabilitate, qua non eſt pœna, vel inducta ob reverentiam, vel ex alia ſpeciali lege & cauſa admitti poſſunt in judicio ſummario & Religioſo.*

Explicatur qui ſins hi inhabiles. ibid

126. *Quid ſit dicendum de inhabilitate, quæ eſt pœna pro delicto ipſo jure lata.*

127. *Inhabilitas ſeu infamia ratione delicti vel pœna locum habet ſuppoſita ſententia, maximè ſi ſit ſententia ferenda.*

In caſibus, in quibus admittuntur inhabiles in judicio ſummario admitti poſſunt ſine tortura. ibid.

128. *In judicio ſummariiſſimo parte appanente non poſſunt admitti teſtes inhabiles ut integra fidei.*

Pars tamen non paseſt in totum rejicere tales teſtes. ibid.

129. *In judicio ſummario admitti pateſt teſtis minor, ſed non minor impubes.*

Impubes pubertati propinquus dum ſit capax doli, admittitur in teſtem in judicio ſummariiſſimo.

130. *Inimicus admittitur in teſtem parte canſentiente.*

Inimicus verò capitalis in judicio ſummario admitti non poteſt. ibid.

131. *Quid ſit dicendum de teſte perjuro.*

ARTICULUS XXI.

An in Iudicio ſummario & in Iudicio Regulari teſtes inhabiles admitti paſſint.

113. QUintus & ſextus caſus, in quibus DD. docent poſſe admitti teſtes inhabiles ſunt caſus judicii ſummarii & judicii Regularis, ſed Eliſeus de Bellegrandis Cappuccinus *in Methodo par. 3. quaſt 1.* præmittens *num.* 1. non deeſſe DD. qui exiſtimantes Regulares teneri ad ſubſtantialia juris, nihilominus conceſſiones illi factas adeo extendunt, ut omnia jura gentium & civilia peſſundent, nec non & ſubſtantialia adhiberi denegent, ut vix exceptioni & defenſioni Reorum detur locus, ſed Judices Regulares omnia ad placitum ſe poſſe diſponere putent, &c. concludit *num.* 10. in judicio Regulari ſervanda eſſe omnia ſubſtantialia, quæ veritatem negotii tangunt, ſolumque poſthaberi poſſe apices & rimulas & ſubtilitates, quæ veritatem negotii non tangunt. Ideò ex hoc principio concludit *q. 6. num.* 9. quod in judicio Regulari non poſſunt admitti teſtes laici, contra Religioſum, & tamen *num.* 10. admittit quod ceſſante præſumptione inimicitiæ laici bonæ famæ ex privilegio Bonifacii VIII. admitti poſſunt, & *q. 7. num.* 21. vult, quod in iudicio Regulari admitti non poſſint infames, niſi in caſibus à jure commune permiſſis, & *q. 8. num.* 14. negat poſſe admitti criminoſos non emendatos, ſed *num.* 17. concludit ex vi privi-

legii

legii Bonifacii admitti criminoſos emendatos. Pariter *q. 9 num.* 10. negat admiti poſſe periuros *& q.* 10. *num.* 4. cenſet infideles in judicio regularium non admittendos in teſtes, *& q.* 11. *num.* 4. idem cenſet de accuſato, inquiſito, denunciato, ſi non ſit emendatus, *& num.* 9. Excludit carceratum, *& nu.* 13. Bannitum non reſtitutum, *& num.* 14. fuſtigatum, *& qu.* 12. *num.* 22. idem judicat de multis aliis inhabilibus in ea recenſitis *& q.* 13. *pariter num.* 12. non vult poſſe admitti pauperes, & viles, *& quaſt.* 14. idem putat de minori, *& quaſt.* 15. excludit mulieres, *& quaſt.* 16. *num.* 13. univerſaliter docet non poſſe in iudicio regulari admitti inhabiles, niſi in caſibus de jure communi permiſſis.

At vero è contra alii voluerunt, quod in foro regulari inhabiles admitti poſſint, ut habiles, & idonei teſtes, pro qua ſententia Bordon. *in praxi cap.* 8. *quaſt.* 15. *num.* 40. refert Aret. Piteg. *in* 2. *ſubſtitut. c.* 1. *fol* 106. Spatar. *part.* 1. *tract.* 2. *c.* 4. *n.* 2.

114. In hac controverſia duo certa ſunt. Primum eſt, quod teſtis ſuſpectus manente ſuſpicione de iure naturæ eſt inhabilis, ut ſit teſtis ſimpliciter idoneus, & integræ fidei, & ideo nec in judicio ſummario, nec in iudicio regulari teſtes à iure reiectus, ut inhabilis rationе ſuſpicionis, ſuſpicione manente poteſt admitti, ut teſtis ſimpliciter idoneus, & integræ fidei. Nam impoſſibile eſt, quod ex principio incerto habeatur certa concluſio, & indubitata, & non de falſo ſuſpecta. Et ſi aliqui DD. contra hanc concluſionem ſenſerunt, merito contra illos invehitur Eliſeus, & eorum opinio eſt omnino improbabilis, falſa & rejicienda.

115. Nihilominus certum eſt ſecundò, quod ſuſpectus ex generali aliqua conditione, quia in caſibus pluribus individualiter poteſt ex multiplici cauſa deeſſe ſuſpicio, vel totaliter, vel ex parte, ideo de jure naturæ non eſt rejiciendus teſtis inhabilis taliter, ut non ſit arbitrarium in caſibus particularibus arbitrari, an ille ſit admittendus, & an ſit integræ fidei, vel ſaltem tantæ fidei, ut tale, quale indicium faciat, quod ſaltem adminiculatum probet, vel non probet. Et ideo quantum ſit de jure naturæ nedum in judicio ſummario, ſed abſolute arbitrarium eſt Judici teſtes ratione ſuſpicionis veritatis inhabiles admittere, vel rejicere. Ceſſante enim ſuſpicione ex natura rei teſtis haberi debet ut fidei integræ & non ſuſpectæ; Igitur ſolo naturali jure ſpectato quilibet Judex ſibi conſtito quod in teſte locum non habet ſuſpicio, illum habere poteſt ut teſtem integræ fidei, vel ut talis, aut talis fidei diminutæ, ſi ſuſpicio non ſit talis, ut tollat fidem, ſed ſolum illam diminuat.

Eſt ergo poſitus in hoc punctus difficultatis, quod ius commune in communi abſtulit à Judicibus hoc arbitrium, præterquam in caſibus aliquibus exceptis, ut ex ſupra dictis patet, & voluit, quod teſtes inhabiles non admittantur, & admiſſi non probent. Eſt ergo difficultas, an non eſſe admittendos inhabiles ratione ſuſpicionis fidei, qua laborant, ſit de ſubſtantia judicii abſolutè, vel potius ſolum ſit de ſubſtantia judicii ordinarii, an verò abſolutè ſit apex & juris ſolemnitas, cuius neceſſitatem tollant privilegia regularia. Et præcipuè clauſula illa *ſola facti veritate inſpecta*.

116. Dicitur vero primò, quod teſtes inhabiles ex ſuſpicione falſitatis non eſſe admittendos in judicio non eſt de ſubſtantia judicii, ſed eſt apex, & accidentalis juris poſitivi ſolemnitas, ad quam non tenentur Judices, qui in judicio ſummario iudicant, & præcipuè illi, qui judicant ſola facti veritate inſpecta. Hoc tenent communiter DD. loquentes de teſtibus infamibus. Bartol. *in l. filius familias num.* 6. *ff. de donat.* Panormit. & Felin. *in cap. dilecti de iudic. & in cap. de catero de teſtibus.* S. Santolinus *in* 3. *part. tit.* 9. *cap.* 15 § 4, *&* 9. Sylv. *verb. iudex el primo.* Marant. in Specul. *part.* 4 *diſtinct.* 9. *nu.* 34. Menoch. *de arbitr. lib.* 1. *quaſt.* 27. *num.* 1. *& ſeqq.* Farinac *q.* 56. *num.* 88. Pitigian. *in praxi crimin. in* 2. *ſubſtantiali cap.* 2. At verò loquendo de inhabili in genere, idem tenuerunt Bict. *qu* 19. *num.* 20, *&* 21. Thomas à Jeſu diviſit *regul. tract.* 3. *cap.* 2. Megal. *in pract. cap.* 15. *num* 15. Pitigin. *in* 2. *ſubſtantial. cap.* 1. *prope finem.* Spatar. *tract.* 2. *cap.* 4. *nu.* 2. Bover. *in direct. cap.* 20. *verſ.* 1. *fol.* 77.

117. Probatur verò concluſio primò, quia in cauſis civilibus, in quibus admittuntur inhabiles teſtes, & in criminalibus in caſibus exceptis & difficilis probationis nihil deeſt de ſubſtantialibus iudicii, nec de iis, quæ tangunt veritatem, ſi aliàs judicium ſit rectum, & tamen in illis admittuntur inhabiles. Igitur quod non admittantur inhabiles, non eſt de ſubſtantia iudicii abſolutè, & ita apparet, quod ratio illa, qua tot vicibus utitur Eliſeus, quia ſcilicet de ſubſtantia iudicii ſunt, quæ tangent veritatem negotii, quam tangunt teſtes; Et quod probationes in criminalibus debent eſſe legitimæ & luce meridiana clariores, quod quidem veriſſimum eſt, non concludit intentum ſuum, ſed probat oppoſitum, & apparet quod multa ſunt, quæ ſpectant ad legitimam probationem accidentaliter, & tamquam ſolemnitates & apices iuris, & ſic arguitur. Probatio, quæ eſt ex teſtibus ex genere inhabilibus etiam de iure communi, in quampluribus caſibus eſt legitima, & quantum opus eſt, certa & luce meridiana clarior & ſufficiens ad inferendum iudicium, quantum opus eſt certum: Igitur probationem non eſſe ex teſtibus inhabilibus ex genere non eſt de ſubſtantia legitimæ probationis & iudicii; cum igitur ex Clem. *ſæpe de verb. ſignific.* in iudicio ſummario & regulari ſufficiat, ſi probationes ſint ſubſtantialiter legitimæ, in hoc iudicio poteſt Judex admittere teſtes inhabiles, quotieſ-

cùmque ex illis ſpectatis ſpectandis haberi poteſt vera probatio, & talis quæ ſufficit, & qualis ſufficit vel in judicio civili, vel in criminali in caſibus exceptis, aut difficilis probationis. Et ſic verè in judicio ſummario arbitrarium eſt Judici admittere teſte inhabiles ex genere, & arbitrari quantum probent, & illos admittere ad probationem, quam omnibus penſatis faciunt præcipuè in judicio, in quo Judex poteſt judicare ſola facti veritate inſpecta, ut poſſunt facere regulares ex vi privilegiorum, ut ſupra recenſuimus *q. 5. a. 2.*

118. probatur ſecundò. Nam clauſulæ *ſola facti veritate inſpecta* ſenſus alius non eſt, nec eſſe poteſt, niſi quod Judex veritatem facti inſpiciat, & ſic quod non teneatur inſpicere, niſi veritatem, quam continet factum undecumque, & ex quocumque medio alias ex diverſa ſpeciali lege non rejecto illam colligat, dum ſyllogiſmus juridicus verum concludat; Igitur quotieſcumque ex teſtibus aliàs ex genere inhabilibus poteſt inſpici, haberi, & concludi facti veritas, Judex poteſt huiuſmodi teſtes adhibere, & ex illis judicare, quia non tenetur, niſi veritatem facti inſpicere. Et propterea bene adverterunt Felin. *cap. dilecti de jud.* Barboſ. *clauſ.* 173. *num.* 2. & alii, quod clauſula *ſola facti veritate inſpecta* fortior eſt, & plus operatur, quam clauſuſæ ſummariè *ſimpliciter, & de plano.* Et ut advertunt Crat. *diſcept.* 68. *num.* 5. Barboſ. *d. clauſ.* 173. *num.* 13. facit, ut Judex poſſit uti probationibus imperfectis, levioribus & perſuaſivis; poteſt igitur Judex in ſummario judicio habens facultatem judicandi *ſola facti veritate inſpecta* uti teſtibus ex genere inhabilibus, quotieſcumque viderit illos probare, ſaltem imperfectè, vel ſuadere, ita tamen, ut nihil decernat, niſi habeat tantam certitudinem vel probabilitatem, quantam juſtitia requirit ad illud decretum formandum, Et hæc confirmantur, quia ſi Judex in hoc ſummario judicio teneatur ad non admittendos niſi illas probationes & teſtes, quæ, & qui adhiberi poſſunt in judicio ordinario, non concederetur ſibi aliquid ſpeciale. quia omnis Judex poteſt judicare ſola facti veritate inſpecta ex mediis & teſtibus habilibus; hoc igitur eſt, quod illi conceditur, ut poſſit judicare ex ſola inſpectione veritatis, undecumque veritas inſpiciatur & colligatur. Et tamen Regulares ſemper advertant, ut non admittant inhabiles contra illorum ſtatuta.

119. Dicitur nihilominus ſecundò. quod ubi inhabilitas teſtium non eſt ex ſola ſuſpicione falſitatis, vel integræ fidei defectu, ſed eſt pœna lata contra teſtem, vel eſt inducta ob reverentiam quæ violatur, ſi teſtis deponat contra aliquem, ut ſi filius deponat contra Patrem, vel eſt inductus ex aliqua alia cauſa ſpeciali, non adhibere teſtes ſic inhabiles, eſt ſubſtantiale, & neceſſarium etiam in judicio ſummario. Nec ex clauſula *ſola facti veritate inſpecta* datur Judici facultas admittendi tales teſtes, lex enim aliunde, quàm intuitu veritatis inſpiciendæ tales teſtes rejicit, & eos non vult admitti, etiam ſi aliàs verum deponant. Probatur hoc primò, ubi inhabilitas eſt pœna lata contra teſtem. Nam de ſubſtantia judicii eſt, quod damnatus ad pœnam illam habeat & patiatur, nec Judex, ſi aliàs non poteſt in pœna diſpenſare, poteſt teſtem talem habilitare. Et ita hoc modo non poteſt Judex etiam in ſummario judicio admittere teſtem infamem damnatum. Nec obſtat, quod infames admittuntur in caſibus exceptis, & ubi veritas aliter haberi non poteſt, quia hoc eſt ex ſpeciali legis indulgentia, quæ noluit, quod in hoc caſu neceſſitatis (ſive hæc neceſſitas ſit ex atrocitate criminis, ſive ſit ex eo quod allii teſtes haberi non poſſunt) perirent probationes & teſtes, pœna redundaret in damnum juſtitiæ & boni communis. Imo hæc exceptio firmat Regulam in contrarium, & habetur, quod extra caſum neceſſitatis non poſſunt hujusmodi damnati, ut ſint teſtes inhabiles admitti, quia imo lex vult, ut extra caſum neceſſitatis hujusmodi teſtibus, etiam verum deponentibus non credatur, etiam ſi conſtet illos verum deponere, quia illos privavit, & privatos voluit hoc honore, ut teneamur illis credere, etiam ſi verum deponunt & eadem ratio eſt de inhabilitate orta ex debita reverentia, quia lex voluit, ut filio deponenti contra Patrem, vel è contra non credatur, quidquid ſit, an depoſitio ſit vel non ſit vera.

120. Hinc modo colligere poſſumus, qui ſint teſtes inhabiles, quos niſi in caſibus de jure communi permiſſis non licet admittere in Judicio ſummario aut regulari. Primò enim admitti non poſſunt poſt ſententiam infames damnati infamia, & ſic ad omnes actus legitimos inhabilitati. Et quia infames infamia juris duplici de cauſa ſunt tales, vel ex cauſa ſpeciali pro delicto, pro quo lata eſt infamia. & iſti, ſi infamia ſit ſententiæ ferendæ non ſunt, nec habendi ſunt ut infames niſi per ſententiam damnati ſint; ſed ſi infamia ſit latæ ſententiæ, quomodo infames ſunt Apoſtatæ à fide inſequentes Cardinales *cap felic. de pœn. in* 6. Raptores mulierum. *Conc. Trident. ſeſſ* 24. *cap.* 6 Duellantes *idem Conc. ſeſſ.* 25. *c.* 19 Hæretici eis credentes, receptatores, defenſores, fautores per jura à me citata *cap. ut officium à num.* 61 *de hæret. in* 6o. Inſordeſcentes in excommunicatione lata ex cauſa fidei per annum, *ibidem, & cap cum contumacia, num.* 31. & alii ſimiles in effectu habendi ſunt, ut infame, ſi ſaltem per ſententiã declaretur eos commiſiſſe delictum, pro quo lata eſt infamia. Itaque iſti poſt ſententiam, aut damnantem, aut declarantem admitti non poſſunt in iudicio ſummario; ſed ſi infamia iuris oriatur ex cauſa generali infamiæ facti notoriæ, ſive iſti ſint infames ex genere delicti, & quia adulteri. blaſphemi, calumniatores. concubinarii, inceſtuoſi, homicidæ, proditores, falſarii, ſacrilegi, ſodomitæ, fures, meretrices, lenones, criminoſi, ſocii criminis,

& alii

& alii publici graviter delinquentes, ſive ſint infames ex genere pœnæ, ut fuſtigati, damnati, ad opus publicum relegati, banniti, exauthorati, privati militia, depoſiti, degradati, damnati ad perpetuum carcerem, & ſecundum multos etiam damnati ad triremes. (De quibus videantur, quæ ſcripſi *tract. de elect. cap. 25. quaſt. 49. num. 577.*) ſive ſint infames ex genere facti, ut arenarii, locantes operas ad pugnandum cum feris, hiſtriones, joculatores, ludos mercedis intuitu exercentes, carnifices, Birruarii, decocti, & ſimiles infamem aliquam artem exercentes; Hi ſic inhabiles poſt ſententiam tamen admitti non poſſunt nec etiam in ſummario judicio.

121. Sed advertendum, quod iſti infames infamia juris ex genere delicti in effectu non ſunt habendi ut infames infamia juris, niſi poſt ſententiam, per quam in cauſa famoſa per Judicem ordinarium, cauſa juſte cognita, & conſtito de delicto, & per ſententiam diffinitivam damnati ſint pro illis delictis in pœnam ordinariam illis delictis debitam, nec ſufficit ut damnati ſint tamquam ſuſpecti de illis delictis, ſed requiritur, quod damnati ſint ut convicti vel confeſſi de illis delictis, ut patratis non ignoranter ſolum, ſed dolosè, & quod ſententia tranſierit in judicatum. Imo ſi pœna lata ſit ſeverior, cenſetur Judex ſuper infamia tranſegiſſe, Et ſi Reus agit per Procuratorem & damnatur ex vi talis ſententiæ, nec Reus nec Procurator remanet infamis. Et ſi ſint infames ex genere pœnæ, neceſſe eſt, ut ſententia ſit lata cauſa cognita, pro delicto doloſo quamvis in hac parte ſufficiat ſententia interlocutoria, ſi ſit lata ex delicto famoſo, non verò tantum ex ſuſpicione delicti, ſimiliter in infamia ex genere facti non ſequitur infamia juris completa & perfecta, niſi præcedat ſententia inducens infamiam. Imo infamia iſta, quæ eſt ex genere facti, potius aſſimilatur infamiæ facti, & talis eſt, ſi non præcedat ſententia ſaltem infamis facti declaratoria. Quæ omnia latius explicavi & probavi *tract. de elect. cap. 25 quaſt. 48, & 49.*

122. Et advertendum, quod non negatur, quod ſi delictum ſit notorium, vel ſi quis ſit damnatus pro delicto in pœnas illas infames, vel pro delicto aliquo publico non ſervatis omnibus recenſitis conditionibus, ſic damnatus non ſit infamis, ſi id ſit famoſum, ſed dicitur, quod hæc infamia eſt facti, quæ poteſt auferri per pœnitentiam, & quod illa non eſt infamia juris, niſi ſecundùm quid, & imperfecta, nec eſt infamia, quæ ſit pœna, & quam delinquens ſubire teneatur, niſi præcedat legitima ſententia. Hæc verò legitima ſententia præcedente tales infames vel quomodocumque judicati inhabiles ad actus legitimos non poſſunt admitti in teſtes, nec etiam in judicio ſummario & Regulari, ut etiam dictum eſt *ſupra in hac q. art. 13.*

123. Inhabiles etiam ex ratione reverentiæ, ut expoſitum eſt ſupra, non poſſunt admitti, ut teſtes in judicio ſummario aut regulari, & ſic non poſſunt admitti Pater vel Mater contra filium, vel è contra, aut uxor contra maritum, aut ſervus contra dominum; quia jura ob reverentiam debitam ita voluerunt, & hinc patet, quod rejiciuntur teſtes non ex ſolo timore fidei ſuſpectæ, quia v. gr. non habet locum ſuſpicio, quod filius velit deponere contra patrem, aut è contra. Et ideo in caſibus, in quibus præmittitur à jure, ut parentes deponant contra filios, vel è contra, iſti habentur ut teſtes integræ fidei, ut advertit Bordon. *cap. 12. num. 15.* Sed reverentia vult, ut in judicio depoſitio horum etiam ſi aliàs ſit vera, non faciat fidem, quæ reverentia militat etiam in judicio ſummario & regulari, neque ex clauſula ſola facti veritate inſpecta, aut ex facultate non ſervandi apices juris derogatur huic legi ſpeciali in alio fundatæ, quàm in ſuſpicione falſitatis, in quocumque enim indicio niſi neceſſitas boni communis aliud petat, & filii parentes debent venerari, & parentes contra filios agere non eſt æquum.

124. Excommunicati etiam non tolerati ex ſpeciali jure non poſſunt eſſe teſtes, quia non poteſt cum illis communicari. Et ideo nec iſti in judicio ſummario admitti poſſunt in teſtes.

125. Verum ubi teſtium inhabilitas non eſt pœna, vel non eſt inducta ex reverentia debita parti, vel ex aliqua alia ſpeciali lege & cauſa, ſed ex generali timore ſuſpectæ fidei teſtes inhabiles cum ſuis imperfectionibus ad arbitrium Judicis admitti poſſunt in judicio ſummario & religioſo, etiam ut ſint idonei ſi conſtet quod in illis ceſſat omnino timor fidei ſuſpectæ, ut probatum eſt. Et ita in hoc judicio admitti poſſunt nedum inhabiles non ex culpa, ut ſunt pauperes, viles, mulieres, laici, advocati, procuratores, habentes intereſſe in cauſa, amici, domeſtici, famuli, ſubditi, vaſalli, coloni, emphiteutæ, conſanguinei, affines, ſed etiam infames infamia facti, imo infames infamia juris ante ſententiam & ſic admitti poſſunt inceſtuoſi, calumniatores, blaſphemi, homicidæ, carcerati, inquiſiti, & alii criminoſi quantumque notorii notorietate facti, vel damnati per ſententiam interlocutoriam, vel à non Judice ordinario, vel alio modo præterquam in caſu *ſupra n. 121.* expreſſo. Item admitti poſſunt Judæi, infideles, prodigi, meretrices, birruarii, hiſtriones, & ſimiles, ita tamen ut admittantur cum ſuis imperfectionibus, & non ut idonei ſimpliciter niſi omnibus penſatis ceſſet omnino ſuſpicio falſitatis.

126. Et nihilominus advertendum, quod ubi inhabilitas teſtis ſit pœna pro aliquo delicto ipſo iure lata, nedum pars poterit inhabilitatem opponere, ſed Judex ipſe ex officio illam poterit opponere ut dictum eſt *ſupra art. 19. n. 112.* & hoc etiam invita parte, & tunc conſtito de delicto teneretur Judex declarare teſtem inhabilem, quamvis ſi hoc non fiat tempore habili, ſed poſtquam ſententia data in cauſa principali, tranſierit in judicatum, ſi teſtis tempore depoſitionis habeatur communiter, ut teſtis ha-

bilis

bilis ejus depoſitio ſuſtineatur ratione publici officii.

127. Sed in infamia, quæ dicitur ratione delicti vel pœnæ, hoc non procedit, quia ſi non præceſſit ſententia modo ſupra poſtulato, locum nullum habet pœnalis illa inhabilitas, quæ eſt pœna ſupponens omnino illam ſententiam. Nec dicatur, quod tunc pars poterit opponere delictum, ut propter illud teſtis damnetur, per ſententiam, & ſic poſtea rejiciatur. Hoc enim non ſubſiſtit, tum quia ſæpius continget, quod Judex apud quem teſtis producitur, non ſit competens ad judicandum de illo delicto, ut cum coram Judice laico examinandus in teſtem eſt clericus: tum quia ad inferendam infamiam illam ſeu inhabilitatem pœnalem, ut dictum eſt, requiritur ſententia diffinitiva Judicis ordinarii, & ſic non ſufficit ſententia interlocutoria data in cauſa exceptionis, niſi in caſu infamiæ ex genere pœnæ, ut dictum eſt *num.* 121. Solum igitur ſi Judex eſſet competens, poſſet in alia tela judicii & novo proceſſu de illo delicto cognoſcere, & Reum inventum damnare. Sic etiam ubi infamia vel inhabilitas ex ſpeciali delicto eſt ferendæ ſententiæ, & hæc quoque ſententiam ſupponit, & ſi ante ſententiam opponatur oppoſitio non ſubſiſtit. Solum ſi Judex ſit competens poteſt ex novo proceſſu procedi, ut probato delicto damnetur delinquens, & puniatur infamia vel inhabilitate.

128. Tandem vero advertendum, quod in caſibus, in quibus in judicio ſummario admittuntur inhabiles, hi poſſunt admitti ſine tortura, cum in his Judex procedat ſola facti veritate inſpecta. Menoch. *lib.* 1. *qu.* 27. *à num.* 1. *de arb. jud.* Scroi *p.* 4. *cap.* 32. *nu.* 27.

Sed nunquid in hoc judicio ſummariiſſimo admitti poſſunt teſtes inhabiles parte contradicente? Reſpondetur non poſſe admitti, ut integra fidei, maxime ubi de jure naturæ iſti teſtes ſunt fidei ſuſpectæ. Nam pars ex hoc jus habet, ut non cogatur credere teſtibus ſuſpectis. Et nihilominus nec jus habet pars, ut tales teſtes in totum rejiciantur, cùm ſolum ſint aliqualiter ſuſpecti, & aliqualiter ſuaderi poſſint. Imo ſi in caſu ſingulari ceſſet omnino ſuſpicio, poteſt Judex idoneitatem probare, & parte audita teſtem admittere ut idoneum non obſtante ejus contradictione.

129. Videtur verò eſſe ſpecialis difficultas de teſte minori. An poſſit admitti, ſed ſi loquamur de teſte minore, ſed pubere, majori ſcilicet 14. annis, talis admitti poteſt, ut dixit Bict. Minor enim rejicitur à jure ex ſola generali ratione timoris falſitatis. Unde iſti de jure communi admittuntur in caſibus difficilis probationis, ſed minor impubes nec in judicio ſummario admitti poteſt ad probandum, ſed huius eſt ſpecialis ratio, tum quia impubes non poteſt jurare, tum quia, cum incertum ſit, quando incipiat ſtatus pleni judicii, ex quo quis poſſit pro ut opus eſt, de rebus deliberare, lex determinavit, quod hoc tempus in muliere ſit decimus ſecundus annus, & in viro decimus quartus, & ita impubes rejicitur ex defectu plenitudinis judicii, quem effectum jus voluit præſumi univerſaliter in omni impubere. Nihilominus ſi ſine dubio certum ſit impuberem propinquum pubertati eſſe doli capacem in judicio ſumariſſimo, in quo proceditur juris ordine non ſervato, ſola facti veritate inſpecta poterit impubes admitti in teſtem. Et cum impuberem proximum pubertati poſſe in criminalibus aſſumi in teſtem quia præſumitur doli capax, voluerint Jo. And. *in addit.* ad Specul. *tit de teſt. nu.* 34. *l.* 5. Maſcard. *de prob. l.* 3. *concl.* 1246. *n.* 4. Albert. de Malet. & Igneus *ap.* Farinac. *q.* 58. *n.* 15. hoc ſaltem admitti debet in judicio ſumariiſſimo, in quo etiam creditur teſtibus non juratis, & abſolute non video, quod ubi agitur de nudo facto ſenſibus patente, ut ſi quæratur, an Titius comederit, impuberi affirmanti in hoc judicio credi aliqualiter non debeat.

130. Inimicus etiam capitalis in judicio ſummario admitti non poteſt, quia rejicitur de jure naturæ, ut ſupra dictum eſt *art.* 6. *num* 15. Verum conſiderari debet, quod inimicus in teſtem admitti poteſt conſentiente parte, ut dictum eſt *art.* 6. *num.* 23. Ideo de jure naturæ inimicus eſt teſtis inhabilis, quia pars habet jus, ut non cogatur credere inimico, ut dictum eſt *a.* 6. *num.* 15. & ideo parte conſentiente admitti poteſt, nec à Judice repelli poteſt. Felin. *cap. cum non oporteat num.* 3 *de accuſ.* Maſcar. *l.* 1. *concl.* 408. *num.* 20, & 22. & *concl* 1356. *nu.* 13. Butr. Gomez. Corrad. & alii, quos ſequitur Farinac. *qu.* 62. *n.* 192 & *qu* 53. *nu.* 68. Quod multo magis procedit in inimico tantum præſumpto, quia bene poteſt contingere, quod in illo in rei veritate inimicitia non adſit, & ideo arbitrarium eſt Judici videre, an talis ſit verè inimicus & rejici debeat.

131. Perjurus etiam (prout communiter aſſeritur) tanquam infamis ipſo jure & privatus facultate teſtificandi, ita quod nunquam ſit admittendus in teſtimonium, non poteſt admitti, ſed conſtito de perjurio omnino rejici debet, & juxta mentem gloſſæ *cap. per tuas, v. adulterii*, & ex generali conceſſione admittendi inhabiles non eſt conceſſa facultas admittendi perjuros. Hæc quidem communiter aſſeruntur. Et nihilominus etiam communiter aſſeritur, quod teſti ſibi contrario & perjuro creditur, & ejus priori vel poſteriori dicto ſtatur, ut explicatur infra ſuo loco, & ideo niſi perjurus ob hoc ſit in judicio damnatus, & ſit infamis infamia juris, juxta explicata in hoc articulo, poterit perjurus in teſtem admitti in judicio ſummariiſſimo, in quo etiam teſtes non jurati admittuntur. Et ulterius advertendum, quod, ut ex D. Thom. 2. 2. *q* 98. *a* 3. Sylv. *v. Perjurus num.* 6. Perjurus in juramento aſſertorio non eſt infamis ipſo jure, in juramento autem promiſſorio nec eſt infamis ipſo jure, ſi jurat Deo tantum vel ſibi, ſed ſi jurat alteri in contractibus, ut etiam voluit Panormit. *cap. teſtimonium de teſt.*

SVMMARIVM.

132. *Sententiæ Doctorum.*
Teſtes ex multiplici cauſa inhabiles admittendi ſunt in caſibus ſupra narratis, maximè ſi non adſint niſi tales teſtes. ibid.

ARTICULUS XXII.

An admitti poſſint inhabiles plures patientes defectus.

132. SEd numquid admitti poteſt, qui ex multiplici cauſa eſt inhabilis, ejusque inhabilitas poteſt ſuppleri per torturam. Negant plurimi, qui ſentiunt, quod neque in caſibus, in quibus admittuntur inhabiles, poſſint admitti, qui plures patiuntur defectus, & quod inhabilitas iſta, nec purgatur per torturam eo quia tortura unum tantum purget defectum. Ita Farinac. *qu.* 62. *num.* 38. quamplures refert concordantes, & poſt Farinac. idem ſentiunt Bict. *quæſt.* 40. *num.* 5. Sed Farin. nullum refert textum, in quo hoc fuerit ſtatutum, è contra verò Bajard. ad Clar. *quæſt.* 24. *num.* 128. ait, quod quidquid ſit de jure, conſuetudo obtinuit, quod cum tortura teſtes admittantur, etiam ſi mille patiantur defectus, & in hoc idem voluerunt Boſſ. *tit. de iud num.* 116. & Clar. *q.* 24. Nec refert, quod ait Farinac. ſcilicet, Boſſ. & Clar. loqui in caſu ſpeciali de ſocio criminis perjuro, quia imo hic patitur plures defectus, quia & eſt criminoſus, & perjurus. Et de eadem praxi teſtatur Ludou. *de Luc.* 15. *num.* 6. & Bajard. in ſtatu Eccleſiaſtico, & Nov. & Chart. *deciſ.* 49. *num.* 6. in foro Archiepiſcop. Mediolan. Taur. & Bonon. & in aliis locis, ideo hujuſmodi inhabiles eſſe admittendos, ſed cum majori tortura dixerunt Bajard. Riec. *p.* 5 *deciſ. Cur. Archiepiſc.* 14. quos ſequitur Didacus Scroi *p.* 4. *cap.* 3. *nu.* 46. & ita de communi jure ſervari voluit etiam Bictus *q.* 40. *num.* 6. Et hanc ſententiam puto de jure veram, quia jus non diſtinguit, nec limitat, ſed abſolutè permittit in caſibus ſupra narratis admitti teſtes inhabiles, & quia, ut plurimum teſtes inhabiles plures patiantur defectus, ut patet in infamibus, latronibus, ſociis criminum, mulieribus, meretricibus, lenonibus, ſi non poſſent admitti teſtes patientes plures defectus in criminalibus cauſæ terminari non poſſet, & delinquentes puniri, quando non adſint niſi teſtes inhabiles, qui ut plurimum plures patiuntur defectus.

SVMMARIVM.

133. *Teſtes inhabiles examinati, ubi non debent, faciunt indicium & præſumptionem.*
Limitatio DD. ibid.
134. *Teſtes examinati, ubi non debent, non probant, nec inducunt probationem ſufficientem ad condemnandum Reum.*
Faciunt tamen ſufficiens indicium ad inquiſitionem generalem. ibid.
135. *Opiniones Doctorum.*
Teſtes inhabiles inhabilitate occulta plene probant. ibid.
Inhabiles manifeſti parte opponente non faciunt indicium. ibid.
Pariter nec inhabiles inhabilitate pœnali indicium faciunt. ibid.
136. *Teſtes inhabiles ex ſuſpicione veritatis conſentiente parte admitti poſſunt.*
137. *At parte non apponente nec conſentiente non faciunt indicium ad torturam, vel ad ſpecialiter inquirendum, ſeu ad transmittendam inquiſitionem Reo abſenti.*
138. *Et eſt ſermo de teſtibus inhabilibus admiſſis, ubi non debent admitti.*
Teſtes inhabiles non rejiciuntur ſimpliciter. ibidem.
139. *Sed admiſſis, ubi debent admitti etiam parte non opponente non plene probant, nec ſufficiunt ad condemnandum Reum in pœnam ordinariam.*
140. *In caſu, quo ceſſet ſuſpicia, poteſt haberi teſtis ut idoneus, tamen non ad pœnam ardinariam, ſed ad extraordinariam.*
141. *In criminalibus inhabilitas teſtium non poteſt ſuppleri, ut ſufficiat ad pœnam ordinariam.*
Suppletur tamen in ordine ad torturam, inquiſitionem ſpecialem, & pœnam extraordinariam. ibid.
Inhabilitas teſtium ſuppletur ex numero illorum. ibid.
Dummodo in totum non repellantur. ibid.
142. *Et ex alia cauſa, quàm ex ſuſpicione falſitatis.*
Diſtinctio de teſtibus in totum vel non in totum à jure rejectis explicatur, quomodo valeat. ibid.
143. *Quanda inhabilitas teſtium eſt ejuſdem generis, numerus illorum non minuit, ſed potius auget ſuſpicionem.*
144. *Multa conſideranda ad cognaſcendum, quod ex pluralitate teſtium tollatur eorum inhabilitas.*
145. *Quomodo inhabilitas teſtis ſuppletur ex ſuperabundantia fidei alterius teſtis.*
146. *Suppletur etiam inhabilitas teſtis ex aliis adminiculis & conjecturis, &c.*
147. *Teſtis inhabilis admiſſus de canſenſu partis probat, ſi verum deponit.*
Diſtinctia de admiſſione ſeu non admiſſione teſtis, in teſtem ſimpliciter & abſalutè, & in teſtem integræ fidei. ibid.
Quomodo inimicus ſit teſtis inhabilis. ibid.
148. *Quid requiratur ad hoc, ut dictum unius teſtis inhabilis ſaciat indicium ad torturam.*
149. *Et quomodo duo teſtes inhabiles ſaciant indicium ad torturam.*

150. *Tres teſtes inhabiles, vel in majori numero ſecundum aliquos DD. ſufficiunt ad damnandum reum in pænam ordinariam; & ſecundùm alios non ſufficiunt.*
151. *Opiniones varia circa valorem dicti teſtis inhabilis.*
152. *Dictum teſtis inhabilis, (etiam ſi eſſent centum) non probat ad pænam ordinariam, niſi totaliter ceſſet ſuſpicio falſitatis.*
153. *Teſtes inhabiles contra producentem plene probant.*
154. *Explicatio hujus.*
155. *Quomodo teſtis per producentem approbatus in judicio ſummario poſſit reprobari in judicio ordinario.*
156. *Teſtis productus & non examinatus non poteſt reprobari, ſi ex adverſo reproducatur.*
   Hoc valet de approbatione expreſſa & poſitiva, non negativa. ibid.
157. *Quomodo producens teſtem, ſi adveniant exceptiones, poſſit excipere & illum reprobare.*
158. *Reprobato teſte à producente pars adverſa poteſt illum reprobare, ſi contra ſe reproducatur.*
   Quomodo hoc verificetur ibid.
159. *Quomodo & quando inhabilitas tollat fidem teſtis.*
160. *Regulariter inhabilitas teſtis oppoſita non impedit examen teſtis.*
   Plures caſus, in quibus prius videndum eſt de oppoſitione inhabilitatis. ibid.

ARTICULUS XXIII.

Quantum probent teſtes inhabiles.

133. IN hac quæſtione Doctores plures ſtatuunt regulam generalem, quod teſtes inhabiles examinati, ubi non debent, licèt non probent, faciunt tamen indicium & præſumptionem, & ita quod ex illis oriatur indicium ſufficiens ad inquirendum, & aliquando ad torturam, ſi teſtes ſint plures; ſed nihilominus hanc regulam limitant, ut non verificetur parte opponente, neque in teſtibus in totum à jure rejectis, vel ratione defectus ætatis aut ſexus, quia iſti non faciunt plenum indicium, & neque in teſtibus, qui rejiciuntur ex timore affectionis, quam habent erga producentem, ut ſunt conſanguinei & familiares. Ita DD. quamplures, quos refert & ſequitur Farinac. *quaſt. 62. à num.* 261. *uſque ad num.* 295. At ſi rectè inſpicis limitationes, videbis, quod fere deſtruunt regulam. Qui ſunt enim teſtes inhabiles, qui faciunt indicium & præſumptionem, ſi illam non faciunt teſtes parte opponente, & qui in totum rejiciuntur, & qui rejiciuntur propter reverentiam, vel defectu ætatis & ſexus, vel ratione affectionis ad producentem? Veritas igitur aliter explicari debet.

134. Duo igitur ſunt certiſſima. Primum, quod teſtes examinati, ubi non debent examinari, non probant, nec inducunt probationem ſufficentem ſaltem ad condemnandum Reum. Felin. *cap. cum dilecti nu.* 14. *de accuſ* Campeg. Diez. & alii, quos ſequitur Farinac. *q.* 62. *nu.* 84. Certum eſt ſecundò, quod hujuſmodi teſtes faciunt indicium ſufficiens ad inquiſitionem generalem, & ad movendum Judicem, ut ſe informet de delicto. Clar. §. *fin. q.* 24. & plures alii, quos ſequitur Farinac. *q.* 60. *num.* 267. Eliſeus *tract.* 3. *q.* 20. *num.* 3.

135. Remanet igitur ſolum difficultas, An iſti teſtes faciant indicium ad inquiſitionem ſpecialem: quod affirmant Farinac. *quaſt.* 62. *à num.* 169. & Bichus *quaſt.* 41. *num.* 23 & plures apud illos, qui tamen ſibimet contradicuntur videbimus. Itaque. vel teſtes iſti ſunt occulti, & habentur communiter, ut habiles; & iſti niſi inhabilitas cum eorum manifeſtetur tempore opportuno, per accidens nedum faciunt indicium ſed plenè probant, & ratione publici officii dictum illorum ſuſtinetur; ſi vero ſunt manifeſti, vel pars opponit, & inhabilitatem obiicit, & tunc certiſſimum eſt, quod probata inhabilitate, teſtes iſti, ſi etiam ſunt examinati ubi potuiſſent examinari, nullum prorſus faciunt indicium. Felin *d. cap. cum dilecti n.* 13. Aret. Marſ. Diaz. & plures alii, quos ſequitur Farinac. *quaſt* 62. *num.* 286. Si vero pars non opponit, vel teſtes iſti à jure rejiciuntur in totum, ſive dicat melius, vel iſti teſtes rejiciuntur à jure inhabilitate pœnali in odium delicti, ut rejiciuntur infames infamia juris perfecta, ſeu rejiciuntur propter reverentiam, ut rejiciuntur filii contra parentes, & ſervi contra dominos, ſive reijciuntur ex alia cauſa, quam favore partis, ſeu, quam ex ſuſpicione falſitatis; & iſti teſtes examinati ubi non debent etiam quomodocumque parte non opponente, ſed conſentiente nullum prorſus indicium faciunt, quia jus hos rejicit, & rejectos eſſe vult etiam ſi verum deponant, quia vult eos vel privatos eſſe in pœnam honore hoc, ut illis credatur in judicio, vel non vult permittere hanc irreverentiam, ut filiis credatur contra parentes, vel ex alia cauſa, quàm ex ſuſpicione veritatis, vult eos non audiri in judicio, etiam ſi non ſit ſuſpicio, quod falſum deponant. Et ita quod rejecti à jure hoc modo in totum, vel propter reverentiam, ſi examinentur, ubi non debent, nullum prorſus faciant indicium, docent Felin. *d. cap. cum dilecti*, & alii, quos ſequitur Farinac. *quaſt.* 62. *n.* 287. & 289. Et de rejectis ob reverentiam idem aſſerit Bict. *q.* 41. *num.* 25. ubi idem aſſerit de domeſticis & ſimilibus, cum tamen longe diverſa ratio ſit de iſtis, & de ſupra recenſitis. Sed præterea *numer.* 23. vult contrarium de rejectis totaliter cum aliquibus aliis, qui non conſiderant, quod lex ſupra recenſitos teſtes nullo modo vult audiri per ſe, & principaliter, non quia ſint ſuſpecti de veritate, ſed quia non digni ſunt, ut audiantur, & ab illis

ali-

aliqua veritas accipiatur, ut conſideravit etiam Elbicus *tract 3. q. 2 nu 3 in fine*.

136. Si verò teſtes à jure rejiciuntur ex ſola inhabilitate medicinali, (ut ſic dicam) nimirum ex ſola ſuſpicione falſitatis, aut defectus veritatis, quomodo rejiciuntur teſtes, qui rejiciuntur poſt pubertatem ratione minoris ætatis, aut ſexûs, aut ratione affectionis vel alterius conditionis perſonalis, ratione cujus præſumi aut ſuſpicari poſſit, ut de facili decipi poſſint, vel ex eorum moribus induci poſſint de facili ad mentiendum, ut non ſint conſtantis fidei. Tunc ſi iſti teſtes admitti poſſunt parte non opponente, jam ſumus extra caſum, quia iſti non admittuntur in caſu, in quo admitti non poſſint, quia hujuſmodi teſtes de jure parte non opponente ſcienter & multo magis parte conſentiente admitti poſſunt & examinari, ut communiter DD. docent, quos abunde refert Farinac. *qu. 62. num. 175. & ſeqq.* & tradunt communiter omnes.

137. Solum igitur poteſt eſſe difficultas, ubi iſti teſtes examinentur parte nec opponente, nec conſentiente, quia pars non fuit citata, vel facto Judicis fuit impedita, ne opponeret, vel ignorabat teſtium inhabilitatem, vel quomodocumque fuerunt admiſſi in caſu, in quo pars potuit ſe opponere, & teſtium examen juſte eos rejiciendo impedire. In hoc enim caſu dici poſſunt teſtes admiſſi, cùm non deberent. Et tunc, niſi ſimus in caſu inhabilis occulti, ut dictum eſt ſupra *num.* 135. in quo teſtes poſſint admitti, dicendum eſt, hos teſtes non facere indicium ad ſpecialiter inquirendum, vel ad torturam. Et quidem, quod non faciant indicium ad torturam, voluit Franc. *c. 1. nu. 4 de teſtibus in 6.* & apud Farinac. *q 62. n. 207.* Monticell. & Hippol. Rim. quod verius eſſe voluit Farinac. *ibid.* Et propterea idem dicendum eſt de tranſmittenda inquiſitione Reo abſenti, cùm hæc inquiſitio majus præjudicium inferat, quàm tortura, quia inquiſitus, ſi non compareat, damnatur. Sed univerſaliter probatur, quia repugnat aſſerere, quod teſtes examinati & admiſſi prohibente lege probent vel plene, vel ſemiplene, vel ſufficienter ad effectum, ad quem requiruntur legitimæ probationes; quia non eſt legitima probatio, cui jus reſiſtit, quia lex non vult hos teſtes admitti, niſi pars expreſsè vel tacitè conſentiat, & ita non ſufficit, quod negativè ſe habeat, ſed opus eſt, quod ſaltem implicitè conſentiat. Et ita vel non erit contra jus admittere in tali caſu teſtes inhabiles, ut ſi inhabilitas tam à parte quàm à Judice ignoratur, & teſtis habetur pro habili.

138. Vel ſi eſt contra jus teſtes illos admittere, ut quia inhabilitas eſt nota Judici, qui propterea ſcit illos non deberi admiti, & aliàs in eo caſu non poteſt præſumere, quod pars conſentiat, teſtes ſic contra jus admiſſi non faciunt aliquod indicium legitimum, ſed tunc vel Judex habet teſtes habiles, & ex illis debet ſpecialiter inquirere inhabilibus relictis, quos non poteſt admittere, niſi parte conſentiente, vel non habet poteſt teſtes habiles, & tunc ſumus extra caſum noſtrum, quia tunc teſtes non examinantur, ubi non poſſunt admitti, quia teſtes iſti inhabiles in exceptis & in ſubſidium admitti poſſunt. Sed & debet adverti, quod ſi verum eſt, quod multi tenent, ut dictum eſt ſupra (quod probabile puto) dari, ſcilicet, teſtes inhabiles, qui non rejiciuntur ſimpliciter, ſed ſolum lex vult eos non admitti, ut teſtes omnino integræ fidei, tunc Judex parte nec conſentiente nec diſſentiente, imo etiam diſſentiente poterit illos admittere, & facient aliquod judicium, quod forſan ſufficiat etiam ad torturam, ut dictum eſt de paupere honeſtæ vitæ, ſed tunc erimus extra caſum noſtrum, quia erimus in caſu, in quo teſtes inhabiles poſſunt admitti, & ſic vera eſt regula generalis contraria, quod teſtes inhabiles admiſſi, ubi de jure non poſſunt admitti, non faciunt indicium ſufficiens nedum ad torturam, ſed neque ad inquiſitionem ſpecialem.

139 Dicitur propterea ſecundo, quod teſtes inhabiles etiam parte non opponente, & in caſibus in quibus admitti poſſunt, admittuntur cum ſuis exceptionibus, & non ſunt teſtes omni exceptione majores; & ideò integrè non probant, nec ſufficiunt ad condemnandum Reum in pœnam ordinariam, illis enim aliquo modo obſtat lex naturalis, & aliqualis ſuſpicio falſitatis, ut in domeſticis ſuſpicio nimiæ affectionis, & in criminoſis ſuſpicio malitiæ & malæ voluntatis, & ſic de aliis adeſt fundamentum aliquale illius ſuſpicionis, & ob quod lex poſitiva cenſuit tales eſſe rejiciendos, & ideò tales non ſunt omnino integræ fidei nec ſufficiunt ad condemnandum Reum in pœnam ordinariam. Felin. *cap. cum Dilecti nu. 14. de accuſat.* Menoch. *in arbitr. caſ. 106 nu. 6.* & alii innumeri, quos refert & ſequitur Farinac. *de Iud q 37 num. 67. & q 43. num. 40. & de teſtibus q 62. nu. 73. & num. 84.* Guazz. *def. 32. cap. 4. num. 5, & 6.* & apud illum Gram. & Simon. *de Pret* de Bictis *q. 41. num. 24.* & alii, quos retuli *cap. in fidei favorem de hæret. in 6.* & quos refert Scroi *p. 4. cap. 3 poſt num. 31.*

140. Et nihilominus ſi in caſu ſingulari ceſſet ex circumſtantiis omnino ſuſpicio, poſſet teſtis haberi ut idoneus, ſed in ordine ad minorem pœnam extraordinariam, numquam tamen ad ordinariam, quia jus hoc non permiſit.

141. Cum ergo teſtium inhabilitas non poſſit ſuppleri in criminalibus, ut ſufficiat ad condemnandum in pœnam ordinariam, videndum eſt, qualiter ſuppleri poteſt in ordine ad inquiſitionem ſpecialem, & ad torturam, & ad pœnam extraordinariam, primo igitur ſuppletur defectus inhabilitatis teſtium ex illorum numero; ſed hoc non verificari in teſtibus qui in totum repelluntur, quia iſti nihil probant, & quod nihil eſt non ſuppletur, *l. ſi manente ff. de precar.* dicunt Clar. *q. 24.* Farinac. *q. 62. num. 317.* Et ideo cum teſtis, qui habet intereſſe in cauſa in totum repellatur, ideo ejus inhabilitas

 non

non ſuppletur per numerum Farinac. *num.* 318. Et idem dicitur de teſtibus amicis, ſi amicitia ſit talis, quæ ſit tanta, ut in totum repellat teſtem, Farinac. *q.* 55. *num.* 247. Et multo magis hoc verificatur de teſtibus inimicis, quia inimicitia in totum teſtem repellit. Si etiam defectus teſtis non ſit perſonalis, ſed conſiſtit in eorum dictis, non ſuppletur per numerum, Farinac. *q.* 62 *nu.* 319. Quot verò debeant eſſe teſtes, ut ex eorum numero ſuppleatur inhabilitas, arbitrarium eſt Judici conſideratis circumſtantiis, Felin. Gabriel & alii, quos ſequitur Farin. *q.* 62. *num.* 327. Bictus *q.* 41. *num.* 13.

142. Verum hujuſmodi diſtinctio de teſtibus in totum vel non in totum rejectis à jure minus utilis eſt ad rem hanc explicandam. Certè enim v. gr. filii rejiciuntur in totum, ne teſtificentur contra parentes, & tamen in caſibus à Jure permiſſis nemo negabit, quod ex pluralitate filiorum deponentium contra Patrem non augeatur jus probationis, cum imo in hoc caſu plures filii integrè probent, cum de eis contra Patrem non poſſit præſumi, quod falſum depoſuerint. Et eo magis quod teſtes, qui repelluntur in totum, vel ex alia cauſa, quàm ex ſuſpicione falſitatis, examinati in caſibus non permiſſis, etiam ſi eſſent pluſquam mille, nihil probant, & veriſſimum eſt, quod eorum inhabilitas non ſuppletur per numerum. Solùm igitur inhabilitas teſtium ſuppleri poteſt per numerum, quando aliàs de jure admitterentur. Tunc verò per accidens ſe habet, quod ſint de genere eorum, qui rejiciuntur in totum, unde in his caſibus plus v. gr. probant duo infames, quàm unus. Et ex magno numero poteſt eorum inhabilitas ſuppleri in ordine ad pœnam extraordinariam. Et imo advertendum, quod inhabilitas pœnalis & ſimilis, vel non eſt ſupplebilis per numerum, quia ſolùm Principis diſpenſatione aut diſpoſitione tollitur, vel non indiget ſuppleri, quia poſita Principis diſpenſatione aut diſpoſitione rejecta eſt illa inhabilitas, & ſic v. gr. inhabilitas infamiæ juris non eſt ſupplebilis, ſed in caſibus à jure permiſſis illa eſt ablata, ſed quia manet inhabilitas, quæ ſit ex ſuſpicione falſitatis, hæc ſuppleri poteſt per numerum.

143. Aliter igitur dicitur, quod numerus teſtium non ſupplet eorum inhabilitatem niſi tollat ſuſpicionem falſitatis. Conſiderari igitur debet, quod ſi inhabilitas teſtium eſt ejuſdem generis, de facili continget, ut numerus teſtium potius augeat ſuſpicionem; ſic quo plures ſunt inimici, vel amici, vel habentes intereſſe in cauſa, magis creſcit ſuſpicio & præſumptio conſpirationis, & ideo ex numero horum teſtium non minuitur inhabilitas.

144. Itaque igitur, ut dixi *cap. in favorem num.* 62. *de hæret. in* 6. plura conſideranda ſunt, ut videatur an ex pluralitate teſtium tollatur eorum inhabilitas. Nam ex parte Rei inquiſiti conſiderari debent qualitates ejus, an ſit de delicto diffamatus, an malæ opinionis & vitæ, an Clericus vel Religioſus, aut in dignitate conſtitutus. Ex parte vero teſtium an alias ſint in ſuo ſtatu bonæ famæ, & timoratæ conſcientiæ, & præcipuè an ex multiplici, vel potius ex una cauſa tantum ſint inhabiles, & quæ ſit iſta cauſa; nam inhabilitas ſexus vel paupertatis de facili ſuppletur, ſed non ſic illa, quæ ex infamia, hæc igitur & aliæ qualitates teſtium conſiderari debent, ſeu attendi debent circumſtantiæ facti, & depoſitionum modi, & qualitates, & alia, quæ ad rem facere poſſunt. Si ergo omnibus conſideratis ex numero teſtium tollitur ſuſpicio falſitatis (quod abſolutè fieri poteſt, ſi teſtes non ſunt inhabiles niſi ex ſuſpicione falſitatis) tunc ex numero teſtium tollitur eorum inhabilitas, ſecus verò ſi dato quocumque numero teſtium adhuc teſtes remanent ſuſpecti, ſic enim ſemper plus vel minus remanent inhabiles.

145. Secundò teſtis inhabilitas ſuppletur ex ſuperabundanti fide alterius teſtis. Ex *l. ſi quis ex argentariis comm. ff. de eden.* ubi communiter DD. Farin. *q.* 62. *num.* 335. Hoc tamen in criminalibus non procedit in ordine ad damnandum in pœnam ordinariam, ſed ad torquendum, vel ad ſummum ad damnandum ad pœnam extraordinariam. Et ideo potius dicendum eſt, quod ſuper excedens fides unius teſtis non ſupplet defectum teſtis inhabilis, ita ut ſit omnino plena probatio, ut voluerunt Portell. *v. teſtes numer.* 10. Souſa *lib.* 20. *capit.* 12. Diana *part.* 4 *tractat.* 8. *reſolut.* 129. Et in hoc ſenſu intelligi debet opinio affirmans, quem ſequitur Farin. *q.* 62. *num.* 331. Sed hoc etiam conſiderari debet, quod dantur teſtes inhabiles, qui revera tales non ſunt, ut ſupra dictum eſt de paupere. Et alia eſt etiam inhabilitas, quæ parva eſt, ut eſt inhabilitas mulieris, & hæc inhabilitas ex ſuperabundanti fidei alterius poſſet tolli ſaltem in ordine ad damnandum non ad pœnam mortis, vel aliam gravem.

146. Tertiò Teſtis inhabilitas ſuppletur ex aliis adminiculis, conjecturis, præſumptionibus, & veriſimilitudinibus. Farinac *q.* 62 *nu.* 335. ut ſi teſtis deponat veriſimilia, ſi ejus dictum juvetur aliqua juris præſumptione, vel aliqua præſumptione naturæ, vel cum dicto teſtis concurrat fama, vel partis confeſſio. Et in criminalibus hoc ſupplementum admittitur quidem ad torquendum, ſed non ad damnandum in pœnam ordinariam, ut ſupra eſt probatum.

147. Singularis tamen conſideratio haberi debet de teſtibus inhabilibus favore partis, qui de conſenſu partis tacito vel expreſſo admittuntur. Nam Eliſeus *tr.* 3. *qu.* 18. *num.* 2. Exiſtimat hujuſmodi teſtes probare, ſi vera deponant, & quod contra eorum dicta non ſit exceptio, limitat tamen hoc, ut non procedat in inimicis, quos ait eſſe inhabiles de jure naturæ, quia jam hic, ut ipſe ait, neque arbitrarium eſt Judici videre quantum probent. Et idem judicium

facit

ſicut de conſanguineis, quos etiam rejici de jure naturæ aſſerit; Sed in hac materia ſemper diſtingui debet inter admiſſionem, ſeu non admiſſionem teſtis ſimpliciter & abſolutè, & inter admiſſionem vel non admiſſionem in teſtem integræ fidei. Hoc eſt de jure naturæ, ut inimicus capitalis, maximè ſi ſit verus, & non tantum præſumptus, non ſit admittendus ut teſtis integræ fidei, ſed non eſt de jure naturæ ut ſimpliciter, abſolutè, & in omni caſu rejiciatur quamvis lex poſitiva, quæ attendit ea, quæ frequentius accidunt, meritò judicaverit inimicos, vel conſanguineos non eſſe abſolutè admittendos in teſtes. Et ideò ubi hujuſmodi admittuntur ex conſenſu partis, Judicis officium eſt, ut penſatis penſandis videat, an dictum inimici probet & quantum probet; ſed hoc eſt verum univerſaliter de omni teſte inhabili admiſſo de conſenſu partis, ut benè docet Farin. *qu.* 62, *num.* 48, *&* 128. Teſtes enim iſti ſunt inhabiles ratione ſuſpicionis falſitatis, qua laborant. Et ideò quidquid ſit de conſenſu partis illos admittentis videndum eſt, an in facto ceſſet ſuſpicio, quod ſpectat ad officium & arbitrium Judicis. Si vero teſtis, qui nec de conſenſu partis poteſt admitti, admittatur, nihil probat, quamvis, quia aliqui exiſtimant dari inhabiles levis momenti inhabilitate, quæ ſi illis non opponatur, ſemper quale iudicium faciunt, conſilium datur, ut ſemper excipiatur.

148. Hinc ferri poteſt judicium de multis, quæ crica hunc articulum dicuntur à multis. Dicitur enim, quod unus teſtis inhabilis in caſibus in quibus poteſt admitti etiam tortus, non facit indicium ad torturam contra nominatum. Quod tamen facit, ſi ejus dictum ſit adminiculatum. Tuſc. *concl.* 236. *num.* 4. Maſcard. *concluſ.* 1311. *num.* 12. Menoch. *de arb. caſu* 474. *num.* 43. Farin. *conſ.* 38. *nu.* 9. *&* *q.* 70. *nu.* 52. Bajard. ad Clar. *qu.* 25. *nu.* 39. Guazz. *def.* 19. *cap.* 10. *num.* 4. Bart. Bov. Boër. & alii plures, quos refert Scroi *p.* 4. *c.* 3. *num.* 33. Et ideo dictum ſocii criminis adminiculatum facit indicium ad torturam, Clar. *q.* 21. *num.* 32. & ibi Bajar. *num.* 32 Et regulariter ad hoc, ut dictum unius teſtis inhabilis faciat indicium ad torturam, duo requiruntur, ſcilicet teſtis tortura & adminicula, etiam in caſibus exceptis. Clar. *q.* 21. *num.* 9. & alii plures apud Scroi *d. num.* 35. Et hæc ſufficiunt ad hoc, ut etiam in caſibus non exceptis dictum ſocii criminis faciat indicium ad torturam. Clar. *qu.* 21. *verſ. ſed quid*, & ibi Baiard. *num.* 32. Guazz. *def.* 32. *cap.* 8. *num.* 2. Scroi *d. nu.* 35. Et quod ad hoc unum adminiculum ſufficit, ut puta mala fama inculpati. Clar. *d. q.* 21. Souſa *l.* 1. *cap.* 25. *nu.* 24. Diana *p.* 4. *tr.* 6. *reſol.* 7. Si tamen adminiculum ſit plene probatum per duos teſtes, Farin. *q* 37 *nu.* 14. *&* 17 *& q.* 42. *nu.* 169. *& ſeqq.* Et ita tamen, quod ſi inculpatus per dictum unius teſtis inhabilis & adminiculati tortus fuerit negativus, ſi advenerint duo alii teſtes, iterum poſſit torqueri. Diana *p.* 4. *tr* 6. *reſol.* 7. *not.* 2. Scroi *par.* 4. *cap.* 3. *nu.* 37.

149. Duo autem teſtes inhabiles in caſibus, in quibus de conſociis poſſunt interrogari, etiam ſine adminiculis faciunt indicium ad torturam. Farin. *q.* 43. *nu.* 39. Clar. *q.* 22. *nu.* 11. & ibi Baiard. *nu.* 41. *&* 48. Si tamen deponant cum juramento & tortura. ubi tamen tortura ſervari debet. In multis enim Tribunalibus vel ex privilegio vel ex conſuetudine iſti teſtes inhabiles non torquentur. Et ubi ſervatur tortura, ſufficit, quod teſtis deponat immediatè poſt torturam, ut ex Blanc. Boër. Peguër. & Cabal. tenet Scroi *p.* 4. *c.* 3. *num.* 38. Nec ſufficit, quod ex duobus teſtibus unus ſolus depoſuerit in tortura, maximè ſi adſint indicia exculpantia inculpatum, & ſic univerſaliter dicitur, quod duo teſtes inhabiles ſufficiunt, ut faciant indicium ad torturam. Maſcard *concl.* 857. *n.* 38. Bordon, *cap.* 8. *num.* 13. Quia duo teſtes inhabiles habentur loco unius teſtis integri. Bajard. ad Clar. *q* 22. *num.* 10. & alii apud Farinac. *q.* 62. *num.* 273. Dummodo deponant de delicto immediatè, & non ſuper adminiculis. Farin. *q.* 56. *à num.* 72. Quidquid verò in contrarium dixerint aliqui. duo ſocii criminis deponentes contra aliquem, etiam cum adminiculis non ſufficiunt ad damnandum inculpatum in pœnam ordinariam, ſed ſolum ad torturam, vel ad ſummum ad pœnam extraordinariam. Farinac. *conſ.* 10. *nu.* 11. Guazz. *def.* 32. *c* 8. Palaus *to.* 1. *tr.* 4. *diſp.* 8. *punct.* 15. *num* 1. Scroi *p.* 4. *c.* 3. *num.* 40.

150. Tres vero teſtes inhabiles ſufficere ad damnandum inculpatum pœna ordinaria, quando ex circumſtantiis & conjecturis, & perſonarum qualitate veriſimiliter præſumuntur verum deponere, dixerunt Maſcard. *concl.* 817. *nu.* 39. Diana *p.* 4. *tr.* 8. *reſol.* 123. loquentes in crimine hæreſis. Quia dicta trium teſtium concordium operantur quantum dicta duorum proborum virorum. Palaus *tom.* 1. *tr.* 4. *diſp.* 8. *p.* 15. §. 4. *num.* 2. Diana *d. reſ.* 133. Peguër. Cabal. & alii quos in parte ſequitur Scroi *p.* 4 *c.* 3. *nu* 41. Quod multo magis procedit, ſi teſtes ſint quatuor, vel in majori numero. Sed alii dicunt, quod numerus teſtium non ſupplet eorum inhabilitatem in ordinem ad damnandum reum in pœnam ordinariam. Farin. *qu.* 43. *num.* 39. & 40. & *q.* 62. *nu.* 312. Et ita quod numerus quaternarius non ſufficiat ad damnandum niſi in pœnam extraordinariam, dixerunt Farin. *q.* 62. *num.* 325. Carena *par.* 3. *tit.* 5. *nu.* 1. Diana *p.* 4. *tract.* 8. *reſ.* 123. Bordon. *c.* 8. *num*: 16.

151. Sed ubi ex teſtibus unus eſt omni exceptione major, quod nedum plures teſtes inhabiles, ſed unus ſolus adjunctus, ſi teſtis inhabilis deponat in tortura, quod tunc plene probet, dixerunt Maſcard. *concl.* 158. *num.* 5. *&* *concl.* 311. *num.* 54. Bald. Bover. Ricc. Calca. Cravet. Dec. & alii plures apud Scroi *p.* 4. *c.* 3. *num.* 42. Et univerſaliter, quod quando cum

uno teſte omni exceptione maiori, jungitur alia ſemiplena probatio, quod delictum plenè probetur, colligitur ex *l. ſi quis* § *cogantur, ff. de edendo*, & probat Farin. *q.* 26 *nu.* 328. ſed Menoch. *caſu* 474. *nu.* 64. dubitat de hoc, an ſcilicet teſtis inhabilis iunctus teſti plenè probet. Et hoc eſſe manifeſtè falſum tenet Farinac. *q.* 43. *num.* 167. Qui *qu.* 62. *num.* 345. vult, quod in criminalibus ex magna fide alterius teſtis ſuppletur quoad torturam, non quoad condemnationem. Et *q.* 86. *nu.* 23. quod duæ ſemiplenæ probationes non iunguntur ad pœnam ordinariam, ſed ſolum ad extraordinariam. ſed Bordon. *c.* 8. *num.* 28. negat quod fides unius teſtis integri, & valdè digni ſuppleat fidem teſtis inhabilis.

152. Sed dicendum eſt, quod in his, & ſimilibus caſibus arbitrarium eſt, iudici videre quantum teſtes inhabiles probent. Ita tamen quod regulariter nunquam probant ad pœnam ordinariam, niſi in caſu, in quo certum ſit, quòd ſuſpicio teſtis omnino & plene ceſſet, quod rariſſimè poteſt contingere. Et quod ubi teſtes totaliter à jure rejiciuntur juxta dicta *num.* 135. nihil probant, etiamſi fuerint decem millia, & iſti non recipiunt ſupplementum ab alterius teſtis habilitate, aut ex conjecturis & adminiculis. Quantum verò ad alios teſtes, qui ex ſuſpicione falſitatis ſunt inhabiles, iſti admittuntur cum ſuis imperfectionibus, & ubi non ceſſet in caſu contingenti ſuſpicio falſitatis, nunquam haberi poſſunt ut teſtes integræ fidei, quod videre ſpectat ad prudentiam Judicis. Et ſemper attendi debet, ex qua cauſa teſtis ſit inhabilis. Si enim hæc ſit odium, ex numero teſtium potius minuitur fides, ſicut ſi teſtes ſint inhabiles ex magna affectione, vel quia habent intereſſe in cauſa, pariter difficilius ſuppletur inhabilitas, quæ eſt ex culpa facilius, quàm illa, quæ eſt inculpabilis. Nullo autem modo ſuppleri poteſt, quæ eſt pœna lata contra teſtem, vel quæ eſt à jure ſtatuta ex ſpeciali aliqua cauſa, & non ex timore falſitatis teſtis, ut ſupra eſt explicatum.

153. Dicitur verò tertiò, quod teſtes inhabiles contra producentem plene probant, etiam in criminalibus, *l. ſi quis teſtibus*, *l. de teſt. cap.* 3. *q.* 3. Teſtis enim debet deponere ſecundùm rei veritatem, & ſic pro utraque parte deponere debet, & ideo producens teſtem habet illum pro habili, tam pro ſe quàm contra ſe.

154. Sed quamvis hæc concluſio ſit communis, adeſt contra illam difficultas ex illa non minus communi regula, quod teſtes inhabiles non admittuntur niſi cum ſuis imperfectionibus. & ideo non ſunt integræ fidei, nec plene probant. Et ratio eſt, quia ubi ex natura rei teſtis eſt ſuſpectus, ut eſt teſtis inimicus, vel habens intereſſe in cauſa, vel non habens plenitudinem judicii, vel aliqua ſimili cauſa conſenſus illum inducentis, ſicut non poteſt tollere defectum teſtis, quem de facto habet, ita non poteſt tollere ſuſpicionem falſitatis per ſe conjunctam illi defectui, & facere quod teſtis ſit integræ fidei, & plenè probet. Quamvis igitur concluſio iſta ſit certa & veriſſima, quantum ad hoc, quod producens teſtem non poſſit illum rejicere, tamen ſaltem in criminalibus non poteſt facere, quod probatio ejus ſit major, quàm ſit illa, quam poteſt facere teſtis ſuſpectus de falſitate, quæ non eſt probatio plena.

155. Hoc tamen poteſt facere, ut in ſui præjudicium habeatur, ac ſi eſſent plena. Sed hoc locum habere non poteſt niſi in illis, in quibus poteſt cedere jure ſuo. Procedit verò ſupradicta explicata concluſio etiam in diverſis cauſis, ut qui in una cauſa produxit teſtem, non poſſit illum reprobare, ſi in alia cauſa contra ſe producatur *l. ſi quis C. de teſtib.* Quamvis teſtem per productionem tacitè approbatum in judicio ſummario poſſe reprobari, in ordinario plures aſſerant cum Farinac. *qu.* 62. *nu.* 219. Et in hoc ſufficit productio teſtium, etiamſi producens illis non fuerit uſus, quod tamen aliqui non ſine diſtinctione admittunt, & dicunt, quòd ſi producens teſtem eo non fuit uſus, quia noluit uti, ut quia invenit illum falſum, poſſit illum à ſe producto reprobare; ſecus ſi non fuit uſus quia uti non potuit v. gr. quia nihil ad ſui favorem depoſuit, quia tunc non poteſt illum reprobare, ſed melius abſolutè dicitur, quo producens teſtem ex hoc ejus perſonam approbat, nec poteſt eandem perſonam contra ſe inductam reprobare, poteſt tamen reprobare ejus dictum, Farinac. *q.* 62. *num.* 222. de Bictis *q* 411. *nu.* 4. plures alios referens.

156. Imo etiam ſi quis produxerit teſtes, & poſtea illos non examinaverit, non poterit amplius eos reprobare, ſi ex adverſo reproducuntur. Imo teſtes producti inſtante illo, contra quem fuerunt inducti, examinari debent etiam invito producente, ſed etiam contra illum, contra quem producti fuerunt, ſi ille uſus fuit illis contra producentem, ut ſic non poſſit eos amplius reprobare. Hoc tamen verificatur in approbatione expreſſa facta per uſum teſtium, non verò de approbatione negativa, quia ſcilicet eos non repobavit. Nam in hoc caſu is, contra quem teſtes producti ſunt, poteſt illos in alia cauſa reprobare; quod ſi teſtes inducti deponant de credulitate aut de auditu, ſi is, qui illos produxit, ut examinarentur, iterum jam examinatos & publicatos producat, illi probant contra producentem. Farin. *q.* 62. *num.* 255. Bictus *q.* 41. *num.* 5. Teſtem etiam unicum, præcipuè ſi poſt ejus examen & publicationem producantur, contra producentem probare plures aſſerunt, ſed contrarium ſenſit Rota coram Penna *in Tullen. Monaſterii* 27. *Ianuarii* 1597.

157. Si tamen exceptiones contra teſtes adveniant poſt eorum productionem, qui teſtes produxit, poteſt contra illos excipere, *l. ſi quis teſtibus*, *l. de teſtibus*, *& ibi gloſſ. & alii.* Sed & contra teſtium dicta opponere poteſt, qui illos produxit, non tamen ſi poſt dictum illo-

rum

rum examen, & publicatum illud produxit, quia tunc nec contra dicta teſtium poteſt opponere; Et ita quod producens teſtes, ſi facta teſtium publicatione id faciat, cenſetur illos approbare. Menoch. Maſcard. & Farinac. *q.* 62. *n.* 243. Bictus *q.* 41. *n.* 6. Si etiam qui produxit teſtes, non ſciebat eorum inhabilitatem, (cujus ignorantiam ſatis probat ſuo juramento) tales teſtes nec probant contra producentem. Poteſt etiam qui teſtes produxit opponere, quod fuerint ſubornati *l. ſi quis teſtibus C. de teſtibus.* Specul. *tit. de teſt.* §. *ſæpe num.* 7. Si etiam ſit diverſa ratio inter producentem, & adverſarium, ſtat, quod producens v. gr. fratrem adverſarii poſſit ratione affectionis repellere eundem, ſi reproducatur ab adverſario. Et ſic producens teſtem non poteſt illum repellere ex cauſa, quæ procedat ab ipſo producente, poteſt tamen illum rejicere ex cauſa, quæ procedit ex alio. Et propterea producens teſtem poteſt illum repellere in his, quæ reſpiciunt cauſam propriam, & intereſſe ipſius teſtis, niſi producens ſciverit illud intereſſe teſtis. Specul. *tit. de teſtibus* §. *reſtat num.* 2. Menoc. *de arbitr. caſ.* 42. *num.* 2.

158. Sed & productum teſtem, ſi non in genere tantum, ſed ſpecialiter illum reprobat, pars adverſa poteſt illum reprobare, ſi contra ſe reproducatur. Per regulam quod non debet quis ſentire commodum ex actu, quem impugnat. *cap. ex eo de reg. jur. in* 6. *l. ſi quis falſas, C. de falſar.* quod tamen non verificatur, ſi non obſtante reprobatione partis ego reprobem impugnationem factam à parte, & utar teſte reprobato, quia tunc non poſſum illum reprobare, ſi contra reproducatur, ſed ſi reprobatio teſtis facta ab illo, contra quem fuit productus, à producente fuerit approbata, non poteſt producens teſtem hujuſmodi contra me reproductum reprobare. Maſcard. *de probat. concluſ.* 1235. *num.* 7. *juncto num.* 20. Farinac. *q.* 62. *num.* 257. Et ſic ſequitur, quod teſtem contra me productum poſſum ego reproducere contra ipſum in cauſa diverſa, vel in diverſo articulo ſpectante ad eandem cauſam, de quo tamen videndi ſunt DD. *in cap. præſentium de teſtibus.*

159. Ut verò inhabilitas tollat fidem teſtis conſiderandum eſt, quod ubi teſtes requiruntur ad aliquod probandum in judicio, attendi debet eorum habilitas vel inhabilitas tempore depoſitionis, imo & tempore juramenti, & ita quod utroque tempore habiles eſſe debent. Panormit. Butr. & alii, *cap. teſtimonium de teſt.* Sed ſi teſtes requiruntur ad ſolemnitatem & ſubſtantiam actus, tunc habilitas debet adeſſe tempore ejuſdem actus, non verò tempore depoſitionis. Et ſic teſtis factus inhabilis poſt actus celebrationem, ſi id factum fuerit ſine ſua culpa, valide deponit de facto habito, cum ipſe eſſet habilis, ſed ſi cum culpa factus ſit inhabilis, quidam illum non probare aſſerunt, alii verò probare volunt, quos refert Farinac, *quæſt.* 62. *num.* 303. & 304. Et ſic etiam teſtis habilis tempore depoſitionis probat, nec fides ejus diminuitur ex eo, quod poſt depoſitionem ſit factus habilis. Farinac. *quæſt.* 62. *num.* 304.

160. Licet verò inhabilitas teſtis oppoſita regulariter non impediat examen teſtis, ſed illa in fine litis diſcutienda relinquatur, maximè ſi oppoſitio requirat altiorem indaginem, aut ſit calumnioſa, & ſic Judex admiſſa exceptione cum clauſula, ſi & in quantum poteſt proſequi examen teſtium. Nihilominus in ſequentibus caſibus prius videri debet de oppoſitione, ſi concurrat aliqua præſumptio juris, ut ſi teſtis fateatur ſe fuiſſe ſervum, de jure enim præſumitur illum adhuc ſervum eſſe. Secundò, ſi excepta ſit inimicitia capitalis, nam prius de illius veritate eſt videndum. Farinac. *quæſt.* 62. *numer.* 357. Tertiò, ſi incontinenti offeratur probatio exceptionis altiorem indaginem non requirentis. Innoc. Felin. & alii in *cap. ex parte de teſtibus.* Quartò, exceptio excommunicationis, prius probanda eſt propter periculum communicationis. DD. *cap. ex parte de teſt.* Quintò, antequam teſtis examinetur cum tortura probanda eſt exceptio contra illum oppoſita, quia tortura infert damnum irreparabile. Farinac. *quæſt.* 62. *num.* 360. Sextò, quando teſti opponitur crimen publicum & manifeſtum. Septimò, ſi periculum eſt, quod teſtes reprobatorii non habeantur in fine litis. Panormit. Butr. & alii in *d. cap. ex parte.* Aliquando tamen eſt arbitrarium Judici videre, an probatio inhabilitatis teſtium reſervanda ſit in fine litis.

SUMMARIUM.

1. *Unicus teſtis, quicumque ſit, non plene probat, nec de jure poſitivo, nec divino.*
2. *Semiplene tamen probat, ſi ſit omni exceptione major.*
   Ubi agitur de gravi præjudicio tertii, unicus teſtis non plene probat, cujuſcumque Principis auctoritate. ibid.
   Papa poteſt ſtatuere in aliquo caſu ſingulari, quod ſufficiat unicus teſtis. ibid.
3. *Quomodo juvet ad defenſionem rei depoſitio unius teſtis omni exceptione majoris.*
4. *Et quomodo depoſitio unius teſtis probet de conſenſu partium.*
5. *Depoſitio unius teſtis de facto proprio aliquando plene probat.*
   Et aliquando non plene probat. ibid.
6. *Etiam ſi veritas aliter haberi non poſſit.*
7. *Si ſit teſtis omni exceptione major, probat pluſquam ſemiplene.*
8. *Ubi non agitur de præjudicio tertii unicus teſtis de facto proprio deponens plene probat.*
   Quod verificatur, ſi agatur etiam de levi præjudicio tertii. ibid.
9. *Unicus teſtis, ubi non agitur de præjudicio tertii, ſufficienter probat in extrajudicialibus.*

10. In

10. *In civilibus unicus teſtis in pluribus caſibus probat.*

11. *In criminalibus Officiali creditur quantum ad ea, quæ ſpectant ad ſuum officium.*

12. *Quomodo credendum ſit Cardinali, & Principi.*

13. *Et quomodo in Religionibus unicus teſtis probet.*

QUÆSTIO XIII.

De numero teſtium, conteſtium.

ARTICULUS I.

De teſte unico.

1. NEdum de jure poſitivo eſt, quod unicus teſtis non probet plene, ſed ſolum ſemiplene, *cap. licet univerſis, cap. veniens, & cap. in omni negotio de teſt.* Sed etiam eſt de jure divino, *cap. admittere* 33. *qu.* 5. *& cap. fin.* 35. *q.* 5. ut habetur ex Deut. *cap.* 17, *&* 19. & Matth. *c.* 18. *&* 1. *ad Corinth. cap* 13. Quod eſt verum de quocumque in quacumque Dignitate conſtituto, & fidei indubitatæ, ubi agitur de tertii gravi præjudicio. Panormit. *cap. cum à nobis nu.* 1. *de teſtibus.* Clar. *quæſt.* 53. & ibi Bajard. *num.* 42. Guaz. *def* 33. *cap.* 14. *num.* 6. Gouſa *l.* 2. *cap* 15. *nu.* 2. *&* 3. Farinac. *qu.* 93. *num* 65. Imo dictum Papæ aut Regis in criminalibus, ubi agitur de gravi præjudicio tertii non probat plene. Maſcard. *l.* 1. *concl.* 120. Farinac. *q.* 63. *cap* 3. Souſa *l.* 2. *c.* 14. *nu.* 4. Et ideo multo magis in criminalibus teſtis unicus non plene probat. *l fin. C. de quæſt.*

2. Teſtis tamen unicus, ſi ſit omni exceptione major, ſemiplenè probat, & ſi exceptionem aliquam patitur in caſibus, in quibus admitti poteſt indicium aliquod, ſeu præſumptionem facit, *l* 2. *ff. quoniam teſt. aper. cap. finali de jur. juran.* Cum tamen aliqui voluerint, quod ex hac præſumptione transferatur onus probandi in adverſarium, merito hoc tutum non cenſet Farinac. *q* 64. *num.* 51. Et verè non eſt univerſaliter verum. Unum etiam ſingulare teſte Sylv. *v teſtis num.* 5. dixit Panormit. quod ſcilicet ubi agitur de gravi præjudicio tertii, non defertur juramentum in ſupplementum probationis. Et aliud ſingulare advertit Guaz. *defenſ.* 33 *num.* 8. nimirum, quod in materia, quæ veriſimiliter poteſt probari per plures teſtes, & unus ſolus de crimine deponat, redditur ſuſpectus de falſo. Quod verò unicus teſtis omni exceptione major, & quacumque dignitate præclarus non probet plenè, non eſt apex ſeu juris poſitivi ſolemnitas, ſed ſubſtantiale ex jure naturæ neceſſarium, etiam ſi Judex judicet ſola rei veritate inſpecta, vel manu regia Menoch. *l.* 2. *caſu* 99. *num.* 19. Farinac. *qu.* 63. *num.* 7. Souſa *l.* 2. *cap.* 14. *num.* 1. Quod vero nec lege, nec ſtatuto, nec cujuſcumque Principis auctoritate fieri poſſit, ut teſtis unicus in grave tertii præjudicium plene probet, affirmant Rom. *ſing.* 161. Crot. *de teſtibus. nu.* 219. *&* 221. Maſcard. *de probat. l.* 1. *quæſt.* 11. *nu.* 10. & alii plures, quos ſequitur Farinac. *qu.* 63. *num.* 8. Bajard. ad Clar. *q.* 43. *num.* 44. Guaz. *def.* 33. *cap.* 14. *num.* 7. Et licèt aliqui voluerint, quod Princeps poſſit in certis caſibus & ex certa cauſa ſtatuere, ut credatur teſti unico, quos refert Farinac. *qu.* 63. *num.* 12. Ex eo quod Princeps poſſit jus divinum limitare, *cap. licet de fer.* tamen neque hoc deducitur ex *d. cap. licet*, ubi agitur de abſtinendo à ſervili opere in aliquibus diebus feſtis; quia feſta determinare eſt juris humani Eccleſiaſtici, & aliud eſt legem divinam interpretari & modum illum ſervandi determinare, quod Pontifici licet, & aliud eſt, ubi lex divina eſt certa, illam limitare, quod eſt prorſus illicitum. In propoſito tamen ubi ageretur non de gravi præjudicio juris quæſiti tertio, ſed ſolum vel de minimo præjudicio ad finiendas lites, vel de præjudicio juris quærendi poſſet Papa ſtatuere, ut in caſu ſingulari ſufficeret unus teſtis. Imo de facto ad impediendum matrimonium ſufficit unicus teſtis, Sylv. *verb. teſtis numer.* 5. ſic ad excludendum aliquem ab electione paſſiva ſufficit unus teſtis fide dignus, qui de eligendi inſufficientia teſtimonium ferat. ut probatur per ea, quæ dixi *tract. de elect. cap.* 26. *num.* 56. Et univerſaliter quando ad aliquid acquirendum requiritur certa qualitas. ſufficit unus teſtis fide dignus ad impediendam acquiſitione millius, ſi aliundè illa qualitas non ſit ſufficienter probata, quia tunc ſufficit, quod illa qualitas non ſit certa, ſed dubia; ad tollendam vero certitudinem ſufficere poteſt unicus teſtis fide dignus.

3. Quia tamen teſtis unicus omni exceptione maior ſemiplenè probat, ideo ad defenſionem Rei multum juvat, vel quantum ad circumſtantias à teſtibus Fiſci non expreſſas, ut ſi teſtis deponat, quod Meius, qui à teſtibus Fiſci convincitur occidiſſe Seium, deponat Meium occidiſſe Seium ad ſui defenſam. Et ſic ubi teſtis unici depoſitio non eſt incompoſſibilis, & contraria teſtibus Fiſci, ſufficit ad probandam innocentiam rei, ſaltem ut non poſſit condemnari, quia ad hoc ſufficit ſemiplena probatio, ſi vero unici teſtis depoſitio ſit contraria teſtibus Fiſci, licet probatio Fiſci ſit plenior & præferenda, tamen adhuc juvat, ut obnubilet, & obſcuret probationem Fiſci, ut ſaltem non debeat damnari in pœnam ordinariam, ut docet Farinac. *q.* 63. *nu.* 43. Unicus etiam teſtis juvat ad hoc, ut accuſator non damnetur ad pœnam talionis. Guaz. *defenſ.* 33. *cap.* 14. *num.* 10.

4. Dicunt etiam plures teſtem unicum probare de conſenſu partium, ſed hoc non verificaretur, niſi partes conſentirent, nedum in perſonam illius, ſed etiam in dicta. Felin. *cap. veniens numer.* 9. *de teſt.* & alii apud Farinac. *qu.* 63. *num.* 12. Ubi verò reus conſentit in di-

ctum

Digitized by Google

ctum teſtis, illud approbat, & ſic in ea parte eſt confeſſus, jam in hac parte non tam ex dicto teſtis, ſed quodammodo ex confeſſione rei habetur plena probatio; ſed ſi conſenſus eſt in ſolam perſonam, poſſunt reprobari teſtis dicta; & adhuc, qui conſenſit in teſtem & ejus teſtimonium, poteſt per teſtes probare oppoſitum; & amplius, ut mutuus conſenſus approbet unicum teſtem. neceſſe eſt, quod partes conſentiant in certam perſonam, & ſuper certo negotio, ut ſuper tali mutuo vel tali depoſito. Farinac. *q. 63. num. 23* Et nihilominus, quod nec de conſenſu partium poſſit ſtari unico teſte, ut plenè probet, ex Rim. dixit Guazz. *def. 33. c. 14. num 8.*

5. An verò teſtis unicus deponens de facto proprio plenè probet, tractant Covar. *pract. q. 33.* Gabriel *de teſt. concluſ.* 1. Menoch. *de arbitr. caſu* 99 & latè Farinac. *q. 63. à num. 207.* Bict. *q. 43* Eliſeus *tract. 5. q. 4.* Sed certum eſt, quod in grave tertii præjudicium non probat plenè, maximè in criminalibus, & multo magis ſi teſtis habet aliquod intereſſe in cauſa, etiam ſi intereſſe ſit ſecundarium, & multo magis ſi cum facto proprio admiſcetur factum alienum. Et hoc eſt verum de teſte cujuſcumque ſit dignitatis, etiam ſi ſit Cardinalis. Et pariter verum eſt, ſive teſtis de facto proprio deponat affirmativè ſive negativè. Et nihilominus concurrentibus aliis adminiculis ſeu præſumptionibus plenè probat; ſi tamen agitur principaliter contra ipſum & ſolum in conſequentiam contra alios, ut ſi interrogetur filius familias de proprio delicto, ob quod pater in conſequentiam damnatur de peculiis in quibus filius poteſt patri præjudicare; tunc filii condemnatio eſt præambulum executionis contra patrem. Secus ſi teſtis interrogatur de facto proprio principaliter in præjudicium alterius, tunc enim nec concurrentibus aliis præſumptionibus plenè probat: ita ex citatis DD.

6. Quod verò dicitur ex Monticello & Butrio à Farinac. *q. 63. num. 226.* & pluribus aliis, quod teſtis unicus deponens de facto proprio plenè probat, ubi veritas aliter haberi non poteſt, non admittitur: ubi agitur de gravi præjudicio alterius, ut advertit etiam Bict. *q 43 n. 10.* Quod enim non adſit alius teſtis ſeu alia probatio facit, ut admitti debeat teſtis, qui habetur ſed non facit, quod teſtis admiſſus plus probet, quàm ex ſe probare poteſt; unicus verò teſtis non poteſt ex ſe plenè probare in grave præjudicium alterius, ut communiter docent DD.

7. Teſtis tamen unicus deponens de facto proprio, ſi ſit omni exceptione major probat pluſquam ſemiplenè. ſed ſi aliquam exceptionem patitur, probat ſemiplenè, ita tamen quòd ſi ſit infamis, non probat ſemiplenè ſine tortura, ſed ſi patitur plures defectus, nec cum tortura ſemiplenè probat. Farinac. *q 63. à num. 213.* Bictus *q. 43* Eliſeus *tract. 5 q. 4* Sed ego credo, quod in præjudicium tertii nec teſtis major omni exceptione pluſquam ſemiplenè probet, & nec ſemiplenè probet ſi non ſit idoneus, & multo minus probet, ſi plures patiatur defectus. Si etiam Fiſcus vel Accuſator unum ſolum teſtem produxit contra reum, iſte contra producentem plenè probat, ſi deponit ad ſavorem Rei. Guazz. *def. 33. cap. 14. num. 11* ita probat contra Fiſcum, ut Judex non poſſit procedere contra Reum, quod eſt verum etiam ſi teſtis aliàs ſit inhabilis. Et etiam ſi teſtis ſit principalis delinquens, quia Fiſcus non poteſt dividere confeſſionem teſtis à ſe producti. Farinac. *q. 43. num. 10.* Guazz. *d. num 11.* Ideo arbitrarium eſt Judici videre, quantum teſtis unicus non idoneus probet. Tam enim in depoſitione facti proprii, quàm in depoſitione facti alieni, poteſt teſtis in præjudicium tertii mentiri. Et ideo Judex conſideratis circumſtantiis facti, & qualitatibus perſonarum, debet arbitrari quantum valeat depoſitio teſtis.

8. Ubi vero non agitur de præjudicio tertii, teſtis unicus deponens de facto proprio plenè probat. Quod plures extendunt, ut plenè probet, etiam ſi agitur de modico præjudicio. Farin. *q. 63 n. 221.* Bict. *q. 43 n. 9.* Sed niſi præjudicium ſit adeo leve, ut pro nullo poſſit haberi, numquam teſtis unicus in alterius præjudicium plenè probare cenſendus erit in judicio. neque enim quis poteſt obligari. ut in ſui præjudicium in judicio credatur unico teſti, ubi agitur de præjudicio juris acquiſiti.

9. Quod etiam unicus teſtis nedum in facto proprio ſed abſolutè probet ſufficienter in extrajudicialibus, ubi non infertur alteri præjudicium, docent Sylv. *v teſtis num 5.* & alii ut ſi quis teſtetur, quod Eccleſia fuit conſecrata, vel quod aliquis fuit baptizatus aut quod petiit confeſſionem, vel ubi agitur ad impediendum peccatum, unde unus impedit matrimonium contrahendum & in foro conſcientiæ, ut ſi quis dicat ſe fuiſſe confeſſum, niſi in contrarium ſit probabilis conjectura.

10. Plures quoque dantur caſus, in quibus in civilibus unicus teſtis probat, de quibus videri poſſunt Specul. *tit. de teſt. §. reſtat.* Doctores *in cap. veniens il 1. de teſtib.* Sylv. *v. teſtis, numer.* 5. Tabien. *v teſtis, num. 5.* Farin. *d. q. 63. num. 18. & ſeqq.*

11. Officiali quoque creditur etiam in criminalibus in iis, quæ ſpectant ad offitium ſuum, non verò in iis, quæ ad illud conſequuntur, Felin. *in cap. Veniens il 2. num. . o. de teſt* Carena *p. 3. tit. 5. num 33.* Farinac. *de hereſ. q. 188. num. 2.* Imo ubi agitur de pœna corporali vel de gravi præjudicio, nec ei datur plena fides etiam in illis, quæ ſpectant ad ſuum officium, Farin. *q 63. num. 41. & nu 330* Bictus *qu. 41.* Eliſeus *tract. 5. q. 4.* & dixi *cap. de fide favor. num. 19. de heret. in 6*

12. Qualiter verò Cardinali credatur, oſtendit Farinac. *q 63. à numero* 161. *& à num. 79.* quando probet aſſertio Principis ubi *num. 149. & ſeqq* quod dictum Principis non probat plenè in præjudicium tertii.

13. Quòd verò teſtis unicus plenè probet, ubi agitur de levioribus pœnis, quæ imponi ſolent in Religionibus extrajudicialiter, ſenſit Scroi *p. 4. cap. 5. num. 6.* ex Card. de Lugo *de Iuſt. tom. 2. diſp. 39. num. 17.* Eo quod in cauſis minimis admittitur probatio per unicum teſtem, Tuſc. *l. T. concluſ. 281. num. 45.* Sed hæc admitti poſſunt, ubi extrajudicialiter agitur ad correctionem per leves pœnitentias ſalutares, vel ſi cauſa ſit adeo minima, ut pauci fieri poſſit, & præjudicium pro nihilo computari. Idem verò Scroi *ibidem* numerat 23. caſus, in quibus teſtis unicus probat, ſed vel reducuntur ad ſupradictas aſſertiones, vel indigent majori examinatione. Videantur etiam Spec. *tit. de num. teſt. & in cap. veniens de teſt.* Butr. Panormit. & Sylveſt. *v. teſtis, numer. 5.* Tabien. *v. teſtis, num. 5. & 7.*

SVMMARIVM.

14. Duo teſtes omni exceptione majores plenè probant etiam in criminalibus.
Niſi agatur de probando aliquid, quod habet contra ſe præſumptionem juris. ibid.
In civilibus in pluribus caſibus requiruntur pluſquam duo teſtes. ibid.

ARTICULUS II.

De duplici Teſte.

14. DUo teſtes omni exceptione majores, ſeu idonei plenè probant, etiam in criminalibus, *l. ubi numerus, ff. de teſt. cap. ſi quis teſtes 4. q. 3. cap. 1 & 2. 29. q. 3. cap. fin. 35. q. 7. cap. in omni negotio de teſt.* Niſi quando agitur de probando aliquid, quod habet contra ſe juris præſumptionem, quia tunc duo teſtes non ſufficiunt, niſi ſint præſtantes & pluſquam idonei Spec. *tit. de teſtibus, § 1. circa finem.* Menoch. *de præſumpt. lib. 1. q. 31. num 8, & 9* Farinac. *q. 63. num. 240.* In pluribus verò caſibus in civilibus requiruntur pluſquam duo teſtes, de quibus videantur Specul. *tit. de teſt. §. teſtes.* Sylveſter *verb. teſtis, num. 5.* & Farinac. *d. q. 63. à num. 241.* ubi etiam qualiter & quando plures teſtes requirantur ad convincendos Cardinales & Epiſcopos. Sed ubi teſtes ſunt omni exceptione majores ad damnandum quemlibet etiam Cardinalem & Epiſcopum duo teſtes conteſtes ſufficiunt. Nam & ubi *cap. Præſul. 2. q. 4.* ad damnandos Cardinales requiruntur 72. teſtes, ſermo eſt de teſtibus inhabilibus, ut notat Panormit. *cap licet de teſt.* Nam aliàs duo teſtes non inhabiles ſufficiunt. Sylv. *v. teſtis, nu. 5.* Tabien. *num. 5.*

SVMMARIVM.

15. Singularitas triplex, ſcilicet obſtativa, adminiculativa, & diverſificativa.
Quæ ſint iſtæ ſingularitates. ibid.
16. Quis ſit teſtis ſingularis.
Et per quid diſtinguatur à teſte unico. ibid.
17. Qui ſint teſtes conteſtes.
18. Teſtes ſingulares ſingularitate obſtativa nihil probant.
Neque illorum defectus ſupplentur ex multitudine teſtium. ibid.
19. In ſingularitate obſtativa circumſtantia loci & temporis eſt de ſubſtantia delicti.
20. In dicta ſingularitate debet eſſe contrarietas in teſtibus.
Quomodo debeat verificari dicta contrarietas in teſtibus. ibid.
21. Et quomodo tollatur ſingularitas obſtativa.
In aliquo ſenſu verum eſt, quod diverſitas loci & temporis tollit ſingularitatem. ibid.
22. Quid ſit dicendum, ſi teſtes nihil deponunt de loco & tempore, aut de aliis circumſtantiis.
23. Quæ circumſtantiæ ſint de ſubſtantia delicti, & quomodo diverſificant factum.
24. Teſtes interrogati de iſtis circumſtantiis, ſi ſint contrarii, ſunt obſtativè ſingulares.
Si autem non interrogantur de dictis circumſtantiis, & non deponunt, non vitiatur eorum depoſitio ibid.
25. Quid dicendũ ſit de circumſtantiis neceſſariis.
26. Et quid ſi teſtes dicant ſe non recordari de illis circumſtantiis, & num. 27.
28. Opiniones variæ.
29. Teſtis interrogatus de aliqua circumſtantia etiam accidentali tenetur reſpondere pro veritate.
30. Quomodo conſtare debet de delicto, ut delinquens puniatur.
31. In criminalibus teſtes deponere debent de circumſtantiis loci & temporis.
Non tamen eſt neceſſe, quod deponant de loco loci, aut de hora diei. ibid.
Ratio quare teſtes deponere debent de dictis circumſtantiis. ibid.
32. Teſtes non deponentes de circumſtantiis, quæ non ſunt de ſubſtantia delicti vel ex probabili ignorantia, vel quia non interrogantur, plenè probant, ſi deponant de ſubſtantia delicti.
Quomodo ex non depoſitione circumſtantiarum præcipuè loci & temporis teſtes ſint conteſtes, ſeu diverſificativè ſingulares. ibid.
Opiniones variæ. ibid.
33. Teſtes ſingularitate adminiculativa probant aliquando pluſquam ſemiplenè, & aliquando plenè præcipuè in civilibus.
34. Teſtes adminiculativè ſingulares ſufficienter probare poſſunt ad pœnam extraordinariam.
35. Quot teſtes ſingulares adminiculativè ſufficiant ad infligendam pœnam extraordinariam tam in civilibus, quàm in criminalibus, num. 36. & 37.
38. Explicatur quomodo dicti teſtes deponere debent de delicto, & indiciis ad hoc ut probent, vel non probent ad pœnam extraordinariam, & 39.

40. Quo-

Quomodo ex pluribus probationibus ſemiplenis conſurgat plena probatio, & nu. 41.
. *Et quomodo intelligatur quod ſit arbitrarium Iudici adhibere plenam fidem teſtibus.*
. *Ad damnandum reum ad pœnam gravem non ſufficit unà ſemiplena probatio delicti.*
Probatio plena plures habet gradus. ibid.
1. *Dictum unius teſtis omni exceptione majoris non ſufficit ad damnandum reum in pœnam extraordinariam.*
. *Dictum unius teſtis ſimul cum uno indicia indubitato facit plenam prabationem ad pœnam extraordinariam, non ad ordinariam.*
. *Quomodo plura indicia non ſufficiant ad pœnam extraordinariam.*
. *Quid requiratur, ut ex pluribus ſemiplenis probationibus fiat una plena probatio in criminalibus.*
. *Explicatur quomado teſtes ſingulares plenè probent, ſi eorũ dicta tendunt ad eundem finem.*
9. *Quomodo teſtes ſingulares valeant ad aliquid probandum in genere, vel in ſpecie.*
. *Opiniones varia, & nu. 51, 52. 53.*
4. *Genus, & ſpecies plenè non probantur eſſe per teſtes ſingulares deponentes de pluribus individuis ejuſdem generis & ſpeciei.*
Talis probatio nan ſufficit ad puniendum aliquem pœna ordinaria. ibid.
5. *Limitationes DD.*
6. *Poteſt tamen ſufficere ad puniendum aliquem pœna extraordinaria.*
7. *Quamodo probetur id, quod originatur ex pluribus actibus.*
58. *Et quamodo probetur unum totum individuum per teſtes ſingulares deponentes de partibus illius totius, & num. 59*
60. *Objectio una, illinsque ſolutio.*
61 *Explicatia reſponſionis, & num. 62.*
63. *Per teſtes ſingulares deponentes de ſingulis partibus, non probatur plenè delictam ad pœnam ordinariam.*
64. *Quomodo talis depoſitio ſufficiat ad pœnam extraordinariam, & num. 65.*
66. *Et an & quamodo tales teſtes ſingulares probent ad pœnam ordinariam, quando pœna ordinaria debetur uni parti ipſius totius, & num. 67.*
68. *Quid dicendum ſit de probatione poſſeſſionis, præſcriptionis, conſuetudinis &c.*
69. *Quamodo crimen læſæ majeſtatis probetur per teſtes ſingulares.*
70. *Opiniones varia circa probationem delictorum difficilis probationis.*
Si adſit lex ſpecialis concedens, quòd probetur delictum ex teſtibus ſingularibus, an talis probatio valeat. ibid.
71. *Plures regulæ ad cognaſcendum quomodo teſtes ſingulares probent.*
72. *Teſtes ſingulares ſingularitate merè diverſificativa nan probant plenè, ſed ſalum ſemiplenè, ſi ſint omni exceptione majores.*
73 *Quomodo ex diverſa depoſitione teſtium ſingularium ſingularitate diverſivicativa probetur delictum.*
74. *Duo teſtes hac ſingularitate ſingulares deponentes de delicto ejuſdem ſpeciei ſufficiunt ad torturam.*
Si verò ſint plures, quàm duo, poſſunt ſufficere ad pœnam extraordinariam. ibid.
75. *Qua probatio requiratur ad pœnam extraordinariam infligendam.*
76. *Plures teſtes ſingulares deponentes de pluribus delictis ejuſdem ſpeciei non probant plenè genus vel ſpeciem, ſed ſolum ſemiplenè.*
Explicatur quomodo per teſtes ſingulares probetur plenè delictum ad pœnam extraordinariam. ibid.
77. *Opinianes varia.*
Ex dicto duorum teſtium ſingularium non poteſt quis damnari in pœnam corporalem extraordinariam. ibid.
78. *Quod valet etiam de Religioſis.*
In hac caſu duorum teſtium poteſt habere locum aliqua pœna ſalutaris, & mitior. ibid.
79. *An ex dictis duorum teſtium ſingularium paſſit Reus torqueri.*
Nuda probatio ſemiplena in caſibus non exceptis non ſufficit ad torturam. ibid.
80. *Pluralitas teſtium canfert novũ adminiculum.*
Duo teſtes ſingulares omni exceptione majores ſufficiunt ad torturam. ibid.
81. *Pluralitas teſtium ſingularium de pluribus delictis facit, quod probato plenè uno delicto reus gravius puniatur.*
82. *Plures teſtes ſingulares immediatè de indiciis deponentes poſſunt ſufficere ad tarturam.*
Opiniones varia. ibid.
Tria requiſita ad hoc, ut indicia ſufficiant ad torturam. ibid.
83. *Si indicia ſunt indubitata, ſufficiunt ad torturam.*
84. *Quando agitur de crimine civiliter ſufficiunt pluras teſtes ſingulares ad pœnã imponendam.*
85. *Si unus teſtis deponit de loca, ſeu tempore, & alter nihil dicit; teſtes ſunt ſingulares.*
86. *In judicio regulari ſervanda ſunt, quæ dicta ſunt de teſtibus ſingularibus.*
Teſtes ſingulares non plenè prabare eſt de ſubſtantialibus judicii. ibid.

ARTICULUS III.

De Teſtibus Singularibus.

15. TRiplex eſt teſtium ſingularitas, ſcilicet, obſtativa, & adminiculativa, & diverſificativa, ſeu ſubalterna. Obſtativa ſingularitas eſt contrarietas teſtium reſpectu ejusdem actus. Talis fuit in teſtibus deponentibus contra Suſannam de unico adulterio. qui fuerunt contrarii in loco, & ideo tamquam falſi habiti fuerunt. Adminiculativa, & cumulativa ſingularitas etiam reſpicit idem factum, ſed non eſt contrarietas inter teſtes, ſed ſingularitas inter illos,

quia unus per unum medium, vel conjecturam alius per aliam deponit, & unius depoſitio alteri adminiculatur, & ad eundem finem tendit, ut cum unus teſtis deponit de viſu, alter de auditu; unus de facto, alter de fama; unus de una confeſſione, alter de alia. Diverſificativa ſeu ſubalterna ſingularitas eſt, quæ reſpicit diverſa facta. Et ſic teſtes convenientes in deponendo contra vel ad favorem ejuſdem numero perſonæ. & in uno facto veluti generico deponunt de diverſis numero factis. Et ſic diverſi ſunt in effectu & in ſubſtantia, ut v. gr. dum unus teſtis deponit Seium occidiſſe Mevium. & alius deponit eum occidiſſe Cajum, vel ſi unus teſtis deponit de mutuo facto in uno loco & certo tempore, & alius deponit de mutuo facto alibi & in tempore diverſo.

16. Cùm autem plures dentur à DD. deſcriptiones teſtis ſingularis, hæc melior eſt, ſcilicet, quod teſtis ſingularis eſt. qui inter alios teſtes non habet conteſtem, ſed eſt unicus in dicto ſuo. Verèenim teſtis ſingularis eſt teſtis unicus, ſed hoc contingit dupliciter, vel ſcilicet, quia nullus alius deponit de aliquo facto, vel contrà, aut in favorem alicujus niſi unus, ut quia unus ſolus factum novit. Et hic non dicitur communiter teſtis ſingularis. ſed unicus, qui in proceſſu nullum habet conteſtem, etiam in genere, & ſic eſt ſingularis in deponendo etiàm ſingularitate perſonæ, ſed teſtis ſingularis eſt, qui inter teſtes plures examinatos in eadem cauſa, & contra vel ad favorem certæ perſonæ non habet in aliquo ſuo dicto aliquem conteſtem examinatum, juxtà diſtinctiones ſupra poſitas. Penna *p.* 3. *com.*121. verb. teſtis verò ſingularis. Maſc. *concl.* 856. *num.* 2. Farinac. *de teſt. q* 64 *nu* 18, *&* 19. Souſa *l.* 2. *cap.* 15. *num.* 6. Itaque teſtis ſingularis diſtinguitur ab unico, quia unicus eſt ſingularis ſingularitate perſonæ teſtificantis, ſed ſingularis eſt unicus inter plures, quià ubi plures teſtes de eadem perſona deponunt, vel deponunt etiam de eodem facto numero, ſed diſcordant in aliqua ejuſdem facti circumſtantia, & iſti ſunt ſingulares obſtativi, vel non diſcordant inter ſe, ſed diverſa deponunt, quæ juvant ad facti comprobationem, & hi ſunt ſingulares adminiculativi, vel conveniunt quidem in perſona, de qua deponunt, ſed non conveniunt in eodem facto numero, ſed de eadem perſona divérſa facta deponunt, & iſti ſunt ſingulares diverſificativi.

17. Ex his colligitur, qui ſint teſtes conteſtes. Sunt enim illi, qui quamvis non conveniant in verbis, tamen in ſenſu conveniunt & eadem perſona, & tam quantum ad perſonam & ſubſtantiam facti, quàm quantum ad circumſtantias deponunt.

18. His verò ſuppoſitis dicitur primò, quod teſtes ſingulares ſingularitate obſtativa nihil probant, *cap. cauſam de probat. cap. Bonæ il* 1. § *contra verò de elect. cap. cum dilectus de probat.* Et ratio eſt, tum quia iſti teſtes ſunt unici, tum quia in hac ſingularitate teſtes neceſſariò præſumuntur falſi, ut contigit in teſtibus, qui depo fuerunt contra Suſannam, quia enim impoſſibi eſt, quod idem numero factum habeat incon poſſibiles circumſtantias, v. gr. loci aut tempo ris; ſi teſtes in his circumſtantiis contrarii ſun deponunt id, quod impoſſibile eſt eſſe verum & ideo meritò ſinguli præſumuntur falſi. Ide in hac ſingularitate non ſuppletur defectus e multitudine teſtium, ſed imo quanto plure ſunt, tanto minus probant propter majoren contrarietatem & reſiſtentiam inter eos, qu magis falſitatem arguit. Unde iſti teſtes nec ſe miplenè probant; ſed imo ſinguli præſumuntu falſi. Unde etiam eſt, quod iſtis teſtibus non poteſt dari juramentum in ſupplementum, qui imo ſi jurent præſumuntur perjuri & falſi. Ad ſummum enim unus ex illis ſolus poſſet eſſe verus, ſed iſte qualis erit vel judicabitur eſſe? ſed potius omnes præſumuntur falſi, ſicut falſi fuerunt teſtes contra Suſannam, quia deponunt contraria, quæ impoſſibile eſt eſſe vera. Hæc verò multo magis vera ſunt in criminalibus, in quibus etiam quando delicta ſunt graviora. tanto magis hujuſmodi teſtibus ſingularibus fides non eſt adhibenda, ut bene advertit Farinac. *q.* 63. *num.* 59.

19. Et advertendum quod in hac ſingularitate obſtativa non habet locum illa DD. diſtinctio, An, ſcilicet, circumſtantia loci & temporis, aut alia ſimilis ſit, vel non ſit de ſubſtantia delicti, quia cùm impoſſibile ſit, quòd unus & idem numero actus habeatur in diverſis diebus & temporibus, contrarietas harum circumſtantiarum ſemper eſt de ſubſtantia veritatis facti & ejus identitatis, & præſumptionem continet falſitatis. Imo, licèt ſecundum ſe loquendo actus potuerit haberi ſine aliqua circumſtantia, ut quia potuerit haberi ſine præſentia aliquorum, aut occultè, aut in præſentia hujus & non illius, tamen quia implicat contradictionem, quod de facto actus unus idem numero habitus ſit palam ſimul & occultè; & ſimul in præſentia & non in præſentia Titii, vel ſine aliqua circumſtantia & cum illa, ideo contrarietas in his circumſtantiis ſemper cenſeri debet contrarietas in ſubſtantialibus veritati, & aufert fidem teſtium.

20. Debet tamen videri, an verè teſtes ſint contrarii. Nam tales non ſunt, qui deponunt diverſa, quorum unum in alio continetur; ut ſi unus deponat de die & alius de hora diei, & unus de loco & alius de loco loci, ut ſi unus dicat delictum commiſſum in Civitate & alius in vicina Civitatis, ſive unus in domo & alius in camera illius domus. Pariter non contrariantur, ſi unus deponit de tempore, & alius ait non recordari de illo. Arbitratur verò Farinac. *q.* 64. *num.* 8. non eſſe ſingulares teſtes, ſi unus deponat de uno loco Civitatis & alius de alio loco, quia ſufficit quod concordant in loco generali; ſed hoc eſſe verum non poteſt, aliter teſtes Suſannæ, qui fuerunt concordes in loco generali, ſcilicet, in pomario, non fuiſſent ſingulares

ſed

ſed hic ſemper attendi debet, an adſit contrarietas in teſtibus. Nam aliud eſt, quod v.gr. teſtis deponat de loco generali, & vel nihil dicat de loco loci ſeu de loco particulari, vel de eo interrogatus dicat ſe non recordari; nam in hoc quia non adeſt contrarietas inter teſtes, neque adeſt ſingularitas obſtativa, Farinac. *q. 64. à num. 74.* Souſa *l. 2. c. 15. num.* 10. Et tamen adhuc in hoc caſu adeſt ſingularitas, quia ille teſtis, qui deponit de loco particulari, non habet in hoc conteſtem, ſed eſt teſtis unicus. Aliud eſt quod unus teſtis deponat de hoc loco particulari, & alius de alio loco particulari, unus ſcilicet dicat delictum fuiſſe commiſſum in tali platea Civitatis & alius in alia platea, vel unus dicat delictum fuiſſe commiſſum in tali camera domus & alius in alia, in hoc enim caſu adeſt contrarietas & ſingularitas obſtativa inter teſtes, qui propterea nihil probant, quia impoſſibile eſt quod idem numero actus habitus fuerit in locis diſtinctis particularibus. In tempore verò poterit tolli contrarietas, ſi valde modica ſit differentia, quæ pro nihilo debeat compenſari.

21. Poteſt etiam tolli ſingularitas obſtativa, ſi diverſa depoſitio teſtium non reſpiciat eundem numero actum. Sic enim in actibus iterabilibus, ſi diverſitas in circumſtantiis inferat diſtinctos actus, & poſſit ex hoc tolli contrarietas inter dicta teſtium, tollitur ſingularitas obſtativa, ſed adeſt ſingularitas diverſificativa. Et in hoc ſenſu vera eſt illa regula, quod diverſitas loci & temporis tollit ſingularitatem, ſi actus ſint iterabiles; quia, ſcilicet, ſi dicta teſtium non percutiant eundem numero actum, ſed de diverſis intelligi poſſunt, tunc non adſit ſingularitas obſtativa, quia nec adeſt contrarietas reſpectu ejuſdem actus.

22. Sed quid dicendum, ſi teſtes nihil deponunt de loco & tempore, vel dicunt ſe non recordari? Bene DD. diſtinguendo dicunt, quod ſi circumſtantia loci aut temporis, aut de alio quolibet eſt de ſubſtantia negotii, ut puta in criminalibus eſt de ſubſtantia delicti, quià ſine illa factum non eſt delictum, vel non eſt tale, cui debeatur pœna legis, tunc teſtis non deponens de circumſtantia, ſive id faciat ex malitia, ſive quià non recordatur, ſive ex quacumque cauſa, nihil omnino probat, ſive circumſtantia ſit ſimpliciter de ſubſtantia delicti, quia ſine illo factum non eſt delictum ſive ſecundùm quid, & ad effectum damnandi reum in pœnam illam legis, quæ non debetur facto, niſi ut facto cum illa circumſtantia. Nam in hoc caſu vel de delicto non conſtat, vel non conſtet de illa qualitate delicti, pro qua à lege talis pœna eſt impoſita. Non poteſt verè Reus damnari niſi conſtet de qualitate delicti, pro qua ex lege pœna eſt impoſita.

23. Sed ſi circumſtantia loci aut temporis, vel alia ſimilis non eſt de ſubſtantia negotii, ut puta in criminalibus, quià factum etiam ſine illa circumſtantia eſt delictum, vel illa circumſtantia delictum non auget aut minuit, tunc alia diſtinctione opus eſt. Nàm circumſtantiarum, quæ non ſunt de ſubſtantia delicti, quædam ſunt neceſſariæ, & ſine quibus factum eſſe non poteſt, ut ſunt circumſtantiæ loci & temporis, quæ ſi ſint diverſæ diverſificant etiam ſubſtantiam facti, ut docet D. Thom. *2. 2. q. 70. num. 2. ad 2.* Aliæ non ſunt neceſſariæ ad identitatem facti abſolutè, quià ejus ſubſtantia potuit fuiſſe ſine illis abſolutè loquendo, ut quod tempus fuerit ſerenum vel nubiloſum, quod vulneratus fuit veſtitus lanâ & ſerico, & aliæ ſimiles. De iſtis circumſtantiis, quæ non ſunt neceſſariæ & quorum diverſitas abſolutè non diverſificat factum, dicitur: quod ſunt de ſubſtantia veritatis facti de præſenti vel de præterito, quià factum de præterito aut de præſenti jam neceſſitate ſuppoſitionis non poteſt non eſſe, vel fuiſſe ſine illis circumſtantiis, vel ſub aliis circumſtantiis, quàm ſub illis, ſub quibus factum eſt vel fuit. Unde diverſitas harum circumſtantiarum diverſificat factum.

24. Ideo dicitur ſecundò, quod ſi teſtes interrogati de iſtis circumſtantiis ſunt contrarii, ſunt obſtativè ſingulares, & non probant. Et hoc idem dicendum eſt, ſi dubitativè reſpondeant, vel dicant ſe non recordari, niſi reddant rationabilem cauſam ſui dicti, per quam tollatur eorum contrarietas. Quàmvis ut docet D. Thomas *2. 2. q. 70. a. 2. ad* 2. harum circumſtantiarum de facili poſſit in teſtibus eſſe oblivio & inconſideratio, per quam tollatur contrarietas in eorum dictis & eorum depoſitio ſuſtineatur. Dicitur tertiò, quod ſi teſtes non interrogati de iſtis circumſtantiis non deponunt, non vitiatur eorum depoſitio, nec cenſendi ſunt contrarii, quià abſolutè identitas facti potuit eſſe ſine iſtis circumſtantiis, eo quia quod factum fuerit cum illis, eſt quid accidentale ſine quo factum potuit eſſe. Ideo dicitur quartò, quod abſolutè non eſt neceſſarium, quod Judex de iſtis interroget teſtes, niſi teſtes ſint ſuſpecti de veritate, vel adſit alia cauſa rationabilis, ex qua opus ſit ad verificandam identitatem facti, ut conſtet etiàm de circumſtantiis hujuſmodi, & ut videatur ſi teſtes ſint ſibi contrarii, & de falſitate ſuſpecti.

25. Sed loquendo de circumſtantiis neceſſariis, ſine quibus factum non potuit eſſe, & quorum diverſitas abſolutè diverſificat factum, licèt non ſint de ſubſtantia delicti ut delicti, quià etiam ſine illis delictum eſſet delictum, dicitur primò, quod ſi teſtis interrogatur de his circumſtantiis, tenetur reſpondere & de illis deponere, & ſi id non faciat ejus depoſitio non probat etiàm ſi dicat ſe non recordari. Quàmvis enim tunc circumſtantia non ſit de ſubſtantia delicti vel qualitatis illius, eſt tamen abſolutè de ſubſtantia identitatis facti, & ad hoc ut Judex poſſit eſſe certus de identitate & veritate facti. Sic enim de ſubſtantia delicti adulterii non erat quod Suſanna adulterata fuiſſet ſub arbore ſchino, vel ſub arbore prino. Et tamen

cum de hac circumſtantia ſenes illi teſtes non fuiſſent interrogati, & ob hoc Suſanna tanquam adultera fuiſſet damnata contra juſtitiam, poſtea à Daniele interrogati de illa circumſtantia loci, quia non convenerunt in loco, convicti ſunt tanquam contrarii & falſi, & Suſanna innocens fuit declarata, & illi damnati. Sic igitur ad facti identitatem & veritatem habendam neceſſe eſt, quòd teſtes examinentur etiam de circumſtantiis iſtis neceſſariis, & quod teſtes ſint conteſtes etiam in facti circumſtantia. quod ſi interrogati non deponant, de illa non probant.

26. Nec dicatur quod in factis antiquis, in quibus veriſimiliter teſtes poſſunt non recordari, ſi dicant ſe non recordari, probant quia hoc eſt veriſimile; ſed ubi non eſt veriſimile, quod illi fuerint obliti, ſi oblivionem afferant, ſunt ſuſpecti de falſitate, & illis non eſt credendum, ſed habendi ſunt tanquam ſingulares & ſingularitate obſtativa. Et hoc multo magis procedit, ſi omnes teſtes dicant ſe non recordari, cùm hoc ſit magis inveriſimile. Et ita in caſu hujus inveriſimilitudinis teſtes poterunt torqueri.

27. Non inquam hoc dicatur, quia licèt oblivio & inconſideratio facilius præſumi poſſit circa qualitatem loci & horam, ſeu diem temporis, tamen non de facili præſumi poteſt, quod aliquis ſciat factum, & non ſciat locum ſaltem in generali, in quo factum contigit, & generalem, ſeu communem aliquam partem temporis, in qua factum extiterit. Et ideo ſi teſtes interrogati de circumſtantiis loci & temporis, nolint de illis deponere, niſi oblivionis, vel ignorantiæ reddant rationabilem cauſam, ſunt ſuſpecti de falſitate, & cenſentur obſtativè ſingulares. Tum ſecundò, quia quidquid ſit, an depoſitio harum circumſtantiarum deficiat. vel ex malitia, vel ex oblivione, aut inconſideratione etiam inculpabili, ſi non conſtat de identitate loci & temporis ut plurimum, nec conſtat de identitate facti. Et ideo ſi teſtes iſti poſſint excuſari, ne ſint contrarii, non poſſunt excuſari ne ſint diverſificativè ſingulares. Unde ſi non ſit certum, quod in loco & tempore, de quibus teſtes vel non deponunt, vel deponunt in generali, non potuit contingere niſi unicum factum, ſed factum potuit multiplicari, perfectè non conſtat de identitate facti & delicti, & teſtes ad minus ſunt diverſificativè ſingulares. Quia de nullo facto & delicto in ſingulari claré & determinatè deponunt.

28. Sed ſi de circumſtantia loci, aut temporis, aut alia ſimili teſtes non ſunt interrogati. Et ſic ſunt concordes in facto, ſed in circumſtantia non ſunt varii, nec diſcordes, quia non interrogati nihil de circumſtantia deponunt, tunc eos probare poſt Archid. Moncad. Lanfran. & Caecial. affirmat Farin. *q.* 64. *num.* 96. Souſa *lib.* 2. *c.* 15. *num* 15. Sed quidquid ſit de hoc in cauſis civilibus diligentius inveſtigandum eſt quomodo verificetur in criminalibus. Et quidem, quod in criminalibus teſtes deponere debeant de circumſtantiis loci & temporis, dixerunt Bart. *de teſt. num.* 44. Bald. *conſil* 12[…] *num.* 1. *l.* 4. & *conſ.* 313. *num.* 3. *l.* 5. Aym. Monticell. quos ſequitur Farin. *q* 64 *num.* 10[…] Et habetur *ex cap. cum cauſam de teſt.* ubi P[…] norm. & alii, Bictus *q.* 25. *num.* 15. & ſic *in trac[…] de Iudic. poſito poſt Conſt. Ord. Prædic. cap.* 5 *n.* […] dicitur teſtes interrogandos eſſe de circumſta[n]tiis. Sed nihilominus dicunt aliqui hæc intelligenda eſſe de circumſtantiis ſubſtantialibu[s] quando ſcilicet vel circumſtantiæ ſunt articulatæ, ut cum accuſatur aliquis de delicto, ut com[…]miſſo in tali loco, vel cum circumſtantiæ ſunt d[e] ſubſtantia delicti, quia factum in tantum eſt delictum, in quantum emanavit ſub tali circumſtantia. Quia quando circumſtantiæ non ſun[t] de ſubſtantia, teſtes deponentes de ſubſtantia negotii, & non de circumſtantiis loci, & tempori[s] plenè probant, Præpoſ. poſt Archid. *cap. Nihilominus* 3. *q* 9. *nu.* 4. Farin. *q* 64. *nu.* 96. Bictu[s] *q* 25 *nn.* 14. Quia quando locus & tempus no[n] ſunt de ſubſtantia actus, tunc locus & tempu[s] non induunt ſingularitatem. Archid. *cap. Nihilominus* 3. *q.* 9. *num.* 3. Maſcard. *de probat. l.* 1 *concl.* 483. *num.* 2. & *l.* 3. *concl.* 1361. *num.* 7. Gloſ. Bart. Alber. Mandoſ. & alii plures, quo[s] ſequitur Farin. *q.* 64. *num* 78. Verum obſtat, quia non obſtante concluſione illa, quod quando locus & tempus non ſunt de ſubſtantia, probant teſtes non deponentes de loco & tempore, quæ eſt vera in civilibus, Farin. voluit quod in criminalibus teſtes deponere debeant de circumſtantiis loci & temporis, ut ipſe aſſerit *concl* 8. *q* 64. *num.* 103 Et quod ubi diverſitas loci & temporis induerit diverſitatem facti, inducat etiam ſingularitatem, probat idem Farinac. *q.* 64. *num.* 80. Et quod quando agitur de probando actu non iterabili, & de actu momentaneo & non ſucceſſivo, diverſitas in loco & tempore inducit ſingularitatem. & tollit fidem teſtium, ut quando agitur de probando homicidio. Gloſſ. *in cap. Nihilominus, v. ſimul* 3. *q.* 9. & ibi Præp. *num.* 5. Felin. *cap. licet ex quadam de teſt.* Imol. *in cap. cum oporteat num.* 37. *de accuſ.* Antonius Gomez & plures alii, quos ſequitur Farin. *q.* 64. *num.* 86, & 88. Et ideo quod in criminalibus teſtes non deponentes de loco & tempore non probent, dixerunt Bart. *de teſt. num.* 44. Præpoſ. *in d. cap. Nihilominus* 3. *q.* 9. *num.* 10. Bart. *tit. de oppoſ. contra teſtes nn.* 40. Caputaq. *dec.* 278. *num.* 3. *p.* 3. Monticell. & Bertaz. apud Farin. *q.* 64. *num.* 94. ubi poſtea hoc approbat *d. concl.* 8. *num.* 107.

29. Pro hujus difficultatis explicatione ſemper diſtingui debet inter teſtem interrogatum, & non interrogatum de circumſtantiis. Nam cum teſtis legitimè fuit interrogatus de aliqua circumſtantia etiam accidentali, tenetur reſpondere pro veritate, & ſi id non faciat, & veritatem non deponat, eſt verè falſus in judicio, & perjurus, & ſi dicat ſe non recordari, ſed oblivionis non reddit rationabilem cauſam, ſeu hæc non præſumitur, eſt de falſitate, & perju-

jurio ſuſpectùs, unde non eſt teſtis integer, & fide dignus, nec plenè probat.

30. Sed ſi circumſtantia non eſt de ſubſtantia cauſæ, & teſtis, vel interrogatus ex rationabili ignorantia, aut oblivione, vel quia non eſt interrogatus de illa, & de eadem non deponit, conſiderandum eſt, quòd licèt pœna non debeatur, niſi pro delictis ſingularibus, quia genera, & ſpecies non ſunt in rerum natura, niſi in ſingularibus, & ſic non poteſt probari, quod delicti genus, vel ſpecies ſit in rerum natura, niſi ſimul probetur, quod in rerum natura ſit aliquod ſingulare delictum, tamen non eſt neceſſe, quod conſtet de identitate phyſicè, & ſignata, & omnino numerica facti, quod eſt delictum. Nam hæc numerica unitas facti in eſſe entis conſurgit ex identitate numerica circumſtantiarum illarum, ſine quibus abſolutè factum eſſe non poteſt, & ex illorum diverſitate diverſificatur, unde in ratione entis non eſt idem numero homicidium factum hora prima diei, cum facto hora ſecunda, vel factum in una camera eiuſdem domus, cum facto in alia. Unde ſi ad puniendum delictum deberet conſtare de hac identitate numerica homicidii, neceſſe eſſet, quod teſtes deponerent de loco loci, in quo factum fuit homicidium, & de parte minima partis temporis, à quibus unitas numerica homicidii in ratione entis dependet, & ex quarum diverſitate hæc identitas diverſificatur. Quod tamen univerſaliſſimè negatur ab omnibus ex doctrina D. Thom. 2. 2 *qu. 78. num.* 2. Et ſi hoc eſſet neceſſe, impoſſibile eſſet probare corpus delicti cum teſtes neſcire poſſint omnes has circumſtantias in ſingulari, & quas ſcire poſſunt ſæpiſſimè non conſiderant. Ad puniendum ergo delictum ſufficit, quod conſtet de ejus identitate numerica in ratione delicti punibilis. Et ad hoc, ut de ipſa conſtet, ſufficit ſi conſtet de ſubſtantia delicti, & de ſingulari perſona ejus, qui illud commiſit. Ex his ſatis conſtat. quod actus, qui eſt delictum, eſt unus numero exiſtens in rerum natura, & habitus in aliquo ſingulari loco & parte temporis, ſed in ratione delicti accidentale eſt, quod habitus ſit in hoc loco determinato, vel in hac determinata parte temporis, cùm (ut ſupponimus) actus non ſit vel majus vel minus delictum, ſi ſit habitus in hoc vel illo loco vel parte temporis, ut in Civitate vel extra ſeu in hac parte Civitatis vel alia; ſeu de mane vel in veſperi, aut in uno die vel menſe vel anno, quàm in alio.

31. Sed cur ergo neceſſe eſt, quod præcipuè in criminalibus teſtes deponant de circumſtantiis loci & temporis? Dicitur primò, quod nec dicitur, quod ſit neceſſe, quod teſtes deponant de loco loci aut de hora temporis vel diei, ſed hoc negatur. Farinac. *quæſt* 64. *num.* 109. Souſa *l.* 2. *cap.* 15. *num.* 18. Dicitur ſecundò, quod ſæpiſſimè accidit, ut circumſtantiæ loci & temporis ſint ſubſtantiales, & ſaltem augeant vel minuant delictum, & ideo de illis conſtare debet, ut pro delicto imponatur pœna proportionata. Sed dicitur tertiò, quod ratio propria, ob quam teſtes deponere debent de circumſtantiis non ſubſtantialibus, non eſt, quia ſine illorum notitia delictum non poſſit puniri etiam pœna ordinaria ſed quia in criminalibus probationes debent eſſe clariores & certiores, & ideo ut Judices abundantiorem plenitudinem probationis habeant, & fugiant periculum falſitatis, neceſſe eſt, ut interrogent teſtes de circumſtantiis. Ut enim contigit in cauſa Suſannæ, ex eo quod Daniel interrogavit teſtes de loco loci, detecta fuit eorum falſitas. Et propterea maximè, ubi agitur de cauſa gravi, & præcipuè ſi adſit aliqua ſuſpicio contra teſtes, illi debent interrogari de circumſtantiis omnibus, ut apparet magis ſi teſtes deponunt veritatem. Dicitur quartò, quòd depoſitio circumſtantiarum & præcipuè loci & temporis ut plurimum, & ferè ſemper eſt neceſſaria, ut Judici conſtet, teſtes deponere de uno & eodem delinquentis delicto, & ſic eos non eſſe diverſificativè ſingulares, ſed plenè conteſtes. Cum enim harum circumſtantiarum diverſitas diverſificet ſubſtantiam delicti. D. Thom. 2. 2. *q.* 70. *a.* 2. Vix poſſibile eſt, ut Judici conſtet quod teſtes plures omnes & ſinguli deponunt de eodem numero delinquentis delicto, niſi deponant ſimul de eiſdem numero circumſtantiis. Et ſic, quia ad puniendum delictum non ſufficit, quod ſit unum numero, ſed requiritur, quod ſit probatum per teſtes conteſtes, & quia ubi actus eſt ab eodem delinquente iterabilis difficillimum eſt cognoſcere, quod teſtes ſint conteſtes, & omnes & ſinguli deponant de eodem actu numero, niſi ſimul deponant de eodem tempore & loco, ideo neceſſe eſt, quod teſtes de iſtis concorditer deponant.

32. Dicitur igitur, quod ubi circumſtantiæ delicti non ſunt de ſubſtantia, & teſtes vel ex probabili ignorantia aut oblivione de illis non poſſunt deponere, vel de illis non interrogantur, ſi deponunt de ſubſtantia delicti omiſſis circumſtantiis, ex hoc per ſe non inducitur ſingularitas talis, quæ tollat fidem teſtis, ſed tales teſtes plenè probant etiam ad pœnam ordinariam. D. Thom. 2. 2. *q.* 70. *a.* 2. *ad ſecundum*, & ibi Caiet. Bannes & alii, Farinac. *q.* 64. *numer.* 96. *& ſeqq.* Et apud illum Lanfr. Præpoſ. Archid. & Monticell. Souſa *l.* 2. *cap.* 15. *num.* 15. Bictus *q.* 25. *num.* 14, *&* 15. Scroi *p.* 4. *num.* 38. *&* 40 Hujuſmodi enim non depoſitio non inducit contrarietatem in teſtibus, nec facit illos obſtarivè ſingulares. Ex altera verò parte cùm talis depoſitio non ſit abſolutè neceſſaria ad cognoſcendum delictum, ut punibile, Reus ſine tali depoſitione puniri poteſt.

Dicitur tamen ulterius, quod ubi ex non depoſitione circumſtantiarum, & præcipuè loci & temporis remanet dubium, an teſtes ſint conteſtes, vel potius diverſificativè ſingulares, de-

depoſitio ſubſtantiæ delicti non depoſitis circumſtantiis non probat, niſi eo modo, quo teſtes diverſificativè ſingulares probant, & explicabitur infra. Dicunt verò aliqui, quod ſingularitas teſtium non præſumitur. Rota *p.* 1. *diverſ. deciſ.* 191. *num.* 4. Farinac. *quæſt.* 64. *num.* 317. Quod explicatur, quia pluralitas actuum non præſumitur, ideo ubi dubium eſt an actus, de quo deponunt teſtes, ſit unus vel plures, nec pluralitas nec ſingularitas conſequens præſumitur. Farinac. *num.* 319. Bictus *q.* 44. *num.* 12. At verò ubi dubium eſt, an teſtes deponunt de eodem loco & tempore, in dubio præſumitur eos deponere de diverſis locis & temporibus, & ſic præſumitur, eos eſſe ſingulares. Farinac. *num.* 321. Bictus *nu.* 12 Souſa etiam *l.* 2. *cap* 15 *num.* 10. ex Farinac. *q.* 64. *à num.* 74. exiſtimat, quod ſi unus teſtis deponit de certo loco & tempore, alius verò non recordatur de loco & tempore, præſumuntur conteſtes, dummodo unus teſtis referat alium. Sed dicas hanc doctrinam poſſe eſſe utilem ad videndum, an inquiſitus torqueri debeat, aut puniri pœna arbitraria. Sed ex probatione præſumptiva nullus poteſt damnari pœna ordinaria ut infra ſuo loco probatur. Igitur in dubio ſemper præſumi debet teſtium ſingularitas, & ubicumque non eſt certum, teſtes eſſe conteſtes, ſed poſſe eſſe ſingulares, vitiatur depoſitio teſtium, ut non omnino plenè probent, nec ad puniendum pœna ordinaria ſufficiat. Farin. *q.* 64. *num.* 61. ex Bart. Bald. Alex. & aliis. Bictus *q.* 44 *num.* 10.

33. Dicitur ſecundò, quod teſtes ſingularitate adminiculativa probant aliquando etiam plus quàm ſemiplenè, & aliquando præcipuè in civilibus plenè: Ratio eſt, quia horum dicta ſunt de illis, quæ coadjuvant & tendunt ad eundem finem. Unde dictum unius teſtis non contrariatur alteri, ſed illud confirmat. Et ſic hæc probatio eſſe poteſt nedum ſemiplena, ſed aliquando plena, ſecundùm quod animus Judicis plus vel minus movetur ad præſumendum & indubitanter credendum. Felin. *cap. licet ex quadam de teſtibus*. & ibi Dec. *nu.* 64. & Bald. *num.* 21. & plurimi alii, quos ſequitur Farinac. *q.* 64. *num.* 112. Bictus *q.* 49 *numer.* 16. Sed (ut verum fatear) hic modus loquendi non placet, & non debet dici, ſecundum quod animus Judicis movetur, &c. quia poteſt eſſe, quod animus Judicis vel ex malitia vel ex ignorantia moveatur erroneè ad indubitanter credendum. Sed debet dici, ſecundum quod indicia vel media, ex quibus Judex judicat & concludit, minorem vel majorem vim habent ad determinandum animum Judicis ad judicandum.

34. Nihilominus fuit aliquorum opinio, quod teſtes adminiculativè ſingulares numquam ſufficienter probant ad pœnam etiam extraordinariam infligendam, ita Paſqual. *deciſ.* 216. *num.* 13. ex Sarmient. Tum quia delictum non probatum plenè manet incertum, tum quia ſi probatio eſt clara, ſufficit ad pœnam ordinariam; ſi non eſt clara, eſt dubia, & ideo ad nullam pœnam ſufficit. Sed è contra, quod teſtes adminiculativè ſingulares poſſint ſufficienter probare ad pœnam extraordinariam, voluit Penna 3. *part. com.* 121. *verſic. hac tamen concluſio*, & apud Bordon. *in praxi c.* 20. *nu.* 63. Menoch. *lib.* 2. *præſ* 1. *q.* 41. *num.* 8 Souſa *l.* 2. *cap.* 15. *num.* 23. Bictus *q.* 44. *num* 34. qui plures refert, Scroi *par.* 4. *cap.* 5. *nu.* 38. & eſt ſententia communis. Non quidem quia in criminalibus ad pœnam extraordinariam univerſaliter ſufficiat probatio quælibet maior ſemiplena, ut videtur velle Bordon. *num.* 65. quia hoc non eſt verum. Alii verò dicunt, quod ſi probatio ſit urgens & ferè plena, ad id ſufficit. Et in hoc ſenſu vera eſt illa concluſio, quòd ſit arbitrarium Judici plenam fidem adhibere teſtibus ſingularibus, ſi videat probationem eſſe veriſimilem, & ſi ex aliqua juſta cauſa id ſibi viſum fuerit. Quam concluſionem tenuerunt Aym. Covar. & alii, quos ſequitur Farinac. *q.* 64. *n.* 310. Cart. Clar. Tuſc. & plures alii, quos ſequitur Scroi *p.* 4. *c* 4. *n.* 20. Bictus *q.* 48 *n.* 34. Quidquid enim ſit in civilibus, in criminalibus, hoc niſi verificatur ſaltem in ordine ad pœnam extraordinariam. Hæc enim probatio hoc modo maior quàm ſemiplena, cenſetur plena & clara, & quatenus opus eſt, certa ad damnandum Reum, ſic convinctum in pœnam arbitrariam minorem ordinaria.

35. Sed quot teſtes hoc modo ſingulares ſufficiunt ad infligendam pœnam extraordinariam? Duos ſufficere tenet Bordon. *cap.* 19. *num.* 68. Ut quando, ſcilicet, uno teſte deponente de delicto de viſu & certa ſcientia, alter deponit de confeſſione rei, quod & voluit Scroi *d. cap.* 5. *numer.* 48. Sic ſi dantur duo teſtes, quorum unus deponit de homicidio patrato à Titio, alius de confeſſione ipſius Titii, qui faſſus eſt homicidium per hos teſtes, homicidium pluſquam ſemiplenè eſt probatum, cùm detur de illo unus teſtis de viſu, & alter de confeſſione Titii homicidæ. Idem dicitur ſi de homicidio unus teſtis de viſu, alius de fama, & corroboratur magis hæc probatio, ſi de homicidio detur unus teſtis de viſu & plures de confeſſione rei vel de fama, & multo magis ſi iſti ſint teſtes conteſtes. & multo magis ſi dentur teſtes deponentes de pluribus coadjuvantibus, ut ſi præter teſtem de viſu dentur plures teſtes deponentes de confeſſione rei, & alii deponentes de fama, & alii deponentes de actu proximo delicti.

36. Sed alii diſtinguunt, in civilibus enim ubi cum uno teſte de viſu teſtificante de facto, ut puta de debito, conjungitur unus teſtis vel plures de confeſſione ipſius debitoris, in duobus caſibus datur plenè probatio etiam ad condemnandum. Primus eſt, ſi teſtis teſtificatur de confeſſione ut habita parte præſente ſecundus eſt, ſi duo teſtes deponant de confeſſione facta etiam abſente parte, ut per DD. quos ſequitur

quitur Farinac. *q.* 48. *num.* 121. *&* 125. & ex eiſdem Bictus *q.* 48. *num.* 19. Sed ubi cum uno teſte de viſu deponente immediate de facto jungitur unus alius teſtis de confeſſione rei facta abſente parte, non adeſt plena probatio ad condemnandum, ſed ad ſummum vel ſemiplena, vel major, quàm ſemiplena, ex qua defertur parti juramentum in ſupplementum. Si vero nullus adeſt teſtis, qui immediatè deponat de facto, adſunt verò plures deponentes de confeſſione rei, tunc etiam, ſi illi teſtes deponant de diverſis confeſſionibus in diverſis locis & temporibus habitis, poterit quidem contingere, quod probent plene confeſſionem, ſed non plene probant delictum vel factum, niſi iſti plures teſtes deponant de pluribus confeſſionibus habitis à reo præſente parte, vel niſi ſimul adſit unus teſtis, qui deponat de confeſſione habita parte præſente, ut declarat Farinac. *qu.* 64. *numer.* 31. *& ſeqq.*

37. Sed in criminalibus variæ ſunt DD. ſententiæ. Primò enim, ubi agitur de pœna ſanguinis, plures imperfectas probationes, etiam ſemiplenas non jungi, ut faciant unam plenam probationem, ex Menoch. probat Farinac. *qu.* 64. *nu.* 119. & conſentiunt Bictus *q.* 44. *nu.* 18. & Eliſeus *tract.* 5. *q.* 5. *num.* 7. In ordine tamen ad pœnam pecuniariam plures imperfectas probationes jungi, ut faciant unam plenam probationem, dixerunt ex Menoch. *de præſumpt. l.* 1. *qu.* 41. *num.* 8. Farinac. *q.* 64. *num.* 119. Et ex eo Bictus *qu.* 44 *num.* 18. & Eliſeus *tr.* 5 *qu.* 5. *num.* 7. Idem tamen Farinac. *de reo confeſſo & convicto, qu* 86. *num.* 84. admittit, quod duæ ſemiplenæ probationes diverſi generis junctæ cum aliis adminiculis ſeu præſumptionibus ſufficiant ad pœnam corporalem extraordinariam, & ordinaria minorem. Verum nec fama ſola & nuda ſemiplene probat, & nec facit indicium ad torturam. Ideo nec juncta cum uno teſte de viſu plenè probat. Ideo nec unus teſtis deponens immediate de delicto juncta nuda fama ſufficit ad damnandum reum in pœnam extraordinariam corporalem, unicus verò teſtis deponens de confeſſione Rei, ſi ſit omni exceptione major, probat quidem ſemiplene confeſſionem delicti, ſed non probat delictum, & ideo unus teſtis deponens de delicto adjuncto teſte deponente de confeſſione non probat in ordine ad pœnam corporalem extraordinariam, niſi adſint alia adminicula, vel niſi confeſſio ſit plene per plures teſtes conteſtes probata. Si verò ſine ullo teſte deponente de viſu adſint plures alii teſtes deponentes de pluribus confeſſionibus in diverſo tempore & loco habitis, tales depoſitiones non conjunguntur nec faciunt indicium aliquod. Pur. *deciſ.* 171. *num.* 11. *lib.* 2. Rota *in Tullen. Parochialis coram Seraphino* 28. *Maji* 1593. plures alios referens, Farinac. *qu.* 64. *num.* 145. Bictus *qu* 44. *num.* 20. Eliſeus *tract.* 5 *q* 5. *num.* 7. Et nihilominus ex citatis DD. multi ſentiunt, quòd duæ ſemiplenæ probationes conjungantur etiam ad pœnam corporalem extraordinariam, ut infra ſuis locis explicabitur.

38. Sed ut veritas explicetur diſtinguitur triplex caſus: Vel enim iſti teſtes deponunt immediatè de delicto, vel deponunt immediatè de indiciis, vel unus deponit immediatè de delicto & alius de indicio. Si deponunt immediate de delicto, ſed non de eodem delicto, ſed de diverſis, jam ſunt ſingulares ſingularitate diverſificativa, de quo caſu dicemus infra in hoc articulo. Si verò deponunt de eodem delicto, jam non ſunt ſingulares, ſed conteſtes, niſi forſan quantum ad circumſtantias. Et tunc ſi quantum ad circumſtantias ejuſdem facti ſunt contrarii, ſunt obſtative ſingulares, & non probant, ut dictum eſt ſupra, ſolum verò dici poſſunt ſingulares non obſtativè, ſi unus exprimat circumſtantiam, & alius illam non exprimat, ſed nec exprimat contrarium. Sed in hoc caſu teſtis vel teſtes, qui non exprimunt circumſtantiam, qualiter probent, dictum eſt ſupra *num* 22. *& ſeqq.*

39. Sed ſi unus teſtis ſaltem deponit immediate de delicto & circumſtantiis, alius verò vel alii deponunt de aliquo indicio vel indiciis, tunc ſi adſunt ſaltem duo teſtes conteſtes, probantes indicium juxta dicenda infra, & ſi indicium ſit indubitatum, poteſt deveniri ad pœnam ſaltem extraordinariam, ſed jam ſumus extra caſum, quia hic non omnes teſtes ſunt omnino ſingulares, quia licet ſit unicus teſtis, qui immediate deponit de delicto, ſunt tamen conteſtes, qui deponunt de indicio indubitato, & etiam ſunt plures teſtes conteſtes probantes delictum, licet ex illis unus ſolus probet delictum immediatè, & alii illud probent mediate, ſcilicet, medio indicio; ſed ſi indicium vel indicia non probantur per teſtes conteſtes, ſed ſolum per teſtes ſingulares, tunc hujus dubitationis ſolutio pendet ex reſolutione alterius, an indicia ſive remota ſive proxima, ſed non immediata ad delictum (DD. pro indiciis immediatis ad delictum intelligunt dicta teſtium deponentium immediate de delicto) debeant eſſe probata per duos teſtes conteſtes. In qua difficultate communius affirmant DD. ut videre eſt apud Guazzin. *def.* 30. *cap.* 31. Et hoc eſt omnino tenendum, ut probatur ſequenti *num.* 40.

40. Si autem teſtes omnes immediatè deponunt de indiciis, attendi debet an indicia ſint indubitata. Nam ſi ſint dubitata, etiam ſi alias eſſent pluſquam proxima, & plenè probata, probatio delicti eſt dubia & non ſufficit ad pœnam, ſi vero indicia ſint indubitatta, etiam ſi ſint remota, ſi etiam ſunt probata per duos teſtes, ſufficiunt ad pœnam extraordinariam, & ſic unus teſtis deponens de viſu adjuncta confeſſione delicti plenè probata per duos teſtes conteſtes ſufficit ad pœnam extraordinariam. Sed ſi indicia indubitata non ſunt probata niſi per teſtes ſingulares omni tamen exceptione majores, tunc quia etiam in criminalibus plures ſemiplenæ probationes immediatè ad delictum

conjungantur, ad inferendam pœnam extraordinariam etiam corporalem, ut infra locis citatis probatur, & eſt modo communis & practicata ſententia, & ulterius ſi indicia ſint indubitata, ex quolibet illorum probatur ſemiplene delictum; & ulterius ſi quodlibet illorum ſit probatum per unum teſtem omni exceptione majorem, remanet ex hoc ſemiplenè probatum, in hoc eſt tota difficultas, ut videatur an hæ ſemiplenæ probationes plurium indiciorum ſufficiant ad hoc, ut delictum ſit plene probatum. Nam aliàs quod ad damnandum inquiſitum ad pœnam extraordinariam non ſufficiat probatio delicti etiam pluſquam ſemiplena, ſi non ſit plena ex duabus ſemiplenis, conſurgens probatur infra *q. 29*. Videtur tamen prima facie, quod ſi indicia ſunt indubitata (non dico proxima vel remota, ſed indubitata) & quodlibet illorum ſemiplene probatur per unum teſtem omni exceptione majorem, quod ex iſtis reſultet plena probatio delicti in eo gradu, qui ſufficiant ad convincendum in ordine ad pœnam arbitrariam. Sed dicas hoc non ſufficere. Ad hoc enim, ut ex duabus ſemiplenis conſtituatur vera probatio plena ſufficiens ad damnandum, requiritur, quod iſtæ ſemiplenæ ſint immediate de delicto. Plures enim ſemiplenæ ſolum probant plene id, quod immediatè probatur ab illis. Quod oſtenditur, quia concluſio non eſt plene probata, niſi utraque propoſitio ſyllogiſmi judicialis ſit certa ſine probatione vel plene probata; neque enim ex minori ſolum ſemiplene probata & certa deducitur concluſio plene probata & certa. Si ergo dicatur ex tali indicio indubitato & probato, ſequitur delictum adulterii; Sed contra Seium militat hoc indicium indubitatum adulterii; igitur Seius eſt adulter. Niſi minor propoſitio, quæ continet indicium, ſit plene probata per duos teſtes, ſed ſolum ſit ſemiplene probata per unum teſtem, concluſio etiam, quæ continet delictum, non erit niſi ſemiplene probata. Indicium igitur non probat plene, niſi plene ſit probatum per duos teſtes, quod ſi indicia ſint plura, adhuc non ſufficit, quod illa ſemiplene probentur, quia tunc minor ſyllogiſmi judicialis erit iſta, ſed contra Seium militant hæc duo indicia. Quæ minor non probatur plene niſi per duos teſtes conteſtes.

41. Cæterum probatio adminiculorum etiam pleniſſima, ſi adminicula non ſint ſimul indicia indubitata, licèt augeat probationem intra idem genus, & faciat v. gr. quod probatio ſit pluſquam ſemiplena, quia tamen probatio adminiculi non eſt probatio delicti, ideo multò magis eſt certum, quod probatio adminiculorum per teſtes ſingulares non ſufficit ad damnandum in pœnam extraordinariam, licet poſſit ſufficere ad hoc, ut dictum teſtis vel indicium, quod alias non probaret, ſemiplene probet. Et hoc modo juvat ad plenam probationem, juvando ad ſemiplenas, vel ad hoc, ut ſemiplenæ magis jungantur in unam plenam.

42. Ex his colligitur primò, qualiter admitti poſſit illa aſſertio DD. relata *num. 34.* nimirum quod arbitrarium ſit Judici, plenam fidem adhibere teſtibus ſingularibus. Si enim ſenſus ſit, quod teſtibus manentibus ſingularibus etiam junctis circumſtantiis quibuscumque & adminiculis, & indiciis, Judex illis fidem plenam adhibere poſſit, & ex eorum teſtimonio poſſit Reum damnare ad pœnam gravem, illa aſſertio pluſquam falſa eſt. Quia ex communi omnium ſenſu quilibet teſtis ſingularis etiam omni exceptione major, cum ſit unicus, ſolum ſemiplene probat, ex adjuncto verò teſte vel aliis indiciis non poteſt probare plene, niſi fiat conteſtis, & niſi adjungatur ſecunda probatio, quæ de ſe ſit immediata, & ſemiplena delicti probatio, ut ſic ex pluribus ſemiplenis conſurgat una plena, quæ ſufficiat ad infligendam gravem pœnam. Si verò ſenſus ſit, quod prudentiæ Judicis ſit videre, an ex circumſtantiis & ſaltem ex adjuncto aliquo indubitato indicio tollatur ſingularitas, & adveniat conteſtitas talis, ut adſint duæ ſemiplenæ & immediatæ probationes delicti, per quas probetur immediatè delictum, ſic vera eſt illa opinio,

43. Et neceſſe eſt, ut iterum atque iterum ſemper replicem duo. Primum eſt, quod ad damnandum Reum ad pœnam gravem non ſufficit una ſemiplena probatio delicti, quia ex Chriſti Domini noſtri ſententia teſtimonium duorum vel trium eſt verum, Jo. *cap. 8.* Et ita quod ſolum in ore duorum vel trium ſtet omne verbum, Deu. *c. 7. & 19.* Matth. *c.* 18 2. Cor. 13 Hebr. *cap.* 10. Unde ad damnandum Reum ad pœnam gravem requiritur una probatio, quæ non ſit ſimplex ſed compoſita & integrata ex duabus vel tribus ſemiplenis probationibus. Secundum eſt, quod plena probatio habet plures gradus; nam longè major eſt certitudo, quæ conſurgit ex dicto duorum vel trium teſtium majorum omni exceptione, cùm de fide ſit, quod hæc probatio ſufficit, & quod hæc probatio adſit, ſit notum Judici per evidentiam rei, cum teſtes coram Judice eos vidente & audiente deponant de delinquentis delicto. Unde multo minor eſt certitudo, quæ habetur per indicia, quia hæc regulariter non conſtant Judici per evidentiam rei, ſed quia ſunt probata, & ut plurimum connexio inter indicium & delictum non eſt moraliter tam certa, quàm certum eſt, quod dictum duorum teſtium vel trium ſit verum; unde eſt quod regulariter probatio delicti per indicia non ſufficit ad pœnam ordinariam, ſed ſolum ad extraordinariam; ideo ad damnandum Reum ad pœnam gravem ſic eſt neceſſaria probatio plena conſurgens ex duabus ſemiplenis, quod tamen non eſt neceſſaria pleniſſima; ſeu plene plena, ſeu ſuprema inter plenas, quæ eſt neceſſaria ad pœnam ordinariam, ſed ſufficit probatio plena inferioris gradus, dum tamen non ſit ex ſolo unico teſte, quia hæc non eſt plena, ſed ſemiplena, ſed ſit ſaltem ex pluribus indi-

cis ſeu mediis, ex quorum quolibet conſurgat ſemiplena & immediata probatio delicti ejuſdem. Et hanc probationem non præbent teſtes ſingulares, qui immediate non deponunt de eodem numero delicto, ſeu de eadem numero re, ſed de diverſis, & reſpectu illius rei, quam immediate probant, ſunt unici, & illam ſolum ſemiplene probant.

44. Colligitur ſecundo, quod ad damnandum Reum in pœnam extraordinariam non ſufficit unus teſtis omni exceptione major adjuncta nuda fama etiam de delictis ejuſdem ſpeciei, quia ut probatur infra, nuda fama non probat ſemiplene. Si tamen fama ſit vehemens & taliter adminiculata, ut probet ſemiplene ad pœnam extraordinariam ſufficiet unus teſtis omni exceptione major adjuncta tali fama plene probatâ, quia tunc adſunt duæ ſemiplenæ & immediatæ probationes ejuſdem delicti, ex quibus integratur una plena probatio.

45. Colligitur tertiò, quod unus teſtis ſimul cum uno indicio indubitato plenè probato, ut puta cum confeſſione delicti plenè probata, quia confeſſio iſta facit indicium indubitatum, quod ſi ſit plene probatum, probat ſemiplenè delictum confeſſum. ideo hæc ſemiplena juncta alteri ſemiplenæ, quam facit dictum unius teſtis omni exceptione majoris, conſurgit una probatio plena ſufficiens ad pœnam extraordinariam. Non tamen ad ordinariam, quia probatio per indicium non æquivalet probationi per teſtem, & ideo probatio per unum teſtem & unum indicium non æquivalet probationi per duos teſtes, ſecus verò ſi confeſſio non ſit plenè probata, quia hæc non probat ſemiplenè delictum.

46. Colligitur quartò, quod plura indicia, niſi quodlibet illorum ſit plene probatum, ſed illa ſolum ſint probata per teſtes ſingulares, non ſufficiunt ad pœnam extraordinariam. Ut puta plures extrajudiciales confeſſiones habitæ in diverſo loco & tempore, ſi illæ non ſint plenè probatæ, non ſufficiunt ad pœnam extraordinariam, quia nulla illarum ſemiplenè probat delictum, & ex pluribus probationibus non ſemiplenis non conſurgit plena probatio tam certa & plena, quæ ſufficiat ad pœnam gravem inferendam, ſecus verò ſi ſaltem duæ iſtæ confeſſiones ſint plenè probatæ, quia tunc quælibet illarum plenè probata ſemiplene probat, & ſic ex pluribus ſemiplenis integratur una probatio plena ſufficiens ad pœnam arbitrariam. Quod multo magis eſt verum, ſi indicia indubitata ſint diverſi generis, & ſint plenè probata.

47. Colligitur quintò, quænam regula ſervanda ſit advidendum, an in criminalibus plures probationes ſemiplenæ vel imperfectæ jungantur, ut faciant unam plenam. Nam primò attendi debet, quod ſi probationes non ſunt certæ naturaliter, ſed merè præſumptivæ, & ſic ſufficientes ſolum ad inducendam opinionem, quia opinio non eſt cognitio moraliter certa, ſed etiam practicè admittit ſuſpicionem oppoſiti, & ideo eſt cognitio dubia, ideo iſtæ probationes, nec ſunt ſemiplenæ, ſed dubiæ, & ex illis etiam ſi ſint pluſquam mille, & pluſquam centum mille, non conficitur nedum una plena, ſed nec una ſemiplena probatio. Quia cumulus iſtarum probationum non eſt niſi cumulus probationum incertarum, quarum quælibet nedum negative ſed privative eſt incerta, & ideo ex illis non colligitur niſi unum totum incertum. Et quis non velit hic æquivocare, ſed diſtinguat inter indicia & opiniones. Licèt enim contingat, quod plura indicia, quorum quodlibet ſe ſolo negative eſt incertum & ſufficiens ſolum ad opinandum, ſi ſimul jungantur, conſtituatur ex illis unum indicium indubitatum & ſufficiens ad inducendam certam notitiam, plures tamen incertæ notitiæ, quæ etiam privative ſunt incertæ, non integrant unam certam notitiam, unde ut bene docent Philoſophi & Theologi, ex innumeris opinionibus non integratur una ſcientia & certa cognitio. Et ſic ex innumeris probationibus & notitiis opinativis & incertis non integratur una certa probatio & notitia, quæ ſaltem ſit ſemiplena, quia hæc debet eſſe certa, ut ſic ex pluribus ſemiplenis integretur illa certa probatio, quam jus naturale & divinum requirunt ad imponendam pœnam gravem. Secundo attendi debet, quod ad hoc, ut probationes ſemiplenæ jungantur, ut faciant unam plenam, neceſſe eſt, quod iſtæ omnes ſint probationes immediatæ illius facti ſeu delicti, quod debet eſſe plene probatum. Sic probationes indicii indubitati, etiam ſi ſint centum mille, probant mediate delictum, cujus indicium eſt ſignum indubitatum, ſed non junguntur, ut plene probent delictum, ſed ſolum ut plene probent indicium. Quia delictum non magis plene probatur, quàm probare poſſit indicium; quod eſt indubitatum ſignum delicti; hoc verò ſolum probat delictum ſemiplene; igitur ſemiplenæ probationes indicii junguntur quidem ad plene probandum indicium, ſed tamen omnes ſimul ſumptæ non probant delictum niſi ſemiplene, quia non probant delictum niſi medio indicio, ex quo delictum non probatur niſi ſemiplene. Probationes igitur ſemiplenæ non junguntur, ut faciant unam plenam niſi reſpectu objecti, quod immediate ex illis probatur.

48. Ex iſtis haberi poteſt qualiter teſtes ſingulares adminicularivè probent, vel non probent plene in multis caſibus, , in quibus à pluribus Doctoribus aſſeritur, quod plene probent. Dicitur enim, quod teſtes ſingulares plene probant, ſi eorum dicta tendunt ad eundem finem. Dant DD. exemplum, ut ſi teſtes concordantes in ſubſtantia facti diſcordent in verbis, vel in circumſtantiis, vel in redditione rationis, vel in modo narrandi factum, Farinac. *q. 64. num.* 148. & ex Bald. Felin. & aliis. Bieſt. *q.* 44. *num.* 42. Sed in his attendi debet ne adſit contrarietas inter dicta teſtium, quia ſi hæc adſit

 jam

10. *In civilibus unicus teſtis in pluribus caſibus probat.*

11. *In criminalibus Officiali creditur quantum ad ea, quæ ſpectant ad ſuum officium.*

12. *Quomodo credendum ſit Cardinali, & Principi.*

13. *Et quomodo in Religionibus unicus teſtis probet.*

QUÆSTIO XIII.

De numero teſtium, conteſtium,

ARTICULUS. I.

De teſte unico.

1. NEdum de jure poſitivo eſt, quod unicus teſtis non probet plene, ſed ſolum ſemiplene, *cap. licet univerſis, cap. veniens, & cap. in omni negotia de teſt.* Sed etiam eſt de jure divino, *cap. admittere 33. qu. 5. & cap. fin. 35. q. 5.* ut habetur ex Deut. *cap. 17, & 19.* & Matth. *c. 18. & 1. ad Corinth. cap 13.* Quod eſt verum de quocumque in quacumque Dignitate conſtituto, & fidei indubitatæ, ubi agitur de tertii gravi præjudicio. Panormit. *cap. cum à nobis nu. 1. de teſtibus.* Clar. *quæſt. 53.* & ibi Bajard. *num. 42.* Guaz. *def 33. cap. 14. num. 6.* Gouſa *l. 2. cap 15. nu. 2. & 3.* Farinac. *qu. 93. num 65.* Imo dictum Papæ aut Regis in criminalibus, ubi agitur de gravi præjudicio tertii non probat plene. Maſcard. *l. 1. concl. 120.* Farinac. *q. 63. cap 3* Souſa *l. 2. c. 14. nu. 4.* Et ideo multo magis in criminalibus teſtis unicus non plene probat. *l fin. C. de quæſt.*

2. Teſtis tamen unicus, ſi ſit omni exceptione major, ſemiplenè probat, & ſi exceptionem aliquam patitur in caſibus, in quibus admitti poteſt indicium aliquod, ſeu præſumptionem facit, *l 2. ff. quaniam teſt. aper. cap. finali de jur. juran.* Cum tamen aliqui voluerint, quod ex hac præſumptione transferatur onus probandi in adverſarium, merito hoc tutum non cenſet Farinac. *q. 64. num. 51.* Et verè non eſt univerſaliter verum. Unum etiam ſingulare teſte Sylv. *v. teſtis num. 5.* dixit Panormit. quod ſcilicet ubi agitur de gravi præjudicio tertii, non defertur juramentum in ſupplementum probationis. Et aliud ſingulare advertit Guaz. *defenſ. 33 num. 8.* nimirum, quod in materia, quæ veriſimiliter poteſt probari per plures teſtes, & unus ſolus de crimine deponat, redditur ſuſpectus de falſo. Quod verò unicus teſtis omni exceptione major, & quacumque dignitate præclarus non probet plenè, non eſt apex ſeu juris poſitivi ſolemnitas, ſed ſubſtantiale ex iure naturæ neceſſarium, etiam ſi Judex judicet ſola rei veritate inſpecta, vel manu regia Menoch. *l. 2. caſu 99. num. 19.* Farinac. *qu. 62. num. 7.* Souſa *l. 2. cap. 14. num. 1.* Quod vero nec lege, nec ſtatuto, nec cujuſcumque Principis auctoritate fieri poſſit, ut teſtis unicus in grave tertii præjudicium plene probet, affirmant Rom. *ſing. 161.* Crot. *de teſtibus. nu. 219. & 221.* Maſcard. *de probat. l. 1. quæſt. 11. nu. 10.* & alii plures, quos ſequitur Farinac. *qu. 63. num. 8.* Bajard. ad Clar. *q. 43. num. 44.* Guaz. *def. 33. cap. 14. num. 7.* Et licèt aliqui voluerint, quod Princeps poſſit in certis caſibus & ex certa cauſa ſtatuere, ut credatur teſti unico, quos refert Farinac. *qu. 63. num. 12.* Ex eo quod Princeps poſſit jus divinum limitare, *cap. licet de fer.* tamen neque hoc deducitur ex *d. cap. licet*, ubi agitur de abſtinendo à ſervili opere in aliquibus diebus feſtis; quia feſta determinare eſt juris humani Eccleſiaſtici, & aliud eſt legem divinam interpretari & modum illum ſervandi determinare, quod Pontifici licet, & aliud eſt, ubi lex divina eſt certa, illam limitare, quod eſt prorſus illicitum. In propoſito tamen ubi ageretur non de gravi præjudicio juris quæſiti tertio, ſed ſolum vel de minimo præiudicio ad finiendas lites, vel de præjudicio juris quærendi poſſet Papa ſtatuere, ut in caſu ſingulari ſufficeret unus teſtis. Imo de facto ad impediendum matrimonium ſufficit unicus teſtis, Sylv. *verb. teſtis numer. 5.* ſic ad excludendum aliquem ab electione paſſiva ſufficit unus teſtis fide dignus, qui de eligendi inſufficientia teſtimonium ferat, ut probatur per ea, quæ dixi *tract. de elect. cap. 26. num. 56.* Et univerſaliter quando ad aliquid acquirendum requiritur certa qualitas, ſufficit unus teſtis fide dignus ad impediendam acquiſitione millius, ſi aliundè illa qualitas non ſit ſufficienter probata, quia tunc ſufficit, quod illa qualitas non ſit certa, ſed dubia; ad tollendam vero certitudinem ſufficere poteſt unicus teſtis fide dignus.

3. Quia tamen teſtis unicus omni exceptione maior ſemiplenè probat, ideo ad defenſionem Rei multum juvat, vel quantum ad circumſtantias à teſtibus Fiſci non expreſſas, ut ſi teſtis deponat, quod Meius, qui à teſtibus Fiſci convincitur occidiſſe Seium, deponat Meium occidiſſe Seium ad ſui defenſam. Et ſic ubi teſtis unici depoſitio non eſt incompoſſibilis, & contraria teſtibus Fiſci, ſufficit ad probandam innocentiam rei, ſaltem ut non poſſit condemnari, quia ad hoc ſufficit ſemiplena probatio, ſi vero unici teſtis depoſitio ſit contraria teſtibus Fiſci, licet probatio Fiſci ſit plenior & præferenda, tamen adhuc juvat, ut obnubilet, & obſcuret probationem Fiſci, ut ſaltem non debeat damnari in pœnam ordinariam, ut docet Farinac. *q. 63. nu. 43.* Unicus etiam teſtis juvat ad hoc, ut accuſator non damnetur ad pœnam talionis. Guaz. *defenſ 35. cap. 14. num. 10.*

4. Dicunt etiam plures teſtem unicum probare de conſenſu partium, ſed hoc non verificaretur, niſi partes conſentirent, nedum in perſonam illius, ſed etiam in dicta. Felin. *cap. veniens numer. 9. de teſt.* & alii apud Farinac. *qu. 63. num. 12.* Ubi verò reus conſentit in di-

ctum

ctum teſtis, illud approbat, & ſic in ea parte eſt confeſſus, jam in hac parte non tam ex dicto teſtis, ſed quodammodo ex confeſſione rei habetur plena probatio; ſed ſi conſenſus eſt in ſolam perſonam, poſſunt reprobari teſtis dicta; & adhuc, qui conſenſit in teſtem & ejus teſtimonium, poteſt per teſtes probare oppoſitum; & amplius, ut mutuus conſenſus approbet unicum teſtem. neceſſe eſt, quod partes conſentiant in certam perſonam, & ſuper certo negotio, ut ſuper tali mutuo vel tali depoſito, Farinac. *q. 63. num. 23* Et nihilominus, quod nec de conſenſu partium poſſit ſtari unico teſte, ut plenè probet, ex Rim. dixit Guazz. *def. 33. c. 14. num 8.*

5. An verò teſtis unicus deponens de facto proprio plenè probet, tractant Covar. *pract. q. 33.* Gabriel *de teſt. concluſ.* 1. Menoch. *de arbitr. caſu* 99 & latè Farinac. *q. 63. à num. 207.* Bict. *q. 43* Eliſeus *tract. 5. q. 4.* Sed certum eſt, quod in grave tertii præjudicium non probat plenè, maximè in criminalibus, & multo magis ſi teſtis habet aliquod intereſſe in cauſa, etiam ſi intereſſe ſit ſecundarium, & multo magis ſi cum facto proprio admiſcetur factum alienum. Et hoc eſt verum de teſte cujuſcumque ſit dignitatis, etiam ſi ſit Cardinalis. Et pariter verum eſt, ſive teſtis de facto proprio deponat affirmativè ſive negativè. Et nihilominus concurrentibus aliis adminiculis ſeu præſumptionibus plenè probat; ſi tamen agitur principaliter contra ipſum & ſolum in conſequentiam contra alios, ut ſi interrogetur filius familias de proprio delicto, ob quod pater in conſequentiam damnatur de peculiis in quibus filius poteſt patri præjudicare; tunc filii condemnatio eſt præambulum executionis contra patrem. Secus ſi teſtis interrogatur de facto proprio principaliter in præjudicium alterius, tunc enim nec concurrentibus aliis præſumptionibus plenè probat: ita ex citatis DD.

6. Quod verò dicitur ex Monticello & Butrio à Farinac. *q. 63. num. 226.* & pluribus aliis, quod teſtis unicus deponens de facto proprio plenè probat, ubi veritas aliter haberi non poteſt, non admittitur: ubi agitur de gravi præjudicio alterius, ut advertit etiam Bict. *q. 43 n. 10.* Quod enim non adſit alius teſtis ſeu alia probatio facit, ut admitti debeat teſtis, qui habetur ſed non facit, quod teſtis admiſſus plus probet, quàm ex ſe probare poteſt; unicus verò teſtis non poteſt ex ſe plenè probare in grave præjudicium alterius, ut communiter docent DD.

7. Teſtis tamen unicus deponens de facto proprio, ſi ſit omni exceptione major probat pluſquam ſemiplenè. ſed ſi aliquam exceptionem patitur, probat ſemiplenè, ita tamen quòd ſi ſit infamis, non probat ſemiplenè ſine tortura, ſed ſi patitur plures defectus, nec cum tortura ſemiplenè probat. Farinac. *q 63. à num. 213.* Bictus *q. 43* Eliſeus *tract. 5 q. 4* Sed ego credo, quod in præjudicium tertii nec teſtis major omni exceptione pluſquam ſemiplenè probet, & nec ſemiplenè probet ſi non ſit idoneus, & multo minus probet, ſi plures patiatur defectus. Si etiam Fiſcus vel Accuſator unum ſolum teſtem produxit contra reum, iſte contra producentem plenè probat, ſi deponit ad favorem Rei. Guazz. *def 33. cap. 14. num. 11* ita probat contra Fiſcum, ut Judex non poſſit procedere contra Reum, quod eſt verum etiam ſi teſtis aliàs ſit inhabilis. Et etiam ſi teſtis ſit principalis delinquens, quia Fiſcus non poteſt dividere confeſſionem teſtis à ſe producti. Farinac. *q. 43. num. 10.* Guazz. *d. num* 11. Ideo arbitrarium eſt Judici videre, quantum teſtis unicus non idoneus probet. Tam enim in depoſitione facti proprii, quàm in depoſitione facti alieni, poteſt teſtis in præjudicium tertii mentiri. Et ideo Judex conſideratis circumſtantiis facti, & qualitatibus perſonarum, debet arbitrari quantum valeat depoſitio teſtis.

8. Ubi vero non agitur de præjudicio tertii, teſtis unicus deponens de facto proprio plenè probat. Quod plures extendunt, ut plenè probet, etiam ſi agitur de modico præjudicio. Farin. *q. 63 n. 221.* Bict. *q. 43 n. 9.* Sed niſi præjudicium ſit adeo leve, ut pro nullo poſſit haberi, numquam teſtis unicus in alterius præjudicium plenè probare cenſendus erit in judicio, neque enim quis poteſt obligari, ut in ſui præjudicium in judicio credatur unico teſti, ubi agitur de præjudicio juris acquiſiti.

9. Quod etiam unicus teſtis nedum in facto proprio ſed abſolutè probet ſufficienter in extrajudicialibus, ubi non infertur alteri præjudicium, docent Sylv. *v teſtis num 5.* & alii ut ſi quis teſtetur, quod Eccleſia fuit conſecrata, vel quod aliquis fuit baptizatus aut quod petiit confeſſionem, vel ubi agitur ad impediendum peccatum, unde unus impedit matrimonium contrahendum & in foro conſcientiæ, ut ſi quis dicat ſe fuiſſe confeſſum, niſi in contrarium ſit probabilis conjectura.

10. Plures quoque dantur caſus, in quibus in civilibus unicus teſtis probat, de quibus videri poſſunt Specul. *tit. de teſt. §. reſtat.* Doctores *in cap. veniens il 1. de teſtib.* Sylv. *v. teſtis, numer.* 5. Tabien. *v teſtis, num. 5.* Farin. *d. q. 63. num.* 18. *& ſeqq.*

11. Officiali quoque creditur etiam in criminalibus in iis, quæ ſpectant ad officium ſuum, non verò in iis, quæ ad illud conſequuntur, Felin. *in cap. Veniens il 2. num.* [illegible]0. *de teſt.* Carena *p. 3. tit. 5. num* 33. Farinac. *de hereſ. q. 188. num. 2.* Imo ubi agitur de pœna corporali vel de gravi præjudicio, nec ei datur plena fides etiam in illis, quæ ſpectant ad ſuum officium, Farin. *q 63. num. 41. & nu* 330 Bictus *qu. 41.* Eliſeus *tract. 5. q. 4.* & dixi *cap. de fide favor. num. 19. de hæret in 6*

12. Qualiter verò Cardinali credatur, oſtendit Farinac. *q 63. à numero* 161. *& à num. 79.* quando probet aſſertio Principis ubi *num.* 149. *& ſeqq* quod dictum Principis non probat plenè in præjudicium tertii.

13. Quòd verò teſtis unicus plenè probet, ubi agitur de levioribus pœnis, quæ imponi ſolent in Religionibus extrajudicialiter, ſenſit Scroi *p. 4. cap. 5. num.* 6. ex Card. de Lugo *de Iuſt. tom. 2. diſp. 39. num.* 17. Eo quod in cauſis minimis admittitur probatio per unicum teſtem, Tuſc. *l. T. concluſ 281. num. 45.* Sed hæc admitti poſſunt, ubi extrajudicialiter agitur ad correctionem per leves pœnitentias ſalutares, vel ſi cauſa ſit adeo minima, ut pauci fieri poſſit, & præjudicium pro nihilo computari. Idem verò Scroi *ibidem* numerat 23. caſus, in quibus teſtis unicus probat, ſed vel reducuntur ad ſupradictas aſſertiones, vel indigent majori examinatione. Videantur etiam Spec. *tit. de num. teſt. & in cap. veniens de teſt.* Butr. Panormit. & Sylveſt. *v. teſtis, numer.* 5. Tabien. *v. teſtis, num. 5, & 7.*

SVMMARIVM.

14. *Duo teſtes omni exceptione majores plenè probant etiam in criminalibus.*
Niſi agatur de probando aliquid, quod habet contra ſe præſumptionem juris. ibid.
In civilibus in pluribus caſibus requiruntur pluſquam duo teſtes. ibid.

ARTICULUS II.

De duplici Teſte.

14. DUo teſtes omni exceptione majores, ſeu idonei plenè probant, etiam in criminalibus, *l. ubi numerus, ff. de teſt. cap. ſi quis teſtes 4. q. 3. cap. 1 & 2. 29. q. 3. cap. fin. 35. q. 7. cap. in omni negotio de teſt.* Niſi quando agitur de probando aliquid, quod habet contra ſe juris præſumptionem, quia tunc duo teſtes non ſufficiunt, niſi ſint præſtantes & pluſquam idonei Spec. *tit. de teſtibus*, § 1. *circa finem.* Menoch. *de præſumpt. lib. 1. q. 31. num 8, & 9* Farinac. *q. 63. num.* 240. In pluribus verò caſibus in civilibus requiruntur pluſquam duo teſtes, de quibus videantur Specul. *tit. de teſt. §. teſtes.* Sylveſter *verb. teſtis, num.* 5. & Farinac. *d. q. 63. à num.* 241. ubi etiam qualiter & quando plures teſtes requirantur ad convincendos Cardinales & Epiſcopos. Sed ubi teſtes ſunt omni exceptione majores ad damnandum quemlibet etiam Cardinalem & Epiſcopum duo teſtes conteſtes ſufficiunt. Nam & ubi *cap. Præſul. 2. q. 4.* ad damnandos Cardinales requiruntur 72. teſtes, ſermo eſt de teſtibus inhabilibus, ut notat Panormit. *cap licet de teſt.* Nam aliàs duo teſtes non inhabiles ſufficiunt. Sylv. *v. teſtis, nu. 5.* Tabien. *num. 5.*

SVMMARIVM.

15. *Singularitas triplex, ſcilicet obſtativa, adminiculativa, & diverſificativa.*
Quæ ſint iſtæ ſingularitates. ibid.
16. *Quis ſit teſtis ſingularis.*
Et per quid diſtinguatur à teſte unico. ibid.
17. *Qui ſint teſtes conteſtes.*
18. *Teſtes ſingulares ſingularitate obſtativa nihil probant.*
Neque illorum defectus ſupplentur ex multitudine teſtium. ibid.
19. *In ſingularitate obſtativa circumſtantia loci & temporis eſt de ſubſtantia delicti.*
20. *In dicta ſingularitate debet eſſe contrarietas in teſtibus.*
Quomodo debeat verificari dicta contrarietas in teſtibus. ibid.
21. *Et quomodo tollatur ſingularitas obſtativa.*
In aliquo ſenſu verum eſt, quod diverſitas loci & temporis tollit ſingularitatem. ibid.
22. *Quid ſit dicendum, ſi teſtes nihil deponunt de loco & tempore, aut de aliis circumſtantiis.*
23. *Quæ circumſtantiæ ſint de ſubſtantia delicti, & quomodo diverſificant factum.*
24. *Teſtes interrogati de iſtis circumſtantiis, ſi ſint contrarii, ſunt obſtativè ſingulares.*
Si autem non interrogantur de dictis circumſtantiis, & non deponunt, non vitiatur eorum depoſitio ibid.
25. *Quid dicendū ſit de circumſtantiis neceſſariis.*
26. *Et quid ſi teſtes dicant ſe non recordari de illis circumſtantiis, & num. 27.*
28. *Opiniones variæ.*
29. *Teſtis interrogatus de aliqua circumſtantia etiam accidentali tenetur reſpondere pro veritate.*
30. *Quomodo conſtare debet de delicto, ut delinquens puniatur.*
31. *In criminalibus teſtes deponere debent de circumſtantiis loci & temporis.*
Non tamen eſt neceſſe, quod deponant de loco loci, aut de hora diei. ibid.
Ratio quare teſtes deponere debent de dictis circumſtantiis. ibid.
32. *Teſtes non deponentes de circumſtantiis, quæ non ſunt de ſubſtantia delicti vel ex probabili ignorantia, vel quia non interrogantur, plenè probant, ſi deponant de ſubſtantia delicti.*
Quomodo ex non depoſitione circumſtantiarum præcipuè loci & temporis teſtes ſint conteſtes, ſeu diverſificativè ſingulares. ibid.
Opiniones variæ. ibid.
33. *Teſtes ſingularitate adminiculativa probant aliquando pluſquam ſemiplenè, & aliquando plenè præcipuè in civilibus.*
34. *Teſtes adminiculativè ſingulares ſufficienter probare poſſunt ad pœnam extraordinariam.*
35. *Quot teſtes ſingulares adminiculativè ſufficiant ad infligendam pœnam extraordinariam tam in civilibus, quàm in criminalibus, num. 36. & 37.*
38. *Explicatur quomodo dicti teſtes deponere debent de delicto, & indiciis ad hoc ut probent, vel non probent ad pœnam extraordinariam, & 39.*

40. *Quo-*

40 *Quomodo ex pluribus probationibus ſemiplenis conſurgat plena probatio, & nu. 41.*

42. *Et quomodo intelligatur quod ſit arbitrarium Iudici adhibere plenam fidem teſtibus.*

43. *Ad damnandum reum ad pœnam gravem non ſufficit unâ ſemiplena probatio delicti.*
Probatio plena plures habet gradus. ibid.

44. *Dictum unius teſtis omni exceptione majoris non ſufficit ad damnandum reum in pœnam extraordinariam.*

45. *Dictum unius teſtis ſimul cum uno indicio indubitato facit plenam probationem ad pœnam extraordinariam, non ad ordinariam.*

46. *Quomodo plura indicia non ſufficiant ad pœnam extraordinariam.*

47. *Quid requiratur, ut ex pluribus ſemiplenis probationibus fiat una plena probatio in criminalibus.*

48. *Explicatur quomodo teſtes ſingulares plenè probent, ſi eorũ dicta tendunt ad eundem finem.*

49. *Quomodo teſtes ſingulares valeant ad aliquid probandum in genere, vel in ſpecie.*

50. *Opiniones variæ, & nn. 51, 52, 53.*

54. *Genus, & ſpecies plenè non probantur eſſe per teſtes ſingulares deponentes de pluribus individuis ejuſdem generis & ſpeciei.*
Talis probatio non ſufficit ad puniendum aliquem pœna ordinaria. ibid.

55. *Limitationes DD.*

56. *Poteſt tamen ſufficere ad puniendum aliquem pœna extraordinaria.*

57. *Quomodo probetur id, quod originatur ex pluribus actibus.*

58. *Et quomodo probetur unum totum individuum per teſtes ſingulares deponentes de partibus illius totius, & num. 59*

60. *Objectio una, illiusque ſolutio.*

61 *Explicatio reſponſionis, & num. 62.*

63. *Per teſtes ſingulares deponentes de ſingulis partibus, non probatur plenè delictum ad pœnam ordinariam.*

64. *Quomodo talis depoſitio ſufficiat ad pœnam extraordinariam, & num. 65.*

66. *Et an & quomodo tales teſtes ſingulares probent ad pœnam ordinariam, quando pœna ordinaria debetur uni parti ipſius totius, & num. 67.*

68. *Quid dicendum ſit de probatione poſſeſſionis, præſcriptionis, conſuetudinis &c.*

69. *Quomodo crimen læſæ majeſtatis probetur per teſtes ſingulares.*

70. *Opiniones variæ circa probationem delictorum difficilis probationis.*
Si adſit lex ſpecialis concedens, quòd probetur delictum ex teſtibus ſingularibus, an talis probatio valeat. ibid.

71. *Plures regulæ ad cognoſcendum quomodo teſtes ſingulares probent.*

72. *Teſtes ſingulares ſingularitate merè diverſificativa non probant plenè, ſed ſolum ſemiplenè, ſi ſint omni exceptione majores.*

73. *Quomodo ex diverſa depoſitione teſtium ſingularium ſingularitate diverſificativa probetur delictum.*

74. *Duo teſtes hac ſingularitate ſingulares deponentes de delicto ejuſdem ſpeciei ſufficiunt ad torturam.*
Si verò ſint plures, quàm duo, poſſunt ſufficere ad pœnam extraordinariam. ibid.

75. *Quæ probatio requiratur ad pœnam extraordinariam infligendam.*

76. *Plures teſtes ſingulares deponentes de pluribus delictis ejuſdem ſpeciei non probant plenè genus, vel ſpeciem, ſed ſolum ſemiplenè.*
Explicatur quomodo per teſtes ſingulares probetur plenè delictum ad pœnam extraordinariam. ibid.

77. *Opiniones variæ.*
Ex dicto duorum teſtium ſingularium non poteſt quis damnari in pœnam corporalem extraordinariam. ibid.

78. *Quod valet etiam de Religioſis.*
In hoc caſu duorum teſtium poteſt habere locum aliqua pœna ſalutaris, & mitior. ibid.

79. *An ex dictis duorum teſtium ſingularium poſſit Reus torqueri.*
Nuda probatio ſemiplena in caſibus non exceptis non ſufficit ad torturam. ibid.

80. *Pluralitas teſtium confert novũ adminiculum.*
Duo teſtes ſingulares omni exceptione majores ſufficiunt ad torturam. ibid.

81. *Pluralitas teſtium ſingularium de pluribus delictis facit, quod probato plenè uno delicto reus gravius puniatur.*

82. *Plures teſtes ſingulares immediatè de indiciis deponentes poſſunt ſufficere ad torturam.*
Opiniones variæ. ibid.
Tria requiſita ad hoc, ut indicia ſufficiant ad torturam. ibid.

83. *Si indicia ſunt indubitata, ſufficiunt ad torturam.*

84. *Quando agitur de crimine civiliter ſufficiunt plures teſtes ſingulares ad pœnã imponendam.*

85. *Si unus teſtis deponit de loco, ſeu tempore, & alter nihil dicit; teſtes ſunt ſingulares.*

86. *In judicio regulari ſervanda ſunt, quæ dicta ſunt de teſtibus ſingularibus.*
Teſtes ſingulares non plenè probare eſt de ſubſtantialibus judicii. ibid.

ARTICULUS III.

De Teſtibus Singularibus.

15. TRiplex eſt teſtium ſingularitas, ſcilicet, obſtativa, & adminiculativa, & diverſificativa, ſeu ſubalterna. Obſtativa ſingularitas eſt contrarietas teſtium reſpectu ejuſdem actus. Talis fuit in teſtibus deponentibus contra Suſannam de unico adulterio, qui fuerunt contrarii in loco, & ideo tamquam falſi habiti fuerunt. Adminiculativa, & cumulativa ſingularitas etiam reſpicit idem factum, ſed non eſt contrarietas inter teſtes, ſed ſingularitas inter illos,

quia unus per unum medium, vel conjecturam alius per aliam deponit, & unius depoſitio alteri adminiculatur, & ad eundem finem tendit, ut cum unus teſtis deponit de viſu, alter de auditu; unus de facto, alter de fama; unus de una confeſſione, alter de alia. Diverſificativa ſeu ſubalterna ſingularitas eſt, quæ reſpicit diverſa facta. Et ſic teſtes convenientes in deponendo contra vel ad favorem ejuſdem numero perſonæ, & in uno facto veluti generico deponunt de diverſis numero factis. Et ſic diverſi ſunt in effectu & in ſubſtantia, ut v.gr. dum unus teſtis deponit Seium occidiſſe Mevium, & alius deponit eum occidiſſe Cajum, vel ſi unus teſtis deponit de mutuo facto in uno loco & certo tempore, & alius deponit de mutuo facto alibi & in tempore diverſo.

16. Cùm autem plures dentur à DD. deſcriptiones teſtis ſingularis, hæc melior eſt, ſcilicet, quod teſtis ſingularis eſt, qui inter alios teſtes non habet conteſtem, ſed eſt unicus in dicto ſuo. Verè enim teſtis ſingularis eſt teſtis unicus, ſed hoc contingit dupliciter, vel ſcilicet, quia nullus alius deponit de aliquo facto, vel contrà, aut in favorem alicujus niſi unus, ut quia unus ſolus factum novit. Et hic non dicitur communiter teſtis ſingularis, ſed unicus, qui in proceſſu nullum habet conteſtem, etiam in genere, & ſic eſt ſingularis in deponendo etiàm ſingularitate perſonæ, ſed teſtis ſingularis eſt, qui inter teſtes plures examinatos in eadem cauſa, & contra vel ad favorem certæ perſonæ non habet in aliquo ſuo dicto aliquem conteſtem examinatum, juxtà diſtinctiones ſupra poſitas. Penna *p. 3. com.121.* verb. teſtis verò ſingularis. Maſc. *concl. 856. num. 2.* Farinac. *de teſt. q. 64 nu 18, & 19.* Souſa *l. 2. cap. 15. num. 6.* Itaque teſtis ſingularis diſtinguitur ab unico, quia unicus eſt ſingularis ſingularitate perſonæ teſtificantis, ſed ſingularis eſt unicus inter plures, quià ubi plures teſtes de eadem perſona deponunt, vel deponunt etiam de eodem facto numero, ſed diſcordant in aliqua ejuſdem facti circumſtantia, & iſti ſunt ſingulares obſtativi, vel non diſcordant inter ſe, ſed diverſa deponunt, quæ juvant ad facti comprobationem, & hi ſunt ſingulares adminiculativi, vel conveniunt quidem in perſona, de qua deponunt, ſed non conveniunt in eodem facto numero, ſed de eadem perſona diverſa facta deponunt, & iſti ſunt ſingulares diverſificativi.

17. Ex his colligitur, qui ſint teſtes conteſtes. Sunt enim illi, qui quamvis non conveniant in verbis, tamen in ſenſu conveniunt & eadem perſona, & tam quantum ad perſonam & ſubſtantiam facti, quàm quantum ad circumſtantias deponunt.

18. His verò ſuppoſitis dicitur primò, quod teſtes ſingulares ſingularitate obſtativa nihil probant, *cap. cauſam de probat. cap. Bonæ il 1. § contra verò de elect. cap. cum dilectus de probat.* Et ratio eſt, tum quia iſti teſtes ſunt unici, tum quia in hac ſingularitate teſtes neceſſariò præſumuntur falſi, ut contigit in teſtibus, qui depoſuerunt contra Suſannam, quia enim impoſſibile eſt, quod idem numero factum habeat incompoſſibiles circumſtantias, v.gr. loci aut temporis; ſi teſtes in his circumſtantiis contrarii ſunt, deponunt id, quod impoſſibile eſt eſſe verum; & ideo meritò ſinguli præſumuntur falſi. Ideo in hac ſingularitate non ſuppletur defectus ex multitudine teſtium, ſed imo quanto plures ſunt, tanto minus probant propter majorem contrarietatem & reſiſtentiam inter eos, quæ magis falſitatem arguit. Unde iſti teſtes nec ſemiplenè probant; ſed imo ſinguli præſumuntur falſi. Unde etiam eſt, quod iſtis teſtibus non poteſt dari juramentum in ſupplementum, quia imo ſi jurent præſumuntur perjuri & falſi. Ad ſummum enim unus ex illis ſolus poſſet eſſe verus, ſed iſte qualis erit vel judicabitur eſſe? ſed potius omnes præſumuntur falſi, ſicut falſi fuerunt teſtes contra Suſannam, quia deponunt contraria, quæ impoſſibile eſt eſſe vera. Hæc verò multo magis vera ſunt in criminalibus, in quibus etiam quando delicta ſunt graviora tanto magis hujuſmodi teſtibus ſingularibus fides non eſt adhibenda, ut bene advertit Farinac. *q. 63. num. 59.*

19. Et advertendum quod in hac ſingularitate obſtativa non habet locum illa DD. diſtinctio, An, ſcilicet, circumſtantia loci & temporis, aut alia ſimilis ſit, vel non ſit de ſubſtantia delicti, quia cùm impoſſibile ſit, quòd unus & idem numero actus habeatur in diverſis diebus & temporibus, contrarietas harum circumſtantiarum ſemper eſt de ſubſtantia veritatis facti & ejus identitatis, & præſumptionem continet falſitatis. Imo, licèt ſecundum ſe loquendo actus potuerit haberi ſine aliqua circumſtantia, ut quia potuerit haberi ſine præſentia aliquorum, aut occultè, aut in præſentia hujus & non illius, tamen quia implicat contradictionem, quod de facto actus unus idem numero habitus ſit palam ſimul & occultè, & ſimul in præſentia & non in præſentia Titii, vel ſine aliqua circumſtantia & cum illa, ideo contrarietas in his circumſtantiis ſemper cenſeri debet contrarietas in ſubſtantialibus veritati, & aufert fidem teſtium.

20. Debet tamen videri, an verè teſtes ſint contrarii. Nam tales non ſunt, qui deponunt diverſa, quorum unum in alio continetur; ut ſi unus deponat de die & alius de hora diei, & unus de loco & alius de loco loci, ut ſi unus dicat delictum commiſſum in Civitate & alius in vicina Civitatis, ſive unus in domo & alius in camera illius domus. Pariter non contrariantur, ſi unus deponit de tempore, & alius ait non recordari de illo. Arbitratur verò Farinac. *q. 64. num. 8.* non eſſe ſingulares teſtes, ſi unus deponat de uno loco Civitatis & alius de alio loco, quia ſufficit quod concordant in loco generali; ſed hoc eſſe verum non poteſt, aliter teſtes Suſannæ, qui fuerunt concordes in loco generali, ſcilicet, in pomario, non fuiſſent ſingulares; ſed

ſed hic ſemper attendi debet, an adſit contrarietas in teſtibus. Nam aliud eſt, quod v. gr. teſtis deponat de loco generali, & vel nihil dicat de loco loci ſeu de loco particulari, vel de eo interrogatus dicat ſe non recordari; nam in hoc quia non adeſt contrarietas inter teſtes, neque aderit ſingularitas obſtativa, Farinac. *q. 64. à num. 74.* Souſa *l. 2. c. 15. num.* 10. Et tamen adhuc in hoc caſu adeſt ſingularitas, quia ille teſtis, qui deponit de loco particulari, non habet in hoc conteſtem, ſed eſt teſtis unicus. Aliud eſt quod unus teſtis deponat de hoc loco particulari, & alius de alio loco particulari, unus ſcilicet dicat delictum fuiſſe commiſſum in tali platea Civitatis & alius in alia platea, vel unus dicat delictum fuiſſe commiſſum in tali camera domus & alius in alia, in hoc enim caſu adeſt contrarietas & ſingularitas obſtativa inter teſtes, qui propterea nihil probant, quia impoſſibile eſt quod idem numero actus habitus fuerit in locis diſtinctis particularibus. In tempore verò poterit tolli contrarietas, ſi valde modica ſit differentia, quæ pro nihilo debeat compenſari.

21. Poteſt etiam tolli ſingularitas obſtativa, ſi diverſa depoſitio teſtium non reſpiciat eundem numero actum. Sic enim in actibus iterabilibus, ſi diverſitas in circumſtantiis inferat diſtinctos actus, & poſſit ex hoc tolli contrarietas inter dicta teſtium, tollitur ſingularitas obſtativa, ſed adeſt ſingularitas diverſificativa. Et in hoc ſenſu vera eſt illa regula, quod diverſitas loci & temporis tollit ſingularitatem, ſi actus ſint iterabiles; quia, ſcilicet, ſi dicta teſtium non percutiant eundem numero actum, ſed de diverſis intelligi poſſunt, tunc non adſit ſingularitas obſtativa, quia nec adeſt contrarietas reſpectu ejuſdem actus.

22. Sed quid dicendum, ſi teſtes nihil deponunt de loco & tempore, vel dicunt ſe non recordari? Bene DD. diſtinguendo dicunt, quod ſi circumſtantia loci aut temporis, aut de alio quolibet eſt de ſubſtantia negotii, ut puta in criminalibus eſt de ſubſtantia delicti, quia ſine illa factum non eſt delictum, vel non eſt tale, cui debeatur pœna legis, tunc teſtis non deponens de circumſtantia, ſive id faciat ex malitia, ſive quià non recordatur, ſive ex quacumque cauſa, nihil omnino probat, ſive circumſtantia ſit ſimpliciter de ſubſtantia delicti, quia ſine illo factum non eſt delictum. ſive ſecundum quid, & ad effectum damnandi reum in pœnam illam legis, quæ non deberur facto, niſi ut facto cum illa circumſtantia. Nam in hoc caſu vel de delicto non conſtat. vel non conſtet de illa qualitate delicti pro qua à lege talis pœna eſt impoſita. Non poteſt verè Reus damnari niſi conſtet de qualitate delicti, pro qua ex lege pœna eſt impoſita.

23. Sed ſi circumſtantia loci aut temporis, vel alia ſimilis non eſt de ſubſtantia negotii, ut puta in criminalibus, quià factum etiam ſine illa circumſtantia eſt delictum, vel illa circumſtantia delictum non auget aut minuit, tunc alia diſtinctione opus eſt. Nàm circumſtantiarum, quæ non ſunt de ſubſtantia delicti, quædam ſunt neceſſariæ, & ſine quibus factum eſſe non poteſt, ut ſunt circumſtantiæ loci & temporis, quæ ſi ſint diverſæ diverſificant etiam ſubſtantiam facti, ut docet D. Thom. *2. 2. q. 70. num. 2. ad 2.* Aliæ non ſunt neceſſariæ ad identitatem facti abſolutè, quià ejus ſubſtantia potuit fuiſſe ſine illis abſolutè loquendo, ut quod tempus fuerit ſerenum vel nubiloſum, quod vulneratus fuit veſtitus lanâ & ſerico, & aliæ ſimiles. De iſtis circumſtantiis, quæ non ſunt neceſſariæ & quorum diverſitas abſolutè non diverſificat factum, dicitur: quod ſunt de ſubſtantia veritatis facti de præſenti vel de præterito, quià factum de præterito aut de præſenti jam neceſſitate ſuppoſitionis non poteſt non eſſe, vel fuiſſe ſine illis circumſtantiis, vel ſub aliis circumſtantiis, quàm ſub illis, ſub quibus factum eſt vel fuit. Unde diverſitas harum circumſtantiarum diverſificat factum.

24. Ideo dicitur ſecundò, quod ſi teſtes interrogati de iſtis circumſtantiis ſunt contrarii, ſunt obſtativè ſingulares, & non probant. Et hoc idem dicendum eſt, ſi dubitativè reſpondeant, vel dicant ſe non recordari, niſi reddant rationabilem cauſam ſui dicti, per quam tollatur eorum contrarietas. Quàmvis ut docet D. Thomas *2. 2. q. 70. a. 2. ad 2.* harum circumſtantiarum de facili poſſit in teſtibus eſſe oblivio & inconſideratio, per quam tollatur contrarietas in eorum dictis & eorum depoſitio ſuſtineatur. Dicitur tertiò, quod ſi teſtes non interrogati de iſtis circumſtantiis non deponunt, non vitiatur eorum depoſitio, nec cenſendi ſunt contrarii, quià abſolutè identitas facti potuit eſſe ſine iſtis circumſtantiis, eo quia quod factum fuerit cum illis, eſt quid accidentale ſine quo factum potuit eſſe. Ideo dicitur quartò, quod abſolutè non eſt neceſſarium, quod Judex de iſtis interroget teſtes, niſi teſtes ſint ſuſpecti de veritate, vel adſit alia cauſa rationabilis, ex qua opus ſit ad verificandam identitatem facti, ut conſtet etiàm de circumſtantiis hujuſmodi, & ut videatur ſi teſtes ſint ſibi contrarii, & de falſitate ſuſpecti.

25. Sed loquendo de circumſtantiis neceſſariis, ſine quibus factum non potuit eſſe, & quorum diverſitas abſolutè diverſificat factum, licèt non ſint de ſubſtantia delicti ut delicti, quià etiam ſine illis delictum eſſet delictum, dicitur primò, quod ſi teſtis interrogatur de his circumſtantiis, tenetur reſpondere & de illis deponere, & ſi id non faciat ejus depoſitio non probat etiàm ſi dicat ſe non recordari. Quàmvis enim tunc circumſtantia non ſit de ſubſtantia delicti vel qualitatis illius, eſt tamen abſolutè de ſubſtantia identitatis facti, & ad hoc ut Judex poſſit eſſe certus de identitate & veritate facti. Sic enim de ſubſtantia delicti adulterii non erat quod Suſanna adulterata fuiſſet ſub arbore ſchino, vel ſub arbore prino. Et tamen

cum de hac circumſtantia ſenes illi teſtes non fuiſſent interrogati, & ob hoc Suſanna tanquam adultera fuiſſet damnata contra juſtitiam, poſtea à Daniele interrogati de illa circumſtantia loci, quia non convenerunt in loco, convicti ſunt tanquam contrarii & falſi, & Suſanna innocens fuit declarata, & illi damnati. Sic igitur ad facti identitatem & veritatem habendam neceſſe eſt, quòd teſtes examinentur etiam de circumſtantiis iſtis neceſſariis, & quod teſtes ſint conteſtes etiam in facti circumſtantia. quod ſi interrogati non deponant, de illa non probant.

26. Nec dicatur quod in factis antiquis, in quibus veriſimiliter teſtes poſſunt non recordari, ſi dicant ſe non recordari, probant quia hoc eſt veriſimile; ſed ubi non eſt veriſimile, quod illi fuerint obliti, ſi oblivionem afferant, ſunt ſuſpecti de falſitate, & illis non eſt credendum, ſed habendi ſunt tanquam ſingulares & ſingularitate obſtativa. Et hoc multo magis procedit, ſi omnes teſtes dicant ſe non recordari, cùm hoc ſit magis inveriſimile. Et ita in caſu hujus inveriſimilitudinis teſtes poterunt torqueri.

27. Non inquam hoc dicatur, quia licèt oblivio & inconſideratio facilius præſumi poſſit circa qualitatem loci & horam, ſeu diem temporis, tamen non de facili præſumi poteſt, quod aliquis ſciat factum, & non ſciat locum ſaltem in generali, in quo factum contigit, & generalem, ſeu communem aliquam partem temporis, in qua factum extiterit. Et ideo ſi teſtes interrogati de circumſtantiis loci & temporis, nolint de illis deponere, niſi oblivionis, vel ignorantiæ reddant rationabilem cauſam, ſunt ſuſpecti de falſitate, & cenſentur obſtativè ſingulares. Tum ſecundò, quia quidquid ſit, an depoſitio harum circumſtantiarum deficiat. vel ex malitia, vel ex oblivione, aut inconſideratione etiam inculpabili, ſi non conſtat de identitate loci & temporis ut plurimum, nec conſtat de identitate facti. Et ideo ſi teſtes iſti poſſint excuſari, ne ſint contrarii, non poſſunt excuſari ne ſint diverſificativè ſingulares. Unde ſi non ſit certum, quod in loco & tempore, de quibus teſtes vel non deponunt, vel deponunt in generali, non potuit contingere niſi unicum factum, ſed factum potuit multiplicari, perfectè non conſtat de identitate facti & delicti, & teſtes ad minus ſunt diverſificativè ſingulares. Quia de nullo facto & delicto in ſingulari clarè & determinatè deponunt.

28. Sed ſi de circumſtantia loci, aut temporis, aut alia ſimili teſtes non ſunt interrogati. Et ſic ſunt concordes in facto, ſed in circumſtantia non ſunt varii, nec diſcordes, quia non interrogati nihil de circumſtantia deponunt, tunc eos probare poſt Archid. Moncad. Lanfran. & Caccial. affirmat Farin. *q.* 64. *num.* 96. Souſa *lib.* 2. *c.* 15. *num* 15. Sed quidquid ſit de hoc in cauſis civilibus diligentius inveſtigandum eſt quomodo verificetur in criminalibus. Et quidem, quod in criminalibus teſtes deponere debeant de circumſtantiis loci & temporis, docuerunt Bart. *de teſt. num.* 44. Bald. *conſil.* 120 *num.* 1. *l.* 4. *& conſ.* 311. *num.* 3. *l.* 5. Aym. & Monticell. quos ſequitur Farin. *q* 64 *num.* 107 Et habetur *ex cap. cum cauſam de teſt.* ubi Panorm. & alii, Bictus *q.* 25. *num.* 15. & ſic *in tract. de Iudic. poſito poſt Conſt. Ord. Prædic. cap.* 5 *n.* 1. dicitur teſtes interrogandos eſſe de circumſtantiis. Sed nihilominus dicunt aliqui hæc intelligenda eſſe de circumſtantiis ſubſtantialibus, quando ſcilicet vel circumſtantiæ ſunt articulatæ, ut cum accuſatur aliquis de delicto, ut commiſſo in tali loco, vel cum circumſtantiæ ſunt de ſubſtantia delicti, quia factum in tantum eſt delictum, in quantum emanavit ſub tali circumſtantia. Quia quando circumſtantiæ non ſunt de ſubſtantia, teſtes deponentes de ſubſtantia negotii, & non de circumſtantiis loci, & temporis plenè probant, Præpoſ. poſt Archid. *cap. Nihilominus* 3. *q* 9. *nu.* 4. Farin. *q* 64. *nu.* 96. Bictus *q* 25 *nu.* 14. Quia quando locus & tempus non ſunt de ſubſtantia actus, tunc locus & tempus non inducunt ſingularitatem. Archid. *cap. Nihilominus* 3. *q.* 9. *num.* 3. Maſcard. *de probat. l.* 1 *concl.* 483. *num.* 2. *& l.* 3. *concl.* 1361. *num.* 7. Gloſ. Bart. Alber. Mandoſ. & alii plures, quos ſequitur Farin. *q.* 64. *num* 78. Verum obſtat, quia non obſtante concluſione illa, quod quando locus & tempus non ſunt de ſubſtantia, probant teſtes non deponentes de loco & tempore, quæ eſt vera in civilibus, Farin. voluit quod in criminalibus teſtes deponere debeant de circumſtantiis loci & temporis, ut ipſe aſſerit *concl* 8. *q* 64. *num.* 103 Et quod ubi diverſitas loci & temporis inducit diverſitatem facti, inducat etiam ſingularitatem, probat idem Farinac. *q.* 64. *num.* 80. Et quod quando agitur de probando actu non iterabili, & de actu momentaneo & non ſucceſſivo, diverſitas in loco & tempore inducit ſingularitatem, & tollit fidem teſtium, ut quando agitur de probando homicidio. Gloſſ. *in cap. Nihilominus, v. ſimul* 3. *q.* 9. & ibi Præp. *num.* 5. Felin. *cap. licet ex quadam de teſt.* Imol. *in cap. cum oporteat num.* 37. *de accuſ.* Antonius Gomez & plures alii, quos ſequitur Farin. *q.* 64. *num.* 86, *&* 88. Et ideo quod in criminalibus teſtes non deponentes de loco & tempore non probent, dixerunt Bart. *de teſt. num.* 44. Præpoſ. *in d. cap. Nihilominus* 3. *q.* 9. *num.* 10. Bart. *tit. de oppoſ. contra teſtes nu.* 40. Caputaq. *dec.* 278. *num.* 3. *p.* 3. Monticell. & Bertaz. apud Farin. *q.* 64. *num.* 94. ubi poſtea hoc approbat *d. concl.* 8. *num.* 107.

29. Pro hujus difficultatis explicatione ſemper diſtingui debet inter teſtem interrogatum, & non interrogatum de circumſtantiis. Nam cum teſtis legitimè fuit interrogatus de aliqua circumſtantia etiam accidentali, tenetur reſpondere pro veritate, & ſi id non faciat, & veritatem non deponat, eſt verè falſus in judicio, & perjurus, & ſi dicat ſe non recordari, ſed oblivionis non reddit rationabilem cauſam, ſeu hæc non præſumitur, eſt de falſitate, & perju-

jurio ſuſpectis, unde non eſt teſtis integer, & fide dignus, nec plenè probat.

30. Sed ſi circumſtantia non eſt de ſubſtantia cauſæ, & teſtis, vel interrogatus ex rationabili ignorantia, aut oblivione, vel quia non eſt interrogatus de illa, & de eadem non deponit, conſiderandum eſt, quòd licèt pœna non debeatur, niſi pro delictis ſingularibus, quia genera, & ſpecies non ſunt in rerum natura, niſi in ſingularibus, & ſic non poteſt probari, quod delicti genus, vel ſpecies ſit in rerum natura, niſi ſimul probetur, quod in rerum natura ſit aliquod ſingulare delictum, tamen non eſt neceſſe, quod conſtet de identitate phyſicè, & ſignata, & omnino numerica facti, quod eſt delictum. Nam hæc numerica unitas facti in eſſe entis conſurgit ex identitate numerica circumſtantiarum illarum, ſine quibus abſolutè factum eſſe non poteſt, & ex illorum diverſitate diverſificatur, unde in ratione entis non eſt idem numero homicidium factum hora prima diei, cum facto hora ſecunda, vel factum in una camera ejuſdem domus, cum facto in alia. Unde ſi ad puniendum delictum deberet conſtare de hac identitate numerica homicidii, neceſſe eſſet, quod teſtes deponerent de loco loci, in quo factum fuit homicidium, & de parte minima partis temporis, à quibus unitas numerica homicidii in ratione entis dependet, & ex quarum diverſitate hæc identitas diverſificatur. Quod tamen univerſaliſſimè negatur ab omnibus ex doctrina D. Thom. 2. 2 *qu. 78. num. 2.* Et ſi hoc eſſet neceſſe, impoſſibile eſſet probare corpus delicti cum teſtes nec ſcire poſſint omnes has circumſtantias in ſingulari, & quas ſcire poſſunt ſæpiſſimè non conſiderant. Ad puniendum ergo delictum ſufficit, quod conſtet de ejus identitate numerica in ratione delicti punibilis. Et ad hoc, ut de ipſa conſtet, ſufficit ſi conſtet de ſubſtantia delicti, & de ſingulari perſona ejus, qui illud commiſit. Ex his ſatis conſtat, quod actus, qui eſt delictum, eſt unus numero exiſtens in rerum natura, & habitus in aliquo ſingulari loco & parte temporis, ſed in ratione delicti accidentale eſt, quod habitus ſit in hoc loco determinato, vel in hac determinata parte temporis, cùm (ut ſupponimus) actus non ſit vel majus vel minus delictum, ſi ſit habitus in hoc vel illo loco vel parte temporis, ut in Civitate vel extra ſeu in hac parte Civitatis vel alia; ſeu de mane vel in veſperi, aut in uno die vel menſe vel anno, quàm in alio.

31. Sed cur ergo neceſſe eſt, quod præcipuè in criminalibus teſtes deponant de circumſtantiis loci & temporis? Dicitur primò, quod nec dicitur, quod ſit neceſſe, quod teſtes deponant de loco loci aut de hora temporis vel diei, ſed hoc negatur. Farinac. *quæſt 64. num. 109.* Souſa *l. 2. cap. 15. num. 18.* Dicitur ſecundò, quod ſæpiſſimè accidit, ut circumſtantiæ loci & temporis ſint ſubſtantiales, & ſaltem augeant vel minuant delictum, & ideo de illis conſtare debet, ut pro delicto imponatur pœna proportionata. Sed dicitur tertiò, quod ratio propria, ob quam teſtes deponere debent de circumſtantiis non ſubſtantialibus, non eſt, quia ſine illorum notitia delictum non poſſit puniri etiam pœna ordinaria ſed quia in criminalibus probationes debent eſſe clariores & certiores, & ideo ut Judices abundantiorem plenitudinem probationis habeant, & fugiant periculum falſitatis, neceſſe eſt, ut interrogent teſtes de circumſtantiis. Ut enim contigit in cauſa Suſannæ, ex eo quod Daniel interrogavit teſtes de loco loci, detecta fuit eorum falſitas. Et propterea maximè, ubi agitur de cauſa gravi, & præcipuè ſi adſit aliqua ſuſpicio contra teſtes, illi debent interrogari de circumſtantiis omnibus, ut appareat magis ſi teſtes deponunt veritatem. Dicitur quartò, quòd depoſitio circumſtantiarum & præcipuè loci & temporis ut plurimum, & ferè ſemper eſt neceſſaria, ut Judici conſtet, teſtes deponere de uno & eodem delinquentis delicto, & ſic eos non eſſe diverſificativè ſingulares, ſed plenè conteſtes. Cum enim harum circumſtantiarum diverſitas diverſificet ſubſtantiam delicti. D. Thom. 2. 2. *q. 70. a. 2.* Vix poſſibile eſt, ut Judici conſtet quod teſtes plures omnes & ſinguli deponant de eodem numero delinquentis delicto, niſi deponant ſimul de eiſdem numero circumſtantiis. Et ſic, quia ad puniendum delictum non ſufficit, quod ſit unum numero, ſed requiritur, quod ſit probatum per teſtes conteſtes, & quia ubi actus eſt ab eodem delinquente iterabilis difficillimum eſt cognoſcere, quod teſtes ſint conteſtes, & omnes & ſinguli deponant de eodem actu numero, niſi ſimul deponant de eodem tempore & loco, ideo neceſſe eſt, quod teſtes de iſtis concorditer deponant.

32. Dicitur igitur, quod ubi circumſtantiæ delicti non ſunt de ſubſtantia, & teſtes vel ex probabili ignorantia aut oblivione de illis non poſſunt deponere, vel de illis non interrogantur, ſi deponunt de ſubſtantia delicti omiſſis circumſtantiis, ex hoc per ſe non inducitur ſingularitas talis, quæ tollat fidem teſtis, ſed tales teſtes plenè probant etiam ad pœnam ordinariam. D. Thom. 2. 2. *q. 70. a. 2. ad ſecundum*, & ibi Cajet. Bannes & alii, Farinac. *q. 64. numer. 96. & ſeqq.* Et apud illum Lanfr. Præpoſ. Archid. & Monticell. Souſa *l. 2. cap. 15. num. 15.* Bictus *q. 25. num. 14. & 15.* Scroi *p. 4. num. 38. & 40* Hujuſmodi enim non depoſitio non induceit contrarietatem in teſtibus, nec facit illos obſtativè ſingulares. Ex altera verò parte cum talis depoſitio non ſit abſolutè neceſſaria ad cognoſcendum delictum, ut punibile, Reus ſine tali depoſitione puniri poteſt.

Dicitur tamen ulterius, quod ubi ex non depoſitione circumſtantiarum, & præcipuè loci & temporis remanet dubium, an teſtes ſint conteſtes, vel potius diverſificativè ſingulares, de-

depoſitio ſubſtantiæ delicti non depoſitis circumſtantiis non probat, niſi eo modo, quo teſtes diverſificativè ſingulares probant, & explicabitur infra. Dicunt verò aliqui, quod ſingularitas teſtium non præſumitur. Rota *p.* 1. *diverſ. deciſ.* 191. *num.* 4. Farinac. *quæſt.* 64. *num.* 317. Quod explicatur, quia pluralitas actuum non præſumitur, ideo ubi dubium eſt, an actus, de quo deponunt teſtes, ſit unus vel plures, nec pluralitas nec ſingularitas conſequens præſumitur. Farinac. *num.* 319. Bictus *q.* 44. *num.* 12. At verò ubi dubium eſt, an teſtes deponunt de eodem loco & tempore, in dubio præſumitur eos deponere de diverſis locis & temporibus, & ſic præſumitur, eos eſſe ſingulares. Farinac. *num.* 321. Bictus *nu.* 12 Souſa etiam *l.* 2. *cap* 15 *num.* 10. ex Farinac. *q.* 64. *à num.* 74. exiſtimat, quod ſi unus teſtis deponit de certo loco & tempore, alius verò non recordatur de loco & tempore, præſumuntur conteſtes, dummodo unus teſtis referat alium. Sed dicas hanc doctrinam poſſe eſſe utilem ad videndum, an inquiſitus torqueri debeat, aut puniri pœna arbitraria. Sed ex probatione præſumptiva nullus poteſt damnari pœna ordinaria ut infra ſuo loco probatur. Igitur in dubio ſemper præſumi debet teſtium ſingularitas, & ubicumque non eſt certum, teſtes eſſe conteſtes, ſed poſſe eſſe ſingulares vitiatur depoſitio teſtium, ut non omnino plenè probent, nec ad puniendum pœna ordinaria ſufficiat. Farin. *q.* 64. *num.* 61. ex Bart. Bald. Alex. & aliis. Bictus *q.* 44 *num.* 10.

33. Dicitur ſecundò, quod teſtes ſingularitate adminiculativa probant aliquando etiam plus quàm ſemiplenè, & aliquando præcipuè in civilibus plenè: Ratio eſt, quia horum dicta ſunt de illis, quæ coadjuvant & tendunt ad eundem finem. Unde dictum unius teſtis non contrariatur alteri, ſed illud confirmat. Et ſic hæc probatio eſſe poteſt nedum ſemiplena, ſed aliquando plena, ſecundùm quod animus Judicis plus vel minus movetur ad præſumendum & indubitanter credendum. Felin. *cap. licet ex quadam de teſtibus*, & ibi Dec. *nu.* 64. & Bald. *num.* 21. & plurimi alii, quos ſequitur Farinac. *q.* 64. *num.* 112. Bictus *q.* 49 *numer.* 16. Sed (ut verum fatear) hic modus loquendi non placet, & non debet dici, ſecundùm quod animus Judicis movetur, &c. quia poteſt eſſe, quod animus Judicis vel ex malitia vel ex ignorantia moveatur erroneè ad indubitanter credendum. Sed debet dici, ſecundùm quod indicia vel media, ex quibus Judex judicat & concludit, minorem vel majorem vim habent ad determinandum animum Judicis ad judicandum.

34. Nihilominus fuit aliquorum opinio, quod teſtes adminiculativè ſingulares numquam ſufficienter probant ad pœnam etiam extraordinariam infligendam, ita Paſqual. *deciſ.* 216. *num.* 13. ex Sarmient. Tum quia delictum non probatum plenè manet incertum, tum quia ſi probatio eſt clara, ſufficit ad pœnam ordinariam; ſi non eſt clara, eſt dubia, & ideo ad nullam pœnam ſufficit. Sed è contra, quod teſtes adminiculativè ſingulares poſſint ſufficienter probare ad pœnam extraordinariam, voluit Penna 3. *part. com.* 121. *verſic. hæc tamen concluſio*, & apud Bordon. *in praxi c.* 20. *nu.* 63. Menoch. *lib.* 2. *præſ.* 1. *q.* 41. *num.* 8. Souſa *l.* 2. *cap.* 15. *num.* 23. Bictus *q.* 44. *num* 34. qui plures refert, Scroi *par.* 4. *cap.* 5. *nu.* 38. & eſt ſententia communis. Non quidem quia in criminalibus ad pœnam extraordinariam univerſaliter ſufficiat probatio quælibet maior ſemiplena, ut videtur velle Bordon. *num.* 65. quia hoc non eſt verum. Alii verò dicunt, quod ſi probatio ſit urgens & ferè plena, ad id ſufficit. Et in hoc ſenſu vera eſt illa concluſio, quòd ſit arbitrarium Judici plenam fidem adhibere teſtibus ſingularibus, ſi videat probationem eſſe veriſimilem, & ſi ex aliqua juſta cauſa id ſibi viſum fuerit. Quam concluſionem tenuerunt Ayni. Covar. & alii, quos ſequitur Farinac. *q.* 64. *n.* 310. Cart. Clar. Tuſc. & plures alii, quos ſequitur Scroi *p.* 4. *c* 4. *n.* 20. Bictus *q.* 48 *n.* 34. Quidquid enim ſit in civilibus, in criminalibus, hoc niſi verificatur ſaltem in ordine ad pœnam extraordinariam. Hæc enim probatio hoc modo major quàm ſemiplena, cenſetur plena & clara, & quatenus opus eſt, certa ad damnandum Reum, ſic convinctum in pœnam arbitrariam minorem ordinaria.

35. Sed quot teſtes hoc modo ſingulares ſufficiunt ad infligendam pœnam extraordinariam? Duos ſufficere tenet Bordon. *cap.* 19. *num.* 68. Ut quando, ſcilicet, uno teſte deponente de delicto de viſu & certa ſcientia, alter deponit de confeſſione rei, quod & voluit Scroi *d. cap.* 5. *numer.* 48. Sic ſi dantur duo teſtes, quorum unus deponit de homicidio patrato à Titio, alius de confeſſione ipſius Titii, qui faſſus eſt homicidium per hos teſtes, homicidium pluſquam ſemiplenè eſt probatum, cùm detur de illo unus teſtis de viſu, & alter de confeſſione Titii homicidæ. Idem dicitur ſi de homicidio unus teſtis de viſu, alius de fama, & corroboratur magis hæc probatio, ſi de homicidio detur unus teſtis de viſu & plures de confeſſione rei vel de fama, & multo magis ſi iſti ſint teſtes conteſtes. & multo magis ſi dentur teſtes deponentes de pluribus coadjuvantibus, ut ſi præter teſtem de viſu dentur plures teſtes deponentes de confeſſione rei, & alii deponentes de fama, & alii deponentes de actu proximo delicti.

36. Sed alii diſtinguunt, in civilibus enim ubi cum uno teſte de viſu teſtificante de facto, ut puta de debito, conjungitur unus teſtis vel plures de confeſſione ipſius debitoris, in duobus caſibus datur plenè probatio etiam ad condemnandum. Primus eſt, ſi teſtis teſtificatur de confeſſione ut habita parte præſente ſecundus eſt, ſi duo teſtes deponant de confeſſione facta etiam abſente parte, ut per DD. quos ſe-

quitur

quitur Farinac. *q.* 48. *num.* 121. *&* 125. & ex eiſdem Bictus *q.* 48. *num.* 19. Sed ubi cum uno teſte de viſu deponente immediate de facto jungitur unus alius teſtis de confeſſione rei facta abſente parte, non adeſt plena probatio ad condemnandum, ſed ad ſummum vel ſemiplena, vel major, quàm ſemiplena, ex qua defertur parti juramentum in ſupplementum. Si vero nullus adeſt teſtis, qui immediatè deponat de facto, adſunt verò plures deponentes de confeſſione rei. tunc etiam, ſi illi teſtes deponant de diverſis confeſſionibus in diverſis locis & temporibus habitis, poterit quidem contingere, quod probent plene confeſſionem, ſed non plene probant delictum vel factum, niſi iſti plures teſtes deponant de pluribus confeſſionibus habitis à reo præſente parte, vel niſi ſimul adſit unus teſtis, qui deponat de confeſſione habita parte præſente, ut declarat Farinac. *qu.* 64. *numer.* 31. *& ſeqq.*

37. Sed in criminalibus variæ ſunt DD. ſententiæ. Primò enim, ubi agitur de pœna ſanguinis, plures imperfectas probationes, etiam ſemiplenas non jungi, ut faciant unam plenam probationem, ex Menoch. probat Farinac. *qu.* 64. *nu.* 119. & conſentiunt Bictus *q.* 44. *nu.* 18. & Eliſeus *tract.* 5. *q.* 5. *num.* 7. In ordine tamen ad pœnam pecuniariam plures imperfectas probationes jungi, ut faciant unam plenam probationem, dixerunt ex Menoch. *de præſumpt. l.* 1. *qu.* 41. *num.* 8. Farinac. *q.* 64. *num.* 119. Et ex eo Bictus *qu.* 44 *num.* 18. & Eliſeus *tr.* 5 *qu.* 5. *num.* 7. Idem tamen Farinac. *de reo confeſſo & convicto, qu* 86. *num.* 84. admittit, quod duæ ſemiplenæ probationes diverſi generis junctæ cum aliis adminiculis ſeu præſumptionibus ſufficiant ad pœnam corporalem extraordinariam, & ordinaria minorem. Verum nec fama ſola & nuda ſemiplene probat, & nec facit indicium ad torturam. Ideo nec juncta cum uno teſte de viſu plenè probat. Ideo nec unus teſtis deponens immediate de delicto juncta nuda fama ſufficit ad damnandum reum in pœnam extraordinariam corporalem, unicus verò teſtis deponens de confeſſione Rei, ſi ſit omni exceptione major, probat quidem ſemiplene confeſſionem delicti, ſed non probat delictum, & ideo unus teſtis deponens de delicto adjuncto teſte deponente de confeſſione non probat in ordine ad pœnam corporalem extraordinariam, niſi adſint alia adminicula, vel niſi confeſſio ſit plene per plures teſtes conteſtes probata. Si verò ſine ullo teſte deponente de viſu adſint plures alii teſtes deponentes de pluribus confeſſionibus in diverſo tempore & loco habitis, tales depoſitiones non conjunguntur nec faciunt indicium aliquod. Put. *deciſ.* 171. *num.* 11. *lib.* 2. Rota *in Tullen. Parochialis coram Seraphino* 28. *Maji* 1593. plures alios referens, Farinac. *qu.* 64. *num.* 145. Bictus *qu* 44. *num.* 20. Eliſeus *tract.* 5 *q* 5. *num.* 7. Et nihilominus ex citatis DD. multi ſentiunt, quòd duæ ſemiplenæ probationes conjungantur etiam ad pœnam corporalem extraordinariam, ut infra ſuis locis explicabitur.

38. Sed ut veritas explicetur diſtinguitur triplex caſus: Vel enim iſti teſtes deponunt immediatè de delicto, vel deponunt immediatè de indiciis, vel unus deponit immediatè de delicto & alius de indicio. Si deponunt immediate de delicto, ſed non de eodem delicto, ſed de diverſis, jam ſunt ſingulares ſingularitate diverſificativa, de quo caſu dicemus infra in hoc articulo. Si verò deponunt de eodem delicto, jam non ſunt ſingulares, ſed conteſtes, niſi forſan quantum ad circumſtantias. Et tunc ſi quantum ad circumſtantias ejuſdem facti ſunt contrarii, ſunt obſtative ſingulares, & non probant, ut dictum eſt ſupra, ſolum verò dici poſſunt ſingulares non obſtativè, ſi unus exprimat circumſtantiam, & alius illam non exprimat, ſed nec exprimat contrarium. Sed in hoc caſu teſtis vel teſtes, qui non exprimunt circumſtantiam, qualiter probent, dictum eſt ſupra *num* 22. *& ſeqq.*

39. Sed ſi unus teſtis ſaltem deponit immediate de delicto & circumſtantiis, alius verò vel alii deponunt de aliquo indicio vel indiciis, tunc ſi adſunt ſaltem duo teſtes conteſtes, probantes indicium juxta dicenda infra, & ſi indicium ſit indubitatum, poteſt deveniri ad pœnam ſaltem extraordinariam, ſed jam ſumus extra caſum, quia hic non omnes teſtes ſunt omnino ſingulares, quia licet ſit unicus teſtis, qui immediate deponit de delicto, ſunt tamen conteſtes, qui deponunt de indicio indubitato, & etiam ſunt plures teſtes conteſtes probantes delictum, licet ex illis unus ſolus probet delictum immediatè, & alii illud probent mediate, ſcilicet, medio indicio; ſed ſi indicium vel indicia non probantur per teſtes conteſtes, ſed ſolum per teſtes ſingulares, tunc hujus dubitationis ſolutio pendet ex reſolutione alterius, an indicia ſive remota ſive proxima, ſed non immediata ad delictum (DD. pro indiciis immediatis ad delictum intelligunt dicta teſtium deponentium immediate de delicto) debeant eſſe probata per duos teſtes conteſtes. In qua difficultate communius affirmant DD. ut videre eſt apud Guazzin. *def.* 30. *cap.* 31. Et hoc eſt omnino tenendum, ut probatur ſequenti *num.* 40.

40. Si autem teſtes omnes immediatè deponunt de indiciis, attendi debet an indicia ſint indubitata. Nam ſi ſint dubitata, etiam ſi alias eſſent pluſquam proxima, & plenè probata, probatio delicti eſt dubia & non ſufficit ad pœnam, ſi vero indicia ſint indubitatta, etiam ſi ſint remota, ſi etiam ſunt probata per duos teſtes, ſufficiunt ad pœnam extraordinariam, & ſic unus teſtis deponens de viſu adjuncta confeſſione delicti plenè probata per duos teſtes conteſtes ſufficit ad pœnam extraordinariam. Sed ſi indicia indubitata non ſunt probata niſi per teſtes ſingulares omni tamen exceptione majores, tunc quia etiam in criminalibus plures ſemiplenæ probationes immediatè ad delictum

conjunguntur, ad inferendam pœnam extraordinariam etiam corporalem, ut infra locis citatis probatur, & eſt modo communis & practicata ſententia, & ulterius ſi indicia ſint indubitata, ex quolibet illorum probatur ſemiplene delictum; & ulterius ſi quodlibet illorum ſit probatum per unum teſtem omni exceptione majorem, remanet ex hoc ſemiplenè probatum, in hoc eſt tota difficultas, ut videatur an hæ ſemiplenæ probationes plurium indiciorum ſufficiant ad hoc, ut delictum ſit plene probatum. Nam aliàs quod ad damnandum inquiſitum ad pœnam extraordinariam non ſufficiat probatio delicti etiam pluſquam ſemiplena, ſi non ſit plena ex duabus ſemiplenis, conſurgens probatur infra *q. 29*. Videtur tamen prima facie, quod ſi indicia ſunt indubitata (non dico proxima vel remota, ſed indubitata) & quodlibet illorum ſemiplene probatur per unum teſtem omni exceptione majorem, quod ex iſtis reſultet plena probatio delicti in eo gradu, qui ſufficiant ad convincendum in ordine ad pœnam arbitrariam. Sed dicas hoc non ſufficere. Ad hoc enim, ut ex duabus ſemiplenis conſtituatur vera probatio plena ſufficiens ad damnandum, requiritur, quod iſtæ ſemiplenæ ſint immediate de delicto. Plures enim ſemiplenæ ſolum probant plene id, quod immediatè probatur ab illis. Quod oſtenditur, quia concluſio non eſt plene probata, niſi utraque propoſitio ſyllogiſmi judicialis ſit certa ſine probatione vel plene probata; neque enim ex minori ſolum ſemiplene probata & certa deducitur concluſio plene probata & certa. Si ergo dicatur ex tali indicio indubitato & probato, ſequitur delictum adulterii; Sed contra Seium militat hoc indicium indubitatum adulterii; igitur Seius eſt adulter. Niſi minor propoſitio, quæ continet indicium, ſit plene probata per duos teſtes, ſed ſolum ſit ſemiplene probata per unum teſtem, concluſio etiam, quæ continet delictum, non erit niſi ſemiplene probata. Indicium igitur non probat plene, niſi plene ſit probatum per duos teſtes, quod ſi indicia ſint plura, adhuc non ſufficit, quod illa ſemiplene probentur, quia tunc minor ſyllogiſmi judicialis erit iſta, ſed contra Seium militant hæc duo indicia. Quæ minor non probatur plene niſi per duos teſtes conteſtes.

41. Cæterum probatio adminiculorum etiam pleniſſima, ſi adminicula non ſint ſimul indicia indubitata, licèt augeat probationem intra idem genus, & faciat v. gr. quod probatio ſit pluſquam ſemiplena, quia tamen probatio adminiculi non eſt probatio delicti; ideo multò magis eſt certum, quod probatio adminiculorum per teſtes ſingulares non ſufficit ad damnandum in pœnam extraordinariam, licet poſſit ſufficere ad hoc, ut dictum teſtis vel indicium, quod alias non probaret, ſemiplene probet. Et hoc modo juvat ad plenam probationem, juvando ad ſemiplenas, vel ad hoc, ut ſemiplenæ magis jungantur in unam plenam.

42. Ex his colligitur primò, qualiter admitti poſſit illa aſſertio DD. relata *num. 34.* nimirum quod arbitrarium ſit Judici, plenam fidem adhibere teſtibus ſingularibus. Si enim ſenſus ſit, quod teſtibus manentibus ſingularibus etiam junctis circumſtantiis quibuscumque & adminiculis, & indiciis, Judex illis fidem plenam adhibere poſſit, & ex eorum teſtimonio poſſit Reum damnare ad pœnam gravem, illa aſſertio pluſquam falſa eſt. Quia ex communi omnium ſenſu quilibet teſtis ſingularis etiam omni exceptione major, cum ſit unicus, ſolum ſemiplene probat, ex adjuncto verò teſte vel aliis indiciis non poteſt probare plene, niſi fiat conteſtis, & niſi adjungatur ſecunda probatio, quæ de ſe ſit immediata, & ſemiplena delicti probatio, ut ſic ex pluribus ſemiplenis conſurgat una plena, quæ ſufficiat ad infligendam gravem pœnam. Si verò ſenſus ſit, quod prudentiæ Judicis ſit videre, an ex circumſtantiis & ſaltem ex adjuncto aliquo indubitato indicio tollatur ſingularitas, & adveniat conteſtitas talis, ut adſint duæ ſemiplenæ & immediatæ probationes delicti, per quas probetur immediatè delictum, ſic vera eſt illa opinio,

43. Et neceſſe eſt, ut iterum atque iterum ſemper replicem duo. Primum eſt, quod ad damnandum Reum ad pœnam gravem non ſufficit una ſemiplena probatio delicti, quia ex Chriſti Domini noſtri ſententia teſtimonium duorum vel trium eſt verum, Jo. *cap. 8.* Et ita quod ſolum in ore duorum vel trium ſtet omne verbum, Deu. *c. 7. & 19.* Matth. *c.* 18 2. Cor. 13 Hebr. *cap.* 10. Unde ad damnandum Reum ad pœnam gravem requiritur una probatio, quæ non ſit ſimplex ſed compoſita & integrata ex duabus vel tribus ſemiplenis probationibus. Secundum eſt, quod plena probatio habet plures gradus; nam longè major eſt certitudo, quæ conſurgit ex dicto duorum vel trium teſtium majorum omni exceptione, cùm de fide ſit, quod hæc probatio ſufficit, & quod hæc probatio adſit, ſit notum Judici per evidentiam rei, cum teſtes coram Judice eos vidente & audiente deponant de delinquentis delicto. Unde multo minor eſt certitudo, quæ habetur per indicia, quia hæc regulariter non conſtant Judici per evidentiam rei, ſed quia ſunt probata, & ut plurimum connexio inter indicium & delictum non eſt moraliter tam certa, quàm certum eſt, quod dictum duorum teſtium vel trium ſit verum; unde eſt quod regulariter probatio delicti per indicia non ſufficit ad pœnam ordinariam, ſed ſolum ad extraordinariam; ideo ad damnandum Reum ad pœnam gravem ſic eſt neceſſaria probatio plena conſurgens ex duabus ſemiplenis, quod tamen non eſt neceſſaria pleniſſima; ſeu plene plena, ſeu ſuprema inter plenas, quæ eſt neceſſaria ad pœnam ordinariam, ſed ſufficit probatio plena inferioris gradus, dum tamen non ſit ex ſolo unico teſte, quia hæc non eſt plena, ſed ſemiplena, ſed ſit ſaltem ex pluribus indi-

cis

cijs ſeu mediis, ex quorum quolibet conſurgat ſemiplena & immediata probatio delicti ejuſdem. Et hanc probationem non præbent teſtes ſingulares, qui immediate non deponunt de eodem numero delicto, ſeu de eadem numero re, ſed de diverſis, & reſpectu illius rei, quam immediate probant, ſunt unici, & illam ſolum ſemiplene probant.

44. Colligitur ſecundo, quod ad damnandum Reum in pœnam extraordinariam non ſufficit unus teſtis omni exceptione major adjuncta nuda fama etiam de delictis ejuſdem ſpeciei, quia ut probatur infra, nuda fama non probat ſemiplene. Si tamen fama ſit vehemens & taliter adminiculata, ut probet ſemiplene ad pœnam extraordinariam ſufficiet unus teſtis omni exceptione major adjuncta tali fama plene probatâ, quia tunc adſunt duæ ſemiplenæ & immediatæ probationes ejuſdem delicti, ex quibus integratur una plena probatio.

45. Colligitur tertiò, quod unus teſtis ſimul cum uno indicio indubitato plenè probato, ut puta cum confeſſione delicti plenè probata, quia confeſſio iſta facit indicium indubitatum, quod ſi ſit plene probatum, probat ſemiplenè delictum confeſſum; ideo hæc ſemiplena juncta alteri ſemiplenæ, quam facit dictum unius teſtis omni exceptione majoris, conſurgit una probatio plena ſufficiens ad pœnam extraordinariam. Non tamen ad ordinariam, quia probatio per indicium non æquivalet probationi per teſtem, & ideo probatio per unum teſtem & unum indicium non æquivalet probationi per duos teſtes, ſecus verò ſi confeſſio non ſit plenè probata, quia hæc non probat ſemiplenè delictum.

46. Colligitur quartò, quod plura indicia, niſi quodlibet illorum ſit plene probatum, ſed illa ſolum ſint probata per teſtes ſingulares, non ſufficiunt ad pœnam extraordinariam. Ut puta plures extrajudiciales confeſſiones habitæ in diverſo loco & tempore, ſi illæ non ſint plenè probatæ, non ſufficiunt ad pœnam extraordinariam, quia nulla illarum ſemiplenè probat delictum, & ex pluribus probationibus non ſemiplenis non conſurgit plena probatio tam certa & plena, quæ ſufficiat ad pœnam gravem inferendam, ſecus verò ſi ſaltem duæ iſtæ confeſſiones ſint plenè probatæ, quia tunc quælibet illarum plenè probata ſemiplenè probat, & ſic ex pluribus ſemiplenis integratur una probatio plena ſufficiens ad pœnam arbitrariam. Quod multo magis eſt verum, ſi indicia indubitata ſint diverſi generis, & ſint plenè probata.

47. Colligitur quintò, quænam regula ſervanda ſit ad videndum, an in criminalibus plures probationes ſemiplenæ vel imperfectæ jungantur, ut faciant unam plenam. Nam primò attendi debet, quod ſi probationes non ſunt certæ naturaliter, ſed merè præſumptivæ, & ſic ſufficientes ſolum ad inducendam opinionem, quia opinio non eſt cognitio moraliter certa, ſed etiam practicè admittit ſuſpicionem oppoſiti, & ideo eſt cognitio dubia, ideo iſtæ probationes, nec ſunt ſemiplenæ, ſed dubiæ, & ex illis etiam ſi ſint pluſquam mille, & pluſquam centum mille, non conficitur nedum una plena, ſed nec una ſemiplena probatio. Quia cumulus iſtarum probationum non eſt niſi cumulus probationum incertarum, quarum quælibet nedum negative ſed privative eſt incerta, & ideo ex illis non colligitur niſi unum totum incertum. Et quis non velit hic æquivocare, ſed diſtinguat inter indicia & opiniones. Licèt enim contingat, quod plura indicia, quorum quodlibet ſeſolo negative eſt incertum & ſufficiens ſolum ad opinandum, ſi ſimul jungantur, conſtituatur ex illis unum indicium indubitatum & ſufficiens ad inducendam certam notitiam, plures tamen incertæ notitiæ, quæ etiam privative ſunt incertæ, non integrant unam certam notitiam, unde ut bene docent Philoſophi & Theologi, ex innumeris opinionibus non integratur una ſcientia & certa cognitio. Et ſic ex innumeris probationibus & notitiis opinativis & incertis non integratur una certa probatio & notitia, quæ ſaltem ſit ſemiplena, quia hæc debet eſſe certa, ut ſic ex pluribus ſemiplenis integretur illa certa probatio, quam jus naturale & divinum requirunt ad imponendam pœnam gravem. Secundo attendi debet, quod ad hoc, ut probationes ſemiplenæ jungantur, ut faciant unam plenam, neceſſe eſt, quod iſtæ omnes ſint probationes immediatæ illius facti ſeu delicti, quod debet eſſe plene probatum. Sic probationes indicii indubitati, etiam ſi ſint centum mille, probant mediate delictum, cujus indicium eſt ſignum indubitatum, ſed non junguntur, ut plene probent delictum, ſed ſolum ut plene probent indicium. Quia delictum non magis plene probatur, quàm probare poſſit indicium, quod eſt indubitatum ſignum delicti; hoc verò ſolum probat delictum ſemiplene; igitur ſemiplenæ probationes indicii junguntur quidem ad plene probandum indicium, ſed tamen omnes ſimul ſumptæ non probant delictum niſi ſemiplene; quia non probant delictum niſi medio indicio, ex quo delictum non probatur niſi ſemiplene. Probationes igitur ſemiplenæ non junguntur, ut faciant unam plenam niſi reſpectu objecti, quod immediate ex illis probatur.

48. Ex iſtis haberi poteſt qualiter teſtes ſingulares adminiculativè probent, vel non probent plene in multis caſibus, in quibus à pluribus Doctoribus aſſeritur, quod plene probent. Dicitur enim, quod teſtes ſingulares plene probant, ſi eorum dicta tendunt ad eundem finem. Dant DD. exemplum, ut ſi teſtes concordantes in ſubſtantia facti diſcordent in verbis, vel in circumſtantiis, vel in redditione rationis, vel in modo narrandi factum, Farinac. *q.* 64. *num.* 148. & ex Bald. Felin. & aliis. Bict. *q.* 44. *num.* 42. Sed in his attendi debet ne adſit contrarietas inter dicta teſtium, quia ſi hæc adſit

jam ſingularitas teſtium eſt obſtativa. Tollitur verò contrarietas in verbis, ſi diverſorum verborum idem eſt ſenſus, ſi teſtes veriſimiliter non recordantur, & ideò omnino affirmativè non deponunt de circumſtantiis, & nec ſunt contrarii, ex eo quod unus minus deponat quam alius, ſi factum potuit provenire ex multiplici & diverſa cauſa. Sic enim & Evangeliſtæ non ſunt contrarii, ex quo unus ſub aliis verbis factum exprimat vel diverſimode narrat, ſed in ſenſu & ſubſtantia facti omnes conveniunt. Et nihilominus in criminalibus in hoc caſu teſtes non plene probare, ſed ſemiplene, vel aliquando pluſquam ſemiplene dixerunt Farinac. *qu.* 64. *num.* 149. & ex Aym. Felin. & Dec. Sim. *de hæret. tit.* 64. *num.* 84. Bićt. *q.* 44. *num.* 42. *q.* 5. *num.* 11. ſi teſtes ſunt ſingulares. Verum & in hoc caſu non eſt recedendum à dictis ſupra *à num.* 20. Tunc enim teſtes ſingulares deponunt de illis, quæ tendunt ad eundem finem, quando deponunt vel de indiciis, vel de circumſtantiis, aut conjecturis, aut adminiculis ordinaris ad delicti ejuſdemque probationem & pœnam.

49. Item teſtes ſingulares (non tamen ſingularitate obſtativa) valent ad probandum aliquid in genere, quod tamen alii negant. Alii verò concedunt, ut tunc ſolum ex teſtibus ſingularibus probetur genus, quando actus ſinguli, ex quibus infertur ad genus plenè probantur per duos teſtes conteſtes, ita ex Jaſ. Farinac. *quæſt.* 64. *num.* 155. & ex Panormit. Felin. & Maſcard. Bićt. *quæſt.* 44. *num.* 21. Sed hæc concordia deſtruit primam opinionem, & approbat ſecundam; quia ubi actus, ex quibus infertur ad genus, probantur ſinguli per duos teſtes conteſtes; jam genus probatur per teſtes conteſtes & non per ſingulares. Imo ad probandum genus ſufficit probare per teſtes conteſtes unum individuum illius generis, quia non eſt individuum, quòd non ſit in genere, & ita ubi actus individuales ſunt plures & ſinguli probantur per teſtes conteſtes, multò magis probatur genus.

50. Prior verò opinio negans per teſtes ſingulares probari ſpeciem, vel genus probari videtur, quia genus non eſt in rerum natura, niſi in aliqua ſpecie & individuo, ſicut nec ſpecie eſt, niſi in aliquo individuo; non probato igitur, quod in rerum natura ſit individuum, non probatur etiam, quod in rerum natura ſit ſpecies vel genus, quia iſta in rerum natura eſſe non poſſunt, niſi ſint in aliquo individuo. Sic igitur non probato, quod Titius hic & nunc in hoc loco occiderit Cajum, non probatur, quod in rerum natura ſit homicidium, ſeu quod Titius exiſtat homicida. At vero per teſtes ſingulares non probatur plene individuum, ut puta, quod Titius occiderit Cajum, ſi de hoc non deponit niſi unicus teſtis. Sicut nec probatur, quod Titius occiderit Seium, ſi de hoc non deponit, niſi teſtis unicus, quia unicus teſtis, cujuſcumque ſit dignitatis, ſolum ſemiplenè probat. Cùm igitur teſtibus exiſtentibus ſingularibus individuum ſeu individua delicti non probentur, niſi per teſtes unicos, illa non probantur niſi ſemiplene, ideo etiam ſolum ſemiplenè probatur delicti ſpecies vel genus. Et ſic ſi ſolum per teſtes ſingulares & unicos probetur, quod Titius occiderit Cajum & quod occiderit Seium, ſolum per teſtes unicos & ſingulares probatur, quod Titius ſit homicida, & ſic ſolum ſemiplene hoc probatur.

51. At è contra videtur, quod hæc probatio ſit plena. Nam plures probationes ſemiplenæ, ſi ſint de uno & eodem objecto, junguntur, ut faciant plenam probationem illius objecti; ſic enim dicta duorum teſtium deponentium de uno & eodem delicto unius & ejuſdem perſonæ plenè probant. At vero cum plura delicta ejuſdem ſpeciei probantur de eadem perſona per teſtes ſingulares, adſunt plures ſemiplenæ probationes delicti ejuſdem ſpecici, puta homicidii, quia quilibet teſtium ſemiplene probat ſpeciem delicti, ut puta homicidium eſſe in rerum natura; igitur ex iſtis ſemiplenis oritur una plena probatio homicidii, per quam plene probatur, quod Titius ſit homicida.

52. Verum ex hoc probatur prima opinio negans, quia principium illud, quod diverſæ ſemiplenæ probationes conjungantur, ut faciant unam plenam, ut ſit verum neceſſe eſt, quod iſtæ ſemiplenæ probationes immediate attingant unum numero objectum ſeu delictum; hoc enim modo dicta plurium teſtium faciunt plenam probationem delicti, quia hujuſmodi dicta immediate tangunt unum & idem numero delictum, ſed ubi probationes immediate attingunt aliquod objectum, & ſolum per conſequentiam attingunt aliud, ſi non junguntur, ut plene probent id, quod immediate attingunt, multò minus junguntur, ut plene probent id, quod non probatur, niſi per conſequentiam ad illud, quod immediate probant. Sic ſi duæ ſemiplenæ probationes immediate probent indicia diverſa, ex quibus conſecutive infertur idem delictum, tantum abeſt, quod iſtæ probationes jungantur ad probandum delictum, quod ex indiciis infertur, quod nec delictum hujuſmodi ſemiplene probatur, ſi conſequentia, per quam ex indiciis infertur, delictum ſit contingens. Quando igitur ſemiplenæ probationes reſpectu immediati objecti probati per illas non junguntur, ut faciant plenam probationem, multò minus junguntur, ut plene probent illud, quod non probatur niſi ſecundario per conſequentiam illatam ex eo, quod infertur ex illo, quod tantum ſemiplene probatur, quia ex ſemiplene probatis non probatur plene id, quod ad illa conſequitur, ex præmiſſa enim ſemiplene probata non probatur plene concluſio ex illa deducta. Quod eo magis eſt verum, ſi illud, quod conſecutive infertur non eſt unum numero, ſed diverſum, ſicut diverſa numero ſunt illa, ex quibus fit

unum.

Digitized by Google

unum, ſed diverſa inferuntur, & illa non niſi ſemiplenè probantur. In his enim caſibus potiùs verum eſt illud principium, quod in criminalibus plures imperfectæ probationes non junguntur, ut plenè probent, prout colligitur ex l. *ſancimus*, §. *ſi quis autem*, *C. de donat. l. ſure, C. de uſuris, l. unica, C. qui numero tutelarum*, & tradunt Simanc. *de cathol. inſtit. tit.* 51. *num.* 5. Penna *part.* 3. *direct. com.*121. *verſ. primum.* Farinac. *qu.* 86. *à num.* 72. *& de hæret. quæſt.* 187. *num.* 7.

53. Modo quando teſtes ſingulares deponunt contra aliquem de delictis ejuſdem generis vel ſpeciei, genus & ſpecies non probantur immediatè, ſed mediatè & conſecutivè, ex eo quod probantur delicta in individuo, in quibus individuis reperiuntur genus & ſpecies. Cùm igitur individua ſolum probentur ſemiplenè, & iſtæ ſemiplenæ non junguntur, ut plenè probent individua, multò minus junguntur, ut plene probent genus & ſpeciem quæ non probantur, niſi quia probantur delicta in individuo. Et eo magis quod genus & ſpecies, quæ ſunt in diverſis individuis, licet metaphyſice ſint unum formaliter & identitate rationis, phyſice tamen & realiter ſunt res numero diverſæ, & quæ in rerum natura non ſunt, niſi ut res numero diverſæ, & ut res, quæ de facto non probantur eſſe, niſi per teſtes unicos, & ſolum ſemiplene probantes.

54. Dicendum igitur eſt, quod genus & ſpecies plene non probantur eſſe per teſtes ſingulares deponentes de pluribus individuis ejuſdem generis & ſpeciei, & quod hæc probatio non ſufficit ad puniendum aliquem delinquentem pœna ordinaria. Penna *d. com.* 121. *verſ. cæterum*, allegans pro hac ſententia Conrad. Brun. & Bajar. Simonc. *de hæret. q.* 64. *num.* 64. Farinac. *q.* 64. *num* 131 & apud eum Bald. Dec. Ripa, Gabriel, & alii. Bictus *q.* 44. *num.* 21. Eliſeus *tract.* 5. *q.* 5. *num.* 13, *&* 14. Scroi *p.* 4. *cap.* 5. *num.* 25.

55. Limitant verò aliqui hanc concluſionem dicentes, quod ubi articulatur genus vel ſpecies, vel quod principaliter intenditur, eſt probare genus aut ſpeciem, ut puta, quia intentus eſt probandi aliquem eſſe adulterum, vel uſurarium, vel furem, teſtes ſingulares deponentes contra aliquem de pluribus delictis ejuſdem generis vel ſpeciei plene probent. Panormit. Maſcard. Monticell. & alii plures, quos ſequitur Farinac. *qu* 64. *numer.* 223. *& ſeqq.* Souſa *l.* 2. *cap.* 15. *num.* 10. Bictus *q.* 44. *num.* 22. Scroi *part.* 4. *cap.* 5. *num.* 25. Sed hoc non debet admitti de probatione ſimpliciter plena, ſed ſolum de plena ſecundùm quid & ſufficiente ad aliquem effectum extrajudicialem, & ita loquuntur citati DD. etenim hujuſmodi teſtes pluſquam ſufficiunt ad infamandum Reum in judicio. Cùm enim fama ſit opinio populi, quæ ſufficit habere ortum à probis viris judicantibus ex conjecturis probabilibus, multò fortiùs infamia oritur ex depoſitione plurium teſtium ſingularium deponentium de viſu de pluribus delictis à delinquente commiſſis. Imo in hoc caſu non adeſt propriè infamia, quæ non eſt niſi opinio, ſed adeſt notitia certa moraliter, quam ſemper ſecum fert ſemiplena probatio, licet hæc probatio non dicatur plena, quia jura ad puniendum requirunt majorem certitudinem, quæ reſultet non ex una, ſed ex pluribus probationibus. Ad illos igitur effectus, ad quos ſufficit infamia, ſufficit etiam probatio delicti in ſpecie, imo reſpectivè etiam in genere (quidquid in contrarium dixerit Souſa *quæſt.* 1. *de teſtib. ſingul. ſection.* 2. *numer.* 10.) quia hæc probatio infamat in judicio. Et ideo hæc probatio ſufficit ad repellendum aliquem à teſtimonio ferendo, vel ad impediendum ne quis promoveatur ad aliquod officium vel dignitatem, vel ne conſequatur hæreditatem conceſſam ſolum non infami, vel etiam ad hoc ut ſuperior remedia adhibeat ſalutaria tam delinquenti, quàm communitati ut quod Superior Regularis aſſignet ſic diffamatum in alio conventu, vel præcipiat illi, ne accedat ad domum talem, vel quod non loquatur cum tali perſona, vel ad alia ſimilia ordinanda. Et hic locum habet, quod habetur *in tract. de judiciis poſt Conſtitut. Ord. Præd. cap.* 5. *numer.* 8. Ut ſcilicet ſuperior Judex in hoc caſu poſſit ſubdito præcipere in virtute Sanctæ obedientiæ, & ſub pœna confeſſi & convicti, ut abſtineat à familiaritate aliqua, at ſi non obediat, & de inobedientia conſtat, tanquam convictum de mala familiaritate illum habere. Itaque hic ſervetur hæc regula generalis, quod quia ad generandam famam vel opinionem ſufficiunt teſtes ſingulares, ideo in ordine ad illos effectus, ad quos ſufficit fama, vel opinio, vel probatio generica, ſufficiunt teſtes ſingulares. Et ideo per teſtes ſingulares probatur adulterium ad effectum divortii vel amittendi dotem, vel ſævitiam mariti ad ſeparationem tori, vel metum incuſſum, vel minas, vel furorem, conſanguinitatem, vel filiationem, vel dolum, vel aditionem hæreditatis, vel ſimoniam, vel aliquem eſſe ſacerdotem, vel habitationem, vel ſocietatem, vel animum & voluntatem, vel alia ſimilia, quæ recenſent Farinac. *q.* 64. Bordon. *cap.* 19 Scroi *p.* 4. *c.* 4. Quæ tamen non ſunt vera, quando agitur ad pœnam, ſed ſolum quantum ad illos effectus, ad quod ſufficit vel probatio generica, vel fama, aut opinio. Sed hæc extrajudicialia ſunt ut plurimum.

56. Sed numquid hæc probatio delicti in genere vel ſpecie non ſufficit ſaltem ad pœnam extraordinariam? Affirmant Penna *d. com.* 121. Eliſeus *tr.* 5. *q.* 5 *num.* 13, *&* 14. Sed reſolutio hujus *quæſt.* pendet ex illa, an teſtes diverſificative ſingulares deponentes de delicti ejuſdem ſpeciei probent. De qua ſermo erit infra *n.* 72. *& ſeqq. in hoc art.*

57. Eodem modo, ſi id, quod articulatur & quæritur, eſt una cauſa aut origo proveniens

ex pluribus actibus, probatur per teſtes conteſtes, quorum alii de uno, alii de alio deponunt diverſi, qui teſtes videntur ſingulares, quia aliqui de uno actu deponunt, & alii de alio. Et in hoc ſenſu eſt verum, quod docuerunt Felin. *cap. licet ex quadam de teſtib.* & ex Conrad. Caccialup. & Aym. Farinac. *quæſt.*64. *num.* 169. Sed tamen hæc probatio non eſt plena, niſi ſinguli actus probentur per duos teſtes conteſtes.

58. Pariter dicunt plures probari unum totum individuum unum numero per teſtes ſingulares deponentes de partibus illius totius, ut ſi unus teſtis deponat de initio Miſſæ, alter de recitatione Evangelii, alter de conſecratione, alter de fine Miſſæ. Et hanc ſententiam ex panormit. Felin. & aliis ſequutus eſt Carena & alii, quos retuli *cap. accuſatus, num.* 54. *&* 55. *de hæret. in* 6. Et idem tenent Eliſeus *tr.* 5. *q.* 5. *n.* 9. *&* 17. Scroi *part.* 4. *cap.* 5. *num.* 45. Bordon. *cap.* 19. *num.* 69. Idem autem dicitur de delicto eodem, quod probatur per teſtes ſucceſſivè illum videntes unus poſt alium per foramen oſtii. Et pariter, quod totum iter probatur per teſtes ſingulares deponentes de partibus illius. Sed alii ad hoc requirunt, quod ſingulæ partes ſint probatæ per duos teſtes. Farinac. alios referens *q.* 64. *n.* 162. Bict. *q.* 44. *n.* 24. Sed certè neceſſe eſt, quod totum, quod probatur, ſit unum numero individuum, nimirum una numero Miſſa ad tale Altare, tali hora cum talibus paramentis & tali individuo celebrata. Unde opus eſt, quod in iſtis teſtes ſint concordes & conteſtes, ut per Felin. *cap. licet de teſtibus.* habet Farinac. *quæſt.* 64. *num.* 163. Sed eſt quoque neceſſe, quod ſingulæ partes totius ſaltem illæ, quæ ſunt ſubſtantiales, probentur.

59. Sed modo profundius rem hanc explicando dicitur, quod totum non probatur plenè in cauſa ſaltem criminali ex eo, quod per teſtes ſingulares probentur ſingulæ ejus partes, licèt hæc probatio ſit pluſquam ſemiplena. Ratio eſt, quia hæc probatio in ordine ad totum, vel non eſt niſi præſumptiva; ſi ſingulæ partes non ſunt probatæ, quia præſumitur, quod, qui v. gr. incœpit Miſſam, illam totam celebraverit, vel non habetur niſi per teſtes quorum quilibet eſt ſingularis. Et ſic ad ſummum non habentur, niſi diverſæ probationes ſemiplenè de diverſis partibus; ex quibus in criminalibus ſaltem ad pœnam corporalem ordinariam non conſurgit plena probatio. Probatio enim iſta innititur huic vel ſimili ſyllogiſmo. Exiſtentibus partibus exiſtit totum, ſed hic exiſtunt partes, ergo exiſtit totum. Hujus verò ſyllogiſmi major propoſitio non eſt vera, niſi dicatur exiſtentibus partibus ſimul junctis aut continuis juxta totius exigentiam, exiſtit totum. Et ſic minor probanda eſt, quantum ad duo, ſcilicet, quod partes ſingulæ exiſtunt, & quod exiſtunt unitæ aut continuæ. At verò ſi exiſtentia cujuslibet illarum non probatur niſi ſemiplenè, ſic minor propoſitio ſolum ſemiplenè eſt probata; non niſi igitur ſemiplene probatur concluſio; quia concluſio in hoc ſequitur debiliorem partem; nec habet majorem certitudinem, quam habeat minor propoſitio. Si enim major propoſitio ſit certiſſima, ſi minor non ſit certa, ſed probabilis, concluſio ſolum eſt probabilis, & non valet dicere, quod ſemiplenæ probationes ſingularum partium ſimul junctæ conſtituunt unam plenam probationem; quia ex ſemiplenis probationibus una integra & plena integratur. Nam hoc non eſt verum, ubi ſemiplenæ probationes non ſunt immediate de eadem re & objecto, nimirum de eodem delicto. In hoc caſu enim probationes ſunt de partibus inter ſe & à toto diſtinctis; & ideo cumulus iſtarum probationum ſemiplenarum non eſt, niſi cumulus probationum rerum diſtinctarum ſemiplenè probatarum, ex quo cumulo non infertur major probatiò alterius rei, ſcilicet, totius integrati ex partibus, quàm ſit probatio ſemiplena, qua probatæ ſunt partes. Et eo magis, quod per probationem partium per teſtes ſingulares non probatur illarum unio ſeu continuatio ad conſtitutionem totius, niſi præſumptivè aut ſemiplenè.

60. Sed dices, quod in hoc caſu teſtes ſingulares ſunt conteſtes, quia conveniunt in uno facto numero, ut puta in eadem numero celebratione Miſſæ, & in loco & tempore, & perſona celebrantis, & aliis circumſtantiis, & ideo ſi quo teſtes deponunt de omnibus & ſingulis partibus Miſſæ, plenè probant totam fuiſſe celebratam. Et hoc eſt præcipuum fundamentum contrariæ opinionis, quod, ſcilicet, teſtes in hoc caſu ſint conteſtes ſub eodem tempore, & loco, & perſona, & aliis circumſtantiis. Verum dicitur, quod hoc aſſumptum non eſt verum, quia teſtes non poſſunt propriè dici conteſtes in circumſtantiis, ſi non ſunt conteſtes in eadem ſubſtantia facti. Et conſiderandum, quod nullus ex his teſtibus ſingularibus deponit, niſi de parte totius Miſſæ, & ſic de parte temporis, & de parte actionis perſonæ in locis habitis, & de hac parte non deponit, niſi ut teſtis unicus, & ſic non poteſt magis probare de parte, de qua deponit, quàm probet teſtis unicus, & ex conſequenti, niſi ſemiplene, & ſic ſemper urget ratio ſupra poſita, quod minor illius ſyllogiſmi, ex qua concluditur, ergo tota Miſſa fuit celebrata, non eſt probata niſi ſemiplene; Unde & concluſio non manet niſi ſemiplene probata.

61. Et hoc magis explicatur conficiendo ſyllogiſmum in hac alia forma. Poſitis & probatis ſingulis partibus Miſſæ, ut habitis ab eadem perſona in eodem loco & in eodem tempore, & cum eiſdem veſtibus ſacris, & in eodem Altari, & cum eiſdem circumſtantiis ſimul cenſetur poſita & probata tota Miſſa. Sed in caſu iſto poſitæ ſunt & probatæ omnes partes Miſſæ ſingulæ, ut habitæ ab eadem perſona & in eadem Eccleſia & Altari, & in eadem

hora

Google

hora temporis, & cum eiſdem veſtibus ſacris, & cum eiſdem circumſtantiis; igitur cenſetur celebrata & probata tota Miſſa. Hujus enim ſyllogiſmi major eſt vera; ſed ſi teſtes ſunt ſingulares, minor quantum ad ſingulas ejus partes, & tota non eſt probata niſi ſemiplene, & ſolum ſemiplenè per teſtes ſingulares probantur & partes Miſſæ, & identitas perſonæ, loci & temporis, & aliarum circumſtantiarum; igitur ex hac minori ſolum ſemiplene probata eſt concluſio.

62. Quod magis explicatur. Nam ſi partes Miſſæ ſingulæ ſint probatæ per duos teſtes, conteſtes, remanet plene probata tota Miſſa, quia nedum partes ipſæ ſunt plenæ probatæ, ſed ex probatione identitatis loci, & temporis, & perſonæ, & aliarum circumſtantiarum, quæ identitas per ſingulas ejus partes eſt plene probata, ſimul remanet probata per duos teſtes unitas, ſeu continuatio partium ad invicem ad conſtitutionem totius, ſed ubi teſtes ſunt ſingulares, identitas iſta loci, & temporis, & perſonæ, & ex conſequenti unitas, ſeu conjunctio partium Miſſæ non eſt niſi ſemiplenè probata. Nec licet recurrere ad præſumptiones, ut quia à communiter accidentibus, ſi Miſſa incipitur, etiam perficitur, & tota celebratur. Nam ex hoc non concluditur niſi probatio præſumptiva, ſed quod magis eſt, hæc etiam in ſuo genere non eſt plena, quia non fundatur niſi in conjectura vel indicio ſemiplene probato. Et ideo nec præſumptio eſt niſi ſemiplena, & quæ plenam præſumptivam probationem non poteſt inducere.

63. Dicendum igitur eſt quod delictum ſolum per teſtes ſingulares deponentes de ſingulis partibus non probatur plene ad pœnam ordinariam, ad quam tamen delictum remanet probatum, ſi ſingulæ partes probentur per duos teſtes conteſtes & idoneos. Et certum eſt, quod totum per teſtes ſingulares deponentes de omnibus & ſingulis partibus, eſt pluſquam ſemiplenè probatum. Et ideo ex hoc inquiſitus eſt in dictatus ad torturam.

64. Sed an hæc probatio ſufficiat ad pœnam extraordinariam & præcipue ad corporalem, dubium eſſe poteſt, & qui tenent, quod probatio major quàm ſemiplena ſufficiat ad imponendam pœnam extraordinariam, dicent etiam de facili, quod in hoc caſu delictum ſit ſufficienter probatum ad ſimilem pœnam. Sed contrarium videtur dicendum, quia nulla pœna habet locum, niſi ubi plene conſtet de corpore delicti, ubi verò factum & delictum non eſt plene probatum, nec plene conſtat de corpore delicti. Et licet ad pœnam extraordinariam non ſit neceſſaria omnino plena probatio delinquentis, illa ſcilicet, quæ habetur per duos teſtes conteſtes omni exceptione majores, omnino tamen neceſſaria eſt plena probatio delicti, quia ubi non eſt delictum, locum non habet pœna. Et inſuper etiam attendi debet, quod probationes ſemiplenæ, ſi non ſunt immediatè de eodem objecto & delicto, non poſſunt conjungi, ut probent delictum, quia non ſunt niſi probationes alterius rei à delicto, & ſemiplenè, ex quibus non poteſt colligi delictum cum majori certitudine, quàm ſint probata illa, ex quibus delictum deducitur. Sic ergo ſi partes alicujus totius ſint ſolum ſemiplenè probatæ, ex hoc totum ſolum ſemiplenè probatur.

65. Nihilominus dicitur, quod ad pœnam extraordinariam, ubi totum eſt unum individuum numero, ſufficit, quod probetur totum per teſtes ſingulares probando partes illius, quia tunc probatio cujuſlibet partis eſt ſaltem præſumpta probatio totius; maxime ſi conſideretur, quod eſt adminiculata ex probatione alterius, & ſic tot ſunt præſumptæ probationes ſemiplenæ totius, quot ſunt probationes partium, ex quibus integratur una integra probatio totius, quæ ſufficit ad pœnam extraordinariam. Et ita hoc multo magis tenent Doctores ſupra citati.

66. Sed videri poterit, quod ubi pœna ordinaria debetur etiam uni parti ipſius totius, ſicut in celebratione Miſſæ facta à Sacerdote irregulari pœna ordinaria debetur ex hoc, quod conſecraverit Hoſtiam & Calicem, & hæc ut conſecrata obtulerit adoranda populo, & ideo ad pœnam ordinariam ſufficit, quod Miſſa probetur per partes mediis teſtibus ſingularibus. In hoc enim caſu duæ videntur probationes per teſtes omni exceptione majores; nam unus teſtis de viſu immediatè probat conſecrationem & oblationem Hoſtiæ & Calicis factam populo, ut ab illo adoretur Chriſtus in Sacramento Euchariſtiæ. Secundò alii teſtes, qui ſemiplene probant totam Miſſam, & ex conſequenti conſecrationem præfatam, cui debetur pœna ordinaria, & ſic ſunt duæ ſemiplenæ probationes habitæ per duos teſtes. Nec obſtat, quod alii teſtes non probent immediatè conſecrationem, cum de illa non deponant, quia ſufficit, quod illam probet unus ex teſtibus, qui in hac parte & probat ſemiplenè conſecrationem, de qua deponit & coadjuvant dicta aliorum teſtium, qui propterea probant ſemiplenè totam Miſſam; & ideo probant ſufficienter ad pœnam ordinariam. Et ita loquendo in terminis ſententiæ illorum, qui volunt, quod totum plene probetur per teſtes ſingulares, ego dixi *cap. de Accuſat. num. 55. de hæret. in 6.*

67. Sed dicitur, quod neque in hoc caſu ſunt duæ ſemiplenæ probationes, nec integra probatio ſufficiens ad pœnam ordinariam Solus enim ille teſtis, qui deponit immediate de conſecratione & illius elevatione ſemiplenè probat. Alii autem teſtes de illa non deponentes non probant illam, nec de illa immediate deponunt, nec probant totam Miſſam ſemiplene, quia non deponunt de omnibus & ſingulis partibus Miſſæ, quia non deponunt de conſecratione. Teſtis verò qui deponit immediate de conſecratione, non poteſt gerere vices dupli-

cis

cis teſtis licet poſſit aliquo modo adminiculari dicta aliorum teſtium; & illi accidit, quod adſint teſtes deponentes de aliis partibus Miſſæ. Et ipſe ſolum partialiter probat totam Miſſam pro quanto deponit de conſecratione, in qua probatione conſumatur ejus virtus, & efficacia, nec ratione aliorum teſtium probat ſemiplenè Miſſam, quia nec alii teſtes totam Miſſam probant, niſi aliquo modo præſumptivè, cum non deponant de ſingulis partibus Miſſæ.

68. Hinc etiam habetur quid ſit dicendum de probatione poſſeſſionis, præſcriptionis, conſuetudinis, & aliorum ſimilium, quidquid enim ſit de illorum probatione in cauſis civilibus. In criminalibus hujuſmodi res non probantur plenè & in ordine ad pœnam ordinariam, niſi ſinguli actus, ex quibus poſſeſſio, vel præſcriptio, vel conſuetudo oritur, plenè probentur per duos teſtes conteſtes. An verò ſufficiat probatio iſta per teſtes ſingulares ad pœnam aliquam extraordinariam, judicandum eſt conſideratis probationibus ſingularum actuum, & niſi adſint duæ ſemiplenæ probationes, ex quibus aliquo modo integretur una probatio, licet minor probatione perfecta, quæ habetur per duos teſtes conteſtes, non eſt locus pœnæ extraordinariæ. Ad hanc enim, ut infra probatur *q.* 29. ſemiplena probatio unica licet in hoc genere ſit vehemens, & major quàm ſimplex probatio ſemiplena, ſufficit quidem ad torturam, ſed non ad condemnationem.

69. Crimen læſæ majeſtatis probari per teſtes ſingulares deponentes de diverſis actibus diverſo tempore & loco habitis quando idem crimen fuit commiſſum per plures actus & tractatus, docent plures quos ſequuntur Farinac. *q.* 64. *num.* 220 & Bict. *q.* 64. *num* 18. quod extendunt etiam ad probationem conſpirationis tractatus & rebellionis; ſed juxta ſupradicta ex eorum doctrina confirmata, hujuſmodi teſtes non poſſunt probare hujuſmodi crimina, niſi quodammodo in genere & in ſpecie, non tamen plene & ad effectum procedendi criminaliter ad pœnam ordinariam.

70. Aliqui etiam volunt, quod in delictis difficilis probationis, vel in quibus præſumpta probatio haberi poteſt pro plena, ſufficiunt teſtes ſingulares; ita ſenſerunt Bertaz. & Ferrer. apud Farinac. *qu.* 64 *num.* 297. Eos verò in hoc caſu facere judicium, dixit Paul. Gram. quod non rejiciunt Farinac. *ibid.* & Bict. *q.* 44. *num.* 36. Sed aliud eſt, quod præſumpta probatio haberi poſſit pro plena, quod ad pœnam ordinariam non admittitur in criminalibus, & qualiter admitti poſſit, dicetur infra ſuo loco. Aliud eſt, quod teſtes ſingulares probent etiam præſumptive. Quidquid verò ſit, an poſſint haberi alii teſtes vel non haberi, teſtis, qui habetur, non plus probat, quàm ex vi ſua probare poteſt. Et ideo teſtes ſingulares etiàm in ſubſidium plus non probant, quàm ex eorum ratione probare poſſunt. Solum verò contingere poteſt, quod ſi ex jure poſitivo tantum impediti ſunt, ut probent in caſu neceſſitatis, hoc impedimentum tolli poſſit, ſi ſit de jure permiſſum. Et ideo ſi lex ſpecialis concedit, ut ex teſtibus ſingularibus probetur delictum, talis probatio valet. Sic enim Gregor. XV. in Conſtitutione, quæ incipit: *Vniverſi Dominici Gregis*, & fuit data Romæ die 30. Auguſti 1622. conceſſit facultatem Sacræ Congregat. S. Officii, ut concurrentibus præſumptionibus, indiciis, & aliis adminiculis poſſet judicare arbitrio ſuo delictum ſollicitationis in confeſſione ad turpia, eſſe probatum per teſtes ſingulares, ut explicavi etiam *cap. Inquiſitionis de hæret. in 6. numer.* 105. *& ſeqq.* Sed ex hoc concluditur, quod de jure communi teſtes ſingulares non probant plene ad pœnam ordinariam, nec etiam in criminibus occultis. Nam ſi hoc eſſet, non fuiſſet opus, quod Pontifex ſpecialiter hoc concederet in prædicto caſu ſollicitationis, ſed id ex jure communi fieri potuiſſet, & tamen nec in caſu ſollicitationis id abſolute conceſſit, ſed ſolum concurrentibus præſumptionibus, indiciis & aliis adminiculis. Ideo nec admitti poteſt id, quod quamplures dixerunt, ſcilicet, quod teſtibus ſingularibus, nobilibus, & probæ vitæ, ſi veriſimilia deponant, poſſit Judex plenam fidem præbere. Pro qua ſententia Farinac. *q.* 64. *n.* 304. plurimos refert, *& nu.* 308. ait, poſſe hanc ſententiam ſuſtineri, ſi agatur de probatione in genere, & ubi non agitur de alterius præjudicio, quod & voluit Bict. *q.* 44. *num.* 33. Sed dicendum, quod ſententia illa ſic abſolutè probata eſt falſa. Nam nobilitas vel probitas vitæ non facit, vel quod teſtis non ſit ſingularis, ſi eſt talis, vel quod magis probat, quàm probare poteſt teſtis ſingularis intra genus ſemiplenæ probationis. Et omnino falſum eſt, quod ſit in arbitrio Judicis credere teſtibus ſingularibus manente eorum ſingularitate præbendo plenam fidem & talem, ad quam de jure requiruntur teſtes conteſtes.

71 Multi alii caſus ſunt, in quibus DD. inter ſe diſſidentes affirmant vel negant teſtes ſingulares probare, quos recenſet Farinac. *d. qu.* 64. & Bordon. *in pract. cap.* 19 & Scroi *par.* 4. *cap.* 5. ſed ſufficiat has Regulas generales adnotare. Prima eſt, quod teſtes ſingulares ſingularitate obſtativa numquam probant. Secunda eſt, quod teſtes ſingulares ſingularitate adminiculativa in criminalibus numquam plenè probant ad effectum damnandi in pœnam ordinariam, ſed ſolum probent ſemiplene & aliquoties pluſquam ſemiplene, Gabriel. *l.* 1. *tit. de teſt. concl.* 2. *num.* 65. Corrad. *rubr de teſt. num.* 23. Farinac. *qu* 64. *num.* 113. Tertia eſt, quod ubi adſint aliqui teſtes conteſtes, ſingularitas aliorum, ſi non eſt obſtativa, non nocet. Quarta eſt, quod teſtes ſingulares junctis adminiculis probent etiam in criminalibus, ſed non plene ad damnandum in pœnam ordinariam, Covar. *variar. lib.* 3. *cap.* 3. *num.* 5. Bict. *q.* 44. *nu.* 32. Scroi *p.* 4 *c.* 5. *n.* 20 Farinac. *q.* 64. *n.* 302. Menoch. *de præſumpt. l.* 11. *q* 86. Et hoc eſt verum etiam ſi teſtes ſint nobiles, & veriſimilia deponant

nant

nant.Cror. Caſtr. Cæpol. apud Farinac. *qu.* 64. *nu.* 305. Ad pœnam verò extraordinariam ſufficiunt, ſi ex illis conſurgant plures ſemiplenæ probationes, ex quibus conſurgat & integretur una plena delicti probatio, licèt minor tamen illa, quæ habetur ex duobus teſtibus omni exceptione majoribus. Quinta eſt, quod hujuſmodi teſtes ſingulares faciunt indicium & præſumptionem ſufficientem ad inquirendum, & aliquando ad torquendum, Farinac. *qu.* 64 *num.* 314. Sexta eſt, ut arbitrarium ſit Judici, an ſit vel non ſit adhibenda fides teſtibus ſingularibus, Farinac. *n.* 310. Bictus *nu.* 34. Scroi *d. c.* 5 *p* 4. *num.* 21, *&* 22. Sed hoc intelligi debet juxta dicta, & explicatos ſupra *numer.* 42. Et certè in criminalibus numquam ex hujuſmodi teſtibus ſingularibus poteſt deveniri ad damnandum Reum in pœnam ordinariam. Septima eſt, quod in dubio, an teſtes ſint ſingulares, ſi agitur de actibus, in quibus pluralitas actuum non præſumitur, teſtes præſumuntur conteſtes, Bordon. *in praxi cap.* 19. *num.* 6. Sed ubi pluralitas actuum præſumitur, teſtes præſumuntur ſingulares, quod evenire dicitur, quando dubium eſt, an teſtes deponant de diverſo loco & tempore, Farinac. *quæſt.* 64. *à numer.* 313. Bictus *quæſt.* 40. *num.* 11. Eliſeus *tract.* 5. *quæſt.* 1. *num.* 6. Sed ubi agitur de veritate facti præſentis vel præteriti, ſemper nedum locus & tempus, ſed aliæ circumſtantiæ ſunt de ſubſtantia veritatis facti, & ſemper neceſſario eſt falſum, quod factum evenerit vel ſine vel cum aliis circumſtantiis. Et ideo ubi teſtes deponunt de facto, & diſcordant in circumſtantiis, niſi intelligi poſſint de diverſis actibus, illi ſemper ſunt ſingulares ſingularitate obſtativa, & nihil probant, quidquid in contrarium dixerit Farinac. *qu.* 64. *num.* 321. Sed & hoc conſiderandum, quod ut ſupra dicebatur, ad pœnam ordinariam non ſufficit, quod teſtes præſumantur conteſtes, quia hæc non eſt probatio plena niſi præſumptivè, Hinc explicatur quod ex pluribus DD. habet Farinac. *qu.* 64. *numer.* 111. quod nec probent teſtes, qui poſſunt eſſe ſingulares. Quando, ſcilicet, eſt dubium, an ſint vel non ſint conteſtes. Octava eſt, quod omnis rationabilis interpretatio fieri debet, ut teſtes judicentur conteſtes non verò ſingulares. Bald. *in l. de quibus num.* 18. *ff. de leg.* Farinac. *qu.* 64. *num.* 327. & alii communiter; ſed hoc verum eſt de rationabili interpretatione & veriſimili, & præcipuè ſi fiat ſine verborum ſuppletione.

72. Dicitur tertiò, quod quando ſingularitas ſit merè diverſificativa, & non ſimul adminiculativa teſtes ſingulares non probant plenè, ſed tantùm probant mille, quantum unus, & ideo probant ſemiplenè, ſi ſint omni exceptione majores. Et advertendum, quod horum teſtium alii ſunt verè & realiter ſingulares, qui, ſcilicet deponunt de diverſis numero delictis in diverſis locis & temporibus commiſſis. Alii ſunt præſumpti, ut ſunt illi, qui deponunt de ſubſtantia delicti, ſed non de circumſtantiis, & tamen non ſunt contrarii. Iſti enim ſunt ſingulares præſumpti, ſi præſumi poſſit, quod delictum de quo deponunt, non ſit unum numero, ſed plura in diverſis locis aut temporibus commiſſa. Et de iſtis dicitur, quod ſi circumſtantia omiſſa eſt ſubſtantialis, nihil probant, ut dictum eſt ſupra. Si verò circumſtantia non eſt ſubſtantialis, quia ſi iſti teſtes non ſint ſingulares, extant conteſtes, ideo ad minus tantum probant, quantum teſtes verè & realiter ſingulares.

73. Sed numquid teſtes iſti diverſificativè ſingulares nihil probant & ad nihil valent. Præmitti debet diſtinctio, nam teſtes iſti vel deponunt immediate de delicto vel deponunt immediate de indicio, ex quo infertur delictum: ſi deponunt immediate de delicto, vel deponunt de eodem delicto in ſpecie aut genere proximo, ut ſi teſtes contra Titium deponunt de pluribus adulteriis habitis cum Berta diverſo tempore aut loco, aut de adulterio cum Berta & fornicatione cum Julia, vel deponunt de delictis diverſorum generum, ut ſi unus deponit de adulterio & alter de furto. In primo caſu fuit multorum opinio, quod plene probent, quia habent illos ut adminiculativè ſingulares, cum tendant ad unum finem. Sed communis ſententia eſt, quod teſtes iſti non plene probant, ut docuit D. Thomas 2. 2. *qu.* 70. *num.* 2. *ad* 2. & ibi Cajet. Bannes & Sotus *l.* 5. *de juſt. & jur qu* 7. *a.* 1. Et ideo hoc intrepidè tenendum eſſe, ait Penna *p.* 3. *com.* 121 *verſ. omiſſa igitur.* Et idem tenuerunt Bald. Dec. & alii, quos refert & ſequitur Farinac. *qu.* 64. *num.* 55. Duo tamen ex his teſtibus deponentes de delicto ejuſdem ſpeciei ſufficiunt ad torturam, etiam ſi unus illorum non ſit omni exceptione major.

74. Quia unus teſtis idoneus ſemiplenè probat, & ex adjuncto alio teſte etiam probat pluſquam ſemiplenè ad torturam, Farinac. *q* 64 *nu.* 2. 9. ex Penna & Maſcard. Si verò ſint plures quam duo, ſufficere poſſunt etiam ad pœnam extraordinariam, ut habetur ex Penna *d. com.* 121. *verſ. quoties.* Farinac. *q.* 64. *num.* 218. Carena *p* 3. *tit.* 6. *nu.* 94. Diana *par.* 4. *tract.* 7. *reſ* 31. Quia ſinguli iſti teſtes probant delictum pluſquam ſemiplenè, nam quilibet illorum coadjuvat dictum alterius. Et ideo quilibet illorum probat pluſquam ſemiplenè.

75. Nihilominus ego nunquam crediderim, quod ad pœnam extraordinariam ſufficiat probatio etiam pluſquam ſemiplena, niſi ſit plena, quæ conſurgat ex duabus ſemiplenis, quia tam lex divina, quam naturalis ad damnandum requirit dictum plurium, & ſic plures ſemiplenas probationes. Huiuſmodi verò ſemiplenæ probationes ad pœnam ordinariam debent eſſe tales, quales ſunt illæ, quas ferunt duo teſtes conteſtes omni exceptione majores, quia duorum teſtimonium eſt verum. Sed quia contingit, quod ſemiplenæ probationes, licet in ſubſtantia ſint tales, quia ſunt moraliter certæ & indubitatæ, quales ſunt probationes, quæ habentur ex

indiciis indubitatis plenè probatis. Quæ tamen ſunt longè minores, quàm illæ, quæ habentur ex duobus teſtibus, ideo illæ non ſufficiunt ad pœnam ordinariam majorem, ſed ſolum ad minorem extraordinariam, ad quam tamen ad minus ſunt neceſſariæ duæ ſemiplenæ probationes illius delicti in individuo, pro quo Reus puniri debet.

76. Itaque igitur conſiderandum eſt, quod plures teſtes ſingulares deponentes de pluribus delictis etiam ejuſdem ſpeciei non probant plene genus vel ſpeciem, ſed ſolum ſemiplene, ita quod ſemiplene remanent probata ipſa delicta. Sicut ergo hic ſunt plura delicta ſemiplene probata, ſic ſunt plures ſemiplenæ probationes delicti ejuſdem ſpeciei, ſeu ejuſdem rationis. Verum quidem eſt, quod identitas ſpecifica horum delictorum eſt ſola identitas rationis, nam phyſicè tria delicta homicidii ſunt tria homicidia realiter diſtincta: unde dicta trium teſtium ſingularium faciant tres probationes ſemiplenas trium rerum realiter diſtinctarum. Nihilominus iſtæ ſemiplenæ, licet non ſint ſemiplenæ probationes ejuſdem rei, ſed plurium rerum, quæ ſolum ſecundum rationem ſunt unum in ratione ſpecifica: nihilominus dici poteſt, quod iſtæ præſumptiones junguntur, ut faciant unam plenam probationem ſufficientem ſaltem ad aliquam pœnam extrajudicialem, ex illa præſumptione juris, quod ſemel malus in eadem ſpecie mali ſemper præſumitur malus. Sic enim verum eſt, quod ubi ſunt tres teſtes ſingulares deponentes de tribus homicidiis, primi duo infamant delinquentem in judicio infamia tali, quæ eſt vehemens; hac ergo infamia præcedente, & ſuppoſita dicta præſumptione ſequitur, ut adveniente tertio teſte & depoſitione tertii homicidii cenſeatur probatum tertium homicidium plene ad pœnam extraordinariam graviorem, etiam ex adjunctione primi & ſecundi homicidii. Et ſic tres teſtes ſingulares deponentes contra Titium de tribus homicidiis diverſo tempore & loco habitis ſufficiunt ad puniendum Titium pœna extraordinaria. Sic ergo in hoc caſu triplex homicidium probatur plene ad pœnam extraordinariam, quia quodlibet illorum probatur per unum teſtem, & tertium probatur per primum & ſecundum teſtem adjuncta infamia & præſumptione, & primum probatur per teſtem ſecundum & tertium adjuncta infamia & dicta præſumptione, & ſecundum probatur per primum & tertium eadem infamia & præſumptione adjuncta.

77. Si autem ſolum ſint duo teſtes. Quidam voluerunt, quod Reus etiam in hoc caſu poſſit damnari in pœnam extraordinariam, ſed quod Reus non poſſit cogi ad illam acceptandam, & ſi illam non acceptet, tunc debere torqueri. Cajet. 2. 2. *q.* 20. *num.* 2. & ibi Bannes & Salon. & apud Scroi *part.* 4. *c.* 5. *num.* 9. Valent. Thomas à Jeſu & alii; ſed idem Scroi vult, quod Reus in hoc caſu poſſit etiam cogi ad acceptandam ſententiam, & maximè inter Regulares, quando non invenitur tortura proportionata, per quam poſſit cogi ad veritatem dicendam. Sed non ita de facili damnandus eſt Reus, ut ex ſolo dicto duorum teſtium ſingularium etiam deponentium de eadem ſpecie delicti damnetur in pœnam corporalem etiam extraordinariam, niſi adſint adminicula & præſumptiones tales, ex quibus habeatur alia ſemiplena probatio. Et bene dari poteſt caſus, in quo Reus non poſſit cogi ad acceptandam talem damnationem, prout voluerunt DD. citati. Qui etiam loquuntur de Religioſis mortuis mundo, & non admittunt, poſſe Reum damnari, niſi ſub conditione, quod velit ſententiam acceptare, aliter verò debeat torqueri prout eſt de jure. Nihilominus etiam in hoc caſu duorum teſtium aliquando locum habere poterit aliqua ſalutaris & mitior pœna extrajudicialis.

78. Sed quod, ſi teſtes ſint quatuor, ſufficiant etiam ad pœnam ordinariam multis probare conatur, Bordon. *in praxi cap.* 19. *à num.* 26. Sed, ut ſupra dictum eſt, probatio delicti in genere non ſufficit ad damnandum, quia pœna debetur ſingularibus perſonis & delictis, & teſtes ſingulares nec delicta in ſingulari, nec delicta in ſpecie vel in genere plene probant, ſed ſolum ſemiplene. Et pariter conſuetudo peccandi per teſtes ſingulares nonniſi ſemiplene probatur. Unde non eſt diſcedendum à ſententia, quam idem Bordon. *num.* 39 vocat communiſſimam, ſcilicet, quod teſtes diverſificativè ſingulares, quotquot ſint, non ſufficiunt ad damnandum ad pœnam ordinariam.

79. Sed ſi teſtes ſingulares deponant de delictis diverſi generis ex dictis duorum teſtium ſingularium, videtur, quod non poterit Reus torqueri; licet enim quilibet illorum teſtium, ſi ſit omni exceptione major, probet ſemiplene delictum, de quo deponit, tamen depoſitio unius teſtis parum aut nihil coadjuvatur ab alio, quia malus in genere unius delicti ex hoc non præſumitur malus in delicto alterius generis. Et ſic ex eo, quod Titius dicatur & probetur adulter, ex hoc non præſumitur latro. Unde ex hoc non coadjuvatur dictum deponentis de furto, nec dictum deponentis de adulterio coadjuvantur ex dicto deponentis de furto, ſed quilibet eorum ſolum ſemiplene probat delictum, de quo deponit; ad torturam verò ſaltem in caſibus non exceptis non ſufficit ſola & nuda probatio ſemiplena delicti. Farinac. *qu.* 37. *num.* 26 *&* 32. Eliſeus *tract.* 3. *qu.* 23. *num.* 13. Nec dicatur, quod Reus ex pluribus teſtibus ſingularibus deponentibus de delicto diverſi generis manet in judicio diffamatus in genere, nimirum, quod ſit vir malus; quia cum hæc diffamatio non ſit ex indiciis diſtinctis à depoſitione teſtium, non facit indicium diſtinctum à depoſitionibus teſtium, quæ ſolum ſemiplene probant delicta objecta.

80. Nihilominus dicitur, quod pluralitas teſtium confert novum adminiculum, ex quo dictum cujuſcumque illorum coadjuvarunt. Verum

rum quidem eſt, quod quilibet teſtium non probat niſi ſemiplene delictum, de quo in particulari deponit, ſed plures pluſquam ſemiplene probant malitiam in genere ſeu ſpecie, ex qua dictum cujuſcumque illorum corroboratur. Et ideo dicendum eſt, quod duo teſtes ſingulares omni exceptione majores ſufficiunt ad torturam, non quia unuſquiſque ſufficiat ad torturam, ut voluit Bordon. *d. cap.* 19. *num.* 49. ſed quia ambo ſufficiunt. Nullo autem modo jungi poſſunt ad condemnandum, ut fatetur etiam idem Bordon.

81. Sed quid dicendum, ſi Reus per teſtes conteſtes eſt de uno delicto convictus, & poſtea ſuperveniunt alii teſtes ſingulares de aliis delictis deponentes? *In tractat. de Iud. faciendis in Ord. Pred. cap.* 5 *num.* 9. dicitur, quod Reus ex teſtibus ſingularibus deponentibus de delictis ejuſdem ſpeciei poteſt convinci, ſecus vero ſi de nullo ex iſtis delictis eſt per duos teſtes convictus. Sed hoc verificabitur ex eo, quod tunc poterit Reus gravius puniri, ex eo quod delictum ſaltem in genere probatum ſit gravius. Et ſic dicitur, quod pluralitas teſtium ſingularium de pluribus delictis facit, quod uno illorum plene probato Reus gravius puniatur, quod ex Clar. *q.* 53. voluit etiam Scroi *p.* 4. *c.* 5. *num.* 25.

82. Si autem teſtes ſingulares non deponunt immediate de pluribus delictis, ſed de pluribus indiciis, aliqui voluerunt, quod ſi diverſa indicia remota tendunt ad eundem finem, ſufficiat ad torturam, ſi quodlibet illorum probetur per unum teſtem omni exceptione majorem. Et quod regula illa, quod indicia debent eſſe plene probata, eſt vera in ordine ad condemnationem, ſed non in ordine ad torturam, in ordine ad quam teſtes ſingulares junguntur. Tria tamen ad hoc requirunt. Primum: quod teſtes ſint omni exceptione majores. Secundum: quod indicia valde veriſimiliter inducant delictum. Tertium: quod indicia ſint plura, quam duo & talia, quod reddant Judicem quaſi certum, quod Reus deliquerit. Quamvis etiam quod poterit ſufficere duo indicia veriſimilia, voluit Scroi *p.* 4. *cap.* 5. *numer.* 29. plures DD. referens concordantes. Sed communior ſententia vult, quod ad torquendum indicia remota debeant eſſe plene probata per teſtes omni exceptione majores, & conteſtes, nec ſufficiant ſingulares, ut per DD. quos referunt & ſequuntur Farinac. *qu.* 37. *num.* 13. & Clar. *q.* 22. *in princ.* & Bictus *q.* 104. *numer.* 5. Et licet aliqui hoc limitent, ut quando indicia tendunt ad eundem finem, probentur per teſtes ſingulares, quia plures teſtes faciunt præſumptiones plures ex quibus generatur unum indicium ſufficiens ad torquendum. Ita quamplures DD. quos refert Farinac. *q.* 37. *num.* 34. Tamen Farinac. *num.* 38. hoc non admittit niſi concurrentibus tribus ſupra recenſitis, ex quibus ſecundum eſt, quod indicia ſint delicto proxima & non valde remota, & tertium eſt, quod tam indicia, quàm teſtes ſint plura quàm duo, & talia quod Judicem reddant quaſi certum, quod Reus deliquerit.

83. Sed hic diſtingui debet, ſi enim indicia ſint indubitata ſingula per ſingulos teſtes ſemiplenè probantur, & procul dubio ſufficiunt ad torturam. Ad pœnam enim cum nec ſufficiant plures hujuſmodi teſtes immediatè de delicto deponentes, niſi ad aliqualem extraordinariam, multo minus ſufficiunt teſtes deponentes de indiciis. Sed ſi indicia ſint dubitata, ita quod nec plenè probata ſemiplenè probent, multo minus id facere poſſunt, ſi ſint probata per teſtes ſingulares. Et hoc eſt verum, ſive indicia tendant, ſive non tendant ad eundem finem, ſi enim non ſunt indubitata, nec ſemiplenè probant, etiam ſi ſint probata per mille teſtes, & ideo non probant etiam ad torturam.

84. Ubi etiam de crimine agitur civiliter, quod ſufficiant quinque vel ſex teſtes fide digni, qui deponant de pluribus actibus ejuſdem ſpeciei, & ſic quod ad excipiendum à Dignitate Guardinatus. Diffinitoris, & Provincialatus ſuffiiciant quinque vel ſex teſtes ſingulares fide digni de actibus ejusdem ſpeciei deponentes, voluit Eliſeus *tract.* 5 *quæſt.* 5. *numer.* 16. ex Clar. *qu.* 53.

85. Sed numquid ſingulares ſunt teſtes, ſi unus deponit de loco aut tempore, alter non recordatur, vel nihil dicit. Bordon. *d cap* 19. *numer.* 60. vult tales eſſe conteſtes, quia ſingularitas oritur ex aliquo poſitivo, non ex negativo, ſed hoc eſt evidenter falſum; ſingularis enim eſt, qui habet, vel facit, vel dicit, quod alius non habet, vel facit, vel dicit. Verum eſt, quod tales teſtes non ſunt contrarii, ſed in eo, in quo ſunt diverſi, ſunt ſingulares, non verò conteſtes. Verum eſt, quod, cùm iſti teſtes conveniant in ſubſtantia in ordine ad illam ſunt aliquo modo conteſtes, & hanc conteſtationem non tollit alterius teſtis taciturnitas. Et hoc eſt, quod docet Farinac. *q.* 64. *num.* 75, 317, *&* 321. Et bene dixit Carena *part.* 3. *tit.* 6. *n* 39. Quod in hoc caſu teſtes ſunt conteſtes, ſed non integrè. Sed de his videantur dicta ſupra de teſtibus obſtativè ſingularibus.

86. Quæ verò dicta ſunt de teſtibus ſingularibus etiam in judicio regulari ſervanda ſunt. Teſtes enim ſingulares non probare plenè eſt de ſubſtantialibus indicii, cum juri naturali & divino innitatur, & ſit de jure gentium. Peyr. *in form. lit. T. cap.* 3. *num.* 17. Raggius Cappuc. *p.* 3. *dub.* 15. *nu.* 121. à S. *Iuliano cap.* 5. *ad nu.* 5. §. 2. Bordon. *cap.* 19. *num.* 62.

SUMMARIUM.

1. *Teſtes contrarii & teſtes ſingulares ſingularitate obſtativa coincidunt in idem.*
2. *Teſtes contrarii quavis dignitate prædicti nihil probant.*
3. *Si unus teſtis deponit de majori quantitate & alter de minori, non ſunt contrarii.*

Siquis minus deponit, non deponat cum excluſiva ejus, quod eſt majus. ibid.

Aliquando contrarietas teſtium non tollit fidem illorum. ibid.

4. *Teſtes contrarii ſive in ſubſtantia ſive in circumſtantiis ſemper ſunt de fide ſuſpecti.*

5. *Doctrina D. Thomæ.*

Teſtes contrarii deponentes de non ſubſtantialibus poſſunt excuſari à mendacio & falſitate. ibid.

6. *Quæ ſint circumſtantiæ ſubſtantiales, & non ſubſtantiales.*

Teſtes interrogati de his circumſtantiis, ſi contraria abſolutè deponunt, ſunt contrarii. ibid.

Quomodo ſe debeat gerere Iudex, ſi adſit aliqua ſuſpicio contra teſtem. ibid.

7. *Contrarietas teſtium in quacumque circumſtantia, ſi non poteſt excuſari, tollit fidem illorum.*

8. *Quomodo modica contrarietas teſtium in tempore non inducat contrarietatem & ſingularitatem.*

9. *Teſtes differentes in verbis & concordantes in ſenſu non ſunt contrarii.*

Dummodo vis litis non ſit in formalitate verborum. ibid.

10. *Pariter teſtes convenientes in facto, & diverſimodè illud narrantes non ſunt contrarii.*

11. *Quid attendendum ſit ad cognoſcendum, an diverſitas verborum aut rationum inducat contrarietatem.*

12. *Facienda eſt omnis rationabilis interpretatio, ut contrarietas teſtium occultetur.*

Opinio aliquorum. ibid.

13. *Quando contrarietas eſt manifeſta non habet locum concordia & interpretatio verborum.*

Quomodo concordia juvet ad evitandum perjurium, & ad hoc ut teſtis probet. ibid.

Qui teſtes non ſint concordandi. ibid.

QUÆSTIO XIV.

De Teſtibus, qui inferendo teſtimonio deficiunt.

ARTICULUS I.

De Teſtibus contrariis.

1. COincidunt in idem teſtes contrarii & teſtes ſingulares ſingularitate obſtativa. Non enim teſtes ſunt contrarii, ſi facta, de quibus deponunt, ſint plura tam in ſubſtantia, quàm in circumſtantiis, quia cum veritate ſtat, quod contraria plura poſſint dari ſive eſſe in mundo, ſed contraria ſimul eſſe non poſſunt. Ideo tunc ſolum teſtes ſunt contrarii, quando deponunt de eodem facto, vel quia unus affirmat, alius negat factum, vel unus deponit de una circumſtantia ejuſdem actus, & alius de contraria; hujuſmodi vero teſtes ſunt etiam ſingulares ſingularitate obſtativa. Hic ergo præter ea, quæ dicta ſunt *q. 13. art. 3. de teſtib.* obſtativè ſingularibus, ſequentia addi debent.

2. Eſt ergo certum, teſtes contrarios quantavis dignitate & bonitate præditos nihil probare, quia impoſſibile eſt, eos ſingulos deponere verum; nam contraria non poſſunt ſimul eſſe vera. Quis autem ex illis verum deponat, cum unus alterius depoſitionem deſtruat, & prorſus ignoratur, & ideo probatio eſt prorſus dubia. Unde quanto ſunt plures, tanto minus probant, quia ex hoc magis dubia eſt probatio. Si tamen non ſint purè ſingulares, ſed pro uno dicto ſint plures conteſtes, & etiam pro contrario ſint plures, quomodo iſti probent, dicendum eſt inferius. Cæterum teſtes contrarii nec in caſibus exceptis probent.

3. Eſt vera hæc concluſio univerſaliſſima, nec aliquam admittens limitationem, ſed attendi debet, an ſit contrarietas inter teſtes, nam primo dicitur communiter, ſi illorum unus deponat de majori quantitate, & alius de minori, aut unus quocumque modo deponit plus, & alius minus, iſti teſtes non ſunt contrarii, quia in majori quantitate continetur minor, & qui promiſit viginti, promiſit decem, & poteſt eſſe, quod qui minus depoſuit minus viderit. Unde niſi qui minus deponit, deponat cum excluſiva ejus, quod eſt majus, non eſt contrarius illi, qui depoſuit majus. Verum hic diſtinguendum eſt, quia in iis, quæ pendent ex Judicio deponentis bene contingere poteſt, quod contrarietas non tollat fidem, quia non tollit veritatem in teſtibus, qui ſalva veritate, quantum ſit ex parte illorum, poſſunt contraria judicare, ut patet in peritis, qui pro veritate judicantes ſunt ſæpe in Judicio contrarii, quia quilibet illorum judicat verum eſſe, quod deponit; ſed in iis, quæ ſunt in facto à parte rei, & cadunt ſub ſenſu deponentes de majori & minori quantitate, ut ſi quis dicat Titium bis percuſſiſſe Seium, & alius dicat id ſemel fuiſſe factum, niſi potuerit contingere, quod unus, qui depoſuit de uno ictu, non viderit ſecundum, vel niſi teſtes deponant per verbum circa, vel diſcordia non ſit magna, in magna diſcordia teſtes reputabuntur contrarii, Eliſeus *part. 5 quæſt. 5. nu. 11.* Itaque in hoc arbitrarium eſt Judici judicare, an teſtes iſti ſunt contrarii, vel videre, an ſimus in caſu, in quo ex ſpeciali lege teſtes deponentes plus & minus rejiciantur, ſicut ſit in teſtamentis.

4. Dicunt etiam plures teſtes contrarios non rejici, ſi ſint diſcordes in circumſtantiis, quæ non ſunt de ſubſtantia. Dicunt quoque teſtes eſſe contrarios in ſubſtantialibus, quando ſunt contrarii in eo, in quo fuit articulatum, vel ſuper quo fuerunt producti, ſed ut ſupra probatum eſt, hæc diſtinctio non explicat clarè veritatem, ſed omnis contrarietas aufert fidem teſtibus; quia, cum impoſſibile ſit, contraria ſimul eſſe vera, ſimul impoſſibile eſt, quod teſtes deponentes

nentes

nentes contraria, ſint veri. Et quia ſemel falſus in uno, non eſt integræ fidei in aliis, ideo quidquid ſit, an id, in quo teſtes ſunt contrarii, dicatur eſſe vel non eſſe de ſubſtantia, ſemper iſti teſtes ſunt ſuſpecti de falſitate. Et ideo non probant. Nam de ſubſtantia veritatis facti præſentis eſt omnis circumſtantia, ſub qua factum fuit habitum vel non habitum.

5. Et hic attendi debet doctrina D. Thom. 2.2. *qu.* 70. *art.* 2. *ad ſecundum*, quam etiam ponderat Sylv. *v. teſtis num.* 7. nimirum, quod *Diſcordia teſtium in aliquibus principalibus circumſtantiis. qua variant ſubſtantiam facti* (*puta in tempore, vel in loco, vel in perſonis, de quibus principaliter agitur*) *aufert efficaciam teſtimonii, quia ſi diſcordant in talibus, videntur ſingulares eſſe in ſuis teſtimoniis, & de diverſis factis loqui, puta ſi unus dicat hoc factum eſſe tali tempore vel loco, alius alio tempore vel loco, non videntur de eodem facto loqui. Non tamen præjudicatur teſtimonio, ſi unus dicat ſe non recordari, & alius aſſerat determinatum tempus vel locum.* & infra: *Si verò ſit diſcordia teſtimonii in aliquibus circumſtantiis non pertinentibus ad ſubſtantiam facti, puta ſi tempus fuerit nubiloſum aut ſerenum, vel ſi domus fuerit picta vel non, aut aliquod hujuſmodi, talis diſcordia non præjudicat teſtimonio, quia homines non conſueverunt circa talia multum ſolicitari; unde facilè à memoria elabuntur.* Itaque vides, quod diſtinctio iſta de ſubſtantialibus, vel non ſubſtantialibus facti utilis eſt advidendum, an teſtes ſint, vel non ſint ſcienter & culpabiliter contrarii & mendaces, quia ſi ſint diſcordes, in ſubſtantialibus cenſentur contrarii, & mendaces, & nihil probantes, ſi deponunt de eodem actu, vel cenſentur ſingulares, & non plenè probant ſi poteſt intelligi, quod deponant de pluribus actibus. Si verò deponant de non ſubſtantialibus poſſunt excuſari à mendacio & falſitate, quia præſumi poteſt, quod ex inconſideratione & oblivione contraria depoſuerint. Contrarietas enim inculpabilis ſicut non infert mendacium voluntarium & formale, ſic non tollit fidem teſtium.

6. Itaque circa has circumſtantias non ſubſtantiales (& dicas non ſubſtantiales illas, ſine quarum altera poteſt fieri actus, ut quod tempus ſit ſerenum vel nubiloſum, domus ſit picta, vel non picta, aggreſſor fuerit indutus veſte alba, vel nigra, gladius fuerit ornatus in manubio vel non, & alias ſimiles. Dicas verò ſubſtantiales, ſine quibus actus eſſe non poteſt, quomodo ſubſtantiales ſunt locus & tempus) conſiderari debet, quod vel teſtis fuit de illis interrogatus, vel non; ſi teſtis interrogatur de talibus circumſtantiis, teſtis debet circa illa deponere, quod verum eſt. Et ſi non recordatur, debet reſpondere ſe non recordari reddendo cauſam rationabilem oblivionis vel non advertentiæ. Quod ſi hujuſmodi teſtes interrogati de his circumſtantiis contraria deponunt abſolutè & non dubitativè, ſeu non allegantes oblivionem aut inadvertentiam illarum, verè contrarii ſunt & non probant, ſed præſumuntur mendaces, *l. eos ff. ad leg. Cornel. de falſ. l. qui falſo, vel variet. ff. de teſtib.* & ex Pariſ. & Ricc. Scroi *p* 4. *cap.* 12. *num.* 4. Et licèt in hoc caſu etiam poſſit excuſari contrarietas, ſi poſſit præſumi in teſtibus inconſideratio & inadvertentia, aut error inculpabilis, tamen hoc erit difficilius, ita quod ſaltem fides illorum non minuatur. Erobiter hic advertendum, quod Judices, maximè ſi adſit aliqua ſuſpicio contra teſtes, debent illos interrogare de iſtis circumſtantiis dictis non ſubſtantialibus, ut veritatem facti habere poſſint, quia factum præteritum vel præſens ſine aliqua ex his circumſtantiis non eſt factum, nec teſtis verum deponit, ſi deponat factum ſub alia circumſtantia, quàm ſub illa, in qua verè fuit factum, ſed ſi teſtis non eſt de his circumſtantiis interrogatus, ſed ex ſe illa deponit, tunc præcipuè habet locum doctrina D. Thom. quod contrarietas non tollat efficaciam teſtimonii, quia poteſt præſumi, quod teſtis ad has circumſtantias non advertent, vel oblitus ſit.

7. Cæterum hæc eſt regula generalis, quod contrarietas teſtium in quibuſcumque circumſtantiis etiam non ſubſtantialibus, ſi ſit vera contrarietas, quæ concordari non poſſit, vel non poſſit excuſari ex non advertentia aut oblivione teſtium, tollit fidem illorum. Unde prudentis Judicis arbitrio relinquitur videre, an iſti teſtes ſint culpabiliter contrarii vel non, & an probent, vel quantum probent. Sæpe enim ad minus erunt fidei diminutæ.

8. Quod etiam modica contrarietas in tempore non inducat ſingularitatem & contrarietatem, dixerunt Farinac. *qu.* 64. *num.* 48 Bictus *q.* 45. *num* 6. Eliſeus *tract.* 5. *quæſt.* 6. *numer.* 11. Sed neque hoc procedet, niſi quatenus teſtes excuſentur inadvertentia aut oblivione, vel deponant per verbum circa, vel quia differentia modici temporis comprehendatur ſub parte temporis, de qua alii teſtes deponunt, & pro nihilo reputatur. Sed eſt manifeſtum, quod teſtis deponens dubitative de tempore aut aliis circumſtantiis non eſt contrarius illi teſti, qui abſolute de illis deponit. Si tamen non poſſit, & debeat præſumi in teſte vel inadvertentia vel oblivio, ille erit de veritate ſuſpectus, ſicut ſuſpecti erunt teſtes plures, qui omnes de his circumſtantiis dubitative deponerent, quia non eſt veriſimile (niſi tamen ſimus in antiquis) quod nullus teſtium recordetur de loco & tempore facti à ſe viſi. Farinac. *q.* 84. *num.* 104. Bictus *q.* 45. *num.* 7.

9. Non ſunt etiam contrarii teſtes, qui ſunt differentes in verbis, ſi concordent in ſenſu verborum; ſed ſi vis litis eſt in formalitate verborum, vel teſtes interrogantur de formalibus verbis, tenentur teſtes de illis deponere, & ſi non recordantur dicere, ſe non recordari allegando cauſam rationabilem vel inadvertentiæ vel oblivionis, quæ in antiquis de facili præſumitur.

 Sed

Sed ſi teſtes non ſunt interrogati de formalitate verborum, tunc in antiquis præſumitur oblivio formalitatis, & ſi lis non eſt poſita in formalitate verborum, diſcordia in verbis non attenditur, quia ubi ſolus ſenſus verborum in judicio requiritur, vel ſola veritas facti intenditur, nihil intereſt quod factum per hæc vel illa verba exprimatur, ut habetur *ex cap. nihil obſtat, de verb. ſignificat.* & certè verba, quæ ſignificant eumdem ſenſum; non poſſunt eſſe contraria, niſi in materialitate vocis, non verò in ſignificatione; Et ideo niſi intendatur etiam identitas in ſono vocis, nihil intereſt, quod veritas facti, quæ ſola intenditur, ſignificetur per hunc ſonum vel per alium. Imo convenientia teſtium in ſono & materiali identitate verborum inducit ſuſpicionem præmeditationis & ſubornationis teſtium, & falſitatis illorum, ut advertit D. Thomas loco citato. Unde arbitrarium eſt Judici conſideratâ qualitate teſtium, & eorum bona vel mala fama, & aliis circumſtantiis, an teſtes in hoc caſu deponentes non per eadem verba ſint vel non ſint ſuſpecti de falſitate. Et imo hæc ſuſpicio tollitur ex numero teſtium. Maſcard. *de probat. concl 368. nu. 9.*

10. Pariter non ſunt contrarii teſtes, qui conveniunt in facto, ſed illud diverſi modi narrant. *Cap. nihil de verb. ſignif.* Et in his ſemper attendi debet, ne teſtes ſint contrarii in re narrata, ſeu in eo, cujus veritas in judicio intenditur, & ne dicunt rem eveniſſe contrariis modis. Aliàs verò quia factum verum poteſt exprimi diverſo modo ex parte exprimentium, hæc diverſitas non inducit contrarietatem veritati facti repugnantem. Et ſic etiam contrarietatem non inducit diverſitas cauſæ ſcientiæ. quam teſtes allegant. Poteſt enim eſſe, quod unus ſciat aliquid per unum medium, & alius per aliud, & poteſt eſſe, quod qui commiſit delictum, id fecerit ex pluribus cauſis. Imo poteſt contingere, quod aliquis aſſignet cauſam facti, quæ licèt ſit falſa, tamen teſtis rationabiliter putet veram.

11. Dicunt verò aliqui. quos ſequitur Farinac. *q. 65. num.* 32. tunc diverſitatem verborum aut rationum inducere contrarietatem, quando non tendunt ad eundem finem. Verum quid hoc intereſt? Videndum eſt an hæc diverſitas inducat ſuſpicionem falſitatis in teſtibus, quæ etiam poteſt eſſe, quod non inducatur, etiam ſi narrata non tendant ad eundem finem, quia ſtat, quod inducentia ad diverſos fines non ſint contraria, & ideo attendi debet: an detur contrarietas interdicta, vel non detur. Imo dato quod rationes facti ſint in rei veritate contrariæ & incompoſſibiles, attendi debet, quod poteſt eſſe. quod teſtis rationabiliter credat delictum patratum fuiſſe ex cauſa verè falſa, & ideo quod teſtis aſſignans talem rationem non ſit falſus. In verbis verò ſemper eſt contrarietas, ſi ſunt contraria in ſenſu illorum.

12. Facienda quidem eſt omnis rationabilis interpretatio, ut teſtium contrarietas evitetur & ſuſpicio falſitatis, *cap. cum ſic de teſt.* Et ſic ſi actus ſint iterabiles, concordari poſſunt contraria dicta teſtium, & intelligi poſſunt de diverſis actibus, & non de eodem actu. Etiam per improprietatem verborum concordari poſſunt teſtium dicta. Aliqui etiam volunt fieri poſſe hanc concordiam per verborum ſuppletionem, & per ſubauditos intellectus, & fieri poteſt per temporum diſtinctionem, & dividendo principium, & finem actus, & per repetitionem, & per replicationem actuum. De quibus exempla habentur apud Farinacc *q. 65.* & apud Eliſeum *tract. 6. qu. 6.* & apud Bictum *qu. 45.* & apud Scroi *p. 4. cap.* 12. Vel fieri poteſt omnibus illis modis, quibus concordantur leges, & concordia fieri poteſt; ſive plures teſtes pluribus contradicant, ſive unus contradicat pluribus, ſive unus uni. Et ita pro concordia teſtium benignior interpretatio ſumi debet. Dicitur etiam à multis. quod in dubio teſtes non præſumuntur contrarii; ſed hoc non eſt univerſaliter verum, ut explicatum eſt ſupra *qu.* 13. *num.* 46. loquentes de ſingularitate teſtium. Et in dubio an admitti poſſit pluralitas actuum aut perſonarum, vel potius identitas, & in aliis ſimilibus dubiis ſemper accipi debet potius præſumptio, quæ excludit delictum & pœnam, Farinac. *in fragm. crimin. l. 1. num. 71, & 73.* Bictus *q. 45. num.* 19.

13. Veruntamen ubi contrarietas eſt manifeſta, non habet locum concordia, nec teſtium verba clara ſunt gloſſanda. Butr. *in cap. noſtra, num. 7. de teſtibus.* Et ubi debet fieri interpretatio, hæc debet eſſe rationabilis, congrua, probabilis & conſona veritati. Felin. *cap. cum te. not. 3. de teſt.* Farinac. *q. 65. num.* 90. Eſt verò interpretatio incongrua, ſi non ſervatur ratio recti ſermonis, vel quæ non bene auribus vulgi conſonat, ſed ubi ſit concordia per interpretationem poſſibilis, hæc poſſibilitas debet eſſe veriſimilis.

Eſt verò difficultas, an concordia ſuffragetur nedum ad evitandam falſitatis ſuſpicionem, & ad vitandum perjurium, & ne teſtis damnetur ut falſus, ſed etiam ad effectum, ut teſtis probet; nam jus Canonicum ad utrumque effectum concordiam admittit. Sed hoc advertendum, quod niſi concordia ſit talis, ut tollat ſuſpicionem falſitatis, non juvat ad hoc, ut teſtis probet, quia teſtis ſuſpectus de falſitate non probat, & tandem quidquid dici poſſit in civilibus, in criminalibus regulariter, ſi teſtes inter ſe contradicant, non concordantur, ut probent contra Reum. Felin. *cap. cum te, num. 16. de teſtibus.* Farinac. *q. 65. num.* 106. Bictus *q. 45. num.* 31. Eliſeus *p. 5. cap. 6. num.* 7. Sicut nec concordantur, qui ſunt contrarii in ſubſtantia facti. Eliſeus *d. num.* 7. Ubi etiam teſtes concordati admittuntur, ut probent, plus probat teſtis, qui non indiget concordari, quia eſt conteſtis, quam concordatus, quia hic non eſt omni exceptione major. Penna & Cart. & ex illis Carena *part. 3. tit. 6. num.* 54. Bordon.

cap. 21.

cap. 21. nu. 14. Concordatus verò plus probat, quàm probaſſet, ſi non fuiſſet concordatus, imo concordia de Jure Canonico facit, ut teſtis probet. Farinac. *q. 65. n. 39.* Souſa *l. 2. cap. 6 n 19.* Carena *p. 3. tit. 6. n. 64.* Arbitrarium verò eſt Judici videre, quantum teſtis concordatus probet, Caren. *n. 56.* Bordon. *d. nu. 14.*

SVMMARIVM.

14. *Quomodo intelligatur, quod plures teſtes vincant pauciores.*
Triplex caſus diſtinguitur, in quo teſtes ſunt inter ſe contrarii. ibid.
15. *In aliquo caſu potius credendum eſt teſtibus Rei ad ejus favorem deponentibus, quàm teſtibus fiſci contra Reum deponentibus.*
16. *Teſtibus veriſimiliora deponentibus magis credendum, etiam ſi ſint numero pauciores.*
17. *Teſtes impoſſibilia ſeu inveriſimilia abſolute deponentes ſunt ſuſpecti de falſitate.*
Quæ depoſitia dicatur inveriſimilis. ibid.
Non de facili teſtes à Reo inducti rejici debent. ibid.
18. *Si teſtes Fiſci ſeu Actoris habent pro ſe præſumptionem juris, præferendi ſunt.*
Abſolutè tamen potius credendum eſt teſtibus deponentibus de bona fama, quàm de mala. ibid.
19. *Magis credendũ eſt teſtibus deponentibus totum factũ, quàm deponentibus partem illius.*
Si tamen informati ſunt de toto facto & interrogati. ibid.
20. *Quid dicendum ſit, ſi teſtes Actoris deponant magis in ſpecie, quàm teſtes Rei.*
21. *Et quid ſi teſtes Actoris deponant ſuper affirmativa, & teſtes Rei ſuper negativa.*
22. *Quando teſtes Actoris ſunt inter ſe contrarii, potius credendum eſt illis qui favent Reo.*
23. *Si teſtes producti à Reo ſunt contrarii, potius credendũ eſt illis, qui deponunt contra Reum.*
24. *Quomodo regulandum ſit arbitrium Iudicis, & quibus teſtibus ex contrariis ſit credendum.*
25. *Contra teſtes cõtrarios pauciores poteſt procedi.*

ARTICULUS. II.

Teſtibus hinc inde contrariis, quibus magis ſit credendum.

14. SUpponitur, quod non obſtante teſtium contrarietate aliquando ſit credendum aliquibus ex illis. Eſt autem in hoc Regula Generalis, quod plures teſtes vincant pauciores. *cap. in noſtra de teſtibus*, ubi id probant Gloſſ. & alii DD. Plures autem limitationes cum patiatur hæc concluſio, ut abſolutè non procedat, ſi teſtes pauciores aut digniores vel deponant veriſimiliora, vel ſint magis informati, vel deponant magis in ſpecie, vel deponant ſuper affirmativa, præcipuè fallit hujusmodi concluſio in criminalibus, quando teſtes pauciores deponant ad favorem Rei, ſi modicus ſit diſſenſus. Triplex autem caſus hic diſtingui debet; nam in criminalibus teſtes inter ſe contrarii, vel ſunt teſtes Actoris ſeu fiſci, qui inter ſe contrarii ſunt in ſubſtantia delicti aut in circumſtantiis; vel ſecundo iſti teſtes ſic contrarii ſunt teſtes inducti à Reo ad ſui defenſam vel teſtibus Actoris inter ſe concordibus contrarii ſunt teſtes Rei.

15. In hoc ergo ultimo caſu potius credendum eſt teſtibus Rei ad ejus favorem deponentibus, quàm teſtibus Fiſci deponentibus contra Reum ut per gloſſ. & DD. *cap in noſtro de teſtibus.* Farinac. *qu. 6 num. 152.* Et ſic magis credendum eſt teſtibus excludentibus delictum, etiam ſi iſti teſtes delictum excludentes ſint Laici, & alii contrarii ſint Clerici, & etiam ſi teſtes excludentes delictum ſint minus digni vel etiam ignobiliores. Et ita quòd ſi iſti teſtes ſint æquales numero, vel etiam ſint paulo minores numero, Reus ſit abſolvendus. Panormit. *d. cap. in noſtra num. 4.* Farinac. *qu. 65. num. 157, & 158.* Nec locum habet limitatio aſſerentium, quod in cauſis favorabilibus præferendi ſint teſtes Actoris, quia hoc non procedit in criminalibus, in quibus cauſa magis favorabilis eſt, quæ ſtat pro excluſione delicti & pro innocentia accuſati, ſicut nec locum habet illa concluſio, quod ſit arbitrarium Judici magis credere teſtibus Actoris, dummodo cauſam minoris credulitatis exprimant in actis. Nam ut ex Boſſ. advertit Farinac. *q. 65. num. 163.* cùm multi ex Judicibus ſint injuſti, præfatum arbitrium omnia damnat & exturbat.

16. Sed quid ſi teſtes Actoris etiam ſi numero pauciores deponant veriſimiliora? Concluſio communis eſt, quod magis credatur teſtibus deponentibus veriſimiliora, & etiam ſi ſint numero pauciores, *per text in l. ab Carmen §. final. ff. de teſtibus.* Si tamen veriſimilitudo ſit immediata & tanta, ut Judex judicet pauciores eſſe præferendos, juxta doctrinam Dec *in cap. licet cauſam, num. 92. de probationibus.* Quod multo magis verificatur, ſi pauciorum teſtium depoſitiones ſint adminiculatæ aliis conjecturis, præſumptionibus & indiciis. Farinac. *q. 65. n.* 129 Et ita quod ſi veriſimilitudo ſit immediata & urgens, credatur teſtibus minus dignis, dixit Farinac. *q. 65. n. 137.* Et ita quod etiam in criminalibus magis credatur teſtibus Actoris veriſimiliora deponentibus. Felin. *cap. in noſtra n. 3. de teſtibus.* Farinac. *q. 65. nu. 138.* Etiam ſi deponant ſuper negativa, maximè ſi eorum dicta ſint adminiculata aliqua juris præſumptione. Farinac. *q. 65. n. 140.* Et etiam ſi teſtes ita deponentes aliàs ſint inhabiles, etiam ſi inhabilitas oriatur ex proprio commodo. Farinac. *n.* 14. *ubi tamen nu. 143.* ex Maſcard. *concl. 894. n 14.* & Monticell. docet, quod hoc non procedit in criminalibus, in quibus teſtes inhabiles non probant, niſi ad inquirendum, vel ſi ſunt plures forſan ad torquendum.

17. Nihilominus hic conſiderandum eſt, quod præcipuè prædicta procedunt, quando teſtes Rei deponunt impoſſibilia vel ſimpliciter

terinveriſimilia, ut ſi quis deponat partem dolo occidiſſe filium, vel aliquem cubuiſſe cum puella ſine pollutione, quia in hoc caſu teſtes iſti ſunt ſuſpecti de falſitate. Boſſ. *de oppoſ contra teſtes, num. 94. & 96.* Ubi etiam declarat, quæ depoſitio dicatur inveriſimilis, & ex dicto ſimilium teſtium non defertur juramentum in ſupplementum. Farinac. *nu 106.* quæ magis procedunt; ſi teſtis deponat impoſſibile, ut ſi deponat ſe vidiſſe, quod videre non potuit. Marſil. Alex. Monticell. Farinac. *num.* 148. & hanc inveriſimilitudinem non ſupplet numerus teſtium. Maſcard. *de probat. l. 3. concluſ.* 1264. *num.* 13. Caputaquen. *deciſ.* 276. *num.* 6. *p.* 3. Farinac. *num.* 147. Sed præterea ſi teſtis ſit major omni exceptione, & ſui dicti reddat concludentem rationem, vel habeat pro ſe aliquam juris præſumptionem, non eſt de falſitate ſuſpectus, etiam quod deponat aliquid inveriſimile. Felin. *in cap. quia veriſimile, num. 5. de præſumpt.* Ideo in criminalibus in præjudicium Rei non eſt credendum teſtibus Fiſci contra teſtes Rei, niſi teſtes Rei ſine aliqua ratione deponant inveriſimilia, & ita quod teſtes Rei cenſendi ſint notabiliter ſuſpecti de falſitate. Teſtes enim excludentes delictum habent, pro ſe juris præſumptionem, per quam ſuppletur, ſi aliqua interveniat & non magna inveriſimilitudo; ideo niſi teſtes Fiſci ſint numero plures ſtante numeri æqualitate, non ita de facili rejici debent teſtes inducti à Reo, ex hoc quod illi inveriſimilia deponant.

18. Quid ſi teſtium Fiſci depoſitiones ſint Juri communi conformiores, tanquam habentes pro ſe aliquam Juris præſumptionem? Hoc enim eſt magis veriſimile; & verum eſt huiuſmodi teſtes eſſe præferendos. Innoc. *cap. Auditis num. 4. de præſ.* Panormit. *cap. in noſtra num.* 5. Felin. *n.* 3. *de teſtib.* Sed quia nemo præſumitur delinquens ſeu malus, niſi id probetur, ideo ex hac regula potius credendum eſt teſtibus deponentibus de bona fama, quam de mala, Farin. *q.* 165. *n.* 151. ita & pariter potius credendum eſt teſtibus ad favorem Rei deponentibus, quàm teſtibus Actoris, niſi pro teſtibus Fiſci urgentior ſit Juris præſumptio.

19. Quod ſi teſtes Fiſci ſint magis informati de facto vel negotio, magis credendum eſt teſtibus magis informatis & deponentibus totum factum, quàm deponentibus partem illius, & ſic magis ſit credendum vicinis & conjunctis. Felin. *d. cap. in noſtra num.* 12. Farinac. *num.* 165. & 166. Imo teſtis non deponens totum factum eſt ſuſpectus de falſo, & ei non creditur, Bald. Nell. & alii, quos ſequitur Farinac. *nu.* 167. Sed conſiderandum eſt, quod iſti teſtes non plenè deponentes vel plenè fuerunt de negotio interrogati vel non: ſi fuerint interrogati plenè, vel ipſi reſponderunt ſe non fuiſſe de aliquo informatos, & quod talem vel talem facti circumſtantiam non viderunt, & hoc eſt veriſimile, & ita vel de illo non deponunt, vel deponunt de auditu ab aliis, & ita iſti teſtes non ſunt contrarii vel de falſo ſuſpecti, & ideo ex hoc præſumitur, quod ſint veri in eo, quod ſe vidiſſe deponunt, quia in eo, quod non viderunt, nihil volunt affirmare, ſed fideliter deponunt, prout ſciunt, & ſic in eo, quod deponunt, non ſunt poſtponendi illis, qui magis ſunt informati de negotio. Sed ſi doloſè retinent partem, & plenè deponere recuſant, non probant & ſunt ſuſpecti de falſo, nec fidem merentur; ſi verò non plene deponunt, quia non fuerunt interrogati, ex hoc non ſunt ſuſpecti de falſo. Farinac. *nu.* 168. Et ideo nec poſtponendi ſunt teſtibus, qui plenè depoſuerunt reſpectu ejus partis, quam depoſuerunt. Et ſic teſtis, qui interrogatus deponit de plano id, quod ſcit, & prout ſcit, in eo, quod deponit, non eſt poſtponendus illi, qui totum negotium vidit, ſicut non eſt poſtponendus, qui in non ſubſtantialibus omittit recenſere totum. Hic enim non eſt de falſo ſuſpectus, ut notat Farinac. *nu.* 169.

20. Quid ſi teſtes Actoris deponant magis in ſpecie, vel reddant rationem ſui dicti, id verò non faciant teſtes Rei? Non eſt dubium, quodammodo majorem fidem mereri teſtes magis in ſpecie deponentes, & rationem ſuæ depoſitionis reddentes. Unde majori fide etiam digni ſunt, qui deponunt univerſaliter, quàm qui deponunt indefinitè. Farin. *nu.* 170, & 171. Sed attendi debet, quod iſti teſtes minus in ſpecie deponentes aut rationem non reddentes ex hoc non ſunt contrarii illis, qui magis ſpecificè deponunt, & ſuſpecti non ſunt, niſi interrogati doloſè deponere recuſent. Ideo in eo, quod verè ſincerè & ſine dolo deponunt, non ſunt præponendi: quod ſi in hoc teſtibus Actoris contrarii ſint teſtes Rei, iſtis potius eſt credendum cæteris paribus, quia pro ſe præſumptionem Juris habent, dum delictum excludunt vel minuunt. Et hinc eſt, quod teſtibus ad favorem Rei deponentibus, etiamſi ſint juniores, vel laici vel fœminæ magis creditur in criminalibus, ut dictum eſt ſupra, & probat Farinac. *q.* 5. *nu.* 178.

21. Quid ſi teſtes Actoris deponunt ſuper affirmativa, teſtes autem pro Reo deponant ſuper negativa? Multa quidem de hac quæſtione habent DD. Et eſt verum quod deponentes ſuper negativa pura, & ſimpliciter ſunt ad minus ſuſpecti de falſitate, & poſſunt à Judice torqueri, ut dicemus infra. Sed in propoſito noſtro, qui agimus de cauſis criminalibus, dicendum eſt, quod teſtes ad defenſam Rei deponentes ſuper negativa coarctata & excludentes delictum, præferendi ſunt teſtibus Actoris deponentibus ſuper affirmativa, ut dictum eſt ſupra, & probat Farinac. *q.* 65 *num.* 154. & *num.* 234. Et hoc etiam ſi affirmativa pro Actore ſit plenè probata. Panormit *cap. ad noſtram, num* 3. & 4. *de probat.* & Dec. *ibi in princip.* Farinac. *q.* 65. *num.* 236.

22. Ex his habetur, quid dicendum ſit in primo ex caſibus poſitis ſupra *numer.* 14. Quando, ſcilicet, teſtes Actoris ſunt inter ſe contrarii. In hoc enim caſu eo verius eſt, quod potius

tius

Google

ius credendum eſt in criminalibus illis teſtibus, qui favent Reo, quod, ut ſupra probatum eſt, teſtes etiam inhabiles probant contra producentem,& ſic probant contra Actorem, vel Fiſcum. Unde in hoc caſu teſtes non probant contra Reum, niſi ſint valde plures, & niſi valde excedant numerum teſtium tam Actoris, quàm Rei ad ſavorem Rei deponentium. Eſt verò magnus exceſſus numeri ad numerum, ſi unus numerus excedat alium ultra duplum, ſecundum Imol. *cap. cum in tua, nu. 4. de teſt.* Quamvis hoc eſſe arbitrarium Judici ex Gloſſ. Butrio, & Dec. dicat Farin. *q. 63. nu. 123.* Et tunc adhuc conſiderandum erit difficile eſſe, quod teſtes Actoris plenè probant, & Reum convincant in ordine ad pœnam.

23. Sed in tertio caſu, ſcilicet. ſi teſtes producti à Reo & examinati ad defenſam ſint ſibi contrarii. quia iſti teſtes probant contra producentem, & ſic probant contra Reum, ideo ex hoc potius credendum erit teſtibus contra Reum deponentibus, ſed tamen etiam ſemper conſiderandum eſt, quod deponens ad excluſionem delicti habet pro ſe præſumptionem juris.

24. Cum verò arbitrarium eſſe Judici, quibus teſtibus ex contrariis credat, dixerint Hoſt. *cap. in tua, num. 2.* & Panormit. *in cap. in noſtra, numer. 2. de teſtibus*, hoc arbitrium lege debet eſſe regulatum. Unde in criminalibus præcipuè Judex non poteſt magis credere teſtibus Actoris, quàm teſtibus Rei, niſi motus, ſeu coactus ex aliqua ex ſupra explicatis rationibus, & tunc in actis debet exprimere cauſam adhæſionis, quæ cauſa expreſſa non eſt neceſſaria, ſi Judex adhæret teſtibus deponentibus pro Reo, ut ex Felin. & Aret. advertit Farinac. *quaſt. 63. num. 149.*

25. Quando verò teſtes contrarii ſunt pauciores. an ſint puniendi? dices quod poteſt contra illos inquiri, & probata falſitate poſſunt puniri. Farinac. *q. 62 num. 7.* Scroi *part. 4. cap. 12. num. 18.*

SVMMARIVM.

26. *Quis ſit teſtis varius, & ſibimet contrarius.*
27. *Per quid diſtinguatur teſtis varius à teſte ſibimet contrario.*
28. *Quis ſit teſtis vacillans.*
29. *Teſtis varius & ſibimet contrarius non probat.*
Teſtis verò præciſè vacillans probat, ſed diminutè. ibid.
30. *Teſtis varius & ſibimet contrarius in non ſubſtantialibus diminutè probat.*
Niſi ſit legitimè interrogatus de non ſubſtantialibus & acceſſoriis. ibid.
31. *Teſtis ex ignorantia, aut errore varius, & ſibimet contrarius non amittit fidem.*
32. *In civilibus poteſt teſtis ſe referre ad primum examen ad evitandam contrarietatem.*
Et petere quod ſibi legatur prima depoſitio. ibid.
33. *Contrarietas teſtium concordanda eſt omni modo poſſibili.*
Opiniones variæ. ibid.
Teſtes concordati nihil probant in criminalibus contra Reum. ibid.
Teſtes concordati non ſunt teſtes omni exceptione majores. ibid.
34. *Plura exempla, in quibus cognoſcuntur teſtes varii, & ſibimet contrarii.*
35. *Opiniones variæ.*
36. *Teſtes varii, & ſibimet contrarii puniuntur pœna extraordinaria.*
Teſtes vacillantes non puniuntur, niſi ſimul ſint varii, & ſibimet contrarii. ibid.
37. *Si non adſit manifeſta contrarietas, non ſunt puniendi.*
38. *Plures caſus in quibus teſtis varius, ſeu contrarius puniri poteſt pœna falſi.*
39. *Teſtis varius & contrarius, ſi vacillet, poteſt Torqueri ad videndum in quo dicto perſiſtat.*
Quid de teſte Clerico. ibid.
40. *In cauſa civili teſtis varius non poteſt torqueri ob varietatem & contrarietatem.*
Neque torquetur teſtis varius in non ſubſtantialibus. ibid.
Nec teſtis in dignitate conſtitutus, niſi in caſibus exceptis. ibid.
41. *Non poteſt teſtis varius puniri, niſi audiatur.*

ARTICULUS. IV.

De Teſtibus variis, & ſibimet contrariis.

26. HIc terminus varius ſumitur communiter & propriè. Nam teſtis, qui varia, vel variè deponit, varius dici poteſt, ſi prius depoſuit de ſubſtantia actus, & poſtea de ſubſtantia actus & ſimul de circumſtantiis, vel prius de una circumſtantia, & poſtea de alia, varius dici poteſt, ſed in propoſito noſtro propriè non dicitur, nec eſt varius; niſi ſimul ſit ſibi contrarius, ut quia deponat incompoſſibilia, vel poſtea neget, quod prius affirmavit; ideo niſi inter dicta teſtis adſit aliqua contrarietas, non adeſt varietas, quæ tollat ejus fidem, & eum ſuſpectum de falſitate reddat per ſe loquendo.

27. Et nihilominus diſtinguitur teſtis varius à teſte ſibi contrario, quia varius dicitur, qui nulla rationabili cauſa aſſignata contrarium deponit ejus, quod prius depoſuerat, dicitur verò contrarius, qui deponit duo, quæ ſimul vera eſſe non poſſunt. Et ſic in effectu & ſubſtantia idem ſunt teſtis varius & contrarius, quamvis varius dicatur, ſi ſponte variat dictum ſuum & contraria deponit, contrarius verò, qui contraria deponit, interceptus per interrogationem Judicis. Vel varius dicitur, qui non ſtat firmus in dicto ſuo, contrarius verò, qui tenaciter contraria deponit. Sed quidquid ſit de iſtis diſtinctionibus nominum, de quibus videri poſſunt DD. *cap. Præterea de teſt. cog.* hoc attendi debet. quod non adeſt legalis varietas, niſi ſimul adſit contrarietas.

28. Vacillans verò dicitur, qui timendo, titubando, & dubitando loquitur, etiam ſi varia non deponat. Sæpè tamen DD. confusè loquuntur, & unum pro altero ſumunt, ſcilicet, teſtem varium pro vacillante, & è contra, ut adnotavit Farinac. *q. 66. num. 12.* imo in jure pariſicantur quantum ad effectum, *l. qui falſis vel variè, ff. de teſtibus.*

29. Eſt ergo certum, quòd teſtis varius, cujuſcumque ſit conditionis, ſeu contrarius ſibi non probat, *cap. licèt cauſam de teſtibus, & cap. præterea de teſtibus cog.* & ibi Gloſ. & DD. & nec ſufficit ad inquirendum inquiſitione ſpeciali. Teſtis verò vacillans, niſi ſimul ſit varius & contrarius, probat quidem, ſed fidei diminutæ. Farin. *q. 66. n. 17.* Non approbo tamen, quod Farinac. dicit *num. 14.* & approbat Eliſeus *tract. 5. q. 8. num. 3.* & non negat Bictus *q. 47. num. 4.* ſcilicet, quod teſtis vacillans circa ſubſtantiam negotii rejiciatur, quia ſi non eſt ſibi contrarius, non eſt unde omnino rejiciatur, licèt ſit fidei diminutæ, *& l. in teſtibus, ff. de teſtibus.* Quam allegat Eliſeus, loquitur de vacillante ſibi contrario.

30. Sed quid, ſi teſtis ſit varius, ſeu ſibi contrarius non in ſubſtantialibus, ſed in acceſſoriis? communiter dicitur quod varietas, ſeu contrarietas in non ſubſtantialibus diminuit quidem fidem teſtis, Menoch. *præſumpt. 23. num. 7.* ſed eam in totum non aufert, niſi ubi legitimè interrogatus de non ſubſtantialibus ſit varius, aut contrarius, ut quia ſi juravit dicere veritatem ſuper totam cauſam, vel juravit dicere veritatem de omnibus, de quibus interrogabitur; vel niſi varietas teſtis concernat factum proprium, vel niſi acceſſoria non ſint penitus extranea, & impertinentia, & nullo modo facientia ad cauſam. In his enim caſibus etiam varietas in aſſeſſoriis tollit fidem teſtis, & ille nihil probat, Farinac. *q. 66 num. 24.* & Bictus *q. 46. num. 6.* Scroi *p. 4. cap. 11. num. 3.* Eliſeus *d. quæſt. 8. numer. 4.* Sed hic conſideranda ſunt, quæ dicta ſunt ſupra in hac quæſtione *art. 1.* quia, ſcilicet, ubi teſtis culpabiliter eſt ſibi contrarius, ſive eſt culpabiliter mendax, ita non probat, ſed rejici debet, etiam ſi inveniatur mendax in illis. quæ ad cauſam non faciunt, quia falſitas & mendacium non eſt ſine dolo, *l. Non exemplum C. de falſ.* Et qui doloſè in uno eſt falſus, cenſetur falſus in omnibus & in nullo probat.

31. Si tamen teſtis ex errore aut ignorantia ſit varius, & ſibi contrarius, non amittit fidem, & juſta cauſa erroris in teſte erit oblivio, quæ quando præſumatur eſt arbitrarium judicare, & in antiquis præſumitur & maximè circa circumſtantias certæ diei & horæ, & alias ſimiles. Modicam etiam variationem non tollere fidem teſtis communiter aſſeritur, & ſemper adverti debet, quod ex quo teſtis in uno examine plus vel minus deponat, quàm in alio, non eſt contrarius ſibi. Sicut neque ſi ſui dicti modo unam rationem, modo aliam reddat; licèt enim ſic faciendo ſit varius aliquo modo, cùm tame non ſit ſibi contrarius, ideoque neque de fal ſuſpectus non ammittit fidem. Farinac. *q. 6 num. 32.* Bict. *q. 47. numer. 8.* Eliſeus *d. q. num. 5.* Scroi *d. cap. 11 num. 5.* nec eſt ſibi co trarius. Farinac. *q. 65. numer. 329, & 33* Souſa *lib. 2. c. 6. num. 30.* Bordon. *cap. 22. numer. 12.*

32. Ad evitandam omnem contrarietate poſſe teſtem in civilibus in ſecundo examine ſe referre ad primum examen, communiter aſſeritu niſi primum examen ſit nullum ratione falſita tis, vel prima depoſitio ſit extrajudicialis, aut fa cta non citatá parte. Menoch. *de arbitr. caſ.* 1 9 *nu. 6.* Imo teſtis in ſecundo examine poteſt pro teſtari, ſe velle remittere ad dicta in primo examine, ſi fortè in ſecundo examine quid dixit contra primum. Felin. *cap. cum in tua de teſt.* Farin *q. 66. nu. 39.* Bordon. *cap. 22. nu. 14.* Et pote etiam petere, ut ſibi legatur prima depoſitio, id non faciat doloſè, ſed rationabiliter, & quo Judex debeat ſemper inclinare, ut depoſiti prima legatur ex Boër. Bajard. & Clar. proba Scroi *p. 4. cap. 11. num. 24.* Tamen in criminalibus hoc non admittitur, ut teſtis poſſit ſe referr ad primum examen, ut probat Farin. *q. 66. n. 52* Sed de hoc dicetur infra, dum ſermo erit de repetitione teſtium.

33. Sed & teſtem varium omni modo poſſibili concordandum eſſe, ut contrarietas evitetur tradunt communiter DD. quos abundè refer Farinac. *q. 66. num. 317.* etiam impropriando verba, vel ſubauditos intellectus, quod tame intelligitur ad effectum evitandi perjurium & pœnam falſi. Nam aliàs, quòd teſtis concordatus non probet, & nullam faciat fidem, voluerun Clar. *q. 53.* & plurimi alii apud Farinac. *nu. 30* Et licèt contrarium voluerunt plures alii apud eundem *num. 312.* & præcipuè Rota coram Puteo *deciſ. 28. num. 3. par. 4.* ex Felin. *cap. cum tu num. 4. de teſtib.* bene has contrarias opiniones concordat. Farinac. *num. 317.* ut in criminalibus vera ſit prior opinio, ut teſtes concordati nihil probent contra Reum, ut voluit etiam Felin *d. cap. cum tu, num. 16. de teſtib.* Scroi *p. 4. c. 71. num. 13.* De quibus videatur Farinac. *q. 65 num. 79. & ſeqq. & q. 66. num. 315.* Et adhuc ubi admittitur concordia advertatur, quod teſtes concordati non tantum probant, quantum ſi eſſent concordes, & quod teſtes concordati non ſunt omni exceptione majores. Carena *p. 3.* e Penna, & Cant. Bordon. *cap. 21. nu. 14.* quamvis teſtis concordatur in caſibus, in quibus probat, magis probet, quam ſi non eſſet concordatus, Carena *d. num. 54.*

34. At verò quia DD. dando exempla de teſtibus variis, & non ſibi contrariis, valde inter ſe contrariantur, ut puta, ſi teſtis primò affirmet ſic eſſe. & poſtea dicat ſe non recordari, vel primò dicat ſe non recordari, & poſtea dicat, ſe ſcire, vel primò deponat dubitativè, & poſtea affirmet, & dicat ſe ſcire ſine dubitatione, vel primò dicat ſe credere, deinde dicat

ſe

Digitized by Google

ſcire, vel primo dicat ſibi videri & poſtea dicat ſe ſcire, vel è contra primo dicat ſe ſcire & poſtea dicat ſe credere, vel primo dicat ſe neſcire, deinde dicat ſe credere, vel primo dicat ſe non credere, & deinde dicat ſe credere, vel ſi dicat ſic eſſe, quia vidit, & poſtea dicat ſic eſſe, quia audivit, vel primò dixit ſe audiviſſe, & poſtea ſe vidiſſe, vel ſi prius dicat ſe ſcire, & poſtea ſe neſcire, vel ſi prius dicat hoc tantum ſe ſcire, aut verum eſſe, & poſtea aliud addat, vel cum primo dixit homicidium factum in palatio Epiſcopali, & deinde quod eſt factum in hoc palatio, ſi extra palatium Epiſcopale examinatur, vel ſi primo dixit, homicidium factum coram Scio & Cajo, & poſtea dicat, quod nullus fuit præſens.

35. In his enim, & ſimilibus caſibus DD. vel ſunt diſcordes, vel plures limitationes ponunt, ut videre eſt apud Farinac. *q. 66. numer. 329. & ſeqq.* Scroi *part. 4. cap. 11. num. 23.* Bordon. *cap. 21.* Vnde aliter dici non poteſt, niſi quòd arbitrarium ſit Judici decernere, an in illis caſibus teſtes ſint contrarii, qui Judex interrogare debebit teſtes, ut varietatis reddant cauſam, eamque ponderare, & ſimul conſiderare an ſimus in caſu, in quo teſtis poteſt ſe corrigere, vel etiam ſi teſtes repetuntur ad inſtantiam partis, & ſi poſſit præſumi, quòd ſint ſubornati, & alias circumſtantias perſonarum, & interpretationis regulas, & communem uſum loquendi ponderare, & advertere, quod in criminalibus in præjudicium Rei non admittitur concordia, ſicut nec ubi contrarietas eſt manifeſta, & concordia non eſt rationabilis.

36. Teſtis autem varius, ſeu contrarius punitur de falſo, *l. qui falſo, ff. de teſtib.* Quæ lex refertur etiam in Decreto. *cap. qui falſo 3. q. 3.* Et idem habetur *l. eos, ff. de falſis.* Ex quibus legibus hoc idem aſſerunt Panormit. Butr. & alii, *cap. cum in tua de teſtibus cog.* Hunc tamen non eſſe puniendum pœna ordinaria. ſed extraordinaria dixerunt quamplures. apud Farinac. *quæſt. 66. num. 56* Aliqui verò extendunt hoc etiam ad teſtem vacillantem. ſed hoc non procedit, niſi teſtis ille ſimul ſit varius, & contrarius. Farin. *quaſt. 66. num. 58.* Et teſtis verè varius, ſeu contrarius punitur de falſo, etiam ſi ſit varius, ſeu contrarius in diverſis Judiciis, & etiam ſi unum Judicium ſit civile, & aliud criminale. Clar. §. *falſum verb. teſtis, & quaſt. 53.* Farinac. *quaſt. 66. num. 61.* Bict. *q. 47. num. 22.* Eliſeus *tract. 1. q. 8. num. 8.*

37. Et nihilominus ad hoc, ut locum habeat hæc pœna, neceſſe eſt, quod adſit manifeſta contrarietas & quod teſtis dicta non poſſint concordare, vel locum habere non poſſit ignorantia, oblivio & inconſideratio; ideo non punitur teſtis, qui primo dixit ſe neſcire, vel non recordari, niſi in hoc ſit dolus. Sicut nec punitur teſtis ruſticus nec quicumque alius, qui non præſumitut dolo variaſſe. Falſum enim ſine dolo non præſumitur, quando verò poſſit præſumi dolus, arbitrabitur Judex attentis circumſtantiis. Farinac. *q. 66 num. 78. & ſeqq.* Scroi *p. 4. c. 11. num. 12.* Eliſeus *d. q. 8. num. 8.* Bictus *q. 47. nu. 25*

38. Si etiam teſtis ſit varius, ſeu contrarius in non ſubſtantialibus, non punitur pœna falſi, quamvis hunc puniri pœna ſtellionatus ex Conrad. dixerit. Farinac. *quæſt. 60. num 70.* Similiter qui deponit in Judicio valido contrarium ejus quod depoſuerat in judicio invalido; ſi ille ignorabat judicium illud eſſe invalidum, punitur pœna falſi, ſed ſi ſciebat illud eſſe invalidum, non punitur pœna falſi, ſed ſtellionatus propter perjurium. Farinac. *num. 74.* Si etiam teſtis examinetur indebitè, non punitur de falſo, quando examinatur, cùm non deberet examinari. Si etiam teſtis in judicio deponat contrarium ejus, quod depoſuit extra judicium, & è contra non punitur pœna falſi. Si tamen teſtis extra judicium parte præſente unum depoſuit, deponit poſtea contrarium in Judicio, quod debeat puniri pœna ſtellionatus, & civiliter ad damna, & intereſſe, imo quod puniatur pœna falſi, ſi parte præſente unum fateatur reddita cauſa, aut confirmando dictum ſuum juramento firmiter jurando dixerunt aliqui apud Farinac. *q. 66. num. 90. & ſeqq.* ubi alias limitationes, & ſublimitationes ponit; quando enim ſecundum dictum in Judicio fuiſſet emanatum ad correctionem prioris dicti, vel quando teſtis primo depoſuerat dubitativè per verbum *credo, neſcio, non recordor*, non punitur pœna falſi. ſi in Judicio contrarium affirmet, ſi etiam teſtis ſecundum dictum contrarium primo confirmet in tortura, non punitur de falſo, ſed de ſtellionatu, & de dolo.

39. Nam teſtis varius, & ſibi contrarius, maximè ſi vacillet, torqueri poteſt ad videndum, in quo dicto perſiſtat, Clar. §. *fin. q. 25. verſ. item teſtis varius.* Et hoc etiam ſi non præcedant alia indicia. Farinac. *q. 66. num* 100. Multi autem hoc extendunt etiam ad teſtem Clericum; ſed alii hoc negant. Et certum eſt teſtem Clericum vacillantem, & varium non poſſe torqueri à Judice laico. Videatur Farin. *q. 66. numer. 101. & q. 79. num 54. & ſeqq.* Teſtis etiam ſæpè varius pluries poteſt torqueri, non tamen niſi ad tertiam vicem. Farin. *q. 66 num. 105.* Et non ſolum ob variationem judicialem, ſed etiam ſi teſtis deponat contrarium ejus, quod extrajudicialiter depoſuit, maximè ſi depoſuit cum juramento, aut ejus depoſitio extrajudicialis ſit ſcripta, eum poſſe torqueri communius aſſeritur. Clar. §. *fin. q. 25. verſ. ſed poſſe.* Farin. *q. 66. nu. 106. qui n. 152.* hoc extendit etiam ad caſum, in quo teſtis extrajudicialiter dicat oppoſitum ejus, quod depoſuit in Judicio.

40. In cauſa tamen civili à Judice civiliter judicante non poſſunt teſtes torqueri ob varietatem, & contrarietatem. Farin *q. 66 nu. 120.* Multi etiam ſentiunt, quod teſtis ob varieta-

tem non poſſit torqueri, niſi ſimul fateatur ſe interfuiſſe facto Boſſ. *de text. tort. num.* 13. Farinac. *q.* 66. *num.* 113. Sed neque torquetur teſtis varius in non ſubſtantialibus. Neque torquetur teſtis varius in Dignitate conſtitutus, niſi in caſibus exceptis. Clar. *q.* 25. *& q.* 64. Si etiam teſtis ſolum vacillet & non ſit varius, ſeu contrarius. & non adſint alia indicia, non poterit torqueri quod advertendum, quia in hoc DD. confuſè loquuntur.

41. Sicut ad hoc, ut teſtis varius, aut contrarius puniatur, debet ſpecialiter audiri, & debent ei dari defenſores, nec ſufficit quòd Reus, pro quo, vel contra quem depoſuit, abſolvatur vel damnetur.

SVMMARIVM.

42 *Quando teſtis eſt ſibimet contrarius in diverſis examinibus, ſtandum eſt primo ejus dicto.*

Si autem ſibimet contrarius in eodem examine, & antequam diſcedat à Iudice, & non ſe corrigat neutro ejus dicto ſtatur. ibid.

43 *Quomodo in pluribus caſibus ſtandum ſit ſecundo dicto.*

Ex ſecundo dicto contrario debilitatur primum. ibid.

44 *Si ſecundum dictum habitum fuit in tortura, illi ſtandum eſt, etiamſi primum dictum fuit juratum.*

Teſtes varii, & contrarii in ſubſtantialibus torquendi ſunt. ibid.

45 *Quando ſecundum dictum habetur ex tortura illegitimè data, ſtandum eſt primo dicto, ſi ſit magis veriſimile.*

Plures caſus, in quibus cognoſcitur, an attendendum ſit primum, vel ſecundum dictum. ibidem.

46 *Si primum dictum eſt extrajudiciale, & non juratum, ſecundum verò judiciale, attenditur ſecundum ſicuti è contra.*

Limitationes. ibid.

47 *Si primum dictum extrajudiciale ſit juratum formiter, non attenditur ſecundum judiciale, ſed neutri eſt ſtandum.*

Niſi ſecundum dictum ſit veriſimile, & emanatum ad correctionem prioris. ibid.

48 *Quomodo ex primo dicto debilitatur ſecundum, & è contra.*

ARTICULUS IV.

Quando attendi debeat primum, vel ſecundum dictum teſtis varii, & ſibi contrarii.

42. COmmunis DD. ſententia eſt Gloſſ. Panormit. Felin. Aret. Zabarell. & aliorum *in cap. cum in tua, de teſt. cogen.* Sylv. *v. teſtis, num.* 7. ut cum teſtis ſit tibi contrarius in examinibus diverſis, ſtetur primo ejus dicto. Quod aliqui extendunt etiam ſi teſtis ſecundo loco examinetur parte non opponente, quod tamen alii negant. Præcedens tamen concluſio poſita, ut ſtetur priori, dictos verificatur, ſi ſecundum dictum emanavit poſt publicationem proceſſus, vel teſtis ſecundo loco non debebat examinari. Et hoc idem verificatur etiam ſi indicia ſint diverſa, vel ſint diverſæ cauſæ, aut inſtantiæ, aut in eadem inſtantia, ſi examina teſtis ſint diverſa, & ex intervallo habita. Et hoc maximè procedit, quando primum dictum fuit geminatum & ratificatum. Et quod in uno teſte ſibi contrario dicitur, intelligitur etiam de pluribus ſibi contrariis, ut cujuslibet eorum primum dictum attendi debeat. Videantur Felin. Aret. Dec. & alii *d. cap. cum in tua.* Clar. *q.* 53. Farinac. *q.* 66. *num.* 124. *& ſeqq.* Bict. *q.* 47. *à num.* 11. Eliſeus *tract.* 5. *q.* 8. *num.* 8. Bordon. *c.* 25. *nu* 2. Sed advertendum, quod ſi teſtis in eodem examine antequam diſcedat à conſpectu Judicis, & ſe ſubſcribat, deponat contraria non ſe corrigendo, neutro ejus dicto ſtatur, ſed omnino reiicitur, etiam ſi ejus contrarietas ſit concordabilis aliquo modo. Scroi *p.* 4. *cap* 11. ex Clar. *q.* 53.

43 Si tamen Judici apertè conſtet de falſitate primi dicti ſtare debet ſecundo, ſicut ſi ſecundum dictum ſit juratum, non verò primum, ſtatur ſecundo. Item ſi ſecundum dictum eſt fulcitum ratione concludente, primum verò vel nulla, vel inſufficienti ratione eſt roboratum. Pariter ſi ſecundum dictum ſit magis veriſimile, & aliis indiciis adminiculatum. Item ſtatur ſecundo dicto, ſi primum fuit habitum in judicio invalido, vel ſi primum dictum non fuit aſſertivum, ſed habitum per verba *Credo, neſcio, non recordor*, & ſecundum eſt aſſertivum. Sed ſi primum dictum fuit habitum in ſummario judicio, & ſecundum in judicio plenario, alii dicunt ſtandum priori dicto, alii ſecundo, alii attendendum primum dictum quantum ad aliquid, ſed quantum ad plenum judicium, & ſententiam ferendam neutri ſtandum. Et hoc idem aſſeritur, quando teſtis in judicio deponit contrarium ejus, quod depoſuerat coram arbitro, vel arbitratore, ut ſcilicet, nec primum, nec ſecundum dictum attendatur. Videantur DD *d. cap. cum in tua de teſt. cog.* Clar. *q.* 53. Cov. *var. l.* 2. *cap.* 13. Menoch. *de arbitrar. caſ.* 108. & alii, quos latè refert Farinac *q.* 66. *num.* 142. *& ſeqq.* Hoc mihi certum eſt, quod ex ſecundo dicto contrario debilitatur primum, ut non plenè probet, & intantum, ut ex eo non poſſit dari juramentum in ſupplementum, Panormit. *d. cap. cum in tua, num.* 9. Felin. *num.* 4. Clar. *quaſt.* 53. Farinac. *q.* 66. *num.* 146. Bictus *q.* 47. *num.* 13. Eliſeus *tract.* 5. *q.* 5. *num.* 5.

44. Sed quid ſi teſtis ſecundum dictum contrarium habitum fuit in tortura? communior DD. ſententia eſt, ut in hoc caſu attendatur ſecundum dictum Panormit. *cap. cum in tua, num.* 9. *de teſtibus cog.* Felin. *num.* 4 Aret. *cap.*

per

per tuas, num. 33. *de teſtibus.* Farinac. *quæſt.* 66. *num.* 165. Et hoc eſt verum, etiam ſi primum dictum fuit juratum. Quia vitium perjurii de conſuetudine purgatur ex tortura, ut ex Farin. *conſ.* 10. *num.* 10. Clar. *q.* 21. *verſ. ſcias tamen,* probat Guazz. *defenſ.* 19. *cap.* 16. *num.* 19. Scroi *p.* 4. *cap.* 11. *num.* 21. Quamvis in hoc caſu dictum ſecundum non gravet nominatum ad torturam ſine aliis adminiculis, ut poſt Cravet. Thab. Nov. & Roland. notat Guazz. quem ſequitur Scroi loco citato. Sed in hoc caſu, quod neutro dicto credatur voluiſſe Farinac. *conſ.* 39. *num* 1. & Cavalc. *de teſt. p* 4. *num.* 155. refert Guazz. *ibid.* Teſtes verò vacillantes varii, & contrarii in ſubſtantialibus, ſaltem ſi fateantur fuiſſe præſentes facto, poſſunt torqueri ad videndum in quo dicto perſiſtant, ut latè declarat Farinac *q.* 66. *num.* 98. *& ſeqq. & q.* 79. *nu.* 12. quo ſtante, hoc aſſeritur etiam ſi in tortura non fuiſſet citata pars. Et idem aſſerunt aliqui etiam ſi examen in tortura factum ſit poſt publicationem primi examinis, imo poſtquam teſtis loquutus fuit cum parte adverſa, cujus tamen oppoſitum forſan verius putat Farinac. *q.* 66. *nu.* 171. Si etiam teſtis ſæpius torqueatur, ſtandum eſſe ultimæ torturæ, ſi tamen illa gravior fuit cæteris. Farinac. *num.* 174. Et ſi dictum primum ſit extrajudiciale, etiam ſi ſit juratum, multo magis attenditur ſecundum dictum judiciale habitum in tortura

45. Verum hæc non procedunt, ſi tortura ſit illegitimè data, tunc enim ſtandum eſt priori dicto. Et hoc idem fieri debet, ſi primum dictum extra torturam ex cauſa rationabili ſit magis veriſimile. Attenditur etiam dictum in tortura reſpectu illius teſtis, qui non admittitur ſine tortura, ut quia eſt ſervus, vel infamis, vel criminoſus, ſed ſi teſtis eſt talis, cujus dictum ſine tortura admittitur, ſi iſte poſtea ſine alia cauſa torqueatur, injuſtè torquebitur, & ideo ſtandum erit priori ſuo dicto. Item quando primum dictum emanavit in articulo mortis non attenditur ſecundum dictum in tortura, tunc enim etiam dicitur tortura ſpiritualis & non præſumitur, quod in morte quis velit mentiri. Farinac. *num.* 187. Bord. *cap.* 25. *num.* 24. Quando etiam teſtis ſimul eſt Reus, & ſic interrogatur, ut principalis, quoad ſe, & ut teſtis quoad alios, multi exiſtimant, ſtandum eſſe ejus priori dicto quod alii negant, & volunt attendi debere ſecundum dictum, etiam dum teſtis examinatur, ut principalis quoad ſe, & teſtis, quo ad alios, alii verò dicunt, quod quando iſte teſtis deponit de facto proprio, ut principalis quoad ſe, & teſtis quoad alios, attendi debet potius dictum ejus ſecundum in tortura datum. Et verè articulus iſte eſt dubitabilis, ut etiam fatetur Farinac. *q.* 66. *num.* 183. In criminalibus verò ſic potius attenditur ſecundum dictum emanatum in tortura quod ex primo debilitatur ſecundum. Ita quod dictum illud non faciat indicium ad torturam, niſi ſit adminiculatum, ſed ſolum ſufficiat ad inquirendum. Farinac *quæſt.* 66. *num.* 184. Bordon. *cap.* 21. *num.* 23.

46. Et quid ſi primum, aut ſecundum dictum ſit extrajudiciale? Si primum dictum eſt extrajudiciale, & non juratum, ſecundum verò dictum ſit judiciale, attenditur hoc ſecundum, ut per Felin. Imol. & alios *cap. cum in tua de teſt.* & per Aret. Dec. & alios *cap. per tuas de teſt.* Niſi tamen confeſſio extrajudicialis ſeu depoſitio facta ſit tempore actus geſti, & fuit confirmata per ſcripturam, & ſubſcriptionem teſtis factam tempore actus geſti, tunc enim contraria judicialis depoſitio cenſetur emanaſſe ex ſubornatione, & non attenditur. Aret. *cap. per tuas num.* 35. & ibi Dec. *num.* 43. *de teſt.* Albert. *in cap.* 1. *quæſt.* 16 *num.* 75. *de hær. in* 6. Menoch. *de arbitr. caſ.* 188. *num.* 25. Bict. *q.* 47. *num.* 17. Eliſeus *tr.* 5 *quæſt.* 8. *num* 6. Scroi *p.* 4. *c.* 11. *nu.* 29. Quod eſt verum, etiam ſi depoſitio extrajudicialis non jurata facta ſit coram parte. Farinac. *q.* 66. *num.* 199. At verò ſi primum dictum eſt judiciale, & ſecundum eſt extrajudiciale, & non juratum, attenditur primum dictum judiciale, ut per DD. citatos, etiam ſi talis revocatio fieret in articulo mortis. Clar. *q.* 23. *n.* 1. Menoch. *caſu* 108. *nu.* 19, *&* 20. Farinac. *q.* 66. *num.* 204. Scroi *part.* 4. *cap.* 11. *num.* 18. quod verum eſt, etiam ſi ſententia nondum ſit lata, ſed ſit ferenda. Panormitanus *cap. cum in tua num.* 9. Butr. *num.* 10. Covar. *var. l.* 2. *cap.* 19. *num.* 7. Ubi quod in iſto caſu fides teſtis vacillat, & ſit in arbitrio Judicis conſideratis negotiis perſonarum, & temporis videre, an ex dicto primo talis teſtis poſſit deveniri ad ſententiam. Quando tamen ſecundum dictum extrajudiciale triplici adminiculo eſſet fulcitum, ſcilicet, veriſimilitudine depoſitionis, & cauſa revocationis prioris dicti, & depoſitio ſecunda fieret in articulo mortis, primum dictum non tantum debilitatum, ſed ſublatum cenſeretur. Simanc. *de hæret. tit. de teſt.* 64. *num.* 38, *&* 39. Farinac. *q.* 66. *num.* 210. Bict. *quæſt.* 47. *num.* 19. Scroi *d. cap.* 11. *num.* 19.

47. Sed ſi primum dictum extrajudiciale ſit juratum, non quomodocunque, ſed formiter, tunc non attenditur ſecundum dictum judiciale, ſed neutri eſt ſtandum. Farinac. *quæſt.* 66. *num.* 214. Bict. *q* 47. *num.* 17. Scroi *d. cap.* 11. *num.* 19. Si tamen dictum primum extrajudiciale, & juratum ſit magis veriſimile, aut conjecturis & præſumptionibus adminiculatum, illi ſtandum erit. Covar. *var. lib.* 2. *cap.* 23. *n* 7. Albert. *in cap.* 1. *quæſt.* 16. *num.* 72. *de hæret. in* 6. Menoch. *de arbitr. caſ.* 108. *num.* 13. Farinac. *num.* 216. Scroi *part.* 4. *cap.* 11. *num.* 19. Sicutè contra ſi dictum ſecundum emanavit ad correctionem prioris docto de errore ſtabitur ſecundo. Quod & fiet ſi primum dictum datum fuit dubitativè, aut fuit incidenter prolatum, aut ſecundum dictum fuit confirmatum in tormentis.

48. In omni tamen caſu ex primo dicto extrajudiciali ita debilitatur ſecundum dictum iu

 di-

diciale, ut ex tali dicto Judex non poſſit ſententiam ferre, nec deferre iuramentum in ſupplementum, imo nec ſumere indicium ad torturam Menoch. *d. caſ.* 208 *num.* 27, *&* 28. Farinac. *quæſt.* 66. *num.* 226. Scroi *part.* 4. *cap.* 11. *num.* 21. Bict. *cap.* 47. *num.* 16. Eliſeus *tract.* 5. *qu.* 8. *num.* 6. Bordon. *cap.* 25. *num.* 28. Hoc verò Bordon. putat eſſe verum, etiam ſi ſecundum dictum ſit extrajudiciale, ſed in hoc caſu verum eſt, quod primum dictum iudiciale non ſufficit ad ſententiam, cæterum arbitrarium eſt Judici, ut conſideratis circumſtantiis negotii, & perſonarum, videat quantum primum illud dictum probet. Farinac. *num.* 208.

SUMMARIUM.

49 *Teſtis ſibi contrarius, ſi corrigat primum dictum medio ſecundo, ſtandum eſt ſecundo dicto.*

50 *Plures caſus adducuntur pro explicatione difficultatis.*

51 *Teſtis deponens contraria primo depoſitis, ſi id facit ſe corrigendo incontinenti, attenditur ſecundum ejus dictum.*

52 *Quomodo ſtandum non ſit ſecundo dicto, ſi teſtis cum intervallo deponat cōtraria primo dicto.*

Teſtis ſe corrigens ex intervallo debet allegare cauſam oblivionis. ibid.

53 *Quomodo teſtis poſſit ex intervallo ſe corrigere.*

54 *Licèt correctio ex intervallo non tollat primum dictum, illud tamen debilitat.*

55 *Non admittitur correctio poſt triduum à die depoſitionis.*

56 *Teſtis legitimè ſe corrigens non debet torqueri ratione variationis.*

ARTICULUS. V.

De Teſte ſe corrigente.

49. QUando teſtis contrarius eſt ſibi, ita tamen, quod per ſecundum dictum intendit corrigere primum, communiter dicitur, quòd ſtandum ſit ſecundo dicto, ut per DD. *cap. cum in tua de teſtibus*, ſed hoc explicatione indiget. Et duo caſus diſtingui debent, vel enim teſtis ſe corrigit in continenti, vel ex intervallo.

50. Tunc autem teſtis ſe corrigit incontinenti, & non ex intervallo, quando id facit, antequam diſcedat à conſpectu Judicis, ſive hoc fiat antequam Notarius ſumpſerit teſtis reſponſionem, ſive poſt dum id fiat, antequam teſtis ſe ſubſcribat examini. Et hoc indubitatè verum eſt. Sed ſecundò teſtis dicitur ſe corrigere incontinenti, ſi id faciat etiam poſt perfectum examen, antequam loquutus ſit cum parte, aut cum alia perſona, à qua pars potuit certiorari, ut per Panorm. Felin. Jo: And. Imol. Hoſtien. Innoc. Bald. *cap. præterea de teſt. cog.* & alios plures, quos refert Farinac. *quæſt.* 66. *num.* 232. Bict. *quæſt.* 47. *num.* 45. Scroi *part.* 4. *cap.* 11. *numer.* 8. Bordon *cap.* 23. Verum non ſufficit, quòd teſtis non fuerit loquutus cum parte, ſed quòd nec potuerit loqui, ut advertunt Innoc. Hoſtien. & Bald. citati. Ideo licèt teſtis detineatur in ſecretis carceribus, nec permittatur ei loqui cum alio, non tamen poteſt ſe quandoque corrigere, nam propter utilitatem, & facilem corruptionem cuſtodum carcerum poteſt eſſe, quòd aliis mediantibus teſtes loquantur cum parte. Unde quòd teſtis ſic carceratus poſſit quomodocumque ſe corrigere, non placet Boſſ. *tit. de oppoſ. contr. teſt. numer.* 1. & Farinac. *quæſt.* 66. *num.* 237. Ideo ſi teſtis venit ad ſe corrigendum ad poſtulationem partis, non admittitur. Farinac. *d. num.* 231. Et teſti dicenti ſe non fuiſſe loquutum cum parte, non creditur, ſed negativa aliunde eſt probanda. Felin. *d. cap. præterea num.* 10. quamvis id probari per juramentum teſtis ibi voluerit Aretin. *nu.* 4. quod tamen non eſſe admittendum, niſi teſtis ſit notæ fidei, & auctoritatis, ex Bald. & Alciat dixit Farinac. *d. q.* 66. *num.* 237.

51. Eſt ergo communis concluſio, quod, ubi teſtis deponit contraria primo depoſitis, ſed id facit ſe corrigendo incontinenti modo ſupra expoſito, attenditur ejus dictum ſecundum non primum, ut per Gloſſ. *in cap. per tuas de teſtib.* & alios DD. & per Gloſſ. *cap. in noſtra de teſt.* & alios interpretes. Ex Aret. tamen Bict. *q.* 47. *num.* 42. ait, quod in hoc caſu non ſtatur nec primo, nec ſecundo dicto; ſed hoc eſt contra jura, & communem ſententiam, à qua non eſt recedendum. Et tunc non eſt neceſſe, quòd teſtis probet errorem, vel ignorantiam, eſt tamen ſaltem neceſſe, quòd illam alleget. Farinac. *num.* 240. Bictus *num.* 46. Sed ubi non eſt ſibi contrarius nec ſe corrigit, licèt aliquid amplius deponat. non eſt neceſſe, quòd etiam errorem, aut oblivionem alleget; ſed ubi ſe corrigit, & contraria deponit, niſi ſaltem juſtam cauſam alleget. poterit tamquam ſuſpectus de ſubornatione torqueri. Farinac. *q.* 68. *num.* 244. In his tamen locum habet arbitrium Judicis, ut videat, ſi teſtis incontinenti ſe corrigit. Farinac. *quæſt.* 66. *num.* 239. Bord. *cap.* 23. *num.* 9. Jo: Andr. Hoſtien. Panormit Butr. & alii *in d. cap. Præterea de teſt. cog.* Et ſi teſtis poſt triduum à depoſitione venit ad ſe corrigendum, præſumitur ſubornatus. Farinac. *q.* 66. *n.* 238.

52. At vero certa etiam eſt concluſio, quod teſtis ex intervallo ſe corrigere non poteſt, ut per DD. *in cap. per tuas de teſt. & cap. Præterea de teſt. cog.* Sed tunc ſtatur ejus primo dicto, & teſtis ſubornatus præſumitur, quamvis ubi teſtis revocat primum dictum, multi velint, quòd neutri dicto credatur, niſi fortè primum dictum non fuerit juratum, vel ſine redditione rationis emanavit, ſecundum verò è contra, vel ubi primum dictum fuit per verbum credo, & ſecundum aſſertivum. Eliſeus *tract.* 5. *quæſt.* 8. *n.* 5. ubi tamen teſtis alleget errorem & illud probet, docto de errore, ſuſtinetur correctio. Ex cauſa etiam oblivionis poteſt teſtis quandocumque dictum ſuum corrigere. Sed hoc eſt verum, quando

do teſtis ſit ſolummodo varius, & non contrarius. Tunc enim ſufficit, ſi alleget oblivionem, ſed ſi teſtis ſit ſibi contrarius, neceſſe eſt, ut alleget cauſam oblivionis veriſimilem, & illam probet. Unde in hoc locum habet arbitrium Judicis Aret. *cap. per tuas, num. 8. de teſtibus.* Farin. *quæſt. 65. num. 246.* Videtur verò, quòd Bictus in hoc caſu velit, quòd cauſa oblivionis probetur. Sed Farin. *d. num. 246.* & apud ipſum alii ſolum requirunt, quòd cauſa oblivionis allegetur, nec dicunt, eam debere probare, ſed hoc eſt verum, quando teſtis ſe corrigit incontinenti. Dicunt etiam plures, quod teſtis nobilis poteſt ex intervallo ſe corrigere, quando agitur inter perſonas viles, & de modica cauſa. Panormit. *cap. præterea num. 13. de teſt. cog.* & ibi Felin. *num. 13.* Et idem dicitur de teſte notæ fidei, & auctoritatis, quòd poſſit ſe corrigere ante tamen publicationem teſtium, & ubi juret quòd non fuerit allocutus cum parte. Gloſ. *in d. cap. præterea, verſ. Incontinenti,* & ibi Bald. *num. 4.* Bictus *num. 48.* Farin. *num. 248.* Id verò verificari non poteſt poſt teſtium publicationem, niſi ſi cauſa ſit modica, & inter viles perſonas. Farin. *q. 66. num. 249.* Ubi verò teſtis non velit ſe corrigere, ſed ſolum aliquid addere, poteſt hoc præſtare etiam ex intervallo, ſi teſtis id ſponte facere velit, aut examinetur ex officio Judicis, & non ad inſtantiam partis. Farinac. *num. 253.* Bictus *q. 47. num. 50.* Sed tamen in hoc caſu non præſtatur teſti plena fides, ut ex Panorm. Butr. Felin. & aliis *in cap. præterea de teſt. cog.* Farinac. *d. num. 263.* Eliſeus *tract. 5. cap. 8. num. 12.*

54. Tandem dicitur, quod licèt correctio ex intervallo non tollat primum dictum teſtis, tamen ſemper illud debilitat, Innocent. *cap. præterea, num. 2. de teſt. cog.* & ibi Hoſtien. *num. 3.* Panorm. *nu. 22* Felin. *nu. 10.* Bordon. *in praxi cap. 23 nu. 8* Bictus *nu 49.* Vnde ex correctione facta ex intervallo non defertur juramentum in ſupplementum, Farin. *d. q. 66. num. 250.* ſed etiam ſi correctio fiat incontinenti, poteſt eſſe, quòd debilitet aliquo modo dictum teſtis. Bordon. *d num. 8*

55. Poſt triduum autem à die depoſitionis non admittitur correctio, quia ſupponitur facta ex ſubornatione. Rota *in novis deciſ. 19. & part. 1. diverſ. d. 346. num. 3.* Farinac. *num. 238.* Eliſeus *tract. 5. q. 8. num. 12.* Scroi *p. 4. cap. 11. num. 22.* Sed nec intra triduum debet teſtis admitti ad ſe corrigendum, ſi adſit probabilis ſuſpicio, quòd teſtis alloquutus ſit partem, aut alios, per quos pars potuerit certiorari, vel quòd teſtis ex metu vel odio velit primum dictum corrigere; ſolum igitur admittitur ad ſe corrigendum, ſi ceſſet dicta ſuſpicio & alleget, & probet rationabilem cauſam id faciendi. Panormit. *in cap. præterea de teſt. numer. 3.* & ibi Felin. *num. 5.* Scroi *d. num 22.*

56. Tandem advertendum, quod teſtis, qui ſecundi dicti contrarii primò reddit rationabilem cauſam, & legitimè ſe corrigit, non poteſt torqueri ratione variationis, & contrarietatis ut advertit Farinac. *quæſt. 79. num. 11.* Bictus *quæſt. 101. num. 14.*

SVMMARIVM.

57. Quæ requirantur ad falſitatem.
Et quæ ſit pœna falſitatis. ibid.
58. Teſtis falſus nihil probat.
59. Teſtis deponens de credulitate non eſt falſus, etiamſi deponat id, quod verè eſt falſum.
Quomodo poſſit puniri. ibid.
60. Qui deponit ſe vidiſſe, quod non vidit, & ſe ſcire, quod ignorat, eſt teſtis falſus.
61. Alii caſus, in quibus cognoſcitur aliquem eſſe falſum teſtem.
62. Quis ſit teſtis falſus in ordine ad punitionem, num. 63, 64, 65, & 66.
67. Et quis ſit teſtis falſus in ordine ad probandum.
68. Teſtis in uno falſus non probat in aliis.
69. Quomodo intelligendum ſit, quod teſtis in uno falſus cenſeatur falſus in omnibus, & ſeq.
Opiniones variæ. ibid.
70. Ad hoc, ut teſtis non probet, ſufficit, quòd poſſit præſumi falſus.
71. Teſtis falſus in aliquo pertinente ad cauſam, non probat in aliis.
72. Etiam ſi ſit falſus in aliquo aliqualiter non pertinere ad cauſam, non probat in aliis.
73. Teſtis falſus in aliquo nullo modo pertinente ad cauſam, probare poteſt in aliis.
Ad quid ſe extendat jus interrogandi in Iudice. ibid.
74. Explicatur quomodo falſitas in non ſubſtantialibus non tollat fidem teſtis in reliquis.
75. Teſtis perjurus, & mendax pernicioſè, etiam extrajudicialiter, non probat, & amittit fidem.
Quomodo teſtis falſus in modico non ſit falſus in totum. ibid.
Teſtis mendax ſine perjurio non eſt totaliter excludendus. ibid.
76. Quomodo teſtis perjurus, & mendax aliquando totaliter non amittit fidem.
Opiniones variæ. ibid.
77. Quis ſit teſtis perjurus, & falſus.

ARTICULUS VI.

De Teſte Falſo.

57. FAlſitas tria requirit, ſcilicet dolum, mutationem veritatis, & quod alteri noceat, ut ex Anchar. Afflict. & Cavalc. notat Scroi *part. 4. cap. 10 num. 7.* Præcipuè verò requirit dolum, ut per DD. quos latè refert Farin. *quæſt. 67 num. 77.* Requiritur etiam, quòd mendacium ſit pernicioſum, ſed ad hoc, ut teſtis puniatur pœna ordinaria, neceſſe eſt, quòd actu nocuerit, pœna autem falſi teſtis eſt pœna talionis, *l. 1. ff. ad leg. Corn. de ſic.* Sylv. *v. teſtis. num. 9.* Tabien. *num. 9.* Sed de jure Canonico

nico pœna falſi eſt depoſitio, & detruſio in monaſterium, *c. ſi Epiſcopus* 50. *diſt.* Clar. §. *falſum*, *nu.* 19. Scroi *p.* 4 *c.* 10. *nu.* 14. ſed effectu non ſequuto non habet locum pœna arbitraria: ſicut non punitur pœna ordinaria. qui deponit falſum ad defenſam. Clar. *d.* §. *falſum.* Farin. *q.* 67. *n.* 18. Guazz. *dec.* 28. *cap.* 18. *n.* 11. ubi *n.* 2. dixerat, quod teſtis falſus ſolum in cauſa capitali punitur pœna talionis, *& n.* 5. quod in cauſa non capitali teſtis falſus punitur pœna falſi ordinaria, *l.* 1. *ff. de falſ. cap.* 1. *nu.* 4. quod ſi inquiſitus fuit damnatus ad mortem, ſi ſine falſi teſtis depoſitione inquiſitus erat convictus, & non fuit damnatus ex vi falſæ depoſitionis, teſtis falſus non pœna mortis, ſed mitiori punitur, *& nu* 8. quod in delictis non atrocibus, non ſequuto effectu, teſtis falſus nulla pœna punitur. Sed ad hoc, ut teſtis non probet, ſufficit, quod mendacium potuerit nocere, & in hoc vera eſt ſententia. Farinac. *q.* 76. *nu.* 13. *&* 14. *&* Bordon. *c.* 34. *nu.* 2.

58. Teſtem falſum nihil probare communis omnium eſt ſententia. Et hoc eſt verum nedum, quia teſtis faltus eſt perjurus, ſed quia mendax, & ex mendacio non probatur veritas. Et ideo teſtis falſus nihil probat in ea cauſa, in qua falſum deponit. Unde nec probat ad torturam, nec ad inquirendum, Farinac. *q.* 56. *num.* 188, *&* 189. Bordon. *cap.* 35. *num.* 6. Bictus *q.* 48. *num.* 1. Scroi *par.* 4. *cap* 10. *num.* 1. Unde nec probat contra alium falſarium. Farinac. *q.* 67. *num.* 60. nec ad pias cauſas. Farinac. *num.* 61. & nec etiam ſi metu ſuit coactus ad jurandum falſum, Farin. *nu.* 63. & nec in caſibus exceptis, Farinac. *q.* 56. *num.* 196. Sed ſi fuit falſus in una cauſa, & tanquam falſus ſuit damnatus, nec probat in alia cauſa, *cap. ſi quis convictus* 2. *q.* 5. & tradunt Innoc. & alii, *in cap. Fraternitatis de hæret.* Et hoc verum eſt etiam de teſte falſo convicto, vel confeſſo, & non damnato. Anan. *in cap.* 1. *de crimin falſ. num.* 18. Farinac. *quæſt.* 67. *num.* 59 Souſ. *lib.* 2. *cap.* 8. *num.* 1. Bict. *quæſt.* 48 *num.* 1. Bordon. *cap.* 34. *num.* 5. & teſtis falſus nec facit indicium ad inquirendum. Maſcard. *de probat. lib.* 2. *concluſ.* 1039. *numer.* 10. Vnde ſententia data ex falſis teſtibus revocatur. Videantur, quæ ſupra *q.* 12. *a.* 16. dicta ſunt de teſte Perjuro.

59. Teſtis tamen deponens de credulitate, licèt deponat id, quod verè eſt falſum, non eſt falſus, ſi ipſe credebat verum eſſe, quod depoſuit. Farinac. *q.* 57. *num.* 86, *&* 88. Bordon. *cap* 34. *numer.* 13. Bictus *quæſt.* 48. Et in hoc credendum eſſe teſti juranti, quod fuerit motus ex cauſa credulitatis, dixerunt aliqui, ſed melius dicitur, hoc eſſe Judici arbitrarium decernere, an credulitas fuerit probabilis. Farinac. *q.* 67. *num.* 9. Bordon. *cap.* 33. *num.* 13. Ideo vix dari poterit caſus, in quo teſtis de credulitate damnari poſſit de falſo, cùm credulitas ſit actus interior, & ipſe dicere poſſit, quod credebat verum eſſe, quod depoſuit, ſi tamen convinceretur falſus, pœnam falſi non evitaret. Hunc tamen non puniri pœna ordinaria, quia teſtis de credulitate non eſt perjurus, & quia non multum nocet, dixit Farinac. *in q.* 67. *num.* 68. Sed verè, vel iſte teſtis non eſt falſus, ſi ipſe verè credebat verum eſſe, quod depoſuit, vel ſi ſciebat id eſſe falſum, & ſub juramento depoſuit ſe credere id eſſe verum, & eſt falſus, & eſt perjurus, & ex hac parte non minori pœnâ puniendus.

60. Pariter falſus teſtis eſt, qui tanquam à ſe viſum deponit, quod non vidit, vel tanquam à ſe ſcitum deponit, quod ignorat, etiam ſi in rei veritate ſit verum id, quod narravit. Nam veritas negotii non excuſat teſtem falſa deponentem. Iſte enim falſus eſt, quia deponit ſe vidiſſe, quod non vidit, ſeu ſciviſſe, quod non ſcivit, ideo ſi non pœna ordinaria, ſaltem extraordinaria ad arbitrium Judicis eſt puniendus.

61. Item falſus teſtis eſt, qui dolosè dicti ſui rationem non reddit, vel reddit inſufficientem, Farinac. *num.* 221, *&* 222. Et qui dolosè dicit ſe non recordari ejus, cujus verè recordatur, ſecus verò ſi probabiliter non recordatur, Farin. *num.* 223, *&* 224. Item falſus eſt, qui deponit æquivoce, obſcure, & verſute, ut dictum ſuum producenti non proſit, vel Reo non noceat. Farinac *num.* 226. Sed & falſus eſt, qui referens alterius dictum illud refert truncum, vel quod fuit abſolutè dictum refert, ut dictum dubitativè, vel recitativè, vel interrogativè, vel illud refert in ſenſu alieno ab eo, in quo fuit prolatum malitiosè inculpans eum, qui dixit. Penna *p.* 3. *com.* 122. Item cenſetur teſtis falſus, qui deponit contrarium ejus, quod Reus confeſſus fuit. Caput. *p.* 3. *d.* 183. *nu.* 6, *&* 7.

62. Diſtingui hic etiam debet teſtis falſus in ordine ad punitionem, & in ordine ad probandum. Nam ſaltem pœna ordinaria, imo aliquando nulla pœna puniri debet teſtis, qui ſine dolo, vel per errorem, vel per oblivionem falſum depoſuit. Farinac. *q.* 67. *n.* 81. Bordon. *cap.* 34. Imo in dubio præſumi debet teſtem depoſuiſſe per errorem, aut oblivionem, quia falſitas non eſt ſine dolo, & dolus non præſumitur. Farin. *num.* 103, *&* 104. Et in antiquis ex curſu duorum, vel trium annorum inducitur oblivio, quæ etiam inducitur propter implicationem, & circumvolutionem negotii. Unde eſt, quod in ruſticis, aut ſimilibus non ſagacibus præſumitur, quod non depoſuerint falſum ex dolo. Farinac. *num.* 78. *& ſeqq.* Carena *p.* 3. *c.* 6. *num.* 71. Bordon. *cap.* 34. *num.* 11. Sic etiam ubi ſumus in materia, quam teſtis non tenetur ſcire, ſi credat eſſe verum, quod de facto eſt falſum, ex hujuſmodi credulitate falſum à ſe judicatum verum depoſuit, non punitur pœna ordinaria, imo nec extraordinaria, ſi abſit omnis temeritas & culpa. Et quia in communi ſermone homines præſertim minus experti, & indocti, dicunt ſe ſcire, quod à viro fide digno audierunt, non eſt puniendus uti falſus, qui deponit ſe ſcire id, quod à fide digno audivit; quamvis ob nonnullam temeritatem, ſi adſit, poſſit puniri extraordinariè. Farinac. *q.* 67. *num.* 91. Bordon. *cap.* 34. *num.* 14.

Si

63. Si tamen teſtis ſit falſus in redditione cauſæ ſuæ depoſitionis aliàs veræ, ut quia falſo depoſuit ſe fuiſſe præſentem facto, vel illud vidiſſe, non poteſt fugere ad minus gravem pœnam extraordinariam. Farinac. *q. 67. n. 95.* Carena *p. 3. tr. 5. n. 69.* Bordon. *c. 34. num. 15.* Sic teſtis falſo deponens de ſua peritia, non poteſt puniri ut falſus, cum poſſit ſe excuſare dicendo, quod ſic credebat, ſicut depoſuit, ſi tamen de falſo convincatur, non effugiet pœnam extraordinariam. Si etiam teſtis in ſua depoſitione juvatur primordio veritatis à falſi pœna excuſatur. In dubio etiam teſtis non præſumitur falſus, & adverſarius tenetur probare falſitatem, & maximè ſi teſtis ſit bonæ famæ, in quo præſumi poſſit potius error & oblivio, quàm dolus, Farinac. *quæſt. 67. num. 103.*

64. Et falſitas eſt probanda, quando agitur de imponenda pœna ordinaria vel corporali, Farinac. *conſ. 50. à num. 1.* Quamvis ad pœnam pecuniariam extraordinariam ſufficiant præſumptiones ſecundùm Farinac. *conſ. 50. num. 2.* Scroi *p 4. cap. 10. num. 6.* Bordon. *c. 34. num. 5.* Imo in criminalibus ad effectum, ut ſi teſtis falſus non probet, falſitas probari poſſe præſumptionibus, & conjecturis ex Aym. Bald. & Monticell. dixit Bict. *q. 48. num. 4.* Convincitur verò teſtis falſus ex propria confeſſione, vel ſi in eodem vel diverſo judicio contraria deponit, vel ſi plures teſtes deponant veritatem, Boſſ. *in praxi tit. 51. cap. 11. num. 83.* Scroi *p. 4. cap. 10. nu. 16. ubi num. 17.* ait, quod falſitas teſtium probari poteſt per teſtes, qui interfuerunt eorum corruptioni & ſubornationi. Et quod poteſt probari falſitas abſque eo, quod probetur pecunia data teſtibus, vel aliud medium, per quod fuerunt corrupti. Et quod falſitas poteſt probari etiam poſt ſententiam. Et ex Chart. addit, quod ad torturam falſitas poteſt probari præſumptionibus. Sed quod in hoc numero dictum eſt de præſumptionibus, non admittitur, niſi Judicia ſint talia, ex quibus, prout juris eſt, probatio ſit vel ſemiplena, vel plena juxta rei exigentiam.

65. Sed ſi duo teſtes ſint contrarii neutri creditur, imo ut teſtis probet contra producentem, & dictum illius præjudicet producenti, vel illi, ad cujus favorem deponit, non ſufficit, quod de falſitate conſtet per confeſſionem teſtis, vel extrajudicialem etiam in articulo mortis, vel judicialem, ſed opus eſt, ut de falſitate aliunde conſtet. Farinae. *quæſt. 67. num. 110.* Bictus *quæſt. 48. num. 20.* Imo nec plures teſtes corrupti ad hoc ſufficiunt, ut ex confeſſione extrajudiciali præjudicent illi, ad cujus favorem depoſuerunt. Farinac. *q. 46. nu 57.* Quod eſt verum nedum in cauſa civili, ſed & in criminali, niſi cum atteſtatione teſtis concurrerent tot conjecturæ valde urgentes, ut Judex pro certa haberet falſitatem. Farinac. *q. 46. nu. 64.* Quamvis in hoc caſu prima depoſitio teſtis debilitetur, & ejus fides diminuatur. Farinae. *num. 65.*

66. Et ad excludendum dolum, & excuſandum teſtem à falſitate, omnis interpretatio facienda eſt, etiam impropriando verba, & etiam ſupplendo verba, vel ſubtrahendo. Hucusque verò dicta comprobari poſſunt ex DD. *in cap. fraternitatis de hæret. & in cap. 1. de crimin. falſ.* Clar. §. *falſum.* Maſcard. *de probat. lib. 1. concluſ. 28. & lib. 2 concluſ. 188. & concluſ. 740. & lib. 3. concluſ. 363.* & aliis pluribus, quos refert Farinac. *q. 67. nu. 77. & ſeqq.*

67. Sed loquendo de teſte falſo in ordine ad probandum hoc eſt certum; quod in eo, in quo eſt falſus etiam inculpabiliter, nihil probat. Sed pariter dicendum eſt, quod teſtis inculpabiliter falſus in aliquo nedum in depoſitionibus poſtea factis, ſed factis antea eſt fidei diminutæ, ut per Anan. *in. d. cap. fraternitatis nu. 6.* & ibi Arch. *num. 2.* Farinac. *quæſt. 67. num. 102.* Et ſi de falſitate non conſtat niſi ex propria teſtis confeſſione, talis confeſſio non præjudicat producenti teſtem, in cujus favorem depoſuit. Farinac. *q. 57. num. 110.*

68. Sed ad majorem puncti hujus evidentiam videndum eſt, qualiter teſtis in uno falſus probet in aliis. Nam Regula generalis datur, quod teſtis in uno falſus cenſetur in omnibus, & ideo falſus in uno non probat in aliis. Panormit. *cap. ex litteris de fidei inſtrum.* ubi Felin. *num. 13.* Innoc. *in d. cap. fraternitatis*, & ibi Jo. Andr. Hoſtien. Anan. Panormit. Felin. Zabarell. Farinac. *q. 67. num. 111.* & cæteri DD. omnes. Quod eſt verum etiam de illis, quæ teſtis ante falſam depoſitionem depoſuerat. Contrarium in hoc ſenſit Bictus *q. 48. num. 3.* Sed non eſt recedendum ab illa ſententia, quia licèt ex ſubſequenti falſitate non probetur plenè, quod teſtis fuerit falſus in prioribus depoſitionibus, ita tamen de jure præſumitur, & præſumptiva probatio ſufficit ad excludendum teſtem, ut tamquam falſus non probet. Farinac. plures referens *q. 67. nu. 150 & 153.* Et ita quod nec per Principem fieri poteſt, ut teſtis in uno falſus non habeatur falſus in omnibus, niſi ſit Princeps omnino ſupremus, imo nec Princeps ſupremus poteſt ſtatuere, quod teſtis falſus non ſit fidei diminutæ, quia hoc eſt de jure naturæ, vel niſi de veritate alterius depoſitionis aliunde conſtet.

69. Sed hæc regula generalis explicatur primò, ut intelligi debeat de eo, qui doloſè & culpabiliter eſt falſus in uno, tunc enim cenſetur falſus in omnibus. Felin. *cap. fraternitatis nu. 36. de hæret.* Menoch. *de arbitr. qu. 23. num. 5.* Farinac. *q. 67. num. 114* Sed ſi teſtis in uno fuit inculpabiliter falſus, multi voluerunt, quod habere ſit falſus in omnibus, dicùnt enim, quod teſtis in uno falſus in totum reputatur falſus, ſive ſcienter, ſive ignoranter. Pro qua ſententia quamplures refert Farinac *q. 67. nu. 141.* contrarium tamen ſenſerunt Felin. *cap. fraternitatis nu 22.* Bald. *l. ſi ex falſ. n. 15. C. de tranſ.* Specul. Alex. & alii apud Farinae. *qu. 67. num. 142.* Menoch. *caſ. 308. num. 1.* Sed DD. parte opiniones eam limitant, ut procedat ſolum quando teſtis nul-

Jam ſui erroris, aut ignorantiæ adducit excuſationem. Alias enim præſumitur, quod teſtis potius ſcienter non ignoranter depoſuerit falſum. Farin. *num. 142.* Sed per hoc concordatur utraque opinio. Et ſic dicitur, quod ſolum ad excludendum dolum ſufficiat, quod teſtis adducat etiam rationabilem ſui erroris, aut ignorantiæ cauſam, & ſi teſtis hanc reddit, & eam probat; licet maneat aliqualiter fidei diminutæ in aliis; non tamen in totum excludi debet, ſed probat. Imò in iſto caſu datur teſti juramentum, & juramento teſtis creditur, quod ex juſta cauſa motus fuerit ad ſic deponendum. Quamvis an iſta credulitas ſit excuſabilis arbitrio Judicis ſit judicandum. Farinac. *q. 27. nu 89.* Et ſic arbitrarium eſt Judici videre in hoc caſu, an teſtis in totum ſit rejiciendus. Eliſeus *tract. 5. q 9. nu. 1.*

70. Et inſuper advertendum, quod licet ad hoc ut teſtis evadat pœnam falſi in dubio præſumendum ſit non eſſe falſum, ex præſumptionibus enim nullus damnatur ſaltem in pœnam ordinariam, nihilominus quia ad hoc ut teſtis non probet ſufficit quod poſſit præſumi falſus, & ſit de falſitate ſuſpectus, ideo in dubio ad effectum probandi, teſtis potius ſcienter falſus præſumitur, & doloſus, & non probat, Farinac. *q 67. nu. 143.* Et ideo, in hoc Judex arbitrabitur attentis qualitatibus perſonarum, & aliis circumſtantiis. Eliſeus *tract. 5. quæſt. 9 num. 1.*

71. Secundo principaliter DD. explicant dictam regulam, ut procedat, quando teſtis eſt falſus in aliquo ſubſtanſtiali, vel ſubſtantialiter pertinente ad negotium, vel in circumſtantia proxima ſpectante ad cauſam; ſpectare verò ad cauſam dicitur, quod cauſæ adminiculatur directè, vel indirectè, vel quodcumque comprehenditur ſub juramento, aut forma articulata; ſecus verò ſi teſtis ſit falſus in non pertinentibus ad cauſam, tunc enim teſtis falſus in aliquo ex iſtis non pertinentibus ad cauſam probat in aliis. Ita ſenſerunt DD. plures, quos refert Farinac. *q. 67 nu 158.* ubi in ſequentibus hanc ſententiam pluribus declarat, & limitat, & ita ex modernis ſentiunt Bict. *q. 48 num. 6.* Scroi *p. 4. c. 10 num 8.* Eliſeus *tract. 5. q. 9. n. 1.* Hæc verò diſtinctio licet ſit utilis ad videndum, an teſtis falſus puniri debeat pœna falſi, & benè dicatur teſtem falſum in aliquo nullo modo pertinente ad cauſam non eſſe puniendum pœna ordinaria, ſed ſolum de perjurio pœna ſtellionatus. Farinac. *q. 65. n. 160* Tamen ad effectum probandi alia diſtinctio datur.

72. Dicitur propterea, quod teſtis ſcienter falſus in uno ſimul & perjurus, in nullo probat, quia juſtè in omnibus præſumitur falſus & perjurus, ex quo ſcienter in uno fuit falſus & perjurus; ideo teſtis qui juravit dicere verum in omnibus, de quibus fuerit interrogatus, ſi ſit falſus etiam in aliquo impertinenti, cenſendum eſſe falſum in omnibus dixerunt Felin. *in cap. fraternitatis poſt num. 23. de hæret.* Farinac. plures referens *quæſt 67. num. 174. ubi num. 175.* quod in dubio teſtis cenſeatur juraſſe de dicenda veritate ſimpliciter, & in pertinentibus ad cauſam, non tamen de dicenda veritate in omnibus, quod tamen alii negant, ibi *num. 176. & num. 177.* addit, quod juramentum emiſſum ſuper tota cauſa non trahitur ad impertinentia, ad quod tamen trahitur juramentum emiſſum de veritate dicenda in omnibus, de quibus fuerit interrogatus, & ideo qui ſimpliciter juravit dicere veritatem, ex hoc non juravit dicere veritatem in impertinentibus.

73. Sed tu dicas attendi debere jus interrogandi in Judice, ad quid ſe extendat. Nam certè non extenditur ad omnino impertinentia, & nihil pertinentia ad cauſam, ſicut nec extenditur maximè in criminalibus ad ea, de quibus Judex non potuit legitimè interrogare. Et in his teſtis interrogatus non tenetur reſpondere ad mentem interrogantis, & poteſt uti æquivocatione, & amphibologia. Sic ergo dicendum, quod juramentum ſub quibuscumque generalibus verbis emiſſum, etiam ſi quis juret ſe dicturum veritatem in omnibus, de quibus fuerit interrogatus, ſemper reſtringitur ad legitimam interrogationem, & ex conſequenti ad ea, quæ aliquo modo ſpectant ad cauſam. Quod ſi teſtis juret expreſſe ſe dicturum veritatem etiam in nullo modo pertinentibus ad cauſam, hoc juramentum non eſt judiciale, infra verò erit explicandum, qualiter perjurus in uno extrajudicialiter dicto ſit habendus falſus in omnibus. Interim dicitur, quod teſtis falſus in aliquo nullo modo pertinente ad cauſam, nec poteſt dici falſus, quia potuit uti amphibologia, & quatenus ſit falſus, non eſt perjurus, quia juramentum etiam generalibus verbis expreſſum non ſe extendit ad impertinentia ad cauſam, de quibus nec poteſt legitimè interrogari. Et ideo ex hoc non impeditur, quin probet in aliis, quia non eſt perjurus. Quod ſi erroneè ſit falſus & perjurus, quia credens ſe teneri ad dicendam veritatem ex vi juramenti præſtiti, nihilominus falſum ſcienter depoſuit, ſi de hoc conſtaret non probaret in aliis, quia verè eſſet ſuſpectus de falſitate.

74. Hinc eſt, quod illa communis concluſio, quod falſitas in non ſubſtantialibus non impedit teſtem, ut fidem faciat in reliquis, quam docuerunt Jo. Andr. Hoſtien. Anan. Zabar. Panormit. *d. cap. fraternitatis*, & alii plures apud Farinac. *quæſt. 67. num. 179.* & ex modernis, Bict. *quæſt. 48. num. 5. & 6.* Scroi *p. 4. cap. 10. num. 8. 9. & 10.* Eliſeus *tract. 1. quæſt. 9. num. 1.* habet difficultatem, & explicari debet. Verum enim eſt, quod hujuſmodi falſitas non tollit fidem in aliis ratione perjurii, quia non eſt perjurus, qui falſum deponit in iis, quæ nullo modo ſpectant ad cauſam. Item licèt talis appareat falſus, non eſt tamen certò judicandus talis, quia potuit uti amphibologia, & tandem quia tale mendacium non eſt perniciosum. Et verum eſt, quod mendacium merè officioſum, quod non eſt niſi peccatum veniale, non tollit fidem in aliis

ſub-

ſubſtantialibus, quia irrationabile eſt præſumere, quod venialiter mendax velit eſſe mendax in ſubſtantialibus, in quibus notabile damnum infertur parti.

75. Nam falſitas tollit fidem, vel ratione perjurii, vel ratione mendacii pernicioſi; Ideo univerſaliter teſtis perjurus etiam extra judicium amittit fidem etiam in aliis de jure communi, quia non eſt certum illum dicere verum, qui ſemel pejeravit. Et pariter mendacium pernicioſum etiam extrajudiciale tollit fidem; quia mendaci non eſt credendum. Ideo teſtis, qui etiam extra judicium & ſine juramento fuit doloſè & ſcienter mendax, vel in inſtrumentis, vel in teſtamentis non obſervavit promiſſum juratum per inſtrumentum, repellitur à teſtificando; ut enim advertit Bordon *c.33. num.13.* Jura repellunt teſtem falſum non ſolum ratione perjurii, ſed ex falſitate & mendacio pernicioſo, *cap. conſtituimus 3. quæſt. 5* Unde nedum indifferenter reprobantur perjuri, qui ſunt tales extra judicium, *cap. quicumque 6. quæſt. 1. cap. ſi quis cap. parvuli 22. quæſt. 5.* ſed omnes falſi & doloſè mendaces. Juſtè enim præſumitur hos eſſe in omnibus de veritate ſuſpectos. Et ideo quicumque vel eſt damnatus de falſo, vel confeſſus, vel convictus rejicitur à teſtificando. Farinac. *quæſt. 67. num. 58.* alios referens. Et ideo illa regula, quod falſus in modico non cenſetur falſus in totum Butr. *cap. 2. de regul.* & alii apud Farinac. *quæſt. 87. num. 162.* quam tamen negant Bald. & alii ibidem relati *num. 163.* intelligi debet de modico, quod non ſufficiat ad mendacium pernicioſum. Sic quia ſæpe mendacium in nomine, cognomine, parentela, affinitate, vel Parochia non eſt pernicioſum, ideo tale mendacium; qui etiam procedit ſæpe ex inconſideratione & oblivione, non tollit fidem teſtis, niſi ſit adjunctum perjurium; ſic ergo in his ſemper attendi debet, quod in ordine ad puniendum teſtem falſum multum valet conſiderare, ut teſtis ſit falſus & perjurus in ſubſtantialibus. Nam aliàs teſtis inutiliter deponens non punitur pœna ordinaria. Et tamen ulterius advertendum, quod præſumptio falſitatis orta ex ſolo mendacio pernicioſo ſine perjurio non eſt multum gravis ad excludendum teſtem in judicio, quia non eſt omnino præſumendum, quod mendax ſine perjurio velit etiam eſſe mendax in judicio, in quo teſtis jurat, quia falſitas juncta perjurio eſt longè gravior, & delictum longè majus, quàm falſitas ſimplex.

76. Quod etiam dicitur, quod perjurium & falſitas tollit fidem teſtis, non poteſt intelligi omnino & ſimpliciter; nam teſtis contrarius eſt falſus & perjurus, & tamen jura volunt, quod ſtetur ejus primo dicto, ut ſupra probatum eſt, aliquid igitur probat. Et ſic tertiò limitatur dicta generalis concluſio, ut falſus in uno cenſeatur falſus in omnibus, præterquam in caſibus in jure expreſſis, in quibus falſus admittitur ſaltem ut teſtis diminutæ fidei. Et amplius quod falſus in uno cenſeatur falſus in omnibus depoſitionibus, quas habuit, vel habebit poſt falſitatem, ſed in depoſitionibus, quæ depoſitionem falſam præceſſerunt, ſolum ſit fidei diminutæ, voluerunt Anan. *cap fraternitatis de hæret. num. 6.* & ibi Anchar. *num. 2.* Farinac. *quæſt. 67. num. 102.* Eliſeus *tract. 5. quæſt 9. num. 1.* Sed Farin. in hoc expreſſè ſibi contradicit *d. quæſt. 67. num. 150. & 151.* ex Clar. *qu. 43* Maſcard *concl. 159. num. 12.* & aliis. Sed quidquid ſit de his regulanbus Judicibus ſufficiat, quod teſtis falſus, ſi ſit ſuſpectus ſolum ratione ſimplicis falſitatis, poteſt ab illis admitti tanquam teſtis diminutæ fidei, ut probatum eſt ſupra *quæſt. 12. art. 21.* ubi *num. 130.* dictum etiam eſt, quando admitti poſſit perjurus.

77. An verò qui veritatem tacet ſit perjurus & falſus, certum eſt, quod falſus eſt, qui aliquo ſenſibili ſigno falſum enunciat, ut veritatem aliam occultet, ut quia interrogatus falſo dicit ſe neſcire, vel non recordari. Sed licet qui merè negativè ſe habet non dicendo veritatem, propriè non dicatur dicere falſum, unde non comprehenditur ſub ſtatuto ſpecialiter puniente dicentem falſum. Bart. *tit. de falſ. num 139.* tamen in quocumque caſu teſtis poteſt & tenetur dicere aliquod verum, & doloſè illud tacet, punitur ut falſus *cap. 1. de crim. falſi in 6.* ubi Panormit. *num. 1.* Anchar. *not. 3.* Socc. *num 2. & 3.* & alii, Penna *in direct. p 3. quæſt 72. com 122.* Maximè ſi teſtis deponat veritatem obſcurè aut dubitativè, & per malitiam, ſeu ſi non reddat rationem ſui dicti, vel relicta ſolida ratione reddat inſufficientem. Si tamen teſtis non juravit niſi reſpondere ad interrogata; ſi non interrogatus de aliquo, illud non deponit, non poteſt puniri ut falſus. Sed etiam ſi teſtis non juravit dicere omnem veritatem, ſed ſimpliciter juravit dicere veritatem, ſi fuit ſufficienter interrogatus ſaltem in genere de veritate dicenda, & ita quod poſſit & teneatur illam dicere, ſi dolo illam tacet, punitur ut falſus. Ex hoc tamen, quod teſtis non velit comparere, ut examinetur, non punitur pœna falſi, ſed pœna ſtellionatus. Farinac. *quæſt. 67. num 234. ubi num. 235.* hoc limitat; ut non procedat in teſte inſtrumentario rogato. Sed amplius ſi teſtis juravit dicere veritatem, & poſtea ſe abſentat & ſubtrahit; quod poſſit puniri pœna falſi ex Boſſ. Cavalc. & Bald. docet Scroi *p. 4. cap. 10 num. 2.* quia paria ſunt nolle dicere veritatem, & mentiri, & fuga arguit falſitatem, ſed verè nolle dicere veritatem non eſt mentiri; & ideo in hoc caſu teſtis non poteſt puniri pœna falſi.

SVMMARIVM.

78. *Teſtis corruptus non probat eſtque ſuſpectus de falſo.*

Quomodo dictum teſtis dicentis ſe fuiſſe corruptum faciat indicium ad torturam. ibid.

79. *Recipiens pecuniam etiam pro vero dicendo eſt ſuſpectus de falſo.*
Receptio pecuniæ non ſufficit ad infligendam pœnam falſi ordinariam. ibid.
80. *Quis dicatur teſtis corruptus, & num. 81.*
82. *Qua pœna puniendus ſit corrumpens teſtes.*
Et qua pœna puniendus ſit ſubtrahens & occultans teſtes. ibid.
Quid operetur ſubtractio & occultatio in teſte. ibid.
Dans pecuniam teſti ut dicat verum, non punitur pœna falſi. ibid.
83. *In quibus caſibus teſtis non dicitur corruptus, & num. ſeqq.*

ARTICULUS VII.

De Teſte corrupto.

78. TEſtis corruptus promiſſione, pecunia, vel alia re non probat, & eſt ſuſpectus de falſo, & de eo poteſt accuſari *cap. 1. de teſt.* ubi Panorm. & alii *num. 2.* Felin. *num 1.* Farinac. *q. 67 num. 236. cap. non ſanè 23. qu. 5.* Hic ergo teſtis in dubio præſumitur falſus. Et ideo ex hac ſola præſumptione receptionis pecuniarum tollitur fides teſtis, ut per Panormit. Hoſtienſ. & alios *d. cap. 1. de teſt.* Et ideo ex hac ſola præſumptione teſtis poteſt accuſari de falſo. Et ex illa poteſt torqueri, hæc tamen pecuniarum receptio non ſufficit ad damnandum teſtem pœna falſi ordinariam, ſed ſolum extraordinariam ad minus, quia pecuniam recepit, Farinac. *quæſt 67 num. 237.* Contra ſubornantem verò teſtes dicens ſe ſubornatum non eſt audiendus, cum ſit falſus & perjurus. Unde nec facit indicium ad torturam, Farinac. *quæſt. 45. à num. 1.* ubi *num. 8.* quod ita in praxi ſervatur. Sed quod dictum teſtis dicentis ſe fuiſſe ſubornatum adjuncto adminiculo commodi reſultantis ad favorem nominati faciat indicium ad torturam, ex Farin. *conſ. 33. num. 29. l. 1.* & Chart. *deciſ. 70. nu. 48.* dixit Scroi *p. 4. c. 13. num. 15.* Et nihilominus idem Scroi *d. cap. 13. num. 21.* vult, quod qui fatetur ſe fuiſſe pecunia corruptum, & falſum depoſuiſſe, hujus confeſſionis nulla ratio habenda ſit ad finem procedendi contra principalem, pro quo prius cum juramento depoſuerat, niſi aliunde conſtet de corruptela, & hoc eſt verum, etiam ſi confeſſio ratificata ſit in tortura. Sed certum eſt, quod dictum teſtis falſi & perjuri non probat nec facit indicium ad torturam, teſtis verò ſi depoſuit falſum in judicio eſt falſus & perjurus. In caſu tamen, in quo falſus & perjurus admitti poſſet in teſtem, adhuc non eſſet teſtis omni exceptione major, nec ſemiplenè probaret; commodum verò, quod ex falſa teſtis depoſitione & ſubornatione reſultavit ipſi ſubornanti, niſi aliunde conſtet de ſubornatione, non eſt adminiculum ſufficiens ad torturam in hoc caſu, quia ex illo commodo non probatur ſubornatio, aliter omnes teſtes deponentes ad commodum alicujus dicendi eſſent ſubornati. Et ſic in caſu iſto non conſtat de ſubordinatione, niſi ex dicto teſtis falſi & perjuri, quod non probat ſemiplenè, & ideo hoc dictum non ſufficit ad torturam contra ſubordinantem. Si tamen duo vel plures dicunt ſe fuiſſe corruptos, & corrumpens nihil relevans in contrarium retulerit, Scroi *p. 4. cap. 13. num 7.* exiſtimat, quod faciant indicium ad torturam.

79. Nedum verò ſi teſtis recepit pecuniam pro dicendo falſo, vel occultando verò, ſed etiam ſi illam recepit, pro vero dicendo, eſt ſuſpectus de falſo, & nihil probat, & poteſt puniri, *l. 1. §. 1. de falſ. & cap Non ſanè 14. quæſt. 5.* DD. *in cap. 1 de teſt.* Ut tamen ſupra dicebatur, hæc receptio pecuniæ non ſufficit ad pœnam falſi ordinariam infligendam. Et ſic non ſufficit ad puniendum teſtem pœna capitali, etiam quod pecuniam recipiat in cauſa publica & capitali. Farin. *quæſt 67. num. 241.* ubi *num. 244.* tractat an teſtes hujusmodi probent poſt ſententiam, & an ſententia ex his teſtibus lata veniat ſpe reſtitutionis reſcindenda.

80. Pariter teſtis corruptus dicitur, ſi accepta pecunia pro ferendo teſtimonio teſtis examinatus occultet veritatem, *l. 3. §. lege Iul. ff. de teſt.* Hic tamen teſtis probat contra inducentem, pro eo tamen probat, ſi fuerit inductus à parte adverſa, Farinac. *q. 67 num. 250.* Si verò hic teſtis non ferat teſtimonium, punitur quidem, ſed non pœna falſi. Si etiam conſtet, quod teſtis ante ſuam depoſitionem receperit pecuniam, præſumitur eum depoſuiſſe falſum, ſi ſimus in caſu dubio. Panorm. *cap. 1. de teſt. nu 2.* & ibi Aret. *n. 1.* Et ex eo, quod teſtis recepit pecuniam, poteſt de falſo accuſari. Et ſi teſtis recepit pecuniam poſt depoſitionem, dicitur etiam corruptus, ſi pecunia ante depoſitionem fuit conventa, & præſumitur eam ex condicto recipere, & eſt valde ſuſpectus de falſitate.

81. Eſt verò teſtis corruptus, ſi accipiat pecuniam etiam à ſponte dante, aut ſi promiſſione corrumpitur, & uno corrupto teſte & alii præſumuntur corrupti, & ex indiciis teſtium corruptio præſumitur. Teſtis etiam ſi vocatus teſtificari renuit, præſumitur ſubornatus. Barboſa *cap ſuper eo num. 5. & cap. Dilectorum numer. 5. de teſt. cog.* & alii ab eo citati. Et ſi teſtis citatus ad detegendam ſubordinationem fugiat, præſumitur falſum dixiſſe ex ſubornatione ejus, cui advenit commodum ex ejus depoſitione, Scroi *p. 4. c. 13. num. 17.* Et Judex ex officio teſtem corruptum poteſt expellere. Maſcard. *de prob. concl. 1340.* Farinac. *qu. 67. à num. 252.*

82. Pœna etiam falſi punitur corrumpens teſtes & ſubornans. Specul. *de teſt §. 1. num. 39.* Et in criminalibus corrumpens teſtes, punitur eadem pœna, qua puniendus eſſet is, contra quem teſtis fuit inductus & corruptus, Simanc. Catt. *Inſtit. tit. 64. num. 96.* Penna *in direct. p. 3. com. 220.* & corrumpens teſtes punitur, etiam

ſi

ſi non ſit pars litigans, ſed tertius. Sed & ſubtrahens, & occultans teſtes præſumitur culpabilis *cap. Pervenit il 1. de teſtib. cog.* ubi Jo. And. *num. 5.* Bellam. *num. 6.* Butr. *num 3.* Et ubi teſtis eſſet omni exceptione major, hæc ſubtractio juncto aliquo adminiculo ſufficit ad Rei torturam, ſi ſit facta ab illo. Boſſ. *tit. de falſ. nu. 165.* Scroi *p. 4. c. 13. num. 16.* ſed quidquid ſenſetit Hoſt. *in d. cap. Pervenit nu. 1. & 2.* hæc præſumptio non ſufficit ad convincendum Reum ut voluit Hoſtien. quia non ſufficit ad hoc, ut Reus perdat cauſam, ut ex Felin. & Panorm. probet Boſſ. *num. 164.* Sed neque hæc præſumptio transfert in Reum onus probandi ſuam innocentiam, ut voluit Farin *q. 78. num. 148.* quia hæc ſubtractio facta à Reo, ſi ſit plenè probata, facit indicium indubitatum, quod Reus ſit in culpa, & commiſerit delictum, de quo inculpatur. Quod & voluit Scroi *d. num. 16.* ſed non crediderim, quod hujusmodi ſubtractio faciat indicium indubitatum de crimine, quia Reus potuit ſubtrahere teſtem. non quia verè commiſerit, & velit occultare delictum, de quo imputatur, ſed quia timeat, quod teſtis manifeſtet aliud delictum, de quo non eſt inquiſitus, vel manifeſtet aliquod indicium delicti à ſe non commiſſi in Rei veritate, ex quo Reus innocens magis urgeatur, & difficilior ſibi fiat probatio innocentiæ. Et ſic hæc conſequentia, ſcilicet Reus inculpatus de homicidio ſubtraxit teſtem, ergo Reus eſt homicida, eſt valde contingens, & non convincit. Dans verò pecuniam teſti, ut verum dicat, non punitur pœna falſi, imo forſan nullo modo punitur, & nullo modo punitur, qui dat pecuniam illi, qui ſine illa verum non vult deponere, vel dat pecuniam teſti, ut detegat falſitatem, quam depoſuerat.

83. In multis etiam caſibus teſtis non dicitur corruptus. Primò quidem ſi ſolis precibus teſtis inducitur ad hoc, ut verum dicat. Nam aliàs ſi minis, amore, odio, precibus teſtis inducitur ad falſum dicendum, eſt teſtis corruptus, & non probat, *cap. quoties de teſt.* ubi DD. Secundò ſi teſti ut verum dicat, datur pecunia publicè & palam, Farinac. *q. 67. num. 269.* Tertiò ſi teſti datur pecunia pro expenſis in itinere, vel pro operibus omiſſis, *cap. ſtatutum de reſcript. in 6.* & DD. *in cap. 1. de teſtibus.* Maximè ſi teſtis nolit aliter deponere. Si tamen, quod datur pro expenſis & operis amiſſione excedit notabiliter expenſarum æſtimationem, teſtis cenſeretur corruptus. Quartò ſi nulla præcedente promiſſione teſtis poſt depoſitionem pecuniam recipiat. Menoch. *de arbitr. caſ. 310.* hoc tamen caſu teſtis depoſitio debilitaretur, Farinac. *qu. 67. num. 278.*

90. Quintò ſecundùm aliquos, ſi teſti data fuit pecunia non ut ſic & ſic ſpecialiter deponat, ſed generaliter ut jus dantis pecuniam commendatam haberet. Verum bene advertit Farinac. *quaſt. 67. num 279.* quod accipiens pecuniam non caret ſuſpicione falſi. Sextò etiam teſtis corruptus probat contra inducentem, Felin. *cap. licet cauſam num. 7. de probat.* Farin. *q. 67. nu. 280.* & alii apud ipſum. Septimò teſtis corruptus probat etiam pro corrumpente, ſi inducatur ab eo, contra quem fuit productus, per regulam *l. ſi quis teſtibus C. de teſtib.* Felin. *cap. 1. nu. 1. de teſtibus*, & ibi Aret. *n. 1. & 2.* Dec. *n 11.* & Anan. Nell. Rom. & Onded. quos ſequitur Farin. *qu. 67. nu. 250. & 281.* qui *nu. 282.* probat corrumpentem teſtem puniendum quidem eſſe, non tamen ex hoc perdere cauſam Et ſupradictis conformia tradunt Bict. *qu. 48. num. 10.* Eliſeus *tract. 1. q. 9. num. 7.*

SUMMARIUM.

91. Teſtis inſtructus ut verum dicat, probat.

Si verò ſit inſtructus ut dicat falſum, non probat. & eſt ſuſpectus de falſitate. ibid.

Quomodo puniatur teſtis revelans ſuam depoſitionem ante publicationem. ibid.

92. Quomodo poſſit induci teſtis ad jurandum id, quod eſt verum, à teſte tamen ignoratum.

Et quomodo quis poſſit inducere aliquem ad jurandum & deponendum ad ſui favorem id, quod inducens ſcit eſſe falſum. ibid.

Teſtis bona fide deponens falſum, ex quo ſequitur alteri damnum, ſi retractatio eſt alteri utilis, tenetur retractare, ſi fieri poteſt ſine gravi incommodo. ibid.

Secus verò ſi fieri non poteſt ſine gravi incommodo. ibid.

Ad qua ſe extendat hac obligatio. ibid.

ARTICULUS VIII.

De Teſte inſtructo.

91. TEſtem inſtructum à parte vel à partis Advocato non probare dicunt Spec. *tit. de teſte §. 1. num. 34.* Maſcard. *de prob. concl. 1358.* imo præſumi inſtructum, ſi ante examen allocutus fuerit partem. Farinac. *quaſt. 67. nu. 287.* Sed hæc non ſunt vera, niſi ubi teſtis fuerit inſtructus, ut deponat falſum, vel occultet verum, non verò ſi bona fide teſtis inſtruatur, ut dicat verum. Felin *in cap. praterea de teſt. cog. num. 12.* Farinac. *q. 67. num. 289.* Imo Rebuff. *tract. de teſt. gloſſ. 7. nu. 42.* Admonet partem, ut antequam producat teſtes, ab illis ſciat, an & quid de negotio ſciant, & poteſt illis legere articulos, ſuper quibus examinandi ſunt, & deinde dare Judici notulam articulorum, unde bene inſtrui poſſunt teſtes, ut congruè deponant, & cauſam ſui dicti afferant, & ut clarè & apertè loquantur, Maſcard. *d. concl. 1318.* Addunt tamen aliqui, quod ſi teſtis fuerit inſtructus à parte, ut bene dicat, quid ſit notorium, videatur ſubornatus, & non probet Ita ex Felin. & Ripa Farinac. *qu. 67. num. 281.* & idem tradit Bict *q. 48. num. 16.* Eliſeus *tract. 5. quaſt. 9. num. 4.* Sed non video hujus aſſertionis fundamentum, nam in hoc caſu teſtis non in-

ſtruitur, niſi ut congruè dicat veritatem. Quod ſi teſtis dicit ſe fuiſſe inſtructum, adhuc probat, quia hoc intelligi debet de inſtructione licita. Sicut ſi negat ſe fuiſſe inſtructum & fuit inſtructus, non per hoc eſt perjurus, quia intelligi debet de inſtructione illicita, Farinac. *q. 67. num. 292.* Et quamvis teſtis inſtructus à parte ex hoc ſit ſuſpectus de falſo, ſi illicitè ſit inſtructus; & ideò non probet, non tamen reputatur falſus, niſi aliunde conſtet de falſitate. Campég. Bald. & Rofred. quos ſequitur Farinac. *q. 67. num. 289* Teſtis verò qui parti revelat id, quod dicturus eſt à teſtimonio non repellitur, *cap. Dilectus de capell. Monach.* ubi Panorm. *col. 1.* Franc. *cap. 1 de elect. in 6.* Felin. *cap. fin. num. 5. de teſt.* & ideo ut dictum eſt cautela eſt, ut inducatur prius teſtis ad dicendum quid ſciat, ne habeat materiam variandi, Farinac. *q. 67. num. 293.* ubi *num. 295* quod teſtis qui ſponté utrique parti diviſim ſe offert aliquid ſcire ad ejus favorem, ut producatur in teſtem, falſus apparet volens deponere pro utraquè parte. teſtis verò ante publicationem revelans ſuam depoſitionem punitur. De his vide Specul. *tit. de teſte §. 4. num. 2.* Panormit. *in cap. Fraternitatis num. 13 de teſt.*

92. Sed nunquid poteſt induci teſtis ad deponendum, & jurandum id, quod eſt verum ſed à teſte ignoratum? Reſpondetur quod poteſt inſtrui teſtis de illo, quod ignorat præbendo illi fundamenta veritatis, ut ſciat, quod ignorabat, & ſi prudenter judicet id eſſe verum, & ſuppoſito quod ipſe ita judicet, & cauſam ſuæ ſcientiæ reddere poſſit, ſicut tenetur, poteſt induci, ut teſtificetur. Sed manente in eo ignorantia veritatis, non poteſt induci ad teſtificandum, quia induceretur ad faciendum quod non licet Diana. *p. 5. tr. 7 reſol 10.* Card. de Lugo *diſp. 39. num. 20.* Et in jure falſus teſtis eſt, qui deponit eſſe, quod neſcit eſſe; & tenetur ad reſtitutionem, à qua tamen liberatur dum poſtea ſibi conſtet de veritate ſuæ depoſitionis, quia per illam de facto nullum injuſtum damnum intulit. Ut ex Navar. *c. 25. num. 41.* aſſerit ibidem Card. de Lugo.

An verò quis poſſit inducere aliquem ad deponendum & jurandum ad ſui favorem id, quod inducens ſcit eſſe falſum, ſed teſtis credit eſſe verum? Si hoc fiat ad hoc, ut inducens acquirat rem non ſuam. certum eſt eſſe illicitum, & injuſtum; ſed ſi fiat ad hoc, ut inducens obtineat rem ſuam, quidquid in contrarium dixerint Card. de Lugo *diſp. 39. num. 21.* Et apud eũ Diana. & Petrus de Hurtado, dicitur id non licere, quia inducitur teſtis ad hoc ut adducat Deum in teſtem Rei falſæ, quod eſt contra reverentiam divinam, & intrinſece malum. Sanchez *tom. 1.* in Decal. *l. 3. c. 8. dub. 1. num. 10.* Suarez. *tom. 2. de. Relig. l. 2. cap. 14. num. 8.* Vaſquez *de reſtit. cap. 8 d. 1. num. 8.* Pontius de Matr. *l. 5. cap. 18. §. 8. n. 59.* Azor *1. p. l. 11. cap. 11. q. 2.* Duobus tamen ſervatis poteſt hoc licere. Primum ut inductio teſtis non fiat ad hoc, ut aliquis acquirat aliquid non ſuum, vel de jure ſibi non debitum, & nulli fiat præjudicium. Secundum ut non inducatur teſtis ad deponendum ità eſſe vel non eſſe, ſed ad deponendum ſe credere, vel exiſtimare ſic eſſe, vel non eſſe. Tunc enim depoſitio nec formaliter, nec materialiter eſt falſa. Card. de Lugo. *num. 22.*

Teſtis autèm, qui bona fide per ignorantiam teſtificatus eſt falſum, ſi ex ejus teſtimonio ſequitur alteri damnum, & retractatio eſt utilis ad vitandum damnum, & fieri poteſt ſine gravi incommodo, tenetur ſuam depoſitionem retractare. Et hæc obligatio nedum eſt ex charitate, ſed ex juſtitia univerſaliter obligantè quemcumque ad procurandum, quod ex ſuà actione non proveniat alicui damnum. Sic qui inconſiderate applicuit ignem Rei alienæ, tenetur ex juſtitia ignem extinguere, ne ex præterita ſua actione adveniat proximo damnum. In hoc tamen caſu non tenetur teſtis ſe retractare cum gravi ſuo incommodo, cum injuſte nullum damnificaverit, neque rem alienam injuſte uſurpaverit, & non retractando ſolum permittit alterius damnum. Hæc vero obligatio in teſte ſe extendit, etiam dum ejus depoſitio fuit malè intellecta, ut ſi teſtis depoſuit de Petro, illa fuit intellecta de Paulo. Card. de Lugo *nu. 30.* ſed ſi teſtis diſtinctè & clarè depoſuit in judicio, & ejus depoſitio fuit fideliter ſcripta à Notario, non video quomodo ex juſtitia ad ſe declarandum teneatur, cum declaratio ejus ſit notoria in judicio. Si tamen Notarius malè intellexiſſet, & non ſcripſiſſet fideliter depoſitionem teſtis, teneretur illè veritatem ſuæ depoſitionis manifeſtare. Sed tamen ad id non teneretur ex juſtitia, quia ipſe juſtitiam non violavit. Et quod dicunt eum teneri ex officio, quidquid ſit, an teſtis dicatur propriè officialis publicus, hoc officium non obligat ex juſtitia commutativa, niſi ad hoc, ut teſtis non ſit falſus in præjudicium tertii, vel ejus depoſitio injuſtè alium offendat, quod in propoſito non evenit, quia damnum non eſt ex depoſitione illius ſed ex mala intelligentia aliorum depoſitione teſtis clara, non ambigua, & vera exiſtente.

S V M M A R I V M.

93. Qua ſit depoſitio dubia & incerta.
Quomodò probet teſtis deponens de ſuo judicio & ſcientia. ibid.
Depoſitio ambigua, dubia aut incerta non probat. ibid.

ARTICULUS IX.

De Teſte obſcurè aut ſub dubio deponente.

93. DUbia, ſeu obſcura eſt teſtis depoſitiò, ſi habere poteſt plures ſenſus. Incerta verò eſt ſi non concludat ſic eſſe vel non eſſe, ſed poſſe eſſe, & non poſſe, vel ſi teſtis deponit per

ver-

Digitized by Google

verbum *dubio*, vel per verbum *fortè*, vel per verbum *Prima facie*, vel *Si bene memini* vel *ni fallor* (niſi addat claram & bonam ſcientiæ cauſam) vel ſi addit *Salvâ veritate*, vel ſi deponit alternativè, niſi utraque depoſitio tendat ad eundem finem, ut ſi dicat Titius percuſſit gladio vel clavi; vel ſi deponit per verbum *circa*, tunc cum agitur de probatione certi & præciſi temporis aut quantitatis. Vel ſi deponit per verba plus vel minus, quia tunc non probat in eo, quod prætenditur plus vel minus. Et quando hujusmodi depoſitio admittitur, refertur ad modicum plus vel minus; non ad magnum. Vel ſi deponit per verba *mihi videtur*, vel *mihi non videtur*, vel ſi deponit *de videre ſuo* in materia per ſenſum perceptibili, aut ſi teſtis non reddat plenam & concludentem rationem ſui judicii. Ideo teſtis, qui deponit de judicio ſuo, non probat, quia teſtis debet factum ſincerè narrare, non verò judicare, & tamen ſi teſtis reddat proprii judicii bonam & concludentem rationem, probat. Et idem dicitur de teſte, qui aliquid affirmat vel negat ſecundùm ſcientiam ſuam. Et idem dicitur de teſte, qui deponit per verbum *credo*. Hujusmodi igitur depoſitiones ambiguas, dubias, aut incertas non probare communiter aſſeritur. Farinac. *q. 68. num. 1. & ſeqq.*

94. Et nihilominus in illis, in quibus non cadit immediata cognitio per ſenſum, ſi concurrat cum depoſitione teſtis præſumptio juris, tunc depoſitio ex præſumptione juris concludit præſumptivè. Rota *part. 2. diverſ. deciſ. 9. n. 8.* Item ſecundò, ſi depoſitio ambigua in quodlibet intellectu probat intentionem producentis, admittitur & bona reputatur. Domin. in *cap. 1. de pact. in 6.* Item tertiò depoſitio ambigua adhibitis interpretationibus in jure approbatis in ſuo juridico intellectu bene probat.

95. Nam quando alias teſtes non ſunt ſuſpecti, eorum depoſitiones non cavillandæ, ſed potius coadjuvandæ ſunt. Prob. ad Jo. Monachum *cap. præſentium num. 30.* de teſtibus & teſtium dubia verba in benigniorem ſenſum ſunt accipienda, *cap. cum te de teſt.* & ibi Gloſſ. in verbo benignè. Hoſt. & Panormit. Ita tamen quod verba in propria ſignificatione ſunt accipienda, & ſic in concurſu interpretationum propria præferri debet; quamvis ſi ex propria interpretatione non ſequitur probatio, quæ tamen ſequitur ex impropria, hæc præferatur, ſi tertio non præjudicat. Propria verò interpretatio, in qua verba ſumi debent, eſt illa, quæ eſt vulgaris, & in uſu loquentium, & juxta populi intelligentiam, non verum ſecundum juriſperitorum intelligentiam, quam regulariter teſtes idiotæ ignorant. Felin. *cap. cum tu num. 19. de teſt.* Teſtium etiam dicta pro causa favorabili, ut puta pro dote, Religione & libertate interpretari debent. *Specul. tit. de teſt. §. 1.* & ut potius ſonent in factum, quàm in jus. Prob. ad Jo. Monach. *cap.* Præſentium, *num. 33. de teſt.* Teſtis etiam depoſitio dubia in una parte declaratur per aliam partem depoſitionis; imo ex alterius teſtis depoſitione declaratur, & ex ſubjecta materia, aut articuli interpretationem recipit, & ex inſtrumentis, & aliis ſcripturis. Ubi verò interpretatio non ſit contra aliquam juridicam & legitimam interpretationem, ex ſingulis præfatis ſumptam, teſtium dicta dubia contra producentem ſunt interpretanda. In criminalibus verò fieri ſemper debet interpretatio pro excluſione delicti. Videatur Farinac. *q. 68. num. 43. & ſeqq.*

96. Itaque teſtis obſcurè, aut ſub dubio deponens non probat, *cap.* in præſentia de probat. Et Judex poteſt imo debet teſtes obſcurè deponentes interrogare toties, quoties opus fuerit, ut depoſitiones ſuas interpretentur, *l. ubicumq. rimari, ff. de inter act. cap. judicantem 30. qu. 5. cap. cum Ioannes de fide inſtrum.* Et quod confuſè deponens iterum examinandus ſit, habetur expreſſe *cap. cum clamor de teſt. & obſervat.* Eliſeus *tract. 5 q. 10. num. 1.*

SUMMARIUM.

97. *Quomodo deponat & probet teſtis de credulitate.*
98. *In quo ſenſu ſit vera illa regula generalis quod* ſi teſtis reddit bonam & concludentem cauſam ſui dicti, probat.
99. *Teſtis de credulitate probat contra producentem & ad defenſam.*
100. *In caſibus difficilis probationis ſufficere poteſt probatio per teſtes de credulitate.*
101. *Artifex non tenetur reddere rationem ſui dicti, ubi agitur de peritia artis.*
102. *Confeſſio partis illi præjudicat.*
103. *Teſtes de credulitate faciunt indicium & præſumptionem.*
104. *Teſtes de credulitate probare poſſunt ad torturam & pœnam extraordinariam.*
105. *Sententia lata ex depoſitione teſtium de credulitate quando tranſit in judicatum.*

ARTICULUS X.

De Teſte, de credulitate aut judicio proprio.

97. Teſtis de credibilitate vel deponit de illo, quod per ſenſum cognovit, vel de eo, quod per ſenſum externum non potuit percipere, vel non percepit. Si teſtis id, quod per ſenſum percepit, deponit per verbum *credo*, vel per verbum *videtur*, non probat, ſed eſt falſus ſaltem quantum ad modum deponendi; teſtis enim, ut probet, debet deponere veritatem facti per ſenſum corporeum, quæ verò ſenſu percipiuntur, certò cognoſcuntur, & non creduntur aut opinantur, ſed videntur & certò ſciuntur. Ideo falſus eſt teſtis, qui non fatetur ſe ſcire, ſed credere id quod vidit aut per ſenſum percepit. Ideo in hoc ſenſu ſine aliqua limi-

limitatione vera eſt Regula generalis, quod teſtis de credulitate non probat, quamvis teſtes ſæpe accipiant verbum *credere* pro verbo *ſcire* unde & dicunt ſe credere, quia viderunt, & tunc probant, ſicut ſi prius dixerint *ſe vidiſſe*, & poſtea dicunt *ſe credere*, non ſunt contrarii, quia accipiunt credere pro ſcire, & ut credere importat judicium certum & indubitatum. Farin. *q. 88. num. 102.*

98. Sed ſi teſtis de credulitate deponit de eo, quod vel non potuit per ſenſum percipere, vel non percepit, vel ſaltem plene & perfecte non percepit, hoc poteſt contingere, vel quia factum ſit antiquum, aut in loco alieno & diſtanti habitum aut quia non fuit perfectè perceptum per ſenſum, aut ex perceptis per ſenſum per diſcurſum colligitur, & in hoc caſu intrat alia Regula generaliſſima, & ſine limitatione vera, quia ſcilicet ſi teſtis reddit bonam & concludentem cauſam ſui dicti probat, ſecus non probat, & dum probat, tantum probat, quantum valet ratio ſuæ credulitatis aut judicii. De illis enim, quæ teſtis proprio ſenſu non percepit, non poteſt teſtis deponere, niſi quia illa ab alio audierit, aut de illis extet ſama, vel illa per bonam conſequentiam deducantur ex ſenſu proprio perceptis. In his ergo caſibus tantum probat, quantum probat teſtis de auditu, vel fama, vel diſcurſus, & ratio ſeu conſequentia ex ſenſu perceptis deducta.

99. Hinc dum dicunt DD. quos ſequuntur Farinac. *quæſt. 68. num. 75.* & Barboſ. *cap. quoties de teſt. num 16.* quod teſtis de credulitate probat contra producentem, non poteſt eſſe verum niſi in ſenſu proximæ Regulæ, quia credulitas temeraria nunquam aliquid probare poteſt apud Judicem juſtum ac prudentem: eſt verò temeraria credulitas, quæ ſuper bona ratione non eſt fundata. Pariter dum DD. dicunt teſtes de credulitate probare ad defenſam, eodem modo intelligi debet de teſtibus reddentibus rationem ſui dicti, quidquid in contrarium ſentiat Farinac. *quæſt. 68. num 79.* quem ſequitur Bictus *quæſt. 49. num. 17.* quia ut dictum eſt, credulitas non fundata in ratione eſt temeritas, quæ non probat, quamvis verum ſit, quod ad defenſionem minor probatio ſufficiat, & ideo contingere poſſit quod teſtis de credulitate ſufficiat ad defenſam, qui non ſufficeret pro Fiſco. Nam & ubi præſumptiva probatio habetur pro vera & concludenti ſufficere poſſunt teſtes de credulitate, ſi præſumptivè probent, Farinac. *quæſt. 68. num. 83.* Qui propterea facilius admittuntur in antiquis, & in iis, quæ ſunt difficilis probationis, ut in probatione adulterii & ætatis & valoris, ut explicat Farinac. *à numer. 105*

100. Idem eſt dicendum in caſibus difficilis probationis, in quibus DD. dicunt teſtem de credulitate probare. Non enim probant niſi quantum probat ratio credulitatis, quam adducunt, licet in his caſibus ſufficiat minor probatio, & ſic poſſit contingere, quod in caſibus difficilis probationis ſufficiat probatio per teſtes de credulitate, quæ in aliis non ſufficeret.

101. Ubi etiam de peritia artis agitur non teneri artificem puta medicum reddere rationem ſeu dicti quia iſti in hoc non ſunt teſtes, ſed Judices, aſſerunt plures quos ſequitur Farinac. *quæſt. 68. num. 97. & quæſt. 76. num. 102.* ſed ubi agitur de facto perceptibili per ſenſum, & iſti tenentur jurare, quod ita ſit, & non tantum, quod ipſi ita credant

102. Confeſſio etiam partis illi præjudicat, etiam ſi fiat per verbum *credo.* Panormit. *cap. quoties num. 8.* de teſtibus. Farinac. *quæſt. 68. num 99.*

103. Quando etiam dicunt DD. quod teſtes de credulitate, licèt non plenè probent, faciunt tamen indicium, & aliqui volunt; quod faciunt indicium indubitatum, hoc non verificatur niſi ſecundum præfatam Regulam, ut probent juxta efficaciam cauſæ credulitatis, quam reddunt, quæ ſi ſit proxima, & per neceſſariam conſequentiam concludens, teſtes plene probant; ſi verò ſolum ſit probabilis, & præſumptionem faciat, ſolum præſumptionem faciunt, & ſi ſit remota, & valde contingentem conſequentiam inducens, nihil etiam concludunt. Inde eſt, quod ubi aliqui DD. dicunt neceſſe eſſe, quod teſtes de credulitate dicant, ſe firmiter credere, & quod in earum conſcientia non dubitant, ut voluit Scroi *part. 4. cap. 8. num. 12.* apparet hoc non eſſe neceſſarium, quia teſtis non probat ex ſuo judicio, ſed ex rei veritate. Sufficit igitur, quod teſtes dicant ſe ita credere, & cauſam ſuæ credulitatis ſufficientem reddant, quam ſi non reddunt, non probant, etiam ſi dicant ſe firmiſſimè credere quod dicunt, & e contra ſi reddunt cauſam concludentem, & hæc ſit in judicio probata, & non dubitativè aſſerta, probant, quantum probat ratio adducta, quia tunc rei veritas ex facto vero & abſolutè aſſerto probatur.

104. Sed numquid teſtes de credulitate nihil omnino probant? Bordon. *in praxi cap. 27. num. 16.* vult, quod teſtimonium credulitatis probet ad inquirendum, non vero ad torturam, vel ad puniendum. Si tamen ex adminiculis credulitas tranſeat in ſcientiam teſtis, & teſtes ſint plures, putat illos probare ad pœnam extraordinariam. Sed non eſt diſcedendum à Regula data, & videndum quantum valeat ratio, quam teſtes reddunt de credulitate, quæ poteſt eſſe talis, ut ex ea plures teſtes nedum probent ad torturam, ſed etiam ad pœnam ſaltem extraordinariam, & poteſt eſſe tam frivola, ut nec valeat ad inquirendum, niſi in inquiſitione generali.

105. Sententia autem lata ex depoſitione teſtium de credulitate in caſibus, in quibus non probant, non tranſit in judicatum, & ſemper poteſt ex aliis teſtibus retractari. Farinac. *quæſt. 68. num. 117.* Bordon. *cap. 27. num. 16.* Eliſeus *tract. 5. quæſt. 10. num. 5.*

SVM.

SUMMARIUM.

106. *Teſtis de auditu alieno in criminalibus non probat. nec præſumptionem facit.*
Adjuncto tamen adminiculo ſeu fama indicium facit & præſumptionem. ibid.
Opiniones variæ. ibid.
107. *In multis caſibus teſtis de auditu probat. num. 108 & 109.*
Et quando probet. ibid.
110. *Quæ conditiones requirantur ad hoc, ut teſtes de auditu probent. & ſeq.*

ARTICULUS XI.

De Teſte de auditu alieno.

106. HUnc non probare præcipuè in criminalibus habetur *ex cap. licet ex quadam de teſt.* ubi DD. Hic enim teſtis non facit evidentiam, ſed fidei fallaci ejus, à quo audivit, innititur. Et ideo nec propriè eſt teſtis, & maximè in criminalibus, in quibus hujusmodi teſtes nec faciunt præſumptionem. Farinac. *q. 8. nu. 9.* Bictus *q. 49. num. 24.* & ita quod vix faciat indicium ad capturam. Farinac. *q. 69. num. 10. & ſeqq. ubi num. 26.* quod nec duo hujusmodi teſtes faciunt indicium ad torturam, *& num. 18.* quod nec in crimine aſſaſſinii duo tales teſtes ſine aliis adminiculis ad torturam ſufficiunt. Fama tamen concurrente licet teſtis de auditu non probet plenè, inducit tamen vehementem ſeu violentam præſumptionem, *Gloſſ. in cap. tam literis de teſtibus*, & alii DD. quos refert Farinac. *qu. 69. num. 25.* quod non credo, niſi fama ſit adminiculata & legitimè probata. Nuda enim fama eſt indicium valde leve, & remotum, & fallax. Et licèt aliqui voluerint, quod teſtis de auditu faciat talem præſumptionem, quæ inducat onus probandi in adverſarium, tamen hoc optimis rationibus reprobat Farinac. *q. 69. num. 34.* & verè ſic eſt, quod non facit niſi levem præſumptionem & ſuſpicionem, quæ tamen adjuvat aliàs probationes, ut cæteris paribus præferatur illa, pro qua eſt teſtis de auditu. Unde procul dubio falſa eſt illorum opinio, qui dicunt teſtem de auditu alieno facere ſemiplenam probationem, niſi adſint alia adminicula. Farinac. *qu. 69. num. 41.* Bordon. *cap. 29. num. 16. ubi num. 13.* quod teſtis de auditu etiam ſi dicat audiviſſe Titium jactantem ſe commiſiſſe aliquod delictum, nec contra illum probet ad torturam, quia non deponit ex certa ſcientia niſi de jactatione, at verò de delicto non deponit niſi ex auditu, & ſimilia habet Farinac. *num. 154.*

107. In multis verò caſibus dicitur teſtem de auditu probare. Primò ſcilicet, ſi adſint alia adminicula. Verum hoc non admittitur niſi in caſibus, in quibus vel ſufficit præſumptiva probatio, vel indicia alia probent, Farinac. *num. 46.* & ſic in hoc caſu ponderanda eſt efficacia adminiculorum, quod eſt Judici arbitrarium, ut videat an ex illis conſurgat plena probatio. Menoch. *de arbitr. lib. 2. caſ. 475. num. 1. q. 19. & 22.* Secundò admittuntur teſtes de auditu in delictis occultis & difficilis probationis. Verùm neque in hoc caſu teſtes de auditu plenè probant, niſi junctis aliis adminiculis. Farinac. *num. 52.* Et adhuc ſi difficultas probationis ita ſit ex negligentia actoris, tunc non eſt ſubveniendum ei, qui ſe anguſtavit, nec teſtes de auditu admitti debent. Panormit. *cap. ex quadam num. 3.* de teſtibus. Difficilis verò probatio cenſetur eorum, quæ eveniunt tempore peſtis. Si tamen loquamur de illis caſibus difficilis probationis, qui ſunt tales ratione antiquitatis, teſtes, qui ab antiquioribus audierunt, probare etiam ſine adminiculis controverſum fuit, ſed ubi agitur de gravi præjudicio, nec etiam in antiquis creditur teſtibus de auditu, niſi adjuncta fama & adminiculis; ubi verò agitur de præjudicio non gravi, adhuc vix faciunt ſemiplenam probationem. Farinac. *q. 69. num. 135.* Tempus autem antiquum communiter dicitur eſſe centum annorum. Quamvis praxis Rotæ ſit, ut tempus antiquum ſit tempus ſexaginta annorum, dempto tempore litis, ut teſtatur Caputaq. *part. 3. deciſ. 5. num. 3.* & refert Farinac. *num. 145.* Nam ubi agitur de tempore immemorabili, nec tempus centum annorum dicitur immemorabile, ſic ergo teſtes de auditu in caſibus occultis & difficilis probationis admittuntur, ſed non probant vel ad torturam, vel ad pœnam extraordinariam, niſi nominent auctorem, & juncta fama & adminiculis, in terminis *cap. præterea de teſt.* Farinac. *q. 69. num. 52.* Carena *part. 3. tit. 6. num 14.*

108. Tertiò admittuntur teſtes de auditu, ubi modica ſcientia ſufficit, ut in cauſa denunciationis. Farinac. *q 69. num. 54.* Quod ego intelligo, quia ad denunciandum ſufficit, quod denuncians factum audierit. Quartò ubi non agitur de alicujus præjudicio, & ſic nihil eſt, quod impediat fidem teſtimonii de auditu. Add. ad Rotam *deciſ. 8 alias 117. de teſt. in novis.* Quintò in caſibus, in quibus admittuntur teſtes de credulitate, Farinac. *q. 69. num. 62.* ſed non credo eſſe eandem rationem, ſed longè diverſam, quidquid in contrarium dixerit Bordon. *cap. 29. num. 15.* Teſtis enim de credulitate ſæpè reddit ſuæ credulitatis concludentem rationem fundatam in eo, quod vidit, & ideo admitti debet, ſed ſi pro ratione ſui dicti non adducit, niſi quod audierit, illi non creditur, niſi aliàs ſimus in caſu, in quo aliqua fides præbetur teſti de auditu.

109. Ideo nec admittitur, quod ſextò dicitur, ſcilicet quod ad defenſionem auditur teſtis de auditu, eo quod teſtes de credulitate admittuntur ad defenſam; quia neque in hoc caſu creditur teſti de credulitate, niſi adducat cauſam ſufficientem ſuæ credulitatis. Hæc verò non eſt, quia ab aliquo audierit, quod deponit, niſi alia adſint adminicula, vel ſimus in caſu particulari, in quo audiatur teſtis de auditu. Quamvis facile ſit,

quod ad hoc valeat teſtis de auditu, ut diminuat fidem teſtium examinatorum, pro fiſco, & illam turbidam reddat, & ſic adjuvet ad defenſam. Septimo teſtes de auditu probant contra Fiſcum, & contra producentem illos, ſi producitur depoſitio teſtis. Farinac. *q. 69. num. 57.* & Bict. *q. 49 num. 16.* Sed hoc non placet Elſeo *tract. 5. quaſt 10. num. 6.* Et vere ad agendum criminaliter contra producentem non probant, licet ſi producta depoſitione teſtium producens illam approbat, probent aliquo modo contra illum in cauſa, ad quam producti fuerunt juxta dicta *ſup. q... artic... num...* Multi alii caſus adduntur, in quibus in civilibus teſtes de auditu admittuntur.

110. Verum ut teſtes de auditu taliter qualiter probent, plures conditiones requiruntur, ut videre eſt apud Farinac. *q. 69.* & Bictum *qu. 49.* & Scroi *part 4. cap. 9.* Primò quidem, ut dicant, à quibus audierunt, ideo non probat teſtis, qui vel interrogatus dicit ſe non recordari, à quibus audiverit, vel non interrogatus non exprimit, à quibus audierit. Farinac. *qu. 69. num. 78.* Secundò requiritur, ut plures ſint illi, à quibus teſtis dicit ſe audiviſſe, *cap. licet ex quadam de teſt.* Et ibi Gloſſ. *in v. ab uno.* Maſc. & alii. Niſi ille, à quo teſtis audivit, ſit ille idem, qui actum geſſit. Nec eſt etiam neceſſe, quod illi plures, à quibus teſtis audivit, ab aliis pluribus audierint, aliàs eſſet proceſſus in infinitum, & ſufficit, nominet aliquem ex illis, à quo audivit, & dicere ſe ab aliis etiam audiviſſe, ſi tamen iſti ſint auctores, ſecus ſi non ſint auctores; nam tunc plures tenetur nominare. Farinac. *quaſt. 67. num. 83.* Tertiò requiritur, ut perſonæ, à quibus teſtis dicit ſe audiviſſe, ſint perſonæ graves, fide dignæ, & omni exceptione majores. Nam aliàs non debetur major fides copiæ, quàm originali. *cap. licèt ex quadam de teſt.* ubi Gloſſ. *v. nec ab infamibus.* Hoſt. & alii. Et idem teſtis plures debet nominare, à quibus audierit modo ſupradicto, ut appareat, an illi ſint fide digni. Quartò requiritur, ut illi, à quibus teſtes de auditu dicunt ſe audiviſſe, ſint eædem perſonæ, à quibus quilibet eorum audierit, aliter teſtes de auditu diverſi in auctoribus, à quibus audierunt, ſunt ſingulares, & non probant ſecundùm Gloſſ. *in cap. licet ex quadam de teſt. v. ab uno.* Et ibi Panormit. & alii. Quando tamen ſinguli teſtes dicunt ſe audiviſſe à pluribus, quos nominant, licèt illi plures, à quo unus audivit, ſint alii ab illis, à quibus alter teſtis audivit, an probent, eſt controverſum, & ab aliis aſſertum, & ab aliis negatum. Farin. *q. 69. num. 90.*

111. Quintò ad hoc, ut teſtes de auditu probent, neceſſe eſt, quod illi, à quibus audierunt, ſint mortui. Nam ſi ſunt vivi, illi debent examinari, quod ſi non fit, non modica oritur ſuſpicio contra illum, qui teſtes produxit, & tunc teſtibus deponentibus de auditu fides tollitur, ut nec faciant præſumptionem. Menoch. *de arbitrar. lib. 2. caſ. 475. num. 6.* Sextò requiritur, ut teſtes de auditu ſint plures, nec ſufficit unus. *Cap. licet ex quadam de teſt.* Septimo, quod ſint fide digni, & omni exceptione majores *d. cap. licet ex quadam.* Octavo requiritur, quod teſtes id quod deponunt, audierint ante motam litem, aliter nec faciunt præſumptionem, niſi teſtes dici alibi, quam ubi lis mota eſt audiverint, quod deponunt. Nono teſtes debent dicere, quod intellexerunt, & credunt id, quod audierunt *cap. ex quadam de teſt.* & ibi Hoſtien. Decimo non uni teſti de auditu credendum eſt, ſed plures eſſe debent *d. cap licet ex quadam.* Et undecimo, quia probatio per teſtes de auditu eſt fragilis, ſuſpecta, & facile proſternibilis, ideo ſi in aliquo deficiat, nihil producentem juvat. Fa inac. *q. 69. num. 101.* Et tandem duodecimò dicas, quod licet arbitrarium ſit Judici videre quantum probent teſtes de auditu Menoch. *de arb. l. 2 caſ. 475. num. 1. & 23.* tamen in criminalibus hæc eſt generalis Regula, quod teſtes de auditu, nec etiam præſumptionem faciunt, niſi levem, ut per DD. quos ſequitur Farinac. *q. 69. num. 9.* Quamvis adjunctis adminiculis in caſibus difficilis probationis & ad defenſam, ut ſupra dictum eſt aliquo modo probent, numquam tamen ad pœnam ordinariam.

SVMMARIVM.

112. *Quæ diſtinguantur in objecto auditus.*
113. *Quomodo verificetur, quod teſtes de auditu plene probent.*
114. *Quæ dicuntur de auditu reſpectu proprii objecti, verificantur de aliis ſenſibus externis.*
115. *Sola depoſitio de auditu non probat, quando ad probationem facti non ſufficit objectum unius ſenſus.*
116. *In criminalibus teſtes de auditu non ſunt integri.*
In civilibus aliquando ſunt integri. ibid.
117. *Quid ſit dicendum de teſtibus cortinatis, ſeu retro parietem audientibus. & ſeq.*
118. *Teſtis de auditu plenè probans probat etiam viſibile, ſi inter viſibile & audibile datur neceſſaria connexio.*
119. *Quod non ſequitur ſi inter viſibile, & audibile non ſit neceſſaria connexio.*
120. *Teſtes, qui audiunt, & non vident, non probant viſibile factum ab eis non viſum.*
121. *Opiniones variæ.*
122. *Si viderunt perſonam ingredientem & habeant notitiam illius vocis, probant etiamſi non videant illam actualiter loquentem.*
123. *Quomodo teſtes cortinati in criminalibus probare poſſunt.*
124. *Quando delictum conſiſtit in viſibili, teſtes cortinati non probant.*
125. *Arbitrarium eſt Iudici videre, quantum probent teſtes de auditu in iis, quæ ſunt viſibilia.*
126. *Teſtes cortinati ex induſtria, & ad cautelam poſiti probant.*

AR-

ARTICULUS XII.

De Teſte de auditu proprio.

112. IN objecto auditûs diſtinguitur id, quod eſt formale, & proprium illius in eſſe ſenſibilis, & id quod eſt ex inſtitutione humana, & quod eſt ſignificatum per ſonum. Nam proprium objectum auditus eſt ſonus ſenſibilis qui ex inſtitutione eſt impoſitus ad hoc, vel illud ſignificandum, auditus autem reſpicit proprium objectum auditus, qui eſt ſonus; & ideo ille eſt teſtis de auditu proprio, qui deponit ſe audiviſſe talem & talem ſonum, aut vocem, aut ſermonem ſenſibilem; ſed quod hic ſonus hoc vel illud ſignificet, non pertinet ad auditum, ſed ad ſenſum internum & intellectum, & habetur ex inſtitutione & uſu. Et ideo ſi teſtis deponat, quod ſonus auditus hoc vel illud ſignificat, in hoc non eſt teſtis de auditu, ſed de ſcientia aliunde habita ex doctrina, vel uſu & experientia. Et multò minus eſt teſtis de auditu proprio, ſi deponit eſſe verum vel falſum id, quod ſignificatur per ſonum & ſermonem auditum, quia bene poteſt contingere, quod qui loquitur, ſit mendax.

113. Verum eſt igitur axioma commune, quod teſtes de auditu propriè plenè probant, niſi alium defectum habeant, ſed hoc non eſt verum, niſi reſpectu objecti ſenſibilis, ſcilicet ſenſibilis ſoni. Et pro quanto teſtes deponant ſe audiviſſe talem ſonum ſic vel ſic diſarticulatum; ſed ubi teſtes deponant vel ſonum auditum, & quod ſonus hoc vel illud ſignificet, vel ita eſſe in rei veritate, ſicut ſonus ſignificat, non ſunt teſtes de auditu proprio, & non probant, niſi aliunde id verificent. Cæterum reſpectu proprii objecti auditus probant tam affirmativè, quàm negativè, ſi dicant ſe non audiviſſe loquentem, quem audiviſſent, ſi loquutus fuiſſet, quia erant præſentes. Et hoc modo probant, tam in civilibus, quàm in criminalibus.

114. Et quod dicitur de auditu, dicitur quoque de guſtu, odoratu & tactu reſpectu proprii objecti talium ſenſuum, ut ſi teſtes deponant percepiſſe talem odorem, vel ſaporem aut caliditatem, imò in his nomen viſus ſumitur communiter, ut comprehendit omnes ſenſus, ut dicantur deponere de viſu, qui deponit de eo, quod per aliquem ſenſum externum percepit, ſed ſenſus externus non percipit niſi ſenſibile ſibi proprium. Nihilominus ſi ad probandum audibile teſtis dicat ſe ſcire, quia vidit, non probat, quia ſtat, quod teſtis viderit loquentes, & non audierit, quid dixerint, & ſi dicat, ſcio quia vidi & fui præſens, neque hoc modo probat; quia poteſt quis eſſe præſens, & non audire, quid ab aliis dicatur.

115. Ideo ubi ad probationem facti non ſufficit objectum unius ſenſus, ut v. gr. ad probationem homicidii non ſufficit, quod aliquis audiverit altercantes, niſi ſimul viderit ejus homicidium, teſtis de auditu non ſufficit, quia per ſenſationem unius ſenſus non probatur, niſi exiſtentia ſui proprii objecti, ut per auditum non probatur niſi exiſtentia ſoni. Ubi verò ſenſationes plurium ſenſuum ſunt connexæ, & una ſine alia eſſe non poteſt, ut quia non poteſt audiviſſe, ſi ſimul non vidit, tunc ſi teſtes dicant ſe audiviſſe, & negent ſe vidiſſe, aut è contra, nihil probant. Bene tamen teſtis probat, ſi dicat ſe audiviſſe, ſed non negat ſe vidiſſe, quamvis id non exprimat, quia per ſenſum auditus non excluditur viſus Farinac. *p. 69. num. 161.* Scroi *p. 4. cap. 7. num. 13.* Sed oppoſitum dicendum eſt, ubi viſibile & audibile non ſunt connexa, quia licèt auditus non excludat viſum, nec tamen illum neceſſariò includit, & poteſt eſſe, quod audierit, & non viderit, & è contra, & ſic in hoc caſu ad plenam probationem facti eſt neceſſarium, quod teſtis viderit & audierit, non ſufficit, quod teſtis tantum dicat ſe audiviſſe vel vidiſſe, ſed dicere debet, quod vidit & audivit.

116. Et nihilominus advertendum, quod teſtimonium de ſolo auditu proprio in criminalibus non eſt integrum. Quamvis enim in civilibus teſtis, qui non vidit factum, ſi notam habeat vocem loquentis, etiamſi ex interjecta cortina aut pariete audiat, probet, quod tamen nec eſt verum univerſaliter, quia non procedit in teſtamentis, in quibus teſtes debent videre teſtantem, Sylv *v. teſtis num. 4. ex l. ſi non ſpecialis C. de teſt.* & univerſaliter teſtis iſte de nota voce non probat, niſi ita notam habeat vocem loquentis, aut qualitatem illius, ut decipi non poſſit, & ſi quæſtio ſit de clamore, non ſufficit, quod teſtis dicat ſe habere notam vocem loquentis, ſed neceſſe eſt, ut habeat notum clamorem. Et non ſufficit, quod habeat notam vocem de præterito, ut puta vocem, quam loquens habuit in adoleſcentia, ſed debet habere notam vocem de præſenti. Sed in criminalibus teſtes iſti de ſolo auditu, qui ex interjecta cortina aut pariete audiverunt, vel ex ſola nota voce deponunt, non ſunt integri teſtes, nec ſine adminiculis plenè probant.

117. Sed circa teſtes iſtos cortinatos ſeu retro parietem audientes diſtinguendum primò eſt, quia vel deponunt de illo, quod pertinet ad ſenſum auditus, vel ex ſolo auditu probari poteſt, & hoc modo plenè probant, ut ſi deponant ſe audiſſe talem ſonum, clamorem, vocem, verba, vel deponunt de illo, quod non poteſt plenè cognoſci ſine viſu, quamvis ex ſono audito inferri poſſit illud, quod eſt viſibile, ſicut ſi teſtis deponat, quod vocem, quam audivit, eſt vox Titii, vel deponat, quod Cajus commiſit adulterium cum Berta, quia audivit ſtrepitum commixtionis, & blanditiarum, verborum, & ſimilia, & in hoc caſu dantur primò quatuor Regulæ generales.

118. Prima eſt, quod ſi inter audibile & viſibile datur neceſſaria conſequentia, teſtes, qui de auditu plenè probant audibile, probant etiam viſi-

iis, quæ viſibilia ſunt, & viſu probari poſſunt, quia non eſt evidens, & certum an connexio inter auditum, & id quod viſu eſt perceptibile ſit vel neceſſaria, vel omnino contingens, & incerta, vel probabilis; ſed hoc pendet ex circumſtantiis, & aliqua admiſtione viſionis, quod conſiderare eſt prudentis Judicis. *capit. Praterea de teſtibus*, ubi Doctores Menoch. *Caſ. 475. nu. 19. & 22.* Farinac. *q. 69. nu. 197* Bictus *q. 49. nu. 41.* ubi verò iſti teſtes non probant plenè, nec unus ſufficit ad interrogandum Reum, & multò minus ad illum torquendum, nec duo ſufficiunt ad condemnandum. Farinac. *q. 69. n. 168.* Barboſa *c. tam litteris nu. 3 de teſt.*

126. Tandem advertendum, quod Farinac. *q. 69. nu. 183.* quem ſequitur Bictus *qu. 49 nu. 31.* vult, quod teſtes cortinati ſeu retrocortinati ex induſtria, & ad cautelam poſiti nullo modo probent; ſed non video hujus aſſertionis fundamentum, & hujus cautelæ plura exempla refert Scroi *part. 4. cap. 7. num. 8.*

SUMMARIUM.

127. Delicta de nocte commiſſa probantur etiam per teſtes inhabiles.

128. Teſtes deponentes ſuper facto nocturno non probant niſi reddendo cauſam ſuæ ſcientiæ.

129. In quo caſu non ſunt teſtes omni exceptione majores.

130. Multi caſus in quibus teſtis de facto nocturno deponens probat, & num. 131.

132. In quibus caſibus teſtes ſe reddant de falſo ſuſpecti. & nu. 133.

134. Quid debeat facere judex, ſi videt quod teſtis laborat aliqua ſuſpicione.

ARTICULUS XIII.

De Teſte de nocte & nonnullis aliis de falſitate ſuſpectis.

127. QUamvis quamplures dixerint, quod cum delicta commiſſa de nocte ſint difficilis probationis, ad illorum probationem admittuntur etiam teſtes inhabiles. *gloſſ. in l. ſi cum exceptione, §. in hoc ver. ignoret.* & ibi Doctores; tamen non admittuntur niſi cum illorum imperfectione, & non ſunt teſtes integri, & non admittuntur, niſi ubi non ſint alii teſtes idonei, ut ex Boſſ. adnotavit Farinac. *q. 62. nu. 35.*

128. Sed primò univerſaliter dicitur teſtes ſuper nocturno facto non probare, niſi reddant cauſam ſuæ ſcientiæ, & in ſpecie quod tunc vel bene lucebat luna, vel erant accenſa lumina, & medium ita erat illuminatum, & ipſi in tanta vicinitate, ut ita factum videre potuerint. Imo aliquando neceſſe erit, ut teſtes explicent qualitates perſonæ, vel pallidæ, vel rubicundæ faciei, & colorem & formam veſtimentorum; ut ex his agnoſcatur, an verè viderint, Bictus *quæſt. 81. nu. 15.* aliter illorum depoſitio non eſt attendenda; nam teſtes deponentes ſe aliquid vidiſſe de nocte medio non exiſtente illuminato ſunt de falſo ſuſpecti. Felin. *c ſicut ponderè judicat.* Menoch. *de arbitr. caſ. 279. n. 31.* Farin. *q. 62. nu. 30.* Non eſſe tamen neceſſe, quod teſtis reddat rationem, quando alii teſtes illam depoſuerunt ex Carena *part. 3. tit. 6. nu. 20.* dixit Scroi *p. 4. cap. 14. nu 14.* Sed in contrarium eſt, quod debet conſtare, quod teſtis ſit talis ex certa ſcientia, quod nequit fieri, niſi teſte rationem ſuæ ſcientiæ dante. Et in propoſito, licèt non teneatur teſtis iſte dicere v. g. quod luna lucebat, tenetur tamen dicere, quod tanta lux erat, & ipſe erat ita vicinus; quod videre potuit.

129. Et ulterius teſtes de facto nocturno deponentes non ſunt omni exceptione majores, quia luna radios lugubres habet. Et facilè eſt quod videntes plene non videant, Felin. *d. cap. ſicut num 5.* Et ideo niſi alia concurrant, talis teſtis non concludit etiam ad torquendum, Maſcard. de probat. *l. 2. concluſ. 1109. nu. 5.* Farin. *q. 62. num. 40.* Bordon. *cap. 30. num. 10.* Scroi *part. 4. cap. 14. num. 14.*

130. Nihilominus plures ſunt caſus, in quibus dicitur, quod teſtis deponens de facto nocturno etiam luna non lucente vel lumine non accenſo probat. Primò ſi teſtis erat vicinus facto in quo Judex conſideratis circumſtantiis noctis, & temporis, & qualitate perſonæ & diſtantia perſonarum, & earum familiaritate, & veſtimentorum colore, & reflexione alborum parietum arbitrabitur, an teſtis potuerit decipi vel non. Secundò, ſi ex medicorum judicio teſtis videat de nocte, ſicut vidiſſe Tiberium Cæſarem refert Servius. Tertio quando teſtis habet notam vocem loquentis, & ex voce ait ſe cognoviſſe illum, de quo deponit.

131. At verò, ut poteſt conſtare ex dictis *art. ſuper*, neque in hoc caſu teſtis plenè probat in criminalibus, prout etiam ex Felin. *d. cap. ſicut n. 5.* & aliis probat Farinac. *n. 46. & 48.*

132. Inſuper alia ſunt ex quibus teſtes ſe reddunt ſuſpectos. Nam ſuſpecti de falſo ex præſumptione nimiæ affectionis ad unam partem ſunt, qui nimis animosè deponunt, vel ſunt nimis verboſi in deponendo, vel nimis citò reſpondent, & repentinè loquuntur. De quibus videndus Fer. *quæſt. 60. num. 36 & ſequentibus.* E contra verò nimis moroſi & tardi in reſpondendo præſumuntur dubii & incerti, ſuſpecti quoque de falſo ſunt, qui deponunt inveriſimilia, ut ſi quis deponat impuberem rem habuiſſe cum Berta. Et iſti etiam non interrogati reddere debent rationem ſuæ depoſitionis, *cap. quia veriſimile de præſumpt.* ubi Panorm. Felin. & alii. Et hoc modo inveriſimiliter deponunt, qui dicunt ſe non recordari eorum, quorum memoriam veriſimiliter habere debent. Item de falſo ſuſpectus eſt teſtis, qui in conteſtes non nominat niſi mortuos.

133. Pariter de falſo ſuſpectus eſt teſtis, ſi deponat ſuper negativa habente implicitam affirmativam & ſic probabilem: ſed non reſtringit

factum ad certum locum & perſonas, ſed cenſetur falſus & judicatur perjurus, qui deponit ſuper negativa abſolutè, & non coarctata ad certum tempus, locum & perſonas, quia talis negativa eſt impoſſibilis Farinac. *q. 55. nu. 105.* Barboſ. *cap. 3. num. 4. de teſt.* Carena *p. 2. tit. 6. nu. 65. Rota part. prima recent. deciſ. 573. num. 2.* Item de falſo ſuſpecti ſunt reſpondentes per præmeditatum ſermonem, niſi aliàs ſint perſonæ probatæ vitæ & integræ opinionis, vel niſi ſic deponentes ſint plures, vel agatur de formalitate ſermonis, falſi etiam ſuſpicione laborat, qui ſe ingerit in cauſa, ſuper qua deponit. Farinac. *q. 80. à num. 1.* Similiter ſuſpecti de falſo dicuntur, qui reſpondent non interrogati, vel qui deponit id, quod nullus alius ſcit niſi ipſe teſtis, vel qui in teſtimonio ferendo ſe Judicem conſtituit. Et qui ſciens totum factum interrogatus ſolum partem deponit tacendo reliqua ſubſtantialia, & qui tractat de ſe exonerando, & qui alium ad accuſandum induxit. Doctores verò hujuſmodi affirmantes abundè refert Didacus Scroi *p. 4. cap. 14.*

134. Judex ergo ubi videt teſtem laborare aliqua ſuſpicione, procurare debet, ut ſuſpicio tollatur, vel ut falſitas appareat. Et ideo poteſt ad hunc finem interrogare teſtes, etiam circa illa, quæ aliàs non pertinerent ad cauſam. *cap. licet cauſam de probat.* Et ſi in uno de his extrinſecis reperitur falſus, in omnibus redditur falſus. Boſſ. *tit. de tort. teſt. num. 29.* Scroi *d. cap. 14. num. 25.*

SVMMARIVM.

135. Teſtis debet reddere cauſam ſufficientem ſuæ ſcientiæ.

136. Teſtis non reddens rationem ſufficientem quando debet, eius depoſitio eſt nulla & non facit præſumptionem in judicio.

137. Quando teſtes reddere debent cauſam ſcientiæ etiam non interrogati, & nu. 138.

139. Teſtis deponens de illis, quæ ſenſu percipiuntur, non tenetur reddere rationem ſui dicti, ſi non eſt interrogatus.

Tamen quando judicium intellectus eſt neceſſarium, redditio rationis neceſſaria eſt. ibidem.

140. Teſtes aliquando non tenentur reddere rationem ſuæ ſcientiæ.

141. In criminalibus non ſufficit, quod teſtis dicat verum eſſe, quod deponit, ſed cauſam ſcientiæ reddere debet etiam non interrogatus.

142. Ratio ſcientiæ quas conditiones habere debeat.

143. Quomodo ratio reddi debeat in his, quæ cadunt ſub ſenſu.

144. Et quomodo in his, quæ cadunt ſub duplici ſenſu.

145. Vbi agitur de audibili, teſtis reddens rationem medio viſu non probat.

Opiniones variæ. ibid.

146. In criminalibus non eſt bona ratio dicere ſcio, quia fui præſens.

147. Aliæ rationes inſufficientes.

Opiniones variæ.

148. Quomodo vicinitas fundet præſumptionem.

149. Ex ſola ratione vicinitatis iudex non poteſt procedere ad ſententiam, imo nec ad torturam.

150. In criminalibus non ſufficit, ſi teſtes dicant, ſcio, quia ſum vicinus.

151. Pariter non ſufficit, ſi teſtes dicant, ſcio, quia percepi ſenſu corporis.

152. Sufficit verò, ſi dicat ſcio, quia ſic invenio notatum in meo memoriali.

253. Ratio debet eſſe concludens ſaltem moraliter.

154. Quomodo reddere debeat rationem teſtis deponens de eo, quod credit in conſcientia ſua.

ARTICULUS XIV.

De Teſte deponente non reddita cauſa ſcientiæ.

135. CUm ſcire ſit rem per cauſam cognoſcere, teſtis non oſtendit ſe ſcire, niſi ſimul reddat ſuæ ſcientiæ cauſam ſufficientem. *cap. ſi teſtes, §. ſola, & cap. cujus cauſam de teſt.* ubi gloſſ. & Doctores.

136. Et ſic depoſitio, in qua teſtis non reddit rationem ſufficientem, quando eam reddere debet, eſt nulla, & non facit præſumptionem in judicio, & hanc nullitatem eſſe ipſo jure arbitratur Bictus *quæſt. 51. num. 1. ex l. ſolum C. de teſtib.* Eliſeus *tract. 5. q. 15.* Bordon. *cap. 38. num. 2.* Et quidem hoc eſt indubitatum, ubi teſtis interrogatur explicitè vel implicitè de cauſa ſcientiæ, tunc enim ſi illam non reddit, vel dat inſufficientem non probat, nec etiam ad inquirendum; ſed imo ubi teſtis non deponit de his, quæ ſenſu percipiuntur, ſed de his, quæ ſunt juris, ſeu non ſenſu corporis, ſed judicio intellectus percipiuntur & judicantur, teſtis etiam non interogatus rationem ſuæ ſcientiæ reddere debet, ut per Panormit. *nu. 6. & alios cap. cum cauſam de teſt.* & alios quos refert Farinac. *q. 70. n. 6.*

137. Ideo ex hac cauſa rationem ſcientiæ etiam non interrogati reddere debent teſtes, qui deponunt de fama, & ſuper notorio, & ſuper conſuetudine, & ſuper amentia, & furore, & ſuper adulterio, & carnis delictis, quando immediatè non poſſunt videri, & ſuper amicitia, & ſuper negligentia, & ſuper iracundia, vel quod aliquis ſit vagabundus, vel ſuper comparatione litterarum, vel ſuper vi illata, vel ſuper dolo, vel ſuper hæreſi, & in aliis etiam ſimilibus caſibus, quos referunt Farinac. *qu. 70. à num. 4.* Bictus *quæſt. 10. nu. 8.* Eliſeus *tract. 5. q. 11.* & Bordon *cap. 38. num. 12. & ſequentibus,*

& ſic

& ſic univerſaliter quando teſtis deponit de delicto, quod non vidit, ſed illud per diſcurſum deducere vult ex aliis à ſe viſis, debet reddere cauſam ſuæ ſcientiæ & depoſitionis.

138. Præcipuè verò in criminalibus teſtis cauſam ſcientiæ reddere debet etiam non interrogatus. Clar. § *finali, quæſt. 53.* Maſcard. *de probat. lib. 1. concluſ. 459. num. 5. & lib. 3. concluſ. 1368. num. 47.* Farinac. *quæſt. 70. num. 14. ubi num. 15. & 16.* quod hoc procedit nedum ubi agitur de damnando Reo, ſed etiam de eo torquendo, & maximè ubi teſtis deponit de perſona particulari, circa quam teſtis poteſt decipi. An verò hoc ſit verum, ubi agitur de ſola pœna pecuniaria, controvertunt Doctores. Bictus *quæſt. 50 nu. 3. 26. & 27.* Elſicus *tract. 5. quæſt. 11. num. 1. 3. & 4.* Videri étiam, quod depoſitio adminiculata probet, etiamſi in ea non ſit reddita ratio ſcientiæ, dixit Farinac. *num. 45.* Sed ſemper hæc depoſitio patietur exceptionem, nec erit depoſitio ex certa ſcientia, niſi forſan præſumptivè.

139. Sed quando teſtis deponit de illis, quæ ſunt facti, & ſenſu percipiuntur, in his teſtis non interrogatus rationem ſui dicti reddere non debet. Quæ eſt ſententia communis, pro qua plurimos cumulat Farinac *q. 70. num. 93.* quæ tamen intelligenda eſt in civilibus, non in criminalibus, & addit Farinac. *nu. 94.* quod ſi teſtis deponit de re. quæ ſimul ſenſu corporis & judicio intellectus percipitur, ſi prævalet judicium ſenſus, teſtis probat non reddita ratione, ſed in contrarium facit, quod quidquid ſit de hac prævalentia, ſi judicium intellectus ſit neceſſarium, neceſſaria eſt redditio rationis, quia intellectus non judicat, niſi ratione in iis, quæ non ſunt per ſe nota.

140. Quando verò in iis, quæ ſenſu percipiuntur teſtis de ratione interrogatur, ſufficit, ſi dicat, quia vidi vel audivi. Quando verò teſtis primò non interrogatus reddidit ſui dicti rationem, ſi poſtea de ea interrogetur, non tenetur amplius eam reddere. Quod ſi tunc reddat aliam cauſam, etiam inſufficientem concordabilem quidem cum prima ratione reddita, non vitiatur ejus depoſitio. Farinac. *qu. 70. num. 100.* Teſtem etiam deponentem ad probandam Innocentiam Rei inquiſiti non teneri reddere rationem ſui dicti, voluit Farinac. *q. 70. num. 101.* Sed certè ſi interrogetur de illa, tenebitur illam reddere, aliter non conſtabit de teſtis examinati ſcientia, & an deponat. quia ſcit vel imaginetur ſe ſcire. Peritum etiam non teneri reddere rationem ſuæ aſſertionis dixerunt. Felin. *cap. cum cauſam, v. tertio tempora.* Maſcard. *de prob. l. 2. concluſ. 1034. num. 15. & lib. 3. cap. 1369. num. 35.* Farinac. *q 70. num. 102.* Bictus tamen *quæſt. 19. num. 21. de teſt.* ait, quod Periti electi à partibus, & non à Judice reddere debeant rationem ſui dicti, quod ſub dubio dixit Farinac. *d. num. 202.* Sed non video rationem diſcriminis. Nec iſti periti ſunt teſtes, ſed Judices.

141. Sed certè in criminalibus non ſufficit quod teſtis dicat ſe ſcire, quod deponit, niſi cauſam ſcientiæ reddat etiam non interrogatus, quia hoc verbum ſcire valdè commune eſt in uſu loquentium, qui ſæpè dicunt ſe ſcire etiam id, quod opinantur, vel imaginantur ſic eſſe, & ſic ſunt varia ſciendi genera, ut notat gloſſ. *cap. ſicut. tit. de cauſis de re judic.* Et ideo in criminalibus etiam ſi teſtis dicat ſe ſcire, vel dicat verum eſſe, quod deponit, non probat, niſi rationem ſcientiæ reddat etiam non interrogatus. Farinac *q. 70. num. 110.* Videri etiam, quod depoſitio adminiculata probet etiam ſi in ea non ſit reddita ratio ſcientiæ dixit Farinac. *num. 95.* Sed ſemper hæc depoſitio patietur exceptionem, nec erit depoſitio ex certa ſcientia, niſi forſan præſumptivè. Ratio autem reddita debet eſſe ſufficiens. aliter depoſitio non facit præſumptionem vel indicium.

142. Ratio igitur debet eſſe congrua, concludens, neceſſaria, generalis. clara & manifeſta. In iis tamen, quæ non probantur immediatè per ſenſum, ſed per rationis diſcurſum ſufficit, quod ex probabilibus, & quæ ut in pluribus eveniunt certitudinem moralem inducat. Divus Thomas *2. 2. qu. 70. num. 2.* Farinac. *q. 70. num. 147.*

143. Ratio autem in his, quæ cadunt ſub ſenſu reddi debet per ſenſum corporeum, ut quia teſtis vidit, audivit, &c. & quidem per ſenſum aptum illi rei, de qua deponit; unde de re viſibili non redditur bona ratio, ſi teſtis dicat, quia audivi. Verum tamen eſt, quod quia viſus & tactus ſunt generales, dicunt plures ſufficere, ſi teſtis dicat ſic eſſe, quia vidit, licèt deponat de audibili, ut puta de ſono ſed hoc eſt, valde controverſum, ut videre eſt apud Farināc. *q. 70. num. 130.* Et in criminalibus non admittendum etiamſi teſtis ſit idiota, ſed Judex in his caſibus debet facere, ut teſtis ſe explicet.

144. Quod ſi agitur de re perceptibili per plures ſenſus diſputant Doctores, an debeat reddi ratio per utrumque ſenſum. Sed dicas ſufficere reddere rationem per unum ſenſum, qui neceſſarius eſt, & ſufficit ad rei veritatem comprobandam. Ubi agitur de audibili ut audibili, ut puta de voce alta vel remiſſa debet reddi ratio per auditum non per viſum, & id ſufficit; ſecus ubi non ſufficit unus ſenſus, ut ſi teſtis deponat, quod Titius blaſphemavit, non ſufficit, quod reddat rationem, quia vidit, quia ſtat, quod viderit Titium loquentem, & non audiverit, quod dixit. Sic quotieſcumque teſtis de delicto commiſſo in ſermone, vel deponit determinatè de hoc vel illo ſermone habito non reddit ſufficientèm rationem dicendo, ſcio quia vidi, quia ſtat, quod viderit loquentem. & non audiverit, quod dixit. Et è contra non ſufficit, quod teſtis dicat ſe audiviſſe in caſu, in quo ſit neceſſarius etiam viſus; unde ſupra dictum eſt, quo modo teſtes de auditu ex interjecto pariete non probent.

145. Sed numquid ubi agitur de audibili, teſtis reddit ſufficientem rationem, ſi dicat, ſcio quia vidi, & fui præſens. Affirmavit Maſcard. *concluſ. 1032. num. 14.* ſed negat Pacian. *lib. 1. cap. 40. num. 19.* quos refert Scroi *part. 4. cap. 4. num. 14.* Et verè Judex hujuſmodi reſponſiones ambiguas non debet admittere ſine explicatione. Ubi veró ſunt admiſſæ, faltem in criminalibus non datur probatio, quia in his excipi poteſt, quod potuit fieri, ut teſtis viderit loquentes, & eorum dicta non audierit, vel quod audierit loquentes, & tamen eos non viderit. Non eſt verò bona ratio, quæ petit principium, & idem probatur per idem, ut ſi dicatur ſcio, quia ſcio, vel ſcio, quia ita eſt.

146. Cenſetur verò ab aliquibus bona ratio, ſi dicat ſcio, quia fui præſens. Bald. *in cap. tertio loco num. 6.* & Felin. *num. 4.* volunt, quod ſi teſtis dicat aſſertivè hoc, vel illud eſſe factum, præſumatur fuiſſe præſens ſed ut advertit Farinac. *quæſt 70. num. 254.* hoc non eſt verum, quando ſumus in iis, quæ ſenſu viſus, vel auditus percipiuntur, quia ſtat, quod teſtis præſens non viderit, vel audierit. Ideo in criminalibus hæc non procedunt; am non ſufficit præſentia, ſed neceſſe eſt, quod teſtis viderit, vel audierit, vel intellexerit, nec ſufficit ei dicere, quia fui præſens, ſed dicere debet, quia vidi; vel audivi.

147 Sic non eſt bona ratio, ſi quis dicat: *ſcio, quia nullus dubitat*, vel quia *omnes dicunt*; ſed nec eſt bona ratio, ſi teſtis dicat, *ſcio, quia certus ſum.* Sed numquid eſt bona ratio ſi teſtis dicat: *ſcio. quia ſum vicinus, vel conſanguineus?* Contrarii ſunt Doctores inter ſe, ut videre eſt apud Farinac. *q. 70. num. 164. & ſequentibus.* Conveniunt verò plures, ut illa non ſit bona ratio, quando agitur de delicto non ſucceſſivo; ſed momentaneo, ſicut neque ſi agitur de eo, quod in vicinia latere poteſt. Et nec pariter, ubi agitur de probando delicto in ſpecie. Farinac *quæſt. 70. num. 202.* Bictus *quæſt. 50. nu. 16.* Addit vero Farinac. *num. 185.* quod ex depoſitione, in qua teſtis reddens ſui dicti rationem dicit, ſcio quia ſum vicinus non oritur niſi probatio præſumptiva, ex qua non poteſt imponi, niſi pœna extraordinaria, *& num. 194. & 195.* adiungit, quod ſententia lata ex tali probatione præſumptiva non tranſit in judicatum, & teſtes concludenter reddentes rationem illi præferuntur. Et inſuper vicinitas aſſerta aliter probanda eſt, quàm per aſſertionem teſtis. Farinac. *num. 205.* Et his conſentit Bictus *quæſt. 50. num. 15. 16. & 17.* & cum eo Eliſeus *tract. 4. quæſt. 11. num. 7. 8. & 9.*

148. Verum duo mihi advertenda ſunt: Primum, quod non eſt omnino verum, quod in hoc caſu vicinitas fundet præſumptionem juris, per quam præſumi poſſit, quod teſtis, ex quo eſt vicinus, per proprium ſenſum cognoverit alterius vicini delictum; licèt enim hoc præſumi rationabiliter poſſit in delictis pluries, & per plura tempora iteratis & continuatis in conſpectu aliorum, ut ſi vicinus ſit blaſphemus conſuetudinarius, vel vicina ſit meretrix, vel etiam verum eſſe poſſit de actibus ſucceſſivis & continuis, ut quod vicinus habitet in tali domo, vel de aliquo, quod non poteſt latere vicinum, ut quod vicinus ſit ſenex vel juvenis; Tamen vicinitas non facit, ut quilibet vicinus videat propriis oculis ſingula facta, vel propriis auribus audiat ſingula verba vicini; imo quamplurima hujuſmodi latent, & præcipuè delicta, quæ, quantum fieri poteſt, patrantur in abſcondito. Et quando dicitur, quod vicini cenſentur magis informati, hoc eſt verum de informatione in genere, quia regulariter vicini vel per ſenſum viderunt, vel ab aliis vicinis audiverunt; Ideo meritò idem Farinac. *num. 199.* limitavit ſententiam affirmantem reddi bonam rationem, dicendo: *Scio quia ſum vicinus*, ut non procedat in illis, quæ communiter non ſunt nota vicinis. Et non debet intelligi de his, quæ ſolum uni vel alteri vicino, ſed communiter ſunt nota vicino per proprium ſenſum, & non ſolum per famam, vel ex auditu aliorum. Igitur vicinitas ſolum in aliquibus caſibus fundat præſumptionem, quod vicinus per proprium ſenſum viderit, vel audiverit delictum vicini. Aliàs verò ad procedendum contra vicinum ex eo, quod teſtis audiverit ab aliis, non habet vim, niſi ut ſit teſtis de auditu alieno, vel de fama, qua non probat ſufficienter ad aliquam pœnam, imo nec ad torturam.

149. Sed advertendum ſecundò, quod dato etiam, quod adſit dicta juris præſumptio, & probatio præſumptiva, in noſtro caſu Judex ad nullam ſententiam poteſt procedere, imo nec ad torturam ex ſolis teſtibus non reddentibus aliam rationem ſcientiæ, niſi quia ſunt vicini. Ratio eſt manifeſta, quia ubi Judex habens copiam teſtium, qui poſſunt per proprium ſenſum deponere affirmando vel negando, debet illos interrogare diſtinctè, & ſi opus eſt compellere, ut dicant, an viderint & quid viderint, & ut per proprium ſenſum deponant, & juſtè non poteſt hoc ordine juris certo & neceſſario omiſſo aliquem vel punire, vel torquere. Numquam igitur in criminalibus ſufficit, vel ad pœnam, vel ad torturam, quod teſtes reddant rationem ſcientiæ, dicendo: *ſcio, quia ſum vicinus*, quia poteſt eſſe, quod per proprium ſenſum nec viderint, nec audierint, nec juſtè ſufficit hos præſumere; cum præſumptio ſit fallax, & in promptu ſit habere, an teſtes per proprium ſenſum viderint, vel audiverint delictum.

150. Vera igitur eſt univerſaliter ſententia Baldi *l. 1 num. 4. ff. ſi cert. pet.* & aliorum, quos refert Farinac. *q. 70. num. 165.* quod in criminalibus non ſufficit ſi teſtes dicant: *Scio, quia ſum vicinus*, quod ſi ex negligentia Judicis, vel ignorantia teſtis de facto non reddidit aliam rationem ſui dicti, niſi quod ſcit, quia eſt vicinus

nus Judicis negligentia, aut ignorantia non dat illi jus, ut damnet Reum non ſervato juris ordine, ſed ſemper ante debet teſtis completi interrogari, & ſi Judex non habet copiam teſtium, non per hoc ex ſola probatione præſumptiva, & ex ſua negligentia non plena, & incerta, & forſan nulla, & invalida poteſt Reo præjudicium inferre, cum facillimè poſſit contingere, quod teſtis dicens ſe ſcire, quia eſt vicinus non ſciat ex ſenſu proprio, ſed ex auditu alieno, & ſic quod ejus depoſitio nihil valeat.

151. Nec eſt bona ratio reddita per ſenſum in genere, ut ſi quis dicat, ſcio quia percepi ſenſu corporis, quia ex hoc non apparet, quod perceperit per ſenſum proportionatum facto, de quo teſtis deponit. Bald *in l. teſtium num. 10. de teſt.* Bordon *cap. 38. num. 38.* Farinac. tamen *quæſt. 70. num. 144* veriorem credit oppoſitam ſententiam, quia præſumi debet teſtem, loqui de ſenſu proportionato; ſed ubi agitur de præjudicio tertii præſumptio iſta non ſufficit, & non tollit talis rationis incertitudinem.

152. Cenſetur tamen bona ratio, ſi quis dicat, quia ſic invenio notatum in meo memorali; quia cenſetur in eo vera ſcripſiſſe. Farinac *q. 70. n. 163.* Bordon *cap. 38. num. 47.* ſed nonne poteſt eſſe, quod ipſe teſtis putet verum eſſe, quod non eſt? & iſta igitur ratio eſt ambigua. Cæterum etiam in civilibus, in caſibus, in quibus teſtes non tenentur reddere rationem; ſi non ſunt interrogati, non eſt dubium, quod plus probant teſtes rationem reddentes, etiam ſi pauciores, & iſtis non præjudicant, qui rationem non reddunt, quia utile per inutile non vitiatur. Farinac, *quæſt. 70. num. 19.* Bictus *q. 50. n. 3.* Bordon. *cap. 38. n. 34.*

153. Quamvis verò ſit neceſſe, quod ratio ſit concludens, ſufficit, quod moraliter concludat ex probabilibus, & ut plurimum, & quantum poſtulat moralis certitudo, & ſufficit, quod ratio reddatur juxta mentem reſpondentis, quando ſumus in his caſibus, qui non cadunt immediatè ſub ſenſu. Farinac. *q 70. num. 11.* Bordon. *cap. 38. num. 41.* ſufficit etiam, quod ratio reddatur implicitè, quia depoſitio habeat in ſe cauſam annexam.

154. Dicunt etiam quidam, quos ſequitur Farinac. *q. 70. nu. 151.* quod quando teſtis deponit de eo, quod credit in conſcientia ſua, non ſit neceſſe, quod reddat rationem per ſenſum corporeum. Verùm conſiderandum eſt, quod in iis, quæ cadunt immediatè ſub ſenſu, non ſufficit, quod teſtis dicat ſe ita credere vel non credere in conſcientia ſua, ſed debet deponere per ſenſum corporeum; in iis verò, quæ non cadunt immediatè ſub ſenſu, etiamſi vellet, non poteſt reddere rationem per ſenſum. Et nihilominus tunc nec ſufficit, quod dicat ſe ita credere in conſcientia ſua, ſed debet reddere rationem credulitatis, quæ ſit ſufficiens & valida, & de qua Judex poſſit judicium ferre & ponderare, quantum probet. Bordon. *c. 38, num. 4.*

SUMMARIUM.

1. *Teſtis examinari debet à judice competente.*
   Quis ſit judex competens. ibid.
2. *Teſtis non neceſſariò eſt ſubditus judici.*
   Iudex competens eſt, qui habet juriſdictionem in cauſa ibid.
3. *Examen teſtium fieri debet coram judice competente.*
4. *Eccleſiaſticus puniri non poteſt ex vi proceſſus fabricati coram laico.*
5. *Etiamſi confeſſus fuerit delictum.*
6. *Pariter non poteſt quis damnari ex vi proceſſus fabricati coram alio Iudice diverſo & non ſubordinato.*
7. *Iudex compecens non poteſt damnare Reum, niſi confeſſum ſeu convictum in ſuo judicio.*
8. *Prælatus Regularis non poteſt damnare ſuum ſubditum ex vi proceſſus fabricati ab Epiſcopo.*
9. *Confeſſio ſpontanea facta caram Iudice incompetenti eſt indicium ad torturam coram Iudice competente.*
   Si verò ſit extorta per vim & torturam, ad hunc non facit indicium. ibid.
10. *Quomoda confeſſio revocata per confitentem non indicat ad torturam.*
11. *Confeſſio facta coram judice incompetente facit indicium ad ſpecialem Inquiſitionem.*
12. *Quomodo Iudex competens debet interrogare Reum ex vi proceſſus fabricati à Iudice incompetente.*
   Opiniones variæ. ibid.
13. *Caput.* Etſi Clerici Jud.
14. *Ponitur punctum difficultatis.*
15. *Iudex competent judicialiter eſt certus de depoſitionibus teſtium factis coram judice incompetente, ſi proceſſus redactus ſit apud acta Iudicis competentis, & ab illo acceptatus.*
16. *Sufficienter inchoatur novus proceſſus ex hoc, quod reponitur apud acta judicis competentis.*
17. *Teſtes examinati coram judice incompetente non probare eſt juris ſolemnitas.*
   Ad quam non tenentur, qui procedunt ſola rei veritate inſpecta. ibid.
18. *Ordinarius loci eſt Iudex competens illorum, qui delinquunt in ſuo territorio, etiamſi ſint de alieno territorio.*
   Prælatus Regularis punire poteſt hoſpites, ſi delinquant in ſuo Conventu, vel loco, ubi eſt Conventus. ibid.
   Et Viſitator Monaſterii deputatus ad univerſitatem cauſarum. ibid.
19. *Iudex examinans teſtes debet eſſe competens.*
   Et debet illos examinare per ſe ipſum, ut in plurimum. ibid.
   Plures caſus in quibus Iudex poteſt examinare teſtes per alium. ibid.
20. *Iudex duplici via facere poteſt, ut teſtes exami-*

minentur legitimè, quando per ipſum non poteſt illos examinare, & num. 21.

Explicantur hæ viæ. ibid.

Monaſteria exempta non ſunt de territorio Epiſcopi, licèt ſint intra eius territorium. ibidem.

22\. *Iudices laici non poſſunt examinare teſtes in Eccleſiis.*

Si tamen examinarent de facto, examen non eſſe nullum. ibid.

Eccleſiaſtici Iudices examinare poſſunt in Eccleſiis. ibid.

23\. *In Commiſſionibus & remiſſoriis præfigitur tempus.*

24\. *Iudex tenetur committere examen, quando per ſe ipſum illud facere non poteſt.*

25\. *Delegatus à Supremo Principe, ut Iudex poteſt ſubdelegare.*

Si verò ſit delegatus ut executor ſubdelegare non poteſt. ibid.

Delegatus ab inferiori Iudice non poteſt ſubdelegare. ibid.

Opiniones variæ. ibid.

26\. *Delegatus etiam de conſenſu partium ſubdelegare non poteſt.*

Licèt partes poſſint convenire ſe velle ſtare dictis teſtium. ibid.

Quod non verificatur in criminalibus. ibid.

27\. *In Regularibus Generalis per totum ordinem & Provincialis intra Provinciam poſſunt committere examen teſtium.*

Commiſſarii verò delegati non poſſunt illud ſubdelegare. ibid.

QUÆSTIO XV.

De legitimo examine teſtium.

ARTICULUS I.

Examen teſtium fieri debet à judice competenti.

1\. PLures conditiones cum ſint neceſſariæ ad hoc, ut examen teſtium ſit legitimum, & teſtes examinati probent, hæc prima eſt, ut teſtes examinentur à Judice competente, & legitimè ſua juriſdictione utente. Eſt verò Judex competens, qui habet juriſdictionem ſuper cauſa, quæ tractatur coram illo, ut poſſit illam cognoſcere, judicare & diffinire. Et ſic in criminalibus ille eſt Judex competens, qui de delicto objecto Reo poteſt juridicè cognoſcere. Et ſic debet habere juriſdictionem in perſonam Reo, ut illum poſſit damnare, ſed hoc non ſufficit, ſed requiritur juriſdictio ſuper cauſa, quæ judicari debet, & quod Judex poſſit cognoſcere de delicto ſui ſubditi. Sic enim Prælati Regulares non ſunt Judices competentes ad cognoſcendum de hæreſi ſuorum ſubditorum, quia hoc eſt illis prohibitum. Non tamen ad hoc, ut quis ſit Judex competens, neceſſe eſt, quod Actor ſit ſubditus Judici, quia ſubditus agit coram alieno ſuperiore contra Reum illi ſubditum.

2\. Et ulterius, ut dictum eſt ſupra *quæſt. 11. art. 3.* non eſt neceſſe, quod teſtis ſit ſubditus Judici ſimpliciter. Nam v. gr. Clericus eſt teſtis coram Judice laico, & ita quod licèt ad hoc ſit neceſſaria licentia ſuperioris ipſius clerici, ut dictum eſt ſupra in dicto articulo, tamen ut advertit etiam Bordon. *in praxi cap. 46. num. 6.* teſtimonium clerici examinati ſine licentia ſui ſuperioris coram Judice laico eſt validum. Ad Judicem igitur competentem examinis teſtium ſubſtantialiter non requiritur, quod Judex habeat aliam juriſdictionem in perſonam teſtis, quàm illam, quæ conſequitur ex juriſdictione, quam habet in cauſa, ex hac enim jus habet, ut poſſit audire teſtes ſub juramento deponentes; quamvis, ut cum effectu poſſit compellere teſtes, major juriſdictio requiratur, ut loco citato explicatum eſt. Itaque Judex competens eſt, qui habet juriſdictionem in cauſa, quam cognoſcit.

3\. Hoc præmiſſo videtur, quod ad ſubſtantiam legitimi examinis teſtium ſit, quod fiat coram Judice competente, ita quod depoſitio facta à teſte coram Judice incompetente ſit prorſus nulla, & nullius valoris, taliter, quod non valeat non ſolum ad damnandum Reum, & nec ad illius torturam, ſed nec ad inquirendum ſpecialiter contra illam, & ad illum citandum, & ad ſummum non valeat, niſi ut depoſitio ſeu querela *Ita ex cap. At ſi Clerici de jud. & ibi Canoniſtæ, & ad tit. C. ſi à non compet.* Legiſtæ, & alii Doctores, quorum plures referunt Farinac. *q. 80. in fine*, & in ſpecie, quod proceſſus factus coram Judice incompetente non valeat, niſi ut querela, vel denunciatio, & neceſſe ſit, quod Judex competens incipiat novum proceſſum dixit Guazz. *def. 1. cap. 5. num. 1. & def. 20. cap. 26. num. 9.* poſt Farinac. *conſ. 76. num. 1.* Clar. *q. 36. num. 44.* & pluribus aliis. Bordon. *d. cap 46. à n. 1.*

4\. Hinc eſt, quod Clericus ab Epiſcopo puniri non poteſt ex vi proceſſus fabricati coram Judice laico, cum talis proceſſus ex defectu juriſdictionis ſit nullus ipſo jure, ita quod Judex Eccleſiaſticus non poteſt ſtare proceſſui contra clericum fabricato à Judice laico, ſed iterum debet examinare teſtes, & aſſumere informationes. Clar. *q. 36. num. 44.* Farinac. *conſ. 70. num. 1.* Bordon. *cap. 46.* Vivian. Grammat. Ambroſ. Aufred. quos ſequitur Guazzin. *defen. 5. cap. 5. n. 1.*

5\. Sed hic dinſtingui debet inter punitionem, torturam, & citationem rei. Eſt enim certum, quod Judex Eccleſiaſticus non poteſt Clericum punire, & ad aliquam pœnam judicialem damnare ex ſolo proceſſu à Judice laico fabricato, etiam ſi clericus coram Judice laico delictum confeſſus fuerit. *Cap. at ſi clrrici de jud. & ibi Hoſt. num. 1.* Bellam. *num. 15.* Anchar.

nu. 7.

num.7. Butt. *nu. 3. & 28.* Panorm. *num. 2.* & alii communiter, quorum plures referunt & ſequuntur. Farinac. *de reo confeſſ. q. 81. nu. 195.* & Guaz *defen. 1. cap. 5. num. 2.* confeſſio enim clerici facta coram Judice laico, licèt non ſit ipſo jure nulla, ut ex Boſſ. notat Farinac. *d. quæſt. 81. num. 205.* tamen confeſſio facta coram Judice incompetenti, etiamſi ſit omnino ſpontanea, non nocet confitenti, ut ex ea Clericus confeſſus coram Judice laico poſſit damnari. Et Judex Eccleſiaſticus non poteſt ſtare illi proceſſui. Clar. *q. 36.* Farinac. *conſ. 76. num 1 & in praxi qu. 7. num. 43.* Guazz *def. 32. cap. 26. nu. 29.* Et in hoc ſtatu verum eſt, quod teſtes examinati coram Judice laico nullam inducunt fidem probatoriam contra clericum, ſed & hoc eſt verum de confeſſione habita coram quocumque Judice incompetente ex defectu juriſdictionis, quæ non afficit confitentem, nec defectum juriſdictionis ſanat confeſſio ſpontanea. *d. cap. at ſi clerici,* & ibi Butt. *num. 2.* Panorm. *num. 5.* Felin. *num. 3.* Farinac. *q. 81: nu. 289.* Guazz *def. 32. q. 26. nu. 1.* plures alios referens.

6. Et hoc eſt verum univerſaliter etiam proceſſu facto coram alio Judice omnino diverſo. Nam nec laicus Judex in cauſis, quas poteſt cognoſcere, poteſt ſtare proceſſui fabricato à Judice Eccleſiaſtico, ſed debet denuo cauſam cognoſcere, ut ex Felin. *d cap. at ſi clerici nu. 14* & ex Affl. ct. & Ambroſ. tenet Guazz *d. 1. cap 5. nu. 3.* Clar. *q. 6. nu 7.* & ibi Bajard. *nu. 14.* & ſi Judices Eccleſiaſtici inter ſe totaliter diverſi, & non ſint inter ſe ſubordinati, ſed habeant diſtincta tribunalia ſimilia & æqualia, & non ſubordinata, ut ſi ſint duo Epiſcopi, acta facta contra aliquem non probant in alio judicio facto ab alio Epiſcopo per regulam, quod in criminalibus acta facta in uno judicio non probent in alio, etiam inter eaſdem perſonas, cum in criminalibus exactæ probationes requirantur. *l. ſciant, C. de prob.* Guazz *def. 32. cap. 6. num. 1.* & verè ſic convenit, quod Judex non puniat aliquem in ſuo Judicio non convictum, vel confeſſum, & quamvis confeſſio facta in uno judicio inter eaſdem perſonas afficiat confitentem, & illi præjudicet in alio. *l. jubemus, C. de liber. can.* Panorm. *in cap. per inquiſitionem de elect. n. 12.* & ibi Jo. And. Bellam. & alii, Farin. *quæſt 81. nu 92. 93. & 193.* plures referens, Guaz *defenſ. 32 cap. 6. num 1.* ubi quod confeſſio facta coram Gubernatore Imolæ plenè probat coram Gubernatore Faventiæ. Rota *tit. de conf. deciſ. 4.* Scroi *part. 5. capit. 7. numer. 5.*

7. Nihilominus dicitur, quod Judex hujuſmodi non poteſt Reum damnare niſi convictum, vel confeſſum in ſuo judicio, & apud ipſum, & ita quod etiamſi in priori judicio, vel alii, vel ipſi prius examinati, ex quibus reus convincatur, fuit confeſſus, non poteſt ex vi illius ſolius confeſſionis damnari, cum reus illam poſſit impugnare, ſed à Judice volente illum damnare debet prius interrogari & audiri, & ſic non poteſt damnari ex vi ſolius prioris proceſſus, ſed ex novo proceſſu facto à Judice, qui contra Reum ſententiam vult proferre.

8. Hinc ſolvitur illa difficultas, an Prælatus regularis ſubditum ſuum in Conventu degentem, qui extra Conventum cum ſcandalo deliquit, poſſit punire ex vi proceſſus contra illum fabricati ab Epiſcopo. Reſponditur enim non poſſe, ut cum Hieron. Rodriq. Peyr. Diana contra Portell. & Bordon. probavi *tom. 3. de ſtat q. 189. a. 8. num. 515.* Ut enim dictum eſt acta in uno judicio criminali non probant in alio ad puniendum aliquem. Quod ſi delinquens coram Epiſcopo confeſſus fuit, hæc confeſſio tanquam facta coram Judice incompetenti non probat contra confeſſum, & eo magis, quod delinquens ſciens incompetentiam Judicis, potuit ſine perjurio ſimulare confiteri id, quod non commiſit, ut hoc modo citius ab Epiſcopo remittatur ad ſuum Superiorem, vel ex alia aliqua cauſa. Et hic obiter advertendum, quod ſcientia incompetentiæ Judicis in dubio præſumitur in juris perito & docto. Guazz *def. 1. cap. 7. num. 20.* Ideo nec eſt verum, quod idem Bordon. dixit *in praxi cap. 46. num 17.* ſcilicet quod Prælatus regularis talem delinquentem poteſt punire pœna extraordinaria, puta carceris, quia ex proceſſu inepto & non probante nulla pœna judiciali poteſt inquiſitus puniri.

9. Sed longe diverſa ratio eſt punitionis & torturæ. Cum enim juſtè præſumatur nullum confiteri id, quod eſt in ſui dedecus & infamiam, & pro quo graviter puniri debet, niſi illud ſit verum, & rariſſimè contingat, quod aliquis in quocumque judicio fateatur delictum, quod non commiſit, ideo confeſſio delicti etiam coram Judice incompetenti aliquam præſumptionem, & indicium facit contra confitentem. Verum eſt, quod DD. diſtinguunt inter illum, qui ſponte litiget coram Judice incompetenti, & eum, qui vocatus, coactus & invitus ſtat coram illo. Hujus enim confeſſionem non facere indicium ad torturam coram Judice competente, prout retuli *tom. 3. de ſtat. q. 189 a. 8. num. 516.* voluit Panorm. *cap. at ſi clerici de jud. num. 14.* quod & ſenſerunt ibid. Butr. *num. 28.* Arct. *nu. 25. & 26* Bero *num. 16.* & nonnulli alii. Et ratio eſt, quia confeſſio hujuſmodi eſt injuſtè extorta, unde nec eſt eadem ratio de illa, & confeſſione extrajudiciali, quia in illa violatur jus, & præſumitur, quod fuerit extorta per metum, & eo amplius, quod *ex d. cap. at ſi clerici*, inquiſitus nullo modo poteſt puniri ex confeſſione habita coram Judice incompetenti, puniretur verò, ſi ex illa torqueretur. Verùm conſideratur, quod tortura illata pro habenda veritate non eſt pœna, & quod licèt veritas extorta à Judice incompetente per torturam ſit injuſtè extorta, nodum quia eſt extorta à non habente juriſdictionem, ſed etiam quia eſt extorta in ratione confeſſionis delicti, quod inquiſitus negavit, & non fatetur, niſi quia torquetur, & ideo dicatur,

quod confeſſio coram Judice incompetente emanata in tortura non facit indicium ad torturam, *ut d. cap. at ſi clerici*, adverterunt Bald. *num. 2.* Anchar. *poſt num. 8.* Felin. *num. 5.* Farinacius *quæſt. 81. num. 210.* Guazz *def. 32.* Tamen hoc dici non poteſt de confeſſione ſpontanea facta extra torturam, quæ in ratione confeſſionis delicti non eſt injuſtè & coacta, ſed ſpontanea, & ideo communis eſt ſententia Innocentiis *in d. cap. at ſi clerici de jud. & cap. per inquiſitionem de elect.* volentis, quod confeſſio ſpontanea delicti emanata extra torturam non præſumatur extorta per vim, ſed faciat indicium ad torturam contra confeſſum, pro qua ſententia Farinac. refert plusquam 28. Doctores, eamque tenet etiam Clar. *quæſt. 21.* Guazz. *def. 32. cap. 261. num. 8.*

10. Et licèt aliqui hoc limitent, ut non verificetur in confeſſione emanata ex metu tormentorum, tamen ad hoc, ut confeſſio hoc modo dicatur extorta, neceſſe eſt, quod confeſſionem ſaltem præceſſerint minæ, quod verò alii requirant, ut confeſſio non ſit facta metu probationum, de hoc dubitat Farinac. *num. 210.* Et meritò, quia confeſſio facta metu probationum potius præſumitur vera, & ex conſcientia delicti emanata. Quod ſi confeſſio fuit revocata per confitentem, non facit indicium ad torturam etiam non docto de errore ſecundùm Felin. *d. cap. at ſi clerici num. 6.* & alios, quos refert Farinac *215.* ſed alii oppoſitam ſentiunt cum Bellam. *d. cap. at ſi clerici num. 30.* & Clar. *q. 21.* quos ſequitur Farinac. *n. 216.* & ita eſt, quod ſi confeſſio fuit revocata antequam redigeretur in ſcriptis, vel acceptaretur à parte, non facit indicium ad torturam etiam non docto de errore, ſecus ſi revocatio facta fuit re non integra. Guazz *def 32. c. 26. num. 9.* ſicuti ſi confeſſio fuit nuda & ſimplex, & nullis indiciis roborata, non poteſt reus coram Judice competente cogi ad perſeverandum in illa. Unde ſolum ſi confeſſio ſit ſufficientibus indiciis roborata, poteſt inquiſitus cogi ad perſeverandum in illa. Et ſic ſolum in hoc caſu poteſt Reus coram Judice torqueri, quia ſi Reus non revocet confeſſionem, non habet locum tortura, ſed ſi illam revocat, non poteſt Reus torqueri, ut perſeveret in confeſſione, niſi illa ſit aliis præſumptionibus, indiciis, & conjecturis roborata, Felin. *in d. cap at ſi clerici n. 5.* Arct. *nu. 29.* & poſt Bald. Farinac. *q. 81. num. 217.* Guazz. *def. 32 cap 26. num 10.* Et per hanc diſtinctionem concordantur præfatæ opiniones, & quod confeſſio facta coram Judice incompetenti in cauſa criminali civiliter intentata, vel in cauſa criminali incidenter habita voluit idem Farinac. *num. 218. & 219. & qu 82. num. 42. & 43.* ſed non video hujus duplicis limitationis ſolidum fundamentum.

11 Cum ergo confeſſio facta coram Judice incompetente faciat indicium ad torturam coram Judice competente, multo magis facit indicium ad inquiſitionem ſpecialem, & ut Judex competens poſſit Reum in illo proceſſu ſufficienter indiciatum ad ſe vocare & citare, & ſic poſtea ad ulteriora procedere.

12. Sed quomodo Reum interrogabit, ut ſic poſſit ad ulteriora procedere? Ex Genuen. Guazz *def. 1. cap. 5. num. 8. & defenſ. 20. cap. 9. nu 29.* & Bord. *cap. 76. à num. 13.* referunt praxim Archiep. Neapol. eſſe, ut habita copia proceſſus fabricati in curia ſæculari Reus interrogetur, an habeat teſtes in illo proceſſu examinatos pro ritè examinatis & repetitis, & ſi Reus affirmet, Judex Eccleſiaſticus procedat ad ulteriora. Sed Guazz. de hoc valde dubitat, quia teſtes examinati coram Judice incompetente nullam faciunt probationem contra inquiſitum. Et pariter Bordon. eamdem praxim rejicit, quia proceſſus nullus ex defectu juriſdictionis Judicis non eſt ſanabilis ex conſenſu inquiſiti. Sed pro illa praxi facit, quod ſi Reus ex confeſſione facta coram Judice incompetente poteſt à Judice competente torqueri, cur de delicto in proceſſu laicali ſufficienter probato non poterit conſtitui & interrogari? Etenim teſtes in proceſſu laicali ſeu coram Judice incompetente examinati nullam faciunt probationem ad damnandum inquiſitum. Sed cum hoc non obſtante confeſſio habita coram tali Judice ſufficiat ad interrogandum Reum de delicto, & ſi negat, ad illum torquendum, cur probatio delicti coram tali Judice incompetente non ſufficiet ſaltem ad Reum interrogandum ſaltem ſecundùm modum illius praxis, in qua Reus non interrogatur primò ſpecialiter de delicto, ſed notificatur illi, quod contra illum eſt fabricatus proceſſus in Curia ſæculari, & interrogatur an habeat teſtes pro ritè examinatis & repetitis, & ſolum ſi hoc affirmat proceditur ad ulteriora? Hic enim adeſt quodammodo novum examen teſtium, & eorum requiſitio coram Judice competente, & ſolum virtute hujus examinis proceditur ad ulteriora conſentiente nedum Reo, ſed Judice competente.

13. Itaque dicitur primò, quod *in cit. cap. At ſi Cleric. de jud.* ſolum prohibetur ne Clericus ex proceſſu Judicis Laici damnetur. Hæc enim ſunt verba illius textus. *Et ſi Clerici coram ſæculari Iudice convicti fuerint, vel confeſſi de crimine, non ſunt propter hoc à ſuo Epiſcopo aliquatenus condemnandi, ſicut enim ſententia à non ſuo Iudice lata non tenet, & ita facta confeſſio coram ipſo. Si verò coram Epiſcopo de criminibus in jure confeſſi ſunt, ſeu legitima probatione convicti, dummodo ſint talia crimina, propter quæ ſuſpendi debeant, vel deponi, non immeritò ſuſpendendi ſunt à ſuis ordinibus, vel ab altaris miniſterio perpetuo removendi* In his ergo Alexander Tertius non vult, niſi quod Clerici non damnentur ex eo, quod in proceſſu laicali ſint confeſſi vel convicti, ſed ſolum ſi in proceſſu Clericali coram Epiſcopo vel Judice competenti ſint confeſſi vel convicti, ſed non prohibet, quod ex proceſſu laicali Judex Eccleſiaſticus

com-

competens non poſſit ſumere indicia ad delinquentem convincendum. Et ideo DD. bene docent, quod ex confeſſione facta coram laico Judice poſſit Epiſcopus ſumere indicium ad clericum convincendum, ſeu ad hoc, ut Clericus coram ſe delictum fateatur; eadem igitur ratione ex deductis & probatis in proceſſu laicali poterit Epiſcopus ſumere indicia ad Clericum interrogandum, ut poſſit illum convinçere & punire.

14. Sed hic alia difficultas explicari debet, an ſcilicet ad convincendum Clericum ſufficiat, ſi confeſſio ejus habeatur in proceſſu laicali, & alia indicia ſint in eodem proceſſu probata, vel potius neceſſe ſit, quod in proceſſu Clericali aliunde ſint probata per teſtes à Judice Eccleſiaſtico examinatos. Hoc enim ſecundum dicendum videtur, quia Judex Eccleſiaſticus dicto proceſſu ſtare non debet, tanquam fabricato à Judice incompetenti, Guazz *def. 20. cap. 9. num. 29* ex Rellaſ. *deciſ 65. nu. 5.* Farinac. *conſ. 70. num. 1. & q. 7. num. 43.* Clar. *q. 36.* ubi Bajar. Et ita quod Judex Eccleſiaſticus ex illo proceſſu non poſſit informationem formare, ſed teneatur novum proceſſum inchoare & perficere, Ambroſ. *tract. de immun. Eccleſ. c. 11. nu. 2* & Farinac. *q 2. num. 43.* Et hoc omnino dicendum videtur. Nam ad hoc, ut depoſitio teſtium ſit judicialis & ſufficiens ad probandum in judicio, non ſufficit quod teſtes ſint idonei & fide digniſſimi, ſed inſuper neceſſe eſt, quod ſint jurati, & deponant coram Judice competente, teſtium igitur deponentium coram Judice incompetente teſtimonium non eſt judiciale, & ideo hoc teſtimonium non valet, & Judex competens ex illo non poteſt moneri, ſed opus eſt, quod illos iterum examinet Nam teſtis examinatus coram Judice incompetente non probet. *l. 3. §. Idem diſcurſ ff. de teſt. L. fin. c. de teſt* Butr *cap. 1. nu. 2. de teſt. cogen.* Corn. Aym. Ruin. Marſil. Monticell. quos ſequitur Farinac. *q. 8. num. 118.*

15. Nihilominus his non obſtantibus dicitur primò, quod ad hoc, ut Judex competens ſit judicialiter certus de depoſitionibus teſtium, & depoſitis ab illis, ſi aliàs ſunt teſtes idonei, & ſunt plures conteſtes, & ſic an inquiſitus ſit convictus vel reſpectivè confeſſus, ſufficit quod proceſſus factus coram Judice incompetente ſit redactus apud acta Judicis competentis, & ab illo acceptatus. Nam ſcriptura Notarii continens acta coram Judice illius, & proceſſu plenè probat in judicio, ut dicitur infra *q. 18. num. 10.* & pluribus DD. citatis probat Farinac. *q. 84. num. 23. & 302.* Et conſideratur, quod hic ſunt duo, de quibus Judex debet eſſe certus, nimirum quod teſtes iſti vel illi hoc vel illud depoſuerint coram Judice, vel quod Reus delictum confeſſus fuerit, & hoc plenè probatur per ſcripturam Notarii, quæ in hoc ſufficienter probat. Et eo magis, quod Notarius in iis, quæ deponit ex officio, æquivalet duplici teſti, ut probatur infra *quæſt. 8. art. 10. num. 111.* ex Farinac. *q. 65. num. 183.* Notarius igitur per ſcripturam & proceſſum à ſe rogatum de prædictis deponens plenè probat coram Judice competente. Alterum eſt, quod depoſitiones teſtium non habentium exceptionem ſint veræ, & vera ſit confeſſio Rei, & hoc ex principiis juris eſt moraliter certum. Itaque igitur Judex competens per certitudinem moralem poteſt habere Reum pro convicto vel confeſſo, ſi talis apparet in proceſſu coram Judice incompetente fabricato. Et hoc ex vi teſtimonii teſtis coram Judice competente deponentis. Quod eo magis eſt verum, quod imo ad interrogandum Reum ſufficit, quod præcedat ſemiplena probatio, & dictum unius teſtis. Inveriſimile autem eſt, quod ſcriptura Notarii ſaltem non æquipolleat uni teſti, & non probet ſemiplenè, & quantum ſufficit ad interrogandum Reum.

16. Dicitur ſecundò, quod ex hoc, quod dictus proceſſus reponitur apud acta Judicis competentis, & ab eo acceptatur, ſatis inchoatur novus proceſſus coram Judice competente, qui ex hoc poteſt Reum interrogare de contentis in illo proceſſu, & ſimpliciter loquendo ad hoc, ut procedat ad ulteriora, ſufficit. ſi interroget Reum, an habeat teſtes pro rectè examinatis & repetitis, vel an velit aliquid dicere circa ſuam confeſſionem. In hoc enim caſu, ſi Reus nolit habere teſtes pro ritè examinatis, illi debent examinari coram Judice competente, & ſi objiciat contra ſuam confeſſionem, debet illi dari tempus ad probandum ſuæ confeſſionis errorem, ſed ſi habet teſtes pro ritè examinatis, ad quid multiplicare examina ſine neceſſitate? Jam enim teſtes æquivalenter ſunt examinati coram Judice competente & per ſcripturam plenè probantem conſtat de teſtium examine. Et ſi Reus in illo proceſſu eſt confeſſus & interrogatus reſpondit ſe nihil habere contra ſuam confeſſionem, jam illam ratificat coram Judice competente. Sic ergo Judex competens ſervatis aliis de jure ſervandis poteſt ad ulteriora procedere. Et ſic vera eſt doctrina eorum, qui aſſerunt neceſſarium eſſe novum proceſſum. Et ſimul eſt verum, quod Judex poteſt uti proceſſu facto coram Judice competente, ut ex illo inquiſitionem concipiat, & Reum interroget. Crederem tamen, quod hic compendioſus procedendi modus non ſufficiat ad damnandum Reum in pœnam ordinariam, quia non habet ſupremum illum gradum certitudine, qui habetur ex teſtibus per extenſum examinatis.

17. Dicitur tertiò, quod teſtes examinatos coram Judice incompetente non probare eſt juris ſolemnitas, ad quam non tenentur Judices Ord. Prædicatorum, & alii, qui poſſunt procedere ſola rei veritate inſpecta. Judex exitu ſpectatis iis, quæ ex natura rei ſunt neceſſaria ad inſpectionem veritatis, ſi Reus ſuam confeſſionem habitam coram Judice incompetente non negat, ſed imo illam ratificat coram Judice competente: Vel ſi eſt certus, quod Reus per

depoſitiones teſtium eſt convictus, nec habet quod excipiat contra illas. (Quod eſſet verum niſi obſtarent propria ſtatuta exigentia teſtes juratos, vel ſub præcepto deponentes etiam ſi teſtes non eſſent jurati.) Quia judex, qui procedit ſola facti veritate inſpecta etiam teſtibus non juratis poteſt credere; ut probatum eſt ſupra, *q. 11. a. 2. n. 15.* Judex, inquam, ex prædictis habet rei veritatem plenè inſpectam, & ideo poteſt Reum judicare, & damnare.

18. Cum vero ſit certum, quod ordinarius loci ſit judex competens etiam illorum, qui ſunt de alieno territorio, ſi in ſuo territorio delinquant *cap. 1. de reſcript.* & ita Prælatus Regularis poteſt puniri religioſos hoſpites, ſi in ſuo Conventu, vel loco ubi eſt Conventus delinquant, quod in ordine prædicatorum eſt etiam ſpecialiter ſtatutum. Nihilominus Didacus Scroi *part. 1 cap 1. num. 93.* hoc limitat, ut non procedat in Judice delegato & viſitatore deputato ad viſitanda Monaſteria alicujus Provinciæ, ut iſte non poſſit punire religioſos alterius provinciæ ibidem delinquentes. Sed non conſideravit, quod iſti ſunt delegati ad univerſitatem cauſarum. & perſonarum, & ideo poſſunt omnes delinquentes in dictis monaſteriis punire, & Doctores, quos citat intelligi debent de delegatis ad cauſas determinatarum perſonarum deputatis. Si vero non conſtet an delictum ſit commiſſum in territorio Judicis, quid ſit faciendum, & an judex delegatus poſſit in his cognoſcere an ſua ſit juriſdictio explicavi *cap. Romana §. contrahentes à num. 165.* de foro competenti in 6.

19. Judex ergo examinans teſtes debet eſſe competens, & ut advertit Guazz. *def 1. cap 7. num. 20* ignorantia incompetentis Judicis non præſumitur, ſed debet probari ab illo, qui in illa ſe fundat. Sed ulterius neceſſarium eſt, quod in criminalibus Judex per ſe ipſum teſtes examinet, nec poſſet alteri hoc examen committere, quod Doctores deducunt ex *Authentica eloquentiſſimum. C. de fid inſtrum.* Verum fallit hæc regula in cauſis parvi momenti. Secundo in caſu neceſſitatis. ut quia teſtes ſunt in alieno territorio, nec poſſunt cogi, ut veniant ad Judicem. Tertio ſi teſtes abſentes non habent tutum acceſſum ad locum examinis. Quarto ſi teſtes, quia ſunt, vel in dignitate conſtituti, vel ſenes, vel valetudinarii, vel alias legitime impediti, non poſſunt venire ad locum examinis. Quinto ſi Judex ſit tantæ dignitatis, ut non debeat ire ad domum teſtium, vel aliunde ſit legitimè impeditus, ut non poſſit per ſe ipſum examinare teſtes

20. In his vero caſibus, in quibus judex per ſe ipſum non poteſt examinare teſtes, Judex duplici via poteſt facere, quod teſtes examinentur legitime, nimirum remiſſione, & commiſſione, ſeu delegatione. Si enim teſtes ſunt extra territorium. & juriſdictionem Judicis, nec per ſe ipſum, nec per delegatum poteſt Judex illos examinare, quia non poteſt in alterius territorio exercere hujuſmodi juriſdictionem, niſi de licentia Judicis illius territorii, in quo teſtis reperitur, ideo in hoc caſu locum habet remiſſio, per quam Judex remittit examen Judici illius territorii. Et ſic remiſſio non fit niſi Judici habenti juriſdictionem in loco in quo teſtis reperitur. In hoc vero caſu Judex requiſitus tenetur exequi, & facere, quod detur executioni requiſitio ſibi facta. Et ſi id non facit peccat, & poteſt compelli non à requirente, ſed à ſuo ſuperiore, niſi requirens ſit ſuperior ipſius requiſiti, prout latius explicavi *cap. Romana § contrahentes à num 161 de foro competenti in ſexto.*

21. Sed ſi teſtis eſt intra territorium Judicis, Judex utitur commiſſione, & delegat examen Notario, vel alteri ad ſui beneplacitum. Et poteſt etiam uti remiſſione, ſi Judex habet ſub ſe alios Judices ordinarios habentes juriſdictionem in locis, ubi ſunt teſtes. Et ſic quia monaſteria exempta non ſunt ſub juriſdictione Epiſcopi, non poteſt Epiſcopus per ſe ipſum examinare teſtes in ipſis monaſteriis exemptis, ſicut non poteſt per ſe ipſum examinare teſtes in illis locis, quæ ſunt nullius diœceſis. Nam & hæc loca habent proprium ſuperiorem, ſine cujus licentia non poteſt in illis exerceri juriſdictio forenſis, ut bene notat Eliſeus *tract. 4. quæſt. 7. num. 4.* Unde in iſtis locis Epiſcopus ſolum uti poteſt remiſſione remittendo examen ſuperiori illorum locorum. Videantur de his *cap. nullam 18. quæſt. 2 & cap. inter cætera 11. quæſt. 1. & cap. cum pro utilitate 16. quæſt. 1. & cap. cum ſit neceſſarium, 18. quæſt. 2. & cap. cum dilectus de Relig. dom. & clement. attendentes de ſtat. monachorum*, & in eiſdem locis Doctores. Et eſt advertendum, quod aliud eſt, quod monaſterium ſit intra territorium Epiſcopi, aliud eſt, quod ſit de Epiſcopi territorio. Monaſteria enim exempta non ſunt de territorio Epiſcopi, licet ſint intra ejus territorium, ſed habent proprium ſuperiorem, qui illos regit, nec ſunt ſub juriſdictione Epiſcopi.

22. In Eccleſiis verò Judices laici non poſſunt examinare teſtes *cap. cum Eccleſia*, & toto titulo de immunitate Eccleſiarum. Quamvis etiam Judices laici poſſint deferre juramentum in Eccleſia, quia juramentum eſt actus religionis. Eliſeus *dicta quæſt. 7. nu 7. & 9.* Eccleſiaſtici verò in Eccleſiis teſtes examinare poſſunt, *cap præceptum 2. q. 2. cap. qua fronte de appell.* An verò examen factum in Eccleſia à Judice laico ſit nullum, crederem non eſſe nullum, quia *in cap. cum Eccleſia de immun.* hoc prohibetur ſub pœna excommunicationis, & de nullitate actus nihil ſtatuitur. Tum quia licèt Judex in alieno territorio non poſſit exercere juriſdictionem, & examinare teſtes, non per hoc examen eſt nullum, ſi ibi fiat, cum ſit à Judice habente juriſdictionem in cauſam. Peccat tamen Judex in hoc caſu, & hoc ex ſuo genere eſt peccatum mortale, excommunicatio tamen illa non eſt latæ ſententiæ.

23. In remiſſoriis etiam, vel commiſſionibus ſolet præfigi terminus, intra quem teſtes

exa-

examinari debent, qui regulariter incipit à die præſentationis literarum. De quo videre poſſunt, quæ adnotavi *cap. præſentium num 169. de teſtib. in 6.* Et ſi terminus non exprimitur implicite intelligitur, Judices in eadem Provincia habent terminum trium menſium, in contiguis ſex menſium, & ultramontes novem menſium *l. 1. C. dilat.* ſed de his vide Farinac. *quæſt. 77. à num. 134.*

24. An verè Judex teneatur dare remiſſionem ſeu commiſſionem ad examinandos teſtes. Dicitur, quod ubi Judex per ſe ipſum non poteſt examinare teſtes, tenetur examen remittere, vel committere, & ſolum ex cauſa rationabili poteſt id negare. Et in hoc ſenſu eſt Judici arbitrarium Farinac. *q. 77. n. 58.*

25. Delegatus verò, niſi ſit delegatus Principis, non poteſt examen teſtium ſibi delegatum alteri ſubdelegare. *Cap. cum. cauſam de teſtibus*, ubi Felin. Innocent. Hoſt. Ancharan. & alii. In quo tamen advertendum, quod ſi quis à Principe ſit delegatus, non ut merus executor, ſed ut Judex, ut poſſit citare, & illis deferre juramentum, teſtes cogere, citare illum, contra quem teſtes producuntur, exceptiones contra articulos recipere. multitudinem teſtium reformare, & alia ſimilia facere quæ juriſdictionis ſunt, hic delegatus poteſt ſubdelegare. *Clement. un. de off. delegat.* Farinac. *quæſt. 77. numer. 153.* niſi expreſſe ſit electa induſtria perſonæ; delegatus vero ab inferiori Judice non poteſt ſubdelegare, niſi hoc ſit illi ſpecialiter conceſſum ab ordinario delegante. Vel delegatus non eſt delegatus, ut Judex, ſed ut merus executor, qui teſtes apud delegantem juratos, & ab eo citatos ſolum poſſit interogare abſque eo, quod actum aliquem juriſdictionis exerceat. Et hic etiam ſi ſit delegatus à Papa non poteſt ſubdelegare, quia hoc eſt jurisdictionis; ſed hoc modo etiam delegatus ab inferiori ordinario poteſt ſubdelegare hoc nudum miniſterium interrogandi teſtes, ut probavi *cap. quamvis n. 14. de off. deleg. in 6.* In contrarium tamen aliqui volunt, quod delegatus Principis, etiam ſi ſit delegatus ut Judex, non poſſit ſubdelegare niſi nudum miniſterium examinis teſtium, & quod delegatus ab inferiori neque hoc facere poſſit. Ita Farinac. *q. 77 num 154 & 157.* Bictus *q. 15. num. 19.* ſed non eſt recedendum à prædictis, quia in *Clement. un. de off. delegat.* expreſſe dicitur, quod delegatus à Sede Apoſtolica ad examen teſtium alteri poteſt committere vices ſuas. Et hoc eſt conforme doctrinæ communi, ex qua habetur, quod delegatus à Papa poteſt etiam totam cauſam ſubdelegare; Sed hæc quæſtio pro magna parte tollitur à praxi Sacri Palatii relata à Farinac. *nu. 164.* quæ eſt, ut in forma remiſſionis pro examine teſtium ponatur clauſula per te, vel per Notarium.

26. An autem de conſenſu partium delegatus poſſit ſubdelegare, negativè reſpondetur, quia conſenſus privatus non tribuit jurisdictionem non habenti; ſi tamen partes conveniant, & promittant ſe velle ſtare dictis talium teſtium, quia partes poſſunt convenire, ut ſtetur teſtibus nulliter examinatis, talis conventio ſervanda erit. Farinac *q. 73. num. 159.* ſed hoc non verificatur in criminalibus, etiam ubi proceditur per viam accuſationis, quia in iſtis non attenditur ſolum intereſſe partium. ſed bonum juſtitiæ communis, cui non poteſt ferre præjudicium conſenſus partium, ſed debet attendi veritas, & ne vel innocentia damnetur, vel iniquitas ſit impunita.

27. Tandem advertit Bictus *q. 55. num. 21.* quod plurima ſpectantia ad hanc materiam ſunt juris apices & ſolemnitates, ad quas non tenentur regulares. Et inter iſtas eſt reſolutio illa, quod Judex per ſe ipſum examinare debeat teſtes, quæ etiam ex jure civili eſt in Auth. *eloquentiſſimum, C. de fide inſtrum.* Nec enim eſt de ſubſtantia probationis; & ſic etiam apex juris eſt, quod in remiſſione aſſignetur terminus, intra quem teſtes examinari debeant. In regularibus verò Provincialis intra ſuam Provinciam, & Generalis per totum ordinem poſſunt committere examen teſtium; ſed commiſſarii delegati non poſſunt illud ſubdelegare.

SUMMARIUM.

28. *Citanda eſt pars, vel monenda per Iudicem.*
Teſtes examinati ſine dicta citatione ſeu monitione nihil probant. ibid.
29. *Ad dictam citationem non tenentur judices regulares.*
Iudex non poteſt devenire ad torturam & ſententiam non citata parte. ibid.
Poteſt tamen devenire ad capturam & interrogationem Rei. ibid.
30. *Quomodo ſe debeat gerere Iudex, antequam deveniat ad torturam Rei.*
Reus poteſt petere, ut teſtes repetantur. ibid.
Quod ſervari debet apud regulares. ibid.
31. *Apud Regulares Reus poteſt excipere contra perſonas & dicta teſtium.*
Teſtes examinari parte citata eſt apex juris, ad quem non tenentur regulares. ibid.
32. *Teſtes non debent examinari in turba.*
33. *Plures caſus in quibus teſtes examinati non citata parte probant, & ſeq.*

ARTICULUS II.

De examine teſtium parte non citata.

28. Citandi ſunt pars & teſtes. Primò verò loquendo de citatione partis dicitur, quod tam de Jure Canonico *cap. 2. de teſtibus*, quàm de jure civili *l. ſi quando §. ſed cum oportet C. de teſtibus* pars citari debet ad videndum recipi, & ad videndum jurare teſtes, ita quod teſtes examinati non citata parte nihil probant; quod eſt verum etiamſi teſtes mille ſint. An autem teſtes faciant aliquod indicium major DD. pars negat, ut videre eſt apud Farinac. *qu. 72. à num.*

à *num.* 1. & apud Guaz *def.* 25. *cap.* 9. *num.* 6. & apud Fagn. *cap.* 2. *teſt. num* 33. qui ponderat verba textus dicentis: quod teſtificata per hos teſtes ſint nullius momenti, ſufficeret tamen monitio Judicis loco citationis, *cap.* 2. *de teſtib.* & Doctores ibidem. Farinac. *qu.* 72. *num.* 79. Bictus *q.* 51. *num.* 30.

29. Et hoc verificari etiam, ſi Judex procedat ſummariè & de plano ſolà facti veritate inſpectâ, cum aliquibus Doctoribus voluit Farinac. *quæſt.* 72. *num.* 14. & 17. & idem voluit Guazz. *def* 25. *cap.* 9. *num.* 12. imo *num.* 29. hoc idem verificari etiam ſi cauſa tractetur coram Principe. Sed idem Farinac *num.* 59. pluribus Doctoribus citatis ſentit hanc teſtium citationem non eſſe neceſſariam in Judice, qui procedit ſola æquitate naturali & jure gentium inſpectis, & *nu.* 60. quod non eſt neceſſaria, ubi Judex judicat ſecundum conſcientiam ſuam; Et verè hæc citatio eſt juris poſitivi ſolemnitas, ad quam non tenentur Judices regulares ex ſæpè citatis privilegiis Bonif. VIII. Bonif IX. & aliis, & docent Philippus de Bictis *in epitome qu.* 51. *num.* 6. Petrus de Angelis *cap.* 17. *à nu.* 6. Rodr. *tom* 2. *quæſt.* 18. *a.* 320. Suarez *t.* 2. *de relig. lib.* 10. *cap* 12. *num* 3. Lezana *part.* 1. *cap.* 27. *num.* 13. Portell. 1. *part. caſ.* 20. Bordon. *cap.* 40. *num.* 12 & *cap* 49. *nu.* 19. Didacus Scroi *part.* 4. *cap* 1. *num.* 13.

30 Sed hic duo notanda ſunt, primum eſt, quod concluſio principalis verificatur in ordine ad torturam & ſententiam, ad quas Judex non poteſt devenire ex teſtibus non citata parte examinatis, ſed bene Judex ad capturam & interrogationem Rei procedit ex dictis teſtium examinatorum non citata parte, ut ex Clar. Crat. Foller. Cart. & aliis probant Farinac. *qu.* 72. *num.* 113. Guazz. *def.* 25. *cap.* 9. *num.* 24 & 26. & hæc eſt communis praxis. Sed ſecundò advertendum, quod de conſuetudine in criminalibus hanc citationem non eſſe neceſſariam voluêre plures, apud Farinac. *q.* 72. *nu.* 72. ſed regula, quæ tuto ſervatur, eſt, ut antequam Judex in criminalibus deveniat ad torturam, interroget Reum, an habeat teſtes pro bene examinatis, & ſi ille petat, ut repetantur, illos repetere tenetur, ſecus verò ſi illos dicat ſe habere pro ritè examinatis. Quod enim non ſit neceſſaria alia citatio, ubi pars habet teſtes pro ritè examinatis, & hoc expreſsè aſſerit. & ita ſervari in omnibus ferè curiis Italiæ, ex Bajard. teſtatur Farinac. *q.* 72. *num.* 149. qua conſuetudine multò ſecurius uti poſſunt Regulares ex eorum privilegiis, ut advertit Bictus *q.* 51. *num.* 8. ſed non poteſt cogi pars ad habendum teſtes pro ritè examinatis. Et quatenus dixerit ſe illos ut tales habere, poteſt petere, ut repetantur. Farinac. *q.* 72. *num.* 156. Imo etiam re non integra & nedum ante habitas copias, ſed poſt publicatas teſtium atteſtationes poteſt Reus petere ad ſui defenſam, ut teſtes repetantur cum interrogatoriis. Farinac. *num.* 151. & 152. maximè ſi ſibi reſervavit jus illos repetendi, cum dixit ſe habere illos pro ritè examinatis. Bictus *quæſt.* 51. *num.* 10. ex Farinac. *num.* 151. refert Siman. & alios volentes abſolutè, quod Reus ad ſui defenſam poteſt petere, ut teſtes repetantur cum interrogatoriis, etiam ſi prius dixerit ſe habere illos pro repetitis; quia hæc repetitio ſit ſpecies defenſionis. Et hoc ego credo verum, quia bene contingere poteſt, ut hæc repetitio ſit neceſſaria ad defenſionem, in quo caſu nec etiam à privilegiatis & Regularibus negari poteſt. At verò indubitatum eſt teſtes parte non citatà examinatos probare, ſi poſtea ea citata vel à Judice monita repetantur, ſed apud regulares privilegiatos, ſi repetitio petatur, concedi debet, & ſi non petitur teſtes probant.

31. Etenim etiam apud Regulares Reus excipere poteſt contra perſonas, ac dicta teſtium; quod vero examinētur parte citata eſt apex juris, ad quem Regulares privilegiati non tenentur. Nam & hæc ſolemnitas non reſpicit niſi juramentum, & receptionem teſtium, ut ſcilicet, pars ſit præſens dum teſtes jurant. Neque enim pars debet eſſe præſens dum teſtes examinantur, ſed ſolum dum jurant. Teſtes enim ſecreto debent examinari Gloſſ. *in cap.* 2. §. *de teſtibus* ubi Innocent. Hoſt. Panormitanus, & alii apud Farinac, *q.* 80. *num.* 93.

32. Unde etiam eſt, quod teſtes examinati ſimul in turba nihil probant *cap. venerabilis de teſtibus*, & ibi Gloſſ. Panormitanus Butr Felin. Fagnan. & alii. Et quamvis in cauſa ardua nimis Judex præter Notarium poſſit adhibere in examinibus duos fide dignos, qui ſint præſentes examini, iſti tamen non debent eſſe teſtes examinandi in cauſa, & ulterius hæc eſt cautela non neceſſaria, & quam Farinac. *q.* 80. *num.* 66. dixit non vidiſſe eam ſervari. Addit autem Philipus de Bictis *in Epit. quæſt.* 51 *num.* 15. in cauſis ſummariis, & ex conſequenti apud regulares teſtes poſſe non ſecretè examinari ex Bald. Lanf. Rebuff. & Farinac. *q.* 80 *num* 97. ſed non per hoc convenit teſtes examinari ſimul in turba. Tum quia, ut ponderat R. P. D Fagnan. *d. cap. venerabilis num.* 5. & 6. ſic unus inſtruit alium, & datur materia deponendi falſum. Tum quia ſic inter teſtes poteſt oriri varietas, contradictio & contentio, imo & clamor, qui à partibus audiatur. Tum quia ſic examinatis datur occaſio, ut deponat per eandem præmeditatam ſententiam Valere etiam depoſitionem partis factam parte præſente, ſed tunc partem non poſſe alios teſtes inducere adnotavit Fagn. *cap.* 2. *de teſt. num.* 15 & ex Farinac. *num.* 98. advertit Bict. *q.* 50. *num.* 17. & quæ dicta ſunt de teſtibus citata parte examinandis, dici etiam debent & intelligi de teſtibus examinandis ſuper interrogatoriis datis à parte.

33. Dantur tamen plures caſus, in quibus teſtes examinati non citata parte probant. Primus eſt, ſi Reus ſit abſens, & ante ſententiam non compareat, *cap. de teſtibus, cap. quoniam ut lite non cont. cap.* 24. *de accuſat.* ſibi enim imputet

ter Reus, qui ex contumacia habetur, ut confeſſus, & qui citatus non vult comparere ante ſententiam; ſi non eſt audiendus ſuper repetitione teſtium. Farinac. *q. 72. à num. 100.* Bordon. *cap. 40. à. num. 4.* Guazz. *def. 25. cap. 9. nu. 14.* Secundus caſus eſt ſi teſtis ſit mortuus *cap. quoniam, ut lit. non conteſt.* in hoc enim caſu repetitio facta eſt impoſſibilis. Bordon. *cap. 40. nu. 5.* ſed ex Natta contrarium ſenſit Farinac. *q. 72. nu. 153.* Ita quod hujuſmodi teſtes non repetiti, nec faciant indicium, ſed ſi teſtes mortui fuerunt judicialiter examinati, quod faciunt aliqualem probationem dixit Guazz. *def. 25. cap. 9. num. 16.* Tertius caſus eſt in notoriis facti permanentis, in iis caſibus, in quibus Judex poteſt procedere parte non citata, Farinac. *q. 72. nu. 109.* Guazz. *d. cap. 9 num. 26.*

34. Quartus eſt quando Judex ſumit informationes ſuper fama, ut poſſit ex illa procedere ad inquiſitionem *cap. qualiter, quando de accuſat.* & Panormit. Felin. & alii *cap. 2. de teſt.* Farinac. *quæſt. 72. num. 111.* Quintus eſt cum Judex ſumit informationes ſuper abſentia Rei inquiſiti, tunc enim examinantur teſtes parte non citata. Doctores *d. cap. 2. de teſtib.* Farinac. *num. 102.*

35. Sextum caſum ponunt aliqui ex qualitate delictorum, ut ſunt delicta leſæ majeſtatis, aſſaſſinii, ſodomiæ, & in aliis atrociſſimis delictis: ſed hic caſus non admittitur, quia ſi loquitur in ordine ad capturam, vel interrogationem Rei, hoc eſt commune in omnibus delictis, ita ſi loquitur in ordine ad torturam, vel damnationem, ſi Reus non habet teſtes pro rite examinatis repeti debent teſtes; nam hoc pertinet ad juſtam Rei defenſionem Farinac. *quæſt. 72. n. 123. & q. 39. nu. 111.* Guazz. *d. c. 9 n. 7. 16. 17* & alii quos iſti referunt.

36. Septimus Caſus eſt quando Judex eſt certus, quod Reo nulla competit defenſio. Menoch. *de arbit. lib. 1. q. 17.* Felin. in Clem. Paſtoralis §. *quia vero num. 15.* Guazz. *d. cap. 9. num. 28.* qui tamen bene difficile eſſe, quod hic caſus poſſit practicari, niſi in caſibus in jure expreſſis, ut in caſu notorii, vel inventi in fragranti crimine, & ſimilibus caſibus exceptis, ſed in caſibus aliis debet Judex interloqui, quod Reus petit copiam proceſſus, vel defenſiones per calumniam, cum tamen præparatus ſit jus & juſtitiam miniſtrare.

Octavus caſus eſt in cauſa periculi in partibus longinquis, quia tunc valet examen teſtium non citata parte, ſi tamen intra annum fuerit reproductum coram Judice competente. Maſcard. *de probat. l. 1. concluſ. 223.* Bajard *qu. 45. num. 3.* & alii quos ſequitur Guazz. *d. cap. 9. numer. 18.*

Nonò non eſt neceſſaria citatio partis, quando teſtis examinatur ad declarationem ſui dicti. Et decimò quando examinatur ad probandam abſentiam Rei inquiſiti.

An verò conſuetudine introduci poſſit, & non ſit neceſſaria citatio partis ad examen teſtium, alii concedunt, quos refert Guazzin. *d. cap. 9. num. 14.* ſed dicas conſuetudinem hanc valere, ut eſt contraria Juri poſitivo, non verò ut repugnat Juri naturali.

SUMMARIUM.

37. Teſtis neceſſitari poteſt ad teſtificandum duplici modo.
In duplici caſu quis tenetur accuſare ſeu denunciare delicta non vocatus. ibid.
38. Quando Iudex non vult recipere denunciationem teſtis, tenetur denunciare veritatem alteri Iudici.
39. Obligatio deponendi in Iudicio ad defenſam boni communis, vel tertii innocentis eſt ex Charitate.
Obligatio verò deponendi, quando teſtis eſt legitimè citatus, eſt ex juſtitia legali. ibid.
40. Opiniones variæ. ibid.
41. Datur obligatio deponendi, quæ eſt ex obedientia debita ſuperiori, & non ex juſtitia commutativa.
42. Ad Reum puniendum non tenetur teſtis teſtificari niſi legitimè vocatus & interogatus.
Teſtis non tenetur teſtificari ad defenſam accuſatoris. ibid.
43. Et quid ſit dicendum, ſi accuſator non poteſt probare delictum. ibid.
44. Quando ex depoſitione teſtis ad defenſam Rei occiditur accuſator, teſtis poteſt eſſe irregularis.
Teſtis legitimè vocatus & interrogatus tenetur veritatem deponere ibid.
45. Quid dicendum ſit ad quæſtionem, an obligatio teſtis legitimè interrogati ad dicendam veritatem ſit ex juſtitia.
46. Et quando mendacium ſit peccatum mortale. ibid.
47. Teſtis violans juſtitiam & deponens falſum quando debeat reparare, & reddere indemnem eum, cui intulit præjudicium.
48. Opiniones variæ.
49. Teſtis falſus impediens Iudicem ne inferat pœnam pecuniariam, quæ impoſita eſt alicui delicto, non tenetur ad reſtitutionem, & num. 50.
51. Oppoſitio & Reſponſio, & nu. 52.
53. Explicatur difficultas.
54. Quomodo teſtis dicatur coactus & invitus.
55. Per quid compellantur teſtes à Iudice Eccleſiaſtico & Laico.
56. Antequam teſtes compellantur, præmittenda eſt monitio.
57. In criminalibus etiam poſſunt cogi teſtes.
58. Et præcipuè apud Regulares.
59. Plures caſus in quibus teſtes cogi non poſſunt.
60. Opiniones variæ. & nu. 61.
62. Sub nomine teſtium veniunt inſtrumenta & ſcripturæ, quæ cauſam inſtruunt, & nu. 63. & 64.

quod ad hoc valeat teſtis de auditu, ut diminuat fidem teſtium examinatorum, pro fiſco, & illam turbidam reddat, & ſic adjuvet ad defenſam. Septimo teſtes de auditu probant contra Fiſcum, & contra producentem illos, ſi producitur depoſitio teſtis. Farinac. *q. 69. num. 57.* & Bict. *q. 49 num. 16.* Sed hoc non placet Eliſeo *tract. 5. quæſt 10. num. 6.* Et vere ad agendum criminaliter contra producentem non probant, licet ſi producta depoſitione teſtium producens illam approbat, probent aliquo modo contra illum in cauſa, ad quam producti fuerunt juxta dicta *ſup. q... artic... num...* Multi alii caſus adduntur, in quibus in civilibus teſtes de auditu admittuntur.

110. Verum ut teſtes de auditu taliter qualiter probent, plures conditiones requiruntur, ut videre eſt apud Farinac. *q. 69.* & Bictum *qu. 49.* & Scroi *part 4. cap. 9.* Primò quidem, ut dicant, à quibus audierunt, ideo non probat teſtis, qui vel interrogatus dicit ſe non recordari, à quibus audiverit, vel non interrogatus non exprimit, à quibus audierit. Farinac. *qu. 69. num. 78.* Secundò requiritur, ut plures ſint illi, à quibus teſtis dicit ſe audiviſſe, *cap. licet ex quadam de teſt.* Et ibi Gloſſ. *in v. ab uno.* Maſc. & alii. Niſi ille, à quo teſtis audivit, ſit ille idem, qui actum geſſit. Nec eſt etiam neceſſe, quod illi plures, à quibus teſtis audivit, ab aliis pluribus audierint, aliàs eſſet proceſſus in infinitum, & ſufficit, nominet aliquem ex illis, à quo audivit, & dicere ſe ab aliis etiam audiviſſe, ſi tamen iſti ſint auctores, ſecus ſi non ſint auctores; nam tunc plures tenetur nominare. Farinac. *quæſt. 67. num. 83.* Tertiò requiritur, ut perſonæ, à quibus teſtis dicit ſe audiviſſe, ſint perſonæ graves, fide dignæ, & omni exceptione majores. Nam aliàs non debetur major fides copiæ, quàm originali. *cap. licet ex quadam de teſt.* ubi Gloſſ. *v. nec ab infimibus.* Hoſt. & alii. Et idem teſtis plures debet nominare, à quibus audierit modo ſupradicto, ut appareat, an illi ſint fide digni. Quartò requiritur, ut illi, à quibus teſtes de auditu dicunt ſe audiviſſe, ſint eædem perſonæ, à quibus quilibet eorum audierit, aliter teſtes de auditu diverſi in auctoribus, à quibus audierunt, ſunt ſingulares, & non probant ſecundùm Gloſſ. *in cap. licet ex quadam de teſt. v. ab uno.* Et ibi Panormit. & alii. Quando tamen ſinguli teſtes dicunt ſe audiviſſe à pluribus, quos nominant, licèt illi plures, à quo unus audivit, ſint alii ab illis, à quibus alter teſtis audivit, an probent, eſt controverſum, & ab aliis aſſertum, & ab aliis negatum. Farin. *q. 69. num. 90.*

111. Quintò ad hoc, ut teſtes de auditu probent, neceſſe eſt, quod illi, à quibus audierunt, ſint mortui. Nam ſi ſunt vivi, illi debent examinari, quod ſi non fit, non modica oritur ſuſpicio contra illum, qui teſtes produxit, & tunc teſtibus deponentibus de auditu fides tollitur, ut nec faciant præſumptionem: Menoch. *de arbitrar. lib. 2. caſ. 475. num. 6.* Sextò requiritur, ut teſtes de auditu ſint plures, nec ſufficit unus. *Cap. licet ex quadam de teſt.* Septimo, quod ſint fide digni, & omni exceptione majores *d. cap. licet ex quadam.* Octavo requiritur, quod teſtes id quod deponunt, audierint ante motum litem, aliter nec faciunt præſumptionem, niſi teſtes dici alibi, quam ubi lis mota eſt audiverint, quod deponunt. Nono teſtes debent dicere, quod intellexerunt, & credunt id, quod audierunt *cap. ex quadam de teſt.* & ibi Hoſtien. Decimo non uni teſti de auditu credendum eſt, ſed plures eſſe debent *d. cap licet ex quadam.* Et undecimo, quia probatio per teſtes de auditu eſt fragilis, ſuſpecta, & facile proſternibilis, ideo ſi in aliquo deficiat, nihil producentem juvat. Farinac. *q. 69. num. 101.* Et tandem duodecimò dicas, quod licet arbitrarium ſit Judici videre quantum probent teſtes de auditu Menoch. *de arb. l. 2 caſ. 475. num. 1. & 23.* tamen in criminalibus hæc eſt generalis Regula, quod teſtes de auditu, nec etiam præſumptionem faciunt, niſi levem, ut per DD. quos ſequitur Farinac. *q. 69. num. 9.* Quamvis adjunctis adminiculis in caſibus difficilis probationis & ad defenſam, ut ſupra dictum eſt aliquo modo probent, numquam tamen ad pœnam ordinariam.

SUMMARIUM.

112. Quæ diſtinguantur in objecto auditus.

113. Quomodo verificetur, quod teſtes de auditu plene probent.

114. Quæ dicuntur de auditu reſpectu proprii objecti, verificantur de aliis ſenſibus externis.

115. Sola depoſitio de auditu non probat, quando ad probationem facti non ſufficit abjectum unius ſenſus.

116. In criminalibus teſtes de auditu non ſunt integri.

In civilibus aliquando ſunt integri. ibid.

117. Quid ſit dicendum de teſtibus cortinatis, ſeu retro parietem audientibus. & ſeq.

118. Teſtis de auditu plenè probans probat etiam viſibile, ſi inter viſibile & audibile datur neceſſaria cannexio.

119. Quod non ſequitur ſi inter viſibile, & audibile non ſit neceſſaria connexio.

120. Teſtes, qui audiunt, & non vident, non probant viſibile factum ab eis non viſum.

121. Opinianes variæ.

122. Si viderunt perſonam ingredientem & habeant notitiam illius vocis, probant etiamſi non videant illam actualiter loquentem.

123. Quomoda teſtes cortinati in criminalibus probare poſſunt.

124. Quanda delictum conſiſtit in viſibili, teſtes cortinati non probant.

125. Arbitrarium eſt Iudici videre, quantum prabent teſtes de auditu in iis, quæ ſunt viſibilia.

126. Teſtes cortinati ex induſtria, & ad cautelam poſiti probant.

AR-

ARTICULUS XII.

De Teſte de auditu proprio.

112. IN objecto auditûs diſtinguitur id, quod eſt formale, & proprium illius in eſſe ſenſibilis, & id quod eſt ex inſtitutione humana, & quod eſt ſignificatum per ſonum. Nam proprium objectum auditus eſt ſonus ſenſibilis qui ex inſtitutione eſt impoſitus ad hoc, vel illud ſignificandum, auditus autem reſpicit proprium objectum auditus, qui eſt ſonus; & ideo ille eſt teſtis de auditu proprio, qui deponit ſe audiviſſe talem & talem ſonum, aut vocem, aut ſermonem ſenſibilem; ſed quod hic ſonus hoc vel illud ſignificet, non pertinet ad auditum, ſed ad ſenſum internum & intellectum, & habetur ex inſtitutione & uſu. Et ideo ſi teſtis deponat, quod ſonus auditus hoc vel illud ſignificat, in hoc non eſt teſtis de auditu, ſed de ſcientia aliunde habita ex doctrina, vel uſu & experientia. Et multò minus eſt teſtis de auditu proprio, ſi deponit eſſe verum vel falſum id, quod ſignificatur per ſonum & ſermonem auditum, quia bene poteſt contingere, quod qui loquitur, ſit mendax.

113. Verum eſt igitur axioma commune, quod teſtes de auditu propriè plenè probant, niſi alium defectum habeant, ſed hoc non eſt verum, niſi reſpectu objecti ſenſibilis, ſcilicet ſenſibilis ſoni. Et pro quanto teſtes deponant ſe audiviſſe talem ſonum ſic vel ſic diſarticulatum; ſed ubi teſtes deponant vel ſonum auditum, & quod ſonus hoc vel illud ſignificet, vel ita eſſe in rei veritate, ſicut ſonus ſignificat, non ſunt teſtes de auditu proprio, & non probant, niſi aliunde id verificent. Cæterum reſpectu proprii objecti auditus probant tam affirmativè, quàm negativè, ſi dicant ſe non audiviſſe loquentem, quem audiviſſent, ſi loquutus fuiſſet, quia erant præſentes. Et hoc modo probant, tam in civilibus, quàm in criminalibus.

114. Et quod dicitur de auditu, dicitur quoque de guſtu, odoratu & tactu reſpectu proprii objecti talium ſenſuum, ut ſi teſtes deponant percepiſſe talem odorem, vel ſaporem aut caliditatem, imo in his nomen viſus ſumitur communiter, ut comprehendit omnes ſenſus, ut dicatur deponere de viſu, qui deponit de eo, quod per aliquem ſenſum externum percepit, ſed ſenſus externus non percipit niſi ſenſibile ſibi proprium. Nihilominus ſi ad probandum audibile teſtis dicat ſe ſcire, quia vidit, non probat, quia ſtat, quod teſtis viderit loquentes, & non audierit, quid dixerint, & ſi dicat, ſcio quia vidi & fui præſens, neque hoc modo probat, quia poteſt quis eſſe præſens, & non audire, quid ab aliis dicatur.

115. Ideo ubi ad probationem facti non ſufficit objectum unius ſenſus, ut v. gr. ad probationem homicidii non ſufficit, quod aliquis audiverit altercantes, niſi ſimul viderit ejus homicidium, teſtis de auditu non ſufficit, quia per ſenſationem unius ſenſus non probatur, niſi exiſtentia ſui proprii objecti, ut per auditum non probatur niſi exiſtentia ſoni. Ubi verò ſenſationes plurium ſenſuum ſunt connexæ, & una ſine alia eſſe non poteſt, ut quia non poteſt audiviſſe, ſi ſimul non vidit tunc ſi teſtes dicant ſe audiviſſe, & negent ſe vidiſſe, aut è contra, nihil probant. Bene tamen teſtis probat, ſi dicat ſe audiviſſe, ſed non negat ſe vidiſſe, quamvis id non exprimat, quia per ſenſum auditus non excluditur viſus Farinac. *p. 69. num. 161.* Scaccia *p. 4. cap. 7. num. 13.* Sed oppoſitum dicendum eſt, ubi viſibile & audibile non ſunt connexa, quia licèt auditus non excludat viſum, nec tamen illum neceſſariò includit, & poteſt eſſe, quod audierit, & non viderit, & è contra, & ſic in hoc caſu ad plenam probationem facti eſt neceſſarium, quod teſtis viderit & audierit, non ſufficit, quod teſtis tantum dicat ſe audiviſſe vel vidiſſe, ſed dicere debet, quod vidit & audivit.

116. Et nihilominus advertendum, quod teſtimonium de ſolo auditu proprio in criminalibus non eſt integrum. Quamvis enim in civilibus teſtis, qui non vidit factum, ſi notam habeat vocem loquentis, etiamſi ex interjecta cortina aut pariete audiat, probet, quod tamen nec eſt verum univerſaliter, quia non procedit in teſtamentis, in quibus teſtes debent videre teſtantem, Sylv. *v. teſtis num. 4. ex l. ſi non ſpeciali C. de teſt.* & univerſaliter teſtis iſte de nota voce non probat, niſi ita notam habeat vocem loquentis, aut qualitatem illius, ut decipi non poſſit, & ſi quæſtio ſit de clamore, non ſufficit, quod teſtis dicat ſe habere notam vocem loquentis, ſed neceſſe eſt, ut habeat notum clamorem. Et non ſufficit, quod habent notam vocem de præterito, ut puta vocem, quam loquens habuit in adoleſcentia, ſed debet habere notam vocem de præſenti. Sed in criminalibus teſtes iſti de ſolo auditu, qui ex interjecta cortina aut pariete audiverunt, vel ex ſola nota voce deponunt, non ſunt integri teſtes, nec ſine adminiculis plenè probant.

117. Sed circa teſtes iſtos cortinatos ſeu retro parietem audientes diſtinguendum primò eſt, quia vel deponunt de illo, quod pertinet ad ſenſum auditus, vel ex ſolo auditu probari poteſt, & hoc modo plenè probant, ut ſi deponant ſe audiſſe talem ſonum, clamorem, vocem, verba, vel deponunt de illo, quod non poteſt plenè cognoſci ſine viſu, quamvis ex ſono audito inferri poſſit illud, quod eſt viſibile, ſicut ſi teſtis deponat, quod vocem, quam audivit, eſt vox Titii, vel deponat, quod Cajus commiſit adulterium cum Berta, quia audivit ſtrepitum commixtionis, & blanditiarum, verborum, & ſimilia, & in hoc caſu dantur primò quatuor Regulæ generales.

118. Prima eſt, quod ſi inter audibile & viſibile datur neceſſaria conſequentia, teſtes, qui de auditu plenè probant audibile, probant etiam

iis, quæ viſibilia ſunt, & viſu probari poſſunt, quia non eſt evidens, & certum an connexio inter auditum, & id quod viſu eſt perceptibile ſit vel neceſſaria, vel omnino contingens, & incerta, vel probabilis: ſed hoc pendet ex circumſtantiis, & aliqua admixtione viſionis, quod conſiderare eſt prudentis Judicis. *capit. Præterea de teſtibus*, ubi Doctores Menoch. *Caſ. 475. nu. 19. & 22.* Farinac. *q. 69. nu. 197* Bictus *q. 49. nu. 41.* ubi verò iſti teſtes non probant plenè, nec unus ſufficit ad interrogandum Reum, & multò minus ad illum torquendum, nec duo ſufficiunt ad condemnandum. Farinac. *q. 69. n. 168.* Barboſa *c. tam litteris nu. 3 de teſt.*

126. Tandem advertendum, quod Farinac. *q. 69. nu. 183.* quem ſequitur Bictus *qu. 49 nu. 31.* vult, quod teſtes cortinati ſeu retrocortinati ex induſtria, & ad cautelam poſiti nullo modo probent; ſed non video hujus aſſertionis fundamentum, & hujus cautelæ plura exempla refert Scroi *part. 4. cap. 7. num. 8.*

SUMMARIUM.

127. Delicta de nocte commiſſa probantur etiam per teſtes inhabiles.
128. Teſtes deponentes ſuper facto nocturno non probant niſi reddendo cauſam ſuæ ſcientiæ.
129. In quo caſu non ſunt teſtes omni exceptione majores.
130. Multi caſus in quibus teſtis de facto nocturno deponens probat, & num. 131.
132. In quibus caſibus teſtes ſe reddant de falſo ſuſpecti. & nu. 133.
134. Quid debeat facere judex, ſi videt quod teſtis laborat aliqua ſuſpicione.

ARTICULUS XIII.

De Teſte de nocte & nonnullis aliis de falſitate ſuſpectis.

127. Quamvis quamplures dixerint, quod cum delicta commiſſa de nocte ſint difficilis probationis, ad illorum probationem admittuntur etiam teſtes inhabiles. *gloſſ. in l. ſi cum exceptione, §. in hoc ver. ignoret.* & ibi Doctores; tamen non admittuntur niſi cum illorum imperfectione, & non ſunt teſtes integri, & non admittuntur, niſi ubi non ſint alii teſtes idonei, ut ex Boſſ. adnotavit Farinac. *q. 62. nu. 35.*

128. Sed primò univerſaliter dicitur teſtes ſuper nocturno facto non probare, niſi reddant cauſam ſuæ ſcientiæ, & in ſpecie quod tunc vel bene lucebat luna, vel erant accenſa lumina, & medium ita erat illuminatum, & ipſi in tanta vicinitate, ut ita factum videre potuerint. Imo aliquando neceſſe erit. ut teſtes explicent qualitates perſonæ, vel pallidæ, vel rubicundæ faciei, & colorem & formam veſtimentorum; ut ex his agnoſcatur, an verè viderint, Bictus *quæſt 81. nu. 15.* aliter illorum depoſitio non eſt attendenda; nam teſtes deponentes ſe aliquid vidiſſe de nocte medio non exiſtente illuminato ſunt de falſo ſuſpecti. Felin. *c ſicut pondere judicat.* Menoch. *de arbitr. caſ. 279. n. 31.* Farin. *q. 62. nu. 39.* Non eſſe tamen neceſſe, quod teſtis reddat rationem, quando alii teſtes illam depoſuerunt ex Carena *part. 3. tit. 6. nu. 20.* dixit Scroi *p. 4. cap. 14. nu 14.* Sed in contrarium eſt, quod debet conſtare, quod teſtis ſit talis ex certa ſcientia, quod nequit fieri, niſi teſte rationem ſuæ ſcientiæ dante. Et in propoſito, licèt non teneatur teſtis iſte dicere v. g. quod luna lucebat, tenetur tamen dicere, quod tanta lux erat, & ipſe erat ita vicinus; quod videre potuit.

129. Et ulterius teſtes de facto nocturno deponentes non ſunt omni exceptione majores, quia luna radios lugubres habet. Et facilè eſt quod videntes plene non videant, Felin. *d. cap. ſicut num 5.* Et ideo niſi alia concurrant, talis teſtis non concludit etiam ad torquendum, Maſcard. de probat. *l. 2. concluſ. 1109. nu. 5.* Farin. *q. 62. num. 40.* Bordon. *cap. 30. num. 10.* Scroi *part. 4. cap. 14. num. 14.*

130. Nihilominus plures ſunt caſus, in quibus dicitur, quod teſtis deponens de facto nocturno etiam luna non lucente vel lumine non accenſo probat. Primò ſi teſtis erat vicinus facto in quo Judex conſideratis circumſtantiis noctis, & temporis, & qualitate perſonæ & diſtantia perſonarum, & earum familiaritate, & veſtimentorum colore, & reflexione alborum parietum arbitrabitur, an teſtis potuerit dicipi vel non. Secundò, ſi ex medicorum judicio teſtis videat de nocte, ſicut vidiſſe Tiberium Cæſarem refert Servius. Tertio quando teſtis habet notam vocem loquentis, & ex voce ait ſe cognoviſſe illum, de quo deponit.

131. At verò, ut poteſt conſtare ex dictis *art. ſuper*, neque in hoc caſu teſtis plenè probat in criminalibus, prout etiam ex Felin. *d. cap. ſicut n. 5.* & aliis probat Farinac. *n. 46. & 48.*

132. Inſuper alia ſunt ex quibus teſtes ſe reddunt ſuſpectos. Nam ſuſpecti de falſo ex præſumptione nimiæ affectionis ad unam partem ſunt, qui nimis animosè deponunt, vel ſunt nimis verboſi in deponendo, vel nimis citò reſpondent, & repentinè loquuntur. De quibus videndus Fer. *quæſt. 60. num. 36 & ſequentibus.* E contra verò nimis moroſi & tardi in reſpondendo præſumuntur dubii & incerti, ſuſpecti quoque de falſo ſunt, qui deponunt inveriſimilia, ut ſi quis deponat impuberem rem habuiſſe cum Berta. Et iſti etiam non interrogati reddere debent rationem ſuæ depoſitionis, *cap. quia veriſimile de præſumpt.* ubi Panorm. Felin. & alii. Et hoc modo inverſimiliter deponunt, qui dicunt ſe non recordari eorum, quorum memoriam veriſimiliter habere debent. Item de falſo ſuſpectus eſt teſtis, qui in conteſtes non nominat niſi mortuos.

133. Pariter de falſo ſuſpectus eſt teſtis, ſi deponat ſuper negativa habente implicitam affirmativam & ſic probabilem: ſed non reſtringit

Digitized by Google

factum ad certum locum & perſonas, ſed cenſetur falſus & judicatur perjurus, qui deponit ſuper negativa abſolutè, & non coarctata ad certum tempus, locum & perſonas, quia talis negativa eſt impoſſibilis Farinac. *q. 55. nu. 105.* Barboſ. *cap. 3. num. 4. de teſt.* Carena *p. 2. tit. 6. nu. 65. Rota part. prima recent. deciſ. 373. num. 2.* Item de falſo ſuſpecti ſunt reſpondentes per præmeditatum ſermonem, niſi aliàs ſint perſonæ probatæ vitæ & integræ opinionis, vel niſi ſic deponentes ſint plures, vel agatur de formalitate ſermonis, falſi etiam ſuſpicione laborat, qui ſe ingerit in cauſa, ſuper qua deponit. Farinac. *q. 80. à num. 1.* Similiter ſuſpecti de falſo dicuntur, qui reſpondent non interrogati, vel qui deponit id, quod nullus alius ſcit niſi ipſe teſtis, vel qui in teſtimonio ferendo ſe Judicem conſtituit. Et qui ſciens totum factum interrogatus ſolum partem deponit tacendo reliqua ſubſtantialia, & qui tractat de ſe exonerando, & qui alium ad accuſandum induxit. Doctores verò hujusmodi affirmantes abundè refert Didacus Seroi *p. 4. cap. 14.*

134. Judex ergo ubi videt teſtem laborare aliqua ſuſpicione, procurare debet, ut ſuſpicio tollatur, vel ut falſitas appareat. Et ideo poteſt ad hunc finem interrogare teſtes, etiam circa illa, quæ aliàs non pertinerent ad cauſam. *cap. licet cauſam de probat.* Et ſi in uno de his extrinſecis reperitur falſus, in omnibus redditur falſus. Boſſ. *tit. de tort. teſt. num. 29.* Seroi *d. cap. 14. num. 25.*

SUMMARIUM.

135. *Teſtis debet reddere cauſam ſufficientem ſuæ ſcientiæ.*

136. *Teſtis non reddens rationem ſufficientem quando debet, ejus depoſitio eſt nulla & non facit præſumptionem in judicio.*

137. *Quando teſtes reddere debent cauſam ſcientiæ etiam non interrogati, & nu. 138.*

139. *Teſtis deponens de illis, quæ ſenſu percipiuntur, non tenetur reddere rationem ſui dicti, ſi non eſt interrogatus.*

Tamen quando judicium intellectus eſt neceſſarium, redditio rationis neceſſaria eſt. ibidem.

140. *Teſtes aliquando non tenentur reddere rationem ſuæ ſcientiæ.*

141. *In criminalibus non ſufficit, quod teſtis dicat verum eſſe, quod deponit, ſed cauſam ſcientiæ reddere debet etiam non interrogatus.*

142. *Ratio ſcientiæ quas conditiones habere debeat.*

143. *Quomodo ratio reddi debeat in his, quæ cadunt ſub ſenſu.*

144. *Et quomodo in his, quæ cadunt ſub duplici ſenſu.*

145. *Ubi agitur de audibili, teſtis reddens rationem medio viſu non probat.*

Opiniones variæ. ibid.

146. *In criminalibus non eſt bona ratio dicere ſcio, quia fui præſens.*

147. *Aliæ rationes inſufficientis.*

Opiniones variæ.

148. *Quomodo vicinitas fundet præſumptionem.*

149. *Ex ſola ratione vicinitatis judex non poteſt procedere ad ſententiam, imo nec ad torturam.*

150. *In criminalibus non ſufficit, ſi teſtes dicant,* ſcio, quia ſum vicinus.

151. *Pariter non ſufficit, ſi teſtes dicant,* ſcio, quia percepi ſenſu corporis.

152. *Sufficit verò, ſi dicat ſcio, quia ſic invenio notatum in meo memoriali.*

253. *Ratio debet eſſe concludens ſaltem moraliter.*

154. *Quomodo reddere debeat rationem teſtis deponens de eo, quod credit in conſcientia ſua.*

ARTICULUS XIV.

De Teſte deponente non reddita cauſa ſcientiæ.

135. Cum ſcire ſit rem per cauſam cognoſcere, teſtis non oſtendit ſe ſcire, niſi ſimul reddat ſuæ ſcientiæ cauſam ſufficientem. *cap. ſi teſtes, §. ſola, & cap. cujus cauſam de teſt.* ubi gloſſ. & Doctores.

136. Et ſic depoſitio, in qua teſtis non reddit rationem ſufficientem, quando eam reddere debet, eſt nulla, & non facit præſumptionem in judicio, & hanc nullitatem eſſe ipſo jure arbitratur Bictus *quæſt. 51. num. 1. ex l. ſolum C. de teſtib.* Eliſeus *tract. 5. q. 15.* Bordon. *cap 38. num. 2.* Et quidem hoc eſt indubitatum, ubi teſtis interrogatur explicitè vel implicitè de cauſa ſcientiæ, tunc enim ſi illam non reddit, vel dat inſufficientem non probat, nec etiam ad inquirendum; ſed imo ubi teſtis non deponit de his, quæ ſenſu percipiuntur, ſed de his, quæ ſunt juris, ſeu non ſenſu corporis, ſed judicio intellectus percipiuntur & judicantur, teſtis etiam non interogatus rationem ſuæ ſcientiæ reddere debet, ut per Panormit. *nu. 6. & alios cap. cum cauſam de teſt.* & alios quos refert Farinac. *q. 70. n. 6.*

137. Ideo ex hac cauſa rationem ſcientiæ etiam non interrogati reddere debent teſtes, qui deponunt de fama, & ſuper notorio, & ſuper conſuetudine, & ſuper amentia, & furore, & ſuper adulterio, & carnis delictis, quando immediatè non poſſunt videri, & ſuper amicitia, & ſuper negligentia, & ſuper iracundia, vel quod aliquis ſit vagabundus, vel ſuper comparatione litterarum, vel ſuper vi illata, vel ſuper dolo, vel ſuper hæreſi, & in aliis etiam ſimilibus caſibus, quos referunt Farinac. *qu. 70. à num. 4.* Bictus *quæſt. 10. n. 8.* Eliſeus *tract. 5. q. 11.* & Bordon *cap. 38. num. 12. & ſequentibus,*

& ſic

& ſic univerſaliter quando teſtis deponit de delicto, quod non vidit, ſed illud per diſcurſum deducere vult ex aliis à ſe viſis, debet reddere cauſam ſuæ ſcientiæ & depoſitionis.

138. Præcipuè verò in criminalibus teſtis cauſam ſcientiæ reddere debet etiam non interrogatus. Clar. § *finali, quæſt. 53.* Maſcard. *de probat. lib. 1. concluſ. 459. num. 5. & lib. 3. concluſ. 1368. num. 47.* Farinac. *quæſt. 70. num. 14. ubi num. 15. & 16.* quod hoc procedit nedum ubi agitur de damnando Reo, ſed etiam de eo torquendo, & maximè ubi teſtis deponit de perſona particulari, circa quam teſtis poteſt decipi. An verò hoc ſit verum, ubi agitur de ſola pœna pecuniaria, controvertunt Doctores. Bictus *quæſt. 50 nu. 3. 26. & 27.* Eliſeus *tract. 5. quæſt. 11. num. 1. 3. & 4.* Videri etiam, quod depoſitio adminiculata probet, etiam ſi in ea non ſit reddita ratio ſcientiæ, dixit Farinac. *num. 45.* Sed ſemper hæc depoſitio patietur exceptionem, nec erit depoſitio ex certa ſcientia, niſi forſan præſumptivè.

139. Sed quando teſtis deponit de illis, quæ ſunt facti, & ſenſu percipiuntur, in his teſtis non interrogatus rationem ſui dicti reddere non debet. Quæ eſt ſententia communis, pro qua plurimos cumulat Farinac. *q. 70. num. 93.* quæ tamen intelligenda eſt in civilibus, non in criminalibus, & addit Farinac. *nu. 94.* quod ſi teſtis deponit de re, quæ ſimul ſenſu corporis & judicio intellectus percipitur, ſi prævalet judicium ſenſus, teſtis probat non reddita ratione, ſed in contrarium facit, quod quidquid ſit de hac prævalentia, ſi judicium intellectus ſit neceſſarium, neceſſaria eſt redditio rationis, quia intellectus non judicat, niſi ratione in iis, quæ non ſunt per ſe nota.

140. Quando verò in iis, quæ ſenſu percipiuntur teſtis de ratione interrogatur, ſufficit, ſi dicat, quia vidi vel audivi. Quando verò teſtis primò non interrogatus reddidit ſui dicti rationem, ſi poſtea de ea interrogetur, non tenetur amplius eam reddere. Quod ſi tunc reddat aliam cauſam, etiam inſufficientem concordabilem quidem cum prima ratione reddita, non vitiatur ejus depoſitio. Farinac. *qu. 70. num. 100.* Teſtem etiam deponentem ad probandam Innocentiam Rei inquiſiti non teneri reddere rationem ſui dicti, voluit Farinac. *q. 70. num. 101.* Sed certè ſi interrogetur de illa, tenebitur illam reddere, aliter non conſtabit de teſtis examinati ſcientia, & an deponat, quia ſcit vel imaginetur ſe ſcire. Peritum etiam non teneri reddere rationem ſuæ aſſertionis dixerunt. Felin. *cap. cum cauſam, v. tertio tempora.* Maſcard. *de prob. l. 2. concluſ. 1034. num. 15. & lib. 3. cap. 1369. num. 35.* Farinac. *q 70. num. 102.* Bictus tamen *quæſt. 19. num. 21. de teſt.* ait, quod Periti electi à partibus, & non à Judice reddere debeant rationem ſui dicti, quod ſub dubio dixit Farinac. *d. num. 202.* Sed non video rationem diſcriminis. Nec iſti periti ſunt teſtes, ſed Judices.

141. Sed certè in criminalibus non ſufficit quod teſtis dicat ſe ſcire, quod deponit, niſi cauſam ſcientiæ reddat etiam non interrogatus, quia hoc verbum ſcire valdè commune eſt in uſu loquentium, qui ſæpè dicunt ſe ſcire etiam id, quod opinantur, vel imaginantur ſic eſſe, & ſic ſunt varia ſciendi genera, ut notat gloſſ. *cap. ſicut. tit. de cauſis de re judic.* Et ideo in criminalibus etiam ſi teſtis dicat ſe ſcire, vel dicat verum eſſe, quod deponit, non probat, niſi rationem ſcientiæ reddat etiam non interrogatus, Farinac *q. 70. num. 110.* Videri etiam, quod depoſitio adminiculata probet etiam ſi in ea non ſit reddita ratio ſcientiæ dixit Farinac. *num. 95.* Sed ſemper hæc depoſitio patietur exceptionem, nec erit depoſitio ex certa ſcientia, niſi forſan præſumptivè. Ratio autem reddita debet eſſe ſufficiens, aliter depoſitio non facit præſumptionem vel indicium.

142. Ratio igitur debet eſſe congrua, concludens, neceſſaria, generalis, clara & manifeſta. In iis tamen, quæ non probantur immediatè per ſenſum, ſed per rationis diſcurſum ſufficit, quod ex probabilibus, & quæ ut in pluribus eveniunt certitudinem moralem inducat. Divus Thomas *2. 2. qu. 70. num. 2.* Farinac. *q. 70. num. 147.*

143. Ratio autem in his, quæ cadunt ſub ſenſu reddi debet per ſenſum corporeum, ut quia teſtis vidit, audivit, &c. & quidem per ſenſum aptum illi rei, de qua deponit; unde de re viſibili non redditur bona ratio, ſi teſtis dicat, quia audivi. Verum tamen eſt, quod quia viſus & tactus ſunt generales, dicunt plures ſufficere, ſi teſtis dicat ſic eſſe, quia vidit, licèt deponat de audibili, ut puta de ſono ſed hoc eſt, valdè controverſum, ut videre eſt apud Farinâc. *q. 70. num. 130.* Et in criminalibus non admittendum etiam ſi teſtis ſit idiota, ſed Judex in his caſibus debet facere, ut teſtis ſe explicet.

144. Quod ſi agitur de re perceptibili per plures ſenſus diſputant Doctores, an debeat reddi ratio per utrumque ſenſum. Sed dicas ſufficere reddere rationem per unum ſenſum, qui neceſſarius eſt, & ſufficit ad rei veritatem comprobandam. Ubi agitur de audibili ut audibili, ut puta de voce alta vel remiſſa debet reddi ratio per auditum non per viſum, & id ſufficit; ſecus ubi non ſufficit unus ſenſus, ut ſi teſtis deponat, quod Titius blaſphemavit, non ſufficit, quod reddat rationem, quia vidit, quia ſtat, quod viderit Titium loquentem, & non audiverit, quod dixit. Sic quotieſcumque teſtis de delicto commiſſo in ſermone, vel deponit determinatè de hoc vel illo ſermone habito non reddit ſufficientèm rationem dicendo, ſcio quia vidi, quia ſtat, quod viderit loquentem, & non audiverit, quod dixit. Et è contra non ſufficit, quod teſtis dicat ſe audiviſſe in caſu, in quo ſit neceſſarius etiam viſus; unde ſupra dictum eſt, quo modo teſtes de auditu ex interjecto pariete non probent.

Sed

145. Sed numquid ubi agitur de audibili, teſtis reddit ſufficientem rationem, ſi dicat, ſcio quia vidi, & fui præſens. Affirmavit Maſcard. *concluſ. 1032. num. 14.* ſed negat Pacian. *lib. 1. cap. 40. num. 19.* quos refert Scroi *part. 4. cap. 4. num. 14.* Et verè Judex hujuſmodi reſponſiones ambiguas non debet admittere ſine explicatione. Ubi verò ſunt admiſſæ, ſaltem in criminalibus non datur probatio, quia in his excipi poteſt, quod potuit fieri, ut teſtis viderit loquentes, & eorum dicta non audierit, vel quod audierit loquentes, & tamen eos non viderit. Non eſt verò bona ratio, quæ petit principium, & idem probatur per idem, ut ſi dicatur ſcio, quia ſcio, vel ſcio, quia ita eſt.

146. Cenſetur verò ab aliquibus bona ratio, ſi dicat ſcio, quia fui præſens. Bald. *in cap. tertio loco num. 6.* & Felin. *num. 4.* volunt, quod ſi teſtis dicat aſſertive hoc, vel illud eſſe factum, præſumatur fuiſſe præſens ſed ut advertit Farinac. *quæſt. 70. num. 254.* hoc non eſt verum, quando ſumus in iis, quæ ſenſu viſus, vel auditus percipiuntur, quia ſtat, quod teſtis præſens non viderit, vel audierit. Ideo in criminalibus hæc non procedunt; ; am non ſufficit præſentia, ſed neceſſe eſt, quod teſtis viderit, vel audierit. vel intellexerit, nec ſufficit ei dicere, quia fui præſens, ſed dicere debet, quia vidi, vel audivi.

147 Sic non eſt bona ratio, ſi quis dicat: *ſcio, quia nullus dubitat*, vel quia *omnes dicunt*; ſed nec eſt bona ratio, ſi teſtis dicat, *ſcio, quia certus ſum*. Sed numquid eſt bona ratio ſi teſtis dicat: *ſcio quia ſum vicinus, vel conſanguineus?* Contrarii ſunt Doctores inter ſe, ut videre eſt apud Farinac. *q. 70. num. 164. & ſequentibus.* Conveniunt verò plures, ut illa non ſit bona ratio, quando agitur de delicto non ſucceſſivo; ſed momentaneo, ſicut neque ſi agitur de eo, quod in vicinia latere poteſt. Et nec pariter, ubi agitur de probando delicto in ſpecie. Farinac *quæſt. 70. num. 202.* Bictus *quæſt. 50. nu. 16.* Addit vero Farinac. *num. 185.* quod ex depoſitione, in qua teſtis reddens ſui dicti rationem dicit, ſcio quia ſum vicinus non oritur niſi probatio præſumptiva, ex qua non poteſt imponi, niſi pœna extraordinaria, *& num. 194. & 195.* adiungit, quod ſententia lata ex tali probatione præſumptiva non tranſit in judicatum, & teſtes concludenter reddentes rationem illi præferuntur. Et inſuper vicinitas afferta aliter probanda eſt, quàm per aſſertionem teſtis. Farinac. *num. 205.* Et his conſentit Bictus *quæſt. 50. num. 15. 16. & 17.* & cum eo Elſeus *tract. 4. quæſt. 11. num. 7. 8. & 9.*

148. Verum duo mihi advertenda ſunt: Primum, quod non eſt omnino verum, quod in hoc caſu vicinitas fundet præſumptionem juris, per quam præſumi poſſit, quod teſtis, ex quo eſt vicinus, per proprium ſenſum cognoverit alterius vicini delictum; licèt enim hoc præſumi rationabiliter poſſit in delictis pluries, & per plura tempora iteratis & continuatis in conſpectu aliorum, ut ſi vicinus ſit blaſphemus conſuetudinarius, vel vicina ſit meretrix, vel etiam verum eſſe poſſit de actibus ſucceſſivis & continuis, ut quod vicinus habitet in tali domo, vel de aliquo, quod non poteſt latere vicinum, ut quod vicinus ſit ſenex vel juvenis; Tamen vicinitas non facit, ut quilibet vicinus videat propriis oculis ſingula facta, vel propriis auribus audiat ſingula verba viciniſſimo quamplurima hujuſmodi latent, & præcipue delicta. quæ, quantum fieri poteſt, patrantur in abſcondito. Et quando dicitur, quod vicini cenſentur magis informati, hoc eſt verum de informatione in genere, quia regulariter vicini vel per ſenſum viderunt, vel ab aliis vicinis audiverunt; Ideo meritò idem Farinac. *num. 199.* limitavit ſententiam affirmantem reddi bonam rationem, dicendo: *Scio quia ſum vicinus*, ut non procedat in illis, quæ communiter non ſunt nota vicinis. Et non debet intelligi de his, quæ ſolum uni vel alteri vicino, ſed communiter ſunt nota vicino per proprium ſenſum, & non ſolum per famam, vel ex auditu aliorum. Igitur vicinitas ſolum in aliquibus caſibus fundat præſumptionem, quod vicinus per proprium ſenſum viderit, vel audiverit delictum vicini. Aliàs verò ad procedendum contra vicinum ex eo, quod teſtis audiverit ab aliis, non habet vim, niſi ut ſit teſtis de auditu alieno, vel de fama, qua non probat ſufficienter ad aliquam pœnam, imo nec ad torturam.

149. Sed advertendum ſecundò, quod dato etiam, quod adſit dicta juris præſumptio, & probatio præſumptiva, in noſtro caſu Judex ad nullam ſententiam poteſt procedere, imo nec ad torturam ex ſolis teſtibus non reddentibus aliam rationem ſcientiæ, niſi quia ſunt vicini, Ratio eſt manifeſta, quia ubi Judex habens copiam teſtium, qui poſſunt per proprium ſenſum deponere affirmando vel negando, debet illos interrogare diſtinctè, & ſi opus eſt compellere, ut dicant, an viderint & quid viderint, & ut per proprium ſenſum deponant, & juſtè non poteſt hoc ordine juriſ ecrto & neceſſario omiſſo aliquem vel punire, vel torquere. Numquam igitur in criminalibus ſufficit, vel ad pœnam, vel ad torturam, quod teſtes reddant rationem ſcientiæ, dicendo: *ſcio, quia ſum vicinus*, quia poteſt eſſe, quod per proprium ſenſum nec viderint, nec audierint, nec juſtè ſufficit hos præſumere, cum præſumptio ſit fallax, & in promptu ſit habere, an teſtes per proprium ſenſum viderint, vel audiverint delictum.

150. Vera igitur eſt univerſaliter ſententia Baldi *l. 1 num. 4. ff. ſi cert. pet.* & aliorum, quos refert Farinac. *q. 70. num. 165.* quod in criminalibus non ſufficit ſi teſtes dicant: *Scio, quia ſum vicinus*, quod ſi ex negligentia Judicis, vel ignorantia teſtis de facto non reddidit aliam rationem ſui dicti, niſi quod ſcit, quia eſt vicinus

nus Judicis negligentia, aut ignorantia non dat illi jus, ut damnet Reum non ſervato juris ordine, ſed ſemper ante debet teſtis completi interrogari, & ſi Judex non habet copiam teſtium, non per hoc ex ſola probatione præſumptiva, & ex ſua negligentia non plena, & incerta, & forſan nulla, & invalida poteſt Reo præjudicium inferre, cum facillimè poſſit contingere, quod teſtis dicens ſe ſcire, quia eſt vicinus non ſciat ex ſenſu proprio, ſed ex auditu alieno, & ſic quod ejus depoſitio nihil valeat.

151. Nec eſt bona ratio reddita per ſenſum in genere, ut ſi quis dicat, ſcio quia percepi ſenſu corporis, quia ex hoc non apparet, quod perceperit per ſenſum proportionatum facto, de quo teſtis deponit. Bald *in l. teſtium num. 10. de teſt.* Bordon *cap. 38. num. 38.* Farinac. tamen *quæſt. 70. num. 144* veriorem credit oppoſitam ſententiam, quia præſumi debet teſtem, loqui de ſenſu proportionato; ſed ubi agitur de præjudicio tertii præſumptio iſta non ſufficit, & non tollit talis rationis incertitudinem.

152. Cenſetur tamen bona ratio, ſi quis dicat, quia ſic invenio notatum in meo memorali; quia cenſetur in eo vera ſcripſiſſe. Farinac *q. 70. n. 183.* Bordon *cap. 38. num. 47.* ſed nonne poteſt eſſe, quod ipſe teſtis putet verum eſſe, quod non eſt? & iſta igitur ratio eſt ambigua. Cæterum etiam in civilibus, in caſibus, in quibus teſtes non tenentur reddere rationem; ſi non ſunt interrogati, non eſt dubium, quod plus probant teſtes rationem reddentes, etiam ſi pauciores, & iſtis non præjudicant, qui rationem non reddunt, quia utile per inutile non vitiatur. Farinac, *quaſt. 70. num. 19.* Bictus *q. 50. n. 5.* Bordon. *cap. 38. n. 34.*

153. Quamvis verò ſit neceſſe, quod ratio ſit concludens, ſufficit, quod moraliter concludat ex probabilibus, & ut plurimum, & quantum poſtulat moralis certitudo, & ſufficit, quod ratio reddatur juxta mentem reſpondentis, quando ſumus in his caſibus, qui non cadunt immediatè ſub ſenſu. Farinac. *q. 70. num. 11.* Bordon. *cap. 38. num. 41.* ſufficit etiam, quod ratio reddatur implicitè, quia depoſitio habeat in ſe cauſam annexam.

154. Dicunt etiam quidam, quos ſequitur Farinac. *q. 70. nu. 151.* quod quando teſtis deponit de eo, quod credit in conſcientia ſua, non ſit neceſſe, quod reddat rationem per ſenſum corporeum. Verùm conſiderandum eſt, quod in iis, quæ cadunt immediatè ſub ſenſu, non ſufficit, quod teſtis dicat ſe ita credere vel non credere in conſcientia ſua, ſed debet deponere per ſenſum corporeum; in iis verò, quæ non cadunt immediatè ſub ſenſu, etiamſi vellet, non poteſt reddere rationem per ſenſum. Et nihilominus tunc nec ſufficit, quod dicat ſe ita credere in conſcientia ſua, ſed debet reddere rationem credulitatis, quæ ſit ſufficiens & valida, & de qua Judex poſſit judicium ferre & ponderare, quantum probet. Bordon. *c. 38. num. 4.*

SUMMARIUM.

1. *Teſtis examinari debet à judice competente.*
   Quis ſit judex competens. ibid.
2. *Teſtis non neceſſariò eſt ſubditus judici.*
   Iudex competens eſt, qui habet juriſdictionem in cauſa ibid.
3. *Examen teſtium fieri debet coram judice competente.*
4. *Eccleſiaſticus puniri non poteſt ex vi proceſſus fabricati coram laico.*
5. *Etiamſi confeſſus fuerit delictum.*
6. *Pariter non poteſt quis damnari ex vi proceſſus fabricati coram alio Iudice diverſo & non ſubordinato.*
7. *Iudex competens non poteſt damnare Reum, niſi confeſſum ſeu convictum in ſuo judicio.*
8. *Prælatus Regularis non poteſt damnare ſuum ſubditum ex vi proceſſus fabricati ab Epiſcopo.*
9. *Confeſſio ſpontanea facta coram Iudice incompetenti eſt indicium ad torturam coram Iudice competente.*
   Si verò ſit extorta per vim & torturam, ad hunc non facit indicium. ibid.
10. *Quomoda confeſſio revocata per confitentem non indicat ad torturam.*
11. *Confeſſio facta caram judice incompetente facit indicium ad ſpecialem Inquiſitionem.*
12. *Quomodo Iudex competens debet interrogare Reum ex vi proceſſus fabricati à Iudice incampetente.*
    Opiniones variæ. ibid.
13. *Caput.* Etſi Clerici Jud.
14. *Ponitur punctum difficultatis.*
15. *Iudex competens judicialiter eſt certus de depoſitionibus teſtium factis coram judice incampetente, ſi proceſſus redactus ſit apud acta Iudicis competentis, & ab illo acceptatus.*
16. *Sufficienter inchoatur novus proceſſus ex hoc, quod reponitur apud acta judicis competentis.*
17. *Teſtes examinati coram judice incompetente non probare eſt juris ſolemnitas.*
    Ad quam non tenentur, qui procedunt ſola rei veritate inſpecta. ibid.
18. *Ordinarius loci eſt Iudex competens illorum, qui delinquunt in ſuo territorio, etiamſi ſint de alieno territorio.*
    Prælatus Regularis punire poteſt hoſpites, ſi delinquant in ſuo Conventu, vel loco, ubi eſt Conventus. ibid.
    Et Viſitator Monaſterii deputatus ad univerſitatem cauſarum. ibid.
19. *Iudex examinans teſtes debet eſſe competens.*
    Et debet illos examinare per ſe ipſum, ut in plurimum. ibid.
    Plures caſus in quibus Iudex poteſt examinare teſtes per alium. ibid.
20. *Iudex duplici via facere poteſt, ut teſtes exa-*

num. 7. Butr. *nu. 3. & 28.* Panorm. *num. 2.* & alii communiter, quorum plures referunt & ſequuntur. Farinac. *de reo confeſſ. q. 81. nu. 195.* & Guaz *defen. 1. cap. 5. num 2.* confeſſio eum clerici facta coram Judice laico, licèt non ſit ipſo jure nulla, ut ex Boſſ. notat Farinac. *d quæſt. 81. num. 205.* tamen confeſſio facta coram Judice incompetenti, etiamſi ſit omnino ſpontanea, non nocet confitenti, ut ex ea Clericus confeſſus coram Judice laico poſſit damnari. Et Judex Eccleſiaſticus non poteſt ſtare illi proceſſui. Clar. *q. 36.* Farinac. *conſ. 76. num 1 & in praxi qu. 7. num. 43.* Guazz *def. 32. cap. 26. nu. 29.* Et in hoc ſtatu verum eſt, quod teſtes examinati coram Judice laico nullam inducunt fidem probatoriam contra clericum, ſed & hoc eſt verum de confeſſione habita coram quocumque Judice incompetente ex defectu juriſdictionis, quæ non afficit confitentem, nec defectum juriſdictionis ſanat confeſſio ſpontanea. *d. cap. at ſi clerici*, & ibi Butr. *num. 2.* Panorm. *num. 5.* Felin. *num. 3.* Farinac. *q 81: nu. 289.* Guazz *def. 32. q 26. nu. 1.* plures alios referens.

6. Et hoc eſt verum univerſaliter etiam proceſſu facto coram alio Judice omnino diverſo. Nam nec laicus Judex in cauſis, quas poteſt cognoſcere, poteſt ſtare proceſſui fabricato à Judice Eccleſiaſtico, ſed debet denuo cauſam cognoſcere, ut ex Felin. *d cap. at ſi clerici nu. 14* & ex Affl ct. & Ambroſ. tenet Guazz *d. 1. cap 5. nu. 3.* Clar. *q. 6. nu 7.* & ibi Bajard. *nu. 14.* & ſi Judices Eccleſiaſtici inter ſe totaliter diverſi, & non ſint inter ſe ſubordinati, ſed habeant diſtincta tribunalia ſimilia & æqualia, & non ſubordinata, ut ſi ſint duo Epiſcopi, acta facta contra aliquem non probant in alio judicio facto ab alio Epiſcopo per regulam, quod in criminalibus acta facta in uno judicio non probent in alio, etiam inter eaſdem perſonas, cum in criminalibus exactæ probationes requirantur. *l. ſciant, C. de prob.* Guazz *def. 32. cap. 6. num. 1.* & verè ſic convenit, quod Judex non puniat aliquem in ſuo Judicio non convictum, vel confeſſum, & quamvis confeſſio facta in uno judicio inter eaſdem perſonas afficiat confitentem, & illi præjudicet in alio. *l. jubemus, C. de liber. can.* Panorm. *in cap. per inquiſitionem de elect. n. 12.* & ibi Jo. And. Bellam. & alii, Farin. *quæſt 81. nu 92. 93. & 193.* plures referens, Guaz *defenſ. 32. cap. 6. num. 1.* ubi quod confeſſio facta coram Gubernatore Imolæ plenè probat coram Gubernatore Faventiæ. Rota *tit. de conf. deciſ. 4.* Scroi *part. 5. capit. 7. numer. 5.*

7. Nihilominus dicitur, quod Judex hujuſmodi non poteſt Reum damnare niſi convictum, vel confeſſum in ſuo judicio, & apud ipſum, & ita quod etiamſi in priori judicio, vel alii, vel ipſi prius examinati, ex quibus reus convincatur, fuit confeſſus, non poteſt ex vi illius ſolius confeſſionis damnari, cum reus illam poſſit impugnare, ſed à Judice volente illum damnare debet prius interrogari & audiri, & ſic non poteſt damnari ex vi ſolius prioris proceſſus, ſed ex novo proceſſu facto à Judice, qui contra Reum ſententiam vult proferre.

8. Hinc ſolvitur illa difficultas, an Prælatus regularis ſubditum ſuum in Conventu degentem, qui extra Conventum, cum ſcandalo deliquit, poſſit punire ex vi proceſſus contra illum fabricati ab Epiſcopo. Reſponditur enim non poſſe, ut cum Hieron. Rodriq. Peyr. Diana contra Portell. & Bordon. probavi *tom. 3. de ſtat q. 189. a. 8. num. 515.* Ut enim dictum eſt acta in uno judicio criminali non probant in alio ad puniendum aliquem. Quod ſi delinquens coram Epiſcopo confeſſus fuit, hæc confeſſio tanquam facta coram Judice incompetenti nòn probat contra confeſſum, & eo magis, quod delinquens ſciens incompetentiam Judicis, potuit ſine perjurio ſimulate confiteri id, quod non commiſit, ut hoc modo citius ab Epiſcopo remittatur ad ſuum Superiorem, vel ex alia aliqua cauſa. Et hic obiter advertendum, quod ſcientia incompetentiæ Judicis in dubio præſumitur in juris perito & docto. Guazz *def. 1. cap. 7. num. 20.* Ideo nec eſt verum, quod idem Bordon. dixit *in praxi cap. 46. num 17.* ſcilicet quod Prælatus regularis talem delinquentem poteſt punire pœna extraordinaria, puta carceris, quia ex proceſſu inepto & non probante nulla pœna judiciali poteſt inquiſitus puniri.

9. Sed longe diverſa ratio eſt punitionis & torturæ. Cum enim juſtè præſumatur nullum confiteri id, quod eſt in ſui dedecus & infamiam, & pro quo graviter puniri debet, niſi illud ſit verum, & rariſſimè contingat, quod aliquis in quocumque judicio fateatur delictum, quod non commiſit, ideo confeſſio delicti etiam coram Judice incompetenti aliquam præſumptionem, & indicium facit contra confitentem. Verum eſt, quod DD. diſtinguunt inter illum, qui ſponte litiget coram Judice incompetenti, & eum, qui vocatus, coactus & invitus ſtat coram illo. Hujus enim confeſſionem non facere indicium ad torturam coram Judice competente, prout retuli *tom. 3. de ſtat. q. 189 a. 8. num. 516.* voluit Panorm. *cap. at ſi clerici de jud. num. 14.* quod & ſenſerunt ibid. Butr. *num. 28.* Arct. *nu. 25. & 26* Bero *num. 16.* & nonnulli alii. Et ratio eſt, quia confeſſio hujusmodi eſt injuſtè extorta, unde nec eſt eadem ratio de illa, & confeſſione extrajudiciali, quia in illa violatur jus, & præſumitur, quod fuerit extorta per metum, & eo amplius, quod *ex d. cap. at ſi clerici*, inquiſitus nullo modo poteſt puniri ex confeſſione habita coram Judice incompetenti, puniretur verò, ſi ex illa torqueretur. Verùm conſideratur, quod tortura illata pro habenda veritate non eſt pœna, & quod licèt veritas extorta à Judice incompetente per torturam ſit injuſtè extorta, nedum quia eſt extorta à non habente juriſdictionem, ſed etiam quia eſt extorta in ratione confeſſionis delicti, quod inquiſitus negavit, & non fatetur, niſi quia torquetur, & ideo dicatur,

quod confeſſio coram Judice incompetente emanata in tortura non facit indicium ad torturam, *ut d. cap. at ſi clerici*, adverterunt Bald. *num. 2.* Anchar. *poſt num. 8.* Felin. *num. 5.* Farinacius *quæſt. 81. num. 210.* Guazz. *def. 32.* Tamen hoc dici non poteſt de confeſſione ſpontanea facta extra torturam, quæ in ratione confeſſionis delicti non eſt injuſtè & coacta, ſed ſpontanea, & ideo communis eſt ſententia Innocentis *in d. cap. at ſi clerici de jud. & cap. per inquiſitionem de elect.* volentis, quod confeſſio ſpontanea delicti emanata extra torturam non præſumatur extorta per vim, ſed faciat indicium ad torturam contra confeſſum, pro qua ſententia Farinac. refert plusquam 28. Doctores, eamque tenet etiam Clar. *quæſt. 21.* Guazz. *def. 32. cap. 261. num. 8.*

10. Et licèt aliqui hoc limitent, ut non verificetur in confeſſione emanata ex metu tormentorum, tamen ad hoc, ut confeſſio hoc modo dicatur extorta, neceſſe eſt, quod confeſſionem ſaltem præceſſerint minæ, quod verò alii requirant, ut confeſſio non ſit facta metu probationum, de hoc dubitat Farinac. *num. 210.* Et meritò, quia confeſſio facta metu probationum potius præſumitur vera, & ex conſcientia delicti emanata. Quod ſi confeſſio fuit revocata per confitentem, non facit indicium ad torturam etiam non docto de errore ſecundùm Felin. *d. cap. at ſi clerici num. 6.* & alios, quos refert Farinac *215.* ſed alii oppoſitam ſentiunt cum Bellam. *d. cap. at ſi clerici num. 30.* & Clar. *q. 21.* quos ſequitur Farinac. *n. 216.* & ita eſt, quod ſi confeſſio fuit revocata antequam redigeretur in ſcriptis, vel acceptaretur à parte, non facit indicium ad torturam etiam non docto de errore, ſecus ſi revocatio facta fuit re non integra. Guazz. *def 32. c. 26. num. 9.* ſicuti ſi confeſſio fuit nuda & ſimplex, & nullis indiciis roborata, non poteſt reus coram Judice competente cogi ad perſeverandum in illa. Unde ſolum ſi confeſſio ſit ſufficientibus indiciis roborata, poteſt inquiſitus cogi ad perſeverandum in illa. Et ſic ſolum in hoc caſu poteſt Reus coram Judice torqueri, quia ſi Reus non revocet confeſſionem, non habet locum tortura, ſed ſi illam revocat, non poteſt Reus torqueri, ut perſeveret in confeſſione, niſi illa ſit aliis præſumptionibus, indiciis, & conjecturis roborata, Felin. *in d. cap at ſi clerici n. 5.* Aret. *nu. 29.* & poſt Bald. Farinac. *q. 81. num. 217.* Guazz. *def. 32 cap 26. num 10.* Et per hanc diſtinctionem concordantur præfatæ opiniones, & quod confeſſio facta coram Judice incompetenti in cauſa criminali civiliter intentata, vel in cauſa criminali incidenter habita voluit idem Farinac. *num. 218. & 219. & qu 82. num. 42. & 43.* ſed non video hujus duplicis limitationis ſolidum fundamentum.

11 Cum ergo confeſſio facta coram Judice incompetente faciat indicium ad torturam coram Judice competente, multo magis facit indicium ad inquiſitionem ſpecialem, & ut Judex competens poſſit Reum in illo proceſſu ſufficienter indiciatum ad ſe vocare & citare, & ſic poſtea ad ulteriora procedere.

12. Sed quomodo Reum interrogabit, ut ſic poſſit ad ulteriora procedere? Ex Genuen. Guazz. *def. 1. cap. 5. num. 8. & defenſ. 20. cap. 9. nu 29.* & Bord. *cap. 76. à num. 13.* referunt praxim Archiep. Neapol. eſſe, ut habita copia proceſſus fabricati in curia ſæculari Reus interrogetur, an habeat teſtes in illo proceſſu examinatos pro ritè examinatis & repetitis, & ſi Reus affirmet, Judex Eccleſiaſticus procedat ad ulteriora. Sed Guazz. de hoc valde dubitat, quia teſtes examinati coram Judice incompetente nullam faciunt probationem contra inquiſitum. Et pariter Bordon. eamdem praxim rejicit, quia proceſſus nullus ex defectu juriſdictionis Judicis non eſt ſanabilis ex conſenſu inquiſiti. Sed pro illa praxi facit, quod ſi Reus ex confeſſione facta coram Judice incompetente poteſt à Judice competente torqueri, cur de delicto in proceſſu laicali ſufficienter probato non poterit conſtitui & interrogari? Etenim teſtes in proceſſu laicali ſeu coram Judice incompetente examinati nullam faciunt probationem ad damnandam inquiſitum. Sed cum hoc non obſtante confeſſio habita coram tali Judice ſufficiat ad interrogandum Reum de delicto, & ſi negat, ad illum torquendum, cur probatio delicti coram tali Judice incompetente non ſufficiet ſaltem ad Reum interrogandum ſaltem ſecundùm modum illius praxis, in qua Reus non interrogatur primò ſpecialiter de delicto, ſed notificatur illi, quod contra illum eſt fabricatus proceſſus in Curia ſæculari, & interrogatur an habeat teſtes pro ritè examinatis & repetitis, & ſolum ſi hoc affirmat proceditur ad ulteriora? Hic enim adeſt quodammodo novum examen teſtium, & eorum requiſitio coram Judice competente, & ſolum virtute hujus examinis proceditur ad ulteriora conſentiente nedum Reo, ſed Judice competente.

13. Itaque dicitur primò, quod *in cit. cap. At ſi Cleric. de jud.* ſolum prohibetur ne Clericus ex proceſſu Judicis Laici damnetur. Hæc enim ſunt verba illius textus. *Et ſi Clerici coram ſæculari Judice convicti fuerint, vel confeſſi de crimine, non ſunt propter hoc à ſuo Epiſcopo aliquatenus condemnandi, ſicut enim ſententia à non ſuo Judice lata non tenet, & ita facta confeſſio coram ipſo. Si verò coram Epiſcopo de criminibus in jure confeſſi ſunt, ſeu legitima probatione convicti, dummodo ſint talia crimina, propter quæ ſuſpendi debeant, vel deponi, non immeritò ſuſpendendi ſunt à ſuis ordinibus, vel ab altaris miniſterio perpetuo removendi* In his ergo Alexander Tertius non vult, niſi quod Clerici non damnentur ex eo, quod in proceſſu laicali ſint confeſſi vel convicti, ſed ſolum ſi in proceſſu Clericali coram Epiſcopo vel Judice competenti ſint confeſſi vel convicti, ſed non prohibet, quod ex proceſſu laicali Judex Eccleſiaſticus

com-

competens non poſſit ſumere indicia ad delinquentem convincendum. Et ideo DD. bene docent, quod ex confeſſione facta coram laico Judice poſſit Epiſcopus ſumere indicium ad clericum convincendum, ſeu ad hoc, ut Clericus coram ſe delictum fateatur; eadem igitur ratione ex deductis & probatis in proceſſu laicali poterit Epiſcopus ſumere indicia ad Cleticum interrogandum, ut poſſit illum convinçere & punire.

14. Sed hic alia difficultas explicari debet, an ſcilicet ad convincendum Clericum ſufficiat, ſi confeſſio ejus habeatur in proceſſu laicali, & alia indicia ſint in eodem proceſſu probata, vel potius neceſſe ſit, quod in proceſſu Clericali aliunde ſint probata per teſtes à Judice Eccleſiaſtico examinatos. Hoc enim ſecundum dicendum videtur, quia Judex Eccleſiaſticus dicto proceſſu ſtare non debet, tanquam fabricato à Judice incompetenti, Guazz *def. 20. cap. 9. num. 29* ex Rellaſ. *deciſ 65. nu. 5.* Farinac. *conſ. 70. num. 1. & q. 7. num. 43.* Clar. *q. 36.* ubi Bajar. Et ita quod Judex Eccleſiaſticus ex illo proceſſu non poſſit informationem formare, ſed teneatur novum proceſſum inchoare & perficere, Ambroſ. *tract. de immun. Eccleſ. c. 11. nu. 2* & Farinac. *q. 2. num. 43.* Et hoc omnino dicendum videtur. Nam ad hoc, ut depoſitio teſtium ſit judicialis & ſufficiens ad probandum in judicio, non ſufficit quod teſtes ſint idonei & fide digniſſimi, ſed inſuper neceſſe eſt, quod ſint jurati, & deponant coram Judice competente, teſtium igitur deponentium coram Judice incompetente teſtimonium non eſt judiciale, & ideo hoc teſtimonium non valet, & Judex competens ex illo non poteſt moneri, ſed opus eſt, quod illos iterum examinet. Nam teſtis examinatus coram Judice incompetente non probet. *l. 3. §. Idem diſcurſ ff. de teſt. L. fin. c. de teſt* Butr *cap. 1. nu. 2. de teſt. cogen.* Corn. Aym. Ruin. Marſil. Monticell. quos ſequitur Farinac. *q. 8. num. 118.*

15. Nihilominus his non obſtantibus dicitur primò, quod ad hoc, ut Judex competens ſit judicialiter certus de depoſitionibus teſtium, & depoſitis ab illis, ſi aliàs ſunt teſtes idonei, & ſunt plures conteſtes, & ſic an inquiſitus ſit convictus vel reſpectivè confeſſus, ſufficit quod proceſſus factus coram Judice incompetente ſit redactus apud acta Judicis competentis, & ab illo acceptatus. Nam ſcriptura Notarii continens acta coram Judice illius, & proceſſu plenè probat in judicio, ut dicitur infra *q. 18. num. 10.* & pluribus DD. citatis probat Farinac. *q. 84. num. 23. & 302.* Et conſideratur, quod hic ſunt duo, de quibus Judex debet eſſe certus, nimirum quod teſtes iſti vel illi hoc vel illud depoſuerint coram Judice, vel quod Reus delictum confeſſus fuerit, & hoc plenè probatur per ſcripturam Notarii, quæ in hoc ſufficienter probat. Et eo magis, quod Notarius in iis, quæ deponit ex officio, æquivalet duplici teſti, ut probatur infra *quæſt. 8. art. 10. num. 111.* ex Farinac. *q. 65. num. 183.* Notarius igitur per ſcripturam & proceſſum à ſe rogatum de prædictis deponens plenè probat coram Judice competente. Alterum eſt, quod depoſitiones teſtium non habentium exceptionem ſint veræ, & vera ſit confeſſio Rei, & hoc ex principiis juris eſt moraliter certum. Itaque igitur Judex competens per certitudinem moralem poteſt habere Reum pro convicto vel confeſſo, ſi talis apparet in proceſſu coram Judice incompetente fabricato. Et hoc ex vi teſtimonii teſtis coram Judice competente deponentis. Quod eo magis eſt verum, quod imo ad interrogandum Reum ſufficit, quod præcedat ſemiplena probatio, & dictum unius teſtis. Inveriſimile autem eſt, quod ſcriptura Notarii ſaltem non æquipolleat uni teſti, & non probet ſemiplenè, & quantum ſufficit ad interrogandum Reum.

16. Dicitur ſecundò, quod ex hoc, quod dictus proceſſus reponitur apud acta Judicis competentis, & ab eo acceptatur, ſatis inchoatur novus proceſſus coram Judice competente, qui ex hoc poteſt Reum interrogare de contentis in illo proceſſu, & ſimpliciter loquendo ad hoc, ut procedat ad ulteriora, ſufficit. ſi interroget Reum, an habeat teſtes pro rectè examinatis & repertis, vel an velit aliquid dicere circa ſuam confeſſionem. In hoc enim caſu, ſi Reus nolit habere teſtes pro ritè examinatis, illi debent examinari coram Judice competente, & ſi objiciat contra ſuam confeſſionem, debet illi dari tempus ad probandum ſuæ confeſſionis errorem, ſed ſi habet teſtes pro ritè examinatis, ad quid multiplicare examina ſine neceſſitate? Jam enim teſtes æquivalenter ſunt examinati coram Judice competente & per ſcripturam plenè probantem conſtat de teſtium examine. Et ſi Reus in illo proceſſu eſt confeſſus & interrogatus reſpondit ſe nihil habere contra ſuam confeſſionem, jam illam ratificat coram Judice competente. Sic ergo Judex competens ſervatis aliis de jure ſervandis poteſt ad ulteriora procedere. Et ſic vera eſt doctrina eorum, qui aſſerunt neceſſarium eſſe novum proceſſum. Et ſimul eſt verum, quod Judex poteſt uti proceſſu facto coram Judice competente, ut ex illo inquiſitionem concipiat, & Reum interroget. Crederem tamen, quod hic compendioſus procedendi modus non ſufficiat ad damnandum Reum in pœnam ordinariam, quia non habet ſupremum illum gradum certitudine, qui habetur ex teſtibus per extenſum examinatis.

17. Dicitur tertiò, quod teſtes examinatos coram Judice incompetente non probare eſt juris ſolemnitas, ad quam non tenentur Judices Ord. Prædicatorum, & alii, qui poſſunt procedere ſola rei veritate inſpecta. Judex exitu ſpectatis iis, quæ ex natura rei ſunt neceſſaria ad inſpectionem veritatis, ſi Reus ſuam confeſſionem habitam coram Judice incompetente non negat, ſed imo illam ratificat coram Judice competente: Vel ſi eſt certus, quod Reus per

depoſitionestestium eſt convictus, nec habet quod excipiat contra illas. (Quod eſſet verum niſi obſtarent propria ſtatuta exigentia teſtes juratos, vel ſub præcepto deponentes etiam ſi teſtes non eſſent jurati.) Quia judex, qui procedit ſola facti veritate inſpecta etiam teſtibus non juratis poteſt credere, ut probatum eſt ſupra. *q. 11. a 2. n. 15.* Judex, inquam, ex prædictis habet rei veritatem plenè inſpectam, & ideo poteſt Reum judicare, & damnare.

18. Cum vero ſit certum, quod ordinarius loci ſit judex competens etiam illorum, qui ſunt de alieno territorio, ſi in ſuo territorio delinquant *cap. 1. de reſcript.* & ita Prælatus Regularis poteſt puniri religioſos hoſpites, ſi in ſuo Conventu, vel loco ubi eſt Conventus delinquant, quod in ordine prædicatorum eſt etiam ſpecialiter ſtatutum. Nihilominus Didacus Scroi *part. 1 cap 1. num. 93.* hoc limitat, ut non procedat in Judice delegato, & viſitatore deputato ad viſitanda Monaſteria alicujus Provinciæ, ut iſte non poſſit punire religioſos alterius provinciæ ibidem delinquentes. Sed non conſideravit, quod iſti ſunt delegati ad univerſitatem cauſarum, & perſonarum, & ideo poſſunt omnes delinquentes in dictis monaſteriis punire, & Doctores, quos citat intelligi debent de delegatis ad cauſas determinatarum perſonarum deputatis. Si vero non conſtet an delictum ſit commiſſum in territorio Judicis, quid ſit faciendum, & an judex delegatus poſſit in his cognoſcere an ſua ſit juriſdictio explicavi *cap. Romana §. contrahentes à num. 165.* de foro competenti in 6.

19. Judex ergo examinans teſtes debet eſſe competens, & ut advertit Guazz. *def 1. cap 7. num. 20* ignorantia incompetentis Judicis non præſumitur, ſed debet probari ab illo, qui in illa ſe fundat. Sed ulterius neceſſarium eſt, quod in criminalibus Judex per ſe ipſum teſtes examinet, nec poſſet alteri hoc examen committere, quod Doctores deducunt ex *Authentica eloquentiſſimum. C. de fid instrum.* Verum fallit hæc regula in cauſis parvi momenti. Secundo in caſu neceſſitatis, ut quia teſtes ſunt in alieno territorio, nec poſſunt cogi, ut veniant ad Judicem. Tertio ſi teſtes abſentes non habent tutum acceſſum ad locum examinis. Quarto ſi teſtes, quia ſunt, vel in dignitate conſtituti, vel ſenes, vel valetudinarii, vel alias legitime impediti, non poſſunt venire ad locum examinis. Quinto ſi Judex ſit tantæ dignitatis, ut non debeat ire ad domum teſtium, vel aliunde ſit legitimè impeditus, ut non poſſit per ſe ipſum examinare teſtes

20. In his vero caſibus, inquibus judex per ſe ipſum non poteſt examinare teſtes, Judex duplici via poteſt facere, quod teſtes examinentur legitime, nimirum remiſſione, & commiſſione, ſeu delegatione. Si enim teſtes ſunt extra territorium, & juriſdictionem Judicis, nec per ſe ipſum, nec per delegatum poteſt Judex illos examinare, quia non poteſt in alterius territorio exercere hujuſmodi juriſdictionem, niſi de licentia Judicis illius territorii, in quo teſtis reperitur, ideo in hoc caſu locum habet remiſſio, per quam Judex remittit examen Judici illius territorii. Et hæc remiſſio non fit niſi Judici habenti juriſdictionem in loco in quo teſtis reperitur. In hoc vero caſu Judex requiſitus tenetur exequi, & facere, quod detur executioni requiſitio ſibi facta. Et ſi id non facit peccat, & poteſt compelli non à requirente, ſed à ſuo ſuperiore, niſi requirens ſit ſuperior ipſius requiſiti, prout latius explicavi *cap. Romana § contrahentes à num 161 de foro competenti in ſexto.*

21. Sed ſi teſtis eſt intra territorium Judicis, Judex utitur commiſſione, & delegat examen Notario, vel alteri ad ſui beneplacitum. Et poteſt etiam uti remiſſione, ſi Judex habet ſub ſe alios Judices ordinarios habentes juriſdictionem in locis, ubi ſunt teſtes. Et ſic quia monaſteria exempta non ſunt ſub juriſdictione Epiſcopi, non poteſt Epiſcopus per ſe ipſum examinare teſtes in ipſis monaſteriis exemptis, ſicut non poteſt per ſe ipſum examinare teſtes in illis locis, quæ ſunt nullius diœceſis. Nam & hæc loca habent proprium ſuperiorem, ſine cujus licentia non poteſt in illis exerceri juriſdictio forenſis, ut bene notat Eliſeus *tract. 4. quæſt. 7. num. 4.* Unde in iſtis locis Epiſcopus ſolum uti poteſt remiſſione remittendo examen ſuperiori illorum locorum. Videantur de his *cap. nullam 18. quæſt. 2 & cap. inter cætera 11. quæſt. 1. & cap. cum pro utilitate 16. quæſt. 1. & cap. cum ſit neceſſarium, 18. quæſt. 2. & cap. cum dilectus de Relig. dom. & clement. attendentes de ſtat. monachorum*, & in eiſdem locis Doctores. Et eſt advertendum, quod aliud eſt, quod monaſterium ſit intra territorium Epiſcopi, aliud eſt, quod ſit de Epiſcopi territorio. Monaſteria enim exempta non ſunt de territorio Epiſcopi, licet ſint intra ejus territorium, ſed habent proprium ſuperiorem, qui illos regit, nec ſunt ſub jurisdictione Epiſcopi.

22. In Eccleſiis verò Judices laici non poſſunt examinare teſtes *cap. cum Eccleſia*, & toto titulo de immunitate Eccleſiarum. Quamvis etiam Judices laici poſſint deferre juramentum in Eccleſia, quia juramentum eſt actus religionis. Eliſeus *dicta quæſt. 7. nu 7. & 9.* Eccleſiaſtici verò in Eccleſiis teſtes examinare poſſunt, *cap. præceptum 2. q 2. cap. quæ fronte de appell.* An verò examen factum in Eccleſia à Judice laico ſit nullum, crederem non eſſe nullum, quia *in cap. cum Eccleſia de immun.* hoc prohibetur ſub pœna excommunicationis, & de nullitate actus nihil ſtatuitur. Tum quia licèt Judex in alieno territorio non poſſit exercere jurisdictionem, & examinare teſtes, non per hoc examen eſt nullum, ſi ibi fiat, cum ſit à Judice habente jurisdictionem in cauſam. Peccat tamen Judex in hoc caſu, & hoc ex ſuo genere eſt peccatum mortale, excommunicatio tamen illa non eſt latæ ſententiæ.

23. In remiſſoriis etiam, vel commiſſionibus ſolet præfigi terminus, intra quem teſtes

exa-

examinari debent. qui regulariter incipit à die præſentationis literarum. De duo videre poſſunt, quæ adnotavi *cap. præſentium num 169. de teſtib. in 6.* Et ſi terminus non exprimitur implicite intelligitur, Judices in eadem Provincia habent terminum trium menſium, in contiguis ſex menſium, & ultramontes novem menſium *l. 1. C. dilat.* ſed de his vide Farinac. *quæſt. 77. à num. 134.*

24. An verè Judex teneatur dare remiſſionem ſeu commiſſionem ad examinandos teſtes. Dicitur, quod ubi Judex per ſe ipſum non poteſt examinare teſtes, tenetur examen remittere, vel committere, & ſolùm ex cauſa rationabili poteſt id negare. Et in hoc ſenſu eſt Judici arbitrarium Farinac. *q. 77. n. 58.*

25. Delegatus verò, niſi ſit delegatus Principis, non poteſt examen teſtium ſibi delegatum alteri ſubdelegare. *Cap cum. cauſam de teſtibus*, ubi Felin. Innocent. Hoſt. Ancharan. & alii. In quo tamen advertendum, quod ſi quis à Principe ſit delegatus, non ut merus executor, ſed ut Judex, ut poſſit citare, & illis deferre juramentum, teſtes cogere, citare illum, contra quem teſtes producuntur, exceptiones contra articulos recipere. multitudinem teſtium reformare. & alia ſimilia facere quæ juriſdictionis ſunt, hic delegatus poteſt ſubdelegare. *Clement. un de off. delegat* Farinac. *quæſt. 77. numer. 153.* niſi expreſſe ſit electa induſtria perſonæ; delegatus vero ab inferiori Judice non poteſt ſubdelegare, niſi hoc ſit illi ſpecialiter conceſſum ab ordinario delegante Vel delegatus non eſt delegatus, ut Judex, ſed ut merus executor, qui teſtes apud delegantem juratos, & ab eo citatos ſolum poſſit interogare abſque eo, quod actum aliquem juriſdictionis exerceat. Et hic etiam ſi ſit delegatus à Papa non poteſt ſubdelegare, quia hoc eſt jurisdictionis; ſed hoc modo etiam delegatus ab inferiori ordinario poteſt ſubdelegare hoc nudum miniſterium interrogandi teſtes, ut probavi *cap quamvis n. 14. de off. deleg. in 6.* In contrarium tamen aliqui volunt, quod delegatus Principis, etiam ſi ſit delegatus ut Judex, non poſſit ſubdelegare niſi nudum miniſterium examinis teſtium, & quod delegatus ab inferiori neque hoc facere poſſit. Ita Farinac. *q. 77 num 154 & 157.* Bictus *q. 15. num. 19.* ſed non eſt recedendum à prædictis, quia in *Clement. un. de off. delegat.* expreſſe dicitur, quod delegatus à Sede Apoſtolica ad examen teſtium alteri poteſt committere vices ſuas. Et hoc eſt conforme doctrinæ communi, ex qua habetur, quod delegatus à Papa poteſt etiam totam cauſam ſubdelegare; Sed hæc quæſtio pro magna parte tollitur à praxi Sacri Palatii relata à Farinac. *nu. 164.* quæ eſt, ut in forma remiſſionis pro examine teſtium ponatur clauſula per te, vel per Notarium.

26. An autem de conſenſu partium delegatus poſſit ſubdelegare, negativè reſpondetur, quia conſenſus privatus non tribuit jurisdictionem non habenti, ſi tamen partes conveniant, & promittant ſe velle ſtare dictis talium teſtium, quia partes poſſunt convenire, ut ſtetur teſtibus nulliter examinatis, talis conventio ſervanda erit. Farinac *q. 73. num. 159.* ſed hoc non verificatur in criminalibus, etiam ubi proceditur per viam accuſationis, quia in iſtis non attenditur ſolum intereſſe partium. ſed bonum juſtitiæ communis, cui non poteſt ferre præjudicium conſenſus partium, ſed debet attendi veritas, & ne vel innocentia damnetur, vel iniquitas ſit impunita.

27. Tandem advertit Bictus *q. 55. num. 21.* quod plurima ſpectantia ad hanc materiam ſunt juris apices & ſolemnitates, ad quas non tenentur regulares. Et inter iſtas eſt reſolutio illa, quod Judex per ſe ipſum examinare debeat teſtes, quæ etiam ex jure civili eſt in Auth. *eloquentiſſimum, C. de ſide inſtrum.* Nec enim eſt de ſubſtantia probationis; & ſic etiam apex juris eſt, quod in remiſſione aſſignetur terminus, intra quem teſtes examinari debeant. In regularibus verò Provincialis intra ſuam Provinciam, & Generalis per totum ordinem poſſunt committere examen teſtium; ſed commiſſarii delegati non poſſunt illud ſubdelegare.

SUMMARIUM.

28. *Citanda eſt pars, vel monenda per Iudicem.*
Teſtes examinati ſine dicta citatione ſeu monitione nihil probant. ibid.
29. *Ad dictam citationem non tenentur judices regulares.*
Iudex non poteſt devenire ad torturam & ſententiam non citata parte. ibid.
Poteſt tamen devenire ad capturam & interrogationem Rei. ibid.
30. *Quomodo ſe debeat gerere Iudex, antequam deveniat ad torturam Rei.*
Reus poteſt petere, ut teſtes repetantur. ibid.
Quod ſervari debet apud regulares. ibid.
31. *Apud Regulares Reus poteſt excipere contra perſonas & dicta teſtium.*
Teſtes examinari parte citata eſt apex juris, ad quem non tenentur regulares. ibid.
32. *Teſtes non debent examinari in turba.*
33. *Plures caſus in quibus teſtes examinati non citata parte probant, & ſeq.*

ARTICULUS II.

De examine teſtium parte non citata.

28. Citandi ſunt pars & teſtes. Primò verò loquendo de citatione partis dicitur, quod tam de Jure Canonico *cap. 2. de teſtibus*, quàm de jure civili *l. ſi quando §. ſed cum oportet C. de teſtibus* pars citari debet ad videndum recipi, & ad videndum jurare teſtes, ita quod teſtes examinati non citata parte nihil probant; quod eſt verum etiamſi teſtes mille ſint. An autem teſtes faciant aliquod indicium. major DD. pars negat, ut videre eſt apud Farinac. *qu 72. à num.*

ter Reus, qui ex contumacia habetur, ut confeſſus, & qui citatus non vult comparere ante ſententiam; ſi non eſt audiendus ſuper repetitione teſtium. Farinac. *q. 72. à num. 100.* Bordon. *cap. 40. à. num. 4.* Guazz. *def. 25. cap. 9. nu. 14.* Secundus caſus eſt ſi teſtis ſit mortuus *cap. quoniam, ut lit. non conteſt.* in hoc enim caſu repetitio facta eſt impoſſibilis. Bordon. *cap. 40. nu. 5.* ſed ex Natta contrarium ſenſit Farinac. *q. 72. nu. 153.* Ita quod hujuſmodi teſtes non repetiti, nec faciant indicium, ſed ſi teſtes mortui fuerunt judicialiter examinati, quod faciant aliqualem probationem dixit Guazz. *def. 25. cap. 9. num. 16.* Tertius caſus eſt in notoriis facti permanentis, in iis caſibus, in quibus Judex poteſt procedere parte non citata, Farinac. *q. 72. nu. 109.* Guazz. *d. cap. 9. num. 26.*

34. Quartus eſt quando Judex ſumit informationes ſuper fama, ut poſſit ex illa procedere ad inquiſitionem *cap. qualiter, quando de accuſat.* & Panormit. Felin. & alii *cap. 2. de teſt.* Farinac. *quæſt. 72. num. 111.* Quintus eſt cum Judex ſumit informationes ſuper abſentia Rei inquiſiti, tunc enim examinantur teſtes parte non citata. Doctores *d. cap. 2. de teſtib.* Farinac. *num. 102.*

35. Sextum caſum ponunt aliqui ex qualitate delictorum, ut ſunt delicta leſæ majeſtatis, aſſaſſinii, ſodomiæ, & in aliis atrociſſimis delictis: ſed hic caſus non admittitur, quia ſi loquitur in ordine ad capturam, vel interrogationem Rei, hoc eſt commune in omnibus delictis, ita ſi loquitur in ordine ad torturam, vel damnationem, ſi Reus non habet teſtes pro rite examinatis repeti debent teſtes; nam hoc pertinet ad juſtam Rei defenſionem Farinac. *quæſt. 72. n. 123. & q. 39. nu. 111.* Guazz. *d. c. 9 n. 7. 16. 17* & alii quos iſti referunt.

36. Septimus Caſus eſt quando Judex eſt certus, quod Reo nulla competit defenſio. Menoch. *de arbit. lib. 1. q. 17.* Felin. in Clem. Paſtoralis §. *quia vero num. 15.* Guazz. *d. cap. 9. num. 28.* qui tamen bene difficile eſſe, quod hic caſus poſſit practicari, niſi in caſibus in jure expreſſis, ut in caſu notorii, vel inventi in fraganti crimine, & ſimilibus caſibus exceptis, ſed in caſibus aliis debet Judex interloqui, quod Reus petit copiam proceſſus, vel defenſiones per calumniam, cum tamen præparatus ſit jus & juſtitiam miniſtrare.

Octavus caſus eſt in cauſa periculi in partibus longinquis, quia tunc valet examen teſtium non citata parte, ſi tamen intra annum fuerit reproductum coram Judice competente. Maſcard. *de probat. l. 1. concluſ. 223.* Bajard *qu. 45. num. 3.* & alii quos ſequitur Guazz. *d. cap. 9. numer. 18.*

Nonò non eſt neceſſaria citatio partis, quando teſtis examinatur ad declarationem ſui dicti. Et decimò quando examinatur ad probandam abſentiam Rei inquiſiti.

An verò conſuetudine introduci poſſit, & non ſit neceſſaria citatio partis ad examen teſtium, alii concedunt, quos refert Guazzin. *d. cap. 9. num. 14.* ſed dicas conſuetudinem hanc valere, ut eſt contraria Juri poſitivo, non verò ut repugnat Juri naturali.

SUMMARIUM.

37. Teſtis neceſſitari poteſt ad teſtificandum duplici modo.
In duplici caſu quis tenetur accuſare ſeu denunciare delicta non vocatus. ibid.
38. Quando Iudex non vult recipere denunciationem teſtis, tenetur denunciare veritatem alteri Iudici.
39. Obligatio deponendi in Iudicio ad defenſam boni communis, vel tertii innocentis eſt ex Charitate.
Obligatio verò deponendi, quando teſtis eſt legitimè citatus, eſt ex juſtitia legali. ibid.
40. Opiniones variæ. ibid.
41. Datur obligatio deponendi, quæ eſt ex obedientia debita ſuperiori, & non ex juſtitia commutativa.
42. Ad Reum puniendum non tenetur teſtis teſtificari niſi legitimè vocatus & interogatus.
Teſtis non tenetur teſtificari ad defenſam accuſatoris. ibid.
43. Et quid ſit dicendum, ſi accuſator non poteſt probare delictum. ibid.
44. Quando ex depoſitione teſtis ad defenſam Rei occiditur accuſator, teſtis poteſt eſſe irregularis.
Teſtis legitimè vocatus & interrogatus tenetur veritatem deponere ibid.
45. Quid dicendum ſit ad quæſtionem, an obligatio teſtis legitimè interrogati ad dicendam veritatem ſit ex juſtitia.
46. Et quando mendacium ſit peccatum mortale, ibid.
47. Teſtis violans juſtitiam & deponens falſum quondo debeat reparare, & reddere indemnem eum, cui intulit præjudicium.
48. Opiniones variæ.
49. Teſtis falſus impediens Iudicem ne inferat pœnam pecuniariam, quæ impoſita eſt alieni delicto, non tenetur ad reſtitutionem, & num. 50.
51. Oppoſitio & Reſponſio, & nu. 52.
53. Explicatur difficultas.
54. Quomodo teſtis dicatur coactus & invitus.
55. Per quid compellantur teſtes à Iudice Eccleſiaſtico & Laico.
56. Antequam teſtes compellantur, præmittenda eſt monitio.
57. In criminalibus etiam poſſunt cogi teſtes.
58. Et præcipuè apud Regulares.
59. Plures caſus in quibus teſtes cogi non poſſunt.
60. Opiniones variæ & nu. 61.
62. Sub nomine teſtium veniunt inſtrumenta & ſcripturæ, quæ cauſam inſtruunt, & nu. 63. & 64.

65. *Multi caſus in quibus licet judici cogere teſtes.*

66. *Privilegiati in multis caſibus cogi poſſunt ad teſtificandum, & nu. 67.*

68. *Affines & conſanguinei multoties cogi non poſſunt.*

69. *Arbitrarium eſt Iudici cognaſcere quando cogendi ſunt teſtes, vel non cogendi.*

70. *Teſtis citatus ad teſtificandum, & ſe ſubtrahens eſt ſuſpectus de falſitate.*
In duobus caſibus punitur pœna falſi. ibid.
In aliis caſibus punitur pœna contumaciæ. ib.
Teſtis ſe ſubtrahens à teſtificando tenetur parti ad damna. ibid.

71. *Teſtis non poteſt accipere pretium pro teſtimonio ferendo.*
Poteſt tamen illud recipere pro itinere & expenſis. ibid.
In quibus caſibus teneatur teſtis ad reſtitutionem. ibid.

ARTICULUS III.

De teſtibus citandis & cogendis.

37. Est verò præmittendum, quod teſtis poteſt neceſſitari ad teſtificandum, vel ſcilicet ex lege, præſertim ex lege naturali, & divina, vel poteſt neceſſitari & cogi ex præcepto Judicis. Primo autem modo teſtis neceſſitatur, quotieſcumque ipſe tenetur accuſare vel denunciare, ut dixi. Cajet. *22. q. 70. art. 1.* & Banneſ. *d. art. 1 c. 3.* Serra *22. q. 70. art. 1. diſt. 2.* ſicut ergo in duplici caſu quis tenetur accuſare vel denunciare delicta ex doctrina communi D. Tho. *2. 2. q. 68. art. 3.* nimirum ſi delicta vergunt in damnum Reipublicæ, vel in damnum tertii innocentis, cui damno non poteſt ferri remedium niſi mediante Judice. Ita in his caſibus teſtis etiam ultroneus & non vocatus debet teſtificari. Neque in hoc datur exceptio perſonarum, nec valet privilegium, ut quis non poſſet cogi ad teſtificandum, ſed omnes Viri, Mulieres, Nobiles, Laici, Clerici, Sacerdotes, Epiſcopi & alii tenentur teſtificari, ut ibi Bannes advertit, qui hoc extendit, ut locum habeat, etiam quando accuſator accuſavit ex præcepto, ut tunc ex eadem ratione teſtis debeat teſtificari, quia in hoc caſu teſtis debuiſſet accuſare. Verum in contrarium facit, quod ubi jam Superior per accuſationem vel denunciationem ab alio porrectam eſt conſcius damni imminentis Reipublicæ vel tertio innocenti, ſæpè ceſſabit neceſſitas obligans alium ad hoc, ut non vocatus ſpontè accedat ad Superiorem & denunciet. Imo utilius erit, ut non accedat ſpontaneus, quia tunc potius erit denunciator, quàm teſtis, & teſtis ultroneus, ut videbimus *artic. ſequenti*, de jure minus probat. Itaque ergo dum imminet damnum Reipublicæ, vel tertio innocenti, teſtis, ſi vocetur, tenetur etiam ex charitatis lege deponere veritatem, ut obvietur periculo. Erit ita quod ſi ſit neceſſarium ad defenſam boni communis aut innocentis, ut teſtis ipſe ſpontaneus accedat ad Judicem, imo ſi neceſſarium, ut ipſe nedum denunciet, ſed accuſet & inſtet apud Judicem, debet ſpontaneus accedere & deponere, vel etiam accuſare.

38. Et ſi forſan Judex nolit illius teſtimonium recipere, tenetur veritatem denunciare alteri, qui poſſit prodeſſe, ut ſic egenum & pauperem eripiat de manu peccatoris, ut mandatur *Pſalm. 81.* & eruat eum, qui ducitur ad mortem, ut dicitur *Pſalm 24.* & hoc eſt verum etiam in civilibus & reſpectu etiam divitum innocentum. Eſt enim diſcrimen inter præceptum eleemoſinæ, in qua quis aufert à ſe, quod ſuum eſt, ut det alteri, & præceptum defendendi innocentem teſtificando, in quo defendens nihil aufert à ſe. Et ideo hic etiam tenetur defendere divitem, quia imo in hoc caſu dives pauper eſt, & cum aliter non poſſit defendi, eſt aliquo modo in extrema neceſſitate teſtimonii, per quod liberetur. Sotus *lib. 5. de juſt. q 7. a. 2. ad primum 3.* Bannes *22 q. 70 art. 1. p. 5. d. 1.* Serra *ibid d 2.*

39. Hoc etiam valdè eſt advertendum, quod obligatio iſta deponendi in Judicio ad defenſam boni communis vel tertii innocentis non eſt ex Juſtitia commutativa, ſed ex charitate; ſicut quando teſtis eſt citatus legitimè à Judice, obligatio deponendi eſt ex juſtitia legali, & ex obedientia debita Judici, ut habetur ex Divo Thoma *2. 2. q. 70. art. 1.* Et ideo teſtis ex eo præcisè, quod non vult comparere coram Judice etiam citatus vel interrogatus non vult reſpondere, non tenetur ad reſtitutionem pro damnis, quæ incurrit innocens, quia ex hoc non offendit juſtitiam commutativam, ex qua ſola oritur obligatio reſtituendi. Nihilominus aliqui diſtinguunt inter teſtem non citatum & eum, qui citatus aut interrogatus non vult comparere, aut non vult reſpondere, vel latitat & ſe occultat, ut non poſſit citari. Et in hoc ſecundo caſu dicunt teſtem citatum & non comparentem, aut interrogatum & non reſpondentem, aut latitantem ne citetur teneri ad reſtitutionem damnorum, quæ innocenti obveniunt ex non teſtificatione. Ita ſentiunt Sotus *lib. 5. de juſt qu. 7. art. 1.* Navar. *cap 25. num. 44.* & alii apud Dianam *part. 3. tract 25. reſolut. 101.* ex eo, quia teſtis in Judicium vocatus, & legitimè interrogatus fungitur officio publico, & ex officio tenetur reſpondere, & ex conſequenti ex juſtitia commutativa.

40. Sed contra hanc ſententiam militat primò, quia univerſaliter non eſt verum, quod obligatio ex officio ſit ex juſtitia commutativa, ut latè oſtendi *tract. de elect. cap. 30. q. 3. & 17.* Sic enim obligatio electoris ad eligendum digniorem non eſt ex juſtitia commutativa. Secundò quatenus teſtificari in judicio dicatur officium, non eſt dicendum, quod ſuperior velit hoc officium imponere ſubdito eo invito, ita quod ſubditus illud acceptare teneatur, & teneatur ex juſtitia commutativa illud exercere, & præcipuè reſpectu perſonæ, de qua deponi debet, cum ab

ea nihil teſtis receperit, ex quo teneatur deponere. Quod enim Princeps poſſit obligare perſonas ad actiones perſonales obligatione juſtitiæ commutativæ ad aliam perſonam in pœnam delicti, quomodo poteſt perſonas privare etiam vita, hoc eſt verum, ſicuti hoc poteſt etiam facere de perſonarum conſenſu, & pacto. Hoc enim modo dando officium alicui habens annexam cuſtodiam, vel obligationem juſtitiæ commutativæ implicitè contrahit cum recipiente officium. Unde ipſe manet obligatus etiam ex juſtitia ex vi pacti initi, non verò præcisè ex impoſitione Superioris. Sed quod populi, & gentes ſe ſubdiderint principi, & dederint illi facultatem, ut inviti regulariter poſſent cogi ad actiones perſonales ex juſtitia commutativa ad alios, non eſt multum veriſimile, ut notat Cardinal. de Lugo *diſt.39. num.5.* Neque hæc ordinaria, & irregularis poteſtas eſt neceſſaria ad rectam Reipublicæ gubernationem. Nam ad hanc ſufficit, quod Princeps poſſit ſubditos obligare ex juſtitia legali, & præcepto obedientiæ, & imponendo pœnas non obedientibus. Et ita de facto fit, ut ſi Princeps v. g. præcipiat ut ſubditi ſerviant perſonaliter ad purgandas, ſeu præparandas vias, aut ad erigendam domum, vel pontem, vel caſtrum, nullus dicit, quod præceptum Principis obliget nedum ex obedientia, ſed ex juſtitia commutativa.

41. Sic ergo dum Princeps, vel Judex præcipit alicui, ut teſtificetur, non intendit obligare illum, niſi ex obedientia, & juſtitia legali, non verò ex juſtitia commutativa reſpectu tertii, quia ad hoc ſufficit obligatio ex obedientia. Sed ulterius conſideratur, quod aliud eſt officium imponere, & aliud eſt officium exercere; ſi enim officium materiam juſtitiæ concernat, ſicut officium Judicis eſt jus ſuum cuique tribuere, tunc ſi officialis peccet in ſuo officio, peccat contra juſtitiam commutativam, ſed hæc obligatio oritur, vel ex natura talis officii, vel ex implicito pacto inito inter Principem, & recipientem officium. Sed nihilominus Princeps imponendo officium non obligat ſubditum ex juſtitia commutativa ad officium Judicis recipiendum. Quis enim dicit, quod nolens recipere officium Judicis violet juſtitiam commutativam, & teneatur ad aliquam reſtitutionem? Sic igitur nec dici poteſt, quod mandatum Judicis ex juſtitia commutativa obliget teſtem ad recipiendum officium teſtis, & ad teſtificandum. Propterea melius dicunt alii, quod præceptum Judicis obligat teſtem ex juſtitia legali, non eſt ex juſtitia commutativa, & ideo teſtis citatus, & interrogatus tenetur deponere ex obedientia debita ſuperiori, non verò ex juſtitia commutativa. Et ideò ſi nolit deponere non tenetur ad reſtitutionem Bannes *2. 2. quæſt. 70. a. 1. p. 5. dub. 3.* Ledeſ. *2. p. tract. 8. cap. 25.* Serra *22. quæſt. 70. art. 1. dub. 3.* Diana *part. 3. tract. 5. reſolut. 105.* & apud eum Jo. de la Crux, Sylvius, & Petigianus, Card. de Lugo *tom. 2. diſp. 39. ſc. 9. num. 104.* quatenus docet teſtem non teneri reſpondere ex juſtitia commutativa. Et non eſt eadem ratio de occultante Scripturam publicam, & de teſte non deponente, quia quicumque indiget Scriptura publica habet jus, ut illa ſibi manifeſtetur, ſeu quilibet non habet jus contra alium, ut teſtificetur in judicio.

42. Hucuſque vero dicta intelliguntur de obligatione deponendi ad defenſam innocentis. Nam ad puniendum Reum non tenetur teſtis teſtificari, niſi legitimè vocatus, & interrogatus. D. Tho *2. 2. q. 70, art. 1.* Sed difficultas eſt, an ſaltem ad defenſam accuſatoris, ne damnetur ex non probato delicto, teſtis teneatur deponere contra Reum. Sed ad hoc reſpondet D. Thom. dicens, *Vel ſi immineat periculum accuſatoris non eſt curandum quia ipſe in hoc periculum ſpontè ſe ingerit.* Hoc tamen non eſſe intelligendum de accuſatore neceſſariò, qui accuſavit ex præcepto advertit Cajetanus. Sed conſiderari debet, quod rariſſimè accidere poteſt, quod aliquis ſit accuſator neceſſarius, & ex præcepto accuſet ſolo intuitu boni communis, aut juſtitiæ publicæ, quia ad hunc finem ſufficit, quod delicta denuncientur Judicè, ut dictum eſt ſupra & ita non eſt opus, ut denunciator ipſe ſuſcipiat onus probandi delictum, & inſtandi pro punitione, & ſic ex non probato delicto nullum imminet periculum denunciatori. Si ergo quis non contentus denunciatione voluit accuſare, & ſuſcipere onus probandi, ſibi imputet, ſi non probato delicto punitur, & ob hanc cauſam teſtis non tenetur abſtinere, nec debet, ne deponat ad favorem Rei, & illum defendat.

43. Sed & dato hoc rariſſimo caſu, in quo accuſator teneretur accuſare, conſiderari debet quod jam duo ſunt quibus imminet malum, ſcilicet, accuſator, & Reus innocens. Cur igitur in hoc caſu præferri non debet defenſio innocentis Rei? Et quidem primo conſiderari debet, quod ſi Reus eſt innocens, & poterat ſe defendere, præceptum accuſandi non urgebat. Quænam enim ſtultitia eſt, ſuſcipere onus probandi in judicio delictum, à quo accuſatus poteſt ſe defendere? Secundo etiam dato quod quis ex ignorantia etiam invincibili accuſaverit putans delictum eſſe verum, & probabile, & ſe teneri ad accuſandum, adhuc innocentia prævalet errori accuſantis; maximè quod in rei veritate præceptum accuſandi non aderat, & ſolum ex conſcientia erronea accuſator onus accuſandi ſumpſit. Tertio accuſator aliundè poteſt ſe defendere probando errorem, & ſe excuſando à calumnia juxta dicta ſupra. Etiam ergo ſi adſit periculum accuſatoris etiam mortis, teſtis ſciens innocentiam inquiſiti tenetur illum defendere, & pro illo deponere. Bannes *2. 2. q. 70. art. 1. p. 5. d. 2. concluſ. 2.* Serra ibidem *dub. 2.*

44. An verò ſi accuſator occidatur, teſtis, qui depoſuit ad defenſam Rei, ſit irregularis? Non eſſe, ſi teſtis ſolum oſtendit innocentiam

Rei, quia tunc non admittitur manſuetudo Eccleſiaſtica; eſſe verò ſi teſtis directè, aut indirectè depoſuit de crimine accuſatoris, quia fuit teſtis in cauſa ſanguinis, dixerunt Bannes *d.q. 70. a. 1. p. 1. d. 1.* & Serra ibidem *dub. 2.* qui addit quod ſi teſtis proteſtatus fuerit ſe nolle occiſionem nocentis, ſed tantum defenſionem innocentis non incurrit irregularitatem. Et hoc eſt tenendum, nam aliàs defenſioni innocentis in hoc caſu eſſet connexa per ſe culpa accuſatoris, & ex conſequenti ejus damnatio. Nec eſt eadem ratio de clamante & implorante defenſionem Patris, quia in hoc caſu niſi contingenter & per accidens eſt, quod aliquis occidatur. Verum tamen eſt, quod modo in multis Curiis pœna talionis contra accuſatorem non eſt in uſu, & in caſu, in quo adſit apparens neceſſitas accuſandi, hæc ſola excuſaret accuſantem à pœna, ſi probaret ſe accuſaſſe ex credita bona fide neceſſitate accuſandi. Videantur dicta ſupra.

Cum verò in caſibus ſupradictis teſtis etiam non vocatus teneatur ferre teſtimonium, quando poſtea eſt vocatus & legitimè interrogatus à Judice, & reſpondet abſolutè, & univerſaliter, tenetur ſinceram veritatem deponere, & nedum à mendacio, ſed & ab æquivocationibus cavere, & clarè, & diſtinctè, & fideliter factorum veritatem manifeſtare. Quod ſi ſit in judicio mendax, peccat mortaliter, & ſi juravit, eſt perjurus, ut cum D. Thom. *2. 2. q. 70. a. 1.* docent communiter Theologi & Juriſtæ.

45. Triplex tamen hic adeſt difficultas. Prima eſt, an obligatio teſtis legitimè interrogati ad manifeſtandam veritatem ſit ex juſtitia. Ad quam affirmativè reſpondet Bannes *2. 2. qu. 70. art. 1. part. 2. dub. 2. concluſ. 2.* Et quidem hoc certum eſt, quod teſtis ex juſtitia tenetur ſic reſpondere, ut nulli inferat injuſtum præjudicium, teſtis verò ſemper injuſtum præjudicium infert alteri, dum mentitur in præjudicium illius falſum crimen imponendo, hoc enim modo eſt injuſta cauſa damni illius. Et licèt ſi culpabiliter non mentitur, ſed ex ignorantia vel inconſideratione inculpabili, non peccet contra juſtitiam, quia deficit culpa, ſi tamen fiat conſcius mendacii, tenetur dictum ſuum revocare, & immunitati proximi conſulere. Ad hoc tamen non obligari ex juſtitia, ſed ex charitate voluit Bannes, cui conſentit Serra *dub. 3.* Sed in contrarium eſt, quod mendacium, quod ex ignorantia proceſſit, durat in ſui virtute, & efficacia, & continuò damnificat proximum; igitur ceſſante ignorantia jam ſcienter & injuſtè damnificat ejus dictum, ſi non revocetur; tenetur igitur, qui mentitus eſt, ex juſtitia tale mendacium revocare, ut habetur ex D. Thom. *2. 2. quæſt. 62.*

46. Cæterum, quod ubi mendacium non infert alicui privato præjudicium, illud ſit peccatum mortale contra juſtitiam, ex eo, quod eſt commiſſum in judicio, non crediderim; ubi enim alicujus privatæ perſonæ non eſt commodum vel damnum, non habet locum commutativa juſtitia, quæ ſolum eſt inter privatas perſonas. Nec obſtat, ſi dicatur, quod offenditur bonum commune, & quod teſtis, qui mentitur deficit in officio ſuo, quia hoc non probat, niſi quod ipſe peccat contra juſtitiam legalem, & fidelitatem officii ſui, juſtitia enim commutativa reſpicit bonum privatum, & non reſpicit univerſitatem, niſi pro quanto ipſa conſideratur ut ficta perſona privata. Sed juſtitia legalis illa eſt, quæ reſpicit bonum univerſitatis. Teſtis igitur mentiens in Judicio graviter peccat, vel etiam ſolum venialiter, ſi veritas negata, nihil vel parum facit ad rectitudinem judicii, ut ſi dum agitur de homicidio commiſſo de medio die, teſtis mentiendo dicat tempus fuiſſe vel non fuiſſe nubiloſum; hoc enim mendacium non impedit rectum judicium, cum ſit circumſtantia merè accidentalis, & quæ in ratione culpæ non variat factum, nec culpam auget, nec minuit. Sed tamen tale mendacium, cum nullum præjudicium inferat alicui perſonæ privatæ, non eſt contra juſtitiam commutativam. Et ablato perjurio non eſt peccatum mortale, ſed à mortali excuſatur ex parvitate materiæ, ut contra Cajet. *2. 2. q. 69. a. 1.* docent ibidem Bannes *a. 2. p. 2. d. 1.* Sotus *l. 5. de juſt. quæſt. 6. a. 1. in fin.* Navar. *in man. cap. 18. num. 3.* Salon. Valent. & alii, quos ſequitur Clav. Reg. *l. 12. cap. 2. num. 14.* Eliſeus *tract. 5. qu. 15. num. 11.* Qui tamen malè *nu. 10.* dixit, quod etiam adjuncto perjurio mendacium poſſit eſſe veniale, quia hoc eſt falſiſſimum, nam ſemper fit maxima injuria divinæ veritati, quando adducitur in confirmationem mendacii. Et nihilominus teſtis etiam non mentiendo, ſed deponendo veritatem peccat contra juſtitiam, ſi ex juſtitia tenebatur eam non manifeſtare: ut ſi non ex ſola virtute fidelitatis, ſed ex juſtitia tenebatur ſervare ſecretum, & ipſe in caſu in quo obligatio ſecreti manebat, illud manifeſtavit Judici.

47. Secunda difficultas eſt, an, quando & qualiter teſtis violando juſtitiam depoſuit falſum coram Judice, debeat reparare, aut indemnem reddere eum, cui intulit præjudicium. Dicitur verò, quod ſi præjudicium adhuc pendet in futurum, & poteſt impediri per revocationem ſui dicti, tenetur in conſcientia, & ex juſtitia dictum ſuum revocare, etiam cum ſui periculo & damno, & etiam cum periculo mortis, ſi id eſſet neceſſarium ad liberandum à morte illum, contra quem injuſtè fuit teſtificatus. Si verò damnum jam illatum eſt, teſtis falſus, vel qui injuſtè intulit damnum etiam dicendo veritatem, tenetur ſatisfacere parti offenſæ omni modo poſſibili, juxta regulas reſtitutionis, ſi ipſi intulit damnum. Nam poteſt eſſe, quod ipſe damnum non intulerit, ut admittit Serra *d. art. 5. dub. 3. concluſ. 1.* Si enim Reus jam erat convictus per alios teſtes, teſtis iſte non eſt cauſa damni, & non tenetur ad reſtitutionem. Sed tamen etiam adverti debet,

an

an contulerit aliquid ad punitionem, vel quia Reus ex adjuncto tertio, quarto, vel quinto teſti impeditus fuerit, ne ſe defenderet contra primos, vel alios teſtes, contra quos potuiſſet ſe defendere, ſi eorum dictum non fuiſſet confirmatum ex ipſius, vel ipſorum teſtimonio; vel quia ex vi teſtimonii ipſius, vel Reus gravius fuit tortus, vel ad majorem pœnam extraordinariam fuit damnatus, vel aliud ſimile damnum Reo illatum fuit. Ad minus enim in his caſibus aderit obligatio ſatisfaciendi pro damno illato, ſi teſtis non fuit cauſa efficax totius damni.

48. Si verò teſtis damnum intulit injuſtè manifeſtando veritatem, non eſt omnino certum, an teneatur ad reſtitutionem totius damni illati, ut notat Serra *d. art. primo d. 3.* alii enim id affirmant, alii negant; ſed videndum eſt, an vere revelans hoc crimen fuit efficax cauſa totius damni, ſi enim ita eſt, tenetur ad totius damni reſtitutionem. An verò, & quando obligatus ad reſtituendum excuſetur a reſtitutione, ſi non poſſit reſtituere ſine gravi ſui damno, quæſtio eſt, quæ non poteſt hic definiri; hoc certum eſt, quod ubi damnificati damnum eſt majus, vel æquale illi damno, quod ſibi timet, qui reſtituere tenetur, non excuſatur à reſtitutione. Videantur tractantes de reſtitutione, & præcipuè ſcribentes ad *art.* 8. *q.* 62. 2. 2. D. Tho.

49. Tertia difficultas eſt, an ubi pro delicto impoſita eſt pœna pecuniaria ſolvenda parti, vel Fiſco, vel alteri, teſtis falſus impediens ne Judex ſententiet, & talem pœnam imponat, teneatur ad reſtitutionem illius. Affirmant aliqui; ſed negant Bannes 2. 2. *q. 70. a. 1. d. 4. concluſ.* 2. Ledeſma *in ſumma tract. 8. cap. 24.* Card. de Lugo *diſp. 37. nu. 104.* Et verè dicendum eſt non teneri, Nam primo non eſt verum, quod teſtis ex juſtitia commutativa ſemper teneatur deponere verum, ut ſupra probatum eſt, quod præcipuè verum eſt in hoc caſu. Nam teſtis ex juſtitia commutativa ad Fiſcum, Judicem, vel denunciatorem non tenetur dicere verum, ut docet Cardinalis de Lugo *diſput. 37. n. 104.* Et ex hoc apparet verum, quod nec Judex ex juſtitia commutativa tenetur pœnam illam pecuniariam imponere. Nam ut advertit idem Card de Lugo mens principalis legiſlatorum non eſt per illas pœnas pecuniarias ditare Fiſcum, vel partem, vel alium ſimilem, & dare illis jus juſtitiæ commutativæ ante ſententiam; ſed finis eorum eſt, ut publica juſtitia facilius locum habeat ad impediendum delicta, quæ conturbant publicam quietem. Secundo ſi objiciatur, quod quilibet habet jus, ut fraudibus, & mendaciis non impediatur, ne conſequatur aliquod bonum, quod alias eſſet obtenturus, ut habetur ex D. Thom. 2. 2. *q.* 62. *a.* 2. *ad* 4. & communiter aſſeritur, & tunc impediens tenetur ad aliquam ſaltem reſtitutionem, Nedum dicitur, quod illa regula ſuas patitur exceptiones. Sic enim, quod qui occidit Titium non teneatur reſtituere eleemoſinas, quas Tirius liberaliter faciebat pauperibus, ex Soto Salon. Lopez. Maldero, & aliis tenet idem Card. de Lugo *num. 106.* Sicut nec Reus mendaciter negans delictum, & ex hoc ſe liberans à ſententia, tenetur reſtituere Fiſco pœnam ad quam damnatus fuiſſet in favorem Fiſci. Sed in propoſito dicitur quod nec Fiſcus, nec denunciator, nec pars, nec alius habet jus, ut etiam per negationem delicti, vel ejus occultationem non impediatur ſententia contra delinquentem, qua ſola mediante. & ſuppoſita Fiſcus poteſt ſperare commodum pœnæ pecuniariæ in ſui ſavorem Quando enim ſpes commodi ſupponit grave damnum illius à quo commodum provenire debet, & quod delictum aliquod illius ſit probatum, & lata ſit ſententia contra illum, nullus ex ſola ſpe talis commodi, alias ſibi non debiti, ex juſtitia habet jus, ut tertius ille per ſe, & per amicos non ſe defendat, & modo ſibi poſſibili non probet ſe non debere damnari, & ut non ſe liberet à ſententia. Sic ergo verè contra rationem eſt aſſerere, quod Reus, ne Fiſcus, vel denunciator, amittat commodum ſibi alias non debitum ex juſtitia commutativa, teneatur confiteri delictum, & ſubire pœnam mortis, vel aliam ſimilem, & non poſſit per ſe vel per amicos via poſſibili ſe à tanta gravi pœna liberare.

50. Et univerſalius loquendo ſpes, quam habet quis conſequendi commodum ſolum ſub condioone, quod ille, à quo ſperatur commodum invitus compellatur, & quidem per ſententiam ad conferendum illud commodum, non dat ſperanti aliquod jus juſtitiæ commutativæ ad conſecutionem talis commodi, vel etad hoc, ut is, à quo ſperatur commodum, perdat libertatem ſuam, & non poſſit per ſe, vel per alios ſuam libertatem tueri. Et ſic in hoc caſu duplex adeſt ratio, ob quam infringitur jus ſperantis commodum. Prima ex ratione libertatis, quia ſperans commodum non habet jus, ut illud ſperet, & obtineat niſi neceſſitando illum, à quo ſperat commodum, adeo ut ille invitus teneatur illud commodum præſtare. At verò ratio non dictat, ut ille, à quo ſperatur commodum, ſuam libertatem non poſſit defendere ſalva juſtitia commutativa. Secunda ratio eſt ex ratione damni graviſſimi imminentis illi, à quo ſperatur commodum, qui non poteſt de jure neceſſitari ad præbendum ſperatum commodum, niſi in judicio ad graves pœnas damnetur tamquam criminoſus etiam cum maximo ſuæ famæ detrimento. Hinc etiam contra rationem eſt aſſerere, quod ſola ſpes conſequendi commodum aliàs non debitum, poſſit ex juſtitia impedire illum, à quo ſperatur commodum, ne ille ſuam libertatem per ſe ipſum, vel per amicos defendat. & ne in judicio cum aliis maximis damnis, pœnis, & infamia compellatur invitus conferre alteri commodum non debitum, ſed ſolum ſperatum. Et ideo etiam ſi à lege eſt impoſita pœna pe-

cuniaria ad ſavorem fiſci vel alterius, & ſpe commodi reſultantis Fiſco vel alteri non impeditur Reus ex aliqua juſtitia commutativa, ne per ſe vel per amicos teſtes, modo ſibi poſſibili ſe defendat, & ſententiam contra ſe ferendam impediat. Quod magis confirmatur, quia cum non ſit contra juſtitiam commutativam, ſed ſolum contra juſtitiam legalem, aut contra fidelitatem, quod Reus per mendacia ſe defendat à ſententia Judicis alias pœnas imponentis, ita non eſt contra juſtitiam commutativam, quod ſe defendat à ſententia Judicis pœnam pecuniariam ad favorem alicujus imponentis, quando aliàs pecunia alteri ex juſtitia commutativa non eſt debita. Et ideo, quod nec teſtis, nec Reus negantes in Judicio delictum verum, teneantur reſtituere Fiſco, vel denunciatori, aut alteri pœnam pecuniariam aliàs non debitam, in quam Reus damnatus fuiſſet probato delicto, dixerunt Bannes *2.2, quæſt.69. num.2. cap.2. d. 4.* Navar in Manual. *cap.18. num. 49.* Card. de Lugo ubi ſupra.

51 Quod ſi quis dicat, quod in hoc caſu Fiſcus vel alii ſaltem habebunt jus, ut nullus ex odio contra illos, & ſolum ut illi non conſequantur commodum, impediant ſententiam Judicis, & ex conſequenti habebunt jus, ut teſtis ex hoc ſolo fine non deponat falſum. Reſpondetur quod hoc concedit Card. de Lugo *n.107. & 109.* Sed in contrarium urget, quod animus nocendi non obligat ad reſtitutionem, ſi actio ipſa non eſt injuſta. Unde nec accuſans juſtè aliquem, nec teſtis delicium verum ſincerè deponens contra Reum ex animo tamen nocendi, non per hoc obligatur ad reſtitutionem. Cum ergo, ut probatum eſt, depoſitio falſi in judicio defenſivo Rei, & libertatis & immunitatis illius à pœna gravi non ſit injuſta contra ſperantem illum damnari, & media illius damnatione conſequendi utilitatem pœnæ pecuniariæ ex eo, quod teſtis deponat falſum in hoc caſu animo nocendi fiſco, &c. licèt malè agat, non tenetur tamen ad reſtitutionem. Quando igitur quis non habet, ut ſperet commodum ab aliquo, niſi ſuppoſita conditione illi graviſſima & tollente illius libertatem, & inducente grave damnum in fama, honore, imo etiam in vita, ſpes non dat jus juſtitiæ commutativæ ipſi ſperanti, ut ex eo impediat eum, à quo ſperatur commodum, nec eo modo, quo poterit, ſe defendat ab illa conditione, qua non poſita non eſt unde ſperetur commodum.

52. His igitur præmiſſis de neceſſitate, quam ex Jure naturæ habent teſtes ad teſtificandum, videndum remanet, qualiter ex præcepto Judicis cogi poſſint.

53. Citantur enim teſtes ad hoc, ut ferant teſtimonium, ſed quoniam teſtes coacti ad teſtificandum, quando cogi non poſſunt, nec probant nec faciunt indicium, & hujuſmodi defectus non purgatur per torturam ſecundum communem Doctorum ſententiam; videndum eſt quando teſtes cogi poſſint. Qualiter verò in civilibus teſtes cogi vel non cogi poſſint, diffuſe tractat Farinac. *quæſt. 78. cap. 2.* & *cap. 3.* oſtendit, qui ſint privilegiati, ut ad teſtificandum cogi non poſſint.

54. Sed præmittendum, quod teſtis non dicitur coactus & invitus, ſcilicet ſi ſit coactus ad veniendum ad Judicem, tamen poſtea ſpontè teſtificatur. Tunc igitur teſtis dicitur coactus, quando cogitur & ad veniendum, & ad deponendum & teſtificandum Salicet. Marſil. Camp. & alii, quos ſequitur Farinac. *q. 78. nu. 102.* Ubi & bene advertit, quod privilegiatus, ut non poſſit cogi, non dicitur cogi contra privilegium, ſi vel antequam examinetur, vel in actu teſtificandi non allegat ſuum privilegium, ſed coactus dicitur, ſi privilegio allegato nihilominus à Judice cogitur ut teſtificetur. Guazz. *def. 14. c. 11. nu. 19.* Bajard. ad Clar. *q 24. n. 235.* Bictus *q. 58. num. 1.*

55. Quando autem teſtes cogi poſſint, tunc à Judice Eccleſiaſtico coguntur per cenſuras, ſcilicet primò per ſuſpenſionem & creſcente contumacia per excommunicationem, & poſtea per depoſitionem *cap. 2. de teſt. cog.* A Judice laico verò per indictionem mulctæ vel capitis pignoribus, aut per exilii comminationem, Guazz. *def. 14. cap 11. num. 14.* Ubi *num. 15.* quod poſſunt torqueri. Sed ex Genuen advertit Barb. *cap. 2. num. 2. de teſtibus cog.* quod ſecundum Concil. Trid. ſeſſ. ult. *cap. 3.* excommunicatio non fertur niſi in ſubſidium & ideo Judex, ut cogat teſtes, incipere debet ab executione reali & perſonali, verum ſi teſtis ſit Laicus, per cenſuras cogitur, in criminalibus teſtificari contra Clericum. *cap. Pervenit il. 1. de teſt. cog.* & ibi Barb. *num 3.*

An verò teſtis iſte poſſit carcerari, non conveniunt Doctores. Videatur Farinacius *q. 74. num. 44.* Sed Bordon. *cap. 47 nu. 10.* dicit quod ſi tam Clerici, quàm Laici non compareant in termino capiuntur, & Barb. *ubi ſupra* ex Baldo & Claro ait, hujuſmodi teſtes poſſe cogi etiam per bonorum confiſcationem. Legitimè tamen impeditus, ſi in termino non compareat, non incurrit pœnas in foro conſcientiæ, ſed in foro externo tenebitur docere de impedimento. Videatur Felin. *cap. 2 de teſtibus*, ubi & alii materiam tractant.

Neque etiam teſtes ex abrupto compelli debent, ſed præmittenda eſt monitio, *cap. ſi de teſtibus*, ubi Panormitanus Bald. Butrius, Hoſtien. Felin. & alii, Farinac. *quæſt. 78. num. 55.* Sed ubi veritas aliter haberi non poteſt, quod Judex ex abrupto poſſit ſine alia monitione, præmiſſa tamen trina præcipiti admonitione, ubi teſtis cogitur per pœnam excommunicationis, voluit Eliſeus *tract. 4. quæſt. 4. num. 9.* ex Farinac. *quæſt. 78 num 56.*

57. In Criminalibus verò, an de Jure Canonico teſtes cogi poſſint, valdè controvertunt Doctores, ex *cap. Dilector. de teſt. cog.* Sed abſolutè loquendo, & maximè quando veritas aliter haberi non poteſt, vera eſt de facto ſententia,

tia affirmativa, quam tenuit Hoſtien. *in Rubrica de teſtibus cogendis*, Cler. *quæſt. 24* Farin. *quæſt. 78. num. 116.* Guazz. *def. 14. cap. 11. num. 1.* qui plures alios referunt, Barb. ad. *d. cap. dilectorum num 4.* quia alias juſtitia publica læditur, ſi delicta Reorum vel eorum innocentia occultantur, & datur aperta via ad corrumpendum teſtes, ne veritas fiat manifeſta.

58. Quod procul dubio in Regularibus fit magis manifeſtum, in quibus ſubditi tenentur obedire ſuperioribus in omnibus, quæ ſunt ſecundum regulam, & ad bonum commune Religionis conducunt, & ſunt neceſſaria; & ita ſi crimen ſit enorme, & non poteſt ſine periculo diſſimulari, prout eſt hæreſis, dilapidatio, blaſphemia & alia ſimilia, etiam ubi alias ſit conſuetudo ut teſtes non cogantur, nihilominus teſtes ſunt cogendi. Innoc. *cap. 2. de teſt. cog.* ubi Hoſtienſ. Panormitanus, Farin. *quæſt. 78 num. 12.* Guazz. *def. 14. cap. 11. num. 2.* Felin. & alii.

59. Sed attentis circumſtantiis multi ſunt caſus, in quibus teſtes cogi non poſſunt. Primus eſt, ſi teſti immineat grave damnum, ſi teſtimonium ferat, ut v. g. ſi immineat inimicitia cum aliquo potenti Baldus & Felin. *cap. Dilectorum de teſt. cog.* Menoch. de arbitr. caſu 487. *num. 1.* Farin. *num. 123* Guazz *num. 3.* Niſi enim ſimus in caſu, in quo propter bonum commune quis proprium damnum contemnere debeat, non tenetur teſtis cum ſuo gravi damno teſtimonium ferre. Et licet hoc limitent in caſu, in quo veritas aliter haberi non poſſit, quia tunc teſtes coguntur ad ſe examinandum etiam in criminalibus. Innoc. & alii in *cap. 1. de teſt. cog.* Nihilominus etiam in hoc caſu (quidquid ſit de Jure Civili) de Jure Canonico teſtes non coguntur, ut ex Hoſtien Jo. Andr. & Bell. advertit Farinac. *quæſt. 78. num. 125.* Guazz. *def. 14. cap. 11. num. 2.*

60. Licet vero plures dicant teſtes poſſe cogi, quando ſe ſubtrahunt amore, & odio, vel timore. Innoc. & alii. *cap. ſi de teſt. cogendis*, Sed huic ſententiæ contrarius eſt Honor. III. *in cap. dilectorum de teſtibus cogendis.* Ubi dicit quod coguntur ad teſtificandum, ſi ex gratia, odio, vel timore ſe ſubtraxerint, præter quam in criminalibus. Et ideo hoc annotavit ibidem Butr. & Imola. Et licet in civilibus, ſi teſtes ſe ſubtrahant à teſtimonio ferendo præſumantur id facere odio, vel amore. Barb. *de teſt. cog. c. 1. n. 4.* tamen in criminalibus ex eo quod teſtis monitus renuat deponere, non præſumitur, quod id faciat rancore, òdio vel timore, niſi id aliunde conſtet Innocent. *num. 1* Hoſtien. *n. 2.* Panorm. *n. 5. & alii cap. 1. de teſt. cogen.* Sic etiam in civilibus tantum verificatur, quod habet Gloſ. *cap. ſuper eo de teſt. cog. v. timor*, ſcilicet, quod non præſumitur, quod renuens teſtificari, id faciat bono animo. Et quod addit ibi Barb. *n. 5.* nimirum, quod talis præſumitur corruptus, & malitioſe agere. At in criminalibus talia dici poſſunt de illo, qui citatus nolit teſtificari ad defenſam Rei. Nam de renuente teſtificari ad offenſam potius præſumi debet, quod id faciat qua nolit nocere Reo. Et in omni caſu, quia ut videbimus ex multis cauſis, juſte quis poſſit nolle teſtificari, præſumptio mala ſatis eſt levis,

61, Sed & advertendum, quod licet Alex. Tertius *in cap. ſuper eo de teſtibus cogendis*, admittat teſtes poſſe cogi ſi timore partis adverſæ ſe ſubtrahant, tamen nedum loquitur per terminum *fortè*, ſed nullam mentionem facit amoris, vel odii, ſed ſolius timoris, & ait, niſi *forſan timore adverſæ partis* ex hoc innuens, quod neque hoc indiſtinctè ſit admittendum Etenim ſi juſſus Judicis non ſufficit ad tollendum timorem, ſed adhuc teſti imminet periculum gravis damni, teſtis non poteſt cogi; ſicut ſi teſtis ſolius amoris intuitu, ne noceat affini, vel amico renuat, non poteſt cogi ut poſt Panormitanum notat Farinac. *q. 78. num. 130.* Si vero ſe non ſubtrahunt teſtes multo magis cogi non poſſunt in criminalibus de jure Canonico ut per Hoſtien. Jo. Andr. Bellam. & alios *d. cap. ſuper eo de teſtibus.*

62. Quando tamen teſtes ſubtrahuntur à parte, ne teſtificentur, tunc compelli poſſunt. Unde ſic retrahentes teſtes puniuntur pœna extraordinaria; an verò ſic ſubtrahens teſtem, ne teſtificetur, perdat cauſam in civilibus, vide Doctores *in cap. Pervenit il. p. de teſtibus cog.* In Criminalibus ex hoc, quod pars ſubtrahat teſtem, ne examinetur, præſumitur non habere bonum jus in cauſa, & taliter, ut ex ſubtractione teſtium, ſi de ſubtrahentis innocentia non conſtat, in dubio contra ſubtrahentem transferatur in ipſum onus probandi ſuam innocentiam, aliter damnabitur ſecundùm Hoſtien. & alios, quos ſequitur Farinac. *q. 38 num. 148.*

63. Quoniam verò in materia latæ interpretationis ſub nomine teſtium veniunt Inſtrumenta & Scripturæ, quæ cauſam inſtruunt, *l. 1. ff. de fid. inſtr.* Fagn. *d. cap. pervenit il. 1. de teſt. cog. nu. 7.* & ibi Barb. *nu. 2.* Ideo, qui ſubripiunt ſcripturas & proceſſus, poſſunt cenſeri tamquam ſubtrahentes teſtes, ne teſtificentur. In hoc ergo caſu, ſi ſubtractio non eſt probata, non præſumitur contra præſentem ſubtrahentem in cauſa principali, quod ſit convictus, ſed ſi ſubtractio ſit concludenter probata, tunc quidem præſumitur, quod ſubtrahens foveat malam cauſam, & niſi aliunde conſtet de innocentia ſua. Sed ejus delictum maneat ſemiplenè probatum, ex adjuncta probata ſubtractione proceſsûs oritur alia ſemiplena probatio delicti, & ſic manet de delicto convictus præſumptivè, Fagnan. *d. cap. pervenit q. 1. de teſt. cog. nu. 19.* qui *ibid. & num. 24.* addit hunc non poſſe puniri pro delicto pœna ordinaria. Et nihilominus, quod ipſe puniri debet extraordinariè & pro ſcripturarum ſubtractione, niſi ſcripturæ eſſent nullæ & informes, & ex conſequenti de ſe inutiles. Et ſic in hoc caſu ſubtractione Scripturam probata debebit

bit

bit ſubtrahens probare ſuam innocentiam, aliter tanquam Reus damnabitur, ut dictum eſt de ſubtrahente teſtes.

64. Qui etiam juravit ſe non examinari, poteſt non obſtante juramento ad id cogi, ut per c. *Pervenit il. 1. de teſt. cog.* tradunt Doctores. Et tunc verè non eſt neceſſe, quod teſtis abſolvatur à juramento, ut colligitur ex *cap. venerabilis de teſt. cogen.* Sed quia poſſet eſſe, quod juramentum teneret, conſilium eſt, quod Judex ſententiet in caſu juramentum non tenere, ut per DD. in *dicto cap. venerabilis* docet Farin. *quæſt. 78. num. 151.* vel ſaltem ad cautelam prius abſolvi debet, Bictus *quæſt 58. num. 39.* Eliſeus *tract. 4. quæſt. 4. num. 3.* Sed ex Hoſtien. Specul. & aliis advertunt Farin. *q. 78. num. 152.* & Guazz *def. 14. cap. 11. num. 24.* quod iſte teſtis, qui prius juravit ſe non depoſiturum, ſi poſtea coactus teſtificetur, ejus depoſitio non valet ad plenam probationem, ſed ſolum ad ſemiplenam, & ad juramenti delationem. Sed hoc non intelligo, tum quia nullus teſtis plenè probat, ſed ſolum ſemiplenè. Tum quia cum ſic deponens non violet juramentum, non eſt unde ejus fides ex hoc minuatur. Sed teſtis, ex quo coactus deponit non diminuitur fides, ſed probat, immo ex hoc magis illi creditur, ut ex Alberto de Mal. refert Farinac. *q. 78. nu. 156.* Bordon. *cap 47 num. 60.*

Maximè verò tunc licet cogere teſtes, cum Judex procedit per viam Inquiſitionis aut ſimplicis denunciationis, vel quando in teſte non manifeſtare eſt peccatum mortale, D. Thomas ſecunda ſecundæ *q. 70. art. 2.* vel quando agitur de probando crimine notorio, vel quando agitur contra illum, qui perſeverat in crimine, vel ubi agitur de criminibus enormibus, ut de homicidio, adulterio, ſimonia vel delicto, ex quo oritur ſcandalum, conſpiratione in proprium Prælatum, crimine læſæ Majeſtatis, &c. Et nedum teſtes ſimplices, ſed etiam principales, ut ſunt viri vulnerati vel derobati, cogi poſſunt, ut teſtificentur. Anton. Gomet. *tit. de delict. cap. 12. nu 24.* Guazz *def. 14. cap. 11. num. 22.* & hoc idem verificatur in quampluribus aliis caſibus, quos recenſet Farinac. *q. 78.*

66. In multis etiam caſibus privilegiati cogi poſſunt ad teſtificandum ut colligitur ex Farin. *q. 78. à nu. 107. uſque ad nu 167.* & explicat Eliſeus *tract. 4 q 4. à nu 20.* Et præcipuè ubi veritas aliter haberi non poteſt, & in caſibus exceptis, & ubi teſtis tenetur ſub mortali ad teſtificandum, ſed ubi privilegiati non habent aliud privilegium, niſi quod à propria domo ad forum judiciale ire non coguntur, non poſſunt recuſare examen, ſi mittitur ad eorum domos Notarius, ut illos audiat

67. Clerici tamen in cauſa ſanguinis neque à Judice Eccleſiaſtico cogi poſſunt, ut teſtimonium ferant, quamvis veritas aliter haberi non poſſit. Bellam. *in rubr de teſt. cog. nu. 3.* Farin. *q. 78. nu. 199.* & alii plures apud Guazz. *def 14. cap. 11. num. 25.* Hoc verò extendunt aliqui ad eum, qui aſpirat ad clericatum, ut refert Farin. *q. 78. n 72.* Si tamen veritas aliunde haberi poteſt, & hoc idem tenet Eliſeus *tract. 4 q. 4. n. 4.* Sed hoc ſolum procedere ex æquitate non ex neceſſitate voluit Panormit. *d. nu. 202.* à Farin. relatus. Tamen non leve præjudicium fit aſpiranti ad clericatum ſi examinetur in cauſa ſanguinis. Et ideo melius dicitur, quod non poſſit cogi Unde non admittitur limitatio, quam innuit Guazz. *d. nu. 25.* dum ſolum de clericis in ſacris conſtituris ait non poſſe cogi in cauſa ſanguinis, ut ſint teſtes. Bene tamen addit, quod ad defenſam & favorem Rei clerici poſſint cogi in cauſa ſanguinis ad teſtificandum.

68. Pariter affines ſeu conſanguinei non poſſunt cogi ad teſtificandum contra affines, & conſanguineos, & ſic nec Privignus contra Vitricum, nec Vitricus contra Privignum, nec frater, nec ſobrina, nec ſobrinus, & nati ex illis, nec patrinus, amita, avunculus & matertera, gener adverſus ſocerum, & è contra, uxor contra virum, & è contra, libertus contra patronum, nec liberi, conſanguinei, affines, & collaterales unus contra alium ad teſtificandum cogi poſſunt. Niſi ſimus in crimine excepto, vel in caſu, in quo veritas aliter haberi non poſſit. Ideo hujuſmodi affines, vel conſanguinei ex vi monitorii non tenentur revelare crimen conjunctorum, imo nec amici conjunctiſſimi, aut inſignis benefactoris. Aug. Anil. Sylveſt. Maſcard. Diana *p. 5. tr. 13. reſult. 26* de Bictis in Epit. *q. 59. num. 24.* exceptis tamen caſibus ad Sanctum officium pertinentibus. Et cum diſſentiant Doctores uſque ad quem gradum affinitatis & conſanguineitatis hæc ſe extendant, certum eſt extendi ſaltem uſq; ad tertium vel quartum. Guazz *def. 14 cap. 11. num. 9.* Farinac. *quæſt. 54. num. 20.* Filius verò contra Patrem, nec de conſenſu Patris recipitur. Nec poteſt quis cogi, ut deponat contra Patriam. Et ſic neque etiam clericus poteſt cogi, ut deponat contra propriam Eccleſiam. Eliſeus *tr 5. q. 1. num. 8.*

69. Denique in hac materia plurimum valet arbitrium Judicis. Farinac. *q. 78. num. 117.* qui ſi videat imminere grave damnum teſtibus in dubio potius arbitrabitur pro negativa, ut teſtes non cogat. Sed ſi certum ſit nullum grave damnum illis imminere, regulariter illos cogere poterit. Farinac. *q. 78. n. 118.*

70. Teſtis autem citatus ad teſtificandum, ſi ſe ſubtrahat eſt ſuſpectus de falſitate, & in duobus caſibus punitur pœna falſi. Primo quidem quando teſtis jam juravit, & officium teſtificandi aſſumpſit. Secundo quando teſtis prætio ſe occultavit. Felin. *cap. dilectorum n. 4. de teſtibus.* Farinac. *quæſt. 78. num. 134.* In aliis vero caſibus punitur pœna contumaciæ, & etiam extra ordinem pro qualitate inobedientiæ arbitrio Judicis. Et inſuper quod teſtis ſe ſubtrahens à teſtificando teneatur parti ad damna, & intereſſe, pluribus citatis probat Farinac. *quæſt. 78. num. 36.* Sed certè in foro conſcientiæ,

niſi

ni violata ſit juſtitia commutativa, non intrat obligatio reſtituendi. Teſtem verò non teneri ex juſtitia commutativa teſtificari, probatum eſt ſupra in hoc *art. num. 50.*

71. Et obiter hic advertendum, quod teſtis non poteſt accipere pretium pro teſtimonio ferendo, quamvis illud poſſit accipere pro itineris labore, & expenſis, lucro ceſſante & damno emergente, *cap. non ſanè 14. quæſt. 1.* In foro verò externo, ubi datio pretii eſt illicita ex utraque parte, ut quando datur pretium pro teſtificando falſum, non datur actio vel repetitio, & tamen qui accepit, non eſt obligatus ad reddendum quod accepit. Quando autem qui accepit pretium pro teſtificatione veri vel non teſtificatione falſi, ad quod aliàs tenebatur ex juſtitia legali vel commutativa, datur repetitio; ſecus tamen ſi non tenebatur ad id, niſi ex ſola charitate, quia tunc nec in foro externo datur repetitio, nec in foro conſcientiæ eſt obligatio ad reſtituendum. Sed quando quis accepit pretium, vel deponit falſum contra illum, qui dat pretium, tunc ille, qui accepit, tenetur ad reſtitutionem accepti etiam non exſpectata ſententia Judicis, quia ex juſtitia commutativa tenetur non teſtificari falſum contra dantem illud pretium; ſed ſi quis accipiat pretium ab uno, ne dicat falſum contra alium tertium, qui accepit pretium, non tenetur illud reſtituere ante ſententiam Judicis, quia tunc non tenebatur non teſtificari falſum ex juſtitia commutativa cum dante, ſed ex juſtitia commutativa cum tertio, à quo nihil accepit, & ſic recipiendo pretium nullam injuriam fecit danti illud. Bannes 22. q. 70. *art. 4.* Advertendum etiam, quod qui accepit pretium, ut teſtificetur falſum, nedum peccavit, ſed ante præſtitum teſtimonium, ſicut ſemper tenetur ad non teſtificandum, ita tenetur ad reddendum pretium; ſed poſt præſtitum teſtimonium non tenetur ad reſtitutionem pretii, quia non eſt obligatio reſtituendi accepta ob turpem cauſam. Card. de Lugo *diſp. 30. num. 23.*

SUMMARIUM.

72. *Quis ſit teſtis ultroneus.*
In criminalibus non probat, eſtque ſuſpectus, ibid.
In quo caſu aliqualiter probet & faciat præſumptionem. ibid.

ARTICULUS IV.

De Teſte ultroneo.

72. **U**Ltroneus teſtis eſt, qui nec citatus, nec monitus à Judice, nec productus aut inductus à parte, examini ſe offert, aut non neceſſitatus à lege naturali, vel divina, vel humana. Hic ergo teſtis eſt ſuſpectus, nec probat in criminalibus præcipuè & ut ſuſpectus poteſt torqueri. Farinac. *quæſt. 30. num. 1. & ſequent.* In dubio tamen teſtis non præſumitur ultroneus, ſed à parte rogatus. Et ideo ſi teſtis ſit præſens in judicio, & ad teſtificandum ſe offerat, probat, quia præſumitur id facere ex ze'o veritatis. Eliſeus *tr. 5. q. 17. nu. 4.* Nam ſi teſtis ſit valdè fide dignus, aut caſu in judicio reperitur, non dicitur ſpontè accedere, & probat, ſicut probat teſtis, quin conſcientia tenetur ſe offerre ad teſtificandum. Teſtis etiam ſpontaneus præſumptionem facit, ſed & teſtis non requiſitus peccat, ſi non ſe offert ad teſtificandum, quando ſcit ejus depoſitionem eſſe neceſſariam ad liberandum aliquem ab injuſta morte, vel à gravi pœna indebita, vel à falſa infamia, vel ab injuſto gravi damno, ut *art. ſuper.* probatum eſt ex D. Thoma *2. 2. q. 70. a. 1.* Non tamen ad id tenetur ad hoc ſolum, ut accuſator non deficiat in probationibus, ut explicatum eſt. Vel ſi teſtimonium ſit neceſſarium ad condemnandum, niſi in criminibus, quæ ſunt in perniciem publicam. Sed & nota, quod licèt Doctores requirant citationem ad hoc, ut teſtis non dicatur ultroneus, tamen hoc eſt apex juris, & ſufficit monitio, vel vocatio teſti notificata, Bordon. *cap. 43. num. 11.*

SUMMARIUM.

73. *Quando teſtes dicantur examinati tempore non debito.*
74. *Teſtes examinati ante litis conteſtationem in judicio regulari probant.*
75. *Quomodo poſſunt examinari teſtes ante litis conteſtationem.*
76. *Et quomodo probare poſſunt teſtes examinati ad futuram rei memoriam, & lite non conteſtata, & num. 77.*
78. *Teſtes examinati poſt terminum datum ad probandum non probant.*
79. *Quod non valet in judicio Regulari.*
80. *Hujuſmodi teſtes examinati poſt lapſum tempus præſumptionem faciunt in quocumque judicio.*
81. *In criminalibus teſtes examinari poſſunt poſt concluſionem in cauſa.*
82. *Et poſt publicationem proceſſus.*
83. *Quomodo probet teſtis examinatus in articulo mortis.*
84. *Et quomodo die feriato & feſtivo teſtes examinari poſſunt.*

ARTICULUS V.

De teſte examinato tempore non debito.

73. **P**Oſt partis & teſtium citationem examinantur teſtes, ſed iſti non poſſunt examinari in quolibet tempore, ſed in tempore à jure ſtatuto. Teſtes autem dicuntur examinati tempore non debito. Primò ſi ſint examinati ante litem conteſtatam. Secundò ſi extra ter-

minum à jure vel à Judice ſtatutum. Tertiò poſt concluſum in cauſa. Quartò poſt publicationem teſtium. Quintò poſtquam teſtes redacti ſunt ad mortis articulum. Sextò, ſi ſint examinati tempore feriato. Litis verò conteſtatio fit cum actor in judicio ſuam intentionem próponit, & Reus illi reſpondet. Gloſſ. *in cap. unic. de lit. conteſt.* Concluſio verò in cauſa eſt renunciatio omnium probationum & defenſionum, quas tam Actor, quàm Reus adducere pro ſe poſſent. Gloſſ. *in cap. ſignificaverunt de teſtibus.* Publicatio autem teſtium fit, dum Judex decernit dari copiam proceſſus, ita ut, ſi velit, pars poſſit illam habere.

74. Quamvis verò teſtes examinati ante litis conteſtationem non probent concludenter. *c. quoniam frequenter de lite non conteſt.* nihilominus quia ubi proceditur ſumariè & de plano, nec offertur libellus, nec eſt neceſſaria litis conteſtatio. *Clem. ſæpè de verb. ſignif.* & tradunt Doctores *d cap quoniam*; ideo in judicio Regularium teſtes probant alia litis conteſtatione non attenta, ſi tamen teſtes examinentur coram Judice competente, & non à ſolo Notario, niſi de Judicis commiſſione. Semper tamen obſervari debet, quod non poteſt procedi ſpecialiter, niſi contra accuſatum, vel infamatum, vel denunciatum, & hoc eſt de ſubſtantia iudicii, ideo ut habet Eliſeus *tr. 5. q. 53. n. 2.* in hac parte accuſatio, vel infamia, vel denunciatio habeat locum conteſtationis litis, ut ante teſtes examinari non debeant, niſi ad infamiam probandam, cum ex illa eſt inquirendum.

75. Poſſunt verò ante litis conteſtationem examinari teſtes ad perpetuam rei memoriam, quando aliter veritas occultaretur, & ſubtraheretur probationum copia, *dicto cap quoniam ut lite non conteſt.* Et ſic poſſunt examinari, qui per longum tempus erunt abſentes, & ſenes, & valetudinarii, *d. cap. quoniam.* Judicare verò, qui ſint ſenes, prudentis Judicis eſt, ita tamen quod ſeptuagenarii, & ultra omnino ſenes eſſe ſit manifeſtum. Et quantum ad valetudinarios ſtandum ſit judicio medicorum. Et ita tamen quod ſi iſti adſint poſt litem conteſtatam, formiter iterum examinandi ſint, ut per DD quos ſequuntur Farinac. *q. 76. nu. 109.* & Barboſ. *d. cap. quoniam nu. 5.* Sed amplius quando examinantur ad perpetuam rei memoriam, debet citari pars perſonaliter, niſi eſſemus in caſu, quod expectata parte probationes perirent. Tunc enim examinari poſſent parte non citata. Farin. *q. 76. n. 147.* & *167.* Barboſ. *d. cap. quoniam n. 10.* Teſtes autem examinatos ad futuram rei memoriam, & lite non conteſtata non probare, niſi actor infra annum vel litem moveat, vel teſtium examen Reo denunciet, dixerunt *dicto cap. quoniam* Panormitanus, Bald. Butr. & alii plures apud Farinac. *quæſt. 76. n. 167.* Quia aliter præſumitur Actorem in fraudem teſtes examinare, ut Reus ex proceſſu temporis amittat commoditatem excipiendi contra teſtes.

76. Et hanc præſumptionem eſſe juris, & de jure contra quam non admittitur probatio, dixerunt Gloſſ. *d. cap. quoniam*, & ibi Bald. & Butrius, quos ſequitur Farinac. *quæſt. 76. n. 168. & 170.* Barboſ. *d. cap. quoniam nu. 13.* Eliſeus *quæſt. 13. nu. 3.* Sed contrarium voluit Hoſtien. *d. cap. quoniam poſt num. 13.* Et hæc ſententia eſt vera. Præſumptio enim juris & de jure, quæ privat facultate probandi contrarium, & inter odioſa numerari debet, non adeſt, niſi ubi jus hoc expreſsè decernit. At verò nedum hoc non ſtatuitur *in d. cap. quoniam.* quia imo niſi ſub dubio præſumptio fraudis aſſeritur, ibi *ne fortè hoc procuret in fraudem.*

77. Indubitatum quoque eſt, quod Actor poteſt probare fuiſſe impeditum, ne intra annum conveniret Reum. Farinac. *num. 170.* Hic enim annus eſt utilis ab initio, & non incipit niſi à die, quo Actor potuit convenire adverſarium. Barboſ. *d. cap. quoniam n. 11.* ubi *nu. 12.* addit, quod hoc teſtium examen non eſt ipſo jure nullum, ſed opus eſt, ut vel declaretur nullum per Judicem vel pars excipiat contra illum. Rurſus verò neceſſe eſt, quod teſtes iſti ad perpetuam rei memoriam examinentur coram Judice, vel à Notario de Judicis commiſſione, & tunc his ſervatis probant, ut citati Doctores dicunt.

78. Pariter licèt teſtes examinati poſt terminum datum ad probandum non probent, etiam parte non opponente, *cap. licèt cauſam de probationibus*, ubi Doctores, niſi teſtes ad notitiam pervenerint poſt lapſum terminum, vel niſi Judex ex officio illos examinare velit. Farinac. *quæſt. 80 nu. 75.* Bictus *quæſt. 54. à nu. 11.* Eliſeus *quæſt. 13. nu. 4.* Ex Angelo tamen & Imola notat Barboſ. *d cap. licet cauſam nu. 7.* tunc teſtes examinatos poſt terminum non probare, quando Judex interloquendo declaravit terminum præteriiſſe, ſicut fecit Pontifex *in d. cap. licèt cauſam.* Et addit *n. 8.* quod licèt Judex poſſit unum & eundem terminum ſtatuere pro probatione cauſæ principalis, & pro reprobatione teſtium, tamen hoc non cenſetur factum, niſi ſit expreſſum. Et ideo terminus aſſignatus ad probandum non cenſetur aſſignatus ad reprobandum: unde illo finito poſſunt examinari teſtes ad probandas exceptiones datas contra teſtes inductos pro cauſa principali.

79. Quoniam nihilominus hoc non procedit in judicio, in quo proceditur de plano ſine figura judicii Farinac. *quæſt. 80. nu. 69.* Propterea in judicio Regularium etiam poſt lapſum terminum examinari poſſunt. De Bictis in Epit. *quæſt. 54. nu. 10.* Sed contrarium ſenſit Eliſeus *d. quæſt. 13. num. 4.* addens Farinac. *d. num. 69.* loqui in civilibus; ſed quidquid ſit de hoc, vera eſt ſententia Bicti, quia imo ex hoc colligitur, quod non examinare teſtes poſt terminum eſt apex juris, cum contrarium admittatur in civilibus, ubi proceditur ſola rei veritate inſpecta. Nam ſatis etiam conſtat, quod examinare teſtes

intra terminum non eſt de ſubſtantia hujus, quod eſt judicare ſola rei veritate inſpecta.

80. Et adhuc hujusmodi teſtes in quocumque judicio examinati poſt datum terminum præſumptionem faciunt Bald. Crot. & alii, quos ſequitur Farinac. *q. 80. num. 76.* Sufficit etiam, ut teſtes juraverint intra terminum, & fecerint diligentiam aliquam, ita quod per illos non ſteterit, ut non examinarentur in termino. Multi exiſtimant hanc diligentiam non eſſe neceſſariam, ſed teſtes intra terminum juratos poſſe poſt lapſum temporis examinari, Butr & Felin. *cap. cum cauſam de teſtibus*, & plures alii apud illos, & apud Farinac. *q 80. nu. 77.*

81. In criminalibus etiam poſt concluſionem in cauſa poſſunt teſtes examinari, quia cauſa non concluditur in criminalibus, ut poſt Bartol. Foller. & alios probat Farinac. *q. 75. n. 247.* Et quia in criminalibus non poteſt renunciari probationibus. Bald. *in cap. cum veniſſent nu. 7. de teſtibus* & ibi Ancharan. *nu. 4* Felin *n. 3.* & alii plures apud Farinac. *q. 75. nu. 290.*

82. Pariter in criminalibus teſtes examinari poſſunt poſt publicationem proceſſus. Panorm. *cap. fraternitatis nu. 4. de teſtibus*, ibidem Marian. *nu. 178.* Et plures alii apud Farinac. *q 75. num 407.* ubi *num. 408.* quod poſſunt etiam repeti. Et hoc multo magis procedit, quando Judex procedit ex officio abſque accuſatore, quia tunc etiam ad offenſam poteſt teſtes examinare. Joan. Andreas *cap fraternitatis de teſtibus num. 25.* Bald. *num. 10.* Bellamer. *num. 19.* Panormitanus *num. 4.* Farinac. plures referens *quæſt. 75 num. 412. ubi num. 414.* quod etiam dum non proceditur per viam accuſationis, ſed ex officio poſſit teſtes producere, & examinare etiam ad offenſam, & rei punitionem poſt proceſſus publicationem. Sed quia de hac quæſtione iterum ſermo haberi debet infra, ubi tractabitur de defenſione Reorum, ideo hic non eſt opus aliud addere. Videantur dicta *q. 25. a. 4. & 5.*

83. An verò teſtis in articulo mortis examinatus probet, in arbitrio Judicis eſt poſitum, ut ſcilicet videat, an ſit mentis compos, vel potius mente & corpore gravatus. Hoc tamen eſt certum, quod non probat plenè, ſi non fuerit formiter examinatus citata parte, & coram Judice, ſed per Notarium, ſine Judicis commiſſione. Farinac. *q. 80. num. 113.*

84. Sufficit verò de jure communi, quod teſtes die non feriato juraverint, quo præmiſſo poſſunt in die non feriato examinari. Farin. *q. 80. num. 16.* Sed in criminalibus etiam in diebus feriatis teſtes examinantur & torquentur. Guaz. *def. 14. cap. 9. num. 3.* Sed ubi proceditur juris ordine prætermiſſo, ut fit in cauſis Regularium, multo magis teſtes etiam die feriato recipi poſſunt, & jurare & deponere, *Clement. ſæpè de ver. ſignific.* ubi gloſſ. Farinac. *quæſt. 80. numer. 59.*

SVMMARIVM.

85. *Quando Iudex teneatur admittere omnes teſtes inductos ab accuſatore.*
86. *Plures caſus in quibus judex rejicere poteſt teſtes inhabiles, etiam parte adverſa illos admittente.*
87. *Iudex procedens ex officio examinare poteſt teſtes non inductos ab accuſatore.*
88. *Iudices Regulares non tenentur examinare omnes teſtes ab accuſatore inductos.*

ARTICULUS VI.

Quot & quales teſtes Iudex teneatur examinare.

85. CUm inter teſtes ſæpè aliqui ſint inhabiles, etiam ſi ſint producti ab accuſatore, non tenetur, nec poteſt Judex admittere teſtes inhabiles, quando de jure non admittuntur; ſed quia ex teſtibus inhabilibus aliqui conſentiente parte admitti poſſunt, alii admitti poſſunt, ut faciant aliqualem probationem, & ulterius eorum inhabilitas non eſt nota tempore examinis; ubi teſtium inhabilitas non eſt manifeſta, tenetur Judex ille teſtes omnes ab accuſatore inductos examinare; ſed poſtea ſi pars excipiat contra teſtes examinatis exceptionibus illisque probatis non poteſt eorum teſtimonia admittere, illisque uti, niſi in caſibus à jure permiſſis, & quatenus aliquam probationem vel adminiculum facere poſſint de jure. Et ſi teſtes inhabiles ſint tales, quos Judex ex officio non poteſt rejicere, ſed admitti poſſunt parte conſentiente, illos examinare debet, ſi ſunt inducti ab accuſatore, & relinquere parti adverſæ jus excipiendi contra illos, ut rejiciantur. Sed ſi teſtes nec parte adverſa conſentiente admitti poſſunt, Judex ſtatim cognita eorum inhabilitate, eos rejicere debet.

86. Sed in criminalibus, ubi non agitur de ſolo privato intereſſe partium, ſed de bono communi juſtitiæ vindicativæ, & in quibus modus procedendi ex officio, & per viam accuſatoris cumulari poſſunt, unde Judex poteſt rejicere teſtes inhabiles in multis caſibus, etiam parte adverſa illos admittente, Judex in iſtis caſibus poteſt teſtes rejicere, & id facere debet cognita teſtium inhabilitate, ſi de jure non poſſunt admitti etiam parte conſentiente, & ſi omnes ſint inhabiles, omnes poteſt rejicere. An vero in hoc caſu Judex teneatur monere accuſatorem, ut deſiſtat ab accuſatione. Hoc approbat Eliſeus *tract. 4 quæſt. 3. num. 8.* Et poteſt eſſe quod contingat eum ad id teneri ex charitate, ſed ex juſtitia non teneatur, ſed ſufficit Judici, quod in actis faciat conſtare de rejectione teſtium, unde accuſator ſi velit, poſſit illud inquirere, & ſcire. An vero ubi proceditur per viam accuſationis Judex poſſit examinare ſolos teſtes ab accuſatore inductos, dicitur Judicem in cri-

minalibus ſi non poteſt procedere niſi ad inſtantiam accuſantis, non verò poteſt procedere ex officio, non poſſe examinare niſi teſtes inductos ab accuſatore, quia ad illius ſolius inſtantiam procedere poteſt.

87. Sed ſi Judex ſimul poteſt procedere ex officio, poteſt examinare teſtes quoslibet de negotio veriſimiliter informatos. Et hoc eſt utile nedum bono communi, ut ſine tanto timore colluſionis veritas inveniatur. Sed etiam utile eſt accuſatori, qui effugiet rigorem pœnæ talionis, ſi probetur delictum per teſtes inductos à Judice, quod non eſt probatum per ſolos teſtes inductos ab accuſatore. Et quamvis hoc poſſit eſſe in damnum accuſatoris, quia poteſt eſſe, quod teſtes inducti à Judice deponant contrarium ejus, quod accuſator intendit, huic præjudicio prævalet utilitas boni communis, & debitum inveniendæ veritatis.

88. Apud regulares poſſunt examinari alii teſtes ex officio ultra inductos ab accuſatore. Judices verò non tenentur examinare omnes inductos; quia hoc eſt de apicibus juris, ſed ſufficit, quod examinent teſtes, quot neceſſarii ſunt, ut conſtet de veritate taliter, quod nulla tergiverſatione celari poſſit. Sic enim in Clementina *ſæpè de verb. ſignif.* conceditur, ut in judicio ſummario Judex multitudinem ſuperfluam teſtium tollere poſſit. Eliſeus *tr. 4. q. 3. nu. 8. ubi nu. 9.* advertit, quod non ſufficit, ſi examinenter duo teſtes conteſtes, quia poteſt eſſe, quod contra unum excipiatur, ſed debent plures examinari, ut ſi contra aliquos examinatos fuerit exceptum, ſic alii remaneant, ex quibus reſultet plena & indubitata probatio. Omnes verò teſtes examinari debent, vel ſub juramento, vel ſub præcepto juxta ſtylum Religionum, ut explicatum eſt ſupra *quæſt. 11. art. 2. num. 27.*

SUMMARIUM.

89. Teſtis relativè reſpondens multipliciter admittitur.

90. Se remittens ad primum examen non permittitur illud iterum legere in multis caſibus.

91. Imo permittitur in criminalibus, & quando.

92. Item quando primum eſt nullum, & tunc teſtis iterum examinatur per extenſum, ejus dictis à Notario deſcriptis.

93. Item ad declarationem primi dicti, & tunc propria voce debet deponere & maximè in criminalibus. Nam fides data in ſcriptis non facit fidem, licet bene præſumptionem.

ARTICULUS VII.

De teſte relativè reſpondente non admittendo.

89. TRiplici modo teſtis relativè reſpondet, vel ſcilicet cum ſe refert ad primum ſuum examen, vel ad dictũ alterius teſtis, vel ad ſcripturam, quam porrigit. Nam ad vitandum variationem, quando teſtis iterum de eodem examinatur, poteſt ſe referre ad dicta in primo examine, & ſi non recordatur prioris depoſitionis, poteſt petere, ut ſibi primum examen legatur, & proteſtari, quod ſi contingat, quod in ſecundo examine variet; ſtetur dictis in primo examine, & quod ex nunc corrigit ſecundum dictum, quia primum dictum eſt verius ex eo, quod tunc melius recordabatur, & tunc ſtandum eſt priori dicto, tenetur verò Judex facere, ut teſti id petenti faciat legere primum examen, etiam ſi hoc contingat, poſtquam illud fuit publicatum.

90. Et nihilominus fallit hæc doctrina primò in criminalibus, in quibus non permittitur teſti, ut ad primum examen ſe referat. Secundò quando primum examen eſt nullum ratione falſitatis, vel quia teſtis fuit examinatus non citata parte, vel quia examen primum fuit extrajudiciale: Tertiò quando ſecundo examinatur teſtis ad declarationem primi dicti, tunc enim non admittitur ejus relativa reſponſio. Quartò quando repetitio teſtis examinati prius coram arbitro fit coram Judice Ordinario; tunc enim teſtis non poteſt ſe referre ad dictum coram arbitro. Quintò, quando teſtis repetitur in plenario judicio, non poteſt ſe referre ad dictum in ſummario judicio. Sextò teſtis ſuſpectus non poteſt ſe referre ad primum dictum. Habentur iſta à Menoch. *Caſ. 109.* & ab aliis Doctoribus, quos latè refert & ſequitur Farinacius *quæſt. 66. num. 39. & ſequentibus.*

91. Verum idem Farinac. *ibid. nu 48.* habet, quod Romæ etiam in criminalibus non ſolum permittitur teſtes ſe referre ad primum examen, cum repetuntur ad Fiſci favorem, ſed illis à Notario illud primum examen legitur per extenſum, prout jacet, & etiam antequam interrogetur ſuper interrogatoriis datis à Reo. Unde tandem idem Farinac. *n. 49* poſt Bartolum *in l. eos n. 6 ff. de falſ.* Paniorm. *cap cum in tua nu. 3. de teſtibus*, & Felinum *ibi nu. 1.* Menoch. *caſ 109. nu 5.* & pluribus aliis concludit arbitrarium eſſe Judici, ut debeat admittere teſtis reſponſionem relativam. Et quomodo in hoc Judex regulare debeat arbitrium, oſtendit Menoch. *d. caſ. 109. nu. 12.* Addit verò Eliſeus *tract. 5. quæſt. 12. n. 2.* poſt Bictum *q. 53. nu. 6.* maximè competit regularibus privilegiatis ex privilegiis, ut judicent inſpecta veritate eſſe arbitrarium hujusmodi reſponſiones relativas admittere.

92. In ſecundo caſu dicitur, quod teſtis examinari debet per extenſum, & ejus dicta per extenſum debent à Notario deſcribi, nec poteſt teſtis ſe referre ad dictum teſtis alterius. Si tamen à Notario legente primum dictum alterius teſtis, teſtis ſic examinatus ſe referat ad dictum illius alterius teſtis, licèt multi velint, quod de jure hoc non ſubſiſtat, tamen alii id admittunt, & practicari dicunt & licere, ubi adſit conſuetudo id approbans, & Princeps oppoſitum non præceperit. Sicut Romæ præceperunt Urbanus IV. & Clemens IV. Nihil enim obſtat verborum di-

diverſitas, ubi eadem dicuntur *cap. Nihil de verborum ſignificat.* Ex his etiam apparet hoc eſſe unum de apicibus juris, ad quos privilegiati Regulares non tenentur. Sed attendi debet, & non adſit ſuggeſtio vide Farin. *q. 80. v. n. 83.* Bictum *quæſt. 53. num 3.* Eliſeum *tract. 5. quæſt. 12.* & alios plures quos iſti referunt.

93. In tertio caſu dicitur quod teſtes propria voce debent deponere, & non per ſcripturam datam Judici, vel Notario: quod maximè verum eſt, ſi teſtis ſit abſens, & præcipuè in cauſis criminalibus, Nam & in teſtium examine attendi debet eorum trepidatio, vultus mutatio, & eorum dictum juramento debet eſſe firmatum. In extrajudicialibus autem admittitur probatio per ſcripturam, & ſic valet ſi Epiſcopus fidem faciat aliquem eſſe excommunicatum. Mutus etiam in judicio deponit per ſcripturam ſi ſcit ſcribere; ſicut quando factum eſt implicatum & involutum, teſtes poſſunt tradere eorum depoſitionem in ſcriptis, & idem fieri poteſt, ubi id faciendi ſit conſuetudo, ſed & Judex ex juſta cauſa poteſt admittere depoſitionem teſtis in ſcriptis. Multi etiam volunt quod teſtis poſſit deponere per ſcripturam, ſi ipſe tradat illam Judici, vel Notario, & prius illam legat ore proprio, quamvis alii hoc negent; ſed dicendum hoc eſſe arbitrarium Judici & præcipue fieri poſſit conſentiente parte & Judice; ſemper tamen obſervari debet, ut depoſitio ſit jurata. Sed & in judicio privilegiato ubi Judex poteſt procedere non ſervatis juris ſolemnitatibus; unde apud Regulares Cappucinos dum procedunt per viam articulorum, ſæpe recipiuntur depoſitiones teſtium datæ in ſcriptis, abſque eo quod ipſi oretenus loquantur, ut refert Eliſeus.

93. Sed & depoſitiones teſtium datæ in ſcriptis, licet non probent: unde eſt commune dictum quod fides non facit fidem, faciunt tamen præſumptionem. Videantur de his Doctores in *cap. teſtes 3. quæſt. 9 & cap. A nobis qui matrim. accuſ. poſſ.* Farinac. *q. 30. n. 27. & ſeq.* Bictus *q. 53.* Eliſeus *tract. 5. quæſt. 12.*

SUMMARIUM.

94. *In examine teſtium conſideret Iudex an in actis habeat ſufficientẽ notitiam ad inquirendum ex præcedenti infamia, accuſatione, vel denũciatione, & quomodo procedẽdum in inquiſitione delicti, & delinquẽtis.*

95. *Teſtis admovendus de religione juramenti, ac inquirendus de nomine, cognomine, patria, habitatione, profeſſione, &c.*

96. *Certiorandus quod legitimè interrogetur: nam ſub hoc dubio non tenetur reſpondere: Contrarium tamen probabilius nunc videtur, cum proceſſus incipit per viam denunciationis, & inquiſitionis, circa quem aliqua dubia reſolvuntur.*

97. *Quomodo, & quando teſtis teneatur reſpondere Iudici interroganti.*

Opiniones variæ. ibid.

98. *Teſtis unicus poteſt deponere in Iudicio.*

99. *Et probat ſemiplene, ſi ſit omni exceptione major.*

Teſtis non poteſt eſſe dubius negativè, an Iudex legitime interroget. ibid.

100. *Teſtis tenetur reſpondere Iudici judicialiter interroganti, etiam non præmiſſa correctione fraterna.*

Quid dicendum ſit, ſi ipſi teſti imminet grave damnum ex depoſitione delicti. ibid.

101. *Teſtis interrogatus ordine juris non ſervato non tenetur teſtificari.*

Quomodo dicatur interrogari teſtis ordine juris non ſervato. ibid.

102. *Teſtis non tenetur manifeſtare id, quod habet ſub ſecreto niſi urgeat neceſſitas boni communis, aut tertii innocentis.*

103. *Quando teſtis non tenetur manifeſtare veritatem poteſt uti æquivocationibus, & amphibologiis, non tamen mentiri.*

104. *Si in depoſitione delicti reveletur turpitudo ipſius teſtis, non poteſt interrogari.*

Limitationes. ibid. & ſequent.

105. *An Iudici interroganti ex officio teneatur teſtis reſpondere etiam de proprio crimine*

Quid dicendum ſit ſi teſtis ſit ſocius criminis, & non ſubditus Iudici. ibid.

106. *Si teſtis fateatur proprium delictum illi creditur in ſui præjudicium.*

Tenetur etiam reſpondere quando non interrogatur de crimine.

107. *Et neceſſario debet interrogari de circumſtantiis.*

108. *Teſtes neceſſario examinari debẽt ſeparatim*

109. *Et ſi Iudex ſuſpicetur quod deponant falſum poteſt differre examen.*

110. *Et debet cavere à perverſis interrogationibus.*

111. *Et debet interrogare teſtes de cauſa ſcientiæ.*

Nec poteſt examinare Clericos, & Religioſos ſine licentia ſui ſuperioris. ibid.

Nec debet permittere quod teſtes relative reſpondeant. ibid.

112. *Quomodo Iudex non debeat permittere teſtĩ dilationem ad reſpondendum.*

113. *Quo in loco debeat fieri examen & quomodo*

ARTICULUS VIII.

De aliis obſervandis à Iudice in examine teſtium.

94. IGitur Judex conſideret, an ex actis habeat ſufficientem notitiam ad inquirendum, Judex enim ex privata notitia non poteſt inquirere. Eſt autem notita ſufficiens, quæ habetur ex præcedente infamia, accuſatione, & denunciatione, ut habetur ex dictis *q 8.* Sed hic omnino diſtingui debet inter inquiſitionem delicti, & delinquentis, hæc enim ſupponit illam, & ſi delictum eſt facti permanentis. primo debet probari corpus delicti per viſum & repertum:

tum. Sed ſi delictum eſt facti tranſeuntis, nihilominus Judex debet prius inquirere delictum, quam delinquentem quia ſine delicto non poteſt eſſe delinquens. Ad inquirendum autem delictum nec de jure poſitivo eſt neceſſe quod præcedat infamia, ut probatum eſt *quæſt.* 8. Imo nec eſt neceſſe, quod præcedat accuſatio, vel denunciatio ſcripta, ſed ſufficit notitia Judicis deducta in proceſſu per clauſulam cum ad aures Imo ad hoc ſufficit veriſimilis, & probabilis ſuſpicio Judicis. Hæc enim inquiſitio habet formam inquiſitionis generaliſſimæ, cujus eſt delicta inquirere, & ad illum ſufficit conjectura veriſimilis delicti, undecumque habita, Nam ex una parte inquiſitio delicti nulli infert injuriam, vel damnum, & ex alia bonum commune exigit, ut videantur an in agro ſint zizania extirpanda Itaque igitur Judex primo inquirat de delicto, & ſe videat illud non poſſe probari, ceſſet ab inquiſitione; ſed invento delicto. jam illud clamat, & vices accuſatoris agit, & delinquens ſaltem in genere eſt notorium in judicio, & hoc eſt quod voluit D. Th. *2. 2. q. 67. a. 3. ad 2.* ubi dixit, quod locum accuſatoris tenet publicum judicium. Si igitur teſtis examinatus de delicto nominaverit delinquentem, Judex ſpecialiter poterit contra illum inquirere, ſed ſi deponat de delicto, ſed dicat ſe ignorare delinquentem. Judex per inquiſitionem generalem interrogabit alios teſtes deponentes de delicto, an ſciat, quis deliquerit. donec delinquentem inveniat. Sed ſi teſtes negent commiſſum fuiſſe delictum vel dicant ſe neſcire, ſuperfluum eſt illos interrogare de delinquente.

95. Secundo debet Judex teſtem admonere de Religione juramenti, illique juramentum deferre de veritate dicenda. prout late explicatum eſt ſupra *q. 11. art. 2.* Item 2. debent interrogari teſtes de illorum nomine, cognomine, parentibus, loco habitationis, ætate, profeſſione, patria, & aliis qualitatibus quæ facere poſſunt ad veritatem cauſæ tam contra, quam pro Reo, & procurare quod teſtes ad hoc clare reſpondeant, & ſincere ſine mendacio, ut Judex ſcire poſſit, an ſint teſtes habiles, vel inhabiles: & præcipue apud Regulares, qui ſunt illius opinionis, quod Judex non teneatur dare copiam proceſſus expreſſis nominibus teſtium. debet Judex interrogare teſtes, an ſint inimici alicujus. & cujus. Tertio ſi teſtes nominent delinquentē, & contra illum deponant, nedum debent interrogari de cauſa ſcientiæ, ſed ſpecialiter an cognoſcant illum; non enim ſufficit quod cognoſcant illum de viſu, ſed debent identificare perſonam. Et ſi dicant, quod non cognoſcunt illum niſi de viſu, ſed quod ſi illum videant recognoſcent, facienda eſt recognitio, aliter teſtimonium non plenè probat. Barboſ. *ad cap. ſi qui teſtium nu. 3. de teſt.* Bordon. *cap. 4. num. 5.*

96. Tertio exiſtimant aliqui, quod teſtis in dubio an Judex legitimè interroget, non teneatur reſpondere: quod inter alios voluerunt Bannes, *2. 2. quæſt. 70. art. 1. p. 3. d. 1.* & ibi Serra *d. 1. concl. 6.* ex Soto de ſecreto *m. 3. q. 3. concl. 2.* Diana *p. 3. tom. 5. reſ. 104.* Sed Judex teneatur teſti oſtendere qualiter interroget legitimè. Et hanc opinionem ex parte ſequitur Eliſeus *tract. 4 q. 9.* Sed hanc quæſtionem late examinavi *tractatu 1. de ſtat. q. 186. art. 8. dub. pr. & ſeq. præcipuè nu. 328. & 292.* Et rurſus *cap. 1. num. 92. de accuſ. in 6.* Nunc hoc advertendum, quod hæc quæſtio potuit habere difficultatem tempore antiquo, cum juxta ſancita *in d. cap. 1.* ex quo Judex non poterat procedere criminaliter niſi contra accuſatum, aut infamatum; tunc enim facilius poterat eſſe dubium, an accuſatio fuerit legitima, & infamia probata; ſed nunc, cum ex conſuetudine totius orbis, Judex ex ſola ſimplici denunciatione procedit nedum ad correctionem, ſed criminaliter, & ad pœnam etiam contra delinquentem non infamatum, dum delictum ſit probabile in judicio, ut probatum eſt *q. 8.* & ita quod Judex, qui incipit proceſſum per viam accuſationis aut infamiæ, poteſt etiam omiſſis illis procedere ex officio, & per viam deunciationis, & ita ad hoc ſufficit ut Judex per inquiſitionem generalem ſibi paret viam ad inquiſitionem ſpecificam, & ſic ſufficit denunciatio etiam non omnino certa, & quæ inducat ſuſpicionem probabilem juxta dicta *in dicto cap. 1. de accuſ. & ſupra quæſt. 8. art. 3. & ſeq. & hic n. 44.* fere impoſſibile eſt dubitare, an Judex legitimè interroget teſtem, & quod detur præſumptio, quæ vincat præſumptionem juris, quæ ſtat pro Judice, cum ad illum interrogandum ſufficere poſſit quælibet notitia, dum judex primo per interrogationes generales incipit teſtis examen. Et ſic ſolum poteſt eſſe dubium, ſi Judex imprudenter incipiat proceſſum ab inquiſitione ſpeciali. Sed advertendum, quod ſi primus teſtis examinatus in inquiſitione generali nominat delictum, & delinquentem, ex eo poteſt Judex inquirere etiam ſpecialiter contra nominatum, & alios teſtes examinare, ut probatum eſt ſupra *q. 8.* Et inſuper advertendum quod Eliſeus, & aliqui alii minus bene utuntur illa maxima, quod in dubio, an aliquis ſit ſuperior non tenetur ſubditus obedire. Hoc enim ad ſummum verificari poteſt, quando juriſdictio ſimpliciter ſit dubia, ut quando eſt dubium an Prior ſit Prior; ſed illa propoſitio non verificatur ubi eſt dubium de Juriſdictione in hoc vel illo caſu, ut an præceptum legitimi ſuperioris ſit vel non ſit de re illicita, vel in noſtro caſu, an Judex interroget teſtē legitime; quia in hoc caſu ſuperioris eſt judicare an ſua ſit Juriſdictio, & an poſſit hoc vel illud præcipere, & ſi hoc vel illud præcipiat præſumendum eſt quod id juſte faciat, niſi oppoſitum aliunde probetur. Et ſic præſumi debet, quod Judex legitimè interroget teſtē, & praxis univerſaliſſima eſt, quod Judex non teneatur teſti oſtendere acta, ut videat, ſi teſtis legitime interrogetur, maxime cum non agatur de ejus præjudicio, ut dixi *d. cap. 1. de accuſ. nu. 92.*

97. Quæ-

97. Quarto advertendum quod ubi teſtis, non tenetur manifeſtare veritatem, dum interrogatur nec Judex id ſciens juſte & legitimè interrogat, & licet ſi teſtis non teneatur ſeu poſſit ſine peccato rem manifeſtare, tunc videri poſſit, quod Judex poſſit teſtem interrogare, tamen abſolutè hoc non eſt verum, quia interrogatio Judicis obligat, nō poteſt vero Judex obligare teſtem, ut manifeſtet id, ad quod manifeſtandum ex interrogatione non poteſt obligari. Nihilominus advertendum, quod circa obligationem teſtis ad reſpondendum Judici multæ ſunt DD. opiniones non veræ. Sic dum dicitur quod in via inquiſitionis teſtis non tenetur reſpondere niſi præceſſerit infamia contra Reum: quod voluerunt Serra *2.2.q.70. a.1.d.1.concluſ.2.* & Card. de Lugo *diſp 39 ſect.2. n.* 10. advertitur quod hoc poteſt eſſe verum ſi Judex velit procedere præcisè per viam infamiæ. Sed hic primo vitetur æquivocatio, quia via inquiſitionis non cōprehendit ſolum modum procedendi ex vi infamiæ præcedentis, ſed etiam modum procedendi ex vi denunciationis judicialis, per quam Judex non procedit ad inſtantiam denunciationis, ſed ex officio. In via autem denunciationis non eſt neceſſe quod præcedat infamia, ſed ſufficit quod præcedat denunciatio, & delictum ſit probabile, ut probatum eſt ſupra *q.8. & 9.* Et ſic etiam dum Judex interroget teſtem in genere, teſtis tenetur reſpondere, & deponere de delicto & delinquente id, quod ſcit, ut probavi *cap. de accuſ. in 6.* etiamſi non præcedat infamia contra delinquentem. Pariter dum dicitur, quod in via accuſationis teſtis non tenetur deponere niſi ſciat delictum eſſe probabile, ut voluit Serra *d. dubio concluſ.* 3. non bene dicitur. Nam non pertinet ad teſtem ſcire, vel decernere an delictum ſit probabile, ſed niſi aliud obſtet debet præſumere, quod Judex non inquireret niſi crimen eſſet probabile, quia hoc eſt officium Judicis, videre an crimen ſit probabile. Et in hoc melius loquitur. Cardin. de Lugo *d. n. 10.* dicens teſtem non teneri deponere, ſi teſtis videt crimen probari non poſſe, nec imminet grave damnum futurum ex delicto.

98. Hoc autem aliquo modo poteſt ſcire teſtis, ſi ſciat ſe ipſum ſolum eſſe conſcium delicti. Et in hoc caſu Serra *2.2.q.68.a.3.* voluit quod accuſatio ſit injuſta, ſi accuſator ſcit unicum ſolum adeſſe teſtem, qui poſſit deponere contra accuſatum, & Bannes *2.2.q. 78.a.2.* ad quartum voluit quod teſtis unicus non teneatur deponere in judicio. Sed primo non eſt tam facile, quod teſtis ſciat delictum non eſſe probabile. Poteſt quidem ſcire, quod delictum non eſt probabile per plures teſtes de viſu, ſi ſcit ipſum ſolum vidiſſe; ſed crimina non probantur ſolum per teſtes, ſed per indicia, & poteſt eſſe quod delinquens extrajudicialiter fuerit confeſſus delictum, vel quod viſa fuerit aliqua circumſtantia indicativa delicti, & quod Judex habeat aliquam notitiam, quæ licet non probet delictum, ſufficiat tamen tanquam denunciatio ad hoc, ut Judex poſſit inquirere. Et cum unicus teſtis, ſi non ſit denunciator, ſemiplenè probet, & hæc probatio ſufficiat ad Reum interrogandum, imo ſecundum multos ad illum torquendum, quod ſine dubio eſt verum, ſi Reus non ſit bonæ famæ, vel adſint aliqua alia adminicula; ſi hoc eſt, jam Judex juridice interrogat teſtem, & ille tenetur reſpondere. Et cum teſtis interrogatur à Judice, jam licet ſit unicus, non eſt denunciator, ſed præſumi debet, quod Judex ex præcedenti denunciatione interroget, & eſt evidens ex eo quod teſtis non poteſt tollere, vel impedire, ne Judex utatur jure ſuo, ut inveniat, unde poſſit Reum interrogare, & ſic ejus confeſſionem obtinere, vel per interrogationem, vel per torturam, quia aliter non poteſt juſte interrogare, & niſi teſtis aliunde poſſit elidere hanc præſumptionem, & ſic ſciat Judicem juſte non interrogare, tenebitur reſpondere, & non erit dubium, an Judex juſte interroget.

99. Sed & addendum eſt, quod ſi Judex procedit manu Regia, & ſola facti veritate inſpecta, in ejus judicio idem poteſt eſſe denunciator & teſtis, cum oppoſitum ſit prohibitum de ſolo jure poſitivo. In illo ergo judicio teſtis unicus probat ſemiplenè, ſi ſit omni exceptione major, & invulnerabilis, hoc autem ſufficit, ut poſſit Reus legitime interrogari, & teſtis teneatur reſpondere. Dicitur igitur quod in hoc moraliter eſt impoſſibile, quod teſtis ſit in dubio negativè, an Judex legitimè interroget. Valde etiam difficile eſt, quod habeat locum dubium poſitivum, & quod teſtis poſſit opinari, quod non præceſſit aliqua denunciatio, quæ det jus interrogandi teſtem. Nihilominus in dubio teſtis ſequi debebit opinionem, quæ favet Reo (quod maximè continget ſi teſtis non ſit omni exeptione major) niſi aliud petat bonum commune, aut tertii innocentis.

100. Item dicunt teſtem, ſi poſſit media correctione emendare Reum, & providere bono communi, & damno imminenti in futurum, non teneri deponere contra Reum Bannes *d. quæſt. 70. art.1. dub.4. ad tertium*, Serra *ibid. dub. 1. concl. 4.* Sed correctionem fraternam non deberi præmitti, ubi Judex judicialiter procedit ad publicam vindictam ſatis jam probatum fuit ſupra *quæſt. 8. & q. 9.* Et ideo quod in hoc caſu teſtis debeat reſpondere fuit etiam de mente Soti *lib.5. de juſt. q.5 a.1.* Ledeſm. *2. p. tr. 8. cap.25. concl. 7. diff. 8* & aliorum, quos retuli *cap.1. de accuſat. in 6. num. 63.*

Bene verum eſt, quod ubi teſti im̃inet grave damnum ſibi vel ſuis in bonis, vel honore, vel vita, ut ſi immineat periculum gravis inimicitiæ, non tenetur deponere niſi ſimus in caſu in quo propter bonum commune teſtis debeat poſtponere bonum privatum, vel etiam ad vitandum majus damnum tertii innocentis, teſtis aliquale ſui incommodum ex charitate teneatur ſufferre. Sotus de Secr. *n. 2. quæſt. 7. concl. 3. col. 5.*

col.5.de juſt.quæſt.7.art.1. Navar. *cap.17.nu.173.* Cardinalis de Lugo *diſp.39 Sect.2. num.10.* Ex quo colligit Serra *d.quæſt.70.art.1.concluſ.7.* quod ſi teſtis timeat, quod Reus excipiendo opponat ſibi crimina occulta cum gravi ſua infamia, non tenetur deponere contra illum; & idem aliqui dicunt de illo, qui intendit ſuſcipere ſacros ordines ſi illi immineat periculum irregularitatis, ſi deponat in cauſa ſanguinis. Et ideo in hoc caſu Judex omni modo poſſibili debet providere indemnitati teſtis, vel eum non examinare, & peccare ſi illum cogat. Card de Lugo *d. num. 10.*

101. Similiter ſi teſtis interrogetur non ſervato ordine juris non tenetur teſtificari, Bannes *2.2 q.70.a.1.d.2.* Cenſetur vero interrogari contra ordinem juris; ſi crimen ad notitiam Judicis venit ex injuſtitia commiſſa contra Reum, vel teſtem, unde ex confeſſione injuſtè exorta procedere non poteſt Judex, ſi tamen injuſtitia veniat à Judice, qui in hoc caſu tenetur omnia acta reponere *cap.qualiter & quando il primo de accuſation* quod eſt verum etiam ſi alias crimen Rei ſi enorme, & in damnum Reipublicæ. Neque enim licet intuitu boni communis innocentem occidere, niſi per viam juſtæ defenſionis & inculpatæ tutelæ Bannes *d.art.1.p.4.d.1 concluſ 3.* Verum ſi injuſtitia ſit à perſona privata, ut ſi denunciator, vel teſtis injuſtè manifeſtet delictum Rei, ut quia revelavit ſecretum naturale in caſu, in quo non poteſt Judex hac notiria poteſt uti & ad ulteriora procedere, ut probavi *d.cap.1. de accuſ.num.69* Si verò Judex, ut perſona privata per vias illicitas ſubornaret teſtem, ut ille deponeret verum, licet male faceret, uti poſſet depoſitione illius ſed ſi ut deponeret falſum, tenetur Judex omni via poſſibili non uti tali teſtimonio falſo, & omni modo procurare, ut non damnetur Reus etiam cum proprio periculo & damno proportionato. Et nihilominus non poſſet judicare niſi ex allegatis, & probatis. Semper igitur Judex qui ſcit aliquem gravari injuſtè in judicio ab aliquo, ſive privato, ſive officiali debet procurare omni modo poſſibili, ut injuria, quæ fit, manifeſtetur in judicio. Nam Judex ex officio eſt cuſtos Juſtitiæ. Et ideo ad illum pertinet procurare, ne aliquis in judicio patiatur injuriam, & ſi hoc non facit, tenetur ad reſtitutionem.

102. Item non tenetur teſtis manifeſtare id, quod habet ſub ſecreto, niſi in contrarium urgeat neceſſitas boni communis, aut tertii innocentis, & talia eſſent, ut etiam non interrogatus id manifeſtare teneretur, ut docet D. Thom. *2.2.q.70 a.1.ad ſecundum*, & tradunt communiter DD. ut dictum eſt ſupra *q.4.*

103. Quando autem teſtis non tenetur deponere, & manifeſtare veritatem, poteſt uti æquivocationibus, & amphibeologiis, ſeu conditione in mente retenta, ut puta dicendo ſe neſcire, in mente intelligendo, quod id neſcit tali modo, ut teneatur illud manifeſtare. Sanchez *lib.3.cap.6.num.27.* Card. de Lugo *d.39. num.13.* Non tamen licet ei mentiri, quia mendacium ex natura rei eſt peccatum. An vero mendacium in judicio habitum per ſe ſit peccatum mortale dicitur indubitatum eſſe, quod ſi ex mendatio oritur alicui damnum grave, illud mendacium eſt pernicioſum, & eſt mortale peccatum obligans ad reſtitutionem.

104. Quinto non poteſt interrogari teſtis de aliquo ſuo delicto, ſeu de eo, quod ipſe non poteſt deponere niſi revelando ſuam turpitudinem. Ita communiter Gloſſ. & alij DD. *in cap.cum cauſam de teſt.* & plures alii, quos aliunde refert Farin. *q.73.n.53.* Exiſtimat autem Bordon. *cap.45.* quod hæc interrogatio ſit contra jus naturæ, divinum, & poſitivum quia de jure naturæ eſt, ut quis ſe non vituperet. *Prov. 5.* Verum iſta Regula multis modis limitatur. Et quidem primo ſi teſtis ſit etiam Reus & examinetur etiam ut principalis, ſi legitime interrogetur debet fateri crimen de quo interrogatur ſi Judex ſi talis, qui de illo delicto cognoſcere poſſit, & adſint indicia ſufficientia ad teſtem interrogandum de proprio delicto, & hoc eſt indubitatum. Secundo ſi teſtis confeſſus eſt aliquod factum & delictum, poteſt interrogari de circumſtantiis illius facti, licet ex illis oriatur alterius delicti major præſumptio. Ut ſi mulier cum amaſio fugit de domo paterna, & plures dies vagata eſt cū illo, & ipſa hoc fatetur, poteſt interrogari de locis, in quibus per illud tempus manſit, tam de die, quam de nocte, licet ex hoc augeatur præſumptio, quod commercium carnale habuerit cum amaſio. Et ſic ex Alberto refert Farinac *dicta quæſt.53. num.54.* quod mos ſit intertogare teſtem de circumſtantiis crimino ſis. Ubi enim teſtis jam confeſtus eſt factum crimino ſum, jus exigit, ut deponat etiam de circumſtantiis illius, ut de facto illo plenè conſtet. Et hoc quidem de ſociis criminis, & de circumſtantiis neceſſariis & facto ſubſtantialibus non poteſt eſſe dubium. quia ſocius criminis ex quo interrogetur etiam ut principalis tenetur fateri omnes facti circumſtantias neceſſarias, & ſine quibus factum à ſe confeſſum fieri non potuit, ut ſunt circumſtantiæ loci & temporis: ſed ſi circumſtantiæ ſunt accidentales. & illas non poteſt fateri, niſi cum ſui novo præjudicio, non tenetur illas fateri niſi de illis ſit inditiatus. Tertio ubi principaliter agitur de crimine contra aliquem, poteſt teſtis interrogari an ſit dicti criminis particeps. Hoſt. Bellamer. Boich. Soccin, quos refert Farinacius *num.59.* Sed hoc non credo verum. niſi Judex alia habeat indicia ſufficientia ad hoc interrogandum, & in contrarium eſt, quod dixerunt Hoſtin & alii citati ex Innocent. & Butr. & ſenſit Farinac. *num.60.*

105 Quarto ubi Judex interrogat non ad inſtantiam partis, ſed ex officio, videtur quod teſtis tunc teneatur reſpondere etiam de proprio crimine. Farinacius *num.61.* ſed neque hoc admittitur, niſi Judex habeat ſufficientia

ſa indicia ad procedendum contra teſtem tanquam contra Reum. Sed hic una remanet difficultas, an quando teſtis ſimul eſt ſocius criminis, & tamen non eſt ſubditus Judici, vel de jure Judex non poteſt cognoſcere de teſtis delicto, & illum punire, an tunc Judex poſſit illum interrogare de facto illo & delicto, & de circumſtantiis illius, etiam ſi Judex de hoc habeat ſufficientia indicia. Videtur enim quod ex quo Judex non poſſit teſtem punire, ex hac cauſa non poſſit illum interrogare. At verò, ut teſtem non poteſt illum interrogare de facto criminoſo, & ſi interrogetur, non tenetur teſtis reſpondere. Sed hîc diſtinguendum eſt inter factum, quod eſt delictum, & circumſtantias facti. Et quantum ad delictum ipſum ſocius criminis amiſit jus ad famam, & ut, ubi in Judicio eſt ſufficienter indiciatus de delicto, poſſit ſe defendere, ut non interrogetur, vel non fateatur ſocietatem in delicto, quando hujus ſocietatis notitia eſt neceſſaria ad convincendum alium ſocium principalem, & Judici ſubditum de delicto, vel de majori delicto, & ad illum pro meritis puniendum. Niſi in aliquo caſu particulari lex jubeat, ne ſocius criminis examinatus ut teſtis interrogetur, an fuerit in crimine ſocius, & delicto conſenſerit. Et in hoc utile privatum teſtis, ad quod ipſe amiſit jus, licèt non amiſit poſſeſſionem, cedere debet bono publico puni ionis, & vindictæ publicæ, & eo magis, quod ex quo eſt indiciatus de delicto, jam in judicio amittit etiam magna ex parte poſſeſſionem famæ, & ſibi non remanet jus, ut præjudicet judicio publico, & ſe defendat contra Judicem competentem ad illum interrogandum. Quod multo magis procedit, ſi Judex illum interroget de licentia ſuperioris ipſius, & eo amplius ſi à ſuo ſuperiore interrogatus confeſſus fuerit delictum. Sed ubi ſocius criminis confeſſus fuit delictum, ſine dubio confiteri debet ejuſdem delicti circumſtantias neceſſarias, ut in exemplo ſupra allato mulier, quæ cum Religioſo fugit à domo Patris, & hoc confeſſa fuit coram Judice Religioſo, cui tunc eſt ſubjecta, tenetur confiteri circumſtantiam loci, in quo tempore fugæ morata fuit, & tempus per quod morata fuit. Circumſtantias tamen accidentales, licèt faciant ad cauſam in ſui præjudicium non tenetur fateri, niſi de illis fuerit ſpecialiter indiciata.

106. Quintò ſi teſtis, legitimè tamen de proprio crimine interrogatus illud fateatur, illi creditur in ſui præjudicium. Hoſtien. *cap. cum de tel. a. 23.* & ibi Bellamer. Anchar. & alii Covar. *pract. 28. n. 7.* Farin. *q. 73. nu. 67.* Sextò tenetur teſtis reſpondere, quando non interrogatur de crimine, ſed ſolum de illis qualitatibus, quæ non ſunt criminoſæ, nec teſti inferunt infamiam, vel novum præjudicium, ut ſi interrogetur, an ſit conſanguineus, ſed tamen reddunt inhabilem ad teſtificandum, Specul. Jo. Andr. Covarruv. & alii plures, quos refert Farin. *q. 73. nu. 70.* Ubi quod hoc non habet difficultatem, & poteſt interrogari teſtis in genere, an ſit inhabilis ad teſtificandum, ſed tamen, ut ex Specul. notat Panorm. *d. cap. cum cauſam n. 14.* Reus non tenetur tunc manifeſtare aliquam ſui qualitatem criminoſam, vel novum ſibi inferens præjudicium. Et ita univerſaliter verum eſt, quod teſtis non ſocius criminis, non poteſt in ſpecie interrogari de crimine aliquo vel de illo, quod ille non poteſt fateri ſine ſui turpitudine & damno. Et quatenus interrogetur in genere, an ob aliquam cauſam ſit inhabilis, ſuam turpitudinem non tenetur manifeſtare, vel ſibi grave damnum inferre.

107. Sextò teſtis debet diligenter interrogari de circumſtantiis loci & temporis, & de præſentibus, & aliis etiam circumſtantiis. Et hoc eſt ſummò neceſſarium ad cognoſcendum an teſtes ſint falſi, ſic enim Daniel invenit falſos teſtes deponentes contra Suſannam, quia fuerint contrarii in loco. Et ut teſtes hoc modo factum cum omnibus circumſtantiis clare ſine turbatione, variatione & contrarietate deponant, bonum eſt, quod Judex prius eos extrajudicialiter audiat, & de omni illo, quod eſt neceſſarium, illos interroget: quod facere tunc etiam magis expedit, cum Judex ſuſpicatur teſtes velle vel verum abſcondere, vel falſum deponere, tunc etiam poterit percunctari, an illi ab aliquo fuerint ſubornati, & monere, illoſque inducere ad dicendam ſimpliciter veritatem, ſed eoſdem poſtea judicialiter omnino examinare tenetur, ſive contra ſe, ſive pro Reo ſint depoſituri, ut ex conſtitutione Pauli V. *tit. de Judicibus Criminalibus ver. nec ullo pacto.* Si tamen Judices habeant vehementem ſuſpicionem ſubornationis, tunc ſolum ex dicta conſtitutione poterunt tales teſtes ſic extrajudicialiter auditos dimittere, & non examinare judicialiter. Guazz. *def. 14. c. 7. n. 4.*

108. Septimò teſtes ſeparatim examinandi ſunt coram ſolo Judice & Notario, ſicut fecit Daniel, ne unus depoſitionem alterius audiat, & ne ex fraude unus conveniat, & concordet cum alio. Debet etiam Judex eos audire, & Notarius ſcribere totum, quod deponit teſtis, ſive contra, ſive pro Reo, & facere, quod teſtis per propria verba in ſcriptis redigenda reſpondeat. Farinac. *q. 74. nu. 16.* Imo Notarii, qui fideliter non ſcribunt in proceſſu totam teſtis reſponſionem, ſive illa Fiſco, ſive Reo ſit favorabilis, non ſunt immunes à crimine falſi, ut advertit Guazz. *def. 14. cap. 2. num. 5.* ubi *num. 6.* addit, quod ſi teſtes non ſunt ſeparatim examinati, illorum examen ſit nullum. Ideo etiam quando teſtes detinentur in carceribus, vel ſunt in loco judicii, debent ſeparatim cuſtodiri, ut unus nec alium audire, nec cum alio loqui poſſit.

109. Nonò quando delictum Rei eſt plenè, vel ſemiplenè probatum, ſi Judex vehementer ſuſpicetur, quod alii teſtes, qui poſſent examinari, ſint depoſituri falſum, bonum erit tantum examen differre, quouſque à Reo in ſuis defenſionibus producantur.

110. Decimò Judex omnino cavere debet à

perjuriis, interrogationibus ſubornativis, & ſuggeſtivis, quæ verò ſint interrogatoria ſuggeſtiva dicetur infra *quæſt. 22. a. 2.* Undecimò Judex nec debet cavillare regulariter, ſed potius dicta teſtium adjuvare. Quamvis ſi habeat teſtes pro ſuſpectis, poſſit & debeat inſiſtere, ut eos capiat in verbis interrogando etiam de circumſtantiis ſuperfluis, ut ſi tempus erat nubiloſum, vel clarum, vel quibus veſtibus erat indutus ille, contra quem deponunt; ſed ubi teſtes non ſunt ſuſpecti abſtinendum eſt ab interrogatoriis ſubtilibus, cavilloſis & ſuperfluis.

111. Duodecimò, ut dictum eſt, debent teſtes interrogari de cauſa ſcientiæ ejus, quod deponunt, & etiam interrogandi ſunt de definitionibus rerum, de quibus deponunt, ut v. g. quid ſit fama. Sufficit autem quod groſſo modo reſpondeant, & per verba facti, unde intelligatur illos cognoſcere, quod deponunt. Tertio decimò advertat Judex, ne permittat, quod teſtis relativè reſpondeat remittendo ſe ad ſcripturam, vel ad alios teſtes, vel ad aliud examen; quomodo enim hoc non liceat dictum eſt *art. 7.*

112. Quinto decimo etiam advertat Judex, quod ſi teſtis dilationem petat ad reſpondendum, illam non concedat, ſed compellat ad reſpondendum, ſi tamen dicat ſe non recordari, dandum eſt tempus ad hoc recogitandum. Bictus *q. 81.* Eliſeus *tr. 4. q. 9. nu. 10.* Sed ſi teſtis dilationem petat ad conſulendum, non debet concedi, niſi teſtis dubitaret de auctoritate Judicis, ſed tunc conſultatio fieri poterit in oculis Judicis vocando eos, à quibus teſtis vult petere conſilium. Eliſeus *d. q. 9. nu. 11.* Sexto decimo ſolet poſt examen illud legi eidem teſti, ut videat an illud ſit conforme ejus depoſitioni, & ut antequam è conſpectu Judicis recedat poſſit addere, vel detrahere, vel declarare, & poſtea teſtis debet ſe ſubſcribere ſaltem per ſignum Crucis, ſi ille neſcit ſcribere. Hoc tamen ad apices juris pertinet, ſed & plura alia ex ſupradictis non ſunt ſubſtantialia. Decimo ſeptimo Judex præcipit teſti, vel dat illi juramentum de ſecreto ſervando. Videantur de his Clar. *q. 23.* Farin. *q. 78.* Bictus *q. 25.* Eliſeus *tr. 4.* Bordon. *c. 4.* Decimo octavo Notarius debet ſe rogare & ſubſcribere, & fidem facere de examine per verba. Acta ſunt hæc &c.

113. Decimo nono, ſi nec Judex nec Notarius intelligant idioma teſtis, aſſumendi ſunt duo interpretes, vel ſaltem unus, ſi duo haberi non poſſunt, Carena *par. 3. tit. 7. n. 11. ubi n. 22.* quod examen fieri debet in loco ſecreto & clauſis januis, *& nu. 13.* quod examen inchoari debet ab illis teſtibus, qui magis diſtant à loco examinis, ne fortè ſe abſentent, ſi verò teſtes de longinquis partibus non venerunt, prius examinandi ſunt, qui plenius de facto ſunt edocti, & leviores perſonæ exactius ſunt interrogandæ.

SUMMARIUM.

114. Exponitur ſenſus quæſiti.

115. In crimine læſæ majeſtatis quilibet teſtis torqueri poteſt.

116. Pariter teſtes deponentes ſuper mera negativa torquentur.

Et teſtes varii, & ſibimet contrarii in ſubſtantialibus. ibid.

117. Etiamſi ſint ſacerdotes.

118. Quando teſtis pluries eſt varius, pluries torqueri poteſt.

119. Quomodo ex præſumptione mendacii torqueatur teſtis ad habendam veritatem.

120. Domeſtici & vicini quando tenentur denunciare delictum, & id non præſtant, torqueri poſſunt.

Et illi, qui fuerunt præſentes facto, illudque negant. ibid.

Semiplena probatio aliqualiter adminiculata ſufficit ad torturam. ibid.

121. Et confeſſio extrajudicialis probata per teſtes conteſtes.

122. Infames, criminoſi & à jure reprobati non admittuntur in teſtes ſine tortura.

123. Viles bonæ famæ admittuntur ſine tortura.

Ad purgandum defectum perſonalem torquentur teſtes. ibid.

124. Teſtes ſponte comparentes torquentur.

Teſtes inhabiles non ex culpa, ut Birruarii, mulieres, non ſunt torquendi ratione inhabilitatis. ibid.

125. Teſtis torqueri poteſt etiam pro inquiſitione generali.

126. Teſti, qui torquetur ad ſupplendam inhabilitatem, dandæ ſunt defenſiones.

Niſi illius inhabilitas ſit notaria, ſeu conſtet ex ipſius confeſſione. ibid.

Illis verò, qui torquentur ratione mendacii, & contrarietatis, quando non ſunt dandæ defenſiones. ibid.

127. Quando veritas aliunde haberi poteſt, teſtis non eſt torquendus.

128. Teſtis non eſt torquendus in cauſa civili ad ſupplendum defectum perſonalem.

129. Neque quando non conſtat de delicto in genere, & de corpore delicti.

Niſi ſit delictum, quod poſt ſe non relinquit veſtigium ibid.

130. Quando in inquiſitione ſpeciali ſolum generaliter inquiritur, quis delictum commiſerit. teſtis non poteſt torqueri.

131. Iudex, qui non habet, ut poſſit interrogare teſtem de aliquo, in nullo caſu poteſt illum torquere.

132. Neque quando non habet indicia ſufficientia.

133. Neque quando non poſſunt invitè cogi teſtes ad deponendum.

134. Minores torquendi non ſunt, niſi in crimine læſæ majeſtatis.

135. Quomodo ſacerdotes in aliquo caſu ſunt torquendi. & 136.

Explicatur cap. Præsbiteri. *ibid.*

137. Viri in dignitate & nobilitate conſtituti non ſunt torquendi, niſi ratione contrarietatis.

138. Iu-

138. *Iudex ſine neceſſitate non debet torquere teſtes.*
Et non omnes. ibid.
Et à quo ſit incipiendum. ibid.
139. *Quid ſervandum ſit à Iudice circa moram, & cauſam torturæ.*
140. *Iudex cavere debet à ſuggeſtione.*
Et quomodo ſe debeat gerere in interrogatoriis. ibid.
141. *Quæ dicuntur à teſte in tortura debent ratificari extra torturam.*
142. *Tortura poteſt repeti pluries, non tamen ultra tres vices.*
143. *Quando teſtis in tortura dicit contrarium ejus quod extra torturam dixit, attenditur dictum in tortura.*
Et dictum habitum in ultima tortura. ibid.
144. *Teſtis dictum habitum in tortura cenſetur verum.*
Tortura purgat defectum perſonæ, non tamen vitium inimicitiæ. ibid.
145. *Si teſtis dicat in tortura contrariũ illius, quod dixit extra torturã, creditur ſecundo dicto.*
Quod dictum non facit indicium ad torturam, ſed ſolum ad inquirendum. ibid.
146. *Quomodo tortura plures defectus purget.*
Opiniones variæ. ibid.
147. *Plures caſus in quibus ſtandũ eſt primo dicto teſtis, licèt ſecundum ſit habitũ in tortura.*
148. *Regulares admittere poſſunt teſtes inhabiles ſine tortura.*
Tamen poſſunt illos torquere, etiamſi ſint Sacerdotes. ibid.
Non verò torquere poſſunt privilegiatos, & alios in caſibus non à jure permiſſis. ibid.
Quomodo ſe habere debeant in interrogatoriis & tortura. ibid.
149. *Quæ tortura ſit potius danda à Iudicibus Regularibus.*

ARTICULUS IX.

De Tortura Teſtium.

114. CUm ſit concluſio generalis, quod liberi homines *ex cap. aliorum* pro teſtimonio non torquentur, *l. ex libero ff. de q.* quæ tamen concluſio fallit in pluribus caſibus, tria in hoc articulo videnda ſunt, primò qui teſtes poſſunt torqueri, ſecundò qui torqueri non poſſunt, tertiò quæ à Judice ſervanda ſunt in teſtium tortura.

115. Primò igitur torqueri poſſunt in crimine læſæ Majeſtatis, quod pertinet ad perſonam Principis. In hoc enim caſu omnes indifferenter torqueri poſſunt; etiam ſi in dignitate conſtituti, & etiam ſi ſint minores, ut per Præpoſ. Archidiac. Turrecrem. *cap. 3. 4. quæſt. 2.* & alios probat Farinac. *q. 73. nu. 5.*

116. Secundò torquentur teſtes deponentes ſuper mera negativa, præſumuntur enim mendaces. Farinae *q. 79. nu. 78.* Tertiò torquentur teſtes vacillantes, ſi tamen ſunt varii & ſibi contrarii in ſubſtantia, vel ſubſtantialibus circumſtantiis, & variationis non reddunt cauſam rationabilem, & maximè ſi conſtat eos fuiſſe præſentes facto, de quo deponunt. Et in hoc caſu ad habendam veritatem eſt videndum, in quo dicto teſtes perſiſtant. Burr. & alii *cap. cum in contemplat. de reg. jur.* Farin. *q. 79. à nu. 11.* Guaz. *d. 19. cap. 2. à nu. 1.*

117. Torquentur verò in hoc caſu etiam viri in dignitate conſtituti non tamen Sacerdotes; Sed hoc quod dicitur de Sacerdotibus, eſt valde controverſum, & eos poſſe torqueri in hoc caſu multi affirmant, & præcipuè ſi contra illos gravia urgeant indicia. Nam aliàs ſi eorum dicta verè ſibi ſunt manifeſtè contraria, indubitatum eſt, quod in altero eorum dicto ſunt mendaces, cum contraria ſimul vera eſſe non poſſint; igitur vel eorum teſtimonium omnino rejici debet, vel ſunt torquendi. Et certè Doctores in his confuſè loquuntur, nam ſi loquuntur de vacillatione pura, quæ non continet varietatem & contrarietatem, nullus teſtis ex ſola vacillatione poteſt torqueri. *l. unius §. in ea cauſa ff. de quæſt.* Si verò ſunt contrarii, cũr ratione mendacii, & ut veritas habeatur, torqueri non poſſunt? Panorm. *d. cap. cum in contemplat. n. 6.* Bur. *poſt. nu. 7.* Clar. *q. 25.* Farin. *quæſt. 79. nu. 54.*

118. Teſtis etiam ſæpius varius, & ſibi contrarius pluries torqueri poteſt, non tamen ultra tertiam vicem. Imo ad torturam ſufficit, ſi teſtis unum dicit extrajudicialiter, & contrarium in judicio, ſi dictum extrajudiciale in Judicio fuerit probatum. Videantur Farinac. *quæſt. 66. à n. 98. & q. 79. à n. 6. & à nu. 62.* Bictus *qu. 10. à nu. 7.* Souſa *lib. 2. cap. 16. nu. 2.*

119. Tertiò torquetur teſtis ad habendam veritatem ex præſumptione mendacii, ut cum judicaverit, quod teſtis ſit veriſimiliter informatus, ſi tamen non vult dicere veritatem Iſti ſunt, qui fuerunt præſentes facto, vel ſunt domeſtici domûs, in qua commiſſum fuit factum, vel valde ſunt vicini illius loci, in quo delicto commiſſum fuit, vel ex ſimili cauſa veriſimiliter cenſentur informati. Et iſti dupliciter deficere poſſunt, vel primo, quia dicant ſe neſcire vel ſe non recordari, vel nolint reſpondere præcisè affirmando vel negando, aut ſecundò negant ſe fuiſſe præſentes, vel domeſticos, vel vicinos, aut veriſimiliter informatos. In primo caſu facilius torquentur conſtando de illorum aſſiſtentia, &c. Et in hoc caſu non eſt neceſſe, quod teſtis vacillet, vel ſit varius, ſed ſufficit ejus aſſiſtentia facto, de quo interrogatur, & quod nihilominus dicat ſe non vidiſſe aut audiſſe, Clar. *quæſt. 25.* & ibi Bajard. Farin. *quæſt. 79. nu. 17.* quidquid in contrarium dixerit Guazz. *in def. 19. c. 4. nu. 1.* & videtur approbare Farin. *nu. 18.* Et nihilominus ſi teſtis adducat aliquam veriſimilem cauſam ſuæ neſcientiæ, vel oblivionis, non poteſt torqueri, ut puta, ſi dicat quod delictum fuit commiſſum retro, & non potuit illum videre, vel quod factum ſucceſſit in multitudine gentium in platea, in nundinis, in cho-

choreis, vel quod delictum fuit commiſſum in inſtanti, & teſtis erat intentus ad alia, & multa alia ſimilia poteſt allegare, & ſufficit, quod iſta alleget, nec tenetur ea probare, niſi prius Fiſcus probaverit contrarium. In dubio verò an teſtis ſciat vel recordetur illius, de quo interrogatur, non poteſt torqueri, ſed ad hoc neceſſe eſt, quod omnino appareat teſtem ſcire id, quod ait ſe neſcire, ut bene advertit Farin. *q. 79. nu. 19.* Et ideo antequam torqueatur, ex hoc debet antea probari, quod teſtis ſit veriſimiliter informatus, ut puta, debet eſſe convictus vel confeſſus, quod fuerit præſens facto, de quo interrogatur, Clar. *q. 21.* Farin. *q. 79. n. 20.* Guaz. *def. 10. cap. 4. n 4.* & alii, quos ſequitur Scroi *part. 4. cap. 16. nu. 1.*

120. Et quantum ad domeſticos & vicinos, ſi tenentur denunciare delictum, & id non præſtant in tempore debito, ex hoc ſunt magis ſuſpecti, & multo magis poſſunt torqueri. Scroi *part. 4. cap. 16. §. 3. num. 3.* Sed ſi teſtis neget ſe fuiſſe præſentem facto, habetur ut ſuſpectus de mendacio, & tunc quia præſumitur eum ex hoc velle occultare veritatem, torqueri poteſt, ſi tamen convictus ſit de præſentia, & ad illum convincendum hoc modo ut ſuſpectum de mendacio ſufficere unum teſtem eo digniorem dixerunt B un. Foller. & alii, quos ſequitur Farinac. *quæſt. 79. num. 20* Et quod tamen limitatur, ut procedat ſolum in caſu, in quo teſtis deponit de indicio proximo, ut puta de viſu, quia teſtis ille dignior vidit teſtem eſſe præſentem, non verò ſi deponat de indicio remoto, ut puta de confeſſione extrajudiciali ab eo facta. Guazz. *def. 19. cap. 3. n. 2.* & alii, quos ſequitur Scroi *part. 4. cap. 16. nu. 8.* Advertendum enim eſt, quod ad convincendum in ordine ad torturam ſufficit ſemiplena probatio aliqualiter adminiculata; hanc verò fert teſtis de viſu alio teſte dignior, qui deponat de præſentia teſtis alius. At verò ſi teſtis de viſu non deponat immediatè, quod alius teſtis fuerit præſens facto, ſed deponat de aliquo indicio, ſi illud indicium etiamſi proximum non ſit indubitatum, nec ſemiplene probatur præſentia intenta, & ideo teſtis, qui negat ſe fuiſſe præſentem, non poteſt torqueri ex eo, quod dicatur illum fuiſſe præſentem.

121. Id verò Farinac. *nu 22* addit, quod ſufficit etiam, ut contra teſtem, qui negat ſe ſcire, vel ſe fuiſſe præſentem facto, adſint teſtes conteſtes deponentes de ejus confeſſione extrajudiciali, & hoc eſt verum, quia confeſſio extrajudicialis eſt indicium indubitatum, quod ſemiplene probat, ſi per duos teſtes conteſtes ſit probatum. Sed ſi indicium non ſit indubitatum nunquam ſemiplenè probat, etiam ſi per plures teſtes conteſtes ſit probatum. Et quæ dicta ſunt de illo, qui negat ſe fuiſſe præſentem, verificantur etiam de illo, qui negat ſe eſſe domeſticum vel vicinum, ſed tamen ſemper adverti debet, quod ſi teſtis reddit cauſam rationabilem ſui dicti, & ſic non ſit certum ſed dubium, an ille ſit veriſimiliter informatus, non poteſt torqueri.

122. Quartò non præcedente vacillatione neq; indiciis poſſunt torqueri teſtes ad purgandam eorum maculam perſonarum, & ſupplendum defectum. Sic infamis tam infamia juris, quàm infamia facti, ſi ſit vilis & ignotus non admittitur ſine tortura, quamvis ad Judicis inſtructionem & ad inquiſitionem admitti teſtem infamem ſine tortura dixerit ex Cyrillo Farinac *quæſt. 79. nu 27.* Pariter ſine tortura nec admittuntur criminoſi condemnati de publico crimine, qui ſunt infames infamia Juris. Item teſtes à Jure reprobati non admittuntur ſine tortura. Quamvis verò multi exiſtiment, & voluerint, quod teſtes viles & facientes viles artes, vel obſcuræ aut ignoræ patriæ non admittantur in teſtes ſine tortura, tamen advertendum eſt teſtes niſi ſint malæ vitæ & infames, vel ex eorum delicto inhabiles admittendos eſſe ſine tortura, ſola enim paupertas aut vilitas conditionis non eſt ſufficiens cauſa, ut viri integræ vitæ & bonæ famæ non admittantur in teſtes ſine tortura, & leges de infamibus non de vilibus bonæ famæ ſtatuerunt non admitti ſine tortura, ut bene cum Bart. Marſil. & aliis probat Farinac. *n. 64.* & pluribus aliis citatis Guazz. *def. 19. cap. 10 nu. 16.* & Eliſeus *tract 3. q. 16. nu 6.* & *q. 19. nu. 2.*

123. Et licet major fides detur teſtibus iſtis, quàm teſtibus admiſſis ſine tortura, tamen hunc eſſe poteſt tanta probitas vitæ & morum in teſte admiſſo ſine tortura, ut vincat torturam datam teſtibus vitæ ſceleſtiſſimæ. Pariter ad purgandum defectum perſonalem multi volunt, quod deportati non poſſint admitti ſine tortura. Sed alii hoc negant, quos refert Farinacius *quæſt. 79. num 36. 37.*

124. Teſtes tamen, qui non citati ſponte ſe ingerunt, & veniunt ad teſtificandum, etiam ſi non ſint viles, non admittuntur ſine tortura. Farinac *quæſt. 79. num. 38.* Eliſeus *tract 9. qu. 2. num. 9.* Sic igitur etiam teſtes, qui non ſunt inhabiles ex culpa, ut Birruarii, cognati, mulieres, non ſunt torquendi pro purganda inhabilitate, non enim habent, quod purgatione indigeant. Farinac. *conſ. 38. num. 12.* Guazz. *defenſ. 19. cap. 2. num. 10.* & alii, quos ſequitur Bordon. *cap. 28. num. 16.*

125. In præfatis autem caſibus torqueri poſſunt teſtes, etiam ſi Judex inquirat generaliter interrogando teſtem, an ſciat quis commiſerit homicidium, vel aliud delictum.

126. Sed numquid poteſt torqueri teſtis non datis defenſionibus & copia actorum? Si teſtes torquentur ad ſupplendum aliquem eorum perſonalem defectum, ut quia ſint infames, ſeu criminoſi, dandæ ſunt illis defenſiones, niſi de eorum qualitate & inhabilitate conſtet ex ipſorum confeſſione, vel illa ſit indubitata & notoria; ſed ſi teſtes torquentur ex prætextu mendacii, quia ſint varii & ſibi ipſis contrarii, quia cum fuerint præſentes facto, nihilominus negant ſe vidiſſe, vel audiviſſe, vel veriſimiliter, cum debeant eſſe informati de facto, dicunt ſe neſci-

re,

re, vel recordari, ſi ex eorum dicto, vel confeſſione conſtat de mendacio, vel quod ſint tales, qui veriſimiliter debent eſſe informati, & nihilominus nullam reddunt rationē, ob quam vel contrarietas excuſetur à mendacio, vel ſit veriſimilis ipſorum ignorantia, aut oblivio, torqueri poſſunt non datis illis defenſionibus; ſed ſi de mondacio vero vel præſumpto non conſtat niſi per teſtes, non ſunt illis denegandæ defenſiones, & ut poſſint procedere contra teſtes de inimicitia, vel alia inhabilitate, vel probare quod non fuerint præſentes facto, de quo interrogantur, vel de illis non potuerint eſſe informati. Farinac. late hoc probans, *quæſt. 39. num. 125. 148. & 149. ubi num. 153.* quod nec domeſticis pro furto facto in hoſpitio, vel domo interrogatis poterunt negari defenſiones, ſi illas petant, & eadem ſentiunt Foller. & Guaz. *def. 19. cap. 15. n. 2.* quos ſequitur Bictus *q. 101. num. 25.*

127. Quantum verò ad ſecundum, quando ſcilicet, & qui teſtes nō poſſint torqueri, dicitur primo, quod quando veritas aliunde haberi poteſt, in nullo caſu teſtes torquentur. Farin. *q. 79. nu. 76.* Guazz. *def. 19. c. 1. n. 14.* & alii communiter; tortura enim eſt remedium ſubrogatum in defectu aliarum probationum. Clar. *q. 84. num. 5.* Menoch. de arbitr. *q. 8. num. 2,* & alii quos ſequitur Scroi *p. 4 c. 19. num. 1.*

128. Secundo etiam in cauſa civili teſtes ad ſupplendas maculas perſonales numquam torquentur, ſed ſatis eſt, quod non probent, & idem dicitur de teſtibus examinatis tamquam informatis veriſimiliter ad habendam veritatem. Sed ſi teſtes ſunt contrarii, vel de falſo ſuſpecti ad inſtantiam partis contra illos proceditur non à Judice civili, ſed à Judice criminali, coram quo querela proponitur. Farinac. *q. 66. n. 102. & q. 79. num. 65.*

129. Tertio non poſſunt teſtes torqueri non conſtito de delicto in genere, & ſic de corpore delicti, cum hoc deficiente nec poſſit torqueri Reus. Farin. *q. 79. nu. 20.* Souſa *l. 1. c. 16.* Guazz. *d. 13. c. 1. n. 1.* Sed cum delictum, ſeu corpus delicti, quod non relinquit poſt ſe veſtigium, probandum ſit per teſtes, limitandum erit hoc dictum ad corpus delicti permanentis, quod per evidentiam probari poteſt, & æquitas requirit, ut non torqueatur teſtis, ut deponat contra aliquem delinquentem, ſi non conſtat delictum fuiſſe commiſſum, ſed quando delictum non relinquit poſt ſe ſenſibile veſtigium, tunc ſufficit quod delictum in judicio ſit probabile per teſtes, qui ſi deficiant juxta ſupradicta torqueri poſſunt.

130. Quarto in nullo caſu teſtes torqueri poſſunt in inquiſitione ſpeciali, quando ſolum in generali inquiritur quis ſit, qui Titium occiderit: ita Farinac. *q. 79.* plures referens, ſed ratio eſt quia Judex nec poteſt interrogare teſtem in ſingulari, an Sejus occiderit Titium, niſi de hoc Sejus accuſatus, vel denunciatus ſit, vel infamatus, igitur multo magis non poteſt illum torquere; cæterum ubi Judex habet talem, & tantam notitiam, quod poſſit interrogare teſtem in ſingulari an Sejus occiderit Titium ſi teſtis ſit mendax, ut puta quia eſt ſibi contrarius, poteſt illum torquere. Unde non eſt unde Boſſ. apud Farinac. reprehenderit Judices Eccleſiaſticos in ſtatu Eccleſiaſtico, quod torqueant teſtes ſine indiciis contra Reum Non enim eſt veriſimile quod tales Judices examinarent teſtes in inquiſitione ſpeciali, niſi haberent de hoc in proceſſu ſufficientem notitiam, ſeu indicium, quo habito ſi potuerunt interrogare teſtem, potuerunt etiam illum de mendacio convictum torquere.

131. Unde melior & clarior regula datur dicendo, quod Judex quando non habet, ut poſſit de aliquo interrogare teſtem, in nullo caſu poteſt illum torquere, ſi vel nolit reſpondere, vel ſit mendax in reſpondendo, vel ut ſuppleat ſuam inhabilitatem, quia imò in hoc caſu Judex injuſte interrogat. Et ita in hoc caſu confeſſio teſtis nec ipſum, nec nominatum afficit. Bajar. ad Clar. *q. 25. n. 32. & 35.* Nec confirmabitur ex eo, quod indicia ſupervenerint. Guazz. *def. 19. c. 1. n. 7.* Sed quandocumque Judex habet jus interrogandi teſtem, poteſt teſtis torqueri in illis caſibus in quibus teſtes torqueri poſſunt.

132. Quinto teſtes pro veritate habenda non poſſunt torqueri, niſi contra illos præcedant indicia; Maſcardus Grammat Bert. Farinac. *q. 79. n. 73.* Guazz. *def. 19. c. 1. n. 3.* Souſa *l. 22. c. 16. n. 3.* Clavis Reg. *l. c. 16. n 24.* Sed hoc eſt dicere quod non poſſunt teſtes torqueri ſine cauſa, de qua conſtet in proceſſu; cauſæ autem ſunt ſupra explicatæ.

133. Sexto teſtes interrogati contra illum, contra quem non poſſunt invite cogi ut deponant, non poſſunt torqueri Bictus *q. 201. n. 3.* poſt. Alb. Bartol. Boich. & Monticel. Citatur etiam Farin. *q. 79 n. 38.* ubi de hoc non loquitur; ſed aliud eſt, quod teſtis, qui non poteſt cogi ad teſtificandum contra alium, puta conſanguineus contra conſanguineum, ſi injuſtè cogatur, non poſſit torqueri, quod eſt veriſſimum, quia nova injuſtitia in illum committitur, ſi injuſtè coactus ad teſtificandum, injuſtè etiam torquetur. Aliud eſt, quod talis teſtis ſi voluntarius deponat. vel ſi ſimus in caſu, in quo cogi poſſit, non poſſit, & non debeat torqueri, vel ad purgandū perſonalem defectum, vel ad dicendam veritatem, & hoc aſſerere non debemus, forſan enim licet conſanguineo mentiri in judicio cum legitime interrogatur, quia conſanguineus eſt, vel non purgare infamiā, ſi ſit infamis?

134. In particulari verò torqueri non poſſunt teſtes, qui ſunt minores, niſi in crimine læſæ Majeſtatis humanæ, vel divinæ, & adhuc minores annis 14. non poſſunt proprie torqueri ſed ferula, vel habena cedi *l. de minori & l. ex libro* §. *1. de q.* Et iſti ſic torti non faciunt indicium niſi ad inquirendam veritatem. Guazz *def. 19. cap. 1. num. 15.*

135. Se-

135. Secundo torqueri non poſſe Sacerdotes ex *l. Presbyteri C. de Epiſcop. & Clericis. & ex cap. Presbyteri 5. quaſt. 6.* Etiam ſi ſint contrarii in ſuis dictis, affirmant plures Doctores. Et nihilominus alii non pauci contradicunt volentes quod de Jure Canonico Sacerdotes , ſi ſint varii vacillantes, & contrarii torqueri poſſint. Sed advertendum quod *cap. illud Presbyteri 5. q 6.* in Decreto nec eſt impreſſum charactere, quo alii textus ſunt impreſſi ; ſed alio longe minori, & non eſt deſumptum ex aliquo Decreto Pontificio ; ſed ex Jure Civili tit. de Epiſcop. & Cleric. Unde non continet legem Canonicam, ſed Civilem, & ulterius verba illius ſunt iſta. *Presbyteri citra injuriam quaſtionis teſtimonium dicant ita tamen ut falſa non ſimulent.* Quæ verba potius indicant , quod ſi Presbyteri falſa ſimulent, torqueri poſſunt. Unde verius dicitur quod Sacerdotes de Jure Canonico. ſi ſint ſibi contrarii in ſuis dictis torqueri poſſunt , & idem dicendum ſi graviter ſint ſuſpecti de falſo, ut ex Foller , & Clar. deducit Farinac. *quaſt. 79. num. 55.* Guazz. *d. 19. c. 5. num. 16.*

136. Hoc tamen ſervandum, quod Sacerdotes ſine magna neceſſitate torqueri non debent Sed Judex nimnem operam debet adhibere, ut alia via probet, quod intendit. Hoc eſt certum, quod poſſunt puniri ut ſuſpecti de falſo , ſicut etiam Clerici non Sacerdotes torqueri poſſunt, ſed ſi Sacerdotes aliqui alias ſint infames , eos poſſe torqueri pro purganda infamia dixerunt Bald. Zabarell Farinac *quaſt. 79. n. 58.* Guazz. *d. 19. cap. 1. num. 16.* Et in caſu quod teſtes Clerici ſint torquendi. non ſunt torquendi à Judice Laico, ſed ab Eccleſiaſtico. Clar *quaſt. 25.* Videantur de his Doctores ad *cap. Presbyteri 5 q 6* & alii, quos abundè refert Farinac *quaſt. 66. n. 201. & quaſt. 79. à num. 54.*

137. Tertio torqueri non poſſunt viri conſtituti in aliqua dignitate, nobilitate & officio ſæculari. Et nihilominus aſſeritur, quod teſtis vacillans, & ſibi contrarius , non obſtante quacumque dignitate, poſſit torqueri, ut per Doctores quos refert Farinac. *quaſt. 79. n. 61.*

138. Quantum ad tertium, primo Judex, ſine neceſſitate non debet teſtes torquere, ideo ſi teſtes, qui examinandi ſunt tanquam veriſimiliter informati; & quia renuunt reſpondere et, orquendi ſunt quam plures ſint, non ſunt omnes torquendi, ſed tantum duo vel tres, ſed hoc eſt poſitum in arbitrio Judicis , qui plures etiam poteſt torquere, ſi ſint ſuſpecti, & nolunt dicere veritatem. Clar. *quaſt. 21.* Farinac. *q. 29. n. 77. &* Bald. Brun. Marſil. & alii. Imo quod teſtes torqueri non debeant , niſi poſt examen Rei, quia ſi iſte confeſſus fuerit, teſtes amplius non torquebuntur dixit Bictus *q 201. num. 4.* ex Bajard. & aliis Quod verum eſt, ubi tortura teſtis non ſit neceſſaria ante Rei examen. Eliſeus *tr. 9. quaſt 2. num. 3.* Et in hoc eodem ſenſu intelligi debent . quæ ſupradicta ſunt de non torquendo teſte niſi probato corpore delicti, & niſi ſint indicia contra Reum , ut verificentur quando tortura antecedenter non eſt neceſſaria ad probandum delictum vel indicia contra Reum, & alias ſemper eſt ſervanda regula poſita *n. 127.* ut in nullo caſu torquendi ſint teſtes ad habendam veritatem, ſi illa aliunde haberi poteſt. Ubi vero plures ſint torquendi incipiendum eſſe regulariter à magis ſuſpecto , & inter vicinos à viciniori, & inter ſuſpectos à magis ſuſpecto, & ab eo, à quo facilius veritas poteſt haberi, & ideo à magis timido, debiliore & viliore, ex Clar. & aliis dixit idem Bictus *n. 5.* abſolutè tamen hoc eſt arbitrarium Judici. Clar. *quaſt. 25.*

139. Secundò advertat Judex, ut tortura teſtium ſit moderata, nec nimis aſpera, nec nimis levis. Et quando teſtis torquetur ad convalidandum ejus dictum debet eſſe levis. Et ſic Farinac. refert. *n. 82.* Romæ ſervari quod quando teſtis torquetur ad ſupplendam inhabilitatem, vel in faciem Rei leviter torqueatur quantum ſit ſpatium unius Credo, niſi teſtis ſit adeo infamis & ſuſpectus, ut Judex arbitretur illum diutius detinere. Quando vero torquetur pro habenda veritate torquetur per quartam partem horæ, vel per mediam horam juxta facti, & perſonarum qualitatem. Et ſic ubi torquetur ſocius criminis, in caput alienum ad propalandum alium ſocium, tortura ad ſummum erit per dimidiam horam. Ambroſ. Boſs. Clar. Farinac. Guazz. quos ſequitur Bictus *q. 102. n. 9.* Verum quia modus, qualitas, & duratio torturæ menſuranda ſunt conſiderata gravitate vel levitate delicti ex qualitate indiciorum gravium vel levium, & an ſint plura, vel pauca, vel unum, & qualiter ſint probata , & ex qualitate perſonæ torquendæ, an ſit robuſta & fortis, vel debilis, & an ſenex, vel juvenis, ſana, vel infirma, &c. Ideo hoc arbitrarium eſt Judici, & ita communiter practicatur. Judex vero maxime cum teſtibus determinabit arbitrium ſuum inclinando potius in benigniorem partem & mitiorem.

140. Tertio Judex caveat omnino à ſuggeſtione, & ideo non interroget, an Titius occiderit Sejum, ſed quis ſit, qui Sejum occidit. *l. 1. §. qui quaſtionem ff. de quaſt.* Et licet quando ſunt indicia determinatè contra aliquem, poſſit Judex ſine ſuggeſſione interrogare teſtem in ſpecie, tamen ſemper tutius eſt interrogare in genere , & ubi in ſpecie interrogare poſſit de perſona, non tamen poteſt interrogare illum de modo & circumſtantiis delicti, ut puta, an Cajus hoc vel illo modo particulari percuſſerit Sempronium, ſed ſolum poterit interrogare in genere , quando , & in qua parte percuſſerit. Brun. Cannon. Cyrill. quos ſequitur Farinac. *q. 79. num 80* Bictus *quaſt. 102. num. 40.* Sed hoc intelligitur de interrogatione ſugeſtiva, ut exemplificat Farin. *dicto num. 80* debet enim omnino vitari ſuggeſtio. & notat Bictus *nu. 50.* Et manifeſta ſuggeſtio eſt, ſi dum teſtis negavit factum, interrogatur de illius circumſtantiis, de quibus non poteſt deponere , niſi fateatur fa-

ctum

ctum quod negavit. Sed debet vitari etiam ſuggeſtio palliata ut cum in actis non apparet de quo teſtis fuerit interrogatus, ſed ſolum dicitur ad opportunam interrogationem, &c. præcipue verò Judex fugiet illam ſuggeſtionem, quæ fit præveniendo teſtem, & illi indicando viam reſpondendi. Et hæc obſervare etiam debent Prælati Regulares. Contra rationem enim naturalem eſt, quod Judex, cujus eſt inquirere Reum, illum oſtendat teſtibus Et pariter rectæ rationi repugnat, quod Judex ſine fundamento judiciali teſtes interroget, Bordon. *cap. 48. n. 26.*

141. Quarto ſi teſtis aliquid contra alium in tortura confeſſus fuit, debet extra torturam ratificare confeſſionem ſecundum ſententiam Gloſ. *l. final. verb. præſtando C. de quæſt.* Quam inter alios ſequitur Simanc. Cathol. *inſtitut. tit. 65. num. 73.* Cujus contrarium voluit Baldus. *in d. l. finali poſt num. 22. C. de quæſt.* Quem plures alii ſequuntur; ſed tutior eſt prior ſententia affirmans quia confeſſio habita in tortura cenſeri poteſt extorta & facta vi tormentorum; ſed tamen ſi tortura fuit levis, ut puta per unum Credo. Guazz. *def. 29. cap. 14. num. 2* cenſet non eſſe neceſſariam ratificationem quem ſequitur Bictus *quæſt. 205. num 2.* Sed abſolute quod ratificatio ſit neceſſaria, dicunt Farinac. *quæſt. 79. num. 83. & 84* Souſa. *lib. 2. cap. 26. num. 4.* Et nihilominus fuit multorum opinio, quod iſta ratificatio non ſit neceſſaria. Quia teſtis deponens non de ſe, ſed de alio, non poteſt pœnitere, quia ſemper plus creditur dicto teſtis torti. Sed hoc non obſtante replicatur quod magis creditur teſti torto ſi ratificet ſuum dictum in tortura extra torturam, quam ſi illud revocet.

142. Quinto licet regulariter teſtes ſemel tãtum torqueantur, tamen pluries torqueri poſſunt, ſi per primam torturam indicia non fuerunt ſufficienter evacuata. Primo ſi teſtes varient, & ſibi contradicant. Secundo cum tortus ſocius criminis nominat aliquem in tortura, & debet torqueri in faciem Rei; tortura tamen non poteſt repeti ultra tres vices. Bictus alios referens *quæſt. 103. à num 5.*

143. Sexto ſi teſtis in tortura dicat in contrarium ejus, quod dixit extra torturam, quod attendatur dictum in tortura, dummodo poſt primam depoſitionem non fuerit locutus cum parte, & dummodo fuerit legitimè tortus explicatum eſt ſupra *q. 14. a. 4.* Sic etiam ſi teſtis pluries fuerit tortus, ſtatur ultimo dicto in tortura, dummodo ultima tortura fuerit gravior. Farinac. *q. 66. à. n. 172.* Guazzin. *def. 19. cap. 16. num. 8.*

144. Septimo ſi teſtis etiam inhabilis in tortura perſiſtat in aliqua depoſitione, cenſetur deponere puram veritatem; tortura enim hunc effectum cauſat, ut ſecundo purget etiam inhabilitatem teſtium; vitium tamen inimicitiæ tortura non purgat. Bajard. Boſſ. Maſcard. Guazzin. quos ſequitur Bictus *q. 103. nu. 22.* Sed ſi tortura, vel fuit illegitimè lata ſine præcedentibus indiciis vel non fuit ſufficiens, ſed data fere per jocum non facit effectum, ut omnino habeatur pro vero quod in tortura fuit confirmatum. Unicus etiam teſtis tortus non probat pleuè, quia tortura non ſupplet numerum teſtium, plures tamen plene probant, niſi aliud obſtet. Guazz *defenſ. 19 cap. 18. n. 3 & 14.* Bordon. *cap. 48. num. 37.* Tortura etiam non tollit defectum citationis. Guazz. *n. 11.*

145. Quod vero tortura non purget perjurium, & ideo ſi primum dictum teſtis fuit Judiciale, ſi dicat contrarium in tortura, quia tunc fit perjurus, non attendatur dictum ſecundum in tortura emanatũ, dixerunt plures apud Farinac. *q. 66. qui ibi n. 290.* ait quod hæc doctrina deſtruit regulam. quod ſtandum ſit ſecundo dicto emanato in tortura, & quod propterea de hoc eſt cogitandum: ſed conſuetudinẽ ſervari, ut tortura ſanet etiam vitium perjurii, & ſtetur ſecundo dicto judiciali emanato in tortura, dixit Guazzin. *defenſ. 29. c. 16. n. 15. & 16.* Ita tamen quod tali teſti non totaliter creditur, nec facit indicium ad torturam, vel àd tranſmittendam inquiſitionem querelati, ſed ſolum ad inquirendum. Farinac. *q. 43. n 184.* Bictus *q. 103. n. 16* Bordon. *c. 88. n. 16.*

146. Hinc ſequitur cōmunem illam regulam quam poſt antiquos Doctores tenent etiam ex modernis Bict. *q. 103.* Eliſeus *tr. 9. q. 2.* Bordon. *cap. 48. n. 34.* nimirum, quod tortura non purgat niſi unum defectum, ſicuti non fundatur in aliquo ſpeciali jure, in quo ſtatuta ſit, ſic ab eiſdem DD. in ſubſtantia negatur. Nam teſtis ſibi cōtrarius in judicio patitur duos defectus maximos quia eſt mẽdax in judicio, & eſt ſacrilegus contra virtutem Religionis, & tamen Doctores illi cōmuniter dicunt quod ſi teſtis ſibi contrarius torqueatur, ſtatur ejus dicto ſecundo, vel in aliquibus caſibus dicto primo; & tamen ſi tortura hos defectus non purgaret, nec primum nec ſecundum dictum admitti deberent; ideo ſine hæſitatione dici debet, quod tortura gravior, quam ordinaria plures defectus purgat, ut docent Doctores quos retuli ſupra *q 12. a. 22.*

147. Et nihilominus plures ſunt caſus, in quibus ſtatur primo dicto teſtis non obſtante, quod ſecundum emanaverit in tortura. Primo ſi ex rationabili cauſa id viſum fuerit Judici. Secundo quando teſtis tortus fuit ut teſtis contra complices, & patitur plures defectus qui ex parva tortura non fuerunt purgati. Tertio ſi teſtis fuit injuſtè tortus, quia tunc ſecundum dictum nihil probat. Quarto ſi primum dictum fuit geminatum contra ſecundum in tortura, ita ex Farinac, & Guazzino tradit Bordon, *q. 48. num. 31. & 33.*

148. Regulares vero licet poſſint admittere teſtes inhabiles ſine tortura cum ſuis imperfectionibus, tamen quia teſtis inhabilis plus probat tortus quam non tortus, poſſunt & ipſi torquere teſtes religioſos, etiam Clericos, & ſacerdotes & pro purgandis defectibus, ut pro

pur-

purganda infamia, & etiam ut compellant eos qui fateri nolunt veritatem. Non poſſunt tamen torquere privilegiatos, nec alios teſtes in caſibus, in quibus de jure non poſſunt torqueri, ut puta cum veritas aliunde haberi poteſt. Et pariter tortura eorum debet eſſe moderata, & omnino Judices abſtinere debent ab interrogatoris ſuggeſtius, & à torquendis teſtibus non præcedentibus inditiis contra illos, & ut ſine juſta cauſa pluries non torqueant eundem teſtem, & facere ut teſtes torti ratificent depoſitionem extra torturam, quia confeſſio in tortura cenſetur extorta. Bordon. *cap. 48. n. 39.*

149. Hæc enim & alia ſimilia non ſunt apices Juris, ſed ſunt ſubſtantialia judicii, & ex naturali ratione provenientia. Non tamen eſt neceſſe, quod teſtes ſint citati, vel quod in facie confrontentur; genus verò torturæ magis proportionatum regularibus eſt, ut torqueantur carcere, compedibus, manicis ferreis, ſubtractione cibi, & potus, ſeu diſciplinis aut virgarum percuſſionibus.

SVMMARIVM.

150. Magis creditur teſtibus affirmantibus quam negantibus.

151. Plures caſus in quibus magis creditur teſtibus negantibus, quam affirmantibus.

152. Cæteris paribus magis creditur pluribus teſtibus, quam paucioribus.

153. Teſtibus dignioribus magis credendum eſt. Et qui ſint teſtes digniores. ibid.

154. Ex modo deponendi, quibus teſtibus magis ſit credendum.

155. Magis credendum eſt teſtibus deponentibus veriſimiliora, & conformia ad jus commune, quam deponentibus inveriſimiliora

156. Magis creditur Notario, quam non Notario.

157. Si tamen ſint plures teſtes deponentes contra dictum Notarii, indicium faciant ad inquirendum & etiam torquendum Notarium

158. Quomodo ſit magis credendum ſcripturæ Notarii, quam teſti contradicenti.

Et quomodo Iudex poſſit procedere contra teſtem contradicentem. ibid.

ARTICULUS X.

Quibus teſtibus magis credatur.

150. MAgis credendum teſtibus affirmantibus quam negantibus colligitur ex *l. diem §. ſi plures ff. de tract.* Nam imo qui deponunt ſuper nuda negativa, ſunt ſuſpecti de falſo & non probant. Farinac. *q. 65. n. 200* Et ita magis creditur affirmantibus laicis, quam negantibus Clericis; imo magis creditur duobus affirmantibus, quam mille negantibus. Quia negativa vaga pura & ſimplex non probat, cum negatio non cadat ſub ſenſu. *cap. 2. 6. q. 5. cap. Bonæ memoriæ de elect. & ibi* Barboſa *n. 14.* Quando tamen negativa eſt coarctata ad locum & tempus, & fundatur ſuper affirmativa tunc vere probat, ut ſi quis probat Titium in tali loco tali tempore non occidiſſe Cajum quia tunc Titius ibi non erat, ſed alibi erat, vel quia ipſe teſtis ibi præſens erat, & id non vidit, & non potuiſſet non vidiſſe, ſi factum fuiſſet.

152. Ideo in multis caſibus etiam magis creditur teſtibus deponentibus per negativam coarctatam. Primo ſi iſti deponant ad defenſam Rei. Secundo negativis peritis magis creditur negantibus, quam affirmantibus. Tertio magis creditur duobus negantibus quam uni affirmanti. Quarto magis creditur negativis, ſi veriſimilia deponant. Sed verè ſic eſt, quod cæteris paribus teſtis coarctans negativam ad locum & tempus, vel ſe fundans in affirmativa non minus probat, quam teſtis affirmans. Teſtis vero deponens de facto proprio per negativam etiam vagam magis probat quam alius deponens affirmativè ſuper eodem facto. Farinac. *quæſt. 65. n. 239.*

152. Secundo cæteris paribus magis creditur pluribus teſtibus, quam paucioribus, *cap. licet cauſam de probat. & ibi* Bald. *num. 21.* Sed ubi cætera non ſunt paria, magis creditur teſtibus paucioribus. Sic magis creditur paulo paucioribus ſi ſint valde digniores, vel creditur magis paucioribus, ſi deponant veriſimiliora, vel ſi plures deponant in genere, & pauciores in ſpecie, iſtis magis creditur; ſicut magis creditur paucioribus, ſi deponant ad favorem alicujus, quam contra illum. Et tandem magis creditur paucioribus deponentibus ſuper affirmativa quam pluribus deponentibus ſuper negativa.

153. Tertio ex conditione perſonæ cæteris paribus magis creditur dignioribus. *cap. in noſtra de teſt. & ibi* Barboſ. *num. 31.* Et nobilioribus & magis divitibus, quam pauperioribus; Doctoribus, quam non Doctoribus; dignioribus licet pro ſuperioribus, magis informatis quam minus informatis; peritioribus quam minus peritis; vicinis, quam non vicinis; antiquioribus quam junioribus; Clericis & Religioſis, quam Laicis; & inter illos magis Sacerdotibus, quam non Sacerdotibus; viris magis, quam mulieribus, & inter has magis virgini, quam corruptæ; ruſticis magis quam aliis in iis, quæ ad culturam pertinent; Et teſtibus ocularibus, quam auricularibus. Et tandem plus creditur teſtibus mortuis, quam vivis.

154. Quarto ex modo deponendi cæteris paribus magis creditur deponentibus in ſpecie, quam in genere, & magis creditur deponentibus univerſaliter, quam indefinitè; & iis qui reddunt ſui dicti rationem, quam illis, qui non reddunt, & magis creditur teſtibus diſtinguentibus, quam non diſtinguentibus.

155. Quinto ſpectato facto vel perſona, de qua teſtes deponunt, magis creditur illis qui deponunt veriſimiliora. *cap. licet cauſam de prob. vel illis quorum dicta ſunt adminiculata L. ob carmen. ff. de teſtibus.* Vel illis qui deponunt

magis

magis conformiter ad jus commune; vel deponentibus de bona fama, quia magis concordant cum jure communi; vel deponentibus ad favorem Rei, vel his, qui deponunt pro non delicto.

156. Dicitur etiam, quod Notario magis creditur, quàm non Notario, etiam quod Notarius ſtet pro actore, & ita quod dictum unius Notarii æquiparetur dicto duorum teſtium, & quod nemo quantumcumque idoneus teſtis æquiparetur Notario, etiam ad favorem piæ cauſæ. Farin. *n.183.* Verum ſi conſideretur Notarius, ut eſt privata perſona, non habet hanc præeminentiam, ſed eam habet tunc, cum deponit ex officio.

157. Sed & amplius advertendum, quod ſi Notarius & teſtis ſint contrarii, quia teſtes negant ſe depoſuiſſe prout ſcripſit Notarius, ſi agitur ad inferendam pœnam, & teſtis eſt unicus, neutri creditur, ſed ſi teſtes ſunt plures, ſi ſolùm ſint duo, faciunt indicium ad inquirendum contra Notarium, & ſi ſint plures quàm duo, faciunt indicium ad torturam contra Notarium: ſed licet dictum Notarii contra teſtes æquivaleat dictis duorum teſtium, tamen in praxi non ſervatur, quod ex eo torqueantur teſtes. Farin. *q. 159. nu. 209.* Guazz. *def. 28. cap. 15. n. 3.* Eſt verò hic obiter advertendum, quod teſtes iſti in hoc caſu deponentes contra Notarium ſunt ſingulares ſingularitate diverſificativa, quia deponunt de diſtinctis actibus, & ideo teſtes iſti contra Notarium non faciunt indicium, niſi quantum facere poſſunt teſtes ſingulares.

158. Sed ſi loquamur in ordine ad probationem, certum eſt, quod per ſe & cæteris paribus in judicialibus magis creditur Notario, quàm uni teſti etiam in criminalibus, & eo magis ſi teſtis ſibi lecto ejus examine illi ſe ſubſcripſit, & multo magis ſi examen teſtis factum fuit coram Judice. His enim ſtantibus magis creditur ſcripturæ Notarii, quàm teſti, Farinac. *quæſt. 159. num. 192. & 198.* Clar. *quæſt 59.* Guazz. *def. 28. cap. 5. n. 5.* Scroi *part. 4. cap. 10. nu. 2.* Et quamvis ſi cætera non ſint paria ſed Notarius ſit ſuſpectus, teſtis verò ſit integræ fidei & famæ, poſſit Judex arbitrari rebus bene penſatis, ut magis credendum ſit teſti, tamen ubi teſtis audita ſui depoſitione illi ſubſcripſit, & examen factum fuit coram Judice, difficile ſit, quod intret illud arbitrium Judicis, & certè Judex, qui fuit præſens examini, & ſic conſtat de veritate ſcripturæ & falſitate teſtis, tunc jam aliter non poterit judicare. Sed ubi teſtes contradicentes Notario ſunt plures, res eſt valde controverſa, ut videre eſt apud Farinac. *d. quæſt. 159.* dici autem poteſt, quod per ſe loquendo cæteris paribus magis creditur tribus teſtibus, quàm Notario, qui tamen æquivalet duobus teſtibus, ſed ſi hæc ſint coram Judice, coram quo teſtes fuerint examinati, & in eodem judicio, jam in illo veritas eſt notoriè ſatis manifeſta per evidentiam, ut Judex per torturam partis mendacis magis poſſit veritas comprobare. Imo dici poteſt, quod tunc Judex procedere poteſt contra mendacem, ſicut contra eum, qui deliquit in judicio, & coram Judice, ut explicatum eſt ſupra *q. 10. art. 2.* & aliàs coram quocumque alio Judice poterit Notarius torqueri, ſi contra illum ſint tres vel quatuor teſtes. Guazz. *d. cap. 15. num. 9.* Et tamen adhuc arbitrarium eſt Judici conſideratis omnibus videre, an ſit locus torturæ, maximè quod ubi examen factum eſt coram Judice, non debet præſumi, quod Judex permiſerit ſcribi falſum, ſicut neque eſt veriſimile, quod teſtes audito eorum examine illi ſubſcripti eſſent, ſi fuiſſet falſum; & eo magis, quod ut dictum eſt in hoc caſu teſtes ſunt ſingulares.

159. Videantur de prædictis *cap. in noſtra, & cap. cum intra, de teſt. & cap. licet cauſam, de prob. & ibid.* Brun. Hoſt. Panorm. Butr. Dec. Imola Barb. Fagnan. Maſcard. *l. 2. de probat. conc. 474. & l. 3. concl. 1264.* Farinac. *quæſt. 65. part. 3.* Sperell. *deciſ. 178.* Felin. & alii *in cap. in noſtra de teſt. videantur etiam vero dicta ſupra quæſt. 14. art. 2.*

SVMMARIVM.

1. *Quid ſit indicium, & ſequent.*
2. *Indicium non eſt cognitio, ſed medium ex quo deducitur ipſa cognitio.*
3. *Indicium eſt duplex indubitatum, ſcilicet, & non indubitatum.*
   Quid ſit utrumque. ibid.
4. *Pariter dividitur indicium in leve, grave, & graviſſimum.*
5. *Et in proximum, & remotum.*
   Explicatur diviſio indicii. ibid.
6. *Quid ſit adminiculum.*
   Et quam probationem faciat. ibid.
   Indicium ad hoc ut probat debet eſſe in judicio probatum.
   Et quomodo probat. ibid.

QUÆSTIO XVI.

De Indiciis.

ARTICULUS I.

Quid & quotuplex ſit indicium.

1. PRobantur verò delicta nedum per teſtes, ſed etiam per indicia & præſumptiones. Indicium autem multipliciter à Doctoribus deſcribitur, ut videre eſt apud Farinac. *quæſt. 36. num. 27.* & ſequentibus, & à pluribus dicitur eſſe ſignum alicujus maleficii, aut alterius rei ad veritatem habendam. Sed hic primo tollenda eſt æquivocatio, nam in diſcurſu aliud eſt medium, ex quo deducitur cognitio, & aliud eſt cognitio, quæ deducitur. Non deſunt verò, qui nomine indicii vel præſumptionis intelligunt cognitionem ipſam, & ſic Soccin. *l. 2. cap 25.* apud Menochium & Farinacium diffinit indicium, quod ſit conjectura ex probabilibus & non neceſſariis orta; à quibus poteſt quidem abeſſe veritas, non

tamen pattari maleficii veriſimilitudo. Sed hoc eſt confundere terminos. Etenim cum cauſæ cognitio ex indicio habetur, indicium eſt medium ad habendam cognitionem. Sylv *verb. indicium nu. 1.* & Farinac. *num. 4.* Et præterea non eſt verum, quod per indicium non habetur niſi probabilis cognitio, quia haberi poteſt certiſſima, & quæ etiam ſufficiat ad condemnandum, ut notat Sylv. *verb. fama nu 4.* & probatur infra. Indicium igitur non eſt ipſa cognitio, ſed eſt medium, ex quo ipſa cognitio deducitur. Etenim diſtinguendum eſt, quia medium, ex quo cognoſcitur maleficium, vel eſt locutio aliqua, ſeu quid ſignificans ad placitum. Et hoc modo delicta probantur vel per confeſſionem Rei, vel per depoſitionem teſtium; vel hoc medium non eſt ſignum ad placitum, ſed eſt ſignum naturale, ſcilicet res aliqua ſenſibilis, ex qua veluti ex medio ſyllogiſtico infertur delictum, vel intenta veritas. Et tale quid eſt indicium. Alia enim eſt probatio per teſtes, & alia per indicium. Et ideo magis dilucide dicitur, quod indicium eſt factum aliquod ſenſibile, vel res ſenſibilis, ex qua per conſequentiam veriſimilem deducitur veritas rei principaliter intenta. Itaque valde cautè legendi ſunt DD. ad tollendam æquivocationem. Nam aliquando ſumunt indicium impropriè, & eſt idem, quod cognitio judicantis aliquid eſſe vel non eſſe, & ſic indicium eſt vel conjectura, vel præſumptio, vel ſuſpicio, aut opinio, aut etiam ſcientia, vel judicium certum de aliqua veritate. Et in hoc ſenſu accipitur, dum dicitur, quod hoc vel illud faciat indicium, id eſt, indicium ſufficiens vel ad torturam, vel ad inquiſitionem, ut dum dicitur quod teſtes faciunt indicium. At verò propriè ſumitur cum accipitur pro aliqua re, & ſigno naturali, per quod per conſequentiam veriſimilem deducitur cognitio aliqua veritatis dubiæ; & propterea DD. communiter dicunt, quod indicium eſt ſignum. Sic enim dixerunt Jo. Andr. Cald. Butr. Panorm. quos ſequitur Fagn. *cap. vestra de cohab.* Cleric. *nu. 26.* Sed ut indicium diſtinguatur à teſte adverti debet, quod indicium non eſt ſignum ad placitum, ſed naturale, ut eſt explicatum.

3. Diſtinguitur verò in indubitatum & non indubitatum. Illud dicitur indubitatum, quod ita arctat mentem Judicis, ut omnino credat, nec poſſit in contrarium inclinare. Eſt verò indubitatum, & plenum, ſi fortiter movet animum, Judicis ad credendum. Ita Doctores apud Farinac. *quæſt. 36. nu. 30. & 35.* Bictus *quæſt. 61. nu. 5.* Eliſeus *tract. 6. quæſt. 1. num. 20.* Souſ. *l. 2. cap. 25. nu. 3.* Sed hæc diffinitio non explicat rem à priori, ſed ab effectu; ideo aliter dicitur, quod ſi per neceſſariam conſequentiam ex illo deducitur veritas intenta, illud eſt indubitatum, & ideo indicium convincit intellectum Judicis, ut ſi quis probat ſe fuiſſe Romæ tunc, cum Titius fuit occiſus Bononiæ, per neceſſariam conſequentiam ſequitur falſam eſſe depoſitionem illius teſtis, qui dixit ipſum occidiſſe Titium; ſed ſi conſequentia non ſit neceſſaria, ſed ſolum probabilis, indicium non eſt indubitatum. Itaque indicium indubitatum eſt, quod inducit certitudinem ſaltem moralem, quæ ad judicandum eſt neceſſaria, & habetur ex D. Thom. *2. 2. qu. 69. art. 2.* & Cajet. & Bannes, Saton. Serra Sot. *l. 5. d. 1. q. 2.* Sayr. *l 12 c. 11. nu. 14.* Ideo indicium indubitatum eſt illud, quod nedum eſt in ſe certum, ſed ex illo per certam & neceſſariam conſequentiam infertur innocentia alicujus, vel delictum. Dicitur verò etiam indicium indubitatum, ſi ſit approbatum à jure. Farinac. *num. 41.* Sed hoc non eſt verum, niſi indicium ſit à jure approbatum ut indubitatum, & ſic dici poſſit indicium juris & de jure. Addit verò Farinac. *num. 42.* quod ex pluribus dubitatis poteſt fieri unum indubitatum.

4. Pariter indicium diſtinguitur in leve, grave & graviſſimum. Illud dicitur leve, quod de facili & frequenter contingit abeſſe, grave, quod de facili & frequenter contingit adeſſe; graviſſimum, quod facillimè & frequentiſſimè contingit adeſſe; ita plures apud Farinac. *quæſt. 36. nu. 31.* & concordant Bictus, Eliſeus, Bordon. & alii. Sed veritatem explicando à priori, & conſiderando vim conſequentiæ ex indicio deductæ dicitur, quod ſi ex illo neceſſariò, ſimpliciter vel ſaltem, ut in pluribus verè infertur intenta veritas, eſt indicium graviſſimum, imo & indubitatum, quia in moralibus ſufficit, quod propoſitio verificetur ut in pluribus. Sed ſi ex indicio veritas intenta infertur, ſi non ut in pluribus ſaltem de facili & frequenter, illud indicium eſt grave, ſed non eſt indubitatum, nec infert certitudinem, ſed ſi ex indicio infertur veritas intenta ſolum rarò, illud eſt indicium leve.

5. Diſtinguitur etiam indicium in proximum & remotum, Souſ. *lib. 2. cap 21. nu. 2.* illud vocat indicium proximum, quod immediatè per ſenſum reſpicit rei & delicti veritatem; Remotum quod non tangit immediatè veritatem delicti, ſed ejus circumſtantias. Eliſeus autem de Bellegrandis *tractat. 6. quæſt. 1. nu 2.* vult, quod ad indicium proximum eſt neceſſe, quod ita immediatè reſpiciat veritatem rei, & delicti, ut illo proximius dari non poſſit; remotum verò ſolas circumſtantias reſpicit. Sed valde confuſæ ſunt hujuſmodi diffinitiones: quid enim eſt reſpicere immediatè delicti veritatem? conſiderandum igitur eſt, quod delicta præter actum, in quo conſiſtit ratio delicti, habent alios actus vel præambulos, vel ſubſequentes, ex quibus etiam delictum ipſum infertur & judicatur. Indicium ergo proximum eſt actus ille, qui inter præambulos vel ſubſequentes actus delicto eſt illi proximior, vel valde proximus; ut eſſe ſimul in eodem lecto virum nudum cum fœmina nuda eſt proximum indicium fornicationis, & exire è domo, in qua occiſus fuit aliquis cum gladio evaginato & ſanguine maculato, & in domo non eſt niſi unus occiſus, eſt indicium proximum, quod ille, qui eum gladio exiit, eſt homicida.

Indicium verè remotum eſt actus, qui non eſt proximus actui delicti, licèt ad illum ſpectet.

6. Adminiculum verò eſt confirmatio ſeu ſuppletio probationis per ſe ſolum non operans; ſed bene cum aliis. Unde eſt, ut ſi non ſemiplenæ probationi adjungatur adminiculum vehemens probatio in ſuo genere plenior evadat. Ita pluribus citatis Farinac. *quæſt. 36. n. 216.* & tamen eſt advertendum, quod adminiculum non poteſt transferre probationem de una ſpecie in aliam, ſed ſolum illam intra eamdem ſpeciem perficere, quia vel factum de ſe aliquid probat, & jam non eſt adminiculum, ſed erit indicium, ſed ſi de ſe non probat, ſed ſolum coadjuvat, non poteſt extrahere probationem de una ſpecie ad aliam, ut ſemiplena probatio fiat plena; probatio enim mediè plena non poteſt fieri plena, niſi ex alia ſemiplena. Ideo adminiculum ſolum poteſt confirmare probationem, cui adjungitur, vel eam aliqualiter augere, niſi tale ſit, vel tot ſint adminicula, quæ tranſeant in indicium tale, quod ſemiplenè probet. Etenim adminiculum non poteſt augere probationem, niſi probando, & non poteſt facere quod probatio ſemiplena ſit plena, niſi ſemiplenè probando.

7. Quoniam verò hoc eſt evidentiſſimum, quod ſyllogiſmus; qui non procedit ex propoſitionibus immediatis, non concludit, niſi propoſitiones illæ non immediatæ ſint demonſtrativè probatæ, ideo indicium in judicio non probat, niſi vel ſit per evidentiam rei Judici manifeſtum, vel ſit in judicio manifeſtè probatum, & ſic ſive judicium ſit leve vel grave, ſive proximum, ſive remotum, ad hoc ut reſpectivè probet, vel leviter vel concludenter debet eſſe in judicio probatum. Et cum indiciorum alia delictum vel veritatem primò intentam certò probent, alia magis vel minus probabiliter, nullum illorum probat cum tanta plenitudine aut probabilitate, quanta probare poteſt, ſi non ſit plenè probatum, quidquid ſit, an probat taliter qualiter, & imperfectius, & taliter quod ejus probatio ad aliquid imperfectum juvare poſſit, & ſufficiat ad ſuſpicandum, vel ad aliam ſimilem imperfectam cognitionem. Quando tamen dicitur, quod indicium debet eſſe probatum plenè, intelligendum eſt de plenitudine relativa & proportionata ad illam probationem, ad quam indicium aſſumitur. Et ſic ad hoc ut judicium ſemiplenè probet non eſt neceſſe, quod indicium ſit plenè in ſeipſo probatum ea plenitudine, qua debet eſſe probatum indicium, ut plenè probet & ſufficienter ad damnandum Reum, ſed hæc magis infra explicabuntur, dum de probationibus neceſſariis ad torquendum vel damnandum erit ſermo. Ubi etiam videbitur an indicia ſint probanda per teſtes conteſtes, vel potius probari poſſint per teſtes ſingulares.

SUMMARIUM.

8. Quid ſit fama, & quæ ſint de ejus ratione.
9. Per quid diſtinguatur fama ab infamia.
Fama alia eſt vana & temeraria, & alia rationabilis. ibid.
10. Pariter alia eſt verè non vana, & alia non vana præſumptivè.
Explicatur diſtinctio. ibid.
11. Dividitur ulterius fama in vehementem & ſimplicem.
Quid requiratur de jure ad hoc, ut fama ſit vehemens. ibid.
12. Explicatur quid ſit fama vehemens.
13. Nuda fama in criminalibus, & civilibus non facit plenam probationem.
Nec indicium ad torturam. ibid.
14. Adjunctis verò aliquibus adminiculis poteſt facere indicium ad torturam.
Fama vehemens aliquando indicium facit ad torturam. ibid.
15. Fama nuda indicium facit ad inquirendum generaliter, & de delicto.
Non autem ad transmittendam informationem contra abſentem. ibid.
16. Fama nuda non facit ſemiplenam probationem nec in civilibus.
Sed ſi ſit adminiculata ſemiplenam probationem facit. ibid.
17. Ad probandam excommunicationem in foro animæ ſufficit fama.
18. Fama tantum probat, quantum probat cauſa.
In criminalibus fama cum uno teſte plenam probationem non facit. ibid.
19. Arbitrarium eſt Iudici videre, quantum fama probat.
Tria neceſſariò requiſita ad hoc ut fama plenè probet. ibid.
20. Opiniones.
21. Quando de jure ad aliquid probandū ſufficit communis opinio, tunc fama plenè probat.
Fama ſufficit ad inducendam purgationem canonicam, & ad ſuſpendendum ab officio vel beneficio. ibid.
22. Fama non inducit onus in adverſarium probandi contrarium.
23. Duplex conditio neceſſaria ad hoc, ut fama probet.
Prima eſt, quod ſit orta ex veriſimili cauſa: ibid.
Secunda, quod ſit orta ab honeſtis viris & fide dignis. ibid.
24. Quid dicendum ſit, an neceſſariò requiratur utraque conditio. ibid.
25. Et an ſufficiat prima conditio.
Opiniones variæ. ibid.
Reſolvitur difficultas. ibid.
26. Tertia conditio eſt, quod fama ſit uniformis in toto populo.
27. Quarta quod ſit orta ante motam litem.
28. Quinta quod ſit in loco commiſſi delicti.
29. Sexta quod non ſit procurata & affectata.
30. Bona fama in genere tollit malam famam in genere.
Teſtes bonæ famæ præferuntur teſtibus malæ famæ. ibid.

Bona fama in genere non tollit indicia ad torturam. ibid.

31. *Nec malam famam in ſpecie.*
32. *Quæ ſint vires malæ famæ.*
33. *Ad probationem famæ ad minus requiruntur duo teſtes conteſtes.*
34. *Et quod ſint omni exceptione majores.*
35. *Et quod reddant cauſam ſuæ ſcientiæ, & exprimant cauſas vel indicia.*
36. *Maximè ſi agatur de damnatione Rei, ſeu interrogatione, vel de transmittenda informatione.*
37. *Et quod teſtis deponendo de fama, ſciat quid ſit fama ſaltem in facto.*
38. *Et quod deponat auctores, à quibus fama ortum habuit.*
39. *Explicatur & reſolvitur una difficultas.*
40. *Debet etiam deponere ſe audiviſſe à majore parte populi.*
41. *Sed ſi agatur de probãda peritia, ſufficit quod deponat ſe audiviſſe à maxima parte peritorũ. Opiniones variæ. ibid.*
42. *Per quot teſtes fama probetur & quomodo.*
43. *Fama etiam per ſcripturas probatur.*
44. *Quomodo diſtinguatur bona fama à mala fama in probatione, & ſeq.*
45. *Bona fama probatur etiã per teſtes inhabiles. Non verò mala fama. ibid.*
46. *Explicantur, quæ requiruntur ad probandam bonam & malam famam.*

ARTICULUS II.

De Fama.

8. UT verò videatur quæ ſint indicia, ex quibus delicta ut plurimum probantur, & incipiendo à fama inquiritur quamnam illa probet. Fama verò eſt communis opinio voce manifeſtata, quæ ſi ſit de bono dicitur fama, & ſi de malo dicitur infamia, ut per DD. *in l. de Minori, §. Tormenta, ff. de quæſt.* Quamvis hoc nomen ſæpè dicatur indifferenter de bona & mala, & propterea quatuor ſunt de ratione famæ ut notat Sylv. 2. fama *nu. 2.* Primum eſt, quod ſit opinio, ubi enim eſt ſcientia, non eſt fama, ſed manifeſtum aut notorium. Ubi verò eſt ſimplex ſuſpicio ſine adhæſione ad unam partem, non eſt opinio, ſed ſimplex ſuſpicio. Fama igitur eſt communis opinio. Secundò requiritur, quod ſit ex conjecturis probabilibus, & cauſis. Tertiò quod ſit voce manifeſtata. Quartò quod ſit manifeſtata ab omnibus vel à majori parte populi, in quo differt à rumore; unde dicta paucorum non infamant, ut notat Panor. *cap. cum in tua de ſponſ.*

9. Fama ergo nec eſt ſimplex & pura ſuſpicio, nec eſt ſcientia ſeu certa cognitio, ſed eſt opinio voce populi nunciata. Fagnan. *cap. veſtra de cohab.* Cler. *nu. 28.* Quæ ſi ſit de bono, eſt fama bona, & dicitur communiter fama, ſed ſi ſit de malo, eſt fama mala, & propriè dicitur infamia. Utraque verò diſtinguitur, quia alia eſt vana, temeraria, & ad probandum inſufficiens, alia verò eſt bene fundata & rationabilis, & quæ fa[...] aliquod genus probationis ſaltem imp[...]. Ex origine verò famæ hæc diſtinctio explica[...] Nam cum fama ſit opinio, & ſic importet ju[di]cium intellectûs adhærentis uni parti ſed dubi[ta]tivè & cum formidine oppoſiti, ipſa ex co[nſe]quenti eſt practica quædam concluſio opi[...] deducta ex aliquo principio per conſequenti[am] veriſimilem & probabilem ab aliquo pruden[te] & rationabiliter diſcurente. Ex multiplici igi[tur] capite fama eſt vana, vel ſcilicet ſi principium [il]lud, ex quo quis opinatur, ſit falſum, vel ſalte[m] non eſt probabile, quod in mundo fuerit, vel il[]lud extitiſſe, aut exiſtere probabiliter non aſſe[]ritur. Ut ſi quis opinatur Sejum occidiſſe Cajum, quia Sejus dixit ſe velle illum occidere, ſi falſum eſt, quod Sejus hoc dixerit, vel qui opinatur, hoc neſcit, vel ſaltem non credit, ſive opinatur id eſſe verum, vanè & temerariè judicat Sejum occidiſſe Cajum, quia ex falſo vel non probabiliter vero temerariè & improbabiliter infertur, quod Sejus Cajum occiderit. Secundò vana eſt fama, ſi conſequentia, per quam deducitur opinio, non ſit probabilis ex eo, quod principium & medium, ex quo deducitur, ſit vis & non ſufficiens. Ut ſi quis videns Sejum loqui ſecreto cum Titio, judicet quod Sejus mandaverit Titio, ut occideret Cajum. Et quia facillimum eſt, quod viri improbi, inhoneſti & maledici vel falſa divulgent etiam malitioſè; vel ſaltem nimis faciles ſint ad temerariè judicandum, ideo & mendax & vana præſumitur fama, quæ ortum habet ab improbis & maledicis. Itaque è contrario illa eſt fama non vana, quæ ex probabili principio & indicio per conſequentiam probabilem deducitur, & per probos & honeſtos viros evulgatur. *cap. Inquiſitionis, & cap. qualiter & quando il 2. de accuſat. &c.* ubi Canoniſtæ & reliqui DD.

10 Sed alia diſtinctio famæ ſeu infamiæ attendi debet, quia alia eſt fama verè non vana & alia non vana præſumptivè. Nam ad hoc, ut fama ſit in rei veritate non vana, neceſſe eſt, quod primus auctor famæ per ſenſum proprium cognoverit, vel delictum, vel illud principium, ſeu medium, ex quo per probabilem conſequentiam deducitur opinio delicti, & ulterius, quod ille primus auctor ſit integræ fidei. Nam qui a[u]dit ab alio, leviter credit, ſi non inquirit unde [&] quomodo ille ſciat, quod dicit. Et ſi ille dicat, quod id ſcit, quia audivit ab alio, vel erit proceſſus in infinitum, vel devenietur ad aliquem, qui per ſenſum proprium cognovit id, quod eſt famæ fundamentum; ſemper enim conſiderandum eſt, quod licet, qui revelat aliquid, ſit fide dignus, ſi tamen ipſe per ſenſum proprium non vidit, quod revelat, ſed id ab alio audivit, poteſt eſſe quod ille alius non ſit fide dignus, & niſi ſciatur tandem quis ſit primus auctor illius fundamenti, & niſi ille deponat per ſenſum proprium, famæ fundamentum erit non

fir-

firmum, & inſufficiens ad famam non vanam. Sic ergo diſtingui debet inter famam vere non vanam, & non vanam præſumptivè. Nam ad famam vere non vanam neceſſe eſt, quod primus auctor famæ, vel delictum ipſum cognoverit per ſenſum proprium, vel hoc modo cognoverit illud principium, ſeu medium ex quo per conſequentiam probabilem deducitur delictum opinatum, neq; ad hoc ſufficit cognitio ex auditu alieno, niſi qui revelat reddat cauſam ſui dicti, & ſi hanc reddat ex eo, quod audivit ab alio, ne detur proceſſus in infinitum, deveniendum eſt ad unum, qui ſui dicti rationem reddat quia per ſenſum proprium cognovit, quod dicit. Sed quia multoties non poteſt inveniari primus auctor famæ, ideo ad famam ſufficit, quod ortum habuerit à viris probis, non levibus, non maledicis, ſed honeſtis, & apud tales vigeat. & quod hoc ſit à populo creditum, ſeu opinatum; quia in iſtis non præſumitur levitas, vel malitia, vel falſitas. Sed tunc hæc Infamia ſolum præſumptivè non eſt vana.

11. Hinc poteſt explicari alia diſtinctio famæ in ſimplicem. & vehementem, qua utuntur communiter DD. ad videndum quando & qualiter fama probet. Videndum igitur eſt primo, quæ dici debeat fama vehemens. Arbitrarium vero Judici eſſe decernere, quæ ſit fama vehemens, voluerunt Menoch. *de arb. Caſ. ſi. n. 3. & l. 2. de præſumpt. q. 89. nu. 33.* Rota *p. univerſ. deciſ. 81* & alii apud Farinac. *quæſt. 47. num. 29.* Sed quia hoc arbitrium debet eſſe à jure regulatum, diligentius inquiri debet, quid de jure ſit neceſſarium. ad hoc ut fama dicatur vehemens. Eſt autem certum, quod fama vehemens debet habere omnia requiſita ad famam. & præcipuè, quod ſit orta ex probabilibus cauſis & à perſonis bonis & honeſtis, non vero ab improbis & malevolis. Advertit verò Farinac. *q. 47. num. 32. 33. & 34.* Quod ad videndum an fama ſit vehemens, attendi debent cauſæ originis ipſius famæ, non vero ſolus numerus perſonarum; debet enim Judex conſiderare non ſolum id quod dicitur, & quia ſic dicitur. ſed unde & à quibus, & quid, & quare dicitur. Nam alias ſancti & innocentiſſimi viri vulgi opinione perierunt. Attendi igitur debent cauſæ originis famæ, & illa erit fama vehemens, quæ à cauſis, indiciis, & conjecturis veriſimilibus, gravibus & urgentibus ortum habuit, non vero ſi cauſæ ſint inveriſimiles, leves, & frivolæ. Sed ſi hoc ſufficit jam eadem erit fama, & fama vehemens, quia abſolute ad famam. requiritur, quod ſit ex rationabilibus cauſis.

12. Reſpondetur igitur quod ſi per famam vehementem intelligimus illam, quæ probet plenè, vel ſemiplenè, illa ſola eſt vehemens, quæ non eſt nuda fama. ſed eſt aliquo alio adjuncto adminiculata. Ratio eſt quia fundamentum famæ, illud ſcilicet principium ex quo populus opinatur de aliquo, quod ſit bonus, vel malus, vel ſolum eſt ſufficiens ad opinandum, vel ad certò iudicandum, & hoc ſemper accidit, quando tale fundamentum, vel de ſe non ſufficit niſi ad opinandum, vel ſi etiam de ſe eſſet ſufficiens ad inducendam certam cognitionem, tamen de facto non eſt ſufficiens. quia non eſt certo cognitum, ſed ſolum opinatum. Et in hoc caſu nec fama ſufficit ad inducendum certum judicium, & ob probandum plenè, vel ſemiplenè, quia ad hanc probationem, quæ requirit certitudinem, non ſufficit opinio, cum hæc non ſit certa. Vel illud principium eſt ſufficiens ad inferendum judicium certum, & ſic ad probandum: & hoc non poteſt contingere, niſi ex aliquo adjuncto, quia fundamentum famæ. ut fundamentum famæ. ſolum ſufficit ad opinandum. Quod ſi illud fundamentum ſufficit per ſe ad certitudinem inducendam, & ſit concludenter probatum, & non opinatum, ut ſi fama ortum habuit ex dicto extrajudiciali plurium teſtium, de viſu, qui examinati hoc deponunt in Judicto jam tollitur nuda fama, & non amplius habetur pura opinio ſed certa cognitio. Quod ſi fundamentum famæ ſit aliquod indicium, ſed illud ſit indubitatum, non fundat famam, niſi quia de illo non conſtat plenè, ſed ſolum eſt opinatum. Quod ſi illud indicium ſit plenè probatum, jam excluditur nuda fama ex novo adjuncto famæ nudæ excluſivo, ſcilicet ex nova probatione judiciali illius fundamenti. Et hinc etiam habetur. quod licet ad famam vere non vanam, non præſumptivam ſit neceſſe, quod cauſa famæ à primo auctore illius ſit cognita per ſenſum, & quod ille ſit fidei integræ, & major omni exceptione, tamen ſufficit quod apud populum hoc ſit opinatum, & ſi hoc eſſet certo cognitum, non eſſet famoſum, ſed manifeſtum, vel notorium. Quod ſi id probatur, jam famæ aliquod adjungitur, quod non eſt de ratione famæ, imo quod tollit nudam famam. & inducit manifeſtum, vel notorium.

13. Valde ergo leve indicium eſt nuda fama. Unde nec in civilibus, nec in criminalibus facit plenam probationem *cap. ſi teſtis §. ſæpe etiam 4 quæſt. 3. cap. illud de Cler. excomm.* & ibi Gloſſ. *l. 3. §. ejuſdem ff. de teſtibus* Felin. *in cap. veniens num. 7. de teſtibus* Fagnan. *cap. Qualiter & quando il 2. de accuſ. numer 88.* & alii Doctores communiter & ideo (quid quid contrarium aliqui dixerint) fama nuda non facit indicium ad torturam. Fagnan. *d. c.* Qualiter *num. 89.* Clar. *quæſt. 21.* Farinac. *quæſt. 37. num. 4.* Tum quia eſt indicium valdè remotum & non indubitatum. Tum quia indicia ad torturam debent eſſe gravia, & urgentia, & certa & in ſuo genere luce meridiana clariora *l. 1. in principio ff. de q. & l milites ff. oportet C. de q.* Farinac. *q. 37.* plures allegans, quidquid, in contrarium voluerit Bordon. *cap 52. num. 71.* At vero fama ut plurimum fallax eſt, cum dictum unius facile conſueſcit ſequi multitudo. *cap cum in juventute de purg. can.* nullumque malum fama velocius currit & creſcit, cum vires acquirat eundo, & falſi nuncia plerumque

 exiſtat,

exiſtat. Et propterea famæ tamquam rei falaci & fragili non multum credendum. Ideo ſi quis ex ſola fama tortus confeſſus fuerit, & confeſſionem ratificaverit, confeſſio eſt nulla, ut poſt Marſil. Bald. & Menoch. probat Farinac. *q. 47. num. 10. ubi num. 12* quod neque in delictis difficilis probationis fama ſufficiat ad torquendum, niſi junctis adminiculis, etiam ſi incontinenti orta fuerit.

14. Junctis vero aliis indiciis ſufficientibus aut conjecturis ſufficit ad torquendum, ut ſi famæ juncta ſit inimicitia, aut fuga Rei, aut minæ, aut dictum publici denunciatoris. Farinac. *q. 47. num. 15.* (Sed quod dicitur de publico denunciatore niſi aliquod ſpeciale addatur, ex quo fama adminiculetur, non placet quod vel publicus denunciator ex pura fama probat) ſeu ſi infamiæ ſpecificæ juncta ſit infamia in genere, quia alias perſona ſit malæ fidei, conditionis, & famæ, Farinac *q. 47. num. 17. & ſeq.* Qui etiam vult quod fama etiam vehemens faciat indicium ad torturam. Sed *num 27.* advertit, quod adhoc ut fama faciat indicium ad torturam, non ſufficit ejus bona origo quoad perſonas, quia ſcilicet ortum habuerit à probis viris, ſed requiritur vehementia quo ad cauſas, & veriſimilitudines ex quibus orta eſt. Sed ut probatum eſt *nu. 12.* nec ſufficit cauſæ veriſimilitudo, quia ad famam ſufficit, quod cauſa illius ſit ſufficiens ad opinandum ſed hoc non ſufficit ad probandum, ut dictum eſt niſi aliquo alio adjuncto. Unde bene idem Farin. *num 35.* deduxit cum Sylu. *v. indicium num. 5.* quod opinio illa, quæ aſſerit famam vehementem facere indicium ad torturam, nihil novi inducit, quia talis fama quæ dici poſſit vehemens non eſt nuda fama, ſed eſt fama aliis motivis adminiculata.

15. Fama tamen nuda facit indicium ad inquirendum generaliter, ſeu ad inquirendum de delicto, quod eſt verum, etiam ſi fama ortum habuerit à non fide dignis. Et ſi conſtet, quod ortum habuerit à fide dignis, dicunt plures, quod ſufficit ad inquirendum contra perſonam infamatam, nimirum ad illam citandam, & carcerandam, non tamen ſufficit ad formandam, & tranſmittendam informationem contra abſentem ad effectum ut damnetur in contumaciam quia adhoc requiritur indicium vehemens, quod non facit fama. Ubi igitur conſtet infamiam ortum habuiſſe à viris honeſtis, ſecundum aliquos datur mandatum de capiendo Reo infamato, quia adhoc fama ſufficit ut captus Reus examinetur Sed ſi Reus capi non potuit, quia aufugit, tunc de hoc fit fides in actis, & fama remanet adminiculata per fugam, & fama juncta fuga tunc ſufficit etiam ad tranſmittendam informationem Farinac. *q. 47. n. 40.* & ſequentibus. Hæc tamen doctrina habet difficultatem, & pendet ex reſolutione illius *quæſt.* an ad citandum, & carcerandum Reum requiratur, quod delictum ſit ſemiplene probatum. Nam ſi hoc eſt neceſſarium, non eſt verum, quod ſola fama ſufficit ad citandum Reum.

16. Sed numquid ergo fama non facit ſaltem ſemiplenam probationem? In cauſis civilibus affirmant plures, & alii negant ut videre eſt apud Farinac. *q. 47. num 54. & ſeq.* Sed in criminalibus in quibus probationes debent eſſe luce meridiana clariores fama non probat ſemiplene. Gloſſa *in cap. veniens in ver. illorum. de teſtibus.* Ubi Baldus, Imola, Butr. *n. 10.* Panot. *n. 8.* Felin. *n. 12.* Dec. *n. 25.* Fagnan. *d. cap. Qualiter n. 88* Eliſeus *tr. 5. q. 5. n. 6. & 7. & q. 11. n. 3.* Sed ad pleniorem veritatis intelligentiam diſtingui debet fama nuda à fama adminiculata. Nam fama nuda conſiderata præciſe in quantum eſt opinio orta etiam ex perſonis honeſtis, nec etiam in civilibus facit ſemiplenam probationem, ut ex Bartol. *in l. de minore §. plurium ff. de q.* & Felin. *in capit. Veniens nu. 11.* probat Farinacius *q. 47. nu. 58* Et ratio evidens eſt, quia fama nuda, ut dictum eſt ſupra *n. 10.* non eſt niſi mera populi opinio; at vero opinio non eſt certa; igitur ex nuda fama non poteſt inferri delictum per certam conſequentiam; ſemiplena probatio vero certitudinem ſaltem moralem requirit. Et ſic fama conjuncta cum uno teſte de viſu non probat plenè præcipuè in cauſis civilibus arduis, vel ubi agitur de diſſolvendo matrimonio.

17. Et licet ad probandam excommunicationem in foro animæ ſufficiat fama, ubi tamen agitur de præjudicio tertii, fama non ſufficit; ideo nec ſola fama excommunicationis eam probat, nec juncta cum uno teſte facit plenam probationem, *cap. Pia de except. in 6. in Verb. apertiſſimis documentis.*

18. At vero ſi accipiatur fama juncta cauſæ illius veriſimili, & probabili plenè probata, tantum probat, quantum cauſa illa probata probare poteſt. Nam & poteſt eſſe, quod plene probet. Si enim ortum habuit ab illis, qui fuerunt præſentes delicto illudq; viderunt; iſtis examinatis per illos delictum probatur non ex fama ſed per ſenſum per quem illi delictũ patratum fuiſſe viderunt; ſed ſi origo famæ non fuit delictum ipſum patratum ſed factum, quod ſolum eſt delicti indicium, tunc illo indicio probato non infertur ad probandum delictũ niſi ſecundũ vires illius indicii. Et ideo bene dicitur, quod arbitrarium Judici eſt videre quantum fama probet. Cum tamen interim tenẽdum ſit, quod in criminalibus præcipue, fama non facit ſemiplenam probationem, nec cum uno teſte plenè probat, niſi ſit ſufficienter adminiculata.

19. Hinc deducas, quod fama pura, & opinio orta etiam ex perſonis honeſtis facit quidem adminiculum, & alias probationes adjuvat *l. 3 § ejuſdem quoque Principis ff. de legibus, & ibi gloſſ. in verb confirmat* Fagna. *d cap. Qualiter num. 88.* Bartol. Marſil. & alii, quos ſequitur Farinacius *quæſt. 47. num. 50.* Sed niſi ſit adminiculata, etiamſi ab aliquo forſan dicatur vehemens non probat etiam ſemiplene, nec

adjun-

adjuncto unico teſte de viſu plenè probat Sylu. *v. indicium nu. 5.* At vero ſi ſit adminiculata, & juncta aliis indiciis arbitrarium eſt judici videre quantum probet. Sic ergo adhoc, ut fama plenè probet, tria ſunt neceſſaria, ſcilicet, primo quod ſit orta ex veriſimilibus cauſis, & conjecturis, & talibus, ut ex illis juncta fama conſurgat probatio ſemiplena, & hoc ſit probatum. Secundo quod præter illas cauſas veriſimiles adſint aliæ conjecturæ, & præſumptiones. Tertio quod dictæ cauſæ, & conjecturæ non ſint levès; ſed graves, & urgentes, & tales, ut de ſe conſtituant aliam ſemiplenam probationem Farinacius *quæſt. 47. num. 88.* Ita cum proportione adhoc ut fama probet ſemiplenè, neceſſe eſt, quod adminicula juncta famæ ſint talia, ut ex fama ſic adminiculata certo concludatur delictum ſaltem ſemiplenè, & ſemper ad hoc requiritur, quod fama ſit plene probata.

20. Sic dum Doctores plures dicunt, quod in cauſis difficilis probationis fama junctis ſaltem aliquibus adminiculis plene probat, adverte, quod iſti loquuntur præcipuè in cauſis civilibus. In cauſis verò criminalibus ſupradicta ſervari debent, & in hoc admitti non poteſt, quod habet Scroi *part. 5. cap. 3. nu n. 26.* quia, inquit, quod fama ſola ſufficit ad torturam, & cum adminiculis plene probat, dummodo ſit legitime probata, & habeat ortum ex aliqua veriſimili cauſa. Hoc enim non ſufficere ad hoc, ut fama probet ſatis eſt explicitum.

21. Et hoc etiam advertendum, quod in iis, in quibus de Jure ſufficit communis opinio fama ſine dubio plene probat, ut in caſu *l. Barbatius ff. de offic. Prætor.* Et hoc idem verificatur quando communis opinio aliquid inducit, ut in probatione uſus loquendi, in his enim fama probat, ut in caſu *l. habeo ff. de ſuppellectili leg.* Panormitanus *cap. veniens de teſtibus nu. 8.* Felin. *num. 7.* Dicunt etiam, quod fama ſufficit ad inducendam purgationem canonicam Fagnan. *d. c. qualiter num. 88.* Et ideo aliquando ſufficit ad ſuſpendendum à beneficio, vel officio, ut ex Soccin. advertit idem Fagnan.

22. Quod vero Maſcard. *lib. 2. de prob. concluſ. 653. num. 28.* & alii apud eum voluerunt famam licet non inducat plenam probationem transferre tamen onus probandi contrarium in adverſarium, meritò rejicitur; nulla enim adeſt lex, quæ ſtatuat, ut præſumatur verum quod fama affirmat, & juris præſumptione transferatur in adverſarium onus probandi contrarium juxta textum *in l. generaliter §. ſi petitum ff. de fidei libert*; Imo in Criminalibus fama, nec facit indicium ad torturam ut dictum eſt; At vero, nec ſemiplena probatio inducit onus probandi in adverſarium Farinacius *quæſt. 47. nu. 52.*

23. Quæritur autem primo qualis debeat eſſe fama ad hoc ut probet Prima conditio famæ non vanæ ſed quæ probare poſſit eſt, quod ſit orta ex aliqua veriſimili cauſa, aut conjectura, vel ratione; alias tanquam vox vana, & populi vanus rumor nihili facienda eſt *l. Decurionus C. de pœnis l. Divo mater C. qui manumitti non poſſ. l. miles §. penult. ff. de adult. cap. Oſius Epiſt.* & Doctores communiter Secunda conditio eſt, ut ſit orta ab honeſtis, & fide dignis, non vero à malevolis, vel inimicis *cap. qualiter, & quando el ſecundo de accuſation* ubi gloſſ. & Doctores. Sed gravis difficultas eſt, an utraque harum conditionum ſit ſimul neceſſaria, vel potius altera earum ſufficiat. Nam hoc ſecundum videtur verum. Nam primo textus in *cap. qualiter, & quando il ſecundo, & capit inquiſitionis de accuſation.* non requirit niſi quod fama orta ſit à viris honeſtis, & fide dignis, & præterea viri honeſti, & fide digni non moventur ad opinandum niſi ex aliqua veriſimili cauſa. Et ideo quod ſufficiat famam ortam fuiſſe non à malevolis, ſed ab honeſtis, & fide dignis voluerunt Doctores, quos ſequitur Felin. *in cap Veniens num. 17. de teſtibus*, Sed Farinac. *quæſt 47. num. 155.* dubitat de hujus opinionis veritate, & eam ſaltem veram non eſſe putat in caſu, in quo fama faceret plenam probationem, vel in criminalibus in caſu, in quo tractaretur de tortura inferenda.

24. Ego conſidero, quod in rei veritate non poteſt contingere, quod perſonæ prudentes opinentur malum de proximo, niſi hujus opinionis adſint ſufficientes cauſæ, ſed hoc opus hic labor eſt, an perſonæ alias in hominum opinione honeſtæ, & fide dignæ, in caſibus particularibus ſint verè prudentes & vel ex aliqu propria inclinatione, vel etiam ex propria affectione, & privata circa perſonam, vel etiam ex nimio zelo, vel ex inconſideratione non ſint nimis faciles ad opinandum bonum, vel malum. Et ideo cum vère fama, quæ non eſt orta ex conjecturis, & cauſis probabilibus ſit vana; ideo dicendum eſt, quod licet, ad quamplures effectus ſufficiat, quod conſtet famam ortum habuiſſe à prudentibus, & honeſtis viris, quia ex hoc ſaltem præſumptivè conſtat, quod ortum habuerit ex probabilibus cauſis, & ſic, ut dictum eſt *num. 11.* hæc fama eſt non vana præſumptive. Nihilominus ſaltem ubi agitur de gravi præjudicio tertii, ſive in civilibus, ſive in criminalibus, ad hoc ut fama probet, non ſufficit, quod ſit orta à perſonis honeſtis ſed requiritur, quod appareat eam eſſe ortam ex rationabili cauſa.

25. E contra vero ſufficere videtur ſola prima conditio, ſcilicet, quod fama ſit orta ex probabili, & rationabili cauſa. Nam ubi de hoc conſtet, fama probat, juxta ſui conditionem, etiam ſi ſit orta à malevolis Felin. *cap Veniens num. 17. de teſt.* Maſcard. *de probat. lib. 2. concluſ. 749. n. 20.* Et quamvis Farinacius *qu. 47. num. 159.* dubitet de hoc, tamen non apparet ratio dubitandi, Tum quia ut ipſe fatetur *nu. 166.* ubi agitur de re turpi, fama probat etiam ſi orta à vilibus, & infamibus perſonis. Hujus enim ratio eſt, non quia de rebus turpibus regulariter non ſit ſermo apud perſonas honeſtas,

quia

quia ſermo de inhoneſtis ab alio habitis, honeſtus eſſe poteſt, nec dedecet perſonas honeſtas, ſi adſit honeſta cauſa loquendi. Sed ratio eſt, quia cum hujusmodi turpia regulariter non habeantur, niſi coram inhoneſtis perſonis, fama de illis, niſi ab inhoneſtis perſonis oriri poteſt; & nihilominus hæc fama vana eſt niſi ſatis conſtet de cauſa rationabili, ex qua fama exorta eſt. Sed cauſa propria aſſertionis poſitæ eſt, quia notitia cauſæ rationabilis ſemper eſt efficax, vel ut famam de novo generet, vel ut illam undecumque ortam confirmet, & ſic locum habet illa concluſio Juris, quod defectus perſonarum ſuppleatur per probabilia argumenta *l. ex quedam verſ. adminiculum C. de accuſatione*. Sed hic diſtingui debet inter rationabilitatem cauſæ cauſantis famam, & exiſtentiam iſtius cauſæ in rerum natura. Ad eſſentiam famæ non eſt neceſſe, quod conſtet de exiſtentia cauſarum ex quibus orta fuit fama. Tum quia in antiquis, & valde remotis, ut plurimum eſt impoſſibile, quod conſtet cauſas famæ extitiſſe in rerum natura: Tum quia hæc probatio ut plurimum deſtruet famam. Quando enim fama ortum habuit ex delicto ipſo à pluribus viſo, & ab eis diffamato, vel pariter ortum habuit ex aliquo indicio indubitato, ſi probetur, quod hoc delictum, vel indicium extiterit, jam ſola fama ceſſat & de delicto conſtat non ex fama tantum, ſed aliunde, & delictum non eſt amplius privative famoſum, ſed aliunde notum, & fama non remanet niſi eo modo quo opinio remanet cũ ſcientia. Ad famam igitur requiritur rationabilitas cauſæ, ſed ſufficit, quod hæc cauſa ab auctoribus famæ ſit aſſerta. Sed quia malevolis, & improbis non eſt credendum, ideo non ſufficit, quod famæ aſſeratur cauſa rationabilis, niſi hæc aſſertio ſit à viris probis, & honeſtis. Et nihilominus ſi aliunde conſtet de exiſtentia cauſæ famæ, quam ex malevolarum, & inhoneſtarum aſſertione, fama non erit vana quidem, ſed nec erit orta ſolum ex proborum aſſertione, ſed ex cauſis aliunde notis. Dicitur igitur, quod utraque conditio regulariter erit neceſſaria, & altera poteſt ſufficere ſed tunc majora adminicula requiruntur ad hoc, ut fama probet. Inter perſonas vero honeſtas, computantur etiam honeſtæ mulieres, quando ſumus in facto cui honeſtæ mulieres adeſſe poſſunt; imo quando agitur de facto ad mulieres ſpectante fama ex mulieribus orta potentior eſt. Item qualitas perſonæ honeſtæ de jure præſumitur, niſi contrarium probetur.

26. Secunda conditio eſt, quod fama ſit uniformis & eadem in toto populo, non vero varia & diverſa. Cum enim famæ teſtimonium non ſit idoneum nec deterius poſſit reperiri, & de facili proſternatur, niſi fama ſit inconcuſſa, creſcens, non vaga, non contraria, non in aliquo labefactata nihil operatur. Ideo fama poſterius orta tollit priorem niſi prior ſit fundata in melioribus rationibus. Et ex contrariis famis ſimul ortis illa prævalet, quæ à veriſimilibus cauſis ortum habet, etiam ſi alia pluribus teſtibus ſit probata; vel ſi ſint æquales una tollit aliam negativa delicti ſcilicet, affirmativam, & fama innocentiæ tollit famam delicti. Imo ad tollendam delicti famam à teſtibus approbatam ſufficit, ſi alii teſtes dicant de delicto illo nihil audiviſſe, quia ſi verum eſſet, quod delictum illud eſſet publicum, & famoſum, non latuiſſet illos teſtes, ut per Doctores quos cumulat Farinacius *q. 47. à num. 163.*

27. Quarta conditio eſt, quod fama in civilibus ſit orta ante motam litem, & in criminalibus ante firmatam accuſationem, vel inquiſitionem, vel Rei carcerationem, *l. cum actum ff. de neg. geſt. l. matrem C. de probat.* Niſi tamen cauſa ob quam populus, vel vicinia in credulitatem inducitur fuerit orta, aut manifeſtata poſt accuſationem, aut carcerationem, aut motam litem Farinnacius *dicta q. 47. num. 178.*

28. Quinta conditio in criminalibus eſt ut fama ſit in loco commiſſi delicti. Ita ex Bald. *in l. ex quidem C. de probat.* Farinacius *quæſt. 47. num. 179.* Sed verum eſt, quod fama ſemper in aliquo loco loquitur, vel in vicinia, vel in parte civitatis, vel in tota civitate, vel in tota Provincia juxta qualitatem, & exigentiam facti, & hoc ſufficit, ut fama apud Judicem probata in ſuo genere probet, quod ſi non eſt orta hoc modo in loco delicti eſt ſuſpecta.

29. Sexta conditio eſt, quod fama non ſit procurata, & affectata. Nam fama procurata non probat, & procurantes ſunt puniendi. Maſcard. *de probat l. 2. concluſ. 748.* Farinacius *q. 47. num. 180.*

30. Quæritur 2. Quid probet bona fama comparatione malæ famæ. Dicitur vero, quod bona fama in genere tollit malam famam pariter in genere, & omnem præſumptionem ex ea fama mala reſultantem. Teſtes enim ſuper bona fama deponentes habent pro ſe præſumptionem juris, & ideo præferuntur, & præſtantius eſt privilegium bonæ famæ, quam malæ opinionis. *cap. licet de accuſat.* Et hoc eſt verum etiam ſi teſtes deponentes ſuper mala fama ſint plures. Multo magis vero fama bona in ſpecie tollit malam famam in genere. Et inſuper bona fama operatur, ut Reus mitius puniatur. Licet vero plures Doctores apud Farinac. *qu. 47 n. 186.* voluerunt, quod bona fama in genere tollat omnem aliam delicti præſumptionem, & ita quod Reus, qui torquendus erat ex legitimis indiciis, probata bona fama torqueri non poſſit, tamen merito hoc ab aliis pluribus rejicitur, ſola enim fama in genere non tollit indicia ſufficientia ad torturam, cum fama vix faciat adminiculum, niſi cauſa famæ probata ſit talis, quæ indicium faciat, quia non ſit tantum cauſa ſufficiens ad opinandum, ſed ad probandum in judicio: Fama bona tamen facit, ut Reus minus torqueatur.

31. Bona tamen fama in genere non tollit malam famam in ſpecie. Teſtibus enim deponentibus de delicto in ſpecie magis creditur, quia

quia deponunt de illo, quod proximius & clarius cadit ſub ſenſibus & quia ſæpius contingit, quod perſonæ ex novo delicto bonam famam amittant. Nihilominus bona fama in genere debilitat, & confundit malam famam in ſpecie. Guaz. *def. 25. cap 1 n. 18.* Quamvis & addi poſſit, quod bona fama in genere tollat malam famam in ſpecie, ſi mala ſit nuda, & nullis conjecturis adminiculata. Farin. *quæſt. 47. nu. 187.*

32. Quæritur tertiò, quæ ſint vires malæ famæ? mala fama in genere aliquam contrariam præſumptionem facit, ut Reus acrius puniatur, id eſt non mitius puniatur, quàm ſi eſſet bonæ famæ: verum diſtingui debet, quia ſi mala fama ſit circa eandem ſpeciem delicti, de quo Reus inquiritur, tunc contra illum præſumptionem facit, quia ſemel malus in eadem ſpecie delicti ſemper præſumitur malus. At mala fama de aliis delictis non facit præſumere, quod Reus deliquerit in hac ſpecie delicti, de qua aliàs non eſt infamatus, quia à diverſis non ſumitur conjectura. *l.* Spadonus, §. *qui non multo, ff. de ex cuſ. tutar. & l.* Tabonus *C. de probat.* Clar. §. *fin. quæſt. 2. ver fama ſola.* Farinac. *quæſt. 47. num. 204.* Et adhuc mala fama in eadem ſpecie delicti ſe ſola ſine aliis indiciis & adminiculis non ſufficit ad torturam. Quamvis vim habeat adminiculi, ex quo indicium ad torturam aliàs inſufficiens fit ſufficiens. Clar. §. *finali quæſt. 2.* Farinac. *quæſt. 42. à num. 205.* licèt autem Franc. Perſona apud Farin. *num. 206* voluerit, quod in delictis difficilis probationis, vel aliàs vilis perſonæ, ex ſola mala fama in ſpecie reſpectu ejusdem delicti poſſint torqueri, meritò hoc rejicit Farin. Nam ſequeretur v. gr. quod pro homicidio de nocte commiſſo Judex poſſet capere & torquere omnes de alio homicidio diffamatos absque aliis indiciis, quod exercere prorſus eſt irrationabile.

33. Quæritur quartò, quæ ſint neceſſaria, ut fama probetur? Si fama ſit probanda per teſtes, ad minus ſunt neceſſarii duo teſtes conteſtes. Sylv. *v fama nu. 2.* Verum eſt, quod ſi teſtes ſint conteſtes in ſpecie & qualitate famæ, non obſtat, ſi ſint ſingulares, vel reſpectu perſonarum, à quibus dicunt ſe audiviſſe, vel reſpectu loci, in quo dicunt ſe audiviſſe, vel tempore de quo audiverunt, ut poſt Baroel. Marſil. & alios advertit Farinac. *quæſt 47. num. 265.*

34. Secundò requiritur, quod teſtes ſint omni exceptione majores. *cap. qualiter & quando el ſecundo de accuſat.* Felin. Dec. & alii. Hæc tamen qualitas teſtium non eſt articulanda, quia niſi aliud conſtet, teſtes præſumuntur legitimi & idonei. Farinac. *quæſt. 48. nu. 215.*

35. Tertiò requiritur, quod teſtes etiam non interrogati reddant cauſam ſcientiæ, & ſic exprimant cauſas, indicia, & conjecturas, ex quibus orta eſt fama. Ita docent innumeri, quos ſequitur Farinac. *quæſt. 47. nu. 216.* Et ratio eſt, quia fama vana, & populi inanis vox nihil probat, & ut fama probet in ſuo genere, debet conſtare in Judicio, quod non ſit vana, ſed rationabilis & firma; hoc verò conſtare non poteſt, niſi conſtet de famæ origine & cauſa. Et licèt multi dixerint ad probandam famam ſufficere, quod teſtes dicant ita publicè dici ſe audiviſſe, vel ita eſſe publicam vocem & famam. Baldus *in cap. præterea num. 10. de teſtibus, & cap literas num. 20. de probat* & hanc Baldi opinionem communiter in Rota Romana obſervari teſtetur Caſſadorus *deciſ. 3. tit. de probat.* Et ideo illam ſecuti ſunt Clar § *finali quæſt. 6* & plures alii apud Farin. *quæſt. 42. num. 257.* Tamen hæc ſententia habet contra ſe rationem evidentem, quia tam publicè auditur, quod vana fama & falſa divulgat, quàm id, quod publicat fama non vana, ſed fundata & rationabilis; igitur ex quo teſtis ſolum dicat, ita dici publicè audiviſſe, vel ita eſſe publicam vocem, fatetur quidem famam eſſe, ſed non oſtendit & probat, hanc famam non eſſe vanam & irrationabilem, & non attendendam, niſi ſimul dicat cauſam ortæ famæ & illius auctores.

36. Sed ſemper in his advertendum, quod aliud eſt loqui in ordine ad incipiendam inquiſitionem vel in genere, vel etiam in ſpecie, ad hoc enim ſufficit, quod fama adſit; ex hoc enim poteſt Judex ſe movere, ut inquirat, & primò ut inquirat de qualitate famæ, vel etiam ut ſe informet examinando teſtes: vel volumus loqui in ordine ad damnandum Reum, vel illum torquendum, vel ad transmittendam illi inquiſitionem, vel etiam ad illum interrogandum aut carcerandum, ad quos actus Judex non poteſt procedere ex fama, niſi illa plenè ſit probata. Et ad hujusmodi effectus neceſſe eſt, quod ſatis conſtet Judici quod fama non eſt fama vana, ſed fundata & rationabilis, quod eſſe non poteſt, niſi conſtet de origine famæ, & intrat opinio Bartol. *in lege de minore, §. plurium. nu. 11. ff. de quæſt.* Dec. *in cap. veniens nu. 36. de teſtibus*, & aliorum quamplurium, quos refert Farinac. *d. q. 47. nu. 258.* Ideo in criminalibus præcipuè hæc Bartoli ſententia amplecti debet. Unde & Rotæ ſtilum non ſervari in criminalibus dixit Ful. Pacian. *de probat. lib. 1. cap. 49. num. 28.*

37. Quartum Requiſitum eſt, ut teſtis deponens de fama debeat ſcire, quid ſit fama, & ſi interrogatus dicat ſe neſcire, nihil probat. Jo. And. Imol. Dom. *in cap concupiſcentiam de conſtit.* & alii communiter, ſed tamen ſi teſtis deponat ea, quæ ſunt de ſubſtantia famæ, quidquid ſit, an ſciat quid ſit vel non ſit fama, probat famam in rei veritate. Et ſi expreſſe deponat adeſſe famam, non eſt neceſſe, quod illam deſcribat per verba juris, ſed per verba facti. Quod ſi ex jam depoſitis conſtat eum depoſuiſſe de facto famæ integrè, non debet interrogari, ut dicat quid ſit fama, & ſi interrogetur non tenetur reſpondere. Imo ſi teſtis ſit juris ignarus, & interrogatus, quid ſit fama, reſpondeat per verba juris, potius redditur ſuſpectus, quod fuerit à Procuratore partis inſtructus.

38. Quintò requiritur, quod teſtes deponant auctores, à quibus audierunt, & à quibus fama ortum habuit Bart. *in l. de minore*, §. *plurium*, *num.23. ff. de quæſt.* Innoc *cap. qualiter & quando de accuſat. nu.1.* & ibi Fagnan. *nu. 85.* quos ſequuntur communiter alii Doctores.

39. Eſt verò difficultas, an teſtis nominare debeat auctores, à quibus audivit, & eos, à quibus orta eſt fama, etiam ſi non ſit de hoc interrogatus. Aliqui enim hoc negant, ſed immerito Nam cum fama non vana ſit illa ſola, quæ à probabilibus cauſis & à fide dignis eſt orta juxta explicata ſupra, niſi de hoc conſtet in judicio, fama non eſt probata; & ideo vel teſtis etiam ſpecialiter non interrogatus de illis deponere debet, vel debet de illis interrogari, & ille deponere, aliter fama non eſt probata. Et ſic ſi teſtis interrogatus de illis, à quibus audivit, reſpondeat, ſe non recordari, etiam ſi teſtis dixerit ſe audiviſſe à majori parte, fama non eſt probata. Bartol. *in dicta lege de minore*, §. *plurium num.23. & ibi* Marſil. *nu. 55.* Farinac. *q 47. nu. 223.* Si tamen teſtis aliquos nominet, à quibus audivit, & deinde ſubdat ſe ab aliis audiviſſe, quorum non recordatur, bene probat famam, Bart. *d. nu.23.* Fagnan. *d. n. 81.* Maſcard. *de probat. l. 2 concluſ. 745. num. 17.* Verum ſi teſtis non nominet niſi conteſtes, non ſatisfacit, ſed debet nominare eos, à quibus audivit alios à conteſtibus.

40. Sextò requiritur, quod teſtis dicat ſe audiviſſe à majori parte populi. Ita Doctores communiter cum Bart. *in d. l. de minore*. §. *plurium num. 13. & ſeq.* Nec ſufficit, quod teſtis dicat ſe audiviſſe à pluribus, aut à pluribus & pluribus. Maſcard. *lib. 2. concl. 749. num. 6. & 7.* Non ſufficere verò, ſi teſtis dicat ita dicitur à majori parte populi, niſi etiam dicat ſe id audiviſſe, voluit Bartol. *citatus num. 20.* Sed contrarium eſt verius, quia dum teſtis dicit, quod ita dicitur à majori parte, implicitè ſaltem dicit, ſe id audiviſſe ſic dici, quod ſufficit. Farin. *q. 47. nu. 249.* ubi *num. 250.* quod ſufficit, ſi teſtis dicat ſe audiviſſe per totam civitatem, *& nu 252.* quod non eſt neceſſe, quod teſtis dicat, quod ita ſentiat major pars civitatis, quia ex quo dicit ſe audiviſſe à majori parte civitatis, ſequitur, quod major pars ita ſentiat. Navar. *cap. non ſunt audiendi 2. q. 3. nu. 12.* Et pariter ſufficit, ſi teſtis dicat ſe audiviſſe à majori parte populi, nec eſt neceſſe, quod dicat ſe audiviſſe dici publicè. Farinac. *quæſt. 47. num. 253.* Si verò teſtis dicat ſe audiviſſe ab omnibus illius civitatis, non judicatur falſus, quia debet interpretari, ut loquatur de omnibus de ea re loquentibus, vel ut loquatur moraliter & in eo ſenſu, in quo univerſalis vera eſt, ſi verificatur ut in pluribus.

41. Ubi tamen agitur de probanda peritia, ſufficit, ſi teſtis dicat ſe audiviſſe à majori parte peritorum. Quando etiam ſufficit fama viciniæ, ſufficit, ſi teſtes dicant, ſe audiviſſe à majori parte viciniæ. Eſt verò difficultas, an ſufficiat, quod teſtis dicat, ſe audiviſſe dici publicè. Affirmant cum Baldo *cap. præterea nu. 10. de teſtibus* quamplures, & negant Bart. *in l. de minore*, §. *plurium ff. de quæſt.* Sed dicas, quod ſi prima opinio ſenſit, quod per prædicta verba ſupplentur etiam requiſita quinque ſupra poſita, illa opinio eſt improbabilis, ut probatum eſt ſupra *nu. 35.* ſed ſi ſenſus illius opinionis eſt, quod illa verba ſuppleant ſolum hæc alia *à majori parte civitatis*, ita quod ſit ſenſus, quod non eſt neceſſe, quod teſtis dicat ſe audiviſſe à majori parte populi, ſed ſufficere, ſi dicat, ſe audiviſſe dici publicè, (& hunc exiſtimo eſſe ſenſum illius primæ opinionis) tunc ſatis probabile eſt dicere cum Farinac. *quæſt. 47. nu. 260.* quod prima opinio ſit vera de Jure Canonico, & in civilibus, non verò de Jure civili vel in criminalibus. Et hoc abſolutè etiam verius puto, quia de ratione famæ eſt, quod ſit vox & opinio majoris partis, ideo ut probetur fama, hoc debet eſſe probatum, aliàs verò ſtat, quod aliquod publicè dicatur, licèt non dicatur à majori parte.

42. Famam etiam probari per decem teſtes ob eorum certitudinem, licèt non deponant formiter, & cum omnibus requiſitis præfatis quamplures tradiderunt, quos refert Farinac. *quæſt. 47 num. 267.* qui tamen *nu. 269.* hoc non admittit, niſi teſtes ſint omni exceptione majores, & ita quod nec ſufficiat hoc ad torturam inferendam, niſi eorum depoſitio ſit adminiculata, & numerus teſtium non ſit minor quàm decem. Sed abſolutè hoc non puto admittendum, quia aliud eſt fama, aliud eſt fama non vana; at verò nec mille teſtes poſſunt probare famam non eſſe vanam, niſi præcipuè probent eam ortum habuiſſe à probis viris & cauſis probabilibus, ut ſupra eſt probatum, ideo nec per decem teſtes omni exceptione majores probatur fama, ſi non probetur unde ſit orta, ut ſciatur, quod non eſt vana, ſed facit aliquod genus probationis: & ſi dicas, quod præſumitur famam eſſe non vanam, ſi viget apud majorem partem populi, quia non præſumitur, quod major pars populi ſit ex viris improbis, reſpondetur, quod hæc præſumptio, ſi valeret, nulla fama eſſet non vana, quia omnis fama eſt opinio ſaltem majoris partis populi, quæ tamen major pars ſæpè decipitur, quia fama à paucis temerariè orta ut vera evulgatur.

43. Nedum verò per teſtes, ſed etiam per ſcripturas fama probatur, ut per privilegia & inſtrumenta antiqua. Si tamen ſint plura quam duo, & habeant originem à diverſis perſonis. Maſcard. *de probat. l. 2. concl. 911. num 2.* Probari etiam per literas bonorum virorum aſſerit Farinac. *qu. 47. num 272.* Sed hoc intelligitur de probatione extrajudiciali juxta ejuſdem doctrinam *qu. 80. à num. 41.*

44. Ad probandam verò famam tam bonam quàm malam ea ſervanda ſunt, quæ dicta ſunt eſſe neceſſaria ad probandam famam abſolutè. Diſtinguuntur verò bona & mala fama, quia fama mala non præſumitur, ſed probari debet: at fama bona in genere in dubio præſumitur, &

præſertim concurrentibus bona patria, bona educatione, parentum nobilitate &c. Non tamen [illegible] mitur fama optima. Et ubi agitur de tertii p[illegible] judicio, etiam bona fama debet probari. Si[illegible] proba[r]i debet, quando lex vel ſtatutum illam [illegible] taliter requirit, vel quando aliàs quis fuit ma[illegible] famæ, niſi maculam malæ famæ per pœnitentiam & vitam bonam ſaltem triennalem laverit. Ceſſat etiam bonæ famæ præſumptio in eo, qui d[illegible] rei illicitæ. Ex eo verò præciſè, quod [illegible] fundet intentionem ſuam in bona fama, non tenetur eam probare, quia de jure præſumitur, [illegible] in contrarium urgeat aliqua mali præſumptio, ut probat Farinac. *quæſt. 47. nu. 293.* ubi *nu. 297.* ait famam bonam non debere præſumi, quando hæc præſumptio redundaret in præjudicium ejus, pro quo præſumitur.

45. Ubi verò fama bona eſt probanda, hoc fieri poteſt etiam per teſtes inhabiles, nimirum per conſanguineos & amicos. Farinac. *quæſt. 47. nu. 306.* At verò è contra ad probandam malam famam nedum teſtes debent eſſe habiles, ſed debent adducere cauſas infamiæ, & dilucidè explica[re] factum, ex quo dicunt infamiam eſſe ortam. Maſcard. *de probat. lib. 2 concl. 495. nu. 6. & 7.* Farinac. *quæſt. 47. num. 399. & 316.* Et ſic ubi in [te]ſte deponente bonam famam ſufficit, ſi reddat rationem ſui dicti per hæc verba vel ſimilia: *Scio quia ſum vicinus vel quia id expertus ſum*, hoc non ſufficit ad probandam malam famam Maſcard *dicta concluſ. 895. num 10.* Farinac. *nu. 311.* Sufficit tamen ſi teſtes dicant aliquem eſſe malæ famæ, quia dicant ſe vidiſſe ejus familiaritatem [&] converſationem ab hominibus vitari. Nec bona verò nec mala fama probatur à teſte dicente aliquem reputari talem, vel audiviſſe eum eſſe talem ab omnibus eum cognoſcentibus quia poteſt eſſe, quod iſti non ſint major pars populi. Quamvis etiam Judex extrajudicialiter poſſit [ſe] informare de mala fama alicujus; hæc tamen informatio non poteſt ferre iudiciale præjudicium ad effectum torquendi, aut puniendi. Farinac. *dicta quæſt 47. num. 319.* Tandem dicitur, quod teſtes non probant bonam vel malam famam, niſi deponant de loco, in quo viget. Bart. *in l. de minore, §. plurium 8. & 10.* Farinac. *qu. 47. num. 320.*

46. Hoc verò ultimò advertendum, quod ad probandum famam nudam in ordine ad illos effectus, ad quos illa ſufficit, non ſunt neceſſaria omnia ſupradicta requiſita, ſed ſufficit, quod conſtet opinionem populi eſſe, vel majoris partis ejus, quod fama ortum habuerit ex viris honeſtis, vel ex ſufficientibus cauſis, & ita ſufficit, quod conſtet famam vigere in populo etiam apud probos & honeſtos viros, & eos ita opinari, ſicut fama vulgat, & hanc opinionem apud ipſos eſſe firmam & inconcuſſam abſque eo, quod in ſingulari probetur. qui fuerint famæ primi auctores, vel quod cauſæ legitimæ, quæ afferuntur in rei veritate, extiterint, cum ſufficiat populi opinio ſine illarum reali exiſtentia. Fama enim non eſt niſi opinio, & hæc non debet cenſeri vana, ſi ſit virorum rectæ & honeſtæ vitæ, quamvis in præjudicium tertii, & ad hoc, ut fama in judicio plenè vel ſemiplenè probet, nec eſſe ſit, quod fama ſit cum præfatis requiſitis probata, & non ſit nuda fama, ſed adminiculata.

SUMMARIUM.

47. Inimicitia alia gravis, alia levis, & alia capitalis.
Prima cauſa inimicitiæ capitalis eſt lis omnium vel majoris partis bonorum. ibid.
48. Secunda cauſa eſt furtum alicujus rei,
49. Tertia eſt lis civilis ardua, quæ criminali æquiparatur.
50. Quarta eſt accuſatio ſeu motio cauſæ criminalis contra aliquem.
51. Quinta eſt detentio alicujus in carceribus facta animo nocendi,
52. Sexta eſt injuria perſonalis alicui illata & offenſio facta conſanguineis.
53. Septima eſt gravis injuria illata contra abſentem.
54. Octava ſunt mina capitales ſeu ad mortem.
55. Nona eſt, ſi quis profitetur ſe eſſe inimicum alicujus, vel explicet animum illi nocendi.
56. Decima eſt converſatio & habitatio cum inimicis.
57. Undecima eſt inobedientia.
58. Duodecima eſt divortium.
59. Decima tertia eſt expulſio de domo facta per vim & cum armis.
60. Decima quarta eſt retentio uxoris vel ſororis, aut alterius conjunctæ.
61. Decima quinta eſt conſpiratio cõtra aliquem.
62. Ex ſententia juſtè lata contra aliquem non contrahitur inimicitia cum Iudice.
63. Advocati & Procuratores ex hoc, quod ex officio faciunt contra Reum, non ponunt cauſam inimicitiæ.
Pariter nec teſtes vocati, & non ſpontè comparentes. ibid.
64. Iudex judicare debet, quis ſit inimicus capitalis.
Parva inimicitia reddit teſtẽ diminutæ fidei.
65. Inimicitia capitalis præſumptionem facit contra inimicum.
66. Non tamen ſe ſola probat ad puniendum nec ad torturam.
Quæ ſint adminicula, quæ unita inimicitiæ ſufficiant ad torturam. ibid.
67. Aliqui caſus in quibus inimicitia capitalis eſt ſufficiens ad torturam.
68. Facta pace nõ amplius præſumitur inimicitia.
A quibus colligatur reconciliatio. ibid.
69. Alii caſus in quibus inimicitia non facit indicium ad torturam.
70. Quando inimicitia non facit indicium ad torturam, nec etiam indicium facit ad tranſmittendam inquiſitionem Reo abſenti ad effectum illum damnandi ut contumacem.

 71. Ini-

71. *Inimicitia capitalis ſola indicium facit ad inquiſitionem generalem, & de delicto.*
Non verò ad inquiſitionem ſpecialem ſimpliciter. ibid.

72. *Quomodo inimicitia ſufficiat ad formandum decretum de captura.*

73. *Si inimicitia non ſit plene probata, non probat. Et quomodo ſit probanda. ibid.*

ARTICULUS III.

Quantum probet inimicitia contra Reum inimicum.

47. Diſtinguitur inimicitia in gravem & levem, ſeu capitalem & non capitalem; quæritur ergo primò quæ ſit inimicitia capitalis? Prima cauſa inimicitiæ capitalis eſt lis omnium, vel majoris partis bonorum; cauſa enim bonorum & cauſa vitæ æquiparantur, cum perſonæ ſecundùm decentiam ſui ſtatûs vivere non poſſint ſine bonis, *cap. frequens de reſtit. ſpol.* Et quia cauſa magna civilis æquiparatur capitali, *l. propter litem ff. de excuſat. tut.* Et ideo etiam cauſa, in qua agitur de magna quantitate pecuniarum, cenſetur cauſa inimicitiæ capitalis. An verò hæc inimicitia deſit poſt litem finitam, arbitrabitur prudens Judex, ut ex Dec. Ripa & aliis tradit Farinac. *quæſt. 49. num. 9* Menoch. *præſumpt. 42. num 70.* Cùm verò aliqui dixerint litem in poſſeſſorio cenſeri levis inimicitiæ cauſam, merito hoc negat Farinac. *num. 2.* Nam privari poſſeſſione omnium aut majoris partis bonorum eſt maximum præjudicium. Ubi verò lis ſit de aliqua re pauca aut levi, regulariter non præſumitur gravis inimicitia. An verò res ſit magna vel parva, arbitrabitur Judex ſpectatis qualitatibus locorum & perſonarum; quia quod parum eſt reſpectu divitis, magnum eſt reſpectu pauperis. Et hoc communiter aſſeritur, quod ex lite, quæ non ſit omnium vel majoris partis bonorum, regulariter non præſumitur capitalis inimicitia, ut poſt Panormitanum Butr. Felin. Alex. Aymon. & Marſil. probat Maſcard. *lib 2. de probat. concluſ. 898. num. 26.* Farinac. *quæſt. 49. num. 15.*

48. Secunda cauſa inimicitiæ capitalis cenſetur furtum, vel expoliatio alicujus rei particularis, ſi illa non ſit modica, *cap. aſcendens il ſecundo ut lit. non conteſt.* & ibi Panormitanus Butr. Imol. & Socc. Felin *c. cum oporteat nu. 1.* Maſcar. *lib. 2. concl. 898. nu 70.* Ex ſola enim detentione rei notabilis alienæ contrahatur inimicitia capitalis, *cap. accedens il ſecundo, ut lit. non conteſt.*

49. Tertia cauſa inimicitiæ capitalis eſt lis civilis ardua, quæ criminali æquiparatur, ut eſt cauſa matrimonialis, *cap. penult. de reſtit. in integrum.* Vel ſi ſit cauſa monachationis, filiationis, ſeu in qua actio famoſa intentatur, ut in actione pro ſocio tutelæ, mandati, depoſiti, & privatione publicorum officiorum, vel ſi moveatur quæſtio ſtatus, *l. finali ff. de his quibus indig.* Maſcard. *de probat. l. 2. concluſ. 898. num. 6.* Menoch *præſumpt. 42. numer. 20.* Farinac. *quæſt. 49. num 21. 22. & 27.* Oriri etiam inimicitiam capitalem inter regulares ex lite ſuper Prælatura ab uno obtenta, & illi confirmata ex Rodriq. dixit Scroi *part. 4. cap 9. num. 32.* Quod tamen non puto verum, niſi ſpectatis circumſtantiis id præſumi poſſit.

50. Quarta cauſa eſt accuſatio ſeu motio cauſæ criminalis contra aliquem. *Authent. ſi teſtes, verſ. ſi verò l. de teſtibus, l. qui cum major. §. accuſare ff. de bonis libert. & facit textus in cap. 1. §. illum de reſtitut. ſpol. in 6 & cap. cum quis, & cap. meminimus de accuſat.* In hoc verò caſu præſumitur inimicitia capitalis tam reſpectu ejus cui movetur cauſa capitalis, quàm reſpectu moventis. Maſcard. *de probat. l. 2. concluſ 878. n. 1. & ibi. & concluſ. 899 num. 11.* Guazz. *def. 3. cap 2. num. 4.* Eliſeus *tract. 3. q. 6. num. 3.* Ubi quod hoc verificatur etiam ſi ſimus in caſibus exceptis, & hoc etiam ſi accuſatio data ſuper crimine intentetur criminaliter, dummodo crimine probato oriatur infamia Maſcard. *concluſ. 899. num. 11.* Et etiam ſi in accuſatione quis ſuam vel ſuorum proſequatur injuriam, quamvis ex parte accuſantis ceſſat inimicitia, ſi accuſatus debitas luit pœnas, ut ex Dec. tradit Farin. *quæſt. 49 num. 27.*

51. Quinta cauſa eſt, ſi quis aliquem detineat in carceribus. Sed Dec. *in tract crimin. l. 3. c. 25.* ait hoc non eſſe verum indiſtinctè, ſed tunc, cum aliquis animo nocendi detinet aliquem carceratum, non verò ſi quis debitorem, præcipuè vilem, ut debito ſatisfaciat carcerari faciat. Farin. *quæſt. 49. num. 28.*

52. Sexta cauſa eſt injuria perſonalis alicui illata. Maſcard. *de probat. l. 6. concluſ. 898 nu. 12* Dec. *in tract. 1. lib. 3. cap. 25. & 39. part. 5.* Farinac. *quæſt. 49. num. 29 & alii communiter.* Hæc verò inimicitia oritur etiam ex offenſione facta conſanguineis; injuria enim facta uni, cenſetur facta omnibus de illius ſanguine & familia, *l. lex Cornelia ff. de injuriis.* Unde eſt, quod etiam quis alicujus inimicus dicitur, qui eſt ſui inimici conſanguineus, *l. Athleta, §. nec remiſſionem ff. de ſuſp. tut.* Hoc tamen regulariter non procedit, niſi in conſanguineis intra quartum gradum, licèt aliquando ex facti qualitate vel regionis conſuetudine poſſit Judex arbitrari inimicitiam oriri etiam ex injuria facta conjunctis ultra quartum gradum, Maſcard. *de arbitr conſ. 262. num. 2.* Decian. *d. cap 25. num. 67* Farin. *quæſt. 49. num 37.*

53. Septima cauſa eſt injuria gravis verbis vel ſcriptis illata etiam contra abſentem. *cap. veniens de jure juran.* & ibi Bald. damnum enim famæ & honoris eſt multo majus damno pecuniario, *l. ſi duobus de reg. juris*, & crudelis eſt, qui famam ſuam negligit. *cap. ſi quis præsbiter. de purg. canon.* & perdere honorem eſt mors civilis, *l. penult. ff. de var. & extraord. cogn.* Verum quia viles perſonæ verbales injurias parum cu-

rant;

rant; ideo in illis ex illis non oritur inimicitia capitalis; unde in his locum habet arbitrium Judicis. Verum non ſufficere ad præſumendum inimicitiam, ſi verba ſint conditionata, ut ſi quis alteri dicat, ſi hæc aſſeris mentiris; vel ſi quis dixerit, verba ab aliis probata, dicendo ita refero; vel ſi quis referat verba injurioſa, quibus eſt fama, ex Bertaz. tenet Scroi *p. 4. c. 9. num. 27. ubi num. 25.* ex Dec. & Soccin. ult. quod ſi verba injurioſa ſunt vera, contrahitur inimicitia ſolum ex parte injuriati; ſed certè ſi injurans habet animum injuriandi per verba contumelioſa, etiam vera inimicitia colligitur.

54. Octava cauſa ſunt minæ ad mortem capitales *cap. cum oporteat de accuſat. & ibi* Io. Andreas, & alii, Maſcard. *de probat. l. 1. concluſ. 898 num 14. & lib. 3. concluſ. 1237. num. 2.* ideo minante occiſo oritur indicium contra illum, cui minæ illatæ fuerunt; hic tamen diſtinguendum, quia contra minantem minæ non faciunt grave indicium inimicitiæ, niſi ipſe ſit ſolitus exequi minas, vel ſaltem poſſit illas exequi. Io. Andreas & Maſcard. citati, ſed ſi occiſus ſit minans, tunc minæ faciunt indicium contra illum, cui minæ factæ ſunt, & cenſetur ſufficiens cauſa odii contra minantem.

55. Nona cauſa cenſetur, ſi quis dicat ſe non diligere aliquem, vel qui profitetur ſe eſſe illius inimicum, vel qui dicit quod ſi poſſet illi noceret; ſed tamen in hoc non præſumitur inimicitia capitalis niſi verbis aliquod factum hoſtile junctum fuerit, ut quia contra eundem paraverit inſidias. Maſcard. *concluſ 898. num. 13.* Farinac *quæſt. 49. num. 53.* Sic etiam ex eo, quod quis aliquem non alloquitur; vel eum non oſculatur, dum datur pax, præſumitur inimicitia. Panormitanus *cap cum ſuper de off. delegat.* Sed hæc non eſt capitalis. Maſcard. *d. concluſ. 898. num. 42.* Farinac. *dicta quæſt. 49. num. 56*

56. Decima cauſa eſt converſatio & habitatio cum inimicis, & ſic inimici Titii cenſentur ejus inimico adhærentes, amici, fautores, conſultores, complices, confederati, & familiares. Si tamen converſatio, amicitia, familiaritas ſit de præſenti, & ſit ſtricta, magna, & continua. *l. penultima §. in furtum ff. nov. cauſ. ſtab.* Menoch. *præſ 42,* Maſcard. *d. concluſ. 898 n 29. & 30* Farinacius *quæſt. 47. num. 59. ubi num. 61.* ex Marſ. & Maſcard. quod hæc non eſt inimicitia capitalis, niſi aliud factum hoſtile adjungatur.

57. Undecima cauſa eſt inobedientia, quia inobediens, præſumitur inimicus ſuperioris Gloſſ. *cap.* ſi Diaconus *diſt. 50.* Sed hæc non eſt inimicitia capitalis. Maſcard. *de probat. l. 2. concluſ. 898. num. 25.* Decian. *part. 1. lib. 3. c. 25. num. 78.*

58. Duodecima cauſa eſt divortium inter maritum & uxorem *l.* Cicero *ff. de pœnis,* Decian. *d. cap. 25. num. 20. 79.*

59. Decima tertia cauſa eſt expulſio de domo, ſi tamen ſit facta per vim & cum armis, Dec. *dict. cap. 25. num. 41.* Farinac. *quæſt. 46. num. 81.*

60. Decima quarta eſt retentio uxoris alicujus, & ſororis, vel alterius conjunctæ *cap. accedens il ſecundo ut lit. non conteſt.* ubi Doctores Dec. *p. 2. lib. 3. cap. 25. num. 55.*

61. Decima quinta cauſa eſt conſpiratione neque enim conſpiratores inducuntur ad conſpirandum contra aliquos niſi ex odio Farinac. *quæſt. 43. num. 62.* Ubi quod ad probandum conjurationem poſſunt admitti teſtes participes criminis, etiam quod pretiũ ad hoc recipiſſent & juraſſent non revelare, eſt autem conſpiratio conventicula, conjuratio jurata in præjudicium tertii.

62. Cum vero Blanc. apud Farinacium *q. 49. num 62.* velit, quod inimicus ſit Judex, qui contra aliquem protulit ſententiam, & hoc multiplici diſtinctione explicet; nihilominus, ut idem Farinacius advertit *num. 62.* nequit dici, quod ſententia Judicis, etiam ſi in cauſa criminali procedat per inquiſitionem, ſit cauſa inimicitiæ capitalis quia Judex ex neceſſitate officii in Reum ſententiam profert. Imò ſententia contraria in judicio lata á juſto Judice nullius inimicitiæ eſt cauſa, vel occaſio data, licet poſſit eſſe occaſio inique à damnato accepta, niſi Judex non ſervato ordine juris vel injuſtè innocentem damnet. Et ideo ex parte Rei damnati torti, carcerati inquiſiti pro crimine, quod per ſententiam infamat præſumi poſſe inimicitiam ex Gramm. Bertaz. Maſcard. Menoch. & aliis dicit Scroi *part. 4 cap. 9 num 28.* Secus vero ſi fuit carceratus pro crimine, quod non infamet. Scroi *dicto num. 28.* Sed melius dicitur cum Farinac *qu. 49. nu. 73.* quod in prædictis caſibus non contrahitur inimicitia capitalis cum Judice, quia quod facit Judex non facit ex privato odio, ſed ex officii neceſſitate, nec præſumi debet, quod inquiſitus ex cauſa tam injuſta velit odio proſequi Judicem. Spectatis tamen circumſtantiis poſſet dari caſus, in quo ex parte Rei inquiſiti præſumi poſſit inimicitia.

63. Idem dicitur de Advocato, & Procuratore ex officio tamen abſentem contra adverſarium defendente, licet ſi in cauſa criminali contra Regum agat ex amicitia accuſatoris, vel alterius, ex hoc poſſit oriri occaſio alicujus inimicitiæ, quæ tamen non erit capitalis, niſi ex circumſtantia aliqua adjuncta. Sic nec ferre teteſtimonium etiam in cauſa capitali, ſi teſtis ſit vocatus á Judice, & non ſpontaneus, eſt cauſa inimicitiæ, niſi forſan iniquè acceptæ. Quamvis teſtis ſpontaneè deponens contra aliquem cenſeri poſſit inimicus. Et in hoc caſu ſit vera opinio Eliſei *tract 3. qu 6. num 3.* & aliorum dicentium quod ex teſtimonio prolato in cauſa criminali, & etiam in caſibus exceptis oritur inimicitia juxta textum *in cap. cum P. de accuſat.* ubi Panormitanus, Anan. Felin. & alii.

64. Tandem Judici eſt arbitrarium, in aliis caſibus judicare. An quis dicitur inimicus, & an inimicitia ſit capitalis. Doctores *in cap. Cum oporteat de accuſ.* Clar. *qu. 24.* Menoch. *de arbitrar. caſu 120. nu. 2.* Maſcard. *de prob. l. 2. concluſ. 857. num 56.* Farinac. *qu. 49 num. 86.* Et quamvis Doctores quamplures loquantur ad effectum rejiciendi aliquem a teſtimonio, tamen eandem rationem eſſe de faciendo indicio ad torturam dixit Farinac. *n. 83.* Sed certe longe diverſa eſt ratio inter hoc quod eſt reddere teſtem ſuſpectum, quod eſt potius quid negativum (eſt enim negari teſti plenitudinem fidei) & inter hoc, quod eſt neceſſe indicium, & motivum ad probandum, quod eſt, quid poſitivum, & conſiſtit in hoc, quod dicatur hoc eſt; ergo eſt hoc aliud, ut dicendo hic eſt inimicus Titii, ergo eſt ille, qui occidit Titium. Ad deſtruendam enim, & negandam plenitudinem perfectionis ſufficit minimus defectus in cauſa, ſed ad ponendum effectum, & plenitudinem ejus requiritur cauſa perfecta, & jus indeficiens. Igitur bene ſtat, quod parva inimicitia reddat teſtem diminutæ fidei; ſed ad hoc ut probetur delictum factum fuiſſe nedum non ſufficit imperfecta inimicitia, ſed nec perfecta inimicitia, ſe ſola ſufficit, nedum ut plene, ſed etiam, ut ſemiplene probet, ut explicatur infra.

65. Quæritur igitur ſecundo, quantum probet inimicitia etiam capitalis? Dicitur igitur primo quod inimicitia capitalis facit præſumptionem contra inimicum *l. inimicitia ff. de his quibus, ut indign. l. 1. §. præterea ff. de quaſt. Et cap. cum oporteat de accuſat.* Quod eſt verum etiam ſi inimicitia ſit orta ex cauſa offenſæ. Menoch. *de præſumpt lib. 5. quaſt. 89 num 53.* Etiam ſi offendens prius alia vice offenderit. Nam & antiqua prior offenſa facere præſumitur, quod nova offenſa ab illo eodem proceſſerit, Farinac. *q. 47. n. 92.* Et amplius hoc verum eſt de illo, qui cauſam inimicitiæ ſibi notam contra aliquem habet, licet palam non ſe profiteatur inimicum. Innocent. *cap. cum I. & A. de re jud.* Felin. *in cap. quoties notab. 4 de teſtibus.* Imo etiam ſi conſtet de occiſore, inimicitia occiſoris facit præſumere, quod ille deliberate & ex propoſito occiderit. Menoch. *de arbitr. caſ. 36 num. 12.* Maſcard. *de probat. lib. 2. concluſ. 98 num. 1.* Ad hoc tamen præſumendum non ſufficit levis inimicitia, ut aliqui voluerunt, ſed neceſſaria eſt inimicitia capitalis. Maſcard. *dicta concluſ. 98. n. 5.* Farinac. *q. 47. n. 100.*

66. Dicitur ſecundo, quod nihilominus inimicitia capitalis ſe ſola, & non adminiculata nedum non probat plene, ut ſufficiat ad puniendum, ſed nec probat taliter, quod ſufficiat ad dandam torturam; Ratio eſt, quia inimicitia de ſe eſt indicium remotum, & non indubitatum, & ideo ſi ſit unicum, non ſufficit ad torquendum. Clar. *§. finali quaſt. 21. verſ. Inimicitia* Maſcard. *de probat. lib. 2. concluſ. 901. n. 6.* Menoch. *de præſ. lib. 1. q. 89. num. 51.* Farinacius *q. 47. num. 102.* Eliſeus *tr. 6. q. 4. nu. 4. & qu. 5. nu. 6.* & apud iſtos, quamplures a[lii]. Si tamen inimicitia fuerit adminiculata ſufficit ad torquendum. Farinac. *num. 104.* poſt [...] Adminicula vero cum quibus inimicitia ſ[uffi]cit ad torturam, ſunt mala fama in ſpecie ejuſdem delicti, & minæ præcedentes, & conſuetudo peccandi in eodem genere. Hæc vero conſuetudo cenſetur introducta per duas vices [...] aboletur, ſi probetur Reum per triennium cum laude vixiſſe. Bictus *quaſt. 66. num. 5.*

67. In delictis etiam occultis, & difficilis probationis, ſi tamen nullus alius appareat ſuſpectus de delicto, poterit inimicus capitalis aliqualiter torqueri Clar. *d. quaſt. 21.* Farinac. *num. 107.* Bordon. tamen *cap. 55 num. 8.* citans Giurb. & Carenam abſolute vult, quod inimicitia ſufficiat ad torturam in delictis occultis. Sed non recedendum à Claro, & Farinac. qui hoc admittunt in caſu, quod non adſit alius ſuſpectus criminis, & tunc ſolum aliqualem torturam admittunt. Si etiam ſumus in caſu, in quo conſtat delictum fuiſſe commiſſum ab uno ex pluribus, qui interfuerunt facto, ſed eſt incertum à quo tunc inimicus præſumitur occiſor, & poteſt torqueri. Farinac. *num. 108.* qui bene addit, quod in hoc caſu adſit aliud indicium, ſcilicet aſſiſtentia in rixa, quæ etiam de ſe facit indicium.

68. Inimicitia etiam poſt factam pacem non præſumitur. Colligitur vero reconciliatio ex converſatione familiari, & ex tactu manuum, & ex eo, quod data occaſione offendendi non offendit, vel revocandi beneficia, non revocavit, & ex meritis ſubſequentibus, non vero ex ſola locutione, nec ex accidentali commenſalitate, nec ex oſculo pacis. Scroi *part. 4. c. 9. n. 23.* Et licet ſi pax ſit facta de recenti, adhuc offenſus præſumitur iratus, & quod velit ſe ulciſci *argum. cap. 2. 3. 4. 5.* De quo vide Dec. *tract. Crim. lib 3. cap. 25. num. 22. & 87.* Farinac. *q. 49. num. 110.* tamen inimicitia ſe ſola non ſufficiet ad torturam infligendam; multo minus ad hoc ſufficit inimicitia, quando offenſus plures habet inimicos præſumptio enim contra inimicum redditur dubia pluralitate inimicorum. Arg. *cap. de præſentia de probat. ex l. neque. Natales C. eod.* Farinac. *quaſt. 43. nu. 104.*

69. Sed præterea inimicitia non facit indicium ad torturam, niſi in delictis, quæ in alterius injuriam committuntur, & ſunt homicidium, vulneratio, &c. non vero in delictis, quæ patrantur in commodum delinquentis, prout eſt furtum, adulterium, &c. Farinac. *quaſt. 49. num. 120.* Pariter inimicitia non facit indicium ad torturam, quando inter inimicum & offenſum præceſſit cautio de ſe invicem non offendo. Non enim eſt præſumendum, quod quis velit offendere, & ſolvere pœnam in cautione contentam. Imò ex cautione de non offendendo non probatur inimicitia, & bene poteſt eſſe quod is qui vere non eſt inimicus, dederit cautionem ex timore futuræ offenſionis, & multo minus oritur indicium ad torquendum eum,

qui

qui ſolum præſumitur aliquo modo inimicus, ex quo dedit cautionem de non offendendo. Pariter ſi inimicus elegit viam juſtitiæ inſtituendo querelam ad inimicum ſuum puniendum pro offenſa ſibi facta, tunc ſequuto homicidio illius non oritur indicium contra illum, qui viam juris elegerat. Alciat. Burſat. Alban. quos ſequitur Guazz. *def. 28. cap. 1 num. 9. ubi num. 10.* quod nec oritur indicium contra illum, qui poſt offenſam ſibi illatam confeſſus fuit ſacramentaliter, & Sacram Euchariſtiam ſuſcepit. Farinac. *q. 47. n 113.*

70. Dicitur tertio quod inimicitia in illis caſibus, in quibus non facit indicium ad torturam non facit indicium ſufficiens ad tranſmittendam inquiſitionem Reo abſenti ad effectum damnandi illum, ut contumacem In hac enim inquiſitionis tranſmiſſione irrogatur Reo damnum maximum, quia; ſi non compareat damnatur ut contumacem. Farinac. *q. 49. n. 106.*

71. Dicitur quarto quod inimicitia capitalis ſola facit indicium ſufficiens ad inquiſitionem generalem, ſeu ad inquirendum de delicto, non tamen ad inquiſitionem ſpecialem ſimpliciter. Farinac. ex Onded. Innoc. & Boſſ. *dicta q. 49. n. 126.* Ubi etiam quod inimicitia capitalis ſufficit ad capturam inimici decernendam, qua decreta ſi capiendus Reus aufugiat, jam inimicitia adminiculata erit per fugam, & tunc Judex poterit etiam tranſmittere informationem.

72. Sed hoc habet difficultatem per ſe loquendo, quia ad citandum Reum & multo magis ad carcerandum requiritur, quod delictum ſit ſemiplenè probatum. ut infra ſuo loco probatur: inimicitia vero nón probat ſemiplenè. Unde nec ſufficit ad inquiſitionem ſpecialem; videtur ergo quod nec etiam ſufficiat ad decernendam capturam. Niſi ut advertit Bordon. *cap. 55. n. 4.* immineat periculum fugæ.

73. Tandem advertendum, quod adhoc ut inimicitia probet, neceſſe erit quod ſit plenè probata, quia in dubio unuſquiſque præſumitur amicus, *authen. de teſtibus §. ſi quis vero tollat. 7. & in l. ratione § cum quadam ff. de leg. falcid.* Et neceſſe eſt, quod inimicitia ſit evidenter probata cum qualitate ex cauſa inimicitiæ. Maſcard. *de prob. l. 2. conc. 693.* Menoch. *præſumpt. 42. lib. 5.* Decian. *lib. 3. c. 25. num. 30. 31. & 32* Bajard. *ad clar. quæſt. 24. num. 45.* Maſcard. *lib. 1. concl. 29. num. 2.* Et quamvis inimicitia probetur etiam conjecturis, jure ex illis præſumente inimicitiam, tamen hujuſmodi conjecturæ debent eſſe evidenter probatæ, aliter non eſt probata inimicitia.

SUMMARIUM.

74. *Multæ conditiones requiſitæ adhoc ut Rei mendacium faciat indicium.*

75. *Mendacium ſe ſolo non facit indicium ad torturam.*

76. *Quid requiratur ad hæc ut mendacium, varietas & cætera faciant indiciũ ad torturam.*

77. *Vacillatio, titubatio, pallor Rei, & ſimilia non faciunt indicium ad torturam*

Niſi adjunctis adminiculis, vel concurrente alia præſumptione. ibid.

ARTICULUS IV.

Quodnam indicium oriatur ex Rei mendacio, variatione, vacillatione, titubatione, trepidatione, timare, pallore.

74. Dicitur primo quod adhoc, ut Rei mendacium faciat indicium, requiruntur multæ conditiones, quibus etiam poſitis, hoc indicium ſe ſolo nedum non probat ad damnandum Reum, ſed nec ad torturam illi inferendam, niſi ſit adminiculatum. Primo igitur requiritur quod hoc mendacium ſit circa qualitates, & circumſtantias ſubſtantiales delicti, hoc eſt pertinentes & inferentes delictum, ut quales ſunt locus, & tempus delicti, ſecus vero ſi mendacium ſit circa circumſtantias non ſubſtantiales, ut circa nomen loci originis. Boſſ. *tit. de Indic. & conject. ante torturam num. 36.* & alii, quos ſequitur Farinacius *q. 50. n. 11.* Secundo requiritur ut mendacium ſit circa id, quod ſi Reus confeſſus fuiſſet, ſibi præjudicaſſet; unde ſi Reus mendaciter neget ſe interveniſſe venditioni Rei furatæ, vel interveniſſe caſu in rixa, vel cognoviſſe mulierem quam cognoſcebat, quia enim hæc de ſe non ſunt delicta punibilia, & ideo confeſſa, non præjudicarent confitenti; ergo ſignum eſt quod illa non inferunt ad delictum; & ideo mendacium circa iſta non facit indicium contra Reum mendacem, quod ſufficiat ad torturam. Maſcard. *de probat lib. 2. concl. 140. num. 3. 4. 5.* Tertio requiritur quod Reus non habeat pro ſe aliquod indicium innocentiæ, ſi enim aliquod habet, ut puta habet pro ſe unum teſtem, tunc enim cum unum indicium tollat aliud, vis mendacii evacuatur. Farinac. *q. 52. n. 16.* Quarto requiritur, quod mendacium ſit concludenter probatum, vel per Rei confeſſionem vel per duos teſtes Farinac. *quæſt. 52. n 13* Et quod ſi mendacium non conſtet ex ejus confeſſione ſed aliunde per teſtes eſt probandum, Reo datur copia mendacii, & terminus ad ſe defendendum. Scroi ex Marſil. & Bajard. *p. 1. cap. 3. num. 57.*

75. Et nihilominus poſitis præfatis conditionibus Rei, mendacium ſe ſolo non facit indicium ad torturam, niſi ſit adminiculatum Clar. *§. finali q. 21.* Maſcard. *de probat. lib. 2. concl. 140.* Menoch. *de præſ. lib. 1. quæſt. 89. num. 68* Farinac. *quæſt. 52. num. 6. & 8.* Bictus *quæſt. 65.* Bardon. *cap. 55. num. 12* Eliſeus *tract. 6 quæſt. 4.* Scroi *part. 5. cap. 3. num. 55.* Si vero variatio fiat in tortura legitimè data, Reus pluries poteſt inquiri, Farinac *quæſt. 52. num. 15.* Sed

quando

quando Reus varius, & contrarius eſt in ſuis confeſſionibus, & Judex perſiſtit in una, debet petere ab illo, ut ratificet, quæ verum continet ſecundum probata in proceſſu, alias in dubio ſtatur primo dicto. Ita Scroi *part. 5. cap 3. num. 58.* Verum hoc habet difficultatem, poterit enim eſſe, quod vel Reus nolit ratificare, niſi ultimam ſuam confeſſionem; an vero ſtandum ſit primo vel ultimo dicto Rei in tortura emanato dicetur infra, cum tractabitur de tortura.

76. Dicitur ſecundo, quod ad hoc ut variatio, & contrarietas faciat indicium ad torturam requiritur primo, quod variatio & contrarietas ſit circa ſubſtantialia delicti. Secundo quod Reus variaverit non ſe corrigendo, & non reddendo aliquam probabilem cauſam ſuæ variationis arg. *cap. Præterea de teſtib. cog.* Farinac. *quæſt 52. num. 34.* Et nihilominus etiam poſitis his conditionibus variatio Rei ſe ſola non ſufficit ad torturam niſi ſit adminiculata. Clar. *quæſt. 25.* Menoch. *de præſumpt. lib. 2. quæſt. 89. num. 62.* Farinac *quæſt. 52. num. 29.* Carena *part. 3. tit. 10. num. 98.* & alii ſupra citati.

77. Dicitur tertio, quod vacillatio, titubatio, trepidatio, pallor Rei, & ſimilia ſigna non faciunt indicium ad torturam, niſi adjunctis adminiculis, vel concurrente alia præſumptione Farinac. plurimos referens *q. 52. n. 42 & 45* Ad hoc vero ut hujuſmodi aliquod indicium faciant, neceſſe eſt quod à Notario ſint adnotata in actis de mandato Judicis. Farinacius. *n. 49.*

SVMMARIVM.

78. *Societas in crimine non facit indicium ad torturam.*
Propriè eſt delictum, non indicium. ibid.
79. *Quomodo delatio armorum indicium faciat.*
80. *Converſatio cum malis viventibus indicium facit.*
Et aſſiſtentia cum armis tempore, & loco commiſſi delicti. ibid.
81. *Denunciatio ſpontanea non ex obligatione, ſollicitatio apud Iudicem ad hoc ut procedat contra delictum, & taciturnitas, quando quis tenetur denunciare indicium faciunt.*
82. *Vicinitas loci delicti indicium facit etiam ad torturam.*
83. *Quomodo cauſa delinquendi indicium faciat.*
84. *Veneni emptio facta paulo ante quam aliquis interierit indicium facit contra ementem.*
85. *Sicuti vociferatio, & auxilii invocatio.*
86. *Præparatio armorum. inſtrumentorum, pedis forma relicta, phiſionomia. ſecreta locutio, & alia ſimilia indicium faciunt.*
87. *Pariter indicium facit qualitas patriæ, conditio parentum, mala filiorum educatio.*
88. *Quomodo peccandi conſuetudo indicium faciat ad torturam.*
89. *Quid dicendum ſit de emiſſione ſanguinis facta à cadavere in conſpectu occiſoris.*

ARTICULUS V.

De quibuſdam aliis indiciis per ſe non ſufficientibus ad torturam.

78. SOcietas in crimine de ſe ſufficit ad inquirendum, non vero ad torturam Bordon. *cap. 55. num. 2.* Verum hæc non debet numerari inter indicia, quia ſocietas in crimine eſt delictum, non vero ſolum delicti indicium. Dictum vero ſocii criminis propriè eſt teſtimonium non indicium. Quantum vero probet dictum ſocii criminis explicatum eſt ſupra *quæſt. art.* Sed Bordon. confundit teſtimonium cum indicio, cum inter indicia numeret teſtem, minorem, & aſſertionem vulnerati de quibus ſatis dictum eſt ſupra quæſt. citata.

79. Armorum delatio cum debita licentia, nullum indicium facit, & pariter contra illum qui ſolitus eſt arma deferre, eorum delatio non facit indicium. Solum igitur ſi quis non ſolitus arma deferre, illa deferat, oritur tale quale indicium. Non tamen ſi illa deferet ex juſta cauſa, ut quia de novo factus eſt miles, vel habet veteres inimicos, & illa defert ad defenſam. Verum eſt quod adjunctis circumſtantiis delatio armorum facit indicium; ut ſi quis extra ſolitum ante homicidium exercebat ſe in armis & ſcrima, vel ſi gladius alicujus repertus fuit evaginatus juxta cadaver occiſi, & cum illo fuit ille vir occiſus, & apud inquiſitum fuit reperta vagina illi gladio proportionata, vel ſi quis defert arma evaginata, ex hoc præſumitur illum habere animum offendendi. Vel ſi quis ante homicidium ambulabat cum armis haſtatis, & arcu, & ſagittis, archibuſio, baculo ferreo, vel ſimili inſolito armorum genere, præſumitur nedum quod is talis occiderit, ſed ubi conſtet illum occidiſſe, quod id fecerit animo deliberato; & ſic etiam delatio armorum inſolita facit ut ſi aliàs conſtet inquiſitum occidiſſe, præſumatur quod ex animo deliberato, & non accidentaliter, & in rixa occiderit. Quod ſi vulnera occiſi inveniantur facta ad menſuram gladii alicujus, aliquod indicium oritur contra dominum gladii, ſed eſt indicium debile, nedum quia poteſt eſſe quod dominus gladii illum accommodaverit alteri, ſed quia in eodem loco reperiuntur gladii plures ejuſdem menſuræ; & nihilominus delatio armorum, quia eſt indicium valde remotum, nec in prædictis caſibus facit indicium ad torturam, niſi ſit adminiculata. Et niſi in ſupradicto caſu, in quo gladius, cum quo aliquis fuit occiſus, fuerit repertus juxta cadaver occiſi evaginatus, & apud inquiſitum reperta fuerit vagina gladio proportionata ſed vacua. Farinac. *qu. 34. num. 69.* & ſequentibus, & præcipuè *num. 74. & 84.* Ex Caball. autem addit Scroi *part. 5. cap... num. 105.* quod ſi quis deferat arma contra prohibitionem legis, præſumitur illa portare malo animo, & ejus eſt probare, quod bono animo illa defe-

Digitized by Google

deferat; ſed addi debet, quod hic malus animus non eſt neceſſariò animus nocendi alium, ſed poteſt eſſe, quod ex vanitate illa deferat. Et propterea etiam præſumi debet bonus animus non nocendi alium. Unde non eſt verum, quod hoc indicium ſufficiat ad torturam ſine adminiculis.

80. Converſatiò etiam cum malè viventibus indicium facit contra converſantem cum illo, qui nocet, ſi ſit ſtricta & continua. Et nihilominus ſic ſola nedum non facit indicium ad torturam, cùm ſit quid generale & valde remotum, ſed nec propriè facit indicium, ſed tantum adminiculum, quia juncta cum aliis indiciis faciliorem reddit Judicem ad torquendum. Farinac. *quæſt. 52. num. 92* Aſſiſtentia etiam cum armis tempore & loco commiſſi delicti, ſi ſit ex propoſito & non caſualis, indicat & facit præſumere complicitatem in delicto, quod aſſiſtens voluerit ferre auxilium delinquenti, illumque reddere audaciorem & ſecuriorem. Verum hæc aſſiſtentia probari debet cum ſua qualitate, ſcilicet quod non fuerit caſualis, vel ex aliqua alia cauſa & in dubio præſumitur caſualis. Conjecturæ autem ad illam probandam ſunt parentela delinquentis; ſecundò quod aſſiſtens præter ſolitum armatus aſſiſtat; tertiò ſi nihil dicit contra delinquentem ſed tacet; quartò aſſociatio delinquentis poſt commiſſum delictum; quintò ſecreta locutio cum delinquente ante delictum commiſſum. Hæc autem aſſiſtentia concludenter probata, ut ſupra, nedum eſt indicium ſed delictum de ſe punibile. Videantur Felin. *cap. ſicut de homic.* Bajard. ad Clar. *quæſt. 21.* Maſcard. *concluſ. 129. num. 20.*

81. Sollicitatio apud Judicem, ut Judex procedat contra delictum, ſi ſit facta ab illo, cujus nihil intereſt id facere, reddit illum ſuſpectum, quia qui ſe ingerit eſt ſuſpectus; & hoc idem dicitur de denunciante delictum, ſi ille ſpontaneè & non ex obligatione denunciat; ſed tamen hujuſmodi ſollicitatio ſe ſola facit indicium ad ſumendas informationes, ſed non ad torturam, cùm ſit indicium valde remotum. Farinac. *q. 12. num. 95.* E contra verò taciturnitas ejus qui tenetur denunciare delictum, facit indicium contra illum, & ſi aliquis fuit occiſus in domo vel agro Titii, & id illico non denunciat Curiæ, vel id facit ex intervallo, Titius redditur ſuſpectus. Farinac. *qu. 52. nu. 96.* qui *nu. 97.* admittit hoc indicium ſufficere ad torturam, ſi dominus domûs ſit malæ famæ, ſi ſit præſumptio, quod delictum ſit patratum ab iis, qui in domo habitant, & ſi dominus tacuit. Addunt aliqui quod etiam ſi quis admonitus fuerit famam eſſe, quod ille commiſerit aliquod delictum, tacet, & non ſe excuſat; hæc taciturnitas faciet indicium contra illum: ſed hoc indicium eſt leve, & non ſufficit ad torturam. Pariter taciturnitas & omiſſio illius, qui poteſt & debet impedire delictum, & non impedit, reddit illum ſuſpectum, ſed hoc indicium ſe ſolo non ſufficit ad torturam.

82. Vicinitas loci delicti facit indicium contra vicinum, ut ſi neſcitur, à quo commiſſum ſit homicidium, furtum aut aliud delictum, præſumatur commiſſum à vicino. Sed hoc locum non habet niſi in vicino, qui in eadem ſpecie delicti ſit malæ famæ, & inſuper ſi fuerit probatum, quod occiſus habebat inimicum extra vicinium, non poteſt vicinus torqueri ut principalis & Reus. Farinac. *qu. 52. nu. 127. & ſequentibus.* Quomodo autem vicinus poſſit torqueri ut teſtis dictum eſt *ſupra.* Cauſa delinquendi indicat eum deliquiſſe, qui eam habuit, etiam ſi ſit ſolum exiſtimata & habita pro vera, ut puta ſi quis, cui ex jure non competit ſuccedere Titio in hæreditate, tamen putet & judicet, ſe fore ſucceſſurum. Quod fortius procedit in illo, qui eſt valde inclinatus in illam cauſam; & fortior eſt præſumptio, ſi non apparet, quod aliam cauſam delinquendi habuerit; ſed primò ad hoc, ut cauſa delinquendi faciat indicium, neceſſe eſt, ut ſit probata in ſpecie, & cauſa debet eſſe gravis & magni momenti. Et nihilominus hoc indicium non ſufficit ad torquendum niſi hominem malæ famæ in eodem genere delicti, vel niſi adſit aliud ſufficiens adminiculum; ſicut autem cauſa delinquendi exiſtente præſumitur delictum commiſſum ab illo, qui illam cauſam habet, ita ceſſante in aliquo cauſa delicti, ceſſat etiam omnis delicti præſumptio, nullus enim præſumitur deliquiſſe, niſi ex cauſa honoris, vindictæ, libidinis aut alterius concupiſcentiæ implendæ. Farinac. *q. 72. num. 144. & ſequentibus,* Guazz. *def. 28. c. 1. nu. 6. & 7* Scroi *p. 3. c. 3. num. 108.*

84. Emptio veneni facta paulò antequam aliquis interierit, facit præſumere contra ementem, quod ille occiderit mortuum, niſi is, qui emit venenum, ſit bonæ famæ, vel amicus defuncti. Unde hoc indicium eſt remotum, nec ſufficit ad torturam, vide Menoch. *præſumpt. 84.* Scroi *part. 5. cap. 7. num. 111.*

85. Vociferatio & auxilii invocatio eſt indicium illatæ violentiæ, ſed non eſt indicium delinquentis. Ideo non ſufficit ad inquirendum contra aliquem, niſi contra illum adſit aliquod indicium. Farinac. *q. 52. nu. 160.* ut ſi de domo, in qua auditi ſunt vociferationes, aliquis fugiat, tunc enim fuga facit indicium contra fugientem etiam ad torturam, ſi tamen vociferatio fuerit probata per duos teſtes, notam vocem vociferantis habentes, Farinacius *num. 162.* & conſtito de violentia illata vociferanti.

86. Præparatio etiam inſtrumentorum, & armorum, phiſionomia turpis, pedis forma relicta in terra, ſecreta locutio cum aliquo ſtatim poſt commiſſum delictum; rivalitas in amore alicujus mulieris, & alia ſimilia ſine adminiculis, vel nullum faciunt indicium, ſicut locutio ſecreta jam dicta, vel non faciunt indicium ad torturam, ſed ſolum ad ſumendas informationes. Farinac. *qu. 52. num. 163. & ſequentibus.* Carena *part. 3. tit. 10. num. 101. & ſequentibus.* Bordon. *c. 55. nu. 10. & ſequentibus.*

Digitized by Google

87. Similiter Patriæ qualitas, Parentum quoque conditio, mala filiorum educatio aliquod indicium vel adminiculum faciunt. Magis enim v. gr. eſt ſuſpectus de hæreſi Anglus vel Hollandus comedens carnem in die veneris, quàm Italus vel Hiſpanus, & meritò in filiis timetur incontinentia patris. *cap. 15. diſtinct 56.* quod multò magis verificatur, ſi à malis parentibus mali filii ſint educati; ſed tamen hæc ſe ſolis non faciunt indicium ad torturam, ſed adminiculantur alias probationes, vel ad ſummum faciunt indicium ad ſumendas informationes. Vide Farinac. *qu. 43. à num. 278.* Carenam *part. 3. titulo 3. & part. 2. titulo 4.*

88. Conſuetudo peccandi legitimè probata eſt indicium ſufficiens ad torturam reſpectu ejuſdem criminis, ſuper quod inquiſitus fuit quærelatus, niſi tamen conſtet eum per triennium non deliquiſſe. Ita Bordon. *cap. 55. nu. 11.* Sed contrarium eſt verum, nimirum quod ſola conſuetudo ſine adminiculis non probat ad torturam, quia eſt indicium valde remotum, ut ex Menoch. Clar. & aliis probat Farinac. *q. 25. nu. 22.* ubi *nu 23.* quod juncta conſuetudine aſſiſtentiæ in rixa Judex poterit torquere illum, qui eſt conſu ... us committere ſimile delictum. Et quod conſuetudo juncta cum mala fama facit indicium, ut ubi alias inquiſitus leviter torquendus eſſet gravius torqueatur. Verum quoque eſt, quod per triennium laudabilis vitæ tollitur mala præſumptio orta ex conſuetudine. Sed reſpectu delictorum alterius ſpeciei conſuetudo peccandi facit leve indicium. Bordon. *nu. 12.* Imo non facit indicium, ſed ſuſpicionem. Farinac. *quaſt. 23. n. 32.* Loquacitas etiam, facit leve indicium & ad torturam inſufficiens.

89. Emiſſionem verò ſanguinis factam ab homicida in conſpectu cadaveris perſonæ occiſæ eſſe indicium magnum, verum, ut credibile, & proximum & ſufficiens ad torturam, plures ex antiquis Doctoribus dixerunt; ſed verè hoc eſt incertiſſimum, eo quod ſi accidit, & quando accidit, non niſi ex occultiſſimis cauſis evenit, nec de ejus cauſa nobis conſtat, & nullibi in jure eſt probatum. Ideo ex illo ſine aliis indiciis non poteſt Reo dari tortura. Ant. Gomez. *var. reſol. l. 3. cap. 13. verb. de tortura Rei, num. 25.* Farin. *quaſt. 72. num. 136.*

SVMMARIVM.

90. Fuga & occultatia præſumptionem non levem faciunt.

91. Multæ conditiones requiſitæ ad hoc, ut fuga faciat indicium ad torturam.

92. Fuga facta poſt inchoationem proceſſus non facit indicium ad torturam.

93. Quando non adeſt alia cauſa probabilis fugæ, quàm conſcientia delicti, indicium facit ad torturam.

94. Si autem adſit alia cauſa probabilis, & probetur, ceſſat indicium.

95. Requiritur etiam, quod fugiens ſit malæ famæ, ad hoc ut faciat indicium.

96. Et quod fuga ſit concludenter probata per duos teſtes.

97. Et quod ſit adminiculata, nam ſe ſola an facit indicium ad torturã, nec ſemiplenè probat. Opiniones variæ. ibid.

98. Fuga ſe ſola non facit indicium ad tranſmittendam inquiſitionem abſenti.
Si autem illi adjungatur citatio & contumacia indicium facit ad torturam ibid.

99. Fuga facit criminis ſe ſola non facit indicium ad torturam.

100. Spontanea comparitio tollit præſumptionem fugæ.

101. Fuga non probat ſemiplenè, nec ſufficit ad puniendum fugientem.
Niſi ipſa fuga eſſet delictum. ibid.

102. Quid dicendum ſit de fuga famuli à domo, vel Officialis tempore ſyndicatus, aut præſtantis auxilium ad fugam. &c.

ARTICULUS VI.

Quantum probet fuga prætenſi delinquentis.

90. INdubitatum eſt fugam contra fugientem facere præſumptionem non levem. *Auth. de exhib. & intend. §. igitur ne latente, l. ineas ff. de cuſt. Reorum*, & hoc idem verum eſt de latente & ſe occultante, & imo de ſe præparante ad fugam, dum conſtet eum voluiſſe fugere. Et eo magis ſi fugiat per loca inſcia & deſerta.

91. Nihilominus dicitur primò, quod ad hoc, ut faciat indicium ad torturam, multæ requiruntur conditiones, quibus etiam poſitis fuga non facit indicium ad torturam, niſi addito alio indicio vel ſufficienti adminiculo. Ad hoc igitur, ut fuga faciat indicium contra fugientem, neceſſe eſt, quod ſit habita ante accuſationem porrectam, vel formatam inquiſitionem contra fugientem: imo antequam Judex cæperit inquirere contra illum; fuga enim poſt accuſationem aut inchoato proceſſu non ſignificat, quod fugiens fugiat ex conſcientia delicti, ſed ob timorem moleſtiarum & vexationum, quæ ex inquiſitione oriuntur, Felin. *cap. Nullus nu. 6. de præſumpt.* Menoch. *lib. 1. de præſ. q. 89. num. 39.* Maſcard. *de probat. l. 2. concl. 819. num. 13.* Clar. *quaſt. 21. verſ. fuga*, & quamplures alii apud Farin. *q. 48, nu. 27.* Dictus *in q. 68. nu. 5.* Imo ad hoc, ut fuga non faciat indicium ad torturam, ſufficit quod Inquiſitio fuerit comminata aut decreta, ſi fugiens hujus notitiam habeat *arg. l. Milites §. Socer de adult.* Maſcard. *lib. 2 de probat. concluſ. 819. nu. 19. & 20.* Farinac. *quaſt. 48, nu 31.* Imo ſufficit probabilis timor futuræ inquiſitionis ſecundùm multos, quos refert Farinac. *n. 18.* quia ad excuſandum idem operatur timor, quod exiſtentia mali. Maſcard. *d. concluſ 89. num. 6.* Menoch. *d. quaſt. 89. à nu. 39.* Et ideo hanc præſumptionem multò magis excuſat & tollit timor carce-

cerationis de facto & ex improviſo, Maſcard. *d. concl.819. n.16.* Menoch. *d.q.89. n.38.* Farinac. *d. q. 48. nu.32.* Et ideo multo minus indicium facit fuga de manibus familiæ Judicis. Farinac. *quæſt. 48. num. 14.* Quod maximè procedit reſpectu eorum, quibus eſſet verecundius ſi carceri includerentur, & multo magis reſpectu eorum, qui ob ætatem vel corporis infirmitatem carceris duritiem ferre non poſſunt.

92. Et in hoc non eſt attendenda doctrina illorum, qui dicunt, quod fuga iſta poſt proceſſum inchoatum habita faciat indicium ad torturam, ſi ſit adminiculata; quia ut bene advertit Farinac. *nu. 35* Ex fuga iſta poſt accuſationem, vel Inquiſitionem, aut proceſſum habita nulla oritur delicti præſumptio aut indicium. Adminicula verò non poſſunt ſupplere præſumptionem, quæ non eſt. Quod etiam ait Farinac. *nu 33.* cui conſentit Bictus *quæſt. 68. n. 3.* & Scroi *part 5. cap. 3. n. 41.* ſcilicet quod ubi agitur de ſola pœna pecuniaria, fuga habita etiam poſt inquiſitionem ſit indicium, non poteſt omnino placere; quia non video diſcrimen inter hujuſmodi cauſas. Inquiſitio enim criminalis ſemper vexat, & maximè ſi non fiat ſine carceratione, & ſic ſemper militat timor vexationis, ob quem fugiens fugam poteſt arripere.

93. Requiritur ſecundò, ut fugæ non adſit alia cauſa probabilis quam conſcientia delicti patrati. Nam ſi adeſt alia cauſa, ut quia fugiens timebat occidi, vel quia cum eſſet Mercator debuit ire ad nundinas, vel quia eſt Religioſus, qui à ſuo Superiore miſſus fuit ad alium locum, vel alia ſimilis cauſa, fuga non inducit præſumptionem delicti. Maſcard *de probat. concluſ 89. nu. 11.* Menoch. *l. primo de præſumpt. qu 89. nu. 38.* Farinac. *quæſt 48 nu 36.*

94. Et advertendum, quod licet neceſſe ſit, quod conſtet de cauſa probabili fugæ, ut puta quod mercator ſolitus ſit ire ad nundinas, & tunc eſſet tempus nundinarum, vel quod appareat de minis inimicorum, vel de comminata accuſatione & inquiſitione, quia accuſator vel fiſcus præparabat probationes, tamen ſatis conſtito de ſimili cauſa juramentum ejuſdem fugientis ſufficienter probat, quod ex illa cauſa fugerit, & præſumptio delicti aufertur, quia in his, quæ pendent ex animo jurantis, ſtatur illius aſſertioni juratæ. Gloſſ. *in §. alia inſtit. de action.* Et quia ubi concurrunt duæ cauſæ una incluſiva delicti, & altera excluſiva, vincit illa, quæ excludit, & illa præſumi debet. Farinac. *quæſt 48. num 45* Ubi *nu. 46.* addit, quod non omnis cauſa excuſat fugientem, ſed illa debet eſſe juſta & probabilis, quod judicare arbitrarium eſt Judicis; ſed verè quidem cauſa debet eſſe probabilis ſeu veriſimilis, ſed non eſt neceſſe, quod ſit juſta; Nam ſi quis ſe abſentaſſet, ut ſecretè occideret Cajum, ſi de hoc conſtaret, ceſſaret præſumptio, quod ille fugiſſet, quia occidiſſet Sejum, & ex fuga illa non poſſet præſumi, quod ille Sejum occidiſſet, & ſic quæcumque alia cauſa veriſimilis, & probabilis facit, ut ex fuga non præſumatur delictum. Sic inter cauſas, ob quas fuga non facit præſumptionem, eſt Judicis ſævitia, ſi communiter judicetur crudelis, vel ipſe comminatus fuerit, ſe eum male tractaturum. Imo in hoc caſu ſufficit probabiliter timere, licèt non juſtè, *per l. rectè. ff. de his, quæ metus cauſa, & l. capitalium §. quod ſtatum, ff. de pœnis.* Maſcard. *de probat. l. 2. concl. 812 nu. 27.* Menoch. *l. 1. de præſumpt. quæſt. 89. n. 38.* Farinac. *quæſt. 48. num. 47.*

95. Tertiò requiritur, quod fugiens ſit malæ famæ, nam ubi fugiens ſit bonæ famæ, fuga non facit indicium ad torturam contra fugientem. Caball Brun. Marſil. Caren. & alii, quos ſequitur Maſcard. *de probat. l. 2. concl. 819. num. 22.* Quartò requiritur, ut fuga ſit verè fuga à judicio; non verò ſit arreptio itineris ad Superiorem, quia hæc arreptio itineris habet vim appellationis. Bald *in l. Sejus, & ſi per Prætorem, § finali ff. ex quibus cauſ. major.*

96. Quintò requiritur, quod fuga ſit probata concludenter per duos teſtes. Addunt aliqui, vel per vehementem præſumptionem, quod non admittitur; Nam præſumptio etiam vehemens non probat concludenter niſi in caſibus in jure expreſſis.

97. Et nihilominus bene dictum eſt, quod etiam his conditionibus poſitis fuga ſe ſola ſi non ſit adminiculata, non facit indicium ad torturam, ut per *text in l. unica C. de rap. virg. & in l. Cornel. ff. ad Syl* probant Paulus, Ghirl. Correr, & alii, quos ſequitur Farinac. *qu. 48. nu. 5.* Nam fuga eſt indicium remotum, & minorem vim habet quàm inimicitia, quæ tamen, ut probatum eſt, ſola non facit indicium ad torturam, & quia fuga ſe ſola non probat ſemiplenè, Maſcard. *de probat. l. 2. concl. 819. nu. 10.* Farinac *q. 48. n. 62.* Quamvis contrarium ſenſerint multi, quos ſequitur Scroi *part. 5. cap. 3. nu. 41.* Et Eliſcus *tract. 6. q. 4.* habet pro indubitato & communiter cōfeſſo ab omnibus, quod fuga (nulla data ejus cauſa juſta) ſi ſit facta ante inquiſitionem, ſemiplenè probat, & ſufficit ad torturam, & pro ſe citat Farinac. *quæſt. 48. n 7.* Cùm tamen Farinac ibidem *num. 5. 6. & 7* oppoſitum doceat. Et non eſt rationabile, quod Reus torqueatur ex indicio de ſe remoto & non indubitato, & quod nec verè ſe ſolo ſemiplenè probet, ut poſt Roman. Bald. Maſc. *lib. 2. concl. 819. nu. 10.* Farinac. *quæſt. 36. num. 218.* docent Bictus *quæſt. 68. nu. 3* Carena *3. part.* Bordon. *quæſt. 54. nu. 4.* Ideo quod fuga ſola non faciat indicium ad torturam præter citatos dixerunt Bictus *num. 3. & 5.* & Bordo. *nu. 5.* Et hoc multò magis dicitur, ſi fugiens ſit vir bonæ famæ.

98. Et ſic fuga ſe ſola non facit indicium ad transmittendam inquiſitionem abſenti, quia hæc transmiſſio infert præjudicium ſimile torturæ; fuga tamen adjuncta citatione & contumacia indicium facit ad torturam.

99. Ex prædictis verò colligitur, quod fuga ſocii criminis ſe ſola non facit indicium ad tor-

turam; quia ſi Socius criminis fugit poſtquam vidit ſocium carceratum, & ſic ex timore propriæ carcerationis fuga præſumptionem delicti non facit, ut eſt probatum. Et ſi fugit ante, adhuc fuga ſe ſola, ut dictum eſt, non facit inditium ad torturam

100. Colligitur etiam, quod comparitio ſpontanea in judicio tollit præſumptionem ortam ex precedenti fuga, ut de jure explicat Farinacius *quæſt. 48. num. 51. & ſequentibus.*

101. Dicitur tertio, quod fuga multo minus ſufficit ad plenè probandum, & ad puniendum fugientē pro delicto aliquo ex ea præſumpto. Farinac. *quæſt. 48. num. 65.* Bordon *qu. 54. num. 13.* Quamvis ſi fuga ipſa ſit delictum, conſtito de fuga, poſſit fugiens puniri pro illa. Prima pars hujus aſſertionis probatur ex *l. Cornelia ff. ad Sillanum.* Felin. *in cap. nullus num. 1 de præſumption.* Maſcard. *de probat. lib. 1. concluſ. 408 num. 1.* Franacius *quæſt. 48 num. 60.* Videantur, quæ ſupradicta ſunt de fama.

102. De fuga etiam famuli à domo, tunc cum in domo aliquid deficit, & de fuga officialis tempore ſindicatus vide Farinaccium *dicta quæſt. 48. num. 2. & ſequentibus.* Pariter de illo qui repertus in aliquo delicto, vel in aliquo præparatorio ad delictum fugatus eſt à populo, aut de illo, qui fugit de manibus miniſtrorum juſtitiæ, vel de mercatore fallito. & fugiente vide eundem Farinaccium *quæſt. 48 num. 12. & ſequentibus.* Quod etiam præſtans alicui auxilium ad fugam præſumatur particeps delicti ex Menoch, & Bell. notat Scroi *par. 5. cap. 3. numero 42.* Sed conſiderari debet, quod ex multis aliis cauſis poteſt aliquis auxilium præbere alicui, ut fugiat. Ideo ex hoc non poteſt præſumi complicitas in delicto, niſi aliud præſumptionem adjuvet.

SVMMARIVM.

103. Minæ præſumptionem faciunt contra minantem.

104. Præſumptio orta ex minis, etiam effectu ſequuto non ſufficit ad condemnandū Reum.
In aliquo tamen caſu ſufficit ad pœnam extraordinariam ibid

105. Plures conditiones neceſſariò requiſita ad hoc, ut minæ indicium faciant ad torturam. numero 106.

107. Poſitis illis conditianibus, minæ non faciunt indicium ad torturam, niſi ſint adminiculata.

108. Et probata per duos teſtes.

109. Minæ non ſufficiunt ad tranſmittendam inquiſitionem abſenti, niſi faciant indicium ad tarturam.

110. Minæ prabata per vnum teſtem, ſeu nan totaliter, ſufficiunt ad incipiendam inquiſitionem, & ad ſumendam informatianem.

111. Si vero præcedant maleficium, faciunt præſumptionem, quod maleficium proceſſerit ex animo deliberato.

112. Iactatio potentis poteſt etiam indicium facere ad torturam.

ARTICULUS. VII.

Quantum probent minæ contra minantem.

103. MInæ illatæ in aliquem effectu ſecuto contra illum, in quem minæ illatæ fuerunt aliquam præſumptionem faciunt contra minantem. *l. quidam l. etiam, l. finali ff. de probat. & l. neque profeſſio C. de te teſtibus.* Animus enim ex verbis manifeſtatur *l. habeo ff. de ſepell. neg.* Unde præcedentibus minis, & effectu ſequuto contra minantem præſumitur.

104. Nihilominus dicitur primo, quod præſumptio orta ex minis etiam ſecuto effectu non ſufficit ad condemnandum Reum, in criminalibus enim probationes debent eſſe luce meridiana clariores *l. finali C de probat.* Et non licet aliquem condemnare ex præſumptionibus *l. abſentem ff. de pœnis.* Et licet aliqui voluerint, quod minæ adjuncta inimicitia & conſuetudine exequendi minas, & quod effectus, ſeu offenſa ſit ſecuta incontinenti poſt minas illatas probent taliter, quod poſſit Judex etiam ad condemnationem devenire: quod in ſupremis judicibus admittunt Maſcard. *de probat. lib. 2. concluſ. 496.* Menoch. *de præſumpt. l. 5. qu. 80. nu. 60.* Tamen oppoſitum eſt verum, quia ex indiciis remotis, & non indubitatis non poteſt aliquis criminaliter damnari. *l. ſinguli C. de accuſation. l. qui ſententiam C de pœnis l. adibus C de appellat. l. abſentem C. de pœnis,* & per Doctores, quos cumulat Farinacius *quæſt. 50. num. 38.* Ubi *num. 39* bene advertit, quod ad ſummum, in delictis occultis, & difficilis probationis poteſt Reus in hoc caſu, & præfatis conditionibus concurrentibus, damnari in aliquam pœnam extraordinariam; qui tamen *parte tertia quæſt. 86. num. 78* hanc probat non debere eſſe corporalē. Quamvis *num. 117.* admittat ubi indicia ſint graviſſima, & delictum capitale, poſſe Reum puniri pœna exilii, vel pœna ictus funis à Judice ordinario. Et addat, quod in ſupremis Tribunalibus ex præſumptione violenta imo ex indiciis indubitatis poſſit Reus pœna corporali puniri. Sed hanc violentiſſimam præſumptionem ad effectum pœnæ ordinariæ infligendæ non eſſe admittendam, niſi in caſibus in jure expreſſis, vel niſi à Judice ſupremo, qui poſſit leges condere, & ſuper præſumptionibus legem ferre adnotavi *c. Vt inquiſit. de hæret à n. 37. in 6.* Et quod etiam à Judice Ordinario poſſit Reus puniri pœna corporali extraordinaria ex indiciis probabitur infra ſuo loco: ſed ego conſidero, quod ſi minæ non ſunt pluries iteratæ unum ſolum indicium faciunt, quod non probat ad ſummum niſi ſemiplenè, ſi ſit indubitatum; unde non ſufficit ad damnandum Reum in aliquam pœnam gravem, juxta ea, quæ dicentur infra *qu... nu...*

105. Dici-

105. Dicitur ſecundo, quod ad hoc ut minæ faciant indicium ad torturam plures conditiones requiruntur. Prima eſt, quod minæ ſint abſolutæ, & non tantum conditionatæ. Ut ſi quis dicat Sorori *Io ti romperò la teſta.ſe ti affacciarai più alla feneſtra.* Ubi enim minæ ſunt conditionatæ non oritur indicium ad torturam, niſi probata illa qualitate, & conditione in minis appoſita. Deficiente enim conditione deficit conditionalis diſpoſitio *l. Pecuniam ff. ſi cert. pet.* Foller. Roland. & alii, quos ſequitur Farinacius *quæſt. 50. num. 32.* Secundo requiritur, quod minæ habuerint cauſam aliquam odii, honoris, utilitatis, &c. Nam nullus præſumitur ex animo, & propoſito verè minari ſine cauſa, ut per Farinac *quæſt. 50 num. 3.* & Bictum *qu. 69. num. 7.* Ideo tertio requiritur, quod minæ ſint illatæ deliberatè, & ſedato animo poſt acceptam injuriam, non vero incontinenti, & per iracundiam. Menoch. *caſ 361. nu. 39.* Bict. *qu. 69. num. 9.* Quarto requiritur, quod minæ non fuerint revocatæ. Farinacius *qu. 50. num. 24.* Quinto requiritur, quod minæ non ſint ambiguæ, ſeu æquivocæ, ſed claræ, & manifeſtæ, & injuſtam offenſionem inferentes. Nam ſi quis dicat v. g. *Io mi vendicarò, me ne riſentirò gli ne farò ſentire*, vel aliud ſimile, quod poteſt intelligi de juſta vindicta juris. & licito modo, ſic debet etiam intelligi, & hujuſmodi minæ non inducunt certam præſumptionem contra minantem Menoch. *de præſ. lib. 1. qu 89. num. 66.* Farinacius plures referens *qu. 50. num. 18.* Attenta tamen qualitate perſonæ Judex poterit arbitrari, quod minans intenderet vindictam facti & propria auctoritate injuſte factam, In dubio tamen, cum hæc præſumptio ſit dubia non ſufficit ad torturam. Farinacius *num 22.*

106. Sexto requiritur, quod offenſus non habeat alium inimicum ultra minantem. Nam ſi habeat alium inimicum, minæ non faciunt præſumptionem certam contra minantem, quia potuit eſſe, quod offenſio proceſſerit ab alio inimico, maxime ſi ille inimicus fuit conſcius minarum, Menoch *dicta qu. 89. n. 55.* Maſcard. *lib. 9. de probat concluſ 1057. num 5.* Farinacius *quæſt. 50. nu. 12.* Septimo requiritur, quod delictum ſeu offenſio comminata ſecuta fuerit ſtatim poſt minas, vel paulo poſt non vero ex intervallo. Et ideo Judex in hoc conſiderare debebit qualitates perſonarum. & an minans poſt tantum tempus injuriarum oblitus fuerit, & an habuerit occaſionem exequendi minas, & id non fecerit Farinacius *dicta quæſt. 50. n. 14.* Octavo requiritur, quod delictum, quod eſt ſubſequutum minis ſit illud, quod fuit comminatum, & non ſufficit, quod ſit diverſum. Specul. *tit de præſc. verſ. ſed pone.* Farinac. *quæſt. 50. num. 23. & 25.* Advertendum tamen, quod ſi minæ non ſunt ſpecificæ, ſed in genere, ut cum dicitur. *Ti trattarò male, ti farrò mal capitare. ti tærrò una penna dall'ale, ti farò dolere il capo, &c.* Sufficit quod delictum comprehendatur, Sub illis verbis generalibus, ut poſt Deciani. Bart & alios probat Farinacius *q. 50. n. 24.* Sed & adverti debet, quod unum delictum continetur ſub alio veluti pars in toto. vel ut via in termino, vel ut conſequens ad illud ſic ſi quis Titio minatus fuerit vulnera, & Titius fuit occiſus, quia vulnera ſunt via ad mortem, & ſæpè contingit, quod intendens vulnerare occidat, vel ſi quis minatus fuerit mortem. Titio, & ille ſolum fuit vulneratus, quia ſæpè contingit, quod intendens occidere ſolum vulneret; Ideo in his & ſimilibus caſibus minæ concurrentibus aliis conditiunibus indicium faciunt ad torturam. Farinacius *num. 26.* Nemo requiritur, quod minans poſſit exequi minas, non enim poteſt præſumi quod minans fecerit, quod non poteſt facere.

107. Iſtis vero conditionibus poſitis adhuc præſumptio ex ſolis minis orta, niſi ſit aliunde adminiculata, non facit indicium ad torturam, ut communiter Doctores tenent; apud Maſcar. *de probat. lib. 3. concluſ 1037. num. 43* & Farinacium *qu 50. num. 11 & 29.* Verum quidem eſt, quod ſi minas ſit ſolitus exequi minans, jam minæ adminiculatæ hac conſuetudine faciunt indicium ad torturam. Farinacius *n. 11. & 30.* Sed ſi deſit hæc conſuetudo præſumptio ex minis non ſufficit ad torturam, niſi ſit aliquo alio indicio. vel adminiculo fulta. Et multo minus ſufficit, quando non ignoratur delinquens, ſed eſt certus. Sed tunc cum ignoratur delinquens licet uti indicio minarum ad quærendum delinquentem.

108. Tandem dicitur, quod ad hoc ut minæ faciant indicium ad torturam neceſſe eſt, quod ſint probatæ per duos teſtes cum omnibus requiſitis ſupra poſitis. Quamvis vero Anchar. Fulgoſ. Gratian. & alii, quos refert Farinacius *quæſt. 50. num. 40.* voluerint, quod ad hoc ſufficiant duo teſtes concordes in qualitate minarum, licet ſingulares, & non conteſtes in loco, & tempore, & quod minæ ſufficienter probentur per teſtes ſingulares voluerit, Bordon. Oppoſitum tamen ſenſerant Sylu. Aldobrand. & Marſil. apud Farinacium *num. 42.* ſed dicitur, quod ſi teſtes non ſunt concordes in loco, & tempore, ſed contrarii, ſunt omnino ſuſpecti de falſitate, ſed ſi deponant de diverſis minis ſingulares ſunt, nec probant niſi eo modo quo ſupra *quæſt. 13. ar. 3.* dictum eſt teſtes ſingulares probare.

109. In illis vero caſibus in quibus minæ non faciunt indicium ad torturam, nec ſufficiunt ad tranſmittendam inquiſitionem abſenti ut bene advertit Farinacius *num. 44.*

110. Dicitur tertio, quod minæ probatæ per unum teſtem ſufficiunt ad inquiſitionem excipiendam, & ad ſumendam informationem, nec tamen ſufficiunt ad capturam, vel ad interrogandum Reum, ſeu illum inter Reos conſtituendum; cum ad hoc requiratur ſemiplena probatio, ſed ſi etiam adſint duo teſtes, ſed ex eorum depoſitione non remanent proba-

tæ minæ cum omnibus conditionibus ſupra requiſitis, non poteſt inquiri ſpecialiter contra Reum, illum interrogando tanquam Reum, quia præſumptio orta ex minis deficiente aliqua ex præfatis conditionibus eſt incerta, vel dubia, vel valdè deficiens. Verumtamen de iſta quæſtione videnda ſunt dicta infra *q. ar. n,* ubi reſolvitur quæſtio, an ſufficiat unum indicium indubitatum probatum per unicum teſtem, ad hoc ut Reus interrogetur.

111. Minæ etiam præcedentes probatæ non ex ira, & animi paſſione, & non ſtatim ante maleficium faciunt præſumere quod maleficium proceſſerit ex animo deliberato. Menoch. *de arbitr. 365.* Scroi *part. 5. cap. 3. num. 49.*

112. Non ſolum autem minæ ſed etiam jactatio provenieus à potente, & ſolito exequi jactationes, & concurrentibus aliis ſupra notatis de minis faciunt indicium ad torturam; ſecus vero ſi, qui ſe jactat, ſit perſona loquax, vel verboſa & timida in effectu, licet abundet verbis Farinac. *quæſt. 50. num. 70.*

SVMMARIVM.

113. Res furata inventa apud aliquem, indicium facit ad torturam.
Niſi eſſet bonæ famæ. ibid. 114.
114. Famulus habens apud ſe rem domini, etiamſi ſit bona fama, præbet indiciũ ad torturam.
115. Quid dicendum ſit de illo, apud quem inventum eſt cadaver alicujus hominis occiſi.
116. Si autem cadaver inveniatur ſolum prope domum non facit indicium ad torturam, niſi concurrat alia ſuſpicio.
117. Sola vicinitas loci delicti non inducit indicium ad torturam.
118. Quomodo pax inita faciat indicium ad torturam, & ſit confeſſio delicti.
119. Res relicta in loco delicti indicium facit contra relinquentem.
120. Conſortium ſuſpectum cum aliquo indicium facit etiam ad torturam.

ARTICULUS VIII.

Quantum probet indicium deſumptum ex eo, quod apud aliquem reperta ſit res furata, vel corpus occiſi, vel ex eo quod inveniatur Reum cum offenſo pacem feciſſe vel habuerit ſuſpectum conſortium.

113. RES furata apud aliquem inventa facit contra illum præſumptionem & indicium ad torturam, niſi nominet eum à quo illam habuit, & probet ſe ab illo eam habuiſſe. Quidquid enim ſit de jure Civili, de jure Canonico niſi quis velit torqueri furta indicare tenetur, ſeu nominare illum à quo habuit rem furatam, & probare ſe ab illo eam habuiſſe. *cap. qui cum fure de furtis, & ibi* Gloſ. & Canoniſtæ & alii plures, quod refert & ſequitur. Maſchard. *de probat. lib. 2. concluſ. 835.* Hoc tamen verum eſt, ſi ille ſit vir malæ famæ. Sed eſto etiam ſit bonæ famæ & conditionis, & numquam alias de furto ſuſpectus, niſi nominato illo à quo rem habuit, probet ſe ab illo rem habuiſſe, non ceſſabit omnis ſuſpicio; non tamen torqueri debebit. Clar. *quæſt. 21. verſ. ſi res furata.* Menoch. *præſumpt. 29. num. 4.* Maſcard. *d. concl. 833. n. 5.* Berti *tit. 15. cap. 5. num. 51.* Bictus *quæſt. 70. num. 3* Videas etiam Farinacium *q. 177.*

114. Quando etiam ille, apud quem res furata eſt inventa eſt vir gravis, & bonæ famæ, ſufficit, ſi juret ſe non cognoviſſe illum à quo rem receepit. Scroi *part. 5. cap. 3. num. 54.* ex Guazz. & Farinac. Imo quod non ſit neceſſe, quod vir bonæ famæ doceat, à quo rem furatam habuerit, probat Guazz *def. 17. cap 2. num. 1.* Quod ſi iſte, apud quem res eſt inventa, ſit famulus, & res inventa eſt domini illius, etiam ſi ſit bonæ famæ, ex hoc oritur indicium ad torturam contra ipſum, & multo magis ſi alleget auctorem ignotum, vel dicat ſe non recordari. Farinac. *quæſt. 177. num. 6.* Scroi *d. cap. 7. num. 54.* Strazolarius tamen, vel Regatterius, qui publicè tenet res venales, illaſque publicè emit ac vendit non tenetur nominare illum, à quo rem habuit, ſi ille eſt ignotus, aut ejus non recordatur. Guazz *d. cap. 2. num. 11.* Cæterum ſi ſit inveriſimile, quod quis non recordatur ejus, à quo rem habuit, ut puta quia de recenti illam recepit, ex hoc creſcit indicium; quod tamen non evenit, ſi dicat ſe neſcire à quo receperit, & ipſe ſit vir bonæ famæ. bona tamen fama ſe ſola non purgat plura indicia, & non juvat ſi quis inveriſimilia deponat. Guazz. *d. cap. 2. n. 7.* Debet vero conſtare, & probari ſaltem per duos teſtes, quod res furata inventa ſit apud illum contra quem proceditur, & actione furti tenetur, qui ſcienter rem furatam emit, vel in pignus admiſit, vel eam recepit.

115. Reperto autem cadavere in domo alicujus oritur contra dominum domus indicium ad torturam, quod ille occiderit, imo & contra domeſticos, ſi tamen dominus aut domeſtici ſint malæ famæ, & ſoliti delinquere; Secus vero ſi ſint bonæ famæ. Bictus *quæſt. 70. num. 8.* Iſti etiam torqueri non poſſunt, niſi concurrat aliud indicium, vel præſumptio, niſi veriſimiliter Judex videat homicidium non potuiſſe cõmitti niſi à domino domus, vel à domeſticis in domo exiſtentibus, in quo Judex debet eſſe cautiſſimus; nam fuiſſe ad mortem damnatum innocentem, ex eo quod Judex credidit dominum domus non potuiſſe eſſe vulneratum niſi ab uno domeſtico, refert Farinac *q. 52. n. 111.* Ubi rem hanc pluribus explicat, & plures Doctores concordantes refert. Poterit quoque dominus domus, etiam ſi ſit bonæ famæ, torqueri, ut teſtis; & ſic etiam poterunt torqueri domeſtici ſed tamen dominus domus, quã domeſtici fugient torturam, ſi probaverint quod erant abſentes, vel extra domum tempore patrati homicidii. Farinac. *quæſt. 12. num. 16.* Si vero

vero dominus domus in hoc caſu fuerit negligens in denunciando factum curiæ, tunc quia concurrit duplex indicium, dominus domus, etiam ſi ſit bonæ famæ, poteſt torqueri Farinac. *quaſt. 52. num. 97. & 112.*

116. Si vero cadaver non ſit inventum in domo, ſed prope domum, etiamſi dominus ſit malæ famæ, non poteſt ut Reus torqueri niſi concurrente alia ſuſpicione, & ideo ſi dominus domus nullam habet inimicitiam cum occiſo, vel non apparet qua re ipſum occidere voluerit nec poteſt torqueri. Farinac. *quaſt. 52. nu. 120. & ſeq.* Bictus *quaſt 70 num 6.*

117. Vicinitas vero reſpectu loci delicti, vel inveniri incontinenti in loco maleficii, vel inſolita perambulatio in loco, in quo poſtea patratum fuit delictum, vel inſolita frequentatio viæ & loci, in quo quis occiſus eſt, & alia ſimilia non inducunt indicium ad torturam, niſi adſit aliquod aliud indicium, ut v. g. talis ſit vir malæ famæ, & in his ſolitus delinquere, ut per Doctores quos refert Farinac. *quaſt. 52. num. 127. & ſequentibus.*

118. Ex eo etiam quod quis pro offenſione illata fecerit pacem aut compoſitionem cum offenſo, videtur confiteri delictum, & ſic ex hac pace oritur contra facientem indicium ad torturam, Imo ubi invenitur inſtrumentum pacis, Mediolani illud plene probare delictum, pro quo pax facta eſt, dixit Clar. *quaſt. 21.* Ubi tamen quod hoc indicium procedit, quando pax facta fuit non gratis, ſed ex pretio. Bajard. ad Clarum. Ideo ut pax non faciat indicium cautelæ ſunt, ut pax fiat juſſu Judicis. Secundo ut fiat gratis. Tertio quod Reus non fateatur crimen, ſed expreſſe dicat ſe pacem facere, non quia crimen commiſerit, ſed ut vitet litis incommoda. Verum quando pax inita cenſeri poſſit confeſſio delicti, & noceat ineunti pacem dicitur infra *diſt. 23 num. 12* & pariter quomodo inſtrumentum probet delictum, dicetur infra ubi de probatione per ſcripturam.

119. Res etiam alicujus inventa in loco, vel circa locum delicti, ut puta, cum occiſus fuerit Titius in aliquo loco, ſi in eodem loco apud occiſum, vel prope illum inventum eſt pallium Fulani, vel pileus, vel gladius, vel aliquod aliud, quod probatur eſſe Fulani, hoc eſt indicium contra Fulanum. Præſumitur enim Fulanum illud reliquiſſe, ut citius fugeret, vel ſibi non advertenti cecidiſſe in delicti commiſſione vel poſt; ſed hoc indicium ſe ſolo non ſufficit ad torturam niſi ſit adminiculatum.

120. Suſpectum etiam conſortium cum aliquo ſi ſit plene probatum, non ſolum quatenus in ſe eſt malum & prohibitum poteſt puniri, ſed quatenus eſt indicium alterius delicti, quod ex illo conſequi ſolet, facit, ut talis poſſit torqueri. Sic ſi Juvenis fuerit inventus ſolus cum muliere in loco ſecreto & apto ad peccandum cum illa ſeu ſi quis coram teſtibus captus fuerit in aliena domo, vel officina, vel camera de nocte, vel inventus fuerit ſolus cum ſola clauſo oſtio, & maximè ſi fuit inventus ſpoliatus, præſumitur quod ibi fuerit ad fornicandum, & interrogari poterit de delicto præſumpto, & ſi neget poteſt torqueri niſi oſtendat cauſam rationabilem & veriſimilem, ob quam ibi fuerit, Nec eſt neceſſe, quod hanc cauſam probet, ſi ſit vir bonæ famæ. Sed ad evitandam torturā ſufficit, ut illam adducat, & cauſa ſit veriſimilis, ſecus ſi in illo genere delicti ſit malæ famæ & ſolitus delinquere Sylu. *v. indicium quaſt. 2.* Ang. *num. 2.* Tabien. *num. 1.* Armill. *num 20.* Sanchez *lib. 6. conſ. cap. 3. d. 15. num. 5.* Et in his caſibus dato, quod pro delicto præſumpto non poſſit puniri, potuit tamen puniri pro ſuſpecto conſortio prohibito, & de quo conſtat. Sanchez *lib. 3. conſ. cap. unico dub. 12. num. 21.*

SUMMARIUM.

121. *Deprehenſio in actu proximo delicto indicium facit ad torturam.*

122. *Quid ſit dicendum, ſi aliquis exeat de domo alicujus, in qua aliquis occiſus fuit, cum gladio evaginato.*

123. *Et ſi quis inveniatur nudus cum nuda in eodem lecto.*

ARTICULUS IX.

Quantum probet deprehenſio in actu proximo delicto.

121. Hujuſmodi deprehenſio indicium proximum facit, & ideo facit pluſquam ſemiplenam probationem delicti. Unde ſufficit ad torturam. Hujuſmodi indicium eſt, ſi quis ex domo in qua quis occiſus fuit, viſus eſt exire pallidus & cum gladio ſanguinolente. Jo. Andreas *in cap.* Romanæ. §. *finali de appellat 60.* ubi Gemin. *n. 5.* Franc. *n. 3* Menoch. *de arbitr. caſ. 270. nu. 18.* & de præſumpt. *lib. 1. q. 89. n. 117.* & alii Doctores omnes, ut teſtatur Farinac. *q. 52. n. 50.* Et hoc eſt verum etiam de eo, qui de agro in quo quis fuit occiſus, exigit cum gladio evaginato & ſangvinolento; ſed & Reum poſſe torqueri, ſi ejus gladius reperiatur ſanguine aſperſus plures dicunt; Sed ex Carena & Menoch. *d. q. 86. n. 135.* advertendum, quod hoc indicium diluitur, ſi appareat dominum enſis illum alteri commodaſſe, vel illum amiſiſſe, vel ad alienas manus perveniſſe, vel ſanguinem aliunde cauſatum fuiſſe ex occiſione animalis, vel ſi conſtet ſanguinem in gladio extitiſſe ante homicidium, ut quia ex illius inſpectione & peritorum judicio appareat, maculam ſanguinis non eſſe de recenti. Et nihilominus etiam iſtis ceſſantibus, niſi inquiſitus fuerit repertus cum illo gladio ſanguinolento prope cadaver occiſi, & tempore homicidii, vel niſi aliqua alia concurrat conjectura, ex hoc ſolo indicio nō devenitur ad torturam. Farinac *q. 52. n 50. & 58.*

122. Cum vero diſputent Doctores, an indicium, quod ſumitur ex eo, quod quis de domo in qua

in qua aliquis eſt occiſus, viſus fuit exire cum gladio evaginato & ſanguinolento ſufficiat ad damnandum inquiſitum, pluribus id affirmantibus, negantibus aliis, dicendum primo neceſſe eſſe ad hoc, ut tale indicium vim habeat, quod domus illa non habeat niſi unum aditum, & exitum, & quod ſit per duos teſtes probatum; & his poſitis hoc indicium numquam ſufficit ad damnandum inquiſitum in pœnam ordinariam, ſed ſolum in extraordinariam, niſi Judici magis placeat inquiſitum torquere ad eruendam veritatem. Farinac. *d. q. 52. n. 55. & ſeq.* ſed videnda ſunt, quæ probantur infra *q. 29. a. 1.*

123. Aliud ſimile indicium eſt, ſi quis nudus cum nuda inveniatur in eodem lecto, & de hoc idem dicendum, quod de ſuperiori dictum eſt.

SUMMARIUM.

1. *Explicatur quid ſit præſumptio, & ſuſpicio. n. 2.*
3. *Per quid diſtinguatur præſumptio ab indicio.*
4. *Præſumptio dividitur in præſumptionem hominis, juris, & de jure.*
Explicatur diviſio. ibid. & ſequent.
Lex affirmans, vel negans aliquid per propoſitionem cathegoricam non præſumit, ſed definit. ibid
5. *Lex circa univerſalia verſatur, nec decernit de ſingularibus.*
6. *Explicatur ſupradicta diſtinctio præſumptionis.*
7. *Diſtinguitur etiam præſumptio in levem, vehementem, & violentam.*
Diffiniuntur & explicantur dictæ præſumtiones. ibid.
8. *Quale ſit diviſum in dicta diviſione præſumtionis.*
9. *Dicta diſtinctio habet locum in præſumptione ſingulari & hominis, non juris.*
10. *Explicatur quid ſit præſumptio temeraria, levis, gravis & vehemens, & violenta.*
11. *Quomodo præſumptio violenta ſit præſumptio juris. & ſeq.*
Opiniones variæ. ibid.
12. *Notitia quæ eſt plena probatio, non eſt propriè præſumptio. num 13.*
Explicatur. ibid.
14. *Præſumptio violenta, & indubitata coincidit cum præſumptione juris & de jure.*
15. *Objectio, & reſponſio.*
16. *Quomodo explicetur diviſio præſumptionis, per diviſionem indiciorum.*
17. *Suſpicio alia bona, alia mala.*
Et quid ſit utraque. ibid.
18. *Quid ſit ſuſpicio legalis.*
19. *Suſpicio dividitur in levem, vehementem, & violentam.*
Quomodo ſuſpicio levis ſit temeraria. ibid.
20. *Et quomodo ſuſpicio dicatur violenta.*
21. *Explicatur quid ſit fictio juris.*
22. *Una objectio. & reſponſio.*
23. *Explicatur etiam quid ſit conjectura.*
Præſumptio violenta, plenè probat, quod non verificatur de præſumptione abſolutè. ibid.
24. *In quo conveniant, & differant indicium, præſumptio, ſuſpicio, conjectura.*

QUÆSTIO XVII.

De probatione per præſumptiones.

ARTICULUS I.

Quid ſit præſumptio, ſuſpicio, & conjectura.

1. PRæſumptio Theologicè ſumpta vitium eſt ſpei contrarium, quando quis ſperat aliquid ſuper vires proprias vel contra juſtitiam Dei D. T. *2. 2 q. 21. a 1.* Sed præſumptio juridica ad intellectum pertinet, & eſt nomen valdè æquivocum. Tria enim cum conſiderari poſſint circa notitiam practicam particularem, & ſilogiſmum, quo Judex concludit in ſingulari, quod hoc vel illud ſit verum, nimirum medium ſilogiſmi, ex quo infertur concluſio, diſcurſus, & ſilogiſmus ipſe, per quem concluſio infertur, & concluſio ipſa illata; aliquando præſumptio ſumitur pro objecto ipſo cognito, & ſic dicitur, quod præſumptio eſt veritas veriſimilis, & non certa; quando ſumitur pro medio ipſo, ex quo aliquid veriſimile concluditur, & ſic præſumptio idem eſt quod indicium, ex quo aliquid præſumitur; aliquando ſignificat ſilogiſmum ipſum, per quem intellectus diſcurrēdo præſumit, unde a multis deſcribitur, quod ſit ratiocinatio à veriſimilibus ſumpta, vel quod ſit argumentum ad credendum aliquid factum, ex alio facto probato. Propriè tamen & communiter præſumptio accipitur pro concluſione ſylogiſmi practici, nimirū pro illo actu intellectus, qui eſt judicium de re cognita & præſumpta: unde apud Farinac. *q. 36. n. 67.* alii qui dixerunt præſumptionem eſſe conceptum mentis cauſatum ab aliqua probabili conjectura, vel eſſe cognitionem veritatis ex circumſtantiis reſultantem, vel eſſe ſuſpicionem in animo Judicis cauſatam ex multis argumentis.

2. Verum cum plures ſint actus intellectus, & præcipuè ſint tres, ſcilicet ſuſpicio, opinio, & ſcientia, propriè præſumptio eſt opinio, & judicium intellectus probabiliter concludentis & opinantis. Præſumptio igitur non eſt ſcientia, & non requirit certitudinem. Et propterea DD. apud Farinac. loco citato dixerunt præſumptionem cauſari ex probabilibus conjecturis, vel nihil aliud eſſe quam ſuſpicionem cauſatam in animo Judicis ex conjecturis, vel indiciis, vel eſſe Rei dubiæ rationabilem conjecturam, vel eſſe veriſimilitudinem veritatis neceſſario non aſtringentem. Præſumptio ergo propriè non eſt ſcientia, nec eſt indicium certum. Sed tamen neque eſt pura & ſimplex ſuſpicio. Dubietatem autem importat ſuſpicio aliquando tamen talem, ut intellectus nulli parti contrariorum adhæreat, licet non nihil magis inclinet in

unam

unam partem, quam in aliam, & hæc ſuſpicio diſtinguitur ab opinione, quia opinio eſt motus animi adhærentis quidem uni parti, ſed cum trepidatione, & formidine alterius partis. Et ſic opinio diſtinguitur à ſcientia, quia hæc eſt certa, nec admittit contrarii formidinem, & propter hoc opinio admittens formidinem contrarii convenit cum ſuſpicione, & imo vocatur ſuſpicio. Unde D. Th. 2. 2. q. 60. a. 3. inquit quod ſuſpicio vitioſa eſt opinio mala ex levibus indiciis. Et tamen opinio à ſimplici ſuſpicione diſtinguitur, quia opinio adhæret uni parti determinatè: ſuſpicio vero neutri adhæret, licet aliqualiter magis inclinet in unam partem, quam in aliam. Præſumptio igitur eſt opinio, quæ ſi ſit ex indiciis, ſeu mediis probabilibus eſt legitima, & vera; ſed ſi ut ex principiis levibus, & non ſufficientibus ad determinandum intellectum, ut adhæreat uni parti, eſt temeraria, & vitioſa.

3. Diſtinguitur igitur præſumptio ab indicio, quomodo diſtinguitur concluſio à medio, ex quo deducitur; indicium enim eſt medium ex quo deducitur per conſequentiam certam, vel probabilem innocentia, vel delictum alicujus, Sylu. *v. indicium num. 1.* Sic enim ex quo occiſus eſt Titii inimicus, deducitur quod fuerit occiſus à Titio. ſed præſumptio eſt actus intellectus practici, qui actus eſt judicium ex indiciis conjecturis & ſimilibus deductum, per quod præſumens judicat de innocentia, vel delicto alicujus. Sic ergo quando multoties præſumptio apud DD. accipitur pro indicio, advertendum eſt quod ſolum indicium non indubitatum, probabile tamen, & ſufficiens ad opinandum venire poteſt ſub nomine præſumptionis. Nam indicium indubitatum inducit ſcientiam, & certe probat ex ſe; præſumptio vero non eſt ſcientia, ſed opinio.

4. Diſtinguitur vero præſumptio in præſumptionem hominis, juris, & juris & de jure. Præſumptio hominis eſt quam facit homo, vel Judex ex ſe ipſo ſpectatis indiciis ſeu conjecturis; præſumptio juris eſt quæ eſt probata à jure, & cujus exempla in jure habentur, & quam facit lex, quæ ex hoc vel illo indicio, aut conjectura præſumit ſic eſſe, vel non eſſe. Tales præſumptiones ſunt iſtæ, quod nullus præſumitur jactare ſuum, ſeu quod in dubio quilibet præſumitur bonus. Sed hic valde advertendum, quod quando lex per cathegoricam propoſitionem affirmat, vel negat aliquid eſſe, vel non eſſe, non præſumit, ſed definit, ut cum dicitur, quod cognoſcens uxorem alterius eſt adulter. Tunc ergo præſumit, quando verbo, vel facto non aſſerit ſic eſſe, vel non eſſe, ſed aſſerit ſic præſumi, vel de facto in hoc vel illo caſu, & facto præſumit actum bonum vel malum. Et tunc affirmat præſumptionem, & ſic illam juſtificat, ſed non affirmat præſumptum eſſe, ſed illud præſumit eſſe. Et ita præſumptio juris non excedit vires opinionis reſpectu rei præſumptæ, ſed jus præſumere non eſt niſi jus opinari, quod præſumptum ſit, vel non ſit, & ſic juſtificat præſumptionem, & opinionem tanquam rationabilem. Et ita præſumptio hominis & juris diſtinguuntur, quia præſumptio juris eſt ſcripta, & expreſſa in lege, non verè præſumptio hominis: ſed præſumptio juris & de jure bene diffinita fuit ab Alciato *de praeſ. part. 2. nu. 3.* quem alii communiter ſequuntur, quod ſit diſpoſitio & judicium legis aliquid præſumentis (& in hoc convenit cum præſumptione juris) & inſuper ſtatuentis, ut illud pro certo, & comperto, & plene probato habeatur. Et hujus exemplum habemus *in cap. cum contumacia de haeret. in 6.* ubi plura explicantur ad rem hanc ſpectantia. Et de hac materia videantur Menoch. *de praeſ. lib. 1. q. 1 & ſequentibus.* Maſcard. *lib. 1. de prob. q. 10.* Farinac. *q. 36. à n. 67.* qui abunde alios Doctores referunt. Videantur etiam quæ ſcripſi *cap. ut Inquiſitionis. à num. 38. de haer. in 6.*

5. Sed hæc diſtinctio, quæ communis eſt indiget explicari: nam nulla præſumptio in ſingulari eſt à jure. Nulla enim lex decernit de ſingularibus ſignatis, ut quod Titius hic & nunc cum his circumſtantiis occiderit Cajum; lex enim circa univerſalia verſatur, quæ cum aliqua certitudine per legiſlatorem cognoſci poſſunt; non vero circa ſingularia contingentia, in infinitum variabilia, & in infinitis caſibus fortuitis ſubjecta, ideoque incertiſſima, & quæ ſolum per ſenſum à præſentibus certo, & per evidentiam cognoſci poſſunt. Implicat verò legiſlatorem eſſe infinitis ſingularibus præſentem, ut poſſit de ſingulis decernere. Judicium igitur ſingulare per quod judicatur, vel certo, vel opinative, & præſumptivè, quod Titius, vel alius ſingularis commiſerit in ſingulari homicidium, vel adulterium, vel aliud crimen, eſt judicium hominis, ut puta Judicis, & ſic ſi eſt judicium, quod ſit præſumptio, eſt præſumptio hominis. Et nihilominus dicitur ſecundo, quod omnis præſumptio in univerſali eſt præſumptio juris. Nam in ſyllogiſmo particulari practico, vel certo, vel præſumptivo, ſemper major propoſitio ſaltem primo prima ſubminiſtratur à lege, vel naturali, vel divina, vel poſitiva. Sic, quod ille, qui auctoritate privata privat alium vita ſit homicida, vel quod habens rem cum uxore alterius ſit adulter, habetur ex omni lege; ſed poſtea ſubſumere (ſed Titius ſic privavit vita Cajum, aut habuit rem, cum uxore Scii) eſt hominis; Et ideo etiam ex parte minoris propoſitionis omnis præſumptio in ſingulari eſt præſumptio hominis. Quomodo igitur verificatur illa diſtinctio?

6. Reſpondetur, quod diviſum in hac diviſione eſt præſumptio communis, ſeu generalis. Duplex enim eſt præſumptio, ſingularis ſcilicet, qua Judex, vel alius in ſingulari præſumit, & opinatur v. g. quod Titius ſit adulter, & communis, qua præſumitur generaliter, quod faciens hoc, vel illud præſumatur adulter. Modo quando dividitur præſumptio in præſumptionem hominis, & juris, ſermo eſt de præſumptione in

Digitized by Google

ne in communi, quæ etiam non tam eſt præſumptio, quam regula ad præſumendum. Et in ſyllogiſmo præſumptio habet locum majoris propoſitionis. Modo diſtinctio præſumptionis in præſumptionem hominis & juris verificatur reſpectu proximioris majoris propoſitionis ſyllogiſmi præſumptivi. Cum enim ſyllogiſmi ſingulares deducantur ſæpiſſimè non immediatè ex primis principiis legis, ſed mediatè, ſæpiſſimè contingit, quod major propoſitio ſyllogiſmi ſingularis non habeatur expreſſa in lege, ſed ſit concluſio deducta à ſyllogizante ex aliis, & aliis principiis legis, ut puta cum quis argumentatur ex opinione probabili in jure, hæc opinio non eſt legis principium certum, ſed eſt concluſio ab homine deducta, & ideo præſumptio ex illa opinione deducta eſt præſumptio hominis, tam ex parte minoris quàm majoris propoſitionis. Et hæc dicitur præſuuptio hominis. Sæpe verò major propoſitio proximior, cui innititur præſumens, eſt propoſitio expreſſa in lege, ut puta, cum dicitur (unuſquiſque præſumitur bonus, niſi aliud obſtet) & ſubditur, ſed Titio nihil obſtat, igitur Titius præſumitur bonus. Major enim hujus ſyllogiſmi habetur expreſſa in lege; & ideo dicitur præſumptio juris; ſed aliquando major propoſitio nedum eſt expreſſa in lege, ſed eſt à lege ſtatuta, quia cum de ſe non ſit omnino certa, jus ſtatuit, ut habeatur pro vera & certa, ut quod contumax habeatur pro confeſſo vel convicto, & hæc eſt præſumptio juris & de jure.

7. Rurſus diſtinguitur præſumptio in levem vehementem & violentam. Præſumptio verò levis ſecundùm Alexand. de Ales *part. 3. q. 45. n. 7.* eſt, in qua parva eſt conjectura mali, ſi malum præſumatur, & magna boni: ſed advertendum, quod præſumptio poteſt dici levis dupliciter, vel ſcilicet abſolutè, vel comparativè; Præſumptio levis abſolutè eſt illa, quæ oritur ex cauſa abſolutè levi, ut ſi quis opinetur aliquam eſſe meretricem, quam ſemel vidit loquentem ſecretò cum aliquo in platea, & hujuſmodi præſumptio eſt temeraria & vitioſa. Sed ſi leve ſumitur comparativè, tunc opinio eſt levis, quando motivum abſolutè eſt grave, & ſufficiens ad opinandum ſic eſſe vel non eſſe, ſed comparativè ad alia motiva eſt leve, ut cum quis habet ſufficiens motivum ad opinandum ſic eſſe, ſed cum majori titubatione & formidine oppoſiti. Præſumptio enim vehemens eſt applicatio & adhæſio animi boni viri ad valde veriſimile. At præſumptio violenta eſt illa, in qua animus judicantis in contrarium perſuaderi non poteſt; ſed hæc diſtinctio expreſsè in jure non habetur, & valde obſcura eſt, & ejus veritas diligentius examinari debet.

8. Conſiderandum igitur eſt primò, quod Farinac. *quæſt. 36. nu. 110.* arbitratur, quod præſumptio juris ſit violenta, ſed notandum, quod dum dividitur præſumptio in levem, &c. diviſum in hac diviſione, vel eſt ſola præſumptio ſingularis, quæ aliquando eſt etiam nedum levis, ſed temeraria; vel eſt ſola præſumptio hominis. Nam aliàs præſumptiones juris ſunt certiſſimæ regulæ ad præſumendum, & in ſe ipſis ſunt veræ & certæ, ut certum eſt, quod nullus præſumitur malus, niſi aliunde appareat talis. Et nihilominus eſto præſumptiones juris ſint certæ, contingit, quod Judex in ſingulari non inferat certam concluſionem, imo ſæpe temerariè præſumat in ſingulari, quia ſub majori propoſitione & præſumptione certa ſubſumat minorem particularem levem, & innitatur indicio levi, ex quo nec præſumptivè poteſt inferri concluſio ſingularis. Sed & conſiderandum eſt, quod & præſumptiones communes hominis nedum poſſunt non eſſe vehementes & leves, ſed etiam leviſſimæ, imo temerariæ & falſæ ex principiis legis, vel ex levibus principiis, vel etiam improbabiliter deductæ, & ita ut ex illis non poſſit niſi vel leviter, vel etiam temerè aliquid præſumi in ſingulari. Diſtinctio igitur præſumptionis in levem, vehementem & violentam non habet locum niſi in præſumptione ſingulari, vel etiam in præſumptione communi hominis, non verò in præſumptione juris.

9 Hinc colligi poteſt, quæ præſumptio ſit temeraria, vel levis, vel gravis & vehemens. Quia enim ex principiis incertis non habetur certa cognitio, neque ex improbabilibus probabilis, neque ex inveriſimilibus veriſimilis, oportet primò, quod ſyllogiſmi judicialis major & minor propoſitio comprehendat caſum particularem, de quo agitur, & quod utraque ſit vera & probabilis. Et quia qui ſimpliciter dubitat, non præſumit, non ſufficit, quod altera ex præmiſſis ſit ſimpliciter dubia, ſed utraque debet eſſe tam certa, quantum ſufficit ad opinionem, & ita quod Judex illis adhæreat, licèt cum aliqua formidine oppoſiti. Utraque verò debet eſſe bene diſpoſita, licèt non ſit neceſſe, quod Judex ſervet Logicalem formam ſyllogizandi, ſed ſervet naturalem. Hæc omnia verò importantur dicendo quod oportet conſequentiam, per quam ex indicio ſeu medio deducitur concluſio, ſecundum eſſe veriſimilem & probabilem, quod autem indicium vel medium eſt minus vel magis efficax, & conſequentia eſt magis vel minus probabilis, & veriſimilis præſumptio, quæ eſt opinio deducta ex probabilibus & veriſimilibus; eſt vel levis vel vehemens.

10. Si igitur tam ex regulis generalibus, quàm ex circumſtantiis particularibus Judex non habet probabile & veriſimile motivum, ut adhæreat uni parti, & ſaltem opinetur ſic eſſe vel non eſſe, & tamen præſumit, temeraria eſt præſumptio. Si autem omnibus penſatis habet ſufficiens principium, ut adhæreat uni parti, licèt cum aliqua formidine oppoſiti, tunc legitimè præſumit, vel leviter vel vehementer, ſecundùm quod ex illo principio concluſio deducitur cum minori vel majori probabilitate & veriſimilitudine. Habetur verò major probabilitas & veriſimilitudo, ſi conſequentia ſit moraliter neceſſaria, & in hoc caſu ſi neceſſitas ſit ex legis ſtatuto volentis, ut conſequentia illa habeatur pro indubitata,

habe-

by Google

habetur præſumptio violenta quæ ſimul eſt præſumptio juris, & de jure, ſed ſi conſequentia ſit ex natura rei neceſſaria; oritur notitia, quam plures dicunt eſſe præſumptionem violentam; ſed de hoc dicam in ſequenti numero.

11. Sed numquid præſumptio violenta convertibiliter ſe habet cum præſumptione juris, & de jure? Farinac. *quæſt. 36. nu. 121.* diſtinxit præſumptionem juris & de jure in eam, quæ deſumitur ex humanis principiis, nimirum ex actibus hominum, & eam, quæ eſt ex naturalibus principiis, dans exemplum prioris præſumptionis in eo, qui de domo, in qua inventus eſt occiſus exivit cum nudo & diſtricto in manibus gladio, una cum veſtibus ſanguine madefactis; & ſecundæ in muliere habente lac in mammis, quæ ex hoc præſumitur corrupta. Sed hujuſmodi præſumptiones, ſi præſumptiones eſſent, eſſe præſumptiones violentas, non poſſet negari, ſed eas eſſe præſumptiones juris & de jure probandum fuiſſet adducendo jura, in quibus expreſsè & in ſpecie ſtatutum fuiſſet, quod iſtæ præſumptiones haberentur pro indubitatis, & plenè probarent. Hoc enim eſt neceſſarium ad præſumptionem juris, & de jure, ut ex Bald. & quampluribus Doctoribus docet idem Farinac. *num. 100. & num. 114.* ex eodem Baldo & aliis dixit violentam præſumptionem eſſe, ex qua animus judicantis in contrarium perſuaderi non poteſt, nec verti poteſt in conſcientiam oppoſitam.

12. Duo igitur pro nunc mihi dicenda ſunt: Primum eſt, quod notitia, quæ eſt plena probatio, ſive ſit ex teſtibus pluribus conteſtibus, & majoribus omni exceptione, ſive ex indiciis indubitatis, ſive ex quocumque alio medio, non eſt, nec poteſt dici propriè præſumptio, niſi valde abuſivè, ſed debet dici vel viſio ſenſibilis, aut ſaltem viſio mentis, ſeu certa notitia, ſeu plena rei probatio. Oſtenditur hoc ex iiſdem Doctoribus; nam ut patet ex diffinitionibus præſumptionis, quas refert Farinac. *num. 67. Præſumptio eſt conceptus in mente cauſatus ex aliqua probabili conjectura, vel eſt ſuſpicio in animo cauſata ex variis argumentis, conjecturis, & indiciis, vel eſt ratiocinatio à veriſimilitudinibus ſumpta, vel eſt rei dubiæ rationabilis conjectura à lege approbata ad aliquid in animo fingendum, vel eſt veritas veriſimilis, & non certa, vel quod aliud non eſt, quam conjecturalis probatio, vel eſt veriſimilitudo veritatis neceſſario non adſtringens.* Hujuſmodi omnes diffinitiones ex diverſis Doctoribus refert & approbat Farinac. *num. 67. & ſequent.* At verò evidens eſt & indubitatum tam ex jure, quam ex Philoſophia & Theologia, quod ſuſpicio conjecturalis cognitio, notitia ex probabilibus & veriſimilibus deducta, vel alia ſimilis non importat certitudinem, nec etiam moralem, ſed ad ſummum importat opinionem, quæ eſt adhæſio ad unam partem cum formidine oppoſiti; & ideo idem Farin. *n. 272.* ex Baldo & Menoch. docet, quod præſumptio & conjectura ſunt idem.

13. Ubi igitur duo concurrunt, quod ſcilicet indicium, vel quodcumque aliud medium ſyllogiſmi judicialis eſt verum, & certò probatum, unde eſt certum ſaltem moraliter; ſecundum, quod conſequentia, per quam ex illo medio concluditur delictum, eſt neceſſaria, non adeſt præſumptio, ſed certa probatio, & veritas, & delicti viſio ſaltem mentalis, & hanc notitiam vel judicium vocare præſumptionem eſt confundere terminos, & veritatem non declarare, ſed confundere: ſic ubi per plures teſtes omni exceptione majores & conteſtes probatum eſt Sejum occidiſſe Cajum, Judex non præſumit, ſed ſcit Sejum eſſe homicidam, & Judex, qui ſuis oculis videt mulierem lactare infantem, non præſumit illam corruptam, ſed ſcit illam non eſſe virginem ſed corruptam.

14. Dicitur ſecundò, quod præſumptio indubitata, vel non eſt præſumptio, vel ſi talis poteſt dici, eſt præſumptio juris & de jure; ſi enim eſt indubitata ex natura rei non eſt præſumptio, ſed ſi eſt indubitata fictione juris, eſt præſumptio juris & de jure. Et ideo *cap. ut Inquiſitionis de hæreſ. in 6. num. 38.* dixi, quod præſumptio violenta coincidit cum præſumptione juris & de jure, quia ſi violentat, vel neceſſitat ex natura rei, non eſt præſumptio; ſi verò neceſſitat ex ſtatuto legis, eſt præſumptio juris & de jure.

15. Sed forſan dicet aliquis, quod quia certitudini morali poteſt ſubeſſe falſum, notitia moraliter certa & neceſſaria poteſt dici præſumptio. Sed obſtat, quia ut habetur ex diffinitionibus præſumptionis, præſumptio non eſt niſi ſuſpicio, conjectura, veriſimilitudo, & magis propriè loquendo opinio, cui repugnat certitudo, quæ ſit aſſenſus non admittentis formidinem alterius partis. Certitudo verò moralis, licèt ſit talis, cui poteſt ſubeſſe falſum, tamen non admittit formidinem alterius partis. Et quia in moralibus, quæ ſunt circa ſingularia contingentia, & multipliciter variabilia, & ſubjecta fortunæ & caſui, moralia non ſunt capacia certitudinis, cui non poſſit ſubeſſe falſum, ut docent DD. & nihilominus in moralibus etiam diſtinguitur opinio, à ſcientia paroculari, nec una cum alia confundi debet; & ex communi doctrina probatio inferens ſcientiam eſt plena probatio; at verò, ut docet idem Farinac. *quæſt. 20. nu. 341.* præſumptio eſt minus, quàm probatio ſimplex, imò quàm ſemiplena probatio, ubi ergo notitia eſt moràliter certa, illa non eſt præſumptio. Et quia in moralibus eſt certum moraliter, quod evenit ut in pluribus, & raro deficit, ideo ubi in moralibus infertur concluſio vera, ut in pluribus, & in ſingulari caſu non apparet aliquod motivum, ex quo intellectus poſſit dubitare, an concluſio non ſit vera, ibi eſt ſcientia & certitudo, & non præſumptio. Adde verò quod quatenus diceretur v. gr. quod ex lege poſitiva eſt, quod indubitanter credatur pluribus teſtibus conteſtibus, & idoneis, primò negatur, quod ſit ſolum ex lege poſitiva, ſecundò dicitur, quod ſi ex hoc quis vel-

Digitized by Google

let dicere, quod probatio per teſtes ex lege ſolum faciat præſumptionem. (quod tamen eſt pluſquam falſum) jam hæc præſumptio juris eſſet, & de jure. Et tertiò dico dari quamplura indicia prorſus indubitata, ex quibus ex natura rei per neceſſariam conſequentiam deducitur delictum vel opus bonum, & ex quibus non præſumitur, ſed ſcitur ſic eſſe & non eſſe.

16. Ne ergo errare contingat, primò conſideretur, quod diſtinctio præſumptionis in levem, vehementem & violentam, facilius intelligitur, ſi præſumptio accipiatur pro indicio, quia indiciorum alia ſunt leviora, alia vehementiora, alia indubitata; & ideo violenta; ſed hæc propriè non faciunt præſumere, ſed faciunt ſcire, ſi ſunt probata. Secundò conſideretur, quod DD. multi, qui admittunt præſumptionem violentam, videntur nomine præſumptionis intelligere notitiam omnem, quæ ſit ex indiciis ſive probabilibus, ſive indubitatis; ideo quidquid ſit de nominibus, dum videndum erit quantum probent præſumptiones, & alia hujuſmodi, melius erit diſtinguere & præſumptiones ab indiciis, & notitias, quæ ſunt ex indiciis probabilibus, quæ ſolæ ſunt propriè præſumptiones ab illis, quæ ſunt ex indiciis indubitatis, quæ propriè non ſunt præſumptiones.

17. Sed ſuſpicio quid eſt, & qualiter diſtinguitur à præſumptione? ſuſpicio ſumitur, & in bonam partem & in malam. Mala autem ſuſpicio, eſt vitium & opinio mali ex levibus indiciis orta ut docet D. Thom. *2.2 quæſt. 60. art. 3.* Sed abſolutè loquendo de ſuſpicione, ut eſt quid commune ad ſuſpicionem magis propriè ſumptam & opinionem, ſuſpicio non eſt niſi declinatio aliqua animi potius ad unam partem, quàm ad alteram. Sed ſi intellectus maneat dubius & perplexus, ſed tamen ita quod potius inclinat in unam partem, quàm in aliam, hæc propriè eſt ſuſpicio. Et ſic ſuſpicio magis propriè dicta eſt motus animi dubitantis & non judicantis ſic eſſe vel non eſſe, ſed tamen potius declinantis in unam partem, quàm in aliam. Et hæc ſuſpicio, ſi ſit ſuſpicio mali de proximo ex non proportionato motivo eſt ſaltem peccatum veniale, ut Doctores docent. Alio modo intellectus declinat in unam partem judicando ſic eſſe, vel non eſſe, non tamen certò, ſed cum aliqua formidine alterius partis, & hoc eſt intellectum opinari. Et ſic opinio eſt declinatio intellectûs ad unam partem judicando illam veram, non tamen ſine aliqua formidine alterius partis, ut docet D. Thom. *p. 1. quæſt. 79. art. 9. ad 4.* Et hujuſmodi ſuſpicio, ſi ſit de malo gravi proximi ex levi indicio, eſt ex ſuo genere peccatum mortale. Div. Thom. *2.2. quæſt. 60. art. 3.*

18. Suſpicio ergo legalis qualis eſt? Hæc non eſt mala, quia ſuſpicio legalis de ſua eſſentia petit, ut ſit ex probabilibus & veriſimilibus indiciis. Imo contra legem eſt, quod Judex temerariè velit ſuſpicari ſine ſufficienti motivo. Et quia ubi ratio remanet dubia, & quamvis declinet in unam partem, nulli tamen parti adhæret, rectè non poteſt Judex ex tali ſuſpicione decernere de innocentia vel culpa hominum; ideo dicendum videtur, quod ſuſpicio legalis non eſt pura ſuſpicio, ſed eſt opinio, & poteſt definiri, quod ſit motus animi adhærentis uni parti cum titubatione, & non ſine formidine alterius partis. Verùm conſideratur, quod licèt vel ad damnandum Reum, vel ad torturam, imo ad inquiſitionem ſpecialem non ſufficiat ſuſpicio magis propriè dicta, quæ ſit motus animi dubitantis, licèt propendentis magis in unam partem; hæc tamen ſufficit ad inquiſitionem generalem, nimirum ad ſumendam informationem media inquiſitione generali, ut dictum eſt ſupra, ideo videri poterit, quod hæc etiam contineatur ſub ſuſpicione legali, non tamen ſub præſumptione. Quia, qui dubitat, non præſumit, & ita in plus ſe habeat ſuſpicio quàm præſumptio.

19. Dividitur verò ſuſpicio in levem, vehementem & violentam, ſicuti dividitur præſumptio. Dicitur ſuſpicio levis, quæ eſt ex levibus indiciis, ſed ſi hoc eſt, videtur, quod ſuſpicio levis ſit temeraria & vitioſa, quia temerarium eſt ex levibus indiciis malum grave opinari de proximo, ut cum D. Thom. *2. 2. quæſt. 60 art. 3.* docent Theologi, & ita levem ſuſpicionem temerariam ex Menoch. putat Farinac. *qu. 36. nu. 78. & 188.* quod quidem verum eſt, ſi indicia ſint levia ſimpliciter comparativè ad qualitatem & gradum ſuſpicionis, quam format animus ex illis, ut quia ſine ſufficienti motivo animus propendit vel adhæret ad unam partem potius, quàm ad aliam; ſed id non eſt verum, ſi leve ſumitur ſolum comparativè ad gradum perfectioris ſuſpicionis, & ad graviora indicia, ex quibus eſt ſuſpicio vehemens. Cæterum ut latius explicavi *d. cap. ut Inquiſitionis*, omnis ſuſpicio legalis eſt ex gravibus indiciis, & ſufficientibus ad virtuosè ſuſpicandum.

20. Sed major difficultas eſt de ſuſpicione violenta, quæ continet legalem certitudinem, & habet vim plenæ probationis; ſuſpicio verò, ſeu etiam opinio eſt incerta, & admittit formidinem falſi. Sed advertendum, quod ſuſpicio propriè dicta numquam eſt violenta. Suſpicio autem communiter dicta ut importat opinionem, & convenit cum præſumptione, quomodo ſit vel non ſit ſuſpicio, vel ſi eſt violenta, ſit præſumptio juris & de jure, ſupra explicatum eſt.

21. Sed quid eſt fictio juris? Cynus definivit fictionem, quod ſit in re certa contrarii veritatis pro veritate aſſumptio; Bartol. verò in *dicta l. ſi his dixit*, quod fictio eſt in re certa ejus, quod eſt poſſibile contra veritatem pro veritate aſſumptio in caſu poſſibili & ex juſta cauſa ad aliquem juris effectum æquitati naturali non repugnantem, ſed utraque diffinitio deficit à verò. Neque enim lex falſum approbat, vel decernit falſum habendum pro vero, vel falſitatem habendam eſſe pro veritate quod eſſet contra rationem. Unde omnes ſimiles diffini-

tio-

Digitized by Google

tiones quas recenſet Farinacius *quaſt. 36 nu. 35. & ſequentibus deficiunt*. Nam lex non approbat falſum pro vero; ſed quia datur aliquod, quod eſt verum, fallibile aliquando, & poteſt eſſe, & aliquando eſt falſum, lex vult, quod hoc verum ſufficiat ad aliquem effectum, ac ſi eſſet omnino certum, & non poſſet eſſe aliquando falſum. In quo non aſſumit falſum pro vero, ſed verum fallibile, pro vero infallibili, & neque tamen aſſerit, quod verum fallibile ſit infallibile, ſed vult, quod in ordine ad aliquem effectum, ad quem de jure requiritur verum moraliter habitum ut certũ, ſufficiat in caſibus à ſe expreſſis verum fallibile, at ſi eſſet infallibile. Sic ergo fictio juris eſt legis diſpoſitio, per quam vult ut ad aliquem effectum, ut puta ad puniendum Reum pœna ordinaria, ſufficiat præſumptio aliquando fallax, ac ſi eſſet omnino infallibilis; quod facit lex, non quia ſentiat, & velit præſumptionem illam eſſe habendam, ut infallibiliter veram, ſecundum ſe; ſed quia vult in eo caſu non eſſe neceſſariam præſumptionem verè infallibilem, ſed ſufficere illam fallibilem.

22. Sed forſan aliquis objiciet, & dicet, quod præſumptiones juris, & de jure, etiam præciſo jure ſtatuente illas habendas, ut infallibiles, ſunt certe moraliter, quia ſunt veræ, ut in pluribus, non igitur dici debent præſumptiones. Sed primo hoc negatur; ad hoc enim ut lex ſtatuat præſumptionem habendam ut infallibilem, ſufficit frequentia delicti gravis, & ſuſpicio rationabilis. Sic in Sancto officio præcipuè ex juribus novis puniuntur multi ſolum leviter ſuſpecti de hæreſi. & qui ſolum de levi abjurant. Secundo dicitur, quod non omnis certitudo moralis ſufficit ad damnandum Reum ad quamcumque pœnam, & præcipue ad pœnam mortis; ſed datur aliqua certitudo moralis infima quæ non eſt ex natura rei adeo clara, & evidens, ſicut oportet ad pœnam ordinariam. Et lex ex cauſa juſta poteſt ſtatuere, ut hæc probatio non adeo certa, & quæ poteſt aliquo modo dici præſumptio habeatur omnino pro certa. Dicitur tertio, quod ubi judicium Judicis licet moraliter certum in rei veritate poteſt impugnari, & impugnatur, participet de ſuſpicione, & præſumptione, ideo lex ad tollendas ambiguitates, & Advocatorum ſophiſticas ſubtilitates, ubi opus eſt, ſtatuit, ut tale indicium habeatur ut indubitatum, & notitia ex illo habita habeatur ut indubitata. Quidquid ſit, an illa ſit præſumptio, vel alia ſpecies notitiæ judicialis.

23. Conjectura vero eſt motus animi ex probabilibus ſignis ſeu motivis orta, ut communiter Doctores tradunt; & ideo multi volunt quod idem ſubſtantialiter ſint præſumptio, ſuſpicio, & conjectura, & diſtinguantur ſolum ſecundum magis, & minus, quia ſuſpicio eſt opinio ex levioribus indiciis orta, quæ admittit magis de titubatione, & formidine alterius partis, ſicut & conjectura quam admittat præſumptio, quamvis ut dictum eſt *ſupra num. 17.* dici poſſit, quod ſuſpicio in plus ſe habeat; quia pura ſuſpicio non attingit gradum opinionis, nec adhæret uni parti. Nulla vero ex illis neceſſario eſt probatio, vel ſemiplena probatio, ſi abſolutè loquamur, & in genere. Clar. *§. finali q. 20.* Maſcard. *de prob. l. 1. qu. 10. num. 14.* Farinac. *qu. 36 num. 341.* Quamvis in multis caſibus ex præſumptionibus ad aliquem effectum oriatur probatio. Et quamvis præſumptio violenta juris, & de jure probet plenè, ſed abſolute de ratione præſumptionis non eſt, quod probet etiam ſemiplenè. Differentiæ vero quas Farinacius *n. 344.* ponit inter fictionem, & præſumptionem non ſunt attendendæ, quia fundantur in illo falſo, quod fictio legalis ſit aſſumptio falſitatis pro veritate. Præſumptio omnis juris, & de jure eſt violenta fictione juris, & non admittit directam probationem in contrarium quia jus habet illam pro indubitata modo ſupra explicato.

24. Notandum etiam, quod Doctores plures confundunt indicium cum præſumptione ſuſpicione, aut conjectura; & quidem, ſi non ſumuntur formaliter ſed objectivè pro motivo ex quo animus conjecturat ſuſpicatur, aut præſumit, illæ ſunt idem, quod indicium. Et è contra ſi indicium ſumatur non pro objecto ex quo animus ratiocinatur, ſed pro ipſo motu animi opinantis, ſic indicium eſt idem, quod præſumptio, ſuſpicio, aut conjectura; ſed propriè indicium eſt objectum ex quo intellectus opinatur, ſuſpicio autem, conjectura, & præſumptio ſunt ipſe motus animi ex indicio opinantis.

SVMMARIVM.

25. *Ex præſumptione juris & de jure damnari poteſt Reus præſumptus.*

26. *Explicatur quomodo ex præſumptione juris non poſſit aliquis damnari in pœnam ordinariam.*

27. *Præſumptio violenta alia eſt legalis, alia naturalis.*

Quomodo utraque ſufficiat ad imponendam pœnam ordinariam. ibid.

28. *Iuſtum judicium requirit certitudinem ſaltem moralem.*

Præſumptio naturalis propriè eſt ſcientia non præſumptio. ibid.

Indicia indubitata aliquando ſufficiunt ad imponendam pœnam ordinariam. ibid.

29. *Vnitum indicium indubitatum non ſufficit ad pœnam imponendam.*

Ex præſumptionibus quæ propriè ſunt præſumptiones, non poteſt Reus damnari ad ullam pœnam. ibid.

30. *Quid dicendum ſit de præſumptionibus circa delicta occulta & difficiliter probabilia.*

31. *Quomodo plures præſumptiones leves faciant unam vehementem, & plures vehementes unam violentam.*

32. *Quantum probet præſumptio, ſeu indicium junctum probationi alterius ſpeciei.*

33. *Quomodo Præſumptiones, & indicia debent eſſe probata, ad hoc ut probent.*
34. *Probari debet fundamentum præſumptionis.*
35. *Contra præſumptionem juris & de jure non datur directa probatio.*
Contra verò cæteras præſumptiones datur directa probatio. ibid.
Explicatur. ibid. & num. 36.
37. *Quomodo præſumptio aliam præſumptionem tollat.*
38. *Præſumptio non accipitur ex præſumpto.*
Nec præſumptio oritur ex facto non plenè probato. ibid.
39. *Apud regulares ſervanda ſunt propria ſtatuta circa præſumptiones.*

ARTICULUS II.

Quantum probent præſumptiones, ſeu qualiter ex illis in criminalibus poſſit quis damnari.

25. UNum eſt certum in hac materia, quod Judex ex præſumptione juris, & de jure, nedum poteſt, ſed tenetur damnare Reum ſic præſumptum in pœnam à lege taxatam, etiamſi ſit pœna mortis, dum tamen præſumptio ſecundum legis exigentiam ſit plenè probata: & de hoc non poteſt eſſe dubitatio, quia fieri debet, quod lex diſponit & præcipit.

26. Quæritur autem primo. An in criminalibus ex præſumptione juris poſſit quis damnari in pœnam ordinariam pro delicto præſumpto. Affirmat Menoch. *de præſumpt. l. 1. quæſt. 92. & q. 97.* Eo quod præſumptio juris ſit à jure approbata; ſed nullibi in jure habetur quod præſumptio juris plenè probet. Et ubi lex hoc voluit, id expreſſe ſtatuit, & voluit quod hæc eſſet præſumptio quam vocant juris & de jure, & quod in caſibus expreſſis haberetur pro indubitata. Cæterum præſumptio juris dicitur approbata, quia in jure eſt expreſſa; & ideo approbata ſed ut ſimplex præſumptio. Dicitur igitur quod ex pura juris præſumptione, quæ non ſit juris, & de jure, nullus poteſt damnari, & quod dum dicitur jus in hoc caſu præſumit hoc vel illud, ut puta præſumit Titium eſſe homicidam: ergo Titius eſt homicida, conſequentia non eſt certa, quia præſumptio, & opinio non ſunt certæ, nec ſufficiunt ad condemnandum. Si vero dicatur quod jus in hoc caſu præſumit homicidium; igitur Judex in eodem caſu poteſt & debet præſumere homicidiū, vera eſt conſequentia, & certa. Sed ſi addatur, quod Judex rationabiliter præſumens Titium homicidam poteſt illum damnare, falſum aſſumitur, quia opinio facti, & delicti non ſufficit ad damnādum aliquem, præſumptio vero non eſt niſi opinio. Itaque præſumptio juris in aliquo caſu juſtificat præſumptionem Judicis in eo caſu præſumentis, ſed non probat præſumptum niſi probatione dubia, & tali, qualem fert præſumptio & rationabilis opinio. Et ideo non datur locus damnationi, niſi Judex ex alio motivo per certitudinem deducat delictum. Ideo bene ex Maſcard. *concl. 1225.* Eliſeus *tr. 6. q. 8. n. 8.* dixit, quod præſumptio non eſt ipſa veritas, ſed ſolum eſt veritas præſumpta. Sed non bene ſubdit ex eodem Maſcard. *n. 25.* quod præſumptio pro veritate habetur, ubi probationes concludentes haberi nō poſſunt, vel in præſumptionibus urgentiſſimis, quia præſumptio non eſt niſi opinio, & præſumptum non eſt niſi aliquid opinatum; opinio vero eſt incerta, & dubia cognitio, ut eſt in jure, manifeſtum; at vero certum eſt, quod ex incerta, & dubia cognitione nullus poteſt gravi pœna puniri, ut ex D. T. *2. 2. q. 69.* pluries dictum eſt, & eſt de jure naturæ. Ideo nec verum eſt, quod in dubiis præſumptio pro veritate habetur, nam imo ex dubio delicto nullus poteſt judicialiter ad gravē pœnam damnari, & licet ad aliquos effectus, ad quos ſufficit opinio Judicis vel juris, dici poſſit, quod ſufficit præſumptio, adhuc propriè non dicitur quod tunc præſuptio habeatur pro veritate, ſed dici debet quod ſufficit veritatis præſumptio.

27. Quæritur ſecundo. An ex præſumptione violenta poſſit quis damnari in pœnam ordinariam? Idem vero eſt quærere an ex indiciis indubitatis poſſit Reus puniri in pœnam ordinariam. Nam indicia indubitata inducunt violentam præſumptionem. Ex Doctoribus autem affirmant alii & alii negant ut videre eſt apud Menoch. *de arbitr. caſ. 221. num 34 & caſ. 865. num. 55.* Sed in propoſito hoc nomen violentum eſt obſcurum, quia non clare explicatum & debet diſtingui præſumptio violenta in legalem & naturalem. Illa habetur ex lege ſtatuente, ut in caſibus in lege expreſſis præſumptio habeatur pro certa & indubitata. Et hoc modo præſumtio violenta non eſt niſi præſumptio juris & de jure, quam indubitatum eſt ſufficere ad damnandum Reum in pœnam ab eadem lege impoſitam, etiamſi ſit pœna mortis. Quod tamen intelligi debet, quia ſufficit in ſuo genere, & quia in ſyllogiſmo judiciali præbet majorem propoſitionem certam, ſub qua ſi ſubſumatur recte minor propoſitio, & probetur plenè, & legitimè, Reus damnandus eſt. Alia eſt præſumptio violenta naturalis, ſeu quæ eſt talis ex natura indiciorum indubitatorum, ex quibus naſcitur, nec habet vim à lege aliqua particulari ſpecialiter ſtatuente in ſpecie, quod illa ſit indubitata, ſed habet vim ex jure naturali, aut gentium, juncto etiam jure communi, ſed ut dicebatur ſupra hujuſmodi præſumptio non eſt præſumptio, neque opinio ſed ſcientia particularis. Conſiderandum eſt enim, quod ſi ſyllogiſmi judicialis major propoſitio, quæ eſt illa, quam lex præbet, eſt in ſe ipſa evidens, eſt certa, ut quod homicida eſt damnandus, ſi ſub iſta propoſitione judex ſubſumat, ſed Titius eſt homicida, & hoc probet, Judex non præſumit Titium eſſe homicidam, ſed eſt certus. Ubi vero indicium eſt prorſus indubitatum, tunc tam major, quam minor ſyllogiſmi judicialis, eſt in-

dubi-

Digitized by Google

dubitata, ſi indicium ſit plene probatum. Ut puta, ſi plene ſit probatum, quod Berta lactat puerum, quia ſimul eſt evidens & certum, quod naturaliter mulier lactans filium non eſt virgo, ſimul naturaliter eſt certum, quod Berta non eſt virgo. Et Judex ex hoc non præſumit, ſed eſt certus Bertam non eſſe virginem, igitur ubi indicium eſt indubitatum, & plenè probatum, ibi non eſt præſumptio ſed licentia. Et ſic præſumptio violenta, quæ oritur ex indicio indubitato plene probato non eſt præſumptio, & opinio, ſed ſcientia.

28. Et omnino adverte, quod licet ad juſtum judicium requiratur certitudo moralis, cui poteſt ſubeſſe falſum: tamen non ex hoc ſequitur, quod ſola opinio ſeu ſuſpicio delicti ſufficiat ad damnandum Reum, imo ut docet D. T. 2. 2. *quæſt. 60. art. 3.* mortaliter peccat Judex, qui ex ſola ſuſpicione mala, quam Divus Thomas ibi vocat opinionem mali, Reum damnat. Neceſſe eſt igitur, quod Judex vel ex ſtatuto legis decernentis indicium aliquod habendum eſſe pro indubitato, vel ex natura rei & circumſtantiis inducat certitudinem talem, quæ in agibilibus & moraliter excludat titubationem, & ſuſpicionem contrarii. Quod ſi indicium hoc præſtat, non fūdat præſumptionem, ſed moralem ſcientiam. Et in hoc ſenſu verum eſt, quod ex indiciis indubitatis poteſt Reus ſaltem aliquando damnari in pœnam ordinariam; ſed hæc indicia non faciunt præſumptionem, ſed ſcientiam; & ſic dicere, quod ex præſumptione naturali violenta poſſit aliquis damnari in pœnam ordinariam, eſt ſimul aſſerere contraria, & ſibi ipſi contradicere, quia hujuſmodi præſumptio vel non eſt præſumptio vel non eſt violenta. Ne ergo abutamur vocabulis, melius eſt dicere, quod ex indiciis indubitatis aliquando poteſt Reus damnari in pœnam ordinariam, & univerſaliter aſſerere, quod ex nulla præſumptione, quæ non ſit juris, & de jure, poteſt Reus pœna ordinaria puniri, & quod non detur alia præſumptio, quæ ſi ſit præſumptio dici poſſit violenta, præter præſumptionem, quæ eſt juris, & de jure.

29. Et ſi dicas ſequi ex hoc, quod ex hujuſmodi præſumptionibus in eorum genere vehementiſſimis & violentis non poſſit Reus damnari, nec etiam in pœnam extraordinariam, quia Judex peccat mortaliter ſi Reum punit ex tali ſuſpicione delicti; præſumptio vero omnis non eſt niſi opinio & ſuſpicio, vel ſi eſt ſcientia non eſt præſumptio. Reſpondetur proponendo aliam quæſtionem, & illam ſolvendo. Quæro igitur, an ad damnandum Reum ſufficere poſſit unum indicium indubitatum. Reſpondetur regulariter non ſufficere; ſicut nec ſufficit dictum unius teſtis omni exceptione majoris, licet tale dictum certitudinem moralem contineat, & certo moraliter concludat, & probet delictum. Quia lex ad damnandum non eſt contenta ſimplici ſeu unica probatione etiam certa, ſed ad minus duplicem quærit. Et ſic ſicut unus teſtis, ſic unum indicium indubitatum regulariter non probat plene, ſed ſemiplene, & non ſufficit ad damnandum. Sic ergo ad aliam quæſtionem dico primo, quod ex præſumptionibus, quæ propriæ ſunt præſumptiones, & non ſunt niſi opiniones incertæ, ad nullam pœnam Reus poteſt damnari, quia ex cognitione delicti opinata, & ideo incerta non poteſt Reus damnari. Si vero dicatur dari præſumptiones violentas, iterum reſpondeo has non eſſe proprie præſumptiones, ſed certas cognitiones ex indiciis indubitatis ortas. Si vero iſta indicia ſint indubitata, & ſint plura, vel adſit ſaltem unus teſtis cum uno tali indicio poteſt Reus aliquando damnari in pœnam ordinariam. Sed de iſtis videantur dicta infra *quæſt. 26. art. 1. & quæſt. 29. art. 1.*

30. Quæritur tertiò. An ſaltem in delictis occultis & difficilis probationis poſſit Reus præſumptus damnari ex præſumptionibus. Et in hac quæſtione quoque alii Doctores affirmant, alii negant, & qui affirmant affirmando negant, quia dictum ſuum limitant, & intelligi debet quando indicia ſunt indubitata, & ad pænam extraordinariam, ut videre eſt apud Farinac. *quæſt. 86. n. 33 & 94.* & dictum eſt *n. 29.* Sed & in delictis non occultis poteſt Reus damnari ex præſumptionibus id eſt ex indiciis indubitatis ad pœnam extraordinariam, vel etiam aliquando ad ordinariam; verum tamen eſt, quod in delictis occultis & difficilis probationis non tam exacta probatio requiritur, talis tamen debet eſſe quæ certitudinem inducat.

31. Quæritur quartò. An ex pluribus præſumptionibus v. g. levibus fiat una vehemens, & ex pluribus vehementibus una violenta. Et ſic utrum diverſæ præſumptiones diverſarum ſpecierum poſſint ſic uniri, ut ex illis Reus poſſit damnari in pœnam ordinariam. Etiam in hac quæſtione ſibi invicem contrariantur Doctores, aliis affirmantibus, aliis negantibus, ut videre eſt apud Menoch. *de præſumpt. lib. 1. q. 40.* & Maſcard. *de probat concluſ. 459. & 1223.* & Farinac. *q. 86.* Sed utraque opinio bene explicata eſt vera. Si enim loquuntur formaliter de præſumptionibus, quæ non ſunt niſi opiniones probabiles admittentes titubationem, & formidinem oppoſiti, etiam ſi iſte ſint centum millia millionum, numquam poſſunt inducere ſcientiam, & indicium certum, quia ex incerto non componitur, & colligitur certum, & tota collectio præſumptionum eſt collectio actuum incertorum. Sed ſi loquamur de præſumptionibus objectivè ſumptis, ſeu de indiciis ipſis, & circumſtantiis objecti, ſeu facti, ex quo infertur delictum, veriſſimum eſt, quod factum poteſt eſſe talibus circumſtantiis veſtitum, ut ex illis omnibus circumſtantiis inferatur neceſſariò delictum, & ſic ex pluribus circumſtantiis fit indicium indubitatum. Et quia contingere poteſt, quod factum & illæ circumſtantiæ etiam ſe ſolis faciant aliquam præſumptionem, ſic verum eſt dari caſum, in quo plures præſumptiones leves

faciunt

faciunt præſumptionem vehementem & plures vehementes violentam; ſed hoc eſt verum ratione indiciorum & objectorum, & tunc fiet quam dicunt violentam præſumptionem ſed propriè dici debet indicium indubitatum.

32. Quæritur quintò. Quantum probet præſumptio juncta probationi alterius ſpeciei. Reſpondetur quod inſpiciendum eſt, quantum probent hujuſmodi probationes ſingulæ per ſe ipſas; ſic enim ſi ſingulæ per ſe ipſas ſemiplenam probationem faciunt, junctæ ſimul plenè probant: ſi ſi præſumptio (ſeu melius loquẽdo) indicium facit ſemiplenam probationem ex ſe ipſo junctum teſti omni exceptione majori plene probat, ſaltem ad pœnam extraordinariam; ſed ſi præſumptio, ſeu indicium non eſt tale, quod ſemiplenè probet, junctum unicio teſti non probat plenè, ſed adminiculatur & facit, ut unius teſtis ſemiplene probatio ſit magis firma, & ſecura, vel etiam pluſquam ſemiplena; ſed ſi ſto præſumptio, ſeu indicium de ſe faciat ſemiplenam probationem, ſi aliud, cui adjungitur non probat ſemiplenè, non oritur ex illis plena probatio, & quia ut probatum eſt *q. 16 nu. 2.* fama non probat ſemiplenè ideo præſumptio cum fama non probat plene. Clarus. §. *finali quæſt 83.* Farin c. *quæſt. 42. num. 80.*

33. Quæritur ſexto. Quomodo præſumptiones debeant eſſe probatæ, adhoc ut ipſæ probent, Ad probandam præſumptionem proximam, ſufficere unicium teſtem tradit Philippus de Bictis *in Epit q 71 num. 9* referens pro hac ſententia Ioſeph. Ludou. Maſcard. Alciat Abb. Cal. & Moret. Sed dicitur primo quod hæc quæſtio eſt impropria, quia præſumptio eſt conclusio probata ex illo ſyllogiſmo ex quo deducitur, nec indiget alia probatione. Sed confunditur præſumptio cum indicio. Loquendo igitur de indicio, ſi indicium ſerviat pro adminiculo ad magis firmandam probationem, ut ſi addatur duobus teſtibus plene probantibus, verum eſt quod adminiculabitur taliter, qualiter, ſi ſit probatum per unum teſtem. Verum hoc eſt certiſſimum ex jure naturali, quod ex principio incerto non poteſt deduci certa concluſio, & pariter certiſſimum eſt, & prorſus indubitatum quod unus teſtis non probat plene in criminalibus, ideo tanquam certum habendum eſt, quod indicium etiam ſi vehementiſſimum, non probat plenè niſi de illo plenè conſtet, quia ſi de illo plene non conſtet res eſt dubia, vel ad ſummum aliqualiter probabilis, & non tollens omnem contrarii formidinem. Unde ex illa non poteſt haberi plena probatio. Et hoc habeatur pro certo, quod indicium non probat, quantum probare poteſt, & ſic non probat cum ea plenitudine, cum qua probare poteſt, niſi ipſum ſit plenè probatum. Sed de iſta quæſtione videantur dicta infra *quæſt. 26. art. 1. & quæſt. 29. art. 1.*

34. Qui ergo præſumit, ſi intendit quod alius præſumat, & ſic ſi actor intendit, quod Judex præſumat, hoc univerſaliſſime ſervari debet, quod debet allegari, & probari minor propoſitio ſyllogiſmi judicialis, & indicium illud & factum ſingulare, ſuper quo fundatur præſumptio, & quo probato, major propoſitio ſeu regula juris ad præſumendum neceſſaria, ſi eſt certa & non controverſa, & in jure expreſſa, talis Regula vel propoſitio implicite allegatur in minoris propoſitionis ſeu facti allegatione, nec neceſſe eſt illam probare, cum ſit in jure manifeſta. Sed ſi major propoſitio ſyllogiſmi judicialis eſt controverſa, ſicut ſæpe contingit etiam ſi ex ipſa implicite ſit allegata in minoris propoſitionis, & facti allegatione, quia tamen illa eſt controverſa, debet probari, ſi negetur.

35. Quæritur ſeptimo. An contra præſumptionem dari poſſit probatio vel impugnatio. Communis doctrina eſt quod contra præſumptionem juris & de jure non datur probatio directa, ſed ſolum indirecta; ſed contra alias præſumptiones datur probatio etiam directa. Hæc communis doctrina debet explicari. Dicitur ergo primo, quod in quacumque præſumptione minor propoſitio ſyllogiſmi Judicialis ſeu factum particulare ſuper quo fundatur præſumptio, poteſt negari, & impugnari, & ejus oppoſitum poteſt probari; ſic licet præſumptio juris & de jure ſit quod contumax habeatur pro confeſſo & convicto, dum ſubſumitur ſed Titius eſt contumax, poteſt hoc negari, & oppoſitum debet probari, ut omnes fatentur. Dicitur ſecundo quod nedum in præſumptione juris, & de Jure, ſed in omni præſumptione juris certa, & manifeſta major propoſitio ſyllogiſmi judicialis ſeu juris regula non poteſt impugnari, nec volens probare directe oppoſitum debet audiri, quia legi parendum eſt ſine contradictione. Dicitur tertio quod ubi regula ad præſumendum de ſe eſt incerta, & non manifeſta, ſed ſolum probabilis, poteſt illa negari, & directè impugnari, & hoc eſt privilegium præſumptionis juris, & de jure, quod cum ſecundum ſe ſumpta non habeat certitudinem & infallibilitatem, hanc habet ex ſpeciali ſtatuto legis ut habeatur, ac ſi ex natura rei eſſet infallibilis, & non poſſit impugnari. Et adhuc etiam ſi regula ad præſumendum ſit incerta, ſed probabilis, & ut talis ſit manifeſte approbata à jure non poteſt impugnari ejus probabilitas. Si tamen regula ſit incerta, & controverſa in jure poteſt impugnari hic vel ille ſenſus illius, & probari quod intelligi debeat in hoc ſenſu, vel in illo, vel etiam quod non ſit vera, ſi eſt incerta, & non à jure approbata.

36. Ideo limitatio, quam affert de Bictis *p. 76. num 5.* ut contra præſumptionem juris & de jure admittatur probatio per quinque teſtes, vel etiam per tres multum legales, & honeſtos, quod & ex Menoch. & Maſcard. dixit Eliſeus *tract. 6. quæſt. 8. nu. 8.* vel non eſt ad rem, vel non ſubſiſtit. Nam ſi velimus probare præſumptionem non habere locum, quia non conſtat de facto, & de qualitatibus requiſitis, hæc

eſt

eſt probatio, ad quam etiam ſufficere poſſent duo teſtes idonei, niſi in contrarium adeſſet plenior probatio, quæ attendi deberet. Vel volumus probare, quod conſtito de facto & qualitatibus ejus ad præſumptionem requiſitis præſumptio admini non debeat, & ad hoc probandum nec mille teſtes admitti debent, quia contra legem ſtatuentem nulla admitti debet probatio, lex verò expreſſe mandat, ut illa præſumptio ſit legitima, & valida, & indubitata. Et eadem ratione non ſubſiſtunt, nec ad rem faciunt limitationes, quas adducit Bordon. *quæſt. 51. num. 30.* Sine enim limitatione univerſaliſſimè verum eſt, quod in præſumptione juris & de jure regula juris ad præſumendum non poteſt impugnari in criminalibus.

37. Quæritur octavò: Quæ præſumptio præſumptionem aliam tollat? Hoc eſt certum, quod præſumptio validior omnibus penſatis tollit minus validam, *l. Divus, ff. de in integrum reſtit.* Hinc infertur quod præſumptio juris vincit præſumptionem hominis. At verò inter præſumptiones hominis ad invicem, vel juris ad invicem cæteris paribus illa vincit, quæ actum valere facit; vel quæ à ſubſtantia actus ſumitur, vincit eam, quæ à ſolemnitate; vel benignior tollit minus benignam; vel quæ inhæret juri communi, ſuperat illam, quæ à ſpeciali; vel quæ eſt naturalis tollit accidentalem; vel quæ eſt veriſimilior minus veriſimilem; vel negativa affirmativam, vel quæ ſumitur à facto eam, quæ accipitur à non facto; vel quæ favet animæ & tollit abſurdam, illaque non eſt talis; vel ſpecialis generalem; vel quæ favet Reo eam, quæ favet actori; vel quæ delicti excluſiva eam, quæ includit delictum. De his latè Menoch. *de præſ. lib. 1. q. 29. & 30. & de arb. lib. 2. Caſu. 472.* & Maſc. *de prob. lib. 3. concluſ. 1231.*

38. Tandem advertenda ſunt aliqua Primò: quod præſumptio non poteſt accipi ex præſumpto, ne detur proceſſus in infinitum, *Rota parte prima diverſarum deciſ. 800. nu. 17.* Niſi tamen una veniat in conſequentiam alterius. Secundò: quod præſumptio non oritur ex facto non plenè probato, quia ex non probato principio non infertur concluſio. Tertiò: quod præſumptio, quæ ſtat pro cauſa pia, prævalet. Bordon. *quæſt. 5. num. 44.*

39. Quantum autem ad regulares, Eliſeus *tract. 6 quæſt. 6. num. 4.* ait, quod ex procedendi modo ſuæ Religionis Capuccinorum nemo ex præſumptionibus damnari vel abſolvi poteſt; ſed purgari debet vel per indicia contraria, ut puta fuga per ſpontaneam comparitionem, infamia per laudabile proximum triennium, vel per torturam non ſævam, ſed religioſam; ſed in his unuſquiſque Religioſis Judex ſtatuta & conſuetudines ſervabit. Hoc eſt certum, quod ex ſolis præſumptionibus propriè dictis nullus poteſt damnari.

* * * * *

SUMMARIUM.

1. *Media quibus Reus convincitur.*
2. *Scriptura continens delictum commiſſum extra illam, non probat.*
   Et ſolum valet ad inquirendum, vimque habet accuſatoris. ibid.
   Acta coram judice incompetente poſſunt habere vim accuſationis coram alio judice competente. ibid
3. *Scriptura continens delictum commiſſum in ipſa ſcriptura, probat delictum.*
4. *Plures caſus in quibus delictum probatur per Sciptur am.*
5. *Etiamſi Sciptura non ſit inſtrumentum authenticum.*
6. *Quæ differentia ſit inter inſtrumentum authenticum, & Sciptur am privatam.*
7. *Quot modis fit recognitio Scripturæ.*
   Et in quo caſu plene probet. ibid.
8. *Et quando plene non probat.*
9. *Limitatio, & explicatio illius.*
10. *Iudicialis Scriptura probat delictum.*
11. *Sciptura probans circumſtantiam, indirectè probat delictum.*
12. *Scriptura imperfecta, non integra, aliena manu acta quare non probet.*
13. *Quantum probet exemplum deſumptum à ſcriptura originali.*
14. *Inſtrumentum continens delictum ad minus præſumptionem facit.*

QUÆSTIO XVIII.

De Probatione per Scripturam.

ARTICULUS UNICUS.

1. CUm tribus mediis convincatur Reus, ſcilicet per teſtes, & indicia, & per Scripturam, *l. finali de probat.* & jam tractatum ſit de probatione per teſtes & per indicia, agendum eſt de probatione per ſcripturam.

2. Hic ergo primò diſtinguendum eſt. Nam ſi ſcriptura continet delictum commiſſum extra illam, facit quidem præſumptionem contra delinquentem, ſed non probat delictum, ut tradunt Doctores in *dicta lege finali, & in cap. cum in Eccleſiis de major. & obed.* Gloſſ. *verbo quod non eſt verum,* & ibi Butrius *num. 14.* Panorm. *num. 1.* Felin. *num. 1.* Baldus *num. 2. ſpecul. tit. de accuſ. § 2. num. 28.* & quamplures alii, quos ſequitur Farinac. *quæſt. 84. num. 1.* In criminalibus enim teſtes debent examinari coram Judico, nec abſens non auditus poteſt damnari, & in inſtrumentis admittuntur etiam teſtes non idonei; at verò ad damnandum aliquem requiruntur teſtes omni exceptione majores. Et ideo hujuſmodi ſcriptura, etiam ſi ſit authentica, & facta coram Notario & teſtibus, ſolum valet ad inquirendum, & habet vim accuſationis aut de-

 nun-

nunciationis. Imo etiam ſi delictum fuiſſet commiſſum in præſentia Notarii, & etiam ſi inſtrumentum inveniatur in Archivio publico, Farinac. *nu. 4. & 5.* Carena *part. 3. tit. 4. nu. 3.* Souſ. *l. 2. cap. 21.* Clar. *quæſt. 54* Genova *de Script. privata lib. 1. quæſt. 14. nu. 3.* Bictus *quæſt. 88.* Et ex his deducitur, quod acta coram uno Judice etiam aliàs incompetente, ut acta coram Judice Laico contra Clericum, poſſint habere vim accuſationis, ſeu denunciationis coram alio Judice competente, quia hanc vim habet ſcriptura continens alicujus delictum, maximè ſi ſit authenticata à Notario.

3. Sed ſi delictum committitur ſcribendo, vel in ſcriptis paciſcendo, & contrahendo illicitè, ita quod ipſum factum & contractus ſit delictum, & de voluntate contrahentium ſcribitur, & aliàs etiam quotieſcumque confectio inſtrumenti vel ſcripturæ eſt delictum, prout contingit, ut plurimum in delictis, quæ in animo conſiſtunt, qui enim v. gr. per ſcripturam contrahit illicitè, conſentit in contractum illicitum & delinquit, nunc abſque dubio delictum per ſcripturam probatur, *l. quoniam ff. de iis, qui notantur infamia, & l. in Senatus. ff. ad Turpillianum, & in cap. cum in Eccleſiis de major. & Obed.* Bald. Boich. Zabar. Anan. Felin. Barboſa & alii plures apud Farinac. *d. quæſt. 84. num. 7. & ſequent.* Carena *d. num. 3.* Souſa *num. 2.* Genova *nu. 4.* Clar. *quæſt. 54.* Bictus *quæſt. 86. à num. 13.* Scroi *part 1. cap. 3. nu. 97.* & alii omnes.

4. Hinc eſt, quod delictum probatur per ſcripturam in caſibus ſequentibus. Primò ſi ſcriptura contineat ſtatutum contra libertatem & immunitatem Eccleſiaſticam. Secundò ſi ſcriptura contineat conſpirationem vel conjurationem contra Principem vel alium, & ſcriptura facta ſit de voluntate conſpirantium. Tertiò ſi ſcriptura continet uſuram, & facta eſt contrahentium voluntate. Quartò in crimine falſi, quando agitur de falſo inſtrumento, vel de falſo teſtimonio. ſi tamen inſtrumentum ſit rogatum de voluntate illorum, contra quos falſitas prætenditur. Sextò in crimine perjurii, hoc enim crimen probatur per ſcripturam actorum, in quibus apparet de perjurio, & ad hoc, plures ſcripturæ conjungi poſſunt, ex quarum una conſtet de juramento, & in alia de mendacio & perjurio Septimò in crimine hæreſis. Farin *d. quæſt. 84. n. 9.* de mente aliorum Doctorum.

5. Sed quid ſi ſcriptura non ſit inſtrumentum authenticum, & rogatum manu Notarii, ſed ſit ſcriptura privata? ſi talis ſcriptura eſt delictum modo jam explicato, & eſt ſcripta à delinquente vel de ejus voluntate, ut ſi in illa promittatur aliquid pro aliquo delicto patrato, vel ſcriptura contineat conſpirationem contra aliquem, vel contineat contractum iniquum, vel mandatum de aliquo maleficio peragendo, vel aliquod aliud delictum, unde & ſcriptura ipſa ſit delictum, hanc ſcripturam probare ex Anan. Felin. *in d. cap. cum in Eccleſiis,* & aliis probat Farinac. *d. q. 84. num. 19.* Et idem ſentiunt Genova *cap. 14. n. 4.* Carena *part. 3. tit. 4. nu. 4.* Souſa *lib. 2. cap. 22. num. 4* Bictus *quæſt. 86.* Sed Farinac. *nu. 20.* hoc limitat, ut procedat in iis, quæ ad ſcribentis officium pertinent, ut ſi publicus exactor indebitam exactionem fateatur; ſecus verò in iis, quæ non pertinent ad officium ſcribentis, ut ſi quis ſcribat ſe commiſiſſe adulterium, quia in hoc caſu ſcriptura non plus probaret quàm confeſſio extrajudicialis. Verum conſideratur, quod hic caſus alienus eſt à caſu, de quo loquimur, pertinet enim ad ſcripturam continentem delictum præteritum, ſeu extra ſcripturam commiſſum, quæ non probat delictum, ut dictum eſt *num. 2.* Sed nos loquimur de ſcriptura continente delictum in ſcribendo commiſſum, ſeu ſcripturæ intrinſecum. Et de hac ſcriptura Doctores abſolutè dicunt, quod probat, ſi ſit ſcripta à delinquente vel de ejus voluntate.

6. Verum poteſt magnum diſcrimen eſſe inter inſtrumentum authenticum & ſcripturam privatam, quia illud ſe ipſo probat & ſcripturam, & delictum in ea commiſſum: ſed ſcriptura privata non probat, ſi inquiſitus neget vel ſe ipſam ſcripſiſſe, vel illam ſcriptam fuiſſe ſua voluntate, & hoc probandum eſt: probatur autem, ſi teſtes in ea deducti deponant de contentis in ipſa ſcriptura, dicentes illa vera eſſe, & aſſerentes ipſis præſentibus rem ita geſtam fuiſſe, & contigiſſe, prout in illa continetur. Sed hæc non eſt probatio per ſcripturam tantum, ſed per teſtes: ut verò ſcriptura privata ſe ipſa probet, debet eſſe recognita, *l. Inſtrumentum, l. rationes ſimul cum l. exemplo C. de probat.* Fit verò hæc recognitio per duos teſtes deponentes ſe vidiſſe illum numero ſcripturam ſcripſiſſe, vel mandaſſe ut ſcriberetur, & fuiſſe ipſis videntibus ſcriptam. Probatur etiam per recognitionem peritorum teſtium habentium notam manum ipſius ſcribentis, & deponentium coram Judice; ſed hæc probatio debilis eſt, & ſine adminiculis, nec ſufficit ad torturam. Bord. *quæſt. 51. nu. 8. 9. & 10.*

7. Recognitionem verò hanc fieri octo modis ex Scacc. *de judic. in cauſ. civilib. lib. 2. cap. 11. num 29. quæſt. 33.* tradit Genova *de ſcript. privileg. quæſt. 14. nu. 10.* Primò per confeſſionem adverſarii contra quem eſt ſcriptura. Secundò per recognitionem illius, qui illam ſcripſit. Tertiò per examen teſtium, qui fuerunt præſentes, & viderunt illam ſcribere. Quartò per examen teſtium, qui habent notam manum. Quintò per examen teſtium, qui illi ſubſcripſerunt. Sextò per comparationem literarum. Septimò per comparationem & examen teſtium. Octavo per contumaciam non recognoſcentis. In iſtis verò caſibus, nimirum in primo, tertio, quinto, ſeptimo, & octavo ſcriptura ſic recognita plenè probat. Et nihilominus quantum ad tertium modum dicendum eſt ſcripturam recognitam per teſtes, qui viderunt illam ſcribi, probare plenè, ſi deponant etiam de tenore, & rebus ſcriptis in ſcriptura, ſecus ſi ſolum deponant ſe vidiſſe ſcribi.

Quia tunc ſcriptura non probat, niſi ulterius adſit probatio per comparationem literarum. Guaz. *def. 20. cap. 23. num. 9.* Souſa autem *dicto cap. 22. nu. 14. & 15.* exiſtimat, quod ſcriptura recognita per teſtes habentes notam manum, & quod epiſtola ſcripta ad abſentem ſemiplenè probet; & Guaz. *def. 20. cap. 23. nu. 5.* vult, quod faciat indicium ad torturam; ſed Carena *d. tr. 4.* docet, quod ſcriptura recognita per comparationem literarum non faciat indicium ad torturam, & idem voluit Guaz. *defenſ. 20. cap. 23. nu. 3.* Qui *num. 4* addit, quod ſi debet fieri recognitio per comparationem ad alias ſcripturas, illæ aliæ ſcripturæ debent eſſe omnino certæ, quod ſint ſcriptæ manu illius, cujus dicitur eſſe ſcriptura recognoſcenda, & idem, ut non faciat indicium ad torturam de ſcriptura recognita per teſtes de nota manu dixit Bordon. citatus. Et verè hujusmodi recognitiones ſunt de ſe fallaces & incertæ, & ideo ſine aliis adminiculis nec faciunt indicium ad torturam, nec ſemiplenè probant. Quando autem ſcriptura aſſeritur ſcripta per ipſum Reum, ſi ipſe neget ſe ſcire ſcribere, convincendus erit, vel per teſtes deponentes, ſe vidiſſe illum ſcribere, vel alio poſſibili modo. Et tunc convictus poterit torqueri & interrogari, an illa ſcriptura ſit ſcripta manu propria, & etiam cogi ad ſcribendum, & ſecundùm aliquos poteſt torqueri, donec ſcribat, ſed hoc non placet Guaz. *def. 20. cap. 23. num. 4* quia ſi tortus ſuſtineat per horam, purgabit indicia, unde putat melius eſſe, ut non torqueatur Reus, ut ſcribat, ſed convincatur, quod ipſe ſciat ſcribere, & mendacium Rei negantis cumuletur cum aliis probationibus. Sed ſi Reus fatetur ſe ſcire ſcribere, cogi poteſt, ut dictante Judice ſcribat. Hoc verò ſervandum erit, ut Judex dictet verba contenta in ſcriptura eo ordine, quo ſunt in illa, dum tamen dictentur ſyllabæ convenientes ſyllabis in ſcriptura contentis, ut poſtea per peritos poſſit fieri comparatio & recognitio ſcripturæ. Guazz. *n. 6.* Scroi *p. 5. c. 3. num. 97.*

8. Declara etiam prædicta, ut procedant, quando inſtrumentum eſt rogatum à Notario ad inſtantiam ſeu mandatum ejus, contra quem de delicto tractatur; ſcripturæ enim factæ ignorante delinquente, contra illum non probant, ſed ſolum ſi ſint ſcriptæ ſe ſciente & volente. Boich *cap. in Eccleſiis de major. num. 11. & ibi* Zabarell. *col. fin.* Panorm *num. 1.* Felin. *num. 6.* Clar. *quæſt. 54.* & alii, quos ſequitur Farinac. *qu. 84. num. 21.* Ubi etiam in ſcriptura agitur de delicto, cui debetur pœna corporalis, inſtrumentum non probat etiam ſi adſit conſenſus delinquentis. Zabarell. Panorm. Felin. *ad d. cap. cum in Eccleſiis,* Farinac *quæſt. 84. num. 221.* Bictus *quæſt. 86. num. 22.* Bordon *qu 51. nu. 6* Eliſeus *tract. 7. quæſt. 8. num. 5. & 6.* Sed limitationem hanc declara. Si enim ſcriptura ſolum continet delictum præteritum, limitatio procedit, cum per ſe loquendo ſcriptura ipſa non ſit delictum, & jam dictum eſt, quod hæc ſcriptura non probat, & hoc verum eſt, quod etiam ſi ſit ſcripta de conſenſu delinquentis non probat, niſi quantum probat confeſſio extrajudicialis, unde non mirum, ſi non probat ad pœnam corporalem, quia tale inſtrumentum ad nullam pœnam probat, ut ex Maſcard. probat idem Farinac. *nu. 5.* niſi eo modo, quo probat confeſſio extrajudicialis: vel ſi inſtrumentum continet obligationem ad pœnam, inſtrumentum non habet vim ad pœnam, ad quam quis non poteſt obligare, & ideo non habet vim ad illam pœnam corporalem, ad quam quis ſe obligare non poteſt, ut cum Panormit. dicunt alii. Sed ſi ſcriptura ipſa ſit delictum, vel habeat illud per ſe de præſenti intrinſecè annexum, ut quia illa eſt libellus famoſus, vel continet conſpirationem, vel mandatum homicidii, &c. ſcriptura talis authentica probat illud delictum, ut Doctores ſupra citati docent, & delinquens puniri poteſt pœna tali delicto debita. Nec in oppoſitum facit, quod abſens non poſſit damnari, quia hoc non probat, niſi quod Reus debet audiri, antequam damnetur, cæterum ſcriptura, quæ eſt delictum, ipſum delictum repræſentat & manifeſtat per evidentiam rei, illudque probat. Nec oppoſitum ſentiunt Doctores & Farinac. citati, præter Eliseum *d. nu. 5. & 6.* qui tamen *nu. 8.* non rejicit ſententiam Clar. *qu. 54.* dicentis, quod ubi ſcriptura ipſa eſt delictum, vel illud continet intrinſecè annexum, probat delictum. Sed hæc eſt ſententia communis, ut dictum eſt *num. 3.*

9. Eodem modo declaranda eſt alia limitatio poſita à Farinac. *num. 24.* Scilicet, quando agitur de præjudicio alicujus, vel de præjudicio tertii. Hoc enim verum eſt, ſi loquamur de ſcriptura continente delictum præteritum, vel extra ſcripturam, & reſpectu ejus, qui non conſenſit in ſcriptura, nec in ea deliquit. In quo caſu nec de facili admitti debet, quod ſcriptura probet in tertii leve præjudicium. Et ſic verum eſt, quod ſi contumacia non conſtat ex actis, non probatur per inſtrumentum, ſed depoſitionibus probari debet, quæ ſint reductæ in actis, & ſic nec per inſtrumentum probatur ſpolium ad effectum recuperandi poſſeſſionem; quia conceſſio poſſeſſionis non eſt leve præjudicium ſed ubi ſcriptura eſt delictum, vel illud intrinſecè continet, inſtrumentum illud delictum probat in præjudicium delinquentis per ſcripturam ut etiam Farinac. affirmat.

10. Scriptura verò judicialis, quæ fit à Notario ſcribente acta, & proceſſus vel citationes, corpus delicti, ſententiam, & alia acta judicialia abſque dubio probat. Farinac. *quæſt. 84. numer. 20. 23. & 30.*

11. Indirectè etiam ſcriptura probat delictum dum probat circumſtantiam, per quam factum fuit delictum hujus vel illius ſpeciei. Ut quia inſtrumentum matrimoniale probat matrimonium, probat ex hoc copulam habitam à Sejo Marito cum non ſua eſſe adulterium; vel inſtrumentum emptionis vineæ factæ per Cajum probat,

bat, quod damnum factum in illa vinea ſit illatum Cajo. Jo. Andr. *in. Reg. ſemel malus nu. 3.* & ibi Franchus *num. 4.* & alii, quos ſequitur Farinac. *quaſt. 84. num. 13.* & hoc modo etiam inſtrumentum, quod non continet delictum, illud probat incidenter.

12. Sed & aliud advertendum ex Socc. quod ſcriptura non integra, imperfecta, indigeſta, emendata, aliena manu acta, & dubium ſenſum continens, non probat, ſed in ea clarè & certò conſtare debet de delicto, ut contra delinquentem probet.

13. Qualiter etiam exemplum deſumptum à ſcriptura originali non probet, & quantum probet in aliquibus caſibus, explicat Genova *lib. 1. queſt. 16.*

14. Tandem quod inſtrumentum continens delictum ad minus faciat ſemper aliquam præſumptionem & adminiculum, habetur ex Bart. & Doctoribus ad *cap. cum in Eccleſiis de major. & obed.* quos ſequitur Farin. *q. 84. nu. 55.* Et hoc eſt verum etiam de ſcriptura privata.

SUMMARIUM.

1. Ordo doctrinæ.

2. Judex poſt accuſationem ſeu denunciationem, antequam procedat ad ulteriora probare debet corpus delicti.

Et eſt de jure naturæ ibid.

3. Quod ſervari debet tam in ordine ad condemnationem, quàm ad torturam.

4. Delicta alia ſunt facti permanentis, alia facti tranſeuntis.

Quando corpus delicti eſt facti permanentis ſeu relinquit poſt ſe veſtigium, neceſſario eſt probandum antequam deveniatur ad torturam, ſeu condemnationem Rei. ibid.

Pariter non poteſt Iudex inquirere ſpecialiter contra Reum nec illum tradere capturæ ante probationem corporis delicti. ibid.

5. Poteſt tamen inquirere inquiſitione generaliſſima.

6. Corpus delicti probari debet nedum quantum ad ſubſtantiam, ſed etiam quantum ad qualitates.

7. Probatio qualitatum delicti propriè non eſt de ſubſtantia judicii.

Ad quam non tenentur Regulares. ibid.

Quare Iudex debeat probare qualitates corporis delicti. ibid.

8. In probatione corporis delicti debet probari delictum formaliter.

9. Quando delictum poteſt eſſe factum ſine culpa, qualitates delicti probari debent.

10. Corpus delicti, qui eſt facti permanentis conſtare debet per evidentiam facti.

Nec ſufficiunt indicia & præſumptiones. ibid.

11. Iudex viſitare debet corpus delicti per ſe, vel per Notarium.

Et quæ ſint ponenda in actis media tali viſitatione. ibid.

12. Non probato corpore delicti non poteſt aliquis damnari, etiamſi confiteatur ſe commiſiſſe delictum.

13. Quid dicendum ſit, ſi aliquis confiteatur ſe occidiſſe hominem, illumque projeciſſe in mare. num. 14. & 15.

16. Iudices Regulares nõ poſſunt procedere contra aliquem, niſi prius probato corpore delicti.

17. De ſubſtantia judicii pleni eſt probatio etiam qualitatum corporis delicti.

Probatio corporis delicti per viſum, & repertum eſt de jure poſitivo non naturali. ibid.

18. In quo caſu delicta probari poſſint per conjecturas & indicia, ſeu per teſtes.

19. In delictis tranſeuntibus, & quæ poſt ſe non relinquunt veſtigium, etiam prius debet probari corpus delicti.

20. De ſubſtantia judicii præcipuè ſummarii non eſt quod prius probetur corpus delicti, antequam ſumantur informationes.

21. Quomodo ſufficiat ad probationem corporis delicti ſola recognitio facta per notarium.

22. Et quomodo probandum ſit corpus delicti in furto, quando relinquit poſt ſe veſtigium. num. 23.

24. Et quando non relinquit poſt ſe aliquod veſtigium.

25. Conjecturæ, quibus probatur furtũ, ſunt querela partis, bona fama.

26. Acclamatio incontinenti facta poſt furtum.

27. Fama orta in vicinia.

28. Fractura Oſtii, ſeu Arcæ, de qua res dicitur furata.

29. Fuga.

30. Funis, ſeu ſcala inventa ad feneſtram domus in qua res furata fuit.

31. Rumor auditus à vicinis in loco ubi factum fuit furtum.

32. Ex ſola querela poteſt judex inquirere ad verificandum delictũm.

Et quomodo debeat procedere in caſu ſuprapoſito. ibid.

Ad furtum ſufficit quod appareat rem furatam non fuiſſe furantis. ibid.

33. Invento indicio poteſt judex procedere ad capturam, & torturam Rei.

34. Delictum falſi probatur aliquando per conjecturas & indicia.

Et aliquando per evidentiam facti. ibid. & num. 35.

35. Quæ probationes ſint neceſſariæ ad probandum delinquentem.

36. Quomodo probentur delicta carnis.

37. Crimen difficilis probationis probatur per indicia quæ debent eſſe certa.

38. Quomodo indicia probentur per peritos, & cuius conditionis eſſe debeant.

39. Dictum unius periti non ſufficit ad imponendam pœnam præcipuè mortis.

40. Procuratio officiorum, & dignitatum apud ſuperiores regulares per ſæcularium favores eſt delictum grave.

Et

Et quomoda hoc delictum prabetur. ibid.
Conſtitutio Clementis V I I I. ibid.
41. *Quomodo probandum ſit delictum, & delinquentes juxta canſtitutionem Clem. V I I I.*
42. *Opinio danati.*
Iudicialiter conſtare debet de precibus porrectis. ibid.
Et debet pracedere ſententia declaratoria ib.
43. *Nullus Princeps ſtatuere poteſt quod non ſit neceſſaria prabatio delicti ad validitatem proceſſus.*
44. *Prabato Corpore delicti ſi delinquens ſit querelatus proceditur contra illum per inquiſitionem ad ſumendas infarmationes.*
Si vero nullus ſit querelatus proceditur per inquiſitionem generalem. ibid.
45. *Quomodo judex poſſit procedere contra delinquentem ſi unus tantum ſit conſcius delicti & ſeq.*
45. *Et quomodo idem paſſit eſſe dennunciator & teſtis.*

QUÆSTIO XIX.

De corpore delicti.

ARTICULUS UNICUS.

Ante inquiſitiouem ſpecialem conſtare debet de corpore delicti.

1. CUm demonſtratum ſit, quæ & qualia ſint media per quæ Judex poteſt ſe informando probare delicta, ſequitur, ut tractetur de ipſa fabricatione proceſſus.

2. Poſtquam verò Judici per accuſationem, vel denunciationem, vel infamiam, aut damnoſam inſinuationem repræſentatum eſt commiſſum fuiſſe aliquod delictum, antequam ipſe ad ulteriora procedat, probandum eſt delictum fuiſſe patratum. Nam ubi lex de aliqua re diſponit, debet prius de illa re conſtare *l. Divus ff. de teſtam. mil.* & qui vult probare qualitatem, debet prius probare ſubſtantiam ſuper, qua fundatur illa qualitas. *l. ſi arbitr. ff. de probat.* Et in hoc militat ratio naturalis, & naturalis lex, quia implicat aliquem eſſe delinquentem, ſi nullum fuit commiſſum delictum; igitur impoſſibile eſt, quod conſtet aliquem eſſe delinquentem, & ut talem poſſe juſtè damnari, niſi conſtet commiſſum fuiſſe delictum. Et ideo concluſio iſta communis apud omnes DD. quod ſcilicet prius probandum ſit corpus delicti, innititur legi naturali, & propterea hoc eſt ſubſtantiale in omni judicio ſervandum.

3. Et hoc eſt verum nedum in ordine ad condemnationem, ſed etiam ad torturam Farina *qu. 38. num 2.* Guazz. *def. 4. cap 3. num. 15. ubi num. 12.* quod nec tortura juſtificatur ex eo, quod probatio corporis delicti ſuperveniat, & quamvis in hoc caſu tortura injuſtè data non vitiet proceſſum præcedentem, ſed ſolum ipſam torturam Bajard ad Clar. *quæſt 64. num. 3.* tamen debet computari, & operatur hoc quod niſi poſt probationem corporis delicti superveniant alia nova indicia, Reus non poſſit iterum torqueri. Bajard. *d. qu. 64. num. 4.* Guazz. *d. cap. 3. num. 22.*

4. Diſtingui tamen debet, quia delictorum alia ſunt facti permanentis, & ad minus relinquentis poſt ſe aliquod ſenſibile ſignum per ſenſus evidentiam cognoſcibile. Alia ſunt facti tranſeuntis, & nec poſt ſe aliquod ſenſibile veſtigium relinquentis, Delictum prioris generis probandum prius eſt, ita ut Judex, eo non probato, nedum non poſſit Reum damnare, aut Reo torturam inferre, aut contra illum inquiſitionem tranſmittere. ſed nec poſſit illum tradere capturæ, præcipuè ſi ſit clericus (niſi Reus ſit de fuga ſuſpectus) & ita ut. ſi clericum capiat, ſit excommunicatus, eo quod injuſtè illum detineat, & vim illi faciat; imo nec poteſt non probato delicto Reum examinare & contra illum ſpecialiter inquirere, quia deficit fundamentum inquiſitionis, ſi non adeſt delictum, & hoc cenſetur non adeſſe, ſi de illo in judicio non conſtet.

5. Imò quod non probato delicto, Judex nec poſſit ad inquiſitionem generalem devenire ex Clar. & Bover. tradit Philipp. de Bict. *in Epit. q. 12. n. 4.* quod tamen explicatione indiget. Nam nedum hoc non verificatur de inquiſitione generaliſſima quæ fit in viſitatione, aut in ſyndicatu, qui fit in fine officiorum, ut ipſe fatetur. *n. 14.* Sed nec poteſt verificari de inquiſitione delicti commiſſi, quia imò Judex de hoc debet inquirete, ut illud poſſit probare. Et quia poteſt eſſe, quod Reus fugiat, & de hoc eſt valdè timendum, ideo Judex debet etiam in genere inquirere de delinquēte, ut quatenus opus ſit illum poſſit detinete ne fugiat & juſtitiæ illudat, quamvis ceſſante periculo fugæ Judex poſtea prius debeat probare delictum, quam ſpecialiter contra Reum inquirere, & illū detinere.

6. Nedum verò probanda eſt ſubſtantia delicti, ſed ejus qualitates, & circumſtantiæ Farinac. *in prax. qu. 2. num. 4.* Ut ſi quis fuit occiſus inquiri debet, & probari, quæ percuſſiones, & vulnera illi illata fuerunt, & in qua parte corporis, & cum quo genere armorum. Quamvis enim ad damnandum Reum ſufficiat eum patraſſe delictum, tamen ex qualitate delicti, & circumſtantiis poteſt delicti gravitas augeri, ut etiam ſeveriùs puniri debeat. Et poteſt contingere, quod unius delicti plures ſint delinquentes, & quod unus ſubſtantiæ delicti, & alius qualitatis ſit Reus, & quod unus Reum occiderit, alius vulnere ſimplici vulneraverit, & amplius hæc diſtincta qualitatum cognitio Iudici neceſſaria eſt, ut cognoſcere poſſit, an teſtes verum deponat, cum ſæpe teſtes plura deponant, quam ex inſpectione delicti appareant. Et ideo ad inſpectionem cadaveris, vel vulnerati mittendi ſunt Medici, & Chirurgi, & ſic reſpectivè ad inſpectionem alterius delicti mit-

tendi ſunt experti in arte, & examinandi ſunt teſtes, qui cognoverint occiſum, dum adhuc viveret, vel qui teſtificari poſſint, ubi opus ſit de ſtatu Rei ante commiſſum delictum, & de omni eo, quod ad verificandum delictum, ſit neceſſarium. De quibus videantur Clar. *quæſt. 4.* Foller. *in verb. capiat informationem n. 429. & 30.* & alii quos referunt Farinac. *qu. 2. n. 4.* & Guazz. *def. 4. cap. 2.*

7. Sed numquid probatio corporis delicti, quantum ad qualitates delicti eſt de ſubſtantia Judicii? De jure communi hoc eſſe neceſſarium affirmat Eliſeus *tract 3. quæſt. 26. num. 9.* Qui tamen vult, quod de jure ſpeciali in judicio Regularium ſufficiat, quod ſit probata ſubſtantia delicti; niſi ſi quis denuncietur vulneratus in capite, & appareat vulneratus in pede, vel denuntietur vulneratus gladio, & ſit vulneratus ſclopo. Sed hanc diligentiam eſſe neceſſariam ad perfectionem majorem judicii indubitatum eſt; ſed hæc non eſt neceſſitas abſolutè ſubſtantialis, ita quod ea deficiente proceſſus ſit nullus. Nam ad damnandum Reum ſufficit quod conſtet eum deliquiſſe, quia occidit hominem, quidquid ſit an illum gladio occiderit vel ſclopo. Verum eſt quod inſpiciendæ ſunt qualitates delicti, tum ad pleniorem cognitionem delicti, quia pro delicti qualitate Reus gravius, vel minus puniri debet, tum ad evitandas contrarietates teſtium, & eorum falſitatem quia Judex, qui oculariter vidit qualitatem vulnerum occiſi, non poteſt decipi à teſtibus contraria deponentibus. Quod ſi illas non conſideraſſet, & inſpexiſſet neſciret quibus teſtibus de illis contraria deponentibus credere deberet. Et ſi teſtes deponentes contra delinquentem eſſent contrarii in iſtis qualitatibus, diminueretur omnium illorum fides apud Judicem, qui, ſi alias in probatione corporis delicti probaſſet qualitates illas, ſciret illos teſtes de illis verum deponere, quæ de illis probatis in viſitatione corporis delicti probatæ fuerunt.

8 Omnino autem probari debet delictum formaliter, ſcilicet, quod factum ſit delictum, & ſcelere patratum, ſolum enim delicta, & ſcelera puniri debent. Et ideo probari debet quod illicitum doloſe & ſceleſte fuerit commiſſum. *l. 1. § item illud. ff. ad Sill.* Farin. *quæſt. 2. nu. 1. & 4.* Scac. *tract. crim q 93 num. 6* Guazz. *def. 4. cap. 2 num. 1.* In delictis tamen in lege naturali prohibitis abſque alia probatione dolus præſumitur Farin. *quæſt. 2. n. 1.* Guazz. *d. cap. 2. num. 2* In dubio autem an factum fuerit ſcelere patratum, per ſe loquendo ſumenda eſt interpretatio ſceleris excluſiva *l. merito ff. pro ſocio.* At vero conſideratis circumſtantiis, & qualitatibus facti poterit aliquando præſumi ſcelus, ut ſi adſit fama quod aliquis fuerit ab aliquo in puteum præcipitatus, vel ſtrangulatus, vel laqueo ſuſpenſus, vel ſi adſint ſigna ſuffocationis, ſeu ſtrangulationis in gutture teſtimonio Medicorum comprobata & clara & certa; Nam ſubitanea mors, & naturalis ſuffocatio ſimilia ſigna aliquando habent. In hoc vero caſu non ſufficit illa præſumptio (ut volunt aliqui) quæ ſumitur ex eo, quod hujuſmodi caſus ſuffocationis, ſtrangulationis, & alii ſimiles frequentius accidunt ex culpa, & ſcelere alicujus; quia ad intentionem Fiſci excludendam ſufficit quod factum potuit eſſe factum ſine culpa; qui enim in delicto ſuam intentionem fundat, qualitatem delicti probare debet, & ſemper in dubio præſumi debet pro non delicto, vel pro minori delicto. Clar *§. finali qu. 4. ad finem.* Ideo qui invenitur ſuffocatus in puteo, non privatur Eccleſiaſtica ſepultura, qui non conſtat ſe ipſum præcipitaſſe. Sic ergo Judex in factis, quæ poſſunt eſſe ſine delicto, ita recurrit ad conjecturas & præſumptiones quod tamen niſi delictum in ratione delicti ſit certum, abſtineat à proſecutione proceſſus, quia in dubio ſemper præſumi debet pro non delicto, Farinac. *d. qu. 2. num 29 in fine* Scacc. *tract. crim. cap. 83. nu. 6 8 & ſequent.*

10. In hoc autem genere delicti facti permanentis, de facto debet conſtare non per ſolas præſumptiones & indicia, ſed liquide & per plenas probationes *l. 1. § item illud ff. ad Silla. & l. ſiquando C. unde vi. & docent communiter DD.* Et licet plene & liquide conſtare dicatur de delicto, ſi de eo conſtet per teſtes, hoc eſt verum, ubi non poteſt conſtare de delicto per evidentiam facti. Ideo in delictis permanentibus, vel relinquentibus poſt ſe ſenſibile veſtigium de delicto conſtare debet per evidentiam facti, ſi id fieri poteſt, ita quod ſaltem veſtigium relictum per ſenſum innoteſcat, & oculis ſubjiciatur, & id per viſum, & repertum judicialiter probetur ut tradunt Clar. *in dicto §. quæſt. 4.* Scacc. *d. cap. 83. num. 17.* Farinac. *d. quæſt. 2, num. 6* & alii communiter.

11. Et ideo praxis probandi hoc delictum facti permanentis eſt, ut Judex ipſe eat, vel mittat Notarium ad viſitandum, quod permanſit ex delicto, ut puta ad viſitandum corpus occiſi, & redigantur in actis omnia, ut puta redigatur in actis inventum fuiſſe cadaver hominis mortui in tali loco, habens tot vulnera, & in qua parte illa ſint, & qualia ſint. Et ulterius cadaver debet cognoſci per teſtes, qui occiſum cognoverunt dum viveret, ſi hoc fieri poteſt: quod ſi non cognoſcatur cujus ſit cadaver, illud debet deſcribi, per faciem, per capillos, per veſtes, & alia ſigna, & tunc licet ignoretur nomen occiſi, vel ejus patria, corpus delicti erit ſufficienter probatum, etiam ad effectum condemnandi. Clar. *quæſt. 3.* Boſſ. *tit. de delic. nu. 33.* Farinac. *quæſt. 2 num. 4.* Quod ſi offenſus vivit, nihilominus viſitari debet & in actis redigi ejus vulnus, vel vulnera, cum illorum loco, & qualitate ſed amplius debet poſtea examinari & interrogari à quo fuerit vulneratus, & qua cauſa, ut plenè in judicio appareat de delicto, & ſubjecto delicti, cui debetur ſatisfactio.

12. Eſt autem adeo neceſſaria hæc recognitio,

tio, ſeu probatio corporis delicti, ut defectum probationis corporis delicti, nec ſuppleat Rei confeſſio ſpontanea, vel in tortura dicentis v.g. ſe occidiſſe hominem in nemore, ita quod non poſſit damnari niſi conſtet de homine occiſo. Sed Reus abſolvi debet, & relaxari ſub cautione de ſe præſentando, ſi remanet aliquod dubium de exiſtentia delicti, vel debet abſolvi etiam *ex cap. innocentiæ*, ſi facta tota diligentia conſtat non adeſſe delictum Guazz. *def 4. cap. 3. num. 5.* Non enim eſt in poteſtate alicujus ex ſua confeſſione facere, quod delictum ſit, ſi non eſt; ut per DD. quos late refert Farinac. *dicta qu. 2. nu. 7.* & propterea hoc idem multo fortius procedit in confeſſione præſumpta, vel ficta per legem, volentem contumacem haberi pro confeſſo. Contumacia enim non operatur certitudinem, nec facit, quod delictum ſit, ſi non eſt ſed ſolam ubi conſtat de delicto, facit, quod abſens contumax habeatur, ac ſi eſſet confeſſus.

13. Et ubi quis fateatur ſe occidiſſe hominem in nemore vel prope mare, & illius cadaver projeciſſe in mare. In hoc caſu diſtingui debet, quia ſi perſona, quæ dicitur occiſa eſt certa, & cognita, de ejus vita facile conſtare poteſt & ſi illa non reperiatur, per conſequentiam ſatis conſtet de illius morte adjuncta homicidiæ confeſſione, & ſaltem aliquo alio addito adminiculo, ut ſi in loco homicidii reperiatur macula ſanguinis. Clar. *quæſt. 55. verſ. Quomodo*; vel ſi fama ſit talem fuiſſe occiſum. Farinac. *dicta qu. 2. nu. 10.* Guazz. *d fen. 4. cap. 3. num. 10.* Qui tamen *cap. 4. nu. 4.* vult, quod ſola confeſſio cum fama non ſufficiat ad interrogandam pœnam mortis ſine alio adminiculo. Sed ut dictum eſt, ubi perſona certa fuit occiſa, debet adhiberi diligentia, ut illa inveniatur, & tunc illa non inventa confeſſio cum fama occiſi ſufficit ad Reum damnandum. Cum tamen ſola fama occiſi, nec ſufficiat ad torquendum. Guazz. *d. cap. 4. num. 8.*

14. Sed ſi qui dicitur occiſus ſit ignotus, & incertus præfata confeſſio etiam adjuncta fama non ſufficit, ut Reus damnetur non conſtito de homicidio. Foller. ubi ſup. *in verb. capiat informationem.* Farin. *d. qu. 1. n. 9.* Si vero Reus ſit malæ famæ, & quia eſt aſſaſſinus, qui ſimilia patrare ſolet, quamvis aliqui velint talem ex propria confeſſione poſſe puniri, tamen nec mala fama, nec quia Reus ſit aſſaſſinus, qui ſolius ſit homicidia committere, ſufficit ad damnandum ſaltem in pœnam ordinariam hujuſmodi confitentem ſe hominem ignotum occidiſſe, niſi conſtet de corpore delicti ex Boſſ. Brun. à ſole Aug. & Burſ. probant Farinac *d. qu. 2. nu. 10.* Guazz. *d. cap. 3. num. 10.*

15. Sed ſi cadaver fuerit ſepultum poterit Judex etiam laicus, de licentia tamen legitimi ſuperioris Eccleſiaſtici facere, ut exhumetur, & extra Eccleſiam, vel Cœmiterium poſitum recognoſcatur, & viſitetur Clar. *qu. 55.* Farin. *quæſt. 2. num. 8.*

16. Hæc vero ſervanda ſunt à quocumque Judice etiam privilegiato, & habente facultatem procedendi nulla ſervata ſolemnitate, quia ratio naturalis dictat, & delictum, quod non eſt, non puniatur. Et ideo, quod Judex non poſſit procedere ad pœnam niſi ſibi conſtito de delicto omni meliori modo ſibi poſſibili tradunt Guazz. *defenſ. 4. cap 1 nu. 4. & 5.* Burſatt. *conſ. 202. num. 90* Bict. *qu. 12. nu. 12.* Et ideo etiam Judex Regularis hoc ſervare debet Bordon. *in praxi cap. 6. num. 26.* Eliſeus *tract. 6. quæſt. 26. num. 9.* ubi vult, quod apud Regulares ſufficiat probare ſubſtantiam delicti. Et hoc ſufficit abſolute, quia ad puniendum aliquem ſufficit, quod conſtet illum deliquiſſe. Scire vero circumſtantias eſt neceſſe ad perfectius judicium.

17. Imo eſt de ſubſtantia indicii pleni, ut etiam conſtet de qualitatibus augentibus, vel minuentibus delictum, vel quomodolibet ſubſtantialibus, ad hoc ut Judex pœnam delicto proportionatam imponat, & ſibi plenè de delicto conſtet. Bene verum eſt, quod probatio corporis delicti per viſum, & repertum eſt de ſubſtantia indicii ex ſolo jure poſitivo. Nam de jure naturæ ſufficit, quod Judex ſit certus de delicto. Unde in delictis facti tranſeuntis etiam de jure poſitivo ſufficit hæc certitudo. Sed ſine hac certitudine per nullum Judicem quantumcumque privilegiatum poteſt judicari de ſubſtantia & qualitatibus delicti.

18. Limitant verò principalem aſſertionem plures ut non procedat in delictis, quæ ſunt difficilis probationis, quia in iſtis ſufficiat probare corpus delicti per conjecturas, & præſumptiones; ſed diſtinguendum eſt. Nam dum loquimur de delictis facti permanentis, & ſaltem relinquentibus ſenſibile veſtigium, hæc non poſſunt dici difficilis probationis reſpectu ejus ſenſibilis, quod permanet; ſed quia ſæpe ex hoc ſenſibili, quod remanet, non poſſet concludi delictum; ideo hoc ſi fieri poteſt debet plenè probari per teſtes; ſed ſi delictum ſit difficilis probationis, ſufficit probatio per conjecturas, & præſumptiones id eſt per indicia, ut communiter tradunt DD. ſed tamen hæc probatio debet eſſe certa, quia Judex non poteſt punire delinquentē de quo eſt dubium an deliquerit.

19. Eſt ergo aliud genus delictorum tranſeuntium, quæ poſt ſe nullum relinquunt ſenſibile veſtigium. Et in his delictis, licet non ſit neceſſe, quod probatio delicti præcedat inquiſitionem, ſed ſtatim recepta querela, aut denunciatione Judex poſſit, imò debeat procedere ad ſumendas informationes, ut dixit Clarus *quæſt. 4.* Non eſt verum id, quod videtur tenere idem Clar. *quæſt. 55.* nimirum, ut in his delictis per ſolam querelam cenſeatur probatum corpus delicti, ut ſi ſequatur confeſſio, delinquens poſſit damnari. Quia ex querela Judex ſolum habet, ut poſſit ſumere informationes, ſed tamen debet per conjecturas, & indicia probare corpus delicti modo ſibi poſſibili. Farinac. *quæſt. 2. nu. 3.*

num.3. Bajard. ad Clar. *quæſt. 55. n. 12* Guazz. *def. 4. cap. 2. num. 15.* & tamen naturalis ordo judicii hoc poſtulat, ut Judex prius inquirat de delicto, quam de delinquente, & ſic quod non procedat ad damnandum Reum, niſi modo poſſibili per teſtes, vel indicia ſufficientia, probata exiſtentia delicti; & ſic quod non procedat ad torturam, vel ad inquiſitionem ſpecialem interrogando Reum, niſi ſufficienter probato delicto; ſemper enim attendi debet, quod eſt impoſſibile eſſe delinquentem, niſi adſit delictum. Et ideo Judex debet per prius inquirere de delicto, non quod hic neceſſaria ſit prioritas temporis, & diſtinctus proceſſus, ſed quia in eodem contextu examinando teſtes, & ſumendo informationes, Judex ſi ordinate procedit prius interrogare debet, & ſe informare, an delictum adſit, quam quærere an Titius illud commiſerit.

20. An vero hæc prior probatio corporis delicti ſit de ſubſtantia judicii, præcipuè ſi judicium ſit ſummarium, jam dictum eſt ſupra. Sed in ordine ad ſumendas informationes, non eſt de ſubſtantia indicii, & præcipuè ſummarii, ut prius conſtet, & probatum ſit delictum, etiam ſi ſit facti permanentis. quam informationes ſumantur: imo ut docet Clar. *d. quæſt. 4.* ubi Judex id viderit eſſe neceſſarium, etiam ſi v. g. de cadavere occiſi non appareat, poterit eum cui imputatur homicidium, cogere ad ſe præſentandum in judicio toties quoties fuerit vocatus & ſic practicatum fuiſſe aſſerit. Unde multo minus nullus erit proceſſus, ſi Judex prius examinet teſtes, & informationes ſumat, quam per viſum, & repertum probet corpus delicti.

21. Sed nunquid ad probandum corpus delicti ſufficit ſola recognitio facta per Notarium? Nun ſufficere, poſt Foller. *in pract. v. capiat informationes nu 4* & Scacc. *in tract. crim. quæſt. 83. n. 14.* voluit Guazz. *def 4. cap. 2. n. 21.* Quia ſit neceſſe ut ad minus examinentur duo teſtes, ex præſentibus recognitioni. Et quidem hoc procedit quando recognoſci debet perſona offenſi, vel alia qualitas, quæ non cadit ſub viſu. Sed ad recognoſcendum ſolum factum, & quantum ad ea, quæ ſub ſenſu recognoſcentis cadunt, quod ſufficiat recognitio Notarii facta ex Judicis commiſſione coram teſtibus præſentibus, & videntibus, dixit Bictus *part. 2. Eptt. in praxi n...* Tutius tamen erit teſtes illos, qui fuerunt præſẽtes examinare, & ita ſervatur in praxi.

22. Ad majorem vero præcedentium dictorum, & materiæ totius declarationem videndum eſt in ſpecie, qualiter in aliquibus delictis probari debeat corpus delicti; & primo de furto loquendo, conſiderandum eſt, an reliquerit poſt ſe aliquod veſtigium, vel non reliquerit, Sed ſivè reliquerit, ſive non reliquerit ſignum, probandum eſt, quod res furata fuerat in loco, in quo dicitur furata. Et licet aliqui velint neceſſe eſſe, ut probetur rem ibidem fuiſſe tunc, cum fuit furata, tamen alii volunt ſufficere, ſi probetur ibi fuiſſe paulo ante, Et quia præſumi debeat eam etiam ibi fuiſſe tunc. cum furata fuit per regulam, quod qui ſemel poſſedit præſumitur poſſidere de præſenti. Maſcard. *concluſ. 529. num 5.* Farinac. *quæſt. 2. num. 14.* Bictus *quæſt. 123. num. 29.*

23. Si vero furtum aliquod reliquit veſtigium, illud debet verificari, & recognoſci, ut ſi furtum factum fuit cum fractura domus, vel capſæ, hæc fractura probari debet per illius recognitionem. Clar. *quæſt. 4.* Farinac. *qu. 2. n. 19.* Et hujuſmodi probatio proculdubio eſt neceſſe, ut præcedat condemnationem. Imo ſi Reus confiteatur furtum Farinac. *quæſt 2. nu. 15.* putat quod intertogari debeat, ubi ſit res furata & quod Judex nun poſſit procedere contra illum ad pœnam ordinariam, niſi re furata ibidem inventa, & confeſſione Rei verificata. Furta enim debere verificare tradunt. Clar. *qu. 15.* Menoch. *de arb. caſu 269.* Angel. Marſil. Boſs. & plures alii apud Farinac. *dicto num. 15.* qui ait hoc verificari etiam, quod confitens ſit malæ famæ. Ita tamen quod ſi confitens ſit conſuetudinarius non ſit neceſſe, ut verificentur omnia ejus furta; ſed ſufficit, ſi duo vel tria verificentur, & de aliis ſit querela dicentium ſibi furata fuiſſe aliqua tali tempore, & loco, prout Burſarius ipſe ſive Mariolus vulgo Tagliaborſa fatetur ſe furatum fuiſſe. Guazz. *def. 4 cap. 3. num. 8.*

24. Nihilominus, ubi furtum non reliquit poſt ſe veſtigium, ad ſumendas informationes ſufficit, quod præcedat quærela & ad interrogandum Reum & illum carcerandum & ſucceſſive torquendum ſufficit, quod de furto conſtet per indicia, quia non major probatio requiritur in delictis non relinquentibus veſtigium. Farinac. *quæſt. 2. num. 55.* Gabriel. *concl. 17. num. 14.* Bictus *quæſt. 123 num. 30.*

25. Conjecturæ autem, ex quibus probatur furtum, ſunt primo querela partis bonæ famæ, quæ in criminalibus ſufficit ad inquirendum, licet non ſufficiat ad interrogandum Reum, & multo minus ad illum torquendum. Clar *qu. 4.* Maſcard *concluſ. 430. num. 2.* Farinac. *quæſt. 2. num. 16.* Bictus *quæſt. 123. num. 31.*

26. Secunda conjectura eſt acclamatio ſeu conqueſtio facta incontinenti poſt furtum ab illo, cujus res fuit furata, ſed & hæc conjectura nun ſufficit, niſi ad inquirendum ſeu ad ſumendas informationes. Clar. *quæſt. 60.* Marſ. Maſcard. Foller. & alii quos ſequitur Farin. *quæſt. 2. num. 17.*

27. Tertia conjectura eſt fama orta in vicinia, quæ ſit de re certa, & legitime probata Bart. *in l. ſi quando in ff. C. Unde vi quæſt. 66.* Farinac. *quæſt. 2 num. 19.* Bictus *quæſt. 123. nu. 33* qui dicit hanc conjecturam ſufficere ad inquirendum.

28. Quarta conjectura eſt fractura oſtii vel areæ. de qua res dicitur furata. Sed hæc fractura eſt veſtigium furti, & debet eſſe verificata & recognita. Et ulterius opus eſt ut probetur rem furatam fuiſſe in loco, de quo dicitur furata,

ta,

ta, ſaltem paulo ante furtum Maſcard. *concl. 829. & 830. num. 8.* Clar. *quæſt. 4.* Farinac. *quæſt. 2. nu. 19.*

29. Quinta conjectura eſt fuga famuli juncta Domini conqueſtione. Maſcard. *concl. 831. num. 6. & 7.* Clar. *quæſt. 56.* Farin. *q. 2. n. 30.*

30. Sexta conjectura ſumitur ſi ſcalæ inventæ fuerint ad feneſtram domûs, in qua furtum fuit factum.

31. Septima ſi in loco, in quo dicitur factum furtum, à vicinis rumor fuerit auditus. Panormit. *cap. ſuper eo num. 9. de iis, quæ vi.* Maſcard. *concl. 830 num. 12.*

32. Sed conſiderandum & diſtinguendum inter inquiſitionem delicti & inquiſitionem delinquentis, de prima hîc eſt ſermo. Et ad illam ſi adſint veſtigia ex delicto furti relicta, illa recognoſci debent, ut delictum probetur, & ſi nullum ex illo relictum fuit, nedum ſi querela ex præfatis conjecturis ſit probata, ſed ex querela ſola poteſt Judex inquirere ad verificandum delictum; ut ex Clar. *quæſt. 8.* & Farinac. *quæſt. 2. num. 16.* probat Carena *part. 3. tit. 1. num. 39* Et ſic Judex ad probandum delictum furti debet inveſtigare, an detur aliqua ex præfatis conjecturis, & an verè res furata ſaltem paulò ante furtum fuerit in loco, de quo dicitur furata. Guazz. *def. 4. cap. 7. num. 3.* Borbon. *cap. 6. num. 18* Ubi addit, quod accuſator debet probare rem furatam fuiſſe ſuam. Verum ad furtum ſufficit, quod appareat rem non fuiſſe furantis, quod ſatis præſumitur ex eo, quod de loco alieno furtim fuit ablata.

33. Imo in dubio res ſubtracta præſumitur contra Domini voluntatem, & qui contrarium dicit, probare tenetur. *l. ſi uno § Vectore.* Farin. *qu. 174. n. 148.* ubi *n. 155.* quod nec domino creditur aſſerenti eam ſibi ſubtractam ex ſua voluntate, niſi ejus aſſertio aliis indiciis adjuvetur. Bict. *q. 123. nu 37.* Sed ſi, dum Judex inquirit de delicto furti, ut illud probet, invenit indicia contra aliquem ſufficientia ad carcerandum illum, & ſucceſſivè ad torquendum, poteſt ad capturam & torturam procedere. Clar. Farinac. Caren. ſupra citati, Bictus *quæſt. 123 nu. 35. & 17.* Guazz. *def. 4. cap. 7. nu. 4.*

34. Crimen etiam falſi cum ſit difficilis probationis, ſufficit ſi probetur per indicia & conjecturas; & tamen crimen falſæ monetæ, quia relinquit poſt ſe monetam falſam, debet per rei evidentiam probari, & ſi monetarius delictum confiteatur, verificari debet ejus confeſſio. Guazz. *def. 4. cap. 9. nu. 4.* Farinac. *quæſt. 2. nu. 21.* Bordon. *cap. 6. nu. 16.* Et idem dicendum, ſi falſitas ſit commiſſa in inſtrumento, vel ſcriptura, vel in auro, aut argento, aut alia re permanente cum ſua falſitate. Bord. *c. 6. nu. 17.*

35. Similiter ex eadem cauſa ſcriptura continens delictum, ut libellus famoſus debet recognoſci cum qualitate papyri, & characterum, & aliis ſignis. Ad probandum verò delinquentem aliæ probationes ſunt neceſſariæ: probatur verò per duos teſtes de viſu, qui deponant de contentis in libello, & dicant ſe vidiſſe illum ſcribi. Probatur etiam per teſtes de nota manu, & per confrontationem litterarum, ſed duæ iſtæ probationes ſine aliis adminiculis non ſufficiunt ad torturam, Carena *part. 3. tit. 4. num. 4. & 5.* Farin. *quæſt 70 num. 14* Bordon. *cap. 6 num 24.* Videantur quæ de probando delicto per ſcriptorem dixi ſupra *quæſt. 18.*

36. Delicta carnis, quæ non relinquunt poſt ſe veſtigium, non probantur niſi per teſtes & indicia, ſed ſi relinquunt poſt ſe veſtigium, ut puta fracturam aliquam, illud veſtigium probandum eſt per inſpectionem ſaltem mulierum obſtetricum vel peritarum deponentium ſub juramento. Sed advertendum, quod hujusmodi fracturæ non probant aliquem alium deliquiſſe, nam v.g. poteſt eſſe, quod puella fregerit ſignaculum virginitatis ſine viri concubitu. Et eorum aſſertionibus, qui ſe faciunt complices delicti, non eſt credendum. De quo videantur Farin. *quæſt. 43. nu. 92.* Guaz. *def. 4. cap. 6 nu. 14. & 17.*

37. Veneni crimen, cum ſit difficilis probationis, probatur per indicia, & per ſenſibilia ſigna, quæ cauſat. Verùm hæc ſigna debent eſſe certa, qualia non ſunt ſpuma oris, vomitus, livor corporis, quia hæc etiam ab innato veneno oriuntur. Conſulendi igitur ſunt medici, & eorum atteſtationibus juratis ſtandum eſt; ſufficere verò etiam ſi ſint de credulitate, dicunt Carena *part. 3. tit. 1. num. 35.* Scroi *part. 2. cap. 5. num. 59.* Farinac. *part. 2 num. 30.*

38. Sed imo iſti periti non debent deponere de veritate, ut quod occiſus mortuus fuerit ex veneno, ſed de credulitate & judicio, nimirum deponere ſe judicare, quod mors fuerit ex veneno propinato. Guazz. *def. 4. cap 5. nu. 7.* Ubi *nu. 8.* quod non ſufficit, quod periti aſſerant, ſe eſſe peritos, ſed hoc debet conſtare per alios teſtes. Præcipuè verò debet attendi qualitas & quantitas potionis, quæ aſſeritur venenoſa. Nam ſi periti dicant eam non eſſe venenoſam, nec potuiſſe cauſare mortem, confeſſio Rei non eſt attendenda. Et ſi dicant eſſe venenoſam, ſed non fuiſſe tantæ quantitatis, ut poſſet cauſare mortem, non habet locum pœna ordinaria. Habebit autem locum pœna aliqua, ſi potio verè fuit venenoſa, ſed non in tanta quantitate, quæ poſſet cauſare mortem, quia præbere illam potionem fuit delictum: ſed ſi potio verè non fuit venenoſa, non habet locum pœna aliqua: quia in delictis ad pœnam attenditur veritas non opinio. Guazz. *d. cap. 5. num. 19.*

39. An verò ſufficiat atteſtatio unius medici affirmat Scroi, ſed oppoſitum voluit Panormit. *cap. Propoſuiſti nu. 5. de probat.* Sed hoc eſt valde controverſum, & multi ſunt caſus, in quibus DD. aſſerunt, quod ſufficit unus peritus, de quibus agunt Farin. *quæſt. 127. à num. 153.* & Guaz. *def. 4 cap 12.* Non tam facile tamen admitti debet, quod unus ſolus peritus ſufficiat, ubi agitur de pœna mortis.

40. Ambitus ſeu procuratio officiorum, dignitatum, gratiarum apud ſuperiores regulares per ſæcularium favores delictum grave eſt Hoc verò probatur, ſi primo conſtet de litteris fautricibus regiſtrandis in proceſſu, & ſecundo conſtet de illarum litterarum uſu, & præſentatione. Ita Bordon. *cap. 62.* Et quidem horum primum de facili fieri poteſt, ſed quomodo de ſecundo conſtabit, dum hujuſmodi ſupplicationes ſæpiſſime ſecreto Prælatis præſentantur? certe hoc eſt difficilimæ probationis. In multis regionibus, & præcipuè in Ordine Prædicatorum habetur conſtitutio Clem. VIII. quæ incipit *Religioſos viros* & data fuit die 23. Martii anno 1592. In qua inter alia habentur hæc verba *Statuentes quod omnes, & ſinguli in præmiſſis delinquentes nulla alia monitione præcedente, & abſque proceſſu deſuper habendo, ſententias, & pœnas præmiſſas irremiſsibiliter & ipſo facto incurrant, quodque ad illas ſententias, & pœnas damnabiliter incurriſſe legitimè probandum, & omnino convincendum ſolæ præmiſſarum perſonarum inſtantiæ, favores, & preces etiam oretenus porrectæ plenam, indubiam, & ſufficientem in judicio, & extra fidem faciant, nec ad id probationis alterius adminiculum requiratur.* Hæc vero Clementis conſtitutio fuit confirmata à Paulo V. in Conſtit. quæ incipit *admonemur*, data 7. Jan 1608.

41. Circa hujuſmodi verò Conſtit. conſideranda ſunt illa verba *ſine proceſſu*, per quæ non excluditur ſimpliciter neceſſitas proceſſus, ſed cum in cauſa criminali fieri debeat proceſſus; & ad probandum delictum, & ad probandum delinquentem, & illum convincendum Pontifex vult, quod in hac cauſa ad convincendum delinquentem ſufficiat proceſſus, per quem delictum eſt probatum, & conſtat à ſæculari porrectas eſſe preces ſuperiori ad favorem alicujus Religioſi, quo probato ſine neceſſitate alterius proceſsûs Religioſus ille habendus eſt pro convicto de crimine ambitus prohibito. Quantum verò ad probandum delictum, quia hujuſmodi libelli vel ſupplicationes ſæpiſſimè porrigantur Prælatis nullo alio præſente, & Prælatus non poteſt eſſe Judex & teſtis in eadem cauſa. ideoque hæc libellorum aut ſupplicationum porrectio, cùm ſit difficilis probationis. ſi non poteſt probari per teſtes, ſufficit quod probetur per indicia & conjecturas, & corpus delicti erit probatum; quo facto ſine alio proceſſu audiendus eſt Reus, & ſive fateatur, ſive neget delictum, habetur pro convicto, & datur illi terminus ad ſe defendendum, quo elapſo cauſa terminatur.

42. Nihilominus Donatus *part. 4. tract. 2. q. 7. nu. 5.* ſentit, quod Reus non poteſt excipere & dicere, quod id, quod non eſt in actis, non eſt in mundo, quia preces habent vim proceſſus. Ex quo videtur velle, quod non ſit neceſſe, ut formetur proceſſus, in quo conſtet de porrectione precum, ſeu de ſupplicatione. ſed certè hoc non poteſt affirmari Et ſi hoc admitteretur, eſſet in poteſtate cujuſcumque mali Superioris ſubditum, ſubjicere pœnis illius conſtitutionis aſſerendo ſibi porrectas eſſe preces nomine illius; & ideo bene conſiderando verba illius conſtitutionis advertitur, quod verba illa ſine proceſſu poſita ſunt ad explicandum, quod pœnæ illius conſtitutionis incurruntur ipſo facto, quo ſtabilito ſubditur, quod ſolæ preces ſufficiunt ad convincendum Reum, quod unum impoſſibile eſt, niſi de illis judicialiter conſtet in actis: licet vero illæ pœnæ incurrantur ipſo jure, & de facto, nihilominus juxta comunem doctrinam ad illarum executionẽ neceſſe eſt, ut præcedat ſententia declaratoria, ut bene docet Donatus *d. n. 5.* qui *n. 6.* bene addit, quod debet audiri Reus, & nec ejus ſenſus erit in citatis verbis, quod de ſupplicatione non debeat conſtare in actis ſed quod non eſt neceſſarius proceſſus ad convincendum Reum; quia ad hoc ſufficiunt preces ipſæ

43. An verò Princeps ſtatuere poſſit, ut non ſit neceſſe probare corpus delicti & nihilominus proceſſus Judicis ſit validus? Dicendum eſt primo, quod de jure naturali nullus poteſt damnari, niſi in judicio conſtet illum deliquiſſe & ſic niſi conſtet de delicto, & delinquente. Et ideo per nullum ſtatutũ humanum poteſt ſtatui, ut non ſit neceſſe probari corpus delicti, ſaltem per teſtes, indicia & conjecturas, ſed loquendo de probatione delicti per inſpectionẽ ſeu per viſum, & repertum Bordon. *cap. 6. n. 27.* ſentit, quod ſicut hoc eſt inductum lege poſitiva, ſic poſſet Princeps ſupremus diſpenſare ut hæc viſitatio non ſit neceſſaria. Et nihilominus etiam ſi princeps committat alicui cauſam aliquam, non cenſetur diſpenſare ſuper hoc requiſito. Brun. à ſole apud Farinac. *q. 2. n. 1. in fine* Guazz. *def. 4. n. 1.* quem ſequitur Bord. *d. n. 27.*

44. Tandem advertendum eſt, quod in delictis facti permanentis probato corpore delicti ſi delinquens etiam innoteſcit per querelã, aut denunciationem, proceditur cõtra illum etiam per inquiſitionem ad ſumendas informationes; ſed ſi nullus eſt denunciatus, & ignoratur delinquens, proceditur ad illum inveniendum per inquiſitionem generalem, non quæ ſit generalis tam ex parte delictorũ, quam delinquentium, ſed quæ eſt generalis ſolum ex parte delinquentium, in qua inquiſitione primus, qui nominat Sejum delinquentem non gerit vicem accuſatoris, aut denũciatoris; quia corpus delicti probatum, illud eſt quod accuſat, ſed vere eſt teſtis, & pro tali haberi debet. Nec eſt opus, ut Judex ex hoc diſtinctam inquiſitionem ſpecialem inſtituat, ſed poteſt ad ulteriora procedere, & Reũ conſtituere. ut ex Innoc. Panorm. Clar. & aliis advertit Seroi *p. 2. cap. 5. n. 67.* Advertens in hoc erraſſe Bictum *in praxi prima inquiſitionis n. 12.*

45. Hinc explicatur illa difficultas, an cum unus ſolus eſt conſcius delicti alterius ille poſſit eſſe teſtis contra delinquentem, & interrogari à Judice, cum Judex nulla præcedente infamia, vel accuſatione, vel denunciatione non poſſit inquirere, & idẽ non poſſit eſſe denunciator,

tor & teſtis. Diſtinguendo enim dicitur, quod ubi delictum eſt facti permanentis, & de illo conſtat, Judex nedum poteſt, ſed tenetur inquirere de delinquente generaliter, & poteſt examinare teſtes, & inquirere in genere, an ſciant, quis delictum commiſerit, delicto ipſo clamante & jure inſtante, ut in ſingulari inquiratur de delinquente, de quo jam conſtat in genere. Et tunc ille, qui eſt conſcius delinquentis, quia poteſt eſſe & eſt teſtis, tenetur delinquentem manifeſtare, niſi ex aliqua alia cauſa juſta excuſetur. Ad judicium enim inſtituendum contra delinquentem ſufficit, quod ejus delictum ſemiplenè probetur, quod fit per unum teſtem omni exceptione majorem. Idem propterea dicitur, ſi delictum ſit vel notorium, vel famoſum, vel publicum, vel quocumque modo in judicio probatum. Sed ſi delictum ſit occultum, hoc etiam certum eſſe debet, quod Judex ex notitia privata non poteſt de illo inquirere. Sed tamen ad hoc ſufficit quælibet notitia judicialis, veriſimilis & rationabilis, ut primò inquirat de delicto, & ex conſequenti de delinquente. Et ex conſequenti probato delicto eo modo, quo potuit probari, habet jus inquirendi de delinquente in genere, & teſtis unicus delicti conſcius tenetur delinquentem manifeſtare. Quod eo magis procedit, ſi, licèt detur unus ſolus teſtis de viſu, qui poſſit deponere de delinquente, dantur tamen alia indicia, quæ ſufficiunt ad movendum Judicem ad inquirendum juxta ea, quæ ſupra probata ſunt *q. 8.*

46. Sed difficultas eſt, ſi delinquens ita ſit occultus, ut ejus non detur aliqua notitia præcedens, niſi quam dedit teſtis ille unicus, qui forte extrajudicialiter manifeſtavit delinquentem, an hæc notitia, ſi ſit judicialis, ſufficiat Judici, ut inquirere poſſit & examinare teſtem illum unicum, & ſi examinet, legitimum ſit examen, & teſtis ſic examinatus probet. Videtur enim quod non probet, quia tunc videtur, quod idem ſit denunciator & teſtis. Quia quiſquis ille ſit, qui primò Judici delinquentem manifeſtavit, etiam ſi ſit Procurator fiſcalis, requiſitus de cauſa ſcientiæ non poterit niſi dicere, quod id audivit ab aliquo, & interrogatus ille alius pariter teſtificabitur de auditu, & tandem reſolvetur inquiſitio in hoc, quod id auditum fuit ab illo unico, qui eſt unicus, & ſic ille in ſubſtantia erit denunciator, non poteſt ergo eſſe teſtis. Sed nihilominus videtur, quod ille in hoc caſu poſſit eſſe legitimus teſtis, & quod, niſi aliud obſtet, ſemiplenè probet. Hoc oſtenditur primò, nam ſi ex manifeſtatione illa extrajudiciali delinquens fuit infamatus, ut quia ille delictum manifeſtavit pluribus, unde poſtea fuit manifeſtum majori parti populi, cur non poſſet Judex contra delinquentem inquirere probata illa fama? Sed ratio aſſertionis eſt, quia dum dicitur, quod idem non poteſt eſſe denunciator & teſtis, intelligitur de denunciatore judiciali; ſic enim in judicio non convenit, quod idem ſit denunciator & teſtis, quia voluntarius denunciator factis eſt ſuſpectus, ut dictum eſt ſupra *quæſt... nu...* unde non cenſetur teſtis legitimus, unde ſi iſte unicus delicti conſcius fraudulenter agens manifeſtaret extrajudicialiter delinquentem eo fine, ut ille innoteſceret Judici, & ut poſtea à Judice vocatus ipſe eſſet teſtis non eſſet teſtis legitimus, ſed valdè ſuſpectus. Sed ſi ille ſine hac fraude manifeſtavit delinquentem ille nullo modo eſt denunciator judicialis. Dicitur propterea, quod per ſe loquendo idem poteſt eſſe denunciator extrajudicialis, & teſtis, ſicut poteſt eſſe denunciator judicialis in uno judicio, & teſtis in alio, & ſicut ſtat, quod quis ſit auctor famæ aut ejus propagator, & poſtea ſit teſtis de viſu reſpectu ejuſdem delicti & delinquentis. Sed nihilominus dicitur, quod ubi delictum eſt occultum taliter, quod unus ſolus illius eſt conſcius, iſte non poteſt ſimul eſſe denunciator extrajudicialis delinquentis, & teſtis legitimus & judicialis contra illum; quia talis revelans occultum delictum proximi delinquentis eſt injuſtus, & proximum inordinate infamat, & eſt criminoſus, & ideo non poteſt eſſe teſtis legitimus, nec ſemiplenè probat, unde nec ſufficienter probat, ut Reus poſſit interrogari. Neque igitur Judex hujus conſcius poteſt talem inutiliter interrogare, cum aliunde non poſſit delictum probare, nec teſtis interrogatus tenetur delinquentem inutiliter manifeſtare, cum ipſe jam non ſit teſtis legitimus ſemplenè probans, nec aliunde unius dictum poſſit coadjuvari, ut ſemiplenè probet. Quando tamen denunciatio facta extrajudicialiter eſſet inculpabilis, poſſet iſte denunciator ſimul eſſe teſtis. Imo ſi ageretur de vitando aliquo gravi præjudicio boni communis, ad quod neceſſaria eſſet opera Judicis, nedum iſte unicus conſcius delinquentis poſſet, ſed teneretur delinquentem extrajudicialiter manifeſtare alicui, qui illum denunciaret Judici, ut Judex poſſet contra delinquentem procedere, & teſtem conſcium examinare.

SVMMARIVM.

1. *Quis datur Reus.*
   Et quomodo aliquis præſens, ſeu abſens conſtituatur inter Reos. ibid.
2. *Reus interrogari non poteſt, niſi præcedentibus indiciis.*
   Confeſſio extorta non præcedentibus indiciis non nocet confitenti. ibid.
3. *Ad Reum interrogandum juridicè debent præcedere indicia ſemiplenè probantia.*
   Opiniones variæ. ibid.
4. *Objectio, & reſponſio.*
   Quomodo fama ſufficiat ad Reum interrogandum. ibid.
5. *Quæ indicia debeant præcedere ad inchoationem proceſſus. Et quæ ad Reum interrogandum.*
6. *Quid requiratur ad hoc, ut indicia ſemiplenè probent.*

33. *Quomodo Præſumptiones, & indicia debent eſſe probata, ad hoc ut probent.*

34. *Probari debet fundamentum præſumptionis.*

35. *Contra præſumptionem juris & de jure non datur directa probatio.*
Contra verò cæteras præſumptiones datur directa probatio. ibid.
Explicatur. ibid. & num. 36.

37. *Quomodo præſumptio aliam præſumptionem tollat.*

38. *Præſumptio non accipitur ex præſumpto.*
Nec præſumptio oritur ex facto non plenè probato. ibid.

39. *Apud regulares ſervanda ſunt propria ſtatuta circa præſumptiones.*

ARTICULUS II.

Quantum probent præſumptiones, ſeu qualiter ex illis in criminalibus poſſit quis damnari.

25. UNum eſt certum in hac materia, quod Judex ex præſumptione juris, & de jure, nedum poteſt, ſed tenetur damnare Reum ſic præſumptum in pœnam à lege taxatam, etiam ſi ſit pœna mortis, dum tamen præſumptio ſecundum legis exigentiam ſit plenè probata; & de hoc non poteſt eſſe dubitatio, quia fieri debet, quod lex diſponit & præcipit.

26. Quæritur autem primo. An in criminalibus ex præſumptione juris poſſit quis damnari in pœnam ordinariam pro delicto præſumpto. Affirmat Menoch. *de præſumpt. l. 1. quæſt. 92. & q. 97.* Eo quod præſumptio juris ſit à jure approbata; ſed nullibi in jure habetur quod præſumptio juris plenè probet. Et ubi lex hoc voluit, id expreſſe ſtatuit, & voluit quod hæc eſſet præſumptio quam vocant juris & de jure, & quod in caſibus expreſſis haberetur pro indubitata. Cæterum præſumptio juris dicitur approbata, quia in jure eſt expreſſa; & ideo approbata ſed ut ſimplex præſumptio. Dicitur igitur quod ex pura juris præſumptione, quæ non ſit juris, & de jure nullus poteſt damnari, & quod dum dicitur jus in hoc caſu præſumit hoc vel illud, ut puta præſumit Titium eſſe homicidam; ergo Titius eſt homicida, conſequentia non eſt certa, quia præſumptio, & opinio non ſunt certæ, nec ſufficiunt ad condemnandum. Si vero dicatur quod jus in hoc caſu præſumit homicidium; igitur Judex in eodem caſu poteſt & debet præſumere homicidiũ, vera eſt conſequentia, & certa. Sed ſi addatur, quod Judex rationabiliter præſumens Titium homicidam poteſt illum damnare, falſum aſſumitur, quia opinio facti, & delicti non ſufficit ad damnãdum aliquem, præſumptio vero non eſt niſi opinio. Itaque præſumptio juris in aliquo caſu juſtificat præſumptionem Judicis in eo caſu præſumentis, ſed non probat præſumptum niſi probatione dubia, & tali, qualem fert præſumptio & rationabilis opinio. Et ideo non datur locus damnationi, niſi Judex ex alio motivo per certitudinem deducat delictum. Ideo bene ex Maſcard. *concl. 1225.* Eliſeus *tr. 6. q. 8. n. 8.* dixit, quod præſumptio non eſt ipſa veritas, ſed ſolum eſt veritas præſumpta. Sed non bene ſubdit ex eodem Maſcard. *n. 2.* quod præſumptio pro veritate habetur, ubi probationes concludentes haberi nõ poſſunt, vel in præſumptionibus urgentiſſimis, quia præſumptio non eſt niſi opinio, & præſumptum non eſt niſi aliquid opinatum; opinio vero eſt incerta, & dubia cognitio, ut eſt in jure manifeſtum; at vero certum eſt, quod ex incerta, & dubia cognitione nullus poteſt gravi pœna puniri, ut ex D. T. 2. 2. *q. 60.* pluries dictum eſt. & eſt de jure naturæ. Ideo nec verum eſt, quod in dubiis præſumptio pro veritate habetur, nam imo ex dubio delicto nullus poteſt judicialiter ad gravẽ pœnam damnari, & licet ad aliquos effectus, ad quos ſufficit opinio Judicis vel juris, dici poſſit, quod ſufficit præſumptio, adhuc propriè non dicitur quod tunc præſuptio habeatur pro veritate, ſed dici debet quod ſufficit veritatis præſumptio.

27. Quæritur ſecundo. An ex præſumptione violenta poſſit quis damnari in pœnam ordinariam? Idem vero eſt quærere an ex indiciis indubitatis poſſit Reus puniri in pœnam ordinariam. Nam indicia indubitata inducunt violentam præſumptionem. Ex Doctoribus autem affirmant alii, & alii negant ut videre eſt apud Menoch. *de arbitr. caſ. 221. num 34. & caſ. 865. num. 55.* Sed in propoſito hoc nomen violentum eſt obſcurum, quia non clare explicatum & debet diſtingui præſumptio violenta in legalem & naturalem. Illa habetur ex lege ſtatuente, ut in caſibus in lege expreſſis præſumptio habeatur pro certa & indubitata. Et hoc modo præſumtio violenta non eſt niſi præſumptio juris & de jure, quam indubitatum eſt ſufficere ad damnandum Reum in pœnam ab eadem lege impoſitam, etiamſi ſit pœna mortis. Quod tamen intelligi debet, quia ſufficit in ſuo genere, & quia in ſyllogiſmo judiciali præbet majorem propoſitionem certam, ſub qua ſi ſubſumatur recte minor propoſitio, & probetur plene, & legitimè, Reus damnandus eſt. Alia eſt præſumptio violenta naturalis, ſeu quæ eſt talis ex natura indiciorum indubitatorum, ex quibus naſcitur, nec habet vim à lege aliqua particulari ſpecialiter ſtatuente in ſpecie, quod illa ſit indubitata, ſed habet vim ex jure naturali, aut gentium, juncto etiam jure communi; ſed ut dicebatur ſupra hujuſmodi præſumptio non eſt præſumptio, neque opinio ſed ſcientia particularis. Conſiderandum eſt enim, quod ſi ſyllogiſmi judicialis major propoſitio, quæ eſt illa, quam lex præbet, eſt in ſe ipſa evidens, eſt certa, ut quod homicida eſt damnandus, ſi ſub iſta propoſitione judex ſubſumat, ſed Titius eſt homicida, & hoc probet, Judex non præſumit Titium eſſe homicidam, ſed eſt certus. Ubi vero indicium eſt prorſus indubitatum, tunc tam major, quam minor ſyllogiſmi judicialis, eſt indubi-

dubi-

dubitata, ſi indicium ſit plene probatum. Ut puta, ſi plene ſit probatum, quod Berta lactat puerum, quia ſimul eſt evidens & certum, quod naturaliter mulier lactans filium non eſt virgo, ſimul naturaliter eſt certum, quod Berta non eſt virgo. Et Judex ex hoc non præſumit, ſed eſt certus Bertam non eſſe virginem, igitur ubi indicium eſt indubitatum, & plenè probatum, ibi non eſt præſumptio ſed licentia. Et ſic præſumptio violenta, quæ oritur ex indicio indubitato plene probato non eſt præſumptio, & opinio, ſed ſcientia.

28. Et omnino adverte, quod licet ad juſtum judicium requiratur certitudo moralis, cui poteſt ſubeſſe falſum: tamen non ex hoc ſequitur, quod ſola opinio ſeu ſuſpicio delicti ſufficiat ad damnandum Reum, imo ut docet D. T. *2. 2. quæſt. 60. art. 3.* mortaliter peccat Judex, qui ex ſola ſuſpicione mala, quam Divus Thomas ibi vocat opinionem mali, Reum damnat. Neceſſe eſt igitur, quod Judex vel ex ſtatuto legis decernentis indicium aliquod habendum eſſe pro indubitato, vel ex natura rei & circumſtantiis inducat certitudinem talem, quæ in agibilibus & moraliter excludat titubationem, & ſuſpicionem contrarii. Quod ſi indicium hoc præſtat, non fũdat præſumptionem, ſed moralem ſcientiam. Et in hoc ſenſu verum eſt, quod ex indiciis indubitatis poteſt Reus ſaltem aliquando damnari in pœnam ordinariam; ſed hæc indicia non faciunt præſumptionem, ſed ſcientiam; & ſic dicere, quod ex præſumptione naturali violenta poſſit aliquis damnari in pœnam ordinariam, eſt ſimul aſſerere contraria, & ſibi ipſi contradicere, quia hujuſmodi præſumptio vel non eſt præſumptio vel non eſt violenta. Ne ergo abutamur vocabulis, melius eſt dicere, quod ex indiciis indubitatis aliquando poteſt Reus damnari in pœnam ordinariam, & univerſaliter aſſerere, quod ex nulla præſumptione, quæ non ſit juris, & de jure, poteſt Reus pœna ordinaria puniri, & quod non detur alia præſumptio, quæ ſi ſit præſumptio dici poſſit violenta, præter præſumptionem, quæ eſt juris, & de jure.

29. Et ſi dicas ſequi ex hoc, quod ex hujuſmodi præſumptionibus in eorum genere vehementiſſimis & violentis non poſſit Reus damnari, nec etiam in pœnam extraordinariam, quia Judex peccat mortaliter ſi Reum punit ex tali ſuſpicione delicti; præſumptio vero omnis non eſt niſi opinio & ſuſpicio, vel ſi eſt ſcientia non eſt præſumptio. Reſpondetur proponendo aliam quæſtionem, & illam ſolvendo. Quæro igitur, an ad damnandum Reum ſufficere poſſit unum indicium indubitatum. Reſpondetur regulariter non ſufficere; ſicut nec ſufficit dictum unius teſtis omni exceptione majoris, licet tale dictum certitudinem moralem contineat, & certo moraliter concludat, & probet delictum. Quia lex ad damnandum non eſt contenta ſimplici ſeu unica probatione etiam certa, ſed ad minus duplicem quærit. Et ſic ſicut unus teſtis, ſic unum indicium indubitatum regulariter non probat plene, ſed ſemiplene, & non ſufficit ad damnandum. Sic ergo ad aliam quæſtionem dico primo, quod ex præſumptionibus, quæ propriæ ſunt præſumptiones, & non ſunt niſi opiniones incertæ, ad nullam pœnam Reus poteſt damnari, quia ex cognitione delicti opinata, & ideo incerta non poteſt Reus damnari. Si vero dicatur dari præſumptiones violentas, iterum reſpondeo has non eſſe proprie præſumptiones, ſed certas cognitiones ex indiciis indubitatis ortas. Si vero iſta indicia ſint indubitata, & ſint plura, vel adſit ſaltem unus teſtis cum uno tali indicio poteſt Reus aliquando damnari in pœnam ordinariam. Sed de iſtis videantur dicta infra *quæſt. 26. art. 1. & quæſt. 29. art. 1.*

30. Quæritur tertiò. An ſaltem in delictis occultis & difficilis probationis poſſit Reus præſumptus damnari ex præſumptionibus. Et in hac quæſtione quoque alii Doctores affirmant, alii negant, & qui affirmant affirmando negant, quia dictum ſuum limitant, & intelligi debet quando indicia ſunt indubitata, & ad pœnam extraordinariam, ut videre eſt apud Farinac. *quæſt. 86. n. 33. & 94.* & dictum eſt *n. 29.* Sed & in delictis non occultis poteſt Reus damnari ex præsumptionibus id eſt ex indiciis indubitatis ad pœnam extraordinariam, vel etiam aliquando ad ordinariam; verum tamen eſt, quod in delictis occultis & difficilis probationis non tam exacta probatio requiritur, talis tamen debet eſſe quæ certitudinem inducat.

31. Quæritur quartò. An ex pluribus præsumptionibus v. g. levibus fiat una vehemens, & ex pluribus vehementibus una violenta. Et ſic utrum diverſæ præsumptiones diverſarum ſpecierum poſſint ſic uniri, ut ex illis Reus poſſit damnari in pœnam ordinariam. Etiam in hac quæſtione ſibi invicem contrariantur Doctores, aliis affirmantibus, aliis negantibus, ut videre eſt apud Menoch. *de præſumpt. lib. 1. q. 40.* & Maſcard. *de probat concluſ. 459. & 1223.* & Farinae. *q. 86.* Sed utraque opinio bene explicata eſt vera. Si enim loquuntur formaliter de præsumptionibus, quæ non ſunt niſi opiniones probabiles admittentes titubationem, & formidinem oppoſiti, etiam ſi iſte ſint centum millia millionum, numquam poſſunt inducere ſcientiam, & indicium certum, quia ex incerto non componitur, & colligitur certum, & tota collectio præſumptionum eſt collectio actuum incertorum. Sed ſi loquamur de præsumtionibus objectivè ſumptis, ſeu de indiciis ipſis, & circumſtantiis objecti, ſeu facti, ex quo infertur delictum, veriſſimum eſt, quod factum poteſt eſſe talibus circumſtantiis veſtitum, ut ex illis omnibus circumſtantiis inferatur neceſſariò delictum, & ſic ex pluribus circumſtantiis fit indicium indubitatum. Et quia cõtingere poteſt, quod factum & illæ circumſtantiæ etiam ſe ſolis faciant aliquam præsumptionem, ſic verum eſt dari caſum, in quo plures præsumptiones leves

faciunt

faciunt præſumptionem vehementem & plures vehementes violentam; ſed hoc eſt verum ratione indiciorum & objectorum, & tunc fiet quam dicunt violentam præſumptionem ſed proprie dici debet indicium indubitatum.

32. Quæritur quinto. Quantum probet præſumptio juncta probationi alterius ſpeciei. Reſpondetur quod inſpiciendum eſt, quantum probent hujuſmodi probationes ſingulæ per ſe ipſas; ſic enim ſi ſingulæ per ſe ipſas ſemiplenam probationem faciunt, junctæ ſimul plenè probant: ſed ſi præſumptio (ſeu melius loquẽdo) indicium facit ſemiplenam probationem ex ſe ipſo junctum teſti omni exceptione majori plene probat, ſaltem ad pœnam extraordinariam; ſed ſi præſumptio, ſeu indicium non eſt tale, quod ſemplenè probet, junctum unicio teſti non probat plenè, ſed adminiculatur & facit, ut unius teſtis ſemiplenè probatio ſit magis firma, & ſecura, vel etiam pluſquam ſemiplena; ſed ergo præſumptio, ſeu indicium de ſe faciat ſemiplenam probationem, ſi illud, cui adjungitur non probat ſemplenè, non oritur ex illis plena probatio, & quia ut probatum eſt *q. 16 nu. 2.* fama non probat ſemeplenè ideo præſumptio cum fama non probat plene. Clarus. §. *finali quæſt 83.* Farin. e. *quæſt. 42. num. 80.*

33. Quæritur ſexto. Quomodo præſumptiones debeant eſſe probatæ, adhoc ut ipſæ probent, Ad probandam præſumptionem proximam, ſufficere unicium teſtem tradit Philippus de Bictis *in Epit q 75 num. 9* referens pro hac ſententia Ioſeph. Ludou. Maſcard. Alciat Abb. Cal. & Moret. Sed dicitur primo quod hæc quæſtio eſt impropria, quia præſumptio eſt concluſio probata ex illo ſyllogiſmo ex quo deducitur, nec indiget alia probatione. Sed confunditur præſumptio cum indicio. Loquendo igitur de indicio, ſi indicium ſerviat pro adminiculo ad magis firmandam probationem, ut ſi addatur duobus teſtibus plene probantibus, verum eſt quod adminiculabitur taliter, qualiter, ſi ſit probatum per unum teſtem. Verum hoc eſt certiſſimum ex jure naturali, quod ex principio incerto non poteſt deduci certa concluſio, & pariter certiſſimum eſt, & prorſus indubitatum quod unus teſtis non probat plene in criminalibus, ideo tanquam certum habendum eſt, quod indicium etiam ſi vehementiſſimum, non probat plenè niſi de illo plenè conſtet, quia ſi de illo plene non conſtet res eſt dubia, vel ad ſummum aliqualiter probabilis, & non tollens omnem contrarii formidinem. Unde ex illa non poteſt haberi plena probatio. Et hoc habeatur pro certo, quod indicium non probat, quantum probare poteſt, & ſic non probat cum ea plenitudine, cum qua probare poteſt, niſi ipſum ſit plenè probatum. Sed de iſta quæſtione videantur dicta infra *quæſt. 26. art. 1. & quæſt. 29. art. 1.*

34. Qui ergo præſumit, ſi intendit quod alius præſumat, & ſic ſi actor intendit, quod Judex præſumat, hoc univerſaliſſime ſervari debet, quod debet allegari, & probari minor propoſitio ſyllogiſmi judicialis, & indicium illud & factum ſingulare, ſuper quo fundatur præſumptio, & quo probato, major propoſitio ſeu regula juris ad præſumendum neceſſaria, ſi eſt certa & non controverſa, & in jure expreſſa, talis Regula vel propoſitio implicite allegatur in minoris propoſitionis ſeu facti allegatione, nec neceſſe eſt illam probare, cum ſit in jure manifeſta. Sed ſi major propoſitio ſyllogiſmi judicialis eſt controverſa, ſicut ſæpe contingit etiam ſi ex ipſa implicite ſit allegata in minoris propoſitionis, & facti allegatione, quia tamen illa eſt controverſa, debet probari, ſi negetur.

35. Quæritur ſeptimo. An contra præſumptionem dari poſſit probatio vel impugnatio. Communis doctrina eſt quod contra præſumptionem juris & de jure non datur probatio directa, ſed ſolum indirecta; ſed contra alias præſumptiones datur probatio etiam directa. Hæc communis doctrina debet explicari. Dicitur ergo primo, quod in quacumque præſumptione minor propoſitio ſyllogiſmi Judicialis ſeu factum particulare ſuper quo fundatur præſumptio, poteſt negari, & impugnari, & ejus oppoſitum poteſt probari; ſic licet præſumptio juris & de jure ſit quod contumax habeatur pro confeſſo & convicto, dum ſubſumitur ſed Titius eſt contumax, poteſt hoc negari, & oppoſitum debet probari, ut omnes fatentur. Dicitur ſecundo quod nedum in præſumptione juris, & de Jure, ſed in omni præſumptione juris certa, & manifeſta major propoſitio ſyllogiſmi judicialis ſeu juris regula non poteſt impugnari, nec volens probare directe oppoſitum debet audiri, quia legi parendum eſt ſine contradictione. Dicitur tertio quod ubi regula ad præſumendum de ſe eſt incerta, & non manifeſta, ſed ſolum probabilis, poteſt illa negari, & directè impugnari, & hoc eſt privilegium præſumptionis juris, & de jure, quod cum ſecundum ſe ſumpta non habeat certitudinem & infallibilitatem, hanc habet ex ſpeciali ſtatuto legis ut habeatur, ac ſi ex natura rei eſſet infallibilis, & non poſſit impugnari. Et adhuc etiam ſi regula ad præſumendum ſit incerta, ſed probabilis, & ut talis ſit manifeſte approbata à jure non poteſt impugnari ejus probabilitas. Si tamen regula ſit incerta, & controverſa in jure poteſt impugnari hic vel ille ſenſus illius, & probari quod intelligi debeat in hoc ſenſu, vel in illo, vel etiam quod non ſit vera, ſi eſt incerta, & non à jure approbata.

36. Ideo limitatio, quam affert de Bictis *p. 76. num 5.* ut contra præſumptionem juris & de jure admittatur probatio per quinque teſtes, vel etiam per tres multum legales, & honeſtos, quod & ex Menoch. & Maſcard. dixit Eliſeus *tract. 6. quæſt. 8. nu. 8.* vel non eſt ad rem, vel non ſubſiſtit. Nam ſi velimus probare præſumptionem non habere locum, quia non conſtat de facto, & de qualitatibus requiſitis, hæc eſt

eſt probatio, ad quam etiam ſufficere poſſent duo teſtes idonei, niſi in contrarium adeſſet plenior probatio, quæ attendi deberet. Vel volumus probare, quod conſtito de facto & qualitatibus ejus ad præſumptionem requiſitis præſumptio admitti non debeat, & ad hoc probandum nec mille teſtes admitti debent, quia contra legem ſtatuentem nulla admitti debet probatio, lex verò expreſſe mandat, ut illa præſumptio ſit legitima, & valida, & indubitata. Et eadem ratione non ſubſiſtunt, nec ad rem faciunt limitationes, quas adducit Bordon. *quæſt. 51. num. 30.* Sine enim limitatione univerſaliſſimè verum eſt, quod in præſumptione juris & de jure regula juris ad præſumendum non poteſt impugnari in criminalibus.

37. Quæritur octavò: Quæ præſumptio præſumptionem aliam tollat? Hoc eſt certum, quod præſumptio validior omnibus penſatis tollit minus validam, *l. Divus, ff. de in integrum reſtit.* Hinc infertur quod præſumptio juris vincit præſumptionem hominis. At verò inter præſumptiones hominis ad invicem, vel juris ad invicem cæteris paribus illa vincit, quæ actum valere facit; vel quæ à ſubſtantia actus ſumitur, vincit eam, quæ à ſolemnitate; vel benignior tollit minus benignam; vel quæ inhæret juri communi, ſuperat illam, quæ à ſpeciali; vel quæ eſt naturalis tollit accidentalem; vel quæ eſt veriſimilior minus veriſimilem; vel negativa affirmativam; vel quæ ſumitur à facto eam, quæ accipitur à non facto; vel quæ favet animæ & tollit abſurdam, illaque non eſt talis; vel ſpecialis generalem; vel quæ favet Reo eam, quæ favet actori; vel quæ delicti excluſiva eam, quæ includit delictum. De his latè Menoch. *de præſ. lib. 1. q. 29. & 30. & de arb. lib. 2. Caſu. 472.* & Maſc. *de prob. lib. 3. concluſ. 1231.*

38. Tandem advertenda ſunt aliqua Primò: quod præſumptio non poteſt accipi ex præſumpto, ne detur proceſſus in infinitum, *Rota parte prima diverſarum deciſ. 800. nu. 17.* Niſi tamen una veniat in conſequentiam alterius. Secundò: quod præſumptio non oritur ex facto non plenè probato, quia ex non probato principio non infertur concluſio. Tertiò: quod præſumptio, quæ ſtat pro cauſa pia, prævalet. Bordon. *quæſt. 5. num. 44.*

39. Quantum autem ad regulares, Eliſeus *tract. 6 quæſt. 6. num. 4.* ait, quod ex procedendi modo ſuæ Religionis Capuccinorum nemo ex præſumptionibus damnari vel abſolvi poteſt; ſed purgari debet vel per indicia contraria, ut puta fuga per ſpontaneam comparitionem, infamia per laudabile proximum triennium, vel per torturam non ſævam, ſed religioſam; ſed in his unuſquiſque Religioſus Judex ſtatuta & conſuetudines ſervabit. Hoc eſt certum, quod ex ſolis præſumptionibus propriè dictis nullus poteſt damnari.

* * *
* *

SUMMARIUM.

1. *Media quibus Reus convincitur.*
2. *Scriptura continens delictum commiſſum extra illam, non probat.*
   Et ſolum valet ad inquirendum, vimque habet accuſatoris. ibid.
   Acta coram judice incompetente poſſunt habere vim accuſationis coram alio judice competente. ibid
3. *Scriptura continent delictum commiſſum in ipſa ſcriptura, probat delictum.*
4. *Plures caſus in quibus delictum probatur per Scipturam.*
5. *Etiamſi Sciptura non ſit inſtrumentum authenticum.*
6. *Quæ differentia ſit inter inſtrumentum authenticum, & Scipturam privatam.*
7. *Quot modis fiat recognitio Scripturæ.*
   Et in quo caſu plene probet. ibid.
8. *Et quando plene non probat.*
9. *Limitatio, & explicatio illius.*
10. *Iudicialis Scriptura probat delictum.*
11. *Sciptura probans circumſtantiam, indirectè probat delictum.*
12. *Scriptura imperfecta, non integra, aliena manu acta quare non probet.*
13. *Quantum probet exemplum deſumptum à ſcriptura originali.*
14. *Inſtrumentum continens delictum ad minus præſumptionem facit.*

QUÆSTIO XVIII.

De Probatione per Scripturam.

ARTICULUS UNICUS.

1. CUm tribus mediis convincatur Reus, ſcilicet per teſtes, & indicia, & per Scripturam, *l. finali de probat.* & jam tractatum ſit de probatione per teſtes & per indicia, agendum eſt de probatione per ſcripturam.

2. Hìc ergo primò diſtinguendum eſt. Nam ſi ſcriptura continet delictum commiſſum extra illam, facit quidem præſumptionem contra delinquentem, ſed non probat delictum, ut tradunt Doctores in *dicta lege finali, & in cap. cum in Eccleſiis de major. & obed.* Gloſſ. *verbo quod non eſt verum,* & ibi Butrius *num. 14.* Panorm. *num. 1.* Felin. *num. 1.* Baldus *num. 2. ſpecul. tit. de accuſ. § 2. num. 28.* & quamplures alii, quos ſequitur Farinac. *quæſt. 84. num. 1.* In criminalibus enim teſtes debent examinari coram Judice, nec abſens non auditus poteſt damnari, & in inſtrumentis admittuntur etiam teſtes non idonei; at verò ad damnandum aliquem requiruntur teſtes omni exceptione majores. Et ideo hujuſmodi ſcriptura, etiam ſi ſit authentica, & facta coram Notario & teſtibus, ſolum valet ad inquirendum, & habet vim accuſationis aut de-

nunciationis. Imo etiam ſi delictum fuiſſet commiſſum in præſentia Notarii, & etiam ſi inſtrumentum inveniatur in Archivio publico, Farinac. *nu. 4. & 5.* Catena *part. 3. tit. 4. nu. 3.* Souſ. *l. 2. cap. 21.* Clar. *quæſt. 54* Genova *de Script. privata lib. 1. quæſt. 14. nu. 3.* Bictus *quæſt. 88.* Et ex his deducitur, quod acta coram uno Judice etiam aliàs incompetente, ut acta coram Judice Laico contra Clericum, poſſint habere vim accuſationis, ſeu denunciationis coram alio Judice competente, quia hanc vim habet ſcriptura continens alicujus delictum, maximè ſi ſit authenticata à Notario.

3. Sed ſi delictum committitur ſcribendo, vel in ſcriptis paciſcendo, & contrahendo illicitè, ita quod ipſum pactum & contractus ſit delictum, & de voluntate contrahentium ſcribitur, & aliàs etiam quandocumque confectio inſtrumenti vel ſcripturæ eſt delictum, prout contingit, ut plurimum in delictis, quæ in animo conſiſtunt, qui enim v. gr. per ſcripturam contrahit illicitè, conſentit in contractum illicitum & delinquit, tunc abſque dubio delictum per ſcripturam probatur, *l. quoniam ff. de iis, qui notantur infamia, & l. in Senatus. ff ad Turpillianum, & in cap. cum in Eccleſiis de major. & Obed.* Bald. Boich. Zabar. Anan. Felin. Barboſa & alii plures apud Farinac. *d. quæſt. 84. num. 7. & ſequent.* Catena *d num. 3.* Souſa *num. 2.* Genova *nu. 4.* Clar. *quæſt 54.* Bictus *quæſt. 86. à num. 13.* Scroi *part 1. cap. 3. nu. 97.* & alii omnes.

4. Hinc eſt, quod delictum probatur per ſcripturam in caſibus ſequentibus. Primò ſi ſcriptura contineat ſtatutum contra libertatem & immunitatem Eccleſiaſticam. Secundò ſi ſcriptura contineat conſpirationem vel conjurationem contra Principem vel alium, & ſcriptura facta ſit de voluntate conſpirantium. Tertiò ſi ſcriptura contineat uſuram, & facta eſt contrahentium voluntate. Quartò in crimine falſi, quando agitur de falſo inſtrumento, vel de falſo teſtimonio, ſi tamen inſtrumentum ſit rogatum de voluntate illorum, contra quos falſitas prætenditur. Sextò in crimine perjurii, hoc enim crimen probatur per ſcripturam actorum, in quibus apparet de perjurio, & ad hoc, plures ſcripturæ conjungi poſſunt, ex quarum una conſtet de juramento, & in alia de mendacio & perjurio. Septimò in crimine hæreſis. Farin *d. quæſt. 84. n. 9.* de mente aliorum Doctorum.

5. Sed quid ſi ſcriptura non ſit inſtrumentum authenticum, & rogatum manu Notarii, ſed ſit ſcriptura privata? ſi talis ſcriptura eſt delictum modo jam explicato, & eſt ſcripta à delinquente vel de ejus voluntate, ut ſi in illa promittatur aliquid pro aliquo delicto patrato, vel ſcriptura contineat conſpirationem contra aliquem, vel contineat contractum iniquum, vel mandatum de aliquo maleficio peragendo, vel aliquod aliud delictum, unde & ſcriptura ipſa ſit delictum, hanc ſcripturam probare ex Anan. Felin. *in d. cap. cum in Eccleſiis,* & aliis probat Farinac. *d. q. 84. num. 19.* Et idem ſentiunt Genova *cap. 14. n. 4.* Catena *part. 3. tit. 4. nu. 4.* Souſa *lib. 2. cap. 22. num. 4* Bictus *quæſt. 86.* Sed Farinac. *nu. 20* hoc limitat, ut procedat in iis, quæ ad ſcribentis officium pertinent, ut ſi publicus exactor indebitam exactionem fateatur; ſecus verò in iis, quæ non pertinent ad officium ſcribentis, ut ſi quis ſcribat ſe commiſiſſe adulterium, quia in hoc caſu ſcriptura non plus probaret quàm confeſſio extrajudicialis. Verum conſideratur, quod hic caſus alienus eſt à caſu, de quo loquimur, pertinet enim ad ſcripturam continentem delictum præteritum, ſeu extra ſcripturam commiſſum, quæ non probat delictum, ut dictum eſt *num 2.* Sed nos loquimur de ſcriptura continente delictum in ſcribendo commiſſum, ſeu ſcripturæ intrinſecum. Et de hac ſcriptura Doctores abſolutè dicunt, quod probat, ſi ſit ſcripta à delinquente vel de ejus voluntate.

6. Verum poteſt magnum diſcrimen eſſe inter inſtrumentum authenticum & ſcripturam privatam, quia illud ſeipſo probat & ſcripturam, & delictum in ea commiſſum; ſed ſcriptura privata non probat, ſi inquiſitus neget vel ſe ipſam ſcripſiſſe, vel illam ſcriptam fuiſſe ſua voluntate, & hoc probandum eſt: probatur autem, ſi teſtes in ea deducti deponant de contentis in ipſa ſcriptura, dicentes illa vera eſſe, & aſſerentes ipſis præſentibus rem ita geſtam fuiſſe, & contigiſſe, prout in illa continetur. Sed hæc non eſt probatio per ſcripturam tantum, ſed per teſtes: ut verò ſcriptura privata ſeipſa probet, debet eſſe recognita, *l. Inſtrumentum, l. rationes ſimul cum l. exemplo C. de probat.* Fit verò hæc recognitio per duos teſtes deponentes ſe vidiſſe illum numero ſcripturam ſcripſiſſe, vel mandaſſe ut ſcriberetur, & fuiſſe ipſis videntibus ſcriptam. Probatur etiam per recognitionem peritorum teſtium habentium notam manum ipſius ſcribentis, & deponentium coram Judice; ſed hæc probatio debilis eſt, & ſine adminiculis, nec ſufficit ad torturam. Bord. *quæſt. 51. nu. 8. 9. & 10.*

7. Recognitionem verò hanc fieri octo modis ex Scacc. *de indic. in cauſ. civilib. lib. 2. cap. 11. num 29. quæſt. 33.* tradit Genova *de ſcript. privileg. quæſt. 14. nu. 10.* Primò per confeſſionem adverſarii contra quem eſt ſcriptura. Secundò per recognitionem illius, qui illam ſcripſit. Tertiò per examen teſtium, qui fuerunt præſentes, & viderunt illam ſcribere. Quartò per examen teſtium, qui habent notam manum. Quintò per examen teſtium, qui illi ſubſcripſerant. Sextò per comparationem literarum. Septimò per comparationem & examen teſtium. Octavo per contumaciam non recognoſcentis. In iſtis verò caſibus, nimirum in primo, tertio, quinto, ſeptimo, & octavo ſcriptura ſic recognita plenè probat. Et nihilominus quantum ad tertium modum dicendum eſt ſcripturam recognitam per teſtes, qui viderunt illam ſcribi, probare plenè, ſi deponant etiam de tenore, & rebus ſcriptis in ſcriptura, ſecus ſi ſolum deponant ſe vidiſſe ſcribi.

Quia

Quia tunc ſcriptura non probat, niſi ulterius adſit probatio per comparationem literarum. Guaz. *def. 20. cap. 23. num. 9.* Souſa autem *d. ilo cap. 22. nu. 14. & 15.* exiſtimat, quod ſcriptura recognita per teſtes habentes notam manum, & quod epiſtola ſcripta ad abſentem ſemiplenè probet; & Guaz. *def. 20. cap. 23. nu. 5.* vult, quod faciat indicium ad torturam; ſed Catena *d. tr. 4.* docet, quod ſcriptura recognita per comparationem literarum non faciat indicium ad torturam, & idem voluit Guaz. *defenſ. 20. cap. 23. nu. 3.* Qui *num. 4* addit, quod ſi debet fieri recognitio per comparationem ad alias ſcripturas, illæ aliæ ſcripturæ debent eſſe omnino certæ, quod ſint ſcriptæ manu illius, cujus dicitur eſſe ſcriptura recognoſcenda, & idem, ut non faciat indicium ad torturam de ſcriptura recognita per teſtes de nota manu dixit Bordon. citatus. Et verè hujuſmodi recognitiones ſunt de ſe fallaces & incertæ, & ideo ſine aliis adminiculis nec faciunt indicium ad torturam, nec ſemiplenè probant. Quando autem ſcriptura aſſeritur ſcripta per ipſum Reum, ſi ipſe neget ſe ſcire ſcribere, convincendus erit, vel per teſtes deponentes, ſe vidiſſe illum ſcribere, vel alio poſſibili modo. Et tunc convictus poterit torqueri & interrogari, an illa ſcriptura ſit ſcripta manu propria, & etiam cogi ad ſcribendum, & ſecundùm aliquos poteſt torqueri, donec ſcribat, ſed hoc non placet Guaz. *def. 20. cap. 23. num. 4* quia ſi tortus ſuſtineat per horam, purgabit indicia, unde putat melius eſſe, ut non torqueatur Reus, ut ſcribat, ſed convincatur, quod ipſe ſciat ſcribere, & mendacium Rei negantis cumuletur cum aliis probationibus. Sed ſi Reus fatetur ſe ſcire ſcribere, cogi poteſt, ut dictante Judice ſcribat. Hoc verò ſervandum erit, ut Judex dictet verba contenta in ſcriptura eo ordine, quo ſunt in illa, dum tamen dictentur ſyllabæ convenientes ſyllabis in ſcriptura contentis, ut poſtea per peritos poſſit fieri comparatio & recognitio ſcripturæ. Guazz. *n. 6.* Scroi *p. 5. c. 3. num. 97.*

8. Declara etiam prædicta, ut procedant, quando inſtrumentum eſt rogatum à Notario ad inſtantiam ſeu mandatum ejus, contra quem de delicto tractatur; ſcripturæ enim factæ ignorante delinquente, contra illum non probant, ſed ſolum ſi ſint ſcriptæ ſe ſciente & volente. Boich *cap. in Eccleſiis de major. num. 11. & ibi* Zabarell. *col. fin.* Panorm *num. 1.* Felin. *num. 6.* Clar. *quæſt. 54.* & alii, quos ſequitur Farinac. *qu. 84. num. 21.* Ubi etiam in ſcriptura agitur de delicto, cui debetur pœna corporalis, inſtrumentum non probat etiam ſi adſit conſenſus delinquentis. Zabarell. Panorm. Felin. *ad d. cap. cum in Eccleſiis,* Farinac *quæſt. 84. num. 221.* Bictus *quæſt. 86. num. 22.* Bordon *qu. 51. nu. 6* Eliſeus *tract. 7. quæſt. 8. num. 5. & 6.* Sed limitationem hanc declara. Si enim ſcriptura ſolum continet delictum præteritum, limitatio procedit, cum per ſe loquendo ſcriptura ipſa non ſit delictum, & jam dictum eſt, quod hæc ſcriptura non probat, & hoc verum eſt, quod etiam ſi ſit ſcripta de conſenſu delinquentis non probat, niſi quantum probat confeſſio extrajudicialis, unde non mirum, ſi non probat ad pœnam corporalem, quia tale inſtrumentum ad nullam pœnam probat, ut ex Maſcard. probat idem Farinac. *nu. 5.* niſi eo modo, quo probat confeſſio extrajudicialis: vel ſi inſtrumentum continet obligationem ad pœnam, inſtrumentum non habet vim ad pœnam, ad quam quis non poteſt obligare, & ideo non habet vim ad illam pœnam corporalem, ad quam quis ſe obligare non poteſt, ut cum Panormit. dicunt alii. Sed ſi ſcriptura ipſa ſit delictum, vel habeat illud per ſe de præſenti intrinſecè annexum, ut quia illa eſt libellus famoſus, vel continet conſpirationem, vel mandatum homicidii, &c. ſcriptura talis authentica probat illud delictum, ut Doctores ſupra citati docent, & delinquens puniri poteſt pœna tali delicto debita. Nec in oppoſitum facit, quod abſens non poſſit damnari, quia hoc non probat, niſi quod Reus debet audiri, antequam damnetur, cæterum ſcriptura, quæ eſt delictum, ipſam delictum repræſentat & manifeſtat per evidentiam rei, illudque probat. Nec oppoſitum ſentiunt Doctores & Farinac. citati, præter Eliſeum *d. nu. 5. & 6.* qui tamen *nu. 8.* non rejicit ſententiam Clar. *qu. 54.* dicentis, quod ubi ſcriptura ipſa eſt delictum, vel illud continet intrinſecè annexum, probat delictum. Sed hæc eſt ſententia communis, ut dictum eſt *num. 3.*

9. Eodem modo declaranda eſt alia limitatio poſita à Farinac. *num. 24.* Scilicet, quando agitur de præjudicio alicujus, vel de præjudicio tertii. Hoc enim verum eſt, ſi loquamur de ſcriptura continente delictum præteritum, vel extra ſcripturam, & reſpectu ejus, qui non conſenſit in ſcriptura, nec in ea deliquit. In quo caſu nec de facili admitti debet, quod ſcriptura probet in tertii leve præjudicium. Et ſic verum eſt, quod ſi contumacia non conſtat ex actis, non probatur per inſtrumentum, ſed depoſitionibus probari debet, quæ ſint reductæ in actis, & ſic nec per inſtrumentum probatur ſpolium ad effectum recuperandi poſſeſſionem; quia conceſſio poſſeſſionis non eſt leve præjudicium ſed ubi ſcriptura eſt delictum, vel illud intrinſecè continet, inſtrumentum illud delictum probat in præjudicium delinquentis per ſcripturam ut etiam Farinac. affirmat.

10. Scriptura verò judicialis, quæ fit à Notario ſcribente acta, & proceſſus vel citationes, corpus delicti, ſententiam, & alia acta judicialia abſque dubio probat. Farinac. *quæſt. 84. numer. 20. 23. & 30.*

11. Indirectè etiam ſcriptura probat delictum dum probat circumſtantiam, per quam factum fuit delictum hujus vel illius ſpeciei. Ut quia inſtrumentum matrimoniale probat matrimonium, probat ex hoc copulam habitam à Sejo Marito cum non ſua eſſe adulterium; vel inſtrumentum emptionis vineæ factæ per Cajum pro-

bat, quod damnum factum in illa vinea ſit illatum Cajo. Jo. Andr. *in. Reg. ſemel malus nu.3.* & ibi Franchus *num. 4.* & alii, quos ſequitur Farinac. *quæſt.84. num. 13.* & hoc modo etiam inſtrumentum, quod non continet delictum, illud probat incidenter.

12. Sed & aliud advertendum ex Socc. quod ſcriptura non integra, imperfecta, indigeſta, emendata, aliena manu acta, & dubium ſenſum continens, non probat, ſed in ea clarè & certò conſtare debet de delicto, ut contra delinquentem probet.

13. Qualiter etiam exemplum deſumptum à ſcriptura originali non probet, & quantum probet in aliquibus caſibus, explicat Genova *lib. 1. quæſt. 16.*

14. Tandem quod inſtrumentum continens delictum ad minus faciat ſemper aliquam præſumptionem & adminiculum, habetur ex Bart. & Doctoribus ad *cap. cum in Eccleſiis de major. & obed.* quos ſequitur Farin. *q. 84. nu.55.* Et hoc eſt verum etiam de ſcriptura privata.

SVMMARIVM.

1. *Ordo doctrinæ.*
2. *Judex poſt accuſationem ſeu denunciationem, antequam procedat ad ulteriora probare debet corpus delicti.*
   Et eſt de jure naturæ ibid.
3. *Quod ſervari debet tam in ordine ad condemnationem, quàm ad torturam.*
4. *Delicta alia ſunt facti permanentis, alia facti tranſeuntis.*
   Quando corpus delicti eſt facti permanentis ſeu relinquit poſt ſe veſtigium, neceſſario eſt probandum antequam deveniatur ad torturam, ſeu condemnationem Rei. ibid.
   Pariter non poteſt Iudex inquirere ſpecialiter contra Reum nec illum tradere capturæ ante probationem corporis delicti. ibid.
5. *Poteſt tamen inquirere inquiſitione generaliſſima.*
6. *Corpus delicti probari debet nedum quantum ad ſubſtantiam, ſed etiam quantum ad qualitates.*
7. *Probatio qualitatum delicti propriè non eſt de ſubſtantia judicii.*
   Ad quam non tenentur Regulares. ibid.
   Quare Iudex debeat probare qualitates corporis delicti. ibid.
8. *In probatione corporis delicti debet probari delictum formaliter.*
9. *Quando delictum poteſt eſſe factum ſine culpa, qualitates delicti probari debent.*
10. *Corpus delicti, quod eſt facti permanentis conſtare debet per evidentiam facti.*
   Nec ſufficiunt indicia & præſumptiones. ibid.
11. *Iudex viſitare debet corpus delicti per ſe, vel per Notarium.*
   Et quæ ſint ponenda in actis media tali viſitatione. ibid.
12. *Non probato corpore delicti non poteſt aliquis damnari, etiamſi confiteatur ſe commiſiſſe delictum.*
13. *Quid dicendum ſit, ſi aliquis confiteatur ſe occidiſſe hominem, illumque projeciſſe in mare. num. 14. & 15.*
16. *Iudices Regulares nō poſſunt procedere contra aliquem, niſi prius probato corpore delicti.*
17. *De ſubſtantia judicii pleni eſt probatio etiam qualitatum corporis delicti.*
   Probatio corporis delicti per viſum, & repertum eſt de jure poſitivo non naturali. ibid.
18. *In quo caſu delicta probari poſſint per conjecturas & indicia, ſeu per teſtes.*
19. *In delictis tranſeuntibus, & quæ poſt ſe non relinquunt veſtigium, etiam prius debet probari corpus delicti.*
20. *De ſubſtantia judicii præcipuè ſummarii non eſt quod prius probetur corpus delicti, antequam ſumantur informationes.*
21. *Quomodo ſufficiat ad probationem corporis delicti ſola recognitio facta per notarium.*
22. *Et quomodo probandum ſit corpus delicti in furto, quando relinquit poſt ſe veſtigium. num. 23.*
24. *Et quando non relinquit poſt ſe aliquod veſtigium.*
25. *Conjecturæ, quibus probatur furtū, ſunt querela partis, bona fama.*
26. *Acclamatio incontinenti facta poſt furtum.*
27. *Fama orta in vicinia.*
28. *Fractura Oſtii, ſeu Arcæ, de qua res dicitur furata.*
29. *Fuga.*
30. *Funis, ſeu ſcala inventa ad feneſtram domus in qua res furata fuit.*
31. *Rumor auditus à vicinis in loco ubi factum fuit furtum.*
32. *Ex ſola querela poteſt judex inquirere ad verificandum delictūm.*
   Et quomodo debeat procedere in caſu ſuppoſito. ibid.
   Ad furtum ſufficit quod appareat rem furtam non fuiſſe furantis. ibid.
33. *Invento indicio poteſt judex procedere ad capturam, & torturam Rei.*
34. *Delictum falſi probatur aliquando per conjecturas & indicia.*
   Et aliquando per evidentiam facti. ibid. & num.35.
35. *Quæ probationes ſint neceſſariæ ad probandum delinquentem.*
36. *Quomodo probentur delicta carnis.*
37. *Crimen difficilis probationis probatur per indicia quæ debent eſſe certa.*
38. *Quomodo indicia probentur per peritos, & cuius conditionis eſſe debeant.*
39. *Dictum unius periti non ſufficit ad imponendam pœnam præcipuè mortis.*
40. *Procuratio officiorum, & dignitatum apud ſuperiores regulares per ſæcularium favores eſt delictum grave.*

Et

Et quomodo hoc delictum prabetur. ibid.
Conſtitutio Clementis V I I I. ibid.
41. *Quomada probandum ſit delictum, & delinquentes juxta conſtitutianem Clem. V I I I.*
42. *Opinio donati.*
Iudicialiter conſtare debet de precibus porrectis. ibid.
Et debet pracedere ſententia declaratoria ib.
43. *Nullus Princeps ſtatuere poteſt quod non ſit neceſſaria probatio delicti ad validitatem praceſſus.*
44. *Prabato Corpore delicti ſi delinquens ſit querelatus proceditur contra illum per inquiſitionem ad ſumendas infarmationes.*
Si vero nullus ſit querelatus proceditur per inquiſitionem generalem. ibid.
45. *Quamodo judex poſſit procedere contra delinquentem ſi unus tantum ſit conſcius delicti & ſeq.*
45. *Et quomodo idem paſſit eſſe dennunciator & teſtis.*

QUÆSTIO XIX.

De corpore delicti.

ARTICULUS UNICUS.

Ante inquiſitionem ſpecialem conſtare debet de corpore delicti.

1. CUm demonſtratum ſit, quæ & qualia ſint media per quæ Judex poteſt ſe informando probare delicta, ſequitur, ut tractetur de ipſa fabricatione proceſſus.

2. Poſtquam verò Judici per accuſationem, vel denunciationem, vel infamiam, aut damnoſam inſinuationem repræſentatum eſt commiſſum fuiſſe aliquod delictum, antequam ipſe ad ulteriora procedat, probandum eſt delictum fuiſſe patratum. Nam ubi lex de aliqua re diſponit, debet prius de illa re conſtare *l. Divus ff. de teſtam. mil.* & qui vult probare qualitatem, debet prius probare ſubſtantiam ſuper, qua fundatur illa qualitas. *l. ſi arbitr. ff. de probat.* Et in hoc militat ratio naturalis, & naturalis lex, quia implicat aliquem eſſe delinquentem, ſi nullum fuit commiſſum delictum; igitur impoſſibile eſt, quod conſtet aliquem eſſe delinquentem, & ut talem poſſe juſtè damnari, niſi conſtet commiſſum fuiſſe delictum. Et ideo concluſio iſta communis apud omnes DD. quod ſcilicet prius probandum ſit corpus delicti, innititur legi naturali, & propterea hoc eſt ſubſtantiale in omni judicio ſervandum.

3. Et hoc eſt verum nedum in ordine ad condemnationem, ſed etiam ad torturam Farina *qu. 38. num. 2.* Guazz. *def. 4. cap 3. num. 15. ubi num. 12.* quod nec tortura juſtificatur ex eo, quod probatio corporis delicti ſuperveniat, & quamvis in hoc caſu tortura injuſtè data non vitiet proceſſum præcedentem, ſed ſolum ipſam torturam Bajard ad Clar. *quaſt 64. num. 3.* tamen debet computari, & operatur hoc quod niſi poſt probationem corporis delicti ſuperveniant alia nova indicia, Reus non poſſit iterum torqueri. Bajard. *d. qu. 64. num. 4.* Guazz. *d. cap. 3. num. 22.*

4. Diſtingui tamen debet, quia delictorum alia ſunt facti permanentis, & ad minus relinquentis poſt ſe aliquod ſenſibile ſignum per ſenſus evidentiam cognoſcibile. Alia ſunt facti tranſeuntis, & nec poſt ſe aliquod ſenſibile veſtigium relinquentis, Delictum prioris generis probandum prius eſt, ita ut Judex, eo non probato, nedum non poſſit Reum damnare, aut Reo torturam inferre, aut contra illum inquiſitionem tranſmittere. ſed nec poſſit illum tradere capturæ, præcipuè ſi ſit clericus (niſi Reus ſit de fuga ſuſpectus) & ita ut ſi clericum capiat, ſit excommunicatus, eo quod injuſtè illum detineat, & vim illi faciat; imo nec poteſt non probato delicto Reum examinare & contra illum ſpecialiter inquirere, quia deficit fundamentum inquiſitionis, ſi non adeſt delictum, & hoc cenſetur non adeſſe, ſi de illo in judicio non conſtet.

5. Imò quod non probato delicto, Judex nec poſſit ad inquiſitionem generalem devenire ex Clar. & Bover. tradit Philipp. de Bict. *in Epit. q. 12. n. 4.* quod tamen explicatione indiget. Nam nedum hoc non verificatur de inquiſitione generaliſſima quæ fit in viſitatione, aut in ſyndicatu, qui fit in fine officiorum, ut ipſe fatetur. *n. 14.* Sed nec poteſt verificari de inquiſitione delicti commiſſi, quia imò Judex de hoc debet inquirere, ut illud poſſit probare. Et quia poteſt eſſe, quod Reus fugiat, & de hoc eſt valdè timendum, ideo Judex debet etiam in genere inquirere de delinquēte, ut quatenus opus ſit illum poſſit detinere ne fugiat & juſtitiæ illudat. quamvis ceſſante periculo fugæ Judex poſtea prius debeat probare delictum, quam ſpecialiter contra Reum inquirere, & illū detinere.

6. Nedum verò probanda eſt ſubſtantia delicti, ſed ejus qualitates, & circumſtantiæ Farinac. *in prax. qu. 2. num. 4.* Ut ſi quis fuit occiſus inquiri debet, & probari, quæ percuſſiones, & vulnera illi illata fuerunt, & in qua parte corporis, & cum quo genere armorum. Quamvis enim ad damnandum Reum ſufficiat eum patraſſe delictum, tamen ex qualitate delicti, & circumſtantiis poteſt delicti gravitas augeri, ut etiam ſeveriùs puniri debeat. Et poteſt contingere, quod unius delicti plures ſint delinquentes, & quod unus ſubſtantiæ delicti, & alius qualitatis ſit Reus, & quod unus Reum occiderit, alius vulnere ſimplici vulneraverit, & amplius hæc diſtincta qualitatum cognitio Iudici neceſſaria eſt, ut cognoſcere poſſit, an teſtes verum deponat, cum ſæpe teſtes plura deponant, quam ex inſpectione delicti appareant. Et ideo ad inſpectionem cadaveris, vel vulnerati mittendi ſunt Medici, & Chirurgi, & ſic reſpectivè ad inſpectionem alterius delicti mit-

tendi ſunt experti in arte, & examinandi ſunt teſtes, qui cognoverint occiſum, dum adhuc viveret, vel qui teſtificari poſſint, ubi opus ſit de ſtatu Rei ante commiſſum delictum, & de omni eo, quod ad verificandum delictum, ſit neceſſarium. De quibus videantur Clar. *quæſt. 4.* Foller. *in verb. captat informationem n. 429. & 30.* & alii quos referunt Farinac. *qu. 2. n. 4.* & Guazz. *def. 4. cap. 2.*

7. Sed numquid probatio corporis delicti, quantum ad qualitates delicti eſt de ſubſtantia Judicii? De jure communi hoc eſſe neceſſarium affirmat Eliſeus *tract. 3. quæſt. 26. num. 9.* Qui tamen vult, quod de jure ſpeciali in judicio Regularium ſufficiat, quod ſit probata ſubſtantia delicti; niſi ſi quis denuncietur vulneratus in capite, & appareat vulneratus in pede, vel denuntietur vulneratus gladio, & ſit vulneratus ſclopo. Sed hanc diligentiam eſſe neceſſariam ad perfectionem majorem judicii indubitatum eſt ſed hæc non eſt neceſſitas abſolutè ſubſtantialis, ita quod ea deficiente proceſſus ſit nullus. Nam ad damnandum Reum ſufficit quod conſtet eum deliquiſſe, quia occidit hominem, quidquid ſit an illum gladio occiderit vel ſclopo. Verum eſt quod inſpiciendæ ſunt qualitates delicti, tum ad pleniorem cognitionem delicti, quia pro delicti qualitate Reus gravius, vel mitius puniri debet, tum ad evitandas contrarietates teſtium, & eorum falſitatem quia Judex, qui ocularitet vidit qualitatem vulnerum occiſi, non poteſt decipi à teſtibus contraria deponentibus. Quod ſi illas non conſideraſſet, & inſpexiſſet neſciret quibus teſtibus de illis contraria deponentibus credere deberet. Et ſi teſtes deponentes contra delinquentem eſſent contrarii in iſtis qualitatibus, diminueretur omnium illorum fides apud Judicem, qui, ſi alias in probatione corporis delicti probaſſet qualitates illas, ſciret illos teſtes de illis verum deponere, quæ de illis probatis in viſitatione corporis delicti probatæ fuerunt.

8 Omnino autem probari debet delictum formaliter, ſcilicet, quod factum ſit delictum, & ſcelere patratum, ſolum enim delicta, & ſcelera puniri debent. Et ideo probari debet quod illicitum dolosè, & ſceleſtè fuerit commiſſum. *l. 1. § Item illud. ff. ad Sill.* Farin. *quæſt. 2. nu. 1. & 4.* Scac. *tract. crim. q. 93 num. 6* Guazz. *def. 4. cap. 2 num. 1.* In delictis tamen in lege naturali prohibitis abſque alia probatione dolus præſumitur Farin. *quæſt. 2. n. 1.* Guazz. *d. cap. 2. num. 2* In dubio autem an factum fuerit ſcelere patratum, per ſe loquendo ſumenda eſt interpretatio ſceleris excluſiva *l. merito ff. pro ſocio.* At vero conſideratis circumſtantiis, & qualitatibus facti poterit aliquando præſumi ſcelus, ut ſi adſit fama quod aliquis fuerit ab aliquo in puteum præcipitatus vel ſtrangulatus, vel laqueo ſuſpenſus, vel ſi adſint ſigna ſuffocationis, ſeu ſtrangulationis in gutture teſtimonio Medicorum comprobata & clara & certa; Nam ſubitanea mors, & naturalis ſuffocatio ſimilia ſigna aliqaando habent. In hoc vero caſu non ſufficit illa præſumptio (ut volunt aliqui) quæ ſumitur ex eo, quod hujuſmodi caſus ſuffocationis, ſtrangulationis, & alii ſimiles frequentius accidunt ex culpa, & ſcelere alicujus: quia ad intentionem Fiſci excludendam ſufficit quod factum potuit eſſe factum ſine culpa; qui enim in delicto ſuam intentionem fundat, qualitatem delicti probare debet, & ſemper in dubio præſumi debet pro non delicto, vel pro minori delicto. Clar. *§. finali qu. 4. ad finem.* Ideo qui invenitur ſuffocatus in puteo, non privatur Eccleſiaſtica ſepultura, qui non conſtat ſeipſum præcipitaſſe. Sic ergo Iudex in factis, quæ poſſunt eſſe ſine delicto, ita recurrit ad conjecturas & præſumptiones quod tamen niſi delictum in ratione delicti ſit certum, abſtineat à proſecutione proceſſus, quia in dubio ſemper præſumi debet pro non delicto, Farinac. *d. qu. 2. num. 29 in fine* Scacc. *tract. crim. cap. 83. nu. 6. 8 & ſequent.*

10. In hoc autem genere delicti facti permanentis, de facto debet conſtare non per ſolas præſumptiones & indicia, ſed liquide & per plenas probationes *l. 1, § Item illud ff. ad Silla. & l. ſi quando C. unde vi. & docent communiter DD.* Et licet plene & liquide conſtare dicatur de delicto, ſi de eo conſtet per teſtes, hoc eſt verum, ubi non poteſt conſtare de delicto per evidentiam facti. Ideo in delictis permanentibus, vel relinquentibus poſt ſe ſenſibile veſtigium de delicto conſtare debet per evidentiam facti, ſi id fieri poteſt, ita quod ſaltem veſtigium relictum per ſenſum innoteſcat, & oculis ſubjiciatur, & id per viſum, & repertum judicialiter probetur ut tradunt Clar. *in dicto §. quæſt. 4.* Scacc. *d. cap. 83. num. 17.* Farinac. *d. quæſt. 2. num. 6* & alii communiter.

11. Et ideo praxis probandi hoc delictum facti permanentis eſt, ut Judex ipſe eat, vel mittat Notarium ad viſitandum, quod permanſit ex delicto, ut puta ad viſitandum corpus occiſi, & redigantur in actis omnia, ut puta redigatur in actis inventum fuiſſe cadaver hominis mortui in tali loco, habens tot vulnera, & in qua parte illa ſint, & qualia ſint. Et ulterius cadaver debet cognoſci per teſtes, qui occiſum cognoverunt, dum viveret, ſi hoc fieri poteſt: quod ſi non cognoſcatur cujus ſit cadaver, illud debet deſcribi, per faciem, per capillos, per veſtes, & alia ſigna, & tunc licet ignoretur nomen occiſi, vel ejus patria, corpus delicti erit ſufficienter probatum, etiam ad effectum condemnandi. Clar. *quæſt. 3.* Boſſ. *tit. de delic. nu. 33.* Farinac. *quæſt. 2 num. 4.* Quod ſi offenſus vivit, nihilominus viſitari debet & in actis redigi ejus vulnus, vel vulnera, cum illorum loco, & qualitate ſed amplius debet poſtea examinari & interrogari à quo fuerit vulneratus, & qua cauſa, ut plenè in judicio appareat de delicto, & ſubjecto delicti, cui debetur ſatisfactio.

12. Eſt autem adeo neceſſaria hæc recogni-

tio,

tio, ſeu probatio corporis delicti, ut defectum probationis corporis delicti, nec ſuppleat Rei confeſſio ſpontanea, vel in tortura dicentis v.g. ſe occidiſſe hominem in nemore, ita quod non poſſit damnari niſi conſtet de homine occiſo. Sed Reus abſolvi debet, & relaxari ſub cautione de ſe præſentando. ſi remanet aliquod dubium de exiſtentia delicti, vel debet abſolvi etiam *ex cap. innocentia*, ſi facta tota diligentia conſtat non adeſſe delictum Guazz. *def 4. cap. 3. num. 5.* Non enim eſt in poteſtate alicujus ex ſua confeſſione facere, quod delictum ſit, ſi non eſt; ut per DD. quos late refert Farinac. *dicta qu. 2. nu. 7.* & propterea hoc idem multo fortius procedit in confeſſione præſumpta, vel ficta per legem, volentem contumacem haberi pro confeſſo. Contumacia enim non operatur certitudinem, nec facit, quod delictum ſit, ſi non eſt ſed ſolum ubi conſtat de delicto, facit, quod abſens contumax habeatur, ac ſi eſſet confeſſus.

15. Et ubi quis fateatur ſe occidiſſe hominem in nemore vel prope mare, & illius cadaver projeciſſe in mare. In hoc caſu diſtingui debet, quia ſi perſona, quæ dicitur occiſa eſt certa, & cognita, de ejus vita facile conſtare poteſt & ſi illa non reperiatur, per conſequentiam ſatis conſtet de illius morte adjuncta homicidiæ confeſſione, & ſaltem aliquo alio addito adminiculo, ut ſi in loco homicidii reperiatur macula ſanguinis. Clar. *quæſt. 55. verſ. Quo modo*; vel ſi fama ſit talem fuiſſe occiſum. Farinac. *dicta qu. 2. nu. 10.* Guazz. *d. fen. 4. cap. 3. num. 10.* Qui tamen *cap. 4. nu. 4.* vult, quod ſola confeſſio cum fama non ſufficiat ad interrogandam pœnam mortis ſine alio adminiculo. Sed ut dictum eſt, ubi perſona certa fuit occiſa, debet adhiberi diligentia, ut illa inveniatur, & tunc illa non inventa confeſſio cum fama occiſi ſufficit ad Reum damnandum. Cum tamen ſola fama occiſi, nec ſufficiat ad torquendum. Guazz. *d. cap. 4. num. 8.*

14. Sed ſi qui dicitur occiſus ſit ignotus, & incertus præfata confeſſio etiam adjuncta fama non ſufficit, ut Reus damnetur non conſtito de homicidio. Foller. ubi ſup. *in verb. captat informationem.* Farin. *d. qu. 1. n. 9.* Si vero Reus ſit malæ famæ, & quia eſt aſſaſſinus, qui ſimilia patrare ſolet, quamvis aliqui velint talem ex propria confeſſione poſſe puniri, tamen nec mala fama, nec quia Reus ſit aſſaſſinus, qui ſolius ſit homicidia committere, ſufficit ad damnandum ſaltem in pœnam ordinariam hujuſmodi confitentem ſe hominem ignotum occidiſſe, niſi conſtet de corpore delicti ex Boſſ. Brun. à ſole Aug. & Burſ. probant Farinac *d. qu. 2 nu. 10.* Guazz. *d. cap. 3. num. 10.*

15. Sed ſi cadaver fuerit ſepultum poterit Judex etiam laicus, de licentia tamen legitimi ſuperioris Eccleſiaſtici facere, ut exhumetur, & extra Eccleſiam, vel Cœmiterium poſitum recognoſcatur, & viſitetur Clar. *qu. 55.* Farin. *quæſt. 2. num. 8.*

16. Hæc vero ſervanda ſunt à quocumque Judice etiam privilegiato, & habente facultatem procedendi nulla ſervata ſolemnitate, quia ratio naturalis dictat, & delictum, quod non eſt, non puniatur. Et ideo, quod Judex non poſſit procedere ad pœnam niſi ſibi conſtito de delicto omni meliori modo ſibi poſſibili tradunt Guazz. *defenſ. 4. cap 1 nu. 4. & 5.* Burſatt. *conſ. 202. num. 90* Bict. *qu. 12. nu. 12.* Et ideo etiam Judex Regularis hoc ſervare debet Burdon. *in praxi cap. 6. num. 26.* Eliſeus *tract. 6. quæſt. 26. num. 9.* ubi vult, quod apud Regulares ſufficiat probare ſubſtantiam delicti. Et hoc ſufficit abſolute, quia ad puniendum aliquem ſufficit, quod conſtet illum deliquiſſe. Scire vero circumſtantias eſt neceſſe ad perfectius indicium.

17. Imo eſt de ſubſtantia indicii pleni, ut etiam conſtet de qualitatibus augentibus, vel minuentibus delictum, vel quomodolibet ſubſtantialibus, ad hoc ut Judex pœnam delicto proportionatam imponat, & ſibi plenè de delicto conſtet. Bene verum eſt, quod probatio corporis delicti per viſum, & repertum eſt de ſubſtantia indicii ex ſolo jure poſitivo. Nam de jure naturæ ſufficit, quod Judex ſit certus de delicto. Unde in delictis facti tranſeuntis etiam de jure poſitivo ſufficit hæc certitudo. Sed ſine hac certitudine per nullum Judicem quantumcumque privilegiatum poteſt judicari de ſubſtantia & qualitatibus delicti.

18. Limit. ut verò principalem aſſertionem plures ut non procedat in delictis, quæ ſunt difficilis probationis, quia in illis ſufficiat probare corpus delicti per conjecturas, & præſumptiones; ſed diſtinguendum eſt. Nam dum loquimur de delictis facti permanentis, & ſaltem relinquentibus ſenſibile veſtigium, hæc non poſſunt dici difficilis probationis reſpectu ejus ſenſibilis, quod permanet; ſed quia ſæpe ex hoc ſenſibili, quod remanet, non poſſet concludi delictum; ideo hoc ſi fieri poteſt debet plene probari per teſtes; ſed ſi delictum ſit difficilis probationis, ſufficit probatio per conjecturas, & præſumptiones ideſt per indicia, ut communiter tradunt DD. ſed tamen hæc probatio debet eſſe certa, quia Judex non poteſt punire delinquentē de quo eſt dubium an deliquerit.

19. Eſt ergo aliud genus delictorum tranſeuntium, quæ poſt ſe nullum relinquunt ſenſibile veſtigium. Et in his delictis, licet non ſit neceſſe, quod probatio delicti præcedat inquiſitionem, ſed ſtatim recepta querela, aut denunciatione Judex poſſit, imò debeat procedere ad ſumendas informationes, ut dixit Clarus *quæſt. 4.* Non eſt verum id, quod videtur tenere idem Clar. *quæſt. 55.* nimirum, ut in his delictis per ſolam querelam cenſeatur probatum corpus delicti, ut ſi ſequatur confeſſio, delinquens poſſit damnari. Quia ex querela Judex ſolum habet, ut poſſit ſumere informationes, ſed tamen debet per conjecturas, & indicia probare corpus delicti modo ſibi poſſibili. Farinac. *quæſt. 2. nu. 3.*

num.3. Bajard. ad Clar. *quæſt. 55. n. 12* Guazz. *def. 4. cap. 2. num. 15.* & tamen naturalis ordo judicii hoc poſtulat, ut Judex prius inquirat de delicto, quam de delinquente, & ſic quod non procedat ad damnandum Reum, niſi modo poſſibili per teſtes, vel indicia ſufficientia, probata exiſtentia delicti; & ſic quod non procedat ad torturam, vel ad inquiſitionem ſpecialem interrogando Reum, niſi ſufficienter probato delicto; ſemper enim attendi debet, quod eſt impoſſibile eſſe delinquentem, niſi adſit delictum. Et ideo Judex debet per prius inquirere de delicto, non quod hic neceſſaria ſit prioritas temporis, & dictinctus proceſſus, ſed quia in eodem contextu examinando teſtes, & ſumendo informationes, Judex ſi ordinate procedit prius interrogare debet, & ſe infòrmare, an delictum adſit, quam quærere an Titius illud commiſerit.

20. An vero hæc prior probatio corporis delicti ſit de ſubſtantia judicii, præcipuè ſi judicium ſit ſummarium, jam dictum eſt ſupra. Sed in ordine ad ſumendas informationes, non eſt de ſubſtantia indicii, & præcipuè ſummarii, ut prius conſtet, & probatum ſit delictum, etiam ſi ſit facti permanentis. quam informationes ſumantur; imo ut docet Clar. *d. quæſt. 4.* ubi Judex id viderit eſſe neceſſarium, etiam ſi v. g. de cadavere occiſi non appateat, poterit eum cui imputatur homicidium, cogere ad ſe præſentandum in judicio toties quoties fuerit vocatus & ſic practicatum fuiſſe aſſerit. Unde multo minus nullus erit proceſſus, ſi Judex prius examinet teſtes, & informationes ſumat, quam per viſum, & repertum probet corpus delicti.

21. Sed nunquid ad probandum corpus delicti ſufficit ſola recognitio facta per Notarium? Non ſufficere, poſt Foller. *in pract. v. capiat informationes nu 4* & Scacc. *in tract. crim. quæſt. 83. n. 14.* voluit Guazz. *def 4. cap. 2. n. 21.* Quia ſit neceſſe ut ad minus examinentur duo teſtes, ex præſentibus recognitioni. Et quidem hoc procedit quando recognoſci debet perſona offenſi, vel alia qualitas, quæ non cadit ſub viſu. Sed ad recognoſcendum ſolum factum, & quantum ad ea, quæ ſub ſenſu recognoſcentis cadunt, quod ſufficiat recognitio Notarii facta ex Judicis commiſſione coram teſtibus præſentibus, & videntibus, dixit Bictus *part. 2. Epit. in praxi n...* Tutius tamen erit teſtes illos, qui fuerunt præſētes examinare, & ita ſervatur in praxi.

22. Ad majorem vero præcedentium dictorum & materiæ totius declarationem videndum eſt in ſpecie, qualiter in aliquibus delictis probari debeat corpus delicti; & primo de furto loquendo, conſiderandum eſt, an reliquerit poſt ſe aliquod veſtigium, vel non reliquerit, Sed ſivè reliquerit, ſive non reliquerit ſignum, probandum eſt, quod res furata fuerat in loco, in quo dicitur furata. Et licet aliqui velint neceſſe eſſe, ut probetur rem ibidem fuiſſe tunc, cum fuit furata, tamen alii volunt ſufficere, ſi probetur ibi fuiſſe paulo ante. Et quia præſumi debeat eam etiam ibi fuiſſe tunc, cum furata fuit per regulam, quod qui ſemel poſſedit præſumitur poſſidere de præſenti. Maſcard. *concluſ. 529. num. 5.* Farinac. *quæſt. 2. num. 14.* Bictus *quæſt. 123. num. 29.*

23. Si vero furtum aliquod reliquit veſtigium, illud debet verificari, & recognoſci, ut ſi furtum factum ſuit cum fractura domus, vel capſæ, hæc fractura probari debet per illius recognitionem. Clar. *quæſt. 4.* Farinac. *qu. 2. n. 19.* Et hujuſmodi probatio proculdubio eſt neceſſe, ut præcedat condemnationem. Imo ſi Reus confiteatur furtum Farinac. *quæſt 2. nu. 15.* putat quod interrogari debeat, ubi ſit res furata & quod Judex non poſſit procedere contra illum ad pœnam ordinariam, niſi re furata ibidem inventa, & confeſſione Rei verificata. Furta enim debere verificare tradunt. Clar. *qu. 15.* Menoch. *de arb. caſu 269.* Angel. Marſil. Boſſ. & plures alii apud Farinac. *dicto num. 15.* qui ait hoc verificari etiam, quod confitens ſit malæ famæ. Ita tamen quod ſi confitens ſit conſuetudinarius non ſit neceſſe, ut verificentur omnia ejus furta; ſed ſufficit, ſi duo vel tria verificentur, & de aliis ſit querela dicentium ſibi furata fuiſſe aliqua tali tempore, & loco, prout Burlarius ipſe ſive Mariolus vulgo Tagliaborſa fatetur ſe furatum fuiſſe. Guazz. *def. 4 cap. 3. num. 8.*

24. Nihilominus, ubi furtum non reliquit poſt ſe veſtigium, ad ſumendas informationes ſufficit, quod præcedat querela. & ad interrogandum Reum, & illum carcerandum & ſucceſſive torquendum ſufficit, quod de furto conſtet per indicia, quia non major probatio requiritur in delictis non relinquentibus veſtigium, Farinac. *quæſt. 2. num. 55.* Gabriel. *concl. 17. num. 14.* Bictus *quæſt. 123 num. 30.*

25. Conjecturæ autem, ex quibus probatur furtum, ſunt primo querela partis bonæ famæ, quæ in criminalibus ſufficit ad inquirendum, licet non ſufficiat ad interrogandum Reum, & multo minus ad illum torquendum. Clar *qu 4.* Maſcard *concluſ. 430. num. 2.* Farinac. *quæſt. 2. num. 16.* Bictus *quæſt. 123. num. 31.*

26. Secunda conjectura eſt acclamatio ſeu conqueſtio facta incontinenti poſt furtum ab illo, cujus res fuit furata. ſed & hæc conjectura non ſufficit, niſi ad inquirendum ſeu ad ſumendas informationes. Clar. *quæſt. 60.* Marſ. Maſcard. Foller. & alii quos ſequitur Farin. *quæſt. 2. num. 17.*

27. Tertia conjectura eſt fama orta in vicinia, quæ ſit de re certa, & legitime probata Bart. *in l. ſi quando in ff. C. Unde vi quæſt. 66.* Farinac. *quæſt. 2 num. 19.* Bictus *quæſt. 123. nu. 33* qui dicit hanc conjecturam ſufficere ad inquirendum.

28. Quarta conjectura eſt fractura oſtii vel areæ. de qua res dicitur furata. Sed hæc fractura eſt veſtigium furti, & debet eſſe verificata & recognita. Et ulterius opus eſt ut probetur rem furatam fuiſſe in loco, de quo dicitur fura-

ta,

ta, ſaltem paulo ante furtum Maſcard. *concl. 829. & 830. num. 8.* Clar. *quæſt. 4.* Farinac. *quæſt. 2. nu. 19.*

29. Quinta conjectura eſt fuga famuli juncta Domini conqueſtione. Maſcard. *concl. 831. num. 6. & 7.* Clar. *quæſt. 56.* Farin. *q. 2. n. 30.*

30. Sexta conjectura ſumitur ſi ſcalæ inventæ fuerint ad feneſtram domûs, in qua furtum fuit factum.

31. Septima ſi in loco, in quo dicitur factum furtum, à vicinis rumor fuerit auditus. Panormit. *cap. ſuper eo num. 9. de iis, quæ vi.* Maſcard. *concl. 830 num. 12.*

32. Sed conſiderandum & diſtinguendum inter inquiſitionem delicti & inquiſitionem delinquentis, de prima hîc eſt ſermo. Et ad illam ſi adſint veſtigia ex delicto furti relicta, illa recognoſci debent, ut delictum probetur, & ſi nullum ex illo relictum fuit, nedum ſi querela ex præfatis conjecturis ſit probata, ſed ex querela ſola poteſt Judex inquirere ad verificandum delictum; ut ex Clar. *quæſt. 8.* & Farinac. *quæſt. 2. num. 16.* probat Carena *part. 3. tit. 1. num 39* Et ſic Judex ad probandum delictum furti debet inveſtigare, an detur aliqua ex præfatis conjecturis, & an verè res furata ſaltem paulò ante furtum fuerit in loco, de quo dicitur furata. Guazz. *def. 4. cap. 7 num. 3.* Borbon. *cap. 6. num. 18* Ubi addit, quod accuſator debet probare rem furatam fuiſſe ſuam. Verum ad furtum ſufficit, quod appareat rem non fuiſſe furantis, quod ſatis præſumitur ex eo, quod de loco alieno furtim fuit ablata.

33. Imo in dubio res ſubtracta præſumitur contra Domini voluntatem, & qui contrarium dicit, probare tenetur. *l. ſi uno § Vectore.* Farin. *qu. 174. n. 148.* ubi *n. 155.* quod nec domino creditur aſſerenti eam ſibi ſubtractam ex ſua voluntate, niſi ejus aſſertio aliis indiciis adjuvetur. Bict. *q. 123. nu 37.* Sed ſi, dum Judex inquirit de delicto furti, ut illud probet, invenit indicia contra aliquem ſufficientia ad carcerandum illum, & ſucceſſivè ad torquendum, poteſt ad capturam & torturam procedere Clar. Farinac. Caren. ſupra citati, Bictus *quæſt. 123 nu. 35. & 17.* Guazz. *def. 4. cap. 7. nu. 4.*

34. Crimen etiam falſi cum ſit difficilis probationis, ſufficit ſi probetur per indicia & conjecturas; & tamen crimen falſæ monetæ, quia relinquit poſt ſe monetam falſam, debet per rei evidentiam probari, & ſi monetarius delictum confiteatur, verificari debet ejus confeſſio. Guazz. *def. 4. cap. 9. nu. 4.* Farinac. *quæſt. 2. nu. 21.* Bordon. *cap 6. nu. 16.* Et idem dicendum, ſi falſitas ſit commiſſa in inſtrumento, vel ſcriptura, vel in auro, aut argento, aut alia re permanente cum ſua falſitate. Bord. *c. 6. nu. 17.*

35. Similiter ex eadem cauſa ſcriptura continens delictum, ut libellus famoſus debet recognoſci cum qualitate papyri, & characterum, & aliis ſignis. Ad probandum verò delinquentem aliæ probationes ſunt neceſſariæ: probatur verò per duos teſtes de viſu, qui deponant de contentis in libello, & dicant ſe vidiſſe illum ſcribi. Probatur etiam per teſtes de nota manu, & per confrontationem litterarum, ſed duæ iſtæ probationes ſine aliis adminiculis non ſufficiunt ad torturam, Carena *part. 3. tit. 4. num. 4. & 5.* Farin. *quæſt 70 num. 14* Bordon. *cap. 6 num. 24.* Videantur quæ de probando delicto per ſcriptorem dixi ſupra *quæſt. 18.*

36. Delicta carnis, quæ non relinquunt poſt ſe veſtigium, non probantur niſi per teſtes & indicia, ſed ſi relinquunt poſt ſe veſtigium, ut puta fracturam aliquam, illud veſtigium probandum eſt per inſpectionem ſaltem mulierum obſtetricum vel peritarum deponentium ſub juramento. Sed advertendum, quod hujusmodi fracturæ non probant aliquem alium deliquiſſe, nam v. g. poteſt eſſe, quod puella fregerit ſignaculum virginitatis ſine viri concubitu. Et eorum aſſertionibus, qui ſe faciunt complices delicti, non eſt credendum. De quo videantur Farin. *quæſt. 43. nu. 92.* Guaz. *def. 4. cap. 6 nu. 14. & 17.*

37. Veneni crimen, cum ſit difficilis probationis, probatur per indicia, & per ſenſibilia ſigna, quæ cauſat. Verùm hæc ſigna debent eſſe certa, qualia non ſunt ſpuma oris, vomitus, livor corporis, quia hæc etiam ab innato veneno oriuntur. Conſulendi igitur ſunt medici, & eorum atteſtationibus juratis ſtandum eſt; ſufficere verò etiam ſi ſint de credulitate, dicunt Carena *part. 3. tit. 1. num. 35.* Scroi *part. 2. cap. 5. num. 59.* Farinac. *part. 2 num. 30.*

38. Sed imo iſti periti non debent deponere de veritate, ut quod occiſus mortuus fuerit ex veneno, ſed de credulitate & judicio, nimirum deponere, ſe judicare, quod mors fuerit ex veneno propinato. Guazz. *def. 4. cap 5. nu. 7.* Ubi *nu. 8.* quod non ſufficit, quod periti aſſerant, ſe eſſe peritos, ſed hoc debet conſtare per alios teſtes. Præcipuè verò debet attendi qualitas & quantitas potionis, quæ aſſeritur venenoſa. Nam ſi periti dicant eam non eſſe venenoſam, nec potuiſſe cauſare mortem, confeſſio Rei non eſt attendenda. Et ſi dicant eſſe venenoſam, ſed non fuiſſe tantæ quantitatis, ut poſſet cauſare mortem, non habet locum pœna ordinaria. Habebit autem locum pœna aliqua, ſi potio verè fuit venenoſa, ſed non in tanta quantitate, quæ poſſet cauſare mortem, quia præbere illam potionem fuit delictum: ſed ſi potio verè non fuit venenoſa, non habet locum pœna aliqua: quia in delictis ad pœnam attenditur veritas non opinio. Guazz. *d, cap. 5. num. 19.*

39. An verò ſufficiat atteſtatio unius medici affirmat Scroi, ſed oppoſitum voluit Panormit. *cap. Propoſuiſti nu. 5. de probat.* Sed hoc eſt valde controverſum, & multi ſunt caſus, in quibus DD. aſſerunt, quod ſufficit unus peritus, de quibus agunt Farin. *quæſt. 127. à num. 153.* & Guaz. *def. 4 cap 12.* Non tam facile tamen admitti debet, quod unus ſolus peritus ſufficiat, ubi agitur de pœna mortis.

tor & teſtis. Diſtinguendo enim dicitur, quod ubi delictum eſt facti permanentis, & de illo conſtat, Judex nedum poteſt, ſed tenetur inquirere de delinquente generaliter, & poteſt examinare teſtes, & inquirere in genere, an ſciant, quis delictum commiſerit, delicto ipſo clamante & jure inſtante, ut in ſingulari inquiratur de delinquente, de quo jam conſtat in genere. Et tunc ille, qui eſt conſcius delinquentis, quia poteſt eſſe & eſt teſtis, tenetur delinquentem manifeſtare, niſi ex aliqua alia cauſa juſta excuſetur. Ad judicium enim inſtituendum contra delinquentem ſufficit, quod ejus delictum ſemiplenè probetur, quod fit per unum teſtem omni exceptione majorem. Idem propterea dicitur, ſi delictum ſit vel notorium, vel famoſum, vel publicum, vel quocumque modo in judicio probatum. Sed ſi delictum ſit occultum, hoc etiam certum eſſe debet, quod Judex ex notitia privata non poteſt de illo inquirere. Sed tamen ad hoc ſufficit quælibet notitia judicialis, veriſimilis & rationabilis, ut primò inquirat de delicto, & ex conſequenti de delinquente. Et ex conſequenti probato delicto eo modo, quo potuit probari, habet jus inquirendi de delinquente in genere, & teſtis unicus delicti conſcius tenetur delinquentem manifeſtare. Quod eo magis procedit, ſi, licèt detur unus ſolus teſtis de viſu, qui poſſit deponere de delinquente, dantur tamen alia indicia, quæ ſufficiunt ad movendum Judicem ad inquirendum juxta ea, quæ ſupra probata ſunt *q. 8.*

46. Sed difficultas eſt, ſi delinquens ita ſit occultus, ut ejus non detur aliqua notitia præcedens, niſi quam dedit teſtis ille unicus, qui forte extrajudicialiter manifeſtavit delinquentem, an hæc notitia, ſi ſit judicialis, ſufficiat Judici, ut inquirere poſſit & examinare teſtem illum unicum, & ſi examinet, legitimum ſit examen, & teſtis ſic examinatus probet. Videtur enim quod non probet, quia tunc videtur, quod idem ſit denunciator & teſtis. Quia quiſquis ille ſit, qui primò Judici delinquentem manifeſtavit, etiam ſi ſit Procurator fiſcalis, requiſitus de cauſa ſcientiæ non poterit niſi dicere, quod id audivit ab aliquo, & interrogatus ille alius pariter teſtificabitur de auditu, & tandem reſolvetur inquiſitio in hoc, quod id auditum fuit ab illo unico, qui eſt unicus, & ſic ille in ſubſtantia erit denunciator, non poteſt ergo eſſe teſtis. Sed nihilominus videtur, quod ille in hoc caſu poſſit eſſe legitimus teſtis, & quod, niſi aliud obſtet, ſemiplenè probet. Hoc oſtenditur primò, nam ſi ex manifeſtatione illa extrajudiciali delinquens fuit infamatus, ut quia ille delictum manifeſtavit pluribus, unde poſtea fuit manifeſtum majori parti populi, cur non poſſet Judex contra delinquentem inquirere probata illa fama? Sed ratio aſſertionis eſt, quia dum dicitur, quod idem non poteſt eſſe denunciator & teſtis, intelligitur de denunciatore judiciali; ſic enim in judicio non convenit, quod idem ſit denunciator & teſtis, quia voluntarius denunciator ſatis eſt ſuſpectus, ut dictum eſt ſupra *quæſt... nu...* unde non cenſetur teſtis legitimus, unde ſi iſte unicus delicti conſcius fraudulenter agens manifeſtaret extrajudicialiter delinquentem eo fine, ut ille innoteſceret Judici, & ut poſtea à Judice vocatus ipſe eſſet teſtis non eſſet teſtis legitimus, ſed valdè ſuſpectus. Sed ſi ille ſine hac fraude manifeſtavit delinquentem ille nullo modo eſt denunciator judicialis. Dicitur propterea, quod per ſe loquendo idem poteſt eſſe denunciator extrajudicialis, & teſtis, ſicut poteſt eſſe denunciator judicialis in uno judicio, & teſtis in alio, & ſicut ſtat, quod quis ſit auctor famæ aut ejus propagator, & poſtea ſit teſtis de viſu reſpectu ejuſdem delicti & delinquentis. Sed nihilominus dicitur, quod ubi delictum eſt occultum taliter, quod unus ſolus illius eſt conſcius, iſte non poteſt ſimul eſſe denunciator extrajudicialis delinquentis, & teſtis legitimus & judicialis contra illum; quia talis revelans occultum delictum proximi delinquentis eſt injuſtus, & proximum inordinate infamat, & eſt criminoſus, & ideo non poteſt eſſe teſtis legitimus, nec ſemiplenè probat, unde nec ſufficienter probat, ut Reus poſſit interrogari. Neque igitur Judex hujus conſcius poteſt talem inutiliter interrogare, cum aliunde non poſſit delictum probare, nec teſtis interrogatus tenetur delinquentem inutiliter manifeſtare, cum ipſe jam non ſit teſtis legitimus ſemiplenè probans, nec aliunde unius dictum poſſit coadjuvari, ut ſemiplenè probet. Quando tamen denunciatio facta extrajudicialiter eſſet inculpabilis, poſſet iſte denunciator ſimul eſſe teſtis. Imo ſi ageretur de vitando aliquo gravi præjudicio boni communis, ad quod neceſſaria eſſet opera Judicis, nedum iſte unicus conſcius delinquentis poſſet, ſed teneretur delinquentem extrajudicialiter manifeſtare alicui, qui illum denunciaret Judici, ut Judex poſſet contra delinquentem procedere, & teſtem conſcium examinare.

SVMMARIVM.

1. *Quis datur Reus.*
   Et quomodo aliquis præſens, ſeu abſens conſtituatur inter Reos. ibid.
2. *Reus interrogari non poteſt, niſi præcedentibus indiciis.*
   Confeſſio extorta non præcedentibus indiciis non nocet confitenti. ibid.
3. *Ad Reum interrogandum juridicè debent præcedere indicia ſemiplenè probantia.*
   Opiniones variæ. ibid.
4. *Objectio, & reſponſio.*
   Quomodo fama ſufficiat ad Reum interrogandum. ibid.
5. *Quæ indicia debeant præcedere ad inchoationem proceſſus. Et quæ ad Reum interrogandum.*
6. *Quid requiratur ad hoc, ut indicia ſemiplenè probent.*

Inquiſitio facta non præcedentibus indiciis, ſi Reus non opponat, non eſt nulla. ibid.

In probatione plena, & ſemiplena datur latitudo. ibid.

QUÆSTIO XX.

De Examine Rei.

ARTICULUS I.

Quæ probatio ſit neceſſaria ad conteſtandam litem Reo, ſeu ad conſtituendum aliquem inter Reos & illum juridicè interrogandum.

1. REus verò dicitur, qui de aliquo crimine accuſatus, vel inquiſitus cauſam in judicio dicere compellitur. *cap. forus de verb. ſignificat.* Inter Reos verò conſtitui dicitur aliquis, quando ſi ſit præſens, Judex illum interrogat & ipſe reſpondet, & tunc illi lis conteſtatur. Clar. §. *finali quæſt. 14. verſ ſed hic.* Si autem eſt abſens non conſtituitur inter Reos, niſi ab eo datis aliquibus exceptionibus cum hoc diſcrimine, quod ſi datæ ſint exceptiones, ut quod Judex ſit incompetens, aut verè inhabilis, & Judex exceptiones rejiciat, vel ſi datæ ſint exceptiones ſuper veritate cauſæ, & imputatus eſt contumax, tunc nomen ejus inter Reos numeratur. Clar. *ibid.*

2. Quæritur igitur primò. An Reo præſente ad illum interrogandum neceſſe ſit, quod præcedant indicia. Et in hac parte res eſt indubitata, quod ſine indiciis præcedentibus Judex non poteſt Reum interrogare, ſeu illum inter Reos ponere, & injuſtè agit, & mortaliter peccat, ſi aliter faciat. D. Th. *2. 2. q. 69. art. 2.* & ibi Cajet. & alii Navar. *in rubric. de indic. 10 §. 3.* Scacc. *de indic. cap. 58. num. 8. & cap. 84. num. 9.* Marſil. & alii, quos ſequitur Farinac. *quæſt. 8. num. 15.* Et imo confeſſio non præcedentibus indiciis extorta non nocet confitenti, cum ſit contra juſtitiam extorta. Sot. *de ſecret. mem. 3. quæſt. 1. concl. 5.* Bann *2 2 quæſt. 70 art. 1. part 4. d. nu.* Navar. *cap. 18. num. 59.* Clav Reg. *l. 12. cap. 16. num. 15.* Nec reſpectus ad bonum commune excuſat, neque enim bonum commune per injuſtitias procurari debet, & hoc maximum bonum commune læderet, ſi injuſtis viis liceret Judici uti ad homines damnandos.

3. Quæritur ſecundo, qualia eſſe debeant iſta indicia, & præcipuè an talia eſſe debeant, ut inducant delicti ſemiplenam probationem. Sufficere enim ſi talia ſint, ut inducant ſemiplenam probationem, eſt indubitatum, & id docent D. T. *2. 2 qu 69. art. 2, & ibi expoſitores.* Nauar. *tit. de indiciis nu. 56. & 58. & in man. cap. 25. n. 36. & reliqui infra cit indi.* Sed nihilominus ſufficere etiam indicia leviora voluerunt Boſ. *tit. de examen. Reor. num. 6.* Clar. *qu. 2. paulo poſt princ.* Imo quod etiam ad torturam non ſit neceſſe quod præcedat ſemiplena probatio *cum gloſſ. in l. cum probatio ff. de prob.* ſenſerunt multi quos refert Farinac. *quæſt. 36. num. 218.* Verum cum *in cap. qualiter, & quando il 2. de accuſatione.* Pontifex velit, ut Reo etiam antequam interrogetur detur copia proceſſus: de quo plura dixi *c. 1. de accuſat. in 6.* Mirum eſt, quod Judices & Doctores aliqui, ita à deciſione illius textus receſſerint, ut velint etiam Reum poſſe interrogari ſine gravibus indiciis non præcedentibus, & habere pro Reo illum contra quem non militant niſi levia indicia. Dicendum propterea eſt Judicem non poſſe Reum interrogare juridicè, niſi eum deliquiſſe ſit ſaltem ſemiplenè probatum. Sot. *lib. 9. de Ius & Iur. quæſt. 7. art. 1* Navar. *in man. cap. 21. num. 30. & de Iud. n. 56.* Clavis Reg. *lib. 12. cap. 16. num. 5.* Philippus de Bictis *in Epit. q. 8. nu. 15.* Bordon. *q 65 n. 24.* Scroi *part. 4. cap. 17. num. 1* Eliſeus *tract. 4. qu 11. num. 3. & tract. 7. qu. 11. nu. 4.*

4. At objicies, & dices, quod ad interrogandum Reum ſufficit, quod præcedat infamia ut docet D. T. *2. 2. quæſt. 69. art. 2.* & ibi Cajetanus. Reſpondetur, & dicitur primo quam plures Doctores velle, quod fama faciat ſemiplenam probationem. Bart. *in l. de minore §. plurimum ff. de quæſt.* Felin. *in cap. Veniens de teſtibus* Rota coram Caputaquen. *deciſ 208. n. 7. part. 2* & coram Robuſt. *deciſ 81. num. 1. p. 1.* Maſcard. *de probat l. 2. concl 753. n. 6.* & alii, quos refert Farinac. *q. 4. n. 54.* & hac opinione retenta, fama faciens ſemiplenam probationem ſufficit ad Reum interrogandum. Dicitur ſecundo, & admittendo famam nudam non inducere ſemiplenam probationem, dicitur famam ſolam non ſufficere ad interrogandum Reum, niſi taliter ſit adminiculata, ut indubitate ſemiplenè probet, cum ſe ſola non probet ſemiplenè, ut probatum eſt ſupra D. Th. vero loquutus fuit in terminis *cap. qualiter & quando de accuſ.* Quando ad interrogandum Reum debetur illi copia indiciorum, ex quo Reus poterat videre, quæ fama erat contra illum, & qualiter probata, & ſic loquebatur de fama adminiculata, & vehementi, nimirum de fama à Reo ipſo non ſufficienter reprobata, ſed plenè probata in proceſſu.

5. Sic ergo diſtinguendum eſt inter principium proceſſus, & quantum ad ſumendas informationes, & examinandos teſtes, & inter interrogationem Rei, ſeu conſtituendum inquiſitum inter Reos, & illi conteſtandam litem. Ad primum enim ſufficit, quod præcedat infamia, vel accuſatio, vel judicialis denunciatio, ut dictum eſt ſupra *qu. 8. art. 3.* Sed ad ſecundum juxta ſtatutum *cap. qualiter, & quando de accuſat* eſſet neceſſarium, quod prius Judex daret inquiſito copiam informationis, ut poſſit ille excipere contra teſtes, & indicia; ſed cum hoc jam ſit conſuetudine abrogatum, ad minus ſaltem eſt neceſſarium, ut delictum in proceſſu ſit ſemiplenè probatum. Imò etiam hoc poſito, quomodo teneatur inquiſitus reſpondere ſibi non conſtito, quod delictum ejus ſit ſemiplenè probatum loco citato eſt explicatum, & dicetur infra.

6. Semb-

6. Semiplenè verò probat unicus teſtis omni exceptione major. Indicia enim ad hoc, ut ſemiplenè probent neceſſe eſt. ut cum certitudine ſimili illi quam fert unus teſtis idoneus, inferant delictum. Et ſic quomodo teſtes inhabiles & indicia ſemiplenè probent, arbitrarium eſt Judici. Hoc tamen adverti debet, quod ſi ex indiciis non reſultet unum indicium indubitatum, non adeſt ſemiplena probatio, quia ut probatum eſt *quæſt... art...* præſumptiones non probant ſemiplenè. Et nihilominus advertendum, quod inquiſitio facta ſine præcedentibus indiciis ſufficientibus, niſi Reus compareat, & opponat, non eſt nulla, ſed parte non opponente proceſſus eſt validus, *cap. 2. de accuſat. nu 6.* Farinac. *quæſt 1. num. 49.* Sed & adverti debet, quod probatio plena ſeu ſemiplena latitudinem habet; certior enim eſt, quæ fit per teſtes, quàm ſit illa, quæ fit per indicia moraliter indubitata. Et per hoc explicari poteſt, & conciliari illa ſententia, quæ vult, quod ad interrogandum Reum ſufficiat probatio minor, quàm ſemiplena, quia non ſit neceſſaria probatio per teſtes, ſed ſufficiat probatio per indicia indubitata, licèt ſit minor quam probatio per teſtes. Et ſic, quod ſicut ſufficit probatio per unũ teſtem, ſic ſufficiat etiam probatio per unum indicium indubitatum, vel per plura remota, ſi ex illis reſultet unum indicium indubitatum. Quod verum eſt. Imo ſufficit, quod indicium ſit probatum per unum teſtem omni exceptione majorem. Nam ad ſemiplenè probandum delictum ſufficit medium ſemiplenè certum. At verò indicium indubitatum probatum per unum teſtem idoneum eſt ſemiplenè certum, igitur ſufficit ad probandum ſemiplenè delictum. Et ſi indicium reſultat ex pluribus aliis, ſufficit, quód quodlibet illorum ſit probatum per unum teſtem idoneum, licèt ſingularem, quia ex teſtibus illis ſingularibus totum illud indicium remanet ſemiplenè probatum & certum,

SVMMARIVM.

7. *Quid ſit citatio Rei.*
Citatio duplex eſt, ſcilicet realis & verbalis, & quid ſit utraque. ibid.
8. *Reus neceſſario audiendus eſt, & ideo in iudicio citari debet.*
Citatio de iure communi triplex. & , ſcilicet, ad comparendum, ad allegandum, & ad ſententiam. ibid.
Quæ debeant ſervare ſuperiores regulares in citationibus. ibid.
9. *Et quæ ſint de ſubſtantia citationis.*
10. *Quomodo citandi ſunt fugitivi, & qui ſe abſcondunt.*
11. *Et quomodo regulares debeant procedere in illo caſu.*
12. *In citationibus ſervanda eſt praxis curiarum*
Plura conſideranda circa citationem. ibid.

ARTICULUS II.

De Rei Citatione.

7. Citario Rei eſt legitima vocatio facta de mandato Judicis per ejus nuncium perſonæ querelatæ, ut compareat coram eodem Judice ad reſpondendum in judicio ſuper his, de quibus interrogabitur. Cum verò duplex ſit citatio, nimirum realis, quæ eſt apprehenſio & captura perſonæ facta per ſatellites de mandato Judicis trahentes illam ad carceres, alia verbalis, quæ eſt vocatio Rei facta verbo, vel ſcripto ad comparendum coram Judice ad reſpondendum & ſe defendendum à querela, de hac verbali citatione præcipue eſt ſermo in hoc articulo.

8. Reum enim audiendum eſſe, ideoque debere citari & in judicium vocari eſt indubitatum, cum lex naturalis hoc præcipiat. Et ideo neque ſuperior aliquis, vel Princeps quantumvis ſupremus poteſt vel damnare vel mandare, ut quis damnetur non auditus, vel vocatus. Sententia quoque contra non auditum, & non citatum ipſo jure nulla eſt. Triplex verò citatio eſt neceſſaria de jure communi, ſcilicet citatio prima ad comparendum & reſpondendum, & citatio ad allegandum, & citatio ad ſententiam; ſed & unica citatione poteſt inquiſitus citari ad totam cauſam. De qua citatione videri poſſunt, quæ ſcripſi *cap... de in 6.* Hoc utum verò advertendum pro Regularibus, quod non tenentur ad formam juridicam citandi, quæ eſt de juris ſolemnitate; ſed Superiores Religioſos in Conventu exiſtentes per quemlibet Religioſum internuncium, & abſentes per litteras ſimplices vocant, & ſic primò vocatur Reus & eo examinato offertur ei procurator Religioſus & copia proceſſus exhibetur, & datur terminus ad ſe defendendum, & loco ultimæ citationis peremptoriæ ad ſententiam vocatur reus, & in facie ejus coram Judice actuario & teſtibus legitur illi ſententia. Et ita fieri in ſuo Ordine Capuccinorum teſtatur Philippus de Bictis *in Epit. quæſt. 76. num. 5.* Sed apud nos aliquando etiam non coram Judice, ſed coram Notario & teſtibus vel in menſa coram communitate legitur ſententia.

9. De ſubſtantia autem citationis ſunt ſequentia: Primò exprimi debet nomen Judicis, ut appareat de illius commiſſione, quæ non præſumitur. Guazzin. *defenſ. 10. cap. 2* Vanr. *de nullitate cit. nu. 4.* Et tamen credendum eſſe Nuncio dicenti ſe habere commiſſionem à Judice, dixit Pacian. & ex eo Bordon. *cap. 61. nu. 13.* Secundò exprimi debet nomen querelantis, ſi proceditur ad illius inſtantiam, ſeu Fiſci, qui tenet locum accuſatoris. Clar. *quæſt. 61 v ſed certè.* Guazzin. *num. 5.* Tertiò deſcribendum eſt nomen citati cum ſuo cognomine & loco, ne committatur æquivocatio & citetur unus pro alio. Quartò citatio debet eſſe perſo-

 nalis.

nalis, & ſi eſt ſcripta debet tradi in manibus Rei citati, ſed ſi non eſt ſcripta, debet Reus moneri, ut compareat coram Judice. Quintò: Nuncius debet referre Judici, vel ejus Notario ſe præſentaſſe perſonaliter citationem, vel monuiſſe Reum, ut ſe præſentet coram Judice, aliter citatio non eſſet valida, & ſi citatio iſta, & ejus relatio non ſit facta ante ſententiam, ſententia eſt nulla. Non tamen de ſubſtantia eſt, ut hæc relatio fiat in ſcriptis, ſed ſufficit, quod in proceſſu dicatur, quod Reus fuit citatus, & ſi Reus comparet, & reſpondet coram Judice, jam relatio citationis eſt comprobata; quæ relatio tamen nulla eſt, ſi fiat per alium, quam per Nuncium, cui in hoc creditur cum pertineat ad ejus officium. Bordon. *cap. 65. num. 57.* Et quantum ad tertium requiſitum, ſi nomen Rei ignoratur, & eſt perſona incognita, debet deſcribi per effigiem, barbam, capillos, ſtaturam, & alias qualitates, & Nuncius hæc debet referre Judici vel Notario. Sextò debet in citatione deſignari tempus ad comparendum, aliter eſſet in arbitrio citati comparere quando voluerit, & propterea inter ſubſtantialia citationis ponitur, quod in citatione aſſignetur tempus, intra quod Reus comparere teneatur. Dies autem termini non computatur in termino; terminus etiam datus non debet eſſe nimis brevis, ſed rationabilis, ut Reus habeat tempus ſufficiens ad comparendum, aliter non coarctatur. Barboſ. *ad cap. 6. de dolo*, Guazz. *defenſ. 10. cap. 2 num. 11.* Bordon *cap. 65. num. 20* Sed apud Regulares, ubi citatio contineat nomen Judicis & Rei, & detur ei tempus certum ad comparendum, non eſt neceſſe, ut citatio fiat per Nuncium publicum, debet tamen referri quod citatio fuerit facta.

10. Fugitivi etiam, vel qui latitant, & ſe abſcondunt, citentur; ſed iſti citantur, vel per edictum, vel ad valvas Eccleſiæ. De quo modo citandi videri poſſunt adnotata *cap. cum contumacia de Hær. 1. nu. 4. & ſequent.* Sed iſti multipliciter citari poſſunt, vel, ſcilicet, ad comparendum, vel ad totam cauſam; ut juſtè ſe defendant autem citantur ſub pœna convicti, aut confeſſi, ut puniantur, ſi ſint contumaces, & non compareant. Et hoc modo tranſmittitur illis capta informatio, quæ debet eſſe clara, & diſtincta, & certa, continens circumſtantias delicti ejuſque qualitates, ad hujuſmodi verò citationem, ſeu informationem tranſmittendam fugitivo, vel abſenti, neceſſe eſt, ut præcedat delicti, vel delictorum ſemiplena probatio, ſimilis illi, quæ eſt neceſſaria ad torturam, cum in re agatur de maximo inquiſiti præjudicio, cum inquiſitus damnetur, ſi ſit contumax. Menoch. *de præſumpt. lib. 1. q. 88. n. 7.* Farinac *q. 1. n. 48. & qu. 1. num. 16. in fine. & qu. 46. num 16.*

11. Philippus autem de Bictis *in Epit. quæſt. 78. num. 5.* ait, quod in Religione Cappuccinorum abſentes citantur per literas, nulla illis intimata cauſa certa in proceſſu contenta. Verum hoc facilius procedere poteſt, ubi Reus citatus, niſi iterum audiatur, non damnatur in contumaciam, ſed ubi contumax habendus eſt pro confeſſo, vel convicto, & damnandus eſt, ac ſi eſſet confeſſus, vel convictus, melius & tutius eſt, ut etiam apud Regulares tranſmittatur illi informatio continens omnia delicta, de quibus inquiritur, cum eorum qualitatibus, & circumſtantiis, & hanc citationem præcedere debent probationes legitimæ ex Conſtitut. ultima Pii Quinti, & non ſufficiunt illæ, quæ ſufficiunt ad capiendas informationes, ſeu regulariter ad inquirendum, ſed fortiores. Clarus §. *finali q. 44. verſ. quæro numquid.* Cartar. *de execut. ſentent. cap. fin. n. 67. 68. 94. & 133.* Farinac. locis citatis & ſi Reus ſit citatus ſub aliqua pœna, ut ſub pœna excommunicationis, etiam latæ ſententiæ non poterit excommunicari, vel declarari excommunicatus, niſi etiam ſit citatus ad ſe defendendum, & dicendum quare non debeat excommunicari, vel declarari excommunicatus; ex eo quod non comparuerit. De contumacis vero damnatione infra ſermo habendus erit.

12. Præterea nonnulla alia advertenda ſunt. Primum quod aliqui volunt, quod citatio facta domi ipſius Rei æquivaleat perſonali ſecundum ſpecialem ritum Curiæ Archiepiſcopalis Neap. quem refert Ricc. *lib. 1. ſect. 204.* & ex illo Carena *par. 3. tit. 2. n. 13.* Sed hic modus citandi non eſt multum ſecurus; quamvis in hoc praxis cujuſcumque tribunalis poſſit obſervari. Secundum quod ille dicitur latitare, qui in domo, in qua habitant uxor & filii, non invenitur Barboſ. *cap. cauſam, quæ de dolo nu. 4.* Carena *part. 3. tit. 2. num. 16.* Tertium quod citatus pro die feriato non tenetur comparere, quia citatio eſt nulla, & ad hanc nullitatem fugiendam dies feriati non numerantur, ſed ſolum dies utiles. In Religioſis tamen hoc non procedit, quia obſervantia feriarum eſt de apicibus Juris. Bordon *cap. 65. num. 21.* Quartum quod citatio affixa in loco, ſed ſtatim lacerata non ligat, & habetur tamquam non affixa. Guazz. *defenſ. 10. cap. 3. num. 11.* quem ſequitur Bordon. *cap. 61. num. 31.* ubi addit, quod citatio deberet ſaltem manere affixa per diem, ut innoteſcat citato, ſed non credo quod affixio per tantum tempus ſit neceſſaria. Quintum quod etiam in caſu notorio, ubi Reus debet audiri, debet etiam citari. Farinac. *quæſt. 20. nu. 66.* Bictus *quæſt. 8. nu. 10.* Bordon. *cap. 61. num. 27.*

SUMMARIUM.

13. *Ad quid ordinetur carcer, & quas qualitates habere debeat.*
14. *Quæ ſit cauſa carcerandi inquiſitum*
15. *Et qualis debeat eſſe carcer, & quomodo carceratus in illo detineri debeat. num. 16.*
Quare aliquando carcerati detinendi ſunt in compedibus, & ferreis vinculis.
17. *Quæ indicia requirantur ad hoc, ut inquiſitus carcerari poſſit.*

18. *Quan-*

18. Quando delictum eſt grave, & eſt periculum fugæ poteſt decerni captura etiam ex levibus indiciis.

19. Quæ concurrere debeant ad hoc, ut ex ſuſpicione fugæ deveniatur ad capturam.

In quo caſu judex ex notitia extrajudiciali poſſit mandare capturam. ibid.

20. A quibus oriatur ſuſpicio fugæ.

21. Quando timetur ſubarnatio teſtium, aut cælatio veritatis, poteſt judex ex levibus indiciis mandare capturam.

22. Quid dicendum ſit, quando judex procedit manu regia.

23. Ad arbitrium judicis pertinet cognoſcere qualitates delicti, & perſonarum, & quæ indicia ſint gravia & levia.

24. Ad quos judices ſpectat mandare capturam.

25. Quomodo delegatus poſſit facere mandatum ad capturam.

26. Iudex incompetens in duplici caſu capturam facere poteſt.

27. Regulares circa capturam ſervare debent ſtatuta ſui Ordinis.

Quæ in ordine Prædicatorum ſerventur. ib.

28. Quomodo detur appellatio à mādato capturæ.

29. Et quæ ſint de ratiane juſtæ capturæ.

30. Quæ ſit pœna illius, qui impedit, ne aliquis puniatur.

Explicantur, quæ in ſtatu Eccleſiaſtico ſervantur, & Bulla Sixti V. ibid. & ſeq.

31. Plures caſus diſtinguuntur, in quibus diverſimodè punitur, qui fugit à manibus miniſtrorum.

32. Aliquis indebitè captus fugiens à captura non eſt puniendus.

Quando captura dicatur injuſta notoriè. ibid.

33. Quis dicatur carceris fractor.

34. De jure civili fractores carcerum puniuntur pœna capitali.

Pœna capitalis in jure non eſt neceſſariò pœna mortis naturalis. ibid.

35. Effractores carcerum, & fugientes non puniuntur pœna convicti, & confeſſi.

Opiniones variæ. ibid.

36. Fugientes à carceribus pœna extraordinaria puniuntur, & præcipuè gravius torquentur pro delicto, pro quo fuerunt carcerati.

37. An puniri etiam debent, ſi ſint innocentes, quoad delictum.

38. Fugiens à carcere, an damnari poſſit in contumaciam pro delicto pro quo carceratus fuit.

39. Quid intelligatur hic nomine carceris.

Et quomodo fugientes ab aliquo palatio, conventu, & cella non ita rigaroſè puniendi ſunt, ſicuti effractores carceris propriè dicti. ibid.

40. Fugientes ab aliquo palatio, in quo detinebantur mediante præcepto judicis, puniuntur pœna ſub qua illis præceptum fuit.

Quid ſit dicendum de Regularibus. ibid.

41. Quomodo detineri debeat effractor carceris iterum captus.

42. Clerici, & Regulares carcerum effractores puniri poſſunt ad inſtar regularum civilium.

43. Ita etiam puniendi ſunt illi, qui accipiunt carceratos, licet ipſi non ſint carcerati.

Et quand. teneantur ad damna, & intereſſe. ibid.

44. Pœna mortis puniendus eſt ille, qui eripit à carcere aliquem convictum, & confeſſum de delicto capitali.

Romæ ſervanda eſt conſtitutia Sixti V. ibid.

45. Injuſtè carceratus fugiendo à carceribus non eſt puniendus.

Quomodo, ſi ſit licentiatus, non teneatur ſervare juramentum, quod fecit de redeundo ad carceres. ibid.

Et quomodo poſſit offendere miniſtros, & Iudicem ad hoc ut effugiat. ibid.

Dummodo non ſit carceratus ſervato ordine juris. ibid.

Injuſtè carceratus habet jus, ut ſe defendat contra injuſtum Iudicem, ſicuti contra latronem. ibid.

46. Explicatur quomodo quis dicatur injuſtè carceratus non ſervato ordine juris.

47. Innocens in faro conſcientiæ licet non poſſit offendere judicem, poteſt tamen fugere de carceribus.

Imo etiam delinquens damnatus ad mortem poteſt in ſoro conſcientiæ fugere, & vincula frangere. ibid.

48. Quid dicendum ſit de innocente juſtè damnato, an poſſit per vim ſe defendere.

Opiniones variæ. ibid.

49. Et quomodo aliquis per vim inſiſtere poſſit ne capiatur.

50. Quæ ſint motiva fugiendi de carceribus.

51. Fugiens de carceribus illas frangendo non tenetur ad damna fracturæ.

Dummodo damnū illatum ſit ex neceſſitate. ib.

Et non adſit juramentum de non fugiendo licitè ſervandum. ibid.

52. Iuſtè damnatus ad carcerem perpetuum ſeu ad triremes fugere non poteſt.

Secus vera ſi ſit innocens in ſoro conſcientiæ. ibid.

54. In quo caſu religioſus fugere poſſit de carceribus.

55. Et quando aliquis conſulere poteſt carcerato, ut fugiat, eique auxilium dare.

56. Quando fugiens de carceribus non teneatur ad damna, nec qui auxilium præſtat ad illa teneatur.

Si vero fuga ſit iniuſta, præſtans auxilium tenetur ad reſtitutionem. ibid.

57. Qui fugit à carcere animo revertendi, & de facta revertitur, mitiori pœna puniendus eſt & non pœna ordinaria.

58. Sicuti ille qui fugit ſine fractura carcerum, ſeu ex negligentia cuſtodis. nu. 59.

60. Quid illo qui fugit ex iuſta cauſa.

61. Et qui fugit de licentia cuſtodis.

62. Et ex neceſſitate.

63. Mu-

63. *Mulier ad evitandum periculum incontinentia cum cuſtode fugere poteſt á carcere.*
64. *Qui revelat conſpirationem de fugiendo cujus erat particeps, non eſt puniendus pœna ordinaria.*
65. *Sicuti ille qui remanſit in carcere ob infirmitatem, & negat ſe conſenſiſſe fractioni carcerum.*
66. *Quæ ſervanda ſint à ſuperiore in carceratione Religioſi.*
67. *Superior præcipiendo Religioſo, ut eat ad carceres, non tenetur manifeſtare cauſam carcerationis.*
68. *In quo habitu Religioſi tradẽdi ſunt carceribus.*
69. *Quomodo Religioſus fugiens à carceribus poſſit dici apoſtata.*
70. *Carcer aliquando ſpeciem habet torturæ.*
71. *Carcer quædam pœna eſt.*
72. *In aliquo caſu perſona privata capere poteſt delinquentes.*
73. *Qua pœna puniendus ſit cuſtos carceris relinquens fugere carceratum.*
74. *Quando carceratus fugit, ſeu moritur in carcere, hoc præſumitur ex negligentia cuſtodis*

ARTICULUS III.

De Rei Captura.

13. CUm duplex ſit citatio verbalis, ſcilicet & realis, ſuperiori capite dictum eſt de citatione verbali, nunc de reali dicendum eſt. Cum vero carcer ordinetur, vel ad Rei cuſtodiam, vel ad torturam, vel ad pœnam, in præſenti ſermo eſt de carcere dato ad cuſtodiam, qui etiam proprié non eſt carcer, unde carcerati, ad cuſtodiam non ſunt proprié carcerati, ſed ſeparati, vel arreſtati. Gloſs. *in Conſt. Ord. Prædicat. diſt. 1 cap. 18. §. 4. lit. P.* Hic verò carcer debet quidem eſſe humanus, & civilis. Carceres enim tetri præcipuè apud Eccleſiaſticos reprobantur; ſed nihilominus debet eſſe fortis, ac tutus, & ſuperiores, Regulares præcipuè, dvertere debent ne ex levibus cauſis mandent fratres in carcerem tradi; quia carcer infert præjudicium irreparabile, cum carceratus detineatur vi inter carceres privatus libertate, & etiam id inferat aliquam famæ diminutionem; unde non dubium eſt ſuperiorem ſine legitima cauſa carcerantem Religioſum peccare mortaliter, & teneri ad reſtitutionem. Navar. *de Iudic. n. 83.* Imo eſſe excommunicatum per *Can. ſi quis ſuadente Diabolo 17. quæſt. 4* juxta communem Doctorum ſententiam. Sed & maximè apud Religioſos in actis debet exprimi, quod carcer datur ad cuſtodiam, ut ſic carceratus fugiat infamiam juris, quæ ſequitur ad carcerationem datam in pœnam Bict. *q. 78* Bover. *p. 2. cap 54.* Scroi *p. 4. cap. 17. n. 12.* Carcer enim datus ad cuſtodiam non infamat.

41. Quæritur primò. Quænam ſit legitima cauſa carcerandi inquiſitum. In primis, & ante omnia inſpicienda eſt cauſa, & quidem per ſe loqendo Judex non poteſt ad capturam devenire, niſi prius ſibi conſtet de corpore delicti *l. prima §. Item aliud ff. ad Sillan.* quod in propoſito computatur, ut cauſa. Fuit vero aliquorum opinio, quod captura non poſſit decerni, niſi pro delicto, cui debetur pœna corporalis. Ita Clar. *quæſt 28.* ſed praxis eſt in contrarium, ideo dicitur quod pro omni delicto, etiam ſi pro illo imponenda ſit pœna pecuniaria, ſi opus eſt poteſt decerni captura inquiſiti. *Farinac. q. 27. nu. 40.* Et nihilominus ubi habet locum ſola pœna pecuniaria, ſi iſta non ſit gravis, vel ſi proceſſus fieri poteſt ſine captura, & ſi perſona ſit dives, vel honeſta, vel in aliqua dignitate conſtituta, ut plurimum in iſtis caſibus ſolet procedi non per capturam, ſed per citarionem vel monitorium. Guazz *def. 5. cap. 3. num 14.* Delicta vero pro quibus poteſt quærelatus carcerari ſunt homicidium, delicta carnis, vulneratio gravis, verberatio, ſimonia, ſubornatio in electionibus furtiva eggreſſio à conventu de nocte, frequens iteratio furti etiam levis, furtum notabile, venenatio, libelli famoſi, contumacia, inobedientia, & alia ſimilia. Bordon. *cap 66.* In ordine Prædicatorum talia ſunt quæ exprimuntur *in cap.* gravioris culpæ.

15. Quæritur ſecundò. Qualis debeat eſſe carcer. Reſpondetur quod carcer ita debet eſſe fortis, & tutus, ut tamen carceratio ad cuſtodiam detur non ad pœnam *l. aut damnum §. ſolent ff. de pœnis.* Et ideo carcer ille non debet eſſe obſcurus & tetrus; & ideo ſubterranei carceres, & caveæ, in quibus homines humiditate nimia, & frigore mortis aut gravis infermitatis ſubeunt periculum, prohibentur *l. 1. C. de juſt. Reor.* Inde eſt, quod regulariter carceratus non debet detineri in compedibus, vinculis, ſeu manicis ferreis, hoc enim non ad ſimplicem cuſtodiam, ſed ad pœnam pertinet. Baldus *in lege ſecunda C. de exhib. Rei col. 46.* Farin *q. 27. num. 98.* Ideo Prælatum Regularem cenſeri homicidam, & irregularem, ſi ad cuſtodiam ponit Religioſum in carcerem, in quo veriſimiliter eſt moriturus ſecuta morte ex Antonio à Spiritu Sancto, & Blaſio dixit Scroi *part. 4. cap. 17. n 4.*

16. Et nihilominus ubi ſit probabile periculum fugæ, poteſt carceratus detineri in compedibus, & vinculis ferreis *l prima C de juſt. Reor.* Menoch. *de arbitr. caſ. 505. num. 1. & 6.* Hoc verò periculum oriri poteſt, vel quia alius carcer tutus, & ſecurus non habetur, vel ex qualitate delicti pro quo debetur pœna mortis, aut alia graviſſima; tunc enim carcerati omnem viam, & modum fugiendi quærunt, & ideo etiam cautius ſunt cuſtodiendi; vel ex qualitate perſonæ vilis, vel potentis ex adhærentiis; vel etiam ex vi, & fortitudine aut induſtria. Cæterum ubi alias carcer ſit ſecutus, & tutus & ceſſat periculũ fugæ, neque ex qualitate perſonæ, neque ex qualitate delicti atrociſſimi poteſt Reus detineri in compedibus, & vinculis ferreis Farinac. *quæſt, 27. num. 102.* Et adhuc quando ſit opus illos ſic ligatos detineri, ita debet fieri, ut hujuſmodi vincula dolorem ſeu cruciatum

tum non afferant *l. prima C. de Iuſtit. Reorum.* Ubi tamen carcer detur, vel ad torturam, vel in pœnam, & non ad puram cuſtodiam, ſi aliàs adſit juſta cauſa torquendi & puniendi Reum, poteſt hoc modo vinculis torqueri & puniri; nam in hoc caſu poteſt Reus convictus vel confeſſus ex juſta cauſa damnari in pœnam ad carcerem pejorem, & cum periculo mortis præſertim ſi, cum damnandus eſſet ad mortem, mitius cum illo agant illum damnando ad hujuſmodi carcerem. Farinac. *quæſt. 27. nu. 104.*

17. Quæritur tertiò. Ex qualibus indiciis poſſit inquiſitus carcerari? Non poſſe enim inquiſitum realiter citari, ſeu carceribus detineri, niſi ex præcedentibus indiciis indubitatum eſt. Cum verò Doctores diverſimodè valde de hac quæſtione loquantur, dicas breviter, quod per ſe loquendo & primo neceſſe eſt, quod conſtet de corpore delicti, quod adeo verum eſt, ut tam capiens, quàm mandans capi Clericum, non conſtito de corpore delicti ſit excommunicatus. Guaz. *def. 5. cap. 3. num. 16. & 2.* Item adverſus delinquentem ſit ſaltem ſemiplena probatio ex gravibus indiciis, vel ex dicto unius teſtis omni exceptione majoris conſurgens, & in actis deducta, & non tantum extrajudicialiter habita. Carena *part 3. tit. 3. num. 23.* Bictus *quæſt. 78.* Bordon. *cap. 5. num. 16. & cap. 6. num. 9* Scroi *part. 4. cap. 17. nu. 5.* Franciſcus à Sancto Jul. *cap. 8. Advert. 1.* & de Angel. *cap. 13. num. 9.* Et ratio eſt, quia ſi inquiſitus non poteſt interrogari & inter Reos conſtitui, & verbaliter citari, niſi contra illum adſit ſemiplena probatio, ut probatum eſt articulo primo; multo minus ſine tali probatione poteſt citari realiter, & ad carceres duci. Voluit verò Ant. à Spiritu Sancto *tract. 4 diſp. 3. num. 4.* quod ad carcerandum Reum Religioſum requirantur duo vel tres teſtes conteſtes, & Petrus de Angelis ad hoc requirit majorem probationem quam ſemiplenm; ſed hæc nec obſervantur in praxi, nec vera ſunt juxta communem doctrinam; nam ad carcerationem ſufficit ſemiplena probario delicti. Verum eſt, quod ubi agitur de perſona bonæ famæ & inſignis nobilitatis requiri majora indicia, dixit Carena *part 3. tit. 2. num. 2.* ex Royas, Souſa & Farin. ſed hoc eſt de conſilio, & non de rigore juris. Nam aliàs ut advertit Bordon. *cap. 86. nu. 9.* qui habet contra ſe delictum ſemiplenè probatum, ſuam famam maculavit, & nobilitatem depreſſit. Ideo in hoc arbitrium Judicis prudentis eſt neceſſarium, ut non juſtitia patiatur, & ex alia parte rigor prudentia temperetur. Etiamſi verò aliquis ſine præcedentibus indiciis fuerit captus, ſi ſuperveniant indicia, juſtè detinetur. Guazz. *def. 5. c. 2. num. 8.* Aliàs enim injuſtè captus ſtatim ſine impenſa deberet dimitti. Et eo magis, ſi curia ſumptis informationibus nihil contra illum invenit. Guazz. *def. 5. cap. 3. num 21.* Quomodo etiam injuſtè captus pro uno delicto aut debito, poſſit juſtè detineri pro alio, latè explicat Farin. *qu. 27. num. 151. & ſequent.*

18. Duo tamen ſunt caſus, in quibus inquiſitus carcerari poteſt ex levibus inidiciis, imo & aliquando ex ſuſpicione, & etiam ex extrajudiciali informatione. Primus eſt, ſi delictum ſit grave & punibile gravi pœna corporali, & adſit periculum probabile fugæ, de qua ſaltem ſummariè Judici conſtet. Pro levioribus enim delictis, etiam ſi adſit ſuſpicio fugæ, non poteſt deveniri ad capturam imputati, niſi præcedentibus legitimis indiciis in proceſſu reductis. Farinac. poſt Brun, Montic. & Angel. *quæſt. 27. num. 124. & 126.* Guazz. *def. 5. cap 3. num. 19.* Ubi verò adeſt probabilis ſuſpicio fugæ, & delictum ſit grave, poteſt decerni captura.

19. Et tamen ex ſola querela accuſatoris aut ex ſola denunciatione non poteſt querelatus carcerari, niſi ſimul iſta concurrant, primo, quod querelans probet ſummariè querelatum eſſe ſuſpectum de fuga. Secundò, quod ex una parte querelans ſit dives, & ſe obliget ad reficiendas expenſas, damna, & intereſſe in caſu non verificatæ querelæ. Tertiò ex alia parte, & quod querelatus ſit malæ famæ & conditionis, & agatur de gravi delicto, & querelatus non ſit talis, qui dimittendus eſſet ſub fidejuſſione. Et quartò, quod querelans incontinenti ſubminiſtraret indicia, quæ habet contra querelatum Guazz. *def. 5. cap. 3. num 23.* & latius Farin. *quæſt. 27. nu. 121. juncto num. 128.* Vel niſi ultra querelam habeatur aliqua alia præſumptio ſufficiens ad capturam; ut ſi cum querela partis concurrat infirmitas ejusdem querelantis, qui à Notario cauſæ miſſo à curia requiſitus & examinatus ſuper vulneribus, & interrogatus à quo fuerit vulneratus; tunc enim decerni poteſt mandatum capturæ contra vulnerantem, Farinac. *num. 129.* Guazz. *def. 5. cap. 3. n. 23* Vel ſi vulneratus neminem nominat, nihilominus diligenter examinetur, an aliquem habeat inimicum, vel ut deſcribat vulnerantem, & ex iſtis, ſi Judex deveniat in probabilem ſuſpicionem contra aliquem, praxis eſt, ut expediatur mandatum capturæ, ſi timeatur de fuga. In hoc enim caſu querelans non eſt ſpontaneus, cum curia ſit, quæ ad illum mittit Notarium, & tenetur revelare veritatem, prout illius habet notitiam, & præſumitur, quod infirmus vulneratus non ſit immemor ſuæ ſalutis, & velit contra aliquem falſum deponere. Maſcard. *de probat. l. 1. concluſ. 244. num. 1. & 2* Pariter licet ex notitia extrajudiciali non poſſit decerni captura, tamen ſi tria iſta concurrant, primò quod delictum ſit enorme, ſecundò quod delinquens ſit ſuſpectus de fuga, tertiò quod Judex ſit ſecurus, quod poſt factam capturam teſtes veniant ad ſe examinandum Judex ex ea notitia extrajudiciali poteſt capturam mandare. Clar. *q. 28 verſ. Setas autem.* Farin. *q. 27. n. 131. ubi n. 132.* damnat Judices, qui ex ſimplici unius exploratoris relatione imputatos capere faciunt.

20. Suſpicio vero de fuga non ſolum oritur ex experimento alias facto, quia inquiſitus alias fugit; ſed etiam oritur à conditione per-

onæ, ſi eſt indevotus, parum honeſtus, vel multum incompoſitus. Et hæc ſuſpicio fugæ eſt arbitraria. Barboſ. *ad Concil. Trident. ſeſſ. 25. de reformat. cap. 6. num. 41.* Sed ex qualitate delicti, & pœnæ latæ contra illud ſumitur facilius ſuſpicio fugæ, ut ſi delictum ſit læſæ Majeſtatis, hæreſis, homicidii, veneficii, ſodomiæ, vel ſimilis qualitatis. Unde delinquenti debetur pœna mortis vel carceris per notabile tempus, vel triremium, vel alterius generis pœnæ gravis, ex his enim caſibus facillimè oritur ſuſpicio fugæ, & ſuſpicio leviſſima ſufficit ad capturam. Anton. à Spiritu Sancto *tract. 4. diſt 3. n. 418.* Bajard. ad Clar. *quæſt. 28. nu. 11.* Scroi *parte 4. cap 17. n. 10.* Et ex communiter accidentibus, quia hujuſmodi delinquentes fugere ſolent, poteſt præſumi fuga Bordon *quæſt. 66. nu. 9.*

21. Secundus caſus eſt ſi delicto exiſtente gravi immineat periculum, ut ſubornentur teſtes, vel impediantur, ne poſſint examinari, aut veritatis & delinquentis delictum cognoſci non poſſit, niſi ille prius ſit carceri traditus. In hoc enim caſu, licèt non ex ſimplici & nuda querela, tamen ex probabilibus indiciis, licèt minoribus ſemiplena probatione, poteſt ad capturam deveniri, ſi Judici ſaltem ſummariè de hoc periculo conſtet. Hujus ratio eſt, quia Judex, qui eſt cuſtos juſtitiæ, non debet permittere, quod juſtitiæ cauſa doloſè impediatur. Et in hoc caſu Reus impunè fugeret judicium, licèt non fugeret corporaliter. Et ideo in hoc caſu cum proportione dicendum eſt id, quod in caſu fugæ eſt expreſſum. In his igitur duobus caſibus ad decernendam capturam ſufficiunt leviora indicia, & ſufficit talis qualis informatio, etiam ſi oriatur ex depoſitione teſtium infamium, impuberum, & inhabilium, aut ex dicto ſocii criminis, aut ex aſſertione alicujus non jurata juxta dicta *num. 19.* vel ex diſpoſitione teſtium etiam penitus inhabilium. Guazz. *def. 5. qu. 3 num 20.*

22. Tertius caſus eſt ab aliquibus datus, ſi Judex procedit manu regia: Nam quod talis Judex poſſit mandare capturam etiam non præcedente querela, & non examinatis teſtibus, & etiam ſi non ſit periculum in mora, dummodo audierit commiſſum fuiſſe delictum, & hoc ſit veriſimile & accuſator non ſit ſubſtitutus, & Judex moveatur intuitu boni communis, ex Cavalc. & Pign. docet Guaz. *def. 5. qu. 3. num. 25.* Sed hoc non admittitur, quia ubi nullum periculum eſt in mora, bonum commune non exigit, ut alicui inferatur grave præjudicium, ſi de juſta cauſa non conſtet, & ſic non poteſt aliquis carcerari prius, quàm ſatis conſtet eum deliquiſſe.

23 Arbitrarium igitur eſt Judici conſiderata qualitate delicti & circumſtantiis perſonarum, & præcipuè an delicta ſint gravia & difficilis probationis, & an perſonæ viles ſint & malæ famæ, decernere, quando ex levioribus indiciis poſſit deveniri ad carcerationem, ita tamen quod niſi in altero ex dictis caſibus non licet illi capturam decernere non præcedente ſemiplena probatione.

24. Quæritur quartò, quis poſſit imputatum de delicto carcerare? De ſolius Judicis mandato poteſt delinquens carcerari. *C. de exhibit. Rea.* D. Th. *2. 2. quæſt. 65. art. 3.* Sylv. *verb. Carcer. quæſt. 1.* Imo ſolus Judex habens merum & mixtum imperium poteſt ad carceres Reos deputare, quamvis ad carcerandum ad cuſtodiam ſufficeret merum imperium, quod competit omnibus Judicibus habentibus jurisdictionem continuam. Guaz. *def. 5. cap. 1. nu. 1.* Unde id facere non poſſunt Judices pedanei, & Rectores alicujus Univerſitatis, Conſules Mercatorum, & alii ſimiles habentes ſimplicem jurisdictionem. DD. *l. Imperium, ff de juriſdictione omnium Iudicum,* Decian *tract. 2. lib. 7 cap. 20 n. 23.* quod tamen Procurator fiſcalis per modum proviſionis poſſit decernere capturam, & quod abſolutè id poſſint facere Procuratores Pontificis & Cæſaris, & alii, quibus à Principe conceſſa eſt hæc Jurisdictio, dixit Guaz *defenſ. 5. citato num. 4.*

25. Imo nec delegatus niſi habeat merum imperium poteſt facere mandatum ad capturam niſi hæc facultas ſit illi ſpecialiter delegata; Doctores in *l. plerique ff. de in ius vocant.* Et nihilominus delegatus Principis poteſt capturam mandare, ſicut id facere poteſt ordinarius. Guaz. *defenſ. 5. cap. 5. num 6.* ubi addit quod captura non poteſt delegari, cujus tamen rationem non video, cum ſit compertum, quod juriſdictio delegari poteſt, & ut dictum eſt, delegatus Principis, qui poteſt ſubdelegare, poteſt etiam capturare addit etiam quod Judex per ſe ipſum non poteſt aliquem capturare, ſed neque hujus dicti video ſolidum fundamentum. Verè quidem hoc fieri non convenit, quia non decet Judicem eſſe Birruarium, ſi tamen fieret ex hoc carceratio non eſſet injuſta: an etiam Judex poſſit committere nudam executionem capturæ privatis perſonis, imo & partibus ipſis, dicitur, quod hoc poteſt fieri ubi agitur de delicto gravi, & in caſu neceſſitatis, ſed res eſt plena periculi, & ſi ſcandala inde oriantur eorum rationem reddere tenebitur Judex. Videantur Bajard. ad Clar. *q. 28.* & Guazz. *defenſ. 5. cap. 1. num. 10. ubi num. 12. & 13* tractat. An Judex poſſit præcipere incolis, & populis, ut capiant, & cuſtodiant malefactores; ſed & captura mandari debet à Judice competente, aliter eſt nulla, ut per Doctores, quos ſequitur Farinacius *quæſt. 27. nu. 3*

26. In duplici tamen caſu Judex non competens poteſt capturam facere. Primus eſt, ſi id faciat requiſitus à Judice competente. Secundus eſt, ſi Reus inveniatur in fragranti crimine, vel ut obvietur delicto per aliquem committendo. In his enim caſibus etiam Clericus poteſt à Judice laico detineri; ita tamen, ut ſtatim remittatur ad ſuum judicem. Panormit. *in cap. cum ab homine de Iudic.* Clar. *qu 28.* Diaz. *cap. 125. praxis.* Imò repertus in fragranti etiam Clericus poteſt à quocumque privato detineri illum ad proprium Judicem deducendo, vel judicem admonendo, ut ille, quod juris eſt ordinet

Lopez

Lopez ad Diaz. *d. cap. 125.* Imo ex Bajard. ad Clar. *qu 28. nu. 1.* & aliis vult Guaz. *def. 5. cap. 1. num 9.* quod ad eandem capturam committendam omnis Judex ſit competens in ſuſpicione fugæ. Verum prædicta procedunt in delictis gravibus, pro quibus imponitur pœna corporalis. Tunc enim juxta prædicta delinquens poteſt capi a quolibet de populo, ut ſi agatur de delicto publico. Guaz. *num. 17.*

27. Quoad Religioſos verò unaquæque Religio ſua ſtatuta ſervabit. Quod enim in Religione Minorum ſoli Generales & Provinciales poſſint (exceptis aliquibus caſibus) ſubditos ad cuſtodiam tradere carceri, refert Bordon. *q. 66. nu. 17.* Sed in Ordine Prædicatorum etiam Prælati locales, & proceſſus formant, & carceri tradunt: ſicut verò hoſpites, ſi delinquant, ratione delicti ſiunt ſubditi Prælati, in cujus territorio deliquerunt, ita ab illo poſſunt proceſſari & carcerari. Quod ſi fugerint, & ad ſuum Conventum redierint, ibidem puniendi ſunt à ſuo Prælato, nec eſt neceſſe, ut remittantur ad Prælatum, in cujus loco deliquerunt. Quod ſi delictum fuit inchoatum in uno loco, & terminatum in alio, ad illud puniendum datur locus præventioni inter Prælatos utriusque loci; ſicut etiam ſi Religioſus deliquit in confinio duarum Provinciarum aut Conventuum. Hujusmodi autem hoſpites delinquentes debent puniri juxta ſtatuta illius loci, in quo exercetur judicium. Bordon *d. nu 23.*

28. Quæritur quintò: An à mandato capturæ detur appellatio? Reſpondetur non dari quantum ad vim ſuſpenſivam, aliter delinquentes fugerent, & juſtitiæ illuderent: ideo ſive carcer detur ad cuſtodiam, ſive in pœnam etiam pendente appellatione, Reus ducitur ad carceres, & in eis detinetur appellatione non obſtante. Clar. *qu. 48.* Carena *part. 3. tit 40. num. 31.* Bordon. *cap. 66. num. 13.* Injuſtè autem detentus poteſt ſemper appellare, quia gravamen eſt continuum, & poſſet appellare etiam in die feriata in honorem Dei. Si tamen Judex per ſententiam declaravit capturam eſſe juſtam, non eſt locus appellationi, niſi infra decem dies à die ſententiæ. Bajard. ad Clar. *quæſt. 46 num 5.* Guazz. *def. 5. cap. 4. num. 21.*

29. Quæritur ſextò, quæ ſint de ratione juſtæ carcerationis? Primum eſt, quod fiat de mandato Judicis, *l. nemine, C. de exhibitione Reorum.* Privatus enim non habens juriſdictionem non poteſt alium carcerare, & hoc Judicis mandatum debet eſſe ſcriptum. Et ſi carcerandus id petat, debet illi oſtendi à miniſtro judicis, aliter non tenetur illi credere. Carena *part. 3. tit. 4. num. 38.* Secundò neceſſe eſt, quod captura non fiat vel extra territorium Judicis, vel in loco privilegiato & immuni; Religioſi autem non gaudent immunitate in propriis eorum Eccleſiis, bene tamen in extraneis. Barboſ. *cap 16. de immunit.* Bordon *cap. 8. num 3.* Lezana *ver. immunitas.* Tertiò, ut dictum eſt, ut captura fiat ex juſta cauſa & legitimis indiciis. Quartò requiritur, quod perſona non ſit privilegiata, ut non poſſit carcerari, plures enim perſonæ dicuntur privilegiatæ, ut impuberes, mulieres, Doctores, Epiſcopi. Sed advertendum, quod reſpectu ſupremi magiſtratus nullus eſt privilegiatus, ut ab illo non poſſit carcerari, reſpectu autem inferiorum Judicum pro levibus cauſis iſtæ perſonæ carcerari non debent. Sed in delictis gravibus habenda eſt ratio qualitatis perſonarum & carcerum. Sic enim mulieres honeſtæ rarius in carceribus publicis detineri debent, niſi pro crimine graviſſimo, ſed vel in monaſterio, vel in loco honeſto, vel in propria domo detineri. Circa Epiſcopos verò nihil fieri poteſt, niſi de voluntate & mandato Summi Pontificis. Videantur de his Clar. *quæſt. 28.* Farinac. *quæſt. 27.* Guazz. *defenſ. 5. cap. 3.*

30. Quæritur ſeptimò: Quâ pœnâ puniendus ſit, qui vel impedit ne capiatur aliquis, vel captum rapit de manu miniſtrorum juſtitiæ? In urbe & ſtatu Eccleſiaſtico, ubi captura fit pro cauſa criminali, ſervanda eſt Bulla Sixti V. in qua hujuſmodi delinquentes puniuntur pœna mortis. Sed hoc verum eſſe de jure communi probari videtur ex *l. 4. ff. ad l. Jul. Majeſt.* Sed illa lex loquitur in caſu particulari, quando ſcilicet eripitur de manibus miniſtrorum, aut de carceribus ille, qui confeſſus, convictus, aut condemnatus fuit. Quod verò DD. & præcipuè Farinac *qu. 32. nu. 3.* velint eandem eſſe rationem de illo, qui de manibus miniſtrorum eripit non confeſſum, aut convictum, aut damnatum, cum utrobique lædatur majeſtas Principis, nullus eſt, qui non videat plus lædi Majeſtatem Principis capiendo Reum jam damnatum vel convictum, quàm eripiendo ſolum indiciatum; & verè pluſquam irrationabiliter leges pœnales extenduntur de caſu ad caſum ob ſimilitudinem rationis, quia numquam datur perfecta ſimilitudo inter caſus, niſi generica, vel ſpecifica. & legiſlator reſpexit ſpeciales circumſtantias illius caſus, ſuper quo legem fert; & ſi ſimilitudinem genericam & ſpecificam reſpexiſſet, in communi loquutus fuiſſet, non in caſu particulari; Ideo de Jure communi eripiens Reum de manibus miniſtrorum, vel impediens ne capiatur, vel eripiens de carceribus pœna arbitraria puniri debet, non verò pœna in dicta lege contenta.

31. Plures autem caſus hîc diſtingui poſſunt. Nam ſi quis ſine reſiſtentia fugiat, vel antequam capiatur à ſatellitibus, vel poſtquam ſit captus prius, quàm fuerit in manibus & poſſe Curiæ, tam de jure quàm de conſuetudine nulla pœna punitur. Guazzin. *defenſ. 5. c. 4. num 3.* ex Scacc. *tract. Crim. c. 45. nu. 20.* Sed ſi ſe exemerit cum reſiſtentia, armis, & violentia, punitur pœna arbitraria, graviori quidem ſi aliquem ex ſatellitibus vulneraverit, & ita quod damnari poſſit etiam ad triremes in perpetuum, ſpectatâ qualitate reſiſtentiæ, & vulnerum; imo poſſit damnari ad pœnam mortis, ſi hoc modo cum violentia, armis & offenſione ſatellitum fugerit,

poſtquam erat in manibus & poſſe Curiæ ſpectata qualitate reſiſtentiæ & vulnerum. Farinac. *quaſt.32. num. 28.* Scaccia *d. cap. 46. num. 24.* Guazzin. *d. cap. 4. num. 4.* Si verò non vulneraverit, punietur pœna pecuniaria, & in ejus defectum pœna corporali. Guazz.in *d cap. 4. num. 5.* poſt Clarum, *qu.29* Sed ſi vim fecerit ſine armis aliqua pœna pecuniaria, vel corporali punietur, & imo ſi fuit à Birruarijs male tractatus, tanquam provocatus, ſi fugiat, nulla pœna punitur. Guazzin.in *d.cap.4.num. 5.* ubi *num 6.* quod in cauſis civilibus fugiens etiam cum reſiſtentia mitius punitur. Et in hoc ſervandæ ſunt conſuetudines locorum, & ſtatuta particularia, ſi adſint, aliàs locum non habet niſi pœna arbitraria.

32. Sed & ſi Reus fuit indebitè captus, impunis etiam eximitur, ſi notorie de injuſtitia conſtat. Divus Thomas 2.2.*quaſt.69.ar.4.* Sylv. *v. Accuſatio.* Clar. *qu. 29* & ibi baja d. *num. 12.* & alii communiter. Captura autem dicitur notorie injuſta primò, ſi fiat ſine mandato Judicis, quod mandatum Satellites debent oſtendere etiam ante capturam, quidquid in contrarium dixerit Caval. de Bracc. apud Guazz.in *dicto cap 4. num.8.* Secundò ſi Satellites velint executionem facere pro majori ſumma, quàm ſit in mandato. Tertiò ſi Satellites velint excludere aliquem à ſua poſſeſſione ſine cauſæ cognitione. Quartò, ſi captura fiat ex mandato Judicis notorie & omnino incompetentis. Quintò reſpectu loci, ut ſi ſatellites velint aliquem capere in Eccleſia. Sextò ratione temporis, ut ſi ſatellites debitorem non ſuſpectum de fuga velint capere in die feriata ad honorem Dei. Septimò ſi eum, qui numquam fuit condemnatus, velint capere ratione alicujus condemnationis. Octavò ſi mandatum capturæ ſit datum à Judice non habente facultatem carcerandi. Videantur de his Clar. *quaſt.28.* Farinac. *qu. 32.* Scacc. *in tract. crimin cap.46.* & alii, quos citat Guazz. *cap. 4. num. 8. & ſeqq.* In dubio autem, an captura ſit injuſta non licet Birruariis reſiſtere. Farinac. *quaſt.32. num.118.* Guazzin. *d. cap. 4. num. 9.* Quod verò dixerunt aliqui, quod poſſet impunè reſiſti capturæ, ſi illa infert damnum irreparabile, in criminalibus non poteſt habere locum, in quibus captura ſemper ſe ipſa infert damnum irreparabile, ut ex Bald. & aliis advertit Guazz. *num.10.* Solum igitur capturæ notoriè injuſtæ reſiſti poteſt.

33. Quæritur octavò, qua pœna puniendus ſit Reus, qui de carcere fugit. Hic diſtingui debet inter carcerem datam ad cuſtodiam, & datam in pœnam, & inter illum, qui fugit ſine fractione carceris, vel cum illa. Advertendum verò, quod carceris fractor dicitur, nedum qui frangit murum, vel januam carceris, ſed qui fractis compedibus aut vinculis, quibus detinebatur, exiit è carcere per januam apertam. Non enim intereſt, quod quis parietibus vel vinculis detineatur, *l. incurritur cum l ſeq. ff. ex quibus cauſis maior l. ſi quis in gravi ff. ad Sillanum*; ſicut nec intereſt, quod quis detineatur in carcere, vel in cuſtodia, *l. milites agn. §. eius fugam ff. de re milit.* Boer. *deciſ. 215. nu. 14.* Menoch. *de arbitrat. caſ.305. nu.6.* Maſcard. *de probat. lib. 1. concluſ. 266. nu. 1.* Farinac. *quaſt. 39. nu 82.* ubi *num. 83.* quod etiam carceris violator dicitur, qui fugit tranſcendendo muros, quod tamen non approbo ad effectum, ut idem puniri debeat pœna frangentium carceres.

34 Dubitatur autem primò, an de jure civili fractores carcerum, vel ex conſpiratione cum cæteris fugientes puniantur pœna mortis naturalis. Affirmarunt Marſil. *in praxi §. At num. 36.* Boſſ. *tit. de carceribus num. 5.* & alii fundati *in l. prima ff. de effract §. eius fugam, ff. de re milit.* Sed hæc opinio non habet in jure ſtabile fundamentum. Nam in dicta lege nulla fit mentio mortis naturalis, ſed pœnæ capitalis; in jure verò ſub nomine pœnæ capitalis, niſi exprimatur mors naturalis, intelligitur mors civilis, qualis eſt deportatio, delegatio, perpetuum exilium, &c. quia in pœnis mitior fit interpretatio. Jo. Andreas *cap 4. de iure iuran.* ubi Panormitanus, & Hoſtienſis, & alii. Menoch. *de arbit. dicto caſu305. num. 10.* & alii, quos ſequitur Farinacius *quaſt.* 19. Et ideo dicendum eſt, quod hujuſmodi effractores puniendi ſunt pœna capitali arbitraria, & minori quàm ſit pœna mortis, ut latè probat Farinacius *qu 30 nu.4.&24.* Et adhuc ad incurrendam pœnam d. legis neceſſe eſt, quod ſecuta fuerit fuga, ut patet ex illis verbis textus *eruperunt, evaſerunt.* Quod ſi effractio, vel conſpiratio fuit ſine fuga, pœna arbitraria mitiori puniuntur, ut pœna publicæ ſunis, vel alia ſimili pro perſonarum & effractionis qualitate.

35. Dubitatur ſecundo, An carcerum effractores, ſeu ex conſpiratione fugientes puniri poſſint pœna convicti & confeſſi, & ſic puniri poſſint pro delicto, pro quo fuerunt carcerati, ac ſi illud delictum fuiſſent confeſſi, vel de illo fuiſſent convicti. Ex *l. in hos ff. de cuſtod. Reorum,* affirmant Gloſſ *ibidem in ver. puniende,* Clar. *quaſt. 21. verſ. tertio autem.* Menoch. *de arbitr. caſu 305. num. 5.* & quamplures apud Farinac. *quaſt. 30. numer. 5.* Sed hanc ſententiam tot DD. auctoritate munitam legenti textum illius legis ſuper arenam fundatam eſſe erit manifeſtum. In ea enim lege nihil aliud ſtatuitur, quàm quod iſti effractores gravius puniantur, quod eſt veriſſimum, quia nedum puniendi ſunt pro delicto, pro quo fuerunt carcerati, ſed & pro effractione carceris & fugæ. Et cum lex non exprimat qualitatem pœnæ, illam remittit Judicis arbitrio. Ex hoc ergo, quod iſti effregerint carcerem, non poſſunt haberi ut convicti vel confeſſi de crimine, pro quo fuerunt carcerati, ſed pro fractione pœna arbitraria ſunt puniendi, ut pluribus citatis affirmat Farinacius *quaſt.30. numer. 8.*

36. Inter pœnas verò extraordinarias hæc una recenſetur à Claro & Farinacio, quod iſti

pro

prodelicto, pro quo fuerunt carcerati, gravius torquentur. Non quia fuga ſe ſola faciat indicium ad torturam, ſed quia juncta aliis indiciis illis adminiculatur, & fortiora reddit.

37. Sed quid, ſi carceratus ſit innocens? Adhuc pro carceris effractione, & fuga punitur, & ita *juxta d. legem in hos*, gravius puniuntur, tunc enim deberent abſolvi ſine inflictione pœnæ, ſed id fit, quia pro carceris effractione puniuntur. Maſcard. *de probat.* Farinac *qu. 30. n. 31. & 39.* & plures alii apud ipſum.

38. Sed numquid, qui fugit è carcere, non poteſt damnari pro delicto pro quo carceratus fuit? Poteſt damnari, ſed non tamquam fictus convictus aut fictus confeſſus, ex eo quod effracto carcere fugit, ſed eo modo quo alii abſentes præmiſſa debita citatione in contumaciam puniri poſſunt, ex eo magis, quod ex tali effractione, & fuga oritur indicium, & præſumptio, quod fugiens ſit culpabilis. Farinacius *qu. 30. nu. 23.*

39. Sed & advertendum, quod nomine carceris hic venit nedum carcer, ſeu locus pro detentione Reorum ſpecialiter deputatus, ſed omnis locus, ſive ſit carcer, vel cella, ſive palatium totum, ſive conventus, qui à Judice loco carceris ſit deſignatus, ut poſt multos, quos citat, tradit Farinacius *quæſt. 30. num. 47.* Alii tamen exiſtimant, quod iſta aſſimilantur quantum ad effectum retentionis, non quia hujuſmodi loca ſint propriè carceres, ſed quia æquipolleant carceribus proprie dictis. Unde fugientes ex iſtis locis non ſunt puniendi pœna debita fugientibus è carceribus, ſed alia mitiori extraordinaria. Boſſ. *de carcer, cap. 5.* Sed ſi detentus fugiat effracta camera, vel palatio, vel loco, in quo detinebatur loco carceris, idem eſt, ac ſi fugiat de carcere propriè dicto; ſecus ſi fugiat ſine effractione, vel ex neglientia cuſtodum, vel quia invenit portam apertam. Menoch. *de arbitr. caſ. 301. num. 9.* Maſcard. *de prob. concl. 29. num. 1.* Verum benignior interpretatio eſt, ut hujuſmodi camerarum, aut domorum effractores, & fugientes non ſubdantur in rigore pœnæ delicti effractoris carceris.

40. Multominus poſtea pœna fugientium è carceribus, etiam ſi aliqui id effregerint, puniendi ſunt, qui ex præcepto Judicis ſine aliqua cuſtodia in aliquo loco detinentur, ut ab illo non exeant; iſti enim non niſi valde impropriè dici poſſunt carcerati. Et ſi præceptum transgrediantur, puniri debent pœna, ſub qua illis præceptum fuit, ne ex loco exirent, vel alia arbitrio Judicis, ut ex Botr. probat Farinac. *qu. 30. num. 54.* Idem quoque dicendum de illo, qui mere ex juramento, vel fidejuſſione in aliquo loco ſine vinculis, & cuſtodia detinetur; nam nec iſte eſt propriè carceratus, & ſubditur pœnis fidejuſſionis, aut alteri arbitrariæ, at docet idem Farinacius *num. 58. ubi num. 60.* ait, quod ſi quis detentus in latiori carcere cum fidejuſſione non fugiendi fugiat, etiam ex negligētia cuſtodis, fidejuſſor tenetur fidejuſſionem ſolvere, quia ex fidejuſſione ſe obligavit ad illum cuſtodiendum ne fugeret; ſeu ad hoc, ut carceratus non fugeret. Et *nu. 61.* quod fidejuſſor non tenetur, ſi is, pro quo fidejuſſerat, in carcere injuſtè erat detentus; quia tunc carceratus impunè poterat fugere. Guazz. *d. f. 5. c. 4. num. 10.* Imo ſi injuſte captus fuerit relaxatus cum fidejuſſione de redeundo ad carceres, ſi non redeat, puniri non poteſt ad pœnam conventionalem, vel alias, etiam ſi fidejuſſio fuerit jurata. Nec fidejuſſor tenetur cum repræſenrare Guazz. *n. 17* poſt Clar. *q. 21.* & alios, quos citat. Sed quod dicitur de promiſſione redeundi jurata intelligi debet juxta dicenda infra *nu. 40.* An vero ſi carceratus fugiens poſtea redierit, teneatur ſolvere fidejuſſionem, latè tractat idem Farinac. *n. 70. & ſeq.* Apud Regulares verò niſi cella, vel conventus detur inquiſito loco carceris ad cuſtodiam, ſed ex alia cauſa Superior præcipiat ſubdito ne exeat à cella, vel conventu, hujus præcepti tranſgreſſor non punitur niſi pœna in tali præcepto expreſſa, vel à jure impoſita, vel alia arbitraria.

41. Tandem hac pœna punitur effractor carceris, quod ſi effugerit, & iterum captus ad carceres reductus fuerit, in duriores ac ſecuriores carceres trahitur, vel ſtrictius vinculis ferreis detinetur; imò ſi cuſtodes videant indicia attentatæ fugæ, ſuſpectos de fuga carceratos in acriores, & tutiores carceres claudunt. Farinac. *num. 84.*

42. Quæritur nonò, an Eccleſiaſtici frangentes carceres præfatis pœnis puniantur? Certe nedum de jure civili, ſed etiam de jure Eccleſiaſtico puniendi ſunt carcerum effractores *ex cap. autem ſi Epiſcopus diſ. 50.* Clericus pro crimine capitali poteſt deponi. Et effractores carcerum committunt crimen capitale, ſed ex Panormitano *cap. à nobis in fine de Apoſt.* de jure Canonico non eſt ſtatuta pœna effractoribus carcerum, ſed per generales regulas de quibus *in cap. At ſi Clerici, & cap. cum non ab homine de Iud.* Clerici & Religioſi ad inſtar regularum civilium poſſunt puniri pœna arbitraria, qualitatibus perſonarum, & delictorum penſatis. Farin. *quæſt. 30. num. 119.*

43. Quæritur decimò, qua pœna puniantur non carcerati, ſi ut carcerati fugiant, frangunt carceres, vel carceratos eripiunt à carceribus? Hos puniendos eſſe eadem pœna, qua puniendi eſſent carcerati, ſi pro pœna capitali carcerati eſſent ex *l. 1. C. de his, qui laten.* dixerunt Menoch. *de arbitr. caſu 301. num. 16.* Maſcard. *de probat. lib. 1. concluſ. 266. num. 16.* Decianus *tract. criminals 2. lib. 7. cap. 17. num. 2.* Barb. Jaſon, & alii apud Farinacium *quæſt. 30. num. 92.* Sed ex lege illa *prima C. de his qui later.* non deduci hanc opinionem, bene probat Farinacius *num. 94.* & bene concludit hujuſmodi delinquentes pœna arbitraria puniendos eſſe. Et hoc idem dicendum de fautoribus, auxiliatoribus, & conſultoribus, receptatoribus & occultatoribus, ut probat idem Farinac. *quæſt. 47. & ſequen-*

ſequentibus. Iſti vero tenentur ad damna, & intereſſe partis, ut ſi carceratus quis erat, ut creditori ſolveret debitum, qui illum adjuvant, ut fugiat de carceribus, tenentur ad damna, & intereſſe creditoris, & ſi plures ſunt, quilibet illorum tenetur in ſolidum. Menoch. *de arbitr. caſu 583. num. 2.* Bajard. ad Clar. *qu. 68. num. 33.* & alii, quos ſequitur Guazz. *def. 5. cap 5 num. 13. & 14.* Et nihilominus, eum qui injuſtè, & notoriè detinetur in carcere, quilibet poteſt impune eripere, & non eſt neceſſe, ut præcedat appellatio, quia injuſta carceratio infert damnum irreparabile per appellationem, & cuicumque etiam non vocato poteſt eſſe cura de proximo ſuo, ut illum defendat à notoria injuſtitia. Guazz. *d. cap. 5. num. 22. & ſequent.*

44. Sed quid ſi carceratus eſſet convictus, vel confeſſus, vel condemnatus, quam pœnam incurrit, qui frangit carcerem, ut carceratus ille fugiat, vel illum eximit à carceribus? Hunc teneri *l. Iulia Majeſtatis*, & puniendum eſſe pœna ultimi ſupplicii docent plures apud Farin *q. 30. num. 101.* qui tamen *num. 102.* hoc limitat, ut procedat ſolum in caſu, in quo quis eſt detentus pro crimine capitali. Imò addit *nu. 103.* hoc non ſufficere, ſed eſſe neceſſe, quod Reus ſit detentus pro crimine Læſæ Majeſtatis. Et *n. 104.* quod ſit neceſſe, quod Reus ille fuerit detentus de mandato ſupremi Principis, ſcilicet Pontificis, Imperatoris, vel Regis, ſed de tota h c *qu. videndus eſt.* Guazz. *def. 5. cap. 5.* Romæ vero ſervanda eſt conſtitutiu Sixti V. edita contra bannitos, in qua pœna mortis puniuntur huiuſmodi carcerum effractores, & eorum fautores & auxiliatores. Hanc tamen conſtitutionem non eſſe in uſu extra Romam, ex Cherubino tradit Philippus de Bictis in Epitom. *quæſt. 79. num. 22.* Pro illius tamen intelligentia videndus eſt Guazz. *def. 5. præcipuè cap. 4. & 5.*

45. Quæritus undecimo, qui ſint caſus in quibus fugientes è carceribus etiam cum effractione non ſint puniendi. Primus eſt caſus injuſtæ carcerationis. D. Th. *2. 2. quæſt. 69. art 4.* & ibi Cajet. Bannes, & Serra Boſs. *tit. de capt. num. 4. & 5.* Clar. *quæſt. 29.* Menoch. *de arbitr. caſu 301. num. 14.* Maſcard. *de prob. concl 266. num. 26.* Farinac. *quæſt. 30. num. 220.* Guazz. *def. 5. cap 4. num. 15. & 13.* Et ideo in iſto caſu carceratus nedum fugiendo non peccat, ſed potiùs peccat non fugiendo. Imo in iſto caſu non tenetur ſervare juramentum, ſi forſàn licentiatus à carceribus juravit ſe redditurum. Covar. *var. reſolut lib. 1. cap 12. num. 7.* Clarus *quæſt. 25.* Farinac. *quæſt. 30. num 124.* plures referens. qui tamen hoc limitat *num. 125.* ut procedat ſi redeundo incurrat periculum mortis, ſecus autem teneri redire. At vero, quod teneatur redire etiam cum periculo mortis ſi carcer non ſit injurioſus, ex Panormit *cap. Si vero, de jure jur.* dixerunt Sylu. *v. accuſatur n. 12.* & Tabien. *v. carcer. n. 1.* Sed hic videndum eſt an juramentum fuerit abſolutum, & validum, & an juramentum poſſit ſine peccato obſervari, in quo caſu tenet. Imo in iſto caſu injuſtæ carcerationis carceratum poſſe impune nedum frangere carceres, ſed vim vi expellere, cuſtodes, vel judicem verberare, & occidere ex *l. nihil intereſt ff. de captivit. & poſt lim. recurſ.* tradiderunt Lucas de Penna, Pariſ. de Puteo, & alii plures apud Farinac. *q 30 n. 129* Guazz. *def. 5. cap 4. n. 15.* Et ad hoc facit dictum illud D. Th. *2 2. quæſt. 6. art. 44.* nimirum, quod judicium injuſtum *ſimile eſt violentia latronum ſecundum illud* Ezech. *22. Principes ejus in medio illius quaſi lupi rapientes prædam, ad effundendum ſanguinem.* Sed advertendum ex Cajet. Bannes, & Serra *ibid.* quod ad hoc non ſufficit innocentia carcerati, quia ſi alias ille ordine juris ſervato, fuit carceratus, vel etiam ad mortem damnatus, non poteſt Judicem aut cuſtodes innocentes vulnerare. quia quidquid ſit quantum ad fugam in foro Dei, in foro externo ille juſte captus fuit, aut damnatus. Covarr. *var. reſolut. lib. 1. cap. 2 nu. 13.* Unde in hoc caſu ponderari non debet ſola innocentia carcerati, ſed ordo juris, & ille cenſendus injuſte carceratus, vel damnatus, qui non ſervato ordine juris carceratus, aut damnatus fuit. Propterea ad hoc, ut in hoc caſu carceratus poſſit ſe defendere vulnerando, vel occidendo Judicem, aut cuſtodem, duo requirit Farinac. *q. 30 n. 131* Primo quod injuſtitia orta ex non ſervato juris ordine conſtet notoriè ex proceſſu. Secundo, quod id fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, quia ſcilicet carceratus alia via non poſſit evadere periculum mortis, & iniuſtitiam condemnationis. Si enim via juris poteſt ſe defendere, non poteſt recurrere ad vim facti. Guazz *def. 5. cap 4. n. 15.* Sed attendi debet, quod in hoc caſu carceratus habet jus, ut ſe defendat contra injuſtum Judicem tanquam contra latronem, ut dixit D. Th. & habet jus, ut ſe defendat nedum contra ſententiam injuſtam, ſed etiam contra injuſtam detentionem: ſemper tamen ſervato moderamine inculpatæ tutelæ. Conſiſtit autem hoc moderamen, ut non amplius invadenti noceatur, quam ſit neceſſarium ad repellendam vim, quam invaſus patitur. Ideo explicari debet, id, quod dixerunt Farinac. & Guazz. citati ut non adſit moderamen inculpatæ tutelæ ſi innocens injuſte damnatus poſſit ſe defendere via juris. Quia hoc non eſt verum, niſi via juris excludat damnum, quod invaſus patitur de præſenti; quia imo defenſio ſic vim vi repellendo debet fieri incontinenti, ut advertit idem Guazz. *def. 29. cap. 5 num. 2.* licet igitur invaſus poſſit ſe defendere via juris longa, & diſpendioſa ab injuſta ſententia, dum tamen interim injuſte detinetur in carceribus, & cogitur expenſas graves facere, non eſt neceſſe, quod accipiat viam juris, ſed à præſenti injuſtitia poteſt ſe defendere etiam vim vi repellendo, & Judicem offendendo, ſi à præſenti injuſtitia non poteſt alio modo ſe defendere.

46. Quando autem quis dicatur injuſte car-

carceratus ex non ſervato ordine juris latè explicat Farinac. *quæſt. 27. & quæſt. 30. à nu. 205.* Talis vero eſt carceratus de mandato Judicis non habentis juriſdictionem; & captus ſine indiciis; vel ſi ab inimicis capitalibus, accuſatoribus teſtibus, aut Judice detentus veriſimiliter, ſibi timet vim, & injuſtitiam ſibi fieri, vel ex nimia ſævitia Judicis nimis in eo cuſtodiendo ſævientis, vel nimis ſaluti minantis, & ſoliti procedere de facto; ſed & ſævitia cuſtodis licet non proveniat à Judice, dat carcerato juſtam cauſam ſugiendi. Sed in hoc ultimo caſu debet ad Judicem venire. Si tamen hoc non faciat adhuc non erit puniendus pœna ordinaria, ſed mitiori, ut advertit Farinac *nu. 142.* Quidquid vero in contrarium dixerit Riminaldus *conſ. 835.* in dubio carceratio non præſumitur juſta. Nam licet pro Judice præſumatur, quoad juſtitiam; quoad ſervatum tamen juris ordinem non præſumitur niſi id quod ex proceſſu apparet.

47. Hæc quidem dicta intelliguntur pro foro exteriori. In foro tamen conſcientiæ innocens ſervato ordine juris detentus, vel damnatus licet non poſſit ſe defendere inferendo vim Judici, vel miniſtris innocentibus, poteſt tamen fugere de carceribus, etiam frangendo vincula, & carceres. Imo & alii poſſunt illum ad fugiendum conſulere, & ad id inſtrumenta opportuna miniſtrare, niſi illi alii ſint miniſtri juſtitiæ quibus ex officio incumbat cuſtodia carcerati, & defenſio ex juſtitia, & ordine illius. Iſti tamen non poſſunt frangere carceres, quia in hoc niſi eſſent principales actores, & ideo illis non licet exercere actionem frangendi carceres, ad quam jus non habent. Hæc vero procedunt etiam ſi innocens ſit jam damnatus per ſententiam latam ſervato ordine juris, quia hæc ſententia non obligat in conſcientia, cum ſuper eo quod eſt falſum ſit fundata. Propterea D. Th. 2. 2. *quæſt. 70. art. 4. ad 2.* dixit *Nullus ita condemnatur, quod ipſi ſibi inferat mortem; ſed quod mortem patiatur; & ideo non tenetur facere id, unde mors ſequatur, quod eſt manere in loco, unde ducatur ad mortem.* Ex quibus verbis habetur, quod nedum innocens, ſed delinquens juſte damnatus ad mortem poteſt in foro conſcientiæ fugere de carcere, etiam frangendo vincula, & carceres. Imo quod innocens potius hoc tenetur facere, niſi juſta cauſa exercendæ patientiæ aut alterius virtutis illum excuſet neque peccat ex hoc, quod forſan cuſtodes patientur damnum, quia hoc eſt per accidens, & contra intentionem illius qui non tenetur cum tam gravi ſuo damno vitare damnum alterius, ſi contingat per accidens adeſſe.

48. Imò loquendo de innocente juſtè damnato ſecundum allegata, & probata, aliqui volunt, quod per ſe loquendo poſſit etiam ſe defendere per vim; ſicut Princeps habens juſtam cauſam poteſt ſe defendere contra Principem, qui credens ſe habere juſtam cauſam illum invadit. Bannes *2. 2. quæſt. 67. nu. 4.* & ex Victoria Card. de Lugo *diſp. 40. num. 39.* Quamvis quia hæc defenſio per vim non fiet ſine ſcandalo, ideo erit illicita. Et ita diſtinguit Cardinal de Lugo *nu. 40.* inter capturam, & damnationem, & vult quod capturæ non poſſit per vim reſiſti, quia licet Judex non poſſit punire innocentem, poteſt tamen capere innocentem ex intervenientibus indiciis; ſed hæc diſtinctio difficultatem patitur. Nam nonne poteſt eſſe, quod etiam indicia contra innocentem non ſint in rei veritate vel ſint falſa, licet appareant vera? ſicut in rei veritate falſæ ſunt probationes, quibus innocens punitur, licet in ordine juris appareant veræ; ideo ex alia parte potius videtur, quod magis liceat reſiſtere carcerationi, quam ſententiæ, quia cum Judex non procedat ad ſententiam niſi data prius Reo copia allegatorum, & probatorum; Reus innocens ante ſententiam eſt conſcius juſtitiæ Judicis neceſſitati ex allegatis, & probatis, ut illum puniat; unde minus jus habet, ut illi reſiſtat quem ſcit juſte judicare; ſed ante carcerationem cum innocens neſciat, an Judex legitime procedat, & an habeat vera jura, vel potius nedum vere falſa, ſed & in ſufficientia, ad eum juridice carcerandum, magis potius ſibi licer per vim reſiſtere capturæ & ſe à vexationibus carcerum liberare, cum non ſit certus de juſtitia capturæ. Et ideo potius mihi videtur dicendum, quod innocenti non liceat ſe defendere per vim contra ſententiam juſtè datam, vel dandam ſecundum allegata, & probata, prout voluerunt Sotus *lib. 5. de Iuſtitia qu. 6. art 4* Sanchez. *lib. 6. opuſc. cap. 4. dub. 17* Covar. *var. cap. 2. num. 13* Vaſquez, & Malderus apud eundem Card. de Lugo *n. 39* quia dato etiam, quod per ſe loquendo hoc eſſet licitum, nihilominus ut idem Bannes advertit ſemper adeſt grave ſcandalum ſi Reus innocens per vim ſe defendat contra Judicem, damnum grave illi inferendo. Et eo magis, quod in foro externo ex hoc gravius etiam, & irremiſſibiliter punietur.

49. At vero ſi loquimur de reſiſtendo per vim capturæ aut detentioni in carceribus. Si hoc fiat non inferendo grave nocumentum miniſtris ſed minis terrendo miniſtros, vel etiam Judicem aut etiam miniſtros repellendo, ut elabatur de manibus illorum, poteſt admitti, ut hæc reſiſtentia liceat, ut vult Card. de Lugo, quia hoc poteſt fieri facilius ſine ſcandalo gravi; ſed & ſatis durum mihi videtur, quod ubi non imminet grave damnum, vel bonum commune ex aliqua circumſtantia non reſiſtit, pauper innocens in foro conſcientiæ, non poſſit etiam per vim reſiſtere, ne vel capiatur, vel detineatur in carceribus, cum ex una parte ſciat ſe eſſe innocentem & ex alia ſibi non conſtet quod contra ſe procedatur ſervato juris ordine, & quod in hoc caſu non poſſit dari bellum juſtum ex utraque parte per accidens, ratione ignorantiæ quam habet Judex de innocentia Rei. Sed ſemper conſiderari debet, quod in dubio, an carceratio ſit injuſta ex lege fori externi, non poteſt reſiſti miniſtris juſtitiæ, reſiſten-

ſutentiæ igitur non erit ſine ſcandalo. Item reſiſtens punietur graviſſimis pœnis etiam aliquando pœna mortis, ut dictum eſt *num. 31.* Non licet ergo carcerato ſe exponere talium pœnarum periculo. Unde omnibus penſatis dicendum eſt, non licere innocenti per vim ſe defendere contra miniſtros juſtitiæ, ne capiatur, vel detineatur in carceribus, niſi juſtitia ſit notoria, & niſi reſiſtentia non inferat grave nocumentum miniſtris.

50. Quantum verò ad id, quod dictum eſt, innocentem carceratum poſſe fugere, Card. de Ludo *diſp. 40 num. 42.* ait, quod ad hunc finem non poteſt vim inferre cuſtodibus carcerum, ita quod nec poſſit claudere os cuſtodis, ne clamet, ſed de hoc ſatis dictum eſt *num. ſup.* His vero addendum, quod juſtam cauſam fugiendi non præbet ſolus timor mortis, aut mutilationis, ſed etiam timor damnationis ad triremes, vel ad verberationem, imo, & ad omnes alias pœnas etiam pecuniarias, ut ex Navarra, & Sanchez tradit Card. de Lugo *num 43.* Nec obſtat, quod hæc ſint prohibita jure civili quia ut notant Sotus Bannes, Serra, & Card. de Lugo, multæ hujuſmodi leges non ſunt in uſu, ut ex dictis in hoc art. patet Et quia latæ fuerunt, ad terrorem, & ad detinendum carceratos, ne fugiant, quomodo dominus flagellat ſervum fugientem, ne iterum fugiat, & quia fundatæ in eo, quod ut in pluribus evenit, ſcilicet, quod ut plurimum carcerati ſunt veri delinquentes & nec in foro externo ligant omnino innocentes, unde ſi carceratus probet ſuam innocentiam non eſt puniendus pœna gravi, ut eſt explicatum.

51. Ideo innocens fugiens non tenetur ad reſtituendum damnum, quod oritur Actori, vel Reipublicæ ex eo, quod alii carcerati fugerunt. Serra *2. 2. quæſt. 70. art. 4. diſp. 2. ad 3.* Sanchez. Lez. Salon. Salas. & alii communiter quos ſequitur de Lugo *d 48. nu 46.* At vero Bannes exiſtimat hunc fugientem non teneri ad damnum, quod fecit rumpendo vincula. & carceres, cujus oppoſitum tenet Card. de Lugo *n. 44.* Nam tenetur ex tacito contractu, ſicut ſi civitas indiget domo alicujus tenetur illi ſolvere pretiũ, & qui indiget equo alterius ad fugiendam mortem, tenetur illi ſolvere pretium. Sed eſt diſcrimen inter hos caſus, quia in primo damnum ſequitur per accidens, & præter intentionem fugientis, ſed in ſecundo fugiens ipſe directè damnificat. Nec neceſſitas extrema excuſat, quia ad illam raparandã ſufficit quod innocens poſſit frangere carcerem etiam invito domino, ſalva tamen indemnitate domini domûs. Sed dicitur, quod ratio iſta convincit, quia neceſſitas extrema facit omnia communia; & ideo quæ ex neceſſitate extrema conſumuntur, reſtitui non debent Et exempla adducta. vel non continent extremam neceſſitatem, vel admitti non debent. Sic qui, ut fugiat mortem, accipit equos alterius. ex vi talis neceſſitatis non indiget, niſi uſu equi, & pro illo nihil ſolvere debet, ſed non indiget ſubſtantia equi, & ideo vel illum, vel illius pretium reſtituere debet. [illegible] in propoſito ſi innocens, ut fugere poſſit, [illegible] ſine neceſſitate grave damnum, ſive majus damnum, quam opus eſſet, pro illo ſatisfacere debet non verò pro illo, quod factum fuit [illegible] neceſſitate, ut docent Bannes, & Serra. Si verò innocens carceratus juravit non fugere vel redire, ut dictum eſt duo conſideranda ſunt. Primum an juramentum valeat, & obliget; quia ſi factum eſt notabiliter mutatum, ut puta ſi adſit periculum mortis, vel factum eſt majus, [illegible] ceratus cum juravit, exiſtimavit non eſſe tantum periculum, juramentum non tenet, quia caſus non eſt comprehenſus in juramento. Secundum, an juramentum poſſit obſervari ſine peccato; Hoc enim poſito juramentum eſt ſervandum, ut communiter Theologi docent cum D. T. *2. 2. q 89 art. 3.* Secus ſi non poteſt ſervari ſine peccato. Card de Lugo *d. 40. nu 49.*

52. Quantum verò ad damnatum ad carceres in pœnam, diſtingunt DD. inter carcerem perpetuum, ſeu graviſſimum, & ad tempus, & minorem, & dicunt, Reum poſſe fugere, ſi ſit damnatus ad carcerem perpetuum, ſeu graviſſimum. Ita Bannes, Serra *d. 2.* ad ſecundum, Sanchez *lib. 6. cap. 4. diſt 12. & 18.* & alii qui addunt Reum poſſe fugere à triremibus. Sed in propoſito noſtro loquendo de innocente, dicitur ſine dubitatione, quod poteſt fugere, quia ſententia contra innocentem data ex allegatis, & probatis non obligat in conſcientia, ſed delinquens juſtè damnatus non poteſt ſe defendere, ut ait D. T. *d. art 4.* & ideo damnatus juſtè ad carcerem perpetuum, & triremes fugere non poteſt, ut dixerunt Cajet. *d. n. 4* Sotus *lib. 5. q 6. art. 4.* Valen. Vaſquez. Arag. Salas & Sayr ap. Card. de Lugo *d. 40. num 52.* Eliſens *tr. 11 qu. 23. num. 4.* Qui enim tenetur mori, ſi detur ei pœna mortis, tenetur: ſic etiam manere [in] carcere, & in triremibus, ſi adhoc damnatus, quia Reus tenetur obedire ſententiæ juſtæ.

54. De Religioſo vero loquendo, eum non poſſe fugere tradunt aliqui, alii vero concedunt, ſed conſiderandum eſt, quod præcepta ſuperioris, & Judicis, circa illa; quæ Judex non poteſt præcipere, niſi ex ſuppoſita culpa, non obligant in conſcientia innocentem, niſi aliunde ex circumſtantia ſcandali vel alia intret obligatio. Et ideo per ſe loquendo Religioſus innocens, etiam damnatus poteſt fugere, niſi aliunde ordo charitatis, vel alterius virtutis oppoſitum poſtulet. Et ideo etiam DD. alterius opinionis admittũt. Religioſum poſſe fugere, ſi ſit timor pœnæ mortis aut mutilationis, vel ſi ſit damnatus non ſervato ordine juris vel ſi injuſto modo Judicis præceptum executioni mandatur ut ſi cuſtos ex proprio motu negat illi cibũ, vel ſi ſit damnatus ad carcerem talem, ut videatur damnatus morti; ut tamen monet Bannes non poteſt Religioſus fugere. ut vagetur, ſed ut adeat ſuperiorem, vel Pontificem. Melius ergo dicitur, quod per ſe Religioſus innocens tam

ante

...tequam poſt ſententiam fugere poteſt, ſed ...teſt eſſe, quod aliundè ex præceptis aliarum ...rtutum, & ratione ſtatus, ex quo non poteſt ...anere, & vivere extra clauſtra, & obedientiam ... contra vagantes aut degentes extra clauſtra, & præcipuè contra decorem religionis plures leges latæ ſunt, non poſſit religioſus fugere, ... præcipuè non ex cauſa valde gravi. Delinquens vero juſtè damnatus ad carceres, vel ...emes, nullo modo fugere poteſt,

55. Quantum verò ad alios, quod ipſi ne... conſulere poſſint carceratum, ut fugiat, ...d dare illi inſtrumenta opportuna, ut poſſit ...angendo vincula, & parietes fugere, quamvis hoc negetur à Soto *lib. 5. de juſt. qu. 6. art. 4.* tamèn probatur, quia ſicut alius poteſt adjuvare carceratum hujuſmodi, ut fugiat, ſic poteſt illi auxilium ferre præbendo inſtrumenta ad fu...endum. Sic enim ſi quis ſolus poſſet in ali...o lacu piſcari, quilibet poſſet illi commoda... retia ad piſcandum. Nec in foro exte.no ...itur, ſi quis marito dederit arma, cum quibus ...idat uxorem adulteram in cauſa, in quo à lege ...illi permiſſum. Et ratio à priori eſt, quia quan... facere aliquid eſt alicui licitum, concurrere ...ediatè ad illum actum non eſt illicitum, niſi aliunde ſpecialiter id ſit prohibitum. Et ideo hoc ...ſſe fieri in noſtro caſu dixerunt D. Thom. *2. 2. quæſt. 69. art. 4.* Cajetanus, Bannes, Setra, Ara...u. Salon. Petrus de Ledeſma *tract. 8. cap. 14. part. 8. concluſ..* Vaſquez & plures alii, quos ſe...itur Card. de Lugo *diſp. 40 num. 16.* Sanchez *lib. 6. op. cap. 4. d. 10.* Quia verò artifex non po...t adulterinam clavem cuſtodiæ facere, in hoc ...ſu ille artifex peccaret. Et ſimiliter ſi fuga car...erati eſſet pernicioſa communitati, ſicut non ...oſſet aliquis præbere illi auxilium ad fugien...um, ſic nec poteſt illi conſulere fugam. Similiter ſi alicubi detur lex, quæ ſpecialiter prohibeat au...ium dare alicui carcerato ad fugiendum, eſſet ...tum id facere, niſi illa non comprehenderet ...ſum dantis auxilium innocenti.

56. Quantum verò ad reſtitutionem, ſicut innocens fugiens non tenetur reſtituere dam...um fracturæ carceris, ita ad hoc non tenetur, ... illi auxilium dedit conſulendo, vel miniſtran... inſtrumenta; ſed ſi fuga ſit injuſta & perni...cioſa tertio, ut ſi carceratus ſit debitor alicujus, &: fuga redditur deterior cauſa creditoris, qui adjuvat debitorem ad fugam, peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem; ſecus ſi debitor nec intra nec extra carcerem erat ſoluturus debitum ex impotentia, quia non habet unde ſolvat, tunc enim nihil perdit creditor, quod poſſit ab illo ſperari. Nec tenetur aliquid ſolvere cuſtodibus, ſi fortè illi compulſi ſunt ſolvere aliquid principali creditori; & ſi fortè debitor ad pinguiorem fortunam venit, & debitum ſolvit, tenetur cuſtodibus reddere, quod ab illis ejus debitor accepit. Si etiam carceratus nihil debeat creditori in conſcientia, quia debitum ſolvit, licèt id probari non poſſit, ad nullam reſtitutionem tenetur in conſcientia, qui debitorem adjuvit, ut fugeret; & ſine peccato poterit illi auxilium præbere ut fugiat, hæc ex Navar. *cap. 17. num. 101.* habet Card. de Lugo *d. 40. num. 60.*

57. Secundus caſus eſt illius, qui fugit à carcere animo revertendi & reverſus eſt; nam iſte non punitur pœna ordinaria, ſed longè mitius. Et multò magis hoc dicitur de arreſtato ſeu alicubi detento de ſui Judicis præcepto. Quod enim hujuſmodi fugitivus non ſit puniendus pœna ordinaria communiter aſſeritur. Propter contemptum tamen juriſdictionis punitur aliqua pœna arbitraria majori vel minori pro modo culpæ. Menoch. *de arbit. caſ. 301. num. 13.* Maſcard. *de probat. lib. 2. concl. 266. nu 14.* tamen animus redeundi non præſumitur, ſed probari debet; probatur verò ex teſtibus, ſi coram illis, qui fugit animum ſuum declaravit, probatur etiam ex conditione perſonæ, ſi ſit nobilis, hoc eſt legalis & ſi, qui fugit, citò revertitur; ſecus verò ſi, qui fugit, diu ſteuit abſens: tunc enim præſumitur, quod fugerit animo non revertendi. *l. ſi deſertorem, §. manſor. l. quod ſi fugitivus, ff. de Edil. Edict.* Maſcard. *de prob. lib. 2. concl. 819. nu 24.* Animus etiam revertendi non præſumitur, niſi carceratus aliquam cauſam ſaltem coloratam reddat ex qua receſſerit, ut puta quia infirmus erat, vel motus ex affectione circa parentes & affines; ſi advocatum conſuluit, ſi ſervum fugientem inſecutus fuit, vel ut audiret miſſam, vel ut ſua peccata confiteatur, vel ut votum impleret, vel ob aliquam ſimilem cauſam. Maſcard. *de prob. lib. 2. concl. 820. nu. 10.* Farinac. *q 30. nu. 148. uſque ad num. 158.*

58. Tertius caſus eſt ejus, qui à carcere fugit ſine ruptura carceris vel vinculorum, ſed ob negligentiam cuſtodis, ut quia invenit januam apertam vel ruptum carcerem ab aliis ſine ſuo conſilio aut ſuaſione; talis enim fugiens non punitur pœna ordinaria, ſed mitiori. Clarus *qu. 21.* Menoch. *d. caſu 301 nu. 2.* Maſcard. *d. concl. 820. num. 15.* Farinac. *qu 30. num. 260.* ubi *num. 261.* quod, qui fugit oſtio aperto, non tenetur hoc probare, maximè ſi fugit de die. Farinac. *quæſt. 31. num 38.* Et in dubio præſumitur mala cura cuſtodis, ſed ad illum pertinet probare oppoſitum, ut ex Martha, Menoch. & aliis probat Scroi *part. 4. cap. 17. num 22.*

59. Quartus caſus eſt univerſaliter illius, qui fugit ſine fractura; ad pœnam enim ordinariam requiritur, quod fuga facta fuerit, cum fractura carceris vel vinculorum. *l. 2. ff. de effract. carceris, & l. milites agonum, §. ejus ff de re milit.* Sed numquid ſufficit, quod quis fugerit ex conſpiratione? Videtur enim hoc ſufficere ex *l. in eos ff de juſtit. Reorum,* ſed dicitur quod pœna illius legis eſt extraordinaria, ut ſupra probatum eſt, unde qui fugit ex conſpiratione ſine fractura, gravius quidem punitur ſed non pœna capitali vel pœna confeſſi. Farinacius *quæſt. 30. num. 165.*

60. Quintus caſus eſt ejus, qui fugit ex cauſa juſta, ut ſi fugiat timens ſævitiam Judicis, & ad ſuperiorem confugit, arreptio enim itineris ad ſuperiorem habet vim appellationis, *l. ſed & §. finali ff. ex quibus cum major.* Quod & verum eſt de illo, qui tenetur in arreſto, vel cum fidejuſſione non diſcedendi. Cauſa tamen debet eſſe juſta & honeſta, & talis, quæ ſufficiat ad juſtam appellationem. Sic ergo ubi adeſt juſta cauſa, carceratus fugiens & confugiens ad ſuperiorem nullam pœnam meretur; ſi verò non adeſt juſta cauſa ſaltem colorata, punitur mitiori tamen pœna: ſed hic fugiens ex cauſa injuſta, licèt recurrat ad ſuperiorem, non fugit pœnam conventionalem; quam etiam non fugit, ſi expreſſe convenit & promiſit non fugere, etiam prætextu recurrendi ad ſuperiorem. Farinac. *quæſt. 30. num. 173. & 114.*

61. Sextus caſus eſt, ſi carceratus fugit de licentia cuſtodis; tunc enim non punitur fugiens pœna ordinaria, imo ad nullam pœnam tenetur, ſi cuſtos dixit ſe habere licentiam à Judice. Maſcard. *de probat. lib. 2. concluſ. 820.* Farinac. *q. 30. num. 176.* qui *num. 177.* hoc extendit etiam ad pœnam conventionalem; nam cuſtodi dicenti ſe habere licentiam à Judice, ſi credat, juſtè credit, cum cuſtos ſit officialis. At *nu. 820.* hoc limitat, ut non procedat, quando carceratus traditus fuit fidejuſſori tanquam cuſtodi, quia tunc fidejuſſor tenetur tanquam cuſtos ſolvere pœnam conventionalem, & ut advertit Farinac. *quæſt. 30. num. 144.* hodie ceſſant iſtæ difficultates, quia in ſtipulatione fidejuſſionum ponitur clauſula, ut carceratus non fugiat, neque diſcedat ſine licentia Judicis in ſcriptis exhibita.

62. Septimus caſus eſt ejus, qui fugit ex neceſſitate, ſcilicet ex veriſimili timore ignis, aquæ, peſtis, ſeu alterius ſimilis periculi. Et quamvis aliqui dixerint, quod neceſſe ſit iſtum reverti ad carcerem ceſſante timore, tamen merito hoc reprobat Farinac. *num. 188* quia cum jure ſe ex carceribus liberaverit, nulla eſt lex, quæ illum damnet & puniat.

63. Octavus caſus eſt mulieris carceratæ, quæ à cuſtode vel alio viro, nolens ei conſentire, evitandæ libidinis cauſa poteſt de carcere fugere. Maſcard. *de probat. d. concluſ. 266. nu. 26. & l. 2. concluſ. 820. nu. 26.* Baldus, Boër. & alii, quos ſequitur Farinac. *qu. 30. num. 190.*

64. Nonus caſus eſt revelantis conſpirationem de fugiendo, cujus ipſe particeps fuerat, & cui conſenſerat, nam is ſi revelando conſpirationem obſtruit fugæ, impunitate gaudet: imo Farin. *nu. 194.* exiſtimat, quod etiam in hoc caſu remittatur ei pœna delicti, pro quo carceratus erat, ſi ſit remiſſibilis, præſertim ſi carceratus relevans non ſit particeps conſpirationis.

65. Decimus caſus eſt illius, qui cum alii carcerati fugerint, ipſe, qui ob infirmitatem non potuit fugere, ſi interrogatus negat ſe conſenſiſſe fractioni carceris, & non exclamaſſe, quia aliter alii carcerati illum verberaſſent, & hoc juramento confirmet coram Judice, non poteſt de effracto carcere puniri, & niſi aliud obſtet, juramento ſtari debet ſuper incuſſo metu, juxta ea, quæ ſcribunt Doctores *in §. ſed iſtæ inſtit. de act.* Menoch. *caſ. 301. num. 25.* Farinac *quæſt. 30. num. 201.*

66. Quæritur 12. Quid dicendum de Religioſo carcerato? Nonnulla ſpecialia advertenda ſunt circa Religioſorum carcerationem. Et quidem Religioſorum carcerationem, ut dictum eſt, nedum præcedere debent cauſa juſta, & indicia ſufficientia, ſed ulterius valde cautus debet eſſe Judex, ut dum agitur de Religioſo gravi & bonæ famæ, non ſit facilis ad capturam. Sed valde conſiderare debet & qualitatem delicti & inveriſimilitudinem, quæ eſt, ut grave delictum fuerit patratum à viro gravi, maximè ſi ſit valde Religioſus, & literis ornatus, & gradibus, & officiorum aut prælationum adminiſtrationibus conſpicuus. Sed maximè Prælati regulares conſiderare debent qualitates accuſatorum ſeu denunciantium, nedum ſi ſint Religioſi bonæ famæ & integræ vitæ, ſed an habeant aliquam inimicitiam cum accuſato, vel cum amicis illius; ideo optimum conſilium eſt, ut Judex ante judicialem inquiſitionem ſe informet extrajudicialiter de negotio à Religioſis bonæ famæ & integræ vitæ; & etiam prudentia vult, ut ex ſolo dicto unius teſtis non tradat carceri Religioſum gravem & bonæ famæ. Dirigat propterea arbitrium ſuum charitate & prudentia. Sed è contra ubi accuſatus non eſt integræ famæ, unde etiam de facili tamen poſſit eſſe, quod fugiat, & extra Religionem vagetur in grave præjudicium ſalutis ſuæ, & dedecus Religionis non ſit tardus ad illum detinendum, & in hoc caſu juxta dicta poterit etiam aliquando illum detinere ex notitia extrajudiciali.

67. Sed ſi Judex ſubdito Religioſo præcipiat, ut eat in carcerem, poterit ne ſubditus petere cauſam ſuæ carcerationis, & ſi ſibi non manifeſtetur non obedire, ſed fugere? contra Peyrinum affirmantem *tract. de ſubd. quæſt. 1. num. 13.* negat Bordon *cap. 66. num. 28.* quia hæc redditio cauſæ, ad nihil inſerviret, niſi ad contentionem habendam cum Prælatis, & ad fugam ſubditi inquiſiti, quia ſubditus negabit cauſam, & delictum, nec propterea obediet. Pendet hæc quæſtio ab illa alia, an Reus teneatur reſpondere Judici, ſi ſibi prius Judex non faciat conſtare quod ejus delictum ſit ſemiplene probatum quam *q. examinavi c. Poſtquam de accuſ. hæret. in 6. à n. 80. & ſeq.* Dico igitur, quod in foro fori ſtante praxi nunc univerſaliſſima totius Orbis in judicandis cauſis judex non tenetur ante carcerationem ſubdito reddere cauſam ſuæ carcerationis, ſed ſufficit, quod habeat indicia ſufficientia ad illum carcerandum. Nec debet hanc cauſam reddere ante carcerationem, quia hoc non ſerviret niſi ad præjudicium cauſæ. Ideo ſi ſubditus in hoc caſu nolit obedire, debet illum compellere, & ſi fugiat illum citet

per

per viam contumaciæ procedendo illum damnet, ſi non redit & ſe præſentat. Et ſubditus videat, quod hæc via eſt ſibi nedum inutilis, ſed damnoſa, & ab illa abſtineat. Prælatus verò ad evitandas has contentiones ubi habetur aliqua, vel minima ſuſpicio illarum, non utatur præcepto niſi ſimul, & utatur ſatellitibus vel aliis miniſtris, qui etiam invitum ducant Reum ad carceres.

68. Sed in quo habitu Religioſus carcerari debet? Scroi *part. 4. cap. 17. num. 21.* dicit, quod juxta praxim Minorum, quando Religioſus traditur carceri formali ad cuſtodiam, privatur habitu & corona, & manet ſuſpenſus, nec poteſt miniſtrare in divinis, nec aſcendere ad alios Ordines; ſed Antonius à Spiritu Sancto *tract. 4. diſp. 3. num. 405.* apud eumdem Scroi negat auferri à carcerato ad cuſtodiam habitum & coronam, & ideo permitti ut celebret. Bordon. quoque *cap. 66 num. 18.* ſentit ab hujuſmodi Religioſis non auferri habitum & coronam. Addit verò bonum eſſe auferre ab illis cordam vel cultellum & ſimilia, ne forſan deſperatus illis utatur, ut ſe occidat: ſed in his unaquæque Religio ſua ſtatuta ſervet. In Ordine Prædicatorum carceratis nedum ad cuſtodiam, ſed in pœnam habitus & corona non aufertur. Nec eſt opus auferre cingulum aut cordam, quia ut plurimum cingulum non eſt ex fune, ſed ex lana, præterquam quod periculum deſperationis eſt valde remotum, cultellus verò procul dubio non permittitur carceratis, quia cum illo poſſent ſibi aperire aliquam viam ad fugiendum, imo occidere cuſtodem carceris. An verò carceratus ad cuſtodiam ex hoc ſit ſuſpenſus à Divinis. Non dubito eſſe interim ſuſpenſum, ſi delictum, pro quo eſt carceratus, habeat annexam excommunicationem vel ſuſpenſionem ipſo facto, quia in foro externo ſaltem talis carceratus eſt excommunicatus præſumptus de jure. Sed ſi carceratus non eſt irretitus aliqua cenſura, ex hoc præciſè, quod ſit carceratus, non eſt à Divinis ſuſpenſus, ut bene dixit Ant. à Spiritu Sancto *d. nu. 405.*

69. Religioſum autem non poſſe fugere à carcere abſque nota Apoſtaſiæ ex Suarez & Ledeſma voluit idem Scroi *part. 4. cap. 11. num 23.* Verum videndum eſt quomodo fugiat: ſi enim non dimittat habitum, erit vagabundus & fugitivus non verò Apoſtata. Videantur quæ de fugitivis & apoſtatis dixi *tom 3. de ſtat. quæſt. 89. art. 8.* Peccat quidem Religioſus fugiens de carceribus etiam contra votum obedientiæ, ſi Prælatus ei præcepit in virtute Sanctæ obedientiæ ne fugeret, & eſt ſubditus pœnis contra fugientem latis. Si tamen carceratus ſit injuſtè & notoriè, poteſt fugere juxta dicta ſupra, & ſi ſit innocens, qualiter fugere poſſit dictum eſt, fugiens etiam de carceribus, ſi iterum capiatur, diligentius cuſtoditur, & manicis ferreis, vel in compedibus detinetur. Idem verò Scroi *nu. 28.* vult, quod Religioſus, ſi fugiat de carceribus ad differentiam ſæcularis perdat immunitatem Eccleſiæ, & ad hoc citat Delbene. *part. 2. cap. 10. dub. 15.* ſed hoc eſt alterius inſpectionis.

70. Quæritur decimotertiò: An carcer ſit tortura? Per ſe loquendo carcer non eſt tortura, ſi non datur niſi ad cuſtodiam, & ideo ſi carceratus fateatur crimen, confeſſio non eſt extorta. Clar. *§. finali quæſt. 64.* Speciem tamen torturæ habere dicitur, ſi detur pluſquam neceſſe eſt ad cuſtodiendum Reum, & Reus illic vinculis, fame, frigore, aut alio ſupplicio afficiatur; vel etiam ſi pluſquam neceſſe eſt, diutius in carcere detineatur.

71. Quæritur decimoquartò: An carcer ſit pœna? Carcer ſine dubio eſt aliquid pœnale, & de jure Canonico datur in pœnam, & ideo ubi etiam quis ſit carceratus ad cuſtodiam, hic carcer in partem pœnæ arbitrariæ computatur, Tiraquell. *de pœn. temperand. caſu 41. n. 1 & 3.*

72. De carcere autem privato videatur Farinac. *qu. 27.* Nunc verò advertendum, quod cum ut dictum eſt, in pluribus caſibus privatæ perſonæ poſſint capere delinquentes, ut illos ad ſuos Judices deducant, hæc deductio regulariter in termino 20. horarum fieri debet.

73. Quæritur Decimoquintò: Qua pœna puniatur cuſtos carceris, ſi carceratus fugiat? Nedum ſi ſcienter ex pretio & dolo ſed ſi ex nimia negligentia cuſtodis carceratus pro cauſa criminali fugiat, regulariter cuſtos carceris punitur eadem pœna, etiam mortis, qua plectendus erat carceratus. *l. ad Commentarienſem, C. de Cuſt. Reor.* & ibi Baldus, Bart. Alb. & alii plures, quos ſequitur Farinac. *quæſt. 31. numer. 2. & 4.* Sed ſi cuſtodis culpa fuit levis, punitur pœna extraordinaria pro modo culpæ ad arbitrium Judicis. Farinac. *num. 4. & 125.* & apud illum plures alii. Requiritur tamen ut re vera fugiens delictum commiſerit, ut cuſtos pœna ordinaria puniatur, *l. ad Commentarienſem*, & ibi Baldus.

74. Cuſtos verò in cauſis fugæ negligens præſumitur, niſi diligentiam probet. Farinac. *qu. 31. num. 19. & 20.* Hæc verò diligentia probatur, ſi cuſtos probet de præterito ſe fuiſſe cuſtodem diligentem. Farinac. *num. 21. & 22.* vel ſe adhibuiſſe ſolitam diligentiam, & carceratum detineat in loco, in quo ſimiles carcerati ſolent detineri. Farinac. *num 131.* ſed in loco non ſolito carceratum detinuiſſet, puniretur pœna extraordinaria. Farinac. *num. 132. & 133.* Quem vide de jure hanc quæſtionem explicantem *d. quæſt. 31.* Si etiam carceratus moriatur intra carceres, præſumitur mortuus ex negligentia cuſtodis. Maſcard. & Cavalcan. quos ſequitur Scroi *part. 4. cap. 17. num. 23.*

SUMMARIUM.

1. *In criminalibus proprie non datur litis conteſtatio.*
   Locum illius tenet interrogatio Rei, ejuſque reſponſio. ibid.

Multæ exceptiones peremptoriæ non retardant litem præcipue in judicio ſummario. ibid.

2. *Quid ſit exceptio declinatoria, & quando opponi poſſit.*

Quæ ſint ejus effectus, & quomodo reddat proceſſum nullum. ibid.

3. *Et in quo caſu proceſſus ſit validus, non obſtante tali exceptione.*

4. *Ad quem judicem ſpectet judicare de valore illius exceptionis.*

5. *Secunda exceptio, quæ opponi poteſt ante litis conteſtationem eſt liquidationis perſonæ actoris.*

6. *Quomodo virtute iſtius exceptionis debeat judex rejicere actorum.*

7. *Et quomodo hæc exceptio impediat litis conteſtationem, reddatque proceſſum nullum.*

8. *Tertia exceptio eſt rei judicatæ.*

Quid requiratur ad hoc, ut talis exceptio ſit valida. ibid.

9. *Quarta exceptio eſt rei tranſactæ; & quid requiratur ad illius valorem.*

10 *Ad hanc exceptionem reducitur pactum de non agendo in judicio.*

11. *Et exceptio litis finitæ.*

12. *Exceptio ſubreptionis litterarum Apoſtolicarum etiam opponi poteſt.*

13. *Inquiſitus excipiens valide contra teſtes, ita ut non faciant ſemiplenam probationem, non poteſt interrogari.*

Et ſi interogetur, proceſſus eſt nullus. ibid.

14. *Quomodo Reus proteſtari poſſit valide contra indicia.*

Et de nullitate proceſſus. ibid

QUÆSTIO XXI.

De exceptionibus, quæ opponi poſſunt ante litem conteſtata, ſeu antequam Reus interrogetur, & conſtituatur inter Reos.

ARTICULUS UNICUS.

Plures exceptiones dari poſſunt à Reo antequam conſtituatur & interrogetur.

1. Quamvis in criminalibus non detur propriè litis conteſtatio, tamen locum conteſtationis litis habet interrogatio Rei, ejuſque reſponſio, etiam ſi actor ſit abſens. Quamvis vero in Judicio ſummario, & privilegiato non admittantur frivolæ exceptiones dilatoriæ, quæ ſunt illæ, quæ dari poſſunt ante litis conteſtationem. Clem. *ſæpe de verbor. ſignificat.* Et ſic in hoc judicio non admittuntur exceptiones quæ retardare poſſunt proceſſum Barboſ. *ad d. Clementiam ſæpe num. 4.* Et quamvis exceptiones peremptoriæ, etiam ſi opponuntur ante litis conteſtationem eam non retardent, ſed reſerventur diſcutiendæ inter merita cauſæ; plures tamen exceptiones peremptoriæ dantur, quæ opponi poſſunt ante litis conteſtationem, & oppoſitæ illam impediunt, *cap. exceptiones de lit. conteſt. in 6o.* & ſic etiam in judicio criminali oppoſitæ impediunt, ne Judex poſſit Reum interrogare, illumque inter Reos conſtituere, unde nec Reus interrogatus tenetur reſpondere. Hæc late explicavi. *d. cap. exceptionis de lit. conteſt. in ſexto.* Ideo hic breviter adducam aliqua, quæ ad hanc quæſtionem facere poſſunt.

2. Prima eſt exceptio declinatoria fori, per quam opponitur Judici, quod non ſit Judex competens, & hæc eſt primo prima exceptio, quæ opponi debet, quia tangit fundamentum judicii, quod eſt juriſdictio Judicis, ſine qua judicium eſt ex natura rei nullum. Ejus vero primus effectus eſt, ut liget manus Judicis, ne ad ulteriora procedat, non diſcuſſa exceptione, & non deciſa, quod tamen non ſine diſtinctione admittendum eſt. Nam ſi Reus, & Judex tales ſunt, ut nec conſentiente Reo Judicis juriſdictio prorogari poſſit, ſicut ſi Reus ſit Clericus, & Judex ſit laicus, etiam Reo, vel Clerico volente Judicis laici juriſdictio non poteſt prorogari; in hoc caſu, ſi Judex procedat ad ulteriora etiam ſi Reus in ejus juriſdictionem conſentiat, nedum tacite, ſed expreſſè, ſemper proceſſus eſt nullus, & nulla ſententia; & hujus nullitatis exceptio ſemper poteſt dari, etiam poſt tres ſententias; eamque partes poſſunt allegare, etiam ſi pepigiſſent, & juraſſent non agere de nullitate; quia hujuſmodi nullitas ſub illo juramento non cadit, ut ex Fran Vant. Felin. Panormit. & Femoſin. probavi *d. cap. 1. num. 14.* Ideo hujuſmodi nullitas poteſt ſemper opponi, etiam poſt terminum datum à Judice ad excipiendum. Et hoc procedit ex quocumque capite Judex non habeat juriſdictionem, aut quia cauſa eſt Eccleſiaſtica, & Judex eſt laicus; aut quia ſit notorius excommunicatus, non toleratus, ſive ſit ſimiliter hæreticus, vel ſchiſmaticus.

3. Sed ſi ſumus in caſu, in quo qui excipit poteſt ſuo conſenſu prorogare juriſdictionem, ſi Judex non obſtante exceptione declinatoria fori, de facto procedit ad ulteriora & opponens non appellat, cenſetur ſaltem tacitè conſentire, & ſuæ exceptionis rejectioni conſentire, & ſic prorogat juriſdictionem Judicis, & proceſſus eſt validus *cap. ex parte de appellat.* & ibi Bald. Zabarell. Panormit. Ancharan. Imola. Franc. Dec Vantius relati *d. cap. 1. num. 15.* Unde hic eſt ordo proponendi hanc exceptionem, ut ſi Judex vel interloquendo expreſſè, vel interloquendo tacitè procedat ad ulteriora, oppoſitor appellet ad quem de Jure, aliter cenſetur conſentire, & prorogat juriſdictionem. De hac verò prorogatione, & qualiter fiat, & quando non præjudicet Judici ordinario tractat latè Guazz. *def. 1. cap. 7.*

4. Sed quis eſt Judex, ad quem ſpectat interloqui, & judicare de veritate, & valore hujus exceptionis? Si non opponitur niſi purus defectus juriſdictionis, Judex ille, contra quem oppo-

opponitur exceptio, eſt Judex competens, ut poſſit judicare an ſua ſit Juriſdictio, niſi Judex ſit Laicus, & opponitur quod Reus eſt Clericus, quia in hoc caſu cum cauſa clericatus ſit ſpiritualis, non ad laicum Judicem, ſed ad Eccleſiaſticum ſpectat judicare de hac exceptione *cap. ſi Iudex laicus de ſent. excom. in 6.* Sed ſi contra Judicem opponitur ſimul defectus perſonalis, ut puta quod non poſſit eſſe Judex, quia eſt excommunicatus non tolleratus, in hoc caſu cognito hujus exceptionis non pertinebit ad Judicem contra quem eſt exceptum; ſed ad ejus ſuperiorem, vel ſi Judex eſt delegatus Papæ eligendi erunt arbitri. *cap. finali de recurſ. cap. ſuper litteris de reſcrip.* ubi Panormit. Butr. Imola, *& alij quos retuli dicto cap. exceptionis nu. 57. 58. & 59.* Ad hanc exceptionem reducitur recuſatio de qua videantur dicta ſupra *quæſt. 3. art. 9.*

5. Secunda exceptio eſt liquidationis perſonæ Actoris. Non in omni judicio etiam ſummario ſemper legitimanda eſt perſona Actoris, ut Reus videat an ſibi expediat litem proſequi. *l. quo ſtipendium & l. licet C. de Procurat. l. non ignorat & l. ſi quis & l. ſi libert. C. de ijs, qui accuſare non poſſunt, & cap. 1. de accuſationib.* Sic ergo ad hoc, ut aliquis agat in judicio, etiam nomine proprio, requiritur aliqua qualitas, vel conditio, ſicut v. g. requiritur quod Actor non ſit excommunicatus, unde poteſt Reus excipere contra Actorem, & illi opponere excommunicationem, & mulier ſi illi opponatur exceptio ſexus, tenetur probare ſe eſſe matrem, ut poſſit proſequi ultionem filij.

6. Quamvis verò Judex poſſit, imò ſi notoria ſit inhabilitas Actoris, illum teneatur rejicere, tamen in dubio ad hoc Judex non tenetur; & multo minus, ſi id ignoratur, unde tunc ſi Reus non opponit Actori, & Judex ad ulteriora procedit, judicium ſubſiſtit. Bald. *l. non ignorat C. de his qui accuſat. num. 2. & ibi* Salicetus *n. 2.* Sed quando Actor agit nomine alieno, multò magis neceſſe eſt, quod perſonam liquidet, & oſtendat ſe eſſe legitimum procuratorem, vel Tutorem, vel Curatorem.

7. Hæc autem exceptio, ſi opponatur, impedit litis conteſtationem, & reddit proceſſum nullum, ſi Judex non legitimata perſona ad ulteriora procedit; ſed quando Actor agit nomine propriò in multis etiam caſibus, quando, vel deſit qualitas requiſita de jure naturæ, ut ſi actor ſit ſatuus, vel ubi lex poſitiva nedum prohibet, ſed irritat proceſſum, tunc proceſſus eſt nullus, etiam parte non excipiente, alias vero in hoc caſu, ſi lex non irritat proceſſum, & pars non excipit, valetq; proceſſus. Farin. *qu. 99. numer. 242.* Guazz. *def. 12. cap. 1. num. 53.* Ubi verò Actor agit nomine alieno, hoc illi ſubſtantialiter eſt neceſſarium, ut habeat legitimum mandatum à principali. Et ſi agit vel ſine mandato, vel cum mandato nullo, & inſufficienti, nulliter agit, & licet acta per illum poſſint per principalis ratihabitionem revalidari; tamen, ſi non revalidantur, nulla prorſus ſunt. Et hæc exceptio illegitimi ſeu falſi procuratoris (dicitur vero falſus procurator, nedum qui habet falſum mandatum procuræ, ſed etiam qui non habet mandatum,) poteſt quandocumque opponi ad invalidandum proceſſum, & ſic eſto pars non opponat ante litis conteſtationem, vel ante ſententiam, proceſſus de facto non habeatur, ut invalidus tamen ad illum invalidandum ſufficit. quod opponatur quandocumque exceptio falſi procuratoris. Et licet ſi pars ante litis conteſtationem, non excipiat non poſſit poſtea opponere ut illum repellat, ex quo eum ſemel approbavit, & ad illam pertinet probare, quod non ſit legitimus Procurator, tamen ad invalidandum acta, defectus: ille ſemper poteſt opponi, & ſaltem ex eo, quod de mandato in proceſſu non conſtet probari; ubi autem Procurator habet mandatum validum, etiam ſi alias eſſet ex alia cauſa inhabilis, parte non opponente acta eſſent valida in illis caſibus, in quibus valida eſſent acta Actoris agentis nomine proprio.

8. Tertia exceptio, quæ poteſt opponi ante litis conteſtationem eſt exceptio rei judicatæ. *cap. exceptionis de lit. conteſt. in 6.* Quæ etiam poteſt opponi in criminalibus, ut notant ibi Dominic. *num. 61.* & Franc. *num 6.* Quia, & Reus poteſt opponere, quod cauſa ſua fuerit finita, & quod ipſe, vel fuit abſolutus, vel damnatus, & ideo cauſa non debeat amplius agitari. Ad hoc tamen, ut hæc exceptio ſit valida, neceſſe eſt, quod ſit eadem res, ut puta idem delictum, & identitas perſonarum, & identitas cauſæ & actionis, & quod ſententia prius data ſit valida, & ideo ſi ſententia ſuit nulla, ut puta quia Judex non fuit competens non habet vires exceptio rei judicatæ, ſed eſt neceſſe, quod ſententia data tranſierit in judicatum, quia ſententia ante non terminat litem. Unde in cauſis in quibus ſententia non tranſit in judicatum, non habet locum exceptio rei judicatæ, & nihilominus etiam in his cauſis, niſi aliquid novi adveniat, ex quo Judex moveatur, ut cauſam de novo cognoſcat, non poterit id facere.

9. Quarta eſt exceptio rei tranſactæ, & litis finitæ. *cap. Exceptionis de lit. conteſt. in 6.* Ad quam requiritur, quod tranſactio fuerit facta in caſibus, in quibus poterat fieri, & fuerit valida, Et hæc exceptio facta ante litis conteſtationem illam impedit, & ſi fiat poſt cauſam, perimit & finit, quia Judex ſecundum illam debet cauſam definire, & in dubio tranſactio judicanda eſt valida. *cap. finem litibus, cap. venerab. de dol. & contumacia.* Rota coram Gregorio XV. *deciſ. 314. num. 2.*

10. Ad hanc vero exceptionem reduci poteſt pactum de non agendo in judicio, vel de non petendo & maximè, ſi hoc pactum ſit juratum De qua exceptione videri poſſunt, quæ ſcripſi. *d. cap. exceptionis num. 23. & ſeqq.* Sed quandocumque quis agendo, vel petendo fit perjurus, rejici debet, & hæc exceptio perjurij impe-

Digitiz

impedit conteſtationam litis, & licet ſit dilatoria, quia tamen eſt ſucceſſiva, poteſt ſemper opponi, quia hujuſmodi Actor ſemper, quod agit, vel petit, eſt periurus & ſic exceptio perjurii per accidens poteſt eſſe peremptoria, quia impedit litis conteſtationem, & proſecutionem.

11. Ad hanc quoque exceptionem ſpectat exceptio litis finitæ, quæ quidem quomodo differat ab exceptione Rei tranſactæ dictum fuit *dicto cap. except. num. 29. & ſequentib.*

12. An etiam & quomodo exceptio ſubreptionis literarum Apoſtolicarum, vel poſſit, vel non poſſit opponi ante litis conteſtationem explicatum eſt ibidem *à num. 35.*

13. An vero ſi Reus petat ſibi dari copiam actorum, vel aliquod ſimile, ut videat, an adſint contra illum indicia ſufficientia; ut poſſit interrogari, dictum eſt ſupra, & nihilominus ſi ille aliunde indicium conſcius excipiat contra illa, & Judex videat exceptiones eſſe validas, & ſufficientes ad tollendam ſemiplenam probationem, illas tenebitur admittere, & de illarum veritate inquirere, quia ex hoc ſemiplena probatio eſt vere incerta, & dubia, & Judex ex dubia probatiore non poteſt procedere, & accuſatum, ſeu denunciatum inter Reos conſtituere, & ſi illum conſtituat, & interroget proceſſus eſt nullus, quia ex non ſufficientibus indicijs inquiſitus fuit interrogatus. Ut ſi Judex non habeat niſi unum teſtem, ſi Reus excipit, quod ille eſt infamis & alleget cauſam infamiæ, non poteſt dici, quod ille teſtis ſit omni exceptione major niſi exceptio elidatur.

14. Arbitratur autem Scroi *par. 5. cap. 5. nu. 10.* Quod Reus in hoc caſu poſſit proteſtari de nullitate proceſſus, & reſervare ſibi facultatem opponendi contra inquiſitionem, ſi fuit facta non probata infamia, vel opponendo contra accuſatorem, ſi non ſe ſubſcripſit ad pœnam talionis, vel contra indicia, ſi non fuerunt ſufficientia, & hoc habet non leve fundamentum *in cap. 2 de accuſ. in ſexto.* Sed ſtante hodierna praxi judicij in inquirendo, hæc proteſtatio, vel erit inutilis, ves ratio eſt neceſſaria. Si enim, qui proteſtatur, intendit, quod, proceſſus debeat declarari nullus, ex eo quod, vel non præceſſerit infamia probata vel quia Accuſator non ſe ſubſcripſerit ad pœnam talionis, cum modò Judices procedant etiam contra non diffamatum, & etiam non præcedente accuſatione formata, ſed ad ſimplicem querelam, imò ad ſimplicem denunciationem, datis centū mille proteſtationibus proceſſus erit validus; quia formatus juxta Regulas procedendi licitas, & conſuetudine comprobatas; ſolum verò utilis erit, ſi Judex in proceſſu dicit ſe procedere per ſolam viam infamiæ, vel ex ſtatuto ſpeciali aliter non poſſit inquirere, vel ex ſpeciali ſtatuto ſit de ſubſtantia quod Accuſator ſe ſubſcribat ad pœnam tallionis, & Judex aliter non poſſit procedere, tunc enim erit neceſſaria proteſtatio, aliter Reo tacente, proceſſus erit validus, ut decernitur *d. c. 2. de accuſ. in 6.* Sed ſi Reus proteſtetur de nullitate, ſi indicia fuerint inventa inſufficientia, ſi hæc inſufficientia non conſtabat ex proceſſu tunc, cum Reus fuit interrogatus, ſed conſtat ſolum ex deductis à Reo in ſuis defenſionibus poſt formatum proceſſum, proteſtatio erit inutilis; quia Judici ſufficit quod inquirat ex indiciis, quæ tunc videbantur ſufficientia. Si vero indicia nedum in actis vere erant inſufficientia, ſed hæc inſufficientia apparet ex proceſſu, proteſtatio erit utilis, ſed non neceſſaria; quia inquiſitio facta ex indiciis inſufficientibus non conſentiente Reo eſt nulla ipſo jure. Nec poteſt dici quod Reus tali inquiſitioni cōcenſerit cum indicia illa non noverit; imò ipſo petente illorum notitia ſibi negata fuerit, vel illam notitiam petere ſuperfluum judicare potuerit, cum Judices putent ſe non teneri ad dandam illam Reo etiam petenti, & alias Judex injuſtè proceſſit interrogando Reum non præcedentibus indicijs, ſed de his videri poſſunt, quæ ſcripſi ſuper *d. c. 1. & 2. de accuſat. in 6.*

SUMMARIUM.

1. *Quæ obſervanda ſint à Iudice circa interrogationem Rei, & ſequent.*
2. *Reus examinari debet extra carceres.*
3. *Et admoneri debet de ſanctitate juramenti, & ſcelere perjurii.*
4. *Et in quolibet conſtituto debet ei dare juramentum de veritate dicenda.*
5. *Et illum examinare debet ſaltem in triduo poſt carcerationem.*
6. *Debetque Reum, & teſtes clare interrogare.*
7. *Nec debet concedere illi dilationem temporis ad reſpondendum.*
8. *Quid agendum ſit, ſi Reus recuſat reſpondere affirmativè, vel negativè.*
9. *Qua cautela uti poterit Iudex, ſi Reus veritatem nollit fateri.*
10. *Non danda eſt occaſio Reo perturbationis.*
11. *Nec promittenda eſt Reo impunitas, ſeu plena liberatio ad extrahendam veritatem.*
12. *Quomodo Iudex non debeat Reum interrogare de non pertinentibus ad cauſam.*
13. *Quando Reus incipit fateri veritatem non debet impediri.*
14. *In actis recipienda ſunt ea, quæ Reus depoſuit contra ſe, & etiam ad ſui favorem.*
15. *Interrogatoria fieri debent in idiomate cognito á Reo.*
Et in actis ponendæ ſunt reſponſiones ſecundum verba præciſè prolata à Reo. ibid
Quod tutius ſervari debet etiam apud Regulares. ibid.
12. *Et omnia per extenſum ſcribenda ſunt à Notario, etiam ſi plures teſtes idem dicant.*

QUÆSTIO XXII.

De interrogatione Rei.

ARTICULUS I.

Qualiter Judex Reum interrogare debet.

1. CUm non poſſit damnari aliquis non auditus, & nequeat puniri ut reus, niſi qui inter reos ſit poſitus, quod fit reum interrogando, & ipſo interrogationibus reſpondente; & quia, ut adnotavit Penna *in praxi c. 19.* ex prudentibus & legitimis interrogationibus, quæ reo proponuntur, & ex eorum reſponſionibus tota cauſa ejusque exitus pendet; ideo Judex in hoc valde prudens eſſe debet, & plura obſervare & à pluribus abſtinere. Hoc verò primò obſervare debet, ut videat, an habeat indicia ſufficientia ad reum interrogandum. Supra enim probatum eſt, quod ad hoc, ut reus interogetur, neceſſe eſt, quod delictum ſit ſemiplene probatum. Conſideret ergo Judex, quod non poteſt ex ſola privata ſcientia reum interrogare, ſed ex ſcientia juridica habens pro indubitata regula, ut judicet id non eſſe in mundo, quod non eſt in proceſſu. Et ideo omnino ante omnia hoc unum conſiderare debet, an habeat in proceſſu ſufficientia indicia ad interrogandum reum. Sententia enim illa Grammat. quod poſſit interrogari reus non præcedentibus indiciis, ut advertit Penna *in praxi cap. 20. num. 4.* nulla firma ratione conſtat.

2. Secundò, ſi reus ſit carceratus, debet excarcerari, & extra carceres examinari; imo nec in manicis ferreis debet detineri, quamvis examinari poſſit ligatus, ſi qualitas delicti aut perſonæ id ſuadeat. Si etiam reus ſit perſona illuſtris, vel in dignitate conſtituta cum decenti honore examinari debet.

3. Judex reum vel etiam teſtes benignè admonebit de ſanctitate juramenti & perjurii ſcelere, & hortabitur, ut nudam & ſinceram veritatem clare & plenè fateatur, & ne contra ſe ipſum aut alios falſum teſtimonium dicat. Simanc. Cathol. *inſtit. tit. 44. nu. 16.*

4. Hoc obſervandum erit tam in examine reorum, quàm teſtium, ut nedum in primo examine, ſed toties, quoties conſtituuntur, jurent de veritate dicenda, vel tactis ſacris Scripturis, vel tacto pectore more Sacerdotum, vel alio ſimili juridicè approbato modo. Ut enim ex Cino & Saliceto advertit Penna *in praxi cap. 19. num. 1.* Juramentum ſemper præcedere debet depoſitionem rei vel teſtis, & hoc ſervari debet etiam ſi ſecundum vel tertium examen ſit continuativum præcedentis examinis. Sed de neceſſitate juramenti ipſius Rei videantur dicta ſupra *quæſt. 11. art. 2.*

5. Quintò curet Judex examinare & interrogare reos paulò poſtquam miſſi ſunt in carcerem, & non differat ultra triduum, & dum rei examinantur, benignè tractentur juxta illorum qualitatem, & quo attentius & pacatius agere poſſint rei, dum conſtituuntur, ſedeant. Penna *in praxi cap. 19. num. 5.*

6. Sextò Judex reum & teſtes interrogare debet clare & dilucidè & ſi obſcura ſit interrogatio, reus poteſt petere, quod Judex ſe declaret. Carena *cap. 19 praxis* Penna ex Scaccia de *judic. lib. 1. cap. 86. num. 32.* Guttz. *def. 20. cap. 12. num. 1.* Ubi etiam declarat, quando Judex uti poſſit interrogatoriis ſophiſticis & obſcuris.

7. Septimò ſi reus dilationem temporis petat ad reſpondendum, non debet illi concedi, quia in facto proprio non debet reo dari tempus ad deliberandum. Clar. *quæſt. 45.* Sed de hoc dicendum.

8. Octavò ſi reus vel recuſet reſpondere, vel nolit reſpondere affirmativè vel negative, vel in his, quæ veriſimilia ſunt illũ recordari, reſpondet per verbum non recordor, in delictis levibus debet charitativè pluries moneri, ut præcisè affirmativè vel negativè reſpondeat, vel moneri poteſt etiam ſub pœna convicti, & poſt trinam monitionem pro tali haberi; ſed in delictis gravioribus, pro quibus eſt imponenda pœna corporalis, reus torquetur, niſi reus ex juſta cauſa nolit reſpondere, ut puta quia recuſavit Judicem ut incompetentem, vel ſuſpectum. In hoc autem caſu debet Judex proteſtari, quod non torquet reum pro dicenda veritate, ſed præcisè ut affirmativè aut negativè reſpondeat. Unde nec Judex debet illum in tortura interrogare de meritis cauſæ, ſed ſolum ut reſpondeat. Et ſi reſpondet per verbum non recordor, & oblivio eſt veriſimilis, non debet torqueri, ſed de iſtis ſermo erit infra cum tractabitur de tortura.

9. Nonò, præcipuè ubi Judex videt reum veritatem nolle fateri, hac cautela uti poterit, ut de iis, quæ remotè ſpectant ad cauſam, illum interroget, ſolent enim rei confiteri ea, quæ ſuæ cauſæ non nocere arbitrantur, non verò ita de facili judicant nocere, vel non nocere, quæ remotè ſe habent, & ſic contingit ſæpè, quod ex pluribus, quæ confeſſi ſunt, ad hoc perducantur, ut quod dicere nolunt ex confeſſis negare non poſſint. Penna *in praxi inter Reos lib. 1. cap. 3. num. 8.* de Bictis *in Epit. qu. 8. nu. 4.*

10. Decimò, præcavendum eſt, ne Reis præbeatur occaſio immodeſtè & intemperanter agendi, aut conviciandi, aut agendi aliquid quod rectum iudicium perturbare poſſit.

11. Undecimò, cavendum ne judex promittat reo impunitatem vel plenam libertatem, ne vel promittendo, quod præſtare non poteſt, mendacii arguatur, vel rei ſub ea ſpe fateantur, quæ non commiſerunt; quod facilè contingere poteſt ob deſiderium, quod habent rei ſe citò liberandi. Poſſent iſtæ interrogationes argui, ut invalidæ, ut in his terminis arguit Bertazz. apud Pennã *in praxi c. 10. n. 2* ſed de hoc dicetur infra. Judex ergo ſolum poteſt dicere, quod mitius

agetur

agetur cum illis, qui citius & libentius veritatem confitebuntur. Eymer *in direct. p. 3. n. 106.* & ibi Penna *comm. 23.* Bertazzol. *conſ. 95. lib. 1.*

12. Duodecimò Judex caveat, ne ſit nimis in interrogando moleſtus, & ne interroget Reum de non pertinentibus ad cauſam, ſed ſolum ſuper iis, de quibus indicia habeat; ſic enim Judex captum pro uno crimine non poteſt interrogare de alio crimine, de quo Reus non eſt indiciatus. Paulus Papa Tertius Conſt. quæ incipit *Ad onus* §. *1. cap. Indices*, & probatum eſt ſupra Eymer. *in directorio part 3. num 74.* Ubi Penna *Com. 28. & in praxi cap. 20. num. 3.* Si tamen Reus reſpondendo ad legitimas interrogationes dederit occaſionem interrogandi de aliis, ſi non ſunt inepta, & extra cauſam poterit ſuper illis interrogari propter indicium, quod ipſe dedit in ſua reſponſione. Eymer. & Penna locis citatis.

13. Decimotertiò: Advertat Judex, ne poſtquam Reus incepit fateri veritatem, eum perturbet aut impediat, nec examen dimitrat, ſed illud proſequatur, quia compertum eſt, eos quorum interruptæ fuerunt confeſſiones malo conſilio ductos, vel nolle amplius veritatem confiteri, vel quod confeſſi ſunt revocare. Eym. *par. 3. num. 18.* Penna *in praxi par. 1. cap. 20. nu. 9.*

14. Quartodecimo Judex faciat, ut in actis recipiantur nedum quæ rei deponunt contra ſe, ſed etiam ad favorem ſui, & aliorum; aliter enim fieri ratio recta non permittit; cum Judicis ſit veritatem quærere, & attendere, & hoc idem ſervandum omnino in depoſitionibus denunciantium & teſtium. Penna *dicto cap. 20. num. 10* Imo ſi contingat Reos, dum examinantur, interno cordis dolore ita moveri, ut vel lacrymas emittant, vel flexis genibus, aut junctis manibus, aut percuſſione pectoris miſericordiam implorent, hæc pœnitentiæ ſigna in proceſſu, quaſi per parenteſim inſerenda ſunt, & notanda, cum ad minuendam pœnam, & majorem benignitatem illis impartiendam plurimum valeant. Penna *d. cap. 20. num. 10.* Pariter verò Notarius debet diligenter adnotare de mandato Judicis quæcunque fiunt per teſtem, vel Reum, vel Judicem, & præſertim pallorem Rei, illiuſque trepidationem, vel alia ſigna ipſo Reo præſente, & audiente, ſimul aſſerendo ſe illa vidiſſe. Quod ſi illa non vidit debet ſcribere ſolum, quod Judex ita ſibi dixit, & ſcribi juſſit. Guazz. *def. 20. cap. 14. numer. 1. & 2.* Ubi *num. 3.* quod ſi omittantur, quæ ſcribi debuiſſent, hæc omiſſio probatur præſumptionibus & conjecturis, & quod concludenter probatur per unum teſtem.

15. Decimoquintò curare debet Judex, ut interrogatoria & reſponſiones fiant in idiomate cognito à Reo vel teſte examinato, adhibito ad hoc interprete, ſi ſit neceſſarius. Et interrogatoria per extenſum ſcribantur à Notario; intollerabilis enim eſt abuſus quorundam Notariorum, qui ſcribunt, Interrogatus &c. unde non cognoſci poteſt, an interrogatio ſit ſuggeſtiva, & an Reus reſpondeat integrè interrogationi, ſed ſummè cavendum eſt, ne Notarius reſponſiones Reorum aut Teſtium deſcribat in alio Idiomate ab eo, in quo loquitur reſpondens, & nihil mutando, vel addendo, vel minuendo, aut transportando, aut inveniendo, ſed eadem prorſus verba deſcribendo; quod præcipuè eſt neceſſarium, ubi agitur de propoſitionibus & formalitate terminorum, & verbalibus injuriis aut conventionibus & pactis. Unde neceſſe eſt quod teſtes conveniant in eiſdem verbis, ut reus illa fateatur, ſi veritas hoc poſtulet. Butr. *cap. nihil de verb. ſignific.* Panormit. *nu. 2.* Penna *in praxi l. 1. cap. 20. nu. 13.* Cum vero Bictus ſenſerit, quod apud Regulares ex eorum privilegiis ſufficiat, quod Notarius deſcribat in actis verum ſenſum verborum, huic opinioni non facile eſſe adherendum inquit Eliſeus *tr. 7. qu. 4. nu. 1.* eo, quia ſæpius fieri poteſt immutatio verborum, & hoc ut plurimum evenire ſolet. Et verè tutius eſt, ut Notarius ſcribat illa eadem verba reſpondentis; de ſubſtantia tamen Judicii hujusmodi non eſt neceſſarium, ſed ſufficit, quod exprimatur verus ſenſus reſpondentis.

16. Penna *num 14.* benè infert non eſſe permittendum, quod Notarius poſtquam ſcripſit examen prioris teſtis, poſtea audito ſecundo, tertio, quarto, &c. dicat, quod teſtis depoſuit per omnia, ſicut primus, ſed per extenſum omnium examina debet deſcribere. Hæc enim praxis communiter eſt reprobata *ex dicto cap. nihil de verb. ſignif.* ubi Butr. *nu 3.* Panorm. *num. 3.* dicunt de jure verius eſſe, quod taliter examinati non probent.

SUMMARIUM.

17. *Suggeſtio tam in tortura, quàm extra de jure eſt prohibita.*
Quare confeſſio per ſuggeſtionem extorta non nocet Reo. ibid.
18. *Quid ſit ſuggeſtio.*
19. *Suggeſtio alia aperta & alia palliata.*
Primus modus ſuggeſtionis apertè fit, quando interrogatur Reus abſque ſufficientibus indiciis. ibid.
20. *Secundus modus eſt, quando mediis fraudibus & mendaciis ducitur Reus ad fatendum delictum.*
21. *Quid dicendum ſit, an judex poſſit uti mendacio ad finem eruendæ veritatis. & ſeq.*
22. *In illo caſu mendacium ex objecto eſt pernicioſum, & contra charitatem.*
23. *Quomodo mendacium, etiamſi illicitum, non ſit contra juſtitiam.*
24. *Quando eſt injuſtum ex objecto, & quando dictum privat Reum re notabili.*
25. *Iudex præmiſſo mendacio interrogans Reum peccat & injuſtè agit.*
26. *Iudex utendo mendacio ad hoc, ut Reus non dicat falſum, & non peccet, non liberatur à peccato & ab injuſtitia.*

27. Con.

27. *Confeſſio extorta per mendacium non eſt judicialis, ſed invalida.*

28. *Tertius modus ſuggeſtionis eſt quando mediis fictionibus. & cautelis Reus ducitur ad confeſſionem delicti.*

29. *Iudex inducens Reum extra judicium ad fatendum delictum , non utitur ſuggeſtione judiciali, ſed illicita ſubornatione.*

30. *Quæ ſint cautelæ, & ſimulationes, quibus Iudex licitè uti poſſit. ibid.*

31. *Quartus modus eſt, quando ex promiſſione impunitatis extrahitur Rei confeſſio.*

32. *Princeps promittens impunitatem tenetur illam concedere.*

33. *Opiniones variæ.*

34. *Quid dicendum ſit, ſi Iudex promittit impunitatem non habendo authoritatem dandi illam.*

35. *Confeſſio extorta media promiſſione impunitatis, & poſtea ratificata eſt valida.*

36. *Si vero non ſit ullo modo ratificata, non poteſt puniri Reus virtute illius confeſſionis.*

37. *Nec Iudex virtute dictæ confeſſionis poteſt recurrere ad Principem, ad hoc ut damnetur Reus.*

38. *Iudex extrahens Reum de loco ſacro media expreſſa promiſſione impunitatis, tenetur illum in eum locum reſtituere.*

39. *Quomodo Princeps poſſit puniri Reum media confeſſione extorta à Iudice ſub conditione impunitatis.*

Exemplum Alexandri III. ibid.

40. *Promiſſio impunitatis non tollit vim aliarum probationum.*

41. *Quando confeſſio extorta ſpe impunitatis, ſufficiat ad pœnam extraordinariam.*

42. *Et quomodo dicta confeſſio revocata non ſufficiat ad torturã, & ad Reum interrogandum*

Poteſt tamen deſervire pro adminiculo. ibid.

43. *Et in aliquo ſenſu dicitur nulla, & in alio non nulla.*

44. *Iudex potens concedere impunitatem illamq; promittens, talis promiſſio non eſt illicita.*

Confeſſio tamen extorta ſpe talis promiſſionis eſt invalida. ibid.

45. *Quomodo Iudex poſſit torquere Reum, & punire pœna extraordinaria ex vi confeſſionis extortæ ſpe impunitatis.*

Et quomodo Iudex damnans Reum virtute dictæ confeſſionis non teneatur ad reſtitutionem. ibid.

46. *Quintus modus ſuggeſtionis eſt, quando teſtis, ſeu Reus interrogatur in ſpecie de perſona determinata, & delicto determinato.*

47. *Iudex habens indicia ſufficientia ad inquiſitionem ſpecialem poteſt interrogare in ſpecie. Vide etiam num. ſequent.*

48. *Quomodo interrogatia in ſpecie poſſit eſſe ſuggeſtiva ex forma & modo ſpeciali interrogandi.*

49. *Etiam ad interrogandum de circumſtantiis delicti prærequiruntur indicia ſufficientia.*

Quomodo differant inquiſitio delicti, & inquiſitio delinquentis.

50. *Quid requiratur ad inquiſitionem delinquentis in ſpecie.*

Explicatur quomodo interrogatio de circumſtantiis ſit ſuggeſtiva ibid. & num. 51.

52. *Quomodo in interrogatione de ſociis criminis vitanda ſit ſuggeſtia.*

53. *In caſu quo Iudex ponat in eodem carcere Reum & teſtes, non habet locum ſuggeſtio.*

54. *Ad tollendum defectũ ſuggeſtionis, bonum eſt prius interrogare in genere Reum, & teſtes.*

55. *Iudex legens Reo depoſitiones teſtium non committit ſuggeſtionem.*

56. *Alius modus ſuggeſtionis eſt, ſi Iudex interroget Reum de his quæ ſunt juris.*

Nec teſtis tenetur reſpondere ad dictas interrogationes. ibid.

57. *Quid ſit ſuggeſtio palliata; & quot modis fiat. num. 58.*

Interrogatio ſuggeſtiva eſt prohibita etiam Iudici procedenti de plano, & ſola rei veritate inſpecta.

ARTICULUS II.

De ſuggeſtione à Iudice fugienda.

17. SUggeſtionem tam in tortura, quam extra eſſe de jure Judicibus prohibitam; & ideo confeſſionem per ſuggeſtionem extortam non ſufficere ad Reum condemnandum, & omnia inde ſecuta eſſe nulla ipſo jure *ex l.1. §. quid ad q. ff. de q.* docent ibi Batt. & Marſ. Marian. Soc. *in cap. qualiter & quando il ſecondo n. 202. de accuſ.* Scaccia *de Iud. cap. 86. n. 7. & 40.* Farinac. *q. 83. n. 84. ubi n. 85.* ex eodem Scaccia *n. 41.* Quod eſt prohibita ſuggeſtio nedum in damnum Rei, ſed etiam in damnum Fiſci, & hæc eſt communis ſententia Doctorũ. Quod verò confeſſio per ſuggeſtionem extorta non noceat, ex duplici cauſa præcipuè oritur. Prima eſt, ſi ſit injuſtè extorta per Judicem, & ſic ſit veluti per furtum, aut rapinam uſurpata. Sic enim juſtitia non patitur ut ſit judiciale, & admittatur in judicio ut validum, quod injuſte eſt extortum per Judicem; nec patitur quod Judex utatur tanquam juridica illa confeſſione, quam ipſe, vel dolo furatus fuit, vel vi rapuit. Secunda cauſa eſt, ſi confeſſio ex ſuggeſtione orta, ſit de falſitate ſuſpecta, & ſic incerta, & dubia, dubia enim probatio non ſufficit ad condemnandum, confeſſio vero ex ſuggeſtione orta altero ſaltem ex his vitiis laborat.

18. Suggeſtio vero, ſi vim nominis attendimus, eſt interrogatio per quam ſuggeritur Reo vel teſti. mentem interrogantis eſſe, ut ad interrogationem affirmativè reſpondeat, ſeu ut deponat id de quo interrogatur, ut ſi Judex dicat Scio: nonne occidiſti Cajum? vel ſi dicat Scio Scio quod occidiſti Cajum, ideo hoc fateari ſic ergo ubi Judex interrogans oſtendit animum ejus eſſe, ut interrogatus ſic deponat, ſicut ille interrogat, & habet animum, ut interrogatus ita

reſpondeat, interrogando ſuggerit. Et præcipuè ſi hoc fiat in tortura, Judex nihil facit, & confeſſionem extorquet, & ſemper redditur dubia confeſſio, & ſuſpecta, ne reus confeſſus fuerit, quia vidit mentem Judicis eſſe, ut ipſe ſic fateretur. Merito propterea ſuggeſtivæ interrogationes fuerunt prohibitæ. Sed modo in jure ſuggeſtio dicitur omnis injuſta, & dolo à Judicis interrogatio. Eliſeus *tr. 4. q. 5. nu. 1* Ideo ſuggeſtio fieri dicitur, ſed præcipuè in tortura, ſi Judex nimis ſolicitet Reũ aut terreat, ſi fateri nolit id, de quo interrogatur. Unde Judex abſtinere debet, ne in tortura præcipuè, importune ſuadeat, vel contumelis, aut minis, aut verberibus ſolicitet Reum, ut fateatur id, de quo determinatè interrogatur. Sed bene faciet Judex, ſi bis vel ter Reum interroget, & ſuadeat, ut Reus dicat veritatem ſuper his de quibus extra torturam fuit interrogatus.

19. Diſtinguunt vero Doctores ſuggeſtionem in apertam, & palliatam; & apertam in plures ſubdividunt. Dicunt igitur primo, quod Judex ſuggeſtivè, & injuſtè interrogat, ſi non habet ſufficientia indicia ad interrogandum, vel Reum vel teſtem; & quia ſupra probatum eſt, quod adhoc ut Reus interrogetur judicialiter, neceſſe eſt, quod ejus delictum ſit ſemiplene probatum. ideo ſuggeſtive Judex interrogat, ſi Reum interrogat de delicto non ſemiplenè probato. Sed quia Doctores multum ſunt diſcordes, aliis volentibus, quod ad interrogandum Reum ſufficiant leviora indicia, aliis omnino volentibus, quod adminus indicia ſemiplene probent In hoc conveniunt omnes judicem ſuggeſtive interrogare, ſi interrogat ſine indiciis ſufficientibus. Tunc enim à domo rei ſumitur initium probationum, contra *l. de minore §. tormenta ff. de q.* Veritas vero eſt, quod injuſta eſt interrogatio Rei, quam non præcedit ſemiplena probatio; videantur dicta ſupra *quæſt. 20. art. 1.* In hoc etiam magnum diſcrimen eſt inter teſtes & Reos; quia ad juridicè examinandos teſtes etiam in ſpecie ſufficit ſi præceſſit infamia, vel denunciatio, ut ſupra probatum eſt. Hoc igitur modo Judex ſuggeſtivè interrogat, ſi interrogat ſine præcedentibus ſufficientibus indiciis, ut ſi Reum interrogat de aliquo delicto, de quo non eſt indiciatus, vel ſi interrogat de ſocio criminis in caſibus, in quibus id non licet, & determinate, & ſpecificè, ut puta an Sejus fuerit ſocius Caji in homicidio. Nam interrogare de ſociis in genere non eſt illicitum ſaltem ex conſuetudine.

20. Secundus modus ſuggeſtionis eſt, ſi etiam extante ſemiplena probatione delicti Reus mendaciis, & fraudibus ducitur ad delictum fatendum. Quamvis enim Judex poſſit fingere, & ſimulare cum Reo, ſe jam eſſe informatum, & ſcire totum factum, licet illud ignoret, & ſic poteſt ad hunc effectum in manibus accipere proceſſum, vel alias ſcripturas, & illas evolvere, ſimulando ſe legere teſtium depoſitiones, ut credat Reus apud Judicem conſtare de veritate facti. Eym. *in direct. part. 3. num. 102.* & ibi Penna *com. 25.* Non poteſt tamen Judex expreſsè dicere ſe ſcire totum negotium. Si hoc non eſt verum, nec ad eruendam veritatem poteſt uti mendaciis, & falſitatibus, & hoc nedum eſt prohibitum, quia mendacium eſt malum, & non ſunt facienda mala, ut veniant bona *cap. undequaque 56. diſtinct. cap. neque 14. q. 15.* Eym. & Penna loco citato Scacc. *de Iudic. lib. 1 cap. 88. n. 35.* Farinac. *q. 81 n. 311. qui n. 314.* exiſtimat, quod ubi Judex utitur cautelis, & ſimulationibus laudabilibus debeat ea in ſcriptis per Notarium redigere, ne oriatur ſuſpicio contra Judicem, quod tamquam inanis gloriæ cupidus confeſſionem Rei extorſerit. Et idem advertit Guazz. *def. 20. c 12. nu. 7.*

21. Sed hic difficultas eſt, an uti mendaciis ad finem eruendæ veritatis, nedum ſit illicitum, ſed ſit injuſtum, & ex conſequenti, an vitiet confeſſionem, ut non noceat confitenti; videtur enim, quod non ſit injuſtum, non enim eſt injuſtum ex objecto, ſi id quod dicitur, non eſt injuſtum, & per illud non aufertur à proximo, quod ſuum eſt. Modo per hoc, quod Judex mentiendo dicat Reo, quod ipſe eſt convictus in judicio per teſtes, vel quod complices confeſſi ſunt delictum, vel aliud ſimile, non videtur facere injuriam Reo, nec ab illo auferre aliquid, quod de jure ſit ſuum, cum nec Reus jus habeat, ut non convincatur per teſtes, vel per hoc quod dicitur illum eſſe convictum fiat, ut vere ſit convictus, & poſſit ex hoc illi fieri aliquod præjudicium, & injuſtum damnum. Sed neque tale mendacium eſt injuſtum proptiè ex effectu, vel fine, ex eo ſcilicet, quod decipiat Reum, & inducat illum ad confitendum delictum Tum primo, quia decipere aliquem ſine vi, ſi non infertur illi aliqod aliud præjudicium, quam illud quod eſt idem opinari falſum tanquam verum, non eſt injuſtum propriè, imò nec eſt peccatum grave, ut habetur ex D. Th. *2. 2 q. 50 art. 4.* aliter etiam mendacium officioſum eſſet grave peccatum; imò ſimulatio laudabilis nullum eſt peccatum, licet ex illa aliquis decipiatur. Et eo magis hæc procedunt, quando qui decipit vim non facit, nec obligat ad ſibi credendum, & deceptio illius, qui decipitur eſt voluntaria, & ille eſt, qui ex ſua imprudentia leviter credit. Tum ſecundo, quia finis intentus à Judice eſt bonus; finis enim eſt, ut Reus deſiſtat à malo, & fateatur veritatem, quam tenetur fateri. At vero ſine injuſtitia poteſt etiam per vim aliquis detineri, ne faciat malum, ut patet in illo, qui apprehendit, & detinet aliquem, ne alium injuſtè vulneret.

22. Reſpondetur, & dicitur primo, quod in præſenti caſu mendacium ex objecto, & ex ſuo genere eſt perniciosum, & contra charitatem; quia præbetur Reo materia, & occaſio, ut decipiatur in eo, quod multum intereſt Reo ut in eo non decipiatur, ſed ſciat veritatem, ut poſſit deliberare an ſibi conveniat fateri, vel non fateri delictum, & poſſit meliori modo quo poteſt ſe tueri, ſi ſit innocens, vel ſi ſit in caſu, in quo non tenetur fateri delictum. Mendacium enim eſt

per-

perniciosum, & contra charitatem, ſi eſt falſum circa proximi bonum, & circa id, quod multum intereſt proximo, ut proximus ſciat veritatem, ut docet D. Th. *2. 2. quæſt. 110 art. 4.*

23. Dicitur ſecundo, quod aliquem decipere per mendacium; quod alias ex objecto non ſit injuſtum, nec inferendo vim, nec obligando proximum ad credendum mendacio, licet alias ſit illicitum, & poſſit eſſe contra charitatem, non eſt tamen contra juſtitiam. Ratio eſt quia in hoc caſu nihil auferetur credenti mendacio contra voluntatem illius, ſed ipſe eſt, qui ex levitate ſua voluntariè falſum credit, etiam in ſui præjudicium. Unde licet in hoc offendatur charitas, ſi datur occaſio, ut proximus falſum credat in ſui grave præjudicium, non offenditur tamen juſtitia commutativa, quia nihil auferetur credenti contra voluntatem illius. Et ita videri poteſt, quod ex hac parte Judex non obligans, nec faciens vim Reo, ut credat ſuis mendaciis, ſi alias mendacia ex objecto, & re dicta non ſint contra juſtitiam, licet illicitè agat, tamen contra juſtitiam non peccat. Sed oppoſitum eſt dicendum. Primo, quia ad hoc, ut mendacium ſit illicitum Judici, & vitiet confeſſionem Rei, ſufficit quod ſit contra juſtitiam legalem, & fidelitatem officii Judicis, qui eſt juſtitiæ cuſtos, & veritatis; ſic ergo non patitur ſanctitas Judicis, & officii Judicis, ut in Judicio habeatur pro vero, & valido, quod mendaciis, & fraudibus Judicis eſt extortum. Et ideo jus non approbat, nec pro valida habet confeſſionem Rei extortam per mendacium, & fraudem Judicis. Secundo nam ubi mendacium eſt inductivum adhoc, quod Reus determinatè fateatur id, de quo interrogatur, uti tali mendacio eſt ſuggerere Reo, ut determinatè fateatur illud unum determinatè, de quo interrogatur. Et hæc eſt ſuggeſtio fraudulenta in judicio illicita.

24. Dicitur tamen tertiò, quod in hoc caſu mendacium eſt injuſtum ex objecto, & re dicta, ſi Judex mendaciter dicat Reo, quod eſt convictus in judicio vel quod complices confeſſi ſunt delictum, vel aliquod ſimile; nam Reum non eſſe convictum, vel delictum ejus non eſſe probatum per confeſſionem complicis, vel per complicem eſt bonum Rei valde notabile, & Reo multum utile, & pertinens ad ejus famam, cujus boni poſſeſſione illum quantum ſit ex ſe ipſo privat Judicis mendacium; & ideo mendacium iſtud ex objecto eſt injuſtum, & ex ſe damnificat Reum in re ſua.

25. Dicitur quartò, quod ſi Judex præmiſſo mendacio interrogat Reum, intendens quod Reus interrogationi affirmativè reſpondeat, quidquid ſit, an id ſit verum, vel falſum peccat & injuſtè agit, nedum ratione mendacii, ſed ratione iniqui finis, quia intendit finem, qui eſt Reo pernicioſus, & eſt contra juſtitiam judicii recti, unde ad minus eſt injuſtus Judex, quia juſtitiam officii violat, & amplius injuſte offendit etiam juſtitiam Rei, quia illum etiam ad deponendum falſum inducit, cum juridicè illum interroget ex illa intentione iniqua.

26. Dicitur quintò, quod in hoc caſu ex finis recti intentione, ex eo, ſcilicet, quod Judex non intendat, niſi quod Reus dicat veritatem, quia in conſcientia fateri tenetur, Judex non evitat injuſtitiam; peccatum enim vitare non poteſt, quia mendacium ex lege Divina, & naturali eſt intrinſicè malum. D. Aug. contra Mendacium D. T. *2 2 qu. 110. art. 1.* non autem ſunt facienda mala, ut eveniant bona *cap. undecumque 36 diſtinct. cap. neque 14. quaſt. 15.* Unde hoc communiter Doctores docent. Sed neque injuſtitiam vitabit ex eo, quod intendat impedire reum à malo, & peccato. Nam an reus teneatur in judicio fateri veritatem etiam ſi legitime interrogetur eſt res valde controverſa inter Doctores, & non deſunt, qui negantem partem doceant, ubi ex confeſſione imminet reo præjudicium valde grave, & poteſt contingere, quod reus probabiliter, & ſine peccato eam ſententiam amplectatur, & ex illa conſtanter neget veritatem. Et quod magis urget, poteſt eſſe, quod reus pluſquam convictus de delicto ſit verè innocens, & quod nedum non teneatur, ſed nec in conſcientia poſſit fateri delictum. Non poteſt ergo Judex injuſtè reo inferre, vel minimum præjudicium mentiendo ex intentione impediendi peccatum illius; cum ignoret, an negando delictum peccet. Et ideo neque poterit uti confeſſione rei ex mendaciis extorta tamquam non injuſte extorta, ſed valida, cum non ſit certus eam non fuiſſe juſtè obtentam. Sed dato, quod Judex eſſet certus, quod reus peccaret negando veritatem, adhuc ubi ſumus inter duo mala, quorum unum eſt de facili reparabile, & aliud eſt irreparabile, charitas non excuſat injuſtitiam, nec licet injuſtè impedire proximum, ne incurrat damnum de facili reparabile, etiamſi hoc damnum ſit maximum; ſi proximus vitando hoc damnum de facili, reparabile, ex hoc incurrat in aliud damnum omnino irreparabile. Modo reus licet peccet negando delictum, hoc malum vitare poteſt pœnitendo, ſed ſi fateatur, & ex hoc damnetur, vel ad mortem, vel ad aliam pœnam gravem, hoc damnum fit illi irreparabile: non excuſatur igitur injuſtitia Judicis utentis mendaciis, ex hoc quod intendat vitare peccatum Rei negantis, cui, ſi fateatur, imminet damnum irreparabile.

27. Quamobrem dicitur ultimo, quod confeſſio à Judice extorta per mendacium, & ſic per fraudem non eſt judicialis, ſed invalida, & inſufficiens ad condemnandum confeſſum, ut eſt de mente Doctorum, quos citavimus *nu. 20.*

28. Tertius modus ſuggeſtionis ſimilis ſecundo dicitur eſſe, quando Judex utitur cautelis & fictionibus, ut Reus confiteatur *L. cum hi. §. cum lis ff. de tranſact.* Clar. *quaſt. 55. verſ. circa primum Caſtrenſ. in l. edita nu. 19. C. de eden.* ubi habet, quod licet hujuſmodi fictiones, & ſimulationes in foro fori admittantur in foro Dei, damnant Judices. Peana, Bart. Scaccia, & alii quod refert Farinac *qu. 81. num. 305* & *313.* Cæ-

terum judicibus nec per alios licet inducere reum mendaciis, & fraudibus ad hoc, ut fateatur delictum. Ideo non licet introducere intra carceres perſonas viles, & infames, quæ ut plurimum ſolent mille mendaciis & fraudibus introducere Reos, ut delictum fateantur, promittentes etiam ſæpè impunitatem, & maria & montes, ut ipſi poſſint à fiſco conſequi magnum præmium. Guazz. *defenſ. 20. cap. 10. ante n. 7.* Abſolutè tamen non eſt illicitum introducere aliquem intra carcerem, ut viis licitis inducat reum ad fatendam veritatem Eymer. *in direct. part. 3. n. 200.* & ibi Penna *com. 23. Lit. I. & G.* ſicut id fieri poteſt ad obſervandum, & referendum, quidquid per reum dicitur, vel agitur Farinac. *qu. 81. nu. 390.* Guazzin. *d. cap. 12. num. 6. in fine.*

29. An vero mediis aliis viris inducere reum extra judicium, ut confiteatur, ſit ſuggeſtio propriè loquendo, dicendum eſt adeſſe hic ſubornationem illicitam, non vero judicialem ſuggeſtionem, & de confeſſione ſit extorta judicandum eſt, ac de confeſſione per iniquam ſubornationem obtenta. Et idem dicendum ſi Judex ipſe extra judicium ſimile quid fecerit. Verum quod poſſint Judices uti laudabilibus cautelis, ſimulationibus, & fictionibus, probatur exemplo Salomonis tertio Regum, qui finxit velle, ut infans occideretur ut ex hoc veram illius matrem cognoſceret, de quo *in cap. Affer. re de præſumpt.* Ubi Ancharan. *nu. 1.* Panormit. *nu. 1.* Felin. *n. 1.* Penna. *in direct. part. 23. comm. 3.* Covarruv. *var. reſolut. lib. 1. cap. 8. nu. 16.* & quam plures alii, quos ſequitur Farinac. *quæſt. 81. num. 304.*

30. Et certè ubi iſtæ cautelæ, vel fictiones ſunt ſine mendacio, & ſic ſunt laudabiles, eis laudabiliter utuntur Judices, ut eruant veritatem ab oſtinatis. Harum autem cautelarum dantur exempla. Primo ex facto Salomonis tertio Reg. & ex facto Caroli Magni, cum enim informatus fuiſſet, homicidium patratum fuiſſe, vel à patre, vel à Filio juſſit utrumque ſuſpendi, quo viſo pater confeſſus fuit delictum. Secundo, ut Judex poſſit verbis blandis amicabiliter ſuadere ut Reus veritatem dicat, & pariter tractare benignè Reum, & ſigna humanitatis ei oſtendere. Non tamen ſi Reus ſit mulier, Judex poteſt dicere ſe amore illius captum eſſe. Tertiò, ut poſſit mittere intra carcerem exploratores, vel perſonas pias, quæ ſuadeant Reo dicere veritatem, ſine mendaciis tamen, ſed juſtis ſermonibus. Quartò, quod poſſit ſine mendacio ſimulare, ſe eſſe informatum, & ſcire totum factum, dummodo ex illa fictione non ſequatur aliquod grave præjudicium; Sic non approbatur, quod legitur factum à B. Io. de Capiſtrano, quod ſcilicet cum finxiſſet caput amputandum eſſe nedum Patri, ſed etiam filio, qui innocens erat, capite patri abſciſſo, filius timore interiit; ſed ſemper omnino ſervandum eſt, ut quodcumque, vel minimum mendacium abſit. Advertendum quod licet regulariter loquendo Judices cavere debeant ab interrogatoriis deceptoriis, & revelare & aperte interrogare, ut tradunt Penna *& Canon. 25.* & Cartar. *de interrog. Reis. lib. 2. c. 10.* ex Farinac. *quæſt. 81. nu. 305.* Tamen ubi Judex eſt in caſu in quo indicia urgent contra Reum, & ipſe pertinaciter negat delictum, Judex prudenter uti poteſt amphibologiis, & æquivocationibus ad finem veritatis indagandæ, ſemper enim attendi debet, quod hujuſmodi æquivocationes ſunt quidem occaſiones, ex quibus interrogatus decipitur, ſed ex ſui imperitia in conſideratione, & imprudentia.

31. Quartus modus ſuggeſtionis dicitur, quando Judex promiſſione impunitatis extorquet Rei confeſſionem; ideo hanc confeſſionem non ſufficere ad condemnandum Reum tradunt Marſil. Caten. Covar. Menoch. Penna, Scaccia, & quam plures alii apud Farinac. *quæſt. 81. nu. 276.* & Guazz. *defenſ. 20. cap. 24. num. 1.* Sed alii hoc negant, & res eſt valde controverſa; ſed primo diſtinguendum eſt, nam vel Judex, qui promiſit impunitatem poteſt illam concedere, & in hoc caſu per ſe loquendo Reus, qui confeſſus fuit ex promiſſa impunitate non poteſt damnari, ut pluribus probat Boſſ *tit. de confeſſ. Reorum quæſt 55. verſic. circa ſecundum.* Farinaccius *quæſt. 81. numer. 281.* Sanchez. *alios citans l. 6 conſ. cap. 3. d. 35.* Card. de Lugo *tom. 2. diſp. 37. num. 108.* Et ratio manifeſta eſt, quia promiſſio ſub conditione acceptata, impleta conditione tranſit in abſolutam, & nedum ex fidelitate, ſed ex juſtitia debet impleri.

32. In quo nihilominus advertendum Principem in hoc caſu non teneri niſi ad id, quod promiſit, unde ſi non promiſit omnimodam impunitatem, ſed promiſit ſolum ſervare vitam confitenti, poterit illum ſalva vita alia pœna punire.

33. Difficultas eſt, quando Judex non habet poteſtatem concedendi impunitatem, & promiſſum non poteſt de jure obſervare, & in hoc ſenſu adhuc Reum ex tali confeſſione non eſſe damnandum tradunt Doctores citati, quos ſequitur Farinac. *nu. 282.* ſed oppoſitum voluerunt Archidiac, *& Dom. in cap. utilem 22. qu. 2.* Soccin. *in cap. qualiter il ſecondo num. 974 de accuſat.* & alii plures apud Farinac. *quæſt. 81. nu. 278. & 279.*

34. Indubitatum vero mihi eſt, talem Judicem iniquè, & injuſtè agere promittendo, quod de jure non poterat obſervare. Et in hoc non conſentio opinioni eorum, quos refert Farinacius *qu. 81. num. 278.* & Penna *3. par. comment. 23.* qui dixerunt Judicem poſſe promittere impunitatem, quam non poteſt ſervare, ut extorqueat veritatem. Nec credo, quod in hoc caſu Judex poſſit retinere in mente conditionem, ſi Principi placebit, vel ſi de jure hoc poterit facere, quia in promiſſionibus, & contractibus, in quibus unus dat, & alius dat non ſunt licitæ hujuſmodi amphibologiæ, & æquivocationes, & maxime quando unus qui dedit, datum non poteſt commode repetere, & jus ſuum plenè

poſſidere; ideo Judex injuſtè agit promittendo impunitatem, quam non poteſt obſervare, & damnum injuſtum infert, illam non ſervando, ut benè ſentiunt innumeri Doctores, quos ſequuntur Penna, *part.3. Com.23.* Farinacc *quaſt.81 num 276.* Quamobrem hic notandum eſt, quod aliud eſt decipere Reum per amphibologias, id eſt per verba præſeferentia impunitatis promiſſione apparentem, ſeu quæ etiam in ſenſu oppoſito poſſunt intelligi, aliud eſt exterius promittere impunitatem retenta in mente conditione impunitatis diſtructiva. Primum poſſe fieri, dum Reus negat veritatem, quam de jure tenetur fateri, voluit Card. de Lugo. *diſp.37.numer.178.* Sic enim, & cum latrone, & cum hoſte in Bello juſto licet uti hujuſmodi æquivocationibus; qua tamen æquivocatione non liceret uti Judici, ut Reum exiſtentem in locis tutis, ut puta in Eccleſia deciperet, & ut de loco tuto, de quo non tenebatur exire, exiret. Et eodem modo non poteſt Judex per ſimiles æquivocationes decipere Reum ut fateatur delictum, quando de jure non tenetur illud fateri, Card. de Lugo *diſp. 37. num. 179.* Sed decipere Reum promittendo exterius impunitatem retenta in mente conditione per quam promiſſio exerceatur, eſt Judici omnino illicitum. Verum dicendum eſt, quod aliud eſt uti amphibologiis nihil promittendo, & non contrahendo cum reo, hoc enim poteſt licere, ut dictum eſt. Aliud eſt uti promiſſione æquivocata, & qua non licet uti in contractibus & præcipuè quando decipitur, & qui dedit, non poteſt recuperare id, quod ex parte ſua dedit, hæc enim æquivoca promiſſione uti non licet, quia injuſte, quis alienum accipit; & non obſtat quod Reus de jure debet confiteri, quia non tenetur confiteri ex juſtitia commutativa, & ſic non ſunt ad rem exempla de latrone; & bello juſto in quibus deceptus ex juſtitia commutativa debet, quod ab eo per æquivocationis uſum aufertur, ſed Reus ex juſtitia commutativa non tenetur confiteri, non poteſt igitur per promiſſionem, & contractum æquivocum, & doloſum ab eo extorqueri confeſſio.

35. Eſt quoque certum confeſſionem ſic ex promiſſa impunitate extortam ſubſiſtere, & valere ad damnandum Reum, ſi illa facta ſit extra torturam, & poſtea fuerit nedum tacite, ſed expreſſè ratificata cum expreſſa declaratione; quod promiſſæ impunitatis nulla habebitur ratio. Covar. *var. reſol. lib.1. cap.2. n.16.* Boſſ. *tit. de Confeſſ. per torturam. num.14.* & alii quos ſequitur Farinacc. *qu.47. num.289.* & ideo dum confeſſio ſub ſpe impunitatis facta eſt in tortura, tunc ratificatio nihil operatur, quia ratificatio tunc eſt neceſſaria propter torturam inflictam; & ideo ratificatio non poteſt tot defectus ſupplere. Farinacc *num. 290.* Guazzin. *deſenſ.20. cap.24.* Sed oppoſitum eſt dicendum ſi expreſſè exponitur Reo ante ratificationem, quod nulla habenda ſit ratio promiſſæ impunitatis, & hoc expreſſo ille confeſſionem ratificet, ne dum propter torturam, ſed abſolute; voluntaria enim ratificatio infinitos defectus poteſt ſupplere, ſi ratificanti innoteſcant; imò ad hoc ut confeſſio iſta ſubſiſtat, ſufficit ſi confeſſus certus, quod nulla eſt habenda ratio promiſſæ impunitatis, non revocat confeſſionem. Covar. *var. reſolut. lib. 1. cap.2. num.16.* Farinacc. *qu.61. numer.293.* Et ſic ſufficit idem tacita ratificatio non obſtante, quod contraria videatur velle. Eliſeus *tract.4. quaſt.5. num.21. & 22.*

36. Difficultas ergo eſt, ſi confeſſio extorta ex promiſſione impunitatis non ſit ratificata, vel ſi ſit ratificata, id factum eſt expreſſè vel tacitè ſub ſpe ejuſdem impunitatis promiſſæ. Judex poſſit ex vi talis confeſſionis Reum damnare. Quid enim tunc faciat Judex? Abſolvere Reum non poteſt contra legem, ſed nec abſtinere poteſt à definitione cauſæ, relinquendo Reum in carceribus, vel in judicio detentum, quia injuſtè judex differt cauſarum definitionem poſt proceſſum terminatum; quia hoc infert grave præjudicium, vel Reo, vel juſtitiæ fiſci. Videtur igitur, quod Reum debeat damnare. Sed nimis durum eſt, quod ex confeſſione injuſtè extorta damnetur aliquis. Dicitur propterea, quod Judex hunc ſic confeſſum non poteſt damnare, non quia poſſit Reum abſolvere & impunitatem concedere, cum non habeat hanc facultatem, ſed quia confeſſio injuſtè extorta nec probat, nec faciat indicium grave. In hoc ergo caſu Judex, vel proſequatur indicium ex legitimis probationibus, vel ſi aliunde delictum non eſt ſufficienter probatum; Reum dimittat, quia non probatur delictum.

37. Sed cum, ut dicitur *infra num.39.* Princeps hunc poſſit damnare, numquid tenetur Judex Principem monere, & petere facultatem concedendi impunitatem promiſſam, vel relinquere illum à Principe judicandum? Reſpondetur, quod Judex nedum non tenetur, ſed non poteſt ſine conſenſu Rei recurrere ex hac cauſa ad principem; quia notitia injuſtè extorta à Reo Judex non poteſt uti in præjudicium illius, alias verè periculum eſt, ut princeps ſciens confeſſionem rei, velit, ut ipſa damnetur.

38. Sed ſi Judex aliquem ſub promiſſione ſecuritatis extrahit de loco ſacro, etiam quod ſimus in caſu excepto, tenetur illum in eo loco reſtituere, ut ex Fortun Garz: *in l. Conventionem n.15. ff. de pactis probat.* Farinac. *d qu.80. nu 282.* Si tamen Judex non promiſit expreſſè impunitatem, ſed tamen dixit Reo non ſimpliciter, ut fateatur veritatem, ſed ut fateatur, quia alias non eſt illi alius modus evadendi, plures merito dicunt hanc confeſſionem eſſe dolo malè extortam, & non ſufficere ad condemnationem. Boſſ. *in titulo de confeſſ. per torturam numer.16.* Farinac. *quaſt.81. numer.283* Guazz. *defenſ. 10. cap.24. numer.4.* Clar. *quaſt.55. verſ. circa ſecundum* ubi idem dicendum putat, quando Judex extorquet confeſſionem per ſuaſionibus, ut confitea-

fateatur propter honorem curiæ, vel ob alios reſpectus, & quod de pœna non timeat, quia nihil male ſibi adveniet; Nam cum in his caſibus adſit injuſta promiſſio impoſſibilis impunitatis, & injuſtum mendacium, hujuſmodi confeſſio eſt ex injuſtitia extorta, & ideo nulla, & invalida. Farinac. *numer. 285. & 286.* Sic ſi Judex Reo ſolum dicit fateatis veritatem, quia fiet tibi pluſquam petis, vel ego faciam apud Principem quidquid potero, & procurabo gratiam, miſericordiam, vel indulgentiam, vel alia ſimilia verba dixerit, confeſſionem rei non vitiari, ex Eymeric. *part. 3. n. 209.* & penna *comment. 23.* tradit Guazz. *defenſ. 20. cap. 24. num. 9.* Eliſeus *tract. 4. qu. 5. nu. 27.*

39. Et in his maximè urget exemplum Alexandri III. quod refert Archidiaconus in *cap. veniens 23. quæſt. 2.* qui Clericum, qui ſub ſpe diſpenſationis, & gratiæ, ſimoniam confeſſus fuit, depoſuit. Unde colligitur quod princeps Reum confeſſum ſub ſpe impunitatis à Judice inferiori promiſſæ, poteſt damnare. Quod quidem eſt verum, ſi impunitas expreſſe fuit promiſſa ſub conditione conſenſus Principis. Sed ſi fuit abſolutè promiſſa impunitas, & ſic confeſſio fuit injuſte extorta, hoc difficultatem habet, ſed dici poſſet Reum ſibi imputare debere, quod non conſideraverit Judicem inferiorem non poſſe præjudicare juſtitiæ communi, & poteſtati principis ex contractu illicito; quod habuit cum Judice inferiori. Et ideo in ordine ad ſuperiorem principem valide confeſſus fuit, & ſine præjudicio illius auctoritatis.

40. Cæterum promiſſio impunitatis non tollit vim aliarum probationum. Unde licet confeſſio ex tali promiſſione injuſte extorta ſit nulla, ſi tamen in proceſſu delictum eſt concludenter probatum, poſſet reus damnari etiam in pœnam ordinariam ex vi probationum in proceſſu exiſtentium. Ex eo tamen quod indicia præceſſerint & poſteà habeatur confeſſio extorta ex impunitatis promiſſione, non poteſt reus à Judice inferiori damnari, niſi ex eo modo quo potuiſſet damnari, etiamſi non fuiſſet confeſſus delictum.

41. Ex illis tamen Doctoribus, qui tenent, quod confeſſio ex ſpe impunitatis extorta non ſufficiat ad Reum damnandum plures volunt, quod ſufficiat ad infligendam pœnam extraordinariam; Ita ex Menoch. Clar. & Bajard. voluit Guazzin. *def. 20. cap. 24. num. 12.* & Bictus *quæſt. 89.* Eliſeus *tract. 4. quæſt. 1.* Quod eſſe verum etiam ſi confeſſio fuerit revocata, dixerunt penna *part. 3. comm. 23. verſ. Hanc opinionem.* & ſequitur Farinac. *q. 81. n. 303.* Confeſſionem vero cujuſmodi ſi fuerit etiam revocata ſufficere ad torturam voluit Farinac. *num. 300.* quod limitat Guazz. *d. cap. 24. num. 10* ut non procedat, quando indicia nulla præceſſerunt confeſſionem. Sed conſiderari debet, quod hujuſmodi confeſſus non poteſt damnari niſi dentur ei defenſiones. Vel ergo in ſuis defenſionibus, jam certus nullam ſibi eſſe ſpem obtinendi impunitatem promiſſam, confeſſionem expreſſe ratificat, & ſic puniri poteſt pœna ordinaria, ut dictum eſt *num. 35.* Vel ſolum illam ratificat tacitè, ut quia nihil objicit contra illam. Et in hoc caſu admittitur, quod poſſit puniri pœna non ordinaria, ſed extraordinaria. Quia tunc confeſſio, cum non ſit omnino certum, quod ſit legitima, non ſufficit ad pœnam ordinariam. Sed quia eſt tacite ratificata, ſufficit ad pœnam extraordinariam. Sed ſi confeſſionem illam revocet ut extortam injuſtè ſub mendaci promiſſione impunitatis, ad ullam pœnam ſufficit. An verò ſufficiat ad torturam, dicendum eſt cum Guazz. loco citato etiam ſufficere ſi illam præceſſerunt indicia, quia ſcilicet præceſſit ſemiplena probatio, quia tunc illa probatio ſemiplena, alias de ſe ſufficiens manebit adminiculata ex illa confeſſione. Sed illa confeſſio ſic revocata ſe ſola nec ſemiplenè probat.

42. Sic ergo confeſſio per mendacem promiſſionem impunitatis extorta, ſi revocetur, nihil probat ſe ſola, etiam ad torturam, imo etiam ad interrogandum Reum. Et idem dicitur ſi confeſſio iſta non ſit ratificata, nec revocata. Ratio eſt, quia confeſſio extorta mendaci promiſſione impunitatis eſt invalida, nedum quia ſuſpecta, & incerta, ſed quia ſanctitas, & juſtitia officij Judicis petit, ut judicium non fiat per illicitas & injuſtas vias, hoc enim iniquum eſt, & injuſtum, quod repugnat officio ejus, qui eſt juſtitiæ miniſter, & cuſtos. Si verò confeſſio hujuſmodi liberè & ſpontaneè emanet, rejecta ſpe impunitatis promiſſæ, tunc valet ad damnandum confeſſum, ut eſt explicatum. Et ſi ei alia indicia præcedunt; poteſt Judex ex illis interrogare Reum, an commiſerit delictum, & eo magis, quod illa indicia ex confeſſione manent adminiculata. Et tunc ſi Reus remota omni ſpe impunitatis fateatur delictum, poteſt damnari. Sed numquid hæc confeſſio non ratificata, ſervire poteſt de adminiculo neceſſario, quod probationem alias inſufficientem, ſufficientem faciat? Reſpondetur, quod ſi inſpiciatur ſolus ille defectus talis confeſſionis, quia ſit ſuſpecta & incerta, non repugnat, quòd ſit adminiculum, quia adhuc ſemper poteſt aliquo modo præſumi, quod confeſſus non fuerit falſus in ſua confeſſione. Sed alia ratione conſiderata, quod ſit illicitum Judici uti confeſſione injuſtè extorta, non poteſt Judex illa uti, ut adminiculo neceſſario, ad hoc ut probatio delicti ſufficiat ad probandum in judicio.

43. Ex his verò etiam intelligitur, quod nullitas huius confeſſionis injuſtè extortæ, non eſt nullitas & eſt nullitas ipſo jure quia talis confeſſio ex natura rei eſt incerta, & medium ſuſpectum, & invalidum & repugnans juſto judicio. Sed tamen non eſt tanta nullitas, quæ non poſſit per ratificationem liberam emendari. Quamvis tunc propriè confeſſio invalida non ſit valida, ſed ex nova valida confeſſione tollitur, ne invalida noceat.

Ite.

44. Iterum igitur univerſaliter dicitur, quod ubi Judex poteſt concedere impunitatem nec promiſſio illius eſt injuſta, & doloſa, tamen confeſſio rei ſub conditione talis promiſſionis emanata eſt invalida ad damnandum confeſſum, quia Judex tenetur promiſſam impunitatem concedere. Tunc enim Judex ſervare debet quod promiſit, & illa confeſſio non valet, ut Judex poſſit excedere & infligere pœnam, cujus impunitatem promiſit. Quod ſi Reus fuit imprudens, & ſtultus, & promiſſionem Judicis intellexit in ampliori ſignificatione, quã verba promiſſionis in communi, & uſitata ſignificatione important, ſibi imputet, ſi decipitur; cum tamen in hoc caſu, in quo promittens ſub conditione confeſſionis contrahit cum eo, à quo confeſſio petitur, Judex non poſſit uti amphibologijs, & æquivocationibus, quibus non licet uti in contractibus, & ideo confeſſio extorta ex hujuſmodi amphibologijs & fraudibus eſſet injuſta, & invalida: ſed ſi Judex non poteſt concedere, & promittere impunitatem, & illam promittit, etiamſi ſolum pro aliqua parte promiſſio ſit injuſta, & confeſſio injuſtè extorquetur, & eſt invalida, nec ſufficit nedum ad pœnam extraordinariam, ſed nec ad torturam.

45. Ubi tamen Judex poſt impunitatem concedere, & ſub illius promiſſione obtinuit confeſſionem, ſi confeſſus illam revocet, poteſt Reum torquere, etiam ſi confeſſionem nulla præceſſerunt indicia, ut voluit Farin. Imo alijs indicis concurrentibus poteſt illum punire pœna extraordinaria: Judicem tamen, ſi ex hujuſmodi confeſſione injuſtè extorta damnavit Reum, non teneri ad reſtitutionem, ſi ſit certus, quod aliunde potuiſſet reum convincere, & damnare dixit Card. de Lugo *d. 37. n. 181* Sicut ex Leſſ. & Mald. ſubdit, quod in ijs, in quibus Princeps potuiſſet procedere, & diſpenſare cum Judice inferiori ceſſet obligatio reſtituendi in eodem Judice, ſi princeps ratũ habuit factũ ab illo, & hoc fecit Princeps ante cauſæ terminationẽ, vel ſaltem ante mortem rei. Et nihilominus, nec ceſſat obligatio reſtituendi quantum ad damna ſequuta ante principis diſpenſationem, ſeu ratificationem, ſed hæc majori ſunt diſcuſſione digna.

46. Quintus modus ſuggeſtionis eſt, quando teſtis. vel Reus interrogatus in ſpecie de perſona determinata, an commiſerit delictum, vel de circumſtantiis delicti, an ſcilicet tali, vel tali modo commiſerit, ut an vulneraverit in facie, vel in pectore. De hoc modo ſuggeſtionis videri poſſunt Scacc. *lib. 1. de Iudic. cap. 861. numer. 7.* Farinac. *quæſt. 79. numer. 78.* Boſſ. de examine reorum *num.* 12. & alij ab his citati. Sed advertendum, quod iſte modus, vel non continet ſuggeſtionem, niſi illa adſit ex forma, & modo interrogandi, vel non diſtinguitur à primo modo. & memoriæ habendum inquiſitionem ſimplicem eſſe aliam generalem, & aliam ſpecialem, & in hac ſi, de delicto non conſtat, neque eſt indicium contra perſonam aliquam, in hoc caſu Judex ſuggeſtivè interrogat, ſi interrogat in ſpecie an v.g. Titius fuit, qui occidit Sejum cum in proceſſu nullum ſit indicium in ſpecie contrà Titium, & ſic hic modus ſuggeſtionis coincidit cum primo. Interrogatur enim teſtis, vel Reus ſine præcedente indicio ſufficiente ad inquiſitionem ſpecialem; ſed quando adeſt ſufficiens indicium ad inquirendum ſpecialiter, nulla eſt ſuggeſtio interrogare in ſpecie nulla præmiſſa interrogatione in genere, ut ſi denuntiatur Titius, quod occiderit Sejum non eſt ſuggeſtio ſi teſtis in ſpecie interrogetur, an ſciat Titium occidiſſe Sejum, & ſi in proceſſu eſt ſemiplenè probatum, quod Titius occiderit Sejum, non eſt ſuggeſtio, ſi non præmiſſa interrogatione in genere, an ſcilicet Titius ſciat Sejum fuiſſe occiſum, & quis illum occiderit, immediatè Titius interrogetur, an occiderit Sejum Bart. *l. 1. §. qui quæſtionem ff. de quæſt.* Brun. *de indic. part. 2. quæſt. 5. numer. 56.* Franc. Caſton *tract. de torment. cap. 15. num. 1.* Scac. *lib. 1 de Iudic. cap. 86. numer. 7* Flam Cartar. *in praxi interrogat. Reorum. lib. 1. cap. 2. num. 64:* & alii quos ſequitur Farinac. *quæſt. 79. numer. 78. & quæſt. 83. num. 97.* & Guazzin, *defenſ. 20. cap. 63. num. 5.*

47. Quod verò ait Farinac, *d. num. 97.* ex Scac. quia ſcilicet ad interrogandum Reum in ſpecie extra torturam indicia debent eſſe urgentiora illis, quæ debent præcedere inquiſitionem generalem, ſeu interrogationem in genere, ſi verò interrogetur in tortura Judex debet eſſe certus, quod Reus commiſerit delictum & pariter, quod dixit Guazzin. *def. 20. cap 16. numer. 6.* nimirum quod ad interrogandum Reum in ſpecie neceſſaria eſt probatio delicti pluſquam ſemiplena, hæc inquam non ſubſiſtunt. Si enim Judex eſt plenè certus, quod Titius commiſerit homicidium, illum debet damnare non torquere, & amplius ſemiplena probatio qualis ſufficit ad torturam facit Judicem certum licet nõ plenè. Nulla igitur alia diſtinctione hic opus eſt, ſed abſolutè dicendum eſt, quod ubi Judex habet indicia ſpecialia ſufficientia ad inquiſitionem in ſpecie, poteſt in ſpecie interrogare, etiam non præmiſſa interrogatione in genere.

48. Nihilominus etiam in hoc caſu interrogatio poteſt eſſe ſuggeſtiva ex forma, & modo ſpeciali interrogandi. Si enim Judex non requirit à Reo niſi, ut ex ſe dicat. quod verum putat, & interrogatio ipſa ex illius verbis aliud non poſtulat, non eſt ſuggeſtio. etiam ſi Judex in ſpecie interroget habens adhuc ſufficientia indicia, ut ſi Titium interroget, an ipſe ſit qui occidit Cajum, ſed ſi ex forma interrogandi Judex requirit, quod Reus affirmet, id de quo interrogatur; unde ſuggerit, quod ita reſpondeat, ut ſi dicat Titio. Nonne tu fuiſti, qui Cajum occidiſti? Hæc interrogatio ſuggeſtiva eſt. ſed ut conſiderari debet, quod Judex ubi juſtè arguit & non interrogat præcisè, ut Reus fateatur, ſed ut increpet, convincat. & confundat Reum in manifeſtis; poteſt uti iſtis for-

mis

mis loquendi, ut ſi ſemiplenè probato delicto Reo neganti Judex dicat: Nonne ex talibus, & talibus indiciis deprehenderis te tale feciſſe delictum? Eliſeus *tract.4.quæſt.5. nu.11.* Sed ubi Reus interrogatur ut fateatur, & ſciatur, an ipſe aliquid fecerit, vel non fecerit, vel an factum hoc, vel illo modo fuerit factum, non licet illum modo profano ſuggeſtivè interrogare.

45. Et idem dicitur de circumſtantijs delicti, ſi enim in proceſſu inveniuntur expreſſè circumſtantiæ, & ſic dantur ſufficientia indicia ad interrogandum de illis in ſpecie, Judex de illis poteſt in ſpecie interrogare, ſecus ſi non ſunt, niſi indicia ad interrogandum in genere. Sed advertendum ſemper, & diſtinguendum inter inquiſitionem delicti, & inquiſitionem delinquentis; nam ad primam non eſt neceſſe, quod præcedat probatio delicti ſemiplena; hoc enim ſpectat ad probationem corporis delicti, ad quam ſufficit quælibet notitia, ita quod etiam ſufficit ſuſpicio. Per illam enim inquiſitionem nulli fit injuria, & nullus conſtituitur Reus. Ex alia verò parte bonum commune exigit, quòd Judex inquirat, an verè commiſſum fuerit delictum, de quo eſt aliquis rumor, vel aliqua vox.

50. Sed ad inquiſitionem delinquentis in ſpecie neceſſe eſt, quod præcedat ſemiplena probatio quod aliquis deliquerit; & tunc ad interrogandum de circumſtantiis in ſpecie neceſſe eſt, quod prius Reus confeſſus fuerit ſubſtantiam delicti, eo quod circumſtantiæ ſint ſemiplenè probatæ; alias interrogatio circumſtantiarum delicti, non confeſſi, eſſet vitioſa. Sic v.g. ſi Titius præſumptus homicida, qui non eſt confeſſus ſe vulneraſſe Cajum, interrogetur, an vulneraverit Cajum in pectore, ſi vel non eſt probatum ſufficienteer, quod Cajus occiſus fuit à Titio vulneratus in pectore, vel Titius nondum confeſſus eſt ſe vulneraſſe, aut occidiſſe Cajum, ſi Titius interrogetur in ſpecie, an vulneraverit Cajum in pectore, interrogatio eſt ſuggeſtiva, vel quia non adſunt in proceſſu indicia talis vulneris, vel quia etiam ſi adſint indicia per talem interrogationem Titio ſuggeritur, ut fateatur ſubſtantiam delicti vulnerationis, quem non fuit confeſſus, & ad hanc confeſſionem inducitur, & in hoc ſenſu verum eſt, quod tradunt Farinac *quæſt 83 nu. 88.* Guazz. *def. 20.cap.13.nu.8.* & alii plures ab eis relati:

51. Sed ubi Titius non interrogetur de qualitate vulneris, ut ab ipſo perveniente, ſed interrogatur de ſimplici facto, an ſcilicet Cajus fuerit vulneratus; hæc interrogatio non eſt ſuggeſtiva, quia non eſt interrogatio de delinquente, ſed de delicto, & per illam Titius non interrogatur ut Reus ſed ut teſtis, & ad hoc non eſt neceſſe, ut præcedat ſemiplena probatio, ſed ſufficit illa notitia, quæ requiritur ad interrogandum teſtem.

52. Sed etiam ubi Reus interrogetur de ſociis criminis, ut vitetur ſuggeſtio debent præcedere indicia, ſi Reus interrogetur in ſpecie de tali, vel tali ſocio. Farinac. *quæſt.43. num.122.* Guazz. *in d.cap.13. num. 4.* qui alios referunt & ſi Reus in tortura interrogetur de ſociis, conſilium eſt, ut Judex proteſtetur, quod non intendit interrogare Reum de principali delicto, ſed ſolummodo de complicibus, & imò ſi tunc reſpondeat, ſe non commiſiſſe principale delictum, reſponſio illius non eſt recipienda in actis Farinacc. *qu.40 num.28.* Guazz. in *d. num.9.* Sed advertendum, quod ubi Reus interrogatur de complicibus, ſufficit ſi præcedant indicia ſufficientia ad interrogandum teſtem.

53. Quod vero addit Guazz. *num.10.* ſcilicet proceſſum laborare vitio ſuggeſtionis, ſi Judex in eodem carcere ponat Reum, & teſtes, qui poſſint adinvicem loqui, & factum & circumſtantias adinvicem ſuggerere non multum placet, licet enim hoc ſit male factum, & præjudiciale juſtitiæ cauſæ, quia ex hoc poſſunt ſubornari teſtes, & ſimul convenire cum Reo, ut conveniant cum illo in depoſitionibus in præjudicium cauſæ, tamen hic non habet locum ſuggeſtio judicialis, quia Judex nihil ſuggerit, ſeu non interrogat ſuggerendo in judicio, & alias nec ſit injuſtum extra judicium. ſuadere Reo, vel teſti ut deponat veritatem.

54. Conſilium bonum tamen eſt; ut tam teſtes, quam Reus prius interrogentur in genere, quia hoc modo examinati facilius inducuntur ad confitendum & tollitur omnis ſuggeſtionis periculum, ſi forte indicia non erant, tam ſufficientia, prout oporteret ad inquiſitionem in ſpecie Char Penna, Scac. & Farin. *q.83, nu 97.*

55. Sextus modus ſuggeſtionis eſt Reo legere teſtium depoſitiones. Flam. Cart. *in pract. interrogat. Reorum: lib.2.cap.1. num. 65.* & ex eo Farinaccius *qu.83 num.9.* Suggeſtionem etiam, eſſe legere Reo nomina teſtium dixit de Bictis *in Epitome quæſt.80. num.43.* Sed praxis eſt in contrarium, & nulla hic eſt ſpecies ſuggeſtionis, ſi in proceſſu Reus eſt ſufficienter inditiatus, ut interrogetur in ſpecie, & tantum abeſt, quod lectio iſta depoſitionis teſtium ſit ſuggeſtio, quod imò ex illa magis apparet, quod Judex habet jus interrogandi in ſpecie, & inducendi Reum ad confeſſionem. Imò nedum licitum eſt legere Reo depoſitiones teſtium, ſed etiam confrontare teſtes ipſos cum Reo.

56. Septimus modus aſſeritur, ſi Judex interroget Reum de his, quæ juris ſunt, debet enim teſtis aut Reus interrogari de illis, quæ ſunt facti, ut puta, an Reus aliquem percuſſerit, vel aliquid ei, qui eſt defunctus dederit, & ille receperit non verò interrogari debet de illis, quorum judicium ſpectat ad Judicem, ut quod percuſſus ex vulnere obierit, vel ex potione data mortuus fuerit. Nec teſtis, aut Reus tenetur ad hujuſmodi interrogationes reſpondere, quæ juris ſunt, & quorum judicium ad judicem ſpectat. Clar. *q.45. verſic. debet autem.* Signarell. Alex & Chart. quos ſequitur Philippus de Bictis *in Epit. qu.80. nu.45.* Hujuſmodi etiam interrogationes re vera poſſunt præjudicare Reo in ſuis defenſionibus, quia Reus poteſt pro-

probare, quod defunctus non mortuus fuerit ex vulnere, & ideo Judex ab illis abſtinere debet; ſed tamen hujuſmodi interrogationes, ſi fiant, non irritant proceſſum.

57. Octavus modus habetur per ſuggeſtionem palliatam, quæ fit tribus modis. Primo quando non apparet in actis, qua de re interrogetur Reus, aut teſtis, ſed dicitur ad opportunam interrogationem Reſpondit, quia hic modus dicitur leno ſuggeſtionis Guazzin. *defenſ. 12 cap. 12. num. 1.* Et ideo hoc modo interrogandi non eſt utendum, niſi dum Reus interrogatur, ut ſuppleat, vel explicet reſponſionem. Secundo fit palliata ſuggeſtio, quando deſcripto interrogatorio in actis, Judex prævenit reſpondentem, & indicat ei viam reſpondendi, quod eſt valde periculoſum, Guazz. *d. n. 1.* Et apud ipſum Ambroſinus, Chartar. & Farinacius.

58. Tertiò fit palliata ſuggeſtio extra examen, dum Judex in eodem carcere ponit plures teſtes, aut teſtem, aut alium cum Reo, ut alteri circumſtantias, & qualitates delicti ſuggerat. In quo caſu poſtea ſi Reus, aut teſtis, cui fuit ſuggeſtum ſit tortus, & præ dolore reſpondeat ſecundum quod ei fuit ſuggeſtum talem depoſitionem non ſubſiſtere ex jure ubi ſupra *nu. 3* tradit de Bictis *dicta qu. 80. num. 51.* At non video, quod ſuggerere alicui circumſtantias facti veras, & ſuggerere illi, quod veritatem deponat ſit vitioſum; ſi autem ſuggeritur, ut dicat falſum, vel ut deponat, quod neſcit ſuggeſtio eſt peſſima; ſed cum in hoc caſu ſuggeſtio ſit extrajudicialis, quomodo reddit in judicio externo depoſitionem nullam, cum tortura non detur teſti, vel Reo, ut deponat falſum, vel ut deponat hoc determinatè, & non oppoſitum, ſed ut deponat veritatem, & ille eſt, qui ex ſua malitia falſum deponit? Non negatur tamen, quod depoſitio, quæ eſt ex mala ſubornatione non ſit ſuſpecta, & ſi conſtat de ſubornatione non ſit rejicienda; ſed hoc eſt verum, ſive depoſitio ſit facta in tortura, ſive extra torturam, ſed ſi quis ſuggerit alicui, ut dicat verum, & illum doceat, non præjudicat veritati, & juſtitiæ & depoſitio ex tali ſuggeſtione eſt valida, & ſubſiſtit.

59. Tandem advertendum, quod ſuggeſtivè interrogare eſt prohibitum cuilibet Judici etiam procedenti de plano, ſola rei veritate inſpecta, vel ex abrupto, ſuggeſtio enim adverſatur juſtitiæ, & eam vitare eſt de ſubſtantia juris. Burſatt. Clar. & Guazzin. quos ſequitur de Bictis *d. qu. 80. nu. 50.* Et nihilominus ad irritandum proceſſum non ſufficiet ſuggeſtio in iis caſibus, in quibus id facit ex ſolo jure poſitivo, ſed ſolum ubi hoc eſt de jure naturalis, aut divino, vel gentium, ut quando interrogatur, & conſtituitur Reus non præcedentibus ſufficientibus indiciis.

SVMMARIVM.

1. Reus legitimè interrogatus à Iudice tenetur reſpondere, & dicere veritatem.
Et peccat mortaliter ſi veritatẽ non dicit. ib.
In tribunalibus Regularium Reo petenti dilationem ad reſpondendum, conceditur. ibid.
2. Quomodo Reus pluries interrogatus poſſit ſe remittere ad depoſitiones priores.
3. Tarda reſponſio, duplicitates, & ſophiſmata ſunt ſigna delicti.
4. Reus non reſpondens ad interrogatoria longius eſt interrogandus.
5. Vel torquendus eſt pro habenda præciſa reſponſione.
Quod etiam eſt faciendum ſi fingat ſtultitiam ad hoc, ut non reſpondeat. ibid.
6. Iudici non legitimè interroganti non tenetur Reus veritatem dicere.
Quid ſit dicendum ſi Iudex ſit dubius, an legitimè interroget, nec ne. ibid.
7. Reus in dubio de auctoritate Iudicis non tenetur fateri veritatem.
8. Opiniones variæ.
9. Explicatur quomodo verum ſit, quod Iudici legitime interroganti teneatur Reus fateri veritatem, num. 10.
11. Reus convictus, & damnatus ad mortem non tenetur confiteri delictum, ſi non interrogetur.
12. Aliqui caſus in quibus non tenetur Reus confiteri delictum Iudici legitimo interroganti.
Quomodo mendacium in judicio non ſit ſemper peccatum mortale. ibid.
Et quomodo aliquis poſſit ſibi imponere crimen metu tormentorum. ibid.

QUÆSTIO XXIII.

De Rei reſponſione juridica.

ARTICULUS I.

Qualiter Reus teneatur fateri delictum.

1. REum legitimè à Judice interrogatum teneri reſpondere clare, ſine amphibologia, & æquivocatione, affirmando, vel negando præſupponitur ex D. Th. *2. 2. q. 69. ar. 1.* & aliis Theologis, & Juriſtis communiter. Unde etiam Advocatus mortaliter peccat, ſi clienti ſuo conſulat, ut non confiteatur veritatem, dum legitimè interrogetur. Nec Confeſſor poteſt illum abſolvere, niſi proponat dicere veritatem, ſi juridice interrogatur; ad hanc vero obligationem inducendam ſufficit, ſi delictum ſit ſemiplenè probatum, niſi Judex procedat ſolum, & præciſè per viam inquiſitionis ex infamia, quia tunc ad hoc, ut Judex juridicè procedat, neceſſe eſt, ut infamia ſit probata. Nam Judex competens quando legitimè interrogat, juſtum præcipit, & Juſtè juramentum defert, viventiſque Dei in judicio perſonam gerit, ideo illi eſt obediendum etiam ſi procedat ad inſtantiam partis. Tenetur vero reſpondere ſtatim, & ſine dilatione, imo ſi petat dilationem illam non eſſe illi concedendam ex Bald. Caſtro

Salicet. & aliis dicit Clar. *qu. 45.* Eliſeus *tract. 7. qu. 4. nu. 2.* Verum mitius eſſe agendum advertit Penna *in praxi cap. 21. num. 5.* quod maximè verum eſt in Tribunalibus Regularibus,in quibus mitius agitur,& ſincerius veritas factorum inquiritur, & inſpicitur. Et ideo in iſtis Tribunalibus nedum Reo petenti dilationem ex cauſa rationabili conceditur, ſed ſæpe Reus monetur. & invitatur, ut melius cogitet, & facta, aut dicta melius ad memoriam revocet, ut verum poſſit reſpondere; & ideò etiam pluries conſtituitur,& interrogatur.

2. Sed ſi Reus pluries interrogatur, numquid poteſt relativè ad priores depoſitiones ſe remittere? Hanc remiſſionem non teneri admittere Judicem & præcipuè quando vult videre, qua trepidatione eſt, quo vultu Reus reſpondeat, & tunc maximè cum Reum ſuſpectum habet, dixit Clar. multis relatis Doctoribus *l. 3. cap. 2. nu. 83.* Sed ubi, vel teſtes, vel Reus rationabiliter petat ſibi legi primam depoſitionem, antequam reſpondeat, id ſibi concedi debet. Si veriſimile ſit, id peti ex cauſa juſta, ſi etiam Reus cum proteſtatione reſpondeat dicendo, videlicet, dico ut nunc mihi videtur, quod ſi conſtiterit, me aliter dixiſſe, meam hanc reſponſionem ad primam refero, cum tunc melius horum memor eſſem, admitti debet hæc reſponſio, niſi adſit juſta cauſa illam rejiciendi. Et in his conſideret Judex, an factum de quo Reus interrogatur ſit intricatum,& perplexum. vel non, & an examen poſterius ſit de recenti factum vel poſt multum tempus, ut facile ſit teſtem, vel Reum non recordari ex integro, vel recordari. & non ex dolo potius, & malitia ſe referat ad primam reſponſionem.

3. Conſideret ergo Reus, quod timor in reſpondendo, & tarda reſponſio, & ſophiſmata, & duplicitates ſigna ſunt delicti, & ideo ab his abſtineat, & audacter, & cum ſinceritate, & promptè, reſpondeat. Et ubi videt ſuum delictum omnino probandum, non expectet, ut convincatur, ſed ſponte illud fateatur, quia cum ſponte confeſſo mitius agitur. Philippus *in Epitom. q. 81. n. 21.* Sed Eliſeus *tract 7. qu. 4. nu. 5.* hoc conſilium non approbat, nec reprobat, cum confeſſio multum noceat, quia confeſſus non poteſt appellare, & confeſſio magis infamat. Sed non poteſt negari, quod ubi in conſcientia Reus tenetur confiteri, non ſit longe melius ſponte confiteri non expectato, Quod Reus convincatur.

4. Quando autem Reus non vult reſpondere, aut clarè, aut diſtinctè, affirmando, vel negando, duo remedia adſunt, ut inducatur ad reſpondendum. Primum eſt Reum interrogare longius, repetita interrogatione ſuper eo, ex quo illum poteſt de mendacio convincere, vel examen differre, & iterum aliis interpoſitis interrogatoriis, ut Reus non ita facile percipiens, quo tendant interrogatoria, facilius fateatur aliquid, ex quo conſequenter concedat id, quod noluit confiteri. De Bictis *d. quæſt. 81. nu. 5.*

5. Secundum remedium eſt tortura ubi enim Reus non vult reſpondere, vel non reſpondet, niſi per verba dubia, & incerta, nimirum dicendo *neſcio, non recordor, oblitus ſum*, aut aliquod ſimile, Judex Reum torquere poteſt pro habenda præciſa reſponſione affirmativa, vel negativa. Et hoc etiam quando renuit reſpondere ſuper circumſtantiis ſubſtantialibus ad delictum pertinentibus, modo tales ſint de quibus veriſimile eſt illum recordari. Et non ſufficit ſi reus reſpondèrit ſe non eſſe culpabilem, quia hoc videre Judicis eſt, & Reus debet reſpondere de eo, quod factum ſit, vel non ſit id, de quo accuſatur Penna *in praxi l. 2. cap. 21. n. 1. 2. & 3.* Clar. *qu. 45.* Farin. *qu. 37. nu. 177.* Carena *part. 3. tit. 20. § 18.* Quod ſi Reus fingat ſtultitiam poſt unam vel alteram admonitionem, torqueri poteſt, ut præciſè reſpondeat affirmando, aut negando. Penna *nu. 4.* Advertendum enim quod in his caſibus non torquetur Reus, nec debet torqueri pro veritate habenda, quia hoc fieri non poteſt, niſi præcedentibus indiciis ad torturam neceſſariis, ſed torquetur pro habenda prævia reſponſione Clar. *d. qu. 45.* Videantur etiam in Eymer. *in direct. part. 3* decem modi, quibus Rei ſua delicta obtegere ſolent. Ut etiam advertit Carena ad Pennam *d. cap. 21. n 2.* aliquando loco torturæ Rei, ut reſpondeant, macerantur carcere, & jejunio, & hoc maximè faciet Judex Regularis, apud quem hujuſmodi generis tortura magis convenit.

6. Eſt verò pariter certum, quod ſi Judex non legitimè interrogat, non tenetur Reus reſpondere, & poteſt æquivocationibus, & tacitis conditionibus in mente retentis uti, etiam ſi juraverit. Sylveſ. *verb. confeſſio Rei qu 1.* Petrus Navarrus *lib. 2. cap. 4. n. 136.* Leſſ. *lib. 2. cap. 3. dub. 3. n. 8.* Et hoc eſt verum etiam ſi Judex interroget ſub pœna excommunicationis, aut alia. Nam hoc non poteſt facere, nec poteſt compellere Reum, niſi juris ordine ſervato D. Th. *2. 2. qu. 69. art. 2.* ubi Cajetanus, Bannes, Serra, & alii Navarrus *in Manual. cap. 25. nu. 36.* Eliſeus *part. 7. q. 4. n. 11* & alii communiter. Imò cum reus non ſervato ordine juris injuſte interrogatus, ſi amphibologiis neſcit fugere mendacium, ſed vere mentitur, ſi non juravit, & præciſo perjurio, ex ſolo mendacio non peccat mortaliter, niſi mentiatur in præjudicium proximi. Serra *2. 2. qu. 69 art. 2 d. 2. concl. 1.* Judex vero legitimè non interrogat, niſi præter denunciatorem, ſit unus teſtis idoneus, qui de delicto deponat, vel adſint alia indicia ſufficientia. Si vero Judex ſit dubius an delictum ſit ita probatum, ut poſſit juſte reum interrogare, injuſte illum interrogat, nec illum poteſt obligare ad reſpondendum. Bannes *2. 2. quæſt. 68. art. 2. d. 2.* Serra *2. 2. quæſt. 69 art. 1. d. 1.* Qui tamen hoc limitant, ut non verificetur, ſi immineat periculum contra Rempublicam. Sed veritas eſt, quod Judex non poteſt interrogare reum niſi delictum ſit ſemiplenè probatum. Et imo, quia ubi delictum eſt gravius, & contra

bonum

bonum commune reo imminet majus damnum, & major pœna, ideo probationes contra illum debent eſſe clariotes, & certiores; in nullo ergo caſu Judex dubius, an poſſit legitimè aliquid facete in præjudicium Rei, licitè id facit. Ideo ubi Reus certo ſcit, quod unus ſolus ſcit ejus delictum, & ejus non ſunt alia indicia, & hoc etiam videtur ſcire, quod non interrogatur legitimè. Nam dato etiam, quod ille, qui eſt conſcius delicti illud manifeſtaſſet, aut diffamaſſet ille non eſſet teſtis legitimus, ut probatum eſt ſupra. Et quatenus in aliquo caſu poſſet eſſe, non tenetur Reus id ſupponete, niſi ſibi aliunde id ſatis ſit manifeſtum.

7. Sed quid dicendum ſi Reus non ſit certus, an Judex legiuimè interroget, quia ſibi non conſtat, quod ejus delictum ſit in actis ſemiplenè probatum? Reſoluta fuit hæc quæſtio à me *cap. 1. de accuſation. in ſexto num. 80. & 91. & tom. 2. de ſtat. quæſt. 186. art. 8. num. 328.* videri poſſunt ibi dicta. Sententia enim eſt quamplurium doctorum, quos ibi retuli, qui dicunt Reum non teneri in ſui præjudicium, credere Judici dicenti ſe habere ſufficientem ptobationem ad Reum interrogandum, & quod in dubio non tenetur fateri delictum, ſed tergiverſationibus, & amphibologiis poteſt illud occultare, & ſe defendere. Quod eo magis eſt verum, ſi Reo probabiliter conſtet dari tales exceptiones contra probationem Fiſci, ut illam enervent. Advertendum verò, quo Reus interrogatus tenetur reſpondere, licet aliquando non teneatur fateri delictum. Eliſeus *tract. 7. quæſt. 4. num. 17.*

8. Concluſionem tamen principalem poſitam *num. 1.* multi limitant volentes, quod poſitis duabus conditionibus non teneatur Reus fateri veritatem nimirum, quod agitur non de pœna ſpirituali, in qua de facili poteſt ferri remedium, ſed de pœna corporali gravi, ut puta mortis, mutilationis, carceris perpetui, triremium, confiſcationis omnium bonorum, vel ut alii addunt etiam exilii. Secunda conditio eſt, ut Reus ſpem habeat fugiendi condemnationem ad prædictas pœnas, ſi crimen neget. Poſitis igitut illis duabus conditionibus dicunt Reum legitimè interrogatum, non teneri fateri veritatem, ſed poſſe uti æquivocationibus, & amphibologiis, aut etiam mentali reſtrictione, & jurare non ad mentem Judicis, ſed propriam, & ſic veritatem non fateri, ſed occultare, & hanc ſententiam extendunt etiam ad Religioſos. Doctores vero hanc ſententiam ſequentes tefert Scroi *part. 5. cap. 6. nu. 5. & 6.*

9. Sed in contrarium ſemper utget, quia ſuperiot in his, ad quæ jus Prælationis ſe extendit, poteſt juſta præcipere, & ei juſtè præcipienti eſt obediendum, Judex veto competens ubi delictum eſt in actis ſemiplenè ptobatum, juſtè interrogat, & præcipit Reo, ut fateatur veritatem, illam igitur fateri debet. Item Judex habens ſemiplenam probationem delicti tenetur Reum interrogare, eſſet vero fruſtatoria hæc obligatio, ſi non eſſet reciptoca, & reus non teneretur fateri veritatem. Nec obſtat, quod à natura ſit indita facultas ſe defendendi, quia hoc eſt verum de defenſione legitima. Ubi vero quis deliquit, & ejus delictum eſt in judicio diffamatum, & ſemiplenè probatum non habet reus jus, ut contra bonum commune juſtitiæ vendicativæ neceſſarium reipublicæ, ſe defendat, ne juridice puniatut.

10. Minus obſtat, quod præcepta humana non obligant cum periculo mortis, quia hoc non eſt verum de præceptis juris naturæ. At vero de jure naturali eſt, ut Judice legitimè interrogante teus fateatut veritatem. Præterea lex humana ſæpe non obligat cum periculo mortis, quando lex præcipit ea, quæ de ſe non ſunt mala, & periculum mortis conſurgit ex legis obſervantia, ſed modo non reſpondere veritatem Judici legitimè interroganti eſt de ſe malum, quia contrarium bono communis juſtitiæ, & nec periculum mortis conſurgit ex obedientia reddita Judici, ſed ex delicto à reo commiſſo, qui ex hoc perdidit jus conſervandi vitam, & famam, & honorem Judice legitimè procedente ad puniendum delictum. Præterea bonum privatum cedere debet bono communi, quod vult dari Judices in mundo, qui juris ordine ſervato delinquentes puniant; ideo delinquens non poteſt teſiſtere Judici otdine juris ſervato interroganti. Et ideo teum teneri veritatem fateri, etiam ſi fateatur, ſit damnandus ad mortem dixerunt. D. Th. *2. 2. quæſt. 69. art. 1.* & ibi Cajetanus, Bannes, Serta, Salon. & plurimi alii, quos refert, & ſequitur idem Scroi *num. 6.*

11. Poſtquam vero teus convictus fuit damnatus ad mortem, non eſt neceſſe, quod fateatut delictum, quod negavit in judicio, ſed tunc ſatisfacit Judici, & juſtitiæ ſubeundo pœnam. Sed nunquid pendente adhuc judicio, reus qui mendacitet negavit delictum, tenetur ſponte illud fateri, licet non amplius interrogetur? Affirmat Bannes *2. 2. quæſt. 69. art. 2. d. 2.* dum tamen ex nova confeſſione gravis pœna ſibi non immineat. Sed abſolutè dicitur eum non teneri confiteri, niſi de novo interrogetur juridice Præceptum enim Judicis interrogantis tranſiit expleto examine illo, in quo reus fuit interrogatus, nec amplius obligat, unde neceſſe eſt, quod iterum fiat, ut iterum obliget. Sanchez. *in ſumm. l. 3. c. 7.* Diana, quem ſequitur Serra *2. 2. qu. 69.* Et ſi reus interim Sacerdoti confiteatur peccatum à ſe commiſſum advertat confeſſarius, ne (ſi non habeat prudentem ſuſpicionem indiſpoſitionis pœnitentis) illum interroget, an habeat propoſitum confitendi delictum, ſi iterum interrogetur; quia ex hoc forſan pœnitens infirmus, iterum proponet ſe negaturum delictum. Quamvis hoc eſſet ſignum, quod vere non pœnitebat.

12. Nihilominus datur caſus, in quo reus non tenetur fateri delictum, quia Judex, licet ex allegatis in proceſſu legitimè interroget, tamen in rei veritate interrogatio eſt ex errote, quia

prætenſus Reus eſt vere innocens, licet ex allegatis in proceſſu appareat reus Clau. Reg. *l. 12. cap. 17. n. 11.* Et hoc contingit primo quando excuſatur à delicto ob aliquam circumſtantiam, ut ſi quis occidit aliquem ad ſui defenſam cum moderamine inculpatæ tutelæ, vel bona fide putans illud eſſe feram. Nam tunc interrogatus, an occiderit, poteſt negare ſe occidiſſe, quia interrogatio Judicis intelligi debet de occiſione criminoſa; quia non ſunt partes ejus cognoſcere, niſi de crimine. Pariter qui non eſt auctor criminis, non tenetur fateri circumſtantiam ex qua redderetur ſuſpectus de crimine, ut ſi Sejus occidit Cajum cum gladio Titii, qui inculpabiliter commodaverat illum Seio, Titius interrogatus poteſt negare, quod gladius ille ſit ſuus, aliter cum ſit innocens ſe redderet ſuſpectum homicidii. Tunc igitur mentali aliqua reſtrictione concepta, ut non mentiatur, poteſt exterius negare factum intendendo negare illud, ut criminoſum cum ille ſit innocens. Aliqua vero alia ſunt advertenda. Primum, quod Reus non tenetur reſpondere Judici ex juſtitia commutativa, ſed ex juſtitia legali, & obedientia Bannes *2. 2. qu. 69. art. 2. d. 2.* Item ſecundo, quod non omne mendacium habitum in judicio eſt peccatum mortale, ſed ex parvitate materiæ eſt veniale, ut ſi quis mentiatur circa circumſtantiam, quæ nihil vel parum facit ad cauſam. In materia enim Religionis, & juſtitiæ parvitas materiæ excuſat à mortali; cæterum mendacium in judicio per ſe, & ex objecto eſt peccatum mortale, ut docet D. Th. *2. 2. qu. 69. art. 1. ad 3.* Ratione vero perjurii ſemper eſt peccatum mortale. Bannes *2. 2. q. 69. art. 2. part. 2 d. 1.* Tertium eſt multos DD. velle, quod infamare ſe ipſum crimen occultum confitendo metu tormentorum non ſit peccatum mortale, ut ex Sot. *lib. 5. de juſt. qu. 10. art. 2.* tradit Serra *2. 2. qu. 69. art. 2. d. 2.* Et hoc dicunt eſſe verum nedum quando verum eſt crimen, quod Reus fatetur, licet non teneatur illud fateri, ſed etiam ſi Reus mentiatur, & ſibi falſum crimen imponit. Ratio illorum eſt, quia homo eſt dominus ſuæ famæ, & ideo nedum ex juſta cauſa poteſt illam contemnere, ſed etiam ſi fiat ſine cauſa; hoc non eſt niſi prodigalitas quædam & peccatum veniale. Imò addunt hoc verum eſſe etiam ſi revelato crimine falſo Reus incurrat periculum mortis, quia non tanti facienda ſit mors brevis, ut pro illa fugienda neceſſe ſit ſuſtinere longam moram torturæ. Diſtinguunt verò inter confeſſionem veri delicti, & mendacem confeſſionem falſi, quod illa nullum ſit peccatum, ſi fiat ex juſta cauſa, ſecundum vero ſi peccatum veniale ratione mendacii ſi ſimul non adſit perjurium. Sed hæc diligentiori indigent indagine, & oppoſitum merito ſenſit Cajet *2. 2. q. 23. v. 3. & id ſum. à homicidio.* Secundum vero primam opinionem Reus, qui ſe diffamavit, nec tenetur ſub mortali retractare confeſſionem, eo magis, quod hæc retractatio etiam ſi fiat tempore mortis parum juvet.

S V M M A R I V M.

13. *Quomodo ſit neceſſaria confrontatio Teſtium cum Reo.*
14. *Quæ ſint ſervanda in dicta confrontatione.*
15. *Et quomodo ſit facienda.*
16. *Confrontatio ſupplet vim citationis non interrogatorium.*

ARTICULUS. II.

De confrontatione Rei cum Teſtibus.

13. SÆpe contingit, ut ad eruendam veritatem à Reo confrontentur teſtes cum Reo ipſo, ut dum teſtes in præſentia Rei deponunt contra ipſum, ille inducatur ad confitendum delictum. Hæc igitur confrontatio non eſt neceſſaria, nec eſt de ſubſtantia judicii, ſed utilis, & eſt Judici arbitraria, ita quod Judex non cogatur illam admittere, etiam ſi petita fuerit, niſi id expedire judicaverit, è contra vero, ubi id fuerit expediens, poteſt Judex cogere teſtes, ut confrontentur cum Reo. Poſito vero aliquo impedimento confrontationis poteſt Judex legere Reo teſtium depoſitiones. Poteſt etiam Judex teſtes inter ſe contrarios confrontare, ſi contrarietas eſt in ſubſtantia, aut in circumſtantiis ſubſtantialibus.

14. Hæc vero confrontatio fieri non debet, niſi dum adhuc Reus cuſtoditur in ſecretis, & antequam loqui poſſit cum teſtibus, & tunc Judex antequam ad confrontationem veniat, proponat reo inter multos alios teſtem confrontandum, ſed reum interroget, an illos cognoſcat, & habeat illos pro veridicis, & amicis, ut ſi affirmet in confrontatione, facilius inducatur ad confitendum; ſed in hoc caſu cautela rei erit, ſi reſpondeat ſe habere illos pro talibus, quales ſunt Ubi vero teſtes ſunt rei vaſalli, famuli, domeſtici, vel ſimiles tutius eſt abſtinere à confrontatione, ne teſtes ob timorem, vel reverentiam non confirment, ſed potius debilitent prius teſtificata. In confrontatione vero ſervari debent, quæ in priori examine requiruntur, & ſic teſtes jurare debent parte præſente, facta inter eos mutua recognitione, ſed ſi opus eſt etiam torqueri poſſint; ſic enim ſocius criminis in faeie rei nominati torqueri debet, dum fit confrontatio.

15. Confrontatio etiam fieri debet pluribus ſimul cum Reo exhibitis, ſed duo vel tres cum Reo exhibendi ſunt, quantum fieri poteſt, facie ſtatuta, & veſtibus ſimiles. In quo caſu ſi teſtis in confrontatione dicat non Reum præſentem, ſed alium perpetraſſe delictum, de quo agitur, ex hoc probabitur Rei innocentia. Prædicti etiam opponendi cum Reo non debent eſſe noti teſtibus; ſed ubi teſtis in proceſſu plene deſcripſit Reum, & non eſt opus recognitione illius, non erit neceſſaria exhibitio plurium, cum jam conſtet ſatis de identitate Rei, quæ tamen exhibitio

hibitio eſt neceſſaria, ubi Reus recognoſci debet. Teſtes etiam confronandi cum Reo non ſimul, ſed ſinguli ſeorſum confrontari debent, & in confrontatione ſinguli teſtes debent referre priorem depoſitionem ſaltem in ſubſtantia, & poſtea audiente Reo teſtis examen legi debet, & ſic audiente Reo teſtis interrogari debet, an ita depoſuerit, & pro veritate dixerit, atque ita in facie Rei ratificet, non debet tamen legi totum examen teſtis, ſed ſolum in illa parte, in qua Reus eſt contrarius, & negativus, aliter Reus inſtitueretur de illis, quæ non negavit.

16. Hæc verò confrontatio tollit defectum citationis, & plus operatur, & per eam inducitur publicatio proceſſus; facta vero confrontatione, ſi Reus petat repetitionem teſtium cum propriis interrogatoriis, eam eſſe concedendam quia confrontatio licet ſuppleat vim citationis, non tamen ſupplet vim interrogatoriorum, & fit Reo exiſtente in ſecretis ſine conſultatione Advocatorum docuit Farinac. *quaſt. 72. num. 146. & 147.* Videantur de ſupradictis Farinac. *quaſt. 72. num. 179. & ſequen.* Guazz. *def. 20. cap. 19.* Clar. §. *finali quaſt. 11.* Penna *in direct. part. 3. camment. 23.* Scacc. *lib. 5. cap. 86.* Philippus de Bictis *in Epit. quaſt. 82.* Eliſeus *tract. 7.* Scroi *part. 7. cap. 7. ubi num. 2. & 8.* voluit, quod in judicio Regulari non fiat confrontatio, niſi ubi teſtes ſunt ſæculares. Sed, & hoc eſt arbitrarium Judici.

SVMMARIVM.

17 *Confeſſio judicialis, & ſpontanea ſufficit ad Reum damnandum.*
18. *Conditiones neceſſario requiſita ad hoc, ut confeſſio iudicialis ſufficiat ad damnandum Reum num. 19. 20. 21. 22. & 23.*
24. *Quomodo ſpontanea confeſſio validet nullitatem proceſſus. & ſeq.*
Opiniones varia. ibid.
25. *Confeſſio extorta in tortura non ſufficit ad Reum damnandum.*
26. *Confeſſio, qua ſufficit ad Reum damnandum debet eſſe valida, & facta coram Iudice competente;*
27. *In criminalibus confeſſio non ſupplet defectum ſententia.*
Supplet tamen defectum proceſſus ex ineptitudine accuſationis, aut denuntiationis. ibid.
28. *Confeſſio habita abſque fraude ſupplet defectum proceſſus ortum ex eo, quod non praceſſerunt legitima indicia.*
Secus vero ſi confeſſio habeatur cum fraude, ibid.
Explicatur quomodo confeſſio habeatur cum fraude, vel ſine fraude. ibid.
29. *Confeſſio ſpantanea validat proceſſum defectuoſum in ordine ſubſtantiali.*
30. *Perempta inſtantia ſponte confeſſus damnari poteſt.*
31. *Quomodo verificetur, quod ſponte confeſſus damnari poſſit. ibid.*
32. *In quo caſu confeſſio ſit judicialis nulla pracedente inquiſitione.*
33. *Vbi adeſt confeſſio, non intereſt, quod proceſſus ſit validus,*
34. *Objectio.*
35. *Solutio.*
36. *Sponte confeſſi mitius ſunt puniendi.*
37. *Confeſſio in uno judicio facta prajudicat in alio.*
38. *Quas conditiones debeat habere dicta canfeſſio, & ſeq.*
39. *Confeſſio emanata in judicio civili non probat ad condemnationem in judicio criminali.*
Sufficit tamen ad inquirendum. ibid.
Opiniones varia. ibid.
Confeſſio habita in uno judicio criminali probat in alio ad condemnationem.

ARTICULUS III.

De Confeſſiane Rei.

17. MUlta circa hanc *quaſt.* dixi *cap. 1. de accuſat. in 6.* Unde in præſenti, quæ communiora ſunt, & clariora prius referam deinde difficiliora, & controverſa diſcutiam. Eſt enim certum, quod iudicialis, & ſpontanea delicti confeſſio ſufficit ad reum damnandum. Nam in confeſſum partes Judicis non ſunt, niſi in condemnando *l. 1. de Confeſſis.* Et cum confeſſio inducat notorium in jure nulla major requiritur probatio. *cap. veſtra, & cap. finali de cohab. Cleric.*

18. Hæc tamen communis concluſio intelligitur de confeſſione vera; ſi enim aliunde conſtat de innocentia Rei, confeſſio illi non nocet. Imò confeſſio in parte falſa præſumitur in totum. Si enim Titius fateatur ſe occidiſſe Cajum, certè non poteſt ex hoc damnari, ſi Cajus eſt vivus. *l. Notarius §. finali, & l. ſeqq ff. de leg. Aquil.* Et ſic ſecundò confeſſio non nocet, ubi Judici conſtat de innocentia confitentis, licet in hoc caſu, ut Reus liberetur, conſulendus ſit Princeps. *l. 1. §. ſi quis ultra ff. de quaſ.* Et in hoc caſu liberandus eſt Reus non obſtantibus mille confeſſionibus. Tertiò, confeſſio debet eſſe veriſimilis, & probabilis, aliter non nocet confitenti, etiam ſi ſimus in caſibus exceptis, ut in crimine læſæ majeſtatis. Quartò confeſſio impoſſibilis non ſufficit ad condemnandum Reum. Quintò confeſſio debet eſſe verificata ex circumſtantiis præſertim ſubſtantialibus.

19. Sextò debet eſſe ſpecificata, & quod Reus in individuo factum, & crimen fateatur. Septimò debet eſſe certa lucida, & expreſſa, & non ſufficit confeſſio dubia, aut implicita. Imò confeſſio dubia in favorem Rei interpretari debet, niſi alias Reus ſit malæ famæ, vel niſi confitens fateatur, quæ per ſe mala ſunt, & non poſſunt in bonum interpretari; confeſſio tamen tacita, incerta, & dubia non ſufficit ad torquendum.

20. Octavò requiritur, quod confeſſio ſit cum

cum cauſa, & quod Reus dicat cauſam cur deliquerit, quia inveriſimile eſt aliquem ſine cauſa delinquere; ſed in hoc caſu crediderim Judicis partes eſſe interrogare Reum cur deliquerit, ſed ex eo, quod Reus non interrogetur de cauſa, illam non depoſuit, cauſa præſumitur. Nono requiritur, quod confeſſio non ſit erronea; quia revocata, & docto de errore evaneſcit. Decimo requiritur, quod confeſſio non ſit extorta ſub immunitatis promiſſione juxta dicta ſupra *qu. 22. art. 2. num. 31.* Undecimo confeſſio minoris debet eſſe facta cum auctoritate curatoris. Aliqui tamen ſentiunt, quod de conſuetudine confeſſio minoris admittatur etiamſi facta ſine curatore.

21. Duodecimo requiritur, quod confeſſio ſit facta coram Judice, & Notario, & non ſufficit ſi ſit facta coram Notario, quia hæc non eſt judicialis, niſi Notarius examinet de mandato Judicis. Confeſſio tamen facta coram Notario ſufficit ad torturam, ſi non ſit revocata. Tertio decimo requiritur, quod confeſſio ſit facta coram Judice ſedente pro Tribunali; id eſt in forma judicii. Et cum in judicio ſummario Regularium Judices non teneantur ſedere pro Tribunali, ſufficit, ut confeſſio coram illis fiat ſtantibus in forma judicii coram Notario. Quarto decimo requiritur, quod confeſſio ſit acceptata à parte, vel à Judice etiam accuſatore abſente. Quinto decimo requiritur, quod non ſit emanata calore iracundiæ, vel ex abrupto, & non deliberata. In hoc tamen caſu plures requirunt quod confeſſio ſit revocata, poteſt enim revocari etiam ex intervallo probata iracundia, quæ probari debet ab eo, qui prætendit confeſſionem emanatam ex iracundia, aut indeliberatè.

22 Sexto decimo requiritur, quod confeſſio ſit emanata à principali. Confeſſio enim Procuratoris non nocet principali. In criminalibus enim numquam præſumitur, quod procurator habeat mandatum ad faciendum, quod principalis incurrat in pœnam, Si tamen procurator habuit ſpeciale mandatum ad confitendum, vel principalis conſcius confeſſionis Procuratoris non revocaverit illam, confeſſio Procuratoris ſufficiet ad damnandum principalem Non tamen ſufficit mandatum generale ad confitendum, ſed requiritur ſpeciale mandatum ad ſic confitendum. Decimo ſeptimo requiritur quod ubi ſunt plures Judices confeſſio fiat coram omnibus illis, & non ſolum cum uno, vel duobus, vel tribus. Decimo octavo requiritur, quod confeſſio fiat de his quæ ſunt facti, & ſubſunt voluntati confitentis, non ſufficit vero ſi ſit confeſſio de illis, quæ iuris ſunt; ſic non ſufficit quod Reus fateatur vulneratum obiiſſe ex vulnere, talis enim confeſsio non nocet, ſi conſtet vulneratum ex mala cura obiiſſe, & ſic non ſufficit quia eſt confeſſio ejus, quod eſt juris, Sic non ſufficit ad damnandum aliquem, quod ipſe fateatur ſe eſſe uſurarium, niſi aliquod factum uſurarium confiteatur.

23. Decimo nono unius confeſſio alteri non nocet quoad plenam probationem. Et tandem vigeſimo adverte, quod non valet argumentum, hæc confeſſio plenè probat in civilibus; ergò & plenè probat in criminalibus; quia in iſtis pleniores probationes requiruntur; ſed bene valet hæc confeſſio, non probat in civilibus, ergo nec in criminalibus. Videantur de iſtis Canoniſtæ *in cap. At ſi Clerici de Iudic. & in cap. cum ſuper de confeſſ. & cap. Cum dilecti de accuſat. & in cap. qualiter & quando eodem titulo & in cap. 1. de accuſat. in ſexto, & Iuriſtæ in l. 1. C de confeſſis. & lege qui ſententiam C. de pœnis* Clar. *quæſt. 55.* & Menoch. *de arbitr. l. 2. caſu 268.* Decianus *lib. 7. cap. 45.* & Farinacc *quæſt. 81. cap. 1.* & plurimi alii ab iſtis citati.

24. His ſtantibus quæ communiter admittuntur, quæritur primo, an ſpontanea Rei confeſſio validet nullitatem proceſſus. Aliqui enim hoc negant, quia confeſſio ſit acceſſoria ad proceſſum, & ideo eo corruente corruit. Roman. *in l. Magiſtratibus num. 4. ff. de juriſd. omnium judicum*, & ibi Dec. *num. 10.* & alii, quos refert Farinaccius *quæſt. 81. num. 67.* Et eo magis, quod regula generalis eſt, quod confeſſio ſuggeſtiva, & præcipuè, quæ eſt extorta non præcedentibus indiciis eſt nulla, & invalida, & non ſufficit ad condemnandum, ut probatum eſt ſupra *q. 23. art. 2.* Sed oppoſitum habetur *ex cap. ff. de accuſat. in 6.* ubi Pontifex vult, quod confeſſio ſufficiat ad condemnandum, etiamſi inquiſitio fuerit formata non præcedente fama, & etiamſi illius capitula non fuerit Reo exhibita, quorum utrumque idem Pontifex aſſerit eſſe neceſſarium ad validum judicium. Et ideo hanc partem tenent ibi Archidiaconus, Joannes, Andreas, & alii. *& in cap. qualiter & quando il 2,* Innocent. Butrius. & alii. *& in cap. At ſi Clerici de Iud.* Bellam. Panormitanus, & alii Clar. *qu. 55.* ubi, quod hanc ſententiam intrepide ſequi poſſumus tanquam canonizzatam in judiciis, & ſcholis; & innumeri alii, quos refert & ſequitur Farinac. *q. 80. nu. 66;* Guazz. *def. 32. num. 1.* Neque enim confeſſio Rei eſt per ſe, & propriè acceſſoria judicii, quia ejus veritas indepedens prorſus eſt à proceſſu. Et imò quia proceſſus eſt medium inductum ad habendam confeſſionem, & habita confeſſione quæ eſt finis, nihil intereſt, an media de ſe fuerint valida, vel non valida, ſed valida eſt confeſſio intenta, undecumque ſit habita. Quæ confeſſio cum ſit in ſe potiſſima probatio, & inducat notorium in jure, ſufficit ad Reum damnandum. Sed hæc explicanda ſunt, & admittenda juxta dicenda infra *num. 28.*

25. Verum quidem eſt, quod neceſſe eſt; quod confeſſio habeat conditiones ſupra explicatas, & præcipuè, quod ſit ſpontanea, quia confeſſio extorta in tortura, vel timore tormentorum, eſt aliquo modo ſuſpecta, cum poſſit eſſe, quod Reus, non quia ita ſit, ſicut fatetur, ſed ut fugiat tormenta fateatur, ideo hujuſmodi confeſſio niſi ſit ſpontaneè ratificata non ſuffi-

cit

cit ad Reum damnandum, aliàs vero non eſt per ſe nedum, quod confeſſio ſit ratificata. Imo nec ſufficit, nec ſupplet injuſtitiam illius torturæ ex quocumque capite injuſte illata fuerit. Anton. Gomez. *var reſolut. tom. 3. cap. 13. num. 25.* Maſcard *probat. l. 1. concluſ. 357. num. 8.* Farinaccius *qu. 81. num. 83.* Guazz. *d. cap. 23.* Scroi *part. 5 cap 7.* Eliſeus *tract. 4. qu. 5.*

26. Pariter requiritur, quod confeſſio ipſa in ſe non ſit nulla ipſo jure, ſed valida Vantius *de nulitate in Rub. quibus modis ſint null. re par. num. 126.* Farinaccius *num. 87. qui num. 88.* etiam requiritur, quod confeſſio ſit facta coram Judice ordinario, non vero ſubdelegato. Sed oppoſitum eſſe verum probavi *d. cap. ff. de accuſatione in ſexta.* Bene verum eſt quod requiritur, quod confeſſio ſit judicialis, & facta coram judice cōpetente, & ſic confeſſio non ſupplet defectum juriſdictionis in Judice, ſive hic defectus oriatur ex incompetentia Judicis, ſive ex lege, aut ſtatuto decernente, quod proceſſus fiat ſub certa forma, & qua non obſervata ſit nulla confeſſio. Pariter requiritur, quod confeſſio non ſit ficta.

27. Confeſſio etiam in criminalibus non ſupplet defectum ſententiæ, nec ſufficit ad damnandum Reum, niſi contra illum proferatur ſententia. Ex prædictis deducitur primo, quod confeſſio validat nullitatem proceſſus ortam, ex ineptitudine accuſationis, aut inquiſitionis. Aret. *in cap. at ſi Clerici de judic. num. 5.* Dec. *numer. 33.* Felin. *cap. qualiter, & quando §. licet. numer. 1. de accuſat.* Guazz. Eliſeus, Scroi locis citatis.

28. Deducunt ſecundo aliqui, quod confeſſio ſupplet defectum proceſſus ortum ex eo, quod non præceſſerunt legitima indicia, ut habetur *cap. f. de accuſatione in 6.* ubi hoc tenent *gloſſ. & alii Canoniſtæ.* Maſcard. *de prob. lib. 1. concluſ. 353. numer. 5.* & alii quos refert Farinaccius *qu. 8. num. 13.* Sed advertendum, quod confeſſio dupliciter haberi poteſt non præcedentibus indiciis, vel ſcilicet ſine aliqua injuſtitia, & fraude, vel cum fraude, & injuſtitia. Primo modo habetur, ſi non præceſſit interrogatio Judicis, ſed delinquens ſponte confeſſus fuit delictum, vel ſi legitimè interrogatus de uno delicto, aliud confeſſus fuit, de quo non erat interrogatus, vel ſi interrogatio, quæ præceſſit, fuit facta in inquiſitione generali, & ſic delinquens non fuit interrogatus, ut Reus, ſed ut teſtis; ad quod non eſt neceſſe, quod præcedant indicia ſpecialia, ſed ſufficit, quod præcedat quælibet denuntiatio. Ut ſi delinquens interrogetur an ſciat, commiſſum fuiſti delictum, & eo affirmante, iterum interrogetur in genere an ſciat quis illum commiſerit, & interrogatus fateatur, ſe illud commiſiſſe. Et in iſtis caſibus confeſſio ſufficit ſine dubio ad condemnandum Reum. Sed ſi delinquens non confitetur niſi interrogatus in ſpecie & non ut teſtis, ſed ut Reus, & non præcedunt legitima indicia, alia detur diſtinctio. Vel enim talia indicia ſunt neceſſaria ex ſolo jure poſitivo, ut eſt præcedentia infamiæ, & defectus iſtorum indiciorum non reddit confeſſionem invalidam ipſo jure, ſed ſolum ſi defectus opponatur, ut habeatur ex *d. c. fin. de accuſat. in 6.* Et ideo, ſi taliter confeſſus non opponat, damnari poteſt. At vero, ſi non adſunt talia indicia, qualia de jure naturæ, & gentium ſunt neceſſaria ad interrogandum Reum, & conſtituendum illum inter Reos, interrogatio eſt nedum illicita, ſed injuſta, & fraudulenta, & Reo fit injuria, & confeſſio eſt nulla. An verò confeſſio emanata non præcedentibus indiciis ſit nulla ipſo jure, vel ſolum ope exceptionis, ut ſtatuitur *cap. fin. de accuſ.* Si datis Reo defenſionibus, & etiam copia proceſſus, ſi illam velit, ipſe Reus non excipit, & opponit hanc nullitatem, cenſetur ratificare ſpontaneè confeſſionem, & ex illa poteſt damnari. Confeſſio autem non præcedentibus indiciis extorta eſt injuſtè extorta, & invalida duplici cauſa. Primum, quia emanavit contra ordinem juris, & Judex contra juſtitiam legalem, & fidelitatem ſui officii interrogavit. Secundo, quia eſt injuſta propriè, & per eam offenditur juſtitia commutativa reſpectu Rei, qui ſine fundamento, & cauſa injuſta habetur in judicio tanquam Reus. Et propterea per ſe loquendo confeſſio talis eſt nulla, & nihil probat in judicio. Si tamen confeſſio habita fuit non ex vi interrogationis injuſtæ, quia Reos ſciens Judicem non interrogare legitimè, & ſe non teneri ad reſpondendum, & confitendum, nihilominus reſpondet & confitetur, confeſſio eſt voluntaria, & non coacta, ſed valida & ſpontanea, & probat, non enim eſt extorta ex vi interrogationis injuſtæ, ſed ex libera delinquentis voluntate.

29. Deducitur tertiò, quod ſpontanea confeſſio validat proceſſū etiam ſi in eo ſit omiſſus ordo ſubſtantialis. Franc. *d. c. f. de accuſ. n. 5 & 6.*

30. Deducitur quartò, quod confeſſus poteſt condemnari etiam peremptà inſtantiâ. Franc. *citatus n. 7.* Anan. *in cap. at ſi Cleric de jud. n. 3. &* ibi Bero *nu. 23.* Imò deducitur quinto confeſſum poſſe damnari ſine proceſſu. Panormit. *cap. at ſi Clerici de jud. n. 17.* Zabarell. *in cap. cum ſuper de confeſſ. col ſecunda,* & ibi Ananias *n. 2.* Franc. *in c. 1. de accuſat. in ſexto num. 7. & 8.* Farinac. *quæſt. 81. num. 71.* ubi *num. 89.* quod confeſſus poteſt damnari ſine litis conteſtatione.

31. Hæc tamen ab aliquibus explicantur, ut confeſſio ſuppleat nullitatem proceſſus, ita ut ſponte confeſſus ſtante nullitate proceſſus poſſit damnari in pœnam extraordinariam, nō verò in ordinariam, præcipuè ſi non præceſſit accuſatio, aut inquiſitio vel ſi non præceſſerunt indicia ad Reum interrogandum. Ita Farinacc. *quæſt. 81. numer. 75 81. & 91.* admittit tamen *d. numer 81* ſufficere ſi inquiſitio fiat poſt confeſſionem, quia confeſſio validat proceſſum nullum, quando nullitas reſultat ratione præpoſteritati ordinis. Franc. *d. cap. f. de accuſat. in ſexto num. 8.*

32. Verum advertendum, quod difficile quidem

quidem erit, quod confeſſio ſit judicialis. Si nulla præceſſerit inquiſitio; ſed nihilominus, & hoc poteſt accidere, ut Reus inquiſitus de levi crimine ſponte nullis præcedentibus indiciis, & nulla præmiſſa inquiſitione, imo nec interrogatione de alio delicto gravi ipſe ſponté illud delictum fateatur; quandocumque igitur confeſſio ſit judicialis, & ſpontanea, & habeat requiſita ſuper recenſita, quia verè facit notorium in judicio; Ideo ſufficit ad infligendam quamcumque pœnam ordinariam, & hic ſine dubio eſt ſenſus *d. cap. ſ. de accuſat. in ſexto*, & Canoniſtarum ibidem, & aliorum DD, quos abunde refert idem Farinacc. *num. 66.* qui abſolutè docent, quod confeſſio ſupplet nullitatem proceſſus. Et ratio eſt, quia proceſſus eſt neceſſarius, ut via ad habendam confeſſionem, & quantumcumque proceſſus præcedens ſit nullus, & injuſtus, ſi non infert vim, nec tollit, nec diminuit nec reddit ſuſpectam veritatem confeſſionis ſpontaneæ, & veriſimilis; ergo non tollit ejus vim, nec facit, quod delictum non ſit notorium in judicio quo ſtante non eſt neceſſarius alius ordo juris, niſi ut Reo detur copia ſe defendendi contra propriam confeſſionem, & ſi nihil allegat, quod delictum tollat, aut minuat, damnetur in pœnam pro delicto taxatam.]

33. Et puto etiam advertendum, quod non ita propriè dicitur, quod confeſſio ſupplcat nullitatem proceſſus, ſed melius dicitur, quod ubi eſt confeſſio, nihil intereſt, an proceſſus præcedens fuerit validus quin imò nihil intereſt, quod proceſſerit proceſſus, quia ad confeſſum damnandum non eſt neceſſarius præcedens proceſſus vel alius requiritur, quam ille, qui eſt neceſſarius ad damnandum Reum in judicio notorio.

34. Et ſi dicatur, quod ubi Judex interrogat ſine ſufficientibus indiciis id ignorante Reo, confeſſio eſt vi extorta, quia Reus putans ſe teneri ad fatendam veritatem ex vi interrogationis Judicis neceſſitatur ad fatendum veritatem, & ſic confeſſio non eſt ſpontanea, ſed extorta injuſtè, quia interrogatio, quæ vim infert, ſit injuſta.

35. Sed hæc difficultas ſoluta eſt ex dictis *num. 28.* Et ideo in hac quæſtione, hæc regula ſervari debet, & juxta illam explicanda ſunt ſuperius dicta, ut, ſcilicet, confeſſio ſuppleat defectum proceſſus ſi ſit ſpontanea, & non injuſtè extorta, ſed ſi ſit injuſtè extorta, ex quacumque cauſa id contingat; quia talis confeſſio eſt invalida & nulla, non poteſt ſupplere defectum proceſſus, nec probat aliquo modo, niſi ceſſante injuſtitia iterum ſit ratificata, ſeu innovata, Quotieſcumque etiam confeſſio licet ſpontanea non excludat ſuſpicionem, non valet ad pœnam ordinariam, & vera eſt ſententia DD. relata *num. 31.*

36. Verum eſt etiam, quod cum ſponte confitentibus mitius eſt agendum, & ad fugiendam pœnam ordinariam prodeſſe poterit ſpontanea, & humilis, & doloroſa confeſſio reſpectu Judicis; qui poſſit pro ſui arbitrio pœnam minuere.

37. Quæritur ſecundo, an confeſſio facta in uno judicio præjudicet confitenti in alio? Affirmant communiter Doctores etiam in criminalibus, ut per *l. ſi jubemus C. de lib. cauſ.* & Canoniſtas *in cap. per inquiſitionem elect.* Et ſic confeſſio facta in judicio ſummario nocet in plenario. Felin. *cap. cauſam. quæ de teſtibus nu 7.* Maſcard. *de probat. lib. 1 concl. 248. numer. 9.* & confeſſio facta à teſte in uno judicio militat contra illum in alio judicio, ut probat Butrius *cap. cum in tua n. 10. de teſt.* quod maxime procedit, ubi confeſſio ſit adminiculata. Farinacc. *quæſt. 81 num. 102.*

38. Hæc tamen confeſſio debet eſſe non ficta, qualis eſt, quæ habetur per ſententiam contumacialem, & expreſſa & explicata non vero ſolum tacita & implicita, vel ſi confeſſio fuit à Judice per ſententiam reprobata Guazz. *def. 32. cap. 7. numer. 3. & cap. 30. ubi cap. 25.* quod confeſſio à parte, vel à Judice non acceptata non nocet confitenti, & nec ſufficit confeſſio Procuratoris. *quæſt. 54.* Maſcard. *de probat. lib. 1. concl. 348. numer. 11.* Nec confeſſio incidenter emanata. Farinacc *quæſt. 81. num. 109.* Nec confeſſio facta in uno judicio inter aliquam perſonam nocet, & probat in judicio, quod habetur inter alias perſonas Felin *in cap. qualiter, & quando il ſecundo num. 47.* Rota *dec. 4 de confeſſ. alias deciſ 855. in antiq.* Caputaquen. *d. 202. numer. 2. part. 2.* Ideo confeſſio facta in uno judicio non præjudicat tertio in alio. Farinac *quæſt. 81. num. 104.* An vero confeſſio facta in uno judicio ad unum finem, & effectum, præjudicet in alio judicio tendente ad alium finem, eſt ſatis dubium. Videatur Farinacc *quæſt. 80. num. 109.* Hoc quidem verum eſt, quod confeſſio facta in judicio civili vel in criminali civiliter intentato, ſufficit quidem tanquam denuntiatio ad inquirendum, & fabricandum novum proceſſum, ſed non ſufficit ad condemnandum. Panormitanus *cap. qualiter il ſecundo de accuſat. numer. 31.* Felin. *cap. cauſam, quæ numer. 22. de teſt.* Clar. *quæſt 14:* Farinac. *quæſt. 81. numer. 95. ubi num 96.* quod confeſſio facta in judicio criminali probat in civili, ſi judicium non factum fuit per viam accuſationis, ſed per viam inquiſitionis, vel ſi judicium factum non fuit inter diverſas perſonas, ſed inter eaſdem.

39. Sed Guazz. *def 32. cap 6.* ex Natt. Bart. Bald. & aliis ponit regulam generalem contrariam & vult, quod acta habita in uno judicio criminali non præjudicent in alio, quamvis hoc poſtea id admittat, ſi judicium ſit inter eaſdem perſonas, & hoc etiam ſi confeſſio, in caſu fortuito emanavit, & per litteras, & quod in cauſa, ubi Judex procedit ex officio, confeſſio iſta noceat confitenti etiam ad favorem tertii, ſententia tamen in uno judicio lata contra aliquem non facit jus contra alios in eodem proceſſu non citatos. Cui verò non nocet ſententia, nec nocent acta, & aliæ probationes. Innoc. *cap. cauſam*

ſam de teſt. Clar. *quæſt. 54. verſ. Item producantur.* Guazz. *d. cap. 6.* Sed, ut verum fatear, ſi ſemel verum eſt, quod Judex poſſit uti probationibus factis in judicio criminali coram alio Judice competente, & ſic poteſt uti contra confitentem confeſſione in alio judicio emanata, neſcio videri cur univerſaliter non ſit verum, quod confeſſio vera, & non ficta emanata in uno judicio, non noceat confitenti in alio judicio, ita quod in ſecundo judicio non faciat illud genus probationis, quod fecit in primo. Et ita quod ſecundus Judex non poſſit procedere ad damnandum confeſſum, eo modo, quo potuit primus, quia confeſſio probat ex natura ſua, & non quia ſit facta coram hoc, vel illo Judice, aut ad hunc, vel illum finem; unde quantum probat in uno judicio tantum probat in alio, in quo Judex poteſt uti probatione habita in alio judicio. Quod amplius confirmatur; quia in nullo caſu Judex poteſt damnare confeſſum niſi citetur ad dicendum contra ſuam confeſſionem, & ſi nihil affert contra illam cenſetur illam ratificare, & punitur tanquam confeſſus. Sufficit igitur ſecundo Judici, ut eo modo quo poterat, primus poſſit citare confeſſum ad dicendum contra confeſſionem, qui ſi illam non revocet, poterit ex illa damnari; quod ſi Judices ſint ſubordinati, ſine dubio Judex Superior poteſt ex proceſſu facto ab inferiori procedere ad damnandum confeſſum. Conſideranda igitur hæc erunt, quæ judicio ſapientis Judicis remittuntur; de confeſſione vero emanata in judicio civili cum communi ſententia dicitur, quod non probat ad condemnationem in judicio criminali ſaltem ad pœnam ordinariam. Quia licet confeſſio probet ratione ſui, & facta, & jurata coram Judice competente ſit judicialis, tamen facilius nedum eſt, quod in judicio civili Reus confiteatur delictum, quod non fecit, ſed imo poteſt contingere, quod hoc ſibi ſit utile ad privatum intereſſe, de quo agitur in judicio civili, ut ſi ſibi ſit utile, ut excludatur ne ſit teſtis. Et ideo vim non habet plenam, ut omnino probet in judicio criminali, in quo exactior probatio eſt neceſſaria.

40 Sed in criminalibus hæc quæſtio vix locum habere poteſt niſi in cauſis mixti fori; quia confeſſio in primo judicio habita habet jam omnem effectum, & Reus ex illa damnatur, vel ab eodem Judice, vel ab ejus ſucceſſore, vel ab ejus ſuperiore; & cum pro eodem delicto Reus non poſſit iterum damnari, ideo confeſſio in primo judicio habita non nocet in ſecundo niſi ad comprobandam malam famam confitentis, vel alium ſimilem effectum non vero ad illum iterum damnandum.

SUMMARIUM.

40. *Confeſſio qualificata dividi poteſt.*
41. *Quando ſola qualitas facti eſt mala, confeſſio facti negata qualitate dividi non poteſt.*
Nec Fiſcus procedere poteſt contra confeſſum niſi probata qualitate. ibid.
42. *Objectio, & ſolutio.*
43. *Fiſcus ex confeſſione facti quod eſt delictum, habet præſumptionem excludentem qualitatem, quæ delictum excuſat.*
44. *Non tamen totaliter reprobare poteſt qualitatem excuſantem delictum, ſed facultatem dare debet inquiſito, ut illam probet.*
45. *Plures caſus in quibus confeſſio qualificata qualitate excludenti dividi non poteſt.*
46. *Reus ob confeſſionem qualificatam non poteſt damnari in pœnam ordinariam & ſeqq.*
Niſi in caſu quo Reus non probet qualitatem. ibid.
47. *Reus convictus de delicto ſine qualitate adjuncta poteſt damnari in pœnam ordinariam.*
48. *Si vera non ſit convictus, & ſolum adſint indicia & præſumptiones in pœnam ordinariam damnari non poteſt.*
49. *Explicatur hic caſus.*
50. *Quomodo poſſit torqueri Reus, ad hoc ut fateatur delictum ſine qualitate.*
51. *Quando de delicto non conſtat niſi per confeſſionem Rei qualificatam non poteſt puniri in pœnam ordinariam.*

ARTICULUS IV.

De confeſſione qualificata.

40. CONfeſſionem qualificatam ſcindi, & pro parte acceptari, & pro parte impugnari quando ſumus in prohibitis, & in iis quæ habent contra ſe præſumptionem, ut ſunt homicidium, injuria, & in his ſimilibus, docent communius Doctores, quos abunde referunt Farinac. de reo confeſſo *qu. 81. nu. 110.* Menoch. *de arbitr. caſ. 93. num. 37.* Maſcard. *de prob. l. 2. concluſ 857. nu. 5.* Guazz. *def. 32. cap. 35. num. 1* Et nihilominus contrarium voluerunt Salic. & Marſil. Tiraquell. & alii relati à Farinacio *nu. 112.* Et vere aſſertio iſta indiget maxima declaratione.

41. Dicitur igitur primò, quod quando ſubſtantia facti non eſt mala, ſed delictum conſiſtit in qualitate adjuncta, confeſſio facti negata qualitate conſtituente delictum non poteſt dividi; & Fiſcus non poteſt procedere contra confeſſum niſi probata qualitate. Ita bene docent. Foller. *in pract. verbo. Et ſi confitebuntur num. 47. p. 1.* Gabriel. *lib. 7. concluſ. 16. num. 10.* Hondedeus, Bertazzol. Gratianus, Ferret, & alii, quos refert Farinacius *d. quæſt. 81. numer. 149. & 152.* Guazz. *def. 32. cap. 35. numer. 9.* Ratio iſtius concluſionis eſt evidens, quia fiſcus non poteſt procedere ad pœnam contra aliquem, niſi conſtet apud ipſum de delicto, at verò, ubi ſubſtantia facti non eſt mala, ſed ratio delicti conſtituitur per qualitatem, non conſtat de delicto; imò per ſe loquendo nec poteſt præſumi delictum, niſi appareat qualitas in qua delictum conſiſtit; igitur Fiſcus non poteſt procedere contra confitentem ſubſtantiam facti negata qua-

litate, niſi aliunde ſibi ſatis conſtet de qualitate. Ita v. g. ſi Judex velit damnare aliquem, quia judicaverit ſine juriſdictione, vel abſolverit non approbatus ab Epiſcopo; & quidam idem dicunt, ſi quis detulerit frumentum extra territorium, vel extraxit merces, ſi enim iſte confiteatur, & dicat ſe detuliſſe frumentum extra territorium, aut extraxiſſe merces, ſed cum licentia, hæc confeſſio non poteſt dividi. Sed hoc ultimum non probat Farinac. *nu. 151.* Verum in his advertendum, quod ſi lex prohibet extractionem abſolutè, jam ſubſtantia facti eſt prohibita & illicita, & in hoc ſenſu bene loquitur Farinacius; ſed ſi lex prohibet extractionem ſub conditione, ut non fiat ſine licentia, bene loquuntur Bertazzol. Boſſ. & alii à Farinacio citati, quod, ſcilicet, ſi quis fateatur extraxiſſe frumentum, vel merces, cum licentia, confeſſio non poteſt dividi, quia extractio de ſe non eſt mala, nec dat Jus Judici ut vel in minimo puniat extrahentem, ſed ſolum ſi extraxit ſine licentia, quod ille negat. Imò ex Petro Caball. tradit Guazz. *def. 32. c. 35. nu. 9.* quod in hoc caſu, etiam ſi Reus non probavit licentiam, non poteſt puniri. Et maximè ſi de licentia obtenta adeſt aliqua veriſimilis conjectura, vel præſumptio.

42. Nec obſtat, quod mihi aliquando objectum fuit, ſcilicet, quod negativa qualitatis affirmatæ per inquiſitum non ſit probabilis; quia negativa abſoluta non poteſt probari; & ita nunquàm Fiſcus poſſet procedere contra ſic confeſſum confeſſione qualificata. Quia negatur aſſumptum: non ſumus enim in caſu negativæ abſolutæ, ſed qualificatæ, & coarctatæ. Qui enim fatetur ſe egiſſe cum juriſdictione, aut licentia ad minus tenetur dicere, ubi & quando, & à quo habuit juriſdictionem, aut licentiam. Hoc autem habito de facili poteſt probari negativa, ſi verè confeſſus non habuit juriſdictionem, aut licentiam. Et hoc probare pertinet ad Fiſcum, quia in hoc conſiſtit delictum, quo non probato inquiſitus non poteſt puniri, quia nullum eſt delictum.

43. Eſt igitur difficultas, quando ſubſtantia facti per ſe ex objecto eſt mala & prohibita, & qualitas adjecta non conſtituit delictum, ſed illud excuſat, vel diminuit, ut ſi quis confiteatur homicidium, ſed dicat ſe occidiſſe ad ſui defenſam. In quo caſu dicitur ſecundo, quod Fiſcus ex confeſſione facti habet præſumptionem excludentem qualitatem, & ad inquiſitum ſpectat probare qualitatem à delicto excuſantem; & ſic Fiſcus poteſt dividere confeſſionem, & pro parte illam acceptare, ſcilicet, pro quando inquiſitus fatetur ſubſtantiam facti, quod per ſe eſt delictum, & per accidens excuſari poteſt, & in hoc ſenſu loquuntur Doctores citati in principio articuli. Et in hoc ſenſu vera eſt aſſertio, etiam ſi inquiſitus incontinenti, ſive in eadem ſtructura verborum qualitatem opponat. Panormitanus *cap. Audetis num. 32. de præſcriptione*, & alii communiter Farinac. *d. quæſt. 81. num. 134.* Quod ſi inquiſitus neget, & ſimul ſub conditione confiteatur cum qualitate, ut ſi dicas. *Non occidi, ſed ſi occidi ad defenſionem occidi.* Judex non debet admittere hanc reſponſionem, ſed ſi opus eſt debet etiam media tortura interrogare inquiſitum, ut affirmativè, vel negativè reſpondeat, ſed non poteſt confeſſionem dividere Guazz. *def. 32. c. 35. num. 8.* Farinac. *dicta quæſt. 81. num. 142. & ſeqq.* qui *num. 143.* ait idem dicendum ſi confeſſio non incipiat à negativa; ſed à conditione, ut ſi dicat, *& ſi occidi ad defenſam occidi.*

44. Et nihilominus dicitur tertiò, quod Fiſcus non poteſt ad libitum reprobare alteram partem excuſantem delictum, ſed debet inquiſito dare facultatem, ut qualitatem à ſe aſſertam probet. Et hoc eſt verum, ſive inquiſitus appoſuerit qualitatem in eadem ſtructura verborum, ſive in diverſa, & ſive id fecerit incontinenti, ſive ex intervallo, & etiam ſi prius confeſſus fuerit abſolutè, & ſine qualitate; ſemper enim inquiſito competit defenſio, & probatio ſuæ innocentiæ, qui etiam poteſt dicere contra propriam confeſſionem, & illam fuiſſe erroneam probare, Felin. & communiter Doctores *in cap. cum dilecti de accuſ.* Et plures alii, quos ſequuntur. Maſcard. *de probat. concluſ. 867. num. 2. lib. 2.* Farinac. *quæſt. 81. num. 122. & 124. & 126.* Guazz. *def. 32. c. 35. num. 5. & 6.*

45. Dicitur quartò, quod adhuc plures ſunt caſus, in quibus confeſſio qualificata qualitate excuſante non poteſt dividi. Primus eſt, quando inquiſitus reſpondet addendo verba, & non aliter. Tunc enim ſic confeſſus habetur pro negante, & propterea confeſſio iſta non poteſt à fiſco dividi, ut ex Baldo *in l. ſi quidem num. 3. C. de except.* & aliis probat Farinac. *d. quæſt. 81. nu. 148.* Guazz. *d. cap. 3. numer. 8.* Secundus eſt quando de qualitate adjecta conſtat ex præſumptionibus, ut ſi quis fateatur ſe cognoviſſe mulierem non invitam, ſed volentem; ſi enim conſtat de inhoneſtate mulieris præſumitur eam non fuiſſe invitam; & ideo Fiſcus hanc confeſſionem qualificatam pro quo eſt præſumptio non poteſt dividere. Panormitanus *cap. Audetis nu. 30. de præſcript.* Cepol. Theſaur. Alciat. & alii, quos ſequitur Farinacius *d. quæſt. 8. numer. 153.* Tertius caſus eſt, quando adjectio qualitatis eſt veriſimilis, ut ſi occiſus habebat cauſam ſe ulciſcendi, quia antea fuerat graviter offenſus ab occidente, in hoc enim caſu qualitas dicentis ſe occidiſſe ad ſui defenſam, eſt ſaltem præſumptivè probata; ſimiliter ſi qui occidit, ſit aliàs vir probus nullam occidendi cauſam habens, & qui occiſus eſt aliàs ſit vir rixoſus, vel ebrius, vel ſcandaloſus. Farinacius *d. quæſt. 81. num. 168. & 169.*

46. Dicitur quintò, quod ob confeſſionem qualificatam non poteſt inquiſitus damnari in pœnam ordinariam; ſed ſolum in extraordinariam arbitrio Judicis. Panorm. *cap. Audetis n. 33. de præſcrip.* & Felin. *ibidem n. 30. & in cap. cum Venerabilis n. 13. de except.* & Dec. *ibid. n. 83.*

Clar,

Clar. §. *finali qu. 55.* Menoch. *de arbitr. caſu 93. num. 88. & caſu 279. num. 6. & 7.* & pluresalii, quos ſequitur Farinac. *d. qu. 81 num. 157.* Sed quid ſiReus non probavit qualitatem? Numquid in hoc caſu non poterit puniri pœna ordinaria? Ita fieripoteſt ſi qualitas habeat contra ſe juris præſumptionem, & ſimul ſit inveriſimilis, ex communiter accidentibus; ſed ſi qualitas ſit veriſimilis, etiam ſi habeat contra ſe juris præſumptionem, non habet locum pœna ordinatia ſed ſolum extraordinaria Guazz. *def. 32* Bord. *cap. 20. num. 6.*

47. Addit verò Farinac. *nu. 158.* quod confeſſus cum qualitate non poteſt damnari in pœnam corporalem, ſed ſolum ad pecuniariam vel ad ſummum ad exilium; ſed hic tres caſus diſtingui debent. Nam vel inquiſitus eſt convictus de delicto patrato ſine qualitate adjuncta, ut quia eſt convictus ſe occidiſſe, & non ad defenſam & in hoc caſu inquiſitus convictus puniri poteſt pœna ordinaria, quia in hoc caſu etiam non confeſſus poteſt puniri. Felin. *cap. At ſi Clerici num. 2. de jud.* Clar. §. *finali quæſt. 55.* Maſcard. *de probat. lib. 2. concluſ. 867. num. 4* Imò in hoc caſu advertit Farinac. *n. 131.* non eſſe bonum torquere inquiſitum, ut fateatur ſine qualitate propter periculum ne ſuſtinendo torturam veniat abſolvendus.

48. Secundus eſt quando Reus non eſt convictus, ſed tamen contra illam ſunt indicia, & præſumptiones. Et in hoc caſu non erit locus pœnæ ordinariæ, quia delictum in ratione delicti non eſt probatum plenè, cum de illo inquiſitus non ſit confeſſus, aut convictus. Et in hoc caſu vera eſt, & amplectenda ſententia Panormitani, & aliorum, quod & in ſpecie tradiderunt Riminald. Theſaur. & alii apud Farinacium *d. quæſt. 81. n. 135.* Solum igitur in hoc caſu poteſt damnari in pœnam extraordinariam minorem, vel majorem, juxta qualitatem judiciorum, & præſumptionem, & ita ut poſſit damnari etiam ad pœnam corporalem, ut ad carcerem vel triremes quando delictum eſt capitale, & meretur pœnam mortis corporalis Gabr. *lib. 7. concluſ. 19. num. 3.* Clarus §. *finali q. 55.* Souſ. *lib. 2. cap. 20. n. 29.* Farinac. *d. q. 81. n. 160.* Guazz. *def. 32. cap. 35. nu. 2.*

49. Adhuc tamen in hoc caſu poſſe Reum damnari pœna ordinaria, quando qualitas eſt adjecta non incontinenti, ſed ex intervallo voluit Clar. *d. quæſt. 55.* & alii, apud Farinacium *d quæſt. 81. num. 120* Sed oppoſitum eſt dicendum, quia per hoc Reus non remanet convictus aut confeſſus; Alii exiſtiment locum eſſe pœnæ ordinariæ, ſi Reus primo abſolutè negavit delictum, & poſtea videns ſe convictum, illud fatetur cum qualitate, quod videtur eſſe de mente plurium Doctorum, quos refert Farinac. *num. 128.* Sed in hoc, & in ſimilibus caſibus ſemper attendi debet, an Reus ſit, vel non ſit convictus, cum enim poſſit puniri pœna ordinaria etiam ſi neget, multo magis poteſt puniri ſi fateatur cum qualitate; ſed ſi non eſt convictus: cum per quamlibet confeſſionem qualificatam non ſit plenè confeſſus, non poteſt pœna ordinaria puniri; quia talis plenè, nec eſt convictus, nec plenè confeſſus; ſed ulterius an quando ex præſumptionibus poſſit Reus damnari ad pœnam extraordinariam conſideranda ſunt dicta ſuperius *quæſt. 17. art. 2.* ſit dicenda infra *quæſt. 29. art. 1.*

50. An verò tunc debeat torqueri, ut fateatur ſine qualitate arbitrarium eſt Judici, ſed tutius erit abſtinere à tortura, & eum juxta qualitatem indiciorum punire pœna extraordinaria; ne ſi forte ſuſtineat torturam ſit, abſolvendus. Farinacius *d. quæſt. 81. num. 138.* Quamvis enim non deſint, qui dixerunt confeſſum cum qualitate, etiam ſi neget in tortura, poſſe puniri. Clarus *d. quæſt. 55.* tamen oppoſitum eſt tutius; tortura enim aliquid operari debet ad favorem Rei negantis; quia ſi in tortura ſuſtineat confeſſionem ut qualificatam juxta conditionem qualitatis, vel in toto, vel in parte excuſari debet à delicto.

51. Tertius caſus principalis eſt, ſi de delicto non conſtat niſi per ſolam rei confeſſionem qualificatam. Et in hoc caſu certum eſt Reum non poſſe puniri pœna ordinaria; ſed tamen eum poſſe puniri pœna extraordinaria voluit Farinac. *d. quæſt 81. num. 155.* Sed vel non ſumus in hoc caſu, ſi adſint aliqua ſpecialia indicia, aut præſumptiones delicti contra Reum, vel dicendum eſt hanc confeſſionem non poſſe dividi, ut dixerunt Hieronymus de Monte *quæſt. 18. num. 18. & ſeqq.* Maſcard. *de probat. lib. 2. concluſ. 867. num. 7.* Præſumptio enim illa generalis, qua præſumitur eum, qui occidit alium eſſe homicidam prætenſi homicidii non ſufficit ad damnandum Reum particularem, & in particulari caſu, niſi de illo conſtet in ſingulari; non conſtat verò de delicto in eo caſu, in quo Reus non eſt confeſſus, niſi cum qualitate excludente delictum, quia non eſt aliud indicium, aut præſumptio delicti in hoc ſingulari caſu, & confeſſio excludit delictum. Ideò in hoc caſu multi DD. quos ſequitur Guazz. *def. 32. cap. 35.* tenent, quod confeſſus non poſſit puniri, niſi pœna pecuniaria. Si dicendum eſt conſiderandam eſſe qualitatem perſonæ, & circumſtantias alias, & modum confeſſionis, ex quibus penſatis nulla etiam pœna forſan erit puniendus, ſi qualitas confeſſionis ſit veriſimilis, & non adſit aliquod motivum urgens in contrarium. Nec per ſe loquendo poteſt talis confeſſio dividi, nec Reus ex illa poteſt puniri.

SUMMARIUM.

52. *Sponte confeſſus mitius puniendus eſt.*
53. *Quod verificatur de pœnis arbitrariis, non à lege ſtatutis.*

ARTICULUS V.

De ſponte confeſſo.

52. SPonte confeſſum mitius puniendum eſſe, ex *cap. Non dicatis 12. quæſt.* 1. tradunt communiter Doctores. Dupliciter verò aliquis dicitur ſponte confeſſus, vel quia non citatus, nec vocatus ſponte comparet coram Judice, & ſe de delicto accuſat, & iſte omnium conſenſu mitius tractari debet. Alio modo ſponte confeſſus dicitur, qui interrogatus primo non negat delictum ſed ſponte illud confitetur, & imò ſponte confeſſus, & non metu probationum dicitur, qui etiam, ſi negavit ſtatim fatetur, ita quod ex illa negatione Reus, vel Accuſator non fuerunt onerati onere probandi delictum Farinac. de Reo confeſſo *quæſt. 81. num. 177.* Et hujuſmodi ſponte confeſſus etiam mitius punitur. Sed imò, & cum confeſſo ſponte metu probationum mitius agitur; ſed non tantum quantum cum illo, qui ſine metu probationum ſponte confeſſus fuit. Gloſſa in *cap de hoc verb. confeſſi de Simon.* & ibi Hoſtienſ. *verb. de jure.* Clar. §. *finali quæſt. 60.* Guazz. *def. 32. cap. 36. num. 1.* Si vero Reus negavit delictum, & poſtea illud fatetur cum qualitate excludente delictum non mitius punitur. Aſſerta verò concluſio, ut confeſſus mitius puniatur, maxime locum habet in foro pœnitentiæ, & animæ *cap. de his verò 56. diſtinct.* & in Clauſtralibus quando agitur de correctione Regulari *cap. Non dicatis 12. qu. 1.* & quando in foro Eccleſiaſtico agitur de concedenda diſpenſatione *cap. At ſi Clerici verſ. Si verò de jud. cap. Præsbiterorum 50 diſtinct.*

53. Verum concluſio prædicta vera eſt in pœnis arbitrariis, & reſpectu Judicis, qui pœnam poſſit minuere. Nam ubi pœna ſtatuta ſit à lege ipſo jure, pari pœna puniuntur confeſſus, & convictus Felin. *cap. de hoc numer. 5. de Simon.* Farinac. *d. quæſt. 80. num. 181. & 182.* Bero tamen in *cap. At ſi Clerici num. 88. de jud.* arbitratur. quod Judex ordinarius poſſit pœnam à lege ſtatutam temperare cum confeſſo, quod non reprobat Farinac. *num. 184.* Guazz. *d. cap. 26. num. 4.* Sed hoc non verificatur, ſi pœna ſit impoſita ipſo jure ut dictum eſt. Non habetur tamen pro ſponte confeſſus ille, qui primo confeſſus eſt negata qualitate aggravante, & poſtea convincitur de negata qualitate, & illam fatetur Tiraquell. *de pœnis temperandis cauſ. 30. num. 17.* Farinac. *d. quæſt. 81. num. 186.* Hujus tamen contrarium voluit Guazz. *d. cap. 36. num. 5.* Farinac. etiam *numer. 187.* advertit; quod convictus non per plenam probationem, ſed ex non indubitatis præſumptionibus minus punitur, quam ſponte confeſſus, melius tamen dixiſſet quod ex non indubitatis Reus nullo modo puniri poteſt, niſi ex illis reſultent indubitata indicia, ut dictum eſt *quæſt. 17. à 2.* & explicabitur *quæſt. 29. à. 1.*

SUMMARIUM.

54. *Confeſſio facta coram Iudice incompetente non ſufficit ad condemnandum Reum.*
Qui dicatur Iudex incompetens. ibid.
55. *Confeſſio facta coram Iudice incompetente indicium facit ad torturam.*
56. *Etiamſi fuerit revocata.*
57. *Non tamen indicium facit ad torturam ſi emanavit incidenter.*
58. *Confeſſio Clerici facta coram Iudice Eccleſiaſtico, & etiam Laico infamiam parit.*

ARTICULUS VI.

De confeſſione habita coram Iudice incompetente.

HAnc non ſufficere ad condemnandum eſt certum *cap At ſi Clerici verſic. ſicut enim,* & ibi Doctores, cujus ratio eſt, quia confeſſio ſpontanea non ſanat defectum juriſdictionis. Quod verum eſt, etiam ſi confeſſio ſit pluries ratificata coram Judice incompetenti. Et etiam ſit facta coram Judice, cujus juriſdictio prorogari poterat, quia in criminalibus non admittitur Judicis prorogatio, quod verum eſt ſaltem ubi Judex procedit per viam inquiſitionis. Farinac. *de Reo confeſſ. quæſt. 81. num. 192* Ex Dec. *in d. cap. At ſi Clerici à num. 26.* & Bero *num. 40.* Et hoc maximè verificatur de confeſſione Clerici facta coram Judice Laico, etiam ſi Clerici confeſſio fuerit ſpontanea, & etiam ſi Clericus prima tonſura ſit inſignitus, & etiam ſi Clericus fateatur ſe eſſe Laicum; idem etiam dicitur ſi Clericus fateatur coram Judice Eccleſiaſtico, ſed incompetenti. Dicitur verò Judex incompetens in propoſito, nedum ſi ſit incompetens ratione perſonæ, ſed etiam ſi ſit incompetens ratione materiæ, ſeu cauſæ, de qua agitur Farinac. *qu. 81. num. 203.* Guazz. *def. 32. cap. 26. num. 1.* Unde confeſſio facta coram Judice pedaneo non habente facultatem, niſi ad modicam correctionem, non valet ad damnandum Reum pœna capitali, & univerſaliter non valet confeſſio facta coram Judice, qui non habet poteſtatem condemnandi Guazz. verò *d. cap. 62. nu. 1.* Exiſtimat idem dicendum de confeſſione facta coram Judice non ſedente pro tribunali, ſed ubi Judex non tenetur ſedere pro tribunali, confeſſio debebit fieri coram Judice ſtante in actu judicandi. Confeſſio tamen iſta, facta coram Judice incompetenti ſic nulla eſt, quod tamen non eſt nulla ipſo jure Farinac. *dicta quæſt. 81. nu. 205.* Guazz. *dict. cap. 25.*

55. Dicitur tamen ſecundo, quod confeſſio facta coram Judice incompetente facit indicium ſufficiens ad torturam Innocent. & alii Doctores *d. cap. At ſi Clerici de jud.* quod verum eſſe, etiam quando juriſdictio Judicis coram quo facta eſt confeſſio, prorogari non poteſt

volun

volunt Innocentius in *cap. per inquiſitionem n. 2. de elect.* & ibi Imola *num 8.* Panormit. *num. 3.* & quam plures alii, quamvis contrarium dixerint Butr. *cap. At ſi Clerici numer 82. de iud.* & alii plures apud Farinacc. *dicta quaeſt. 81. n. 208.* Barboſ. *d. cap. At ſi Clerici num. 6.* Et licet ſit lis inter Doctores, an confeſſio facta coram Judice Laico à Clerico, quæ non ſit ſpontanea omnino, ſed Clerico invito, ſeu citato, & vocato coram Judice Laico negantibus in pluribus hanc confeſſionem ſufficere ad torturam, tamen communis ſententia affirmat, & vera eſt: Guazz. *d. c. 62. n. 8.* Si tamen confeſſio ipſa non fuit invita, & extorta per torturam. Hæc enim non facit indicium ad torturam coram Judice Eccleſiaſtico, Baldus *cap. At ſi Clerici num. 2.* & ibi Anchar. *num. 8.* Felin *num. 5.* Clarus §. *finali quaeſt. 21.* Farinacc. *quaeſt. 81. numer. 210.* Idem vero dicendum ſi confeſſio emanavit metu tormentorum, vel metu probationum voluit Clar. *quaeſt. 21.* ſed Farinac. *quaeſt. 81. r num. 210.* dubitat in confeſſione facta metu probationum. Sed non valebit ad torturam confeſſio, quæ emanavit calore iracundiæ Guazz. *d. cap. 26. n. 88.* Quando autem hæc confeſſio non facit indicium ad torturam facit præſumptionem adminiculativam, ut facilius Reus damnetur. Guazz. *d. cap. 26. num. 6.*

56. Sed quid dicendum, ſi confeſſio facta coram Judice competente fuerit revocata re integra, & antequam à Judice, vel à parte fuerit acceptata? Quamvis plures cum Baldo *in lege prima num 96. de confeſſ.* dixerint hanc confeſſionem non facere indicium ad torturam, melius tamen dicitur, quod Judex competens poteſt compellere Reum ad perſiſtendum in illa confeſſione, niſi doceat de errore, & cauſa revocandi, & ſi ſuit facta præcedentibus legitimis indiciis Clar. *d. quaeſt. 21.* Maſcard. *de prob. 2. lib. 2. concluſ. 252 num. 2.* Farinacc. *d quaeſt. 81. num. 216.* Guazz. *d. cap. 26. num. 9.* Nam ſi nulla præceſſerunt legitima indicia talis confeſſio non facit indicium ad torturam, coram Judice competente. Maſcard. *d. concluſ. 352.* Et ideo Judex competens non poteſt compellere Reum ad perſeverandum in confeſſione, facta coram Judice incompetente nullis præcedentibus indiciis, vel ſi illa non fuit ſufficientibus conjecturis adjuta Farinacc. *q. 6. n. 217.* Sed hoc non admitto, niſi illæ conjecturæ ſint indicia ſufficientia ad Reum interrogandum, quia confeſſio emanata non præcedentibus indiciis ſufficientibus eſt injuſta, & nulla, etiam ſi ſit facta coram Judice competente, Farinacc. *d. quaeſt. 81. num. 217.*

57. Sed quid ſi confeſſio coram Judice incompetente emanavit incidenter? Hanc non facere indicium ad torturam ex Roland. docet Farinac. *d. quaeſt. 81. num. 219.*

58. Dicitur tertiò, quod confeſſio Clerici facta coram Judice Eccleſiaſtico parit infamiam, ob quam inducitur Clerico purgatio, in qua ſi deficiat damnatur. ut convictus juxta Gloſſ hoc explicantem *n cap, At ſi Clerici verb. non debet de jud.* ubi Innoc. Hoſtienſ. Io. Andreas Butrius, Panorm. Felin. & alii. Imò hoc eſſe verum etiam de confeſſione Clerici facta coram Judice Laico, habetur ex Innocent. *d. cap. At ſi Cleici* ubi Butrius *num. 27. & 28.* Imola *num. 61.* Panormit. *cap. qualiter, & quando il. ſecondo. n. 25. de accuſat.* & ibi Felin. *num. 46.* & alii.

SVMMARIVM.

59. *Confeſſio facta incidenter de crimine, de quo non agebatur non ſufficit ad imponendam pœnam ordinariam.*

60. *Excipitur confeſſio facta de crimine ſalſi.*

61. *Et quando tela judicii generaliter eſt ordinata contra illum de cujus crimine incidenter conſtat.*

62. *Excipiens, & opponens alicui aliquod crimen, ſi confiteatur delictum non ſolum punitur virtute exceptionis, ſed etiam pro crimine oppoſito.*

63. *Quomodo puniri poſſit accuſator, vel teſtis fatens crimina, quæ defendere promiſit.*

64. *Et quomodo Iudex cognoſcere poſſit in eodem judicio per viam exceptionis de crimine objecto.*

65. *Princeps punire poteſt Reum incidenter confitentem aliquod crimen.*

66. *Quando delictum tangit cauſam principalem, vel illi eſt annexum puniri poteſt in eodem judicio.*

67. *Confeſſus incidenter delictum ſibi objectum per viã exceptionis in eodem judicio puniri poteſt pœna extraordinaria, ſecus verò ſi de delicto non conſtet per illius confeſſionem.*

68. *Quando confeſſio incidenter non ſufficit ad puniendum Reum confeſſum in eodem judicio, eſt ſemper ſufficiens ad formandum novum proceſſum.*

Opiniones variæ. ibid.

69. *In quibus caſibus incidenter confeſſus damnari poſſit pœna ordinaria.*

ARTICULUS. VII.

De Confeſſione incidenter, vel per viam exceptionis emanata.

59. Concluſio prima eſt, quod confeſſio incidenter emanata de crimine, de quo non agebatur, non ſufficit ad condemnandum in pœnam ordinariam. Gloſſ. *in cap. cum ſuper ver. confeſſus* & ibi Butrius *num. 10. de confeſſ.* Gloſſ. *in cap. At ſi Clerici verſ. non debet de jud.* & ibi Panormit. *num. 6.* & Felin. *num. 1.* & alii Doctores communiter, ſic ſi quis promovendo ad ſacros ordines objiciat homicidium, repellitur quidem ab Ordinibus, ſi ille homicidium confitetur, ſed non punitur pro homicidio: ſic generaliter, ſi quis excipiendo contra aliquem aliquod crimen, ut rejiciatur v. g. ne ſit accuſator, vel teſtis, ſi delictum fateatur, habebit locum exceptio ad finem ad quem datur; ſed ex

vi talis

vi talis confeſſionis non punietur de delicto confeſſio: quia in illo judicio de delicto non agitur. Sic enim etiam, quod de illo delicto conſtet, non per confeſſionem, ſed per alias probationes, delinquens, nec pœna extraordinaria punitur, etiam quod delictum tanget cauſam de qua agitur, vel ſit illi annexum, quomodo verò hoc verificetur, & quando explicant Innoc. & *cap. 1. de except. & alii.*

60. Dicitur tamen ſecundò, quod in crimine falſi confeſſio falſitatis ſufficit ad condemnandum falſarium etiam ſi falſitas ſit objecta per viam exceptionis, ſic enim ſi accuſatori, vel teſtis objiciatur, quod ſint falſi in eorum depoſitionibus, ſi id fateantur, puniendi ſunt ab illo Judice, in cujus foro falſum depoſuerunt, quia hoc delictum eſt annexum cauſæ de qua agitur. Et idem dicendum eſt, ſi quis falſum inſtrumentum in judicium detulit, & advertendum, quod quidquid ſit dicendum, quod in hoc caſu de falſitate non conſtat niſi per probationes. in quo caſu aliqui volunt, quod non poſſit puniri, in noſtro tamen caſu quando per confeſſionem falſarii conſtat de falſitate. ille puniri poteſt. Farinacc. *de Reo confeſſo quaſt. 81. num. 233. & 234.* Guazz. *def. 32. c. 4. num. 2.*

61. Dicitur tertiò, quod quando tela judicij ſolum generaliter ordinata eſt contra illum de cujus crimine incidenter conſtat per ejus confeſſionem, poteſt confeſſus damnari etiam in pœnam ordinariam: Si Judex generaliter inquirens ſuper ſtatu alicujus Eccleſiæ, & totius Capituli, ſi incidenter conſtat per ejus confeſſionem aliquem de Capitulo commiſiſſe aliquod crimen, poteſt à Judice puniri *cap. per inquiſitionem de delict.* & ibi Hoſtienſ. & alii Doctores Farinac. *d. quaſt. 81. numer. 132.* Et hoc eſt verum etiam ſi ſit aliqua diſcrepantia in circumſtantiis, ut ſi inquiſitio facta fuerit de vulnere in capite. & inquiſitus fateatur vulnus in pectore, Guazz. *def. 32. cap. 4 num 2.*

62. Decimoquartò, quod quando excipiens, & opponens aliquod crimen alicui, ſimul accuſat, & inſtat, ut puniatur, tunc ſi de delicto conſtat non per probationes, ſed per delinquentis confeſſionem, delinquens nedum punitur virtute exceptionis; ſed in eodem judicio punitur pro crimine oppoſito. Panormit. *cap 2. num 30. de ord. cognit.* ubi Butrius. *§. verum nu. 58. Practica Papien. in forma inquiſition.* Gloſſ. *prima poſt numer. 26.* & aliis, quos referunt Farinac. *quaſt. 81.* & Guazz. *dict. cap 4. num. 2.* Et hoc idem quantum ad pœnam extraordinariam extendunt, ſi exceptio ſapit accuſationem, & illius locum aſſumit. Felin. *cap. 1. num. 7. de except.* & apud illum Cinus, Bald. & Salic. ut ſi quis ſponte, & à nemine provocatus opponit crimina contra promovendum, vel petentem confirmationem electionis, ut à dignitate removeatur tunc ſi is oppoſita crimina fateatur, nedum repellitur à dignitate, ſed puniri poteſt pœna extraordinaria. quod tacitè etiam videtur admittere Panormit. *d. num. 30.* & docet Butrius *d. numer. 50.* Roman & Aretin. apud Farinacc. *dicta quaſt. 81. numer. 239.* Sed hoc ſine majori conſideratione admitti non eſt tutum. Quia imò dici debet exceptionem non ſapere accuſationem, ſi datur per modum exceptionis ad excludendum ab electione, & aliud non exprimitur.

63. Dicitur quintò, quod ſi accuſator, vel teſtis, vel alius, cōtra quem ſunt oppoſita crimina, aſſumit defenſionem objectorum criminum, & nihilominus oppoſita crimina fateatur, poteſt puniri. Hoc de pœna extraordinaria loquendo non verò de ordinaria, admittit Panorm. *cap. 2. num. 32. de ord. cognit.* Aliter verò diſtinguit Farinacc. *dicta quaſt. 81. num. 242.* & eſt, quod ſi is contra quem objecta ſunt crimina aſſumit defenſionem illorum criminum abſolutè poteſt puniri & quantum adhoc admittit opinionem Innoc. Imol. Aret. & aliorum aſſerentium talem ſic confeſſum puniri poſſe, quia conſentit, quod de criminibus cognoſcatur; ſed ſi ille aſſumit defenſionem criminum ſolum ad effectum, ut non repellatur ab accuſando, vel teſtificando, etiam ſi fateatur crimina puniri non poteſt, ut tradunt Felin. *cap. primo numer. 8 de except.* & Panormit. *dict. cap. 2. numer 31. de ord. cognit.* Sed melius dicitur ſic confeſſum ad ſummum poſſe puniri pœna extraordinaria, & ſi aſſumpſit defenſionem ſolum ad hoc, ut con repellatur, nulla alia pœna puniri poſſe in eodem judicio. Farin. *quaſt. 81. num. 243.* Guazz, *def. 32. cap. 5. numer. 2.*

64. Dicitur ſextò adhoc ut de crimine objecto per viam exceptionis Judex poſſit cognoſcere in eodem judicio non ſufficit, quod judicium fiat parte petente, vel Judice inquirente, quia hoc eſſet deſtruere penitus aſſertionem communem in principio *cap. poſitam*, ut bene probat Farinacc *dicta quaſt. 81. n. 246.* Niſi ut dictum eſt ſupra opponens crimina nedum excipiat, ſi inſtet ut criminoſus puniatur, vel Judex inquirens novum judicium aſſumat.

65. Dicitur ſeptimò Principem poſſe punire Reum incidenter confitentem aliquod crimen, nec ligatur Princeps illa regula, quod actus ſit ad alium finem, ſed in eadem inſtantia confeſſum punire poteſt. *cap. Eccleſia 32. quaſt. 3.* Gloſſ. *cap. cum ſuper ver. confeſſus de confeſſ.* & ibi Hoſtienſ. & alii. Felin. *cap. per inquiſitionem. num. 17. de elect* & ibi Dec. & alii. Unde eſt quod quantum ſit de jure naturæ, & gentium confeſſio incidenter facta ſufficit ad damnandum Reum in pœnam ordinariam omnibus plenè inſpectis, & audito Reo, ut poſſit excipere contra propriam confeſſionem.

66. Dicitur octavò; quod quando delictum tangit cauſam principalem, de qua agitur, vel illi eſt annexum, confeſſus poteſt pro delicto illo puniri in eodem judicio. *cap. in fine de except.* ubi Gloſſ. *in verbo contingere*, & communiter alii Doctores, Farinaccius *d. quaſt. 81. num. 251.* qui tamen *numer. 252.* advertit Dec. *cap. 1. numer 33. de except.* ſentire contrarium, ſed con

clusio

cluſio eſt communis; & ex ea plures caſus explicat. Farinacc. *num.253.& ſeqq.* Nonſufficit tamen in hoc caſu quod de crimine conſtet per probationes. Farinaccius *dicta quaſt.81. num. 262.* & Judex delegatus in hoc caſu non poteſt punire confeſſum pœna ordinaria, ſed ſolum extraordinaria, ut ex Xabarella oſtendit Farin. *dicta quaſt.81. numer. 263.* Guazz. *d.cap 5.num.3.* & inſuper non in judicio civili, ſed ſolum in criminali ex confeſſione delicti tangentis cauſam principalem, vel illi annexi poteſt confeſſus in eodem judicio puniri. Felin *cap.primo num.14.* & ibi *de except* ex Panormit. & Salic.in crimine tamen falſi falſarius confeſſus punitur etiam ſi judicium principale ſit civile.

67. Dicitur nono, quod incidenter confeſſus delictum ſibi objectum per viam exceptionis, ſeu alia via poteſt in judicio eodem puniri pœna extraordinaria, licet non ordinaria, ſed ſi de delicto non conſtat per confeſſionem delinquentis, ſed ſolum per alias probationes, nulla pœna in eodem judicio puniri poteſt. Et ad hoc ut puniri poſſit, pœna extra ordinaria, neceſſe eſt, quod confeſſio ſit clara, aperta, & ſimplex, & non ſufficit conditionata. *cap.1. de except.* ubi Hoſtienſ. *num.1.* Panormit. *num. 15. & cap.2. eodem tit.* Panormit. *numer.32.* Bellam, *numer 11.* Guazz. *dicta cap.5.num.3.* & alii Doctores; quamvis, quod nulla pœna poſſit puniri (niſi in caſibus exceptis) voluerint Felir, *d.cap.1.num.9.* Dacian. *numer.11.* & alii apud Farinaecium, *d.quaſt.81 num.267. qui num.268.* priorem opinionem utpote communis receptam veriorem eſſe dicit, & *num. 269.* benè advertit quod in caſibus de jure exceptis, in quibus confeſſus incidenter de jure exprimitur ut punibilis, puniri poteſt pœna ordinaria, & quando crimen tangit cauſam principalem, vel quia de tela judicii eſt ordinaria, ſi de ejus confeſſione incidenter conſtat.

68. Dicitur decimo, quod quando confeſſio incidenter facta non ſufficit ad puniendum Reum confeſſum in eodem judicio, ſemper tamen ſufficit ad formandum novum proceſſum, & ad aſſumendum novum judicium contra confeſſionem, & illum puniendum, etiam ſi confeſſio emanaverit in judicio civili, vel in criminali. Gloſſ. *d. cap. cum ſuper in v. confeſſus ubi* Innocent. Hoſt. Io Andr. Bellamer. Panorm. & ibi, & alibi plurimi apud Farinaccium *d.quaſt. 81. num.202.* Verum pluresalii Doctores ſentiunt, quod hujuſmodi confeſſio in uno judicio incidenter emanata nedum ſufficiat ad novum judicium formandum contra confeſſum, ſed quod in illo judicio faciat indicium ad torturam, non tamen ſufficit ad damnandum confeſſum in pœnam ordinariam, vel ſolum facit præſumptionem, & indicium, ut tenent Doctores quos refert Farinac. *d.quaſt. 81. numer.273. & 274.* Et hæc ſententia verior videtur. Confeſſionem vero factam in judicio civili non ſufficere ad damnandum confeſſum in judicio criminali probatum eſt ſupra *num.59* ex Panormitano *cap. qualiter, & quanda l.24. num.35. de accuſat.* & aliis. Et inſuper ut advertit Farinacc. *d.quaſt.81. num.275.* quidquid ſit an confeſſio emanata in uno judicio ſufficit ad condemnandum in alio, hoc eſt certum, quod aliæ probationes ad hoc non ſufficiunt, ut benè probat Felin: *cap.1.num.5.de except.*

69. Dicitur ultimò, quod in duobus ſequentibus caſibus incidenter confeſſus poteſt damnari etiam pœna ordinaria, Primus eſt, quando judicium agitur etiam principaliter contra confeſſum, ut cum teſtis examinatur nedum tamquam teſtis contra alium, ſed etiam tamquam principalis contra ſe. Secundus eſt, quando ſimul cum confeſſione adſunt aliæ ſufficientes probationes convincentes. Farinac. *d.quaſt.81. num.249.& 250.*

SUMMARIUM.

70. *Confeſſia erronea revocari poteſt.*
71. *Si revocatio fiat calumnioſe non acceptatur.*
72. *Quæ ſint neceſſaria ad hoc, ut dicta revocatio ſuum ſortiatur effectum, & ſequent.*
73. *Quando revocatio ſit incontinenti non eſt neceſſe probare errarem.*
Quomoda fiat revocatio incontinenti, ibid.

ARTICULUS. VIII.

De Confeſſione erronea.

70. Confeſſionem erroneam poſſe revocari indubitatum eſt *l 1. §.ſi quis ultra ff. de quaſt.* Et hoc eſt verum, etiam ſi confeſſio fuit jurata, & etiam ſi confeſſus juraverit dicere plenam, & meram veritatem ſuper contentis in inquiſitione. *Cap.cum dilecti de accuſat.* & ibi Panorm. *num 13.* Felin. *num.5.* & alii, Et etiam ſi confeſſio ſit acceptata à parte, vel à fiſco; ſemper enim adminus Judex acceptat confeſſionem pro fiſco, & etiam ſi confeſſio fuit deliberata, quamvis hæc difficilius revocari poſſit, Farinac. *de Reo canfeſſo quaſt. 81. num. 826.* & in criminalibus etiam poſt latam ſententiam poteſt erronea confeſſio revocari. Farinac, plures referens, *d.quaſt. 81. numer 327.* Guazz, *def. 32 cap. 10.* Et etiam revocari poteſt in cauſa appellationis, & imò nedum confeſſus, ſed etiam alii, ut pater vel alius conſanguineus etiam confitente invito, poteſt contra confeſſionem probare, illam fuiſſe erroneam. Et poteſt revocari confeſſio erronea etiam ſi illam præceſſerint indicia, & ſit illis gravata, nec poteſt Judex illam non admittere. Guazz. *d.cap.10.* Farinac. *dicta quaſt.81. num 332. qui num.336. juncto num 337.* bene docet eſſe verum, etiam ſi confeſſionem judicialem præceſſit confeſſio extrajudicialis.

71. Quamvis verò ſi conſtet revocationem fieri calumnioſè, acceptari non debeat, tamen calumnia non poteſt, nec debet præſumi, ex eo ſolo, quod illam præceſſerint indicia, etiam ſufficientia ad torturam, & etiam ſi mille ſint indicia

dicia. & conjecturæ, cum experientia compertum ſit, ſæpe Reos, vel metu probationum, aut tormentorum, aut ex illorum imbecillitate aut ex aliis cauſis confiteri delicta, quæ non patrarunt, ut in facto accidiſſe in quodam, refert Farinac. *dicta quæſt 81. num. 335.*

72. Sed ad hoc, ut revocatio effectum ſortiatur, & admitti debeat primò neceſſe eſt, & ut probetur error, ut Doctores docent, & non docto de errore confeſſio ſuſtinetur, & Reus punitur. Neque in hoc caſu torquendus eſt confeſſus revocans confeſſionem; vel iterum fateatur rejecta revocatione, ſed puniri debet pœna condigna, etiam ordinaria. Farinac. *num. 342.* ſed ex Caball. diſtinguit. Guazz. *defenſ. 32. cap. 12. num. 5* Quod ſi confeſſio emanavit in tortura, ſi Reus poſtea non ratificet confeſſionem, ſed neget delictum ex illa confeſſione, quæ non inducit plenam probationem, niſi poteſt Reus damnari etiam non docto de errore, ſed debet torqueri. Sed ſi confeſſio fuit ſpontanea ſi Reus non doceat de errrore, ex illa punitur ſine alia tortura. Quamvis verò hic error plenë probari debeat, plenè tamen cenſetur probatus, quando indiciis & conjecturis probatus appareт. Probatio enim præſumptiva in defenſionibus habetur pro plena. Guazz. *def 32. cap. 12. numer. 6.* Et quando confeſſio reſpicit factum confitentis, & eſt deliberata, & non per iracundiam prolata non ſufficit probare errorem, ſed neceſſe eſt probare cauſam erroris, quare ſcilicet motus fuit, ut confiteretur. Franc. *in cap. 12. de accuſat. in 5. num 2.* Ad hoc tamen ſufficit, quælibet juſta excuſatio, vel metus Judicis vel alterius, aut Judicem. vel alterius ſuaſio, aut longitudo temporis ex quo potuit oriri oblivio, aut negotium implicatum, aut aliquod ſimile. Ubi verò confeſſio fuit extorta per torturam, tunc ſufficit probare errorem, & allegare pro cauſa metum tormentorum Sed ut verum fatear, quod ubi Reus plenè probaverit confeſſionem eſſe falſam, & non aliter ſe habere ſit ulterius neceſſe illum probare cauſam erroris, ut tradunt etiam alii DD. quos ſequitur Guazz. *def. 23. cap. 12. numer. 7.* ego non percipio, quia ubi conſtat de innocentia Rei, quia conſtat de falſitate confeſſionis delicti jura omnia volunt, quod Reus abſoleatur. Verùm ubi probatio erroris non ſit plena tunc probatio cauſæ erroris poterit eſſe vilis, vel neceſſaria, ut adminiculatur probatione erroris, ſed poterit etiam nocere, ſi ſit veriſimilis. Sed ubi error confeſſionis ſit plenè probatus, ſufficit, ut Reus confeſſus ex vi confeſſionis erroneæ non poſſit damnari, ſufficit verò, etiam ſi confeſſio pro parte probetur erronea, quia hæc in totum præſumitur erronea. Farinac. *quæſt. 81. num. 22 & 350.*

73. Debet tamen probari error, qui non cadat in latam culpam & ſi revocatio confeſſionis fiat incontinenti, tunc nec eſt neceſſe probare errorem. Gloſſ. *cap. finali de jur. jurand. in 6.* Dicitur verò revocatio facta incontinenti ſi fiat antequam confeſſio ſit ſcripta à Notario. imò ſi fiat antequam Reus exeat à conſpectu Judicis quamvis in hoc caſu arbitrium Judicis locum habeat, ut attenta longitudine temporis medii inter confeſſionem & revocationem, vel qualitate facti confeſſi judicet, an confeſſio dici debeat facta incontinenti. Farinac. *d. q. 81. num. 305.* Addit tamen Farinac. *n. 349.* quod revocatio debet fieri antequam confeſſio eſt acceptata à parte, quia confeſſio à parte acceptata non poteſt revocari nec à docto de errore, ſed hoc habet inſtantiam. Nam in criminalibus Judex ſtatim, ac emanat confeſſio illam implicitè acceptat, & ſic nunquã nec incontinenti poſſet revocari, ſi non poſſet revocari confeſſio acceptata. Et ideo bene Guazz. *def. 12. num. 12.* quod hæc doctrina non poteſt admitti in criminalibus, & in confeſſione relativa ad aliquam ſcripturam, ſi apparet in ſcriptura contrarium in toto, vel in parte ejus, quod in confeſſione continetur, ſatis dicitur probare de errore. Farinac. *d. quæſt 81. num.* 351. Et confeſſione tamen ficta, quæ fingitur per contumaciam, Reus non admittitur ad probandum illius errorem niſi à Principe reſtituatur in integrum. Guazz. *def. 3. cap. 10. num. 12.*

SVMMARIVM.

74. *Confeſſio extrajudicialis non ſufficit ad Reum damnandum.*
ſi tamen ſit reprobata judiciis ſufficit adimponendam pœnam extraordinariam pecuniariam. ibid.
75. *Si tamen facta in articulo mortis valet ſolum foro conſcientiæ.*
76. *Quomodo puniendus ſit qui extrajudicialiter de delicto commiſſo ſe extollit.*
77. *Et quomodo, quando fateatur publicè delictũ.*
78. *Extrajudicialis confeſſio ſufficit ad torquendum Reum.*
79. *Confeſſio extrajudicialis revocata in judicio non tollit indicium ad torturam.*
Si vero revocatur extra judicium re adhuc integra tollit indicium ad torturam. ibid.
80. *Ad hoc, ut confeſſio extrajudicialis faciat indicium ſufficit, quod exprimat certum delictum, & certam perſonam.*
81. *Si vero ſi facta in calore iracundiæ, vel ex joco indicium non facit.*
82. *Confeſſio extrajudicialis Clerici, aut Religioſi, ſi non ſit diffamatus non facit indicium ad torturam.*
83. *Quid requiratur ad hoc, ut confeſſio extrajudicialis ſufficiat ad tortuaam. ibid.*

ARTICULUS IX.

De Confeſſione extrajudiciali.

74. HAnc non ſufficere ad damnandum confeſſum, certum eſt; quod ſi hæc confeſſio fuerit roborata indiciis, & conjecturis

ris poterit ſufficere ad damnandum confeſſum in pœnam extraordinariam pecuniariam, non tamen in pœnam ordinariam, aut corporalem, & concordatis contrariis opinionibus probat Farinacius *de Reo confeſſo quæſt 82. nu.4.* Sed de hac condemnatione in pœnam extraordinariam videantur dicta infra *qu. 29. art. 1.* Et quamvis in civilibus etiam ſi de crimine civiliter agatur confeſſio acceptata à parte plenè probet, ſecus eſt in criminalibus, ut relatis contrariis ſententiis probat idem Farinac. *num. 12.* Et ita in criminalibus confeſſio extrajudicialis, etiam facta parte præſente, & etiam geminata, ſufficit quidem ad torturam, ſed non ad condemnationem. Farinac *d. quæſt. 82. num. 14.* & poſt illum Guazz: *def. 32. cap 33 num 1. & ſequent* Confeſſio etiam extrajudicialis facta pro exoneratione conſcientiæ, ut in articulo mortis valet in foro conſcientiæ, (ut ſi quis fateatur ſe fuiſſe uſurarium) & ut confeſſus in conſcientiæ foro damnetur ad reſtituendum, ſeu faciendum id, quod conſcientia requirit. Unde ubi agitur de confiſcatione bonorum confeſſio, qua in articulo mortis fatetur ſe fuiſſe uſurarium, præjudicat Fiſco quantum ad uſurarum reſtitutionem, niſi contrarium probaverit. Farinac. *quæſt. 82 num. 13.* Guazz. *def. 32. cap. 27. num. 3.* ſed ut in foro exteriori hæc confeſſio noceat, plura requiruntur, ut DD. docent quos referunt Farinac. *d q. 82. nu 15.* & Guazz. *d. cap. 23. num. 4.* Non tamen probat plenè in judicio criminali, in quo confeſſio extrajudicialis jurata non ſufficit ad condemnandum. Farinac. *d. quæſt. 84. num. 49.* ubi tamen agitur de probando aliquid, quod conſiſtit in animo confitentis, confeſſio extrajudicialis ſufficit ad condemnandum. Unde crimen hæreſis plenè probatur per extrajudicialem confeſſionem. Albert. *d. quæſt. 25. num. 10. de agnoſcen.* Farinac. *d. quæſt. 82. num. 21.*

76. Ex eodem tamen Farinac. *num 32.* advertit Eliſeus *tract. 7. quæſt. 6. num. 9.* quod in hoc caſu confeſſionis extrajudicialis ejus, quod conſiſtit in animo, Reus ſolum damnatur in pœnam extraordinariam. Ubi etiam quis extrajudicialiter de delicto ſe extollit, & ſic quando hæc confeſſio deducitur ad judicium tanquam particulare crimen, licet non ſufficiat ad condemnandum confeſſum pro delicto confeſſato, ſufficit tamen ad illum damnandum pœna extraordinaria ad arbitrium Judicis pro crimine commiſſo ſic confitendo. *Cap. quod ſit grave de exceſſ. prel.* Sed ſi in hoc caſu Reus pro delicto principali abſolveretur, poſſe illum aliqua pœna puniri propter jactantiam ex Bajard. *quæſt. 55.* dixit Guazz. *d. cap. 33. num. 7.* addens ex Caball. quod non viderit aliquem puniri pro illa jactantia poſtquam in tortura ſuſtinuerit. Imo in Clericis ſi confeſſio hujuſmodi inducat infamiam facti ſecundum Innocent. *in cap. per inquiſitionem de elect.* & alios poſſet Clericus privari beneficiis etiam futuris. Sed ob infamiam facti clericum non privari beneficiis, ſed ſolum ſuſpendi, vel ei injungi purgationem canonicam verius dixit Panormitanus *cap. de hoc num. 7* de Simon. & ibi Marian. *nu. 10.* Farinac. *d. quæſt 81. num. 22. in fine.*

77. Si etiam confeſſio extrajudicialis ſit facta in publico coram toto populo, vel majori ejus parte, ita ut inducat notorium, eam ſufficere ad confeſſum damnandum voluit Felinus *cap. At ſi clerici num. 7. de judic.* Maſcard. *de probat. lib. 1. concl. 550. num. 35. & l. 2. concl. 1002. nu. 12.* explicans quando hoc verificetur. Et idem dicitur, ſi confeſſio fiat in Synodo repræſentante populum. Farinac. *d. quæſt. 82. nu. 17.* In hoc autem caſu, & aliis ſimilibus confeſſio extrajudicialis habet vim majorem ſi ſit facta coram Notario, & teſtibus vel ſaltem coram teſtibus rogatis. Eliſeus autem *tr. 7. q. 6. num. 7.* vult, quod hujuſmodi confeſſio, ſi non ſit rogata à Notario, non faciat notorium, & tamen ſufficiat ad condemnationem. Sed dicitur, quod notorium non pendet à rogitu Notarii, ſed ad illud ſufficit, quod ſit factum coram majori parte populi.

78. Confeſſio tamen extrajudicialis regulariter ſufficit ad torquendum confeſſum, ut communiter Doctores omnes fatentur. Minori tamen extrajudicialiter confeſſo datur reſtitutio in integrum. Farinac. *d. quæſt. 82. num. 25.* Sicut verò confeſſio extrajudicialis Reo præjudicat, ita præjudicat accuſatori extrajudicialiter confitenti accuſatum eſſe innocentem, & facit maximum indicium pro innocentia accuſati. Maſc. *de probat. lib. 1. concluſ. 497. num. 4.* Farinac. *d. quæſt. 82. num. 26.* Guazz. *d. cap. 33 num. 10.* Et ideo excuſatio accuſatoris tollit indicium confeſſionis extrajudicialis. Guazz. *def. 32. cap. 34. num. 4.*

79. Controvertunt verò Doctores, an confeſſio extrajudicialis revocata ſufficiat ad torturam, pluribus negantibus, affirmantibus aliis, ſed dici poteſt, quod ſi revocetur in judicio non tollitur indicium ad torturam, quia imo non eſt dabilis uſus, in quo confeſſio extrajudicialis faciat indicium ad torturam, niſi cum in judicio, vel negatur, vel revocatur; quia ſi in judicio ratificatur non eſt locus torturæ, ſed Reus ſine tortura damnatur; ſed ſi confeſſio extrajudicialis extra judicium re adhuc integra revocatur, non facit indicium ad torturam; quia revocatio facta re intega infringit vim confeſſionis, & non eſt unde Judex vim facere velit in confeſſione rejecta, ſeu non attenta revocatione. Et in hoc caſu vera eſt ſententia. Felin. hoc docentis *cap. olim. num. 2. de Reſcript. & cap. de hoc nu. 1.* de Simon. Menoch. *de præſumptione lib. 1. præſ. 81. num. 21.* & aliorum quos referunt Maſcard. *de probat lib. 1. concl 350. nu. 6.* & Farinac. *d. quæſt. 82. num. 27.*

80. Similiter controvertunt Doctores, an confeſſio extrajudicialis faciat indicium ad torturam, ſi ſit informis, ſimplex, incerta, generalis. & indiſcreta. Dicitur vero ſufficere, ſi confeſſio contineat certum delictum, & certam perſonam,

ſonam, contra quam fuit commiſſum, ut ſi quis fateatur ſe occidiſſe Titium, licet non exprimat locum, & tempus, & alias circumſtantias. Farin. *d. quæſt. 82. num. 29.* Guazz. *d. cap. 32. num. 9.* Eſt vero neceſſe, ut conſtet de cauſa delicti confeſſi, vel per confeſſionem confitentis delictum, & cauſam illius, vel ex aliis probationibus; nam alias inveriſimile eſt, quod quis deliquerit ſine cauſa. Menoch. *de præſumpt. lib. 1 quæſt. 98. nu. 17.* Farinac. *d. quæſt. 82. num. 32.* Guazz. *d. nu. 9.* Nam & confeſſio extrajudicialis, non ſufficit ad torturam, ſi ſit inveriſimilis. Et enim nec confeſſio judicialis ſufficit ad torturam, ſi ſit inveriſimilis. Menoch. *de præſumpt. lib. 1. quæſt. 89. nu. 17.* Maſcard. *de. prob. lib. 1. concl. 350. num. 18.* Farinac *d. quæſt. 82. num. 35.*

81. Similiter nec confeſſio emanata in calore iracundiæ, vel ex joco, aut laſcivia facit indicium ad torturam. Panormit. *cap. 41 ſi Clerici nu. 36. de judic. ubi Dec. num. 125* Menoch. *d. qu. 89. num. 19* Guazz. *d. cap 34. num. 101.* Idem dicitur de confeſſione extorta per minas, vel metum, vel adverſarii, aut veri delinquentis ſuaſionibus. Farinac. *d. quæſt. 82. nu. 38.* Guazz. *d. cap. 34. num. 10.*

82. Confeſſio tamen Clerici, niſi ille ſit diffamatus de delicto. non facit indicium ad torturam ſecundum Felinum. *cap. At ſi clerici n. 5. de Iudic. ubi Dec. num. 125.* item Felin. *cap. olim. num. 12 de Reſcript.* Farin. *de indic. ad torturam quæſt. 41. num. 6. & dicta quæſt. 82. num 41.* ubi hoc declarat. Et hoc idem verificari in Religioſis advertit Eliſeus *tract. 7. quæſt. 6. num. 14.* Sed hæc Decian. & Felin. doctrina forſan procedit in terminis. *cap. inquiſitionis, & cap. qualiter, & quando de Iud.* ex quibus de jure Canonico per inquiſitionem non poteſt procedi contra Clericum non diffamatum. Sed hodie, ut probatum eſt ſupra *quæſt. 8.* proceditur contra Clericum denunciatum licet non diffamatum. Et ideo non videtur qualiter ejus confeſſio extrajudicialis non probet, etiam ſi Clericus confeſſus non ſit diffamatus de delicto. Similiter nec ad torturam ſufficit confeſſio extrajudicialis incidenter ad alium effectum emanata Farinac. *qu. 82. num. 43.* Et tandem ad hoc, ut confeſſio extrajudicialis ſufficiat ad torturam, neceſſe eſt, quod ſit concludenter probata. Menoch. *de præſumpt. lib. 1. quæſt. 89. nu. 121.* Maſcard. *de prob. lib. 1. concl. 497. num 17.* Farinac. *d quæſt. 82. num. 44.*

83. Ubi *num. 45.* quod ad eam probandam non ſufficiunt teſtes ſingulares, & *num. 46.* quod non ſufficiunt teſtes inhabilis, & *num. 47* quod iſti teſtes debeant eſſe rogati, & non ſufficiat ſi fortuito audiverint per Gloſſ. *in cap. de his. & cap. Audiverunt 3. quæſt. 6.* Sed tamen addit, quod hoc à judicibus in practica non ſervatur. Sed hoc ſervari à peritis, & bonis judicibus tradit Guazz. *d. cap. 34. n. 4.* Sed hujus neceſſitatem non video.

SUMMARIUM.

84. *Confeſſio extorta ſine præcedentibus indiciis non præjudicat confitenti.*

85. *Iudex qui extorſit prædictam confeſſionem, non poteſt concedere contra confitentem, nec medio alio proceſſu.*

86. *Quomodo confeſſus in tortura ſine præcedentibus indiciis poſſit puniri ab alio Iudice media nova confeſſione. & 87.*

88. *Iudex qui extorſit confeſſionem non præcedentibus indiciis, novis indiciis ſupervenientibus poteſt ad ulteriora procedere, dummodo non recuſetur à Reo.*

89. *Et habita ſecunda confeſſione præcedentibus legitimis indiciis procedere poteſt ad pœnã.*
Nec ſecunda confeſſio dici poteſt coacta, ſeu per vim extorta. ibid.

90. *Quomodo Reus poſſit revocare ſecundam confeſſionem ratione metus primæ confeſſionis extortæ vi tormentorum.*

91. *Et quando illam revocat probare debet torturam.*
Opiniones variæ. ibid.

92. *Ex pluribus capitibus confeſſio redditur invalida.*

93. *Quomodo ex minis dicatur confeſſio invalida & 94.*

95. *Confeſſio facta à Reo ducto ad locum tormentorum ſine præcedentibus indiciis eſt extorta per metum, & 96.*

97. *Arbitrarium tamen eſt Iudici cognoſcere, & judicare, an confeſſio facta in loco tormentorum, ſit ob metum.*

98. *An hoc ut ſit extorta confeſſio metu tormentorum inveniri debet metus injuſtus.*

99. *In dubio confeſſio præſumenda eſt ſpontanea.*
Opiniones variæ. ibid.

100. *Confeſſio extorta non præcedentibus indiciis, non dicitur extorta metu tormentorum.*

ARTICULUS X.

De confeſſione extorta per torturam ſine præcedentibus, aut non ſufficientibus indiciis.

84. COmmunis ſententia docet, confeſſionem extortam ſine præcedentibus indiciis, vel cum indiciis non legalibus, non valere nec præjudicare confitenti *l. prima §. Divus Severus ff. de quæſt.* Hoc autem eſt verum etiam ſi confeſſio ſit jurata, & ſit emanata coram quocumque judice, etiam habente liberum, & abſolutum arbitrium in procedendo. Nec talis confeſſio validatur per ſubſequentia indicia, & nec etiam ſi ſuperveniat confeſſio extrajudicialis. Et in quacumque cauſa, etiam ſi agatur de crimine Læſæ Majeſtatis, & aliis exceptis, & atrociſſimis delictis. Et hæc confeſſio nec confitenti, nec aliis nominatis nocet, etiam ſi ſit ratificata, & geminata,

nata,

nata, & millies ratificata, quidquid in contrarium voluerit Bald. *in l. Unica n. 18. & 19. C. de confeſſis*, & alii pauci, qui contra communiſſimam ſententiam loquuntur. Et imò hujuſmodi confeſſio extorta non valet, etiam ſi ſit per oculorum inſpectionem verificata, & ſi tortus confeſſus fuit ſe occidiſſe hominem tribus vulneribus, & illum ſepelliſſe in orto, & hoc poſtea verificetur, ut ex Bruno de Sole probat Farinacius de Reo confeſſo *quæſt. 83. nu. 11.* ubi *num. 13.*

85. Contra Marſilium probat, quod Judex, qui hanc confeſſionem extorſit, non poteſt abſoluto Reo ab obſervatione judicii novum proceſſum contra illum inſtruere; cum enim talis Judex ſit iniquus & injuſtus, & de hoc conſtet ex actis, credendum eſt eum paratum eſſe ad gravandum in futurum. Unde etiam ſi Reus iſte coram tali Judice in alio proceſſu ſponte fateretur, confeſſio eſſet invalida, quia nedum eſt invalida confeſſio ſine legitimis indiciis extorta, ſed etiam omnia inde ſecuta, ut ex Greg. Paride de Put. & aliis probat idem Farinac. *n. 14.* Souſa *lib. 2. cap. 21. n. 13.* Unde eſt quod ex tali extorta confeſſione non habetur indicium ad novam torturam, aliter Judices iniqui ſibi ad libitum pararent viam, ut prius extorta iniqui priori confeſſione, poſtea per aliam torturam ipſum, ſi confiteretur, damnare poſſent, quod eſt abſurdiſſimũ & à jure improbatum. Hæc tamen diligentiori examine indigent, & videri debent quæ infra dicuntur *n. 88.* Interim hoc certum ſit, quod ſemper confeſsio extorta per torturam ſine indiciis legitimis eſt invalida cum aliis inde ſecutis, ac etiam ſi tortus ſit vir robuſtus, & ratificaverit confeſsionem. Far. *d. q. 83 n. 18.* Niſi ſimus in caſu publicorum latronum, & diffamatorum, viarum craſſatorũ, & taliũ, qui ſine aliis indiciis torqueri juſtè poſſunt. Maſc. *de prob. lib. 1. concl. 353. n. 30.*

86. Sed quid dicendum, ſi confeſſus in tortura data ſine præcedentibus indiciis poſtea coram alio Judice, qui metum non intulit ſpontè ratificat confeſsionem. Fuit multorum opinio, quos refert, Guazz. *defenſ. 30. cap. 39. nu. 2.* quod confeſſus per indebitam torturam ſit abſolvendus, & nec per alium Judicem ſit amplius examinandus; ſed ipſe Guazz. admiſit, quod Reus ſi prius excarceretur, & ponatur in priſtinam libertatem poſsit poſtea non per eundem Judicem, ſed per alium fabricato novo proceſſu iterum capi, & citari, & ſervato ordine juris cauſa expediri. Sed alii dicunt, quod ſi ſit ſponte confeſſus & non revocet confeſsionem factam coram alio Judice non per metum tormentorum, confeſsio erit valida, quia libera & ſpontanea eſt, ſi alias Judex nullam vim faciat. Maſcard. *concl. 317. nu 9.* Souſa *lib. 2. cap. 21. num. 14.* Quamvis, & in hoc caſu conſiderari debeat, quod metus prioris torturæ injuſtè illatæ, poteſt permanere. Ideò ſaltem ſi confeſſus coram alio Judice metum non incutiente coram eodem Judice revocaverit confeſsionem tamquam factam in ſui initio metu tormentorum injuſtè illatorum, non eſt valida ad confeſſum damnandum, imò fore nec ad illum noviter torquendum, prout tenuit Rota Avenionen. *deciſ. 38.* apud Laurent. Hieronymum prout refert Farinac. *d. quæſt. 81. num. 21.* Ubi hoc non approbat; Sed conſiderari etiam debet, quod novus Judex ex vi confeſſionis ab alio injuſtè illatæ non poteſt Reum torquere.

87. Sed pro reſolutione hujus difficultatis dicendum, quod confeſſio extorta non præcedentibus indiciis per ſe, & ex ſe non impedit proſecutionem proceſſus ſuper ipſa non fundati, & vim ex illa non habentis, unde nec impedit fabricationem alterius proceſſus ex ea vim non ſumentis. Et ideò indiciis ſupervenientibus per alium Judicem poteſt contra Reum formari novus proceſſus, & poteſt Reus citari, & capi, & ſucceſſivè ſervato ordine juris torqueri, & damnari, ut docuerunt plures, apud Guazzin. *defenſ. 30. cap. 38.* & habetur ex Farinac *quæſt. 83. num. 13. & 20.* Sed nec eſt neceſſe, quod prius Reus excarceretur, ſi indicia inveniant illum carceratum, ſed poteſt in carceribus detineri, & judicari. Nec urget quod in contrarium affertur, quia ſcilicet metus durare dicitur quandocumque in Judice durat eadem torquendi facultas; quia falſiſſimum eſt, quod facultas torquendi fundet rationabilem metum, & juſtum, qui invalidet confeſſionem, aliter nullus proceſſus fieri poſſet, cum in quolibet Judice nedum ſit facultas torquendi, ſed obligatio, & neceſſitas ſic faciendi, quando Reus ſufficienter indiciatus de delicto obſtinate illud negat; ſed ſolus rationabilis timor injuſtitiæ, & abuſus facultatis torquendi contempta juſtitia, dat Reo aliquod jus ſe aliquo modo defendendi, & impediendi proceſſum. Hic vero timor non oritur, niſi ex ſuppoſita mala qualitate Judicis judicantis, qui velit abuti facultate torquendi; unde hic timor tollitur ex bona qualitate Judicis, qui ſit vir timoratæ conſcientiæ, de quo timeri non poteſt, aut debet quod injuſtè velit Reum torquere. Et ex quo primus Judex injuſtè egit, & iniqui Reum torſit, per ſe loquendo non poteſt hoc præſumi de alio vel poteſt Reus id rationabiliter timere de illo. Et ideò ad ſummum in aliquo caſu ſpectatis circumſtantiis, ut ſi Reus ſit perſona rudis, neceſſe erit timorem removeri, ſed ſufficiet, ſi Judex certum faciat Reum, & illi ſuadeat, ut non timeat, quia nulla injuſtitia illi fiet; Et ſi adhuc timeat de illo alio Judice Reus Judicem illum recuſare poteſt; ſed nullum jus habet recuſandi aliud judicium. Alias enim timor juſtitiæ, & ſic timor quod habens facultatem torquendi, & quod Reo negante Judex habens indicia ſufficientia ad torturam Reum torquebit, non impedit proceſſum, aliter proceſſus eſſet impoſsibilis; ſed imò juſti Judices hunc timorem juſtitiæ incutiunt, ut Rei ad veritatem fatendam moveantur, & Reos medio timore juſtitiæ innumeros à peccando detinet. Et ideò quod coram alio Judice, qui metum non intulit, ceſſet omnis metus dixit Farinac. *quæſt. 83. num. 13. & nu. 20.* addit quod

confeſſio ſine indiciis extorta, ſi coram alio Judice fuerit ratificata, ſufficit ad Reum damnandum, ſi Reus ſit perſona fugax, vel ſi Judex certum fecerit illum, quod non timeat de tortura, ſed liberè fateatur veritatem, quod tamen eſt intelligendum juxta explicata infra *n. 88. & ſeqq.* Cæterum ſi ab alio Judice vim non inferente non poſſet procedi contra delinquentem, eſſet in poteſtate cujuſcumque Judicis impedire juſtam cauſarum proſecutionem; & delinquentes abſolvere modica illis injuſtitia illata.

88. Sed loquendo de eodem Judice duplex occurrit difficultas. Prima eſt an ille ex indiciis quæ ſupervenerunt, poſſit procedere contra reum. Secunda eſt, an confeſſio Rei ſit valida, & illi noceat. Ad primam difficultatem dicitur, quod talis Judex poteſt recuſari, ſed ſi non recuſatur Judex, poteſt ad ulteriora procedere, quia ex injuſtitia commiſſa Judex juriſdictionem non amittit; & ideo Reo non opponente poteſt in cauſa procedere ut probatum eſt ſupra *quæſt. 3. art. 8.* Nam, & de jure poſitivo in hoc caſu impoſita non eſt Judici pœna ſpecialis; Sed ille pœna arbitraria puniri debet pro injuſta tortura, ut docet Menoch. *caſ. 340. num 4.* & ex eo Bajard. ad Clar. *quæſt. 64. num. 38.* Itaque licet ſpectata qualitate delicti Judex pro hac injuſtitia poſſit ſuſpendi ab officio, vel etiam abſolvi; niſi tamen prius fuerit abſolutus, vel ſuſpenſus, poteſt uti ſua facultate, & in cauſa procedere, & niſi à Reo recuſetur, poteſt in cauſa ad ulteriora procedere. Nec obſtat, quod habet Farinac. *quæſt. 83. num. 13.* quia ſcilicet, Judex iſte eſt ſuſpectus, & injuſtus, & de ejus injuſtitia conſtat in actis, & quod ſemper, & in futurum gravare paratus ſit, credendum eſt; quia hoc non probat, niſi quod Judex iſte injuſtus, & ſuſpectus recuſari poteſt, ſed ſi non recuſetur, & ipſe juſte procedat & in actis plenè conſtare faciat de juſtitia à ſe omnino ſervata, proceſſus ſuſtinebitur. Et licet aliqui DD. adverterint, & bene, quod in hoc caſu tutius ſit quod Judex abſolvat Reum ab obſervatione prioris Judicii, & deinde per alium proceſſum procedat contra illum tamen hoc non eſt ſimpliciter neceſſarium, ſed ſufficit, quod Judex faciat conſtare in proceſſu, quod ille nulla vi facta in confeſſione injuſtè extorta non præcedentibus indiciis, ex ſolis indiciis, & probationibus legitimis ſervato in omnibus aliis ordine juris proceſſit in cauſa.

89. Ad ſecundam ergo dubitationem reſpondetur, quod in hoc caſu nedum idem Judex non recuſatus poteſt proſequi proceſſum ex aliis indiciis, & nulla facta vi in confeſſione injuſtè extorta, ſed ſubſequens confeſſio habita præcedentibus legitimis indiciis cenſeri debeat ſpontanea per ſe loquendo, & præciſa alia circumſtantia. Nam confeſſio iſta non poteſt dici coacta, & per vim extorta, nec orta ex timore torturæ; ſed quia ex dolore prioris torturæ timens novam torturam, confeſſus fuerit. Nam ſi hoc valeret per ſe loquendo, validè non poſſet aliquis torqueri ſecunda, vel tertia vice, ſed ejus confeſſio præſumeretur invalida, & orta ob metum torturæ, quod affirmari non poteſt. Secundo quia non eſt verum quod timor torturæ durare præſumatur. Nam ratificatio confeſſionis habitæ in tortura cenſetur libera, & ſpontanea etiam facta intra terminum uniuſdiei, multo magis igitur præſumi debebit ſpontanea illa confeſſio, quæ habetur poſt plures dies, imò forſan menſes, & annos. Tertio quia non debet præſumi quod ex ſolo timore torturæ quis velit confiteri delictum, quod non fecit cum ſui, & ſuorum dedecore, & ſubjiciendo ſe pœnæ gravi præcipue corporali; ſed neque hujuſmodi confeſſio præſumi poteſt coacta ſeu emanata ob metum injuſtæ torturæ, aut alterius injuſtitiæ. Primo quia hic metus præſumi non poteſt in eo, qui non habet notitiam prioris injuſtitiæ, nec habet aliunde unde timeat injuſtitiam ſibi fieri. Secundo, quia ſi timeret injuſtitiam recuſaret Judicem, & ſe eximeret ab illo timore, & dum Judicem non recuſat, non poteſt in eo præſumi timor injuſtitiæ ſibi futuræ per Judicem. Tertiò quia quatenus opus ſit, poteſt ab illo auferri omnis injuſtitiæ timor, prout dictum eſt.

90. Quod ſi hujuſmodi Reus confeſſionem hanc habitam Judice interrogante ex legitimis indiciis poſtea revocaverit, ſub prætextu quod orta fuerit ex metu prioris torturæ injuſtè illatæ, Farinac. *quæſt. 83. numer. 21.* ex Rota Avenion. dubitat an talis confeſſio ſufficiat ad torturam, ſed in hoc locum habebit arbitrium præſentis Judicis omnibus circumſtantiis bene conſideratis.

91. Quando verò confeſſus dicit de nullitate confeſſionis, ex eo quod confeſſio fuerit extorta per torturam, an debeat probare torturam, controvertunt DD. Affirmant enim Baldus *l. 1. num. 23. de confeſſ.* Boſſ. *tit. de confeſſ. numer. 74.* & alii apud Farinac. *dicta quæſt. 83. num. 23. & 34.* qui etiam hanc opinionem judicat veriorem; ſed negant Anchar. *conſ. 24. numer. 3. lib. 5.* Maſcard. *de probat. lib. 3. concluſ. 1384. numer. 61.* & apud ipſum, & Farinacium *num. 23.* plures alii; eo quod id totum præſumatur. Sed ſequendo etiam primam ſententiam adverti debet, quod magis credendum eſt teſtibus de tortura, probatis præſumptionibus, & conjecturis, & per famam, & per gemitum, & clamorem auditis ab illis qui clamantis vocem novam habeant. In hoc enim caſu teſtes de auditu plenè probant. Et pariter potens conjectura eſt, ſi Reus portat brachia ad collum, & appareant ſtigmata, & ſigna ligaturæ; & ſimiliter in hoc caſu tortura probatur per domeſticos, & familiares poteſtatis, & per carceratos, & conſcios Rei carcerati; quod tamen intelligitur quantum ad effectum invalidandi confeſſionem, non verò quantum ad effectum puniendi Judicem, qui injuſtè torſit; quia ad hunc effectum non ſufficiunt præſumptiones, ſed requiritur plena pro-

probatio. Videatur de his Farinacc, *d. quæſt. 38. à num. 25.*

92. Confeſſio autem facta metu tormentorum ſine legitimis indiciis ſecundum aliquos æquiparatur confeſſioni extortæ per torturam, & ideo eſt invalida *l. prima § ſi quis ff. de quæſt.* & communiter Doctores, ſed ex hoc præciſè quod confeſſio fuit extorta ſine præcedentibus indiciis, non dicitur extorta metu tormentorum ut ex Farin. *quæſt. 83. num. 36.* notat Guazz. *def. 30. cap. 7. num. 5.* quamvis ex adjunctis circumſtantiis haberi poſſit ut talis; verum tamen eſt, quod actio incuſſiva metus ad effectum, ut Reus fateatur delictum, cujus non adeſt indicium in judicio, ſpecialem rationem injuſtitiæ continet, ob quam etiam redditur invalida confeſſio. Suppoſito igitur quod confeſſio emanaverit ſine indiciis legitimis præcedentibus, & adſint aliæ circumſtantiæ id ſuadentes confeſſio dicitur extorta per metum, ut ſi fiat per carceratum in carcere atroci, utputa in carcere ſubterraneo, qui potius eſt fovea, vel puteus, quam carcer. Panormit. *cap. finali numer. 11. de confeſſ.* & univerſaliter ſi carcer ſit in quo mortis timor, vel corporis cruciatus torqueat carceratum. Panormitanus *numer. 12.* Vel ſit locus in quo carceratus fame, & frigore cruciatur, & præcipuè ſi tempore hiemis carceratus ſpoliatus veſtibus ſtat ad aerem, vel ſi carcerato denegantur alimenta, quod verè eſt, carceratum non ſolum torquere, ſed necare. Item ſi detineatur in cippis, catenis, & manicis ferreis: Farinacc. *dicta quæſt. 83. numer. 41. & ſeqq.* Et nihilominus ſi Judex in his non excedat, ſed cuſtodiat Reum eo modo, quo in loco ſolet cuſtodiri, & modo ſolito, vel modo, quo Reus pro qualitate criminis, aut conditione perſonæ cuſtodiri debet, & terminos juſtitiæ non excedit, non poteſt præſumi, quod confeſſio facta à carcerato ſit facta motu tormentorum, ut ex eodem Farin. *quæſt. 83. num. 44.* advertit Guazzin. *def. 30. cap. 36. num. 6. in fin.*

93. Multa autem dicunt DD. de minis factis à Judice, quæ ſunt digna obſervatione in hoc caſu, in quo Judex non habet ſufficientia indicia ad torquendum, vel minandum; in hoc enim caſu non omnes minæ ſufficiunt ad hoc, ut confeſſio dicatur extorta per metum, & invalida; ſed ubi indicia talia deſunt, & Judex minatur tormenta, ſi Reus non confiteatur; quoniam minæ iſtæ ſunt injuſtæ, & injuſtum timorem incutiunt, confeſſio ſequens dicitur extorta per metum præcipuè in perſona non ſagaci, timida, trepidæ complexionis, & debilis, ut puta in muliere, & eo magis ſi minæ ſint atroces, terribiles, & Judex ſit ſolitus minas exequi. Et ſi Judex decernat torturam, & hoc decretum ſit ſcriptum à Notario, confeſſio ſecuta dicitur facta metu tormentorum, quod eſſe notabile aſſerit Farinaccius *dicta quæſt. 83. num. 50.*

94. Et ideo in noſtro caſu ſolæ minæ de torquendo Reo, etiam non ſpoliato, non ligato, nec poſito ante tormenta juncta potentia exequendi eas inducunt metum injuſtè, Maſcard. *de probat. lib. 1. concluſ. 355. num. 14. & 33.* & alii relati à Farinacc. *dicta quæſt. 83. numer. 45.* & de indiciis, & tortura *quæſt. 36. num. 96.* Guazzin. *def. 30. cap 36. num. 1.*

95. Dicitur etiam confeſſio extorta per metum ſine præcedentibus indiciis, ſi ſit facta à reo apud tormenta, vel in loco tormentorum, ſi cum hoc adſint etiam minæ de torquendo; ſed imò etiam ſine minis ſola conductio ad locum tormentorùm ſufficit ad incutiendum metum, ſaltem ſi Reus ſit perſona timida, debilis, & puſillanimis, imò quod abſolutè hæc ſola conductio incutiat metum, tenuerunt plures relati à Farinacc. *d. quæſt. 83. num. 51.* Quod probabilius aſſeritur, quia interrogare Reum coram tormentis, vel in loco tormentorum eſt factum de ſe incutiens metum, & per accidens eſt, quod Reus non fuit timidus, non timidi enim & fures nec timent actualem torturam, & tamen negari non poteſt, quod confeſſio facta in tortura non præſumatur facta metu torturæ.

96. Et quidem non negatur licere Judici habenti ſufficientia indicia, ducere Reum ad locum tormentorum, ſive animo torquendi, ut aſſeruerunt Panormitanus *cap. afferte num. 1.* & ibi Felin. *num. 1. de præſumpt.* Sed non per hoc negari poteſt, quod talis inductio non incutiat metum, & ſi hujuſmodi fiunt ſine præcedentibus indiciis, & juſta cauſa metum injuſtum non incutiunt; quod evidentius eſt verum, ſi Reus ligatur ad torturam cum minis, vel etiam ſine minis de torquendo, & etiam ſi Reus ſpoliatus fuit ad effectum, ut torqueretur etiam quod non fuit ligatus. Imò ſi Reus fuit tortus etiam præcedenti die, ſeu aliàs prius fuit tortus, & poſtea ſine minis fateatur, dicitur hæc confeſſio facta per metum, quia metus dicitur durare, quamdiu durat eadem torquendi poteſtas, & in tortura illata ſine indiciis, & præſumitur metus durare quouſque Reus fuerit dimiſſus Farinac. *dicta quæſt. 83. num. 58.*

97. Sed abſolutè loquendo dicendum eſt arbitrarium eſſe Judici, an in hoc caſu confeſſio dici debeat facta ob metum tormentorum. Ubi enim corpori non incutitur dolor, non adeſt propriè tortura. Ex eo igitur quod Reus ducitur ad locum torturæ, vel ſpoliatur, vel etiam ligatur, ut torqueatur, adhuc non torquetur, & ideo diſtingui debet inter perſonas, quæ ſi fuerint timidæ, debiles, & puſillanimes, tunc non ſolum præfati actus, ſed ſolæ minæ in animo timorem incutiunt, ſed in delinquentibus ferocibus, ut aſſaſſinis, impoſtoribus, latronibus famoſis, farinellis, bannitis, quælibet Judicis irati concuſſio & territio, ubi corporis non incutitur dolor, non dicitur tortura, ut explicat Guazzin. *def. 30. c. 86. num 2.*

98. Sed aliter etiam diſtinguendum eſt; nam aliud eſt quod incutiatur metus, aliud eſt quod incutiatur metus juſtus, vel injuſtus, & invalidans confeſſionem. Non enim poteſt negari, quod ex prædictis non incutiatur metus.

ſeu quod talia ex ſui natura non ſint inductiva metus, ſed dum talia fiant ex juſta cauſa licitè fiunt. Et tunc ad ſummum, ubi incuſſus timor fuerit cauſa confeſſionis erit neceſſaria, & ſufficiet ratificatio confeſſionis ceſſante metu, ſed ubi præfata fiunt non præcedentibus indiciis injuſtè fiunt, ſunt injuſtæ incuſſiones timoris, & ideo tūc urget fortior præſumptio, quod confeſſio emanaverit ex metu injuſtè incuſſo; ſed tamen ſi in rei veritate confeſſio non fuit ex timore non dicitur ex hoc invalida, quia fuerit extorta per metum, licet ſit talis quia fuit extorta non præcedentibus indiciis.

99. Et ideo arbitrium Judicis juſtum, & rationabile decernere debet in caſibus ſingularibus, an confeſſio fuerit extorta metu tormentorum. In dubio autem confeſſionem præſumi ſpontaneam, & factam ex conſcientia criminis, dixerunt multi cum Baldo. *in l. Unica num. 24. C. de Confeſſ.* & hoc probabilius putat Farin. *dicta quæſt. 83. numer 36.* Sed oppoſitum plures voluerunt, quos refert Farinacc *num. 33.* ſemper enim, & in Judicibus præſumitur terror, & ſemper in carcerato pro crimine inſtat metus: Et rei, ut plurimum vitam ſuam non ita contemnunt, ut velint ſpontè delicta confiteri; Judicis igitur erit conſiderare circumſtantias ſingulares, & videre quænam ex contrariis præſumptionibus prævaleat; Nam & non defuerunt, qui dixerint confeſſionem non præcedentibus indiciis factam à carcerato præſumi eſſe factam per metum, & quamvis plures alii contrarium dixerint, & loquendo de ſolo carcere non arcto, & præcedentibus indiciis, ſufficientibus ad carcerationem, hoc ſit verum, & practicatum; tamen ubi non præceſſerunt indicia priorem opinionem forſan ſuſtinendam docuit Farinacc. *numer. 39.* Et maximè, ubi Judex ſit malæ qualitatis, & ſolitus metum, & violentiam inferre.

100. Nihilominus in hac parte non eſt recidendum à dictis ſupra quod ſcilicet, ex eo præcisè, quod confeſſio ſit extorta non præcedentibus indiciis non dicitur extorta metu tormentorum, & ideo Farinaccius *d. numer. 39.* dicit, quod ex ſolo defectu iſto, quod non præceſſerint indicia, non annulatur ſpontanea confeſſio. De quo videantur dicta ſupra in hac *qu.* Judicis igitur arbitrio commiſſum eſt videre quando ex circumſtantiis confeſſio ſine præcedentibus indiciis dicatur extorta per metum tormentorum.

SUMMARIUM.

101. *Confeſſio emanata in tortura non ſufficit ad Reum condemnandum niſi ratificetur.*
Quando, & quomodo fieri debeat ratificatio. ibid.
102. *Confeſſio emanata in tortura ſine indiciis non valet etiamſi ſit ratificata.*
103. *Talis ratificatio eſt neceſſaria de jure naturæ, ad hoc, ut confeſſio plenè probet.*

ARTICULUS XI.

De confeſſione facta in tortura præcedentibus indiciis.

101. COmmunis, & vera concluſio eſt, quod confeſſio emanata in tortura, non ſufficit ad condemnandum confeſſum, niſi extra torturam ſit ratificata *l. 3. §. quæſt. ff. de quæſ.* Confeſſio verò habita in tortura, & debito ſervato intervallo extra torturam ratificata cenſetur ſpontanea, & ad condemnandum ſufficit. Hæc verò ratificatio eſt neceſſaria, etiam quando confeſſio eſt extorta metu tormentorum. Hæc verò ratificatio ex conſuetudine poteſt fieri etiam in carcere, & non adhibitis teſtibus. Et ne ab aliis carceratis Reus confeſſus inſtruatur, ut revocet confeſſionem, in alio carcere ſecreto debet reus reponi, donec cōfeſſionem ratificaverit. Non debet verò fieri hæc ratificatio incontinenti, nec paulò poſt torturam, quando adhuc durat torturæ dolor. Sed ex intervallo ad minus *24.* horarum, maximè ſi tortura fuit gravis. Quamvis verò hoc ſit arbitrarium Judici ſpectata qualitate perſonæ tortæ, & quantitate tormenti illati decernere quantum debeat eſſe hoc intervallum Menoch *de arbitr. lib. 2. caſu 38.* Clar. *quæſt. 64.* Farinaccius *dicta quæſt. 67. num. 76.*

102. Quidquid verò in contrarium dixerit Baldus *l. 1. numer. 18. C. de confeſſis* Ratificatio eſt neceſſaria etiamſi confeſſio facta in tortura ſit adminiculata aliquo indicio, nam aliter nunquam ratificatio eſſet neceſſaria, quia ubi confeſſio emanavit ſine indiciis, non valet etiam ſi ſit ratificata. Ratificatio igitur, vel non eſt neceſſaria, vel tunc etiam eſt neceſſaria, quando confeſſio eſt indiciis adminiculata, & eadem ratione neceſſaria eſt ratificatio, etiam ſi ſit adjuncta confeſſioni extrajudiciali. Et etiam ſi tortus ſit perſona fortis, & tortura levis. ut per Doctores quos refert Farin *d. quæſt. 83. num. 79. 81 & 82.* Et Guazz. *def. 30. c. 35.*

103. Ratificatio verò iſta eſt neceſſaria de jure naturæ, ſaltem ut confeſſio habita in tortura plenè & integrè probet, & non ſit ſuſpecta & imbecilis.

SUMMARIUM.

104. *Delicta triplici modo manifeſtantur.*
105. *Abſens contumax cenſetur confeſſus, & puniendus non jure communi aut Canonico, ſed vigore ſtatutorum particularium.*
Abſens contumax non comparens in termino, juxta exigentiam delicti, tam in foro ſeculari, quam Eccleſiaſtico condemnatur. Ibid.
106. *Contumax habetur pro confeſſo, quando legitimè citatur, ex legitimis indiciis, quæ valent ad torturam.*
107. *Citatio debet eſſe trina, vel una pro tribus, ut contumax declaretur.*

108. In foro ſeculari ſi Reus non comparet in termino poſt tres citationes damnatur, non in foro Eccleſiaſtico.

109. Citationis terminus debet eſſe competens, ſicut & copia reo citato relinquitur, vel perſonaliter, vel domi.

110. Fugitivi citantur ad valvas, vel in ſolito loco reſidentiæ.

111. Iudex domicilii requiritur, ut forenſes extra territorium citentur coram Iudice loci delicti.

112. Quomodo ſit neceſſaria ſpecialis citatio ad ferendam ſententiam contra effectum contumacem.

113. In Iudicio regularium ſuffitit per epiſtolam, vel affigere citationem in loco ſolito, in quo conveniunt.

114. Differenter contumax pronunciatur in foro ſeculari, & in foro Eccleſiaſtico.

116. Religioſi Iudices non poſſunt contumaces damnare in pœnam delicti niſi ſervata forma fori Eccleſiaſtici.

117. Contumax comparens ante ſententiam eſt audiendus, & diverſimodè debet audiri in foro ſeculari & Eccleſiaſtico.

118. Ad executionem ſententiæ multa ſunt neceſſaria.

120. Fiſcus non tenetur probare Reum contumacem deliquiſſe.

121. Contra ſententiam vi ſtatuti habitam contra contumacem probatio in contrarium admittitur. ibid.

Iudex ex officio tenetur quærere Rei innocentiam. ibid.

Contra ſententiam fundatam in falſis probationibus datur reſtitutio in integrum. ibid.

122. Exceptio incompetentiæ Iudicis admitti debet in omni ſtatu.

123. Plures ſunt caſus in quibus Reus poteſt petere à Principe reſtitutionem in integrum.

124. Reus vigore ſtatuti confeſſus poteſt appellare à ſententia contra ſe prolata, non tamen ſi eſt abſens.

125. Impeditus venire ad curiam non eſt contumax

126. Iudex ignorans impedimentum poteſt proſequi proceſſum, qui eſt validus ſicut & valida ſententia.

127. Impedimenta juſta aſſignantur.

128. Iudex unius territorii ſi cœperit bannitum contumacem, non poteſt ſententiam exequi contra illum, bene tamen in ſtatu Eccleſiaſtico.

129. Pœna lata in ſententia non debet excedere demerita.

130. In foro Eccleſiaſtico Reus habetur pro confeſſo poſt ſecundam contumaciam per annum poſt ſententiam.

131. Pœna debet eſſe proportionata delicto, nec debet eſſe major contra abſentem ficte confeſſum, quam contra præſentem confeſſum.

132. Pro delicto non debet damnari perſona non capax delicti.

133. Admiſſus ad novas defenſiones debet audiri.

134. In foro Eccleſiaſtico Reus poſt duplicem contumaciam tantum habetur pro confeſſo.

135. Inquiſitus de delicto & contumax pro inconfeſſo debet damnari.

136. Probans ſe innocentem, & non contumacem debet abſolvi.

137. In foro Eccleſiaſtico eſt ſimpliciter contumax qui legitimè citatus, & non comparens pertinaciter in termino per annum.

138. Non reſpondens interrogationi ſine juſta cauſa tacite dicitur confeſſus,

139. Conditiones requiſitæ, ut aliqui habeantur pro confeſſis tacitis.

140. Ut Confeſſio judicetur tacita, requiritur, quod ponantur conditiones de ſcientia, & conſenſu ſupplicantis, aut contrahentis

141. Si illæ conditiones exponantur ab aliis, ſive à ſupplicante, ut liberet ſe à vexationibus nulla oritur vera delicti confeſſio.

142. Diſtinctio de delicto tranſigibili, aut non tranſigibili rejicitur.

143. Supplicatio judicialis in qua eſt aſſertio delicti probat delictum.

Princeps negans gratiam, non poteſt cogere ad fatendum delictum. ibid.

144. Petitio abſolutionis infert confeſſionem excommunicationis.

145. Effractor carceris non punitur pœna confeſſi ſed pœna arbitraria.

ARTICULUS XII.

De Confeſſionibus tacitis, & præcipuè de ficta confeſſione contumacis.

104. NEdum verbis, ſed factis delicta manifeſtantur, nam & facta loquuntur. Triplici autem facto cenſetur delinquens fateri delictum, nimirum per contumacēinobedientiā non veniendi ad Judicem, & per contumaciam non reſpondendi Judici, & petitionem indulgentiæ.

105. Primò igitur abſens contumax cenſetur confeſſus, & pro tali punitur, ſi legitimè citatus, ut reſpondeat ſuper delictis ſibi impoſitis, non compareat in tempore ſtatuto. Hoc quidem de jure communi non procedit, quia de jure communi excepto delicto læſæ Majeſtatis abſens non poteſt damnari ad pœnam corporalem à relegatione. ſupra *l. abſentem §. adverſus contumacem ff. de pœnis l. abſentem. l. de accuſ.* Quod procedit etiam de Jure Canonico, ex quo nec abſens poteſt puniri, lite illi non conteſtata. Clar, *quæſt. 44.* Nihilominus vigore ſtatutorum particularium, vel etiam conſuetudinis tribunalium abſens contumax punitur, & ac ſi ſit confeſſus damnatur, etiam ad mortem. Sic enim Romæ adeſt ſtatutum. *l. 2 cap. 2. 3. & 13. in antiq* Et in ſtatu Eccleſiaſtico motus proprius Pauli Tertii inter Conſtitutiones Marchiæ, *lib. 4. t. 10.* Et talem eſſe conſuetudinem Italiæ, Franciæ, & Hiſpaniæ teſtantur plures

DD.

DD. apud Clarum, *quaſt.44.*& Farin.*quaſt.11. num.3.* Sic igitur ubi qui deliquit ſit abſens, ut in præjudicium fiſci bona illius celentur, vel ſubripiantur, ſit illorum inventarium publicum, illaque in loco tuto, vel apud tertium depoſitarium deponuntur, citaturque Reus ad comparendum, & reſpondendum intra præfixum terminum; qui ſi non comparet, habetur pro confeſſo, & damnatur in pœnam confiſcationis bonorum, & exilii, vel triremium, vel mortis juxta exigentiam delicti. Si verò ante ſententiam compareat admittitur, & præcedentia acta evaneſcunt, & reſolvuntur in vim ſimplicis citationis. At verò poſt ſententiam ſi compareat ſponte infra annum admittitur ad ſe defendendum; ſed ſi vel infra annum capiatur, vel poſt annum ſponte veniat, ac ſi crimen notorium eſſet, & ſententia tranſierit in judicatum, ipſa executioni datur, niſi per gratiam reſtituatur in integrum. Hæc verò non ſolum procedunt in foro ſæculari; ſed & in Eccleſiaſtico, in quo contumax non comparens in termino excommunicatur, & ſi per annum inſorducrit in excommunicatione in pœnam delicti competentem damnatur, Clar. *qu. 44.* Bictus *quaſt. 85. num.5.*

106. De hujuſmodi contumaci egi *Cap.* cum contumacia *de haret. in 6.* Et ex ibi dictis brevius hic aliqua referam. Multa igitur requiruntur, ut contumax habeatur pro confeſſo, & damnari poſſit, & ſententia contra illum lata, executioni dari debeat: Primò enim requiritur, quod Reus legitimè citetur, & ex legitimis indiciis, nec ſufficiunt levia, quæ valent ad ſumendas informationes, ſed graviora & talia, quæ ſufficerent ad torturam, non enim minus præjudicatur Reo per hanc citationem virtute cujus damnatur etiam ad mortem, ſi non compareat, quam fiat illi per torturam.

107. Secundò citatio debet habere inſertam cauſam, & delictum in ſpecie, ſeu continere inquiſitionem ſpecialem, ut, ſcilicet, Reus compareat reſponſurus ſuper tali delicto ſibi imputato exprimendo delictum, & ejus circumſtantias, & qualitates; ſed hæc conditio non eſt de ſubſtantia citationis, ſed ſufficit, quod citetur inquiſitus ad reſpondendum citationis tenori. Unde in hoc ſtudium eſt conſuetudini uniuſcujuſque tribunalis. Farinaccius *quaſt.11. num. 40.*

108. Tertiò non ſufficit, quod ſit una, ſed requiritur trina citatio ſecundum Baldum Boſſ. Foller. & alios, quos refert Farinaccius *qu. 11. num.38* Sed neque hæc conditio eſt de ſubſtantia; ſed hic diſtinguendum eſt. Nam in prima citatione poteſt inquiſitus citari ſimul ad totam cauſam, & ad omnes actus cauſæ, & tunc ſufficit unica citatio. Sed hac citatione ad totam cauſam non debet uti Judex, niſi adſit cauſa gravis, & valde urgens, & regulariter non eſt in uſu. Si autem Reus primò citatur ſolum ad comparendum, & reſpondendum, debet poſtea citari ad ſingulos alios actus, & ad dicendum quare non debeat declarari contumax, & damnari. Et cum plures Doctores velint, quod citationes ad comparendum, & reſpondendum juxta tenorem inquiſitionis debeant eſſe tres, quia pro prima contumacia nullus damnatur, in judicio tamen ſummario ſufficit unica pro tribus aſſignando in illa tres terminos, & tot dies pro primo, & tot alios pro ſecundo. & tot alios pro tertio, & ultimo termino peremptorio. Et in hoc diſcrimen eſt inter forum ſæculare, & forum Eccleſiaſticum, quia in foro ſæculari ſufficiunt quatuor, vel duæ citationes nimirum tres, vel una peremptoria pro tribus, & poſtea alia ad dicendum, quare non debeat haberi, ut contumax, & damnari.

109. In eo enim foro Reus citatus ad comparendum, & reſpondendum, ſi non comparet in termino. ſtatim declaratur contumax, & damnatur per ſententiam diffinitivam, & ideo poſt citationes tres, vel unam pro tribus ſufficit, quod iterum Reus citetur ad dicendum, quare non debeat damnari ut contumax, & ſic ad ſententiam. Sed in foro Eccleſiaſtico, in quo Reus non comparens in termino ſtatim non damnatur, ſed prius excommunicatur, & damnatur ſolum, ſi per annum inſorduerit in excommunicatione, ut *in cap. cum contumacia de hereſ. in 6* quinque citationes ſunt neceſſariæ, tres ſcilicet, vel una peremptoria pro tribus ad comparandum, & reſpondendum ſuper contentis in inquiſitione, quarta ad dicendum, cur pro contumacia in non comparendo nō debeat excommunicari, quinta ad dicendum cur non debeat damnari, & ſic ad ſententiam definitivam.

110. Quartò in citatione debet aſſignari terminus competens ad comparandum, ſpectatis perſona, tempore, & loco, & aliis circumſtantiis. Ita quod nec valeat citatio ſine aſſignatione termini, nec aſſignatio termini ſine citatione. Quintò ipſi Reo citato relinqui debet copia citationis, ſeu inquiſitionis tranſmiſſæ, aliter comparere non tenetur ſecundum communiorem ſententiam DD. apud Farinac. *qu. 11. nu.39.* Et ita ubi Reus citatur domi, vel ad valvas Eccleſiæ, relinquitur ibi copia citationis affixa. Sextò citatio iſta verbalis fieri debet ſaltem domi propriæ habitationis ipſius citati; ſi enim fieri poteſt perſonaliter, fieri debet, aliter ſufficit, quod fiat domi. Verùm multi DD. inter quos Boſſ. *cit de citat. num 11.* volunt, quod tunc ſolùm ſufficiat citatio facta domi, ſi Nuncius facta diligentia citatum non invenerit, nec invenire potuit. Nihilominus aliorum opinio praxi confirmata admittit, quod indifferenter ſufficiat citatio facta domi, etiam nulla facta relatione diligentiæ per Nuncium, & ita practicari in ſtatu Eccleſiaſtico ex vi *conſ.* Marchiæ. *lib.4.cap.20.* teſtantur Cartar. *de exec. ſent. cap. fin. num.185.* & ſervari Romæ refert Farinacc. *quaſt.11. num.41.* Niſi Judex in monitorio det formam, ut Reus citetur perſonaliter, ſi inveniri poteſt commodè, facta au-

tem

tem diligentia, & eo non reperto citetur domi ſuæ ſolitæ habitationis. Et diſtinctio eſt inter citationem realem, quæ fit per Birruarios, & citationem verbalem. Illa enim eſt omninò perſonalis & Birruarii tenentur facere diligentiam, ut citatum inveniant, & inventum capiant; ſed verbalis ſufficit ſi fiat domi ſolitæ habitationis ipſius citati, pro ut etiam reſolviſſe Rotam coram Seraphino in una Romana Secretariatus 17. Febr. 1592. refert Farinac. *dicto nu. 41.*

111. Fuginvi verò & vagabundi, & qui latitant, & ſe occultant, nec habent fixam domum ſolitæ habitationis citantur, vel per edictum, vel ad valvas curiæ, vel Eccleſiæ Majoris, vel ad locum, in quo frequentius converſari ſolent. Clar. *quæſt. 31.* Bald. Boſſ. Menoch. Decian. quos ſequitur Farinac. *quæſt. 11. num. 42.* Forenſes autem, qui habitant extra territorium, vel pro ut videtur eſſe de jure non citantur à Judice loci delicti, ſed per illum requiritur Judex domicilii, ut inquiſitum citare faciat ad comparendum coram Judice loci delicti, per quem damnatur in contumaciam, ſi non comparuerit, vel juxta praxim tribunalium citatur à Judice delicti ad munum curiæ copiis citationum affixis, ut comprobat Farinac. *num. 43. & 44.*

112. Sed & advertendum, quod licet *Dec. conſ. 28. num. 216. l. 1.* & Cart. *de exec. ſent. capto bannito cap. 1. num. 419.* ſentiant ſaltem de conſuetudine totius Italiæ non eſſe neceſſariam ſpecialem citationem ad ſententiam ferendam contra abſentem jam effectum contumacem per alias citationes, tamen hanc aſſertam conſuetudinem non vigere in Urbe, nec Bononiæ, nec in Provincia Romandiolæ, refert Farinac. *quæſt. 11. num. 44.* Et certe ſi confeſſus, aut convictus citari debet ad ſententiam, & ut dicat contra propriam confeſſionem, qualiter contumax, qui ſolum eſt fictus confeſſus, citari non debebit, ut dicat cauſam, ob quam non debeat damnari?

113. In judicio autem ſummario regularium, ut etiam dictum eſt ſupra *quæſt. art.* ſolemnitates accidentarias ſervare non eſt neceſſe, quia ſunt apices juris, & ſufficit citare abſentes per epiſtolam ad illos miſſam, vel ſi ſint fugitivi, & vagabundi, & latitantes, citare illos lecta citatione in refectorio in publica menſa, & copiam illius affigere, vel in refectorio, vel in alio loco communi, in quo ſolent Religioſi ordinarie, & quotidie convenire, vel per illum locum tranſire. Et non eſt neceſſe, quod in citatione exprimatur delictum in ſpecie cum ſuis qualitatibus.

114. Sed præterea ſecundo, ut contumax puniatur debet ſequi Judicis ſententia contumaciæ declarativa, & diffinitiva pœnæ, quæ ſententia ex nullo alio capite debet eſſe nulla. Diverſa verò eſt practica hujus ſententiæ in foro ſeculari, & in foro Eccleſiaſtico. Nam in foro ſeculari contumax prius ponitur in banno, quam damnetur; quamvis Romæ contumacem damnari, etiam quod prius non fuerit poſitus in banno refert Farinac. *quæſt. 11. num. 44.* In foro autem Eccleſiaſtico Reus contumax prius excommunicatur, & poſtea expectatur per annum, & ſi infra annum contumax non comparuerit, tunc damnatur. Et ita non damnatur ſtatim, ſi non comparet in termino, ſed tunc excommunicatur. Et ſi infra annum non comparuerit, tunc damnatur.

115. Eſt etiam conſiderandum aliud diſcrimen, quia vel Reus in actis eſt convictus de crimine, vel non eſt convictus, ſed ſolum ſufficienter indiciatus, ut citetur ad comparendum. In primo caſu Reus contumax citatur ſolum ut dicat, quare non debeat damnari, & ſic ad ſententiam, & ſic, ſi in termino non compareat ſtatim damnatur, & non eſt neceſſe, ut prius excommunicetur, & expectetur per annum, ut compareat, & obediat, quia in hoc caſu delictum eſt plenè probatum, & citatus, ut ſe defendat, ſi id non facit, damnari poteſt; ſed ſi Reus ſolum eſt indiciatus, ut habeatur pro confeſſo, & damnetur, prius excommunicatur, & ſi per annum inſorduerit in excommunicatione tunc damnatur.

116. Religioſi autem Judices non poſſunt contumaces damnare in pœnam delicti condignam abſentes niſi ſervata forma fori Eccleſiaſtici jam explicata. Si enim in crimine hæreſis, quod eſt atrociſſimum, non poteſt procedi ad damnandum abſentem, niſi prius illum citando ad comparendum ſub pœna excommunicationis, & ſi non compareat illum excommunicando, & ſolum ſi per annum in excommunicatione inſorduerit, illum poſtea damnando, ut patet *ex cap. Cum contumacia de hæret in 6.* multo magis Judex Eccleſiaſticus in aliis delictis non poteſt damnare abſentem niſi tali forma ſervata. Et ſic Judex regularis non poteſt contra abſentem procedere illum damnando ſtatim, ac non comparuerit; ſed prius debet illum excommunicare, & ſi infra annum non comparuerit, tunc illum ut contumacem damnare.

117. Sed numquid juſtè damnatus, ut contumax, ſi petit audiri audiendus eſt? Et quidem ſi abſens comparear ante ſententiam auditur, & jam amplius non proceditur contra illum ut contra abſentem, ſed contra præſentem. Poteſt etiam abſens comparere per Procuratorem, ut reddat cauſas abſentiæ, & excuſat contumaciam, & opponat exceptiones dilatorias, quæ opponi poſſunt ante litis conteſtationem, ſed ad plenam defenſionem abſentis non admittitur Procurator, ſed Reus non niſi in carceribus conſtitutus auditur. Si verò abſens Reus poſt ſententiam comparet, vel capitur, diverſimodè auditur in foro ſeculari, & in foro Eccleſiaſtico; Nam in foro ſeculari ſi abſens compareat ſponte infra annum à die latæ ſententiæ auditur ad ſui defenſionem, ſed ſi capiatur etiam infra hunc annum, vel ſponte poſt annum compareat, non auditur niſi à Principe reſtituatur in integrum.

118. Et nihilominus circa hoc plura conſiderari debent. Primo enim antequam ſententia executioni detur, debet fieri recognitio perſonæ, ut videatur an captus ſententiatus ſit ille idem numero, qui fuit citatus, & contumax non comparuit. Et de hoc conſtare debet per ejuſdem confeſſionem. Clar. *quæſt. 96.* Baldus Ang. Cart. Et alii quos ſequitur Farinac. *quæſt. 11. num. 21.* & præcipuè ſi in citatione fuit erratum in nomine, cognomine, & patria inquiſiti, & delinquentis. Tunc enim ſuſtinetur inquiſitio, & condemnatio, ſi de identitate corporis inquiſiti, & condemnati conſtat. Farinac. *num. 22.* Et eo magis hæc recognitio eſt neceſſaria, quando in eodem loco, in quo natus eſt delinquens, vel domicilium contraxit, & deliquit, ſunt plures ejuſdem nominis, & cognominis. Tunc enim nullitas citationis evaneſcit, non conſtito de identitate perſonæ condemnatæ Bart. Car. Farin. *num. 23.* & licet in hoc caſu conſtare poſſit de identitate perſonæ ex citatione facta in domo propria ipſius condemnati, & multo magis, ſi fuit citatus perſonaliter, nihilominus adhuc neceſſaria eſt ejuſdem confeſſio dicentis ſe eſſe illum, de quo in banno. Et ſic duo requiruntur, nimirum executio citationis factæ, vel perſonaliter, vel in domo propriæ habitationis, & ejuſdem damnati confeſſio aſſerentis ſe eſſe illum, qui fuit citatus, & poſitus in banno.

119. Imò multi volunt neceſſe eſſe, quod damnatus fateatur ſe eſſe illum, qui commiſit maleficium, ob quod fuit damnatus. ſed vere hoc ultimum non eſt neceſſarium, ſed ſufficit, quod damnatus confiteatur ſe eſſe illum, qui fuit citatus, & damnatus; aliter ſi neceſſe eſſet, ad executionem ſententiæ, quod ille fateretur delictum, ſi ille negavit delictum, & negationem ſuſtineret in tortura abſolvi deberet, & contumacia ad nihil veleret. Quando tamen ex indiciis, & proceſſu Judex non judicaret bannitum deliquiſſe, in eo caſu habenda eſſet confeſſio, per quam damnatus fateatur delictum, de quo in ſententia, ut ſervare Senatum Mediolanenſem ex Clar. *quæſt 96.* refert Farinacius *numer. 23* in fine. Itaque igitur ipſi contumaci exhibendum eſt bannum, & ſententia, & per Notarium legi bebet in lingua vulgari, & interrogari debet Reus. An ſit illa eadem perſona, de qua loquitur ſententia & ſi fateatur, tunc dicitur recognita perſona; ſed ſi Reus negat per teſtes omni exceptione majores fieri debet recognitio juxta regulas recognitionis juridicæ, & teſtes debent deponere, nedum de nomine, & cognomine, ſed quod ille ſit, qui in inquiſitione citatus fuit, & in ſententia nominatus fuit. Et ſi Reus mutavit nomen, & cognomen, teſtes de hac mutatione debent deponere; ſi tamen Reus habet plura nomina, vel cognomina non refert, ſi Reus ſub uno tantum nomine, & cognomie damnatus ſit, ſed teſtes debent ſub eodem nomine illum recognoſcere.

120. Quod ſi deſint teſtes, tunc Judex ſi ab uno teſte, vel ex aliis indiciis habeat, quod Reus ſit ille idem, qui deliquit, & nominatur in ſententia, poteſt illum torquere ſuper identitate perſonæ, & ſi tortus fateatur, & ratificet confeſſionem, poteſt Judex exequi ſententiam, ſed ſi negat relaxandus eſt, & liberandus. Farinac *num. 21.* Judex verò habita Rei confeſſione de identitate perſonæ, aut illa probata per teſtes debet interloqui, & declarare identitatem perſonæ, & propterea ſententiam contra Reum eſſe exequendam. Ang. Felin. Carſ. Farinac. *num. 25.*

121. Conſiderandum ſecundo, quod contumacia facit quidem, quod Fiſcus non teneatur probare Reum deliquiſſe; nihilominus etiam in foro ſeculari, qui poſt ſententiam venit, aut captus eſt, debet audiri, licet non ad excipiendum contra teſtes, & probationes Fiſci, ad probandum tamen ſuam innocentiam, & contrarium ejus, quod in ſententia continetur. Nam etiam ſi per ſtatutum habeatur, ut contumax habeatur pro confeſſo, nihilominus contra ſententiam vi ſtatuti habitam contra contumacem, probatio in contrarium admittitur. Nam & confeſſio vera, & non ficta revocatur, & contrarium ejus probari poteſt. Et ſententia in præſumptionibus fundata admittit contra ſe fortiores probationes coram eodem Judice, nec tranſit in judicatum, & exceptio innocentiæ privilegiata eſt, & à ſtatuto numquam cenſetur rejecta, & Judex ex officio tenetur quærere Rei innocentiam, & alias omnis ſententia in falſis probationibus fundata retractari poteſt, ſi dicitur in falſis probationibus fundata, & contra illam datur reſtitutio in integrum, non ex gratia, ſed ex rei exigentia, & debito juſtitiæ. Quæ omnia & alia, quæ ad rem faciunt bene ponderat, & probat Farinacius objectis in contrarium reſpondens *quæſt. 11. num. 6. & ſeqq.*

122. Imò tertiò adverti debet, quod Reus etiam captus poſt ſententiam datam in contumaciam poteſt opponere omnes illas exceptiones, quas ſi oppoſuiſſet à principio, non fuiſſet coactus ſubire judicium, ut puta ſi dicat, & probet, quod tempore commiſſi delicti erat furioſus, & hujuſmodi exceptiones poteſt opponere poſt ſententiam, etiam quoad illas non oppoſuerit ante contumaciam. Quamvis in ſtatu Eccleſiaſtico, & alibi etiam, ubi de hoc habetur ſtatutum, vel praxis, ut non admittantur oppoſitiones, & exceptiones à contumaci allegatas inconſulto Principe, hujuſmodi exceptiones admitti non debeant abſolutè, ſed conſuli debeat Princeps. Et nihilominus exceptio incompetentiæ Judicis, ſive ſit ex parte perſonæ, ſive ex parte cauſæ, ſive ex parte loci, & temporis admitti debet etiam in ſtatu Eccleſiaſtico non obſtantibus motibus propriis Pii IV. Inquiſitio enim facta à Judice incompetente ipſo Jure nulla eſt, etiam parte non opponente, & ideò etiam nulla eſt ſententia inde or-

ta, unde non debet dari executioni, ut per jura, & DD. quos ſequitur Farin. *q.11. n.45. & ſeqq.*

123. Ideò conſiderandum eſt quartò, quod Reo, etiam capto poſt ſententiam, & poſito ad largam debet dari, etiam ſi non petatur terminus ad dicendum quare ſententia non debeat dari executioni, & propterea debet ei dari copia nedum inquiſitionis, & ſententiæ, ſed proceſſus, & actorum. Nec obſtat ſi ex ſtatuto cautum ſit, ut ſic capto non dentur defenſiones, vel ejus exceptiones non admittantur inconſulto Principe. Tum quia non dicitur, quod dentur ei defenſiones, & audiri debeat ſuper delicto, ſi hoc à ſtatuto ſit interdictum, ſed cum non obſtante quocumque ſtatuto plures cauſæ dari poſſint ob quas ſententia executioni dari non debeat, & plures aliꝰ dentur caſus, in quibus Reus poteſt petere à Principe reſtitutionem in integrum, & ut iterum audiatur, debet dari Reo tempus, & copia proceſſus, ut videat an ſit in caſu, in quo non obſtante quolibet ſtatuto ſententia non debeat exequi, vel ſaltem Reus jus habeat, ut inconſulto Principe ſententia executioni non debeat dari. Et non obſtat quod ante, & poſt ſententiam Reus habuerit tempus ſe defendendi ſuper crimine, quia cum hoc non obſtante adhuc dari poſſint multi caſus. in quibus impeditur executio ſententiæ, & plures exceptiones ſunt à ſtatutis, & conſtitutionibus contra contumaces editæ non excluſis, quæ executionem ſententiæ impediunt, Reus captus debet audiri, ſi velit aliquam ex his exceptionibus opponere, & probare, quæ omnia contra Chartarium latè proſequitur, & probat Farin. *d. quaſt. 11. num. 47.*

124. Hinc ſequitur quinto, quod cum Reus etiam quod vigore ſtatuti habeatur ut confeſſus imò etiam ſi vigore ſtatuti habeatur ut confeſſus, & convictus poſſit appellare à ſententia contra ſe data, ut voluerunt Bald. Franc. Ang. Paul. de Caſtro, & alii, quos ſequitur Farinac. *quaſt. 11. num. 48.* Si Reus intra tempus, ad appellandum, vel ſponte venerit ad Curiam vel captus fuerit, & appellaverit, cauſa legitimè allegata debet audiri, nec pendente appellatione poteſt offendi. Quamvis in ſtatu Eccleſiaſtico Bannitus in contumaciam ex Conſtitutione Pii IV. ſi ſponte veniat ad Curiam, audiatur ex integro contra ſententiam adverſus illum latam, ſi tamen, vel capitur infra annum, vel ſponte venit, ſed poſt annum, delictum ejus habendum ſit pro notorio, & illi ſit interdicta appellatio, nec debeat audiri. Quod etiam procedit vigore Conſtitutionis Marchiæ. Quod tamen debet intelligi de appellatione quantum ad illa, quæ ſunt juris poſitivi, quantum verò ad illa, quæ ſunt juris naturæ non poteſt tolli, nec per Principem, juxta dicta ad titulum de Appell. *quaſt. un. ar. 1. in ſexto.* Sed nec abſentem poſſe appellare per Procuratorem bene tradit Farinac. *quaſt. 11. nu. 49.* referens ſic etiam concluſum fuiſſe Romæ.

125. Etamplius conſiderandum eſt ſexto, quod juſte impedito non currunt tempora legis, vel hominis, & impeditum juſtè citatio non arctat; unde impeditus venire ad Curiam non eſt contumax, *cap. noſtrum errantum, §. alias datas.* Unde proceſſus contra abſentem factus à Judice ſciente impedimentum extari eſt ipſo jure nullus, factus verò à Judice neſciente impedimentum, licet ſit validus, tamen impedito veniendi ad curiam ſtante impedimento datur reſtitutio in integrum. Ideò ſi abſens citatus, vel ſponte veniat, vel poſt ſententiam capiatur, & alleget juſtum impedimentum debet audiri per jura, & DD. quos refert, & ſequitur Farinac. *quaſt. 11. num. 50.* & eo non audito non poteſt ſententia executioni dari. Et quamvis quam plures Doctores, & præcipuè Panormit. Innocent. & Felin. *cap. ex præmiſſa de praſcript.* & alii plures apud Farinac. *quaſt. 11. num. 19.* velint, quod ad excuſandum impeditum neceſſe ſit, quod ille mittat excuſatorem ad Judicem ad allegandam in actis impedimenti cauſam, qui etiam proteſtetur quatenus opus ſit, ne Judex procedat ad ulteriora. Et quod ſi impedimentum non ſit Judici notorium & nullus accedat, qui impedimentum ad notitiam Judicis deducat, Judex poſſit ignorantiam prætendere, & proſequi proceſſum, & proceſſus ſit validus, & valida ſententia, quam Judex, non obſtante quacumque ſubſequenti probatione impedimenti, executioni poteſt dare, eo quod regula communis ſit proteſtationem eſſe neceſſariam, ut impedito ſalvum ſit jus.

126. Nihilominus. nedum æquior, & tutior, ſed verior eſt opinio aliorum, qui dicunt proteſtationem eſſe neceſſariam, adhoc ut proceſſus poſt illam continuatus ſit ipſo jure nullus, ſed tamen quod ſententia in contumaciam lata contra juſtè impeditum, etiam illa proteſtatione non præcedente, ſit ope exceptionis irritanda. ſi ante illius executionem juſtum impedimentum opponatur, & quod impedito debeat dari tempus ad probandam cauſam juſti impedimenti, qua probata ſententia non poſſit dari executioni ſaltem inconſulto Principe, quo ſaltem inconſulto non poteſt Judex rejicere probationem juſti impedimenti. Alias etiam nimis clarum eſt, quod impedito non currit tempus *l. fin. §. ſi quis Epitome.* Authent de Sanct. Ep. *cap. 1. de praſcript. cap. illud de conceſſ. prab.* Rota *deciſ. de dilat. in noviſ.* Nec contumax dici poteſt, qui non venit impeditus *§. Contumacia ff. de rejud.* Et hoc procedit etiam ſi non fuerit proteſtatum. *Dec. conſ. 365. de cauſa D. Mar. col. 2* & alii quos ſequitur Farinacius *quaſt. 11. num. 19.* Et præcipuè, quod ubi impedimenta ſurgunt ex perſona impediti, non ſit neceſſaria proteſtatio, ut dixerunt Innocent *in cap. final. de appell.* Felin. *cap. miſerabilis numer. 7. de jud.*

127. Juſta autem impedimenta ſunt abſentia ex cauſa neceſſaria, vel probabili, infirmitas non ficta, ſed vera, carceratio etiam injuſta, non tamen affectata, acceſſus non tutus ad locum.

Et alia ſimilia arbitrio Judicis judicanda. De quibus videatur Menoch *de arbitr. caſu 153.* Foller. *in pract. crimin. cap. 10.* Clar. *quaſt. 34.* Farinac. *quaſt. 11. num. 52. & ſeqq.*

128. Conſiderandum ſeptimò, quod Judex alterius territorii, ſi capiat Bannitum damnatum in contumaciam, non poteſt ſententiam contra illum latam exequi, niſi ad Judicis proprii requiſitionem, vel niſi ſit Judex ejuſdem Principis ſubditus, & aliqui volunt, quod hoc non ſufficit, niſi etiam ſit ſub eodem Præſide Clar. *quaſt. 96.* Sed in ſtatu Eccleſiaſtico ex Conſtitut. Julii II. Leonis II. Clementis VII. Pii IV. contra homicidas, bannitos contumaces, & facinoroſos, banniti in uno loco cenſentur banniti ab omnibus locis immediatè, vel mediatè ſubjectis Romanæ Eccleſiæ, ibidemque capi carcerari, & plecti debent. Judex tamen unius territorii non poteſt exequi ſententiam latam à Judice alterius territorii, niſi cauſa cognita. Et ideò niſi viſo, & examinato toto proceſſu Farinac. *quaſt. 11. nu. 61.*

129. Conſiderandum eſt octavo, quod ſi etiam pœna lata in ſententia excedat demerita delicti, non debet dari executioni. Diſtingui tamen debet, quia pœna ſub qua in monitorio, vel citatione præcipitur Reo, ut compareat, ſi ſit juſta, contumax ad illam damnari debet, ſed hæc eſt pœna contumaciæ, quæ non debetur Reo, ſi ſi verè non ſit contumax, ſed ſi eſt contumax ad illam damnetur. Pœnæ autem, quæ poſſunt poni in citatione, ſi delictum commiſſum ſit capitale, ut ob illarum metum Reus compareat, ſunt pœnæ excommunicationis, ſi Judex ſit Eccleſiaſticus. Item pœna publicationis, & confiſcationis omnium bonorum. Item pœna exilii, & ultimo, ſi Judex non ſit Eccleſiaſticus pœna mortis. Sed ſi delictum pro quo Reus citatur non ſit capitale, nec pro eo ſit imponenda pœna corporalis non poteſt comminari pœna triremium perpetua, vel ad arbitrium, vel etiam pœna confiſcationis bonorum, quæ tamen ſolet apponi, quando delictum ſit capitale, licet non mereatur mortem. Farinac. *quaſt. 11. numer. 63.* Ad hujuſmodi igitur pœnas poteſt contumax damnari præmiſſa citatione ad dicendum, quare non debeat damnari ad illas, & ſic ad ſententiam.

130. Et nihilominus advertendum, quod in foro Eccleſiaſtico Judex poteſt præcipere Reo ut compareat ſub cenſuris, quæ ſunt pœnæ medicinales, quæ ablata contumacia de facili tolluntur; ſed circa alias pœnas conſiderandum eſt quod in foro Eccleſiaſtico Reus non debet haberi pro confeſſo, niſi poſt ſecundam contumaciam, & inobedientiam per annum poſt ſententiam primæ contumaciæ, ſi Judex velit præcipere Reo, ut compareat ſub pœna confeſſatorum criminum, hæc pœna non habebit effectum ſeu intentum, quia Reus contumax ex vi illius primæ contumaciæ non poteſt haberi pro confeſſo & ut talis damnari. Unde Judex Eccleſiaſticus ſolum poſt ſecundam contumaciam, & inſordeſcentiam in excommunicatione, per annum poterit haberi contumax pro confeſſo.

131. Sed loquendo de pœna delicti principalis, de quo principaliter agitur, & ſuper quo Reus citatur, hæc non debet eſſe major contra abſentem fictè confeſſum, quam ſi ille eſſet præſens, & verè confeſſus, vel convictus. Sed debet eſſe proportionata & condigna delicto; ideo ſi ſententia excedat in pœna non debet dari executioni contra contumacem captum etiam poſt ſententiam, quia eſt ſententia injuſta. Ut puta ſi ex proceſſu conſtar quod Sejus occiderit Cajum in pura rixa, & damnetur ob hoc ad mortem, quia hæc non debetur ei, qui occidit in pura rixa, ſententia hujuſmodi contra Sejum contumacem lata debet reformari. Quod multò magis procedit, ſi ſententia contineat pœnam, quæ nullo modo imponi potuit, cum factum non ſit punibile, ut ſi inquiſitio facta fuit ſuper facto non punibili, vel ex facie proceſſus, aut inquiſitionis apparet condemnatum eſſe abſolvendum.

132. Sic ſi pro delicto fuit damnata perſona non capax delicti, ut ſi uxor inquiritur de furto facto marito, cum furtum non cadat in uxore *l. manifeſtiſſimo C. de furti.* Vel ſi non ſubditus inquiritur de crimine Læſæ majeſtatis juxta *Clem. Paſtoralis §. rurſus de ſent. & re jud.* Vel ſi inquiſitus, quod prægnantem reddiderit puellam ſit caſtratus. In his vel ſimilibus caſibus, in quibus apparet ex proceſſu delictum non cadere in condemnato, ſententia exequi non poteſt contra contumacem, & univerſaliter quotieſcumque ex actis ipſis conſter de innocentia condemnati, & quod ſententia eſt iniqua, non debet exequi contra cōtumacem, non obſtantibus conſtitut. Pontificum præcipientium ſententias contra contumaces eſſe exequendas; quia non loquuntur de ſententiis, quarum iniquitas ex actis eſt notoria, ſed imò etiam ſi ex actis non conſtet delictum non fuiſſe punibile, ſi Reus offerat illud probare, debet audiri in ſuis defenſionibus, præſertim ſi illud offerat probare incontinenti, prius tamen conſulto Principe Farinac. *qu. 13. num. 62.*

133. Conſiderandum quod ubi Reus contumax à Principe admiſſus ad novas defenſiones, (ſicut debet admitti, ſi id non petat calumnioſè) in illis auditur. Imò ſi de facto à Judice fuerit permiſſus parte non opponente ſe defendere, & id præſtiterit, proceſſus eſt validus, & abſolutio Rei ſuſtinetur. Quamvis hoc habeat difficultatem magnam in ſtatu Eccleſiaſtico *ob conſtit.* Pii IV. & V. de quo videatur Farinac. *qu. 11. nu. 68. & ſeqq.* ubi plures alias difficultates explicat, & præcipuè an contumax recuperet bona confiſcata. Et hæc dicta ſufficiant de damnatione contumacis in foro ſeculari.

134. Sed in foro Eccleſiaſtico non niſi poſt duplicem contumaciam Reus habetur pro confeſſo & punitur. Primo enim citatur ad comparendum, & reſpondendum ſuper delictis, & ſub pœna excommunicationis, & ſi non comparet in termino præmiſſa citatione ad dicen-

dum

dum quare non debeat excommunicari, vel declarari excommunicatus, excommunicatur, vel declaratur excommunicatus, & ſi per annum pertinaciter perſtiterit in excommunicatione tunc præmiſſa alia ſimili citatione declaratur contumax, & tanquam de crimine confeſſus damnatur. Hic annus vero debet eſſe continuus, & perſiſtentia in excommunicatione debet eſſe ex pertinacia. Qualiter verò, vel annus interpolletur, vel pertinacia deficiat explicavi *cap. cum contumacia de hæret. in 6.*

135. In hoc autem foro contumax, ſi veniat etiam poſt latam ſententiam, vel capiatur & petat audiri, audiendus eſt tã quantum ad perſonam, quam quantum ad bona, ut probavi ex communi ſententia *cap. cum contumacia de hæret. in 6.* quod etiam dicitur, quod præſumptio militans contra contumacem eſt juris, & de jure, contra quam non datur probatio, ut communiter DD. docent, intelligitur de probatione directa, quod explicatur advertendo hunc eſſe ſyllogiſmum judicialem, ex quo infertur ſententia, nimirum, delinquens inquiſitus de delicto, & contumax habetur pro confeſſo, & damnari debet ad pœnam delicto condignam, ſed Cajus eſt delinquens inquiſitus de delicto, v. g. homicidii, & contumax; igitur habetur ut confeſſus, & ut homicida debet puniri. Major hujus ſyllogiſmi illa eſt cujus contrarium non poteſt Cajus probare, nec ad illud probandum debet admitti quia hæc probatio directè militaret contra legem ſtatuentem contumacem habendum pro confeſſo, ac ſi eſſet verè confeſſus puniendum, ſed minor à Cajo negari poteſt, & probari poteſt, quod ſit falſa, & ex conſequenti quod non habeat locum præſumtio juris, & de jure, nec pœna legis. In propoſito igitur contumax tria probare poteſt, nimirum quod falſum eſt ipſum commiſiſſe delictum punibile, & quod falſum eſt ipſum fuiſſe contumacem, & quod falſum eſt illum infra annum à declaratione contumaciæ inſorduiſſe in excommunicatione. Et horum primum probare poteſt etiam excipiendo contra teſtes, & eorum dicta, & contra alias probationes, & contra Judicem, & probare, quod in actis non apparet de delicto punibili. Quod ſi ex ſtatuto, vel lege ablatæ ſint defenſiones, adhuc ſemper poteſt probare ſuam innocentiam, & opponere illas exceptiones, quas poſſe opponi in foro ſeculari, etiam ubi defenſiones ſunt prohibitæ, ſupra dictum eſt.

136. Si ergo probet innocentiam, & nullam adfuiſſe contumaciam omninò abſolvi debet, ſed ſi probet innocentiam, non verò probet non contumaciam, non poteſt puniri pro delicto præſumpto, nec poteſt haberi pro confeſſo, ſed ſolum aliqualiter puniri poterit pro contumacia, ſed ſi non probata innocentia probet non contumaciam, proceditur cum illo ac ſi fuiſſet præſens, nec poteſt haberi ut confeſſus quia non contumax, non habetur pro confeſſo. Unde tunc procedendum erit contra illum ex meritis proceſſus, & ſi alias nec ſit convictus, nec confeſſus ad ſummum damnari poterit ad pœnam extraordinariam, ſi tamen ſit aliquo modo ad illam ſufficienter convictus. Sed ſi probet ſolum ſecundam non contumaciam non verò primam, adhuc non poteſt haberi, ut confeſſus, ſed aliqualiter gravius puniri poterit pro prima contumacia, ſed tamen non punietur pro delicto pœna ordinaria, niſi ſit verè confeſſus, aut convictus. Hæc verò latius explicavi, & probavi dicto *c. cum contumacia de hæret. in 6.*

137. Contumax igitur in foro Eccleſiaſtico ille ſolus eſt ſimpliciter, qui à legitimo Judice ex ſufficientibus indiciis legitimè citatus ad comparendum, & reſpondendum ſuper inquiſitione ſibi tranſmiſſa, contumaciter non comparet in termino citationis, & ob hoc legitimè excommunicatus contempta cenſura pertinaciter per annum perſiſtit, nec coram Judice comparet. Unde iſte legitimè citatus ad dicendum quare non debeat haberi, ut confeſſus, & ut talis puniri, ſi non comparet habetur pro confeſſo & damnatur.

138. Secundò principaliter tacitè confeſſus dicitur, qui juridice interrogatus ſine juſta cauſa non vult reſpondere. *Specul. de contum. § 1.* Chartarr. *in praxi inter Reos l. 3. c. 2. numer. 8.* Imò ſecundum Specul. talis eſt etiam ille, qui obſcurè reſpondet, quia hic eſt contumax & habetur pro convicto ſed hoc ad ſummum verificatur in civilibus non verò in criminalibus, in quibus taciturnitas ſolum facit indicium ad torturam. Char. *num. 9.* Bictus *qu. 85. num. 15.*

139. Tertiò principaliter habetur pro confeſſo tacito, qui petit veniam, qui ſupplicat pro gratia, qui pacem facit cum aliquo, & qui tranſigit cum Fiſco, maximè ſi nomine huo hujuſmodi preces, vel tranſactiones præſentet in judicio. Sed dicendum primò, quod hujuſmodi preces per ſe loquendo inducunt delicti aliquam confeſſionem, juxta *l. Quoniam ff. de his qui notar. infam. & l. fin. ff. de pravar. & l. 1. & 2. ff. de his, qui ſibi mort. conſ.* & alia jura. Sed hæc confeſſio eſt incerta, vaga, & inſufficiens ad damnandum, quia per ſe non eſt confeſſio veri delicti, ſed indefiniti, vel veri, vel aliunde ab aliis præſumpti. Unde meritò Guaz. *def. 32. cap. 15. numer. 2.* dixit quod poſtulatio gratiæ non eſt vera delicti confeſſio. Verè enim ſic eſt, quod poteſt contingere quod innocens ſupplicet pro gratia, vel contrahat cum parte aut cum Fiſco, ut ſe liberet à moleſtiis litis, & curiæ, vel ex alia ſimili cauſa, non verò quia verè deliquerit. Et ideo in his attendi debent narrativa ſupplicationis ſeu contractus, & cauſa ſupplicandi, ut videatur an ſuppplicans, vel contrahens verum delictum fateatur.

140. Dicitur propterea ſecundo, quod ſi in ſupplicatione, aut contractu pacis, aut compoſitionis cum Fiſco, ex perſona ſupplicantis, aut contrahentis, & de ejus ſcientia, & conſenſu aſſeritur, vel verum delictum, vel aliquod factum, quod ſupponit verum delictum, ut ab eo commiſſum

miſſum, tunc ſupplicatio, aut pax, aut confeſſio cum Fiſco inducit confeſſionem delicti veri. Ut ſi in contractu pacis, ex parte Titii & de ejus ſcientia, & conſenſu aſſeratur Titium occidiſſe Cajum, vel in ſupplicatione petatur commutatio pœnæ mortis Titio debitæ, in pœnam exilii, aut pecuniariam. In hac enim ſupplicatione aſſeritur Titium mereri pœnam mortis, & ex conſequenti Titium commiſiſſe delictū pœna mortis puniendum. Et ſic quotieſcumque ſupplicatur pro abſolutione, ſeu remiſſione certi, & determinatæ pœnæ, quæ non habet locum niſi ſuppoſito delicto talis petitio infert confeſſionem tacitam, ſi ſupplicatio ſit abſoluta. Et in hoc caſu vera eſt illa concluſio, quod petitio veniæ, ſeu ſupplicatio miſericordiæ, aut pax cum parte, vel conventio cum Fiſco inducunt confeſſionem tacitam delicti, & hæc confeſſio habetur pro judiciali. & ſufficiente ad damnandum; ſi præfata fiant judicialiter & ſolemniter coram Judice, vel judicialiter præſentetur in judicio. Si verò privatim fiant, inducunt confeſſionem extrajudicialem, quæ juxta conditiones illius poterit ſufficere ad torquendum confeſſum: Imò in hoc caſu poteſt contingere, quod adſit duplex confeſſio, ut notavit Farinacc, *qu. 5. num. 20.* Si enim qui inijt pacem cum aliquo & in inſtrumento pacis continetur confeſſio delicti, ſi iſte idem præſentet hoc inſtrumentum in judicio, quia præſentans ex hoc tacitè approbat, quæ in inſtrumento continentur, jam adeſt duplex confeſſio delicti, altera ex inſtrumento, altera ex productione inſtrumenti. In hoc verò caſu requiritur omninò, ut inducatur confeſſio tacita, ſcilicet, quod totum fiat de ſcientia, & conſenſu ſupplicantis, aut contrahentis aliter non poteſt inferri ſupplicantis, aut contrahentis confeſſio.

141. Sed ſi in ſupplicatione, aut contractu, vel nullum aſſeritur ſupplicantis, aut contrahentis delictum, aut factum ſupponens delictum, & cum illo connexum, vel aſſeritur, ſed non ut ab ipſo patratum, vel ſi aſſeritur, ut ab ipſo patratum, id aſſeritur, vel ut præſumptum, vel aliis dictum, non verò ut à ſupplicante, ſeu contrahente aſſertum, & confeſſum, tunc ex petitione veniæ, aut pace inita cum parte, aut conventione cum Fiſco, nulla oritur vera delicti confeſſio, nec ſupplicanti, aut contrahenti aliquod infertur præjudicium, ſed ille remanet in ſtatu, quo erat ante petitionem, aut conventionem. Hoc evidentiſſimum eſt, ſi in ſupplicatione, aut conventione expreſſè ſupplicans, aut contrahens neget delictum, & aſſerat ſe ſupplicare, aut convenire, ut ſe liberet à moleſtiis curiæ, vel ob aliquam aliam ſimilem cauſam ut habetur ex *l. furti §. pactus ff de his, qui notant infam.* & tradiderunt Panormit *cap. cum ab omni, de vita, & honeſt.* Clar. Felin. *cap. Dilectus il. p. de juram.* Alex. Bart. & alii plures, quos ſequuntur Farinacc. *qu 5. num. 21.* Guazz. *defenſ. 32. cap. 15 numer. 1.* Sed & abſolutè loquendo etiamſi in hoc caſu non ſit expreſſum, quod petens aut contrahens id facit, non quia deliquerit, ſed ut ſe liberet à periculis, vel vexationibus curiæ, adhuc nulla inducitur confeſſio contra ſupplicantem, & contrahentem, quia in ſupplicatione, aut contractu, nullum aſſeritur delictum, aut factum ſupponens delictum, ut ab ipſo aſſertum & confeſſum. Et in dubio ſemper præſumi debet, quod ſupplicans, aut contrahens id faciat, ut ſe liberet à periculis, & vexationibus, aut aliud ſimile intereſſe, non verò, quia deliquerit, ut bene advertit Farinacc. *quæſt. 5. num. 23.*

142. Hinc eſt, quod in propoſito inutilis eſt illa diſtinctio Farinacc. *quæſt. 5. numer. 18.* & aliorum de delicto tranſigibili, vel non tranſigibili. Quis enim rationabiliter unquam dicit, quod eadem aſſertio ſit confeſſio, ſi delictum non ſit tranſigibile, & non ſit confeſſio, ſi delictum ſit tranſigibile? Sed neque illa alia diſtinctio Farinacc. *numer. 20.* & aliorum per quam conſideratur an in pace, vel conventione contrahens dederit, vel non dederit pretium multum attendi debet, quia ſi contrahens aſſentit delictum, ex hoc pax inducit confeſſionem, ſed ſi delictum nullum paciſcendo confeſſus eſt, non per hoc fatetur, etiam ſi dederit aliquod pretium. Quamvis hæc pretii collatio faciat tale quale indicium contra paciſcentem, ut aliquo modo præſumatur in dubio illum feciſſe pacem quia verè deliquerit, & in hoc ſenſu intelliguntur *L. non damnatos C. ex quib. cauſ infam. irroget. & L. in Fiſci cauſis ff de jure Fiſci.* Hinc meritò rejicitur opinio Blanch. *de indic. num. 307.* volentis, quod ex ſolo tractatu pacis habito per mediatores in caſu non tranſigibili oriatur indicium ad torturam. Quem pluribus rationibus rejicit Farinac. *quæſt. 5. num. 23.* quia etiam ab innocente ob plures rationes poteſt tractari pax. Quod ſi quis paci ab alio tractatæ, & concluſæ non adhæret, ex illa nullum præjudicium illi infertur, niſi forſan ipſe inſtrumentum pacis producat in judicio, & eo uti velit, quia ex hoc videtur ratificare contenta in inſtrumento. Hodie tamen ex praxi ſupplicationes hujuſmodi, & paces, aut conventiones, ad tollendum nocumentum fiunt ſine confeſſione delicti expreſſa cauſa, quod fiunt ad liberandum ſe à vexationibus; & ideo excluditur tacita confeſſio delicti.

143. Advertendum etiam quod Princeps apud quem ſupplicatur pro gratia non poteſt cogere ſupplicantem ad hoc, ut fateatur delictum, & quod ſi negat gratiam relinquit ſupplicantem in ſtatu, in quo erat; & idem dicatur, ſi reſcriptum gratiæ conceſſæ fuerit reprobatum, vel lata ſit ſententia contra illud, ut dixit Guazz. *def 32. cap. 15. num. 11.* Sed vere diſtinctio data à nobis attendi debet. Nam ſi ſupplicatio ſit judicialis, & in eo modo explicato continetur aſſertio delicti, illa nocet, & plenè probat delictum. Farinac. *quæſt. 5. num. 25.* Nec valet dicere, quod ſupplicans fatetur ſub conditione gratiæ, & ſibi reſervat jus ſuum. Quia hoc

repu-

repugnat facto; nam veritas facti de præterito non eſt conditionata, nec à conditione dependet, ſupplicans verò ſupponitur aſſerere verum & Fiſcus illa aſſertione judiciali ut vera uti poteſt. Quod ſi ſupplicans illam revocet tanquam falſam, & ſub ſpe gratiæ datam, illius erit probare errorem, niſi expreſſè in ſupplicatione non fuerit aſſertum delictum, & imò dictum fuerit gratiam peti ad cautelam, & ex benignitate concedentis. Econtra verò dum dicunt Farin. & alii; quod ex ſupplicatione extrajudiciali non infertur confeſſio, non eſt verum, ſi in ſupplicatione delictum aſſeritur ſupplicantis, quia ex hoc infertur extrajudicialis confeſſio. Unica ergo regula poſita ſupra conclusione ſecunda & tertia hic ſervari debet.

144. Hinc etiam habetur ſolutio quæſtionis, an petitio abſolutionis probet excomunicationem, dicendum eſt enim, quod petitio abſolutionis ab excommunicatione per ſe, & ex natura ſua ſupponit excommunicationem, & ideo infert confeſſionem excommunicationis, vel judicialem, ſi fiat in judicio, vel extrajudicialem, ſi fiat extra judicium, ut voluerunt Gloſſ. in *cap.* venerabilem, ut poſtulavit, *& ibi Hoſtienſ. de elect.* Bart Spac. & alii apud Farinacc. *d. numer.26.* Nec obſtat, quod poteſt eſſe, quod abſolutio petatur ad cautelam, quia ſi hoc intenditur, debet exprimi. Nam aliàs abſoluta petitio abſolutionis ab excommunicatione illam ſupponit. Et ideo ſive agatur de modico, ſeu de gravi præjudicio, ſemper abſoluta petitio abſolutionis ab excommunicatione, ſupponit excommunicationem, & illius confeſſionem inducit. Quidquid in contrarium dixerit Farin. *d.num.26.* & qui illum ſequuntur.

145. Quartò aliqui voluerunt, quod fugiens effractis carceribus habeatur pro confeſſo, & poſſit ut talis puniri; Sed contra hanc opinionem latè diſputat Farinacc. *quæſt. 50. à num. 2. uſque ad 21.* & verè dicendum eſt effractorem carcerum eſſe damnandum pœna arbitraria pro effractione carcerum, non tamen pœna confeſſi delicti, cum fugiens ex multiplici alia cauſa id potuerit facere (ut experientia docet) quam ex conſcientia delicti, pro cujus præſumptione detinetur. Bictus *quæſt.79.num.23.*

QUÆSTIO XXIV.

De reo convicto.

ARTICULUS I.

De reo convicto per teſtes.

SUMMARIUM.

1. *Tribus modis Reus convincitur.*
2. *Duo teſtes ſufficiunt ad convincendam quamcumque perſonam, niſi juris præſumptio ſit contraria.*
3. *Convictus per duos teſtes damnatur in pœnam ordinariam.*
   Paria ſunt eſſe convictum, & eſſe confeſſum. ibid.

1. TRibus modis Reus convincitur, nimirum per teſtes, per indicia, & per ſcripturam, ſeu inſtrumenta, ut habetur ex *l. ſtant. cuncti. C. de probat.* ubi Bald. & alii. Farinacc. *quæſt. 84. num. 1.*

2. Primò igitur Reus convincitur per duos teſtes de viſu, vel ſenſu proprio conteſtes, & omni exceptione majores, & juratos *l. ubi numerus ff. de teſtibus cap. ſi quo teſtes §. ubi 4. qu 3. cap. 1. & 2. quæſt. 3. cap. fin. 35. quæſt. 7. cap. in omni negotio de teſt.* Hoc autem verificatur tàm in civilibus, quàm in criminalibus, & ad condemnandam quamcumque perſonam cujuſcumque ſit dignitatis, ut per Doctores, quos refert Farinacc. *quæſt. 63. num. 233. & 234.* Niſi agatur de probando aliquid quod habeat contra ſe præſumptionem juris, quia tunc non ſufficiunt quilibet duo teſtes, ſed major probatio requiritur. Maſc. *de prob. lib. 1. qu. 10. num 38. & lib. 39. quæſt. 221. num. 6.* & alii apud Farin. *quæſt. 67. 21. 219.* ubi *numer. 220.* quod tunc requiruntur, vel tres teſtes, vel duo præſtantes viri, & omni exceptione majores; ſicut etiam plures teſtes ſunt neceſſarii ad plenam probationem, quando lex id requirit, ut in ultimis voluntatibus Farinacc. *quæſt. 63. nu. 249.* & in aliis caſibus ibidem à Farinac. relatis; ſed & in *cap. Præſul. 2. quæſt. 4.* ad convincendum Cardinalem requiritur major numerus teſtium. Et nihilominus etiam ad hunc effectum ſufficere duos teſtes omni exceptione majores, & nulla ratione ſuſpectos ex *cap nulla § ſed hoc ſecundo, quæſt 4.* & ex conſuetudine, & praxi poſt Panormit. *in cap. per tuas in fin. de major. & obed.* Barb. *de præſtantia Cardinalatus* Roman. pign. Crot. Clar. & alios tradunt Farin. *d. quæſt. 63. numer. 244.* ubi *numer. 235.* dixerat duos etiam teſtes ſufficere ad condemnandum Epiſcopum.

3. Et nihilominus advertendum, quod in jure civili convictus per duos teſtes, etiam ſi Judex procedat per viam inquiſitionis, damnatur in pœnam ordinariam, ac ſi eſſet confeſſus, quia paria ſunt aliquem eſſe convictum, & confeſſum *cap. At ſi Clerici de judic.* ubi Butr. *num. 2.* Zabarell. *num. 1.* Panormit. *n. 3. & 9.* & alii ſed de jure canonico damnatur quidem convictus in pœnam ordinariam ſi proceditur per viam accuſationis; ſed ubi proceditur per viam inquiſitionis convictus mitiori pœna punitur ad arbitrium Judicis Menoch *de arb. caſ 194.* Farin. *quæſt. 81. num 2.*

SUMMARIUM.

4. *Reus convincitur indiciis indubitatis.*
5. *Duæ propoſitiones ex quibus conſtat ſyllogiſmus judicialis debent dici indubitatæ.*
6. *Propoſitio conſiſtens in facto debet conſtare Iudici per evidentiam rei quæ cadit ſub ſenſu vel per facientis confeſſionem.*
7. *Probatio per indicium dicitur mediata.*
8. *Ex indicio indubitato (quod eſt res ſenſibilis) per dicurſum alia res colligitur.*
9. *Duo requiruntur ad indicium indubitatum.*
10. *Præſumptio non probat indicium.*
11. *Præſumptiones ſolæ, etiam juris, non probant plenè delictum.*
12. *Delictum per præſumptionem non concluditur eſſe, ſed poſſe eſſe.*
13. *Ex indicio indubitato plenè probato Reus convincitur.*
14. *Indicium eſſe indubitatum à Iudice conſiderandum eſt.*
15. *Præſumptio juris non continet certitudinem.*
16. *Conſequentia per quam ex indiciis infertur delictum debet eſſe certa.*
17. *Ad extraordinariam pœnam convincitur Reus quando de indicio non conſtat per evidentiam rei.*

ARTICULUS II.

De convicto per indicia.

4. COmmunis ſententia eſt Reum convinci ex indiciis indubitatis *l. 2. C. quorum appellatio cap. At ſi Clerici de jud.* Et nihilominus multi exiſtimant, quod tutius ſit hos indiciatos torquere, alii verò volunt arbitrarium eſſe Judici eos, vel torquêre, vel condemnare, ut videre eſt apud Farinac. *quaſt. 63. numer. 57. & ſeqq.* ſed tota hujus *quaſt.* ſolutio pendet ex hac alia, ut videatur, quæ ſint indicia indubitata.

5. Ut ſæpius ergo dixi conſiderandum eſt, quod ſyllogiſmus judicialis, ex quo Judex concludit condemnationem, & ſententiam, conſtat ex duplici propoſitione majori, ſcilicet, & minori, & utraque debet dici indubitata, aliter non eſt indubitata concluſio. Sæpe verò ſyllogiſmi major propoſitio aliquando eſt certiſſima de jure Divino, vel naturali, ut quod hæreticus, vel homicida, vel fur, vel adulator, vel alius ſimilis tranſgrediens legem divinam, & naturalem, vel etiam legem humanam delinquat, & ſit dignus pœna. Quamvis autem qualitas pœnæ, ut plurimum ſit ſtatuta à lege poſitiva, adhuc certiſſimum eſt delinquentes puniri debere pœna à lege ſtatuta, vel ubi lex pœnam non determinavit, pœna arbitraria ad prudens arbitrium Judicis legitimi; major ergo propoſitio principalis ſyllogiſmi judicialis certiſſima eſt, quia hæc eſt concluſio aliqua, ſeu principium aliquod indubitatum ſtatutum à lege divina, vel naturali, vel poſitiva. Difficultas eſt circa minorem propoſitionem principalis ſyllogiſmi, in quo applicatur legis principium certiſſimum ad ſingulare incertum, & variabile, & per innumeras circumſtantias mutabile, ut cum ſubſumitur, ſed Titius eſt hæreticus, vel homicida, vel fur.

9. Hæc verò propoſitio, quæ conſiſtit in facto ſingulari non poteſt certò innoteſcere Judici, niſi vel per evidentiam Rei cadentis, ſub ſenſu Judicis, vel per confeſſionem operantis, vel per dicta teſtium immediatè deponentium de ipſo ſingularis delinquentis delicto, vel ex medio aliquo ex quo illud deducitur. Et ad has três probationes reducitur tandem omnis juridica probatio, quia vel delictum ipſum immediatè manifeſtatur, & hoc non fit, niſi quia, vel videtur in ſe ipſo, vel quia delinquens illud fatetur, vel deponitur ab illis, qui illud immediatè vel mediatè viderunt. Si enim delictum manifeſtatur Judici mediante aliquo alio facto, ex quo delictum deducitur. debet conſtare de illo indicio, ex quo delictum deducitur: Et hoc fieri non poteſt, niſi, vel illud à Judice per proprium ſenſum videatur, vel Reus illud fateatur, vel deponatur ab illis ſub quorum ſenſu cecidit. Res enim ſenſibilis non cognoſcitur à nobis, niſi medio ſenſu, igitur ſenſibile delictum vel indicium ſenſibile inferens delictum, non poteſt conſtare Judici, niſi vel per evidentiam rei, quæ cadat ſub ejus ſenſu, vel per facientis confeſſionem, vel per relationem aliorum, ſub quorum ſenſu cecidit. Et quia id quod cadit ſub ſenſu Judicis non indiget probatione, ſequitur, quod omnis probatio juridicè tandem fieri debet, vel per Rei confeſſionem, vel per teſtes de proprio ſenſu immediatè vel mediatè deponentes. Ad quem modum probationis reducitur etiam probatio per ſcripturam, per quam tanquam per propriam vocem loquentium manifeſtantur facta in abſentia. Si verò teſtes immediatè deponunt de delicto, hæc dicitur probatio per teſtes. Si verò deponunt de aliquo ex quo delictum deducitur, hæc eſt probatio per indicium.

7. Probatio igitur delicti per indicia eſt probatio delicti mediata, quia immediatè debet probari res illa ſenſibilis, quæ eſt indicium, ex quo deducitur delictum, vel ſi, & hoc probetur ex alio indicio, tandem deveniendum eſt aliquid de quo immediatè conſtet per teſtes, ſi de illo non conſtat per evidentiam rei, vel per confeſſionem ejus, cuius eſt factum narratum.

8. Ex his habetur quid ſit indicium indubitatum. Indicium eſt res ſenſibilis, ex qua per diſcurſum alia res colligitur, & ſic indicium delicti eſt factum, vel res ſenſibilis, ex qua per diſcurſum deducitur delictum, & hoc eſt indicium immediatum, ſi ex illo non medio alio ſenſibili delictûm immediatè concluditur; eſt verò indicium mediatum, ſi immediatè ex illo non deducitur delictum, ſed aliud indicium ex

quo

delictum deducitur. Sed ad indicium indubitatum duo requiruntur.

9. Primum, quod conſequentia, per quam ex illo deducitur delictum, non ſit tantum probabilis, & opinativa, ſed neceſſaria, & ſcientifica, quia ad damnandum hominem debet conſtare de delicto per certitudinem ſaltem moralem, quod fieri non poteſt ex indicio, niſi conſequentia, per quam deducitur delictum, ſit certa, & neceſſaria. Erit verò hæc conſequentia certa, & neceſſaria, ſi illa propoſitio ſeu principium juris, quod in ſyllogiſmo bene diſpoſito erit major propoſitio, ſit certum, & neceſſarium, ut ſi dicam Titius truncavit collum Caji; ergo occidit Cajum, conſequentia eſt certa, & neceſſaria, quia fundatur ſuper hac principio certo, & neceſſario, quod reſcindens collum alicujus, illum occidit, quod principium in ſyllogiſmo bene diſpoſito eſſet major propoſitio ſyllogiſmi, ſi diceretur. Reſcindens collum alicujus illum occidit; ſed Titius reſcindit collum Caji; ergo Titius occidit Cajum. Sed ſecundo requiritur, quod indicium ipſum ſit plenè probatum, quod non erit niſi ſit probatum, vel per Rei confeſſionem, vel ſaltem per duos teſtes conteſtes de proprio ſenſu deponentes, & omni exceptione majores, vel per ſcripturam in caſu, quod illa ſufficiat ad plenam probationem. Quod ſi dicatur, quod indicium poteſt probari ex alio indicio primo, ſemper erit neceſſarium, quod conſequentia, ex qua, ex uno indicio concluditur aliud, ſit neceſſaria. Et ſecundo non erit plena probatio, vel deveniendum erit ad indicium plenè probatum, vel per Rei confeſſionem, vel per teſtes.

10. Colligitur primò ex his quod indicium non poteſt plenè probari per præſumptionem. Præſumptio enim opinionem importat non ſcientiam certam. Et id præſumitur in ſingulari, quod per conſequentiam probabilem cognoſcitur. Nam quod ex re certa per conſequentiam certam deducitur, illud ſcitur non præſumitur. Igitur ſi indicium ipſum ſolum præſumitur, non ſcitur, quia ex principio opinato, & ſolum probabili non deducitur certa concluſio; ideò indicium non eſt plenè probatum, ſi ſolum eſt præſumptum.

11. Colligitur ſecundò, quod impoſſibile eſt, quod ex ſolis præſumptionibus probentur plenè delicta, etiam ſi præſumptiones juris ſint. Nam vel præſumptiones ſunt univerſales quales ſunt præſumptiones juris, quæ ſunt regulæ generales, & principia ad præſumendum in particulari; & iſtæ præſumptiones ſunt regulæ certæ, ad præſumendum, ſed non ſunt regulæ certæ, ad judicandum, quod in rei veritate res ſit, vel non ſit. Quia principia juris, ſi enunciant aliquod eſſe, vel non eſſe, non ſunt præſumptiones, ſed principia univerſalia ſcientifica, ut ſi dicatur qui occidit eſt homicidia puniendus. Sed præſumptiones juris ſunt propoſitiones in quibus non enunciatur aliquod eſſe, vel non eſſe, ſed quod præſumi, ſeu opinari poſſit, aut debeat, quod ita ſit. Ideo ex iſtis ſolis præſumptionibus non poteſt probari certè, quod aliquid ſit, vel non ſit in ſingulari. Primò quia ex ſolis præſumptionibus, & principiis univerſalibus non probantur particularia in infinitum variabilia, niſi applicentur ad particularia, & de hac legitima applicatione non poteſt conſtare, ex ſolis principiis univerſalibus. Itaque hujuſmodi univerſales præſumptiones præbent Judici majorem propoſitionem ſyllogiſmi judicialis, ex qua ſola nihil in ſingulari probatur, niſi ſubſumendo minorem propoſitionem, quæ non niſi ex ſingularibus per ſenſum perceptis poteſt probari.

12. Secundò quia per illas præſumptiones juris non enunciatur, quod aliquid ſit, vel non ſit, ſed quod præſumitur illud eſſe, vel non eſſe, quod eſt dicere probabiliter opinari, quod ita ſit, igitur ex illis præſumptionibus juris non poteſt concludi, quod delictum ſit, vel non ſit, ſed quod poſſit, aut debeat opinari, quod illud ſit, vel non ſit, ad convincendum verò Reum non ſufficit opinio delicti, cum opinio non ſit certa. Si verò præſumptio ſit particularis, per quam præſumitur delictum in particulari, ut quod Titius occidit Cajum, tunc ſi judicium Judicis innititur ſyllogiſmo concludenti ex neceſſitate ſaltem morali, hoc judicium Judicis innititur ſyllogiſmo concludenti ex neceſſitate ſaltem morali, & hoc judicium non eſt præſumptio, ſed ſcientia. Et ſic ſi indicium particulare junctum principiis univerſalibus neceſſario infert delictum, tale indicium non facit præſumptionem, ſed ſcientiam; ſed tunc ſolum facit præſumptionem, cum vel indicium ipſum non eſt in ſe certum, ſed ſolum opinatum, vel præſumptum, (quale eſt quando ſolum probatur ex præſumptionibus generalibus) vel ex indicio in ſe certo non infertur delictum niſi per conſequentiam probabilem non verò certam, & ex conſequenti ex tali indicio non habetur plena probatio, quæ ſufficiat ad condemnandum.

13. Reſpondetur igitur ad quæſtionem, & dicitur, quod ex indicio indubitato plenè probato Reus convincitur de delicto, quod per neceſſariam conſequentiam ex illo deducitur, & aliquando poteſt puniri pœna ordinaria delicti. Hoc primo eſt evidens, quando conſequentia eſt phyſice neceſſaria, ita ut ſolum per Dei potentiam, & ex miraculo oppoſitum poſſit eſſe verum. Sic enim ſi monialis profeſſa poſt multos annos à profeſſione reperiatur gravida, & hoc ſit plenè probatum, ſine dubio convicta eſt de ſacrilego commercio cum viro, & pro hoc delicto poteſt puniri. Idem ſaltem ad pœnam extraordinariam dicitur, ſi conſequentia ſit neceſſaria moraliter, ita ut oppoſitum ſit moraliter inveriſimile. Nam ad convincendum Reum ſufficit certitudo moralis, neque enim major eſt certitudo, quæ habetur per teſtes, cum multoties ſubſit falſum teſtibus, falſum deponentibus pro verò.

14. Sed quod prudens Judex debet conſide-

rare eſt, ut diligenter videat, an indicium ſit indubitatum. Et primo quidem an indicium ſit plenè, vel ſufficienter probatum cum omnibus circumſtantiis neceſſariis ad inferendum delictum. Secundò conſiderandum, an major propoſitio ſyllogiſmi judicialis, ſeu illud juris principium, ſuper quo fundatur conſequentia ſeu ſequela delicti, ſit certum certitudine rei, & veritatis in ſe ipſa confœderatæ.

15. Præſumptiones enim juris continent rei probabilitatem ſufficientem ad ſuſpicandum, vel præſumendum non verò certitudinem, & veritatis neceſſitatem in ſe ipſa; ſic dum dicitur, quod ſemel malus in eodem genere mali præſumitur malus, hæc propoſitio eſt certa de probabilitate, ſeu præſumptione, & ſenſus ſit, quod ſuſpicio, ſeu præſumptio, quæ præſumitur, quod Titius, qui eſt ſolitus furari, fuerit ille, qui nunc furtum commiſit, eſt ſuſpicio rationabilis, ſed non continet certam rei veritatem in ſe ipſa, ideo præſumptio illa non ſufficit ad convincendum Titium de furto nunc commiſſo, ſed ſolum ad habendam ſuſpicionem, ſeu præſumptionem contra illum. Aliquando etiam illud juris principium eſt conditionatum, ut quod delictum non præſumitur, niſi aliunde appareat. Et in hoc caſu ex illo principio non poteſt concludi certo, & abſolute, quod Cajus non ſit delinquens, ſed innocens, niſi etiam in ſingulari, probata conditione eo modo, quo probari poteſt, probata, ſcilicet, negativa coarctata, quod nihil apparet contra illum, & propter benè dictum eſt, quod præſumptiones etiam juris non ſufficiunt ad convincendum. Sed præterea principium juris ſuper quo fundatur ſequela delicti ſæpè non eſt certum, ſed opinatum, & in hoc caſu ex indicio alias plenè probato non poteſt convinci Reus, quia ex principio opinato non habetur certa cognitio, ſed opinio, & quia ſæpius accidit quod principium juris ſuper quo fundatur diſcurſus Judicis non ſit certum, ſed opinatum, in hoc caſu, nec indicium eſt verè indubitatum, nec per tale indicium Reus convincitur. Quod ſic intelligo, quia licet ex duabus opinionibus probabilibus Judex juſte uni potius adhæreat, & illam veram putet, nihilominus ex hoc non fiet, quod indicium ſit omnino indubitatum, quia verè non eſt certum, quod de jure ex illo certe concludatur delictum. Et ideò per tale indicium non convincitur Reus.

16. At hoc igitur, ut Reus aliquo modo dicatur convictus nedum eſt neceſſe, quod indicia ſint probata, & in ſeipſis certa, ſed neceſſe eſt, quod conſequentia per quam ex indiciis infertur delictum ſit manifeſta, indubitata, & certa, Hoc verò non poteſt eſſe, niſi principium juris ſuper quo illa conſequentia fundatur, ſit ſaltem moraliter certum.

17. Sed & amplius conſiderandum eſt, quod ubi de indicio non conſtat per evidentiam rei, ſed ſolum per teſtes, aut ſcripturam, ſi etiam principium juris ſuper quo fundatur conſequentia, per quam deducitur delictum, non ſit niſi moraliter certum, jam tam major, quam minor ſyllogiſmi judicialis ſolum moraliter ſunt certæ, & hæc certitudo longè minor eſt illa, quæ habetur per duos teſtes coram Judice immediate deponentes de delicto, & ideo regulariter Reus non debet dici convictus ad pœnam ordinariam, ſed ſolum ad extraordinariam, ut probatur infra *quæſt. 29. art. 1* Non poſſe autem ex indiciis indubitatis ferri ſententiam declaratoriam excommunicationis ex Ricc. *part. 3. deciſ. 87.* tradit Scroi *part. 6. cap. 3. num. 18.* Sed de hoc dicendum eſt juxta ſuperius explicata.

SUMMARIUM.

18. *De modo quo ſcriptura probat in judicio criminali.*

ARTICULUS III.

De convicto per ſcripturam.

18. QUomodo ſcriptura probet in judicio criminali ſatis oſtenſum fuit ſupra *quæſt. 18.* Et ideo hic non eſt neceſſe aliud addere.

SUMMARIUM.

1. *Defenſiones ſunt concedendæ Reo antequam puniatur, aut torqueatur.*
2. *Reo eſt concedenda copia indiciorum contra illum, ſicut & tempus ad purgandum indicia.*
3. *Iudex non poteſt ad ulteriora procedere pendente termino conceſſo Reo, ut ſe defendat.*
4. *Princeps abſolute non poteſt negare defenſiones Reo, in aliquo caſu poteſt.*
5. *Iudex ex officio ante condemnationem debet aſſignare terminum ad defendendum.*
6. *Qualiter Reus poſſit renunciare defenſionibus.*
7. *Iudex non poteſt inducere Reum, ut renunciet defenſionibus.*
8. *In omni tempore poteſt Reus ſe defendere.*
9. *Iudex remoto periculo poteſt communicare ſcripturas unius partis alteri.*
10. *Rejicitur aliquorum opinio aſſerens non teneri Iudicem ad dandas defenſiones.*
11. *Caſus, in quo Iudex non tenetur Reo concedere defenſiones.*
12. *Iudex poteſt limitare modum defenſionum.*
13. *Quomodo teſti, vel Reo torquendo ſunt dandæ defenſiones.*
14. *Non eſt neceſſe repetere defenſiones, niſi repetantur torturæ.*

QUÆ

QUÆSTIO XXV.

De defenſionibus.

ARTICULUS I.

Reo dari debent defenſiones.

1. Reum nec puniri poſſe, nec torqueri pro veritate habenda, niſi prius datis illi defenſionibus certiſſimum eſt, *L. Deſertorem §. ſi ad diem, ff. de re milit. l. unius §. cognitarum ff. de quaſt. l. defenſionis facultas C. de jure fiſci, cap. cum inter, de except. Clement. Paſtoralis, de ſent. & re judic. cap. qualiter, & quando el. 2. de accuſat.* Nec Reo negandæ ſunt defenſiones, etiam ſi Judex timeat de ſubornatione teſtium inducendorum à Reo; etiam ſi delictum ſit atrox, & Reus perſona potens. Quamvis in hoc caſu reſtringi poſſit Reus, & fieri, ut non loquatur cum Advocato, niſi in præſentia Judicis, vel Procuratoris fiſcalis, vel Notarii: Bart. Gomez. & alii quos ſequitur Farin. *qu. 39. n. 68.*

2. Et ideo Reo, ut ſe defendat, decerni & dari debet copia indiciorum, quæ ſunt contra illum. Et inſuper dari debet tempus competens ad purgandum indicia. Et ita quod non una ſola dilatio, ſed tres dilationes illi concedendæ ſint ad ſuas defenſiones; & aliquando ex juſta cauſa conceditur quarta dilatio. Ubi enim in Reo non poſſit præſumi calumnia, faciles debent eſſe Judices ad hujuſmodi dilationes concedendas, & nunquam eas denegare; quia æquum eſt, quod ex brevitate temporis Reus non maneat indefenſus. Et in omni caſu non negandam eſſe quartam dilationem, quia continet motam parvi præjudicii, conſulit Farinac. *quaſt. 39. n. 6.* Ubi ex Clar. addit, quod dum Reus ſit carceratus, ceſſat præſumptio calumniæ.

3. Pendente verò termino conceſſo Reo ad ſe defendendum, Judex ſuperſedere debet, nec procedere ad ulteriora *L. unius §. cognitarum ff. de quaſt.* Nec Judex conceſſam dilationem poteſt revocare, niſi ſimus in notoriis, & ſi certum ſit Reum non poſſe ſe defendere, & urgeat cauſa vitandi tumultum populi ob retardatam punitionem; & niſi Judex timeat calumniam non poteſt concedere dilationem, reſervata ſibi facultate procedendi ad ulteriora, imò ab eo puncto, in quo Reus petiit copiam proceſſus, & terminum debet Judex ſuperſedere, & ad ulteriora non procedere. Et interim debet Judex ponere Reum ad largam (ut dicunt) vel ſaltem ſi cauſa ſit ardua, dare ei commoditatem alloquendi ſuos advocatos, & Procuratores coram eodem Judice, vel Fiſcali, vel Notario juxta *Conſtit. 74. Pii IV.* Nec à dandis hujuſmodi defenſionibus, termino, copiâ indiciorum excuſantur Judices, ex eo, quod in judicando habeant quodcumque liberum arbitrium, ut per Doctores, quos cumulat Farinacius *dict. quaſt. 39. num. 14.*

4. An verò Princeps abſoluta ſua auctoritate poſſit Reo defenſiones negare, hoc certum eſt, quod exceptiones à jure poſitivo introductas, & ſolemnitatem defenſionis à jure poſitivo ſtatutam tollere poteſt. Dixerunt verò aliqui, quod ex juſta cauſa Princeps poteſt tollere defenſiones, quatenus ſunt de jure naturæ. *Dec. in cap. dilecti num. 38. de except.* Sed hæc ſententia non ſubſiſtit, quia non poteſt Princeps contra legem naturalem. *Clement. Paſtoralis de re jud.* Et hoc confirmatur, quia quænam eſt hæc juſta cauſa? ſi hæc aſſignatur, ut dicatur adeſſe juſtam cauſam, quando delictum eſt plus quam notorium, vel quando Reus verè non habet unde ſe defendat, & de hoc certè conſtat, & timetur tumultus populi ob retardatam punitionem; in his caſibus lex naturæ non obligat, & ideo nedum principes, ſed ſimplices Judices poſſunt in dictis caſibus defenſiones non concedere. Et ideo defenſiones quatenus ſunt de jure naturæ, nec ſtatuto, nec conſuetudine tolli poſſunt. Quamvis Princeps poſſit declarare, quod in aliquo caſu lex naturæ non obligat, & ſic in aliquibus curiis ſint in hoc variæ conſuetudines circa illa, quæ ſunt juris poſitivi.

5. Præcipuè verò ante condemnationem debentur defenſiones, ita quod licet Reus ante torturam judicetur convictus, vel poſt torturam confeſſus fuerit delictum, iterum debeat ei dari illi terminus ad ſe defendendum, & ad dicendum etiam contra propriam confeſſionem; quod adeo verum eſt, ut etiam non petenti debeat Judex ex officio aſſignare terminum ad ſe defendendum, & hoc etiam in quibuſcumque delictis etiam atrocioribus, ut communiter tradunt Doctores, & communis praxis confirmat, & colligetur *ex l. Deſertores § ſi ad idem. ff. de re milit. & ex l. 1. § ſi quis ultro. ff. de quaſt.* Clar. *§. finali quaſt. 39.* Farinacius *quaſt. 39. nu. 32. & ſeq. ubi num. 44.* Quod etiam in crimine hæreſis non denegantur defenſiones, *& numer. 41.* quod idem ſit in crimine læſæ Majeſtatis, *& num. 46.* quod pariter idem ſit in crimine aſſaſſinii. Nec ad negandas defenſiones ſufficit, quod Reus ſit malæ famæ, vel ſit excommunicatus; quia etiam ſi Diabolus eſſet in judicio, non ſibi denegandæ eſſent defenſiones.

6. An verò Reus renunciare poſſit defenſionibus, controvertunt Doctores; & tamen poſſe renunciari defenſionibus, quantum ad ſtatuta à jure poſitivo admittitur. Sicut admittitur quotieſcumque ſit certum, nullam competere defenſionem. Et ſic in notoriis delictis, ut quia Reus repertus eſt in fragranti, vel in famoſis latronibus, aut aſſaſſinis, ſi conſtat, & certum eſt de aſſaſſiniis, & ſi conſtat nullam dari defenſionem. Valere etiam renunciationem defenſionum factam à Reo, confeſſio communiter admittitur; ſicut & conceditur valere hanc renunciationem in cauſis non capitalibus, nec corporalibus; ſed ubi agitur de cauſa corporali, defenſionibus ſtatutis de jure

naturali renunciari non poteſt, ſed & renunciationem ſi fiat, invalidam eſſe, ex Gloſſ. *in l. non tantum ff. de appellat.* tenent communiter Doctores, quos abunde refert Farinac. *qu. 39. n. 55.* Sed nihilominus dicas, quod in omnibus caſibus, in quibus aliquis poteſt renunciare juri ſuo, & ex virtute patientiæ poteſt injuſta liberè pati, poteſt defenſionibus renunciare. Nam & Chriſtus Dominus noſter, ſi voluiſſet in judicio ſe defendere, & Judici reſpondere, tam clara erat juſtitia cauſæ ſuæ, ut tota malitia judaica, non potuiſſet illam offuſcare, ſed ipſe tanquam ovis ad occiſionem ductus & coram ſe tondente obmutuit.

7. Tunc igitur debent Reo dari defenſiones ex officio. Quia ubi non eſt certum Reum eſſe reum, & illum non poſſe excuſari à delicto non eſt manifeſtum tenetur Judex inquirere veritatem, quia veritatis. & juſtitiæ miniſter eſt. Non licet verò judicibus inducere Reos, ut renuncient defenſionibus, & non eſt neceſſe quod Reus etiam interrogatus, exprimat quales defenſiones facere velit, etiam ſi de hoc interrogetur à Judice, ut aliqui voluerunt, ne defenſio ſupprimatur in aliquo. Tum quia Reus ut ſciat, quas defenſiones facere poſſit, & velit eſt neceſſe ut conſulat advocatos Tum quia etiam ſi defenſio videatur non relevans, non per hoc eſt illi deneganda, ſed ſufficit, quod non ſit certum, & notorium, quod illi defenſio non competat, ut bene probat Farin. *qu. 39. num. 79.*

8. In quocumque autem tempore, & in quacumque parte judicii poteſt Reus ſe defendere; & non ſolum intra terminum probatorium, ſed etiam poſt teſtium publicationem, & concluſionem in cauſa, ut habetur *ex l. urius §. cognitum ff. de quæſt* Et ideo etiam poſt ſententiam contra ſe latam, *ad text. in l. p. §. ſi quis ultro ff. de quæſt.* licet enim tunc ad partis inſtantiam non ſit reus audiendus, audiri tamen poteſt ex Judicis officio, item audiri debet quando directè, & immediatè, & ſic evidenter probatur innocentia Rei condemnati, puta per probationem negativam coarctatam, vel alio ſimili modo Farinac. *qu. 38. num. 83.*

9. Quamvis verò aliqui voluerint Judicem non teneri dare defenſiones, & copiam indiciorum, & actorum, niſi petantur; maximè ſi rei ſint viri docti, & ſagaces, tamen hæc aſſertio ratione, & praxi communiter rejicitur, etenim Judex non minorem curam tenetur habere ut Rei damnentur, quam ut innocentes non puniantur, & ideo ex officio tenetur inquirere, procurare, & diligentiam adhibere, & facere totum id, quod eſt neceſſarium, ut innocentes non damnentur, ſed omni poſſibili modo ſe defendant. & ideo etiam ante torturam tenetur Judex ex officio decernere, & dare Reo defenſiones, ad taxatum in *l. ſi non defendantur ff. de pœnis,* & in authentica, qui ſemel *C. quem, & quos Iudex, & l. Ampliorem C. de appell.* & ita communiter obſervatur.

10. An verò ante tempus defenſionum, dum adhuc ſumuntur informationes Judex ſcripturas unius partis poſſit oſtendere alteri parti, aliqui immerito hoc negarunt, quia ſcripturæ ductæ in judicio ſunt publicæ. Et ad Judicem ſpectat videre, & quomodo rationes unius partis poſſint ſolvi, ut ex veritate judicare poſſit. Ideo Judex non eſt injuſtus, ſi ſcripturas unius partis alteri communicet, ſed ſi concedit, & alteri neget, eſt perſonarum acceptor. An verò hoc liceat facere Notariis, aut miniſtris Judicis negant Sanchez. *lib. 3. conſ. c. unico d. 44.* & ex illo Card. de Lugo *diſp. 37. num. 84.* Sed verum eſt, quod non bene faciunt iſti miniſtri communicando hujuſmodi ſcripturas inconſulto Judice, eo maximè ſi id faciant pro pretio, ſed tamen in hoc non offenditur juſtitia commutativa partium, neque in hoc partes poſſunt eſſe rationabiliter invitæ, cum hoc conducat ad inventionem veritatis, eſt verò injuſtitia hoc uni parti concedere, & alteri negare. Unde quod dicunt dd. DD. quod multo magis ſit illicitum parti furare ſcripturas alterius; hoc eſt verum, ſi pars illas abſcondat, & retineat in præjudicium alterius partis, ſecus verò ſi ſolum illas accipiat, ut videat, & pro veritate reſpondeat, nec una pars habet jus, ut allegata pro ſe non videantur ab altera parte. Imò oppoſitum eſt de jure quia eſt neceſſarium ad inveniendam veritatem. Advertendum tamen, quod ubi eſſet periculum ſubornationis teſtium, vel alicujus alterius injuſti præjudicii. Judex non deberet communicare hujuſmodi ſcripturas ante publicationem proceſſus, vel niſi remoto periculo.

11. In unico ergo caſu generali non tenetur Judex dare Reo defenſiones quando eſt prorſus certum, & notorium nullas ei competere defenſiones, quia, ſcilicet, Judici delictum ſit notorium taliter quod ſimul ſit notorium, quod reus eſt delinquens, nec poteſt, vel in toto, vel in parte pœnam evitare, ut quia in fragranti crimine eſt deprehenſus. Et quamvis in jure habeantur expreſsè alii caſus, in quibus rei ſine datis defenſionibus poſſunt puniri, ut in crimine injuriæ, & blaſphemiæ, & in inſigni latrone, aut aſſaſſino; tamen hæc intelligi debent ſolum in caſu delicti notorii, ut bene ponderat Farinacius *quæſt. 39. num. 109.* Nam nec in crimine hæreſis, quod eſt enormiſſimum, negari poſſunt defenſiones.

12. Quamvis verò Judex non poſſit tollere defenſiones, modum tamen defenſionum poteſt multipliciter limitare, & juris terminum minuere, & alterare ex juſta cauſa, ita quod nec ab iſta reſtrictione detur appellatio. Menoch. *de arbitr. lib. 1. quæſt. 70. num. 4.* Et in atrociſſimis, ubi ſit timor ſubornationis, poteſt Judex prohibere, ne reus aliquem alloquatur, niſi in ſui, vel Notarii præſentia. Et pariter in quibuſdam cauſis poteſt Judex ſtatuere, ut Advocatis oſtendantur proceſſus originales loco copiarum. Farinac. *quæſt. 39. nu. 114. & 115.*

13. Sed

13. Sed numquid teſti dandæ ſunt defenſiones antequam torqueatur? Diſtinguitur, nam vel teſtis apparet ex proceſſu varius, & mendax, & ex proprio dicto convincitur, & hic poteſt torqueri pro habenda varietate abſque aliis defenſionibus. Sicut etiam ſi appareat veriſimiliter informatus, & recuſet dicere veritatē; ſed ſi de teſtis mendacio non conſtat, niſi per alios teſtes, poteſt teſtis excipere contr'aillos, nec poteſt torqueri, niſi prius datis illis defenſionibus, quod & ſervari debet, quando interrogatur, nedum, ut teſtis contra alios, ſed ut principalis contra ſe, & univerſaliter quando teſtis torquendus eſt tamquam Reus, ut puniatur, dandæ illi ſunt defenſiones, ut probat Farinac. *d. quæſt. 39. num. 147. & ſeqq.*

14. In repetitione autem torturæ ſi defenſiones ante datæ fuerant, non eſt neceſſe illas repetere, niſi tortura repetatur ex novis indiciis; quod ſi Reus ante torturæ repetitionem allegat de novo aliquid quod probatum detegit ejus innocentiam, Judex ſuperſedere debet, & permittere, ut probetur quod fuit allegatum Farinac. *d. quæſt. 39. numer. 161. ubi numer. 166.* quod ſi Reus non vult ratificare confeſſionem, allegans illius errorem, & offerens ſe illum probaturum, debet ei dare facultatem, & terminum ad illum probandum.

SVMMARIVM.

15. *A quo ſit danda copia proceſſus.*
16. *Qua neceſſitate ſit danda copia.*
17. *Cuius rei? Et cui debeat dari copia.*
18. *Iudex tenetur abſolutè dare copiam proceſſus.*
19. *Non eſt puniendus Iudex, licet non dederit copiam.*
20. *Copia eſt danda expreſſis nominibus nullo ſtante periculo.*
21. *Alia eſt ratio de hæreticis, ac aliis delinquentibus.*
22. *Ad quid eſt neceſſaria notitia teſtium.*
23. *Quomodo debeat publicari apud regulares.*
24. *Etiam in cauſa fidei danda eſt Reo copia.*
25. *Accuſatori non ſunt manifeſtanda nomina teſtium.*
26. *Inter producentem teſtes, aut illum contra quem producuntur eſt diſtinctio.*
27. *Arbitrarium eſt Iudici dare copiam actorum Reo publicando nomina teſtium.*
28. *Quantum ad regulares an hæc publicatio non eſt neceſſaria?*
Lex poſitiva poteſt declarare in aliquo caſu, quod lex naturalis non obliget. Ibidem.
29. *Publicatio teſtium non eſt inducta ut nuda ſolemnitas.*
30. *Notitia teſtium eſt neceſſaria ad Rei defenſionem.*
31. *Forma ſub qua debet dari copia proceſſus.*
32. *Ex jure defenſionis copia actorum debet præcedere repetitionem teſtium.*
Duplex eſt cauſa repetendi teſtes. ibid.
33. *Quomodo ſalvatur praxis non dandi copiam actorum.*

ARTICULUS II.

Danda eſt Reo copia proceſſus.

15. NOnnulla in præcedenti articulo dicta ſunt quæ majori indigent explicatione. Cum igitur dictum ſit ibi dari debere Reo copiam proceſſus, ut ſe defendat, hic quæritur primò, à quo ſit danda? Et dicitur, quod à Judice decerni debet, ut detur; ſed poſtea danda eſt à Notario expenſis illam requirentis, ſed pauperibus gratis dari debet. Sed tamen terminus à quo incipiunt defenſiones eſt complementum proceſſus informativi, & offenſivi; antequam enim hic proceſſus ſit completus, & legitimatus Reo etiam petenti non eſt danda copia proceſſus, ſicut nec accuſatori, aut inſtigatori. Et quamvis aliquando ex magna cauſa accuſatori ſeu inſtigatori, ut poſſit melius tueri jura Fiſci, oſtendatur originale proceſſus nondum completi, tamen Judices advertant ex Clar. *quæſt. 49.* Farinac *qu 75. num. 83.* Guaz. *def. 24 cap. 1. num. 10.* ut ſolas Rei reſponſiones non verò teſtium depoſitiones oſtendant, ne inde ſumant occaſionem ſubornandi alios teſtes, Notarii quoque nulli oſtendere debent merita cauſæ ante publicationem proceſſus, & ſi id faciant pœna falſi extraordinaria puniuntur, & nec ipſe teſtis poteſt ſuam depoſitionem manifeſtare, licet ille, cui revelata ſunt contenta in proceſſu ad nullam pœnam teneatur Guazz. *d. cap. 1. numer. 10.* Quod ſi Rei ſint plures, & aliqui, vel aliquis eorum ſit abſens, prius cauſa abſentium, vel abſentis terminari debet, illos damnando in contumaciam, & poſtea, & non ante præſentibus Reis dari debet copia proceſſus, ſeu proceſſus publicari Clar. *quæſt. 49.* Farinac *quæſt. 39. numer. 155. ubi num. 156.* addit quod tunc Reo non dantur nomina conſociorum, & ea quæ ad illos pertinent, niſi hoc ſit neceſſarium ad hoc, ut reus præſens ſe defendat.

16. Quæritur ſecundò, qua neceſſitate ſit danda? Dicitur quod neceſſitate juris naturæ, ex quo Reus habet, ut ſe defendat, quod facere non poteſt, niſi ſciat quid contra ipſum contineatur in proceſſu; & ideo hoc etiam neceſſario fieri debet ex iure poſitivo, tam canonico quam civili. Unde eſt quod Judex non poteſt negare Reo copiam proceſſus, etiam ſi Princeps reſcripſiſſet, contra Reum procedendum eſſe ex proceſſu informativo, & etiam ſi Judex ex ſtatuto haberet arbitrium liberum in procedendo. Menoch. *de arbitr. qu. 78.* Et ideo in ordine ad torturam, ſi Princeps jubeat aliquem torqueri ſine indiciis, nedum non niſi moderatè erit torquendus arbitrio boni viri, ſed ex vi talis commiſſionis non poteſt Reo denegari copia indiciorum, niſi commiſſio contineat clauſulas derogatorias Guazz. *defenſ. 24. cap 1 n. 5. ubi ex perſonal.* addit, quod Princeps non poteſt mandare, ut inquiſitus torqueatur, non data copia indiciorum, nec etiam in crimine læſæ

 majeſta-

majeſtatis. Sed hic ſemper conſiderari debet quod licet Princeps ſupremus tollere poſſit defenſiones, quatenus ſunt ex jure poſitivo, non tamen quatenus ſunt ex jure naturali. Et ideo ſine dubio prius extra torturam reus debet interrogari, & ſic adminus ſunt neceſſaria illa indicia, quæ ſunt neceſſaria ad Reum interrogandum; quamvis ad hoc ſufficere poſſint indicia Principi judicialiter nota tantum quantum ex jure naturæ eſt neceſſarium, ut princeps jubeat Reum ſine aliis indiciis interrogari, & torqueri, ſi delictum neget. Et ideo etiam ſi Judex poſſit procedere manu regia, licet per hanc clauſulam tollatur ſolemnitas indicii ordinarii, unde Bajard. ad Clar. *qu.49. num.17.* dixit ſe non vidiſſe obſervari, ut in hoc caſu detur Reo copia indiciorum, hoc poterit verificari, ubi ſimus in caſu delicti atrocis, & occulti, & inquiſitus ſit malæ famæ, ſecus, ſi inquiſitus ſit bonæ famæ, & copiam indiciorum petat. Guazzin. *d cap.1. num.6.* Sed neque hoc omninò placet, ſed dicendum, quod ubi non eſt notorium delinquentem non poſſe ſe defendere, debent illi manifeſtari, quæ contra illum ſunt, quantum eſt neceſſe, & ſufficit, ut ſe defendere poſſit, ſive hoc fiat dando in ſcriptis copiam proceſſus, ſive alio modo; quia hoc eſt de jure naturæ ſuper quo Princeps etiam ſupremus non poteſt diſpenſare, & ita etiam ſi Reus ſit peſſimæ famæ, non poteſt illi à quocumque Principe negari manifeſtatio indiciorum, & eorum, quæ contra illum ſunt in proceſſu, quantum neceſſe ſit, & ſufficiat, ut ſe defendere poſſit.

17. Quæritur tertiò cujus rei copia, & cui dari debeat? Dari debet copia indiciorum, quæ ſunt contra inquiſitum, & copia libelli accuſationis, ſeu inquiſitionis contra illum formatæ. Et copia inſtrumentorum, & ſcripturarum quæ ſunt de actis. Imò & copia eorum, quæ fuerunt narrata, & ſupplicata Principi, vel ſuperiori ſi ſunt producta in actis, ſed & allegationes juris producti apud Judicem ſaltem oſtendendæ ſunt Advocato partis, ut Reus ab illis ſe defendere poſſit. Guazzin. *defenſ 24. cap. 31. à numer. 1.* Danda verò eſt hæc copia cuicumque Reo inquiſito, etiam ſi ſit de delicto confeſſus, vel convictus, niſi ipſe faſſus fuerit ſe non habere aliquam defenſionem. Et in hoc non eſt perſonarum diſtinctio, unde nedum ſimplicibus, & idiotis, ſed etiam doctiſſimis, & dignitate inſignibus; nam cum Reum eſſe de hoc, vel illo accuſatum, vel contra illum fuiſſe hoc, vel illud depoſitum ſit quid facti, quod etiam peritiſſimus in jure ignorat, niſi illud viderit, vel fuerit ibi manifeſtatum, ideo ex juris peritia quam habeat Reus non excuſatur Judex, ut neget illi copiam indiciorum. Debet etiam copia proceſſus dari tertio habenti intereſſe in cauſa, ut ſi ex ſtatuto quis poſſet ſumere defenſionem abſentis; ſed tamen ſi tertius iſte eſſet Reus; non eſt illi danda copia proceſſus, niſi ſe præſentet, & ſit præſens in Curia conſtitutus in carceribus. Sed & accuſatori debet dari copia proceſſus poſt eius publicationem, ſi illam petat, ut & ipſe ſuam cauſam tueri poſſit.

18. Quæritur quartò, An copia proceſſus dari debeat, ſi non petatur. Fuit enim multorum opinio copiam hanc non debere dari reo, niſi illam petat, quia Judex non impertitur officium ſuum, niſi petenti *l.4. §. hoc autem ff. de damn. infect. & cap. Innotuit. de elect.* Ita Clar. *quæſt.49.* Cartar. Vulpell. & plures alii, apud Farinac. *quæſt.39. num.90.* Et Guazz. *def.24. cap.2. num.1.* Verum in contrarium facit, quod ex quo Judex, qui ex officio eſt miniſter juſtitiæ recipit accuſationem, vel denuntiationem contra aliquem, & cœpit inquirere jam eſt poſtulatus, ut impertiatur officium ſuum, non minus contra, quam ad favorem Rei, nimirum, ut veritas facti innoteſcat, tam contra reum, quam pro reo ne innocens damnetur, ideo tenetur decernere, ut reo detur proceſſus, & hoc illi manifeſtare, maximè ſi reus ſit perſona rudis, idiota, & ſimplex; quia Judex non minus tenetur quærere innocentiam Rei, quam culpam. Et imò in caſu in quo reus non poſſit renunciare defenſionibus, debet Judex deputare Procuratorem, qui habita copia proceſſus reum defendat. Undè abſolutè dici debet copiam proceſſus dari debere, etiam ſi reus illam non petierit ut docuerunt Anton. Gomez. Cartar. Bajard. & alii, quos ſequuntur Farinac. *quæſt. 39.* Guazz. *defenſ. art.4. cap.2. num.4.* prout pro ſtatu Eccleſiaſtico decrevit Paulus V. *in refor. Tribunal. Vrbis tit. de judic. crim.* Imò ubi eſſet ſtatutum, ut copia non daretur niſi petenti, nihilominus pupillis, mulieribus, pauperibus, & aliis perſonis miſerabilibus illam non petentibus dari deberet Farinac. *quæſt.39. n.93.* Bajard. *qu.4. num.9* Imò Judex nedum dare debet copiam proceſſus, ſed ubi non ſunt inſtituti Procuratores, & Advocati pauperum, providere illi debet de Procuratore, & Advocato. Farin. *qu.49. num.95.* Guazz. *def.24. cap.3. numer. 8.* Et pauperibus gratis danda eſt proceſſus copia, vel ſaltem, ſi ſufficit, oſtendantur Procuratori, & Advocato originalia, quæ tamen Notarius tradere non debet. Bajard. *d. quæſt.49. num.6.* Guazzin. *d. cap.2 num 10* Si tamen Judex non tradidit copiam indiciorum reo illam non petenti poſſet excuſari, ne teneretur in ſindicatu ſecundum Farinac. *qu 39 num.95.* Bajard. *d. qu. 49. num.* Guazzin *d. num.2. & 9.*

19. Quia enim Judex in hoc non tenetur, niſi ut decernat dari proceſſus copiam, & hujuſmodi decretum continetur implicitè in decreto, ex quo Judex decernit defenſiones, & reo dat terminum ad ſe defendendum, prout juris eſt; ideo non erit puniendus Judex ex hoc præciſè, quod expreſſè non decreverit dandam eſſe reo copiam proceſſus, vel ſi illam non petenti non dederit, neque ex hoc proceſſus erit nullus,

30. Quæritur quintò? An danda ſit copia indiciorum expreſſis nominibus teſtium, quoniam

etiam *in cap. finali de hæret. in ſexto*, conceditur, ut in cauſa hæreſis ſi ob potentiam inquiſiti imminet periculum, vel ut ſubornentur teſtes, vel eis aliquod malum inferantur, detur copia indiciorum ſuppreſſis nominibus teſtium. Ideo aliqui, quibus placet ex identitate rationis generica extendere leges de caſu ad caſum voluerunt, quod ſaltem ſtante hujuſmodi periculo copia indiciorum Reo detur ſuppreſſis nominibus teſtium. Ita Clar. *quæſt. 49. verſ. habetque locum.* Sed quod publicatio nominum teſtium ſit apex juris, & non ſit neceſſe id ſervari in judicio Regularium, etiam Reo id petente, tenuerunt Suarez. *tom. 4. de Relig. lib. 10. cap. 14. num. 10.* Sanchez. *lib. 6. conſil. cap. 8. diſt. 2. num. 5* Lezana *tom. 2. cap. 27. num. 12.* Miranda *quæſt. 14 num. 14. & 55. & quæſt. 23. art. 1. concl. 2. num. 4.* Paz. Guttier. Portel. Mancin. Franciſcus à S. Iuliano, Joſeph à S. Maria, Thomas à Jeſu Card. de Lugo. Antonius à Sp. S Rodriq. Boer. Beit. quos refert & ſequitur Scroi *part. 6. cap. 1. numer. 14.* Bicti. *quæſt. 90. num. 10. & 11.* Ubi quod PP. Minores & Diſcalceati hanc opinionem ſequuti eam obſervari ſtatuerunt.

21. In hac parte hoc conſiderandum eſt, quod non eſt eadem ratio de hæreticis, & aliis delinquentibus, & delictis, etiam læſæ Majeſtatis humanæ, quia delictum hæreſis eſt enormiſſimum, & directè contrarium bono Reipublicæ Chriſtianæ, nam evertit fundamentum totius Eccleſiaſticæ Reipublicæ, tollitque omnem ſpem ſalutis. Secundò crimen hæreſis eſt tale, quod illud nimis, ac nimis frequenter incurrunt, etiam viri potentes in ſæculo. Tertiò, quia ablato fidei fundamento pluſquam facile eſt homines labi in alia delicta. Sed præcipuè hoc habent hæretici familiare, ut odio proſequantur fideles, & ex conſequenti ſint faciles ad perſequendum teſtes non obſtante, quod illi non ſponte, ſed iuſſi depoſuerint veritatem in judicio. Ideo non valet argumentum, ut ex identitate rationis conceſſio facta tribunali fidei, ex ſpeciali privilegio extendatur ad alia tribunalia, & delicta.

22. Conſiderandum eſt ſecundò, quod notitia teſtium ex natura rei eſt neceſſaria adhoc, ut Reus ſe defendat, nedum ut reus poſſit excipere contra perſonas teſtium, & præcipuè, ut opponat exceptionem inimicitiæ, vel aliam, quæ vel tollat, vel diminuat fidem teſtis, ſed etiam ut opponat contra eorum dicta, ut puta ſi teſtis depoſuit de viſu, vel ex certa ſcientia, Reus probet teſtem tempore commiſſi delicti non fuiſſe præſentem, ſed abſentem, & non potuiſſe niſi falſo deponere de viſu, vel ex certa ſcientia, vel teſtes, quos aſſerunt conteſtes non fuiſſe præſentes, nec potuiſſe in rei veritate adduci in conteſtes de viſu; ſic enim ex hoc & alia ſimili cauſa poteſt Reus ſumere motiva ad probandam falſitatem teſtium.

23. Tertiò quantum ad Regulares duo conſiderari debent. Primum, quod apud Regulares valdè difficile eſt, ut Rei, vel reorum amici aliunde non ſciant, qui ſint teſtes examinati in proceſſu offenſivo, cum teſtes examinentur in Conventibus, & ſine difficultate manifeſtum ſit Collegio, qui ſint illi, qui ad locum examinis vocantur à Superiore, vel Commiſſario, & ad illum vadunt, unde publicatio teſtium ferè ſemper erit de re manifeſta. Secundum quod ratio, quæ aſſignatur ad probandum, quod in judicio Regulari non ſint publicanda nomina teſtium, nimirum, ad vitanda odia, & perturbationes non multum urget, & imò ex alia parte probat oppoſitum. Nam teſtis vocatus, & ex obedientia coactus deponere, vel deponit in ſinceritate, id ſolum, quod verum eſt, & ſcit, & tunc nulla datur occaſio odii, nec debet præſumi inter Regulares, quod Rei velint odio habere teſtes, qui ex obedientia coacti deponere, nihil dixerunt contra charitatem, & juſtitiam non niſi verum deponendo, tam ex parte facti, quam ex modo narrandi illud; ſed ſi teſtes falſum deponant, tunc & Rei innocentia, & juſtitia communis, & commune bonum Religionis petit, ut eorum nomina publicentur, ut poſſit falſitas probari, & ut probata falſitate odio juſto ab omnibus abominentur, & puniantur.

24. His adnotatis dicitur primò, quod excepta cauſa fidei Reo danda eſt copia indiciorum expreſſis nominibus teſtium, ut decretum fuit *in cap. qualiter, & quando el 2. de accuſ t.* & tenent ibi Hoſtienſ. Io. Andr. Imola Felin & alii communiter, & pro ſtatu Eccleſiaſtico ſtatuit Paulus III. *conſtit. 38.* & poſtea Paulus V. *in Conſt. Reform. Tribun. Vrbis Rubr. de Iud. Crimin.* Et docent Angel. Iaſon Ripa Gail & plures alii, quos ſequitur Farinac. *qu. 39. num. 87.* Prax. Archiepiſcop. Neap. & alii, quos ſequitur Guazzin. *defenſ. 24. cap 3. num. 8.*

25. Addit verò Guazz. *num. 9.* quod nomina teſtium examinandorum ad defenſam non ſunt manifeſtanda Accuſatori, ſeu inſtigatori antequam examinentur, ut vitetur periculum ſubornationis, & hoc eſt indubitatum. Nam ſicut proceſſus offenſivus non eſt publicandus Reo antequam ſit legitimatus, & completus, & examinati ſint omnes teſtes producti ad offenſam, ita neque Accuſatori publicandus eſt proceſſus defenſivus donec fuerit completus. Et in criminalibus præcipuè ob periculum ſubornationis nomina teſtium non ſunt publicanda parti adverſæ, antequam ſint examinati.

26. Sed hic diſtingui debet inter producentem teſtes, & illum contra quem producuntur, & inter poſſibilitatem ſubornationis & probabilem futuritionem illius. Nam ſolus timor poſſibilitatis ſubornationis non eſt attendendus, cum pars habet jus ad cognoſcendam perſonam teſtis. Nam nullus privandus eſt jure ſuo, ex eo, quod illo poſſit malè uti, ſic licet Accuſatori ad offenſam Rei, & Reo ad ſui defenſionem inducere teſtes ſibi bene notus, adhoc ut examinentur, non obſtante quod poſ-

ſit

repetitionem teſtium,& illi repeti debeant;quia ad tollendam repetitionem neceſſaria eſt expreſſa rei declaratio,& conſenſus, ut non repetantur; quod adeò verum eſt, ut ſi reus petiiſſet copiam actorum cum oblatione de habendo teſtes pro repetitis, non per hoc teſtes dicerentur habilitati, & habiti ut repetiti Farinac. *quaeſt. 72 nu. 155.* Ambroſ. *lib. 3. cap. 1. nu. 37.* Guazz. *defenſ. 11 cap. 6. nu. 9.* Et imò dato quod reus expreſsè habuerit teſtes pro ritè repetitis antequam recipiat actorum copiam, poteſt pœnitere, & conſenſum revocare Farinac. *quaeſt. 72. num. 116.* Gabriel. Honded. Bertaz. quos refert Guazz. *d. cap. 6 num. 20.* Ubi bene contra Cavalc. addit, quod in hoc caſu non eſt neceſſe, quod reus reddat cauſam pœnitentiæ.

32. Sed aliarum Curiarum diverſa eſt praxis, & longè melior, in qua decernitur dari copiam proceſſus ſine dicta clauſula, & ſic prius interrogatur reus, an habeat teſtes pro repetitis, & ritè examinatis, & habito ejus reſponſo, vel affirmativo, vel negativo decernitur copia actorum, & datur terminus ad ſe defendendum; Nam ſpectato jure defenſionis copia actorum debet præcedere repetitionem teſtium; quia reus non poteſt plenè formare interrogatoria ſuper quibus examinantur teſtes pro fiſco examinati, niſi viderit acta. Et advertendum, quod repetitio teſtium eſt neceſſaria ex duplici cauſa, vel ſcilicet, ut ſanet defectum non citationis partis, quando prius fuerunt examinati non citata parte, & ex hac parte repetitio non ſupponit neceſſario copiam actorum; vel repetitio ordinatur ad hoc, ut reus ſe defendat à depoſitionibus teſtium, & ut appareant varii, contrarii, & falſi, & ad hunc finem repetitio non juvat, niſi habita copia actorum, reus poſſit formare interrogatoria ſuper quibus teſtes repetantur.

33. Ideò praxis illa non dandi copiam actorum, niſi reus habeat teſtes pro rectè repetitis poteſt ſalvari ſi non intendatur aliud, quam, quod non ſit neceſſe illos repetere ex defectu non citatæ partis in primo examine; quia hæc eſt ſolemnitas non neceſſaria ex natura rei ad defenſam; ſed quatenus per eam clauſulam requiritur repetitio teſtium, ut neceſſaria ad habendam veritatem, & ad hoc, ut ex illa Reus probet ſuam innocentiam, & ſe defendat, non video quomodo illa praxis ſit juſta, & ſi ponatur, habeat vim ut tollat à Reo jus petendi repetitionem teſtium, etiam poſt habitam actorum copiam. Propterea, ubi viget illa praxis, eſt quidem utile conſilium, ut Reus re integra proteſtetur ante datas copias, ſe illas recipere retenta facultate opponendo contra perſonas, & dicta teſtium, & illos repetendi etiam datis à ſe, & pro ſua parte interrogatoriis. Hanc enim proteſtationem tenetur Judex admittere Cartar. *de interrog. Reor. l. 2. cap. 2. num. 61.* Scroi *part. 6. cap. 1. num. 23.* qui dum ſubdit, quod ſi Reus non proteſtatur, cenſetur perſonas & dicta teſtium approbare adducens ad hoc Salic. Marantam, & alios, non eſt in jure fundatum, nec eſt verum; quia nemo præſumitur approbare, quod ignorat, antequam verò Reo detur copia proceſſus, ignorat perſonas, & inhabilitatem teſtium & defectum dictorum ab ipſis; non poteſt igitur præſumi, quod illa approbat, & verè ſi non datur copia actorum, non poteſt Reus cogi ad talem approbationem, & ſi cogatur poteſt juſtè appellare.

SUMMARIUM.

34. *Duplex eſt publicatio proceſſus.*
35. *Novi teſtes nequeunt produci publicatis atteſtatis.*
36. *Diſtinctio inter teſtes examinatos ad offenſam rei, & ad diffenſam.*
37. *Poſt publicationem in examinandis teſtibus ad offenſam, ceſſat omne periculum ſubornationis.*
38. *Iudex poſt publicationem, quando articuli ſunt relevantes debet admittere novos teſtes.*
39. *Ad defenſam Rei in multis caſibus admittitur examen in civilibus aque, ac in criminalibus.*
40. *Iudex tenetur recipere articulos adductos à Reo ad ſui defenſionem.*
41. *Certum eſt, poſt publicationem proceſſus offenſivi, Reum poſſe inducere teſtes.*

ARTICULUS III.

Qualiter poſt publicationem proceſſus examinari, vel non examinari teſtes poſſint.

34. Publicatio proceſſus diſtinguitur in pronunciativam, & inſinuativam. Illa conſiſtit in Decreto Judicis dicentis publicamus teſtes, ſed iſta fit, quando dicta teſtium parti ſunt inſinuata. Farin. *q. 75. nu 2.* Bictus *qu. 90 nu. 2.* Et de hac publicatione præcipuè eſt difficultas, an poſt illam teſtes examinari poſſint, quod eſt dicere an poſt traditam copiam actorum id poſſit fieri.

35. Poſtquam enim eſt concluſum in cauſa, & poſtquam publicata ſunt atteſtata, & à parte didicita non poſſe amplius in Civilibus cauſis produci novos teſtes, & examinari, certum eſt tam de jure Civili, quam de jure Canonico. Quamvis hoc patiatur plurimas limitationes, nam Regulæ hujus, quod poſt publicatas atteſtationes, & didicita atteſtata non ſit locus productioni teſtium, & eorum examini. Farinac. *q. 75. ponit 67. limitationes.* Sed in criminalibus nec datur concluſum in cauſa, nec probationibus renunciari poteſt. Bald. *cap. cum veniſſet nu. 7. de teſtibus*, & ibi Anchar. *nu. 14.* Felin. *nu. 3. & in cap. Fraternitatis de teſt. nu. 17.* Farin. *qu 75 n. 290.* Nec teſtium publicatio impedit, quia poſt publicationem actorum poſſint, vel noviter examinari, vel repeti teſtes antiqui Panor. *cap. Fraternitatis n. 4.* & ibi Marian. *nu. 178.* Pariſ. *n. 12.* Clar. *qu. 61.*

Fatin. *qu. 75. nu. 407.* Imol. *in Clem. 2. de teſtibus.* Hoc tamen verificarur, quando Judex procedit ex officio, & per viam inquiſitionis Bald. *in cap. fraternitatis de teſtibus num. 10.* Io. Andreas *num 25.* Bellam *nu. 29.* Panormit. *4.* Marian. *n. 160.* Pariſ. *num. 45.* & alii innumeri, quos refert Farinac. *qu. 75. nu. 412.* Et idem dicitur etiam ſi Judex procedat ad inſtantiam Procuratoris fiſcalis. Innoc. *in cap. cum Clamor de teſtibus.* Bald. Hoſtien. Io. Andr. Panormit. Bellamer. Farinac. *nu. 410.* Guazzin. *def. 24. cap. 7. nu 23.* & alii. Imò cum Judex ſimul procedere poſſit, & ad inſtantiam accuſatoris, & ex officio per viam inquiſitionis, & ideò etiam ſi Judex contra aliquem procedat ad querelam accuſatoris, poteſt ex officio examinare teſtes poſt publicationem atteſtatorum, etiam ad offenſam, quod tamen non debet facère, niſi ſit certus, teſtes non fuiſſe ſubornatos Farinac. *qu. 75. num. 418.*

36. Verum hic diſtingui debet inter teſtes examinatos ad offenſam Rei, & ad defenſam; Nam poſt publicationem atteſtatorum non poteſt Judex ad inſtantiam accuſatoris, aut quærelantis, aut cujuſcumque privati inſtigatoris teſtes examinare, ut *in cap. Fraternitatis de teſt.* docent Bald. & alii. Niſi teſtes producantur ſuper novis indiciis, & articulis. Hoſt. & alii *in cap. cum Clamor de teſtibus.* Clar. *quaſt. 61.* Farinac. *qu. 75. num 527.* Guazzin. *def. 24. cap. 7. num. 5.* Sed ſi Judex incepit proceſſum ex officio. Si poſtea advenit aliquis inſtigator, vel adhærens, hoc non impedit, ut Judex non poſſit examinare teſtes poſt publicationem, quia hæc ſuperviventia non mutat formam judicii inquiſitionis Farinac. *qu. 75. n. 417.* Sed hoc meritò rejicit Guazz. *d. cap. 7. nu. 6.* quia ubi ad inſtantiam inſtigatoris examinantur teſtes, adeſt illud periculum ſubornationis, ratione cujus DD. docent teſtes non poſſe examinari ad inſtantiam inſtigatoris; ſed ſi accuſator, vel inſtigator ſit negligens, & ſuſpectus de collusione, poteſt Judex ex officio teſtes examinare etiam poſt publicationem, ne culpâ inſtigatoris veritas occultetur. Farinac. *qu 75. num. 418* Guazz. *d. cap. 7.*

57. Sed ſemper debet advertere Judex, ut in examinandis teſtibus ad offenſam poſt publicationem ceſſet omne periculum ſubornationis, ut bene notat Farinac. *quaſt. 75. numer. 429.* ubi *num. 450.* quod ad hoc non eſt neceſſaria alia juſta cauſa, ut voluit Clar. *quaſt. 61.* quia etiam in civilibus ex cauſa rationabili poteſt Judex concedere Accuſatoribus, licet non minoribus, reſtitutionem in integrum ad examinandum teſtes poſt publicationem. Et ubi non ſit periculum ſubornationis juſtitiæ publicæ præbet juſtam cauſam ad hoc, ut veritas delictorum inveniatur, & probetur. Semper tamen eſt obſervandum, quod ſi examinati fuerint teſtes ad offenſam poſt publicationem actorum, ſemper Reo novæ defenſæ dari debent, ut contra illos ſe poſſit defendere Farinac. *quaſt. 75. num. 114.* & poſt Bart. Marſil. *cap. Theſar.* Scroi *part. 7. cap. 1. num. 20.* Et poterit pro ſe ad defenſam novos teſtes inducere Felin. *cap. cum Clamor de teſt.*

38. Sed ad defenſam Rei, nedum poteſt, ſed debet Judex admittere, & examinare teſtes etiam poſt publicationem, quia Judex ex officio tenetur quærere defenſiones Rei, etiam quod procedatur via accuſationis. Clar. *quaſt. 62.* Et ideò etiam ad inſtantiam Rei debet Judex novos teſtes admittere, & examinare, dummodo articuli, ſuper quibus teſtes examinari debent, ſint relevantes, & abſit malitia prolongandi cauſam. Non quia ſi Reus ſit præſens teneatur, Judex ex officio defenſiones facere; nam ſufficit quod Reo præſenti deputet defenſorem idoneum; ſi verò ſit abſens, pariter nec Judex tenetur teſtes inducere, aut inductos recipere Farin. *quaſt. 73. nu. 423.* ſed ſemper examinando teſtes Judex debet adhibere omne ſtudium, ut veritatem inquirat, & facere, ut in actis deſcribantur, etiam quæ favent Reo, quo præſente, & teſtes inducente Judex debet illos examinare, etiam poſt publicationem; *ut in cap. Fraternitatis de teſtibus,* tradunt Pariſ. *nu. 46.* Aretin. *nu. 36. & 37. & in cap. cum clamor eodem tit.* Felin. *num. 5.* Gail. Comad. Anton. Gomez. & quam plures alii, quos refert Farinac. *quaſt. 75 num. 420.*

39. Et præterea in multis caſibus, in quibus in civilibus admitti poteſt examen teſtium poſt publicationem, poſſunt etiam admitti in criminalibus, & præcipuè ad defenſam Rei id fieri poteſt. Ut quando agitur de nullitate proceſſus ex non ſervato ordine juris, & quando ſententia non tranſit in judicatum, vel quando producuntur inſtrumenta ſimul cum teſtibus, vel quando non poteſt imputari Reo, quod prius non fecerit examinare teſtes, vel quando Reus velit probare contrarium per evidentiam facti vel producuntur teſtes ſuper notorio, vel quando teſtes de novo ſunt reperti, vel ex nova ſuperveniente cauſa veriſimiliter non cogitata, ut quando jus probationis oritur poſt publicationem, vel quia teſtes producti non fuerunt omnes examinati, & pars non conſenſit publicationi, & quando dolo, & culpa Judicis teſtes non fuerunt plenè examinati, vel quando remanet probanda, & debet probari aliqua qualitas in proceſſu non probata, & in articulis non deducta, vel quando teſtes examinantur ad declarationem ſuorum dictorum.

40. Et imò ſi Reus etiam poſt terminum, ſibi datum velit adducere articulos ad ſui defenſionem, Judex tenetur illos recipere Guazz. *defenſ. 31. nu. 3.* Scroi *part. 7. cap. 1. numer. 9.* Ubi quod quocumque alio tempore admittendæ ſunt defenſiones Reorum, ſi ab illis petantur, vel quando ſine culpa Rei atteſtationes ſunt deperditæ; ita ut de illis nullatenus poteſt apparere, vel quando Reus facto adverſarii, vel Judicis fuit impeditus teſtes producere, vel teſtes fuerunt nulliter examinati, vel ſi Judex revocavit interlocutoriam productionis in his, & ſimilibus

caſi.

buscaſibus in quibus etiam in cauſa civili poſſunt examinari teſtes poſt publicationem, per DD. quos abundè refert Farinac. *quæſt. 75. num. 68.* uſque ad 155. multò magis id poteſt fieri in criminalibus ad defenſam. Et univerſaliter in illis exceptionibus, quæ opponi poſſunt in qualibet parte proceſſus, etiam poſt illius publicationem.

41. Et hæc clarius apparent ſi conſideretur, quod ſi loquimur de publicatione proceſſus offenſivi, evidentiſſimum eſt Reum poſt illum poſſe inducere teſtes quoſcumque ad ſui defenſam; ſed ſi loquamur de publicatione proceſſus defenſivi, hæc non fit dum Judex procedit ex officio, quia acta proceſſus illi ſunt manifeſta. Solum poteſt obſtare, quod tranſierit terminus datus Reo ad probandum, & quod poſt publicationem factam accuſatori, vel ſibi dedicerit attentata, ſed tunc ex cauſis ſupra *num. 39.* relatis, & aliis ſimilibus poſt publicationem etiam ad Rei inſtantiam poſſent teſtes examinari. Quando autem articuli dicantur novi, vel antiqui, aut directè, vel indirectè contrarii. Et quando dicantur didicita fuiſſe teſtificata latè explicant Farin. *quæſt. 75. num. 29. & ſeqq.* & Cavalc. *part. 4. de teſtibus nu. 188.* Videantur etiam dicta ſupra *quæſt. 15. art. 5.*

SVMMARIVM.

42. Qui dat copiam proceſſus debet dare terminum ſufficientem.
43. Multiplex eſt caſus, quo poteſt ulteriora procedere pendente termino.
Iudex poteſt abbreviare terminum legalem. ibid.
44. Iudex non poteſt revocare dilationem.
45. An inſtantiam Rei admittitur revocatio dilationis.
46. Proceſſus factus pendente termino eſt nullus.

ARTICULUS. IV.

Pendente termino, aut dilatione data ad faciendum defenſiones. Iudex debet ſuperſedere, nec ad ulteriora procedere.

42. JUdex decernens dari Reo copiam proceſſus ſimul debet dare illi terminum ſufficientem conſiderata qualitate cauſæ, perſonæ, & diſtantiæ loci, intra quem deducat, quæ ad ſui defenſionem faciunt, ut ſupra dictum eſt, pendente verò hoc termino Judex ſuperſedere debet, nec contra Reum poteſt ad ulteriora procedere. *l. unius §. cogniturum ff. de q.* Franc. *cap. ſignificante de appell.* Farinac *quæſt. 39. numer. 7.* Guazzin. *defenſ. 24. cap. 4. nu. 1.* & apud iſtos plures alii. Hujuſmodi verò ſuſpenſio juriſdictionis Judicis incipità tempore, in quo à Reo petita fuit copia actorum, & multo fortius durat dum fuit conceſſa dilatio, quam concedere debet quicumque Judex, etiam ſi procedat manu regia. Hic verò eſt unus de illis caſibus, in quibus dies termini non computatur in termino, niſi in conceſſione aliud exprimatur, ut ſi diceretur quod datur tempus defendendi ſe uſque ad talem diem. Guazz. *d. cap. 4. num. 9. ubi nu. 10.* quod hujuſmodi terminus eſt communis utrique parti, etiam quod illi re integra renunciaſſent, & etiam ſi terminus datus fuiſſet minori ex privilegio reſtitutionis in integrum. Marant. *part. 6. tit. de dilat. num: 18.* Et dilatio intelligi debet, ut continuata, & ut currant in ea etiam dies feriati, niſi tota dilatio abſorberetur à feriis, & pendente una dilatione poteſt concedi alia, quæ incipiat à fine prioris conceſſæ, quando ſecundus actus non pendet à primò, ſed eſt ab illo diverſus Guazz. *def. 24. nu. 8.*

43. Plures tamen dantur Caſus, in quibus Judex pendente hoc termino poteſt procedere ad ulteriora. Primus eſt, ſi Judex in conceſſione termini hoc ſibi reſervavit. Judex enim terminum legalem poteſt abbreviare, aut prolongare. Menoch *caſ. 32. de arbitr.* Sed tamen Judex hujus abbreviationis cauſam tenetur reddere in actis. Nec poteſt hoc facere niſi in delicto atroci, & Judex ſine aliquo dubio ſit certus, quod Reus ſe non poteſt defendere, Farinac. *qu. 39. nu. 11.* Et in hoc caſu adminus teneretur Judex loco copiæ oſtendent originalia Procuratori, & advocato Rei. Guazz. *d. cap. 4 nu. 3.*

44. Secundus caſus eſt ſi Judex expreſsè dilationem revocavit. Franc. *cap. ſignificante nu. 16. de appell.* Et tamen Judex non poteſt datam dilationem revocare, niſi ſimus in caſu Notorii. Et ſit certus, quod Reus non poteſt ſe defendere, & timeatur Populi tumultus ex dilatione Farin. *qu. 39. n. 10.* Sed & Judex tenetur citare ad videndum revocari dilationem & etiam ulterius ad videndum procedi ad ulteriora. Et ita quod nec Judex procedens manu Regia poteſt alio modo revocare datam dilationem. Et ſi dilatio data fuit de conſenſu partium, Judex illam non poteſt revocare niſi utraque parte conſentiente. Bajard. ad Clar. *qu. 48. nu. 1.* Guazzin. *d. cap. 4. nu. 4.* ubi ex eodem Bajard. quod ſi Reus acceptavit dilationem, Judex illam non poteſt revocare; & verè ſic eſt, ut notavit Farinac. *d. nu. 10.* quod Judex dilationem non poteſt revocare, niſi ex dilatione executionis ſententiæ timeatur populi tumultus, ad quem vitandum Judex etiam ad pœnam capitalem poterit procedere. Et tunc de hac cauſa debet conſtare in actis. Guazzin. *num. 7.* Et ita generaliter quando ex dilatione timetur populi tumultus, poteſt Judex procedere ad ulteriora ſi ſit certus, quod Reus non poteſt ſe defendere, quia delictum eſt omninò certum.

45. Tertius caſus eſt, ſi reus ipſe ſeu pars, cui fuit data dilatio, petat citius expediri cauſam. Ita Guazzin. *d. cap. 4 num. 5.* ubi ex Grat. *conſ. 77. num. 11.* ait hoc verificari, etiam ſi alias dilatio data intelligatur communis utrique parti; ſed puto quod hoc ſine majori conſideratione non ſit admittendum. Quartus caſus eſt quan-

do dilatio fuiſſet data ad faciendum id, quod nullum eſt. Guazzin. *num. 6.*

46. Si verò Judex pendente termino procedat ad ulteriora, proceſſum ex defectu jurisdictionis ſuſpenſæ eſſe nullum ipſo jure; ita quod nec de conſenſu partium poſſit validari dixerunt Franc. Gabr. Jaſon. & alii, quos ſequitur Guazz. *dicto cap. 4. num. 2.*

SVMMARIVM.

47. Teſtes ſunt iterũ examinandi non citato Reo.
48. Citandus eſt Reus ad repetendos teſtes.
49. Repetitio teſtium eſt facienda poſt completum proceſſum.
50. Repetitio datur poſt publicatas atteſtationes, & copiam actorum.
51 Viſa copia poteſt Reus repetitionem petere.
52. Super interrogatoriis datis à Reo teſtes ſunt examinandi.
53. Interrogatoria debent admitti quæ concernunt depoſitiones teſtium.
54. Duplex eſt regula ſuper interrogatoria.
55. Prius examinari debent teſtes ſuper interrogatoriis, quam ſuper depoſitionibus.
56. Repetitio teſtium debet fieri per Iudicem.
57. Teſtis ſuſpectus de falſo, non poteſt ſe referre ad primum examen.
Orda ſervandus in examine. ibid.
58. Teſtes poſt ſententiam non repetuntur.
59. Teſtis citatus non comparens redditur ſuſpectus.
60. Diverſi ſunt modi in quibus non eſt opus repetitionis.
61. Repetitio teſtium citata parte, licet non ſit de ſubſtantia probationis eſt tamen juris apex.
62. In judicio Regularium ſufficit examinaſſe teſtes ſub juramento.
63. Repetitio teſtium fit per Iudicem, fiſco non conceditur niſi de licentia Rei.

ARTICULUS V.

De repetitione Teſtium.

47. QUod ſit neceſſe teſtes examinatos nõ citato reo iterũ repetere eo citato tradunt Clar. *qu. 45.* Farinac. *qu. 72. nu. 136.* & alii communiter. Cum enim, ut teſtes probent neceſſe ſit, ut examinentur citata parte, teſtes verò in proceſſu informativo criminali examinentur parte non citata, ut Reus poſſit ſe defendere neceſſe eſt, ut eo citato examinentur iterum teſtes, etiam ſuper interrogatoriis ab eo datis.

48. Primo igitur citandus eſt Reus ad declarandum, an velit habere teſtes pro ritè examinatis, & repetitis, vel potius velit ipſos repeti, & ad dandum interrogatoria ſuper quibus debeant teſtes examinari, quatenus illa dare velit Ambroſ. *de modo formand. proceſſ. lib. 3. cap. 1. num. 4.* addit verò Guazz. *defenſ 25. cap. 1. n. 4* quod ubi Reus non ſit contumax non ſufficit citatio generalis ad omnes, & ad ſingulos actus, & videndum examinari teſtes, (quæ citatio ſolet fieri quando citatur abſens contumax,) ſed ubi Reus eſt præſens, debet citari ſpecialiter ad hunc actum, ut ſciat, quando adeſſe debeat, & reſpondere pro ſuo intereſſe, & amplius niſi contra ia praxis aliud in aliquo loco obſervet, non ſufficit citari Reum ad repetionem teſtium, ſed in forma citationis expreſsè citandus eſt ad videndum jurare, & induci, & repeti teſtes. Sed hoc non procedit niſi in curiis, in quibus citatio iſta eſt neceſſaria.

49. Secundò hæc repetitio non debet fieri ante litem conteſtatam nimirum antequam Reus fuerit ſufficienter interrogatus, & reſponderet, ſed poſtquam proceſſus informativus per Rei reſponſionem completus fuerit. Et tunc repetitio fieri debet cum omnibus requiſitis, ac ſi antea teſtes non fuiſſent examinati. Clar. *qu. 45. n. 13.* Et ſi teſtes repetiti ſint tales, quod prius non potuerunt admitti ſine tortura, ut ſunt ſocii criminis, in repetitione iterum torqueri debent, aliter repetitio non valeret Clar. *quæſt. 45.* Guazz. *defenſ. 25. cap. 1. num. 8.* Et ſic etiam iterum jurare debent, & tortura debet eſſe levis.

50. Tertiò repetitio iſta fieri debet ante publicatas atteſtationes, & datam copiam actorum ſecundùm Marantam *par. 6. tit de Inquiſit. nu. 8.* Clar. *quæſt. 49.* Foller. & Honded. quos refert Guazzin. *defenſ. 25. cap. 1. nu. 10.* Sed de Jure Canonico, & in terris Eccleſiæ ſervari contrarium notat Maranta. Et ſic in urbe repetitio teſtium non fit niſi poſt publicatas atteſtationes, & datam copiam actorum Farinac. *qu. 56. num. 510.* Eo quia Reus non poteſt oportuna, & congrua interrogatoria formare, ſuper quibus teſtes examinentur, niſi viſis illorum atteſtationibus Guazzin. *diſt. 25. cap. 4 nu. 10.*

51. Eſt verò advertendum quod ubi copia actorum non datur, niſi cum clauſula habitis teſtibus pro ritè examinatis, & repetitis, Reus antequam illa ſibi detur, & illam acceptet, debet proteſtari, quod copiam acceptat ſalvo jure excipiendi contra perſonas, & dicta teſtium, & ſalvo jure repetendi teſtes, alias cenſeretur exceptionibus, & repetitioni renunciare. Ita Caball. & alii, quos ſequitur Scroi *part 6. cap. 1. nu. 28.* Sed verè hæc proteſtatio non eſt neceſſaria ſed dato quod Reus acceptet copiam actorum ſimpliciter, adhuc viſa copia poteſt, & contra teſtes excipere, & eorum repetitionem petere, ſi non ad convalidandum prius examen contra defectum citationis, ſaltem ut non pereant Rei defenſiones, quibus tanto minus Reus ex acceptatione copiæ actorum ſine proteſtatione illa non renunciavit, quia tunc, & nomina & dicta teſtium ignorabat, & neſciebat an daretur locus exceptionibus, & repetitioni, quatenus neceſſariæ, ſpecialiter faciendæ cum interrogatoriis à ſe datis, ut ſe defendat. Ita poſt Siman. Cathol. *inſtit. tit. num. 23.* Guazz. *def. 24. c. 8.*

52. Quartò ſi Reus det interrogatoria ſuper quibus teſtes ſint examinandi, teſtes prius

ſunt

ſunt examinandi ſuper interrogaroriis datis à Reo, & poſtea ſuper examine à teſtibus facto, aliter acta non probant, quod etiam maximè procedir in caſu in quo copia proceſſus à Judiee decernetur prævia proteſtatione Rei, ut poſſit repetere teſtes ſuper interrogatoriis à ſe datis. Ita ſentiunt Ambroſ. Burſat. Caball. Maſcard. quos ſequitur Guazz. *def. 25. cap. 1. num. 11. & 12.* Et fundatur hæc ſententia. *in l. ſi poſtulaverit* §. *quæſtioni ff. ad l. Iul. de adult.* Sed Clar. *qu. 23.* poſt Foller. hoc conſuetudine non ſervari tradit, quia cum Reus excipere poſſit contra teſtes hec ſuccedit looo interrogatoriorum prout etiam approbat Bajard. *dict. qu. c. 23. numer 45.* Unde & advertit Cavalcan. de teſtibus *part. 5. numer. 212.* quod tutior eſt Reorum defenſio, quæ fit per articulos, & per alias interrogationes, quam per interrogatoria, per quæ multoties magis gravatur reus, quam juvetur.

53. Nihilominus etiam ſi repetendi ſint teſtes ſuper interrogatoriis datis à Reo, & ſi id non fiat teſtes non probent, tamen examen non eſt nullum, & etiam poſt publicationem examinis iterum Reus poterit inſtare, ut teſtes ſuper interrogatoriis repetantur. Guazzin. *nu. 12.* Et amplius Judex caveat, ut non admittat illa interrogatoria, quæ habent vim articulorum, quia ſic per indirectum in proceſſu offenſivo, fierent defenſiones Rei, ſed illa tantum admittat, quæ concernunt declarationem depoſitionis teſtium, ut poſt Cavalc. *d. part. 5. num. 212.* de teſtibus notat Guazz. *d. defenſ 25. cap. 1. num 12.* Et ſunt circumſtantiæ non accidentales, ſed tales ſine quibus factum fieri non potuit, vel non potuit eſſe manifeſtum teſtibus, & ſi ſint tales, quod eas probare teneatur Reus, quia iſtas datis articulis per teſtes à Reo inductis probari debent, non verò per teſtes à Fiſco inductos.

54. Et magis propriè loquendo hæc regula bimembris ſervari debet. Si enim circumſtantiæ ſunt tales, ſine quibus factum fieri non potuit in ratione delicti, vel non potuit factum innoteſcere teſtibus, vel omninò ſunt tales, quod per Fiſcum probandæ ſunt, Reus poterit de iſtis dare interrogatoria, & tales ſunt, ut puta in facto de nocte, ſi tunc luna lucebat, vel aderat lumen, quo genere armorum facta fuit percuſſio, & quibus præſentibus, vel in quo loco, vel in quo tempore, vel de aliis ſimilibus facti circumſtantiis. Sed ſi circumſtantiæ tales ſunt ſine quibus factum fieri potuit, & innoteſcere teſtibus, & vel ad rem non faciunt, nec juvant Reum, vel non ſunr probandæ per Fiſcum. ſed per Reum, interrogatoria de iſtis admitti non debent. Ut puta, ſi quando de die Tióus vulneratus fuit, erat tempus ſerenum, vel de alio ſimili ad rem non faciente, aut ſi interrogetur de iis, quæ per Reum probanda eſſent, ſi illum juvarent, ut ſi interrogetur teſtis, an inter vulneratum & vulnerantem erat intermedius paries, vel quando quis fuir vulneratus, erat ibi alius cũ armis, & univerſaliter interrogatoria omnia, in quibus interrogantur teſtes de aliquo, quod quatenus juvet Reum, probandum eſt ab illo, admitti non debent, Scroi. *part. 6. qu. 1. nu. 28.*

55. Teſtes verò ſuper interrogatoriis Rei prius debent examinari, quam ſupra depoſitionibus ab eis factis, & ſi reſpondere recuſent, ſe reddunt ſuſpectos, & eorum prior depoſitio non probat Spec. Dec. Alex. Guazz. *cap. 1. num. 12.* Et dato etiam, quod Judex decreverit copias proceſſus cum illa clauſula *habitis teſtibus pro ritè examinatis*, adhuc teſtium interrogatoria admitti debent, & ſuper illis teſtes examinari. Quod ſi Judex hoc neget, poteſt ſuper hoc appellari. Guaz. *nu. 13.*

56. Quintò hæc teſtium repetitio fieri debet per Judieem, vel alium, cui Judex id commiſerit, neque Procurator Fiſcalis, aut Notarius ad id ſufficiunt ſine commiſſione Judicis. Teſtes verò examinati prius deponere debent ea, quæ prius depoſuerunt affirmando ea eſſe vera, ſi enim dicant ſe non recordari, an vera ſint, eorum depoſitio corruit; ſi verò non recordentur eorum, quæ depoſuerunt. poſſunt ſe remittere ad primum examen, & proteſtari, quod ſi forſan in præſenti aliter deponerent, ſe ad primum examen remittunt, cum tunc melius facti recordarentur; debet poſtea illis ſingulis, ſeorſim, ſeperatim. & ſecretò repetitis per Notarium legi illorum primum examen, quod ſi illum ratificent, eorum teſtimonium roboratur; ſed ſi negent aliquod ex prius depoſitis eſſe verum, ut teſtes varii, & ſibi ipſis contrarii habentur. Guazz. *def. 25. cap. 5. num. 14.* Non poſſunt tamen teſtes ſe ſimpliciter remittere ad primum examen, ſi non dicant prius id, quod recordantur, ſed poſtea illis legi debet primum examen. Farinac. *qu. 68.* plures referens, *nu. 36. & ſeqq.*

57. Quando verò teſtis eſt ſuſpectus de falſo, non poteſt ſe referre ad primum examen, neque hoc debet illi permitti. Et neque teſtis ſuſpectus petere poteſt, ut ſibi legatur primum examen. Felin. *cap. cum intra nu. 1.* de teſtibus Menoch. *de arbitr. caſ. 119. nu. 11.* Farin *q. 66. n. 55.* Sicut nec admittitur relativa reſponſio, ubi teſtis examinatur ad declarationem prioris depoſitionis. Itaque quando examinantur teſtes, & repetuntur, hic ordo ſervetur, ut prius teſtis examinetur ſuper interrogatoriis Rei, poſtea teſtis ipſe Judice id petente referat ſaltem in ſubſtantia, quæ dixit in primo examine, & tandem teſtis lecta ſibi prima ejus depoſitione illam ratificet. Guazz. *dict cap 1. num. 20.*

58. Sextò, poſt ſententiam non repetuntur teſtes, quia cauſa per ſententiam terminatur, quamvis in cauſa appellationis per Judicem ad quem repeti poſſint. Sed conſiderandum, quod aliud eſt repetere teſtes prius formaliter examinatos; hoc enim poſt publicatas atteſtationes fieri non poteſt ad inſtantiam Accuſatoris. *cap. cum clamor de teſtibus.* Ibi Innocent. *n. 1.* Hoſtien. *nu. 1. & 4.* Panormit. *n. 3* Felin. *nu. 4.* Et aliud eſt repetere teſtes, vel nulliter examinatos, vel examinatos non cirata parte, iſti enim etiam

poſt publicatas atteſtationes examinari poſſunt Farin. *qu.66.nu.310.* Guazz. *dict.cap.1.num.18.*

59. Septimò, ſi teſtis citatus ad repetendum non comparet, & fugam eripit, vel ſe occultat, ſe ſuſpectum reddit, & inde magna præſumptio innocentiæ inquiſiti reſultat. Bajard. ad Clar. *qu.25.num.4.* Guazz. *n.24.*

60. Et nihilominus etiam ubi viget lex, ut repetantur teſtes citata parte, Fiſcus habet fundatam intentionem ſuper proceſſu informativo, ſi Reus declaraverit teſtes pro rite examinatis, & repetitis. Bajard. *d qu.45. num.25.* Item non eſt opus repetitione, quando teſtes fuerunt confrontati cum Reo. Clar *qu.23.* Tertiò, quando Reus fuit damnatus in contumaciam, non repetuntur teſtes, etiam ſi Reus ſit reſtitutus ad novas defenſiones Clar. *qu.11.nu 5. & qu.45. nu.13.* Farinac. *qu.72 à nu 100. & 105.* Sed hoc eſt verum, ſi repetitio teſtium ex hac ratione petatur, quod teſtes fuerunt prius examinati non citata parte: Sed ſi repetitio eſt neceſſaria ad hoc, ut Reus contumax admiſſus ad defenſiones ſe defendat, teſtes repeti debent. Quarto teſtes mortui probant etiam non repetiti. Guazz. *def.25.cap.1.num.18.* De quo tamen videantur quæ dicta ſunt ſupra *qu.15. art.2.nu.34.* Quintò nec repetuntur teſtes ubi Reus eſt confeſſus. Guazz. *n.19.* Sexto ubi agitur, de pura, & nuda declaratione prioris depoſitionis? non verò de ea mutanda, vel de aliquo addendo, non eſt neceſſaria citatio partis. Bajard. *qu.45. nu.30.* & tunc Judex ex officio teſtes non repetit, quamvis poſſit etiam, ſi ſibi bonum viſum fuerit illos repetere ad inſtantiam partis ex juſta cauſa. Clar. *qu.61.* Farinac. *qu.66. n.515.* Guazz. *dict.cap.1.num.16.*

61. Sed numquid hæc teſtium repetitio citata parte eſt de ſubſtantia Judicii neceſſario ſervanda, etiam ubi Judex procedit de plano ſine figura judicii, & ſola facti veritate inſpecta; Affirmat Guaz. *def.25. cap. 1. nu.6.* Ex Bajard. & Cavalc. ſed veritas eſt, quod citatio partis ad videndum jurare teſtes non eſt de ſubſtantia probationis, ſed eſt juris apex; nam ad ſubſtantiam probationis ſufficit, quod teſtes ſint jurati, & Reo adſit facultas opponendi contra teſtes. Et ideo dum proceditur ſola facti veritate inſpecta, non eſt neceſſaria teſtium repetitio citata parte Bartol. *l. 2 C.de nauf.* Dec. *conſ.54* Cravet. *conſ 198.* Grammat. *conſ. 62.de teſt.n.8.* Aret. *dict. cap 2.nu.19.* Marſil. & Gabriel. quos ſequitur Farin. *qu 72.num 19.*

62. Et ideo in Judicio Regularium, qui non tenentur ad apices Juris non eſt neceſſe repetere teſtes parte citata, ſed ſufficit teſtes examinatos fuiſſe ſub juramento, vel ſub præcepto ſanctæ inobedientiæ juxta ſtylum cuiuſcumque Religionis. Bardon. *in praxi cap. 49. num. 19.* Bictus *qu.51. nu.6. & 8.* Scroi *part.6. cap.1.n 2.* Eliſeus *tract.qu..num..* Et ideo non eſt neceſſe, quod Judex regularis offerat Reo teſtium repetitionem quamvis hoc ſit bonum. Bictus *qu.51. n.8.* Etſi Reus petet repeti teſtes, arbitrarium eſt Judici id concedere, quia ſi petitio innitatur huic ſoli rationi, quod teſtes fuerunt examinati Reo ipſo non citato, non tenetur Judex petitionem admittere, quia citatio Rei ad videndum examinari teſtes injuſta eſt, cum teſtes præſente Reo examinare non liceat, citatio vero ad videndum jurare teſtes eſt apex juris, & ſolemnitas valde accidentalis, ad quam judicium regulare non obligatur. Si verò adſit aliqua alia juſta cauſa hujus examinis, ut quia opus ſit, ut teſtes ſe explicent, arbitrabitur Judex an cauſa ſit talis, ut ſit opus repetitione, & an abſque illa Reus poſſit ſe defendere, ſic quando Reus vult fundare intentionem ſuam ſuper repetione teſtium inſufficienter examinatorum, & ſic ex reſponſionibus teſtium ad interrogatoria à ſe data vult ſe defendere non debet negari repetitio. Videantur quæ ſupra dicta ſunt de citatione partis ad videndum jurare teſtes *qu.15. art.2.*

63. Quamvis verò repetitio teſtium regulariter fieri debeat per Judicem cauſæ, nihilominus contingit, ut hujuſmodi repetitio, non poſſit fieri niſi per alios, & ſic niſi vel media remiſſione, aut commiſſione Remiſſoria verò nec Fiſco, nec inſtigatori conceditur, niſi de conſenſu Rei. Cum verò hæc repetitio ſit neceſſaria ad convalidandum teſtes inductos ab Accuſatore, vel Fiſco. ideo expensæ faciendæ pro mittendo Commiſſario, & repetitione expedienda debent fieri ab Accuſatore, vel ſi non datur Accuſator, vel Accuſator non valet ſuſtinere expensas, fieri debent per Fiſcum. Guazzin. *def.25. cap.2. num.4.*

SVMMARIVM.

64. *Ex pluribus cauſis eſt nullus proceſſus.*
65. *Iudex multipliciter defectu juriſdictionis poteſt eſſe incompetens.*
66. *Ex incompetentia Iudicis ſit nullus proceſſus.*
67. *In cauſa propria Iudex dicitur incompetens.*
68. *Diverſi ſunt modi, quibus Iudex eſt incompetens.*
69. *Tria debent notari, quare Iudex in propria cauſa non eſt Iudex.*
70. *Laicus eſt incompetent Iudex in delictis Eccleſiaſticorum.*
71. *Nullus Iudex poteſt extrahere perſonam ab Eccleſia.*
72. *Iudex præventus eſt incompetens.*
73. *Quid ſit prævenire, & qualiter fiat præventio.*
74. *Quando locum habeat præventio.*
75. *Præventio debet opponi.*
76. *Qualiter valeat præventio in cauſa contumacis.*
77. *Præventio affectata an valeat.*
78. *Quid quando delictum eſt ſpeciale.*
79. *Præventio fraudulenta an valeat.*
80. *Cujus Iudicis citatio proferatur.*
81. *An citatio debeat prius eſſe exequuta.*
82. *Duplex præventio.*
83. *Plures aliæ cauſæ nullitatis proceſſu.*

ARTI.

ARTICULUS VI.

De defenſionibus Rei ex nullitate proceſſus.

64. AD ſui defenſam poteſt Reus excipere de nullitate proceſſus, & ſententiæ ex pluribus autem cauſis proceſſus poteſt eſſe nullus.

65. Primò quidem ex defectu juriſdictionis in Judice *l 1. §. hac autem ff. quod quiſque juris.* Multipliciter autem Judex poteſt eſſe incompetens ex defectu juriſdictionis, vel quia ſimpliciter jurisdictionem non habet, neque ordinariam, neque delegatam, ſed illam uſurpat. Vel quia habens juriſdictionem in cauſis civilibus tantum vult contra aliquam procedere criminaliter. Item ſi ſit Judex, qui habet juriſdictionem limitatam, ſicut Romæ Judex Turris nonæ, & Curiæ de Sabellis non cognoſcunt, niſi de levibus criminibus, vel quia agatur de criminibus reſervatis Principi, de quibus Judex ordinarius non poteſt cognoſcere. Ex defectu igitur juriſdictionis inſanabilis nullitas proceſſus oritur, & proceſſus adeo eſt nullus, ut nec per partes poſſit convalidari, & nec etiam per ſpontaneam Rei confeſſionem. Farinacc. *quaſt. 81. numer. 188.* ut explicatum eſt ſupra. Et in criminalibus Judex non poteſt prorogare ſuam juriſdictionem, etiam de conſenſu partium in præjudicium Judicis competentis, niſi quoad præjudicium ipſarum partium, non autem Judicis competentis, niſi de ipſius conſenſu Guazzin. *def. 1 cap 7 num. 5.* Bictus *qu. 88 num. 4.*

66. Sed & proceſſus eſt nullus ex incompetentia Judicis, ſi Ordinarius per errorem procedat, ut delegatus. Felin. *cap. cum ex officii num. 28. de præſcript.* Decian. *l. 4. cap. 25. nu. 23.* Si tamen Ordinarius ſciret delegationem eſſe nullam, vel ſi Ordinarius procederet cum clauſula *omni meliori modo*, ſententia ejus eſſet valida. Guazzin. *def. 1. cap. 2. num. 24.* Ubi quod idem dicitur ſi in hoc partes errarent, ſecus verò, ſi non errarent, quia tunc procederent coram Judice, ut Ordinario, & non ut delegato. Ordinarius tamen habens jurisdictionem ordinariam, & delegatam in dubio cenſetur procedere, ut delegatus. Felin. *d. cap. 25. num. 24.* Etiam ſi expreſſiſſet ſe procedere, ut ordinarium, quia tunc cenſetur ſe id expreſſiſſe demonſtrationis gratia. Felin. *d. cap. 25. num 35.* Niſi aliter ex factis appareret, vel niſi eius poteſtas ordinaria eſſet abrogata. Dec. *d. cap. 25. num. 4.* Guazz. *d cap. 1. num 27.* Ex eo etiam, quod partes prorogaſſent juriſdictionem alterius Judicis, ſi Judex ordinarius velit contra delinquentem procedere ex officio, non eſſet judex incompetens; ſed poſſet procedere, nec poſſet impediri à Judice prorogato procedente per viam accuſationis. Clar. *quaſt. 24. num. 3.* Dec. *l 4. cap. 23 numer. 4.* Guazz. *d 1. cap. 7. num 7.* Alias verò ignorantia incompetentiæ Judicis in dubio præſumitur potius, quàm illius ſcientia in perſonis idiotis, ſecus verò in juriſperitis, & niſi incompetentia fuerit oppoſita, aut ſuper illa fuerit pronunciatum. Decian. *d. cap. 23. num. 113.* Tul. *tit 6. concl. 926. à num. 14.* Guazz. *d. 7. cap. 7. num. 20.*

67. Eſt autem Judex incompetens ſi agatur de cauſa propria ipſi Judici *cap. 1. quaſt. 4. l. ſi quis C. unde vi. & C. Ne quis in ſua cauſa.* Imò qui jus ſibi dicit in re ſibi debita, cedit à jure ſuo *l. extat. ff. quod met cau* nimirum de offenſa, vel illi, vel alicui ex propria familia illata. In hoc enim caſu, nedum non poteſt Judex offenſus, de hujuſmodi cauſa cognoſcere, *l. 1. C. ne quis in ſua cauſa l. qui juriſdictioni. ff. de jurisd. om. Iud.* Sed à multis dicitur proceſſus ipſo jure nullus, quos refert Vant. de nullitate ex defectu juris *num. 96.* quem ſequitur Guazz. *d. 1. cap. 18.* Et quod cauſa dicatur propria Judicis, ſi commodum, vel incommodum illius ſpectat ad perſonam Judicis principaliter. Et propterea R. P. D. Fag. *cap. Hoſt. de elect. num. 18.* quod Epiſcopus non poteſt eſſe Judex in cauſa ſpectante ad propriam menſam, quia videtur cauſa propria Epiſcopi, ad cujus perſonam pertinet commodum, vel incommodum talis cauſæ. Nihilominus alii diſtinguunt, quia ſi agatur de offenſa facta Judici ratione particularis odii, & perſonalis offenſæ, proceſſus eſt ipſo jure nullus, ſed ſi agatur de offenſa facta alicui de familia proceſſus non eſt nullus, niſi parte opponente, ſed ſi offenſa facta eſt Judici contemplatione officii, ſi offenſa eſt notoria notorietate facti, & pœna contra delictum eſt certa, & determinata à jure poteſt Judex in ea procedere alias ſecus Clar. *qu 55.* Farinacc. *qu. 17. num. 4.* Guazz. *def. 1. cap. 18.* Et opus eſt quod offenſa ſit notoria notorietate facti permanentis, quia notorium facti tranſeuntis indiget probatione, & multa dicuntur notoria, quæ non ſunt, & Judex in huius notorii probatione poteſt gravare partem. Et ideo in his Judex tanquam ſuſpectus poteſt recuſari. Panormitanus Franc. *cap. cum veniſſet de Iud* quos ſequitur Bajard. ad Clar. *quaſt 35. numer. 30.* An verò injuria ſit facta contemplatione officii probatur præſumptionibus & conjecturis. Farinac. *quaſt. 17. numer. 41.* Guazzin. *defenſ. 1. cap. 18.* Et ſi offendens in ſuo conſtituto conqueſtus fuerit de ſuperiori offenſo, & hanc dixerit fuiſſe cauſam offenſionis, offensa cenſebitur facta contemplatione officii, ſi verò extra cauſam notorii, aut pœnæ certæ Judex offenſus contemplatione officii valet procedere contra offendentem, poterit quidem recuſari. Guazzin *def. 1. cap. 18. Verſ.* Sed ſciat, & in hoc caſu ſuperior debet eſſe paratus, præſertim ſi id petatur, ut cauſam offenſæ ſui officialis committat alteri ab officiali offenſo, vel det illi adjunctum. Farinac. *quaſt. 17. numer. 40.* ſed proceſſus factus à Judice non recuſato erit validus. In hoc enim caſu Judex non procedit in propria cauſa, ſed ut alius Arg. *l. ſi pater §. ſi duos ff. de adop.* Farinac. *quaſt. 17. num. 47.*

68. Sed tria hic mihi dicenda occurrunt,

Pri-

Primum, quod regulariter, & extra Caſum notorii, & ubi Judici non convenit extraiudicialiter ſe defendere, & de facto vim vi repellere, ut contingit in multis caſibus, quos recenſet Fagnan *d. cap. Noſti num. 20* non convenit, quod Judex in propria cauſa, imò nec in cauſa ſuæ Eccleſiæ ſit Judex. Sed tunc convenit, quod vel Judex delegat cauſam perſonæ non ſuſpectæ vel Judici detur adjunctus, non ſuſpectus, ſicut tempore S. Caroli in cauſa ſpectante ad menſam Archiepiſc. Mediolanen. datum fuiſſe adjunctum Vicario Archiepiſcop. refert Pagnan. *d. cap. Noſti num. 20.* Nimis enim facile eſt quod proprium intereſſe obnubilet mentem Judicis, ut nec intelligat jura & non declinet à juſtitia. Dicitur ſecundò, quod Judex in propria cauſa, etiam ſi agatur de intereſſe ſuæ Eccleſiæ poteſt recuſari, ut probavi ſupra *quæſt. 3. art. 6.* & latè probat idem Fagnan *d. cap. Noſti à num. 12.* & favet *cap. inſinuante de off. Deleg.* Et nihilominus dicitur tertiò, quod ſi Judex in cauſa propria non recuſatur, proceſſus non eſt nullus. etiam ſi agatur de offenſa facta Judici intuitu perſonæ illius privatæ, & niſi opponatur, ſententia à Judice tali data tenet. prout voluerunt Alex. Fulget. Paulus de Caſtr. & Alex. *in l. qui juriſdictionem ff. de juriſ. omn. Iud.* apud Vant. loco citato, ponderantes illius legis verbum *non debet* quod plerumque non neceſſitatem, ſed honeſtatem, & decentiam importat, & ita idem ſenſit Felin. *cap. cauſam. quæ de off. Iud. deleg. fall. 7.* *nec obſtat quod in l. 1. C. ne quis in ſua cauſa*, per verba negativa, & negativè concepta prohibetur ne quis ſit Judex in cauſa ſua, verba autem negativè concepta per ſe reſiſtunt actui & tollunt omnem potentiam. Quia ad verificanda verba negativè concepta, ſufficit quod actio prohibita cenſeatur facta contra legem & tanquam talis ſit irritanda, ſi pars opponat, non vero quod ſit ipſo jure, & facto irrita, & nulla; aliter omne prohibitum eſſet nullum, contra id quod dixit Innoc. III. *cap.* multa fieri prohibentur, quæ acta tenent. Videatur quæ de hac *qu.* dixi *tract. de elect. c. 9. qu. 1.* Et addi etiam debet, quod lex prohibens ne quis in cauſa propria ſit Judex, facta eſt favore partis, & ad vitandam injuſtitiam, quæ de facili immineret parti contra Judicem litiganti, unde pars huic favori poteſt renunciare, nec eſt veriſimile, quod lex voluerit, ut nec conſentiente parte in Judicem, non poſſit Judex in cauſa propria judicare. Igitur parte conſentiente, & non recuſante Judicem, ſi ipſe cognoſcat cauſam, proceſſus nec erit nullus, nec irritandus. An verò pars poſſit opponere huic proceſſui in quacumque parte proceſſus dicitur quod ex quacumque cauſa juſta, & quandocumque rationabiliter ſibi de novo timet, non obſtante quod ab initio ante litis conteſtationem non exceperit, ſeu Judicem non recuſaverit, poteſt excipere de incompetentia Judicis, ſive hoc proveniat ex meliori qualitatis Judicis cognitione, ſive quia aliquid injuſtitiæ expertus fuerit, ſive ex quacumque alia ſimili cauſa. Hæc enim eſt exceptio ſucceſſiva, & lex ſemper clamat, ut non conſentiente parte Judex in propria cauſa jus ſibi non dicat. Videantur quæ de his dixi *cap. exceptionis art. 8. de lit. conteſt. in 6.* Sed ubi agitur de offenſa facta conſanguineis, vel familiaribus Judicis, ut habetur expreſſè ex *l. qui etiam, de arbitr. & ex l. in privatis ff. de iud.* Judex poteſt cognoſcere, niſi recuſetur Panorm. *cap.* cum contingat. *numer. 20. de parti. comp.* Felin. *cap. cauſam quæ de off. deleg. limeſ.* Vant. *ubi ſupra numer. 91.* Et hoc idem certus eſt de Prælato, ubi agitur de offenſa facta ſibi ſuperiori, vel de cauſa ſpectante ad ſuam Eccleſiam Gloſſ. *in cap. ſi quis erga ... 2. quæſt. 7.* Innoc. & Hoſt. *in c. ſi quis Noſti de elect.* Domin. *cap. 1. de pæn. in 6.* Oldrad. Io. And. & aliqui quos ſequitur Fagn. *cap. Noſti num. 6. & ſequent. & in cap.* cum veniſſent DD communiter de Judic.

69. Secundò, Judex eſt incompetens, ſi per citationem ab alio Judice præventus eſt. De hoc videantur quæ dixi *cap. cum plures à num. 10. de off. deleg. in 6.* Tertiò Judex eſt incompetens ſi ſit legitime recuſatus, ut explicatum eſt ſupra. Quartò incompetens eſt Judex excommunicatus non tolleratus. *cap. excommunicamus §. credentes de hæret. cap. adverſus §. quia nemo de immun. Eccleſ.* Et ſi Judex ſit excommunicatus tolleratus adhuc poteſt à Reo recuſari, quia poterit nolle communicare cum excommunicato, cum conceſſio extravagantis *ad evitanda* non faveat excommunicato. Quintò cum in criminalibus præcipuè, quis ſortiatur forum ratione loci originis, vel loci domicilii, vel loci delicti punire delinquentem, ſpectat ad Judicem loci delicti, & ſi Judex, vel originis, vel domicilii illum punire velit, poteſt opponere, quod hoc ſpectat ad Judicem loci delicti. Clar. *quæſt. 38.* Farinac. *quæſt. 7 numer. 1.* Guazzin. *def. 1. cap. 14.* Et tunc Reus debet remitti à Judice originis, vel domicilii ad Judicem loci delicti, & ab eo punitus non poteſt ab aliis puniri, vel ſi cum illo tranſegit, non eſt amplius moleſtandus, ſed hæc aſſertio eſt valdè controverſa. Videantur DD. quos refert. Farinac. *d. quæſt. 7.* & Guazz. *d. cap. 14.* Clar. *quæſt. 39.* & ad eum Bajard.

70. Tertiò, Judex laicus eſt omninò incompetens ad cognoſcendum de delictis Eccleſiaſticorum. *cap. cum ab homine de Iudic.* Et ita quod Clericus captus à Judice laico impunè poſſit ſe eximere, non obſtante Bulla Sixti Quinti contra eximentes Guazz. *d. 1. c. 2. num. 2. & 3.* & apud illum plures alii, Bictus *quæſt. 88, num. 11.* Et ita quod proceſſus factus à Judice laico contra clericum ſit ipſo jure nullus, & ſi exhibeatur coram Judice Eccleſiaſtico, non probat. Et clericus ex confeſſione facta coram Judice laico damnari non poſſit. *Capit. At ſi clerici de iud.* ubi Panormit. Anan Butr. Farinaccius *quæſt 81. num. 185.* videantur dicta ſupra.

71. Septimò, Judex eſt incompetens contra Reum invite extractum ab Eccleſia in caſibus

non

non permiſſis, contra enim hujuſmodi Reum Judex nulliter procedit, nec in illum habet Juriſdictionem, eumque tenetur Eccleſiæ reſtituere. Nec immunitas Eccleſiæ poteſt violari à quocumque Principe ſeculari etiam Imperatore, ſed imò nec Judices Eccleſiaſtici etiam Epiſcopi poſſunt Reos fugientes ab Eccleſia extrahere, vel extrahi facere, ut illos puniant, niſi ad hoc licentiam habeant à Summo Pontifice. Regulares tamen Prælatos ſubditos ſuos Religioſos poſſe extrahere invitos à propriis eorum Eccleſiis, licet non ab alienis, dictum eſt ſupra, & ex Silveſ. Suar. Fogun. Ric. & Peregr. probat Diana *p. 1. tract. 1. reſol. 25.* Bictus *quæſt. 88. num. 21. & 22.* Reum etiam extra Eccleſiam captum non gaudere immunitate, ſi tranſeat per Eccleſiam, & per illam ducatur, quia Eccleſia eum liberum non recipit ex Archid. Boër. Covar. & alii dixit Bict. *qu. 88. nu. 23.*

72. Quarto incompetens eſt Judex præventus. Quando enim plures Judices poſſunt eandem cauſam cognoſcere, qui prævenit in cognoſcendo, debet illam cognoſcere, cui omnis juriſdictio eſt collata, & ab aliis ablata *c. penult. de for. comp. cap. Vt debitus de app. c. Cum plures, de off. de leg. l. 1. ff. de off. conſ. l. ſi quis poſtea, de jud.* Semper enim verum eſt, quod potius eſt jus præoccupantis *l. pluribus, & l. ſi is, qui ſtiberum ff. de Proc cap. ſi duo, de Prac. c. ſi quis juncto eod. tit. in 6.* Et ita quod in cauſa criminali ſi quis præveniat accuſando, vel citando faciat in aliis ſilere judicium, nec poſſit ille cogi, ut deſiſtat etiam ſub prætextu quod Reus ex alia cauſa criminali forte majori velit cauſam ad alium Judicem trahere. Tuſc. *tom. 6. concl. 646. n. 2.* Guazzin. *def. 1. cap 8. num. 2.* Quamobrem Judex qui prævenit poteſt juriſdictionem ſuam defendere, & alteri Judici inhibere ne in cauſa procedat, niſi tamen Judices ſint ſupremi Imperii. Socin. *cap. propoſuiſti num. 35 de for. comp.* Clar. *qu. 38. nu. 83.* Guazz. *d. 1. c. 8. n. 4.* Quomodo autem in hoc caſu Judex præveniens ſe habere poſſit contra Judicem præventum oſtendit Caball. *in quæſt. crim. caſu 162.* Arbitrantur autem Cyn. Bald. & Alex. quos refert Farin. *q. 7. n. 62.* ut ſi ejuſdem cauſæ ſint plures correi citatio facta de uno non inducat præventionem contra alios. Sed verior eſt ſententia oppoſita, ne contingat dividi cauſæ inſtantiam, quando delicta ſunt individua, & inſeparabilia, & quia Judex præveniens poteſt cognoſcere de annexis, & connexis, Scacc. *l. 1. de jud. c. 12. nu. 78.* Farin. *nu. 62 in fine* Guazz. *d. c. 8. qu. 8.* ubi *n. 7.* quod nec etiam accuſator poſt præventionem poteſt mutare forum, & coram alio Judice accuſare. Judex verò præveniens in judicando tenetur ſervare ſtylum ſui tribunalis. Et Reus ab eo citatus tenetur coram illo comparere.

73. Prævenire autem in materia juriſdictionis eſt præoccupare exercitium illius. Non fit autem præventio per accuſationem, vel quia Judex prius examinaverit, teſtes, ſed ille Judex prævenit, qui prius citat. De hoc plura dixi *cap. Cum plures de off. de leg in 6.* Hæc citatio verò debet eſſe valida, & legitima, & ad effectum acquirendi juriſdictionem neceſſe eſt, quod citatio ſit exequuta, ut fert communior opinio. Farin. *qu. 7. nu. 60.* Decian. *d. 4. c. 21. n. 7.* Scac. *l. 1. cap. 12. n. 9.* Guazz *def. 1. cap. 9. n. 19.* Debet verò hæc citatio, ubi proceditur per viam accuſationis fieri inſtante accuſatore, & in omni caſu fieri debet ex commiſſione Judicis. Multo magis hoc verificatur de citatione reali, quæ fortior eſt citatione verbali, & illi prævalet. Decian. *d. cap. 21. nu. 9.* Maſcard. *concl. 1222. in fine* Farin. *q. 7. nu. 53.* Guazz. *d. cap. 9. n. 14.* ſi tamen non fuit vere citatus realiter, & captus, ſed ſi reus ſe præſentet ad Judicem, qui illum non citavit non inducit præventionem, ſed Reum remittendum eſſe ad Judicem, qui Reum citavit, docet Farin. *q. 7. n. 55.* quia poteſt adeſſe aliqua præſumptio fraudis in eo, qui ſe præſentavit; Verum poteſt etiam eſſe quod ex juſta cauſa ſe præſentaverit; & ideo fraude ceſſante, Judex qui habet Reum in carceribus cauſam proſequitur, & maximè ſi prævenit etiam in ſententiando, ejus ſententia valet. Scacc. *lib 1. cap. 12. n. 63.* Tuſ *t. 5. concl. 293. n. 38.* Guazz. *d. 1. cap. 8. n. 16.* Sed ulterius addendum eſt, quod ubi Judex apud quem Reus comparuit illum retinuit, & carceravit, nihil obſtat, quod Reus in fraudem ſe præſentaverit, quia carceratio prævalet citationi verbali. Niſi Judex, qui prius citavit prius etiam ſententiaverit, quam Reus ſe præſentaverit alteri Judici, ut conſideravit Dec. ad *cap. cum M. Ferrar.* apud Guazz. *d. num. 16.* Nihilominus advertendum, quod hæc præventio, & difficultates locum habet ubi plures iſti Judices ſunt ſub diverſis Principibus, & dominiis, ſed ubi iſti Judices ſunt ſub eodem Principe, & qui habent juriſdictionem, ab eodem fonte, ad fontem habetur recurſus, qui ſpectatis circumſtantiis decernit, quod ſibi videtur melius. Farinac. *d. numer. 53.* Guazz. *numer. 17.* Si etiam Reus captus non conſenſit in Judicem capientem, ſed oppoſuit præventionem alterius Judicis, qui verbaliter citavit, ille Judex non poteſt procedere. Socc. *cap. Propoſuiſti num. 22. de for. comp.* Farin. *quæſt. 7. numer. 53.* Guazz. *d. cap. 9. num. 18.* Si etiam iſti Judices ſunt ſub eodem dominio, Judex, qui habet Reum carceratum etiam non requiſitus, poteſt exequi ſententiam alterius, qui verbaliter prius citavit, ſecus verò, ſi non ſunt ſub eodem dominio. Farin. *d. n. 53.* Guazz. *d cap. 8. num. 19.* Cæterum qui prævenit in citando, ut in tranſmittenda informatione abſenti, etiam ſi alius poſtea prius ſententiam tulerit, dicitur præveniſſe, & ſuam fecit juriſdictionem. Pariter vim citationis habet præceptum à Judice factum alicui, ut non diſcedat à domo, quia Judex vult contra illum procedere. Marian. Socc. *in cap Propoſuiſti num. 25 de for. comp.* Vel ſi Judex aſtrinxerit Reum ad comparendum coram ſe, & dederit illi ſignificationem, ne per alios Judices moleſtetur. Guazz. *c. 9. n. 22.*

Quod etiam juriſdictio dicatur præventa à Judice, qui habuit confeſſionem Rei ſuper delicto poſt Bald. & Maſc. tradit Guazz. *d. cap 9. num. 25.* Quod tamen intelligi debet, ſi iſte Judex vel non fuerat præventus, vel non fuerat illi intimata præventio alterius. Sola tamen reſcripti præſentatio non ſufficit ad hoc ut Judex dicatur prævenire. Solùm verò per actus legitimos non fraudulentos & validos inducitur præventio.

74. Cum verò Judicum alii ſint Eccleſiaſtici alii laici, alii habentes merum, alii habentes mixtum imperium; alii ſint Ordinarii, alii Delegati, alii Dignioribus, & majori auctoritate præditi: illi qui ſunt Ordinarii, alii qui acquirunt juriſdictionem ex jure ſpeciali. In omnibus iſtis Judicibus locum habet præventio, & ex illis ille prævenit alium, & ſuam facit juriſdictionem, qui modo ſupra expreſſo prius Reum citavit. Sed tunc præventio non eſt efficax, ut impediat alium Judicem, ſi Judex præventus ſit ſuperior, qui poſſit advocare ad ſe cauſam à præveniente inceptam. Sic enim & in multis aliis caſibus locum non habet præventio. Sic enim Judex procedens per viam inquiſitionis non prævenit reſpectu Judicis procedentis via accuſationis, etiam ſi accuſatio ſit poſterior. Item habens juriſdictionem ordinariam non prævenit habentem privilegiatam, quia iſte cenſetur habere eam privativè. Felin. *cap. irrefragibili numer. 2. de off. ord.* Decian. *lib. 4. cap. 20. numer. 23* Bajard. ad Clar. *q. 37. numer. 90.* Pariter præventio impeditur per fraudulentam, & malitioſam accuſationem procuratam à Reo, ut impediat judicem inquiſitionis ad effectum, ut mitius puniatur Decian. *numer. 24.* Guazzin. *numer. 31.* Sed ſi nullus alius Judex prævenerat, non video quod haberi poſſit locum fraus ad infringendam hanc primam præventionem; nam Reo non prævento liberum eſt prævenire, & ex competentibus Judicibus eligere, quem voluerit. Et alias finis extrinſecus etiam malus non mutat, vel irritat factum habentem ea, quæ ex ſua natura conſtituunt actum validum. Ideò Judex coram ſe accuſatum poteſt realiter citare & ſi citet valet citatio, & prævenit, etiam ſi accuſatio ex quocumque malo fine Rei fuerit procurata. Sed videant quæ infra *numer. 79.* dicta ſunt. Bajard *num. 48.* Nec valet præventio facta ante tempus. Item Judex incompetens non poteſt prævenire. Nec inter Delegatos cum clauſula, quod *ſi omnes non poteſtis.* Nec ſi Reus poſt præventionem obtinuerit privilegium Principis motu proprio, ut quis non poſſit accuſari, vel moleſtari niſi coram tali Judice. Et ſi Judex, qui prævenit fuerit negligens in cauſa, & in puniendo delinquentem, præventus Judex poterit procedere *cap cum plures de off. deleg in 6.* Et hoc etiam, ſi Judex negligens ſit Eccleſiaſticus. Videantur de his Farinac. *quæſt 7.* & Guazz. *ca. 10.*

75. Eſt verò maximè advertendum, quod ad hoc, ut præventio habeat effectum, neceſſe eſt quod coram Judici prævento opponatur ante litem conteſtatam, alter ejus proceſſus erit validus, & imò, ſi Judex præventus contempta oppoſitione ad ulteriora proceſſerit, neceſſe eſt, quod pars appellet. Farin. *quæſt. 7. num. 54.* Vant. *de null ex defectu juris. n. 101.* Guazz. *d. 1. cap. 8. numer. 15.* Quod ſi ſimus in cauſa contumacis abſentis, qui non poteſt excipere, & appellare, ſententiæ ab utroque Judice latæ valebunt, niſi Reus ante ſecundam ſententiam ſolverit primam, in qua tamen fuerit impoſita pœna ordinaria, quia ſi fuiſſet impoſita extraordinaria minor, ſed non ex juſta cauſa, & ſic illa pœna eſſet à jure reprobata, poſſet Reus puniri pæna ordinaria. Guazz. *d n. 15.*

76. Contumax verò, qui ex una parte non poteſt declinare forum & ex alia non poteſt opponere præventionem, & litis pendentiam, nihilominus ſi compareat coram Judice, qui prævenit, & ſolvat expenſas, poterit contra alium Judicem allegare præventionem, etiam ſi prior Judex non inhibuit. & maximè quando jus actoris non efficitur deterius, & ipſe paruit ſententiæ Judicis prævenientis. Far *q 7. n. 55* Tusc *tom. 6. concl. 646. n. 5.* Felin *cap. cum M. Ferrartenſis n. 25. de conteſt.* Scacc. *lib. 1. cap. 12. à n. 68.* Guazz. *d. 1. c. 18 n 18.* Sed ſi contumax non compareat poteſt in contumaciam condemnari à duobus Judicibus etiam diverſi fori, & juriſdictionis, & poterit cogi ad ſolvendam utramque condemnationem, niſi ante ſecundam condemnationem ſolviſſet primam, ut ex Bajard ad Clar *quæſt. 99. num 14* & Carau tradit Farin *quæſt. 7. num. 55.*

77. Cum verò dictum ſit, quod præventio facta à Reo, ſed affectata, vel fraudulenta non juvat. Felin *cum M. Ferrartenſis num. 7.* Bajard ad Clar. *quæſt. 38. num. 84.* Farin. *quæſt. 7. num. 64.* conſiderandum eſt, quod præventio dicitur affectata, ſi ſit facta poſtquam Reus fuit citatus ab uno Judice, quia tunc juriſdictio fuit acquiſita illi judici. & Reus non poteſt ſe præſentare coram alio Clar. *quæſt. 34.* Vel etiam ſi ſtante præventione in loco delicti, reus ſe conſtituit coram Judice domicilii. Vel ſi Reus procuravit contra ſe inquiri in Curia, in qua minori pœna delictum punitur. Dicitur etiam affectata, ſi carceratio inquiſiti, quando poſt citationem factam à priori Judice ſequitur carceratio. Farin. *quæſt. 7. numer. 64* Guazzin. *d. 1. cap. 8. numer. 22.* Sed bene iſti DD. advertunt in his locum habere arbitrium Judicis. Et quidem antequam reus ſit citatus ab aliquo Judice, in libertate illius eſt ſibi eligere ex competentibus Judicibus, quem voluerit, quia tunc ſinguli ſunt competentes, & nullus per præventionem ſibi propriam fecit juriſdictionem. Sed ſi reus verbaliter ab uno citatus fuit, jam ſi ſolum verbaliter citetur ab alio, hæc ſecunda citatio inanis eſt, quia prior Judex citavit prius, & ſecunda verbalis citatio priori non prævalet. Sed ſi citatus verbaliter procuret ſe citari realiter ab alio Judice, vel coram illo compareat, ſi id faciat

ex juxta

ex juſta cauſa, ut quia prior Judex eſt ſibi ſuſpectus, nulla hic eſt fraus, vel male affectata præventio, ſed etiam ſi hoc faciat, ut vitet majorem pœnam, quia in Curia illius Judicis delictum mitiori pœna punitur, non video unde præventio dicatur male affectata, quia finis iſte non eſt malus. Eſſet quidem malus, ſi Reus intenderet mitius puniri contra leges, ſed intendere mitiorem pœnam legibus approbatam, & ſervato juris ordine, non eſt illicitum. Sed nec medium quod aſſumitur videtur illicitum. Quia jus, quod prior Judex acquiſivit citando verbaliter eſt conditionatum, niſi, ſcilicet, alius Judex prius illum citet realiter. Cum igitur citatio iſta realis poſterior non ſit illicita, Reus illam procurans, non procurat illicitum, & jure ſuo utitur, ſi tamen Judex qui prius citavit haberet aliunde jus præveniendi & judicandi, ſolum ex ejus defectu alius poſſet judicare. Sed ſi ille non deficeret in ſui officio, non poſſit Reus procurare, ut alius realiter citando ſibi præventionis jus acquireret.

78. Dicunt etiam quod non valeat præventio prioris Judicis, quando ſecundus Judex procedit contra idem delictum, ſed graviori qualitate veſtitum, ut ſi primus Judex procedat ſuper vulnere ſimpliciter, ſecundus verò ſuper vulnere illato ex animo deliberato. Boſſ. Bart. & alii, quos ſequuntur Farinac. *quæſt. 7. num. 65.* & Guazz. *d. cap. 8. num. 23.* Sed hoc locum habere non poteſt niſi prior Judex qui prævenit, vel non poteſt, vel negligat cognoſcere de illa graviori qualitate, quia aliter non verificaretur quod ſupponitur, ſcilicet, quod prior Judex non cognoſcit de illa qualitate.

79. Sed præterea addendum eſt, quod dato etiam quod intentio procurantis ſe accuſari, vel realiter citari coram alio Judice eſt quid extrinſecum. Nec finis extrinſecus, aut ejus intentio mutat naturam actus, qui à fine proximo, & ſibi intrinſeco ſpecificatur, nec invalidat actum, qui habet omnia ſibi intrinſeca, & neceſſaria ad ſui valorem. Sic ergo citatio realis facta à ſecundo Judice, non perdit ſuum valorem ex eo quod ex fine peſſimo ſit procurata à Reo; nec per hoc fit præjudicium Judici realiter citanti. Imò idem dicendum eſt, ſi procuratio iſta fiat mendaciis, fraudibus, & modis illicitis. Sed hic duo conſiderari debent, ſcilicet utilitas Rei procurantis per citationem realem elidere primam verbalem, & Jus Judicis citantis realiter. Hoc ſecundum non tollitur, per malitiam Rei utentis maliis mediis, quia mala media non irritant finem, nec præjudicant juri innocentis & in propoſito non præjudicant Juri, quod Judex habet, ut poſſit realiter, citare citatum verbaliter ab alio Judice; & ideo licet Reo non deberet prodeſſe ſua fraus, Judex tamen ſi velit poteſt uti jure ſuo, & non obſtante, verbali citatione facta ab alio Judice procedere in cauſa. Si tamen Judex ſecundus in hoc eſſet culpabilis & fraudulentiæ conſcius, & particeps, vel pro pretio ſe moveret ad citandum, & actum ſuum venderet, tunc ejus citatio, & actus admitti non deberet.

80. Sed quid dicendum, ſi in eadem die Reus à duobus, vel pluribus Judicibus fuit citatus? Præfertur ille, cujus nuncius expreſſit horam, vel partem horæ determinatam; tunc enim de præventione aliorum non conſtat. Vel præcedit Judex ille à quo Reus fuit citatus perſonaliter, cum ab alio fuerit citatus ad domum. Socc. *d. cap. Propoſuiſti num. 22.* Guazz. *d. cap. 8. nu. 26.* Vel in dubio ſtatur juramento citati, & aſſerentis ſibi fuiſſe prius præſentatam citationem talis Judicis. Alii dicunt, quod vel Judices ſimul procedent, vel ex illis ſorte eligitur unus, qui judicet. Sed mihi magis placet dicere, quod in dubio Reus poſſit comparere coram eo, quem ipſe elegerit, & quod ille cauſam cognoſcere debeat, ut in *l. ſi quis gravi §. ſi cum omnes ff.* ad Syll. Socc. *d. cap. Propoſuiſti num. 22.* Bajard. ad Clar. *quæſt. 38. num. 86.* Vant. *de null. ex def. jur. num. 154.* Farinac. *quæſt. 7. num. 63.* Guazz. *d. cap. 8. numer. 25.* Sed quando Judices ſunt ejuſdem dominii recurritur ad Superiorem, qui litem determinat. Ex Decian. etiam *l. 4. cap. 21. num 10.* Farin. *quæſt. 7. numer. 63.* vult quod præferendus ſit Judex, qui eſt majoris juriſdictionis. Quod ſine difficultate procedit, ſi ille Judex ſit ſuperior, cui alter Judex eſt ſubditus, ſed ex ſola majori dignitate unius Judicis, & juriſdictioni non debet fieri præjudicium alteri Judici, qui in hoc habet æquale jus cum illo.

81. Eſt autem talis prærogativa illius, qui prius citavit, ut ſi Judex præventus ex quo illi non fuit oppoſita præventio, proceſſerit in cauſa, & in ea ſententiaverit prius, & ſic prævenerit in ſententiando, adhuc potius erit Judex, qui primo citaverit. Cyn. Dyn. Bald. & alii, quos ſequitur Farinac. *quæſt. 7. num. 59.* Decian. *l. 4. cap. 21. num. 15.* Sicut verò citatio verbalis non prævenit niſi ſit exequuta, ita nec citatio realis niſi Reus ſit captus. Et imò multi volunt, quod nec ſufficiat executio citationis, niſi citatus comparuerit in Judicio in termino citationis, vel niſi Actor accuſet contumaciam, quæ fuit ſententia Villal. & Dec. quam ſequitur Farinac. *numer. 60.* Ita in terminis hujus ſententiæ nec citatio realis præveniet, niſi Reus ſit captus, & inter manus Curiæ poſitus.

82. Tandem adverti debet, quod duplex eſt præventio, ſcilicet, alia Judicis, qui vel ad inſtantiam Accuſatoris, vel ex officio prius citat. Alia Rei qui prævenit comparendo coram uno Judice. De hac præventione Rei verificatur, quod non ſit valida, ſed rejicienda, ſi ſit doloſa, & fraudulenta, non tamen præciſe quia ſit affectata, quia hoc potuit fieri ex juſta cauſa, & ſine dolo, & fraude, ut *numer. 70.* eſt explicatum. Sed præventio Judicis quatenus eſt Judicis, non vitiatur ex dolo, vel fraude Rei, ut eſt explicatum; ſed quidquid ſit de præventione Rei, ſi Judex præventus à Reo, prævenit illum legitime citando, vel reſpectivè capiendo, præ-

ventio eſt valida. Et idem dicendum ſi Judex conteſtet illi litem.

83. Secunda nullitas proceſſus oritur ex eo, quod Reus damnatus ſit, non conſtito de corpore delicti, quæ nullitas non ſanatur ex eo, quod poſt ſententiam de illo conſtet, quia ſententia ex novis probationibus non convaleſcit Bajard. ad Clar. *quæſt. 66. num. 9.* Guazzin. *defenſ. 4. cap. 1 num. 21.* Et de hoc dictum fuit ſuper *q. 19.* Tertia nullitas eſt ex defectu legitimæ citationis de qua dictum eſt *quæſt. 20. art. 2.* Quarta nullitas eſt ex non oblatis, & conceſſis Reo defenſionibus, nimirum ex negata, imò non decreta Reo copia proceſſus offenſivi, & non oblato, ſeu non conceſſo termino competente ad ſe defendendum, ut explicatũ eſt, *art. 2.* Datio tamen copiæ proceſſus defenſivi non eſt de ſubſtantia judicii, cum acta ſemper ſint nota Judici, & Fiſco. Ubi tamen proceditur per viam accuſationis, copia proceſſus defenſivi ſolet & debet dari Accuſatori, ut videat, an velit aliquid in contrarium deducere. Si etiam Reus petat in actis copiam proceſſus defenſivi, Judex tenetur eam dare, & ſi eam dicto, vel facto neget, & ad ulteriora procedat, ea non data Reus poteſt appellare. Sed non interpoſita appellatione acta valerent. Quinta nullitas eſſe poteſt ex perſonali inhabilitate teſtium. Sexta ex contrarietate, falſitate, aut alio ſimili defectu reperto in dictis teſtium. Septima ex illegitimo teſtium examine de quibus actum eſt ſupra per plures *quæſt. & art.*

SUMMARIUM.

84. *Modi quibus Reus poteſt ſe defendere.*
85. *Delictum debet probari.*
   Actus indifferens inter delictum & non delictum præſumendus eſt bonus. ibid.
86. *Verba quæ in bonum vel malum ſenſum poſſunt trahi in bonum debent accipi.*
87. *Ex duabus præſumptionibus contrariis, quæ excludit delictum eſt accipienda.*
88. *In dubiis præſumitur minus delictum.*
89. *Quando actus de ſui natura eſt malus præſumitur delictum.*
   Delictum excuſabile non præſumitur delictum. Ibid.
90. *In præſumptionibus diſtinguitur actor à Reo.*
91. *Delictum regulariter non præſumitur quando eſt cauſa excluſiva delicti.*
92. *In foro conſcientiæ in dubio præſumitur delictum.*
93. *In defenſione magis creditur deponentibus.*
   In defenſione admittuntur conſanguinei. Ibid.
94. *Ad probationem innocentiæ teſtes inhabiles admittuntur.*
95. *Ex teſtibus inhabilibus aliqui admittuntur, alii non.*
96. *Unus teſtis poteſt plene probare defenſionem.*
97. *Modus tollendi vim probationum.*
98. *Objicere teſti falſum crimen eſt illicitum.*
99. *Objicere falſum crimen teſti eſt mortale peccatum.*
100. *Teſtis à Iudice interrogatus legitimè tenetur fateri. & 101.*
102. *Actore non probante Reus abſolvitur cum diſcrimine.*

ARTICULUS VII.

De defenſionibus oris ex non probato delicto.

SE defendere poteſt Reus ex eo, quod, vel factum, quod illi imputatur, non ſit probatum, vel quia non ſit delictum, vel quia non ſit punibile. Nam primo certum eſt, quod Actore, vel Fiſco non probante delictum Reus abſolvi debet, Clar. *quæſt. 62.* Guazz. *29. cap. 1. num. 6.* quod procedit etiam in caſu, in quo Reus ſuſceperit onus probandi ſuam innocentiam; nam & in hoc caſu ſi Reus in probatione deficeret; ſibi ſufficit, quod Actor, vel Fiſcus non probet delictum, de quo imputatur: & hoc præcipuè verum eſt, ſi Reus in ſuis probationibus appoſuerit ſolitas clauſulas, *et non*, &c. *Non ſe adſtringens, &c.* Bictus *quæſt. 92 num. 2.* Data etiam paritate probationum: imò dato, quod probationes Fiſci in aliquo excederent probationes Rei, iſtæ illis prævalere debent. Maſcard. Guazz. *loco citata.* Imò Reo ſufficit, quod offuſcet probationes Fiſci, & reddat rem dubiam, quia ſuper delicto dubio non poteſt ferri ſententia certa. Et ſic Rei probationes, præſumptiones, indicia & conjecturæ ſufficiunt ad confundendum probationes, præſumptiones, indicia, & conjecturas Actoris, vel Fiſci. Et ſic ſi præſumptiones pro Reo ſint, vel validiores, vel plures præſumptionibus Fiſci, vel minus validas, vel pauciores elidunt. Et ſi ſint pares prævalere debent, quæ favent Reo. Sed advertendum, quod probatio Actoris, vel Fiſci, ſi non eſt plena, & clara, tunc clara probatio Rei; etiam minor confundit probationem Actoris. & Reus debet abſolvi, cum in hoc caſu ſufficiat offuſcatio Tuſc. *L. P. concluſ. 708. numer. 29.* ſed ſi probatio Fiſci ſit plena & clara, eam non confundi, niſi etiam probatio Rei ſit plena ex Panormit. Gemin. Joan. Andr. & Bart. probat Tuſc. *de concl. 748. nu. 17. Litt. B.* & Bictus ubi ſupra, quia probatio potentior minorem vincit. Et nihilominus quod Reo ſufficiat reddere dubiam Actoris probationem ejuſque intentionem voluerunt Baldus, & Cravett. apud Tuſcum *loco citato nu. 28.* In dubio verò etiam ſtante paritate probationum pronunciandum eſt pro Reo. *L. abſentem, l. ſi præſt. l. interpretationem ff. de pæn. & cap. ex litteris de probat.* Maſcard. *lib 1. concluſ 3. num. 26.*

85. Præcipuè verò quando delictum probatur præſumptionibus, Judex ne erret, hanc præſumptionem generalem attendere debet, quod, ſcilicet, delictum non præſumitur, ſed ad excludendum delictum omnis rationabilis inter-

interpre.

terpretatio fieri debet. Delictum igitur per allegantem probari debet. *L. meritò ff. pro ſocio ubi gloſſ.* & alii DD. communiter, quos referunt, & ſequuntur Menoch. *lib. 5. præſ 2. n. 1.* Maſcard. *de probat. l. 1. concluſ. 49. nu. 1. & l. 3. concluſ. 1167. num. 2.* Farinacc. de Reo confeſſo. *quæſt. 85. n. 1.* & ideo actus indifferens, & ſonans de ſui natura in delictum, & non delictum præſumendus eſt bonus, ex *d. l. meritò* & DD. communiter, & pariter actus, qui in uno loco, & tempore eſt licitus, licet ille ſit illicitus in alio loco, & tempore præſumendus eſt factus in loco, & tempore licito Panormit. *cap. Auditis de præſcript. nu. 17.* Felin, *nu. 13.* Menoch. *de præſ. 2. n. 10. & præſ. 3. nu 40. & 119.* Farinacc. *dict. qu. 81. nu 6. ubi nu. 7.* ex Jaſon. Felin. & alii hoc explicant verum eſſe in iis, quæ regulariter ſunt permiſſa & licita, licet ſint prohibita in aliquo loco & tempore. Secus verò, in iis, quæ regulariter, & ex ſui natura ſunt prohibita licet in aliquo loco & tempore permiſſa, in iſtis enim præſumptio eſt, quod ſint geſta in loco, aut tempore prohibito. Verum etiam in iis, quæ prohibita ſunt ex ſui natura, licet in aliquo tempore, aut loco permiſſa, ut in homicidio, furto, & ſimilibus, probata cauſa, ex qua licitè fieri poſſunt, debent præſumi ea facta fuiſſe in caſu licito; quia in criminalibus probatio dubia; & poſſibilis obfuſcat claram Actoris præſumptionem, & ad abſolvendum ſufficit ut ex Aret. Alex. & aliis probat idem Farinacc. *num. 8.*

86. Sic etiam verba, quæ ſecundum diverſum intellectum poſſunt trahi in bonum & malum ſenſum, in bonum ſenſum accipi debent. Menoch. *lib. 5. præſumpt. 2. num. 7. & 12.* Rojas *de hæret. part. prim. num. 367.* Et hoc eſt verum etiam ſi verba impropriari debeant, potiùs in non delictum, quam in delictum. Maſcard. *de prob. l. 2. concluſ. 1003. numer. 7.* Farinacc. *dict. quæſt. 85. num 17.* Et idem dicitur de conſilio dato, ut præſumatur potius datum ad bonum, quam malum. Felin. *cap. auditis num. 33. de præſumpt* Maſcard. *dict. concluſ. 1003. num. 17.*

87. Quando etiam concurrunt duæ præſumptiones, quarum una excludit, & alia includit delictum, accipienda eſt illa, quæ delictum excludit Maſcard. *lib. 2. concluſ. 864. n. 30.* Unde eſt quod ad actum faciendum quis præſumitur potiùs motus ex cauſa licita, quam ex illicita. Farinac. *dict. quæſt. 85. num 19.* Quando tamen pro non delicto adeſt ſola præſumptio generalis, & pro delicto adeſt ſpecialis præſumptio, quæ præſumptio ſpecialis vincit generalem *l. cum de indebito ff. de probat.* tunc ſumitur præſumptio pro delicto. Panormitanus, & Felin. *cap. 1. de præſumpt.* Maſcard. *lib. 1. concluſ. 495. num 26.* Decian. *part. 2. lib. 6. c. 5. nu 15.* Sed ſi cum præſumptione generali excludente delictum eſt aliqua alia ſpecialis, quia plures præſumptiones vincunt minores, ideò tunc etiam ſi adſit ſpecialis præſumptio pro delicto, illæ quæ delictum excludunt prævalent. Maſc. *lib 2. concluſ. 1214. n. 16.* Farin *dict. qu. 85. num. 24.*

88. Sic etiam in dubio præſumitur potiùs delictum minus, quam majus, & pluralitas delictorum non præſumitur, & præſumitur potius culpa, quam dolus, & potius præſumitur qualitas exgravans, quam gravans. Farinac. *dict. quæſt. 85. num. 26.*

89. Quando tamen actus prima fronte ſecundum communem uſum loquendi, & à communiter accidentibus habet majorem formam actus mali, quam boni, in dubio intelligi debere potiùs in malum, quam in bonum, voluerunt Felin. *in cap. auditis de præſc. num 32.* Maſcard. *lib. 2. concluſ. 803. num. 19.* Menoch. *lib. 5. præſumpt. 2. num. 57.* Quod eſt verum ſi ea, quæ prima fronte habent ſpeciem mali, ſunt etiam prohibita lege naturali, divina, vel gentium. Secus autem in non ſic prohibitis, ut ex Alciato probat Farinacc. *dict. quæſt. 81. num. 32.* Sed abſolute loquendo, quando actus eſt de ſui natura malus, & prohibitus præſumi delictum dixerunt Felin. *cap. in præſentia num 13. de probat.* Maſcard. *de probat. lib. 1. concluſ. 494. nu. 4. & lib. 2. concluſ. 1003. nu 21. & 61.* Quod procul dubio eſt verum de actu prohibito Jure divino, naturali, & gentium, ſed ubi actus ſolum Jure poſitivo eſt prohibitus, & non agitur civiliter, ſed criminaliter ad pœnam, in dubio non præſumi delictum ex Alciato ſentit. Farinac. *dict. quæſt. 83. num. 37.* Hoc quidem verum eſt, quod etiam in prohibitis Jure divino, aut naturali, quando probatur cauſa, ſeu factum, ex quo poteſt excuſari delictum, delictum non præſumitur. Farinacc. *dict. quæſt. 85. num. 40.* plures Doctores referens.

90. In iſtis etiam præſumptionibus diſtingui debet Actor à Reo, nam ſumi debet præſumptio, quæ ſit favorabilis Reo, cui ſi favet præſumptio delicti, & ex præſumptione delicti eſſet abſolvendus, & ex non præſumptione delicti non abſolvendus, ſumi debet delicti præſumptio Felin. *c. fin. de præſ.* Menoch. *lib. 5. præſ. 2* Maſcard. *de probat. lib. 1. concluſ. 245. num. 2.* Farinacc. *dict. quæſt. 65. num. 40.* qui alios referunt. Et è contra ad favorem Actoris non præſumitur excluſio delicti, ſed præſumitur illum deliquiſſe, ut excludatur delictum rei Menoch. *num. 2.* Maſcard. *num 2.* Farinacc. *num. 42. locis citatis.* Sic enim, & quando agitur de præjudicio tertii delictum præſumitur ad excludendum ejus præjudicium. Gloſſ. *in cap. ſtatutum §. cum verò ab aliquo de reſc. in 6o.* Menoch. *præſ 2. nu. 50. lib. 5.* Maſcard. *de prob. lib. 1. concluſ. 495. num. 3.*

91. Cum verò aliqui, quos refert Farinacc. *quæſt. 85. num. 50.* adhoc, ut in dubio præſumitur non delictum, requirant quod conſtet de aliqua cauſa excluſiva delicti, hoc non eſt univerſaliter verum, ſed in aliquibus caſibus ut ſupra eſt expoſitum, & præcipuè ubi agitur de præjudicio tertii. Nam ubi agitur in genere, vel de facto in quo quis non habet aliquid facere cum alio, regulariter præſumitur non delictum, etiam ſi non allegetur cauſa ſuper qua fundatur ta-

lis

lis præſumptio delicti excluſiva. Menoch. de *præſ. 2. num. 36.* Maſcard. *dict. concluſ. 499. n. 14.* Farinace. *dict. quæſt. 85. num. 51.*

92. Tandem dicitur, quod in foro conſcientiæ, ubi agitur de favore animæ delinquentis, in dubio præſumitur delictum, ſi hoc requirit animæ favor. *cap. Conſilium §. cum autem de obſer. jejun. Cap. ad ejus in fine diſt. 5.* & communiter DD. An verò ſi teſtator fateatur ſe fuiſſe uſurarium præſumi debeat, eum ſemper fuiſſe talem ad effectum obligandi hæredem, ad reſtitutionem uſurarum, ex quo hoc eſt ſalubrius pro anima teſtatoris affirmavit Felin. *cap. in præſentia numer 13. d. probat. & cap. fin. num. 15. de præſumpt.* Sed id negarunt Alciat. *præſ. 1. numer. 19.* & alii, ſed hoc eſſe arbitrarium Judici dixit Menoch. *præſumpt. 2. num. 48. lib. 5.* qui prudenter conſiderare debebit, tempus in quo teſtator ille exercuit uſuras, & quæ negotia pertractavit, & alias circumſtantias, quod & voluit Farinac. *dict. quæſt. 8. num. 48.*

93. Sed præterea conſideret Judex, quod in cauſa defenſionis magis creditur paucioribus teſtibus pro reo deponentibus quam aliis numeri majoris. Et quod ad defenſionem admittuntur præſumptiones & approbationes dubiæ, & aliæ non concludentes, & ubi teſtes ad offenſam deponunt de delicto deliberato, ut puta, quod Titius deliberato animo occiderit Cajum, ſi teſtes ad defenſam deponant id factum fuiſſe caſu, vel ad ſui defenſionem, iſtis magis creditur Maſcard. *concluſ. 597. num. 16* Inſuper in defenſionibus admittuntur multi teſtes inhabiles, ut conſanguineus pro conſanguineo, & frater pro fratre, & domeſticus pro domeſtico. Farinacc. *quæſt. 125. num. 123.* Guazz. *def. 29. c. nu. 5.* Quod tamen non admittitur, ſi iſti teſtes producantur ad reprobandum teſtes Fiſci ſecundum Bajard. *ad Clar. quæſt. 24. num. 129.* Sed ex Onded. benè hoc limitat Guazzin. *defenſ. 29. cap 3. n. 6.* ut verificetur hoc quando iſti conſanguinei inducerentur contra teſtes ad illos puniendos, ſed ad effectum repellendi teſtes benè admittuntur. Non tamen admittuntur ad probanda adminicula, ut quod teſtis examinatus contra Reum ſit ejus inimicus, ſed ſolum admittuntur ad probandū ea, quæ directè tendunt, ad excluſionem delicti ſecundum Boſſ. Maſcard. Gabriel. quos ſequitur Scroi *part 6. cap. 2. num. 57.* Boſſ. Maſcard. & alii quos ſequitur Guazzin. *num 6.* Sed fundantur in hoc quod teſtes iſti conſanguinei, & inhabiles, nec in proceſſu Fiſci admittuntur, ad probanda adminicula contra Reum, ſed primò neque hoc admittitur, ut dictum eſt ſupra. Et ulterius non eſt eadem ratio quia favorabilior eſt probatio ad defenſam. Tum quia ſi adminicula faciunt aliquo modo ad defenſam, ad ea probanda admitti debent teſtes, qui ad defenſam admittuntur.

94. Quando tamen proceditur non ex officio Judicis, ſed ad quærelam partis hos teſtes inhabiles non admitti tradit idem Guazz. *dict. numer. 6.* Sed neque hoc eſt ſine difficultate quia probatio innocentiæ ſemper eſt favorabilior, & magis privilegiata, nec debet reſtringi nec ejus privilegium tolli. Ideò ad probationem innocentiæ teſtes inhabiles admittuntur Clar. *quæſt. 24. num. 16.* Farinac. *conſ. 39. num. 16.* Et licet admittuntur cum ſuis imperfectionibus, & non probent plenè, tamen & ex habilitate aliorum teſtium eorum inhabilitas ſuppletur, & in omni caſu aliquid probant, & maximè attenta eorum qualitate, & facti circumſtantiis juvant ad minuendam pœnam Menoch. *caſu 587. numer. 2.* Guazzin. *defenſ. 29. cap. 3. numer. 8.* Et quamvis aliqui DD. apud Bajard *in qu. 14. num. 133.* nolint ſocium criminis admitti ad defenſam conſocii, meritò hoc rejicitur, quia ſi in proceſſu offenſivo ſocius criminis admittitur ad fundandam intentionem Fiſci contra Reum, cur non admittetur in proceſſu defenſivo ad favorem Rei? Eo magis, quod Fiſcus non poteſt dividere confeſſionem ſocii criminis; ſed debet illam admittere, prout cantat, & ſic debet illam admittere etiam pro illa parte, in qua favet Reo. Guazzin. *defenſ. 29. cap 3. n. 9.* Et ſocii criminis depoſitio ſaltem juvabit, ut elidat indicia Fiſci, & ſic aliquam probationem faciet. Farinacc. *conſ. 66. num. 15.*

95. Ex teſtibus igitur inhabilibus illi ad defenſam non admittuntur, quorum inhabilitas eſt pœna contra teſtes lata in odium delicti nec poſſunt admitti ad actus legitimos: ſed illi, qui prohibentur admitti, quia ſunt de veritate ſuſpecti admitti poſſunt, licet non ut teſtes plenè probantes, ſed cum ſuis imperfectionibus. Et ratio eſt, quia lex eos reiicit in proceſſu offenſivo favore innocentiæ ad vitandum periculum damnandi innocentem ex falſis probationibus. Eadem verò ratione admitti debent in proceſſu defenſivo ne innocentia pareat ex defectu probationis Idem ad defenſam admittuntur etiam teſtes deponentes de credulitate, & probant maximè ſi reddant rationem credulitatis, quam etiam ex fama reddere poſſunt Maſcard. *lib. 1. concluſ. 459 num. 1.* & plures alii quos ſequitur Guazzin. *defenſ. 29. num. 11.* Et pariter admittuntur, & ad defenſam probant teſtes etiam ſi non interrogati non reddunt cauſam ſcientiæ. Guazzin. *num. 10.*

96. Quando verò Bictus *quæſt. 42 num. 4.* ex Tuſeo dicit, quod ſi Actor plenè probavit ſuam intentionem, ſemiplena probatio favore Rei facta non confundit, & obfuſcat probationem Actoris, tamen plures docent, quod unicus teſtis probat defenſionem, ita quod per hoc excuſetur à pœna, & ita quod etiam ſi Actor plenè probaverit ſuam intentionem, & delictum, adhuc unius teſtis depoſitio probet defenſionem, ut inquiſitus ex eo reus liberetur à pœna, & debeat abſolvi. Nam dicitur quod in hoc caſu Judex procul dubio tenetur quærere plenam probationem Innoc. Bald. Odd. Guazz. *n. 12.* Vel ſaltem opinabitur, ut Reus liberetur à pœna mortis. Maſcard. *lib. 1. concluſ. 491. num. 18.* Anchar. Boſſ. Vulpell. quos ſequitur Guazz. *nu. 12.*

Et

Et ſi Reus probet ſuam innocentiam per unum teſtem in cauſa principali, & per alium in cauſa appellationis hoc ſufficit ad plenam probationem. Ubi verò Actor non probavit plenè delictum, & ſic deeſt contraria probatio, unus teſtis plenè probat defenſionem, ut per DD. quos refert Guazz. *num. 12.* Ubi *num 13.* ſubditur quod magis creditur teſtibus deponentibus ad defenſam, quam ad offenſam, & ſic in pari numero magis creditur teſtibus deponentibus de non delicto, quam deponentibus de illo, quia hoc eſt naturæ conſentaneum. Menoch. *caſ 126. num. 35.* Ubi etiam ad defenſionem probanda ſit ſama, eam probari per teſtes ſimpliciter deponentes de auditu dixerunt Cepoll. Cephal. Boſ. Bord. Guazz. *defenſ. 29. cap. 3. num. 25.*

97. Sed & alius modus tollendi, vel minuendi vim probationum eſt objicere contra teſtes aliquod delictum, vel aliquem defectum, quo verificato teſtis, vel non probet, vel minus probet. Et haberi debet tanquam certum, quod objicere teſti verum crimen occultum, ſed in judicio probabile non eſt illicitum, ſi tamen veriſimiliter ſperetur, quod id conducat ad objicientis defenſionem; aliter ſi talis objectio non juvat, ipſa eſt contra charitatem, imò & contra juſtitiam & non habet vim defenſionis, ſed detractionis, & vindictæ. Bannes *2. 2. qu. 70. art. 3.* Serra *2. 2. quæſt. 69. art. 2. diſp. 1.*

98. Et nihilominus etiam ſi teſtis verum depoſuerit, & etiam coactus à Judice, & ſervato ordine juris, Reus verum crimen poteſt objicere teſti, ſi ex hoc debilitatur ejus teſtimonium, & ad ſui defenſionem eſt neceſſarium. Quia in hoc caſu (quidquid ſit de præſumptione aliqua) in rei veritate accuſatio eſt injuſta, & teſtis ſine ordine juris interrogatur, & non potuiſſet interrogari, ſi conſtitiſſet de defectu teſtis. Reus ergo habet jus ſe defendendi, & oſtendi defectum teſtis, & vim teſtimonii illius elidendi. Et ſibi imputent Accuſator & teſtis, ſi damnum patiantur, quia nec ille accuſare poterat, non habens teſtes idoneos, nec iſte tenebatur teſtificari, ſciens poſſe objici crimen, ob quod rejici poterat Bannes *2. 2. qu. 70. art. 3.* Serra *quæſt. 69. art. 2. diſp 1.* & ex Mald. Card. de Lugo *diſp. 40. num. 23.* Si tamen oppoſitio criminis non juvaret Reum, & ſic non eſſet neceſſatia ad vitandum grave damnum, illa eſſet contra charitatem, imò & poſſet eſſe contra juſtitiam At verò objicere teſti falſum crimen, ſemper eſt illicitum. Sed ſi teſtis eſt falſus, licet illi objicere vera crimina etiam occulta, ſed probabilia, quia hæc eſt ſpecies defenſionis cum moderamine inculpatæ tutelæ: Et hoc eſt verum etiam ſi teſtis falſum depoſuerit ex inculpabili ignorantia, licitum enim eſt ſe defendere ab invadente, qui ex ignorantia invadit. Et hoc etiam verificatur, quando teſtis nõ eſt falſus, ſed tamen injuſte deponit, & contra ordinem juris, quia & iſte teſtis eſt invaſor injuſtus & imò in hoc caſu Reus æquivocando poteſt dicere, quod non eſt vera depoſitio, ſeu dicere teſti non dicis verum, mentiris, ſi id dicat non animo injuriandi, ſed ſe defendendi cum ad ſe defendendum non ſufficiat negare delictum.

99. An verò teſti falſo objicere crimen falſum ſemper ſit peccatum mortale, procul dubio regulariter eſt mortale, quia tale crimen non juvat ad defenſionem Rei niſi ſit probatum, & niſi non per falſos teſtes poteſt probari. Per ſe tamen loquendo hoc non eſſe peccatum mortale, ſed veniale, ſenſit Bannes *2. 2. qu. 70. art. 3. diſp. 2.* Et ſpeculative loquendo id admittit, Card. de Lugo *diſp. 40. num. 26.* Sed quidquid ſit de hac ſpeculatione meritò hoc non placuit Serræ *2. 2. quæſt. 69. art 2. diſp. 1. concl 2.* Quia hæc objectio criminis falſi, vel nihil valet, ſi non probatur, vel non poteſt probari niſi per teſtes falſos, eſt verò injuſtum lædere proximum ſine cauſa, & falſos teſtes adducere. Sed inſuper ſi Reus alio modo minus noxio teſti poſſit ſe defendere, contra charitatem eſſet talia crimina etiam vera, ſed occulta ſine neceſſitate detegere. Bannes & Serra *loc. cit.* Sanchez. *l. 6. cap. 3. diſp. 20.* Sed non eſſe contra juſtitiam voluit Leſſ. *cap. 31. diſp 2* apud Card. de Lugo, Sed dicendum eſt eſſe etiam contra juſtitiam quia non ſervatur inculpata tutela, quando quis ſine neceſſitate potens alio modo ſe defendere lædit invaſorem graviter, Molina *tom. 5. diſp. 43. num 3.* Et ex eo Card. de Lugo *diſp. 40. ſec. 2. num. 22.* Et præterea notandum, quod non pro quolibet detrimento, quod Reus patitur, licet illi quælibet crimina detegere, ſed in hoc ordo charitatis ſervari debet, ideo Reo, ut vitet nocumentum non magni momenti, non licet, teſti qui coactus à Judice depoſuit, objicere crimen, pro quo teſtis eſſet morte plectendus. Cæterum ſi teſtis in his caſibus patitur, ſibi damnum imputet, qui in hoc periculum ſe ingeſſit, quo poſito non tenebatur deponere Bannes & Serra, *locis citatis.*

100. An verò teſtis à Judice interrogatus teneatur objecta ſibi crimina confiteri, dicitur quod nedum ſi defectus objecti non inferant teſti turpitudinem, ut ſi objiciatur illi, quod ſit conſanguineus Accuſatoris, ſed etiam ſi objiciantur illi gravia crimina, dummodo tamen illa ſint ſemiplena probata, & Judex legitimè interroget, teſtis illa fateri tenetur, hanc tamen probationem non facit ſola infamia, ut poſt Covar. *pract. 1. cap. 18. numer. 7.* Sanchez. *lib. 6. of. cap. 3. nu. 38.* tenet Card. de Lugo *diſp. 39. ſec. 2. num. 16.* Si verò Reus non poteſt negare crimen, ut puta quia de illo per teſtes conteſtes eſt convictus, vel ex quacumque alia cauſa exceptio contra teſtem illum non iuvat ad vitandum grave damnum, contra charitatem eſt teſti crimen grave objicere. Sic, qui inuaſus à decem, ſciens ſe non poſſe evadere, & fugere mortem, nihilominus inutiliter occidit unum ex illis, peccat contra charitatem. In his enim caſibus defenſio, quæ fit cum læſione alterius inutiliter adverſatur charitati.

119. Diuturnitas temporis facit ne delinquens mitius puniatur.
120. Iudex ordinarius ex diuturnitate temporis non poteſt minuere pœnam in delictis gravibus.
121. Arbitrarium eſt judici vario modo punire, & minuere pœnam.
122. Diuturnitas culpabilis non juvat.
123. Abſens damnatus per ſententiam non poteſt inconſulto Principe ſalvari.
124. Diuturnitas carcerationis minuit pœnã & 125

ARTICULUS. IX.

De defenſione, quæ oritur ex eo, quod delictum imputatum non ſit punibile.

107. EX muliplici capite delictum aliquod poteſt eſſe non punibile. Primo quia de Jure communi, vel municipali, vel ex conſuetudine tale delictum à foro externo eſt permiſſum, & non punitur. Secundò quia delictum ſit præſcriptum. Tertiò quia inſtantia Judicii ſit perempta. Quartò quia Reus præſumptus pro illo delicto fuerit alias judicatus, & vel abſolutus, vel punitus. Primò Igitur ſi de Jure vel conſuetudine delictum in foro externo ſit permiſſum, nec pro eo ſit ſtatuta aliqua pœna, quale eſt peccatum ſimplicis fornicationis, ſi Judex aliquis contra talem delinquentem procedat, tam proceſſus, quam ſententia ex eo lata ſunt nulla. Ubi enim pœna non applicatur inanis eſt accuſatio, & inutilis inquiſitio. Unde etiam ſi talis fuerit citatus, & non comparuerit non poteſt damnari in contumaciam, etſi damnetur ſententia eſt nulla; & ideo exceptio iſta non punibilitatis, & impedit litis ingreſſum, & poteſt ſemper opponi etiam poſt ſententiam Guazzin. *defenſ. 2. cap. 1. num. 11.* Bict *quæſt. 93. num..*

108. Secundò ubi delictum ſit præſcriptum non poteſt contra delinquentem inquiri *l. querela C. ad leg. Corneliam de falſo crimine.* Crimina verò tam publica quam privata, ſpatio viginti annorum præſcribuntur *d. l. querela.* Quod adeo verum eſt, ut nullus etiam minor, vel fiſcus adverſus hanc præſcriptionem reſtituatur in integrum, ut poſſit accuſare, vel inquirere contra illum, qui jam à viginti annis deliquit. Et hoc eſt verum, nedum ſi Judex procedat ad querelam partis etiam ex officio. Et ita ut ſi Judex aliquem, qui ſic præſcripſit delictum damnaverit, inique agat, & ſit puniendus, etiam pœna mortis, ſi damnatus illam pœnam ſubiit. Valet hæc præſcriptio nedum in delictis manifeſtis, ſed etiam in occultis, niſi taliter ſint occulta, ut per generalem, & diligentem inquiſitionem Accuſatoris, aut Judicis non potuiſſent ad notitiam Curiæ devenire. Præſcriptio enim currit contra negligentes, quales non ſunt Accaſator, aut Judex reſpectu criminis adeo occulti, ut per nullam diligentiam potuiſſet cognoſci. Habentur iſta ex Clar. *quæſt. 52.* Maſcar. *concl. 352.* Tuſc. *l. 1. concl. 569.* & aliis, quos referunt, & ſequuntur Farin. *qu. 10.* & Guazz. *def. 2. cap. 2.*

109. Item valet præſcriptio etiam ſi delictum fuerit notorium, vel delinquens illud confeſſus fuerit. Quod ſi hæc confeſſio delinquentis emanaverit poſt vigeſimum annum, & completam præſcriptionem, quia per illam & delictum, & accuſatio aboletur, & ceſſat omnis actio, non poteſt ſic confitens duci in judicium, & puniri. Unde hæc exceptio, ſi fiat ante litis conteſtationem, impedit litis ingreſſum, & poteſt ſemper opponi, & in progreſſu cauſæ, & poſt ſententiam, & tunc impedit ſententiæ executionem, etiam ſi ſententia data ſit in contumaciam, Si verò hæc exceptio non fuerit oppoſita, acta valent. Et ſententia dabitur executioni, quod explicatur ut infra. Sed hæc exceptio poteſt opponi à quolibet de populo. Et habet tantam efficaciam, ut tollat etiam infamiam ex delicto deſcendentem. DD. vero docentes ſupradicta videri poſſunt in Farinac. *qu. 10. n. 1. & ſeqq.* & Guazzin. *defenſ. 2. num. 1.* qui eadem docent, & Clar. *quæſt. 51. & 112* Maſcard. *concluſ. 337. & 311.* Tuſc. *l. 1. conſ. 539.*

110. Ex ſtatutis etiam municipalibus, hæc præſcriptio fieri poteſt minori tempore tranſacto. Et de Jure communi aliqua delicta minori tempore præſcribuntur, ut adulterium ſolum, vel ſtuprum ſolum ſine vi commiſſum, quantum ad pœnam tempotalem præſcribitur ſpatio quinque annorum, non tamen in ordine ad divortium, & ad pœnam ſpiritualem *l. Mariti §. Sex menſium, & §. quinquennium. ff. ad l. Iuliano.* Hoc tamen explicatur, ut verificetur reſpectu adulteri Nam reſpectu adulteræ, ut ipſa non poſſit accuſari datur terminus ſex menſium utilium, quorum duo dantur marito ut poſſit accuſare jure mariti, & quatuor ut ipſe vel alius extraneus valeat accuſare. *l. Mariti §. de incept.* Guazzin. *numer. 48.* Item actio injuriarum præſcribitur per annum *l. ſi non convitii de Injur.* Quod nedum eſt verum de actione prætoria, ſed etiam de Civili ſecundum communiorem opinionem, Actiones tamen civiles quia oriuntur ex delicto durante ſpatio triginta annorum non prius præſcribi dixerunt Clar. *q. 53.* & ex Tuſc. Guazz. *nu. 25. & 73.* Farinac. *quæſt. 10 nu 34.* crimen verò calumniæ ſolum ſpatio viginti annotum præſcribitur, ſicut & actio libelli famoſi. Farinac. *quæſt. 10 nu. 14.*

111. Si etiam ſtatutum præfigat terminum 20. annis minorem Accuſatori ad accuſandum, nec Judex poſt illum terminum poterit inquirere, quia ubi ceſſat actio, & Accuſator non poteſt accuſare, nec Judex poteſt inquirere; Et tamen præfixo termino ad inquirendum ex officio, ex hoc non eſt præfixus ad accuſandum, quia non cenſetur ablatum Jus accuſatori ad agendum pro privato intereſſe, ut ſibi ſatisfiat. Farinac. *quæſt. 10. num.. 15. & ſeqq.* Guazzin. *defenſ. 2. cap. 2. num. & ſeqq.* & apud illos plures alii. Et attendi etiam debet quod licet aliqua delicta præſcribantur minori tempore,

quam viginti annorum, ſi tamen ſint mixta, & conjuncta cum delicto; quod non præſcribitur niſi longiori tempore, attendi debet longioris temporis præſcriptio. Bajard. ad Clar. *qu. 60. n. 118* Guazzin. *defenſ. 2 cap. 2. num 82.*

112. Et nihilominus hæc præſcriptio interrumpi poteſt, & interrumpitur, nedum ſi ante completum tempus præſcriptionis delinquens citetur. Sed etiam ſi accuſator libellum accuſationis porrexerit, vel fiſcus inſteterit apud Judicem, ut procedat contra delinquentem. Sed requiri ad hoc citationem per nuncium regiſtratam in actis volunt Bajard. ad Clar. *qu. 51.* & Guazz. *d. cap. 2. num. 90.* Et ſi delinquens non completa præſcriptione damnatus fuerit in contumaciam, nedum interrupta fuit prior præſcriptio, ſed nec à die condemnationis recurrere incipit nova præſcriptio. Tum quia delinquens manet abſens, & ſententia non poteſt contra illum exequi. Tum quia ſententia iſta eſt conditionalis, ut, ſcilicet, ſententia detur executioni, quando delinquens devenerit ad manus Curiæ, & ſic nova præſcriptio non poteſt incipere niſi adimpleta conditione.

113. Præterea multa ſunt delicta, quæ præſcribi non poſſunt, nimirum, crimina hæreſis, læſæ majeſtatis ſuppoſiti partus parricidii, apoſtatatus, aſſaſſinii, falſæ monetæ, ſimoniæ, concuſſionis, ſodomiæ, & abortus, in quibus nulla currit præſcriptio ſicut nec in aliis criminibus exceptis his ſimilibus; ſed Reus dum vivit perpetuo de illis accuſari, & pro illis puniri poteſt, ſic de crimine Apoſt. *l. 2. & l. apoſt. C. de Apoſt.* & de crimine ſuppoſiti partus. *l. qui falſum §. 1. C. ad leg. Cornel. de Falſ.* & de parricidii *l. fin. ff. de par.* & generaliter de omnibus criminibus recenſitis Gig. Bell. Marſ. Carret. & alii quos ſequuntur Farinac. *quaſt. 10. num. 29.* Guazz. *defenſ. 2. cap. 2.*

114. Inter delicta verò contra quæ non præſcribitur, quidam numerant crimen falſi, & volunt quod ſolum per triginta annos contra tale crimen præſcribatur; ſed verior ſententia eſt quod, & hoc crimen præſcribatur ſpatio viginti annorum. Farinac. *quaſt. 10. num. 4.* Guazz. *defenſ. 2. cap. 2. numer. 19.* Et ita quod ſi ſtatutum præſcribat minus tempus ad præſcribendum, hoc verificatur etiam de crimine falſi, niſi expreſſe excludatur. Si tamen falſarius, ut puta qui falſum inſtrumentum fecit, eo poſtea utatur in Judicio, interrumpitur præſcriptio, & poſtea pro hoc uſu poteſt puniri. Clar. § *falſum.* Farinac. *quaſt. 10. num 10.* Guazzin. *num. 22.* Contra Eccleſiam etiam crimen falſi nunquam præſcribitur in ordine ad pœnam ſpiritualem, ſecus ad pœnam temporalem. Farinac. *quaſt. 10. num. 5.* Guazz. *numer. 20.* Amplius in foro conſcientiæ, & de Jure Canonico in ordine ad pœnas ſpirituales nulla admittitur delictorum præſcriptio. Panormit. *cap. fin. de praſc.* & ibidem Felin. In foro autem fori nec admittitur præſcriptio in criminibus, quæ impediunt executionem Ordinis vel beneficiorum retentionem, & hoc etiam poſt peractam pœnitentiam de quibus in *cap. Inquiſitionis de Accuſat.* ubi But. Innoc Panormit. & alii. At verò in aliis criminibus currit præſcriptio viginti annorum, ſicut, & in Civilibus, quia in hoc lex Civilis non eſt correcta Farinac. *quaſt. 10. numer. 31. & 32.* Guazzin. *defenſ 2. cap. 2. num. 86.* Quod etiam præſumptio iſta non habeat locum in ordine ad declarandum delinquentem in pœnam ipſo jure latam, *ex cap. ſi quis, de præt. in 6. docent. Anchar.* ibi Alex. Carret. & alii Farinac. *quaſt. 10. num. 33.* Guazz. *defen. 2 cap. 3. num. 86.*

115. Sed hoc negant alii, à quibus non eſt alienus Farinac. *numer. 34.* Sed verior eſt prima ſententia, quia agitur non de pœna imponenda, ſed de pœna ex vi legis jam incurſa. Præterea delinquens juridicè damnatus per nullum tempus præſcribere poteſt ſententiam & ſe tueri ne illa executioni detur. Caball & Guazz. *nu. 88.* Item non obſtante quacumque præſcriptione, crimina opponi poſſunt per viam exceptionis ad repellendum teſtes, vel accuſatores, vel ad alios effectus exceptionum, & tunc Judex poteſt de delicto cognoſcere, non ut puniat delinquentem, ſed ut effectum ſuum habeat exceptio. Farinac. *quaſt. 10.* Guazzin. *def. 2. cap. 2. numer. 71*

1 6. Sed quod etiam in malis moribus, ſi quis per triennium honeſte vixerit ſit præſcripta omnis ſiniſtra actio, voluerunt plures, quos refert. Guazzin. *num. 63.* Sed hæc eſt præſcriptio bonæ famæ, quæ magis confirmatur, ſi probetur quod intra triennium habita occaſione delinquendi, qui erat malæ famæ, non deliquit Sed hæc non eſt præſcriptio actionis Judicialis; ſed ad hanc requiritur ſpatium viginti annorum vel aliud à lege, vel ſtatuto præſcriptum.

117. Quod ſpatium in delictis iterabilibus ſumitur à die ultimi commiſſi delicti. Et ſi fuerit ſtatutum, quod non poſſit cognoſci de crimine poſt quadriennium, ſi ſuperveniat ſtatutum abbrevians tempus. & ut non poſſit cognoſci de crimine poſt triennium, hoc ſecundum ſtatutum ſervandum erit, niſi ante emanationem ſecundi ſtatuti poſt triennium, & ante quadriennii lapſum Judex cœpiſſet inquirere de delicto. Hoc vero ſpatium à Jure ſtatutum debet eſſe continuum, & non interruptum; quia ut dictum eſt numerandum eſt ab ultimo delicto, & ſic per iterationem delicti præſcriptio interrumpitur. Quod procul dubio intelligitur de delicto ejuſdem ſpeciei, & cum eadem perſona commiſſo. Farinac. *quaſt. 10. numer. 16.* Guazzin. *num. 51.*

118. Sed unius delicti commiſſio non interrumpit præſcriptionem delicti alterius ſpeciei, & adulterium commiſſum non interrumpit præſcriptionem homicidii, vel adulterium cum Berta non interrumpit præſcriptionem adulterii antea commiſſi cum Julia. Diſtincta enim crimina diſtinctum, & ſibi proprium requirant

ſpatium

ſpatium, & contra illud præſcribitur ſpatio temporis legalis elapſo. An verò dies commiſſi delicti in præſcriptione computetur Petr. Caball. *caſu 6. num. 1. & ſeqq.* Negat computari, aſſerens hanceſſe opinionem magis receptam in Curiis, quod approbat Guazzin. *num. 34.* Cum tamen tempus præſcriptionis debeat eſſe continuum, ſine dubio decurſu annorum naturalium intelligitur concurrere de momento ad momentum, & non de curſu dierum utilium. Quamvis in præſcriptione injuriæ, quando injuria eſt illata per metum, annum intelligi de anno utili dixerint Clar. §. *Injuria* Rota *deciſ. 2. de Injur.* Farinac. *quæſt. 10. num. 22.* alios referens Guazzin. *d. c. 2. num. 55.*

119. Quia etiam delicta morte terminantur, ideo delictorum præſcriptio locum habet viventæ delinquente, nam poſt mortem ceſſat actio, & punitio contra delinquentem. De caſibus autem exceptis, in quibus agi poteſt ad damnandam memoriam defuncti; & ad pœnam pecuniariam, & confiſcationem bonorum, ut in crimine læſæ majeſtatis, præſcribitur per quinquennium à die mortis computandum, & ſic etiam confiſcatio bonorum perſcribitur per quinquennium *l. in cognitione ff. ad Sillaniam.* Bajard. ad Clar. *quæſt. 51* Farinac. *qu. 12. n. 36. & ſeqq. & n. 81. & ſeq.* Ubi quod etiam quando quis etiam tedio vitæ ſe occidit, non puniatur poſt mortem ſaltem de conſuetudine, ſpecialiter verò contra defunctum hæreticum proceditur, ut damnetur ejus memoria, de quo videri poſſunt, quæ adnotavi *cap. filii de hæret. in 6.* Et qualiter bona hæretici defuncti contra Fiſcum præſcribantur non tamen per quinquennium, ſed ſolum per quadraginta annos decernitur per *c. 3. de præſcrip. in 6.* & ibi id explicavi.

120. Tandem advertitur quod hujuſmodi delictorum præſcriptio non irritat proceſſum factum contra illum, qui præſcripſit, niſi opponatur Bald. Bart. Foller. Farinac. *qu. 10. nu. 35.* Sed contrarium voluit Marſil. *conſ. 46. nu. 10.* quia præſcriptio tollit pœnam, & ab hac ſententia non eſt alienus Guazz. *defenſ. 2. nu. 15.* Et quidem ſi præſcriptio ſit nota Judici, ſicut poteſt eſſe nota conſiderato tempore delicti commiſſi, & quod in curia nullus eſt proceſſus contra delinquentem, inique, & injuſtè agit Judex procedendo contra delinquentem, qui præſcripſit, quia Judex iſte ex officio ſupplere debet defectum Rei; ſed ſi Judex ex probabili ignorantia præſcriptionis proceſſit, habita notitia ſublevare tenebitur Reum quantum fieri poterit. Si tamen aliquis poſt præſcriptum delictum citatus damnatus fuerit in contumaciam nullo opponente præſcriptionem, & hujuſmodi contumax venerit ad manus Curiæ, ſatis erit, ut tunc opponat delictum ſuum fuiſſe præſcriptum, ut impediat executionem ſententiæ Carr. *de execut. ſent. cap. bannit. cap. fin.* Farinac. *qu. 10. n. 35.*

121. Quamvis verò delictum non ſit completè præſcriptum, diuturnitas temporis computenda à die commiſſi delicti facit, ut delinquens mitius puniatur, ſi poſtea per tempus diuturnum delinquens laudabiliter, & inculpabiliter vixit Clar. *qu. 60. nu. 28.* Farinac. *quæſt. 10.* Gomez. Tiraquell. Theſ. quos ſequitur Guazz. *def. 2. cap. 3. à num. 2.* Diuturnitas verò inducitur per curſum 10. annorum, & debet eſſe continua, & numerari à die delicti commiſſi, ut præfati DD. docent.

122. Cum verò Farinac. *quæſt. 10. num. 88.* velit quod hæc vera ſint, etiam ſi delicta ſint enormia, & gravia, hoc negat Clar. *quæſt. 60. nu. 26.* aſſerens hanc diuturnitatem in gravibus delictis non valere ad diminutionem pœnæ, ſed ſolum ad obtinendam gratiam, aut commutationem à Principe, & Clar. ſequitur Bajard *dict. q. 60. nu. 110.* Et quidem in illis delictis enormibus, in quibus non currit præſcriptio multo minus admitti debebit, quod diuturnitas temporis minuat pœnam. Et abſolutè tutius eſt, & verius, quod Judex ordinarius in delictis gravibus pœnam ex temporis diuturnitate minuere non poſſit inconſulto Principe. Guazz. *defenſ. 2. cap. 3. num. 6.*

123. Volunt autem multi, quod ex diuturnitate temporis ita minuenda ſit pœna, ut Reus non pœna corporali, ſed pecuniaria puniatur. Farinac. *quæſt. 10. num. 84.* Sed de conſuetudine Curiarum hujuſmodi delinquentes puniri etiam pœna corporali tradunt Clar. *quæſt. 85. num. 10. de conſued.* Mediolani, & Gram. *deciſ. 8. in fine*, & Farinac. *de Conſuetud. ſtatus Eccleſiaſt. quæſt. 17. num. 73.* Sed veritas eſt, quod arbitrarium eſt Judici vario modo punire, ut quando remittitur pœna mortis damnare Reum, vel ad triremes, etiam in perpetuum, vel ad pœnam fuſtigationis, aut exilii, aut mutilationis, aut relegationis, aut pecuniarum attenta qualitate delicti, & perſonarum Farinac. *quæſt. 17. num. 74.* Guazz. *def. 2. cap. 3. num. 11.*

124. Sed quid ſi delinquens ante diuturnitatem temporis fuit accuſatus, & inquiſitus, ſed ob ejus abſentiam non potuit ei imponi pœna? In hoc caſu Farinac. *quæſt. 10. num. 87.* ex Covar. Clar. & Theſ. cenſet adhuc minuendam eſſe pœnam ob temporis diuturnitatem, quia ſi diuturnitas operatur, ut detur minor pœna ei, qui ſine incommodo manſit in loco commiſſi delicti, & forſan in loco ſui domicilii, & originis, quantò magis debet operari in eo, qui cum maximo incommodo exul manſit extra domum, & patriam? Sed è contra aliqui obſervant, quod hæc diuturnitas fuit ex ejus culpa, & fuit culpabilis, ideò illum non juvat, ut mitiori pœna puniatur. Ita poſt Bartol. Panormit. & Ancharan. Anton. Gomez. *tit. de delicti cap. 1. num. 8.* Sed certè inconſulto Principe non poterit Judex ordinarius in hoc caſu pœnam minuere Guazz *dict. defenſ 2. cap. 3 num. 17.* Sicuti ſi hic abſens fuit per ſententiam damnatus tenebitur Judex ſententiam exequi, niſi conſulto Principe illam moderetur. Farinacc. *dict. nu. 85.* Guazz. *dict. num. 17.*

125. Carceratio verò data ad cuſtodiam, licet non ſit data in pœnam, tamen verè eſt quid valde pænale; ideo ex diuturnitate carceratationis poteſt minui pœna & fieri, ut carcer cadat in aliquam pœnam *L. omnes C. de pœn.* Et imò etiam carceratio poſt ſententiam pœnam minuit, ut ſi damnatus ad exilium temporale per Judicem detineatur in carceribus, tempus carceris computatur in diminutionem temporis exilii, ut eo finito damnatus non ſit amplius moleſtandus. Vel ſi damnatur per decennium ad exilium, & interim reverſus & captus in carceribus finierit tempus exilii, ſit dirimendus, nec afflicto addenda ſit afflictio. Hoc tamen non placet Anton. Gomezz. *tit de delict cap. 8. num. 20.* Sed advertendum, quod ſi damnatus poſt ſententiam detinetur in carceribus non ex culpa, vel facto Judicis, ſed ex alia cauſa, ut quia detinetur ad inſtantiam partis, ut ſibi ſatisfiat, tunc tempus carceris non minuit tempus exilii. Et idem dicitur etiam de carceratione ante ſententiam, quæ ſi diuturnior ſit non ex facto, vel culpa Judicis non minuit pœnam. Gabal. & Franc. quos ſequitur Guazz. *defenſ. 2. cap. 2. num. 23.* Sed etiam ubi pœna eſt à Jure determinata ex diuturnitate non poteſt minui à Judice ordinario inconſulto Principe Inſtante etiam Fiſco, ut damnatus in exilium mittatur non poteſt Judex damnatum retinere in carceribus pro intereſſe partis, ſecus ſi fiſcus ſilet, Guaz. *num. 24.* ex Franc. & Bajard.

SUMMARIUM.

125. Cauſa ex qua Reus excipere poteſt, quod delictum non ſit punibile.
126. Elapſo biennio perit inſtantia.
127. Inſtantia ex culpa perit.
128. Pereunte Inſtantia Reus dimittitur.
129. Aliqui rejiciunt Inſtantiam poſſe perire.
130. In Curiis ſecularibus Inſtantia poſt biennium non ſervatur.
131. Si Reus vere fuit confeſſus delictum ante peremptam Inſtantiam poteſt poſt biennium puniri.
Inſtantia non perit quando cauſa cognoſcitur coram Principe ibid. quatuor caſus, in quibus Inſtantia non perit. Ibid.
132. Quatuor modis poteſt Inſtantia perempta reparari.

ARTICULUS X.

De defenſione, quæ competit Reo ex eo, quod perierit Inſtantia.

125. TErtia cauſa, ex qua Reus poteſt excipere, quod delictum non ſit amplius punibile eſt, ſi perit inſtantia Judicii. Nam ne lites, & cauſæ protrahatur in longum in præjudicium partium, lex ſtatuit Accuſatoribus, & Judicibus tempus biennii incipiendi à litis conteſtatione, vel ubi his non conteſtatur à primo actu, qui ſolet fieri poſt litis conteſtationem, quo biennio expleto inſtantia tam Accuſatoris, quam Fiſci perempta eſt, & ſive Judex procedat ad inſtantiam Accuſatoris, ſive ex officio, & ſive ſit Judex ordinarius ſive delegatus non poteſt amplius cōtra inquiſitum procedere. *L. finali C. intra quam cum tempus l. Properandum C. de Iudic.* & DD. communiter quos referunt Clarus. *quæſt. 30.* Scacc. *de appell. quæſt. 15.* Guazz. *defenſ 2. cap 6.* Bichis *quæſt. 94.* Et tempus biennii poteſt per ſtatutum abbreviari. Et ita quod ſi per verba ſtatuti præfigatur terminus cauſæ, ſeu inſtantiæ elapſo termino, proceſſus ſit nullus, & nulla ſententia, ſi Judex ad ulteriora procedat, ſi verè ponitur terminus Judici, & Judex elapſo termino procedat, acta valebunt, ſi tamen fient intra terminum legalem viginti annorum juxta ſuperius explicata, & delictum non præſcriptum. Sed licet verba dirigantur ad Judicem, ſi Judici pœna imponitur, ſi elapſo termino proceſſerit in cauſa, acta ſunt nulla, Mandoſ. Tuſc. Scacc. & alii quos ſequitur Guazz. *defenſ. 3. cap. 6. numer. 10.* Non tamen bene intelligo hanc differentiam, ut ex eo, quod Judici imponitur pœna ſi procedat, ſit nullus proceſſus. Sed potius dici debet, quod in omnibus iſtis caſibus proceſſus ſit nullus, ſi opponatur, & in nullo illorum ſit nullus ipſo jure, etiam ſi Judici ſit impoſita pœna, niſi ſtatutum imponat nullitatem ipſo jure.

126. Ita autem per lapſum biennii perit inſtantia, ut ſecundum multos Doctores non ſit neceſſaria aliqua ſententia, vel abſolutoria, vel ab obſervatione Judicis, ut Judex non poſſit cauſam proſequi, videatur Scacc. *de appell. 15. à n 304.* Sed Bald. Oldrad. & alii apud Guazz. *defenſ. 1. cap. 6. numer. 16* exiſtimant neceſſariam eſſe ſententiam abſolutoriam ab obſervatione Judicii. Et quidem cum inſtantia non pereat elapſo biennio, ſi adſit juſta cauſa majoris dilatationis, quomodo poterit conſtare, quod inſtantia perierit, niſi id per aliquam ſententiam Judicis ſit declaratum. Hoc tamen declarare pertinet ad Judicem cauſæ, qui etiam perempta inſtantia adhuc retinet Jus declarandi inſtantiam peremptam, & damnandi Actorem in expenſas Guaz. *defenſ 2. cap. 6 num. 30.*

127. Nam inſtantia non perit niſi ex culpa & negligentia Accuſatoris, vel Judicis; ſi enim ex cauſa aliqua contigerit, quod cauſa intra biennium non potuerit terminari, inſtantia non perit. Maranta *parte 5. numer 3* Scacc. autem *de appell à num. 314. quæſt. 15.* latè explicat, quando impedimentum evenit ex facto Rei, vel Accuſatoris, vel Judicis, vel ex facto tertii, vel juſſu ſuperioris. Eſt autem in hoc diſcrimen, quia ſi inſtantia perit ex negligentia Actoris, non admittitur amplius ad agendum, imò nec conceditur illi reſtitutio in integrum, etiam ſi ſit minor, vel etiam ſi agatur de cauſa pia. Imò quod nec Princeps poſſit de potentia ordinaria hanc reſtitutionem concedere ex Pet. de Surd. dixit Guazz. *defenſ. 2. art. 6. numer. 28.* Sed ſi In-

ſtantia

ſtantia non perit ex negligentia, & culpa Actoris, iterumq́ admittitur ad agendum.

188. In omni caſu pereunte inſtantia, Reus dimittitur. Non poteſt verò dimitti cum præcepto, vel fideiuſſione de ſe præſentando toties quoties vocatus fuerit,ſed debet abſolvi ab obſervatione judicii & ita quod ubi inſtantia periit ex negligentiâ Actoris hæc ſententia habeat vim definitive, cum Reus ab actore amplius moleſtari non poſſit. Imò ſi lite conteſtata per Reum fuerit jam proceſſus agitatus & producti teſtes, non ſolum debet abſolvi reus ab obſervatione Judicii, ſicut fit,quando inſtantia perit ante litem agitatam, ſed debet abſolvi definitivè à tota cauſa, ut poſt Guamm. & alios dixit Guazz. *defenſ.1. cap 6. num.21.* Ubi tamen Judex poteſt procedere ex officio contra reum pereunte inſtantia ex morte accuſatoris,poterit Judex ex officio contra illum procedere,ſed ubi inſtantia perit ex negligentia actoris, vel Judicis non poteſt Judex Reum amplius moleſtare. Sed quid ſi inſtantia perit ex negligentia, vel facto Rei? Reſpondetur difficile eſſe, quod ex negligentia Rei ſine negligentia Judicis, cauſa intra biennium non terminetur,ſed hoc dato; quod ſine negeligentia Judicis, vel Actoris ex culpa, vel facto Rei intra biennium cauſa non terminetur, non perit inſtantia, aliter ex facto ſuo abſolutionem obtineret, & fugeret damnationem per procuratam dilationem cognitionis cauſæ.

189. Limitatur doctrina data primo, ut non procedat de Jure Canonico, ſed in tali jure inſtantia ſit perpetua. Oppoſitum hujus tenuerunt Clar. *qu. 51. nu. 43* Ancaran. *in cap qualiter. & quando el. 2. §. licet nu 6. de accuſ.* & alii, quos ſequitur Guazz. *defenſ.2 cap.6. nu.3. & 4.* Eo quia lex Civilis perimens inſtantiam non ſit per Jus Canonicum abrogata; ſed dicitur,quod Jus Canonicum *cap. Venerabilis penult. & cap. ult. de jud.* rejicit peremptionem inſtantiæ, & vult quod non obſtante, quod cauſa intra triennium non fuerit terminata, Judex cauſam proſequatur Et ita quod de jure Canonico inſtantia non pereat ob lapſum temporis, ſed ſit perpetua, præter Canoniſtas *in dict. cap. Venerabilis* docuerunt Covarr. *in cap. Quamvis pactum, de pactis lib. 6 part. 2. §. 1. nu. 41.* Marant *part. 7. num.14* Vantius *de null. ex defenſ. juriſd. nu. 126.* Mandoſ. Suar *à pace* Gamb. Salg. Rott. quos refert, & ſequitur Barboſ. *dict. cap. Venerabilis nu. 1. & demonſtratur ex Concil Trident. ſeſſ. 24. cap. 20* ubi decernit quod ſi ordinarius intra biennium cauſam non determinaverit, ſit in poteſtate partium, vel proſequi cauſas, coram eodem Judice, vel adire legitimum ſuperiorem. Cauſa igitur & inſtantia ex lapſu biennii non extinguitur, ſed poſt biennium vel ab eodem Judice, vel ab ejus ſuperiore legitimo terminati poteſt inſtantibus partibus vel altera illarum ſuperiorem adeunte, ut per Miling. Gail. Marant. Cab. Rob. quos ſequitur Barboſ. *dict. cap. Venerabilis nu. 5.*

130. Secundò conſuetudine etiam in curiis ſecularibus inſtantia non ſervatur, ſed Judices poſt biennium cauſas continuant & proſequuntur, ut teſtantur. Boſſ. *tit. de inquiſ.n.89.* Clar. *qu. 51. n.8.* Bajard. *ibidem n.2.* Anton. Gon ez. *tit. de delict.cap.1.num.37.* Et ideò ſaltem ubi eſt talis conſuetudo inſtantia ex lapſu biennii non perit. Licet Guazz. *defenſ.2. cap. 6.nu.35.* dicat contrarium obſervari Romæ, & quod partes ſolent ante lapſum biennü petere, & impetrare prorogationem.

131. Tertiò etiam dato, quod inſtantia pereat ſaltem non obſtante, quod biennium tranſiverit,ſi Reus poſt peremptam inſtantiam verè, & non per errorem judicialiter confeſſus fuit delictum,non poteſt poſt biennium puniri. Non tamen hoc verificatur de confeſſione ficta ex eo, quod Reus ſit contumax. Quartò quando ejus delicti plures ſunt complices & eorum aliquis eſt abſens, & contumax, quia in hoc caſu novæ indicia oriri poſſent contra Reos præſentes, illi perempta inſtantia ſolum abſolvi poſſunt,ab illa inſtantia,& dimitti præſtita cautione de ſtando Juri, & de comparendo toties quoties fuerint requiſiti. Quintò inſtantia non perit, quando cauſa cognoſcitur coram Principe, vel in ejus Conſiſtorio, vel de Principis commiſſione Judex habet liberum arbitrium in procedendo, & cauſa Principi ſit referenda. Et non ſufficit in hoc caſu,quod Judex habeat liberum arbitrium in ſententiando. Sextò non perit inſtantia in cauſis Fiſcalibus, in quibus agitur de publicis rebus. Septimò inſtantia non perit in cognoſcendo de præambulis, quæ antecedunt litem conteſtatam, & in legitimatione perſonarum. Octavò,quando Princeps eſt conſulendus, quia tunc nunquam currit inſtantia. Et idem dicendum ſi ex ſtatuto in cauſa appellationis eligendus ſit Judex ex numero confidentium,& Judex non fuerit electus, neque enim tunc currit inſtantia. Nonò in cauſa appellationis datur appellanti annus ad proſequendum litem, & ex cauſa dantur duo anni. *Cap. cum ſit Romana de appellat.* De his verò, & aliis caſibus, in quibus non currit inſtantia videantur Maran. *part. 5. per totum.* Tuſcuſ *tom. 2. concluſ. 202. & ſeqq.* Scacc. *de appell. qu. 15.* Guazz. *defenſ. 2. cap. 6.*

132. Inſtantiam autem peremptam quatuor modis reperari dixit Manat. *part. 5.* nimirum per inſufflationem Principis, per reſtitutionem in integrum, per repilogationem Actorum, & per inceptionem cauſæ de novo. In primis autem tribus modis non mutantur acta, ſed ex eiſdem actis cauſa finitur. Quartus autem modus in criminalibus non admittitur, & in Civilibus non habet locum niſi refectis expenſis. Solus autem Princeps poteſt in inſtantiam peremptam ſpiritum vitæ inſufflare. Et hoc ſolum bis fieri poſſe aliqui dicunt, quod negant alii. Et in hoc caſu, ſi inſtantia periit ex culpa Actoris non reſtauratur, niſi per illum refectis expenſis; Secus verò ſi ex facto Judicis, vel alicuius ter-

tii In-

tii Inſtantia periit. In quo caſu tamen contra tertium, ſi eſt culpabilis poteſt agi pro expenſis recuperandis Sed de hac refectione expenſarum videatur. Scacc. *de apellat. qu. 15.*

SVMMARIVM.

133. *Reus poteſt ſe defendere opponendo exceptionem rei judicatæ.*
134. *In jure Civili, & Canonico poſt abſolutionem non poteſt damnari.*
135. *Dantur caſus in quibus exceptio rei judicata non juvat.*
136. *Reus ſufficienter eſt puniendus, & qualis ſit ſufficientia.*
137. *ſufficienter punitus ab uno judice, ab alio non eſt puniendus.*
138. *Quomodo conſtat judicem ex cauſa juſta minuere pœnam.*
139. *Ex defectu jurisdictionis, quando Reus non punitur dupliciter conſideratur.*
140. *Reus habet jus, licet non ſufficienter punitus, ut pœna quam ſolvit, ſibi computetur.*
141. *Idem delictum multoties punitur de Iure Civili gravius, quam de jure Canonica.*
142. *Ex pravaricatione Accuſatoris vel colluſione judicis poteſt impediri pœna.*
143. *Admittitur ſecunda accuſatio habentis intereſſe, & ignorantis quod Reus ſit abſolutus.*
144. *Inquiſitus abſolutus ab obſervatione judicii iterum in judicium poteſt vocari.*
Gravia indicia ſupervenientia ſufficiunt, ut iterum abſolutus paſſit ad iudictum vocari. ibidem.
145. *Dimiſſus ſub fideiuſſione, ſi ſuperveniant gravia indicia poteſt revocari.*
146. *Arbitrarium eſt Iudici Reum abſolvere ſupervenientibus indiciis.*
147. *Controverſio Dactarum circa abſolutionem definitivam Rei.*
148. *In dubio an ſententia ſit definitiva, vel non? Recurrendum eſt ad acta.*
149. *Notatur tempus, in quo durat jus procedendi contra abſolutum.*
150. *Iudex poteſt procedere contra abſolutum ex ſatisfactione partium.*
151. *Abſolutus per viam exceptionis via ordinaria eſt puniendus.*
Inquiſitus punitur via ordinaria non eſt amplius moleſtandus. ibid.
152. *Abſolutus civiliter ob non probatum delictum ſupervenientibus gravibus indiciis poteſt moleſtari.*
153. *Iudicatus in judicio per viam denunciationis Evangelica poteſt moleſtari.*
154. *Confeſſio extrajudicialis emanata poſt ſententiam definitivam non nocet bene tamen ſi non fuerit definitiva.*
155. *Princeps de poteſtate abſoluta pateſt reſtituere Fiſcum in integrum.*

ARTICULUS XI.

De defenſione Rei ex eo, quod cauſa ſit finita.

133. QUartò Reus ſe poteſt defendere opponendo exceptionem rei judicatæ. Quod poteſt contingere, vel quia fuerit abſolutus, vel quia fuerit punitus. Non poſſe enim inquiri pro delicto contra illum, qui fuit abſolutus, conſtat ex *cap. de his. de accuſ. & l. qui de Crim. C. de accuſ. l. ſepulch. violati ff. de ſepult.* & aliis ſimilibus. Semel enim abſolutus ſemper contra novam inquiſitionem ſe defendere poteſt, per exceptionem rei judicatæ *L. final. C. de cuſt. Rea. l. 3. C. de except. rei judicata.* Et idem dicitur de illo, qui ſemel fuit punitus, quia injuſtum, ut quis pro eodem delicto pluries puniatur.

134. Hoc autem procedit tam de Jure Civili, quam de jure Canonico, & ſive Judex procedat accuſatore inſtante, ſive ex officio, ut explicat Farinacc. *q. 4. nu. 5.* Et ita poſt abſolutionem à crimine non poteſt Judex inquiſitum damnare in expenſas. Guazzin. *defenſ. 2. cap. 7. num. 3.* An verò ex qualitate delictum aggravante poſſit admitti, ſecunda accuſatio contra inquiſitum, diſtinguendum eſt. Nam ſi pendente Judicio ante ſententiam opponitur qualitas delictum aggravans, procul dubio auditur Accuſator, & qualitas conſideratur, & juxta ejus qualitatem Reus punitur. Sed poſt ſententiam, ſi qualitas mutat ſpeciem delicti & novam delicti ſpeciem addit, ut ſi damnato aliquo pro homicidio, & non conſiderata qualitate parricidii in ſolam pœnam debitam homicidæ damnatus fuit, poteſt, & debet admitti ſecunda accuſatio, & contra Reum, ut contra parricidam inquiri. Quidquid in contrarium de parricida dixerit. Guazz. *def. 2. nu. 1. cap. 7. nu. 18.* Sed ſi qualitas non mutat ſpeciem, ſed ſolum intra eandem ſpeciem aggravat delictum, ſecunda accuſatio admitti non debet, quia cum delictum principale, ſeu delicti ſubſtantia per ſententiam fuerit ſublata, eius qualitas, quæ non eſt aliud delictum, attendi non debet, nec Reus pro non delicto non poteſt in judicium vocari, Bald. Aug. Anton. Gomez. & alii quos ſequitur Farinacc. *qu. 4 n. 4.*

135. Multi autem ſunt caſus, in quibus exceptio rei judicatæ non juvat, ſed abſolutus, poteſt in judicium vocari & puniri. Primus eſt delinquentis abſoluti in foro pœnitentiæ, qui etiam ſi ſit abſolutus ab Epiſcopo, vel à Papa, hac abſolutione non obſtante, quæ reſpicit bonum privatum animæ illius, & liberat illum in foro Dei à pœna æterna, poteſt in foro externo ad aliorum exemplum, & ut ſatisfiat Reipublicæ judicari, & pœnis poſitivæ legis puniri, *cap. 2. de purg. canon* & ibi DD. & hoc eſt verum etiam ſi pœnitentia in foro pœnitentiæ injuncta eſſet publica, & ſolemnis, quia hæc ſemper reſpi-

reſpicit delictum, ut eſt Dei offenſa, non verò ut eſt offenſa Reipublicæ, & ad publicam vindictam. *Panormitan. in cap. tua, de Procurat.* contra *Hoſt.* & nonnullos alios, contra quos bene Cavarr. *lib. 2. var. cap. 20. nu. 3.* ſentit & poſt Anton. Gomez. Brun. à ſole. Farinacc. *quæſt. 4. num. 60.*

136. Secundus caſus eſt, cum ſimus in delictis mixti fori. In his enim delinquens punitus in uno foro iterum accuſari poteſt, & condigna pœna puniri. Hæc verò aſſertio, quæ apud DD. eſt communiſſima, explicatione, & moderatione indiget. In hoc ergo primò videndum eſt, an Reus fuerit ſufficienter punitus ab uno Judice. Dicitur verò ſufficienter punitus, ſi fuit punitus pœna pro delicto à jure communi, vel ſtatuto, vel conſuetudine ſtatuta. His verò deficientibus, & in arbitrariis, Reus dicitur legitimè punitus, ſi arbitrium Judicis fuit à lege regulatum. Verùm quia ex lege ſæpiſſimè contingit, quod Rei puniuntur mitiori pœna, quam ſit ordinaria, vel quia deficit aliqua circumſtantia aggravans delictum, vel quia ratione perſonæ mitior pœna debetur, vel ob aliam juridicam cauſam, prout explicatur *infra. qu. 20. n. 2.* Vel etiam, quia unus judex non poſſit damnare Reum in pœnam ordinariam, prout Judex Eccleſiaſticus non poteſt damnare ad pœnam mortis. Nihilominus Reus dicitur ſufficienter punitus, ſi Judex in caſu ſibi licito minuit pœnam ex arbitrio à iure regulato, vel ſi ubi non poteſt pœnam juris imponere, Judex Eccleſiaſticus tradit Reum Curiæ ſæculari pœna legis puniendum, vel ex juſta cauſa & arbitrio legaliſentiens non habere locum pœnam mortis, Reum aliqua pœna condigna punit. Imò Reus dicitur ſufficienter punitus, ſi Judex ut puta Princeps ſupremus potens in lege diſpenſare, & gratiam facere, Reum minori pœna punierit, vel etiam à pœna abſolverit. Pariter ſi pro eodem delicto ſunt plures impoſitæ, pœnæ alternativè & electivè, Reus eſt ſufficienter punitus, ſi ad alteram ex illis fuit damnatus: ſed ſi ſunt impoſitæ plures pœnæ non alternativè, tunc vel ex lege omnes ſimul imponi debent, vel ſi diviſim ſunt imponendæ in diverſis caſibus lex decrevit, in quibus caſibus una, vel altera ſit imponenda, vel totum eſt remiſſum arbitrio Judicis, qui ſufficienter puniet Reum, ſi ſecundum legis determinationem, aut arbitrium à lege regulatum punierit.

137. Eſt ergò in his communiter DD. conſenſus, quod in delictis mixti fori Reus ſufficienter punitus ab uno Judice non poteſt pro eodem delicto puniri ab alio: ſecus ſi non fuit ſufficienter punitus ab uno, quia tunc poteſt puniri ab alio. Et hoc etiam ſi Judices ſint diverſæ jurisdictionis, & ſi Judicum unus ſit Eccleſiaſticus, & alius Laicus. Maran. *de inquiſ. à num 40.* Clar. *qu. 57* Farinacc. *qu. 4. à num. 2.* Scac. *de iud. l. 1. cap. 12 à num 82.* Gomezz. *tit. de delict. cap. 1.* Guazz. *defenſ. 25. à num. 1.*

138. Sed hic primò difficultas eſt, qualiter conſtare debeat alteri Judici, quod Judex non ex dolo, vel culpa, ſed vel impotentia, vel ex juſta cauſa minuit pœnam ordinariam, & ex jure ſuum non regulavit arbitrium. Nam de jure hoc præſumendum videtur, ſcilicet, quod Judex non niſi ex juſta cauſa receſſerit à pœna ordinaria, vel quod arbitrium ſuum à lege regulaverit. Et alias Judex non poteſt cognoſcere judicialiter de actis ab alio judice, vel illum cogere ad ſibi exhibendum ſuum proceſſum, niſi ſit illius ſuperior. Unde Judex Laicus non poteſt judicialiter cognoſcere an Judex Eccleſiaſticus, qui in caſu, in quo Reus puniendus erat pœna mortis, eum non tradidit Curiæ ſæculari, ſed alia pœna punivit, ex legitima cauſa id fecerit. Dicitur propterea, quod in hoc caſu Judex non poteſt iterum punire eum, qui mitiori pœna punitus fuit ab alio Judice competente, niſi ſaltem ſummariè probato, & ſibi conſtituto, quod ille Judex ſine juſta cauſa receſſit à pœna legis, ſed ex dolo vel culpa inſufficienter Reum punivit. Qui enim aliquid non poteſt facere, niſi ſub conditione, prius probare debet conditionem impletam fuiſſe. Et ſic in præſenti non ſufficit, quod Reus non fuit punitus pœna mortis, quæ delicto debebatur, ſed neceſſe eſt, quod alteri Judici conſtet, quod id factum fuerit ſine iuſta cauſa, ſeu ex impotentia, & defectu iuriſdictionis, aliter non poteſt iterum contra Reum procedere. Id verò facilè conſtare poſſet ex proceſſu, & ſententia, ſi in illa eſt expreſſa cauſa diminutionis pœnæ. Sed Judex qui ſententiam tulit, non tenetur in hoc caſu tradere alteri Judici ſuum proceſſum, & illius judicio ſubjicere.

139. Hinc eſt quod quando Reus non fuit punitus pœna ordinaria, ut pœna mortis, ex defectu iuriſdictionis, diſtinguendum eſt. Nam vel Judex nec poteſt punire pœna mortis, nec tranſmittere illum alteri Curiæ, à qua puniatur. Et in hoc caſu alius Judex competens poteſt contra Reum procedere, & morte punire, quia ſatis conſtat, quod à primo Judice non fuit ſufficienter punitus, ex defectu totalis juriſdictionis. Vel Judex primus, licet non poſſit damnare ad mortem, poteſt tamen cognoſcere de delicto an mereatur pœnam mortis, & hoc cognito poteſt illum tranſmittere Curiæ, quæ poſſit damnare ad mortem. Et in hoc caſu, ſi Judex ille, ut puta Judex Eccleſiaſticus ex juſta cauſa non tradidit Reum Curiæ ſeculari, à qua damnetur ad mortem, Reus non poteſt dici inſufficienter punitus. Nec Judex Laicus poteſt contra hunc procedere, qui ſecundum leges punitus fuit quantum prudens Judex ex juſta cauſa judicavit illum eſſe puniendum.

140. Et in omni caſu Reus habet jus, ut licet inſufficienter punitus, pœna tamen, quam ſolvit ſibi computetur à judice pœnam augente. Vel ergò pœna debita à lege eſt pecuniaria, & tunc ſi pœna ordinaria ſit centum, & ipſe ſolvit ſexaginta, non poteſt cogi ad ſolvendum niſi quadraginta, ſi verò pœna eſt corporalis, & reus in pœ-

in pœnam pecuniariam damnatus fuit, non poteſt ab alio Judice damnari in pœnam corporalem ordinariam, niſi Judex prius faciat, ut ſibi reſtituatur pecunia, quam ſolvit. Sed ſi reus in mitiorem pœnam corporalem damnatus fuit, & illam ſubiit, poterit ſuppleri per pœnam pecuniariam, non tamen poterit puniri graviori pœna corporali & ordinaria. Cavalcan. Baz. Felin. & alii, quos ſequitur Guazzin. *dict. §.3. cap. 11. numer. 16.* Maran. *de inq. num. 100.* Solum igitur ſi pœna corporalis prima fuit levis, & iterabilis poterit ſuppleri per aliam, ut pœna unius ictus funis poterit ſuppleri per alios ſimiles ictus. In omni caſu ſupplementum non debet eſſe tale, ut ex eo conſurgat pœna gravior illa, quæ de jure debetur.

141. Sed quoniam multoties idem delictum gravius punitur de Jure Civili, quam de Jure Canonico, & e contra, Reus punitus pœna condigna in illo foro, in quo judicatur, quia verè eſt punitus ſufficienter licet pœna ſit mitior, non poteſt puniri amplius à Judice alterius fori, niſi id expreſſè ſit à Jure conceſſum, ut factum fuit contra inſectantes Cardinales *in cap.* Felicis *de pæn. in 6* Hoc enim non eſt verum regulariter, ut explicavi ibid.

142. Tertius caſus eſt, ſi in primo judicio adfuerit, vel prævaricatio Accuſatoris, vel colluſio Judicis, quia ſcilicet accuſator deferendo cauſam propriam vera crimina abſcondit, & colludendo cum Reo in partem ejus tranſiit, vel fraudulenter accuſationem deſeruit, & ſic impedivit, ne Reus puniri poſſet. Vel Judex ipſe corruptus contra juſtitiam Reum, vel abſolvit quem punire debuiſſet, vel punivit quem debuiſſet abſolvere. Quamvis verò prævaricatio & colluſio non præſumantur, niſi probentur, quia tamen ſunt delicta difficilis probationis. *Panormit cap. de his num 8 de accuſat* Ideo probantur etiam conjecturis Caputaquen. *deciſ 143. num 1. part. 3* De quibus conjecturis videri poſſunt Felin. *in dict cap ex his de accuſat.* Menoch. *de præſumpt. dict lib 5. præſumpt. 26* & alii quos refert Farinacc. *quæſt 4. num 19* Quando igitur prior ſententia proceſſit, vel ex prævaricatione Accuſatoris, vel ex colluſione Judicis abſolutus poteſt iterum in judicium vocari; Et ſi Reus inveniatur puniri. Covar. *lib 2* Var. *cap. 10.* Farinacc. *qu 4 num 2.* Guazz. *defenſ 2 cap 7. num 25.* Et in hoc caſu ſi Procurator, vel Advocatus cauſæ prævaricatus fuerit, & cauſam prodiderit, poterit ſecunda accuſatio admitti per viam reſtitutionis in integrum, & ſententia prius data caſſari, ut tradit idem Farinac.

143. Quartus caſus eſt, ſi quis condemnatus, vel abſolutus fuit ignorante illo, qui habet intereſſe in cauſa; Nam ſi iſte probata ignorantia, (quæ in defectu aliarum probationum probatur ejuſdem ignorantis juramento) inſiſtat coram Judice, ut ſuam, vel ſuorum injuriã proſequantur, auditur. & ſecunda accuſatio admittitur; ſi tamen delictum ſit atrox, & detur fidejuſſio de reficiendo expenſas in caſu ſuccumbentiæ. Ita ex *l. ſi cui §. iiſdem ff. de accuſ. & l. ſi maritus §. ſi autem ff. de adult. colligunt Panormit. in cap. de his de accuſ.* Marant de inquiſitione *numer. 14.* Et alii plures, quos ſequitur & explicat Farinac. *qu. 4 nu. 20. & ſeqq.* Guazz. *defenſ. 2. cap. 7. num. 26. ubi num. 87.* & ſequentibus explicat plures modos, quibus probatur ignorantia.

144. Quintus caſus eſt, ſi inquiſitus non ſit abſolutus per ſententiam diffinitivam *ex cap.* innocentiæ, ſeu ut innocens, ſed ſolum ſit abſolutus ab obſervatione judicii, quia in hoc caſu ſupervenientibus novis indiciis non obſtante priori abſolutione reus iterum in judicium vocatur, & Juris ordine ſervato punitur. *L. libellor. §. quod ſi belli ff. de accuſat. l. qui de crim. C. de accuſat. l ſi duo Patron. §. Item nulla ff de Iure juran. ap. perſcripta § libellorum 2. q. 8* Et terminus in quo Accuſator poteſt deducere nova indicia eſt decem annorum inter præſentes, & viginti inter abſentes, *juxta rubric eo tit. C. de præſcript. longi temporis.* Farinac. *qu. 4. num 31.* Probata enim innocentia inquiſitus per ſententiam definitivam abſolvitur ſimpliciter nec poteſt amplius moleſtari; ſed ubi quis ſolum abſolvitur ab obſervatione judicii, vel quia proceſſus ſit nullus, vel quia ex deductis in proceſſu delictum non eſt probatum, & ideo abſolvitur quantum ſit ex hactenus deductis, vel ſtantibus rebus prout ſtant, licet hæc ſententia habeat vim definitivæ, quia niſi aliud ſuperveniat, Reus non poteſt moleſtari; ſi tamen ſuperveniunt indicia non levia, ſed gravia, & ad torturam ſufficientia, abſolutus poteſt iterum in judicium vocari. ut per DD. quos referunt Farinacc. *quæſt 4. num. 23. & ſeqq.* Guazzin. *defenſ. 2 cap. 7. numer 7.* Et idem dicitur de illo, qui dimiſſus fuit ſub fidejuſſione de ſe præſentando Curiæ.

145. Nam & iſte (ſi tamen superveniunt nova indicia gravia, & ad torturam ſufficientia) poteſt revocari, vel faciendo, quod fidejuſſor illum præſentet, vel etiam illum capiendo per Birruarios, ſi ſit periculum fugæ. Quamvis ubi inquiſitus fuit relaxatus ſub fidejuſſione nondum purgatis indiciis contra ipſum, poſſit Judex cogere fidejuſſorem ad præſentandum illum, etiam ſi non ſuperveniant nova indicia. Vel ſi Judex ſperet in proximo nova indicia, & ex alia parte timeat, ne vel teſtes ſubornentur ab inquiſito, vel ne inquiſitus fugiat, hujuſmodi quali notitia habita, tunc ſine novis indiciis nedum Judex poteſt citare fidejuſſorem ad repræſentandum inquiſitum, ſed etiam non citato fidejuſſore facere, ut inquiſitus carceretur, ſi id expedire judicaverit.

146. Unde benè Farinacc. *qu. 4. num. 25.* in fine concludit hæc remittenda arbitrio Judicis *ubi num. 26. in fine*, quod arbitrarium eſt Judici, ut vel ſi ſperat nova indicia, illum non abſolvat, ſed ſub cautione fidejuſſoria, aut juratoria dimittat, maxime ſi poſt torturam illum per 20. aut 50 dies detinuit in carceribus, vel ſi non

non ſperat nova indicia, & inquiſitus petat abſolvi, illum abſolvat ab obſervatione judicii, ſi autem non petat abſolvi, illum abſolute relaxet, & ſine abſolutione, & nulla præſtita cautione, quamvis enim multorum ſit opinio, quod Reus, qui per torturam purgavit indicia, ſit diffinitivè abſolvendus, nec poſſit amplius moleſtari, tamen communior & in multis curiis praxi confirmata eſt aliorum ſententia, qui vel dicunt hunc Reum eſſe abſolvendum ab obſervatione judicii, vel ſentiunt eum ſine abſolutione dimittendum ſub cautione de ſe repræſentando, ut videre eſt apud Farinac. *dict. num. 26.* Unde eſt arbitrarium Judici, ut modò ſupra explicato Reum dimittat. Et ſimilia docet Guazz. *5. defenſ. 2. cap. 7. num. 17.* ubi *num. 18.* bene advertit, quod indicia ex quibus poteſt procedi contra jam abſolutum ab obſervatione judicii debent eſſe diverſa ſpecie. vel ſubſtantia ab illis, quæ in proceſſu ante abſolutionem fuerunt examinata, & non ſufficit, quod eorundem indiciorum adveniat nova probatio.

146. Sed & valde controvertunt Doctores an ex non probato delicto Reus debeat abſolvi diffinitivè, tamquam innocens, vel potiùs debeat abſolvi ſolum ab obſervatione Judicii, vel cum clauſula ex hactenus deductis, vel ſtantibus rebus prout ſtant. Debere enim illum abſolvi definitivè veriùs videtur de Jure, quia Actore non probante Reus *L. qui accuſare C. de accuſando l. ei qui dicit, ff. de prob. l. actor C. de eodem.* Et ideo hoc tenent Panormit. & Imol. *in cap. 1. de off. ord.* Felin. *in cap.* Adverſario tuo *numer. 14. de except.* Foller. Roland. & plures alii, quos refert Farinac. *quæſt. 4. num. 27.* & Guazz. *defenſ. 2. cap. 7. num. 5* Sed ex non probato delicto Reum eſſe abſolvendum, ſed non definitive, ſed ab obſervatione Judicii cum Clar. *quæſt. 62.* quam plures alii ſentiunt, & hæc ſententia praxi eſt comprobata in regnis Franciæ, Hiſpaniæ, ſtatu Mediolani, & in hac urbe ut refert Farinac. *dict. num. 27.* & Guazz. *num. 9.* ſi igitur Reus ex non probato delicto abſolvatur ab obſervatione Judicii novis ſupervenientibus indiciis poterit iterum accuſari, vel ab eodem Accuſatore intra terminum, in quo in eo durat jus accuſandi, vel ab altero, & ſic ſi abſolutus non appellat ſententia ſic ab obſervatione Judicis data tranſibit in judicatum.

147. In dubio autem an ſententia lata ſit definitiva, vel ab obſervatione Judicii recurrendum erit ad acta, in quibus, ſi non eſt probata innocentia, abſolutio cenſebitur data ex non probato delicto, & ab obſervatione Judicii. Sed ſi res remanet prorſus dubia, & non ex actis poteſt tolli dubium, communis ſententia eſt, ut cenſeatur data ob non probatum crimen, & ab obſervatione Judicii. Farinac. *quæſt. 4.* Guazz. *defenſ. 1. cap. 7.* Verum advertendum, quod de jure Canonico abſolutus ab obſervatione Judicii non poteſt iterum de novo delicto accuſari à primo Accuſatore, quia cenſetur factus inimicus ejus, quem primù accuſaverat. *cap. cum oporteat de accuſat.* Felin *cap. de his num. 2. de accuſat.* Farinac. *qu. 4. nu. 30.*

148. Quanto autem tempore durat hoc jus procedendi contra abſolutum ab obſervatione Judicii, vel contra dimiſſum ſub cautione de ſe præſentando, dicendum eſt, quod ubi proceditur ex officio eſt illud tempus, intra quod non præſcribitur inſtantia, quod eſt tempus viginti annorum, ut ſupra eſt probatum, à die litis conteſtatæ, ut tenet Guazz. *defenſ. 2. cap. 7. num. 19. & 20.* vel ubi proceditur per viam accuſationis, ut dictum eſt ſupra *num. 141.* ex Farinac. inter præſentes eſt tempus decem annorum, & viginti inter abſentes.

149. Sextus caſus, quando cauſa non eſt finita per ſententiam, ſed per pacem, & tranſactionem judicum factam cum parte. Nam tunc licet à primo Accuſatore non poſſit amplius accuſari abſolutus, poteſt tamen accuſari à tertio, & Judex ex officio poteſt contra ſic abſolutum procedere, niſi in loco adſit ſtatutum, ut non poſſit procedi contra aliquem, niſi ad querelam partis. In Criminalibus etiam privata remiſſio facta à conſanguineo primo, & proximiore in gradu impedit, ne alii conſanguinei poſſint accuſare eum, cui remiſſum eſt delictum, niſi eo modo, quo extranei accuſare poſſunt; ſic enim praxi ſervatur. Farinac. *quæſt. 8. numer. 36.* & ſequentibus.

150. Septimus caſus eſt, ſi quis eſt abſolutus à delicto ſibi objecto per viam exceptionis, quia contra talem abſolutum poteſt procedi via ordinaria, ſicut & contra ſic per viam exceptionis condemnatum. Felin. *cap. de his de accuſat.* Marant. *tit. de inquiſ. num. 88.* Farinacc. *qu. 4. num. 59.* Si tamen inquiſitus fuerit punitus à Judice pœna ordinaria, & condigna, amplius non poterit moleſtari. Guazzin. *defenſ. 2. cap. 7. nu. 27.*

151. Octavus caſus eſt ejus, qui fuit civiliter abſolutus aut condemnatus. Nam ſi fuit abſolutus ob non probatum delictum poteſt ſupervenientibus indiciis, gravibus moleſtari, ſi verò ſit abſolutus ob non commiſſum delictum, non poteſt amplius ab eodem Accuſatore conveniri, ſed bene à tertio. Si verò in Judicio civiliter intentato, quis fuit aliqua pœna punitus ſed non ordinaria, & ſufficienti poteſt iterum moleſtari, & condignè puniri. Videantur Doctores in *cap. de his de accuſat. & præcipuè* Panormitan. *num. 6.* Felin. *num. 8.* Marian. *num. 31.* Butt. *num 4.* Zabarell. *nu. 2.* qui tractant quando civiliter abſolutus poſſit criminaliter moleſtari.

152. Nonus caſus eſt, ut ſi quis in Judicio intentato per viam denuntiationis Evangelicæ fuerit judicatus, niſi ſimul etiam per viam ordinariam ſit ſufficienter punitus, poſſit iterum moleſtari in via ordinaria, & condignè puniri. Panormit. *cap.* Novit de Jud. Felin. *cap. de his de accuſ.* Marant. *tit. de accuſat. n. 86.*

153. Decimus caſus eſt confeſſionis emanatæ poſt ſententiam. Nam ſi abſolutus ab obſervatione judicii poſt ſententiam etiam extrajudicialiter fateatur delictum, poteſt ex hac confeſſione torqueri, & ſi fateatur puniri. Si verò fuit definitivè abſolutus, confeſſio extrajudicialis emanata poſt ſententiam non illi nocet, quia ſic abſolutus etiam ex ſupervenientibus indiciis non poteſt moleſtari. Unde ſi torqueretur, & fateretur confeſſio eſſet nulla, ut pura, per injuſtam torturam extorta. Si tamen definitivè abſolutus delictum ſpontaneè, & extra torturam fateatur in judicio, pro delicto damnari poſſe latè probat Farinac. *qu. 4. num. 43. & ſeqq.* Sed quod abſolutè confeſſio facta poſt ſententiam diffinitivam non noceat confitenti ex Boët & Roland. tenent Guaz. *defenſ 2. num. 56.*

154. Undecimus caſus eſt criminis atrociſſimi in quo Princeps licet non de poteſtate arbitraria de poteſtate tamen abſoluta poteſt reſtituere Fiſcum in priſtinum, ut ex novis probationibus poſſit definitivè abſolutum iterum in Judicium vocare, & punire. Farinacc. *qu. 4. nu. 46.*

SVMMARIVM.

1. *Tortura non infertur in jure niſi præcedentibus legitimus indiciis.*
Indicia legitima debent eſſe veriſimilia. Ibid.
2. *Indicia clara, & non ambigua de facili cognoſcuntur.*
3. *Arbitrium boni viri, & regulatum à jure diſcernit indicia gravia, & ſufficienti ad torturam.*
Duo in indicio conſiderantur. Ibid.
4. *Qualis ſit connexio inter indicium & delictũ.*
5. *Inter indicia ſufficientia ad torturam debet eſſe connexio moraliter neceſſaria, & Iudex debet eſſe certus Reum eſſe delinquentem.*
Indicium aliud leve aliud vehemens. Ibid.
6. *Ad torquendum ſufficit dictum unius teſtis, ſi ſit omni exceptione major.*
7. *Intellectus ex dicto unius teſtis, omni exceptione majoris eſt practicè certus.*
8. *Ad torquendum eſt neceſſe, quod delictum ſit ſemiplene probatum.*
Semiplena probatio habet certitudinem moralem. Ibid.
In linea certitudinis datur latitudo. Ibid.
9. *Decretum torquendi habet vim definitivi.*
Iudex non poteſt torturam decernere, ex ſola ſuſpicione. Ibid.
10. *Ius ex ſimplici ſuſpicione neminem damnat.*
Principium juris ſuper quo fundatur conſequentia an ſufficiat ad inferendum delictum Ibid.
11. *Principium à lege probatum ſufficit, ut ex indicio probato inferatur delictum.*
12. *Principium habitum pro certo à Iudice, licet apud DD. controverſum ſufficit.*
13. *Principium dubium an ſit verum vel non, eſt inſuffi iens ad torturam.*
14. *Qualiter probanda ſunt indicia, ut ex illis inferatur tortura.*
Indicia alia remota, alia proxima. Ibid.
Omnia indicia debent tendere ad eundem finem. Ibidem.
15. *Teſtes non excluſi à jure, licet non omni exceptione majores poſſunt probare indicia propter numerum.*
Indicium proximum dicitur, quando teſtis immediatè deponit de delicto. Ibid.
16. *Diverſa eſt probatio per teſtes à probatione per indicia.*
17. *Teſtimonium differt ab indicia.*
Ex indiciis dubitatis, etiam probatis per plures teſtes non infertur tortura. Ibid.
18. *An indicium indubitatum probari poſſit per duos teſtes.*
19. *Aliqui dicunt ad torturam ſufficere unum teſtem; alii verò non.*
20. *Dictum unius teſtis non omni exceptione majoris non ſufficit ad torturam.*
Major debet eſſe certitudo ad torquendum, quam ad interrogandum. Ibid.
Vnus teſtis ſine adminiculis non ſufficit ad torturam. Ibid.
21. *Indicium indubitatum dicitur dupliciter.*
22. *Ad torturam ſufficit, quod indicium indubitatum ex pluribus remotis ſemiplenè probetur*
23. *Ad torturam ſufficit unum indicium indubitatum, ut aliqui dicunt.*
24. *Reprobantur aliquorum dicta dicentium Iudici eſſe arbitrarium ex uno, vel ex pluribus teſtibus Reum reprobare.*
25. *Quando delictum eſt difficilis probationis, & eſt contra Principem leviora indicia ſufficiunt ad torturam.*
26. *Iudex non poteſt torquere, nec terrere niſi præcedente indicio.*
Ad quamlibet torturam delictum debet eſſe ſemiplenè probatum. Ibid.
27. *Ex dicto unius adjuncto adminiculo Iudex poteſt verbaliter terrere Reum.*
Viles perſonæ ſine indiciis non debent terreri. Ibidem.
28. *Iudex de conſenſu inquiſiti non præcedentibus indiciis non poteſt Reum torquere.*
29. *Plura indicia indubitata ſufficiunt ad torturã.*
Confeſſio extorta per torturam non præcedentibus indiciis eſt nulla. Ibid.
30. *Præſumptio juris præbet indiciũ ad torturam.*
Cuſtos bonorum ex præſumptione Iuris poteſt torqueri. Ibid.
31. *Ex uno delicto non præſumitur commiſſio alterius delicti etiam ejuſdem ſpeciei.*
32. *Nolens Iudici interroganti reſpondere dat indicium ut poſſit torqueri.*
33. *Iudex ex jure debet ſe regulare ad cognoſcenda indicia.*
Iudex in dubio debet ſequi mitiorem partem. Ibid.
34. *Indicia alia ſunt facti alia juris.*
Omne indicium ſufficiens ad torturam debet eſſe fundatum in principia certo, ex quo infertur delictum eſſe moraliter certum. Ibid.

QUÆSTIO XXVI.

De Tortura.

ARTICULUS I.

Torturam debent præcedere indicia.

1. NOn poſſe torturam inferri non præcedentibus indiciis legitimis eſt in Jure certum ex *l. 1. & l. Maritus, & l. quæſt. & l. unius §. in ea cauſa, & l. fin. ff. de quæſt. & cap. Cum in contemplatione de Reg. Iuris.* Hæc verò indicia, ut ſint legitima, debent eſſe veriſimilia probabilia, non levia, ſed gravia, & urgentia, & in ſuo genere certa, & clara *l. 1. ff. de quæſt.* & ut notant Cajet. & Serta *2. 2. qu. 69. art. 1.* debent eſſe manifeſta nedum in ſeipſis, ſed reſpectu delicti, ita quod manifeſtè inferant delictum. Et ſic non debent eſſe ambigua, æquivoca, vel dubia, & quæ multipliciter interpretari poſſint, ſed concludentia, & delictum inferentia.

2. Quæ verò ſint indicia non ambigua, ſed clara & dilucida, de facili poteſt cognoſci, ſed quæ ſint legitima, gravia, non levia, ſed ſufficientia ad torturam, non explicatur diſtinctè à Doctoribus, ſed communiter dicitur, quod hoc eſt arbitrarium Judici inquirere, & judicare. Nihilominus tamen admonent hoc arbitrium debere eſſe regulatum à Jure, & debere eſſe arbitrium boni viri, non verò liberum. Franc. Caſſon. quos ſequitur Farinac. *quæſt. 37. numer. 200.* & alii quos ſequitur Guazz *defenſ. 30 cap. 4. nu. 11.* Sed non per hoc habetur regula certa ad judicandum, quid ſit neceſſarium ad hoc, ut indicium ſit grave, & tale, ut ſufficiat ad torturam.

3. Hoc eſſe quidem habetur, ſcilicet, indicium quodlibet grave, & ad torturam ſufficiens, quod eſt in Jure expreſſum, & approbatum; Unde bene Guazz. *dict. num. 4.* dixit Judicem non poſſe hujuſmodi indicia rejicere. Duo igitur conſideranda ſunt in indicio, nimirum factum externum, & ſenſibile, quod indicat delictum & connexio hujus facti cum delicto ſignificato, ſeu conſequentia, per quam ex facto, quod eſt indicium, infertur delictum.

4. Quantum igitur ad hoc ſecundum quæritur primo an connexio, quæ eſt inter indicium, & delictum debeat eſſe neceſſaria moraliter, vel potius ſufficiat, ſi ſit probabilis, ſeu an conſequentia per quam ex indicio infertur delictum, debeat eſſe moraliter certa, vel potius ſufficiat ſi ſit probabilis, & ſufficiens ad generandam opinionem ſeu an ſolum indicium moraliter certum, & indubitatum dici debeat indicium grave, quod ſufficiat ad torturam.

5. Dicitur autem, quod ſola illa ſunt indicia gravia, & ad torturam ſufficientia inter quæ, & delictum datur connexio moraliter neceſſaria, ſeu ex quibus per conſequentiam moraliter certam, & indubitatam, & non tantum probabilem infertur delictum, & ſic quod non ſufficit, quod Judex opinetur Reum eſſe delinquentem, ſed neceſſe ſit, quod de hoc ſit moraliter certus. Sic enim DD. dicunt indicium delicti eſſe leve, ſi ab eo delictum frequenter contingit abeſſe, at verò eſſe vehemens, ſi frequenter & facile contingit adeſſe. Penna *3. part. com. 116. verſ. quinta regula.* Et ideo indicium delicti eſt vehemens, ſi per conſequentiam ut in pluribus veram infertur ex eo delictum. Hujuſmodi verò conſequentia ut in pluribus vera eſt moraliter neceſſaria & certa. Quod intendunt DD. dum dicunt hujuſmodi indicia debere eſſe urgentia & certa, prout habetur *ex l. Milites, C. de quæſtione ibi, Etſi his veluti certis indiciis ducti.* Et licet Farinac. *qu. 37. num. 5.* dicat indicium grave & vehemens eſſe illud, per quod Judex eſt quaſi certus, tamen, ut ipſe explicat, hoc dicitur quia non eſt neceſſe, quod per indicium Judex ſit certus in totum, ſeu plena certitudine ſufficiente ad damnandum, requiritur tamen ſemiplena certitudo, ut ex Boſſ. Brun. & Clar. *probat* Scroi *part. 5. cap. 5. num. 46.*

6. Probatur autem ex hoc communiter aſſertis à Doctoribus. Et quidem primo convincitur ex hoc, quia ad torquendum Reum pro veritate habenda tanta, & talis certitudo eſt neceſſaria, quanta eſt certitudo, quam ſecum fert dictum unius teſtis omni exceptione majoris. Ut enim videbimus, communis Doctorum ſententia eſt, quod ad torquendum ſufficiat dictum unius teſtis, ſi ille ſit major omni exceptione; Secus verò ſi aliquem defectum patiatur, quia teſtis inhabilis dictum eſt de veritate ſuſpectum. At verò teſtis unius omni exceptione majoris dictum habet connexionem moraliter neceſſariam cum veritate delicti ſignificati, & ex illo per conſequentiam moraliter neceſſariam, certam, & indubitatam infertur delictum. Igitur ad hoc ut indicium ſit grave, & ſufficiens ad torturam, neceſſe eſt, quod indicium habeat cum delicto connexionem neceſſariam moraliter, & quod ex indicio per conſequentiam moraliter neceſſariam delictum indubitanter colligatur. Etenim in moralibus id cenſetur neceſſarium, certum, & indubitatum, quod in pluribus evenit, & non deficit, ut communiter docent Theologi, Philoſophi, & Canoniſtæ, ſolum autem raro evenit, quod dictum teſtis omni exceptione majoris non ſit verum, eſt igitur moraliter neceſſarium certum, & indubitatum,

7. Nec obſtat, quod cum poſſit eſſe falſum non excludat omnem formidinem falſitatis, & ſic intellectus non poſſit judicare id eſſe verum ſine formidine. Quia quidquid ſit de aliqua formidine ſpeculativa, nulla remanet formido practica. Ubi enim aliquid evenit in pluribus, & raro deficit, ſi in ſingulari nullum aliud motivum adeſt in contrarium, unde intellectus moveatur ad timendum, quod non ſit res, ſicut ſolet evenire, intellectus remanet

practice certus, ut ſine formidine poſſit practice judicare, quid agendum ſit.

8. Secundò idem probatur, nam juxta communem doctrinam ad torturam neceſſe eſt, quod delictum ſit ſemiplenè probatum. D. Th. *2. 2. qu. 69. a. 2.* Et ibi Cajet. Salon. & alii Sotus *l. 5. de juſt. qu. 7. art. 2.* Navar. in Manuel. *c. 25. num. 36.* Sanchez. *l. 6. Opuſ. cap. 3. diſp. 32.* Clauſis Reg. *lib. 12. cap 16. num 5.* Card. de Lugo *diſp. 40. numer. 11.* Bordon. *cap. 67. num. 6.* Bictus *q. 80. num. 14.* Scacc. *lib. 1. de Iud cap. 84 num. 9.* & alii plures, quos referunt, & ſequuntur Farinac. *qu. 36. num. 219.* Et Scroi *part. 1. cap. 2. num. 13.* Semiplena verò probatio certitudinem moralem omninò requirit, & hæc illi ſufficit. Ex imperfectis enim, & incertis cognitionibus non poteſt integrari, & componi totalis. & integra cognitio. Unde centum mille opiniones non integrant unam certam ſcientiam, quia quælibet illarum etiam privativè eſt incerta, & ex incertis non componitur certum. Verum quidem eſt, quod ex pluribus indiciis imperfectis poteſt reſultare unum indicium totale, quod ſit certum, & quod vel plenè, vel ſemiplenè probet; ſed tunc illa indicia imperfecta non concurrunt, ut disjuncta, ſed ut unita in unum Unde ſi loquamur de cognitione, quam quodlibet illorum diviſim, & disjunctim cauſat, hæc eſt imperfecta, & privativè incerta, neque ex illa poteſt certa cognitio reſultari, ſed tamen cognitio, quæ eſt ex omnibus illis indiciis ut unitis poteſt eſſe certa. Sic igitur probatio, quæ non ſit certa, quia ſit ab incerto, & in ſufficienti indicio, non poteſt eſſe ſemiplena, ſeu pars plenæ probationis & certæ; quia nulla incerta probatio poteſt eſſe pars integralis certæ cognitionis. Cum igitur ſemiplena probatio ſit pars plenæ probationis, neceſſe eſt, quod ſit certa probatio, licet non omninò plena. Et eo amplius, quod non poteſt dici probatum, quod remanet dubium, vel incertum. Cum ergo ad torturam delictum debeat eſſe ſemiplenè probatum, debet eſſe certum. Nec dicatur, quod delictum eſſet certum, jam eſſet plenè probatum, nam dicitur, quod inter certitudines detur latitudo, & major requiritur ad damnandum Reum, quam ad torquendum. Et ſic ſtat, quod certitudo ſit ſemiplena ad damnandum, & plena ad torquendum.

9. Probatur tertiò. Nam decretum de torquendo, licet ſit interlocutorium, habet tamen vim diffinitivi; Unde ab eo datur appellatio, & quod magis eſt, infert damnum grave corporale, & irreparabile, & licet tortura data ad eruendam veritatem propriè non ſit pœna, eſt tamen malum pœnale grave, & irreparabile, igitur Judex non poteſt torturam decernere ex ſola ſuſpicione, vel opinione delicti incerta, ſed debet eſſe moraliter certus de delicto, ut Judex poſſit Reum torquere juxta doctrinam D. Th. *2. 2. qu. 60. art. 10.*

10. Sed ad tollendam omnem æquivocationem, & manifeſtandam profundius veritatem auferendo objectionem, quæ fieri poſſet, ex eo quod in moralibus ſufficit cognitio, quæ eſt ex probabilibus, quæ cognitio dicitur opinio, cum non ſit ex neceſſariis. Dicitur primò, quod non eſt hic locus diſputandi, an ad prudenter agendum ſufficiat opinio probabilis, quia pro certo habetur, quod prudentia circa ſuum objectum materiale, non requirit certitudinem, & quod ſæpiſſimè etiam ex rationabili ſuſpicione prudenter agere poſſumus; ſed nos verſamur modo in materia juſtitiæ vindicativæ, quæ juſtitia requirit, quod Judex ex ſuſpicione, & ſimplici opinione neminem damnet, ut docet D. Thom. *2. 2. quæſt. 60. art. 3.* Dicitur ſecundò, quod principium illud Juris ſuper quo fundatur conſequentia, per quam ex indicio deducitur delictum, ſi eſt communiter admiſſum, ita quod non datur in contrarium aliquod motivum grave, & urgens, vere ſufficit ad inferendum delictum quantum opus eſt ad inferendam torturam; ſed hoc principium erit ſine dubio, verum ut in pluribus, & ſic certum moraliter.

11. Dicitur tertiò, quod ſi illud principium ſit expreſsè à lege approbatum, vel ex praxi tribunalis roboratum, illud ſufficit, ut illo mediante ex indicio probato inferatur delictum, quantum opus eſt ad torturam; ſed & hoc principium approbatum ex lege, vel conſuetudine eſt certum, & indubitatum moraliter.

12. Dicitur quartò, quod ſi illud principium, & apud Doctores controverſum, ſi Judex rebus bene penſatis habet illud pro certo rejecta contraria opinione ut falſa, vel ut non habente locum in caſu ſingulari, de quo agitur ob negotii circumſtantias, ad huc illud principium ſufficit, ſed Judex numquam ſine errore judicabit illud certum eſſe, & ſufficiens, niſi illud ſit tale, ut de Jure ſaltem naturali ſit verum in pluribus, & non appareat aliquod, ob quod non debeat verificari in caſu, de quo agitur; & tunc aderit certitudo moralis. Et in hoc ſenſu vera eſt communis doctrina, quod arbitrarium eſt Judici videre an indicia ſint gravia, & ſufficientia. Nam alias ſi omnibus penſatis principium illud eſſet tale, ut ex eo poſſit inferri, & non inferri delictum, temerarium Judicium eſſet, & injuſtum determinate inferre delictum in alterius præjudicium.

13. Dicitur quintò, quod ſi eſt controverſum illud principium eſſe, vel non eſſe verum, aut eſſe, & non eſſe ſufficiens ad inferendum delictum, & decernendam torturam, & Judex rebus penſatis exiſtimat utramque opinionem eſſe probabilem, ſequi debet illam, quæ excludit delictum, & torturam, etiam ſi oppoſita ſententia ſibi videatur probabilior; quia ſemper eſt dubius, & principium illud eſt dubium, & ideo inſufficiens ad Reum damnandum, aut torquendum. Sic ergo patet, quod principium illud Juris; quod in ſyllogiſmo judiciali habet locum majotis propoſitionis debet eſſe morali-

ter cer.

ter certum. Remanet modò videndum qualiter indicium in ſe ipſo debeat eſſe certum.

14. Ideò quæritur ſecundo, qualiter probanda ſint indicia ad hoc, ut ex illis inferatur tortura. In hac verò quæſtione reſolvenda Doctores in hoc communiter cõveniunt, quod indicia debeant eſſe probata. ſed ad videndum an ſint probanda per plures teſtes conteſtes, diſtinguunt inter indicia proxima & remota. Itaque dicunt, quod etiam in crimine læſæ Majeſtatis, & in quibuſcumque delictis, vel atrocibus vel levibus, hæc indicia, ſi ſint remota, ſingula debent eſſe in ſuo genere legitimè probata, & adhoc non ſufficit dictum unius teſtis omni exceptione majoris. *L.fin. C.famil. Erciſcund.* & ibi DD. & ſic ad probandum indicia remota non ſolum debent eſſe duo teſtes, ſed iſti debent eſſe omni exceptione majores quidquid in contrarium aliqui dixerint, ut ponderat, & probat, Farinacc. *quæſt.37. num.23.* & ſequentibus Maſcard. *de probat. lib.2. concl.ſ.8. quaſt.4. num 3.* Menoch. *de præſumpt. lib.1. quaſt.91. nu.5.& 6.* Guazz. *defenſ 20 cap.31. numer 5.* Cum enim ſæpè contingat, quod torti ex impatientia doloris fateantur, quod non commiſerunt, juſtum eſt, ut non torqueantur, niſi ex indiciis certis, & plenè probatis. An verò neceſſe ſit, quod teſtes probantes indicia ſint conteſtes, valde controvertitur, multis volentibus, quod ſufficiant ſingulares. Ad minus tamen ſecundum Farin. *qu.37.num.38.* requiritur, quod ſint teſtes omni exceptione majores. Secundò quod non deponant ſuper indiciis valde remotis, ſed de illis, & quæ licet non ſint in rigore proxima, valde tamen veriſimiliter inferunt delictum Tertiò quod indicia ſuper quibus deponunt teſtes ſingulares ſint plura, quam duo, & talia, quæ reddant animum Judicis quaſi certum, quod Reus deliquerit. Quartò quod iſta plura indicia tendant ad eundem finem, & quodlibet illorum coadjuvet aliud, non verò ſint inter ſe diverſa, & unum non inferat ad aliud.

15. At verò indicium proximum per unum teſtem probatum dicitur communiter, ſi teſtis immediatè deponit de delicto. In caſibus etiam & Tribunalibus, in quibus teſtes non omni exceptione majores, ſi à Jure non ſint totaliter excluſi, ut ſunt inimici, probari poſſunt indicia per teſtes inhabiles, ſi tales ſint, ut vel ex numero, vel ex adminiculis æquivaleant teſtibus omni exceptione majoribus. Guazz. *defenſ.30. cap.31. num.13* Sed ſi teſtis non deponit immediatè de delicto, ſed de actu valde proximo ad delictum indicium debet probari per duos teſtes. Clar. *quæſt.22 §. Act. verò* Maſcard. *de probat. lib.2. concluſ,894. num.10.* Farinacc. *quæſt. 37. nu.42.* Suarez. *dict. cap.31. num.15.*

16. Sed hic primò confunditur probatio per teſtes cum probatione per indicia, cum tamen ſint valde diverſæ. Nam teſtis, nec propriè eſt indicium, nec probatio per teſtes eſt probatio per indicia, nec facit indicium, ſed plenè, vel ſemiplenè probat, & ſic eſt probatio immediata veritatis à natura, & à iure inducta, ad probandam veritatem, quæ non cadit ſub proprio ſenſu Judicis. Sed probatio per indicia eſt mediata, quia probatur delictum, medio indicio, quod nihil probat, niſi illud aliunde ſit probatum. Indicium enim eſt factum, vel res ſenſibilis inferens delictum, vel aliud quod per indicium probatur. Sic ergò teſtis ſe ipſo immediatè probat, ſed indicium, quodcumque illud ſit, non probat niſi probatum, & tandem hæc probatio reſolvitur in probationem per teſtes, niſi Judici veritas conſtet per evidentiam rei, ſicuti illi conſtat de dicto teſtis.

17. Secundò igitur diſtinguendo teſtimonium ab indicio, & conſiderando, quod teſtimonium teſtis non indiget probari, quia eſt notum Judici per evidentiam rei, quia teſtis coram Judice deponit, indicium verò probari debet, diſtinguitur inter indicia, quia aliud eſt indicium de ſe ſufficiens, & moraliter indubitatum, ut explicatum eſt, *quæſt 25. art.2.* vel de ſe non eſt ſufficiens, quia non eſt indubitatum, nec infert delictum per conſequentiam moraliter certam. Si indicia non ſunt indubitata, etiam ſi per centum mille teſtes ſint probata, non probant, neque ex illis poteſt inferri tortura. Quatenus verò plura indicia inſufficientia uniantur, & ſic unita faciant unum indicium ſufficiens, & indubitatum, hoc indicium ſi ſit probatum, probat ad torturam.

18. Quæſtio igitur illa ſolemnis, an indicia remota debeant eſſe probata per duos teſtes conteſtes omni exceptione majores relinqui debet, tanquam non explicans punctum veritatis, Tota verò difficultas in hoc conſiſtit, ut videatur, an indicium indubitatum probari debeat per duos teſtes. Et videtur, quod in ordine ad torturam hoc non ſit neceſſarium, quia delictum poteſt ſemiplenè, & cum certitudine probari indicio probato per unum teſtem. Nam ex certis præmiſſis certa deducitur concluſio. Ubi verò indicium eſt indubitatum, jam ſyllogiſmi judicialis major propoſitio eſt moraliter certa cum deſumatur ex principio Juris moraliter certo, & indubitato, aliter indicium non eſſet indubitatum; Minor verò propoſitio, quæ conſiſtit in exiſtentia indicii, cum ſupponatur probata per unum teſtem omni exceptione majorem, pariter eſt moraliter certa, quia hanc certitudinem inducit teſtis; ergo & eſt certa concluſio continens delictum. Datur exemplum in confeſſione extrajudiciali, quæ eſt indicium remotum ſed indubitatum moraliter, & in Jure approbatum, ex quo probatur delictum per ſimplicem ſyllogiſmum. Sejo ſeriò & liberè confitente ſe occidiſſe Cajum moraliter eſt verum & certum, Sejum Cajum occidiſſe, ſed Sejus ſeriò, & liberè confeſſus eſt ſe occidiſſe Caium, ergo Sejum occidiſſe Cajum eſt moraliter certum & verum. Major propoſitio eſt vera & certa ex illo Principio juris, quod nullus ſeriò & ſponte velit fateri ſe deliquiſſe graviter, niſi delictum ſit verum. Et quia ut plurimum,

& ferè ſemper verum eſt, quod quis commiſerit delictum quod ſe commiſiſſe fatetur ſponte, & ſerio. Minor quoque, ſi ſit probata per unum teſtem de viſu, & omni exceptione majorem, etiam eſt certa moraliter, quia talem certitudinem inducit teſtis de viſu omni exceptione major; eodem igitur modo eſt certum Sejum occidiſſe Cajum. Videtur igitur, quod indicium indubitatum probetur ſufficienter per unum teſtem de viſu omni exceptione majorem, ad hoc ut ſufficiat ad torturam. Sed ut reſolvatur hæc quæſtio, videndum eſt qualiter ad torturam ſufficiat unus teſtis deponens immediatè, & ſerio.

19. Sic igitur dum quæritur an ad torturam ſufficiat unus teſtis de viſu immediatè deponens de delicto, affirmant plures, quos refert Farinacc *quæſt 36. num. 224. & quæſt. 37. num. 41.* & referunt, & ſequuntur Guazz. *defenſ. 30 cap. 30. num 4 & cap. 31.* & Scroi *part 4. cap. 2. nu. 5.* Verum cum unus teſtis ſolum ſemiplenè probet, & vix ſufficiat ad interrogandum Reum extra torturam, ideò niſi aliqui dixerunt, & quod in delictis exceptis unus teſtis omni exceptione maior ſufficit ad torturam, non in aliis criminibus. Eliſeus *tract. 3. qu. 23* Alii verò exiſtimant non ſufficere unum teſtem omni exceptione majorem ad torquendum Reum alias bonæ famæ, & exſtimationis integræ. Eimer. *part 5. quæſt. 61 Regula 4 & 7 & ibi Penna comm. 114. reg. 4 Verſ. Non dubito* Caren. *part 3 tit. 10. nu 32.* & apud eum Diana, Godefred. Paulus Anil. Faber. Greg. Lopez. & Mald. Palauſ. *tract. 4. diſp. 8. part. 9 num. 5.* Decian. Zanard. Joſeph à ſancta Maria *part. 2. cap 2. num 2.* Sanchez. *opuſculo lib 3. dub. 15 n. 3.* Et hæc ſententia æquior, & ſecurior eſt, unde nedum unus teſtis ad torturam non ſufficit, ſi vel in minimo depoſitio illius ſit vulnerabilis, nedum ex parte perſonæ, ſed ex parte depoſitionis, ut quia in ea non redditur cauſa ſcientiæ, vel non eſt integra, quia non exprimit circumſtantias neceſſarias, ſed etiam quia ſi ex parte Rei detur præſumptio aliqua, vel conjectura & indicium illi favens, non poteſt Reus ex unici teſtis dicto torqueri, ut ex Maſcard. Menoch. & aliis probat Farinace *qu. 37. nu 35.* Et hoc eſt verum etiam in delictis excepis, & difficilis probationis, quia in his caſibus bona fama, & exiſtimatio Rei prætenſi facit indicium contra dictum teſtis, & illud debilitat, ut niſi aliis adminiculis adjuvetur, non ſemiplene probet ſufficienter ad torturam inferendam Secusè contra ſi Reus alias non eſt bonæ famæ, ex hoc unici teſtis integra depoſitio adminiculatur, ut ſit veriſimilis.

20 Sed ſi teſtis eſt omni exceptione major eius dictum, ſine aliis adminiculis non ſufficit ad torturam etiam ſi ſimus in crimine læſæ Majeſtatis, & etiam ſi teſtis in tortura confirmet dictum ſuum Clar. *§. finali qu. 21. unus teſtis.* Maſcard *de probat. concluſ. 896. num. 6.* Menoch. *de præſumptione lib. 1. quæſt. 89. num. 6. & ſeqq.* Farinaccius *quæſt 27. num. 54. & ſeqq.*

21. Sic igitur dum pariter quæritur, an indicium indubitatum probetur per unum teſtem, dicitur quod non ſufficit unus teſtis, niſi adiunctis aliis gravibus conjecturis, adminiculis, Quia non omnis certitudo ſufficit ad quemlibet effectum Juris, unde ad damnandum non ſufficit certitudo, quam fert unus teſtis, ſed duo requiruntur. Pariter ergo cum tortura inferat grave damnum corporale & irreparabile, & ſæpe compellat pauperes innocentes ad fatenda delicta quæ non commiſerunt, non ſufficit illa ſola certitudo, quæ eſt neceſſaria ad interrogandum Reum, ad quod requiritur certitudo, quam ſecus fert unus teſtis omni exceptione major. Ergo major certitudo requiritur, & ſic vel requiruntur duo teſtes idonei, vel ſaltem unus idoneus, & alter minus idoneus, vel aliud adminiculum Judici manifeſtum. Cum igitur ad torturam non ſufficiat unus teſtis, niſi adiunctis adminiculis, multò minus ad probandum delictum per indicia ſufficit, quod indicium probetur per unum teſtem. Licet igitur non ſit neceſſarium, quod indicium indubitatum ſit probatum per duos teſtes idoneos. tamen nec ſufficit unus teſtis ſine adminiculis. Plura adminicula requiruntur, quam ad probandum per teſtes immediatè de delicto deponentes, quia in probatione per teſtes minor propoſitio ſyllogiſmi judicialis, quæ conſiſtit in teſtimonio teſtis, eſt certiſſima, & Judici manifeſta per evidentiam rei, quia Judex videt, & audit teſtem de delicto deponentem; ſed regulariter Judex non videt indicia, ſed illa audit, per relationem teſtium. Et ita minor ſyllogiſmi judicialis non eſt illi tam certa, ſed ſolum moraliter certa, & ita opus eſt, quod teſtis unici depoſitio deponentis de indicio aliunde magis roberetur. Et hoc verificatur etiam in delictis difficilis probationis. licet enim in his cauſis admittantur teſtes inhabiles, numquam tamen admittuntur, ut omni exceptione majores, ſed cum ſuis defectibus; ideò unus teſtis inhabilis nunquam facit ſemiplenam probationem. nec ſufficit ad torturam. Admittit etiam Farinaccius *numer. 36.* Quod ſi teſtis non ſit in totum, & ipſo Jure inhabilis, & non patiatur plures defectus, poſſit in ejus depoſitione de viſu deveniri ad torturam in cauſa levi. Sed etiam contra hoc ſemper militat ratio ſumpta ex eo, quod hujuſmodi teſtis non eſt omni exceptione major, nec ſemiplenè probat ſine aliis adminiculis. Quod ſi Reus ſit levis vitæ id eſt, ſi ſit criminoſus, & malæ famæ, & teſtis de viſu deponens immediatè de delicto non ſit omninò de Jure inhabilis, vel non patiatur plures defectus, in hoc caſu dictum illius teſtis facit indicium ad torturam, quia eſt adminiculatum mala fama inquiſiti Farinac. *quæſt. 37. num. 65.* Sed etiam ſi teſtis plures patiatur defectus, admitti poſſet licet minus probet, oſtenſum eſt ſupra *qu. 12. art. 22* Ad hoc tamen, ut probet ad tor-

ad torturam majora adminicula erunt neceſſaria, ſed cum, ut dictum eſt, contra reum bonæ famæ, nec unus teſtis omni exceptione major probet ad torturam ſine adminiculis, multò minus probabibit teſtis inhabilis; ſed quantum probet fama dictum eſt ſupra *qu.* *nu.* Sed loquendo de indicio propriè, ſemper videndum eſt, an indicium ſit indubitatum, & advertendum, quod diſtinctio illa indicii in proximum delicto, vel remotum juvat quidem ad videndum, an ſit, vel non ſit indubitatum vel contingens, & magis fallibile, ſed ad videndum an unum indicium ſufficiat, vel non ſufficiat, attendi debet an indicium ſit, vel non ſit indubitatum juxta explicata ſupra *qu.* *à n.* Sed dupliciter aliquod indicium dicitur indubitatum, vel, ſcilicet, moraliter tantum, quia connexio illius cum delicto fundatur in aliquo principio juris ſolum moraliter certo, quia verò ut in pluribus, vel eſt indubitatum ſimpliciter, quia connexio præfata neceſſario, & ſemper eſt vera, & certa, ſaltem de potentia ordinaria Dei, & excluſo miraculo: ſi indicium eſt hoc ſecundo modo ſimpliciter indubitatum poteſt eſſe quod pluſquam ſufficiat ad torturam, & quia etiam plenè probet ſaltem, ſi Judici de illo conſtet per evidentiam rei, & ſic torturam excludat. In omni tamen caſu ad minus indubitatè ſemiplenè probat, & æquivalet uni teſti idoneo. Sed ſi indicium non eſt niſi moraliter indubitatum conſiderandum eſt, quod etiam hujuſmodi indicium aliquo modo equivalet dicto unius teſtis omni exceptione majoris & eſt tale, quod inducit Judicem ad credendum, quod delictum ſit verum, & moraliter certum, & ſemiplenè probatum. Et ſi unicum indicium ſufficit ad torturam, eo modo, quo ad illam ſufficit unicus teſtis. Et ſi quia indicia proxima delicto, ut plurimum ſint talia, ut ſint indubitata. & ſemiplenè probent, ideò unum indicium tale ſufficit ad torturam, ut dixerunt Doctores, quos ſequuntur Farinac. *q 37. n. 45.* Guaz. *defenſ.30. cap.4. nu. 12.* Carena *par. 3. tit.20. n.26.* Sed ſi indicia ſunt remota; quia hæc regula ſervanda eſt, ut videatur quantum indicium probet, ut ex Cart. advertit Carena *n. 18.* Si indicium etiam remotum, quia indubitatum, & adminiculatum aliqualiter, pluſquam ſemiplenè probet, ſufficit ad torturam, ut dictum eſt de teſte ſi ejus dictum ſit adminiculatum. Sed ſi non probat ſemiplenè, etiam ſi ſit proximum unicum, non ſufficit ad torturam; ſed amplius conſiderari debet, quod ſtat aliquod indicium eſſe indubitatum, licet ſit remotum. Quale indicium eſt confeſſio extrajudicialis ſpontanea, & deliberata, & maximè ſi ſit jurata, & ideo ſufficit ad torturam, ſi ſit probata. Sed ſemper adverti debet, quod plura, vel minora adminicula requiruntur, ut indicia probent, quam ut probent teſtes.

22. Sed quid dicendum, quando indicium indubitatum eſt unum per aggregationem, multorum indiciorum, quæ ex ſe ipſis ſunt remota, & non indubitata; nunquid tunc ſufficit, ſi per partes indicium probetur per teſtes ſingulares, quorum unus de uno indicio, & alius de alio deponat? Reſpondetur, quod cum ad torturam ſufficiat ſemiplena probatio modo explicato, ſufficit quod indicium indubitatum reſultans ex pluribus remotis eodem modo ſemiplene probetur; probatur verò ſemiplenè probatis ſemiplenè ſingulis ejus partibus, & ideò probatur ſufficienter per teſtes ſingulares idoneos, & aliquo modo adminiculatos, modo ſupra explicato, quia quodlibet ex illis indiciis remotis ſemiplenè probatur, ſed in his, quod maximè attendi debet, eſt, an indicium ſit vere indubitatum & certum; nam alias ſi non eſt indubitatum, non ſufficit, etiam ſi ſit pleniſſimè probatum.

23. Quæritur tertiò, an ad torturam ſufficiat unum indicium indubitatum. Sufficere docent quam plures, quia ſub nomine indicii comprehendunt etiam teſtem immediatè de delicto deponentem, ut vero probatum eſt, ex dicto unius teſtis adminiculato poteſt inferri tortura.

24. Cum verò ex his aliqui voluerint eſſe arbitrarium Judici torquere Reum ex uno, vel pluribus indiciis, ſi Judex habeat in judicando plenum arbitrium, tamen oppoſitum eſt omninò verum, & neceſſario ſervandum. Nam nec Judex habens liberum in judicando arbitrium poteſt Reum torquere non præcedentibus legitimis indiciis. Maſcard. *de probat. lib. 3. concluſ. 385. numer. 5.* Farinac. *qu. 37. numer. 7.* & apud iſtos alii quamplures. Imò quod nec Princeps poſſit mandare, ut Reus torqueatur non præcedentibus indiciis, & quod ſi mandet Judex non teneatur illi obedire, & quod ſi obediat, puniri poſſit docuerunt plures apud Farin. *q. 37. n. 74.* Et quamvis in hoc multi diſcordent volentes Judicem accuſari, ſi Principe mandante aliquem ſine indiciis torſerint, tamen in cauſis gravioribus talem Judicem ſaltem extraordinariè puniendum voluit Farinac. *nu 78.* Sed de jure naturæ eſt, ut non detur tortura, niſi Judex ſit certus de delicto ſaltem ſemiplenè. Sed tamen hanc libertatem habet Judex habens liberum arbitrium in judicando, & qui procedit manu regia, quod non tenetur ad illas qualitates, & requiſita teſtium, & probationum, quæ non ſunt neceſſaria niſi ex jure poſitivo. ſed eſſentialia probationi non poteſt omittere. Si tamen Princeps haberet indicia ſufficientia apud ſe, & juridicè probata, poſſet Judici inferiori præcipere, ut ſine aliis indiciis, Reum torqueret, & Judex ſibi hoc conſtituto, illum torquere teneretur.

25. Hæc verò adeo vera ſunt, ut nec in crimine læſæ majeſtatis ſit arbitrarium Judici torquere Reum ſine indiciis legitimis. Verum quidem eſt quod ſi delictum ſit occultum & difficilis probationis, ut cum agitur de probandis ſecretis conventiculis contra Principem, tunc leviora ſufficiunt indicia, ſed hoc

non

non eſt ex delictorum atrocitate, ſed ex probationis difficultate, ſed tamen etiam ubi delictum eſt difficilis probationis torturam debent præcedere indicia ſufficientia. Farinac. *qu. 37. num. 30. & 113.* Guaz. *defenſ 30. cap. 4. num. 89.* Qui addit, quod neque ad ſedandum tumultum populi poteſt Reus ſine indiciis torqueri ad eruendam veritatem, ex Farinaccio *qu. 81. nu. 1 in fine.* Ubi tamen eſſemus in caſu in quo bonum commune præponderet privato, ita quod Reus teneretur in conſcientia aliquod incommodum ſubire, & id eſſet neceſſarium, poſſet Reus torqueri, ſed hoc non fieret intuitu eruendæ veritatis, niſi forſan materialiter, & apparenter, non verò obligando Reum ad confitendum delictum, de quo non eſt indiciatus. Et dum dicitur, quod in atrociſſimis licitum eſt Judici Jura transgredi, & juris ſolemnitates non adhibere, ex Innocentio *cap. 1. de Conſtit.* Vel hoc dictum non eſt verum, vel intelligi debet, ubi conſtet de delicto, & de majoribus Magiſtratibus non de minoribus. Nam imo, quia ubi delictum eſt gravius, agitur de majori præjudicio inquiſiti, probationes debent eſſe clariores, certiores & magis manifeſtæ, ne contingat graviſſimis pœnis punire innocentem. Farinac. plures referens *qu. 37. num. 39 & ſequent.* Guaz. *defenſ. 30. cap. 4. nu. 8.*

26. Imo Judici nec licet inquiſitum leviter torquere, vel etiam terrere per minas, vel alio modo, niſi proportionato indicio præcedente. Minora enim indicia requiruntur ad terrendum Reum verbaliter; ad hoc enim ſufficit, quod Judex habeat vehementem opinionem, quod inquiſitus ſit Reus, etiam ſi hanc non habeat ſufficienter ex proceſſu, ſed ex circumſtantiis extrajudicialiter cognitis, ut probari poteſt ex *l. item apud Labeonem §. quæſt. ff. de Injur* Sed nihilominus advertendum, quod non ſufficit opinio propriè dicta, quæ non eſt cognitio certa moraliter, ſed ſolum probabilis. Nam ad quamlibet torturam neceſſe eſt, quod delictum ſit ſemiplene probatum, cum hoc ſit neceſſarium etiam ad interrogandum Reum, opinio autem cum ſit certa, non conſtituit ſemiplenam probationem, & talem, quæ ſit ſimilis illi, quam facit unus teſtis major omni exceptione. Et ſic multò magis ad terrendum verbaliter Reum non ſufficit opinio quælibet de delicto.

27. Poteſt verò concedi, quod ad verbaliter terrendum ultra ſimplicem ſemiplenam probationem ex delicto unius teſtis omni exceptione majoris habitam, ſufficiat quodlibet minimum adminiculum, etiam extrajudicialiter habitum. Et tamen etiam in hoc caſu bene advertit Farinacc. *qu. 3. num. 102.* Guazz. *defenſ 30. cap. 5. num. 3.* quod præcipuè ſine indiciis, hoc modo terreri non debent perſonæ timidæ, & viles, ut puta mulieres, quia ſæpe contingit, ut in teſtes tantum valeant verbales minæ, quantum in viro non timido tortura ipſa. Et etiam verum eſt, quod ad terrendum facto deducendo Reum ad locum torturæ, vel etiam ſpoliando, & ligando, vel eum elevando in tormentis, & leviter torquendo, ſufficiunt leviora indicia, & ſic non ſunt neceſſaria illa graviora indicia, quæ ſunt neceſſaria ad graviorem torturam, tamen neceſſaria ſunt indicia, quæ arbitrio prudentis Judicis ſint neceſſaria, vel ad terrendum, vel ad leviter torquendum, ut explicat Farinacc. *num. 104.*

28. Cæterum Judex, nec de conſenſu inquiſiti illum poteſt torquere indiciis non præcedentibus, quia nec inquiſitus eſt Dominus ſuæ vitæ & membrorum. Et ideò ſi inquiſitus ſe offerat ſuſtinere contrarium in tortura, vel accuſator quoque ſe offerat ſtare cum Reo in tortura, hujuſmodi oblationes admitti non debent Clar. *§. finali quæſt. 63. verſic.* ſed quæro Farinacc. *qu. 37. num. 209.* Verum & ad certi debet dari cauſam. & cauſam ex qua quis poſſit cedere juri ſuo, & ſe exponere doloribus torturæ dicti indicii, in quo caſu tortura non eſſet iniuſta, & licita ex hac parte.

29 Sed cum ad torquendum neceſſaria ſint indicia indubitata, jam videtur, quod non dentur indicia magis, vel minus gravia, ex quibus Reus torqueatur, quia non niſi ex indubitatis torqueri poteſt. Sed reſpondetur, quod indicia dicuntur indubitata, ſi ſemiplene probent, ſi ergò indicia ſint plura, & indubitata ad torturam ſemper ſufficiunt, ſed tamen unum indicium eſt gravius altero ratione adminiculorum, ex quibus juvatur, & fortius redditur, ideo ſi indicium ſit unum ſolum non ſufficit ſe ſolo ad torturam, ſed requiritur magis, vel minus adminiculatum ſpectata qualitate perſonæ delicti, & torturæ, & ſic requiri indicia majora, & graviora, & requiri, vel plura indicia, vel indicia magis adminiculata. Quamvis & inter indicia unum ſit majus altero, ſic connexio ejus cum delicto ſit magis neceſſaria, & certa

30. Eſt verò pariter certum quod Confeſſio extorta per torturam ſine præcedentibus indiciis eſt nulla, & invalida, etiam ſi millies fuerit ratificata *l. penultima ff. de quæſt.* & communiter Doctores. Non negatur verò, quod Reus non poſſit, ſi velit confiteri delictum, de quo non eſt indiciatus, ſed de illo non poteſt interrogari, & multò minus torqueri, & confeſſio ſic extorta ex interrogatione Judicis eſt nulla, & nec poteſt ratificari, licet Reus, ſi velit, poſſit libere ex ſua voluntate delictum fateri. Quod verò Judex torquens inquiſitum ſine indiciis ſit puniendus, & qualiter latè oſtendit Farinacc. *dict. quæſt. 37. num 111.* & ſequentibus ubi *num. 112.* quod Judici ſic injuſtè torqueri volenti impunè reſiſti poteſt.

31. Eſt tamen advertendum circa concluſionem principalem, quod ſæpiſſimè præſumptio aliqua juris præbeat indicium ad torturam; ſic primò ſi quis aliquem occidit, aut vulneraverit, & nullam aſſignat cauſam; ob quam id fecerit, præſumitur id feciſſe ex alte-

rius

rius mandato; & poteſt torqueri, ut dicat ad cujus mandatum id fecerit. Clar. *quæſt. 12. verſ. dictum ſoeu Criminis.* Farinac. *quæſt. 37. num. 54.* Sic ſecundo etiam cuſtos bonorum, quæ furto ablata ſunt, ex præſumptione Juris, quæ contra ipſum militat, poteſt torqueri, ut indicet furem, ſi veriſimiliter ejus notitiam habere potuit. Et idem dicitur de cuſtode Civitatis, vel loci, de caupona, & ſervis ſeu familiaribus ejus; ſed tamen hujuſmodi præſumptio non habet locum ubi cuſtos, caupo, vel alius ſimilis ſit bonæ famæ, & non dubitatur cujus famæ, & conditionis ſit; ſimiliter præſumptio ceſſat, ſi cuſtos in cuſtodiendo adhibuit diligentiam, quam diligens pater familias adhibuiſſet. Tertiò quod etiam ſola contumacia bonam faciat præſumptionem ſufficientem ad torquendum contumacem admiſſum ad novas defenſiones, vel ſponte poſt longum tempus redeuntem, & conſideratis circumſtantiis & qualitate perſonarum latè oſtendit Farinac. *quæſt. 11. numer. 70. & quæſt. 37. numer. 162.*

32. Quartò aliqui voluerunt, quod ex præſumptione confeſſus unum delictum poſſit interrogari, & torqueri, ut dicat ſi commiſerit aliud ejuſdem ſpeciei. Et hoc dicunt verificari ſaltem de conſuetudine totius Eccleſiæ. Sed nec Doctoribus teſtantibus de conſuetudine eſt certo credendum, & quod aſſeritur manifeſte eſt contra Jus commune, quod ex quo quis commiſit unum delictum non præſumit, quod ille commiſerit aliud, etiam ejuſdem ſpeciei, & verè contra rationem eſt, quod ſi quis commiſerit unum homicidium præſumatur commiſiſſe alia, niſi adſit aliquod ſpeciale indicium, vel adminiculum coadjuvans præſumptionem alterius delicti, cum innumeri ſint v. g. qui unum ſolum homicidium commiſerunt, & præcipuè in ſtatu Eccleſiæ ex *conſtit. 4.* Pauli III. prohibitum eſt Judicibus captum pro uno crimine interrogare de aliis, de quibus indicia aliqua non habent. Poteſt tamen contingere, quod ex circumſtantiis oriatur præſumptio aliorum delictorum, ut in famoſis latronibus, bannitis, aſſaſſinis, aut aliis diffamatis delinquentibus, tunc enim publica diffamatio ſuccedit loco indiciorum Menoch. *de arbitr. lib. 1. quæſt. 84. poſt. num. 8.* Diaz. in praxi *cap. 157. nu. 3.* Maſcard. *de probat. l. 1. concluſ. 353. nu. 30. & lib. 3. concluſ. 385. num. 11.* Farinac. *qu. 37. nu. 171.* Et ſic nec ſimplex aſſaſſinus ſine diffamatione alterius delicti poteſt torqueri, ut dicat, ſi aliud furtum, vel aſſaſſinium commiſit. Guazz. *defenſ. 30. cap. 8. num. 5.* Farinac. *num. 173.* benè advertit, quod adhuc in hoc caſu tortura debet eſſe moderata, videlicet, per mediam horam, cum non conſtet de corpore delicti, & alias Reus, qui confeſſus eſt delictum capitale, pro quo ſcit ſe puniendum pœna mortis de facili, ut experientia conſtat, confiteatur etiam alia delicta, ſi illa patravit.

33. Quintò contemptus Judicis, & contumax inobedientia inquiſiti nolentis interrogationi Judicis præcisè reſpondere affirmativè, vel negativè dat Judici Jus, ut inquiſitum torqueat non ad habendam confeſſionem ſuper delicto prout explicatum eſt ſupra *quæſt. 23. articul. 1.* Tandem verò advertendum, quod licet judicare quænam ſint indicia legitima, & ſufficientia ad torturam dicatur eſſe Judici arbitrarium, hoc tamen arbitrium non eſt ex libero Judicis ſenſu, ſed ex Jure eſt regulandum, & in hoc æquitas ſervari debet, & Jus commune. Ideò Judex in dubio mitiorem partem ſequi debet, & debet arbitrari ut bonus vir, & prudens, & non facere aliis, quod in perſona ſua non faceret: ſic igitur Judex non poteſt ſibi fingere nova indicia, ſed amplecti debet indicia à Jure approbata, & quæ in Jure ſubſiſtunt, & ex aliis à Jure reprobatis non poteſt Reum torquere. Unde etiam dici poteſt, quod indicia ad torquendum non ſunt judici arbitraria, ut ex Franc. advertit Farinac. *d. qu. 37. nu. 200.* quia in hoc Judex non habet niſi arbitrium boni viri à Jure regulatum, nec poteſt torquere Reum ex indiciis à lege non probatis, & quæ de Jure non ſubſiſtunt.

34. Quidam tamen diſtinguunt inter indicia Juris, & indicia facti, & dicunt arbitrium Judicis verſari circa arbitria facti, non poſſe verò rejicere indicia Juris. Guazz. *defenſ. 40. cap. 4. nu. 11.* Sed conſiderari debet, quod nullum eſt indicium, quod non ſit ſimul facti, & Juris; indicium enim omne eſt aliquod ſenſibile, ex quo aliud infertur. Ad quod pertinet etiam dictum quando non ſit coram Judice, & non conſideratur reſpectu rei immediatè dictæ, ſed in ordine ad aliud non dictum. Sed tamen indicium eſt Juris, quia vis illativa per quam ex dato indicio infertur delictum non eſt fundata niſi in aliquo principio Juris naturalis, vel poſitivi. Eſt verò diſcrimen, quia ſi connexio, & illatio per quam ex indicio infertur delictum, eſt in Jure poſitivo expreſſa & approbata, indicium ſpeciali ratione dicitur indicium Juris, ſed tamen omne indicium ſufficiens ad torturam debet eſſe fundatum in principio certo ſaltem moraliter, ex quo illatio, per quam ex indicio infertur delictum ſit ſaltem moraliter certa. Et ad hoc non ſufficit probabilitas opinionis, quia hæc non eſt certitudo.

SUMMARIUM.

35. Iudex ante torturam diverſa debet conſiderare.

36. Iudex pro omni caſu non poteſt torquere.

In decreto torturæ debet exprimi cauſa, & indicia recenſeri. ibid.

Appellatio à decreto torturæ ſuſpendit iuriſdictionem Iudicis. Ibid.

Si Iudex Reum torſerit contempta appellatione confeſſio eſt nulla. Ibid.

37. Alia eſt ratio, qua Reus poteſt appellare à decreto torturæ, ab illa qua Accuſator & Fiſcus poteſt.

Iudex non poteſt impedire appellationem Rei. Ibidem.

Licet Iudici conſiderare an appellatio ſit frivola vel non. Ibid.

38. *Reus eſt puniendus juxta qualitatem delicti, ſed non omni tempore.*

Plures ſunt gradus torturæ. Ibid.

39. *Tempus & modus torturæ eſt ſervandus.*

40. *Iudex in torquendo debet uti ſolitis tormentis.*

41. *Varia ſunt genera tormentorum.*

42. *Reus poteſt pluries torquere.*

Ad Iudicem ſpectat videre an Reus ſit ſufficienter tortus. Ibid.

43. *Non eſt multiplicanda tortura multiplicatis indiciis.*

44. *Quando Reus non ratificaverit confeſſionem factam in tortura poteſt iterum torqueri.*

Cum diſcrimine poteſt torqueri nolens ratificare confeſſionem jam factam. Ibid.

45. *Quando dicitur non eſſe repetendam, intelligitur ab eodem Iudice, & etiam à diverſis.*

Iudex novus ex alia cauſa poteſt Reum torquere habita conſideratione ad primam torturam. Ibid.

46. *Iudices timentes Reum non torquent in die feſto.*

Indicia [illegible]licti debent ſuperare indicia Innocentiæ. Ibid.

47. *Reus per viam accuſationis non poteſt torqueri, niſi accuſator juraverit de calumnia.*

48. *Plures debent torqueri de eodem delicto ſpectatis uniuſcujuſque indiciis. & non aliter.*

49. *Reus non eſt torquendus non probato corpore delicti.*

Advocati Rei non debent eſſe præſentes torturæ. Ibid.

ARTICULUS II.

Quæ conſiderare debeat Iudex antequam ad torturam deveniat.

35. PRimò quidem attendere debet torturam inferri non poſſe, niſi conſtito de corpore delicti, etiam quod Reus forſan ſit indiciatus, *l. 1. §. etiam aliud ff. ad ſillan.* Imò nec ad inquiſitionem pœnalem, nec ad carcerationem debet Judex procedere, niſi conſtito de corpore delicti, & tamen licet delictum ſit ex illis, qui relinquunt veſtigium, ſi tamen eſt difficilis probationis per viſum, & repertum ſufficiet in ordine ad torturam, quod corpus delicti ſit probatum eo modo, quo probatur corpus delicti non permanentis. Eliſeus *tra. 3. qu. 26. num. 3.* Secundò Reus torqueri non poteſt, niſi dato ei termino ad ſe defendendum, ut explicatum eſt, *ſup. qu. 26. art. 1.* Dantur tantum quædam Curiæ, quæ habent privilegium, ut ex proceſſu informativo non datis defenſionibus in aliquibus caſibus torqueant Reos, ut magna Curia Vicariæ Neapolis, ſed hoc non fit, niſi quando ipſa magna Curia illa eſt, quæ judicat, & Rei ſunt publici delinquentes, & malæ vitæ & infames, unde hoc privilegium, ſeu conſuetudo aſſimilatur juri communi. Et alias quando non eſt certum, quod Reus non poteſt ſe defendere à tortura, de jure naturæ eſt, ut non torqueatur, niſi datis illis defenſionibus. At verò contra jus naturæ, nec conſuetudo valet, nec privilegium. Videantur de his *Afflict. deciſ. 3.* Bertaz. *quæſt. 49. num. 54.* Farinac. *conſ. 31. & 103.* Guazz. *def. 20. num. 6.* plures DD. referens. Tertiò non poteſt Reus torqueri niſi in ſubſidium; ideo ſi Judex habeat teſtes, quibus probare poſſit delictum, & Reum convincere non poteſt illum torquere, & in decreto torturæ hoc debet exprimere, quod aliter veritas haberi non poteſt, aliter tenebitur in ſyndicatu. Unde eſt, quod ſi Reus verè ſit de delicto convictus, etiam ſi neget delictum non debet torqueri, ſed damnari. Tortura enim datur in ſubſidium, ubi aliter veritas haberi non poteſt ubi igitur conſtat de delicto per legitimas probationes non habet locum tortura. Farinac. *qu. 38. n. 4.* Guazz. *defenſ. 30. cap. 4.* qui plures alios referunt. Quartò inſpici debet, an perſona poſſit torqueri, multæ enim perſonæ, vel ex privilegio, vel ex infirmitate, & impotentia torqueri non poſſunt, ut infra explicatur.

33. Quintò debet adverti, quod non pro omni caſu Reus poteſt torqueri; non enim torquetur pro cauſa pecuniaria, nec in criminalibus niſi pro cauſis gravibus, & atrocibus, in quibus agitur de pœna corporali, DD. *in l. Edict. in princip. ff. de quæſt.* Clar. *q. 64.* Farinac. *qu. 38. nu. 6.* Sextò non poteſt Judex torquere Reum niſi prius interloquendo pronunciet Reum fore torquendum. Imò in hoc decreto torturæ debet Judex ſummariè exprimere cauſam, & ſummarie recenſere omnia indicia, & præſumptiones, quibus movetur ad decernendum decretum torturæ. Clar. *qu. 93. verſ. fuit aliquando*, & alii, quos ſequitur. Farinac. *qu. 36. nu. 8.* Ab iſto verò torturæ decreto poteſt Reus appellare, *l. 2. de C. de appellat. recip.* Et quia tortura infert damnum irreparabile, ideo appellatio à decreto torturæ nedum devolvit, ſed ſuſpendit juriſdictionem Judici, etiam ſi decretum de torquendo ſit non ſolum de torquendo Reo ſuper delicto principali, ſed etiam ut præciſe affirmativè, vel negativè reſpondeat. De Jure etiam Judex nihil poteſt innovare pendente termino ad appellendum, ſed hoc non obſervari de conſuetudine refert Farinac. *q. 38. nu. 144.* Imò etiam à minata tortura etiam de Jure communi poteſt Reus appellare, & ita quod ſi Judex contempta appellatione Reum torſerit, confeſſio extorta ſit nulla, & inefficax ad condemnandum, ut per Baldum, & alios probat Farinac. *qu. 38. nu. 17.*

34. Non eſt verò eadem ratio de Accuſatore, vel Fiſco ut poſſint appellare à decreto non torquendi Reum, quia per hoc decretum non infertur illis damnum irreparabile, ſed Reo per torturam damnum irreparabile infertur, & ideo ipſe, & non illi appellare poſſunt. Et imò

Judex

Judex inique agit, ſi Rei appellationem impediat, vel illam non recipiendo, vel illam de facto præveniendo, & Reus ſive à comminatione torturæ, ſive dum ducitur ad locum torturæ, & ponitur ut ſub ſcandalo, vel incipitur ligari, appellare poteſt, & appellatio ſuſpendit juriſdictionem Judicis, niſi appellatio ſit frivola, & injuſta; licet enim judicare an appellatio ſit legitima, & admittenda ſpectet ad Judicem ad quem, judicare tamen an ſit deferendum appellationi, ſpectat ad Judicem à quo; quia ſi appellatio manifeſtè, certè, & notoriè ſit frivola illam poteſt rejicere, & ad ulteriora procedere. In dubio verò debet appellationi deferre. Francus *in cap. à Iudice numer. 5. de appellat.* Lancelott. *de attent. cap. 12. num. 48.* Farinacius *quæſt. 38. numer. 30.* Sed ubi manifeſtum ſit in proceſſu adeſſe indicia legitima ad torquendum, manifeſtum erit appellationem eſſe frivolam. Farinacius *quæſt. 38. num. 29.*

38. Septimò non eſt Reus torquendus tempore comeſtionis, nec immediatè poſt, & niſi expectatis. 8. 9. vel 10. horis, ne conturbato ſtomaco vomat, & vomendo patiatur. Farinac. *num. 32.* Octavo adverti debet, quod non omnes Rei æqualiter ſunt torquendi, ſed alii gravius, alii mitius, attenta qualitate perſonæ, delicti, & indiciorum; cum enim ſint plures gradus torturæ primus, ſcilicet, leviſſimus, qui eſt potius territio, quando Judex jubet Reum ſpoliari, ligari, funi applicari, & in ordine poni, ut non deficiat niſi elevatio. Hoc verò utitur Judex, quando indicia ſunt levia, & non ſufficientia ad plenam torturam, vel cum Rei ſunt debiles, timidi, puſillanimes, & delicati, hoc enim torturæ modo ſæpiſſimè hujuſmodi perſonæ fatentur delicta, hac territione graviter hujuſmodi perſonas torquente. Secundus gradus eſt, quando Reus elevatur, & modico tempore detinetur, videlicet, per unam Ave Maria, vel Pater noſter, vel ad ſummum unum Miſerere ſine ulla ſquaſſatione. Et ideo hæc eſt levis tortura, qua Judex utitur, quando indicia ſunt quidem probata non tamen ita propinqua, & urgentia, ut ad pleniorem torturam deveniri poſſit. Tertius gradus ſit, quando Judex Reum elevat, detinet per duo miſerere, vel paulò poſt abſque tamen ſquaſſatione. Et hoc gradu torturæ utitur Judex, quando indicia ſunt plena, & plene probata, ſed vel delictum non eſt atrox, ſed leve, vel perſona eſt nobilis, vel alias honeſtæ familiæ, & bonæ conditionis & famæ. Quartus gradus ſit, quando Reus diutius detinetur elevatus, ut per tertiam partem horæ, vel dimidiam, vel duas tertias partes, vel horam integram cum uno, vel pluribus ictibus funis, vel ſquaſſationibus, & ad hunc torturæ gradum Judex devenire non debet, niſi indicia ſint urgentia, & plene probata, & Reus ſit robuſtus, & ſuſpectiſſimus, & delictum ſit atrox, & ſcandoloſum, ut furtum magnæ rei, vel ſanæ, turpe ſacrilegium Sacrorum abuſus, homicidium grave, falſitas literarum Apoſtolicarum, & ſimilia. Quintus gradus eſt, quando Reo ſuſpecto, & pertinaciter negante, & torturam parvi pendente Judex jubet ultra ictus, & ſquaſſationes pedibus ejus ligari vel compedes ferreos, vel aliud pondus. Et ad hanc torturam, quæ ſæviſſima eſt, qua membra diſſolvuntur, & aliquando à corpore evelluntur, Judex uti non debet, niſi delicta ſint atrociſſima, ut puta hæreſis, læſæ Majeſtatis, everſi ſtatus, ingentis aſſaſſinii, enormiſſimi homicidii alicujus ſacræ perſonæ videlicet, Cardinalis, vel alterius magni Principis, vel contra maleficum, aut machinantem, vel alium ſimilem delinquentem, & indicia ſint valde urgentia, & plene probata. De quibus videantur. Clarus §. *final. qu. 64.* Cartar. *in praxi lib. 4. cap. 1.* & alii, quos refert Farinac. *qu. 38. num. 40. & ſeqq.*

39. Nono attendi debet, quod nedum ſervandus eſt modus torturæ, ſed etiam tempus illius. Non enim Judex immoderatè Reum torquere debet, & ſemper potius in mitiorem partem debet declinari, ſed in quinto gradu torturæ, ad ſummum tortura debetur per horam, vel paulò plus. Et in Bulla 18. Pauli III. vix conceditur torturam dari per horam. Pariter in delictis atrociſſimis, & in quarto & quinto gradu torturæ ubi indicia ſunt plura, & urgentiſſima, & Reus robuſtus ultra tempus torturæ Reus afficitur aliquo ictu funis, vel ſquaſſatione, quæ etiam eſt minus periculoſa quam ictus. Et ideo eſt in frequentiori uſu. Tormentum tamen Vigiliæ ubi eſt in uſu durat per plures horas.

40. Decimo, quantum ad ſpeciem torturæ hoc conſiderandum, quod Judex non poteſt etiam in atrociſſimis delictis nova tormentorum genera invenire & adhibere; ſed uti debet ſolitis, & conſuetis tormentis, quæ ſolent in ſimilibus delictis adhiberi ex Bald. in *l. 1. in fine num. 4. C. de emend. ſervi.* Et ſi Judex utatur inſolito tormento, & Reus moriatur, Judex facit litem ſuam, & ut homicida morte puniri debet, ut advertit Farinac. *quæſt. 38. num. 56.* Ideo illicitum eſt Judici uti tormento, quod dicitur polletri, quo ſcinduntur carnes ipſius Rei, *l. 1. C. de emend. ſervi.* Tormenta verò ſolita ſunt tormentum funis, quod eſt frequentius, & in Jure vocatur fedicola, *l. Decuriones l. de quaſt.* Et quod tormentum aliquando datur una tantum manu ligata. ſi adſit in alia aliquod impedimentum, & in atrociſſimis delictis aliquando datur aqua frigida in dorſo effuſa, vel etiam compedes ferreos ponendo in pedibus, vel apponendo aliquod intra pedes, ne poſſit illos jungere, vel poſitum à tortura poſtquam videtur refrigeratus, iterum Judex jubet illum elevari.

41. Aliud eſt tormentum, quod dicitur Stanghetti, vel taxillorum, quo Judices utuntur in ſubſidium, quando tortura funis ob aliquod impedimentum non poteſt adhiberi. Tertium eſt tormentum ſibillonum, quo Judi-

ces utuntur cum pueris & mulieribus, & in levibus cauſis. Quartum eſt tormentum ignis, quod ubi eſt in uſu tormentum vigiliæ jam in diſſuetudinem abiit. Quintum eſt tormentum vigiliæ, quod eſt inſupportabile, tum ratione temporis, durat enim per plures horas, tum ratione imminentis cruciatus & doloris, & ideo non eſt in uſu niſi in atrociſſimis delictis læſæ Majeſtatis, aſſaſſinii, ſtratarum latronibus, bannitis, & his ſimilibus, & cum indicia ſunt urgentiſſima. De quibus tormenti ſpeciebus videantur Doctores, quos refert Farinac. *quæſt. 34. num. 63. & ſeqq.*

42. Undecimo quantum ad repetitionem torturæ advertendum, quod ubi indicia ad torturam ſunt urgentiſſima, ſi tunc per unicam torturam erant quidem ſufficientia, ſed non plus tunc ſufficienter tortus pro una vice non poteſt amplius torqueri, niſi adveniant nova indicia evidentiora & firmiora, & alterius generis & talia, quæ de ſe ſufficiant ad torturam. Et confeſſio aliter extorta non eſt valida, nec nocet confitenti. Sed & in primo caſu eſto indicia ſint urgentia, non debet Reus ſæpius torqueri niſi ſit robuſtus. Et è contra quia arbitrarium eſt Judici torturam dividere etiam ex eiſdem indiciis, ut ſi Reus torquendus ſit per horam, prius torqueat illum per quadrantem horæ, & poſtea tres quadrantes; in hac diviſione hæc regula ſervanda, ut Judex incipiat à parte torturæ levioris. Clar. *quæſt. 64.* Menoch. *de arbitr. caſ. 272.* Farinac. *quæſt. 38. numer. 85.* Guazz. *defenſ. 30. cap. 23. numer. 6.* & ſic ſi Judex Reum prius inſufficienter, & nimis leviter torſit, poteſt illum iterum torquere, ut ſi reus mereatur torqueri per mediam horam, & prius fuit tortus per ſpatium unius Ave Mariæ poteſt iterum torqueri uſque ad mediam horam. Eſt verò arbitrarium Judici judicare, an reus fuit ſufficienter tortus, an verò ſecus, & an indicia ſint, vel non ſint multum urgentia, & in iſto caſu Judex conſiderabit qualitatem & robuſtitatem torti, qualitatem delicti, & tormentorum, & indiciorum, ſed & hoc arbitrium debet regulari per leges, & non ex cervice Judicis. Et non ſe extendit niſi ad Caſus in jure expreſſos, ſic licet, ſi reus non fuit ſufficienter tortus, vel quando indicia erunt multum urgentia, prudentiæ verò Judicis eſt videre an verè reus fuit ſufficienter tortus, vel indicia ſint levia, vel valde urgentia, ubi tamen nova conſurgunt indicia validiora primis, & diverſi generis & de ſe ſufficientia ad torturam poteſt ſemper repeti tortura.

43. Advertendum verò, quod ubi contra reum ſunt plura, & diverſa indicia ſufficientia ad torturam, non poteſt Judex multiplicare torturam pro quolibet illorum, ſed omnia ſimul ſunt unienda, & pro illis una tortura inferenda. Nec valet proteſtatio Judicis dicentis ſe velle torquere reum ſuper uno judicio Caſt. Marſ. & alii quos ſequitur Guazz. *conſ. 30. cap. 25.*

44. Si verò Reus nolit ratificare confeſſionem à ſe factam in tortura poteſt iterum torqueri, ſed cum diſcrimine. Nam vel in ſecunda tortura non confitetur, ſed perſiſtit in negativa. Et in hoc caſu non poteſt amplius torqueri, ſi prius fuit ſufficienter tortus, aut ſi non adveniunt alia indicia fortiora juxta *dict. num. 42.* ſed non ratificatio eliditur per ſecundam torturam, in quaſi perſiſtit in revocatione prioris confeſſionis, jam non poteſt ex non ratificatione amplius torqueri. Sed ſi in ſecunda tortura iterum confitetur, & poſtea non vult ratificare confeſſionem, tertio torquetur, ſed ſi in tertia tortura perſiſtar in negatione, non poteſt amplius quarta vice torqueri. Et ideò advertat Judex, quod etiam ſi indicia ſint urgentiſſima, non poteſt Reum torquere ultra tres vices, quia hoc communiter à Doctoribus eſt reprobatum, ut videre eſt apud Farinac. *quæſt. 38. num. 205.* Imò Reus ſemper negans ex eo ſolum, quod indicia ſint urgentiſſima non ſolet, nec poteſt torqueri, niſi ſecunda vice, ut ſubdit Farinac. *numer. 106.* quod ſi Reus ideo nolit ratificare confeſſionem, quia dicat illam fuiſſe erroneam, & paratus eſt probare errorem, non poteſt iterum torqueri ex non ratificata confeſſione, ſed datur illi tempus, & facultas probandi errorem, & interim ſuperſedetur. Quando autem ſit repetenda tortura advertat Judex, id fieri non poſſe eadem die, ſed in diebus ſeparatis & interpollatis. Item ſecundo advertat, quod in decreto depoſitionis Rei à tormento proteſtetur illud fieri ſine præjudicio ulterioris repetitionis torturæ in caſu, in quo liceat illam repetere ut monet Farinac. *nu. 103. & 104.* & ſimilia habet Guazz. *defenſ. 30. cap. 24.*

45. Quod verò tortura non ſit repetenda intelligitur nedum ab eodem Judice, ſed à diverſo, ut puta à ſucceſſore, aut ſubrogato. Imò ſi prima tortura illata fuit à Judice incompetente haberi debere in conſideratione, ut non poſſit Reum torqueri pro tempore, & quantitate pro quibus fuit tortus voluerunt Marſil. Pac. Caval. quos ſequitur Guazz. *defenſ. 30. cap. 26. numer. 1.* Ubi *numer. 20.* quod novus Judex ex diverſa cauſa poteſt Reum torquere, ſic tamen quod prioris torturæ habeat conſiderationem, ut ſaltem ex æquitate mitius illum ſecundo torqueat.

46. Duodecimo advertat Judex, Judices timentes Reum non torquere in die feriato juxta text. in *l. nemo C. de Epiſ. aud. & in l. Provinciarum, & in l. Actus C. de feriis* Clar. *§. fin. quæſt. 64.* Farinac. *qu. 38. num. 102.* Decimotertio adverti debet, quod non omnis Judex, ſed ſolum ille, qui habet merum & mixtum Imperium poteſt torquere *l. Imperium, ff. de Iuriſdict. omn. Iudicum, & l. Doctores C. deſenſ. Crvit.* & ſic locum tenens poteſtatis, & Aſſeſſor non poſſunt torquere. Farinac *quæſt. 38. nu. 110.* Decimoquarto conſideretur, quod præſumptiones & indicia per præſumptiones & indicia

contra-

contraria eliduntur. Et ideo quantumuis indicia contra Reum ſint urgentia, ſi adſunt ſimul indicia innocentiæ Rei ſemper præferenda eſt præſumptio excluſiva delicti. Et ideo non poteſt deveniri ad torturam, niſi indicia delicti valde ſuperent indicia innocentiæ Rei, & ita quod etiam ſi indicia innocentiæ Rei, ſint in aliquo inferiora, & debiliora non poſſit Reus torqueri, Maſcard. *de prob. l. 3. concluſ. 1224. numer. 3.* Menoch. *de præſumpt. l. 1. qu. 30.* Farinac. *quæſt. 38. num. 112.*

47. Quinto decimo attendi debet, quod ubi proceditur per viam accuſationis Reo petente, quod Accuſator juret de calumnia, non poteſt ille torqueri, niſi Accuſaror de calumnia jura verit Guazz. *defenſ. 30 cap. 4. numer. 18.* Et ubi proceditur per hanc viam accuſationis non poſſe Reum torqueri, niſi Accuſator id petierit, & juraverit, ſe non habere alias probationes. Marſil. *in pract. Crimin. vere nunc videam*: ſed praxis eſt in contrarium nimirum, ut Accuſator non inſtet, & petat Reum torqueri Clar. *quæſt. 64. Tuſc. lit. 1. concluſ. 326. n. 1.* Guazz. *dict. cap. 4. num. 19.* Cum tamen alias ſit certum Reum non poſſe torqueri, niſi in defectu aliarum probationum. Sexto decimo minor præſens ſine præſentia Curatoris non poteſt torqueri, ſi ſit major 14. annis, ac ſi torqueatur confeſſio ejus eſt nulla; Clar. *qu. 50. nu. 1.* Sed ut idem Clar. advertit, neque hoc de conſuetudine ſervatur, unde in hoc conſuetudo Tribunalium ſervanda erit. Guazzin. *dict. cap. 4. nu. 21.* ſufficit verò ſi Curator adſit proceſſui, & decreto torturæ, nec eſt neceſſe, quod ſit præſens torturæ, ſeu dum poſt torturam minor tortus ducitur ad ratificandum. Decimo ſeptimo advertat Judex, ne Reum torqueat, ſi indicia fiſci, quamvis gravia fuerint eliſa per indicia Rei Farinac. *quæſt. 38. num. 110.* Et ſufficit, quod ex hoc probatio fiſci reddatur dubia, ut explicatum eſt Et ita quod ſufficeret ſi vulneratus diceret ſe fuiſſe vulneratum ab alio, & non à Reo præſumpto Guazz. *defenſ. 30. cap. 4. num. 13.*

48. Decimo octavo quando plures Rei torquendi ſunt ex eodem delicto, non propterea omnes eodem modo torquendi ſunt, ſed quilibet illorum ſpectatis indicus, ætate, robore infirmitate, & qualitate, gravius, vel mitius torqueri debet. Clar. *quæſt. 64.* Et ita quod Advocatus inſtare poteſt, ut Reus exhibeatur, ut videatur judicio peritorum, an ſit debilis, vel firmæ complexionis, niſi aliunde de illius qualitate conſtet. Guazz. *dict. cap. 4. num. 14.* Nam alias ſi Reus eſſet debilitatus aliquo membro, ut ſi paſſus fuiſſet vulnus in pectore, vel ſi exundationem venæ pateretur, vel difficultatem anhelitus, vel laboraret morbo Gallico, aut ruptura, vel ernia, vel quid ſimile haberet, non poſſet torqueri, & confeſſio eius in tortura eſſet nulla Guazz. *dict. cap. 4. num. 15.* Fatinac. *qu. 83. num 33.*

49. Decimo nono non poteſt torqueri reus pro manifeſtando corpore delicti cum de hoc conſtare debeat ante torturam. Vigeſimo licet ante torturam Advocati rei audiendi ſint, non tamen debent eſſe præſentes torturæ, ſicut nec de Jure deberet eſſe præſens Procurator fiſcalis, quamvis de facto in multis Curiis admittatur. Guazz. *dict cap. 4. num. 27.* Et tandem non debet Reus diebus feriatis in honorem Dei torqueri, niſi in gravibus delictis, licet male conſuetudine aliud obſervetur. Clar. *quæſt. 64.* Farinacc. *quæſt 38. num. 87.* Guazz. *dict. cap. 4. num 29.*

SVMMARIVM.

50. Indicia non indubitata purgantur per torturam.
Convictus non debet torqueri. Ibid.
51. Tortura convicti dupliciter conſideratur.
52. Exponuntur caſus in quibus Reus ſuper veritate, & delictis interrogatur.
53. Convictus poteſt interrogari ſuper qualitate aggravante delictum.
54. Tortura quæ datur ſuper qualitatibus delicti debet eſſe moderata.
55. Si Reus ſuſtinuerit torturam, non poterit amplius puniri ſuper principali delicto.

ARTICULUS. III.

Tortura qualiter dari, vel non dari poſſit convicto.

50. PEr torturam purgari indicia non indubitata, & non facientia plenam probationem delicti eſt prorſus indubitatum. *l. edict. ff. de quæſt.* Sed cum tortura ſit remedium ſubſidiarium, quod habet locum, quando veritas aliter haberi non poteſt. *l. edict. & l. Divus Pius, ff. de quæſt.* Ideo, ubi delictum eſt plenè probatum, & Reus eſt convictus Judicem non debere torquere Reum quam plures aſſeruerunt, & quod communiter ſentiunt DD. eſt, quod tortura purgat etiam plures probationes, & propterea convictus non debet torqueri, ut per DD. quos refert Farinacc. *quæſt. 40. nu. 6. & ſeqq.* ubi *nu. 10.* quod multò verius eſt, quod Judex non poſſit torquere convictum, ut ſi fateatur, tollatur ei facultas appellandi, & quod periti Judices id non faciunt.

51. Si tamen Reus convictus torqueatur diſtingui debet; nam vel Reus eſt perfectè convictus per plenas probationes delicti, & tunc ſi tortus non fateatur delictum, evadit quidem pœnam ordinariam, ita quod ſi crimen ſit capitale, poſſit Reus puniri pœna extraordinaria, etiam corporali, vel pœna triremium etiam perpetua, ut communiter Doctores tenent; ſed ſi Reus non ſit convictus per plenas probationes, ſed convictus per indicia urgentia, & indubitata, ſi talis Reus tortus perſtiterit in negativa, non poterit damnari in pœnam corporalem extraordinariam, ſed ſolum in pœnam exilii, aut pecuniariam, vel aliam ſimilem; ſi

enim ex indiciis,& præſumptionibus Reus non tortus, & non confeſſus non poteſt damnari, niſi in pœnam extraordinariam, hæc pœna longe minor eſſe debet, ſi Reus tortus perſiſtit in negativa, ut probat Farinacc. *quæſt.40.nu.15.* Guazz. *defenſ.30.cap.9.num.11.* Ideo ſaltem non niſi valde minori pœna puniri poteſt.

52. In caſibus etiam, in quibus Reus legitimè poteſt interrogari ſuper ulteriori veritate, ut ſuper aliis delictis, vel qualitatibus aggravantibus delictum, vel ſuper ſociis criminis, poteſt Reus torqueri cum proteſtatione ſine præjudicio confeſſatorum, & probatorum, quia tunc non interrogatur de delictis, quæ reus vel fuit confeſſus, vel de quibus fuit convictus, & tunc illa proteſtatio operatur, quod Reus pro delictis confeſſis poſſit damnari in pœnam ordinariam: verum ſi ſumus in caſu, in quo Judex legitimè non poteſt interrogare Reum, vel de conſociis, vel ſuper aliis delictis, aut ſuper qualitatibus aggravantibus, ut puta quia nullum de illis eſt indicium, tortura ſuffragabitur torto ſuper negotio principali Clar. *quæſt. 64* Farinacc. *quæſt. 40. numer. 26.* Guazzin. *dict. cap 9 num.1.* Sed advertendum etiam quod proteſtatio erit contraria facto, & non juvabit, ſi Reus in tortura interrogetur de iis. de quibus ſupponitur convictus, vel ſi interrogetur de qualitatibus annexis delicto principali, quia hoc modo videtur, quod Judex interroget de delicto principali. Guazzin. *defenſ.30. cap 9. num.9.*

53. Sed hoc habet difficultatem, & ad ſummũ verificari poterit de qualitatibus neceſſario & per ſe annexis delicto. Nam alias convictus de delicto torqueri poteſt ſuper qualitate aggravante delictum. Idem dicendum etiam, ſi non interrogetur in ſcriptis, ſed oretenus, & Notarius non ſcribit interrogationem, & ſi Notario non ſpecificante interrogatorium dicat, ad opportunum Domini interrogationem reſpondit, &c. Reus reſpondeat de delicto principali, de quo ſupponitur convictus. Tunc enim reſponſio præſumitur conformis interrogationi, & quod reus de eo principali delicto fuerit interrogatus. Et ideo modus iſte interrogandi in tortura eſt plenus imperitiæ, & periculi, & omninò vitandus. Et pariter ſi Judice monente Reum, ut dicat veritatem, ille reſpondeat ſuper principali delicto, & illud neget præſumitur de illo interrogatus. Farinacc. *quæſt.40. num.25.* Guazz. *dict.cap.9.num.10.*

54. Et ideo Judex hæc debet advertere, ne erret, ſicut & advertere debet, quod tortura, quæ datur ſuper aliis delictis, qualitatibus delicti, vel ſociis criminis delicti debet eſſe moderata, nec excedere dimidiam horam, Quod ſi Judex immoderatam torturam adhibeat & Reus perſiſtat in negativa delicti principalis, hoc illum juvabit. Farinacc. *quæſt.40. num.28.* Guazz. *dict.cap.9 numer 10.* Ad hoc verò ut Reo detur tortura legitima cum proteſtatione, vel de aliis delictis, vel de qualitatibus principalis delicti, & ſociis criminis, debet eſſe de principali delicto, vel confeſſus, vel plene convictus, vel damnatus. *l. qui ultimo, ff. de pœnis.* Aliter proteſtatio non juvabit, & proficiet Fiſco. Guazz. *dict. cap 9. in fine.*

55. Et amplius advertendum, quod ſi Reus confeſſus interrogetur de delicto principali, & revocet confeſſionem, præmiſſa proteſtatio ſerviet de vento. & Reus iterum ſuper delicto principali torquendus erit, & ſi ſuſtinuerit non poterit puniri pœna confeſſi criminis. E contra verò ſi præmiſſa proteſtatione Reus non interrogatus de delicto, vel revocaverit confeſſionem, vel negaverit delictum puniendus erit pœna, vel delicti confeſſi, vel debita convicto de delicto. Guazz. *d.cap.9. nu.4.* Sed Judex in hoc caſu non debet admittere Reſponſionem ſuper delicto principali, ſed ea non attenta perſiſtere, inſiſtendo in interrogatione de illis, pro quibus illum torquet, cum proteſtatione ſine præjudició.

SVMMARIVM.

56. *Omnis perſona præciſo privilegio, & de jure poteſt torqueri.*
57. *Non quælibet indicia ſufficiunt ad torquendum Clericum.*
58. *Minor 14. annis tormento funis torqueri nequit.*
59. *Senes ſexaginta annorum non ſunt torquendi*
60. *Milites torquentur juxta conſuetudinem tribunalium.*
61. *Doctores & Advocati torqueri poſſunt præcedentibus indiciis.*
62. *Decurionum filii & Nepotes poſſunt torqueri.*
63. *Nobiles ex indiciis poſſunt torqueri.*
64. *Mulier prægnans nequit torqueri.*
65. *Viri utilis Reipublicæ ſub dubio eſt an poſſit torqueri.*
66. *Surdus & mutus non poſſunt torqueri.*
67. *Epiſcopi licet non torqueantur, damnantur ſi indicia ſint gravia.*
68. *Infirmi quando eminet periculum vitæ non poſſunt torqueri.*
69. *Iudex torquens in caſu, quo non poteſt, debet puniri.*
70. *Perſonæ privilegiatæ poſſunt torqueri in pluribus delictis.*
71. *In caſibus exceptis licet Reus non poſſit torqueri, non tamen ſi eſt periculum vitæ.*
72. *Perſonas privilegiatas poſſe torqueri cum diſtinctione admittitur.*
73. *Conſulto Principe perſonæ privilegiatæ poſſunt torqueri, niſi in caſu quo tortura repugnat juri naturæ.*
74. *Qui non poteſt torqueri, poteſt puniri pœna pecuniaria.*

ARTI-

ARTICULUS IV.

Quæ perſonæ poſſint, aut non poſſint torqueri.

56. PRæciſo Privilegio, & Jure ſpeciali nulla eſt perſona contra quam poſſit procedi, & non poſſit concurrentibus aliis requiſitis torqueri; Ideo reſtat ſolum videre, quæ ſint perſonæ, quæ ex jure ſpeciali torqueri non poſſunt.

Clerici.

57. Eſt verò difficultas, an Clerici & Religioſi, & præcipuè Sacerdotes torqueri poſſint. Hoc enim negarunt plures apud Farinaccium, *qu.41 num.4.* Alii verò diſtinguentes voluerunt eos non poſſe torqueri etiam præcedentibus indiciis niſi inſuper de delicto ſint diffamati apud eundem Farinacc. *quæſt.5.* ſed communis ſententia praxi etiam confirmata vult, quod licet quia Clericatus Ordo, & Sacerdotii dignitas habeant pro ſe præſumptionem juris excluſivam delicti; ideo ad Clericum, & præcipue Sacerdotem torquendum non ſufficiant quælibet indicia, quæ ſufficiunt ad Laicum torquendum, ſed requiruntur majora, & magis urgentia, tamen præcedentibus proportionatis indiciis torqueri poſſunt, etiam diffamatione non præcedente Simanc. *de hæret.tit.55.nu.48.* Clar in *§. finali qu.64. verſ. Sed an Cleric.* Maſcard. *de probat. l.1. in prim. quæſt. 19. num.48. & l.3. concluſ.1221 num 6.* Farinacc. *quæſt.41. num.9.* Et ſtantibus indiciis proportionatis non ſunt levius torquendi, quam Laici, quia imò in contrarium urget quod Clericorum delicta ſunt graviora & magis punibilia. *L. Presbiter C.de Epiſt.& Clericis cap. Presbiter.5. quæſt.ult.* Farinacc *quæſt.41. numer.12.* Non eſt verò neceſſe, quod Clerici torqueantur à Miniſtris Clericis, ſed à Laicis executoribus torqueri poſſunt, ut praxis ſervat, de qua teſtantur Diaz. Simanc apud Clarum. *quæſt 64 verſ hic quæro,* Scacc. *de Iudic. lib.1. cap.10. num.4.* Farinac. *quæſt.41. num.15.*

58. Religioſi verò torquendi ſunt tortura illis proportionata, quod colligitur ex *cap.1. de depoſt. & cap. illi qui quæſt. 5. & cap. 7. 23. qu 5. & cap. univerſitatis, de ſentent. excom.* Hæc verò tortura fieri debet regulariter per media illis proportionata, quæ ſunt arctior cuſtodia, jejunia in pane & aqua, & alia ſimilia, & etiam flagellatio non tamen per Laicum; ſed tamen aliquando torqueri poſſunt ad inſtar ſæcularium per violentas actiones, ſed tamen tunc torqueri poſſunt etiam per miniſtros Laicos, qui in his ſunt experti. Videantur Sanchez. *l. 6. cap.8. dub. 2. & 5.* & alii, quos refert Card. de Lugo *diſp.37. num.170.*

Minor.

59. Minor ſi ſit major 14. annis torqueri poteſt, ſed tamen ſolum leviter, & attenta qualitate perſonæ & ætatis. Sed ſi ſit impubes, & minor 14. annis tormento funis, aut alio ita gravi, vel graviori torqueri non poteſt. *l. de minori. ff. de quæſt. & l.2. §. impubere ff. ad ſill. & l ex lib. §.1 ff. de quæſt.* Quod & ita ſervari debet, ut nedum non poſſit elevari in tortura funis, ſed nec ligari eadem fune. Farinac. *quæſt.41. num.19.* Poſſunt tamen terreri ferula & torqueri tormento ſibillorum, vel alio leviori tormentorum genere *lib. 1. §. impubere, ff. ad ſill.* & hoc eſt verum etiam ſi impuberes torqueri debeant ut teſtes, ſolum enim præfatis levioribus tormentis torqueri poſſunt. Farinacc. *qu 41. num.47.* Infantes verò ſeptimo minores, nec torqueri aliquo modo, nec terreri poſſunt.

Senes.

60. Senes vel ſunt decrepiti, id eſt ſeptuaginta annorum, & iſti torqueri non poſſunt tortura gravi. *l. ſi quis in gravi §. ignoſcitur ff. ad ſill.* & communiter DD. quod verificatur etiam ſi ſenex decrepitus videatur robuſtus Clar. *q.64.* Farin. *qu.41. num.28.* Et licet aliqui voluerint hunc ſenem decrepitum poſſe leviter torqueri, ut per unum miſerere, addunt tamen bene hos ſenes non eſſe ſubjiciendos tormento, quia homines ad hanc ætatem pervenientes nimis languentes ſunt corpore, ideo ſi iſti ſenes terreri quidem poſſunt, & ſicut pueri impuberes ferula cedi, aut alio ſimili leviori tormento torqueri. Et omnium Doctorum mens eſt, quod ſi decrepitus fateatur in tortura ſibi injuſtè data, confeſſio illi non noceat; ſi verò ſenex non eſt ſeptuagenarius, & decrepitus, ſed tamen eſt ſexagenarius torqueri poterit ſi ſit robuſtus, ſecus verò ſi ſit valetudinarius, aut debilis complexionis, quod arbitrio Judicis relinquitur. Menoch. *de arbitr. lib 2. caſ. ſeq. numer 1.* Clar. *quæſt.64.* & ibi Bajard, Farinacc. *quæſt.41. num.21.*

Milites.

61. Spectata *l. milites C. de quæſt.* Milites torqueri non poſſunt, ſed de facto & conſuetudine milites quilibet etiam præfecti, & duces torquentur abſque ulla prærogativa, Farinac. *q.41. num.36.* Et ideò in his ſtandum eſt conſuetudini tribunalium.

Doctores, & Advocati.

62. Hos quoque non poſſe torqueri dicitur, etiam quod non ſint Collegiales. Sed ſimplices DD. aut Advocati, & actu non legant, aut officio Advocatus non fungantur, ſed quidquid ſit de Jure antiquo, nunc de facto & praxi iſti Doctores, & Advocati torquentur præcedentibus indiciis. Et ita ſtandum conſuetudini tribunalium, ut per Doctores, quos ſequitur Farinacc. *qu.41. num.56.*

Decuriones, & eorum filii & nepotes.

63. Ex *l. finali C. de Decurionibus l. eo & Divo Marc. C. de quæſt. & l. Decuriones C de qu.* torqueri non poſſunt. Decuriones Civitatum. eorum-

corumque filii & nepotes. Sed hoc privilegium in diſſuetudinem abiit, & hujuſmodi torquentur, ſi adſint indicia. Farinac. *qu. 41. numer. 67.* plures alios referens.

Illuſtriſs. & Clariſſimi, & Nobiles.

64, Pariter ex *l. nullus C. de leg. Iul. Majeſt. & ex l. ſeverum C. de dignit.* illi qui ob dignitatem dici poſſunt Illuſtriſſimi, aut Clariſſimi, ſeu exiſtentes in aliquo Magiſtratu torqueri non poſſunt, ex *l. Divo Mares C. de quæſt.* Sed ſola Nobilitas generis, ſaltem ex praxi non facit, quod Nobilis non poſſit torqueri, quamvis, quia Nobiles habent pro ſe præſumptionem Juris delicti excluſivam, graviora indicia requirantur ad eos torquendos. Farin. *dict. qu. 41 num. 77.*

Mulier prægnans.

65. In dubio Mulieri dicenti ſe eſſe prægnantem non creditur, ſed conſuluntur obſtetrices, & Medici. An verò, & quomodo ſtandum ſit dicto obſtetricis, & Medici, oſtendit. Maſcard. *de probat. l. 3. concluſ. 1125.* Cæterum indubitatum eſt Mulierem prægnantem non poſſe torqueri *l. prægnantis ff. de pænis.* & ſufficit, quod prægnantia conſideratis conſiderandis ſit dubia & ſive mulier ſit gravida decem, vel viginti dierum, vel cujuſcumque temporis, & idèm dicendum de ea, quæ peperit intra 40. dies poſt partum. Clar. *quæſt. 64. verſ. quæro modo*, ubi hoc extendit ad mulierem lactantem, quando nulla alia reperitur nutrix Farinacc. *quæſt. 40. num. 81.* ubi *num. 84* hoc extendit, ut mulier prægnans nec poſſit terreri, quia & ex hoc terrore poſſit ſequi abortus.

Vtilis Reipublicæ.

66 Virum utilem Reipublicæ non poſſe torqueri arg. *l. ad Bestias ff. de pænis ſenſerunt.* Pariſ. de Put. Roman. Marſil. Carrer. Cælen. Corrad apud Farinacc. *qu. 40 num. 88.* qui de hoc aſſerto meritò dubitat, niſi eſſemus in caſu periculi mortis, vel debilitationis in aliquo membro, aut inutilitatis.

Surdus & mutus.

67. Surdus & mutus cum non poſſit damnari ex propria confeſſione, etiam ſignis declarata, inutiliter torqueretur pro habenda ejus confeſſione, & ideo torqueri non debet. Farin. *qu. 41. num. 89.* plures alios referens.

Epiſcopus.

68. Epiſcopatus cum ſit culmen dignitatum, ideo Epiſcopi non torquentur, ſed ubi indicia gravia ſunt, & ad torturam ſufficientia, damnatur in pœnam extraordinariam. Gomes. *var. reſolut. tom 3. cap. 13. rubric. de tortura Reorum num. 28.* Farinac. *quæſt. 41. num. 92.* Sed valde durum eſt, quod quis ex ſolis indiciis ad torturam poſſit damnari ad pœnam aliquam gravem, ut probatur infra *qu 29. art 2.* Et ideo in hoc caſu, ſi Epiſcopus non eſt torquendus tortura funis, vel alia ſimili tortura aliqua dignitati proportionata torqueri poteſt,

Infirmus & Valetudinarius.

69. Quoniam tortura talis eſſe debet, ut Reus ſalvus innocentiæ, vel ſupplicio ſervetur, ideo infirmi & valetudinarii, ubi ex tortura immineat periculum vitæ, ſeu corporis torqueri non poſſunt. In hoc vero in dubio ſtandum eſt judicio Medicorum, ſed ſi conſultis Medicis adhuc remaneat dubium, an adſit periculum vitæ, & corporis non habet locum tortura. Præfata verò ſic ſunt obſervanda; quod confeſſio extorta in caſu, in quo præfatæ perſonæ non poterant juſte torqueri, non ſit valida, nec noceat confitenti, etiam ſi fuerit ratificata ut communiter Doctores tradunt, quorum plures refert Farinac. *qu. 41. num. 95.* Guazz. *defenſ. 30. cap. 8. num. 1.*

70. Et Judex torquens perſonam in caſu, in quo non poteſt torqueri, punitur ad arbitrium, attenta facti & perſonæ qualitate, & pœna capitis contenta, in *l. Decuriones C. de quæſt.* non intelligitur de maxima pœna capitis, *& in l. omnes Iudices C. de Decurion. l 10. hoc delictum pæna pecuniaria punitur.* Gomez. *non reſ. § 3. cap. 13. n. 6.* Farinac. *qu. 41. nu. 98.* ubi *nu. 99.* Quod Judici volenti torquere aliquem, qui de jure torqueri non debet, poteſt impunè reſiſti, *l. omnes Iudices C. de decur lib. 10.*

71. Sunt tamen plura delicta, in quibus perſonæ privilegiatæ torqueri poſſunt, ut dicuntur ab aliquibus crimen hæreſis læſæ Majeſtatis, falſi beneficii, incantatorum, privati carceris, proditionis, ſimoniæ, ingentis, aſſaſſinii, homicidii ſacræ perſonæ, vel magni Principis, Mathematicorum, baractariæ, & in his ſimilibus de quibus DD. quos refert Farin. *qu 41. nu. 104.* Circa quæ advertendum primò, quod in caſibus & delictis expreſſè in jure exceptis procul dubio verum eſt, quod privilegiatæ perſonæ poſſunt torqueri, ſed hoc ex ſola ſimilitudine, aut identitate rationis non poteſt extendi ad alia delicta ab illis quæ in jure excepta ſunt, neque enim rationis adæquatæ, & propriæ datur identitas inter v. g. delictum hæreſis, & Simoniæ vel aſſaſſinii, cum nullũ ex his delictis inferat tantum damnum Eccleſiæ, quantum infert hæreſis, ideò ut verè in ſingulis nominatis delictis poſſit Reus privilegialiter torqueri inſpici debet, an ſit in jure expreſſum.

72, Et advertendum 2. quod bene admittitur, quod non obſtante privilegio, aut dignitate poſſit Reus torqueri in caſibus exceptis; ſed hoc non poteſt verificari in caſibus, in quibus tortura eſt prohibita ratione periculi vitæ aut corporis, ſicut eſt prohibitum torqueri ſenes decrepitos, infirmos, & pueros impuberes, & mulieres prægnantes, verè enim abſurdum eſt dicere, ut notat Farinac *qu. 45. num 103.* quod etiam in caſibus exceptis ſenes decrepiti, infirmi & impuberes poſſint torqueri, ſicut poſſunt alii. Iſti igitur modo ſupra explicato terreri, vel leviter torqueri poſſunt. Guazzin. *dict. cap. 18. num 4.*

37. Illos

73. Illos verò, qui non poſſunt torqueri, poſſe terreri plures affirmant, & eſt verum cum diſtinctione. Nam ſi prohibiti ſunt torqueri propter corporis debilitatem, ut ſunt impuberes, & ſenes, poſſunt terreri etiam territione reali, quæ fit per ſpoliationem, & ligamen ad funem ſine elevatione, ut ex Gomez tradit Farinac. *qu. 45. num. 107.* ſemper tamen vitari debet periculum vitæ & corporis, ſi ex circumſtantia aliqua contingeret adeſſe, ſed ſi prohibita ſit tortura intuitu beneficii alterius, ut in prægnantibus accidit, iſti terreri non poſſunt realiter, ut dictum eſt ſupra, ſicut nec realiter terreri poſſunt, qui ratione dignitatis, & privilegii perſonalis prohibiti ſunt torqueri, ſi privilegium viget, & non eſt abrogatum lege, aut praxi, quia realis territio non eſt proportionata dignitati perſonæ. Territione tamen levi, & verbali omnes terreri poſſunt *L. 11 ni apud Labeorum 5 quæſt ff. de injur.* Guazzin. *defenſ. 30. cap. 18. num. 5.*

74. Conſulto etiam Principe ſupremo qui poſſit privilegium tollere, vel in *l. diſpenſare* poterunt privilegiati torqueri *l. nullus. C. ad. l. Iuliam Majeſt.* quod tamen non procedit in caſu, in quo tortura repugnet juri naturæ, in qua Princeps non poteſt diſpenſare.

75. Qui verò non poteſt torqueri, ſi de delicto ſit indiciatus ſufficienter, poterit extraordinariè puniri pœna pecuniaria, vel exilii, vel etiam juxta indiciorum qualitatem pœna aliqua corporali, & quantitatem perſonæ, & delicti.

SVMMARIVM.

76. *Vbi imponenda eſt pæna corporalis etiam & tortura imponi poteſt in criminibus atrocibus.*
77. *Vbi eſt imponenda pæna pecuniaria ſolum, an poſſit torqueri, lis eſt inter Doctores.*
78. *Reus ex negatione delicti poteſt vitare pænam ordinariam à jure taxatam pro levi delicta.*
79. *Debet conſiderari an pro delicto ſit impoſita pæna corporalis.*
80. *In cauſa civili locum non habet tortura.*
81. *Vbi delictum infert præjudicium, tertiò poteſt inſtari, ut delinquens torqueatur.*
82. *In caſu in quo pæna pecuniaria eſt magna, tortura debet eſſe levis, ſi datur.*

ARTICULUS V.

Ex qua cauſa poſſit Reus torqueri.

76. HOc eſt indubitatum, quod in criminibus atrocibus & capitalibus, in quibus imponenda eſt pœna corporalis, tortura imponi poteſt concurrentibus aliis ad juſtam torturam neceſſariis *l. Edictum ff. de qu.* Ubi DD. communiter.

77. Controvertunt verò valdè DD. An in levibus delictis, pro quibus non eſt imponenda pœna corporalis, ſed pecuniaria, vel ſimilis, poſſit Reus torqueri? negant enim plurimi ex *dict. l. Edictum.* Et quia cùm tortura ſit pœna corporalis, & quidem graviſſima, jam pœna corporali punietur ille, qui tali pœna puniri non debet, ita Gandin. Man. Caſon. Carrer. Brun. Jodoc. Conrad. & alii, quos ſequitur & refert Farinac. *quæſt. 4. num. 6. & ſeqq.* & Guazz. *defenſ. 30. cap. 3. num. 30.* Delicta verò levia ex Brun. & Jodoc. putat Farinac. *nu. 7.* eſſe trahere aliquem per capillos, projicere in aliquem lapides, omnia delicta commiſſa ſine dolo, armorum delatio, ire de nocte ſine lumine, ludere, percutere aliquem pugno, furtum rei parvæ, impingere colaphos, peſſundare aliquem pedibus, convicia ingerere, injuriam verbis inferre, & ſimilia. Et ita quod licet delictum ſit tale, ut pro illo ſit impoſita pœna corporalis, ſi tamen ex parvitate materiæ, & circumſtantiis, non ſit puniendum pœna corporali, ut ſi in libello famoſo, quis non afficitur tali injuria, aut delicto, ut pœnam mortis mereretur, ſed longe leviori, & non corporali, tunc quia Actor libelli non eſt puniendus pœna corporali, ideo nec poteſt torqueri. Et amplius ita ut ſi ex ſola reiteratione delicti debeatur pœna corporalis juxta *leg. 1. C. de ſuper exact. l. 10. & l. omnes §. de latore C. de Collatur eo de lib.* non poſſit Reus torqueri, quia in hoc caſu quodlibet delictum per ſe conſideratur, & non copulativè.

78. Verum contra hanc ſententiam urget hæc ratio, quod Reus ex ſola negatione delicti, ſine juris remedio poterit vitare ad libitum pœnam ordinariam à jure pro levi delicto taxatam. Nec militat in contrarium illud argumentum, quod ſi liceret torquere Reum pro crimine levi, pro quo non debetur pœna corporalis, jam contra jus puniretur Reus pœna corporali; quia non omnis tortura eſt pœna, ſed illa ſola, quæ in pœnam delicti irrogatur, ſed tortura quæ datur ad inveſtigandam veritatem, non eſt pœna, ſed eſt juris remedium inſtitutum ad habendam notitiam veritatis, quæ tunc aliter haberi non poteſt, & quæ merito locum habet tunc, cum Judex merito præſumit Reum eſſe mendacem, & negare veritatem, ac proinde eſſe falſum, & ſic quatenus hæc tortura eſſet propriè pœna corporalis, merito daretur ei, qui præſumitur falſus; ſed verè non eſt pœna, licet malum pœnale inferat, ſed eſt remedium ad inveniendam veritatem inſtitutum. Nec pariter obſtat lex illa *delictum ff. de quæſt.* quia bene interpretari poteſt, ut intelligatur de tortura gravi, quæ in levibus delictis locum non habet. Et ideo, quod etiam in delictis levibus ſit locus torturæ levi, & maximè in perſonis vilibus, & abjectis, & ita conſuetudine communiter ſervari docent, Alb. *in d. l. Edictum,* quem refert Clar. *quæſt. 84. verſ.* Præterea, & apud Farinac. *qu. 42. nu. 19.* Ghirol. Franc. Bec. Flam. Cart. Ioſeph. Ludovic. Bajard. ad Clar. *qu. 64. num. 6 & 15.* Et pro hac ſententia facit *teſt. in l. 1. ff. de quæſt. & l. milites §. oportet C. de*

quaſt. Unde in his tribunalium conſuetudo ſervari debet.

79. Et prima etiam retenta opinione non habenda ſunt pro delictis levibus omnia illa, quæ recenſet Farinacius, quia v. g. pro armorum dilatione ſæpè pœna corporalis etiam mortis eſt impoſita. Et ideo hoc conſiderandum eſt, an pro delicto ſit impoſita pœna corporalis. Et pariter non debet admitti id, quod illa ſententia docet de delictis iteratis; quia Judex non poteſt non conſiderare illa copulativè, quia non aliter juxta exigentiam legis poteſt illa punire pœna corporali, quod ut faciat, ſi Reus ſit negativus, & contra illum militent indicia, debet illum torquere.

80. At verò in cauſa Civili locum non habere torturam aſſeritur communiter *l. Divus ff. de quaſt.* Et quia in Civilibus jura dederunt alia remedia, & actore plene probante ſuam intentionem, Reus damnatur *l. ſi debitori, ff. de jud.* & ſi ſemiplena ſit probatio, datur Juramentum in ſupplementum *l admonendi ff. de jur. jurand.* ſolum poſſet eſſe difficultas, quando de crimine agitur civiliter, ſed licet verum ſit, quod ubi cauſa Civilis habet annexum crimen, poſſet cauſa illa, & civiliter, & criminaliter agitari; & quatenus criminaliter, poſſit Reus torqueri juxta ſupradicta; tamen ſi agitatur civiliter, in ea locum non habet tortura, quia Civilis judicii forma torturam non admittit, ſed aliis remediis utitur. Et ita contra fallitos denegantes ſe pecuniam habere, vel contra uſurarios, vel contra eos, qui abſconderunt bona fiſci, non poteſt habere locum tortura, ſi contra illos agitur mere civiliter Farin. *qu. 42. n. 35. & ſeqq.* Guaz. *d. cap. 3. n. 5. & ſeqq.*

81. Hinc eſt, quod ubi delictum intulit præjudicium tertio, licet Princeps ille contulerit gratiam, vel delinquens compoſuerit cum fiſco, & ideo non poſſit amplius puniri pro illo, nihilominus quia adhuc remanet aliqua criminalitas, quia delinquens fecit injuriam tertio, poteſt ille petere, ut pro privata offenſa, & damno ſibi ſatisfiat; & ideo poteſt inſtare, ut delinquens carceri tradatur, ut ſi opus fuerit torqueatur. Farinac. *quaſt. 5. num. 12. & qu. 42. num 43.*

82. In caſu etiam, quod admitteretur opinio ſuſtinens Reum etiã in cauſa Civili poſſe torqueri, ſi pœna pecuniaria eſſet magna, vel Reus eſſet perſona vilis, adhuc tortura deberet eſſe levis, ita quod Reus ſupra terram elevatus parvo momento detineretur. Guazz. *dict. cap. 3. num. 8. in fine.*

SUMMARIUM.

1. *Diſtinguitur arbitrium in liberum, & regulatum à jure & æquitate.*
2. *Quæ arbitrio Iudicis committuntur ex legis principiis dirigi debent.*
3. *Iudex de jure ex cauſa juſta poteſt augere pœnas à lege ſtatutas.*
4. *An poſſit extendi augmentum pœnæ ad pœnam mortis, diſtinctione indiget.*
5. *Quando qualitas auget delictum, & mutat ſpeciem, cui de jure debetur pœna, Reus debet puniri illa pœna.*
6. *Varius eſt caſus imponendi pœnas ſecundum legem, & ſtatutum.*
   Si lex dirigat verba ad Reum, electio pœnæ pertinet ad arbitrium Rei, ſi verò ad Iudicem, Iudicis eſt eligere pœnam. Ibid.
7. *In pœnis ſubordinatis non poteſt Iudex eligere pœnas, ſi lex unam imponit principaliter, alteram in ſubſidium.*
8. *Circa augmentum pœnæ pro delicto duo debet obſervare Iudex.*
9. *Iudices ſuperiores poſſunt ex cauſa legitima pœnas augere.*
10. *Inferiores Iudices, ſeu pedanei inconſulto Principe augere pœnas non poſſunt.*
11. *Cauſa augens pœnas eſt augmentum delicti.*
12. *Circa augmentum pœnæ debet abſervari, an pœna ſit indiviſibilis & an qualitas augens delictum mutet ſpeciem vel nan.*
13. *Pœna graviori quam ſit illa, quæ à jure eſt impoſita non poteſt Reus puniri.*
14. *Pœna non impoſita à lege pro qualitate augente delictum eſt in arbitrio Iudicis pro qualitate delicti.*
   Iudicium ſpectat ad Iudicem cognoſcentem qualitatem aggravantem. Ibid.
15. *Servata eadem ſpecie pœna poteſt intra latitudinem illius gravius delictum gravius puniri.*
16. *Inferiores Iudices inconſulto Principe nequeunt pœnas graviores imponere, nec in cauſis gravioribus ſententiare.*
17. *Punire delictum ſpecie diſtinctum ab eo, contra quod lex imponit pœnam, non eſt augere pœnam, ſed diſtinctum delictum punire.*
18. *An delegatus abſque ſpeciali facultate poſſit alterare pœnam à lege ſtatutam.*
19. *Quando Iudex ex cauſa in caſu licito auget pœnam legis, debet illam in ſententia exprimere.*
20. *Licet appellare à Iudice injuſto pœnam legis augente.*

QUÆSTIO XXVII.

De arbitrio Iudicis in judicando.

ARTICULUS I.

An Iudex poſſit pœnam à lege inductam augere.

1. ARbitrium eſt judicium Judicis, quo controverſa terminat. Diſtinguitur verò in liberum, & regulatum à jure, & æquitate. Primum conſiſtit in Judicis voluntate, à dolo tamen aliena. Nec eſt omninò liberum, ſed ſubditur regulæ legis naturalis, & divinæ, & juri gentium, cui etiam ſubditur quilibet Prin-

Princeps, quamvis omnino ſupremus, ſed arbitrium à jure regulatum ſubditur regulis etiam juris poſitivi Menoch. *caſu 6. 7. 8. & 13.* In dubio autem reſcriptum Principis concedentis arbitrium Judici, intelligitur de arbitrio à jure regulato. Et in criminalibus ſemper intelligitur conceſſum arbitrium non liberum, ſed à lege regulatum. Menoch. *caſu. 77. num. 1. & 5.* Bictus *qu. 133. verſ. 3.*

2. Cum verò in judiciis leges, & ſtatuta non diſpoſuerint de ſingulis caſibus, quæ accidere poſſunt, & qui pendent à circumſtantiis in infinitum variabilibus, multa propterea commiſſa ſunt arbitrio Judicis, qui tamen non niſi ex principiis legis naturalis, divinæ, & poſitivæ arbitrium ſuum dirigere debet. Ut verò videatur, an & quomodo Judex in ſententiando habeat arbitrium, hic primo quæritur, an arbitrium Judicis ſe extendat ad augendam pœnam à jure ſtatutam.

3. Eſt ergo de jure certum, quod Judex ex cauſa juſta, & à jure approbata poteſt pœnas à lege ſtatutas augere, *L. & ſi ſeverius C. ex quibus cauſis inf. err. l. homic. ff. de pœn. l. quid ergo §. pœna gravior ff. de his, qui not. infam. l. quoniam frequenter l. fin. ff. ut lit. non conteſt. cap. 3. cauſ. de off. delig. cap. fin. de tranſact. cap. ſi Clerici §. de adult. de Iud.* Ex circumſtantiis enim, & qualitatibus delictorum delinquentium, & locorum in quibus delicta committuntur, fit, ut delicta & excuſantur, vel atrociora judicantur. *Cap. ſicut dignum. de homicid.* Et quia lex has circumſtantias, & qualitates exprimere non potuit, ideo commiſſum eſt arbitrio Judicis, ut illis attentis pœnas, vel augere, vel minuere pro arbitrio ſuo poſſit *L. aut facta §. fin. l. quid ergo §. pœna gravior. ff de his, qui notantur infamia.* Et ideo hodie omnes pœnæ juxta facti, & perſonarum qualitates ſunt in arbitrio Judicis judicantis. ut communiter tradentur utriuſque juris interpretes, quos referunt Menoch. *de arbit. qu. 96.* Farinac. *q. 17. nu. 7.* Et eſt hoc verum etiam de pœnis ſtatutariis, etiam ſi Judex juraſſet ſervare ſtatuta, quia in hoc juramento ſemper intelligitur excepta authoritas legis, & Principis. Covar. *cap. quamvis par. 1. §. 4. num. 6. de pactis in 6.* Et alii plures, quos ſequitur Farinac. *qu. 17. n. 15.* Et pariter verum eſt de pœnis conſuetudinariis, imò & ordinariis expreſsè in lege ſtatutis, & de pœnis acceſſoriis, ut eſt pœna infamiæ, & de pœnis impoſitis ipſo jure, & in pœnis pro quocum crimine à jure impoſitis etiam eum dictionibus præcisè, vel omni modo, & hæc vera ſunt etiam ſi Judici non ſit conceſſa facultas diſpenſandi, & ſive Judex procedat per viam inquiſitionis, ſive per viam accuſationis, dum tamen delictum ſit atrox, & non ſit ſolum attentatum, ſed conſummatum, quæ omnia pluribus DD. relatis probat Farinac. *quæſt. 17. num. 11. & ſeqq.* Bictus *quæſt. 133.*

4. Controvertunt verò DD. an hoc augmentum extendi poſſit etiam ad inferendam pœnam mortis Hic verò diſtingui debet, nam vel circumſtantia, ſeu qualitas delictum præcisè aggravat intra eandem ſpeciem, nec mutat ſpeciem illius, & in hoc caſu non poterit Judex augere pœnam extendendo illam ad pœnam mortis. quia delictum cum non ſit majus niſi intra eandem ſpeciem, non poteſt puniri majori pœna, ſed ſolum ſimili, & proportionata delicto illius ſpeciei, & ſic ſi pro delicto talis ſpeciei ſit impoſita à lege pœna pecuniaria, poterit Judex intra eandem ſpeciem pœnæ ex cauſa, & qualitate aggravante augere pœnam pecuniariam, ſed non poterit Reum punire pœna corporali, quæ eſt alterius generis. Clar. *quæſt. 83.* Bald. Card. Alex. & alii, quos ſequitur Farinac. *qu. 17. num. 52.* Dictio enim *alius, alia, aliud*, eſt repetitiva ſimilium. Felin. & alii DD. in *cap. Roaulphus*, & in *cap. Sedes Apoſtolica, de reſcript.* Barbol. *dict. 20.* Et ſic ſi lex, vel ſtatutum dicat aliquem plectendum pœna amputationis pedis, vel alia ad ejus arbitrium, non poteſt punire Reum, vel pœna pecuniaria, vel pœna corporali diſſimili, ſed ſolum pœna amputationis pedis ſimili, & maximè ſi ſtatutum adderet dictionem plus, vel minus, Farinac. *quæſt. 17. num. 52.*

5. Vel qualitas augens delictum mutat illius ſpeciem, vel ſpeciem gravioris delicti auget, ut ſi quis dederit alapam Sacerdoti, vel Officiali, & Judici ſedenti pro tribunali, vel Principi ipſi. Et in hoc caſu omninò attendi debet, an in jure pro delicto illius ſpeciei, quam infert qualitas, ſit impoſita aliqua pœna, & tunc Judex debet Reum punire illa pœna, & ſic non intrat arbitrium Judicis, ſed Judex debet imponere pœnam à jure pro illo delicto ſtatutam. Scace. *de iud. l. 1. cap. 12. numer. 98.* Guazz. *def 33. cap. 16. numer. 2* Sic quia percuſſio Principis eſt crimen læſæ Majeſtatis, dans alapam Principi debet puniri pœna mortis. Sed ſi pro delicto illius ſpecici, quam addit qualitas augens delictum, non eſt à jure impoſita aliqua pœna, jam non ſumus in caſu augendi pœnam à jure ſtatutam, quia lex pro illo delicto pœnam determinatam non impoſuit, ſed reliquit illam arbitrio Judicis imponendam, & Judex ſpectata qualitate delicti, perſonæ, loci, & aliis circumſtantiis illam arbitrabitur. Sed non poterit imponere pœnam mortis, niſi ſit ſolitum pro tali delictò pœnam mortis inferri. Matan. *par. 4. diſt. 1. num. 73.* Felin *in cap. ex litteris, numer. 26. de conſt.* Menoch. *de arbit. l. 1. quæſt. 26. numer. 20.* & alii plures, quos ſequitur Farinac. *quæſt. 17. num. 53.* Guaz. *dict. cap. 16. num. 25.* Et univerſaliter quod Judex in arbitrandis pœnis debeat ſequi id, quod eſt ſolitum, & ab eo non diſcere, ex *l. ſi quis Reum ff. d. cuſt. reorum, & l. 1. C. de pet. l. 10. & Auth. jubemus Cod. de iud. §. 1. & aliis juribus docuerunt Panorm cap. inter cæteras, de reſcript.* Socin. & Felin. *cap. venient & cap. Inquiſit. de accuſ.* Menoch. *de arbit. q. 14. l. 1.* & communiter alii quorum quam plures refert, & ſequitur Farin *q. 17. nu. 45.* Guaz. *def. 16. r. 2.*

6. Hinc

6. Hinc deducitur, quid à Judice fieri debeat, quando lex, vel ſtatutum imponit plures pœnas alternativè, ſeu disjunctivè: triplex autem debet diſtingui caſus. Primus eſt; quando lex alternativè diſponit. In quo caſu ſive lex imponat pœnas per verba activa, ſive per paſſiva, ſive per imperſonalia attendi debet, an lex dirigat verba ad Reum, ut ſi dicat, ſi quis fecerit hoc delictum, vel ſolvat centum ſcuta, vel amittat tantam partem bonorum, vel potius an lex dirigat verba ad Judicem, ut ſi dicat, Judex faciat illum fuſtigari, vel damnet in ſcutis centum, ſeu ſi dicat, puniatur hac, vel illa pœna. In priori enim caſu electio pœnæ remiſſa eſt arbitrio Rei, ſed in poſteriori caſu Judicis eſt pro ſuo arbitrio pœnam eligere. Clar. *quæſt. 85. nu. 6.* Menoch. *de arbit. quæſt. 84. nu. 2.* Guazz. *defenſ. 33. cap. 12. numer. 1.* Sed ſi verba dirigantur partim ad Judicem, partim ad Reum, quod electio pœnæ ſpectet ad Reum dixerunt *Panorm. cap. A crapul. de vit. & honeſt. Cler. num. 4.* Bajard. ad Clar. *quæſt. 85. num. 5.* Guazz. *d. cap. 12. num. 3.* Sed hoc aliud advertí debet, quod ubi requiritur cauſæ cognitio, aliqui volunt, quod electio pœnæ ſpectet ad Judicem. Ita ex Clar. *quæſt. 81.* Eliſeus *tract. 4. quæſt. 17. num. 4.* Sed hoc modo nunquam in judicio Reus eligere poterit pœnam, quia nunquam in judicio imponitur pœna niſi cognita cauſa: ſed dici poterit, quod ubi pœna eſt certa, poterit Reus in ſupradictis caſibus eligere pœnam, ſed ubi ex circumſtantiis pœna poteſt augeri, vel minui, ſolius Judicis erit cognita cauſa pœnam eligere. Ubi verò Judicis eſt ex duabus pœnis alteram eligere, & imponere, illam debere eligere, mitiorem, dixerunt aliqui, ſed hoc eſſe de conſilio, non de neceſſitate dixit Menoch. *dict. quæſt. 84. num. 2.* Sed veritas eſt, ut *num. 3.* notat Menoch. quod ſunt conſiderandæ circumſtantiæ, ut ubi delictum ſit gravius, gravior pœna imponatur. Ex ordine etiam ſcripturæ ſatis colligitur mentem legis potius eſſe, ut imponatur potius pœna, quæ primo nominatur. Quamvis verò Guazz. *num. 5.* dicat, quod in Judice habente brachium Regium ceſſat illa regula de imponenda pœna mitiori, quia ipſe etiam pœnam mortis imponere poteſt, tamen ſemper advertere oportet, quod nec Princeps habet arbitrium liberum à lege naturali, quæ dicit, quod in pœnis mitior, pars ſit eligenda, & ex alia parte, quod graviora delicta gravius puniantur.

7. Secundus caſus principalis eſt, quando plures pœnæ ſunt ſubordinatæ, & lex unam imponit principaliter, aliam verò in ſubſidium, & in caſu, quod prima imponi non poſſit. Et in hoc caſu locum non habet arbitrium Judicis, niſi forſan in arbitrando, an prior pœna imponi poſſit, vel non poſſit, ſed Judex primam pœnam imponere debet, ſi poteſt imponi, & ſecunda non habet locum niſi in ſubſidium, & in caſu, quod non poſſit imponi prima. Sic ſi à lege pro delicto imponitur pœna pecuniaria, ſed ita quod delinquens, qui non habet in ære, luat in corpore, non poteſt Judex delinquentem punire pœna corporali niſi ære deficiente Guaz. *dict. cap. 12. num. 2.*

8. Tertius caſus principalis eſt, quando lex impoſita certa pœna pro delicto relinquit in arbitrio Judicis, ut illam poſſit augere, ut ſi lex damnet delinquentem in centum, & ultra, vel plus arbitrio Judicis, & in hoc caſu duo obſervare debet Judex. Primum ut non augeat pœnam legis, niſi augeatur delictum ex aliqua ſpeciali circumſtanſtia. Secundum eſt, quod non mutet ſpeciem pœnæ. Comparativum enim ſupponit, & includit poſitivum, & ideo non importat augmentum, niſi intra idem genus & ſpeciem; ſi enim mutetur ſpecies pœnæ, jam pœna nedum erit minor, vel major, ſed diverſa; ſic ſi lex pro delicto imponat pœnam centum, & plus, vel minus ad arbitrium Judicis, non poteſt Judex imponere pœnam corporalem, ſed ſolum pecuniariam minorem, vel majorem pro qualitate delicti. Farinac. *quæſt. 17. num. 50. & 52.* Guazz. *def. 33. cap. 13. num. 1 & 2.* Imò ex vi ſolius comparativi, ut ſi dicatur, damnetur in centum, vel majus, ſive in plus ad arbitrium Judicis, hoc arbitrium non debet extendi, niſi ad parvam partem illius centum, vel ad medietatem, niſi lex utatur ſuperlativo & dicat vel in maximo, quia in hoc caſu lex intelligi poſſet de omni bonorum ademptione. Guazz. *dict. num. 2.* Sed in his prudentia juſti Judicis arbitrabitur, neque enim poteſt dari certa regula. Etiam verò ſi lex dicat, delinquens damnetur tali poena, nimirum in centum, vel ad aliam poenam ad arbitrium, Judex, ut dictum eſt, non poteſt mutare ſpeciem poenæ, quia dictiones *alius, alia, aliud*, ſunt repetitivæ ſimilium. Sed ſolum intra eandem ſpeciem poenæ pecuniariæ poteſt illam pænam legis alterare. Farin. *quæſt. 17. num. 15. & quæſt. 18. nu. 25.* Guazz. *cap. 3. nu. 4.*

9. Sed abſolutè dubitatur an inferiores Judices poſſint pœnam legis augere. Et quidem certum eſt, quod Judices, qui dicuntur pedanei, vel à jure habent juriſdictionem ſolum ad cauſas leves, & certi generis, & ad poenas leves infligendas, non poſſunt excedere limites ſuæ juriſdictionis, ſicut certum eſt, quod ſupremi Principes, qui vel novas leges condere, vel antiquas mutare, vel præter, aut ſupra illas agere poſſunt, ex cauſa legitima poenas legis augere, & majoribus poenis, illis, quæ ſunt in jure impoſitæ, Reos punire, & hoc idem conceditur majoribus, & ſupremis Magiſtratibus, qui à Principibus ſupremam auctoritatem habent. Nomine autem majoris Magiſtratus veniunt nedum Magiſtratus ſupremi, & Senatus, qui in curia Principis illius loco cauſas diffiniunt, ſed etiam Præſides, & Prætores, qui magnam habent facultatem, licet Principem recognoſcant ſecundum. Menoch. *d. quæſt. 96. num. 6. junctis nu. 10. & 14.* Et propterea quantum ad Regulares, quod Generalis, imò & Provin-

cialis

cialis, qui eſt præſes Provinciæ ſuæ, poſſit ex cauſa pœnas augere vel minuere voluit. Bictus *quæſt. 134. num. 6.*

10. Sed quod inferiores Judices non poſſint hoc facere niſi conſulto Principe, & niſi cauſa ſit intrinſeca, & cohærens delicto, voluerunt Bald. Roman. Juſ. Rcc. & alii quos ſequuntur, Menoch. *de arbit. l. 1. quæſt 96. num. 18. & 19.* Farin. *quæſt. 17. num. 67.* Ubi tamen ex Clar. *quæſt. 85.* advertit idem Farin. contra Menoch. quod non eſt neceſſe, quod duo illa requiſita ſimul ſint juncta, ſed alterum illorum ſufficit, & ſic ſufficit, quod cauſa ſit intrinſeca, & cohærens delicto.

11. Sed non intelligo quid ſit cauſam augendæ pœnæ eſſe intrinſecam, & cohærentem delicto, qualitas verò augens delictum, ſemper eſt extrinſeca, & mere accidentalis ſubſtantiæ delicti, & eſt omninò intrinſeca, & cohærens delicto aucto, & ſic ex ſe intrinſece petit delictum puniri gravius, pœna vel a lege taxata, pro illo augmento, vel pœna arbitraria. Et ideo abſolute dicendum eſt, quod quilibet Judex ordinarius habens juriſdictionem & facultatem cognoſcendi & judicandi ſuper delicto aucto, poteſt augere pœnam ex cauſa in jure approbata, aut conſuetudine inducta, ut voluit Eliſeus *tract. 4. qu. 17 num. 5.*

12. Sed hic plura conſiderari debent, nimirum an pœna legis ſit indiviſibilis, vel habeat latitudinem. Secundò an qualitas augens delictum mutet, vel non mutet ſpeciem delicti, quia ſi talis qualitas mutat delicti ſpeciem, jam delictum eſt multiplex ſpecie, & non unum tantum. Tertiò an pro delicto ex qualitate aucto, ſeu pro qualitate augente delictum ſit à legé, vel non ſit impoſita ſpecialis pœna. Nam ſi delictum qualificatum non eſt ejuſdem ſpeciei, cum non qualificato, & ſolum eſt gravius intra eandem ſpeciem, & ſit unum, & non reiteratum & quamvis per plures materiales actiones ſit conſumatum, in jure tamen cenſetur unum, & unica tantum pœna puniri debet Tuſc. *l. 1. concl. 209. num. 8.* Bict. *quæſt 108. num. 23.* Et ſi pœna ſit illi impoſita à lege, i aſo a puniri debet, quantumcumque delictum intra eandem ſpeciem ſit grave. Quia lex ad imponendam pœnam pro tali delicto reſpexit malitiam ſpecificam, & ſolum ſi delictum ſit iteratum, poteſt, & debet amplius puniri. Sed hoc totum facere poteſt Judex ordinarius, & hoc non eſt pœnam legis augere, ſed ſolum pro reiteratis delictis pœnam legis reiterare. Et in hoc caſu, ſi pœna legis habeat latitudinem ſecundum magis & minus, Judex poterit, & debebit gravius delictum gravius punire intra latitudinem pœnæ legalis, ſed non poterit illud punire graviori poena, quam ſit à lege ſtatuta. Nec poterit adeſſe cauſa juſta aliter faciendi, niſi forſan pro qualitate augente delictum ſit impoſita ſpecialis poena, ſed tunc non erit amplius unum delictum, ſed plura, & ideo de jure magis puniendum.

13. Sed ſi qualitas augens delictum mutat ſpeciem delicti, vel qualiſcumque illa ſit, pro ea in jure eſt impoſita certa pœna, tunc de jure delictum illud eſt puniendum pœna graviori, quam ſit illa, quæ à jure impoſita eſt pro ſubſtantia actus delicti, ſeu pro delicto non qualificato, & cum tam pœna impoſita pro ſubſtantia delicti, quam impoſita pro qualitate augente ſit expreſſa à lege, indubitatum eſt, quod Judex ordinarius nedum poteſt, ſed debet punire Reum pœna à jure pro delicto ſic qualificato impoſita, & hoc non eſt augere pœnam legis, ſed illam implere, quamvis dici poſſit, quod augeatur pœna pro ſubſtantia delicti impoſita, ſed tamen hoc augmentum eſt à lege.

14. At verò ſi qualitas augens delictum mutat ſpeciem delicti ſed lex pro ſubſtantia delicti impoſuit pœnam, & non illam expreſſè impoſuit pro qualitate augente delictum, jam illum punire pro tali qualitate eſt in arbitrio Judicis. Nam talis qualitas continet ſpeciale delictum de jure, vel conſuetudine ſpeciali pœna dignum. Vel ergo Judex ordinarius non habet facultatem cognoſcendi de tali qualitate, ſicut v. g. Judex Laicus non poteſt cognoſcere de ſortilegio hæreticali, & tunc abſolutè non poteſt cognoſcere de ſubſtantia illius delicti, ſed judicium ſpectabit ad Judicem, qui poſſit cognoſcere de qualitate aggravante, unde Judex Laicus non poteſt cognoſcere de ſortilegio hæreticali, & propterea nullam poenam poterit imponere pro tali delicto; & dato caſu, quod cauſa poſſet dividi & Judex poſſet cognoſcere de ſubſtantia delicti, & non de qualitate, non poterit delictum gravius punire intuitu illius qualitatis, cum de illa non poſſit cognoſcere, & judicare. Sed ſi Judex de qualitate aggravante poteſt cognoſcere, & cum illa de jure ſit punibilis, ſed pro illa in jure non eſt expreſſa pœna, igitur punienda erit arbitrio Judicis, cui competit judicare de illa qualitate. Et ita univerſaliter loquendo, vel Judex poteſt cognoſcere de qualitate mutante ſpeciem delicti vel non poteſt, ſi non poteſt, etiamſi ſit ſummus Magiſtratus, & ſupremus Princeps, non poteſt intuitu illius qualitatis, & gravitans delicti Reum gravius punire, quia nullam pœnam poteſt pro illa qualitate imponere, cum non poſſit de illa judicare, Sed ſi poteſt, etiam ſi ſit inferior ordinarius, cum poſſit de illa qualitate judicare, poteſt etiam intuitu illius pœnam augere.

15. Sed dices poſſe dari circumſtantias, & qualitates, quæ licet non mutent ſpeciem, aut in ſe intrinſece non importent delictum ſpecialiter punibile, tamen augent delictum, & faciunt quod ſit dignum majori pœna, & ita quod non ſufficiat pœna lata à lege vel ſtatuto, ut ſi delinquens ſit malæ famæ, vel conſuetudinarius, vel magis doloſe deliquit, vel tertio longe majus præjudicium intulit, ut quia plura vulnera occiſo intulit, & aliis injuriis illum affecit. Sed reſpondetur hæc vera eſſe in ordine ad pœnam habentem latitudinem, ſic enim

ſerva-

ſervata eadem ſpecie pœnæ, poteſt intra latitudinem illius gradus delictum gravius puniri. Et conſiderandum, quod licet pœna ſpecificè ſumpta ſit indiviſibilis, tamen ex circumſtantiis iudividualibus latitudinem graduum intra eandem ſpeciem habere poteſt, aut puta, ut pœnæ torturæ ſi levioris ſi detur per quadrantem horæ, quam ſi per mediam, aut integram horam, vel ſi detur ſine ſquaſſationibus, quam cum illis & pœnæ vigiliæ, ſi detur ad modicum tempus, quam ad multum, & pœna relegationis ſi detur ad locum ſalubrem, quam pravi aeris. Ubi igitur delictum eſt unum ſpecie & numero, & ſit gravius, poteſt quidem puniri gravius intra latitudinem ſpeciei pœnæ impoſitæ à lege, ſed non alia pœna, quia ſpecies pœnæ à lege inſtituere eſt ſufficiens pro delicto quod ſpecie, & numero eſt unicum. Et cum pœnarum ſpecies ſint indiviſibiles, quia hæc eſt ſpeciei natura, pœna legis non poteſt augeri, niſi vel illi addatur pœna alterius ſpeciei, vel poena legis omiſſa, delictum poena alterius ſpeciei gravioris puniatur, quod à Principe novam pœnam pro delicto inſtituente fieri poteſt non verò à quocumque alio Magiſtratu, quantumvis ſupremo, niſi habeat facultatem novam legem & pœnam inſtituendi, nam de jure unicum delictum pœna pro illo à lege ſtatuta ſufficienter punitur. Delictum verò unicum ſpecie & numero à quocumque Judice ordinario puniri poteſt pœna, à lege ſtatuta gravius, vel levius intra illius pœnæ latitudinem.

16. Verum eſt, quod laudabilis praxis tribunalium eſt, ut inferioribus Judicibus non permittatur in cauſis gravioribus ſententiare, & etiam pœnas graviores à lege ſtatutas imponere inconſulto Principe, aut ſuperiori Magiſtratu. Et ideo hæc regula ſervanda eſt, ut videatur, ſi Judex in cauſa poteſt diffinitivè ſententiare inconſulto Principe, vel majori Magiſtratu, vel non poteſt. Nam ſi non poteſt nedum pœnam legis augere, ſed nec pœnam legis imponere poteſt; ſed ſi in cauſa poteſt diffinitivè ſententiare, ſi delictum eſt multiplicis ſpeciei, & lex ſolum impoſuit pænam pro una ſpecie delicti, Judex poteſt pro ſuo arbitrio aliam poenam alteri ſpeciei delicti proportionatam addere, niſi & in hoc habeat juriſdictionem limitatam ex ſpeciali jure, aut conſuetudine. Hinc patet quid dicendum ſit in Regularibus. Nam Bictus *quæſt. 134.* facultatem augendi, vel minuendi poenas reſtringit ad Provinciales: ſed conſiderandum eſt, quod augere, vel minuere poenas, ſi ſint contra legem vel non niſi diſpenſando in lege non poteſt fieri niſi à Principe ſupremo, vel Magiſtratu, qui poteſt legem abrogare, vel in ea diſpenſare, & hoc modo nec Generalis poteſt minuere poenas juri Canonici, in quo non poteſt diſpenſare, vel augere, & minuere poenas, accipitur, ut continetur intra limites & latitudinem legis, & arbitrii à jure regulati abſque legis diminutione, & diſpenſatione. Et hoc modo augere, & minuere pœnas eſt arbitrarium cuicumque Judici, qui poſſit judicare de delicto, & illud pœna condigna punire. Et ſic in Religionibus, in quibus etiam Prælati locales judicant, & faciunt proceſſus, & illi poſſunt pœnas augere, vel minuere: ſed ſuperiores, & præcipue Generales ampliorem in hoc habent facultatem, quatenus in pœnis Religionis poſſunt diſpenſare.

17. Dices ex dictis ſequi, quod Judex quilibet excepto Principe, qui poſſit novam pœnam inducere, non poſſit pœnam legis augere. Quod eſt contra communem ſententiam ſupra *nu. 3.* poſitam. Reſpondetur tamen, quod ſumpto verbo augere in proprio, & rigoroſo illius ſignificato verum eſt, quod illatum eſt, quia punire peccatum ſpecie diſtinctum ab eo, contra quod lex pœnam impoſuit in rigore non eſt pœnam legis augere, ſed diſtinctum delictum diſtincta pœna punire. Sed nihilominus propriè, & in latiori ſignificatione, punitio illa per aliam pœnam diſtinctam ab illa, quam lex impoſuit pro ſubſtantia delicti, ſeu pro delicto non qualificato dici poteſt ſuperadditio, ſeu augmentum pœnæ a lege expreſſæ, & hic ſenſus germanus illius ſententiæ & verus.

18. Concedunt etiam multi DD. quod delegatus à Principe, vel ſupremo Magiſtratu poſſit ex cauſa pœnam legis alterare, vel verò delegatus à Judice inferiori Menoch. *de arbit. l. 1 quæſt. 96. num. 20. & 21.* Farinacc. *quæſt. 17. num. 26.* & alii apud illum. Et idem dicunt alii de delegato ad univerſitatem cauſarum, qui cenſetur ordinarius. Bictus *qu. 133. num. 15.* Sed dicendum eſt, quod in caſibus in quibus Judex ordinarius juxta ſupradicta non poteſt pœnam legis augere, nullus delegatus, niſi habeat ſpecialem facultatem ſibi conceſſam ad alterandam pœnam legis ſibi datam à ſupremo delegante, ex communi mandato delegationis poteſt pœnam legis alterare etiam ex cauſa, niſi ſupremo delegante conſulto. Hæc enim facultas non poteſt intelligi conceſſa ex vi ſimplicis delegationis, quia delegatio datur ad judicandum ſecundum leges, & ad leges ſervandas, non verò ad illas mutandas, niſi hoc exprimatur. Ubi verò pœna legis habeat latitudinem, & ſuſcipiat magis, & minus, etiam delegatus ab inferiori Judice ex cauſa, & ſpectata delicti, & aliarum circumſtantiarum qualitate, poteſt mitius, vel gravius delicta punire, quia hoc non eſt pœnam legis minuere, vel augere, ſed eam prudenter diverſimode applicare, ſic exigentie delictorum, & cauſarum diverſitate. In caſibus etiam in quibus delictum eſt multiplicis ſpeciei, & lex non impoſuit pœnam niſi pro unius delicti ſpecie, & ſic etiam Judex ordinarius poteſt pœnam legis augere, quilibet delegatus habens facultatem cognoſcendi, & diffinitivè judicandi de illa ſpecie delicti, pro qua non eſt à lege pœna impoſita, poteſt delictum illud alia pœna punire, & ſic pænam legis augere, quia in re hoc non eſt, niſi diſtinctum delictum diſtincta pæna punire, quod poteſt facere delegatus habens

bens facultatem judicandi de illo delicto.

19. Ubi verò Judex in caſu licito ex cauſa auget pœnam legis, debet hanc cauſam exprimere in ſententia, ſaltem in genere per clauſulam, *juſtis de cauſis*, *&c.* non quia hoc ſit neceſſarium ad valorem ſententiæ, ſed ut Judex ſyndicatu non poſſit moleſtari. Ubi enim Judex ex cauſa recedit à jure communi, debet illam in ſententia exprimere. *Cap. ſicut de re jud.* Et ibi Panorm. Io. Lud. Felin. & quam plures alii, quos ſequuntur Clar. *quæſt. 83.* Farin. *qu. 17. num. 62. & ſeqq.*

20. An verò Judice ex arbitrio augente, pœnam legis, Reus poſſit appellare communis ſententia, & prorſus vera eſt, quod cum Judex in arbitrando poſſit injuſte partem gravare, ideo & ab ejus arbitrio licet appellare.

SUMMARIUM.

21. *Iudex in tribus caſibus poteſt punire Reum mitiori pœna, quam ſit ſtatuta à lege.*

22. *Quomodo Iudex etiam inferior poſſit minuere pœnam in caſu delicti conſumati, & plene probati.*

23. *Iudex non poteſt minuere pœnam, quæ concernit intereſſe tertii non ipſo conſentiente.*
Quid dicendum ſit, ſi concernat intereſſe Fiſci. Ibidem.
Si pœna pœnalis non detur ex juſtitia offenſo, Iudex illam minuere poteſt. Ibid.
Iudex ſine juſta cauſa minuens pœnam puniendus eſt. Ibid.

24. *Pœna capitalis minui poteſt ſecundum conſuetudinem Curiarum.*

25. *Quando in ſtatuto, ſeu lege duæ imponuntur, Iudex mitiorem imponere poteſt.*

26. *Iudex minuens pœnam à jure ſtatutam ſine juſta cauſa peccat, & fit infamis.*

ARTICULUS II.

An Iudex pœnam legis poſſit minuere.

21. CErtum eſt, quod Judex in tribus caſibus poteſt Reum punire mitiori pœna, quam ſit ſtatuta a lege, vel ſtatuto, vel conſuetudine. Primus eſt, ſi delictum non habeat qualitates à lege ſuppoſitas, & ſic ſit minus delicto à lege punito per pœnam graviorem. Secundus eſt, ſi delictum non ſuit conſumatum, ſed ſolum attentatum. Nunquam enim punitur delictum attentatum, ſicut conſumatum, etiam ſi delictum ſit atrociſſimum. Tertius caſus eſt, ſi delictum non ſit plene probatum. Non enim locum habet pœna niſi conſtet de delicto.

22. In caſibus igitur in quibus delictum, non attentatum ſolum, ſed conſumatum eſt plene probatum quod delictum eſt de argumento pœnæ *in art ſuper.* dicitur idem de diminutione pœnæ, quod, nimirum, Judex etiam inferior pœnam à lege taxatam ex cauſa in jure approbata poteſt minuere. Quod declaratum eſt cum proportione per ea, quæ dicta ſunt de augmento pœnæ.

23. Quantum verò ad hanc pœnæ diminutionem notandum eſt, quod non poteſt minui pœna, quantum ad illam partem, quæ concernit intereſſe tertii, ut ſi ſtatutum imponat pœnam trecentum ſcutorum, quorum ducentum Fiſco, & alia centum pertineant ad vulneratum, non poſſunt remitti illa centum. Menoch. *de arbitr. l. 1. qu. 69. num. 1. & 2.* aſſerens, quod neque Princeps ex hac parte poſſit pœnam legis minuere, & quod ſi remittat teneatur de ſuo pœnam ſolvere, aliter peccat mortaliter. Quod & voluit Sotus *l. 4. de juſt. quæſt. 5. nu. 4.* Sylv. *verſ. Iudex 1. §. 16.* Bannes *2. 2. quæſt. 67. art. 4.* ubi amplius vult, quod Judex etiam Fiſco teneatur pœnam hanc reſtituere, & plures alii, quos referunt idem Menoch. & Farin. *q. 17. num. 71.* Et indubitatum eſt, quod parti debet ſatisfieri pro damno dato à delinquente. Nec Princeps poteſt derogare huic juri partis offenſæ, niſi de plenitudine poteſtatis in caſibus, in quibus ob bonum commune poteſt derogare juri ſubditorum. *Duplici enim ratione, inquit D. Thom. 2. 2. qu. 68. num. 4. impeditur Iudex, ne Reum à pœna abſolvere poſſit. Primo quidem ex parte Accuſatoris, ad cujus jus quandoque pertinet, ut Reus puniatur, puta propter aliquam injuriam in ipſum commiſſam, cujus relaxatio non eſt in arbitrio Iudicis, quia quilibet Iudex tenetur jus ſuum reddere unicuique.* Quod ergo eſt neceſſarium pro ſatisfactione partis, non poteſt Judex relaxare, niſi parte conſentiente. Quamvis in hoc poſſit declarare quid ſit neceſſarium, & ſufficiat, ut parti dicatur ſatiſfactum. Sed quatenus hæc pœna pœnalis non ſit debita offenſo ex juſtitia, & ut illi ex juſtitia ſatisfiat, ex eo præciſè, quod ſtatutum velit, ut Reus damnetur in pecunia, cujus pars detur offenſo, vel alteri, iſte ex hoc ſtatuto non acquiſivit jus in re ſuper illa parte pecuniæ, nec acquiſivit ad illam jus ad rem, niſi conditionatum, ſcilicet ſuppoſita ſententia Judicis, unde ſi Princeps nolit delinquentem illa pœna punire, nulla illi tertio ſit injuria. Et idem dicitur, ſi Judex ex juſta cauſa à tali ſententia abſtineat. Sed de his videndi ſunt DD. tractantes de diſpoſitionibus factis in favorem tertii. Non enim ſemper additur illi tertio jus juſtitiæ commutativæ. Et ſic etiam ſi Judex ſine cauſa juſta hanc pœnam relaxet videndum eſt, an per legem illi tertio acquiſitum ſit jus juſtitiæ commutativæ. Si enim non eſt acquiſitum, Judex etiam ſi nulliter, & ſine juſta cauſa pœnam relaxavit, puniendus quidem erit, quia in ſui officio deliquit, ſed non tenebitur ad reſtituendum illi ad cujus favorem lex diſpoſuit. quia ille ex tali lege jus non acquiſivit. Sed ubi Judex licitè, & ex juſta cauſa pœnam etiam ex lege diſpoſitam ad favorem tertii relaxat, nulla intrat obligatiò reſtituendi illi tertio, quia lex non dat illi niſi jus conditionatum, ſi ſententia

contra

contra Reum juſte fuerit promulgata, manente interim libero arbitrio Judicis, ut ex juſta cauſa à tali ſententia abſtinere poſſit, quod arbitrium de Jure Judici competit. Alias verò ſemper tenetur Princeps facere, ut offenſo ſatisfiat, prout juſtitia exigit,

24. Secundò adverti debet, quod ſequendo exempla juris, quorum plura refert Farinac. *quæſt. 17.* ſi remittenda ſit pœna capitalis & minuenda, mutatio fit non in aliam pœnam corporalem licet mitiorem, ſed in pœnam pecuniariam, vel exilii, ſed hoc conſuetudine in multis curiis non ſervatur ſed mutatio fit etiam in pœnam corporalem mitiorem, ut in pœnam carceris, vel triremium. Et ideo ubi viget talis conſuetudo arbitrarium eſt Judici dum minuit pœnam ordinariam ſpectata qualitate delicti, vel perſonarum, imponere vel pœnam pecuniariam, vel corporalem mitiorem Farinac. *num. 72.*

25. Lege autem, vel ſtatuto duas pœnas alternativè imponente poteſt Judex mitiorem imponere. Sed an Judex ad id teneatur, teneri de conſilio non de neceſſitate dixit Menoch. *de arbit. quæſt. 85. num. 3* Sed dicendum, quia in hoc lex in arbitrio Judicis poſuit alteram imponere, non quia Judex ex proprio capite id facere poſſit, ſed ut attenta qualitate delicti, perſonarum minus delictum mitiori, vel majus majori pœna puniat. Et ideo Judex ſemper partem mitiorem eligere debet *D. T. 2. 2. qu. 69. art. 4. ad primum* & idem Menoch. *n. 4.* Bictus *quæſt. 134. nu. 5. videantur dicta verſ. ſuper n. 6.*

26. Judex verò, ſi pœnam à jure, vel ſtatuto, vel conſuetudine inductam minuat ſine juſta cauſa à jure approbata, peccat, & fit infamis Clar. *qu. 85.* Felin Menoch & alii, quos ſequitur Farinac. *quæſt. 17. num. 6.* Bictus *qu. 134. num. 9.*

SVMMARIVM.

27. *Lex præcipuè ſi ſit pœnalis non extenditur de caſu ad caſum, ſeu de perſona ad perſonam.*
28. *Quomodo hoc verificetur. Ibid.*
29. *Iudex in caſu pro quo lex pœnam non impoſuit poteſt imponere pœnam taxatam ab alia lege pro caſu ſimili.*

ARTICULUS III.

An Iudex poſſit pœnam legalem extendere de caſu ad caſum, & de pœna ad pœnam.

27. HAnc quæſtionem, in qua DD. ſunt varii, & contrarii examinavi in *tract. de elec. cap. 5. qu. 2. & cap. Diſpendioſam, de reſcript. in 6.* & ex ibi deductis, & probatis, breviter nunc dicitur primo, quod lex & præcipuè ſi ſit pœnalis de jure non extenditur de caſu ad caſum in lege non expreſſum, ſeu ſub verbis legis non comprehenſum, ſeu de perſona ad perſonam. Et ideo Judex ex vi talis legis nec debet, nec poteſt aliud delictum, vel aliam perſonam ſub verbis legis non compreſſam, ex vi talis legis punire, ſeu ad illam ejuſdem legis pœnam extendere. Et hoc eſt verum etiam ſi ratio, vel finis legis dicatur extendi ad illum alium caſum, aut perſonam, & etiam ſi ratio ejuſdem legis dicatur unica, & etiamſi ſit in lege expreſſa, & etiam ſi dicatur ratio non impulſiva tantum, ſed finalis, & etiam ſi lex illa dicatur favorabilis de ratione generali, quia lex lata ſit favore publico (lex enim non dicitur favorabilis ex hac cauſa, quia omnis lex fit intuitu boni communis, & hoc non obſtante lex imponens pœnam, non dicitur favorabilis) Et etiam ſi verſemur in æquiparatis, & correlativis, ſive ſi ex intenſione fraudibus obvietur, & etiam ſi ratio legis nedum dicatur ſimilis, ſed eadem, & etiam ſi agatur de favore publico, aut de favore piæ cauſæ. Hæc omnia latius probavi locis citatis pluribus juribus, rationibus, DD. autheritatibus, ſufficiat nunc dicere, quod lex non obligat niſi ex voluntate legiſlatoris exterius expreſſa, & ſufficienter promulgata, ut ex *D. T. prima 2. qu. 3. art. 4.* & aliis Docturibus eſt de jure manifeſtum. Stultus autem eſſet Princeps ſi prætendetet obligare ad id, quod non exprimit, & promulgat. Hoc igitur conſiderari debet, an caſus ſub verbis legis comprehendatur, vel non. ſi verum eſt primum, nun habet locum extenſio, quia caſus ſub lege compræhenditur: ſi verum eſt ſecundum non habet locum extenſio, quia in Principe nec fuit, nec eſt voluntas obligandi ad id quod non expreſſit. Secundò, quia ſimilitudo rationis finalis, aut ejus identitas, ſi ſit generalis tantum, & generica, vel ſpecifica, non ſufficit ad legis extenſionem, aliter una lex pœnalis extenderetur ad omnia delicta, & eadem pœna puniri deberent omnia delicta ejuſdem generis, vel ejuſdem ſpeciei, etiam ſi lex imponeret pœnam pro uno delicto ſpecialibus circumſtantiis veſtito, ſed delicta ex fine proximo qualificantur, & ex motivo proximo, at verò proximus finis legiſlatoris ſemper convertibiliter ſe habet cum caſu in lege prohibito, & expreſſo, quia Princeps ad præcipiendum expreſſe hoc, & non aliud, movetur ex ſpeciali motivo illi caſui proprio. Quod enim Princeps unum expreſſe præcipiat, non eſt niſi ex aliquo motivo, quod ſit illi proprium, & aliis non commune. Negatur ergo, quod inter caſum expreſſum à lege, & caſum non expreſſum detur, vel omnimoda ſimilitudo, vel identitas.

28. Tertiò verò dicitur, quod in pœnalibus, aut legibus correctoriis juris communis, & exorbitantibus locum non habeat hæc extenſio, quia in iſtis nec admittitur compræhenſio alterius caſus, niſi ille compræhendatur ſub ſtricta, & propria ſignificatione verborum, quæ ſtricte interpretanda ſunt.

29. Dicitur nihilominus ſecundò, quod ubi

lex

lex pro caſu in una lege non expreſſo, pœnam non impoſuit, & ſic delictum eſt punibile pœna Judici arbitraria, Judex arbitrium ſuum dirigere poteſt ex alia lege caſum ſimilem puniente, ſi omnibus penſatis delictum ſit punibile pœna pro alio, & ſimili delicto impoſita, quia delictum poteſt eſſe tot, & talibus circumſtantiis veſtitum, ut illam, imo forſan graviorem pœnam mereatur. Sed hanc pœnam non tenetur imponere ex vi legis imponentis pœnam pro alio caſu dicto ſimili, ſed ex lege generali ex qua Judex arbitrando tenetur delicta pœnis condignis punire.

SUMMARIUM.

30 *Quando pro aliquo delicto eſt impoſita duplex pæna legalis, ſcilicet, & ſtatutaria. Iudex imponere debet pænam ſtatutariam.*

31. *Etiam ſi ſtatutum reſervet pænas legales.*
Quando ſtatutum non imponit pænam, fit recurſus ad pænam legalem. Ibid.

36 *Iudex attendere debet pænam impoſitam à nova lege.*
Niſi pæna legis antiquæ ſit impoſita ipſo jure. Ibidem.

37 *Quomodo Iudex ſe gerere debeat in pænis, quando in uno ſtatuto duæ pænæ imponuntur.*

ARTICULUS IV.

An Reo imponenda ſit pæna legalis, vel ſtatutaria.

30 QUando pro eodem delicto diverſæ ſunt impoſitæ pœnæ, una ſcilicet à lege, & alia à ſtatuto, eſtne in arbitrio Judicis alteram eligere, vel quam ex illis debet imponere? Controverſa eſt hæc quæſtio apud DD. ſed communior & magis practicata opinio vult, quod imponi debeat pœna ſtatutaria, etiam ſi pœna legalis eſſet corporalis, & ſtatutaria eſſet pecuniaria. Clar. *quæſt 85. num. 5. Tuſc. L. P. conc. 234.* Guazz. *defenſ. 33. cap. 19. num. 1. Conciolus. v. Pæna. reſ. 1. num. 1.*

31. Imo etiam ſi ſtatutum reſervet pœnas legales, & ſic de ſtricto jure omnes debeantur, nec electione unius aliæ ſint ſublatæ, tamen de conſuetudine, ex quadam æquitate, unam tantum pœnam imponi, & ea impoſita, etiam ſi minor ſit, non poſſe aliam imponi ex Ant. Gomez. *tit. de delict. cap. 3. nu. 39.* docet Guazz. *defenſ. 33. cap. 19. num. 3.* Ubi ex Clar. *quæſt. 85. num. 5. & Tuſc. L. P. concl. 234. num. 8.* quod poſtquam Judex impoſuit pœnam ſtatuti, non poteſt redire ad pœnam legalem. Ubi verò ſtatutum non imponit pœnam, ad pœnam legalem fit recurſus.

36. Quamvis autem pœna novæ legis non tollat pœnam legis antiquæ, Clar *qu. 85. nu. 5.* Et pœnam inflictam à lege generali non tollat lex nova ſpecialem pœnam imponens; tamen ubi pœna à nova lege ſtatuta eſt mitior, & magis congrua, & proportionata delicto, attenditur pœna novæ legis Guaz. *defenſ. 33. cap. 20. num. 2.* Niſi pœna antiquæ legis ſit impoſita ipſo jure, quia tunc remanet pœna legis antiquæ, niſi lex antiqua ſit per novam abrogata expreſſe Felin. & alii, quos ſequitur Guazzin. *dict. cap. 20. num. 2.*

37. Et ſi in uno ſtatuto imponuntur duæ pœnæ, una illarum ſufficit, niſi in ſtatuto exprimatur, quod una veniat cumulative ad aliam, *Tuſc. L. P. concl. 234. num 10* Quod procedit etiam in diverſis ſtatutis, ita quod una ex illis pœnis executa ceſſet alia, Guazz. *dict. cap. 20. n. 3.* Ubi quod ſi Reus per diverſas ſententias ad diverſas pœnas damnatus ſit, & non apparet, quæ prior data ſit, mitior exequi debeat. Vide Clar. *qu. 99. num. 9.* Et ibi Bajar. *num. 14.*

SUMMARIUM.

38 *Iudex etiam ordinarius non poteſt pænam, quam per ſententiam diffinitivam tulit, alterare.*
Sententia ipſo jure nulla poteſt revocari. Ibid.

39 *Quomodo Iudex poſt ſententiam latam illam moderari non poſſit, ſive procedat de Iure Civili, ſive Canonico.*

40 *Quomodo Epiſcopus, & Iudex Canonicus ordinarius poſſit ſententiam à ſe latam moderari. num. 41.*

42 *De Iure Civili Reus poſt datam ſententiam confitens delictum puniri poteſt.*

43 *Delegatus ab inferiore Iudice ſententiam à ſe latam, nec alterare, nec exequi poteſt.*
Secus dicendum eſt de delegatis à ſupremo Principe, aut ad univerſitatem cauſarum. Ibidem.

44 *Ordinarii ſive Delegati qui non poſſunt in pænis à ſe latis diſpenſare, illas alterare non poſſunt.*

45 *Optimum eſt in ſententia ſibi reſervare facultatem augendi, vel minuendi pænam.*

46 *Iudex Eccleſiaſticus præcipue dirigere debet ſuum arbitrium ex lege divina, naturali, & ex ſacris Canonibus.*

ARTICULUS V.

An Iudex poſt ſententiam datam poſſit illam minuere, vel augere, & ſic pænam impoſitam minuere, vel augere.

38. COmmuniter DD. exiſtimant Judicem etiam ordinarium non poſſe pœnam, quam per ſententiam diffinitivam tulit, alterare, vel minuendo illam, vel augendo. Et ita quod etiam ſi Judex erraverit, ut ſi dixerit condemnamus, & intenderit dicere abſolvimus, vel alio modo erraverit, non poſſit ſententiam reformare, ſed teneatur recurrere ad Principem, & etiam ſi ſententia nulla ſit, dum non ſit nulla ipſo jure, ſed ſolum via exceptionis. Ubi enim ſententia ſit ipſo jure nulla, admit-

tunt plures, quod etiam Delegatus Principis, vel ad univerſitatem cauſarum, qui æquiparantur Ordinario, poſſit revocare ſententiam quam tulit, ſed Delegatus ab inferiore, & ad particularem cauſam ſententiam etiam notoriè nullam non poſſit revocare, aut declarare, cum tamen Ordinarius propriam ſententiam declarare poſſit, nihil tamen addendo, vel minuendo. Quamvis etiam Delegatus inferioris ad particulares cauſas, propriam ſententiam nullam ex non ſervata forma mandati ſuæ delegationis poſſit iterum judicare, quia juriſdictio illi data conſumpta non fuerit, *cap. tum delicta, de reſcript. cap in literis, de off. deleg.* habent hæc Clar. *qu. 85.* ex Card. & Panorm. *in cap. 3. de pœnis.* Covar. *var. reſol. l. 1. cap. 9. num. 8.* Farinac. *qu. 17. num. 61. & qu 10. nu. 12.* Scacc. *de Iud. l 1. cap. 97. nu. 232.* Menoch. *de arbit. l 1. qu. 67.* Bict. *qu. 134. & qu. 155 n. 6.* Eliſcus *tract. 4. qu. 17. num. 9.*

39. Et hæc quidem de Jure Civili procedunt ex *l. mortis §. Eſto fere. ff. de pœn l. 1. §. fin. ff. de qu. l. 1. §. ſin autem, ff.* ad Turpil. *l. Iudex ff. de re judicata.* Sed procedere etiam de Jure Canonico, & ita quod nec Epiſcopus ſuam ſententiam diffinitivam poſſit moderari ex Genuen. Diaz. & Foller. tenet Bictus *qu. 134. n. 10.* Probatur verò, quia lex Civilis in iis, in quibus lex Canonica non diſcordat, obligat etiam Eccleſiaſticos, quantum ad vim directivam, quia in his eſt approbata à Pontifice, & tamquam Canonicam reddidit. *Cap. de capitulis diſt. 10.* Tum quia Judex pòſt ſententiam ſuam functus eſt officio ſuo.

40. Sed hæc difficultatem patiuntur. Nam primo Epiſcopi paſſim ſuas ſententias moderantur, ut teſtatur Genuen. *in prax. Archiepiſ. cap. 58. ſeu 37. & in alia impraſ. cap. 48.* Nec ſatisfit dicendo id fieri ex conſuetudine introducta. Nam Panorm. in *cap. At ſi Clerici §. de adulteriis num* 14. Dec. *num. 18.* Alex. *n. 3.* Et iterum *Panorm. cap. licet, de pœn. n. 6. Prapoſ. in cap. cum* T. de *re judic.* Rodriquez. *tract. 1. qu 44. art. 17.* & alii plures abſolute docent, quod Epiſcopus in crimine adulterii, & aliis criminibus inferioribus poſt peractam pœnitentiam poſſunt propriam ſententiam temperare, & ex conſequenti idem poſſunt Prælati habentes juriſdictionem quaſi Epiſcopalem, quales in Religionibus ſunt Generales, & Provinciales. Secundo quia idem Bictus, ex Genuen. Ball. & Felin. *cap. qualiter, & quando il. 2. §. Ad corrigendos, de accuſat.* admittit, quod Judex ordinarius, ſi in ſententia reſervaverit ſibi facultatem minuendi pœnam impoſitam, vel augendi per clauſulam *Reſervantes &c.* poſſit poſtea poſt ſententiam minuere pœnam vel augere. At verò ſi per ſententiam de jure conſumaretur Iudicis juriſdictio ſuper cauſa, & ille ceſſaret eſſe Judex, non poſſet ipſe contra jus reſervare ſibi facultatem alterandi ſententiam. Sicuti verè Delegatus ab inferiori non poteſt illa clauſula uti, via per ſententiam diffinitivam, ceſſat ejus juriſdictio, ita ut nec ſententiam exequi poſſit. Tertio Judex Canonicus ordinarius, nimirum, Epiſcopus ſuper crimine adulterii, & aliis inferioribus poteſt diſpenſare. *cap. At ſi Clerici, §. de adulteriis, de judic.* Igitur per ſententiam diffinitivam non ceſſat ejus auctoritas ſuper cauſa judicata, nec ipſe functus eſt officio ſuo, ita ut non poſſit iterum judicare, & ſententiam declarare. Quarto de Jure Canonico juriſdictio Ordinarii eſt fundata in titulo & officio, quod de jure durat poſt mille, ac mille ſententias diffinitivas, non eſt igitur, unde rationabiliter dicatur, quod ceſſet juriſdictio, quæ de jure eſt per ſe connexa officio duranti.

41. Epiſcopi igitur nedum de conſuetudine, ſed de jure latas à ſe diffinitivas ſententias poſſunt ex juſta cauſa in jure approbata minuere, vel augere. Et idem facere poſſunt habentes jurisdictionem quaſi Epiſcopalem, & alii Ordinarii non obſtante, quod ſit prohibitum Lege Civili. Hoc tamen obſervandum, quod Judex in caſibus, in quibus, vel de jure, vel de conſuetudine, non poteſt diffinitivè ſententiare, ut etiam pœnam legis imponere inconſulto ſupremo, vel ſuperiori Magiſtratu, multo minus ſententiam inconſulto ſuperiore poteſt alterare.

42. Sed & de Jure Civili, ſi Reus poſt ſententiam juridice confitetur delictum, poteſt ab eodem Judice puniri, nam in Criminalibus ſecundum Farina. *qu. 4. nu. 43.* Bictum *qu. 13. nu. 20. & qu. 134. nu. 19.* Etiam abſolutus ex hactenus deductis, ſupervenientibus novis indiciis moleſtari poteſt, ut probatum eſt ſupra *qu. 20 art. 11. nu. 144.*

43. Delegatus vero ab inferiore Judice, quia per ſententiam diffinitivam ejus juriſdictio ceſſat, ſententiam à ſe latam nec alterare, imo nec exequi poteſt. Delegati vero à Principe, aut ad univerſitatem cauſarum æquparentur Ordinariis.

44. In hoc etiam limitanda erit aſſertio, quod tam Ordinarii, quam Delegati, qui non poſſunt in pœnis à ſe latis diſpenſare, nec poterunt pœnas per ſententiam impoſitas alterare cum hoc ſit quid majus, quam diſpenſare. Et nihilominus Ordinarii poterunt errorem ſententiæ à ſe latæ nullæ ipſo jure corrigere, vel ex noviter deductis pœnam in ea latam minuere, vel augere, quia adhuc in illis remanet juriſdictio. Videantur dicta infra *qu. 31.*

45. Et ſemper erit optimum conſilium, ut in ſententia reſervent ſibi facultatem minuendi, vel augendi pœnam per clauſulam *Reſervantes, &c.*

46. Sicut & benè faciet Judex Eccleſiaſticus, ubi lex Canonica non diſponit, ſi dirigat arbitrium ſuum ex Lege Civili de illo caſu diſponente, ſpectatis tamen aliis Legis Canonicæ principiis, & perſonarum qualitatibus, reliquiſque circumſtantiis conſideratis. Imo in hoc attendere debebit praxim ſui tribunalis, & ide

conſue.

conſuetudine legitime præſcripta in eo caſu Lex Civilis eſt approbata, illam ſervare tenebitur, & juxta illam judicare, quia tunc Lex Civilis cenſenda eſt Canonica. Verum quia Lex Civilis de ſe non obligat Judicem Eccleſiaſticum, & multa decernit, quæ licet ſint utilia pro temporali Republica, minus congrua ſunt Eccleſiaſticæ, ideo ſæpius nec eſt utile illam ſervare, ſed arbitrium diriget ex lege naturali, & divina, & ex aliis legibus & principiis à ſacris Canonibus approbatis.

QUÆSTIO XXVIII.

De cauſis ex quibus minui poteſt pœna legis.

ARTICULUS. I.

Quomodo ceſſante dolo delictum mitius puniatur.

SUMMARIUM.

1. *Ubi dolus non eſt, non habet locum regulariter pœna legis.*
   Quid intelligatur nomine doli. Ibid.
2. *Quid ſit dolus verus, & dolus præſumptus.*
3. *Et quid dolus bonus, & malus.*
4. *Quomodo dolus diſtinguatur à fraude.*
   Et quomodo fraus à ſimulatione, fallacia, calliditate, & machinatione. Ibid.
5. *Dolus etiam diſtinguitur à culpa.*
   Diverſa acceptio culpæ. Ibid.
6. *Plures diviſiones culpæ explicantur.*
7. *In Iure dolus non diſtinguitur à malitia.*
   Qui ex animo delinquunt non excuſantur à pœna legis. Ibid.
8. *Quando in foro externo non eſt dolus, nec malitia, pœna delictorum non habet locum.*
9. *Ubi dolus ſolum eſt præſumptus, delictum mitius punitur.*
   Ubi lex expreſſè dolum requirit, non ſufficit probare dolum per præſumptiones ad pœnam corporalem inferendam. Ibid.
10. *Ex culpa lata non poteſt quis puniri in rigore pœnæ legis, quia culpa lata non æquiparatur dolo.*
11. *Explicatur ponendo aliquos caſus.*
12. *Quomodo ſit puniendus ille, qui omiſit aliquid ſtatutum à lege ex negligentia.*
13. *Plures caſus in quibus culpa lata non æquiparatur dolo.*
14. *In quibus caſibus lata culpa puniatur.*
15. *Duplici caſu lata culpa non punitur.*
16. *Non ſolum de jure punitur dolus & malitia, ſed etiam lata culpa, licet pœna mitiori.*
17. *Dolus præſumptus punitur mitiori pœna, quam dolus verus.*
   Quomodo probetur dolus verus. Ibid.
18. *Quomodo puniatur culpa levis.*
   Culpa leviſſima non punitur criminaliter, ſed civiliter. Ibid.
19. *In dubio non præſumitur dolus, nec culpa lata.*
20. *Quæ ſint præſumptiones non doli.*
21. *Et quæ præſumptiones doli.*
22. *Quomodo ignorantia excuſet à pœna ſeu allegari poſſit in judicio.*

UBi dolus non eſt, regulariter non habere locum pœnam legis probatur ex *l. 1. C. de ſicar. l. qui injuria, ff. de furt. l. Quod Reipublicæ, ff. de injur.* Sed hic primo videndum eſt, quid ſit dolus, & nomine doli intelligatur in jure. Servius *l. 1. ff.* de dolo malo dixit dolum eſſe *machinationem ad decipiendum fallendumque alterum adhibitam, cum aliud agitur, & aliud ſimulatur.* Labeo verò, teſte Vlpiano. *ead. dixit dolum eſſe omnem caliditatem, fallaciam, machinationem, ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam.* Sed ſecundum *D. T. 2. 2. qu. 51. art. 4.* dolus eſt *executio aſtutiæ* Aſtutia verò propriè dicta, & ut ſumitur in malam partem, ut habetur ex eodem *D. T. quæſt. 53. art. 3.* eſt quædam ſpecies prudentiæ falſæ, quæ conſiſtit in excogitatione viæ non veræ, ſed ſimulatæ ad aliquem finem obtinendum; dolus verò eſt exercita aſſumptio hujus viæ, & propterea dolus eſt exercita aſſumptio viæ non veræ ad finem obtinendum, & ſic eſt exercita machinatio, calliditas, & ſimulatio ad alterum decipiendum. Sed hoc dato, videtur, quod regula data non ſit vera, quia ſæpiſſimè dantur crimina, & quidem atrociſſima, quæ ſine aliqua fictione, & ſimulatione committuntur, & pœna legis omnino puniri debent, ut patet in illo, qui aperte, & manifeſte inimicum occidit. Ut verò hoc explicetur.

2. Multipliciter diſtinguitur dolus, nam primo diſtinguitur dolus in verum, & præſumptum. Et de hac diſtinctione plura habent Menoch. *l. 5. præſump. 3* Dec. *part 3. l. 1. cap. 4.* & Farinac *qu. 88. à num. 5.* Et quantum ad dolum verum facilis eſt explicatio, quia eſt vera machinatio ad fallendum adhibita, & ſic de ejus ratione eſt animus fallendi, & ſic dolus non probatur, niſi probato animo fallendi, ſeu quod dictum vel factum exterius proceſſerit ex animo fallendi. Farinac *dict. q. 88. n. 7.* Sed cũ dolus verus poſſit probari per indicia & præſumptiones, qualis erit dolus non verus, ſed præſumptus, ſi ad dolum verum ſufficit, quod ſit præſumptus? Et verè ſic eſt, quod non poſſit dici, quod non ſit verus dolus, ſi ex præſumptione neceſſario concluditur, quod aliquid dictum ſit, vel factum animo fallendi. Nihilominus dici poteſt dolus præſumptus, qui ſive in rei veritate ſit talis, ſive non ſit, præſumptione juris eſt talis. Hunc enim non eſſe verum dolum, ut voluit Menoch. *d. præſump. 3. numer. 6. ex eod.* Menoch. *de recuperanda poſſ. remed. 15. numer. 135.* & ex Bart. Caſt. & aliis, probat

 Fari-

Farinac. *qu. 88. nu. 10.* Erit ergo dolus præſumptus. Et ſecundo dolus præſumptus dicitur, qui non plene probatur, ſed ſolum ex conjecturis, & præſumptionibus colligitur. Sed tertiò dici poteſt dolus præſumptus, ſi licet ſit plene probatus, non tamen eſt probatus niſi per præſumptiones licet indubitatas, & neceſſario concludentes, quia cum probatio iſta non ſit niſi præſumptiva, igitur non eſt dolus niſi præſumptus. Sed hoc tertium non debet admitti, quia ex præſumptionibus non poteſt dolus plene probari. Nam ſi præſumptiones remanent in ſtatu præſumptionis, ſemper ſunt dubiæ, vel non omnino certæ, & ineptæ ad certam probationem, etiam ſi eſſent centum mille millia, ut probatum eſt ſupra *quæſt. 18. art. 2.*

Quod ſi ex motivis ad præſumendum ſimul ſumptis integratur unum indicium indubitatum, jam ceſſat præſumptio, & adeſt indicium certum inducens ſcientiam, ſeu cognitionem certam. Itaque dicendum eſt illum eſſe dolum præſumptum, de quo non conſtat niſi per præſumptiones juris, vel hominis, nimirum ex ſolis principiis probabilibus, & non neceſſario concludentibus, & non eſt plene probatus, Eliſeus *tract. 4. quæſt. 18. numer. 1.* ex Farinac. *quæſt. 88. numer. 15.* Si tamen dolus probaretur per præſumptionem juris & de jure haberi deberet ut verus dolus, juxta dicta ſupra *quæſt. 18. art. 2.*

3. Diſtinguitur etiam dolus in bonum & malum. Dolus verò bonus idem eſt, quod ſolertia. Sylu. *v. Culpa num. 1.* Malus verò eſt machinatio ad fallendum, dolus vero ſimpliciter dictus accipitur pro dolo malo.

4. Dolus etiam diſtinguitur à fraude, ut genus à ſpecie, quia dolus eſt machinatio ad fallendum, vel per facta, vel per verba, ſed fraus ſolum per callidam, & ſimulatam loquutionem committitur. *D. T. 2. 2. quæſt. 55 art. 5.* Sæpe tamen pro eodem ſumuntur. Et ſicut dolus ſic fraus diſtinguitur in bonam, & malam. Decian. *l. 1. cap. 5.* ubi plura exempla fraudis bonæ ponit. Diſtinguitur etiam fraus à ſimulatione, quia ſimulatio poteſt eſſe ſine intentione nocendi, quam ſemper importat fraus, Dec. *d. cap. 5. num. 11.* Sed ſicut datur ſimulatio bona & mala, ita datur fraus mala, & bona, quæ eſt ſine intentione nocendi. Sed in hoc eſt diſcrimen, quod ſimulatio non tam frequenter accipitur pro mala, ſicut hoc nomen fraus. Quomodo etiam fraus diſtinguatur à fallacia, calliditate, & machinatione tractat Dec. *d. cap. 5.* Sed hæc eſt principalis differentia, quod fallacia, calliditas, & machinatio idem ſunt quod dolus, ſed fraus eſt fallacia, calliditas, & machinatio ut facta per verba. Sed ſi loquamur de iſtis ut excogitatis, ſeu præmeditatis, & in animo præparatis, idem ſunt cum aſtutia in malam partem ſumpta. Quodammodo etiam inter ſe diſtinguuntur calliditas, fallacia, & machinatio, ut tradit Sylu. *v. culpa numer. 3.* quia calliditas fit tacendo, fallacia mentiendo, machinatio occulte inſidiando, ſed una pro alia ſumitur, & univerſaliter tam dolus, quam fraus ſunt occulta inſidiatio ad nocendum.

5. A culpa etiam diſtinguitur dolus. Sed advertendum, quod culpa ſumitur dupliciter, nimirum generaliter, ut eſt idem quod peccatum in genere moris commiſſum, & hoc modo culpa eſt declinatio à bono, ſive ex malitia, ſive ex negligentia, ut habetur ex D. T. *p. p. quæſt. 48. art. 5. & 6. & p. 2. quæſt. 21. art. 2. & 2. 2. quæſt. 34. art. 2. & p. d. 3 quæſt. 1. art. 2.* Et hoc modo culpa eſt comprehendens ſub ſe dolum, & quodcumque aliud peccatum, quod non ex malitia, ſed ex negligentia, vel ignorantia oritur. Sed culpa alio modo ſumitur, ut eſt peccatum diſtinctum à dolo, & hoc modo ſumptam culpam deſcribit Decian. *l. 1. c. 6. num. 4.* quod ſit peccatum per imprudentiam admiſſum, quod per prudentem, ſi advertiſſet, evitari potuiſſet. Quod & admittit Farinac. *quæſt. 88. nu. 49.* Sed omne peccatum ex imprudentia eſt, ideo non bene deſcribitur culpa prout diſtinguitur à dolo, per hoc quod ſit peccatum ex imprudentia admiſſum. Ideo melius ex Sylv. *v. culpa num. 4.* diffinitur culpa juridicè, & magis proprie dicta, ut ſit peccatum ex negligentia, vel ſine expreſſa voluntate nocendi, vel delinquendi commiſſum, ut cum quis alteri nocet præter intentionem. Vel dici poteſt quod culpa eſt peccatum, quod non eſt ex malitia, ſed vel ex negligentia, aut ignorantia, aut inconſideratione, aut præter intentionem, aut qualitercumque non tamen ſcienter, & ex malitia commiſſum.

6. Hæc verò culpa juridice & magis propriè ſumpta dividitur in culpam latam, levem, leviſſimam. Hæc verò non eſt diviſio in plures ſpecies, ſed in plures gradus, quia culpa lata gravior eſt, quam levis, & hæc quam leviſſima. Lata culpa eſt deviatio incircumſpecta à bono ex non adhibita illa diligentia, vel conſideratione, quam communiter adhibent alii ejuſdem profeſſionis, & conditionis. In quo peſſime loquuntur, qui hanc dividunt in eam, quæ eſt ex verſutia, & quæ eſt ex ignavia, quia culpa, quæ eſt ex verſutia, eſt dolus, ut probat Dec. *l. 1. capit. 5. numer. 17.* lata vero culpa ex negligentia provenit, unde, ut probat Farinacius *quæſt. 88. num. 70.* Jura vocant illam magnam negligentiam, vel minimam negligentiam, vel latam negligentiam, vel diſſolutam negligentiam, vel craſſam negligentiam, & quandoque ſtultitiam, & imprudentiam Et bene addit Farinac. *num. 76.* Quod lata culpa, nec eſt dolus præſumptus: nam ubi præſumitur dolus, jam ſumus extra culpam proprie ſumptam, ut diſtinguitur à dolo, culpa autem levis eſt deviatio incircumſpecta à bono ex non adhibita ea diligentia, quam ſolent adhibere homines diligentes ejuſdem profeſſionis, & conditionis; culpa autem leviſſima eſt incircumſpecta deviatio à bono proveniens ex non adhibita illa diligentia, quam diligentiſſimi ſolent adhibere

Sylu. *v. culpa* Decian. *l. 1. cap. 6.* Farin. *quæſt. 88. num. 61. & ſeqq.* Et licet multi ex Bartol. *in l. Quod nervanum. 8. de depoſ.* addant duo alia membra, nimirum culpam latiſſimam, & latiorem, ſed illa eſt verus dolus, & hæc eſt dolus præſumptus, ut advertit Farinac. *nu. 53 & 60.* Unde non eſt recedendum à diviſione data communiter recepta; arbitrarium verò eſt Judici in caſibus ſingularibus decernere an culpa ſit lata, vel levis, aut leviſſima. Et an jure ſub nomine culpæ veniat lata, vel levis, aut leviſſima judicandum eſt ex ſubjecta materia. Decian. *d. cap. 6. nu. 22.* Farinac. *num. 100.*

6. Sed diſtinguitur ne dolus à malitia, vel potius idem ſunt delinquere ex dolo, & delinquere ex malitia? Videtur enim quod diſtinguantur, quia ut probatum eſt, dolus eſt aſſumptio viæ non veræ, ſed ſimulatæ, ad decipiendum, quod non importat delinquere ex malitia, ſed ſolum, quod delinquens ſcienter & ex animo deliberato exeat in actum malum. Unde malitioſus homicida eſt, qui nihil ſimulando manifeſte aggreditur inimicum, & illum occidit. Sed dicitur quod in jure delinquens ex malitia cenſetur delinquere cum dolo. Nam cum delicta, & maleficia maxime diſtinguantur ex animo, & propoſito delinquendi. *l. Quod Reipublica ff. de injur.* Ideo in puniendo jura maximè attendunt, an quis deliquerit ex animo, & deliberatione *l. 1. §. Divus Adrianus ff. ad. l.* Cornel. *de ſic. & in l. Divus Adrianus eod. tit. & cap. ſignificaſti li. 2. de homicid.* Unde non excuſantur à pœna legis, qui ſcienter, & ex animo delinquunt. Et quia, ut docet *D. Th* qui ex animo delinquunt, ut plurimum doloſe agunt, & per vias ſimulatas ad intentum pervenire contendunt, juxta illud Prov. *12. Dolus in corde cogitantium mala*, ideo meritò ab eo, quod ut plurimum evenit, qui malitioſè delinquit cenſetur dolo delinquere.

8. His præmiſſis dicitur primo ex juribus ſupra *num. 1.* citatis, quod regulariter in foro externo, ubi non eſt dolus nec malitia, pœna ordinaria delictorum non habet locum, & ideo defectus doli, & malitiæ eſt juſta ratio minuendi pœnam legis. Quod eſt verum etiam ſi delicta ſint atrociſſima, ut ſi ſit delictum læſæ majeſtatis. Gig, *de crimine laſæ majeſt. l. 1. tit. Qualiter; & à quibus &c. quæſt. 67.* Clar. *quæſt. 84.* Guaz. *def. 33. cap. 18. num. 1.* Farinac. *quæſt. 87. num. 10. & qu. 117. num. 18. & ſeqq.* Et maxime hoc verificatur in delictis, quæ non comittuntur in alterius injuriam, prout ſunt adulterium, ſtuprum, inceſtus, & ſimilia, quæ ſi comittantur ex ignorantia etiam culpabili, nulla pœna puniuntur. Maran. *p. 4. in princ. nu. 61.* Bart. Aug. Bero. quos ſequitur Farin. *quæſt. 88. num. 11.* Et præcipuè ubi lex pœnam inſerens expreſſe requirit dolum, malitiam, & ſcientiam. C var. *in e pit par. 1. cap. 6. §. 8. num. 21.* Bartol. Ba d. Marſil. & alii, quos ſequitur Farinac. *quæſt. 88. nu. 28.* & Scroi *p. 7. c. 2. nu. 80.*

9. Dicitur ſecundo quod licet dolus præſumptus dicatur æquiparari dolo, non tamen æquiparatur in hoc, quod delictum puniri debeat in rigore pœna legis, ſed ubi dolus eſt ſolum præſumptus, delictum mitius puniri debet, maxime ubi lex expreſſe requirit dolum, & præcipue ubi dolus præſumptus excluditur per alias conjecturas, & præſumptiones. Decian. *p 1. l. 1. cap. 4. nu. 17.* Imò quando lex expreſſe dolum requirit, delictum non poteſt puniri pœna corporali, & præſertim pœna mortis, unde ubi lex expreſſe dolum requirit, quod ad inferendam pœnam corporalem, & præſertim pœnam mortis non ſufficiat probare dolum per præſumptiones probant Maſcard. *de probat. leg. 1. concluſ. 550.* & ex Burſat. Honded. & Alciato Farinac. *qu. 97.* Et quatenus ex dolo præſumpto poſſet imponi aliqua pœna corporalis ſpectata qualitate delicti, & perſonæ, & aliis circumſtantiis, nunquam tamen poteſt imponi pœna mortis, & pœna quæ imponitur debet eſſe mitior, quam ſit pœna à lege ſtatuta.

10. Dicitur tertiò quod propriè loquendo, nunquam culpa lata æquiparatur dolo, & ideo ex culpa lata non poteſt quis puniri in rigore pœna legis; quamvis multoties lex puniat etiam culpam latam, & negligentiam, & tunc culpa lata pœna legis punienda ſit. Probatur, *p pars*, quia ut probatum eſt culpa lata, excludit dolum etiam præſumptum, nunquam igitur poteſt æquiparari dolo, nec ubi pœna legis ſupponit dolum culpa lata, quæ dolum excludit punienda eſt pœna legis. Et quidem, (quidquid ſit in civilibus, & actionibus deſcendentibus ex contractu) in criminalibus, & in actionibus deſcendentibus ex delicto culpam latam non æquiparari dolo habetur ex *l. 1. §. ſi quis ideo ff Ne vis fiat ei qui in poſſ. miſſus eſt*, & docuerunt Maran. *p. 4. nu. 59.* Clar. *qu. 84.* in principio, & quamplures alii quos ſequitur Farin. *qu. 97 num. 19.* Guazz. *def. 33. cap. 8. num. 1.* Et univerſaliter lata culpa non æquiparetur dolo ubi agitur de pœna corporali, etiam ſi pœna corporalis detur in defectum pecuniariæ, & præcipuè ubi agitur de pœna mortis, & maxime in delictis, quæ de ſua natura requirunt dolum, ut ſunt furtum, falſum, injuria, & ſimilia, & ſic in delictis, quæ ex ſtatuto particulari puniuntur pœna capitali ſeu corporali, licet ſtatutum de dolo mentionem non faciat, lata culpa non æquiparatur dolo, maximè quando ſtatutum corporalem pœnam ſtatuit pro illo, quod de jure communi non punitur, & non habetur pro delicto; tunc quoque lata culpa non æquiparatur dolo, quando lex, vel ſtatutum requirit dolum, vel expreſſe, vel implicite ut ſi dicatur, *ſi quis ſtudioſe egerit vel nullus audeat, aut præſumat* Et hæc omnia late probata quampluribus citatis habentur per Farin. *quæſt 97 num. 14. & ſeqq.*

11. Sed iterum probatur *p. pars* concluſionis, & ſimul probatur, & explicatur ſecunda pars ponderando caſus, in quibus DD. dicunt culpam latam æquiparari dolo. Primus caſus

Digitized by Google

eſt ut in pœnis pecuniariis lata culpa æquiparetur dolo, prout voluerunt plures citati á Farinac. *qu. 93. nu. 39.* Sed hic caſus non admittitur, nedum cum lex expreſſe requirit dolum, ſed quia abſolute, nunquam culpa lata punitur pœna ordinaria, ſed mitiori. Farinac. *n. 41.* Secundus caſus eſt, ut in delictis commiſſis in omittendo lata culpa æquivaleat dolo. Hic caſus in ſubſtantia verus eſt, quia peccatum in omittendo punitur pœna legis, ſed conſiderandum quod legi prohibenti aliquem actum, non reſpondet omiſſio, quia præcipitur quod actus non fiat; legi verò præcipienti reſpondet actio, quæ fieri præcipitur. At verò licet omiſſio, ſeu non facere aliquid ſupponere poſſit aliquam diligentiam, ut puta quod ſubditus diligens ſit in ſciendo, an actus ſit á lege prohibitus, vel in fugiendo occaſiones tranſgrediēdi legem, vel in rejiciendo illos, qui ad legis tranſgreſſionem inducunt, tamen nulla diligentia eſt intrinſeca omiſſioni, quia agere non eſt intrinſecum ei, quod eſt non agere, ideo lex prohibens aliquid agere, ſeu actionem non habere, non habet pro objecto diligeutiam agendi, nec diligentia eſt intrinſeca Rei præceptæ, nec eſt pars illius. Sed agere intrinſecè, & tanquam partem intrinſecam comprehendit diligentiam neceſſariam intrinſecè ad agendum & ſic diligentia eſt intrinſeca, & neceſſaria actioni præceptæ, & eſt res directe præcepta per legem præcipientem agere. Hæc ergo eſt ratio, & cauſa propria, ex qua in delicto commiſſo in omittendo negligentia etiam ſi non doloſa, dum ſit nimia, & craſſa punitur pœna legis, quia dum diligentia fuit directe præcepta, ut pars rei præceptæ, negligentia directe eſt contra legem. At ... pœna legis puniri debet, cum ſit ejuſdem legis directa tranſgreſſio.

12. Et nihilominus dicitur, quod ſi pro negligentia in omittendo commiſſa eſt à lege aliqua pœna impoſita, illa puniri debet, qui ex negligentia omittit, ſed ſi non eſt impoſita pœna certa, & omittens puniendus ſit, quia verè per negligentiam legem tranſgreſſus fuit, tamen ſemper mitius puniri debet, quam ſi dolo omiſiſſet.

13. Quamobrem (quidquid in contrarium dixerint DD. quos refert Farinac. *qu. 97. nu. 43. & ſeqq.*) & ſequitur Eliſeus *tract. 4. qu. 18. nu 6.* & Bictus *qu. 135. num. 1* in nullo ex ſequentibus caſibus culpa lata æquiparatur dolo, nimirum, ſi quis in materia incendii, prout tenebatur, non impedivit incendium, vel ex culpa lata fuit illius cauſa. Secundo in materia imperitiæ ſi Medicus ex imperitia fuit cauſa mortis infirmi, vel Judex ex imperitia injuſtam protulit ſententiam. Tertio in materia cuſtodiæ, ut ſi cuſtos carceris fuit nimis negligens in cuſtodia carceris. Quartò in materia abortus, ut ſi dans mulieri poculum amatorium fuit cauſa abortus. Quintò ſi lex vel ſtatutum non punit actum, qui infertur non in perſonam, ſed in rem, ut ſi ſtatutum puniat eum, qui impedivit poſſeſſionem alicujus. Sextò ſi lex vel ſtatutum utatur verbis univerſalibus, ut ſi lex puniat actum quocumque, vel quovis modo, vel qualitercumque fiat. In his enim, & aliis ſimilibus caſibus diſtingui debet, & dici quod aliud eſt culpam latam puniri, & aliud eſt culpam latam puniri pœna legis ordinaria, & ſicut punitur dolus, & malitia. Nam primum eſt verum, & ſæpiſſimè etiam culpa lata puniri debet, quia & eſt univerſaliter falſum, quod ſolus dolus, aut ſola malitia puniatur, cum etiam lata culpa ſit culpa, & delictum. Et in hoc ſenſu vero verum eſt, quod in multis caſibus culpa lata punitur, & in hoc æquiparatur dolo, qui ſemper punitur; ſed hæc eſt ſimilitudo valde generica, & ex hoc ſolo dicere abſolutè, quod culpa lata æquiparatur dolo, eſt rem confundere non explicare, ſed explicari debet ex qua cauſa & quando lata culpa puniri debet, etiam ſi non ſit doloſa.

14. Dicendum igitur eſt primo, quod ubi lata culpa infert, & eſt cauſa injuſti damni alicujus, ſemper debet puniri pœna ſatisfactoria, hæc enim de jure naturæ, & ex juſtitia debetur. Nam qui fuit cauſa injuſti damni reſtituere tenetur, ut communiter docent Theologi, & Juriſtæ. Secundò in foro conſcientiæ, & reſpectu pœnarum ſpiritualium, quæ ſecum ferunt executionem, & ſunt ſententiæ latæ, delinquens ex culpa lata punitur, & pœnam à lege latam incurrit, quia in hoc foro ad incurrenda iſtas pœnas ſufficit illud voluntarium, quod ſufficit ad peccatum mortale incurrendum; ad hoc vero ſufficit craſſa negligentia, quæ eſt voluntaria, & conſequens, quam non excuſare à culpa, & à cenſuris in foro conſcientiæ eſt certum, ut explicavi *cap. 2 de conſt. in 6. quaſt. 1. art. 2.* Tertiò quando lex ſpecialiter punit latam culpam, tunc abſque dubio etiam in foro externo lata culpa punitur. Hujus exemplum habemus in dante poculum amatorium, & ex hoc cauſante abortum, quia etiam ſi id factum fuerit ſine dolo, nihilominus punitur in terminis *L. ſi quis aliquid §. Qui abortionis ff. de pæn.* Et ſic univerſaliter, ubi lex expreſſe punit culpam latam, etiam ſi non adſit dolus, culpa lata punitur pœna pro lata culpa impoſita. Sed advertendum, quod ex quo lex, aut ſtatutum puniat delictum quomodocumque patratum, non per hoc lex aut ſtatutum comprehendit latam culpam. Quia dictio quomodocumque, aut alia ſimilis intelligi poteſt de modis commiſſi delicti, & de circumſtantiis facti, ut puta ſive homicidium factum fuerit gladio, ſive veneno, non vero intelligitur de cauſis delicti, aliter ſtatutum comprehenderet etiam homicidium ad defenſam, & ſic eſſet ſtatutum injuſtum. Farinac. *q. 97. n. 56.* Quarto quotieſcumque factum eſt intrinſecè ex ſua ſpecie malum, utpote contra legem naturalem, & divinam commiſſum, & alias tale factum etiam de jure poſitivo habetur pro delicto punibili, ſemper etiam in foro externo aliqua pœna punitur pro

modo culpæ. *L. 1. num. 5. C. de ſicar.* Farinac. *quæſt. 97. num. 63.*

15. E contra verò culpa lata ſolum in duplici caſu non punitur. Primus eſt, quando pœna legis expreſſe ſupponit dolum, & malitiam. Tunc enim lata culpa ea pœna non punitur, etiam ſi eſſet pœna ſolum pecuniaria. Bart. Bald Alex. Marſ. & plures alii, quos referunt Menoch. *de arb. l. 1. qu. 65. n. 8.* & Farinac. *quæſt. 97. n. 28.* Secundus caſus eſt, quando factum non eſt ex ſua ſpecie intrinſecè malum, ſed eſt delictum ſolum ex lege poſitiva illud ſpecialiter prohibente. In hoc enim caſu culpam latam nulla pœna puniri advertit Farinac. *quæſt. 97.*

16. Sic ergo concludendo dicendum eſt, quod ſi detur regula, & dicatur, quod de jure ſolus dolus,. & malitia punitur, hæc regula rejici debet, quia ut plurimum etiam lata culpa punitur pœna aliqua pro qualitate culpæ. Sed ſi dicatur. quod carentia doli eſt cauſa minuendi pœnam, & quod lata culpa non punitur pœna legis ordinaria, ſed mitiori, regula eſt veriſſima, & nullam patitur limitationem. Nam aut culpa lata non punitur, ut puta; quando pœna requirit dolum, vel malitiam, vel ſi punitur nunquam punitur pœna delicti ordinaria. Lex enim principaliter reſpicit, & punit animum delinquendi, ex quo diſtinguuntur maleficia *L. Quod Reipublica ff. de injur. Prob. ad Marz. cap. pro humani 9. & 10. de homicidio in 6. Maran. p. 4. numer. 38.* Ant. Gomez. *de delict. cap. 3.* Unde in maleficiis principaliter attenditur voluntas non exitus, L. Divus Adrianus *ff. ad L.* Cor. *de Sicariis* unde actus hominum non eventu, ſed conſilio metiendi ſunt *C. verum §. ſciendum ff. de minoribus.* Et quia deficiente dolo vel malitia, deficit animus delinquendi, ideo ubi delictum non eſt ex dolo vel malitia, non meretur totam pœnam latam contra delictum, ſed minorem pro modo, & qualitate culpæ, & ita tamen quod non poſſit puniri pœna capitali, ſeu corporali, & corporis afflictiva, ſed ſolum pœna pecuniaria, aut exilii, dixerunt plures, quos ſequitur Guazin. *def. 33. cap. 18. numer. 6.* Quod tamen arbitrarium erit Judici culpæ qualitate attenta, & ſervanda erunt ſtatuta particularia, ut in ſtatu Eccleſiaſtico conſtitutiones Marchiæ, de quibus Farinac. *qu. 99 à num. 154.* Guaz. *d. cap. 18.* Et in dubio an adfuerit culpa, nulla pœna locum habet, Guaz. *d num. 1.* Quando tamen lex expreſſe, & ſpecialiter punit latam culpam, tunc culpa lata illa pœna puniri debet. Menoch. *l. 2. caſ. 324. nu. 12.* Maran. *pag. 42.* Farinac. *quæſt. 97. num. 265*

17. Ut vero dictum eſt, nec dolus præſumptus æquivalet in hoc vero dolo, ſed mitiori pœna punitur. Guazz. *dict. cap. 18. num. 4.* Dolum autem verum probari conjecturis, & præſumptionibus communiter aſſeritur. Sed in hoc nomen præſumptio confunditur cum nomine indicii. Nam præſumptio proprie ut diſtinguitur ab indicio, non eſt medium ad cognoſcendum, ſed eſt actus intellectus ſuſpicantis, vel opinantis, & ſemper incertus, & ex pluribus dubiis, & incertis cognitionibus nequit integrari cognitio certa, probatur ergo dolus ex indiciis, ſed ſi iſta in quocumque numero ſint, non ſunt efficacia niſi ad præſumendum, ex illis non probatur delictum plenè, ſed ſolum præſumptivè, & ſic non habetur niſi dolus præſumptus.

18. Culpa verò levis, & in judicio inquiſitionis, nunquam punitur corporaliter. Ubi verò agitur ad inſtantiam, & pro intereſſe tertii, civiliter & pœna ſatisfactoria puniri poteſt, non verò criminaliter. Sed ubi delictum ſit tale, ut pro illo non poſſit civiliter ſatisfieri, quia damnum illatum non ſit prætio æſtimabile;, tunc poteſt puniri. Pœna tamen mitiori, quam ſit illa, quæ datur pro lata culpa. Imo non debet puniri aliqua pœna capitali, aut corporali, ſed ſolum pecuniaria. Sed culpa leviſſima non punitur criminaliter, ſed ſolum civiliter, quamvis aliqui contrarium ſentiant. Videatur Farinac. *quæſt. 97. à num. 73.* Guazzin. *defenſ. 33. cap. 18. num. 8.*

19. In dubio autem dolum non præſumi, certum eſt, & ſumi debere omnem præſumptionem excludentem dolum, & adhiberi omnem interpretationem, quæ dolum vel culpam excludat, & potius præſumendum errorem, quam dolum pariter eſt indubitatum. Et idem pariter aſſeritur de culpa lata, unde qui allegat dolum, aut culpam latam, eam debet probare, niſi ſimus in illis, quæ ſine dolo, aut lata culpa non committuntur, ut eſt furtum, & ſimilia.

20. Præſumptiones autem doli multæ ſunt. Præſumitur enim dolus ex qualitate perſonæ malo aſſuetæ; Ex actu de ſe malo, qui ſine dolo non ſolet haberi, ut ex furto, homicidio, &c. Ex eo, quod quis deficiat in eo, ad quod tenetur ex officio, ut ſi cuſtos carceris, vel arcis in cuſtodia deficiat; ex actione à perſonis ſuſpectis, vel in loco aut tempore ſuſpecto; ex mendacio; ex violentia; ex inobedientia; ex brevitate temporis, quando quis omnia unico actu tractare, aut peragere voluit; ex inſolita, & abundantiori cautela; ex actu clam, & in abſcondito habito; ex læſione enormi; ex actu, qui agenti non prodeſt, & alteri nocet; à veriſimili & aliis ſimilibus, de quibus Farin. *quæſt. 89. à num. 74.* & Bictus *quæſt. 135.*

21 Sed pariter præſumptio non doli habetur ex qualitate perſonæ, quæ eſt bonæ famæ, vel eſt minor; ex defectu cauſæ, quia ex actu nullum agenti conſequitur lucrum; ex actu à jure permiſſo; ex cauſa juris ſui tuendi; ex cauſa obediendi præcepto ſuperioris; ex neceſſitate officii ſui; ex ignorantia, ex temporis intervallo; ex eò quod quid actum ſuis contra perſonam amicam, & benevolam, aut ſcientem, & volentem; ex credulitate operantis, cedentis ſe licitè operari; & ex aliis ſimilibus, ut habetur ex

tur ex Farinac. *quaſt. 89. à num. 44.* Et Eliſeo, *tract. 4. quaſt. 18. num. 11.* Et Bicto *qu. 135.*

22. Qualiter verò ignorantia, vel excuſet à pœna, vel allegari poſſit in judicio explicavi, *cap. 2. de conſt. in 6. qu. 1. num. 21. & 25.*

SVMMARIVM.

23 *Cauſa minuendi pœnas triplex eſt, ſcilicet ignorantia, vis, & metus.*

24 *Quomodo ex qualitate ætatis mitius puniantur ſenes.*

25. *Minores alii pueri, alii infantes, alii impuberes, & qui dicantur tales.*

26 *Pueri & infantes ex defectu ætatis, vel nulla pœna, vel mitiori puniuntur.*

Tenentur tamen ad pœnam ſatisfactoriam civiliter. Ibid.

27 *Quomodo puniendi ſint impuberes.*

28 *Et quomodo puniantur minores 25. annis, ſed majores 14.*

Diverſa Opiniones. Ibid.

Quando dicantur majores ex bulla Pii V. & in quibus delictis. Ibid.

29 *Quomodo puniantur minores etiam impuberes ſecundum Curiam Romanam.*

30 *Ebrietas eſt cauſa minuendi pœnam.*

Ebrius in aliquo caſu nulla pœna punitur de delicto in ebrietate commiſſo. Ibid.

Quando ebrietas eſt culpa, ebrius aliqua pœna punitur. Ibid.

31 *In quo caſu ebrius puniendus ſit pœna ordinaria de delicto in ebrietate commiſſo.*

32 *Ebrius provocatus ad delictum patrandum non punitur pœna ordinaria.*

Pariter dicta pœna non punitur, ſi malum non fuit praviſum. Ibid.

Quid requiratur ad hoc ut malum, ſeu damnum dicatur praviſum. Ibid.

33 *Ebrietas levis non excuſat à pœna vel ordinaria, vel mitiori.*

34 *Quomodo probetur ebrietas.*

35 *Furor, dementia, freneſis, mentis captio, & fatuitas ſunt cauſa minuendi pœnam, & aliquando illam tollendi.*

36 *Quomodo Reus ſit puniendus, ſi furor adveniat poſt delictum commiſſum.*

37 *Furioſus pro quocumque delicto in furore commiſſo non eſt puniendus.*

Quid ſi ex culpa ſua evaderet furioſus. Ibid.

38 *Quomodo delictum in ira commiſſum ſit puniendum.*

Plures caſus. Ibid.

39 *Parva iracundia non excuſat à pœna.*

Qualis Iracundia invalidet contractum, & lis excuſet à pœna. Ibid.

40 *Ira non excuſat à pœna ſi delictum poſt iracundiam continuetur.*

Quid dicendum ſit, ſi iracundia non oriatur ex juſta cauſa. Ibid.

41 *Qua dicuntur de iracundia, dicenda ſunt de amare cum proportione.*

42 *Quomodo conſuetudo loci, qua eſt contra jus poſitivum excuſet à pœna.*

43 *Conſuetudo loci, qua eſt contra legem naturalem, aut Divinam non excuſat à pœna.*

44 *Princeps, ſeu ſuperior mandans aliquid contra legem poſitivam. quam poteſt tollere, ſi ſubditus obediat excuſatur à pœna.*

45 *Sed ſi pracipiat aliquid contra legem Divinam, ſeu naturalem in qua non poteſt diſpenſare, inferior non poteſt obedire, & obediendo non excuſatur, nec à culpa, nec à pœna.*

46 *Si praceptum Principis ſit dubium an ſit licitum, vel illicitum, ſubditus illi obediens excuſatur à pœna.*

47 *Quomodo ignorantia invincibilis, & etiam probabilis excuſet à pœna.*

48 *Et quomodo ignorantia craſſa.*

49 *Violentia excuſat à culpa & pœna.*

50 *Qua conditiones requirantur ad hoc, ut metus excuſet à pœna.*

Metus an excuſet à pœna impoſita à lege naturali & Divina. Ibid.

51 *Quid dicendum ſit, ſi Princeps pracipiat aliquid contra canonum diſpoſitiones.*

Opiniones varia. Ibid.

52 *Et quid ſi mandatum Principis ſit juſtum in ſe, & malum ex circumſtantia.*

53 *Dicenti ſe habere à Principe praceptum injuſtum non creditur.*

54 *Multitudo delinquentium eſt cauſa minuendi pœnam.*

55. *Pariter delinquentis incertitudo.*

56 *Et etiam nobilitas delinquentis.*

Plures caſus in quibus nobiles non mitius puniuntur. Ibid.

57 *Maxima peritia in arte utili Reipublica habet minuere pœnam.*

58 *Similiter magna merita & beneficia in Rempublicam collata à delinquente.*

59 *Quomodo ruſticitas habeat minuere pœnam.*

60 *Et quomodo fragilitas & ſexus muliebris.*

ARTICULUS II.

De cauſis minuentibus pœnam ex conditione delinquentis deſumptis.

23 TRiplex eſt cauſa generalis minuendi pœnas, ſcilicet ignorantia, vis & metus. Iſta enim tria, cum tollant libertatē, vel illam minuant, juxta doctrinam *D. Thom. p. 2. qu. 6.* & ex conſequenti excludant dolum, quo excluſo, vel omninò excluditur, vel minuitur pœna, ut probatum eſt, *artic. ſuper.* Ideo iſta tria vel excuſant omninò à pœna, vel illā minuunt. Ignorantia enim tam juris, quam facti, ſi ſit invincibilis, vel probabilis ſicut excuſat à culpa, ita excuſat ab omni pœna. Ignorantia verò craſſa, ſi excludit dolum pœnam diminuit, ut explicatum eſt, *art. ſuper. & cap. Vt animarum q. 1 per totam de conſt. in 6.* Vis etiam cum totaliter tollat libertatem, ab omni culpa & pœna excuſat: metus verò ſi ſit cadens in conſtantem

tem virum, vel excuſat omninò à culpa, quando lex non obligat ad ſui obſervantiam cum gravis damni periculo, vel ſaltem excludit dolum, & minuit pœnam. Præter autem has cauſas generales, multæ particulares recenſentur, in quibus aliqua ex his tribus reperitur, ex quibus pœna legis vel tollitur, vel minuitur.

24. Primò autem ex qualitate ætatis mitius puniuntur ſenes, & minores, ſenectutem vero incipere ab anno 50. expleto, & durare uſque ad 70. in quo incipit decrepitas, dixit Menoch. *de arb. l. 2. caſ. 59. n. 1.* ex illo Farinac. *quæſt. 92. nu. 12.* Ubi tamen quod communiter ſenex judicatur ſexagenarius, & quod ubi lex expreſſe id non explicat, arbitrarium ſit Judici pro ſubjecta materia judicare, quis ſit ſenex. At verò ſenes mitius eſſe puniendo, ubi agitur de pœna corporali, colligitur ex *l. 2. ff. de term. motu & ex cap. Tanta 89. diſt.* Et docent communiter DD. quamvis in praxi numquam vidiſſe minui pœnam titulo ſenectutis dixerit Clar. *quæſt. 68.* Et quidem ubi agitur de pœna pecuniaria, ſenes non mitius puniuntur. In criminalibus verò ex duplici cauſa minuitur pœna in ſenibus. Prima eſt defectus judicii quando propter ſenectutem, & ſanguinis diminutionem in ſenibus deficit ſenſus, & intellectus, & ipſi jam repuereſcunt, & ſic non agunt ex perfecto judicio & deliberatione. Sic enim ob hanc cauſam etiam pueri mitius puniuntur, & Pontifex *cap. Tanta 89. diſt.* ignoſcendo ſeni conſideravit ejus ſimplicitatem. Quamobrem ubi ſenes mente & intellectu ſunt robuſti, potius gravius puniendi ſunt, eo quia gravius delictum ſit, quod committitur ab eo, qui plus deformitatem illius cognoſcit, ut notavit Decian. *l. 5. cap. 37. l. 1. num 58.* Secunda cauſa eſt debilitas complexionis, & virium, ex qua non poſſunt ſenes puniri aliqua pœna corporali ſine periculo ulterioris, & majoris, & gravioris damni incurrendi ſupra pœnam à lege taxatam, quia in hoc caſu augeretur eorum pœna, & magis punirentur, quam lex præcipiat. Et ideo ubi non ſumus in caſu pœnæ arbitrariæ, ſi à jure pro delicto ſit impoſita pœna mortis, niſi obſtet prima cauſa, defectus ſcilicet ſenſus, & intellectus, non poterit minui pœna ratione ſenectutis, quia ex morte nullam imminet majus damnum, quod ſit vitandum. Et in omni caſu, niſi idem defectus rationis ſit talis, quod excuſet ab omni pœna, ſenex aliqua pœna puniendus erit. Farinac. *qu. 92. nu. 38.*

25. Pariter ex defectu ætatis, & non puniuntur, vel mitius puniuntur minores. Ex iis vero alii ſunt infantes, ſcilicet pueri uſque ad ætatis annum 7. incluſive *l. ſi infanti C. de iure deliber.* Alii proximi infantiæ, nimirum pueri à 7. anno uſque ad annum nonum, ſi ſint fœminæ, vel uſque ad nonum annum cum dimidio, ſi ſint maſculi. Quamvis Menoch. *de arb. l. 2. caſu 57.* velit quod ſit arbitrarium Judici decernere, an poſt octavum annum pueri dici debeant proximi infantiæ. Alii verò dicuntur impuberes, & iſti ſunt pueri à ſeptimo anno uſque ad 14. ſi ſint maſculi, & uſque ad annum 12. ſi ſint fœminæ. Verum pueritiam durare uſque ad 17. an. excluſive docent Io. Andr. *in rubr. de delictis puer.* ibi Panorm. Anan. *n. 1.* Socin. *n. 2. & 3.* ſed tunc dicitur plena pubertas, ſeu pueritia. Farinac. *qu. 92. n. 7.* Impuberes autem proprie ſunt maſculi ab anno 7. uſque ad 14. & fœminæ uſque ad 12. Quis verò dicatur proximus pubertati controverſum eſt, aliis volentibus proximos pubertati eſſe maſculos ab anno 10. cum dimidio, & fœminas ab anno 9. cum dimidio; aliis dicentibus illum dicendum proximum pubertati, qui ab ea diſtat per ſex menſes, aliis contendentibus hoc eſſe Judici arbitrarium. Et certe in hoc conſiderandũ eſt an malitia ſuppleat ætatem, tunc enim puer etiam minor decem annis cum dimidio dicitur proximus pubertati. Ant. Mainar. Farinac. *quæſt. 92. num. 10.* Pubertas verò incipit in maſculis ab anno 14. & in fœminis ab anno 12. Dicitur vero plena in viris in anno 17. completo, & in fœminis in anno 14. Farinac. *dict. qu. 92. num. 20.* Ubi quod pueritia in jure dicitur uſque ad dictos 17. annos. Tandem minor dicitur, qui non eſt 25. annorum, ut habetur ex toto *tit. de minorib. 25.* annorum.

26. Iſti igitur minores, vel nulla pœna, vel mitiori puniuntur ſpectata ætatis qualitate. Sed hic primo diſtingui debet inter pœnam ſatisfactoriam civiliter, quæ non eſt proprie pœna, & pœnam datam pro delicto. Nam ad pœnam ſatisfactoriam, quæ eſt reſtitutio, vel ſatisfactio pro damno dato, tenentur etiam infantes. Si enim infans furto abſtulit rem alienam, tenetur illam reſtituere, & qui illius curam habent, tenentur de bonis infantis pro damno dato ſatisfacere. Cæterum infantes criminaliter nulla pœna puniri poſſunt, cum nullius culpæ ſint capaces *L. ſed & quemcumque §. fin. ff. ad leg. Aquil. L. Infant. ff. ad L. Cornel. de Sicar.* Neque hic attendi debet, quod aliqui ſenſerint infantes doli capaces poſſe puniri, quia rarius accidit, quod infantes ſint doli capaces, & leges non attendunt, quæ raro eveniunt, & ideo eorum errata corrigere ad parentes pertinet, non ad Iudices. Andr. *capit. 11. de delictis puerorum num. 4.* Anton. *nu. 2. & 3.* & alii, quos ſequitur Farinac. *quæſt. 92. num. 50.*

27. An vero impuberes puniri poſſint controvertunt DD. verior tamen & æquior eſt ſententia illorum, qui dicunt impuberem non proximum pubertati, ſi delinquat nulla pœna puniri, etiam ſi forſan ſit doli capax; nam lex illum præſuponit non doli capacem, & puniri vetat. Impubes vero proximus pubertati puniri poteſt, ſed non pœna ordinaria, & præcipue pœna mortis, ſed mitiori. Anchar. *in cap. 1. de delict. pueror. num. 3. & 4.* Card. in Clem. *1. de homic. num. 7.* Arch. *nu. 8.* Imol. *n. 4.* Menoch. *de arbitr. caſ. 319. nu. 1.* Et plures

alios referens Farinac. *q. 92. nu. 65.* Sed ſi contingat, quod proximus pubertati non ſit doli capax. puniri non debet. Lex tamen præſumit proximum pubertati eſſe doli capacem, & ideò qui contrarium allegat, id probare debet. Cæterum proximus pubertati mitius punitur ſive deliquerit in committendo, ſive in omittendo. Farinac. *q. 92. n. 76.* Quod verò pro delictis non dolo ſed culpa commiſſis. impuber non puniatur, alij affirmant, alij negant. Hoc ſaltem admitti debet ut ad effectum excuſandi impuberem etiam in totum à pœna concedatur reſtitutio in integrum. *l. Ex cauſa* §. *ſi in commiſſum: ff. de minor.* & ibi communiter DD. Anchar. *cap 1. de delict. puer. n. 4.* Rum. *n. 8. & cap. 2. eod. tit. Hoſt. n. 4. Butr. n. 3. Clar. q. 60.* Farinac. *q. 92. nu. 102.* Scroi *p. 7. c. 2. nu. 33* In crimine etiam ſalſæ monetæ impuberem excuſari in totum habetur *ex l. 1.* §. *Impuberes. C. de falſ. moneta.* Et cum adhuc aliqui velint, quod ſi ſint doli capaces non excuſentur, hoc ad minus verũ eſt, quod non debent puniri pœna ordinaria. Menoch *l. 2. de arb. caſu 316. num. 31.* Farinac. *q. 92. num. 111.* Sicut nec pro crimine læſæ majeſtatis, vel alio atrocíſſimo. *l. Auxilium.* §. *in delictis. ff. in minoribus* In crimine verò Sodomiæ impubes muliebria paſſus per vim, & metum, ſi de hoc conſtet, nulla pœna punitur. Farinac. *q. 48. n. 78.* Scroi *p. 7. cap. 2. n. 33.* Ubi quod in hoc caſu facit indicium ad torturam contra nominatum. An verò impubes ſubjiciatur cenſuris, tractant Suar. *diſp. 5* Bonac *d. q. 1. p. 4.* Si tamen voluntariè paſſus ſit, & hoc eſt notorium, eſt infamis & non poteſt promoveri ad ordines. Panorm. *conſ. 72. n. 2. Theſaur. de pæn. p. 2. num Sodomia* Scroi *à. n. 33.*

28. Minores verò 25. annis, ſed majores 14. mitius etiam puniuntur etiam in atrociſſimis delictis. Quod quamvis controvertatur à pluribus, ut videre eſt apud Farinac *q. 92. nu. 106* tamem hoc ſaltem verum eſt, & omnino ſervandum, ut minores etiam in atrociſſimis, & criminalibus falſæ monetæ, & læſæ Majeſtatis non puniantur pœna ordinaria, & maximè pœna mortis inconſulto Principe. Farinac. *num. 108.* Guazz. *d. 33. cap. 17. num. 1.* Nunquam tamen iſti minores excuſantur à tota pœna, *l. 1. C. ſi adverſus delin. & l. Impunitas C. de. pæn.* Unde nec illis datur reſtitutio in integrum in delictis dolo comĩſſis, ſeu adverſus dolum verum, vel in contractibus dolo cõmiſſis. Sed quod nec in delictis culpa lata commiſſis detur minori reſtitutio in integrum, voluit Petr. *de Bellap.* & alij apud Farin *q. 92. nu. 99.* Et dignum eſt, ut minor pro culpa aliqualiter puniatur. Ubi etiam ex lege aliqua ſpeciali, aut ſtatuto minor 25. annis puniri debet, id eſt obſervandum. Sic enim in Statu Eccleſiaſtico ex conſtit. Pii IV. Pii V. & Sixti V. minores, qui attigerunt 20. annum habentur pro majoribus in delictis homicidij, & aliis in eis recenſitis. Videndi tamen ſemper erunt dictarum Conſtitutionum tenores, eaſque non extendi ad præbentes auxilium homicidis, ſenſit Farinac *q. 92. num. 188.* Guazz. *diſt. 33 cap. 17. nu. 3.* Sed neque in ſpiritualibus delictis ut puta in criminalibus hæreſis, & Simoniæ, Nam in his majores 14. annis habentur ſimpliciter pro majoribus *cap. fin. de jud. in 6.* Dec. *l. 3. cap. 12. nu. 24. & l. 1. cap. 37. n. 56.* Simanc. *Cathol. inſt. tit 19. à num. 56.* Penna *p. comm.* Carena *p. tit. n.* Et nihilominus *juxta cap. Dixit Apoſt. 24. q. 3.* Si iſti delinquentes pœnituerint, mitius puniuntur. ut citati DD. tradunt. Qualiter etiam in aliquibus delictis in ſpecie nominatis non puniantur pœna ordinaria enumerant Scroi. *p. 2. cap. 75. Bictus q. 136. à n. 9.*

29. Qualiter minores etiam impuberes, & qua pœna ordinaria puniri debeant, dum puniri debent, ſi de impuberibus loquamur, iſti ſola ſerula puniri debent Clar. *q. 60.* Farinac. *q. 92. n. 170.* Scroi. *p. 7. cap. 2. n. 33.* plures referens. Sed in hoc Conſuetudo Romanæ Curiæ digna eſt, ut ubique ſervetur, de qua ita teſtatur Farin. *q. 92 num. 171.* Dicam tibi fideliter quod in Urbe, quæ omnium aliarum Civitatum magiſtra reputatur in occurrenti caſu ſervatum viderim diſtinguendo ætates & tempora, ut ſic concordentur Scripturæ, & Doctores. Quando agitur de puniendo impubere non proximo pubertati, tunc indiſtinctè & in quocumque delicto numquam vidi à bonis & practicis Judicibus hos alia pœna puniri, quam ſerula ipſis inflicta, non publicè, vel à publicis Iuſtitiæ miniſtris, ſed in carceribus à Parentibus, ſeu Conſanguineis, vel ab uno ex carceris Cuſtodibus præſertim ſi honeſtiores fuerunt conditionis Quando verò impuberes ſunt grãdiuſculi, & proximi pubertati, tunc ſi delictum ab ipſis commiſſum ſit tale, pro quo ſi majores fuiſſent, mortis pœnam de Jure minimè ſubiiſſent, tunc idem quod in præcedenti caſu ſervatum vidi, ſi verò delictum erat capitale, quod ſæpe contingit, quando iſti pueri Sodomiæ crimen activè, vel paſſivè committunt, vel plura committunt ſurta, tunc ſæpiſſimè eos publicè fuſtigatos. Ad triremes autem propter eorum tenellam ætatem nunquam damnatos vidi. Quod ſi fuerint puberes, majores, ſcilicet, quatuordecim annis, licet minores quindecim. Et tunc ſi delicti gravitas hoc patiatur, fuſtigantur, & etiam ad triremes damnantur, niſi eſſent adeo imberbes, ut Judices à tranſmiſſione ad triremes ſe abſtinerent, propter periculum majoris ſcandali, & peccati, quod ibidem contingere poſſet. Bene verum eſt quod ſi iſti minores fuerint nobiles, cõdemnentur pro delicto capitali ad triremes non ad remigandũ, ſed ad inſerviendum illis in libertate, & pugnando cum hoſtibus, *juxta deciſ.* Gramm. *13. in fine.* Et in omnibus prædictis caſibus erit ſemper in Judicis poteſtate exilij pœnam aut pecuniariam, vel utramque loco corporalis infligere ejus arbitrio juxta facti & perſonarum qualitatem, & hoc in practica nul-

mal

lam apud nos habet difficultatem. Hæc Farin.

30. Tertia cauſa minuendi pœnam eſt ebrietas. Ebrius enim eſt privatus uſu rationis, & ejus actiones non ſunt liberæ, nec capaces meriti ac demeriti. Et ideo non eſt dignus pœna ob delictum in ebrietate commiſſum, ſi ebrietas fuit plena, & rationis uſum abſtulit. *Cap. Sanè, & cap. Inebriaverunt 15. q. 1.* De ebrietate autem & ſomno, & qualiter peccata commiſſa ab ebrio & dormiente imputari debeant, multa dixi. *Cap. 2. de conſt. in 6. q. 1. art. 24.* Eſt verò hoc primò conſiderandum, quod factum à plenè ebrio non eſt in ſe actus humanus, nec delictum vel culpa D.Th. *2 2 q. 150. a. 1.* Et ideò ex hac parte nulla pœna debet puniri, quomodocunque illud factum eſſet delictum, ſi à non ebrio committeretur, ut ſi eſſet fornicatio, blaſphemia, homicidium, ſolum igitur hic conſideranda ſunt duo. Primum ſi ebrietas eſt culpa. Poteſt enim eſſe, quod ebrietas non ſit culpa, ut quia ebrius non cognovit qualitatem vini, vel quia fuit inebriatus à ſociis ponentibus ſal in vino. Sed ſi ebrietas fuit culpa punibilis, pro hac culpa poteſt ebrius puniri aliqua pœna ob culpam. quam commiſit ſe inebriando, ut per DD. quos refert Farinac *q. 93. n. 3. & 4.*

31. Sed ſecundò maximè debet conſiderari, an delictum commiſſum in ebrietate fuit præviſum, vel potuit, & debuit prævideri Nam in hoc caſu poteſt contingere, quod delictum ebrii puniatur etiam pœna ordinaria. Si enim ebrietas ſit affectata, ut ebrius ex illa ſe excuſet, delictum ab eo in ebrietate commiſſum pœna ordinaria punitur, Covar. *in Clem 1. p. 3. n. 3. de homic. Menoch. de arb. l. 2. caſu 376. n. 8. & 9.* Farin. *q. 93. n. 21.* Souſa *l. 3. §. 23. n. 2.* Et plures alii apud iſtos. Si etiam poſt ebrietatem ebrius ratũ habuit delictum in ebrietate commiſſum pœna ordinaria punitur ſecundum Menoch. *l. 3. caſu 326. n. 11.* Rip. Hercul & Maſcard. *de prob. l. 2 concl. 579. n. 4.* quos ſequitur Farinac. *q. 93. n. 23.* Eliſ. *p. 7. q. 19. n. 4.* Sed non credo quod ratihabitio ſufficiat in hoc caſu ad pœnam ordinariam. Quia ratihabitio delicti poſt factum, non eſt cauſa delicti, ſed ſolum illius complacentia, vel conſenſus. Pariter ſi aliquis ſit ſolitus inebriari, & delinquere in ebrietate, alioſque percutere, & offendere, ſi ſe inebriavit, & aliquem percuſſit, vel offendit, puniri debere pœna ordinaria, poſt Socin. Carrar. Covar. Anch. & alios. dixit Farin. *q. 93. nu. 20. & Conciolus Verſ. ebrietas reſol. 1. n. 12.* Sed hoc non credo procedere ſine diſtinctione, ſi cum ebrius ſit ſolitus percutere alios, etiam non provocatus, admittitur eum puniendum eſſe pœna ordinaria ſi percuſſit aliquem. Sed ſi non ſit ſolitus alios offendere, niſi provocatus & non percuſſit niſi provocatus non poteſt habere locum pœna ordinaria, quia tunc percuſſio non eſt in ſe voluntaria, cum ſit ab ebrio uſu rationis privato, ſed nec eſt voluntaria in ſua cauſa, ſcilicet, in ebrietate, quia ebrietas non eſt per ſe cauſa percuſſionis, & ebrius ſi non fuiſſet ſolicitatus, non percuſſiſſet. Et in hoc caſu ebrius ex juſtitia non tenetur abſtinere ab ebrietate Sicut ſi ebrius domiebat, ſicut contingere ſolet ut plurimum, & ab aliquo expergefactus aliquem percuſſit, eadem ratione non poteſt pœna ordinaria puniri. In hoc tamen caſu ſolitus inebriari puniendus eſt, nedum pro ebrietate, ſed etiam pro delictio pœna tamen mitiori, quia delictum ejus eſt aliquo modo voluntarium, ex quo ſolitus eſt, ſi provocetur, alios percutere.

32. Et ſemper attendendum, quod ſi quis ſe inebriavit, ſe poſuit in loco, in quo nullum offendiſſet, ſi ab eo non fuiſſet extractus, vel ibi provocatus, non poteſt habere locum pœna ordinaria. Et ſic ſi malum, quod ex ebrio ſequitur, non fuit præviſum, nec potuit, aut debuit prævideri, ut puta, quia valde raro evenit ebrio, ebrius ab illo malo excuſatur ex doctrina D. T. *p. 2. q. 20. n. 5. & q. 73. n. 8. & 2. 2. q. 150. n. 4.* ubi Cajet. Ad hoc tamen ut damnum dicatur præviſum ſufficit, quod ſit præviſum in genere mali, ſi loquamur in foro conſcientiæ. Sed in foro fori ad excludendam pœnam ordinariam, ſufficit quod non ſit præviſum in ſpecie, quia pœnæ imponuntur non pro delictis in genere, ſed pro delictis in ſpecie. Et ulterius adverti debet, quod inebriare ſe non eſt injuſtitia contra aliquem, niſi ex illa ſequatur injuſtitia, & ſi hæc non fuit præviſa, vel non potuit aut debuit prævideri, delictum ebrii non poteſt puniri pœna injuſtitiæ debita. Sed de his videantur, quæ dixi *cap. 2. de conſt. in 6. q. 1. art. 24.*

33. Si vero ebrietas non fuit plena, nec uſum rationis abſtulit, ſed fuit levis ebrietas, delictum in ebrietate commiſſum puniendum eſt, & vel pœna ordinaria, vel mitiori ſecundum quod ebrietas fuit levior, vel gravior & per hoc conciliantur ſententiæ contrariæ, apud Farin. *qu. 93. num. 18.*

34. Probatur vero ebrietas ſignis, & indiciis, & etiam teſtibus de credul. Maſc. *de prob. l. 2 concl. 578.* dum tamen rationes concludentes aſſerant ex act bus indecentibus, & ſermonibus extra propoſitum, ex nimia potatione vini, vel aliis ſignis deſumptas. Farin. *q. 93. n. fin.*

35. Quarta cauſa eſt furor, dementia, frænesis, mentis captio, & fatuitas. Nam fatui, dementes, furioſi &c. cum non habeant uſum rationis perfectum, ſunt incapaces agendi libere, & meritoriè, vel demeritoriè *l. infans. ff. ad l. Cornel. de Sicar. Cap. illud 15. qu. 1.* Unde fatuus pro delictis commiſſis tempore fatuitatis non poteſt puniri. Et ſi habeat lucida intervalla, non poteſt tamen puniri pro delictis commiſſis, cum ſanam mentem non habebat *l. Divus Marcus ff. de off. præſ.* Et ſi actus qualitates ſunt convenientes homini ſanæ mentis, præſumitur delictum commiſſum à fatuo tempore lucidi intervalli, ſecus ſi actus non eſt actus competens homini ſanæ mentis. In dubio tamen vincit præſumptio non ſanæ mentis exclu-

ſiva delicti. Farin. *qu. 94. n. 10.* Souſa *3. c. 33. n. 4.* Carena *3. p. tr. 9. n. 65.* Et ſi ſana mens non ſit certa, ſed ſolum præſumatur, ſeu præſumptionibus probetur, non poteſt delinquens puniri pœna ordinaria, ſed mitiori puniri debet.

36. Sed quid dicendum, ſi furor adveniat poſt delictum patratum, ponet ne tunc furioſus puniri? Dicitur primò, quod ſi ſit ſpes, quod furor deficiat, & adveniat ſaltem aliquod lucidum intervallum, non poteſt furioſus puniri tempore furoris. Nam primò ſicut delictum, ſic & pœna delicti debet fieri per actus humanos, ita quod punitus cognoſcat ſe puniri ob delictum, & poſſit de illo pœnitere; punitur enim homo, non beſtia, furioſus vero eſt ſimilis beſtiæ. Tum ſecundò quia abſens puniri non poteſt, fatuus verò ſe habet ut abſens & quod magis eſt, tempore furoris nec eſt, nec eſſe poſſet contumax, & in hoc non ſufficeret contumacia curatoris, vel procuratoris, cum omnino in delinquentem fatuum non poſſit reduci contumacia alterius. Dicitur ſecundò quod etiam ſi nulla ſit ſpes, quod furor deficiat, ſi furor advenit ante proceſſum informativum, vel ſaltem antequam Reus ſe defenderit, nullo modo poteſt puniri, quia indefenſum damnare iniquum eſt, & ideo in hoc caſu nec pœna pecuniaria puniri debet. Dicitur tertiò quod etiam ſi furor inſanabilis advenerit poſt defenſum Reum, & tunc cum non ſupererat niſi eum damnare, vel etiam ſi advenerit poſt ſententiam, non poteſt Reus puniri pœna corporali, & præcipuè pœna mortis, quia durante furore non poteſt Reus puniri & Deo reconciliari, unde tunc eſſet Reum damnare pœna inferni æterna, quod Judici terreno facere non licet; ſed & abſolutè tunc puniri Reum pœna corporali eſſet non punire hominem, ſed beſtiam. Et ideo quod non poſſit Reus in hoc caſu puniri pœna corporali eſt ſententia communis Doctorum, quos referunt Menoch. de arbit. *l. 2.* caſu 325. Covar. in Clem. *1. de homic. part. 3. n. 2.* Farin. *q. 94. n. 16.* Ubi *n. 23.* Quod Princeps in hoc non debet aliud ſtatuere. Et *n. 24.* quod eſt verum nedum de pœna arbitraria, ſed quod Reus in hoc caſu nec puniri poſſit pœna à lege ſtatuta. Solum eſt dubium de pœna pecuniaria, quia quod ſi furor adveniat poſt defenſionem perfectam, vel poſt ſententiam, poſſit Reus puniri pœna pecuniaria, & etiam confiſcatione bonorum, ſentiunt Clar. *qu. 60.* Bald. Rip. Vivian. & plures alii apud Farin. *qu. 94. n. 19.* Sed ſi furor advenit ante latam ſententiam, de hoc ego dubito, quia furioſus ſe habet ut homo mortuus & ut animal vivum, non poteſt vero mortuus damnari, & ideo ſolum in caſibus, in quibus damnari poſſet memoria mortui, poſſet furioſus in hoc caſu damnari ad pœnam pecuniariam. Sed ſi furor eſſet ſanabilis expectari deberet quod furor ceſſaret. Sic igitur in his caſibus, ſi furor ſit inſanabilis, furioſus debet abſolvi, & à carceribus liberari. Sed ſi furor ſit ſanabilis, detineri debet, quoad uſque furor ceſſet. Farinac. *quæſt. 94. num. 25.* & alii quos ſequitur Conciol. *v. Furioſus reſ. 1. nu. 9.*

37. Nullum verò eſt delictum quantumvis atrociſſimum, à quo non excuſet furor. Et pro delicto à furioſo commiſſo nulla pœna debetur. Et confeſſio à furioſo emanata, non illi nocet. Nec obſtat, ſi quis culpa ſua furioſus evaſerit. Nedum enim inveriſimile eſt, aut difficillime probari poteſt, quod aliquis voluntarie furorem, ſeu fatuitatem incurrerit. Sed hoc dato furioſus pro delicto in furore commiſſo puniri non poteſt, Imol. in Clem. *1. n. 3. de homic.* ubi Vital. *n. 28.* Menoch. *caſu 325. n. 9.* Farinac. *q. 94. n. 35.* Quamvis ſi daretur caſus, quod furioſus ex culpa ſua rediiſſet ad ſanam mentem, poſſet aliquando puniri, ut ſupra dictum eſt de ebrio. Cæterum nullum eſt delictum ita atrox, ſive ſit parricidium, ſive crimen læſæ Majeſtatis, ſive Principis occiſio, ſive quodcumq; aliud pro quo furioſus puniri poſſit, quia nulla actio furioſi eſt actus humanus, & delictum, niſi furor ſit ſimulatus & non verus. *l. Divus Marcus ff. de offic. Præſ.* In quo caſu ſi conſtaret de fictione, vel per judicium medicorum, vel per indicia indubitata taliter, quod induceretur Judex ad judicandum, poſſet ſimulatus furioſus puniri tanquam ſanæ mentis Covar. in Clem. *1. de homic. 3. part. relect. num. 2.* Farinac. *qu. 94. num. 40. & ſeqq.* In dubio tamen exiſtentibus ſignis furoris, non poteſt furioſus dubius puniri. Et nihilominus furioſus licet non ſit puniendus, cuſtodiri tamen debet, vel in domo parentum, vel alibi, & etiam ſi opus fuerit in carceribus, & compedibus & manicis ferreis, & catenis, ne aliquid pernitioſum ſibi, vel aliis committat *l. Divus Marcus ff. de offic. Præ.* Et ſi cuſtodes illius in hoc ſint negligentes, puniri debent *l. fin. §. fin. ff. ad leg. Pōpon. de parric.*

38. Quinta cauſa eſt iracundia, vel inordinatus amor. Delictum enim in ira commiſſum levius punitur *L. 2. C. de dolo, & L. Aut. facta §. cauſa ff. de pœn. Cap. ſi quis iratus. 2. q. 3.* Quod enim fit calore iracundiæ, caret dolo. L *2. §. Quar. ff. ad Turpil.* Ita tamen non excuſat in totum, niſi ſit talis, ut omnino privet uſu rationis, quod difficillimum eſt probare. Sed excuſat, & facit, ut delinquens mitius puniatur. Et hoc modo excuſat etiam juſtus dolor, cum homo juſto dolore permotus non ſit in plenitudine intellectus, & difficillimum ſit juſtum dolorem temperare. L. *ſi adulterium §. Imperatores ff. de adult. L. Grachus C. eod.* Panorm. *cap. 1. num. 2. de injur.* Felin. *cap. dilecti num. 12. & 13. de excep.* Cum vero Carer. hoc extendat, ut verum ſit, etiam ſi quis delinquat ex intervallo, merito de hac extenſione dubitat Farinac. *qu. 91. num. 5.* Ex hoc vero excuſantur Pater occidendo filiam, & maritus occidendo uxorem, vel adulterum ſi in fragranti carnali commercio inveniantur. *L. ſi adulterium §. Imperiales ff. de adult. L. Grachus C. eod.*

C. eod. Cap. ſi quis vero il p. deſent. excom. ubi Gloſſ. Panorm. & alii DD. communiter. Et eodem modo mitius punitur, qui provocatus verbo, vel facto provocantem offendit, etiam quod moderamen inculpatæ tutelæ excedat. *l. quò cum major. §. libertus ff. de bon libert.* Et ſic univerſaliter mitius puniuntur blaſphemi, & alii delinquentes ex iracundia.

39. Sed tamen non excuſat iracundia, ſi ſit parva, ſed ſolum ſi ſit magna. At vero iram magnam illam dicunt eſſe, quæ in totum alienet à mente. Ita Dec. & plures alii, quos refert, & ſequitur Farinac. *quæſt. 91. num. 40.* Sed diſtinguendum eſt hic inter contractus, & pœnas. Nam quod ad invaliditatem contractuum, vel Sacramentorum, vel votorũ ex cauſa iracundiæ neceſſe ſit, quod iracundia ſit talis, ut totaliter mentem alienet, & uſum libertatis tollat, quia ſi hoc non adſit, actus manet liber, & ideo ſufficere poteſt ad valorem actus, & hoc bene intelligitur, & eſt verum, niſi in caſu ſpeciali ex aliquo ſpeciali jure ſit neceſſaria plenitudo libertatis. Sed loquendo de excuſatione à pœna, alia ratio eſt; quia ad hoc ſufficere poteſt non plenitudo libertatis, quæ ſit talis, ut excludat dolum, licet non excludat culpam. Ideo dicendum eſt, quod ſi ira ſit tanta, ut excludat libertatem, & totaliter auferat uſum rationis (quod difficillimũ erit probare) hæc ita excuſat in totum, eo modo quo excuſat ebrietas. Nam nihil intereſt an quis vino, vel ira ebrius ſit; ſed licet ira non totaliter tollat libertatem, nihilominus ſi magna eſt, & tanta ut excludat dolum, licet non excludat culpam, proculdubio excuſat, & facit quod delinquens mitius puniatur.

40. Nullo modo tamen ira excuſat, ſi delictum poſt iracundiam continuatur, & duret; delictum enim tunc perſeverantia cõfirmatur, & in plena libertate durat. Multi etiam volunt, quod ad hoc ut ira excuſet, debeat eſſe orta ex juſta cauſa, & ſic ſi quis provocatus iraſcitur, ſed provocatio non eſt injuſta, ſed juſta, iracundia non excuſat. Ita Carer. & alii plures, quos ſequitur Farin. *q. 91. n. 38. & 39. & Conciolus verſ. iracun. n. 5.* Sed merito oppoſitum apud eundem ſenſit Bolognet. *in l. Vt vim. n. 46. ff. de juſt, & jur.* Nam ira excuſat à pœnæ plenitudine, quia diminuendo libertatem tollit dolum, licet non tollat culpam, non vero ex hoc præciſe excuſat, quia orta fuerit ex illa vel alia cauſa; ſtat vero quod iracundia orta ex cauſa juſta, vel injuſta, dolum excludat, quamvis hoc ſemper verum ſit, quod in eo, qui juſte iraſcitur, ira non ſit adeo culpabilis, & aliquo modo magis excuſet. Ira verò affectata, cum non excludat dolum, & ſit voluntaria non excuſat. Iram verò non præſumi, ſed probandam ab illo, qui in illa ſe fundat, eſt indubitatum.

41. Quæ verò dicta ſunt de iracundia, cum proportione dici debent de amoris inordinata paſſione, ut pœna minuatur illi, qui ex amoris magni impetu aliquid ex non plena deliberatione operatur, & veluti ebrius agit. Quod verificatur quando amore captus aliquid ſubito, & ex improviſo aliquid facit, non verò ſi quis ceſſante impetu amoris ex deliberatione operatur. Et nihilominus Farinac. *q. 98. n. 92.* quem non rejicit Bictus *q. 137. n. 11.* exiſtimat, quod in utroque caſu amore captis ex aliqua parte ſit indulgendum. Sed ſupponit, quod in ſecundo caſu amore captus ſine deliberatione agat, quod quidem non admittitur, & in eo caſu dolus & malitia non excluditur. Nam licet peccatum ex paſſione amoris ſit peccatum infirmitatis, tamen doloſus, & malitioſus eſt infirmus, qui cum poſſit curari ab infirmitate, voluntarius in illa perſeverat.

24. Sexta cauſa eſt conſuetudo loci. De conſuetudine late diſſerui *cap. de conſ. in 6.* Breviter hic diſtingui debet. Nam conſuetudo vel eſt contra jus poſitivum, vel contra jus naturale, aut divinum. Si eſt contra jus poſitivum, & ſit legitime præſcripta, cum deroget legi & excuſet à culpa, multo magis excuſat à pœna legis. Sed ſi conſuetudo ſit à lege vel Principe reprobata, niſi iterum contra hanc reprobationem ſit legitime præſcriptum, & inducta ſit conſuetudo legitima, conſuetudo reprobata à pœna legis non excuſat, ſicut nec excuſat à malitia & dolo, niſi forſan ignorantia reprobationis à dolo, vel culpa excuſet. Quod vero Anchar. *c. cum venerabilis col. 1.* & Anan. *n. 4. 1. conſuet. & Dec. conſ. 170. col. 3.* quos refert, nec rejicit Farin. *q. 95. n. 44.* volunt hoc verificari etiam ſecluſa ignorantia, non poteſt admitti. Qui enim ſcienter utitur conſuetudine reprobata, eſt malitioſus, & doloſus tranſgreſſor legis, & ideo pœna legis puniendus.

43. Sed ſi conſuetuto ſit contra legem divinam, vel naturalẽ; cum iſta ſit illegitima, & nullius valoris, & quanto eſt antiquior, tanto ſit pejor per ſe nec excuſat à culpa, nec à pœna à lege divina, vel naturali inducta. Sed difficultas eſt, an excuſet à pœna temporali inducta à lege poſitiva. Affirmant enim Panor. *cap. Cum venerabilis n. 5. de conſuet.* Aym. *conſ. 6. n. 105.* & Rom. *conſ. 96.* quos non rejicit Farin. *q. 95. n. 38.* Et apud eundem Farin. *n. 5.* multi volunt, quod conſuetudo excuſet à pœna uſurarum. Sed ſi conſuetudo iſta ſit à lege poſitiva permiſſa, ſicut permittit Judæis uſuras, vel ſicut permittitur ſimplex fornicatio, conſuetudo ſic permiſſa à pœna legis poſitivæ excuſat. Sic ubi permittuntur colluctationes, torneamenta, ludi cum ſaxis, vel pugnis, vel calcibus, ſi contingat aliquem vulnerari, vel occidi, non punitur aliqua pœna etiam extraordinaria, ut per DD. quos abundè refert Farinac. *q. 95. num. 25. & ſeqq.* Niſi, ut habet Menoch. *de arb. caſu 400.* quis dolo in hujuſmodi ludis occiderit aliquem; qui dolus præſumitur ex præcedenti inimicitia. Sed ſi hujuſmodi conſuetudo non ſit legitime permiſſa, conſuetudo à pœna legis poſitivæ non excuſat, ſi contingat aliquod delictum punibile pœna legis, dans enim operam rei illicitæ non

excuſatur à culpa, & pœna, ſi contingat, quod in aliquo delinquat etiam caſualiter contra legem. Solum hic poteſt excuſare communis error, ſi communiter creditur conſuetudinem eſſe permiſſam, Anch. *cap. cum vener. de conſ.* Farin. *qu. 95. n. 1.* plures alios referens. Vel poteſt excuſare ignorantia ſaltem à pœna ordinaria, ſi omnibus penſatis deſit dolus, & per hæc poteſt cognoſci quid ſit dicendum in caſibus ſingularibus, quos referunt Farin. & alii. Cæterum in peccante conſuetudo peccandi non minuit, ſed auget culpam & pœnam.

44. Septima cauſa eſt mandatum Principis, aut potentioris. Sed & hic diſtinguendum eſt, nam ſi opus quod mandatur, licet ſit in præjudicium tertii, prohibitum eſt ſola lege poſitiva, & Princeps poteſt in ea diſpenſare. & illam abrogare, inferior obediendo Principi præcipienti, ſicut non peccat, ſic excuſatur à pœna talis legis. Imo etiam ſi opus prohibitum ſit contra legem Divinam, vel naturalem, quantum tamen ad pœnam illatam à jure poſitivo, ſic ſuperior, præcipiens poteſt in illa diſpenſare, & eam tollere, ſubditus obediens tali ſuperiori excuſatur à pœna illa à jure poſitivo inducta, ita ut nec pœna extraordinaria puniri poſſit, Cenſetur enim ſuperior in illa pœna diſpenſare, quia magis injuſtus eſſet ſuperior, ſi vellet inferiorem puniri ex eo, quod ſibi obedientiam præſtiterit. Et ſuperior, qui aliquid præcipit fieri contra legem, quam ipſe poteſt tollere, ex hoc illam tollit, quod præcipit illam non obſervari. Et in hoc ſenſu vera eſt ſententia Gloſ. *in cap. miles in v. Imperii 23. qu. 5* volentis quod ratione mandati ſuperioris excuſatur aliquis à pœna. Nec in hoc caſu habet locum limitatio eorum, qui voluerunt, quod in atrocioribus inferior obediens ſuperiori injuſte præcipienti, ſaltem puniri debeat pœna extraordinaria Quod voluerunt Clar. *qu. 60.* Iaſon. Gomez. & Petrus à Plach. quos ſequitur Farinacius. *qu. 97. nu. 9.* Quia Princeps mandans aliquid fieri contra legem, quam poteſt tollere, non præcepit invalide, ſed legem tollit, & ſuper obedientia legis diſpenſat. Maximè ſi præcipiat ex motu proprio, vel ex certa ſcientia. Sed neque locum habet alia limitatio, ut ſcilicet, obediens Principi, etiam in prohibitis à jure poſitivo teneatur ad pœnam, ſi agitur de præjudicio tertii, Archid *cap. Reſcripta 25. quaſt. 2.* & ibi Bellarm. *num. 2.* Bald. *cap. Cum adeo, num. 11. de reſcript.* Hoc enim verificatur de pœna impoſita operanti in præjudicium tertii à jure naturali, & de obligatione reſtituendi, & ubi ſuperior in lege poſitiva non poteſt valide diſpenſare. Nam hac poteſtate data quantum ad id, quod legis poſitivæ eſt, ſuperior non invalide præcipit, & inferior ex hoc pœnæ illius legis non ſubjicitur ſuperioris præcepto obediendo.

45. Dicitur ſecundò, quod per ſe loquendo, dum ſuperior injuſte, & invalide præcipit; quod contingit, ſi præceptum eſt contra legem divinam, vel naturalem, vel poſitivam, in qua nec licite, nec valide poteſt diſpenſare, inferior non poteſt tali præcepto obedire, & obediendo nec à culpa, nec à pœna excuſatur, & nedum extraordinaria, ſed ordinaria pœna puniri debet. *Cap ſi dominus 11. quaſt. 3. cap.* Non licet *diſt. 10.* Et quidem quod non liceat obedire ſuperiori præcipienti contra legem divinam, & naturalem, ex dictis citatis juribus eſt manifeſtum, & cum D. Thom. *2. 2. qu. 73. num. 7.* docent communiter Theologi, & Juriſtæ. Et eadem eſt ratio ſi præceptum ſit injuſtum ex lege poſitiva à præcipiente indiſpenſabili, quam tenetur ſervare etiam ſuperior, qui præcipit. Tunc enim delinquens non excuſatur à culpa, nec excuſatur à pœna legis. Nec obſtat, quod obediendum ſit Principis mandato quamvis duro, & non poteſt Principi dici cur ita facis? *Cap. in memoria d. 8. & cap. Quamvis de pœnit. d. 3.* Quia hoc eſt verum ubi Princeps non præcipit illicite, & manifeſte etiam illi prohibita. Quod ſi dicatur, quod licet Princeps erret, tamen ejus error facit jus, quia quod Principi placet, legis habet vigorem *l. 3 §. fin. ff. de adim. leg. & §. ſed Principi, inſtit de jur. natur. & gen.* Unde quod inferior obediendo Principi excuſetur, voluerunt plures, quos refert Farin *quaſt. 97. n. 26.* Quoniam hæc doctrina eſt pluſquam falſa, ubi manifeſtum eſt Principem abuti ſua poteſtate, & præcipere illicita, quæ niſi injuſte, & illicite poteſt præcipere. Nam Deo non Principi eſt obediendum, ſi Princeps contra Dei præceptum aliquid præcipiat.

46. Dicitur nihilominus tertio quod obedire Principi excuſat à pœna legis, ſi vel ſit dubium an Principis præceptum ſit illicitum vel ſi excuſet ignorantia, vel vis, vel metus. Primo in dubio an præceptum Principis ſit injuſtum aut illicitum, ſubditus illi obedire debet, & obediendo à pœna excuſatur. Hoc late explicavimus *ta. 1. de ſtat. q. 186. a. 8. à n. 232.* In dubio enim præceptum ſuperioris juſtum præſumi debet *cap. 2. de major. & obed c. Quid culpatur 23. qu. 1.* Panormit. *conſ. 84. num. 7. l. 1.* Felin. *cap. Qua in Eccleſiarum nu. 60. de conſt.* Sylv. *cap. Iudex quaſt. 6.* & alii communiter. Et hoc eſt verum nedum in dubio negativo, ſed etiam in poſitivo, ſi de juſtitia præcepti ſint probabiles opiniones contrariæ. Quia in his quæ pertinent ad gubernium publicum, Principis eſt decernere, quæ opinio amplecti debeat, & illi eſt obediendum. Et in hoc etiam advertendum, quod ſi Princeps in reſcripto dicat, ut mandatum ejus ſine cauſæ cognitione exequatur, tunc debitè voluiſſe præcipere, præſumitur. Eliſeus *tract. 4. quaſt. 20. num 2.*

47. Secundo excuſat ignorantia. Et hoc eſt verum nedum de ignorantia rigoroſe invincibili, ſed etiam de probabili, quando quis non tenetur majorem habere diligentiam ut ſciat, prout diffusè explicavi, & probavi *cap. Vt animarum de conſt. in 6. a. 5.* Ideo ex hoc excuſa-

cuſatur merus executor, qui non tenetur examinare an ſententia, vel aliud, quod ſibi à Principe, vel ſuperiores committitur exequendum, ſit juſtum, vel injuſtum, & ideo exequendo quod ſibi mandatur, ſicut non peccat, ita excuſatur à pœna. Quod ſi merus executor eſt certus aliunde quod id, quod ſibi mandatur, eſt injuſtum, primo conſiderare debet, quod non ſufficit executori, quod ſciat, v. g. damnatum eſſe innocentem, quia & innocens juſte damnatur, ſi ex allegatis, & probatis in proceſſu appareat delinquens, & ſic ſententia contra eum lata non eſt injuſta; unde ſi juſtam ſententiam exequatur, non peccat contra juſtitiam, & à pœna excuſatur, quia in hoc caſu ſequi debet judicium ſui ſuperioris & illud exequi. Quod ſi executori conſtet, aliquem ex falſis teſtibus fuiſſe damnatum, vel non ſervato ordine juris, ſervandum eſt, quod decernitur in *cap. Paſtoralis, & cap. Quia vero, de off. & poteſt. Iud. deleg.* ur admonui *cap. ut inquiſitionis n. 17. de haret in 6.* Et infra pluries explicatur & præcipuè *q. 32.*

48. Cæterum ignorantia etiam ſi ſit craſſa, dum tamen excludat dolum ſemper excuſat à pœna ordinaria, licet non ab extraordinaria. Et ita credulitas operantis arbitrantis ſe juſte agere, etiam ſi ſit levis, temeraria, & beſtialis, & injuſta, tamen excludit dolum, credulitas tamen injuſta non excludit à temeritate, & lata culpa. Farin. *q. 90. n. 56. & 58.* Eliſeus *t. 4. q. 18. n. 12.* Quod ſi quis ſcienter operatur, quod eſt illicitum, malitioſe agit, & doloſus cenſetur. Credulitas vero ex juſta cauſa, ut quia quis credidit fidei digno, excuſat etiam à culpa, & ex conſequenti à pœna; Sed de his videantur quæ adnotavi *d. cap. Vt animarum q. 1.* ubi *ab art. 14. uſque ad 25.* late explicatum eſt quomodo & quando ignorantia excuſat à culpa, vel à pœna. Et præcipue *art. 25.* oſtenſum eſt quomodo ignorantia in foro externo poſſit allegari. Et DD. in hac materia abunde refert Farinac. *de Reo confeſſo qu. 89. & 90.*

49. Tertio violentia, quia cauſat omnino involuntarium, juxta doctrinam D. T. *p. 2. q. 6. art. 8.* ideo excuſat ab omni culpa, & pœna. Ideo ſi mulier nupta violenter opprimatur & carnaliter cognoſcatur, nulla pœna puniri debet *l. vim paſſam & l. Vxor. §. ſi quis planè ff. de adult. & l. ſaditiſſimam. C. eod. & cap. Propoſito 32. qu. 5.*

50. Quarto & metus excuſat. Sed duæ conditiones adeſſe debent. Prima eſt quod lex contra quam delinquitur, non ſit talis, quæ obliget ad ſui obſervantiam etiam cum periculo gravis damni, & etiam mortis, ſicut ut plurimum facit lex naturalis. Secundo quod metus ſit gravis, & cadens in conſtantem virum. Sic ſi Princeps mandet alicui ut occidat innocentem extra judicium, & ſi id non faciat, minatur ei mortem, quod excuſetur è pœna, ſentiunt plures. quos refert & ſequitur Farin. *qu. 97. nu. 11.* Sed hoc eſt verum reſpectu pœnæ latæ per legem poſitivam, quæ non obligat ad ſui obſervantiam cum periculo mortis. Sed non excuſatur à pœna ex lege naturali, & divina contra occidentem innocentem, & ideo iſte licet non puniatur ab eo ſuperiori, qui mandavit occidi, ab alio tamen legitimo ſuperiore poterit puniri pœna ſaltem arbitraria. Quia ex lege naturali, & divina unuſquiſque potius tenetur mori, quam innocentem private occidere. Sic ergo metus in conſtantem virum excuſat à pœna legis, ſi lex non obligat ad ſui obedientiam cum periculo mortis, vel gravis damni. Et in hoc ſenſu vera eſt opinio DD. quos refert, & ſequitur Farinac. *d. q. 97.* volentium quod metus excuſat à pœna. Quod ibi *num. 20.* extenditur ad delinquentem precibus & mandato Principis, quia ejus preces mandato æquiparantur. Cum vero aliqui voluerint, quod ad hoc ut metus excuſet, neceſſe ſit, quod mandans minatus fuerit mandando grave damnum, ſi mandatum non exequatur, & quod mandans ſit ſolitus minas exequi, Farinac. *quaſt. 97. nu. 22.* vult quod ſufficiat, ſi Princeps ſit ſolitus male tractare non exequentes ſua mandata. Et vere ſufficit probabilis timor gravis damni in hoc caſu. Et nihilominus, quia metus non cauſat involuntarium ſimpliciter, ſed ſolum ſecundum quid, D. Th. *1. 2 qu. 6. a. 7.* Ideo metus non excuſat delinquentem à pœna extraordinaria *cap. Sacris, de iis qua vi, & met. cauſ.* ubi Butr. & alii. Et *l. ſervus C. ad l. Iul. de vi publ* ubi Bald. Salic. & alii, Covar. *in 4. decret. part. 2. cap. 3. §. 4. n. 7.* Clar. *qu. 60.* Menoch. *de arbit. l. 2. caſu 154. n. 1.* Farinac. *qu. 97. nu. 23.* ſi tamen lex eſt talis, ut non obliget cum periculo gravis damni, metus excuſat etiam à pœna extraordinaria.

51. Exiſtimaverunt verò aliqui, nimirum Archid. *cap. Reſcripta 2. qu. 2.* & ibi Bell, quod ſi Princeps mandet aliquid exequi, non obſtantibus jurium, & canonum diſpoſitionibus, quod Judex inferior teneatur exequi, etiam ſi præceptum ſit injuſtum, & invalidum, quia tunc certa eſt mens Principis Sed Bald. *in cap. Cum adeo num. 11.* vult, quod in hoc caſu ſit expectanda ſecunda juſſio, qua habita obediendum ſit. Farinac. *quaſt. 97. num. 46. & 47.* Sed ſi Princeps poteſt derogare juri, ut poteſt Papa, præceptum illud non eſt invalidum, & ideo Judex inferior obedire debet, nec exſpectare debet ſecundam juſſionem, niſi veriſimiliter credat reſcriptum obtentum fuiſſe ſubreptitiè, vel ex importunitate. In quo caſu ſi ſibi viſum fuerit, poteſt expectare ſecundam juſſionem. Niſi timor alicujus ſcandali, aut alterius gravis damni, vel charitas proximi obliget ad expectandam novam juſſionem. Sed ſi ſuperior mandans non poteſt derogare juri, tunc illud præceptum eſt injuſtum, & invalidum, nec Judex inferior licitè, & impune poteſt illud exequi. Injuſtum enim præceptum, non niſi culpabiliter obſervatur & contra jura. Et hoc eſt verum etiam ſi in

re.

reſcripto ſit clauſula *motu proprio.* Quidquid. in contrarium dixerint Bald. Rom. Alex. Nec & Gig. quos ſequitur Farinac. *nu. 40.* quia ſine magna indignatione Principis non obſervaretur præceptum. Nam ſemper attendi debet, quod metus minuit, non tollit culpam, & ideo non etiam excuſat niſi à pœna ordinaria, & ideo prorſus improbabile eſt, quod ex Felin. Butr. Im & aliis ſubdit Farinac. *numero. 50.* ſcilicet, quod parendum ſit ſecundæ juſſioni quamvis injuſtæ; Licet Farin. *num. 51.* dicat tutius eſſe expectare tertiam juſſionem, ſed ſemper attendi debet, quod ſi Princeps poteſt derogare juri præceptum non eſt invalidum. Sed ſi Princeps non poteſt derogare juri, & ſic præceptum eſt injuſtum, & invalidum, nunquam licet injuſto præcepto obedire, & contra jura obligantia ad ſui obſervantiam operari etiam propter metum qui ſimpliciter non excuſat à culpa, ut docet idem Farinac. *nu. 24* ideo non excuſat à pœna extraordinaria. Et ſi hoc præſcriptum ſit præjudiciale tertio, Judex illud exequens tenetur ad reſtitutionem.

52. Sed quid faciet Judex inferior in caſu, quod Princeps injuſte illi mandet, ut injuſte judicet S mandatum eſt juſtum in ſe ipſo, ſed malum ex circumſtantia, quia immineat grave ſcandalum populo, vel damnum grave ex ejus executione, tenetur Judex inferior admonere Principem, & expectare ſecundam juſſionem. Hoc idem faciendum ſi mandatum ſit ſecundum ſe injuſtum, & ſit ſpes probabilis, ſeu non ſit certum, quod Judex perſiſtet in eo, quod tale mandatum obſervatur. *Cap. ſi quandò de reſcrip.* ubi Felin. *n. 12. & 13.* Dec. *n. 3. Auth. de mand. Princ.* §. ſi quis autem Clar. *q. 60.* Farin. *q. 97. n. 33.* Et in omni caſu ſuperſedeat ab executione quantum poteſt. Et ſemper recordetur, ut magis Deum timeat, quam Principem, & potius officium deſerat, quam quod Deum & juſtitiam offendat, & omni meliori modo, quo poterit ſe ab indignatione Principis tueatur.

53. Dicenti etiam ſe habere mandatum Principis ad exequendum injuſtum præceptum non creditur. Et Judex in ſindicatu, ut ſe defendat, illud probare tenebitur. Sed & ad hoc ut ſubditi illi parere teneantur, Judex id probare tenebitur. Et in præjudicium tertii, nulli quantumvis digniſſimo creditur. Et tale mandatum in proceſſu inſeri debebit. Nam & hoc mandatum per ſcripturam probandum erit. Videantur dicta ſuperius *qu. 2. art 3. num. 23. & ſeqq.* de mandato Delegati.

54. Octava cauſa minuendi pœnam eſt multitudo delinquentium. Ubi enim multi ſunt delinquentes, & præcipuè, ubi agitur de pœna mortis, auctores delicti, & principaliores in delinquendo puniuntur pœna ordinaria, alii verò pœna extraordinaria. Et hoc eſt verum nedum ſi delictum fuit commiſſum in rixa, ſed etiam ſi ſit conjuratio animo deliberato habita Ratio autem hujus eſt duplex. Altera eſt ne fiat tanta ſtrages hominum. Alia vero eſt, ut vitetur ſcandalum, quod oriri poſſet ex tantæ multitudinis ſevera punitione. Ita colligitur *ex cap. Vt conſtitueretur. diſ. 50. & cap. Commeſſationes. diſ. 44. & cap. Latores, de Cler. excomminui, & cap. Dilectus il ſecondo de Simon. & cap. 1. de reſcript.* multitudo vero in hoc propoſito dicitur multitudo 40. hominum, ex Gloſſ. in *d. capite Dilectus il ſecondo num. 3.* Farinac. *qu. 96. nu. 12. Conciol. v pœna.*

55. Nona cauſa eſt delinquentis incertitudo, quando in rixa repentina plures conveniunt, & ignoratur quis ex illis deliquerit, hæc incertitudo eſt cauſa, quod illorum nullus damnetur pœna ordinaria, ſed ſolum extraordinaria. Ut ſi in rixa à pluribus commiſſa fuit occiſus aliquis vel uno, vel pluribus vulneribus, & ignoratur qui fuerint illi, qui vulnerarunt, vel ignoratur quis fuerit ille, vel illi, qui læthaliter vulnerarunt. In his enim caſibus nullus illorum punitur pœna ordinaria homicidii. Sed alia extraordinaria ad arbitrium. Quamvis in hoc qui interfuerunt in rixa poſſint torqueri, ut deponant, & nominent eum, vel eos qui vulnerarunt. Plura alia hujus incertitudinis exempla affert Farinac. *q. 96. à nu. 15.* Ubi tamen hæc incertitudo non eſt in rixa repentina & cauſali, ſed plures deliberate conſpiraverunt in aliquod facinus, ut puta conſpirarunt ut occiderent aliquem, eumque occiderunt, ſi ignoretur in individuo quis ſit ille qui occiſum læthaliter ad mortem vulneravit, omnes tenentur de homicidio, & pœna ordinaria puniuntur: quia nedum omnes interfuerunt animo occidendi, ſed ad homicidium cooperati ſunt, & auxilium præbuerunt. Et nihilominus alii voluerunt, quod etiam in hoc caſu non ſit locus pœnæ ordinariæ pro omnibus, qui interfuerunt, & quod ſi ignoretur occiſor, nullus pœna ordinaria ſit puniendus. Et verè tam caſus iſte, quam alii plures ſimiles ſunt valde controverſi, ut videre eſt apud Farinac. *q 96 n. 11* Si tamen iſti convenerunt, ut aliquem vulnerarent, non ut occiderent, ſolum occiſorem puniendum pœna ordinaria, & ſi ille ignoretur non habere locum pœnam ordinariam, ſed extraordinatiam, ſatis communiter aſſeritur. Farinac. *qu. 96. nu. 74.* Quod vero multitudo convenerit ex propoſito, & deliberatione ad occidendum non præſumitur, ſed probari debet Clar. §. *homicidium verſ. Alia enim eſt defenſio.* Et quod aliquis non intervenerit rixæ ex propoſito, ſed ignoranter, ejus juramento probatur. Farin. *d. qu. 96. num. 76.* Ubi etiam in rixa remanet aliquis occiſus, quod auctor rixæ ſit puniendus pœna homicidii aſſeritur, quia dans operam Rei illicitæ, tenetur etiam de illo quod conſequitur, dum alias de occiſore non conſtat. Bictus *qu. 140. num. 7* Dicunt etiam quod in hoc caſu ſi pœna debet eſſe extraordinaria debet eſſe pecuniaria. Bictus *num. 6* ex Menoch. & aliis, ſed poſſe etiam inferri pœnam exilii, vult Farinac. *num. 57.* Sed vere hoc

eſt

eſt arbitrarium, & quod in caſu in quo multitudo convenit ex propoſito ad occidendum ſi ignoratur occiſor pœna extraordinaria poſſit eſſe triremium, ex Theſaur refert Far. *n. 73.* Videantur de his Clar. *in §. homicidium*. Menoch. *de arb. l. 2. caſu 362.* Farin. *q. 96.* Bictus *q. 140.*

56. Decima cauſa eſt nobilitas delinquentis. Nobiles enim divites, & digniores mitius puniuntur. *L. Pœdius §. 1. ff. de incent. n. & naufr. & L. Aut. damnum §. in miniſterium ff. Cap. ſin. de pœn.* Ubi Hoſt. Butr. Anchac. Panorm. *& cap. Paſtoralis, de off. deleg.* Ubi Felin. & alii DD. communiter. Et propterea nobiles & in dignitate conſtituti non puniuntur pœna infamatoria, & pœna fuſtum, berlinæ, & in metallum, triremium, ſed relegantur, vel in exilium mittuntur. Covar. *verſ. 9. leg. 2. cap 9. paſt. n. 4.* Clar. *q. 6.* Sic etiam non ſuſpenduntur, ſed decapitantur. *L. Man. §. ſed etiam ſciendum ff. de pœn.* Panorm. *cap. Cum quidem n. 5. de jure jur.* & ibi Felin. *nu. 5.* Multi alii caſus recenſentur, in quibus nobiles mitiori pœna puniuntur, ſed non ſunt in uſu. Et pro homicidio jam nobiles non deportantur, ſed morte puniuntur. Et nihilominus quam plures ſunt caſus, in quibus nobiles non mitius puniuntur. Primus eſt ubi agitur de pœna pecuniaria, quia imo gravius hac pœna puniuntur, *L. Prædius ff. de incanvenien. & aufer. cap. qui contra 24. quæſt. 1.* & ibi Gloſſ. Secundo quando crimen ob nobilitatem & dignitatem augetur, iſti gravius puniuntur. Et eo magis ſi aliquod factum à jure reputatur proprium delictum in nobilibus, prout eſt caſus in *L. quadam ff. de pœn.* Tertio quando crimen reddundat in contumeliam, & dedecus, nobilitatis, tunc enim quo delinquens eſt, majoris dignitatis gravius punitur, ut ſi nobilis revelet ſecretum ſuæ Civitatis. Unde nobilis in crimine furti gravius punitur. Clar. *q. 69.* Sed modo generaliter in crimine furti non fit diſtinctio inter nobiles, & ignobiles, ſolummodo nobiles non ſuſpenduntur, ſed decapitantur. Farinac. *q. 986. n. 116.* In crimine tamen falſi nobiles non mitius puniuntur. Farinac. *num. 118.* Quarto in crimine hæreſis, læſæ majeſtatis, inobedientiæ præcepti ſuperioris. Felin. *in cap. Paſtoralis de off. Iud. deleg.* Covar. *var. l. 2. cap. 9. num. 4.* Farinac. *q. 98. à num. 122.* Quinto nobiles contumaces, & in malitia perſeverantes non mitius puniuntur. Hoſtien. *in c. quan. 11. de ſtat.* Menoch. & ibi Jo. Andr. *n. 23.* Butr. *n. 26.* Felin. *in cap. Paſtoralis de aff. deleg. nu 3.* Bictus *qu. 59. nu. 8.* Sexto in pœnis relativis, ut ſi nobilis, qui accuſavit plebeium deficiat in probatione, & puniendus ſit pœna ralionis, punitur pœna, qua puniẽdus fuiſſet plebeius. Felin. *d. cap. Paſtoralis nu. 4.* Farinac. *quaſt. 98. nu. 126.* Septimo quando nobilis delinquit prætextu colore, ſeu velamento nobilitatis. Tiraquell. *de pœn. tempor. cauſ. 31. num. 19.* Octavo nobiles non mitius puniuntur niſi in pœnis arbitrariis, & non uniformibus, quæ ex diverſitate perſonarum diſtinguendæ ſunt per Judicem; ſecus vero in pœnis unifomibus, & taxatis à lege vel ſtatuto. Bald. Salic. Tiraquell. & alii quos ſequitur Farinac. *qu. 98. num. 132.* Nono ubi ſtatutum expreſſe ſtatuit, quod nobiles æqualiter, vel magis puniantur, id ſervari debet. In his etiam tribunalium conſuetudines ſervari poſſunt, & debent. Sed & conſiderari debet quod ubi non mutatur pœna ſecundam ſubſtantiam, ſed ſolum quantum ad modum minus ignominioſum, ut cum in pœna mortis mutatur furca in detruncationem capitis, facilius ſit hæc mutatio ratione nobilitatis, ſed non ita de facili mutatur ſubſtantia pœnæ. Et ita de hac mutatione præcipue intelligi debent caſus ſupradicti, in quibus nobiles non mitius puniuntur. Et ita ubi lex non determinat qualitatem pœnæ, ſed ſolam ſubſtantiam, ut quia imponit pœnam mortis, non modum illius etiam in præfatis caſibus nobilis mitius poterit puniri, ut puta pœna mortis minus ignominioſa. De nobili etiam in caſu, in quo non poſſit torqueri ob dignitatem perſonæ, vel ob aliud impedimentum, quod poſſit damnari in pœnam pecuniariam, vel exilii, dixerunt Cabal. Comez, Bajard. Fachin. Diana, & alii quos refert, & ſequitur Ant. Conciol. *in Reſol. crim. v. tortur. reſ. 8. n. 1.* & Far. *q. 41. in fin.* Guaz. *def. 30. c. 18.* Quod eſt verum ſi indicia ſint talia, quæ convincant Reum aliquo modo, & ad aliquam pœnam juxta dicenda infra *q 29. a. 1.* Sed ſi non adſunt niſi ſola indicia ſufficientia ad torturam, non poteſt Reus damnari, ut apud eundem Conciolum voluit Ciriac. *contr. 106. n. 18.* Quia indicia hujuſmodi non plenè probant delictum, nec Reus juſte aliqua quacumque pœna gravi poteſt puniri, niſi probato delicto.

57. Undecima cauſa ſumitur ex magna peritia ſcientiæ vel artis maximè utili Reipublicæ; Ex hac pœna delinquentis minui poteſt, *L. Beſtias, ff. de pœn.* & communiter DD. & hujus diſtinctionis exempla plures refert Farinac. *q. 97. nu. 134. Vbi num. 135.* quod hoc non procedit in famoſo, vel manifeſto latrone. Sed eadem ratione hoc multo minus verificabitur in crimine hæreſis, vel læſæ majeſtatis. Sed imo ex hac cauſa non poteſt pœna minui inconſulto Principe, ut colligitur ex *d. l. Beſtias* Farinac. *q. 97. num. 136. & 138. & nu. 139.* Quod hæc peritia eſt probanda, & quod ad hoc requiruntur 15. teſtes. *l. unicuique. C. de prox. ſacr.* Suin. *l. 12.* Bajar. ad Clar. *q. 60. nu. 98.*

58. Duodecima cauſa ſumitur ex magnis meritis, & beneficiis in Rempublicam collatis à delinquente, vel ab ejus majoribus, & conjunctis. *L. 2. §. cum Appius. ff. de orig jur. & l. Non omnes. ff. de re milit. Clar. q. 60. n. 23.* Hoc tamen non verificatur in delictis atrociſſimis. Bajar. *ad* Clar. *q. 60. nu. 99.* Farinac. *quaſt. 97. num. 148.* Sed nedum merita prætertia & præcedentia delictum, ſed etiam ſi delinquendo quis meretur, juvat ad minuendam pœnam.

Et hoc nedum ſi in delinquente deficit animus delinquendi, ut contigit in caſu Cnei Flavii, qui cum, non ut furaretur, ſed ob bonum Reipublicæ librum actionum ſecretò ſubſtraxit, & populo Romano dedit, ut publico prodeſſet, & in hoc caſu ceſſat pœna ptopter utilitatem Reipublicæ. Sed etiam ſi alias adſit animus delinquendi, ut ſi quis intendens furari alicujus ſcrinium ſurripuit, ſed in eo caſualiter inventis literis ptoditionis Civitatis, eas Civitati, aut Principi tradidit. Et in hoc caſu fœlix eventus, & bonum Reibuplicæ ſaltem juvat ad minuendum pœnam, Bajar. ubi ſup & Farin *nu. 149.*

59. Tertiadecima cauſa eſt ruſticitas, ſic enim ruſtico delinquente minuitur pœna, quia ruſticus præſumitur pœnate ex ſimplicitate, nõ dolo. *L. Si quis §.1. ff. de juriſ. omn. jud.* & ideo excuſatur à pœna ordinaria, licet non ab extraordinaria. Sed hæc eſt ſola præſimptio, quæ de facili eliditur. Nam in his quæ ſunt contra legem naturæ, aut divinæ, aut gentium, & quæ etiam ruſticus ſcire tenetur, & ſic in iis, quæ communiter à ſimilibus ſciuntur, illa ptæſumptio non habet locum, ſicut non habet in ruſtico ſagaci, nec ubi ex circumſtantiis malitia & dolus appatet. Unde nec ruſticus à dolo vero excuſatur. Videantur Menoch. *de arbit. l. 2. caſu 194.* Far. *q. 98. à. num. 25.* Bictus *qu. 139. à num. 11.*

60. Quartadecima cauſa eſt fragilitas ſexus muliebris, ex qua mulieres non tam gravitur puniendas, quam mares habetur *ex cap. Sicut dignum: il p. de homicideo. ubi gloſſ* & alii. *Et ex cap. indignantur 22. q. 6. & l. Quidquid. C. ad l. Iul. Majeſ. §. ad filias. & l. Sacrilegii pœna ff. ad l. Iul. pecul.* Sed neque hæc aſſertio locum habet, niſi ubi in muliere præſumitur ignotantia, vel metus, vel alia ex cauſis, ex quibus pœna minuitur. At verò in iis, quæ ſunt juris naturalis, & à mulieribus ſciri debent, vel communiter à ſimilibus mulieribus ſciuntur, ignorantia non ptæſumitur. Et imo in iis, quæ mulieres ſciunt ſæpe ipſæ ſunt magis aſtutæ, ſimulatæ, & doloſæ viris, ideo tegula ſit quod mulieres mitius puniuntut in caſibus à jure expreſſis. *L. fin. C. de jur. & fact. ignor.* In caſibus verò non expreſſis in jure mitius punitur mulier, ſolum ſi ex facto & circumſtantiis de dolo non conſtet & non adſit præſumptio, quæ elidat præſumptionem illam juris generalem, per quam in muliere dolus non præſumitur. Et verum eſt quod in dubio dolus in mulieribus non præſumitur. Videantur Tiraquell. *de pœn. tempor. c. 9.* Farin. *q. 98. à. nu. 1.*

SUMMARIUM.

1 *Quid ſit ſententia judicialis, & quomodo differat à re judicata & à decreto.*
Sententia alia diſſinitiva, & alia interlocutoria. ibid.
2 *Quomodo Iudex poſſit inquiſitum abſolvere, vel damnare.*
Et quomodo Iudex etiam Regularis debeat procedere ſi probationes ſint ita debiles, ut non ſufficiant ad torturam, ibid.
3 *Quod, & quales Teſtes requirantur de jure divino & naturæ ad Reum damnandum.*
Denunciator poteſt eſſe teſtis ibid.
4 *De jure poſitivo quales teſtes requirantur.*
Quomodo accuſator, vel denunciator non poſſint eſſe teſtes. ibid.
5. *Præcipuè ſi denunciator ſit voluntarius.*
Denuncians ex ſolo motivo virtutis poteſt eſſe teſtis, ibid.
In regularibus adſunt denunciatores voluntarii, & neceſſarii. ibid.
6 *Vbi agitur ad correctionem fratris denunciator poteſt eſſe teſtis.*
7 *Ad Reum damnandum non ſufficit unus teſtis cujuſcunque ſit dignitatis.*
8 *Quæ ſint indicia dubitata, & indubitata; & quomodo debent eſſe probata.*
9 *Quæ indicia indubitata moraliter plene probata ſufficiant ad condemnationem in pœnã extraordinariam, & aliquando ordinariam.*
10 *Probatio per indicia minor eſt probatione per teſtes.*
11 *Vnicum indicium indubitatum non ſufficit ad pœnam ordinariam.*
12 *An indicium indubitatum non tantum moraliter ſed phyſice ſufficere poſſit ad pœnam ordinariam imponendam.*
13 *Quæ dicatur pœna extraordinaria.*
14 *Qualis probatio ſit neceſſaria ad pœnam extraordinariam imponendam. n. 15. & 16.*
Opiniones variæ. ibid.
15 *Duo caſus diſtinguuntur.*
16 *Iudex debet eſſe certus de delicto ad hoc ut pœnam imponat. num. 17.*
18 *Quomodo ſit in arbitrium Iudicis torquere Reum, vel illi pœnam extraordinariam imponere. num. 19. & 20.*
Opiniones variæ. ibid.
19 *Vbi ſunt indicia ad torturã reus debet torqueri*
20 *Sed ubi ſunt indicia indubitata ſufficientia ad aliquam pœnam imponendam Reus damnari poteſt.*
21 *Iudices regulares debent torquere Reum, quando adſunt ſola indicia ad torturam.*
Mala fama, & probatio delicti in genere non ſufficiunt ad Reum puniendum. ibid.
22 *Si Reus in tortura negaverit delictum, quomodo puniri poſſit.*
23 *Caſus in quo ſi inquiſitus negaverit delictum in tortura eſt abſolvendus.*
24 *Quomodo ſit abſolvendus:*
Opiniones variæ. ibid.
25 *Alius caſus in quo Reus torqueri non debet.*
25. *In quo caſu Reus interrogari poſſit ſuper ulteriori veritate, dum negavit delictum principale in tortura.*
25 *Quomodo reus poſſit torqueri cũ proteſtatione, & clauſula ſine præjudicio probatorũ n. 26.*
27 *Si Reus convictus de delicto interrogetur in tortura de illo, illudque neget, non poteſt puniri pœna ordinaria, ſed extraordinaria*
28 *Si vero non ſit convictus immediate de delicto,*

licito, illudque neget in tortura, nulla pœna eſt puniendus.

29. *Reus convictus ad pœnam extraordinariam tali pœna puniri poteſt relicta tortura.*
Vbi Reus convictus non poteſt damnari inconfeſſus, ſi negat delictum, puniri poteſt pœna extraordinaria. ibid.

30. *Etiam ſi tortura fuit diminuta. adhuc mitiori pœna puniendus eſt, illa qua puniri potuiſſet ſi non fuiſſet certus.*

31. *Reus convictus ad pœnam ordinariam, melius eſt illum non torqueri.*
Opiniones variæ. ibid.

32. *Quomodo ſint probanda indicia ad hoc, ut Reus puniatur ut convictus.*

33. *Quid dicendum ſit, ſi Reus confeſſus in uno judicio, in alio negat non ſolum delictum ſed ipſam confeſſionem.*

QUÆSTIO XXIX.

De ſententia.

ARTICULUS I.

Quæ probatio ſit neceſſaria ad ſententiam.

1. Hoc nomen ſententia ſæpiſſime accipitur pro opinione, quam aliquis habet de aliqua re *L. conſultiſſima §. at cum humana C. qui teſtamentum facere poſſunt.* Sed ſententia judicialis, de qua nunc loquimur, eſt judicialis diffinitio controverſiæ finem imponens. Spec. *cul. l. 2. p. 3. tit. de. ſent.* Differt verò à re judicata, quia hæc eſt ſententia, quæ iam tranſiit in judicatum. Panorm. *in rubr. de ſent. & re judic.* Differt etiam à decreto, quia hoc eſt conſiderata Judicis proviſio citra abſolutionem, vel condemnationem, ſed ſententia eſt Judicis pronunciatio continens abſolutionem, vel condemnationem, Scacc. *de ſent. & re Iud. gloſſ. 14. qu. 2. num. 47.* Carena *p. 3. tit. 15. n. 3.* Diſtinguitur vero ſententia in diffinitivam, & interlocutoriam. Diffinitiva totam cauſam terminat, interlocutoria incidentia & emergentia decidit pendente cauſa principali. *L. Ne quidquam §. ubi decretum. ff. de off. Proconſ.*

2. Cum verò certum ſit Judicem non poſſe inquiſitum, vel abſolvere, vel damnare, niſi ſibi conſtet de innocentia illius vel de delicto, & Judex non poſſit habere hanc notitiam, niſi vel per rei evidentiam, vel probationem, quæritur in præſenti, quæ & quanta probatio innocentiæ, vel delicti requiritur ad hoc, ut Judex ſententiam ferre poſſit, & inquiſitum abſolvere, vel damnare. Verum quia inquiſitus abſolvi debet, ſi contra illum nullum delictum ſit probatum, ideo præcipua difficultas eſt, ut videatur qualiter delictum debet eſſe probatum, ut Judex poſſit inquiſitum damnare. Sic igitur ſi probationes contra inquiſitum ſunt omnino evacuatæ, ille abſolvi debet, ſed ſi non ſunt evacuatæ, ſed tamen ita ſunt debilitatæ, ut nec ſufficiant ad torturam, apud ſeculares inquiſitus abſolvitur cum clauſula *Rebus ſic ſtantibus*, & tamen hac abſolutione non obſtante, ſupervenientibus indiciis noviter procedetur contra illum. In foro tamen regulari ſuperſedendum eſſe, donec ſuperveniant indicia ſufficientia ad torturam vult Scroi *p. 6. c. 3. n. 1.* Sed ut dictum eſt ſupra in utroque foro ſuperſederi poteſt, & interim inquiſitus excarcerandus, & in utroque foro debet inquiſitus abſolvi, ſi inquiſitus inſtet, ut abſolvatur. Videantur etiam dicta ſupra *quæſt. 25. art. 9. nu. 1.*

3. Dubitatur igitur primò, an ad damnandum inquiſitum tanquam convictũ ſint neceſſarii duo teſtes conteſtes omni exceptione majores? Eſt enim certum, quod duo teſtes conteſtes omni exceptione majores regulariter plene probant, ideo probant ſufficienter ad damnandum, ſed difficultas eſt, an duo ſimiles teſtes ſint neceſſarii. Hic diſtinguendum eſt id quod eſt de jure naturæ, & divino, ab eo quod eſt de jure poſitivo. Dicitur igitur quod quando delictum non probatur niſi per teſtes, non ſufficit unus teſtis, ut plenè probet ad damnandum, ſed ad minus requiruntur duo teſtes conteſtes, & omni exceptione majores, ſed tamen inter hos teſtes numerari poteſt ſimplex denunciator, ſi tamen ſit omni exceptioni major. Prima pars aſſertionis habetur ex D. T. *2. 2. q. 70. art. 2. & eſt communis.* Sed advertendum ex D. T. *p. 2. q. 94. a. 5. ad tertium* quod eſſe de jure naturæ dupliciter dicitur, vel, ſcilicet, poſitivè, ut quia natura ad id inclinat, & illud exigit, vel negative, quia natura de oppoſito non diſpoſuit. Quod non ſufficiat unus teſtis, eſt de jure naturæ primo modo, nam cũ Reus ſit in poſſeſſione ſuæ innocentiæ, ſi ipſe neget, potior ratio eſt illius poſſidentis, nec per unicum teſtem poteſt convinci. Sed quod ſufficiant duo teſtes, eſt de jure naturæ ſecundo modo. Bannes *2. 2. q. 70. a. 2.* Et ideo lex potuit ordinare, ut in aliquo caſu duo teſtes non ſufficiant. Duo ergo teſtes ſunt neceſſarii in caſibus gravibus, ut habetur tanquam certum ex Deut. *cap. 17. & 19.* & Marc *c. 18.* & *2.* Cotriun. *cap. 13. & cap Admonere 33. q. 1* ibi *Quoniam nec Evangelium, nec ulla divina humanaque lex unius teſtimonio etiam idoneo quempiam condemnat, aut juſtificat.* Secunda verò pars aſſertionis probatur ex Matth. *c. 18.* Ibi Chriſtus Dominus noſter inquit *Si autẽ non audierit. adhibe tecũ unum. vel duos, ut in ore duorum, vel trium teſtium ſtet omne verbũ* Ad hoc ergo ut quis Eccleſiæ, id eſt Judicibus deducat crimen fratris ſic requiruntur ad minus duo teſtes, quod in numero iſtorũ computatur denuntians, quia ſufficit, quod præter ſe ipſum denuncians adducat unum teſtem. Et nihilominus ſub disjunctione dicitur, quod adducat unũ, vel duos teſtes, quia ſi denuncians non ſit integræ fidei, ut ſi ſit accuſator, vel non denunciat ex pura virtute, ſed ex aliquo privato intereſſe, tunc præter denunciantem ſunt neceſſarii duo alii teſtes omni exceptione majores. Abſolutè igitur quantum ſit ex jure divino, ſi denuncians ſit omni exceptione major, qualis præſumitur eſſe denunciator neceſſarius, qui non denunciat, niſi quia ad id movetur ex præ-

cepto ſuperioris, vel ex charitate, aut ex alia virtute, tunc ad hoc ut Judex judicet, ſufficit unus teſtis præter denunciantem. Quod habetur expreſſe, ex Paſqual. Papa *cap. in omni negotio de teſt.* Ubi hoc idem colligit ex dicto Chriſti Jo. 8. ubi aſſeritur, quod duorum teſtimonium verum eſt.

4. Sed ex communi jure poſitivo ad damnandum inquiſitum nedum requiruntur duo teſtes ad minus. *L. ubinam. ff. de teſt. L. Teopompus. ff. de dot. præleg. cap. In omni negotio de teſt.* Sed nec accuſator, aut denunciator poſſunt eſſe teſtes. *Cap. forus de verb. ſignif. cap. Accuſatores 3. qu. 5.* Specul. *tit. de teſte* §. *1. nu. 89.* Maſcard. *de prob. concl. 26. n. 1. & concl. 1157. n. 41.* Cajet. *2. 2. q. 69. art. verſ. ad 2.* Aragon. *2. 2. q. 13. a. 8.* Panorm. *cap. in omni neg. 4. de teſt.* Peyrin. *in form. L. D. n. 9.* Corrad. Gram. Marſil. Valent. Malder. & alii plures, quos refert Scroi *p. 3. cap. 8. n. 46.* Antonius Conciolus *Reſol. Crim. v. Accuſatio reſ. 6.* Quod aliqui extendunt etiam ad conſanguineos, & domeſticos denunciatoris, & etiam ad caſum in quo Judex non procedat per viam denunciationis. Et licet oppoſitum ſenſerint alii *ex c. In omni negotio de teſt.* Ubi Gloſſ. Innoc. Bald. Imol. Barboſ in fine Scotus *l. 5. de juſt. q. 61. art. 2. concl. 4.* Bert. *tit. 7. cap. 5.* Diana *part. 7. tract. 3.* Sanch. *in opuſ. l. 6. cap. 2 dub. 13.* Lezana *p. 1. cap. 27. n. 1.* Et alii apud Scroi *d. cap. 8. num. 47.* Nihilominus hoc primò debet haberi pro certo, quod accuſator, vel denunciator, vel inſtigator non eſt omni exceptione major, nec ſufficit ad damnandum inquiſitum, niſi adſint duo alii teſtes omni exceptione majores. Quia ad hunc effectum teſtes debēt eſſe omni exceptione majores. Maſcard. *de prob. concl. 197. n. 9. & concl. 406. n. 6.* Gom. Merend. Burſat. Bertaz. & alii, quos ſequitur Guazzin. *def. 33. cap. 14. nu. 5.* Farinac. *quaſt. 63. nu. 240.* Tuſcus *l. 1. concl. 278.* Giurb. Chriſpolt. Zuffi quos ſequitur Conciol. *v. teſtis reſ. 6. num. 2.* Et eo magis, quod in criminalibus integritas unius teſtis non ſupplet integritatem alterius. Scroi *part. 7. cap. 2. num. 14.* Et eo magis quod probationes in criminalibus debent eſſe luce meridiana clariores. Quod eſt verum etiam quoad dicta, ita quod nec teſtes plene probent, ſi contra eorum dicta ſit exceptio. Clar. *q. 66.* Et dicta teſtium debent eſſe certa, & ſpecifica, & non generalia. Caputaq. *dec. 275. n. 6. p. 3.* Et debent concludere per neceſſe, & non per poſſibile, & fallibile. *l. Non hoc C. Vnde legitimi.* Guazz. *d. cap. 14. n. 2.* Scroi *d. cap. 2. num. 16* qui plures concordantes allegant.

5. At verò denunciator, ſi ſit merè voluntarius non eſt omni exceptione major, quia poteſt præſumi, quod moveatur ex aliquo intereſſe privato, quo ſtante eſſet ſuſpectus, & non omni exceptione major; & ideò quod denunciator voluntarius non poſſit eſſe teſtis, probant Bictus *q. 20. n. 9. &* Eliſeus de Bellegrandis *tract. 1. q. 13. n. 22.* Et quod ubi denunciator habet aliquod emolumentum in cauſa, aut aliqua affectione, notatur ex Felin. & Abb. dixit Scroi *part. 3. c. 8. n. 48* Quod autem dicunt Bictus & Eliſeus, quod in Regularibus denunciatores ſolent eſſe voluntarii, poteſt continere errorem, ſi per teſtem neceſſarium intelligunt illum ſolum, qui ex officio tenetur denunciare; ut Fiſcalis, Antianus, Conſul & ſimiles; Hoc enim non eſt verum. Nam ex neceſſitate denunciant etiam, qui hoc faciunt obligati ex præcepto Superioris, vel ex obligatione alicujus virtutis. Imò tales cenſeri debent neceſſarii, qui ex puro intuitu virtutis & zelo boni communis denunciant. Unde potius verum eſt, quod in Regularibus Denunciatores ſunt neceſſarii, & non merè voluntarii. Sed quia lex poſitiva præſumit, quod denunciatores voluntarii potius moventur ex aliquo intereſſe privato, quàm ex puro motivo virtutis, ideò excipiuntur ſolum, quia denunciant ex officio, vel ex præcepto; & alii cenſentur voluntarii. Hæc tamen eſt ſolemnitas juris poſitivi, & de jure naturæ, & gentium, qui denunciat ex ſolo motivo virtutis, poteſt eſſe teſtis.

6. Sed & abſolutè loquendo dicitur, quod ubi agitur ad correctionem fratris, denunciator poteſt eſſe teſtis, & ſic dicendum, ubi denunciator prius correxit fratrem juxta Evangelium, prout tradunt Scot. *lib. 5. de juſtitia quaſt. 6. a. 2. concluſ. 4.* Bannes *2. 2. quaſt. 33. a. 8.* Sanchez. *opuſc. lib. 6. c. 2. dub. 13. & dub. 17.* & alii, quos refert Scroi *par. 3. c. 8. n. 48.* Sed quando agitur ad vindictam publicam de jure poſitivo denunciator non debet admitti in teſtem, niſi ſit denunciator ex officio, vel præcepto, prout voluerunt citati DD. *nu. 4.* & dixerunt etiam Bictus & Eliſeus & Scroi *d. nu. 48.*

7. Itaque igitur ad damnandum Reum non ſufficit unus teſtis cujuſcumque ſit Dignitatis, & ita quod nec per Principem Supremum & Pontificem ſtatui poteſt, ut unus teſtis ſufficiat, ſed requiruntur duo teſtes conteſtes & omni exceptione majores, ut contra eos & eorum dicta nihil opponi poſſit. Antonius Gomez. *tit. de delictis cap. 22. n. 11.* Bajard. *q. 57. n. 44.* Maſcàrd. *de probat. concl. 297. num. 9.* & alii plures quos refert Guazz. *def. 33. c. 14. n. 5.* Farin. *q. 63. à n. 8.* Jaſon. Giurb. Magdal. Leocar. & alii, quos ſequitur Conciol. *v. Princip. reſol. 2.*

8. Dubitatur ſecundò An ad damnandum Reum ſufficiant indicia; & ſic an ſufficiat unum indicium junctum uni teſti, vel ſufficiant plura indicia, & imò an ſufficiat unum indicium. Ut verò dictum eſt ſupra *q. 25. a. 2. à num. 10.* ex ſolis præſumptionibus non poteſt aliquis damnari. Et ideò ad hoc non ſufficiunt nec centum mille indicia dubitata, ex quibus ſolum præſumitur, niſi ex pluribus hujuſmodi indiciis reſultet unum vel plura indicia indubitata; Sed præterea advertendum, quod ad hoc, ut indicium ſit indubitatum, nedum requiritur, quod innitatur alicui propoſitioni ſeu Regulæ juris fal-

ſaltem moraliter certæ, ſed ulterius indicium debet eſſe probatum per duos teſtes omni exceptione majores. Et quia propoſitioni ſolum moraliter certæ poteſt ſubeſſe falſum, licet raro ſubſit, neceſſe eſt, quod in caſu ſingulari audito Reo nihil appareat grave, per quod præſumi vel probabiliter ſuſpicari poſſit ex circumſtantiis facti de facto principium illud morale deficere, & non habere locum. Et ulterius advertendum quod ubi indicium non eſt probatum per evidentiam facti, ſed ſolum per teſtes etiam omni exceptione majores, probatio non habet omnem perfectionem. quia tunc tam major propoſitio ſillogiſmi judicialis quàm minor non eſt niſi moraliter certa, cum alias, quando teſtes deponunt immediatè de delicto per evidentiam facti, certiſſimè conſtet de teſtimonio teſtium, qui in præſentia Judicis coram notario deponunt.

9. His ſtantibus dicitur quod ex indiciis indubitatis moraliter, ut ſupra plenè probatis poteſt deveniri ad condemnationem non tamen in pœnam ordinariam regulariter ſed extraordinariam, Clar. *q. 20.* Anton. Gomez *tit. de delictis cap. 3. num 45.* & alii pluresquos referunt & ſequuntur Farinac. *conſ. 82. num. 1. & quæſt. 86. num. 110. &* Guazzin. *def. 33. capit. 14. num 14.* Serra *2. 2. q. 67. a. 3. dub. 2. concl. 6.* Maſcard. *cancl. 1223. num. 30.* Surd. Fachin. Cævall. Givo. Chriſpoll. quos ſequitur, Anton, Conciol, *Reſol. Crimin. v. Indicium reſol. 3. n. 1.* Sed quia *l fin. C. de probat.* æquiparantur, quem eſſe convictum idoneis teſtibus, vel inſtrumentis, aut indiciis indubitatis, quod & admittunt Bald. *in d. l. fin. n. 2. & in l. Si quis adulterium in fine C. de adult.* Panorm *in cap. accedens num. 6. de accuſat.* Felin. *in cap afferte nu. 6. de præſumpt.* Maſeard. *de prabat. concl. 222. n. 51.* Leſſ. Boſſ. & alii quos refert Farinac. *q. 86. num. 112. &* Scroi *par. 6. cap. 3. num. 12.* Ideo potius dicendum eſt quod ex indiciis indubitatis aliquando poteſt deveniri ad condemnationem in pœnam ordinariam. Quod quando indicium indubitatum adeo arctat mentem Judicis, ut omninò credat, nec poſſit in contrarium inclinare, admittunt Bald. *in. l. ea quidem C. de accuſ.* Bajard. ad Clar. *q. 20. num. 9. & q. 21. n. 159.* & alii plures quos ſequuntur Aug. Barboſ. *ad d. l final num. 6.* Scroi *par. 6. cap 3. num. 14.* Et dum indicia ſunt probata modo ſupradicto ſufficiunt ad condemnationem. Nec obſtat quod Judex poſſit falli in judicandis indiciis indubitatis, quia & ſæpius poſſunt illum fallere teſtes, ut obſervat Merend. *controv. Iuris. lib. 6. nu. 5. c. 25. nu. 3.* Et nihilominus ex duorum teſtium depoſitione procedit ad pœnam ordinariam. Nam in rebus humanis non requiritur certitudo evidentiæ, ſed ſufficit certitudo moralis, & fidei, ut Judex fidem adhibeat probationibus & credat indubitatè ita rem geſtam fuiſſe, ut habetur ex D. T. *2. 2. q. 60. a. 3. &* Cajet.

10. Et nihilominus quia vere ſic eſt, quod quando probatio per indicia eſt minor quam probatio per teſtes. Quod magis explicatur hujuſmodi exemplis. Nam per teſtes habetur hic ſillogiſmus, ſcilicet, teſtimonium duorum teſtiũ eſt verum; Sed duo teſtes deponunt Sempronium occidiſſe Cajum, ergo Sempronium occidiſſe Cajum eſt verum. Hujus verò ſillogiſmi major eſt certiſſima, & habetur à Chriſto Domino Jo. 8. Minor verò eſt evidens Judici per certam evidentiam facti, & ideo concluſio ſillogiſmi eſt vera & plenè probata. Sed ubi proceditur ex indiciis, habetur hic alius ſillogiſmus minus certus, ſcilicet Vir & mulier maritata inventi in lecto nudus cum nuda haberi debent pro adulteris; Sed Cajus & Berta maritata inventi ſuerunt in eodem lecto nudus cũ nuda; ergo haberi debent ut adulteri. Major iſtius ſillogiſmi non eſt certa niſi moraliter, & minor cum non ſit nota per evidentiam rei ipſi Judici, probatur per teſtes, quæ probatio ſolum moraliter eſt certa, & tam majori quàm minori poteſt facilius ſubeſſe falſum; & ideo cõcluſio hujus ſillogiſmi multo minus eſt certa quam concluſio ſillogiſmi prioris. Et ideo verior eſt ſententia eorum, qui dicunt probationem per indicia non valere niſi ad pœnam extraordinariam Niſi indicia hujuſmodi ſint plura quàm duo vel tria vel quatuor, & ſint plenè probata, & clarè indubitata. Et hoc quantum ad ſupremos magiſtratus eſt indubitatum Non intereſt vero in hoc caſu, an in Judice adſit aliqua ſuſpicio ſpeculativa de oppoſito, dum Judex practicè ſit certus de delicto. Barboſa *l. fin. C. de probat. nu. 5.* Scroi *p. 6. c. 3. num. 17.*

11. Hinc dicitur quod ad damnandum in pœnam ordinariam regulariter non ſufficiunt unus teſtis omni exceptione major, & unum indicium indubitatum plenè probatum, & ſufficiens ad hoc, ut Judex deveniat ad pœnam ordinariam, quia licet tale indicium facit ſemiplenam probationem, quam facit etiam teſtis, & ex duabus ſemiplenis integretur una probatio, tamen probatio per indicium eſt longè minor, quàm probatio per teſtem, & ideò ex illo non integratur probatio tam plena, quæ æquipolleat probationi per duos teſtes.

12. Sed amplius dicitur quod quando indicium non tantum moraliter, ſed phyſicè ſimpliciter eſt indubitatum, & innititur propoſitioni & principio Juris ſic ſimpliciter certo, & quod non poteſt aliter ſe habere niſi per miraculum, unum indicium poteſt ſufficere ad condemnationem etiam in pœnam ordinariam & corporalem. Quia tunc tale indicium maximè ſi de illo conſtet per evidentiam rei inducit certitudinẽ ſimpliciter & indubitatè, quod probatur exemplo. Nam ſi Monialis poſt 20. aut 30. annos à ſua profeſſione incipiat lactare puerum eſt plene convicta de commercio carnali, & violato voto caſtitatis. Quia certum & eſt prorſus indubitatum, quod Virgo non lactat & quod nec poteſt incipere lactare ex corruptione & commercio carnali habito ante 20. vel 30. annos. Si ergo per evidentiã fa-

cti conſtet de hoc indicio, quia ſic conſtat Monialem lactare & per notorium facti conſtet eam emiſiſſe profeſſionem à 20. vel 30. annis, jam Monialis eſt plenè convicta de violatione Voti, & poteſt puniri pœna ordinaria, cum pro ſe non poſſit allegare niſi miraculum, quod nullo modo præſumitur, nec creditur, niſi probetur.

13. Dubitatur tertiò. An pœna quæ dicitur extraordinaria, non poſſit eſſe pœna corporalis, ſed debeat eſſe pecuniaria, vel alia, quæ corpus non affligat. Affirmant multi ſaltem quoad Judices ordinarios, ut quando imponenda ſit pœna extraordinaria, hæc debeat eſſe pecuniaria, vel alia ſimilis, non verò pœna corporis afflictiva. Clar. *q.20.* Menoch *de arbitr. cap. 279.* Gomez. Magon. & alii quos referunt Farinac. *q. 86. n. 113. &* Guazzin. *def. 43. cap. 14. n. 15.* Bictus *q. 104 n.36.* Sed alii contrarium tenent, & volunt quod Reus poſſit puniri extraordinariè pœna corporali etiam carceris, & triremium. Et ita voluerunt plures, quos referunt Farin. *d. q. 86. n. 114.* Guazzin. *d. c. 14. n. 15.* & maximè hoc verum eſt in delictis occultis Clar, *q. 20.* Maſcard. *de probat. concluſ. 1250. n. 2.* Menoch. *de præſumpt. lib. 1. q. 97. n. 17.* Farinac. *q. 86. n. 115.* Guazzin *d. c. 14. nu. 15.* Et ita ſervatur in practica. Et certè ubi indicia ſunt omnino indubitata, & pro delicto eſt impoſita pœna gravis, ut pœna mortis, ſine fundamento diceretur, quod non poſſit Reus damnari pœna corporali mitiori; cum imò, ut multi volunt, poſſit puniri pœna ordinaria, quod aliquando etiam eſt verum, ut dictum eſt. Quod ſi lex, vel ſtatutum non ſpecificè itâ pœnâ ſolum in generali impoſuerit pœnam corporalem pro delicto, & in hoc caſu, quia pœna ordinaria eſt quælibet pœna corporalis, Reus ex indiciis ſolum moraliter indubitatis non poterit puniri niſi pœna pecuniaria, vel ad ſummum pœna ictuum funis, aut exilii. Conciol. *d. reſ. 3. n. 5.*

14. Dubitatur quartò, an ad imponendam pœnam extraordinariam ſufficiat ſemiplena probatio, vel unicus teſtis omni exceptione major. Videtur enim, quod hoc debeat ſufficere, quoniam aliter non eſſet locus pœnæ extraordinariæ, quia ubi plena eſt probatio habet locum pœna ordinaria, & ſic videtur quod pœna extraordinaria non habeat locum, niſi ubi probatio eſt ſemiplena. Sed certum eſt, quod ſola probatio ſemiplena non ſufficit ad condemnationem, quia hæc vix ſufficit ad interrogandum Reum, imò nec ſemper ſufficit ad torturam. Diſtinguunt ergo aliqui probationem mediam à ſemiplena & plena, & dicunt probationem mediam eſſe pluſquam ſemiplenam, minus autem quam plenam, & hanc dicunt ſufficere ad pœnam extraordinariam Ita Bordon. in praxi *cap. 5. n. 14.* & quod ad pœnam, extraordinariam ſufficiat pluſquam ſemiplena probatio voluerunt. Bald. *l. fin. n. 8. C. de prob.* Gramet. Capit. & Joſeph, Jud. apud Farinac. *quæſt. 86. numero 64.*

15. Sed in contrarium facit, quod de Jure divino eſt, ut Reus non damnetur, niſi ex plena probatione, quis reſultet ex duabus ſemiplenis. Unde nec ſufficit unus teſtis omni exceptione major, ſed requiruntur duo teſtes conteſtes ut probatum eſt. Ideo plena probatio quæ ſufficit ad damnaudum, illa ſola eſt, quæ conſtat ex duabus ſemiplenis probationibus, ut probatum eſt ſupra. Ideo potius diſtinguenda eſt probatio plena in plenã & pleniorem, & dicendum, quod ad pœnam extraordinariam ſaltem probatio plena eſt neceſſaria, licet nõ ſit neceſſaria probatio plenior, quæ habetur per duos vel tres teſtes conteſtes, & omni exceprione majores; Sed ſufficiat illa, quæ habetur per duo indicia indubitata. Et ideo DD. ad damnandum Reum in pœnam extraordinariam per indicia requirunt indicia indubitata, ut patet ex Farinac. *q. 86. n. 58. 64. & 66.* Et Scroi *p. 6. cap. 3. n. 17.* Conciol. *v. indicium reſ. 3.* Cum tamen non pauci etiam nec admittant, quod ex indiciis indubitatis poſſit Reus damnari. Indicia vero indubitata ſingula ſemiplene probant, & ſic probatio per indicia plura indubitata eſt ſatis plena, & ex pluribus ſemiplenis reſultans. Sed duo caſus diſtingui debent. Nam vel ſubſtantia delicti eſt probata, ſed non eſt probata aliqua circumſtantia aggravans delictum, vel eſt probata aliqua circumſtantia delictum minuens. Et in hoc caſu locum non habet pœna Juris ordinaria, ſed Reus puniri debet mitiori pœna, quæ dicitur extraordinaria, ſeu arbitraria. Et hoc eſt indubitatum, in hoc enim caſu ſubſtantia alicujus delicti eſt probatum plenè, ſed pœna debet eſſe mitior, quia delictum cum omnibus ſuis qualitatibus non eſt plenè probatum, quod verò ex Clar. & Farin. dixit Conciol. *in Reſol. crim. verb. Inquiſitio reſ. 3. n. 9.* nimirum, quod ſi qualitas delicti in inquiſitione expreſſa non fuerit probata Reus debeat abſolvi, verum eſt ſi ſubſtantia facti non ſit delictum punibile, vel quod Reus non debeat puniri pro qualitate non probata. Sed quod ubi ſubſtantia facti eſt delictum, Reus ex non probata qualitate debeat abſolvi & nullo modo puniri, nec etiam pro ſubſtantia delicti probata non eſt irrationabile, & contra praxim. Alter caſus eſt, quando ſubſtantia delicti non eſt probata per teſtes, ſed per indicia indubitata, & tunc probatio debet dici ſatis plena ad aliquam pœnam, quia vel indicia non ſunt indubitata, vel ſi ſunt indubitata, indubitatè probant; Et ita plenè probant ad aliquam pœnam, quia indubitatè, & verè probent, & habetur quod eſt de Jure, ut ſcilicet probatio habeatur per plura teſtimonia, quorum quodlibet indubitatè probet ſaltem ſemiplenè.

16. Sed quando delictũ non eſt plenè probatum, ſed ſolum ſemiplenè, vel etiam plus quam ſemiplenè, quantum ſufficit ad torturam non poteſt inquiſitus damnari quia Judex non eſt certus de delicto, niſi quantum ſufficit

ad

ad interrogandum Reum, vel extra torturam, vel in tortura, ad pœnam verò gravem etiam pecuniariam, non poteſt Reus damnari, niſi ex delicto plenè certo. Quod confirmatur, quia diſtinctio iſta pœnæ in ordinariam & extraordinariam, verbalis eſt, ſed in re omnis pœna poteſt eſſe ordinaria, licet aliqua ſit mitior altera. Sic enim v. g. pœna triremium mitior quidem eſt, quam pœna mortis, ſed verè eſt ordinaria, unde pro multis delictis eſt impoſita tanquam ordinaria; nec poteſt dari niſi pro delicto plenè probato, cum in ſe ſit pœna gravis, quæ non poteſt imponi niſi pro certo delicto, & plenè probato. Et idem dicitur de pœna pecuniaria, quæ & ipſa ſæpe imponitur tanquam ordinaria, quæ licet ſit minor pæna corporali, eſt tamen in ſe pœna gravis non imponenda niſi pro delicto certò certitudine requiſita ad damnandum, quæ certitudo non habetur niſi per plura teſtimonia, quorum quodlibet ſaltem ſemiplenè probet.

17. Itaque conſiderari debet quod ad puniendum neceſſe eſt quod delictum ſit viſum, id eſt, certo ſcitum à Judice juxta illud Gen. 18. *Deſcendam & videbo utrum clamorem opera compleverint.* Sed nec ſufficit ſimplex viſio, ſed neceſſaria eſt illa. quæ ex duplici teſtimonio reſultat, *quia in ore duorum vel trium ſtat omne verbum.* Deut. *17. & 19.* Matth. 18. *Et duorum teſtimonium eſt verum.* Jo. 8. Unde eſt neceſſaria viſio, quæ conſurgit ex duplici teſtimonio, & ex conſequenti ex duplici ſaltem ſemiplena probatione delicti. Nec obſtat, quod dicitur à Scroi *p. 6. c. 3. nu. 9.* & aliis, quod quando delictum eſt ſemiplene probatum, jam delinquens eſt aliqualiter delinquens, quia ad puniendum neceſſe eſt, quod delictum ſit viſum & per plura teſtimonia probatum. Nec poteſt Judex diffinitivè decernere, quod Reus ſit delinquens, niſi hoc ſibi conſtet per duplex teſtimonium. Pariter nec urget illud motivum, quia, ſcilicet, Judici magis credibile ſit, quod Reus deliquerit, quam quod non deliquerit, quia Judex debet eſſe certus de delicto, ut juſtè puniat. Minus probat illud aliud, quod, ſcilicet, bonum commune petit, ut hujuſmodi Rei non dimittantur omnino impuniti. Nam Judex de occultis judicare non poteſt, & non minus intereſt Reipublicæ, quod non damnentur innocentes, quia quod puniantur nocentes. Et ſemper conſiderari debet, quod unicum teſtimonium etiam ſi in ſuo genere ſit ſine exceptione, de jure naturæ eſt inſufficiens ad convincendum Reum negantem, & ad privandum illum poſſeſſione ſua, & illum puniendum. Neque in hoc unicum teſtimonium pro fiſco prævalere poteſt unico teſtimonio Rei negantis delictum.

18. Dubitatur quintò. An ubi poteſt habere locum pœna minor ſeu extraordinaria ſit in arbitrio Judicis Reum torquere, vel illum in pœnam extraordinariam damnare. Fuit vero opinio Clar. *qu. 21. nu. 29.* Quod ſi Reus ſit gravatus graviſſimis indiciis, ſit liberum Judici, vel torquere Reum, vel illum damnare in pœnam extraordinariam; ſed alii diſtinguunt & dicunt, quod ſi indicia ſint liquidiſſima, tunc Judex non poteſt procedere ad torturam, ſed debet condemnare Reum in pœnam delicti, ſed ſi indicia non ſunt liquidiſſima neque à lege approbata, tunc ſi perſona poteſt de Jure torqueri, tutius eſt illam torquere. Farin. *qu. 86. n. 69.* Si verò perſona non poteſt torqueri tunc poteſt damnari in pœnam extraordinariam pecuniariam vel exilii Farinac. *qu. 41. n. 92.* Guazzin. *def. 30. cap. 41. num. 2.* Et alii addunt quod ſi delictum ſit ſemiplenè probatum & perſona non poteſt torqueri, debet damnari in pœnam extraordinariam, ſi verò non fuerit delictum ſemiplene probatum Reus debet abſolvi, ſed quando Reus eſt indiciatus ad torturam, & non poteſt torqueri poteſt puniri aliqua pœna extraordinaria Judicis arbitrio Gomez. *var. reſol. tom. 3. c. 12. n. 25. 26.* Bajard. ad Clar. *q. 21. n. 29. & q. 64 n. 26.* Far. *q. 5. n. 6. & q. 41. in fine Leſ de juſ. l 2 c. 29 n. 164.* Card. de Lugo *tom. 2. de juſt. diſp. 37. ſect. 12. n. 142.* Sanchez. *in opuſc. lib. 3. cap. unico dub. 12. n. 12.* Guazzin. *def 30. cap 41.* Conciol. *v. tortura reſol. 8. n. 1.* Bald Innoc. Brun. Duen. & alii plures quos refert & ſequitur Scroi *part. 5. c. 3. n. 4.* Dicunt tamen quod in caſu hoc plura concurrere debent. Primum ut conſtet de inhabilitate ſeu privilegio ad torturam. Secundum ut delictum ſit atrox. Tertium ut certum ſit non poſſe haberi alias probationes & indicia; ſi enim de hoc dubium eſſet, non poſſet deveniri ad pœnam extraordinariam Alii vero exiſtimant in hoc eſſe arbitrarium Judici Reum, vel torquere, vel punire pœna arbitraria. Farin *qu. 36.* Diana *part. 4. tract. ultimo reſol. 116.* Carena *part. 2. tit. 12. num. 264 & part. 3. tit. 8. n. 17.* Sed alii volunt quod Reus debeat omninò torqueri, ſi eſt indiciatus ad torturam, & ſi non poteſt torqueri ſit abſolvendus, Hippolit. de Marſil. *Rubrica de probat. n. 237.* Sarmient. *lib. primo Select. cap. primo* Deeian. *conſ. 175.* Avend. *in dictionar. litt. P. verb. præſumptio* Paſqualig. *deciſ. 216. nu. 13.*

19. Et hanc ſententiam veram puto, quando delictũ ſolum eſt ſemiplenè probatum, & ſolum habentur Indicia ad torturam. Etenim nec contrarium tenent DD. citati, qui ſupponunt quod indicia ex quibus delictum eſt probatum ſint valde urgentia, & ex conſequenti indubitata, ut loquitur Card. de Lugo *d. n. 142.* Sanchez. *d. dub. 12. nu. 9.* Omnia autem jura volunt quod Reus non puniatur, niſi convictus, vel confeſſus, & quod quando Reus non eſt convictus torqueatur, non vero puniatur. Tum quia ſi Judex non eſt certus plena certitudine de delicto non poteſt illum punire, & amplius quia jus naturale & divinum vult quod ad damnandũ non ſufficiat unum teſtimonium, ſed requirantur ſaltem duo, quorum quodlibet ſemiplenè probet, unde requiruntur

ad minus

ad minus duos teſtes conteſtes Nec valet dicere hoc intelligi ad pœnam ordinariam, ut ait Scroi *d. cap 3. n. 9.* quia nec jus divinum diſtinguit, ſed attendit ſolam pœnam, & præjudicium grave proximi. Et quia, ut dictum eſt, quælibet pœna, quamvis extraordinaria dicatur, verè eſt ordinaria pro aliquo delicto, nec eſt rationabile dicere quod ubi hæc pœna eſt ordinaria Reus non poſſit illa puniri, niſi delictum ſit plenè probatum, ut communiter omnes docent, & nihilominus quando hæc pœna eſt mitior, quam ſit pœna à lege indicta pro alio delicto poſſit Reus hac pœna puniri ex ſolis indiciis ad torturam. Non enim pœna, quæ pro aliquo delicto eſt ordinaria, mutat naturam ſuam ex eo quod ſit mitior alia pœna, ſed ſemper eſt pœna gravis non inferenda, niſi pro certo delicto. Et ideo ubi delictum eſt ſolum ſemiplenè probatum ſufficienter ad torturam, vel Reus torquendus eſt, vel eſt abſolvendus, ſi non poteſt torqueri, quod confirmatur, quia aliquem punire in judicio eſt ſimul decernere quod ſit delinquens, at vero eſt injuſtus Judex, qui cum non ſit certus, prout jura volunt, quod aliquis deliquerit, eum deliquiſſe pronunciat.

20. Sed ubi delictum eſt probatum per indicia indubitata, licet hæc probatio non ſufficiat ad pœnam mortis, ſufficit tamen ad aliquam pœnam. Hæc enim probatio, licet non ſit pleniſſima eſt tamen plena, & ex pluribus ſemiplenis reſultans, & ideo tunc, etiam quod Reus poſſit torqueri, ut Judex videre poſſit an Reus confiteatur, & ſic damnari poſſit in pœnam ordinariam, arbitrarium eſt Judici Reum vel torquere, vel pœna extraordinaria punire. Et hæc ſententia in ſubſtantia non eſt contraria ſententiæ illorum, qui voluerunt quod indiciatus ad torturam per indicia urgentiſſima, ut ipſi dicunt, poſſit puniri extraordinariè. Sed pace illorum dixerim, quod minus diſtinctè loquuntur, & non advertunt, quod indicia illa urgentiſſima, ſi ſunt plura, & indubitata gerunt vices plurium teſtium, & probant nedum ad torturam, ſed ad aliquam pœnam. Sed ſi non habetur, niſi unum teſtimonium quantumcumque illud ſit adminiculatum, non habetur niſi unicum teſtimonium, & unica ſemiplena probatio ſufficiens ad torturam, non vero talis, quæ Reum convincat ad pœnam.

21. Ex his colligitur quid dicendum de Regularibus Judicibus. Iſtos enim quia non habent uſum Torturæ, quod poſſint delinquentes punire pœna extraordinaria. dixit Scroi *d. cap. 3. n. 5.* Sed non eſt recedendum à prædictis, ſed omnino dicendum eſt, quod ubi delictum non eſt plenè probatum, ſi habeutur ſola indicia ad torturam, debet Reus torqueri modo poſſibili, & apud Regulares competenti, aliter Reus debet abſolvi, ut bene advertit Paſqualig. *d. deciſ. 216. n. 9.* quia Religioſi non debent in hoc eſſe inferioris conditionis, imò melioris, nec debent privari favore Juris, quod talem modum procedendi præſcripſit, ut non deveniatur ad condemnationem, niſi adſit plena probatio. Ideo apud Regulares deveniendum eſt ad eam torturam, quæ conſueta eſt apud illos, ſi adſunt indicia ſufficientia. Et pœna lata pro delicto eſt quædam confirmatio delicti, quod per ſententiam Judicis non poteſt confirmari à Judice per ſententiam niſi de ipſo evidenter conſtet. Non placet tamen quod Paſqualig. addit, nimirum, quod per teſtes ſingulares ſingularitate diverſificativa probetur mala fama, & quod Reus ſit culpabilis, & criminoſus, & promptus ad mala perpetranda & ideò Judex poteſt ad hoc reſpicere & pro ipſo reum punire. Quia ad puniendũ reum non ſufficit mala fama vel probatio delicti in genere, quia ſola delicta in ſingulari probata puniri poſſunt. Quãvis ſi loquamur apud Regulares de illis pœnis ſeu pœnitentiis, quæ ſine proceſſu ex ſola extrajudiciali notitia poſſunt infligi Superior Regularis poſſit ſubditum punire habita ſufficienti notitia extrajudiciali. Imò & ad illa præjudicia, ad quæ ſufficit mala fama plene tamen probata, illum poteſt damnare. Videantur dicta ſupra *q. 16. a. 2.*

22. Dubitatur ſextò an ſi Reus ex legitimis indiciis tortus in tortura negaverit delictum, poſſit ſaltim in pœnam extraordinariam damnari? Præmittendum puto, quod longe diverſa ratio eſt, ſi inquiſitus ſit indiciatus de delicto ex teſtimonio teſtium deponentium immediatè de delicto, vel ſi ſit indiciatus ex indiciis propriè ſumptis, quia longè debilior ſit probatio ex indiciis, quam ex teſtibus. Ubi enim delictum probatur ex teſtibus, Reus poteſt quidem negare delictum, ex eo quod dicat teſtes vel eſſe illegitimos, vel eſſe falſos, ſed non poteſt negare exiſtentiam teſtimonii, & ſi negare velit, convincitur mendacii & falſitatis, cum Judici per evidentiam ſit notorium, quod teſtes depoſuerint, & quod hoc vel illud depoſuerint; unde etſi Reus velit excipere contra proceſſum, aſſerendo quod Notarius ſit falſus, & mendax in eo quod ſcripſerit contrarium illius, quod teſtes depoſuerunt, Reus convincitur de mendacio, cum per facti evidentiam ſit manifeſtum Judici, quid illi depoſuerint. Et ſic quando cum Notario adeſt etiam Judex non creditur, vel teſti, vel Reo negantibus ſe hoc vel illud depoſuiſſe, ſed creditur Notario & illius ſcripturæ. Clar. §. *Falſum n. 15. & §. fin. q. 53. n. 17.* Farin. *q. 159. n. 190. & conſ. 139. n. 2. l. 2.* Guaz. *def. 28. cap. 15 n. 7.* quos refert & ſequitur Conciol. *v. Teſtis miſcellanen. reſol. 11. nu. 5.* Sed quando contra inquiſitum non urgent niſi indicia, nedũ poteſt negare delictum, ſed poteſt negare indicia ipſa, & contra illa ſe defendere ex duplici capite, primo negando quod adſint, vel adfuerint in rerum natura indicia ipſa, ſcilicet facta ipſa, vel circumſtantiæ, ex quibus deducitur delictum. Secundo negando, quod indicia illa ſint indubitata, adducendo motiva, ex quibus in caſu ſingulari vis

illo-

llorum infringitur, & tollitur certitudo conſequentiæ, per quam ex illis deducitur delictum. Cum enim hæc conſequentia vel plurimum undetur in aliquo juris principio ſolum moraliter certo, & vero ut in pluribus, aliquando tamen falſo, ſi Reus adducat veriſimilia motiva, ob quæ illud principium in caſu ſingulari præſenti non verificatur, inquiſitus non remanet convictus, & indicii vis, & certitudo tollitur, nec indicium manet indubitatum. Unde ex his habetur, quod difficilius eſt, quod inquiſitus ex indiciis propriè dictis maneat convictus.

23. Hoc præmiſſo diſtinguitur duplex caſus. Primus eſt quando contra inquiſitum non adeſt niſi unica ſemiplena delicti probatio, licet ex adminiculis ſit urgentior, & ſic inquiſitus verè non eſt indiciatus, niſi ad torturam. Et in hoc caſu, jam probatum eſt, quod inquiſitus non poteſt puniri aliqua pœna etiam extraordinaria, ſed ſolum poteſt, & debet torqueri. Si autem tortus neget delictum, & in negativa perſiſtat, ad nullam pœnam damnari poteſt, quia tortura indicia purgat, imò & tortus meram veritatem dixiſſe præſumitur, & imò poſt torturam melior reputabitur, quam ante accuſationem reputabatur, Covar. *pract. cap. 9. num. 5.* Clar. *q. 64. verſ. delata vero tortura.* Et quod per torturam purgentur indicia, communiter DD. aſſerunt, quos abunde referunt Farinac. *q. 40. nu. 1.* Guazz. *def. 30. cap. 40. nu. 1. & alii.* Et hoc eſt verum etiam in favorem illorum, qui eſſent imputati de auxilio, vel favore præſtito delinquenti. Quia purgatis indiciis contra principalem, intelliguntur purgata etiam quantum ad acceſſoria. Menoch. *de arbitr. caſ. 351. num. 12.* Guazz. *d. n. 1.* Ubi quod etiam hoc eſt verum in teſtibus, unde dictum teſtis in tortura magis attenditur, quam factum extra torturam. Neque contra hoc militat doctrina illorum, qui dixerunt tortum negantem delictum poſſe damnari in pœnam extraordinariam, quia illi loquuntur, quando indicia ſunt valdè urgentia & indubitata, & ſunt plura, & ac quando ſunt talia, quod convincunt ſaltem ad pœnam extraordinariam, de quo ſermo erit in ſequenti ſecundo caſu.

24. An verò in hoc caſu, ſi tortus neget delictum, abſolvendus ſit, & quomodo dicitur illum abſolvendum eſſe. Sed cum aliqui velint illum abſolvi debere diffinitive, & abſolute, dicendum eſt, quod cum poſſit eſſe, quod contra tortum ſuperveniant nova indicia, & contra bonum commune ſit, quod ſi ſuperveniant nova indicia gravia, non poſſit ex illis procedi contra inquiſitum, quod fieri deberet, ſi inquiſitus diffinitivè, & abſolutè fuiſſet abſolutus; ideo dicendum ſufficere ſi inquiſitus abſolvatur pro tunc, & quatenus ex deductis pro tunc habetur, ut tradiderunt Bart. Boſſ. & alii quos referunt & ſervant Farinac. *qu. 4. num. 26.* Guazz. *def. 30. cap. 40. num. 11.* & conſentiunt Bictus *quaſt. 106. num. 29. &* Eliſeus *tr. 9. quaſt. 5. num. 14.* Et verè ſic eſt, quod tortura non probat innocentiam torti, ſed elidit vim probationum delicti, & facit quod delictum non ſit plenè probatum. Erit igitur arbitrarium Judici Reos, qui purgarunt indicia in tortura, vel abſolvere tantum pro tunc, vel alio modo relaxare. Nam ſi Judex nova indicia ſperat, Reum non abſolvat per ſententiam, ſed ſine aliqua ſententia illum relaxat ſub fidejuſſione, aut cautione juratoria de ſe præſentando toties, quoties fuerit citatus. Et in hoc caſu non tenetur Reum abſolvere per ſententiam, etiam ſi id petat. Sed ſi Judex nova indicia non ſperat, Reum abſolvat pro tunc per ſententiam ab obſervatione Judicii, ſi Reus ſententiam petat, vel illum ſine ſententia, & ſine alia cautione relaxet, Farinac. *q. 4. n. 26.* & explicatum eſt ſupra *qu. 25. a. 11 nu. 143.* Sed & aliud attendi debet, quia ſi de Innocentia inquiſiti non conſtat, niſi quia ille negat delictum, & illud non eſt ſufficienter probatum, non habet locum ſententia abſolutoria abſolutè. Sed ſi nedum in judicio non eſt probatum, ſed ex adductis à Reo in ſuis defenſionibus, vel in proceſſu ſatis poſitivè conſtat de innocentia Rei, tunc habet locum ſententia eorum, qui voluerunt Reum eſſe abſolutè abſolvendum, qui fuerunt, Jodoch. Cavalc. Bajar. & alii quos referunt Farin. *d. num. 26.* Guazz. *d. n. 11.* In dubio autem crederem ſufficere ſententiam cum clauſula rebus ſic ſtantibus, quia in judicio tunc non conſtat de innocentia Rei, niſi negativè, quia delictum non eſt probatum. Nec ad reddendum Judicem certū de Innocentia Rei, ut ſuper illa poſſit abſolutè pronunciare, ſufficit illa generalis præſumptio, per quam unuſquiſque præſumitur bonus, quia hæc præſumptio eſt valde contingens & fallax, niſi intelligatur negativè, quia non debet præſumi malus, niſi geſta per illum ſint mala.

25. Secundus caſus eſt, quando contra Reum in judicio ſunt plures ſemiplenæ probationes ejuſdem delicti, & ſic ille eſt convictus ſaltem ad pœnam aliquam extraordinariam. Et quidem ſi ſit plenè convictus per probationes immediatè delictum attingentes, nimirum per teſtes ex proprio ſenſu immediatè de delicto deponentes, & jam eſt convictus ad pœnam ordinariam, & hoc eſt indubitatum, quod iſte Reus non debet torqueri. Niſi ubi ſimus in Tribunali in quo Reus etiam convictus non poteſt puniri pœna ordinaria, niſi ſimul ſit confeſſus. Imò nec poteſt Reus torqueri cum proteſtatione & clauſula ſine præjudicio probatorum, quia proteſtatio hæc eſt contraria facto. Et licet cum hac proteſtatione Reus convictus poſſit torqueri ſuper alia veritate, de qua in judicio ſunt indicia, ut ſuper circumſtantiis delicti, ſuper ſociis & complicibus in caſibus in quibus Judici licet Reum de iſtis interrogare, non tamen debet torqueri pro habenda confeſſione principalis delicti, de quo eſt convictus. Et advertendum, quod ad hoc, ut

Reus poſſit interrogari ſuper ulteriori veritate, & valeat prædicta proteſtatio, neceſſe eſt, ut illa ulterior veritas non ſit cōnexa principali delicto nam Judex non poteſt in tortura interrogare Reum in hoc caſu ſuper circumſtantia, & complicibus, ſeu ſuper illa ulteriori veritate, quam Reus non poteſt affirmare, & fateri, niſi confitendo delictum principale, quod negavit. Et hic non valet proteſtatio, qua Judex proteſtetur ſe non torquere illum ſuper principali delicto, de quo eſt convictus, ſed proteſtatio eſt contraria facto, quia Reus de facto interrogatur & torquetur ſuper principali delicto, dum in tortura interrogatur de illo, quod ſi Reus fatetur, fatetur etiam principale delictum. Sic ſi Judex interroget, quis mandavit committere homicidium, ſi Reus negavit homicidium commiſſum fuiſſe, ſimul interrogatur ut fateatur homicidium commiſſum fuiſſe, quod Reus negavit. Propterea Far. *q. 40. n 21.* dixit proteſtationem eſſe contrariam facto, ſi Reus in tortura interrogetur de qualitatibus annexis delicto principali, de illis, ſcilicet, qualitatibus, quæ ita ſunt connexæ delicto principali, ut Reus non poſſit illas affirmare & fateri, niſi fatendo delictum. Et *n. 22.* addit proteſtationem eſſe contrariam facto, ſi Reus oretenus interrogetur non deſcripta in actis interrogatione. Et *n. 23.* quod hoc idem dicendum, ſi Notarius non ſcribat interrogationem in actis diſtinctè; ſed dicat *Ad opportunam interrogationem reſpondit.*

27. Si verò Judex de facto Reum convictum de delicto principali interroget modo ſupra expoſito de delicto principali, & Reus illud neget, fuit multorum opinio, quod Reus ſit abſolvendus, ſed vera & praxi confirmata ſententia vult, quod non poſſit puniri pœna ordinaria, quia tortura ad minus purgat indicia præcedentia, ut non ſufficiant ad pœnam ordinariam, ſufficiant tamen ad extraordinariam mitiorem, etiam corporalem, ut ſi Reus pœna mortis puniendus fuiſſet, puniatur etiam pœna triremium, etiam perpetua, ſpectata qualitate delicti, & perſonæ, & aliis circumſtantiis. ut tradunt DD quos referunt & ſequuntur Farinac. *d. qu. 40. à num. 11.* Guaz. *def. 30 cap. 40. num. 1.* Etenim tortura non purgat omninò plenas probationes. Carena *p. 3. tit. 10. num. 130* & alii, quos refert, & ſequitur Conciol. *v. Tortura. reſol 14.*

28. Sed hoc non eodem modo ſervatur, ubi Reus non eſt convictus niſi per probationes mediatas, nimirum non per teſtes immediatè de delicto convincentes, ſed per indicia, ex quibus jus deducit delictum per legalem conſequentiam, taliter quod ex iſtis indiciis, juxta ſuperius dicta, Reus non eſt convictus ad pœnam ordinariam, ſed ſolum vel ad torturam, vel ad pœnam extraordinariam ad arbitrium Judicis. In hoc enim caſu Reus poteſt torqueri etiam ſuper delicto principali, ut ſi fateatur, puniri poſſit pœna ordinaria. Cum enim in hoc caſu non ſit locus alicui pœnæ, niſi indicia ſint plura, & indubitata, non ſufficit quod indicia ſint probata, quantum ad illorum exiſtentiam, & de hoc Reus ſit convictus. Sed ſi Reus in ſuis defenſionibus eliſit indubilitatem indiciorum, non erit locus pœnæ: quia ablata certitudine, non eſt locus pœnæ, neque enim quis poteſt puniri pro delicto dubio. Poteſt vero tolli indubitatio indiciorum ſatis de facili. Cum enim hæc indubitatio ut plurimum fundetur ſuper principiis juris ſolum moraliter certis, quæ aliquando, licet de raro, poſſunt non verificari, ſi Reus in ſuis defenſionibus probet ea non verificari in caſu ſingulari, de quo agitur, reddit indicia inefficacia ad concludendum delictum, & ad damnandum Reum. Quamobrem etiam dato, quod indiciorum efficacia remaneat in ordine ad torturam, ſi Reus tortus neget delictum, non poteſt aliqua pœna puniri, ſed debet abſolvi juxta explicata in primo caſu, quando contra Reum non ſunt niſi indicia ad torturam. Sed & poteſt contingere, quod nec Reus poſſit torqueri, ſi efficacia & vis indiciorum ita ſit eliſa, ut nec remaneat unica ſemiplena probatio.

29. Sed ſi non obſtantibus Rei defenſionibus remanent plura indicia plenè probata, & indubitata, & ſic Reus remanet convictus plene ad pœnam extraordinariam, poteſt hac pœna puniri, relicta tortura. Sed ſi torquetur, & negat delictum, mihi ſummopere placet ſententia Farin. *d. q. 40. n. 15.* ut Reus pœna corporali non puniretur, ſed ſolum pœna pecuniaria, vel exilii. Et hoc convincit ratio. Nam ſi Reus non fuiſſet tortus, non potuiſſet in hoc caſu puniri pœna ordinaria, ſed ad ſummum pœna corporali mitiori & extraordinaria. Tortura verò illata non debet remanere ſine aliquo effectu ſed proculdubio purgat, & minuit vim indiciorum, ut non ſufficiant ad illam pœnam extraordinariam, ad quam fuiſſent ſufficientia, ſi non fuiſſet illata tortura, minori ergo pœna Reus puniri debet, & ſic non pœna corporali ſed ſolum pecuniaria, vel exilii. Et ita hanc ſententiam etiam approbat Guazz. *def. 30. cap. 40. num. 1. Eliſſeus tract. 9. q. 4. num. 11.* & ſic ubi non poteſt damnari Reus pœna ordinaria, niſi ſit confeſſus, ſi dum eſt convictus, torquetur, & neget, poterit puniri pœna mitiori extraordinaria. In quo caſu tortura hunc effectum habebit, quod Reus non punietur pœna ordinaria, niſi ſit confeſſus; & poterit puniri pœna extraordinaria corporali & gravi Judice proteſtante, quod torquet illum ſine præjudicio convicti, ſed ſolum ad hoc ut appareat an ſit locus pœnæ ordinariæ.

30. Quod ſi tortura illata non fuit ſufficiens, & juxta exigentiam indiciorum, adhuc talis tortura ſuum effectum obtinebit, ut Reus puniri non poſſit niſi pœna minori, illa pœna extraordinaria, qua puniri potuiſſet, ſi non fuiſſet tortus. Et hoc haberi debet pro certo, quod tortura aliquid operatur, & ſi non au-

fert totaliter pœnam, illam minuit. Scroi *p. 6. cap. 3. num. 17. in fin*

31. Tandem circa hanc torturam dandam convicto advertendum, quod fuit opinio aliquorum, quod poteſt Reus convictus torqueri ad hoc, ut ſi forte confiteatur, non poſſit appellare. Et hoc admittit Bannes *2.2.q.70.art.2.d.2.* quando bonum commune petit, ut Reus ſtatim puniatur. Sed hoc ex Navar. *cap.18.n 59.* negat Serra *2.2.qu.67.art 3.d 2.concl.4.* quia injuria fit Reo, ſi in caſu, in quo poteſt appellare, torqueatur, ut amittat beneficium appellationis, & certe ſi poteſt convictus damnari in pœnam ordinariam, ut quid exponere ſe periculo, ut ſi Reus ſuſtineat, vix poſſit puniri pœna extraordinaria. Non video tamen, quod fiat injuria reo neganti delictum, ſi torqueatur, ut confiteatur delictum, de quo eſt convictus, ut media ſua confeſſione poſſit ſtatim puniri, & non habeat locum appellatio. Sed ſi reus convictus nec poteſt puniri pœna ordinaria, bene torqueri poteſt, ut dictum eſt niſi ſit melius penſatis penſandis illum damnare in pœnam extraordinariam ſine tortura.

32. Dubitatur ſeptimò. An ad effectum puniendi reum tanquam convictum per indicia, ſit neceſſe, quod indicia ſint plenè per plures teſtes conteſtes probata. Reſpondetur, quod in hoc caſu indicia debent eſſe plenè probata ad minus per duos teſtes omni exceptione majores, quia aliter delictum non remanet plene probatum, ut puniri poſſit, Clar. *qu. 22. in fin.* Farinac. *qu. 37. num 42.* Guaz. *def. 30. cap 31. num.1.* Maſcard. *concl. 894. num. 1.* Bictus *qu. 62. num 1.* Nec obſtat ſi dicatur, quod plures probationes ſemiplenæ junctæ ſimul plene probant, quia ex illis reſultat una integra, & plena probatio, etiam ſufficiens ad pœnam ordinariam, ſic enim ex pluribus teſtibus plene probantur delicta. Nam hoc aſſumptum male intelligitur, & non eſt verum, niſi ubi ſemiplenæ probationes ſunt immediatè de eodem objecto, & delicto, ſicuti ſunt probationes plurium teſtium immediatè de eodem numero delicta deponentium. Tunc enim delictum per plures probationes ſemiplenas plene probatur, quia ſingulæ probationes ſunt ejuſdem delicti immediate & ſic ex illis integratur una plena delicti probatio. Sed probationes reſpicientes immediate plura delicta ſeu objecta, non junguntur, ut conſtituant unam plenam probationem. Sic ſi unus teſtis deponat de adulterio Caji cum Berta, & alius de adulterio Caji cum Livia, non probant plenè adulterium, & ut Cajus poſſit puniri ut adulter. Hoc vero multo magis procedit, quando probationes non ſunt immediate de delicto, ſed de aliquo indicio, ex quo infertur delictum. Tunc enim ſi quodlibet indicium non probatur niſi per teſtem ſingularem, quodlibet indicium non eſt niſi ſemiplenè probatum. Sed & totum indicium integratum ex pluribus indiciis probatis per teſtes ſingulares, non eſt niſi ſemiplenè probatum, quia totum non probatur plene per partes per teſtes ſingulares ſemiplenè probantes Multo igitur minus delictum plene probatur per indicia ſolum per teſtes ſingulares probata. Sic igitur ſi dantur tria indicia delicti, ut fama, fuga, & confeſſio extrajudicialis, etiam ſi ſimus in caſu, in quo iſta ſint indicia indubitata, ſi quodlibet illorum non ſit probatum, niſi per unum teſtem ſingularem, nõ eſt plenè probatum, quod reus ſit de delicto indiciatus, igitur multo minus plene cõſtat, quod reus plene deliquerit, ſed ſolum de hoc ſemiplene conſtat. Et licet admittatur, quod ex tribus, vel quatuor teſtibus ſingularibus diverſicative, ſed imediate de diverſis delictis ejuſdem ſpeciei deponentibus conſurgat probatio ſatis plena ad pœnam extraordinariam, hoc tamen non poteſt admitti, ubi teſtes non deponunt immediatè de delicto, ſed de diverſis indiciis. In primo enim caſu teſtium depoſitio coadjuvatur ex illa præſumptione juris, quod ſemel malus ſemper præſumitur malus & ideo teſtes quorũ unus probat v. g. adulterium cum Berta, & alius qui deponit de adulterio cum Livia, ſimul probant præſumptive adulterium cum Claudia de quo deponit tertius teſtis, & ſic delictum quodammodo immediate, & præſumptive probatur per plures teſtes, conteſtes. Sed in indiciis non intrat hæc præſumptio. Ex eo enim quod Cajus fugit non poteſt præſumi, quod delictum confeſſus fuerit. Quando igitur indicia ſunt diverſa, & non probata, niſi per teſtes ſingulares, tunc ſicut quodlibet ex illis indiciis eſt ſolum ſemiplenè probatum, ſic ſolum ſemiplene remanet probatum totum illud indicium, quod ex illis indiciis integratur, igitur ſolum ſemiplenè ex tali indicio probatur delictum, quod ex illo infertur, & ſic adeſt probatio ſufficiens ad torturam, non ad pœnam. Videantur. *dicta ſupra qu. 14. a4.*

33. Hinc patet, quid dicendum ſit in hoc caſu, ſcilicet, dum Reus primò confeſſus fuit delictum, & poſtea nedum negat delictum, ſed negat confeſſionem, & ait nedum ſe non fuiſſe confeſſum delictum, ſed nec de illo ſe fuiſſe interrogatum. In hoc ergo caſu confeſſio remanetne probata ex ſolo priore proceſſu, & atteſtatione Notarii? Reſpondetur, quod apud eundem Judicem, coram quo emanavit confeſſio, per Rei evidentiam conſtat de illa confeſſione, unde illa eidem Judici eſt judicialiter notoria, & ſufficienter probata. Nec obſtat quod Reus neget illam confeſſionem à ſe fuiſſe factam, & aſſerat Notarium falſum ſcripſiſſe, quia & aſſertionis iſtius factæ à Reo falſitas conſtat Judici per Rei evidentiam. Sed ſi Reus coram uno Judice negat ſe confeſſum fuiſſe delictum coram alio Judice, imò vel ſe fuiſſe de illo interrogatum, adhuc ſcripturæ Notarii factæ in judicio coram Judice credendum eſt, ut dictum eſt ſupra *num. 22.* Et tunc proceſſus

domeſtica propoſito voluntatis;ſed juxta leges, & jura pronunciat, ſtatutis juris obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum domo defert, ſed ſicut audit, ita judicat. Et eadem docuit D. Aug. *l. de vera relig. cap. 31.* Cum verò leges omnes velint, ut tam delicta, quam innocentia Reorum in judicio conſtent adhoc, ut Judex vel damnet, vel abſolvat, judicare non ex arbitrio Judicis, & ex ejus voluntate non eſt niſi judicare ſecundum allegata, & probata in judicio, ſic cap. *Quamvis 11. qu. 3.* dicitur. *Quamvis vera ſint quædam, non tamen Iudici ſunt credenda, niſi certis indiciis demonſtrentur.*

38. Et certè periret juſtitia, & injuſtitia triumpharet, & abſolverentur nocentes, & damnarentur innocentes paſſim, & impune, & ex judicum arbitrio, ſi ipſi ex notitia privata judicare poſſent, quia ſimul ex arbitrio proprio judicarent. Nam vel Judici judicanti, & ſententiam proferenti, & dicenti ſe ſcire Reum eſſe nocentem, vel innocentem credendum eſt abſque alia probatione, vel non eſt credendum niſi probet. Si Judicis aſſertioni eſt credenda vel culpa, vel innocentia, jam iniquitas Judicis triumphabit, & ejus odio, amor vel avaritia libere, & impune abſolvet damnandos, & damnabit liberandos. Unde omnia jura tam divina & naturalia, quam poſitiva hoc abominantur, & rejiciunt. Nam volunt, quod nullus damnari poſſit, niſi in judicio convictus, & confeſſus, & ut non abſolvatur inquiſitus, niſi conſtet de ejus innocentia, vel ſaltem ejus delictum non ſit in judicio probatum, Si verò non eſt credendum Judici ex privata ſcientia aſſerenti aliquem eſſe nocentem, vel innocentem, ſicut vere non eſt credendum, jam non poteſt ex privata ſcientia in judicio judicare, quia de ejus aſſertionis veritate debet in judicio conſtare.

39. Dicitur ſecundò quod Judex certus ex ſcientia privata de innocentia alicujus debet facere quantum poteſt, vel ut Reus non convincatur de delicto in judicio, vel ut liberetur, vel ſaltem, ut ipſe non damnet innocentem, ſed ab obligatione damnãdi illum abſolvat. In hac concluſione ſic in genere conveniunt Doctores quãvis aliqui non approbent aliqua remedia ab aliis approbata. Primò igitur Judex debet modo ſibi licito, & poſſibili impedire accuſationem per ſe, vel per alios monendo accuſatorem, ſe certò ſcire, quod accuſandus ſit innocens, & ita etiam accuſationem non recipere, ſed rejiere. Clav. Reg. *l 12. cap. 8. nu. 3.* Scroi *p. 1. c. 3. nu. 24.* Ut enim dictum eſt ſupra, Judex ex juxta cauſa poteſt accuſationem rejicere. Et quod magis eſt, adhoc non poteſt Judex ſe dirigere niſi ex cognitione extrajudiciali, cum per accuſationem incipiat judicium. Itaque ex his ſequitur, quod Judex certus de innocentia alicujus, non debet incipere inquiſitionem, & ex officio procedere contra illum etiam inſtante Procuratore Fiſcali. Et caſu quod ex non procedendo contra talem ſequi poſſet aliquod ſcandalum, hoc non eſſe activum ex parte Judicis, de quo præſumi debet, quod ex cauſa juſta omittat procedere. Et in omni caſu Judex ex parte ſua cauſam ſcandali auferet, ſi coram Notario, & teſtibus, vel coram populo aſſerat ſe nolle procedere, quia ſcit illum contra quem eſſet procedendum, eſſe innocentem. Et quatenus opus ſit etiam in particulari reddere cauſam ſuæ ſcientiæ; & advertendum, quod aliud eſt poſitive per ſententiam diffinire, quod Reus ſit innocens, & hoc non poteſt facere Judex ex privata ſcientia; Aliud eſt non procedere in cauſa. Et ad hoc moveri poteſt Judex ex multiplici cauſa etiam extrajudicialiter nota, & ſi id faciat. Judex præſumi debet, quod id faciat ex juſta cauſa, & quatenus opus ſit illam populo manifeſtet. Et eo magis, quod in hoc caſu nondum per teſtes in judicio probatum eſt delictum.

40. Secundò in caſu in quo Judex accuſationem receperit, debet teſtes, qui non poſſunt admitti de jure, ex officio rejicere, vel ſi admitti poſſunt, & debent, illos non niſi cum illorum defectibus, & inhabilitate admittere, etiam Accuſatore tacente. S. Raymundus *lib. 1. ſum. tit. de juram. & perjurio.* §. 3. Serra *2. 2. q. 67. art. 2. concl. 2.* Tertiò ſi Judex non poteſt teſtes repellere, debet illos diligentiſſimè interrogare præcipue de circũſtantiis facti, & uti illis cautelis licitis, de quibus dictum eſt ſupra *q. 23. a. 2. n 30.* ut poſſit eorum falſitatem detegere, & cognoſcere. D. T. *2. 2. q. 67. a. 2. & 9. 64. a. 3. ad. 3.* D. Raymundus, & Serra locis citatis, Sotus *l. 5. de juſt. q. 4. a. 2. & alii.* hoc enim modo vix poſſibile eſt, ut non appareat in dictis teſtium aliqua contrarietas, ob quam non probent, ſicuti in judicio Danielis *Dan. 33.* contigit. Clav. Reg. *l. 12. c. 8. num. 3.* Quartò ſi hæc non proſint, dicunt aliqui, quod Judex poſſit, & debeat commodè, & ſine ſcandalo ianuam carceris apertam relinquere, ut innocens carceratus fugiat. Sotus *d. a. 2.* Clav. Reg. *d. c. 8. nu. 5.* Scroi *d. cap. 3. n. 42.* Quod admittitur, ſi Judex non id decernat ut Judex, ſed tanquam privatus, & quatenus uti poſſit ſcientia privata. Quintò his non juvantibus debet Judex ſententiam differre, & dare tempori tempus, ut interim poſſit innocentia Rei detegi, vel advenire aliquid, unde ille abſolvatur. Clavis Reg. *d. cap. 8. n. 4.* Et hoc etiam ſi Reus longo aut perpetuo carcere detineretur. Nec eſt verum, quod aliqui dicunt, ſcilicet, quod idem ſit detineri in carcere perpetuo, quod capite plecti, quia imo in hoc caſu ex multiplici cauſa poteſt contingere, vel quod innocentia Rei detegatur vel quod ille adjutus è carcere fugiat, & à morte liberetur. In hoc autem caſu & aliis, ſi poſſit oriri ſcandalũ in populo, Judex utatur cautela, quam tradidit Cajet. *2. 2. q. 67. a. 2.* & ex eo affert Serra *2. 2. q. 67. a. 2.* ut ſcilicet Judex juret coram populo quod ſibi conſtat inquiſitum eſſe innocentem, indicando modum; quo ſibi id conſtat, & quod propterea ipſe non judicat.

41. Sex-

41. Sextò, ſi Judex nulla ex præfatis viis potuit innocentem liberare, & Judex eſt inferior debet eum ſuperiori relinquere judicandum D. T. *2 2. q. 64. a. 6. ad 3.* Sed Bannes *2. 2. q. 67. a 2 d 2. concl. 2. & 3.* vult quod hoc non poſſit fieri niſi de conſenſu utriuſque partis, quia ordo juris eſt, ut in prima inſtantia cauſa terminetur coram Judice inferiore. Sotus vero *de juſt. l. 5. q. 4. n. 2.* ait remedium eſſe tenuiſſimum, quia ſuperior non poteſt talem Reum liberare, niſi examinatis teſtibus, qui teſtes in hoc caſu non habentur, & ideo perinde eſſet eum ſuperiori remittere, ac ſupplicio afficere. Ideò alii dicunt hanc remiſſionem faciendam, ſi ſit ſpes probabilis, quod innocens ſit liberandus, & tunc remiſſio fieri poterit, vel de conſenſu partium, vel per viam appellationis interpoſitæ à Reo quam Judex tenetur acceptare. Sed ut monet Cajet. *2. 2 q. 67. a. 2. ver. Adea autem*, aſſertio D. T. non eſt bene intellecta. Non enim D. T. docet remittendam eſſe cauſam judicandam à Judice Superiori, ſed eam ſuperiori relinquendam, ut ſcilicet inferior exoneret ſe ab onere judicandi. Conſiderandum eſt igitur quod ex duplici cauſa Judex inferior poteſt recurrere ad Judicem Superiorem, vel ſcilicet, ut liberetur Reus præſumptus, vel ut ipſe Judex ſuæ ſaluti conſulat, & ſe eximat ab onere damnandi illum, quem ſcit eſſe innocentem. Si fiat remiſſio intuitu liberandi Reum, verum eſt hanc remiſſionem non eſſe neceſſariam, niſi liberationis abſit ſpes probabilis, ut vult Clav. Reg. *d cap. 8. n. 5.* In quo caſu remiſſio etiam eſt utilis, quia Judex inferior recurrens ad ſuperiorem & ſimul reddens cauſam, quia hoc vel illud vidit, ex quo conſtat inquiſitum eſſe innocentem, ſimul ſe conſtituit teſtem innocentiæ illius, ut notat Cajet. & ex eo Serra 7. quod multum juvare poteſt, ad hoc ut ſuperior ſaltem cauſam differat. vel etiam carceratum liberet ſuprema authoritate, ſatisfacta parte, & attenta qualitate perſonæ, & aliis circumſtantiis, vel ut ſuperior ex teſtimonio Judicis inferioris moveatur ad vehementius inquirendam veritatem, & ſalvandum innocentem. Et ita in hoc caſu vera eſt ſententia Clavis Reg. *d. cap. 8. nu. 5.* Sed & in hoc caſu non erit neceſſarius conſenſus partium, vel appellatio. Quia poteſt eſſe, quod Superior poſſit ad ſe avocare cauſam etiam in prima inſtantia, & de illa cognoſcere. Quod ſine dubio facere poſſunt ſupremi Principes. Et de hoc ſuperiore eſt hic ſermo, & non de illo, qui non poteſt eſſe Judex niſi in cauſa appellationis, & in ſecunda inſtantia. Et imò in hoc caſu etiam ſi cogeretur Judex inferior à partibus ſententiam ferre, poſſet invitis partibus ad ſuperiorem recurrere, & reſponſum illius expectare, unde non bene Clav. Reg. excipit hunc caſum. Quia adeſt cauſa pluſquam juſta recurrendi ad ſuperiorem, ut non damnetur innocens. Et ſi adeſt periculum ſcandali, Judex huic periculo occurret, modo ſupra ex Cajet. recenſito jurando ſe ſcire certo inquiſitum eſſe innocentem. Et imo in hoc caſu ſufficeret, ſi Judex diceret ſe cauſam ſcientiæ ſuæ expoſiturum ſuperiori. Quia imo poſſet afferre præjudicium cauſæ, & juſtitiæ ſi illam partibus exponeret.

42. Sed ſi Judex recurrit ad ſuperiorem, ut ſe exoneret ab onere condemnandi illum, quem ſcit eſſe innocentem, non eſt neceſſe quod adſit ſpes probabilis liberationis illius, imò quo hæc magis ſit deſperata, Judex habet jus, ut via juſta ſe exoneret à tali onere. Et imò etiam ſi nulla ſit ſpes ut exoneretur, adhuc ille bene agit, faciendo quod in ſe eſt, ut non damnet innocentem. Et in hoc utiliter agit cauſam innocentis, cujus damnatio ſaltem differtur. Nec curandum eſt de præjudicio prætenſo ab Accuſatore, qui merito præſumitur calumniator, vel dato, quod eſſet bonæ fidei, prævalet adhuc privilegium innocentiæ, & jus Judicis quod habet, ne damnet, quem ſcit eſſe innocentem, & ut interim det tempus tempori ad favorem innocentiæ.

43. Quod verò, ſi hæc non proſint, tenetur Judex renunciare officio, prout colligitur ex Sylv. *v. Iudex 2. q 5.* merito rejicitur a Soto, Banneſio, & Serra locis citatis, quia Judex damnando, quem ſcit innocentem, ſed ex allegatis & probatis convincitur delinquens, jure ſuo utitur, & per accidens & præter ejus intentionem eſt, quod innocens pereat. Sic Dux in bello juſto non tenetur ceſſare ab obſidione Civitatis, ex eo quod aliqui iñocentes occidentur.

44. Dicendum eſt tertiò, quod cum Judex Reum non poſſit judicare niſi ſecundum allegata & probata in Judicio, ſi judicat, Reum quem ſcientia privata ſcit eſſe innocentem, ſed in judicio eſt convictus de delicto, debet damnare; & è contra eum, qui ſcit eſſe nocentem, ſed ſecundum allegata, & probata apparet innocens debet abſolvere. Ita D. T. *2. 2. q. 67. a. 2.* & ibi Cajetanus Ban. Aragon. & Serra, Sanctus Raymundus *lib. 1. ſum. tit. de juram. & perjur.* D. Antonin, *p. 3. tit 9. c. 2. §. 6* Sotus *de juſt. l. 5. q. 4. a. 2.* Abulen *in cap. 23.* Exod. *q. 6.* Navar. *cap. 25. n. 9 & 10.* Sylveſ. *v. Iudex. 2. q. 5.* Tabien. *v. iudicare §. 5.* Bartol. *in l. illicitus. §. veritas. ff. de off. Prat.* Turrecrem. *in cap. Iudices 3. q. 7.* Covarruv. *l. 1. variar. num. 6.* Alex de Aleſ. Ricard Io. And. Valentin. Toletus, & alii plures quos referunt. & ſequuntur Clav. Reg. *l. 12. cap. 8. n. 13.* Scroi. *p. 1. cap. 3. n. 15.* Menoch. *de arbit. l. 1. q. 24 n. 3.* Clar. *q. 8. n. 5. & q. 64. verſ ſcias autem* Farin. *q. 21. n. 142.* Scacc. *de Iud q. 8. n. 1.* Sanchez. *Opuſ. l. 6. cap. 1. dub. 17. n. 13. & 16.* Et habetur *ex cap. Paſtoralis, de off. Deleg.* Ubi Papa mandat, quod Epiſcopus ſententiam delegati det executioni, etiam ſi ſciat illam eſſe injuſtam. Et probatur ex prima concluſ. ſupra poſita, quia judex non poteſt judicare niſi ex ſcientia publica, quæ habetur ex allegatis, & probatis in cauſa.

45. Nec in contrarium obſtat illud Exodi 23. *In ſententia & injuſtum non occides*, & alia ſimi-

milia, quæ ex ſcriptura deducuntur, quia ibi ſermo eſt de eo, qui in judicio eſt innocens, non vero de illo, qui in veritate eſt delinquens. Nec enim Paraphraſis Caldaica ut notat Ser. ... habet. *Eum, qui fuerit juſtificatus, & exierit juſtus in ſuo judicio, non occides.* Et non occidit innocentem injuſtè, qui damnat illum, qui in judicio eſt convictus de delicto, & in ſcientia juridica ignoratur eſſe innocens, & ideo præter intentionem occiditur. Et Judex non ſecundum conſcientiam ſuam privatam, ſed ſecundum conſcientiam publicam judicare debet. Et dato quod ipſe Judex falſos teſtes induxerit, ipſe quidem in hoc injuſtè egit, ſed ſi impoſſibile ſit teſtes inductos juridice repellere, & falſitatem illorum in judicio detegere, ſtandum eſt allegatis, & probatis in judicio & non niſi ex illis eſt judicandum, quia alias pernicioſiſſimum reipublicæ, & injuſtum eſt quod Judex ex notitia privata poſſit judicare.

46. Si autem loquamur de Principe ſupremo, diſtingui debet inter abſolutionem occulti innocentis, & damnationem occulti delinquentis. Nam Princeps ſupremus, qui novas leges poteſt condere, & antiquas abrogare, nec tenetur legibus poſitivis, & judicare poteſt ſecundum conſcientiam ſuam, non ſe adſtringendo ad allegata juridice & probata. Barbo. *Clauſ. 173. nu. 4.* & etiam poteſt pœnas à legibus latas remittere. Unde quod Princeps ſupremus eum, quem ſcit ſcientia privata eſſe innocentem, poſſit liberare, non punire, & à pœna defendere, docent Cajet. *2. 2. quæſt. 67. art. 2. fin.* Sot. *l. 5. de juſt. qu. 4. art. 2.* Covar. *var. ... nu. 7.* Felin. *in cap. Paſtoralis §. quia vero ... deleg.* Clau. *Reg. l. 12. cap. 8. num. 19.* ... *rt.* Bald Cyn. Innoc. Petr. Navar. & alii, quos ſequitur Scroi *p. 1. cap. 3. nu. 25.* Sic enim Princeps ex cauſa juſta ſibi bene viſa poteſt in-curſum litis vel ejus proſecutionem impedire, & cauſæ ſilentium imponere, & pœnas, vel condonare, vel mutare, vel minuere etiam ex ſcientia privata, ſeu melius loquendo, ex ſcientia non habita ex proceſſu juridico à Notario deſcripto, ſed ex notitia ad ſe extrajudicialiter ut Principi deducta, unde poteſt uti ſcientia privata Principis, & ex ea multis modis reum innocentem liberare. Si tamen Princeps vellet procedere via juridica ordinaria, non poſſet occultum innocentem in proceſſu de delicto convictum, niſi ex allegatis & probatis judicare.

47. Imò hic diſtinguendum eſt; nam aliud aliquem probatum in judicio nocentem liberare à pœna, aliud eſt eum innocentē juridice pronunciare. Ad primum horum prærandum in Principe ſufficit privata certitudo innocentiæ illius, imò Princeps ex aliis cauſis ſibi notis poteſt etiam verum delinquentem à pœna abſolvere. Sed ſecundū nec Princeps poteſt facere ex ſcientia privata. Quia judice diffinire quod aliquis ſit innocens eſt actus publici judicii, quod ex publica notitia dirigi debet, & in hoc actu etiam Princeps eſt alligatus ad probata, & allegata, ex quibus Reus non innocens, ſed delinquens apparet. Nec teſtes qui de delicto depoſuerunt poſſunt damnari, ut falſi, niſi in judicio eorum falſitas ſit probata. Solum igitur via extraordinaria procedendo, & ſolum, quatenus ei licet uti ſcientia privata, poteſt Princeps liberare eum, quem ille ſcit eſſe innocentem, non obſtante quod ille in judicio ſit cōvictus de delicto Sed nihilominus forſan dicet aliquis, quod hujuſmodi Princeps præciſe ad effectum declarandi Reum innocentem, poſſit decernere quod ſufficiat unus teſtis invulnerabilis, & ſic quod ſufficiat ejuſdem Principis teſtimonium. Sed quidquid ſit de hoc dicitur; quod jam ſit recurſus ad viam extraordinariam, imò ad notitiam publicā ſufficientem, & ad teſtimonium Principis & additur, quod in hoc caſu Princeps quatenus opus ſit relicta via ordinaria, per extraordinariam viam tenetur innocētem liberare, quia unuſquiſq; tenetur quantum poteſt innocenti; exiſtēti in extrema neceſſitate ſuccurrere. In hoc caſu vero innocens eſt in extrema neceſſitate, quia ſi non adjuvetur, peribit, nec poteſt aliunde adjuvari, eum ejus innocentia ſit occulta, & improbabilis in judicio, & ſoli Principi ſit nota. Principem vero poſſe in hoc caſu coram populo jurare de propria ſcientia, dixit Caiet. Sed credo, quod ſufficiat, ſi Princeps utatur clauſula juſtis de cauſis, quia Principi eſt credendū: & in hoc caſu Princeps dāmnū tertii vitare debet, & facere, quod parti ſatisfiat, patiatur quatenus illa aliquid injuſtum.

48. Hoc verò quidam extendunt etiam ad Vicesgerentes Principum, & ad Principum Senatores, Ita Oroſcius *l. illicitas §. veritas n. 12. ff. de off. Præſ.* Guido Papa *q. 29.* Gram. Alciat, Nevizz. Menoch. & alii apud Scroi. *p. 1. cap. 3. nu. 26.* Sed oppoſitum ſentiunt Covar. *d. cap. 1. n. 7.* Sanchez. *Opuſ. l. 6. cap. 1. d. 17. num. 71. & 16.* & apud ipſum Matienz. Grat. Mirand. *d. ord. jud. q. 27. art. 2. à n. 22.* & alii apud Scroi. *d. n. 26.* Et vere niſi iſti habeant facultatem ſpecialem derogandi legibus, & præcipuè niſi habeant facultatem procedendi ſine proceſſu, non poſſunt ex privata ſcientia contra allegata, & probata judicare. Et quantum ad Senatores, ſi plures ſcientia privata ſciant innocentiam inquiſiti, jam hæc poterit probari in judicio, & probari debebit, Sed ſi unus ſolus id ſcit, & teſtatur, hoc non poteſt habere vim niſi unius teſtis, nec favet innocenti, niſi quantum poteſt unus teſtis.

49. Aliqui etiam hoc extendunt ad Judices, qui poſſunt judicare ſola facti veritate inſpecta. Abb. ad Bart. *in d. l. illicitas §. veritas nu. 4. de off. Præſ.* Dec. *conſ. 274. col. 2.* Iaſon. *in l. verum ff. ſi certum petat.* Gramm Grave t. Roland. Maſcard. Rice. & alii apud Scroi *p. 1. cap. 3. n. 29.* Et quidem quod Judex habens facultatem judicandi ſola facti veritate inſpecta poſſit judicare ſicut Princeps ex Bertaz, Velaz.

Hon-

Honded. & aliis aſſerit Barboſ. *clauſ. 173. n. 6.* ubi *nu. 9.* clauſula ſola facti veritate inſpecta aufert ordinem judiciarium, & tollit omnem juris ſolemnitatem. Verum adverti debet, quod præfata clauſula non aufert ordinem judiciarium neceſſarium de jure naturali, vel divino. Nec virtute dictæ clauſulæ datur facultas diſpenſandi in aliis legibus, & quod ad declarandum innocentem convictum de delicto ſufficiat unus teſtis, qui ſimul ſit ipſe Judex vel quod pœnas legis Judex poſſit tollere, vel minuere, vel quod poſſit cauſæ ſilentium imponere, vel ſtatuere, vel quod ſaltem, ubi non agitur de præjudicio tertii, ſed de abſolvendo innocente teſtimonium Principis æquivaleat duobus, vel aliud ſimile ſtatuere, ex quo innocens abſolvi poſſit. Quamobrem licet facilius ſit Judici judicanti ſola facti veritate inſpecta veriſimile medium aliquod liberandi innocentem, non eſt tamen veriſimile, quod poſſit Reum convictum ex allegatis, & probatis de delicto, ex ſola ſua ſcientia privata diffinitive abſolvere, & innocentem declarare.

50. Sed loquendo de damnatione nocentis, dicitur, quod nec Princeps ſupremus nocentem occultum, qui ex allegatis & probatis apparet in proceſſu innocens, poteſt ex privata ſua ſcientia damnare, Cajet. *2. 2. q. 67. art. 2.* & ibi Serra *dub. 1.* Sotus *de juſt. q. 1. art. 3. ad primum* D. Anton. *p. 3. tit. 9. cap. 15.* §. *3.* Syl. *v. Iudex. 2. qu. 5.* Navar. *cap. 25. nu. 9. & 10.* Arag. Pet. Navat. Corduba, quos ſequitur Clau. *Reg. l. 12. cap. 8. nu. 22.* Ex duplici enim capite repugnat jus naturæ. Primo quia non poteſt delinquens puniri, niſi convictus per duos teſtes, ut ſupra probatum eſt, & habetur etiam ex *cap. Deus 2. qu. 1.* ſecundò quia ut etiam ſupra probatum eſt, & habetur ex *cap. Nullum 30. qu. 1. & cap. Qualiter il 2. de probat. & Clem. Paſtoralis* §. *Cæterum de ſent. & re jud.* delinquens non poteſt damnari niſi citatus, & pro ſui defenſione auditus, *& in Clem. Paſtoralis de ſent. & re jud.* expreſſe dicitur quod nec Imperator defenſionem tollere poteſt, quæ eſt de jure naturali. Et ut bene diſcutit Cajet. Natura publici actus, qualis eſt delinquentem damnare, eſt ut ſit à publica poteſtate, & publica ſcientia, ut à cauſa proportionata. Nec eſt eadem ratio de abſolutione innocentis, & damnatione delinquentis, quia illa per ſe non requirit poteſtatem publicam, ſed etiam privati modo ſibi poſſibili poſſunt innocentem tueri & liberare. Sed nullus damnari, & puniri poteſt niſi ex poteſtate publica, & ex publica ſcientia. Quia igitur innocens liberari poteſt auctoritate privata, multo magis id poteſt fieri auctoritate publica, diſpenſando in legibus, in quibus Princeps poteſt diſpenſare, vel utendo notitia privata in caſibus, in quibus ea ŭti licet. Et nihilominus ſupra etiam dictum eſt, quod nec Princeps directe ex auctoritate publica poſſit innocentem per ſententiam declarare, & liberare niſi ex ſcientia publica. Sed delinquens non poteſt puniri niſi ex poteſtate, & ſcientia publica, & niſi delinquens ſit citatus, & auditus, ſi audiri velit.

51. Vel igitur delictum in judicio eſt probabile, vel non eſt probabile. Si delictum eſt probabile probari debet, nec Princeps violato jure naturæ poteſt Reum non convictum de delicto damnare. Quamvis ſi delictum ſit ſufficienter probatum ad inquirendum, juxta explicata ſuperius *qu. 23. art. 12. à n. 10.* poſſit delinquentem citare, & ſi non compareat, poſſit illum, ut contumacem damnare. Sed ſi delictum non eſt probabile in judicio, quia nullus illud ſcit, niſi Princeps, vel non poteſt probari, ſine imminenti periculo gravis damni Principis, vel Reipublicæ, vel teſtis innocentis Si delictum eſt præteritum, & ex illo nullum imminet periculum damni particularis, vel Principi, vel Reipublicæ, vel tertio innocenti, non poteſt delinquens occidi, vel puniri. In hoc enim caſu non liceret delinquentē occidere ex illa ratione quod bonū Reipub. petit, delinquētes exterminari, quia imò bonum Reipub petit, ut non puniantur delicta niſi ſervato ordine juris naturalis, ſcilicet niſi delicta publicæ probentur in judicio, & Reus citetur, & audiatur, ut bene advertit Cajet. *v. homicidium.* Sed ſi delictum non ſit præteritum, ſed durat cum imminenti periculo damni Reipub. vel tertii innocentis, & delictū non poteſt probari, vel abſolutè, vel ſine ſimili imminenti periculo damni, tunc poterit delinquens etiam occidi, non ex poteſtate vindicativa Judicis, ſed ex jure privato defendendi innocentem, ex quo etiā quilibet privatus poteſt ſe defendere cum moderamine inculpatæ tutelæ, Clau. *Reg. l. 12. cap. 8 n. 24.* In quo tamen caſu mors non eſſet licita, ſi ſine illa poſſet occurri periculo.

52. Ideo omnino diſplicet, quod habet Clau. *Reg. l. 12. cap.* 8. *num. 25.* ex Petr. Navar. & Arag. nimirum, quod etiam ſi crimen eſſet ſecretum, & Reus non eſſet potens, aut rebellis ſed compareret ſi citaretur nec imminet aliquod damnum in futurum, & crimen probabile eſt, ſed hoc non convenit ad vitandum ſcandalum, vel ob aliam juſtam cauſam, ut juridice convictus occidatur, tunc locum habeat Epicheia, & poteſt veneno, vel alia via occidi non citatus, nec defenſus, quia in hoc Princeps providet bono communi vitando ſcandalum, & purgando Rempublicam criminoſis hominibus. Sed ſententia iſta, non poteſt admitti, commodum enim Reipublicæ, ut dictum eſt non petit ut delicta & delinquentes puniantur, non ſervata ſaltem lege naturali, & divina, imò ſi hoc liceret impleretur mundus iniquitatibus, homicidiis, & injuſtitiis, odio, & amore & intereſſe privato Principum, & Judicum liberam facultatem habentium ex prætenſa privata ſcientia innocentes damnandi pro libito. Propterea Deus occulta delicta ſibi reſervavit punienda. Quando igitur delicta probari non poſſunt, ex quacumque cauſa

hoc

hoc fieri non poſſit, ad ſolum Dei forum pertinent, & ab hominibus judicari non poſſunt, ut bene afferit Cajet. *v. homicidium*, & ut probatum eſt *concl.* 1. Judices humani ex ſola ſcientia publica delinquentes extirpare poſſunt, eos puniendo. Nec valet dicere quod in hoc caſu delictum ſupponi probabile pleniſſimè, & ita quod Reo non remaneat locus, ut ſe defendere poſſit, & ſic Reus haberi jam poteſt ut convictus, & qui non poſſit ſe defendere. Quia inter poſſe eſſe & eſſe maxima eſt diſtantia, & in his poſſe eſt multum contingens & fallax & jus naturæ ad hoc ut aliquis damnetur requirit quod ipſe ſit actu convictus, vel confeſſus, nec damnetur niſi auditus. Et ideo hoc juri ſtandum eſt. Unde eſt quod injuſtè agit Princeps, ſi ex privata ſcientia delinquentem ſibi notum non convictum vel confeſſum in judicio, nec auditum facit occidere etiam ſi delictum in judicio probari poſſit. Cajet. *v. homicidium* Bannes *2. 2. q. 67. n. 2. l. 3.* Ubi quod peccant etiam miniſtri exequentes, quia injuſtitia mandati Principis eſt manifeſta. Quod ſi delictum imminear in futurum, am tunc intrat jus defenſionis cum moderamine inculpatæ tutelæ, ut dictum eſt: In his ergo ;aibus, ubi agitur de peccato præterito Princeps ad exemplum David diſſimulet punitionem ad tempus, nec juris ordinem ſpernat. Hoc amen verum eſt quod Principi ſufficit, ſi veriate inſpecta in ſummariiſſimo judicio, licet non ervato ordine juris communis ſibi conſtet de elicto, & Reus non damnetur indefenſus.

53. Hinc etiam adverti debet, quod Princeps vel Judex dupliciter ſcientia privata poteſt ſſe certus de delicto, aut innocentia alicujus, el, ſcilicet per ſenſum proprium, ut quia vi t homicidium patratum à Cajo, vel quia vi t homicidium non à Cajo, cui imputatur, d ab alio fuiſſe commiſſum Et hæc eſt certido, de qua eſt ſermo in hac quæſtione, & de a nihilominus dicitur, quod ſi ſit privata non ſficit ad judicandum. Alia eſt certitudo molis, quæ haberi poteſt ex dictis aliorum vel ex ripturis. Et de hac certitudine loquendo mulmagis certum eſt, quod ſi ſit privata, non ſufit, quia illi poteſt ſubeſſe falſum, & niſi ſit ta, quæ vincat certitudinem, quæ conſurgit allegatis in proceſſu, non ſufficit ex duplici uſa, tum quia non ſuperat probationem conriam, tum quia eſt privata.

*R*egulares verò, qui habent privilegium prodendi ſola facti veritate inſpecta, advertere bent, quod hoc privilegium eſt limitatum terminos legum, & conſuetudinum ſuon ordinum. Et quidem in ordine Prædicaum nullus poteſt damnari, niſi ex ſcientia blica convictus, vel confeſſus. Quantum tan ad abſolvendum faciliorem habent viam invenienda remedia, ut liberent eum, quem to ſciunt eſſe innocentem, ex quo procedepoſſunt ſola facti veritate inſpecta, ſervatis um ſtatutis & conſuetudinibus. Cavere etiam debent ne ex hoc diſpenſent in aliis legibus, in quibus diſpenſare non poſſunt. Nec poſſunt ut Judices judicare niſi ex allegatis & probatis, quia hoc eſt de jure naturali.

SUMMARIUM.

54 Ad valorem ſententiæ præcedere debent legitimæ probationes.

55 Probationes fieri debent ex teſtibus verum non falſum deponentibus.

56 Teſtes falſi in proceſſu examinati non invalidant ſententiam, ſi adſint in proceſſu alia legitima probationes.

57 Sententia debet dari à Iudice competente habente juriſdictionem.

58 Sententia debet eſſe ſcripta ut valeat.

59 Similiter ſententia pronunciari debet in termino citationis.

60 Debetque continere nomen Iudicis, Rei, & certam pœnam impoſitam.

61 Debet eſſe clara, & in illa exprimi qualitates ſubſtantiales delicti.

62 Pœna impoſita in ſententia debet eſſe æqualis delicto.

63 Sententia dari debet per verba de præſenti.

64 Nec debet dari ſub conditione, licet aliquando valeat.

65. Nec nimis feſtinanter.

66 Sententia debet eſſe conformis libello accuſationis.

In Iudicio Regularium ſententia non eſt nulla, ſi non ſerventur juris ſolemnitates. ib.

Quæ ſolemnitates non debent ſervari in Iudicio Regulari circa ſententiam, ibid.

ARTICULUS III.

Quæ ſint ſervanda ad hoc ut ſententia ſit valida.

54. EST verò ex neceſſe quod Judex quam citius poteſt cauſas per ſententiam expediat. Sayr. *l. 12. cap. 12. n. 8.* Sed ut bene & juſte cauſas expediat. Primò requiritur ex dictis in art. primo quod ſententiam debent præcedere legitimæ probationes innocentiæ, vel delicti. Quamvis verò ad abſolvendum Reum, ſufficiat ſi delictum illius non ſit probatum, ad damnandũ tamen Reum neceſſe eſt, quod delictum ſit plene probatum, vel per evidentiam facti, vel per duos teſtes conteſtes omni exceptione majores vel per indicia indubitata, aut aliam probationem, quæ certo, & clare probet, ſicut probant duo teſtes conteſtes omni exceptione majores, niſi ex lege major numerus teſtium, & probatio major ſit neceſſaria. Aliter in criminalibus ſententia nedum eſt iniqua & injuſta, ſed ipſo jure nulla. Gabriel. *tit. de ſent. concl. 9. n. 13.* Scacc. *l. 11. de jud. cap. 37. num. 198.* Socin. Ruin. Caval. quos ſequitur Guaz. *defenſ. 35. cap. 4. nn.* Farinac. *conſ. 5. num 106.*

Eſt verò hoc de jure naturæ, quia juſtitia petit ut Judex neminem damnet, niſi ſit certus eum deliquiſſe D. T. *2.2.q.60.a.2.* At vero, niſi Judici de delicto conſtet per evidentiam facti, hoc non poteſt illi conſtare niſi per legitimas probationes concludenter. Sed & pariter de jure naturali & divino eſt, quod probatio per unicum teſtem in grave præjudicium tertii non ſufficiat, quia in ore duorum vel trium ſtat omne verbum. Deut. *cap.17. & cap.19. Matt.cap.18.2.Cor.13 Et probatum ex cap.fin.33 q.6. & cap Admonere.35.q.5.* ibi *Quoniam nec Evangelium, nec ulla divina, humanaque lex unius teſtimonio etiã idoneo quempiam condemnat, vel juſtificat.* Ideo nec pontifex poteſt concedere, vel ſtatuere, ut ex unico teſte aliquis damnetur. Gabriel. *tit. de teſt. conc. 1.* Maſcard. *de prob. l. 1.q. 11. n. 10.* Farin *q. 63 n.8.* qui plures alios referunt. Ideo in nullo judicio quantumuis privilegiato ad ſententiam ſufficit probatio per teſtem unicum. In ordine etiam Prædicatorum *diſt. 1. c. 18. lit 9.* expreſſe requiritur probatio per duos teſtes conteſtes.

55. Secundo requiritur, quod probatio præcedens ſit ex teſtibus non falſis, ſed verum deponentibus. In hoc tamen diſtinguendum eſt. Nam ad hoc ut ſententia non ſit injuſta, & ipſo jure nulla, ſufficit, quod in proceſſu non appareat, unde reiici debeant ut falſi, & habeantur ut veri. Sed ad hoc ut ſententia non ſit retractabilis neceſſe eſt, ut ſit ex teſtibus vere non falſis. Nam ſententia, quæ ex ſolis falſis probationibus vel ex illarum vi proceſſit, etiam ſi alias tranſierit in judicatum, revocari poteſt, per viam reſtitutionis in integrum, quæ non debet negari, & peti debet per quadriennium. Et Fiſcus intra 20. annos, poteſt talem per viam querelæ ſententiam reparare, ut per DD. quos ſequitur Guazz. *def. 35. cap.6.num.2.* Ubi *num. 3.* quod in multis caſibus ſententia hæc poteſt retractari uſque ad 100. annos Farinac. etiam *q. 101. num. 42. & ſeqq.* explicat quomodo retractetur ſententia ex falſis probationibus data.

56. Licet verò in proceſſu ſint examinati aliqui teſtes falſi, vel producta aliqua ſcriptura falſa, ſi tamen adſunt alii teſtes non falſi, & aliæ probationes legitimæ, ſententia ſuſtinebitur, niſi probetur, quod Judex ex falſis probationibus motus fuerit ad ſententiandum. Vant. *de null. ex deſ. proceſſus num. 133.* Guazz. *d. 35. c. 6. nu.4.* Ubi *num. 5.* quod in cauſa criminali, vel capitali ſententia fundata ſuper falſis teſtibus nedum poteſt retractari, ſed eſt nulla. Et tamen falſitas teſtium, vel ſcripturarum probari debet, nec probatur ſufficienter ex ſola ſuſpicione orta ex lectura examinis teſtium, ſed aliunde probari debet. Et ad effectum revocandæ ſentẽtiæ ut fundatæ ſuper falſitate, neceſſe eſt ut probetur falſitas teſtium, ſed non eſt neceſſe, quod ſimul probetur teſtes fuiſſe corruptos. Clar. §. *falſum num. 13.* Et ibi Bajard. *num 63.* Guazz. *d. cap.6.num.6.* Quia ad irritandum ſententia ſufficit, quod fuerit orta ex falſis. Et ſic è contra non ſufficeret probare, quod teſtes fuerint corrupti, niſi ſimul probaretur, quod fuerint falſi. Per viam tamen appellationis & antequam ſententia tranſierit in judicatum, non poſſet à Judice appellationis confirmari ſententia fundata in teſtibus corruptis, quia iſti præſumuntur falſi. Et ſic ubi conſtaret quod ſententia fuerit orta ex teſtibus corruptis, imo ubi de hoc fieret inquiſitio, non poſſet exequi ſententia.

57. Tertiò neceſſe eſt, quod ſententia detur à Judice competente habente juriſdictionẽ ſuſpenſam, aliter ſententia eſſet nulla, ut dictum eſt ſupra *q 23. a 6. & q. 25. a. 6.*

58. Quartò ſententia debet eſſe ſcripta. Et hoc eſt neceſſarium etiam in ſummario Judicio, quod habetur ex vi clauſulæ, *ſummariè de plano*, ſimpliciter & ſine ſtrepitu, & figura Judicii Clem. ſæpè, *de verb. ſignif* Sed de jure naturæ, & gentium ſolum neceſſe eſt, quod proceſſus & ſententia ita innoteſcant, ut cognoſci poſſint, & defendi, & impugnari. Stante propterea modo judicandi coram Judice, & Notario ſolo, qui modo eſt in uſu, omnino neceſſe eſt, quod proceſſus & ſententia ſint ſcripta. Et quod hæc ſolemnitas non poſſit prætermitti de conſenſu partium, & ut tollatur temeritas, & præcipitatio, & melius ſententia probari poſſit dixerunt *Vant. de null. ex defect. proceſſ. n. 70.* Guaz. *def. 35. cap. 9. n. 4.* Bictus *q. 144. n. 3.* Sententia vero ſic ſcripta debet publicari & legi, & cum aliqui voluerint eſſe de ſubſtantia ſententiæ, ut in ea ſit ſcriptum, quod ſit lecta, & publicata, hoc negant Guaz. *n. 5.* & Bictus *n. 3.* Sed certè hoc debet conſtare in actis, quod ſententia fuit lecta, & publicata, ſive hoc ſcriptum ſit in ipſa ſententia, ſive extra illam, aliter juridice non conſtabit de illa, verè tamen ex hoc ſententia non irritatur, quod in ea non ſit ſcriptum, quod ſit lecta & publicata. Dum tamen verè publicetur. Et verè ſcriptura non eſt neceſſaria, niſi ut de illa innoteſcat, & de jure naturæ ſententia ex hoc non eſt nulla, quia non ſit ſcripta. Sed hæc nullitas eſt inducta à jure poſitivo. Et de jure etiam naturali verum eſt, quod non poteſt defendi niſi innoteſcat, & non obligat Reũ niſi illa ſit lecta, vel publicata, & in foro externo non poteſt cogi Reus ad ſententiam obſervandam, niſi conſtet ſententiam fuiſſe publicatam. Et ſic licet ſententia non lecta, ſeu non publicata eſt inutilis & non habet vim, ut Reum afficiat & obliget. Et ſic eſt diſtinctio inter ſcripturam, & promulgationem ſententiæ, quod ſententia ex hoc non eſt in ſe de jure naturæ invalida, quia non ſit ſcripta, eſt tamen invalida, ſi non ſit Reo ſufficienter promulgata, ad quod tamen ſufficit, quod ſit promulgata in voce.

59. Quintò neceſſe eſt, ut pronunciatio ſententiæ fiat in termino citationis ad ſententiam. *l.2 & 3. C. de ſenten. ex peric recit. cap. final. de re judic. in 8.* aliter ſententia eſſet invalida Guaz.

def.

lef.35.num.2. Bictus *q.144.num 4.* Sed nec de ure naturæ neque in judicio Regularium eſt ıeceſſaria hæc citatio petemptoria. Sed ſuffi- ıt, quod ſi Reus eſt in loco, vocetur, & ei ſen- entıa publicetur & promulgetur, & ſi eſt ab- ens ei ıntimetur. Videantur *dict. cap. fin. de Iud. & cap. concertationi de appell. in 6.*

60. Sexto ſententia debet continete nomen ıdicis, & nomen Rei, & ejus certum delictum, certam pœnam impoſitam, pronunciatio nim ſup et incerto non valet. *l. in ſententiis. ff. de re jud. l. 3. C. de ſent. quæ ſit cert.* Non eſſe vero ne- ceſſe quod Judex in ſententia exprimat causã, x qua movetur ad judicandum & ſententian- ıum, aſſeritur *ex cap. ſunt de re jud.* Sed quid- uid ſit in civilibus, in criminalibus exprimi de- et delictum, vel delicta, de quibus inquiſitus ſt accuſatus, vel denunciatus, vel infamatus, & oſtea quod exprimatur etiam, quod inquiſitus ſt de delicto confeſſus, vel convictus, vel ſaltem uod dicatur, quod eſt inventus culpabilis, & de ıre punibilis, vel ſaltem Judex dicat, ſe viſo pro. eſſu judicare inquiſitum eſſe damnandum, vel on damnandum, ſed abſolvendum. Videantur. lar. *q. 93.* Tuſc. *l. s. conc 125. 132. & 145.* Guaz. *def. .c.5.n.2.* Ubi vero pro certo delicto pœna cer- ı eſt impoſita à lege, quod ſufficiat ſi Judex de- laret Reum commiſiſſe illud delictum, vo- ıerunt Vant. *de null. ex def. juris d. n. 93.* Guaz. *fen. 35. c. 15. num. 2.* Bictus *q. 144. numer. 5.* Quod ſi in lege non ſit expreſſa qualitas pœ- æ, ut puta qualitas mortis, poterit Judex il- m declarare in dubio, vel ſe referre ad pœnam ıflictam per ſtatutum. Guaz. *n. 3.* Debet etiam ntentia eſſe clara, & debent in illa exprimi ıalitates delicti ſubſtantiales, ut puta, quod eus doloſè occidit Titium. Quamvis ſi de his rcum ſtantiis conſtet ın proceſſu, ſufficit, quod ntentia ad proceſſum ſe referat. Sed ubi pœ- ı ſit arbitraria, requiritur expreſſio pœnæ ıſque determinatio Quamvis etiam in ar- trariis, quod licet Judex non poſſit declara- ſententiam, poſſit tamen declarare qualita- m omiſſam, & quod ſententia generalis refe- ns ſe ad acta valeat, ex Caval. & Tuſco. & ıis, docet Guaz. *d. cap. 15. num. 4. & 5.* Sed *m. 6.* addit, quod hodie in Curia per novam formationem Judices non poſſunt ſe referre l jus commune, vel ad ſtatutum, quamvis ec reformatio verè loquatur de ſententiis latis contumaciam. Sed quidquid ſit, an ſententia on omninò clara ſit invalida, & poſſit in aliquo eclarari à Judice, tutius eſt, ut ſit clara, & ex- eſſis delictis, & circumſtantiis aggravantibus, ır minuentibus delictum, & pœnam, certa iam pœna exprimatur.

62. Septimò pœna in ſententia impoſita ebet eſſe æqualis delicto. Et licet in multis ıſibus Judex ex cauſa juſta poſſit pœnam au- ere, vel minuere, pœna tamen lata in ſenten- a debet eſſe æqualis delicto ın actis contento, ıſi Judex ſit talis, qui poſſit in lege diſpenſare & pœnam in toto, vel in parte remittere, ita quod non ſit major, nec minor. Aliter ſenten- tia eſt nulla in totum, etiam in illa parte, in qua Reus de jure punitur. Bajard. ad Clat. *qu. 93. n. 11.* Farinac. *q. 55. n. 62.* Guaz. *def. 34. cap. 14. n. 7.* Bict. *q. 144. n. 6.* Sententia enim lata contra jus manifeſtum, clarum, & indubitatum, & contra ſtatuta, & conſuetudinem notoriam, vel in actis probatam, eſt ipſo jure nulla. *l. 2. C. quando pron. non eſt neceſſ.* Et nec de conſenſu partium convaleſcit. Guaz. plures alios refe- tens *def 35. cap. 20. n. 1* Bictus *q. 144. n. 7.*

63. Octavò ſententia debet dari per verba de præſenti, dicendo damnamus, vel abſolvi- mus. Hoc quidem valde controverſum eſt apud DD. an hoc ſit neceſſatium, aliis affir- mantibus, aliis negantibus, & volentibus quod ſi Judex dicat aliquem condemnandum eſſe cenſeantur illum condemnare, & quod idem operetur verbum futuri temporis, quod præ- ſentis, quos DD. referunt Farinac. *in fragm. litt. A. nu. 25.* & Guaz. *def. 35. cap. 17.* & Bictus *qu. 144.* Ad vitandas igitur hujuſmodi contro- verſias Judex etiam ſi definierit Reum eſſe ab- ſolvendum, aut damnandum, addet verba de præſenti, & dicat prout abſolvimus, vel con- demnamus.

64. Nono ſententia non debet eſſe condi- tionalis. Sed & an ſententia data ſub condi- tione ſit nulla valde controverſum eſt, ut vide- re eſt apud Guaz. *def. 35. cap. 16.* Et certum eſt, quod in quampluribus caſibus eſt valida, nedum ſi conditio ſit præterita vel præſens, ſed etiam ſi ſit futura. Nam & contumaces dam- nantur, ut ſi devenerint ad manus curiæ pu- niantur pœna mortis, vel alia. Nihilominus tutius eſt, ut Judex abſtineat ab iſtis ſententiis conditionalibus, & abſolutè definiat, & ab- ſolvati & puniat.

65. Decimo ſententia non debet dari ni- mis feſtinanter. Nam ſi ſit data non datis, & ex- pectatis defenſionibus Rei, eſt ipſo jure nulla, ut probatum eſt ſupra *qu 26. art. 1.* Et ſic idem erit, ſi Reo non fuerit publicatus proceſſus, & de- creta, & reſpectivè data copia proceſſus juxta dicta *ſup. q. 26. art. 2* In quo & advertendũ, quod ſi Judex velit ſententiare ex proceſſu facto co- ram alio Judice debet ei publicari proceſſus, & ille eum videre debet, & legere, aliter ſententia erit nulla. Felin. *cap. cum I. & A. nu. 3. de re jud.* Menoch. *qu. 33. num. 6.* Guaz. *def. 35. cap. 2. n 4.* Sed & nulla eſt, ſi in tam brevi tempore ſit data, ut Judex ſufficientem notitiam cauſæ non habuerit, vel habere non potuerit. Senten- tia lata à Judice, vel etiam Principe de meritis cauſæ non informato, nulla eſt. Felin. *in d. I. & A. cap. Eccleſia S. Mariæ num. 14. de conſt.* Tuſc. *L. S. concl. 147. n. 2. 12. & 29.* Guaz. *def. 35. cap. 21. à num. 2.* ubi *num. 9.* Quod ſenten- tia non dicitur feſtinanter data, ſi periculum eſſet in mora, ut ſi partes paratæ eſſent ad arma, vel immineret aliud grave ſcandalum

ſicut nec ſi ſententia capitalis contra rebellem delinquentem, ſi mora nocere poſſet: nec ſi ſententia profertur contra Reum confeſſum, qui renunciavit defenſionibus. Sed ſi Judex in ſententia ponit verba illa, *viſa accuſatione, & viſis* &c. vel dicit, ſe adhibuiſſe cognitionem cauſæ, ſententia non præſumitur præcipitanter data.

66. Decimò regulariter ſententia debet eſſe conformis libello accuſationis. *cap. licet Heli de Simon. l. fin. C. de fideicom.* Et hæc conformitas conſiſtit in tribus, ſcilicet in re, cauſa, & actione. Unde ſententia non extenditur niſi ad narrata, non obſtantibus clauſulis *ſuper quibus & omni meliori modo.* Tuſc. *l. concluſ. 535.* Et alii quos refert Guaz. *def. 35. cap. 1. n. 1.* Verum nedum hoc non verificatur, quando cauſa agitur coram Pontifice, vel Rege, vel in conſiſtorio Principis, vel coram Judice procedente ſola facti veritate inſpecta, vel ſummarie, ſed in criminalibus Judex poteſt imponere pœnam ultra petita in accuſatione, ſed ex probationibus ſubſequentibus omiſſa in accuſatione poſſunt ſuppleri, & Reus de quocumque delicto, ſeu qualitate delicti, ſi ſit confeſſus, vel convictus poteſt damnari Bald. *in l. Quid ergo §. pœna gravior ff. de his qui notan. infam.* Gomez. *tit. de delict. cap. 11. n. 8.* Clar. *q. 90. n. 3.* Conciol. *v. Accuſatio reſ. 9. nu. 1.* Caball. Decian. Bajard. & alii, quos ſequitur Guaz. *d. cap. 1. n. 4.* Ubi quod hoc verificatur etiam de delicto ſeparato, & non connexo, & etiam ſi procedatur per viam accuſationis. Cæterum in judicio Regularium privilegiato ſententia non eſt nulla, ex hoc quod juris ſolemnitates non ſint ſervatæ, ſi eſt data ſecundum approbatas conſuetudines, & generalia Religionis ſtatuta facta aut facienda. Ideo primo nec eſt neceſſe, quod ſententia ſit conformis libello, ſed ſubſiſtit etiam ſi contineat pœnam ultra petita in accuſatione. Clar. Bajar. Dec. Guaz. *def. 35. cap. 1. num. 4.* Bictus *qu. 145. num. 2.* Secundò ſufficit in criminalibus inſtantia Fiſci, qui ſemper dicitur inſtare, etiam ſi de hoc non conſtet in actis. Clar. & ad eum Bajard. *qu. 10.* Bict. *qu. 145. nu. 4.* Tertiò non tenentur Regulares ad ſolemnitates, vel loci tribunalis, vel ſeſſionis in tribunali, vel diei feriati, vel diei, aut noctis. Hæc enim apices juris ſunt, ad quos Regulares non tenentur. D. Anton. *3. p. tit. 9. cap. 15. §. 1.* Guaz. plures. *def. 35. cap. 9. num. 12.* Tertiò non eſt neceſſe, quod ſententia proferatur de ore Judicis, ſed ſufficit, quod legatur à Notario coram teſtibus, etiam Judice non præſente. Quamvis & apud ſæculares in multis curiis praxis ſit, ut ſententia non pronuncietur de ore Judicis. Clar. *qu 93.* & ibi Bajard. Tuſc. *l. 5. concl. 133. num. 7.* Quartò regulariter non eſt neceſſe, ut in ſententia exprimatur cauſa *cap. ſicut, & cap.* cum Bertol. *de re jud.* Et ubi cauſa exprimenda ſit, ſufficit ſi exprimatur in generali per clauſulam. *Inſtis de cauſis &c.* Farinac. *qu. 17. num. 62.*

SUMMARIUM.

67 Sententia erronea, & lata contra Iudicis mentem eſt nulla, dummado error appareat ex actis.

68 Plures caſus in quibus explicatur quanam ſint obſervanda inter ſententias contrarias.

69 Quomodo ſententia ex una parte nulla, ſit nulla in totum.

70 Princeps ſeu Magiſtratus ſupremus poteſt ſententiam à ſe latam retractare.

Iudex verò inferior poteſt ſententiā ſuam declarare non verò retractare ſeu mutare. ib.

Generalis in ordine Prædicatorum poteſt ſententiam à ſe latam mutare, ſi opus ſit. ibid.

71 Iudex ordinarius poteſt ſententiam corrigere, ſi ſit erronea ex defectu Notarii.

Iudex terminato officio non poteſt ſententiam à ſe latam declarare. ibid.

72 Quomodo ſententia nulla, nullum inducat effectum.

Si nullitas reſultat ex actis, poteſt intentari judicium coram eodem Iudice. ibid.

73 Sententia notorie injuſta non debet exequi.

Quanda ſententia dicatur notorie injuſta. ib.

74 Multi caſus in quibus ſententia non tranſit in judicatum.

75 Sententia juxta ſecundum allegata, & probata obligat in foro externo, licet ſit injuſta ex parte objecti.

Quid dicendum ſit in foro interno. ibid.

76 Reus non poteſt damnari, ut ſibi inferat mortē per actionē, quæ ab intrinſeco ſit lætalis.

77 Reus poteſt agendo, vel non agendo non impedire mortem ſibi ab extrinſeco inferendā.

78 Quæ dicatur ſententia præcepti.

79 Quid juvat ſententia in uno judicio, quæ in alio judicio fuit lata.

80 In dubia præſumitur pro juſtitia ſententiæ.

81. Explicatur quomodo verificetur, quod à tribus ſententiis conformibus non datur appellatio.

82 Executia ſententia fit jubente Iudice, qui eam tulit.

Niſi hoc impediat diverſitas territorii.

ARTICULUS IV.

De nonnullis aliis conſiderandis circa ſententiam

67. PRimo conſiderandum, quod ſententia erronea, & lata contra mentem Judicis, ipſo jure nulla eſt, cum ſententia ultra intentionem Judicis non operetur. Quod tamen eſt verum, quando error conſtat in actis, ſecus verò ſi ſolum aliunde conſtat, Tuſc. *litt. S. concl. 139. num. 15. & 7.* Guaz. *def. 35. cap. 8. num. 1. Ubi num. 2.* quod error ex actis dicitur apparere, quando in ſententia exprimitur cauſa aliqua, quæ non eſt apta ad ſententiam ſuſtinendam, quæ tamen ex alia cauſa ſuſtineretur. Et addit ex Tuſc. *num. 11.* quod ex motivis factis per Judicem cauſa juſtificatur, & ſuppletur

pletur ſententia, & quod ſi Judex cauſam non expreſſerit, ſtatur ejus dicto. Et explicat quando hæc ſint vera.

68. Secundo conſiderandum quænam inter contrarias ſententias ſit obſervanda. Si ex tribus Judicibus ordinariis tres ſententiæ contrariæ emanarunt, ſervanda eſt, quæ eſt favorabilior Reo. Et ſi ex quatuor Judicibus duo damnarunt Reum, & duo abſolverunt, ſententia abſolutoria ſervari debet. Vant. *de null. ex parte juriſd. ordin n. 186.* Sed ſi Judices ſunt Delegati, & ſunt diſcordes in ſententia, neutra valet, ſed vel cauſa ſuſpenditur donec major pars in unum conveniat, vel donec ſuperior unam ex illis ſententiis confirmet, aut alium Judicem addat. Guaz. *def. 35. cap. 12. nu. 2.* At vero ſi ex pluribus Judicibus quidam ſint ordinarii, & alii delegati, aut adjuncti, in diſparitate ſententiarum recurrendum eſt ad ſuperiorem. Pariter ſi ex pluribus Judicibus unus Reum damnat, alius abſolvit à contentis in petitione, alius abſolvit ab obſervatione judicii, ſi Judices ſunt delegati recurritur ad ſuperiorem, ſed ſi ſunt ordinatii præfertur ſentetia tertii, quia in ea aliquo modo conveniunt primus, & ſecundus. At verò ſi unus, vel plures Judices contrarias ſententias tulerunt, & prius damnarunt, poſtea abſolverunt, ſtatur primæ ſententiæ, qua lata Judices contenti ſunt officio ſuo *l. poſt quam ff. de re judicata.* Quod ſi prima fuerit data per errorem ſi poteſt corrigi, ei correctæ ſtandum erit, nunquam tamen alia ſententia dari poterit, nec ſecundæ ſententiæ ratio habenda erit. Sententia enim contra ſententiam non tenet *l. 1. C. quandò provocan. non eſt neceſſ.* Si tamen eſſet dubium an latæ fuerint contrariæ ſententiæ, & Judex aſſereret nō eſſe judicatum, prædicta non procederent. Bajard. ad Clar. *q. 93. n. 3* Quando vero ſententia prioris Judicis tranſiit in judicatum non poteſt alius Judex oppoſitum decernere, niſi procedat per viam appellationis. Guaz. *defen. 35. cap. 12. n. 7.* At vero ſi proceſſus cauſæ ſit perditus ſine culpa Judicis, & Notarii, eo poſtea reperto antequam ex novo proceſſu lata ſit ſententia, ex primo proceſſu ſententia ferri debet, ſed ſi inveniatur poſt ſententiam datam ex poſteriori proceſſu, ſententia iſta impugnari non poteſt, licet ex primo proceſſu deberet revocari, ita ex Afflict. & Bajard. Guaz. *num. 9.* Quæ etiam dicta ſunt de ſententia diffinitiva cum proportione intelligi debēt de interlocutoria, quæ etiam, ut advertit Panorm *cap. cauſam. de off. Deleg.* venit appellatione ſententiæ.

69. Tertiò videndum eſt an ſententia ex una parte nulla, ſit nulla in totum. Si ſententia continet plura delicta, negotia, aut capitula diſcreta, diverſa, & ſeparabilia, qualia ſunt illa, quæ nec ſunt circumſtantia alterius delicti, nec cauſa, aut effectus illius, aut illi connexa, aut ab illo dependentia, aut non ſunt via & medium ad illud, aut cum illo non ordinantur ad eundem finem, & effectum, ſi inquam, ſententia continet plura hujuſmodi delicta, aut negotia, ex eo quod ſit nulla in una parte, non eſt tota nulla, ſed poteſt eſſe in alia parte valida, quia in ſeparabilibus utile per inutile non vitiatur *leg. fin. ff. de juriſ. omn. jud.* Sed ſi delicta, vel negotia ſint connexa, & ſic ex illis unum reſultat negotium, ſentētia in una parte nulla eſt nullum in totum. Et ſi nullitas ſit ex parte juriſdictionis Judicis, ſemper eſt nulla in totum, ita quod neque ex conſenſu partium poſſit validari. Quamvis ſi delicta ſint diverſa, & perſonæ diverſæ, & Judex reſpectu alicujus illarum ſit Judex competens, ſententia reſpectu illius poſſit eſſe valida. Guaz. *def. 35. cap 13.*

70. Quartò inſpici debet quando Judex inferior poſſit ſententiam à ſe latam corrigere. Princeps enim ſeu Magiſtratus ſupremus ſententiam à ſe latam poteſt declarare, emendare, retractare, & corrigere. Menoch. *de arb. l. 1 qu. 67. num. 28.* Guaz. *def. 35. cap. 18. nu. 1.* Et ideò inter regulares Generalis, & præcipuè Ord. Præd. qui habet ſupremam auctoritatem, ut etiam poſſit quod poteſt Capitulum generale, poteſt ſententiam à ſe latam iterum auditis partibus examinare, & ſi opus eſt retractare, Judex verò inferior poteſt ſententiam ſuam, & mentem declarare nihil tamen addendo, vel minuendo. *leg. in prætorii. ff. de prat. ſtip. & l. Abb. executore ff. de app.* Imò & coram alio Judice poteſt per ſuum juramentum ſententiam ſuam declarare. Nam declarare non eſt aliquid novi facere. *l. ordo. ff. §. cum quis ff. de acquir. poſſ.* At verò illicita eſt declaratio, ſi aliquid addatur, vel minuatur, ex quo in ſubſtantia ſententia alteretur. Et ab hac declàratione dari poteſt appellatio, & nec de conſenſu partium talis declaratio valet. Talis igitur erit declaratio, ut non poſſit repræhendi, & talis, ut ſententia valear. Scacc. *de appell. qu. 2. nu. 19. & q. 3. nu. 4. q. 3 nu. 5. qu. 15. num. 125.* Guaz. *def. 35. cap. 18. à nu. 1.* Et amplius ſemel tantum licet Judici ſententiam interpretari. Scacc. *de appell. qu. 10. nu, 28.* Guaz. *num. 5.* Quod ergo intelligo ſi interpretatio ſit circa eundem articulum, & eandem difficultatem, Judex vero ordinarius non poteſt ſententiam ſuam retractare, & damnatum abſolvere, vel abſolutum damnare, vel omiſſam pœnam supplere, quia functus eſt officio ſuo. *l. Iudex poſtquam, de jud. l. T.* terminato. *C. de frut. & litt. expet.*

71. Diſtinguendum tamen puto. Nam ſi ſententia eſt erronea contra mentem Judicis, qui juſſit Reum abſolvi, ſed Notarius oppoſitum ſcripſit, & Reum damnavit, in hoc caſu, ſi error conſtat ex proceſſu, poteſt Judex mentem ſuam declarare, & ſcriptam ſententiam corrigere, Vel ſententia eſt erronea ſed conformis menti Judicis, & Notarius ita ſcripſit, ſicut Judex mandavit, & in hoc caſu Judex non poteſt ſententiam à ſe latam retractare, vel minuere, ſed errore cognito ſuperſedendum erit ab executione ſententiæ, & conſuli Prin-

ceps Farinac. *quæſt.11. num. 12. & 13.* Eliſeus *tract. 4. quæſt. 17. num. 8.* Clar. *qu. 98.* Guazz. *n. 6.* Judex etiam terminato officio ſuo, non poteſt amplius juridice ſententiam ſuam declarare. Et è contra durante officio ſi poſt ſententiam abſolutoriam Reus delictum fatetur, poteſt illum damnare. Farinac. *qu. 4. nu. 43.* Bictus *qu. 83. nu. 20.* Eliſeus *num. 4. qu. 17. nu. 12.* Et quod Judex ordinarius non poſſit ſententiam retractare eſt ſolemnitas juris, ad quam non tenetur, qui procedit in brachio Regio Cavalc. *de Brach. Reg. p. 4. n. 152.* Guazz. *def. 35. cap. 18. nu. 4.* Unde nec ad illam tenentur, qui poſſunt judicare juris ordine non ſervato. Sed ulterius prædicta non procedunt omnino de jure Canonico, ut dictum eſt ſupra *qu. 27. art. 5.*

72. Quintò aliqua etiam adverti debent circa ſententiam nullam. Hæc enim nullum effectum inducit, & id, quod ſuper illa fundatur, inane eſt; nec ſententia nulla meretur nomen ſententiæ, & pro non ſententia haberi debet, & ſi ejus virtute aliquid ſit factum, pro attentato haberi debet. Et ubi ſententia eſt nulla, pariter eſt nulla executio ſententiæ. Hinc eſt quod etiam ſi ſit prohibita appellatio, poteſt tamen dici de nullitate ſententiæ, maximè ſi ſententia ſit nulla ex defectu juriſdictionis. Quod ſi nullitas apparet ex proceſſu, Judex poteſt ex officio rejicere actorem, etiam ſi ex ſtatuto non eſſet attendenda exceptio, quia licet ſtatutum tollat exceptionem partis, non tollit Judicis officium: imò nec tollit exceptionem nullitatis, & hæc exceptio operatur quoad omnes, & juvat etiam litis conſortes. Sententia etiam nulla non tranſit in judicatum, maximè ſi proveniat ex defectu mandati, vel citationis, vel juriſdictionis, quia hujuſmodi nullitas poteſt opponi etiam poſt tres ſententias conformes, quia ſententia nulla ex defectu citationis, vel juriſdictionis, aut ſimili alia cauſa nullum producit effectum, quamobrem pendente diſcuſſione nullitatis, non poteſt exequi ſententia, niſi in aliquibus caſibus, quos recenſet Farin. *conſ. 85. n. 181.* Et neque ex conſenſu partium ſententia nulla poteſt ſuſtinere in vera ſententia. Et poteſt dici de nullitate uſq; ad 30. annos. Ad hoc vero, ut ſententia non tranſeat in judicatum neceſſe eſt, ut nullitas ſit evidens, eſt verò evidens, ſi de illa conſtat in actis. Quando verò nullitas reſultat ex actis, poteſt intentari judicium coram eodem Judice; ſi tamen pars inſtet, ut ſententia detur executioni, non poterit amplius dicere de nullitate. Sicut ſecundum aliquos non poterit excipi de nullitate poſt terminum ad excipiendum datum à ſtatuto. An verò Procurator poſſit excipere de nullitate etiam in cauſa capitali, dicitur quod de jure communi poteſt hoc fieri ſi exceptio non tangit delictum, at merita cauſæ. Secus verò vigore Bullarum Summorum Pontificum, in quibus Procurator nunquam admittitur ad dicendum de nullitate. Vide de his Scacc. *q. 19. de appell* Card. Tuſc. *l. s concl. 154.* Vant. *de null. ex defect. juriſd. & citat.* Farin. *conſ. 83.* Guaz. *def. 35. cap. 22.*

73. Sextò circa ſententiam injuſtam advertendum, quod ſententia notorie injuſta, non debet exequi, ut ſi damnatus fuerit Sejus, quia occiderit Titium, & conſtat Titium eſſe vivum. Vel ſi in furto invenitur res furata. Et ſententia notorie injuſta non tranſit in judicatum, etiam ſi ſtatutum tollat appellationem, & non admittat exceptionem de nullitate. Et imò ſententia tanquam injuſta poteſt impugnari non obſtante libero arbitrio dato Judici in procedendo. Sententia tamen lata contra jus litigatoris, dummodo non ſit lata contra expreſſum juris tenorem, non eſt ipſo jure nulla, & tranſit in judicatum. At hoc autem ut ſententia dicatur notorie injuſta, oportet quod ex eiſdem actis notoria injuſtitia reſultet. Poteſt autem à ſententia iniqua appellari, & poteſt agi contra Judicem qui ſententiavit, aut confirmavit ſententiam injuſtam, etiam ſi ſententia tranſierit in judicatum, imò etiam poſt tres ejus conformes adhuc ſindicatu poteſt agi contra Judices.

74. Septimò multi ſunt caſus, in quibus ſententia non tranſit in judicatum, de quibus videri poſſunt Scacc. *lib. p. de Iudic. c. 97.* Card. *Tuſc. lit. S. concluſ. 173.* Guaz. *def. 35. cap. 24.* Quando etiam ſententia data in uno judicio veniat exceptione rei judicatæ in alio judicio explicant Card. Tuſc. *lit. S. concl. 175.* Marant. *de ord. judic. p. 4. à nu 19.* Guaz. *def. 35. cap. 25.* Et quando ſententia præſumatur ritè & rectè lata explicant Card. Tuſc. *litt S. concl. 126. & litt. P. concluſ. 621.* Maſcard. *de probat. concluſ. 802.* Guaz. *def. 35. cap. 26.*

75. Octavò ſciri debet quod ſententia injuſta ex parte objecti, ſed juſta ex eo quod eſt lata ſecundum allegata, & probata ſervato ordine juris obligat in foro externo, ſed non in foro conſcientiæ, ſi citra ſcandalum poſſit non obedire ille, cui talis injuſtitia eſt manifeſta, ut notat Sotus *l. 5. de juſt. q. 7. art. 4. ad ſecun.* Serra. *2. 2. qu. 68. art. 4.* Sayrus *l. 12. cap. 9. nu. 7.* Suarez. *leg. 5. de leg. cap. 13. num. 3.* Adrian, Caſtro. Duéd. Salas, Fagundez, quos ſequitur Card. de Lugo *diſt. 37. nu. 186.* Ubi tamen hoc limitat, ut quando Judex fuit convictus contra propriam ſcientiam ſententiari juxta allegata, & probata, tunc propter publicam utilitatem reſpublica potuit dare facultatem transferendi dominium rerum ſaltem durante bona fide adverſarii. Addit tamen *num. 187.* ex Innoc. Panorm. Sayro, & Salus, quod per talem ſententiam privatus, ut ſua poteſt uti occulta compenſatione accipiendo tantumdem de bonis illius, cui propria bona fuerunt applicata. Et ex Panorm. Imola, Sylv. Sayro & Angelo, quod qui ex præfata ſententia obtinuit hæreditatem, cognita injuſtitia cauſæ, tenetur ad reſtitutionem hæreditatis etiam ſi pars côſenſit ſententiæ, & non appellavit, quia hic

hic conſenſus eſt involuntarius, non tamen tenetur ad expenſas litis, ſi bona fide litigavit. Et *n. 188.* poſt Suarez. *l. 4. de cenſ. ſect. 7. nu. 11.* & Avilam. *2. p. cap. 6. diſ. 1. d. 3.* & alios, quod ex ſimili ſententia excommunicatus, licet in foro externo debeat obedire, in foro tamen conſcientiæ, & ſine ſcandalo poteſt ſe habere ut non excommunicatus, & alii etiam hoc certo ſcientes poſſunt occulte ſine ſcandalo communicare cum illo. Et *nu. 190. & 191.* quod ſi per ſimilem ſententiam, quis fuit privatus beneficio, & hoc datum fuit alteri, illi quidem alteri data fuit vera juriſdictio, ſed non verus, ſed ſolum apparens titulus beneficii; & quod ille conſtito ſibi de injuſtitia ſententiæ tenetur relinquere beneficium, ut detur illi, qui fuit illo injuſtè privatus. Et inſuper tenetur reſtituere fructus perceptos pro quanto factus eſt locupletior, ſi bona fide litigavit, & niſi forſan bona fide per longum tempus à lege præſcriptum beneficium præſcripſerit. Nam ſi litigavit mala fide de jure, & titulo ſuo tenetur ad reſtituendum omnes fructus, & damna, quæ ob detentionem, vel ablationem beneficii innocens ille paſſus eſt. Sententia tamē ex parte objecti injuſta, ſed data juxta, & ſervato ordine juris, ſi non conſtat de injuſtitia, obligat in foro conſcientiæ. Sicut obligat ſi ſententia juſta ex objecto data fuit non ſervato aliquo ordine accidentali non vero ſubſtantiali.

76. Nono conſideranda eſt doctrina D. T. *2. 2. q. 69. art. 4. ad ſecundum* ubi habet, *quod nullus condemnatur, quod ipſe ſibi inferat mortē, ſed quod ipſe mortem patiatur. Et ideo non tenetur facere id, unde mors ſequatur, quod eſt manere in loco, unde ducatur ad mortem. Tenetur tamen non reſiſtere agenti, quin patiatur, quod juſtum eſt eum pati. Sicut etiam ſi aliquis ſit condemnatus, ut fame moriatur, non peccat, ſi cibum ſibi occulte miniſtratum ſumat, quia non ſumere eſſet ſe ipſum occidere.* Ex hac vero doctrina dubitant DD. an quis poſſit damnari adhoc ut ſibi inferat mortem, ut puta an aliquis poſſit damnari, ut ſumat venenum. Itaque hoc primo certum eſt, quod de facto Rei non damnantur, ut ſibi inferant mortem, ſed ut mortem patiantur; ſed modo diſtinguendum eſt inter actiones illativas mortis, nam quædā ſunt mortales ab intrinſeco, & per ſe, ut eſt gladio ſe lætaliter vulnerare, venenum mortiſerum ſumere, & aliud ſimile facere, ex quo neceſſariò mors ſequitur. Aliæ ſunt actiones, quæ non ſunt mortiferæ ab intrinſeco, & ex natura ſua, ſed ex quibus ſequitur mors ab extrinſeco, ut quia per illas mors ab extrinſeco, inferenda non impeditur, ut eſt non fugere de carcere. Dicitur igitur primò quod Reus non poteſt damnari, ut ſibi inferat mortem per actiones, quæ ab intrinſeco ſunt læthales, & ſi damnetur nedum non tenetur obedire, ſed peccat obediendo. Ita dixerunt Cajet. *2. 2. q. 69. a. 4. §. ad 7. dubit.* Bannes *ibid. concl. 6.* Serra. *a3. concl. 1.* Soto *l. 5. de juſt. q. 6. art. 4.* Qui propterea dicunt illicitum eſſe damnare aliquem, ut ſumat venenum. Cujus oppoſitum tamen voluerunt Victoria *Relect. de homicid. n. 10.* Aragon. *2. 2. q. 69. art. 4.* Rodriquez, & Sa. apud Serram loco citato. Sed tamen vere contra rationem eſt, ut damnetur aliquis, ut ſit ſui carnifex, & ſeipſum confodiat, vel ſumat potionem qua ſe interimat. Neque exempla Victoriæ de aſcendente patibulum, vel parante jugulum ſunt ad rem, quia nulla iſtarum actionum eſt ab intrinſeco mortifera. An verò damnato ad famem liceat non edere cibum ſibi occulte miniſtratum, licere voluit Sotus, quia non edere vere non eſt ſe occidere directe, ſed eſt mortem non impedire, ſic damnatus ad beſtias non tenetur ſe ab illis defendere. Contrarium voluerunt Cajet. & alii quia cibum non ſumere eſt ſe interrimere. Sed hoc non eſt verum, niſi indirecte, quatenus qui non ſe defendit ab inferente ſibi mortem, dicitur ſe occidere ſed non ſumere cibum directè, non eſt niſi ſe à morte non defendere. Et ideo juſtè damnatus ad famem non tenetur edere cibos, ſibi oblatos; & nihilominus de facto vere ſic eſt quod damnatus ad famem, non eſt damnatus, ut non ſumat cibum, ſi poteſt, ſed ut à miniſtris publicis ſibi non ſubminiſtrentur alimenta, ut fame pereat. Unde per hoc nec eſt illicitum aliis alimenta ſubminiſtrare, ſi poſſint. Propter quod à Valerio Maximo *l. 5.* laudatur Reus Athenienſis, quæ Cimona Patrem ſuum lacte proprio pavit, ne inediæ pœna interiret.

77. Dicitur ſecundò quod de facto Reus nec damnatur ad actiones, quæ ab extrinſeco ſunt mortiferæ, ut quod Reus non fugiat, ſi poteſt, vel ut non ſe defendat à beſtiis. Et quidquid ſit, an Reus ad has actiones poſſit damnari, nihilominus Reus ex juſta cauſa poteſt ab hujuſmodi actionibus abſtinere, & ſe à morte non defendere. Et ſic poteſt non fugere è carcere, ſi virtus patientiæ, vel fortitudinis, aut charitatis id poſtulet, vel ſi Reus ſcit, quod compelletur nihilominus ad mortem, ut ſi nolit voluntarius ire ad carcerèm trahetur per vim, vel ſi nolit aſcendere ſcalam patibuli, violenter elevabitur. Ex multiplici enim cauſa juſta poteſt Reus vel agendo, vel non agendo non impedire mortem ab extrinſeco ſibi inſerendam, ſed non poteſt vim ſibi inferre. Sic ergo poſitivè non poteſt Reus ſe occidere, neque hoc poteſt illi præcipi, & ad id damnari. Sed poteſt ex juſta cauſa ſe à morte ab extrinſeco inſerenda non defendere. Imò ad hoc non poteſt compelli à Judice, & damnari in multis caſibus, ut quod non ſe defendat vim inferendo miniſtris juſtitiæ.

78. Sed & etiam eſt advertendum dari ſententiam, quæ propriè non eſt ſententia, ſed dicitur præceptum, quia Judex ſine proceſſu & ſententia præcipit Reo, ut aliquid faciat. Habet vero locum cum Reo confitente aliquod debitum, Judex præcipit, ut illud ſolvat. *l. ſi debitor. ff. de Iud.* Et imò in hoc caſu etiam ſi Judex inju-

injuſtè præceperit, debitor, qui ſolvit, non poteſt ſolutum repetere niſi procedens via juris *l. ult. ff. Quod metus cauſa.* Eliſeus *tr. 4. qu. 16. num. 3.* Sed & in criminalibus, in caſibus notoriis, dum Reus fatetur delictum, & eſt notorium quod nulla ei competit defenſio, ut in fragranti crimine, cum aliquis notorie coram Judice in oculis illius, & aliorum delinquit. Quod quidem aſſeritur non ex illa ratione, quam Eliſeus adducit ex elaro, nimirum, quia plerumque propter enormitatem delicti licitum eſt jura tranſgredi ex Innoc. *capit. 1. de conſtit.* Nam primò ordinem jure naturali ſtatutum non licet tranſgredi. Tum ſecundò quia ut ex Farinac & aliis dictum eſt ſupra illa doctrina Innoc. ſic abſolutè probata non admittitur. Sed ratio eſt, quia dantur caſus, in quibus delictum ita eſt manifeſtum, ut non ſit neceſſarius alius ordo juris, quam quod Judex præcipiat exequi pœnam manifeſtè à jure ſtatutam. Videantur dicta *ſupra qu. 10. art. 1. & 2.*

79. Cum verò ſuperius *q. 23. 1. 4.* oſtenſum ſit, qualiter confeſſio Rei in uno judicio præjudicet illi in alio, nunc hoc idem videndum eſt de ſententia. Hoc igitur dicitur, primo quod à ſententia data in judicio civili, etiam ſi in illo actum ſit de crimine civiliter, non probat in criminali, Panorm. *Cap. per inquiſitionem, de elect.* Clar *q. 53. n. 3.* Quamvis ſi talis ſententia inducat infamiam, poſſit damnatus repelli ne ſit teſtis, vel ne eligatur ad dignitatem, & ab aliis à quibus repelluntur infames. Guazz. *def. 35. cap. 25. n. 2.* Et nihilominus multum juvat ad defenſam, ſi reproducatur in cauſa criminali, juvat enim ad obtinendam abſolutionem. Imò parit exceptionem rei judicatæ, ut is, qui diſcuſſa cauſa in judicio civili fuerit declaratus innocens, non poſſit amplius moleſtari ut tradunt Curt. Ant. Gabriel. & alii quos ſequuntur Tuſc. *l. 5. concl. 179. n. 9. &* Guazz. *d. c. 25. n. 4.* E contra verò quod ſententia lata in judicio criminali noceat, & probet in cauſa civili inter eaſdem perſonas, voluerunt Bart. *in l. 2. §. Hoc edicto. ff. de vi bon rapt. & l. 2. &* DD. *in l. 2 C. de eden.* Sed alii hoc admittunt ſolum ſi cauſa ſit inter eaſdem perſonas, & ad eundem finem. Clar. *q. 2. in fin. & q. 14. verſ. Tertius caſus* Farinac. *conſ 40. n. 58.* At vero Guaz. *defen. 35. cap. 25. nu. 6.* ad hoc requirit, quod utraque cauſa ſit ad vindictam. Sed hæc ſecunda ſententia ſeipſam deſtruit. Nam ſi cauſa ſit ad vindictam publicam, non eſt civilis, ſed criminalis, ut dictum eſt ſupra, ſolum verò eſt civilis, ſi agatur de crimine in ordine ad juſtitiam privatam alicujus, ut ad excludendum aliquem à teſtimonio, vel ad removendum illum ab adminiſtratione tanquam inutilem, vel inſerentem damnum privatæ Eccleſiæ, vel univerſitatis, vel ad ſatisfaciendum privatæ perſonæ. Quando verò cauſa ordinatur ad puniendum delinquentem intuitu publicæ vindictæ eſt cauſa criminalis. Vel ergo dicendum eſt, quod ſententia lata in judicio criminali nunquam parit exceptionem rei judicatæ in judicio civili, quia ſemper utriuſque judicii eſt finis diverſus. Vel dicendum quod ſententia lata in judicio criminali, etiam ſi ſit ad diverſum finem, probat in judicio civili, ſi ſit de eodem delicto, & inter eaſdem perſonas. Et vere ſic dici debet. Quod enim ſententia lata in judicio civili non probet in criminali, eſt quia in judicio civili non ſunt neceſſariæ probationes tam exactæ, claræ, & manifeſtæ ſicut ſunt neceſſariæ in judicio criminali, & ideo ſententia in eo judicio lata non habetur ut efficax ad damnandum criminaliter. Sed bene ſententia lata in judicio criminali præſumitur data ex omnino plena probatione delicti, & ideo parit exceptionem rei judicatæ. Hoc tamen non procedit ſi ſententia non ſit de eodem delicto, & perſonis, unde ſententia lata contra Notarium pro crimine falſi, non parit exceprionem rei judicatæ contra partes. Tuſ. *d. concl 176.* Guaz. *d. c. 25. nu. 7.*

80. In dubio autem præſumitur pro juſtitia ſententiæ, etiam ſi judex fuerit vir nequam. Et ita quod ſi exhibeatur coram ordinario, aut Judice executore debeat exequi ſine alio proceſſu. Vant. *de nullit. tit. A quo, vel à quibus. n. 10.* Maſcard. *de prob. concl. 802. n. 20.* Et eo magis ſi in probatione ſententiæ ſubſtantialia judiciorum fuerunt recitata, ut fit communiter: & eo amplius ſi pars fuit præſens promulgationi ſententiæ, & non reclamavit. Imò etiam ſi non conſtet de proceſſu, ut puta quando proceſſus fuit combuſtus, & hoc probatur. Guaz. *def. 35. cap. 26. n. 2.* Quæ multo magis verificantur in ſententia data à Principe. Intra terminum tamen ad appellandum & poſt appellationē donec ſententia fuerit per Judicem appellationis confirmata ſuſpenſa manet præſumptio juſtæ ſentētiæ, unde ſi producatur ſine ſuo proceſſu pro illa non præſumitur, niſi aliqualiter quatenus in appellantem transfunditur onus probandi quod illa ſit injuſta, vel nulla. Sic verò debet interpretari ſententia quantum eſt poſſibile, ut minus noceat tam Reo, quam actori, ut ſi Reus abſolvatur, potius præſumatur id contigiſſe ex inaptitudine libelli, quam ex malo jure Actoris. *Tuſc. l. 5. concl. 126. n. 75.* Quando autem ſimul cum ſententia producuntur Acta, ex quibus apparet de injuſtitia ſententiæ, eliditur bona illius præſumptio Vt ſi pro vulnere ſimplici Reus damnatus fuit pœna mortis, vel ſi lata fuit ex inquiſitione inepta, vel non ſervato ordine juris, vel ſi data fuit feſtinãter ſine cauſæ cognitione. Quod etiam ſententia lata contra abſentem contumacem, præcipuè contra contumacem fictum dixerant aliqui eo quod non ſit credendũ narrativæ Judicis, & ſit juſtificanda ex actis citatio & relatio. Sed cur minus eſt credendum Judici judicanti abſentem, quam præſentem? Ideò alij dixerunt quod quantum ad ſolemnia præſumitur pro ſententia etiam lata contra abſentem. Tuſc.

l. 1.

l. 1. concl. 621. num. 25. Guaz. *d. 35. cap. 26. num. 9.* Ubi tamen *num. 12. addit ex eod.* Tuſc Rot. & Gabriel. quod quantum ad ſolemnia extrinſeca, & ad præambula pro eis non præſumatur, nec Notario credatur. Sed hujus diſcriminis nõ reddit cauſam. Quæ autem dicantur ſolemnitates extrinſecæ, vel intrinſecæ, ſeu circa ordinem juris, & juſtitiam cauſæ, explicat Maſc. *de prob. concl 802.* Ex antiquitate verò temporis præſumitur etiam pro ſententia & præſumitur ſolemnia adfuiſſe, etiam ſi dicta ſolemnia non referantur Cravet. *de antiquit. temp. p. 2. n. 38.* Maſcard. *d. conc. 802 nu. 24.* Sed quando ſententia dicatur ex antiquo lata arbitrarium eſt Judici diffinire, & in hoc valde plures ſunt DD. opiniones. Et in hoc etiam qualitas Judicis ſententiantis conſiderari debet, ſi ſcilicet ſit peritus, integer, & inculpatus, vel potius imperitus, præceps, & non integræ conſcientiæ, & etiam videri debet an pœna lata in ſententia ſit arbitraria, in quo caſu multo magis præſumendum eſt pro ſententia. Tempus autem 30. annorum proculdubio cenſendum antiquum in propoſito. Sed & tempus 10. annorum ſufficere, voluit Tuſc. *l. 1. concl. 621 n. 31.* poſt multos, quos allegat, & conſentit Guaz. *def. 35. cap. 26. nu. 13.*

81. Quoniam verò à tribus ſententiis conformibus non datur appellatio, advertendum quod illæ ſententiæ dicuntur conformes, quæ conveniunt in ſubſtantia, & qualitate, & ſic ad conformitatem ſententiarum requiritur identitas rei, cauſæ, & perſonæ, & ſic quod concordent in omnibus, & nihil plus, aut diverſum contineatur in una, quam in alia. Rota *p. 1. diverſ. dec. 100. à n. 3.* Scacc. *de appell. q. 17. Lim. 1. n. 21.* Non eſt verò neceſſe, quod ſibi immediatè ſuccedant, ſed licet v. g. primæ duæ ſint conformes, & tertia ſit contraria primis, & illas nullas declaret, ſi quarta irritet tertiam, & confirmet primas duas, dantur tres conformes, & datur locus *Clem. 1. de ſent. & re judic.* Covar. *pract. cap. 26 n. 5.* Niſi per novas probationes prima ſententia appareat notoriè nulla, vel injuſta Guaz. *def. 38. c. 1. n. 3.* Multi etiam volunt quod ſi poſterior ſententia declaravit tantum primam, vel primas fuiſſe nullas, quod tunc per quartam ſententiam primam illam, vel primas confirmantem, vel illis conformem non inducatur conformitas, quia ſententia nulla non poteſt confirmari. Scacc. *de appell. cap. 17. lim. 1. num. 24.* Guaz. *d. n. 3.* Sed conſiderari debet, quod ſententia nulla non poteſt confirmari, ſi ſit notoriè nulla, ſed ſi nullitas non ſit notoria, cur non obſtante, quod Judex declaraverit illam nullam, alter Judex cognita cauſa non poteſt illam validam declarare? Etſi hoc faciat cur non erit illi conformis? Dicunt verò conformes, ſi ultimus Judex decernat bene fuiſſe appellatum, vel appellationem fuiſſe deſertam, vel etiam ſi una ex prioribus ſententiis fuit lata in contumaciam, vel ſi ultima ſententia fuerit abſolutoria ab obſervatione Judicii, vel ſi ſecundus Judex dixit male fuiſſe appellatum, ſed tamen ſententiam primi confirmavit, & tertius confirmavit ſententiam ſecundi, vel etiam ex tribus ſententiis una earum ſit data cum clauſula *ſtantibus rebus prout ſtant*, aut cum clauſula *alio non apparente*. Ex imò ſententiæ concordes in principali negotio non efficiuntur diſcordes in illo, ex eo quod tertia ſententia aliquid addat, vel ſecunda damnet in plus, quam prima, & tertia plus quam ſecunda, vel in una illarum damnetur Reus ad expenſas, vel tertia ſententia ſola liquidet intereſſe ad quod Reus fuit damnatus per tres ſententias; In his enim caſibus ſententiæ non erunt conformes in eo, quod addunt, & ratione illius dari poterit appellatio, ſed in eo, in quo conveniunt, judicabuntur concordes; ſed etiam dicuntur conformes, ſi prior ſententia data fuit ex falſa cauſa, ſed Judex appellationis illam confirmet ex nova cauſa Guaz. *d. c. 1. num. 13.* Hoc tamen habet difficultatem, quia ſententia lata ex falſa cauſa eſt nulla, nedum ex parte cauſæ, ſed & ex parte effectus, quia effectus verus non eſt ex falſa cauſa, igitur ſententia decernens aliquem eſſe debitorem alterius ex falſa cauſa, eſt falſa etiam prout decernit illum eſſe debitorem, quia nullus eſt verus debitor ex falſa cauſa. Pariter quod aliqui dicunt eſſe tres conformes, ſi tertia decernat primas eſſe exequendas, ab aliquibus aſſeritur, ſed negatur ab aliis, ſententiam enim decernens executionem, ſupponit, ſententiam, ſed illius validitatem non decernit aut confirmat. Imo poteſt eſſe quod Judex decernat exequendam ſententiam, quam ſcientia privata ſcit injuſtam, vel non ſcit, an ſit juſta vel injuſta, vel quam ſolum præſumit juſtam. Et ſic ſententia decernens executionem alterius ſententiæ ad ſummũ inducit præſumptionem, quod Judex habeat illam pro valida, quod non ſufficit ad inducendam conformitatem, quia non ſufficit ad hoc, ut ſit triplex ſententia diffinitiva principalis negotii, niſi Judex diffiniat priores ſententias eſſe validas, & ideo exequendas. Videantur de his Tuſc. *l. 5. conc. 172.* Scacc. *de appell q. 17. lim. 1.* Guaz. *def. 36. cap. 1.* Conformes non dicuntur ſententiæ, ſi Reus per unam damnatur ad unãm pœnam, & per alteram ad pœnam aliam, vel quando tendunt ad diverſos fines, vel ſi non omnes ſententiæ ſunt diffinitivæ, vel ſi omnes non ſunt abſolutæ, ſed aliqua earum eſt conditionalis, vel modificativa. At verè conſiderandum, quod ubi pœnæ habent latitudinem, diſcordia in quantitate pœnæ non tollit concordiam ſimpliciter, ſed tunc Reus punitur pœna minori, & ſufficit quod tres ſententiæ conveniant in eodem genere pœnæ, licet diſcordent in quantitate; ſed ubi pœnæ ſunt diverſi generis, vel ſpeciei, ſeu ſunt individuæ, nec habent latitudinem, diverſitas in pœnis tollit ſimpliciter ſententiarum concordiam, & non ſufficit concordia in hoc, quod Reus puniatur. Tuſc *d. concl. 172.* Scacc. *d. lim.*

1. Guaz. *def. 36. cap. 2.* Sic igitur in pœnis non tollitur concordia ſimpliciter, ſi non ſint diſcordes in genere pœnæ, vel ſpecie, & pœna intra ſuam ſpeciem habeat latitudinem, ſed tunc datur executioni mitior pœna. Poteſt verò hoc contingere etiam in pœnis corporalibus, ut ſi per unam ſententiam damnatur Reus ad unum & per aliam ad duos, & per tertiam ad tres ictus funis, quia tunc omnes in uno ictu conveniunt. Sed ubi pœnæ ſunt individuæ, difformitas in re, vel qualitate, vel quantitate tollit concordiam ſententiarum.

82. Quantum verò ad executionem ſententiæ, hoc regulariter eſt certum, quod fieri debet jubente Judice, qui illam tulit. Sed ubi hoc impedit diverſitas territorii, ut ſi ſententia Judicis loci delicti fieri debeat in loco domicilii, tunc neceſſariæ ſunt literæ remiſſoriales, vel Reus remitti debet ad locum Judicis, qui illum damnavit. Judex verò requiſitus tenetur exequi ſententiam Judicis requirentis, niſi ex actorum copia conſtet de injuſtitia ſententiæ, prout explicatur infra. *quæſt. 31.*

SVMMARIVM.

1 *Poteſt objici contra ſententiam defectus juriſdictionis Iudicis.*
Ex duplici capite prætendi poteſt nullitas juriſdictionis. ibid.
2 *Quomodo rejiciatur objectio defectus juriſdictionis Iudicis delegati.*
3 *Et quomodo rejiciatur objectio juriſdictionis Iudicis, ex eo quod fuerit recuſatus.*
4 *Quid juvat pro tuenda Iudicis juriſdictione.*
5 *Proceſſus poteſt dici nullus ex defectu inquiſitionis.*
Ad ſuſtinendas informationes non eſt de ſubſtantia judicii, ut præcedat probatio corporis delicti, ibid.
6 *Quomodo rejiciatur præcipuè in judicio regulari objectio facta ex eo, quod accuſationi vel denunciationi deficiat aliquod ſubſtãtiale.*
Pro qualitate delicti non expreſſa in accuſatione probata tamen in proceſſu, poteſt Reus damnari. ibid.
7 *Ex triplici capite oritur nullitas proceſſus ratione defectus teſtium, & probationum.*
Opiniones variæ circa admiſſionem teſtium inhabilium. ibid.
8 *Quomodo teſtis Religioſus examinatus ſine licentia ſui Superioris probet.*
9 *Multa explicantur, quæ ſunt opportuna defenſioni proceſſus, etiam apud Regulares.*
10 *Quomodo oriatur nullitas proceſſus ex illegitima Rei interrogatione.*
Quæ requirantur ad rei interrogationem. ib.
11 *Nullitas proceſſus oriri etiam poteſt ex defectu Procuratoris.*
Quæ objici poſſunt contra Procuratorem. ib.
12 *Ex non ſervatis ſubſtantialibus in ſententia ferenda proceſſus dicitur nullus.*
Quid requiratur ad validam ſententiam. ib.
Iudex in judicando, ſi non eſt certus, debet ſequi opinionem, quæ favet Reo. ibid.
Opponens ſententiæ, quæ tranſivit in judicatum, non eſt audiendus. ibid.
Quomodo verificetur, quod abſolutus ab uno Iudice non ſit damnandus ab alio. ibid.
13 *Appellatione pendente, ſi Iudex ad ulteriora procedat, proceſſus dicitur nullus.*
Quæ Iudex præſtare poteſt pendente appellatione. ibid.
14 *Multa conſiderantur circa valorem, & nullitatem proceſſus.*

QUÆSTIONIS XXX.

ARTICULUS UNICUS.

De Reparatione proceſſus, & ſententia deficiẽtis.

1 NEdum Reus media appellatione poteſt ſe defendere contra ſententiam objiciendo contra illam, ſed & Actor, ſeu fiſcus ſententiam latam poteſt tueri rejiciendo objectiones contra illam objectas. Primò autem contra ſententiam poteſt objici defectus juriſdictionis Judicis, ut dictum eſt *quæſt. 25. art. 4. & qu. 18. art. un.* Diſtingui verò debet inter Judicem ordinarium, & delegatum, & inter defectum juriſdictionis ſimpliciter, & defectum juriſdictionis, qui eſt ex qualitate aliqua perſonali. Defectus enim jurisdictionis ſimpliciter eſt inſanabilis. Verum eſt, quod juriſdictio propagatione acquiritur; ſed primò juriſdictio laici contra clericum propagari non poteſt & in criminalibus prorogatio ex conſenſu partium, & ſine conſenſu ordinarii in ejuſdem præjudicium prorogari non poteſt, & dictum eſt. *qu. 25. a. 6. nu. 75.* Quamvis verò poſſit contingere, ut Judex verum titulum non habeat, ubi tamen communiter habetur ut legitimus Judex, & præcipuè ſi habet titulum coloratum acta illius ſuſtinentur ex *leg. Barbarius ff. de off. Præt.* ſic ex hac lege poterit Judex, qui communiter habetur ut legitimus ſe defendere. Sed ſi prætendatur nullitas juriſdictionis Judicis ex aliquo ejus defectu perſonali, non valet oppoſitio, ſi opponatur illi, quod ſit criminoſus, infamis, vel excommunicatus, ſi non ſit ut talis declaratus, ſed toleratus Felin. *cap. ſuſcitatus de reſcrip.* Vant. *de nullit. rub. 14. num. 40.* Bictus *quæſt. 156.* Sed & exceptiones, quæ contra juriſdictionem Judicis fiunt, niſi ſint penitus eradicantes illam, non poſſunt fieri, & admitti poſt litem conteſtatam. Vant. *d. rubr. 14. n. 57.* Bictus *d. qu. 156. num 6.*

2. Sed ſi delegato objiciatur defectus juriſdictionis, rejicitur objectio, vel ex literis delegationis, vel aliis modis explicatis ſupra *q. 2. a. 3. num. 24.* Vel ſi objiciatur, quod perdita ſit juriſdictio ob mortem delegantis, ſuſtinetur

juriſ-

juriſdictio ex eo, quod res non fuerit integra, ut dictum eſt *qu. 2. art. 3. à n. 19.* Quod ſi objiciatur Delegato, quod exceſſerit terminos ſuæ commiſſionis, reſponderi poterit, quod ubi litteræ delegationis non offendunt jus commune late ſunt interpretandæ. Et quod juriſdictio Delegati ſe extendit ad acceſſoria, & incidentia; & quod commiſſio cauſæ ſimpliciter intelligitur tam civiliter, quam criminaliter; & quod in commiſſione cauſæ regulariter comprehenduntur omnia illa, ſine quibus juriſdictio explicari, & cauſa cognoſci non poteſt *l. 2. ff. de juriſd. om. Iud.* Gloſſ. *cap. cum dilectus de arbit.* Felin. *cap. præterea de off. Deleg.* Vant. *d. rub. 14. à n. 65.* Bictus *qu. 156. nu. 4. & 5.* Eliſeus *tr. 11. qu. 13. nu. 3.*

3. At verò ſi Judici objiciatur quod fuerit recuſatus, ex probatis ſupra *q. 3. art. 9.* replicetur, vel quod cauſa recuſationis fuit frivola; vel quod pars recuſans poſtea conſenſit in Judicem, & quod proceſſus factus poſt recuſationem, non eſt nullus, ſi recuſans coram eodem Judice comparuit, niſi comparens in ſingulis actibus proteſtetur ſe recuſationi non renunciare, vel quod Judex recuſatus ignoravit recuſationem. Se defendet etiam ex eo quod acta per Judicem recuſatum non ſunt nulla, niſi ab eo fuerit appellatum. Et dato quod acta poſt recuſationem eſſent ipſo jure nulla, ſi ſententia eſt juſta poteſt non obſtante recuſatione per Judicem ad quem pronunciari. Quod vero dixit Bictus *qu. 6. nu. 42. & qu. 156. num. 10.* Quod nimirum Judex notorie ſuſpectus ex capitali inimicitia etiam non recuſatus nulliter agit, non tamen ſi ex alio capite ſit notorie ſuſpectus, non videtur admittendum; inimicitia enim non tollit juriſdictionem Judicis, ſed hoc adverſatur juſtitiæ, ut pars cogatur coram inimico comparere, quod ſi pars conſentiat, & non recuſet proceſſus, non eſt nullus nec ex defectu juriſdictionis, nec ex defectu juſtitiæ, quia pars in Judicem conſenſit.

4. Pro tuenda vero Judicis juriſdictione multum juvat, ſi Judex non taciè ſolum, ſed expreſſe per ſententiam decernat ſe eſſe Judicem competentem. Quia ſi Judex ille aliquam habet juriſdictionem licet elidibilem, & judicet ſe eſſe judicem compentem in cauſa, niſi ab hac ſententia appellatum fuerit, ulterius non erit dubitandum de ejus competentia. Panorm. *cap. Cum ordinem. de reſcrip.* Vant. *d. rubr. 14. n. 8.* Bictus *qu. 156. num. 11.*

5. Secundò proceſſus poteſt dici nullus, ex defectu inquiſitionis nullæ. Hæc verò dici poteſt nulla, quia illam non præceſſit probatio corporis delicti. Sed de hac oppoſitione videantur probata ſupra *q. 19. a. un.* Et advertatur quod ad ſumendas informationes non eſt de ſubſtantia Judicii, ut præcedat probatio corporis delicti, etiam ſi ſit facti permanentis, quamvis id poſtulet ordo judicii, ut fiat, ſi commode fieri poteſt, quia inquiſitio delinquentis ſupponit delictum. Ad citandum vero Reum præſentem, ſeu ad citandum illum abſentem tranſmittendo inquiſitionem, ſic eſt neceſſarium quod prius probatum ſit delictum eo modo, quo poteſt probari, quod tamen ſi periculum ſit in mora, vel alia adſit urgens cauſa, poteſt reus citari etiam realiter, prout latius *d. q.* oſtenſum fuit. Et in inquiſitione generali, ſi aliquis teſtis injuſtè delictum manifeſtaverit alicujus, poteſt Judex ex illa notitia ad ulteriora procedere. Navar. *rub. de jud. nu. 87.* Lezana *tit. 1. cap. 27. n. 4.* Bictus *qu. 11. n. 10.* Eliſeus *tract. 11. q. 11. n. 4.* Et quod inquiſitio non ſit nulla ex eo, quod illam non præceſſit infamia, ſi præceſſit accuſatio, vel denunciatio late probatum fuit *q. 8. art. 4. & ſeqq.* & quod neceſſitas diffamationis ex generali conſuetudine receſſerit ab aula, affirmavit etiam Conciolus. *v. Inquiſitio. reſ. 2. n. 8.* Et ſi opponatur, quod inquiſitio non ſit clara, nec ſpecifica, nec contineat delicti circumſtantias, videantur dicta *qu. 8. nu. 13.* Et tandem advertendum, quod ex nullitate inquiſitionis Reus non poteſt abſolvi, niſi ab obſervatione judicii, & poteſt contra illum novus proceſſus formari. Et imò ſi nullitas cognoſcatur antequam inquiſitio Reo ſit tranſmiſſa, non habet locum abſolutio, ſed tunc alia valida inquiſitio debet formari Videantur Farinac. *qu. 1. à nu. 5.* Bictus *qu. 156. à num. 14.* Eliſeus *qu. 11. à nu. 4. tract. 11.*

6. Tertiò proceſſus poteſt eſſe nullus ex eo quod accuſationi, vel denunciationi deficiat aliquod ſubſtantiale. Sed ſi hoc objiciatur, de facili rejicitur, maxime dum Judex procedit ſummarie, & ſola facti veritate inſpecta. Nam ſi accuſatio ſit inepta, Judex poteſt ex officio procedere ex ſimplici denunciatione. Et ſi non procedat ad ſumendas informationes, niſi prævia inquiſitione generali, poteſt id facere ex quacumque notitia veriſimili & probabili. Et ſi immediate procedat ad inquiſitionem ſpecialem (quod prudens Judex nunquam facit) interrogando determinatè, an teſtis ſciat Tinum commiſiſſe tale delictum, adhuc multa dicuntur neceſſaria ad accuſationem, vel denunciationem, quæ non ſunt ſubſtantialia in judicio ſummario, & regulári. Videantur dicta ſupra *qu. 8. art. 7. 8 & 12. & qu. 7. art. 1. & qu. 9. art. 1. 2. & 5. & quæſt. 23. art. 3. à num. 24.* ubi oſtenditur qualiter confeſſio tollat nullitatem proceſſus. Eliſeus autem *tract 3. q. 26. num. 14.* vult, quod ſi ſtatutum velit, quod non valeat confeſſio, ſi non præcedit proceſſus, tunc confeſſio non validet proceſſum, quia ſtatutum reſiſtens inducit nullitatem ex defectu juriſdictionis. Et ex hoc deducit *num. 15.* contra Bictum quod in ſua Religione Capucinorum confeſſio habita nullo prævio proceſſu non valet, quia in illa Religione ſtatuitur, quod in gravioribus nemo damnetur, niſi prævio proceſſu. Sed primò nec eſt verum quod ſtatutum reſiſtens inducat defectum juriſdictionis inſanabilem. Lex enim aliquid prohibens Judici

facit, ut Judex non poſſit facere illud licitè, vel quod ſit nullum ope exceptionis, ſed non tollit ſimpliciter juriſdictionem. Videantur probata *tract. de elect. c. 9. q. 1. n. 3. & ſeqq.* Et ſic non inducit nullitatem ipſo jure, niſi id exprimat, & ſic ſtatutum illud Capucinorum, vel aliud ſimile in aliis religionibus, non comprehendit caſus in jure expreſſos, & præcipue hoc quod eſt confeſſionem ſpontaneam tollere nullitatem ex defectu denunciationis, vel accuſationis, vel non prævio proceſſu, ut explicatum eſt *d. q. 23.* Quia ſpontanea confeſſio de jure naturæ convincit confitentem, & facit notorium in judicio. Imo potius dicendum eſt, quod ſtatutum decernens quod confeſſio judicialis omnino ſpontanea non ſufficiat ad damnandum confeſſum, ſit nullum, quia eſt juri naturali contrarium. An vero confeſſio emanata Judice interrogante ſine præcedentibus indiciis ſit nulla explicatum eſt *d. q. 21. a. 3. n. 28.* Advertendum etiam. quod etiamſi delicti qualitas non ſit expreſſa in accuſatione, vel inquiſitione, & tamen ſit probata in proceſſu, poteſt Reus damnari etiam pro illa qualitate pœna etiam ordinaria, quia de illa conſtat in judicio. Clar. *qu. 90. nu. 3.* Conciol. *v. accuſatio reſ. 8.* E contra verò ſi non fuit probata qualitas expreſſa in accuſatione, vel inquiſitione, quod Reus non poſſit puniri, ſed debeat abſolvi pluribus DD. citatis voluit Farinac. *qu. 1. nu. 23.* quem ſequitur Conciolus *v. accuſatio. reſ. 8.* Sed ſi factum præciſa qualitate ſit delictum, & de facto conſtet in judicio, non eſt unde dicatur Reum non poſſe puniri, ut bene docuerunt Barb. Cuſt. Salic. & alii quos ſequitur Gomez. *var. reſ. cap. 11. num. 7.* Blanc. & Cabal. apud Conciolum *d. reſ. 8. num. 2.* Sed & DD. prioris opinionis admittunt Reum puniendum eſſe, ſi factum confeſſus fuit; & imò, quod de conſuetudine ſtantibus clauſulis ſalutaribus apponi ſolitis in accuſatione, & inquiſitione abſolutè puniri poteſt.

7. Quartò ex pluribus defectibus teſtium, & probationum proceſſus poteſt eſſe nullus. Ex triplici verò capite oritur hæc nullitas, vel, ſcilicet, ex perſonali teſtium inhabilitate, ex contrarietate, falſitate, & ſimilibus defectibus depoſitionis illorum, & ex non ſervato ordine juris in eorundem examine. Qui vero ſint teſtes inhabiles dictum eſt *qu. 12.* ubi *art. 20. & 22.* declaratum eſt, in quibus caſibus teſtes inhabiles admittantur. *& art. 21.* qualiter in judicio ſummario admitti poſſint, *& art. 23.* quantum probent *& q. 13. art. 3* quantum probent teſtes ſingulares. De teſtibus vero deficientibus in eorum dictis, & ſic de teſtibus contrariis tractatum eſt *quæſt. 14. a. 1. & 2 & 3. c. 1.* & de teſte falſo *art. 6.* & de teſte corrupto *a. 7.* & de teſte inſtructo *a. 8.* & ſucceſſive de aliis teſtibus deficientibus. Pariter vero de legitimo examine teſtium habetur *quæſt. 15.* & de probatione per indicia *q. 16.* & de probatione per præſumptiones *quæſt. 17.* & de probatione per ſcripturam *qu. 18.* Ex quibus multiplex & proportionata haberi poteſt probatio ad exceptiones nõ ſubſiſtentes elidendas, quæ contra teſtes, & alias probationes fient. Et ſuperfluum eſſet ibi dicta repetere. Nonnulla tamen advertenda ſunt; quæ controvertuntur. Nam Eliſeus *tr. 11. q. 11. n. 6.* refert Bictum *q. 156. n. 26.* aſſerere quod ex privilegio teſtes inhabiles abſolute admittuntur, & ad plenam probationem. Quod tamen ipſe negat. Sed Bictus dicit quidem quod ex privilegio teſtes inhabiles etiam infames excepto teſte inimico admittuntur, etiam ſine tortura, & etiam ſi plures patiantur defectus. Et dicit hos admitti abſolute, quia nedum in caſibus difficilis probationis, vel exceptis, ſed abſolutè; ſed non dicit quod admittantur ad plenam probationem, admittuntur enim cum ſuis imperfectionibus. Et hæc vera ſunt, ſemper tamen advertendo, quod teſtes inhabiles inhabilitate pœnali, qui à jure puniuntur, & privantur ne admittantur ad actus legitimos, nunquam admitti poſſunt, niſi in caſibus in jure exceptis. Et hoc idem dicitur de teſtibus, qui ex reverentia prohibentur admitti, ut filius non admittitur contra Patrem, ut latius explicatum eſt *quæſt. 12. art. 20.*

8. Idem quoque Eliſeus eodem *n. 6.* citans Farinac. *qu. 61. nu 84.* vult, quod Religioſus examinatus ſine ſui Superioris licentia ſolum diminutè probet. Sed hujus aſſertionis non reddit rationem, poſſet vero forſan dici id procedere, quia Religioſus permittens ſe examinari ſine licentia ſui ſuperioris delinquit, & ſit criminoſus. Sed hæc ratio non ſubſiſtit. Nam jurare verum, & verum reſpondere judicio nullum eſt delictum, ſed eſt licitum, & inhoneſtum, id vero facere ſine licentia ſuperioris non eſt culpa adeo gravis niſi ſub præcepto Sanctæ Obedientiæ ſpecialiter ſit prohibitus teſtificari. Et eo magis, quod ſi ob hoc debet Religioſus rejici tanquam criminnſus, nihil probat, niſi in caſibus exceptis. Videantur dicta, ſupra *q. 11. a. 3. & 4.*

9. Defenſioni proceſſus hæc quoque opportuna erunt. Primum quod teſtis examinatus coram parte, probat. Secundum quod citatio partis ad videndum jurare teſtes non eſt neceſſaria in judicio ſummario, & imò abſolutè ſufficit, quod Reus in ſuis defenſionibus habeat illos pro rite examinatis ſupra. *q. 15. a 2.* Tertium, quod ſufficit in judicio regulari examinare teſtes ſub præcepto S. Obedientiæ, & non eſt neceſſe, quod jurent. Imò quod Judex, qui judicat ſola facti veritate inſpecta, poteſt admittere teſtes non juratos, ſupra. *q. 11. a. 2. n. 16.* Vbi etiam explicatur qualiter ſit neceſſarium, ut de juramento appareat in proceſſu. Quartum quod aliquando poteſt admitti teſtis depoſitio per ſcripturam, ut cum agitur de peritia artis *q. 15 a. 8.* Quintum quod apud Regulares teſtes examinari poſſunt ante litem conteſtatam. Imò in criminalibus non datur litis conteſtatio, & ſi datur aliqualis, hæc conſiſtit in Rei interrogatione, antequam vero Reus interrogetur, te-

ſtes

ſtes examinantur. Sextum quod neceſſe eſt quidem citare Reum, ſed apud Regulares non eſt neceſſaria citatio formalis, dummodo via aperta ſit ad procedendum. Sed & de jure communi interlocutoria, quæ non habet vim diffinitivæ, valet, ſi fiat parte non citata, maximè dum pars non gravetur ex illa. Vant. *rubr. 14. num. 115.* In diffinitiva verò ſententia præſentia partis omnem defectum citationis purgat, quod fit etiam per tacitam actus ratificanonem, quando ad partis adverſæ notitiam pervenit Vant. *nu. 116.* Bictus *quaſt. 156. num. 33.* Eliſeus *tract. 11. quaſt. 11. num. 6.*

10. Quintò oritur nullitas proceſſus ex illegitima Rei interrogatione, & aliis eſſentialibus non ſervatis. Quænam verò, & quanta probatio ſit neceſſaria ad Reum interrogandum, & quod multorum ſit opinio quod non ſit neceſſaria ſemiplena probatio, & quod ſola fama ſufficiat; quamvis in Rei veritate ſemiplena ſit neceſſaria, oſtenſum fuit *qu. 20. art. 1.* Et qualiter Judex vitare debeat ſuggeſtionem. *qu. 22. art. 2.* ſine ſuggeſtione vero Reus interrogatur de ſociis, quando delictum ſine illis perpetrari non potuit, vel non potuiſſe præſumitur. Sed cum ſit opinio multorum, Reum de ſe confeſſum, vel convictum ex conſuetudine poſſe interrogari de ſociis, ut per multos, quos referunt Guaz. *def. 30. cap. 9. nu. 2. &* Bictus *qu. 80. num. 56* conſiderari debet, quod Judex non poteſt interrogare determinate, & in individuo Reum convictum, ut dicat an Titius fuerit ejus criminis ſocius, niſi de hoc Titius ſit ſufficienter indiciatus, quia aliter ſuggeſtiva eſſet interrogatio. Sed ad interrogandum in genere de ſociis criminis ſufficit præſumptio, per quam præſumatur delictũ non fuiſſe commiſſum ſine ſocio. Multa etiam ſunt, quæ in notorio judicio non ſervantur, & quorum defectus non irritat proceſſum de quibus dictum fuit *qu. 10. art. 1. & 2.* & ulterius quomodo confeſſio delicti ſpontanea alios defectus ſanet explicatum eſt *q. 23. a. 3 à n. 24.* Torturam etiam levem robuſto datam non indigere ratificatione, ſicut nec torturam Rei reperti in flagranti, multi tenent. Bict. *q. 106. n. 11. & 12.*

11. Circa procuratorem etiam advertendum, quod licet principalis objicere poſſit, quod ille, qui nomine ſuo comparuit, non eſt ejus Procurator, vel Conſiliarius, & hoc uſque ad mille annos proponi poſſit *l. licet C. de Proceſſu, & cap. In noſtra eod. tit.* Tamen etiam ſi de mandato non conſtet; ſi in aliqua parte proceſſus enuncietur talem eſſe Procuratorem, vel Conſiliarium, temporis diuturnitate concurrente huic enunciationi crederetur Rota *dec. 3. de Procur.* Vant *Rubr. 14. n. 91. & 92.* Sed & ex tacito principalis opponentis mandato proceſſus diſtenditur, ut ſi principalis vidit per alium tractari ejus cauſam, & non prohibuit, mandaſſe præſumitur; vel ſi principalis conſignavit alicui cauſidico ſcripturas, & ille in judicio, ut ejus Procurator comparet; vel ſi principalis acta nomine illius rata habeat. Ratihabitio enim retrohabitur, & mandato comparatur, & confirmat, quæ ab initio inutilia fuerunt. *cap. ſi qui, de ſent. excom. in 6. c. Ratihabitionem, de reg. jur.* Vant. *Rubr. 14 nu. 101. & 102.* Et in hoc caſu ratificatio ante ſententiam, ſi fiat, valet tam quantum ad ſui favorem, quam ad ſui præjudicium, ſed ſi fiat poſt ſententiam valet ſolum ad ſui præjudicium. Cenſebitur verò tacita ratificatio adeſſe, ſi cauſam à Procuratore inchoatam principalis proſequatur, vel ſi eundem ad cauſam proſequendam inſtituat procuratorem ſimpliciter, vel ſi principalis à ſententia taliter contra ipſum lata ſimpliciter appellet. Vant. *nu. 103.* Bictus *q. 156. nu. 45.* Videantur etiam, quæ de hujuſmodi Procuratore dixi *cap. Eccleſ. de ſupplen. neglig. Prał. ex cap.* verò *Cum olim il p. de off. deleg. in 6.* habetur, & ibi eſt ponderatum, quod Procurator non præjudicat Domino in iis, quæ in mandato non continentur. Datus enim ad cauſam certam, non poteſt extendere facultatem ſuam ad alia, præcipue ſi Dominus cauſæ repugnet. Et quod Judices non poterunt interloqui ſuper damnis, de quibus nec ante litem, nec in conteſtatione litis mentio facta non eſt. Et ex *cap. Cum ex parte Decani, de reſcrip.* revocatio Procuratoris dati ad lites, pervenire debet ad Judicem, & ad partes, Procuratoris vero dati ad impetrandum, vel ad negotium ſufficit, ſi ad illum perveniat.

12. Sextò proceſſus poteſt eſſe nullus ex non ſervatis ſubſtantialibus in ſententia ferenda. Plura verò de requiſitis ad validam ſententiam dicta ſunt *qu. 29. art. 3* Cum verò Judex propriam ſententiam erroneam, & injuſtam retractare non poſſit, hoc cognito, vel aliunde cognita innocentia Rei, abſtineat Judex ab executione ſententiæ, & ad Principem recurrat, ut dictum eſt *quaſt. 29. artic. 4.* Ordinarius tamen, qui nullam ſententiam tulit, illam revocat. Quod idem dicitur de Delegato ad univerſitatem cauſarum, & Delegato Principis; quamvis de delegato Principis hoc ſit controverſum an poſſit revocare ſententiam, Bictus *quaſtia. 115. numero 8.* Hæc vero ſolum procedunt ſi ſententia ſit ipſo jure nulla, non vero ſi ſit nulla ſolum ope exceptionis, hanc enim nec Judex ordinarius poteſt revocare. Delegatus verò non à Principe ſententiam nullam à ſe latam revocare non poteſt, niſi ſit nulla manifeſte ex eo, quod delegatus non ſervavit formam mandati, vel dum talis Delegatus non judicavit ſuper tota cauſa. Bictus *q. 155. n. 10. & 11.* Videantur etiam dicta ſupra *quaſt. 25. art. 5. & q. 29. art. 4.* Qualiter etiam Judex poſt ſententiam pœnas augere, vel minuere poſſit dictum eſt *qu. 27. art. 5.* Qualiter etiam in ſententia exprimi debeat, vel non debeat cauſa habetur *quaſt. 29. art 3.* An vero Judex teneatur ſequi opinionem probabiliorem in judicando, contendentibus multis, quod poſſit ſequi opinionem probabilem reli-

ſta communi, & probabiliori. Bictus *q. 156. num. 50. qu. 143. num. 4. & 5.* Eliſeus *tr. 4. quæſt. 13.* ſupra *qu. 2. art. 4.* eſt explicatum. Et iterum ſemper dicam, quod ex opinione quacumque in criminalibus Judex nullum poteſt damnare, quia opinio importat aſſenſum incertum, & dubium, & juſtitia vindicativa requirit certitudinem, & ſic dico quod Judex opinans, & ideo non certus vel de delicto Rei, vel de pœna illi de jure infligenda, in hoc dubio cæteris paribus debet ſequi opinionem, quæ favet Reo, & quæ tunc non eſt amplius opinio, ſed cognitio moraliter certa. Et dum DD. pluries dicunt, quod in delictis difficilis probationis ſufficit probatio per conjecturas, & præſumptiones. Farinac *q. 2. nu. 12. & 31 & qu. 86. num. 29. & 36.* Derl. Laym. Graſſet. Hond. & alii, quos ſequitur Conciol *v. Probatio reſ. 3. num. 10.* accipiunt conjecturas, & præſumptiones pro indiciis, & hæc non ſufficiunt, niſi ſint indubitata, & certa, ut explicant Farinac. *qu. 81 num 48.* Guazzin. *def. 4. cap. 13. nu. 12.* Giurb. *conſ. 70. num. 22.* Bald. *in l. quicumq. n. 25. C. de ſerv. fug.* Maſcar. *de prob. concl. 459. n. 16.* Menoch. *de præſ. l. 1. q. 58. n. 19.* Conciol. *v. Aſſaſſinium. reſ. 5 & 5. n. v. delictum reſ. 11. num. 51.* Cæterum ſi ſententiæ, quæ per aliam fuit confirmata, & tranſivit in judicatum, fiat oppoſitio, opponens non eſt audiendus. DD. *in cap. 1. & 2. de confirm. ut. vel inut.* Vant. *in rubr. 14. n. 25.* Bictus *quæſt. 156. num. 52.* Nam & conſiderari debet, quod ſi Judex appellationis cognoſcat merita cauſæ, & ſibi conſtet de bono jure partis, quamvis alias ſententia prioris Judicis ſit nulla, vel ex non ſervato juris ordine, vel ex defectu juriſdictionis Judicis, vel ex omiſſione alicujus ſubſtantialis, dummodo in illa ſententia non ſit expreſſum poteſt illam in toto, vel in parte confirmare, Panorm *in cap. Cum Ioannes, de fide inſtrum.* Felin. *cap. cum cauſam, de re jud.* & alii, quos refert Bictus *qu. 156. n. 54.* Eliſ. *tr. 11. qu. 11. num. 8.* Vel etiam reiterato proceſſu, & eo ſanato, idem appellationis Judex poterit ſententiam nullam declarare, & nihilominus eam quoad merita cauſæ confirmare, & illius vitium emendare. Bald. *in l. eos col. 3. verſ. Quærunt. DD. C. de appell. à ſent. injuſt.* Et latè Vant. *rubr. 14. à num. 129.* Sententia verò feſtinanter lata ſuſtinetur, niſi appelletur, ut dictum eſt *quæſt. 30.* Et tandem ſententia fundata in legitima confeſſione Rei, non admittit oppoſitionem, niſi excipiatur de incompentia Judicis, vel de inhabilitate confitentis. Vant. *d. rubr. 14. n. 126.* Et explicatum eſt ſupra *qu. 23. art. 3.*

13. Septima cauſa nullitatis eſt ſi Judex à quo eſt appellatum pendente appellatione ad ulteriora procedat, & aliquid innovet, ut probatum eſt *quæſt. 32.* Et nihilominus multa ſunt, quæ Judex à quo præſtare poteſt appellatione pendente, quæ enumerata ſunt *dicta quæſt. 32* Et amplius ſi ſtatutum præfixerit terminum ad dicendum de nullitate ſententiæ, eo elapſo Judex à quo rejicere poteſt oppoſitionem. Imò ſi Judex ad quem vellet procedere nulliter ageret. Bart. *in l. Non ſolum §. fin. ff. de jur. jur.* Vantius *de null. rubr. 14. nu. 15.* Bictus *qu. 156. num. 58.*

14. Tandem hæc generalia conſiderantur. Primum, quod in dubio proceſſus judicatur validus. Vant. *num. 127.* Secundum, quod illa tantummodo attenditur nullitas, quæ eſt in uſu, & obſervatur in loco judicii. Idem Vant. *num. 128.* Tertium quod Judices Regulares, non tenentur ad juris ordinem, ſed ad eorum ſtatuta & conſuetudines, unde quamplurimæ nullitates excuſantur juxta ſæpius adnotata, & præcipue *qu. 5. art. 1. & 2.* Quartum quod ubi Judex per ſimplicem probationem, & expreſſam declarationem legitimavit perſonas, non eſt amplius diſputandum an tales ſint. Bartol. *in l. licet C. de Proc.* Vant. *d. rubr. 14. n. 14.* Bictus *q. 156. n. 62.* Eliſeus *tract. 11. q. 11. n. 6.* Quintum quod quidquid ſit an de jure civili actus prohibitus cenſeatur nullus ipſo jure, de jure Canonico actus non eſt ipſo jure nullus, niſi lex id exprimat, ut per textus, rationes, & Doctores quos retuli *tract. de elect. cap. 9. quæſt* Et ideo Eccleſiaſtici omnes apud quos prævalet jus Canonicum non debent habere pro nullis proceſſus, niſi ubi jus expreſſè hanc nullitatem inducit. Sed ſi forſan contra ſententiam objiciatur, quod Reus damnatus fuerat abſolutus, conſideratur, quod licet Reus abſolutus legitime in uno loco non poſſit damnari in alio, & ſic abſolutus à Judice loci delicti non poteſt damnari à Judice loci originis, vel domicilii Clar. *q. 39. v. Sed quæro* Farin. *q. 7. n. 26.* Guaz. *def. 1. c. 14. n. 14.* Conciol. *v. abſolutio reſol. 4. n. 1.* Et abſolutus per Judicem Eccleſiaſticum non poteſt puniri per laicum, ut docent Sperell. *d. 92. n. 10. p. p.* Conciol. *d. reſol. 4. n. 3.* tamen multi tenent, quod gratia facta Reo ab uno Principe, vel à Judice ſub uno Principe, non valeat, nec ſuffragetur in loco alterius Principis, quod voluerunt Boſſ. Guaz. *def. 1. cap. 14. num. 13.* Farin. *qu. 7. num. 26.* & alii apud Conciol. *d. reſ. 4. n. 7.* Ego tamen de hoc valde dubito & contrarium voluerunt Sperell. *dec. 134. nu. 69.* Et ante illum Decian. *deciſ. crim. l. 3. c. 30. nu. 7.* Et Eugen. apud eundem Conciolum.

SUMMARIUM.

1 Iudex laicus exiſtens in eadem Provincia & dominio, poteſt exequi ſententiam latam ab alio Iudice.

2 Iudex Eccleſiaſticus poteſt implorare brachium ſæculare pro ſua ſententia executione.

Plures caſus in quibus Iudex laicus requiſitus à Iudice Eccleſiaſtico tenetur obedire. ib

3 Delegatus Iudicis ordinarii non poteſt ſuam ſententiam exequi.

Quod facere poteſt delegatus Papæ, ſeu Principis. ibid.

4 Exe-

4. *Executor merus quomodo admittere poteſt exceptionem fraudis.*
Iudex ſubditus non debet exequi ſententiam notoriè injuſtam. ibid.
5. *Si autem non ſit notoriè injuſta non poteſt de illa cognoſcere,& tenetur illam exequi.*
6. *In Criminalibus Iudex non poteſt cōtra ſuam conſcientiam exequi ſententiam injuſtam.*
In quibus caſibus teneatur ſuſpendere executionem ſententiæ. ibid.
Iudx executor non poteſt cognoſcere de nullitate ſententiæ, ſed auditis oppoſitionibus & exceptionibus illas tranſmittere debet ad ſuperiorem. ibid.
7. *Iudex executor poteſt recipere & examinare oppoſitiones, quæ directè reſpiciunt executionem ſententiæ.*
8. *Quis ſit executor mixtus,& quomodo debeat procedere in executione ſententiæ*
9. *Executor merus nullam habet juriſdictionem cognoſcendi de meritis,cauſæ & executionis, niſi ſit certus de injuſtitia ſententiæ.*
10. *Quæ omnia explicantur à D. Thoma Aquinate.*

QUÆSTIO XXXI.

De ſententiæ criminalis executione.

ARTICULUS UNICUS.

Per quem Iudicem, & quando,& quomodo ſententia exequi debeat.

1 DIſtinguendum hic eſt inter Iudices laicos, & Eccleſiaſticos, inter Iudices ejuſdem provinciæ, vel diverſarum Provinciarum, etiam ſub eòdem Principe exiſtentium. Nam ubi Iudices ſunt laici, & exiſtunt in eadem Provincia & dominio, unus Iudex etiam non requiſitus a Iudice, qui ſententiam tulit, poteſt ad inſtantiam partis latam ab alio Iudice ſententiam exequi, ſi putat illam mereri exequutionem. Secus verò ſi ſint vel ſub diverſo Principe, vel etiã ſub diverſo præſide Provinciæ; quia tunc unus Iudex non poteſt exequi niſi ſit requiſitus à Iudice, qui ſententiam tulit. Clar. §. *fin q. 96. verſ. item quaro* Farin. *q. 97.* Guaz. *def. ult. cap. 38. nu. 1.* Bictus *quæſt. 157. n. 3. &* Eliſeus *tr. 11. q. 12. nu. 1.* Et nihilominus in hoc caſu quando Judex velit exequi ſententiam alterius, non ſufficit quod illam videat, ſed totum proceſſum inſpicere tenetur. Clar. *q. 64 & d 96.* Farin. *d. q. 97.* Bictus *n. 4.* Eliſeus *d. n. 1.* Chart. *de exec. ſen. c. fin.* Et ſi ex actis illam eſſe nullam vel injuſtam videat, non debet illam exequi. Guaz. *def. 38. c. 4. num. 1.*

2. Sed Iudex Eccleſiaſticus pro ſuæ ſententiæ exequutione poteſt brachium ſeculare implorare non ad præjudicandum, ſed ad coadjuvandum, *cap. 1. de off. Ind. ordin.* Et nolentem poteſt cogere etiam ſub pœna excommunicationis. *cap. 2. de maled.* ubi Innoc. Hoſt. & alii, *& in c. 1. de off. ord.* Panor. Farin. *q. 97. à n. 1.* Imò Judex ut ſupra requiſitus, ſi renuat, poteſt puniri pœna arbitraria. Diaz. Salyc. Far. *d. q. 97. n. 82.* Bictus *q. 157. n. 6.* Eliſeus *d. q. 12. n. 2.* Et ſi cauſa ſuper qua eſt ſententiatum ſit talis, quod Judex requiſitus de illa non poteſt cognoſcere, ut cauſa hæreſis, Judex requiſitus ſine cauſæ cognitione tenetur obedire & ſententiam exequi. Clar. *q. 96.* & ibi Bajard. *n. 15.* Farin. *n. 63.* Guaz. *d. 38. c. 4. num. 2.* Bictus, Eliſeus & alii quos retuli *cap. Ut inquiſitionis de hæret. in 6. n. 13. & ſeqq.* Secus verò ſi Judex requiſitus poſſit de illa cauſa cognoſcere, ut ſi cauſa ſit mixti fori, regulariter non debet ſtare proceſſui, ſed debet ipſe de delicto cognoſcere. Clar. *q. 96.* Et plures alii, quos ſequitur Farinac. *dict. q. 96. n. 103.* Bictus *num. 8.* Eliſeus *num. 2.* Si autem Judicis Eccleſiaſtici ſententia ſit nulla, ſive ex defectu juriſdictionis, ſive ex non ſervato ordine juris, ſive quia data appellatione pendente, illam exequi non tenetur. Non tamen Judicis laici eſt cognoſcere de nullitate ſententiæ Judicis Eccleſiaſtici. Sed tamen ſi nullitas ſit notoria, Judex ejus exequutionem negare debet, ſi verò nullitas non ſit notoria, Judex qui illius notitiam habet, ſuperſedere tenetur, & ſuperiorem cònſulere. Angel. Mancin. Natta & alii, quos ſequitur Farinac. *qu. 97. n. 91.* Doctores *in cap. 1. de off. ordin.* Quando etiam præceptum Eccleſiaſtici eſt extrajudiciale, Judex laicus ei brachium præſtare non tenetur. Panorm. Butr. Innoc & alii *cap. 1. de off. ord.* Farin. *q. 97. num. 91.* Cum autem aliqui voluerint, Laicum non teneri præſtare auxilium Judici Eccleſiaſtico, niſi ipſe prius fecerit quidquid potuit, verumtamen ex *Conc. Trid. ſeſſ. 24. cap. 8.* dicitur laicum teneri præſtare auxilium hoc Eccleſiaſtico illud petenti, etiam ſi iſte prius non fecerit, quod potuit Farin. *q 98. n. 98.* Bictus *q. 157. n. 12.* Eliſeus *tr. 11. q. 12. n. 4.* Sed ſi Judex requiſitus ſit Eccleſiaſticus, idem dicendum eſt de eo, quod dictum eſt de Judicibus laicis quod unus ab alio requiſitus non teneatur ejus ſenteotiam exequi niſi cognita per ſe ipſum ſententiæ juſtitia. Eliſeus *tr. 11. q. 12. n. 5*

3. Delegatus autem Ordinarii ſententiam exequi non poteſt, quia per prolationem ſententiæ ejus juriſdictio extinguitur. Sed ſententiæ executio ad delegantē ſpectat. Delegatus verò Papæ, ſeu Principis, non quidem in Curia, ſed extra Curiam ſuam ſententiam exequitur intra annum ab ejus promulgatione, & intra hoc tempus poteſt etiam ejus exequutionem committere Ordinario. Goff. *in cap. ſignificaſti de off. ord.* Scacc. *de appell. q. 11. n. 163.* Bictus *q. 157. n. 1* Eliſeus *tr. 11. q. 12. n. 6.*

4. Exequutor autem merus admittere poteſt exceptionem fraudis, non ut de illa cognoſcat, ſed ut ad ſuperiorem remittat. *cap. De cætero, de ſent. & re iud. cap. Paſtoralis §. Quia ve-*

vero. de off. jud. deleg. At loquendo de Judice executore, quomdo Judex non ſubditus Judici remittenti exequutionem teneatur, vel non teneatur illam exequi, jam eſt explicatum. Sed loquendo de Judice ſubdito illi, qui exequutionem mandat, dicitur primo quod Judex exequutor non tenetur, nec poteſt exequi ſententiam notoriè injuſtam, vel nullam. Panorm. *cap. De catero num. 5. de ſent. & re jud.* & ibi Bellam. *nu. 15.* Felin. *nu. 4.* Roman Miſing. Lancell. quos ſequitur Farin. *q. 97. n. 77.*

5. Sed ſi injuſtitia, vel nullitas ſententiæ non ſit notoria, Judex ſubditus non poſt cognoſcere de injuſtitia ſententiæ, ſed tenetur per ſe loquendo illam exequi, ut in *cap. 1. de off. ordin.* tradunt Innoc. *nu. 2.* Io. Andr. *nu. 10* Hoſtien. *n. 12.* Bald. *nu. 16.* Bellam. *n. 4* Anch. *n. 6* Aman. *n. 4.* Navar. *Cap. Cum. contingat. remed 1. n. 7. de reſcrip.* Farin. *q. 97. nu. 10.* Ubi tamen 72. quod ſi exequutor ſit ordinarius eique delegatus Principis committat exequutionem, ſi illam viderit injuſtam, non tenetur illam exequi.

6. Verum in criminalibus, & præſertim quando præjudicium eſt irreparabile, Judex nec tenetur contra conſcientiam ſuam exequi ſententiam injuſtam, & nullam Felin. *in cap. Paſtoralis §. Quia vero n. 7. de off. Deleg.* Innoc. & Panorm. *in cap. De cætero num. 5. de re Iud.* Felin. *ibid. nu. 5.* & alii, quos ſequitur Farin. *q. 97. nu. 73.* Eſt tamen diſcrimen inter ſententiam nullam, & injuſtam. Quia ubi agitur de ſententia nulla, licet Judex non poſſit judicare & decernere ſententiam eſſe, vel non eſſe nullam, ſeu eſſe vel non eſſe exequendã, bene tamen poteſt pro ſui inſtructione aliquas probationes ſumere, ex quibus ſi credat ſententiam eſſe nullam, & non exequendam debet ſuperſedere, & cauſam ad ſuperiorem rimittere ut *in cap. cætero, de re jud.* tradunt communiter DD. ſed Panorm. ibi. *n. 4.* advertit, quod ubi agitur de ſententia injuſta, exequutor nihil audire debet, nec ſuperſedere, ſed ſententiam exequi quamvis injuſtam Farin *n. 75.* Itaque ergo exceptiones de nullitate ſententiæ Judex exequutor debet audire ad effectum ſuperſedendi, aut remittendi ad ſuperiorem. Et ſi opponens promittat & offerat ſe probare in continenti oppoſitionem, illum debet audire, & ſuperſedere. Boic. *in d cap. De catero n. 1. & 2.* Bellam. *n. 10* Farin. *d. q. 97. num. 76* Sed ubi agitur de ſententia injuſta, Judex executor nõ poteſt audire opponentes de injuſtitia. nec ob hoc retardare executionem. Sed ſolum ſi ſententia ſit notoriè injuſta, vel ipſe ſit certus de injuſtitia, non poteſt contra conſcientiam ſuam ſententiam exequi ſed debet cauſam ad superiorẽ remittere. Sed ut verũ fatear, diſcrimeen illud Panorm inter sententiam nullã, & injuſtam non poteſt admitti ſine conſideratione. Verum quidem eſt, quod nullitas sententiæ facilius probatur incontinenti, & breviter, quam injuſtitia ſententiæ, quia nullitas ſæpiſſimè apparet ex ſententia ipſa, & ex proceſſu: itaque igitur ſi Judex, cui à ſuperiore commiſſa eſt executio ſententiæ notoriè, vel manifeſtè eſt certus vel de nullitate, vel de injuſtitia ſententiæ, non poteſt contra conſcientiam ſuam illam exequi. Sed ſi non eſt certus, valdè tamen dubitat, ſi quoque breviter, & incontinenti poteſt cognoſcere veritatem, in eo caſu poteſt aliqualiter retardare executionem; ſed hoc eſt verum nedum ſi ſit dubium de nullitate, ſed etiam ſi ſit dubium de injuſtitia ſententiæ; & propterea DD. communiter *in d. cap. de catero, de ſent & re jud.* indiſtinctè id affirmant.

7. Hæc quidem dicta ſunt de exceptionibus, quæ fiunt adverſus ſententiam, & merita ipſius; ſed ſi loquamur de oppoſitionibus, quæ directè reſpiciunt executionem ſententiæ, Judex executor poteſt illas recipere, audire, & examinare, antequam ſententiam exequatur, & ſic poteſt ſumere informationes de rebus, ſuper quibus fieri debeat executio, & de ordine, modo, & de tempore exequendi, & examinare oppoſitiones moderantes executionem, vel quæ contra executionem militant, ut illam impediunt prout communiter tradunt DD. *in d. cap. de cetero* quos abunde ſequitur, & refert Farinac. *q. 97. num. 78.* An verò in hoc caſu, ubi una pars opponit, citanda ſit alia pars, aliqui affirmant, alii negant, regulariter tamen citatio erit neceſſaria.

8. Executor autem mixtus ille eſt, cui non committitur nuda executio, ſed ſimul juriſdictio examinãdi, & judicandi de aliquibus præneceſſariis ad executionem, ut quando committitur executio cum clauſulis *ſi conſtiterit &c.* vel *vocatis vocandis &c.* vel aliis ſimilibus. Et hujuſmodi executor poteſt, & debet prius ſumere informationes, & verificare conditiones ſub quibus fieri debet executio, *cap. ſi quando & cap. cum adeò, de reſcript. cap. accepimus, de atat. & qual. cap. ex parte, de off. deleg.* & DD. communiter. *in d. cap. de cætero,* ubi Butrius inter alios explicat quot modis dicatur executor mixtus. & quas exceptiones debeat admittere, & Felin. *nu. 2.* quamplures ponit caſus in quibus hic executor informationes ſumit.

9. Merus verò executor, qui non habet aliquam juriſdictionem, & facultatem cognoſcendi de meritis cauſæ & executionis, niſi ſit certus omninò quod ſententia ſit nulla, vel injuſta, tenetur illam exequi.

10. Et breviter circa totam hanc quæſtionem ſufficit advertere, quod habet S. Th. *2. 2. q. 64. art. 6. ad 3.* ibi. *Iudex ſi ſcit aliquem innocentem eſſe, qui falſis teſtibus convincitur, debet diligentius examinare teſtes, ut inveniat occaſionem liberandi innoxiũ, ſicut Daniel fecit. Si autẽ hoc non poteſt, debet eum ſuperiori relinquere judicandum. Si autem nec hoc poteſt, non peccat ſecundum allegata ſententiã ferens, quia ipſe non occidit innocentẽ, ſed illi qui eum aſſerunt nocentem. Miniſter autem Iudicis condemnantis innocentem, ſi ſententia intolerabilem errorem contineat*

d by Google

neat, non debet obedire: alias excuſarentur carnifices, qui Martyres occiderunt. Si verò non contineat manifeſtam injuſtitiam, non peccat præceptum exequendo: quia ipſe non habet diſcutere ſuperioris ſententiam, nec ipſe occidit innocentem, ſed Iudex cui miniſterium exhibet.

SVMMARIVM.

1 De appellationibus tractatur in ſexto.
2 Quid ſit Appellatio ut ſic; & quid importet de formali.
Papa, & Supremi Principes committere poſſunt cauſam appellatione remota ibid.
3 Quid ſit Appellatio judicialis, & extrajudicialis, & quomoda differunt inter ſe.
4 Quis poſſit appellare.
5 A ſententia Papæ & Supremi Principis non datur appellatio, niſi ad eundem.
6 Coram quo Iudice debeat appellari.
Quomodo debeat fieri appellatio, ad hoc ut valeat. ibid.
7 Appellatio fit ſolum ad Iudicem ſuperiorem.
Quamodo appellari paſſit ad Superiorem omiſſa medio, ibid.
8 Quadnam ſit ſundamentum appellationis.
In quibus caſibus appelletur à ſententia interlocutoria, & extrajudicialiter. ibid.
9 Quæ requirantur ad legitimam appellationem, etiam in Iudicio ſummario.
10 Quando ſit appellandum.
Si tempus appellationis præteriit, quomodo gravatus agere debeat de nullitate. ibid.
11 Tempus deputatum ad petendum & dandum apoſtolos eſt triginta dierum.
Quomodo, & quando Iudex teneatur petenti apoſtolos illos concedere. ibid.
12 Iudex negans legitimam appellationem peccat.
Quid dicendum ſit, ſi gravatus appellet à pluribus Iudicibus. ibid.
In dubio appellatia eſt admittenda, & quomodo Iudex poſſit praecedere. ibid.
13 Quando Iudex defert appellationi, quos terminos poſſit præfigere appellanti.
14 Legitima appellatia devoluit cauſam ad Iudicem ad quem, & ſuſpendit juriſdictionem Iudicis à quo.
15 Quæ ſint partes Iudicis ad quem in caſu appellationis.
Et quæ privilegia gaudeant Regulares. ibid.
16 Quomoda appellatio ab interlocutoria ſuſpendat juriſdictionem Iudicis à quo.
17 Appellatia ab interlocutoria ſuper uno articulo non ſuſpendit juriſdictianē Iudicis à quo.
18 Iudex à qua poteſt praecedere ſuper nova cauſa ſuperveniente poſt appellationem.
19 Appellatia à ſententia devalvit cauſam ad Iudicem ad quem, ſuſpenditque juriſdictionem Iudicis à quo.
Cauſa in appellatione an exprimenda. ibid.
20 Appellatia ab interlocutaria ſuſpendit ſimpliciter juriſdictianem Iudicis à quo reſpectu cenſurarum.
21 Si appellatio interponatur paſt latam cenſuram non ſuſpendit ejus effectum.
At ſi eodem tempore quo legitur ſententia excommunicationis fiat appellatio. appellans non eſt excommunicatus. ibid.
22 Appellatio facta de ſententia alicujus delicti, quod habet annexam excommunicationem ſuſpendit executionem.
23 Appellatio in cenſuris conditionalibus valet ante eventum conditionis.
24 A præcepto ſub pœna excommunicationis intra decendium datur appellatio.
25 Appellatio facta poſt ſententiam excommunicationis latæ abſalutè, licet non ſuſpendat effectum, devolvit tamen cauſam ad Iudicem ad quem.
26 Quomodo ab abſolutione ab excommunicatione non detur appellatio.
27 In quibus caſibus appellatio ſit prohibita.
28 Quomodo appellatio ſit prohibita Regularibus.
29 A correctione quantumvis rigoroſa, Regularis non poteſt appellare, ſi ſit ſecundū Regulam.
Vbi eſt exceſſus in corrigendo, Regularis appellare poteſt, ibid.
30 Appellatio facta à Regulari ſemper valet quantum ad devolutivum.
Duplex effectus appellationis. ibid.
31 In quibus caſibus appellatio interpoſita à ſubdito Regulari ſuſpendat juriſdictionem.
32 A gravamine certa & injuſto licet appellare quoad utrumque effectum.
33 Duplex objectio, & ſolutio.
34 Appellatio in tribus caſibus ſemper ſuſpendit.
35 Quomodo Regularibus ſit interdicta appellatio ſuſpēſiva, quando gravamen eſt dubiū.
36 Quomodo in Ordine Prædicatorum ſit prohibita appellatio.
Vbi eſt prohibita appellatio debet exprimi in ea cauſa injuſti gravaminis. ibid.
37 Appellatio ab abſolutione officii non eſt prohibita Regularibus quantum ad devolutivum, ſed ſolum quantum ad ſuſpenſivum.
38 Etiamſi appellatio non ſuſpendat, tenetur tamen Iudex ſe abſtinere ab injuſto gravamine.
39 Regularibus prohibitum eſt appellare ad Iudices extraneos.
40 Ordo appellandi præſcriptus à Sac. Congregatione Epiſcoporum & Regularium, Regularibus.
41 Regulares in appellando non tenentur ad apices juris.
42 Contumax in cauſa appellationis damnatur in expenſis.
Quomodo, & quando revocanda ſint attentata facta poſt appellationem.

QUÆSTIO XXXII.

De Appellatione.

1 DE hac materia latè tractavi ad titulum de appellationibus in ſexto. Ex ibi ergo probatis aliqua magis ſcitu neceſſaria hic recenſebuntur, quæ ibi latius explicata, & rationibus & DD. auctoritatibus munita videri poterunt.

2. Primò verò conſideratur, quod appellatio ut ſic eſt à minore ad majorem, ſeu ſuperiorem Iudicem provocatio: & ſi attendatur ejus eſſentia ſecundum ſe abſolute, quatenus eſt juſta defenſio, eſt de jure naturali. Quia tamen hoc nomen appellatio ex uſu communi importat de formali qualitatem, quam iſta defenſio habet à jure poſitivo, & id quod in ea eſt juris naturalis, ſe habet ut materiale, ideò appellatio dicitur ſimpliciter inventum juris poſitivi, quia nominum ſignificatio principaliter attenditur ex formali ſignificato. Inde eſt quod Papa, & Principes ſupremi poſſunt committere cauſam appellat. remota. *cap. Paſtoralis de reſcrip. cap. ſuper ea & c. ſuper qu. de off. deleg. leg. ff. quando appellare non debet*, ubi Doctores.

3. Conſideratur ſecundò quod appellatio dividitur in judicialem, & extrajudicialem, appellatio judicialis eſt provocatio iniquæ ſententiæ quærelam continens: & hæc ſola propriè eſt appellatio, & ſemper debet eſſe ex cauſa vera, aut ſaltem ipſe appellans debet ſe offerre probaturum veritatem cauſæ: nihilominus cum diſtinctione dicitur, quod appellatio à ſententia diffinitiva non requirit expreſſionem cauſæ; appellatio verò ab interlocutoria non admittitur, niſi reddatur cauſa probabilis: ſemper etiam appellatio judicialis regulariter debet eſſe à gravamine præſenti. Appellatio extrajudicialis (quæ propriè non dicitur appellatio, ſed provocatio, unde in odioſis non venit nomine appellationis) eſt, quæ fit extra judicium à Judice, vel alio procedente quidem extrajudicialiter, ſed tamen ex publico officio, ad ſuperiorem à præſenti, vel veriſimiliter futuro gravamine; unde ſufficit ſi habeat cauſam veriſimilem: hæc non competit excommunicato, quia eſt actio; bene tamen ei competit appellatio judicialis, quia eſt defenſio, ſicut etiam eidem competit appellatio mixta. Quamvis autem proprium ſit appellationis judicialis fieri à præſenti gravamine, nihilominus fit etiam à futuro, ſi gravamen ſit irreparabile per appellationem ſubſequentem, vel ſi gravamen futurum originatur à gravamine præſenti vel ſi gravamen futurum ſit comminatum à Judice.

4. Sed ſi inquiritur, quis poſſit appellare? Dicitur quod poteſt appellare quicumque poteſt in judicio agere. Et ideò etiam procurator habens legitimum mandatum poteſt appellare.

5. Sed à quo eſt appellandum? A ſolo Judice inferiore ad ſuperiorem appellari poteſt, ideo à ſententia Principis ſupremi, non datur appellatio ex Rei natura, quia non habet ſuperiorem. Ideò non licet appellare à ſententia Papæ ad futurum concilium generale, imò nec ad cōcilium generale præſens, & apertum; quia in utroque caſu appellans ex hoc putat concilium eſſe Judicem Papa ſuperiorem, quod eſt falſum, & tamen contra ſententiam à Papa latam poteſt haberi recurſus ad eundem Papam. Ut quando Papa tulit ſententiam ad relationem alterius. *arg. cap. Bidaum §. 1. princ. 2. quæſt. 6.* Ferm. *ad tit de appell. quæſt. 4. n. 31.* Et hic recurſus obligat Papam, ut ſuſpendat executionem ſententiæ. Idem fieri poteſt, ſi fiat recurſus à Principe ſub una qualitate ad eundem ſub alia qualitate, ut à Principe irato ad eundem non iratum. Et ſic contra injuſtitiam Principis poteſt ſubditus ſe defendere per recurſum ad eundem Principem. A quolibet verò Judice inferiori poteſt appellare ad ſuperiorem.

6. At verò coram quo appellari debet? Coram Judice à quo interponi debet appellatio. Et ſi ſint plures Judices coram omnibus, vel conjunctim, vel diviſim, vel coram aliquem illorum, ſi omnium copia haberi non poteſt; & tunc appellans debet proteſtari appellando coram illo, cujus copia haberi poteſt. At poteſt etiam appellari coram Judice ad quem, ſed tunc appellatio devolvit, ſed non ſuſpendit juriſdictionem Judicis à quo, niſi Judex ad quem inhibeat, vel aliter juridice eidem conſtet de appellatione. Judex enim non conſcius de appellatione, juſtè utitur jure ſuo, ſi tamen appellans ſit in culpa, ſecus ſi ex abſentia non potuit intimare. Sed ex ſtylo curiæ ſufficit, ſi cedula appellationis detur Notario cauſæ, qui eam intra legitima tempora Judici legat. Si gravatus non poteſt interponere appellationem coram Judice, à quo appellatur, vel quia juſtè timet, vel quia ejus non habet copiam (cenſetur verò non haberi copia Judicis, ſi ille non exhibeat ſe in loco tribunalis) cenſetur legitime appellare, ſi coram honeſtis viris appellationem interponat exprimendo cauſam, ob quam non appellat coram Judice, vel etiam coram Judice ad quem, quia, & ipſe eſt honeſta perſona: & quamvis textus *cap. final. de appell.* loquatur in plurali, ibi *coram honeſtis viris:* nihilominus numerum pluralem ibi eſſe poſitum pro ſingulari tenent S. Antonin. & alii. Hæc quidem appellatio fieri debet in præſentia duorum teſtium. At quando fit coram pluribus honeſtis perſonis, ſufficit quod ipſæmet honeſtæ perſonæ fidem faciant, &c. nec eſt neceſſaria alia proteſtatio; nam vel gravatus non habet copiam Judicis, & tunc ad nihil aliud tenetur, niſi proteſtari coram honeſtis perſonis exprimendo cauſas appellationis, & ſic ſuperfluit alius actus appellationis diſtinctus; vel habet copiam Judicis, & tunc quidem ſi juſtè ſibi timet nedum ſi appellet, ſed etiam ſi proteſtetur, idem eſt, ac ſi non haberet copiam Judicis: ſed ſi non timet ad proteſtandum, tunc verum eſt quod tenetur proteſtari coram Judice in loco tribunalis, ſed tunc non eſt neceſſaria alia appellatio coram honeſtis viris. Quamvis verò non ſit neceſſe, quod huic proteſtationi coram honeſtis viris adſit Notarius, tamen totum factum in actis coram Notario reduci debet. Sufficit vero ſi viri coram quibus fit hæc proteſtatio ſint viri honeſti, & boni, ſive

ſint Clerici, ſive Laici, ſive divites, ſive pauperes, dum habeant alias qualitates teſtis idonei; & ſi cauſa agitur ad favorem partis, ſufficit, ſi intimetur parti intra legitimum tempus. Hæc verò intimatio tutius fit, ſi ſit perſonalis, ſi id fieri poteſt, ſed ubi appellatio non poteſt Judici intimari, non præjudicatur appellanti, ſed geſta contra ipſum non valent.

7. Si autem quis interroget ad quem ſit appellandum? Reſpondetur. Appellari non poſſe, nec ad Judicem inferiorem, nec ad æqualem, ſed ſolum ad illum, qui ſit ſuperior Juriſdictione. Hinc eſt quod à Vicario Epiſcopi non poteſt appellari ad Epiſcopum, quia uterque habet eandem juriſdictionem, niſi cum Vicarius procedit, non ex ordinaria juriſdictione Vicarii, ſed ut ſpecialiter delegatus ab Epiſcopo in aliqua cauſa, quia tunc appellatur ad Epiſcopum, ut ad delegantem. Ab interlocutoria etiam poteſt appellari à Vicario ad Epiſcopum. Sed & appellari debet ad ſuperiorem proximiorem, ita ut non poſſit appellari immediatè ad ſupremum Judicem omiſſo medio. Cum vero hoc multipliciter explicetur, & limitetur, videantur quæ probata ſunt à me *d. tit. de Appellat. quæſt. unica art. 6. in. 6.* Nunc pro Regularibus ſufficiat ſcire, quod ad Papam, Sacras Congregationes, & Legatos à latere poteſt immediatè appellari. Quando etiam Prælatus inferior eſt ſubditus majoris ſuperioris, & non facit gradum cum illo, ut Archidiaconus cum Epiſcopo, & in multis Religionibus Provincialis cum Generali, quia tunc concurrunt ſimul mediata, & immediata juriſdictio, à ſubditis inferioris Prælati bene appellatur immediatè ad Prælatum ſuperiorem omiſſo medio. Appellatio alternativa ad Generalem, vel Papam valet, & eſt de ſtylo Curiæ: item copulativa ad Generalem, & Papam, quia & in hac forma cenſetur appellatum ad ſuperiorem. Porrò etiam in cauſis minimis appellatio admitti debet, etenim non eſt fundata ſuper quantitate ſententiæ, ſed ſuper injuſtitia, quæ locum habere poteſt etiam in minimis: quamvis viro probatiſſimo non expediat appellare in minimis, & ob hanc cauſam Apoſtolus ſuadet pati potius injuriam, aut fraudem, quam in judicio contendere.

8. Fundamentum autem appellationis eſt gravamen. Judex verò gravat, dum contra jus in damnum partis judicat. Eſt autem certum quod à gravamine illato per ſententiam definitivam appellari poteſt, quod eſt verum, etiam ſi gravamen non ſit valde grave. A ſententia autem interlocutoria non appellatur, niſi in duobus caſibus, juxta decretum Concil. Trident. *ſeſſ. 24. c. 20.* Primus caſus eſt quando interlocutoria habet vim definitivæ. Secundus eſt quãdo interlocutoria fert gravamen irreparabile per appellationem. Extrajudicialiter verò appellatur in omni eo caſu, in quo hæc appellatio licita erat de jure antiquo, & præcipuè *ex cap. Cordi de appellation. in 6.* Eſt etiam advertendum, quod nedum in appellatione extrajudiciali datur appellatio à gravamine futuro, ſed etiam id fieri poteſt in gravamine inferendo per ſententiam definitivam in ſequentibus tamen caſibus. Primò ſi gravamen ſit irreparabile per appellationem ſubſequentem. Secundò ſi gravamen futurum trahit originem à gravamine illato, & appellatur ab utroque. Tertiò ſi gravamen futurum ſit comminatum à Judice. Sed à mandato capturæ non datur appellatio quantum ad ſuſpenſivum, ut dictum eſt *q. 20. art. 3. n. 28.* Et nihilominus arreſtatus, qui appellavit, ſi fugiat, & ad ſuperiorem recurrat, non poteſt puniri pro fuga. Guaz. *d. 36. cap. 15. nu. 6.* Conciol. *v. Arreſtatus reſ. un.*

9. Ad legitimam autem appellationem requiritur, quod fiat in ſcriptis, niſi à ſententia diffinitiva quis appellet in præſentia Judicis judicantis in continenti, quia in hoc caſu poteſt voce appellari, & tamen appellatio debet redigi in ſcriptis per Notarium. Dicitur verò appellatio fieri incontinenti, ſi fiat in tempore, in quo Judex ſedet pro tribunali, antequam divertat ad alia. Si tamen Judex à quo admittit appellationem viva voce factam, valet appellatio, & devolvit. Appellatio autem ab interlocutoria ſemper debet fieri ſcriptis, niſi ſit interlocutoria habens vim diffinitivæ, quia hæc appellatio regulanda eſt juxta requiſita ad definitivam. Et nihilominus in judicio ſummario, in quo non eſt neceſſe ſervare ordinem juris, poteſt appellari voce, & ſufficit quod appellatio interponatur per verbum appello, vel per æquivalens. Sicuti ſufficit, quod per æquivalens exprimatur nomen appellantis, & quod ex conjecturis appareat contra quem gravatus appellat, imò non vitiatur appellatio, ſi appellans erret in nomine appellati. Sed & exprimendum eſt nomen Judicis, quamvis ſufficiat, quod exprimatur nomen dignitatis, aut officii Judicis à quo, imò ſufficit, quod ex conjecturis æquivalenter cognoſcatur, quis ſit Judex à quo appellatur. Valet autem appellatio etiam non expreſſo nomine Judicis ad quem & ſufficit ut appellatio fiat ad Judicem competentem. Et ſufficit, quod appellatio exprimat rem ſuper qua eſt ſententiatum, vel diem ſententiæ, & ſi appellans erret in die & ponat unum pro alio appellatio valida eſt. Petitio autem apoſtolorum, non eſt de ſubſtantia appellationis, ſed ſufficit quod apoſtoli petantur intra triginta dies. Expreſſio etiam cauſæ gravaminis in ſpecie, non eſt neceſſaria à ſententia definitiva, ſed ſufficit appellare ab ea tanquam iniqua. Et hoc idem dicitur de appellatione ab interlocutoria habente vim definitivæ. Univerſaliter tamen in omnibus caſibus, in quibus de jure à definitiva non admittitur appellatio, debet in appellatione exprimi in ſpecie cauſa juſta gravaminis. Quæ cauſa exprimi debet in appellatione ab interlocutoria, quamvis ſufficiat, quod hæc cauſa exprimatur intra tempus conceſſum ad appellandum.

dum. Et ſi Judex deferat appellationi factæ ſine cauſæ expreſſione, valet, & devolvit. Et ulterius non eſt neceſſaria cauſæ expreſſio, quando cauſa conſiſtit in mero jure, & ex allegationibus juris de ea poteſt conſtare: vel ſi de gravamine conſtat ex inſpectione ſententiæ: vel ſi exprimatur cauſa per relationem ad certam partem actorum: vel ſi in cauſis ſoli Papæ reſervatis quis appellet ab interlocutoria ad Papam. Sed & univerſaliter ubi agitur ſummariè &c. valet appellatio facta ab interlocutoria ſine ſcriptis, & ſine expreſſione cauſæ. Videantur dicta in citata. *qu. art. 8.*

10. Conſiderari etiam debet quando ſit appellandum. Eſt autem certa regula, qnod tempus conceſſum ad appellandum eſt decem dierum, quod eſt verum etiam in reſtituto ad appellandum ex aliqua juſta cauſa, & verificatur etiam in appellatione coram honeſtis viris & de ratificatione appellationis interpoſitæ à Procuratore. In multis aliis caſibus verificatur concluſio poſita, quos latius explicavi *dicto tit. de appellat. in 6. q. unic. art. 9.* ubi etiam plures poſui limitationes ejuſdem concluſionis, quæ præcipuè non habet locum in gravamine ſucceſſivo, vel in impedito, cui non currunt tempora. Ubi autem non habet locum appellatio, quia tempus ad appellandum præteriit, gravatus poteſt agere de nullitate etiam uſque ad triginta annos. Item poteſt implorare officium Judicis. Item à ſententia extrajudiciali poteſt agere per viam quærelæ. Item poteſt petere reſtitutionem in integrum. Si autem gravatus ſit præſens, vel ſi fuit perſonaliter citatus, & ſententia lata fuit in termino citationis, iſti decem dies currunt à die latæ ſententiæ. Sed ſi gravatus non fuit citatus perſonaliter ſed domi, aut per contradictas, aut per edictum, aut per diligentias, tempus ad appellandum incipit à die notitiæ ſententiæ. Quamvis ſi quis dolo, & fraude ſe abſcondit, ut non citetur perſonaliter, non debet ex dolo habere patrocinium; unde talis habetur pro vere contumaci. Ideò neceſſaria eſt intimatio ſententiæ latæ adhoc, ut pars non poſſit excipere de ignorantia, & ſic à die intimatæ ſententiæ incipiunt decem dies dati ad appellandum; imò quamplures Doctores volunt, quod ſufficiat, ſi hæc intimatio fiat domi. Sed videantur de his, quæ dicta ſunt *dicto art. 9.* Iſti autem dies currunt de momento ad momentum. Ibi etiam dictum eſt, quid agendum quando Judex non pronunciat in termino citationis, ſed habet terminum pro ſervato, & an iſte terminus decem dierum poſſit de conſenſu partium, vel Judicis prorogari, & quid faciendum quando principalis fuit perſonaliter citatus in principio cauſæ, ſed Procurator ejus non appellavit intra decem dies.

11. A die autem interpoſitæ appellationis tam Judici, quam appellanti incipiunt currere triginta dies deputandi ad petendum, & dandum apoſtolos: dicuntur in propoſito apoſtoli litteræ, ſeu nuncii, per quos Judex à quo denunciat ſe detuliſſe, vel non detuliſſe appellationi. Qui igitur intra terminum illum non petit apoſtolos, cenſetur renunciaſſe appellationi, quæ proinde fit deſerta. Si primæ petitioni apoſtolorum Judex non reſpondeat, vel etiam ſi dato termino appellans compareat in termino, & Judex iterum det alium terminum, appellans non tenetur iterum petere, quia ſatis honoravit Judicem ſemel petendo, intereſt enim appellantis ne toties gravetur eundo, & redeundo. Si Judex deferat appellationi, ceſſat obligatio petendi apoſtolos, quia tunc Judex tenetur eos dare: ſed ſi non defert appellationi, non tenetur illos dare, niſi petantur: & ubi appellatio non ſit ipſo jure nulla, non poteſt Judex petenti apoſtolos eos negare, aut malitiosè, vel negligenter prætermittere, unde ſi in ſecundo termino à ſe præfixo, etiam non requiſitus, comparenti appellanti apoſtolos non dederit, ipſo facto perdit juriſdictionem, & ſi ad ulteriora procedat, proceſſus eſt nullus. Quod ſi appellationem ut frivolam Judex rejicit, tenetur reſpondere de apoſtolis; & dare apoſtolos refutatorios, in quibus exprimatur cauſa refutationis. Appellanti, quando primò petit apoſtolos, non tenetur Judex ſtatim illos concedere, ſed habet tempus triginta dierum; & ſi interim Judex certum diem aſſignet pro termino, debet appellans illo die redire, alias appellatio cenſetur deſerta, etiam ſi eo die Judex ad tribunal non venerit; quia lex diligentiam appellantis reſpicit, & eam petit, & exigit: quotieſcumque etiam petiti apoſtoli non habentur, debet appellans proteſtari contra Judicem, alias appellatio fit deſerta.

12. Judicis autem à quo partes ſunt, ut deferat legitimæ appellationi, & non deferens appellationi legitimæ peccat, quia negat juſtam defenſionem, & quidem appellationi à ſententia diffinitiva ſemper, niſi ſit frivola, deferre debet, quia ei defert jus; ſed appellationi ab interlocutoria poteſt non deferre, ſi non allegatur cauſa rationabilis, ſed fruſtratoria. Si ſint plures Judices, à quibus gravatus appellat, & appellatio ſit ad Sedem Apoſtolicam, uno illorum deferente appellationi, & dante terminum ad proſequendum, cauſa devolvitur ad Sedem Apoſtolicam ob ejus reverentiam, etiam ſi alii deferre nolint. Judex quoque admittens appellationem frivolam, peccat; in dubio tamen appellatio eſt admittenda. Dum autem Judex inveſtigat, an ſit deferendum appellationi, non tenetur agere judicialiter, & citare partem, ſed ea abſente apud ſe deliberare poteſt quid ſibi ſit agendum. Et advertendum quod quantumcumque ſit notorium appellationem eſſe nullam, vel frivolam, adhuc Judex à quo non poteſt pronunciare ſuper illius nullitate, aut invaliditate, ſed ſolum poteſt decernere, an ſit à ſe ipſo admittenda, vel rejicienda; & ſi velit de juſtitia partium decernere, & pronunciare, attentat, & ejus ſententia per Judicem ad quem

po-

poteſt revocari, etiam partibus, & ipſo Judice invitis: & ſi verè appellatio fuit frivola, remittit Judici à quo partes etiam invitas. Sed de hoc videantur dicta infra *nu. 16*. Quod ſi appellatio ſit dubia, & pars, cujus intereſt appellationem non admitti, inſtet Judici pro habendo ſuper hoc conſilium ſapientis, Judex petitioni non acquieſcat, quia tale conſilium ad nihil proficit, cum enim ſapientis reſponſio evidentiã noti faciat, adhuc non erit evidens invaliditas appellationis, ſed remanebit dubia & ſic adhuc tenebitur illi deferre. Judex verò qui ſemel detulit appellationi, non poteſt pœnitere, etiam re integra, ut *c. cum appell. eod. t. in 6.* probant Io. And. Dom. & Franc. & notavi ibi *n. 8.* ubi *n. 9.* quod Epiſcopus non poteſt rejicere admiſſionem appellationis factam à ſuo Vicario, ſi tamen appellatio ſit deſerta, vel appellans non ſervet terminum ſibi datum ad proſequendam appellationem, & ideo appellatio deſerta fiat, cauſa redit ad Judicem à quo, etiam ſi detulerat appellationi, ut per DD. quos retuli ibid. *n. 10. & 12.* Ubi etiam *n. 14.* adverti, quod ubi Judex à quo admittit appellationem cum clauſula: *ſi & in quantum &c. vel in quantum tenet*, non defert appellationi, cui nõ tenetur deferre. Ubi ſit periculum in mora, licet poſſit Judex non obſtãte appellatione procedere ad ulteriora, tamen debet ſuperiori ſcribere cauſam, quare appellationi non detulerit: nec erit puniendus, ſi appellatio non admiſſa verè non erat admittenda. Si tamen Judex ad quem inhibuerit, puniendus erit pœnis in inhibitione contentis, niſi in caſu particulari liceret Judici à quo procedere in cauſa etiã contra inhibitionem Judicis ad quẽ, ut in caſu convicti, & confeſſi. Videantur quæ de his dixi *d. q. a. 11.*

13. Quando autem Judex defert appellationi, poteſt appellanti præfigere quatuor terminos, nimirum terminum ad recipiendos apoſtolos, & terminum ad iter arripiendum ad curiam, ad quam appellavit, & terminum ad ſe præſentandum coram Judice ad quem, & terminum ad proſequendam appellationem. Quod ſi appellans non præſtet id, ad quod datur illi terminus, appellatio cenſetur deſerta. Non poteſt tamen Judex à quo præfigere terminum Judici ad quem, nec appellanti in ijs, quæ pendent ex libertate Judicis ad quem. Non poteſt autem Judex terminum prorogare, imò nec minuere, quia dato termino functus eſt officio ſuo. Nihilominus ſi dedit terminum prolixiorem ad proſequendam appellationem, multi dicunt quod poteſt illũ abbreviare, quia hoc conducit ad expeditionem cauſæ appellationis; ſed quod Judex, qui non detulit appellationi poſſit hunc terminũ præfigere. & quod præfixio termini non ſit tacita delatio appellationi, docuerunt Jo. And. Anchar. Dom. & Franc. *cap. cum appell. eod. tit in 6.* Et ibi id adnotavi. *n. 11.* A præfixione autem hujus termini poteſt pars appellare, ſi gravetur. Ex eo etiam, quod Judex aſſignet terminum ſecundum aliquos cenſetur deferre appellationi. Non tenetur tamen Judex dare hunc terminum, ſi nolit, vel dare illum ſtatim, ut interponitur appellatio, ſed poteſt illum dare ex intervallo. Si etiam Judex rejiciat appellationem cum clauſula, *Niſi ſi & quatenus &c.* non cenſetur illam rejicere ſimpliciter, nec eſt puniendus.

14. Legitimæ verò appellationis duplex eſt effectus principalis, nam & devolvit cauſam ad Judicem ad quem, & ſuſpendit juriſdictionem Judicis à quo, ut pendente appellatione, vel termino ad appellandum non poſſit aliquid innovare. Si verò non ſit certum appellationem eſſe frivolam, Judex à quo non poteſt illam rejicere. Imò ſi non ſit notorium appellationi non eſſe deferendum, etiam ſi Judex illi non deferat, non poteſt aliquid innovare, appellatio enim non amittit vires ſuas ex eo, quod Judex illi non deferat.

15. At verò Judicis ad quem partes ſunt videre an appellatio ſubſiſtat. Et in hoc diſtingui debent appellationis acceptatio, citatio partis, inhibitio, & appellationis approbatio. Et quantum ad primum debet Judex videre an appellatio habeat illa, quæ ſunt de ſubſtantia appellationis, ut quod fuerit interpoſita intra legitimũ tempus, vel ſi ſit appellatio ab interlocutoria, an contineat cauſam legitimam. Ad hoc autẽ non eſt neceſſaria plena, & judicialis notitia, ſed ſufficit ſi appellans deferat apoſtolos, vel acta facta coram Judice à quo, in quibus fiat fides de appellatione ut facta cum omnibus requiſitis ſubſtantialibus Et hæc notitia ſufficit ad hoc, ut Judex acceptet appellationem, & judicet ſuam eſſe juriſdictionem. Accepta verò appellatione Judex poteſt citare appellatum ad dicendum contra appellationem: imò, niſi ſit notorium non poſſe opponi appellationi (quod rariſſime cõtingit) tenetur illum citare, & ſi appellationi opponat, debet citari appellans, ut ſe defendat. Et ſi citatus non ſit de juriſdictione Judicis citantis debet in citatione exprimi cauſa citationis: ſufficit verò ſi exprimatur cauſa generalis, & dicatur, quod citatus compareat ex cauſa appellationis. Quantum verò ad inhibitionem dicitur, quod hæc non poteſt fieri, niſi partibus auditis Judex pronunciet appellationem eſſe legitimã, & conſtet ad eum cauſam eſſe totaliter delatam *cap. Romana §. 2. & 3. de app. in 6.* Et quantum ad appellationem ab interlocutoria, vel in quocumq; caſu in appellatione exprimi debet cauſa, adverti debet, quod aliud eſt cauſam eſſe legitimam, & aliud eſt illam eſſe veram. Nam ad primum ſufficit, quod cauſa ſit talis, quæ vera eſſe poſſit, & poſſit probari, & ea probata appareat de injuſto gravamine. Et hoc ſufficit ad hoc, ut Judex judicet appellationem eſſe legitimam, & ut illam acceptet, & judicet, ſuam eſſe juriſdictionem; ſed hoc facto tunc poteſt inquirere de veritate cauſæ, & poteſt inhibere Judici à quo, ne ad ulteriora procedat in cauſa. *cap. Romana §. 4. de appell. in 6.* Sed

con-

contra appellationem à ſententia diffinitiva ſi opponatur, quod non ſit interpoſita intra decem dies, vel aliud ſimile, quod abſolute ſit de ſubſtantia ligitimæ appellationis, Judex non poteſt inhibere, niſi prius auditis partibus conſtet, quod appellatio habet ſubſtantialia requiſita, & ideo quod cauſa ad illum totaliter eſt delata, juxta regulam. *cap. Romana §. ſi vero de appell. in 6.* Sed ſi opponitur quod appellatio ſit data in cauſa à lege prohibito, Judex poteſt inhibere, poſtquam cœperit cognoſcere an appellatio ſit, vel non ſit recipienda juxta regulam. *Cap. Romana §. ſi autem*, Circa vero hujuſmodi inhibitionem (quæ non poteſt fieri tertio, ſed ſolum Judici à quo & parti) multa conſideranda eſſent, Sed quia illi Regulares ſuperiores, qui ex ſuis legibus poſſunt ad ſe avocare cauſas cognitas ab inferioribus Iudicibus, ſicut in ordine Prædicatorum poſſunt facere Generalis, & Provincialis, hujuſmodi juris ſolemnitatibus non ſunt ſubjecti, ideò non eſt nobis neceſſe illa hic repetere. Videantur quæ dicta ſunt *d. tit de appellat. in 6. art. 14.* Superiores igitur Regulares hujuſmodi, ubi ad illos ſubditi appellant, vel recurrunt, ex quacumque cauſa ſibi bene viſa poſſunt appellationes ſeu recurſus hujuſmodi acceptare. Iudicibus inferioribus & partibus inhibere, & per ſe ipſos, vel per commiſſarios cauſas iſtas cognoſcere. Idem vero Judex ad quem ſi inveniat appellationem frivolam, cauſam debet remittere ad Judicem à quo. *cap. Vt debitus de appell. & cap. Romana §. fin. eod. tit in 6.* Verum hoc limitatur, ut quando Judex à quo detulit appellationi Judex ad quem non teneatur ad illum cauſam remittere *cap. Cum appellationibus eod. tit. in 6.* Licet id facere poſſit ſi velit, etiam partibus, & Judici à quo invitis. Gloſſ. Io. And. Archid. & Franc. ibid. & adverti ibi *nu. 4.* Ubi etiam oſtendi quid ſit dicendum, an quando partes non ſunt de juriſdictione Judicis à quo, tunc devolvatur totum negotium ad Judicem ad quem. Et quid dicendum quando ex pluribus Judicibus aliquis illorum tantum detulit appellationi.

16. Appellatio ab interlocutoria habente connexionem cum toto negotio principali, aliquo modo in tota cauſa ſuſpendit juriſdictionem Judicis à quo: & ſi Judex ad quem pronunciet bene eſſe appellatum, & male judicatum, jam tota cauſa remanet apud ipſum, nec eſt remittenda Judici à quo, quia hoc jam eſſet notoriè gravare appellantem, cum Judex à quo jam ſit ſuſpectus: ſed ſi pronunciet male eſſe appellatum, & bene judicatũ, tunc de jure comuni tota cauſa reddit ad Judicem à quo, ſive articulus appellationis ſit connexus cum cauſa principali ſive non connexus: ut examinatis plurium Doctorum dictis concluſum fuit *d. t. de appell. in 6. q. vn. a. 15. n. 422.* Et nihilominus ſi appellatus obſtaret ne cauſa remitteretur ad Judicem à quo, ſi Judex ad quẽ non habeat juriſdictionem limitatam, & poſſit audire per viam querelæ, cauſa non debet remitti ſed per Judicem ad quem cognoſci, Et in omni caſu appellatus poterit ex legitima cauſa recuſare Judicem à quo. Et in curia Romana, ſi cauſa intra eandem curiam fuit commiſſa cum clauſula *una cum negotio principali*, vel cũ clauſula *quâ, & quas*, cauſa nõ remittitur ad Judicem à quo Et cauſa ſemel facta rotalis ſemper eſt Rotalis.

17. Quia appellatio ab interlocutoria ſuper uno articulo non ſuſpendit ſimpliciter juriſdictionem Judicis à quo ſuper cauſa principali, & aliis articulis illi etiam connexis, ideò proceſſus eiuſdem Judicis factus ſuper aliis articulis connexis pendente appallatione, etiam ſi poſtea Judex ad quem pronunciet benè eſſe appellatum ab interlocutoria, & malè judicatum, non eſt nullus ipſo, vel propterea revocatur, ut attentatus, niſi vel Judex à quo detuliſſet appellationi, vel ei fuiſſet inhibitum per Judicem ad quem, qui Judex ad quem in cauſa appellationis ab interlocutoria non poteſt inhibere ne procedatur in negotio principali, vel in articulo non connexo, niſi conſtet negotium eſſe ad ſe devolutum, quod non ſit niſi probata veritate cauſæ appellationis.

18. Si tamen per aliquam partium vel per tertium fuerit aliquid innovatum, quia hæc innovatio eſt nova, poteſt de ea Judex à quo cognoſcere, nam *in c. 17. cum teneamur, de appellat.* ſtatuitur, quod Judex à quo tueatur appellantem, ſi appellatus velit illum in ſua poſſeſſione turbare: & quidem non obſtante inhibitione Judicis ad quem, quia inhibitio reſpicit ea, quæ ſunt contra appellationem, & non proveniunt ex alia cauſa. Ex quo infertur, quod ſi appellans recurrat ad Judicem à quo, non ſuper appellatione interpoſita, ſed ſuper innovatione facta, non cenſetur renunciare appellationi.

19. Appellatio autem à ſententia definitiva, ſi ſit legitima, multo magis devolvit cauſam ad Judicem ad quem, & ſuſpendit juriſdictionem Judicis à quo; ita ut nec poſſit aliquid innovare, nedum contra appellationem, ſed neque aliquid, quod concernat materiam cauſæ, alias omnia acta revocãtur ut attentata. Et hoc verificatur etiam ſi Judex à quo non detulerit legitimæ appellationi. Sed imo Judex à quo, nec poteſt aliquid innovare infra decem dies datos ad appellandum, quamvis ſi gravatus non appellet infra iſtos decem dies, geſta intra illos non revocentur ut attentata. Imò licet in caſu, in quo prohibitum eſt ex lege appellare, appellatio dici poſſit frivola, tamen ubi adeſt injuſtum gravamen, ſemper appellare licet, & quamvis in hoc caſu appellatio ſine cauſa juſta ab appellante expreſſa non admittatur, ea tamen cauſa expreſſa admitti debet, & neceſſarium eſt, ut Judex à quo illi deferat, & Judex ad quem illam admittat; & in dubio an appellatio ſit legitima, admitti debet, & Judex à quo non poteſt aliquid innovare. Et nihilominus ſi per aliquam partium, vel per tertium fuerit aliquid innovatum, Judex à quo etiam ſi

ſi ſit delegatus, poteſt de illa innovatione tanquam de cauſa nova cognoſcere, & attentata revocare, etiam ſi Judex ad quem inhibuiſſet Judici à quo, ne aliquid attentaret. Et Nihilominus ſi una parte innovante aliquid pendente appellatione, alia pars contradicat, ne Judex à quo de tali innovatione cognoſcat, non poteſt Judex à quo procedere, & de illo attentato cognoſcere. Sicut ſi Judex ad quem aſſumpta appellatione agat ad revocationem prædicti attentati, non poteſt Judex à quo ſe intromittere. Si etiam aliqua ſint, quæ tendunt in favorem, & faciliorem exitum cauſæ, & ſine articuli appellationis cognitione expediri poſſunt, de illis poteſt Judex à quo cognoſcere. Et ideo, ut dictum eſt, poteſt præſigere plures terminos ad proſequendam appellationem, & ubi ſit timor fugæ poteſt debitorem carcerare, & ſequeſtrare fructus, ubi ſit timor, ne dilapidentur, vel in eodem caſu timoris, ne bona immobilia alienentur, vel inſtante parte, ut fructus in manu alterius partis exiſtentes deſcribantur, vel excommunicatum abſolvere ab excommunicatione, etiam ſi appellationi detulerit, vel alia ſimilia facere, quæ parant faciliorem exitum ad cauſæ expeditionem. Nec pars appellans, & recurrens ad Judicem à quo ſuper innovatione facta à parte cenſetur renunciare appellationi.

20. Quamvis verò, ut dictum eſt, appellatio ab interlocutoria non ſuſpendat ſimpliciter juriſdictionem Judicis à quo. & non reddat proceſſum ad ulteriora ipſo facto nullum, hoc fallit reſpectu cenſurarum; ita ut per appellationem etiam ab interlocutoria ſuſpendatur ſimpliciter juriſdictio Judicis à quo, ut non poſſit procedere ad inferendam excommunicationem, &c. Oportet quidem quod appellatio iſta ſit legitima, quod erit, ſi habeat cauſam, quam non conſtet eſſe falſam, & quæ alias ſit talis, quæ ſi foret probata, eſſet legitima, etiam ſi ſit dubium de veritate illius. Ex quo colligitur non eſſe irregularem, qui ſuit excommunicatus poſt appellationem ex cauſa probabili interpoſitam, & celebravit, etiamſi poſtea cauſa declaretur non legitima, ſeu non juſta, ſeu non vera. Similiter licet in appellatione ab interlocutoria, ſi à Judice non admittatur appellatio, & appellans non iterum appellet à non admiſſione appellationis, prior appellatio cenſeatur deſerta; hoc fallit in ordine ad cenſuram, quia per priorem appellationem legitimam ſufficienter ſuſpenditur juriſdictio Judicis.

21. Cæterum appellatio interpoſita poſt latam cenſuram excommunicationis, ſuſpenſionis, vel interdicti, non ſuſpendit ipſius cenſuræ effectum; cenſura enim ſecum fert executionem, niſi ſententia eſſet notoriè, & ſine ulla tergiverſatione injuſta. Imò appellatio non impedit denunciationem cenſuræ jam ab homine latæ, etiam in caſu, in quo cenſura jam denunciata non poſſit tolli niſi pet Papam: & quod modo geſta per excommunicatum non denunciatum ſuſtineantur, hoc eſt conceſſum per accidens, & favore aliorum fidelium, non ipſius excommunicati. Benè verum eſt, quod ſi Judex ſit delegatus, & detulit appellationi, quia tunc manet privatus juriſdictione, non poteſt procedere ad denunciationem; ſed hoc poteſt Ordinarius; etiamſi appellationem admiſerit. Si verò ſententia excommunicationis fuit nulla, non propter hoc appellatio impediet in foro externo denunciationem, licet appellans admittendus ſit ad probandam nullitatem ſententiæ: ſed interim in foro conſcientiæ nec ſententia, nec denunciatio ligat. Si contingat quod excommunicatio, & appellatio ſint ſimul, & ſit dubium quænam illarum ſit prior, quia eodem tempore dum legitur ſententia excommunicationis, gravatus appellat, is nedum in foro fori, ſed nec in foro conſcientiæ (de quo aliqui dubitant) eſt excommunicatus: neque enim in foro conſcientiæ debet ligari, & obligari ad habendum ſe pro excommunicato ille, de quo eſt dubium an valide ſit excommunicatus. Imò ſi dum ſubditus ſcribit appellationem, Judex eodem inſtanti ſcribit excommunicationis ſententiam, quam profert ante appellationem, ſententia non valet *cap. Per tuas, de ſent. excom.* Sed cenſetur prior appellatio, ut dictum eſt *cap. cordi de appell.*

22. Advertendum quod tamen ſententia, per quam declaratur aliquis incidiſſe in excommunicationem juris, vel etiam incidiſſe ipſo facto excommunicationem latam ab homine, non eſt ſententia, per quam quis directè excomunicetur, ſed per prius declaratur commiſiſſe delictum, cui annexa eſt excommunicatio ipſo facto; ideò ab ea poteſt appellari. Et hujus ratio reddi poteſt; quia intantum ſententia excommunicationis fert ſecum executionem, & eſt inappellabilis appellatione ſuſpenſiva, quia ſupponit contumaciam, ideoque fertur ſuper delicto præſenti, & durante, unde habet naturam ſententiæ latæ ſuper delicto notorio, & propterea appellatione non obſtante fert ſecum executionem; ſed ſententia declarans aliquẽ incurriſſe ex facto aliquo excommunicationem, datur ſuper delicto præterito, nec ſupponit contumaciam de præſenti, ideò non fert ſecum executionem, quin poſſit per appellationẽ ſuſpendi. Supradicta non habent locum in degradatione, & depoſitione, quia iſtæ pœnæ ſunt ſine ſpe diſpenſationis, & non ſunt pœnæ medicinales ut cenſuræ; unde bene appellatio à ſententia degradationis vel depoſitionis ſuſpendit juriſdictionem Judicis.

23. In cenſuris conditionalibus ſufficit appellare ante eventum conditionis, quia tunc incipit eſſe excommunicatus, cum adveniente conditione incipit eſſe cõtumax, & præceptum contemnit: unde cenſura conditionalis non gravat in effectu ante eventum conditionis, gravat verò pro futuro, quia pro futuro obligat.

gat. Quod intellige de ſententia conditionali lata ab homine, nam à præcepto iuris & per modum ſtatuti non datur appellatio

24. Judex non poteſt præcipere ſub pœna excommunicationis, vel latæ, vel ferendæ, ut aliquid fiat intra decennium, quando præceptum ſecundum ſuam ſubſtantiam eſt appellabile, quia aliàs tale præceptum eſt notoriè injuſtum, cum intra illud tempus non teneatur gravatus obedire illi præcepto, ſed poſſit appellare. Si verò Judex præcipiat, dicens: *Præcipio tibi, ut hoc facias intra viginti dies, & ſi non feceris, excommunico te*, in hoc caſu præceptum diſtinguitur à cenſura; & ſi gravatus appellet poſt decendium, ſuſpendit nedũ cenſuram, quæ cum ſit conditionalis poteſt per appellationem poſt decendium ſuſpendi, ſed etiam præceptum; niſi enim appellans aliud explicet, ipſe per prius appellat à præcepto, quia cenſura eſt quid acceſſorium.

25. Appellatio verò, quæ ſubſequitur ſententiam excommunicationis latæ abſolutè, licèt non ſuſpendat, devolvit tamen cauſam ad Judicem, ad quem, ſi fiat intra decem dies: ſed ſi decem dies ſint elapſi, poterit nihilnominus ipſe excommunicatus per viam querelæ adire Superiorem, qui habens juriſdictionem poteſt audire extra viam appellationis.

26. Eodem modo ab abſolutione ab excommunicatione non datur appellatio ſuſpenſiva, ſicut nec à ſententia excommunicationis: quod extenditur, ut nec appellatio præcedens invalidet abſolutionem ſubſequentem; & etiam ſi abſolutio ſit data non ſatisfacta parte, nec citata, licet tunc abſolutio ſit injuſta. Verum adverti debet, quod Judex, qui eſt ſolius ſecundæ inſtantiæ, & appellationis, nec poteſt adiri per modum querelæ, non poteſt vel revocare, vel abſolvere à cenſuris latis ab inferiore niſi conſtito de legitima appellatione & citatis partibus *Cap. Romana §. ſententias de appell. in 6.* Judex verò primæ inſtantiæ, & qui poteſt adiri per modum querelæ, non debet abſolvere ab ſiis cenſuris, niſi citata parte, ſi tamen abſolvit valida eſt abſolutio. Sed de his videantur, quæ notata ſunt *d. §. ſententias.*

27. Tandem, ut videamus, qualiter Regulares poſſint, vel non poſſint appellare, conſiderandum eſt primò, quod appellatio prohiberi poteſt vel per Reſcriptum emanatum cũ clauſula *appellatione remota*, vel per legem aut Privilegium. Si appellatio prohibetur ſolum per Reſcriptum, ſi Reſcriptum eſt datum cauſa non cognita, tunc per clauſulam *appellatione remata* tollitur ſolum appellatio fruſtratoria, & clauſula illa potius habet vim admonitionis factæ Judici ad hoc, ut diligenter videat, ne appellationem fruſtratoriam admittat. Sed ubi Princeps cognita cauſa reſcribit cum clauſula *appellatione remota*, tunc hæc clauſula duos habet effectus; Primus eſt univerſalis, quia tunc nequit appellari etiam à definitiva niſi aſſignata cauſa. Cum enim Jus reſiſtit appellationi, neceſſe eſt appellando exprimere cauſam, per quam appareat appellantem eſſe in caſu, in quo lex appellationi non reſiſtit. Quamvis hujus cauſæ expreſſio non ſit neceſſaria ut appellatio devolvat, ſed ut ſuſpendat Juriſdictionem Judicis à quo. Secundus effectus eſt non univerſalis, ſed reſpectu caſus, ſeu cauſæ non expreſſæ in Jure, ſeu caſus, in quo gravamen non eſt manifeſtum. Nam in hoc duplici caſu ſcilicet, in caſu, & pro cauſa appellandi in Jure expreſſa, & in caſu manifeſti gravaminis clauſula *appellatione remota* non impedit appellationem etiam quantum ad ſuſpenſionem. Qui verò ſint caſus expreſſi in Jure declarant Panorm. *in cap. Paſtoralis de appellat. num. 14. quæſt. 2. &* Franc. *ibidem quæſt. 9. n. 28. &* Speculator *tit. de appellat §. In quibus n. 28.* & univerſaliter caſus expreſſus in jure intelligitur, quando Jus in eo caſu indulget appellationum. Solum igitur clauſula *appellatione remota* ſuſpendit, quando vel ſumus in caſu, in quo Jus expreſsè non permittit appellationem, vel gravamen non eſt certum, ſed dubium, & non evidens, ſed probabile. Et tunc Judex poteſt procedere ad ulteriora, & acta per ipſum non revocantur ut attentata, niſi Judex detulerit appellationi, vel inhibitus fuerit à Judice ad quem, vel quia appellatio fit ad Papam, & ipſe admiſerit appellationem ex certa ſcientia. Inter caſus autem, in quibus de Jure eſt permiſſa appellatio numerari debet caſus, in quo gravatus eſt paratus & offert probare incontinenti juſtam cauſam appellandi, vel repugnantiam, aut perplexitatem ſententiæ. Et adverti etiam debet quod lex prohibens appellationem non prohibet appellationem ab interlocutoria, ut probavi *cap. fin. de app. in 6. n. 9.*

28. Conſiderandum eſt ſecundò. Appellationem eſſe prohibitam Regularibus non tamen ſingulis eodem modo, tum ex lege & Jure communi, tum ex diverſis Privilegiis conceſſis pluribus Ordinibus Regularium, quæ recenſui ad titulum *de app. q. unica a. 18.* tum etiam ex ſtatutis Regularium, & præcipuè in Ordine Prædicatorum, ut expendi loco citato. Unde videndum eſt qualiter hæc prohibitio intelligi debeat

29. Ideo ſecundo conſiderandum quod à correctione quantumvis rigoroſa, ſi ſit ſecundum regulam non poteſt Regularis appellare, ut habetur *ex cap. ad noſtra & cap. reprehenſibilis de appellat. & cap. licet. & cap. irrefragabili de offic. ordin.* Sed ubi eſt exceſſus in corrigendo, & infertur injuſtum gravamen appellare licet. Et hoc modo appellatio licita eſt omnibus Regularibus, ſed valde controverſum eſt an ſub nomine appellationis à correctione comprehendatur appellatio judicialis, quæ fit à ſententia judicialiter lata.

30. Verum cum duplex ſit effectus appellationis, ſcilicet devolvere & ſuſpendere, ubi adeſt gravamen, ſi Regularis appellet, appellatio valet univerſaliter quantum ad devolutivum

ſive

ſive gravamen ſit illatum extrajudicialiter, ſive in judicio. Ex hac enim parte appellatio eſt de Jure naturæ, & Superior habet Jus, ut ſubditum ſuum Regularem defendat à gravamine injuſtè illi lato.

31. Tota ergo difficultas eſt, ut videatur quando appellatio interpoſita à ſubdito Regulari ſuſpendat juriſdictionem. Et in hac parte appellatio à gravamine extrajudicialiter illato devolvit; ſed non omnino ſuſpendit, & ſic remanet difficultas de appellatione judiciali. Datur ergo alia diſtinctio. Nam exceſſus correctionis ſive gravamen illatum à corrigente, vel judicãte, vel eſt manifeſtum, & certum, vel eſt incertum, & dubium, licet ſit probabile. Dico certum, & manifeſtum objective, quidquid ſit de judicio Judicis exiſtimantis illud non eſſe gravamen, vel non eſſe certum, vel ſubditi judicantis eſſe gravamen, ubi non eſt, vel eſſe gravamen manifeſtum, ubi eſt incertum, & dubium. Non enim negotium hoc regulandum eſt ex privata opinione, vel Superioris corrigentis, vel inferioris correcti, ſed ex jure, & Rei veritate. Quod jus, & quam veritatem judicabit Judex ad quem ſpectatis facti ſubſtantia, & circumſtantiis. Ex duobus autem in præſenti accipienda eſt certitudo, nimirum ex facto, & jure. Ex facto quidem, ſcilicet, ex correctione ipſa ſeu pœna illata. Et in hac parte tam ſuperior quam ſubditus certi ſunt de eo quod factum ſit, & cum agatur de illorum facto certi eſſe præſumuntur. Nec eſt neceſſe, quod vel præceptum Superioris corrigentis, vel obedientia ipſa, aut non obedientia innixa appellationi ſit notoria, ſed ſufficit ſi ſit certa, & de facto in Rei veritate executa, & quod per juris probationes ſit probabilis coram Superiore. Nam quando appellatur ex cauſa, ad hoc ut appellatio ſit legitima, ſufficit ſi ſit ex cauſa probabili. *cap. Romana §. cum autem de appell. in 6.* Suppoſito autem certo facto, ſcilicet, injunctione pœnitentiæ ſeu correctionis, quod hæc excedat, vel non excedat, jam ex jure eſt definiendum. Et in hoc poteſt contingere, vel dubium etiam probabile, ſeu veriſimile, & non certum, vel juris certitudo, quæ in hac parte coincidit cum notorietate juris. Erit vero certus exceſſus correctionis, ſi ſit certum, & manifeſtum ex jure, quod correctio, vel in quantitate, vel in qualitate notabiliter excedat quantitatem, vel qualitatem pœnæ injunctæ à jure, ut ſi jus, imponat carcerem ad annum, & ſententia condemnet ad carcerem per biennium; vel ſi lex imponat pœnam carceris, & ſententia contineat pænam triremium. Ex parte etiam formæ ſervandæ in corrigendo certa erit injuſtitia gravaminis, ſi ubi ſervandus eſt ordo juris, vel ſubditus non fuerit citatus vel delictum non fuerit probatum, & vel negatæ fuerint defenſiones, & de his conſtiterit ex actis. His igitur modis certus eſſe poterit correctionis exceſſus.

32. Eſt ergo communis ſententia, quod à gravamine injuſto certo, & manifeſto licet appellare quantum ad utrumqe effectum, quia ſubditus non tenetur obedire Superiori, dum manifeſtè contra aut ſupra regulam indubitate præcipit, ut patet ex communi ſententia Doctorum, quos retuli *tom. p. de ſtat. qu. 188. toto art. 8.* Tum quia prohibitio appellationis faveret injuſtitiæ, ſi iniquitatem Judicis manifeſtè injuſtam non ſuſpenderet. Et hæc ſuſpenſio in hoc caſu eſt de jure naturali, & divino, ex quo Judici illicitum eſt, vel injuſtam ſententiam exequi, vel ad ulteriora gravamina procedere.

33. Sed hic dubium oriri poteſt. Nam ubi appellatio ſuſpendit, cauſat attentata, quæ ſtatim ante omnia ſunt revocanda juxta annotata *cap. non ſolum de appell. in 6. num. 22. & ſeqq. cap. interpoſita eod. tit.* At vero ubi appellatio eſt ex cauſa, innovata poſt appellationem non ſunt revocanda, niſi juſtificata appellatione, & probata veritate cauſæ juxta notata eiſdem locis. Præterea ſecundò appellatio extrajudicialis non ſuſpendit, ut dictum eſt; igitur à gravamine etiam certo, ſed extrajudicialiter illato non datur appellatio ſuſpenſiva. Reſpondetur nihilominus, & dicitur quod hujuſmodi objecta non probant, niſi quod in noſtro caſu non habet locum revocatio attentatorum ſtatim ante omnia, quia non conſtat de validitate appellationis, niſi conſtet de veritate cauſæ, & ita nec conſtat, quod attentata ſint attentata, ſed tamen ubi conſtet de gravamine manifeſto, innovata pendente appellatione ſunt revocanda, cum diſcrimine tamen. Nam ubi appellatio ſit judicialis, ſcilicet, à gravamine judicialiter illato, ſi quid ſit innovatum intra tempus datum ad appellandum, ſtatim debet revocari ex *d. cap. Non ſolum de appellation. in 6.* Quia cum ſententia fuerit appellabilis, ſaltem ex cauſa certa, innovata, vel infra tempus ad appellandum. vel poſt appellationem conſtito de certo gravamine ſunt revocanda. In appellatione verò extrajudiciali non omnia, ſed ſolum innovata contra appellationem ſive principaliter, ſive conſecutivè ſunt revocanda, juxta ea quæ adnotavi. *tract. de elect. cap. 32. num. 34.* Diſtinguuntur ſecundo quia in appellatione judiciali, quæ fit à multiplici gravamine, ſufficit ſi conſtet de uno gravamine manifeſto, adhoc ut ſtatim omnia innovata revocentur, quamvis adhuc pendeat cognitio de veritate aliorum gravaminum, quia ex quo Judici ad quem conſtat de uno certo illato gravamine, ſatis conſtat de attentatis, & de ſpretu appellationis: ſed in appellatione à gravamine extrajudiciali non poſſunt revocari ſtatim niſi gravamina de quibus conſtat, quia appellatio extrajudicialis non ſuſpendit ſimpliciter juriſdictionem Judicis à quo, ſicut facit appellatio judicialis, ut dictum eſt *d. c. 32. num. 34.* appellatio verò judicialis ubi gravamen eſt certum ſimpliciter ſuſpendit juriſdictionem Judicis à quo, quia

hæc non eſt in hoc caſu prohibita; unde ſibi competit, quod appellationi convenit de jure, & hoc eſt ſuſpendere ſtatim juriſdictionem Judicis à quo.

34. In tribus etiam caſibus appellatio ſemper ſuſpendit, ſcilicet, ſi Judex detulit appellationi. Secundò ſi Judex ad quem inhibuit. Tertiò in appellatione ad Sedem Apoſtolicam, ſi conſtet de admiſſione appellationis. Nam hoc conſtito, etiam ſi Papa non inhibuit, ob reverentiam Judex à quo debet abſtinere. Et hos caſus puto verificari etiam in appellatione extrajudiciali. Nam appellatio, de qua *in cap. de Priore eod.* eſt ſermo, eſt appellatio extrajudicialis, ut notant ibi Panormit. *n. 2. & 3.* Francus *n. 1.* Prepoſ. *n. 2 Dec. n. 6.* Nevo *in ult. n.* Fagnan. *nu. 8. & in cap. cum appellat. & eod. tit. in 6.* abſolutè decernitur, quod Judex deferens appellationi ex hoc abdicat à ſe juriſdictionem.

35. An verò quando gravamen non eſt certum, ſed dubium ſive negative ſive poſitive, ſit Regularibus interdicta appellatio ſuſpenſiva, eſt valdè controverſum, ſi loquamur de jure communi. Unde in hac parte quilibet Religioſus perpendat leges proprias, & prohibitiones ſpecialiter pro ſuo ordine à Pontificibus emanetas. Et in hoc eſt conſiderandum quod hujuſmodi ſtatuta Pontificum prohibentium appellationem, non ſunt propriè privilegia, ſed ſunt conſtitutiones editæ per modum legis prohibentis, & pœnalis. Et ideo in his non intrat communicatio, quia lex pro uno ordine lata ex vi communicationis privilegiorum non communicatur; imò ſi bene conſiderentur dictæ conſtitutiones ſunt ſibi contraria, in quantum, quod uni concedunt, alteri negant. Non poteſt igitur dari regula generalis pro omnibus Regularibus quantum ad hanc partem, ſed unaquæque religio proprias leges attendere debet. Hoc verò conſiderandum erit, quod ubi ex proprio ſtatuto non poteſt imponi aliqua pœna niſi ſervato ordine juris, ut in ordine Prædicatorum, non poteſt imponi pœna gravioris culpæ, ſi Judex hanc pœnam velit inferre extrajudicialiter, manifeſtè gravat, & locum habet appellatio ſuſpenſiva.

36. In Ordine Prædicatorum primò prohibita eſt appellatio abſolutè, & generaliter, ut patet *diſt. 2. cap. 8. §. 3. & ex conſt. 4.* Bonifacio VIII. Secundò ſpecialiter eſt prohibita appellatio ab abſolutione ab officio Provincialatus, Prioratus, aut Vicariatus, etiam prætextu gravaminis, ut patet ex conſtitutione *diſtinct. 2. cap. 8. §. 5.* & ex conſtitutione Julii II. data 4. Novembris 1511. & habetur in Bullario ejuſdem Ordinis *fol. 246.* quæ confirmatur ex aliis Pontificum conſtitutionibus, quas retuli *ad tit. de appellat. quæſt. unica art. 18.* Itaque in hoc Ordine & in aliis, in quibus appellatio abſolutè eſt prohibita, neceſſe eſt, ut in appellatione etiam à definitiva aſſignetur cauſa juſta appellandi. Ut enim probatum eſt, ubi appellatio eſt prohibita, appellatio non valet, niſi in ea exprimatur cauſa injuſti gravaminis. Et nihilominus ubi detur injuſtum gravamen certum, & manifeſtum, non eſt prohibita appellatio, etiam quoad ſuſpenſivum, lex enim prohibens appellationem non favet certæ & indubitatæ injuſtitiæ, vel Judici iniquè ſuum ſubditum gravanti. Solum igitur intelligi debet, ut ſit prohibita appellatio ex gravamine non certo, ſed dubio licet probabili. Et adhuc in hoc caſu non cenſetur probibita appellatio quantum ad devolutivum, ſed ſolum quantum ad ſuſpenſivum.

37. Quantum etiam ad appellationem ab abſolutione officii eodem modo dicitur, quod non eſt prohibita appellatio quantum ad devolutivum, ſed ſolum quantum ad ſuſpenſivum, niſi gravamen ſit manifeſtè, & certè injuſtum; quia huic gravamini non favet lex prohibens appellationem. Quomodo autem in viſitatione poſſit abſolvi Prior per ſummariiſſimum proceſſum ſtatutum in Capitulo Generali Romæ 1629. oſtenſum eſt *d. art. 18.* & ſuperius *qu. 10. art. 3.*

38. In caſu autem in quo appellatio non ſuſpendit, adhuc conſiderari debet, quod de Jure naturali, & divino Judex tenetur abſtinere ab omni gravamine injuſto, & ita etiam tenetur abſtinere ab omni gravamine irreparabili per appellationem, & decretum Judicis, ad quem appellatio ſemper devolvit cauſam. Et licet acta per talem Judicem non revocentur ut attentata, nihilominus conſtito de injuſta appellatione Judex ad quem revocabit: quidquid contra appellationem geſtum fuerit in præjudicium appellantis.

39. Omnibus verò regularibus prohibitum eſt appellare ad Judices extraneos, qui non ſunt de dictis Ordinibus, præcipue verò illicitum eſt appellare ad Judicem laicum, ſed neque appellari poteſt ad Judicem Eccleſiaſticum incompetentem, quia non licet appellare ad Epiſcopos, à quibus Regulares ſunt exempti, imò nec ad Conſervatores quantum ad cauſas, quæ intra Religiones, & Religioſos verſantur, poſſunt tamen Regulares appellare ad Sedem Apoſtolicam, & ad Sacras Congregationes, & Judices, quorum tribunal non eſt diſtinctum à tribunali Summi Pontificis. Quoniam etiam Legati à latere ſunt ordinarii exemptorum, poſſunt regulares ad eos appellare, ſicut & ad Nuntios habentes facultatem legati à latere. Videantur explicata in *d art. 18.* in quo etiam explicatum eſt, quando & quomodo appellari poſſit ad Auditorem Cameræ.

40. Ordo autem appellandi præſcriptus à S. Congregatione Regularium ann. 1587. apud Quarantam *verb. monaſteria*, ut appelletur à Priore ad Provincialem, & à Provinciali ad Generalem; & à Generali ad Protectorem regulariter eſt neceſſarius. Nam alias cùm Pontifex ſic immediatus Prælatus omnium fratrum ſeu religio-

gio-

gioſum, ideò nedum per viam appellationis,ſed etiam per viam quærelæ poteſt quilibet religioſus immediatè adire Pontificem juxta dicta ſupra. Et hæc eadem ratio militat in Generali Ordine Prædicatorum, & omni alio, qui ſit immediatus Prælatus omnium religioſorum ſui Ordinis. Ideò illud, quod ordinatur per Sac. congreg. Regularium, quod ſcilicet fratres ſine cauſa gravi non veniant Romam ſine licentia, ſed quod prius recurrant ad Prælatos ſui ordinis juxta tamen cujuſcumque ordinis ſtatuta, & conſuetudines,non facit ſi appelletur ab eis ſine medio, vel ad Pontificem vel ad Generalem, quod appellatio ſit irrita ex hoc. Quamvis Generalium ſit appellationes has immediatas non admittere ſine gravi cauſa, ſed bonum regimen exigat, ut ſubditos ad ſuos proprios inferiores Prælatos remittant.

41. Religioſi etiam in appellando non tenentur ad Apices Juris, & ideò appellatio fieri poteſt qualibet die, ſive feriata, ſive non feriata, & ſive Judex ſedeat pro tribunali, ſive non. Vide etiam Anton. *à Spir. Sanct. tract. 3. diſp. 9. n. 792.* Et quod non ſit neceſſe appellare in ſcriptis: ut etiam ſupra dictum eſt. Quando autem, ſeu in quo tempore appellans teneatur obtinere commiſſionem cauſæ,& proſequi cauſam,& ex fatalium decurſu appellatio cenſeatur deſerta, explicatum eſt *tit. de appellation. in 6. quaſt. unica art. 12. & 13.*

42. Ulterius verò aliqua adnotantur. Primò quod in cauſa appellationis contumax ſive ſit appellans,ſive appellatus damnatur in expenſis. *Cap. Cordi de appellation. in 6.* Quod ut ibi explicavit ex Franc. verum eſt etiam in caſu, in quo procedi poteſt contumacia non obſtante. Poteſt verò ſententia damnans ad expenſas contumacem dari per Judicem ad quem,etiam ſi judicaverit appellationem frivolam. *cap. Cum appell. eod. tit. in 6.* Et tunc hanc ſententiam executioni dabit Judex à quo, cui remittitur cauſa. Quod ſi Judex ad quem omiſerit in hoc caſu damnare contumacem in expenſis,id faciet Judex à quo, ad quem remittitur, qui invalide appellavit. At verò *in cap. cum appell. eod. tit. in 6.* decernitur quod Judex qui ob appellationem frivolam remittit cauſam ad Judicem à quo, debet eodem die condemnationem in expenſis facere; unde poſt illum diem id facere non poteſt, ut ibi docent Dom. & Franc. Et condemnatio iſta fieri debet à tempore appellationis interpoſitæ, quia ex tunc cœpit deferri judicium. Succumbens autem in judicio appellationis non ſemper damnatur in expenſis, Appellatus enim excuſatur, niſi ſententia fuit evidenter iniqua, & ex ipſis actis, non verò ex novis probationibus ſuccubuit. Si etiam aliter, quam per juramentum probatur probabilis error, ut quia plures conſuluit, non debet damnari in expenſis. *Cap. ignorantia, de reg. jur. in 6.*

43. Secundò quantum ad revocationem eorum,quæ fuerunt attentata poſt appellationem diſtingui debent appellatio extrajudicialis, & judicialis. & inter judiciales appellatio à diffinitiva, & ab interlocutoria. Nam cum appellatio extrajudicialis non ſuſpendat ſimpliciter juriſdictionem Judicis à quo, ideò innovata poſt & contra appellationem,non ſunt revocanda ſtatim, etiam conſtito de legitima appellatione, & illa admiſſa, ſed debet prius conſtare de veritate cauſæ appellationis, & de veritate injuſti gravaminis. Juſtificata verò hoc modo appellatione revocantur omnia contra appellationem innovata; ut latius probavi *tract. de elect. cap. 32. qu. 1. à n. 24. & cap. 34. q. 1. n. 6.* Sed in appellatione à diffinitiva ſtatim poſt acceptatam appellationem,antequam etiam examinetur cauſa appellationis, nedum revocantur attentata poſt appellationem, ſed etiam innovata intra decem dies conceſſos ad appellandum;ſed hoc limitatur. *cap. Non ſolum de appellat in 6.* ut non procedat in caſu, in quo de jure prohibita eſt appellatio, in caſibus igitur expreſſis in jure in quibus appellatio non ſuſpendit juriſdictionem Judicis à quo, ſi Judex exequatur ſententiam à ſe datam, id non revocatur per viam attentatorum, ſed conſtito de gravamine injuſto revocatur. Et ſi ſit dubium, an appellatio ſit data in caſu prohibito, revocatio attentatorum ſtatim fieri debet, niſi appellatus ſtatim incontinenti exhibeat probationem prohibitionis. Sed è contra ſi ex libelli appellationis inſpectione appareat de caſu prohibito, tunc appellatus habet pro ſe jus commune, & Judex nedum non revocabit attentata ſtatim ſed nec inhibebit, niſi prius cœperit cognoſcere de veritate gravaminis, ut ſtatuitur *cap. Romana §. ſi autem de appellat. in 6.* Univerſaliter verò ſtatim revocantur innovata poſt inhibitionem factam per Judicem ad quem. Quando autem ſumus in caſu perſonarum, quibus abſolutè interdicta eſt appellatio, ſicut eſt interdicta pluribus Regularibus, non erit dubium an ſimus in caſu à lege prohibito. Nam ſi injuſtum gravamen non ſit certum, & manifeſtum, ſed dubium, licet probabile, ſemper certum eſt appellationem ut ſuſpenſivam interponi in gradu prohibito à lege, & innovata per Judicem à quo non revocabuntur ut attentata. Et quia in hoc caſu appellatio à diffinitiva non admittitur, niſi in libello exprimatur cauſa appellationis, ideò de hac appellatione verificantur, quæ dicuntur de appellatione ab interlocutoria. In hac verò appellatione ab interlocutoria, prout ſtatuitur *d. cap. Non ſolum*, innovata poſt appellationem non revocantur ſtatim, ſed prius debet eſſe probata veritas cauſæ, & ſic juſtificata appellatio. Et tunc innovata poſt, & contra appellationem revocantur, non tantum quia injuſta, ſed quia aliqualiter attentata. Nam appellatio ex natura Rei cauſam devolvit ad Superiorem, & ſic aliquo modo obligat Judicem à quo, ut abſtineat ab illis, quæ verificata cauſa appellationis re-

vocanda erunt. Et ſic licet hujuſmodi innovata non ſint propriè attentata, & ipſo jure nulla, revocari tamen debent à Judice ad quem. Univerſaliter verò dicitur, quod in hoc pars offenſa poteſt cedere juri ſuo, ideò parte non inſtante attentata non revocantur. Barb. *d. cap. Non ſolum numer. 5.* Niſi Judex contemptus ea ex officio revocare velit. Quando etiam interlocutoria habet vim diffinitivæ taliter quod litem dirimit, & tranſit in judicatum, appellatur ab ea ut à diffinitiva, & ſtatim revocantur attentata, modo ſupra expoſito. Franc. *d. c. Non ſolum num. 3.* Quia etiam innovata contra appellationem, ſaltem ea juſtificata ſunt revocanda, Judex à quo in quacumque appellatione non frivola abſtinere debet ab omni gravamine, non reparabili per appellationem, ſeu per Judicem appellationis, & ſic non poteſt exequi pœnam mortis. Alia circa hanc revocationem attentatorum videri poſſunt *d. c. Non ſolum*, ubi latè de hoc differui, & in toto illo titulo.

PRAXIS
CAUSARUM IUDICIALIUM
Iuxta triplicem procedendi modum: Inquiſitionis, Denunciationis, & Accuſationis.

Praxis incipiendi Proceſſum.

Cap. I.

TRiplicem eſſe modum incipiendi proceſſum, demonſtratum eſt *qu. 6. & ſeqq.* Qui tamen modi ad duo reducuntur, ſcilicet, ad modum procedendi ex officio Judicis, & admodum procedendi ad inſtantiam partis. Quatuor autem modis Judex poteſt incipere proceſſum ex officio, vel, ſcilicet, fama deferente delinquentem, vel quia in inquiſitione generali, quæ fit in viſitatione, vel alio modo media inquiſitione generali, aliquis congnoſcitur graviter deliquiſſe (Hujus modi, qui eſt ſecuriſſimus, non mentionem facit Auctor tractatu de Judiciis faciendis in Ordine Præc. *cap. 1.* Bene tamen illum tangit *cap. 2. n. 3*) vel quia aliquis ſimplici judiciali denunciatione, non inſtando ut Judex procedat, Judici denunciat delictum alicujus, vel quia delictum Judici eſt manifeſtum per evidentiam facti. Et quia modi procedendi in ſui initio valde quidem diſtinguuntur, ſed in proſecutione proceſſus, ut in probatione corporis delicti, examine teſtium, & Reorum, exhibitione defenſionum, ſententia, appellatione nihil vel parum deſerunt, ideò prius agendum fuit de variis modis incipiendi proceſſum, & poſtea de aliis actibus. Et diſtinguitur hæc praxis in capita decem. Primum de praxi incipiendi proceſſum. 2. De praxi probandi corpus delicti. 3. De praxi examinandi teſtes. 4. De praxi citandi Reum. 5. De praxi recipiendi, vel rejiciendi exceptiones Rei ante litem. 6. De praxi interrogandi Reum. 7. De Rei defenſionibus. 8 De praxi torturæ Rei. 9. De praxi ferendi ſententiam. 10. De praxi appellandi à ſententia.

2. Cum verò proceſſus, & acta per aliquem fide dignum ſcribi debeant, & is non debeat, nec poſſit eſſe Judex, aſſimendus primò eſt aliquis in ſcribam & Actuarium, qui acta ſcribat. Quidquid verò ſit, an Prælati Regulares, præcipuè locales poſſint de jure communi, vel ex privilegio inſtituere Notarios proprie dictos, de qua quæſtione plura adnotavi. *tom 2. de ſtat. q. 187. a. 2. n. 38. & ſeqq.* hoc certum eſt, quod cum Prælati Regulares poſſint judicare, cauſas criminales cognoſcere, & proceſſus facere contra ſuos ſubditos, nec conveniat, ut ad hujuſmodi ſcribenda aſſumāt Notarios ſeculares, vel alterius Ordinis, poſſunt propterea ex propriis Ordinibus in ſcribas, vel Actuarios aſſumere illos, quos ad id idoneos judicaverint. Iſti verò Actuarii, licet non ſint proprie Notarii, cum nec ſint perpetui, nec ad univerſitatem factorum aſſumpti, eorū tamen ſcriptis tanquā authenticis plena debetur fides in quocumque judicio etiam coram Judicibus ſecularibus. Exiſtimant verò aliqui, quod iſtis Actuariis in eorum inſtitutione injungendum ſit juramentum de fidelitate in exercendo officium, ſicuti neceſſario jam fit in inſtitutione Notariorum. Sed hoc eſt contra praxim, quæ ab iſtis Secretariis, ſeu actuariis hoc juramentū non exigit, nec illos inſtituit per collationē calami, & atramentarii; bonum tamen eſſet, & magis ſecurum, ſi præfatum juramentum exigeretur. Duplici autem modo iſtorum Actuariorum inſtitutio fit, vel ſcilicet ſimul cū initio proceſſus, ut infra apparebit ex pluribus formis adducendis, vel ſeparatim, & tunc hæc inſtitutio fit hoc modo.

Forma inſtituendi Notarium, ſeu Actuarium cauſæ.

1. *CVm nobis F. N. Provinciali &c. viſū fuerit pro præſentis cauſæ expeditione Actuariū aſſumere, ut omnia actitanda in ſcriptis redigat, & fideliter excipiat, plurimum de integritate F. N. &c. confiſci ipſum in noſtrum Actuarium elegimus præſtito juramento de fideliter ſcribendo, & ſecretè cuſtodiendo, quidquid à teſtibus in hac cauſa, nec non ab ipſo Reo dictum fuerit uſque ad publicationem proceſſus. Datum &c. Ita eſt F. N. de N. Provincialis. F. N. de N. Notarius aſſumptus*

Actuario impedito alius ſubrogari poteſt. Bart *in l. p. ff. de offic. Conſul.* Bald. *in leg. 1. C. de portul. & in l. repetita C. de Epiſcop. & Cleric.*

3. Cum ergo in genere duo tantum ſint modi procedendi. ſcilicet, ex officio Judicis, & ex inſtantia accuſatoris, incipiendo ab inqui-

ſi-

tione ex officio advertendum, quod multi arbitrantur, quod Judex ex officio non poſſit inquirere niſi contra infamatum de delicto; & hujus ſententiæ fuit etiam Actor tractatus de judiciis impreſſi poſt *conſt. Ord. Præd. cap. 2. nu. 5.* Sed hæc ſententia primò non advertit, quod ubi præcedit ſimplex denunciatio judicialis denunciatore minimè inſtante, Judex non procedit, niſi ex officio, quia non procedit, niſi ex debito officii, ſicut quando delinquens eſt manifeſtus Judici per evidentiam Rei non eſt neceſſe, quod præcedat, vel infamia, vel accuſatio, ſed Judex ex officio procedere poteſt. Secundò cum non ſit neceſſe, quod præcedat infamia quando Judex per inquiſitionem generalem ſibi parat viam ad ſpecialem, vel quando præcedit denunciatio, ut explicatum eſt ſupra *q. 8. a. 1. 2. 3. & 4. & q. 9. a. p.* ideo non eſt verum, quod Judex ex officio non poſſit procedere, niſi contra infamiatum. Et hic modus procedendi modo vix eſt in uſu, & ego, qui à 36. annis per Dei miſericordiam defero habitum Religionis, & ratione plurium officiorum meorum innumeros proceſſus, vel feci vel legi, & examinavi, non recordor aliquem præ manibus habuiſſe, in quo inquiſitum ſit ex ſola præcedenti infamia, ſed imo ſæpiſſimè nulla præceſſit, vel accuſatio, infamia, ſed ſola denunciatio, vel inquiſitio. Verum ſi contingat caſus in quo non ſit procedendum niſi contra infamatum, vel Judex ex infamia ſola velit inqurere, hoc modo incipiet proceſſum.

Praxis incipiendi proceſſum fama deferente.

2. *IN nomine Domini, &c. Amen. Hæc eſt inquiſitio, quam facere intendit Adm. R. P. Provincialis F N. de N. contra & adverſus F. N. N. in eo, & de eo, & ſuper eo quod fama publica præcedente, & clamoroſa inſinuatione non tantum ſemel ad aures ſuas, ſed ſæpe ſæpius deferente orta non à malevolis, ſed à probis & fide dignis N. de N. tale delictum commiſit &c. ideo ne delicta impunita remaneant, idem qui ſupra decrevit talem infamiam ſpeciali inquiſitione perquirere, & ulterius progredi prout de jure. Et confidens de integritate P. F. N de N. eum præmiſſo juramento de fidelitate, & ſecreto ſervandis in Actuarium aſſumpſit. Actum in Monaſterio N. die &c. in Camera &c. per me F. N. Actuarium electum in hac cauſa.*

Ita eſt F. N. de N. Provincialis
F. N. de N. Actuarius

4. Hoc præmiſſo decreto Judex procedet ad probationem corporis delicti, ſi delictum ſit facti permanentis aut relinquentis poſt ſe veſtigium. Quod qualiter fieri debeat dicetur infra *cap. 2.* Deinde procedet ad probationem infamiæ, & facit decretum, hoc modo: *Comm. apud P. Provincialem. Fr. N. de N. fuerit diffamatus F. N. de N. de homicidio patrata in perſonam F. N. de N.* (vel de alio crimine gravi) *volens dictus Pater Provincialis procedere contra ipſum ad inquiſitianem ſpecialem decrevit, & mandavit examinari, ad probandum infamiam, & juſſit vocari teſtes de illa informatos Acta ſunt hæc per me Fr. N. Actuarium hac die 14. menſis Maii præſentis. 1675.*

Ita eſt F. N. de N. Provincialis
F. N. de N. Actuarius

Forma examinandi teſtes ſuper infamia.

5. *DIe &c. In noſtro Monaſterio &c. coram præfato admodum R. P. Provinciali N. &c. vocatus P. N. Sacerdos ætatis ſuæ annorum 30 ut dixit, & ex ejus aſpectu apparet, & monitus de veritate dicenda ſuper interrogatis prout juravit* tactis &c. *vel ſub præcepto Sanctæ Obedientiæ, ad opportunas interrogationes; Reſpondit.* Hic ponatur reſponſio teſtis &c. *interrogatus. An ſciat cauſam ſuæ vocationis &c.* Item *quantum temporis in hoc Monaſterio moratur.* Item. *ſi omnes fratres d. Monaſterii ſint exemplares, & compoſiti.* Item *ſi aliquis eorum eſt diffamatus de aliquo delicto.* Item *quamodo id ſciat, Reſpondit. Si dice publicamente nel monaſterio &c.* Item *à quibus præcipue audivit* Item *an ſciat quid ſit fama publica. Reſpondit. Quello che communemente ſi dice da tutti ò dalla magor parte per il monaſterio.* Item *à quanto tempore orta fuit talis fama.* Item *qua occaſione orta fuit talis fama.* Item *an ipſe unquam viderit committere tale delictum &c.* Item *an aliquam offenſionem cum F. N. aliquando contraxit.* Item *an odio vel amore depoſuerit. Quibus habitis Præfatus admodum R. P. Provincialis &c. mandavit d. Fr ut propria examini ſe ſubcriberet, & relectum examen confirmavit, & propria manu ſubſcripſit, & dictus P. Provincialis præcepit ei in virtute S. Obedientiæ ne de his cum aliquo loqueretur Actum &c.*

Ita eſt Ego F. N. de N. Provincialis
Ego F. N. de N. Actuarius

Debet verò probari fama per duos teſtes.

6. Sed modus iſte formādi proceſſum procedendi ad inquiſitionem ſpecialem contra Reum nunc parum eſt in uſu, & merito; eſt enim valde difficilis, & fama difficillime probatur, ut patet ex dictis ſupra *quæſt. 16. art. 1.* Ideo eſt alius modus procedendi facilior, qui ſit incipiendo proceſſum ab inquiſitione generali, & per hoc parando ſibi viam ad inquiſitionem ſpecialem, ut explicatum eſt *q. 8. a. 7.*

7. Duplex verò modus eſt parandi ſibi viam ad inquiſitionem ſpecialem per inquiſitionem generalem. Primus eſt per viam viſitationis, ſecundus eſt quando præcedit aliqua notitia delicti aut etiam delinquentis. Dicamus primo de modo procedendi per viſitationem.

Forma incipiendi proceſſum ex cognitis in inquiſitione Generali ſeu Viſitatione.

8. DEbet Viſitator inquirere generaliter An in Conventu, vel Provincia ſint commiſſa aliqua, quæ indigeant correctione, & quidem ut in Ordine noſtro ſervatur præmiſſo præcepto formali in genere interrogātur,

ſub-

ſubditi. An detur aliquid correctione dignum. Quod ſi Viſitator inveniat aliqua corrigenda eſſe, ſed eſſe levia, & pœnitentiis ſalutaribus corrigenda, proſequitur ſuam viſitationem, nec eſt neceſſarius alius proceſſus judicialis. Debet tamen Viſitator facere ut Religioſi ſubſcribant ſuis depoſitionibus, etiam ſi dixerint ſe neſcire aliquid mali, & nihil depoſuerint; ex hoc enim in ſindicatu Viſitator ſe defendere poterit, ſi forſan aliquid fuerit emendandum, & non fuerit emendatum, quia non fuit viſitatori denunciatum. Sed ubi invenit gravia requirentia pœnam judicialem, quæ ſine proceſſu & Reo non cõvicto nec confeſſo non poteſt imponi, ſed eam præcedere debet ſententia judicialis, tunc neceſſe eſt, ut viſitator proceſſum judicialem à viſitatione diſtinctum inſtituat, & teſtes & Reum audiat, & poſtea per ſententiam definitivam controverſiam terminet, ſervato ordine juris, qui in ordine noſtro ſervari debet. Verum tamen eſt, quod poteſt conjungere viſitationem cum hoc proceſſu, & in ſequentibus interrogare fratres nedum ut viſitator, ſed etiam ut Judex reſpectu illius delicti & cauſæ, quam judicialiter intendit cognoſcere. Quando igitur aliquis ex fratribus depoſuerit aliquod delictum grave contra aliquem in viſitatione, de quo formandus ſit proceſſus judicialis, & ſpecialis inquiſitio, incipiet proceſſum ſequenti modo.

9. *In nomine Chriſti &c. amen. Cum in viſitotione generali habita in hoc Monaſterio N. ab A. R. P. N. Provinciali &c. Die &c. eſſet denunciatus Ioannes, quod commiſit adulterium cum Berta uxore Titii intendens d. A. R. P. Provincialis procedere in hac cauſa cum majori diligentio prout debitum ſui officii exigit, decrevit prout præſenti decreto decernit dictum denunciantem, & alios teſtes veriſimiliter informatos ultra nominatos interrogare electo actuario in hac cauſo præmiſſo juramento de fidelitate & ſecreto me infraſcripto F. N. Et primo vocori fecit N. de N. qui in viſitatione generali depoſuerat dictum Adulterium contra Ioannem, & præſtito ei juramento de veritate dicenda prout juravit, &c. od opportunas interrogationes, &c.*

Verum, quia ut dictum eſt, ſuperior eodem contextu poteſt uti officio Viſitatoris, & Judicis non erit validus proceſſus, ſi non præmiſſo expreſsè, vel implicite hoc decreto Judex de facto proſequatur proceſſum interrogando alios, ut teſtes ſervata forma juris in examine tam denunciantis, quam teſtium. Et primo interrogabit denunciantem.

Formo examinondi denunciantem aliquod delictum in viſitotione.

10. DIe &c. in noſtro Monaſterio &c. *Ponantur reſcripto ſupra nu. 5. in principio exominis teſtis de infamia, & poſteo ſubdatur primo igitur interrogatus. An quicquid depoſuit in viſitatione generoli contra Ioannem ſit ſecundum veritatem. Reſp. &c.*

Et monitus ut dicot quicquid depoſuit in viſitatione generali. Reſpondit io diſſi, che Giovonni &c. E quaſto io dico di nuovo per ſcarico dello mio coſcienza.

Interrogatus quomodo hoc ſciat? & ſi dicat, ſe ſcire de viſu, *interrogetur ubi, quando, quomodo, & quoties, & ut explicet omnes facti circumſtantias,* ut puta *Si alii hoc ſciunt, & qui ſint. Si nominatus erot ſolitus in illa Domo practicare. Si cum d. Berto colloquium ſæpe habuerit, ſi munera ei dederit, ſi alia ſigna ſpecialia familioritotis ei oſtenderit, & qui hoc ſciunt, &c.* Si deponit de auditu *dicat ubi, quando, quomodo, quoties, & à quibus audivit & quibus præſentibus, an illi à quibus audivit ſint fide digni, qua occaſione ita dixerunt, ſi ſint amici vel inimici Ioannis, ſi ipſe etiam ſit ejus amicus, vel inimicus ſit, de hoc ſi ſparſa forma publicat,* Et ſi deponit de fama interrogetur, juxta modum alias datum n. 5. ſuper hac interrogatione facienda. Item interrogetur *ſi de ſimili delicto fuerit alias denunciotus. & punitus &c.* Et finito examine *Tunc A. R. P. Provincialis pro nunc exomen dimiſit animo &c. adhibito ei præcepto de ſervando ſilentio, & ipſe relectum examen confirmavit, & propria manu ſubſcripſit, &c. Actum, &c.*

F. N. de N. Actuarius.

11. Sed quia in viſitatione Superior recipit depoſitiones fratrum ſolus ſine præſentia Notarii, advertat Superior in Ordine Prædicatorum, quod exceptis caſibus in quibus procedere poteſt per viam articulorum juxta ſtatutum Capit. Generalis Rom. anni 1629. quando ſervandus eſt ſtrictior ordo juris, non ſufficiet examen factum in viſitatione coram ſolo Superiore; ſed tam denuncians, quam teſtes coram Notario examinandi erunt; & advertat etiam Judex, ut ſemper juxta exigentiam juris prius probet corpus delicti permanentis, vel relinquentis poſt ſe veſtigium, vel ubi delictũ eſt facti tranſeuntis, prius licet, in eodem contextu inquirat de delicto quam de delinquẽte.

Forma incipiendi proceſſum, quando in inquiſitione generali reſultant indicia aut ſemipleno prabatio contra aliquem.

12. ET quia etiam aliquando in viſitatione non detegitur immediatè delictum, & delinquens, ſed aliquod illius indicium, tunc poterit hoc modo incipere proceſſum.

In nomine Domini &c. Amen. Hæc eſt ſpecialis inquiſitio quam facere intendit A. R. P. Provincialis, &c. contra F. N. de N. in inquiſitione generali habito in Monaſterio in eo, de eo, & ſuper eo, quod apoſtaſiam commiſerit, ut in actis viſitationis indiciatus apparet. Quapropter ne delicta impunito remaneant, decrevit ſuper hoc informationes ſumere, teſtes examinare, & alia præſtare, quæ ſunt de iure præſtanda. Acta ſunt hæc in eodem Manaſterio die &c. menſe &c. Anno &c. per me F. N. dicti Patris Actuarium od hoc deputatum excepta.

Ita eſt F. de N. Provincialis.
F. N. de N. Actuarius.

Debent verò examinari illi, vel illæ, qui denunciavit indicia, ſicut ſupra d. nu. 9. dictum eſt de eo, qui in viſitatione denunciavit delictum.

Forma incipiendi proceſſum ex inquiſitione generali, quam dicunt mixtam.

13. ALiquando inquiſitio partim eſt generalis, & partim ſpecialis, ut quando innoteſcit delictum, ſed ignoratur delinquens, vel è contra conſtat de perſona, & ignoratur delictum, ut fit in Sindicatu, de qua inquiſitione videnda erunt, quæ dicta ſunt ſupra *qu. 8. art. 7. 8. & 9.*

In hoc ergo caſu incipietur proceſſus hoc modo.

IN nomine Domini, &c. Hac eſt inquiſitio qua fit ob A. R. P. N. Provinciali hujus Monaſterii N. ſpecialis quidem quoad delictum, generalis verò quoad perſonos, eo quod ex foma & clamoroſa inſinuatione ad illius aures pervenit tale delictum perpetratum fuiſſe (explicetur ſpecies delicti) *cujus auctor ignoratur. Quapropter, ut ſuo officio ſatisfaciat, & aliorum ſcandalo proſpiciot, decrevit, prout decrevit eligere me, & elegit Actuarium in couſa, & de delicti corpore inveſtigare, ut poſſit poſtea olia peragere, prout de jure. in quorum fidem &c. datum in hoc Monaſterio &c. die &c. ſubſcriptiones ut ſupro. Actum, &c.*

Ita eſt F. N. de N. Provincialis.
F. N. de N. Actuarius.

Forme olio ad idem.

14. *IN nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti glorioſiſſimaq; Motris ejus, Amen. Quoniam ad aures A. R. P. F. N. de N. Provincialis hujus Provincia N. Religionis N. devenit Titium de N. vulneratum fuiſſe à quodam ex fratribus ejuſdem Religionis in hoc noſtro Conventu N. Ideo plurimum de integritote. Fr. N. de N. Sacerdotis ejuſdem Ordinis confiſus ipſum ſibi in Actuarium elegit, decrevitque, prout præſenti decreto decernit onte omnia de corpore inquirere delicti, & deinde reliqua præſtare, prout de jure omni, &c. in quorum, &c.*

Datum in noſtro Conventu N. die 7. menſis Iunii. anni 1656.

Ita eſt Fr. N. de N. Provincialis.
Egò F. N. de N. Sacerdos Religionis N. Actuarius.

15. Hæc via procedendi per viam inquiſitionis mixti facilior eſt, & ſecurior, & poteſt habere locum etiam ſi præcedat accuſatio, & denunciatio; quia tunc etiam tutius, & ſecurius aget Judex, ſi teſtes prius generaliter interroget, an ſciant commiſſum fuiſſe aliquod delictum, vel dum de delicto conſtat, an ſciant quis illud commiſerit, quam ſi interroget in ſpeciali an Titius, vel Cajus tale delictum commiſerit; nam ſæpius hujuſmodi interrogationes ſunt ſuggeſtivæ, ut explicatum eſt ſupra *quæſt. 23. art. 2.* Hoc ergo ſumopere advertendum, quod ad procedendum ſecundum hanc viam non eſt neceſſe, quod præcedat accuſatio, vel denunciatio, vel infamia, ſed ſufficit qualiſcumque notitia, vel rumor, & ſic poteſt incipi proceſſus per verba, cum ad aures noſtros &c. Nec eſt neceſſe quod Judex vel probet infamiam, vel oſtendat quomodo, & à quo audierit, ſed ſufficit, quod aſſerat audiviſſe, & poſtea probet corpus delicti eo modo quo poteſt, & poſtea generaliter inquirendo de delinquente, ſibi paret viam ad inquiſitionem ſpecialem.

16. Aliquando verò contingit, ut de delicto non conſtet, niſi ex dicto illius, qui damnum paſſus eſt. Ut ſi quis deponat ſibi furatam fuiſſe multam pecuniam, ſed dicat ſe neſcire, & non potuiſſe cognoſcere furem, & de corpore delicti aliter conſtare non poteſt; in hoc ergo caſu Judex accepta denunciatione, prius expendat an denunciator ſit dignus fide, & quatenus opus ſit, examinabit teſtes de fama bona & bona æſtimatione denunciatoris, ut videat, ſi illi fides præſtari debet: Et ſi illum fide dignum, vel non indignum inveniat, tunc procedat ad inquiſitionem delicti, & delinquentis per inquiſitionem generalem, parando ſibi viam ad ſpecialem.

Forma incipiendi proceſſum contra delinquentem cujus delictum incidenter cognitum eſt in alio judicio.

17. *IN nomine Domini. &c. Quoniam ex denunciatione facta coram nobis à Fratre N. de N. contra Fratrem N. de N. de ſuſpecto conſortio innotuit crimen furti contra dict. Fratrem, idcirco ne delicta impunita remaneant, decrevimus contra d. Fratrem N. de N. ex officio procedere, reducendo omnia qua adverſus ipſum producta ac probata ſunt in priori Iudicio ac alios teſtes ſumere, & producere, & inquiſitionem inſtituere ſuper annexis emergentibus. & dependentibus & omnia alia peragere prout juris eſt uſque ad ſententiam diffinitivam incluſivè.*

Datum die &c. in Monaſterio, &c.

F. N. de N. Provincialis.
F. N. de N. Actuarius.

19. Advertendum tamen, quod in multis caſibus, ut explicatum eſt ſupra *qu. 23. art. 7.* in eodem judicio, & contextu & proceſſu poteſt cognoſci de delicto incidenter cognito. Et tunc Judex poterit procedere contra delinquentem in eodem Judicio, ſervatis alias ſervandis, ſed ſi Judex non poſſit procedere criminaliter contra Reum, tunc opus erit, ut Judici competenti innoteſcat delictum incidenter

ter in alio judicio patefactum per accuſationem, vel denunciationem, vel famam aliquam, vel rumore & tunc Judex incipiat proceſſum per aliquam viam ex illis, quæ in hoc cap. ſunt poſitæ. Ubi vero Judex poteſt criminaliter procedere, ſi in judicio civili incidenter conſtet de delicto, poterit incipere proceſſum criminalem, ſub hac vel ſimili forma: *Cum in proceſſu civiliter intento in cauſa tali, &c. Titius confeſſus fuerit furtum tale, ſcilicet &c. vel de eo graviter ſit inditiatus &c. Idcirco ne delicta maneant impunita decernimus, &c.* Si etiam commiſſa fuerit falſitas per aliquem teſtem, vel accuſatorem, aut denunciatorem, aut Notarium, tunc idem Judex, etiam ſi cauſa principalis ſit civilis, poterit criminaliter de falſitate cognoſcere, & vti hac vel ſimili forma: *Cum N. de N. examinata in teſtem, probetur in actis eum falſum depoſuiſſe, idcirco volentes de juſtitia providere, decernimus illum ſuper hoc interrogare & via juris cantra illum pracedere.*

Forma incipiendi proceſſum per viam denunciationis.

19. DE denunciatione videnda ſunt dicta ſupra *q. 9. a. 1. & ſeqq.* In primis autem debet conſiderare Judex, an denunciatio ſit veriſimilis & probabilis, & expediar illam recipere. Debet verò denunciatio in ſcriptis porrecta inſeri proceſſui, ſive ſi ſit oretenus propoſira, debet ab Actuario in ſcriptis redigi, & in actis deſcribi. Hæc verò eſt forma denunciationis.

20. A. R. Pater Iuſte de N. *Provincialis Provincia* N. *Ega F. Auditar de* N. *Sacerdos Religionis* N. *denuncio juridicè P. V. F. Severum de* N. *Converſum hujus Conventus, qualiter die veneris proxime præterita ſexta hujus menſis magno quodam cultro noſtræ culinæ graviter vulneravit in brachio ſiniſtro, nec non in capite ſecularem, qui reperitur vulneratus in hoc conventu nomine Cajus de Fervidis de Monte Calva cum magna ſanguinis effuſione in noſtra Sacriſtia. Quod delictum publicum in hoc Conventu Ego denuncio non odio nec malevolentia, ſed honoris Dei zelo, Religionis bono. Datum in hoc noſtro Conventu* N. *die 7. Iul. anni 1649.*

Teſtes ſunt Patres fratres Verus de N. *& Conſtontius de* N. *Sacerdotes, & F. Reſiſtens de* N. *Sacerdas naſter Sacriſtanus.*

Ego Fr. Stephanus de N. *Sacerdos denuncio juridicè ut ſupra.*

21. Data hac denunciatione Judex faciet decretum de proſequutione proceſſus hoc modo:

Die 7. Iulii, Anno 1649. in noſtro Conventu N. *coram A. R. P.* F. *Iuſto de* N. *Provinciali Provincia* N. *præſentata fuit ſupraſcripta denunciatia. Idem plurimum de integritate P. Fidelis de N. Sacerdotis noſtri ordinis confiſcus idem A. R. P. ipſum ſibi in actuarium elegit, decrevitque prout præſenti decreto decernit ante omnia de corpore inquirere delicti occiſi &c. In quorum &c.*

Datum in Conventu N. *die 7. Iunii, anni 1649.*

Ita eſt F. Iuſtus de N. *Provincialis.*

Ega F. Fidelis de N. *Sacerdos* N. *Actuarius.*

Forma examinandi Denunciatorem

22. LIcet verò in delictis facti permanentis prius probandum ſir corpus delicti quam examinentur teſtes. Nihilominus quia non raro examinandus eſt denunciator, ut declaret ſuam denunciationem, ſeu ut cum juramento plenius denunciata exponat, ideo antequam etiam probetur delicti corpus, examinatur denunciator modo ſequenti.

Die 8. Iunii, anni 1649. in naſtro Conventu N. Coram A. R. P. Iuſta de N. Provinciali vocatus fuit P. Stephanus de N. Sacerdos N. denunciator ætatis ſuæ annorum 30. Religionis verò 12. & delato ei juramenta de veritate dicenda, prout juravit tactis, &c. ad opportunas interrogationes reſpondit, ut infra.

Interrogatur autem. An ipſe P. Provinciali aliquam denunciationem præſentaverit. Reſpondit &c. Item *utrum recordetur rerũ in dicta denunciatione contentarum.* Item *unde ſciat contenta in denunciatione.* Item *an aliqui interfuerint facto.* Item *an caſus ſit ſecretus, vel publicus.* Item *quo tempore vidit vel audivit ea, quæ depoſuit, & à quibus audivit, & quo loca, & quibus præſentibus, & an denunciatus ſit ſolitus delinquere & ſimilia facere. An ſit banæ vel male famæ. An fuerit alias inquiſitus, & alia ſimilia.*

23. Quia verò denunciator regulariter non poteſt eſſe teſtis de Jure communi, Judex in caſu, in quo non poteſt denunciatorem examinare in teſtem, ſed ſolum ad explicationem ſuæ denunciationis, hoc faciet explicare per Actuarium, quod denunciator examinatur ut denunciator, & non ut teſtis.

Forma incipiendi Proceſſum via denunciationis factæ per litteras ab aliquo abſente.

24. HUjuſmodi litteræ reponendæ ſunt in actis, & Judex formabit decretum hoc modo:

In nomine Domini, &c. Die 6. Iunii, 1649. in Monaſterio N. cum præterito proxima ordinario per poſtam (ſi aliter fuerit, aliter enarretur) *deveniſſet ad manus A. R. P. Iuſti de N. Provincialis, quædam Epiſtola, quæ incipit A. R. P. Obſer. Injuſtitiæ P. N. de N. & deſinit Tuſculani 23. Maii 1649. V. P. R. Servus & ob. fil. F. N. de N. conventus N. à tergo verò A. R. P. P. Provinciali N. Romam. Et in eadem Epiſtola quædam res continerantur, ſuper quibus informationes legitimè ſumendæ de Iure ſunt, prædictus Pater Provincialis ut ritè pracedat, ſibi in Actuarium elegit P. Fidelem de N. & exhibens Epiſtolam juſſit eam in actis inſeri, praut &c. & decrevit, praut præſenti decreto decernit ad recognitionem ejuſdem Epiſtolæ devenire, & alia præſtare, quæ de Iure præſtanda ſunt &c. In quorum &c.*

Ita eſt F. Iuſtus de N. Provincialis.

Ego P. Fidelis de N. Notarius.

25. Hic verò duo caſus diſtingui debent. Primus eſt quando litteræ ipſæ ſunt delictum, & ſcribens in ſcribendo delinquit, nec eſt propterea denunciator, ſed Reus. Et de hoc caſu dicendum erit infra. Alter caſus eſt quando litteræ continent delictum ab alio commiſſum, & illud denunciant Judici. Et in hoc caſu litteræ originales inſerendæ ſunt in proceſſu, & ſcribens examinari debet vel per Judicem ordinarium, vel per Commiſſarium ſequenti modo.

26. *Die 8. Iunii 1674. In noſtro Canventu N. Coram A. R. P. F. Iuſto Provinciali &c.* (vel *coram A. R. P. Simplicio Commiſſario &c.*) *vocatus fuit P. Modeſtus Sacerdos & denunciator per litteras ætatis ſuæ annorum &c. Religianis verò annorum &c. & dato ei juramenta de veritate dicenda, quod præſtitit tacta pectore more ſacerdotali ad opportunas interrogatianes Reſpondit ut infra. Interrogatus An ſciat ſcribere. Reſpondit ſcio. Interrogatus an aliquam Epiſtolam ſeripſerit A. R. P F. Iuſto Pravinciali &c. Reſpandit ſcripſi.* Succeſſivè vero interrogari debet *an recordetur earum quæ in dd. litteris continentur.* Item *ſi litteras recognoſceret ſi ſibi oſtenderentur*, & eis oſtenſis, *an fuit ille, qui ipſa ſcripſit.* Et ſucceſſivè interrogari debet de aliis, ut dictum eſt ſupra *nu. 22.* de examine denunciatoris.

27. Sed ſi neget ſe ſcripſiſſe & miſiſſe litteras, ceſſat denunciatio, nec eſt locus procedendi in cauſa ad ulteriora. Quamvis ex hoc poſſit Judex media inquiſitione generali ſibi parare viam ad inquiſitionem ſpecialem, ſi ſibi expedire viſum fuerit. Et in eo caſu, ſi etiam qui ſcripſit litteras inveniatur mendax, poteſt puniri. Et ſi haberentur ſufficientia indicia quod ipſe litteras conſcripſerit, poſſet contra eum procedi recognitis litteris, & ſi conſtaret quod ipſe litteras conſcripſit, poſſet puniri.

28. Sed ſi epiſtola contineret delictum ipſius ſcribentis, ut v. g. ſi diceretur. *Injuſtitia P. N. de N. Prioris N. uſque ad tyrannidem devenerunt, & idea prateſtor me ulterius manere cum iſta fera beſtia non valere. P. V. alibi me collocet, altas nan baculo ſed ferra utar, & prædictum interficiam: humiliter eam veneror. Datum N. Menſe &c. Anno &c. P. V. R. Ser. & obed. fil. F. Santius de N. A tergo vero A. R. P. obſer. P. Pravinciali N. Romam.* Tunc ut poſſit procedi etiam contra ſcribentem, prius per teſtes recognoſcendæ ſunt litteræ.

Forma recognitionis litterarum.

29. *Die &c. menſe &c. In Monaſterio N. coram R. P. N. de N. Provinciali vacatus fuit in teſtem P. N. de N. Sac. ætatis ſuæ 30. annor. Religionis verò 10. cui delato juramento de veritate dicenda, prout juravit tactis, &c. ad opportunas interrogationes reſp. ut infra.*

Interragatus. An ſcribere ſciat, & practicus ſit in manuſcriptis recognaſcendis.

Reſpondit. Scribere ſcio. Aliqnalemque praxim habea in recognoſcendis manuſcriptis.

Tunc R. P. juſſit, ut exhiberetur, & teſti oſtenderetur, præbereturque in manibus Epiſtola, de qua ſupra, eamque teſtis in manibus accipiens alta voce legit.

Interrogatus. An cognoſcat cujus manus ſit illa Epiſtola;

Reſpondit. Character hujus Epiſtolæ eſt F. N. de N.

Dictum eſt ei, ut bene & diligenter illam inſpiciat Epiſtolam, poſtquam autem teſtis iterum atque iterum eam vidit.

Interrogatus. An bene, & quomodo characterem illius Epiſtolæ cognoſcat.

Reſpondit. Bene cognoſco, characterem hujus Epiſtolæ eſſe F. N. de N. nanmodo quia pluries vidi eum ſcribentem, & illius character eſt omnina ſicut iſte, quem in iſta video Epiſtola, ſed etiam quia fui præſens, & vidi, dum eandem ſcriberet, & diligenter obſervavi eſſe illius tenoris, de quo in eadem Epiſtola à me lecta.

Interragatus. An aliquid ultra dicere velit.

Reſpondit. Non Pater.

Et Relectum examen confirmavit, & propria manu ſubſcripſit.

Ego F. N. de N. Sacerdos depoſui, ut ſupra.

Ega F. N. de N. Actuarius.

30. Eodem modo examinatur ſaltim alter teſtis, qui dum conteſtatur, deveniendum erit ad examen Rei, ut hic ſequitur.

31. *Eodem die & loco, & coram eodem conſtitutus fuit F. N. de N. ætatis ſuæ annorum, &c. Religionis vero, &c. Delatoque ei juramenta de veritate dicenda, prout juravit tactis Sacris Scripturis, præmiſſaque monitione de veritate dicenda ad opportunas interrogationes reſpondit ut infra.*

Interragatus. An ſcribere ſciat?

Reſpondit. Ita Pater.

Interrogatus. An unquam ſuo P. Provinciali ſcripſerit.

Reſpondit. Paucis ab hinc diebus unam ei direxi Epiſtolam.

Interrogatus. An propria, vel aliena manu d. Epiſtola ſcripta fuerit?

Reſp. mea propria manu illam ſcripſi.

Interrogatus. De qua materia in ea ſcripſit Epiſtola.

Reſp. Scripſi de injuſtitiis P. Prioris. N.

Interrogatus. An d. Epiſtolam recognoſceret, ſi eam videret?

Reſpondit. ita Pater.

Tunc R. P. juſſit, ut Epiſtola exhiberetur, de qua ſupra in actis inſerta, & in manibus Reo daretur ad eam videndam, & legendam prout &c. quam cum Reus vidiſſet, & intelligibili voce legiſſet.

Interrogatus. An hæc ſit Epiſtola prædicta, & manu ejus fuerit ſcripta.

Reſpondit. Hæc eſt mea Epiſtola, quam manu mea propria ſcripſi & A. P. V. R. tranſmiſi.

In-

Interrogatus, qua ratione ſcripſerit contra P. Priarem N. de N. ea. qua in eadem Epiſtola continentur. & legit.

Reſp. Satis rationabiliter eam ſcripſi, cum ſatis malè ſe geſſerit cum ſuis ſubditis, & præſertim mecum.

Interrogatus. Quo ferro intellexerit in d. Epiſtola ſe velle uti, & quare minatus fuerit ſe velle d. P. Priorem occidere.

Reſpondit. Nullam ſiniſtram habui intentionē occidendi, vel ferro vulnerandi d. P. Priorem, ſed tantum ita jactando ſcripſi ut P. V. me removeret de illo Monaſterio, & ita me ſubtraherem à periculis, in quibus reperiuntur ſubditi illius, cū ſit extravagantiſſimus ultra quam credi poſſit.

32. Eſt verò interrogandus hujuſmodi Reus, ut exprimat injuſtitias, quas dicit ſibi factas à Prioti, & ſi quæ alia deponat contra illum, adnotari debent, & addenda alia opportuna interrogatoria.

33. Sed ſi Reus negat Epiſtolam fuiſſe à ſe ſcriptam, & Reus ſciat ſcribere, Judex mandabit, ut ipſe ſcribat propria manu in ejus conſtituto verba pet Judicem dictanda, prout adnotantum eſt ſupra *quæſt. 19 nu. 7.* ubi etiam plures modi recognitionis poſiti ſunt, & explicatum eſt, quomodò, & quantum probant, & qualiter probatio per recognitionem ſcripturæ ſit valde fallax. Arbitratut autem Bictius *in praxi 4. num. 42.* quod cùm ſit difficile habere legitimas probationes per recognitionem ſcripturarum, regulariter conſultum erit, ut in his caſibus procedatut per viam articulorum in ſcriptis redactorum. Sed de hoc videantur dicta ſupra *quæſt. 10 art. 2.*

Praxis incipiendi proceſſum per viam Accuſationis.

34. DIcitur procedi per viam Accuſationis, quando proceditur ad inſtantiam partis. Et cum antiquitus multa eſſent de ſolemnitate libelli Accuſationis, & præcipuè quod Accuſator ſe ſubſcriberet ad pœnam Talionis, modo hoc non eſt neceſſarium, ſed Judices procedere poſſint ad ſimplicem querelam, & inſtantiam partis, prout explicatum eſt ſupra *q. 7. a. 1. num 5.* ubi etiam explicata ſunt requiſita ad legitimam accuſationem, & quis poſſit accuſare, & quomodo Accuſatio non multum deceat Religioſos. Quod etiam ſi Accuſator dedit contra accuſatum plura crimina, & primum de quo prius actum eſt probare non potuit, non ſit admittendus, ad probandum alios ex *Conc. 7. Carthag. & Arelat. probat. Auctor. tract. de Iud. poſt conſ. ord. Prædicat.* In hoc tamen caſu Judex ex officio procedere poterit ad probationem ſingulorum. In hoc ergo modo procedendi primò accuſator proponit accuſationem, ſub hac, vel ſimili forma.

Forma Accuſationis quando Accuſator propriam injuriam proſequitur.

35. *COram A. R. P. N. Provinciali die &c. menſe & anno &c. comparet Fr. Silvanus non animo calumniandi, ſed pro ſuo jure proſequendo, & defert ac proponit Iudicialem accuſationem contra F. N. qui menſe N. hujus anni ante januam refectorii hujus Monaſterii baculo illum aggreſſus eſt, & acerrimè illum in ſcapulis percuſſit, prout probare intendit, & accuſationem hanc uſque ad finem proſequi volens inſtat, & petit, ut informationes capiantur, & ne delicta remaneant impunita, ea fiant, quæ de jure ſunt facienda uſque ad ſententiam definitivam, ad hoc ut delinquens prædictus digna pœna puniatur, & condemnetur ſecundum formam juris, & omni via, jure, & forma, quibus melius fieri poteſt, ne in poſterum ſimilia contra ipſum Accuſatorem facere audeat, & examinari poſſunt F. N. Et F. N. qui interfuerunt. Et ita hoc & omni alio meliori modo &c. In quorum fidem propria manu ſubſcripſit, & ſubſcribit obligatus probare ſub pœna Talionis.*

Fr. Silvanus &c.

36. Sed ſi delictum non ſit contra privatam Juſtitiam Accuſatoris, & ita accuſatio non fiat ad proſequendam propriam Accuſatoris injuriam, ſed ad publicam vindictam, & boni communis intuitu, nihilominus Accuſator eadem forma utetur, & narrato delicto ſubjunget, *prout probare intendit, & accuſationem hanc &c. Ne impoſterum ſimilia facere audeat & punitio illius ſit in aliorum exemplum, &c.*

Forma Accuſationis, quando non conſtat de delinquente.

37. *COram vobis A. R. P. N. Provinciali &c. die &c. menſe &c. Anno &c. comparet in hoc Monaſterio F. Iulius, de N. & exponit, notificat, ac denunciat qualiter hac nocte præterita, dum ipſe erat in Choro perſolvens officium matutinum in propria cella ſibi furto ſublata fuerunt ſua ſcripta quadrageſimalia, & neſciens delinquentem, ut hoc delictum non remaneat impunitum, & ut reſtituantur ſibi dicta ſcripta quadrageſimalia, & ad omnem alium meliorem finem denunciat vobis tale delictum, & inſtat ut ex officio inquirat, & perquirat delinquentem, ut de jure eſt faciendum, quo delinquente invento procedatis ad ulteriora, prout de jure uſque ad ſententiam diffinitivam, & ita hoc & omni alio meliori modo.*

Fr. Iulius, &c.

Forma præſentationis accuſationis, & decreti de inquirendo, & electionis Actuarii.

38. *IN nomine Domini &c. die, &c. menſe &c. Anno &c. in Monaſterio &c. coram A. R. P. N. Provinciali &c. præſentata fuit ſupraſcripta accuſatio cum ſubſcriptione ad pœnam*

talionis,ut patet, ideo præfatus A. R. P. Provincialis decrevit, prout præſenti decreto decernit ante omnia de corpore inquirere delicti, electo actuario P. N. Sacerdote injuncto præcepto de fideliter ſcribendo & ſecreto tenenda.

Ita eſt F. N. Provincialis.

F. N. Actuarius.

39. Quandò delictum erit facti tranſeuntis,non eſt neceſſe quod formetur decretum inquirendi de corpore delicti. Et ſi etiam Accuſator non ſe ſubſcripſerit ad pœnam talionis, poteſt acceptari accuſatio per modum querelæ; debet tamen Judex advertere ne admittat accuſationem alicujus , qui prohibitus ſit accuſare. Et nihilominus (ſi Judex non habeat limitatam facultatem , ut non poſſit criminaliter procedere niſi ad inſtantiam partis) quando ſibi bonum viſum fuerit pro communi utilitate poteſt uti accuſatione tanquam ſimplici denunciatione , & ex officio inquirere, & ad ulteriora procedere. Imo poteſt ſimul utrumque modum jungere & tam ad inſtantiam partis querelantis, quam ex officio inquirere. Et ſicut dictum eſt ſupra nu.22. de Denunciatore ſic dicitur de Accuſatore, quod poterit Judex illum examinare, ſi opus fuerit , ut clarius conſtet de contentis in accuſatione. Poſtea Judex faciet decretum de inquiſitione facienda, & continuando proceſſum ſub hac, vel ſimili forma.

40. *Attentis ſupraſcriptis cum plenè in actis conſtet de corpore delicti* (ſi delictum ſit facti permanentis, & ſit probatum) *A. R. P. N. Provincialis præfatam accuſationem juſſit fieri de actis , prout inſeritur ; eamque admiſit ſi & in quantum &c. & volens debitè ſuo officio ſatisfacere decrevit , prout præſenti decreto decernit in Cauſa, & Cauſis procedere , informationes ſumendo, teſtes examinando, & alia præſtando, quæ de Iure noverit facienda omni meliori modo. Datum in hoc noſtro Monaſterio N. die &c. menſe &c. Anno &c. In quorum fidem &c.*

Ita eſt F. Iuſtus Provincialis.

F. Fidelis de N. Notarius.

41. Quod ſi Judex, vel non admittit querelam per modum querelæ ob ejus defectum, vel ex cauſa juſta vult uti illa ut ſimplici denunciatione, vel ſi ſimul vult procedere ad inſtantiam querelantis, & ex officio proprio, id totum exprimat in ſuprapoſito decreto.

Praxis incipiendi proceſſum per viam notorii.

42. VIdeantur dicta *ſupra quæſt. 10. art. 1.* Etenim ſi delictum ſit notorium Judici non eſt neceſſarius proceſſus, ut ibi eſt explicatum; qui tamen eſt neceſſarius quando notorium debet probari in Judicio. Tunc igitur poterit incipi proceſſus ſequenti modo.

43. *In Nomine Domini. Amen. Cum ad aures admodum R. P. F. Iuſti* Provincialis *pervenerit, quod in tali Monaſterio fuit tale delictum &c. notoriè & coram omnibus fratribus , aut coram majori parte fratrum in dicto Monaſterio degentium ſcilicet, die tali , & tali menſe hujus Anni &c. & in tali loco publico commiſſum. Idcirco decrevit per viam & modum notorii, informationes ſuper dicto delicto ſumere , teſtes in genere interrogando, ut comperto delinquente poſſit contra ipſum eadem via notorii procedere, electo ad hæc Actuario me N de*

Ita eſt F. Iuſtus Provincialis.

F. Fidelis Notarius.

N. infraſcripto. Datum hodie &c.

Alia Forma per viam Denunciationis.

44. *IN nomine Domini Amen. Die &c. Menſe &c. Anno &c. coram Admodum R. P. F. Iuſto* Provinciali *hujus Monaſterii &c. perſonaliter cõparuit F. N. de N. & dixit denuncio vobis qualiter die &c. menſe &c. Anno &c. hora prandii in publico refectorio hujus Monaſterii publicè & palam præſentibus omnibus Patribus & Fratribus F. N de N. dolosè, ſcienter, ac temerariè alapam in faciem impegit F. N. de N. & ita tali modo, quod dictus Frater N. de N. non poteſt negare, quod dictum maleficium non perpetraverit , nec eſt locus juſtificationi , cum d. maleficium ſit manifeſtum & notorium, & manifeſtè palam, publicè, & notoriè commiſſum, & cum ſcelere perpetratum, quo circa id vobis denuncio, ut de juſtitia ſuper hoc notorio delicto providere paſſitis. Quoquidem audito præfatus P. Provincialis cuncta ejuſdem prædicti fratris N. de N. denunciantis Chirographo obſignanda, & ſubſcribenda mandavit, ut re ipſa ſubſcripſit. Acta ſunt hæc in præfato Monaſterio in Camera ſolitæ habitationis ejuſdem P. Provincialis.*

45. *Eodem die &c. in Monaſterio &c. Præfatus Admodum P. Provincialis ut ſuo munere ſatisfaciat, & ne facta cum tanto ſcandalo impunita remaneant, decrevit informationes ſumere, & per viam & modum notorii procedere electo Actuario me N. infraſcripto.*

Ita eſt F. Iuſtus Provincialis.

F. N. de N. Notarius.

Et primo quidem vocatus fuit P. N. de N. cui præſtito Iuramento de veritate dicenda prout juravit &c.

Forma procedendi contra Reum coram Iudice delinquentem.

46. *IN nomine Domini &c. Amen &c. Hodie &c. & in hoc noſtro Monaſterio , & in ſua Cella coram Admodum R. P. N. Provinciali, quaſi pro Tribunali ſedenti F. N. de N. Reum examinante in, & ſuper cauſa de qua in actis ipſe Reus Dei timore poſtpoſito Deum blaſphemavit* vel *alapam uni ex aſtantibus impegit &c. ſuper quibus idẽ P. Provincialis volens de Iuſtitia procedere ipſum F. N. de N. vocavit, eumq; interrogavit , cur ſic blaſphemaverit* vel *cur alapam F. N. impegerit &c.* Si Reus confitetur ſtatim ipſum condemnet; Si neget examinentur duo teſtes, qui de facto deponant, & debet fieri condemnatio antequam Reus diſcedat à Tribunali, & præſentia Judicis, alias debet citari ad ſententiam. Si verò delictum fuit commiſſum in præ-

ſen-

ſentia Judicis, ſed extra Judicium exiſtentis proceditur via ordinaria, ac ſi delictum non fuiſſet commiſſum coram Judice.

Practica incipiendi Proceſſum contra delinquentem deprahenſum in ſraganti delicto.

47. *IN nomine Domini &c. Die &c. Coram admodum R. P. N. Provinciali &c. Comparuerunt N. de N. & ipſi Patri Provinciali præſentaverunt F. N. de N. Reum præſentem audientem & intelligentem, quam apprehenderunt in actu quo vulneravit F. N. de N. & in ipſo actu nullo actu extraneo media interveniente, & cæperunt in tali loco hodie prædicto die &c. & captum in d. P. Provincialis fartis reduxerunt, & aſportaverunt, ut ſic poſſit contra ipſum procedere, ut juris erit.*

48. Hoc autem facto ſtatim examinantur Apprehenſores medio Juramento tanquam teſtes, & fit decretum ſequenti modo.

49. *Quo audito Admadum R. P. Provincialis ut ſua muneri ſatisfaciat decrevit ſtatim perquirere veritatem, & apprehenſores & alias teſtes examinare medio Iuramento. Ec primo monitus F. N. de N. de veritate dicenda prout juravit &c. & in præſentia ipſins capti audientis, videntis, & intelligentis examinavit, & interrogavit primo. Quare apprehendiſti hunc fratrem, & coram me adduxiſti. In qua loco, & tempare apprehendiſti? In quo actu, &c. quautum ſpatium temporis interpoſitum fuit inter tale delictum, & apprehenſionem? Qui erant præſentes in dicto actu, & in ipſa apprehenſione?* Item *ſi apprehenſus fecit reſiſteutiam in apprehenſione &c. ad quem finem ipſum apprehendiſti &c.*

50. Examinatis autem teſtibus in præſentia Rei ſtatim examinatur Reus, & proceditur ad ulteriora juxta dicenda infra ſuo loco.

Forma incipiendi praceſſum per Iudices Delegatos.

51. DIſcrimen eſt inter modum procedendi per Judicem ordinarium, & Judicem Delegatum. Duplici autem modo deputantur Judices Delegati, vel ſcilicet depurando illos ut Viſitatores Provinciarum, aut conventuum, vel ut Commiſſarios in una, vel altera cauſa determinata. Si mittendus ſit viſitator, fieri poterit commiſſio in forma ſequenti.

52. *R. in Chriſta P. N. de N. Priari N. & F. N. de N. ejuſdem Ordiuis Provincialis ſalutem. Cum in Provincia N. quædam ſint diſponenda negotia, pro quibus nos intereſſe, ſicut cupimus, non valeamus. Hinc te de cujus prudentia, & Religionis zelo maximè confidimus virtute præſentium viſitatorem generalem, & vices noſtras per omnia gerentem ſuper præfatam Provinciam conſtituimus, & declaramus. Dantes tibi facultatem, & omnimodam uoſtram auctoritatem in utroque foro viſitandi, moneudi, carrigendi, punieudi, ligandi, & abſalvendi à caſibus reſervatis, diſpenſandi ſuper irregularitatibus, per cenſuras Eccleſiaſticas, & alias pœnas, coercendi & compellendi, Novitios ad Ordinem recipiendi, cauſas cognoſcendi, & terminandi, ſi opus fuerit in carcerem trudendi, & rigoraſo examine cõtra quoſcumque nobis ſubditos utendi, etiam per torturam ſervatis ſervandis, electiones confirmandi, ſeu infirmaudi, & generaliter omnia, & ſingula integre perficiendi, quæ nos ipſi facere poſſemus, ſi perſonaliter adeſſemus. Præcipientes Religioſis univerſis in d. Provincia nobis ſubditis, ut tibi perinde ac nobis in omnibus obediant. Peracto autem tempore viſitationis, & omnibus expeditis, quæ ad tuum officium pertinere poterunt ad tuam Provinciam N. redibis. In quorum fidem has manu noſtra ſubſcripſimus, & ſigillo majori officii noſtra muniri juſſimus. Datum &c. Ita eſt F. N. de N. Provincialis, Locus † Sigilli.* In Ordine Prædicatòrum debet præfigi tempus, ultra quod non poſſint protrahere viſitationem, ut fuit ſtaturum Neapoli 1600. ord. *7.* & confirmatum Romæ 1601. conſ. 13. & Valiſoleti 1605. conſ 9. Quæ vero inquirere debeat habetur, expreſſum Lugduni 1536. ord. 1. *& latius in conſt. diſt. 2. cap.* 11. §. *1. litt.* A.

53. Viſitator autem deputatus ſupraſcriptam Commiſſionem legere faciat in publico Refectorio in ingreſſu Provinciæ, ad quam viſitandam dirigitur, & congruum erit, ut hæc publicatio fiat in conventu præcipuo Provinciæ vel etiam in Capitulo Provinciali, ſi tunc celebretur. Viſitator autem miſſus ubi procedendũ ſit per viam juris, uti poterit aliqua ex formis præſcriptis juxta exigentiam materiæ.

54. Tempore autem viſitationis cum de jure communi totum externum contentioſum regimen ad viſitatorem pertineat, ad Prælatos autem inferiores ſive conventuales, ſive Provinciales voluntaria tantum ſpectet juriſdictio, ut probat Lezan. *tom. 2. cap. 13. nu. 28.* citans Portell. *in dub. regul. verſ. Provincialis in addit, ad add.* De quo agit Sanch *lib. 3. de Matrim. diſput. 8.* Ideò ſi cauſa præſertim inchoata committenda fuerit, hæc forma in calce proceſſus à Prælato inferiori præſentati regiſtranda erit.

55. *Die &c. anno &c. In noſtro Conventu* N. *In adventu uoſtra ad hanc Provincialm viſitandam cum R. P. Petrus de N. ejuſdem Provincialis in hoc proceſſu cauſam, & cauſas præſentaſſet contra N. de N. noſtrum Converſum, cum omnibus in eodem proceſſu actitatis; Nou valentes per nos ipſos gravioribus viſitatianis curis præpediti cauſam, & cauſas proſequi, maudamus R. P. Provinciali, ut ipſe vel ſolus, vel cum uno, ſeù cum pluribus uſque ad ſententiam diffinitivam excluſivè prout de jure &c. eam proſequatur. Omni &c, in quorum &c.*

Ita eſt F. N. Provincialis.

Locus ✠ *Sigilli*

Forma mittendi Commiſſarium.

56. DUm autem mittendus ſit Commiſſarius pro cauſa aliqua determinata, commiſſio expediri poterit ſequenti modo.

R. P.

R. P. N. de N. Priori &c. F. de N. ejuſdem Ordinis Provincialis ſalutem.

Cum ad nos per judicialem denunciationem delatum fuerit F. N. de N. in electionibus facinus ſubornatianis perpetraſſe, praut latius in eadem denunciatione à nobis ſit & inquantum &c. admiſſa, ad quam &c. Cum per nos ipſas gravioribus negaciis præpediti in hac cauſa, & cauſis procedere non poſſimus. Confiſi de tua doctrina, induſtria, & integritate virtute præſentium te Commiſſarium vices noſtras in hac cauſa, & cauſis per omnia gerentem conſtituimus, & declaramus. Dantes tibi facultatem Religioſos nobis ſubditas Provincia N. ad te vocandi, examinandi, carcerandi & rigoraſo examine per torturam compellendi Nec non ſeculares, aliorumque ordinum Regulares, quatenus voluntariè ſe examini ſubjiciant, aliiſque ſervatis ſervandis examinandi cauſamque & cauſas eaſdem uſq; ad omnimodam expeditionem, & terminationem per ſententiam, ſeu decretum incluſivè proſequendi. Et ad ſupradicta perficienda facultatem tibi impertimur quocumque te conferendi cum ſocio ſeu ſociis tibi bene viſis, quas & eoſdem à juriſdictione omnium Pralatarum nobis inferiorũ eximimus. Pracipientes in virtute Sancta Obedientia &c. omnibus, & ſingulis noſtris ſubditis, ut omni mora poſtpoſita in his qua cancernunt celerem & legitimam hujus cauſa expeditionem cum annexis & connexis tibi pareant. Datum &c. die &c. menſe &c. anno &c.

F. N. de N. Provincialis.

Locus ✠ *Sigilli*

57. Eadem forma deſervire poterit paucis mutatis in commiſſione ad plures cauſas, vel ad univerſitatem cauſarum.

At vero Commiſſarius bene perpenſis litteris ſuæ commiſſionis, ne excedat metas in ipſis ſibi præfixas, priuſquam proceſſum cauſæ incipiat, oſtendet litteras Superiori Conventus, & eas legi faciet in refectorio ſeu Capitulo convocatis Religioſis Conventus. Quod ſi hoc expediat, aliquando ſingulis examinandis ſuam notificet auctoritatem. Proceſſum autem inchoabit modo ſequenti.

58. In namine Domini Amen. Die &c. anni &c. In noſtro Canventu &c. Acceptis nuper à R. P. N. de N. Priare N. patentibus litteris admodum R. P. N. de N. noſtri Provincialis manu ipſius ſubſcriptis, & Provincialatus officii Sigillo munitis ſub. Datum &c. menſe &c. anno &c. quibus d. P. N. Commiſſarius generalis inſtituitur in cauſa & cauſis contra F. N. de N. prout latius in eiſdẽ Patentibus litteris, qua incipiunt R. P. N. de N. & deſinũt. Datum &c. die &c. menſe &c. anno &c. P. N. de N. Provincialis, Quas inſimul cum denunciatione, de qua in ipſis mentio ſit incipientes Admodum R. P. Provinciali N. & deſinunt. Ego P. Auditor de N. Sacerdos N. juridice denuncio. ut ſupra, idem. Commiſſaria juſſit inſeri in actis praut &c. (vel dicitur de indictis patentibus) *quarum tenor eſt talis. R. P. N. de N. &c.* Et hic ad litteram Patentes litteræ deſcribantur, & hoc præſtandũ præſertim erit, dum commiſſio eſt ad cauſas plures contra diverſos Reos, ut ſinguli proceſſus habere ita poſſint congruum initium.

59. Commiſſione ergo per F. N prædictum juxta præfatas patẽtes litteras accepta plurimum de integritate F. Fidelis de N. *Sacerdos canfiſus ipſum in ejus ſibi Actuarium elegit, decrevitque prout præſenti decreto decernit in cauſa, & cauſis ſibi commiſſis procedere infarmationes ſumendo teſtes examinando, & alia prout de jure præſtando. Omnis &c. In quorum.*

Ita eſt F. N. de N. Commiſſarius generalis & Prior &c.

Ego F. N. de N. Sacerdos Actuarius.

60. Si verò Provincialis habuerit notitiam delictorum commiſſorum in aliquo Conventu per viam accuſationis, commiſſionem incipiet, *cum ad nos per judicialem accuſationem delatum fuerit &c.* Et ſi notitiam eorumdem delictorum habuerit, non per denunciationem judicialem, ſed per relationem ſibi à pluribus fide dignis factam incipiet commiſſionem per clauſulam *cum ad aures noſtras pervenerit per famam, vel rumorem. vel relationem plurium fide dignorum, vel alicujus fide digni &c.* Sed deficiente accuſatore, vel denunciatore, vel per Commiſſarium probanda erit prius infamia allegata, vel commiſſarius non incipiet proceſſum niſi per viam generalis Inquiſitionis modo ſupra *num. 2. et ſeqq.* explicato.

61. Semper verò Commiſſarius prius probare debebit corpus delicti relinquentis poſt ſe veſtigium, & ubi delictum eſt facti tranſeuntis, ordo juris poſtulat, ut prius de delicto, & indè de delinquente inquirat, prout etiam ſupra *num. 11.* dictum eſt.

Caput. II.

De praxi ſervanda in probatione corporis delicti.

62. POſtquam Judex habita notitia delicti, vel per infamiam, vel per inquiſitionem generalem, vel per denunciationem, vel per accuſationem decrevit devenire ad inquiſitionem ſpecialem contra delinquentem, ſi delictum ſit facti permanentis debet prius viſitare, & probare corpus delicti juxta conditiones, & circumſtantias illius, prout probatum eſt *qu. 20. art. nn.* Et ideo ſi in decreto inquiſitionis ſimul non decrevit viſitandum eſſe corpus delicti, de hoc decretum faciet ſpeciale in forma ſequenti, vel alia ſimili.

Advertendum etiam quod dicta *qu. 20. nu. 21. ex Bicta in praxi 1. nu. 7.* dictum fuit non eſſe neceſſarium examinare teſtes coram quibus Notarius viſitavit corpus delicti, & qui inſtrumento Notarii ſubſcripſerunt. Quamvis illos examinare ſit tutius. Etenim quod imò hoc ſit neceſſarium præter citatos *d. quæſt. 20.* tenet Antonius Conciolus *in reſol. crim. v. corpus delicti reſp. 4.* Sed diſtingui debet inter

ter recognitionem rei viſibilis, & recognitionem perſonæ, & qualitatum, quæ ſolo viſu non percipiuntur, & ex cognitione aliunde habita pendent, ut quod occiſſus ſit Titius, nobilis, dives, filius Caii &c. Nam de iſtis Notarius ſolus fidem facere non poteſt, ſed per alios teſtes probari debent. Et in his terminis id docet Farinac. *qu. 2. n. 4.* Sed loquendo de his, quæ ſub ſenſu cadunt, & quæ ex ſola præſenti inſpectione Notarii cognoſcuntur, & à Notario in præſentia teſtium ſenſibiliter inſpiciuntur, & teſtes ſcripturæ Notarii ſe ſubſcribant, in hoc caſu ſcriptura Notarii fidem obtinet ex præſentia, & ſubſcriptione teſtium. Et licet regulariter non credatur Notario ſine teſtibus, ut dicit; Rota coram Greg. XV. *dec. 71.* Et alias pluries; aſſertio tamen Notarii de illo, quod ſpectat ad ſuum officium munita ſubſcriptione teſtium non eſt aſſertio Notarii ſine teſtibus.

Forma decreti viſitationis corporis delicti.

63. *IN nomine Domini &c. Cum ad aures A. R. P. F. Iuſti* Provincialis *Provincia N. vulneratum fuiſſe F. Fulanum, ideo electo me infraſcripto Actuario in cauſa decrevit, prout præſenti decreto decernit accedere ad locum delicti ſimul cum teſtibus rogatis & me Actuario, & de corpore delicti ante omnia inquirere, in quorum fidem, &c. Datum &c. die &c.*

Ita eſt F. Iuſtus Provincialis, *&c.*
Ego *F. N. de N. Actuarius.*

Forma viſitandi corpus delicti alicujus vulnerati.

64. *IN nomine &c. Viſitatus fuit ab A. R. N. Provinciali hujus Monaſterii præſentibus infraſcriptis F. Fulanus jacens in lecto in cella infirmorum vulneratus unico, vel pluribus vulneribus; quorum alterum eſt in capite, alterum in brachio dextero* (& ſic de ſingulis vulneribus) *cum maxima ſanguinis effuſione, quod vulnus videbatur gladio punctini acutiſſimi illatum, vel inſeris, prout apparebat, & erat longitudinis trium digitorum, & erat profundum, &c. quod nos vidimus ac propriis oculis perſpeximus* (Et hoc modo deſcribantur ſingula alia vulnera) *& ſi propter medicamenta vulnus detegi non poſſit & ipſius qualitas videri, dicetur quod vulnus, aut vulnera propter medicamenta appoſita videri non potuerunt. Actū in Monaſterio &c. die &c.*

Ita eſt ego N. Provincialis.
Ego F. N. fui præſens.
Ego F N. fui præſens.
Ego N. Actuarius.

65. Sed quia non eſt neceſſe quod Judex per ſe ipſum viſitet corpus delicti, ſed poteſt id committere Notario, quando corpus delicti probatur per Actuarium, tunc Actuarius incipiet deſcribere viſitationem per hæc verba

66. *In nomine Domini, &c. viſus, & repertus fuit per me Actuarium infraſcriptum præſentibus infraſcriptis teſtibus ejuſdem Monaſterii de mandato A. R. P. Provincialis F. Fulanus jacens in lecto &c.*

67. His verò peractis, quia agitur de vulnerato vivente, debet ipſe examinari juridicè.

Forma interrogandi, & examinandi vulneratum.

68. *DIe &c. In hoc Monaſterio, &c. coram A. R. P. N. Provinciali ſedente in Camera, in qua jacet F. Fulanus vulneratus, & requiſitus ut ſe examini ſubjaceat, delatoque ei juramento de veritate dicenda, prout juravit &c. ad opportunas Reſponſiones, Reſp. Interrogatus. Quomodo reperiatur ita vulneratus, & à quo tempore, Reſpondit, &c. Interrogatus. An cum aliquo inimicitiam contraxit? Reſpondit, &c. Interrogatus, cum quo? Reſp. &c. Interrogatus ex quo tempore. Reſpondit &c. Interrogatus, ob quam Cauſam talem inimicitiam contraxerit? Reſp. &c. Interrogatus. An aliis hæc inimicitia fuerit nota, & quibus? Reſp. &c. Interrogatus. Quomodo ad illorum notitiam venerit? Reſp &c. Interrogatus A quo vulneratus fuit? Reſp. &c. Interrogatus, quo loco? Reſpondit &c. Interrogatus qua die & hora? Reſpondit &c. Interrogatus, in quibus partibus? Reſp. &c. Interrogatus. An vulnerans erat ſolus, vel cum aliis, quando ipſum vulneravit? Reſp. &c. Interrogatus. Quo genere armorum? Reſp. &c. Interrogatus Quomodo factum acciderit? Reſp. &c. Et Relectum examen confirmavit, & propria manu ſubſcripſit, acta ſunt, &c.*

F. N. Provincialis.
F. N. fui præſens.
F. N. fui præſens.
F. N. Actuarius.

69. Diſtinguendum tamen hic eſt inter vulneratum non ſubditum Judici, & illi ſubditum. Nam ſi non eſt ſubditus, & interrogetur qua occaſione, & cauſa fuerit vulneratus, & nolit deponere, & v. g. respondeat *caput doleo propter vulnus, quod in eo videtis, nolite mihi præbere occaſionem loquendi ſed interrogate teſtes, qui fuerunt præſentes*, permitti poterit ejus ſilentium. Imo ſi cauſa data vulneranti ſit culpa ipſius vulnerati punibilis in judicio, vel inferens illi infamiam, aut grave præjudicium, non tenetur illam manifeſtare Judici, cui non eſt ſubditus. Interrogabitur tamen ut dicat, qui fuerint præſentes, vel à quibus Judex poſſit informari, & ad hoc tanquam teſtis reſpondere tenebitur, ſi ſine gravi damno id tacere non poſſit. Et in omni caſu, in quo vulneratus tunc non poſſit reſpondere, differendum erit examen illius ad aliud tempus, in quo reſpondere alia poſſit, & hoc adnotandum erit in proceſſu.

70. Interrogationes aliæ fieri poſſunt juxta qualitatem facti, & vulnerati reſponſa. Si autem vulneratus nolit delinquentem manifeſtare, vel indicia contra eundem tradere, cogi poteſt à Judice.

Forma viſitandi cadaver occiſi.

71. *IN nomine Domini Amen &c. viſum, & repertum fuit per me Actuarium infraſcriptum præſentibus admodum R. P. N. Provinciali*

ciali, & teſtibus infraſcriptis cadaver F. Fulani indutum habitu Religioſorum, quo ſolent veſtiri noſtri converſi, ætatis, ut dicebatur, annor. 40. indumenta autem ejus erant vetus ſcapulare nigri coloris cum caputio ejusdem coloris, & tunica alba femoralia, tibialia, & torax ex lino albi coloris, zona, qua erat præcinctus, erat ex corio nigro, calceamenta in pedibus ex nigro corio, in ſaculo dextero femoralium habebat quatuor nummos argenteos vulgo Iulii involuti in naſiſtergio, quos ego Actuarius accepi animo ſervandi, &c. Repertum fuit dictum cadaver jacens in terra ante portam Refectorii, duo vulnera habebat unum in capite profundum uſque ad cerebrum, longitudinis palmi unius factum, ut videbatur, ſecuri, alterum in pectore penetrans, &c. & quod ex cultro factum videbatur, prout ego adnotavi de mandato d. A. R. Provincialis præſentibus teſtibus infraſcriptis hodie, die, menſe, & an. In quorū fide, &c.

Ita eſt Ego F. Iuſtus Provincialis, &c.
Ego F. N. de N. fui præſens
Ego F. N. de N. fui præſent.
Ego N. Actuarius.

Forma inquiſitionis corporis delicti occiſi, ſed incogniti.

72. *Viſum & repertum fuit per me Actuarium infraſcriptum præſente A. R. P. Iuſto de N. Provinciali cadaver cujuſdam hominis indutum habitu Religioſorum N. juſtæ ſtaturæ, barba rubicunda, ætatis ut videbatur annor. 30. circiter, indumenta autem ejus erant unum ſcapulare nigrum cum caputio, tunica alba, femoralia, tibialia, & torax ex lino albi coloris, zona lana erat præcinctum, & calceamenta in pedibus ejus ex nigro groſſo corio, in ſaculo dextero femoralium habebat quatuor nummos argenteos vulgo d. Paoli involutos in naſiſtergio, & unam ſubulam ſatis oblongam infixam in parvo ligno. Repertum fuit d. cadaver jacens in terra intra portam præcipuam horti N. hujus Monaſterii N. & propè eam, quod duo vulnera habebat unum in medio capitis ſatis profundum uſq; ad cerebrum, & ſecuri factum videbatur, & erat longitudinis fere unius palmi, alterum in ſiniſtro humero penetrans uſque ad oſſa longitudinis quaſi palmaris, & ſecuri; &c. Item videbatur factum. Prædictas res in ſaculo repertas, ut ſupra, Ego infraſcriptus Actuarius accepi animo eas ſervandi. Omnia verò ſupraſcripta ego vidi & adnotavi de mandato, & ut ſupra. præſentibus, A. R. P. Provinciali, & teſtibus infraſcriptis ad hoc ſpecialiter vocatis. Actum in Monaſterio, N. die 7. Iunii 1649.*

Ita eſt ego Fr. Iuſtus Provincialis.
F. N. de N. fui præſens.
Ego F. N. de N. fui præſens
F. N. de. N. Actuarius.

73. Si autem occiſus non ſit incognitus, examinabuntur teſtes de occiſi nomine, cognomine, & patria, & ſi ſit incognitus, & ſi ſtatim non habeantur teſtes informati, & examen fieri non poſſit, relinquendum cadaver inhumatum in loco ubi pertranſeant perſonæ, quæ occiſi cognitionem habeant, & lapſo competenti termino ſepeliatur, & nihilominus licet nomen occiſi ignoretur, ſufficienter conſtabit de corpore delicti. Quod ſi cadaver fuiſſet humatum debet deſumari habita competenti licentia.

74. Si autem corpus delicti ſit dubium ut puta, ſi mortuus fuerit interfectus veneno & neſcitur, an ex veneno innato, vel propinato, ſervabitur forma ſequens.

Forma Viſitationis Corporis delicti ex ſuſpicione veneni, vel in alio caſu dubio.

75. *Viſum & repertum fuit per me infraſcriptum Actuarium ex commiſſione A. R. N. Provincialis & teſtibus infraſcriptis in camera ſita in dormitorio N. ubi habitabat F. Fulanus de N. cadaver ipſius in lecto ſtratum, & extinctum, lividum circa labia, & ungues manuum, & pedū cum ſpuma livida, quæ de ore cadebat, quod denudatum viſum & repertum eſt cum quibuſdam maculis nigris è regione cordis, & pectoris, erat autem habitu nigro Religioſo &c. indutum, præcinctum zona, ex corio nigro confecta &c.*

76. Vel ſi fuerit repertum cadaver in piſcina vel puteo ſito in horto vel ex eo puteo extractum, deſcribatur hoc modo.

Viſum & repertum &c. Cadaver F. Fulani exiſtens in piſcina horti vel puteo, quod extractum repertum fuit ſemitumens, & totum lividum, jacens ſupinum in terra totum aqua madefactum paulo ante ut aſſeritur extractum, indutum &c.

77. Si autem Cadaver fuerit repertum laqueo appenſum, dicatur:

Viſum & repertum &c. Cadaver F. Fulani in Culina laqueo & trabe quadam pendente ſuſpenſum, extinctum jam & frigidum, manibus ſolutum, nigrum in facie, ore, & oculis torvum & diſtortum, indutum &c.

78. Vel ſi cadaver fuerit inventum in lecto cum laqueo circa collum, dicatur:

Viſum & repertum fuit &c. Cadaver F. Fulani jacens ſuper ſuum lectum cum laqueo circa collum apprime compreſſo, cujus manus circa laqueum erant applicatæ, lingua autem ex ore prominebat &c.

Quæ omnia vidi, & adnotavi præſentibus infraſcriptis teſtibus ad hæc vocatis. Acta ſunt hæc in hoc Monaſterio per me F. N. de N. Actuarium & commiſſarios de mandato &c.

F. N. de N. fui præſens.
F. N. de N. fui præſens.
F. N. Actuarius.

79. In primo autem caſu veneni vocandi ſunt medici, ut videatur an mortuus obierit ex veneno propinato.

Forma Examinis Medici in caſu Veneni.

80. *ANno &c. Die &c. menſe; Cum de morte F. Fulani pateat, qui repertus eſt mortuus*

tuus

tuus in camera &c. & de cauſa mortis non certè conſtat, an ſcilicet per veneni aſſumptionem; an verò naturaliter acciderit, A. R. P. Provincialis &c ne in tam gravi negotia juſtitiæ ſua officia deſit, decrevit vocandum & examinandum eſſe Peritum. Quare habita facultate à D. Gubernatore Civitatis vocari ad ſe fecit D.N. Medicum Phyſicum ordinarium, vel D.N. & D.N. medicos Phyſicos, & rogavit eos, ut diligenter cadaver cum ſuis ſignis aſpicerent, quo facto juramentum eis exhibuit, prout juraverunt tactis corporaliter Sac. Scripturis, & coram me Actuario in hunc modũ ſingillatim interrogavit. Et primo interrogavit D. N. An ipſe noverit F. Fulanum jam defunctum, dum in vivis ageret. Interrogatus. An defuncti complexionis naturam perſpectam habuerit, & an ipſum unquam curaverit. Interrogatus. An cognoverit ſecundum ſuam artem & profeſſionem ex his, quæ vidit in ipſo cadavere cauſam ipſius mortis. Si reſpondeat dicens. *Suſpicor probabiliter ſecundum meam profeſſionem attentis maculis, quibus eſt reſperſum præſertim circa cordis regionem veneno interemptum fuiſſe. Interrogatus. An judicet mortuũ fuiſſe ex veneno extrinſecus aſſumpto, an potius ex veneno ingenito. Reſpondit. Stante ſubitanea mutatione poſt cibi aut potus aſſumptionem, credo mortuum fuiſſe ex veneno aſſumpto non ex veneno ingenito, quia venenum ingenitum non ita de repente operatur ſicut venenum aſſumptum. Interogatus. An aliquid aliud velit dicere &c. Et relectum examen confirmavit, & propria manu ſubſcripſit.*

Io N. Medico affermo come di ſopra.
Ego F. N. Teſtis
Ego F. N. Teſtis.
Ita eſt F. N. Provincialis.
Ego F. N. Actuarius.

81. Et hoc modo examinabuntur alii Medici, qui fuerunt vocati. Sed & examinandi ſunt teſtes, qui poſſint eſſe informati de veneno.

Forma examinandi teſtes in caſu Veneni.

IN nomine Domini &c. Anno &c. Die &c. In Monaſterio &c. coram præfato &c. vocatus fuit in teſtẽ F. N. Interrogatus. An cognoverit F. Fulanum modo defunctum. Item *à quo tempore;* Item *an noverit illum bonæ, vel infirmæ valetudinis.* Item *quo morbo ſpeciali laboraret.* Item *an defunctus gravem cum aliquo querelam haberet, aut odium, aut aliquis de ipſo in re gravi conqueſtus fuerit.* Item *quomodo noverit.* Item *an noverit aliquem defuncto minatum fuiſſe, quod vindictam de ipſo exigeret.* Item *an ſciat dictum defunctum antequam in morbum incideret, cibum aliquem nocivum comediſſe.* Item *à quo & quibus præſentibus illi cibi deferebantur, poſtquã in morbum incidit, & quis ejus curam haberet.* Item *an viderit vel audiverit dictũ defunctum poſt cibum, vel ſtatim vel aliquibus horis elapſis, vel poſtera die majori morbo aggravatum vomuiſſe.* Item *an noverit vel audiverit cujus coloris extiterint ea, quæ vomitu ſe purgavit.* Item *an ſciat res per hujuſmodi vomitũ purgatas medico videndas oblatas fuiſſe & cuinam medico eas obtulerit, & quis tunc præſens adeſſet.* Item *an noverit vel audiverit quo mortis genere defunctus obierit.* Item *quid ipſe ſentiat de hujuſmodi fama.* Item *quid ipſum teſtem ad id credendum impellat.* Item *de cauſa ſcientiæ, loco & tempore.*

Poſtea verò ſubſcribunt teſtes & Actuarius.

Forma probandi corpus delicti in crimine furti.

In nomine Domini &c. Die &c.

82. *CUm ad aures Admodum R. P. Provincialis &c. perveniſſet commiſſum fuiſſe furtum in Sacriſtia hujus noſtri Monaſterii, decrevit, prout præſenti decreto decernit electo me infraſcripto actuario in cauſa de corpore delicti prius inquirere: quapropter ipſemet N. Provincialis, & ego actuarius in cauſa à dicto A. R. P. Provinciali electus, ac infraſcriptis teſtibus ad hoc vocatis, devenimus ad eandem Sacriſtiam, & invenimus oſtium fractum, & ſecuris ictibus in fruſta diſſectum; in eaq; armarium, in quo calices & vaſa ſacra ſervantur vi apertum, & detractis ſeris & foribus ſuo loco dimotis, calices verò non invenimus &c.* & ſic explicando ſingulas partes ejuſdẽ fractionis omnia in proceſſu ſcribantur. *Acta ſunt hæc &c. In quorum fidem &c.*

Sequuntur ſubſcriptiones ut ſupra.

Eſt etiam hic advertendum, quod ubi adſit indicium, aut ſuſpicio quod res furata, vel moneta falſa, aut aliud corpus delicti ſit in domo alicujus, vel cella, poteſt Judex inquiſitionem facere, non per partem, ſed per Notarium & teſtes. Advertat tamen Judex, quod licet ad hanc perquiſitionem comittendam ſufficiat ſuſpicio etiam non multum gravis, tamen contra perſonam integræ famæ non tam de facili mandari debet, ne ejus honor lædatur, & præcipuè ſi illam petens ſit inimicus, qui id faciat ad denigrandam famam inimici. Videantur Farin. *q. 165. nn. 31.* Guaz. *def. 17. cap. 1. nn. 3.* Conciolus *v. Perquiſitio reſ. un.* & alii apud iſtos. Quod etiam ad indicendam hanc perquiſitionem ſufficiat juramentum partis dixit Farin. *d. n. 31.* Rota apud Coccinum *d. reſ. n. 1.*

83. In crimine ſtupri non eſt viſitandum corpus delicti per Judicem, & Notarium. Imo non deſunt, qui negent etiam viſitari debere per obſtetrices, ut dictum eſt ſupra *quæſt. 20. art. unico.* Nihilominus quia alii exiſtimant hoc eſſe neceſſarium ponitur.

Forma examinandi obſtetrices, quando dubitatur de ſtupro.

In nomine Domini, &c. die &c.

84. *CUm præfato &c. non cõſtet. An N. eſſet ſtuprata necne. Vocatæ ſunt obſtetrices N. & N. cum licẽtia ſui ſuperioris ad inſpiciẽda pudenda ipſius, & poſtquã inſpexerũt, interrogavit eas ſingillatim cũ juramento tactis Evangeliis, ut ve-*

ritatem deponent, & primo interrogata fuit Berto de N. ætatis annorum &c. An viderit præſcriptam N. & inſpexerit in pudendis, Reſpondit &c. Item, *interrogata ſi virginitatis ſignaculum in illa integrum, vel infractum invenit. Reſpondit, &c* Item *interrogata ſi ipſa alias idem judicium ſuper aliis puellis tulit. Reſpondit, &c.* Item *ſi à ſemetipſa vel ab alio defloratam judicet. Reſpondit, &c* Item *ſi judicet defloratam fuiſſe de recenti. Reſpondit, &c, Quibus receptis dimiſſa fuit juſſa prius ut ſignum Crucis propria manu apponat ſi ſcribere neſcit.* Deinde ſubſcribantur teſtes, & Actuarius, & eodem modo examinentur aliæ obſtetrices.

85. Si obſtetrices cum juramento retulerint commiſſum eſſe ſtuprum, ſeu ita ſe judicare ſatis dicetur conſtare de ſtupro. Clar. *d. q. 4 verſ. quando vero* Scac. *d quæſt 83. n. 15. & aliis.* Idem dicendum eſt in probando corpore delicti in Sodomia mittendo medicos, &c. qui cum juramento fidem faciant de ruptura ani, & quam primum adhibendi ſunt, ut re adhuc recentiore exiſtente diſcernere facilius poſſint, unde illa ruptura ſit cauſata, ut deponere debent, &c.

86. Advertendum verò quod ad pleniorem notitiam corporis delicti utile eſt examinare teſtes, qui vocati fuerunt, & fuerunt præſentes illius viſitationi, & ita etiam praxis Judicum ut plurimum obſervat, quod etiam eſt ſecurius Sed tamen hoc non eſt neceſſarium, ut explicatum eſt ſupra *nu 62* Quando tamen examinandi erunt, ſervabuntur formæ quæ in cap. ſequenti deſcribuntur.

CAPUT III.

De Praxi ſervanda in examine teſtium.

87. PRæter ea, quæ de hoc puncto dicta ſunt ſupra *quæſt. 15: art. 1. 7. & 8.* Advertat primò principaliter Judex, ut ſuggeſtionem non incurrat. Et ideo incipiat examen per inquiſitionem generalem, & interrogatoria generalia, & omnino caveat ne teſtem in ſpecie interroget de aliquo ſpeciali delicto Rei, niſi de iſto ſit indiciatus in proceſſu determinate, & expreſſè, vel ſufficienter. Item ſecundo Judex antequam accedat ad examen capita omnia ſuper quibus de jure interrogare poteſt ſibi ex actis deſcribat, eaque præ oculis in examinando habeat, ne, prout tenetur, ullum ex illis capitibus intactum relinquat, & ne ut ultera interrogando ſe diffundat. Tertio non obliviſcatur Judex communis omnium doctrinæ, ut teſtem aliquem non dimittat, quin, ſi ex ſe non dixerit, interroget eum de loco, tempore, cauſa ſcientiæ, & de conteſtibus, & faciat ut quæcunque depoſita fuerint tam pro Reo, quam contra Reum fideliter ſcribantur. Imò, & ſigna ex quibus falſitas, inconſtantia, vel ſimile aliquid depræhenderetur.

88. Conſideret quarto Judex, quod ubi, deeſt abundantia teſtium, qui deponant de auditu proprio, vel de viſu, & habeat teſtes, qui deponant de auditu alieno, unum vel duos ex iſtis prius examinet, ut ſaltem deſerviant ſibi pro denunciatoribus, & per illos paretur via ad ſpecialem inquiſitionem. Ita monet Bictus in Praxi prima *nu. 12.* Sed quomodo hoc poteſt habere locum, ſi non poſſunt examinari teſtes, niſi præcedat accuſatio, vel denunciatio, aut fama, vel aliquis rumor, qui locum habeat denunciationis? Reſpondetur, quod hoc locum habere poteſt in inquiſitione mixta, dum Judex notitiam habet delicti non vero delinquentis, & tunc teſtes de auditu alieno nominantes delinquentem ſe habebunt ſaltim ut denunciantes Quomodo autem teſtes ante examen extrajudicialiter, & oretenus interrogari poſſint, dicetur infra. Item quintò conſideretur, quod circa particulares interrogationes non poteſt dari certa regula, quia interrogatoria debent neceſſario variari juxta criminum varietates, & eorum circumſtantias, & reſponſiones teſtium, quæ ſolent Judici prudenti aperire viam ad cognoſcendam veritatem, vel falſitatem depoſitionis. Unde teſtium interrogationes ſcientiæ, & prudentiæ Judicis remittuntur. Cætera videtur quæſt. ſupra citata. Poſſunt vero hic dari aliqua exempla examinandi teſtes, ex quibus poterit Judex videre qualiter in aliis caſibus ſingularibus poſſint teſtes examinari ſine defectu.

89. Advertat etiam Judex, quod ubi adeſt vehemens ſuſpicio ſubornationis teſtis, poteſt prius extrajudicialiter illum interrogare oretenus, & ſeriem facti exquirere, & ubi cognoſcat teſtem non dicere veritatem, & habeat vehementem ſubornationis ſuſpicionem, illum interrogabit, an cum aliquibus loquutus fuerit antequam acceſſerit ad judicium, & an ab aliquo fuerit inſtructus, etiam cogendo illum ad præſtandam cautionem de ſe repræſentando, maximè ſi teſtis veniat poſt fundatam Fiſci intentionem, & procurando illum capere in verbis, illumq; interrogando etiam ſuper circumſtantiis non neceſſariis, & cuncta rimando, ne permittat ſe decipi per teſtes, vel per partem, quæ aliquando inita pace, cum Reo colludit, ad delictum occultandum ut admonent. Clar. *quæſt. 23. in princ.* Farinac. *qu. 74 num. 16.* Ubi dicit Judicem in hoc caſu poſſe etiam teſtem dimittere non accepta ejus depoſitione, Guaz. *def. 14. cap. 2. num. 1. Conciolus. v. Index rei. 11. num. 6.* Quæ conformia ſunt iis quæ ſtatuit Paulus V. *in reform. tit. de judic. crim. § Nec ullo pacto.* Eſt etiam conſiderandum, quod cum de jure communi impubes non poſſit examinari ſub juramento, *ex l. qui jurasſ. ff de jure jur. & cap. 4. quæſtion. 5. & capit. Parvuli 22. quæſtion. 4* prout etiam tradiderunt Farinac. *qu. 58. num. 3.* Car. *p. 3. tit. 5. num. 49* Nihilominus, quod impubes doli capax; & proximus pubertati poſſit & debeat examinari ſub juramentò ex Bajard.

ad

Digitized by Google

ad. Clar. *quaſt.24.n.108.* & aliis dixerunt Guaz. *def.30. cap.11.n.11.* & Conciolus, *v. minores,2. n.12.* Unde magis etiam patet quod neceſſitas juramenti in teſtibus eſt de jure poſitivo, & quod etiam impubes de jure naturæ poteſt jurare, ſi ſciat quid ſit juramentum. Pariter nec teſtis corruptus facit indicium ad torturam contra corrumpentem, niſi ejus depoſitio ſit ſufficienter adminiculata Clar. *qu.21.* Farin. *qu.45.nn.28.* Conciol. *ſubornans v.2. reſ. num.9.*

90. Advertendum tamen quod contingere poteſt, quod Judex non poſſit per ſe ipſum examinare teſtes, ſed debeat delegare examen. Et tunc committet alicui, ut teſtem examinet, & deſcribet commiſſionem ſub hac, vel ſimili forma

Die &c. menſe, &c. Anno, &c. In naſtro Canventu N. in cauſa & cauſis coram nabis agitatis contra F.N. de N. apus eſt Domini N. teſtimonium excipere, nec eſt nobis facile eundem perſonaliter adire, neque enim ad nas vocare, cum podagra aliquantulum laboret. Et idea ob rationabiles cauſas viſum eſt nobis juxta noſtras inſtructiones deſtinare, prout deſtinamus ad domum d. D.N. P.N. de N. Sacerdotem, qui cum Sacio ſibi bene viſo ea ſe conferat, ibique prudenter & cautè, vel in alia congruenti loca veritatem ab eodem audire ſatagat media juramento. Ita cenſemus, deſtinamus, & mandamus hac, & & amni &c.

Ita eſt F.N. de N. Pravincialis.

Ego F. N. de N. Sacerdos & Actuarius.

Si verò Judex per ſe ipſum, ſive per alium examinet teſtes, fieri poteſt examen ſequentibus modis.

Farma examinis teſtis, ubi crimen eſt prabatum & ignaratur delinquens.

IN nomine Domini, &c. Die &c. menſis, &c. Anni &c. F. Servius Laicus ætatis ſua annarum &c. profeſſionis &c. vocatus in teſtem pro informatione Curia caram A. R. P. F. Innacentio Priore hujus Manaſterii &c. Civitatis &c in camera ejuſdem R. P. Priaris, & coram me F. Theophilo Actuario hujus cauſa, & facto ei pracepta in virtute S. Obedientia, & Spiritus Sancti de veritate dicenda, vel praſtita ei juramento de eadem veritate, quod praſtitit tactis Sacris Evangeliis.

Fuit primò Interrogatus. An ſciat, vel praſumat cauſam ſua vocationis, & præſentis examinis.

Si reſpondeat ſe ſcire vel præſumere cauſam propter quam fuit vocatus.

Dicetur illi, ut hanc cauſam exprimat, & ea expreſſa addetur illi, ut totum id quod ſcit de negotia illo & cauſa exprimat diſtinctè.

Reſpondit. Hò inteſo à dire per Canvento, che è ſtata sforzata la porta della camera del depaſito commune, & l'armario e caſſa dove ſi canſervano i denari della communità, e ſono ſtati rubbati denari in quantità di ſcudi mille, & io ſteſſo in preſenza di F. N. de N. converſa, hò viſta la detta porta rotta, e l'armario e caſſa aperti con rottura, & queſto fu la notte del Mercardi venendo il Giavedi à 13. Maggio dell'anna praſente 1675. Et hò parimente inteſa che il ladro ſia Fr. Robuſto Converſo. Et queſto me l'hanno detta F. Santia, e Fr. Guglielmo Laici, & il P. F. Raimonda, e F. Giovanni Sacerdoti alla preſenza di altri Fratri, cioè di Fr. N. de N. F. N. da N. e F. N. da N. & l'hò ſentito dire publicamente da altri. Et io ſteſſa hò viſta il detto F. Rabuſto la notte iſteſſa circa le ſette hore uſcire dalla detta camera del depoſito, che ſtà nel dormitoria abbaſſo, & è la ſtāza N. del detta dormitario & di la andare verſo la camera ſua, che ſtà nel dormitorio de' Converſi, & all'entrare è la ſeconda à man dritta, portando ſotto lo ſcapulare un invaglio groſſa, che non sò ſe foſſe borſa, à caſſetta, ò altra coſa ſimile

Qua reſponſiane habita iterum interrogatus fuit cujus fama ſit dictus Fr. Rabuſtus.

Reſpondit. E di poca bona fama, & communemente è tenuto, che rubbi lo coſe del Convento anca che tēga prattica diſoneſta can una meretrice, è che rubbi à queſto è quella, per mantenerla.

Si verò ad primam illam interrogationem factam, an teſtis ſciat, vel præſumat cauſam ſuæ vocationis, & examinis.

Reſpondit ſe neſcire, tunc alio modo procedendum eſt.

Interrogatus. A quo tempore maneat in hoc Monaſterio.

Reſpondit. Sono due anni che io ſtò aſſegnato in queſta monaſterio.

Interragatus. An habeat aliquod officium, & quale.

Reſpondit. Io ſono Sacreſtana da otta meſi in quà.

Interrogatus. An in hoc Monaſterio commiſſum fuerit aliquod delictum.

Reſpondit. Fu cammeſſo un furto grave, perche furno rabbati nella camera del depoſito commune circa mille ſcudi, e fu sfarzata la porta di detta camera, & un armario e caſſa che ſtavana in detta camera, dove ſi trovano i detti denari, e queſta fu la notte del Mercordi venenda il Giovedi 13. di Maggio dell' Anno praſente.

Interrogatus. An ſciat, vel audierit quis fuerit ille, qui furatus fuit d. pecuniam.

Reſpondit. Io non la sà di viſta; mà hò inteſo dire che il ladra ſia ſtato Fr. Robuſto da Monticali Canverſa, e me hanno detto Fr. Santia, e F. Guglielma laici, & il P. F. Raimondo, Fr. Giovanni Sacerdoti ſtudenti in praſenza di F. N. da N. e F. N. de N.

Interrogatus. An ipſe teſtis aliquid viderit ex quo colligi poſſit dictum Fr. Robuſtum furatum fuiſſe d. pecuniam.

Reſpondit. La detta notte li 13. di Maggia à hore 7. in circa. Io viddi il d. F. Robuſto uſcire dalla detta camera del depoſito. portando ſotta lo ſcapulare alcun involglio, che non sò che caſa foſſe, mà ſi vedeva che era coſa aſſai grande, che teneva alzato lo ſcapulare.

Interrogatus. Quomodo eum eſſet de nocte cognovit d. F. Robuſtum.

Reſpondit. Era vicino alla lampada del dormitorio, & il detto F. Robuſto mi paſſò tanto vicino, che io conobbi, anzi gli diedi la bona ſera e me la reſtitui.

Interrogatus. Quo loco & die dd. Fratres Santius, & Innocentius dixerunt ſibi d. F. Robuſtum furatum fuiſſe d. pecuniam.

Reſpondit me lo diſſero in Sacriſtia la matina delli 13. di Maggio ſendo occorſo il latrocinio la notte antecedente. Mà poi hò inteſo l'iſteſſo in altri luoghi del Monaſterio, e da altri. & di queſto n'è publica voce e fama.

93. Sed ſi iſte teſtis quando interrogatus fuit, an ſciat aliquod delictum commiſſum fuiſſe in Monaſterio, reſpondit ſe neſcire, aliter interrogari debet, & per generalia, & communia debet primò interrogari.

Interrogatus. A quo tẽpore maneat in hoc Monaſterio, & præcipuè. An in illo fuerit in principio menſis Maii die 13. ejuſdem menſis præſẽtis anni.

Reſpondit. E molto tempo, che io ſtò in queſto Convento, e faccio l'offitio di Sacreſtano, & in particolare il decimo terzo giorno del meſe di Magio dell'anno preſente io ero nel Monaſterio.

Interrogatus. An in iſto tempore commiſſum fuerit aliquod delictum ſcandaloſum.

Reſpondit mi ſouuiene, che fu la notte venendo li 13. di Maggio rubbato il depoſito del Monaſterio alla ſomma di circa mille ſcudi con rottura della porta della cella, dove ſtava detto depoſito, ed un armario & una caſſa, nelle quali ſi trouava il detto denaro, & io ſteſſo hò viſta le camera ſforzata con il d. armario, e caſſa.

Interrogatus. An ſciat vel ſuſpicetur quis fuerit qui d. pecuniam furatus fuit.

Reſpondit. Io non lo sò di viſta, ma ſi dice per il convento & e publica fama, che il ladro ſia ſtato F. Robuſto da Monticoli Converſo.

Interrogatus. An ſaltem aliquid viderit ex quo potuerit colligi d. fratrem Robuſtum hoc furtum commiſiſſe.

Reſpondit. L'iſteſſa notte di Mercordi venendo il Giovedi circa le 7. hore di notte io ſteſſo con occaſione di andare à i lochi communi, viddi uſcire di detta camera del depoſito detto F. Robuſto, che haveva ſotto lo ſcapolare alcun invoglio ò coſa, che alzava lo ſcapulare, & andava verſo la Camera ſua, che ſta nel dormitorio de Converſi, & è la ſeconda à mano deſtra, ſi come la camera del depoſito ſta nel dormitorio commune de Padri & è ſegnata col. num. 5. e ſta in mezzo alle camere di F. N. de N. e di F. N. de N. e ſe bene era di notte, perche era vicina la lampade del dormitorio acceſa, & il detto F. Robuſto mi paſſò molta vicino, io lo conobbi, e lo ſalutai, e gli diedi la bona ſera, & me la reſtitui.

Interrogatus. Cujus famæ & opinionis ſit apud ipſum dictus F. Robuſtus.

Reſ. e di poca bona ſama, e ſi dice ancora che egli habbia prattica diſoneſta con una meretrice, e che rubbi à queſto e quello per mantenerla.

Interrogatus. A quibus audierit iſta.

Reſ. che il detto F. Robuſto habbia rubbato li detti denari del depoſito, me l'hanno detto F. Sancio N. e F. Innocenzo N. Converſi & il P. F. Raimondo e F. Giovanni Sacerdoti ſtudenti, e me lo diſſero la mattina delli 13. di Maggio nella Sacriſtia alla præſenza di F. N. de N. de F. N. de N. e di F. N. de N. e l'ho ſentito dire altrove da altri, e n'è publica voce in Convento. Quando poi all'haver ſentito dire che tenga prattica diſoneſta, e che per queſta rubbi, l'ho ſentito à dire à F. Angelo N. in preſenza di F. N. de N. e di F. N. de N. eſſendo noi in dormitorio à 20. del meſe di Aprile del præſente an. 1675. e da F. Sigiſmondo N. eſſendo in camera ſua alla præſenza di F. N. de N. e F. N. de N. A. 6. del detto meſe di Aprile, e l'hò ſentito da multi altri in altri tẽpi, che non mi ricordo

Interrogatus. A quo tempore fuit ſparſa dicta ſama contra F. Robuſtum.

Reſ. Che è molto tempa, che è ſparſa queſta ſama. Ma io non mi ricordo preciſamente del tempo determinato, sò bene che ſaranno paſſati ſei ò otto meſi in circa da che ſi dice, che egli ſi tiene la detta prattica diſoneſta, e che per quella rubbi à queſto e quello.

Interrogatus. An ſciat à quo orta fuerit dicta fama & ex qua cauſa.

Reſ. Io non sò preciſamente chi foſſe il primo che cominciaſſe à parlare publicamente di queſto. Mà per quello che ho inteſo dire fu introdotta da perſone ſecolari honeſte e di bona ſede, & in particolare dal Signor Antonio di N. Gentilhuomo molto honorato, che vidde il detto F. Robuſto più volte entrare, & uſcire anco di notte dalla caſa di detta donna. Et lo ſteſſo diſſe il Signor Decio N. e quanto à furti ſi ſentirono molti lamentarſi perciò del detto F Robuſto, e fra gli altri il P. F. Girolamo N. & il Padre F. Sebaſtiana N. Sacerdoti, & altri ancora, & dal P. F. Antonino N. & F. Alon. N. Converſo & altri molti ho inteſo che ſi dice publicamente, & è publica voce e fama, che il detto F. Robuſto tenga detta prattica diſoneſta con detta meretrice chiamata Berta N e che perciò rubbi E le perſone da me ſupranominate dalle quali s'è ſparſa queſta ſama, e ſi mantiene ſono perſone honorate di buona conditione, e degni di fede.

Interrogatus. Quid ipſe teſtis intelligat per ſamam publicam.

Reſpondit. Io per fama intendo quello che univerſalmente ſi tiene, e ſi dice in Convento almeno dalla maggior parte.

Interrogatus. An ipſe teſtis viderit præfatum F. Robuſtum commiſiſſe aliquod furtum.

Reſpondit. Non l'hò viſto.

Interrogatus. Se ſi ſiano trovati li detti mille ſcudi, che dice eſſer ſtati rubbati dal depoſito.

Reſpondit. Io non sò niente di queſto.

Interrogatus. An ſciat, quid d. F. Robuſtus ſecerit de talibus pecuniis ſuratis.

Reſpondit. Io non sò altro circa di queſto, ſe non che il detto F. Robuſto ſpende profuſamente negli habiti, & in quello che concerne la ſua

perſa-

perſona,e dona anco à gli amici,e dalli 13. di Maggio in qua s'è fatto un habito novo, & hà còmpro ſedie & altri utenſili, per la ſua Camera, come ſi può vedere, & mi è ſtato detto da Fr. Santio Converſo, alla preſenza di Fr. Innocenzo N. è di Fr. Guglielmo N. che il detto Fr. Rabuſto hà dato in depoſito al Signor Entimio N. 600. ſcudi.

Interrogatus. Quare dictus F. Robuſtus, & non alius fuit imputatus de furto.

Reſpondit credo che ciò ſia ſtato, per la mala fama del detto frate. E per havere io detto di haverlo viſto uſcire da detta camera quella notte, che fu fatto il furto, come io hò detto di ſopra. E perche altri ancora viddero il detto Frate l'iſteſſa notte andare verſo la camera ſua portando ſotto lo ſcapulare un non sò che, e queſti che lo viddero furono Fr. Martino N. e Fr. Silveſtro N. come eſſi medemi mi diſſero alla preſenza del P. Fr. Giordano N. e del P. Fr. Manſueto N.

Interrogatus de cauſa ſcientia.

Reſ. Quelche hò depoſto lo sò parte per haverlo viſta, parte per haverlo inteſo, come hò detto di ſopra.

Interrogatus. Qui ſint informati de hoc negotio, & poſſint eſſe conteſtes.

Reſpondit. Ponno eſſer quelli che hò nominati di ſopra. e tutti li Frati del Convento.

Interrogatus. Si odio, vel amore.

Reſpondit. Hò depoſto quel che hò depoſto per pura verità.

Tunc R. P. Prior acceptatis ſi & in quantũ ejus depoſitionibus mandavit ipſi teſti, ut lecto ei de verbo ad verbum ſuo examine, & ab ipſo bene audito, & cum præcepto in virtute Spir. Sancti, & Sanctæ Obedientiæ illi facto ſervandi ſecretum, in hac re ſe ſubſcribat prout fecit.

Ego F. Servus confirmo quæ dixi ſupra.

Et ſi neſciat ſcribere Actuarius ſcribat.

Et quia dixit ſe neſcire ſcribere, accepto calamo deſignavit hoc ſigno crucis.

Ego F. N. Actuarius.

Hoc eodem modo examinandi ſunt alii teſtes, & curandum, ut appareant conteſtes ſaltem in eſſentialibus delicti, & Judex curare debet interrogato. iis ſuis non tamẽ ſuggeſtivis, ut ſi quæ omiſſa, vel non integrè, aut clarè dicta fuerunt ſuppleantur, declarentur, & & enarrentur per teſtes, invigilando ut facti ſeries habeatur plena, clara, & diſtincta, cum omnibus circumſtantiis, & qualitatibus, & quod ſama perfecte etiam conſtet.

Forma examinandi teſtes quando Reus nominatim eſt denunciatus, & cognitus.

96. *Die 8. Iunii 1675. In Conventu Religionis N. & in cella ſolita reſidentia Prioris coram R. P. Fr. Iuſto de N. Priore d. Conventus vocatus fuit in teſtem F. Martialis Sacerdos eiuſdem Ordinis ætatis ſuæ annorum 35. Religionis vero 14. & debita monitione præmiſſa, delatoque ei juramento quod praſtitit tacto pectore Sacerdotali ad opportunas interrogationes, reſpondit, ut infra.*

Si teſtis non ſit Sacerdos, dicatur, *prout juravit tactis Sacris Scripturis.* Vel ſi uſus Religionis eſt non præbere juramentum, ſed interrogare per præceptum, dicatur *facto ei pracepto formali in virtute Spiritus Sancti, & S. Obedientiæ de veritate dicenda.*

Interrogatus. An unquam ex hujus Conventu familia fuerit.

Reſpondit. Pater aliis vicibus, & etiam hoc anno ex familia hujus Conventus ſum.

Interrogatus. Quinam alii modo ex eadem familia ſunt?

Reſpondit ex hujus conventus familia modo ſunt P. Verus de N. P. Conteſtatus de N. Sacerdotes, F. Reſiſtens de N. Clericus. F. Severus de N. & Fr. Humilis de N. Converſi, & plures alii.

Interogatus. An ſciat aliquam contentionem hoc anno inter ſecularem & Fratrem aliquem accidiſſe?

Reſpondit à diverſis in hoc Cõventu pluries audivi Fr. Severum de N. noſtræ Religionis Converſum vulneraſſe Servulum de Occultis à Monte Calvo ſecularem.

Interrogatus. A quibus particulariter hoc audivit?

Reſpondit. A P. Vero de N. & à P. Conteſtadio de N. Sacerdotibus noſtris audivi aſſerentibus facto interfuiſſe, & vidiſſe quod F. Severus prædictus magno cultro in brachio & in c. d. Servulum vulneravit.

Interrogatus. An ſciat prædictæ contentioni alios interfuiſſe?

Reſpondit. Interfuiſſe etiam audivi Fr. Reſiſtentem de N. Clericum noſtrum Sacriſtanum, nec non Fratres alios ſtrepitũ audiens accurriſſe.

Interrogatus An ſciat quinam fuerint illi alii Fratres, qui ad ſtrepitum accurrerunt.

Reſpondit. Neſcio, ſed hoc P. V. à ſupra nominatis ſcire poterit.

Interrogatus. An dictus caſus ſecretus ſit vel publicus?

Reſpondit ſtatim poſt factum prædictum, & etiam poſtea ego de eo multoties publicè audivi Fratres inter ſe colloquentes in hoc noſtro Conventu, & præſertim prænominatos P. Verum P. Conteſtadium, F. Reſiſtentem & plures alios.

Interrogatus, an ſciat à quo ejuſdem facti publicatio originem traxerit.

Reſpondit. Publicationis acti origo præcipua fuit, quia prædictũ vulneratum Servulum viderunt, ut puto omnes, vel ferè omnes hujus Cõventus Fratres, prout Ego vidi unaque voce, & publicè aſſertum fuit F. Severum eundem vulneraſſe.

Interrogatus de tempore & loco prædictæ contentionis.

Reſpondit. Audivi accidiſſe die 6. hujus menſis prope oſtium Sacriſtiæ hujus Conventus.

Interrogatus. An ſciat cauſam quare d. Fr. Severus Servulum vulneravit.

Reſpondit. Cauſa fuit, ut audivi, eo quod F. Severus Servulum furantem in noſtra Sacriſtia inve-

invenit de quo melius P. V. à prænominatis Fratribus informationem ſumere poterit.

Interrogatus. An aliquid aliud habeat in propoſito dicendum.

Reſpondit. Non pater. Et relectum examen confirmavit, & propria manu ſubſcripſit dimiſſuſque fuit cum præcepto Sanctæ Obedientiæ de ſilentio ſervando.

Die 9. Iunii 1656. habitum fuit examen alterius teſtis in noſtro Conventu N. in Cella ſolita reſidentiæ coram R. P. Iuſto Priore & vocatus fuit in teſtem P. Verus de N. ejuſdem ordinis Sacerdos ætatis ſuæ ann. 40. Religionis verò 20. & delato ei Iuramento de veritate dicenda. prout juravit tacto pectore, ad opportunas interrogationes reſpondit, ut infra.

Interrogatus. Vbi ſit de familia, & à quanto tempore.

Reſpondit. In hoc conventu à Menſe maji proximo.

Interrogatus. An in dicto tempore ſciat contentionem aliquam inter aliquem fratrem, & ſecularem contigiſſe?

Reſpond. Paucis ab hinc diebus F. Severus de N. noſter Converſus vulneravit ſecularem quendam nomine Servulũ de Occultis à MonteCalvo.

Interrogatus. An ſciat quo inſtrumento vulneravit d. F. Severus.

Reſpondit. Servulum vulneravit magno quodam cultro culinæ, qui in ea ſervari ſolet.

Dictum eſt ei, ut cum P. Fideli de N. Actuar. ad videndum pergat, an in d. loco modo culter ille reperiatur, & eum inveniendo in actis præſentet. Poſt hæc ſcripta promptus teſtis ſtatim cum Actuario de mandata A. R. P. Prioris ivit. Non multum vero paſt prædicti reverſi ſimul ſunt, idemque teſtis cultrum detulit longitudinis trium civitatis palmorum, latitudinis verò duorum & circa trium digitorum, ſine cuſpide totumq; ferreũ, quem teſtis præſentavit, dicens iſte eſt culter, quo F. Severus dictum Servulum vulneravit, & d. P. Prior mihi Actuario juſſit, ut eundem cultrum ſervarem, & in actis inſerem, & cum ſua imagine, quæ eſt, ut hic infra immediate apparet, ſed in pluribus diviſa partibus, ſi ſine diviſione deſcribi non poteſt, *ad hoc ut in præſenti quinterno, cum ejus menſura regiſtraretur prout, &c.*

Hic lineis calami d. culter repræſentetur.

Interrogatus. Vtrum bene noſcat iſtum in Iudicio ab eo præſentatum cultrum vere illum eſſe, quo F. Severus Servulum vulneravit.

Reſp. Itæ pater optimè cognaſco, iſte eſt ille.

Interrogatus Quot vulnera, & in qua parte corporis à F Severo inflicta fuerunt Servulo.

Reſpondit. Duo vulnera ego inflicta fuiſſe vidi. Primum in ſiniſtro brachio, quod Servulus ad ſe ab ictu erga caput derecto defendendum elevavit. Secundum vero in capite, & magnam ſanguinis capiam ex vulneribus his fluxiſſe vidi.

Interrogatus. Vtrum ſciat quare Fr. Severus Servulum ſupradictum vulneraverit

Reſpondit. Vulneravit, quia in noſtra Sacriſtia Servulum ſurantem invenit.

Interogatus. Quodnam illud fuiſſet furtum & ut dicat ſi ſciat quomodo hoc ſe habuerit factum.

Reſpondit. Die *Veneris præterita 6. hujus Menſis, dum eſſem in culina confabulando cum F. Severo de N. noſtro Converſo, illuc caſu venit P. F. Conteſtadius de N. & erat parum poſt meridiem, cum eadem tempore in culinam intravit F. Reſiſtens de N. Clericus noſter Sacriſtanus dicens. Accurrite accurrite. Fur enim in Sacriſtia reperitur, & vereor ne gemmarum capſulam, quæ intra ſcrinium, ſeu credentiam ibidem ſervatur, quæ D. Ricchæ de Ricchis ſunt, furetur. Illico d. F. Severus quodam magno cultro accepto ſine cuſpide, quem in ſolito loco ibidem invenit, de culina cum eo exiit, & poſt eum dictus Clericus quodam aſſumpto baculo ibi reperto, deinde d. Conteſtadius, & ego ſequuti eos fuimus uſque ad ſacriſtiæ oſtium, quod cum clauſum fuiſſet repertum, eum manu dextera Clericus impulit, & abſque ulla difficultate aperuit, quo aperto quemdam vidi ſecularem capite & parte corporis infra Sacriſtiæ d. ſcrinium manentem, ubi pretioſiara miniſtrorum Altaris indumenta, ut caſula, tunicella, pluvialia, & ſimilia ſervari ſolent.* Hic per modicum temporis ſpatium teſtis ſiluit.

98. Dictum eſt ei, ut proſequatur, & reliqua omnia, quæ in propoſito ſcit enarrare non deſinat.

Reſpondit. Secularis ille (quem d. Servulum eſſe bene novi) ex oſtii apertione ſtrepitu audito, ſe extra ſcrinium illud ſtatim retraxit, manu ſiniſtra manubriolo ex oricalco capſulam tenẽs rubeo contectam ſerico, in qua prout poſtea mihi d. retulit Sacriſtanus d. D. Riccha gemmæ ſervabantur. Tunc ipſemet Sacriſtanus in ſacriſtia oſtio ſtans Servulo ait, quid hic moliris? Depone ibi illam capſulam. Reſpondit Servulus. Ab illo recede oſtio, & ut pertranſcam mihi permitte, & hæc dicens exire magna vi conatus fuit. At hoc ei Sacriſtanus minime permiſit, baculo quem in manibus geſtabat eum retradendo dicens. Hinc non egredieris niſi capſula dimiſſa: tunc Servulus capſulam in terra depoſuit.

Interrogatus. An aliquid aliud tunc acciderit.

Reſpondit. Sine dilatione Servulo appropinquat F. Severus de N. noſter converſus & prædicto cultro erga caput Servuli illum direxit, ſed ut ſupra dixi iſte brachium ad ſe tuendum elevaudo vulnus unum in eodem non leve accepit, inde ſtatim cum cultro F. Severus grave in capite aliud vulnus Servulo inflixit cum abundanti ex utroque vulnere ſanguinis effluxione.

Interrogatus. Vtrum ſciat ubi capſula illa de qua depoſuit modo ſervetur.

Reſpondit. Capſulam in terra depoſitam, ut ſupra, accipiens Sacriſtanus in dicto me præſente, repoſuit ſcrinio. Poſtea vero ab eodem certioratus fui Sacriſtano capſulam eandem cum gemmis d. D. Riccha redditam fuiſſe.

Interrogatus. An ſciat ubi modo ſit dictus Servulus.

Reſ.

Reſpondit. Poſt omnia ſupradd. Servulus dixit peto mea curare vulnera, Tunc dictus P. Conteſtadius de N. & ego ad cubiculum. quod foreſtaria dicitur prope hujus Conventus oſtium præcipuum, vulneratum perduximus, ubi curatus fuit, & ibidem etiam nunc puto eum reperiri.

Interrogatus. An ſciat quomodo Servulus in dictam intraverit ſacriſtiã, & ſcrinũ aperuerit.

Reſpondit. Sacriſtanus ait ſe clavibus ſacriſtiam & ſcrinium clauſiſſe, & ideo creditur, cum fractum minime appareat, Servulum ferreo aliquo inſtrumento vice clavis uſum fuiſſe ad prædicta aperiendo.

Interrogatus. De cauſa ſcientiæ.

Reſpondit. Ea quæ depoſui ſcio, quia facto interfui propriiſque oculis vidi, & propriis auribus omnia audivi, & à me hic ſupranominati bene mihi noti ſunt.

Interrogatus. An ultra ſupradd. aliqui alii prædictorum conſcii ſint?

Reſpondit etiam conſcii ſunt F. N. de N. & F. N. de N. noſtri conventuſi, qui audito ſtrepitu accurrerunt. Sed poſtquam vulnera fuerunt inflicta, poſtea ad aliorum fratrum notitiam idem devenit factum, de quo publice in eodem Conventu eos colloquentes audivi.

Interrogatus. Quoſnam particulariter ut ſupra colloquentes audivit, & à quo tempore.

Reſpondit. Iſti fuerunt P. Conteſtadius de N. P. Sincerus de N. Sacerdotes, nec non alii, qui præſertim de præmiſſis publice colloquebantur die Veneris 6. huius menſis ſtatim ac factum accidit, & plures etiam poſtea.

Interrogatus. De origine publicæ famæ.

Reſpondit, Originem publica fama à prædictis traxit, & præſertim quia dictus Servulus ubi ſupra publice à patribus hujus conventus viſus fuit, publiceque bucinatur à prædictis F. Severum eum vulneraſſe.

Interogatus. An aliquid aliud velit dicere.

Reſpondit. Non Poter.

Et relectum examen confirmavit, & propria manu ſubſcripſit, & dimiſſus fuit cum præcepto S. Obedientiæ de ſilentio.

Ego F. Verus Marſicli de N. Sacerdos Religionis N. depoſui.

Ego F. Fidelis de N. Sacerdos Religionis Actuarius ſcripſi &c.

99. Eodem modo examinabuntur alii teſtes obſervatis quæ notata ſunt ſupra *num. 88. & 89.* Et hæc Regula attendi debet, quia vel teſtis ad interrogationem reſpondet affirmativè, & ſic deponit factum, de quo interrogatur, tunc ſi ipſe non expreſſit omnes circumſtantias facti, ut puta locum, & tempus, teſtes, & conteſtes, cauſam ſcientiæ, arma, vel inſtrumenta per quæ factum fuit homicidium, vel delictum, modum facti, & alias ejus circumſtantias, debebit Judex de illis interrogare teſtem, illumque adjuvare ſine ſuggeſtione, ut clarè, & diſtinctè deponat. Quod ſi examen teſtis una vice expediti non poteſt, tunc ita ſcribitur.

100. Quoniam ob urgentia negotia, vel ob horæ tarditatem hoc examen compleri non poteſt, juſſit R. P. Prior. pro nunc terminari examen, animo tamen continuandi illud, cum primum comoditas acceſſerit. Et lecto examine ipſi teſti faciat ab illo ſubſcribi, acceptis ſi & in quantum ejus depoſitionibus.

Fiant ſubſcriptiones ſolitæ & deinde continuatur examen, quando id fieri poteſt.

101. Die &c. præfatus R. P. Prior regrediens ad perficiendum examen F. N. teſtis ipſum in jus vocavit, & ipſi iterum juramentum præſtitit &c. prout juravit tactis &c. Et interrogavit &c.

Forma examinandi teſtem contumacem, aut mendacem, varium, & ſibi contrarium, & illum torquendi.

102. SI teſtis interrogatus ſit vel pertinax, & nolit reſpondere ad interrogata, vel nolit reſpondere affirmativè, vel negativè, vel reſpondeat dubitative per verbum neſcio, vel non recordor, vel in deponendo ſit varius, vel ſibi contrarius, conſiderari debent quæ dicta ſunt ſupra *qu. 13.* Et præcipuè ſi non reddat aliquas rationabiles cauſas ſui facti, & an ſimus in caſu, in quo poſſit torqueri non datis illis defenſionibus. Ubi igitur adhibenda ſit tortura, hæc apud Religioſos erit carcer, & fames, vel aliud ſimile afflictivum corporis; & ubi teſtis ſit pertinax, & nolit reſpondere prout tenetur ſubjungetur.

103. Tunc præfatus R. P. Prior videns quod prædictus teſtis pluries benigne admonitus noluit reſpondere, & quod ex benignitate peior efficitur nec adducit cauſam juſtam, & rationabilem, ob quam reſpondere recuſat, ideò ut à ſua pertinacia diſcedat, juris remediis utendum cenſuit, & præſenti decreta pro reſponſione extorquenda decernit, ut dictus N. teſtis in carcerem detrudatur, ibique continuo in pane & aqua jejunet per dies &c. ut reſipiſcat, reſpondeat, & mandatis pareat. Die &c.

Subſcribantur Prior & Actuarius.

104. Sicut enim tortura funis, & alia tormenta non dantur niſi ad tempus determinatum unius v. g. horæ, vel plurium horarum ad arbitrium Judicis attenta qualitate delicti, & indiciorum, ita in caſu iſto determinari debebit numerus dierum hujuſmodi torturæ regularis. Hic tamen numerus dierum longus eſſe poterit, & excedere menſem ad arbitrium prudentis Judicis. Qui etiam in decreto torturæ poterit determinare tempus cum clauſula ad ſui arbitrium &c.

105. Poteſt etiam Judex conſtringere inobedientem manicis ferreis, compedibus &c. ſecundum qualitatem delicti & perſonæ, Et eodem decreto uti poteſt, ſi teſtis ſuo examini nolit ſubſcribere, aut nolit reſpondere affirmative, vel negative, aut reſpondeat per verbum neſcio, non recordor. & ſimile, ſi eſt veriſimiliter informatus, aut veriſimiliter recorda-

ri

ordo juris exigit, & ſi per annum inſordeſcat excommunicatione, & non compareat, tunc demum quinto citatur ad dicendum cur non debeat damnari ut convictus & confeſſus, & ſi non compareat, ita damnatur, ut habetur *cap. Cum contumacia de hær. in 6.* Et huic praxi æquum eſt, ut adhæreant Regulares, ut dictum eſt ſupra *qu. 23. nu. 12.* Et ſic uti poterunt forma ſequenti.

Forma citandi abſentem per Edictum.

116. *DIe N. Menſis N. anni N. Nos Prior N. tenore præſentium mandamus & expreſſè præcipimus tibi F. N. ut infra dies 15. proximè futuros ab executione præſentium numerandos, quorum dies aſſignamus quinque pro primo, alios vero quinque pro ſecundo, poſtremo alios quinque pro ultimo, & peremptorio termino coram nobis perſonaliter te ipſum præſentare, & ad parendum noſtris mandatis comparere debeas ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ & reſpective ſub pœna convicti & confeſſi criminum, de quibus imputaris, nec non ad reſpondendum ſuper his, de quibus fueris à nobis interrogatus in cauſa proceſſus contra te fabricati de* (inſeritur delictum, vel delicta) *prout in actis, & ad allegandum, & deducendum quidquid allegare & deducere poteris pro tua excuſatione, defenſione, & exculpatione. Et volumus præſentem citationem tibi perſonaliter, ſi repertus fueris præſentari, & intimari: ſin autem in cubiculo tuæ ſolitæ habitationis, & in valvis Refectorii dimiſſis & affixis ibidem copiis. Illamq; citationem ſic executam ita te arctare & afficere, ac ſi perſonaliter & magis legitimè executa foret, certificantes nihilominus, quod ſi in dicto termino in ea monitione tibi facta non comparueris juxta juris ordinem, ad ulteriora procedemus contra te etiam tamquam contumacem convictum, & confeſſum omni meliori modo &c. in quorum fidem &c. Datum &c.*

F. N. Prior.

F. N. Actuarius.

Relatio citationis, & executionis.

117. *Fidem facio ego F. N. Actuarius, qualiter ſupra dicta citatio fuit publicata in monaſterio N. & illius copia affixa in valvis cubiculi F. N. ſuæ ſolitæ habitationis nec non in valvis Refectoris ejuſdem Monaſterii &c. Die N. &c.*

Ita eſt F. N. Actuarius.

118. Si citatus comparuerit mancipetur carceribus, & tempore opportuno examinetur, in actis conſtet ejus comparitio his verbis.

Comparuit F. N. de N. qui fuerat citatus; ut patet per edictum ſupra in actis regiſtratum, & in carceribus ſe conſtituit paratus obedire mandatis A. R. P. Prioris.

119. Si non comparuerit infra tempus præfixum tamquam contumax condemnatur, *& elapſo termino Actuarius faciat fidem de contumacia, & elapſo altero die citatur ad audiendam ſententiam contra eum ferendam intra ſpatium e. g. trium dierum juxta modum & ordinem expreſſum ſupra num. 115.*

Forma alia citandi Reum, qui fugit inchoato proceſſu, vel ex carceribus.

120. IN actis ſcribantur locus, tempus, modus, atque aliæ fugæ circumſtantiæ. Et ſi in actis ſint ſufficientia indicia ad tranſmittendam ei inquiſitionem juxta tradita ſupra *q. 21. art. 2.* citabitur hoc modo.

Nos F. N. de N. Provincialis &c. Tibi F. N. de N. tenore præſentiū præcipimus quatenus intra tres dies ab hujus executione computandos, cujus primus dies pro primo, ſecundus pro ſecundo, tertius pro tertio & peremptorio termino tibi aſſignatur ſub pœna excommunicationis latæ ſentētiæ, & reſpective ſub pœna confeſſorum delictorum de quibus imputaris, & privationis omnium officiorum ordinis coram nobis comparere debeas ad exculpandum & defendendum ab infraſcriptis criminibus tibi imputatis, nempe &c. (Hic inſeratur tota facti crimi noſi ſeries cum ſuis circūſtantiis, loco, tempore, & aliis accidentibus alicujus momenti.) *Et his patratis in pœnas juris incurriſti, deinde in fugā te dediſti. Volumus autem præſens monitorium noſtrum tibi perſonaliter præſentari, ſi tua perſona haberi commode poterit, ſin autem ad portā tui ſoliti cubiculi, & ad valvas Refectorii hujus Monaſterii copias illius affigi, taleque monitorium ſic executum ita coarctare, & afficere, ac ſi perſonaliter præſentatum foret, certificantes, te quod ſi in prædicto termino non comparueris. Nos ſervatis terminis juxta ſtylum in ſimilibus ſervari ſolitis ad declarationem incurſus pœnarum, illarumque executionem contra te procedemus non obſtantibus quibuſcumque. In quorum &c. Datum &c. In Monaſterio N. die 7. Iunii 1649.*

Suſcribatur hic P. Provincialis ac Actuar.

121. Hoc monitorium Actuarius exequatur & à tergo ſcribat. Affixum fuit in præfatis locis die &c. Anno &c. Deinde referat in actis ut hic ſequitur.

Per me Actuarium infraſcriptum de mandato &c. d. Monitorium affixum fuit in ſupradictis locis, cum reum invenire per perquiſitionem non potuiſſem. Die, &c. Anno &c.

Ego F. Fidelis de N. Sacerdos, & Actuarius.

122. De carceratione autem ſeu citatione reali videantur dicta ſupra *qu. 21. art. 3.* Hic vero advertendum, quod quando Reus non eſt ſuſpectus de fuga non poteſt carcerari antequam conſtituatur. quamvis delictum ſit tale, pro quo ſolet infligi pœna corporalis, & ſit. Semiplene probatum Bajard. ad Clar. *q. 28. n. 11.* Farinac. *qu. 27. num. 76.* ſed debet prius citari, & interrogari, & poſtea in fine conſtituti carceribus mancipari. Verum ſi Reus eſſet citandus, & ob citationem eſſet periculum fugæ, poſſet ante citationem carcerari ad cuſtodiam, deinde à carcere ad jus vocandus erit. Quando autem adeſt timor fugæ, vel ſuborna-

tio-

tionis teſtium juxta dicta in *quæſt. 21. art. 3.* Poterit Reus carcerari.

Forma decreti carcerationis, quando delinquens eſt ſuſpectus de fuga.

123. *CVm apud R. P. N. Priorem hujus Monaſterii &c. fuiſſet accuſatus, vel denunciatus, vel infamatus F. Fulanus de furto magnæ quantitatis, & ſit ſuſpectus de fuga &c. vel dictus R. P. Prior eſt moraliter certus quod poſt capturam d. F. Fulani teſtes ad examen ſine timore accedent ad veritatem deponendam; idcirco ſtante gravitate delicti. & ſuſpicione de fuga &c. vel ſtante morali certitudine, quod teſtes libere accedent ad veritatem deponendam ſine timore ſeductionis, præfatus R. P. Prior mandavit, prout præſenti decreto mandat cum conſilio PP. & ſeniorum Monaſterii d. F. Fulanum capi, & carceri ad cuſtodiam mancipari, à quo ſine ipſius mandato amoveri non poſſit. Acta ſunt hæc die &c.*

F. N. Prior.

F. N. Actuarius.

Forma alia decreti ad Reum ſuſpectum de fuga carcerandum.

124. *PRæfatus R. P. Prior viſis videndis &c. & diligenter exploratis depoſitionibus teſtium & indiciis, quæ contra inquiſitum in proceſſu conſtant, ex quibus adverſus eumdem reſultat ſemiplena probatio criminis. Inſuper conſiderato quod crimen, de quo agitur eſt ejus generis, ut ipſius fuga merito timeatur, mandavit, prout præſenti decreto mandat d. F. N. capi, & carceri ad cuſtodiam tradi, à quo niſi de ipſius mandato amoveri non poſſit. Acta ſunt hæc die &c. In Monaſterio &c.*

Sequuntur ſubſcriptiones ut ſupra.

125. Relatio de Rei carceratione facta ab Actuario. *Ego F. N. &c. Actuarius fidem facio d. decretum fuiſſe intimatum per me d. F. N. & fuiſſe ipſum F. N. cum effectu carceri formali mancipatum die &c. in Monaſterio &c.*

F. N. Actuarius.

126. Si Reus à decreto carcerationis appellaverit, non eſt audiendus, quia non admittitur hujuſmodi appellatio quoad remedium ſuſpenſivum, & ideo non obſtante appellatione carceri mancipatur, Clat *quæſtion. 46.* *P.* Bouer. *fol. 203.* Portell. *v. 54 cer. & v. appell.* Admittitur tamen quoad remedium devolutivum manus de Reo carcerato, Piaſec. *in praxi Epiſc. p. 2. c. 4. nu. 10.* Barb, *in ſumm. Bull. v. carceratio.*

127. Si Prælatus aliquem Religioſum mitteret in cellam, & præciperet ne eo inconſulto ab illa exeat, non poteſt talis dici carceris pœna coercitus, quia de eſſentia carceris eſt obſeratio, ita ut quis privetur libertate exeundi, unde Prælatus ita Religioſum in ſua cella recludens non incurrit pœnam indebitæ carcerationis. Sanctor *de pœn. c. 4. de pœna carceris in princ.* F. Antonius à Spiritu Sancto *de Reg. Prælatur. tract. 4. diſp. 3. num. 41.* & formaliter carceratus dicitur, dum intra duos parietes vel vinculis detinetur *l. ſuccurritur ff. ex quibus caſus,* Clat. *quæſt 46. in princip.* F. Anton. ubi *ſupra num. 403. Videontur dict. qu. 21. art. 3. nn. 40.*

CAPUT V.

De praxi ſervanda in admittendis, vel rejiciendis exceptionibus.

128. DE iſtis exceptionibus dictum eſt ſupra *qu. 22.* ſunt autem triplicis generis. Nam quædem reſpiciunt perſonam Judicis, & dicuntur declinatoriæ fori, ſive exceptiones incompetentiæ, ut puta, quod Judex eſt incompetens, vel eſt ſuſpectus, vel ſi eſt delegatus in cauſa, non poteſt procedere ſolus, & aliæ ſimiles. Quædam reſpiciunt libellum Accuſatorium de criminibus, ut puta ſi accuſator ſit inimicus, vel alia de cauſa inhabilis ad accuſandum, vel quia non ſe ſubſcripſit ad pœnam talionis. Quædam reſpiciunt cauſam ut puta ſi de eodem delicto inquiſitus fuit diffinitive abſolutus, vel præſcripſit inſtantiam. Hujuſmodi autem exceptiones dicuntur dilatoriæ, quatenus differunt cauſam & impediunt litis ingreſſum, & conteſtationem, & faciunt propterea, ut inquiſitus non poſſit interrogari nec poni inter Reos, niſi prius exceptiones iſtæ fuerint examinatæ, & videatur quantum valeant.

129. Sed advertant Judices Regulares, quod non tenetur in his ſervare Apices & ſolemnitates juris poſitivi, & admittere exceptiones frivolas, & non legitimas. Sic v. g. exceptiones ex parte accuſationis multoties ſunt frivolæ, quia cum Judex poſſit procedere ex officio, & uti accuſatione ut ſimplici denunciatione, etiam ſi accuſatio non debeat admitti ut accuſatio, ſed rejici debeat Accuſator, nihilominus Judex poteſt procedere ad ulteriora ex officio exceptione non conſiderata. Aliter dato etiam quod ad accuſationem de jure Canonico ſit neceſſarium quod Accuſator ſe ſubſcribat ad pœnam talionis, quia tamen hæc eſt juris ſolemnitas, & Apex, eam Judex Regularis poteſt non admittere. Sed in hoc ſtatuta ſuæ Religionis debet obſervare, ſi forſan ex illis hæc ſit ſolemnitas ſubſtantialis, quæ talis non eſt in Ordine Prædicatorum. Sed in hoc Ordine Accuſator ſive ſe ſubſcribat, ſive non ſubſcribat, tenetur ad pœnam talionis, ſi non probat, ut dictum eſt *qu. 7. art 5. num. 21.*

130. Iam etiam *qu. 3. art 8.* dictum eſt, quomodo in caſu recuſationis præſentis Judicis electio arbitrum parum ſit in uſu, ſed ſi Judex delegatus recuſatur, habetur recurſum ad delegantem, vel ſi ſit ordinarius, ſatisfacit, ſi deleget cauſam alicui non ſuſpecto. An verò & quando Judex recuſatus poſſit ſuam tueri juriſdictionem, & decernere quod recuſatio ſit illegitima, oſtenſum eſt *qu. 3. art. 8.* Hæc tamen exceptio recuſationis, ſi non ſit notoriè frivola, ſuſpendit juriſdictionem Judicis. Ideo ea legiti-

gitimè objecta Judex non poteſt reum interrogare, ſed ſi Judex procedit ulterius, an proceſſus ſit ipſo jure nullus, explicatum eſt *art. qu. 3. art. 9.*

Forma Conſtituti in quo Iudex recuſatur ſuſpectus.

131. *IN nomine Domini &c. Die &c. In Monaſterio &c. coram A. R. P. N. Priore &c. vocatus, & conſtitutus fuit F. N. de N. ætatis ſuæ &c. Religionis verò &c. & delato ei ſtatu ſuæ cauſæ præmiſſaque monitione &c. nec non delato ei juramento de veritate dicenda, noluit jurare recuſando prædictum Priorem, ut ſuſpectum Iudicem, & præſentavit libellum recuſationis modo infra dicto.*

Forma recuſationis.

132. *QUia naturale eſt velle ſuſpectorum Iudicum declinare judicium, coram vobis A. R. P. Priore judice in cauſa illata injuria mihi oppoſitæ compareo ego F. N. & dico, quod cum ſit mihi ſuſpectus ex cauſa* (hic explicatur cauſa ſuſpicionis) *ideo tanquam talem in hac cauſa recuſo, & prædictam cauſam ſuſpicionis coram arbitris me offero probaturum, ad quas ſtatim* (additur una cum adverſario quando proceditur per accuſationem) *eligendos me paratum offero, & caſu quo convenire non poſſimus, ex parte mea ex nunc pro tunc eligo P. N. de N. Ita dic &c.*

Actuarius ſcribat in actis ſub hac forma.

133. *DIe &c. anno &c. fuit per F. N. præſentatus ſupraſcriptus libellus recuſationis & à R. P. Priore fuit admiſſus ſi & in quantum, vel fuit rejectus tamquam calumnioſus & ſine cauſa vera, & legitima.*

134 Eodem modo, & forma utendum erit, ſi Judex recuſetur ex alia cauſa, ut quia inquiſitus ſit Clericus, & Judex ſit laicus, vel ſi Judex ſit excommunicatus. Si tamen Judex ſit delegatus, & habet Collegam, vel Collegas cum clauſula, *quod ſi non ambo* &c. vel habent cauſam delegatam in ſolidum, tunc coram Collega, vel Collegis probanda eſt exceptio recuſationis juxta explicata in *cap.* ſi contra *de off. deleg. in 6. num. 8.* & tunc libellus recuſationis formatur dicendo, *& cauſas hujuſmodi ſuſpicionis coram Collega veſtro, vel cum judicibus, ſe probaturum offert.* Et pariter advertendum, quod in prædicta forma, in qua recuſans recuſat Judicem ſuſpectum in manibus Judicis imponitur ſæpè juramentum, non quia de jure Canonico ſit neceſſarium, ſed quia eſt neceſſarium de jure Civili, de jure autem Canonico requiritur expreſſio cauſæ, ut quæſt. citata probatum eſt; tamen ad majorem cautelam, quia in aliquibus Curiis ſervatur jus civile, in hoc unuſquiſque ſe regulare debet ſecundum ſtylum, & conſuetudinem Curiarum.

Forma præfigendi terminum Arbitris à Iudice recuſato ad cauſam ſuſpicionis proſequendam, & terminandam.

135. *CUm certum ſit in cauſa recuſationis propoſita à F. N. dicente me eſſe ſuſpectum fuiſſe electos in Arbitros ad hanc cauſam ſuſpicionis decidendam vos P. N. & P. N. Ideo vobis tamquam Arbitris electis terminum aſſignamus dierum octo ad prædictam cauſam proſequendam, & terminandam à vobis, vel cum tertio à vobis aſſumpto ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ, aliter non definiendo ex nunc pro tunc dico me proceſſurum elapſo dicto termino in negotio principali juxta juris diſpoſitionem.*

Forma appellationis interponenda, à ſententia interlocutoria Iudicis, per quam rejecit exceptionem tamquam frivolam.

136. *EGo F. N. ſentiens me gravatum per interlocutoriam latam à R. P. N. Priore &c. Iudice in cauſa, quia pronunciavit exceptionem accuſationis à me propoſitam coram ipſo, die, anno &c. non eſſe admittendam; idcirco in his ſcriptis appello ad R. P. N. & Apoſtolos peto inſtanter, inſtantius, & inſtantiſſimè. Ita hoc, & omni alio meliori modo &c. datum &c.*

Forma ſententiæ Arbitrorum in cauſa recuſationis Iudicis.

137. *NOs F. N. de N. & F. N. de N. Arbitri electi ab A. R. P. N. Priore ex una parte, & à F. N. ex altera parte ſuper exceptione propoſita contra dictum Priorem Iudicem ordinarium, vel delegatum in cauſa propoſita per dict. F. N. quæ talis eſt* (Hic inſeritur totus tenor recuſationis de verbo ad verbum) *receptis probationibus hinc inde in termino dato ad hanc cauſam finiendum, & auditis omnibus, quæ voluerunt proponere corā nobis, viſis videndis & conſideratis conſiderandis, ſententiamus, diffinimus, & pronunciamus dictam exceptionem recuſationis non eſſe probatam &c. Sed eſſe frivolam, & ideo dicimus, ſententiamus, & pronunciamus, quod R. P. Prior Iudex interveniat in cauſa tali, & illam proſequatur, tamquam non ſuſpectus, vel dicimus cauſam eſſe probatam, & validam: ideoque P. N. Prior, ut ſupra abſtineat, ut ſuſpectus à cauſa contra N. hodie die, anno &c. in Monaſterio &c. In quorum fidem &c.*

Subſcribunt Judices, Arbitri, & Actuarius.

138. Verum circa hujuſmodi recuſationem Judicis præcipue Judicis ordinarii, advertendum, quod uſus eligendi arbitros non eſt neceſſarius, ſed ubi eſt facilis recurſus ad ſuperiorem, hic habendus eſt, & quantum ad ſuſpenſionem Judicis recuſati, hujus non eſt habenda ra-

da ratio, ſi Judex recuſationem declaret frivolam, ſi tamen reus appellet à Judicis declaratione facta vel verbo, vel facto, obſervanda ſunt, quæ de appellatione dicta ſunt *qu. 32.* ar. un. & Judex recuſatus præcipuè cavere debet, ne reo inferat damnum irreparabile.

CAPUT VI.

Praxis interrogandi Reum.

139. PRæmiſſis quæ de interrogatione Reorum dicta ſunt ſupra *qu. 23. cap. 1. & 2.* hic primo dicitur non poſſe Judicem Reum interrogare niſi præceſſerint ſufficientia indicia, ut dictum eſt *quæſt. 21. art. 1.* ita quod neceſſe eſt, quod delictum ſit ſemiplenè probatum. An vero Judex antequam Reum interroget, debeat ſcripto, vel voce ſignificare cauſam ob quam eſt citatus, ut plures volunt, & inter illos Auctor tractatus de judiciis impreſſi poſt conſtit. Ord. Præd. *cap. 2. n. 9.* explicatum fuit *cap. 1. de accuſ. in 6. nu. 8 & 91. & tom. 2. de ſtat. qu. 186. ar. 8 nu. 328. & ſupra q. 23. art. 1. nu. 7.* An verò examen rei fieri poſſit præſentibus aliquibus honeſtis viris, negat Auctor ſupra citatus *cap. 4. nu. 6.* ſed nedum poſſunt adhiberi honeſti viri, ut aſſiſtant proceſſui, ſed imo fieri debere fuit aliquando mandatum. Et additur amplius, quod aliquando optimum erit Rei carcerati perquirere domum, vel cellam, quoniam facilè eſt, quod ibi inveniantur aliqua, à quibus reus facilius convincatur, & ideò hac ſpe probabili exiſtente poterit Judex hoc modo hanc recognitionem decernere.

140. Cum de mandato R. P. N. de N. Provincialis N. fuiſſet F. N. de N. converſus N. carceri mancipatus, idem P. Provincialis una mecum Actuario & teſtibus infraſcriptis acceſſit ad cubiculum d. F. N. poſitum in hoc monaſterio N. contiguum cellis F. N. & F. N. quod reperit clauſum, & juſſit per eum aperiri, quo aperto in eum intravit, & ego cum eo, nec non prædicti teſtes, & cum res in eo repertas perluſtraſſet, diligenterque perquiſiſſet, videns quandam capſam altam ibi exiſtentem clauſam juſſit eam per vim aperiri, qua aperta, in ea fuerunt reperta duæ tunicæ albi coloris, & quadam alia inſtrumenta, nec non unus culter in ſummitate acutus, totus ferreus, longitudinis duorum palmorum circiter, item una crumena ex ſerico rubeo cum octo nummis aureis vulgo dictis Zecchini, & 25. nummis argenteis, ſeu Paulis, prædictus vero culter, & pecunia conſignati mihi fuerunt de mandato &c. anno &c. In quorum &c. Actum N. die &c.

Hic ſubſcribant P. Provincialis, teſtes, & Actuarius.

141. Præterea verò advertendum, quod non ſtatim interrogandus eſt Reus de delicto, ſed aliquo circuitu verborum eſt utendum. Ut ſi Reus eſt indiciatus, quod vulneravit Servulum, prius interrogetur, an cognoſcat Servulum, & qua occaſione, & quo tempore, & quo loco, & an illum viderit in conventu, & ſic de aliis circumſtantiis. Vel alio ſimili circuitu uti poterit, etiam in inveſtigandis indiciis. In reſponſionibus autem Rei nedum verba, ſed & geſtus corporis, ſingultus, lacrymæ, ſuſpiria, vultus alterationes, corporis tremores, & alia ſigna per quæ falſitas, aut inconſtantia deprærehenderentur ab Actuario in actis notari debent. In primo etiam conſtituto Reo permittenda eſt magna confidentia, ut dicat quid velit ſine contractione; facilè enim eſt ut deponat aliquid falſum, & ita quod poſtea ſibi contrarius, & falſus depræhendatur. Hæc tamen confidentia haberi non debet cum Reo parato ad negandum. Imo cum illo hæc cautela adhibenda, ut Judex ſecreto, & ad aures Actuarii dictet interrogatoria, dum ſcribuntur, ne Reus interim cogitet de mandaci reſponſione. Poſt vero ſcripta interrogatoria, ſtatim ore proferantur, ut Reus ſtatim reſpondeat.

Forma examinis rei ſponte confitentis.

142. IN nomine Domini Amen &c. In Conventu, & in camera ſolitæ Reſidentiæ vocatus (vel eductus de Carceribus) conſtitutus fui: perſonaliter coram A. R. P. Provinciali &c. & me Actuario F. Fulanus &c. Reus in hac cauſa, principalis quoad ſe, & teſtis quo ad alios ætatis ſuæ annorum &c. Religionis &c. & monitus ad dicendam veritatem, ac propterea delato ei juramento de veritate dicenda ſuper his de quibus interrogabitur, prout juravit tactis Sacris Scripturis, vel tacto pectore ſi fuerit Sacerdos, *vel ſub præcepto formali in virtute Spiritus Sancti, & S. obedientiæ,* ubi hoc eſt in uſu, *ad opportunas interrogationes reſpondit, ut infra.*

Interrogatus. An ſciat vel imaginetur cauſam ſuæ vocationis, & præſentis examinis. Reſpondit &c. Et ei dicto, ut per extenſum exprimat hanc cauſam, & narret. Reſpondit &c.

Reo autem incipiente narrare factum, & confiteri delictum Judex illum non interrumpat, etamſi aliena à propoſito inferat, ne forſan à dicenda in omnibus veritate removeatur, & ſæpè Reus ex ſuis reſponſionibis ducit Judices in viam indagandæ veritatis. Quando verò Reus narrationem ſuam terminaverit, Judicis partes erunt, ſi Reus integrè, clarè, & diſtinctè factum non narraverit, ut prudentibus interrogationibus curet omnes circumſtantias explicari, & nullo modo in hoc caſu debet Judex dimittere examen ex cauſa prandii, vel cænæ, vel ſomni &c. ſed debet illud continuare, ne Reus pœniteat, & veritatem amplius non dicat. Et poſtea ſemper attendat, ut ſi Reus non expreſſit omnes facti circumſtantias, ipſe ſuis interrogationibus non ſuggeſtivis faciat, ut in proceſſu plenè factum innoteſcat. Deinde verò ſi aliquod inſtrumentum, vel ſcriptura recognoſcenda ſit, recognoſci debet modo infraſcripto, v. g. ſi recognoſcendum ſit cultrum;

Inter-

Interrogatus. An prædictum cultrum, quo dixit ſe vulneraſſe N. recagnoſceret, ſi videret.

Reſpandit. Ita pater.

Tunc R. P. juſſit ut culter ſupradictus exhibeatur, & in manibus detur Reo ad eum bene videndum, prout factum fuit, vel ſi non ſit ſecurum in manibus Rei, taliter illum ei oſtendat, ut ab eo bene videri, & recognoſci poſſit.

Interragatus. Vtrum cagnoſcat iſtum eſſe cultrum, quo ipſe faſſus eſt ſe N. vulneraſſe.

Reſpondit. Ita pater. Iſte eſt ille culter, quo à me duobus ictibus, vel pluribus N. vulneratus fuit.

Interrogatus. An velit aliquid aliud dicere.

Reſpondit. Non Pater.

Et relectum examen canfirmavit, & propria manu ſubſcripſit, dimiſſusque fuit cum præcepto S. Obedientiæ de ſilentio &c.

Ega Fr Fulanus de N. converſus Religionis N. depoſui, ut ſupra.

Ego F. N. de N. Religionis &c. Sacerdot Actuarius.

Forma examinis Rei ſuſpecti de confeſſione veritatis.

143. QUando verò Judex timet, quod Reus nolit fateri veritatem, non debet immediatè illum interrogare de delicto, & ſubſtantialibus circumſtantiis, & proximis, quia ſic de facili Reus invenit falſas reſponſiones, & interrogatoria erunt debiliora, ſed interrogabit Reum de remotioribus circumſtantiis, & factis, ut de pertinentibus ad qualitatem perſonæ ipſius Rei, vel ad aliquod indicium, ut puta ad indicium minarum, vel de loco, & tempone, & converſatione rei per diverſos dies, & loca. Et poterit incipi proceſſus hoc modo.

In nomine Damini Amen &c. die &c. anno &c. in Monaſterio ſeu canventu &c. in camera ſalita reſidentiæ vacatus (ſeu eductus de carceribus) conſtitutus fuit perſonaliter coram A. R. P. Provinciali &c. & me N. Actuario F. Fulanus Reus in hac cauſa principalis quoad ſe, & teſtis quò ad alios ætatis ſuæ annorum &c. Religionis &c. officio &c. & monitus ad dicendam veritatem ac propterea delata ei juramento de veritate dicenda, prout juravit tactis Sacris Scripturis (vel tacto pectore, ſi fuerit Sacerdos, *vel facto ei præcepto S. Obedientiæ* juxta morem Religionis) *ad opportunas interrogationes reſpondit ut infra.*

Interrogatus. Si ſciat, vel imaginetur cauſam ſuæ vocatianis.

Reſpondit. Non la sò.

Interrogatus. Vnde veniat.

Reſpandit. Vengo dalle prigioni.

Interrogatus. An ſciat, vel imaginetur cauſam ſuæ carcerationis.

Reſpondit. Io non la sò: ma ſiaſi qualſivoglia, ſenza dubio è falſa.

Interrogatus. A quo tempore detruſus fuit in carcerem.

Reſpondit. Sono 3. giarni.

Interrogatus. An habeat inimicitiam cum aliquo.

Reſpondit. Padre ſi.

Interrogatus. Quiſnam ille ſit.

Reſpondit. E Tiberio di Franceſco N. che fà l'officio di Calzolaio, & habita nella contrada N. di queſta Città.

Interrogatus. Come ſappia che li ſia inimico.

Reſpondit. Perche mi hà ingiuriato, e minacciato.

Interrogatus. Quo loco, & quo tempore, & quis tunc eſſet præſens, cum ille ſibi minatus, aut injuriatus fuit.

Reſpondit, Fù queſto nel chioſtro del preſente convento, e fu à ſei del preſente meſe di Marzo alla preſenza di Matteo N. e Giulio N. e di Roberto N.

Interrogatus. Qualia fuerunt verba minatoria. & injurioſa.

Reſpondit. Tiberio tenendo un caltello nelle mani mi minacciò con dire, che con quello voleva occidermi, dopo havermi detto che io ero un furfante, ladro, & altre parole ingiurioſe.

Interragatus. An unquam fuerint reconciliati.

Reſpondit Padre nò.

Interrogatus. An aliis hæc inimicitia nota fuerit, & quibus.

Reſpondit. Queſta inimicitia è manifeſta à quelli, che furon præſenti, e di più à F. Paolo N. converſo, e F Girolamo N. converſo, e molti altri Frati del Canvento.

Interrogatus. An habeat alios inimicos.

Reſpondit ſono miei inimici il F. F. N. de N. e li fratelli Converſi F. N. de N. e F. N. de N.

144. Habita hac reſponſione interrogetur de cauſa iſtius inimicitiæ, & de loco, & tempore, & præſentibus facto, quod aſſeritur cauſa inimicitiæ.

Interrogatus. An illi, quos dicit inimicos, ſint viri probi, & quare exiſtimet illos eſſe ſibi inimicos.

Reſpondit. Io laſcio li ſudetti nel ſuo eſſere, ma so che ſono miei inimici, e che all'occaſione mi faranno del male ſe ponno.

145. Si verò delictum de quo agitur fuerit commiſſum v. g. die octava Februarii hora 21. diei anni 1675. ut melius poſſit convinci Reus quod fuerit præſens delicto illo die patrato interrogabitur, ut infra.

Interrogatus. Vbi ſit ejus cella in Convento.

Reſpondit. Stà nel Dormitorio commune, & è la quarta dalla banda deſtra, e la ſua feneſtra riſponde nel Chioſtro verſo ponente.

Interrogatus. Qual ſia l'officio ſuo in Convento, e quali li ſuoi eſercitii, ſe avanti il pranſo, ò dopò

ò dopò, e con chi ſuole converſare, & à che hora và à dormire la ſera, e ſi leva la mattino.

Reſpondit. Io nel Convento faccio l'officio di calzolaro, e mi levo la mattina aſſai per tempo, & udita la meſſa mi pongo à lavorare nel mio meſtiere ſino all'hore di pranſo, ſtò in converſatione per un poco con li fratelli converſi, e poi ſe non occorre alicuna occaſione di uſcire da Convento, ò di ſacere altro ſervitio torno in calzolaria à lavorare finche ſia hara di cena, la quale all'hora ſolita io vado à dormire.

Interrogatus. Ve dicat ubi fuerit die 5. Ianuari. & quid fecerit eo die à mane uſque ad ſeram, & ſi de loco, ſeu Monaſterio exivit, & cum quo, & qua occaſione.

Reſpondit &c.

Interrogatus. Eodem modo ubi fuerit die 6. 7. & 8. & 9. & 10. dicti menſis Februaris præſentis anni.

Reſpondit. A. di. 6. Io fui &c. & à di 7. ia ſui &c. & à di 8. io ſui la mattina nella calzolaria à lavorare ſino all'hora di pranſo, e doppo pranſo nella cucina fui in converſatione con li fratelli converſi doppo pranſo e ſtetti con loro fino alle 22. hore, e poi andai fuori di coſa con F. Elmo de N. con licenza del Superiore, e foſſimo alla piazza della ſtrada ordinaria, e poi tornaſſimo al Convento. Et io lavorai ſino all'hora di cena, e nel giorno 9. fui &c. e nel giorno 10. fui &c.

Interrogatus. An ſciat fuiſſe oliquem vulneratum in hoc conventu.

Reſpondit. Fu ferito P. Gaudentio di N.

Interrogatus. Quomodo hoc ſciat.

Reſpondit. Queſto mi ſù detto da F. N. de N.

Interrogatus. In quo loco, & quo die, & hora fuit vulneratus.

Reſpondit. Fù ferito in cucina il Venerdi 8. di Febraro dell'anno preſente 1635. à hore 21.

Interrogatus. Vbi tunc erat ipſe conſtitutus.

Reſpondit. Io ero in Chieſa à pigliore le ſtationi, e tornato in Convento inteſi come il detto F. Gaudentio de N. era ſtato ferito.

Et monitus ad dicendam veritatem, quia ipſamet ſupra confeſſus fuit, quod die illa 8. Februarii fuit in coquina in cõverſatione cum aliis Fratribus ab hora prandii uſque ad horam 22. & ex conſequenti erat in coquina hora 21. in qua dictus F. Gaudentius fuit vulneratus. Et præterea ex proceſſu habetur, quod ipſe erat præſens quando F. Gaudentius fuit vulneratus.

Reſpondit. Hora mi ſouviene, che non era ancora andato in Chieſa quando F. Gandentio fù ferito.

Interrogatus. An ſciat à quo d. F. Gandentius fuerit vulneratus?

Reſpondit. Vi erano molti, e contendevano inſieme, e non avertii, chi foſſe quello che lo ferì.

Interrogatus. Qui erant præſentes.

Reſpondit. Et erano F. N. de N. e F. N. de N. e. F. N. de N. Converſi, e Simplicio de N. ſervitore della cucina.

Interrogatus. An fuerit contentio inter aliquem, & cum quo, & quæ contentio fuerit.

Reſpondit. Io ſtavo parlando con F. N. de N. e non avertii à chi contendeſſe, ne qual foſſe la conteſa e non viddi chi feriſſe F. Gaudentio, ma ſolo al ſentirlo gridare, e lamentarſi mi accorſi, che fuſſe ferito, e viddi le ferite.

Interrogatus. Quæ fuerint vulnera, & in quo loco ejus corporis.

Reſpondit. Era ferito in teſta, e ſotto il braccio deſtro, e nella mano ſiniſtra, e queſte ferite erano grandi, e con ſpargimento di ſangue. E per quanto ſi diceva erono fatte con caltello.

Interrogatus. An in propria cella habuit aliqua arma & quænam fuerint.

Reſpondit. Io non l'ò tenuto altre arme in cella fuori dell'inſtrumenti neceſſari per l'officio della calzolaria.

Et monitus ad dicendam veritatem, quia in requiſitione ejus cellæ facta per eundem P. Provincialem coram Notario, & teſtibus, in una capſa clauſa fuit inventus unus culter longitudinis duorum palmorum circiter in ſummitate acutus, & totus ferreus. Ideo dicat veritatem.

Reſpondit. Hara mi ſouviene, che queſto coltallo, che non era mio, ma mi era ſtato dato da Giovanni N. ſecolare, perche glie lo conſervaſſi.

Interrogatus. An ſi videret d. cultrum illum recognoſceret.

Reſpondit. Padre ſi.

Et tunc ego Actuarius accepto illo cultro toto ferreo, & in ſummitate acuto, & longitudinis duorum palmorum circiter oſtendi illum dicto F. Fulano, qui illum bene vidit, & conſideravit, & poſtea &c.

Reſpondit. Queſto è il coltello, che io havevo nella caſſa, e che mi ſù dato in cuſtodia da Giovanni N. ſecolare.

Interrogatus. An poſtquam audivit d. F. Gaudentium fuiſſe vulneratum viderit aliquem habentem hunc, vel ſimilem cultrum in manibus.

Reſpondit. Io non l'avertii.

Et monitus ad dicendam veritatem, cum non ſit veriſimile, cum ille eſſet præſens, & ad clamorem vulnerati ottenderit od ejus clamorem, & viderit eum vulneratum, ſimul non viderit, quis haberet gladium, quo illo vulneratus fuit.

Reſpondit. Io non avertii à queſto.

148. Interrogatus. An ipſe fuerit qui, contentionem habuit cum d. F. Gaudentio, & eum vulneravit.

Reſpondit. Ne io hò conteſo col detto F. Gaudentio, ne io l'hò ferito.

Et monitus ad dicendam veritatem, quia in proceſſu per teſtes conteſtes, & ſufficientia indicia habetur, quod ipſe dicto die 8. Februarii hora 21. contenderit cum d. F. Gaudentio, & illum vulneravit.

Reſp. Queſti teſtimonii hanno detto il falſo.

Et cum non poſſet aliud haberi pro nunc dimiſſum fuit examen animo illud repetendi, (& ſi Reus non erat prius carceratus) dicatur *ideo prædictus P. Provincialis mandavit prout præſenti*

decre-

ritatem deponant, & primo interrogata fuit Berta de N. ætatis annorum &c. An viderit præſcriptam N. & inſpexerit in pudendis, Reſpondit &c. Item, *interrogata ſi virginitatis ſignaculum in illa integrum, vel infractum invenit. Reſpondit, &c.* Item *interrogata ſi ipſa alias idem judicium ſuper aliis puellis tulit. Reſpondit, &c.* Item *ſi à ſemetipſa vel ab alio defloratam judicet. Reſpondit, &c.* Item *ſi judicet defloratam fuiſſe de recenti. Reſpondit, &c. Quibus receptis dimiſſa fuit juſſa prius ut ſignum Crucis propria manu apponat ſi ſcribere neſcit.* Deinde ſubſcribantur teſtes, & Actuarius, & eodem modo examinentur aliæ obſtetrices.

85. Si obſtetrices cum juramento retulerint commiſſum eſſe ſtuprum, ſeu ita ſe judicare ſatis dicetur conſtare de ſtupro. Clar. *d. q. 4 verſ. quando vero* Scac. *d quæſt 83. n. 15. & aliis.* Idem dicendum eſt in probando corpore delicti in Sodomia mittendo medicos, &c. qui eum juramento fidem faciant de ruptura ani, & quam primum adhibendi ſunt, ut re adhuc recentiore exiſten e diſcernere facilius poſſint, unde illa ruptura ſit cauſata, ut deponere debent, &c.

86. Advertendum verò quod ad pleniorem notitiam corporis delicti utile eſt examinare teſtes, qui vocati fuerunt, & fuerunt præſentes illius viſitationi, & ita etiam praxis Judicum ut plurimum obſervat, quod etiam eſt ſecurius Sed tamen hoc non eſt neceſſarium, ut explicatum eſt ſupra *nu 62* Quando tamen examinandi erunt, ſervabuntur formæ quæ in cap. ſequenti deſcribuntur.

CAPUT III.

De Praxi ſervanda in examine teſtium.

87. PRæter ea, quæ de hoc puncto dicta ſunt ſupra *quæſt. 15: art. 1. 7. & 8.* Advertat primò principaliter Judex, ut ſuggeſtionem non incurrat. Et ideo incipiat examen per inquiſitionem generalem, & interrogatoria generalia, & omnino caveat ne teſtem in ſpecie interroget de aliquo ſpeciali delicto Rei, niſi de illo ſit inditiatus in proceſſu determinate, & expreſſè, vel ſufficienter. Item ſecundo Judex antequam accedat ad examen capita omnia ſuper quibus de jure interrogare poteſt ſibi ex actis deſcribat, eaque præ oculis in examinando habeat, ne, prout tenetur, ullum ex illis capitibus intactum relinquat, & ne ultera interrogando ſe diffundat. Tertio non obliviſcatur Judex communis omnium doctrinæ, ut teſtem aliquem non dimittat, quin, ſi ex ſe non dixerit, interroget cum de loco, tempore, cauſa ſcientiæ, & de conteſtibus, & faciat ut quæcunque depoſita fuerint tam pro Reo, quam contra Reum fideliter ſcribantur. Imò, & ſigna ex quibus falſitas, inconſtantia, vel ſimile aliquid depræhenderetur.

88. Conſideret quarto Judex, quod ubi, deeſt abundantia teſtium, qui deponant de auditu proprio, vel de viſu, & habeat teſtes, qui deponant de auditu alieno, unum vel duos ex iſtis prius examinet, ut ſaltem deſerviant ſibi pro denunciatoribus, & per illos paretur via ad ſpecialem inquiſitionem. Ita monet Bictus in Praxi prima *nu. 12.* Sed quomodo hoc poteſt habere locum, ſi non poſſunt examinari teſtes, niſi præcedat accuſatio, vel denunciatio, aut fama, vel aliquis rumor, qui locum habeat denunciationis? Reſpondetur, quod hoc locum habere poteſt in inquiſitione mixta, dum Judex notitiam habet delicti non vero delinquentis, & tunc teſtes de auditu alieno nominantes delinquentem ſe habebunt ſaltim ut denunciantes Quomodo autem teſtes ante examen extrajudicialiter, & oretenus interrogari poſſint, dicetur infra. Item quintò conſideretur, quod circa particulares interrogationes non poteſt dari certa regula, quia interrogatoria debent neceſſario variari juxta criminum varietates, & eorum circumſtantias, & reſponſiones teſtium, quæ ſolent Judici prudenti aperire viam ad cognoſcendam veritatem, vel falſitatem depoſitionis. Unde teſtium interrogationes ſcientiæ, & prudentiæ Judicis remittuntur Cætera videtur quæſt. ſupra citata. Poſſunt vero hic dari aliqua exempla examinandi teſtes, ex quibus poterit Judex videre qualiter in aliis caſibus ſingularibus poſſint teſtes examinari ſine defectu.

89. Advertat etiam Judex, quod ubi adeſt vehemens ſuſpicio ſubornationis teſtis, poteſt prius extrajudicialiter illum interrogare oretenus, & ſeriem facti exquirere, & ubi cognoſcat teſtem non dicere veritatem, & habeat vehementem ſubornationis ſuſpicionem, illum interrogabit, an cum aliquibus loquutus fuerit antequam acceſſerit ad judicium, & an ab aliquo fuerit inſtructus, etiam cogendo illum ad præſtandam cautionem de ſe repræſentando, maximè ſi teſtis veniat poſt fundatam Fiſci intentionem, & procurando illum capere in verbis, illumq; interrogando etiam ſuper circumſtantiis non neceſſariis, & cuncta rimando, ne permittat ſe decipi per teſtes, vel per partem, quæ aliquando inita pace, cum Reo colludit, ad delictum occultandum ut admonent. Clar. *quæſt. 23. in princ.* Farinac. *qu. 74 num. 16.* Ubi dicit Judicem in hoc caſu poſſe etiam teſtem dimittere non accepta ejus depoſitione, Guaz. *def. 14. cap. 2. num. 1. Conciolus. v. Iudex reſ. 11. num. 6.* Quæ conformia ſunt iis quæ ſtatuit Paulus V. *in reform. tit. de judic. crim. § Nec ullo pacto.* Eſt etiam conſiderandum, quod cum de jure communi impubes non poſſit examinari ſub juramento, *ex l. qui juraſſ. ff. de jure jur. & cap. 4. quæſtion. 3. & capit.* Parvuli *22. quæſtion. 4* prout etiam tradiderunt Farinac. *qu. 58. num. 3.* Car. *p. 3. tit. 5. num. 49* Nihilominus, quod impubes doli capax, & proximus pubertati poſſit & debeat examinari ſub juramento ex Bajard.

ad

ad. Clat. *quaſt.24.n.308.* & aliis dixerunt Guaz. *def.30.cap.11.n.11.* & Conciolus, *v. minores,2.n.12.* Unde magis etiam paret quod neceſſitas juramenti in teſtibus eſt de jure poſitivo, & quod etiam impubes de jure naturæ poteſt jurare, ſi ſciat quid ſit juramentum. Pariter nec teſtis corruptus facit indicium ad torturam contra corrumpentem, niſi ejus depoſitio ſit ſufficienter adminiculata Clar. *qu. 21.* Farin. *qu. 45. nu. 28.* Conciol. *ſubornans v. 2. reſ. num. 8.*

90. Advertendum tamen quod contingere poteſt, quod Judex non poſſit per ſe ipſum examinare teſtes, ſed debeat delegare examen. Et tunc committet alicui, ut teſtem examinet, & deſcribet commiſſionem ſub hac, vel ſimili forma

Die &c. menſe, &c. Anno, &c. In noſtro Conventu N. in cauſa & cauſis coram nobis agitatis contra F.N. de N. opus eſt Domini N. teſtimonium excipere, nec eſt nobis facile eundem perſonaliter adire, neque enim ad nos vocare, cum podagra aliquantulum laboret. Et ideo ob rationabiles cauſas viſum eſt nobis juxta noſtras inſtructiones deſtinare, prout deſtinamus ad domum d. D. N. P. N. de N. Sacerdotem, qui cum Socio ſibi bene viſo eo ſe conferat, ibique prudenter & cautè, vel in alio congruenti loco veritatem ab eodem audire ſatagat medio juramento. Ita cenſemus, deſtinamus, & mandamus hac, & & omni &c.

Ita eſt F. N. de N. Provincialis.

Ego F. N. de N. Sacerdos & Actuarius.

Si verò Judex per ſe ipſum, ſive per alium examinet teſtes, fieri poteſt examen ſequentibus modis.

Forma examinis teſtis, ubi crimen eſt probatum & ignoratur delinquens.

IN nomine Domini, &c. Die &c. menſis, &c. Anni &c. F. Servius Laicus ætatis ſuæ annorum &c. profeſſionis &c. vocatus in teſtem pro informatione Curiæ coram A. R. P. F. Innocentio Priore hujus Monaſterii &c. Civitatis &c in camera ejuſdem R. P. Prioris, & coram me F. Theophilo Actuario hujus cauſæ, & facto ei præcepto in virtute S. Obedientiæ, & Spiritus Sancti de veritate dicenda, vel præſtito ei juramento de eadem veritate, quod præſtitit tactis Sacris Evangeliis.

Fuit primò Interrogatus. An ſciat, vel præſumat cauſam ſuæ vocationis, & præſentis examinis.

Si reſpondeat ſe ſcire vel præſumere cauſam propter quam fuit vocatus.

Dicetur illi, ut hanc cauſam exprimat, & ea expreſſa addetur illi, ut totum id quod ſcit de negotio illo & cauſa exprimat diſtinctè.

Reſpondit. Hò inteſa à dire per Convento, che è ſtata sforzata la porta della camera del depoſito commune, & l'armario e caſſa dove ſi conſervano i denari della communità, e ſono ſtati rubbati denari in quantità di ſcudi mille, & io ſteſſo in preſenza di F. N. de N. converſo, hò viſta la detta porta rotta, e l'armario e caſſa aperti con rottura, & queſto fu la notte del Mercordi venendo il Giovedì à 13. Maggio dell'Anno preſente 1675. Et hò parimente inteſo che il ladro ſia Fr. Robuſto Converſo. Et queſto me l'hanno detto F. Santia, e Fr. Guglielmo Laici, & il P. F. Raimondo, e F. Giovanni Sacerdoti alla preſenza di altri Fratri, cioè di Fr. N. de N. F. N. da N. e F. N. da N. & l'hò ſentito dire publicamente da altri. Et io ſteſſo hò viſto il detto F. Robuſto la notte iſteſſa circa le ſette hore uſcire dalla detta camera del depoſito, che ſtà nel dormitorio abbaſſo, & è la ſtãza N. del detto dormitorio & di la andare verſo la camera ſua, che ſtà nel dormitorio de' Converſi, & all'entrare è la ſeconda à man dritta, portando ſotto lo ſcapulare un invoglio groſſo, che non sò ſe foſſe borſa, ò caſſetta, ò altra coſa ſimile

Qua reſponſione habita iterum interrogatus fuit cujus famæ ſit dictus Fr. Robuſtus.

Reſpondit. È di poca bona fama, & communemente è tenuto, che rubbi le coſe del Convento anco che tẽga prattica diſoneſta con una meretrice, è che rubbi à queſto è quello, per mantenerla.

Si verò ad primam illam interrogationem factam, an teſtis ſciat, vel præſumat cauſam ſuæ vocationis, & examinis.

Reſpondit ſe neſcire, tunc alio modo procedendum eſt.

Interrogatus. A quo tempore maneat in hoc Monaſterio.

Reſpondit. Sono due anni che io ſtò aſſegnato in queſto monaſterio.

Interrogatus. An habeat aliquod officium, & quale.

Reſpondit. Io ſono Sacreſtano da otto meſi in quà.

Interrogatus. An in hoc Monaſterio commiſſum fuerit aliquod delictum.

Reſpondit. Fu commeſſo un furto grave, perche furno rubbati nella camera del depoſito commune circa mille ſcudi, e fu sforzata la porta di detta camera, & un armario e caſſa che ſtavano in detta camera, dove ſi trovano i detti denari, e queſto fu la notte del Mercordi venendo il Giovedì 13. di Maggio dell'Anno preſente.

Interrogatus. An ſciat, vel audiverit quis fuerit ille, qui furatus fuit d. pecuniam.

Reſpondit. Io non lo sò di viſta; mà hò inteſo dire che il ladro ſia ſtato Fr. Robuſto da Monticoli Converſo, e me hanno detto Fr. Santia, e F. Guglielmo laici, & il P. F. Raimondo, Fr. Giovanni Sacerdoti ſtudenti in preſenza di F. N. da N. e F. N. de N.

Interrogatus. An ipſe teſtis aliquid viderit ex quo colligi poſſit dictum Fr. Robuſtum furatum fuiſſe d. pecuniam.

Reſpondit. La detta notte li 13. di Maggio à hore 7. in circa. Io viddi il d. F. Robuſto uſcire dalla detta camera del depoſito. portando ſotto lo ſcapulare alcun invoglio, che non sò che coſa foſſe, mà ſi vedeva che era coſa aſſai grande, che teneva alzato lo ſcapulare.

Interrogatus. Quomodo cum eſſet de nocte cognovit d. F. Robuſtum.

Reſpondit. Era vicino alla lampada del dormitorio, & il detto F. Robuſto mi paſsò tanto vicino, che lo conobbi, anzi gli diedi la bona ſera e me la reſtitui.

Interrogatus. Quo loco & die dd. Fratres Santius, & Innocentius dixerunt ſibi d. F. Robuſtum furatum fuiſſe d. pecuniam.

Reſpondit me lo diſſero in Sacriſtia la matina delli 13. di Maggio ſendo occorſo il latrocinio la notte antecedente. Mà poi hò inteſo l'iſteſſo in altri luoghi del Monaſterio, e da altri, & di queſto n'è publica voce e fama.

93. Sed ſi iſte teſtis quando interrogatus fuit, an ſciat aliquod delictum commiſſum fuiſſe in Monaſterio, reſpondit ſe neſcire, aliter interrogari debet, & per generalia, & communia debet primò interrogari.

Interrogatus. A quo tēpore maneat in hoc Monaſterio, & præcipuè. An in illo fuerit in principio menſis Maii die 13. ejuſdem menſis præſētis anni.

Reſpondit. E molto tempo, che io ſtò in queſto Convento, e faccio l'offitio di Sacreſtano, & in porticolare il decimo terzo giorno del meſe di Magio dell'anno preſente io ero nel Monaſterio.

Interrogatus. An in iſto tempore commiſſum fuerit aliquod delictum ſcandaloſum.

Reſpondit mi ſouviene, che fu la notte venendo li 13. di Maggio rubbato il depoſito del Monaſterio alla ſomma di circa mille ſcudi con rottura della porta della cella, dove ſtava detto depoſito, ed un armario & una caſſa, nelle quali ſi trouava il detto denaro, & io ſteſſo l'hò viſta le camera sforzata con il d. armario, e caſſa.

Interrogatus. An ſciat vel ſuſpicetur quis fuerit qui d. pecuniam furatus fuit.

Reſpondit. Io non lo sò di viſta, ma ſi dice per il convento & e publica fama, che il ladro ſia ſtato F. Robuſto da Monticoli Converſo.

Interrogatus. An ſaltem aliquid viderit ex quo potuerit colligi d. fratrem Robuſtum hoc furtum commiſiſſe.

Reſpondit. L'iſteſſa notte di Mercordi venendo il Giovedi circa le 7. hore di notte io ſteſſo con occaſione di andare à i lochi communi, viddi uſcire di detta camera del depoſito detto F. Robuſto, che haveva ſotto lo ſcapolare alcun invoglio ò coſa, che alzava lo ſcapulare, & andava verſo la Camera ſua, che ſta nel dormitorio de Converſi, & è la ſeconda à mano deſtra, ſi come la camera del depoſito ſta nel dormitorio commune de Padri & è ſegnata col. num. 5. e ſta in mezzo alle camere di F. N. de N. e di F. N. de N. e ſe bene era di notte, perche era vicina la lampade del dormitorio acceſa, & il detto F. Robuſto mi paſsò molto vicino, io lo conobbi, e lo ſalutai, e gli diedi la bona ſera, & me la reſtitui.

Interrogatus. Cujus famæ & opinionis ſit apud ipſum dictus F. Robuſtus.

Reſ. e di poca bona fama, e ſi dice ancora che egli habbia prattica diſoneſta con una meretrice, e che rubbi à queſto e quello per mantenerla.

Interrogatus. A quibus audierit iſta.

Reſ. che il detto F. Robuſto habbia rubbato li detti denari del depoſito, me l'hanno detto F. Sancio N. e F. Innocenzo N. Converſi & il P. F. Raimondo e F. Giovanni Sacerdoti ſtudenti, e me lo diſſero la mattina delli 13. di Maggio nella Sacriſtia alla præſenza di F. N. de N. de F. N. de N. e di F. N. de N. e l'ho ſentito dire altrove da altri, e n'è publica voce in Convento. Quando poi all'haver ſentito dire che tenga prattica diſoneſta, e che per queſto rubbi, l'ho ſentito à dire à F. Angelo N. in preſenza di F. N. de N. e di F. N. de N. eſſendo noi in dormitorio à 20. del meſe di Aprile del præſente an. 1675. e da F. Sigiſmondo N. eſſendo in camera ſua alla præſenza di F. N. de N. e F. N. de N. A. 6. del detto meſe di Aprile, e l'hò ſentito da multi altri in altri tēpi, che non mi ricordo

Interrogatus. A quo tempore fuit ſparſa dicta fama contra F. Robuſtum.

Reſ. Che è molto tempo, che è ſparſa queſta fama. Ma io non mi ricordo preciſamente del tempo determinato, sò bene che ſaranno paſſati ſei ò otto meſi in circa da che ſi dice, che egli ſi tiene la detta prattica diſoneſta, e che per quella rubbi à queſto e quello.

Interrogatus. An ſciat à quo orta fuerit dicta fama & ex quo cauſa.

Reſ. Io non so preciſamente chi foſſe il primo che cominciaſſe à parlare publicamente di queſto. Mà per quello che ho inteſo dire fu introdotta da perſone ſecolari honeſte e di bona fede, & in particolore dal Signor Antonio di N. Gentilhuomo molto honorato, che vidde il detto F. Robuſto più volte entrare, & uſcire anco di notte dalla caſa di detta donna. Et lo ſteſſo diſſe il Signor Decio N. e quanto à furti ſi ſentirono molti lamentarſi perciò del detto F. Robuſto, e fra gli altri il P. F. Girolamo N. & il Padre F. Sebaſtiano N. Sacerdoti, & altri ancora, & dal P. F. Antonino N. & F. Alon. N. Converſo & altri molti ho inteſo che ſi dice publicamente, & è publica voce e fama, che il detto F. Robuſto tenga detta prattica diſoneſta con detta meretrice chiamata Berta N e che perciò rubbi E le perſone da me ſupranominate dalle quali s'è ſparſa queſta fama, e ſi mantiene ſono perſone honorate di buona conditione, e degni di fede.

Interrogatus. Quid ipſe teſtis intelligat per famam publicam.

Reſpondit. Io per fama intendo quello che univerſalmente ſi tiene, e ſi dice in Convento almeno dalla maggior parte.

Interrogatus. An ipſe teſtis viderit præfatum F. Robuſtum commiſiſſe aliquod furtum.

Reſpondit. Non l'hò viſto.

Interrogatus. Se ſi ſiano trovati li detti mille ſcudi, che dice eſſer ſtati rubbati dal depoſito.

Reſpondit. Io non sò niente di queſto.

Interrogatus. An ſciat, quid d. F. Robuſtus fecerit de talibus pecuniis furatis.

Reſpondit. Io non sò altro circa di queſto, ſe non che il detto F. Robuſto ſpende profuſamente negli habiti, & in quello che concerne la ſua perſo-

perſona, e dona anco à gli amici, e dalli 13. di Maggio in quas è fatto un habito novo, & hà còmpro ſedie & altri utenſili, per la ſua Camera, come ſi può vedere, & mi è ſtato detto da Fr. Santio Converſo, alla preſenza di Fr. Innocenzo N. è di Fr. Guglielmo N. che il detto Fr. Robuſto hà dato in depoſito al Signor Eutimio N. 600. ſcudi.

Interrogatus. Quare dictus F. Robuſtus, & non alius fuit imputatus de furto.

Reſpondit credo che ciò ſia ſtato, per la mala fama del detto frate. E per havere io detto di haverlo viſto uſcire da detta camera quella notte, che fu fatto il furto, come io hò detto di ſopra. E perche altri ancora viddero il detto Frate l'iſteſſa notte andare verſo la camera ſua portando ſotto lo ſcapulare un non sò che, e queſti che lo viddero furono Fr. Martino N. e Fr. Silveſtro N. come eſſi medemi mi diſſero alla preſenza del P. Fr. Giordano N. e del P. Fr. Manſueto N.

Interrogatus de cauſa ſcientia.

Reſ. Quelche hò depoſto lo sò parte per haverlo viſto, parte per haverlo inteſo, come hò detto di ſopra.

Interrogatus. Qui ſint informati de hoc negotio, & poſſint eſſe conteſtes.

Reſpondit. Ponno eſſer quelli che hò nominati di ſopra, e tutti li Frati del Convento.

Interrogatus. Si odio, vel amore.

Reſpondit. Hò depoſto quel che hò depoſto per pura verità.

Tunc R. P. Prior acceptatis ſi & in quantū ejus depoſitionibus mandavit ipſi teſti, ut lecto ei de verbo ad verbum ſuo examine, & ab ipſo bene audito, & cum præcepto in virtute Spir. Sancti, & Sancta Obedientia illi facto ſervandi ſecretum, in hac re ſe ſubſcribat prout fecit.

Ego F. Servus confirmo quæ dixi ſupra.

Et ſi neſciat ſcribere Actuarius ſcribat.

Et quia dixit ſe neſcire ſcribere, accepto calamo deſignavit hoc ſigno crucis.

Ego F. N. Actuarius.

Hoc eodem modo examinandi ſunt alii teſtes, & curandum, ut appareant conteſtes ſaltem in eſſentialibus delicti, & Judex curare debet interrogatoriis ſuis non tamē ſuggeſtivis, ut ſi quæ omiſſa, vel non integrè, aut clarè dicta fuerunt ſuppleantur, declarentur, & & enarrentur per teſtes, invigilando ut facti ſeries habeatur plena, clara, & diſtincta, cum omnibus circumſtantiis, & qualitatibus, & quod fama perfectè etiam conſtet.

Forma examinandi teſtes quando Reus nominatim eſt denunciatus, & cognitus.

96. *Die 8. Iunii 1675. In Conventu Religionis N. & in cella ſolita reſidentia Prioris coram R. P. Fr. Iuſto de N. Priore d. Conventus vocatus fuit in teſtem F. Martialis Sacerdos eiuſdem Ordinis ætatis ſuæ annorum 35. Religionis vero 14. & debita monitione præmiſſa, delatoque ei juramento quod præſtitit tacto pectore Sacerdotali ad opportunas interrogationes, reſpondit, ut infra.*

Si teſtis non ſit Sacerdos, dicatur, *prout juravit tactis Sacris Scripturis.* Vel ſi uſus Religionis eſt non præbere juramentum, ſed interrogare per præceptum, dicatur *facto ei præcepto formali in virtute Spiritus Sancti, & S. Obedientia de veritate dicenda.*

Interrogatus. An unquam ex hujus Conventu familia fuerit.

Reſpondit. Pater aliis vicibus, & etiam hoc anno ex familia hujus Conventus ſum.

Interrogatus. Quinam alii modo ex eadem familia ſunt?

Reſpondit ex hujus conventus familia modo ſunt P. Verus de N. P. Conteſtatus de N. Sacerdotes, F. Reſiſtens de N. Clericus. F. Severus de N. & Fr. Humilis de N. Converſi, & plures alii.

Interogatus. An ſciat aliquam contentionem hoc anno inter ſecularem & Fratrem aliquem accidiſſe?

Reſpondit à diverſis in hoc Cōventu pluries audivi Fr. Severum de N. noſtræ Religionis Converſum vulneraſſe Servulum de Occultis à Monte Calvo ſecularem.

Interrogatus. A quibus particulariter hoc audivit?

Reſpondit. A P. Vero de N. & à P. Conteſtadio de N. Sacerdotibus noſtris audivi aſſerentibus facto interfuiſſe, & vidiſſe quod F. Severus prædictus magno cultro in brachio & in t. d. Servulum vulneravit.

Interrogatus. An ſciat prædictæ contentioni alios interfuiſſe?

Reſpondit. Interfuiſſe etiam audivi Fr. Reſiſtentem de N. Clericum noſtrum Sacriſtanum, necnon Fratres alios ſtrepitū audiens accurriſſe.

Interrogatus An ſciat quinam fuerint illi alii Fratres, qui ad ſtrepitum accurrerunt.

Reſpondit. Neſcio, ſed hoc P. V. à ſupra nominatis ſcire poterit.

Interrogatus. An dictus caſus ſecretus ſit vel publicus?

Reſpondit ſtatim poſt factum prædictum, & etiam poſtea ego de eo multoties publicè audivi Fratres inter ſe colloquentes in hoc noſtro Conventu, & præſertim prænominatos P. Verum P. Conteſtadium, F. Reſiſtentem & plures alios.

Interrogatus, an ſciat à quo ejuſdem facti publicatio originem traxerit.

Reſpondit. Publicationis acti origo præcipua fuit, quia prædictū vulneratum Servulum viderunt, ut puto omnes, vel ferè omnes hujus Cōventus Fratres, prout Ego vidi unaque voce, & publicè aſſertum fuit F. Severum eundem vulneraſſe.

Interrogatus de tempore & loco prædictæ contentionis.

Reſpondit. Audivi accidiſſe die 6. hujus menſis prope oſtium Sacriſtiæ hujus Conventus.

Interrogatus. An ſciat cauſam quare d. Fr. Severus Servulum vulneravit.

Reſpondit. Cauſa fuit, ut audivi, eo quod F. Severus Servulum furantem in noſtra Sacriſtia inve-

Reſpondit. Poſt omnia ſupradd. Servulus dixit peto mea curare vulnera, Tunc dictus P. Conteſtadius de N. & ego ad cubiculum, quod foreſtaria dicitur prope hujus Conventus oſtium præcipuum, vulneratum perduximus, ubi curatus fuit, & ibidem etiam nunc puto eum repetiri.

Interrogatus. An ſciat quomodo Servulus in dictam intraverit ſacriſtiā, & ſcriniū aperuerit.

Reſpondit. Sacriſtanus ait ſe clavibus ſacriſtiam & ſcrinium clauſiſſe, & ideo creditur, cum fractura minime appareat, Servulum ferreo aliquo inſtrumento vice clavis uſum fuiſſe ad prædicta aperienda.

Interrogatus. De cauſa ſcientiæ.

Reſpondit. Ea quæ depoſui ſcio, quia facto interfui propriiſque oculis vidi, & propriis auribus omnia audivi, & à me hic ſupranominati bene mihi noti ſunt.

Interrogatus. An ultra ſupradd. aliqui alii prædictorum conſcii ſint?

Reſpondit etiam conſcii ſunt F. N. de N. & F. N. de N. noſtri converſi, qui audito ſtrepitu accurrerunt. Sed poſtquam vulnera fuerunt inflicta, poſtea ad aliorum fratrum notitiam idem devenit factum, de quo publice in eodem Conventu eos colloquentes audivi.

Interrogatus. Quoſnam particulariter ut ſupra colloquentes audivit, & à quo tempore.

Reſpondit. Iſti fuerunt P. Canteſtadius de N. P. Sincerus de N. Sacerdotes, nec non alii, qui præſertim de præmiſſis publice colloquebantur die Veneris 6. huius menſis ſtatim ac factum accidit, & plures etiam poſtea.

Interrogatus. De origine publicæ famæ.

Reſpondit, Originem publica fama à prædictis traxit, & præſertim quia dictus Servulus ubi ſupra publice à patribus hujus conventus viſus fuit, publiceque bucinatur à prædictis F. Severum eum vulneraſſe.

Interogatus. An aliquid aliud velit dicere.

Reſpondit. Nan Pater.

Et relectum examen confirmavit, & propria manu ſubſcripſit, & dimiſſus fuit cum præcepto S. Obedientiæ de ſilentio.

Ego F. Verus Marſicli de N. Sacerdos Religionis N. depoſui.

Ego F. Fidelis de N. Sacerdos Religionis Actuarius ſcripſi &c.

99. Eodem modo examinabuntur alii teſtes obſervatis quæ notata ſunt ſupra *num. 88. & 89.* Et hæc Regula attendi debet, quia vel teſtis ad interrogationem reſpondet affirmativè, & ſic deponit factum, de quo interrogatur, tunc ſi ipſe non expreſſit omnes circumſtantias facti, ut puta locum, & tempus, teſtes, & conteſtes, cauſam ſcientiæ, arma, vel inſtrumenta per quæ factum fuit homicidium, vel delictum, modum facti, & alias ejus circumſtantias, debebit Judex de illis interrogare teſtem, illumque adjuvare ſine ſuggeſtione, ut clarè, & diſtinctè deponat. Quod ſi examen teſtis una vice expediti non poteſt, tunc ita ſcribitur.

100. Quoniam ob urgentia negotia, vel ob horæ tarditatem hoc examen compleri non poteſt, juſſit R. P. Prior. pro nunc terminari examen, animo tamen continuandi illud, cum primum comoditas acceſſerit. Et lecto examine ipſi teſti faciat ab illo ſubſcribi, acceptis ſi & in quantum ejus depoſitionibus.

Fiant ſubſcriptiones ſolitæ & deinde continuatur examen, quando id fieri poteſt.

101. Die &c. præfatus R. P. Prior regrediens ad perficiendum examen F. N. teſtis ipſum in jus vocavit, & ipſi iterum juramentum præſtitit &c. prout juravit tactis &c. Et interrogavit &c.

Forma examinandi teſtem contumacem, aut mendacem, varium, & ſibi contrarium, & illum torquendi.

102. SI teſtis interrogatus ſit vel pertinax, & nolit reſpondere ad interrogata, vel nolit reſpondere affirmativè, vel negativè, vel reſpondeat dubitative per verbum neſcio, vel non recordor, vel in deponendo ſit varius, vel ſibi contrarius, conſiderari debent quæ dicta ſunt ſupra *qu. 13.* Et præcipuè ſi non reddat aliquas rationabiles cauſas ſui facti, & an ſimus in caſu, in quo poſſit torqueri non datis illis defenſionibus. Ubi igitur adhibenda ſit tortura, hæc apud Religioſos erit carcer, & fames, vel aliud ſimile afflictivum corporis; & ubi teſtis ſit pertinax, & nolit reſpondere prout tenetur ſubjungetur.

103. Tunc præfatus R. P. Prior videns quod prædictus teſtis pluries benigne admonitus noluit reſpondere, & quod ex benignitate peior efficitur nec adducit cauſam juſtam, & rationabilem, ob quam reſpondere recuſat, ideò ut à ſua pertinacia diſcedat, juris remediis utendum cenſuit, & præſenti decreto pro reſponſione extorquenda decernit, ut dictus N. teſtis in carcerem detrudatur, ibique continuo in pane & aqua jejunet per dies &c. ut reſipiſcat, reſpondeat, & mandatis pareat. Die &c.

Subſcribantur Prior & Actuarius.

104. Sicut enim tortura funis, & alia tormenta non dantur niſi ad tempus determinatum unius v. g. horæ, vel plurium horarum ad arbitrium Judicis attenta qualitate delicti, & indiciorum, ita in caſu iſto determinari debebit numerus dierum hujuſmodi torturæ regularis. Hic tamen numerus dierum longus eſſe poterit, & excedere menſem ad arbitrium prudentis Judicis. Qui etiam in decreto torturæ poterit determinare tempus cum clauſula ad ſui arbitrium &c.

105. Poteſt etiam Judex conſtringere inobedientem manicis ferreis, compedibus &c. ſecundum qualitatem delicti & perſonæ, Et eodem decreto uti poteſt, ſi teſtis ſuo examini nolit ſubſcribere, aut nolit reſpondere affirmative, vel negative, aut reſpondeat per verbum neſcio, non recordor. & ſimile, ſi eſt veriſimiliter informatus, aut veriſimiliter recorda-

ri poteſt, & ſi à pertinacia diſcedit, ſequitur examen ut infra.

106. Cum F. N. teſtis ad cor reverſus fuit, veniam petierit, excarceratus fuit admiſſus ad examen, & de novo interrogatus &c.

Eodem modo cogi poſſunt offenſi, ut vulnerati renuentes propalare delinquentes, dum Judex eſt certus factum commiſſum fuiſſe delinquendo & delinquentes non poſſint veriſimili ignorantia excuſari.

Forma torquendi teſtem negantem interfuiſſe facto, vel delicto: cujus examen ita concluditur.

107. TUnc Præfatus P. Prior viſa ex una parte pertinacia d. teſtis negantis ſe fuiſſe præſentem in loco delicti tempore, quo ipſum crimen perpetratum fuit, & ex altera parte in proceſſu ſufficienter conſtet ipſum dicto loco commiſſi criminis adfuiſſe tempore, quo crimen ipſum perpetratum fuit, & per conſequens veriſimile eſt ipſum vidiſſe, quomodo factum ſe habuerit, & quis fuerit delinquens conſideratisq; aliis indiciis ex proceſſu reſultantibus contra ipſum teſtem.

108. Ideo ad effectum habendi ab ipſo teſte plenam, & integram veritatem ſuper præmiſſis, & ſuper his de quibus veriſimiliter apparet informatus, atque ad omnem alium bonum finem, & effectum mandavit, prout in præſenti decreto mandat eundem F. N. teſtem examinatum in carcerem detrudi, ibique ſolo pane & aqua veſci per dies &c. ut puram facti veritatem teſtetur &c. Actum &c.

F. N. de N. Prior.
F. N. Actuarius

Forma torquendi teſtem, qui facto interfuit, & negat aliquid vidiſſe, aut audiſſe: & in fine examinis ita concluditur.

109. TUnc conſiderato quod conſtet in judicio per teſtes vel per propriam confeſſionem ipſum teſtem fuiſſe præſentem in loco commiſſi criminis tempore, quo fuerat perpetratum, unde veriſimile eſt ipſum vidiſſe, quomodo dictum factum ſe habuerit &c. qui fuerint delinquentes, cujus ætatis, quibus veſtibus induti, quibus armis accincti, qua effigie &c. Et non obſtantibus pluribus monitionibus, ut veritatem fateatur, negare non erubeſcat delinquentes vidiſſe nulla rationabili cauſa ſua ignorantiæ allata, conſideratiſque etiam aliis indiciis ex actibus ipſis reſultantibus & contra dictum teſtem facientibus. Ea propter præſcriptus R. P. Prior ad effectum habendi ab ipſo teſte examinato plenam, & integram veritatem ſuper præmiſſis de quibus, ut dictum eſt, veriſimiliter informatus apparet & ad omnem alium meliorem finem &c. mandavit &c. Advertendum vero quod teſtis ſemel tortus non torquetur amplius, niſi variaverit, & nec poteſt ultra tertiam vicem torqueri. Quod ſi teſtis in ſecunda tortura variaverit à primo dicto, & contrarium depoſuerit, non creditur, primo nec ſecundo dicto, ſed torqueri debet, niſi doceat de errore ſuæ confeſſionis. Et an ſtandum ſit tunc in eo quod deponit tertio loco explicatum eſt ſupra *quaſt. 15. art. 9. num. 133.* Sed & ex dictis ſupra Judex conſiderare debet, an teſti dandæ ſint defenſiones antequam decernat ejus torturam & illum torqueat.

Forma torquendi teſtes inhabiles.

110. SI teſtis aliquis ſit inhabilis, ut puta perjurus, vel inimicus, torqueri poterit pro inhabilitate purganda: quamvis in foro Regularium hæc tortura non ſit neceſſaria. Hæc etiam tortura regulariter non habet locum ante examen teſtium, cum teſtes examinentur non citata parte, imo illa neſciente, & ideo nec excipiente. Si tamen pars excipiat contra teſtem, & incontinenti exceptio poſſit probari, & pars id petat, & offerat, nec ſit opus altiori indagine, tunc ante teſtis examen diſcuti debet exceptio, nec interim teſtis examinari debet, quando vero fuerit examinatus, & purgari debeat ejus inhabilitas per torturam, eam Judex decernet hoc modo.

Tunc A. R. Prior &c. viſis videndis, & conſideratis conſiderandis, ſtante inhabilitate examinati, quia vel eſt ſuſpectus, vel ſocius criminis, vel *affectus inhabilitate alia explicanda, quæ debet purgari &c. Ad tollendam hanc maculam: & ut ejus dictum magis afficiat nominatum, & ad omnem alium bonum finem, & effectum, mandavit, prout præſenti decreto mandat ipſum. N. teſtem per integrum diem in cella recludi, & cum nemine loqui, ibique ſolo pane, & aqua veſci. Actum in hoc &c.*

F. N. de N. Provincialis.
F. N. Actuarius.

Forma rejiciendi Teſtem vel accuſatorem.

111. COram vobis A. R. Provincial N. &c. Frater N. de N. excipiendo dicit quomodo venit in ejus notitiam, quod fuit accuſatus, vel denunciatus à F. N. de N. vel quod fuerunt contra eum examinati F. N. & F. N. &c. & quia dictus Accuſator, vel *quia dd. teſtes ſunt ejus capitales inimici, vel conſpiratores, vel &c. Et hoc promptum ſe offert probare coram vobis incontinenti, ideo dicit ipſum Accuſatorem, vel ipſos teſtes eſſe repellendos, & ſi aliter fieret per vos proteſtatur dictam exceptionem &c. & omnes alias ſibi competentes, at competituras contra perſonas, & dicta dictorum teſtium, vel contra Accuſatorem. Ita hoc, & omni alio meliori modo, & forma &c.* Probata cauſa contra teſtes, vel contra Accuſatorem ab accuſato, vel inquiſito coram Judice auditis ipſis teſtibus vel accuſatore, ſi ſint repellendi, formatur ſententia interlocutoria modo ut infra.

For-

Forma ſententiæ interlocutoriæ pro teſtibus inhabilibus, vel accuſatore repellendo.

112. *CVm F. N. &c. inquiſitus, vel accuſatus de tali crimine exceperit contra F. N. & F. N. teſtes, vel contra F. N. Accuſatorem, ut tamquam illegitimi à teſtificatione, vel accuſatione repellantur ob talem cauſam &c. idcirco nos N. Provincialis &c. attendentes exceptiones propoſitas eſſe veras, & ſufficientes probatas, dictos F. N. & F. N. tamquam inimicos* (vel conſpirantes, vel ob aliam cauſam adductam, & probatam) *à teſtimonio, vel ob accuſatione contra dictum F. N. repellendos fore ut illegitimos, prout illos repellimus, & inhabiles ac illegitimos teſtes, vel inhabilem aut illegitimum accuſatorem declaramus, & conſequenter dict. F. N. propter illorum teſtimonium, vel accuſationem non eſſe fatigandum, & id non ſolum hoc ſed omni alio meliori modo &c. Hodie die &c. menſe &c. anno &c,*

F. N. Provincialis,
F. N. Actuarius.

Forma examinandi teſtem ſuper recognitione alicujus ſcripturæ.

113. *DIe 7. Iunii 1649. In Monaſterio N. coram R. P. Iuſto de N. Provinciali N. vocatus fuit in teſtem N. de N. Sacerdos ac ætatis ſuæ 30. annorum, Religionis vero 12. & delato ei juramento de veritate dicenda prout juravit tacto pectore, ad opportunas interrogationes reſpondit ut infra.*

Interrogatus. An ſcribere ſciat, & practicus ſit in manuſcriptis recognoſcendis.

Reſpondit. Scribere ſcio & aliqualem praxim habeo in recognoſcendis manuſcriptis.

Tunc R. P. juſſit ut exhiberetur & teſti oſtenderetur. præbereturque in manibus epiſtola, de qua ſupra, eamque teſtis in manibus accipiens alta voce legit.

Interrogatus. An cognoſcat cujus manus ſit illa Epiſtola?

Reſpondit. Character hujus Epiſtolæ eſt F. N. converſi N.

Dictum eſt ei, ut bene & diligenter illam inſpiciat Epiſtolam, poſtquam autem teſtis iterum atque iterum eam vidit.

Interrogatus. An bene & quomodo characterem illius Epiſtolæ cognoſcat.

Reſpondit benè cognoſco characterem hujus Epiſtolæ eſſe d. Converſi, non modo quia pluries vidi eum ſcribentem, & illius character eſt omnino, ſicut iſte quem in iſta video Epiſtola. Sed etiam, quia fui præſens, & vidi dum eandem ſcriberet, & diligenter obſervavi eſſe illius tenoris, de quo in eadem Epiſtola à me lecta.

Interrog. An tunc aliquis alius fuit præſens.

Reſp. Erat præſens F. N. de N. converſus.

Interrogatus. An aliquid ultra dicere velit?

Reſpondit. Non Pater.

Et relectum examen confirmavit, & proprio manu ſubſcripſit.

Ego F. N. de N. Sacerdos depoſui ut ſupra.

Ego F. fidelis de N. Actuarius &c.

Eodem modo examinetur ſaltem alter teſtis, qui dum conteſtatur, deveniendum erit ad examen Rei, ut hic ſequitur.

CAP. IV.

De Praxi ſervanda in citatione Rei.

119. EXaminatis teſtibus, & formato proceſſu, ad hoc ut Judex præcipue Regularis procedat ad ulteriora, debet prius videre. An delictum contra delinquentem ſit ſaltem ſemiplene probatum. Auctor autem tractatus de judiciis *poſt conſtitut. Ordin. Prædicat.* impreſſis vult, quod inquirens ex officio, ſi contra inſignem perſonam inquirat, debeat habere omnino plenam probationem, antequam illum citet, & ad hoc adducit *Concil. Trid ſeſſ. 25. c. 6.* Sed neque in Conc. Trid. loco citato habetur, unde hoc colligi poſſit, & quamvis æquitas poſtulet, ut contra perſonas inſignes non procedatur de facili, ſed ſolum cum magna maturitate, de rigore tamen ſufficit ſemiplena probatio, ut dictum eſt *q. 21. n. 1.* Sed cum citatio ſit duplex, ſcilicet, verbalis, & realis, quæ idem eſt quod carceratio. Et adhuc citatio aliter diſtinguitur, ſcilicet, citatio rei ad reſpondendũ, & citatio ad ſe defendendum, & citatio ad audiendam ſententiam, hic ſermo eſt de citatione ad reſpondendum. Et primò de verbali, & poſtea de reali, Apud Regulares verò in hac citatione verbali ad reſpondendum non eſt neceſſe ſervare ſolemnitates Juris, ſed ſufficit quod ſuperior per Nuncium vocet perſonam inquiſitam, ſi eſt præſens, ut cõpareat coram eodem Superiore ad reſpondendum in judicio ſuper his de quibus interrogabitur. Vel ſi eſt abſens, ſed in certo loco, ſufficit quod ſuperior illum vocet per epiſtolam.

Sed tamen ſi Reus ſit abſens, & fugiat, & latitet, & ſe abſcondat ſpecialis forma citandi eſt neceſſaria.

115. Hic prius advertendum, quod multi DD. Regulares in hoc utuntur forma citandi Reos, quæ curiis ſecularibus competit, & citant Reum abſolutè ſub pœna convicti, & confeſſi. Sed ut probatum eſt *q. 23. a. 12.* apud Eccleſiaſticos contumax non damnatur ut confeſſus, & convictus pro unica contumacia, ſed requiritur duplex contumacia. Nam citatur Reus ad comparendum triplici citatione, vel una pro tribus ſub pœna excomunicationis, & reſpectivè ſub pœna confeſſi, & ſi non comparet in termino citatur ad dicendum quare non debeat excommunicari, vel declarari excommunicatus, & ſi non comparet, excommunicatur, vel declaratur excommunicatus, prout

ordo juris exigit,& ſi per annum inſordeſcat excommunicatione, & non compareat, tunc demum quinto citatur ad dicendum cur non debeat damnari ut convictus & confeſſus, & ſi non compareat, ita damnatur, ut habetur *cap. Cum contumacia de hær. in 6.* Et huic praxi æquum eſt,ut adhæreant Regulares, ut dictum eſt ſupra *qu. 23. nu. 12.* Et ſic uti poterunt forma ſequenti.

Forma citandi abſentem per Edictum.

116. *DIe N. Menſis N. anni N. Nos Prior N. tenore præſentium mandamus & expreſſè præcipimus tibi F. N. ut infra dies 15. proxime futuras ab executione præſentium numerandos, quarum dies aſſignamus quinque pro primo, alios vero quinque pro ſecundo, poſtremo alias quinque pro ultima, & peremptorio termino coram nobis perſonaliter te ipſum præſentare, & ad parendum noſtris mandatis comparere debeas ſub pæna excommunicationis latæ ſententiæ & reſpective ſub pæna convicti & confeſſi criminum, de quibus imputaris, nec non ad reſpondendum ſuper his, de quibus fueris à nobis interrogatus in cauſa proceſſus contra te fabricati de* (inſeritur delictum, vel delicta) *prout in actis, & ad allegandum, & deducendum quidquid allegare & deducere poteris pro tua excuſatione, defenſione, & exculpatione. Et volumus præſentem citationem tibi perſonaliter, ſi repertus fueris præſentari, & intimari: ſin autem in cubiculo tuæ ſolitæ habitationis, & in valvis Refectorii dimiſſis & affixis ibidem copiis. Illamq; citationem ſic executam ita te arctare & afficere, ac ſi perſonaliter & magis legitimè executa foret, certificantes nihilominus, quod ſi in dicto termino in ea monitione tibi facta non comparueris juxta juris ordinem, ad ulteriora procedemus contra te etiam tamquam contumacem convictum, & confeſſum omni meliori modo &c. in quorum fidem &c. Datum &c.*

F. N. Prior.

F. N. Actuarius.

Relatio citationis, & executionis.

117. *Fidem facio ego F. N. Actuarius, qualiter ſupra dicta citatio fuit publicata in monaſterio N. & illius copia affixa in valvis cubiculi F. N. ſuæ ſolitæ habitationis nec non in valvis Refectorii ejuſdem Monaſterii &c. Die N. &c.*

Ita eſt F. N. Actuarius.

118. Si citatus comparuerit mancipetur carceribus, & tempore opportuno examinetur, in actis conſtet ejus comparitio his verbis.

Comparuit F. N. de N. qui fuerat citatus; ut patet per edictum ſupra in actis regiſtratum, & in carceribus ſe conſtituit paratus obedire mandatis A. R. P. Prioris.

119. Si non comparuerit infra tempus præfixum tamquam contumax condemnatur, & *elapſo termino Actuarius faciat fidem de contumacia, & elapſo altero die citatur ad audiendam ſententiam contra eum ferendam intra ſpatium e. g. trium dierum juxta modum & ordinem expreſſum ſupra num. 155.*

Forma alia citandi Reum, qui fugit inchoato proceſſu, vel ex carceribus.

120. IN actis ſcribantur locus, tempus, modus, atque aliæ fugæ circumſtantiæ. Et ſi in actis ſint ſufficientia indicia ad tranſmittendam ei inquiſitionem juxta tradita ſupra *q. 21. art. 2.* citabitur hoc modo.

Nos E. N. de N. Provincialis &c. Tibi E. N. de N. tenore præſentiũ præcipimus quatenus intra tres dies ab hujus executione computandos, cujus primus dies pro primo, ſecundus pro ſecundo, tertius pro tertio & peremptorio termino tibi aſſignatur ſub pæna excommunicationis latæ ſẽtẽtiæ, & reſpective ſub pæna confeſſorum delictorum de quibus imputaris, & privationis omnium officiorum ordinis coram nobis comparere debeas ad exculpandum & defendendum ab infraſcriptis criminibus tibi imputatis, nempe &c. (Hic inſeratur tota facti crimnoſi ſeries cum ſuis circũſtantiis, loco, tempore, & aliis accidentibus alicujus momenti.) *Et his patratis in pænas juris incurriſti, deinde in fugã te dediſti. Volumus autem præſens monitorium noſtrum tibi perſonaliter præſentari, ſi tua perſona haberi commode poterit, ſin autem ad portã tui ſoliti cubiculi, & ad valvas Refectorii hujus Monaſterii copias illius affigi, taleque monitorium ſic executum ita te arctare, & afficere, ac ſi perſonaliter præſentatum foret, certificantes, te quod ſi in prædicto termino non comparueris. Nos ſervatis terminis juxta ſtylum in ſimilibus ſervari ſolitis ad declarationem incurſus pænarum, illarumque executionem contra te procedemus non obſtantibus quibuſcumque. In quorum &c. Datum &c. In Monaſterio N. die 7. Iunii 1649.*

Suſcribatur hic P. Provincialis ac Actuar.

121. Hoc monitorium Actuarius exequatur & à tergo ſcribat. Affixum fuit in præfatis locis die &c. Anno &c. Deinde referat in actis ut hic ſequitur.

Per me Actuarium infraſcriptum de mandato &c. d. Monitorium affixum fuit in ſupradictis locis, cum reum invenire per perquiſitionem non potuiſſem. Die, &c. Anno &c.

Ego F. Fidelis de N. Sacerdos, & Actuarius.

122 De carceratione autem ſeu citatione reali videantur dicta ſupra *qu. 21. art. 3.* Hic vero advertendum, quod quando Reus non eſt ſuſpectus de fuga non poteſt carcerari antequam conſtituatur. quamvis delictum ſit tale, pro quo ſolet infligi pœna corporalis, & ſit. Semiplene probatum Bajard. ad Clar. *q. 28. n. 11.* Farinac. *qu. 27. num. 76.* ſed debet prius citari, & interrogari, & poſtea in fine conſtituti carceribus mancipari. Verum ſi Reus eſſet citandus, & ob citationem eſſet periculum fugæ, poſſet ante citationem carcerari ad cuſtodiam, deinde à carcere ad jus vocandus erit. Quando autem adeſt timor fugæ, vel ſuborna-

tio-

Digitized by Google

tionis teſtium juxta dicta in *quæſt. 21. art. 3.* Poterit Reus carcerari.

Forma decreti carcerationis, quando delinquens eſt ſuſpectus de fuga.

123. *CVm apud R. P. N. Priorem hujus Monaſterii &c. fuiſſet accuſatus, vel denunciatus, vel infamatus F. Fulanus de furto magnæ quantitatis, & ſit ſuſpectus de fuga &c. vel dictus R. P. Prior eſt moraliter certus quod poſt capturam d. F. Fulani teſtes ad examen ſine timore accedent ad veritatem deponendam; idcirco ſtante gravitate delicti & ſuſpicione de fuga &c. vel ſtante morali certitudine, quod teſtes libere accedent ad veritatem deponendam ſine timore ſeductionis, præfatus R. P. Prior mandavit, prout præſenti decreto mandat cum conſilio PP. & ſeniorum Monaſterii d. F. Fulanum capi, & carceri ad cuſtodiam mancipari, à quo ſine ipſius mandato amoveri nan poſſit. Acta ſunt hæc die &c.*

F. N. Prior.

F. N. Actuarius.

Forma alia decreti ad Reum ſuſpectum de fuga carcerandum.

124. *PRæfatus R. P. Priar viſis videndis &c. & diligenter exploratis depoſitionibus teſtium & indiciis, quæ contra inquiſitum in proceſſu conſtant, ex quibus adverſus eumdem reſultat ſemiplena probatio criminis. Inſuper conſiderato quad crimen, de quo agitur eſt ejus generis, ut ipſius fuga merito timeatur, mandavit, prout præſenti decreto mandat d. F. N. capi, & carceri ad cuſtodiam tradi, à quauiſi de ipſius mandato amoveri non poſſit. Acta ſunt hæc die &c. In Monaſterio &c.*

Sequuntur ſubſcriptiones ut ſupra.

125. Relatio de Rei carceratione facta ab Actuario. *Ego F. N. &c. Actuarius fidem facio d. decretum fuiſſe intimatum per me d. F. N. & fuiſſe ipſum F. N. cum effectu carceri formali mancipatum die &c. in Monaſterio &c.*

F. N. Actuarius.

126. Si Reus à decreto carcerationis appellaverit, non eſt audiendus, quia non admittitur hujuſmodi appellatio quoad remedium ſuſpenſivum, & ideo non obſtante appellatione carceri mancipatur, Clar *quæſtion. 46. P.* Bouer. *fol. 203.* Portell. *v. ca cer. & v. appell.* Admittitur tamen quoad remedium devolutivum manus de Reo carcerato, Piaſec. *in praxi Epiſc. p. 2. c. 4. nu. 10.* Barb, *in ſumm. Bull. v. carceratio.*

127. Si Prælatus aliquem Religioſum mitteret in cellam, & præciperet ne eo inconſulto ab illa exeat, non poteſt talis dici carceris pœna coercitus, quia de eſſentia carceris eſt obſeratio, ita ut quis privetur libertate exeundi, unde Prælatus ita Religioſum in ſua cella recludens non incurrit pœnam indebitæ carcerationis. Sanctor *de pœn. c. 4. de pœna carceris in princ.* F. Antonius à Spiritu Sancto *de Reg. Prælatur. tract. 4. diſp. 3. num. 41.* & formaliter carceratus dicitur, dum intra duos parietes vel vinculis detinetur *l. ſuccurritur ff. ex quibus caſus,* Clar. *quæſt 46. in princip.* F. Anton. ubi *ſupra num. 403. Videantur dict. qu. 21. art. 3. nu. 40.*

CAPUT V.

De praxi ſervanda in admittendis, vel rejiciendis exceptionibus.

128. DE iſtis exceptionibus dictum eſt ſupra *qu. 22.* ſunt autem triplicis generis. Nam quædem reſpiciunt perſonam Judicis, & dicuntur diclinatoriæ fori, ſive exceptiones incompetentiæ, ut puta, quod Judex eſt incompetens, vel eſt ſuſpectus, vel ſi eſt delegatus in cauſa, non poteſt procedere ſolus, & aliæ ſimiles. Quædam reſpiciunt libellum Accuſatorium de criminibus, ut puta ſi accuſator ſit inimicus, vel alia de cauſa inhabilis ad accuſandum, vel quia non ſe ſubſcripſit ad pœnam talionis. Quædam reſpicunt cauſam ut puta ſi de eodem delicto inquiſitus fuit diffinitive abſolutus, vel præſcripſit inſtantiam. Hujuſmodi autem exceptiones dicuntur dilatoriæ, quatenus differunt cauſam & impediunt litis ingreſſum, & conteſtationem, & faciunt propterea, ut inquiſitus non poſſit interrogari nec poni inter Reos, niſi prius exceptiones iſtæ fuerint examinatæ, & videatur quantum valeant.

129. Sed advertant Judices Regulares, quod non tenetur in his ſervare Apices & ſolemnitates juris poſitivi, & admittere exceptiones frivolas, & non legitimas. Sic v. g. exceptiones ex parte accuſationis multoties ſunt frivolæ, quia cum Judex poſſit procedere ex officio, & uti accuſatione ut ſimplici denunciatione, etiam ſi accuſatio non debeat admitti ut accuſatio, ſed rejici debeat Accuſator, nihilominus Judex poteſt procedere ad ulteriora ex officio exceptione non conſiderata. Aliter dato etiam quod ad accuſationem de jure Canonico ſit neceſſarium quod Accuſator ſe ſubſcribat ad pœnam talionis, quia tamen hæc eſt juris ſolemnitas, & Apex, eam Judex Regularis poteſt non admittere. Sed in hoc ſtatuta ſuæ Religionis debet obſervare, ſi forſan ex illis hæc ſit ſolemnitas ſubſtantialis, quæ talis non eſt in Ordine Prædicatorum. Sed in hoc Ordine Accuſator ſive ſe ſubſcribat, ſive non ſubſcribat, tenetur ad pœnam talionis, ſi non probat, ut dictum eſt *qu. 7. art 5. num. 21.*

130. Iam etiam *qu. 3. art 8.* dictum eſt, quomodo in caſu recuſationis præſentis Judicis electio arbitrum parum ſit in uſu, ſed ſi Judex delegatus recuſatur, habetur recurſum ad delegantem, vel ſi ſit ordinarius, ſatisfacit, ſi deleger cauſam alicui non ſuſpecto. An verò & quando Judex recuſatus poſſit ſuam tueri juriſdictionem, & decernere quod recuſatio ſit illegitima, oſtenſum eſt *qu. 3. art. 8.* Hæc tamen exceptio recuſationis, ſi non ſit notoriè frivola, ſuſpendit juriſdictionem Judicis. Ideo ea le-

 giti-

gitimè objecta Judex non poteſt reum interrogare, ſed ſi Judex procedit ulterius, an proceſſus ſit ipſo jure nullus, explicatum eſt *ait. qu. 3. art. 9.*

Forma Conſtituti in quo Iudex recuſatur ſuſpectus.

131. *IN nomine Domini &c. Die &c. In Monaſterio &c. coram A. R. P. N. Priore &c. vocatus, & conſtitutus fuit F. N. de N. ætatis ſuæ &c. Religionis verò &c. & delata ei ſtatu ſuæ cauſa præmiſſaque monitione &c. nec non delato ei juramenta de veritate dicendo, noluit jurare recuſando prædictum Priorem, ut ſuſpectum Iudicem, & præſentavit libellum recuſationis modo infra dicto.*

Forma recuſationis.

132. *QVia naturale eſt velle ſuſpectorum Iudicum declinare judicium, coram vobis A R. P. Priore judice in cauſa illata injuria mihi oppoſita compareo ego F. N. & dico, quod cum ſit mihi ſuſpectus ex cauſa* (hic explicatur cauſa ſuſpicionis) *ideo tanquam talem in hac cauſa recuſo, & prædictam cauſam ſuſpicionis coram arbitris me offero probaturum, ad quos ſtatim* (additur una cum adverſario quando proceditur per accuſationem) *eligendos me paratum affero, & caſu quo convenire non poſſimus, ex parte mea ex nunc pro tunc eligo P. N. de N. Ita die &c.*

Actuarius ſcribat in actis ſub hac forma.

133. *DIe &c. anno &c. fuit per F. N. præſentatus ſupraſcriptus libellus recuſationis & à R. P. Priore fuit admiſſus ſi & in quantum, vel fuit rejectus tamquam calumnioſus & ſine cauſa vera, & legitima.*

134. Eodem modo, & forma utendum erit, ſi Judex recuſetur ex alia cauſa, ut quia inquiſitus ſit Clericus, & Judex ſit laicus, vel ſi Judex ſit excommunicatus. Si tamen Judex ſit delegatus, & habet Collegam, vel Collegas cum clauſula, *quod ſi non ambo* &c. vel habent cauſam delegatam in ſolidum, tunc coram Collega, vel Collegis probanda eſt exceptio recuſationis juxta explicata in *cap.* ſi contra *de aff. deleg. in 6. num. 8.* & tunc libellus recuſationis formatur dicendo, *& cauſas hujuſmodi ſuſpicionis coram Collega veſtro, vel cum judicibus, ſe probaturum offert.* Et pariter advertendum, quod in prædicta forma, in qua recuſans recuſat Judicem ſuſpectum in manibus Judicis imponitur ſæpè juramentum, non quia de jure Canonico ſit neceſſarium, ſed quia eſt neceſſarium de jure Civili, de jure autem Canonico requiritur expreſſio cauſæ, ut quæſt. citata probatum eſt; tamen ad majorem cautelam, quia in aliquibus Curiis ſervatur jus civile, in hoc unuſquiſque ſe regulare debet ſecundum ſtylum, & conſuetudinem Curiarum.

Forma præfigendi terminum Arbitris à Iudice recuſato ad cauſam ſuſpicionis proſequendam, & terminandam.

135. *CVm certum ſit in cauſa recuſationis propoſita à F. N. dicente me eſſe ſuſpectum fuiſſe electos in Arbitros ad hanc cauſam ſuſpicionis decidendam vos P. N. & P. N. Idea vobis tamquam Arbitris electis terminum aſſignamus dierum octo ad prædictam cauſam proſequendam, & terminandam à vobis, vel cum tertio à vobis aſſumpto ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ, aliter non definienda ex nunc pro tunc, dico me proceſſurum elapſo dicto termino in negotio principali juxta juris diſpoſitionem.*

Forma appellationis interponendæ, à ſententia interlocutoria Iudicis, per quam rejecit exceptionem tamquam frivolam.

146. *EGo F. N. ſentiens me gravatum per interlocutoriam latam à R. P. N. Priore &c. Iudice in cauſa, quia pronunciavit exceptionem accuſationis à me propoſitam coram ipſo, die, anno &c. non eſſe admittendam; idcirco in his ſcriptis appello ad R. P. N. & Apoſtolos peto inſtanter, inſtantius, & inſtantiſſimè. Ita hoc, & omni alio meliori modo &c. datum &c.*

Forma ſententiæ Arbitrorum in cauſa recuſationis Iudicis.

137. *NOs F. N. de N. & F. N. de N. Arbitri electi ab A. R. P. N. Priore ex una parte, & à F. N. ex altera parte ſuper exceptione propoſita contra dictum Priorem Iudicem ordinarium, vel delegatum in cauſa propoſita per dict. F. N. quæ talis eſt* (Hic inſeritur totus tenor recuſationis de verbo ad verbum) *receptis probationibus hinc inde in termino dato ad hanc cauſam finiendum, & auditis omnibus, quæ voluerunt proponere corā nobis, viſis videndis & conſideratis conſiderandis, ſententiamus, diffinimus, & pronunciamus dictam exceptionem recuſationis non eſſe probatam &c. Sed eſſe frivolam, & ideo dicimus, ſententiamus, & pronunciamus, quod R. P. Prior Iudex interveniat in cauſa tali, & illam proſequatur, tamquam non ſuſpectus, vel dicimus cauſam eſſe probatam, & validam: ideoque P. N. Prior, ut ſupra abſtineat, ut ſuſpectus à cauſa contra N. hodie die, anno &c. in Monaſterio &c. In quorum fidem &c.*

Subſcribunt Judices, Arbitri, & Actuarius.

138. Verum circa hujuſmodi recuſationem Judicis præcipue Judicis ordinarii, advertendum, quod uſus eligendi arbitros non eſt neceſſarius, ſed ubi eſt facilis recurſus ad ſuperiorem, hic habendus eſt, & quantum ad ſuſpenſionem Judicis recuſati, hujus non eſt habenda ra-

da ratio, ſi Judex recuſationem declaret frivolam, ſi tamen reus appellet à Judicis declaratione facta vel verbo, vel facto, obſervanda ſunt, quæ de appellatione dicta ſunt *qu. 32.* ar. un. & Judex recuſatus præcipuè cavere debet, ne reo inferat damnum irreparabile.

CAPUT VI.

Praxis interragandi Reum.

139. PRæmiſſis quæ de interrogatione Reorum dicta ſunt ſupra *qu. 23. cap 1. & 2.* hic primo dicitur non poſſe Judicem Reum interrogare niſi præceſſerint ſufficientia indicia, ut dictum eſt *quæſt. 21. art. 1.* ita quod neceſſe eſt, quod delictum ſit ſemiplenè probatum. An vero Judex antequam Reum interroget, debeat ſcripto, vel voce ſignificare cauſam ob quam eſt citatus ut plures volunt, & inter illos Auctor tractatus de judiciis impreſſi poſt conſtit. Ord. Præd. *cap 2. n. 9.* explicatum fuit *cap. 1. de accuſ in 6. nu. 8 & 91. & tom. 2. de ſtat. qu. 186. ar. 8 nu. 328. & ſupra q. 23. art. 1. nu. 7.* An verò examen rei fieri poſſit præſentibus aliquibus honeſtis viris, negat Auctor ſupra citatus *cap 4. nu. 6.* ſed nedum poſſunt adhiberi honeſti viri, ut aſſiſtant proceſſui, ſed imo fieri debere fuit aliquando mandatum. Et additur amplius, quod aliquando optimum erit Rei carcerati perquirere domum, vel cellam, quoniam facilè eſt, quod ibi inveniantur aliqua, à quibus reus facilius convincatur, & ideò hac ſpe probabili exiſtente poterit Judex hoc modo hanc recognitionem decernere.

140. Cum de mandato R. P. N. de N. Provincialis N. fuiſſet F. N. de N. converſus N. carceri mancipatus, idem P. Provincialis una meeum Actuario & teſtibus infraſcriptis acceſſit ad cubiculum d. F. N. poſitum in hoc manaſterio N. contiguum cellis F. N. & F. N. quod reperit clauſum, & juſſit per eum aperiri, quo aperto in eum intravit, & ego cum eo, nec non prædicti teſtes, & cum res in eo repertas perluſtraſſet, diligenterque perquiſiſſet, videns quandam capſam altam ibi exiſtentem clauſam juſſit eam per vim aperiri, qua aperta, in ea fuerunt reperta duæ tunicæ albi coloris, & quadam alia inſtrumenta, nec non unus culter in ſummitate acutus, tatus ferreus, longitudinis duorum palmorum circiter, item una crumena ex ſerico rubeo cum octa nummis aureis vulgo dictis Zecchini, & 25. nummis argenteis, ſeu Paulis, prædictus vero culter, & pecunia conſignati mihi fuerunt de mandato &c. anno &c. In quarum &c. Actum N. die &c.

Hic ſubſcribant P. Provincialis, teſtes, & Actuarius.

141. Præterea verò advertendum, quod non ſtatim interrogandus eſt Reus de delicto, ſed aliquo circuitu verborum eſt utendum. Ut ſi Reus eſt indiciatus, quod vulneravit Servulum, prius interrogetur, an cognoſcat Servulum, & qua occaſione, & quo tempore, & quo loco, & an illum viderit in conventu, & ſic de aliis circumſtantiis. Vel alio ſimili circuitu uti poterit, etiam in inveſtigandis indiciis. In reſponſionibus autem Rei nedum verba, ſed & geſtus corporis, ſingultus, lacrymæ, ſuſpiria, vultus alterationes, corporis tremores, & alia ſigna per quæ falſitas, aut inconſtantia depræhenderentur ab Actuario in actis notari debent. In primo etiam conſtituto Reo permittenda eſt magna confidentia, ut dicat quid velit ſine contractione; facilè enim eſt ut deponat aliquid falſum, & ita quod poſtea ſibi contrarius, & falſus depræhendatur. Hæc tamen confidentia haberi non debet cum Reo parato ad negandum. Imo cum illo hæc cautela adhibenda, ut Judex ſecreto, & ad aures Actuarii dictet interrogatoria, dum ſcribuntur, ne Reus interim cogitet de mandaci reſponſione. Poſt vero ſcripta interrogatoria, ſtatim ore proferantur, ut Reus ſtatim reſpondeat.

Forma examinis rei ſponte confitentis.

142. *IN nomine Domini Amen &c. In Conventu, & in camera ſolita Reſidentiæ vocatus (vel eductus de Carceribus) conſtitutus fuit perſonaliter coram A. R. P. Provinciali &c. & me Actuario F. Fulanus &c. Reus in hac cauſa, principalis quoad ſe, & teſtis quo ad alias ætatis ſuæ annorum &c. Religionis &c. & monitus ad dicendam veritatem, ac propterea delato ei juramenta de veritate dicenda ſuper his de quibus interragabitur, prout juravit tactis Sacris Scripturis, vel tacto pectore* ſi fuerit Sacerdos, *vel ſub præcepto formali in virtute Spiritus Sancti, & S. obedientiæ,* ubi hoc eſt in uſu, *ad opportunas interrogationes reſpondit, ut infra.*

Interrogatus. An ſciat vel imaginetur cauſam ſuæ vocationis, & præſentis examinis. Reſpondit &c. Et ei dicto, ut per extenſum exprimat hanc cauſam, & narret. Reſpondit &c.

Reo autem incipiente narrare factum, & confiteri delictum Judex illum non interrumpat, etamſi aliena à propoſito inferat, ne forſan à dicenda in omnibus veritate removeatur, & ſæpè Reus ex ſuis reſponſionibis ducit Judices in viam indagandæ veritatis. Quando verò Reus narrationem ſuam terminaverit, Judicis partes erunt, ſi Reus integrè, clarè, & diſtinctè factum non narraverit, ut prudentibus interrogationibus curet omnes circumſtantias explicari, & nullo modo in hoc caſu debet Judex dimittere examen ex cauſa prandii, vel cœnæ, vel ſomni &c. ſed debet illud continuare, ne Reus pœniteat, & veritatem amplius non dicat. Et poſtea ſemper attendat, ut ſi Reus non expreſſit omnes facti circumſtantias, ipſe ſuis interrogationibus non ſuggeſtivis faciat, ut in proceſſu plenè factum innoteſcat. Deinde verò ſi aliquod inſtrumentum, vel ſcriptura recognoſcenda ſit, recognoſci debet modo infraſcripto, v. g. ſi recognoſcendum ſit cultrum;

Inter-

Interrogatus. An prædictum cultrum, quo dixit ſe vulneraſſe N. recognoſceret, ſi videret.

Reſpondit. Ita pater.

Tunc R. P. juſſit ut culter ſupradictus exhibeatur, & in manibus detur Reo ad eum bene videndum, prout factum fuit, vel ſi non ſit ſecurum in manibus Rei, taliter illum ei oſtendat, ut ab eo bene videri, & recognoſci poſſit.

Interrogatus. Vtrum cognoſcat iſtum eſſe cultrum, quo ipſe faſſus eſt ſe N. vulneraſſe.

Reſpondit. Ita pater. Iſte eſt ille culter, quo à me duobus ictibus, vel pluribus N. vulneratus fuit.

Interrogatus. An velit aliquid aliud dicere.

Reſpondit. Non Pater.

Et relectum examen confirmavit, & propria manu ſubſcripſit, dimiſſusque fuit cum præcepto S. Obedientiæ de ſilentio &c.

Ego Fr Fulanus de N. converſus Religionis N. depoſui. ut ſupra.

Ego F. N. de N. Religionis &c. Sacerdos Actuarius.

Forma examinis Rei ſuſpecti de confeſſione veritatis.

143. QUando verò Judex timet, quod Reus nolit fateri veritatem, non debet immediatè illum interrogare de delicto, & ſubſtantialibus circumſtantiis, & proximis, quia ſic de facili Reus invenit falſas reſponſiones, & interrogatoria erunt debiliora, ſed interrogabit Reum de remotioribus circumſtantiis, & factis, ut de pertinentibus ad qualitatem perſonæ ipſius Rei, vel ad aliquod indicium, ut puta ad indicium minarum, vel de loco & tempore, & converſatione rei per diverſos dies, & loca. Et poterit incipi proceſſus hoc modo.

In nomine Domini Amen &c. die &c. anno &c. in Monaſterio ſeu conventu &c. in camera ſolitæ reſidentiæ vocatus (ſeu eductus de carceribus) conſtitutus fuit perſonaliter coram A. R. P. Provinciali &c. & me N. Actuario F. Fulanus Reus in hac cauſa principalis quoad ſe, & teſtis quoad alios ætatis ſuæ annorum &c. Religionis &c. officio &c. & monitus ad dicendam veritatem ac propterea delato ei juramento de veritate dicenda, prout juravit tactis Sacris Scripturis (vel tacto pectore, ſi fuerit Sacerdos, *vel facto ei præcepto S. Obedientiæ* juxta morem Religionis) *ad opportunas interrogationes reſpondit ut infra.*

Interrogatus. Si ſciat, vel imaginetur cauſam ſuæ vocationis.

Reſpondit. Non la sò.

Interrogatus. Vnde veniat.

Reſpondit. Vengo dalle prigioni.

Interrogatus. An ſciat, vel imaginetur cauſam ſuæ carcerationis.

Reſpondit. Io non la sò: ma ſiaſi qualſivoglia, ſenza dubio è falſa.

Interrogatus. A quo tempore detruſus fuit in carcerem.

Reſpondit. Sono 3. giorni.

Interrogatus. An habeat inimicitiam cum aliquo.

Reſpondit. Padre ſi.

Interrogatus. Quiſnam ille ſit.

Reſpondit. E Tiberio di Franceſco N. che fà l'officio di Calzolaio, & habita nella contrada N. di queſta Città.

Interrogatus. Come ſappia che li ſia inimico.

Reſpondit. Perche mi hà ingiuriato, e minacciato.

Interrogatus. Quo loco, & quo tempore, & quis tunc eſſet præſens, cum ille ſibi minatus, aut injuriatus fuit.

Reſpondit. Fù queſto nel chioſtro del preſente convento, e fu a' ſei del preſente meſe di Marzo alla preſenza di Matteo N. e Giulio N. e di Roberto N.

Interrogatus. Qualia fuerunt verba minatoria. & injurioſa.

Reſpondit. Tiberio tenendo un coltello nelle mani mi minacciò con dire, che con quello voleva occidermi, dopo havermi detto che io ero un furfante, ladro, & altre parole ingiurioſe.

Interrogatus. An unquam fuerint reconciliati.

Reſpondit Padre nò.

Interrogatus. An aliis hæc inimicitia nota fuerit, & quibus.

Reſpondit. Queſta inimicitia è manifeſta à quelli, che furon præſenti, e di più à F. Paolo N. converſo, e F Girolamo N. converſo, e molti altri Frati del Convento.

Interrogatus. An habeat alios inimicos.

Reſpondit ſono miei inimici il P. F. N. de N. e li fratelli Converſi F. N. de N. e F. N. de N.

144. Habita hac reſponſione interrogetur de cauſa iſtius inimicitiæ, & de loco, & tempore, & præſentibus facto, quod aſſeritur cauſa inimicitiæ.

Interrogatus. An illi, quos dicit inimicos, ſint viri probi, & quare exiſtimet illos eſſe ſibi inimicos.

Reſpondit. Io laſcio li ſudetti nel ſuo eſſere, ma so che ſono miei inimici, e che all'occaſione mi faranno del male ſe ponno.

145. Si verò delictum de quo agitur fuerit commiſſum v. g. die octava Februarii hora 21. diei anni 1675. ut melius poſſit convinci Reus quod fuerit præſens delicto illo die patrato interrogabitur, ut infra.

Interrogatus. Vbi ſit ejus cella in Convento.

Reſpondit. Stà nel Dormitorio commune, & è la quarta dalla banda deſtra, e la ſua feneſtra riſponde nel Chioſtro verſo ponente.

Interrogatus. Qual ſia l'officio ſuo in Convento, e quali li ſuoi eſercitii, ſe avanti il pranſo,

à dopò, e con chi ſuole converſare, & à che hora và à dormire la ſera, e ſi leva la mattina.

Reſpondit. Io nel Convento faccio l'officio di calzolaro, e mi levo la mattina aſſai per tempo, & udita la meſſa mi pongo à lavorare nel mio meſtiere ſino all'hora di pranſo, ſtò in converſatione per un poco con li fratelli converſi, e poi ſe non occorre alcuna occaſione di uſcire da Convento, ò di fare altro ſervitio torno in calzolaria à lavorare finche ſia hora di cena, la quale all hora ſolita io vado à dormire.

Interrogatus. Ut dicat ubi fuerit die 5. Ianuarii, & quid fecerit eo die à mane uſque ad ſeram, & ſi de loco, ſeu Monaſterio exivit, & cum quo, & qua occaſione.

Reſpondit &c.

Interrogatus. Eodem modo ubi fuerit die 6. 7. & 8. & 9. & 10. dicti menſis Februarii præſentis anni.

Reſpondit. A. di. 6. Io fui &c. & à di 7. io ſui &c. & à di 8. io ſui la mattina nella calzolaria à lavorare ſino all'hora di pranſo, e doppo pranſo nella cucina fui in converſatione con li fratelli converſi doppo pranſo e ſtetti con loro fino alle 22. hore, e poi andai fuori di caſa con F. Elmo de N. con licenza del Superiore, e foſſimo alla piazza della ſtrada ordinaria, e poi tornaſſimo al Convento. Et io lavorai ſino all'hora di cena, e nel giorno 9. fui &c. e nel giorno 10. fui &c.

Interrogatus. An ſciat fuiſſe aliquem vulneratum in hoc conventu.

Reſpondit. Fu ferito P. Gaudentio di N.

Interrogatus. Quomodo hoc ſciat.

Reſpondit. Queſto mi fù detto da F. N. de N.

Interrogatus. In quo loco. & quo die, & hora fuit vulneratus.

Reſpondit. Fù ferito in cucina il Venerdi 8. di Febraro dell'anno preſente 1635. à hore 21.

Interrogatus. Ubi tunc erat ipſe conſtitutus.

Reſpondit. Io ero in Chieſa à pigliare le ſtationi, e tornato in Convento inteſi come il detto F. Gaudentio de N. era ſtato ferito.

Et monitus ad dicendam veritatem, quia ipſamet ſupra confeſſus fuit, quod die illa 8. Februarii fuit in coquina in cõverſatione cum aliis Fratribus ab hora prandii uſque ad horam 22. & ex conſequenti erat in coquina hora 21. in qua dictus F. Gaudentius fuit vulneratus. Et præterea ex proceſſu habetur, quod ipſe erat præſens quando F. Gaudentius fuit vulneratus.

Reſpondit. Hora mi ſouviene, che non era ancora andato in Chieſa quando F. Gaudentio fù ferito.

Interrogatus. An ſciat à quo d. F. Gaudentius fuerit vulneratus?

Reſpondit. Vi erano molti, e contendevano inſieme, e non avertii, chi foſſe quello che lo ferì.

Interrogatus. Qui erant præſentes.

Reſpondit. Et erano F. N. de N. e F. N. de N. e F. N. de N. Converſi, e Simplicio de N. ſervitore della cucina.

Interrogatus. An fuerit contentio inter aliquem, & cum quo, & qua contentio fuerit.

Reſpondit. Io ſtavo parlando con F. N. de N. e non avertii à chi contendeſſe, ne qual foſſe la conteſa e non viddi chi feriſſe F. Gaudentio; ma ſolo al ſentirlo gridare, e lamentarſi mi accorſi, che fuſſe ferito, e viddi le ferite.

Interrogatus. Quæ fuerint vulnera, & in quo loco ejus corporis.

Reſpondit. Era ferito in teſta, e ſotto il braccio deſtro, e nella mano ſiniſtra, e queſte ferite erano grandi, e con ſpargimento di ſangue. E per quanto ſi diceva erano fatte con coltello.

Interrogatus. An in propria cella habuit aliqua arma & quænam fuerint.

Reſpondit. Io non hò tenuto altre arme in cella fuori dell'inſtrumenti neceſſarii per l'offitio della calzolaria.

Et monitus ad dicendam veritatem, quia in requiſitione ejus cellæ facta per eundem P. Provincialem coram Notario, & teſtibus, in una capſa clauſa fuit inventus unus culter longitudinis duorum palmorum circiter in ſummitate acutus, & totus ferreus. Ideo dicat veritatem.

Reſpondit. Hora mi ſouviene, che queſto coltello, che non era mio, ma mi era ſtato dato da Giovanni N. ſecolare, perche glie lo conſervaſſi.

Interrogatus. An ſi videret d. cultrum illum recognoſceret.

Reſpondit. Padre ſi.

Et tunc ego Actuarius accepto illo cultro toto ferreo, & in ſummitate acuto, & longitudinis duorum palmorum circiter oſtendi illum dicto F. Fulano, qui illum bene vidit, & conſideravit, & poſtea &c.

Reſpondit. Queſto è il coltello, che io havevo nella caſſa, e che mi fù dato in cuſtodia da Giovanni N. ſecolare.

Interrogatus. An poſtquam audivit d. F. Gaudentium fuiſſe vulneratum viderit aliquem habentem hunc, vel ſimilem cultrum in manibus.

Reſpondit. Io non l'avertii.

Et monitus ad dicendam veritatem, cum non ſit veriſimile, cum ille eſſet præſens, & ad clamorem vulnerati attenderit ad ejus clamorem, & viderit eum vulneratum, ſimul non viderit, quis haberet gladium, quo ille vulneratus fuit.

Reſpondit. Io non avertii à queſto.

148. *Interrogatus. An ipſe fuerit qui, contentionem habuit cum d. F. Gaudentio, & eum vulneravit.*

Reſpondit. Ne io hò conteſo col detto F. Gaudentio, ne io l'hò ferito.

Et monitus ad dicendam veritatem, quia in proceſſu per teſtes conteſtes, & ſufficientia indicia habetur, quod ipſe dicto die 8. Februarii hora 21. contenderit cum d. F. Gaudentio, & illum vulneravit.

Reſp. Queſti teſtimonii hanno detto il falſo.

Et cum non poſſet aliud haberi pro nunc dimiſſum fuit examen animo illud repetendi, (& ſi Reus non erat prius carceratus) dicatur *ideo prædictus P. Provincialis mandavit prout præſẽti decre-*

decreto mondat, ut ipſe conſtitutus in carcerem ad cuſtodiam detrudotur animo iterum examinandi &c. quoties ſibi viſũ fuerit &c. (& ſi prius carceratus erat dicatur) *& remiſſus fuit ad carceres, & dictus Reus ſuum examen relectum confirmavit, & propria manu ſubſcripſit.*

F. Fulanus de N. ita depoſui.
F N. Provincialis.
F. N. de N. Actuarius.

Formo ſecundi conſtituti ipſius Rei.

149. *IN nomine Domini Amen &c. Die &c. In Monaſterio &c. In camera ſolitæ reſidentia eductus à carceribus & conſtitutus coram præfato A. R. P. Provinciali &c. & me F. N. de N. Actuario F. N. de N. Reus in hac cauſa principalis quoad ſe, & teſtis quoad alios, & gravi admonitione præmiſſa, delatoque ei juramento de veritate dicenda ſuper his de quibus in primo conſtituto interrogatus fuit, in hoc ſecundo interrogabitur, prout juravit tactis corporaliter Sacris Scripturis (vel tacto pectore ſi eſt Sacerdos, vel impoſito praecepto formali in virtute Spiritus S. & S. Obedientiæ juxta morem Religionis) ad opportunas interrogatus. Reſpondit ut infra.*

Interrogatus. An habeat aliquid addendum ad ea quæ dixit in priori conſtituto.

Reſpondit. Non ho che aggiungere altro.

Interrogatus. An ſe diſpoſuerit ad veritatem fatendam ſuper his, de quibus alias interrogatus fuit.

Reſpondit. Io ho detto la verità nel mio primo conſtituto.

Tunc Iudex epilogatis omnibus teſtibus, & indiciis quæ contra Reum reperiuntur, & his quæ Reus in alio conſtituto dixit.

Interrogatus & monitus, ut tandem velit fateri veritatem ſe F. Gaudentium vulneraſſe & contentionem cum illo habuiſſe, cum de his conſtet plene in actis.

Reſpondit. Io non sò coſa alcuna di queſte coſe.

Monitus graviter, ut caveat à perjuriis, cum ſit in actis plene convictus per conteſtes ipſum ſcire præfata, imo ipſummet fuiſſe delinquentem, & vulnerantem.

Reſpondit. Tutto è falſo.

Dictum eſt ei nimium eum pertinacem eſſe dum negat ea de quibus in proceſſu convictus eſt per plures teſtes conteſtes. Ex quibus unus deponit. Hic ſpecificabuntur ea, quæ teſtis deponit. *Alter teſtis deponit.* Hic iterum ſpecificabitur &c. Et idem præſtandum erit circa depoſitiones aliorum teſtium, quando alii eſſent circa famam, & confeſſa ab ipſo Reo &c.

Reſpondit. Io dico che ſono innocente, dicano gl'altri quello che vogliono.

Legantur hic in facie Rei teſtium depoſitiones *Tunc A. R. P. ad Reum arguendum in facie ipſius teſtium depoſitiones legi juſſit contra ipſum examinotum, ſine tamen eorum nominibus, & taliter, ut quantum fieri poſſit non dignoſceretur quiſnam in ſingulis atteſtationibus eſſet deponens, prout &c.* Arbitrarium tamen erit Judici etiam nomina teſtium exponere, ſi hoc fuerit expediens juxta d. q. 2.) *Et prius lecta fuit ei, ſed non in totum depoſitio prædicti teſtis N. de N. ut ſupra ab illis verbis. Paucis ab hinc diebus &c. uſque ad illa Fr. Fulanum eum vulneraſſe. Qua depoſitione Reo perlecta intelligibili voce, & diſtinctè. Dictum eſt ei quid ipſe dicat huic clare depoſitioni.*

Reſpondit. Io dico, che tutto è falſo.

Tunc de mandato &c. Perlecta fuit in facie Rei teſtis ſecundi N. de N depoſitio, ut ſupra ab illis verbis. Ego quamvis &c. uſque ad illa. Nihil aliud. Et dictum eſt ei ut videns in proceſſu ſe plene convictum, veritatem, ut tenetur, fateri non ulterius renuat, nec perjuria multiplicet.

Reſpondit. Io ſono innocente & li teſtimonii ſono calumniatori. Tunc A. R. P. examen dimiſit, animo &c. ipſumque conſtitutum in locum ſuum reponi mandavit, ſed aut relectum examen confirmavit, & propria manu ſubſcripſit impoſito ſilentio &c.

Hic ſubſcribant Reus, Provinc. & Actuar.

Formo confrontationis, & recognitionis Rei

150. *EAdem die, & loco, & coram eodem conſtitutus F. Fulanus de N. Converſus N. Reus & delato ei juramento de veritate dicenda prout juravit &c. tactis Sacris Scripturis ad opportunas interrogationes reſpondit ut infra.*

Interrogatus. An melius ſit diſpoſitus ad veritatem fatendam de his, de quibus jam fuit interrogatus.

Reſpondit. Son pronto à dir la verità, che hò detto.

Dictum eſt ei. Aliter in proceſſu conſtare, quam ipſe depoſuit. Et quid dicet, ſi teſtes fide digni teſtificabuntur in ejus facie ſuum delictum, & eum delinquentem recognoſcent?

Reſpondit. Io ſono innocente, dicano gl'altri quel che vogliano.

Ad ipſum Reum de mendacio convincendum ipſumque diſponendum ad veritatem fatendam, ad omnem alium bonum finem, & effectum A. R. P. N. mandavit, prout præſenti decreto mandat adduci tres alios habitu, facie, ſtatura, & ætare ipſi Reo ſimiles, nempe F. N. de N. F. N. de N. & F. N. de N. Converſos Religionis N. & prope ipſum Reum collocare, prout &c. Et deinde mandavit in facie ipſius Rei & omnium præſentium accerſiri P. N. de N. & eo accerſito delatoque ei juramento de veritate dicenda, prout juravit tacto, &c. vel &c.

Interrogatus. An inter iſtos quatuor hic in ordine poſitos ſit ille, de quo in ejus examine mentionem fecit.

Reſpondit. Fra queſti v'è quello del quale ho depoſto. Dictum eſt ei, ut dextera ſua manu eum tãgat, de quo id ſe depoſuit. Movens ſe tunc teſtis de loco ad locũ manu dextera d. Reũ tetigit dicens Queſto e quello F. Fulano, il quale come ho depoſto

ſua

Digitized by Google

rubò l'oſtenſorio d'argento nella ſacreſtia, di queſto convento, ſubito riſpoſe il Reo. Io non mi chiamo F. Fulano mà F. Negante, io non sò quel che ſi dica queſto bugiardo.

Tunc R. P. N. mandavit ad claram amborum intelligentiam ipſius teſtis examen legi alias factum die N. hujus menſis, quo lecto, & per ambos, ut aſſeruerunt, bene audito, & intellecto.

Interrogatus teſtis. An, quæ modo lecta fuit, ejus ſit depoſitio, & in ea depoſita vera ſint.

Reſpondit. Ita Pater. Et omnia in ea contenta, ut veriſſima in facie F. Fulani confirmo.

Converſus R. P. N. ad Reum Interrog. Quid reſpondeat ad ea quæ iſte teſtificatur.

Reſpondit. Ego non ſum F. Fulanus, & teſtis mendax eſt.

Replicavit d. teſtis. Et ego dico veritatem depoſuiſſe.

Cumque uterque perſiſteret in ſuo dicto d. A. R. P. teſtem dimiſit. Deinde examen continuando Reo dixit. Nonne vides miſer quod veritatem neges, quam teſtis in faciem tuam confirmavit?

Reſpondit non veritatem ſed mendacium firmavit &c. Viſa Rei obſtinatione A. R. P. N. dimiſit examen animo continuandi, & Reus relectum examen confirmavit, & ad ſuum reductus fuit locum.

Ponantur hic ſolitæ ſubſcriptiones. Deinde confrontentur, ut ſupra proximè alii teſtes.

Eadem die &c.

151. Interrogatus quid diceret, ſi ſocius criminis in ejus facie delictum aſſereret?

Reſpondit. Ego dicam ipſum eſſe delinquentem, ſed me innocentem. At non credo aliquem me imputaturum.

Tunc R. P. N. ad diſponendum Reum ad veritatem fatendam, & ad omnem alium bonum finem &c. Mandavit ad faciem ipſius F. Fulani Rei adduci F. Completum de N. Converſum N. quo adducto, & delato huic juramento de veritate dicenda prout juravit tactis Sacris Scripturis vel &c. factaque mutua perſonarum recognitione ad opportunas interrogationes idem F. Completus Reſpondit.

Interrogatus. An ea quæ ipſe depoſuit in ejus examine die N. hujus menſis ſint vera, & an ea velit modo ratificare in facie F. Fulani hic præſentis.

Reſpondit. Ita Pater vera ſunt, & omnia ea ratifico.

Tunc &c. R. P. N. ad tollendam quantum in ſe eſt omnem inhabilitatem, quæ circa perſonam & dicta ipſius F. Completi conſiderari poſſet, cum ſe faciat criminis ſocium, & ad omnem alium bonum finem, mandavit d. F. Completum in conſpectu d. Rei in caput ipſius & aliorum nominatorum duci ad locum torturæ, ibique ſpoliari, ligari, & funi applicari, prout &c. & antequam in altum elevaretur fuit per R. P. N. benigne monitus ad ſimplicem veritatem fatendam, quæ ſola ab ipſo requiritur.

Reſpondit. Veritatem depoſui, quam modo confirmo. Tunc ad effectum prædictum tantum, & non alias &c. A. R. P. N. mandavit ipſum F. Completum in altum elevari præſente d. F. Fulano vidente, & omnia prout aſſeruit intelligente. Qui ſic elevatus dixit Heu mihi quare me torqueris. Ego veritatem jam dixi.

Interrogatus. An ea quæ depoſuit contra F. Fulanum hic præſentem, & alios ſint vera, & velit ea confirmare?

Reſpondit. Quidquid in eo examine depoſui contra F. Fulanum hic præſentem & contra alios veriſſima ſunt, & ea confirmo. Heu mihi deponite me ab iſto tormento.

Tunc A. R. P. N. mandavit legi per me Actuarium ad claram amborum intelligentiam ipſius torti depoſitionem, de qua ſupra ſub die N. hujus menſis & per ambos bene auditam, & intellectam, ut aſſeruerunt.

Interrogatus idem tortus. An id quod ei modo lectum fuit ſit ejus depoſitio. An ſit verum velitque id coram F. Fulano ratificare.

Reſpondit. Quidquid mihi modo lectum fuit verum eſt, & eſt meum examen, illudque pro veritate in facie F. Fulani ratifico.

Statim F. Fulanus præſens ait. Iſte magnus eſt mendax, & me calumniando animam ſuam damnat, cui tortus replicavit. Ex hoc non timeo damnationem animæ meæ, cum veritatem dicam.

Videns A. R. P. N. quod uterque perſiſteret in ſuo dicto, mandavit tortum de tormento deponi, illius brachia reaptari, & reveſtiri, & ad ſuum locum reponi, cum ſtetiſſet elevatus per ſpatium circiter vigeſimæ partis unius horæ, prout &c.

Et relectum examen confirmavit, & propria manu ſubſcripſit.

Subſcribant Provincialis, tortus, Reus & Actuarius.

Forma recognoſcendi Reum quando teſtis illum cognoſcit tantum de viſu.

152. QVoniam F. Videns d. N. Converſus N. depoſuit contra quemdam Religioſum ejuſdem Ordinis, quem de viſu tantum cognoſcere dixit, ideo ad hoc, ut melius conſtet an F. N. de delicto prætenſo ab alio teſte imputatus ſit ille, contra quem depoſuit dictus F. Videns, juſſit A. R. P. N. &c. & in medio quatuor aliorum fratrum habitu, & ſtatura quoad fieri potuit ſimilium, nempe &c. (hic nominentur iſti quatuor fratres) præſentari d. F. in faciem dicti fratris Videntis, prout eductus fuit, & introductus ipſe frater. Videns ad præſentiam prædictorum, delatoque ei juramento de veritate dicenda, prout juravit tactis Sacris Scripturis, vel &c. ad opportunas interrogationes reſpondit ut infra.

Interrogatus. An inter iſtos hic præſentes ſit ille, de quo ipſe depoſuit in proceſſu furtum perpetraſſe, ut videat, & ſingulos bene inſpiciat, qui teſtis, cum oculos in ſingulos adſtantes direxiſſet, & intuitus eos ſufficienter fuiſſet.

Reſpondit. Inter iſtos eſt ille, qui calicem,

ut depoſui furto ſubtraxit: dictum eſt ei ut manu d. delinquentem tangat, ut deſignet.

Reſpondit. Et dixit manu deſignando, & tangendo. Iſte qui poſitus eſt hic in ſecundo loco habitu novo indutus, quique pileum ſatis pulchrum & curioſum in manu gerit, eſt ille delinquens, de quo juxta ſinceram veritatem ego in proceſſu depoſui, & iterum depono furtum calicis in noſtra Sacriſtia perpetraſſe. Si dictus deſignatus aliqua verba proferret, vel ſigna aliqua daret, ſeu etiam ſileret hic adnotandum eſſet. *Et cum illo indicatus à F. Vidente eſſet N. de N. prætenſus Reus, de quo in proceſſu, alii prædicti introducti quatuor licentiati fuerunt, Reuſque detentus &c. omni &c. In quorum, &c.*

Subſcribant hic Provincialis, teſtis, & dum aliquid dixerit, etiam Reus, & tandem Actuarius,

Forma recognitionis Rei negantis ſe eſſe illum, qui vere eſt.

153. *INterrogatus reus prætenſus quomodo vocetur, & quæ ejus ſit profeſſio.*

Reſpondit. Vocor F. Negans de N. & ſum Eremita.

Tunc A. R. P. D. N. Provincialis N. ad faniendum perſonam conſtituti recognoſci mandavit ad locum examinis adduci tres fratres, qui magis ſimiles, ætate, ſtatura, & aſpectu reperiri potuerunt in hoc Monaſterio N. (hic explicentur nomina horum trium fratrum) *quos ſimul ductos mandavit* R. *P. ut ordinate collocarentur. & inter eos d. prætenſus reus conſtitutus in ſecundo loco. Succeſſivè autem mandavit, ut in facie prædictorum conduceretur F. N. teſtis, qui conductus, delatoque ei juramento de veritate dicenda, prout juravit tactis ſacris ſcripturis, vel &c. ad opportunas interrogationes reſpondit ut infra*

Interrogatus. An cognoſcat has quatuor perſonas hic præſentes. Et oſtenſi fuerunt ei dictus Conſtitutus & præfati tres fratres.

Reſp. Bene cognoſco quatuor iſtos fratres.

Dictum eſt ei, ſi ſciat ut ſingulos proprio nomine, patria, & profeſſione appellet.

Ait. Hic primus vocatur F. N. de N. Hunc ſecundum qui defert hæredi talem habitum ſatis bene noſco eſſe F. Fulanum de N. noſtræ Religionis Converſum; Tertius hic F. eſt N. de N. Quartus hic eſt F N. de N. noſtri Converſi.

Interrogatus. Quomodo ſciat hunc ſecundum qui ex habitu videtur Eremita eſſe F. Fulanum de N. noſtrum Converſum.

Reſpondit. Scio quia anno elapſo per duos circiter menſes commoratus fuit in noſtro Monaſterio N. & eodem tempore iſte F. Fulanus ibi erat ex familia, & erat coquus.

Dictum eſt ei, ut manu tangat eum, qui ex iſtis quatuor eſt F. Fulanus.

Tunc teſtis dextera tetigit d. F. Conſtitutum. Reum prætenſum, qui in ordine ſecutus erat, & ait. Iſte, qui in ordine eſt ſecutus, eſt F. Fulanus, de quo ſupra depoſui.

At dictus ſecundus Conſtitutus tunc reſpondit. R. P. Neſcio quid dicat iſte Frater, dum aſſerit ſe me cognoſcere. Ego eum non cognoſco. Nunquam fui in veſtro Monaſterio N. credo quod ſomniet, dum ait me fuiſſe ex veſtra Religione, & quod fuerim coquus. Nec ego vocor F. Fulanus. Sed F. Negans.

Interrogatus d. N. Teſtis. Quid reſpondeat ad verba hominis iſtius, quem ipſe tetigit.

Reſpondit. Ego aſſevero ipſum F. Fulanum vocari, & ab omnibus ita vocabatur in d. Monaſterio, eum optimè recognoſco.

Cum autem tam teſtis, quam prætenſus Reus in dicto perſiſterent d. A. R. P. d. teſtem dimiſit.

Idem fiat cum aliis teſtibus, quibus conteſtantibus licentiatis teſtibus interrogetur, ut ſequitur Reus perſiſtens in negatione.

Interrogatus quomodo audeat negare ſe eſſe F. Fulanum de N. cum ſit recognitus & convictus à pluribus teſtibus ſe illum eſſe.

Reſp. Ego non F. Fulanus, ſed F. Negans vocor, ſum Eremita non autem de veſtra Religione.

Monitus ut deſiſtat multiplicare perjuria, quia etſi in negativa perſiſtat, ut convictus ſententia condemnatoria contra eum exequi poterit

Reſpondit. Ego F. Fulanus certè non ſum. Nec debeo condemnari cum innocens ſim, ut demonſtrabitur in meis defenſionibus, quas peto. Tunc R. P. N. &c.

154. Advertendum verò, quod ſi Reus perſiſtens in negatione identitatis ſuæ perſonæ eſt convictus per duos teſtes ſufficienter poteſt ſententia contra eum lata dari executioni, Farin. *qu. 11. num. 25. Ambroſ. lib. 6. cap. 2. num. 5.* Si verò non eſt convictus, ſed tamen habentur indicia ad torturam, poteſt ſuper identitate perſonæ torqueri, ut ex *Cartar. habet Ambroſ. n. 7.* Quo caſu Reus interrogandus eſſet nedum de ejus nomine, Patria, & profeſſione &c. verum & de tempore diſceſſus à ſua patria, qua de cauſa diſceſſerit, ubi interim commoratus fuit, & de aliis pro opportunitate, & natura cauſæ. Quod ſi Reus fatetur identitatem perſonæ, ſed negat delictum, adhuc ſententia contra eum lata poſſet dari executioni, ut ait Ambroſ. *ubi ſupra nu. 10.* Si verò Reus tortus ſuper identitate perſonæ in negativa perſiſtat, abſolvendus eſt, & relaxandus juxta notata ſupra *q. 29. art. 1. n. 23.* Farinac. *qu. 11. num. 25.*

Forma compellendi Reum ad reſpondendum præeisè, & affirmativè, vel negativè.

155. SI Reus nolit reſpondere, vel nolit reſpondere præeisè affirmativè, vel negativè, vel reſpondeat ſe neſcire vel non recordari non reddita de hoc rationabili cauſa, poterit compelli modo infraſcripto.

Et monitus ut veritatem dicat, quia non eſt veriſimile non recordari, dum tempus de quo agitur, eſt recens. Reſpondit &c.

Et

Et iterum monitus ut dicat veritotem, & recedat ab obſtinatione, olias devenietur ad iuris & facti remedium &c.

Reſpondit &c.

Et tertiò monitus ut dicat veritatem, & eam non neget in præjudicium animæ ſuæ.

Reſpondit &c.

Et quia pluries & pluries monitus A. R. P. Priore, nunquã voluit præciſè reſpondere, & quia non eſt veriſimile ſe non poſſe recordari de dicto tempore recenti, ideo ſtante dicta inobedientia & contumacia, ſine præjudicio probatorum & indiciis reſultantibus ex d. inobedientia & contumacia mandavit A. R. P. Prior eundem conſtitutum recludi in carcerem, & ibi (ad tempus determinatum, aut ad arbitrium) *tantum pane & aqua veſci, quouſq; præciſe reſpondeat, declarans quod hæc tortura non datur niſi tantum pro dicta præciſa reſponſione, & non aliter, nec ad alium finem, & ita fuit executum hodie die &c.*

Ita eſt F. N. Prior.

Ego F. N. Actuarius.

CAPUT VII.

Praxis dandi Reo defenſiones.

156. PRout dictum eſt ſupra *q. 25. a. 1. nu. 15.* dandæ ſunt Reo defenſiones etiam antequam torqueatur. Quamvis vero apud Regulares privilegiatos teſtes examinati parte non citata probent, tamen bonum eſt, ut interrogetur Reus, an habeat illos pro rite examinatis, & repetitis, & illo petente, ut repetantur, omnino repeti debent; quia hoc ſpectat, & poteſt eſſe neceſſarium ad juſtam defenſionem. Poſtea vero Reo danda eſt facultas, & terminus ad ſe defendendum: Quod fieri poterit ſequenti modo.

157. *Volens A. R. P. Iuſtus Provincialis in hac cauſa, & cauſis ad ulteriora rite procedere, decrevit, prout hoc decreto decernit, F. Severo de N. Converſo N. præſenti, & habenti teſtes pro rite & recte examinatis terminum dare ſpatium trium dierum ad ſuas faciendas defenſiones cum copia proceſſus, quæ & data ei fuit; inſuper oblatus ei fuit conſiliarius ad ſui electionem, qui ſibi elegit P. F. Sapientem de N. concionatorem noſtri Ordinis omni &c. In quorum &c. Datum in noſtro Conventu N. die 22. Iunii 1656.*

Ita eſt F. Iuſtus Provincialis.

F. Fidelis de N. Sacerdos & Actuarius.

158. *Die 25. Iunii Anni 1656. ubi ſupra coram A. R. P. Iuſto Provinciali N. comparuit F. Severus de N. ejuſdem Ordinis Converſus cum dicto ſuo Conſiliario P. F. Sapiente, & petiit ſibi prorogari terminum datum ad ſuas faciendas defenſiones, quas uſque huc perficere non valuit omni &c. Tunc idem A. R. P. Provincialis admiſſa petitione ſi, & in quantum &c. prorogavit jam conceſſum terminum alios tres ei concedens dies, omni &c.*

Ita eſt F. Iuſtus Provincialis.

Ego F. Fidelis de N. Sacerdos & Actuar.

159. *Die 27. Iunii Anni 1656. in eodem loco, & coram eodem A. R. P. Provinciali comparuit P. Sapiens de N. F. Converſi Rei Procurator & ejus nomine defenſiones præſentavit, quæ incipiunt defenſiones F. Severi de N. &c. Et finiunt ego F. Sapiens de N. N. Conſiliarius. Et inſtitit pro earum admiſſione cauſaque expeditione. Et idem R. P. Provincialis admiſit ſi & in quantum, juſſitque eaſdem defenſiones inſeri in actis, prout &c. animo &c.*

Ita eſt F. Iuſtus Provincialis N.

Ego F. Fidelis de N. Sacerdos & Actuar.

160 Defenſiones F. Severi de N. Converſi Religionis N. prætenſi Rei. Redigat ſibi ad memoriam A. R. P. Provincialis Judex, & attendat illam communem doctrinam, nimirum Judicem teneri nedum ad partis inſtantiam, verum etiam ex officio indagare Rei innocentiam, cujus communiſſimæ doctrinæ pluries & latè miminerunt Bart. *in leg. pen. §. ad crimen col. 3. verſ ſed quæro ff. de publ. judic. per l. & ſi non defendantur ff. de pænis* Boſſ. & Farin. *q. 11. n. 10.* Quæ propriè partes A. R. P. Provincialis erunt, quæ mei imbecillitas ingenii nõ attingit, quæ inſcientia in patrocinando non ſubminiſtrat, quæve librorum inopia non largitur, ea omnia ab ipſis, qui peritiſſimi ſunt ſuppeditari, ne aliquæ rationes prætenſi Rei ignotas, & intactas remanere permittantur. Præcipuè enim Judices ſuæ conſcientiæ conſulant & memores officii ſui ſciant debitas partes eſſe, ut omnem diligentiam adhibeant ne ſua in curia, vel imperitia, vel ignavia rationes Rei prætenſi taceantur, vel etiam opprimantur, cum ex communi DD. ſententia graviſſimi peccati culpam, & infamiæ pœnam non effugiant, ſi aliter ſe gerunt.

161. Igitur ad rem deveniendo *F. Severus de N. prætenſus Reus cõtra quem per inquiſitionem proceſſum eſt, ad ſui defenſam contra proceſſum confectum adducit* (Hæc quæ ſequuntur pro opportunitate inducantur, & amplientur ſeu quando ad rem non eſſent in toto, vel in parte non admittantur) *quod non bene teſtes ſint examinati; ideoque contra examen teſtium inducit talia & talia* (ſpecificentur particularia) *contra perſonas vero teſtium adducit dictus F. Severus* (Si teſtes contra eum examinati forte ſint *P. N. de N. & N. de N.*) *quod non ſint fide digni, quia &c.* Et hic ſpecificentur oppoſitiones contra perſonas teſtium.

Contra autem dicta teſtium dicit & opponit præfatus F. Severus quod nempe &c. etiam hic ſpecificentur *oppoſitiones contra* teſtium dicta de quibus &c.

Contra propriam autem ſuam confeſſionem d. F. Severus opponit &c. quas oppoſitiones ſpecificet, & ita fiet de aliis oppoſitionibus, necnon petitionibus, *& petit repeti teſtes, & interrogari ſuper his interrogatoriis videlicet. &c.*

Hic per extenſum ſcribenda erunt interrogatoria, eorum formam, necnon repetitiones teſtium.

Ex ſupr add. autem concludendum videtur d. F. Severum nullo modo eſſe plectendum. Datum in Conventu N. 18. Iunii 1656.

Ego F. Sapiens de N. Conſiliarius.

162. Advertendum enim, quod in praxi obſervanda eſt, ſicut obſervatur ſententia illorum qui dicunt teſtes repetendos eſſe ſuper interrogatoriis datis à Reo, & quod aliter teſtes non probant, ut dictum eſt ſupra *qu. 26. art. 5. nu. 53.* Fiſco tamen, Accuſatori, vel inſtigatori non licet dare interrogatoria ſuper quibus examinentur teſtes inducti à Reo ad defenſam ut advertit Conciolus *v. interrogatoria reſ. 4.* Hæc tamen repetitio teſtium ſuper interrogatoriis datis à jure eſt ſolemnitas juris poſitivi.

Forma Admiſſionis Articulorum.

163. *CVm F. N. Conſiliarius d. Fulani comparuiſſet coram A. R. P. Provinciali rogans ipſos articulos probaturos admitti, & ſuper illos examinari teſtes ibidem nominatos pro defenſione F. Fulani, viſum fuit ipſi A. R. P. Provinciali admitti ſi & inquantum citra præjudicium impertinentium, & non admittendorum, prout præſenti decreto admiſit, & juſſit eoſdem articulos inſeri in actis, prout &c. omni meliori modo &c. & Die &c.* Subſcribuntur Provincialis. & Actuarius.

Examinantur teſtes ad defenſam, ſicut ad offenſam mutato ſolo nomine officii, ut infra.

Forma prorogandi terminum defendendi.

164. *DIe &c. in eodem Monaſterio & coram eodem A. R. P. Provinciali comparuit F. N. Conſiliarius Fulani, & petiit prorogari terminum datum ad defenſionem faciendam, quam uſque huc perficere non valuit.*

P. N. Conſiliarius Fulani.

Tunc R. P. Provincialis admiſſa petitione ſi & in quantum prorogavit conceſſum terminum ad alios dies tres.

Subſcribuntur Judex & Actuarius.

Forma petendi teſtium repetitionem ſuper Interrogatoriis Rei.

165. *DIe &c. In Monaſterio &c. F. N. Conſiliarius Fulani & ipſius nomine petit teſtium repetitionem contra ipſum examinatorum, ut ſuper propriis interrogatoriis, quæ præſentat, examinentur, & repetantur, ut ſunt infra ſcripta.*

Interrogatoria F. Fulani facienda ſingulis teſtibus contra ipſum examinatis.

Interrogatorium primum. Quomodo N. teſtis viderit Fulanum percutientem Mevium tempore noctis?

Interrogat. 2. Quo genere armorum vulneravit dictum Mevium.

Interrog. 3. An fuerunt alii teſtes præſentes, & qui erant.

Interrog. 4. In quo loco præciſo eum vulneravit?

Interrog. 5. In quo loco præciſo erat ipſe teſtis, quando vidit Fulanum vulnerare Mevium.

Interrog. 6. Qua de cauſa illum vulneravit.

Et ſic de aliis interrogatoriis circumſtantiis talibus faciendis ſecundum ſubjectum materiarum.

Forma repetendi teſtes ſuper interrogatoriis.

166. *DIe &c. In hoc Monaſterio &c. vocatus fuit F. N. de N. teſtis alias pro informatione Curiæ examinatus iterum examinandus ſuper interrogatoriis partis, & delato ei juramento de veritate dicenda, prout juravit &c. fuit interrogatus primo ſuper primo interrogatorio, & reſpondit &c.*

Et ſic ſuper ſingulis interrogatoriis ſunt ſingillatim interrogandi juxta eorum ordinem, & partis petitionem, & ſcribenda ſunt reſponſa per extenſum, & eo ordine, quo ſunt interrogati, id eſt, ſuper primo interrogatus, reſpondit. Super 2. interrogatus reſpondit &c. & ſic de cæteris, & examinatis ſingulis teſtibus ſupra dictis interrogatoriis tandem examinantur ſuper examinibus ab ipſis teſtibus factis pro Curiæ informatione, & ipſe unus quiſque examinatur.

Interrogatus. An ea quæ in alio examine coram nobis in hac eadem cauſa pro Curia informatione depoſuit ſint vera, illaque pro veritate dixit, depoſuitque. Reſpondit &c.

Interrogatus. Vt dicat, quod in alio examine depoſuit.

Et ſi reſpondeat ſe non recordari, non de facili admittatur hæc reſponſio, ſed cogatur, ut ſaltim ſummariè dicat id, quod prius depoſuit. Et poſtea præcipiat Judex Actuario, ut examen illud legat alta, & clara voce ipſi teſti intelligenti, & audienti illud, illoque lecto iterum eum interroget hoc modo,

Et lecto per me Actuarium de Mandato A. R. P. Provincialis ipſi teſti examine ſupradicto clara voce, ac diſtincta, & ab ipſo teſte prout aſſeruit bene audito, & intellecto fuit interrogatus, an ea quæ hic, & nunc legi audivit fuerint ab ipſo dicta, & depoſita tam in hoc, quam in priori examine eo modo quo ſcripta ſunt, ſitque iſtud ſuum examen, de quo ſupra mentio facta fuit.

Reſpondit &c.

Iterum interrogatus. An huic examini velit aliquid addere, vel minuere, aut illud revocare in totum, vel in partem, vel pro veritate confirmare, & ratificare.

Reſpondit &c.

Tunc R. P. Provincialis teſtem dimiſit, & relectum examen confirmavit ac propria manu ſubſcripſit.

Subſcribuntur teſtes, Iudex, & Actuarius.

Decretum oſtendendi proceſſum defenſivum parti.

167. *POſtquã A. R. P. Provincialis vidit completum proceſſum pro defenſione F. Fulani ſtuduit certiorem facere conſiliarium F. Fulani*

lani, ac ipſummet Reum, prout præſenti decreto certiorem fieri mandat per me Actuarium. Datum &c.

Subſcribuntur Provincialis, & Actuarius.

Cum per me certiores facti fuiſſent N. & N. de examine jam perfecto ad ipſorum petitionem gratias egerunt. Et in fidem die &c. F. N. Actuarius.

Forma petendi copiam proceſſus defenſivi.

168. *Coram A. R. P. Provinciali comparuit F. N. Conſiliarius F. Fulani, & petiit copiam depoſitionum teſtium examinatorum cum termino competente, ut conſulere poſſit an aliud ſit agendum pro completa defenſione ipſius Rei.*

Præſentata fuit ſupradicta petitio per F. N. Conſultorem F. Fulani die &c.

Audita petitione ſupradicta A. R. P. Provincialis mandavit aſſignari d. P. N. Conſultari copiam depoſitionum dd. teſtium, prout præſenti decreto concedit & aſſignat &c. Datum &c.

F. N. Provincialis.

F. N. Actuarius.

Cum per me fuiſſet aſſignata copia depoſitionum.

F. N. gratias agendo illam accepit, & in fide &c.

F. N. Actuarius.

169. Habitis verò Rei defenſionibus Judex illas examinabit, ut videat ſi Reus ſuam innocentiam probavit, vel an potius maneat gravatus, ut poſſit illum vel abſolvere, vel punire.

CAPUT VIII.

Proxis torquendi Reum.

170. PRæter ea, quæ dicta ſunt *qu. 72.* ſequentia conſiderari debent à Judice volente Reum torquere. Primò, ſcilicet, ut Judex non deveniat ad torturam funis, niſi prius dederit decretum de torquendo. Ab hoc tamen decreto, imo & à comminatione torturæ poteſt Reus appellare appellatione ſuſpenſiva, etiam poſtquã fuit cœptum eum in altum elevari. Et nihilominus ex conſuetudine arbitrarium eſſe Judici admittere hanc appellationem dixit Bajard. ad Clarum *q. 64. n. 84.* quod non reprobat Guaz. *def. 30. c. 1. n. 8.* maximè ubi Judex põteſt procedere ex abrupto. Sed conſuetudinem hanc repræhendit Conciolus v. appellatio *reſol. 1. numer. 2.* Et verè in quantum eſt contraria juri naturali admitti non debet, quod tamen Judex ex conſuetudine non teneatur in hoc caſu expectare lapſum temporis dierum decem dati ad appellandum ſed poſſit intra illud tempus procedere ad torturam, ſi reus non appellavit, vel ſi ſuperior non inhibuit, dixerunt Far. *qu. 38. nu. 16.* Scac. Bajar. & alii, quos ſequuntur Guazz. *def. 30. c. 1. nu. 4.* & Conciol. *d. reſ. 1. nu. 5.*

171. Advertendum ſecundò, quod exculpatio vulnerati, vel offenſi etiam tacita multum juvat inquiſitum, & facit, ut non poſſit torqueri, Clar. *q. 52. verſ. poteſt etiam* Far. *q. 46. n. 104.* Guaz. *def. 30. cap. 4. n 23.* Conciol. *verb. exculpatio reſol. 1. n. 1.* qui plures alios referunt; quod maximè verificatur de exculpatione facta ab offenſo exiſtẽte in articulo mortis. Cum autem plures hoc limitent, ut non procedat quando contra inculpatum ſunt indicia urgentia; hoc explicat Farin. *q. 46. n. 114. & 115.* quem ſequitur Conciol. *d. reſol. 1. n. 8.* ut non procedat quando indicia ſint urgentiſſima, & pluſquam ſufficientia, quod judicio meo eſt dicere, quod ſi indicia non conſtituunt niſi unicam ſolam ſemiplenam probationem delicti, & non convincunt, exculpatio offenſi illa extenuat, ut non ſufficiant ad torturam infligendam Reo; maximè ſi cum exculpatione adſint alia indicia innocentiæ Rei, & præcipuè ubi offenſus in periculo mortis conſtitutus exculpat aliquem, non poteſt ex ſolis indiciis ſufficiẽtibus ad torturam, ſeu ex unica ſola ſemiplena probatione torqueri. Si tamen offenſus prius cum juramento culpavit Reum, ſi poſtea ſe retractet extra periculum mortis, & illũ exculpet, & non reddat congruam rationem ſuæ variationis, & probet errorem primæ inculpationis, exculpatio non juvat, ut Reum à tortura liberet, ad quam eſt indiciatus Far. *q. 46. n. 108.* Conc. *d. reſ. 1. n. 5.* Pariter exculpatio ſocii criminis etiam implicita, & juvat inculpatum & debilitat indicia ad torturam Foller. Gig. Gom. Maſc. Menoch. quos ſequitur Far. *qu. 43. n. 18.* Conciol *verb. Exculpatio, reſ. 2. n. 6.* Quod intelligitur juxta explicata de exculpatione offenſi. Quando verò ſocius inculpavit aliquem, ſi vel probato errore primæ inculpationis, vel cõſcientia ductus, & in periculo mortis conſtitutus, vel poſt confeſſionem ſacramentalem, & Euchariſtiæ ſuſceptionem inculpatum exculpet, non poteſt inculpatus torqueri Gram. Burſat. Remmig. Ciriac. & alii quos ſequuntur Far. *q. 46. n. 65.* Conc. *d. reſ. 2. n. 9.* Pariter exculpatio mandatarii aſſerentis ſe non ex mandato alicujus perpetraſſe delictum impedit ne mandans poſſit torqueri, niſi, in contrarium urgeant indicia. Menoch. *de arbitr. caſu 474. n 4* Far. *q. 44. n. 23.* Conc. *verb. exculpatio reſ. 4.* Advertendũ etiam quod Conciolus *verb. Fama reſol. 1. n. 5.* vult quod ſola fama in delictis occultis faciat indicium ad torturam, & inter alios refert Far. *q. 47 n. 11.* ſed Far. ibid. *n. 12.* rem explicat, & bene docet, quod etiam in delictis occultis fama non ſufficit ad torturam, niſi ſit adminiculata, ut notatũ eſt ſupra *q. 16. a. 2. n. 13.* ubi etiam *n. 13.* dictum fuit, quod bona ſama non tollit indicia ſufficientia ad torturam. Et quamvis contrarium fuit dictũ à pluribus, tamen hoc non obſtante in praxi illa ſententia obſervari debet, aliter vix unquam eſſet locus torturæ. Clar. *q. 60.* & ibi Bajar. *nu. 97.* Far. *qu. 47. n. 187.* Carena *p. 3. tit. 10. nu. 81.* poſſet tamen eſſe, ut indicia ad torturam eſſent adeò levia, ut ex bona fama debilitarentur.

Delr. diſq. mag. *leg. 5. ſect. 3.* §. *quartum judicium Canc. verb. Fama reſ. 5. num. 12.* ubi *reſ. 6.* numerat multa indicia, quæ tollit bona fama. An verò dictum mandatarii aſſerentis ſe ex mandato alicujus patraſſe delictum faciat indicium ad torturam contra mandantem, etiamſi mandatarius dicat ſe non acceptaſſe mandatum, maximè ſi mandans ſit vir bonæ famæ; in hoc tamen multi diſtinguunt, & volunt, quod in caſibus in quibus mandatarius poteſt à Judice interrogari de mandante, depoſitio mandatarii faciat indicium ad torturam contra mandantem. Sed hoc verum erit, ſi tunc etiam contra mandantem ſint adminicula, quibus depoſitio mandatarii adjuvetur; & ideò generaliter eſt verum quod depoſitio mandatarii non facit indicium ad torturam contra mandantem, niſi ſit admiculata ſicut nec depoſitio criminoſi, nec ſocii criminis, vel teſtis inhabilis Si tamen mandatarius non acceptaſſet mandatum, nec crimen commiſiſſet, & alias eſſet teſtis omni exceptione major, ejus depoſiti tale faceret indicium, quale facit teſtis omni major exceptione. Videantur Clar. *q. 20.* Maſcard. *concl. 1318. n. 19.* Farin. *q. 44. à n. 14.* Dec. *l. 9. cap. 34. nu. 30.* & alii plures, quos refert Conciolus *verb. mandatum reſ. 11.*

162. Advertendum quod Judex in ipſo actu torturæ debet adhibere horologium pulveris, ut ſciatur quanto temporis ſpatio Reus detineatur in tortura, & hoc appareat in proceſſu, & hoc horologium debet teneri modo quo per Reum non videatur, ſed ſolum per Judicem, & Actuarium, & debet habere ad minus diſtinctiones quartorum, ut melius conſtet de quantitate torturæ, Guaz. *def. 30. cap. 1. n. 4.*

Forma ultimi conſtituti ipſius rei, & decreti de tortura.

173. *Conſtitutus perſonaliter coram A. R. A. Provinciali &c. & me Actuario F. Fulanus &c. principalis quoad ſe, & teſtis quoad alios, & delato ei juramento de veritate dicenda, prout juravit tactis corporaliter Sacris Scripturis vel tacto pectore Sacerdotali* (Si ſit Sacerdos) *vel impoſito ei praecepto formali in virtutè ſancta obedientiæ* juxta morem Religionis *ad opportunas interrogationes reſpõdit, ut infra.*

Interrogatus. Si cogitaverit, & adhuc ſe diſpoſuerit, & deliberaverit melius dicere veritatem, quam dixerit ſuper his, de quibus jam fuit interrogatus in pracedentibus ejus examinibus, & conſtitutis.

Reſpondit, Io hò detto la verita negli altri eſami.

Et tunc iterum objectis illis, per quæ poſſit moveri ad dicendam veritatem, illo adhuc perſiſtente in negativa, iterum moneatur.

Interrogatus. Et monitus, ut recedat à ſua pertinacia & ſe tandem diſponat ad dicendam puram veritatem de ordine, & tractatu de vulnerando N. & de executione hujuſmodi tractatus, alias devenietur contra ipſum conſtitutum ad jurit, & facti remedia opportuna, & ad rigoroſum examen.

Reſpondit &c.

Iterum monitus quomodo adhuc pertinaciter negare audeat dictum tractatum & illius executionem ſatis deductam ex ipſius inimicitia, quam habuit cum d. N. vulnerato, ex ſermone, & minis &c ex veriſimilibus; item ex tali indicio. Reſpondit &c. Iterũ admonitus, ut fateatur veritatẽ, nec patiatur contra ſeipſum deveniri ad rigoroſum examen, & torturam, prout devenietur, ſi adhuc in ſua pertinacia perſtiterit. Reſpondit &c

174. Et tunc R. P. Prior &c. viſa pertinacia ipſius conſtituti attenta qualitate ejus (ſi ille erat malæ conditionis, & famæ) *& quod vult dare verba, & non veritatem fateri, ac ſtantibus indiciis contra ipſum urgentibus* (quæ ſpecificari poſſunt) *pro veritate habenda, de dicto crimine, cum aliter haberi non poſſit, mãdavit, prout præſenti decreto mandat ipſum N. conſtitutũ adduci ad locum torturæ, ibiq; ſpoliari, ligari, & ad funem applicari, & torqueri per integram horam* (vel per mediam horam arbitrio ipſius dividendam) *& hoc ſine prajudicio quorumcumque jurium Curiæ, quomodocumque acquiſitorum, & aliorum omnium de quibus ipſe conſtitutus eſſet convictus, vel confeſſus, ſuper quibus R. P. Prior ipſum non intendit torquere, de quo proteſtatur, & quæ proteſtatio intelligitur ſemper repetita in omni actu ex nunc pro tunc, qui ſic adductus dum ſpoliaretur, & ligaretur fuit pluries benigne monitus per R. P. Priorem de veritate dicenda, ut illam tandem dicat, & recedat à pertinacia, alioquin etiam adulteriora procedetur contra ipſum. Reſpondit &c. Et tandem ſpoliatus, & ligatus ac funi applicatus antequam elevaretur, adhuc fuit benignè monitus per R. P. Priorem, ut recedat à ſua pertinacia, & fateatur ingenue veritatem, alioquin in funem elevabitur, & ita torquebitur, & cum nollet veritatem fateri iuſſum fuit ipſum elevari, & ibi poſitus iterum interrogatus fuit de veritate dicenda &c.*

175. Subnectam hic formulas pro diverſis gradibus hujus torturæ funis, circa quos animadvertat Judex, ut nullo modo eos mandet niſi ponderatis iis, quæ dicta ſunt.

Monitus ne patiatur in tormento detineri, ſed veritatem fateatur.

Reſpondit. Veritatem jam faſſus ſum, & eam confirmo. Videnti igitur R. P. N. torturam F. N. parvi pendere, & parum tormenta ſentire, eo quod corpore robuſtus ſit, mãdavit ſine ictibus funem modicum quaſſari, & moveri. Quo præſtito.

Interrogatus. An tandem mendacia dimittere velit, & veritatem fatendo de tormento deponi.

Reſpondit. Semper veritatem depoſui, nec aliter unquam dicam.

Tunc R. P. N. mandavit, ut F. N. darentur duo ictus funis, quo facto tortus exclamavit, ò crudelitas, ò crudelitas iniqua, & poſtea per aliquantulum ſpatium temporis tacuit.

Inde R. P. N. mandavit ad pedes F. N. ferreos

reos compedes apponi (ſeu lapidem alligari ponderis librarum *N.*) *& hoc adimpleto exclamavit F. N. hæc eſt crudelitas, quæ nunquam apud Turcas exerceretur. Et monitus, ut veritatem dicat.*

Reſpondit. Deponite me de tormento hoc, non poſſum ultra ſuſtinere, & omnia manifeſtabo.

176. *Dictum eſt ei, ut veritatem fateri incipiat, ut poſtea deponetur.*

Reſpondit. In hoc tormento nihil dicere poſſum. Deponite me, & omnia dicam.

Stante hac præmiſſione, & ad prædictum tantum effectum animo tamen &c. Mandavit R. P. N. leviter ipſum F. N. de tortura deponi, & ſuper ſcamno ligneo accommodari. Quo executo.

Dictum eſt ei, ut veritatem fateatur promiſſumque ſervet.

Reſpondit. Veritatem jam faſſus fui. Nec poſſum aliter dicere.

Dictum eſt ei, ut promiſſum ſervet in tortura factum omnia dicendi cum ſincera veritate, alias ſtatim in fune elevabitur.

Reſpondit. Torqueat me P. V. quantum vult. Et ego aliter non deponam, quam id quod pro veritate depoſui.

177. Poſſet hic objiei, torturam eodem die repeti non poſſe, ut probatum eſt *qu. 2. n. 24. art. 26.* & propterea non ritè in hac formula dici, ut non modo eodem die ſed etiam eadem hora iterum atque iterum in altum elevetur, ita enim videtur, quod tortura repetatur pluries eodem die, imo & eadem hora: ſolutio erit, quod iſta non eſt repetitio torturæ, quæ prohibita eſt eodem die, ſed continuatio eſt ejuſdem torturæ, quæ præſtari poteſt pluries etiam eadem hora.

Idem R. P. mandavit F. N. in altum elevari, qui elevatus cœpit exclamare, heu mihi Ieſus Maria. Inde ſiluit paululum. Poſtea dixit deponite me de hoc tormento. Ego neceſſitatem habeo corpus levandi.

Et R. P. ad hunc effectum mandavit F. N. leviter de tortura deponi & ei facta fuit facultas corpus evacuandi. Poſt verò ductus coram d. R. P. & monitus, ut veritatem fateatur.

Reſpondit. Veritatem me depoſuiſſe jam dixi & iſtis violentiis patet velle à me falſitatem extorquere.

Videns R. P. N. in obſtinatione F. N. permanere juſſit eum elevari in funem, & elevatus nihil dixit, & pluries interrogatus, & monitus ad veritatem fatendam nihil prorſus reſpondit. Quia ego &c. & cum ſtetiſſet in totum in tortura F. N. elevatus per ſpatium integræ unius horæ juxta horologium pulveris R. P. mandavit eum leviter deponi, ſolvi, & brachia reaptari, indui, & in carcerem reponi animo &c. ſed ante relectum examen confirmavit, & propria manu ſubſcripſit.

Subſcribant hic Iudex, Aſſiſtens (ſi adfuit) *Tortus, & Actuarius.*

178. Si tortus non ſimulatè deficeret in tormento, ſtatim ab eo deponendus eſſet, & Actuarius modum deficiendi, aquæ aſperſionem &c. deſcribet in proceſſu, ut hic ſequitur.

Cum videretur tortus in tortura deficere R. P. N. leviter ipſum de tortura deponi, ut ſuper ſede lignea accomodari mandavit, prout &c. Vbi pluries interrogatus, commotus, & concuſſus reſponſum non dedit, imo ſemimortui imaginem habebat. Vnde mandavit R. P. N. in ejus faciē aquam frigidam projici, tempora, & nares aceto madefieri, & cum ad animum non rediret, nares ipſius ſulphure (aut lino accenſo) ſuffumigari, quibus peractis ad ſe rediens F. N. fuit interrogatus. Reſpondit.

179. Signa ex quibus dignoſci poteſt tortum deficere, ſunt. Si ex ore ſpumam emittat, ſi nimis pallidus fiat, ſi nimis ſudet, ſi verba pronunciare non poſſit &c. Dum fuerit verum deliquium ad ulteriorem torturam non procedatur, ſed ſi dubium ſit de fictione, medicus, vel alius expertus adhibeatur, qui pulſibus tactis &c. Si fidem faciat eum nullo morbo laborare ad ulteriorem torturam deveniri poterit in hac forma. *Viſis, & auditis prædictis mandavit R. P. N. iterum elevari. Qui elevatus &c.*

180. Antequam Judex ad torturæ repetitionem deveniat prævidebit adnotata in *q. 26. a. 2.*

Viſo rigoroſo examine habito heſterna die à F. N. &c. in tormentis R. P. N. matura conſideratione decrevit eundem iterum ad locum torturæ ducendum, rurſuſq; admonendum ad veritatem fatendam, alias iterum torturæ ſubjicietur, & præſenti decreto ipſum in prædictum locum adduci, & torqueri mandavit. Datum &c.

181. Hic ſubſcribant Judex, & Actuarius. Interrogatoria fiant ut in prima tortura mutatis mutandis.

Forma interrogandi Reum in tortura de ſociis.

182. Confeſſione principalis delicti à Reo facta dum in caſibus à jure præmiſſis tortura eidem Reo inferenda eſſet pro habenda ulteriori veritate, & ſociis criminis, & aliorum delictorum animadvertendū erit, quod ſi Reus in tortura dicat ſe delictum jam confeſſum non commiſiſſe cum ſociis &c. dictam reſponſionem Judex ſcribere faciat, quaſi ſine interrogatione ſua datam, ſed tanquam prolatam à Reo ex ſeipſo, ut poſt Chartar. docet. Ambroſ. *de modo form. prox. in form. l. 66. cap. 4. n. 11.* ſed ſi Reus ſponte non nominat ſocios, ſed de illis interrogari debet, id fiet hoc modo.

183. *Interrogatus. An habuerit ſocios in delicto confeſſo, vel aliud patravit.*

Reſpondit. Habui ſocium tantum F. N. de N. nec aliud crimen commiſi.

Si ex actis conſtaret plures habuiſſe ſocios, vel tale delictum ſine pluribus ſociis perfici non poſſe ulterius, ut ſequitur, interrogetur.

Dictum eſt ei, ut veritatem fateatur, cum habeatur in proceſſu plures in delicto habuiſſe ſocios, vel plura commiſiſſe delicta, quæ non eſt veriſimile cum uno tantum ſocio patrata, alias erit deveniendam ad juris, & facti remedia.

Re-

*Reſpondit. Nullum alium habui ſocium niſi F. N. de N. nec aliud deli*c*tum perpetravi.*

Tunc R. P. N. viſa pertinacia F. N. de N. in neganda veritate R, P. N. mandavit, prout præſenti decreto mandat eundem F. N. ad locum torturæ duci ibique ſpoliari. Ductus vero ad locum torturæ, dum ſpoliaretur. & ligaretur pluries benignè monitus, ut veritatem fateatur, nec permittat ſe in fune elevari, prout elevabitur, ſi in pertinacia permanſerit.

Reſpondit. Ego veritatem jam dixi, eamque confirmo.

Item R. P. obſtinatum mandavit in fune elevari & elevatus exclamavit: O Deus, ò Deus, qua crudelitas eſt iſta.

Interrogatus. An veritatem fateri velit?

Reſpondit. Iam eam faſſus fui.

Et interim iterum, atque iterum monitus, ut obſtinatione dimiſſa veritatem fateatur.

Reſpondit. Pater eam dixi.

Tunc A. R. P. &c.

Tormentum ignis.

184. HOc tormentum teſte Ambroſ. *lib. 4. cap. 8. nu. 9.* receſſit ab aula ſeculari, quia eſt nimis ſævum, & præjudiciale, & multo magis recedere debet ab Aula Eccleſiæ, & Regulari. Nihilominus, quia ſaltem in rariſſimo caſu poteſt habere locum, de eo aliquid dicendum eſt, ut nihil deſiderari poſſit ad tormenda inferenda.

Tunc R. P. N. videns Reum veritatem fateri nolle, mandavit tormento ignis illum ſupponi, prout &c. qui ſic ſuppoſitus pedibus nudatis, lardo porcino injunctis, & in cippis juxta ignem validum detentis, cum ita manſiſſet per ſpatium unius Credo in d. tormento tacitus, poſtea vociferando dixit heu mihi ò magna crudelitas, claudum nonne videtis, quod me reddatis.

Cum videret R. P. N. Reum oſtendere ſe magnum ſentire dolorē, mandavit tabulam ante Rei pedes apponi animo &c. qua oppoſita dictū eſt ei, ut ſimplicem fateatur veritatem, alias tabula, & tormentum continuabitur.

Reſp. Veritatem jam patefeci, ſed videmini velle vi tormentorum mendacium extorquere.

Statim R. P. mandavit tabulam ad pedem rei poſitam amoveri, amotaque inde ad modicum temporis ſpatium alta voce clamavit reus, ò iniquitas, ò crudelitas.

Iterum R. P. N. mandavit tabulam ad rei pedes apponi animo, &c. Et appoſita monitus reus, ut ſuam dimittat obſtinationem, veritatemque fateatur.

Reſp. Ego innocens ſum, & veritatem depoſui.

Videns R. P. perſiſtere Reum in negativa mandavit eum à tormento amoveri, cum in eo ſtetiſſet computatis etiam appoſitionibus Tabulæ per ſpatium duorum miſerere, & ad locum ſuum reponi animo, &c. Sed ante relectum examen confirmavit, & propria manu ſubſcripſit.

Subſcribant Judex, Reus, & Actuarius.

Tormentum Vigiliæ.

185. HOc tormentum eſt ſcamnum ligneum à terra altum per ſeptem circiter palmos, tribus inhærens aſtis non planum, ſed paululum acclivè, & in medio faciens angulum obtuſum, ſuper quo angulo debet manere Reus ano denudato, & obtuſus debet eſſe angulus, quia ſi eſſet acutus, poſſet fractis inferioribus partibus Reum interimere. Ambroſ. ubi ſupra, *lib. 4. cap. 20. num. 4.*

Cum Reus tormento funis torqueri non poſſet, (vel *videretur tormentum funis pauci pendere,* vel *attenta atrocitate delicti, cum jam torturæ funis ſuppoſitus, nihil faſſus fuiſſet & contra ipſum indicia minimè eſſent purgata) R. P. Viſis &c. Mandavit ipſum ad locum tormentorum adduci, ibique ſpoliari, ligari & in tormento vigiliæ poni, prout &c. qui ſic in dicto tormento natibus denudatis, brachiis poſt terga vinctus, & undiq; ligatus de mandato &c. poſitus, benigne per R. P. N ad veritatem fatendam monitus.*

Reſp. Veritatem jam dixi totam.

Hic pro opportunitate addantur alia Interrogatoria, & qua in ſingulis horis reus in tormento poſitus dicit, & facit, ab Actuario ſcribenda ſunt cum Interrogatoriis, &c. eidem factis, v. g. Currente hora 1. per R. P. fuit reus interrogatus an noſcat F. N. de N.

Reſp. Iam dixi me eum non noſcere, &c.

Currente hora 2. Ex ſe reus dixit permittite me manere in hoc tormento quantum vultis, nihil aliud dicam, quam quod dixi pro ſincera veritate, &c.

Et cum manſiſſet reus in dicto tormento per ſpatium 4. horarum, & aliud ab eo haberi non poſſet, R. P. N. mandavit Reum de tormento deponi, diſſolvi, & brachia reaptari, Animo, &c. Et relectum examen, &c.

Hic ponantur ſubſcriptiones Judicis, Rei, Aſſeſſoris, & Actuarii.

Tormentum taxillorum.

186. C*Vm, &c.* mutatis mutandis, &c. *Mandavit ad locum tormentorum adduci, ibique taxillorum tormento, quod vulgo ſtanghetta nuncupatur, ſupponi, quo ſic adductus antequam tormento ſupponeretur pluries benigne monitus fuit ad veritatem dicendam, alias dicto tormento ſupponeretur.*

Reſp. Si veritatem vultis ego eam jam dixi.

Mandavit R. P. N. Prior Reum in dicto tormento torqueri, qui eidem tormento ſuppoſitus in terram proſtratus denudato talo dextri pedis inter duos ferreos taxillos concavos poſito & F. N. de N. eos ſtanghetta comprimente alta voce reus clamavit, &c, Heu mihi, &c. Dictum eſt ei, ut veritatem fateatur,

Reſp. Veritatem jam dixi.

Alia Interrogatoria hic addi poterunt pro opportunitate.

Cum in dicto tormento manſiſſet reus per ſpatium duorum miſerere, & aliud haberi non poſſet ab eo, mandavit, &c.

Subſcribant, &c.

Tor-

Tormentum Sibilorum.

187. C*Vm, &c.* mutatis mutandis, &c. *R. P. N. Prior mandavit Reum tormenta Sibillorum ſupponi. Qui ita ſuppaſitus tarmento manibus ante junctis, & inter binos ſingulos digitos earum Sibillis aecomodatis, & F N. N. illa funiculo currente fortiter comprimente clamavit, & dixit. Heù mihi, &c. Dictum eſt &c. cum in tormento manſiſſet Reus per ſpatium trium Pater noſter.*

Subſcribuntur Judex, Reus, & Actuarius.

Forma ratificationis poſt tarturam.

188. NEceſſe eſſe, quod confeſſus in tortura ratificet confeſſionem factam in tortura, patet ex dictis ſupra *quæſt. 23. art. 11.* De teſtibus tamen eſt controverſia, an ſit neceſſaria hujuſmodi ratificatio, aliis id negantibus, & aliis affirmantibus, ut videre eſt apud Farinac. *quæſt. 79. nu. 83.* Alii autem dicunt, quod quando teſtis confeſſus fuit extra torturam, & torquetur ad illam confeſſionem convalidandam, ut ad purgandam teſtis inhabilitatem, vel ad videndum in quo dicto perſiſtit, non ſit neceſſaria ratificatio. Sed ubi teſtis confeſſio primo emanavit in tortura, hæc remanet ſuſpecta, niſi ratificetur poſt torturam. Guaz. *d. def. 19. c. 14. num. 2. Conciol. v. Tartura reſ. 19. num. 14.* Ubi quod in ſocio ctiminis nominante alium non ſit neceſſaria ratificatio, ſed ille torquendus ſit iterum ad purgandam maculam, & hoc ſufficiat, quod in hac tortura dictum ſuum confirmet. Sed ut verum fatear, etiam quando datur tortura teſti ad videndum in quo dicto perſiſtat, puto quod ſit neceſſaria ratificatio, quia tunc approbatio unius dicti præ alio ortum habet in tortura, & ideo eſt ſuſpecta, niſi ratificetur; ubi ergo neceſſaria ſi ratificatio, ſervari poterit ſequens forma.

Die, &c.

Conſtitutus earam R. P. Priore F. N. Reus pratenſus eductus de carceribus vinculis ſalutus, & extra loeum tormentarum paſitus. vocatus ad ratificandum, quæ heſterna die in tortura depoſuerat, & præſtito ei juramenta de veritate dicenda, prout juravit tactis &c. fuit illi lecta ſua canfeſſia per me Actuarium clara, alta, & intelligibili voce, & ab ipſa Reo bene audita, dixit illi R. P. Prior. Hauete voi inteſa bene quello, che hieri confeſſaſte di prapria bocca, &c. Reſp. Padre ſi è hò inteſo, e queſta e quello medeſimo.

Interrogat. Volete voi confermare è ratificare quanto hauete detta.

Reſp. Lo ratifico é canformo, è eosi e la verità.

Interrog. Se vole aggiungere, ò levare alcuna coſa di quella, che ha detto, confeſſato, ò ratiſicato.

Reſp. Padre nò.

Interrag. Che ſi guardi da bugie; è ſe haveſſe confeſſata alcuna bugia, la revochi. Reſp.

Qua accepto fuit iuſſus ſcribere.

Io N. hò depoſto è ratiſico quanto di ſopra.

F. N. Prior.

F. N. Actuarius,

189. *Tunc R. P. Prior acceptatis ſic & in quansum ejus depaſitionibus, & ratiſicatione examen dimiſit, & Reum ad carcerem reduci mandavit præcipiendo dari illi copiam ſua confeſſionis. & Conſtitutorum, nec non Canſiliarium P. N. de N. ab ipſo electum, ut paſſit melius ſe defendere aſſignavit, & dedit ſpatium trium dierum ad faciendas ſuas defenſianes. Ita omni meliori modo. &c. prout præſenti decreto mandat &c. Datum &c.*

F. N. Prior.

F. N Actuarius.

Quod decretum fuit intimatum dict. N. F. eodem die &c. per me infraſcriptum Actuarium.

F. N. Actuarius.

190. *Die, &c. Per me infraſcriptum Actuar. fuit data ipſi Rea capia actarum, & confeſſio facta in tortura cum ſua ratificatione, dato termino trium dierum ad ſe defendendum. In quorum fidem, &c.*

Fr. N. Actuarius.

CAPUT IX.

Praxis Sententiæ.

191. QUando Reus in ſuis defenſionibus & per torturam vel evacuavit omnia indicia contra ipſum contenta in proceſſu, ſive illa non evacuavit, devenitur ad ſententiam, vel abſolutoriam, vel condemnatotiam in pœnam ordinariam, vel extraordinariam; & ideo ſententiæ diverſæ dari debent, prout infra explicatur, & dictum eſt ſupra *q. 29. a 1.*

192. Et quia Actuarii Regulares non habent plenam legalitatem, ſicut habent Notarii. Bictus in praxi prima *n. 52.* conſulit, ut ſaltem duo adhibeantur teſtes, qui ſententiæ ſupſcribant, ſed hoc non eſt neceſſarium, quia hujuſmodi Actuarii ſcriptutæ de eo quod factum eſt coram teſtibus plena fides debetur, licet teſtes non ſubſcribant, ut dictum eſt *ſup. n. 2.*

Forma Citationis ad ſententiam

193. P*Onderatis. & diſcuſſis omnibus, tum pro parte F. N. Accuſataris* (Si proceſſum fuit in via accuſationis) *tum pro parte F. N. Rei accuſati in ſui defenſionem adductis in proceſſu compilato, ac omnibus pro, & contra productis, & probatis, Viſum fuit A. R P. Priori &c mandare, ut citentur præfatus N. Accuſator, & præfatus N. accuſatus & Reus, nec non P. N. eius Conſiliarius, ad audiendam ſententiam diffinitivam promulgandam in hoc naſtro Monaſterio N. die, menſe, Anno &c. prout præſenti decreto mandat, ut citentur. Datum in eodem Monaſterio die &c.*

Ego F. N. Prior.

Fr. N. Actuarius.

Relatio Citationis.

194. P*ER me F. N. Infraſcriptum Actuarium de mandata admodum R. P. N. Prioris*

 ſu-

ſupradictum decretum citationis ſuit præſentotum, & intimatum ſuprad. F. N. coram F. N. &. F. N. teſtibus à me vocatis in hoc Monaſterio.hodie die &c. & in fidem propria manu me ſubſcripſi.

F. N. . Interſui.
F. N. Interſui.
F. N. Actuarius.

Relatio citationis, & ſubſcriptiones teſtium, & Actuarii, &c. ſub hac forma mutatis mutandis fieri debent, quando citandus eſt Accuſator ad audiendam ſententiā abſolutoriam.

Forma ſententiæ condemnatoriæ contro Reum non omnino plene convictum ad pœnam extraordinariam.

195. *IN nomine Sanctiſſimæ & individuæ Trinitatis Patris & Filii, & Spiritus Sancti & Glorioſiſſimæ Virginis Moriæ, Amen. &c.*

Chriſti nomine invocata Nos F. N. Provincialis viſis oc diligenter conſideratis omnibus & ſingulis in cauſa, & cauſis coram nobis actitatis de & ſuper ſuſpecto conſortia tibi F. Fulano imputato, & maturè conſideratis teſtium depoſitionibus contro te F. Fulanum, & de prædicto crimine, ſeque citato, & interrogato, ac ſufficienter audito in omnibus tuis defenſionibus habitoque ſuper hoc P. P. conſilio (vel ſi ſententia datur in capitulo auditis diffinitoribus, debet addi de eorum conſilio & aſſenſu. Quod & dici debet, ſi ſententia datur à Superiore locali, & in quocumque caſu Patres à Conſilis habent votum deciſivum,) *præ oculis habentes, ut de illius vultu judicium prodeat noſtrum, Chriſti nomine repetito dicimus, ſententiamus, declaramus, pronunciamus, atque diffinimus te F. Fulanum, licet non confeſſum, nec plene convictum, nihilominus verè repertum fuiſſe culpabilem, & de jure punibilem, & propterea in pœnam damnandū &c. Sicut &c.*

Forma ſententiæ abſolutoriæ Rei innocentis & condemnatoriæ teſtium.

196. *CVm de tali crimine coram nobis denunciatus ſit F. N. ipſe verò contro F. N. & F. N ad id à denunciatore allatos exceperit, quod falſum depoſuerint, idque nobis conſtare fecerit, & citatis teſtibus & auditis in termino ipſis data ad dicendam cauſam, quare non debeant declarari falſarii. & quo termino elapſa & inſtante denunciatant juſtitiam ſibi ſuper hoc faciamus; Idcirco ſtante ſolſitate plene probata de Patrum noſtrorum conſilio, & aſſenſu ſupradictos teſtes dicimus non ſolum repellendos eſſe à teſtimonio ferenda, ſed tanquam falſarios puniendos pœna in noſtris conſtitutionibus texata & F. N. denunciatum propter eorum teſtimonium minimè fatigandum eſſe. Prout de facto dicimus, ſententiamus &c. Ita hoc &c.*

Forma ſententiæ abſolutoriæ pro non reperto culpabili.

197 *IN nomine &c. Chriſti nomine Invocato &c. Chriſti Nomine repetito dicimus ſententiamus, & declaramus d. F. N ex hactenus deductis in proceſſu, &c. non fuiſſe repertum culpabilem, nec de jure punibilem de dicto delicto, de quo fuit inquiſitus vel denunciatus, quare illum tanquam non repertum culpabilem, nec punibilem à præſenti judicio, & inſtantia, & rebus ſic ſtantibus abſolvimus, & liberamus, abſolutumque, ac liberatum declaramus. &c.*

Forma ſententiæ abſolutoriæ pro torto, qui ſe purgavit per torturam.

198. *IN Nomine, &c. Chriſti nomine invocata Nos N. Prior &c. Viſis, & conſideratis omnibus & ſingulis quæ habentur in proceſſu formato & actitato coram nobis contra F. N. denunciatum, vel accuſatum, aut inquiſitum de tali crimine, qui, cum contro ſe haberet urgentia indicia, quo de cauſa fuit tortus, & ipſe per torturam ſe purgavit, & cum in carceribus per vigintietiam, aut 30. dies paſt torturam eſſet detentus ad videndum, an nova alia indicia ſupervenirent; & cum non ſupervenerint, Deum præ oculis habentes, ut de illius vultu noſtrum judicium prodeat, & oculi noſtri videant æquitatem, per hanc noſtram ſententiam, quam de conſilio & aſſenſu P. P à conſiliis in his ſcriptis ferimus Chriſti nomine repetito, ſupradictum F. N. à ſupradicto crimine, ſuper quo fuit tortus, abſolvimus, & liberamus ex hactenus deductis, & rebus ſic ſtantibus, donec nova ſupervenient indicia. Ita hoc &c.*

Forma Sententiæ partim abſolutoriæ, & partim condemnatoriæ, quando fuit quis tortus cum clauſula citra præjudicium probatorum, quia indicia ad torturam pro delicto, pro quo fuit tortus, erant etiam de per ſe delictum &c.

199. *IN nomine Domini &c. Chriſti nomine invocato &c.*

Nos Prior &c. viſis &c. quæ habentur in proceſſu formato & actitato corā nobis contro ac adverſus F. N. accuſatū, vel inquiſitū, ſeu denunciatū de adulteria cum Bertanxare Titii, eo quia viſi fuerunt ſimul à pluribus teſtibus in tēpore & loco ſuſpectis, nec non viſa fuerunt aliqua indicia ſuſpicionis, & omnia concludenter probata, ex quibus remanet convictus de ſuſpecto conſortio. Et quia indicia erant ad torturam ſuper ipſo adulterio etiam erat; ideò fuit ſufficienter tortus pro habenda veritate ſuper adulterio cum clauſula citra præjudicium convicti criminis quoad ipſum ſuſpectum conſortium. & cum eſſet negativus, & per torturam ſe purgaſſet à crimine adulterii, idcircò Deum præ oculis habentes, ut de illius vultu noſtrum judicium prodeat, & oculi noſtri videant æquitatem, per hanc noſtram ſententiam, quam in his ſcriptis ferimus, Chriſti. nomine repetito de conſilio & aſſenſu PP. à conſiliis ſententiamus, pronunciamus, & declaramus ſuprad. N. ob objecto crimine adulterii rebus ſic ſtantibus, & ex hactenus deductis abſolvendum & liberandum

fore

fore & eſſe, pront præſenti decreto abſolvimus & liberamus. Quod vero ad ſuſpectũ conſortium, de quo eſt convictus condemnandum eſſe (in hanc vel illam pœnam Judici bene viſam) *prout condemnamus, ac pro condemnata haberi volumus ad exequendam ſupradictam pœnam ab hodie in antea. Ita hoc &c.*

Forma Sententiæ partim abſolutoriæ, & partim condamnatoriæ, quando quis inquiſitus de duobus delictis ab uno abſolvitur & pro altero condemnatur.

In nomine &c.

201. *Viſis actitatis in cauſa & cauſis coram nobis N. Provinciali vertentibus contra N. denunciatum de vulnere illato in perſanam F. N. nec non de furtiva occupatione bonorum, quæ erant ad uſum F. N ac lite conteſtata & probationibus pro & contra Reum productis in judicio elapſo termino peremptorio ac cognitis cauſæ meritis, ac accuratiſſimè perpenſis omnibus, quæ ſunt in proceſſu, ac æqua juſtitiæ lance diſcuſſis, citatis partibus ad audiendam ſententiam pro hodierno die præſente dicimus, pronunciamus, decernimus, declaramus ac ſententiamus F. N. abſalvendum fore & eſſe ab objecto delicta furti, prout præſenti decreta rebus ſic ſtantibus, donec alia indicia inſurrexerint, pro vulnere tamen illato in perſonam P. N. condemnamus in pœnam in noſtris Conſtitutionibus, ac inſtructionibus taxatam nimirum &c. exequendam ab hodie in antea. Ita hoc ac omni alio meliori modo &c.*

Forma ſententiæ condemnatoriæ contra convictum.

202. *IN nomine &c. ut ſupra.*

Chriſti nomine invocato. Nos Prior &c. viſo proceſſu à nobis fabricato contra F. N. de tali delicto &c. & interrogato ac illo ſufficienter audito in termino dato ad ſe defendendum, nec non examinatis omnibus, & ſingulis in d. proceſſu contentis, ac maturè diligenter diſcuſſo negotio Deum præ oculis habentes, ut de illius vultu noſtrum judicium prodeat de conſilio, & aſſenſu graviorum Patrum dicimus, ſententiamus, declaramus, pronunciamus, atque diffinimus ipſum F. N. fuiſſe culpabilem, & convictum de dicto crimine in noſtris conſtitutionibus, ſeu inſtructionibus taxatam pro delicto hujuſmodi, cum Reus non ſit confeſſus (in foro Eccleſiaſtico Reus convictus, ſed non confeſſus mitius punitur) *vel ob alias cauſas animum noſtrum digne moventes, minuendam eſſe* (ſi adeſt diminutionis, vel augendam, ſi adeſt cauſa augmentandi) *judicavimus. Quare fore, & eſſe puniendum decrevimus, ſicut præſenti hac noſtro decreto punimus in talem pœnam, &c. & id non ſolum hoc ſed omni alio meliori modo &c.*

Forma alia ſententiæ condemnatoriæ contra convictum.

203. *IN nomine &c. ut ſupra.*

Chriſti nomine invocato Nos F. N. Prior viſis, ac diligenter diſcuſſis omnibus, & ſingulis in cauſa, & cauſis coram nobis actitatis contra N. Reum noſtræ Religionis profeſſum de conſilio, & aſſenſu Patrum à conſiliis pro tribunali ſedentes, & ſolum Deum præ oculis habentes, ut de illius vultu noſtrum judicium prodeat, per hanc noſtram definitivam ſententiam.

Chriſti nomine repetito dicimus, ſententiamus, declaramus, pronunciamus, atque diffinimus dictum F. N. culpabilem, & tanquam convictum punibilem repertum fuiſſe, & eſſe, ac in pœnam in noſtris conſtitutionibus taxatam incurriſſe nimirum &c. prout illum ad eam peragendam condemnamus, & ſententiamus, & ut ſupra &c.

Sed hæc forma valet in foro ſæculari, in quo plene convictus punitur pœna ordinaria, etiam ſi non ſit confeſſus. Valet etiam apud Regulares, ſi in eorum Ordine ſit expreſſe ſtatutum, quod convictus etiam non confeſſus, puniatur pœna legis: ſed non eſt tam facile, quod Reus non confeſſus ſit plenè convictus, ideo tutius aget Judex, ſi cum non confeſſo mitius agat.

Forma ſententiæ abſolutoriæ pro reperto innocente.

In nomine &c.

204. *CHriſti nomine invocato Nos N. Prior Monaſterii N. viſis, ac diligenter conſideratis omnibus, & ſingulis, quæ habentur in proceſſu formato, & actitato coram nobis contra N. inquiſitum, vel denunciatum de tali crimine, viſis, ac auditis omnibus, & ſingulis, quæ contra ipſum fuerunt in proceſſu adducta, ac etiam omnibus, & ſingulis adductis ad ſui defenſionem per ſuum Advocatum, vel Conſiliarium, & quia repertus fuit innocens à prædicto crimine, de quo fuit imputatus Deum præ oculis habentes, ut de illius vultu noſtrum judicium prodeat, & oculi noſtri videant æquitatem per hanc noſtram definitivam ſententiam, quam in his ſcriptis ferimus de conſilio, & aſſenſu graviorum patrum.*

Chriſti nomine repetito dicimus, ſententiamus, declaramus, pronunciamus, atque diffinimus d. F. N. ob tale delictum illi imputatum punibilem non eſſe, & ideò illum definitivè, & tanquam innocentem abſolvimus, & liberamus, ita hoc, & omni alio meliori modo &c.

Forma alia abſalutoria pro reperto innocente, & ſimul condemnatoria contra calumniatorem.

205. *IN nomine &c Chriſti nomine invocato Nos N. Prior Monaſterii &c. viſis omnibus, & ſingulis quæ continentur in proceſſu à nobis fabricato in cauſa, & cauſis vertentibus coram nobis inter F. N. accuſatorem ex una, & F. N. denunciatum, vel accuſatum ex altera de & ſuper tali delicto Patrum noſtrorum habito conſilio, & aſſenſu, Deum præ oculis habentes &c.*

 Chriſti

Chriſti namine repetito, dicimus, pronunciamus, decernimus, declaramus, & definitive ſententiamus in prædicto proceſſu à nobis fabricata nihil extare, quod d. F. denunciatum, vel accuſatum gravet, imo prorſus inculpabilem, & de jure impunibilem, ac innocentem de delicto ſibi imputato à denunciante fuiſſe, & eſſe decernimus, & liberamus, ac pro abſoluta, & liberato haberi volumus, & quatenus opus ſit ad priſtinum ſtatum, gradum honoris, prærogativas, & dignitates, in omnibus, & per omnia reſtituimus, & reintegramus, & pro integrato, & reſtituta haberi volumus, ipſum F. N. denunciatorē, vel accuſatorem ad hoc citatum, & auditum in termino ſibi data ad dicendam cauſam quare tanquam repertum calumniatorem non ſit damnandus, eodem Chriſti nomine repetito conſtitutionum noſtrarum ac inſtructionum trangreſſorem, detractorem, iniquum delatorem, & calumniatorem per hanc noſtram definitivam ſententiam declaramus, & infamiam, ac talionis pœnam incidiſſe decernimus, nimirum &, &c. ad quas pœnas ſubeundas, & exequendas teneri ſententiamus. Ita & hoc, omni meliori modo &c.

Forma ſententiæ declaratoriæ contra teſtem.

206. *IN nomine &c. Chriſti nomine invocata &c.*

Chriſti nomine repetito &c. dicimus, pronunciamus, ſententiamus, declaramus d. F. N. de criminibus in dictis exceptionibus contra illum propoſitis fuiſſe convictum, ſeu confeſſum, aut infamatum, & propterea inhabilem ad teſtificandum, & ad quaſcumque dignitates, declarandum fore, & eſſe, prout ipſum ad eas inhabilem eſſe ſententiamus, & declaramus, adeo quod ad eas elegi aut electus in eis nequeat confirmari. Et ita &c.

Advertendum ſemper, quod cum non confeſſo mitius agitur in pœnis arbitrariis.

Forma declaratoria pro incurſu pœnarum.

207. *IN nomine &c. Chriſti nomine invocato &c. Nos N. Prior &c. Chriſti nomine repetito dicimus, pronunciamus, ſententiamus, declaramus d. F. N. à criminibus contra ipſum impoſitis immunem eſſe, & non contraveniſſe ſacris Canonibus, & legibus Pontificiis, & conſequenter in pœnas communes in ipſis taxatas non incurriſſe. Vel è* contra *crimina contra ipſum abjecta perpetraſſe, & conſequenter contraveniſſe ſacris Canonibus, & legibus Pontificiis, & in pœnas in ipſis taxatas incidiſſe nimirum &c. prout ipſum ad eas ſubeundas teneri ſententiamus, & declaramus hoc & omni meliori modo &c.*

Specificentur delicta, & pœnæ, quæ in jure impoſitæ ſunt pro dictis delictis.

Alia forma pro incurſu pœnarum.

208. *IN nomine &c. Nos Prior N. volentes dante domino expedire ac fine debito terminare cauſam, & cauſas coram nobis vertentes contra F. N. denunciatum, de introductione mulierum in Monaſterio Noſtro N.*

Chriſti nomine repetito Nos d. Prior per hanc noſtram ſententiam, quam pro tribunali ſedentes, & ſolum Deum præ oculis habentes, quam de Patrum conſilio, & aſſenſu ferimus in his ſcriptis, dicimus, pronunciamus, decernimus, & declaramus d. F. N. fuiſſe, & eſſe culpabilem ab introductionem mulierum in noſtro Monaſterio N. & pœnas taxatas in Bulla B. Pii V. & Greg. XIII. fulminatas contra Religioſos introducentes, vel permittentes introductionem mulierum in eorum Monaſterio, illumque excommunicatum denunciādum, incurriſſe ab omnibus Chriſti fidelibus, evitandum fore, prout denunciamus, & evitari mandamus. Et ita dicimus, & declaramus non ſolum hoc ſed & omni alio meliori modo &c.

Forma ſententiæ condemnatoriæ via articulorum.

209. *CVm in generali viſitatione hujus Monaſterii N porrecti nobis fuerint nonnulli articuli. contra, & adverſus P. N. Priorem Conventus de mala adminiſtratione Prioratus, ſuper quibus fuit à nobis vocatus, examinatus, ac ſufficienter benignè auditus, ut moris eſt noſtræ Religionis, quando in cauſa proceditur via articulorum, & conſideratis, ponderatis, & diſcuſſis omnibus, & ſingulis, quæ pro, & contra in hoc negotio ponderanda, & diſcutienda erant, invenimus ipſum convictum, ac etiam licet non in toto, ſed in parte confeſſum, idcirco ſaluti ipſius Fratris providere volentes, & ne de cætero talia peccata committere audeat, ipſum præſenti decreto ſalutari ac Regulari pœnitentia punire decrevimus, & juſtis de cauſis animum noſtrum moventibus ad infraſcriptam pœnitentiam condemnamus &c.*

Ita pronunciavi Ego F. N. Provincialis. Latum, lectum & publicatum fuit hoc præſens decretum in præſentia ipſius Rei hodie &c.

Subſcribuntur teſtes, & Actuarius &c.

Forma ſententiæ contra contumacem.

210. SI Reus abſens non compareat in termino citationis, elapſo termino poterit condemnari, & Judex præſentibus ſaltem duobus teſtibus qui ſe ſententiæ ſimul cum Judice, & Actuario ſubſcribant, feret ſententiam in hac vel ſimili forma.

In nomine Domini &c. Chriſti nomine invocato. Nos F. N. Provincialis &c. cum fabricaverimus proceſſum contra F. Fulanum denunciatum, vel *accuſatum,* vel *inquiſitum ex officio noſtræ Curiæ fama publica præcedente, & clamoroſa inſinuatione ſubſequente de eo, & ſuper eo, quod anno N. menſe &c. die N. fecit inſultum contra N. in Refectorio Conventus N. & manu vacua in facie ipſum percuſſit (vel quod animo furandi &c. furatus fuit de Monaſterio N. hoc & hoc) de quo delicto in proceſſu contra eum fabricato eſt ſuffici-*

enter

ter indiciatus, quem ſtante fuga non poſſumus citare perſonaliter, & citari, & moneri fecimus in cubiculo ſolitæ habitationis; & in valuis Refectorii. ut coram nobis compareat ad allegandum, & ſe defendendum, & excuſandum à d. denuncia, (aut accuſatione, vel inquiſitione) aſſignato ei tempore debito, & congrua intra quod nec ultra illud comparuit, & cum propterea excommunicatus fuiſſet, per annum in excommunicatione inſorduit & potius mandatum noſtrum habuit in contemptum; unde ipſum habuimus pro convicto, & confeſſo propter ejus contumaciam, & inſordeſcentiam, tandem citari eum fecimus ad audiendam ſententiam, contra eundem ferendam, ac legendam die N. prout hæc & alia in actis noſtræ Curiæ plenius continentur. Quapropter dicimus, pronunciamus, & diffinitivè dictum F. Fulanum condemnamus in exilium per ſeptem annos in Conventu N. ita ut dies tunc incipiat quando verè, & realiter à condemnato executa dicta pœna primò fuerit. Datum &c.

Sequuntur ſubſcriptiones.

211 Verum quia, ut video DD. plures. ut contumacem damnant pœna confeſſi criminis pro prima contumacia, & ex quo non comparuit in primo termino, non facta mentione excommunicationis & non expectata inſordeſcentia in excommunicatione per annum, & ex praxi multarum Curiarum ita fit, ſi aliquis eorum opinionem ſequi velit, in ſententia non faciet mentionem præfatæ inſordeſcentiæ, ſed ſolius contumaciæ non comparendi in termino debito, & in monitione, & citatione reus citabitur, ſine alia mentione excommunicationis, immediatè ſub pœna confeſſi, ſi in termino non compareat. Sed videantur notata ſuprà. *qu. 23. ar. 12.*

Forma ſententiæ condemnatoriæ pro delicto facti notorii.

212. QUando delictum eſt notorium Judici juxta explicata ſupra *q. 10. art. 1.* non eſt neceſſaria ſententia, ſed Judex ſtatim per præceptum jubet delinquentem puniri, ſed quando notorium debet probari in Judicio, tunc neceſſarius eſt proceſſus, & ſententia, quæ poterit ferri in hac, vel ſimili forma.

Chriſti nomine invocato. Nos F. N. Prior &c. Conventus N. viſis ac diligenter conſideratis omnibus & ſingulis, quæ habentur in proceſſu formato contra te F. N. de N. pro tali notorio delicto à te commiſſa contra F. N de N. in publico refectorio talis Monaſterii &c. in præſentia majoris partis, vel omnium Fratrum illius Monaſterii, prout in proceſſu, conſiderataque nimia tua audacia, Deum præ oculis habentes, ut de illius vultu noſtrum judicium prodeat, & oculi noſtri videant æquitatem, per hanc noſtram diffinitivam ſententiam, quam in his ſcriptis ferimus.

Chriſti nomine repetito, ſententiamus, declaramus, pronunciamus, atque definimus te F. N. de N. pro prædicta notoria, & gravi offenſa F. N. de N. illata repertum eſſe punibilem, & in talem pœnam vel in arbitrariam & gravem pœnam incidiſſe: Ideo per hanc diffinitivam ſententiam in prædictam talem legibus ſtatutam pœnam te condemnamus, (vel ſi pœna eſt arbitraria dicat) *ad talem pœnam ab hac die incipiendam condemnamus. Ita pronunciavi ego F. N. &c. Lata, lecta, ac publicata fuit hæc ſententia in camera ſolitæ Reſidentiæ R. P. Prioris pro Tribunali ſedentis die &c. præſente ipſo Reo, & præſentibus P. N. de N. & P. N. de N. teſtibus ad hoc vocatis.*

Fiant ſubſcriptiones &c.

Forma ſententiæ declaratoriæ de delicto notoriè commiſſo.

213. *IN nomine Domini Amen. Chriſti nomine invocato &c. nos &c. viſis & maturè conſideratis informationibus ſuper delicto notorio de quo fuit imputatus F. N. de N. quod in tali Monaſterio in tali loco tali hora coram omnibus fratribus vel majori parte Fratrum Monaſterii tale delictum commiſit, nec non conſideratis ejus exceptionibus* (ſi fuerunt propoſitæ) *Deum præ oculis habentes &c. Chriſti nomine repetito &c. Dicimus &c. prædictum delictum notoriè fuiſſe commiſſum* (vel è contra non fuiſſe notoriè commiſſum) Arbitratur autem Scroi *p. 3. c. 9. n. 9.* quod in primo caſu quando declaratur notoriè commiſſum fuiſſe, proceditur tanquam ſuper notorio ex abrupto. In ſecundo caſu proceditur modo ordinario, prout in aliis cauſis ſummariis. Sed ut dictum eſt ſupra *q. 10. a. 1.* ſolum quando factum eſt notorium Judici actualiter Judicanti, in judicio proceditur ex abrupto ſine ſententia, ſed quando notorium in judicio probari debet, non proceditur ex abrupto, ſed ſervatur ordo juris ſaltem ſicut in cauſis ſummariis.

Forma terminandi cauſam delinquentis reperti in fragranti.

214. QUando aliquis deprehenſus in fragranti, ducitur ad Judicem, ipſe denunciatione audita apprehenſores examinat, & examen decernit hoc modo.

Quo audito A. R. P. Provincialis, ut ſuo muneri ſatisfaciat, decrevit ſtatim perquirere veritatem, & apprehenſores, & alios teſtes examinare media juramenta, & primo monitus F. N. de N. de veritate dicenda prout juravit &c. in præſentia ipſius capti audientis, videntis, & intelligentis examinavit, & interrogavit primo. Quare apprehendiſti hunc fratrem, & coram me adduxiſti? in quo actu quantum ſpatium temporis interpaſitum fuit inter tale delictum, & apprahenſionem? qui erant præſentes in dicto actu, & in ipſa apprehenſione? Item ſi apprehenſus fecit reſiſtentiam in apprahenſione &c. ad quem finem ipſum apprahendiſti &c.

Examinatis teſtibus in præſentia Rei ſtatim examinatur ipſe Reus, & fit decretum.

215. *Coram A. R. P. Provinciali conſtitutus F. N.*

F. N. de N. in flagranti captus, ac monitus de veritate dicenda, prout juravit &c. Interrogatur. Quare ſic captus repertatur &c. ubi, per quos, & quo loco & tempore fuit captus &c. quibus præſentibus fuit captus, & an commiſerit delictum de quo imputatur &c.

Et ubi Reus fatetur delictum, teſtes non ſunt amplius repetendi nec ratificanda eſt confeſſio ſed debet ſtatim procedi ad condemnationem. Facta tamen recognitione delicti ante condemnationem, ſi delictum eſt facti permanentis juxta formam traditam ſupra. Ubi autem Reus neget delictum, & non ſit convictus, debet torqueri, ſi autem ſit convictus & neget delictum, debet dari terminus ad faciendas ſuas defenſiones. Sed ſi fatetur delictum ſive convictus, ſive non debet condemnari, ut explicatum eſt *qu. 10. art. 2. num. 22. & 26.*

At verò Scroi *p. 3. c. 8. n. 12.* ſentit quod ſententia in tali delicto non requiritur cum ſolemnitatibus requiſitis in ſententiæ prolatione, ſed ſufficit ſimplex ordinatio à Judice ſubſcripta, à qua ſententia non datur appellatio quoad remedium ſuſpenſivum. Addit etiam quod in hoc crimine Reus interrogatus non reſpondens nec affirmativè, nec negativè pro confeſſo habetur. Sed ut dictum eſt *qu. 50. ar. 2.* ſolum ſi Reus inventus fuit in fragranti à Curia & ab ea fuit captus, & fatetur delictum, proceditur contra illum ex abrupto Quod verò Rei taciturnitas cenſeatur confeſſio, ex qua ille poſſit damnari, aſſeritur ſine fundamento, cum taciturnitas iſta ex pluribus aliis cauſis poſſit oriri, quam ex conſcientia delicti. In hoc ergo caſu Reus debet torqueri, & cogi, ut reſpondeat.

Forma ſententia ad reiiciendum aliquem à dignitatibus.

216. *CHriſti nomine repetito, dicimus, ſententiamus, & declaramus diffinitivè dictum P. N. de N. de criminibus in exceptionibus contra ipſum propoſitis eſſe convictum, & propterea ad talem dignitatem fore, & eſſe inhabilem ſententiamus, declaramus, & diffinimus, prout ipſum inhabilem ſententiamus &c. ita ut eligi ad d. dignitatem non poſſit &c.* Reliqua ut in aliis formis ſententiarum.

CAPUT X.

Praxis Appellationis.

217. CUm verò Reus à ſententia contra ſe lata poſſit appellare, videnda ſunt, quæ dicta ſunt ſupra *qu. 32.* At verò appellans porriget libellum appellationis continens requiſita ad appellationem, prout dictum fuit in illa *qu. 32.*

Forma appellationis.

218. *DIe &c. menſe &c. anno &c. In Monaſterio N. coram R. P. N. de N. Provinciali comparuit perſonaliter F. N. de N. & à ſententia contra eum lata ab eodem R. P. die &c. hujus menſis appellavit ad Reverendiſſimum P. N. Generalem dicens ſe gravatum fuiſſe ab eadem ſententia ob hanc, vel aliam cauſam* (quam exprimere debet) *petens ſibi de apoſtolis reſponderi inſtanter, inſtantius, & inſtantiſſimè. Omni &c. In quorū &c.* ſubſcribant appellans, & Actuarius

Quamvis verò in appellatione à ſententia diffinitiva non ſit neceſſe exprimere cauſam appellationis, tamen in hac forma dictum eſt exprimi debere hanc cauſam, quia praxis iſta principaliter ſcripta eſt pro Regularibus, & præcipuè per Regularibus Ordinis Prædicatorum, quibus abſolutè prohibitum eſt appellare, & ideo ipſi cauſam appellationis exprimere debent, ut ſupra *qu. 32* dictum eſt, ut videri poſſit an ſimus in caſu, in quo appellatio ſit, vel non ſit à lege interdicta.

219. Si autem Reus ſtatim appellaret in fine ſententiæ uti poterit hac forma.

Lata, lecta, & publicata fuit hac ſententia (tali die, & loco) *præſente, audiente, & appellante F. N. de N. ad Reverendiſſ. P. Generalem noſtrum expreſſa cauſa appellationis, & petente ſibi reſponderi de apoſtolis inſtanter, inſtantius, & inſtantiſſimè.*

Ego F. N. de N. appello, ut ſupra. Subſcribant teſtes, & Actuarius.

220. Antequam verò Judex procedat ad ulteriora, obſervanda erunt, quæ dicta ſunt dict. *qu. 32.* Et ſi non det ſtatim apoſtolos, dabit ſpatium competens, in quo appellans pro apoſtolis reverti teneatur. Et dum apoſtolos dimiſſorios præbet Reo, poteſt etiam præfigere illi terminum competentem ad ſe præſentandum cum apoſtolis coram Judice ad quem Si autem acceptet appellationem, dabit ſequens decretum.

Eadem die, & loco. Idem R. P. Provincialis appellationem ſupradictam admiſit, ſi & in quantum, & non aliter, prædictaque F. N. de N. appellanti terminū decem dierum ad redeundum pro Apoſtolis cōſtituit. Omni &c. in quorum &c.

Subſcribant Judex, & Actuarius.

221. Deinde Judex det apoſtolos dimiſſorios

Nos P. N. de N. Provincialis N. ſalutem.

Quoniam à diffinitiva per nos contra te lata ſententia die &c. menſis &c. anno &c. In cauſa, & cauſis de quibus in actis appellaſti expreſſo gravamine ad Rev. noſtrum P. Generalem; ideo à noſtra juriſdictione ad eum, ad quem appellaſti his literis te dimittimus, & remittimus, præfigentes tibi 25. dierum ſpatium ad hos apoſtolos dimiſſorios coram eodem Reverendiſſimo præſentandum. In quorum &c. Datum &c.

Subſcribant Provincialis, & Actuarius.

222. Si verò rejicienda ſit appellatio. Judex id decernet hoc modo. *Nos F. N. de N. Provincia.*

vincialis N. tibi F. N. de N. ſalutem.

Quoniam à noſtra ſententia diffinitiva appellaſti, ſed frivolè, & temerariè, propterea tuæ appellationi nequaquam detulimus. Et hoc tibi reſponſum pro apoſtolis refutatoriis concedimus. In quorum. Datum &c.

Subſcribant Judex, & Actuarius.

223. Sed ſi deferat appellationi ob reverentiam Judicis ad quem, ita decernet ſequenti modo.

Nos F. N. de N. Provincialis tibi F. N. de N. ſalutem.

Quamvis appellatio tua à noſtra diffinitiva ſententia frivola, & temeraria ſit. Ob noſtram tamen in apoſtolicam Sedem, ad quam appellaſti reverentiam, & venerationem illi duximus deferendum, prout detulimus. Et hos tibi proinde reverentiales Apoſtolos concedimus. In quorum &c. Datum &c.

Subſcribant Judex, & Actuarius.

224. Et quia aliquando contingit, quod non poteſt appellari coram Judice à quo, ſed appellatio interponitur coram honeſtis viris, ut dictum eſt *q. 32. n. 6.* tunc interponetur appellatio in forma ſequenti.

Forma appellandi coram honeſtis viris.

225. *DIe &c. menſis &c. anno &c. In Monaſterio N. coram RR. PP. FF. N. de N. & N. de N. lectoribus comparuit perſonaliter tanquam coram honeſtis viris F. N. de N. Sacerdos N. prætenſus Reus in cauſa, & cauſis aſſertæ ſubornationis, & ſentiens ſe gravatum à ſententia contra eum lata in prædicta cauſa, & cauſis à R. P. N. de N. noſtro Provinciali ſub die ſecunda hujus menſis, prout in ea, eo quod prædictum delictum ſubornationis non perpetraverit, & indefenſus damnatus fuerit, aliiſque de cauſis ſuis loco, & tempore deducendis, & non audens juſto timore in conſtantem virum detentus coram eodem R. P. Iudice à quo appellare, vel non valens attenta ejus abſentia, id facere, juxta Sacros Canones coram ſupradictis honeſtis viris, & infraſcriptis teſtibus appellat ad R. P. noſtrum Generalem, & inſtanter, inſtantius & inſtantiſſimè à dictis honeſtis viris petit ſibi reſponderi de apoſtolis teſtimonialibus. Omni &c. In quorum &c.*

Ego F. N. de N. Sacerdos appello, & peto ut ſupra manu propria.

226. Eadem die, & loco. Nos F. N. de N. & F. N. de N. Lectores N. plenam, & indubitatam fidem facimus, quibus ſpectat, & pro veritate requiſiti atteſtamus P. F. N. de N. Sacerdotem ſupradicta die & loco perſonaliter, & coram nobis comparuiſſe, cauſaſque metus, vel abſentia Iudicis à quo allegaſſe, appellaſſe, & poſtulaſſe, prout in ſcriptura manu ejuſdem exarata hic ſupra latius apparet, ad quam &c. quæ incipit. Die 4. Iunii & fuit ut ſupra ſubſcripta manu propria, & præſentibus infraſcriptis teſtibus. In quorum fidem hos teſtimoniales apoſtolos manu propria ſcriptos damus omni &c.

Ego F. N. de N. Prior, & Lector N. manu propria.

Ego F. N. de N. Lector manu propria.

Ego F. N. de N. Sacerdos teſtis.

Ego F. N. de N. Sacerdos teſtis.

227. Judex autem appellationis eat ecepta conſiderabit an ipſa legitima ſit, & admittenda, & an tempore debito ſit appellatum, & an deſerta ſit appellatio, & alia ſimilia, ut explicatum eſt *qu. 32. à nu. 9.*

Forma appellationis, ne quis in Prælatum eligatur.

228. *COram vobis A. R. P. F. N. Præſidente capituli electionis facienda de Priore in hoc Conventu N. & coram vobis Patribus eligentibus, in capitulo congregatis comparet F. N. de N. & opponit, quia jus præſulatus in futurum facilius abdicatur, quam quæſitum, ea propter ego F. N. de N. attendens inhabilitatem P. N. de N. quam habet ad officium N. eo quia experientia ita docuit, & patet in aliis officiis, in quibus fecit hoc, & hoc, & propter ſuum malum regimen tali tempore evenit hoc, & hoc &c. Aut intendens P. N. de N. eſſe dilapidatorem boni Monaſterii & Fratrem mali exempli, quæ juramento tacto pectore confirmo eſſe vera, & poſſe probare pluribus teſtibus & præcipue infraſcriptis &c. Ac ita feciſſe in aliis ſimilibus officiis &c. Vnde ſi iterum eligeretur maximum præjudicium emergeret toti Monaſterio. Idcirco ſi hoc non obſtante eligatur in Priorem iſtius Monaſterii, his ſcriptis in præſentia teſtium infraſcriptorum appello ad N. & peto inſtanter, inſtantius, & inſtantiſſime: ut de appellatione à me facta interloquamini, & apoſtolos tradatis, ut paſſim coram Superiore, ad quem appello, oſtendere gravamen, & præjudicium toti Monaſterio factum ex tali mala electione, & proteſtor etiam de omnibus malis futuris ex dicta mala electione. &c.*

Forma appellationis contra perſonam electam.

229. *QVia non obſtante cauſa legitima à me propoſita coram R. P. N. & capitulo eligentium & obligatione in promptu probandi pluribus teſtibus præcipuè nominatis in appellatione facta die &c. Et hoc non obſtante fuit P. N. de N. electus in Priorem &c. in monaſterio &c. in maximum damnum, & præjudicium totius monaſterii, idcirco in his ſcriptis iterum appello ab hac mala electione ad N. & apoſtolos peto inſtanter, inſtantius, & inſtantiſſimè.*

Forma acceptationis appellationis.

230. *IN nomine Domini Amen. &c. Menſe &c. Anno &c. In Monaſterio N. & coram R. P. N. de N. Generali. Comparuit F. N, de N. & præſentavit dimiſſorios apoſtolos incipientes. Nos F. N. de N. & finientes F. N. de N. Sacerdos Actuarius, quibus ad eundem P. Generalem idem F. N. de N. fuit per A. R. P. N. Provincialem dimiſſus, & remiſſus, cum à ſententia ejus diffinitiva cōtra eum lata ad ipſum appellaverit, & ſentiens*

ſe gra-

ſe gravatum iterum nunc appellat petens eamdem revocari ſententiam. Idem Pater Generalis conſideratis conſiderandis, prout juſſit eoſdem apoſtolos inſeri in actis, & decrevit, prout præſenti decreto decernit omnia & ſingula acta ſubſtantialia prima inſtãtia coram ſe tranſportari, & in cauſa & cauſis procedere prout de jure. Et plurimum de integritate P. N. de N. confiſus ipſum ſibi in Actuarium elegit. Omni &c. In quorum &c.

Subſcribant Judex & Actuarius.

231. Si Judex appellationis juſtam appellationem fuiſſe cognoverit, inhibere & alia præſtare poterit pro cauſæ proſequutione, & terminatione.

Forma Reiectionis Appellationis.

232. *IN nomine Domini &c. Die &c. coram R. P. N. de N. Generali comparuit F. N. de N. & præſentavit refutatorios, vel reverentiales apoſtolos ſibi datos ab A. R. P. N. Provinciali à cujus ſententia cõtra eum lata appellavit, & iterum dicens ſe gravatum ſentire, appellat petens eamdem revocari ſententiam, ſed cum ex eiſdem apoſtolis productis manifeſte pateat appellationem tempore debito non fuiſſe interpoſitam, propterea appellationem idem P. Generalis non admiſit, ſed decrevit prout præſenti decreto decernit reiiciendam, & reiecit, Prædictos tamen apoſtolos incipientes. Nos F. N. &c. & finientes F. N. Sacerdos Actuarius inſeri juſſit in actis, prout &c. Et ad actum juridicum perficiendum* (ſi prius non elegerat) *ſibi P. N. de N. Sacerd. in Actuarium elegit. Omni &c In quorum &c.*

Subſcribant Judex & Actuarius.

Forma Compoſitionis Rei cum Iudice.

233. MUltoties Reo expedit ad vitandam inquietudinem, & vexationes litium fugiendas, & Judici ut relevetur ab onere probationum, & periculo appellationis, componere litem, & tunc poterit compoſitio, & decretum illius fieri ſub hac forma.

Ego, F. N. de N. reperiens me proceſſatum apud admodum R. V. P. N. de N. Provincialem hujus noſtræ Provinciæ N. de tali crimine, vel de talibus criminibus (explicentur crimina) *licet innocens, & immunis ſim à crimine, vel criminibus ſupradictis, nihilominus conſiderans, quod ad Religionẽ veni non ad fovendas lites, ſed ad proprias delendas culpas, & ad Chriſti Domini Crucem bajulandam, & ut ab inquietudinibus, & litium vexationibus redimar, & ad omnem alium meliorem finem, & effectum ſupplico, ac ſupplici ter obſecro, & obteſtor eumdem A. R. P. ut velit ſupradicto proceſſui finem, & ſilentium imponere; nec ulterius procedere libere, ac ſponte totaliter me ſubmittens adeam pœnitentiam exercendam, quam dignabitur mihi aſſignare, vel offerens me ad trium an. utriuſq; vocis privationem, vel ad exilium ad Conventum N. N. per biennium, vel ad pœnam formalis carceris per annum, quod totum pro gratia profiteor me recepturum. Datum in loco noſtro &c. die &c.*

Ego F. N. de N. ſupplico ut ſupra,

Præfatus P. Provincialis ſupradictam ſupplicationem per P. N. de N. comparentem porrectam admiſit ſic & inquantum, & juſſit eam in actis adnecti, prout &c. Die &c.

F. N. de N. Actuarius.

Nos N. de. N. Provincialis &c. Attenta ſupplicatione nobis exhibita per P. N. de N. pretenſum Reum in cauſa, & cauſis de quibus ſupra in proceſſu, ut ejus, & Religionis (quantum in Domino poſſumus) *quieti, paci, bonoque proſpicamus, aliiſque rationabilibus de cauſis animum noſtrum moventibus, prædicti P N. de N. ſupplicationibus inclinati, virtute præſẽtis decreti compoſitionẽ, quam ante d. P. N. de N. ex ſe & ſponte porrectam, in ſcriptis per ſupplicationem cum regulari noſtra cura expoſtulat, & offert, admittimus & acceptamus,* ea *ſcilicet lege ut per tres annos privatus exiſtat utraque voce,* vel *biennio exulet ab hoc ſuo N. Conventu & in Convẽtu N. relegatus permaneat,* aut *per annum formalibus carceribus mancipetur à die hujus lati decreti computandum* (vel plus minuſve pro qualitate criminis ſeu criminum, de quibus imputatur & pro conditione indiciorum, quibus gravatur magis, vel minus vrgentibus) *& ſic prædicta cauſa ſive cauſis finem imponimus, ac perpetuum ſilentium indicimus, ita ut ſuper præmiſſis amplius non debeat, vel valeat moleſtari. Sic dicimus, acceptamus, & decernimus, & omni alio meliori modo. Datum &c. Die &c. & in loco noſtro &c.*

Ita eſt F. N. de N. Provincialis &c.

Ego F. N. de. N. libere ac ſponte aſſentior ſupradictæ compoſitioni, & accepto ſuprad. decretum cum gratiarum actione. Et in fide mea me ſubſcribo.

F. N. de N. accepto ut ſupra.
Ego. F. N. de N. aſſiſtens fui.
Ego. F. N. de N. aſſiſtens fui.
Ego F. N. de. N. Actuarius.

FINIS.

INDEX

INDEX
RERVM NOTABILIVM
Quæ in hoc Opere continentur.

Primus numerus Quæſtionem, vel Capitulum, ſecundus Articulum, Tertius marginalem numerum, & quartus paginam deſignat.

A.

ABSENS.

ABSENS quomodo ſit citandus qu. 2. art. 3. numer. 26. pagin. 8.

Abſens contumax cenſetur confeſſus, & eſt puniendus non jure communi, & Canonico, ſed vigore ſtatutorum particularium, qu. 23. a. 12. n. 105. p. 327.

Abſens contumax non comparens in termino juxta exigentiam delicti tam in foro ſæculari, quam Eccleſiaſtico condemnatur. ib. p. 327.

ABSOLVERE, ABSOLUTIO, ABSOLUTUS.

Iudex quando poſſit inquiſitum abſolvere, vel damnare. q. 29. a. 1. n. 2 p. 411.

Si remanet aliquod dubium de exiſtentia delicti facti permanentis Reus abſolvi debet cum actione de præſentando. qu. 19. a. 1. n. 12. p. 271.

Si inquiſitus negavit delictum in tortura, eſt abſolvendus. q. 29 a. 1. n. 24. p. 417.

Et quomodo ſit abſolvendus. ib. n. 24. p. 417.

Adducuntur opiniones variæ. ib.

Iudex procedens ſola facti veritate inſpecta, non poteſt Reum convictum ex allegatis, & approbatis diffinitivè abſolvere, & Innocentem declarare. ib. a. 2. n. 46. p. 423.

Et quomodo Princeps poſſit ex ſcientia privata nocentem à pœna liberare. ibidem pagin. 423.

Quomodo verificetur, quod abſolutus ab uno Iudice non ſit damnandus ab alio. q. 25. a. 1. n. 134. p. 366. & ſeq.

Petitio abſolutionis infert confeſſionem criminis. qu. 23. a. 12. n. 144. p. 335.

Reus abſolvitur Actore non probante, & illius cauſa eſſet favorabilior. q 25. a. 7. 89. p. 356.

ACCUSARE, ACCUSATOR, ACCUSATUS

V Actor, denuntiatior, calumniator.

Accuſator ſolemnis, & qui habet ſolemnitates & cōditiones juris poſitivi, non eſt de ratione eſſentialis judicii. q 4. a. 4. p. 48.

Quilibet poteſt alium accuſare ad repellendam ſuam, & ſuorum injuriam. q. 4, art. 4. nu. 36. pag. 50.

Quid veniat nomine ſuorum, & nomine injuriæ. ib. p. 50.

Quicunque non eſt prohibitus poteſt alium accuſare, etiam ad publicam delictorum vindictam ibi. num 37. pag. 51.

Quinam prohibentur accuſare. ibid. 38. p. 51.

Inhabiles ex jure humano admittuntur ad accuſandum in criminibus exceptis, ſecus vero inhabiles ex jure naturæ. ib. n. 40. p. 51.

Quomodo Clerici & Regulares prohibiti ſint accuſare ibid. n. 41. & 42. p. 51.

Laici de quibus criminibus poſſint Clericos, & Regulares accuſare. ib. n. 43. p. 52.

In quibus caſibus aliquis nedum poſſit, ſed etiam teneatur accuſare. ib. n. 44. p. 52.

Quid ſit accuſatio. q. 7. a. 1. num. 1. p. 61.

Per quid diſtinguatur accuſatio à denuntiatione Evangelica. ib. p. 61.

In quo conveniant, & diſconveniant accuſatio, & denuntiatio judicialis. ib. n. 2. p. 61.

Quæ conditiones requirantur ad accuſationem. ib. n. 3. & 5. q. 9. p. 61.

Accuſator cavere debet in accuſando à calumnia, & tergiverſatione q. 7. a. 2. n. 8. p. 62.

Qui accuſavit aliquem ratione proprii intereſſe, ſi punitio accuſati non eſt neceſſaria Reipublicæ, poteſt ab accuſatione deſiſtere. ib n. 9. p. 62.

Accuſator quibus caſibus poſſit deſiſtere. ib. n. 10. pag. 62.

Accuſatore deſiſtente ab accuſatione Iudex poteſt procedere in cauſa ex officio. ib. n. 14. p. 62.

Accuſator delinquentem accuſare poteſt, etiam ſi non præcedat infamia dummodo in judicio per ſufficientes teſtes delictum probari poſſit. q. 7. a. 3 n. 15. p. 63.

An accuſator teneatur ad pœnam talionis, ſi non probet contra accuſatum. ib. a. 5 n. 19. p. 65.

Ad hoc ut accuſator damnetur ad damna, & ex-

penſas in favorem Rei, ſufficit temeritas in accuſando, & quod non habuerit juſtam cauſam in accuſando. ib. n.26. p.65.

Accuſator calumnioſus ad pœnom talionis damnari debet, etiam ſi ad talem pœnam non ſe ſubſcripſerit. ib. n.88. p.66.

Quibus caſibus poteſt puniri pœna falſi? ib. n.46. pag. 68.

Accuſato abſoluto non poteſt damnari accuſator, niſi audiatur. ib. n. 47. a. 48. p. 69.

Regulares poſſunt admittere inhabiles accuſatores, niſi obſtet lex naturalis vel ſpecialis Eccleſiaſtica. q. 9. a. 3. n. 17. p. 89.

Regulares rariſſimè tenentur accuſare Reos, & delicta etiam ſi ſint enormiſſima. ib. n 18. p. 83.

Quando agitur de crimine civiliter ad inſtantiam partis, proceditur per accuſationem. qu. 9. a. 4. n. 28. p. 92.

Accuſatio quando habet locum conteſtationis litis. q. 15. a. 5. n. 74. p. 218.

Accuſatio an ſit injuſta, ſi accuſator ſcit unum ſolum adeſſe teſtem. ib. a. 8. n. 98. p. 223.

Accuſatio ſeu motio cauſæ criminalis contra aliquem eſt cauſa inimicitiæ capitalis. q. 16. à 3. n. 50. p 244.

Quomodo accuſator non poſſit eſſe teſtis? q.29. a. 1. n. 4 p. 412.

Conſtitutiones Ord. Præd. & Cappucinorum obligant accuſatores ad pœnam talionis q. 7. a. 5. n. 21. p. 164.

Modus incipiendi proceſſum per viam accuſationis P. cap. 1. n. 34. p. 453.

Diverſæ formæ accuſationis P. c. 1. nu. 35. p. 451. & ſeqq.

Forma præſentationis accuſationis P. c. 1. nu. 38. p. 451.

V. Accuſatio.

ACTIO, ACTOR, AGERE.

V. Accuſatio.

Actio judicialis quid ſit? q. 4. a 2. n. 19. & 20. p. 45.

Ad actionem judicialem quæ pertinent. ib. n. 21. pag. 47.

Explicatur triplex diviſio actionis Iudicialis. ib. n. 22. & ſeq. p. 47.

Actor in modo procedendi per inquiſitionem quomodo concurrat q. 4. a. 3. p. 27. & 28. p. 48.

Actoris munera quæ ſint. ib. n. 26. p. 49.

Actio non eſt idem ac inquiſitio, ſed eſt quid præſuppoſitum ad inquiſitionem. qu. 8. ar. 7. n. 25. pag. 75.

Perſona actoris liquidanda eſt in omni judicio etiam ſummario. q. 20 n. 5. p. 293.

Si notoria ſit inhabilitas Actoris, Iudex tenetur illum rejicere. ib. n. 6. p. 293.

Quando Actor agit nomine alieno, multo magis debet perſonam liquidare. ib. n. 6. & 7. p. 293.

In dubio an Actor ſit inhabilis, Iudex non tenetur illum ex officia rejicere. ib. n. 6. p. 293.

Per Clem. exivi prohibetur Fratribus Minoribus agere in judicio pro rebus temporalibus. q. 9. ar. 3. n. 18. p. 89.

Hæc prohibitio non afficit alios Regulares habentes dominium rerum temporalium. ib. p. 89.

ACTA.

Acta facta in uno judicio non probant ad damnandum in alio, etiam inter eaſdem perſonas, & hoc in criminalibus, q. 15. a. 1. n. 6. p. 203.

Acta coram alio judice poſſunt habere vim, & poſſunt deſervire etiam ad torturam coram alio Iudice competente. q. 25. & ſeqq. artic. 1. n. 2. p. 203.

Iudex non tenetur teſti oſtendere acta, ut videat ſi legitimè interrogetur. q. 15. art. 8. nu. 96. pag. 222.

ADMINICULUM.

Adminiculum quid ſit. qu. 16. ar. 1. n. 6. p. 235.

Adminiculum non poteſt transferre probationem de una ſpecie in aliam, ſed ſolum illam intra eandem ſpeciem perficit. ib. p. 235.

Adminiculum non poteſt augere probationem, niſi probando. ib. p. 235.

Quænam ſint adminicula cum quibus inimicitia ſufficit ad torturam. q. 16. art. 6. n. 66. p. 246.

ADVOCATUS.

Advocatus mortaliter peccat, ſi Clienti ſuo conſolat ut non confiteatur veritatem, dum legitimè interrogatur. q. 23. a. 1. n. 1. p. 305.

AFFINIS.

Affinitas an ſit cauſa recuſandi Iudicem. q. 3. ar. 6. n. 114. p. 32.

APPELLARE. APPELLATIO.

A ſententia arbitrorum poteſt appellari ad Principem, qui judicem delegavit. q. 3. a. 8. n. 149. p. 39.

Quid ſit appellatio ut ſic; & quid importet de formali. q. 32. a. unic. n. 2. p. 442.

Papa, & Supremi Principes committere poſſunt cauſam appellatione remota. q. 32. a. un. nu. 2. p. 442.

Quid ſit Appellatio judicialis & extrajudicialis, & quomodo differunt inter ſe. ib. n. 3. p. 442.

Quis poſſit appellare. ib. n. 4. p. 442.

A ſententia Papæ, & Supremi Principis non datur appellatio, niſi ad eundem. ib. n. 5. p. 442.

Coram quo Iudice debeat appellari. ib. n. 6. p. 442.

Quomodo debeat fieri appellatio, ad hoc ut valeat. ibid n. 6. p. 442.

Appellatio fit ſolum ad Iudicem ſuperiorem. ib. nu. 7. p. 443.

Quomodo appellatio poſſit fieri ad Superiorem omiſſo medio. ibid. n. 7. p. 443.

Quodnam ſit fundamentum appellationis. ib. n. 8. p. 443.

In quibus caſibus appelletur à ſententia interlocutoria, & extrajudicialiter ib. n. 8 p. 443.

Quæ requirantur ad legitimam appellationem

etiam in judicio ſummario. ib. n. 9. p. 443.
Quando ſit appellandum. ib. n. 10. p. 444.
Si tempus appellationis præterit, quomodo gravatus agere debeat de nullitate. ibid. nu. 10. p 444
Tempus deputatum ad petendum, & dandum apoſtolos eſt triginta dierum. ib. n. 11. p. 444.
Quomodo, & quando Iudex teneatur petenti apoſtolos illos concedere. ib. n. 11. p. 444.
Iudex negans legitimam appellationem peccat.
Quid dicendum ſit, ſi gravatus appellet à pluribus Iudicibus. ib. n. 12. p. 444.
In dubio appellatio eſt admittenda, & quomodo Iudex poſſit procedere. ibid. p. 444.
Quando Iudex defert appellationi, quot terminos poſſit præfigere appellanti. ib. n. 13. p. 445.
Legitima appellatio devolvit cauſam ad Iudicem ad quem, & ſuſpendit juriſdictionem Iudicis à quo ibi. n. 14. p. 445.
Quæ ſint partes Iudicis ad quem in caſu appellationis. ib. n. 15. p. 445.
Et quæ privilegia gaudeant Regulares. ibid.
Quomodo appellatio ab interlocutoria ſuſpendat juriſdictionem Iudicis à quo ib. n. 16. p. 446.
Appellatio ab interlocutoria ſuper uno articulo, ſimpliciter non ſuſpendit juriſdictionem Iudicis à quo. ib. nu. 17. p. 446.
Iudex à quo poteſt procedere ſuper nova cauſa ſuperveniente poſt appellationem. ib. nu. 18. p. 447.
Appellatio à ſententia devolvit cauſam ad Iudicem ad quem, ſuſpenditque juriſdictionem Iudicis à quo. ib. n. 19. p. 447.
Cauſa in appellatione an exprimenda. ib. p. 447.
Appellatio ab interlocutoria ſuſpendit ſimpliciter juriſdictionem Iudicis à quo reſpectu cenſurarum ib. n. 20. p. 447.
Si appellatio interponatur poſt latam cenſuram non ſuſpendit ejus effectum. ib. nu. 21. p. 447.
At ſi eodem tempore quo legitur ſententia excommunicationis fiat appellatio, appellans non eſt excommunicatus. ibid. p. 447.
Appellatio facta de ſententia alicujus delicti, quod habet annexam excommunicationem, ſuſpendit executionem. ib. n. 22. p. 447.
Appellatio in cenſuris conditionalibus valet ante eventum conditionis. ib. n. 23. p. 447.
A præcepto ſub pœna excommunicationis intra decendium datur appellatio. ib. n. 24. p. 448.
Appellatio facta poſt ſententiam excommunicationis latæ abſolutè, licet non ſuſpendat effectum, devolvit tamen cauſam ad Iudicem ad quem ib. n. 25. p. 448.
Quomodo ab abſolutione ob excommunicatione non detur appellatio. ib. n 26. p. 448.
In quibus caſibus appellatio ſit prohibita. ib. n. 27. p. 448.
Quomodo appellatio ſit prohibita Regularibus. ib. n. 28. p. 448.
A correctione quantumvis rigoroſa, Regularis non poteſt appellare, ſi ſit ſecundum regulam. ib. n 28. p. 448.
Vbi eſt exceſſus in corrigendo, Regularis appellare poteſt. ibid. p. 448.
Appellatio facta à Regulari ſemper valet quantum ad devolutivum ib. n. 30 p. 448.
Duplex effectus appellationis. ibid. p. 448.
In quibus caſibus appellatio interpoſita à ſubdito Regulari ſuſpendat juriſdictionem. ib. nu. 31. p. 449.
A gravamine certo, & injuſto licet appellare quoad utrumque effectum. ib. n. 32. p. 449
Duplex objectio, & ſolutio. ib. n. 33. p. 449.
Appellatio in tribus caſibus ſemper ſuſpendit. ib. num. 34.
Quomodo Regularibus ſit interdicta appellatio ſuſpenſiva, quando gravamen. eſt dubium. ib. nu. 35. p. 449.
Quomodo in Ordine Prædicatorum ſit prohibita appellatio. ib. nu. 36. p. 449.
Vbi eſt prohibita appellatio, debet exprimi in ea cauſa injuſti gravaminis. ibid. p. 449.
Appellatio ab abſolutione officii non eſt prohibita Regularibus quantum ad devolutivum, ſed ſolum quantum ad ſuſpenſivum, ib. n. 37. p. 446.
Etiamſi appellatio non ſuſpendat, tenetur tamen Iudex ſe abſtinere ab injuſto gravamine. ibid. n. 38. p. 449.
Regularibus prohibitum eſt appellare ad Iudices extraneos. ib. n. 39. p. 450.
Ordo appellandi præſcriptus à Sacr. Congregatione Epiſcoporum, & Regularium, Regularibus. ib. n. 40. p. 450.
Regulares in appellando non tenentur ad apices juris. ib. n. 42. p. 440.
Contumax in cauſa appellationis damnatur in expenſis. ib. n. 42. p. 451.
Quomodo, & quando revocanda ſint attentata facta poſt appellationem. ib. p. 451.
Forma appellationis. P. cap. 10. n. 218. p. 486.
Forma dandi apoſtolos. ib. nu. 221. 222. & 223. p. 486.
Forma appellandi coram honeſtis viris. ib. num. 225. p. 487.
Forma appellationis, ne quis in Prælatum eligatur. ib. nu. 228. p. 487.
Forma appellationis contra perſonam electam. ib. n. 229. p. 487
Forma acceptationis appellationis. ib. num. 230. p. 487.
Forma rejectionis appellationis. ibid. num. 232. pag. 488.
Forma compoſitionis Rei cum Iudice. ib. n. 233. pag. 488.

ARBITRI.

In cauſa recuſationis Iudicis, quomodo & quando eligendi ſint Arbitri. P. c. 5. n. 130. & 138. pag. 467.
Arbitri electi ad cognoſcendam cauſam legitimè recuſantis, quomodo debent procedere. q. 3. a. 8. nu. 147. & 148. p. 93.
Regulares eligentes Arbitros, debent illos eligere ex proprio ordine. ib. n. 150. p. 39.

ARCHIEPISCOPUS.

V. Epiſcopus.

Archiepiſcopus, ſeu Epiſcopus non eſt Iudex ordinarius Regularium exemptorum. qu. 2. ar. 2. n. 8. p. 4.

Archiepiſcopus, & ejus officiales an poſſint recuſari. q. 3. a. 3. n. 45. p. 21.

B.

BONUM.

BOnum commune juſtitia vindicativa praponderat bono privato accuſati. qu. 7. art. 3. nu. 17 pag. 64.

CADAVER.

Quid dicendum eſt de illo, apud quem inventum eſt cadaver alicujus hominis occiſi. q. 16. art. 8. nu. 115. & 116. pag. 254.

Emiſſia ſanguinis facta à cadavere in conſpectu occiſoris an faciat indicium ad torturam. q. 16. art. 5. num. 89. pag. 250.

CALUMNIA, CALUMNIATOR.

Quis ſit calumniator verus & calumniator praſumptus q. 7. a. 5. n. 22. p. 65.

Verus calumniator puniendus eſt pœna talionis, vel reſpectivè pœna extraordinaria, & arbitraria. ibid. num. 23. pag. 65.

Talis calumniator afficitur Iuris infamia ſi de calumnia fuerit condemnatus, & efficitur irregularis. ibid. num. 24. pag. 65.

Veri calumnioſi puniendi ſunt pœna talionis. ib. num. 25. 26. & 28. p. 65.

Iudex ex officio calumnioſam Inquiſitionem formans tenetur ad damna, & intereſſe. & debet puniri extra ordinem. ib. n. 26. p. 66.

Quomodo Iudex debet procedere contra Calumniatorem. ib. num. 27. p. 66.

In quibus caſibus Iudex arbitrari poteſt accuſatorem ex juſta cauſa accuſaſſe & ita excuſandum eſſe à pœna calumniæ. ibid. à num. 31. uſque ad 4a. pag. 67.

Per qua excuſatur accuſator à vera calumnia, & à praſumpta. ib. n. 401. p. 68.

Quænam cauſa excuſet à pœna calumniæ. ibid. num. 42. pag. 68.

Calumnioſus praſumptus de jure Canonico non eſt puniendus pœna talionis, ſed pœna extraordinaria ad arbitrium Iudicis. ib. n. 44. p. 68.

Calumniatores praſumpti in Ordine Prædicatorum puniri poſſunt pœna talionis. ib. 45. p. 68.

Quibus caſibus calumnioſus accuſator puniri poſſit pœna falſi? ibid. nu. 46. p. 68.

CAPTURA, CAPTURATUS.

Minora indicia requiruntur ad capturam, quando eſt timor fugæ, quam ad torturam, aut ad tranſmittendam inquiſitionem. quæſt. 8. a. 5. num 18. pag. 73.

Qui dicatur repertus, & captus in fragranti crimine. q. 10. a. 2. n. 24. p. 99.

Quid requiratur ad probandum quod aliquis ſit repertus, & captus in fragranti crimine. ib. n. 26. & 27. p. 100.

Injuſtè captus pro uno delicto, aut debito, poteſt juſtè detineri pro alio. q. 20. a. 3. n. 27. p. 281.

In quo caſu Iudex ex notitia extrajudiciali poteſt mandare capturam? ib. n. 19. pag. 281.

Quando timetur ſubornatio teſtium, aut revelatio veritatis, poteſt Iudex ex levibus indiciis mandare capturam. ibid. n. 21. pag. 282.

Ad quos Iudices ſpectat mandare capturam. ibid. num. 24. & 25. pag. 282.

Iudex incompetens ex duplici caſu capturam facere poteſt. ibid. n. 27. pag. 283.

Qua in Ordine Prædicatorũ ſerventur? ib. p. 283.

Quomodo detur appellatio à mandato capturæ. ib. 28. pag. 283.

Qua pœna puniendus ſit, qui vel impedit ne capiatur aliquis, vel captum rapit de manu miniſtrorum juſtitiæ. ib. nu. 30. p. 283.

Aliquis indebite captus fugiens à captura non eſt puniendus. ibid. n. 32. p. 284.

Quãdo captura dicatur injuſtè notoria. ib. p. 284.

In dubio an captura ſit injuſta, non licet Birruariis reſiſtere. ibid. p. 284.

Quomodo aliquis per vim reſiſtere poſſit ne capiatur? ib. 49. p. 487.

In aliquo caſu perſona privata capere poteſt delinquentes. ib. 72. p. 291.

Iudex non poteſt inquirere ſpecialiter contra Reum, nec illum tradere capturæ ante probationem corporis delicti, niſi ſit de fuga ſuſpectus. q. 19. a. 1. n. 4. p. 269.

Quid ſit faciendum à Iudice ſi Reus ſit repertus & captus in fragranti crimine à Miniſtris. qu. 10. art. 2. n. 22. & 23. p. 90.

Reus non poteſt carcerari antequam conſtituatur niſi ſit ſuſpectus de fuga, vel de ſubornatione. Praxis cap. 4. n. 122. p. 466.

Forma decreti carcerationis Rei ſuſpecti de fuga: ibid. cap. 4. n. 123. & 124. p. 467.

Quis propriè dicatur carceratus. ib. n. 127. p. 467.

CARCER, CARCERATUS.

Carcer vel ordinatur ad Rei cuſtodiam, vel ad torturam, vel ad pœnam q. 20. a. 3. n. 13 p. 280.

Carcer ad cuſtodiam non eſt propriè carcer, unde carcerati ad cuſtodiam non ſunt propriè carcerati. ibib. pag. 280.

Hujuſmodi carcer qualiter eſſe debet. ibid. n. 14. & 15. pag. 280.

Hujuſmodi carcer non infamat. ib. n. 13. p. 280.

Regulares advertere debent, ne ex levibus cauſis mandent fratres in carcerem tradi. ibid. nu. 13. pag. 280.

Superior Regularis ſine legitima cauſa carcerans Religioſum peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem famæ, imò eſt excommunicatus. ibid. num. 13. pag. 280.

Qua-

Quænam ſit legitima cauſa carcerandi inquiſitum. ibid. n. 14. p. 280.
Delicta: pro quibus poteſt quarelatus carcerari, quænam ſunt. ibid. n. 14. pag. 280.
Prælatus regularis eſt excommunicatus, ſi ad cuſtodiam ponit Religioſum in carcerem, in quo veriſimiliter eſt moriturus, ſecuta morte. ib. nu. 15. pag. 180.
Quando carceratus poſſit detineri in compedibus & vinculis ferreis. ib. nu. 16. p. 280.
Ex quibus indiciis poteſt inquiſitus carcerari? ib. n. 17. & 18 p. 281.
Quando ex ſola querela accuſatoris poteſt querelatus carcerari. ib. n. 19 p 281.
Quæ ſunt de ratione juſtæ carcerationis. ibid. nu. 29. pag. 283.
In delictis gravibus habenda eſt ratio qualitatis perſonarum & carcerum. ib. p. 283.
Circa Epiſcopum nihil fieri poteſt, niſi de mandato Sum. Pontificis. ib. p. 283.
Injuſte carceratus habet jus, ut ſe defendat contra injuſtum Iudicem ſicut contra latronem. ibid. nu. 45. pag. 285.
Quando quis dicatur injuſtè carceratus non ſervato ordine juris. ib. n. 46. p. 286.
Quæ ſervanda ſunt à ſuperiore in carceratione Religioſi ibid. n. 46. p 290.
Superior præcipiendo Religioſo ut eat ad carcerem non tenetur manifeſtare cauſam carcerationis. ibid. nu. 67. p. 290.
In quo habitu tradendi ſunt Religioſi carceribus. ibid. num. 68. pag. 291.
Carcer aliquando ſpeciem habet torturæ. ibid. n. 70. pag. 291.
Carcer quoddam pœnale eſt. ibid. n. 75. p. 291.
Non licet introducere in carceres perſonas viles, & infames, quæ ut plurimum ſolent mille mendaciis inducere Reos ad delictum fatendum. q. 22 a. 2 n. 28. p. 299.
Eſt autem licitum introducere aliquem, ut viis licitis inducat ad fatendum veritatem. ib. p. 299

CARCERUM VIOLATORES.

Quæ ſit pœna illius, qui impedit, ne aliquis puniatur. q. 20. a. 3. n 30. p. 283.
Explicantur quæ in ſtatu Eccleſiaſtico ſervantur, & Bulla Sixti V. ibid. ſeqq. pag. 283.
Plures caſus diſtinguuntur, in quibus diverſimodè punitur, qui fugit à manibus miniſtrorum. ibid. nu. 31. pag. 283.
Aliquis indebitè captus fugiens à captura non eſt puniendus. ibid. n. 32. p. 283.
Quando captura dicatur injuſta notorie. ib. n. 32. pag. 284.
Quis dicatur carceris fractor. ib n. 33. p. 283.
De jure civili fractores carcerum puniuntur pœna capitali. ib. n. 34. p. 284.
Pœna capitalis in jure non eſt neceſſario pœna mortis naturalis. ibid. n. 34. p. 284.
Effractores carcerum, & fugientes non puniuntur pœna convicti, & confeſſi. ib. n. 35. p. 284.
Opiniones variæ. ibid n. 35. p. 284.
Fugientes à carceribus pœna extraordinaria puniuntur, & præcipuè gravius torquentur pro delicto, pro quo fuerũt carcerati. ib. n. 36. p. 284
An puniri etiam debeant, ſi ſint innocentes, quo ad delictum. ib. n. 37. p. 285.
Fugiens à carcere, an damnari poſſit in contumaciam pro delicto pro quo carceratus fuit. ibid. nu. 38. p. 285.
Quid intelligatur hic nomine carceris. ib. nu. 39. pag. 285.
Et quomodo fugientes ab aliquo palatio, cõventu, & cella non ita rigoroſè puniẽdi ſunt, ſicuti effractores carceris propriè dicti. ib. n. 39. p. 285.
Fugientes ab aliquo palatio, in quo detinebantur mediante præcepto Iudicis, puniuntur pœna ſub qua illis præceptum fuit. ib. n. 40. p. 285.
Quid ſit dicendum de Regularibus. ib. n. 40. p. 285
Quomodo detineri debeat effractor carceris iterum captus. ib. n. 41. pag. 285.
Clerici & Regulares carcerum effractores puniri poſſunt ad inſtar regularum civilium. ibid. nu. 42 pag 285.
Ita etiam puniẽdi ſunt illi, qui accipiunt carceratos. licet ipſi non ſint carcerati. ib. n. 43. p. 285.
Et quando teneantur ad damna, & intereſſe ib. num. 43. pag. 285.
Pœna mortis quando puniendus eſt ille qui eripit à carcere aliquem convictum & confeſſum, de delicto capitali ib. n. 44. p. 286.
Romæ ſervanda eſt conſtitutio Sixti V. ibid. nu. 44. pag. 286.
Injuſtè notorie carceratus fugiendo à carceribus non eſt puniendus. ib. n. 45. p. 286.
Quomodo, ſi ſit licentiatus, non teneatur ſervare juramentum, quod fecit de redeundo ad carceres. ib. n. 45. p. 286.
Et quomodo poſſit offendere miniſtros, & Iudicem ad hoc ut effugiat. ibid. n. 45. p. 286.
Dummodo non ſit carceratus ſervato ordine juris & injuſtitia ſit notoria ibid. n. 45. p. 286.
Injuſtè notorie carceratus habet jus, ut ſe defendat contra injuſtum Iudicem. ſicuti contra latronem. ibid. n. 45. p. 286.
Explicatur quomodo quis dicatur injuſtè carceratus non ſervato ordine juris. ib. n. 46. p. 286.
Innocens in foro conſcientiæ, licet non poſſit offendere Iudicem, poteſt tamen fugere de carceribus. ib. n. 47. p. 287.
Imò etiam delinquens damnatus ad mortem poteſt in foro conſcientiæ fugere, & vincula frangere. ib. n. 47. p. 287.
Quid dicendum ſit de innocente iuſtè damnato, an poſſit per vim ſe defendere. ib. n. 48. p. 287.
Opiniones variæ. ibid. n. 48. p 287.
Et quomodo aliquis per vim reſiſtere poſſit, ne capiatur. ib. n. 49. p. 287.
Quæ ſint motiva fugiendi de carceribus. ibid. n. 50. pag. 288.
Fugiens de carceribus illas frangendo non tenetur ad damno fracturæ. ib. n. 55. p. 288.
Dummodo damnum illatum ſit ex neceſſitate. ibid. n. 51. p. 288.
Et non adſit juramentũ de non fugiendo licitè ſervan-

vandum. ibid. n. 51. p. 288.
Iuſtè damnatus ad carcerem perpetuum, ſeu ad triremes fugere non poteſt. ib. n. 52. p. 288.
Secus vero ſi ſit innocent in foro conſcientiæ. ibid. n. 52. p. 288.
In quo caſu religioſus fugere poſſit de carceribus. ib. n. 54. p. 288.
Et quando aliquis conſulere poteſt carcerato, ut fugiat, eique auxilium dare. ib. n. 55. p. 289.
Quando fugiens de carceribus non teneatur ad damna, nec, qui auxilium præſtat, ad illa teneatur. ib. n. 56. p. 289.
Si vero fuga ſit injuſta, præſtans auxilium tenetur ad reſtitutionem. ibid. n. 59. p. 289.
Qui fugit à carcere animo revertendi, & de facto revertitur, mitiori pœna puniendus eſt, & non pœna ordinaria. ib. n. 57. p. 289.
Sicuti ille qui fugit ſine fractura carcerum, ſeu ex negligentia cuſtodis. ib. n. 59. p. 289.
Quid de illo qui fugit ex juſta cauſa ibid. nu. 60. pag. 290.
Et qui fugit de licentia cuſtodis. ib. n. 61. p. 290.
Et ex neceſſitate. ib. n. 62. p. 290.
Mulier ad evitandum periculum incontinentiæ cum cuſtode, fugere poteſt à carcere. ib. n. 63. p. 290.
Qui revelat conſpirationem de fugiendo, cujus erat particeps, non eſt puniendus pœna ordinaria. ib. n. 64. p. 290.
Quid de illo qui remanſit in carcere ob infirmitatem & negat ſe conſenſiſſe fractioni carcerum. ibid. nu. 65. p. 290.

CAUSA.

Concluſio in cauſa quando fit. quæſt. 15. art. 5. n. 73. p. 217.
Cauſa meri & mixti imperii non poſſunt delegari de Iure Civili., bene tamen de jure Canonico. q. 2. a. 2. n. 5. p. 4.
Cauſa inimicitiæ. V. inimicitia.
Cauſa recuſandi Iudicem. v. Iudex in ordinatione ad reviſationem.

CHARITAS.

Charitas non violatur ab Accuſante delictum probabile in judicio non præcedente infamia. quæſt 7. a. 3. n. 171. p. 64.

CITATIO.

Quid ſit citatio Rei. q 20. a. 2. n. 7. p. 277.
Citatio duplex, ſcilicet realis, & verbalis, & quid ſit utraque. ibid.
Reus neceſſarius audiendus eſt. & idea in judicio citari decet. ibid. n. 8. p. 277.
Citatio de jure communi triplex ſcilicet ad comparendum, ad alligandum. & ad ſententiam. ib. pag. 277.
Quæ debent ſervare ſuperiores regulares in citationibus. ibid.
Quæ ſunt de ſubſtantia citationis. ibid. num. 9. pag. 277.
Fugitivi vel qui latitant quomodo ſint citandi. ibid. nu. 10. pag. 278.
Quis dicatur latitare. ib. nu. 12. p. 278.
Regulares abſentes quomodo citandi ſint. ibid. n. 11. p. 278.
In citationibus ſervanda eſt praxis curiarum. ib. n. 12. pag. 278.
Multa alia notantur circa citationem. ib. 278.
Citatio debet eſſe trina, vel una pro tribus, ut contumax declaretur. q. 23. a. 12. n. 10. p. 328.
In foro ſaeculari ſi Reus non comparet in termino poſt tres citationes damnatur, non in foro Ecclesiaſtico. ib. 109. p. 328.
Citationis terminus debet eſſe competens, ſicut, & copia Reo etiam relinquitur, vel perſonaliter vel domi. ib. 109. p. 328.
Fugitivi citantur ad valuas, vel in ſolito loco reſidentiæ. ib. n. 110. p. 328.
Quæ differentia eſt inter citationem realem, & verbalem. ib. p. 228.
Iudex domicilii requiritur, ut forenſes extra territorium citentur, coram Iudice loci delicti. ibid. nu. 111. p. 329.
In judicio Regularium ſufficit citatio per Epiſtolam, vel affigere citationem in loco ſolito, in quo conveniunt. ibid. 113. pag. 329.
Princeps quamvis ſupremus non poteſt mandare, ut quis damnetur non auditus, vel vocatus. qu. 20. art. 2. num. 8. p. 277.
Sententia contra non auditum aut citatum ipſo jure nulla. ibid. p. 277.
Ad citandum Reum etiam ſi ſit Perſona inſignis ſufficit ſemiplena probatio delicti. P. cap. 4. n. 114. pag. 465.
Regulares in citando Reum non tenentur ad ſolemnitates juris. ibid. p. 405.
Quomodo ſit citandus abſens. ibid. n. 115. p. 466.
Forma citandi fugitivum. ibid. n. 120. p. 466.

CLAUSULA.

Clauſula confiſi, poſita in commiſſione delegationis quid operetur. q. 2 art. 3. n. 17. p. 6.
Quæ ſunt clauſulæ ex quibus colligitur, quod ſit electa induſtria perſonæ ib. n. 18. p. 67.
Nullus Iudex inferior Principe poteſt reſcribere cum clauſula recuſatione remota. nec cauſam committere cum clauſula appellatione remota. q. 3. a. 2. n. 13. p. 15.
Cum clauſula ſummariè & de plano Iudex inferior, non poteſt committere cauſam. ib. p. 16.
Clauſula recuſatione remota, abſolutè poſita in reſcript. debet intelligi ſtrictiſſimè. ibid. num. 10. pag. 17.
Hæc clauſula quomodo habeat efficaciam. ib. nu. 21. & ſeqq. p. 17.
Idem dicendum eſt de clauſula appellatione remota. ibid. num. 25. pag. 17.

CLERICUS.

Clerici & Regulares an poſſint ſine licentia ferre teſtimonium, & jurare coram Iudice laica.

q. 11. a. 3. n. 33. & ſeqq. p. 109.
Clericus in quo caſu poteſt à Iudice Laico detineri. q. 20. a. 3. n. 26. p. 282.
Clerici & Regulares carcerum effractores puniri poſſunt ad inſtar regularum civilium. ibid. n. 42. pag. 285.
Clericus pro crimine capitali poteſt deponi. ibid. pag. 285.

COMPOSITIO.

Forma compoſitionis Rei cum Iudice. P. c. 10. n. 233. pag. 488.

CONFESSARIUS.

Confeſſarius non debet abſolvere Reum, niſi proponat dicere veritatem, ſi juridice interrogetur. q. 23. a. 1. n. 1. p. 305.
Ad hanc obligationem inducendam ſufficit ſi delictum ſit ſemiplenè probatum. ib. p. 305.

CONFESSIO.

Confeſſio facta à teſte in caſu in quo Iudex non habet ut poſſit de aliquo interrogare, nec ipſum, nec nominatum afficit. quaſt. 15. art. 9. nu. 131. pag. 229.
Quid dicendum ſit ſi aliquis confitetur ſe occidiſſe hominem. illumque projeciſſe in more. q. 19. a. 1. n. 13. p. 271.
In quo caſu Confeſſio cum fama non conſtito de corpore delicti ſufficit ad Reum damnandum. ib. n. 13. & 14. p. 271.
Confeſſio extorta non praecedentibus indiciis non nocet confitenti q. 19. art. 1. nu. 2. p. 270.
Confeſſio per ſuggeſtionem extorta non nocet Reo q. 23. a. 2. num. 17. p. 307.
Confeſſio dubia in favorem Rei interpretari debet. q. 23. a. 3. n. 19. p. 309.
Confeſſio judicialis ad hoc ut ſit ſufficiens ad damnandum Reum quot conditiones neceſſariò habere debet. ib. n. 19. & ſeqq. p. 309.
Confeſſio, qua ſufficit ad Reum damnandum, debet eſſe valida & facta coram Iudice competente. n. 26. p. 313.
In Criminalibus confeſſio cum ſupplet defectum ſententiæ. ib. n. 27. p. 311.
Supplet tamen defectum Proceſſus ex ineptitudine accuſationis. ib. p. 315.
Confeſſio habita abſque fraude, ſupplet defectum Proceſſus, ortum ex eo quod non proceſſerunt legitima indicia. ib. n. 28. p. 311.
Non ſupplet tamen ſi habeatur cum fraude ibid. p. 311.
Confeſſio quando habetur cum fraude, vel ſine fraude. ib. p. 311.
In quo Caſu confeſſio ſit judicialis, nulla praecedente inquiſitione. ib. n. 32. p. 311.
Vbi adeſt confeſſio non intereſt quod Proceſſus ſit validus. ib. nu. 312. Objectio n. 34. Solvitur. n. 35. p. 312.
Confeſſio in uno judicio facta prajudicat in alio. ib. 37. p. 312.
Quas conditiones habere debet dicta confeſſio ib. n. 38. p. 312.
An confeſſio facta in uno judicio ad unum finem, & effectum prajudicet in alio judicio tendente ad illum finem. ib. p. 312.
Confeſſio emanata in Iudicio Civili non probet ad condemnationem in Iudicio criminali. ib. 39. p. 312.
Sufficit tamen ad inquirendum. ib. p. 312.
Adducuntur opiniones variæ. ib. p. 312.
Confeſſio habita in uno Iudicio Criminali probat in alio ad condemnationem. ib. p. 312.

CONFESSIO ERRONEA.

Confeſſio erronea etiam acceptata à parte, & Fiſco revocari poteſt. q. 23. n. 70. p. 319.
In Criminalibus etiam poſt latam ſententiam revocari poteſt, & ſimiliter in cauſa appellationis, etiam ſi illam praceſſerint indicia ib. p. 319.
Iudex non poteſt non admittere confeſſionem revocatam ib. p. 319.
Si revocatio fiat calumnioſè non acceptatur. ib. n. 71. p. 319.
Qua ſint neceſſaria ad hoc ut dicta revocatio ſuum ſortiatur effectum ib. n. 72. & 73. p. 320.
Quomodo fiat revocatio in continenti, non eſt neceſſe probare errorem. ib. 73. p. 320.
Quomodo fiat revocatio in continenti. ib. p. 320.

CONFESSIO EXTRAIUDICIALIS.

Confeſſio extrajudiciales emanata poſt ſententiam diffinitivam non nocet. q. 25. a. 11. n. 153. p. 370.
Hæc Confeſſio non ſufficit ad Reum damnandum, roborata tamen indiciis ſufficit ad imponendam pœnam extraordinariam pecuniariam, q. 23. a. 9. num. 74. p. 320.
Hac confeſſio in Criminalibus, etiam facta parte præſente, etiam geminata ſufficit quidem ad torturam, ſed non ad condemnationem. ibid. pag. 320.
Confeſſio hac facta pro exoneratione conſcientiæ, ut in articulo mortis valet in foro conſcientiæ ib. n. 75. p. 321.
Confeſſio hæc quando agitur de probando aliquid quod conſiſtit in animo confitentis ſufficit ad condemnandum. ib. p. 321.
Confeſſio hac plenè probat crimen hæreſis. ibid. pag. 321.
Quomodo puniendus, ſit qui extrajudicialiter de delicto commiſſo ſe extollit. ib. n. 76. p. 321.
Et quomodo quando fateatur publicè delictum. ib. 77. p. 321.
Extrajudicialis Confeſſio ſufficit ad torquendum Reum. ib. n. 78. p. 321.
Confeſſio hæc revocata in Iudicio non tollit indicium ad torturam ib. 79. p. 321.
Si vero revocetur extra judicium re adhuc integra tollit indicium ad torturam. ib. p. 321.
Confeſſio hac ad hoc ut faciat indicium, ſufficit quod exprimat certum delictum, & certam perſonam. ib. n. 80. p. 321.

Si ve-

Si vero ſit facta in calore iracundiæ vel ex Ioco indicium non facit. ib.n.81.p. 322.

An confeſſio hæc clericiaut Religioſi, ſi non ſit diffamatus, non faciat indicium ad torturam. ib. num.82.p.322.

CONFESSIO EXTORTA PER TORTURAM SINE PRÆCEDENTIBUS INDICIIS.

Confeſſio extorta ſine prætedentibus indiciis, aut non ſufficientibus non præjudicat confitenti. qu.23. a.10.n.84. p. 322.

Etiam ſi ſit jurata, & emanata coram quocumque Iudice etiam habente liberum & abſolutam arbitrium in procedendo. ib. p. 322.

Iudex qui extorſit prædictam confeſſionem, non poteſt procedere contra confitentem nec medio alio proceſſu. ib.n.85. p.323.

An confeſſus in tortura ſine præcedentibus indiciis poſſit puniri ab alio Iudice , media nova confeſſione. ibid.n.86.& 87.p 323.

Iudex qui extorſit confeſſionem non præcedentibus indiciis, novis indiciis ſupervenientibus poteſt ad ulteriora procedere, dummodo non recuſetur à Reo. ib. n.88. p. 224.

Ex ſecunda confeſſione habita præcedentibus legitimis indiciis procedere poteſt ad pœnam. ib. 89, pag. 334.

Hæc ſecunda confeſſio non poteſt dici per vim extorta. ibid. p. 324.

Quomodo Reus poſſit revocare ſecundam confeſſionem, ratione metus prima confeſſione extorta vi tormentorum. ibid. n.90. p.324.

Opiniones variæ. ibid. p.324.

Ex pluribus capitibus confeſſio redditur invalida. ibid.92.p.325.

Confeſſio emanata in tortura ſine indiciis non valet, etiam ſi ſit ratificata ibid. a.11.num.102. pag. 326.

Confeſſio hæc non ſufficit ad Reum condemnandum niſi ratificetur. q.23.a.11.n.101.p.321.

Quomodo & quando fieri debet ratificatio. ibid. pag. 325.

Talis ratificatio eſt de jure naturæ, & neceſſaria ad hoc ut confeſſio plene probet. ib 326.

Si quis ex ſola fama tortus confeſſus fuerit, & confeſſionem ratificaverit, confeſſio eſt nulla. q. 16. art.2, num.13.p.237.

CONFESSIO EXTORTA PER PROMISSIONEM IMPUNITATIS.

Confeſſio extorta per promiſſionem Impunitatis an ſit ſufficiens ad damnandum Reum. q.22. a. 2.n.31.pag.300.

Confeſſio extorta per promiſſionem impunitatis, & poſtea ratificata quando ſit valida. ibid.n. 35. pag.301.

Si vero non ſit ullo modo ratificata non poteſt puniri Reus virtute illius confeſſionis. ibid.nu. 36.pag. 301.

Nec Iudex virtute dictæ confeſſionis poteſt recurrere ad Principem ad hoc ut damnetur Reus ibid.num.37.pag.301.

Quando confeſſio extorta ſpe impunitatis ſufficit ad pœnam extraordinariam, & ad torturam. ibid.num. 41.& 45.p.302.

Et quomodo dicta confeſſio revocata non ſufficiat ad torturam, & ad Reum interrogandum. ib. n. 42. 302.

Poteſt tamen deſervire pro adminiculo. ibid. pagin.302.

In aliquo ſenſu iſta confeſſio dicitur nulla, & in aliquo non. ibid.n.43.p.302.

Confeſſio extorta ſpe impunitatis promiſſa à Iudice potente illam concedere eſt invalida. ib. num.44.p. 303.

Iudex damnans Reum ex confeſſione extorta ſpe impunitatis promiſſa, an teneatur ad reſtitutionem. ib.n 45. p.303.

CONFESSIO EXTORTA PER METUM, VEL MINAS.

Confeſſio hæc non facit indicium ad torturam. q. 23. ar.6. nu.81.p. 322.

Quando ex minis dicatur confeſſio invalida. q. 23.a. 10.n 93.& 94.p.329.

Confeſſio facta à Reo ducto ad locum tormentorum ſine præſentibus indiciis, eſt extorta per metum, ibid.nu.95.& 96.p.329.

Arbitrarium eſt Iudici cognoſcere, & judicare an confeſſio habita in locum tormentorum ſit ob metum. ib.97. p.329

Ad hoc ut ſit extorta Confeſſio metu tormentorum, inveniri, habita metus injuſtus. ibid.nu. 98.p 329.

Confeſſio extorta non præcedentibus indiciis, non dicitur extorta metu tormentorum. ibid. nu. 100.p. 430.

In dubio confeſſio præſumitur ſpontanea, q.23. a. 10.p.326.

CONFESSIO INCIDENTER, VEL PER VIAM EXCEPTIONIS EMANATA.

Confeſſio facta incidenter de crimine de quo non agebatur ſufficit ad imponendam pœnam ordinariam. q. 23.a.7 n.59.p. 317.

Quando tela Iudicis generaliter ordinata, eſt contra illum de cujus crimine incidenter conſtat per ejus confeſſionem poteſt confeſſus damnari, etiam in pœnam ordinariam. ibid. num. 61.p. 318.

Iudex generaliter inquirens ſuper ſtatu alicujus Eccleſiæ, & totius Capituli, ſi incidenter conſtat per ejus confeſſionem, aliquem de capitulo commiſiſſe aliquod crimen, poteſt à Iudice puniri. ibid. 62.p.318.

Princeps punire poteſt Reum, incidenter confeſſū

aliquod

aliquod crimen, ib. nu. 63. pag. 318.
Confeſſio incidenter facta ſufficit quantum ſit de jure natura ad damnandum Reum in pœnam ordinariam omnibus plene inſpectis, ib. nu. 67. ib.
Quando delictum tangit cauſam principalem, vel illi eſt annexum, puniri poteſt in eodem Iudicio. ib. nu. 66. ib.
Confeſſus incidenter delictum ſibi objectum per viam exceptionis in eodem Iudicio puniri poteſt pœna extraordinaria, ſecus verò ſi de delicto non conſtet per illius confeſſionem, ib. nu. 67. pag. 319.
Quando confeſſio incidenter non ſufficit ad puniendum Reum confeſſum in eodem Iudicio, eſt ſemper ſufficiens ad formandum novum proceſſum, ib. num. 68. ib.

CONFESSIO FALSI.

Confeſſio falſitatis in crimine falſi ſufficit ad condemnandum falſarium, etiam ſi falſitas ſit objecta per viam exceptionis, qu. 23. art. 7. nu. 60. p. 318.

CONFESSIO FACTA CORAM JUDICE INCOMPETENTE.

Hæc confeſſio non ſufficit ad condemnandum Reum, aliquam tamen præſumptionem facit & indicium contra confitentem, qu. 15. art. 1. num. 6. & qu. 23. art. 6. num. 54. pag. 316.
Hæc confeſſio quando indicium facit ad torturam, etiam ſi fuerit revocata, ib. num. 55. & 56. ib.
Confeſſio facta coram judice laico à Clerico, quæ non ſit ſpontanea omnino, an ſufficiet ad torturam, ib. num. 55. ib.
Confeſſio facta coram Iudice incompetente non facit indicium ad torturam, ſi eſt emanata incidenter, ib num. 57. pag. 317.
Confeſſio Clerici facta coram judice laico, & etiam Eccleſiaſtico infamiam parit, ib. nu. 58. ib.

CONFESSIO QUALIFICATA.

Confeſſio qualificata dividi poteſt, qu. 23. art. 4. n. 40. & 41. pag. 313.
In quibus caſibus confeſſio qualificata qualitate excludente dividi non poteſt, ib. nu. 45. pag. 314.
Quando ob confeſſionem qualificatam poſſit damnari Reus in pœnam ordinariam, ib. num. 46. & ſeq. ibid.
Quomodo poſſit torqueri Reus ad hoc, ut fateatur delictum ſine qualitate, ib. num. 50. pag. 315.
Quando de delicto non conſtat niſi per Confeſſionem Rei qualificatam non poteſt puniri in pœnam ordinariam, ib. nu. 51. ib.

CONFESSIO SPONTANEA.

Quomodo ſpontanea confeſſio validat nullitatem proceſſus, qu. 23. art. 3. num. 17. pag. 308.
Et quomodo validat proceſſum, etiam ſi in eo ſit omiſſus ordo ſubſtantialis, ib. nu. 29. pag. 311.
Sponte confeſſus judicialiter poſt peremptam inſtantiam damnari poteſt, ib. nu. 30. ib.
Qui dicatur ſpontè confeſſus? quæſt. 23. art. 5. nu. 52. pag. 316.
Spontè confeſſus mitius puniendus eſt, ib.
Hoc tamen intelligitur non de pœnis ſtatutis à lege, ſed arbitrariis reſpectu Iudicis. ib. nu. 53. ib.
In dubio confeſſio præſumenda eſt ſpontanea, ib. ar. 10. num. 99. pag. 326.

CONFESSIO TACITA.

Confeſſio tacita incerta & dubia ſufficit ad torquendum, qu. 23. art 3. num. 19. pag. 319.
Non reſpondens interrogationi ſine juſta cauſa non dicitur tacitè confeſſus, quæſt. 23. art. 12. nu. 318. pag. 333.
Quæ ſunt conditiones requiſitæ ad hoc, ut aliqui habeantur pro confeſſis tacitis, ib. nu. 139. ib.
Ut confeſſio judicetur tacita, requiritur quod ponantur conditiones de ſcientia & conſenſu ſupplicantis, aut contrahentis, ib. nu. 140. ib.
Si illæ conditiones exponantur ab aliis, ſive à ſupplicante, ut liberet ſe à vexationibus, nulla oritur vera delati confeſſio, ib. nu. 141. pag. 334.
Quomodo taciti confeſſi dicantur contumaces, qu. 2ʒ. art. 1. num. 101. & ſeq. pag. 327.
Et qui petunt veniam, ib. nu. 139. pag. 333.
Fractor carcerum ex hoc non eſt tacitè confeſſus, ib. num. 145. pag. 335.

CONFRONTATIO.

Quando ſit neceſſaria confrontatio teſtium cum Reo, qu. 23. art. 2. nu. 13. pag. 308.
Iudex poteſt cogere teſtes, ut confrontentur cum Reo, ibid.
Quando adeſt impedimentum confrontationis, poteſt Iudex legere Reo teſtium depoſitiones, ib.
Poteſt etiam Iudex teſtes inter ſe contrarios confrontare, ib.
Quæ ſint ſervanda in prædicta confrontatione, ib. nu. 14. ib.
Socius criminis in facie rei nominati torqueri debet, dum ſit confrontatio, ib.
Quomodo facienda ſit confrontatio, ibid. numer. 15. ibid.
Confrontatio ſupplet vim citationis non interrogatoriorum, ib. nu. 16. pag. 309.
In judicio Regularium confrontatio eſt in arbitrio judicis, ib.
Forma confrontationis Rei cum teſtibus, Praxis c. 6. num. 150. pag. 472.

CONJECTURA.

Conjectura quid ſit? q. 17. a. 1. nn. 23. pag. 261.
In quibus conveniant & differant indicium, præſumptio, & conjectura, ib. num. 24. ib.
Conjectura ex quibus probatur furtum, quænam & quot ſint, quæſt. 19. art. 1. nu. 25. & ſeq. pag. 272.

CONJURATIO.

Ad probandam conjurationem poſſunt admitti teſtes participes criminis, quæſt. 16. art. 3. num. 61. pag. 245.
Conjuratio quid ſit, ib.

CONSPIRATIO.

Conſpiratio quid ſit, qu. 16. art. 3. nu. 61. pag. 245.
Eſt cauſa inimicitiæ capitalis, ib.

CONSUETUDO.

Conſuetudo peccandi legitimè probata an faciat indicium ad torturam, q. 16. art. 5. nu. 88. pag. 250.
Conſuetudo juncta cum mala fama facit indicium, ut ſi alias inquiſitus leviter torquendus eſſet, gravius torqueatur, ib.
Conſuetudo legitima approbata abrogat leges etiam Canonicas, qu. 8. art. 9. num. 43. pag. 79.

CONTUMACIA, CONTUMAX.

Contumax pro confeſſo habetur, quando legitimè citatur ex legitimis indiciis, quæ valent ad torturam, q. 23. art. 12. num. 106. pag. 328.
Quomodo ſit neceſſaria ſpecialis citatio ad ferendam ſententiam contra effectum contumacem, ib. num. 113. pag. 329.

Differenter contumax pronunciatur in foro ſæculari, & in foro Eccleſiaſtico, ib. num. 114. p. 329.
Religioſi Judices non debent contumaces damnare in pœnam delicti, niſi ſervata forma fori Eccleſiaſtici. ib. nu. 116. pag. 329.
Contumax comparens ante ſententiam eſt audiendus, & diverſimodè debet audiri in foro ſæculari & Eccleſiaſtico, ib. nu. 117. ib.
Ad executionem hujus ſententiæ multa ſunt neceſſaria, ib. num. 118. pag. 330.
Contra ſententiam in ſtatutis habitam contra contumacem probatio in contrarium admittitur, ib. nu. 121. ib.
Impeditus venire ad Curiam non eſt contumax, ib. num. 125. pag. 331.
Judex ignorans impedimenta poteſt proſequi proceſſum, qui eſt validus, ſicut & valida ſententia, ib. 126. ib.
Impedimenta juſta quænam ſint, ib. num. 127. ib.
Judex unius territorii, ſi cœperit bannitum contumacem, non poteſt ſententiam exequi contra illum, benè tamen in ſtatu Eccleſiaſtico, ib n. 128. pag. 332.
In foro Eccleſiaſtico Reus habetur pro confeſſo poſt ſecundam contumaciam per annum poſt ſententiam, ib. num. 130. ib.
Pro delicto principali contumax non punitur gravius, quàm ſi fuiſſet præſens, qu. 23. art. 12. num. 131. ib.
Si conſtet vel de non delicto, vel de Rei innocentia, ſententia lata contra contumacem non debet exequi ib. num. 132. ib.
Admiſſus ad defenſiones poteſt ſe defendere, ib. n. 133. & 135. ib.
In foro Eccleſiaſtico Reus poſt duplicem contumaciam tantum habetur pro confeſſo, ib. nu. 139. ib.
Inquiſitus de delicto & contumacia ad ſui utilitatem poteſt probare, ſi admittitur, ut admitti debet ad ſuas defenſiones, ib. num. 139. pag. 333.
Probans ſe innocentem & non contumacem debet abſolvi, ib. nu. 136. ib.
In foro Eccleſiaſtico eſt ſimpliciter contumax, qui legitimè citatus, & non comparens in termino pertinaciter perſeverat in excommunicatione per annum, ib. num. 137. ib.
Contumacia non operatur certitudinem, nec facit, quod delictum ſit, ſi non eſt, quæſt. 19. art. 1. num. 12. pag. 270.
Reus ut damnetur in contumaciam requiritur indicium vehemens antequam citetur, quæſt. 26. art. 2. num. 15. pag. 238.

CONVICTUS.

V. Reus convictus.
Convictus & confeſſus pari pœna ſtatuta à lege puniuntur, qu. 23. art. 5. num. 53. pag. 316.
Duo teſtes ſufficiunt ad convincendam quamcumque perſonam, niſi juris præſumptio ſit contraria, qu. 24. art. 1. num 2. p. 335.
Convictus per duos teſtes damnatur in pœnam ordinariam, ib. num 3. ib.
Convictus non debet torqueri, & ſi torqueatur, & non fateatur delictum, mitiori pœna punitur, q. 26. art. 3. nu. 50. & 51. pag. 381.

CORPUS DELICTI.

V. Delictum, Reus.
Formæ plures probandi corpus delicti in diverſis delictis, P. c. 2. per totum, pag. 454.
Forma examinandi vulneratum, ib. nu. 2. p. 455.
Forma examinandi medicos & teſtes in cauſa veneni, P. 2. num 81. pag. 467.
Judex non poteſt procedere ad condemnandum Reum, ſi ſibi non conſtet de corpore delicti, qu. 8. art. 7. nu. 28. pag. 76.
Et quomodo ſibi conſtare debet de corpore delicti, ib. num. 5. ib.
Judex ſi delinquens eſt ignotus prius debet verificare corpus delicti, & poſtea per inquiſitionem generalem inveſtigare delinquentem, ib. art. 8. num. 40. pag. 78.
Quæ eſt differentia probandi corpus delicti, quando eſt facti permanentis, & tranſeuntis, ib.
Non poteſt aliquis damnari ad pœnam gravem non conſtito de corpore delicti, qu. 10. art. 3. num. 29. pag. 101.
Judex poſt accuſationem ſeu denunciationem antequam procedat ad ulteriora probare debet corpus delicti, qu. 19. art. un. nu. 2. pag. 269.
Et eſt de jure naturæ, ib.
Quod ſervari debet tam in ordine ad condemnationem, quam ad torturam, ib. num. 3. ib.
Delicta alia ſunt facti permanentis, alia facti tranſeuntis, ib. num. 4. ib.
Quando corpus delicti eſt facti permanentis, ſeu relinquit poſt ſe veſtigium, neceſſario eſt probandum, antequam deveniatur ad torturam, ſeu condemnationem Rei. ib.
Pariter non poteſt judex inquirere ſpecialiter contra Reum, nec illum tradere capturæ ante probationem corporis delicti, ib.
Poteſt tamen inquirere inquiſitione generali, ib. nu. 5. ibid.
Corpus delicti probari debet nedum quantum ad ſubſtantiam, ſed etiam quantum ad qualitates. ibid. num. 6. ib.
Probatio omnium qualitatum delicti propriè non eſt de ſubſtantia judicii, ib. num. 7. pag. 270.
Ad quod non tenentur Regulares, ib.
Quare Judex debeat probare qualitates corporis delicti, ibid.
In probatione corporis delicti debet probari delictum formaliter, ib. num. 8. ib.
Quando delictum poteſt eſſe factum ſine culpa, qualitates delicti probari debent, ib. nu. 9. ib.
Corpus delicti, quod eſt facti permanentis conſtare debet per evidentiam facti. ib. num. 10. ib.
Nec ſufficiunt indicia & præſumptiones, ibid. ut ſupra.
Judex viſitare debet corpus delicti per ſe, vel per Notarium, ib. nu. 11. ib.
Et quæ ſint ponenda in actis, media tali viſitatione, ib. pag. 273.
Non probato corpore delicti non poteſt aliquis damnari, etiamſi confiteatur ſe commiſiſſe delictum, ib. num. 12. pag. 271.
Quid dicendum ſit, ſi aliquis confiteatur ſe occidiſſe hominem, illumque projeciſſe in mare, ib. num. 13. 14. & 15. ib.
Judices Regulares non poſſunt procedere contra aliquem, niſi prius probato corpore delicti, ib. num. 16. ib.
De ſubſtantia judicii pleni eſt probatio etiam qualitatis corporis delicti, ib. num. 17. ib.
Probatio corporis delicti per viſum & repertum, eſt de jure poſitivo non de naturali, ibid.
In quo caſu delicta probari poſſint per conjecturas, & indicia, ſeu per teſtes, ib. nu. 18. ib.
In delictis tranſeuntibus, & quæ poſt ſe non relinquunt veſtigium, etiam prius debet probari corpus delicti, ib. nu. 19. ib.
De ſubſtantia judicii præcipuè ſummarii non eſt quod prius probetur corpus delicti, antequam ſumantur informationes, ib. num. 20. pag. 272.
Quomodo ſufficiat ad probationem corporis delicti ſola recognitio facta per Notarium, ib. num. 21. ibid.
Et quomodo probandum ſit corpus delicti in furto, quando relinquit poſt ſe veſtigium, ib. num. 22. & 23. ib.

Et

Et quando non reliquit poſt ſe aliquod veſtigium, n. 24. pag. 272.
Conjectura quibus probatur furtum ſunt querela partis, bona fama, &c. ib. nu. 25. ib.
Acclamatio incontinenti facta poſt furtum, ib. num. 26. ib.
Fama orta in vicinia, ib. num. 27. ib.
Fractura oſtei, ſeu arca, de qua res dicitur furata, ib. num. 28. ib.
Fuga, ib. num. 29. ib.
Funis ſeu ſcala inventa ad feneſtram domus, in qua res furata fuit, ib. nu. 30. pag. 273.
Rumor auditus à vicinis in loco ubi factum fuit furtum, ib. nu. 31. ib.
Ex ſola querela poteſt judex inquirere ad verificandum delictum, ib. nu. 32. ib.
Et quomodo debeat procedere in caſu ſuprapoſito, ibid.
Ad furtum ſufficit, quod appareat rem furatam aut fuiſſe furatam, ib. ut ſup.
Invento indicio poteſt judex procedere ad capturam & torturam Rei, ib. nu. 33. ib.
Delictum falſi probatur aliquando per conjecturas & indicia, ib. num. 34. ib.
Et aliquando per evidentiam facti, ib. nu. 35. ib.
Quæ probationes ſint neceſſariæ ad probandum delinquentem, ib. nu. 35. ib.
Quando probentur delicta carnis, ib. num. 36. ib.
Crimen difficilis probationis probatur per indicia, quæ debent eſſe certa, ib. nu. 37. ib.
Quomodo indicia probentur per peritos, & cujus conditionis eſſe debeant, ib. num. 38. ib.
Dictum unius periti non ſufficit ad imponendam pœnam, præcipuè mortis. ib. nu. 39. ib.
Procuratio officiorum & dignitatum apud ſuperiores regulares per ſæcularium favores eſt delictum grave, ib. num. 40. pag. 274.
Et quomodo hoc delictum probetur, ibid.
Conſtitutio Clementis VIII. ibid.
Quomodo probandum ſit delictum, & delinquentes juxta Conſtitutionem Clementis VIII. ib. num. 41. ibid.
Opinio Donati, ib. nu. 42. ib.
Judicialiter conſtare debet de precibus porrectis, ib.
Et debet præcedere ſententia declaratoria, ib.
Nullus Princeps ſtatuere poteſt, quod non ſit neceſſaria probatio delicti ad validitatem proceſſus, ib. nu. 43. ib.
Probato corpore delicti, ſi delinquens ſit querelatus proceditur contra illum per inquiſitionem ad ſummarias informationes, ib. num. 44. ib.
Si verò nullus ſit querelatus proceditur per inquiſitionem generalem, ib.
Quomodo judex poſſit procedere contra delinquentem, ſi unus tantum ſit conſcius delicti, ib. num. 45. ib.
Et quomodo idem poſſit eſſe denunciator & teſtis, ib. num. 46. pag. 275.

CORRECTIO.

Prælatus Regularis, ſi poteſt paternè corrigere delinquentes, & bono communi proſpicere, debet abſtinere à formis ſeu ſtrepitu judicii, qu. 9. art. 4. num. 43. pag. 96.
Correctio fraterna an debeat præcedere denunciationem judicialem, quæ fit virtute publicæ vindictæ, qu. 9. art. 4. nu. 36. & ſeq. pag. 92.
Explicatur ſententia Divi Thomæ, ib. num. 34. ib.
Ad quam denunciationem præcedere debeat correctio fraterna, ib. num. 35. ib.
Judex dum judicialiter procedit ad publicam vindictam, non eſt præmittenda correctio fraterna, q. 15. art. 8. nu. 100. pag. 225.
Ubi agitur de correctione fratris denunciator poteſt eſſe teſtis, qu. 29. a. 1. num. 6. p. 412.

CRIMEN.

V. Delictum, Inquiſitio, Teſtis.
Judicis officium eſt videre, an crimen ſit probabile, qu. 15. art. 8. nu. 97. pag. 223.
Crimina notoria non requirunt ordinem judiciarium, qu. 10. a. 1. nu. 4. p. 97.

CULPA.

Culpa diverſimodè accipitur, quæſt. 28. art. 1. num. 5. pag. 396.
Plures diviſiones culpæ explicantur, ib. nu. 6. ib.
Ex culpa lata non poteſt puniri quis in rigore, & quæ ſit culpa lata, ib.
Culpa lata non æquiparatur dolo, ib. num. 10. & 11. pag. 397.
In quibus caſibus culpa lata non æquiparatur dolo, ib. num. 13. pag. 398.
In quibus caſibus lata culpa puniatur, ib. num. 14. & 15. ib.
Non ſolum de jure punitur dolus, & malitia, ſed etiam lata culpa licèt pœna mitiore, ib. num. 15. & 16. pag. 399.
Quomodo puniatur culpa levis, ib. num. 18. pag. 393.
Culpa leviſſima non punitur criminaliter, ſed civiliter, ibid.

CUSTOS.

V. Fugitivi.
Qua pœna puniendus ſit cuſtos carceris relinquens fugere carceratos, qu. 20. art. 3. nu. 73. p. 291.

D.

DEFENSIO ABSOLUTE.

Ad ſui defenſionem occidens hominem non punitur, qu. 25. art. 8. num. 105. pag. 360.
Defenſionis neceſſitas debet probari, ib.
Defendere ſe non licèt à juſto invadente, qu. 20. art. 2. num. 45. pag. 286.
Defenſio non eſt licita, niſi fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, ibid.
Inſultatus an teneatur fugere, ibid.
Poteſt quis ſe defendere contra injuſtum judicem, miniſtros ejus, qualiter hoc fieri poſſit, ib.

DEFENSIO REI.

Admiſſus ad novas defenſiones debet audiri, q. 23. art. 2. nu. 133. pag. 332.
Defenſiones ſunt concedendæ Reo, antequam puniatur, aut torqueatur, quæſt. 25. art. 2. num. 1. pag. 339.
Reo eſt concedenda copia indiciorum contra illum, ſicut & tempus ad purgandum indicia, ib. num. 2. ibid.
Judex non poteſt ad ulteriora procedere pendente termino conceſſo Reo, ut ſe defendat, ib. num. 3. ibid.
Princeps abſolutè non poteſt negare defenſiones Reo, in aliquo caſu poteſt, ib. nu. 4. ib.
Judex ex officio ante condemnationem debet aſſignare terminum ad ſe defendendum, ib. num. 5. ibid.
Qualiter Reus poſſit renunciare defenſionibus, ib. numer. 6. ib.
Judex non poteſt inducere Reum, ut renunciet defenſionibus, ib. nu. 7. pag. 340.
In omni tempore poteſt Reus ſe defendere, ib. num. 8. ibid.

Judex quando remoto periculo poteſt communicare ſcripturas unius partis alteri. ib. nu. 9. p. 340.
Rejicitur aliquorum opinio aſſerens non teneri Judicem ad dandas defenſiones. ib. nu. 10. p. 340.
Caſus, in quibus Judex non tenetur Reo concedere defenſiones. ibid. nu. 11. pag. 340.
Judex poteſt limitare modum defenſionum, ibid. n. 12. pag. 340.
Quomodo teſti vel Reo torquendo ſint danda defenſiones. ib. nu. 13. pag. 341.
Non eſt neceſſe repetere defenſiones, niſi repetantur tortura. ibid. num. 14. pag. 341.
Etiam apud Regulares reo petente repetitionem teſtium illa debet concedi, P. c. 7. n. 156. p. 475.
Forma decreti Judicis dandi reo terminum ad ſe defendendum, P. nu. 157. pag. 475.
Forma prorogationis termini., P. nu. 158. pag. 475.
Forma petitionis termini ad ſe defendendum. P. num. 159. pag. 475.
Forma libelli continentis defenſiones rei, P. num. 160. pag. 475.
Forma admiſſionis articulorum. P. nu. 163. pag. 476.
Forma prorogandi terminum, P. n. 164. pag. ibid.
Forma petendi repetitionem teſtium ſuper interrogatoriis rei, P. nu. 165. ibid.
Forma repetendi teſtes ſuper interrogatoriis, P. n. 166. ibid.
Decretum oſtendendi proceſſum defenſivum parti, P. nu. 167. ibid.
Forma petendi copiam proceſſus defenſivi, P. nu. 168. pag. 477.

UT SE DEFENDAT, REO DANDA EST COPIA PROCESSUS.

A quo ſit danda copia proceſſus, qu. 25. art. 2. nu. 15. pag. 341.
Qua neceſſitate ſit danda copia, ibid. n. 16. ibid.
Cujus rei? Et cui debeat dari copia, ibid. numer. 17. pag. 342.
Judex tenetur abſolutè dare copiam proceſſus, ibid. num 18. ibid.
Quare ſic non ſit puniendus Judex, licet non dederit copiam, ibid. nu. 19. ibid.
Copia eſt danda expreſſis nominibus teſtium, nullo ſtante periculo, ibid. nu. 20. ibid.
Alia eſt ratio de hæreticis, ac aliis delinquentibus, ib. num. 21 ibid.
Ad quid eſt neceſſaria notitia teſtium, ibid. num. 22. pag. 343.
Quomodo debeat publicari apud regulares, ibid. n. 23. ibid.
Etiam in cauſa fidei danda eſt reo copia, ibid. nu. 24. ibid.
Accuſatori non ſunt manifeſtanda nomina teſtium ad defenſam, antequam examinentur, ibid. n. 25. ibid.
Inter producentem teſtes, aut illum contra quem producuntur, eſt diſtinctio, ibid. nu. 26. ibid.
Arbitrarium eſt Iudici dare copiam actorum reo publicando nomina teſtium, ibid. nu. 27. pag. 344.
Quantum ad regulares an hæc publicatio ſit neceſſaria? ibid. nu. 28. ibid.
Lex poſitiva poteſt declarare in aliquo caſu, quod lex naturalis non obliget, ibid. num. 28. ib.
Publicatio teſtium non eſt inducta ut nuda ſolemnitas. ibid. num. 29. ibid.
Notitia teſtium eſt neceſſaria ad Rei defenſionem, ibid. num. 30. ibid.
Forma ſub qua debet dari copia proceſſus, ib. num. 31. ibid.
Ex jure defenſionis copia actorum debet præcedere repetitionem teſtium, ibid. nu. 32. pag. 345.
Duplex eſt cauſa repetendi teſtes. ib. nu. 22. ib.
Quomodo ſalvatur praxis non dandi copiam actorum, ib. nu. 33. ib.
Forma decreti oſtendendi copiam proceſſus defenſivi, P. cap. 7. nu. 167. pag. 476.
Forma petendi copiam proceſſus defenſivi, ib. nu. 168. pag. 477.

DEFENSIO ORTA EX NON PROBATO DELICTO.

Defendere ſe poteſt reus ex non probato delicto, qu. 25. art. 7. num. 72. pag. 356.
Delictum debet probari, ib. nu. 72. ib.
Actus indifferens, imo delictum & non delictum præſumendus eſt bonus, ib. nu. 73. pag. 357.
Verba quæ in bonum vel malum ſenſum poſſunt trahi, in bonum debent accipi, ib. num. 74. ib.
Ex duabus præſumptionibus contrariis, quæ excludit delictum, eſt accipienda, ib. nu. 75. ib.
In dubiis præſumitur minus delictum, ib. num. 76. ibid.
Quando actus de ſui natura eſt malus præſumitur delictum, ib. nu. 77. ibid.
Delictum excuſabile non præſumitur delictum, ibid. num. 77. ibid.
In præſumptionibus diſtinguitur actor à reo, ib. n. 78. ibid.
Delictum regulariter non præſumitur, quando eſt cauſa excluſiva delicti, ib. nu 79. pag. 358.
In foro conſcientiæ in dubio præſumitur delictum, ib. num. 80. ib.
In defenſione magis creditur deponentibus pro non delicto. ib. nu. 81. ib.
In defenſione admittuntur teſtes conſanguinei, ib. nu. 81. ibid.
Ad probationem innocentiæ teſtes inhabiles admittuntur, ib. nu. 82. ib.
Ex teſtibus inhabilibus aliqui admittuntur, alii non. ib. nu. 83. ib.
Unus teſtis poteſt plene probare defenſionem, ib. nu. 84. ibid.
Modus tollendi vim probationum, ib. nu. 85. ib.
Objicere teſti falſum crimen eſt illicitum, ib. num. 86. pag. 359.
Objicere falſum crimen teſti eſt mortale peccatum, ib. num. 87. ib.
Teſtis à Iudice interrogatus legitimè tenetur confiteri. ib. nu. 88. ib.
Actore non probante reus abſolvitur cum diſcrimine, ib. nu. 89. ib.

DEFENSIO ORTA EX EO, QUOD FACTUM NON SIT DELICTUM.

Multa fieri prohibentur, quæ ex circumſtantiis ſunt licita, qu. 25. art. 8. nu. 103. pag. 360.
Quando factum ex ſe non eſt delictum, ſed ex circumſtantia, Actor illam debet probare, ib. nu. 104. ib.
Reus tenetur probare circumſtantiam excuſantem factum non eſſe delictum, ib. nu. 105. ib.
Præſumptiones excludentes delictum vincunt præſumptiones delicti, ib. nu. 106. ib.

DEFENSIO ORTA EX EO, QUOD DELICTUM NON SIT PUNIBILE.

Capita ex quibus delictum non eſt punibile, q. 25. art. 9. num. 107. pag. 361.
Non poteſt inquiri contra delinquentem, quando delictum eſt præſcriptum. ib. nu. 108. ib.
Valet præſcriptio in delicto notorio, ib. nu. 109. ib.
Iuxta qualitatem delicti præſcriptio fit, ib. n. 110. ib.
Iudex poſt præfixum terminum a ſtatuto non poteſt inquirere, ib. nu. 111. ib.
Præfixo termino ad inquirendum ex hoc non eſt præfixus ad accuſandum, ib. nu. 112. pag. 362.
Præſcriptio poteſt interrumpi, ib. nu. 113. ib.
Multa ſunt delicta, quæ nequeunt præſcribi, ib. n. 114. ibid.

In

In delictis iterabilibus ſpatium eſt à die ultimi commiſſi delicti, ib. nu. 115. pag. 362.

Præſcriptio unius delicti non interrumpit præſcriptionem delicti alterius ſpeciei, ib. nu. 116. ib.

Præſcriptio delictorum habet locum vivente delinquente, ib. nu. 117. ib.

Præſcriptio delictorum non irritat proceſſum factum contra illum, qui præſcripſit, niſi opponatur, ib. numer. 118. pag. 363.

Diuturnitas temporis facit ne delinquens mitius puniatur, ib. nu. 119. ib.

Iudex ordinarius ex diuturnitate temporis non poteſt minuere pœnam in delictis gravibus, ib. n. 120. ib.

Arbitrarium eſt judicis vario modo punire, & minuere pœnam, ib. nu. 121. ib.

Diuturnitas culpabilis non juvat, ib. n. 122. ib.

Abſens damnatus per ſententiam non poteſt inconſulto principe ſalvari, ib. n. 123. ib.

Diuturnitas carcerationis minuit pœnam, ib. p. 364.

DEFENSIO ORTA EX EO, QUOD PERIERIT INSTANTIA.

Tertia cauſa, ex qua delictum non eſt punibile, eſt, quia perierit inſtantia, q. 25. art. 10. nu. 125. p. 364.

Elapſo biennio perit inſtantia, ib. n. 126. ib.

Inſtantia ex culpa perit, ib. nu. 127. ib.

Pereunte inſtantia Reus dimittitur, ib. numer. 128. pag. 365.

Aliqui rejiciunt inſtantiam poſſe perire, ib. nu. 129. ibid.

In multis Curiis ſæcularibus inſtantia poſt biennium non ſervatur, ib. num. 130. ib.

Si Reus verò fuit confeſſus delictum ante peremptam inſtantiam poteſt poſt biennium puniri, ib. nu. 131. ibid.

Inſtantia non perit, quando cauſa cognoſcitur coram principe, ibid. quatuor caſus, in quibus inſtantia non perit, ib. nu. 131. ib.

Quatuor modis poteſt inſtantia perempta reparari, ib. nu. 132. ib.

DEFENSIO ORTA EX EO, QUOD CAUSA SIT FINITA.

Reus poteſt ſe defendere ex eo, quod lis ſit finita, qu. 25. art. 11. nu. 133. pag. 366.

In Iure Civili & Canonico poſt abſolutionem reus non poteſt damnari, ib. nu. 134. ib.

Dantur caſus, in quibus exceptio rei judicatæ non juvat, ib. nu. 135. ib.

Reus ſufficienter eſt puniendus, & qualis ſit ſufficientia, ib. nu. 136. pag. 367.

Sufficienter punitus ab uno Iudice, ab alio non eſt puniendus, ib. nu. 137. ib.

Quomodo conſtat Iudicem ex cauſa juſta minuere pœnam, ib. nu. 138. ib.

Ex defectu juriſdictionis, quando reus non punitur, dupliciter conſideratur, ib. num. 139. ib.

Reus habet jus, licèt non ſufficienter punitus, ut pœna, quam ſolvit, ſibi computetur, ib. nu. 140. ib.

Idem delictum multoties punitur de jure civili gravius, quàm de jure Canonico ib. num. 141. pag. 368.

Ex prævaricatione Accuſatoris vel colluſione Iudicis poteſt impediri pœna, ib. nu. 142. ib.

Admittitur ſecunda accuſatio habentis intereſſe, & ignorantis, quod Reus ſit abſolutus, ib. nu. 143. ib.

Inquiſitus abſolutus ab obſervatione judicii iterum in judicium poteſt vocari, ib. num. 144. ib.

Gravia indicia ſupervenientia ſufficiunt, ut iterum abſolutus poſſit ad judicium vocari, ib.

Dimiſſus ſub fidejuſſione, ſi ſuperveniant gravia indicia, poteſt revocari, ib. nu. 145. ib.

Ex non probato delicto Reus abſolvitur ab obſervatione Iudicii, ib. nu. 146. pag. 369.

Controverſia Doctorum circa abſolutionem definitivam rei, ib. nu. 147. ibid.

In dubio an ſententia ſit definitiva, vel non? Recurrendum eſt ad acta, ib. nu. 148. ib.

Notatur tempus, in quo durat jus procedendi contra abſolutum, ib. num. 149. ib.

Iudex poteſt procedere contra abſolutum per viam exceptionis, ib. nu. 150. ib.

Abſolutus per viam exceptionis via ordinaria puniri poteſt, ib. num. 151. ib.

Inquiſitus punitus via ordinaria, non eſt amplius moleſtandus, ib. num. 151. ibid.

Abſolutus civiliter ob non probatum delictum ſupervenientibus gravibus indiciis poteſt moleſtari, ib. num. 152. ibid.

Iudicatus in judicio per viam denunciationis Evangelicæ poteſt moleſtari, ib. num. 153. pag. 370.

Confeſſio extrajudicialis emanata poſt ſententiam definitivam non nocet, bene tamen ſi non fuerit definitiva, ib. num. 154. ibid.

Princeps de poteſtate abſoluta poteſt reſtituere ſiſcum in integrum, ib. num. 155. ibid.

DEFENSIONIS TEMPORE, ET PENDENTE EJUS TERMINO JUDEX DEBET SUPERSEDERE.

Qui dat copiam proceſſus, debet dare terminum ſufficientem, qu. 25. art. 4. nu. 42. pag. 347.

Multiplex eſt caſus, quo Judex poteſt ad ulteriora procedere pendente termino, ibid. n. 43. ibid.

Iudex poteſt abbreviare terminum legalem, ib. nu. 43. ibid.

Iudex non poteſt revocare dilationem, ib. nu. 44. ibid.

Ad inſtantiam Rei admittitur revocatio dilationis, ib. num. 45. ib.

Proceſſus factus pendente termino eſt nullus, ib. num. 46. ibid.

DELEGATUS.

Delegatus Iudex quis, & ad quæ ejus juriſdictio ſe extendat, qu. 2. art. 3. nu. 12. pag. 5.

Quinam ſint delegati ex parte delegantis, & ex parte cauſarum, ib. num. 13. & 14. pag. 6.

Delegatus ad univerſitatem cauſarum poteſt caſus particulares ſubdelegare, ib. num. 15. ib.

Delegatus an poſſit cauſas ſubdelegatas ad ſe avocare, ib. num. 16. ib.

Delegatus non debet de facili cauſas ſubdelegare, ib. num. 18. p. 7.

Delegati juriſdictio an ceſſet per mortem delegantis, ib. num. 19. ib.

Delegatus cenſetur mortuus, ſi ab officio, ſeu à dignitate ſit ſimpliciter amotus, ib. num. 19. ib.

Delegatus poteſt ſuam juriſdictionem defendere contra impedientes, rebelles, &c. procedendo etiam per cenſuras, ib. nu. 20. ib.

Delegati Regulares quando debent tueri ſuam juriſdictionem, ibid.

Iudex delegatus ad tuendam ſui juriſdictionem debet imponere præceptum ſub aliquo termino peremptorio, ib. nu. 21. ib.

Delegatus poteſt punire impedientes ſuos officiales, & miniſtros, & etiam impedientes teſtes, ne examinentur, ib. nu. 22. ib.

Ad hoc ut delegatus habeat exercitium ſuæ delegationis debet prius præſentare literas dictæ ſuæ delegationis, ib. n. 23. ib.

Delegatus non tenetur oſtendere copiam ſuæ delegationis, ſi pars illam non petit, ib. nu. 26. pag. 8.

Tenetur illam oſtendere ordinario loci petenti, ib. nu. 27. ibid.

Delegati debent juſtificare & publicare literas ſuæ commiſſionis, & præcipuè Regulares, ib. nu. 28.

Delegatus Regularis quomodo ſe debet gerere in publicatione ſuæ commiſſionis, ibid.

Delegatus judicis inferioris ſuam non poteſt exequi ſententiam, ſed ſententia lata ejus jurisdictio expirat, ib. num. 29. pag. 9.
Et quid ſit dicendum de delegato Papæ, aut Principis, ibid.
Quinam ſunt judices delegati apud Regulares, ibid. num. 32. ib.
Delegati à Magiſtro Generali Ordinis non poſſunt dici delegati a Principe, ib. num. 33. ib.
Delegatio quomodo ſit probanda, qu. 2. art. 3. nu. 24. 25. pag. 8.
Delegatus ab inferiore judice ſententiam à ſe latam nec alterare, nec exequi poteſt, quaſt. 27. art. 5. num. 43. pag. 394.
Secus de delegatis à Principe, vel ad univerſitatem cauſarum, ibid.
Si judex non poteſt in pœnis diſpenſare, nec poteſt illas alterare, ib. nu. 44. ib.
Delegatus an poſſit ſubdelegare examen teſtium, q. 15. art. 1. nu. 25. & 26. pag. 207.

DELICTUM DELINQUENS.

V. Inquiſitio, Judex, Judicium, pœna.
Delictorum diſtinctio multiplex, qu. 4. ar. 1. num. 2. & ſeq. & qu. 9. a. 1. nu. 6. pag. 44. & 47.
Majoritas, & gravitas delictorum unde ſumatur, qu. 4. art. 1. num. 4. pag. 45.
Delictum probatum per teſtes à judice inductos ſi non eſt probatum per ſolos teſtes inductos ab accuſatore, an utile ſit accuſatori, q. 15. art. 6. num. 87. p. 220.
Delicti inquiſitio nulli infert injuriam, ib.
Delictum inventum clamat, & vices accuſatoris agit, ib. & qu. 20. art. 1. nu. 44. pag. 274.
Delicti corpus quomodo probandum.
V. Corpus delicti.
Judex prius debet probare delictum, & poſtea debet procedere ad ulteriora, nedum in ordine ad condemnationem, ſed etiam ad torturam, qu. 20. ar. 1. num. 2. & 3. pag. 269.
Delictum nunquam præſumitur, ſed omnis interpretatio rationabilis fieri debet ad illum excludendum, qu. 25. ar. 7. nu. 85. p. 358.
Ex quibus capitibus delictum non ſit punibile, ib. a. 9. n. 107. p. 361.
Quænam delicta non poſſint perſcribi, ib. numer. 114. pag. 362.
Delinquens minus punitur, ſi poſtea per tempus diuturnum laudabiliter vixit, & an hoc valeat etiam in delictis gravibus, ib. num. 120. & ſeqq. pag. 363.
An poſſit amplius inquiri pro delicto contra illum, qui jam fuit abſolutus, vel punitus, ib. art. 11. nu. 114. pag. 368.
Ex manifeſtatione iuſta ſive iniuſta delinquentie poteſt Iudex ad ulteriora procedere, qu. 8. art. 7. num. 33. pag. 77.
Pro delicto non debet damnari perſona non capax delicti, qu. 24. art. 12. nu. 132. pag. 332.
Judex non poteſt inquirere cõtra delinquentem, quando delictum eſt perſcriptum, neq; poſt præfixum terminum, qu. 25. a. 9. nu. 108. & 111. p. 361.
Delictum attentatum nunquam punitur ſicut conſummatum, ſicut nec delictum non omnino plene probatum, ſicut plenè probatum, quaſt. 27. ar. 2. nu. 21. pag. 391.
Quomodo debet procedere Princeps, ſi delictum non ſit probatum in judicio, qu. 29. ar. 2. nu. 52. pag. 424.
Delicta difficilis probationis, quæ dicantur, qu. 4. ar. 1. num. 8. pag. 45.
Delicta innominata, ib. pag. 44.
Delicta commiſſa omittendo quomodo puniantur, qu. 28. art. 1. nu. 11. & 12. pag. 369.
Delicti præſcriptio, Vide v. Præſcriptio.
Delinquentium multitudo, vel incertitudo, vel nobilitas, an pœnam minuat, q. 28. ar. 2. nu. 54. p. 408. & ſeqq.

DEMENS.

Vide Fatuum.

DENUNCIATIO, DENUNCIATOR.

Ex ſola denunciatione non poteſt Index Reum interrogare, qu. 8. ar. 4. num. 16. pag. 72.
Poteſt tamen incipere proceſſum contra Reum, & informationem ſumere, ib.
Denunciatio ſupplet vim accuſatoris, & ubi eſt neceſſaria accuſatio, regulariter ſufficit denunciatio judicialis, ib. num. 16. ib.
Denunciator privatus an poſſit eſſe teſtis, qu. 8. art. 12. num. 62. pag. 83.
Simplex denunciator, qui non inſtat, nec petit, quod delinquens puniatur ſecundum exigentiam juſtitiæ, non eſt actor verus nec propriè fictus, ib. num. 63. ib.
Multiplex diviſio denunciationis, qu. 9. art. 1. nu. 1. pag. 86.
Denunciationis materia poteſt eſſe quodlibet delictum, ibid.
Quando jura antiqua diſtinguunt triplicem modum procedendi per accuſationem, denunciationem, & inquiſitionem, loquuntur de denunciatione Evangelica, ib. num. 2. ib.
Denunciatio Evangelica quæ ſit, ibid.
Denunciatio judicialis quomodo diſtinguitur ab accuſatione, vel inquiſitione, ibid.
Denunciatio ſumpta pro querela idem eſt ac accuſatio, ib. num 4. ib.
Quomodo debent procedere Regulares in hoc judicio, ibid.
Quæ ſit denunciatio ſimplex, ibid.
Modus procedendi ex denunciatione ſimplici eſt modus procedendi ex officio, & per inquiſitionem, ibid.
Judex ex ſimplici denunciatione poteſt inquirere de omni delicto ſive publico, ſive privato & occulto, dummodo in judicio ſit probabile ſufficienter, ibid.
Quæ ſunt conditiones requiſita ad juridicam denunciationem, ib. a. 2. num. 8. ib.
Quæ debent exprimi in denunciatione ad hoc, ut ſit valida, ib. num. 10. p. 88.
In denunciatione quando deponens debet ferre juramentum, quomodo hoc debet annunciari à Notario, ib. nu. 11. pag. 88.
Quæ debent obſervari in denunciatione, antequam deponens recedat ab auditorio, & quid ſit faciendum, ſi debeat interrumpi depoſitio, ib. nu. 12. & 13. ibid.
Judex non debet procedere immediatè ad inquiſitionem ſpecialem, ſi denunciatio non contineat nomen & cognomen denunciantis, ib. nu. 14. ib.
Poteſt tamen inquirere generaliter, maximè ſi delictum ſit grave, & ex eo immineat damnum tertio, & immineat aliquod periculum contra bonum commune, qu. 9. art. 2. num. 14. ib.
Ex conſuetudine poſſunt concurrere & cumulari accuſatio, denunciatio, & inquiſitio, in principio, medio, & fine judicii criminalis, ib.
Idem poteſt eſſe accuſator & denunciator, ib. num. 16. pag. 89.
Denunciare an poſſint infames conſpiratores, inimici, &c. qu. 9. art. 3. num. 17. ib.
Regularibus licet denunciare judicialiter alios Religioſos ſui ordinis Prælatis de quocumque delicto, ib. num. 18. & 19. pag. 90.
Religioſus tenetur ad denunciandum quando ſecreta correctio non creditur profutura, ib. num. 20. ib.
Similiter quando delicta tendunt in damnũ boni communis, vel aliorum innocentium, ibid.
Quæ delicta ſint neceſſario denuncianda, & quæ non, ib. num. 20. & 21. ib.
Subditi non tenentur denunciare delictum publicum, & non exceptũ, niſi legitimè interrogantis, ib. n. 22. ibid.

Digitized by Google

Et quando tenentur denunciare, ib. num. 23. pag. 91.
Hæc obligatio denunciandi eſt ex charitate, ib. num. 24. ib.
Stante hac obligatione, ſi non denunciant, non tenentur reſtituere damna, niſi teneantur ex officio, ibid.
Nec tenentur illa denunciare, ſi imminet grave damnum denuncianti, ib.
Nec ſi delictum ſit ſibi revelatum ſub ſecreto, vel cauſa petendi conſilium, aut remedium, ib. num. 25. ib.
Nec tenentur denunciare Advocati, Procuratores, Obſtetrices, Chirurgi, maximè ſi non imminet damnum communitati, vel tertio innocenti, ib.
Denunciandus eſt delinquens, etiam ſi ejus fama pereat, ib.
In Sancto officio Pater tenetur denunciare Filium, & Filius Patrem, Frater Fratrem, & Vir Uxorem, ibid.
Denuncians delicta excepta non debet præmittere correctionem fraternam, & præcipuè hoc verificatur de crimine Hæreſis, q. 6. art. 4. n. 26. pag. 92.
Denuncians delicta privata tenetur præmittere correctionem fraternam ſecundùm multorum ſententiam, ib. nu. 27. ib.
Aliqui diſtinguunt denunciationem in Evangelicam, civilem, & judicialem, ib.
Denunciatio civilis idem eſt ac Evangelica, ib. num. 28. ib.
Et quid ſit utraque, ib.
Quando Sacr. Canon. dixerunt, quod correctio fraterna debet præcedere denunciationem, loquuntur de denunciatione Evangelica, ib. nu. 29. pag. 93.
Quæ debet obſervare Iudex in denunciatione ſibi facta, qu. 9. art. 5. nu. 36. & 37. pag. 94.
Simplex denunciator non tenetur probare delictum denunciatum, ſed teſtes informatos proponere debet, ib. nu. 38. pag. 95.
Si falſum denunciat, debet puniri ad arbitrium Iudicis, ib.
Quando denunciatio habet requiſita, tenetur judex contra denunciatum procedere, niſi commune bonum aliud requirat, ib. num. 39. ib.
Publicus denunciator poteſt eſſe teſtis, ſecus verò denunciator voluntarius & privatus, ſaltem de jure poſitivo, ib. num. 40. ib.
Denunciator in Evangelica denunciatione poteſt eſſe Teſtis correctionis jam factæ & præmiſſæ eorum, quæ denunciat, ib.
Judex ex denunciatione Evangelica non poteſt punire denunciatum aliqua pœna, ad quam inferendum requiritur forma judicii, ib. num. 41. ib.
Debet tamen procedere ad aliquam pœnam ſalutarem, quæ pœna variis exemplis explicatur etiam apud Regulares, ib.
Ex denunciatione paterna & evangelica alicujus gravis delicti poteſt judex devenire ad inquiſitionem generalem, & ita ſibi parare viam ad ſpecialem, ib.
Denunciatio quando habet locum conteſtationis litis, qu. 15. art. 1. num. 74.
Denuncians ex ſolo motivo virtutis poteſt eſſe teſtis, qu. 29. ar. 1. num. 15. pag. 412.
In Regularibus adſunt denunciatores voluntarii, & neceſſarii, ib.
Forma examinandi denunciantem delictum in viſitatione, P. c. 1. nu. 10. pag. 415.
Forma incipiendi proceſſum per denunciationem, P. c. 1. num. 19. & ſeq. pag. 449.
Forma examinandi denunciantem, P. 1. num. 22. ib.

DIGNITAS.

Ad impetrandas dignitates recurrentes extra Ordinem Regulares puniuntur, & quomodo hoc crimen probetur, qu. 19. nu. 41. & 42. pag. 274.

DILATIO.

Non eſt danda Reo ad reſpondendum, quæſt. 22. art. 1. num. 2. pag. 295.
Nec teſti, qu. 15. art. 8. nu. 112. pag. 226.
Dilationibus non datis an ſit ſententia nulla, quæſt. 25. art. 4. num. 46. pag. 343.
Quot dilationes ſint dandæ Reo, qu. 25. art. 1. num. 2. pag. 339.
Dilatio intelligi debet ut continua, ib. art. 4. num. 42. pag. 347.
Qualiter dilatio poſſit revocari, ib. nu. 44. & 45. ib.

DIVES.

Divites nobiles qualiter minus puniantur, quæſt. 28. art. 2. num. 56. pag. 409.

DOLUS.

Ubi dolus non eſt, non habet locum regulariter pœna legis, qu. 28. art. 1. nu. 1. pag. 497.
Quid intelligatur nomine doli, ib. pag. 498.
Quid ſit dolus verus & dolus præſumptus, ib. num. 2. pag. 495.
Et quid dolus bonus & malus, ib. num. 3. p. 496.
Quomodo dolus diſtinguatur à fraude, ib. nu. 4. ib.
Dolus diſtinguitur a culpa, ib. num. 5. ib.
In jure dolus non diſtinguitur à malitia, ib. num. 7. pag. 497.
Quando in foro externo non eſt dolus, nec malitia, pœna delictorum non habet locum, ib. nu. 8. ib.
Ubi dolus ſolum eſt præſumptus delictum mitius punitur, ib. nu. 9. ib.
Ubi lex expreſſe dolum requirit, non ſufficit probare dolum per præſumptiones ad pœnam corporalem inferendam, ib. num. 9. ib.
Dolus præſumptus punitur mitiori pœna, quàm dolus verus, ib. nu. 17. pag. 499.
Quomodo probetur dolus verus? ib.
Quæ ſunt præſumptiones non doli, & quæ doli, ib. nu. 20. & 21. ib.

DOMESTICUS.

Domeſtici & familiares qui dicuntur, qu. 12. art. 11. num. 41. pag. 123.

DOMINIUM.

Dominium eſt cauſa ſufficiens recuſandi judicem, q. 3. art. 6. num. 129. pag. 35.

DUBIUM.

Iudex in dubio non poteſt ferre ſententiam, qu. 2. a. 4. num. 34. pag. 10.
Iudex quomodo ſe debet gerere in dubio juris, ib. nu. 36. ib.
In dubio an aliquis ſit ſuperior, an teneatur ſubditus obedire, quæſt. 15. art. 8. num. 96. pag. 222.
In dubio ſemper præſumi debet pro non delicto, vel pro minori delicto, q. 20. a. 1. nu. 8. pag. 270.
Judex in dubio debet ſequi mitiorem partem, qu. 62. art. 1. num. 33. pag. 377.
In dubio non præſumitur dolus, qu. 28. art. 1. num. 18. pag. 399.
In dubio tranſactio judicanda eſt valida, qu. 22. art. 1. num. 9. pag. 293.
Iudex dubius, an delictum ſit ita probatum, ut poſſit juſtè Reum interrogare, & illum interrogat, an obliget ad reſpondendum, qu. 24. a. 1. num. 6. pag. 306.
Reus dubius de auctoritate judicis, an teneatur fateri veritatem, ib. nu. 7. pag. 307.
Iudex in dubio facti tenetur ſequi opinionem certam, vel quæ favet Reo, quæſt. 2. art. 4. num. 35. pag. 10.

In

In dubiis ſemper accipi debet potius præſumptio, quæ excludit delictum & pœnam, quæſt.14. art.1.num. 12. pag.174.

Si præceptum Principis ſit dubium, an ſit licitum, vel illicitum, ſubditus illi obediens excuſatur à pœna, qu. 28. ar. 2. num.46. pag.406.

Examen fieri debet in loco ſecreto clauſis januis, q. 15. art.8. nu. 113. pag. 226.

Examine facto coram judice non debet præſumi, quod judex permiſerit ſcribi falſum. qu. 15. art. 10. nu. 158. pag 233.

Examinari debet vulneratus, & interrogari à quo fuit vulneratus, & qua cauſa, quæſt. 20. art. 1. nu. 11. pag. 270.

Reus dubitans an à judice interrogetur, an reſpondere teneatur, qu. 23 ar. 1. nu. 6. 7. & 8. pag 306.

Dubia confeſſio non ſufficit ad damnandum, q.23. ar. 3. nu.19. pag.309.

Dubiè deponens teſtis non probat, ib.

DURATIO JURISDICTIONIS.

Juriſdictio delegati quantum duret, quæſt.2. art.3. num 19. pag. 7.

E.

EBRIUS, EBRIETAS.

Ebrietas eſt cauſa minuendi pœnam, qu. 28. art.2. num.30. pag.403.

Ebrius in aliquo caſu nulla pœna punitur de delicto in ebrietate commiſſo, ib.

Quando ebrietas eſt culpa, ebrius aliqua pœna punitur, ib.

In quo caſu ebrius puniendus ſit pœna ordinaria de delicto in ebrietate commiſſo, ib. n.31.ib.

Ebrius provocatus ad delictum patrandum non punitur pœna ordinaria, ib nu.32. ib.

Pariter dicta pœna non punitur, ſi malum non fuit prævıſum, ib.

Quid requiratur ad hoc, ut malum ſeu damnum dicatur præviſum, ib.

Ebrietas levis non excuſat à pœna vel ordinaria, vel minori, ib. nu. 33. ib.

Quomodo probetur ebrietas, ib. nu.34. ib.

EFFRACTOR.

Effractor carceris quomodo puniendus ſit, V. v. carcerum violatores.

ELECTIO.

Forma proteſtandi contra electionem alicujus, & appellandi ab electione, Praxis cap. 10. n. 128. p.487.

EPISCOPUS.

Epiſcopus in viſitatione generali, ſeu ſpeciali non eſt recuſandus, ſi procedat ſolum ad morum correctionem, qu.3. art.3. nu.38. pag.20.

Epiſcopi ſuſpicio, ob quam recuſatur Epiſcopus, dat legitimam cauſam recuſandi ejus Vicarium, ib. num.39. ib.

Epiſcopi Vicarius etiam ſi ſit confirmatus à Pontifice, recuſari poteſt recuſato Epiſcopo, ib. num. 40. & 41. ib.

Si Epiſcopus ſit ſuſpectus. Vicarii Foranei recuſari poſſunt, ib. nu. 42. pag. 21.

Idem dicendum eſt de quocunque officiali Epiſcopi, qui in ſua juriſdictione dependet ab Epiſcopo, ib.

Epiſcopi Vicarius non inſtitutus ab Epiſcopo, ſed à Pontifice recuſari non poteſt ex eo, quod Epiſcopus ſit ſuſpectus, ib. num. 43. ib.

Epiſcopi familiares, ſi ſit ſub poteſtate ejus, recuſari poteſt recuſato Epiſcopo, ib. num. 44. ib.

Epiſcopi Vicarius ex eo, quod ſit ſuſpectus, non recuſandus eſt Epiſcopus, niſi cauſa recuſandi Vicarium eadem ſit Epiſcopo, ib. nu. 46. ib.

Quid dicendum ſit de aliis judicibus ordinariis Eccleſiaſticis, ib. num.47. ib.

Epiſcopus aut Prælatus in cauſis propria Eccleſia poteſt recuſari, qu. 3. art.6. num. 118. pag.33.

Epiſcopus ſi cum ſuis Clericis litiget, & ipſe ſit Actor vel Reus, quid agendum ſit, ib.

Epiſcopus, ſi illi moveatur lis ſuper juribus ſpectantibus ad ſuam menſam, vel ſuper aliis rebus, quæ illum concernunt, non debet ſe intromittere, ib.

Si Judex ſit Epiſcopi conſanguineus, & cauſa, de qua eſt lis, ſit Eccleſia ejuſdem Epiſcopi, poteſt recuſari, ib. num. 119. ib.

Epiſcopus an poſſit carcerari, vid. Carcer.

Epiſcopus an poſſit torqueri, q.26. ar. 4. nu.68. p.384.

Proceſſu facto ab Epiſcopo an & quomodo uti poſſit Superior Regularis, vid. Examen Teſtium.

EPISTOLA.

Quomodo procedendum, quando quis denunciat per litteras, Prax. c. 1. nu. 24 pag.445.

Forma procedendi contra delinquentem per litteras, ib. num. 28. pag.450.

Forma recognitionis litterarum, ib. num 29. ib.

ERROR.

Erronea confeſſio, V. v. Confeſſio erronea.

An Judex poſſit ſententiam erroneam revocare, q.29. art. 4. num.70. & 71. pag. 428.

EXAMEN REI.

V. Examen Teſtium.

Quæ obſervanda ſint à Judice circa interrogationem Rei, qu.23. ar. 1. nu. 1. & ſeqq. pag. 295.

Reus examinari debet extra carceres, ib. nu. 2. ib.

Et admoneri debet de ſanctitate juramenti & ſcelere perjurii, ib. nu. 3. ib.

Et in quolibet conſtituto debet ei dari juramentum de veritate dicenda, ib. num 4 ib.

Et illum examinare debet ſaltem in triduo poſt carcerationem, ib. num. 5. ib.

Debetque Reum & teſtes clarè interrogare, ib. nu. 6. ibid.

Nec debet concedere illi dilationem temporis ad reſpondendum, ib. nu.7. ib.

Quid agendum ſit, ſi Reus recuſat reſpondere affirmativè vel negativè, ib. num. 8. ib.

Qua cautela uti poterit Judex, ſi Reus veritatem nolit fateri, ib. nu. 9. ib.

Non danda eſt occaſio Reo immodeſtè loquendi, aut conviciandi, ib. num. 10. ib.

Nec promittenda eſt Reo impunitas ſeu plena liberatio ad extrahendam veritatem, ib. num. 11. ib.

Quomodo Judex non debeat Reum interrogare de non pertinentibus ad cauſam, ib. nu. 12. ib.

Quando Reus incipit fateri veritatem, non debet impediri, ib. nu. 13. pag. 296.

In actis recipienda ſunt ea, quæ Reus depoſuit contra ſe, & etiam ad ſui favorem. ib. nu. 14. ib.

Interrogatoria fieri debent in idiomate cognito à Reo, ib. num. 15. ib.

Et in actis ponendæ ſunt reſponſiones ſecundum verba præcisè prolata à Reo, ib. nu. 15. ib.

Quod etiam ſervari debet etiam apud Regulares, ibid.

Et omnia per extenſum ſcribenda ſunt à Notario, etiam ſi plures teſtes idem dicant, ib. nu. 16. ib.

Examen Rei poteſt fieri coram aliquibus honeſtis viris, P. c. 6. num. 139. pag. 469.

Quæ obſervanda in examine Rei, P. cap. 6. num. 141. ibid.

Forma examinis Rei ſponte confitentis, P. cap. 6. nu. 142. ib.

Iudex tenetur audito Reo proſ[illegible]dentes interrogationes curare ut factum perfe[illegible] explicetur, ib.
Forma examinis Rei ſuſpecti de confeſſione veritatis, cap. 6. num 143. pag. 470.
Forma ſecundi conſtituti ejuſdem Rei, c. 6. nu. 149. pag. 472.
Forma confrontationis & recognitionis ipſius Rei, nu. 150. ib.
Forma recognoſcendi Reum, quando teſtis illum cognoſcit tantum de viſu, num. 152. pag. 473.
Forma recognitionis Rei negantis ſe eſſe illum, qui vere eſt, num. 153 pag. 474.
Forma compellendi Reum ad reſpondendum praciſè, affirmativè, vel negativè, nu. 155. ib.
Qualiter Reus negans identitatem perſonæ poſſit vel non poſſit puniri, ib. num. 154. ib.
Forma recognitionis domus ſeu Cellæ ipſius Rei, P. cap. 6. nu 140. pag. 469.
Forma recognitionis Rei, cap. 6. n. 153. pag. 474.

EXAMEN TESTIUM.

Teſtis examinari debet à judice competente, q. 15. art. 1. num. 1. pag. 202.
Quis ſit judex competens, ib.
Teſtis non neceſſario eſt ſubditus judici, ib. num. 2. ibid.
Judex competens eſt, qui habet juriſdictionem in cauſa, ibid.
Examen teſtium fieri debet coram judice competente, ib. num. 3. ib.
Eccleſiaſticus puniri non poteſt ex vi proceſſus fabricati coram laico, ib. nu. 4. ib.
Etiam ſi confeſſus fuerit delictum, ib. num. 5. ib.
Pariter non poteſt quis damnari ex vi proceſſus fabricati coram alio judice diverſo, & non ſubordinato ib. nu. 6. pag. 203.
Judex competens non poteſt damnare Reum, niſi confeſſum, ſeu convictum in ſuo judicio, ib. num. 7. ibid.
Prælatus Regularis non poteſt damnare ſuum ſubditum ex vi proceſſus fabricati ab Epiſcopo, ib. num. 8. ib.
Confeſſio ſpontanea facta coram judice incompetente eſt indicium ad torturam coram judice competente, ib. num. 9. ib.
Si verò ſit extorta per vim & torturam, adhuc non facit indicium, ib.
Quomodo confeſſio revocata per confitentem non inducit ad torturam, ib. num. 10. pag. 204.
Confeſſio facta coram judice competente facit indicium ad ſpecialem inquiſitionem, ib. num. 11. ib.
Quomodo judex competens debet interrogare Reum ex vi proceſſus fabricati à judice incompetente, ib.
Opiniones variæ, ib.
Capur. Etſi Clerici. ib nu. 13 ib.
Ponitur punctum difficultatis, ib. num. 14. pag. 205.
Judex competens judicialiter eſt certus de dipoſitionibus teſtium factis coram judice incompetente, ſi proceſſus redactus ſit apud acta judicis competentis, & ab illo acceptatus, quæſt. 25. art. 1. num. 15. pag. 205.
Sufficienter inchoatur novus proceſſus, ex hoc, quod reponitur apud acta judicis competentis, ib. num. 16. ib.
Teſtes examinato: coram judice incompetente non probare eſt juris ſolemnitas, ib. num. 17. ib.
Ad quam non tenentur, qui procedunt ſola rei veritate inſpecta, ib.
Ordinarius loci eſt judex competens illorum, qui delinquunt in ſuo territorio, etiamſi ſint de alieno territorio, ib. nu. 18. pag. 206.
Prælatus Regularis punire poteſt hoſpites, ſi delinquant in ſuo Conventu, vel loco, ubi eſt Conventus, ib. num. 18. pap. 206.
Et Viſitator Monaſterii deputatus ad univerſitatem cauſarum, ib.
Judex examinans teſtes debet eſſe competens, ib. num. 19. ib.
Et debet illos examinare per ſe ipſum, ut in plurimum, ibid.
Plures caſus in quibus Judex poteſt examinare teſtes per alium. ib.
Iudex duplici via facere poteſt, ut teſtes examinentur legitimè, quando per ipſum non poteſt illos examinare, ib.
Explicantur hæ via, ib.
Monaſteria exempta non ſunt de territorio Epiſcopi, licet ſint intra ejus territorium, ib. num. 19. ibid.
Iudices laici non poſſunt examinare teſtes in Eccleſiis, ib. num. 22. ibid.
Si tamen examinarent de facto, examen non eſſe nullum, ibid.
Eccleſiaſtici Judices examinare poſſunt in Eccleſiis, ibid.
In commiſſionibus, & remiſſoriis præfigitur tempus, ib. num. 23. ib.
Iudex tenetur committere examen, quando per ſe ipſum illud facere non poteſt, ib. n. 24. pag. 207.
Delegatus à Supremo Principe ut judex, poteſt ſubdelegare, ib. nu. 25. ib.
Si verò ſit delegatus ut executor, ſubdelegare non poteſt, ibid.
Delegatus ab inferiori judice non poteſt ſubdelegare, ibid.
Opiniones variæ, ib.
Delegatus etiam de conſenſu partium ſubdelegare non poteſt, ib. num 26. ib.
Licet partes poſſint convenire, ſe velle ſtare dictis teſtium. ib.
Quod non verificatur in criminalibus, ibid.
In Regularibus Generalis per totum ordinem & Provincialis intra Provinciam poſſunt committere examen teſtium, ib. num. 27. ib.
Commiſſarii verò delegati non poſſunt illud ſubdelegare, ib. num. 27. ib.
Citanda eſt pars ante examen teſtium, vel monenda per judicem, quæſt. 15. art. 2. nu. 28. pag. 207.
Teſtes examinati ſine dicta citatione ſeu monitione nihil probant, ib.
Ad dictam citationem non tenentur judices Regulares, ib. num. 29. p. 208.
Iudex non poteſt devenire ad torturam & ſententiam non citata parte, ibid.
Poteſt tamen devenire ad capturam & interrogationem Rei, ibid.
Quomodo ſe debeat gerere judex, antequam deveniat ad torturam Rei, ib. num. 30. ib.
Reus poteſt petere, ut teſtes repetantur, ib. num. 30.
Quod ſervari debet apud regulares, ib.
Apud Regulares Reus poteſt excipere contra perſonas & dicta teſtium, ib. num. 31. ib.
Teſtes examinari parte citata eſt apex juris, ad quem non tenentur regulares, ibid.
Teſtes non debent examinari in turba, ib. num. 32. ibid.
Plures caſus in quibus teſtes examinati non citata parte probant, & ſeq. ib. num. 33. ib.
Quomodo judex tenentur admittere omnes teſtes inductos ab accuſatore, quæſt. 15. art. 6 num. 85. pag. 219.
Plures caſus in quibus Iudex rejicere poteſt teſtes inhabiles, etiam parte adverſa illos admittente, ib. num 86. ib.
Iudex procedens ex officio, examinare poteſt teſtes non inductos ab accuſatore, ib. num. 87. pag. 220.
Iudices Regulares non tenentur examinare omnes teſtes ab accuſatore inductos, ib. num. 88. ib.
Teſtis relativè reſpondens multipliciter admittitur, q. 15. art. 7. num. 89. ib.

Si remittens ad primum examen non permittitur illud iterum legere in multis caſibus, ib. num. 90. pag. 220.
Imo permittitur in criminalibus & quando, ib. num. 91. ib.
Item quando primum eſt nullum, & tunc teſtis iterum examinatur per extenſum ejus, dictis à Notario deſcriptis, ib. num. 92. pag. 221.
Item ad declarationem primi dicti, & tunc propria voce debet deponere, & maximè in criminalibus: Nam fides data in ſcriptis non facit fidem, licet bene præſumptionem, ib. num. 93. ib.
In examine teſtium conſideret judex an in actis habeat ſufficientem notitiam ad inquirendum ex præcedenti infamia, accuſatione, vel denunciatione, & quomodo procedendum in inquiſitione delicti, & delinquentis, qu. 15. art. 8. nu. 94. ib.
Teſtis admoneatur de religione juramenti, ac inquirendus de nomine, cognomine, patria, habitatione, profeſſione, &c. ib num. 95. pag. 222.
Certiorandus quod legitimè interrogetur? nam ſub hoc dubio non tenetur reſpondere: contrarium tamen probabilius nunc videtur, cum proceſſus inceptus per viam denunciationis, & inquiſitionis, circa quem aliqua dubia reſolvuntur, ib. num. 96. ibid.
Quomodo & quando teſtis teneatur reſpondere judici interroganti, ib. num. 97. pag. 223.
Opiniones variæ, ib.
Teſtis unicus poteſt deponere in judicio, qu. 15. art. 8. num 98. pag. 223.
Et probat ſemiplenè, ſi ſit omni exceptione major, ib. num. 99. ib.
Teſtis non poteſt eſſe dubius negativè, an judex legitimè interroget, ib.
Teſtis tenetur reſpondere Judici judicialiter interroganti etiam non præmiſſa correctione fraterna, ib. num. 100. ib.
Quid dicendum ſit, ſi ipſi teſti imminet grave damnum ex depoſitione delicti, ib.
Teſtis interrogatus ordine juris non ſervato non tenetur teſtificari, ib. num. 101. pag. 224.
Quomodo dicatur interrogari teſtis ordine juris non ſervato, ib.
Teſtis non tenetur manifeſtare id, quod habet ſub ſecreto, niſi urgeat neceſſitas boni communis, aut tertii innocentis, ib. num. 102. ib.
Quando teſtis non tenetur manifeſtare veritatem, poteſt uti æquivocationibus & amphibologiis, non tamen mentiri, ib. num. 103. ib.
Si in depoſitione delicti reveletur turpitudo ipſius teſtis, non poteſt interrogari, ib. nu. 104. ib.
Limitationes, ib. & ſeqq.
An judici interroganti ex officio teneatur teſtis reſpondere etiam de proprio crimine, ib. num. 105.
Quid dicendum ſit, ſi teſtis ſit ſocius criminis, & non ſubditus judici, ib. pag. 225.
Si teſtis fateatur proprium delictum, illi creditur in ſui præjudicium, ib num. 106. ib.
Tenetur etiam reſpondere, quando non interrogatur de crimine, ib.
Et neceſſario debet interrogari de circumſtantiis, ib. num. 107. ib.
Teſtes neceſſario examinari debent ſeparatim, ib. nu. 108. ib.
Et ſi judex ſuſpicetur, quod deponant falſum, poteſt differre examen, ib. num. 109. ib.
Et debet cavere à perverſis interrogationibus, ib. nu. 110. pag. 226.
Et debet interrogare teſtes de cauſa ſcientiæ. ibid.
Nec poteſt examinare Clericos & Religioſos ſine licentia ſui ſuperioris, ib. num. 111. ib.
Nec debet permittere, quod teſtes relativè reſpondeant. ib.
Quomodo judex non debeat permittere teſti dilationem ad reſpondendum, ib. num. 112. ib.
Quo in loco debeat fieri examen, & quomodo, ib. num. 113. ibid.

EXAMINIS TESTIUM REPETITIO.

Teſtes examinati non citato Reo ſunt iterum examinandi citato Reo, qu. 25. art. 5. nu. 47. pag. 348.
Citandus eſt Reus ad repetendos teſtes, ib. n. 48. ib.
Repetitio teſtium eſt facienda poſt completum proceſſum, ib. nu. 49. ib.
Repetitio datur poſt publicatas atteſtationes, & copiam actorum, ib. num. 50. ib.
Viſa copia poteſt Reus repetitionem petere, ib nu. 51. ibid.
Super interrogatoriis datis à Reo, teſtes ſunt examinandi, ib. num. 52. ib.
Interrogatoria debent admitti, quæ concernunt depoſitiones teſtium, ib. num. 53. pag. 349.
Duplex eſt regula ſuper interrogatoria, ib. num. 54. ibid.
Prius examinari debent teſtes ſuper interrogatoriis, quam ſuper depoſitionibus, ib. num. 55. ib.
Repetitio teſtium debet fieri per judicem, ib. num. 56. ibid.
Teſtis ſuſpectus de falſo non poteſt ſe referre ad primum examen, ib. num. 57. ib.
Ordo ſervandus in examine, ib.
Teſtes poſt ſententiam non repetuntur, ib. nu. 58. ib.
Teſtis citatus non comparens redditur ſuſpectus, ibid. num. 59. pag. 350.
Diverſi ſunt modi, in quibus non eſt opus repetitione ib. num 60. ib.
Repetitio teſtium citata parte, licèt non ſit de ſubſtantia probationis, eſt tamen juris apex, ib. nu. 61. ib.
In judicio Regularium ſufficit examinaſſe teſtes ſub juramento, ib. num. 62. ib.
Remiſſoria nec fiſco, nec inſtigatori conceditur, niſi de conſenſu Rei; Et à quo fieri debeant expenſæ commiſſionis, ib. num. 63. ib.

EXAMINIS TESTIUM TEMPUS.

Quando teſtes dicantur examinati tempore non debito, qu. 15. art. 3. num. 73. pag. 217.
Teſtes examinati ante litis conteſtationem in judicio regulari probant, ib. num. 74. pag. 218.
Quomodo poſſunt examinari teſtes ante litis conteſtationem, ib. num. 75. ib.
Et quomodo probare poſſunt teſtes examinati ad futuram rei memoriam, & lite non conteſtata, ib. nu. 76. & 77. ib.
Teſtes examinati poſt terminum datum ad probandum, non probant, ib. num. 78. ib.
Quod non valet in judicio Regulari, ib. nu. 79. ib.
Hujuſmodi teſtes examinati poſt lapſum temporis præſumptionem faciunt in quocumque judicio, ib. nu. 80. pag. 219.
In criminalibus teſtes examinari poſſunt poſt concluſionem in cauſa, ib. num. 81. ib.
Et poſt publicationem proceſſus, ib. num. 82. ib.
Quomodo probet teſtis examinatus in articulo mortis, ib. num. 83. ib.
Et quomodo die feriato & feſtivo teſtes examinari poſſunt, ib. num. 84. ib.
Duplex eſt publicatio proceſſus, q. 25. a. 3. n. 34. p. 345.
Novi teſtes nequeunt produci publicatis atteſtationibus, ib. num. 35. pag. 345.
Diſtinctio inter teſtes examinatos ad offenſam Rei, & defenſam, ib. nu. 36. pag. 346.
Poſt publicationem in examinandis teſtibus ad offenſam ceſſet omne periculum ſubornationis, ib. num. 37. ib.
Index poſt publicationem, quando articuli ſunt relevantes debet admittere novos teſtes, ibid. num. 38 ibid.

Ad defenſam Rei in multis caſibus admittitur examen in civilibus æquè ac in criminalibus, ibid. num. 39. pag. 346.
Judex tenetur accipere articulos adductos à Reo ad ſui defenſionem, ib. nu. 40. ib.
Certum eſt poſt publicationem proceſſus offenſivi reum poſſe inducere teſtes, ib. num. 41. pag. 347.
Qui dat copiam proceſſus, debet dare terminum ſufficientem, ib. num. 42. ib.
Multiplex eſt caſus, quo judex poteſt ad ulteriora procedere pendente termino, ib. nu. 43. ib.
Judex poteſt abbreviare terminum legalem. ib.
Judex non poteſt revocare dilationem, ibid. num. 44. ibid.
Ad inſtantiam Rei admittitur revocatio dilationis, ib. num. 45 ib.
Proceſſus factus pendente termino eſt nullus, ib. num. 46. pag. 348.

EXCIPERE, EXCEPTIO.

Multæ exceptiones peremptoriæ non retardant litem, præcipuè in judicio ſummario, qu. 22. art. 1. num. 1. pag. 292.
Plures exceptiones peremptoriæ dantur, quæ opponi poſſunt ante litis conteſtationem, & oppoſitæ illam impediunt, ib.
Prima exceptio declinatoria quid ſit, & quomodo opponi poſſit, ib. num. 0. ib.
Qui ſint ejus effectus, & quomodo reddant proceſſum nullum, ib.
In quo caſu proceſſus ſit validus non obſtante tale exceptione, ib. num. 3. ib.
Ad quem judicem ſpectat videre de valore illius exceptionis, ib. num. 4. ib.
Secunda exceptio eſt liquidationis perſonæ actoris, ib. num. 5. pag. 293.
Quando ſi hæc exceptio opponatur, reddit proceſſum invalidum, & quando validum, quæſt. 21. art. 1. num. 7. ib.
Tertia exceptio, quæ poteſt opponi ante litis conteſtationem, eſt exceptio rei judicatæ, ib. numer. 8. ibid.
Quid requiratur ad hoc, ut talis exceptio ſit valida, ibid.
Quinta exceptio eſt rei tranſactæ, & quid requiratur ad ejus valorem, ib. nu. 9. ib.
Ad hanc exceptionem reducitur pactum de non agendo in judicio, vel de non petendo, & maximè ſi hoc pactum ſit juratum, ib. num. 10. ib.
Exceptio perjurii per accidens poteſt eſſe peremptoria, ibid.
Exceptio litis finitæ ſpectat ad exceptionem rei tranſactæ, ib. nu. 11. pag. 294.
Exceptio litis finitæ quomodo differt ab exceptione rei tranſactæ, ib.
Exceptio ſubreptionis literarum etiam opponi poteſt, ib. num. 12. ib.
Inquiſitus excipiens validè contra teſtes, ita ut non faciant ſemiplenam probationem, non poteſt interrogari, & ſi interrogetur, proceſſus eſt nullus, ibid. num. 13. ib.
Excipiens & opponens alicui aliquod crimen, ſi confiteatur delictum, non ſolum punitur virtute exceptionis, ſed etiam pro crimine oppoſito, qu. 24. ar. 7. nu. 62. pag. 318.
Exceptio incompetentiæ judicis admitti debet in omni ſtatu, quæſt. 24. art. 12. nu. 122. pag. 330.
Exceptio inhabilitatis teſtium qualiter impediat, vel non impediat examen, quæſt. 12. art. 23. num. 160. pag. 151.
Exceptio nullitatis proceſſus, q. 25. art. 6. per totum, num. 64. pag. 350. nu. 84. pag. 356.
Exceptio delicti non probati, q. 25. art. 7. per totum.
Exceptio, quod factum non ſit delictum, qu. 25. ar. 8. num. 103. pag. 300.
Exceptio, quod delictum non ſit punibile, qu. 25. ar. 9. num 107. pag. 361.
Exceptio ex eo, quod perierit inſtantia, qu. 25. a. 10. num. 125. pag. 364.
Et litis finita, ib. nu. 113. pag. 366.

EXCOMMUNICATIO, EXCOMMUNICATUS.

V. Abſolvere.
Ad probandam excommunicationem in foro animæ ſufficit fama, q. 16. a. 2. num. 17. pag. 238.
Excommunicati prohibiti ſunt denunciare, qu. 9. a. 3. num 17. pag. 89.
Excommunicatus non admittitur in teſtem, neque coram judice laico, niſi in eo caſu, in quo admittitur infamis, q. 12. a. 17. nu. 84. & ſeqq. p. 133.
Excommunicatus eſt judex, ſi non probato delicto clericum capiat, qu. 20. art. 1. nu. 4. pag. 269.
Excommunicatus declarari non poteſt, qui eſt citatus ſub pœna excommunicationis, etiam lata ſententia, niſi etiam ſit citatus ad defendendum & dicendum, quare non debeat excommunicari, q. 21. art. 2. num. 11. pag. 278.
Judex ſi ſit excommunicatus, aut ſuſpenſus, juriſdictio ejus eſt impedita, qu. 3. a. 9. nu. 132. pag. 37.

EXCUSATIO.

Excuſatio Rei, vel à ſocio criminis, vel à mandatario, vel ab alio, quam vim habeat.

EXECUTOR.

Judex laicus exiſtens in eadem Provincia & dominio, poteſt exequi ſententiam latam ab alio judice, q. 31. num. 1. pag. 439.
Judex Eccleſiaſticus poteſt implorare brachium ſæculare pro ſua ſententia executione, ibid. num. 2. ibid.
Plures caſus in quibus Judex laicus requiſitus à judice Eccleſiaſtico tenetur obedire, ibid.
Delegatus judicis ordinarii non poteſt ſuam ſententiam exequi, ib. num. 3. ib.
Quod facere poteſt delegatus Papæ, ſeu Principis, ibid.
Executor merus quomodo admittere poteſt exceptionem fraudis, ib. nu. 4. ib.
Judex ſubditus non debet exequi ſententiam notoriè injuſtam, ibid.
Si autem non ſit notoriè injuſta, non poteſt de illa cognoſcere, & tenetur illam exequi, ibid. num. 5. pag. 440.
In criminalibus judex non poteſt contra ſuam conſcientiam exequi ſententiam injuſtam, ib. num. 6. ibid.
In quibus caſibus teneatur ſuſpendere executionem ſententiæ, ib.
Judex executor non poteſt cognoſcere de nullitate ſententiæ, ſed auditis oppoſitionibus, & exceptionibus illas tranſmittere debet ad ſuperiorem, ibid.
Judex executor poteſt recipere & examinare oppoſitiones, quæ directè reſpiciunt executionem ſententiæ, ib. num. 7. ib.
Quis ſit executor mixtus, & quomodo debeat procedere in executione ſententiæ, ib. num. 8. ib.
Executor merus nullam habet juriſdictionem cognoſcendi de meritis cauſæ & executionis, niſi ſit certus de injuſtitia ſententiæ, ib. nu. 9. ib.
Quæ omnia explicantur à D. Thoma Aquinate, ib. num. 10. ib.

EXTRAJUDICIALIS.

Extrajudicialis ſuggeſtio eſt prohibita, qu. 22. art. 2. num. 29. pag. 300.

Poteſt tamen aliquando Judex ante judiciale examen teſtes interrogare extrajudicialiter, P. 3. 87. pag. 458.

Extrajudicialis Confeſſio, Vide verb. Confeſſio extrajudicialis.

Ex notitia extrajudiciali non poteſt judex judicare, q.29. art. 2. nu.36. & 37. pag.420.

EXTRANEUS.

Non poteſt appellare ſine mandato, quaſt. 23. num. 4. pag. 442.

EXTRAORDINARIA.

Extraordinariâ pœnâ non poteſt damnari Reus non confeſſus, nec aliquo modo convictus, qu. 29. art. 1. num. 16. & 23. pag. 414.

Extraordinariè punitus, an iterum vexari poſſit, qu. 25, art. 11. n. 137. & 138. pag. 367.

Extraordinariè poteſt aliquando judex ante judiciale examen teſtes interrogare, P. 3. 89. pag. 458.

F.

FACTUM.

FActum contra legem, an ſit nullum, quaſt. 30. art. 1. num. 14. pag. 438.

FALLITUS.

Fallitus teſtis repellitur, q. 12. a. 19. n. 83. pag. 135.

FALSUM.

Falſus denunciator puniri debet, qu. 9. art. 5. num. 38. pag. 95.

Falſus teſtis, Vide verbo Teſtis falſus.

Falſa confeſſio Reo non nocet, qu. 23. art. 3. num. 18. pag. 309.

Confeſſio falſa in parte, tota falſa præſumitur, ib.

FAMA.

Fama in quo modo tenet locum accuſatoris, qu. 8. a. 1. num. 1. pag. 69.

Quid ſit fama, & quid de ejus ratione? qu. 16. art. 2. nu. 8. & 9. p. 236.

Per quid diſtinguitur fama ab infamia? ib. n. 9. ib.

Fama alia eſt vana & temeraria, & alia rationabilis, alia eſt verè non vana, & alia non vana præſumptive. Alia vehemens, alia ſimplex, ib. nu. 9. & ſeqq. ib.

Quid requiratur de jure ad hoc, ut fama ſit vehemens, ib. nu. 11. pag. 237.

Quid ſit fama vehemens? ib. nu. 12. ib.

Nuda fama nec in civilibus nec in criminalibus facit plenam probationem, ib. nu. 13. ib.

Fama nuda non facit indicium ad torturam, ib. num. 13. & 22. ib.

Fama quare ut plurimum fallax, ib.

Fama mala plenè probata non inducit ſemiplenam probationem, q. 16. ar. 2. num. 16. p. 238.

Quid requiratur ad hoc, ut fama poſſit facere indicium ad torturam, ib. num 13. & 14. ib.

An fama vehemens poſſit facere indicium ad torturam, ib. num. 14. ib.

Fama nuda quando facit indicium ad inquirendum generaliter & de delicto, & quando eſt ſufficiens contra infamatum, & quando ad Reum capiendum. ib. nu. 15. ib.

Fama nuda non facit ſemiplenam probationem nec in civilibus, niſi ſit adminiculata, ib. num. 16. & 46. pag. 238. & 243.

Fama tantum probat, quantum probat cauſa, ib. nu. 18. pag. 238.

Fama cum uno teſte in criminalibus plenam probationem non facit, ib. nu. 18. ib.

Fama & opinio orta etiam ex perſonis honeſtis facit quidem adminiculum & alias probationes adjuvat, ib. num. 19. ib.

Fama ſi non ſit adminiculata non probat etiam ſemiplene, ib.

Fama adminiculata arbitrarium eſt judici videre quantum probat, ib.

Fama ad hoc, ut plene probet, tria ſunt neceſſaria, ib. nu. 19. & 20. pag. 239.

Fama plenè probat quando de jure ad aliquid probandum ſufficit communis opinio, ib. nu. 21. ib.

Fama ſufficit ad inducendam purgationem Canonicam, & ad ſuſpendendum ab officio, vel beneficio, ibid.

Fama non inducit onus in adverſarium probandi contrarium, ib. nu. 22. ib.

Qualis debeat eſſe fama ad hoc, ut probet, ib. n. 23. ib.

Explicatur duplex conditio neceſſaria, & an utraque ſit neceſſaria, ib. nu. 23. & ſeq. ib.

Explicantur quatuor alia conditiones, ib. num. 26. & ſeq. pag. 240.

Bona fama in genere tollit malam famam in genere, ib. num. 30. ib.

Bona fama in ſpecie tollit malam famam in genere, ib.

Bona fama operatur, ut Reus mitius puniatur & torqueatur, ib.

Bona fama in genere non tollit indicia ad torturam, ibid.

Bona fama in genere, an tollat malam famam in ſpecie, ib. num. 31. ib.

Mala fama quando contra Reum præſumptionem facit, ib. num. 32. pag. 241.

Mala fama in eadem ſpecie delicti adminiculata ſit ſufficiens ad torturam, ib. nu. 32. ib.

Quando fama eſt probanda per teſtes, quæ ſunt neceſſaria, ib. num. 33. ib.

Explicantur ſex conditiones ad hoc, ut teſtes probent famam, ib. nu. 33. & ſeq. ib.

Per quot teſtes fama probetur, & quomodo ib. n. 42. pag. 242.

Fama probatur etiam per ſcripturas, ut per privilegia, inſtrumenta antiqua, & etiam per literas bonorum virorum, ib. nu. 43. ib.

Inquiſitionem non præcedit neceſſariò infamia, P. 1. 3.

Modus incipiendi proceſſum fama deferente, P. 1. 2.

Forma examinandi teſtes ad probandam famam, P. cap. 4. & 5.

Forma incipiendi proceſſum ex notis in viſitatione, P. cap. 8.

Ad probandam verò famam tam bonam, quàm malam, ea ſervanda ſunt quæ neceſſariò ad probandam famam abſolutè, ib. nu. 44. p. 242.

Fama bona diſtinguitur à mala per hoc, quod hæc non præſumitur, ſecus autem illa, ib. nu. 44. ib.

An bona fama debeat etiam probari, ib.

Bona fama præſumptio ceſſat in eo qui dat operam rei illicitæ, ib.

Fama bona non debet præſumi, quando hæc præſumptio redundat in præjudicium ejus pro quo præſumitur, ib.

Per quos teſtes bona vel mala fama eſt probanda, ib. num. 45. pag. 243.

Id quod ſufficit ad probandam bonam famam, non ſufficit ad probandam malam, ib.

Teſtes non probant bonam vel malam famam, niſi deponant de loco, in quo viget, ib.

Quæ requiruntur ad probandam famam nudam, ib. num 40. ib.

Fama non eſt niſi opinio, & per hoc non debet cenſeri vana, ſi ſit virorum recta & honeſta vita, ib.

FAMILIARIS.

V. Domeſticus.

Teſtis familiaris an admittatur, q. 12. art. 11. nu. 41. pag. 122.

Quis ſit familiaris, ib.

FA-

NOTABILIVM.

FATUUS.

V. Demens, furioſus.
Fatuus delinquens non punitur, qu. 28. art. 2. nu. 35. pag. 40.

FERIATUS DIES.

Teſtes examinati die feriato, an probent, qu. 15. art. 5. num. 84. p. 219.
Hoc non verificatur apud Regulares, ib.

FESTINANTER SENTENTIA DATA.

Feſtinanter dari non debet ſententia, qu. 29. art. 3. nu. 65. p. 427.
Suſtinetur tamen ſi ab ea non appelletur, ib.

FICTIO, FINGERE.

Quid ſit fictio juris, quaſt. 28. art. 11. nu. 2. pag. 260.
Fictiones & ſimulationes, quibus Judex utitur ad hoc ut Reus confiteatur, licet admittantur in foro fori, in foro Dei damnant Judices, qu. 23. ar. 2. nu. 28. pag. 299.
Quæ ſint hujuſmodi ſimulationes, quibus judex licitè uti poſſit, ib. num. 30. pag. 300.
Judex an poſſit fingere & ſimulare cum Reo dicendo ſe ſcire totum factum, qu. 23. ar. 2. nu. 20 p. 298.
Judex ubi utitur ſimulationibus laudabilibus debet id in ſcriptis per Notarium redigere, ibid.
Fictiones deceptoriæ inducunt ſuggeſtiones, V. Suggeſtio.

FISCUS.

Fiſcus ſeu Procurator Univerſitatis habet locum pulſantis judicem, q. 8. art. 1. nu. 2. p. 69.
Fiſcus non tenetur probare Reum contumacem deliquiſſe, q. 24. a. 12. num. 12. p. 330.
Fiſcus procedere non poteſt contra confeſſum, niſi probata qualitate, qu. 24. art. 4. num. 41. p. 313.
Fiſcus ex confeſſione facti, quod eſt delictum, habet præſumptionem excludentem qualitatem, quæ delictum excuſat, ib. num. 43. pag. 314.
Non tamen totaliter reprobare poteſt qualitatem excuſantem delictum, ſed facultatem dare debet inquiſito, ut illam probet, ib. nu. 44. ib.

FLAGRANTI IN CRIMINE.

Flagranti in crimine juris ordo non ſervatur, Vide ſummarium articuli 2. p. 99.
Praxis & forma terminandi proceſſum reperti in flagranti crimine, P. cap. 9. nu. 214. p. 48.

FORMA.

Formæ diverſæ incipiendi proceſſum per accuſationem, inquiſitionem, P. cap. 1. per totum nu. p. 454.
Formæ plures probandi corpus delicti, ib. cap. 2. nu. 62. ibid.
Forma plures examinandi teſtes, P. cap. 3. num. 87. pag. 458.
Forma examinis teſtis in tortura, ib. num. 109. *& rejiciendi teſtem,* ib. num. 111. *& examinandi teſtem in tortura ſuper recognitione alicujus ſcripturæ,* nu. 113. pag. 465.
Forma citandi Reum, P. c. 4. nu. 116. p. 466.
Forma decreti carcerationis, ib. nu. 123. p. 467.
Forma admittendi exceptiones, P. cap. 5. nu. 128. ibid.
Formæ plures examinandi Reum, P. cap. 6. nu. 139. pag. 469.
Forma confrontationis & recognitionis Rei, ib. nu. 50 pag. 672.
Forma cogendi Reum ad reſpondendum præcisè, ibid. num. 55. pag. 474.
Forma dandi defenſiones, P. c. 7. nu. 156. p. 475.
Forma petendi repetitionem teſtium, ib. nu. 165. p. 476.
Forma petendi copiam proceſſus, ib. nu. 169. p. 477.
Forma torquendi Reum, P. c. 8. nu. 170. ib.
Forma citationis ad ſententiam, Prax. cap. 9. nu. 191. pag. 481.
Formæ plures ſententiarum, ib. num. 195. p. 482.
Forma appellandi, P. c. 10. nu. 217. p. 488.
Forma compoſitionis cum Judice, ib. nu. 233. ib.

FUGA, FUGIENS.

Fugiens de domo, in qua audita ſunt vociferationes, fuga facit indicium ad torturam, qu. 16. art. 5. nu. 85. p. 249.
Fuga & occultatio faciunt præſumptionem non levem, qu. 16. art. 6. nu. 90. p. 250.
Quæ requiruntur ad hoc, ut fuga faciat indicium ad torturam, ib. nu. 91. & ſeqq. ib.
Fuga eſt indicium remotum, & minorem vim habet quàm inimicitia, ib. nu. 97. p. 251.
Fuga quando ſemiplene probat, ibid.
Fuga de ſe ſola non facit indicium ad tranſmittendam inquiſitionem abſenti, ib. num. 98. ib.
Fuga ſocii criminis de ſe ſola non facit indicium ad torturam, ib. num. 99. ib.
Comparitio ſpontanea in judicio tollit præſumptionem ortam ex præcedenti fuga, ib. nu. 100. pag. 252.
Fuga non probat ſemiplene, nec ſufficit ad puniendum fugientem, niſi fuga eſſet delictum, ib. nu. 101. ibid.
Quid dicendum ſit de fuga famuli à domino, vel officialis tempore ſindicatus, aut præſtantis auxilium ad fugam, ib. nu. 102. ib.
A quibus oriatur ſuſpicio fugæ? qu. 21. art. 3. nu. 20. pag. 281.
Quis dicatur carceris fractor, & quomodo puniantur fugientes à carceribus, V. carcerum violatores.

FUROR, FURIOSUS.

Furor, dementia, freneſis mentis, mentis captio & fatuitas ſunt cauſa minuendi pœnam, & aliquando illam tollendi, qu. 28. art. 2. num. 35. p. 403.
Quomodo Reus ſit puniendus, ſi furor adveniat poſt delictum commiſſum? ib. nu. 36. p. 404.
Furioſus pro quocumq; delicto in furore commiſſo non eſt puniendus, ib. nu. 37. ib.
Quid ſi ex culpa ſua evaderet furioſus, ib.
Furioſus delinquens non punitur; vide ſummarium, quaſt. 28. art. 2.

FURTUM.

Furtum eſt cauſa inimicitiæ capitalis, quaſt. 16. art. 3. num. 48. p. 244.
Res furtiva inventa apud aliquem, an faciat indicium ad torturam, qu. 10. art. 8. nu. 113. p. 254.
Famulus habens apud ſe rem domini, præbet indicium ad torturam, ib.
An Regattertus, qui publicè tenet res venales illaſque vendit, teneatur nominare illum, à quo rem habuit, ibid.
Furtum ſive relinquat poſt ſe, ſive non relinquat aliquod ſignum, probandum eſt, quod res furata fuerat in loco, in quo dicitur furata, quaſt. 20. art. 1. num. 22. p. 272.
Furtum relinquens veſtigium illud debet verificari & recognoſci, ibid. num. 23. & 32. p. 272. & 273.
Res furata niſi fuerit inventa & Confeſſione Rei verificata, Reus non poteſt damnari ad pœnam ordinariam, ib. num. 23. p. 272.
Furtum ubi non relinquit poſt ſe veſtigium, ad ſumendas informationes ſufficit, quod præcedat querela, non tamen ad Reum interrogandum, carcerandum, & torquendum, ibid. num. 24. & 32. p. 272. & 273.
Ad furtum ſufficit, quod appareat rem non fuiſſe furantis, ib. nu. 32. pag. 273.

Invento indicio furti contra aliquem, poteſt judex procedere ad capturam & torturam Rei, ib. num. 33. ibid.

FUSTIGATUS.

Fuſtigatus repellitur à teſtimonio, qu. 12. art. 19. num. 94. pag. 135.

G.

GENERALIS.

GEneralis in Ordine Prædicatorum eſt Prælatus immediatus omnium Fratrum, Conventuum, & Provinciarum, ideo poteſt omnium cauſas ad ſe avocare, qu. 2. art. 2. num. 11. pag. 5.

Poteſt etiam ſententiam à ſe latam mutare, q. 29. a. 4. num. 70. pag. 529.

A Generali Ord. Præd. Delegatus an cenſendus ſit delegatus à Principe, qu. 2. ar. 3. nu. 33. pag. 9.

GRADUS.

V. Dignitas.

Graduum conſanguinitatis & affinitatis computatio, qu. 12. art. 12. num. 47. pag 12.

GRAVATUS.

Gravatus omnis injuſtè appellare poteſt, non verò non gravatus, qu. 32. nu. 8. pag. 443.

A gravamine ſucceſſivo appellatur etiam poſt decem dies, ib. num. 10. pag. 444.

A gravamine futuro in aliquibus caſibus appellari poteſt, ib. pag. 447.

Ab injuſto gravamine quomodo Regulares appellare poſſint, ib num. 27. & ſeqq. pag. 448.

GRAVE.

V. Delictum, Indicium.

Grave indicium, vel graviſſimum quale ſit, q. 16. ar. 1. num 5. pag. 156.

Gravia vel levia delicta, quæ ſint, q. 4. art. 1. num. 6. pag. 45.

Unde colligatur gravitas vel levitas delictorum, ib. num 10. & ſeq. pag. 41.

Arbitrarium eſt judici judicare, an delictum ſit grave, ib. num. 16. pag. 46.

H.

HABILIS.

HAbiles teſtes qui ſint, quæſt. 12. art. 1. per totum, pag. 112.

V. Teſtis idoneus, Teſtis inhabilis.

HYSTRIONES.

Hyſtriones ſeu buffones à teſtimonio repelluntur, q. 11. art. 19. num. 91. pag. 135.

I.

JACTANTIA.

JActationes an & quale indicium faciant, qu. 16. art. 6. num. 112. pag. 254.

IDONEUS.

Idoneus teſtis quis ſit, q. 12. art. 1. per totum, pag. 112.

V. Teſtis idoneus, Teſtis inhabilis.

IGNORANTIA.

Ignorantia quomodo excuſet à pœna, ſeu allegari poſſit in judicio, qu. 28. art. 1. nu. 22. pag. 400.

Ignorantia eſt cauſa minuendi pœnam, qu. 28. art. 2. nu. 23. ib.

Quomodo ignorantia invincibilis, & etiam probabilis excuſet à pœna, ib. nu. 47. pag. 406.

Et quomodo ignorantia craſſa, ib. num. 48. pag. 407.

IMMUNITAS ECCLESIÆ.

Immunitate Eccleſiæ an gaudeant Eccleſiaſtici in ordine ad eorum Judices, quæſt. 25. art. 3. num. 71. pag. 252.

An gaudeat captus extra Eccleſiam, & per Eccleſiam ductus, ib. pag. 253.

Religioſi non gaudent immunitate in propriis Eccleſiis, bene verò in extraneis, qu. 21. art. 3. num. 29. pag. 283.

IMPEDIENS.

Impediens capturam alicujus quomodo puniendus, V. Carcerum violatores.

IMPLICITUM.

Plures caſus implicitæ confeſſionis, qu. 23. art. 12. per totum, pag. 327.

IMPOSSIBILE.

Impoſſibilis confeſſio non ſubſiſtit, qu. 23. art. 3. num. 18. pag. 306.

IMPUBES.

Quomodo puniendi ſunt impuberes, qu. 28. art. 2. nu. 27. pag. 401.

Quomodo puniantur minores etiam impuberes, ſecundam Curiam Romanam, ib. nu. 29. p. 402.

Quando admittantur in teſtimonium, qu. 12. art. 4. num. 11. & 12. pag. 114.

Impubes à teſtimonio repellitur, ib. per totum.

Impubes mitius punitur, qu. 28. art. 2. num. 24. & ſeq. pag. 400.

IMPUNITAS.

V. Confeſſio facta ſpe impunitatis.

Quando Judex ex promiſſione impunitatis extorquet Rei confeſſionem, eſt quartus modus ſuggeſtionis, qu. 23. art. 2. num. 31. pag. 300.

Princeps promittens impunitatem tenetur illam concedere, ib. num. 32. ib.

Quid dicendum ſit de Judice promittente impunitatem, & non habente authoritatem dandi illam, ib. num. 33. ib.

Adducuntur opiniones variæ, ib. num. 34. ib.

Judex extrahens Reum de loco ſacro mediа expreſſa promiſſione impunitatis tenetur illum in eum locum reſtituere, ib. nu. 38. pag. 301.

Princeps Reum confeſſum ſub ſpe impunitatis à Judice inferiori promiſſa an poſſit damnare, ib. num. 39. pag. 302.

Promiſſio impunitatis non tollit vim aliarum probationum, nu. 40. ib.

Judice potente concedere impunitatem, illamque promittente, talis promiſſio non eſt illicita, ib. num. 55. pag. 303.

INCERTITUDO.

Incertitudo delinquentis an & quando pœnam minuat, qu. 28. a. 2. num. 55. pag. 408.

INCHOARE.

V. Accuſatio, Denunciatio, Inquiſitio.

Ad inchoandum ritè proceſſum quæ ſpectent, Praxis c. 1. per totum, pag. 458.

INCIDENTER.

Incidenter facta confeſſio an & quando valeat, qu. 23. art. 7. per totum pag. 317.
De incidenter cognito delicto an & quando et poſſit procedi ſervata eadem tela proceſſus, ibid.
Incidenter cognitum delictum, qualiter poſſit puniri, ibid.

INCONSTANTIA.

Inconſtantia Rei, ſeu vacillatio, titubatio, & ſimilia faciunt aliquam præſumptionem, non vero indicium ad torturam. qu. 16. art. 4. per totum, n. 74. pag. 247. q. 22. art. 3. nu. 3. pag. 306.

INCONTINENTI.

Incontinenti ſi ſe corrigat teſtis ſecundum ejus dictum attenditur, q. 14. art. 5. num. 50. & 51. pag. 182.
Quid dictio incontinenti importet, ib. nu. 50. ib.
Confeſſio Rei incontinenter revocata, an ei noceat, q. 23. art. 8. nu. 73. pag. 320.
Quæ dicatur confeſſio facta incontinenti. ib.

INDICIUM.

Indicium quid ſit, qu. 16. art. 1. nu. 1. Ejus deſcriptio explicatur, ib.
Indicium multipliciter diſtinguitur, ib. num. 3. & ſeq. pag. 235.
Quid ſit indicium indubitatum & non indubitatum, quid leve, grave, & graviſſimum. & quid proximum & remotum, ib. nu. 3. & ſeqq. pag. 234.
Indicium in judicio quando probat, ib. nu. 7. pag. 235.
Indicia ad torturam debent eſſe gravia & urgentia, ib. art. 2. nu. 13. pag. 237.
Quomodo delatio armorum indicium faciat, q. 56. art. 5. num. 79. pag. 248.
Converſatio cum male viventibus an indicium faciat, ib. num. 80. pag. 249.
Aſſiſtentia cum armis tempore & loco commiſſi delicti an indicium faciat? ib. nu. 80. pag. 249.
Sollicitatio apud judicem ad hoc, ut Judex procedat contra delictum an faciat indicium, ib. nu. 81. ibid.
Taciturnitas ejus, qui tenetur denunciare delictum, facit indicium, ib.
Emptio veneni facta. paulo antequam aliquis interierit, an faciat indicium, ib. num. 84. ib.
Vociferatio & auxilii invocatio an faciat indicium, ib. nu. 85. ib.
Præparatio armorum, inſtrumentorum, pedis forma relicta, phiſonomia, ſecreta locutio, & alia ſimilia, an faciant indicium, ib. nu. 86. ib.
Indicium facit qualitas patria, conditio parentum, mala filiorum educatio, ib. num. 87. ib.
Ex indiciis remotis, & non indubitatis non poteſt aliquis criminaliter damnari, ib.
Jactatio potentis poteſt etiam indicium facere ad torturam. ib. nu. 112. pag. 254.
Indicium facit ad torturam deprehenſio in actu proximo delicto, q 16. ar. 9. nu. 121. pag. 255.
Indicium quando venire poteſt ſub nomine præſumptionis, qu. 17. art. 1. nu. 28. pag 261.
Indicia indubitata inducunt violentam præſumptionem, ibid.
An ex indiciis indubitatis poſſit Reus puniri in pœnam ordinariam, ib. num. 28. & 29. ibid.
Unum indicium indubitatum non ſufficit ad Reum damnandum, ibid.
Quid requiratur ad hoc, ut indicium ſemiplene probet, qu. 20. art. 1. num. 6. pag. 276.
Dantur plura indicia indubitata, ex quibus delictum deductum ex natura rei non præſumitur, ſed ſcitur ſic eſſe, & non eſſe, qu. 17. art. 1. nu. 15. pag. 259.
Indicium verum & certo probatum eſt certum ſaltem moraliter, ib. num. 13. ib.
Indicia alia ſunt leviora, alia vehementiora, & alia indubitata, quæ propriè non faciunt præſumere, ſed ſcire, ſi ſint probata, ib. num. 16. pag. 260.
In quibus caſibus conveniant & differant indicium, præſumptio, ſuſpicio, & conjectura, ib. num. 24. pag. 261.
Urgentiora indicia requiruntur ad tranſmittendam inquiſitionem, quam ad Reum interrogandum, qu. 8. art. 5. num. 10. pag. 71.
Arbitrarium eſt Judici decernere, quæ ſint indicia ſufficientia, ib.
Indicia indubitata quomodo debent eſſe probata, q. 29. art. 1. num. 8. pag 412.
Ex indicio indubitato (quod eſt res ſenſibilis) per diſcurſum alia res colligitur, quæſt. 24. art. 2. num. 8. pag. 336.
Indicium eſſe indubitatum à Judice conſiderandum eſt, ib. num. 14. pag. 337.
Conſequentia per quam ex indiciis infertur delictum, debet eſſe certa, ib. num 16. pag. 338.
Res relicta in loco delicti indicium facit contra delinquentem, qu. 16. art. 8. nu. 119. pag. 255.
Conſortium ſuſpectum cum aliquo an faciat indicium ad torturam. ib. nu. 120. ib.

INFAMIA, INFAMIS.

Infamiæ ſolemnitas omnino non eſt de ſubſtantia judicii, qu. 7. art. 3. num. 17. pag. 64.
Infamia an debeat præcedere inquiſitionem, V. Inquiſitio.
An infamia ſit ſufficiens ad conſtituendum Reum in judicio, qu. 8. art. 2. nu. 10. pag. 71.
Infamia pura in judicio probata non citato Reo, non ſufficit ad interrogandum Reum, ib. nu. 11. ib.
Solemnitas infamiæ non eſt de ſubſtantialibus juris. ib. art. 10. num. 53. p. 81.
Non eſt ad unguem ſervanda à Judicibus Regularibus, ſed debent procedere juxta ſua ſtatuta & conſuetudines, ibid.
Quid ſit ſervandum in Ordine Prædicatorum, ib.
Quid ſentiant Pontifices circa hoc, ib. num. 54. & 55. ibid.
Multiplex infamiæ diviſio. quæſt. 12. art. 13. num. 48. pag. 125.
Infamia quando habet locum conteſtationis litis, q. 15. art. 5. num. 74. pag. 208.
Ad delictum inquirendum an præcedere debeat infamia? qu. 15. art. 8. num. 94. pag. 221.
Infamia repellit à teſtimonio, V. Teſtis infamis.

INFIDELIS.

Non poteſt eſſe teſtis, qu. 12. art 18. num. 86. pag. 134.

INHABILIS.

V. Teſtes inhabiles.
Inhabilitas eſt cauſa legitima judicem recuſandi, qu. 3. art. 6. nu. 155. pag. 36.
Inhabiles teſtes qui dicantur, qu. 12. per totam, p. 212.
Teſtes regulariter non præſumuntur inhabiles, q. 12. a. 19. num. 102. pag. 137.
Ut teſtis repellatur, probanda eſt inhabilitas in ſpecie, ib. art. 20. nu. 102. ib.
In judicio ſummario teſtes inhabiles admittuntur cum ſuis imperfectionibus, q. 12. art. 21. per totum, p. 140.
Inhabiles teſtes quantum probent, ib. art. 23. per totum, num. 133. pag. 146.
Quid ſi examinentur ubi non debent, ib.
Plures caſus in quibus judex poteſt rejicere teſtes inhabiles, etiam parte illos admittente, qu. 12. art. 20. nu. 112. pag. 137. & qu. 15. ar. 6. nu. 86. pag. 219.

INIMICUS, INIMICITIA.

Inimicitia capitalis eſt ſufficiens ad recuſandum judicem, qu. 3. art. 6. num. 110. pag. 31.
Iudex videre debet quis ſit inimicus capitalis, & inimicitia capitalis. qu. 16. art. 3. nu. 64. pag. 245.
Inimicitia duplex, gravis & levis, ſeu capitalis & non capitalis, quæ ſit vera, ib. nu. 47. pag. 244.
Explicantur plures cauſæ inimicitiæ capitalis, ib. & ſeq.
Inimicitia capitalis cauſata ex accuſatione cauſæ criminalis præſumitur tam reſpectu ejus, cui movetur cauſa criminalis, quam reſpectu moventis, ib. nu. 50. ib.
Iudex ex facti qualitate & Regionis conſuetudine poteſt arbitrari inimicitiam oriri etiam ex injuria facta conjunctis ultra quartum gradum, ib. num. 52. ib.
In quibus caſibus præſumitur inimicitia, ib. num. 55. pag. 245.
In quibus caſibus contrahitur inimicitia cum Iudice, Advocato & Procuratore. ib. num. 62. & 63. ib.
Parva inimicitia reddit teſtem diminutæ fidei, ibid. num. 64. ib.
Quantum probet inimicitia etiam capitalis, ib. num. 65. pag. 246.
Inimicitia capitalis etiam orta ex cauſa offenſa facit præſumptionem contra inimicum, ib.
Inimicitia capitalis ſe ſola nec etiam probat ad dandam torturam, ib. num. 66. & 68. ib.
Inimicitia capitalis ſi ſit adminiculata, ſufficit ad torquendum, ib.
In quibus caſibus inimicitia capitalis eſt ſufficiens ad torturam, ib. n. 67. ib.
Inimicitia in illis caſibus, in quibus non facit indicium ad torturam, non facit indicium ſufficiens ad transmittendam inquiſitionem Reo abſenti ad effectum damnandi illum ut contumacem, ib. nu. 68. pag. 247.
Inimicitia capitalis ſolum facit indicium ſufficiens ad inquiſitionem generalem, non autem ad inquiſitionem ſpecialem ſimpliciter, ib. nu. 71. ib.
Quomodo inimicitia ſufficiat ad formandum decretum de captura. ib. num. 72. ib.
Si inimicitia non ſit plene probata, non probat, ib. num. 73. ibid.
Inimicitia quomodo probetur, ib.
Inimicitia capitalis teſtem inhabilem reddit de jure divino & humano, qu. 11. art. 6. nu. 15. pag. 116.

INJURIA.

Injuria perſonalis alicui illata, & offenſa facta conſanguineo eſt cauſa inimicitiæ capitalis, qu. 16. ar. 3. num. 52. pag. 244.
Injuria gravis verbis vel ſcriptis illata etiam contra abſentem eſt cauſa inimicitiæ capitalis, ib. num. 53. ibid.
Verbalis injuria inter perſonas viles non eſt cauſa inimicitiæ capitalis, ib.
Injurians ſi habet animum injuriandi per verba contumelioſa, vera inimicitia colligitur, ib.

INNOMINATUM.

Innominatum delictum quod dicitur, & an idem ſit delictum extraordinarium, & innominatum, qu. 4. art. 1. num. 5. & 6. pag. 44.

INNOCENS.

V. Iudex in ordine ad ſententiam.
Innocens injuſte damnatus ſecundum allegata & probata an poſſit per vim ſe defendere, qu. 20. art. 3. num. 48. pag. 287.
Adducuntur opiniones variæ, ib.
Sententia contra innocentem data non obligat in foro conſcientiæ, ib. nu. 52. pag. 288.
Innocens damnatus ad carceres perpetuo, ſeu ad triremes in foro conſcientiæ fugere poteſt, ib.

INNOVARE.

Innovandum nihil eſt appellatione pendente, qu. 32. num. 14. pag. 445.
Innovare non poteſt iudex intra terminum datum Reo ad ſui defenſionem, qu. 25. art. 1. nu. 3. p. 339. art. 4. num. 40. pag. 347.

INOBEDIENTIA.

Inobedientia eſt cauſa inimicitiæ, qu. 16. art. 3. num. 57. pag. 245.

INQUISITIO.

Inquiſitio quid ſit, q. 8. art. 1. nu. 1. p. 69.
Modus procedendi per inquiſitionem licitus eſt in jure canonico & civili, ib.
Diſtinguitur inquiſitio in generalem & ſpecialem, & quid ſit utraque, ib. num. 2. ib.
Diſtinguitur etiam in inquiſitionem generalem, ſpecialem & mixtam, ſeu in generaliſſimam, generalem, & ſpecialem, ib. nu. 3. pag. 70.
Diſtinguitur etiam in inquiſitionem paternam & judicialem, ib. num. 4. ib.
Explicatur quid ſit paterna & ſubdividitur, ib. nu. 5. ibid.
Inquiſitio judicialis per ſe primo ordinatur ad publicam vindictam, ib. nu. 6. ib.
Diſtinguitur in genericam, & ſpecificam, ſeu in inquiſitionem factam inſtante accuſatore, & in inquiſitionem factam ex officio judicis, ib.
Ad inquiſitionem generalem, ſeu generaliſſimam non neceſſario debet præcedere infamia delicti, ſeu delinquentis, ib. art. 2. num. 7. pag. 71.
Inquiſitio ſpecialis & juridica non poteſt fieri à judice ordinario ſeu delegato, niſi præcedat infamia, ib. num. 8. ib.
Ad hanc inquiſitionem ſufficit infamia publica vel frequens inſinuatio, ib.
Ad inquiſitionem juridicam qua infamia non ſufficit, ib. num. 9. ib.
Ad inquiſitionem ſpecialiter contra Reum non præmiſſa inquiſitione generali neceſſario debet præcedere infamia, ib. nu. 12. ib.
Ad inquiſitionem delicti an requiratur, quod delictum ſit famoſum, q. 8. art. 3. num. 13. p. 72.
De qua inquiſitione locuti ſunt Pontifices volentes quod infamia præcedat inquiſitionem, ib. nu. 14. ib.
Iudex an poſſit ſpecialiter inquirere contra denunciatum de delicto infamatum, ib. art. 4. nu. 15. ib.
Iudex non poteſt inquirere ſpecialiter contra indiciatum non diffamatum, qu. 8. art. 5. num. 17. p. 73.
Si præcedant indicia ſufficientia, poteſt judex inquirere ſpecialiter contra non diffamatum, ib. nu. 18. ibid.
Indicia levia non ſufficiunt ad prudenter inquirendum, ib.
In quibus caſibus non eſt neceſſe, quod inquiſitionem præcedat infamia, quæſt. 8. art. 6. num. 19. & ſeq. pag. 74.
Inquiſitio eſt actus judicis inveſtigantis, quod ius requirat, ut illud decernat, ib. art. 7. nu. 25. p. 75.
Iudex quando procedit ad inquiſitionem partis aut perſonæ privatæ dicitur inquiſitio per viam accuſationis, ibid.
Quando autem procedit ex officio, ſeu ad inſtantiam Univerſitatis dicitur inquiſitio per viam inquiſitionis, ib.
In inquiſitione per accuſationem quomodo infamia gerat vicem accuſatoris, infamia deficiente, ib. num. 26. ibid.

Quo-

Quomodo judex ex inquiſitione generali poſſit procedere ſpecialiter per inquiſitionem contra aliquem, ib. num. 27. pag. 76.
Inquiſitio ſpecialis ſupponit delictum, ib. nu. 28. ib.
Superior in quo caſu poteſt inquirere generaliter per inquiſitionem mixtam extra tempora ſtatuta, q. 8. art. 8. num. 36 & 37. p. 77.
Ad inquirendum generaliter de delicto non eſt neceſſe, quod delictum ſit diffamatum, ſed ſufficit quæcumque veriſimilis & probabilis ejus ſuſpicio, ibid.
Ad inquiſitionem generalem ſeu mixtam an ſit neceſſe quod præcedat infamia, qu. 8. art. 9. nu. 41. & 42. pag. 78.
Conſuetum eſt, quod Judices Eccleſiaſtici, ſæculares & Regulares ex officio inquirant nulla præcedente infamia, ib. num. 43. pag. 79.
Quid circa hoc ſentiat Innocentius III. Cap. qualitercunque cum oporteat, Cap. Inquiſitionis, ibid. nu. 44. & ſeqq. ib.
De jure antiquo eſt prohibitum procedere criminaliter per viam inquiſitionis generaliter aperientis viam inquiſitioni ſpeciali nulla præcedente infamia, ib. num. 47. p. 80.
Voluerunt Pontifices quod ad cognoſcendum de aliquo delicto vel præcedat infamia, vel quod denuncietur ab accuſatore, ib. nu. 48. ib.
Quomodo modus procedendi per ſimplicem denunciationem ſit modus procedendi per inquiſitionem, ib. num. 49. ib.
Quid ſit dicendum, ſi verum eſt, quod inquiſitio generalis non parat viam ad inquirendum contra aliquem, ſi non ſit diffamatus de delicto, ib. num. 50. ſeq. ib.
Judex ex denunciatione ſpecifica, vel inquiſitione generali, vel ex particulari deponente de delinquente non diffamato poteſt ex officio procedere, ib. nu. 52. ibid.
Regularis in inquiſitione generali convictus de delicto poteſt damnari, & quomodo hoc ſit faciendum, qu. 8. art. 11. num. 57. & 58. p. 82.
Talis inquiſitio dicenda eſt ſpecialis, annexa tamen generali, ib. nu. 59. ib.
Inquiſitio in hoc caſu non gerit vicem actoris, ib.
Inquiſitio generali, habita notitia de delicto, & delinquente in particulari, poteſt ſpecialiter inquirere, & teſtes in ſingulari interrogare, ib.
Quid debeat facere judex, ſi incidenter habeat notitiam alterius delicti non connexi cum eo, de quo principaliter agit, ib. num. 60. ib.
Qui in inquiſitione generali manifeſtat judici aliquod delictum, vel aliquem delinquentem in ſingulari, aperit viam ad ſpecialiter inquirendum, qu. 8. art. 12. num. 61. pag. 83.
In inquiſitione generali, ſi denuncians ſit actor, non poteſt eſſe teſtis, bene verò denuncians ex officio, & quomodo hoc verificetur, ib. num. 62. ib.
Primus qui in inquiſitione generali denunciat in ſingulari delictum delinquentis non eſt teſtis, ib. num. 64. pag. 84.
Inquiſitio generalis non ordinatur præcisè ad correctionem morum & ſalutem privatam, ſed ad bonum commune univerſitatis, & ad corrigendos delinquentes, ib. pag. 84.
Non eſt deveniendum ad punitionem & inquiſitionem ſpecialem niſi ſervato ordine juris, ib.
Qui poſt primum denunciatorem in inquiſitione generali examinati ſunt, habentur ut teſtes, ib. nu. 65. ibid.
Quomodo reſpectu delicti manifeſtati in ſpeciali in inquiſitione generali datur inquiſitio ſpecialis, ib.
Inquiſitio duplex, qu. 8. art. 13. nu. 70. p. 85.
Quæ ſunt conditiones legitimæ inquiſitionis, ib.
Quæ ſunt ſervanda à Regularibus in legitima inquiſitione, ib.
Forma plures incipiendi proceſſum per viam inquiſitionis, P. c. 1. à p. 454.
Forma incipendi proceſſum ex inquiſitione generali, P. cap. 1. num. 10. p. 455.
Plures formæ incipiendi proceſſum per viam inquiſitionis, P. c. 1. per totum, ib.

INSORDESCENTIA.

Inſordeſcens in excommunicatione per annum poſt legitimam citationem habetur ut contumax, & punitur, qu. 23. art. 1. nu. 136. pag. 352.

INSTANTIA.

Vide Defenſio.
Judex quando poteſt contra inquiſitum procedere poſt peremptam inſtantiam, q. 25. a. 10. num. 128. & ſeq. pag. 365.
De jure Canonico inſtantia non perit ob lapſum temporis, ib. nu. 129. ib.
Inſtantia perempta non proceditur contra Reum, qu. 25. art. 10. per totum, num. 125. pag. 364.

INSTRUCTUS.

V. Teſtis inſtructus.
Teſtis inſtructus eſt ſuſpectus, qu. 14. art. 8. per totum, num. 91. pag. 189.

INSTRUMENTUM.

V. Scriptura.
Inſtrumentum continens delictum factum de conſenſu Rei quomodo probat contra illum, qu. 18. num. 3. pag. 266.

INTERESSE.

Intereſſe habens in cauſa repellitur à teſtimonio, q. 12. a. 7. num. 26. pag. 118
In cauſa propria Judex non poteſt judicare, q. 3. art. 6. num. 117. pag. 33. qu. 25. art. 6. num. 67. pag. 351.

INTERLOCUTORIA.

Interlocutoriam ſententiam poteſt judex revocare.
Ab interlocutoria ſententia habente vim definitivæ poteſt appellari, Et quando infert damnum irreparabile per appellationem, q. 32. nu. 8. pag. 443.
Appellationis ab interlocutoria requiſita, ib. num. 9. ibid.

INTERPRETATIO.

Interpretatio facienda eſt, quæ delictum excludat, videlicet minuatur, qu. 25. art. 7. num. 84. & ſeqq. pag. 356.
Lex prohibens benignè eſt interpretanda. qu. 27. art. 3. num. 27. pag. 392.

INTERROGATORIA.

V. verb. Examen.
Interrogatoria ſuggeſtiva fugienda, & quæ ſint talia, V. verb. Suggeſtio.
Interogari non poteſt Reus de sociis criminis non præcedentibus indiciis, & quid ſervetur de conſuetudine, qu. 22. art. 2. num. 52. pag. 304.
Quomodo interrogari non debeat Reus de non pertinentibus ad cauſam, quæſt. 21. art. 1. num. 12. pag. 296.
Interrogatoria fieri debent in idiomate cognito à Reo, ib. nu. 15. pag. 297.
Interrogari non debet teſtis de his, quæ non poteſt fateri niſi revelando ſuam turpitudinem, qu. 15. art. 8. num. 104. pag. 224.

INVERISIMILE

Inveriſimile deponens non probat, qu.14. art. 2. num. 17. pag. 175.

Inveriſimilis confeſſio non probat, qu. 23. art. 3. nu. 18. pag. 309.

IRACUNDIA.

Quomodo delictum in ira commiſſum ſit puniendum? qu. 28. art. 2. num. 38. pag. 404.

Parva iracundia non excuſat à pœna, ib. num. 39. pag. 405.

Quatis iracundia invalidet contractum, & liis excuſet à pœna, ib.

Ira non excuſat à pœna, ſi delictum poſt iracundiam committatur, ib. nu. 40. ib.

Quid dicendum ſit, ſi iracundia non oriatur ex iuſta cauſa, ib.

Quæ dicuntur de iracundia, dicenda ſunt de amore cum proportione, ib. num. 41. ib.

IUDÆUS.

V. Delegatus.

Iudæus poteſt eſſe teſtis contra iudæum, & infidelis contra infidelem, qu. 12. art. 18. num. 87. p. 134.

Et an contra Chriſtianum, ib. p. 134.

Iudæus non poteſt eſſe teſtis, ib.

IUDEX.

Iudex ſententiam erroneam ex defectu notarii poteſt corrigere, qu. 29. ar. 4. nu. 71. pag. 429.

Iudex terminato officio ſuo non poteſt ſententiam à ſe latam declarare, ib.

Iudicem non poſſe ſententiam revocare eſt iuris ſolemnitas, ad quam non tenentur Regulares, qui poſſunt iudicare non ſervato iuris ordine. ibid. n. 70.

Quænam ſint qualitates veri iudicis, qu. 2. art. 1. n. 2. pag. 3.

Quot ſunt genera iudicum, ib. ar. 2. num. 3. ib.

Quis ſit iudex ordinarius, ib.

Iudex quomodo ſe habet ut ordinarius, & non ut delegatus, ib. nu. 4. ib.

Iudex ordinarius cauſas alteri delegatas poteſt ad ſe avocare etiam re non integra, ib. nu. 6. p. 4.

Qui ſunt iudices ordinarii in Regularibus, ib. num. 7. & 8. ib.

Et qui in Ordine Prædicatorum, ib. nu. 9. ib.

Iudex ordinarius quomodo poſſit reſiſtere iudici delegato iniuſtè, notoriè & nulliter agente, ibid. art. 3. num. 30 pag 9.

Et quando illum punire poſſit, ib. num. 31. ib.

Quis ſit iudex delegatus, V. Delegatus.

Iudex ex multiplici cauſa eſt incompetens, qu. 25. a. 7. num. 65. & 66. pag. 351.

Ad iudicis officium ſpectat, ne aliquis gravetur, q. 12. art. 15. nu. 73. & 77. pag. 132. & qu. 15. art. 8. nu. 101. pag. 224.

Iudex tenetur ex officio quærere Rei innocentiam, qu. 23. art. 12. num. 121 pag. 330.

Iudex Eccleſiaſticus præcipuè dirigere debet ſuum arbitrium ex lege divina, naturali, & Sacris Canonibus, qu. 27. a. 5. nu. 46. pag. 394.

Iudex non poteſt iudicare ex ſcientia privata, V. Iudex in ordine ad ſententiam.

IUDICIS ARBITRIUM.

Diſtinguitur arbitrium in liberum & regulatum à iure & æquitate, q. 27. ar. 1. nu. 1. p. 386.

Quæ arbitrio iudicis committuntur, ex legis principiis dirigi debent, ib. nu. 2. pag. 387.

Iudex de iure ex cauſa iuſta poteſt augere pœnas à lege ſtatutas, ib. num. 3. ib.

An poſſit extendi augmentum pœnæ ad pœnam mortis, diſtinctione indiget, ib. nu. 4. ib.

Quando qualitas auget delictum & mutat ſpeciem, cui de iure debetur pœna, Reus debet puniri illa pœna, ib. nu. 5. ib.

Varius eſt caſus imponendi pœnas ſecundùm legem & ſtatutum, ib. nu. 6. ib.

Si lex dirigat verba ad Reum, electio pœnæ pertinet ad arbitrium Rei, ſi verò ad iudicem, iudicis eſt eligere pœnam, ib. pag. 388.

In pœnis ſubordinatis non poteſt iudex eligere pœnas, ſi lex unam imponit principaliter alteram in ſubſidium, ib. num. 7. ib.

Circa augmentum pœnæ pro delicto duo debet obſervare Iudex, ib. nu. 8. ib.

Iudices ſuperiores poſſunt ex cauſa legitima pœnas augere. ib. num. 9. ib.

Inferiores iudices ſeu pedanei inconſulto Principe augere pœnas non poſſunt, ib. nu. 10 p. 389.

Cauſa augens pœnas eſt augmentum delicti, ib. nu. 11. ibid.

Circa augmentum pœnæ debet obſervari, an pœna ſit indiviſibilis, & an qualitas augens delictum mutet ſpeciem vel non, ib. num. 12. ib.

Pœna graviori, quàm ſit illa, quæ à iure eſt impoſita, non poteſt Reus puniri, ib. num. 13. ib.

Pœna non impoſita à lege pro qualitate augente delictum eſt in arbitrio iudicis pro qualitate delicti, ib. num. 14. ib.

Iudicium ſpectat ad iudicem cognoſcentem qualitatem aggravantem, ib.

Servata eadem ſpecie pœnæ poteſt intra latitudinem illius gravius delictum gravius puniri, ib. num. 15. ibid.

Inferiores iudices inconſulto Principe nequeunt pœnas graviores imponere, nec in cauſis gravioribus ſententiare, ib. nu. 16. pag. 390.

Punire delictum ſpecie diſtinctum ab eo, contra quod lex imponit pœnam, non eſt augere pœnam, ſed diſtinctum delictum punire, ib. num. 17. ib.

An delegatus abſque ſpeciali facultate poſſit alterare pœnam à lege ſtatutam, ib. num. 18. ib.

Quando iudex ex cauſa in caſu licito auget pœnam legis, debet illam in ſententia exprimere, ib. num. 19. p. 391.

Licèt appellare à iudice iniuſtè pœnam legis augente, ib. num. 20. ib.

Iudex in tribus caſibus poteſt punire Reum mitiori pœna, quàm ſit ſtatuta à lege, qu. 27. art. 2. nu. 21. pag. 391.

Quomodo iudex etiam inferior poſſit minuere pœnam in caſu delicti conſummati & plene probati, ib. num. 22. ibid.

Iudex non poteſt minuere pœnam, quæ concernit intereſſe tertii non ipſo conſentiente, ib. n. 23. ib.

Quid dicendum ſit, ſi concernat intereſſe fiſci, ib.

Si pœna pœnalis non debetur ex iuſtitia offenſo, iudex illam minuere poteſt, ib.

Iudex ſine iuſta cauſa minuens pœnam puniendus eſt, ibid.

Pœna capitalis minui poteſt ſecundùm conſuetudinem Curiarum, ib. num. 24. p. 392.

Quando in ſtatuto ſeu lege duæ imponuntur, iudex mitiorem imponere poteſt, ib. nu. 25. ib.

Iudex minuens pœnam à iure ſtatutam ſine iuſta cauſa peccat, & ſit infamis, ib.

Lex præcipuè ſi ſit pœnalis, non extenditur de caſu ad caſum, ſeu de perſona ad perſonam, ib. num. 27. ibid.

Quomodo hoc verificetur, ib. nu. 28. ib.

Iudex in caſu, pro quo lex pœnam non impoſuit, poteſt imponere pœnam taxatam ab alia lege pro caſu ſimili, ib. nu. 29. ib.

Quando pro aliquo delicto eſt impoſita duplex pœna legalis ſcilicet & ſtatutaria, iudex imponere debet pœnam ſtatutariam, ib. art. 4. nu. 30. pag. 393.

Etiamſi ſtatutum reſervet pœnas legales, ib. num. 31. ibid.
Quando ſtatutum non imponit pœnam, ſit recurſus ad pœnam legalem, ib.
Iudex attendere debet pœnam impoſitam à nova lege, ib. num 36 ib.
Niſi pœna legis antiqua ſit impoſita ipſo jure, ib.
Quomodo judex ſe gerere debeat in pœnis, quando in uno ſtatuto duæ pœnæ imponuntur, ib. nu. 37. ib.
Judex etiam ordinarius non poteſt pœnam, quam per ſententiam diffinitivam tulit, alterare, ib. art. 5. num. 38. ib.
Sententia ipſo jure nulla poteſt revocari, ib.
Quomodo judex poſt ſententiam latam illam moderari non poteſt, ſive procedat de jure civili, ſive canonico, ib. num. 39. pag. 394.
Quomodo Epiſcopus & Iudex Canonicus ordinarius poſſit ſententiam à ſe latam moderari, ib. num. 40. & 41. ib.
De jure civili Reus poſt datam ſententiam confitens delictum puniri poteſt, ib. num. 42. ib.
Delegatus ab inferiore judice ſententiam à ſe latam nec alterare, nec exequi poteſt, ibid. num. 43. ibid.
Secus dicendum eſt de delegatis à ſupremo Principe, aut ad univerſitatem cauſarum, ib.
Ordinarii ſive delegati, qui non poſſunt in pœnis à ſe latis diſpenſare, illas alterare non poſſunt, ib. nu. 44. ib.
Optimum eſt in ſententia ſibi reſervare facultatem augendi, vel minuendi pœnam, ib. nu. 45 ib.
Judex Eccleſiaſticus præcipuè dirigere debet ſuum arbitrium ex lege divina, & naturali, & ex ſacris Canonibus, ib. nu. 46. ib.

IUDEX IN ORDINE AD APPELLATIONEM.

V. Appellatio.

JUDEX IN ORDINE AD CAPTURAM.

V. Carcer.

JUDEX IN ORDINE AD EXAMEN REI ET TESTIUM.

V. Rei. vel teſtium examen.
Index quos teſtes examinare debet, qu. 15. art. 6. nu. 85. & ſeqq. pag. 219.
Index quid facere debeat, quando non poteſt per ſeipſum examinare teſtes, qu. 15. art. 1. num. 20. & ſeqq. pag 206.
Judex poteſt judicare, an teſtis in articulo mortis examinatus ſit mente & corpore gravatus, q. 15. art. 5. nu. 78. pag. 218.
Index an teneatur admittere omnes teſtes inductos ab accuſatore, ib. ar. 6. num. 85. pag. 219.
Index in criminalibus an poſſit rejicere teſtes inhabiles, ib. num. 86. ib.
Index cognitâ teſtium inhabilitate an teneatur monere accuſatorem, ut deſiſtat ab accuſatione, ib.
Index procedens per viam accuſationis, an poſſit examinare ſolos teſtes ab accuſatore inductos, ibid. & ſeqq. ib.
Index quando poteſt admittere reſponſionem relativam teſtis, qu. 15. art. 7. nu. 91. pag. 220.
Regularibus privilegiatis, ut judicent ſola rei inſpecta veritate, arbitrarium eſt hujuſmodi reſponſiones relativas admittere, ib.
Index ex juſta cauſa poteſt admittere depoſitionem teſtis in ſcriptis, ib. num. 93. pag. 221.
Index Regularis an poſſit recipere hanc depoſitionem ibid.
Index de quibus tenetur admonere teſtes, & de quibus interrogare, q. 15. art. 8. nu. 95. pag. 222.
Index in quo caſu non debet examinare teſtem, ib. nu. 100. pag. 223.
Index debet diligenter interrogare teſtem de circumſtantiis loci & temporis, qu. 15. art. 8. num. 107. pag. 225.
Index an poſſit audire teſtes extrajudicialiter, ib.
Index ſi ſuſpicetur quod teſtes ſint falſum depoſituri, bonum eſt examen differre, ib. nu. 109. ib.
Index omnino cavere debet à perjuriis, interrogationibus ſubornativis, & ſuggeſtivis, ib. num. 110. pag. 226.
Index quando debet interrogare de circumſtantiis ſuperfluis, ib.
Index quando non debet permittere, quod teſtes relativè reſpondeant, ib. num. 111. ib.
An Index debeat dare dilationem tum ad reſpondendum, tum ad conſulendum teſti id petenti, ib. nu. 112. ib.
Index non intelligens idioma teſtis aſſumat ſaltem unum interpretem, ib. nu. 113. ib.
An judex procedens inquiſitione generali poſſit interrogare teſtem in ſingulari, quæſt. 15. art. 9. num. 135. pag. 229.
Iudices ſeculares, & Regulares quomodo ſe gerere debeant in interrogatoriis, ib. num. 140. pag. 230.
Index quomodo procedere debet contra teſtem contradicentem Notario, q. 15. art. 10. num 158. p. 233.
Index ut perſona privata ſubornans per vias illicitas teſtes ut deponant an iis poſſit depoſitione, qu. 15. art. 8. nu. 101. pag. 224.
Quæ obſervanda ſunt à judice in interrogatione Rei, qu. 15. art. 1. num. 1. pag. 295.
Index Reum vel etiam teſtes admonere debet de ſanctitate juramenti & perjurii, ib. nu. 3. ib.
In quolibet conſtituto debet ei dare juramentum de veritate dicenda, ib. num. 4. ib.
Index Reum & teſtes interrogare debet clarè & diſtinctè, ib. num. 6. ib.
Si obſcura ſit interrogatio, Reus poteſt petere, quod judex ſe declaret, ib.
Quando judex poſſit uti interrogatoriis ſophiſticis & obſcuris, ib.
Si Reus dilationem temporis petat ad reſpondendum, non debet illi concedi, ib. num. 7 ib.
Quid agendum ſit, ſi Reus recuſet reſpondere affirmativè vel negativè, ib. num. 8 ib.
Qua cautela uti poterit Index, ſi Reus veritatem nollet fateri, ib. num. 9. ib.
Quomodo judex non debeat Reum interrogare de non pertinentibus ad cauſam, ib. nu 12. pag 296.
Judex non poteſt interrogare teſtem de his, quæ continent teſtium infamiam vel turpitudinem, qu. 15. art. 8. num. 104. & ſeq. pag. 224.
Quomodo poteſt interrogare de his, quæ teſtem reddunt inhabilem, ib. pag. 225.
Index laicus non poterit Clericum vel Religioſum examinare ſine ſui ſuperioris licentia. Depoſitio tamen ſic examinati non eſt nulla, qu. 11. art. 3. nu. 34. & 35. pag. 110. & quid in criminali, ib. nu. 36. ibid.
Index quomodo ex cauſa poteſt magis credere uni teſti, quàm alteri, qu. 14. art. 2 nu. 24. pag. 177.
Index caveat à repetitione teſtium ante publicatas atteſtationes ad partis inſtantiam, qu. 25. art. 5. num. 49. pag. 348.

IUDEX PROMITTENS IMPUNITATEM.

Vide verb. Impunitas.

JUDEX IN ORDINE AD POENAM, SEU PUNITIONEM.

V. Pœna.
Judex non poteſt damnare Reum ad pœnam ordinariam, niſi delictum ſit probatum prorſus plenè, q. 2. art. 4. num. 35. pag. 10.

Quando pro aliquo delicto eſt impoſita duplex pœna, legalis ſcilicet & ſtatutaria, judex imponere debet pœnam ſtatutariam, quæſt. 27. art. 4. num. 30. pag. 393.

Quid ſi ſtatutum reſervet pœnam legalem? ib. num. 31. ibid.

Quando ſtatutum non imponit pœnam, fit recurſus ad pœnam legalem, ibid.

Judex attendere debet pœnam impoſitam à nova lege, ibid.

Niſi pœna legis antiqua ſit impoſita ipſo jure, ib. nu. 36. ib.

Quomodo judex ſe gerere debeat in pœnis, quando in novo ſtatuto duæ pœnæ imponuntur, ib. num. 37. ibid.

Judex etiam ordinarius non poteſt pœnam, quam per ſententiam diffinitivam tulit, alterare. ib. art. 5. n. 38. ib.

Ordinarii ſive delegati, qui non poſſunt in pœnis à ſe latis diſpenſare, illas alterare non poſſunt, ib. nu. 44. pag. 394.

Judex debet eſſe certus de delicto ad hoc ut pœnam imponat, qu. 29. art. 1. nu. 16. & 17. p. 415.

Quomodo ſit in arbitrium judicis torquere Reum, vel illi pœnam extraordinariam imponere, ib. nu. 18. & 19. ib.

Opiniones variæ adducuntur, ib.

Judex ex cauſa juſta poteſt augere pœnas à lege ſtatutas, qu. 27. art. 1. nu. 3 & 11. pag. 387. & 388.

An hoc augmentum extendi poſſit ad pœnam diverſæ ſpeciei? ib. num. 4. & 5. pag. 387.

Judex in arbitrandis pœnis debet ſequi id, quod eſt ſolitum, & ab eo non diſcedere, ib. nu. 5. ib.

Judicis arbitrium debet regulari ſecundùm legem naturalem, divinam, & jus gentium, ib. nu. 2. ib.

Judices inferiores nequeunt inconſulto Principe pœnas graviores imponere, nec in cauſis gravioribus ſententiare, ib. nu. 16. pag. 390.

Judex ex juſta cauſa poteſt minuere pœnam à jure ſtatutam, ib. art. 2. num. 22. pag. 391.

Judex non poteſt minuere pœnam, quæ concernat intereſſe tertii, ipſo non conſentiente, ib. nu. 23. ib.

Judex in caſu, in quo lex pœnam non imponit, poteſt imponere pœnam ab alia lege taxatam pro caſu omnino ſimili, ib. art. 3. nu. 29. pag. 392.

Judex in judicando quam opinionem ſequi teneatur, qu. 29. art. 2. per totum, nu. 34. pag. 420.

Judex inferior ſententiam erroneam vel injuſtam non poteſt revocare, ſed Principem conſulere debet, ib. art. 4. num. 70. pag. 429.

Magiſtratus ſupremus ſententiam à ſe latam poteſt retractare, ib.

Idem poteſt Generalis Ord. Præd.

Judex obediens injuſto Principis mandato, an à pœna excuſetur, q. 28. art. 2. nu. 44. 45. 46. 50. & ſeqq. pag. 406. & 407.

Judici aſſerenti ſe feciſſe de mandato Principis, an ei credatur, ib. num. 53. pag. 408.

Judex non poteſt ex ſcientia privata punire, vel abſolvere, qu. 29. art. 2. per totum, pag. 420.

Judex an poſſit in ſententia pœnam augere vel minuere, V. Judicis arbitrium.

JUDEX A QUO, ET AD QUEM.

Vide in verbo, Appellatio.

JUDEX IN ORDINE AD RECUSATIONEM.

V. Recuſatio.

Quid ſit recuſatio judicis, q. 3. ar. 1. num. 1. pag. 13.

Recuſatio judicis ſuſpecti non eſt de jure naturæ præcepta, ib. nu. 4. pag. 14.

Dicitur tamen de jure naturæ negativè, ib. num. 56. ibid.

Recuſatio judicis ſuſpecti ſimpliciter eſt de jure poſitivo, licet ex genere poſſit dici de jure natura, ibid. num. 7. & 9. pag. 14. & 15.

Ad quid teneatur judex recuſatus ut ſuſpectus ſpectato jure naturali, ib. nu. 10. pag. 15.

Cauſa ad recuſandum judicem, ut in plurimum fundantur in præſumptione, ib. num. 11. ib.

Quare recuſatio judicis ſuſpecti ſimpliciter ſit remedium, aut defenſio legis civilis ſeu canonicæ, ibid. num. 12. ib.

Princeps ſupremus poteſt tollere recuſationem judicis ſuſpecti, qu. 3. art. 2. nu. 15. pag. 16.

Recuſationem judicis ſuſpecti quomodo, & in quibus caſibus poſſit Princeps impedire, ib. num. 17. & 18. ibid.

Recuſatio ut eſt de jure naturali non tollitur per clauſulam recuſatione remota, ib. nu. 19. pag. 17.

Recuſatio judicis ſuſpecti non intelligitur remota, ſi Princeps non apponat in commiſſione clauſulam recuſatione remotà, ibid. num. 26. ib.

Recuſatio eſt prohibita, prohibita appellatione, ib. num. 28. ib.

Supremi judices, qui nullum ſuperiorem habent, non poſſunt recuſari, qu. 3. art. 3. nu. 30. pag. 18.

In caſu quo præſumeretur inordinatus amor, aut odium in ſupremo judice, quid ſit agendum, ib. nu. 32. pag. 19.

Judex ſuſpectus in uno articulo non cenſetur ſuſpectus in tota cauſa, ib.

Pars, quæ judicem recuſavit, poteſt illum approbare, altera parte diſſentiente, ib. num 33. ib.

Judex ordinarius de jure civili poteſt recuſari, ib.

Judex tam ordinarius quam delegatus de jure Canonico in totum recuſari poteſt, de jure verò civili ordinarius in totum recuſari non poteſt. ib. num. 35. ibid.

Judici ordinario recuſato de jure civili adjungitur alius judex à ſuperiore, vel ipſe ordinarius ſibi adjungit ſocium, qui ſimul cognoſcat cauſam, ibid.

Judex ordinarius quamvis de jure Canonico poſſit recuſari in totum, tamen ob aliquas ſubſiſtentes cauſas poteſt ipſi dari adjunctus, ib. nu. 36. ib.

Quæ ſint cauſæ, in quibus judex ordinarius ſuſpectus poteſt recuſari, ib. num. 37. pag. 20.

Judex delegatus ad univerſitatem cauſarum ſe habet ut ordinarius, & ut talis recuſari poteſt, ib. nu. 38. ibid.

An recuſari poſſint alii ordinarii judices Feudorum, Domini, Principes, &c. n. 47. p. 21.

Et quid dicendum ſit de univerſitatibus, Collegiis, & præcipuè de Sacra Rota, ib. nu. 49. & 50. pag. 22.

Ex ſuſpicione delegantis non poteſt recuſari delegatus, ib. num. 51. ib.

An judex delegatus poſſit allegari ſuſpectus, ib. num. 52. & ſeqq. ib.

An judex acceptatus ab aliqua parte poſſit recuſari, ib. num. 55. & ſeqq. pag. 23.

Arbitri an poſſint recuſari? ib. num. 57. ib.

Regulares an poſſint recuſare ſuos ſuperiores, q. 3. art. 4. num. 58. ib.

Adducuntur opiniones variæ, ib. num. 59. ib.

Regularibus eſt prohibita Judicis Regularis recuſatio, ſi procedat judex ad correctionem ſecundùm regulam, ib. num. 65. & 66. pag. 25.

Regularis quando poteſt recuſare judicem, ib. nu. 67. ibid.

Si Judex Regularis recuſatus ſolum ex probabili cauſa procedat ad ulteriora, quid ſit agendum, ib. n. 70. ibid.

Quid ſit dicendum, quando apud Regulares ſit ſtatutum, ut non liceat recuſare judicem ordinarium, ib. nu. 73. & ſeqq. pag. 26.

Judex licitè recuſatus procedens ad ulteriora nulliter procedit, qu. 3. art. 5. nu. 77. ib.

Judex diverſimode recuſatur, jure civili & canonico, ib. num. 80. pag. 27.

De jure Canonico requiritur, quod exprimatur in libello recuſationis cauſa ſuſpicionis, quæ exprimi debet in particulari non, in communi, ib. num. 80. & 81. ib.
Quo tempore cauſa ſuſpicionis exprimi debeant in libello recuſationis, ib. num. 82. ib.
Sola cauſa, quæ expreſſa fuerunt in recuſatione, attendi debent, ib. num. 83. pag. 28.
De jure civili non eſt neceſſe, quod exprimatur, & probetur aliqua cauſa, ſed ſufficit quod recuſans juret de calumnia, ib. nu. 91. & 92. pag. 29.
Explicatur hoc variis doctrinis, ib. num. 95. & ſeqq. ibid.
Iudex poteſt recuſari ut ſuſpectus etiam ex levi cauſa, qu. 3. art. 6. nu. 107. pag. 31.
Cauſa, quæ ſufficit ad recuſandum Arbitrum, & Procuratorem, eſt ſufficiens ad recuſandum judicem, ib. num. 108. ib.
Ad recuſandum ordinarium judicem requiritur gravior cauſa, quàm ad recuſandum delegatum, ib. num. 109. ib.
Quæ ſunt cauſæ ſufficientes ad recuſandum judicem? enumerantur fuſius, ib. nu. 110. & ſeqq. ib.
Iudex qui in eadem cauſa fuit Advocatus, Procurator, Conſultor, Aſſeſſor, Sollicitator, an poſſit recuſari, ib. nu. 120. pag. 33.
Doctor, qui typis ſuam opinionem expreſſit, an poſſit recuſari ab eo, cuius intentioni opinio illa eſt contraria, ib. nu. 122. pag. 34.
Quæ ſint cauſæ ſufficientes recuſandi judicem in Tribunal. S. Officii. ib. num. 134. pag. 36.
Iudex quomodo poſſit recuſari nedum poſt litis conteſtationem, ſed etiam poſt concluſum in cauſa, ibid. art. 7. num. 137. & ſeqq. pag. 37.
In recuſatione judicis ſervandæ ſunt in quacunque Provincia & Civitate propriæ leges, ib. num. 141. ibid.
Iudex recuſatus ob cauſam notoriè frivolam, ſeu falſam poteſt procedere ad ulteriora, & etiam pronunciare ſuper illo articulo, q. 3. art. 8. nu. 142. ib.
Iudex ordinarius recuſatus quomodo debet procedere in cauſa, & quomodo delegatus, ib. num. 144. & ſeqq. pag. 38.
Recuſatio judicis prohibet proſecutionem ad ulteriora; ſed non eſt irritatum ipſo jure attentatum in contrarium, qu. 3. art. 9. num. 167. & ſeqq. p. 42.

IUDEX IN ORDINE AD SENTENTIAM

V. Innocent, opinio, ſententia.
Iudex non poteſt damnare aliquem ex vi proceſſus fabricati coram alio judice diverſo & non ſubordinato, qu. 15. art. 1. num. 6. pag. 203.
Iudex competens quomodo ſe debeat gerere circa Reum ex vi proceſſus fabricati à judice incompetente. ib. num. 12. & ſeqq. pag. 204.
Iudex in arbitrariis an debeat favere conſanguineo, qu. 3. art. 6. nu. 124. pag. 34.
Iudex in arbitrariis an poſſit partem amicam gratificare, ib. num. 126. pag. 35.
Iudex appellationis non poteſt confirmare ſententiam ipſo iure nullam, qu. 3. art. 9. num. 174. pag. 43.
Quomodo Iudex poſt ſententiam latam illam moderari non poſſit, ſive procedat de iure civili, ſive de iure canonico, qu. 27. art. 5. nu. 39. pag. 394.
Quomodo Epiſcopus & Iudex Canonicus ordinarius poſſit ſententiam à ſe latam moderari, ib. num. 40. & 41. ib.
Delegatus ab inferiore iudice ſententiam à ſe latam nec alterare, nec exequi poteſt, ib. nu. 43. ib.
Secus dicendum eſt de delegato à ſupremo Principe, aut ad univerſitatem cauſarum, ib.
Optimum eſt in ſententia ſibi reſervare facultatem augendi vel minuendi pœnam, ib. nu. 45. ib.
Iudex inſpectâ veritate judicare debet, qu. 29. art. 2. num. 34. pag. 420.
Iudex cognoſcere poteſt veritatem vel ſcientiâ privatâ vel publicâ, ib. num. 35. ib.
Iudex in judicando ſcientiam publicam ſequi debet, ib. num 36. & 37. ib.
Iudex ex notitia privata judicare non poteſt, ib. num. 38. pag. 421.
Iudex certus de innocentia alicuius ex ſcientia privata debet facere quantum poteſt, ut ille non convincatur de delicto in iudicio, vel liberetur, ib. nu. 39. ibid.
Quomodo gerere ſe debet iudex in hoc caſu, ib, nu. 40. ibid.
Debet procurare libertatem innocentis, ib. nu. 40. & 41. ib.
Et ſi ipſe non poteſt, debet illum remittere ad iudicem ſuperiorem, etiamſi non adſit ſpes probabilis liberationis illius, ib. num. 41. & 42. pag. 422.
Non tenetur tamen renunciare officium, ut liberet innocentem ex ſcientia privata, ib. num. 43. ib.
Iudex ſciens ex ſcientia privata innocentiam alicuius ſi talis eſt in iudicio convictus, debet illum damnare, ib. num. 44. ib.
Pariter ſi ſciat ſcientia privata aliquem eſſe nocentem, debet ſolum iudicare ſecundum allegata & probata, ib.
Iudex ſupremus liberare poteſt innocentem ex propria ſcientia, qui ſit nocens ſecundum acta & probata, ib. num. 46. pag. 423.
Non poteſt tamen dictum nocentem ſecundùm acta & probata in iudice pronunciare innocentem, ib. nu. 47. ib.
Princeps ut liberet innocentem poteſt uti via extraordinaria, ib.
Vicesgerentes Principum, & Senatores debent iudicare ſecundum acta & probata, niſi habeant facultatem derogandi legibus, ib. nu. 48. ib.
Iudices procedentes ſolâ facti veritate inſpecta non poſſunt Reum convictum ex allegatis, & probatis, diffinitivè abſolvere, & innocentem declarare, ib. num. 49. ib.
Supremus Princeps non poteſt damnare nocentem ex propria ſcientia, qui ſit innocens ſecundum acta & probata, ib. num. 50. pag. 424.
In Ordine Prædicatorum nullus poteſt damnari niſi ex ſcientia publica convictus ſit vel confeſſus, ib. n. 53. ibid.
Princeps ſeu Magiſtratus ſupremus poteſt ſententiam à ſe latam retractare, qu. 29. art. 4. nu. 70. pag. 429
Iudex vero inferior poteſt ſententiam ſuam declarare, non verò retractare ſeu mutare, ib.
Iudex ordinarius poteſt ſententiam corrigere, ſi ſit erronea ex defectu notarii, ib. nu. 71. ib.
Iudex terminato officio non poteſt ſententiam à ſe latam declarare, ib.

IUDEX IN ORDINE AD SENTENTIÆ EXECUTIONEM.

Iudex laicus exiſtens in eadem Provincia & dominio poteſt exequi ſententiam latam ab alio iudice, q. 31. art. 1. nu. 1. pag. 439.
Iudex Eccleſiaſticus poteſt implorare brachium ſæculare pro ſua ſententiæ executione, ib. nu. 2. ib.
Plures caſus, in quibus judex laicus requiſitus a iudice Eccleſiaſtico tenetur obedire, ib.
Delegatus Iudicis Ordinarii non poteſt ſuam ſententiam exequi, ib. nu. 3. ib.
Quod facere poteſt Delegatus Papæ ſeu Principis, ib.
Executor merus quomodo admittere poteſt exceptionem fraudis, ib. num. 4. ib.
Iudex ſubditus non debet exequi ſententiam notoriè iniuſtam, ib.
Si autem non ſit notoriè iniuſta, non poteſt de illa cognoſcere, & tenetur illam exequi, ibid. num. 5. ibid.

In criminalibus judex non tenetur contra ſuam conſcientiam exequi ſententiam injuſtam, ib. num.6. ibid.
In quibus caſibus tenetur ſuſpendere executionem ſententiæ, ib.
Iudex executor non poteſt cognoſcere de nullitate ſententiæ, ſed auditis oppoſitionibus, & exceptionibus: illas tranſmittere debet ad ſuperiorem, ib. nu.7. ibid.
Quis ſit executor mixtus, & quomodo debeat procedere in executionem ſententiæ, ib. nu.8. ib.
Executor merus nullam habet juriſdictionem cognoſcendi de meritis cauſæ & executionis, niſi ſit certus de injuſtitia ſententiæ, tenetur illam exequi, ib. nu. 9. ibid.
Quæ omnia explicantur à D. Thoma, ib. num.10. ib.

IUDEX IN ORDINE AD TORTURAM.

V. Tortura.
Iudex quando non habet, ut poſſit de aliquo interrogare teſtem, in nullo caſu poteſt eum torquere, q.15. art.9. num 131. pag. 229.
Iudex quandocumque habet jus interogandi teſtem, poteſt torquere illum in illis caſibus, in quibus teſtis torqueri poteſt, ib.
Iudex laicus non poteſt torquere Clericos teſtes, quando torquendi ſunt, ib. num.136. pag.230.
Iudex ſine neceſſitate non debet teſtes torquere, ib. nu. 138. ib.
In judicis arbitrio eſt duratio & qualitas torturæ cum teſtibus, ib. num.139. ib.
In judicis arbitrio eſt duos vel tres teſtes torquere, vel plures, ib.
Iudex abſtinere debet à torquendis teſtibus non præcedentibus indiciis contra illos, ib. nu. 148. p.231.
Iudices debent facere ut teſtes torti ratificent depoſitionem extra torturam, ib.
Iudex quomodo poſſit torquere illum, qui eſt conſuetus committere ſimile delictum, qu.16. art.5 nu.88 pag. 250.
Iudex prius debet probare delictum, & poſtea procedere ad ulteriora, nedum in ordine ad condemnationem, ſed etiam ad torturam, qu. 10. art. 1. nu. 2. & 3. pag.269.
Iudex niſi fama fuerit probata, non poteſt procedere ad damnandum Reum vel illum torquendum, qu. 16. art.2. num.36 pag.241.
Iudices regulares debent torquere Reum, quando adſunt ſola indicia ad torturam, qu.29. art.1. nu.21. pag. 417.
Iudex non poteſt decernere torturam ex ſola ſuſpicione, qu.26. art.1. num.9. pag.372.
Quænam conſiderare debet judex antequam ad torturam deveniat, ib. art.2. nu.35. & ſeq. pag.378.

IUDEX SECULARIS.

Requiſitus à Iudice Eccleſiaſtico tenetur præſtare brachium, qu. 31. nu. 2. p. 439.
Iudex unius territorii an poſſit exequi ſententiam judicis alterius territorii, ib. num. 1. ib.

IUDICIUM.

V. Iudex, Proceſſus.
Abſolutus ab obſervatione judicii poteſt ex novis judiciis iterum judicari, quæſt. 25. art. 11. num.144. pag. 361.
Et idem dicendum de dimiſſo ſub fidejuſſore, ib. num. 145. ib.
Iudicium quid ſit, qu. 1. art.1. nu. 1 & 2. pag. 1.
Iudicium aliud privatum & aliud publicum, ib. n.3. ibid.
Iudicium forenſe quid ſit, ib.
Iudicium verſatur circa juſtitiam commutativam, & diſtributivam, cujus eſt actus formaliter, ib. num. 4. pag.2.
Iudicium publicum per ſe reſpicit publicum bonum, ib. nu.6. ib.
Hoc judicium conſurgit ex juſta diſtributione bonorum, & malorum pœna, ib.
Poteſt ex charitate ordinari ad emendationem & ſalutem perſonarum privatarum, ib.
Eſt ſummè neceſſarium ad conſervandam pacem & tranquillitatem communem Reipublicæ, maximè Eccleſiaſticæ & regularis, ib. nu. 7. ib.
Iudicii publici cauſa efficiens eſt judex, qu. 2. art. 1. num. 1. ib.
Iudicium in tantum eſt licitum, in quantum eſt actus juſtitiæ, ad quod tria requiruntur, ib. pag. 3.
Iudicii materia alia eſt proxima alia remota, ad primam ſpectant actor & Reus, ad ſecundam delicta, q.4. art.1. num.1. pag.44.
Iudicium circa duplicem perſonam ſit, ſcilicet actorem & Reum, ib. art.2. nu.19. pag.46.
Iudicium eſſe non poteſt ſine accuſatore, qu. 4. art. 3. num. 26. pag. 48.
De ratione judicii eſt, quod una pars pulſet judicem, & petat ſibi jus, ib. num. 32. pag. 49.
An ad judicium ſit neceſſarium, quod pars perſonaliter compareat coram judice, ib. nu.33 pag. 50.
Iudicium duplex, ordinarium ſcilicet, & ſummarium, & quæ ſervanda ſunt in ordinario & ſummario privilegiato, qu 5. art. 1. nu.1. pag. 54.
Quæ ſunt de ſubſtantia judicii ſummarii quando cauſa committitur ſub his verbis: Summariè, ſimpliciter, de plano, ſine ſtrepitu & figura Judicii, *ib. num. 2. ib.*
In judicio ſummario non eſt opus ſervare apices juris, qui ſpectant ad pompam, ornatum, & perfectionem judicii, qu. 5. art. 1. nu. 9. pag. 55.
Servanda eſt Clementina ſæpe de verb. ſignificat. ib. num.7. & 8. ib.
Qui ſint Apices juris, quos non ſit opus ſervare in judicio ſummario, ib. num.9. ib.
Quæ ſint ſubſtantialia judicii, & neceſſariò ſervanda in judicio ſummario, ib. num. 10. & 11. pag. 55. & 56.
In judicio ſummario judex privilegiatus ſi velit, poteſt ſervare ordinem juris cum apicibus & ſolemnitatibus, ib. num 12. p.56.
In hoc judicio quid importet clauſula: ſola facti veritate inſpecta, *ib. num. 13. ib.*
Hæc clauſula continet amplius privilegium, quam clauſula Summariè, ſimpliciter, &c. *ib. num.14. ibid.*
In hoc judicio judex virtute illius clauſæ, Sola facti, &c. *non tenetur ſervare omnia ſtatuta in Clementina:* Sæpe de verb. &c. *ib.*
Iudex potens procedere Sola facti, &c. *poteſt etiam procedere manu Regia, ib. num. 17. pag.57.*
Quid ſit faciendum, quando dubium juris ſit, an aliquid ſit de ſubſtantialibus judicii ſummarii, qu. 5. art.2. num.27. & 28. pag.59.
Quæ ſint ſubſtantialia judicii ſecundum ſtatuta & Conſtitutiones Ordinis Prædicatorum, ib. num.29. ibid.

IURAMENTUM.

Iuramentum de non accuſando obligat, ſi accuſatio poteſt remitti ſine peccato, q.7. a. 3. nu.17. p.64.
Iuramentum de non accuſando delictum, antequam ſit commiſſum, iniquum eſt, ib.
Quis teneatur in judicio jurare, qu. 11. art. 2. nu. 6. pag. 304.
Et quod ſint juramenta, ib.
Iuramentum neceſſariò requiritur etiam in ſummario judicio, ib. num. 7. ib.
Iuramentum calumniæ aut veritatis eſt de ſubſtantia judicii ſaltem parte opponente, ib. n. 8. ib.

Tamen

Tamen accuſatio non jurata non eſt ipſo jure nulla, ibid.
Iuramentum calumniæ poteſt præſtari in qualibet parte litis, ib.
Qui plenè probavit non tenetur ad jurandum de calumnia, ib.
Denunciator, qui eſt querelans, vel poteſt eſſe teſtis, tenetur jurare de calumnia, ib. num. 9. ib.
Sed ſi eſt ſimplex denunciator, non tenetur, ib.
Quando accuſator eſt miniſter publicus, praxis eſt, ut non juret de calumnia, ib. num 10. ib.
Solemnitas accuſationis receſſit ab aula in multis Curiis, ibid.
Regulares in hoc debeat ſervare ſtatuta ſuorum Ordinum, ib.
Quid ſpeciale habeatur in Ordine Prædicatorum, ibid.
Ubi hoc juramentum eſt præſtandum, non eximuntur ab hac obligatione Clerici & Religioſi, ib num. 11. & 12. pag. 105.
Imo eorum Procuratores poſſunt jurare de calumnia abſque ſpeciali mandato, ib. num. 11. ib.
Depoſitio teſtis non jurata eſt nulla, ib. nu. 13. ib.
Etiamſi teſtis ſit perſona in magna dignitate conſtituta, ibid.
Tale juramentum non eſt neceſſarium de jure naturali vel divino ſupernaturali, ib. nu. 14. ib.
Ideo Pontifex vel alius Supremus Princeps poteſt auferre neceſſitatem hujus juramenti, ib. nu. 15 ib.
Hoc etiam poteſt fieri per conſuetudinem legitimè introductam, ib.
Virtute Clauſulæ, ſola facti veritate inſpecta, *poteſt credi teſtibus non juratis, ib.*
In Criminalibus non poſſunt partes remittere obligationem juramenti, ib. nu. 16. ib.
Licèt hoc poſſit fieri à partibus in Civilibus, ib.
Maximè ſi juramentum requiratur principaliter ad favorem partium, ib.
Quomodo apud Regulares juramentum omitti non poſſit, ibid.
Requiſita & ſolemnitates ſervandæ in hoc teſtium juramento, à num. 17. uſque ad 24.
Solemnitates juramenti pertinent ad apices juris, ib. num. 24. pag. 107.
Ideo non neceſſariò ſervandæ in judicio ſummario, & apud Regulares, ib.
Subſtantia juramenti conſiſtit in hoc, quod jurans invocet Teſtimonium Dei in probationem veritatis ſui dicti, ib.
Et hoc eſt de ſubſtantia judicii, ib.
Et neceſſariò ſervandum in judicio ab omnibus, ib.
Teſtis debet jurare quoties examinatur & repetitur, ib. num. 25. ib.
Nec ſufficit præſumptio juramenti, ſed expreſsè debet apparere in depoſitione, ib. num. 26. pag. 108.
Sufficienter præſumitur teſtem juraſſe, ſi notarius dicat: quod teſtis juravit in forma, *ib.*
Regulares obſervantes ſolemnitates juramenti bene faciunt, ib.
Apud Regulares ſufficit, quod teſtis deponat ſub præcepto Sanctæ obedientiæ vel excommunicationis juxta propria ſtatuta, ib. num. 27. ib.
In Ordine Prædicatorum Teſtes debent examinari per præceptum formale, ib.
Periti in arte, ut Obſtetrices, Medici &c. non probant in judicio, niſi jurati, ib. num. 28. ib.
Teſtes mortui, ſi depoſuerunt non jurati, probant, ib. num. 29. ib.
In extrajudiciali informatione non eſt neceſſe, ad jurare teſtes, ib. num. 30. ib.
Teſtis non juratus licèt plenè non probet, facit tamen præſumptionem ib. num. 31. ib.
Quæ ſufficit pro informatione conſcientiæ judicis, ib.
Reus in judicio etiam tenetur jurare, ib. nu. 32. ib.
Si deponat contra tertium, debet jurare de calumnia vel de veritate, aliàs ejus depoſitio eſt invalida, ibid.
Sed ſi deponat contra ſeipſum, juramentum non eſt de ſubſtantia & natura rei, ib.
Confeſſio judicialis Rei etiam non jurata ſufficit ad illum damnandum, ib.
Iuramentum debet dari modo juridicè approbato, vel tactis ſacris literis, vel tacto pectore more Sacerdotum, qu. 23. art. 1. num. 4. pag. 295.
Iuramentum ſemper præcedere debet depoſitionem Rei vel Teſtis, ib.

IURISDICTIO.

Iuriſdictio judicis ſuſpenditur, ſi recuſator appellet à gravamine ſibi illato ſtante legitima recuſatione, q. 3. art. 9. nu. 162. pag. 41.
Iuriſdictio judicis Regularium, qu. 2. art. 2. per totum, pag. 3.
Delegati juriſdictio quomodo probetur, qu. 2. art. 3. nu. 24. & 25. pag. 8.
De judicis juriſdictione dubitandum non eſt, dum ipſe in ingreſſu ſui officii patentes litteras publicavit, ibid.
Iuriſdictionis ex defectu proceſſus eſt nullus & inſanabilis, qu. 20. nu. 2. pag. 292.
Iuriſdictio quomodo prorogatione acquiritur, ib. nu. 3. ibid.
Iudex præventus eſt incompetens, qu. 25. art. 6. num. 72. pag. 353.
Iudex in propria cauſa vel ſuorum familiarium an poſſit judicare, ib. num. 73. p. 354.
Iuriſdictionem an habeat judex poſtquam ſententiam tulit, qu. 27. art. 5. num. 38. & ſeqq. pag. 393.
Iuriſdictione caret judex laicus in Clericum, qu. 15. art. 1. nu. 4. pag. 202. & q. 23. art. 6. nu. 54. p. 316. & qu. 21. pag. 292.
Iuriſdictionem non habet judex laicus, ut compellat Eccleſiaſticum ad teſtificandum. ib. n. 40. ib.
Iuriſdictio judicis laici non prorogatur per Clericum, qu. 20. nu. 2. pag. 292. & qu 30. nu. 1. p. 436.
Iuriſdictionem quomodo habet judex Eccleſiaſticus ad capiendum Eccleſiaſticum.
Iuriſdictionem non habet judex in Reum indebitè ab Eccleſia extractum. V. Immunitas & q. 25. ar. 6. nu. 2. pag. 359.
Iuriſdictionis ex defectu prætenſa nullitates quomodo reparentur, q. 30. nu. 1. & ſeqq. pag. 436.

JUS, JUSTITIA.

Iuſtitia commutativa non datur in Deo, bene tamen juſtitia diſtributiva, ad quam pertinet juſtitia vindicativa, qu. 1. art. 1. nu. 4. pag. 2.
Iuſtitia diſtributiva & legalis requirit certitudinem ſaltem moralem, q. 2. art. 4. nu. 34. pag. 10.
Jus nominis multiplex ſignificatio, qu. 3. art. 1. num. 2. pag. 13.
Ius naturale quid ſit? ib. pag. 14.
Ius dominativum ſubditorum quomodo ſit in multis ſubjectum diſpoſitioni ſupremi legislatoris, qu. 3. ar. 2. num. 16. pag. 16.
Iuſtitia quid ſit? q. 4. art. 3. nu. 29. pag. 49.

L.

LAICUS.

Laicus non poteſt eſſe teſtis contra Clericum, nec contra Religioſum, q. 12. art. 9. nu. 36. p. 121.
Laicus an poſſit ſine licentia ferre teſtimonium coram Iudice Eccleſiaſtico vel Regulari, qu. 11. art. 3. nu. 33. & ſeqq. pag. 109.
Laicus eſt judex incompetens in delictis Eccleſiaſticorum, qu. 25. art. 6. num. 70. pag. 352.
V. Clericus, Iudex in ordine ad Torturam, Accuſatio.

LATA

LATA CULPA.

In criminalibus quando æquiparetur dolo, qu. 28. nu. 10. & ſeqq. pag. 497.
Quomodo puniatur, ib. nu. 14. & ſeqq. pag. 498.
Lata culpa non præſumitur, ib. num. 19. p. 499.

LATITANS.

Latitans fugienti æquiparatur, & quomodo citandus, qu. 20. art. 2. num. 10. pag. 278.

LEGATUS.

Legati à latere & Nuncii in ſuis legationibus ſunt judices ordinarii exemptorum, qu. 2. art. 2. num. 7. pag. 4.
Quando non poſſunt cognoſcere illorum cauſas in prima inſtantia? ib.

LEGI EXAMEN REI, VEL TESTIS.

In judicis arbitrio eſt, an Reo legatur ejus examen, vel potius admittatur ejus reſponſio relativa, qu. 22. art. 1. num. 2. pag. 306.
Lectione denegata quid poſſit facere Reus, ib.

LEGITIMUS.

Legitimi teſtes qui ſint, & an differant ab idoneis, & omni exceptione majoribus, quæſt. 12. art. 1. num. 1. pag. 112.

LEVE.

Levia & gravia delicta quæ ſint, & unde judex arbitrari poſſit ea eſſe levia vel gravia, qu. 4. art. 1. nu. 9. & ſeqq. pag. 44.

L E X.

Lex prohibens, quod judex non procedat, niſi contra infamatum, loquitur de judice procedente per viam inquiſitionis. qu. 7. art. 3. nu. 16. pag. 63.
Lex affirmans vel negans aliquid per propoſitionem cathegoricam non præſumit, ſed definit, qu. 18. ar. 1. num. 4. pag. 257.
Lex circa univerſaliora verſatur, nec decernit de ſingularibus, ib. num. 5. ib.
Lex in quo caſu aſſumit verum fallibile pro vero infallibili, ib. num. 21. pag. 261.
Lex ad hoc, ut ſtatuat præſumptionem habendam, ut infallibilem ſufficit frequentia delicti gravis, & ſuſpicio rationabilis, ib. num. 22. ib.
Lex ad damnandum non eſt contenta ſimplici, ſeu unica probatione, etiam certa, ſed ad minus duplicem quærit, ib. art. 2. num. 29. pag. 263.
Lex naturalis eſt, ut, antequam ad ulteriora procedatur, probetur corpus delicti quæſt. 20. art. 1. num. 2. pag. 209.
Lex humana ſæpe non obligat cum periculo mortis, q. 24. art. 1. num. 10. pag. 307.
Lege prohibente aliquid abſolutè, jam ſubſtantia facti eſt prohibita & illicita, quæſt. 24. num. 41. pag. 313.
Quando à lege imponuntur plures pœnæ, alternativæ vel disjunctivæ, quid agendum, qu. 27. art. 1. nu. 6. pag 388.
Lex non obligat, niſi ex voluntate legiſlatoris exterius expreſſa & ſufficienter promulgata, qu. 27. art. 3. num. 27. pag. 392.
Lex, præcipue ſi ſit pœnalis, non extenditur de caſu ad caſum, ſed de perſona ad perſonam, ib.
Lex poſitiva poteſt declarare, quod in aliquo caſu lex naturalis non obliget, qu. 25. art. 2 num. 28. p. 344.
Lege cum non omnia comprehendi poſſint, multa judicis arbitrio commiſſa ſunt, q. 27. ar. 1. n. 2. p. 386.
Leges civiles, an & quomodo Eccleſiaſticos etiam Religioſos obligent, q. 5. art. 1. nu. 1. pag. 54.
Lex prohibens non irritat ipſo jure factum contra legem, niſi id exprimat, quæſt. 30. art. 4. num. 14. pag. 438.

LICITE.

Quod Reus licitè peteret id, de quo imputatur, eſt bona exceptio, qu. 25. art. 8. num. 105. pag. 360.

L I S.

Conteſtatio litis quando fit, quæſt. 15. art. 5. num. 73. pag. 217.
Lis omnium vel majoris partis bonorum eſt cauſa inimicitiæ capitalis, qu. 16. art. 3. num. 47. p. 244.
In judicis arbitrio eſt videre penſatis qualitatibus, an res ſit magna vel parva in lite, ib.
Lis civilis ardua, quæ Criminali æquiparatur, eſt cauſa inimicitiæ capitalis, ib. num. 49. ib.
In Criminalibus non datur propriè litis conteſtatio, q. 22. art. 1. num. 1. pag. 292.
Interrogatio Rei, ejuſque reſponſio habet locum conteſtationis litis, etiam ſi actor ſit abſens, ib.

LOCUS.

Locus non tutus eſt cauſa recuſandi judicem, q. 3. art. 6. num. 130. pag. 35.
Vicinitas loci delicti facit indicium contra vicinum, qu. 16. art. 5. nu. 82. pag. 249.
Sola vicinitas loci delicti non inducit indicium ad torturam, qu. 16. art. 8. num. 117. pag. 255.
Loci conſuetudo, quæ eſt contra jus poſitivum, quomodo excuſet à pœna, q. 28. art. 2. nu 42. pag. 405.
Loci conſuetudo, quæ eſt contra legem naturalem aut divinam, non excuſat à pœna, ib. nu. 43. ib.

LITTERÆ.

Litteræ ſine nomine quomodo deſervire poſſint ad inquirendum, Prax. c. 1. nu. 27. pag. 450.
Litteræ patentes delegati quomodo publicandæ, qu. 2. art. 3. num. 28. pag. 8.
Literarum recognitio, P. c. 1. nu. 29. pag. 450.
Literæ quantum probent, q. 18. nu. 2. & ſeqq. pag. 265.

M.

MANDANS.

Mandatum injuſtum principis an excuſet à pœna, qu. 28. art. 2. à num. 44. uſque ad 52. pag. 406.
An officialis aſſerens ſe feciſſe de mandato Principis, credatur, ib. num. 53. pag. 508.

MENDACIUM.

Mendacium Rei ad hoc, ut faciat indicium, quæ requiruntur, qu. 16. art. 4. num. 74. & 76. pag. 247.
Mendacium Rei cum omnibus conditionibus requiſitis ſolo non facit indicium ad torturam, niſi ſit adminiculatum, ib. num. 75. ib.
An judex uti poſſit mendacio ad finem eruendæ veritatis? qu. 23. art. 2. num. 21. pag. 298.
Mendacium quomodo ex ſuo objecto & ex ſuo genere eſt pernicioſum & contra charitatem, ib. num. 22. ibid.
Mendacium aliàs illicitum poteſt eſſe contra charitatem, & non contra juſtitiam, ib. nu. 23. p. 299.
Ad hoc ut mendacium ſit illicitum judici & vitiet confeſſionem Rei, ſufficit, quod ſit contra juſtitiam legalem, ib.
Quomodo mendacium eſt injuſtum ex objecto & quomodo privat Reum re notabili, ib. nu. 24. ib.
Judex præmiſſo mendacio interrogans Reum peccat, & injuſtè agit, ib. nu. 25. ib.
Judex utendo mendacio ad hoc, ut Reus non dicat falſum,

ſum, & non peccet, non liberatur à peccato, & injuſtitia, ib. nu. 20. ib.
Quomodo mendacium in judicio non ſit ſemper peccatum mortale, qu. 24. ar. 1. num. 12. pag. 307
Mendacia in interrogatoriis inducunt ſuggeſtionem, V. Suggeſtio.
Mendacium rei quodnam indicium faciat, q. 16. art. 4. num. 75. & 76. pag. 247.

METUS.

Metus ad hoc, ut excuſat à pœna, quæ conditiones requiruntur, qu. 28. art. 2. num. 50. pag. 407.
Metus an excuſet à pœna impoſita à lege naturali & divina, ibid.

MINÆ.

Minæ ad mortem ſunt cauſa inimicitiæ capitalis, qu. 16. art. 3. num. 245.
Ex minis quando oritur indicium, ib.
Minæ præſumptionem faciunt contra minantem, ib. art. 7. num. 103. pag. 252.
Præſumptio orta ex minis, etiam ſequuto effectu non ſufficit ad condemnandum reum, ib. nu. 104. ib.
Quæ requiruntur ad hoc, ut minæ faciant indicium ad torturam, ib. num. 105. & ſeqq. pag. 253.
In illis vero caſibus, in quibus minæ non faciunt indicium ad torturam, nec ſufficiunt ad tranſmittendam inquiſitionem abſenti, ib. nu. 109. ib.
Minæ probatæ per unum teſtem, ſeu non totaliter, ſufficiunt ad incipiendam inquiſitionem, & ad ſumendam informationem, ib. num. 110. ib.
Minæ etiam præcedentes probatæ, non ex ira, & non ſtatim ante maleficium faciunt præſumere, quod maleficium proceſſerit ex animo deliberato, ib. nu. 111. pag. 254.
Præſumptio orta ex minis etiam effectu ſecuto in aliquo tamen caſu ſufficit ad pœnam extraordinariam, nu. 104. p. 252.
Plures conditiones neceſſario requiſitæ ad hoc, ut minæ indicium faciant ad torturam, ib. num. 106. pag. 253.
Poſitis illis conditionibus minæ non faciunt indicium ad torturam, niſi ſint adminiculata, ib. num. 107. ibid.
Et probata per duos teſtes, ib. nu. 108. ib.
Minæ non ſufficiunt ad tranſmittendam inquiſitionem abſentis, niſi faciant indicium ad torturam, ib. nu. 109. ib.
Minæ probatæ per unum teſtem, ſeu non totaliter ſufficiunt ad incipiendam inquiſitionem, & ad ſumendam informationem, ib. num. 110. ib.
Si vero præcedant maleficium, faciunt præſumptionem, quod maleficium proceſſerit ex animo deliberato, ib. nu. 111 pag. 254.
Iactatio potentis poteſt etiam indicium facere ad torturam, ib. num. 112. ib.
Princeps minans an obedientem excuſet à pœna, qu. 28. art. 2. num. 50. pag. 407.

MINOR.

Minores alii pueri, alii infantes, alii impuberes, & qui dicantur tales, qu. 28. art. 2. nu. 25. pag. 401.
Minor ſi ſit major 14. annis, torqueri poteſt, ſi verò ſit impubes, poteſt terreri ferula, & torqueri tormento ſibillorum, quæſt. 26. art. 4. num. 59. pag. 383.
An & quomodo admittantur in teſtimonium, qu. 12. art. 4. pag. 114.
Quomodo puniantur minores 25. annis, ſed majores 14. qu. 28. art. 2. num. 25. p. 402.
Quando dicuntur majores ex Bulla Pii V. & in quibus delictis, ibid.
Quomodo puniantur minores etiam impuberes ſecundum Curiam Romanam, ib. num. 29. ib.
Minor quis dicatur, ib. num. 35. pag. 403.
Minor mitius punitur, ib. nu. 24. p. 401.

MODUS.

In quibus habeat locum modus procedendi per viam articulorum ſecundum aliquos Doctores, qu. 10. art. 3. num. 28. pag. 100.
Hic modus procedendi non diſtinguitur à modo procedendi per accuſationem vel denunciationem, ibid. num. 30. pag. 101.
Quomodo in hoc modo ſervetur ela judicii, ib. nu. 31. ibid.
Alius modus procedendi via articulorum apud Regulares, num. 32. ib.
Forma procedendi ſecundùm hunc modum apud Fratres Ordinis Prædicatorum, ib. nu. 33. ib.
Hic modus continet ſubſtantialia juris naturalis, ibid. num. 34. ib.
An ante inquiſitionem ſpecialem Rei debeant eidem publicari articuli, ibid.
Quæ ſint de forma hujus modi procedendi in Ordine Prædicatorum, ib. num. 35. pag. 102.
Quomodo diſtinguatur hic modus à modo procedendi per inquiſitionem ex infamia, & ab accuſatione aut denunciatione, ib. nu 36. ib.

MOLESTARI.

An moleſtari poſſit reus, vel abſolutus, vel condemnatus, qu. 25. art. 11. per totum, pag. 366.

MONITORIUM.

Monitorium & citatio ad comparendum quando poſſit tranſmitti, qu. 20. art. 2. num. 8. & 9. pag. 277. qu. 23. art. 12. nu. 107. & ſeq. pag. 328.

MORS.

Mortis pœna dolo ceſſante nemo punitur, q. 27. art. 1. num. 8. pag. 397.

MORTALE.

Mortale peccatum infamem reddit, & repellit à teſtificando, quia eſt delictum publicum de jure Canonico, qu. 4. art. 1. num. 3. pag. 44. juncto art. 12. qu. 12. num. 48. pag. 125.

MULIER.

Quomodo fragilitas ſexus mulieris habet minuere pœnam, qu. 28. art. 2. num. 60. pag. 410.
Mulier ad evitandum periculum incontinentiæ cum carcerato vel cuſtode fugere poteſt de carcere, q. 21. ar. 3. num. 63. pag. 290.
Mulieres quando admittantur, & quando rejiciantur à teſtimonio, & quam fidem faciant, qu. 12. ar. 19. nu. 101. pag. 136.
In dubio mulieri dicenti ſe eſſe prægnantem non creditur, ſed conſuluntur obſtetrices & Medici, qu. 26. art. 4. num. 65. pag. 384.
Mulier prægnans in quocumque tempore non eſt torquenda, & ea, quæ peperit intra 40. dies, poſt partum torqueri non poteſt, ib.
Mulier lactans, quando nulla alia reperitur Nutrix, nec etiam torqueri poteſt, ibid.

MULTITUDO.

Multitudo delinquentium quomodo ſit cauſa minuendi pœnam, qu. 28. art. 2. nu. 54. pag. 408.

MUTUS.

Quomodo examinandus, q. 12. art. 5. nu. 14. p. 116.
Non ſunt torquendi, qu. 26. art. 4. num. 67. p. 384.
An eorum teſtimonium valeat, q. 12. ar. 5. n. 13. p. 115.

N.

NEGATIVA, ET NEGANS.

NEgativè merè deponens teſtis eſt ſuſpectus de falſo, qu. 15. art. 10. num. 150. p. 232.
Negantibus teſtibus minus creditur quàm affirmantibus, ibid
Cum reo vel teſtibus negantibus qualiter agendum, qu. 15. art. 9. num. 141. & ſeqq. pag. 231. & q. 23. art. 2. nu. 5. p. 306.

NOBILIS.

Nobilitas delinquentis eſt cauſa minuendi pœnam, qu. 28. art. 2. num. 56. pag. 409.

NOMINATUM.

Nominata delicta quæ dicantur, quæſt. 4. art. 1. nu. 5. pag. 44.

NOTARIUS.

Notarius debet ſcribere totum, quod deponunt teſtes, qu. 15. art. 8. num. 108. pag. 225.
Notarius fideliter non ſcribens in proceſſu totam teſtis reſponſionem; non eſt immunis à crimine falſi, ibid.
Notarius debet ſe rogare, & ſubſcribere, & fidem facere de examine per verba: Acta ſunt hæc, &c. ib. num. 112. pag. 226.
Notario non intelligente idioma teſtis aſſumendus eſt ſaltem unus interpres, ib. num. 112. ib.
Notario magis creditur quam non Notario, etiam quod Notarius ſtet pro actore, qu. 15. art. 10. num. 156. pag. 233.
Unius notarii dictum æquiparatur dicto duorum teſtium, ib.
Hanc autem præeminentiam habet cum deponit ex officio, ibid.
Notarius quando poteſt torqueri. ib. nu. 157. ib.
Magis creditur ſcriptura Notarii, quam teſti, ib. n. 158 ibid.
Si Notarius ſit ſuſpectus & teſtis integra fama, cui credendum eſt, ib.
Cæteris paribus magis creditur tribus teſtibus, quam Notario, ib.

NOTITIA.

De jure naturæ & divino debet dari aliquis, qui deducat in notitiam Iudicis delictum, & delinquentem, qu. 4. ar. 3. num. 60 pag. 49.
Quomodo poſſit perti talis notitia, ib.
Qui deducit delictum in notitiam judicis, non eſt verè & propriè fictus actor ſeu accuſator, ib. num. 31. ibid.
Judex debet habere notitiam delicti ad hoc, ut inquirat de illo, qu. 6. art. 1. num. 1. p. 59.
Nec poteſt ſpecialiter inquirere contra aliquem, niſi illius notitiam habeat, ib.
Nec notitia debet eſſe publica, ſcilicet per Notarium ſcripta, ib. nu. 2. p. 60.
Ad inchoandam inquiſitionem ſufficit quæcumque notitia undequaque habita, ib. nu. 5. ib.
Judex ex privata notitia non poteſt inquirere, qu. 15. art. 8. num. 94. pag. 221.

NOTORIUM.

Notorium duplex, ſcilicet juris & facti, & quid ſit utrumque, qu. 10. art 1. num. 1. pag. 96.
Ad hoc, ut delictum ſit notorium, neceſſe eſt, quod factum ſit notorium in ratione delicti, ib.
Diverſæ ſunt DD. ſententiæ circa definitionem Notorii, ib. num. 3. ib.
Conditiones aliquæ neceſſariò requiſitæ ad hoc, ut delictum ſit notorium, ad hoc quod circa ipſum non ſervetur ordo juris, ib. num. 6. ib.
Quando indicium non poſſit eſſe notorium Iudici ut Iudici, ib.
Quomodo delictum eſt notorium Populo, & non Iudici, illud eſt probandum, ſive ſit facti permanentis, ſive tranſeuntis, ibid.
Similiter ſi delictum eſt notorium Iudici per evidentiam facti, Iudex procedit ſine accuſatore & denunciatore, ibid.
Et quomodo in hoc ſe debet gerere Judex circa inchoationem & proſecutionem cauſæ, ib. nu. 8. p. 98.
Ad probandum notorium requiruntur teſtes de viſu, & ſufficiunt duo, ib. num. 9. ib.
Probato notorio non eſt neceſſe ſervare ordinarium ordinem juris, ib. num. 10. ib.
In cauſa notorii facti non eſt neceſſaria litis conteſtatio nec juramentum calumniæ, nec veritatis & malitiæ, ibid.
Hæc verificantur, quando delictum eſt notorium Iudici ut Iudici, ibid.
At ſi probatio eſt neceſſaria, ſervandus eſt ordo juris ibid.
Quomodo in cauſa notorii non ſit neceſſaria citatio ſententiâ ſcriptâ vel probatâ per verba, ib. nu. 11. & 12. ibid.
Et quomodo in hac cauſa non habeat locum appellatio, ib. num. 13. ib.
Quando in cauſa notorii ſervandus eſt ordo juris, ſufficit ſervare illum, qui ſervatur, ubi proceditur ſummariè, & de plano, juxta Clem. Sæpe de verb. ſignif. *ib. num. 14. ibid.*

NULLITAS.

Nullitatis remedio uti poteſt quis contra ſententiam inappellabilem, qu. 29. art. 4. num. 72. pag. 430.
Nullitas ſi apparet ex proceſſu, Iudex ex officio poteſt rejicere actorem, ib.
Nullitas tractari poteſt tam cum judice à quo, quam cum judice ad quem, ib.
Nullam ſententiam revocare an poſſit Iudex ordinarius, ſeu etiam delegatus, & quando & quomodo, qu. 27. ar. 5. nu. 38 p. 393. & qu. 30. art. nu. 12. pag. 437.
Nullitas per modum exceptionis perpetuo opponi poteſt.
Nullitas per modum actionis opponi poteſt per triginta annos, qu. 29. art. 4. nu. 72. pag. 430.
Nulla ſententia in uno eſt nulla in omnibus inſeparabilibus, qu. 29. art. 4. num. 69. pag. 419.
Et quid ſi ſententia ſit nulla ex defectu juriſdictionis, ibid.
Nullitatis oppoſitio ut poſſit videri contra inappellabilem ſententiam debet opponi principaliter, ib
Nullitatis oppoſitio quomodo executionem impediat, qu. 29. art. 4. nu. 72. pag. 430.
Nullitates vel alii defectus contra proceſſum quomodo reparentur, qu. 30. art. un. per totum, p. 434.
Judices qui nulliter egerunt quod facere debeant, qu. 27. art. 5. num. 38. pag. 393.
Nullitas proceſſus in dubio non præſumitur, qu. 30. ar. 4. num. 14. pag. 438.
Nulli non ſunt proceſſus apud Regulares ex omiſſione Apicum juris, ib.
Nullitatis exceptio ex incompetentia Iudicis poteſt dari etiam poſt tres ſententias, etiamſi partes pepigiſſent non agere de nullitate, qu. 21. art. 1. num. 2. pag. 292.
Nullitas proceſſus ex quibus cauſis oriatur, qu. 25. art. 6. num. 65. p. 351. & nu. 83. p. 356.
Nulla ſententia non tranſit in judicatum, qu. 29. ar. 4. num. 72. pag. 430.

NUDUS.

Nudus cum nuda repertus, quod indicium faciat, q.26. art. 9. num. 123. pag. 255.

O.

OBLIGATIO AD RESPONDENDUM.

V. Examen Rei, vel teſtium.
Obſcurè, dubiè, vel incerte deponens teſtis non probat, qu. 14. art. 9. nu. 93. pag. 190.
Quæ oppoſitio dicatur obſcura, ib.

OBSTATIVA.

Obſtativa ſingularitas teſtium, quæ ſit, qu. 13. art. 3. num. 18. & ſeq. pag. 156.

OCCULTUM.

Occultum delictum, & non exceptum, ſi ex eo non imminet damnum communitati, vel tertio innocenti non tenetur ſubditus iudicialiter denunciare, qu. 9. art. 3.
Occulta delicta & difficilis probationis quæ dicantur, qu. 4. art. 2. num. 8. p. 45.

OFFERENS.

Teſtis offerens ſe ſponte, an probet, q. 15. art. 4. nu. 78. pag. 217.

OFFICIUM ET OFFICIALIS.

Officiorum Procuratie & dignitatum apud Superiores Regulares per ſæcularium favores eſt delictum grave, qu. 20. art. 2. num. 40. pag. 274.
Quomodo hoc delictum probetur, ib.
Adducitur conſtitutio Clement. VIII. ib.
Quomodo probandum ſit delictum & delinquens iuxta prædictam Conſtit. ib. nu. 41. ib.
Adducitur opinio Donati, ib. num. 42. ib.
Iudicialiter conſtare debet de precibus porrectis, ib.
Debet præcedere ſententia declaratoria, ib.
Officialis mandato iniuſto Superioris obediens, an excuſatur à pœna, qu. 28. art. 2. num. 44. & ſeqq. pag. 406.
Officiali aſſerenti ſe feciſſe de mandato Superioris an credatur, ib. nu. 53. p. 408.

OFFUSCANS.

Reus habens offuſcantes probationes pro ſe an ſit abſolvendus, qu. 21. art. 2. num 93. uſque ad p. 358.

OMISSIO.

Delicta omittendo commiſſa, an mitius puniantur, qu. 28. art. 1 num. 11. & 12. pag. 596.

OPINIO.

Quam opinionem ex duabus probabilibus, vel una probabili, & altera probabiliori debet ſequi iudex, qu. 2. art. 4. num. 37. pag. 10.
Opiniones æquè probabiles non videntur poſſe dari in iudicio criminali, ſed illa, quæ favet Reo, & benignior eſt, dicitur probabilior, ib. nu. 38. pag. 11.
Iudex non ſemper tenetur iudicare ſecundum opinionem magis communem, & in ſententia aliorum probabiliorem, ib. nu. 39. ib.
Opiniones ex principiis intrinſecis examinandæ ſunt, & illam, quæ ex illis vera iudicatur, debet ſequi, ib. num. 40. ib.
Opinio, quæ ſit communis ſeu communior, & ſit de ſtylo, ſeu conſuetudine iudicantium, & non habeat contra ſe motivum forte & urgens, non eſt ſumenda probabilis, ſed certa moraliter, & ſecundùm illam iudex iudicare debet, ib. nu. 41. ib.
Quænam dicatur opinio communis, ib.
Quando ſunt opiniones oppoſitæ, quæ ſunt communes & ex conſuetudine diverſorum iudiciorum approbatæ, quomodo iudex debet procedere, etiam quando periculum eſt in mora, ibid. num. 42. & ſeqq. pag. 12.

OPPOSITIO.

Oppoſitiones contra perſonas teſtium, vel eorum delicta, vel eorum examen, qu. 30. nu. 7. p. 436.
Quomodo Reus, ut ſe defendat, opponere poſſit, & obiicere teſtibus crimina, quæſt. 25. art. 7. num. 98. pag. 319.
Et quid, ſi obiiciat crimina falſa, ib. nu. 99. ib.

ORDINARIUS.

Quis ſit Iudex Ordinarius, qu. 2. ar. 2. per totum, p. 3.
Ordinarius an poſſit & debeat reſiſtere delegato malè agenti, q. 2. art. 3. num. 31. p. 9.
Ordinarius poteſt delegare, ib. ar. 2. nu. 6. p. 4.
Ordinarius Iudex quis ſit apud Regulares, ib. num. 9. ibid.
Ordinarius an poſſit recuſari, qu. 3. num. 34. & 35. pag. 19.
Ordinario ſuſpecto an ſit ſuſpectus eius Vicarius, ibid. nu. 40. uſq. ad 43. p. 20.

P.

PARS.

Parte non citata teſtes examinati non probant, qu. 11. art. 2. per totum, pag. 29.
Parte præſente non examinantur teſtes, qu. 15. art. 9. num. 108. pag. 221.

PAUPER.

Pauper teſtis an ſit integræ fidei, qu. 12. art. 19. num. 98. pag. 135.
Paupertatis inhabilitas poteſt ſuppleri ex idoneitate conteſtu, ib.
Pauper ob ſolam paupertatem non reiicitur à teſtimonio, ib. num. 99. p. 136.

PAX.

Pace facta non præſumitur inimicitia, qu. 16. art. 3. num. 68. pag. 246.
Quomodo Pax iniſta faciat indicium ad torturam, & ſit confeſſio delicti, ib. art. 8. num. 118. p. 255.

PECCATUM.

Apud Regulares omne peccatum mortale eſt delictum publicum, qu. 9. a. 1. num. 15. p. 87.
Iudex minuens pœnam à iure ſtatutam ſine iuſta cauſa peccat, & fit infamis, q. 27. art. 2. nu. 26. p. 392.
Iudex moraliter peccat, qui ex ſola ſuſpicione Reum damnat, q. 18. ar. 2. nu. 28. pag. 263.
Reus moraliter peccat, ſi veritatem non dicit Iudici legitimè interroganti, qu. 24. ar. c. nu. 1. p. 305.

PEREMPTA.

Perempta inſtantia Reus non punitur, qu. 25. art. 10. per totum, nu. 131. pag. 365.

PERITUS.

Peritus in arte mitius punitur, qu. 28. art. 2. nu. 17. pag. 49.
Dictum unius periti non ſufficit ad imponendam pœnam præcipuè mortis, q. 19. art. nu. 39. p. 273.
Maxima peritiæ in arte utilis Reipublicæ habet minuere pœnam, qu. 28. art. 2. nu. 57. pag. 409.

PERJURUS.

Perjurus tàm in cauſa civili, quàm in criminali rejicitur à teſtimonio, q. 12 art. 16. nu. 79. pag. 133.
In aliquibus tamen caſibus admittitur, ib. n. 80. & 81. ibid.

PHYSIONOMIA.

Phyſionomia mala, quod indicium faciat, qu. 16. ar. 1. num. 89. pag. 250.

PLANUM.

Regulares non ſolum in cauſis civilibus, ſed etiam criminalibus poſſunt procedere: ſimpliciter de plano, ſine ſtrepitu & figura judicii, q 5. art. 2. num. 19. & ſeqq. pag. 57.
Regulares Ordinis Prædicatorum procedunt de plano, &c. in Criminibus ex privilegio conceſſo à Boniſ. VIII. & Boniſ. IX. qu. 16. num. 22. & 24. pag. 58.
Pluribus aliis Ordinibus fuit conceſſum, ib. num. 23. ibid.
Regulares ita privilegiati ſolum tenentur ſervare ſolemnitates juris naturalis, divini, & gentium, & propria ſtatuta Ordinis, ib. num. 25. ib.
Regulares judices non tenentur in judicio ſervare ſolemnitatem infamiæ, niſi ad id teneantur ex propriis legibus, qu. 7. art. 3. nu. 17. pag. 64.

POENA.

Pœna talionis an receſſerit ab Aula? qu. 7. art. 5. nu. 19. pag. 65.
Regulares circa pœnam talionis debent ſervare ſuas Conſtitutiones, ib. num 21. ib.
Pœna talionis non debet imponi ſecundum æqualitatem, ſed ſecundum analogiam, hoc eſt, debent conſiderari qualitates accuſantis & accuſati, ib. n. 22. ibid.
Pœna lata in ſententia non debet excedere demerita, qu. 24. ar. 12. nu 129. pag. 332.
Pœna debet eſſe proportionata delicto, nec debet eſſe major contra abſentem ficte confeſſum, quam contra præſentem confeſſum, ib. nu. 131. ib.
Qui ex animo delinquunt non excuſantur à pœna legis, q. 28. art. 1. num. 7. pag. 397.
Quomodo ſit puniendus ille, qui omiſit aliquod ſtatutum à lege ex negligentia, ib. nu. 12. pag. 398.
An ad pœnam ordinariam imponendam poſſit ſufficere indicium indubitatum non tantum moraliter, ſed phyſicè? qu. 29. art. 1. nu. 12. pag. 413.
Quadicatur pœna extraordinaria? ibid. num. 13. pag. 414.
Qualis probatio ſit neceſſaria ad pœnam extraordinariam imponendam, ib. nu. 14. & ſeqq. ib.
Adducuntur opiniones variæ, ib.
Quomodo eſt puniendus accuſator vel teſtis fatens criminaque defendere promptus, q. 24. art. 7. nu. 63. pag. 318.
Quinam excuſantur, & non excuſantur à pœna, Vide totum articulum 2. qu. 28. V. Judex in ordine ad pœnam, Reus, & alibi.
Pœna capitalis in jure non eſt neceſſariò pœna mortis naturalis, q. 21. ar. 3. nu. 34. p. 284.
Ex jure naturali in pœnis mitior pars eſt eligenda, q. 27. art. 1. nu. 6. pag. 388.
Quando à lege vel ſtatuto imponuntur plures pœnæ alternativæ vel disjunctivæ, quid agendum, ibid.
Pœnas augere vel minuere an poſſit judex, ib. ar. 1. & 2. per totum, p. 286.
Pœnæ inter Regulares mites eſſe debent, & in Religione conſueta.
Pœna extraordinaria an poſſit puniri Reus, graviter initiatus, ſed nec confeſſus, nec convictus, qu. 29. art. 1. n. 18. & ſeqq. p. 415.
Quomodo conſtet judicem ex cauſa juſta minuere pœnam, qu. 25. art. 11. num. 138. p. 367.
Pœna impeditur ex prævaricatione accuſatoris, vel ex colluſione judicis, ib. nu. 142. p. 368.
Pœna mortis ceſſante dolo nemo punitur, q. 28. art. 1. num. 8. p. 47.
Qualiter puniatur Reus pro iteratis delictis, qu. 27. art. 1. num. 12. p. 389.
Pœna minuitur dolo ceſſante, q. 28. art. 1. per totum, pag 395.
Pœna an ſit afficiendus obediens injuſto ſuperiori, qu. 27. art. 2. nu. 44. & ſeqq. pag. 405.
Pœna debet eſſe delicto conformis, qu. 29. art. 3. nu. 62. pag. 427.
Pœna impoſita contra jus, vel contra conſuetudinem eſt nulla, qu. 27. art. 3. num. 62. ib.
Ubi ſunt poſitæ plures pœnæ pro delicto, cujus ſit alterius electio, qu. 27. art. 1. nu. 6. & 7. pag. 388.

PRÆCEPTUM:

Præcepti ſententia quæ dicatur, qu. 29. art. 4. num. 78. pag. 431.

PRAXIS.

Praxis Religionum eſt, ut Viſitatores imponant præceptum obligans ſubditos ad revelanda, quæ oportet viſitatorem ſcire, qu. 8. ar. 1. nu. 5. p. 70.

PRÆLATUS.

Prælatus ſeu Prior localis in Ordine Prædicatorum poteſt formare proceſſus, & cauſas criminales ſuorum ſubditorum cognoſcere ultimatè, qu. 2. art. 2. num. 10. p. 5.
Prælatus in cauſis propriæ Eccleſiæ recuſari poteſt, q. 3. art. 6. nu. 118. pag. 31.
Prælatus an poſſit à ſubdito ſuo recuſari? Vid. Index in ordine ad recuſationem. Epiſcopus, Viſitare, & alibi.

PRÆSCRIPTIO.

Præſcriptum delictum non punitur, qu. 25. art. 9. per totum, pag. 362.
Præſcribitur etiam crimen falſi, & quomodo, ib. nu. 113. ib.
Quæ delicta præſcribi non poſſunt, ibid. num. 114. ibid.
Quando præſcriptio currere incipiat, ib. num. 115. ibid.

PRÆSUMPTIO.

Quid eſt præſumptio? queſt. 17. art. 1. num. 1. & 2. pag. 256.
Præſumptio diſtinguitur ab Indicio, eo modo quo diſtinguitur concluſio à medio, ib. num. 3. p. 257.
Præſumptio diſtinguitur in præſumptionem hominis, Iuris, & Iuris de Iure; definiuntur & explicantur, ib. nu. 4. & 5. ib.
Diviſum in hac diviſione eſt præſumptio communis, ib. num. 6. ib.
Quæ ſit præſumptio levis, vehemens, violenta, & temeraria, ib. num. 7. & ſeqq. pag. 258. & ar. 2. nu. 27. pag. 262.
Quomodo præſumptio violenta ſit præſumptio juris, ib. num. 11. pag. 259.
Præſumptio indubitata quando eſt præſumptio juris & de jure, ib. num. 14. pag. 259.
Præſumptio violenta coincidit cum præſumptione juris & de jure, ib.
Præſumptio eſt minus quàm probatio ſimplex, imo quàm ſemiplena probatio, ib. nu. 15. ib.
Præſumptio violenta plenè probat, ibid. nu. 25. p. 261.
An in criminalibus ex præſumptione juris poſſit quis dam-

damnari in pœnam ordinariam pro delicto præſumpto? q.18. art.2. nu.26. & ſeqq. pag.262.
Præſumptio juris in aliquo caſu juſtificat præſumptionem Iudicis in eo caſu præſumentis, ibid.
Iudex ex præſumptione juris & de jure tenetur damnare Reum ſic præſumptum in pœnam taxatam à lege, ib. num.25. ib.
An ex præſumptione violenta poſſit quis damnari in pœnam ordinariam, ib. nu.27. ib.
An ſaltem in delictis occultis & difficilis probationis poſſit Reus præſumptus damnari ex præſumptionibus, ib. num.30. p.263.
An ex pluribus præſumptionibus v. gr. levibus fiat una vehemens, & ex pluribus vehementibus una violenta. ib. num. 31. ib.
Quantum probet præſumptio juncta probationi alterius ſpeciei, ib. nu.32. pag.264.
Præſumptiones quomodo debent eſſe probatæ ad hoc, ut ipſæ probent. ib. nu.33. ib.
Fundamentum præſumptionis probari debet, ib. n.34. ibid.
An contra præſumptionem dari poſſit probatio, vel impugnatio, ib. num. 35. ib.
An & quæ præſumptio præſumptionem aliam tollat? ib. nu.37. ib.
Præſumptio non poteſt accipi ex præſumpto, ib. num. 38. pag.265.
Præſumptio non oritur ex facto plenè probato, ib.
Præſumptio, quæ ſtat pro cauſa pia, prævalet, ib.
Iudex Religioſus in præſumptionibus ſtatuta ſuæ Religionis & conſuetudines ſervabit, ibid. num.39. ibid.
Præſumptio non probat indicium, q.25. art.2. nu.20. pag. 337.
Præſumptiones ſolæ etiam juris non probant plenè delictum, ib. num.11. ib.
Præſumptio juris non continet certitudinem, ib. num. 15. pag. 338.
Præſumptio juris & de jure quænam ſit, qu. 15. art. 5. num.76. pag.218.
Præſumptio juris & de jure, quæ privat facultate probandi contrarium, quando inter odioſa numerari debet, ibid.

PRINCEPS.

Principe ſeu ſuperiore mandante aliquid contra legem poſitivam, quam poteſt tollere, ſi ſubditus obediat, excuſatur à pœna, quæſt. 28. art.2. num.44. pag. 406.
Si tamen præcipiat aliquid contra legem divinam, ſeu naturalem, in qua non poteſt diſpenſare, inferior non poteſt obedire, & obediendo non excuſatur, nec à culpa, nec à pœna, ib. nu.45. ib.
Si præceptum Principis ſit dubium, an ſit licitum, vel illicitum, ſubditus illi obediens excuſatur à pœna, ib. nu. 46. ib.
Et quid ſi mandatum Principis ſit juſtum in ſe & malum ex circumſtantia, ib. nu.52. p.408.
Dicenti ſe habere à Principe præceptum injuſtum non creditur, ib. nu.53. ib.
Princeps quantumvis ſupremus non poteſt mandare vel damnare, ut quis damnetur non auditus aut vocatus, q.21. art.2. nu 8. pag.277.
Principe conſulto, & non aliter Magiſtratus pœnas juris alterat, qu. 27. art.1. nu.16. p.390.
Principe mortem minante, qui paret, an excuſetur, qu.28. art.2. num.51. p.47.
Principis mandatum aſſerens Index, an ei credatur, ib. num.53. p.48.

PRIVATUM.

Privata ſeu publica delicta quæ dicantur, qu.4. art.1. num.8. pag.75.
Privata delicta an denunciari poſſint, etiam non præmiſſa correptione, q.9. art.4. p. 92.

PRIVILEGIATUS.

Perſona privilegiata, quænam ſint, qu. 21. art.3. nu. 29. pag. 283.

PRIVILEGIUM.

Vide de Plano.

PROBABILE.

Vide v. Opinio.

PROBATIO.

V. Delictum, indicia, fama, teſtis.
Probatio quid ſit, q. 11. art. 1. nu. 1. p. 102.
Media ex quibus probatur veritas ſunt ſex, ib. nn. 2. ibid.
Probatio duplex, ſcilicet plena & ſemiplena, & quid ſit utraque, ib. nu.3. ib.
Probationes aliæ ſunt veræ, & tales ex natura Rei, & aliæ præſumptæ, ib.
Probationes in criminalibus debent eſſe luce meridiana clariores, quia debent ortum habere à ſenſu, ib. num.4. p. 103.
Nec moraliter debent relinquere obſcuritatem, ib.
In judicio ſummario abſolutè non ſufficit probatio perſuaſiva inhærens conſcientiæ judicis, ibid. num. 5. ibid.
In judicio verò ſummariſſimo admittitur probatio perſuaſiva, quæ ex natura rei debet eſſe certa, ibid.
Probatio per indicia dicitur mediata, qu.25. ar.2. nn. 7. pag. 346.
Si probationes ſint ita debiles, ut non ſufficiant ad torturam, quomodo Iudex etiam Regularis debet procedere, q.29. ar.1. nu.2. p.411.
Probatio per indicia minor eſt probatione per teſtes, ib. nn.10. pag.413.
Probatio plena, ſeu per teſtes certior eſt illa, quæ eſt per indicia moraliter indubitata, qu.21. art.1. nu. 6. pag. 276.
Semiplena probatio aliqualiter adminiculata ſufficit ad torturam, qu. 15. art.9. nn. 120. p.228.
Probationes offuſcantes habens Reus pro ſe, an ſit abſolvendus, Vide Defenſio orta ex non probato delicto.
Qualiter probanda ſunt indicia ad torturam, qu. 26. art.1. nu.14. & ſeqq. p. 373.
Probatio per teſtes non debet confundi cum probatione per indicia, ib. num. 16. ib.
Per quot teſtes probanda ſint indicia in ordine ad torturam, ib. nu.18. ib.
Qualiter ad torturam ſufficiat probatio per unum teſtem, ib. nn.19. 20. & 21. pag. 374.
An ad torturam ſufficiat, quod indicium indubitatum ſit probatum per unum teſtem, ib. nu.21. & 22. ibid.
Ad damnandum Reum non ſufficit probatio per unum teſtem, ſeu ſemiplena, quæſt. 29. art. 1. num. 7. pag. 412.
Probatio ſemiplena etiam adminiculata ſola non ſufficit ad pœnam etiam extraordinariam, ib. nn. 18. 19. & 23. pag.415.
Ad pœnam inferendam indicia debent eſſe probata per duos teſtes idoneos, ib. nu. 8. pag.412.
An aliquando unum indicium indubitatum ſufficiat ad pœnam infligendam, quæſt. 29. art. 1. num. 12. pag. 413.
Probatur pluribus modis juriſdictio delegati, q.2. art. 3. nu.24. pag.8.
Probatio per indicia longe minor eſt, quam ſit probatio per teſtes, qu. 19. art. 1. nu.50. p.413.

PROBATIO PER SCRIPTURAM.

Scriptura continens delictum extra illam commiſſum, non probat, qu. 19. art. 1. nu. 2. pag. 265.

Solum valet ad inquirendum, & habet vim accuſatoris, ib.

Scriptura continens delictum commiſſum in ipſa ſcriptura probat delictum, ib. num. 3. p. 266.

Plures caſus in quibus delictum probatur per ſcripturam, ib. nu. 4. ib.

Etiamſi ſcriptura non ſit inſtrumentum authenticum, ib. nu. 5. ib.

Quæ differentia ſit inter inſtrumentum authenticum & ſcripturam privatam, ib. nu. 6. ib.

Quot modis fiat recognitio ſcripturæ, & in quo caſu plene probat, ib. nu. 7. ib.

Quando ſcriptura eſt ſcripta per Reum, ſi ipſe neget ſe neſcire ſcribere, quomodo convincendus erit. ibid.

Quando ſcriptura recognita plene probat, ib. num. 8. & 9. pag. 267.

Scriptura judicialis probat delictum, ib. nu. 10. ib.

Scriptura probans circumſtantiam, indirecte probat delictum, ib. num. 11. ib.

Scriptura imperfecta, non integra, aliena manu facta quare non probet, ib. nu. 12. p. 268.

Quantum probet exemplum à ſcriptura originali deſumptum, ib. nu. 13. ib.

Inſtrumentum continens delictum ad minus præſumptionem facit, ib. nu. 14. ib.

PROCESSUS.

Proceſſus factus à Iudice inimico non recuſato, ſi aliàs ſit juſtus, eſt validus, qu. 3. art. 5. nu. 77. p. 26.

Proceſſus factus à judice recuſato an ſit validus? referuntur opiniones diverſæ, q. 3. art. 9. num. 151. & ſeq. pag. 40.

Proceſſus factus à judice, qui legitimè recuſari non poteſt, validus eſt, etiam dicto judice recuſato, ib. num. 158. pag. 41.

Proceſſus non dicitur nullus revocata recuſatione, ib. nu. 160. ib.

Proceſſus eſt nullus, ſi poſt recuſationem recuſans proteſtatur, ſe non conſentire in judicem, & appellet, ib. num. 161. ib.

An proceſſus ſit validus, ſi recuſans non proſequatur appellationem, ib. nu. 163. ib.

Proceſſus non irritatur ipſo jure per recuſationem judicis ſine appellatione, ib. nu. 160. p. 42.

Proceſſus dicitur nullus ex vi appellationis, non ex vi pura recuſationis de jure Canonico, ſecus autem de jure civili, ib. nu. 172. & ſeqq. pag. 43.

Proceſſus poteſt dici nullus ex defectu inquiſitionis, q. 30. ar. nu. 5. p. 435.

Ex triplici capite oritur nullitas proceſſus ratione defectus teſtium & probationum, ibid. nu. 7. p. 436.

Quæ ſunt opportuna defenſioni proceſſus etiam apud Regulares, ib. nu. 9. ib.

Quomodo oriatur nullitas proceſſus ex illegitima rei interrogatione, ib. nu. 10. p. 437.

Nullitas proceſſus oriri etiam poteſt ex defectu Procuratoris, ib. nu. 11. ib.

Ex non ſervatis ſubſtantialibus in ſententia ferenda proceſſus dicitur nullus, ib. num. 12. ib.

Nullus eſt proceſſus, ſi appellatione pendente Index ad ulteriora procedat, ib. num. 13. p. 438.

Quæ ſint de valore & nullitate proceſſus, ib.

Plures cauſæ ex quibus proceſſus redditur nullus, q. 25. art. 6. nu. 64. & 83. p. 351. & 356.

Proceſſus publicatio quando fiat, ib. art. 3. num. 34. pag. 345.

Novi teſtes nequeunt produci publicatis atteſtationibus, ib. num. 35. ib.

Diſtinctio inter teſtes examinatos ad offenſam Rei, & ad defenſam, ib. num. 37. pag. 346.

Poſt publicationem in examinandis teſtibus ad offenſam ceſſet omne periculum ſubornationis, ib. n. 37. ibid.

Index poſt publicationem quando articuli ſunt relevantes, debet admittere novos teſtes, ib. nu. 38. ib.

Ad defenſam Rei in multis caſibus admittitur examen in civilibus æque, ac in criminalibus, ib. num. 39. ibid.

Index tenetur recipere articulos adductos à Reo ad ſui defenſionem, ib. nu. 40. ib.

Certum eſt, poſt publicationem proceſſus offenſivi Reum poſſe inducere teſtes, ib. nu. 41. p. 347.

Proceſſus nullitas tollitur ex ſpontanea Rei confeſſione, quæſt. 23. art. 3. num. 24. & ſeqq. pag. 310. V. Confeſſio Rei.

Proceſſus nulli quomodo defendi poſſint, qu. 30. à nu. 1. pag. 431.

Poteſt objici contra ſententiam defectus jurisdictionis Iudicis, ib. num. 1. p. 434.

Ex duplici capite prætendi poteſt nullitas jurisdictionis, ibid.

Quomodo rejiciatur objectio defectus jurisdictionis judicis delegati, ib. num. 2. ib.

Et quomodo rejiciatur objectio jurisdictionis judicis ex eo, quod fuerit recuſatus, ib. nu. 3. p. 435.

Quid juvat pro tuenda judicis jurisdictione, ib. nu. 4. ibid.

Proceſſus poteſt dici nullus ex defectu inquiſitionis, ib. num. 5. ib.

Ad ſuſtinendas informationes non eſt de ſubſtantia judicii, ut præcedat probatio corporis delicti, ibid.

Quomodo rejiciatur præcipuè in judicio regulari objectio facta ex eo, quod accuſationi vel denunciationi deficiat aliquod ſubſtantiale, ib. nu. 6. ib.

Pro qualitate delicti non expreſſa in accuſatione probata tamen in proceſſu poteſt Reus damnari, ibid.

Ex triplici capite oritur nullitas proceſſus ratione defectus teſtium & probationum, ib. nu. 7. p. 436.

Opiniones variæ circa admiſſionem teſtium inhabilium, ib.

Quomodo teſtis Religioſus examinatus ſine licentia ſui Superioris probet, ib. nu. 8. ib.

Multa explicantur, quæ ſunt opportuna defenſioni proceſſus etiam apud regulares, ib. nu 9. ib.

Quomodo oriatur nullitas proceſſus ex illegitima Rei interrogatione, ib. num 10. ib.

Quæ requirantur ad Rei interrogationem, ib.

Nullitas proceſſus oriri etiam poteſt ex defectu Procuratoris, ib. nu. 12. ib.

Quæ objici poſſunt contra Procuratorem, ib.

Ex non ſervatis ſubſtantialibus in ſententia ferenda proceſſus dicitur nullus, ib. nu. 12. ib.

Quid requiratur ad validam ſententiam, ibid.

Index in judicando, ſi non eſt certus, debet ſequi opinionem, quæ favet Reo, ib. p. 437.

Opponens ſententiæ, quæ tranſivit in judicatum, non eſt audiendus, ib.

Quomodo verificetur, quod abſolutus ab uno judice non ſit damnandus ab alio, ib.

Appellatione pendente, ſi judex ad ulteriora procedat, proceſſus dicitur nullus, ib. nu. 13. ib.

Quæ judex præſtare poteſt pendente appellatione, ibid.

Multa conſiderantur circa valorem & nullitatem proceſſus, ib. nu. 14. ib.

Proceſſus copia dari debet Reo, qu. 25. ar. 2. per totum nu. 15. pag. 341.

An hoc verificetur in crimine notorio, ibid. num. 16. ibid.

An in copia proceſſus exprimenda ſint nomina teſtium, ib. num. 20. & ſeq. ib.

Proceſſus copia danda eſt ante torturam, Proceſſus copia debet dari, ideo, qu. 25. art. 2. per totum, ib.

Proceſſus accelerandus eſt, dum Reus eſt in carcere, q. 22. art. 1, nu. 5. p. 295.

Pro-

Proceſſus poteſt terminari per viam articulorum, qu. 10. art. 3. num 28. & ſeqq p. 100.

Proceſſus defenſivus an ſit publicandus, qu. 25. art. 3. num. 41 pag. 347.

Duplex modus procedendi contra aliquem. vel ſcilicet inſtante aliquo accuſatore, vel ex officio Iudicis, Praxis cap 1, num. 1.

Forma incipiendi proceſſum ex notis in viſitatione, Praxis 1. 8,

Forma varia incipiendi proceſſum per inquiſitionem, Praxis 1. per totum.

Modus incipiendi proceſſum per inquiſitionem mixtam eſt ſecurior, Praxis 1 15.

Forma incipiendi proceſſum per denunciationem vel litteras, Praxis 1. num 19. & ſeqq.

Et per viam accuſationis, Praxis 1. 34.

Et per viam delicti in fragranti, Praxis 1, 47.

Et per iudicem delegatum, Praxis 1. 51.

PROCURATOR.

Quæ objici poſſunt contra Procuratorem, qu. 30. ar. 10. num. 11. pag. 437.

Procuratoris confeſſio an Reo noceat, ib.

Procurator an pro abſente admittatur, qu. 23. ar. 12. num. 125. pag. 331

Procurator dum indebitè admittitur an proceſſus ſit nullus queſt. 30. num. 11 pag. 431.

Procurator, an admittatur pro infirmo, ſeu pro carcerato, ſeu ad proponendas exceptiones, ſeu ad allegandas abſentiæ cauſas qu. 23. art. 12. num. 125. & ſeqq. pag. 331.

Allegata abſentia differtur proceſſus, ib.

PRODITOR.

Quis dicatur talis, q. 4. art. , num. 13. pag. 45.

PRODUCTUS.

Producti teſtes inhabiles quomodo probent contra producentem, quaſt. 12. art. 23. num. 153. & ſeqq. pag 150.

PROHIBITUM.

Prohibitum à lege ſi fiat, an ſit nullum, quaſt. 30. art. num. 14. p. 438.

PROPOSITIO.

Propoſitiones, ex quibus conſtat ſyllogiſmus iudicialis, debent dici indubitata, qu 25. art. 2. nu. 5. p. 346.

Propoſitio conſiſtens in facto debet conſtare iudici per evidentiam rei, quæ cadit ſub ſenſu, vel per facientis confeſſionem. ib. nu 6. ib.

PROROGARI.

Prorogari poteſt iuriſdictio, q. 21. nu. 3. p. 292.

Prorogari poteſt inſtantia, q. 25. ar. 10. nu. 132. p. 365.

PROTESTATIO.

Quæ ſint conditiones ad validam proteſtationem requiſita, q. 3. art. 9. num. 161. pag. 41.

Quomodo reus proteſtari poſſit validè contra indicia, qu. 22. art. 1. nu. 24. pag. 294.

PROXIMUM.

Proximum indicium quodnam ſit, q. 16. art. 1. nu. 5. pag. 234.

PUBES.

Pubes quis ſit, & an poſſit eſſe teſtis, qu. 12. art. 4. nu. 31. & ſeqq. pag. 114.

PUBLICATIO.

Ius duplex eſt, qu. 25. art 3 nu. 34. p. 345.

Publicatio proceſſus quando fiat, ib.

PUBLICUM.

Publicum iuris aperit viam ad inquirendum ſpecialiter, qu. 8. art. 6. num. 20. p. 14.

Publica & privata delicta quæ ſint, qu. 4. art. 1. nu. 8. pag. 45.

Et qualiter poſſint denunciari etiam non prævia correptione fraterna, Vide verb. Denunciatio.

PUER.

Pueri & infantes ex defectu ætatis, vel nulla pœna, vel mitiori puniuntur, qu 28. art. 2 nu 26. p. 401.

Tenentur tamen ad pœnam ſatisfactoriam civiliter, ibid.

Q.

QUALIFICATUM.

Vide verb. Confeſſio qualificata.

QUÆRELA.

Quæ ſint ſervanda in quærela, ſimplici denunciatione, & ſimplici inquiſitione, qu. 8. art. 2. nu. 5, p. 71.

Si nullus ſit quærelatus, proceditur per inquiſitionem generalem, qu. 20. art. 1. num. 45. p. 274.

R.

RATIFICATIO.

Confeſſio emanata in tortura non ſufficit ad reum condemnandum, niſi ratificetur, qu. 23. art. 11. num. 101. pag. 326.

Quando & quomodo fieri debeat ratificatio, ib.

Confeſſio emanata in tortura ſine indiciis non valet, etiamſi fiet ratificata. ib. nu. 102. ib.

Talis ratificatio eſt neceſſaria de iure natura ad hoc, ut confeſſio plene probet, ib. nu. 103. ib.

Quando teſtis teneatur ratificare depoſitionem habitam in tortura, qu. 15. art. 9. nu. 121. p. 231.

RATIO.

Rationem ſcientiæ non reddentes teſtes an probent, qu. 14. art. 14. per totum, pag. 198.

RECEPTANS.

Receptans malefactorem qua pœna puniatur, Vide v. Carcerum violatores.

RECOGNITIO.

Forma confrontationis & recognitionis rei, Praxis c. 6, num. 150. pag. 472.

Forma recognoſcendi litteras, Praxis cap. 1. num. 29. pag. 458.

Forma recognoſcendi reum, quando teſtis illum cognoſcit tantum de viſu, ib. num. 152 pag. 481.

Forma recognoſcendi reum negantem ſe illum eſſe, qui verò eſt, ib. nu. 153. p. 482.

RECURSUS.

Recurſus quorundam Religioſorum extra ordinem pro obtinendis dignitatibus quomodo probetur, qu. 19. num 41. & ſeqq pag. 274.

RECUSATIO.

V. Iudex in ordine ad recuſationem

Ad recuſationem non ſufficit timor gravaminis, niſi timeatur injuſtitia, qu. 3. art. 4. num 68. pag. 25.
Ad hoc ut recuſatio ſit licita requiritur periculum gravis injuſtitiæ, ib. nu. 69. ib.
Acceptata recuſatione à Iudice Superiori, manet ſuſpenſa juriſdictio Iudicis inferioris, etiam in Regularibus, ib. nu. 71. ib.
Quomodo fieri debet recuſatio, qu. 3. art. 5. num. 77. pag. 27.
Recuſatio debet proponi non ſolum ante litis conteſtationem, ſed etiam ante omnes alias exceptiones, q. 3. art. 7. num. 135. pag. 35.
Quænam differentia eſt inter appellationem & recuſationem, ib. art. 8. nu. 144. p. 38.
Recuſatio ſi non ſit legitima & valida, non tenetur Iudex ſuſpendere judicium, qu. 3. art. 9. num. 169. pag. 41.
Recuſatio debet proponi coram judice recuſato tempore debito, aliter non tenetur judex abſtinere à judicio, ibid.
Recuſatio quando dicitur revocata, ib. num. 61. ib.
Forma recuſandi Iudicem, cap. 5. num. 131. pag. 476.
A quo cognoſcenda ſit validitas recuſationis, quando delegati ſunt plures, ib. nu. 134. ib.
Forma præfigendi terminum arbitris per judicem recuſatum, ib. num. 135. ib.
Forma appellationis à ſententia judicis, quando rejicit exceptionem recuſationis tanquam frivolam, ibid. num. 136. ibid.
Forma ſententiæ arbitrorum in cauſa recuſationis, ib. num. 137. ibid.

REGULARES.

Regulares in pœnalibus non veniunt nomine Clericorum.
Regulares aliqui prohibiti ſunt recurrere extra ordinem pro conſequendis dignitatibus, qu. 19. nu. 40. & ſeqq. pag. 274.

RELATIVUM.

Relativa depoſitio teſtis & Rei, an ſit admittenda, qu. 15. art. 1. per totum, nu. 89. pag. 220.

RELIGIOSUS.

Religioſi Iudicis recuſatio an ſit licita, quæſt. 3. art. 4. per totum, nu. 58. pag. 23.
Religioſi Iudices tenentur ad ſola ſubſtantialia Iuris, qu. 5. art. 2. per totum, num. 19. pag. 57.
Religioſus juridice denunciare poteſt, qu. 9. art. 3. num. 28. & ſeqq. pag. 89.
Religioſus injuſtè gravatus, quomodo poſſit appellare, V. verb. Appellatio.

REMISSORIA.

Remiſſoria ad examinandos teſtes, quando danda ſit, qu. 15. art. 1. nu. 23. & 24. pag. 202.
Remiſſoria vel commiſſio extra territorium cui ſit facienda, qu. 15. art. 2. num. 20. & 21. p. 206.
In remiſſoriis vel commiſſionibus ſolet præfigi tempus, ib. num. 23. ib.
Iudex tenetur teſtium examen remittere vel committere, ſi ipſe eſt impeditus, ib. nu. 24. p. 207.

RENUNCIARE.

Renunciari an poſſit defenſionibus, qu. 25. art. 1. nu. 6. pag. 339
Iudex non poteſt inducere Reum, ut renunciet defenſionibus, ib. num. 7. pag. 340.

REPARATIO.

Quatuor modis reparatur inſtantia perempta, qu. 25. art. 7. nu 132. pag. 365.

REPETITIO.

Repetitio teſtium quando & quomodo fieri debeat, q. 25. art. 5. per totum, nu. 47. p. 348.
Vide Teſtium repetitio.

REPROBATIO.

Reprobatoris teſtes debent eſſe exceptione majores, q. 12. art. 20. nu. 109. pag. 139.

RESPONDERE.

V. Examen Rei.

RESTITUTIO.

Reſtitutio in integrum datur ex juſta cauſa, quæſt. 23. art. 12. nu. 125. pag. 331.

REVOCARE.

Dum teſtis revocat ſuum dictum, quid agendum. V. Teſtis varius, & teſtis ſe corrigens.
Confeſſio revocata incontinenti non nocet Reo, qu. 25. art. 8. nu. 73. pag. 319.

REUS.

Reus quis dicatur, & quando conſtituitur talis, q. 21. art. 1. num. 1. p. 276.
Iudex non poteſt procedere contra Reum extractum ab Eccleſia in caſibus non permiſſis, qu. 25. art. 6. num. 71. pag. 352.

REUS IN ORDINE AD EXAMEN.

V. Confeſſio, Iudex quoad examen.
Ad Reum interrogandum ſuppoſito delicto, ſufficit ſemiplena probatio, q. 8. ar. 7. nu. 30. p. 76.
Quando Reus eſt varius & contrarius in ſuis confeſſionibus quid agendum ſit, qu. 16. art. 4. nu. 75. pag. 247.
Reus quando interrogari poteſt de delicto præſumpto, qu. 16. art. 8. nu. 120. pag. 255.
Reus interrogari non poteſt niſi præcedentibus indiciis, qu. 20. ar. 1. nu. 2. pag. 276.
An ad reum interrogandum juridicè debent præcedere indicia ſemiplene probantia, ib. nu. 3. ib.
Adducuntur opiniones variæ, ib.
Ad reum interrogandum quomodo ſufficiat fama, ib. num. 4. ib.
Quæ indicia debent præcedere ad inchoationem proceſſus, & quæ ad reum interrogandum, ib. num. 5. ibid.
Reus examinari debet extra carceres, qu. 23. art. 1. nu. 2. pag. 295.
Poteſt etiam examinari ligatus, ſi qualitas delicti aut perſonæ id ſuadeat, ib.
Si ſit perſona illuſtris vel in dignitate conſtitutus, debet eum decenti honore examinari, ib.
Reus examinari debet ſaltem in triduo poſt carcerationem, ib. num. 5. ib.
Dum examinantur rei, benigne tractantur juxta illorum qualitatem, ibid.
Si reus dilationem temporis petat ad reſpondendum, non debet illi concedi, ib. nu. 7. ib.
Quid agendum ſit, ſi recuſet reſpondere affirmativè, vel negativè, ib. num. 8. ib.
Non danda eſt occaſio reo perturbationis, ib. num. 10. ibid.
Nec ei promittenda eſt impunitas, ſeu plena liberatio ad extrahendam veritatem, ib. num. 11. ib.
Quando reus incipit fateri veritatem, non debet impediri, ib. num. 13. p. 296.
In actis recipienda ſunt, nedum quæ reus depoſuit contra ſe, ſed etiam ad ſui favorem, ib. nu. 14. ib.

Si

Si contingat Reos, dum examinantur, interno cordis dolore ita moveri, ut vel lacrhymas emittant, vel flexis geſtibus miſericordiam implorent, hæc omnia ſunt ſcribenda, ib.

Notarius debet notare omnia quæcumque fiunt per teſtem, vel Reum, & præſertim pallorem Rei, illiusque trepidationem, ib.

Interrogatoria & reſponſiones fieri debent idiomate cognito à Reo, vel teſti examinato, ib. num. 15. ibid.

Interrogatoria per extenſum ſcribantur à Notario, nu. 16. ibid.

In actis ponendæ ſunt reſponſiones ſecundùm verba præcisè prolata à Reo, ib.

Quod ſervari debet apud Regulares. Omnia per extenſum ſcribenda ſunt à Notario, etiamſi plures teſtes idem dicant, ib.

Reus legitimè interrogatus à judice tenetur reſpondere & dicere veritatem ſub peccato mortali, qu. 23. art. 1. num. 9. & 10. p. 305. & 307.

In tribunalibus Regularium Reo petenti dilationem ad reſpondendum non conceditur, ib. nu. 1. p. 306.

Quomodo Reus pluries interrogatus poſſit ſe remittere ad depoſitionem priorem, ib. nu. 2. p. 306.

Tarda reſponſio, timor, ſophiſmata & duplicitates ſigna ſunt delicti, ib. nu 3. ib.

Ubi Reus videt ſuum delictum omnino probandum, longè melius eſt illud ſponté fateri antequam convincatur, ib.

Reus non reſpondens ad interrogatoria longè eſt interrogandus, ib. num. 4. ib.

Reus quando poteſt uti in reſpondendo æquivocationibus & tacitis conditionibus in mente retentis, ib. num. 6. & ſeq ib.

In quibus caſibus non tenetur Reus confiteri delictum Judici legitimè interroganti, ib. nu. 12. p. 307.

Reus vigore ſtatuti confeſſus poteſt appellare à ſententia contra ſe prolata, non tamen ſi eſt abſens, qu. 23. art. 12. num. 124. pag. 331.

Quid dicendum ſit, ſi Reus confeſſus in uno judicio, in alio negat non ſolum delictum, ſed etiam confeſſionem, qu. 29. art. 1. nu. 33. pag. 419.

In quo caſu Reus interrogari poſſit ſuper ulteriori veritate, dum negavit delictum principale in tortura, ibid. num. 26. pag. 417.

REUS CONVICTUS.

Quæ ſint media, quibus Reus convincitur, qu. 18. ar. 1. num. 1. pag. 265.

Reus convincitur indiciis indubitatis plenè probatis, qu. 24. art. 2. nu. 13. pag. 337.

An ad extraordinariam pœnam convincatur Reus, quando de indicio non conſtat per evidentiam Rei, ibid. nu. 17. pag. 338.

Reus convictus de delicto, ſi interrogatur in tortura de illo, illudque neget, non poteſt puniri pœna ordinaria, ſed extraordinaria, qu. 29. art. 1. num. 27. pag. 418.

Si verò non ſit convictus immediatè de delicto, illudque neget in tortura, nulla pœna eſt puniendus, ib. num. 28. ib.

Reus convictus ad pœnam extraordinariam, tali pœna puniri poteſt relicta tortura, ib. nu. 29. ib.

Ubi Reus convictus non poteſt damnari nec confeſſus, ſi neget delictum puniri poteſt pœna extraordinaria, ibid.

Reum convictum ad pœnam ordinariam melius eſt non torquere, ib. nu. 31. pag. 419.

Reus convictus de delicto ſine qualitate adjuncta an poſſit damnari in pœnam ordinariam, qu. 23. art. 4. nu. 47. pag. 315.

Si non ſit convictus & ſolum adſint indicia, & præſumptiones, in pœnam ordinariam damnari non poteſt, ib. num. 48. & 49. ib.

Reus convictus & damnatus ad mortem non tenetur confiteri delictum, ſi non interrogetur, qu. 24. art. 1. num. 11. pag. 307.

Convictus non debet torqueri, & ſi torqueatur, & non fateatur delictum, mitiori pœna punitur, q. 26. art. 3. num. 50. & 51. pag. 381.

REUS QUOAD DEFENSIONEM.

Vid. Defenſio.

Judex ex officio tenetur quærere defenſionem Rei, qu. 25. art. 3. num. 38. pag. 346.

Judex debet dare terminum ſufficientem Reo ad faciendas defenſiones, & eo pendente ſuperſedere, ib. art. 4. num. 42. pag. 347.

Quando Iudex eſt certus quod Reus non poteſt ſe defendere, poteſt ad ulteriora procedere, ib. num. 43. & 44. ibid.

REUS QUOAD PUNITIONEM.

Reus non poteſt damnari, niſi ſit delinquens notorius, vel convictus, vel confeſſus, qu. 2. art. 4. num. 34. pag. 10.

Ad Reum damnandum requiritur, quod delictum ſit plene probatum, qu. 8. art. 7. nu. 30. p. 75.

Reus committens delictum coram Iudice ſedente pro tribunali eſt puniendus non ſervato ordine juris, q. 10. art. 2. num. 15. pag. 99.

De tali delicto idem dicitur ac de notorio, ib.

Si tamen neget delictum, debet probari, ib.

Debet etiam citari ad ſententiam, ib.

In hoc caſu non habet locum appellatio, niſi Iudex excedat in pœna, ib.

Si autem deliquerit coram Iudice non ſedente pro tribunali, ſervandus eſt ordo juris, ib. nu. 18. ib.

Et in hoc caſu non eſt neceſſe quod præcedat accuſatio, ſeu denunciatio, ibid.

Pariter ſi Notarius ſcripſit Reum deliquiſſe coram Judice, & ipſe confiteatur, debet puniri ſine ſolemnitatibus, ib. num. 19. ib.

Ad Reum damnandum requiruntur teſtes omni exceptione majores, qu. 18. art. 1. num. 2. pag. 265.

Ad reum damnandum ſufficit eum patraſſe delictum, ib. nu. 6. & 7. pag. 266.

Quot & quales teſtes requiruntur de jure divino & naturæ ad reum damnandum, qu. 29. art. 1. num. 3. pag. 411.

De jure poſitivo quales teſtes requiruntur, ib. nu. 4. pag. 412.

Ubi ſunt indicia indubitata ſufficientia ad aliquam pœnam imponendam reus damnari poteſt, ibid. num. 20. pag. 416.

Mala fama & probatio delicti in genere nō ſufficiunt ad reum puniendum, ib. nu. 21. ib.

Si reus in tortura negaverit delictum quomodo puniri poſſit, ib. num. 22. ib.

Ad hoc ut reus puniatur ut convictus, quomodo ſunt probanda indicia, ib. nu. 32. pag. 419.

In jure civili reus poſt datam ſententiam confitens delictum puniri poteſt, q. 27. art. 5. nu. 42. p. 394.

Reus non poteſt damnari, ut ſibi inferat mortem per actionem, quæ ab intrinſeco ſit letalis, qu. 29. ar. 4. num. 76. pag. 431.

Reus poteſt agendo vel non agendo non impedire mortem ſibi ab intrinſeco inferendam, ibid. num. 77. ibid.

Pro qualitate delicti non expreſſa in accuſatione, probata tamen in proceſſu poteſt reus damnari, qu. 30. art. 1. num. 6. pag. 435.

Reus ſufficienter punitus ab uno judice, non eſt amplius puniendus ab alio, q. 25. art. 11. nu. 137. p. 367.

Reus non poteſt puniri pœna graviori, quam ſit illa, quæ à jure eſt impoſita, quæſt. 27. art. 1. num. 13. pag. 389.

INDEX

REUS IN ORDINE AD TORTURAM.

V. Iudex in ordine ad torturam.

Reus an poſſit torqueri, quando non conſtat de delicto in genere aut de corpore delicti, qu. 15. art. 9. num. 129. pag. 229.

Reus pluries poteſt torqueri, ſi variatio fiat in tortura legitimè data, qu. 16. art. 4. nu. 75. pag. 247.

Rei variatio cum omnibus conditionibus, ſola non ſufficit ad torturam, niſi ſit adminiculata, ib. nu. 76. pag. 248.

Rei vacillatio, titubatio, trepidatio, pallor, & ſimilia ſigna non faciunt indicium ad torturam, niſi adjuncta adminiculis, vel concurrente alia præſumptione, ib. num. 77. ib.

Ad hoc, ut hujuſmodi aliquod indicium faciant, neceſſe eſt, quod à Notario ſint adnotata in actu de mandato Iudicis, ib.

Reus torqueri non poteſt ex indicio de ſe remoto & non indubitato, qu. 19. art. 6. nu. 97. p. 252.

Reus interrogatus de delicto præſumpto, ſi neget, poteſt torqueri, ib. ar. 8. nu. 120. p. 255.

Poteſt etiam torqueri pro habenda præciſa reſponſione: quod etiam faciendum eſt, ſi fingat ſtultitiam, ad hoc, ut non reſpondeat, q. 24. art. 1. nu. 5. p. 306.

Si reus nolit ratificare confeſſionem à ſe factam in tortura, quomodo poſſit iterum torqueri, qu. 26. art. 1. num. 44. p. 350.

Ubi ſunt indicia ad torturam Reus debet torqueri, qu. 29. art. 1. num. 19. p. 415.

In quo caſu reus torqueri non debet, ib. nu. 25. p. 417.

Quomodo reus poſſit torqueri cum proteſtatione & clauſula ſine præjudicio probatorum, ib. num. 26. pag. 418.

RIXANTES.

Rixantes in dubio an torqueri poſſint, quaſt. 28. art. 2. num. 55. p. 408.

RUBOR.

Rubor Rei quodnam indicium faciat, quaſt. 16. art. 7. num. 77. pag. 247.

RUSTICUS.

Ruſticus quando minus punitur & à dolo excuſatur, quaſt. 28. art. 2. num. 59. pag. 410.

S.

SACERDOS.

An in eo caſu, in quo Sacerdotes poſſunt torqueri, ſint à laicis torquendi, qu. 15. art. 9. num. 135. & 130. pag. 230.

SANGUIS.

Sanguis emiſſus ab occiſo coram occiſore, Vid. Cadaver.

SCRIPTURA.

V. Probatio per ſcripturam.

Dictum teſtis præbens ſcripturam & ad eam ſe remittens non probat. V. Teſtis examen.

Scripturæ recognitio, V. Recognitio.

Scriptura quantum probet, quaſt. 18. pag. 265.

SECULARIS.

Secularis Iudex quando teneatur ab Eccleſiaſtico requiſitus brachium conferre, quaſt. 31. num. 2. pag. 439.

SEMIPLENA.

Semiplena probatio ſufficit ad reum interrogandum, quaſt. 20. art. 1. nu. 3. pag. 276.

Imo ſemiplena eſt neceſſaria, ibid.

Semiplenè indiciatus dum eſt ſpes evadendi, an teneatur fateri, qu. 22. art. 1. nu. 9. pag. 307.

SENEX.

Senex mitius punitur, q. 28. ar. 2. nu. 24. p. 401.

Senex quis dicatur, ib.

Senilis ætas an minuere faciat pœnas pecuniarias, ib.

An poſſit torqueri, qu. 26. art. 4. num. 60. pag. 383.

SENTENTIA.

V. Iudex in ordine ad ſententiam, Opinio.

Neceſſe non eſt, quod teſtes ſubſcribant ſententiæ, Pr. cap. 9. num. 192. pag. 489.

Forma citationis ad ſententiam, & relatio ejus, Pr. num. 193. ibid.

Forma ſententiæ condemnatoriæ contra Reum plenè convictum, P. nu. 195. pag. 490.

Forma ſententiæ abſolutoriæ innocentis & condemnatoriæ teſtium, P. nu. 196. ibid.

Forma ſententiæ abſolutoriæ pro non reperto culpabili, P. num 197. ib.

Forma ſententiæ abſolutoriæ ejus, qui ſe purgavit per torturam, P. nu. 198. ib.

Forma ſententiæ partim abſolutoriæ & partim condemnatoriæ, P. nu. 199. & 200. ib.

Forma ſententiæ contra convictum, P. n. 202. & 203. pag. 491.

Forma ſententiæ pro reperto innocente, P. num. 204. ibid.

Forma ſententiæ abſolutoriæ Rei, & condemnatoriæ calumniatoris, P. nu. 205. ibid.

Forma ſententiæ declaratoriæ contra teſtem, P. n. 206. pag. 492.

Forma ſententiæ declaratoriæ pro incurſu pœnarum, P. num. 207. & 208. ibid.

Forma ſententiæ condemnatoriæ via articulorum, P. num. 209. ib.

Forma ſententiæ contra contumacem, Pr. num. 210. ibid.

Forma ſententiæ pro delicto facti notorii. P. num. 212. & 213. pag. 493.

Forma ſententiæ pro reperto in fragranti, Pr. nu. 214. ibid.

Quando in hoc caſu poſſit procedi ex abrupto, P. num. 215. ibid.

Forma ſententiæ ad rejiciendum aliquem à dignitatibus, P. num. 216. pag. 494.

Quid ſit ſententia judicialis & quomodo differat à re judicata, & decreto, quaſt. 29. art. 1. numer. 0. pag. 411.

Sententia alia diffinitiva & alia interlocutoria, ibid. num 2. ib.

Sententia injuſta data ſecundum allegata & probata obligat in foro externo, licet ſit injuſta ex parte objecti, qu. 29. art. 4. nu. 75 pag. 430.

Quid dicendum ſit in foro interno, ib.

Quid faciat ſententia in uno judicio, quæ in alio judicio fuit lata, ib. num. 79. p. 432.

Explicatur quomodo verificatur, quod à tribus ſententiis conformibus non datur appellatio, ib. nu. 81. pag. 433.

Plures caſus in quibus explicatur, quænam ſint obſervanda inter ſententias contrarias, qu. 29. art. 4. num. 58. pag. 428.

SENTENTIA NULLA.

Sententia ipſo jure nulla poteſt revocari, q. 27. art. 5. num. 38. p. 265.

Sen-

Sententia erronea & lata contra judicis mentem, eſt nulla, dummodo error appareat ex actis, qu. 28. art.4. nu.67. pag.428.
Quomodo ſententia ex una parte nulla ſit nulla in totum, ib. nu.69. pag.429.
Quomodo ſententia nulla nullum inducat effectum, ib. nu.72. pag.430.
Si nullitas reſultat ex actis, poteſt intentari judicium coram eodem Iudice, ibid.
Contra ſententiam defectu juriſdictionis Iudicis poteſt objici, qu. 30. art.1. nu.1. pag. 434.
Ex duplici capite prætendi poteſt nullitas juriſdictionis, ib.
Quomodo rejiciatur objectio defectus juriſdictionis ex eo, quod Judex fuerit recuſatus, ib. num.3. p.435.
Quod juvat pro tuenda judicis juriſdictione, ib. num. 12. pag.437.
Contra ſententiam fundatam in falſis præſumptionibus datur reſtitutio in integrum, qu. 24. art. 12. num. 121. pag.330.
Sententia contra non auditum & non citatum ipſo jure eſt nulla, qu.21. art.2. nu.8. p. 277.

SENTENTIA NOTORIE INJUSTA.

Sententia notoriè injuſta non debet exequi, qu.29. art. 4. num. 73. pag. 430.
Quando dicatur talis, ib.
Multi caſus, in quibus ſententia non tranſit in judicatum, ib. num.74. ib.

SENTENTIA PRÆCEPTI.

Quænam ſit, qu. 29. art.4. nu.78. pag.431.

SENTENTIA VALIDA.

Ad valorem ſententiæ legitimæ probationes præcedere debent, qu. 29. art. 1. num.54. pag.425.
Probationes fieri debent ex teſtibus verum non falſum deponentibus, ib. num.55. p.426.
Teſtes falſi in proceſſu examinati non invalidant ſententiam, ſi adſint in proceſſu aliæ legitimæ probationes, ib. num. 56. ib.
Sententia debet dari à judice competenti habente juriſdictionem, ib. num. 57. ib.
Sententia debet eſſe ſcripta ut valeat, ib. num. 58. ib.
Similiter ſententia pronunciari debet in termino citationis, ib. nu. 59. ib.
Debetque continere nomen Iudicis, & Rei, & certam pœnam impoſitam, ib. num. 60. ib.
Debet eſſe clara, & in illa exprimi qualitates ſubſtantiales delicti, ib. nu.61. pag.427.
Pœna impoſita in ſententia debet eſſe æqualis delicto, ib. num. 62. ib.
Sententia dari debet per verba de præſenti, ib. nu. 63. ibid.
Nec debet dari ſub conditione, licet aliquando valeat, ib. nu. 64. ib
Nec nimis feſtinanter, ib. nu. 65. ib.
Sententia debet eſſe conformis libello accuſationis, ib. num. 66. pag. 428.
In judicio Regularium ſententia non eſt nulla, ſi non ſerventur juris ſolemnitates, ib.
Quæ ſolemnitates non debent ſervari in judicio Regularium circa ſententiam, ib.

SEPULTURA ECCLESIASTICA.

Non privatur Eccleſiaſtica ſepultura inventus ſuffocatus in puteo, qu.20. art. 20. pag.270.

SIGILLUM CONFESSIONIS.

Si non frangatur ſigillum confeſſionis, poteſt judex ad ulteriora procedere ex manifeſtatione juſta, ſive injuſta delinquentis, qu.8. ar.7. num. 33. pag. 77.

SIGNA.

Signa inculpabilitatis Rei, q. 16. art.4. nu.77. p.248.
Hæc in actis adnotanda ſunt, ib.

SIMONIACUS.

Secundum Conſtitutionem Pii V. Judices ad ſimplicem denunciationem poſſunt procedere contra ſimoniacos & alios crimino ſos ſimiles, qu. 8. art. 4. nu. 16. pag. 72.

SOCIUS CRIMINIS.

Socius criminis, ſi confeſſus ſit delictum, debet etiam confiteri circumſtantias, qu. 15. art. 8. num. 115. pag.224.
Societas in crimine non ſufficit ad torquendum, q. 16. art. 5. num.78. pag. 248.
Societas in crimine eſt delictum, non verò ſolum delicti indicium, ibid.
Socius criminis in criminalibus non recipitur in teſtem, qu. 12. art. 14. num. 59. p.129.
Nec etiam ut accuſator aut denunciator, ibid.
Socius criminis in quibus caſibus poteſt interrogari de sociis, ib. nu. 60. ib.
Socii Criminis inducti ab inquiſito in teſtes ad ſui exculpationem non probant, nec illis creditur, ib. nu. 62. pag 130.
Quomodo ſocii criminis valeant ad exculpandum inquiſitum, ib.
Depoſitio ſocii criminis quando valet ad inquirendum, ib. nu.63. ib.
Socius criminis quomodo poſſit eſſe accuſator & denunciator, ib.
Socius criminis eſt infamis, ideoque ejus depoſitio non ſufficit ad torturam, ib. nu. 64. ib.
Super quo & quomodo ſit torquendus ſocius criminis, ibid.
Depoſitio ſocii criminis ad hoc, ut afficiat inculpatum, debet eſſe jurata, ib. nu.65. pag. 131.
Nuda depoſitio ſocii criminis, & non adminiculata non facit indicium ad torturam, ib. nu.66. ib.
Qualiter debet eſſe adminiculata, ib.
Socius criminis quando faciat indicium ad torturam & ad tranſmittendam informationem, ib. num.67. ibid.

SUBSTANTIALIA.

Subſtantialia juris quæ ſint, qu. 5. art. 1. num. 1. & ſeqq. pag. 54.
Obſervanda in judicio Regularium, ib. art. 2. nu. 10. & ſeqq. pag.57.
Statuta religionum inter ſubſtantialia numerantur; ideoque obſervanda omnino à quocumque Regulari ea, quæ ex ſui ordinis ſtatutis cenſentur ſubſtantialia, ib. nu. 25. pag. 58.
Subſtantialia quædam enumerantur, qu.25. art.1. nu. 9. & 10. pag. 55.
Subſtantialia citationis, V. Citatio.
Subſtantialia appellationis, V. Appellatio.
Subſtantialia inquiſitionis, V. Inquiſitio.
Subſtantialia examinis, V. Examen Rei, & teſtium.
Subſtantialia defenſionis Rei, V. Defenſio Rei.
Subſtantialia ſententiæ, V. Sententia.

SUBTILITATES.

Subtilitates juris poſitivi non ſunt neceſſariò ſervandæ in Judicio ſummario Regularium, qu. 5. art. 2. per totum, num. 10. pag. 57.

SUBTRAHENTES.

Teſtes ſe ſubtrahentes coguntur, qu. 15. art. 5. per totum, num. 37. pag. 210.

SUGGESTIO.

Suggeſtio tam in tortura quam extra de jure eſt prohibita, qu.22. art. 2. nu.17. pag.297.
Quare confeſſio per ſuggeſtionem extorta non nocet reo, ibid.
Quid ſit ſuggeſtio, ib. num. 18. ib.
Suggeſtio alia aperta, & alia palliata, ib. num. 19. pag.298.
Primus modus ſuggeſtionis apertæ fit, quando interrogatur reus abſque ſufficientibus indiciis, ib.
Secundus modus eſt, quando mediis fraudibus & mendaciis ducitur reus ad fatendum delictum, ib n.20. ibid.
Quid dicendum ſit, an judex poſſit uti mendacio ad finem eruendæ veritatis. ib. num. 21. ib.
In illo caſu mendacium ex objecto eſt pernicioſum, & contra charitatem, ib. num 22. ib.
Quomodo mendacium etiamſi illicitum non ſit contra juſtitiam, ib. num.24. pag.299.
Quando ſit injuſtum ex objecto, & quando dictum privat reum re notabili, ib. num 25. ib.
Judex præmiſſo mendacio interrogans reum peccat, & injuſtè agit, ibid.
Judex utendo mendacio ad hoc, ut reus non dicat falſum, & non peccet, non liberatur a peccato, ibid. num. 26. ib.
Confeſſio extorta per mendacium non eſt judicialis, ſed invalida, ib. num. 27. ib.
Tertius modus ſuggeſtionis eſt, quando mediis fictionibus & cautelis reus ducitur ad confeſſionem delicti, ib. nu. 28. ib.
Iudex inducens reum extra judicium ad fatendum delictum, non utitur ſuggeſtione judiciali, ſed illicita ſubornatione, ib. nu.29. ib.
Quæ ſint cautelæ & ſimulationes, quibus licitè uti poſſit, ib. num. 30 ib.
Quartus modus eſt, quando ex promiſſione impunitatis extrahitur rei confeſſio, ib. num.31. ib.
Princeps promittens impunitatem, tenetur illam concedere, ib. num. 32. ib.
Opiniones variæ, ib. nu. 33. ib.
Quid dicendum ſit, ſi judex promittit impunitatem non habendo authoritatem dandi illam, ib. nu. 34. ibid.
Confeſſio extorta media promiſſione impunitatis, poſtea libere ratificata eſt valida, ib. nu. 35. p.301.
Si verò non ſit ullo modo ratificata, non poteſt puniri Reus virtute illius confeſſionis, ib. nu. 36. pag.301.
Nec judex virtute dictæ confeſſionis poteſt recurrere ad Principem ad hoc ut damnetur reus, ib. nu. 37. ibid.
Judex extrahens reum de loco ſacro media expreſſa promiſſione impunitatis tenetur illum in eum locum reſtituere, num. 38. ib.
Quomodo Princeps poſſit punire reum media confeſſione extorta à judice ſub conditione impunitatis, ib. num. 39. pag. 302.
Exemplum Alexandri III. ibid.
Promiſſio impunitatis non tollit vim aliarum probationum, ib. num. 40. ib.
Quomodo confeſſio extorta ſpe impunitatis ſufficiat ad pœnam extraordinariam, ib. num. 41. ib.
Et quomodo dicta confeſſio revocata non ſufficiat ad torturam & ad reum interrogandum, ib. num. 42. ibid.
Poteſt tamen deſervire pro adminiculo, ib.
Et in aliquo ſenſu dicitur nulla, & in alio non nulla, ib. num. 44. ib.
Iudex potens concedere impunitatem, ſi illam promittat, talis promiſſio non eſt illicita, ibid. nu. 44. pag. 303.
Confeſſio tamen extorta ſpe talis promiſſionis eſt invalida, ibid
Quomodo judex poſſit torquere reum & punire pœna extraordinaria ex vi confeſſionis extorta ſpe impunitatis, ib. num.45. ib.
Et quomodo Judex damnans reum virtute dictæ confeſſionis non teneatur ad reſtitutionem, ib.
Quintus modus ſuggeſtionis eſt, quando teſtis ſeu reus interrogatur in ſpecie de perſona determinata & delicto determinato, ib. num. 46. ib.
Iudex habens indicia ſufficientia ad inquiſitionem ſpecialem poteſt interrogare in ſpecie, ibid. num. 47. ibid.
Quomodo interrogatio in ſpecie poſſit eſſe ſuggeſtiva ex forma & modo ſpeciali interrogandi, ib. nu. 48. ibid.
Etiam ad interrogandum de circumſtantiis delicti præcedere debent indicia ſufficientia, ib. num. 49. pag. 304.
Quomodo differant inquiſitio delicti, & inquiſitio delinquentis, ibid.
Quid requiratur ad inquiſitionem delinquentis in ſpecie, ib. num. 50. ib.
Explicatur quomodo interrogatio de circumſtantiis ſit ſuggeſtiva, ib. num.51. ib.
Quomodo in interrogatione de ſociis criminis vitanda ſit ſuggeſtio, ib. num. 52. ib.
In caſu quo Iudex ponat in eodem carcere reum & teſtes, an habeat locum ſuggeſtio, ib. nu. 53. ib.
Ad tollendum defectum ſuggeſtionis bonum eſt prius interrogare in genere reum & teſtes, ib. num. 45. ibid.
Iudex legens reo depoſitiones teſtium, non committit ſuggeſtionem, ib. num. 55. ib.
Alius modus ſuggeſtionis eſt, ſi judex interroget reum de his, quæ ſunt juris, ib. num. 56. p.305.
Nec teſtis tenetur reſpondere ad dictas interrogationes, ibid.
Quid ſit ſuggeſtio palliata, & quot modis fiat, ibid num. 57. & 58. ib.
Interrogatio ſuggeſtiva eſt prohibita etiam Iudici procedenti de plano & ſolâ rei veritate inſpectâ, ibid.
Iudex omnino cavere debet à ſuggeſtione, qu.15. art.9. num. 150.

SUPERIOR.

V. Iudex, Prælatus, Princeps.
Superioris mandatum an excuſet delinquentem à pœna, qu. 28. art. 2. num. 44. & ſeqq. pag.406.

SUPPLERI.

Quomodo ſuppleatur inhabilitas teſtium, qu. 12. art 23. num. 141 pag.147.
Quomodo ſuppleatur ex numero, ib. pag. 148.
Quomodo ſuppleatur ex majori habilitate aliorum, ib. num. 145. ib.
An ſuppletio pertingat ad plenam probationem, ibid. num. 141. pag. 147.

SUPPLICATIO.

Supplicatio judicialis, in qua eſt aſſertio delicti, probat delictum, qu.24. art.12. nu.143. pag.334.

SURDUS.

Quomodo examinandus, quæſt. 12. art.5. num. 13. pag.115.

SUSPECTUS JUDEX.

V. Recuſatio Iudicis.

SUSPICIO.

Quid ſit, & qualiter differat ab indicio, præſumptione & argumento, quæſt. 17. art. 1. num. 5. & ſeqq. pag.260.
Quid ſit ſuſpicio? q.18. art.1. nu. 1. & 2. p.256.

Contra

Contra legem non eſt, quod Iudex temerariè velit ſuſpicari ſine ſufficienti motivo, ib. num. 18. p. 260.
Iudex ex ſuſpicione legali non poteſt decernere de innocentia vel culpa hominum, ibid.
Suſpicio eſt conjecturalis cognitio, notitia ex probalibus, & verſimilibus deducta, vel alia ſimilis non importat certitudinem nec etiam moralem, ibid. num. 12. pag. 259.
Suſpicio quid, & qualiter diſtinguatur a præſumptione, ib. num. 17. pag. 260.
Suſpicio alia bona & alia mala, ibd.
Suſpicio de malo quando eſt peccatum veniale, & quando eſt mortale, ib.
Suſpicio legalis qualis eſt, ib. nu. 18. ib.
Dividitur ſuſpicio en levem, vehementem, & violentam, ib. num. 19. ib.
Suſpicio levis quando eſt temeraria & vitioſa, ib.
Suſpicio violenta qualis ſit, ib. num. 20. ib.

SUSPENSIO.

Qualiter & quando appellatio ſuſpendat juriſdictionem Iudicis, V. Appellatio.
Quomodo Iudicis juriſdictio maneat ſuſpenſa intra terminum defenſionum, quæſt. 25. art. 4. num. 42. pag. 347.

T.

TACITURNITAS.

Taciturnitas Rei quid operetur, qu. 23. art. 12. nu. 138. pag. 333.

TACITUM.

Tacita confeſſiones Rei quæ ſint, quæſt. 23. art. 12. per totum, pag. 327.
Tacita Rei confeſſio an ſufficiat ad damnandum, qu. 25. art. 3. num. 19. pag. 309.

TALIONIS POENA.

V. Accuſator.

TAXILLI.

Taxillorum tortura, Praxis cap. 8. nu. 186. p. 488.

TELA PROCESSUS.

Quomodo tela nova proceſſus ſit ordienda dum crimen incidenter in proceſſu cognoſcitur, qu. 23. art. 7. num. 64. & ſeqq. pag. 318.

TEMPUS.

Tempore non debito examinati teſtes an probent, V. Teſtis examen.
Temporis diuturnitas in delictis an minuat pœnam, V. Diuturnitas.

TERMINUS.

De terminis ad appellandum & petendum apoſtolos, & proſequendum appellationem, V. appellatio.
Terminus ad ſe defendendum, V. Defenſio Rei.

TESTIS.

Teſtium materia cum ſit ampliſſima diſtinguitur, & colligitur, & reducitur claritatis gratia ad ſequentia capita.

TESTIS HABILIS, VEL INHABILIS.

Teſtes alii habiles, & alii inhabiles, q. 12. art. 1. nu. 1. pag. 112.
Teſtis idoneus idem eſt ac teſtis omni exceptione major, ibid.
Teſtis idoneus eſt contra quem non poteſt dari legitima exceptio, ib.
Idem dicendum eſt de teſte omni exceptione majori, ibid.
Minima & frivola exceptio non facit, quod teſtis non ſit idoneus & omni exceptione major, ib.
Idem eſt teſtis idoneus, & teſtis legitimus & integræ fides, ib
Teſtis omni exceptione major debet eſſe immunis à crimine, infamia, ſuſpicione & macula, ib.
Sed melius hujus teſtis conditiones explicantur his verſibus: Sexus, ætas, diſcretio, fama, & fortuna, fides in teſtibus, ib.
Inhabilitas teſtium duplex eſt, ſcilicet ex parte cauſæ, & ex parte effectus, ib. art. 2. nu. 2. ib.
Ex ſecunda cauſa ſunt inhabiles, qui habent ſenſum corruptum in ordine ad ſenſibilia, ibid. num. 3. pag. 113.
Ex tertia cauſa non ſunt cogendi parentes contra filios & è contra; nec mulier contra virum, nec ſervus contra Dominum, ib. num. 4. ib.
Ex quarta cauſa infames infamia facti ſunt inhabiles, & illi, qui à judice, vel a jure ſunt declarati inhabiles. ib. num. 6. ib.
Ex quinta cauſa ſunt inhabiles inimici, amici, conſanguinei, domeſtici, famuli, familiares, criminati, banniti, pauperes, viles, infames, mulieres, &c. ib.
Inhabilitas per ordinem ad effectum duplex eſt, ſcilicet tota, & diminuta, ib. nu. 8. ib.
Utraque explicatur, ib.
Qualitas idoneitatis teſtium non eſt probanda, ſed præſumenda, ib. art. 20. num. 102. pag. 137.
Diverſæ opiniones DD. ib.
Quis ſit teſtis idoneus, ib.
Et quis ſit teſtis non idoneus ſeu inhabilis, ib.
Teſtis inhabilis in caſu neceſſitatis, & quando veritas aliter haberi non poteſt, admittendus eſt, ib. n. 104. ibid.
Explicatur quomodo & in quibus caſibus veritas haberi non poſſit, ib. pag. 138.
In factis, in quibus ſoli teſtes inhabiles intervenire poterant, non eſt neceſſe probare, quod ſoli inhabiles interfuerint, ib. nu. 5. & 6. ib.
Hoc tamen probandum eſt in factis, in quibus ſpectatis communiter accidentibus teſtes habiles adeſſe potuerunt, ibid.
Quomodo hoc ſit probandum, ib.
Iudex procedens ex officio poteſt admittere teſtes inhabiles, ſi veritas aliter haberi non poteſt, ib. nu. 107. ibid.
Secus, ſecundum aliquos, ſi procedat ad inſtantiam partis. Quod non probatur, ib.
Teſtes inhabiles poſſunt admitti in caſibus exceptis, ib. num. 108. ib.
Qui ſint caſus excepti, ib.
In caſu defenſionis innocentia teſtes inhabiles admittuntur, ib. nu. 109. ib.
Non tamen admittuntur ad reprobandum teſtes examinatos, ib. pag. 139.
Nec valent ad inferendam pœnam parti, ib.
Quando adeſt conſenſus illius, qui habet intereſſe in cauſa, teſtis inhabilis admittitur, ib. num. 110 ib.
Dummodo non ſit inhabilis inhabilitate inducta a jure in pœnam, ib.
Neque ſit inhabilis de jure naturæ, ib.
Qui & quales ſint teſtes inhabiles, qui admittendi ſunt, quando adeſt conſenſus partis, ib. num. 111. ibid.
Et ſufficit conſenſus expreſſus ſeu tacitus, ib.
Quæ requirantur ad conſenſum tacitum, ib.
Et quomodo Iudex poſſit repellere teſtes inhabiles etiam parte non petente, ib. num. 112. ib.
Opiniones Doctorum, ib. nu. 113. pag. 140.
Teſtis ſuſpectus manente ſuſpicione de jure naturæ eſt inhabilis, ut ſit integra fides, ib. num. 114 p. 141.

Teſtis à jure rejectus non admittitur in judicio ſummario, & judicio Regulari ut teſtis ſimpliciter idoneus, ibid.

Suſpectus ex aliqua conditione generali poteſt in aliquo caſu particulari admitti, ut teſtis idoneus, ib. n. 115. ib.

Arbitrarium eſt judicis etiam in judicio ſummario admittere & rejicere teſtes inhabiles ratione ſuſpicionis, ibid.

Ceſſante ſuſpicione in teſte habetur ut teſtis integræ fidei, ibid.

Explicatur in quo conſiſtit punctus difficultatis, ib.

Non eſt de ſubſtantia judicii, quod teſtes inhabiles ex ſuſpicione falſitatis non ſint admittendi in judicio, ſed eſt apex & ſolemnitas juris poſitivi, ib. nu. 116. ibid.

Ad hanc ſolemnitatem non tenentur judices, qui judicant in judicio ſummario, & ſola facti veritate inſpecta, ibid.

Hæc concluſio probatur primo, ib. num. 117. ib.

Et ſuadetur ſecundo explicando quid ſignificat clauſula ſola facti veritate inſpecta, *ib. nu. 118. pag. 142.*

Teſtes inhabiles inhabilitate, quæ eſt pœna lata contra teſtem, vel inducta ob reverentiam, vel ex alia cauſa ſpeciali, non poſſunt admitti in judicio ſummario, vel ſola facti veritate inſpecta, *ib. nu. 119. ibid.*

Hæc concluſio probatur & ſolvitur una objectio, ib.

In judicio ſummario aut regulari non poſſunt admitti infames per ſententiam damnati, ibid. num. 120.

Infames infamia juris ſunt tales ex duplici cauſa, ſcilicet vel ex cauſa ſpeciali pro delicto, pro quo lata eſt infamia, vel ex cauſa generali infamia facti notoria, ib. pag. 143.

Explicatur quomodo infames ex prima cauſa non ſint admittendi in judicio ſummario & Regulari, ib.

Exemplificatur, qui ſint infames ex ſententia lata, ibid.

Pariter declaratur, quomodo infames ex cauſa generali infamia facti notoria non ſint admittendi in judicio Regulari, ibid.

Qui ſint infames ex genere delicti, & quomodo non poſſint admitti in teſtes in judicio ſummario, ibid.

Infames ex genere delicti non ſunt infames infamia juris, niſi poſt ſententiam diffinitivam, ib. nu. 121. ibid.

Quæ ſententia debet illos damnare ut convictos, ſeu confeſſos de delicto, nec ſufficit, quod ſint ſuſpecti, ibid.

Si Judex in pœna tranſegit, Reus ex vi talis ſententiæ non remanet infamis, ſi agat per Procuratorem ibid.

Pariter infames ex genere pœna, niſi ſententia ſit lata cognita cauſa, non ſunt infames infamia juris, ibid.

Similiter in infamia juris perfecta, ſi non ſit lata ſententia inducens infamiam, ibid.

Qui damnatus ſit pro aliquo delicto notorio non ſervatis ſupradictis conditionibus eſt infamis infamia facti non juris, ib. num. 122. ib.

Explicatur quomodo teſtes inhabiles ratione reverentiæ non ſint admittendi in judicio ſummario, & regulari, & ſervata clauſula, ſola facti, &c. *n. 123. ib.*

Excommunicati non tolerati etiam non poſſunt eſſe teſtes in judicio ſummario, ib. nu. 124. ib.

Teſtes inhabiles inhabilitate, quæ non eſt pœna, vel inducta ob reverentiam, vel ex alia ſpeciali lege & cauſa admitti poſſunt in judicio ſummario & regulari, ib. nu. 125. ib.

Explicatur qui ſint hi inhabiles, ib.

Quid ſit dicendum de inhabilitate, quæ eſt pœna pro delicto ipſo jure lata, ib. nu. 126. ib.

Inhabilitas ſeu infamia ratione delicti vel pœna locum habet ſuppoſita ſententia, maximè ſi ſit ſententia ferenda, ib. nu. 127. pag. 144.

In caſibus, in quibus admittuntur inhabiles in Iudicio ſummario admitti poſſunt ſine tortura, ibid.

In Judicio ſummariiſſimo parte opponente non poſſunt admitti teſtes inhabiles ut integræ fidei, ib. nu. 128. ibid.

Pars tamen non poteſt in totum rejicere tales teſtes, ibid.

In Iudicio ſummario admitti poteſt teſtis minor, ſed non minor impubes, ib. nu. 129. ib.

Impubes pubertati propinquus, dum ſit capax doli, admittitur in teſtem in judicio ſummariſſimo, ib.

Inimicus admittitur in teſtem parte conſentiente, ib. num. 130. ib.

Inimicus verò capitalis in judicio ſummario admitti non poteſt, ib.

Quid ſit dicendum de teſte perjuro, ib. nu. 131. ib.

Sententia Doctorum, ib. ar. 22. n. 132. p. 145.

Teſtes in multiplici cauſa inhabiles admittendi ſunt in caſibus ſupra narratis, maximè ſi non adſint niſi tales teſtes, ib.

Teſtes inhabiles examinati, ubi non debent, faciunt indicium & præſumptionem, ib. art. 23. n. 133. p. 146.

Limitatio DD. ibid.

Teſtes examinati, ubi non debent, non probant, nec inducunt probationem ſufficientem ad condemnandum Reum, ib. num. 134. ib.

Faciunt tamen ſufficiens indicium ad inquiſitionem generalem, ib.

Opiniones Doctorum, ib. num. 135. ib.

Teſtes inhabiles inhabilitate occulta plene probant, ibid.

Inhabiles manifeſti parte opponente non faciunt indicium, ibid.

Pariter nec inhabiles inhabilitate pœnali indicium faciunt, ibid.

Teſtes inhabiles ex ſuſpicione veritatis conſentiente parte admitti poſſunt, ib. nu. 136. pag. 147.

At parte non opponente nec conſentiente non faciunt indicium ad torturam, vel ad ſpecialiter inquirendum, ſeu ad tranſmittendam inquiſitionem Reo abſenti, ib. nu. 137. ib.

Et eſt ſermo de teſtibus inhabilibus admiſſis, ubi non debent admitti, ib. nu. 138. ib.

Teſtes inhabiles non rejiciuntur ſimpliciter, ib.

Sed admiſſi ubi debent admitti etiam parte non opponente non plene probant, nec ſufficiunt ad condemnandum Reum in pœnam ordinariam, ib. nu. 139. ibid.

In caſu, quo ceſſet ſuſpicio, poteſt haberi teſtis ut idoneus, tamen non ad pœnam ordinariam, ſed ad extraordinariam, ib. num. 140. ib.

In criminalibus inhabilitas teſtium non poteſt ſuppleri ut ſufficiat ad pœnam ordinariam, ib. num. 141. ib.

Suppletur tamen in ordine ad torturam, inquiſitionem ſpecialem, & pœnam extraordinariam, ibid.

Inhabilitas teſtium ſuppletur ex numero illorum, ib.

Dummodo in totum non repellantur, ibid.

Et ex alia cauſa, quàm ex ſuſpicione falſitatis, ib. nu. 142. pag. 148.

Diſtinctio de teſtibus in totum, vel non in totum à jure rejectis, explicatur, ib.

Quando inhabilitas teſtium eſt ejuſdem generis, numerus illorum non minuit, ſed potius auget ſuſpicionem, ib. nu. 143. ib.

Multa conſideranda ad cognoſcendum, quod ex pluralitate teſtium tollatur eorum inhabilitas, ib. nu. 144. ib.

Quomodo inhabilitas teſtis ſuppleatur ex ſuprabundantia fidei alterius teſtis, ib. nu. 145. ib.

Suppletur etiam inhabilitas teſtis ex aliis adminiculis & conjecturis, &c. ib. num. 146. ib.

Teſtis inhabilis admiſſus de conſenſu partis probat, ſi verum deponit, ib. nu. 147. ib.

Diſtinctio de admiſſione ſeu non admiſſione teſtis in teſtem ſimpliciter, & abſolutè, & in teſtem integræ fidei, ibid.

Quomodo inimicus ſit teſtis inhabilis, ib.

Quid requiratur ad hoc, ut dictum unius teſtis inhabi-

habilis faciat indicium ad torturam, ib. num. 148. pag. 149.
Et quomodo duo teſtes inhabiles faciant indicium ad torturam, ib. num. 149. ib.
Tres teſtes inhabiles, vel in majori numero ſecundùm aliquos DD. ſufficiunt ad damnandum reum in pœnam ordinariam; & ſecundùm alios non ſufficiunt, ib. num. 150. ib.
Opiniones variæ circa valorem dicti teſtis inhabilis, ib. num. 151. ib.
Dictum teſtis inhabilis, (etiamſi eſſent centum) non probat ad pœnam ordinariam, niſi totaliter ceſſet ſuſpicio falſitatis, ib. num. 152. pag. 150.
Teſtes inhabiles contra producentem plenè probant, ib. num. 153. ib.
Explicatio hujus, ib. nu. 154. ib.
Quomodo teſtis per producentem approbatus in judicio ſummario, poſſit reprobari in judicio ordinario, ib. num. 155. ib.
Teſtis productus & non examinatus non poteſt reprobari, ſi ex adverſo reproducatur, ib. nu. 156. ib.
Hoc valet de approbatione expreſſa, & poſitiva, non negativa, ib.
Quomodo producens teſtem, ſi adveniant exceptiones, poſſit excipere & illum reprobare, ib. nu. 157. ibid.
Reprobato teſte à producente pars adverſa poteſt illum reprobare, ſi contra ſe reproducatur, ib. nu. 158. pag. 151.
Quomodo hoc verificetur, ib.
Quomodo & quando inhabilitas tollat fidem teſtis, ibid.
Regulariter inhabilitas teſtis oppoſita non impedit examen teſtis, ib. num. 160. ib.
Plures caſus in quibus prius videndum eſt de oppoſitione inhabilitatis, ib.

TESTES INHABILES EX CONDITIONE PERSONÆ.

Inhabiles ſunt, qui non ſunt perfectæ mentis, ut infantes, amentes, frenetici, lunatici, qu. 12. art. 3. nu. 9. pag. 114.
Impubes & minores, ib. art. 4. ib.
Cæci, ſurdi, & muti, ib art. 5. p. 115.
Inimici, ib. nu. 6. p. 116. vide ſupra v. Inimicitia.
Intereſſe habentes in cauſa, ib. art. 7. num. 126. & iſti nec præbent indicium, ib. nu. 25. & an poſſint admitti in ſubſidium, ib. nu. 28. pag. 119.
Quid de Judice, Arbitro, Advocato, Procuratore, Sollicitatore, Adminiſtratore, Tutore, Hærede, Executore teſtamenti, & Legatario, ib. num. 30. ibid.
Qui ſunt de univerſitate, poſſunt deponere pro univerſitate, ib. art. 8. nu. 31. ib.
Fratres Ordinis Prædicatorum, & Sancti Auguſtini poſſunt eſſe teſtes in teſtamento, in quo aliquid relinquitur eorum Monaſterio, ib.
Iſti teſtes examinati in ſubſidium ſunt idonei, & omni exceptione majores, ib. nu. 32. p. 120.
Quomodo iſti teſtes admittantur in cauſis, quæ reſpiciunt commodum ſingulorum, ib. nu. 33. ib.
Procurator, ſeu qui ſuſtinet onera litis univerſitatis, non poteſt eſſe teſtis ad favorem ipſius univerſitatis, ib. num. 34. ib.
In concurſu contrariorum teſtium minus eſt credendum teſtibus de Univerſitate ad favorem Univerſitatis deponentibus, ib. nu. 35. ib.
In criminalibus ad favorem Univerſitatis non eſt admittendus teſtis de Univerſitate contra extraneum, ib. num. 36. pag. 121.
Sed ſi aliquis de univerſitate eſt accuſatus poteſt inducere teſtem aliquem de univerſitate ad ſui favorem & contra extraneum, ib.
Pariter ſi Prælatus eſt accuſatus poteſt deduci contra illum ſeu ad ſui favorem teſtis de univerſitate, ibid.
In cauſis monialium una monialis poteſt eſſe teſtis contra aliam, ib.
Quid in cauſis Religioſis, ib.
Quid ſi delictum fuit commiſſum cum laicis & Religioſis, ib.
Ratione familiaritatis non admittitur teſtis de univerſitate, ibid.
Niſi in ſubſidium, ib.
Teſtis de univerſitate à jure approbatus eſt integræ fidei, ib. nu. 37. ib.
Quando teſtis de univerſitate non eſt integræ fidei, ejus dictum ſuppletur, vel ex aliis teſtibus, vel ex numero teſtium de univerſitate, ib.
Quod non valet, ſi commodum cauſæ ſit ſingulorum, ibid.
Laicus contra Clericum non admittitur, quod tamen fallit in multis caſibus, art. 9. nu 38. ib.
Amicus ad favorem amici, quod tamen fallit multipliciter, ib. ar. 10. nu. 39. pag. 122.
Familiares & domeſtici, ſed in multis caſibus etiam ſunt integræ fidei, art. 11. nu. 41. & ſeqq. ibid.
De conſanguineis & affinibus eadem dicuntur, ib. nu. 46. pag. 124.
Infamis infamia facti non admittitur in teſtem in civilibus, niſi cauſa ſit ardua, ibid. art. 13. num. 49. 49. pag. 126.
Quomodo probet quando admittitur, ib.
In criminali aut mixta infamis infamia facti non admittitur, ib. num. 50. ib.
At ſi veritas aliter haberi non poteſt, admittendus eſt, ibid.
Hic teſtis nunquam eſt integræ fidei, ib.
Etiamſi admittatur cum tortura, ſicuti admittendus eſt, ib.
Infamis infamia juris in duplici ſtatu conſideratur, ib. num. 51. ib.
Infamis infamia juris per ſententiam damnatus prorſus rejicitur, ib.
Etiam parte non opponente, ib.
Nec hic infamis cum tortura poteſt admitti in teſtem, ibid.
Ad tollendam hujus teſtis fidem ſufficit probare ejus infamiam, ib.
Et ita ejus dictum nihil probat, ib.
Infamis infamia juris ante ſententiam rejicitur, ſicut infamis infamia facti, ib. num. 52. ib.
Hujuſmodi infames parte non opponente admittuntur in teſtes, ib.
In caſibus exceptis, & in ſubſidium infames infamiâ juris admittuntur in teſtes, ib. nu. 53. pag. 127.
Non ſunt tamen teſtes integræ fidei, ſed ſolum faciunt indicium & præſumptionem, ib.
Sine tortura non ſunt admittendi, niſi in crimine hæreſis, ib.
Iſti infames in caſu, in quo de jure non debent admitti, non faciunt indicium ſufficiens ad torturam, nec ad inquiſitionem ſpecialem, ib. nu. 54. ib.
Sed ſolum ad inquiſitionem generalem, ib.
In caſibus verò, in quibus admitti poſſunt, ſi ſint plures & teſtes de viſu, faciunt indicium ſufficiens ad torquendum Reum, ib.
Nec probant, ſi non deponant de delicto principali, ſeu de adminiculis ſubſtantialibus, ib. nu. 55. ib.
Qui infames admittendi ſunt in teſtes, ib. nu. 56. ib.
Quomodo probetur infamia, ib.
In judicio ſummario & ſola facti veritate inſpecta infames admittuntur in teſtes, ib. nu. 57. ib.
Judices Regulares poſſunt admittere infames, ib.
Infames ita admiſſi non ſunt integræ fidei, ib.
Prohibitio ne infames admittantur in teſtes eſt ſolemnitas juris, ib.
Infames infamia pœnali & legali non poſſunt admitti in teſtes à Regularibus, ib. nu. 58. ib.
Excluſio infamis infamia juris non eſt tantum ſolemnitas & apex juris, ib.

In-

Infames infamia facti poſſunt admitti à judicibus, qui procedunt ſummariè ſine tortura, ibid.
Criminoſi, qu.12. art.15. p.132. Hi non admittuntur in criminalibus, ib. nu.72. Niſi in caſibus exceptis, ib. num.74. Et parte non opponente depoſitio ſuſtinetur, ib. num.77. & teſtis poteſt ſuam innocentiam probare, ib. nu.78. p.132.
Perjuri, qu.12. art.16. nu 79. pag. 133.
Si tamen juramentum ſit illicitum, jurans in hac parte non cenſetur perjurus, ibid. num. 80. ibid. In pluribus caſibus perjurus admittitur, ib. num. 81. ibid.
Excommunicati, qu. 12. art. 17. pag. 133. Et Iudex Eccleſiaſticus poteſt compellere judicem laicum, ne admittat excommunicatum in teſtem, ib num.83. & quid ſi excommunicatus ſit occultus, ib. n.85. p 134.
Iudæus & infidelis in cauſa Chriſtianorum non admittuntur. Et quid de Neophito, qu. 12. ar.18. nu. 86. pag. 134. & quid in foro Regularium, ib. num.88. ibid.
Hiſtriones, Luſores, Birruarii, decocti, Apoſtatæ, fuſtigati, prodigi, ligatores continui, uſurarii, pauperes, viles, qu. 12. ar. 19. pag. 135.
Mulieres quomodo ſint, vel non ſint admittendæ, ib. nu.101. pag.136.

TESTIS IDONEUS.

Teſtis idoneus quiſnam, q 12. art.1. nu.1. p. 112.
Teſtis idoneus, legitimus & omni exceptione major converſibiliter ſe habent, ib.
Teſtis præſumitur idoneus, niſi probetur contrarium, qu.12. art.20. num 102. pag. 137.
Nullus teſtis quantumcumque idoneus æquiparatur Notario, etiam ad favorem piæ cauſæ, qu.15. ar.10. num. 156. & 158. pag.233.

TESTIS UNICUS.

Unicus teſtis quam probationem faciat, qu.13. art. 1. num 1. pag. 152.
Quomodo diſtinguitur à teſte ſingulari, ib. art.3. nu. 16. pag 156.
Teſtis unicus poteſt deponere cum indicio, qu. 15. art. 8. num.58. pag.224.
Unicus etiam teſtis tortus non probat plenè, ib. art. 9. num.144. pag. 231.

TESTIS SINGULARIS.

Singularitas triplex, ſcilicet obſtativa, adminiculativa, & diverſificativa, qu. 13. art.3. num. 15. pag. 155.
Quæ ſint iſtæ ſingularitates, ib.
Quis ſit teſtis ſingularis, ib. num. 16. pag. 156.
Et per quid diſtinguatur à teſte unico, ib.
Qui ſint teſtes conteſtes, ib. nu. 17. ib.
Teſtes ſingulares ſingularitate obſtativa nihil probant, ib. num. 18. ib.
Neque illorum defectus ſupplentur ex multitudine teſtium, ib.
In ſingularitate obſtativa circumſtantia loci & temporis eſt de ſubſtantia delicti, ib. nu. 19. ib.
In dicta ſingularitate debet eſſe contrarietas in teſtibus, ib. nu. 20. ib.
Quomodo debeat verificari dicta contrarietas in teſtibus, ib.
Et quomodo tollatur ſingularitas obſtativa, ib. nu. 21. pag. 157.
In aliquo ſenſu verum eſt, quod diverſitas loci & temporis tollit ſingularitatem, ib.
Quid ſit dicendum, ſi teſtes nihil deponunt de loco, tempore, aut de aliis circumſtantiis, ib. nu. 22. ib.
Quæ circumſtantiæ ſint de ſubſtantia delicti, & quomodo diverſificant factum, ib. nu. 23. ib.
Teſtes interrogati de iſtis circumſtantiis ſi ſint contrarii, ſunt obſtativè ſingulares, ib nu. 24. ib.
Si autem non interrogantur de dictis circumſtantiis, & non deponunt, non vitiatur eorum depoſitio, ibid.
Quid dicendum ſit de circumſtantiis neceſſariis, ibid. num. 25. ib.
Et quid ſi teſtes dicant ſe non recordari de illis circumſtantiis, ib. nu. 26. & 27. pag. 158.
Opiniones variæ, ib. nu. 28. ib.
Teſtis interrogatus de aliqua circumſtantia etiam accidentali tenetur reſpondere pro veritate, ib. nu. 29. ibid.
Quomodo conſtare debet de delicto, ut delinquens puniatur, ib. nu. 30. pag. 159.
In criminalibus teſtes deponere debent de circumſtantiis loci & temporis, ib. nu. 31. ib.
Non tamen eſt neceſſe, quod deponant de loco loci, aut de hora diei, ib.
Ratio quare teſtes deponere debent de dictis circumſtantiis, ib.
Teſtes non deponentes de circumſtantiis, quæ non ſunt de ſubſtantia delicti, vel ex probabili ignorantia, vel quia non interrogantur, plene probant, ſi deponant de ſubſtantia delicti, ib. nu. 30. & 31. ib.
Quomodo data non depoſitione circumſtantiarum præcipuè loci & temporis teſtes ſint conteſtes, ſeu diverſificativè ſingulares, ib. p. 160.
Opiniones variæ, ib.
Teſtes ſingularitate adminiculativa probant, aliquando pluſquam ſemiplene, & aliquando plenè, præcipue in civilibus, ib. nu. 33. ib.
Teſtes adminiculativè ſingulares ſufficienter probare poſſunt ad pœnam extraordinariam, ib. num. 34. ibid.
Quos teſtes ſingulares adminiculativè ſufficiant ad infligendam pœnam extraordinariam tam in civilibus quàm in criminalibus, ib. num. 35. 36. & 37. ibid.
Explicatur quomodo dicti teſtes deponere debent de delicto & indiciis ad hoc, ut probent, vel non probent ad pœnam extraordinariam, ib. num. 38. & ſeqq. pag. 161.
Quomodo ex pluribus probationibus ſemiplenis conſurgat plena probatio, ib. nu. 40. & 41. pag. 162.
Et quomodo intelligatur, quod ſit arbitrarium judicis adhibere plenam fidem teſtibus, ib. nu. 42. ib.
Ad damnandum reum ad pœnam gravem non ſufficit una ſemiplena probatio delicti, ib. nu. 43. ib.
Probatio plena plures habet gradus, ib.
Dictum unius teſtis omni exceptione majoris non ſufficit ad damnandum reum in pœnam extraordinariam, ib. num. 44. p. 163.
Dictum unius teſtis ſimul cum uno indicio indubitato facit plenam probationem ad pœnam extraordinariam, non ad ordinariam, ib. nu. 45. ib.
Quomodo plura indicia non ſufficiant ad pœnam extraordinariam, ib. nu. 46. ib.
Quid requiratur, ut ex pluribus ſemiplenis probationibus fiat una plena probatio in criminalibus, ibid. num. 47. ib.
Explicatur quomodo teſtes ſingulares plene probent, ſi eorum dicta tendunt ad eundem finem, ib. num. 48. ibid.
Quomodo teſtes ſingulares valeant ad aliquid probandum in genere vel in ſpecie, ib. nu. 49. p. 164.
Opiniones variæ, ib. nu. 50. & ſeq. ib.
Genus & ſpecies pleno non probantur eſſe per teſtes ſingulares deponentes de pluribus individuis ejuſdem generis & ſpeciei, ib. num. 54. pag. 165.
Talis probatio non ſufficit ad puniendum aliquem pœna ordinaria, ib.
Limitationes DD. ib. nu. 55. ib.
Poteſt tamen ſufficere ad puniendum aliquem pœna extraordinaria, ib. nu. 56. ib.
Quomodo probetur id, quod originatur ex pluribus actibus, ib. num. 57. ib.

Et

Et quomodo probetur unum totum individuum per teſtes ſingulares deponentes de partibus illius totius, ib. num. 58. & 59. pag. 166.
Objectio una, illiusque ſolutio, ib. nu. 60. ib.
Explicatio reſponſionis, ib. num. 61. & 62. ib.
Per teſtes ſingulares deponentes de ſingulis partibus non probatur plene delictum ad pœnam ordinariam, ib. num. 63. pag. 167
Quomodo talis depoſitio ſufficiat ad pœnam extraordinariam, ib. num. 64. & 65. pag. 168.
Et an & quomodo tales teſtes ſingulares probent ad pœnam ordinariam, quando pœna ordinaria debetur uni parti ipſius totius. ib. nu. 66. & 67. ib.
Quid dicendum ſit de probatione poſſeſſionis, præſcriptionis, conſuetudinis, &c. ib. nu. 68. ib.
Quomodo crimen læſæ majeſtatis probetur per teſtes ſingulares, ib. nu. 69. ib.
Opiniones variæ circa probationem delictorum difficilis probationis, ib. num. 70. ib.
Si adſit lex ſpecialis concedens, quod probetur delictum ex teſtibus ſingularibus, an talis probatio valeat, ibid.
Plures regulæ ad cognoſcendum quomodo teſtes ſingulares probent, ib. nu. 71. ib.
Teſtes ſingulares ſingularitate merè diverſificativa non probant plene, ſed ſolum ſemiplene, ſi ſint omni exceptione majores, ib. num. 72. p. 169.
Quomodo ex diverſa depoſitione teſtium ſingularium ſingularitate diverſificativa probetur delictum, ib. nu. 73. ib.
Duo teſtes hac ſingularitate ſingulares deponentes de delicto ejuſdem ſpeciei ſufficiunt ad torturam, ib. num. 74. ib.
Si verò ſint plures quam duo, poſſunt ſufficere ad pœnam extraordinariam, ibid.
Quæ probatio requiratur ad pœnam extraordinariam infligendam, ib. nu. 75. ib.
Plures teſtes ſingulares deponentes de pluribus delictis ejuſdem ſpeciei non probant plene genus vel ſpeciem, ſed ſolum ſemiplene, ib. nu. 76. pag. 170.
Explicatur quomodo per teſtes ſingulares probetur plene delictum ad pœnam extraordinariam, ib.
Opiniones variæ, ib. num. 77. ib.
Ex dicto duorum teſtium ſingularium non poteſt quis damnari in pœnam corporalem extraordinariam, ibid.
Quod valet etiam de Religioſis, ib. nu. 78. ib.
In hoc caſu duorum teſtium poteſt habere locum aliqua pœna ſalutaris & mitior, ib.
An ex dictis duorum teſtium ſingularium poſſit Reus torqueri, ib. num. 79 ib.
Nuda probatio ſemiplena in caſibus non exceptis non ſufficit ad torturam, ib.
Pluralitas teſtium confert novum adminiculum, ib. num. 80. ib.
Duo teſtes ſingulares omni exceptione majores ſufficiunt ad torturam, ib.
Pluralitas teſtium ſingularium de pluribus delictis facit, quod probato plenè uno delicto Reus gravius puniatur, ib. num. 81. pag. 171.
Plures teſtes ſingulares immediatè de indiciis deponentes poſſunt ſufficere ad torturam, ib. nu. 82. ib.
Opiniones variæ, ib.
Tria requiſita ad hoc, ut indicia ſufficiant ad torturam, ibid.
Si indicia ſunt indubitata ſufficiunt ad torturam, ib. num. 83. ib.
Quando agitur de crimine civiliter, aliquando ſufficiunt plures teſtes ſingulares ad pœnam imponendam, ib. num. 84 ib.
Si unus teſtis deponit de loco ſeu tempore, & alter nihil dicit, teſtes ſunt ſingulares, ib. nu. 85. ib.
In judicio regulari ſervanda ſunt, quæ dicta ſunt de teſtibus ſingularibus, ib. num 86. ib.
Teſtes ſingulares non plene probare eſt, de ſubſtantialibus judiciis, ibid.

TESTIS DE AUDITU.

Teſtis de auditu alieno in criminalibus non probat, nec præſumptionem facit, qu. 14. ar. 11. nu. 106. p. 193.
Adjuncto tamen adminiculo ſeu fama indicium facit & præſumptionem, ib.
Opiniones variæ. ib.
In multis caſibus teſtes de auditu probat, ib. num. 107. & ſeqq. ib.
Quæ conditiones requirantur ad hoc, ut teſtes de auditu probent, ib. nu. 110. ib.
Quæ diſtinguantur in objecto auditus, ib. num. 112. pag. 195.
Quomodo verificatur, quod teſtis de auditu plenè probet, ib. num. 113. ibid.
Quæ dicuntur de auditu reſpectu proprii objecti, verificantur de aliis ſenſibus externis, ibid. num. 114. ibid.
Sola depoſitio de auditu non probat, quando ad probationem facti non ſufficit objectum unius ſenſus, ib. num. 115. ib.
In criminalibus teſtes de auditu non ſunt integri, ib. num. 116. ib.
In civilibus aliquando ſunt integri, ibid.
Quid ſit dicendum de teſtibus cortinatis, ſeu retro parietem audientibus, ib. nu. 117. ib.
Teſtis de auditu plene probans, probat etiam viſibile, ſi inter viſibile & audibile datur neceſſaria connexio, ib. nu. 118. ib.
Quod non ſequitur ſi inter viſibile & audibile non ſit neceſſaria connexio, ib. nu. 119. p. 196.
Teſtes qui audiunt & non vident, non probant viſibile factum ab eis non viſum, ib. nu. 120. ib.
Opiniones variæ, ib, nu. 121. ib.
Si viderunt perſonam ingredientem, & habeant notitiam illius vocis, probant etiamſi non videant illam actualiter loquentem, ib. nu. 122. ib.
Quomodo teſtes cortinati in criminalibus probare poſſunt, ib. nu. 123. ib.
Quando delictum conſiſtit in viſibili, teſtes cortinati non probant, ib. nu. 124. ib.
Arbitrarium eſt judicis videre quantum probent teſtes de auditu in iis, quæ ſunt viſibilia, ib. num. 125. ibid.
Teſtes cortinati ex induſtria & ad cautelam poſiti probant, ib. nu. 126. pag. 197.

TESTES AD INVICEM CONTRARII.

Teſtes contrarii, & teſtes ſingulares ſingularitate obſtativa coincidunt in idem, qu. 14. art. 1. num. 1. pag. 172.
Teſtes contrarii quavis dignitate præditi nihil probant, ib. num. 2. ib.
Si unus teſtis deponit de majori quantitate, & alter de minori, non ſunt contrarii, ib. nu. 3. ib.
Si qui minus deponit, non deponat cum excluſiva ejus, quod eſt majus, ibid.
Aliquando contrarietas teſtium non tollit fidem illorum, ibid.
Teſtes contrarii, ſive in ſubſtantia, ſive in circumſtantiis ſemper ſunt de fide ſuſpecti, ib. nu. 4. ib.
Doctrina D. Thomæ, ib. nu. 5. ib.
Teſtes contrarii deponentes de non ſubſtantialibus poſſunt excuſari à mendacio & falſitate, ibid. pag. 173.
Quæ ſint circumſtantiæ ſubſtantiales & non ſubſtantiales, ib. num. 6. ib.
Teſtes interrogati de his circumſtantiis, ſi contraria abſolutè deponunt, ſunt contrarii, ibid.
Quomodo ſe debeat gerere judex, ſi adſit aliqua ſuſpicio contra teſtem, ibid.
Contrarietas teſtium in quacumque circumſtantia, ſi non poteſt excuſari, tollit fidem illorum, ib. num. 7. ibid.
Quomodo modica contrarietas teſtium in tempore

non inducat contrarietatem & ſingularitatem, ib. num. 8. ib.
Teſtes differentes in verbis, & concordantes in ſenſu non ſunt contrarii, ib. num 9. ib.
Dummodo vitiis non ſit in formalitate verborum, ibid.
Pariter teſtes convenientes in facto & diverſimodè illud narrantes non ſunt contrarii, ibid. num. 10. pag. 174.
Quid attendendum ſit ad cognoſcendum, an diverſitas verborum aut rationum inducat contrarietatem ib. num. 11 ib.
Facienda eſt omnis rationabilis interpretatio, ut contrarietas teſtium occultetur, ib. nu. 12. ib.
Opinio aliquorum, ib.
Quando contrarietas eſt manifeſta, non habet locum concordia & interpretatio verborum, ib. num. 13. ibid.
Quomodo concordia juvet ad evitandum periculum & ad hoc ut teſtis probet, ibid.
Qui teſtes non ſint concordandi, ibid.
Quomodo intelligatur, quod plures teſtes vincant pauciores, ib. art. 2. nu. 14. p. 175.
Triplex caſus diſtinguitur, in quo teſtes ſunt inter ſe contrarii, ibid.
In aliquo caſu potius credendum eſt teſtibus Rei ad ejus favorem deponentibus, quam teſtibus Fiſci contra Reum deponentibus, ib. nu. 15. ib.
Teſtibus veriſimiliora deponentibus magis credendum, etiam ſi ſint numero pauciores, ib. num. 16. ibid.
Teſtes impoſſibilia ſeu inveriſimilia abſolute deponentes ſunt ſuſpecti de falſitate, ibid. num. 17. ibid.
Quæ depoſitio dicatur inveriſimilis, ib. p. 176.
Non de facili teſtes à Reo inducti rejici debent, ib.
Si teſtes Fiſci ſeu actoris habentes pro ſe præſumptionem juris præferendi ſunt, ib. nu. 18. ib.
Abſolutè tamen potius credendum eſt teſtibus deponentibus de bona fama, quàm de mala, ibid.
Magis credendum eſt teſtibus deponentibus totum factum, quam deponentibus partem illius, ib. nu. 19. ibid.
Si tamen informati ſunt de toto facto, & interrogati, ibid.
Quid dicendum ſit, ſi teſtes actoris deponant magis in ſpecie, quam teſtes Rei, ib. num 20. ib.
Et quid ſi teſtes actoris deponant ſuper affirmativa, & teſtes Rei ſuper negativa, ib. nu. 21. ib.
Quando teſtes actoris ſunt inter ſe contrarii, potius credendum eſt illis, qui favent Reo, ibid. num. 22. ibid.
Si teſtes producti à Reo ſunt contrarii, potius credendum eſt illis, qui deponunt contra Reum, ib. num. 23. pag. 177.
Quomodo regulandum ſit arbitrium Judicis, & quibus teſtibus ex contrariis ſit credendum, ib. nu. 24. ibid.
Contra teſtes contrarios pauciores poteſt procedi, ib. num. 25. ib.

TESTES SIBIMETIPSIS CONTRARII, VARII ET VACILLANTES.

Quis ſit teſtis varius & ſibimet contrarius, ib. art. 3. nu. 26. pag. 177.
Per quid diſtinguatur teſtis varius à teſte ſibimet contrario. ib. nu. 27. ib.
Quis ſit teſtis vacillans, ib. num. 28. pag. 178.
Teſtis varius & ſibimet contrarius non probat. ibid. num. 29. ib.
Teſtis verò præciſè vacillans probat, ſed diminutè, ibid.
Teſtis varius & ſibimet contrarius in non ſubſtantialibus diminutè probat, ib. num. 30. ib.
Niſi ſit legitimè interrogatus de non ſubſtantialibus & acceſſoriis, ibid.
Teſtis ex ignorantia aut ex errore varius & ſibimet contrarius non amittit fidem, ibid. num. 31. ibid.
In civilibus poteſt teſtis ſe referre ad primum examen ad evitandam contrarietatem, ib. num. 32. ibid.
Et petere quod ſibi legatur prima depoſitio, ibid.
Contrarietas teſtium concordanda eſt omnimodo poſſibili, ib. num. 33. ib.
Opiniones variæ, ibid.
Teſtes concordati nihil probant in criminalibus contra Reum, ib.
Teſtes concordati non ſunt teſtes omni exceptione majores, ibid.
Plura exempla in quibus cognoſcuntur teſtes varii & ſibimet contrarii, ibid. num. 34. ib.
Opiniones variæ, ib. nu. 35. pag. 179.
Teſtes varii & ſibimet contrarii puniuntur pœna extraordinaria, ib. nu. 36. ib.
Teſtes vacillantes non puniuntur, niſi ſimul ſint varii, & ſibimet contrarii, ibid.
Si non adſit manifeſta contrarietas non ſunt puniendi, ib. num. 37. ib.
Plures caſus in quibus teſtis varius ſeu contrarius puniri poteſt pœna falſi, ib. nu. 38. ib.
Teſtis varius & contrarius, ſi vacillet, poteſt torqueri ad videndum, in quo dicto perſiſtat, ib. nu. 39. ibid.
Quid de teſte Clerico, ibid.
In cauſa civili teſtis varius non poteſt torqueri ob varietatem & contrarietatem, ib. num. 40. ib.
Neque torquetur teſtis varius in non ſubſtantialibus, ibid.
Nec teſtis in dignitate conſtitutus, niſi in caſibus exceptis, ibid.
Non poteſt teſtis varius puniri, niſi audiatur, ib. nu. 41. pag. 180.
Quando teſtis eſt ſibimet contrarius in diverſis examinibus, ſtandum eſt primo ejus dicto, ib. art. 4. nu. 42. ibid.
Si autem ſit ſibimet contrarius in eodem examine, & antequam diſcedat à Judice, & non ſe corrigat, neutro ejus dicto ſtatur, ibid.
Quomodo in pluribus caſibus ſtandum ſit ſecundo dicto, ib. num. 43. ib.
Ex ſecundo dicto contrario debilitatur primum, ibid.
Si ſecundum dictum habitum fuit in tortura, illi ſtandum eſt, etiamſi primum dictum fuit juratum. ib. num. 44. ib.
Teſtes varii & contrarii in ſubſtantialibus torquendi ſunt, ibid.
An quando ſecundum dictum habetur ex tortura illegitimè data ſtandum ſit primo dicto, ſi ſit magis veriſimile, ib. num. 45. pag. 181.
Plures caſus in quibus cognoſcitur, an attendendum ſit primum vel ſecundum ejus dictum, ibid.
Si primum dictum eſt extrajudiciale & non juratum, ſecundum vero judiciale, attenditur ſecundum, ſicut è contra, ib. num. 46. ib.
Limitationes, ibid.
Si primum dictum extrajudiciale ſit juratum formiter, non attenditur ſecundum judiciale, ſed neutri eſt ſtandum, ib. num 47. ib.
Niſi ſecundum dictum ſit veriſimile & emanatum ad correctionem prioris, ibid.
Quomodo ex primo dicto debilitatur ſecundum, & è contra, ib. num. 48. ib.

TESTIS SE CORRIGENS.

Teſtis ſibi contrarius, ſi corrigat primum dictum medio ſecundo, ſtandum eſt ſecundo dicto, ibid. art. 5. num. 49. pag. 182.

Plures

Plures caſus adducuntur, pro explicatione difficultatis, ib. nu 50. ib.
Teſtis deponens contraria primò depoſitis, ſi id facit ſe corrigendo incontinenti, attenditur ſecundum ejus dictum, ib. nu. 52. ib.
Quomodo ſtandum non ſit ſecundo dicto, ſi teſtis cum intervallo deponat contraria primo dicto, ibid.
Teſtis ſe corrigens ex intervallo debet allegare cauſam oblivionis, ibid.
Quomodo teſtis poſſit ex intervallo ſe corrigere, ibid. num. 53 ib.
Licet correctio ex intervallo non tollat primum dictum, illud tamen debilitat, ib. nu. 55. p. 183.
Non admittitur correctio poſt triduum à die depoſitionis, ib. nu. 54. ib.
Teſtis legitimè ſe corrigens non debet torqueri ratione variationis, ib. nu. 56. ib.

TESTIS FALSUS.

Teſtis falſus nihil probat, qu. 14. art. 6. nu 58. & ſeqq. pag. 184.
Quinam ſit teſtis falſus tam in ordine ad probationem quàm in ordine ad punitionem, ib. nu. 62. & ſeqq. ibid.
Pœna falſi teſtis quænam ſit, ib. nu 57. p 183.
Teſtis deponens falſum debet reparare damnum, & indemnem reddere eum, cui damnum intulit, q. 15. art. 3 num. 47. & 48. p. 212.
Teſtis falſus impediens judicem, ne inferat pœnam pecuniariam pro aliquo delicto an teneatur ad reſtitutionem, ib. nu. 49. & ſeqq. p. 213.

TESTIS CORRUPTUS.

Teſtis corruptus non probat, eſtque ſuſpectus de falſo, q. 14. art. 7. nu. 87. p. 188.
Quomodo dictum teſtis dicentis ſe fuiſſe corruptum, faciat indicium ad torturam, ib.
Recipiens pecuniam etiam pro vere dicendo eſt ſuſpectus de falſo, ib. nu. 79. ib.
Recepta pecunia non ſufficit ad infligendam pœnam falſi ordinariam, ib.
Quis dicatur teſtis corruptus, ib. nu. 80. & 81. ib.
Qua pœna puniendus ſit corrumpens teſtes, ib. nu. 82. ibid.
Et qua pœna puniendus ſit ſubtrahens & occultans teſtes, ibid.
Quid operetur ſubtractio & occultatio in teſte, ibid. pag. 189.
Dans pecuniam teſti, ut dicat verum, non punitur pœna falſi, ibid.
In quibus caſibus teſtis non dicitur corruptus, ib. nu. 83. & ſeqq. ib.

TESTIS INSTRUCTUS.

Teſtis inſtructus, ut verum dicat, probat, ib. art. 8. nu. 91. pag. 189.
Si verò ſit inſtructus, ut dicat falſum, non probat, & eſt ſuſpectus de falſitate, ibid.
Quomodo puniatur teſtis revelans ſuam depoſitionem ante publicationem, ibid.
Quomodo poſſit induci teſtis ad jurandum id, quod eſt verum, à teſte tamen ignoratum, ibid. num. 92. pag. 190.
Et quomodo quis poſſit inducere aliquem ad jurandum & deponendum ad ſui favorem id, quod inducens ſcit eſſe falſum, ibid.
Teſtis bona fide deponens falſum, ex quo ſequitur alteri damnum, & retractatio eſt alteri utilis, tenetur retractare, ſi fieri poteſt ſine gravi incommodo, ibid.
Secus vero ſi fieri non poteſt ſine gravi incommodo, ibid.
Ad quæ ſe extendat hæc obligatio, ibid.

TESTIS DUBIUS ET OBSCURE DEPONENS.

Quæ ſit depoſitio dubia & incerta, ib. ar. 9. nu. 93. ib.
Quomodo probet teſtis deponens de ſuo judicio & ſcientia, ib. pag. 191.
Depoſitio ambigua. dubia aut incerta non probat, ibid.

TESTIS DE CREDULITATE VEL JUDICIO PROPRIO.

Quomodo deponat, & probet teſtis de credulitate, ib. art. 10. num. 97. pag. 191.
In quo caſu ſit vera illa regula generalis, quod, ſi teſtis reddit bonam & concludentem cauſam ſui dicti, probat, *ib. nu* 98. *p.* 192.
Teſtis de credulitate probat contra producentem & ad defenſam, ib. nu. 99. ib.
In caſibus difficilis probationis ſufficere poteſt probatio per teſtes de credulitate, ib. nu. 100. ib.
Artifex non tenetur reddere rationem ſui dicti, ubi agitur de peritia artis, ib. nu. 101. ib.
Confeſſio partis illi præjudicat, ib. n. 102. ib.
Teſtes de credulitate faciunt indicium & præſumptionem, ib. nu. 103. ib.
Teſtes de credulitate aliquando probare poſſunt ad torturam & pœnam extraordinariam, ib. n. 104. ib
Sententia lata ex depoſitione teſtium de credulitate quando tranſit in judicatum, ib. num. 105. ib.

TESTIS DE NOCTE VEL ALIUNDE SUSPECTUS.

Delicta de nocte commiſſa probantur etiam per teſtes inhabiles, ib. art. 13. nu. 127. pag. 197.
Teſtes deponentes ſuper facto nocturno non probant niſi reddendo cauſam ſuæ ſcientiæ, ib. nummer. 128. ibid.
In quo caſu non ſunt teſtes omni exceptione majores, ib. nu. 129. ib.
Multi caſus, in quibus teſtis de facto nocturno deponens probat, ib. nu. 130. & 131. ib.
In quibus caſibus teſtes ſe reddant de falſo ſuſpecti, ib. num. 132. & 133. ib.
Quid debeat facere Judex, ſi videt, quod teſtis laborat aliqua ſuſpicione, ib. nu. 134. pag. 198.

TESTIS NON REDDENS CAUSAM SUÆ SCIENTIÆ.

Teſtis debet reddere cauſam ſufficientem ſuæ ſcientiæ, ib. art. 14. num. 135. pag. 198.
Teſtis non reddens rationem ſufficientem quando debet, ejus depoſitio eſt nulla, & non facit præſumptionem in judicio, ib. num. 136. ib.
Quando teſtes reddere debeant cauſam ſcientiæ etiam non interrogati, ib. 137. & 138. ib.
Teſtis deponens de illis, quæ ſenſu percipiuntur, non tenetur in civilibus reddere rationem ſui dicti, ſi non eſt interrogatus, ib. nu. 139. pag. 199.
Tamen quando judicium intellectus eſt neceſſarium, redditio rationis neceſſaria eſt, ibid.
Teſtes aliquando non tenentur reddere rationem ſuæ ſcientiæ, ib. nu. 140. ib.
In criminalibus non ſufficit, quod teſtis dicat verum eſſe, quod deponit, ſed cauſam ſcientiæ reddere debet etiam non interrogatus, ib. nu. 141. ib.
Ratio ſcientiæ quas conditiones habere debeat, ib. nu. 142. ib.
Quomodo ratio reddi debeat in his, quæ cadunt ſub ſenſu, ib. num. 143. ib.
Et quomodo in his, quæ cadunt ſub duplici ſenſu, ib. num. 144. ib.
Ubi agitur de audibili teſtis reddens rationem medio viſu non probat, ib. num. 145. pag. 200.

Opiniones variæ, ibid.
In criminalibus non eſt bona ratio, dicere: ſcio, quia fui præſens, ib. nu. 146. ib.
Aliæ rationes inſufficientes, ib. nu. 147. ib.
Opiniones variæ, ib.
Quomodo vicinitas fundet præſumptionem, ib. n. 148. ibid.
Ex ſola ratione vicinitatis Iudex non poteſt procedere ad ſententiam, imo nec ad torturam, ib. nu. 149. ibid.
In criminalibus non ſufficit, ſi teſtes dicant: ſcio, quia ſum vicinus, *ib. num. 150. ib.*
Pariter non ſufficit, ſi teſtes dicant, ſcio, quia percepi ſenſu corporis, *ib. nu. 151. pag. 201.*
Sufficit verò, ſi dicas, ſcio, quia ſic invenio notatum in meo memoriali, *ib. num. 152. ib.*
Ratio debet eſſe concludens ſaltem moraliter ib. n. 153. ibid.
Quomodo reddere debeat rationem teſtis deponens de eo, quod credit in conſcientia ſua, ib. nu. 154. ib.

TESTIUM REPULSA.

Quando rejiciendus eſt teſtis, habens commodum vel incommodum in cauſa, qu. 12. art. 7. nu. 26. p. 118.
Qui dicatur habere commodum vel incommodum, ibid.
Quinam criminoſi repellantur à teſtimonio, qu. 12. art. 15. nu. 71. p. 132.
Quid dicendum ſit de illegitimis, luſoribus, Birrariis, Uſurariis, Buffonibus, ib. art. 19. num. 89. & ſeqq. pag. 135.
Iudex quando poteſt admittere & rejicere teſtes inhabiles, ib. art. 20. nu. 105. pag. 138.
V. Pauper Mulier.

TESTIUM FIDES, ET QUIBUS CREDATUR MAGIS.

Magis credendum eſt teſtibus excludentibus delictum & ad favorem Rei deponentibus, q. 14. art. 2. n. 15. & ſeqq. pag. 175.
Magis creditur teſtibus veriſimiliora deponentibus, ib. num. 16. ib.
Magis credendum eſt teſtibus affirmantibus, quàm negantibus, q. 15. art. 10 nu. 150. pag. 232.
Magis creditur affirmantibus Laicis, quàm negantibus Clericis, ibid.
Quare magis creditur duobus affirmantibus quàm mille negantibus, ib.
In quibus caſibus etiam magis creditur teſtibus deponentibus per negativam coarctatam, ib. num. 152. ibid.
Cæteris paribus magis creditur pluribus teſtibus, quàm paucioribus, ibid.
Ubi cætera non ſunt paria, magis creditur teſtibus paucioribus, ſi ſint valde digniores, ib.
Teſtibus dignioribus magis credendum eſt, ib. nu. 153. ibid.
Et qui ſint hujuſmodi teſtes, ib.
Quibus teſtibus magis ſit credendum ex modo deponendi, ib. nu. 154. ib.
Magis credendum teſtibus deponentibus veriſimiliora & conformia ad jus commune, quàm deponentibus inveriſimiliora, ib. nu. 155. ib.
Teſtes bonæ famæ præferuntur teſtibus malæ famæ, qu. 16. art. 2. nu. 31. pag. 240.
Teſtibus deponentibus de delicto in ſpecie magis creditur, ibid.
An major fides debeatur teſtibus admiſſis cum tortura quàm admiſſis ſine tortura, quæſt. 15. art. 9. num. 123. pag. 228.

TESTIUM EXAMEN.

Si teſtes interrogati in genere deponant contra aliquem in particularibus, poteſt Iudex contra illum procedere etiamſi non ſit diffamatus, qu. 8. art. 7. nu. 28. pag. 76.
Teſtis interrogatus de delicto in genere & delinquente non diffamato tenetur reſpondere in ſpecie, & in individuo deponere id, quod ſcit, & prout ſcit, etiam non præmiſſa correctione fraterna, ib. num. 29. ib.
Quomodo ſe debeat gerere judex in hac forma judicii, ibid.
Quando delictum eſt occultum & non probabile in judicio, teſtis interrogatus in genere de tali delicto occulto an teneatur manifeſtare, ib. nu. 30. ib.
Teſtis interrogatus debet manifeſtare delinquentem, niſi ſit certus de oppoſito, ib.
Quando ſolus unus eſt conſcius delicti & delinquentis, & ita ut nullus alius adſit teſtis, an ad interrogationem factam in genere teneatur manifeſtare delinquentem, ib. num. 31. ib.
Quando adeſt unus teſtis de viſu, & alius de auditu, teſtis de viſu interrogatus tenetur manifeſtare delinquentem, ib. nu. 32. pag. 77.
Quæ cautela ſit ſervanda, ſi contingat ſolum adeſſe unum teſtem, qui de viſu poſſit deponere de delicto, qu. 8. art. 12. num 66. pag. 85.
In criminalibus, in quibus probationes debent eſſe clariores & certiores, an teſtes deponere ſemper debeat de circumſtantiis loci & temporis, q. 13. art. 3. nu. 28 & ſeqq. pag. 158.
Teſtes, ut probent, examinari debent coram Iudice competente, & legitimè ſua juriſdictione utente, qu. 15. a. 1. nu. 1. pag. 202.
Teſtes non poſſunt examinari, niſi tempore à jure ſtatuto, ib. art. 5. nu. 73. pag. 217.
Teſtes quando dicuntur examinati tempore non debito, ibid.
Teſtes an examinari poſſint ante litis conteſtationem, ib. nu. 74. & 75. pag. 218.
Teſtes ante conteſtatam litem examinati, ſi adſint poſt conteſtationem litis, iterum examinandi, ibid.
Teſtes quando examinantur ad futuram rei memoriam, an citanda ſit pars, ib.
Teſtes examinati ad futuram rei memoriam quando probant, ib. num. 77. ib.
Teſtes examinati poſt terminum datum ad probandum, an probent, ib. nu. 78. ib.
Poſſunt examinari poſt lapſum terminum in judicio Regularium, ib. nu. 79. ib.
Teſtes examinari poſt terminum eſt apex juris, ib.
Teſtes examinati poſt datum tempus, in quo judicio præſumptionem faciunt, ib. nu. 80. ibid.
Teſtes intra terminos juratos poſſunt examinari, ibid. pag. 219.
Teſtes in criminalibus quare poſt concluſionem cauſæ, & publicationem proceſſus poſſunt examinari, ib. num. 81. & 82. ib.
Teſtis in articulo mortis examinatus an plene probet, ib. num. 83. ib.
Teſtes, qui in die non feriata juraverunt, poſſunt in die feriato examinari, ib. num. 84. ibid.
In criminalibus etiam in die feriato examinantur, & torquentur, ibid.
In cauſis autem Regularium in die feriato poſſunt jurare & deponere, ibid.
Apud regulares poſſunt examinari alii teſtes ex officio ultra inductos ab accuſatore, q. 15. ar. 6. nu. 88. pag. 220.
Teſtis triplici modo relativè reſpondet, qu. 15. art. 7. num. 89. ib.
Teſtis relativè reſpondens an debeat admitti, ibid.
Teſtis ſe remittens ad primum examen, an permittatur illud legere, ib. num. 89. & ſeqq. ib.
Teſtis an poſſit ſe referre ad dictum teſtis alterius, ib. num. 92. ib.
Teſtes an debeant deponere voce vel ſcriptura, ib. nu. 93. pag. 221.
In teſtium examine quid attendendum eſt, ib.
Teſtium depoſitiones datæ in ſcriptis, licet non probent, faciunt tamen præſumptionem, ib. nu. 94. ib.

Teſtis

Teſtis, ſi ex ſua depoſitione ſibi imminet damnum, an teneatur deponere, ib. art. 8. num. 100. p. 223.
Teſtis interrogatus non ſervato ordine juris non tenetur teſtificari, ib. nu. 101. p. 224.
Teſtis quomodo dicatur interrogari ordine juris non ſervato, ib.
Teſtis an teneatur manifeſtare id, quod habet ſub ſecreto, ib. nu. 102. ib.
Teſtis dum non tenetur dicere veritatem poteſt uti æquivocationibus, non tamen mentiri, ib. num. 103. ibid.
Si in depoſitione delicti reveletur turpitudo ipſius teſtis, an poſſit interrogari, ib. num. 104. ib.
Teſtis quando teneatur reſpondere de proprio crimine, ib. num. 105. ib.
Quid dicendum ſit, ſi teſtis ſit ſocius criminis, & non ſubditus Iudicis, ib.
Si teſtis fateatur proprium delictum, illi creditur in ſui præjudicium, ib. nu. 106. pag. 225.
An teneatur etiam reſpondere, quando non interrogatur de crimine, ibid.
Teſtis, qui non eſt ſocius criminis, non poteſt in ſpecie interrogari de crimine aliquo, vel de illo, quod non poteſt ille fateri ſine ſua turpitudine, & damno, ibid.
Teſtis debet interrogari diligenter de circumſtantiis loci & temporis, & aliis circumſtantiis, ib. nu. 107. ibid.
Teſtes quare ſeparatim examinandi ſunt coram ſolo Iudice & Notario, ib. nu. 108. ib.
Teſtes, ſi non ſint ſeparatim examinati, illorum examen eſt nullum, ibid.
Teſtes debent interrogari de cauſa ſcientiæ ejus, quod deponunt, & etiam de diffinitionibus rerum, de quibus deponunt, ib. nu. 111. pag. 226.
Sufficit autem quod groſſo modo reſpondeant per verba facti, ibid.
Teſtis debet ſe ſubſcribere examini ſaltem per ſignum crucis, ſi ſcribere neſcit, ib. num. 112. ib.
Novi teſtes, quando examinari poſſunt poſt publicationem proceſſus, & quando non, q. 25. art. 8. nu. 35. & ſeqq. pag. 345.
Teſtes examinati non citato Reo debent repeti eo citato, ib. art. 5. nu. 47. pag. 348.
Teſtes examinandi ſunt ſuper interrogatoriis datis à Reo, ib. nu. 51. ib.
In judicio Regularium ſufficit examinatos fuiſſe teſtes ſub juramento, vel ſub præcepto Sanctæ obedientiæ, ib. num. 62. pag. 350.
Teſtes quando non repetantur, ibid. num. 58. & 60. pag. 349. & 350.
Teſtes qui legitimè depoſuerunt in inquiſitione non ſunt repetendi. qu. 8. a. 12. num. 68 pag. 85.
Quomodo teſtis Regularis examinatus ſine licentia ſui Superioris probet, qu. 30. art. 1. nu. 8. p. 436.

TESTIUM REPETITIO.

Teſtes examinati non citato Reo ſunt iterum examinandi citato reo, qu. 25. art. 7. num. 47. p. 348.
Citandus eſt Reus ad repetendos teſtes, ib. num. 48. ibid.
Repetitio teſtium eſt facienda poſt completum proceſſum, ib. num. 49. ib.
Repetitio datur poſt publicatas atteſtationes, & copiam actorum, ib. num. 50. ib.
Viſa copia poteſt Reus repetitionem petere, ib. num. 51. ibid.
Super interrogatoriis datis à Reo teſtes ſunt examinandi, ib. nu. 52. ib.
Interrogatoria debent admitti, quæ concernunt depoſitiones teſtium, ib. nu. 53. p. 349.
Duplex eſt regula ſuper interrogatoriis, ib. num. 54. ibid.
Prius examinari debent teſtes ſuper interrogatoriis, quam ſuper depoſitionibus, ib. nu. 55. ib.
Repetitio teſtium debet fieri per judicem, ib. num. 56. ibid.
Teſtis ſuſpectus de falſo non poteſt ſe referre ad primum examen, ib. num. 57. ib.
Ordo ſervandus in examine, ibid.
Teſtes poſt ſententiam non repetuntur, ibid. num. 58. ibid.
Teſtis citatus non comparens redditur ſuſpectus, ib. num. 59. pag. 350.
Diverſi ſunt modi, in quibus non eſt opus repetitione, ib. num. 60. ib.
Repetitio teſtium citata parte, quomodo non ſit de ſubſtantia probationis, ſed juris apex, ib. num. 61. & 62. ib.
In judicio Regularium ſufficit examinaſſe teſtes ſub juramento, ib. num. 62. ib.
Repetitio teſtium fit per judicem, & fiſco non conceditur niſi de licentia Rei, ib. num. 63. ib.

TESTIUM CONFRONTATIO.

V. Rei confrontatio.

DE TESTIBUS CITANDIS ET COGENDIS, ET DE TESTE ULTRANEO.

Teſtis neceſſitari poteſt ad teſtificandum duplici modo, q. 15. ar. 3. nu. 37. pag. 210.
In duplici caſu quis tenetur accuſare, ſeu denunciare delicta non vocatus, ibid.
Quando Iudex non vult recipere denunciationem teſtis, tenetur denunciare veritatem alteri Judici, ib. num. 38. ib.
Obligatio deponendi in Iudicio ad defenſam boni communis, vel tertii innocentis eſt ex Charitate, ibid. num. 39. ib.
Obligatio verò deponendi, quando teſtis eſt legitimè citatus, eſt ex juſtitia legali, ib. nu. 39. ib.
Opiniones variæ, ib. nu. 40. ib.
Datur obligatio deponendi, quæ eſt ex obedientia debita ſuperiori, & non ex juſtitia commutativa, ib. num. 41. pag. 211.
Ad Reum puniendum non tenetur teſtis teſtificari, niſi legitimè vocatus & interrogatus, ib. nu. 42. ib.
Teſtis non tenetur teſtificari ad defenſam accuſatoris, ib. num. 42. ib.
Et quid ſit dicendum, ſi accuſator non poteſt probare delictum, ib. num. 43. ib.
Quando ex depoſitione teſtis ad defenſam Rei occiditur accuſator, teſtis poteſt eſſe irregularis, ib. nu. 44. ibid.
Teſtis legitimè vocatus & interrogatus tenetur veritatem deponere, ibid.
Quid dicendum ſit ad quæſtionem, an obligatio teſtis legitimè interrogati ad dicendam veritatem ſit ex juſtitia, ib. num. 45. pag. 212.
Et quando mendacium ſit peccatum mortale, ib. nu. 46. ib.
Teſtis violans juſtitiam & deponens falſum, quomodo debeat reparare & reddere indemnem eum, cui intulit præjudicium, ib. nu. 47. ib.
Opiniones variæ, ib. nu. 48. p. 213.
Teſtis falſus impediens judicem, ne inferat pœnam pecuniariam, quæ impoſita eſt alicui delicto, quando non tenetur ad reſtitutionem, ib. nu. 49. & 50. ibid.
Oppoſitio & Reſponſio, ib. nu. 51. & 52. p. 214.
Explicatur difficultas, ib. nu. 53. ib.
Quomodo teſtis dicatur coactus & invitus, ib. nu. 54. ibid.
Per quid compellantur teſtes à Iudice Eccleſiaſtico, & Laico, ib. num. 55. ib.
Antequam teſtes compellantur, præmittenda eſt monitio, ib. nu. 56. ib.
In criminalibus etiam poſſunt cogi teſtes, ib. n. 57. ib.
Et præcipue apud Regulares, ib. nu. 58. p. 215.

Plures caſus, in quibus teſtes cogi non poſſunt, ib. nu. 59. ibid.

Opiniones variæ, ib. nu. 60. & 61. ib.

Sub nomine teſtium veniunt inſtrumenta & ſcriptura, quæ cauſam inſtruunt, ib. num. 62. 63. & 64. ibid.

Multi caſus in quibus licet Iudici cogere teſtes, ib. nu. 65. pag. 216.

Privilegiati in multis caſibus cogi poſſunt ad teſtificandum, ib. nu. 66. & 67. ib.

Affines & conſanguinei multoties cogi poſſunt, ibid. num. 68. ib.

Arbitrarium eſt judici cognoſcere, quando cogendi ſunt teſtes, vel non cogendi, ib. nu. 69. ib.

Teſtis citatus ad teſtificandum, & ſe ſubtrahens eſt ſuſpectus de falſitate, ib. num. 70. ib.

In duobus caſibus punitur pœna falſi, ibid.

In aliis caſibus punitur pœna contumaciæ, ibid.

Teſtis ſe ſubtrahens à teſtificando an teneatur parti ad damna, ibid.

Teſtis non poteſt accipere pretium pro teſtimonio ferendo, ib. nu. 71. p. 217.

Poteſt tamen illud recipere pro itinere & expenſis, ib.

In quibus caſibus teneatur teſtis ad reſtitutionem, ib.

Quis ſit teſtis ultraneus, ib. nu. 72. ib.

In criminalibus non probat eſtque ſuſpectus, ib.

In quo caſu aliqualiter probet & faciat præſumptionem, ibid.

TESTIUM TORTURA.

Teſtes omnes indifferenter in crimine læſæ majeſtatis torqueri poſſunt, q. 15. art 9. nu. 115. p 227.

Torquentur ſuper mera negativa deponentes, ib. nu. 116. ib.

Quid ſufficiat ad torturam, ib. nu. 118. ib.

Quomodo ex præſumptione mendacii torqueatur teſtis ad habendam veritatem, ib. nu. 119. ib.

Teſtis adducens aliquam veriſimilem cauſam ſuæ ſcientiæ vel oblivionis non poteſt torqueri, ib.

An teſtis teneatur probare cauſas allegatas ſuæ oblivionis vel neſcientiæ, ib.

Teſtis antequam torqueatur, debet probari, quod teſtis ſit veriſimiliter informatus, ib. pag. 228.

Quinam teſtes non admittuntur ſine tortura, & qui admittuntur, ib. nu. 122. ib.

Teſtes non citati, ſed ſponte venientes ad teſtificandum non admittuntur ſine tortura. ib. nu. 124. ib.

Teſtis quando torqueri poteſt etiam pro inquiſitione generali, ib. nu. 125. ibid.

An teſtibus, qui torquentur, dandæ ſint defenſiones, ib. num. 126. ib.

In nullo caſu teſtes torquentur, quando veritas aliter haberi poteſt, ib. nu. 127. p. 229.

Teſtis non eſt torquendus in cauſa civili ad ſupplendum defectum perſonale, ib. nu. 128. ib.

Teſtes an poſſint torqueri, quando non conſtat de delicto in genere, aut de corpore delicti, ib. num. 129.

Teſtis in nullo caſu torqueri poteſt in inquiſitione ſpeciali, quando ſolum in generali inquiritur, ib. nu. 130. ibid.

Teſtes nec torqueri poſſunt, ſi non adſint indicia ſufficientia, ib. nu. 132. ib.

Teſtis, qui non poteſt cogi ut deponat, nec etiam poteſt torqueri, ib. nu. 133. ib.

Teſtes minores non poſſunt torqueri, niſi in crimine læſæ majeſtatis, ib. nu. 134. ib.

Teſtes conſtituti in aliqua dignitate, nobilitate & officio ſæculari, quando poſſunt torqueri, ib. nu. 137. pag. 230.

Teſtes quando torquendi non ſunt, niſi poſt examen Rei, ib. nu 138. ib.

Quando plures teſtes ſunt torquendi, à quibus incipiendum eſt, ibid.

Torturæ qualitas & duratio an æqualiter practicanda ſit cum omnibus teſtibus torquendis, ib. nu. 139. ibid.

Si teſtis aliquid in tortura confeſſus fuit, an debeat extra torturam ratificare confeſſionem, ib. num. 141. pag. 231.

An teſtes plures torqueri poſſint, ib. nu. 142. ib.

Teſtis, ſi in tortura dicat contrarium ejus, quod dixit extra torturam, attenditur dictum in tortura, ib. nu. 143. ib.

Teſtis ſi pluries ſit tortus, ſtatur ultimo dicto in tortura, ibid.

Regulares poſſunt torquere teſtes religioſos, clericos, & ſacerdotes pro purgandis defectibus, ib. nu. 148. ibid.

Non poſſunt torquere privilegiatos & alios teſtes cum veritas aliunde haberi poteſt, ibid.

TIMOR.

Timor Rei, quodnam indicium facit, qu. 16. art. 4. num. 77. pag. 248.

TITULUS.

Titulus coloratus & communis error validant actum, qu. 30. nu. 10. p. 454.

TORTURA.

V. Rei, & Teſtium tortura.

A decreto torturæ datur appellatio, P. c. 8. num. 170. pag. 485.

In hoc caſu non eſt neceſſe expectare lapſum decem dierum ad appellandum. ib.

Qualiter exculpatio offenſi, vel ſocii criminis, vel mandatarii, vel bona fama tollat indicium ad torturam, ibid.

Judex in actu torturæ debet uti horologio pulveris, ita tamen, ut horologium à Reo non videatur, ib. nu. 172. pag. 486.

Forma ultimi conſtituti & decreti torturæ, P. nu. 173. ibid.

Forma torturæ & diverſorum graduum illius, P. nu. 174. ibid.

Quid agendum, ſi Reus promiſit dicere veritatem in tortura, & petit dimitti, P. nu. 176. p. 487.

Quid agendum, ſi Reus deficiat in tortura, P. nu. 177. ibid.

Forma interrogandi Reum in tortura de ſociis vel pro ulteriori veritate, P. nu. 182. ib.

Signa defectionis Rei in tortura, P. n. 179. ib.

Repetitio torturæ, P. nu. 180. ib.

Tormentum ignis, P. nu. 184. pag. 488.

Tormentum Vigiliæ, P. nu. 185. ib.

Tormentum Taxillorum, P. num. 186. ib.

Tormentum ſibillorum, P. nu. 187. p. 489.

Forma ratificationis poſt torturam, P. nu. 188. ib.

TURBATIO.

Quale indicium faciat, qu. 16. art. 4. nu. 74. p. 246.

V.

VACILLANS.

V. Teſtis vacillans.

VARIUS.

V. Teſtis varius & contrarius.

Varius quomodo diſtinguatur à vacillante & titubante, qu. 14. art. 3. nu. 28. p. 178.

VENENUM.

Forma probandi corpus delicti in ſuſpicione propinati veneni, P. c. 2. num. 75. p. 464.

Forma examinandi peritos in crimine veneni, ib. nu. 79. ibid.

Forma examinandi teſtes in cauſa veneni, ib. num. 81. pag. 465.

VERBA.

Verba in dubio interpretantur, ut excludant delictum, qu. 25. art. 7. num. 84. pag. 356.

VERITAS.

Veritatem an & quando fateri teneantur Reus & Teſtis, V. Examen Rei & Teſtis.

VIA.

Tres ſunt viæ procedendi in criminalibus: per accuſationem, denunciationem & inquiſitionem, qu. 6. art. 1. num. 6. pag. 60.
Tamen iure veritate ſunt tantum duæ, nimirum ad inſtantiam alicujus perſonæ & ex officio, ib. nu. 7. ibid.

VIGILIA.

Vigilia tortura quæ ſit, & forma decreti, & modus torquendi, P. cap. 8. num. 185. pag. 488.

VILIS.

Vilis perſona an admittatur in teſtem, qu. 12. art. 14. num. 99. pag. 136.

VINDICATIO.

Vindicatio quid ſit, qu. 4. art. 5. num. 45. pag. 52.
Vindicatio virtus eſt ſpecialis annexa virtuti juſtitiæ, ib. nu. 46. pag. 53.
Dividitur vindicatio in privatam & publicam, prima illicita eſt niſi in caſu neceſſitatis, ſecunda licita eſt, ib. nu. 47. ib.
Quando impleatur vindicatio publica, & ad quam juſtitiam pertineat, ib. nu 48. & 49. ib.
Quando ſervato debito ordine licet in judicio agere ex zelo vindictæ, ib. num. 50. ib.
Vindicatio non eſt contraria virtuti patientiæ, ſed ei opponuntur duo vitia, ſcilicet crudelitas & remiſſio in puniendo, ib. nu. 51. & 52. ib.
Vindicta publica neceſſitas & utilitas & non ſola ratio ſcandali vitandi eſt inquiſitionis motivum, quæſt. 8. art. 5. num. 18. pag. 73.

VISITATIO, VISITATOR.

Prælati habentes jus viſitandi poſſunt inſtituere viſitationem & inquiſitionem generaliſſimam ſtatutis temporibus, qu. 8. art. 8. num. 35. pag. 77.
Hæc viſitatio directè & principaliter ordinatur ad correctionem morum, & commune bonum, ibid.
Aliquando parat viam inquiſitioni ſpeciali, cum ex ipſa notificatur aliquod delictum, ibid.
Quid requiratur ad hoc, ut depoſitiones factæ in viſitatione ſint judiciales, ib. art. 12. num. 69. p. 85.
Modus procedendi apud regulares qualis ſit, ibid.
Et quid in Ordine Prædicatorum, ibid.

ULTRONEUS.

V. Teſtis ultroneus.

UNICUS.

V. Teſtis unicus.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

[illegible] Google